

IBTIDO

Kirish

“Ibtido” kitobida olamning yaratilishi, inson zotining paydo bo‘lishi, Isroil xalqining kelib chiqishi to‘g‘risida so‘z yuritiladi.

“Ibtido” kitobining birinchi qismida (1-11–boblar) olam va insoniyatning Ibrohimgacha bo‘lgan davri hikoya qilinadi. Xudo hamma narsani juda ajoyib qilib yaratgan edi, lekin ilk yaratilgan ikki inson — Odam Ato bilan Momo Havo Xudoga itoat etmay, olamga yomonlikni olib keldi. Insonlar shu qadar gunohga botib ketdilarki, Nuh degan odam va uning oilasidan tashqari, jamiki insoniyatni qirib tashlash uchun Xudo yer yuziga to‘fon yuborishga qaror qildi. Nuh va uning oilasi Xudoga itoat etardi, shuning uchun Xudo Nuhga: “O‘zingni, oilangni, hayvonlar va qushlarning har bir turini saqlab qolish uchun katta kema yasa”, deb amr etdi. To‘fondan keyin xalq yana yer yuzi bo‘ylab yoyildi. Lekin ularning ko‘pchiligi yana Xudoga itoat etmay qo‘ydi.

“Ibtido” kitobining qolgan qismi (12-50–boblar) Ibrom va uning xonadoni tarixiga oid voqealarni qamrab oladi. Xudo Ibrom xonadonini, O‘zinning xalqim qilaman, deb tanlab oladi. Xudo Ibromga Ibrohim, uning xotini Sorayga Sora, deb ularning ismini o‘zgartiradi. Ibrohim bilan Sora befarzand edilar, lekin Xudo ularga: “Sizlar farzandli bo‘lasizlar, sizlarning naslingiz bir kun o‘zlarining yurtiga ega bo‘ladilar va yer yuzidagi jamiki xalqlar sizlardan baraka topadilar”, deb va‘da beradi.

Ibrohim va Sora Kan‘on yurtiga ko‘chadilar (Kan‘on — hozirgi Isroil va Falastin joylashgan hudud). Xudo bu yurtni ularning nasliga berishga va‘da qilgan edi. Ibrohim bilan Sora ancha keksayib qolganlarida o‘g‘il ko‘radilar va uning ismini Is‘hoq qo‘yadilar. Is‘hoq ham ikki o‘g‘il ko‘rib, o‘g‘illariga Yoqub va Esov, deb ism qo‘yadi.

Kitobning oxirida hikoya qilinishicha, Yoqubning o‘n ikki o‘g‘li oilalari bilan Misrga ko‘chib borib, o‘sha yerda yashaydilar. Yoqubning o‘g‘illaridan biri Yusuf Misr hokimi bo‘ladi. Yusuf bilardiki, Xudo bir kun O‘z xalqiga bergan va‘dasini bajaradi: “Mening umrim oxirlab boryapti”, dedi Yusuf aka–ukalariga. “Lekin Xudo sizlarni kuzatib turadi, sizlarni bu yurtdan olib chiqib, Ibrohim, Is‘hoq va Yoqubga beraman, deb qasam ichgan yurtga qaytarib olib boradi.” (50:24)

1-BOB

Dunyoning yaratilish tarixi

¹ Xudo azalda osmon bilan yerni yaratdi^a. ² Yer ayqash–uyqash bo‘lib, tubsiz dengizlar ustini zulmat qoplagan edi. Xudoning ruhi suvlar uzra yurardi^b.

³ Xudo: “Yorug‘lik bo‘lsin”, deb amr bergan edi, yorug‘lik paydo bo‘ldi. ⁴ Xudo yorug‘likning ajoyib ekanini ko‘rib, yorug‘likni qorong‘ulikdan ajratdi. ⁵ Xudo yorug‘likni kunduz, qorong‘ulikni tun, deb atadi. Kech kirib, tong otdi^c. Birinchi kun o‘tdi.

⁶ Shunda Xudo: “Suvlarni bir–biridan ajratib turadigan gumbaz paydo bo‘lsin”, deb amr qildi.

⁷ Shunday ham bo‘ldi: Xudo gumbazni yaratib, gumbazning ostidagi suvlardan gumbaz ustidagi suvlarni ajratdi^d. ⁸ Xudo gumbazga osmon, deb nom berdi. Kech kirib, tong otdi. Ikkinchi kun o‘tdi.

⁹ Keyin Xudo: “Osmon ostidagi suvlar bir joyga to‘planib, quruq yer paydo bo‘lsin”, deb amr qildi. Shunday ham bo‘ldi. ¹⁰ Xudo quruqlikka yer, deb nom berdi. Bir joyga yig‘ilgan suvlarni esa

^a 1:1 *Xudo azalda osmon bilan yerni yaratdi* — bu oyat yaratilish hikoyasining kirish qismidir. Ushbu kitobning 3-31–oyatlarida bayon etilgan Xudoning olti kun davomidagi yaratish faoliyati bu oyatda qisqa xulosa qilib berilgan. Ibroniychadagi *osmon bilan yer* jumlasini butun dunyoni va undagi barcha borliqni bildiradi.

^b 1:2 *Yer ayqash–uyqash bo‘lib...Xudoning ruhi suvlar uzra yurardi* — Xudo shu bobning 3–oyatida gapirishni boshlaganda, dunyoning ahvoli qandayligi mana shu oyatda tasvirlangan. Mazkur bobning 3-31–oyatlarida Xudo dunyoga shakl va hayot berganligi haqida so‘z yuritiladi.

^c 1:5 *Kech kirib, tong otdi* — qorong‘ulik (tun) va yorug‘lik (kun) vaqtiga ishora qiluvchi she‘riy jumla. Qadimgi Isroilda kun kech kirganda boshlanib, keyingi kunning kech paytigacha davom etar edi, shunday ekan, bu jumla to‘liq kun o‘tganini bildiradi. Bu jumla yana shu bobning 8, 13, 19, 23 va 31–oyatlarida ishlatilgan.

^d 1:7 *...gumbazni yaratib, gumbazning ostidagi suvlardan gumbaz ustidagi suvlarni ajratdi* — Qadimgi Isroil xalqining tasavvuriga ko‘ra, osmon ulkan shisha gumbazga o‘xshar edi, bu gumbaz osmondagi suvlarni ushlab turardi. Gumbaz ostidagi suvlar bu oyatda yer sathini qoplab turgan buyuk dengiz suvlarini bildiradi (shu bobning 2–oyatiga qarang).

dengizlar, deb atadi. Xudo buning ajoyib ekanini ko'rdi.

¹¹ So'ngra Xudo shunday amr berdi: "Yerda o't-o'lan ko'karsin. Don beradigan har xil o'simliklar, ichida danagi bor har xil mevali daraxtlar o'ssin." Shunday ham bo'ldi. ¹² Yerda o't-o'lan ko'kardi, don beradigan har xil o'simliklar, ichida danagi bor har xil mevali daraxtlar o'sdi. Xudo bularning ham ajoyib ekanini ko'rdi. ¹³ Kech kirib, tong otdi. Uchinchi kun o'tdi.

¹⁴ Keyin Xudo shunday amr qildi: "Kunduzni tundan ajratish uchun osmon gumbazida yoritqichlar paydo bo'lsin. Bular kunlarning, yillarning, nishonlanadigan bayramlarning^a vaqtini ko'rsatsin. ¹⁵ Bu yoritqichlar osmon gumbazida nur sochib, yerga yorug'lik bersin." Shunday ham bo'ldi. ¹⁶ Xudo ikkita katta yoritqichni — quyosh va oyni yaratdi: kunduzi nur sochib turishi uchun kattaroq yoritqich — quyoshni, tunda nur sochib turishi uchun kichikrog'i — oyni yaratdi. Shuningdek, Xudo yulduzlarni ham yaratdi. ¹⁷⁻¹⁸ Bu yoritqichlar yerga yorug'lik bersin, kunduz va tun ustidan hukmronlik qilsin, yorug'likni qorong'ulikdan ajratib tursin, deb Xudo bularni osmon gumbaziga joylashtirdi. Xudo buning ajoyib ekanini ko'rdi. ¹⁹ Kech kirib, tong otdi. To'rtinchi kun o'tdi.

²⁰ Keyin Xudo shunday amr berdi: "Suv har xil tirik jonivorlar bilan to'lib-toshsin, qushlar paydo bo'lib, havoda parvoz qilsin." ²¹ Shunday qilib, Xudo bahaybat dengiz maxluqlarini va suvda suzuvchi turli-tuman jonivorlarni, har turli qushlarni yaratdi. Xudo buning ham ajoyib ekanini ko'rdi. ²² Shunda Xudo bularning hammasiga marhamat ko'rsatib dedi: "Baliqlar serpusht bo'lib, ko'paysin, dengizlar baliqlar bilan to'lib-toshsin. Yer uzra qushlar ko'paysin." ²³ Kech kirib, tong otdi. Beshinchi kun o'tdi.

²⁴ So'ngra Xudo: "Yer turli-tuman jonzotlarni — chorvani, sudralib yuruvchi jonivorlarni^b, har turli yovvoyi hayvonlarni paydo qilsin", deb amr qildi. Shunday ham bo'ldi. ²⁵ Xudo har turli yovvoyi hayvonlarni, chorvaning har xil turlarini, yer yuzida sudralib yuruvchi jonivorlarning va hasharotlarning har xil turlarini yaratdi. Xudo buning ajoyib ekanini ko'rdi.

²⁶ Keyin Xudo shunday dedi: "Endi inson zotini yarataylik, ular O'z suratimizday, O'zimizga o'xshagan^c bo'lsin. Inson zoti dengizdagi baliqlar ustidan, havodagi qushlar, yer yuzidagi chorva hamda jamiki yovvoyi hayvonlar^d, yerda sudralib yuruvchi har qanday jonivor va hasharotlar ustidan hukmronlik qilsin." ²⁷ Shunday qilib,

Xudo O'z suratiday qilib yaratdi inson zotini.
Erkagu ayol qilib yaratdi ularni.

²⁸ Xudo insonlarga marhamat ko'rsatib, aytdi: "Barakali bo'lib, ko'payinglar, yer yuzini to'ldirib, itoat ettiringlar, dengizdagi baliqlar ustidan, havodagi qushlaru yer yuzida yashovchi har turli jonivorlar ustidan hukmronlik qilinglar." ²⁹ Xudo yana aytdi: "Mana, sizlarga butun yer yuzidagi har xil donli o'simliklarni va mevali daraxtlarni berdim. Sizlar bulardan yegulik uchun foydalanasizlar. ³⁰ Yer yuzidagi jamiki tirik jonzotlarga — hamma hayvonlarga, hamma qushlarga yemish qilib ko'k o't-o'lanni berdim." Shunday ham bo'ldi. ³¹ Xudo O'zi yaratgan hamma narsaga nazar soldi. Bular juda ajoyib edi. Kech kirib, tong otdi. Oltinchi kun o'tdi.

2-BOB

¹ Shunday qilib, osmon bilan yer hamda ulardagi jamiki narsalar yaratildi. ² Yettinchi kun boshlanguncha, Xudo hamma ishlarini bitirib bo'ldi va yettinchi kuni tindi. ³ Xudo yettinchi kuni barcha yaratish ishlaridan tingani uchun, bu kunni muborak qilib, muqaddas, deb boshqa kunlardan ajratdi.

⁴ Osmon bilan yerning^e yaratilishi ana shulardan iboratdir.

^a 1:14 nishonlanadigan bayramlar — yoki fasllar.

^b 1:24 sudralib yuruvchi jonivorlar — shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so'zning ma'nosi — yerda sudralib yuradigan va yer ostiga uya qurib yashaydigan mayda hayvonlar, sudralib yuruvchilar va hasharotlar.

^c 1:26 ...yarataylik...O'z suratimizday...O'zimizga o'xshagan... — Eski Ahdda samoviy mavjudotlar haqida bir necha marta so'z yuritilgan. Ular Xudoning taxti atrofida yig'iladilar (misol uchun, "3 Shohlar" 22:19-22 ga qarang). Bu oyatda Xudo samoviy Shoh sifatida tasvirlangan. U O'zining samodagi yaqinlariga inson zotini yaratmoqchi ekanligini e'lon qilmoqda. Xudo samoviy mavjudotlarni O'z ishiga sherik bo'lib, ishini tomosha qilishlarini va Uni ulug'lashlarini taklif qilmoqda. Shu yo'l bilan matnda insoniyat yaratilishining muhimligiga urg'u berilgan. Inson zotining yaratilishi yaralish hikoyasining cho'qqisi hisoblanadi. Xudo yaratgan boshqa narsalarga qaraganda odam yaqqol ajralib turadi. Zotan, odamni Xudo O'z suratiday, O'ziga o'xshash qilib yaratgan.

^d 1:26 ...yer yuzidagi chorva hamda jamiki yovvoyi hayvonlar... — Qadimiy suryoniycha tarjimadan. Ibroniycha matnda chorva, butun yer yuzi.

^e 2:4 Osmon bilan yer — 1:1 izohiga qarang.

Adan bog'i

Parvardigor Egamiz osmon bilan yerni yaratgan paytda ⁵ yer yuzida na biron o't, na biron giyoh ungan edi. Chunki Parvardigor Egamiz hali yerga yomg'ir yog'dirmagan, yerga ishlov beradigan biron kimsa yaratmagan edi. ⁶ Lekin yer ostidan suv chiqib^a, butun yer yuzini sug'orardi. ⁷ Shundan keyin Parvardigor Egamiz yerning tuprog'idan odamni^b yasadi va uning burun teshigidan puflab, jon ato etdi. Shunday qilib, odam tirik jon bo'ldi. ⁸ Parvardigor Egamiz sharqda — Adan degan joyda bog' barpo qilib, O'zi yaratgan odamni o'sha boqqa qo'ydi. ⁹ Keyin Parvardigor Egamiz yerdan chiroyli, lazziyatli meva beradigan har xil daraxtlarni o'stirdi. Bog'ning o'rtasiga hayot ato etuvchi daraxtni va yaxshilik bilan yomonlikni bilish daraxtini qo'ydi.

¹⁰ Adandan bir daryo oqib kelib, bog'ni sug'oradi va o'sha yerda to'rtta irmoqqa bo'linadi. ¹¹ Birinchi irmoqning nomi Pishon bo'lib, butun Xavila yeri bo'ylab oqadi. Bu joyda oltin bor. ¹² O'sha yerning oltini juda ham tozadir. U yerda marvarid^c va aqiq toshlar ham bor. ¹³ Ikkinchi irmoqning nomi Gixo'n bo'lib, butun Kush^d yeri bo'ylab oqadi. ¹⁴ Uchinchi irmoqning nomi Dajla bo'lib, Ossuriya shahrining sharqidan oqib o'tadi. To'rtinchi irmoqning nomi Furotdir.

¹⁵ Shunday qilib, Parvardigor Egamiz, bu odam boqqa ishlov bersin, parvarish qilsin, deb uni Adan bog'iga joylashtirdi. ¹⁶ Parvardigor Egamiz unga shunday amr qildi: "Sen bog'dagi hamma daraxtning mevasidan bemalol tanovul qilaver. ¹⁷ Lekin yaxshilik va yomonlikni bilish daraxtining mevasidan yemaysan, undan yeyishing bilanoq, shubhasiz, o'lasan."

¹⁸ So'ngra Parvardigor Egamiz: "Odamning yolg'iz bo'lishi yaxshi emas, unga munosib sherik yarataman", dedi. ¹⁹ Shunday qilib, Parvardigor Egamiz tuproqdan har xil hayvonlarni va har xil qushlarni yaratdi. Xudo: "Bu jonivorlarni odam ko'rib qanaqa nom berarkin", deya ularni odamning oldiga olib keldi. Odam har bir jonivor uchun nom tanladi. ²⁰ Odam hamma chorvaga, qushlarga va yovvoyi hayvonlarga nom berdi. Lekin hamon unga munosib sherik yo'q edi. ²¹ Shu boisdan Parvardigor Egamiz odamni qattiq uxlatib qo'ydi. Odam uxlab yotganda, Xudo uning qovurg'asidan bittasini oldi va qovurg'aning o'rniga et qopladi. ²² Parvardigor Egamiz odamning qovurg'asidan xotin kishini yaratdi va uni odamning oldiga olib keldi. ²³ Shunda odam aytdi:

"Nihoyat, bu mening suyaklarimdan paydo bo'lgan suyakdir,
Mening etimdan yaralgan etdir.
U Xotin, deb atalgay,
Chunki u erkakdan^e yaratilgandir."

²⁴ Shuning uchun erkak kishi ota-onasidan boshqa bo'lib chiqib, xotiniga bog'lanib qoladi, ikkalasi bir tan bo'ladilar.

²⁵ Odam bilan xotini qip-yalang'och yurardilar, bir-birlaridan uyaliq hissin sezmasdilar.

3-BOB

Odam Ato va Momo Havo gunoh qiladi

¹ Parvardigor Egamiz hamma yovvoyi hayvonlarni ham yaratgan edi. O'sha hayvonlar orasida ancha ayyori ilon edi. Ilon xotindan:

— Haqiqatan ham Xudo, bog'dagi birona daraxtning mevasidan yemanglar, deb aytdimi? — deb so'radi.

² Xotin ilonga:

— Yo'g'-e, biz bog'dagi hamma daraxtlarning mevasidan yeyishimiz mumkin, — deb javob berdi. ³ — Lekin Xudo, bog' o'rtasidagi daraxtning mevasidan yemanglar ham, tegmanglar ham, yesalaringiz o'lasizlar, deb aytgan.

⁴ Ilon esa xotinga:

— Yo'q, o'lmayisizlar, — dedi. ⁵ — Chunki Xudo biladiki, sizlar bu mevalardan yesalaringiz, ko'zlaringiz ochilib, sizlar ham barcha yaxshi va yomon narsalarni biladigan bo'lib, Xudoga^f o'xshab qolasizlar.

⁶ Xotin qarasaki, o'sha daraxt ko'zga chiroyli ko'rinadi, mevalari juda yeyishli ekan. Xotin: "Qani, endi

^a 2:6 ...suv chiqib... — yoki bug' ko'tarilib.

^b 2:7 odam — ibroniycha matndagi odam (*adam*) va tuproq (*adama*) so'zlari ohangdoshdir.

^c 2:12 marvarid — yoki xushbo'y yelim.

^d 2:13 Kush — ibroniycha matnda *Kush* so'zi odatda Misrning janubida joylashgan yerlarni bildiradi, bu yerlar hozirgi Sudan va Efiopiya mamlakatlarning bir qismini o'z ichiga olgan edi. Biroq bu oyatda hozirgi Eronning g'arbidagi yerlar nazarda tutilgan bo'lsa kerak.

^e 2:23 ...Xotin...erkakdan... — ibroniycha matndagi xotin (*isha*) va erkak (*ish*) so'zlari ohangdoshdir.

^f 3:5 Xudo — yoki xudolar yoxud ilohiy mavjudotlar (shu bobning 22-oyati va o'sha oyatdagi izohga qarang).

mevalar menga donolik ato qilsaydi”, deb orzu qildi. U daraxtning mevasidan olib yedi, keyin yonida turgan eriga ham berdi. Eri ham yedi. ⁷ O’sha zahoti ikkovining ham ko’zlari ochilib, ular yalang’och ekanliklarini anglab yetdilar, anjir barglarini sonlari atrofiga tizib, o’zlariga yopinchiq yasadilar.

⁸ Oqshom payti shabada esib turganda, ikkovi bog’da Parvardigor Egamizning yurganini bildi. Odam va xotini Parvardigor Egamizning nazaridan qochib, bog’dagi daraxtlar orasiga yashirindilar. ⁹ Parvardigor Egamiz: “Qayerdasan, ey, odam?” deb chaqirdi. ¹⁰ Odam:

— Men bog’da yurganingni bildim—u, yalang’och bo’lganim uchun qo’rqib, yashirindim, — dedi.

¹¹ — Yalang’och ekaningni senga kim aytdi? — deb so’radi Xudo. — Men, yemanglar, deb amr etgan daraxtning mevasidan yedingmi?

¹² Odam javob berdi:

— O’zing menga bergan xotin o’sha daraxtning mevasidan menga olib kelgan edi, men ham yedim.

¹³ Shunda Parvardigor Egamiz xotinga:

— Bu nima qilganing? — dedi.

— Ilon meni aldadi, men mevadan yedim, — dedi xotin.

Xudo hukm qiladi

¹⁴ Parvardigor Egamiz ilonga shunday dedi:

“Shu qilmishlaring uchun
La’nati bo’lgaysan barcha jonzotlar orasida
Va jamiki yovvoyi hayvonlar orasida.
Qorning bilan sudralib yurgaysan,
Umring bo’yi tuproq yegaysan.

¹⁵ Dushmanlik paydo qilaman sen bilan xotin o’rtasida,
Sening urug’ing bilan uning urug’i orasida.
Uning urug’i ezib tashlaydi sening boshingni,
Sen chaqib olasan uning tovonini.”

¹⁶ Xotinga esa shunday dedi:

“Homiladorligingda g’oyat azob beraman,
Mashaqqat ila bola tug’asan.
Ammo eringni qo’msayverasan,
Ering esa hokim bo’ladi sening ustingdan.”

¹⁷ Parvardigor Egamiz odamga shunday dedi:

“Xotiningning gapiga kirganing uchun,
Men, yema, deb taqiqlagan mevani yeganing uchun,
Sen tufayli yerni la’nati qildim.
Butun umring bo’yi timdalab yerni,
Yerdan o’tkazasan tirikchiligingni.

¹⁸ Yerning hosili yemishing bo’lsa ham,
Yer sen uchun tikanlaru qushqo’nmas^a o’stiradi.

¹⁹ Sen tuproqdan yaralgansan,
To tuproqqa qaytguningga qadar,
Peshana tering bilan non yeysan.
Zero, sen tuproqdirsan
Va tuproqqa qaytasan.”

²⁰ Xotin jamiki insonlarning onasi bo’lgani uchun, Odam Ato^b unga Momo Havo^c, deb ism berdi. ²¹ Odam Ato va uning xotini uchun Parvardigor Egamiz teridan kiyim–kechak yasab, ularni kiyintirib qo’ydi.

Odam Ato va Momo Havo jannatdan quviladilar

²² Keyin Parvardigor Egamiz shunday dedi: “Mana, inson hamma narsani — yaxshilik va yomonlikni bilib,

^a 3:18 *qushqo’nmas* — mayda tikanli yovvoyi o’t.

^b 3:20 *Odam Ato* — ibroniycha matnda *odam*. Ibroniycha matnda *odam* va *Odam Ato* uchun bir so’z ishlatilgan. Bu oyatdan boshlab matnda bu so’z Odam Atoga nisbatan ishlatilganda ism sifatida tarjima qilingan.

^c 3:20 *Momo Havo* — bu ism ibroniychadagi *tiriklar* so’ziga ohangdosh. Bu tarjimada shu ibroniycha so’z *insonlar* deb tarjima qilingan.

bizning bittamizga o'xshab^a qoldi. Endi u qo'lini uzatib, hayot ato etuvchi daraxt mevasidan ham olmasin, mevani yeb, abadiy yashaydigan bo'lib qolmasin.”²³ Shu sababdan Parvardigor Egamiz Odam Atoni va Momo Havoni Adan bog'idan chiqarib yubordi. U Odam Atoni yerning tuprog'idan yasagan edi, unga yana o'sha yerni ishlashga berdi.²⁴ U Odam Atoni haydab yuborgandan keyin, hayot daraxtiga boradigan yo'lni qo'riqlash uchun Adan bog'ining sharq tomoniga qanotli mavjudotlar — karublarni va doimo aylanib turadigan alangali qilichni o'rnatdi.

4-BOB

Qobil bilan Hobil

¹ Odam Ato xotini Momo Havoga yaqinlashgandan keyin, Momo Havo homilador bo'ldi. Momo Havo o'g'il ko'rди va: “Xudoning qudrati bilan o'g'il topdim”, deb nomini Qobil^b qo'ydi. ² Keyinroq Momo Havo ikkinchi o'g'lini tug'di va unga Hobil, deb ism qo'ydi. Bolalar ulg'ayib, Hobil — qo'ychivon, Qobil — dehqon bo'ldi. ³ Vaqti kelib, Qobil yerning hosilidan Egamizga nazr olib keldi. ⁴ Hobil ham suruvidagi birinchi tug'ilgan qo'zilardan bittasini tanlab olib, so'ydi va qo'zining yog'li joylarini Egamizga nazr qilib olib keldi. Egamiz Hobilni va uning nazrini manzur ko'rди, ⁵ lekin Qobilning o'zi ham, uning nazri ham ma'qul bo'lmadi. Qobil qattiq xafa bo'lib, qovog'ini soldi. ⁶ Shunda Egamiz Qobilga dedi: “Nega xafa bo'lding? Nimaga qovog'ingni solding? ⁷ Agar sen to'g'ri ish qilsang, seni qabul qilmasmidim?!^c Bilginki, yomon ish qilsang, eshingda gunoh poylab turadi, sherga o'xshab tashlanib, seni o'lja qilmoqchi bo'ladi. Gunoh sening ustingdan hukmron bo'lishni istaydi. Lekin gunohni sen mag'lub qilishing kerak.”

⁸ Qobil ukasi Hobilga: “Yur, dalaga boramiz”, deb taklif qildi^d. Ular dalaga borganlarida, Qobil ukasiga tashlanib, uni o'ldirdi.

⁹ Egamiz Qobildan: “Ukang Hobil qayerda?” — deb so'radi.

— Bilmayman, nima, ukam qayerga borsa, men uning qadamini o'lchab yurishim kerakmi?! — deb e'tiroz bildirdi.

¹⁰ Shunda Egamiz:

— Nima qilib qo'yding?! — dedi. — Eshitib ol: ukangning qoni Menga yerdan faryod qilmoqda.

¹¹ Ukangning qoni bilan yerni bulg'aganing uchun, endi la'nati bo'lasan, yerga hech qachon ishlov berolmaysan. ¹² Yerga qanchalik jon kuydirib ishlov bermagin, yer sen uchun boshqa mo'l hosil yetishtirmas. Hozirdan boshlab sen yer yuzida doimo bir joydan boshqa joyga qochib, boshpanasiz, daydib yurasan.

¹³ Qobil Egamizga:

— Jazoyim shunchalik og'irki, bir o'zim ko'tara olmayman, — deb javob berdi. ¹⁴ — Bugun Sen meni yerimdan haydading. Endi men Sendan uzoq bo'lib yashayman, yer yuzida sarson–sargardon bo'lib, qochib yuraman. Endi meni birortasi uchratib qolib, o'ldirib qo'yishi mumkin.

¹⁵ Shunda Egamiz:

— Yo'q, hech kim seni o'ldirmaydi! — deb javob berdi Qobilga. — Kim seni o'ldirsa, undan yetti karra o'ch olaman.

Shunday qilib, Egamiz, Qobilni birov urib o'ldirib qo'ymasin, deb unga tamg'a qo'ydi. ¹⁶ So'ngra Qobil Egamizdan uzoqlashib ketdi va Adanning sharqidagi Nod^e degan yerga o'rnamshdi.

Qobilning nasli

¹⁷ Qobilning xotini homilador bo'lib, o'g'il tug'di. O'g'liga Xano'x, deb ism qo'ydilar. Qobil bir shahar qurdi va shaharga o'g'lining otini berib, Xano'x, deb atadi. ¹⁸ Xano'x bir o'g'il ko'rib, ismini Irod qo'ydi. Iroddan — Maxuvol, Maxuvoldan — Matushol, Matusholdan — Lamex degan o'g'illar tug'ildi. ¹⁹ Lamex ikkita xotin oldi. Bittasining ismi Oida, boshqasini Zillo edi. ²⁰ Oida bir o'g'il ko'rib, ismini Yobol qo'ydi. Chodirlarda yashaydigan cho'ponlarning ota–bobosi Yobol bo'ldi. ²¹ Ukasining ismi Yuval edi. Yuval lira va nay chaluvchi sozandalarning ota–bobosi bo'ldi. ²² Zillo ham bir o'g'il ko'rib, ismini Tuvalqobil qo'ydi. Tuvalqobil birinchi bo'lib bronza va temir asboblari yasagan edi. Tuvalqobilning Namax degan singlisi bor edi.

^a 3:22 ...bizning bittamizga o'xshab... — Eski Ahdda samoviy mavjudotlar haqida bir necha marta so'z yuritilgan. Ular Xudoning taxti atrofida yig'iladilar (misol uchun, “3 Shohlar” 22:19-22 ga qarang). Bu oyatda Xudo samodagi yaqinlariga murojaat qilayotgan samoviy Shoh sifatida tasvirlangan.

^b 4:1 Qobil — bu ism ibroniychadagi *topilgan* so'ziga ohangdosh.

^c 4:7 ...seni qabul qilmasmidim?! — yoki *nazringni qabul qilmasmidim?! yoxud xursand bo'lmasmidim?!*

^d 4:8 Qobil ukasi Hobilga: “Yur, dalaga boramiz”, deb taklif qildi — Samariya Tavroti qo'lyozmalaridan, qadimiy grekcha, suryoniycha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *Qobil ukasi Hobil bilan gaplashdi*.

^e 4:16 Nod — ibroniychada ma'nosi *darbadarlik*.

²³ Lamex xotinlariga dedi:

“Oida va Zillo, menga quloq solinglar.
Ey, xotinlarim! Gapimni eshitinglar!
Bir odamni o‘ldirdim meni yaralagani–chun,
Yana yosh yigitni o‘ldirdim meni urgani–chun.

²⁴ Qobilni o‘ldirgandan yetti karra o‘ch olinsa,
Lamexni o‘ldirgandan yetmish yetti karra o‘ch olinur.”

Shis va Eno‘sh

²⁵ Odam Ato bilan xotini yana bir o‘g‘il ko‘rdilar. Momo Havo: “Qobil o‘ldirgan Hobilning o‘rniga Xudo boshqa farzand berdi”, deb ismini Shis^a qo‘ydi. ²⁶ Shis ulg‘ayib, u ham bir o‘g‘il ko‘rdi va ismini Eno‘sh qo‘ydi. O‘sha paytda odamlar endi Xudoga, ey Egamiz, deb sajda qila boshlagan edilar.

5-BOB

Odam Atoning nasli

¹ Odam Atoning nasl–nasabi tarixi quyidagichadir.

Xudo inson zotini yaratganda, ularni O‘ziga o‘xshagan qilib yaratgan edi. ² Xudo insonlarni erkak va ayol qilib yaratdi. Xudo ularni yaratgandan keyin Inson, deb nom qo‘yib, ularga baraka berdi.

³ Odam Ato 130 yoshida o‘g‘il ko‘rgan edi^b. O‘g‘li otasining suratiday bo‘lib, unga o‘xshagan edi. Odam Ato o‘g‘liga Shis, deb ism qo‘ygan edi. ⁴ Shis tug‘ilgandan keyin, Odam Ato 800 yil yashab, yana o‘g‘il–qizlar ko‘rdi. ⁵ Odam Ato 930 yoshida olamdan o‘tdi.

⁶ Shis 105 yoshida o‘g‘li Eno‘shni ko‘rgan edi^c. ⁷ Eno‘sh tug‘ilgandan keyin, Shis 807 yil yashab, yana o‘g‘il–qizlar ko‘rdi. ⁸ Shis 912 yoshida olamdan o‘tdi.

⁹ Eno‘sh 90 yoshida o‘g‘li Xenanni ko‘rdi. ¹⁰ Xenan tug‘ilgandan keyin, Eno‘sh 815 yil yashab, yana o‘g‘il–qizlar ko‘rdi. ¹¹ Eno‘sh 905 yoshida olamdan o‘tdi.

¹² Xenan 70 yoshida o‘g‘li Maxaliyolni ko‘rdi. ¹³ Maxaliyol tug‘ilgandan keyin, Xenan 840 yil yashab, yana o‘g‘il–qizlar ko‘rdi. ¹⁴ Xenan 910 yoshida olamdan o‘tdi.

¹⁵ Maxaliyol 65 yoshida o‘g‘li Yoredni ko‘rdi. ¹⁶ Yored tug‘ilgandan keyin, Maxaliyol 830 yil yashab, yana o‘g‘il–qizlar ko‘rdi. ¹⁷ Maxaliyol 895 yoshida olamdan o‘tdi.

¹⁸ Yored 162 yoshida o‘g‘li Xano‘xni ko‘rdi. ¹⁹ Xano‘x tug‘ilgandan keyin, Yored 800 yil yashab, yana o‘g‘il–qizlar ko‘rdi. ²⁰ Yored 962 yoshida olamdan o‘tdi.

²¹ Xano‘x 65 yoshida o‘g‘li Matushalohni ko‘rdi. ²² Matushaloh tug‘ilgandan keyin, Xano‘x 300 yil yashab, yana o‘g‘il–qizlar ko‘rdi. U umr bo‘yi Xudoga hamroh bo‘lib yashadi. ²³ Xano‘x 365 yil umr ko‘rdi. ²⁴ U butun umri davomida Xudoga hamroh bo‘lib yashab, oxiri, birdaniga g‘oyib bo‘lib qoldi, chunki Xudo uni olib ketgan edi.

²⁵ Matushaloh 187 yoshida o‘g‘li Lamakni ko‘rdi. ²⁶ Lamak tug‘ilgandan keyin, Matushaloh 782 yil yashab, yana o‘g‘il–qizlar ko‘rdi. ²⁷ Matushaloh 969 yoshida olamdan o‘tdi.

²⁸ Lamak 182 yoshida bir o‘g‘il ko‘rdi. ²⁹ Lamak: “Egamiz bu yerni la‘natlagan, endi yerga ishlov berganimizda, og‘ir ishlarimizni shu bola yengillashtirsin”, deb o‘g‘lining otini Nuh^d qo‘ydi. ³⁰ Nuh tug‘ilgandan keyin, Lamak 595 yil yashab, yana o‘g‘il–qizlar ko‘rdi. ³¹ Lamak 777 yoshida olamdan o‘tdi.

³² Nuh 500 yoshdan o‘tgandan keyin Som, Xom va Yofas degan o‘g‘illarini ko‘rdi.

^a 4:25 Shis — bu ism ibroniychadagi *berilgan* so‘ziga ohangdosh.

^b 5:3 ...o‘g‘il ko‘rgan edi — Ibroniycha matnda bu jumla *uning naslida o‘g‘il tug‘ilgan edi* degan ma‘noni ham anglatishi mumkin. Odatda, Muqaddas Kitobda berilgan nasabnomalar hamma nasllarning to‘liq ro‘yxatini bermay, faqat muhim bir avlodning muhim bir ajdoddan kelib chiqqanini ko‘rsatadi.

^c 5:6 ...o‘g‘li...ko‘rgan edi — Bu oyatda hamda shu bobning 7–26–oyatlarida ishlatilgan bu ibroniycha jumla *uning naslida...tug‘ilgan edi* degan ma‘noni ham anglatishi mumkin (shu bobning 3–oyatidagi izohga qarang).

^d 5:29 Nuh — bu ism ibroniychadagi *yengil tortmoq* so‘ziga ohangdosh.

6-BOB

Insoniyatning qabihligi

¹ Yer yuzida insonlar borgan sari ko'paya boshladi. Qizlar ham tug'ilgan edi. ² Ilohiy zotlar^a, bu qizlar^b chiroyli ekan, deb yoqtirganlarini o'zlariga xotin qilib olaverdilar. ³ Shunda Egamiz aytdi: "Men ato etgan ruh^c insonlar bilan abadiy qolmaydi^d, chunki ular o'ladigan jonlardir^e. Kelgusida ular 120 yil umr ko'rsin."

⁴ O'sha kunlarda, undan keyin ham bu olamda ulkan pahlavonlar^f yashadi. Ilohiy zotlar bilan ayol zotidan^g tug'ilgan bu pahlavonlar qadimgi davrning buyuk qahramonlari, mashhur jangchilari bo'lgan edilar.

⁵ Egamiz ko'rdiki, yer yuzida inson zoti qilayotgan qabihliklar juda ham ko'p ekan. Ularning ko'nglida faqat qabih niyat bor ekan. ⁶ U yer yuzida insonlarni yaratganidan pushaymon bo'ldi, yurakdan afsuslandi.

⁷ Egamiz aytdi: "O'zim yaratgan inson zotini yer yuzidan qirib yuboraman. Men inson bilan birga hayvonlarni, sudralib yuruvchi jonivorlarni, hasharotlarni, qushlarni ham qiraman, ularni yaratganimdan pushaymon bo'lyapman." ⁸ Faqat Nuh Egamizning marhamatiga sazovor bo'lgan edi.

Nuh

⁹ Nuhning nasl-nasabi tarixi quyidagichadir.

O'sha davrda yer yuzidagi solih, benuqson odam faqat Nuh bo'lib, Xudoga hamroh bo'lib yashardi.

¹⁰ Nuhning Som, Xom, Yofas degan uchta o'g'li bor edi.

¹¹ Endilikda yer yuzi Xudoning oldida axloqsizlikka, zo'rvonlikka to'lib-toshib ketgan edi. ¹² Xudo ko'rdiki, olam buzilib ketgan, yer yuzidagi jamiki insoniyat yo'ldan ozgan edi. ¹³ Xudo Nuhga aytdi: "Men butun yer yuzidagi insonlarni qirib tashlashga qaror qildim. Chunki yer yuzi ularning dastidan zo'rvonlikka to'lib-toshdi. Endi ularni butun yer bilan birga yo'q qilmoqchiman. ¹⁴ O'zingga yaxshi qattiq yog'ochdan^h kema yasa, kemaning ichida xonalar ham yasab, kemaning ichi-tashini qora saqich bilan suvab chiq.

¹⁵ Kemaning uzunligi 300 tirsak, kengligi 50 tirsak, balandligi 30 tirsakⁱ bo'lsin. ¹⁶ Kemaning tomini yasaganingda, tom bilan kemaning devori oralig'ida bir tirsak^j ochiq joy qoldir^k. Eshigini kemaning yon tomonidan yasa. Kemani uch qavatli qilib yasa. ¹⁷ Men yer yuzini to'fonga bostirib, har qanday tirik jonzotni qirib tashlayman. Yer yuzidagi hamma narsa nobud bo'ladi. ¹⁸ Sen bilan esa Men ahd qilaman. Sen kema ichiga kirasan, sen bilan birga o'g'illaring, xotining, kelinlaring ham kiradi. ¹⁹ Hayvonlarning har bir turidan bir juftdan — erkagi va urg'ochisidan kema ichiga o'zing bilan olib kirasan, toki to'fon paytida ular sen bilan birga tirik qolsin. ²⁰ Qushlarning, hayvonlarning, sudralib yuruvchi jonivorlarning va hasharotlarning har bir turidan juft-juft qilib, o'zing bilan olib kirasan, toki ular tirik qolsin. ²¹ O'zing bilan oziq-ovqatlarning har bir turidan g'amlab ol. Oziq-ovqatlar oilang bilan barcha jonzotlarga yegulik bo'ladi." ²² Nuh hamma narsani Xudo amr etganday qildi.

^a **6:2 Ilohiy zotlar** — ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — *Xudoning o'g'illari* yoki *xudolarning o'g'illari* (shu bobning 4-oyatida ham bor). Bu ibroniycha ibora Eski Ahdning boshqa joylarida ham ilohiy zotlarga nisbatan ishlatilgani uchun, olimlarning aksariyati bu ibora bu oyatda ham ilohiy zotlarni bildiradi, deb ta'kidlashadi. Biroq ba'zi olimlar Eski Ahdning boshqa oyatlariga asoslangan holda (misol uchun, "2 Shohlar" 7:14 ga qarang), bu yerda inson zoti haqida so'z yuritilgan deb aytishadi, chunki bunga o'xshash iboralar o'sha oyatlarda odamga nisbatan ishlatilgan. Bu olimlarning ba'zilari sharhlashicha, mazkur ibora o'ziga katta haramlar yaratgan, qudratli hukmdorlar bo'lgan Lamexga o'xshash (4:19 ga qarang) mag'rur kishilarga ishora qiladi. Boshqa olimlarning ta'kidlashi bo'yicha bu oyatda Shisning avlodlari nazarda tutilgan. Shis Nuh payg'ambarning, shuningdek, Xudo tanlagan Isroil xalqining ajdodi edi. Bu nuqtayi nazarga binoan Shisning avlodlari Qobilning avlodiga munosib bo'lgan ayollarga (matnda "chiroyli qizlar", deb aytilgan) uylangan va shu tufayli fosiq yo'lga kirganlar (bu oyatga tegishli boshqa izohni o'qing).

^b **6:2 qizlar** — ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — *inson zotining qizlari* (shu bobning 4-oyatida ham bor). Ko'p olimlarning sharhlashicha, bu ibroniycha ibora umuman ayollarga nisbatan ishlatilgan. Biroq olimlarning ba'zilari bu yerda aynan Qobilning avlodiga mansub bo'lgan ayollar nazarda tutilgan, deb ta'kidlashadi. Matni o'qishda davom etar ekansiz, Xudo Qobilni la'natlaganining guvohi bo'lasiz (bu oyatga berilgan boshqa izohni o'qing).

^c **6:3 ruh** — bu oyatda barcha jonzotga hayot ato etuvchi Xudoning hayotbaxsh qudrati nazarda tutilgan.

^d **6:3 Men ato etgan ruh insonlar bilan abadiy qolmaydi...** — yoki *Mening ruhim insonlar bilan abadiy kurashmaydi*.

^e **6:3 ...ular o'ladigan jonlardir** — yoki *ular buzuqdir*.

^f **6:4 ulkan pahlavonlar** — ibroniycha matnda *nefilim*. Bu so'z haybatli va kuchli odamlarga nisbatan ishlatilgan (yana "Sahroda" 13:34 ga qarang). To'fondan oldin yashagan Nefilimlar bu oyatda va shu bobning 2-oyatida tilga olingan ilohiy zotlar va ayol zotining avlodlari edilar.

^g **6:4 ayol zoti** — ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — *inson zotining qizlari*. Shu bobning 2-oyatidagi izohga qarang.

^h **6:14 yaxshi qattiq yog'och** — ibroniycha matnda *gofer* yog'ochi. Qanday turdagi yog'och ekanligi noma'lum.

ⁱ **6:15 ...uzunligi 300 tirsak, kengligi 50 tirsak, balandligi 30 tirsak...** — Uzunligi taxminan 135 metr, kengligi taxminan 22,5 metr, balandligi taxminan 13,5 metr ga to'g'ri keladi.

^j **6:16 bir tirsak** — taxminan 45 santimetr ga to'g'ri keladi.

^k **6:16 Kemaning tomini yasaganingda...ochiq joy qoldir** — yoki *Kemaning gir aylanasida, tomdan bir tirsak pastrog'ida ochiq joy qoldir*.

7-BOB

To'fon

¹ Nihoyat, vaqti kelib, Egamiz Nuhga aytdi: "Sen butun oila a'zolaring bilan kema ichiga kir. Yer yuzidagi xalqlar orasida Mening oldimda solih bo'lib yurganlardan faqat seni topdim, xolos. ² O'zing bilan halol hayvonlarning urg'ochi va erkagidan yetti juft, harom hayvonlarning^a urg'ochi va erkagidan esa bir juft ol. ³ Qushlarning har bir turidan — erkagi va urg'ochisidan ham yetti juft tanlab ol, toki butun yer yuzida bu jonzotlarning turlari saqlanib qolsin. ⁴ Yetti kundan keyin, men yer yuziga qirq kechayu qirq kunduz davomida yomg'ir yog'diraman. O'zim yaratgan har bir tirik narsani yer yuzidan yo'q qilaman." ⁵ Nuh hammasini Xudo amr etganday qildi.

⁶ Yer yuzini to'fon bosganda, Nuh 600 yoshda edi. ⁷ Nuh bilan birga o'g'illari, xotini, kelinlari to'fondan omon qolish uchun kemandi ichiga kirdilar. ⁸ Halol va harom hayvonlardan, qushlardan, yerda sudralib yuruvchi jonivorlardan, hasharotlardan har biri ⁹ — erkak va urg'ochisi juft-juft bo'lib Nuh bilan birga kemaga kirdi. Zotan, Xudo Nuhga shunday amr qilgan edi. ¹⁰ Yetti kundan keyin yer yuzini to'fon bosa boshladi.

¹¹ Nuh 600 yoshga kirganda, ikkinchi oyning o'n yettinchi kuni yer ostidagi buloqlar otilib chiqdi^b, osmonning qopqalari ochildi^c. ¹²⁻¹³ Ayni o'sha kuni Nuh bilan birga uning o'g'illari Som, Xom va Yofas, xotini va uchala kelini kema ichiga kirdilar. Qirq kechayu qirq kunduz tinmay yomg'ir yog'di. ¹⁴ Ular bilan birga yovvoyi hayvonlardan, chorvadan, yerda sudralib yuruvchi hamma jonivor va hasharotlardan, qushlardan — hammasining har bir turidan kemaga kirdi. ¹⁵ Bu tirik jonzotlar ikkita-ikkita bo'lib Nuh bilan birga kemaga kirdi. ¹⁶ Xudo Nuhga amr qilganday, hamma jonivorlarning erkak va urg'ochisi kemaga kirib bo'lgach, Egamiz Nuhning orqasidan eshikni yopdi.

¹⁷ Yer yuzida qirq kun davomida to'fon bo'lib, suv yerni ko'mdi, kemani yerdan yuqori ko'tardi. ¹⁸ Suv yer ustida tobora ko'payib borar, kema suv yuzida suzardi. ¹⁹ Suv yer yuzida shunchalik to'lib-toshdiki, baland tog'lar ham ko'milib ketdi. ²⁰ Suv tog'lardan o'n besh tirsak^d balandlikka ko'tarildi. ²¹ Yer yuzida yurgan jamiki jonzot — qushlar, chorva, yovvoyi hayvonlar, uymalashib yurgan jonivorlar, inson zoti nobud bo'ldi. ²² Quruq yer ustida yashab turgan hamma tirik jonzot nobud bo'ldi. ²³ Yer yuzidagi har qanday jonzotni — insonlarni, hayvonlarni, sudralib yuruvchi jonivorlarni, hasharotlarni, qushlarni Xudo yo'q qilib yubordi, hammasi yer yuzidan qirilib ketdi. Faqat Nuh va u bilan birga kemada bo'lganlarigina tirik qoldilar, xolos. ²⁴ Suv 150 kun davomida yer yuzini qoplab turdi.

8-BOB

To'fonning intihosi

¹ Xudo Nuhni va u bilan kemada birga bo'lgan barcha jonzotlarni esdan chiqarmagan edi. Xudo yer uzra shabada estirgan edi, suv pasaya boshladi. ² Yer ostidagi buloqlar^e, osmonning qopqasi^f berkildi, qattiq quyayotgan jala to'xtadi. ³ Suv asta-sekin yer yuzida kamaya boshladi. Nihoyat, 150 kundan keyin suv ozaydi. ⁴ Yettinchi oyning o'n yettinchi kuni^g kema Ararat tog'i^h cho'qqilariga tiralib to'xtab qoldi. ⁵ O'ninchi oygacha suv kamayib boraverdi. Nihoyat, o'ninchi oyning birinchi kuniⁱ tog' cho'qqilari ko'rindi.

⁶ Yana qirq kun o'tgach, Nuh kemandi darchasini ochdi—da, ⁷ qarg'ani chiqarib yubordi. Yer yuzidagi suv quriguncha, qarg'a u yoqdan bu yoqqa uchib yuraverdi. ⁸ Endi Nuh yer yuzidagi suv quriganini bilish uchun kemadan kaptarni uchirib yubordi. ⁹ Hali yer yuzini suv bosib yotgani uchun, kaptar qo'ngani joy topolmay, kemaga — Nuhning yoniga qaytib keldi. Nuh kaptarni ushlab, ichkariga oldi. ¹⁰ Yetti kundan keyin Nuh yana kaptarni kemadan uchirdi. ¹¹ Kechga yaqin kaptar uning yoniga qaytib keldi. Kaptarning tumshug'ida yangi o'sib chiqqan zaytun bargi bor edi. Nuh bildiki, yer yuzidagi suv pasayibdi. ¹² Nuh yana yetti kunni o'tkazib,

^a **7:2** ...halol hayvonlar...harom hayvonlar... — Bu oyatda Xudoga qurbonlik qilsa bo'ladigan hayvonlarga nisbatan *halol hayvonlar*, qurbonlik qilishga yaramaydigan hayvonlarga nisbatan *harom hayvonlar* ishlatilgan (8:20 ga qarang).

^b **7:11** ...yer ostidagi buloqlar otilib chiqdi... — Qadimgi Isroil xalqining tasavvuriga ko'ra, yer tep-tekis bo'lib, yer ostida ulkan dengiz bor edi. Bu matnda o'sha ulkan dengizning suvlari otilib chiqib, yer yuzini qoplaganiga ishora qilingan.

^c **7:11** ...osmonning qopqalari ochildi — Tinmay jala quya boshladi. Qadimgi Isroil xalqining tasavvuriga ko'ra, osmon gumbaz shaklida bo'lib, osmon qopqalari gumbaz ustidagi suvlardan yerni himoya qilib turar edi (1:6-8 ga va 1:7 izohiga qarang).

^d **7:20** o'n besh tirsak — taxminan 7 metrga to'g'ri keladi.

^e **8:2** Yer ostidagi buloqlar — 7:11 izohiga qarang.

^f **8:2** osmonning qopqasi — 7:11 izohiga qarang.

^g **8:4** Yettinchi oyning o'n yettinchi kuni — to'fon boshlangandan besh oy o'tgach (7:11 ga qarang).

^h **8:4** Ararat tog'i — hozirgi Turkiyaning sharq tomonida joylashgan.

ⁱ **8:5** o'ninchi oyning birinchi kuni — to'fon boshlangandan taxminan yetti yarim oy o'tgach (7:11 ga qarang).

kaptarni uchirib yubordi. Kaptar Nuhning yoniga boshqa qaytib kelmadi.

¹³Nuh 601 yoshga kirganda, birinchi oyning birinchi kunida^a yer yuzidagi suv quriy boshladi. Nuh kemandan qopqog'ini ochib qarab, ko'rdiki, yer yuzi quriyotgan ekan. ¹⁴Nihoyat, ikkinchi oyning yigirma yettinchi kuni^b yer butunlay qup-quruq bo'ldi. ¹⁵Keyin Xudo Nuhga shunday dedi: ¹⁶“Kemadan chiq, xotining, o'g'illaring, kelinlaring ham sen bilan birga kemadan chiqishsin. ¹⁷O'zing bilan birga hamma tirik jonzotlarni — qushlaru hayvonlarni, sudralib yuruvchi jonivorlarni, hasharotlarni ham olib chiq, toki ular yer yuzida serpusht bo'lib, ko'payib, g'ij-zij qaynasin.” ¹⁸Shunday qilib, Nuh o'g'illarini, xotini va kelinlarini boshlab, kemadan tashqariga chiqdi. ¹⁹Hamma hayvonlar, sudralib yuruvchi jonivorlar, hasharotlar, qushlar — yerda yashaydigan jamiki jonzotlar ham o'z jufti bilan kemadan chiqdi.

Nuh qurbonlik keltiradi

²⁰So'ngra Nuh Egamizga atab qurbongoh qurdi. So'ng har bir halol hayvondan va halol qushdan^c olib, qurbongoh ustida ularni qurbonlik qilib kuydirdi. ²¹Egamiz qurbonlikning xushbo'y hididan mamnun bo'lib, O'ziga O'zi dedi: “Insonning ko'nglida bolaligidanoq qabih niyat bo'lsa ham, Men bundan buyon hamma tirik jonzotni oldin qilganimday qirib tashlamayman. Inson tufayli butun dunyoni la'natlamayman. ²²Bu olam turar ekan, bahorda ekin ekish, kuzda o'rim-yig'im, yoz va qish, sovuq va issiq, kunduz va tun bo'laveradi.”

9-BOB

Xudo Nuh bilan ahd qiladi

¹Xudo Nuh bilan uning o'g'illariga marhamat ko'rsatib, ularga dedi: “Barakali bo'lib, ko'payinglar, yer yuzini to'lg'azinglar. ²Yer yuzidagi jamiki hayvonlar, havodagi hamma qushlar, yerda sudralib yuruvchi jonivor va hasharotlarning hammasi, dengizdagi hamma baliqlar sizlardan qo'rqib, hurkadigan bo'ladi. Bularning hammasi ustidan sizlar hukmron bo'lasizlar. ³O'tni va sabzavotlarni sizlarga yemish qilib berganim singari, hamma tirik jonzotlarni ham sizlar uchun yemish qilib beraman. ⁴Lekin etni qoni bilan yemaysizlar. Qonda jon bo'lgani uchun, Men buni taqiqlayman. ⁵Qotillik jazolanadi. Insonning jonini olgan insondan Men xun talab qilaman, insonni o'ldirgan har qanday hayvon o'ldirilishi lozim.

⁶Kimki inson qonini to'ksa,
Uning qonini ham inson to'kur.
Zero, inson zotini Men, Xudo,
Yaratgandir O'z suratimda.

⁷Barakali bo'lib ko'payinglar, yer yuzida to'lib-toshib, tobora ortib boringlar.”

⁸Xudo Nuh bilan uning o'g'illariga yana gapirdi: ⁹“Men endi sizlar bilan va sizlarning avlodingiz bilan ahd qilaman. ¹⁰Sizlar bilan kemadan chiqqan hamma tirik jonzotlar — qushlar, chorva, yer yuzida yashovchi hamma jonivorlar bilan ham ahd qilaman. ¹¹Sizlar bilan qat'iy ahd qilaman: bundan buyon barcha jonzot to'fon tufayli qirilib ketmaydi, yer yuzini qirib bitiradigan to'fon boshqa hech qachon bo'lmaydi, deb va'da beraman. ¹²Sizlar bilan, jamiki tirik jonzotlar bilan qilayotgan abadiy ahdning alomati shu bo'ladi: ¹³Men bulutlar orasida O'z kamalagimni^d hosil qilaman. Bu kamalak Mening olam ahli bilan qilgan ahdning alomati bo'ladi. ¹⁴Men bulutlarni yer ustiga olib kelganimda, kamalak bulutlar orasida ko'rinib turadi. ¹⁵Ana o'shanda Men O'zim bilan sizlar va hamma tirik jonzotlar o'rtasida qilgan ahdimni yodimda tutaman. To'fon endi hech qachon jamiki jonzotlarni yo'q qilmaydi. ¹⁶Kamalak bulutlar orasida turganda, Men kamalakni ko'rib, yer yuzidagi tirik jonzotlar bilan O'zim qilgan abadiy ahdimni yodimda tutaman.” ¹⁷Xudo yana Nuhga dedi: “Yer yuzidagi jamiki tirik jonzotlar bilan Men qilayotgan ahdning alomati ana shudir.”

Nuh va uning o'g'illari

¹⁸Nuhning kemadan chiqqan o'g'illari Som, Xom va Yofas edilar. Keyinroq Xom o'g'il ko'rib, ismini Kan'on qo'ydi. ¹⁹Nuhning uchala o'g'ildan esa butun yer yuzidagi xalqlar tarqaldi.

²⁰To'fondan keyin Nuh dehqon bo'ldi va ilk bor tokzor barpo qildi. ²¹Bir kuni u o'zi tayyorlagan maydan ichdi. Mast bo'lib, chodirida yalang'och yotgan edi, ²²Kan'onning otasi Xom otasining yalang'och yotganini

^a 8:13 Nuh...birinchi kunida... — To'fon boshlangandan taxminan o'n yarim oy o'tgach (7:11 ga qarang).

^b 8:14 ikkinchi oyning yigirma yettinchi kuni — to'fon boshlangandan taxminan o'n ikki yarim oy o'tgach (7:11 ga qarang).

^c 8:20 ...halol hayvon...halol qush... — 7:2 izohiga qarang.

^d 9:13 ...O'z kamalagim... — Bu oyatdagi hamda shu bobning 14, 16—oyatlaridagi bu so'z *kamon* so'zini ham bildiradi.

ko'rdi va tashqariga chiqib, akalariga aytdi^a.²³ Som bilan Yofas bir kiyimni olib, yelkalariga tashladilar. Orqalari bilan chodirga kirib, otalarining yalang'och tanasini ko'rmaslik uchun, yuzlarini teskari o'girib, uning ustini kiyim bilan yopib qo'ydilar.²⁴ Nuh o'ziga kelgach, kenja o'g'lining qilmishini bildi.²⁵ Shunda Nuh dedi:

“Kan'on^b la'nati bo'lsin!
Qullarning ham quli bo'lsin akalariga!”

²⁶ Nuh yana dedi:

“Somning Xudosi Egamizga
Hamdu sanolar bo'lsin.
Kan'on Somga qul bo'lsin!

²⁷ Xudo Yofasga mo'l yer bersin^d,
Uning nasli Somning
Xalqi bilan yashasin!
Kan'on Yofasga qul bo'lsin!”

²⁸ Nuh to'fondan keyin 350 yil yashadi.²⁹ U 950 yoshida olamdan o'tdi.

10-BOB

Nuhdan tarqalgan dunyo xalqlari

¹ Nuhning o'g'illari Som, Xom va Yofas to'fondan keyin o'g'illar ko'rdilar. Ularning nasl–nasabi va ulardan kelib chiqqan xalqlar^e tarixi quyidagichadir.

Yofasdan kelib chiqqan xalqlar

² Yofas nasli: Go'mer, Mogo'g, Moday, Yovon, Tual, Meshex, Tiros va ulardan kelib chiqqan xalqlar.

³ Go'mer nasli: Ashkanoz, Rifat, To'xarmo va ulardan kelib chiqqan xalqlar.

⁴ Yovon nasli: Elishox, Tarshish, Kit, Ro'don^f va ulardan kelib chiqqan xalqlar. ⁵ Yovon nasli dengiz bo'ylariga tarqalib joylashishdi.

Ular^g har xil qabilalarga va yurtlarga bo'lindilar, har bir qabilaning o'z tili bor edi.

Xomdan kelib chiqqan xalqlar

⁶ Xom nasli: Kush^h, Mizraⁱ, Fut, Kan'on va ulardan kelib chiqqan xalqlar.

⁷ Kush nasli: Savo, Xavila, Sabto, Ramo, Sabtaxo va ulardan kelib chiqqan xalqlar.

^a **9:22** ...*Xom otasining yalang'och yotganini ko'rdi...akalariga aytdi* — Xomning akalari otasini nihoyatda hurmat qilganlari uchun, uning yalang'och tanasiga qaramaslikka harakat qilganlar (shu bobning 23–oyatiga qarang), Xom esa akalaridan farqli ravishda o'z qilmishi bilan otasini sharmanda qildi.

^b **9:25** *Kan'on* — nimaga Nuh Xomning o'rniga Kan'onni la'natladi? Ko'p olimlarning sharhlashicha, Xomning bunday buzuq xulq–atvori o'g'li Kan'onning avlodlariga ham xos edi. Bu oyatda aytilgan bashorat kelajakda Kan'on avlodining boshiga tushadigan hukmni bildiradi (yana 15:16 va o'sha oyatdagi izohlarga qarang). Keyinchalik Kan'on xalqi axloqiy buzuqligi va butparastligi bilan tanilib, Kan'on yurtini bosib olgan Isroil xalqi tomonidan butunlay qirilib yuboriladi (Isroil xalqi Somdan kelib chiqqan, shu bobning 26–oyatiga qarang). Ba'zi olimlarning ta'kidlashicha, Xom Nuhning kenja o'g'li bo'lgani uchun, Nuh Xomning kenja o'g'li Kan'onni la'natlagan edi. Ba'zi olimlar esa, Xudo yaqindagina Xomni barakalaganini uchun (9:1 ga qarang) Nuh o'g'lini la'natlay olmay, Xomning o'g'lini la'natlagan edi, deb ta'kidlashadi.

^c **9:25** ...*akalariga* — Som va Yofasga yoki ularning avlodlariga.

^d **9:27** *Xudo Yofasga mo'l yer bersin...* — Ibroniycha matndagi so'zma–so'z tarjimasi — *Xudo Yofasni kengaytirsin*. Yofas ibroniychadagi *kengaytirmoq* so'ziga ohangdosh.

^e **10:1** *Ularning nasl–nasabi va ulardan kelib chiqqan xalqlar...* — Bu ro'yxatda berilgan nomlarning ba'zilari Som, Xom va Yofasning ma'lum avlodlariga, ba'zi nomlar esa ulardan kelib chiqqan xalqlarga tegishlidir. Som, Xom va Yofasdan kelib chiqqan xalqlar o'rnashgan yurtlarning nomlari ham ro'yxatda keltirilgan.

^f **10:4** *Ro'don* — ba'zi ibroniy qo'lyozmalaridan, Samariya Tavroti qo'lyozmalaridan, qadimiy grekcha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *Do'don*.

^g **10:5** *Ular* — shu bobning 2–4–oyatlarida aytib o'tilgan Yofasning nasli nazarda tutilgan. Ba'zi tarjimalar *Yofasning nasli ana shulardan iborat edi* degan ibroni gapning boshiga qo'shadi, chunki shunga o'xshash gap shu bobning 20, 31–oyatlarida ishlatilgan. Ibroniycha matnda mana shu ma'no nazarda tutilgan bo'lsa kerak.

^h **10:6** *Kush* — bu oyatda ishlatilgan ibroniycha so'z bu tarjimada odatda *Efiopiya* deb tarjima qilinadi (shu bobning 7, 8–oyatlarida ham bor). Kush Misrning janubida o'rnashgan xalqning ajdodi edi. Bu yerlar hozirgi Sudan va Efiopiya mamlakatlarining ba'zi joylarini o'z ichiga oladi.

ⁱ **10:6** *Mizra* — bu oyatda ishlatilgan ibroniycha so'z bu tarjimada odatda *Misr* deb tarjima qilinadi (shu bobning 13–oyatida ham bor). Mizra Misr xalqining ajdodidir.

Ramo nasli: Shava, Dedon va ulardan kelib chiqqan xalqlar.

⁸ Kushning naslida yana Nimro'd degani ham bor edi. Nimro'd yer yuzidagi birinchi buyuk jangchi edi. ⁹ Egamizning nazarida u mashhur ovchi edi. Odamlar birontasiga: "Egamizning nazaridagi Nimro'dga o'xshagan mashhur ovchi", deb gapirganda uning ismi hikmat bo'lib qoldi. ¹⁰ Nimro'd shohligining ilk markazi Shinar yeridagi^a Bobil, Erax, Akkad shaharlarining hammasini^b o'z ichiga olgan edi. ¹¹ Nimro'd o'sha yerdan Ossuriyaga borib^c, Naynavo, Rexobo't-Ir, Qolax, ¹² Rasan shaharlarini qurdirdi. Rasan shahri Naynavo bilan Qolax orasida joylashgan edi. Qolax asosiy shahardir.

¹³ Mizra nasli: Lud, Onom, Laxov, Naftux, ¹⁴ Patro's, Kasluv, Xafto'r va ulardan kelib chiqqan xalqlar. Kasludan Filist xalqi kelib chiqdi^d.

¹⁵ Kan'on nasli: Sidon (u Kan'onning to'ng'ich o'g'lidir), Xet va ulardan kelib chiqqan xalqlar.

¹⁶ Kan'ondan Yobus, Amor, Girgosh, ¹⁷ Xiv, Orx, Sin, ¹⁸ Arvod, Zamar va Xomat xalqlari ham kelib chiqdi.

Natijada Kan'on urug'lari chegaradan tashqariga tarqalib ketdi. ¹⁹ Kan'onning chegaralari shimoldagi Sidondan boshlab Garor tomonga — janubdagi G'azogacha, so'ngra sharqdagi Sado'm, G'amo'ra, Adma, Zavo'yim tomonga — to Leshagacha cho'zilgan edi.

²⁰ Xomning nasli ana shulardan iborat edi. Ular har xil qabilalarga va yurtlarga bo'lindilar, har bir qabilaning o'z tili bor edi.

Somdan kelib chiqqan xalqlar

²¹ Yofasning akasi Som ham farzandlar ko'rdi. U jamiki Ibir^e naslining ota-bobosi edi.

²² Som nasli: Elam, Oshur, Arpaxshod, Lud, Oram va ulardan kelib chiqqan xalqlar.

²³ Oram nasli: Uz, Xul, Geter, Meshex^f va ulardan kelib chiqqan xalqlar.

²⁴ Arpaxshod nasli — Shilax, Shilax nasli — Ibir edi. ²⁵ Ibir ikki o'g'il ko'rdi: birinchisining ismini Palax qo'ydi, chunki uning davrida dunyo bo'linib ketdi^g. Ikkinchisining ismi Yoxtan edi.

²⁶ Yoxtanning nasli: Elmo'dod, Shalaf, Xazormavat, Yorax, ²⁷ Hadoram, Uzol, Dikla, ²⁸ Obal, Abumayl, Shava, ²⁹ Ofir, Xavila, Yo'vov va ulardan kelib chiqqan xalqlar.

Yoxtanning nasli mana shular edi. ³⁰ Bu xalqlar yashagan hudud Meshadan tortib, sharqdagi Safor qirlari tomongacha cho'zilgan edi.

³¹ Somning nasli ana shulardan iborat edi. Bu xalqlar har xil qabilalarga va yurtlarga bo'lindilar, har bir qabilaning o'z tili bor edi.

³² Nuhning o'g'illaridan paydo bo'lgan nasllar, nasabnomasi bo'yicha, alohida-alohida xalqlar sifatida ro'yxat qilingan edi. To'fondan keyin yer yuzida mana shu xalqlar o'rnashdi.

11-BOB

Bobil minorasi

¹ Butun yer yuzida bitta til bo'lib, hamma odamlar bir xil so'zlashardilar. ² Odamlar sharqdan^h ko'chib,

^a 10:10 *Shinar yeri* — hozirgi Iroqning janubida joylashgan yer. Keyinchalik bu yer Bobil shohligiga aylangan.

^b 10:10 *...shaharlarining hammasini...* — yoki *Kabney shaharlarini*.

^c 10:11 *Nimro'd o'sha yerdan Ossuriyaga borib...* — yoki *Oshur o'sha yerdan chiqib* (Oshur Ossuriya xalqining ajdodi edi).

^d 10:14 *Kasludan Filist xalqi kelib chiqdi* — ibroniycha matndan. Eski Ahdning boshqa joylarida, Filist xalqi Xafto'r — hozirgi Krit orolidan kelib chiqqan, deb yozilgani uchun ba'zi tarjimalar ibroniycha matndagi so'zlarning tartibini o'zgartirib, *Xafto'rdan Filist xalqi kelib chiqdi* deb tarjima qilishadi. Ammo Kasluv va Xafto'r xalqlari qondosh xalqlar bo'lsa kerak. Filistlar Kasluv xalqi istiqomat qilgan yerlardan kelib chiqib, keyinchalik Krit orolida o'rnashganlari ham ehtimoldan holi emas. Kasluv xalqi haqida deyarli ma'lumot saqlanib qolmagan.

^e 10:21 *Ibir* — *Ibroniya* so'ziga asos solgan nom bo'lishi mumkin. Keyinchalik *Ibroniya* so'zi Ibrohim va uning naslining millatini bildiradigan so'zga aylangan (14:13, 39:14,17, 40:15, 41:12 va 43:32-oyatlarga qarang).

^f 10:23 *Meshex* — qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniya matnda *Mash*.

^g 10:25 *...Palax...dunyo bo'linib ketdi* — Ibroniya chada Palax ismining ma'nosi — *bo'linib ketdi*. Bu gap bilan Xudo jahon xalqining tilini bo'lib, odamlarni butun yer yuzi bo'ylab tarqatib yuborgan davrga ishora qilingan bo'lishi mumkin (11:1-9 ga qarang). *Palax* ismining asosini tashkil qiluvchi ibroniycha fe'l "Zabur" 54:10 da ishlatilgan. O'sha oyatda sanochi Xudodan fosiq odamning gapini bo'lib tashlashini (ya'ni chalkashtirishini) so'ramoqda.

^h 11:2 *sharqdan* — yoki *sharqqa*.

Shinar yeridagi^a bir tekislikka keldilar va o'sha yerda joylashdilar. ³ Odamlar bir-birlariga: "Kelinglar, g'isht quyib, yaxshilab pishiraylik", dedilar. Shunday qilib, ular qurilish uchun g'ishtdan, qorishma uchun qora saqichdan foydalanadigan bo'ldilar. ⁴ Keyin odamlar aytdilar: "Kelinglar, o'zimiz uchun shahar quraylik, shahar minorasining cho'qqilari osmonga tegib tursin. Shu tariqa nom tarataylik. Aks holda biz butun yer yuziga tarqalib ketamiz." ⁵ Odamlar qurayotgan shaharni va minorani ko'rish uchun Egamiz pastga tushdi. ⁶ Egamiz dedi: "Qaranglar, hammasi bitta xalq, hammasining tili bir! Bu hali ular qilmoqchi bo'lgan ishning boshlanishi, xolos. Hademay, ular ko'ngliga kelgan ishni qilishga qodir bo'ladilar. ⁷ Qani, pastga tushaylik—da, ularning tilini aralastirib yuboraylik^b, toki birining gapini ikkinchisi tushunolmay qolsin." ⁸ Shunday qilib, Egamiz ularni bu yerdan butun yer yuzi bo'ylab tarqatib yubordi. Odamlar shahar qurilishini to'xtatdilar. ⁹ Egamiz hamma odamlarning tilini shu yerda chalkashtirib, ularning o'zlarini butun yer yuziga tarqatib yuborgani uchun, shaharning nomi Bobil^c bo'lib qoldi.

Somning avlodlari

¹⁰ Somning nasl–nasabi tarixi quyidagichadir:

Som 100 yoshga kirganda, o'g'li Arpaxshodni ko'rgan edi^d. Arpaxshod tug'ilganda, to'fon bo'lib o'tganiga ikki yil bo'lgan edi. ¹¹ Arpaxshod tug'ilgandan keyin, Som 500 yil yashab, yana o'g'il–qizlar ko'rdi.

¹² Arpaxshod 35 yoshida o'g'li Shilaxni ko'rgan edi. ¹³ Shilax tug'ilgandan keyin, Arpaxshod 403 yil yashab, yana o'g'il–qizlar ko'rdi.

¹⁴ Shilax 30 yoshida o'g'li Ibirni ko'rgan edi. ¹⁵ Ibir tug'ilgandan keyin, Shilax 403 yil yashab, yana o'g'il–qizlar ko'rdi.

¹⁶ Ibir 34 yoshida o'g'li Palaxni ko'rgan edi. ¹⁷ Palax tug'ilgandan keyin, Ibir 430 yil yashab, yana o'g'il–qizlar ko'rdi.

¹⁸ Palax 30 yoshida o'g'li Ravuni ko'rgan edi. ¹⁹ Ravu tug'ilgandan keyin, Palax 209 yil yashab, yana o'g'il–qizlar ko'rdi.

²⁰ Ravu 32 yoshida o'g'li Sarug'ni ko'rgan edi. ²¹ Sarug' tug'ilgandan keyin, Ravu 207 yil yashab, yana o'g'il–qizlar ko'rdi.

²² Sarug' 30 yoshida o'g'li Naxo'rni ko'rgan edi. ²³ Naxo'r tug'ilgandan keyin, Sarug' 200 yil yashab, yana o'g'il–qizlar ko'rdi.

²⁴ Naxo'r 29 yoshida o'g'li Terahni ko'rgan edi. ²⁵ Terah tug'ilgandan keyin, Naxo'r 119 yil yashab, yana o'g'il–qizlar ko'rdi.

²⁶ Terah 70 yoshdan o'tgandan keyin o'g'illari Ibrom^e, Naxo'r va Xaronni ko'rgan edi.

Terahning avlodlari

²⁷ Terahning nasl–nasabi tarixi quyidagichadir:

Terahdan Ibrom, Naxo'r va Xaron tug'ildilar. Xarondan Lut tug'ildi. ²⁸ Terah hali hayot ekan, Xaron otasidan oldin o'z tug'ilgan yurtida — Xaldeydagi Ur shahrida^f olamdan o'tdi. ²⁹ Ibrom — Soray^g degan qizga, Naxo'r — Milxo degan qizga uylandilar. Milxo Xaronning qizi edi. Milxoning Iskax degan singlisi ham bor edi. ³⁰ Soray bepusht bo'lib, bolasi yo'q edi.

³¹ Terah o'g'li Ibromni, Xaronning o'g'li — nabirasi Lutni, Ibromning xotini — kelini Sorayni ergashtirib, Xaldeydagi Ur shahridan chiqib, Kan'on yurtiga qarab yo'l oldi. Ular Xoron shahriga^h kelishgach, o'sha yerda o'rnashdilar. ³² Terah 205 yoshida Xoronda olamdan o'tdi.

^a 11:2 *Shinar yeri* — 10:10 izohiga qarang.

^b 11:7 *...pastga tushaylik—da...aralastirib yuboraylik...* — 3:22 izohiga qarang.

^c 11:9 *Bobil* — bu nom ibroniychadagi *chalkashtirib yuborilgan* so'zlariga ohangdosh.

^d 11:10 *...o'g'li...ko'rgan edi* — Bu oyatda, hamda shu bobning 11-25–oyatlarida ishlatilgan bu ibroniycha jumla *uning naslida...tug'ilgan edi* degan ma'noni ham anglatishi mumkin (5:3 izohiga qarang).

^e 11:26 *Ibrom* — Ibrohimning avvalgi ismi. Keyinchalik Xudo uning ismini, Ibrohim, deb o'zgartirdi (17:3-5 ga qarang).

^f 11:28 *Xaldeydagi Ur shahri* — Xalvey hozirgi Fors qo'ltig'ining shimolida joylashgan yerlar edi. Ur shahri Mesopotamiyadan O'rta yer dengiziga boradigan asosiy savdo yo'llari ustida joylashgan edi.

^g 11:29 *Soray* — Soraning avvalgi ismi. Keyinchalik Xudo uning ismini Sora, deb o'zgartirdi (17:15 ga qarang).

^h 11:31 *Xoron shahri* — Ur shahridan qariyb 890 kilometrcha shimoli–g'arbda joylashgan (yana shu bobning 28–oyatidagi izohga qarang).

12-BOB

Xudo Ibromni tanlaydi

¹ Shundan keyin Egamiz Ibromga^a dedi: “O‘z yurtiingdan, qarindosh–urug‘laring oldidan — otang xonadonidan chiqib ket. Men senga bir yurti ko‘rsataman, o‘sha yerga borasan.

² Buyuk xalqning otasi qilaman seni,
Baraka beraman senga,
Ulug‘ qilaman sening nomingni,
Baraka manbayi bo‘lursan sen.

³ Men baraka berurman seni duo qilganlarga,
Seni la‘natlaganlarni Men la‘natlayman.
Sen orqali baraka berurman
Yer yuzidagi jamiki xalqlarga.”

⁴ Egamiz amr qilganday, Ibrom ketdi. Lut ham Ibrom bilan birga ketdi. Ibrom Xorondan^b chiqib ketganda, yetmish besh yoshda edi. ⁵ Ibrom xotini Sorayni^c, jiyani Lutni, Xoronda xizmatga olgan odamlarini boshlab, to‘plagan jamiki mol–mulkini olib, Kan‘on yurtiga qarab yo‘lga tushdi. Nihoyat, ular Kan‘on yurtiga yetib kelishdi. ⁶ Ibrom bu yurtda ko‘chib yurib, Shakam^d yaqinidagi Mo‘re nomli muqaddas eman daraxti^e yoniga yetib kelib to‘xtadi. O‘sha paytlarda bu yurtda Kan‘on xalqi yashardi. ⁷ Shu yerda Egamiz Ibromga zohir bo‘lib: “Mana shu yurti sening naslingga beraman”, dedi. Shunday qilib, Ibrom o‘ziga zohir bo‘lgan Egamizga atab o‘sha yerda qurbongoh qurdi. ⁸ Shundan so‘ng Ibrom Baytilning sharqidagi qirlarga yo‘l oldi. Baytil bilan Ay shaharlarining o‘rtasida^f chodir tikdi. Chodirdan g‘arb tomonda Baytil, sharq tomonda Ay shaharlari bor edi. Bu yerda u qurbongoh qurib, Xudoga, ey, Egam, deb sajda qildi. ⁹ Ibrom u joydan bu joyga ko‘chib, janubga — Nagav cho‘liga^g ketdi.

Ibrom Misrda

¹⁰ O‘sha paytda Kan‘onda qahatchilik haddan ortiq avjiga chiqdi. Shuning uchun Ibrom, qahatchilik tugaguncha kutib turay, deb Misrga yo‘l oldi. ¹¹ Ibrom Misr chegarasiga yaqinlashganda, xotini Sorayga dedi: — Sen juda ham go‘zal ayolsan. ¹² Misrliklar seni ko‘rganlarida: “Manovi ayol — uning xotini”, deb aytishadi. Meni o‘ldirib, seni tirik qoldirishadi. ¹³ Sen, uning singlisiman, deb aytgin, toki sen tufayli Misrliklar menga yaxshi munosabatda bo‘lsinlar, jonimga rahm qilsinlar.

¹⁴ Ibrom Misrga kirib kelganda, Sorayning go‘zalligi hammaning og‘zida duv–duv gap bo‘ldi. ¹⁵ Saroy a‘yonlari ham Sorayni ko‘rishgach, uni fir‘avnga rosa maqtashdi. Shunday qilib, Sorayni fir‘avnning haramiga olib kelishdi. ¹⁶ Fir‘avn Soray tufayli Ibromga ham ko‘p muruvvat qildi: qo‘ylar, ho‘kizlar, eshaklar, qul va cho‘rilar, tuyalar in‘om qildi.

¹⁷ Lekin fir‘avn Sorayni olgani uchun, Egamiz fir‘avnning xonadoniga dahshatli o‘lat kasalligi yubordi. ¹⁸ Fir‘avn Ibromni chaqirtirib kelib, unga dedi:

— Bu nima qilganing? Nima qilib qo‘yding meni? Nimaga Soray o‘zingning xotining ekanini menga aytmading? ¹⁹ Nimaga, u mening singlim, deb aytding? Bo‘lmasa men uni xotin qilib olmasdim—ku! Mana xotining, ol–da, ko‘zimdan yo‘qol!

²⁰ Fir‘avn o‘z odamlariga farmon bergan edi, ular Ibromni xotini, hamma odamlari va mol–mulki bilan birga yurtdan chiqarib yubordilar.

^a 12:1 *Ibrom* — 11:26 izohiga qarang.

^b 12:4 *Xoron* — 11:31 izohiga qarang.

^c 12:5 *Soray* — 11:29 izohiga qarang.

^d 12:6 *Shakam* — Isroilning tepaliklarida, Quddusdan qariyb 50 kilometrcha shimolda joylashgan shahar.

^e 12:6 *eman daraxti* — yoki *terebint daraxti* shu yerlarga xos, eman daraxti singari ulkan daraxt. Ko‘pincha bunday ulkan daraxtlar belgi sifatida ishlatilib, muhim ruhiy marosimlar bilan chambarchas bog‘liq edi.

^f 12:8 *Baytil bilan Ay shaharlarining o‘rtasida...* — Baytil Quddusdan qariyb 19 kilometrcha shimolda, Ay shahri esa Baytildan qariyb 3 kilometrcha sharqda joylashgan.

^g 12:9 *Nagav cho‘li* — Isroilning janubidagi, O‘lik dengizdan janubi–g‘arbda joylashgan yerlar.

13-BOB

Ibrom va Lut bir-biridan ayriladi

¹ Shunday qilib, Ibrom^a xotinini, jiyani Lutni va bor mol–mulkini olib, Misrdan chiqdi va shimolga — Nagav cho‘liga^b yo‘l oldi.

² Ibrom endi juda boyib ketgan, mol–qo‘ylari, kumushu oltini ko‘p edi. ³ U Nagav cho‘lidan Baytilga borgunicha bir joydan ikkinchi joyga ko‘chib yurdi. Nihoyat, Baytil bilan Ay oralig‘iga^c yetib keldi. U oldin ham shu yerda chodir tikib, ⁴ qurbongoh qurgan edi. Ibrom o‘sha yerda yana Xudoga, ey, Egam, deb sajda qildi. ⁵ Ibrom bilan birga ketayotgan Lut ham juda boy bo‘lib, mol–qo‘ylari, ko‘plab chodirlari bor edi.

⁶ Ikkovlari chorvasi bilan bir joyda yashashlari uchun yer torlik qilib qoldi. ⁷ Qolaversa, Ibromning cho‘ponlari bilan Lutning cho‘ponlari o‘rtasida janjal chiqib qoldi. Bu paytda o‘sha yurtida Kan‘on va Pariz xalqlari yashardilar.

⁸ Shunda Ibrom Lutga dedi:

— Mening cho‘ponlarim bilan sening cho‘ponlaring o‘rtasida janjal bo‘lmasligi kerak. Axir, biz yaqin qarindoshlarmiz. ⁹ Nima qilishimiz lozimligini men senga aytay. Sen mana shu yerdan yaxshi joyini keragicha tanlab ol, keyin bir–birimizdan ajralaylik. Agar sen chap tomonga ketsang, men o‘ng tomonga ketaman, agar sen o‘ng tomonga ketsang, men chap tomonga ketaman.

¹⁰ Lut Zo‘var tomondagi Iordan vodiysining serhosil tekisliklariga qaradi. Hammayoq sersuv, go‘yo Egamiz yaratgan boqqa^d va Misrning ajoyib yerlariga o‘xshardi. Egamiz Sado‘m va G‘amo‘ra shaharlarini vayron qilmasdan oldin vodiylar shunaqa edi. ¹¹ Shunday qilib, Lut Iordan tekisliklarini tanladi va sharq tomonga ketdi. Shu tariqa Ibrom bilan Lut bir–biridan ayrildilar. ¹² Ibrom Kan‘on yurtida o‘rnashdi, Lut esa Iordan tekisliklaridagi shaharlar orasiga o‘rnashib, chodirlarini Sado‘m yoniga ko‘chirdi. ¹³ Sado‘m aholisi qabihlik qilishar, Egamiz oldida qattiq gunohkor edilar.

Ibrom Xevronga ko‘chadi

¹⁴ Lut Ibromdan ayrilib ketgandan keyin, Egamiz Ibromga dedi:

— Mana shu turgan joyingdan shimolga, janubga, sharqqa va g‘arbga qara. ¹⁵ Sen ko‘rib turgan hamma yerni senga va sening naslingga abadiy mulk qilib beraman. ¹⁶ Men sening naslingni yerdagi qumday ko‘paytiraman. Kimki yerdagi qumni sanay olsa, sening naslingni ham sanay oladi. ¹⁷ Qani, otlar, yurtning aylani chiq. Men bu yurtning senga mulk qilib beraman.

¹⁸ Shunday qilib, Ibrom chodirini yig‘ishtirib, Xevrondagi^e Mamre nomli muqaddas emanzor^f yoniga keldi va o‘sha yerda o‘rnashdi. U yerda Egamizga qurbongoh qurdi.

14-BOB

Ibrom Lutni qutqaradi

¹ O‘sha paytda quyidagi shohlar bo‘lgan edi: Shinar^g shohi Omrafil, Elazar shohi Oriyox, Elam shohi Kado‘rlamar, Go‘yim shohi Tidol. ² O‘sha to‘rtala shoh quyidagi beshta shohga qarshi urush ochdilar: Sado‘m shohi Beraga, G‘amo‘ra shohi Birshaga, Adma shohi Shinavga, Zavo‘yim shohi Shemoverga va Belax shohiga. (Belax hozir Zo‘var, deb yuritiladi.) ³ Ana shu beshta shoh ittifoq tuzib, Siddim vodiysida kuchlarini birlashtirdilar. (Siddim vodiysi hozirgi O‘lik dengizdir^h.)

⁴ Bu shohlar o‘n ikki yil davomida Kado‘rlamarga qaram bo‘lib keldilar. O‘n uchinchi yili unga qarshi isyon ko‘tardilar. ⁵ Bir yildan keyin Kado‘rlamar va uning ittifoqchilari lashkarlari bilan kelib, Ashtarot–Karnayimdagi Rafa xalqini, Xomdagi Zuz xalqini, Xiratayim tekisligidagi Eyim xalqini, ⁶ Seirⁱ tog‘laridagi Xor xalqini^j cho‘lning chetidagi El–Porongacha ta‘qib qilib borib, mag‘lub qildilar. ⁷ So‘ngra ular orqaga qaytib,

^a 13:1 *Ibrom* — 11:26 izohiga qarang.

^b 13:1 *Nagav cho‘li* — 12:9 izohiga qarang.

^c 13:3 *...Baytil bilan Ay oralig‘iga...* — 12:8 va o‘sha oyatdagi izohga qarang.

^d 13:10 *Egamiz yaratgan bog‘* — Adan bog‘iga ishora qiladi.

^e 13:18 *Xevron* — Quddusdan qariyb 32 kilometrcha janubi–g‘arbda joylashgan shahar.

^f 13:18 *emanzor* — yoki *terebintzor*. 12:6 izohiga qarang.

^g 14:1 *Shinar* — 10:10 izohiga qarang.

^h 14:3 *O‘lik dengiz* — ibroniycha matnda *Tuz dengizi*.

ⁱ 14:6 *Seir* — keyinchalik bu joy Edom deb atalgan.

^j 14:6 *...Rafa xalqi...Zuz xalqi...Em xalqi...Xor xalqi...* — Bu xalqlar yashagan yurtlar — Iordan daryosining sharqida istiqomat qilgan Rafa xalqining yurtidan to‘rtlik dengizning janubi–g‘arbida istiqomat qilgan Xor xalqining yurtigacha cho‘zilgan edi. Rafa va Em xalqlari o‘zlarining gavdasi ulkan va kuchli jangchilari bilan mashhur edilar.

En–Mishpat shahriga keldilar va Omoleklarning butun yerlarini, shuningdek, Xazazon–Tamarda yashayotgan Amor xalqini qo‘lga oldilar. (En–Mishpat hozir Kadesh, deb yuritiladi.)⁸⁻⁹ Sado‘m, G‘amo‘ra, Adma, Zavo‘yim va Belax (ya‘ni Zo‘var) shohlari o‘z lashkarlarini Siddim vodiysida^a saf torttirib, Elam shohi Kado‘rlamarning va Go‘yim, Shinar va Elazar shohlarining lashkarlariga qarshi jangga tayyor qilib qo‘ydilar. Xullas, to‘rtta shoh beshta shohga qarshi otlandi.¹⁰ Vodiya qora saqich to‘ldirilgan chuqurlar ko‘p edi. Sado‘m va G‘amo‘ra shohlari qochib ketayotganlarida, ba‘zi lashkarlari o‘sha chuqurlarga yiqilib tushdilar. Tirik qolganlari tog‘larga qochib qutulib qoldilar.¹¹ Shunday qilib, bosqinchilar Sado‘m va G‘amo‘rani talon–taraj qilib, u yerdagi hamma boyliklarni, g‘amlab qo‘yilgan oziq–ovqatlarini olib, o‘z yo‘llariga ketdilar.¹² Ibromning^b jiyani Lut Sado‘mda yashayotgan edi. Bosqinchilar Lutning o‘zini asirga olib, uning ham bor narsasini tortib oldilar.

¹³ Bir odam bosqinchilardan qutulib, ibroniy Ibromning yoniga qochib bordi va bo‘lgan voqeani unga so‘zlab berdi. Ibrom bu paytda Amor xalqidan bo‘lgan Mamre degan odamning emanzori^c yonida chodir tikkan edi. Mamre va uning Eshko‘l, Onar degan ukalari^d Ibromning ittifoqchilari edilar.¹⁴ Ibrom Lutning asirga olinganini eshitgach, o‘z xonadonida tug‘ilgan hamma qurolli odamlarni to‘pladi. Ular 318 kishi edi. U Kado‘rlamarning lashkari ortidan quvib, Dan shahrida^e ularga yetib oldi.¹⁵ Ibrom o‘sha yerda odamlarini guruhlarga bo‘lib, tunda har tomondan ularga hujum qildi. Kado‘rlamarning lashkari qochdi, lekin Ibrom ularni Damashqning shimolidagi Xo‘vax shahrigacha quvlab bordi.¹⁶ Ibrom bilan uning ittifoqchilari hamma narsani — o‘lja olingan narsalarni, Ibromning jiyani Lutni va uning mol–mulkini, ayollarni va boshqa asirlarni qaytarib olib keldilar.

Malkisidiq Ibromni duo qiladi

¹⁷ Ibrom Kado‘rlamar va uning ittifoqchilari ustidan g‘alaba qilib qaytib kelayotganda, Sado‘m shohi uni kutib olgani Shovey soyligiga keldi. (Shovey soyligi Shoh soyligi^f, deb ham atalgan.)¹⁸ Salem^g shohi Malkisidiq non va sharob olib chiqdi. U Xudoyi Taoloning ruhoniysi ham edi.¹⁹ Malkisidiq Ibromni shunday deb duo qildi:

“Yeru ko‘kni yaratgan^h Xudoyi Taolo
Ibromga baraka bersin.

²⁰ Yovlaringni qo‘lingga bergan Xudoyi Taologa
Hamdu sanolar bo‘lsin.”

Ibrom qaytarib olib kelgan hamma narsaning o‘ndan birini Malkisidiqqa berdi.

²¹ So‘ngra Sado‘m shohi Bera Ibromga shunday dedi:

— Odamlarimni o‘zingga qaytarib bersang bo‘ldi, qaytarib olib kelgan hamma narsani o‘zingga olaver.

²² Lekin Ibrom Sado‘m shohiga shunday javob berdi:

— Yeru ko‘kni yaratgan Xudoyi Taolo — Egamiz haqi qasam ichib aytamanki,²³ men sening birorta cho‘pingni yoki chorig‘ingning ipini ham olmayman. Aks holda: “Ibromni men boy qilganman”, deb aytishing mumkin.²⁴ Yigitlarimning yeb–ichganidan tashqari, men sendan hech narsa olmayman. Men bilan birga borgan ittifoqchilarim Onar, Eshko‘l va Mamre ham o‘zlarining ulushlarini olishsin.

15-BOB

Xudo Ibrom bilan ahd qiladi

¹ Shundan keyin Egamiz Ibromgaⁱ shu so‘zlarni ayon qildi:

— Qo‘rqma, Ibrom, Men senga qalqon bo‘laman, senga beradigan mukofotim buyuk bo‘ladi.

² — Ey, Egam Rabbiy! Sen menga nima ham berar eding?! Men hamon befarzandman, butun mol–mulkim Damashqlik xizmatkorim Eliazarga qoladi.³ Sen menga farzand bermading, shuning uchun xonadonimda tug‘ilgan qulim mening merosxo‘rim bo‘ladi–da.

⁴ Lekin Ibromga yana Egamiz shu so‘zlarni ayon qildi:

^a 14:8-9 Siddim vodiysi — ya‘ni O‘lik dengiz vodiysi (shu bobning 3–oyatiga qarang).

^b 14:12 Ibrom — 11:26 izohiga qarang.

^c 14:13 emanzor — yoki terebintzor. 13:18 ga va 12:6 izohiga qarang.

^d 14:13 ukalar — yoki qarindoshlar.

^e 14:14 Dan shahri — Jalila ko‘lidan qariyb 40 kilometrcha shimolda joylashgan shahar.

^f 14:17 Shoh soyligi — Qidron soyligining bir qismi bo‘lib, Quddus shahridan sharqda joylashgan.

^g 14:18 Salem — Quddusning qadimgi nomi.

^h 14:19 yaratgan — yoki ega bo‘lgan

ⁱ 15:1 Ibrom — 11:26 izohiga qarang.

— Yo‘q, quling sening merosxo‘ring bo‘lmaydi, o‘zingning pushti kamaringdan bo‘ladigan o‘g‘ling sening hamma mol–mulkingga merosxo‘r bo‘ladi.

⁵ So‘ngra Egamiz Ibromni tashqariga olib chiqib, unga:

— Osmonga qara, agar yulduzlarni sanay olsang, sanab ko‘r, — dedi.

Egamiz yana aytdi:

— Sening nasling ham o‘sha yulduzlarga o‘xshagan ko‘p bo‘ladi.

⁶ Ibrom Egamizga ishonchi, Egamiz uni ishonchi uchun, to‘g‘ri, deb bildi.

⁷ So‘ngra Egamiz unga dedi:

— Men sening Egangman, bu yurtning senga mulk qilib bermoqchiman, shuning uchun seni Xaldeydagi Ur shahridan^a olib chiqqanman.

⁸ — Ey, Egam Rabbii! Bu yurtning meros qilib olishimga qanday ishonch hosil qilaman? — deb so‘radi Ibrom.

⁹ — Menga uch yoshli g‘unajin, uch yoshli echki, uch yoshli qo‘chqor, kaptar, musicha jo‘jasini olib kel, — dedi Egamiz.

¹⁰ Egamiz nima aytgan bo‘lsa, hammasini Ibrom olib kelib, so‘ydi. Hayvonlarni uzunasiga o‘rtasidan bo‘lib, bo‘laklarni bir–biriga qaratib qo‘ydi. Lekin qushlarni ikkiga bo‘lmadi. ¹¹ Quzg‘unlar go‘shlarni yeyish uchun qo‘nganda, Ibrom quzg‘unlarni haydadi.

¹² Quyosh botayotganda, Ibromni qattiq uyqu bosdi. Uni qo‘rquv, vahima qamrab oldi. ¹³ Shunda Egamiz Ibromga aytdi:

— Shuni yaxshi bilib qo‘yki, sening nasling begona yurtda musofir bo‘lib kun kechiradi, ular qul bo‘lib, to‘rt yuz yil zulm ostida yashaydilar. ¹⁴ Lekin Men sening naslingni qul qilgan xalqni jazolayman. Sening nasling begona yurtdan katta boylik bilan chiqib ketadi. ¹⁵ Sen juda ham keksayib olamdan o‘tib, dafn etilasan, ota–bobolaring yoniga xotirjam ketasan. ¹⁶ Sening nasling to‘rt avlod o‘tgandan keyin^b bu yerga qaytib keladi, chunki Amor xalqlarining qabihligi hali haddan oshmadi^c.

¹⁷ Quyosh botib, qorong‘u tushgandan keyin, Ibrom tutayotgan tog‘orani va yonayotgan mash‘alani ko‘rdi. So‘yilgan hayvon bo‘laklari orasidan mash‘ala va tog‘ora o‘tdi^d. ¹⁸ Shunday qilib, o‘sha kuni Egamiz Ibrom bilan ahd qildi va shunday dedi:

— Men sening naslingga Misrdagi daryodan^e tortib buyuk Furot daryosigacha bo‘lgan joylarni ¹⁹ — Xayin, Xanaz, Kadmon, ²⁰ Xet, Pariz, Rafa, ²¹ Amor, Kan‘on, Girgosh, Yobus xalqlarining yerlarini beraman.

16-BOB

Hojar va Ismoil

¹ Ibromning^f xotini Soray^g hamon bola ko‘rmas edi. Soray Misrlik Hojar degan bir ayolni cho‘ri qilib olgan edi. ² Bir kuni Soray Ibromga aytdi:

— Egamiz meni farzanddan qisdi. Endi cho‘rimning yoniga kiravering. Balki u orqali farzandli bo‘larman^h.

Ibrom Sorayning taklifiga rozi bo‘ldi. ³ Shunday qilib, Ibromning xotini Soray Misrlik cho‘risi Hojarni eriga xotinⁱ qilib olib berdi. Bu voqea yuz berganda, Ibrom Kan‘on yurtiga kirganiga o‘n yil bo‘lgan edi. ⁴ Ibrom Hojarning yoniga kirdi. Hojar homilador bo‘ldi. Hojar homiladorligini bilgach, bekasi Sorayni nazar–pisand qilmay qo‘ydi. ⁵ Shunda Soray Ibromga dedi:

— Cho‘rimga imtiyoz berib, o‘zim uni sizning qo‘yningizga solib qo‘ydim. Endi u homilador bo‘lib, meni nazariga ilmay qo‘ydi–ya. Bularning hammasiga siz aybdorsiz!^j Iloyo, siz bilan mening oramizni Xudo ajrim

^a 15:7 *Xaldeydagi Ur shahri* — 11:28 izohiga qarang.

^b 15:16 *...to‘rt avlod o‘tgandan keyin...* — shu bobning 13–oyatida aytilgan to‘rt yuz yil bu oyatda boshqacha so‘zlar bilan ifoda etilgan.

^c 15:16 *...chunki Amor xalqlarining qabihligi hali haddan oshmadi* — Eski Ahdning ba‘zi joylarida Kan‘on yurtida istiqomat qilgan barcha xalqlarga nisbatan Amor xalqlari degan nom ishlatilgan. Keyinchalik Xudo Isroil xalqi orqali Kan‘on aholisini qabihligi uchun jazolaydi, biroq jazolashning vaqt–soati hali yetib kelmagan (yana 9:25 va o‘sha oyatdagi izohga qarang).

^d 15:17 *...tutayotgan tog‘orani va yonayotgan mash‘alani...* — Tutun va olov Egamizning o‘sha yerda zohir bo‘lganini anglatadi.

^e 15:18 *Misrdagi daryo* — yoki hozirgi Arish soyligi degan Sinay yarim orolining shimoli–sharqidagi soylikka yo Nil daryosining sharqiy irmog‘iga ishora qilingan bo‘lishi mumkin (yana “Sahroda” 34:5 va “Yoshua” 13:3, 15:4, 47 ga qarang).

^f 16:1 *Ibrom* — 11:26 izohiga qarang.

^g 16:1 *Soray* — 11:29 izohiga qarang.

^h 16:2 *...u orqali farzandli bo‘larman* — Qadimgi paytlarda farzand ko‘ra olmagan xotin eriga o‘z cho‘rilarining birini berishi odat edi. Cho‘ridan tug‘ilgan bolalar xotinning bolalari hisoblanar edi.

ⁱ 16:3 *xotin* — Hojar Ibromning qul xotini bo‘lib, uning oiladagi o‘rni Soraynikidan ancha past edi. Biroq agar Hojar Ibromga merosxo‘r tug‘ib berganda, boshqalarning nazarida u asosiy xotinga aylanar edi.

^j 16:5 *Bularning hammasiga siz aybdorsiz!* — yoki *Menga qilingan bunday nohaqlik uchun boshingiz balodan chiqmasin.*

qilsin!

⁶ Ibrom Sorayga:

— Hozir ham u sening cho‘ring, unga istaganingni qilaver, — deb javob berdi. Soray Hojarga shunaqangi shafqatsizlik qildiki, Hojar qochib ketishga majbur bo‘ldi.

⁷ Egamizning farishtasi sahrodagi buloq yonida — Shurga^a boradigan yo‘l bo‘yida Hojarni topdi.

⁸ — Ey, Hojar, Sorayning cho‘risi! Qayerdan kelyapsan? Qayerga ketyapsan? — deb so‘radi.

— Bekam Soraydan qochib kelyapman, — deb javob berdi Hojar.

⁹ — Bekangning yoniga qayt, unga itoat et, — dedi Egamizning farishtasi Hojarga. ¹⁰ Farishta yana dedi:

— Sening naslingni shu qadar ko‘p qilamanki, ko‘pligidan hech kim sanay olmaydi.

¹¹ Egamizning farishtasi Hojarga yana gapirdi:

“Sen homiladorsan va tuqqaysan o‘g‘il,

Egamiz eshitdi jafolaringni,

Uning ismini qo‘ygaysan Ismoil^b.

¹² O‘g‘ling bo‘lg‘ay asov eshakday,

Uning qo‘li ko‘tarilgay hammaga qarshi

Va hammaning qo‘li — unga ham qarshi,

Qarindoshlari bilan dushman bo‘lib yashagay^c.”

¹³ Hojar: “Meni ko‘radigan Xudoni ko‘rdim—^a!”^d dedi. Shuning uchun u o‘ziga gapirgan Egamizga: “Meni ko‘radigan Xudosan”^e, deb nom berdi. ¹⁴ Shuning uchun bu quduqqa Ber–Laxay–Ruy^f, deb nom berilgan. Quduq Kadesh bilan Barid orasida joylashgan.

¹⁵ Hojar Ibromga o‘g‘il tug‘ib berdi, Ibrom bu bolaga Ismoil, deb ism qo‘ydi. ¹⁶ Bu paytda Ibrom sakson olti yoshda edi.

17-BOB

Sunnat — Ahd belgisi

¹ Ibrom^g to‘qson to‘qqiz yoshga kirganda, Egamiz unga zohir bo‘lib dedi:

— Men Qodir Xudoman. Men ko‘rsatgan yo‘ldan yur, har doim pokdil bo‘lib yashagin. ² Men sen bilan ahd qilaman, senga juda ko‘p nasllar ato qilaman.

³ Ibrom yerga muk tushib ta‘zim qildi. Keyin Xudo unga aytdi:

⁴ Sen bilan qiladigan ahdim shudir: sen ko‘plab xalqlarning otasi bo‘lasan. ⁵ Endi sening ismingni o‘zgartiraman. Isming endi Ibrom emas, Ibrohim^h bo‘ladi. Chunki Men seni ko‘plab xalqlarning otasi qilaman. ⁶ Seni juda ham barakali qilaman, sendan xalqlar yarataman, sendan shohlar kelib chiqadi. ⁷ Men senga va sendan keyingi nasllaringga bergan va‘damda turaman. Bu abadiy ahd bo‘ladi. Men doimo Sening Xudoying, sendan keyingi nasllaringning Xudosi bo‘lib qolaman. ⁸ Sen musofir bo‘lib yashab turgan mana shu Kan‘on yurtining hammasini Men senga va nasllaringga abadiy mulk qilib beraman. Men ularning Xudosi bo‘laman.

⁹ Xudo Ibrohimga yana dedi:

— Sen va sendan keyingi nasllaring avlodlar osha Men bilan qilgan ahdga rioya qilishlaringiz lozim. ¹⁰ Sen va sening nasllaring rioya qilishlaringiz kerak bo‘lgan ahdim quyidagichadir: orangizdagi har bir erkak sunnat qilinsin. ¹¹ Sunnat — sen bilan Mening o‘rtamizdagi ahdning belgisi bo‘ladi. ¹² Hozirdan boshlab nasllar osha xonadoningdagi har bir o‘g‘il bola tug‘ilgandan keyin sakkiz kun o‘tgach, sunnat qilinsin. Bu faqat sening oila a‘zolaringgagina tegishli bo‘lmay, balki xonadoningda tug‘ilgan xizmatkorlaringga va sening naslingdan bo‘lmagan, begonalardan sotib olgan xizmatkorlaringga ham tegishlidir. ¹³ Xonadoningda tug‘ilgan xizmatkoring ham, sotib olingan xizmatkoring ham sunnat qilinsin. Shunday qilib, Mening sen bilan qilgan ahdim abadiy ekanini tanangizdagi belgi ko‘rsatib turadi. ¹⁴ Sunnat qilinmagan erkak xalqim orasidan yo‘q qilinsin. U Mening ahdimni buzgan hisoblanadi.

^a 16:7 *Shur* — Misrning sharqiy chegarasidagi joy. Hojar Misrlik edi (shu bobning 1–oyatiga qarang).

^b 16:11 *Ismoil* — ibroniychada ma‘nosi *Xudo eshitadi* yoki *Xudo eshitsin*.

^c 16:12 ...*Qarindoshlari bilan dushman bo‘lib yashagay* — yoki *qarindoshlaridan bo‘lak bo‘lib yashagay* yoxud *qarindoshlaridan sharqda yashagay*.

^d 16:13 “*Meni ko‘radigan Xudoni ko‘rdim—^a!*” — yoki “*Nahotki Xudoni ko‘rganimdan keyin tirik qolgan bo‘lsam!*” Bu ibroniycha gapning ma‘nosi bahsli.

^e 16:13 “*Meni ko‘radigan Xudosan*” — yoki *Men ko‘rgan Xudo sensan*.

^f 16:14 *Ber–Laxay–Ruy* — ibroniychada ma‘nosi *Meni ko‘radigan tirik Xudoning qudug‘i*.

^g 17:1 *Ibrom* — 11:26 izohiga qarang.

^h 17:5 ...*Ibrom...Ibrohim...* — Ibroniychada Ibrom ismining ma‘nosi — *ulug‘ ota*, Ibrohim ismining ma‘nosi esa — *ko‘pchilikning otasi*.

¹⁵ Xudo Ibrohimga yana aytdi:

— Xotining Sorayga kelsak, uning ismi bundan keyin Soray bo'lmasin. Hozirdan boshlab uni Sora^a, deb chaqir. ¹⁶ Men Soraga marhamat ko'rsataman. Men undan senga o'g'il ato qilaman. Ha, Men Soraga shunchalik baraka beramanki, u ko'p xalqlarning onasi bo'ladi. Uning nasllari orasidan shohlar chiqadi.

¹⁷ Ibrohim muk tushib ta'zim qildi, keyin kulib qo'ydi—da, o'ziga o'zi dedi: “Yuz yoshga kirgan odam bola ko'rar ekanmi?! Buning ustiga, Sora ham to'qsonga kirdi, endi bola tug'armidi.” ¹⁸ Ibrohim Xudoga:

— Qaniydi, Ismoil Sening marhamating ostida yashasa, — dedi.

¹⁹ — Yo'q, xotining Sora senga o'g'il tug'ib beradi, — dedi Xudo. — Sen o'g'lingning otini Is'hoq^b qo'yasan. Men o'g'ling bilan va uning kelgusi nasli bilan abadiy ahdimni davom ettiraman. ²⁰ Ismoil to'g'risida qilgan iltimosingni ham eshitdim. Men unga baraka beraman, uning naslini haddan tashqari ko'paytiraman. U o'n ikki yo'l boshchining otasi bo'ladi. Undan buyuk xalq keltirib chiqaraman. ²¹ Lekin Men O'z ahdimni tug'iladigan o'g'ling Is'hoq bilan qilaman. Kelgusi yili xuddi shu paytda Sora senga Is'hoqni tug'ib beradi.

²² Xudo Ibrohim bilan gaplashib bo'lgach, uning yonidan ketdi.

²³ O'sha kuniyoq Ibrohim Xudo amr etganday qildi: o'g'li Ismoilni, xonadonida tug'ilgan xizmatkorlarini, begonalardan sotib olgan xizmatkorlarini — xonadonidagi hamma erkakni sunnat qildi. ²⁴ Ibrohim sunnat bo'lganda, to'qson to'qqiz yoshda, ²⁵ o'g'li Ismoil o'n uch yoshda edi. ²⁶ Ibrohim bilan o'g'li bir kunda sunnat qilindilar. ²⁷ Shunday qilib, Ibrohimning xonadonidagi jamiki erkak zoti ham u bilan birga sunnat qilindi.

18-BOB

Xudo Ibrohimga o'g'il va'da qiladi

¹ Kunning jazirama issiq payti edi. Ibrohim Mamredagi muqaddas emanzorda^c chodiriga kiraverishda o'tirgan edi, shu payt Egamiz unga zohir bo'ldi. ² Shu lahzada Ibrohim ro'parasida uchta odam turganini bildi. Ibrohim uchalasini ko'rgan zahoti chodirga kiraverishdan ularni kutib olgani yugurib bordi va muk tushib ta'zim qildi.

³ — Hazratim^d, — dedi Ibrohim, — marhamatingizni darig' tutmanglar, bu qulingizning eshigini bosib o'tib ketmanglar. ⁴ Xizmatkorlarim suv keltirishsin, oyoqlaringizni yuvishsin, o'zlaringiz daraxtning soyasida dam olinglar. ⁵ Modomiki, bu qulingizning xonadoniga tashrif buyuribsizlar, men non—pon olib kelay. Sayohatingizni davom ettirishdan oldin bardam bo'lib olinglar.

— Mayli, — deyishdi ular, — aytganingday qilaver.

⁶ Ibrohim shoshilganicha chodirga qaytdi—da, Soraga dedi:

— Tez bo'! Uning yaxshisidan darrov uch tog'ora^e olib, non yop.

⁷ So'ngra podaga borib, semiz buzoqni tanladi va xizmatkoriga berdi. Xizmatkor darrov buzoqni so'yib tayyorlashga kirishdi. ⁸ U suzma, sut va pishirib tayyorlangan buzoq go'shtini olib, mehmonlarning oldiga qo'ydi. Mehmonlar ovqatlanishayotganda, Ibrohim daraxt ostida ularga o'zi xizmat qilib turdi.

⁹ — Xotining Sora qayerda? — deb so'rashdi ular.

— Shu yerda, chodirda, — deb javob berdi Ibrohim.

¹⁰ Ulardan biri^f:

— Kelgusi yili shu paytda^g men qaytib kelganimda, xotining Sora o'g'illi bo'ladi, — dedi. Sora uning orqasida, chodirga kiraverish yonida bu suhbatni eshitib turardi. ¹¹ Bu paytda Ibrohim ham, Sora ham juda keksayib qolishgan, Sora bola tug'ish davridan ancha o'tgan edi. ¹² U ichida kulib, o'zicha o'yladi: “Men munkillagan kampir bo'lsam—u, qanday qilib lazzatlana olardim?! Buning ustiga, erim ham qarib qolgan bo'lsa.” ¹³ Shunda Egamiz^h yana Ibrohimga aytdi:

— Nima uchun Sora kuldi? Nimaga u: “Qarib qolgan bo'lsam—u, bola tug'armidim”, dedi? ¹⁴ Men, Egangiz, uchun imkonsiz narsa bor ekanmi?! Kelgusi yil shu paytda men qaytib kelaman. O'shanda Soraning o'g'li

^a 17:15 ...Soray...Sora... — Ibroniychada bu ikkala ismning ma'nosi — *malika*, lekin Xudo bu oyatda Sorayning ismini o'zgartirib kelajakda amalga oshirmoqchi bo'lgan va'dasiga urg'u beradi (shu bobning 16—oyatiga qarang). Boshqacha talaffuz qilinadigan bu ism Sorayga Xudoning bergan va'dasini doimo eslatib turardi.

^b 17:19 Is'hoq — ibroniychada ma'nosi *kuladi*.

^c 18:1 emanzor — yoki *terebintzor*. 13:18 ga va 12:6 izohiga qarang.

^d 18:3 Hazratim — Ibrohim o'sha uch odamning birini yo'l boshchi sifatida tan oldi.

^e 18:6 uch tog'ora — ibroniycha matnda *uch sexa*, taxminan 20 kiloga to'g'ri keladi.

^f 18:10 Ulardan biri — ibroniycha matnda *u*, kelgan uch odamning yo'l boshchisi nazarda tutilgan bo'lishi mumkin (shu bobning 3—oyati va o'sha oyatdagi izohga qarang).

^g 18:10 Kelgusi yili shu paytda... — yoki *to'qqiz oydan keyin yoxud kelgusi bahor*.

^h 18:13 Egamiz — Ibrohimnikiga odam ko'rinishida kelgan mehmonlarning biri Egamiz ekanligi bu oyatda aniq ko'rsatilgan (shu bobning 1, 3, 10—oyatlariga qarang). Shu paytgacha Ibrohim bundan bexabar edi. Qolgan ikkita mehmon farishtalar edi (shu bobning 22—oyati va 19:1 ga qarang).

bo'ladi.

¹⁵ Lekin Sora qo'rqib ketgan edi.

— Kulmadim, — deb gapidan tondi u.

— Yo'q, kuldung, — dedi Egamiz.

Ibrohim Sado'm uchun yolvoradi

¹⁶ Shundan keyin uchalovi o'rinlaridan turib, Sado'm tomonga yo'l oldilar. Ibrohim, ularni kuzatib qo'yay, deb birga yurdi. ¹⁷ Egamiz: "Men qilmoqchi bo'lgan ishlarimni Ibrohimdan sir tutmayman", dedi O'ziga.

¹⁸ "Ibrohimdan buyuk, qudratli xalq kelib chiqadi. Yer yuzidagi jamiki xalqlarga u orqali baraka beraman.

¹⁹ Ibrohim o'g'illarini, o'z naslini Mening yo'limdan yurishga, to'g'rilik va adolat bilan ish qilishlariga yo'l ko'rsatsin, deb uni tanlaganman. Shunda Men Ibrohimga bergan va'damni bajaraman." ²⁰ So'ngra Egamiz Ibrohimga dedi:

— Sado'm va G'amo'ra aholisi haddan tashqari razillik qilyaptilar, ularning gunohlari naqadar og'irligini eshitdim! ²¹ Men pastga tushaman, Mening qulog'imga yetib kelgan jinoyatlar haqiqatmi yoki yo'qmi, ko'zim bilan ko'rayin. Shunda Men haqiqatni bilib olaman.

²² Boshqa ikkitasi Sado'mga qarab ketishdi. Ibrohim esa Egamizning oldida qoldi. ²³ Ibrohim Unga yaqinroq kelib, so'radi:

— Sen gunohkorni ham, begunohni ham birday qirib tashlayverasanmi? ²⁴ Aytaylik, shaharda ellikta begunoh odam topsang, shaharni vayron qilaverasanmi? Begunoh odamlarning haqi-hurmati uchun shaharga rahm qilmaysanmi? ²⁵ Gunohkor odam bilan birga gunohsizni yo'q qilmagin. Agar shunday qilsang, begunoh gunohkor bilan birga jazolanadi—ku! Aslo bunday qilmagin. Butun olamning Hokimi adolatli ishlarni qilishi kerak emasmi?!

²⁶ — Agar Men Sado'mda ellikta begunoh odamni topsam, — dedi Egamiz, — ularning haqi-hurmati uchun butun shaharga rahm qilaman.

²⁷ — Ey, Rabbim! Men tuproq va kul bo'lsam ham, Senga gapirayotganimda qo'polligim uchun kechirgin, — dedi Ibrohim. ²⁸ — Ellikta begunoh odamga beshta yetmasa—chi? Beshta kam bo'lgani uchun butun shaharni qirib tashlaysanmi?

— Agar u yerda qirq beshta solih odamni topsam, shaharni qirib tashlamayman.

²⁹ Ibrohim Egamizga yana gapirdi:

— Balki u yerda qirqta begunoh odam topilar.

— O'sha qirqta begunohning haqi-hurmati uchun bu ishni qilmayman, — dedi Egamiz.

³⁰ — YO, Rabbim! — dedi Ibrohim. — Gapirsam, O'zing kechirgaysan. Balki u yerda o'ttizta begunoh topilar?

— Agar u yerda o'ttizta begunoh odamni topsam, shaharni qirib tashlamayman, — deb javob berdi U.

³¹ — Rabbim! Gapirayotganimda qo'polligim uchun kechirgin, — dedi Ibrohim. — Balki u yerda yigirmata begunoh odam topilar?

— O'sha yigirmata begunoh odamning haqi-hurmati uchun shaharni qirib tashlamayman, — dedi U.

³² — Rabbim! Yana bir marta gapirsam, O'zing kechirgaysan, — dedi Ibrohim. — Balki u yerda o'nta begunoh odam topilar?

— O'sha o'nta begunoh odamning haqi-hurmati uchun shaharni qirib tashlamayman, — deb javob berdi Egamiz.

³³ Egamiz Ibrohim bilan gaplashib bo'lgach, O'z yo'liga ketdi. Ibrohim ham chodiriga qaytdi.

19-BOB

Sado'mning gunohkorligi

¹ O'sha kuni kechqurun ikkala farishta^a Sado'mga yetib keldi. Lut Sado'm darvozasi yonida^b o'tirgan edi. Lut farishtalarni ko'rib, ularga peshvoz chiqdi va muk tushib ta'zim qildi.

² — Janoblar, marhamat, shu kecha bu qulingizning uyiga kiringlar, oyoqlaringizni yuvib, menikida tunab qolinglar. Ertaga ertalab yo'llaringizga ketsalaringiz ham bo'ladi.

— Rahmat, biz tunni shahar maydonida o'tkazamiz, — deb aytishdi ular. ³ Lut hadeb qistayvergandan keyin, farishtalar Lutnikiga kelishdi. Lut xizmatkorlariga non^c yopib, ziyofat tayyorlashni buyurdi. Ziyofat tayyor bo'lgach, ular ovqatlanishdi. ⁴ Lekin ular endi uxlashga yotmoqchi bo'lib turganlarida, Sado'm

^a 19:1 *ikkala farishta* — Ibrohimga odam ko'rinishida zohir bo'lgan ikkala mehmon (18:22 ga qarang).

^b 19:1 *...darvozasi yonida...* — Qadimgi paytlarda odamlar ijtimoiy, savdo-sotiq va huquqiy masalalarni hal qilish uchun yig'ilgan joy.

^c 19:3 *non* — ibroniycha matnda *xamirturushsiz non*, kutilmagan mehmon kelib qolganda tez tayyorlanadigan nonning turi.

shahrining hamma erkagi — yoshu qarisi kelib, Lutning uyini o‘rab olishdi.⁵ Ular Lutni chaqirishib, so‘rashdi:
— Bugun kechqurun sening uyingga kelgan odamlar qani? Ularni olib chiq bizning oldimizga! Ular bilan birga bo‘laylik.

⁶Lut tashqariga chiqib, orqasidan eshikni yopib qo‘ydi.

⁷— Birodarlarim! — dedi u, — o‘tinaman, zinhor bunday qabihlik qila ko‘rmanglar!⁸ Mana, ikkita bokira qizim bor. Qizlarimni sizlarga olib chiqib berayin, ular bilan bilganlaringizni qilinglar. Lekin bu odamlarga tegmanglar, ular mening mehmonim, mening panohim ostidadirlar.

⁹Lekin ular:

— Yo‘ldan qoch! — deb shovqin soldilar. — Sen o‘zingni kim deb o‘ylayapsan? Biz senga oramizdan joy beraylik—da, endi bizga aql o‘rgatadigan bo‘lib qoldingmi?! Mana endi ko‘rasan. Anovi kelgan odamlarga qiladiganimizdan ham battarroq‘ini senga qilamiz!

Odamlar Lutni siqib kelib, eshikni sindirmoqchi bo‘ldilar.¹⁰ Shu payt ichkaridagi ikkala farishta qo‘llarini tashqariga chiqarib, Lutni uyning ichkarisiga — yonlariga oldilar va eshikni yopdilar.¹¹ Keyin uyning eshigi oldida turgan hamma odamlarni — kattalarni ham, kichiklarni ham farishtalar ko‘r qilib qo‘ydilar. Shuning uchun odamlar eshikni topa olmay qoldilar.

Lut Sado‘mdan ketadi

¹²Shundan keyin farishtalar Lutdan so‘rashdi:

— Bu shaharda sening yana kiming bor? Kuyovingmi, o‘g‘illaringmi, qizlaringmi — senga qarashli kim bo‘lsa ham, shahardan olib chiqib ket.¹³ Biz shaharni butunlay qirib tashlaymiz. Egamiz bu shahar xalqining jinoyatlari g‘oyat dahshatli ekani to‘g‘risida eshitib, bu shaharni qirib tashlanglar, deb bizni yubordi.

¹⁴Shundan keyin Lut bo‘lajak kuyovlari oldiga borib:

— Tezda shahardan chiqib ketinglar! — dedi. — Egam bu shaharni qirib tashlamoqchi.

Lekin Lutning gapi kuyovlariga hazil bo‘lib tuyuldi.¹⁵ Tong otgach, farishtalar Lutni shoshiltirishdi:

— Tez bo‘l! Xotining bilan ikkala qizingni olib, hoziroq bu yerdan jo‘na! Bo‘lmasa, shaharga qirg‘in kelganda, sizlar ham halok bo‘lasizlar!

¹⁶Lut hali ham ikkilanib turganda, farishtalar Lutni, xotinini va ikkala qizini qo‘llaridan ushlab, shahar tashqarisiga olib chiqib qo‘ydilar. Chunki Egamiz shafqatli edi.¹⁷ Farishtalar ularni shahar tashqarisiga olib chiqib qo‘yganlaridan keyin, ulardan biri ogohlantirdi:

— Qochinglar, jonlaringni qutqaringlar! Orqaga qaramanglar, vodiydagi biron joyda to‘xtamanglar! Toqqa qarab qochinglar! Bo‘lmasa, halok bo‘lasizlar!

¹⁸— Yo‘q, Hazratim! — deb iltijo qildi Lut.¹⁹ — Bu qulingizga ko‘p inoyat ko‘rsatdingiz, hayotimni qutqarib qoldingiz, menga ko‘p shafqat qildingiz. Lekin tog‘ juda ham uzoq. Men falokatga yo‘liqib u yerga yetib borolmay, o‘lib ketaman—ku!²⁰ Hov anovi shaharchani ko‘ryapsizmi? O‘zi kichkinagina shaharcha, uncha uzoq emas. Men o‘sha yoqqa qochib bora qolay. O‘shanda men jonimni saqlab qolaman.

²¹— Bo‘pti! — dedi farishta Lutga. — Sen aytganday bo‘lsin. O‘sha kichkina shaharni yo‘q qilmayman.

²²Tez bo‘l, o‘sha yoqqa qoch! Sen o‘sha shaharga yetib bormaguningcha, men hech narsa qilolmayman.

Lut shaharni kichkina degani uchun, bu shahar Zo‘var^a, deb yuritiladigan bo‘ldi.²³ Quyosh chiqayotganda, Lut Zo‘varga yetib keldi.

Sado‘m va G‘amo‘ra vayron qilinadi

²⁴Shundan keyin Egamiz Sado‘m va G‘amo‘ra shaharlari ustiga yonayotgan oltingugurt yog‘dirdi.

²⁵Yonayotgan oltingugurt bu shaharlar qatorida vodiydagi hamma shaharlarni aholisiyu o‘t–o‘lanlari bilan birga qirib tashladi.²⁶ Lutning ortidan xotini kelayotgan edi. Xotini orqasiga qaragan edi, tuz ustuniga aylanib qoldi.

²⁷Keyingi kuni ertalab Ibrohim Egamizning oldida turgan joyga qaytib bordi.²⁸ Sado‘m, G‘amo‘ra va butun vodiya qarab, u yerlardan tutun ko‘tarilayotganini ko‘rdi. Bu manzara go‘yo tandirdan chiqayotgan tutunni eslatardi.

²⁹Xudo vodiydagi shaharlarni qirib, Lut yashayotgan shaharlarga falokat yog‘dirganda, Ibrohimni esdan chiqarmagan edi. Shuning uchun Xudo Lutni falokatdan asrab qoldi.

Mo‘ab va Ommon xalqlarining kelib chiqishi

³⁰Lut Zo‘varda turishdan qo‘rqib, ikkala qizi bilan tog‘dagi bir g‘orga joylashib, o‘sha yerda yashayverdi.

³¹Bir kuni katta qizi kichigiga dedi:

— Bu atroflarda bizga uylanadigan birorta erkak qolmagan. Otamiz esa qarib qolyapti.³² Kel, otamizga sharob ichiramiz—da, keyin uning yoniga kiramiz. Shu yo‘l bilan otamizdan oilamizni davom ettiramiz.

^a 19:22 Zo‘var — bu nom ibroniychadagi *kichkina* so‘ziga ohangdosh.

³³ Shunday qilib, ular o'sha kuni kechasi otalariga sharob ichirdilar. Katta qizi otasining yoniga kirdi. Otasi qizining qachon kirib, qachon turganini bilmadi. ³⁴ Keyingi kuni katta qizi kichigiga dedi:

— Kecha tunda men otamning yoniga kirdim. Bugun ham otamizga sharob ichiraylik, keyin sen otamizning yoniga kirasan. Shu yo'l bilan otamizdan oilamizni davom ettiramiz.

³⁵ Shunday qilib, ular o'sha kuni kechasi ham otalariga sharob ichirdilar. Kichik qiz otasining yoniga kirdi. Otasi kichik qizining qachon kirib, qachon turganini bilmadi. ³⁶ Shunday qilib, Lutning ikkala qizi ham otalaridan homilador bo'ldilar. ³⁷ Katta qizi o'g'il tug'di va ismini Mo'ab^a qo'ydi. U bugungi kunda Mo'ab xalqining ota-bobosi hisoblanadi. ³⁸ Kichik qiz ham o'g'il tug'di va ismini Banommi^b qo'ydi. U bugungi kunda Ommon xalqining ota-bobosi hisoblanadi.

20-BOB

Ibrohim va Abumalek

¹ Ibrohim bu yerdan ko'chib, janubga — Nagav cho'li^c tomonga yo'l oldi va Kadesh bilan Shur oralig'ida joylashdi. Keyinroq Garorga^d ketdi. U yerda bir oz yashadi.

² Ibrohim bu yerdagi odamlarga xotini Sorani, u mening singlim, deb aytar edi. Garor shohi Abumalek odam yuborib, Sorani saroyiga oldirib keldi.

³ Abumalek kechasi tush ko'rdi. Tushida Xudo zohir bo'lib, unga dedi: “Sen mana shu xotinni olganing uchun o'lasan, chunki uning eri bor.” ⁴ Lekin Abumalek hali Soraga yaqinlashmagan edi.

— YO, Rabbiy! — dedi Abumalek. — Men begunohman-ku! Endi begunoh odamni ham o'ldiraverasanmi?

⁵ Ibrohim menga, u mening singlim, dedi-ku! Ayolning o'zi ham, Ibrohim — mening akam, dedi. Men bu ishni pok ko'ngil bilan qildim.

⁶ Xudo Abumalekka tushida yana dedi:

— Sening pok ko'ngilli ekaningni bilaman. Shu sababdan Menga qarshi gunoh qilishdan seni saqladim. Soraga tegishingga yo'l qo'ymadim. ⁷ Endi sen bu ayolni eriga qaytarib ber. Uning eri — payg'ambar, sen uchun ibodat qiladi. Shunda sen tirik qolasan. Agar bu ayolni eriga qaytarib bermasang, shuni bilib qo'yki, o'zing ham, butun oila a'zolaring ham o'lasizlar.

⁸ Ertasi kuni saharda Abumalek hamma a'yonlarini chaqirib, ularga bo'lgan voqeani aytib berdi.

Hammalari qattiq vahimaga tushdilar. ⁹ Keyin Abumalek Ibrohimni chaqirtirdi va unga dedi:

— Bizni nima qilib qo'yding? Senga qarshi qanday gunoh qilibman-a! Men ham, shohligim ham shunchalik og'ir gunohga botishiga sen sababchi bo'lding! Sen menga hech qachon hech kim qilishi kerak bo'lmagan ishni qilding.

¹⁰ Abumalek Ibrohimdan:

— Nimani o'ylab bu ishni qilding? — deb so'radi.

¹¹ — Bu yerda hech kim Xudodan qo'rqmaydi, xotinimni tortib olish uchun meni o'ldiradilar, deb o'yladim, — dedi Ibrohim. ¹² — Buning ustiga, u haqiqatan ham mening singlim, otamiz bir, lekin onamiz boshqa-boshqa bo'lgani uchun unga uylanganman. ¹³ Xudo meni otamning xonadonidan begona yurtlarga sayohatga olib ketganda, xotinimga shunday degan edim: “Qaysi joyga borsak ham, men to'g'rimda gapirganingda, u mening akam, deb aytgin. Shunda menga sodiqligingni ko'rsatgan bo'lasan.”

¹⁴ Shundan keyin Abumalek qo'ylaridan, ho'kizlaridan, qul va cho'rilaridan Ibrohimga berdi. Xotini Sorani ham qaytarib berdi.

¹⁵ — Mana, shohligimga qarashli yerlar qarshingda turibdi, — dedi Abumalek. — Qayerda yashashni xohlasang, o'sha joyni tanlab olaver.

¹⁶ Soraga esa shunday dedi:

— Mana, akangga ming bo'lak kumush^e bilan tovon to'layapman. Bu kumushlar yoningdagilarga sening pokligingni isbotlaydi^f.

¹⁷⁻¹⁸ Egamiz Sora tufayli Abumalekning xonadonidagi hamma ayolni tug'maydigan qilib qo'ygan edi. Ibrohim Xudoga ibodat qildi. Xudo Abumalekka shifo berdi, shuningdek, uning xotini va cho'rilariga ham shifo berib, ularni tug'adigan qildi.

^a 19:37 *Mo'ab* — bu ism ibroniychadagi *otamdan* so'ziga ohangdosh.

^b 19:38 *Banommi* — bu ism ibroniychadagi *qarindoshimning o'g'li* so'zlariga ohangdosh.

^c 20:1 *Nagav cho'li* — 12:9 izohiga qarang.

^d 20:1 *Garor* — Falastinning janubi-g'arbidagi shahar, O'lik dengizdan qariyb 80 kilometrcha g'arbda joylashgan.

^e 20:16 *ming bo'lak kumush* — taxminan 11 kiloga to'g'ri keladi. Qadimgi paytlarda ma'lum o'lchamdagi kumush bo'laklari odatda pul sifatida ishlatilgan.

^f 20:16 *Bu kumushlar...pokligingni isbotlaydi* — Abumalek bunday saxiy in'om berib, boshqalarga Soraning nomusiga tegmaganligini ko'rsatmoqchi.

21-BOB

Is'hoqning tug'ilishi

¹ Egamiz bergan va'dasi bo'yicha Soraga marhamat qildi. ² Sora homilador bo'lib, Ibrohimga qarigan chog'ida o'g'il tug'ib berdi. Bularning hammasi Xudo aytgan vaqtda yuz berdi. ³ Ibrohim o'g'liga Is'hoq, deb ism qo'ydi. ⁴ Xudo amr qilganday, Is'hoq sakkiz kunlik bo'lganda, Ibrohim uni sunnat qildi^a. ⁵ Is'hoq tug'ilganda, Ibrohim yuz yoshda edi. ⁶ Sora dedi: "Xudo menga shodlik va kulgi^b ato qildi, bu haqda eshitgan har kim men bilan birga kuladi. ⁷ Kim ham, Sora chaqaloqni emizadi, deb Ibrohimga aytar edi?! Axir, Ibrohimga qarigan chog'ida o'g'il tug'ib berdim—ku."

⁸ Vaqt o'tib, Is'hoq katta bo'lib qolgach, Sora uni ko'krakdan chiqardi. Bu baxtli kunni nishonlab, Ibrohim katta ziyofat berdi^c.

Hojar bilan Ismoil quviladi

⁹ Misrlik Hojarning Ibrohimga tug'ib bergan o'g'li Ismoil^d Is'hoqni^e masxara qilayotganini^f Sora ko'rib qoldi. ¹⁰ Sora Ibrohimga:

— Bu cho'rini o'g'li bilan birga haydab yuboring! — deb talab qildi. — Cho'rining o'g'li mening o'g'lim bilan merosxo'r bo'lmasin^g.

¹¹ Bu gapdan Ibrohim juda xafa bo'ldi, axir, Ismoil ham uning o'g'li edi—da. ¹² Lekin Xudo Ibrohimga dedi: — Bola va cho'ri xotining uchun tashvish tortma. Soraning aytganlarini qil. Chunki Men senga va'da qilgan nasling Is'hoq orqali kelib chiqadi. ¹³ Cho'ri xotiningning bolasi sening ham o'g'ling bo'lgani uchun, Men unga ham farzandlar ato etib, undan xalqlar yarataman.

¹⁴ Ibrohim ertasiga saharda turdi. Bir oz yegulik va bir mesh suv olib, Hojarning yelkasiga yukladi—da, o'g'li bilan birga jo'natib yubordi. Hojar Bersheva atroflarida cho'lda bemaqsad izg'ib yurdi.

¹⁵ Meshdagi suv tamom bo'lgach, Hojar bolasini bir butaning tagida qoldirdi. ¹⁶ So'ngra: "Bolamning o'lishini ko'rmayin", deb bolasidan bir o'q otimi nariga borib o'tirdi. Hojar o'sha yerda o'tirib, yig'lab, faryod qila boshladi. ¹⁷ Xudo bolaning yig'isini eshitdi. Xudoning farishtasi osmondan Hojarni chaqirib, unga dedi:

— Nimaga g'am chekyapsan, Hojar? Qo'rqma, sen bolani qoldirib ketgan joydan Xudo uning yig'isini eshitdi. ¹⁸ Qani, bolani turgiz, uning qo'lidan ushla. Men uning naslidan buyuk xalq yarataman.

¹⁹ Xudo Hojarning ko'zini ochib yuborgan edi, u bir quduqni ko'rdi. Borib, meshni suvga to'ldirib keldi—da, bolasiga ichirdi.

²⁰ Xudo doimo bola bilan birga bo'ldi. Bola Poron cho'lida^h o'sib—ulg'aydi. U mohir kamonkash bo'ldi.

²¹ Onasi uni Misr yurtidan bir qizga uylantirdi.

Ibrohim bilan Abumalek o'rtasidagi ahdlashuv

²² Bir kuni Abumalekⁱ lashkarboshisi Pixol bilan birga Ibrohimning oldiga bordi va unga dedi:

— Sen har qanday ishni qilganingda ham Xudo sen bilan birga. ²³ Endi Xudoning nomini o'rtaga qo'yib, seni, bolalaringni, naslingni aldamayman, deb qasam ich. Men senga sodiqligimni ko'rsatdim. Shuning uchun hozir, senga va men istiqomat qilib turgan shu yurtingga sodiq bo'laman, deb qasam ich.

²⁴ — Qasam ichaman, — dedi Ibrohim.

²⁵ Shunda Ibrohim Abumalekka: "Xizmatkorlaring zo'rlik bilan mening qudug'imni tortib olishdi", deb shikoyat qilib qoldi.

²⁶ — Bu haqda birinchi marta eshityapman, — dedi Abumalek. — Sen menga bu haqda aytmagan eding. Bu ishni kim qilganini bilmayman.

²⁷ Shunday qilib, Ibrohim Abumalekka qo'yilar, ho'kizlar berdi va ikkalasi ahd qildilar. ²⁸ Ibrohim yettita urg'ochi qo'zini suruvdan ajratib oldi. ²⁹ Abumalek Ibrohimdan:

— Sen yettita urg'ochi qo'zini ajratib olding, buning ma'nosi nima? — deb so'radi.

^a 21:4 Xudo amr qilganday...uni sunnat qildi — 17:9-14 ga qarang.

^b 21:6 kulgi — ibroniychada Is'hoq ismining ma'nosi — kuladi (yana 17:15-21, 18:10-15 ga qarang).

^c 21:8 ...Sora uni ko'krakdan chiqardi...Ibrohim katta ziyofat berdi — Qadimgi paytlarda bolalar 2-3 yoshgacha emizdirilar edi. Ko'p bolalar emizikli davrda qazo qilgani uchun ko'krakdan chiqarilish payti katta bayram qilib nishonlanar edi.

^d 21:9 Ismoil — 16:1-6 ga qarang.

^e 21:9 Is'hoq — qadimiy grekcha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda Is'hoq so'zi yo'q, lekin nazarda tutilgan.

^f 21:9 ...Is'hoqni masxara qilayotganini... — yoki Is'hoq bilan o'ynayotganini.

^g 21:10 Cho'rining o'g'li mening o'g'lim bilan merosxo'r bo'lmasin — Ibrohim Ismoilni o'z o'g'li sifatida qabul qilganda, Ismoil Ibrohim mulkining bir qismiga merosxo'r bo'lish huquqiga ega bo'ldi. Biroq ozodlikka chiqarilgan qullar meros olish huquqidan mahrum bo'lardi.

^h 21:20 Poron cho'lida — Sinay yarim orolining shimoli—sharqida joylashgan.

ⁱ 21:22 Abumalek — 20:2 ga qarang.

³⁰ Ibrohim shunday javob berdi:

— Mana shu yettita urg‘ochi qo‘zini sen qo‘limdan olishing kerak, toki bu quduqni o‘zim qaziganimni bular isbotlaydi^a.

³¹ Shunday qilib, ikkovlari qasamyod qilishdi. Shuning uchun bu joy hozirgacha Bersheva^b, deb yuritiladi.

³² Ular ahd qilganlaridan keyin, Abumalek o‘z lashkarboshisi Pixol bilan Filistlar yeriga qaytib ketdi.

³³ Ibrohim Bershevada tamarisk daraxti^c o‘tqazdi va u yerda abadiy Xudoga, ey, Egam, deb sajda qildi.

³⁴ Ibrohim Filistlar yerida ancha vaqt turib qoldi.

22-BOB

Xudo Ibrohimga amr beradi

¹ Shu voqealardan keyin Xudo Ibrohimni sinadi.

— Ibrohim! — deb chaqirdi Xudo.

— Labbay! — deb javob berdi Ibrohim.

² — Yolg‘iz suyuqli o‘g‘ling Is‘hoqni olib, Moriyox yeriga^d bor, — dedi Xudo. — Men senga bir tog‘ni ko‘rsataman, o‘sha tog‘da o‘g‘lingni qurbonlik qilib kuydirasan.

³ Ertasi kun Ibrohim saharda turib, eshagini egarladi, ikkita xizmatkorini va o‘g‘li Is‘hoqni oldi. Olov yoqib qurbonlikni kuydirish uchun o‘tin tayyorladi. So‘ngra Xudo aytgan yerga jo‘nadi. ⁴ Uch kun yo‘l yurganlaridan keyin, Ibrohim uzoqdan o‘sha joyni ko‘rdi. ⁵ Ibrohim xizmatkorlariga dedi:

— Sizlar shu yerda — eshakning yonida qolinglar. O‘g‘lim bilan hov anovi yerga boramiz—u, u yerda sajda qilib, shu yerga qaytib kelamiz.

⁶ Ibrohim qurbonlik kuydirish uchun o‘tinni olib, o‘g‘li Is‘hoqning yelkasiga ortdi. O‘zi esa pichoq bilan cho‘g‘ni olib ketdi. Ikkovlari birga ketishdi.

⁷ — Otajon! — dedi bir payt Is‘hoq otasiga.

— Labbay, o‘g‘lim, — deb javob berdi Ibrohim.

— Olov bilan o‘tin bor—u, lekin qurbonlik qilib kuydiriladigan qo‘zi qani? — deb so‘radi Is‘hoq.

⁸ — Qurbonlik qilib kuydiriladigan qo‘zini Xudoning O‘zi beradi^e, o‘g‘lim, — deb javob qildi Ibrohim. Shunday qilib, ikkovlari birga yo‘lda davom etishdi.

⁹ Ular Xudo ko‘rsatgan yerga yetib kelganlaridan keyin, Ibrohim qurbongoh qurib, qurbongohga o‘tin qaladi. So‘ngra u o‘g‘li Is‘hoqni bog‘lab, qurbongohdagi o‘tinlar ustiga yotqizdi. ¹⁰ Ibrohim pichoqni oldi va o‘g‘lini bo‘g‘izlashga shaylandi. ¹¹ Shu payt Egamizning farishtasi osmondan unga hayqirdi:

— Ibrohim! Ibrohim!

— Labbay! — deb javob berdi Ibrohim.

¹² — Pichoqni tashla! — deb buyurdi farishta. — Bunday qilma, bolaga zarar berma. Endi bildim, sen haqiqatan Xudodan qo‘rqar ekansan. Sen hatto yagona o‘g‘lingni ham Mendan ayamading.

¹³ Ibrohim boshini ko‘tarib, shoxlari chakalaklarga o‘ralib qolgan qo‘chqorni ko‘rib qoldi. U qo‘chqorni ushlab, qurbongohda o‘g‘lining o‘rniga kuydirib qurbonlik qildi. ¹⁴ Shuning uchun bu joyga Ibrohim: “Egamiz beradi”^f, deb nom qo‘ydi. Bu nom bugungi kunda: “Egamizning tog‘ida^g beriladi^h”, degan hikmatga aylanib ketgan.

¹⁵ Shundan keyin Egamizning farishtasi osmondan Ibrohimni yana chaqirdi:

¹⁶ — Egang aytmoqda: “Menga itoat qilganing uchun, hatto yagona o‘g‘lingni ham Mendan ayamaganing

^a 21:30 ...bu quduqni o‘zim qaziganimni bular isbotlaydi — Abumalekning ilgariroq qilgan ishiga o‘xshaydi (20:16 ga qarang). Ibrohim bu in‘omni berib, haqiqatni aytayotganini ko‘rsatmoqchi. In‘omni qabul qilish orqali Abumalek quduq haqiqatan Ibrohimga tegishli ekanini tan oldi.

^b 21:31 Bersheva — ibroniychada ma‘nosi qasamyod qudug‘i yoki yettilar qudug‘i. Bu ma‘nolarning ikkovi ham mazkur o‘ringa, ya‘ni Ibrohim Abumalekka yettita urg‘ochi qo‘zini berishiga va ikkovi qasamyod qilishiga to‘g‘ri keladi.

^c 21:33 tamarisk daraxti — kichkina, tez o‘sadigan mayda bargli daraxt. Bu daraxtlar issiq va quruq joylarda o‘sadi.

^d 22:2 Moriyox yeri — keyinchalik shoh Sulaymon Ma‘badni qurgan joy Moriyox tog‘i deb ataladi. Demak, Ibrohim Is‘hoqni Egamizga qurbonlik qilish uchun olib borgan tog‘ ustida keyinchalik Ma‘bad qurilgan bo‘lishi ham mumkin. Shu bobning 14–oyatida ishlatilgan Egamizning tog‘i iborasi Isroil shohlari davrida Ma‘bad turgan toqqa nisbatan ishlatilgan.

^e 22:8 ...Xudoning O‘zi beradi... — Ibroniycha matndagi so‘zma–so‘z tarjimasi — Xudoning O‘zi ko‘rib beradi, ya‘ni Xudo vaziyatni ko‘rib turib, kerakli hamma narsani O‘zi yetkazib beradi, degan ma‘noni bu o‘rinda anglatadi.

^f 22:14 “Egamiz beradi” — ibroniycha matndagi so‘zma–so‘z tarjimasi — Egamiz ko‘rib turibdi (shu bobning 8–oyati va o‘sha oyatdagi izohga qarang).

^g 22:14 Egamizning tog‘i — shu bobning 2–oyatidagi izohga qarang.

^h 22:14 ...beriladi... — yoki U zohir bo‘ladi.

uchun, O'zinning nomim bilan qasamyod qilaman^a: ¹⁷ senga qut–baraka beraman. Naslingni osmondagi yulduzlarday, dengiz qirg'og'idagi qumday son–sanoqsiz qilib ko'paytiraman. Nasllaring g'animlarining darvozalarini egallaydilar. ¹⁸ Menga itoat qilganing uchun, yer yuzidagi hamma xalqlarga sening nasling orqali baraka beraman.”

¹⁹ Shunday qilib, Ibrohim o'g'li bilan birga xizmatkorlari yoniga qaytib keldi va Bershevaga — uyiga yo'l oldi. Ibrohim Bershevada yashab qoldi.

Naxo'arning nasli

²⁰ Shundan keyin Ibrohim: “Ukang Naxo'arning xotini Milxo sakkizta o'g'il tuqqan”, degan xabarni eshitdi. ²¹ To'ng'ich o'g'lining ismi Uz, keyingisining oti Buz, undan keyingisining Kamuvol (Kamuvol Oramning otasi bo'ldi), ²² Xosit, Xazo, Pildash, Yidlaf, Batuval edi. ²³ Batuval bir qiz ko'rib, otini Rivqo qo'ydi. ²⁴ Milxodan ko'rgan sakkizta o'g'lidani tashqari, Naxo'r Ravumo degan cho'risidan^b ham to'rtta o'g'il ko'rdi. Bu o'g'illarining ismi Tavax, Gaxam, Taxash va Maxo edi.

23-BOB

Soraning vafoti

¹ Sora 127 yoshida, ² Kan'on yurtidagi Xirat–Arbada vafot etdi. (Xirat–Arba hozir Xevron, deb yuritiladi.) Ibrohim Soraga aza tutib, yig'ladi. ³ U Soraning jasadini qoldirib, Xet xalqidan^c bo'lgan oqsoqollar oldiga bordi va ularga dedi:

⁴ — Men sizlarning orangizda yashayotgan bir musofirman. Iltimos, menga yeringizdan bir ozini sotinglar, toki marhumamni dafn qilay.

⁵ Xet xalqidan bo'lgan oqsoqollar Ibrohimga shunday javob berishdi:

⁶ — Gapimizga quloq soling, to'ram! Biz sizni ulug' bek, deb hisoblaymiz. Xotiningizni dafn qilishingiz uchun joylarimizdan eng yaxshisini tanlab oling. Birortamiz marhumangizni dafn qilishingiz uchun sizdan qabristonni ayamaymiz.

⁷ Ibrohim ularga egilib ta'zim qildi. ⁸ Keyin dedi:

— Marhumamni dafn qilishimga rozi ekansizlar, endi mening gapimga quloq solinglar, Zo'xar o'g'li Efro'nga mening iltimosimni yetkazinglar. ⁹ U o'zining Maxpaladagi dalasining chetida joylashgan g'orni menga sotsin. Men g'orning to'liq narxini to'lay, toki sizlarning guvohligingizda g'or mening xonadonim uchun qabriston bo'lsin.

¹⁰ Efro'n shu paytda shahar darvozasida^d yig'ilgan o'z xalqi orasida o'tirgan edi. U jamiki Xet xalqiga eshittirib, Ibrohimga shunday javob berdi:

¹¹ — To'ram, endi mening gapimni eshitsinlar. Men dalamni, dalamdagi g'orni ham sizga in'om qilaman. Xalqimning guvohligida bularni sizga beraman. Marhumangizni dafn qilavering.

¹² Ibrohim yurt xalqiga yana ta'zim qildi. ¹³ U yurt xalqiga eshittirib, Efro'nga shunday javob berdi:

— Rahmat, lekin men butun dalangiz uchun kumush to'lab, sotib olay, toki marhumamni u yerga olib borib dafn qilay. Iltimos, mening taklifimni rad etmang.

¹⁴⁻¹⁵ — E, to'ram, — dedi Efro'n Ibrohimga, — to'rt yuz bo'lak kumush^e turadigan bir parcha yer bizning oramizda nima bo'пти?! Marhumangizni dafn qilavering.

¹⁶ Ibrohim rozi bo'lib, Efro'n hammaga eshittirib aytgan to'rt yuz bo'lak kumushni unga tortib berdi. Bu o'lchov savdogarlar orasida muomalada edi.

¹⁷ Shunday qilib, Efro'nning Mamre sharqida joylashgan Maxpaladagi mulki Ibrohimga o'tdi. Mulk dalani, daladagi g'orni va dalaning chetidagi hamma daraxtlarni o'z ichiga olar edi. ¹⁸ Bular shahar darvozasida yig'ilgan Xet xalqining hammasi guvohligida Ibrohimning doimiy mulki bo'lib qoldi. ¹⁹ Shundan keyin Ibrohim Kan'on yurtida Mamre sharqidagi Maxpala dalasining chetida joylashgan g'orga xotini Sorani dafn qildi. (Mamre Xevronida joylashgan.) ²⁰ Shunday qilib, Xet xalqiga qarashli bo'lgan dala va u yerdagi g'or doimiy qabriston sifatida Ibrohimning mulki bo'lib qoldi.

^a 22:16 ...O'zinning nomim bilan qasamyod qilaman... — Qadimgi Isroilda odamlar qasamyodini kuchaytirish uchun o'zlaridan buyukroq narsa bilan qasam ichishar edi. Xudodan buyukroq narsa mavjud bo'lmaganligi uchun Egamiz Ibrohimga qilgan qasamyodini O'z nomi bilan kuchaytiradi.

^b 22:24 cho'ri — ibroniycha matnda bu so'zning ma'nosi quyidagicha: bu ayollar cho'ri bo'lib, qonuniy xotin bo'lmasalar—da, xo'jayinlari bilan jinsiy aloqada bo'lishgan. Qadimgi paytlarda kanizaklarning jiddiy qonuniy huquqlari bo'lib, xo'jayinlari ularning erlari sifatida bo'lgan.

^c 23:3 Xet xalqi — ibroniycha matnda Xet nasli (shu bobning 5, 7, 10, 16, 18, 20—oyatlarida ham bor). 10:15 ga qarang.

^d 23:10 ...shahar darvozasida... — 19:1 izohiga qarang.

^e 23:14-15 To'rt yuz bo'lak kumush — ibroniycha matnda to'rt yuz shaqal kumush, taxminan 4,5 kiloga to'g'ri keladi. Qadimgi paytlarda ma'lum o'lchamdagi kumush bo'laklari odatda pul birligi sifatida ishlatilgan.

24-BOB

Is'hoq va Rivqo

¹ Ibrohim endi ancha keksayib qoldi. Ibrohim nima qilmasin, Egamiz unga baraka berardi. ² Ibrohimning xonadonida qulboshisi bor edi. Ibrohim bor mulkini unga ishonib topshirgan edi. Bir kuni Ibrohim o'sha qulboshisiga aytdi:

— Qo'lingni sonimning ostiga qo'yib^a, ³ Samoviy Xudo — Egamning nomi bilan: “O'g'lingizga shu yerlik — Kan'onning qizlaridan kelin olib bermayman”, deb qasam ich. ⁴ Sen mening ona yurtimga — qarindoshlarimnikiga bor. U yerdan o'g'lim Is'hoqqa kelin topib kel.

⁵ — Ehtimol, o'sha qiz menga ergashib, bu yurtga kelishga rozi bo'lmas, — dedi qulboshi Ibrohimga. — Unday holda o'g'lingizni sizning ona yurtimga qaytarib olib borishim kerakmi?

⁶ — Yo'q! Zinhor bunday qila ko'rma! — dedi Ibrohim unga. — O'g'limni u yerga qaytarib olib borma! ⁷ Samoviy Xudo — Egam meni otam xonadonidan — qarindosh-urug'larim yurtidan olib chiqqanda, U menga: “Sen turgan shu yurtning naslingga beraman”, deb qat'iy va'da bergan edi. Sening oldingda Egam farishtasini yuboradi. U shunday qiladiki, sen mening o'g'limga kelin bo'ladigan qizni o'sha yurtdan topib kelasan. ⁸ Lekin o'sha qiz sen bilan birga kelishga rozi bo'lmasa, qasamdan ozod bo'lasan. Zinhor o'g'limni u yerga olib borma.

⁹ Qulboshi o'z xo'jayini Ibrohimning soni tagiga qo'lini qo'yib, uning aytganlarini qilishga ont ichdi.

¹⁰ Shundan keyin qulboshi xo'jayinining o'nta tuyasiga har xil qimmatbaho sovg'alardan ortib, Oram-Naxrayimga^b yo'l oldi. Qulboshi Ibrohimning ukasi Naxo'r yashaydigan shaharga bordi. ¹¹ Oqshom payti qulboshi shahar tashqarisidagi quduq yoniga yetib keldi va tuyalarni cho'ktirdi. Bu paytda ayollar suv olgani shu yerga kelishardi. ¹² Qulboshi ibodat qildi:

— Ey, Egam, xo'jayinim Ibrohimning Xudosi! Bugun menga omad ber, xo'jayinim Ibrohimga inoyat ko'rsatgin. ¹³ Men quduq boshida turibman, shahar qizlari suv olgani kelishyapti. ¹⁴ Istagim shuki, men ularning biriga: “Iltimos, ko'zangdan suv ichib olay”, deb aytay. Agar o'sha qiz: “Marhamat, bemalol, tuyalaringizni ham sug'orib qo'yaman”, deb aytsa, quling Is'hoqqa kelin qilib tanlaganing o'sha qiz bo'lsin. Shu orqali xo'jayinimga inoyat ko'rsatganingni bilayin.

¹⁵ U hali gapini aytib tugatmagan ham ediki, bir qiz kelib qoldi. U yelkasida ko'zasini ko'tarib olgan edi. Bu qizning ismi Rivqo bo'lib, u Batuvalning qizi, Batuval — Ibrohimning ukasi Naxo'rning o'g'li, Naxo'rning xotini — Milxo edi. ¹⁶ Rivqo hali biron erkakning qo'li tegmagan bokira qiz bo'lib, juda chiroyli edi. U quduq bo'yiga kelib, ko'zasini to'ldirdi va orqasiga qaytdi. ¹⁷ Shunda qulboshi yugurib, unga peshvoz chiqdi.

— Iltimos, ko'zangdagi suvdan bir qultum ber, — dedi.

¹⁸ — Marhamat, janoblari, iching, — deb qiz darrov ko'zasini yelkasidan tushirdi—da, unga ichgani suv berdi. ¹⁹ Qulboshi suv ichib bo'lgach, qiz dedi:

— Endi tuyalaringiz uchun ham suv tortib beraman, to'yguncha ichsin.

²⁰ U darrov ko'zasidagi suvni oxurga bo'shatdi—yu, yana suv tortgani quduqqa yugurib ketdi. Qulboshining hamma tuyalarini sug'ordi. ²¹ Qulboshi: “Egam sayohatimni o'ngidan keltirgani rostmikan yoki yo'qmi”, deb suv tortayotgan Rivqoni jimgina kuzatib turdi.

²² Qiz tuyalarni sug'orib bo'lgach, qulboshi qizga burunga taqiladigan oltin sirg'ani^c va ikkita bilaguzukni taqib qo'ydi. Oltin sirg'aning og'irligi bir misqoldan ortiq^d, bilaguzukning og'irligi yigirma besh misqol^e chiqardi. ²³ So'ngra u qizdan:

— Ayt—chi, kimning qizisan? — deb so'radi. — Otangning uyida bir kecha tunashimiz uchun bizga joy topiladimi?

²⁴ — Otamning ismi — Batuval, otamning otasi — Naxo'r, onasi — Milxo deganlar edi, — deb javob berdi qiz. ²⁵ So'ngra u:

— Uyimizda tuyalaringiz uchun somon ham, yem ham ko'p, mehmonlar uchun joy ham bor, — deb qo'shib qo'ydi. ²⁶ Qulboshi tiz cho'kib, Egamizga sajda qildi:

²⁷ — Xo'jayinim Ibrohimning Xudosi — Egamga hamdu sanolar bo'lsin. Egam xo'jayinimga sodiq qolib, inoyatini darig' tutmabdi. Egam meni to'ppa-to'g'ri xo'jayinimning qarindoshlari oldiga boshlab kelibdi.

^a 24:2 Qo'lingni sonimning ostiga qo'yib... — Qilinayotgan qasamning tabarrukligi va muhimligini bildiruvchi ramziy harakat.

^b 24:10 Oram-Naxrayim — ibroniychada ma'nosi *Ikki daryoning Orami* bo'lib, Furot daryosidan sharqda, hozirgi Suriya mamlakatining shimoliy qismida joylashgan yerlar. Ibrohimning ayrim qarindoshlari shu yerlarda yashagan. Oram-Naxrayim yana Paddon-Oram (25:20 ga qarang) va Paddon (48:7 ga qarang) nomlari bilan tanilgan.

^c 24:22 ...burunga taqiladigan oltin sirg'ani... — Ayollar burunga taqiladigan sirg'alarni bezak sifatida ishlatishar edi (yana shu bobning 47-oyatiga qarang).

^d 24:22 bir misqoldan ortiq — ibroniycha matnda *biqo*, taxminan 6 grammga to'g'ri keladi.

^e 24:22 yigirma besh misqol — ibroniycha matnda *o'n shaqal*, taxminan 110 grammga to'g'ri keladi.

²⁸ Qiz uyiga yugurib bordi va yuz bergan voqealardan uyidagilarni xabardor qildi. ²⁹ Rivqoning Lobon degan akasi bor edi. ³⁰ Lobon singlisidan qulboshining aytganlarini eshitdi, singlisining burnidagi sirg'ani va qo'llaridagi bilaguzukni ko'rdi va quduq bo'yiga shoshildi. O'sha odam hali ham buloq boshida tuyalarining oldida turgan edi.

³¹ — Marhamat, ey, Egam yorlaqagan, nega bu yerda turibsiz? Uyga yuring, uyimda o'zingiz uchun bitta xona, tuyalaringiz uchun joy tayyorlab qo'ydim.

³² Shunday qilib, qulboshi uyga kirdi. Lobon tuyalarni yuklardan bo'shatib, somon, yem berdi. Keyin u Ibrohimning qulboshisiga va u bilan birga kelgan tuyakashlarga oyoqlarini yuvish uchun suv olib keldi.

³³ Shundan keyin kechki taom keltirildi. Ibrohimning qulboshisi esa:

— Men nima uchun kelganimni sizlarga aytmagunimcha, ovqat yemayman, — dedi.

— Marhamat, gapiring, qanday ish bilan keldingiz? — deb so'radi Lobon.

³⁴ — Men Ibrohimning qulboshisiman, — deb gap boshladi u. ³⁵ — Xo'jayinimga Egam bergan: u boy bo'lib ketgan, Egam unga ko'plab mol–qo'y, kumushu oltinlar, qul va cho'rilar, tuyayu eshaklar bergan. ³⁶ Xotini Sora qarigan chog'ida xo'jayinimga bir o'g'il tug'ib berdi. Xo'jayinim butun mol–mulkini o'g'liga topshirgan.

³⁷ Xo'jayinim o'g'liga o'zi yashayotgan Kan'on yurtining qizlaridan kelin olib bermasligim uchun menga qasam ichirdi. ³⁸ “Mening ota urug'im — qarindoshlarim oldiga borib, o'sha yerdan o'g'limga kelin olib kel”, dedi. ³⁹ Men esa: “O'sha qiz menga ergashib bu yerga kelmasa–chi”, dedim. ⁴⁰ Lekin xo'jayinim aytdi: “Men Egam ko'rsatgan yo'ldan yuraman, U O'zining farishtasini sen bilan birga jo'natadi va seni omadga erishtiradi. Sen o'g'limga qarindoshlarimdan — otam urug'idan kelin olib kelasan. ⁴¹ Agar qarindoshlarimnikiga borganingda, ular qizini bu yerga yuborishga rozi bo'lishmasa, qasamingdan ozod bo'lasan.”

⁴² Qulboshi gapida davom etdi:

— Bugun men quduq bo'yiga kelib, dedim: “Ey, Egam, xo'jayinim Ibrohimning Xudosi! O'tinaman, safarimga omad ber. ⁴³ Men buloq boshida turibman. Suv olgani kelgan qizga men, iltimos, ko'zangdan suv ichib olay, deb aytay. ⁴⁴ O'sha qiz, marhamat, bemalol, tuyalaringizni ham sug'orib qo'yaman, deb aytsa, xo'jayinimning o'g'liga Egam kelin qilib tanlagan qiz o'sha bo'lsin.” ⁴⁵ Men ko'nglimdan shu gaplarni o'tkazib bo'lmagan ham edimki, Rivqo yelkasida ko'zasini ko'tarib kelayotgan ekan. U quduqqa borib, ko'zasini suvga to'ldirdi. Men unga: “Iltimos, suvingdan ichib olay”, dedim. ⁴⁶ U darrov yelkasidan ko'zasini tushirdi–da: “Marhamat, iching, tuyalaringizni ham sug'orib qo'yaman”, dedi. Men suv ichdim, Rivqo tuyalarimni ham sug'ordi. ⁴⁷ So'ng men undan: “Kimning qizisan?” deb so'radim. U: “Batuval degan odamning qiziman, Otamning otasi — Naxo'r, onasi — Milxo deganlar edi”, deb javob berdi. Shunday qilib, uning burniga sirg'ani, qo'llariga bilaguzuklarni taqib qo'ydim. ⁴⁸ So'ngra Egamga tiz cho'kib, sajda qildim. Xo'jayinim Ibrohimning Xudosi — Egamga hamdu sanolar aytdim. Egam meni to'ppa–to'g'ri xo'jayinimning qarindoshlari oldiga olib keldi. Men uning o'g'liga qarindoshlari oilasidan kelin topdim. ⁴⁹ Endi xo'jayinimga chinakamiga sadoqat ko'rsatadigan bo'lsalaringiz, buni aytinglar, agar yo'q, desalaringiz, buni ham aytinglar, toki men bir qarorga kelib, biror narsa qilayin.

⁵⁰ — Bu ish — Xudodan, — deb aytdilar Lobon bilan Batuval, — biz sizga biror gap ayta olmaymiz.

⁵¹ Mana, Rivqo qarshingizda turibdi. Uni oling–da, ketavering. Egamiz aytganday, u xo'jayiningizning o'g'liga kelin bo'lsin.

⁵² Ibrohimning qulboshisi ularning gaplarini eshitgach, muk tushib, Egamizga sajda qildi. ⁵³ So'ngra oltin, kumush taqinchoqlar, chiroyli liboslarni Rivqoga berdi. Rivqoning akasi bilan onasiga ham qimmatbaho hadyalar berdi. ⁵⁴ Qulboshi va u bilan birga kelgan odamlar yeb–ichdilar, tunni shu yerda o'tkazdilar. Ular ertasi kuni ertalab turishgach, qulboshi: “Endi ruxsat bersangiz, xo'jayinimning oldiga qaytaylik”, dedi.

⁵⁵ Lekin Rivqoning akasi bilan onasi:

— Rivqo hech bo'lmasa o'n kuncha biz bilan qolsin, keyin ketsa ham bo'ladi, — deyishdi.

⁵⁶ Lekin qulboshi ularga shunday dedi:

— Meni ushlab turmanglar, Egamiz safarimni o'ngidan keltirgan. Men qaytay, xo'jayinimning oldiga boray.

⁵⁷ — Hozir qizimizni chaqirib, o'zidan so'raylik–chi, — deyishdi ular. ⁵⁸ Rivqoni chaqirishib, undan:

— Hozir mana bu odam bilan ketasanmi? — deb so'rashdi.

— Ha, ketaman, — dedi Rivqo.

⁵⁹ Shunday qilib, ular Rivqoni, uning enagasini^a Ibrohimning qulboshisi va odamlari bilan birga jo'natdilar. ⁶⁰ Ular Rivqoni duo qilib, unga shunday dedilar:

“Ey, singlimiz! Minglarcha, o'n minglarcha farzandlarning onasi bo'lgin!
Nasling g'animlarining darvozalarini egallasin!”

^a 24:59 ...uning enagasini... — Rivqoni chaqaloqligidan boqqan ayol nazarda tutilgan bo'lsa kerak.

⁶¹ Shundan so'ng Rivqo va uning cho'rilar tuyalarga minishib, Ibrohimning qulboshisi bilan jo'nashga tayyor bo'lishdi. Hammalari yo'lga tushdilar.

⁶² Bu vaqtda Is'hoq Ber-Laxay-Ruy qudug'i^a yonidan qaytib kelib, Nagav cho'lida^b yashayotgan edi.

⁶³ Is'hoq kechqurun sayr qilish uchun^c tashqariga chiqqan edi. Bir payt u tuyalar kelayotganini ko'rdi. ⁶⁴ Rivqo ham Is'hoqni ko'rdi va darrov tuyadan tushdi.

⁶⁵ — Huv ana, bir odam dala bo'ylab biz tomonga kelyapti, kim u? — deb so'radi Rivqo qulboshidan.

— Mening xo'jayinim, — deb javob berdi qulboshi. Rivqo ro'molini olib, yuzini berkitdi. ⁶⁶ Qulboshi hamma qilgan ishlarini Is'hoqqa aytib berdi. ⁶⁷ Shunday qilib, Is'hoq Rivqoni onasi Sora yashagan chodirga olib keldi. U Rivqoga uylandi. Is'hoq uni juda sevardi. Shu tariqa Is'hoq onasining o'limidan so'ng tasalli topdi.

25-BOB

Ibrohimning boshqa o'g'illari

¹ Ibrohim boshqa ayolga uylandi. U ayolning ismi Xaturo edi. ² U Ibrohimga bir necha o'g'il tug'ib berdi. O'g'illarning ismi Zimron, Yoxshon, Midon, Midiyon, Yishboq va Shuvax edi. ³ Yoxshonning Shava va Dedon degan o'g'illari bor edi. Dedonning nasli Ashur, Latush va Lum xalqlari edi. ⁴ Midiyonning o'g'illari Efax, Ifar, Xano'x, Avido va Eldax edilar. Xaturodan bino bo'lgan o'g'illari mana shular edilar. ⁵ Ibrohim butun mol-mulkini o'g'li Is'hoqqa berdi. ⁶ Ibrohim hayot ekan, cho'rilaridan^d ko'rgan o'g'illariga hadyalar berdi va o'sha o'g'illarini Is'hoqning oldidan nariga — sharq tomondagi yurtga jo'natdi.

Ibrohimning vafoti va dafn etilishi

⁷ Ibrohim 175 yil yashab, ⁸ nuroniy yoshda, keksayib, olamdan o'tdi. ⁹ O'g'illari Is'hoq bilan Ismoil uni Mamre sharqidagi Maxpala dalasining chetida joylashgan g'orga dafn qildilar. Bu dala ilgari Xet xalqidan bo'lgan Zo'xar o'g'li Efro'nniki edi. ¹⁰ Bu dalani Ibrohim Xet xalqidan^e sotib olgan edi. Ibrohim bu g'orda xotini Soraning yoniga dafn qilindi^f. ¹¹ Ibrohim vafot etgandan keyin, Xudo uning o'g'li Is'hoqqa baraka berdi. Is'hoq Ber-Laxay-Ruy qudug'i^g yonida istiqomat qilardi.

Ismoilning nasli

¹² Soraning Misrlik cho'risi Hojar Ibrohimga tug'ib bergan Ismoilning nasl-nasabi tarixi quyidagichadir:

¹³ Tug'ilish tartibiga ko'ra, Ismoil o'g'illarining ismlari quyidagicha: to'ng'ich o'g'li — Navayot, keyingilari Kedar, Adbal, Mivsom, ¹⁴ Mishmo, Dumax, Masso, ¹⁵ Hadad, Temo, Yatur, Nofish va Kedemax. ¹⁶ Ismoilning bu o'n ikki o'g'li o'n ikki qabilaning yo'l boshchisi bo'ldilar. O'sha qabilalar chodir qurib joylashgan yerlarga ularning ismlari berildi. ¹⁷ Ismoil 137 yoshida olamdan o'tdi. ¹⁸ Ismoilning nasli Ossuriyaga ketaverishda — Misrning sharqidagi Xavila bilan Shur^h orasida o'r'nashdi. Qarindoshlariga dushman bo'lib yashardilarⁱ.

Esov bilan Yoqub tug'iladi

¹⁹ Ibrohim o'g'li Is'hoqning xonadoni tarixi quyidagichadir.

Ibrohim Is'hoqning otasi edi. ²⁰ Is'hoq Rivqoga uylanganda qirq yoshda edi. Rivqo Batuvalling qizi bo'lib, akasi Lobon edi. Batuvall Oramlik bo'lib, Paddon-Oramdan^j edi. ²¹ Rivqoning bolasi bo'lmadi. Is'hoq xotini uchun Egamizga iltijo qildi. Egamiz uning iltijolarini eshitdi. Rivqo homilador bo'ldi. ²² Rivqoning qornidagi bolalari bir-biri bilan urishardilar. Rivqo: "Agar shunaqa bo'lsa, homilador bo'lishimning nima foydasi

^a 24:62 Ber-Laxay-Ruy qudug'i — 16:7-14 ga va 16:14 izohiga qarang.

^b 24:62 Nagav cho'li — 12:9 izohiga qarang.

^c 24:63 ...sayr qilish uchun... — yoki *ibodat qilish uchun*. Bu ibroniycha so'zning ma'nosi bahsli.

^d 25:6 cho'rilar — 22:24 izohiga qarang.

^e 25:10 Xet xalqi — ibroniycha matnda *Xet nasli* (10:15 ga qarang).

^f 25:10 ...xotini Soraning yoniga dafn qilindi — 23:19 ga qarang.

^g 25:11 Ber-Laxay-Ruy qudug'i — 16:7-14 ga va 16:14 izohiga qarang.

^h 25:18 ...Xavila bilan Shur... — Bu joylarning qayerda joylashgani aniq ma'lum emas.

ⁱ 25:18 Qarindoshlariga dushman bo'lib yashardilar — yoki *Qarindoshlaridan bo'lak bo'lib yashardilar* yoxud *Qarindoshlaridan sharqda yashardilar* (16:12 va o'sha oyatdagi izohga qarang).

^j 25:20 ...Oramlik bo'lib, Paddon-Oramdan... — Paddon-Oram Furot daryosidan sharqda, hozirgi Suriya mamlakatining shimoliy qismida joylashgan yerlardir. Ibrohimning ayrim qarindoshlari shu yerlarda yashagan. Paddon-Oram yana Oram-Naxrayim (24:10 ga qarang) va Paddon (48:7 ga qarang) nomlari bilan tanilgan. O'sha yerlarda istiqomat qilgan odamni, Oramlik, deb atashardi.

bor?!^a deb bu haqda Egamizdan so'radi. ²³ Egamiz Rivqoga shunday dedi:

“Sening qorningda ikkita xalq bor,
Sendan tug'ilganlar ikki xalqqa bo'linar^b.
Biri ikkinchisidan kuchli chiqajak,
Kattasi kichigiga xizmat qilajak.”

²⁴ Rivqoning oy–kuni yaqinlashib, egizak tug'di. ²⁵ To'ng'ichi tug'ilganda, qip–qizil^c ekan. Uning tanasi jun matoga o'xshardi. Shuning uchun uning ismini Esov qo'ydilar^d. ²⁶ Ukasi esa Esovning tovonini ushlab tug'ildi, shuning uchun uning ismini Yoqub qo'ydilar^e. Egizaklar tug'ilganda, Is'hoq oltmish yoshda edi.

Esov to'ng'ichlik huquqini sotadi

²⁷ Bolalar ulg'aydilar. Esov — dala–dashtni yaxshi ko'radigan mohir ovchi, Yoqub esa uyda o'tirishni yoqtiradigan, beozor odam bo'ldi. ²⁸ Esov ovlab kelgan hayvonlarning go'shtini Is'hoq tanovul qilib, lazzat olar, shuning uchun u Esovni yaxshi ko'rardi. Rivqo esa Yoqubni yaxshi ko'rardi.

²⁹ Bir kuni Yoqub yasmiq^f shovla pishirayotgan edi, Esov ochqaganidan sulayib daladan kelib qoldi. ³⁰ Esov Yoqubga:

— Menga ana shu qizil ovqatingdan bergin, o'lguday qornim ochdi, — dedi. (Shuning uchun u Edom^g degan ism ham olgan.)

³¹ — Bo'pti, — dedi Yoqub, — lekin buning evaziga menga to'ng'ichlik huquqingni^h sot.

³² — E, to'ng'ichlik huquqimdan menga nima foyda, qornim ochganidan o'lay deb turibman, — dedi Esov.

³³ — Oldin menga qasam ich, — dedi Yoqub. Esov Yoqubga qasam ichdi. Shunday qilib, u to'ng'ichlik huquqini Yoqubga sotdi. ³⁴ Shundan keyin Yoqub Esovga non bilan yasmiq shavla berdi. Esov yeb–ichib, o'rnidan turdi–da, o'z ishlari bilan chiqib ketdi. Shunday qilib, Esov o'zining to'ng'ichlik huquqini mensimadi.

26-BOB

Is'hoq Garor shahrida istiqomat qiladi

¹ Shu orada Ibrohim davrida yuz bergandayⁱ, yurtida qattiq ocharchilik bo'ldi. Is'hoq Garor shahriga ko'chib ketdi. U yerda Filistlar shohi Abumalek^j yashardi. ² Is'hoqqa Egamiz zohir bo'lib, unga dedi:

— Misrga borma. Men senga ko'rsatadigan yurtida o'rnashib, ³ o'sha yerda yashab tur. Agar shunday qilsang, Men sen bilan birga bo'laman, senga baraka beraman. Mana shu yurtning hammasini senga va sening naslingga beraman. Otang Ibrohimga bergan va'damda turaman. ⁴ Men sening naslingni osmondagi yulduzlar kabi son–sanoqsiz qilaman. Mana shu yerlarning hammasini sening naslingga beraman. Sening nasling orqali yer yuzidagi hamma xalqlarga baraka beraman. ⁵ Ibrohim Mening talablarimga, amrlarimga, farmonlarimga, qonunlarimga itoat etgani uchun, senga ham baraka beraman.

⁶ Shunday qilib, Is'hoq Garor shahrida o'rnashib qoldi. ⁷ Bu yerdagi odamlar Is'hoqdan Rivqo to'g'risida so'raganlarida, “U mening singlim”, deb javob berdi. “U mening xotinim”, deb aytishdan qo'rqar edi. Rivqo juda chiroyli bo'lganidan: “Odamlar uni tortib olish uchun meni o'ldiradilar”, deb o'ylardi.

⁸ Oradan ancha vaqt o'tdi. Bir kuni Is'hoq Rivqoni erkalatayotganda, Filistlar shohi Abumalek derazadan

^a 25:22 “Agar shunaqa bo'lsa...nima foydasi bor?!” — yoki “Agar shunaqa bo'lsa yashab nima qilaman?!” yoxud “Nechun boshimga bunday ko'rgulik tushdi?!”

^b 25:23 ...ikkita xalqqa bo'linar — Bu so'z tug'iladigan egizak va ulardan kelib chiqadigan xalqlar orasida bo'ladigan to'qnashuvga ishora qiladi. Bu to'qnashuv ona qornidayoq boshlanib, hatto tug'ilish paytida ham yuz beradi (shu bobning 22, 26–oyatlariga qarang).

^c 25:25 qip–qizil — teri rangiga yoki sochi rangiga nisbatan ishlatilgan bo'lishi mumkin. Esovni yana Edom deb atashar edi. Edom so'zi ibroniychadagi qizil so'ziga ohangdosh (shu bobning 30–oyatiga qarang).

^d 25:25 Uning tanasi jun matoga o'xshardi...ismini Esov qo'ydilar — Esov ismining ohangi ibroniychadagi junli so'zining ohangiga yaqin. Keyinchalik Esov nasli istiqomat qiladigan yerlar Seir deb atalgan. Seir so'zining ibroniychadagi ma'nosi — junli.

^e 25:26 Esovning tovonini ushlab tug'ildi...ismini Yoqub qo'ydilar — Ibroniychada Yoqub ismining ma'nosi — u tovonni ushlab oladi. U tovonni ushlab oladi iborasining ko'chma ma'nosi u himoya qiladi demakdir. Yoqub boshqa uzun ismning qisqa shakli bo'lishi mumkin. O'sha to'liq ismning ma'nosi Xudo uni himoya qilsin yoki Xudo uni himoya qildi. Ammo u tovonni ushlab oladi iborasining u aldadi degan ko'chma ma'nosi ham bor. Keyinchalik Esov Yoqubning ismini o'sha iboraning ikkinchi ko'chma ma'nosida ishlatadi (27:36 ga qarang), bu ma'no Yoqub hayotining ilk davrini aks etiradi.

^f 25:29 yasmiq — dukkakli o'simliklar turiga mansub o'simlikning moshdan kattaroq doni.

^g 25:30 Edom — bu ism ibroniychadagi qizil so'ziga ohangdosh.

^h 25:31 ...to'ng'ichlik huquqingni... — To'ng'ich o'g'ilning ukalariga qaraganda ikki barobar katta meros olishga haqi bor edi. Otasi olamdan o'tgandan keyin, to'ng'ich o'g'il oila boshi o'rnini egallar edi.

ⁱ 26:1 ...Ibrohim davrida yuz berganday... — 12:10 ga qarang.

^j 26:1 Abumalek — 20:2, 21:22 ga qarang.

ko'rib qoldi. ⁹ Abumalek Is'hoqni chaqirdi.

— U sening xotining ekan—ku! Nimaga uni, singlim, deb aytding? — deb so'radi.

— Agar xotinim deb aytsam, birortasi uni tortib olish uchun meni o'ldiradi, deb qo'rqdim, — dedi Is'hoq.

¹⁰ — Bu nima qilganing—a?! Axir, odamlarimdan biri xotining bilan osonlikcha birga bo'lishi mumkin edi—ku! Unday holda bizni gunohkor qilib qo'ygan bo'larding!

¹¹ Shunday qilib, Abumalek: “Kimki bu odamga yoki uning xotiniga ozor yetkazsa, o'sha odamning jazosi o'limdir”, deb farmon berib, hammani ogohlantirdi.

¹² Is'hoq u yerda dalasiga urug' sepd. Egamiz unga marhamat ko'rsatgani uchun ekan urug'iga nisbatan yuz barobar ko'p hosil oldi. ¹³ Is'hoq boyib ketdi, boyligi tobora ko'payib boraverdi. ¹⁴ Uning qo'y—echkilari, mol podalari, xizmatkorlari ko'p edi. Shu sababdan Filistlar Is'hoqqa hasad qilishardi. ¹⁵ Ular Is'hoqning hamma quduqlarini tuproqqa to'ldirib tashlashdi. Ibrohim hayotligida bu quduqlarni o'zining xizmatkorlariga qazdirgan edi. ¹⁶ Abumalek Is'hoqqa: “Bizning yerimizdan ket, sen bizdan ko'ra juda kuchayib ketding”, dedi.

¹⁷ Is'hoq bu yerdan ketib, Garor soyligida chodir tikib, o'sha yerda o'rnashib oldi. ¹⁸ Ibrohim bu yerda quduqlar qazdirgan, lekin uning vafotidan keyin Filistlar bu quduqlarni ko'mib yuborgan edilar. Is'hoq o'sha quduqlarni qaytadan qazdirdi. Is'hoq quduqlarga otasi qo'ygan nomlarni berdi. ¹⁹ Uning xizmatkorlari suv topish uchun Garor soyligida yerni qaziyotganlarida, buloq otilib chiqdi. ²⁰ Lekin Garorlik cho'ponlar kelishib: “Bu buloq bizniki”, deb buloqni talab qildilar. Shunday qilib, ular Is'hoqning cho'ponlari bilan quduq ustida janjallashib qoldilar. Shuning uchun Is'hoq quduqqa Janjal^a, deb nom berdi. ²¹ So'ngra Is'hoqning odamlari boshqa quduq qazidilar. Lekin bu quduq ustida ham kelishmovchilik yuz berdi. Shuning uchun Is'hoq bu quduqqa Ziddiyat^b, deb nom berdi. ²² Is'hoq bu yerdan ham ko'chib, boshqa quduq qazdirdi. Yerli aholi oxiri ularni o'z holiga qo'yidilar. Is'hoq: “Nihoyat, Egam bu yurtida yashashimiz uchun bizga keng joy berdi, endi biz bu yerda yayrab—yashnab ketamiz”, deya, quduqqa Kenglik^c, deb nom berdi.

²³ Is'hoq bu yerdan ham Bershevaga ko'chib ketdi. ²⁴ O'sha kuni kechasi Egamiz Is'hoqqa zohir bo'lib, dedi: — Men otang Ibrohimning Xudosiman. Qo'rqma, Men sen bilan birgaman. O'z qulim Ibrohimning haqi—hurmati uchun senga baraka beraman, senga son—sanoqsiz nasl ato qilaman.

²⁵ Is'hoq u yerda qurbongoh qurib, Xudoga, ey, Egam, deb sajda qildi, o'sha yerda chodirini tikdi. Is'hoqning xizmatkorlari u yerda quduq qazidilar.

Is'hoq bilan Abumalek o'rtasidagi ahdlashuv

²⁶ Abumalek maslahatchisi Oxizat va lashkarboshisi Pixol bilan birga Garordan Is'hoqning oldiga bordi.

²⁷ Is'hoq ularga dedi:

— Nimaga mening oldimga keldingiz? Menga adovat bilan qarab, yeringizdan chiqarib yuborgan edingiz—ku!

²⁸ — Bizga endi ayon bo'ldi: Egang sen bilan birga ekan. Shuning uchun sen bilan biz ont ichib, ahd qilaylik, dedik. ²⁹ Biz senga hech qanday yomonlik qilmagan edik, aksincha, oliyjanoblik qilib, eson—omon jo'natib yuborgan edik. Sen ham: “Sizlarga yomonlik qilmayman”, deb qasam ich. Sen Egangning yorlaqagani ekansan.

³⁰ Is'hoq ularga ziyofat tayyorladi. Ular yeb—ichdilar. ³¹ Ertasi kuni ular erta tongda turib, bir—birlariga qasamyod qildilar. So'ngra Is'hoq ularni uylariga eson—omon jo'natib yubordi. ³² O'sha kuni Is'hoqning xizmatkorlari kelib: “Biz suv topdik”, deb unga o'zlari qazigan quduq to'g'risida aytdilar. ³³ Is'hoq bu quduqqa Qasamyod^d, deb nom qo'ydi. Shuning uchun shaharning nomi bugungacha Bershevadir^e.

Esovning ajnabiy xotinlari

³⁴ Esov qirq yoshida Xet xalqidan ikkita qizga — Beri degan kishining Yahudit ismli qiziga va Elo'n degan kishining Bosimat ismli qiziga uylandi. ³⁵ Esovning bu xotinlari Is'hoq bilan Rivqoning boshiga ko'p qora kunlarni soldilar.

^a 26:20 *Janjal* — ibroniycha matnda *Esek*, ma'nosi *janjal*.

^b 26:21 *Ziddiyat* — ibroniycha matnda *Sitno*, ma'nosi *ziddiyat*.

^c 26:22 *Kenglik* — ibroniycha matnda *Rexobo't*, ma'nosi *kenglik*.

^d 26:33 *Qasamyod* — ibroniycha matnda *Shiva*, ma'nosi *qasamyod* yoki *yetti*. Mazkur o'ringa, ya'ni Is'hoq va Abumalek bir—biriga qasamyod qilishiga *qasamyod* ma'nosi to'g'ri keladi (shu bobning 31—oyatiga qarang). Bordi—yu, Is'hoq otasi Ibrohim Abumalek bilan xuddi o'sha joyda qilgan qasamyodiga ishora qilgan bo'lsa, *yetti* ma'nosi nazarda tutilgan bo'lishi ham mumkin (Ibrohim qasamyod qilganda Abumalekka yettita urg'ochi qo'zini bergan edi, 21:29-31 ga va 21:30 izohiga qarang).

^e 26:33 *Bersheva* — ibroniychada ma'nosi *qasamyod qudug'i* yoki *yettilar qudug'i*.

27-BOB

Is'hoq Yoqubni duo qiladi

¹ Is'hoq qaridi, ko'zlari xiralashib, ko'rmay qolganda, katta o'g'li Esovni chaqirdi:

— O'g'lim!

— Labbay, otajon! — deb javob berdi Esov.

² — Ko'rib turibsan, men qarib qoldim. To'satdan o'lib qolishim mumkin. ³ Endi yoyingni, o'qlaringni olib, dalaga chiq, menga bironta hayvonni ovlab kel. ⁴ Keyin men yaxshi ko'radigan bironta mazali taom tayyorlab keltir. Men taomni yeb, o'limimdan oldin seni duo qilayin.

⁵ Is'hoq o'g'li Esovga gapirayotganda, Rivqo eshitib turgan edi. Esov dalaga ovga ketganda, ⁶ Rivqo o'g'li Yoqubga dedi:

— Akang Esovga otangning aytgan gapini eshitib qoldim: ⁷ Otang unga: “Menga bironta hayvon ovlab kel, men yaxshi ko'radigan bironta mazali taom tayyorlagin, taomni yeb, o'limimdan oldin Egam oldida seni duo qilayin”, dedi. ⁸ Endi mening gaplarimni yaxshilab eshit, aytganimni qil, o'g'lim. ⁹ Suruvga borib, menga ikkita uloqchani tanlab olib kel. Uloqchalardan otang yaxshi ko'radigan mazali taom tayyorlab beray. ¹⁰ Sen taomni otangning oldiga olib kirib, unga yegizgin, toki otang o'limidan oldin seni duo qilsin.

¹¹ — Onajon, bilasiz—ku o'zingiz, akam Esov serjun, mening terim esa silliq, — dedi Yoqub Rivqoga. ¹² — Mabodo otam meni paypaslab ushlab ko'rsa, nima bo'ladi? Aldayotganimni otam bilib qoladi. Otam meni duo qilish o'rniga la'natlaydi.

¹³ — O'sha la'nat menga kelsin, bolaginam, — dedi Rivqo. — Endi aytganimni qil, bor, uloqchalarni olib kel.

¹⁴ Yoqub onasining buyrug'iga itoat etib, ikkita uloqchani olib keldi. Rivqo uloqchalardan Is'hoq yaxshi ko'rgan mazali taom tayyorladi. ¹⁵ So'ng u Esovning uydagi yaxshi kiyimlarini oldi—da, Yoqubga kiygizdi. ¹⁶ Uloqchalarning terisini Yoqubning qo'llariga va bo'yning tuksiz joylariga o'radi. ¹⁷ O'zi tayyorlagan mazali taom bilan nonni o'g'li Yoqubning qo'lga berdi.

¹⁸ Shunday qilib, Yoqub lagan to'la taomni otasining oldiga olib kirdi.

— Assalomu alaykum, otajon!

— Va alaykum assalom! Qaysi biringsan, o'g'lim, Esov misan, Yoqub misan?

¹⁹ — To'ng'ichingiz Esovman, — dedi Yoqub otasiga. — Aytganingizni qildim, mana, ovimdan siz yaxshi ko'rgan taom tayyorladim. Turing, yeb, meni duo qiling.

²⁰ Is'hoq o'g'liga:

— Darrov topib keldingmi, o'g'lim? — dedi.

— Egangiz Xudo yo'limni o'ngladi, — deb javob berdi Yoqub.

²¹ Shundan keyin Is'hoq Yoqubga dedi:

— Yaqinroq kel—chi, o'g'lim, ushlab ko'ray—chi, haqiqatan ham o'g'lim Esov misan yoki yo'qmi, bilayin.

²² Yoqub otasiga yaqinroq bordi. Is'hoq uni paypaslab:

— Ovoz — Yoqubning ovozi, qo'llar esa Esovning qo'llari, — dedi.

²³ Yoqubning qo'llari Esovning qo'llariga o'xshab serjun tuyulgani uchun, Is'hoq uni tanimadi. Shuning uchun Is'hoq Yoqubni duo qilishga chog'landi—yu, lekin yana so'radi:

²⁴ — Sen haqiqatan o'g'lim Esov misan?

— Ha, Esovman, — deb javob berdi u. ²⁵ Shundan keyin Is'hoq:

— Endi taomni keltir, — dedi. — Taomingdan yeb, seni duo qilayin.

Yoqub taomni otasiga keltirib berdi. Is'hoq taomni yeb bo'lgach, Yoqub unga sharob keltirdi. Is'hoq sharobni ham ichdi. ²⁶ So'ngra Is'hoq unga:

— Yaqinroq kelib, meni o'p, o'g'lim, — dedi. ²⁷ Yoqub yaqinlashib, otasini o'pdi. Is'hoq uning kiyimlari hidini iskab, shunday duo qildi:

“O, o'g'limning yoqimli hidi

Egam marhamat qilgan

Dalaning hidiga o'xshar.

²⁸ Xudoyim yog'dirsin senga

Osmon shabnamini,

Bersin yerning unumdor tuprog'ini,

Mo'l—ko'l don va sharobni.

²⁹ Xizmat qilsin senga xalqlar,

Ta'zim qilsin senga el—uluslar.

Hukmron bo'lgin qarindoshlaring ustidan,

Ta'zim qilsin onangning nasli senga.

Seni la'natlagan la'nati bo'lsin,
Seni duo qilgan baraka topsin.”

Esov Is'hoqdan duo so'rab iltijo qiladi

³⁰ Is'hoq Yoqubni duo qilib bo'lishi bilanoq, Yoqub otasi huzuridan endi chiqqan ham ediki, akasi Esov ovdan qaytib kelib qoldi. ³¹ U ham mazali taom tayyorlab, otasi oldiga olib kirdi.

— Otajon, turing, sizga olib kelgan ovimning go'shtidan yeb, meni duo qiling.

³² — Sen kimsan? — so'radi Is'hoq undan.

— To'ng'ich o'g'lingiz Esovman, — deb javob berdi u.

³³ Is'hoq hayajondan titrab ketib dedi:

— Ov ovlab so'yib, menga olib kelgan kim edi? Sen kelmasingdan oldin, men go'shtni endigina yeb bo'lgan edim! Men uni duo qildim, endi duo olgan udir!

³⁴ Esov otasining so'zlarini eshitgach, haddan tashqari qattiq, achchiq nola qildi.

— Meni ham duo qiling, otajon! — deb yolvordi u otasiga. ³⁵ Lekin Is'hoq:

— Ukang oldimga kiribdi, u meni aldabdi, — dedi. — Senga atalgan duoni ukang oldi.

³⁶ — Unga Yoqub, deb ism qo'yilgani bekorga emas ekan—da, — dedi Esov. — U meni ikki marta aldadi—ya!^a Birinchi marta to'ng'ichlik huquqimni olgan edi^b, endi esa menga atalgan duoni o'g'irlabdi. Menga bironta ham duo saqlab qo'ymadingizmi? — deb yana so'radi u.

³⁷ — Men Yoqubni sening ustingdan hukmron qildim, — dedi Is'hoq Esovga. — Uning hamma qarindosh—urug'larini ham o'ziga xizmatkor qilib berdim. Don bilan sharobni ham unga berib bo'ldim. Senga beradigan hech narsa qolmadi—ku, o'g'lim!

³⁸ — Nahotki menga bironta ham duo qoldirmagan bo'lsangiz?! — deb o'tindi Esov. — Meni ham duo qiling, otajon! — deb dod solib yig'lay boshladi.

³⁹ Is'hoq o'g'liga shunday javob berdi:

“Sening manziling yerning unumdor tuprog'idan nari bo'lsin,
Osmonning shabnamidan mahrum bo'lsin.

⁴⁰ Sen qilichning damida yashagaysan,

Ukangga xizmat qilib o'tgaysan.

Isyon qilganingda esa sen

U solgan bo'yinturuqni uloqtirib tashlagaysan.”

⁴¹ Yoqub Esovning duosini o'g'irlagani uchun, Esov uni juda yomon ko'rib qoldi. Esov o'ziga o'zi: “Otamning kuni bitib qoldi, azasi o'tgandan keyin Yoqubni o'ldiraman”, dedi. ⁴² Lekin kimdir Esovning niyatini Rivqoga yetkazdi. Rivqo Yoqubni chaqirib, unga:

— Esov seni o'ldirmoqchi bo'lib, o'ziga taskin berib yuribdi ekan, — dedi. ⁴³ — Endi gapimga quloq sol. Hoziroq Xorongac — Lobon akamning oldiga jo'na. ⁴⁴ Akang g'azabidan tushguncha, Lobon akamning yonida yur. ⁴⁵ Esov sening qilmishlaringni unutib, g'azabidan tushgandan keyin, orqangdan birortasini jo'nataman, qaytarib olib keladi. Bo'lmasa, bir kunda akangdan ham, sendan ham ayrilib qolaman^d.

Is'hoq Yoqubni Lobonning huzuriga jo'natadi

⁴⁶ Shundan keyin Rivqo Is'hoqqa dedi:

— Esovning anovi Xet^e xotinlari dastidan jonimdan to'ydim. Agar Yoqub ham o'shalarga o'xshagan birorta Xet qiziga uylansa, unda hayotim nima kechadi?

28-BOB

¹ Shunday qilib, Is'hoq Yoqubni chaqirtirib, uni duo qildi va shunday maslahat berdi:

— Kan'onlik qizlarga uylanma. ² Hoziroq Paddon—Oramga^f — bobong Batuvalning xonadoniga jo'na. U yerda tog'ang Lobonning qizlaridan birortasiga uylan. ³ Qodir Xudo baraka berib, seni ko'paytirsin. Sening naslingdan ko'p xalqlar kelib chiqsin. ⁴ Xudo Ibrohimga va'da qilgan barakatini senga va sening naslingga ato qilsin. Biz hozir musofir bo'lib yashayotgan, Xudo Ibrohimga bergan shu yurt sening mulking bo'lsin.

^a 27:36 Unga Yoqub deb ism qo'yilgani bekorga emas ekan—da...U meni ikki marta aldadi—ya! — 25:26 izohiga qarang.

^b 27:36 ...to'ng'ichlik huquqimni olgan edi... — 25:29-34 ga qarang.

^c 27:43 Xoron — 11:31 izohiga qarang.

^d 27:45 ...bir kunda akangdan ham, sendan ham ayrilib qolaman — Agar Esov Is'hoqni o'ldirganda edi, unga qotillik uchun o'lim jazosi berilgan bo'lardi, bunday holda Rivqo ikkala o'g'lidan ham ayrilardi.

^e 27:46 Xet — ya'ni Xet xalqidan (10:15 ga qarang).

^f 28:2 Paddon—Oram — 25:20 izohiga qarang.

⁵ Shunday qilib, Is'hoq Yoqubni jo'natdi. Yoqub Paddon–Oramga — Oramlik^a Batuvalning o'g'li, tog'asi Lobonnikiga ketdi.

Esov boshqa xotinga uylanadi

⁶⁻⁷ Esov eshitdiki, otasi Yoqubni duo qilib, uni Paddon–Oramga jo'natibdi, Yoqub ota–onasining gaplariga itoat etib, Paddon–Oramga ketibdi. Otasi Yoqubga: “O'sha yerdan uylangin”, debdi, “Kan'onlik qizlarga uylanma”, deb ogohlantiribdi. ⁸ Kan'onlik xotinlari atasiga yoqmasligini Esov tushunib yetdi. ⁹ Esov amakisi Ismoilning xonadoniga bordi va xotinlari ustiga, Ibrohim o'g'li Ismoilning qizlaridan biriga uylandi. Yangi xotining ismi Maxalat edi. Maxalatning Navayot^b degan akasi ham bor edi.

Yoqub Baytilda tush ko'radi

¹⁰ Yoqub Bersheva shahridan chiqib, Xoron^c tomonga qarab ketdi. ¹¹ U bir joyga yetib kelganda, kun botgan edi. Shuning uchun o'sha yerda tunashga to'xtadi. U bir tosh topdi—da, toshni boshining ostiga qo'yib uxlagani yotdi. ¹² Bir payt u tushida bir narvonni^d ko'rdi. Narvonning bir uchi yerda, bir uchi osmonga tegib turarmish. Xudoning farishtalari narvondan chiqib, tushayotgan emishlar. ¹³ Narvonning yonida^e Egamiz turgan emish. Egamiz Yoqubga shunday debdi:

— Men bobong Ibrohimning, otang Is'hoqning Xudosi — Egangman. Hozir sen yotgan yer o'zingniki bo'ladi. Bu yerni senga va sening naslingga beraman. ¹⁴ Sening nasllaring yerning qumi singari son–sanoqsiz bo'ladi. Ular sharqdan g'arbga, shimoldan janubga qarab yer yuziga yoyilib ketadilar. Yer yuzidagi hamma qavmlarga sen va sening nasling orqali baraka beraman. ¹⁵ Shuni bilginki, Men sen bilan birgaman, qayerga bormagin, Men seni saqlayman. Shu yurtga seni yana qaytarib olib kelaman. Men seni hech qachon tark etmayman, bergan va'dalarimni oxirigacha bajaraman.

¹⁶ Yoqub uyg'onib ketdi va: “Haqiqatan ham Egamiz shu yerda ekan, men esa buni bilmabman”, dedi. ¹⁷ U qo'rqib ketdi: “Bu joy Xudoning uyi ekan, osmonga ochiladigan darvozaning o'zi! Naqadar qo'rqinchli—ya bu joy!” dedi.

¹⁸ Yoqub saharda turdi. Boshining ostiga qo'rgan toshni olib, yodgorlik qilib o'rnatdi. Keyin yodgorlik toshining ustidan Xudoga atab zaytun moyi quydi. ¹⁹ Ilgari bu joyning nomi Luz edi. Yoqub esa bu joyga Baytil^f, deb nom berdi. ²⁰ So'ng Yoqub quyidagicha qasam ichdi: “Agar Xudo men bilan birga bo'lsa, boradigan shu yo'lmda meni asrasa, menga rizq–ro'zimni va kiyim bersa, ²¹ otamning xonadoniga eson–omon qaytarib olib kelsa, Egam mening Xudoyim bo'ladi. ²² Men yodgorlik qilib o'rnatgan shu tosh Xudoga sajda qiladigan joy bo'ladi. Xudo menga bergan hamma narsaning o'ndan birini albatta beraman.”

29-БОБ

Yoqub Lobonning uyiga keladi

¹ Yoqub yo'lida davom etib, nihoyat, sharqdagi yurtga yetib keldi. ² U dashtda bir quduqni uzoqdan turib ko'rdi. Quduq yonida uch to'p pada yotardi. Chorva shu quduqdan sug'orilar, quduqning og'zi kattakon tosh bilan yopib qo'yilardi. ³ Cho'ponlar hamma qo'y–echkilarni u yerga haydab kelganlaridan keyin, quduqning og'zidagi toshni surishib, qo'ylarni sug'orishardi—da, quduqning og'zini yana o'sha tosh bilan berkitib qo'yishardi.

⁴ Yoqub cho'ponlarning oldiga borib, ulardan:

— Birodarlar, qayerliksizlar? — deb so'radi.

— Xorondanmiz^g, — deb javob berishdi ular.

⁵ — Lobon degan odamni taniysizlarmi? — deb so'radi Yoqub, — u Naxo'rning nabirasi bo'ladi.

— Ha, taniymiz, — deb javob berishdi cho'ponlar.

⁶ — Lobon tinch–omonmi? — deb so'radi Yoqub.

— Yaxshi, — deb javob berishdi cho'ponlar. — Ana, uning qizi Rohila ham qo'ylarini haydab shu yoqqa kelyapti.

⁷ — Suruvni bir joyga to'plabsizlar, oqshomgacha hali erta, hozir payti emas—ku! — dedi Yoqub. — Qo'ylarni sug'orib, o'tlatgani qaytarib olib bormaysizlarmi?

^a 28:5 Oramlik — Paddon–Oramda istiqomat qilgan odam (25:20 va o'sha oyatdagi izohga qarang).

^b 28:9 Navayot — Ismoilning to'ng'ich o'g'li (25:13 ga qarang).

^c 28:10 Xoron — 11:31 izohiga qarang.

^d 28:12 narvon — yoki zinapoya (shu bobning 13–oyatida ham bor).

^e 28:13 Narvonning yonida... — yoki Yoqubning yonida yoxud narvonning uchida.

^f 28:19 Baytil — ibroniychada ma'nosi Xudoning uyi. Baytil Quddusdan qariyb 19 kilometrcha shimolda joylashgan.

^g 29:4 Xoron — 11:31 izohiga qarang.

⁸ Cho'ponlar shunday javob berishdi:

— Hamma suruvni bu yerga to'plab, toshni quduqning og'zidan surganimizdan keyingina qo'ylarni sug'oramiz.

⁹ Yoqub cho'ponlar bilan gaplashib turganda, Rohila otasining qo'ylarini haydab kelib qoldi. Rohila cho'ponlik qilardi. ¹⁰ Yoqub tog'asi Lobonning qizi Rohilani va uning qo'ylarini ko'rdi. Quduq yoniga borib, quduq og'zidagi toshni surdi—da, tog'asining qo'ylarini sug'ordi. ¹¹ Keyin Rohilani o'pdi, xursandchiligidan ko'zlariga yosh keldi.

¹² — Men otangning jiyani, ammang Rivqoning o'g'liman, — deb Yoqub o'zini tanishtirdi.

Rohila yugurib borib, otasiga xabar berdi.

¹³ Lobon, singlimning o'g'li kelibdi, deb eshitdi—yu, o'sha zahoti, Yoqubni kutib olishga shoshildi. Yoqub bilan quchoqlashib ko'rishdi. Lobon Yoqubni uyiga olib keldi. Yoqub boshidan kechirganlarini tog'asiga aytib berdi.

¹⁴ — Sen mening jigarimsan, oilamning bir a'zosisan, — dedi Lobon.

Yoqub Lobonga Rohila va Leax uchun xizmat qiladi

Yoqub Lobonnikida bir oy turgandan keyin, ¹⁵ Lobon unga dedi:

— Sen mening qarindoshim bo'lsang ham, tekinga ishlamasliging kerak. Ayt—chi, xizmat haqingga nima istaysan?

¹⁶ Lobonning ikki qizi bo'lib, kattasining ismi — Leax, kichiginiki — Rohila edi. ¹⁷ Leaxning ko'zlari chiroyli^a, Rohila esa har jihatdan go'zal — yuzlari chiroyli, qaddi—qomati kelishgan edi. ¹⁸ Yoqub Rohilani sevardi, shuning uchun: “Men sizga kichik qizingiz Rohila uchun yetti yil xizmat qilib beraman”, dedi.

¹⁹ Shunda Lobon unga dedi:

— Mayli, roziman, qizimni begonaga berganimdan ko'ra, senga berganim yaxshi—ku. Menikida qolaver.

²⁰ Shunday qilib, Yoqub Rohilaga qalin uchun yetti yil xizmat qildi. Lekin Yoqubning Rohilaga bo'lgan sevgisi shunchalik kuchli ediki, yetti yil bir necha kunday tuyuldi.

²¹ Nihoyat, Yoqub Rohilaga uylanadigan payt ham keldi.

— Men shartni bajardim, — dedi Yoqub Lobonga. — Endi qizingizga uylanishimga ijozat bering.

²² Lobon butun yurt aholisini to'plab, ziyofat berdi. ²³⁻²⁴ Lekin o'sha kuni kechasi Lobon Rohilaning o'rniga, to'ng'ich qizi Leaxni Yoqubga berdi. Leaxga xizmat qilsin, deb Lobon o'zining Zilpo degan cho'risini Leaxga berdi. Yoqub Leaxning yoniga kirdi. ²⁵ Yoqub ertalab turib qarasa, yonida Leax yotibdi!

— Bu nima qilganingiz?! — dedi Yoqub g'azablanib Lobonga. — Men sizga yetti yil Rohila uchun xizmat qildim—ku! Nimaga meni aldadingiz?

²⁶ Bizning yurtdagi odat bo'yicha, katta qizdan oldin kichigi turmushga berilmaydi, — deb javob berdi Lobon. ²⁷ — Bir haftada bu qizimning to'yi tantanasi tugaydi, kutib tur. Agar menga yana yetti yil xizmat qilib beradigan bo'lsang, xizmatim evaziga kichkinasini ham senga beraman.

²⁸ Yoqub rozi bo'ldi. Bir haftadan keyin Yoqub bilan Leaxning to'yi tantanasi tugadi. Lobon Rohilani ham Yoqubga berdi. ²⁹ Lobon o'zining Bilxax degan cho'risini qizi Rohilaga bergan edi. ³⁰ Shunday qilib, Yoqub Rohilaning yoniga kirdi. U Leaxdan ko'ra, Rohilani ko'proq yaxshi ko'rardi. Yoqub Lobonga yana yetti yil xizmat qilib berdi.

Yoqubning farzandlari

³¹ Yoqub Leaxga ko'ngilsiz ekanini Egamiz ko'rib turardi. Shuning uchun U Leaxni tug'ishga qodir qildi, Rohila esa befarzand o'taverdi. ³² Leax homilador bo'lib, o'g'il tug'di. U: “Egam mening baxtsizligimni ko'rdi, endi erim menga albatta ko'ngil qo'yadi”, deb o'g'lining ismini Ruben^b qo'ydi. ³³ Leax homilador bo'lib, yana o'g'il tug'di. “Erim menga ko'ngilsizligini Egam eshitib, yana bir o'g'il berdi”, deb o'g'lining ismini Shimo'n^c qo'ydi. ³⁴ Leax yana homilador bo'ldi va yana o'g'il tug'di. U: “Erimga uchta o'g'il tug'ib berdim, endi u albatta menga bog'lanib qoladi”, deb o'g'lining ismini Levi^d qo'ydi. ³⁵ Leax yana homilador bo'lib, yana o'g'il tug'di. U: “Endi Egamga hamdu sano aytaman”, deb o'g'lining ismini Yahudo^e qo'ydi. Shundan keyin u bola tug'ishdan qoldi.

^a 29:17 *chiroyli* — yoki *so'nik*. Bu ibroniycha so'zning ma'nosi bahsli.

^b 29:32 *Ruben* — ibroniychada ma'nosi *Ko'rib qo'y, o'g'il!* Bu ismning ba'zi ohanglari ibroniychadagi *u mening baxtsizligimni ko'rdi va menga ko'ngil qo'yadi* iboralarida ishlatilgan. Shu sababdan Leax o'z o'g'liga Ruben deb ism qo'ygan edi.

^c 29:33 *Shimo'n* — ibroniychadagi *eshitdi* so'ziga ohangdosh, bu ismning ba'zi ohanglari ibroniychadagi *erim menga ko'ngilsiz* iborasida ishlatilgan.

^d 29:34 *Levi* — bu ism ibroniychadagi *bog'lanib qoladi* so'zlariga ohangdosh.

^e 29:35 *Yahudo* — bu ism ibroniychadagi *hamdu sano aytaman* so'zlariga ohangdosh.

30-BOB

¹ Rohila Yoqubga bola tug‘ib bera olmagach, endi opasiga hasad qila boshladi.

— Menga farzand bering, bo‘lmasa o‘laman! — dedi u Yoqubga.

² Yoqub Rohiladan qattiq g‘azablandi.

— Nima, men Xudomanmi?! Seni bepisht qilib yaratgan Xudo–ku!

³ Shunda Rohila Yoqubga dedi:

— Ana, cho‘rim Bilxaxning yoniga kiring. U menga bola tug‘ib bersin, toki cho‘rim orqali men ham bolali bo‘lay^a.

⁴ Shunday qilib, Rohila eriga Bilxaxni olib berdi. Yoqub Bilxaxning yoniga kirdi. ⁵ Bilxax homilador bo‘lib, Yoqubga o‘g‘il tug‘ib berdi. ⁶ Rohila: “Xudoyim meni oqladi, U mening iltijoimni eshitib, menga o‘g‘il ato etdi”, deb o‘g‘lining ismini Dan^b qo‘ydi. ⁷ Bilxax yana homilador bo‘lib, Yoqubga ikkinchi o‘g‘lini tug‘ib berdi.

⁸ Rohila: “Opam bilan qattiq olishib, men yutib chiqdim”, deb o‘g‘lining ismini Naftali^c qo‘ydi.

⁹ Leax bola tug‘ishdan qolganini anglab yetdi. Shunda u ham o‘zining cho‘risi Zilponi Yoqubga olib berdi.

¹⁰ Zilpo Yoqubga o‘g‘il tug‘ib berdi. ¹¹ Leax: “Menga omad kulib boqdi”, deb o‘g‘lining ismini Gad^d qo‘ydi.

¹² So‘ngra Zilpo Yoqubga ikkinchi o‘g‘lini tug‘ib berdi. ¹³ Leax: “Naqadar baxtliman–a! Endi ayollar meni juda baxtli ekan, deb aytishadi”, deya o‘g‘lining ismini Osher^e qo‘ydi.

¹⁴ Bug‘doy o‘rimi payti edi. Bir kuni Ruben dalaga borganda, mehriyoyo o‘simligini^f topib olib, onasi Leaxga keltirdi. Rohila: “O‘g‘lingning mehriyolaridan menga ham ber”, deb iltimos qildi. ¹⁵ Lekin Leax g‘azab bilan javob qildi:

— Erimni tortib olganing kamlik qildimi?! Endi o‘g‘limning mehriyolarini ham tortib olmoqchimisani?!

— O‘g‘lingning mehriyolari evaziga bu kecha erim sening yoningga kiradi, unga ijozat beraman, — dedi Rohila.

¹⁶ Kechqurun Yoqub daladan kelganda, Leax unga peshvoz chiqdi.

— Bu kecha mening yonimga kirishingiz kerak, — dedi u eriga. — O‘g‘lim daladan topib kelgan mehriyoyoga sizni almashtirdim.

Shunday qilib, Yoqub Leaxning yoniga kirdi. ¹⁷ Xudo Leaxning iltijolariga javob berdi. U yana homilador bo‘lib, Yoqubga beshinchi o‘g‘lini tug‘ib berdi. ¹⁸ Leax: “Cho‘rimni erimga olib berganim uchun, Xudoyim meni mukofotladi”, deb o‘g‘lining ismini Issaxor^g qo‘ydi. ¹⁹ So‘ngra u yana homilador bo‘lib, Yoqubga oltinchi o‘g‘lini tug‘ib berdi. ²⁰ Leax dedi: “Xudoyim menga yaxshi hadya berdi. Endi erim meni hurmat qiladigan bo‘ladi, chunki unga oltita o‘g‘il tug‘ib berdim.” Shunday deb, o‘g‘lining ismini Zabulun^h qo‘ydi. ²¹ Keyin Leax qiz tug‘ib, ismini Dina qo‘ydi.

²² Nihoyat, Xudo Rohilaga ham marhamat qildi va uning iltijolariga javob berib, bola tug‘ishga qodir qildi.

²³ Rohila homilador bo‘lib, o‘g‘il tug‘di. “Xudo menga o‘g‘il ato etib, sharmandaligimni olib tashladi”, dedi.

²⁴ “Egam menga yana o‘g‘il bersin”, deb o‘g‘lining ismini Yusufⁱ qo‘ydi.

Yoqub Lobon bilan savdolashadi

²⁵ Rohila Yusufni tuqqandan keyin ko‘p o‘tmay, Yoqub Lobonga dedi:

— Ijozat bersangiz, men yurtimga qaytmoqchiman. ²⁶ Xotinlarim bilan bolalarimni ham olib ketsam, degandim. O‘zingiz bilasiz, sizga ko‘p xizmatim singgan, sizga peshana terimni to‘kib ularni topganman. Endi ketishga ijozat bersangiz.

²⁷ Lobon esa unga shunday javob berdi:

— Endi iltimos qilaman, mening gapimga quloq sol: fol ochtirib ko‘rgan edim, Egam menga sen tufayli baraka berganini bildim^j. ²⁸ Xizmat haqingni ayt, to‘lay.

²⁹ — O‘zingiz bilasiz: uzoq yillar davomida sizga ko‘p xizmat qildim. Mol–qo‘ylaringiz mening mehnatim tufayli qanchalik ko‘payganini bilasiz. ³⁰ Aslida men kelmasimdan oldin molingiz oz edi, endi esa boyligingiz

^a 30:3 ...toki cho‘rim orqali men ham bolali bo‘lay — 16:2 izohiga qarang.

^b 30:6 Dan — ibroniychada ma‘nosi *hukm qildi*. Bu ism ibroniychadagi *oqladi* so‘ziga ohangdosh.

^c 30:8 Naftali — bu ism ibroniychadagi *olishuv* so‘ziga ohangdosh.

^d 30:11 Gad — ibroniychada ma‘nosi *omad*.

^e 30:13 Osher — ibroniychada ma‘nosi *baxtli*.

^f 30:14 mehriyoyo o‘simligi — bu o‘simlikning mevalari jinsiy xohishni kuchaytirib, ayolning homilador bo‘lishiga imkoniyat yaratadi, deb ishonishardi.

^g 30:18 Issaxor — bu ism ibroniychadagi *mukofot* so‘ziga ohangdosh.

^h 30:20 Zabulun — ibroniychada ma‘nosi *hurmat* bo‘lishi mumkin. Bu ism ibroniychadagi *hurmat* va *hadya* so‘zlariga ohangdosh.

ⁱ 30:24 Yusuf — ibroniychada ma‘nosi *yana bersin*. Bu ism ibroniychadagi *olib tashladi* so‘zlariga ohangdosh.

^j 30:27 ...fol ochtirib ko‘rgan edim, Egam menga sen tufayli baraka berganini bildim — yoki *Men davlat orttirdim, Egam menga sen tufayli baraka berdi*.

haddan ziyod ko'paydi. Men tufayli Egam sizga hamma narsada baraka berdi^a. Endi oilamni o'ylaydigan payt keldi.

³¹ — Xizmat haqingga nima istaysan? — deb yana so'radi Lobon.

— Menga hech qanday xizmat haqi kerak emas, — deb javob qildi Yoqub. — Agar rozi bo'lsangiz, bir taklifim bor. Men qo'y–echkilaringizni boqaveray. ³² Bugun suruvingizni oralab, olachipor va xol–xol qo'ylaringizni, qora qo'zilaringizni, echkilaringizdan ham xol–xolini va olachiporini^b ajratib olay. Xizmat haqimga shularni bersangiz kifoya. ³³ Agar men halol bo'lmasam, siz keyin osonlikcha bilib olasiz. Mening xizmatimni tekshirgani kelganingizda, qo'y–echkilarimning orasida birortasi ola–bula, xol–xol bo'lmasa, yoki qo'zilarimning orasida ham birortasi qora bo'lmasa, meni o'g'ri, deb hisoblashingiz mumkin.

³⁴ — Yaxshi, sen aytganday bo'la qolsin, — dedi Lobon.

³⁵ Lobon o'sha kuni oqi bor xol–xol va olachipor taka hamda urg'ochi echkilarni ajratib oldi, qora qo'zilarini ham ayirib oldi. Hammasini o'g'illarining ixtiyoriga berdi. ³⁶ Lobonning o'g'illari o'sha qo'y–echkilarni Yoqub turgan joydan uch kunda boradigan joyga olib ketdilar. Yoqub esa Lobonning qolgan qo'y–echkilarini boqaverdi.

³⁷ Yoqub terak, bodom va chinor daraxtining novdalaridan olib, novdalarni yo'l–yo'l qilib po'stlog'ini shildi. ³⁸ So'ngra u po'stlog'i tozalangan novdalarni qo'y–echkilarga ko'rinadigan joyga — suv ichadigan oxurlar ichiga qo'ydi^c. Chunki Lobonning qo'y–echkilarini sug'organi olib kelganda, hayvonlar shu yerda juftlashar edi. ³⁹ Qo'y–echkilar oq yo'li bor novdalarni ko'rib turganda juftlashib, yo'l–yo'l, olachipor va xol–xol nasl berardi. ⁴⁰ Yoqub Lobonning boshqa qo'y–echkilaridan sovliqlarini^d ajratib oldi. Sovliq qo'ylar juftlashayotganda, Yoqub qo'ylarning yuzini Lobonning suruvidagi yo'l–yo'l va qop–qora hayvonlarga qaratib qo'yardi. Shu tariqa Yoqub Lobonning qo'y–echkilaridan o'zining suruvini vujudga keltirdi^e va Lobonnikidan alohida qilib qo'ydi. ⁴¹ Suruvdagi sog'lom urg'ochi qo'y yoki echkilar juftlashishga tayyor bo'lganda, Yoqub po'stlog'i archilgan novdalarni hayvonlarning oxuriga tashlab qo'yardi. Hayvonlar yo'l–yo'l novdalarni ko'rib turganlarida juftlashardilar. ⁴² Lekin u nimjon hayvonlarga shunday qilmasdi. Oqibatda Lobon nimjon qo'y–echkilarga, Yoqub esa sog'lom qo'y–echkilarga ega bo'lib qoldi. ⁴³ Shu yo'l bilan Yoqubning qo'y–echkilarini tezlik bilan ko'payib bordi, u juda ham boyib ketdi, ko'plab qul va cho'rilarga, tuyalar va eshaklarga ega bo'ldi.

31-BOB

Yoqub Lobonnikidan qochib ketadi

¹ Lobonning o'g'illari ming'ir–ming'ir qila boshladilar: “Yoqub otamizni xonavayron qildi. U butun boyligini otamizning boyligidan olgan.” Yoqub bu gaplarni eshitib qoldi. ² Yoqub sezdi, Lobon unga anchagina sovuq munosabatda bo'lyapti. ³ Egamiz ham Yoqubga:

— Ota–bobolaringning yurtiga, qarindosh–urug'laringning oldiga qayt, Men sen bilan birga bo'laman, — dedi.

⁴ Yoqub yaylovda qo'y–echkilarini boqayotganda, Rohila bilan Leaxni shu yerga chaqirtirdi. ⁵ Ular kelgach, dedi:

— Ko'rib turibman, otalaringizning menga munosabati ilgarigiday emas. Lekin otamning Xudosi men bilan birga edi. ⁶ O'zlaringiz bilasizlar, men sizlarning otangizga kuchim boricha xizmat qildim. ⁷ U meni aldab, xizmat haqimni o'n marta o'zgartirdi. Lekin u menga zarar yetkazishiga Xudo yo'l qo'ymadi. ⁸ Agar otangiz: “Suruvdagi olachipor qo'y–echkilar sening xizmat haqing bo'ladi”, deb aytgan bo'lsa, butun suruv olachipor bola beraverdi. “Yo'l–yo'li sening xizmat haqing bo'ladi”, deb aytgan bo'lsa, butun suruv yo'l–yo'l bola beraverdi. ⁹ Xudo shu yo'l bilan otangizning qo'y–echkilarini tortib olib, menga berdi. ¹⁰ Juftlashish

^a 30:30 Men tufayli...baraka berdi — yoki Men siz uchun ishlagan hamma joyda Egam sizga baraka berdi.

^b 30:32 ...olachipor va xol–xol qo'ylaringizni, qora qo'zilaringizni, echkilaringizdan ham xol–xolini va olachiporini... — Dunyoning bu qismida odatda qo'ylar oq, echkilar esa qora rangda bo'lar edi, qora dog'li qo'ylar va oq dog'li echkilar kamdan–kam uchrar edi.

^c 30:38 So'ngra...qo'ydi — Qadimgi paytlarda odamlarning tushunchasi bo'yicha qo'y–echkilar juftlashgan paytda ko'rgan narsasi tug'iladigan qo'zichoqlarning ko'rinishiga ta'sir qilardi. Biroq Yoqub Xudo bergan baraka tufayli muvaffaqiyatga erishganini aniq bilardi (31:5–13 ga qarang).

^d 30:40 ...Lobonning boshqa qo'y–echkilaridan sovliqlarini... — Yoqub boqib yurgan Lobonning oq qo'ylari va qora echkilaridan tashkil topgan suruvi nazarda tutilgan (shu bobning 35–36–oyatlariga qarang).

^e 30:40 ...yo'l–yo'l va qop–qora hayvonlarga qaratib qo'yardi. Shu tariqa Yoqub Lobonning qo'y–echkilaridan o'zining suruvini vujudga keltirdi... — Lobon suruvidagi yo'l–yo'l va qop–qora echkilarga ishora qilingan (bu oyatda yo'l–yo'l tuyoqlari ochroq rangda bo'lgan qora echkilar nazarda tutilgan bo'lishi mumkin). Demak, Yoqub Lobonning juftlashayotgan oq qo'ylarini qora echkilariga qaratib qo'yar edi, buning natijasida qora qo'zichoqlar tug'ilardi (shu bobning 38–oyatidagi izohga qarang). Bu qora qo'zichoqlar Yoqub suruvini tashkil qilardi (shu bobning 32–34–oyatlariga qarang). Shu usulni ishlatgan holda Yoqub o'zining katta suruvini vujudga keltirdi (shu bobning 37–40–oyatlariga qarang).

mavsumi paytida bir kuni tush ko'rdim. Qarasam, suruvdagi juftlashgan takalar yo'l-yo'l, xol-xol va olachipor ekan. ¹¹ Tushimda Xudoning farishtasi: "Yoqub!" deb chaqirdi. "Labbay!" deb javob berdim men. ¹² Farishta menga aytdi: "Qara, juftlashgan takalarning hammasi yo'l-yo'l, xol-xol va olachipor. Bularning hammasini Men qilyapman. Chunki Lobonning senga munosabatini ko'rganman. ¹³ Men Baytilda senga zohir bo'lgan Xudoman^a. U yerda sen tosh ustunga zaytun moyi surtib, Menga xizmat qilish uchun qasam ichgan eding. Endi hoziroq bu yurtdan ket, o'zingning ona yurtingga qayt."

¹⁴ Shunda Rohila bilan Leax Yoqubga:

— Endi otamizdan bizga hech qanday meros tegmas ekan—da, — deyishdi. ¹⁵ — Biz otamizga xuddi begonalarday bo'lib qoldik. U bizni sotdi, bizning evazimizga nima olgan bo'lsa, hammasini sarf qilib bo'ldi^b. ¹⁶ Xudo otamizdan sizga olib bergan hamma boyliklar bizniki va bolalarimizniki. Endi esa Xudo sizga nima aytgan bo'lsa, shuni qiling.

¹⁷⁻¹⁸ Shunday qilib, Yoqub Kan'on yurtiga — otasining oldiga qaytib ketishga tayyorlandi. Xotinlarini va bolalarini tuyalarga mindirdi. Qo'y—echkilarini oldiga solib haydadi, Paddon—Oramda^c topgan hamma mol—mulkini oldi.

¹⁹ Lobon qo'ylarining junini qirqqani ketdi. U yo'q paytida Rohila otasining xonaki xudolarini^d o'g'irlab oldi. ²⁰ Buning ustiga, Yoqub ham, biz ketyapmiz, deb Oramlik^e Lobonga aytmasdan, uni aldab jo'nab qoldi.

²¹ Yoqub hamma mol—mulkini olib, Furot daryosini kechib o'tdi va Gilad qirlariga^f yo'l oldi.

Lobon Yoqubni quvadi

²² Oradan uch kun o'tgach, Lobonga: "Yoqub qochib ketibdi", degan xabar yetib bordi. ²³ Lobon qarindosh—urug'idan erkaklarni yoniga olib, Yoqubni quvib ketdi. Yoqubni yetti kun quvlagandan keyin, oxiri Gilad qirlarida unga yetib oldi. ²⁴ Lekin o'sha kuni kechasi Lobon tush ko'rdi. Tushida Xudo zohir bo'lib: "Ehtiyot bo'l, Yoqubga yaxshi—yomon gap qilib yurma", dedi.

²⁵ Lobon Yoqubga yetib olganda, Yoqub Gilad qirlarida chodir tikib yotgan edi. Lobon ham qarindosh—urug'lari bilan Yoqubga yaqinroq joyga chodirini tikdi. ²⁶ Lobon Yoqubga:

— Bu nima qilganing? Meni aldab ketibsan—ku! — dedi. — Qizlarimni ham, xuddi urushdagi asiralarday, o'g'irlab ketibsan. ²⁷ Nimaga meni aldab, hech narsa demasdan, yashirincha qochib qolding? Agar bir og'iz aytganingda, childirma, lira chalib, o'yin—kulgi qilib, xursandchilik bilan kuzatib qo'ygan bo'lardim. ²⁸ Sen hatto nevaralarim bilan qizlarimni o'pib, yaxshi boringlar, deb aytishimga ham imkon bermading. Qilgan ishing — g'irt ahmoqlik. ²⁹ Senga yomonlik qilishga kuchim yetadi. Lekin kecha tunda otangning Xudosi menga zohir bo'lib: "Ehtiyot bo'l, Yoqubga yaxshi—yomon gap qilib yurma", deb aytdi. ³⁰ Ahvolingni tushunaman, otangning uyini sog'ingansan, shuning uchun ketgansan. Lekin nimaga xudolarimni o'g'irlading?

³¹ — Qizlaringizni mendan tortib olasiz, deb o'ylab, qo'rqqan edim, — dedi Yoqub. ³² — Lekin sizning xudolaringizga kelsak, ularni kim olgan bo'lsa, o'ldirilsin. Qarindoshlarimizning guvohligida narsalaringizni izlab ko'ring. Agar sizning narsalaringiz bo'lsa, olavering.

Lobonning xudolarini Rohila o'g'irlaganini Yoqub bilmas edi.

³³ Lobon xudolarini qidirib, avvalo Yoqubning chodiridan izladi. Keyin Leaxning chodiriga, undan keyin ikkala cho'rining^g chodiriga kirdi, lekin xudolarini topa olmadi. Oxirida Rohilaning chodiriga kirdi. ³⁴ Rohila xudolarni tuya egarining ichiga yashirib, o'zi egarga o'tirib olgan edi. Lobon chodirning hamma yog'ini axtarsa ham, xudolarini topa olmadi. ³⁵ Rohila otasiga:

— Sizning oldingizda o'rnimdan turmaganim uchun mendan jahlingiz chiqmasin, otajon, — dedi. — Hozir ayollar kasaliga yo'liqqan paytim.

Lobon xudolarini qancha qidirmasin, topa olmadi.

³⁶ Yoqub qattiq g'azablanib, Lobonni urishib berdi:

— Aybim nima ekan?! Nimaga men jinoyat qilganday ta'qib qilyapsiz?! ³⁷ Hamma narsalarimni titkilab

^a 31:13 Men Baytilda senga zohir bo'lgan Xudoman — 28:10-19 ga va 28:19 izohiga qarang.

^b 31:15 U bizni sotdi...hammasini sarf qilib bo'ldi — Kelinning otasiga beriladigan qalin puli nazarda tutilgan bo'lishi mumkin. Odatda qalin pulining bir qismi qizning o'ziga berilar edi. Yoqub Rohila va Leax uchun to'lagan qalin puli evaziga o'n to'rt yil davomida Lobonga mehnat qildi. O'sha yillar davomida Lobon Yoqub tufayli ko'p davlat orttirdi, lekin orttirgan davlatidan qizlariga hech narsa bermay, hammasini sarf qilib yuborgan edi.

^c 31:17-18 Paddon—Oram — 25:20 izohiga qarang.

^d 31:19 xonaki xudolar — ibroniycha matnda *terafim* (shu bobning 34, 35—oyatlarida ham bor). Xonaki xudolar fol ochish uchun ishlatilgan bo'lishi mumkin. Odamlar, xonadonni kulfatdan asraydi, deb ishongan bo'lsa kerak. Rohila, xudolar ularni safarda asrash uchun yoki bor—yo'g'i qimmatbaho buyum bo'lgani uchun ularni o'g'irlab olgan bo'lsa kerak. Shu bobning 30, 32—oyatlarida xonaki xudolarga nisbatan ibroniycha so'z *elohim*, ma'nosi *xudolar* ishlatilgan.

^e 31:20 Oramlik — Paddon—Oramda istiqomat qilgan odam (25:20 va o'sha oyatdagi izohga qarang).

^f 31:21 Gilad qirlari — Iordan daryosining sharq tomonida joylashgan.

^g 31:33 ikkala cho'ri — Bilxax (29:29, 30:4 ga qarang) va Zilpo (29:23-24, 30:9 ga qarang) nazarda tutilgan.

chiqingiz. Endi menga ko'rsating—chi, biror narsangizni topdingizmi? Topgan bo'lsangiz, qani, qarindosh—urug'larimiz oldiga qo'ying, ikkalamizdan qaysi birimiz haq ekanimizni ular hukm qilsin!³⁸ Yigirma yil men sizning eshingizda bo'ldim. Ana shu davrda bironta sovliq qo'yingiz, echkingiz chala tug'ib qo'ymadi, suruvingizdan bironta qo'chqorni yeb qo'ymadim.³⁹ Yovvoyi hayvonlar bo'g'izlab tashlaganlarini sizga ko'rsatmasdan, zararni o'z bo'ynimga olardim. Qo'yingiz kunduzi yo'qolganmi, yoki kechasi yo'qolganmi, baribir, siz mendan talab qilardingiz.⁴⁰ Kunduzi jazirama issiqda, kechalari sovuqda, tunlarni uyqusiz o'tkazib, sizga xizmat qildim.⁴¹ Yigirma yil sizning xonadoningizda bo'ldim: o'n to'rt yil — ikkala qizingiz uchun, olti yil — qo'y—echkilarga ega bo'lishim uchun xizmat qildim. Xizmat haqimni o'n marta o'zgartirdingiz.⁴² Agar bobom Ibrohimning Xudosi, otam Is'hoq sajda qiladigan Xudo^a men bilan bo'lmaganda edi, shubhasiz, siz meni quppa—quruq qaytargan bo'lardingiz. Lekin Xudo mening qiynalganimni, mening og'ir mehnatimni ko'rdi. Shu sababdan U o'tgan kecha sizga zohir bo'lib, nohaqligingizni aytgan.

Yoqub bilan Lobon o'rtasidagi ahd

⁴³ Shundan keyin Lobon Yoqubga dedi:

— Mana bu ayollar — mening qizlarim, mana bu bolalar — mening nabiralarim, qo'y—echkilar ham meniki. Sen ko'rib turgan hamma narsa — meniki. Lekin hozir o'zimning qizlarimga, nabiralarimga biror narsa qila olarmidim?!⁴⁴ Kel, endi ikkovimiz ahd qilaylik, toki bu ahd ikkovimiz yarashganimizni isbotlasin.

⁴⁵ Yoqub bir toshni olib, yodgorlik qilib qo'ydi.⁴⁶ Keyin u qarindosh—urug'lariga: “Tosh to'plab kelinglar!” dedi. Ular ham tosh to'plab kelib, bir uyum hosil qilishdi va tosh uyumining yonida tamaddi qilishdi.⁴⁷ Bu joy Lobonning tilida Yogar—Saduto, Yoqubning tilida Galed^b, deb ataladigan bo'ldi.⁴⁸ Lobon: “Bu tosh uyumi bugun sen bilan mening oramizda guvohdir”, deb bu joyni Galed, deb ataydigan bo'ldi.⁴⁹ Shuningdek, u: “Biz bir—birimizdan ayrilganimizdan keyin, Egam sen bilan meni kuzatib tursin”, deb bu joyni Mispax^c, deb atadi. So'ng shunday dedi:

⁵⁰ — Agar qizlarimning dilini og'ritsang yoki ularning ustiga xotin olsang, esingda tut, hatto men bilmagan taqdirda ham, Xudo sen bilan mening o'rtamizda guvohdir.

⁵¹ So'ng Lobon Yoqubga yana dedi:

— Ikkovimizning o'rtamizda men o'rnatgan mana bu tosh uyumi bilan ustunga qara.⁵² Bular bizning o'ntimizga guvoh bo'lib, ikkovimizning o'rtamizda turibdi. Men senga zarar yetkazish niyatida bu tosh uyumidan nariga o'tmayman, sen ham menga zarar yetkazish niyatida bu tosh uyumi va ustundan beriga o'tmasliging lozim.⁵³ Ota—bobolarimizning Xudosi — sening bobong Ibrohimning Xudosi va mening bobom Naxo'ning Xudosi — o'rtamizda hakam bo'lsin.

Shunday qilib, Yoqub otasi Is'hoq sajda qiladigan Xudo nomi bilan qasam ichdi.⁵⁴ Yoqub qurbonlik qilib, hammani ziyofatga taklif qildi. Ular tunni qirda o'tkazishdi.

⁵⁵ Ertasiga Lobon saharda turdi. Qizlarini, nabiralarini o'pib, hammalarini duo qildi. So'ngra uyiga qaytib ketdi.

32-BOB

Yoqub Esovni kutib olishga tayyorlanadi

¹ Yoqub oila a'zolarini boshlab yo'lda ketayotgan edi, Xudoning farishtalari unga duch kelib qoldi.² Yoqub ularni ko'rib: “Bu Xudoning lashkargohi!” dedi. Shuning uchun bu joyga Moxanayim^d, deb nom berdi.

³ Yoqub borishidan oldin Seir, ya'ni Edom yurtida^e istiqomat qilayotgan akasi Esovga xabarchilarni yubordi.⁴ Yoqub xabarchilarga shunday ko'rsatma bergan edi:

— Esov hazratlariga shunday deb aytinglar: “Qulingiz Yoqub aytmoqdaki, u shu paytgacha Lobonning xonadonida yashadi.⁵ Endi ho'kizlar, eshaklar, qo'y—echkilar, qul va cho'rilar ega bo'ldi. Kelayotganidan sizni xabardor qilish uchun bizni xabarchi qilib yubordi. Uning umidi shuki, siz unga mehr—muruvvat ko'rsatsangiz.”

⁶ Xabarchilar qaytib kelib, Yoqubga shunday dedilar: “Akingiz Esovning oldiga bordik. U sizni kutib olishga kelyapti, yonida to'rt yuzta odami ham bor.”⁷ Yoqub bu xabarni eshitdi—yu, qo'rqib, vahimaga tushdi.

^a 31:42 ...Is'hoq sajda qiladigan Xudo... — yoki Is'hoqning haybatli Xudosi yoxud Is'hoqni asragan Xudo (shu bobning 53—oyatida ham bor). Bu ibroniycha iboraning ma'nosi bahsli.

^b 31:47 ...Yogar—Saduto...Galed... — Birinchi nom oramiycha, ikkinchi nom ibroniycha bo'lib, ikkovi ham *guvohlik uyumi* demakdir.

^c 31:49 Mispax — ibroniychada ma'nosi *qorovul minorasi*.

^d 32:2 Moxanayim — ibroniychada ma'nosi *ikki qarorgoh*, Yoqubning va Xudoning qarorgohlari bu joyda ekanligiga ishora qilingan bo'lishi mumkin (ammo shu bobning 7-10—oyatlariga ham qarang).

^e 32:3 ...Seir, ya'ni Edom yurti... — O'lik dengizning janubida joylashgan. Seir Edom yurtining yana bir nomi edi.

Xonadonidagi odamlarini, qo'y–echkilarini, mol podalarini, tuyalarini ikki qismga bo'ldi. ⁸ U: “Agar Esov kelib, bitta qismni qirib tashlasa, narigi qismi qutulib omon qoladi–ku”, deb o'yladi.

⁹ Keyin Yoqub ibodat qildi:

— Ey, bobom Ibrohimning, otam Is'hoqning Xudosi! Ey, Egam! Menga: “O'z yurtingga, qarindoshlaring oldiga qaytib bor, senga omad keltiraman”, deb va'da bergan eding. ¹⁰ Men, qulingga ko'rsatgan sadoqatingga, inoyatingga loyiq emasman. Ilgari Iordan daryosini kechib o'tganimda, tayog'imdan boshqa hech narsam yo'q edi. Endi oila a'zolarim ikki qo'rg'onni to'ldiradigan bo'ldi. ¹¹ Iltijo qilaman, meni akam Esovning qo'lidan qutqargin. U kelib, men bilan birga xotinlarimni, bolalarimni o'ldiradi, deb qo'rqaman.

¹² Sen esa menga: “Senga omad keltiraman, sening naslingni dengizdagi qumdek ko'paytiraman, ko'pligidan naslingni sanab bo'lmaydi”, deb va'da bergan eding. Iltijo qilaman, va'dangni yodingda tut.

¹³⁻¹⁵ Yoqub tunni o'sha yerda — ibodat qilgan joyda o'tkazdi. Keyin suruvidan akasi Esovga ikki yuzta ona echki, yigirmata taka, ikki yuzta sovliq va yigirmata qo'chqor, o'ttizta sog'in tuyani bo'taloqlari bilan, qirqta sigir va o'nta buqa, yigirmata mocha eshak va o'nta erkak eshakni hadya qilish uchun tanlab oldi. ¹⁶ Yoqub bu hayvonlarni podalarga bo'lib, xizmatkorlariga topshirar ekan, ularga shunday dedi:

— Mendan oldin yuringlar, har bir podaning orasida bo'sh masofa qoldiringlar.

¹⁷ U eng oldingi podani haydab borayotgan xizmatkoriga shunday ko'rsatma berdi:

— Esov akam seni uchratib qolib: “Kimning xizmatkorisan? Qayerga ketyapsan? Oldingdagi poda kimniki?” deb so'raganda, ¹⁸ sen: “Bu podalar qulingiz Yoqubniki, bularni siz, to'ramga, hadya qilib yubordilar, o'zi ham orqamizda kelyaptilar”, deb aytgin.

¹⁹ Yoqub podani haydab borayotgan ikkinchi, uchinchi, xullas, hamma xizmatkorlariga ham bir xil ko'rsatma berib:

— Esovni uchratib qolganingizda, o'sha gaplarimni aytinglar, — dedi. ²⁰ “Qulingiz Yoqub orqamizda kelyaptilar”, deb albatta aytinglar, — deb ta'kidladi. Chunki Yoqub: “O'zimdan oldin yuborgan hadyalarim bilan Esov akamning ko'nglini yumshataman, u bilan yuzma–yuz uchrashganimizda, meni kechirsa ajabmas”, deb umid qilayotgan edi. ²¹ Shunday qilib, Yoqub o'zi borishidan oldin, hadyalarni jo'natib yubordi va bu kechani chodir tikkan joyda o'tkazdi.

Yoqub Paniyolda kurash tushadi

²² O'sha kuni tunda Yoqub o'rnidan turdi. Ikkala xotinini, ikkala cho'risini^a, o'n bitta bolasini Yavoq daryosi^b kechuvidan o'tkazdi. ²³ Ular daryoning narigi qirg'og'iga o'tib bo'lganlaridan keyin, butun mol–mulkini ham o'tkazdi. ²⁴ Yoqub daryoning bu tomonida yolg'iz o'zi qoldi. O'sha yerda bir odam bilan tong otguncha kurashdi. ²⁵ O'sha odam ko'rdiki, Yoqubni mag'lub qila olmas ekan. Bir payt u Yoqubning bo'ksasiga^c bir urgan edi, soni bo'g'inidan chiqib ketdi.

²⁶ — Meni qo'yib yubor, tong otyapti, — dedi o'sha odam.

— Meni duo qilmasang, ketkizmayman, — hansirab dedi Yoqub.

²⁷ — Isming kim? — deb so'radi o'sha odam.

— Yoqub, — deb javob berdi u.

²⁸ — Bundan keyin sening isming Yoqub emas, Isroil^d bo'lsin, — dedi o'sha odam. — Chunki sen Xudo va insonlar bilan olishib, g'olib chiqding.

²⁹ — Iltimos, ismingni ayt! — dedi Yoqub.

— Nimaga Mening ismimni so'rayapsan? — deb so'radi o'sha odam. Shunday dedi–yu, u Yoqubni duo qildi. ³⁰ Yoqub: “Xudo bilan yuzma–yuz bo'libman–u, hayotim saqlanib qolibdi–ya”^e, deb bu joyga Paniyol^f, deb nom berdi. ³¹ Yoqub Paniyoldan^g ketayotganda, quyosh chiqqan edi. Soni og'riyotgani uchun, u oqsoqlanib yurardi. ³² O'sha odam Yoqubning bo'ksasiga urgani sababli, Isroil xalqi o'sha tunda yuz bergan voqeaning xotiri uchun bugungacha^h son go'shtini yemaydi.

^a 32:22 ikkala cho'ri — Bilxax (29:29, 30:4 ga qarang) va Zilpo (29:23-24, 30:9 ga qarang) nazarda tutilgan.

^b 32:22 Yavoq daryosi — Iordan daryosining sharq tomonidagi irmog'i.

^c 32:25 bo'ksa — gavdaning bel bilan son o'rtalig'idagi qismi.

^d 32:28 Isroil — ibroniychada ma'nosi Xudo olishadi. Bu ism ibroniychadagi olishding so'ziga ohangdosh.

^e 32:30 “Xudo bilan yuzma–yuz bo'libman–u, hayotim saqlanib qolibdi–ya” — Xudoni ko'rgan odam o'ladi, deb ishonishardi (“Chiqish” 33:20 va “Hakamlar” 6:22, 13:22 ga qarang).

^f 32:30 Paniyol — ibroniychada ma'nosi Xudoning yuzi. Paniyol Giladda, Iordan daryosining sharq tomonida joylashgan.

^g 32:31 Paniyol — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti Panuval.

^h 32:32 bugungacha — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

33-BOB

Yoqub bilan Esov uchrashadi

¹ Yoqub qarasa, Esov kelayotgan ekan, yonida to'rt yuzta odami ham bor. Yoqub bolalarini Leaxga, Rohilaga va ikkala cho'risiga^a taqsimladi. ² Cho'rilar bilan ularning bolalarini eng oldinga, Leax bilan uning bolalarini ulardan keyin, Rohila bilan Yusufni esa oxiriga qo'ydi. ³ Yoqubning o'zi ularning oldida bordi. Akasining oldiga yetib borguncha yetti marta egilib ta'zim qildi.

⁴ Esov ham ukasini kutib olgani yugurib borib, uni quchoqlab oldi. Yoqubning bo'yniga osilib, o'pdi. Ikkovi ham yig'lar edilar. ⁵ Esov ayollarga va bolalarga qarab:

— Yoningdagi bu odamlar senga kim bo'ladi? — deb so'radi.

— Men, qulingizga Xudo inoyat qilib bergan bolalarim, — dedi Yoqub.

⁶ Shundan keyin cho'rilar bilan ularning bolalari Esovning oldiga kelishib, unga egilib ta'zim qildilar.

⁷ Ulardan keyin Leax bilan uning bolalari yaqin kelib, egilib ta'zim qilishdi. Oxirida Yusuf bilan Rohila yaqin kelib, egilib ta'zim qildilar.

⁸ — Menga suruvlaru podalar jo'natibsan, bundan maqsading nima edi? — deb so'radi Esov.

— Hazratimning iltifotiga sazovor bo'lishim uchun hadya qilib yuborgan edim, — deb javob berdi Yoqub.

⁹ — Rahmat, uka, o'zimizni juda ko'p, o'zingniki o'zingga buyursin, — dedi Esov.

¹⁰ — Yo'q, iltimos, agar meni iltifotingizga sazovor bilsangiz, hadyalarimni olasiz, — deb turib oldi Yoqub. — Siz meni shunday yaxshi kutib oldingizki, men uchun sizning yuzingizni ko'rish — Xudoning yuzini ko'rishga o'xshaydi. ¹¹ Iltimos qilaman, hadyalarimni oling. Xudo menga inoyat qilib, kerakli hamma narsani berdi.

Yoqub qattiq iltimos qilavergandan keyin, oxiri, Esov hadyalarni olishga rozi bo'ldi.

¹² — Qani, endi ketaylik, men senga yo'l ko'rsatib boraman.

¹³ Yoqub esa shunday dedi:

— O'zingiz ko'rib turibsiz, hazratim, bolalarim chiniqmagan, qo'y-sigirlarim ham bolalagan. Qo'y-sigirlarimni bir kungina qistab haydasalar, butun chorva nobud bo'ladi. ¹⁴ Shuning uchun mendan oldinda ketaversangiz. Men chorvaning yurishiga va bolalarning qadamiga qarab sekin boraveraman. Siz bilan Seir yurtida^b uchrashamiz.

¹⁵ — Bo'pti, bo'lmasa, odamlarimdan ba'zilarini sen bilan qoldiray, ham sizlarga yo'l ko'rsatib boradi, ham qo'riqlab ketadi, — dedi Esov.

— Nima qilasiz ovora bo'lib?! Menga ko'p mehribonlik ko'rsatyapsiz, shunga ham rahmat.

¹⁶ Esov o'sha kuni Seirga qaytib ketdi. ¹⁷ Yoqub esa oilasi bilan Suxo'tga qarab ketdi. U yerda o'ziga bir uy, chorvasi uchun qo'ralar qurdi. Shuning uchun bu joyga Suxo't^c, deb nom berildi.

¹⁸ Shunday qilib, Yoqub Paddon-Oramdan^d Kan'on yurtidagi Shakam shahriga^e eson-omon qaytib keldi. Shahar tashqarisida chodirlarini tikdi. ¹⁹ U chodir tikkan joylar Xamo'r degan odamning o'g'illariga qarashli mulk edi. Xamo'r Shakamning otasi edi. Yoqub bu joylarni Xamo'rning o'g'illaridan yuz bo'lak kumushga^f sotib oldi. ²⁰ U bu yerda qurbongoh qurib, bu joyni: "Xudo Isroilning Xudosidir"^g, deb atadi.

34-BOB

Dinaning nomusi bulg'anadi

¹ Bir kuni Yoqubning Leaxdan ko'rgan qizi Dina shu yerlik qizlarni ko'rishga bordi. ² Bu yerning begi Xamo'r bo'lib, u Xiv urug'idan edi. Xamo'rning o'g'li Shakam qizni ko'rib qolib, ushladi va uning nomusiga tegdi. ³ Shakam Dinani qattiq sevib qoldi, qizning sevgisini qozonishga harakat qildi. ⁴ Otasiga: "Shu qizni menga olib bering", deb aytdi.

⁵ Yoqub qizining nomusi toptalganini eshitdi. Yoqubning o'g'illari esa dalada mol-qo'ylarini boqib yurgan edilar. Ular qaytib kelgunlaricha Yoqub o'zini bosib turdi. ⁶ Shakamning otasi Xamo'r bu ish yuzasidan

^a 33:1 *ikkala cho'ri* — Bilxax (29:29, 30:4 ga qarang) va Zilpo (29:23-24, 30:9 ga qarang) nazarda tutilgan.

^b 33:14 *Seir yurti* — 32:3 izohiga qarang.

^c 33:17 *Suxo't* — ibroniychada ma'nosi *qo'ralar*.

^d 33:18 *Paddon-Oram* — 25:20 izohiga qarang.

^e 33:18 *Shakam shahri* — 12:6 izohiga qarang.

^f 33:19 *yuz bo'lak kumush* — ibroniycha matnda *yuz qisito*. Bu pul birligining qiymati va og'irligi hozirgi kungacha saqlanib qolmagan. Qadimgi paytlarda ma'lum o'lchamdagi kumush bo'laklari odatda pul birligi sifatida ishlatilgan.

^g 33:20 "*Xudo Isroilning Xudosidir*" — ibroniycha matnda *El-Elohey-Isroil*, ma'nosi *Xudo — Isroilning Xudosidir*. Yoqub (ya'ni Isroil) o'zining Xudoga tegishli ekanligini e'lon qilmoqda (28:20-21 ga qarang).

gaplashgani Yoqubning oldiga keldi. ⁷ Shu paytda Yoqubning o'g'illari daladan kelib qolishdi. Singillari sharmanda bo'lganini eshitishdi—yu, qattiq g'azablanib, tutaqib ketdilar. Shakam Yoqubning qizini bulg'ab, Isroilda sharmandali ish qilgan edi. Bunday ish hech bo'lmasligi kerak edi.

⁸ Xamo'r ularga:

— O'g'lim Shakamning qizingizga ishq tushib qolibdi, iltimos, qizingizni o'g'limga bersangizlar, — dedi.

⁹ — Bir-birimiz bilan quda-andachilik qilaylik, qizlaringizni o'g'illarimizga olib beraylik, o'g'illaringizga qizlarimizni olib beringlar. ¹⁰ Shunda yurtimizda biz bilan birga yashayverasizlar, xohlagan yeringizda yashayverasizlar, bermalol savdo-sotiq qilaverasizlar^a, yerlarimizdan o'zlaringizga mulk orttirasizlar.

¹¹ Shakam ham Dinaning otasi bilan akalariga iltimos qilib, dedi:

— Menga muruvvat qilinglar, Dinani menga beringlar, evaziga istagan narsalaringizni beraman. ¹² Qancha qalin yoki sovg'a talab qilasizlar — men uchun ahamiyati yo'q, beraman. Faqat qizingizga uylansam bo'ldi.

¹³ Shakam Dinani sharmanda qilgani uchun, Shakam bilan Xamo'rni Dinaning akalari aldadilar. ¹⁴ Ular Shakam bilan Xamo'rga dedilar:

— Singlimizni qandaydir sunnatsiz odamga berolmaymiz. Agar bersak, biz isnodga qolamiz^b. ¹⁵ Biz faqat bir shart bilan rozi bo'lamiz: hamma erkaklaringiz bizga o'xshab sunnat qilinishlari kerak. ¹⁶ Shunda biz qizlarimizni sizlarga beramiz, sizlarning qizlaringizni olamiz. Sizlarning orangizda yashab, sizlar bilan bir xalq bo'lamiz. ¹⁷ Lekin bizning shartimizga ko'nmasdan, sunnat qilinmasalaringiz, singlimizni^c olib ketamiz.

¹⁸ Ularning gapiga Xamo'r bilan Shakam bajonidil rozi bo'lishdi. ¹⁹ Shakam Dinaga xushtor bo'lib qolganidan, bu talabni bajarishni tezlashtirdi. U oilasida eng hurmatga sazovor odam edi. ²⁰ Xamo'r bilan Shakam shahar darvozasiga^d kelib, shaharning oqsoqollariga shunday deyishdi:

²¹ — U odamlar — bizning do'stlarimiz. Ular bizning yurtimizda yashab, savdo-sotiq qilaversinlar.

Yurtimiz keng, ularga ham yetadi. Shunda bir-birimiz bilan qiz olib, qiz berishamiz. ²² Ular faqat bir shart bilan bizning oramizda yashab, biz bilan bir xalq bo'lishga rozi: oramizdagi hamma erkaklar, ular singari, sunnat bo'lishlari kerak ekan. ²³ Agar biz shunday qilsak, ularning hamma qo'y-echkilari, mol-mulki bizniki bo'ladi. Kelinglar, ularning aytganlariga rozi bo'laylik, toki ular bizning oramizda yashab qolishsin.

²⁴ Shahar darvozasiga borganlar Xamo'r bilan uning o'g'li Shakamning gaplarini eshitgach, rozi bo'ldilar. Butun shahar erkaklari sunnat qilindilar.

²⁵ Oradan uch kun o'tdi. Shaharning hamma erkaklari sunnat qilinganlari uchun hali ham og'rib yotgan edilar. Yoqubning ikki o'g'li — Dinaning akalari Shimo'n bilan Levi^e qilichlarini oldilar va bamaylixotir shaharga kirdilar. Shahardagi hamma erkakni o'ldirdilar. ²⁶ Xamo'r bilan uning o'g'li Shakamni ham o'ldirib, Shakamning uyidan Dinani olib ketdilar. ²⁷ Yoqubning qolgan o'g'illari, singlimizni sharmanda qilganlari uchun qasos olamiz, deb jasadlarni talab, shaharni talon-taroj qildilar. ²⁸ Ular shahardagi va dalalardagi jamiki qo'y-echkilarni, mol podalarini, eshaklarni olib ketdilar. ²⁹ Shahar xalqining hamma boyliklarini, uylaridagi hamma narsasini o'lja qilib, bolalarini va ayollarini asir qilib olib ketdilar. ³⁰ Shunda Yoqub Shimo'n bilan Leviga dedi:

— Sizlar boshimga balo keltirdingiz. Endi bu yurtdagi Kan'on va Pariz xalqlari, qolaversa, hamma meni yomon ko'radi. Biz ozchilik bo'lsak, axir. Ular birgalashib hujum qilib qolgudek bo'lsa, hammamiz qirilib ketamiz—ku!

³¹ Shunda o'g'illar:

— Singlimizga fohishaday muomala qilishiga yo'l qo'ymaymiz! — deb e'tiroz bildirdilar.

35-BOB

Xudo Baytilda Yoqubga marhamat qiladi

¹ Xudo Yoqubga dedi:

— Qani, o'tlan, Baytilga ko'chib ket, o'sha yerda joylashib, qurbongoh o'rnat. Sen akang Esovdan qochib ketayotganingda, Men u yerda senga zohir bo'lgan edim^f.

² Yoqub xonadonidagilarga va yonidagilarga aytdi:

— Begona xudolaringizni yo'qotinglar, o'zlaringizni poklab, toza kiyimlaringizni kiyinglar. ³ Endi bu

^a 34:10 ...bermalol savdo-sotiq qilaverasizlar... — yoki xohlagan joyingizga boraverasizlar (shu bobning 21-oyatida ham bor).

^b 34:14 Singlimizni...biz isnodga qolamiz — 17:9-14 ga qarang.

^c 34:17 singlimiz — ibroniycha matnda qizimiz, odatda yosh, turmushga chiqmagan qizga ham nisbatan ishlatilishi mumkin bo'lgan. Shu oyatda Dinaga nisbatan ishlatilgan.

^d 34:20 ...shahar darvozasiga... — 19:1 izohiga qarang.

^e 34:25 ...Dinaning akalari Shimo'n bilan Levi... — Shimo'n bilan Levi Leaxdan tug'ilgan bo'lib, Dinaning tug'ishgan akalari edi (29:33-34, 30:21 ga qarang).

^f 35:1 ...Baytilga ko'chib ket...Men u yerda senga zohir bo'lgan edim — 28:10-19 ga va 28:19 izohiga qarang.

yerdan ketib, Baytilga boramiz. U yerda men Xudoga qurbongoh quraman. Kulfatda qolganimda, Xudo menga madad bergan edi. Qayerga borsam, U men bilan birga bo'ldi.

⁴ Hammalari begona xudolarini, ziraklarini^a Yoqubga berishdi. Yoqub bu narsalarni Shakam yaqinidagi eman daraxtining^b ostiga ko'mdi.

⁵ Yoqub xonadonidagilarini boshlab yo'lga tushganda, Xudo butun atrofdagi shaharlar aholisiga qo'rquv yubordi. Shuning uchun hech kim ularni ta'qib qilmadi. ⁶ Nihoyat, Yoqub butun xonadonidagilarni boshlab Luz shahriga yetib keldi. (Luz hozir Baytil, deb yuritiladi.) ⁷ Yoqub bu yerda bir qurbongoh qurib, bu joyni Baytilning Xudosi^c, deb atadi. Yoqub akasidan qochib ketayotganda, Xudo O'zini unga shu yerda zohir qilgan edi.

⁸ Ular shu yerda turganlarida, Rivqoning enagasi^d Dobira vafot qildi. Uni Baytilning yonidagi eman daraxti ostiga dafn qildilar. O'shandan buyon bu daraxt Yig'i daraxti^e, deb yuritiladi.

⁹ Yoqub Paddon–Oramdan^f qaytib kelgandan keyin, Xudo unga yana zohir bo'ldi va unga marhamat ko'rsatib, dedi: ¹⁰ “Sening isming Yoqub, lekin bundan keyin seni Yoqub^g, deb chaqirmaydilar, sening isming Isroil^h bo'ladi.” Shuning uchun u Isroil, deb nom oldi.

¹¹ Xudo shunday dedi:

— Men Qodir Xudoman, barakali bo'l, nasling ko'p bo'lsin. Buyuk xalq, hatto ko'p xalqlar sendan paydo bo'ladi. Sen shohlarning bobosi bo'lasan. ¹² Men Ibrohimga va Is'hoqqa va'da qilgan yurtni senga beraman. Sendan keyin bu yerni naslingga beraman.

¹³ Shundan keyin Xudo Yoqubga gapirgan joyidan ketdi, ¹⁴ Yoqub o'sha joyga yodgorlik toshi o'rnatdi. So'ngra yodgorlik toshi ustiga Xudoga atab sharob va zaytun moyi quydi. ¹⁵ Yoqub bu joyga Baytilⁱ, deb nom berdi.

Rohila vafot etadi

¹⁶ Yoqub bilan uning oilasi Baytildan chiqib, Efrat tomon yo'l oldilar. Ular Efratga hali yetib bormasdan, Rohilaning ko'zi yoriydigan payti keldi, uni qattiq to'lg'oq tutib qoldi. ¹⁷ Rohila to'lg'oqdan ko'p azob chekkandan keyin, nihoyat, doyasi: “Qo'rqma, yana o'g'il tug'ding”, dedi. ¹⁸ Rohila jon berayotganda, oxirgi nafasda o'g'lining ismini Beno'n, deb qo'ydi. Otasi esa unga Benyamin^j, deb ism qo'ydi. ¹⁹ Shunday qilib, Rohila vafot etdi va Efrat yo'lida dafn qilindi. (Efrat hozir Baytlahm^k, deb yuritiladi.) ²⁰ Yoqub Rohilaning qabriga yodgorlik toshi o'rnatdi. Bu tosh shu kungacha^l bor.

²¹ Shundan keyin Yoqub^m yana ko'chib, Eder minorasi ortida chodirini tikdi.

Yoqubning o'g'illari

²² Yoqub o'sha yerda yashayotganda, Ruben otasining cho'risiⁿ Bilxaxning yoniga kirdi^o. Yoqub buni eshitib qoldi.

Yoqubning o'n ikkita o'g'li bor edi:

²³ Leaxdan tug'ilgan o'g'illari — Ruben (Yoqubning to'ng'ich o'g'li), Shimo'n, Levi, Yahudo, Issaxor va Zabulun.

²⁴ Rohiladan tug'ilgan o'g'illari — Yusuf bilan Benyamin.

^a 35:4 ...xudolarini, ziraklarini... — Shakamdan o'lja qilib olingan narsalar bo'lsa kerak. Xudolar — kichkina haykalchalar shaklida bo'lib, fol ochish yoki balo–qazolardan asrash uchun ishlatilgan bo'lishi mumkin (yana 31:19 va o'sha oyatdagi izohga qarang). Ziraklar ham irim qilib, yomonlikdan asrash uchun taqilgan bo'lishi mumkin.

^b 35:4 Shakam yaqinidagi eman daraxti — yoki Shakam yaqinidagi terebint daraxti. 12:6 va o'sha oyatdagi izohlarga qarang.

^c 35:7 Baytilning Xudosi — ibroniycha matnda *El–Baytil*, ma'nosi *Baytilning Xudosi*. Yana 33:20 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

^d 35:8 Rivqoning enagasi — 24:59 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

^e 35:8 Yig'i daraxti — ibroniycha matnda *Olo'n–Bakut*, ma'nosi *yig'i eman daraxti*.

^f 35:9 Paddon–Oram — 25:20 izohiga qarang.

^g 35:10 Yoqub — 25:26 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

^h 35:10 Isroil — 32:22-30 ga va 32:28 izohiga qarang.

ⁱ 35:15 Baytil — 28:19 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

^j 35:18 ...Beno'n...Benyamin... — Ibroniychada Beno'n ismining ma'nosi — *qayg'unning o'g'li*, Benyamin ismining ma'nosi esa — *o'ng qo'limning o'g'li*. O'ng qo'l — muruvvat va barakat tomoni, deb hisoblangan. Rohila Yoqubning suyakli xotini sifatida erining “o'ng qo'li” edi.

^k 35:19 Baytlahm — Quddusdan qariyb 8 kilometrcha janubda joylashgan shahar.

^l 35:20 shu kungacha — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^m 35:21 Yoqub — ibroniycha matnda *Isroil*, Yoqubning yana bir ismi (shu bobning 22–oyatida ham bor). 32:27-28 ga qarang.

ⁿ 35:22 cho'ri — 22:24 izohiga qarang.

^o 35:22 ...Ruben otasining cho'risi Bilxaxning yoniga kirdi — Ruben Leaxning to'ng'ich o'g'li, Bilxax esa Rohilaning cho'risi edi (29:28-32 ga qarang). Bilxax Rohilaning suyakli xotin o'rnini egallamasligi uchun Ruben bu qilmishga qo'l urgan bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, Ruben bu qilmishi orqali Yoqubning oila boshi o'rnini egallamoqchi bo'lganini bildirishi mumkin.

²⁵ Rohilaning cho'risi Bilxaxdan tug'ilgan o'g'illari — Dan bilan Naftali.

²⁶ Leaxning cho'risi Zilpodan tug'ilgan o'g'illari — Gad bilan Osher.

Yoqubning Paddon–Oramda tug'ilgan o'g'illari ana shular edi.

Is'hoq vafot etadi

²⁷ Yoqub Mamrega — Xirat–Arbaga otasining uyiga keldi. (Xirat–Arba hozir Xevron, deb yuritiladi.) Ibrohim va Is'hoq Xevronda istiqomat qilib turgan edilar. ²⁸ Is'hoq 180 yil umr ko'rdi. ²⁹ U keksayib, yoshini yashab olamdan o'tdi. O'g'illari Esov bilan Yoqub uni dafn qilishdi.

36-BOB

Esovning nasl–nasabi

¹ Esovning nasl–nasabi tarixi quyidagichadir (u Edom ismi bilan taniqli):

² Esov Kan'onlik qizlarga uylangan edi. Birinchi xotining ismi Oida bo'lib, Xet xalqidan Elo'n deganning qizi edi. Ikkinchisniki Oxolibom bo'lib, Xiv xalqidan Anah deganning qizi edi. Bobosining ismi Zibo'n edi.

³ Uchinchi xotining ismi Bosimat bo'lib, Ismoilning qizi edi. Qizning Navayot degan akasi bor edi. ⁴ Esov Oidadan Elifaz degan o'g'lini ko'rdi. Bosimatdan Ruvel degan o'g'lini ko'rdi. ⁵ Oxolibomdan Yoush, Yalom va Ko'rax degan o'g'illarini ko'rdi. Esovning Kan'on yurtida tug'ilgan o'g'illari ana shulardir.

⁶ So'ngra Esov xotinlarini, bolalarini, xonadonidagi hamma odamlarini, podasiyu suruvlarini, Kan'on yurtida topgan jamiki boyliklarini olib, ukasi Yoqubdan uzoqroq yerga ko'chib ketdi. ⁷ Ikkovining podalari va suruvlari benihoya ko'p bo'lganidan, yer torlik qilib qolgan edi. ⁸ Shuning uchun Esov, ya'ni Edom, Seir tog'lariga^a borib o'rnashdi.

⁹ Seir tog'laridagi Edom xalqining ota–bobosi Esovning nasl–nasabi mana bulardir:

¹⁰ Esovning o'g'illari quyidagilardir: xotini Oidadan tug'ilgan o'g'li Elifaz, Bosimatdan tug'ilgan o'g'li Ruvel.

¹¹ Elifazning o'g'illari ismi Temon, O'mar, Zafo', Gatam va Xanaz edi. ¹² Elifazning Timna degan cho'risi^b bor edi. O'sha cho'risidan ham o'g'il ko'rib, ismini Omolek qo'ydi. Esovning Oidadan ko'rgan nabiralari ana shular edi.

¹³ Ruvelning o'g'illari ismi Naxat, Zerax, Shammox va Mizzo edi. Bular Esovning xotini Bosimatning nabiralari edi.

¹⁴ Esov Anahning qizi Oxolibomdan ham uchta o'g'il ko'rgan edi. O'g'illarining ismi Yoush, Yalom va Ko'rax edi.

¹⁵ Esovning o'g'illari va nabiralari quyidagi urug'larning yo'lboshchilari bo'ldilar:

Esovning to'ng'ich o'g'li Elifazning o'g'illari quyidagi urug'larning yo'lboshchilari bo'ldilar: Temon, O'mar, Zafo', Xanaz, ¹⁶ Ko'rax, Gatam va Omolek urug'lari. Edom yurtidagi bu urug'lar Esovning xotini Oidadan paydo bo'lgan edi.

¹⁷ Esov o'g'li Ruvelning o'g'illari quyidagi urug'larning yo'lboshchilari bo'ldilar: Naxat, Zerax, Shammox va Mizzo urug'lari. Edom yurtidagi bu urug'lar Esovning xotini Bosimatdan paydo bo'lgan edi.

¹⁸ Esovning xotini Oxolibomdan ko'rgan o'g'illari quyidagi urug'larning yo'lboshchilari bo'ldilar: Yoush, Yalom va Ko'rax urug'lari. Oxolibomning otasi Anah edi.

¹⁹ Esovdan (ya'ni Edom) kelib chiqqan urug'larning hammasi ana shulardir.

Seirning nasli

²⁰⁻²¹ Edom yurtining tub aholisi qabilalarga bo'lingan edi. Bu qabilalarning ota–bobosi Seir degan odam bo'lib, u Xor xalqidan edi. Seirning quyidagi nasllari urug'larga asos soldi:

Lo'ton, Sho'val, Zibo'n, Anah, Dishon, Ezer va Dishan.

²² Lo'tonning o'g'illari ismi Xo'ri va Xo'mam^c edi. Lo'tonning Timna degan singlisi ham bor edi.

²³ Sho'valning o'g'illari ismi Elvon, Monaxat, Ebal, Shafo va O'nam edi.

²⁴ Zibo'nning o'g'illari ismi Oyo va Anah edi. Anah otasi Zibo'nning eshaklarini boqib yurganda, sahroda

^a 36:8 Seir tog'lari — 32:3 izohiga qarang.

^b 36:12 cho'ri — 22:24 izohiga qarang.

^c 36:22 Xo'mam — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti Xaman.

issiq buloqlar^a topgan edi.

²⁵ Anahning o'g'li ismi Dishon edi. Anahning Oxolibom degan qizi ham bor edi.

²⁶ Dishonning o'g'illari ismi Xamdon, Eshbon, Yitron va Xeron edi.

²⁷ Ezerning o'g'illari ismi Bilxan, Zavon va Oqon edi.

²⁸ Dishanning o'g'illari ismi Uz va Oron edi.

²⁹ Shunday qilib, quyidagilar Xor xalqi urug'larining yo'l boshchilari bo'ldi: Lo'ton, Sho'val, Zibo'n, Anah,

³⁰ Dishon, Ezer va Dishan. Xor xalqining urug'lari Seir yurtida yashagan urug' yo'l boshchilari nomi bilan yuritilgan.

Edom shohlari

³¹ Isroilda shohlar bo'lmasdan oldin, Edomda shohlar hukmronlik qilgan edi. Bu shohlar quyidagilardir:

³² Bavo'r o'g'li Belax, u Dinxaba shahridan edi.

³³ Belax vafot etgach, uning o'rniga Zerax o'g'li Yo'vov shoh bo'ldi. U Bozrax shahridan edi.

³⁴ Yo'vov vafot etgandan keyin, uning o'rniga Xushom shoh bo'ldi. U Temon yurtidan edi.

³⁵ Xushom vafot etgach, uning o'rniga Badad o'g'li Hadad shoh bo'ldi. U Obit shahridan edi. Hadad Mo'ab yurtida Midiyon lashkarini qirib tashlagan edi.

³⁶ Hadad vafot etgandan keyin, uning o'rniga Samlo shoh bo'ldi. U Masrixo shahridan edi.

³⁷ Samlo vafot etgandan keyin, uning o'rniga Shovul shoh bo'ldi. U Furot daryosi^b bo'yidagi Rexobo't shahridan edi.

³⁸ Shovul vafot etgandan keyin, uning o'rniga Axbor o'g'li Baalxanon shoh bo'ldi.

³⁹ Baalxanon vafot etgandan keyin, uning o'rniga Hadad^c shoh bo'ldi. U Pog'u shahridan edi. Hadadning xotini Maxitaval edi, Maxitavalning otasi Matrid, bobosi Mezaxab edi.

⁴⁰ Esov urug'larining yo'l boshchilari nomlari quyidagichadir: Timno, Elvo, Yetet, ⁴¹ Oxolibom, Elox, Pinon, ⁴² Xanaz, Temon, Mivzar, ⁴³ Maxdiyol va Irom. Edom xalqining ota-bobosi Esov urug'larining nomlari ana shulardir. Har bir urug' o'zi egallagan hududga o'zining nomini bergan.

37-BOB

Yusuf va uning akalari

¹ Is'hoq vafot etgandan keyin, Yoqub yana Kan'on yurtida — otasi yashagan yurtda o'rnashdi. ² Yoqubning xonadoni tarixi quyidagichadir.

Yusuf o'n yetti yoshga kirganda, ko'pincha o'gay akalari — Bilxax va Zilponing o'g'illari^d bilan birga otasining qo'y-echkilarini boqqani borar edi. Yusuf akalari qilayotgan ba'zi yomon ishlardan otasini xabardor qilib turar edi. ³ Yoqub^e Yusufni qarigan chog'ida ko'rgani uchun, boshqa o'g'illariga qaraganda ko'proq yaxshi ko'rar edi. Yoqub Yusufga beqasam chopon^f olib berdi. ⁴ Akalari ko'rdilarki, otalari Yusufni ulardan ortiq yaxshi ko'rar ekan. Shuning uchun akalari Yusufni yomon ko'rib qoldilar, unga yaxshi gapirmasdilar.

⁵ Kunlarning birida Yusuf tush ko'rdi. U akalariga tushini aytib berganda, akalari Yusufni battar yomon ko'rib qoldilar. ⁶ Yusuf akalariga shunday dedi:

— Tushimga quloq solinglar, men tush ko'ribman. ⁷ Biz dalada bug'doy bog'layotgan ekanmiz. Birdan mening bog'lamim ko'tarilib, tik turibdi. Sizlarning bog'lamlaringiz mening bog'lamimni o'rab olib, ta'zim qilayotgan emish.

⁸ — Eh-ha, sen hali bizning ustimizdan shoh bo'lmoqchimisiz, sen-a?! — deb akalari kinoya bilan undan so'rashdi. Ko'rgan tushini aytib bergani uchun akalari uni yana ham yomon ko'rib qolishgan edi.

⁹ Keyinroq Yusuf yana tush ko'rdi va tushini akalariga aytib berdi:

— Qaranglar, yana tush ko'ribman. Tushimda quyosh, oy va o'n bitta yulduz menga ta'zim qilib turgan emish.

¹⁰ Lekin Yusuf tushini otasi bilan akalariga aytib berganda, otasi unga ta'na qildi:

^a 36:24 *issiq buloqlar* — yoki *buloq* yoxud *suv*. Bu ibroniycha so'zning ma'nosi bahsli.

^b 36:37 *daryo* — ibroniycha matnda *daryo*, Furot daryosiga ishora qilingan bo'lishi mumkin.

^c 36:39 *Hadad* — ba'zi ibroniy qo'lyozmalaridan, Samariya Tavroti qo'lyozmalaridan va qadimiy suryoniycha tarjimadan. Ibroniycha matnda *Hadar*.

^d 37:2 *Bilxax va Zilponing o'g'illari* — 30:1-13 ga qarang.

^e 37:3 *Yoqub* — ibroniycha matnda *Isroil*, Yoqubning yana bir ismi (shu bobning 13-oyatida ham bor). 32:27-28 ga qarang.

^f 37:3 *beqasam chopon* — yoki *chiroyli chopon* (shu bobning 23, 32-oyatlarida ham bor). Bu ibroniycha iboraning ma'nosi bahsli.

— Qanaqa tush ko‘rding o‘zi?! Men, onang, akalaring sening oldingga kelib, tiz cho‘kishimiz kerak ekan-da?!

¹¹ Akalari Yusufga hasad qilishardi. Lekin otasi bu voqeani doimo esida tutdi.

Yusufni akalari sotishadi

¹² Bir kuni Yusufning akalari otalarining qo‘y–echkilarini boqish uchun Shakamga^a ketishdi. ¹³ Yoqub Yusufga:

— Akalaring Shakamda qo‘y–echkilarni boqishyapti, — dedi. — Seni akalaring oldiga yuborsam, degandim.

— Xo‘p bo‘ladi, otajon, — dedi Yusuf.

¹⁴ — Borib bil–chi, akalaring tinch–omon yurishibdimikan, qo‘y–echkilarning ahvoli yaxshimikan, — dedi Yoqub, — keyin menga xabarini olib kel.

Shunday qilib, Yoqub Yusufni Xevron vodiysidan yo‘lga jo‘natdi.

Yusuf Shakamga yetib keldi. ¹⁵ O‘sha atrofda aylanib yurgan edi, bir odam uni ko‘rib qoldi.

— Nimani izlab yuribsan? — deb so‘radi haligi odam.

¹⁶ — Akalarimni izlab yuribman, — dedi Yusuf. — Mabodo bilmaysizmi, qo‘y–echkilarni qayerda boqib yurishibdi ekan?

¹⁷ — Ular bu yerdan ketishgan, — dedi o‘sha odam. — Akalaring, Do‘tanga^b boramiz, deb aytganlarini eshitgan edim.

Yusuf akalarni izlab Do‘tanga ketdi. Ularni o‘sha yerdan topdi. ¹⁸ Ular uzoqdan Yusufni ko‘rishdi. Yusuf kelmasdan oldin, akalari uni o‘ldirish uchun fitna tayyorlab qo‘ydilar. ¹⁹ Ular bir–birlariga:

— Ana tush ko‘ruvchi kelyapti, — deyishdi. ²⁰ — Kelinglar, uni o‘ldirib, chuqur sardobaga tashlaymiz. Uni yovvoyi hayvon yeb ketdi, deb gap tarqatamiz. O‘shanda ko‘ramiz uning tushlari haqiqatga aylanishini!

²¹ Lekin Ruben Yusufni ularning qo‘lidan qutqarmoqchi bo‘ldi:

— Uning joniga qasd qilmaylik, ²² — dedi Ruben, — qon to‘kmaylik. Uni anovi sardobaga tiriklayin tashlab yubora qolaylik. Zinhor unga qo‘l tekkizmaylik.

Ruben Yusufni ularning qo‘lidan qutqarib, otasi yoniga qaytarmoqchi edi.

²³ Shunday qilib, Yusuf yetib kelgach, akalari uning beqasam choponini yechib oldilar–da, ²⁴ o‘zini sardobaga tashlab yubordilar. Sardoba suv saqlash uchun foydalanilardi–yu, o‘sha paytda quruq edi.

²⁵ Shundan keyin ular ovqatlanib o‘tirishgan edi, uzoqdan shu tomonga kelayotgan tuyalar karvonini ko‘rib qolishdi. Karvon Ismoiliy savdogarlar bo‘lib, tuyalarga Giladdan xushbo‘y ziravorlar, mo‘miyo, mirra yuklab, Misrga olib ketishayotgan edi. ²⁶ Shunda Yahudo aka–ukalariga dedi:

— Ukamizni o‘ldirib, qonini yashirganimiz bilan biror foyda toparmidik?! ²⁷ Yaxshisi, anovi savdogarlarga sotaylik. Shunda uning o‘limida javobgar bo‘lib qolmaymiz. Nima bo‘lganda ham, u ukamiz, jigarimiz–ku!

Hamma aka–ukalari rozi bo‘lishdi. ²⁸ Ismoiliy^c savdogarlar o‘tib ketishayotganda, Yusufni akalari sardobadan tortib chiqardilar va uni yigirma bo‘lak kumushga^d sotdilar. Savdogarlar Yusufni Misrga olib ketdilar.

²⁹ Bir payt Ruben sardoba oldiga qaytib kelib qarasa, sardobada Yusuf yo‘q. Ruben qayg‘udan kiyimlarini yirtidi. ³⁰ U ukalari oldiga qaytib keldi va:

— Bola u yerda yo‘q! Endi nima qilaman–a! — deb yig‘ladi. ³¹ So‘ng ular bir echkini so‘yib, Yusufning choponini echkining qoniga botirdilar. ³² Ular beqasam choponni otalariga olib keldilar.

— Mana bu choponni daladan topib oldik. Qarang–chi, bu Yusufning choponimikan yoki yo‘qmi?

³³ Yoqub Yusufning choponini tanidi.

— E–voh! Bu o‘g‘limning choponi–ku! Uni birorta yovvoyi hayvon yegan! Yusuf o‘g‘lim tilka–pora bo‘lgan!

³⁴ Yoqub qayg‘udan kiyimlarini yirtib, qanorga o‘randi^e. O‘g‘li uchun uzoq vaqt aza tutdi. ³⁵ O‘g‘illari, qizlari unga tasalli berishga harakat qilishardi. Lekin u tasalli topishni istamasdi. “O‘liklar diyoriga^f, o‘g‘limning oldiga borgunimcha aza tutaman”, deb aytardi. Shunday qilib, Yoqub o‘g‘liga aza tutaverdi.

^a 37:12 *Shakam* — 12:6 izohiga qarang.

^b 37:17 *Do‘tan* — Shakamdan qariyb 25 kilometrcha shimolda joylashgan.

^c 37:28 *Ismoiliy* — ibroniycha matnda *Midiyon naslidan kelib chiqqan* (shu bobning 36–oyatida ham bor). Ismoil va Midiyon xalqi Ibrohimning ikkita o‘g‘lidan kelib chiqqanlar (25:1–2, 12 ga qarang). Bu xalqlar yaqin qarindosh bo‘lganlari uchun ularning ikkalovini ham ba‘zan Midiyon xalqi, ba‘zan esa Ismoil xalqi deb atashadi.

^d 37:28 *yigirma bo‘lak kumush* — taxminan 230 grammga to‘g‘ri keladi. Qadimgi paytlarda ma‘lum o‘lchamdagi kumush bo‘laklari odatda pul birligi sifatida ishlatilgan.

^e 37:34 *...qayg‘udan kiyimlarini yirtib, qanorga o‘randi* — Qanor dag‘al qoramtir mato bo‘lib, echki yoki tuya junidan to‘qilgan. Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini va qayg‘uli holatini ifodalash uchun kiyimlarini yirtib, qanorga o‘ranib olishar edi.

^f 37:35 *O‘liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo‘l*. Odamlar “*Sheo‘l*”ni, yer ostidagi subsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

³⁶ Shu orada Ismoiliiy savdogarlar Yusufni Misrda Po'tifar degan odamga sotishdi. Po'tifar Misr shohi — fir'avning a'yonlaridan biri — saroy qo'riqchilarining boshlig'i edi.

38-BOB

Yahudo va Tamara

¹ Shu orada Yahudo aka-ukalaridan ajralib, alohida bo'ldi va Adullam shahriga^a ko'chib keldi. U Xirax degan odamga yaqin joyga o'rnamshdi. Xirax o'sha yerlik edi. ² Yahudo bu yerda Kan'on xalqidan bo'lgan bir qizni uchratib qoldi. Bu qiz Shuvo degan odamning qizi edi. Yahudo o'sha qizga uylandi. ³ O'sha ayol homilador bo'lib, o'g'il tug'di. Yahudo o'g'liga G'ur, deb ism qo'ydi. ⁴ Yahudoning xotini yana homilador bo'lib, ikkinchi o'g'lini tug'di. Bu o'g'liga O'nana, deb ism qo'ydi. ⁵ Yahudoning xotini uchinchi o'g'lini tug'di va unga Shelo, deb ism qo'ydi. Bu o'g'li tug'ilganda, Yahudo Xazib shahrida edi. ⁶ To'ng'ich o'g'li G'ur ulg'aygach, Yahudo uni Tamara degan qizga uylantirdi. ⁷ Lekin G'ur Egamizning oldida qabihlik qilardi. Oxiri, Egamiz uning jonini oldi. ⁸ Shundan keyin Yahudo O'nanga aytdi:

— Sen akangning xotiniga uylanib, qaynag'alik burchingni bajar, toki akangning avlodini davom ettir^b.

⁹ Lekin O'nana bilardiki, tug'iladigan bola o'ziniki hisoblanmasdi. Shu sababdan O'nana har safar Tamaraning yoniga kirganda, akamga avlod qolmasin^c, deb urug'ini yerga to'kardi. ¹⁰ O'nana bu qilmishi bilan Egamizning oldida qabihlik qilayotgan edi. Shuning uchun Egamiz O'nanning ham jonini oldi. ¹¹ Shundan keyin Yahudo kelini Tamaraga:

— Otangning uyiga borib turmushga chiqmay, o'tira tur-chi, o'g'lim Shelo ulg'ayib qolar, — dedi. Chunki Yahudo: “Shelo ham akalariga o'xshab o'lib qolmasin”, deb qo'rqqan edi. Shunday qilib, Tamara otasining uyiga qaytib ketdi.

¹² Oradan birmuncha vaqt o'tgach, Yahudoning xotini vafot etdi. Yahudo aza muddatini tugatgandan keyin, Adullamlilik do'sti Xirax bilan birga Timnax shahriga — qo'ylarining junini qirqayotganlardan xabar olgani ketdi. ¹³ Kimdir Tamaraga: “Qaynatang qo'ylarining junini qirqayotganlardan xabar olgani Timnaxga ketyapti”, deb aytib qoldi. ¹⁴ Tamara egnidagi azadorlik liboslarini o'zgartirdi. Yuzini ro'mol bilan berkitib oldi-da, Enayim shahri darvozasida^d o'tirdi. Bu shahar Timnaxga boradigan yo'lda edi. Yahudoning kichik o'g'li Shelo voyaga yetganini Tamara bilardi. Lekin haligacha Tamarani Sheloga olib bermagan edilar.

¹⁵ Yahudo Tamarani ko'rib qoldi. Tamara yuzini berkitib olgani uchun, Yahudo: “Bu ayol fohisha bo'lsa kerak”, deb o'yladi. ¹⁶ Yahudo yo'l bo'yida o'tirgan Tamaraning oldiga keldi. Bu ayol o'zining kelini ekanini Yahudo bilmagani uchun, unga: “Men bilan birga bo'lgin”, deb taklif qildi.

— Siz bilan bo'lsam, evaziga nima berasiz? — deb so'radi Tamara.

¹⁷ — Suruvimdan bir uloqcha yuboraman, — dedi Yahudo.

— Uloqchani yuborguningizcha, menga garovga biron narsa qoldirib ketsangiz, — dedi Tamara.

¹⁸ — Bo'пти, garovga nima beray? — deb so'radi Yahudo.

— Bo'yingizdagi muhringizni bog'ichi bilan, yana qo'lingizdagi tayog'ingizni^e, — dedi Tamara.

Shunday qilib, Yahudo o'sha narsalarni Tamaraga berdi. Keyin u bilan bo'ldi. Tamara Yahudodan homilador bo'lib qoldi. ¹⁹ Tamara uyiga bordi. Yuzidagi yopinchi^gni olib, azadorlik liboslarini yana kiyib oldi.

²⁰ Yahudo do'sti Xiraxdan: “Mana bu uloqchani olib borib o'sha ayolga ber, men unga bergan garovni qaytarib ol”, deb iltimos qildi. Lekin Xirax u ayolni topa olmadi. ²¹ Xirax shu yerlik odamlardan:

— Mana shu shaharning darvozasi yonida yo'l chetida bir fohisha o'tirar edi, o'sha fohisha qayerda? — deb so'radi.

— Bu yerda hech qanday fohisha^a yo'q, — deb javob berishdi o'sha odamlar.

^a **38:1** *Adullam shahri* — Kan'ondagi shahar, Xevrondan qariyb 16 kilometrcha shimoli-sharqda joylashgan. Yoqub va uning oilasi bu paytda Xevronda istiqomat qilardi (35:27, 37:1 ga qarang).

^b **38:8** *Sen akangning xotiniga uylanib...toki akangning avlodini davom ettir* — O'sha davrdagi urf-odatga ko'ra, odam farzand ko'rmasdan vafot etgan bo'lsa, marhumning aka-ukalaridan yoki eng yaqin urug'laridan biri uning naslini davom ettirish maqsadida beva qolgan xotinni olishi kerak edi. Ulardan tug'ilgan bolalar o'lgan odamniki hisoblangan. Shu tariqa marhum oilasining nomi davom etavergan. Bu odat keyinchalik qonun sifatida Tavrotga kirgizilgan.

^c **38:9** *...akamga avlod qolmasin...* — O'sha davrdagi odatga ko'ra, agar O'nanning marhum akasi farzandsiz qolganda, G'urning merosi O'nana va uning ukasiga o'tar edi. Bordi-yu, Tamara O'nandan farzand ko'rganda, o'sha farzand G'urning merosxo'ri bo'lardi. Bu odat keyinchalik qonun sifatida Tavrotga kirgizilgan (“Sahroda” 27:8-11 ga qarang).

^d **38:14** *...shahri darvozasida...* — 19:1 izohiga qarang.

^e **38:18** *...muhringizni...tayog'ingizni...* — Bu narsalar tufayli Tamara u bilan yotgan kishi Yahudo ekanini aniq isbotlay olardi.

²² Xirax Yahudoning oldiga qaytib kelib:

— U ayolni topa olmadim, — dedi, — shahar odamlari ham, bu yerda hech qanday fohisha yo‘q, deb aytishdi.

²³ — Mayli, o‘sha narsalarim u ayolga qolaversin, — dedi. — Men unga uloqcha jo‘natgandim, sen topa olmading. Aks holda masxara bo‘lardik.

²⁴ Taxminan uch oydan keyin Yahudo: “Kelining Tamara fohisha ekan, homilador bo‘lib qolibdi”, degan gap eshitdi.

— Uni shahardan tashqariga olib chiqib yoqib yuboringlar! — deb buyurdi Yahudo.

²⁵ Tamarani olib chiqqanlarida, u qaynatasiga shu xabarni yubordi: “Men mana bu bog‘ichi bor muhr va tayoqning egasidan homilador bo‘lganman, iltimos, bu narsalarning egasini aniqlasangiz”, deb xabar yubordi.

²⁶ Yahudo bu narsalarni tanib, dedi: “Men zimmamdagi majburiyatimni bajarmadim — Tamarani o‘g‘lim Sheloga olib bermadim, Tamara esa to‘g‘ri ish qildi.” Shundan keyin Yahudo Tamara bilan boshqa bo‘lmadi.

²⁷ Tamaraning ko‘zi yoriydigan payt yaqinlashganda, uning qornida egizaklar borligi ma‘lum bo‘ldi.

²⁸ Tamara tug‘ayotganda, egizaklardan biri qo‘lini tashqariga chiqardi. Doya: “Bunisi birinchi bo‘lib tug‘ildi”, deb chaqaloqning qo‘liga qizil ip bog‘lab qo‘ydi. ²⁹ Lekin chaqaloq qo‘lini ichkariga tortib olishi bilan ikkinchisi tug‘ildi. Doya: “Sen yo‘lingni o‘zing yorib chiqding!” dedi. Shu sababdan unga Paraz^b, deb ism qo‘yildi. ³⁰ So‘ngra qo‘liga qizil ip bog‘langan chaqaloq tug‘ildi. Unga Zerax^c, deb ism qo‘yildi.

39-BOB

Yusuf bilan Po‘tifarning xotini

¹ Isoiliy savdogarlar Yusufni Misrga olib kelishgach, uni Misrlik Po‘tifar degan bir odamga sotishdi. Po‘tifar fir‘avnning a‘yonlaridan biri bo‘lib, qo‘riqchilar boshlig‘i edi. ² Egamiz Yusuf bilan birga bo‘lib, unga ko‘p omad keltirardi. Yusuf Misrlik xo‘jayinining xonadonida xizmat qilib yuraverdi. ³ Po‘tifar ko‘rdiki, Egamiz Yusuf bilan birga bo‘lib, har bir qilgan ishida unga omad beryapti. ⁴ Shunday qilib, Yusuf xo‘jayinining iltifotiga sazovor bo‘ldi, xo‘jayinining mulozimi bo‘lib qoldi. Po‘tifar Yusufni o‘z xonadoni ustidan nazoratchi qilib, butun mol–mulkini unga ishonib topshirdi. ⁵ Po‘tifar Yusufni nazoratchi qilib tayinlagani uchun Egamiz Yusuf tufayli Po‘tifarning xonadoni ahliga, uning uyidagi va dalasidagi butun mol–mulkiga baraka berdi. ⁶ Shunday qilib, Po‘tifar butun mol–mulkini Yusufning ixtiyoriga qoldirdi. Po‘tifarning yeydigan ovqatidan boshqa hech narsa bilan ishi bo‘lmasdi.

Yusuf juda chiroyli, kelishgan yigit edi. ⁷ Oradan ma‘lum vaqt o‘tgach, xo‘jayinining xotini Yusufga ko‘zlarini suzib: “Men bilan birga bo‘l”, deb taklif qildi. ⁸ Lekin Yusuf rad qildi va xo‘jayinining xotiniga dedi:

— O‘zingiz o‘ylab ko‘ring, men bu yerda bo‘lganim uchun, xo‘jayinim xonadonidagi hech bir narsa to‘g‘risida qayg‘urmaydi, hamma narsasini mening qo‘limga topshirib qo‘ydi. ⁹ Bu xonadonda hech kim mendan katta emas. Sizdan boshqa biror narsani mendan ayamadi. Chunki siz uning xotinisiz. Qanday qilib men shu qadar qabihlik qilib, Xudoga qarshi gunoh qilaman?!

¹⁰ Po‘tifarning xotini har kuni Yusufga taklif qilsa ham, lekin Yusuf rad qilib, u bilan bo‘lmadi.

¹¹ Bir kuni Yusuf o‘z ishlarini bajarish uchun uyga kirdi. Uyda xizmatkorlardan birontasi ham yo‘q edi.

¹² Ayol Yusufning kiyimidan ushlab: “Men bilan bo‘l!” dedi. Lekin Yusuf tashqariga qochib chiqib ketdi. Yusufning kiyimi esa ayolning qo‘lida qoldi. ¹³ Ayol ko‘rdiki, Yusuf kiyimini uning qo‘lida qoldirib, tashqariga qochib chiqib ketdi. ¹⁴ Shunda ayol uydagi xizmatkorlarni chaqirdi. Ayol ho‘ngrab dedi:

— Qaranglar! Manovi ibroniyni erim, sizlarni tahqirlasin, deb olib kelgan ekan! U men bilan yotgani kirgan ekan, ovozim boricha baqirdim. ¹⁵ Dodlaganimdan keyin, kiyimini yonimda qoldirib, tashqariga qochib chiqib ketdi.

¹⁶ Xo‘jayin uyga kelguncha, ayol Yusufning kiyimini o‘zida saqlab turdi. ¹⁷ Ayol eriga ham o‘sha voqeani aytib berdi: “Siz uyimizga olib kelgan anovi ibroniy qulvachchasi xonamga kirib, meni tahqirlamoqchi bo‘ldi. ¹⁸ Men dod solgan edim, u kiyimini yonimda qoldirib, tashqariga qochib chiqib ketdi.”

¹⁹ Po‘tifar xotinidan Yusufning qilgan muomalasini eshitgach, g‘azablendi. ²⁰ Po‘tifar Yusufni ushlab, shohning mahbuslari saqlanadigan zindonga tashladi. Shunday qilib, Yusuf zindonda qolaverdi. ²¹ Lekin

^a 38:21 *fohisha* — bu oyatda va shu bobning 22–oyatida ishlatilgan ibroniycha so‘zning ma‘nosi *sajdagohdagi fohisha*, aslida Tamara sajdagoh fohishasi emasdi. Kan‘onda sajdagoh fohishalari oddiy fohishalarga qaraganda jamiyatda yuqoriroq o‘rin tutganlari uchun, Yahudo do‘sti Xirax Tamarani kamsitib yubormaslik uchun unga nisbatan sajdagohdagi fohisha so‘zini ishlatgan. Kan‘ondagi odatga ko‘ra, odamlar sajdagohlardagi fohishalar bilan jinsiy aloqa qilganlarida, shu yo‘l bilan Kan‘ondagi xalqlar xudolariga topinib, xudolardan farovonlik ato qilishni so‘rardilar.

^b 38:29 *Paraz* — ibroniychada ma‘nosi *yorib chiqmoq*.

^c 38:30 *Zerax* — bu ism ibroniychadagi *shafaqday qizil* so‘zlariga ohangdosh, chaqaloqning qo‘lidagi qizil ipga ishora qilingan bo‘lishi mumkin.

Egamiz Yusuf bilan birga bo'lib, unga inoyat ko'rsatardi. Natijada zindonboshi Yusufga iltifot qilardi.

²² Zindonboshi zindondagi hamma mahbuslarga qarab turishni Yusufga yuklab qo'ydi, zindonda bo'ladigan hamma ishlarga Yusuf mas'ul edi. ²³ Egamiz Yusuf bilan birga bo'lib, uning hamma ishlariga omad berar edi. Shuning uchun Yusuf mas'ul bo'lgan ishlarga zindonboshi aralashmasdi.

40-BOB

Yusuf mahbuslarning tushini ta'bir qiladi

¹ Bir kuni soqiysi^a bilan novvoyi Misr fir'avnini qattiq xafa qildi. ² Fir'avn bu ikkala a'yonidan — soqiy bilan novvoyidan g'azablanib, ³ ularni ham Yusuf yotgan zindonga qamatib qo'ydi. Zindon qo'riqchilar boshlig'ining uyida edi. ⁴ Qo'riqchilar boshlig'i Yusufni soqiy bilan novvoyning xizmatiga qo'ydi. Yusuf ularga xizmat qila boshladi. Ular ancha vaqt zindonda qoldilar.

⁵ Fir'avnning soqiysi bilan novvoyi zindonda yotar ekanlar, bir kuni kechasi ikkovi ham tush ko'rdilar. Har bir tushning o'ziga xos ma'nosi bor edi. ⁶ Ertalab Yusuf ularning yoniga keldi. Ularning yuzi g'amgin edi. Yusuf buni payqadi.

⁷ — Nimaga bugun juda g'amgin ko'rinasizlar? — deb so'radi Yusuf ulardan.

⁸ — Biz tush ko'rgan edik, bu yerda tushimizni ta'birlab beradigan biron kimsa yo'q, — deb javob berishdi ular.

— Tushlarni ta'birlash Xudodandir, — dedi Yusuf. — Marhamat, tushingizni menga ayting—chi.

⁹ Avval soqiy tushini Yusufga aytib berdi:

— Tushimda tok ko'ribman. Tok oldimda turgan emish. ¹⁰ Tokning uchta novdasi bor ekan. Novdalar darrov kurtak otib, meva tugib uzumlar pishibdi. ¹¹ Fir'avnning qadahi qo'limda emish. Men uzumlarni olib, fir'avnning qadahiga uzumning sharbatini siqibman. Keyin qadahni fir'avnning qo'lga beribman.

¹² Yusuf unga dedi:

— Tushingizning ta'biri shunday bo'lur: uchta novda — uch kun degani. ¹³ Uch kun ichida fir'avn sizni zindondan ozod qilib, oldingi mansabingizga qaytaradi: siz yana soqiy bo'lib, ilgarigiday shohga qadah tutasiz. ¹⁴ Lekin sizdan bir iltimos: ishlaringiz yaxshi bo'lib ketganda, meni ham eslab qo'ying. Siz menga iltifot ko'rsatib, fir'avnga men to'g'rimda ham eslatib qo'ying: meni zindondan chiqarib olsin. ¹⁵ Men aslida ibroniyalar yurtidan o'g'irlab keltirilganman. Buning ustiga, yana bu yerda zindondaman, lekin hech qanday aybim yo'q.

¹⁶ Novvoy qarasa, tushning ta'biri yaxshilikka ekan. U Yusufga dedi:

— Men ham tush ko'ribman. Boshimda uchta non savatni olib ketayotgan emishman. ¹⁷ Eng tepadagi savatda fir'avnga atalgan pishiriqlarning har turidan bor ekan. Lekin qushlar uchib kelib, boshimdagi savatdan pishiriqlarni cho'qiyotgan ekan.

¹⁸ — Tushingizning ta'biri shunday bo'lur, — dedi Yusuf. — Uchta savat — uch kun degani. ¹⁹ Uch kun ichida fir'avn boshingizni tanangizdan judo qilib, tanangizni dorga ostiradi. Qushlar tanangizni cho'qib yeydi.

²⁰ Oradan uch kun o'tgach, fir'avn tug'ilgan kunida barcha a'yonlariga ziyofat berdi. Soqiysi bilan novvoyini ham zindondan a'yonlari oldiga chaqirtirdi. ²¹ Fir'avn soqiysini ozod qilib oldingi mansabiga qaytardi. Shunday qilib, soqiy yana fir'avnga qadah tutadigan bo'ldi. ²² Lekin Yusuf aytganday, fir'avn novvoyni dorga ostirdi. ²³ Soqiy esa Yusufni eslamadi, uni unutilib yubordi.

41-BOB

Yusuf fir'avnning tushini ta'bir qiladi

¹ Oradan ikki yil o'tdi. Bir kuni Misr fir'avni tush ko'rdi. Tushida u Nil daryosi bo'yida turgan emish. ² Bir payt daryodan yettita boqilgan, semiz sigir chiqib, qirg'oqdagi o'tlarni yeya boshlabdi. ³ So'ngra daryodan yana yettita sigir chiqibdi. Bu sigirlar juda ham xunuk, oriqlik ekan. Bular semiz sigirlarning yoniga kelib turibdi. ⁴ Bir vaqt oriqlik sigirlar semiz sigirlarni yeb qo'yibdi! Shundan keyin fir'avn uyg'onib ketdi. ⁵ So'ngra u yana uxlab qoldi va boshqa tush ko'rdi. Tushida bitta bug'doy poyasida yettita to'liq, pishgan boshqoq o'sgan emish. ⁶ Keyin o'sha poyada yana yettita boshqoq o'sib chiqibdi. Bu boshqoqlar sahro shamolida qovjirab, puchayib ketgan ekan. ⁷ Birdan puchaygan boshqoqlar yettita pishgan, to'liq boshqoqni yutib yuboribdi!

Fir'avn yana uyg'onib ketdi. Bu tushi ekan.

⁸ Fir'avn saharda ko'rgan tushini o'ylab, ko'ngli juda g'ash bo'ldi. “Tushim nimadan darak berar ekan”,

^a 40:1 soqiy — shohga o'z qo'li bilan sharob quyadigan, saroyda yuqori martabaga ega bo'lgan, ishonchga loyiq a'yon.

deb juda xavotirlandi. Shu boisdan Misrdagi jamiki sehrgarlarni va donishmandlarni chaqirtirdi. Fir'avn ularga ko'rgan tushini aytib berdi. Lekin ularning birontasi fir'avnning tushini ta'bir qilib bera olmadi.

⁹ Shu orada fir'avnning soqiysi^a so'z oldi:

— Bugun ayblarimni e'tirof etishimga to'g'ri keladi. ¹⁰ Janobi oliylari! Siz bir muncha vaqt oldin novvoy bilan mendan g'azablanib, bizni qo'riqchilar boshlig'ining uyidagi zindonga tashlagan edingiz. ¹¹ Novvoy bilan men bir kuni kechasi tush ko'ribmiz. Ikkovimizning tushimizning o'ziga xos ma'nosi bor edi. ¹² Biz bilan zindonda bir ibroniy yigiti ham yotgan edi. U qo'riqchilar boshlig'ining xizmatkori edi. Biz o'sha ibroniy yigitiga tushimizni aytganimizda, har birimizning tushimizni ta'bir qilib berdi. ¹³ Hammasi o'sha ibroniy yigiti aytganday bo'ldi. Men oldingi mansabimga qaytdim, novvoy esa osildi.

¹⁴ Fir'avn Yusufga odam yubordi. Yusuf zudlik bilan zindondan chiqarildi. U soqolini olib, kiyimlarini o'zgartirdi—da, fir'avnning huzuriga keldi.

¹⁵ — O'tgan kechasi men tush ko'rdim, — deb gap boshladi fir'avn Yusufga. — Lekin hech kim tushimni ta'bir qilib bera olmadi. Eshitishimcha, sen tushlarni ta'biray olar ekansan. Shu sababdan seni chaqirtirgan edim.

¹⁶ — Janobi oliylari, men o'zim tushingizni ta'biray olmayman, — deb javob berdi Yusuf. — To'g'ri javobni sizga Xudo beradi.

¹⁷ Shundan keyin fir'avn Yusufga tushini aytdi:

— Tushimda Nil daryosi bo'yida turgan emishman. ¹⁸ Bir payt daryodan yettita boqilgan, semiz sigir chiqib, qirg'oqdagi o'tlarni yeya boshlabdi. ¹⁹ So'ngra daryodan yana yettita sigir chiqibdi. Bu sigirlar juda ham xunuk, oriq ekan. Bunaqangi xunuk sigirni butun Misr yurtida ko'rmagan edim. ²⁰ Bir vaqt oriq, xunuk sigirlar daryodan oldin chiqqan semiz sigirlarni yeb qo'yibdi. ²¹ Xunuk sigirlar semiz sigirlarni yegandan keyin ham, ular hech narsa yemaganday xunukligicha turaverdilar. Shundan keyin uyg'onib ketibman.

²² So'ngra yana uxlab qolib, boshqa tush ko'ribman. Tushimda bitta bug'doy poyasida yettita to'liq, pishgan boshqoq o'sgan emish. ²³ Keyin o'sha poyada yana yettita boshqoq o'sib chiqibdi. Bu boshqoqlar sahro shamolida so'lib, qovjirab, puchayib ketgan ekan. ²⁴ Birdan puchaygan boshqoqlar yettita pishgan, to'liq boshqoqni yutib yuboribdi! Men tushimni sehrgarlarimga aytgan edim, lekin birontasi ham ma'nisini aytib bera olmadi.

²⁵ — Fir'avn janobi oliylarining ikkala tushining ma'nisi ham birdir, — dedi Yusuf fir'avnga. — Xudo nima qilmoqchi ekanini fir'avnimizga ayon etibdi. ²⁶ Yettita semiz sigir va yettita to'liq boshqoq yetti yil deganidir, bularning ma'nosi birdir. Shu yillari farovonlik bo'ladi. ²⁷ Yettita ozg'in, xunuk sigir bilan yettita puchaygan boshqoq ham yetti yil deganidir. Shu yillari qahatchilik bo'ladi. ²⁸ Fir'avn janoblari! Aytganimday, Xudo nima qilmoqchi ekanini sizga ko'rsatibdi. ²⁹ Butun Misr yurtida yetti yil davomida hosil nihoyatda mo'l bo'ladi.

³⁰ Lekin shundan keyin yetti yil davomida shunday dahshatli qahatchilik bo'ladiki, Misrda oldingi farovonlik yillari unutilib ketadi. Qahatchilik yurti xarob qiladi. ³¹ Qahatchilik nihoyatda og'ir bo'lganidan, odamlar xotirasidan farovonlik davri tamomila o'chib ketadi. ³² Fir'avn janoblari ikki marta tush ko'rganlarining ma'nisi shuki, bu ish muqarrar yuz berishini Xudo ta'kidlayapti, Xudo buni yaqin orada amalga oshiradi.

³³ Shuning uchun, fir'avn janoblari, siz aql-idrokli, dono bir odamni tanlab olib, Misr yurti ustidan tayinlang.

³⁴ Yana yurt ustidan nazoratchilar tayin qiling. O'sha nazoratchilar hosildor yetti yil davomida Misr yurtidagi butun hosilning beshdan bir qismini olsinlar. ³⁵ Ularga farmon bering: farovonlik yillari davomida ular don g'amlashsin, sizning nazoratingiz ostida shaharlarda don yig'ib, qo'riqlashsin. ³⁶ Shu yo'l bilan yetti yil qahatchilik davrida oziq-ovqat bo'lsin, deb don g'amlanib turadi. Aks holda qahatchilik shubhasiz yurti xarob qiladi, butun xalq halok bo'ladi.

Yusuf — Misr hokimi

³⁷ Yusufning maslahati fir'avnga ham, uning barcha a'yonlariga ham juda ma'qul keldi. ³⁸ Fir'avn a'yonlariga: “Biz Yusufdan boshqa Xudoning ruhi boshqaradigan birorta odamni topa olarmidik”, deb aytdi.

³⁹ Shu boisdan Yusufga:

— Xudo bularning hammasini senga ayon qilgan ekan, bu yurtda eng aql-idrokli, dono odam sensan, — dedi. ⁴⁰ — Men seni o'zimga vazir qilib tayinlayman, butun xalqim sening buyrug'ingga itoat etadi. Men sendan faqat taxtim bilan ustunman, xolos.

⁴¹ Fir'avn yana Yusufga:

— Mana, seni butun Misr yurti ustidan hokim qilib tayinladim, — dedi. ⁴² So'ng fir'avn o'zining muhr uzugini barmog'idan chiqarib, Yusufning barmog'iga taqib qo'ydi. U Yusufga shohona liboslar kiygizib, bo'yniga oltin zanjir taqib qo'ydi. ⁴³ Fir'avn Yusufga o'ng qo'l vazir sifatida izvoshini ham taqdim qildi. Yusuf qayerga bormasin, odamlarga: “Tiz cho'kinglar!” degan buyruq berilardi. Shunday qilib, fir'avn Yusufni butun Misr yurti ustidan hokim qildi. ⁴⁴ Fir'avn Yusufga yana shunday dedi:

^a 41:9 soqiy — 40:1 izohiga qarang.

— Men fir'avn bo'lsam ham, butun Misr yurtida biron kimsa sening ijzotingsiz hatto miq etolmaydi.

⁴⁵ Fir'avn Yusufga Zofnat–Paniyox, deb ism qo'ydi va On shahri^a ruhoniysi Po'tiferoning qizi Osanatni olib berdi. Shunday qilib, Yusuf butun Misr yurtida hokim bo'lib qoldi.

⁴⁶ Yusuf Misr fir'avni xizmatiga kirgan paytda, o'ttiz yoshda edi. Yusuf fir'avn saroyidan chiqib, butun Misr yurtini kezib chiqardi. ⁴⁷ Yetti yil farovonlik davrda yer mo'l–ko'l hosil berdi. ⁴⁸ Shu yillar davomida Yusuf Misrda yetishtirilgan hosildan bir qismini olib, shaharlarda don g'amladi. Xususan har bir shahar atrofidagi dalalardan o'sha shaharga don yig'ilardi. ⁴⁹ Yusuf shunchalik ko'p don g'amladiki, dengizdagi qumdek ko'p edi. Shuning uchun donni o'lchamay qo'ydi. Don behisob darajada ko'p edi.

⁵⁰ Qahatchilik yillari boshlanishidan oldin, Yusuf xotini Osanatdan ikki o'g'il ko'rdi. ⁵¹ Yusuf: “Qayg'ularimni va otam xonadonini Xudo esimdan chiqardi”, deb to'ng'ich o'g'lining ismini Manashe^b qo'ydi. ⁵² Ikkinchi o'g'lining ismini Efrayim^c qo'ydi. “Chunki, — dedi Yusuf, — men azob–uqubat tortgan yurtida Xudo meni barakali qildi.”

⁵³ Nihoyat, hosildor yetti yil ham tugadi. ⁵⁴ Yusuf ta'bir qilganday, yetti yillik qahatchilik boshlandi. Atrofdagi hamma yurtlarda don tanqis bo'lib, Misr yurtidagina non bor edi. ⁵⁵ Oxiri, Misr yurtida ham ocharchilik boshlandi. Misr xalqi non so'rab fir'avnga yolvord. Fir'avn esa xalqqa: “Yusufga boringlar, u nima desa, shuni qilinglar”, dedi. ⁵⁶ Qahatchilik kuchayib, butun yurtga yoyilgach, Yusuf hamma omborxonalarining eshiklarini ochib, Misrliklarga don sota boshladi. ⁵⁷ Butun dunyo bo'ylab qahatchilik kuchayib borar, shuning uchun atrofdagi yurtlarning xalqlari Yusufdan don sotib olgani Misrga kelishardi.

42-BOB

Yusufning akalari don sotib olgani Misrga kelishadi

¹ Yoqub: “Misrda don bor ekan”, deb eshitgach, o'g'illariga dedi:

— Bir–birlaringizga termulib o'tiraverasizlarmi? ² Misrda don bor ekan, deb eshitdim. Boringlar, o'zimizga don sotib olib kelinglar, tag'in ochlikdan o'lib ketmaylik.

³ Shunday qilib, Yusufning o'nta akasi don sotib olgani Misrga ketishdi. ⁴ Lekin Yoqub Yusufning ukasi Benyaminni o'g'illari bilan birga yubormadi. “Benjamin ham biror falokatga yo'liqmasin”, deb qo'rqardi.

⁵ Shunday qilib, Yoqubning^d o'g'illari don sotib olgani kelgan boshqa odamlar bilan birga Misrga kelishdi. Chunki Kan'on yurtiga ham ocharchilik yetib kelgandi.

⁶ Yusuf bu paytda butun Misr ustidan hokim bo'lgani uchun, yurt xalqiga don sotar edi. Yusufning akalari kelib, boshlari yerga tekkuday bo'lib, unga ta'zim qilishdi. ⁷ Yusuf akalari ko'riboq, darrov tanidi. Lekin Yusuf ularga xuddi notanishlarday muomala qildi:

— Qayerdan keldingiz? — deb dag'allik bilan so'radi Yusuf ulardan.

— Kan'on yurtidan, don sotib olgani keldik, — deb javob berishdi ular.

⁸ Yusuf akalari tanigan bo'lsa ham, akalari Yusufni tanimadilar. ⁹ Yusuf akalari to'g'risida ancha yillar oldin ko'rgan tushlarini esladi. Yusuf ularga:

— Sizlar josussizlar! — dedi. — Sizlar bu yurtning zaif tomonlarini bilish uchun kelgansizlar.

¹⁰ Yo'q, hazrati oliylari! Bu qullaringiz faqat don sotib olgani kelishgan! — deb javob berdilar akalari. ¹¹ — Biz hammamiz bir odamning farzandlarimiz, to'g'ri odamlarmiz. Bu qullaringiz hech qachon josuslik qilishmagan!

¹² — Yo'q! Sizlar bu yurtning zaif tomonlarini bilish uchun kelgansizlar! — dedi Yusuf.

¹³ — Biz, qullaringiz, o'n ikkita aka–ukamiz, otamiz Kan'on yurtida, — deyishdi ular. — Eng kichik ukamiz u yerda otamiz bilan qoldi. Bitta ukamiz esa nobud bo'lgan.

¹⁴ — Sizlar josussizlar dedimmi, josussizlar! — deya gapida turib oldi Yusuf. ¹⁵ — Endi aytganlaringizni tekshirib ko'raman. Fir'avnning nomini o'rtaga qo'yib qasam ichamanki, agar eng kichik ukangiz bu yerga kelmasa, sizlar Misrdan ketmaysizlar. ¹⁶ Sizlardan bittangiz borib, ukangizni olib kelasizlar, qolganlaringiz zindonda yotib turasizlar. Aytganlaringiz to'g'rimi, yo'qmi, tekshiriladi. Agar to'g'ri bo'lmasa, fir'avnning nomini o'rtaga qo'yib qasam ichamanki, sizlar shubhasiz josus bo'lib chiqasizlar.

¹⁷ Yusuf ularning hammasini uch kun zindonga qamab qo'ydi.

¹⁸ Uchinchi kuni Yusuf ularga dedi:

— Men Xudodan qo'rqadigan odamman. Agar mening aytganlarimni qilsangiz, tirik qolasizlar. ¹⁹ Agar to'g'ri odamlar bo'lsalaringiz, bittangiz zindonda qolasiz, qolganlaringiz esa och qolgan oilalaringiz uchun

^a 41:45 On shahri — shaharning qadimgi yunoncha nomi *Geliopol*, hozirgi Qohiradan qariyb 11 kilometrcha shimoli–sharqda, Nil daryosining bo'yida joylashgan.

^b 41:51 *Manashe* — bu ism ibroniychadagi *esimdan chiqarmoq* so'zlariga ohangdosh.

^c 41:52 *Efrayim* — bu ism ibroniychadagi *barakali* so'ziga ohangdosh.

^d 42:5 *Yoqub* — ibroniycha matnda *Isroil*, Yoqubning yana bir ismi (32:27-28 ga qarang).

don olib, uylaringizga ketishlaringiz mumkin.²⁰ Kichik ukangizni mening oldimga olib kelasizlar. Shu yo'l bilan sizlarning so'zlaringizni tekshirib ko'raman. Gaplaringiz to'g'ri bo'lsa, sizlarga shafqat qilaman.

Hammalari bu gapga rozi bo'lishdi.²¹ Ular bir-birlariga gapira boshladi: "Mana, ukamizga nima qilgan bo'lsak, endi jazosini tortyapmiz. U qanchalar azoblanganini ko'zimiz bilan ko'rib, yolvorishlarini eshitganimizda ham, quloq solmagan edik. Shu sababdan bu azoblar o'zimizning boshimizga ham keldi."

²² Shunda Ruben ularga dedi:

— Bolaga zarar yetkazmanglar, deb aytmaganmidim?! Lekin sizlar gapimga quloq solmadingiz. Mana endi uning qoni bizni tutadi.

²³ Yusuf shu yerda turgan edi. Aka-ukalar: "Gapimizni mana bu odam tushunadi", deb xayollariga ham keltirmasdilar. Chunki Yusuf akalari bilan tilmoch orqali gaplashardi.²⁴ Yusuf akalarining oldidan ketib, yig'ladi. Bir oz o'zini bosib olgach, qaytib kelib, ular bilan gaplashdi. So'ng ularning orasidan Shimo'nni ajratib oldi va ularning ko'zi oldida bog'latdi.

Yusufning akalari Kan'onga qaytishadi

²⁵ Shundan keyin Yusuf xizmatkorlariga shunday buyruq berdi: "Bu odamlarning qoplarini donga to'ldirib beringlar. Har birining kumushlarini^a qopiga qaytarib solib qo'yinglar, ularga yo'l uchun kerakli oziq-ovqat beringlar." Hammasi Yusuf buyurganday bo'ldi.²⁶ Aka-ukalar donlarni eshaklariga yuklab, yo'lga tushdilar.²⁷ Kechasi bir joyda tunagani to'xtadilar. Ulardan biri qopini ochib, eshagiga yem olmoqchi bo'lgan edi, qarasa, qop ichida kumushlari turibdi!²⁸ U aka-ukalariga: "Qaranglar! Mana kumushlarim! Qopimning ichida ekan!" deb hayratlandi. Shunda ularning yuraklari qinidan chiqquday bo'lib qaltirab, bir-birlariga: "Obbo, bunisi Xudoning bizga nima qilgani ekan", der edilar.

²⁹ Ular Kan'on yurtiga — otalari huzuriga qaytib kelganlaridan keyin, boshlaridan o'tgan hamma voqealarni unga aytib berdilar:

³⁰ — O'sha yurtning hokimi biz bilan juda qo'pol gaplashdi, bizni, josussizlar, dedi.³¹ Lekin biz to'g'ri odam ekanimizni, josus emasligimizni aytdik.³² Unga: "Biz o'n ikkita aka-ukamiz, bitta otaning farzandlarimiz, bitta ukamiz nobud bo'lgan, eng kichik ukamiz otamiz bilan Kan'onda qolgan", deb aytdik.

³³ Keyin o'sha yurtning hokimi bizga aytdi: "Sizlarning to'g'ri odamlar ekaningizni tekshirib ko'raman. Bittangiz men bilan qolasiz, boshqalaringiz esa och qolgan oilalaringiz uchun don olib ketaverasizlar."³⁴ Eng kichik ukangizni mening oldimga olib kelasizlar. Ana shunda sizlar josus emas, balki to'g'ri odamlar ekaningizni bilib olaman. So'ngra mana bu ukangizni sizlar bilan birga jo'natib yuboraman. Sizlar don sotib olgani tez-tez kelib turaverasizlar^b."

³⁵ Ular qoplarini bo'shatayotganlarida, qarasalar, hammasining qopi ichida tugunchada kumushlari turibdi. Ota-bolalar tugunchalardagi kumushlarni ko'rganlarida, vahimaga tushdilar.³⁶ Shunda Yoqub o'g'illariga aytdi:

— Meni hamma bolalarimdan judo qilmoqchimisizlar? Yusuf yo'qoldi, Shimo'n ham yo'q, endi esa Benyaminni olib ketmoqchisizlar! Peshanam muncha sho'r bo'lmasa!

³⁷ Ruben otasiga dedi:

— Agar Benyaminni sizga qaytarib olib kelmasam, mayli, mening ikkala o'g'limni o'ldiravering! Benyaminni menga ishonib topshiring, o'zingizga qaytarib olib kelib beraman.

³⁸ — O'g'lim sizlar bilan birga bormaydi, — dedi Yoqub. — Akasi Yusuf o'lgan, o'zi yolg'iz qoldi^c. Yo'lda u biror falokatga yo'liqishi mumkin. Qariganimda meni qayg'udan O'liklar diyoriga^d kiritasizlar.

43-BOB

Yusufning akalari Benyaminni Misrga olib kelishadi

¹ Kan'on yurtida qahatchilik haddan ortiq kuchaydi.² Yoqubning o'g'illari Misrdan olib kelgan donni yeb tugatishdi. Shundan keyin Yoqub o'g'illariga:

— Yana borib, bir oz don sotib olib kelinglar, — dedi.

³ Yahudo otasiga shunday dedi:

— O'sha odam, ukangizni olib kelmagunlaringizcha, ko'zimga ko'rinmanglar, deb bizni ogohlantirgan.

⁴ Agar ukamizni biz bilan birga jo'natsangiz, borib, sizga don sotib olib kelardik.⁵ Lekin Benyaminni

^a 42:25 *kumushlar* — Yusufning akalari don sotib olish uchun olib kelgan pulga ishora qilingan. Qadimgi paytlarda ma'lum o'lchamdagi kumush bo'laklari odatda pul birligi sifatida ishlatilgan.

^b 42:34 *Sizlar don sotib olgani tez-tez kelib turaverasizlar* — yoki yurtning xohlagan joyiga bemalol boraverasizlar.

^c 42:38 *...o'zi yolg'iz qoldi* — Yoqub o'g'li Yusuf o'lgan deb o'ylagani uchun, suyukli xotini Rohiladan tug'ilgan ikki o'g'ildan Benyamin yolg'iz qoldi, deb aytgan.

^d 42:38 *O'liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo'l*. Odamlar "*Sheo'l*"ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

yubormasangiz, biz ham bormaymiz. Chunki o'sha odam, ukangizni olib kelmasangiz, ko'zimga ko'rinmanglar, deb aytgan.

⁶Yoqub^a:

— Nimaga o'sha odamga, yana ukamiz bor, deb boshimga balo orttirdingiz?! — deb zorlandi.

⁷Ular shunday javob berdilar:

— U odam: “Otangiz hayotmi? Boshqa ukangiz ham bormi?” deb o'zimiz, oilamiz to'g'risida so'rab-surishtirdi. Biz uning savollariga javob berdik. “Ukangizni mening oldimga olib kelinglar”, deb aytishini qayerdan bilibmiz?!

⁸Yahudo otasiga dedi:

— Ukamizni men bilan jo'nating, endi yo'lga chiqaylik, toki sizni biz, bolalarimiz ochlikdan o'lmay, tirik qolaylik. ⁹Unga men o'zim kafil bo'laman, u uchun meni mas'ul, deb bilavering. Agar uni qaytarib olib kelib qo'lingizga topshirmasam, umr bo'yi sizning oldingizda aybdor bo'lib qolay. ¹⁰Agar orqaga surmaganimizda edi, hozirgacha ikki marta borib kelgan bo'lardik.

¹¹Nihoyat, Yoqub o'g'illariga dedi:

— Boshqa iloji yo'q ekan, endi bunday qilinglar: yurtimizning noz-ne'matlaridan qoplangizga solinglar. Bir oz mo'miyo, asal, xushbo'y ziravorlar, mirra, pista, bodom ham olib, o'sha odamga hadya qilib olib boringlar. ¹²O'tgan safar qoplangizga kumushlarni solib qaytarib yuborishgan edi, shuning uchun kumushni ikki barobar ko'p olinglar. Kimdir adashgan bo'lishi mumkin. ¹³Ukangizni ham olinglar-u, hoziroq o'sha odamning oldiga jo'nanglar. ¹⁴O'sha odam bolalarimga rahm qilsin, deb Qodir Xudoga iltijo qilaman, toki u Shimo'n bilan Benyaminni qaytarib yuborsin. Agarda farzandlarimdan judo bo'ladigan bo'lsam, mayli, bo'la qolay.

¹⁵Shunday qilib, ular har xil hadyalar, ikki barobar ko'p kumush oldilar-da, Benyaminni ham ergashtirib, Misrga shoshildilar. Misrga yetib kelib, Yusufning huzuriga kirdilar.

¹⁶Yusuf ularning yonida Benyaminni ham ko'rdi va qulboshisiga buyurdi: “Bu odamlarni uyga olib bor, bironta jonliq so'yib, tayyorgarlik ko'r. Ular tushlikni men bilan birga yeydilar.” ¹⁷Qulboshi Yusuf aytganday qildi: aka-ukalarni Yusufning uyiga olib ketdi. ¹⁸Qulboshi aka-ukalarni Yusufning uyiga olib kelgani uchun, ular juda qo'rqib ketishdi. Ular bir-biriga dedilar: “O'tgan safar qoplarimizga kumushlarimizni qaytarib solib qo'yishgan edi. Shu sababdan bizni bu yerga oldirib kelgan. Endi u bizni o'g'irlikda ayblaydi. Bizni ushlab, qul qilib oladi, eshaklarimizni ham tortib oladi.” ¹⁹Yusufning darvozasi oldida aka-ukalar qulboshiga aytdilar:

²⁰— Kechirasiz, hazrat, biz o'tgan safar ham don sotib olgani kelgan edik. ²¹Uyga qaytib ketayotganimizda, tunda dam olgani bir joyda to'xtab, qoplarimizni ochdik. Don sotib olganimizda to'lagan kumushimizning hammasi qoplarimizning ichida ekan. Mana, o'sha kumushlarni qaytarib olib keldik. ²²Biz yana don sotib olgani qo'shimcha kumush olib keldik. Kim u kumushlarni qoplarimizga solib qo'ygan ekan, bilmaymiz.

²³— Xotirjam bo'linglar, — dedi Yusufning qulboshisi, — bu to'g'rida xavotir olmanglar. Don sotib olishga keltirgan kumushlaringizning hammasini men olgan edim. Xudoyingiz — otangizning Xudosi qoplangizga xazina solib qo'ygan bo'lsa kerak.

So'ng qulboshi Shimo'nni ularning oldiga olib keldi. ²⁴Qulboshi aka-ukalarni Yusufning uyiga olib kelgandan keyin, ularga suv berdi. Aka-ukalar oyoqlarini yuvib olishdi. Qulboshi ularning eshaklariga ham yem berdi. ²⁵Aka-ukalarga, Yusuf hazrati oliylari bilan birga tushlik qilasizlar, deb aytishdi. Shuning uchun Yusuf kelguncha, ular hadyalarini tayyorlab qo'ydilar.

²⁶Yusuf uyga kelgach, ular hadyalarini Yusufga berib, muk tushib ta'zim qilishdi. ²⁷Yusuf ulardan hol-ahvol so'radi.

— Otangizning ahvollari qalay? Keksa otamiz bor, deb aytgan edingiz. U hozir ham hayotmi?

²⁸— Qulingiz — otamiz yaxshi yuribdilar, hozir hayotlar, — deb javob berishdi aka-ukalar. So'ng ular Yusufga egilib ta'zim qilishdi. ²⁹Yusuf tug'ishgan ukasi Benyaminni ko'rib, ulardan so'radi:

— Kenja ukamiz bor, deb aytgan edingiz. Shu bola ukangizmi? Xudo senga marhamat qilsin, o'g'lim!

³⁰Yusuf shunday deb, ukasiga mehri tovlanib ketganidan yig'lab yuboray derdi. Shuning uchun Yusuf darrov ichkari xonaga chiqdi-yu, u yerda yig'lab yubordi. ³¹Bir ozdan keyin Yusuf yuzlarini yuvib, o'zini qo'lga oldi va aka-ukalarining oldiga qaytib kirdi. “Taomlar keltirilsin!” deb buyruq berdi. ³²Yusufga alohida dasturxonda, aka-ukalariga esa boshqa dasturxonda taomlar tortildi. Yusufnikidagi Misrliklar esa alohida dasturxonda taom yeyishdi. Misrliklar ibroniylar bilan dasturxon atrofida birga o'tirib ovqat yeyishdan hazar qilishar edi. ³³Yusuf har bir akasiga qaysi joyda o'tirishini ko'rsatdi. Har birini yoshi bo'yicha, katta-kichikligiga qarab o'tqazdi. Aka-ukalar bir-birlariga taajjub bilan qarab qo'ydilar. ³⁴Aka-ukalarga taomlarni Yusufning dasturxonidan tarqatishdi. Benyaminga berilgan taom boshqa akalarinikiga qaraganda besh hissa

^a 43:6 Yoqub — ibroniycha matnda *Isroil*, Yoqubning yana bir ismi (shu bobning 11-oyatida ham bor). 32:27-28 ga qarang.

ko'p edi. Aka–ukalar taomni yeb, Yusuf bilan birga may ichib, xushnud bo'ldilar.

44-BOB

Yo'qolgan qadah

¹ Aka–ukalar ketishga tayyorlanishdi. Yusuf qulboshisiga shunday ko'rsatma berdi: “Bu odamlarning qoplarini ko'tara oladigan qilib donga to'ldir. Har birining qopiga kumushlarini qaytarib solib qo'y.”
² Kenjasining qopi ichiga esa kumushlari bilan birga mening kumush qadahimni ham solib qo'y.” Qulboshi hammasini Yusuf aytganday qildi. ³ Ertasiga tong yorishishi bilanq, aka–ukalarni yuk ortilgan eshaklari bilan jo'natib yuborishdi. ⁴ Ular hali shahardan uncha uzoqlashmagan ham edilarki, Yusuf qulboshisiga buyurdi:

— Bor, anovi odamlarning izidan tush. Ularga yetib olganingdan keyin shunday deb ayt: “Nimaga yaxshilikka yomonlik qildingiz? ⁵ Xo'jayinimning kumush qadahini o'g'irlaganingiz nimasi?^a Xo'jayinim ichimlik ichish uchun, fol ochishda foydalanardi^b, axir! Qanday yomon ish qilib qo'yibsizlar–a!”

⁶ Qulboshi aka–ukalarga yetib olib, o'rgatilgan gaplarni aytdi.

⁷ — Nimaga bunday gaplarni gapiryapsiz?! — deb javob qaytarishdi ular. — Xudo saqlasin! Bu qullaringiz unaqa ish qilmaydi! ⁸ O'zingiz o'ylang, qoplarimizdan topib olgan kumushlarni Kan'ondan sizga qaytarib olib bordik–ku. Shunday ekan, biz xo'jayiningizning uyidan kumush yoki oltin o'g'irlarmidik?! ⁹ Agar o'sha narsa qullaringiz — bizning birortamizdan topilsa, mayli, o'sha odam o'ldirilsin. Qolganlarimiz hazrati oliylariga qul bo'laylik.

¹⁰ — Mayli, men roziman, sizlar aytgancha bo'la qolsin, — dedi qulboshi. — Kumush qadah kimdan topilsa, u menga qul bo'ladi. Qolganlaringiz esa ozod bo'lasizlar.

¹¹ So'ngra har biri tezda eshaklari ustidan qoplarini olib, ochdilar. ¹² Yusufning qulboshisi to'ng'ichining qopidan boshlab kenjasining qopigacha titib chiqdi. Qadah Benyaminning qopidan chiqib qolsa bo'ladimi!

¹³ Ular umidsizlikka tushib, qayg'udan kiyimlarini yirtidilar. Eshaklariga yana yuklarini ortib, orqaga — shaharga qaytib keldilar.

¹⁴ Yahudo va aka–ukalar Yusufning uyiga kelishdi. Yusuf hali uyida ekan. Aka–ukalar Yusufning oldida o'zlarini yerga otdilar.

¹⁵ — Bu qilganingiz nimasi? — deb so'roqqa tutdi Yusuf ularni. — Menday bir odam fol ochib bilib olishimni bilmasmidingiz?!

¹⁶ — Janobi oliylariga nima ham derdik? Xudo bu qullaringizning qilgan jinoyatlarini fosh qildi. Endi o'zimizni qanday himoya qila olardik?! Qanday qilib o'zimizni oqlardik?! Janobi oliylari! Sizning qadahingiz ukamizning qopidan topilgan ekan, endi ukamiz bilan birga biz, hammamiz, sizga qul bo'lishga tayyormiz.

¹⁷ — Yo'q, Xudo saqlasin! Hecham bunday qilmayman! — dedi Yusuf. — Faqat qadahni o'g'irlagan odamgina menga qul bo'ladi. Qolganlaringiz esa eson–omon otangizning oldiga qaytinglar.

Yahudo Benyamin uchun yolvoradi

¹⁸ Shunda Yahudo Yusufga yaqinroq kelib dedi:

— Janobi oliylari! O'zingiz fir'avn kabisiz. Men, siz, janoblariga, bir og'iz so'z aytсам, g'azablanmang.

¹⁹ Siz bizdan: “Otangiz yoki ukangiz bormi?” deb so'ragan edingiz. ²⁰ Biz shunday deb javob berdik: “Ha, qari otamiz va kenja ukamiz ham bor, otamiz uni keksayganda ko'rgan. Uning akasi esa o'lgan, onasidan bir o'zi yolg'iz qolgan. Otamiz uni juda yaxshi ko'radi.” ²¹ Keyin siz biz, qullaringizga: “O'sha ukangizni mening oldimga olib kelinglar, uni o'zim ko'rayin–chi”, dedingiz. ²² Biz esa sizga: “Bola otasini tashlab kela olmaydi, agar tashlab kelsa, otasi o'lib qolishi mumkin”, deb aytdik. ²³ Keyin siz bizga: “Ukangizni olib kelmagunlaringizcha, ko'zimga ko'rinmanglar”, dedingiz. ²⁴ Qulingiz — otamizning huzuriga qaytib borganimizda, sizning gaplaringizni unga aytdik. ²⁵ Vaqti kelib, otamiz bizga: “Yana borib, o'zimizga bir oz don sotib olib kelinglar”, dedi. ²⁶ Lekin biz otamizga aytdikki: “O'zimiz bora olmaymiz, agar kenja ukamiz biz bilan birga ketsagina, bora olamiz, ukamiz bormaguncha, biz o'sha odamning ko'ziga ko'rina olmaymiz.”

²⁷ Shunda otamiz bizga dedi: “Bilasizlarki, xotinim Rohiladan ikkita o'g'il qolgan edi. ²⁸ Biridan ayrildim, uni shubhasiz, yirtqich hayvon tilka–pora qilib tashlagan. Uni o'shandan keyin ko'rmadim. ²⁹ Agar bunisini ham

^a 44:5 Xo'jayinimning kumush qadahini o'g'irlaganingiz nimasi? — qadimiy grekcha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda bu so'zlar yo'q.

^b 44:5 ...fol ochishda foydalanardi... — Qadimgi paytlarda fol ochish uchun turli xil suyuqliklardan foydalanilardi. Yusufning o'zi bunday udumlarga ergashmagan bo'lsa–da, uning xizmatkori qadahni qimmatbaho deb bilar edi, chunki bunday qadahlar xudolardan maslahat so'rash uchun ishlatilardi.

mendani olib ketsalaringiz, u biror falokatga yo'liqib qolsa, qariganimda meni qayg'udan O'liklar diyoriga^a kiritasizlar.”³⁰ Endi, janobi oliylari, men otamning oldiga bu bolani tashlab bora olmayman. Otamizning umri bu bolaning hayotiga bog'liq.³¹ Bola biz bilan yo'qligini otamiz ko'rgandan keyin, u o'lib qoladi. Biz esa keksa otamizni qayg'udan O'liklar diyoriga tiqamiz.³² Men, qulingiz, mana shu bola uchun otamga kafil bo'lganman. Otamga: “Agar uni qo'lingizga qaytarib olib kelib topshirmasam, umr bo'yi sizning oldingizda aybdor bo'lib qolay”, deb aytganman.³³ Iltimos qilaman, janobi oliylari, shu bolaning o'rniga men sizga qul bo'lib qolay, rad etmang. Bola akalari bilan birga qaytib ketaversin.³⁴ Agar bola men bilan birga ketmasa, otamning oldiga qaysi yuz bilan qaytib boraman?! Otamning boshiga tushadigan kulfatlarga qarab turishga bardosh berolmayman.

45-BOB

Yusuf akalariga o'zini tanitadi

¹ Endi Yusuf ortiq chidab tura olmadi. U xizmatkorlariga: “Hamma huzurimdan chiqsin!” deb buyurdi. Yusuf o'zini aka-ukalariga tanitganda, huzurida hech kim qolmagan edi.² U shunday qattiq yig'ladiki, xonadonidagi Misrliklar eshitdi. Bu yangilik tezda fir'avnning saroyiga yetib bordi.

³ — Men Yusufman! — dedi u akalariga. — Otam hali ham hayot ekan-da?

Lekin aka-ukalar Yusufning qarshisida dahshatga tushib, javob berishga tillari ojiz edi.

⁴ — Menga yaqinroq kelinglar! — dedi Yusuf. Aka-ukalari unga yaqinroq borishdi.

— Men Yusufman! — dedi u yana, — sizlar Misrga sotgan ukangizman!⁵ Meni bu yerga sotganingizdan g'am chekmanglar, o'z'laringizdan xafa ham bo'lmanglar. Xudo shunday qildi. Xudo insonlar hayotini saqlab qolish uchun sizlardan oldin meni bu yerga jo'natgan ekan.⁶ Ikki yildirki, yurtqa qahatchilik. Yana besh yil bu yurtqa na yer haydaladi, na hosil bo'ladi.⁷ Xudo ana shunday g'aroyib yo'l bilan sizlarni va naslingizni qutqarib, omon qoldirish uchun sizlardan oldin meni yubordi.⁸ Ha, meni bu yerga sizlar emas, Xudo yuborgan! Xudo meni fir'avnga maslahatchi, uning butun xonadoniga xo'jayin, Misr yurti ustidan hokim qildi.⁹ Tez bo'linglar, otamning oldiga qaytib borib, unga shunday deb aytinglar: “O'g'lingiz Yusufni Xudo butun Misr ustidan hokim qilibdi. Kechiktirmay yo'lga otlaning.”¹⁰ Siz Go'shen yerlariga^b o'rnashar ekansiz. O'zingiz, bolalaringiz, nabiralaringiz, qo'y-echkilaringiz, podalaringiz — hamma mol-mulkingiz bilan birga Yusufga yaqin joyda bo'lasiz.¹¹ Sizga Yusuf qarab turar ekan. Hali oldimizda besh yil qahatchilik turibdi. O'zingiz ham, xonadoningiz ham och qolmas ekan, chorvangiz ham och qolmas ekan.”¹² O'z'laringiz ko'rib turibsizlar, Benyamin, sen ham ko'rib turibsan, sizlarga bu gaplarni aytayotgan haqiqatan men, Yusufman.¹³ Misrda men qanchalik shon-shuhratga erishganimni, o'z ko'z'laringiz bilan ko'rganingizni otamga aytinglar. Otamni tezlik bilan mening oldimga olib kelinglar.

¹⁴ Yusuf Benyaminni quchoqlab, bo'yniga osilib, xursandlikdan yig'lar, Benyamin ham yig'lar edi.¹⁵ So'ng Yusuf yig'laganicha, akalarini birma-bir quchoqlab o'pdi. Endi akalari Yusuf bilan bemalol gaplasha boshladilar.

¹⁶ “Yusufning aka-ukalari kelibdi!” degan xabar tezda fir'avn saroyiga yetib bordi. Fir'avn va uning a'yonlari g'oyatda xursand bo'ldilar.¹⁷ Fir'avn Yusufga dedi:

— Aka-ukalaringa ayt, yuklarini ulovlariga ortib, Kan'onga qaytishsin.¹⁸ Otangni, bola-chaqalarini olib, Misrga qaytib kelishsin. Men ularga yurtning eng yaxshi yerlarini beray. Ular bu yerda to'kin-sochinlikda yashaydilar.¹⁹ Akalaringa ayt, Misrdan aravalar olib ketishsin. Xotinlarini, bolalarini, otangni o'sha aravalarda bu yerga olib kelishadi.²⁰ Qolib ketgan mol-mulklariga achinishmasin. Misrning eng yaxshi noz-ne'matlari ularnikidir.

²¹ Yoqubning^c o'g'illari aytilganday qildilar: fir'avnning ko'rsatmasiga binoan, Yusuf ularga aravalar berdi. Shuningdek, ularga yo'l uchun oziq-ovqat ham g'amlab berdi.²² Yusuf akalarining har biriga bir sidradan yangi kiyim-bosh, Benyaminga esa besh sidra kiyim-bosh va uch yuz bo'lak kumush^d berdi.²³ Otamga, deb o'nta eshakka Misrning eng yaxshi noz-ne'matlaridan, o'nta eshakka don, otasi uchun yo'lda yegani oziq-ovqat yuklab jo'natdi.²⁴ Yusuf akalarini yo'lga kuzatib qo'ydi. Ular yo'lga chiqayotganlarida Yusuf: “Yo'lda janjallashib yurmanglar^e”, dedi.

²⁵ Shunday qilib, ular Misrdan Kan'on yurtiga — otalari huzuriga qaytib keldilar.²⁶ “Yusuf tirik ekan! U

^a 44:29 O'liklar diyori — ibroniycha matnda *Sheol*. Odamlar “*Sheol*”ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar (shu bobning 31-oyatida ham bor).

^b 45:10 Go'shen yerlari — Nil deltasining sharqidagi hosildor yerlar.

^c 45:21 Yoqub — ibroniycha matnda *Isroil*, Yoqubning yana bir ismi (shu bobning 28-oyatida ham bor). 32:27-28 ga qarang.

^d 45:22 uch yuz bo'lak kumush — taxminan 3,5 kiloga to'g'ri keladi. Qadimgi paytlarda ma'lum o'lchamdagi kumush bo'laklari odatda pul birligi sifatida ishlatilgan.

^e 45:24 ...janjallashib yurmanglar... — yoki xafa bo'lmanglar yoxud qo'rqmanglar (shu bobning 5-oyatiga qarang).

butun Misr yurtining hokimi ekan!” deb aytishdi o‘g‘illari. Yoqub bu yangilikdan hang–mang bo‘lib qoldi, o‘g‘illarining gapiga ishonmadi. ²⁷ Lekin o‘g‘illari Yoqubga Yusufning hamma gaplarini aytib bo‘lib, “Otamni Misrga olib kelinglar”, deb Yusuf yuborgan aravalarni ko‘rganda, Yoqubning ruhi tetiklashdi.

²⁸ — Xudoga shukr, o‘g‘lim Yusuf tirik ekan, menga shuning o‘zi kifoya, — dedi Yoqub, — o‘lmasimdan burun borib uni ko‘rib qolay.

46-BOB

Yoqub va uning oilasi Misrga ketadi

¹ Shunday qilib, Yoqub^a butun mol–mulkini olib, yo‘lga chiqdi. U Bershevaga^b yetib kelib, otasi Is‘hoqning Xudosa qurbonliklar qildi. ² Tunda Xudodan Yoqubga vahiy keldi:

— Yoqub! Yoqub!

— Labbay! — dedi u.

³ — Men Xudoman, otangning Xudosiman, — dedi Xudo. — Qo‘rqmasdan Misrga boraver, Men u yerda sendan buyuk xalq yarataman. ⁴ Men sen bilan birga Misrga borib, Sening naslingni u yerdan O‘zim olib chiqaman. Sen Yusufning qo‘lida jon berasan.

⁵ So‘ngra Yoqub Bershevan ketdi. O‘g‘illar otasini, bolalarini, xotinlarini fir‘avn yuborgan aravalarga o‘tqazdilar. ⁶ Ular Kan‘onda orttirgan chorvasini, hamma mol–mulkini olib, Misrga ketdilar. Yoqub va uning hamma oila a‘zolari ⁷ — o‘g‘illari, qizlari va nabiralari ketdilar.

⁸ Misrga ketgan Isroil xalqi, ya‘ni Yoqub naslining ismlari quyidagichadir:

Yoqubning Leaxdan ko‘rgan nasli

Yoqubning to‘ng‘ich o‘g‘li Ruben va ⁹ uning o‘g‘illari — Xano‘x, Palluv, Xazron va Karmi.

¹⁰ Shimo‘n va uning o‘g‘illari — Yamuvol, Yomin, Oxad, Yoxin, Zo‘xar va Shovul. (Shovulning onasi Kan‘onlik edi.)

¹¹ Levi va uning o‘g‘illari — Gershon, Qohot, Marori.

¹² Yahudo va uning o‘g‘illari — G‘ur, O‘nan, Shelo, Paraz va Zerax. (Lekin G‘ur va O‘nan Kan‘on yurtida vafot etgan edilar^c.)

Paraz va uning o‘g‘illari — Xazron va Xomul.

¹³ Issaxor va uning o‘g‘illari — To‘lo, Puvax, Yoshuv^d va Shimron.

¹⁴ Zabulun va uning o‘g‘illari — Sared, Elo‘n va Yaxliyo.

¹⁵ Yoqubning Leaxdan ko‘rgan ana shu nasli va qizi Dina Paddon–Oramda^e tug‘ilgan edilar.

Yoqubning Leaxdan tarqalgan nasli jami bo‘lib o‘ttiz uch kishi edi.

Leaxning cho‘risi Zilpodan Yoqubning ko‘rgan nasli

¹⁶ Gad va uning o‘g‘illari — Zafo‘n^f, Xagi, Shuno, Ezbo‘n, Eri, Aro‘d^g va Erali.

¹⁷ Osher va uning o‘g‘illari — Yimnax, Yishvo, Yishvi va Bariyo. Bularning Serax degan singillari ham bor edi. Bariyoning o‘g‘illari — Xaber va Malxiyo.

¹⁸ Yoqubning Zilpodan tug‘ilgan nasli ana shulardir. Lobon qizi Leaxga Zilponi cho‘ri qilib bergan edi. Ular hammasi bo‘lib o‘n olti kishi edi.

Yoqubning Rohiladan ko‘rgan nasli

¹⁹ Yoqubning xotini Rohiladan tug‘ilgan o‘g‘illar — Yusuf bilan Benyamin.

²⁰ Yusuf Misr yurtida xotini Osanatdan Manashe va Efrayimni ko‘rdi. Osanat On shahrining^h ruhoniysi Po‘tiferoning qizi edi.

²¹ Benyamin o‘g‘illari — Belax, Boxir, Oshbol, Gera, No‘mon, Exi, Ro‘sh, Mupim, Xupim va Ard.

^a 46:1 Yoqub — ibroniycha matnda *Isroil*, Yoqubning yana bir ismi (shu bobning 2, 30–oyatlarida ham bor). 32:27-28 ga qarang.

^b 46:1 Bersheva — shu yerda Xudo Yoqubning otasi Is‘hoqqa zohir bo‘lgan, Is‘hoq Xudoga atab bir qurbongoh qurgan edi (26:23-25 ga qarang).

^c 46:12 ...G‘ur va O‘nan Kan‘on yurtida vafot etgan edilar — 38:6-10 ga qarang.

^d 46:13 Yoshuv — Samariya Tavroti qo‘lyozmalaridan, ba‘zi qadimiy grekcha tarjima qo‘lyozmalaridan. Ibroniycha matnning “Sahroda” 26:24 da ham shu singari yozilgan. Ibroniycha matnning bu oyatida esa *Yo‘v* deyilgan.

^e 46:15 Paddon–Oram — 25:20 izohiga qarang.

^f 46:16 Zafo‘n — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Zifyon* (“Sahroda” 26:15 ga qarang).

^g 46:16 Aro‘d — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Aro‘di* (“Sahroda” 26:17 ga qarang).

^h 46:20 On shahri — 41:45 izohiga qarang.

²² Yoqubning Rohiladan tarqalgan nasli ana shulardir. Ular hammasi bo'lib o'n to'rt kishi edi.

Rohilaning cho'risi Bilxaxdan Yoqubning ko'rgan nasli

²³ Dan va uning o'g'li — Xushim.

²⁴ Naftali va uning o'g'illari — Yaxzayol, Go'no, Izar va Shillem.

²⁵ Yoqubning Bilxaxdan tarqalgan nasli ana shulardir. Bilxaxni Lobon qizi Rohilaga cho'ri qilib bergan edi. Hammasi bo'lib yetti kishi edi.

²⁶ Yoqub bilan birga Misrga kelgan uning nasli hammasi bo'lib oltmish olti kishi^a edi. Kelinlari bu hisobga kirmasdi. ²⁷ Yusuf Misrda ikki o'g'il ko'rgan edi. Shunday qilib, Yoqub xonadonidan Misrga kelganlar hammasi bo'lib yetmish kishi^b edi.

Yoqub va uning xonadoni Misrda

²⁸ Yoqub Yahudoga: “Yusuf bizni Go'shen yerlariga^c boshlab borsin”, deb oldin uni Yusufning oldiga jo'natgan edi. Ular Go'shenga yetib kelganlaridan keyin, ²⁹ Yusuf aravasini qo'shib, otasini kutib olish uchun Go'shenga ketdi. Yusuf otasini ko'rishi bilanoq, uni quchoqlab, bo'yniga osilib, uzoq yig'ladi. ³⁰ Yoqub Yusufga:

— Tirik ekaningni ko'zlarim bilan ko'rdim, endi o'lsam ham armonim yo'q, — dedi. ³¹ Yusuf akalariga, otasi xonadonining qolgan ahliga dedi:

— Men borib, fir'avnga: “Kan'on yurtidan aka-ukalarim, otamning qolgan oila a'zolari mening oldimga kelishdi”, deb xabar berayin. ³² Men fir'avnga yana: “Ular cho'pon, chorvadorlik bilan shug'ullanishadi, mol-qo'ylarini, bor mulkini olib kelishibdi”, deb aytayin. ³³ Fir'avn sizlarni chaqirib: “Kasb-koringiz nima?” deb so'rab qolsa, ³⁴ unga: “Qullaringiz — bizning yoshligimizdan hozirgacha cho'ponlik bilan mashg'ulmiz, ota-bobolarimiz ham cho'pon bo'lib o'tishgan”, deb aytinglar. Toki Go'shen yerlariga o'mashib olishlaringizga u ijozat bersin. Chunki Misrliklar cho'ponlardan hazar qilishadi.

47-BOB

¹ Shundan keyin, Yusuf fir'avnning huzuriga borib, shunday dedi: “Mening otam, aka-ukalarim mol-qo'ylarini, butun mulkini olib, Kan'on yurtidan kelishdi. Ular hozir Go'shen yerlarida^d.” ² Yusuf akalaridan beshtasini fir'avn huzuriga chiqardi. ³ Fir'avn ulardan:

— Kasb-koringiz nima? — deb so'radi.

— Qullaringiz — bizning kasbimiz cho'pon, ota-bobolarimiz ham cho'pon o'tishgan, — deb javob berishdi ular fir'avnga. ⁴ — Biz, Misrda istiqomat qilib tursak, deb keldik. Chunki qo'y-echkilarimiz uchun Kan'onda yaylov yo'q, u yerda og'ir qahatchilik. Siz, janobi oliylaridan iltimosimiz shuki, biz, qullaringizga, Go'shen yerlarida istiqomat qilib turishimiz uchun ijozat bersangiz.

⁵ Shunda fir'avn Yusufga dedi:

— Otang, akalaring sening oldingga kelishgan ekan, ⁶ ana, Misr yurti ularniki. Ularni yurtning eng yaxshi yeriga — Go'shen yerlariga joylashtir. Agar ularning orasida uddaburonlari bo'lsa, mening chorvamni ham ularga topshirib qo'y.

⁷ So'ng Yusuf otasi Yoqubni boshlab kelib, fir'avn huzuriga olib kirdi. Yoqub fir'avnni duo qildi^e.

⁸ — Yoshingiz nechada? — deb so'radi fir'avn Yoqubdan.

⁹ — Bir yuz o'ttiz yildan beri bu dunyoda mehmonman, — dedi Yoqub fir'avnga. — Ota-bobolarim ham bu dunyodan mehmon bo'lib o'tdilar. Lekin mening hayotim tez va qiyinchilik bilan kechdi, men hali ota-bobolarim yoshiga yetmadim.

¹⁰ Shundan keyin Yoqub fir'avnni yana duo qilib, uning huzuridan chiqdi. ¹¹ Fir'avn amr berganday, Yusuf

^a 46:26 oltmish olti kishi — oltmish olti soniga shu bobning 8-25-oyatlarida aytilgan ro'yxatdagi yetmishta odam kiradi (shu bobning 15, 18, 22, 25-oyatlariga qarang). Kan'on yurtida vafot etgan G'ur va O'nan ro'yxatdagi yetmishta odamdan olib tashlangan (shu bobning 12-oyatiga qarang). Yusuf, Manashe va Efrayim ham ro'yxatdan olib tashlangan (ular allaqachon Misrda edilar). Dina ro'yxatdagilarga qo'shib sanalmagan, lekin o'sha songa qo'shilgan (shu bobning 15-oyatiga qarang). Shunday qilib, hammasi bo'lib oltmish olti kishi.

^b 46:27 yetmish kishi — yetmish soniga shu bobning 8-25-oyatlarida aytilgan ro'yxatdagi yetmishta odam kiradi (shu bobning 15, 18, 22, 25-oyatlariga qarang). Kan'on yurtida vafot etgan G'ur va O'nan ro'yxatdagi yetmishta odamdan olib tashlangan (shu bobning 12-oyatiga qarang). Yoqubning o'zi va Dina ro'yxatdagilarga qo'shib sanalmagan, lekin o'sha songa qo'shilgan (shu bobning 15-oyatiga qarang). Shunday qilib, hammasi bo'lib yetmish kishi.

^c 46:28 Go'shen yerlari — 45:10 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

^d 47:1 Go'shen yerlari — 45:10 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

^e 47:7 ...fir'avnni duo qildi — yoki fir'avnga hurmat bajo ayladi.

otasini, akalarini Misrdagi eng yaxshi yerlarga — Ramzes shahri yaqinidagi yerlarga^a joylashtirdi. ¹² Yusuf otasini, aka-ukalarini, otasining jamiki xonadoni ahlini, ularning miqdoriga qarab, oziq-ovqat bilan ta'minladi.

Qahatchilik

¹³ Qahatchilik tobora kuchayib boraverdi. Qahatchilik Misr va Kan'on yurtini xarob qildi. ¹⁴ Yusuf donni kumushga^b almashtirib, Misrdagi va Kan'ondagi bor kumushlarni yig'ib oldi. U kumushlarni fir'avnning xazinasiga olib kelib to'playverdi. ¹⁵ Misr va Kan'on xalqlari kumushlarini sarf qilib bo'ldi. Hamma Misrliklar Yusufning huzuriga kelishardi. "Kumushlarimiz tugadi, lekin bizga don bersinlar! Janoblarining ko'z o'ngilarida o'lib ketmaylik!" deb yalinishardi. ¹⁶ Yusuf esa ularga: "Agar kumushlaringiz tugagan bo'lsa, mol-holingizni olib kelinglar, evaziga don beraman", deb javob qilardi. ¹⁷ Shunday qilib, ular chorvasini Yusufga olib kelishardi. Yusuf ularning otlarini, qo'y-echkilarini, podalarini, eshaklarini olib, evaziga don berardi. O'sha yili Yusuf ularning chorvasini olib, evaziga yegulik berdi. ¹⁸ Kelgusi yili ular yana Yusufning huzuriga kelishib, hasrat qilishdi: "Biz janobi oliylaridan yashirib nima ham qilardik: kumushlarimiz tugagan, mol-qo'ylarimiz o'zlariniki bo'ldi. Janobi oliylariga tanamizu yerimizdan tashqari beradigan narsamiz qolmadi. ¹⁹ Janoblarining ko'z oldida o'zimiz ham, yerimiz ham nobud bo'lib ketmasin. O'zimizni ham, yerlarimizni ham sotib olib, evaziga don bersinlar. Biz yerlarimizni fir'avnga berib, o'zimiz unga qul bo'lishga tayyormiz. Hoziroq bizga don-dun bersalar, toki o'lmay tirik qolaylik, yerlarimiz tashlandiq bo'lib qolmasin."

²⁰ Shunday qilib, Yusuf Misrdagi jamiki yerlarni fir'avn uchun sotib oldi. Qahatchilik nihoyatda kuchayganidan, hamma Misrliklar dalalarini Yusufga sotdilar. Ularning hamma yerlari fir'avnniki bo'lib qoldi. ²¹ Shu tariqa Misrning bu chetidan u chetigacha bo'lgan hamma xalq fir'avnga qul bo'lib qoldi.^c ²² Yusuf faqat ruhoniylarning yerlarinigina sotib olmadi. Chunki ularga fir'avn tomonidan oziq-ovqat tayinlangan bo'lib, yerlarini sotishlariga zarurat yo'q edi. ²³ Shundan so'ng Yusuf xalqqa aytdi:

— O'zlaringiz ham, yerlaringiz ham endi fir'avnniki. Mana sizlarga urug', dalaga ekinglar. ²⁴ Hosilni yig'ib olganlaringizda, beshdan birini fir'avnga berasizlar, beshdan to'rt qismi o'zlaringizniki bo'ladi, kelgusi yil hosili uchun urug'lik qilasizlar, bola-chaqalaringiz bilan yeb, tirikchilik qilasizlar.

²⁵ — Siz bizga iltifot ko'rsatdingiz, Siz bizning hayotimizni saqlab qoldingiz, janobi oliylari! — deb aytdi xalq. — Shuning uchun biz fir'avnga qul bo'lamiz.

²⁶ Fir'avn hosilning beshdan birini oladigan bo'ldi. Yusuf buni butun Misr yurti bo'ylab qonun qilib qo'ydi. Bu qonun bugungacha^d bor. Faqat ruhoniylarning yerlarigina fir'avnning mulki bo'lmadi, xolos.

Yoqubning oxirgi vasiyati

²⁷ Shunday qilib, Yoqub^e nasli Misrning Go'shen yerlariga o'rnashib qoldi. Yoqub nasli u yerda mulk orttirdilar, aholisi ko'payib bordi. ²⁸ Yoqub Misr yurtida 17 yil yashadi. U 147 yil umr ko'rdi.

²⁹ Yoqubning umri oxirlab qoldi. U o'g'li Yusufni chaqirib shunday dedi:

— Agar mendan rozi bo'lsang, qo'lingni sonim ostiga qo'y^f. "Sizning vasiyatingizni bajaraman", deb va'da ber. Oxirgi vasiyatim shuki, meni Misrda dafn qilmagin. ³⁰ Bu olamdan o'tganimdan keyin, jasadimni Misrdan olib ketib, ota-bobolarimning xilxonasiga^g dafn qil.

Yusuf, aytganingizday qilaman, deb va'da berdi. ³¹ Yoqub: "Mening oldimda qasam ich", deb talab qildi. Yusuf qasam ichdi. Yoqub o'z to'shagi ustida sajda qildi.

48-BOB

Yoqub Efrayim bilan Manasheni duo qiladi

¹ Bir kuni Yusufga: "Otangiz kasal", degan xabar yetib keldi. Yusuf ikkala o'g'lini — Manashe bilan Efrayimni yoniga olib, otasining huzuriga bordi. ² Yoqub Yusufning kelganini eshitgach, kuchini yig'ib, to'shagiga o'tirdi. ³ Yoqub Yusufga dedi:

^a 47:11 *Ramzes shahri yaqinidagi yerlar* — Go'shen yerlari boshqacha so'zlar bilan tasvirlangan. 45:10 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

^b 47:14 *kumush* — qadimgi paytlarda ma'lum o'lchamdagi kumush bo'laklari odatda pul birligi sifatida ishlatilgan.

^c 47:21 *...hamma xalq fir'avnga qul bo'lib qoldi* — Samariya Tavroti qo'lyozmalaridan, qadimiy grekcha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *hamma xalq shaharlarga ko'chirildi*.

^d 47:26 *bugungacha* — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^e 47:27 *Yoqub* — ibroniycha matnda *Isroil*, Yoqubning yana bir ismi (shu bobning 29, 31-oyatlarida ham bor). 32:27-28 ga qarang.

^f 47:29 *...qo'lingni sonim ostiga qo'y* — 24:2 izohiga qarang.

^g 47:30 *ota-bobolarimning xilxonasasi* — Yoqubning bobosi Ibrohim va otasi Is'hoq dafn qilingan Maxpaladagi g'orga ishora qilingan (25:9-10, 49:30-31 ga qarang).

— Qodir Xudo Kan'on yurtidagi Luz shahrida^a menga zohir bo'lgan va marhamat ko'rsatib, ⁴ shunday degan edi: “Men seni barakali qilib, naslingni ko'paytiraman. Men sendan ko'p xalqlarni yarataman. Bu yerni sendan keyin naslingga abadiy mulk qilib beraman.” ⁵ Men Misrga kelmasimdan avval Efrayim bilan Manashe bu yerda tug'ilgan edilar. Shu ikkala o'g'ling endi mening o'g'illarimdir. Ruben va Shimo'n menga qanday o'g'il bo'lsa, sening ikkala o'g'ling ham mening o'g'illarim bo'ladi. ⁶ Efrayim bilan Manashedan keyin tug'iladigan o'g'illaring esa o'zingniki bo'ladi. Tug'iladigan o'g'illaringga Efrayim va Manashega qarashli yerlardan meros berilsin. ⁷ Buni shu sababdan qilyapmanki, men Paddondan^b qaytib kelayotganimda, afsuski, onang Rohila Kan'on yurtida — Efratga yetib bormasdan yo'lda olamdan o'tgan edi. Men uni o'sha yerda — Efratga boradigan yo'l bo'yiga dafn qilganman. (Efrat hozir Baytlahm^c, deb yuritiladi.)

⁸⁻¹⁰ Bu paytga kelib Yoqubning^d ko'zlari keksalikdan xiralashgan, yaxshi ko'rmas edi. Yoqub Yusufning o'g'illarini ko'rganda, “Bular kimlar?” deb so'radi.

— Bular Xudo shu yerda menga bergan o'g'illarim, — deb javob berdi Yusuf.

— Menga yaqinroq olib kelgin ularni, duo qilayin.

Yusuf o'g'illarini otasiga yaqinroq olib bordi. Yoqub bolalarni bag'riga bosib, o'pdi. ¹¹ Yoqub Yusufga dedi:

— Men seni hech qachon ko'rmayman, deb o'ylagan edim. Ammo Xudo sening bolalaringni ham ko'rishni nasib etdi.

¹² Yusuf bolalarni otasining tizzasidan^e oldi va otasiga muk tushib ta'zim qildi. ¹³ Yusuf o'ng qo'li bilan Efrayimni ushlab, Yoqubning chap tomoniga, chap qo'li bilan Manasheni ushlab, Yoqubning o'ng tomoniga yaqinroq olib keldi. ¹⁴ Lekin Yoqub qo'llarini chalishtirdi—yu, o'ng qo'lini^f kenja o'g'il Efrayimning boshiga, chap qo'lini to'ng'ich o'g'il Manashening boshiga qo'ydi. ¹⁵ So'ngra Yusufni duo qildi^g:

“Ota–bobolarim Ibrohim va Is'hoqqa yo'l ko'rsatgan Xudo,

Umrin bo'yi mening cho'ponim bo'lgan Xudo,

¹⁶ Barcha ofatlardan meni saqlagan farishta

Bu bolalarga ham marhamat ko'rsatsin.

Mening nomim, bobom Ibrohim, otam Is'hoqning nomi

Shu bolalar orqali yashasin, yer yuzida ular lak–lak ko'paysin.”

¹⁷ Lekin otasi o'ng qo'lini Efrayimning boshiga qo'ygani Yusufga yoqmadi. Shuning uchun otasining o'ng qo'lini Efrayimning boshidan Manashening boshiga olib qo'ymoqchi bo'ldi.

¹⁸ — Bunday emas, ota, — dedi Yusuf, — bunisi to'ng'ichi, o'ng qo'lingizni uning boshiga qo'ying.

¹⁹ Lekin otasi rozi bo'lmadi:

— Bilaman, o'g'lim, bilaman. Manashening nasli ham buyuk xalq bo'ladi. Lekin Efrayimning avlodi Manashenikiga qaraganda yanada buyuk bo'lib, Efrayimning avlodidan ko'p xalqlar kelib chiqadi.

²⁰ Yoqub o'sha kuni Efrayim bilan Manasheni shunday deb duo qildi:

“Isroil xalqi sizlarning nomingizni aytar bir–birini duo qilganda,

Efrayim va Manasheday qilsin seni Xudo, deb aytganlarida.”

Shunday qilib, Yoqub Efrayimni Manashedan yuqori qo'ydi.

²¹ Shundan keyin Yoqub Yusufga dedi:

— Mening umrim oxirlab boryapti. Lekin Xudo sizlar bilan birga bo'ladi, sizlarni ota–bobolaringizning yeriga yana qaytarib olib boradi. ²² Shakamni^h esa akalaringga emas, senga beryapman. Bu hosildor yerlarni men qilichu kamonim bilan Amor xalqlaridan tortib olganmanⁱ.

^a 48:3 *Luz shahri* — Baytil shahrining oldingi nomi (28:19 va o'sha oyatdagi izohga qarang). O'sha shaharda Xudo Yoqubga ikki marta zohir bo'lgan edi (28:10-22, 35:1-15 ga qarang). Bu oyatda Yoqub Xudo unga ikkinchi marta zohir bo'lgani haqida gapiryapti.

^b 48:7 *Paddon* — Paddon–Oramning yana bir nomi. 25:20 izohiga qarang.

^c 48:7 *Baytlahm* — 35:19 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

^d 48:8-10 *Yoqub* — ibroniycha matnda *Isroil*, Yoqubning yana bir ismi (shu bobning 11, 13, 14, 21–oyatlarida ham bor). 32:27-28 ga qarang.

^e 48:12 *...tizzasidan...* — Yoqub Efrayim va Manasheni duo qilganda ular Yoqubning yonida yoki tizzalarining orasida turgan bo'lishlari mumkin. Ular ulg'aygan, Yoqub esa nihoyatda qarib qolgani uchun ularni tizzalarida ushlab o'tira olmagan bo'lishi mumkin.

^f 48:14 *o'ng qo'li* — o'ng qo'l kuchliroq hisoblangan, ko'proq baraka olib keladi, deb ishonishardi.

^g 48:15 *...Yusufni duo qildi...* — Yoqub Efrayim va Manasheni duo qilish orqali Yusufni duo qilgandi.

^h 48:22 *Shakam* — 12:6 izohiga qarang. Bu oyatda ishlatilgan ibroniycha so'z *ulush* yoki *tepaliklar* deb tarjima qilinishi ham mumkin.

ⁱ 48:22 *...men qilichu kamonim bilan Amor xalqlaridan tortib olganman* — 34:25-29 da bayon etilgan voqeaga ishora qilingan bo'lishi mumkin, lekin o'sha paytda Yoqub ikkala o'g'lining qilmishini qattiq tanqid qilgan edi (34:30 ga qarang). Kitobda yozilmagan boshqa bir hodisa nazarda tutilgan bo'lishi ham mumkin.

49-BOB

Yoqubning soʻnggi soʻzlari

¹ Yoqub oʻgʻillarini huzuriga chorlab dedi: “Yonimga kelinglar, kelgusida sizlarga nima boʻlishini aytay.

² Keling, quloq soling, ey, Yoqub oʻgʻillari,
Eshiting otangiz Isroilning soʻzlarini.

³ Ruben, sensan mening toʻngʻichim,
Quvvatimning ilk mevasi, ham qudratim,
Shuhratu qudratda yuksagi sensan.

⁴ Lekin dengiz toʻlqiniday betizginsan,
Bundan keyin aslo ustun boʻlmaysan.
Otangning yotogʻiga sen kirding,
Toʻshagimga chiqib, uni bulgʻading^a.

⁵ Shimoʻn bilan Levi hamtovoqlardir,
Jabr–jafu quroli qilichlaridir^b.

⁶ Hech qachon sherik boʻlmasman ularning fitnalariga,
Aslo qoʻshilmasman ularning yigʻinlariga.
Ular gʻazab ila oʻldirdilar insonlarni,
Rohatlanish uchun mayib qildilar hoʻkizlarni.

⁷ Laʼnat boʻlsin ularning rahmsiz gʻazabiga,
Laʼnat boʻlsin ularning beayov zulmlariga!
Tarqatib yuboraman ularni har tomonga,
Yoqubning yurtida — Isroilning yurtida.

⁸ Ey, Yahudo^c, seni madh etar birodarlaring,
Gʻanimlaring gardanida boʻlar qoʻllaring.
Senga taʼzim qilishar otangning oʻgʻillari.

⁹ Yahudo sherning bolasiga oʻxshar,
Oʻgʻlim, ovdan qaytib kelding sen,
Sherdek choʻkib, choʻzilib yotarsan.
Seni uygʻotmoqqa kim jurʼat etar?!

¹⁰ Yahudoning qoʻlidan ketmas saltanat hassasi,
Uning naslida qolar saltanat tamgʻasi,
Xalqlar unga oʻlpon keltirarlar^d,
Unga itoat etib taʼzim qilarlar.

¹¹ Eshagini u doim bogʻlaydi tokka,
Xoʻtikchani — tok novdasiga.
Sharobda yuvadi kiyimlarini
Aʼlo sharobda — koʻylaklarini^e.

¹² Sharobdan ham qora koʻzlari,
Sutdan ham oppoq tishlari^f.

¹³ Zabulun oʻrnashadi dengiz boʻyida,
Kemalarga u bandargoh^g boʻlajak.
Uning chegarasi Sidongacha^a borajak.

^a 49:4 ...*Toʻshagimga chiqib, uni bulgʻading* — 35:22 ga qarang.

^b 49:5 ...*Jabr–jafu quroli qilichlaridir* — 34:25-26 ga qarang. Bu yerda *qilich* deb tarjima qilingan ibroniycha soʻzning maʼnosi bahsli.

^c 49:8 *Yahudo* — bu ism ibroniychadagi *madh etar* soʻzlariga ohangdosh.

^d 49:10 ...*Xalqlar unga oʻlpon keltirarlar...* — yoki *saltanat hassasining egasi kelgunga qadar* yoxud *hukmdor kelgunga qadar*. Ibroniycha matndagi soʻzma–soʻz tarjimasi — *Shiloʻ kelgunga qadar*. Shiloʻ Isroilning shimolidagi bir joy edi. Yoshua davridan tortib Shomuil davriga qadar Muqaddas chodir va Ahd sandigʻi Shiloʻda oʻrnatilgan edi (“Yoshua” 18:1, “Hakamlar” 18:31, “1 Shohlar” 1:24, 4:3 ga qarang). *Shiloʻ* soʻzining bu oyatdagi maʼnosi bahsli.

^e 49:11 *Sharobda yuvadi...koʻylaklarini* — Bu iboraning koʻchma maʼnosi: Yahudo barakali va boy–badavlat boʻlib, moʻl uzum hosiliga ega boʻlishini bildiradi.

^f 49:12 *Sharobdan ham qora koʻzlari, Sutdan ham oppoq tishlari* — bu iboraning koʻchma maʼnosi: Yahudoning sharob va suti moʻl boʻlishini bildiradi. Sharob va sutning moʻlligi barakatning belgisi edi.

^g 49:13 *bandargoh* — kemalar toʻxtaydigan joy, port.

- ¹⁴ Issaxor qo‘rada^b o‘rnashib yotgan,
Kuchli eshakka o‘xshar.
- ¹⁵ Ko‘rsaki, o‘rnashgan yeri naqadar yaxshi,
Juda yoqimli ekan bu joylar.
Yukni ko‘tarmak chun yelkasin tutdi,
Og‘ir mehnatga u qul bo‘lib qoldi.
- ¹⁶ Isroil qabilasining bittasi bo‘lib,
Dan^c o‘z xalqini hukm qiladi.
- ¹⁷ Dan yo‘lda yotgan bir ilon bo‘ladi,
So‘qmoqda cho‘zilib yotgan zaharli ilon.
Otlarning to‘pig‘ini u chaqib olar,
Chavandoz yiqilar, chalqancha tushar.
- ¹⁸ Sendan najot kutarman, ey, Egam!^d
- ¹⁹ Gadni^e talab ketadi bosqinchilar,
Gad ularning izidan bostirib borar.
- ²⁰ Osher tansiq taom yetishtirar,
Shohona noz–ne‘matlar tayyorlar.
- ²¹ Naftali ozod yurgan ohuga o‘xshar,
Ajoyib ohuchalar dunyoga keltirar^f.
- ²² Yusuf o‘xshar serhosil tokka —
Buloq bo‘yidagi serhosil uzumga.
Uning novdalari devordan oshib o‘tar^g.
- ²³ Rahmsiz kamonchilar unga hujum qilishdi,
O‘q otishdi unga, qattiq siqishdi.
- ²⁴ Lekin Yusufning kamoni tarang tortildi,
Uning qo‘llari ham chaqqonlashdi
Yoqubning Quدراتli Xudosi kuchi tufayli,
Isroilning Cho‘poni, Qoyasi tufayli.
- ²⁵ Otangning Xudosi senga madad bergay,
Qodir Xudo senga marhamat ko‘rsatgay
Yuqoridagi osmon barakatlari ila,
Yer qa‘ridan chiqqan suvning barakatlari ila,
Ona ko‘kragiyu pushtining barakati ila.
- ²⁶ Abadiy tog‘lar barakatidan^h ham,
Va qadim tepaliklar ne‘matidan ham,
Otangning duolari kuchlidir.
Bu barakatlar Yusufga nasib etur,
Birodarlari ichra u yo‘lboshchi bo‘lur.
- ²⁷ Benyamin och bo‘riga o‘xshar,
Sabohda u o‘ljasini yamlab yutar,
Oqshomda u topganini bo‘lishar.”

²⁸ Isroilning o‘n ikki qabilasi ana shular bo‘lib, otasi ularni duo qilganda, yuqoridagi so‘zlarni aytgan edi.

^a 49:13 *Sidon* — O‘rta yer dengizi bo‘yidagi qadimgi Finikiyaga qarashli shahar bo‘lib, hozirgi Livan mamlakatining janubiy hududini tashkil qiladi.

^b 49:14 *...qo‘rada...* — yoki *xurjunlar orasida*.

^c 49:16 *Dan* — ibroniychada ma‘nosi *hukm qildi*. Bu ism ibroniychadagi *hukm qiladi* so‘zlariga ohangdosh.

^d 49:18 *Sendan najot kutarman, ey Egam!* — bu so‘zlar duodan bo‘lak. Yoqub Egamizga qilgan iltijosi yoki muallifning gapi bo‘lishi mumkin.

^e 49:19 *Gad* — bu ism ibroniychadagi *bosqinchilar* va *talab ketadi* so‘zlariga ohangdosh.

^f 49:21 *...Ajoyib ohuchalar dunyoga keltirar* — yoki *u yoqimli so‘zlarni aytar*.

^g 49:22 *Yusuf o‘xshar serhosil tokka...novidalari devordan oshib o‘tar* — yoki *Yusuf o‘xshar qulonga* — *Buloq bo‘yidagi qulonga*. Qirlardagi qulondaydir u.

^h 49:26 *Abadiy tog‘lar barakatidan...* — Qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnda *ajdodlarning barakatidan*.

Har birini o'ziga loyiq tarzda duo qildi.

Yoqub vafot etib, dafn qilinadi

²⁹ Shundan so'ng Yoqub o'g'illariga vasiyat qildi:

— Mening kunim bitib boryapti. Meni Xet xalqidan Efro'nning dalasidagi g'orga — ota-bobolarim yoniga dafn qilinglar. ³⁰ O'sha g'or Kan'on yurtida, Mamre sharqida joylashgan Maxpaladagi dalada. Ibrohim bu dalani Efro'ndan qabriston uchun sotib olgan. ³¹ U yerga bobom Ibrohim bilan buvim Sora dafn qilingan^a, Otam Is'hoq bilan onam Rivqo ham u yerga dafn qilingan. U yerga men Leaxni dafn qilganman. ³² Bobom Ibrohim Xet xalqidan^b sotib olgan g'or o'shadir.

³³ Yoqub o'g'illariga vasiyat qilib bo'lgach, yana to'shagiga yotdi—yu, joni uzilib, ota-bobolari yoniga ketdi.

50-BOB

¹ Yusuf o'zini otasining ustiga tashlab, yig'laganicha, uni o'pdi. ² Yusuf qo'l ostidagi tabiblariga: “Otamning jasadini mo'miyolanglar!” deb amr berdi. Tabiblar Yoqubning^c jasadini mo'miyolashdi. ³ Ular bu ish uchun qirq kun vaqt sarf qildilar. Chunki mo'miyolash uchun shuncha vaqt talab qilinardi. Misrliklar Yoqub uchun yetmish kun aza tutishdi.

⁴ Aza muddati tugagach, Yusuf fir'avnning a'yonlari huzuriga kelib, dedi:

— Agar men sizlarning iltifotingizga sazovor bo'lsam, fir'avn janobi oliylariga shu gaplarni yetkazsangizlar: ⁵ “Otam menga qasam ichirib, olamdan o'tganimdan keyin, jasadimni Kan'on yurtiga olib borib, o'zim uchun men qazigan qabrga dafn qil, deb aytgan. Endi otamni dafn qilgani borishimga ijozat bersalar. Otamni dafn qilganimdan keyin qaytib kelaman.”

⁶ — Mayli, boraver, — deb ijozat berdi fir'avn, — qasamni ado qilib, otangni dafn qilib kel.

⁷ Shunday qilib, Yusuf otasini dafn qilgani jo'nadi. Fir'avnning hamma a'yonlari — saroyidagi amaldorlar, Misr yurtidagi barcha amaldorlar Yusuf bilan birga ketishdi. ⁸ Shuningdek, Yusufning barcha oila a'zolari, aka-ukalari, otasining qolgan xonadoni ahli ham Yusuf bilan birga ketishdi. Faqat ularning bolalari, qo'y-echkilari, podalari Go'shen yerlarida^d qoldirildi. ⁹ G'oyat katta jamoa Yusufga hamroh bo'ldi. U bilan bir talay aravakashlar va jang aravalar ham ketdi. ¹⁰ Ular Iordan daryosi sharqidagi Otad degan xirmonga yetib keldilar. U yerda uzoq vaqt og'ir ta'ziya marosimi o'tkazdilar. Shunday qilib, Yusuf otasi uchun yetti kun aza marosimi o'tkazdi. ¹¹ Kan'on xalqlari bu yerdagi aza marosimini ko'rib: “Misrliklar qanday og'ir aza marosimi o'tkazayptilar—al!” deb aytdilar. Shuning uchun bu joyga Ovil-Misrayim^e, deb nom qo'ydilar. ¹² Shunday qilib, Yoqub o'g'illariga qanday vasiyat qilgan bo'lsa, o'g'illari otalarining vasiyatini to'la-to'kis bajardilar. ¹³ Ular otalarining jasadini Kan'on yurtiga olib kelib, Maxpaladagi dalada joylashgan g'orga dafn qildilar^f. Ibrohim o'z oilasiga qabriston uchun Xet xalqidan Efro'ndan sotib olgan Mamre sharqidagi g'or shudir. ¹⁴ Yusuf otasini dafn qilgandan keyin, aka-ukalarini, otasini dafn qilgani birga kelgan hamrohlarini ergashtirib Misrga qaytdi.

Yusuf aka-ukalariga tasalli beradi

¹⁵ Otalari vafot etgandan keyin, Yusufning akalari: “Biz Yusufga yomonlik qilgan edik, endi u o'sha yomonliklarimiz uchun kek saqlab yurgan bo'lsa, bizdan o'ch oladi”, deb qo'rqa boshladilar. ¹⁶ Shuning uchun ular Yusufga shunday xabar yubordilar: “Otamiz vafotidan oldin bizga, ¹⁷ Yusufning huzuriga borib aytinglar, men undan o'tinaman, sizlar unga qarshi qilgan og'ir jinoyatlaringizni unutsin, deb aytgan edilar. Iltimos qilamiz, otang Xudosining bu qullari qilgan jinoyatlarni unutgin.” Yusuf shu xabarni eshitganda, yig'lab yubordi. ¹⁸ Keyin akalari ham kelib: “Biz sening qullaringimiz”, deb Yusufning oyoqlariga yiqildilar. ¹⁹ Lekin Yusuf akalariga:

— Qo'rqmanglar, men sizlarni hukm qilib, jazolaydigan Xudo emasman—ku! — dedi. ²⁰ — Xudo bugun qilayotganday, son-sanoqsiz xalqni saqlab qolishi uchun, sizlar qilgan yomonlikni yaxshi tomonga o'zgartirdi. ²¹ Shuning uchun qo'rqmanglar, men o'zlaringizni ham, bola-chaqalaringizni ham boqaman.

Yusuf akalariga muloyim gapirib, ularga tasalli berdi.

^a 49:31 U yerga bobom Ibrohim bilan buvim Sora dafn qilingan... — 23:17-20, 25:9-10 ga qarang.

^b 49:32 Xet xalqi — ibroniycha matnda Xet nasli (10:15 ga qarang).

^c 50:2 Yoqub — ibroniycha matnda Isroil, Yoqubning yana bir ismi (32:27-28 ga qarang).

^d 50:8 Go'shen yerlari — 45:10 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

^e 50:11 Ovil-Misrayim — ibroniychada ma'nosi misrliklarning qayg'usi.

^f 50:13 ...Maxpaladagi dalada joylashgan g'orga dafn qildilar — 47:30 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

Yusuf vafot etadi

²² Shunday qilib, Yusuf, uning aka–ukalari, ularning oilalari Misrda yashab qoldilar. Yusuf 110 yil umr ko‘rdi. ²³ Yusuf Efrayimning nevara–chevaralarini ham ko‘rdi. Manashening o‘g‘li Moxirning bolalari tug‘ilganda, Yusuf hayot edi. Yusuf bu bolalarni ham farzandlari qatoriga qabul qildi.

²⁴ “Mening umrim oxirlab boryapti”, dedi Yusuf aka–ukalariga. “Lekin Xudo sizlarni kuzatib turadi, sizlarni bu yurtdan olib chiqib, Ibrohim, Is‘hoq va Yoqubga beraman, deb qasam ichgan yurtga qaytarib olib boradi.” ²⁵ So‘ng Yusuf Isroil urug‘lariga qasam ichdirib: “Xudo sizlarning oldingizga kelganda, sizlar mening suyaklarimni bu yerdan olib ketinglar”, dedi. ²⁶ Yusuf 110 yil yashab, olamdan o‘tdi. Uning jasadini mo‘miyolab, Misrda bir tobutga soldilar.

CHIYISH

Kirish

Bu kitobning nomi Eski Ahdning qadimgi grekcha tarjimasidagi nomidan olingan bo'lib, "chiqib ketmoq" ma'nosini bildiradi. Bu kitobda Egamiz O'z xalqi Isroilni qanday qilib qullikdan ozod qilgani, ularni Misrdan olib chiqqani to'g'risida hikoya qilinadi.

"Chiqish" kitobi: "Egamiz tanho, haqiqiy Xudodir, barcha yaratilganlarning hukmdoridir", deb ta'lim beradi. Egamiz biror ishni amalga oshirishga qaror qilganda, hech kim Uni to'xtata olmaydi.

"Chiqish" kitobini uch qismga bo'lish mumkin. Birinchi qismdagi aksariyat voqealar (1-13-boblar) Misr yurtida ro'y beradi. Isroil xalqi bu yerda fir'avnga qul bo'lib xizmat qilardi. Egamiz O'z xalqining yordam so'rab qilgan nolalarini eshitadi. Ularni ozod qilish uchun Musoni tanlaydi. Muso asli Isroil xalqidan bo'lib, Misr malikasi uni o'g'il qilib asrab olgan edi.

Muso fir'avndan, Isroil xalqini ozod qil, deb talab etganda, fir'avn rad javobini beradi. Shuning uchun Egamiz Misrga o'nta ofat yuborishi to'g'risida Musoga aytadi. Bu ofatlar ko'pincha "o'nta o'lat", deb ham aytiladi. Oxiri, fir'avn Isroil xalqiga Misrdan chiqib ketishga ijozat beradi.

Kitobning ikkinchi qismida (14-18-boblar) Isroil xalqi Xudoning muqaddas tog'i — Sinayga yo'l olganlarida boshlaridan kechirgan voqealar bayon qilinadi. Misr fir'avni Isroil xalqini ozod qilish fikridan darrov qaytib, lashkarlariga ularni tutib kelish haqida farmon beradi. Lekin Egamiz Isroil xalqini himoya qilib, Misr lashkarini qirib tashlaydi. So'ngra Isroil xalqi sahro bo'ylab yurganda, Egamiz ularni oziq-ovqat va suv bilan ta'minlaydi.

Kitobning oxirgi qismidagi voqealar (19-40-boblar) Sinay tog'ida yuz beradi. Egamiz bu tog'da Musoga zohir bo'lib, unga o'nta amrni, shuningdek, sajda qilish, qurbonlik keltirish, kundalik turmush to'g'risidagi qonunlarni, muqaddas chodir va chodirning jihozlarini hamda qurbongohlarni yasash, ruhoniylik liboslari to'g'risidagi ko'rsatmalarni beradi. Bu qismda xalq but yasab, o'nta amrning birinchisiga itoat etmagani to'g'risida ham hikoya qilinadi: "Men sizlarni Misrdagi qullikdan olib chiqqan Egangiz Xudoman. Mendan boshqa xudolarga sajda qilmang." (20:2-3)

1-BOB

Misrliklar Isroil xalqiga zulm o'tkazadi

¹⁻⁴ Isroil^a o'g'illarining ismlari quyidagichadir: Ruben, Shimo'n, Levi, Yahudo, Issaxor, Zabulun, Benyamin, Dan, Naftali, Gad, Osher. Ular Yoqub bilan birga oilalarini olib, Misrga ketgan edilar. ⁵ O'shanda Yoqubning avlodi hammasi bo'lib yetmish^b kishidan iborat edi. Uning o'g'li Yusuf bu paytda Misrda yashardi.

⁶ Vaqti-soati yetib, Yusuf, uning aka-ukalari va o'sha avlodning hammasi olamdan o'tib ketdi. ⁷ Isroil nasli esa barakali bo'lib, borgan sari ko'payib boraverdi. Misr yurti ular bilan to'lib-toshdi.

⁸ O'sha paytda Misr taxtiga yangi fir'avn^c o'tirdi. U Yusuf to'g'risida hech narsa bilmasdi. ⁹ U o'z xalqiga shunday dedi:

— Qaranglar, Isroil xalqi bizga qaraganda ko'payib, kuchayib ketdi. ¹⁰ Qani, bir yo'lini topib, ularni ko'payib ketishdan to'xtataylik. Bo'lmasa, urush bo'lib qolganda, ular dushmanlarimizga qo'shilib, bizga qarshi urush qiladilar. Keyin yurtimizdan qochib ketadilar.

¹¹ Shunday qilib, Misrliklar nazoratchilar tayinlab, Isroil xalqini og'ir ishlarga majbur qildilar, tinkamadorini quritdilar. Isroil xalqi fir'avn uchun Pitom va Ramzes degan ombor shaharlarni^d qurib berdi.

¹² Lekin Misrliklar Isroil xalqiga qanchalik zulm o'tkazsalar ham, Isroil xalqi yana ham ko'payib yurt bo'ylab yoyilib borardi. Misrliklar bu ahvoldan qo'rquvga tushib qoldilar. ¹³⁻¹⁴ Ular Isroil xalqini zo'rlik bilan ayovsiz qul qilib, har turli dala ishlariga, loydan g'isht quyishga majburladilar. Misrliklar ularga shafqat qilmadilar.

¹⁵ Shifro va Puvo degan ibroniy doyalari bor edi. Misr fir'avni ularga shunday farmon berdi:

^a 1:1-4 Isroil — Yoqubning yana bir ismi ("Ibtido" 32:27-28 ga qarang).

^b 1:5 yetmish — "Ibtido" 46:8-27 ga va "Ibtido" 46:27 izohiga qarang.

^c 1:8 yangi fir'avn — taxtga o'tirgan yangi shoh sulolasiga ishora qilingan bo'lishi mumkin.

^d 1:11 ...Pitom va Ramzes...shaharlar... — Pitom shahri Muqaddas Kitobda faqat bir marta tilga olingan. Bu shaharning qayerda joylashgani aniq ma'lum emas, biroq u Misr shimolidagi Nil deltasining yerlarida joylashgan bo'lishi mumkin. Ramzes shahri keyinchalik o'sha joyda yashagan fir'avn Ramzes II nomi bilan atalgan mashhur shaharga ishora. Bu shahar ham Nil deltasining yerlarida joylashgan edi, lekin uning qayerda joylashgani aniq ma'lum emas.

¹⁶ — Ibroni ayollari ko'zi yoriyotgan paytda doyalik qilayotganingizda, yaxshilab e'tibor bering: chaqaloq o'g'il bo'lsa, o'ldiringlar, qiz bo'lsa, yashayversin.

¹⁷ Ikkala doya Xudodan qo'rqardi. Shuning uchun Misr fir'avnining farmoniga itoat etmasdan, o'g'il bolalarni o'ldirmadilar. ¹⁸ Misr fir'avni doyalarni chaqirib so'radi:

— Nimaga bunaqa qilyapsizlar? Nimaga o'g'il bolalarni tirik qoldiryapsizlar?

¹⁹ — Ibroni ayollari Misrlik ayollarga o'xshamaydilar, — deb javob berishdi doylalar. — Ular juda baquvvat, shuning uchun biz bormasimizdan oldin tug'ib qo'yyaptilar.

²⁰ Shuning uchun Xudo doyalarga marhamat qildi. Isroil xalqi ko'payib, yana ham kuchayaverdi.

²¹ Doylalar Xudodan qo'rqanlari uchun, Xudo ularni oilali qildi. ²² Shundan keyin fir'avn o'z xalqiga: "Ibroniylarda tug'ilgan har bir o'g'il bola Nil daryosiga uloqtirilsin, qiz bolalar esa yashayversin", deb farmon berdi.

2-BOB

Musoning tug'ilishi

¹ O'sha paytda Levi naslidan bir yigit bilan qiz oila qurdilar. ² Keyinchalik ayol homilador bo'lib, o'g'il tug'di. Ayol chaqaloqning chiroyliligini ko'rib, uni uch oy yashirib yurdi.

³ Lekin ayol chaqaloqni ortiq yashirib yurolmasligiga ko'zi yetgach, qamish savat oldi. Suv kirmasin, deb savatni qora saqich bilan suvadi. Keyin savatning ichiga chaqaloqni solib, savatni daryo bo'yidagi qamishzor orasiga qo'yib ketdi. ⁴ Chaqaloqning opasi^a esa: "Uning taqdiri nima bo'larkin", deb uzoqdan kuzatib turdi.

⁵ Shu paytda fir'avnning qizi daryo bo'yiga cho'milgani kelib qoldi. Kanizaklari esa daryo bo'yida yurishardi. Fir'avnning qizi birdan qamishzor orasidagi savatni ko'rib qoldi—da, cho'risiga: "Savatni olib kel!" deb buyurdi. ⁶ Fir'avnning qizi savatni ochib qarasaki, bir chaqaloq yig'lab yotgan ekan. "Bu ibroniy bolalaridan biri", dedi u. Chaqaloqqa rahmi keldi.

⁷ Chaqaloqning opasi shu paytda fir'avnning qizi oldiga kelib, undan so'radi:

— Borib, ibroniy ayollaridan birortasini chaqirib kelaymi? U enagalik qilib, sizga chaqaloqni boqib berardi.

⁸ — Mayli, bor, — dedi fir'avnning qizi. Qizcha borib, chaqaloqning onasini chaqirib keldi. ⁹ Fir'avnning qizi ayolga:

— Mana bu chaqaloqni olib bor, menga boqib ber, — dedi. — Qilgan xizmatning uchun haqini to'layman. Shunday qilib, ayol chaqaloqni olib ketdi va o'zi parvarish qildi.

¹⁰ Bola katta bo'lgach, ayol uni fir'avnning qiziga olib keldi. Fir'avnning qizi bolani o'ziga o'g'il qilib oldi. "Uni suvdan chiqarib olganman", deb ismini Muso^b qo'ydi.

Muso Midiyon yurtiga qochib ketadi

¹¹ Muso ulg'aygandan keyin, bir kuni qabiladoshlarini ko'rgani bordi. U qabiladoshlari qilayotgan og'ir mehnatni ko'rib yurgan edi. Bir Misrlik odam ibroniylardan — qabiladoshlaridan bittasini urayotganini ko'rib qoldi. ¹² Muso atrofga ko'z tashladi. Hech kim yo'qligiga ishonch hosil qilgach, Misrlik odamni o'ldirib, qumga ko'mib qo'ydi.

¹³ Keyingi kuni Muso yana o'sha yerga borganda, ikkita ibroniyning bir-biri bilan janjallashayotgani ustidan chiqib qoldi. Muso nohaqlik qilgan odamdan: "Nimaga birodaringni uryapsan?" deb so'radi.

¹⁴ Shunda haligi odam:

— Kim seni bizga hukmdor, hakam qilib qo'ydi? Misrlikni o'ldirganingday, meni ham o'ldirmoqchimisani? — dedi. O'sha zahoti Muso: "Bu ish oshkor bo'lib qolganga o'xshaydi", deb o'ylab qo'rqib ketdi. ¹⁵ Keyin fir'avn ham bu voqeani eshitib, Musoni o'ldirmoqchi bo'ldi. Lekin Muso fir'avndan qochib Midiyon yurtiga^c ketdi. U Midiyonga kelib, quduq yonida o'tirdi.

¹⁶ Midiyon yurti ruhoniysining yettita qizi bor edi. Qizlar otasining qo'y—echkilarini sug'orish uchun oxurlarga suv to'ldirgani kelib qoldilar. ¹⁷ Ammo bir nechta cho'pon kelib, qizlarni haydab yubordi. Shunda Muso qizlarni himoya qildi, ularning qo'ylarini sug'orishga ham yordamlashdi. ¹⁸ Keyin qizlar otalari

^a 2:4 opa — ya'ni Maryam ("Sahroda" 26:59 ga qarang).

^b 2:10 Muso — misrcha ism bo'lib, tug'ilgan degan ma'noni anglatadi. Bu ism ibroniychadagi *chiqarib olmoq* so'zlariga ohangdosh. Muso suvdan chiqarib olingan, keyinchalik Xudo Musoni yuborib, Qizil dengiz suvlari orqali Isroil xalqini Misrdan chiqarib olgan edi (13:17-14:31 ga qarang). Musoga qo'yilgan bu ism Xudoning Isroil xalqini Muso orqali ozod qilish haqidagi ilohiy rejasini ayon qiladi. Haqiqatdan, Muso Xudo tomonidan tanlangan xaloskor edi.

^c 2:15 *Midiyon yurti* — Misrdan sharqda joylashgan. Bu oyatda tilga olingan Midiyon yurtining qayerda joylashgani aniq ma'lum emas. Bu yurt Sinay yarim orolida yoki O'lik dengizning janubidagi yerlarda yo hozirgi Aqaba qo'ltig'ining sharqiy tomonida joylashgan bo'lsa kerak.

Yatroning^a yoniga qaytib keldilar.

— Nimaga bugun erta qaytib keldingizlar? — deb so‘radi Yatro qizlaridan.

¹⁹ — Misrlilik bir odam bizni cho‘ponlardan himoya qildi, — deb javob berishdi qizlar. — Buning ustiga, bizning o‘rnimizga suv tortib, qo‘ylarimizni ham sug‘ordi.

²⁰ — Qayerda o‘sha odam? — deb so‘radi Yatro qizlaridan. — Nimaga u odamni qoldirib keldingizlar? Boringlar, uni chaqirib kelinglar, biz bilan birga ovqatlansin.

²¹ Shunday qilib, Muso Yatronikida yashashga rozi bo‘ldi. Yatro esa Musoni qizi Zippuraga uylantirib qo‘ydi. ²² Zippura Musoga o‘g‘il tug‘ib berdi. Muso: “Men begona yurtida musofir bo‘lgan edim”, deb o‘g‘lining ismini Gershom^b qo‘ydi.

²³ Yillar o‘tdi. Bu orada Misr fir‘avni olamdan o‘tib ketdi. Isroil xalqi hamon qullikda azob chekar, madad so‘rab faryod qilardi. Ularning faryodi Xudoga yetib bordi. ²⁴ Xudo Isroil xalqining ohu nolalarini eshitdi. Ibrohim, Is‘hoq, Yoqub bilan ahd qilib bergan va‘dasi^c Uning yodida edi. ²⁵ Xullas, Xudo Isroil xalqining ahvolini ko‘rib, ularga achindi.

3-BOB

Xudo Musoni chaqiradi

¹ Musoning qaynatasi — Midiyon yurtining ruhoniysi bo‘lgan Yatro edi. Muso uning qo‘y–echkilarini boqib yurardi. U qo‘y–echkilarni sahroning g‘arb tomoniga haydab, Xudoning muqaddas tog‘i Sinayga^d borib qoldi. ² Birdan butadagi alangada Egamizning farishtasi Musoga zohir bo‘ldi. Muso hayron bo‘ldi: buta yonardi–yu, ammo yonib tugamasdi. ³ Muso: “Juda g‘alati–ku, borib, bir qaray–chi, buta nimaga yonib tugamayapti ekan”, deb o‘yladi. ⁴ Muso yaqinroq bordi, Egamiz uning kelayotganini ko‘rib, butaning orasidan: “Muso! Muso!” deb chaqirdi.

— Labbay, shu yerdaman, — deb javob berdi Muso.

⁵ — Endi bu yog‘iga kelma! Oyog‘ingdagi chorig‘ingni yech! — dedi Xudo. — Sen turgan joy muqaddas yerdir. ⁶ Men ota–bobolaring — Ibrohim, Is‘hoq va Yoqubning Xudosiman.

Muso Xudoga qarashdan qo‘rqib, darrov yuzini berkitib oldi.

⁷ Keyin Egamiz yana aytdi:

— Imoning komil bo‘lsin: xalqimning Misrda chekkan azoblarini ko‘rdim, madad so‘rab nazoratchilar zulmi dastidan qilgan faryodlarini eshitdim. Ha, xalqimning chekkan hamma azoblarini bilaman. ⁸ Shuning uchun Men xalqimni Misrliklarning zulmidan qutqargani keldim. Men ularni Misrdan olib chiqib, keng, unumdor, sut va asal oqib yotgan yurtga^e olib borgani keldim. Bu yerda Kan‘on, Xet, Amor, Pariz, Xiv va Yobus xalqlari yashaydi. ⁹ Xalqimning faryodi Menga yetib keldi. Misrliklar xalqimga qanchalik zulm o‘tkazayotganini ko‘rib turibman. ¹⁰ Qani, bo‘l, seni hozir Misr fir‘avni huzuriga yuboraman. Xalqim Isroilni Misrdan sen olib chiqasan.

¹¹ Shunda Muso Xudoga:

— Men kim bo‘libmanki, fir‘avning huzuriga borib Isroil xalqini Misrdan olib chiqsam?! — deb javob berdi. ¹² Xudo esa shunday dedi:

— Men sen bilan bo‘laman. Isroil xalqini Misrdan olib chiqqaningdan keyin, shu toqqa kelib, Menga sajda qilasizlar. Seni Men yuborganimning isboti shu bo‘ladi.

¹³ Ammo Muso Xudoga quyidagicha javob berdi:

— Isroil xalqi oldiga borib: “Sizlarning oldingizga ota–bobolaringizning Xudosi meni yubordi”, deb aytсам, ular “Kim U?”^f deb so‘raydilar–ku! O‘shanda men nima deb javob beraman?

^a 2:18 Yatro — ibroniycha matnda *Ruvel*, Yatroning yana bir ismi (3:1 ga qarang).

^b 2:22 *Gershom* — bu ism ibroniychadagi *u yerda musofir* so‘zlariga ohangdosh. Muso ilgari musofir bo‘lib yashagan, Isroil xalqi esa hamon musofir bo‘lib yashayotgan Misr yurtiga ishora qiladi.

^c 2:24 *Ibrohim, Is‘hoq, Yoqub bilan ahd qilib bergan va‘dasi...* — “Ibtido” 12:1-3, 26:2-5, 28:13-15 ga qarang.

^d 3:1 *Sinay* — ibroniycha matnda *Xorev*, Sinay tog‘ining yana bir nomi.

^e 3:8 *sut va asal oqib yotgan yurt* — nihoyatda hosildor yerni bildiruvchi ibora. Mo‘l–ko‘l sut mol uchun ko‘m–ko‘k yaylovlarning ko‘pligini bildiradi. Asal — xurmodan olinadigan quyuq, shirin murabboga ishora bo‘lishi mumkin. Murabboning mo‘lligi yaxshi hosil beradigan yerni bildiradi.

^f 3:13 “*Kim U?*” — Ibroniycha matndagi so‘zma–so‘z tarjimasida *Uning ismi nima?* Ibroniychada birortasining ismini bilish o‘sha odamning xarakteri va xulq–atvorini yaxshi bilish deganidir. Bu oyatdagi savol Xudoning ismini bilish uchun emas, balki Isroil xalqi va Muso o‘z ota–bobolarining Xudosi yanada yaxshiroq bilishlari uchundir. Muso o‘ziga berilgan kuch va hokimiyatga uncha ishonmay: “Men kim bo‘libman...?!” deb so‘ragan (shu bobning 11–oyatiga qarang). Muso endi Isroil xalqi ham o‘zidan: “Ota–bobolarimizning Xudosi kim?” deb so‘rashini kutyapti. Xudo qanday kuch va hokimiyatga ega? Qanday qilib U misrliklarga va ularning son–sanoqsiz xudolariga qarshilik qilib, fir‘avnga, Isroil xalqini qo‘yib yubor, deb ayta oladi? Yana shu bobning 14–oyatidagi izohga qarang.

¹⁴ — Men har doim bor bo‘lgan Xudoman^a, — deb javob berdi U. — Xalqim Isroilga: “Meni sizlarning oldingizga yuborgan — Men Borman”, deb aytasan. ¹⁵ Isroil xalqiga yana: “Meni sizlarning oldingizga ota-bobolaringiz — Ibrohim, Is‘hoq va Yoqubning Xudosi — Egamiz^b yubordi”, deb ayt. Mening ismim toabad shunday bo‘lsin. Unvonimni kelgusi avlodlar shunday deb aytin.

¹⁶ Xudo yana Musoga aytdi:

— Endi bor, xalqim Isroilning oqsoqollarini to‘plab, ularga: “Ota-bobolaringiz — Ibrohim, Is‘hoq va Yoqubning Xudosi — Egangiz menga zohir bo‘ldi”, deb ayt. Ularga shu gapimni yetkaz: “Imoningiz komil bo‘lsin: Misrliklar sizlarga qanday zulm o‘tkazayotganini Men ko‘rib, kuzatib turibman. ¹⁷ Endi va‘da berib aytamanki, sizlarni Misrda chekayotgan azob-uqubatlaringizdan xalos qilaman. Sizlarni Kan‘on, Xet, Amor, Pariz, Xiv va Yobus xalqlarining yerlariga, sut va asal oqib yotgan yurtga boshlab olib boraman.” ¹⁸ Isroil oqsoqollari senga quloq solishadi. Keyin Misr fir‘avni huzuriga ular bilan sen ham birga bor. Fir‘avnga shunday denglar: “Ibroniylarning Xudosi — Egamiz O‘zini bizga zohir qildi. Endi bizga ijozat ber, sahroda uch kun yo‘l yurib borib, Egamiz Xudoga qurbonliklar keltiraylik.” ¹⁹ Ammo kuchli bir qo‘l majburlamasa, Misr fir‘avni sizlarning ketishingizga ijozat bermasligini bilaman. ²⁰ O‘shanda Men qo‘limni cho‘zib, ularning orasida har xil ajoyibotlar ko‘rsataman, ajoyibotlarim bilan Misrni uraman. O‘shandan keyingina fir‘avn sizlarning ketishingizga ijozat beradi. ²¹ Men shunday qilamanki, xalqimga — sizlarga Misrliklar iltifot ko‘rsatadilar. Sizlar ketayotganlaringizda bo‘sh qo‘l bilan chiqib ketmaysizlar. ²² Isroil xalqidan har bir ayol Misrlik qo‘shnisidan yoki qo‘shnisining uyida istiqomat qilayotgan Misrlik ayoldan oltin va kumush taqinchoqlar, kiyim-kechaklar so‘rab oladi. O‘g‘illaringizni, qizlaringizni taqinchoqlaru kiyim-kechaklar bilan yasantirasizlar. Shunday qilib, Misrliklarning boyliklarini olib ketasizlar.

4-BOB

Egamiz Musoga mo‘jiza ko‘rsatish qudratini ato qiladi

¹ Shunda Muso:

— Isroil xalqi gapimga quloq solmasdan: “Egamiz senga zohir bo‘lmagan”, deb menga ishonmasa, unda nima qilaman? — deb so‘radi.

² — Qo‘lingdagi nima? — deb so‘radi Egamiz.

— Tayoq, — deb javob berdi Muso.

³ — Tayoqni yerga tashla! — deb amr qildi Egamiz. Muso tayoqni yerga tashlagan edi, tayoq ilonga aylanib qoldi. Muso darrov ilondan o‘zini olib qochdi.

⁴ Egamiz yana Musoga:

— Qo‘lingni uzatib, ilonning dumidan ushla! — deb amr berdi. Muso qo‘lini uzatib, ilonning dumidan ushlagan edi, shu zahoti ilon Musoning qo‘lida yana tayoqqa aylanib qoldi.

⁵ Shu mo‘jizani ko‘rsatasan! — deb amr berdi Egamiz, — toki Mening xalqim ota-bobolari — Ibrohim, Is‘hoq va Yoqubning Xudosi — Men senga zohir bo‘lganimga ishonsinlar.

⁶ So‘ngra Egamiz yana:

— Qo‘lingni qo‘yningga tiq! — deb amr berdi. Muso qo‘lini qo‘yniga tiqib, chiqargan edi, qo‘li moxov xastaligiga yo‘liqib, qorday oppoq bo‘lib qoldi.

⁷ — Qo‘lingni yana qo‘yningga tiq! — deb amr berdi Egamiz. Muso qo‘lini yana qo‘yniga tiqib chiqargan edi, qo‘li tanasining qolgan qismi singari, asl holiga qaytdi.

⁸ — Agar senga ishonmasalar yoki ko‘rsatgan birinchi mo‘jizangga e‘tibor bermasalar, ikkinchi mo‘jizaga ishonadilar, — dedi Egamiz. ⁹ — Gapingga quloq solmay, ikkala mo‘jizaga ham ishonmasalar, Nil daryosi suvidan olib, quruq yerga to‘k. Daryodan olib yerga to‘kkan suving qonga aylanadi.

¹⁰ — YO, Rabbim! — dedi Muso. — Men, quling, ilgari ham, hozir — sen bilan gaplasha boshlaganimdan buyon ham yaxshi gapira olmayman. Axir, mening tilim chuchuk, sekin gapiraman.

¹¹ Shunda Egamiz:

— Insonga til ato qilgan kim? — dedi. — Insonni kim soqov, kar, ko‘radigan yoki ko‘r qilib yaratadi? Men, Egangiz, emasmi?! ¹² Endi bor! Gaplashganingda, Men sen bilan birga bo‘laman. Nimani gapirishingni Men senga o‘rgatib turaman.

^a 3:14 Men har doim bor bo‘lgan Xudoman... — Ibroniycha matndagi so‘zma-so‘z tarjimasi — Men bor bo‘lgan Menman. Musoning savoliga javob sifatida Xudo O‘zini barcha hodisalar ustidan cheksiz kuch va hokimiyatga ega bo‘lgan — har doim bor bo‘lgan Xudo sifatida ayon qildi (yana shu bobning 15-oyati va o‘sha oyatdagi izohga qarang).

^b 3:15 Egamiz — ibroniychada YHVH (Yahveh deb talaffuz qilingan bo‘lishi mumkin), Xudoning atoqli ismi. YHVH ibroniychadagi men borman fe‘liga ohangdosh, bu fe‘l shu bobning 14-oyatida uch marta ishlatilgan. Ko‘pchilik olimlar YHVH ibroniycha bor bo‘lmoq fe‘lining ilk shakli bo‘lishi mumkin, deb tushunadilar. Bu tarjimada YHVH so‘zi Egam, Egamiz... deb tarjima qilingan (to‘laroq ma‘lumotga ega bo‘lish uchun lug‘atdagi “Xudoning ismlari”dan “Egam, Egamiz...”ga qarang).

¹³ — YO, Rabbim! — dedi Muso. — Iltijo qilaman: Mening o‘rnimga boshqasini yubora qolgin.

¹⁴ Shundan keyin Egamiz Musodan qattiq g‘azablanib dedi:

— Akang Horun bor–ku! U ham Levi naslidan. Bilaman, u gapga chechan. Ana, o‘zi ham senga peshvoz kelyapti. Akang seni ko‘rib xursand bo‘ladi. ¹⁵⁻¹⁶ Horun sening o‘rningga xalq bilan gaplashadi. Horun nima deyishi lozimligini sen aytasan. Sen u uchun Xudoga — Menga o‘xshagan bo‘lasan. Sizlar gapirganingizda, Men ikkovingiz bilan birga bo‘laman. Har ikkovingizga Men nima qilishingizni aytib turaman. ¹⁷ Mana bu tayog‘ingni qo‘lingga ol, bu mo‘jizalarni tayog‘ orqali ko‘rsatasan.

Muso Misrga qaytib boradi

¹⁸ Muso qaynatasi Yatronging oldiga qaytib kelib, unga dedi:

— Ijizat bering, Misrdagi qabiladoshlarimning yoniga qaytay. Borib bilay–chi, ular haliyam tirikmikan.

— Eson–omon bor, — deb Yatro u bilan xayrlashdi. ¹⁹ Muso hamon Midiyonda yashar ekan, Egamiz unga:

— Misrga qayt, sening joningni olmoqchi bo‘lganlarning hammasi olamdan o‘tib ketdi, — degan edi.

²⁰ Shunday qilib, Muso xotini bilan o‘g‘illarini eshakka mindirdi. Xudo, ol, deb tayinlagan tayoqni^a qo‘liga olib, Misrga boradigan yo‘lga chiqdi. ²¹ Egamiz Musoga yana shularni eslatdi:

— Misrga borganingda, Men bergan qudrat bilan sen fir‘avning ko‘zi oldida hamma ajoyibotlarni ko‘rsat. Men esa uning yuragini tosh qilib qo‘yaman. U xalqimning ketishiga ijizat bermaydi. ²² Keyin sen fir‘avnga Mening shu gapimni yetkaz: “Egamiz shunday aytmoqda:

— Isroil Mening to‘ng‘ich o‘g‘limdir. ²³ Ijizat ber, o‘g‘lim borib, Menga sajda qilsin, deb senga aytgan edim. Ammo sen unga ketishga ijizat bermading. Shuning uchun endi sening to‘ng‘ich o‘g‘lingni nobud qilaman.”

²⁴ Muso va uning oilasi tunni o‘tkazgani yo‘lda to‘xtadilar. Shu paytda Egamiz Musoga^b duch keldi–da, sal bo‘lmasa uni o‘ldiray dedi^c. ²⁵ Shu zahoti xotini Zippura^d tosh pichoq^e olib, o‘g‘lini sunnat qildi. Sunnat terisini Musoning oyoqlariga^f tekkizib: “Seni men uchun shu sunnat qoni himoya qildi”, dedi. ²⁶ Shunda Egamiz Musoning hayotini saqladi. Zippura Musoga: “Sen shu sunnat qoni orqali himoya qilinding”, dedi.

²⁷ So‘ngra Egamiz Horunga:

— Musoni kutib olgani sahroga bor! — deb amr berdi. Shunday qilib, Horun Musoni kutib olgani Xudoning muqaddas tog‘iga^g ketdi. Horun Musoni topgach, u bilan quyuq salomlashdi. ²⁸ Muso Egamizning unga aytgan hamma gaplarini Horunga gapirib berdi. Bajarishi kerak bo‘lgan hamma mo‘jizalar haqida ham Horunga so‘zlab berdi. ²⁹ Shunday qilib, Muso bilan Horun Misrga borishgach, Isroilning hamma oqsoqollarini to‘pladilar. ³⁰ Horun Egamizning Musoga aytgan hamma gaplarini oqsoqollarga so‘zlab berdi. Ularning ko‘zi oldida mo‘jizalarni ko‘rsatdi. ³¹ Oqsoqollar eshitib ko‘rganlariga ishonidilar. Egamiz o‘z xalqini kuzatib turganini, ular chekkan azoblarni ko‘rganini eshitib, Unga ta‘zim etib, sajda qildilar.

5-BOB

Muso bilan Horun fir‘avn huzurida

¹ Shundan keyin Muso bilan Horun fir‘avn huzuriga borib, unga shunday dedilar:

— Isroil xalqining Xudosi — Egamiz shunday aytmoqda: “Xalqimga ijizat ber, ular sahro ichkarisiga borib, Menga atab ruhiy bayram nishonlashsin.”

² Fir‘avn esa:

— Egangiz kim o‘zi?! Uning so‘ziga kirib Men Isroil xalqini qo‘yib yuboraymi?! — dedi. — Egangizni tanimayman, Isroil xalqining ketishiga esa ijizat bermayman.

³ Shunda Muso bilan Horun:

— Ibroniylarning Xudosi bizga O‘zini zohir qildi, — deb javob berishdi. — Ijizat ber, sahroda uch kun

^a 4:20 Xudo, ol, deb tayinlagan tayoq — yoki Xudoning qudratiga ega bo‘lgan tayoq.

^b 4:24 ...Musoga... — yoki Musoning o‘g‘liga. Ibroniycha matnda unga, bu o‘rinda Musoga yoki uning o‘g‘liga ishora qilingan bo‘lishi mumkin (yana shu bobning 25–oyati va o‘sha oyatdagi izohga qarang).

^c 4:24 ...sal bo‘lmasa uni o‘ldiray dedi — U birdaniga Xudo tomonidan yuborilgan jiddiy xastalikka yo‘liqqan bo‘lishi mumkin.

^d 4:25 Zippura — Musoning xotini (2:16-21 ga qarang).

^e 4:25 tosh pichoq — bu pichoq qoyatoshdan yasalgan edi. Qoyatoshni yo‘nib, uning uchini o‘tkir qilish mumkin.

^f 4:25 ...Musoning oyoqlariga... — yoki o‘g‘lining oyoqlariga. Ibroniycha matnda uning oyoqlariga. Bu o‘rinda Musoning oyoqlariga yoki o‘g‘lining oyoqlariga ishora qilingan bo‘lishi mumkin. Bu oyatdagi oyoq so‘zi ko‘chma ma‘noda ishlatilgan bo‘lib, jinsiy a‘zoni bildirishi mumkin. Olimlar bu oyatda va shu bobning 24–oyatida Muso yoki uning o‘g‘li haqida gap ketayotgani to‘g‘risida bir fikrga kela olmaydilar. Agar Muso haqida gap ketayotgan bo‘lsa, demak, Muso o‘g‘lini sunnat qilmagani uchun Xudoning qahriga uchraganini Zippura tushunib, Musoni xalos qilish uchun o‘g‘lini sunnat qilgan. Bu hodisa Xudoning o‘z xalqi bilan tuzgan ahdining belgisi bo‘lgan sunnatning qanchalik muhimligini ko‘rsatadi (yana “Ibtido” 17:9-14 va 12:43-49 ga qarang).

^g 4:27 Xudoning muqaddas tog‘i — Sinay tog‘iga ishora qiladi.

yo'l yurib borib, Egamiz Xudoga qurbonliklar keltiraylik. Aks holda, U bizni yo o'latga muftalo qiladi, yoki qilichning damiga ro'para qilib jazolaydi.

⁴ Lekin Misr fir'avni:

— Ey, Muso! Ey, Horun! Nimaga xalqni ishdan qoldiryapsizlar?! — dedi. — Boringlar, ishlaringizni qilinglar! ⁵ Qaranglar, bu yerda qancha qarollar^a bor—a! Sizlar bo'lsa, ularni chalg'itib, ishdan qo'ymoqchisizlar!

⁶ O'sha kuni fir'avn Isroil xalqining tepasida turgan Misrlik nazoratchilarga va Isroil xalqidan bo'lgan ishboshilarga shunday farmon berdi: ⁷ "Isroil xalqiga g'isht quygani endi oldingiday somon bermanglar. O'zlari yurib somon yig'ishsin. ⁸ Oldin qancha g'isht quyishgan bo'lsa, bundan keyin ham shuncha g'isht quyishga majbur qilinglar. G'isht quyish miqdorini hech ham kamaytirmanglar. Ular dangasa xalq. Shuning uchun, ijozat bering, borib, Xudoyimizga qurbonliklar keltiraylik, deb nola qilishyapti. ⁹ Ularni shunaqangi ishlatinglarki, ish bilan qattiq band bo'lib, behuda gaplarga quloq solishmasin^b."

¹⁰ Shunday qilib, Isroil xalqining tepasida turgan Misrlik nazoratchilar bilan Isroil xalqidan bo'lgan ishboshilar borib, Isroil xalqiga aytdilar:

— Fir'avn shunday demoqda: "Sizlarga endi somon bermayman. ¹¹ Borib, qayerdan bo'lsa ham o'zlaringiz somon topinglar, lekin quyayotgan g'ishtingizning hajmi aslo kamaymaydi."

¹² Isroil xalqi somon o'rniga xas-cho'p yig'ish uchun butun Misr yurti bo'ylab tarqalib ketdi.

¹³ Nazoratchilar esa ularni siquvga olar edilar. "Kundalik ishlaringizni somon berilgan kunlardagiday kamaytirmasdan bajaringlar", deb aytardilar. ¹⁴ Fir'avnning nazoratchilari o'zlari xizmatga tayinlagan Isroil xalqi ishboshilarini kaltaklab: "Nimaga kecha ham, bugun ham, oldingiday, belgilangan miqdordagi g'ishtni quymayapsizlar?" deb talab qilardilar.

¹⁵ Shundan so'ng Isroil xalqi ishboshilari fir'avn huzuriga borib, faryod qildilar:

— Nimaga biz, qullaringizga, bunday muomala qilyapsiz? ¹⁶ Bizga somon berishmaydi—yu, "G'isht quyunglar!" deb buyruq qilishadi. Biz kaltak ostida qoldik—ku! Aybdor esa sizning odamlaringiz.

¹⁷ Fir'avn esa:

— Dangasasizlar, dangasa! — deya javob berdi. — Shuning uchun: "Ijizat ber, borib, Egamizga qurbonliklar keltiraylik", deyaverasizlar. ¹⁸ Boringlar, ishlanglar! Sizlarga somon berilmaydi. Lekin belgilangan miqdordagi g'ishtni quyasizlar.

¹⁹ Shunda Isroil xalqining ishboshilari: "Kunda belgilangan g'isht miqdorini kamaytirmasdan quyasizlar!" degan gapni eshitib, qiyin ahvolda qolganlarini tushundilar. ²⁰ Ular fir'avn huzuridan chiqishlari bilan, Muso bilan Horunga duch kelishdi. Ikkovi ularni kutib turgan edi. ²¹ Isroil xalqi ishboshilari:

— Sizlar bizni fir'avnga, uning a'yonlariga yomon ko'rsatib qo'ydingizlar, — deyishdi. — Bizni o'ldirishiga sabab topib berdingiz. Egamiz qilmishlaringizni ko'rib, jazongizni bersin!

Muso Egamizga shikoyat qiladi

²² Shundan keyin Muso ularning oldidan ketib, Egamizga iltijo qildi:

— YO, Rabbim! Nimaga bu xalqni shunchalik kulfatga qo'yding? Nimaga meni yubording? ²³ Fir'avnga Sening xabaringni olib kelishim bilanoq, u xalqingga battar vahshiylik qila boshladi. Sen esa O'zingning xalqingni ozod qilmading.

6-BOB

Egamiz Isroil xalqini qutqarishga va'da beradi

¹ Shundan so'ng Egamiz Musoga aytdi:

— Fir'avnni nima qilishimni endi ko'rsan. U qudratli kuchimni ko'rgandan keyin, xalqim ketishiga ijizat beribgina qolmaydi, hatto xalqimni o'z yurtidan quvlab yuboradi.

² Xudo Musoga yana dedi:

— Men Egangizman. ³ — Ibrohimga, Is'hoqqa va Yoqubga Men Qodir Xudo bo'lib O'zimni zohir qildim^c.

^a 5:5 qarollar — ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasida — yerli xalq, ibroniy qarollariga ishora qiladi.

^b 5:9 ...behuda gaplarga quloq solishmasin — Ya'ni Muso va Horun Isroil xalqiga aytgan gaplarga (4:29-31 ga qarang).

^c 6:3 Ibrohimga, Is'hoqqa va Yoqubga Men Qodir Xudo bo'lib O'zimni zohir qildim — "Ibtido" 17:1-8, 28:1-5, 35:11-13 ga qarang.

Ammo ularga Men, ularning Egasi, deb tanilmagan edim.^a ⁴ Ular Kan'on yurtida musofir bo'lib yashagan edilar. O'sha yurtni sizlarga beraman, deb ular bilan ahd qildim^b. ⁵ Misrliliklar qul qilgan Isroil xalqining faryodini aniq eshitdim. Men o'sha ahdimni yodimda tutaman. ⁶ Shunday qilib, bu to'g'rida Isroil xalqiga Mening shu gapimni yetkaz: "Men Egangizman. Men sizlarni Misrliliklarning zulmidan ozod qilaman, qullikdan olib chiqaman. Qudratli kuchim va hukmning buyuk ishlari bilan sizlarni qullikdan ozod qilaman. ⁷ Men sizlarni O'zimning xalqim qilaman, Men sizlarning Xudoyingiz bo'laman. Sizlarni Misrliliklarning zulmidan xalos qilgan Egangiz Xudo Men ekanligimni o'shanda bilib olasizlar. ⁸ Men Ibrohimga, Is'hoqqa va Yoqubga ont ichib, beraman, degan yurtga sizlarni olib boraman. O'sha yurtni sizlarga mulk qilib beraman. Men Egangizman."

⁹ Muso bu gaplarni Isroil xalqiga aytgan edi, ammo xalq uning gaplariga quloq solmadi. Chunki xalq og'ir zulm ostida qolib, ruhan tushkunlikka tushgan edi. ¹⁰ Shundan keyin Egamiz Musoga aytdi:

¹¹ — Misr fir'avni huzuriga borib ayt: Isroil xalqi Misrdan chiqib ketishiga ijozat bersin.

¹² — Gapimga Isroil xalqi quloq solmadi—yu, fir'avn quloq solarmidi?! — dedi Muso. — Qolaversa, yaxshi gapira olmayman—ku!

¹³ Ammo Egamiz Muso bilan Horunga amr qildi: "Misr fir'avni oldiga qaytib boringlar. Isroil xalqi Misrdan ketishiga ijozat bering, deb talab qilinglar."

Muso va Horunning nasl-nasabi

¹⁴ Ba'zi Isroil qabilalarining urug'boshilari quyidagilardir:

Yoqubning^c to'ng'ich o'g'li Ruben nasliga Xano'x, Palluv, Xazron va Karmi kiradi. Ularning nasli Ruben urug'lari edi.

¹⁵ Shimo'nning nasliga Yamuvol, Yomin, Oxad, Yoxin, Zo'xar va Kan'onlik ayoldan tug'ilgan o'g'li Shovul kiradi. Ularning nasli Shimo'n urug'lari edi.

¹⁶ Levi nasliga Gershon, Qohot va Marori kiradi. Levi 137 yil yashadi. Bu nasldan kelib chiqqan urug'lar quyidagilardir: ¹⁷ Gershonning nasliga Lubnax va Shimax kiradi, ularning har biri urug'boshilardir. ¹⁸ Qohotning nasliga Imrom, Izzor, Xevron va Uziyol kiradi. Qohot 133 yil yashadi. ¹⁹ Marorining nasliga Maxli va Mushi kiradi. Yuqoridagi ro'yxat Levi nasli va ularning urug'larinikidir.

²⁰ Imrom o'zining ammasi Yo'xavadga uylandi. Imrom xotinidan Horun va Musoni ko'rdi. Imrom 137 yil yashadi. ²¹ Izzorning nasli Ko'rax, Nafax va Zixridir. ²² Uziyolning nasli Mishail, Elzafan va Sitridir. ²³ Horun Elishbaga uylandi. U Ominadovning qizi, Naxsho'nning singlisidir. Horun xotinidan Nadov, Abihu, Elazar va Itamarni ko'rdi. ²⁴ Ko'raxning nasli Aser, Elqana va Abuasafdir. Ularning nasli Ko'rax urug'lariga asos soldi. ²⁵ Horunning o'g'li Elazar Futiyolning qizlaridan biriga uylandi. Elazar xotinidan Finxazni ko'rdi.

Urug'lari bo'yicha Levi qabilasining urug'boshilari ana shulardir.

²⁶ Yuqorida aytib o'tilgan Horun va Musoga Egamiz: "Isroilning har bir oilasi va qabilasini Misrdan olib chiqinglar!" deb amr berdi. ²⁷ Ular: "Isroil xalqini ozod qiling", deb Misr fir'avniga buyruq berdilar.

Egamiz Muso bilan Horunga fir'avnga gapirishlari uchun amr beradi

²⁸ Shunday qilib, Egamiz Muso bilan Misrda gaplashganda, ²⁹ unga: "Men Egangizman, senga aytganlarimning hammasini Misr fir'avniga yetkaz!" deb amr bergan edi. ³⁰ Muso esa Egamizning oldida: "Men yaxshi gapira olmayman—ku! Fir'avn mening gapimga quloq solmaydi!" degan edi.

7-BOB

¹ Egamiz Musoga aytdi:

— Qarab tur, akang Horunni sening o'rningga gapiradigan qilaman. Seni fir'avnning ko'zi oldida Xudo

^a **6:3** Ammo ularga Men, ularning Egasi, deb tanilmagan edim — Ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — Ammo YHVH ismim bilan ularga tanilmagan edim (3:15 izohiga qarang). Ibroniychada birortasining ismini bilish o'sha odamning xarakteri va xulq-atvorini yaxshi bilish deganidir. Ibrohim, Is'hoq va Yoqub Xudoning YHVH ismini bilgan bo'lsalar ham, Xudoning xarakteri va fazilatlariga haqidagi ularning bilimi o'zlarining hayotiy tajribasi bilan cheklangan edi. Xudo O'zini Ibrohim, Is'hoq va Yoqubga zohir qilganday, endi O'zini Isroil xalqiga ham tanitmoqchi, lekin bu safar U O'z xalqiga xarakteri va fazilatlarining boshqa tomonlarini ayon qilmoqchi (shu bobning 1—oyatiga qarang). Ularning ota-bobolari bilan tuzgan ahdini amalga oshiradigan Xudo ekanligini, O'zining buyuk sadoqatini ko'rsatmoqchi (shu bobning 4-5—oyatlariga qarang). Isroil xalqini Misrdagi qullikdan ozod qilib, ularni Ibrohim, Is'hoq va Yoqubga ont ichib, sizlarga beraman, degan yurtga olib boradi (shu bobning 6-8—oyatlariga qarang).

^b **6:4** ...ular bilan ahd qildim — "Ibtido" 12:1-3, 26:2-5, 28:13-15 ga qarang.

^c **6:14** Yoqub — ibroniycha matnda Isroil, Yoqubning yana bir ismi ("Ibtido" 32:27-28 ga qarang).

singari — Menday qilib qo‘yaman. Horun sening payg‘ambaring bo‘lib, gaplaringni fir‘avnnga yetkazadi. ² Men senga aytgan hamma amrlarni akangga ayt. Isroil xalqi Misrdan chiqib ketishi uchun ijizat ber, deb Horun fir‘avnnga aytadi. ³ Lekin Men mo‘jizalarimni, ajoyibotlarimni Misr yurtida ko‘rsatay, deb fir‘avnning yuragini tosh qilib qo‘yaman. ⁴ Fir‘avn sizlarning gapingizga quloq solmaydi. O‘shanda Men qo‘limni Misr ustida cho‘zib, ko‘p kulfatlar keltiraman. Keyin hukmning qudratli ishlari bilan Isroil oilalarini va qabilalarini olib chiqaman. ⁵ Qo‘limni Misr uzra cho‘zib, Isroil xalqini Misrliklarning orasidan olib chiqqanimda, Egangiz Men ekanligimni Misr xalqi bilib oladi.

⁶ Muso bilan Horun Egamizning amriga binoan ish tutdilar. ⁷ Ular fir‘avn bilan gaplashganlarida, Muso sakson yoshda, Horun sakson uch yoshda edi.

Horunning tayog‘i

⁸ Egamiz Muso bilan Horunga gapirdi:

⁹ — Fir‘avn sizlarga: “Birorta ajoyibot ko‘rsatinglar—chi”, deb aytsa, Horunga buyur, tayoqni olib, fir‘avnning oldiga tashlasin. Tayoq ilonga aylanib qoladi.

¹⁰ Shunday qilib, Muso bilan Horun fir‘avn huzuriga bordilar. Egamiz amr etganday ish tutdilar: Horun tayog‘ini fir‘avn va uning a‘yonlari oldiga tashlagan edi, tayoq o‘sha zahoti ilonga aylanib qoldi. ¹¹ Shunda fir‘avn ham o‘zining sehrgarlarini — donishmandlarini va folbinlarini chaqirdi. Misr sehrgarlari sehr—jodularini ishlatib, o‘shanaqa mo‘jiza ko‘rsatdilar. ¹² Har biri tayog‘ini yerga tashlagan edi, tayoq ilonga aylanib qoldi. Horunning iloni Misr sehrgarlarining ilonlarini yutib yubordi. ¹³ Egamiz aytganday, baribir, fir‘avnning yuragi toshligicha qolib, Muso bilan Horunning gapiga quloq solmadi.

Birinchi falokat: Nil daryosi qonga aylanadi

¹⁴ Shundan keyin Egamiz Musoga aytdi: “Baribir, fir‘avnning yuragi toshligicha qolib, xalqimning ketishiga ijizat berishni istamayapti. ¹⁵ Ertaga ertalab fir‘avnning oldiga bor. U daryoga boradi. Sen uni daryo bo‘yida kutib tur. Ilonga aylangan tayog‘ing qo‘lingda bo‘lsin. ¹⁶ Fir‘avnnga shunday deb ayt:

— Ibroniylarning Xudosi — Egamiz meni sening huzuringga shu gapni aytgani yubordi. Egamizning gapi shunday: “Mening xalqimga ijizat ber, ular sahroga borib, Menga sajda qilishsin.” Sen hamon Egamizning gapiga quloq solmayapsan. ¹⁷ Egamiz shunday aytmoqda: “Isroil xalqining Egasi Men ekanligimni endi bilib olasan.” Qo‘limdagi mana bu tayoqni Nil daryosining suviga urganimda, suv qonga aylanadi. ¹⁸ Daryodagi baliqlar nobud bo‘ladi. Daryo sasib ketadi. Misr xalqi daryo suvini icholmaydi.”

¹⁹ So‘ngra Egamiz Musoga shunday dedi:

— Horunga ayt, tayoqni qo‘liga olib, Misr suvlari tomonga — Misrdagi daryolar, anhorlar, ko‘llar, hamma suv havzalari tomonga uzatsin. Misrdagi hamma joylarda suv qonga aylanadi, hatto butun Misr yurtidagi yog‘och va tosh idishlardagi suvlar ham qonga aylanadi.

²⁰ Shunday qilib, Muso bilan Horun Egamiz amr etganday qilishdi: Horun fir‘avn va uning a‘yonlari ko‘zi oldida tayog‘ini ko‘tarib daryo suviga urgan edi, shu zahoti daryo suvi qonga aylanib qoldi. ²¹ Daryodagi baliqlar nobud bo‘lib, daryo suvi sasib ketdi. Misr xalqi daryo suvini icholmay qoldi. Misrning hamma yeri qonga to‘lib ketdi. ²² Misr sehrgarlari ham sehr—jodularini ishlatib, xuddi o‘shanday qildilar. Egamiz aytganday, baribir, fir‘avnning yuragi toshligicha qolib, Muso bilan Horunning gapiga quloq solmadi. ²³ Bo‘lib o‘tgan mo‘jizadan fir‘avnning yuragi qilt etmasdan, saroyiga qaytdi. ²⁴ Daryo suvini ichib bo‘lmagani sababli, Misr xalqi ichimlik suvi topish uchun daryo yaqinida quduqlar kovlay boshladilar. ²⁵ Egamiz Nil daryosi suviga urgandan keyin yetti kun davomida suv qon bo‘lib oqaverdi.

8-BOB

Ikkinchi falokat: qurbaqa ofati

¹ Egamiz Musoga yana aytdi:

— Fir‘avnning huzuriga borib, Mening shu gapimni yetkaz: “Egamiz shunday aytmoqda:

— Mening xalqimga ijizat ber, ular borib, Menga sajda qilsin. ² Agar sen xalqimga ijizat berishdan bo‘yin tovtasang, butun yurtingga qurbaqa yuborib shikast yetkazaman. ³ Daryo qurbaqalar bilan to‘lib—toshadi. Qurbaqalar daryodan chiqib, sening saroyingga, yotoqxonangga, to‘shagingga, a‘yonlaringu xalqingning uylariga, tandirlariga va xamir tog‘oralariga ham kirib oladi. ⁴ Qurbaqalar sening, Misr xalqining va barcha a‘yonlaringning ustilarida sakrab yuradi.”

⁵ Egamiz Musoga yana gapirdi:

— Horunga ayt, u qo‘lidagi tayog‘ini daryolar, anhorlar, ko‘llar tomonga uzatib, qurbaqalarni chiqarsin. Misr yurtini qurbaqalar bosib ketsin.

⁶ Horun tayog‘ini Misr suvlari tomonga uzatdi. O‘sha zahoti qurbaqalar chiqib, Misrni bosib ketdi. ⁷ Misrlik

sehrgarlar ham sehr–jodulari bilan Misr yurtiga qurbaqalar chiqardilar. ⁸ Shunda fir’avn Muso bilan Horunni chaqirib aytdi:

— Egangizga: “Fir’avnni va uning xalqini O’zing qurbaqalardan xalos qilgin”, deb ibodat qilinglar. Shundan keyin Isroil xalqiga ketgani ijozat beraman, toki ular borib Egangizga qurbonliklar keltirsin.

⁹ Shunda Muso fir’avnga dedi:

— Xo’p, vaqtini o’zing tayinla. Qurbaqalar sizlardan, xonadonlaringizdan yo’qolsin, faqat Nil daryosida qolsin, deb sen, a’yonlaring va xalqing uchun qachon ibodat qilay?

¹⁰ — Ertaga, — dedi fir’avn.

— Bo’pti, sen aytganday bo’ladi! — deb javob berdi Muso. — O’shanda Egamiz Xudoga o’xshagan xudo yo’qligini bilib olasan. ¹¹ Qurbaqalar sendan, a’yonlaringdan, xalqingdan va xonadonlaringizdan yo’qoladi. Faqat Nilda qoladi, xolos.

¹² Shunday qilib, Muso bilan Horun fir’avn huzuridan chiqdilar. Fir’avn boshiga keltirgan qurbaqa ofatini yo’q qilgin, deb Muso Egamizga iltijo qildi. ¹³ Egamiz Musoning iltijosini eshitdi, uylardagi, hovlilardagi va dalalardagi qurbaqalar o’ldi. ¹⁴ Qurbaqalarning o’ligini uyum–uyum qildilar. Misr yurtini qo’lansa hid tutib ketdi. ¹⁵ Lekin fir’avn Misr yurti qurbaqadan xalos bo’lganini ko’rgach, Egamiz aytganday, yuragini tosh qilib, Muso bilan Horunning gapiga quloq solmadi.

Uchinchi falokat: burga ofati

¹⁶ Egamiz Musoga gapirishda davom etdi:

— Horunga buyur, u tayog’ini uzatib, yerning changiga ursin. Shunda yerdagi chang burgaga aylanib, butun Misrni qoplaydi.

¹⁷ Ular Egamizning aytganini qildilar: Horun qo’lidagi tayog’ini uzatib, yerning changiga urgan edi, insonlar bilan hayvonlarning ustiga burga yopirildi. Butun Misr yerining changi burgaga aylandi.

¹⁸ Odamlarni, hayvonlarni burga bosib ketdi. Sehrgarlar ham sehr–jodulari bilan changni burgaga aylantirmoqchi bo’ldilar, lekin uddasidan chiqolmadilar. ¹⁹ Ular fir’avnga: “Bu Xudoning ishi”, deyishdi. Lekin Egamiz aytganday, baribir, fir’avnning yuragi toshligicha qolib, Muso bilan Horunning aytganlariga quloq solmadi.

To’rtinchi falokat: so’na ofati

²⁰ Egamiz Musoga yana gapirdi:

— Ertaga saharda o’rningdan tur. Fir’avn daryoga borayotganda, uning oldiga borgin–da, Mening shu gapimni yetkaz: “Egamiz shunday aytmogda:

— Mening xalqimga ijozat ber, ular borib, Menga sajda qilsin. ²¹ Agar xalqimni qo’yib yubormasang, Men o’zingning, a’yonlaringning, xalqingning ustiga so’nalar^a galasini yuborib jazolayman. Misrliklarning uylari, ular yashayotgan yer so’naga to’lib–toshadi. ²² Lekin o’sha kuni O’z xalqim yashayotgan Go’shen yerlarini^b ajratib qo’yaman. U yerda so’na bo’lmaydi. Men, Egangiz, bu yurtda bor ekanligimni bilib olinglar, deb shuni qilaman. ²³ Men O’z xalqim bilan sening xalqingni ayirib qo’yaman^c. Bu mo’jiza ertaga yuz beradi.”

²⁴ Egamiz aytganini qildi: fir’avnning saroyiga, a’yonlarining uylariga gala–gala so’na yubordi. Butun Misr yurti so’na oqibatida xarob bo’ldi. ²⁵ Shundan so’ng fir’avn Muso bilan Horunni chaqirib: “Boringlar, shu yurt ichida Xudoyingizga qurbonliklar keltiraveringlar”, deb aytdi.

²⁶ — Bunaqa qilsak, to’g’ri bo’lmaydi, — deb javob berdi Muso. — Egamiz Xudoga hayvonlarni qurbonlik qilsak, Misrliklar buni jirkanch deb hisoblaydilar. Misrliklar qabih deb hisoblagan ishni yana ularning ko’z oldida qilsak, bizni toshbo’ron qilmaydilar?!^d ²⁷ Egamiz Xudo, bizga amr etganday, Unga qurbonliklar keltirgani sahroda uch kun yo’l yurib borishimiz kerak.

²⁸ — Mayli, ijozat beraman, — dedi fir’avn. — Sahroga borib, Egangiz Xudoga qurbonliklar keltiringlar. Lekin uzoqqa ketmaysizlar. Endi sen hoziroq men uchun ibodat qil.

²⁹ — Huzuringdan chiqishim bilanoq Egamizga: “Ertaga so’nalar fir’avndan, a’yonlaridan, xalqidan daf bo’lsin”, deb ibodat qilaman, — dedi Muso. — Lekin xalq Egamizga qurbonliklar keltirgani ketayotganda, bizni aldama, ijozat bermay qo’yama.

³⁰ Muso fir’avn huzuridan chiqib, Egamizga ibodat qildi. ³¹ Egamiz Musoning ibodatini eshitdi. Fir’avndan,

^a 8:21 so’nalar — ibroniycha matndagi bu so’z oddiy pashsha yoki pashshasimon chaqadigan hasharotni bildirishi mumkin.

^b 8:22 Go’shen yerlari — Nil deltasining sharqidagi hosildor yerlar (“Ibtido” 45:10, 47:6 ga qarang).

^c 8:23 Men O’z xalqim bilan sening xalqingni ayirib qo’yaman — Qadimiy grekcha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnning 9:4 da ham shu singari yozilgan. Ibroniycha matnning bu oyatidagi so’zma–so’z tarjimasi — o’z xalqim va sening xalqing orasiga najot qo’yaman. Bu gap Men O’zimning xalqimni xalos etaman–u, sening xalqingni esa yo’q deb tarjima qilinishi ham mumkin.

^d 8:26 Egamiz Xudoga hayvonlarni qurbonlik qilsak...bizni toshbo’ron qilmaydilar?! — Misrliklar ba’zi hayvonlarni muqaddas deb bilganlar va o’sha hayvonlarning tasvirlariga sig’inganlar. Bordi–yu, misrliklar Isroil xalqining o’sha hayvonlarni Xudoga qurbonlik qilganini ko’rsalar, nihoyatda g’azablangan bo’lar edilar. Muso buni bilardi.

uning a'yonlaridan, Misr xalqidan so'nalarni daf qildi. Birorta ham so'na qolmadi.³² Lekin fir'avn bu safar ham yuragini tosh qilib, xalqqa ketishga ijozat bermadi.

9-BOB

Beshinchi falokat: chorvaning o'limi

¹ Shundan keyin Egamiz Musoga yana gapirdi:

— Fir'avnning huzuriga borib, unga Mening shu gapimni yetkaz: “Ibroniylarning Xudosi — Egamiz, Mening xalqimga ijozat ber, ular borib, Menga sajda qilishsin, deb aytmogda. ² Agar ijozat bermay, Isroil xalqini ushlab turaversang, ³ chorvangni — otlaringni, eshaklaringni, tuyalaringni, mol–qo'yularingni Egamiz o'z qudrati bilan urib, og'ir o'lat kasali yuboradi. ⁴ Egamiz Isroil xalqi bilan Misrliklarning chorvasini ayirib qo'yadi. Isroil xalqining chorvasidan birortasiyam nobud bo'lmaydi. ⁵ Egamiz vaqtini ham belgilab, aytganlarim ertaga bu yurtda bajo bo'ladi, deb aytdi.”

⁶ Ertasi kuni Egamiz aytganlarini qildi: Misrliklarning chorvasi qirilib ketdi. Isroil xalqining chorvasidan esa birortasini ham nobud qilmadi. ⁷ Fir'avn odam yuborib bildiki, Isroil xalqining chorvasidan birortasiyam nobud bo'lmabdi. Lekin baribir, fir'avnning yuragi toshligicha qolib, Isroil xalqiga ketishga ijozat bermadi.

Oltinchi falokat: chipqon ofati

⁸ Shundan keyin Egamiz Muso bilan Horunga yana aytdi:

— O'choqdan bir oz kul olinglar. Muso kulni fir'avnning ko'zi oldida osmonga sochsin. ⁹ Shunda kul changga aylanib, butun Misrni chang qoplaydi. Kul butun yurtdagi insonlarning, hayvonlarning tanasiga yallig'langan chipqon chiqaradi.

¹⁰ Shunday qilib, Muso bilan Horun o'choqdan kul olib, fir'avn huzuriga bordilar. Muso kulni osmonga sochgan edi, kul odamlarda va hayvonlarda yallig'langan chipqon paydo qildi. ¹¹ Sehrarlar ham Musoning oldida chipqon og'rig'iga chidab turolmadilar. Chunki barcha Misrliklar kabi, sehrarlarga ham chipqon chiqqan edi. ¹² Ammo Egamiz fir'avnning yuragini tosh qilib qo'ydi. U Musoga aytganday, Muso bilan Horunning gapiga fir'avn quloq solmadi.

Yettinchi falokat: do'l ofati

¹³ Egamiz Musoga yana dedi:

— Sahar payti tur. Fir'avnning huzuriga borib, unga Mening shu gapimni yetkaz: “Ibroniylarning Xudosi — Egamiz aytmogda:

— Mening xalqimga ijozat ber, ular borib, Menga sajda qilsin. ¹⁴ Agar ijozat bermasang, bu dunyoda Menga o'xshagan xudo yo'qligini bilib olasan, deb Men o'zingning, a'yonlarningning, xalqingning ustiga juda og'ir falokatlarini yuboraman. ¹⁵ Haqiqatan, Men qo'limni cho'zib, o'zing va xalqingni o'latga duchor qilib, yer yuzidan qirib yuborgan bo'lardim. ¹⁶ Ammo senga qudratimni ko'rsatay, butun olamga shuhratimni yoyay, deb yashamog'ingga izn berdim. ¹⁷ Sen xalqimning ketishiga ijozat bermay, ularga qarshilik qilyapsan. ¹⁸ Bilib qo'y, Men ertaga shu vaqtda shunaqangi do'l yog'diramanki, Misr yurti paydo bo'lgandan buyon bunaqa do'lni ko'rmagan. ¹⁹ Endi, chorvamni va ochiq joylardagi bor mol–mulkimni pana joylarga yig'inglar, deb farmon ber. Do'l yoqqanda, uyda bo'lmay, dalada qolgan hamma odamlaru hayvonlar nobud bo'ladi.”

²⁰ Fir'avnning a'yonlaridan ba'zilar Egamizning so'zlaridan qo'rqib, qullarini va chorvasini darrov uylariga olib keldilar. ²¹ Egamizning so'zlarini mensimaganlar esa qullari bilan chorvasini ochiq joyda qoldirdilar.

²² Egamiz Musoga:

— Qo'lingni osmonga uzat! — dedi. — Misrning hamma joyiga, odamlarning, hayvonlarning, daladagi jamiki ekinlarning ustiga do'l yog'adi.

²³ Muso tayog'ini osmonga to'g'ri ko'targan edi, Egamiz momaqaldiraq va do'l paydo qildi, yerga yashin tushdi. Shunday qilib, Egamiz Misr yurtiga do'l yubordi. ²⁴ Natijada g'oyat kuchli do'l yog'ib, uzoq vaqt yashin chaqnadi. Misr paydo bo'lgandan beri bunaqangi do'lni ko'rmagan edi. ²⁵ Do'l Misrda ochiq joylardagi hamma narsani — insondan tortib hayvonlaru ekin–tikinlargacha nobud qildi. Daraxtlarni yer bilan yakson qildi. ²⁶ Faqat Isroil xalqi yashayotgan Go'shen yerlariga do'l yog'madi.

²⁷ Fir'avn shundan so'ng Muso bilan Horunni chaqirtirib kelib shunday dedi:

— Bu safar men aybdorman. Egangiz haq, men bilan xalqim esa nohaqmiz. ²⁸ Bu momaqaldiraq bilan do'lga ortiq bardosh berolmaymiz. Iltimos, Egangizdan so'rang, bularni to'xtatsin. Xalqingiz ketishiga ijozat beraman. Sizlar endi Misrda ortiq qolmaysizlar.

²⁹ — Shahardan chiqishim bilanoq qo'llarimni Egamizga cho'zib iltijo qilaman, — dedi Muso. — Momaqaldiraq to'xtaydi, do'l ham yog'maydi. O'shanda butun olam Egamizniki ekanini bilasan. ³⁰ Lekin shunisi menga ma'lumki, o'zing, a'yonlaring hali ham Parvardigor Egamizdan qo'rqmaysizlar.

³¹ Bu paytda arpa boshloqagan, zig'irpoya gullab qolgandi. Zig'irpoya va arpa payhon bo'ldi. ³² Biroq bug'doy kechki bo'lgani uchun^a zarar ko'rmadi. ³³ Muso fir'avn huzuridan chiqib, shahardan tashqariga bordi. U qo'llarini Egamizga tomon uzatgan edi, momaqaldiroq va do'l to'xtadi, yomg'ir ham tindi. ³⁴ Yomg'ir tinib, do'l va momaqaldiroq to'xtaganini fir'avn ko'rди-yu, yana gunohga qo'l urdi. O'zi ham, a'yonlari ham yuragini tosh qilib oldilar. ³⁵ Egamiz Muso orqali aytganday, baribir, fir'avnning yuragi toshligicha qolib, Isroil xalqiga ketishga ijozat bermadi.

10-BOB

Sakkizinchi falokat: chigirtka ofati

¹⁻² Egamiz Musoga amr berdi:

— Fir'avnning huzuriga bor! Men, mo'jizalarimni ularning orasida ko'rsatay, deb fir'avnni va uning a'yonlari yuragini tosh qilib qo'ydim. Misrliklarni masxara qildim, ularga mo'jizalar ko'rsatdim. Endi sizlar bolalaringizga, nabiralaringizga bularni aytib berasizlar, deb shu ishlarni qildim. Ana shunda Egangiz Men ekanligimni hammalaringiz bilib olasizlar.

³ Muso bilan Horun fir'avnning huzuriga borib unga Egamizning shu gapini yetkazdilar: “Ibroniylarning Xudosi — Egamiz shunday aytmoqda:

— Sen qachongacha Menga itoat etmay yurasan?! Xalqimga ijozat ber, ular borib, Menga sajda qilishsin.

⁴ Agar xalqimning ketishiga ijozat bermasang, Men ertaga yurtingga chigirtkalar^b yuboraman. ⁵ Chigirtkalar yer yuzini shunaqangi qoplaydiki, yer tamomila ko'rinmay qoladi. Do'ldan omon qolgan hosilingizni, dalada o'sgan jamiki daraxtlaringizni chigirtkalar yeb bitiradi. ⁶ Saroying, a'yonlarning uylari, hamma Misrliklarning xonadonlari chigirtkaga to'lib ketadi. Ota-bobolaring yer yuzida paydo bo'lgandan buyon bunaqasini ko'rmagan.”

Shundan keyin Muso fir'avnning huzuridan burilib chiqib ketdi.

⁷ Shunda a'yonlar fir'avnga:

— Bu odam bizga tuzoq bo'lsa ham, qachongacha indamaysiz?! — dedilar. — Ijozat bering o'shalarga! Ketaverishsin. Egasi Xudoga sajda qilishsin. Ko'rmayapsizmi, Misr xarob bo'ldi—ku!

⁸ Shundan so'ng Muso bilan Horunni fir'avn huzuriga chaqirtirib keldi. Fir'avn ikkoviga dedi:

— Mayli boringlar, Egangiz Xudoga sajda qilinglar. Ammo sizlardan kimlar boradi?

⁹ — Yoshu qari — hammamiz birga ketamiz, — deb javob berdi Muso. — O'g'illarimizni, qizlarimizni, mol-qo'ylarimizni ham olib ketamiz. Egamizga atab ruhiy bayram nishonlashimiz kerak.

¹⁰ Fir'avn qarshilik qildi:

— Agar xotinlaringiz va bolalaringiz bilan ketishlaringizga ijozat bersam, Egangiz albatta, sizlar bilan bo'ladi! Niyatingiz yomonligi ochiq ko'rinib turibdi. ¹¹ Yo'q, ularga aslo javob bermayman! Egangizga sajda qilgani borishni istayotgan sizlar emasmi?! Juda yaxshi. Faqat erkaklarni olinglar—u, ketaveringlar.

Shunda Muso bilan Horunni fir'avnning huzuridan haydadilar.

¹² Egamiz Musoga:

— Qo'lingni Misr uzra uzat! — deb amr berdi. — Misr yurtiga chigirtka yog'lsin. Chigirtkalar bu yurtdagi hamma o'simliklarni, do'ldan omon qolgan hamma ekin—tikinni yeb bitirsin.

¹³ Muso tayog'ini Misr uzra uzatgan edi, Egamiz bu yurtga sharqdan shamol estirdi. Bir kecha—kunduz shamol esdi. Sharqdan esgan shamol ertalabgacha chigirtkalarni olib keldi. ¹⁴ Butun Misr yurtiga chigirtka yopirildi. Misrning hamma joyini chigirtka bosib ketdi. Chigirtkalar shunchalik uyulib ketdiki, ilgari bunaqasi bo'lmagan edi, bundan keyin ham bo'lmaydi. ¹⁵ Yer yuzini chigirtka bosib ketganidan, yer qop—qora bo'lib qoldi. Jamiki ekin—tikinni, do'ldan omon qolgan daraxtlardagi meva—chevalarni chigirtka yeb bitirdi. Misrdagi biror daraxtda, biror o'simlikda yashil barg qolmadi. ¹⁶ Fir'avn zudlik bilan Muso bilan Horunni chaqirtirib, ularga aytdi:

— Egangiz Xudoga va o'z'laringizga qarshi gunoh qildim. ¹⁷ O'tinaman, bir martagina gunohimdan o'tib, Egangiz Xudoga iltijo qilinglar. Bu halokatli ofatni mendan daf qilsin.

¹⁸ Muso fir'avnning huzuridan chiqib, Egamizga ibodat qildi. ¹⁹ Egamiz g'arbdan juda kuchli shamol estirdi. Shamol chigirtkalarni Qizil dengizga^c uchirib olib ketdi. Misr yurtida bironta ham chigirtka qolmadi.

²⁰ Lekin Egamiz fir'avnning yuragini yana tosh qilib qo'ydi va fir'avn Isroil xalqiga ketishga ijozat bermadi.

^a 9:32 ...bug'doy kechki bo'lgani uchun... — Ibroniycha matnda ikki xil bug'doy haqida so'z yuritilgan. Bu kechki bug'doyning o'rimi arpa va zig'irpoyaning o'rimidan taxminan 1 oy keyin — mart oyining oxirida yoki aprel oyining boshida boshlanar edi (shu bobning 31—oyatiga qarang).

^b 10:4 chigirtkalar — chigirtkalar ba'zan to'da—to'da bo'lib kelib, dalalardagi hosilga katta zarar yetkazadi.

^c 10:19 Qizil dengiz — ibroniycha matnda yom suf, ma'nosi Qamish dengizi. Bu termin mana shu oyatda hozirgi Suets qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli—g'arbidagi qo'ltiqqa) ishora qiladi.

To‘qqizinchi falokat: zulmat

²¹ Egamiz Musoga:

— Qo‘lingni osmonga uzat! — deb amr berdi. — Misrni qo‘rqinchli zulmat qoplaydi.

²² Muso qo‘lini osmonga uzatdi. Shundan keyin Misr uch kun davomida zim–ziyo zulmat ichida qoldi, ²³ birov birovni ko‘ra olmadi. Natijada hech kim biron joyga yurib bora olmadi. Isroil xalqi yashayotgan yer esa yorug‘ edi. ²⁴ Fir‘avn yana Musoni chaqirtirib, unga:

— Boringlar, Egangizga sajda qilaveringlar, — dedi. — Bola–chaqalaringizni olib ketaveringlar. Ammo mol–qo‘ylaringizni qoldirib ketasizlar.

²⁵ — Bo‘lmaydi! — dedi Muso. — Chorvamizni ham olib ketishimizga ijozat berishing kerak. Biz Egamiz Xudoga qurbonliklar va kuydiriladigan qurbonliklar keltiramiz. ²⁶ Hamma chorvamizni o‘zimiz bilan olib ketamiz, orqada bironta ham tuyoq qolmasligi kerak. Egamiz Xudoga sajda qilganimizda, qurbonliklarni shu mol–qo‘ylarimizdan olamiz. U yerga bormagunimizcha, Egamizga nimani qurbonlik qilishimizni bilmaymiz–ku!

²⁷ Shunday qilib, Egamiz yana fir‘avnni yuragini tosh qilib qo‘ydi. Fir‘avn o‘jarlik qilib, Isroil xalqiga ketishga ijozat bermadi. ²⁸ Oxiri fir‘avn Musoga:

— Yo‘qol bu yerdan! — deb baqirdi. — Ehtiyot bo‘l, bundan keyin zinhor ko‘zimga ko‘rinma! Ko‘zimga ko‘ringan zahoti o‘lasan!

²⁹ — Sen aytganingday bo‘lsin! — dedi Muso. — Bundan keyin ko‘zingga ko‘rinmayin!

11-BOB

Muso oxirgi falokatni fir‘avnga ayon qiladi

¹ Egamiz Musoga aytgandi^a: “Men fir‘avnni boshiga ham, Misr yurtiga ham yana bitta falokat yuboraman, o‘shandan keyingina bu yerdan ketishingizga u sizlarga ijozat beradi. Bu yurtdan o‘zi sizlarni hatto haydab chiqaradi. ² Endi Isroil xalqiga ayt: hamma erkagu ayol Misrlik qo‘shnisidan oltin, kumush taqinchoqlar so‘rab olsin.” ³ Egamiz Misrliklarni shunday qildiki, ular Isroil xalqiga iltifot ko‘rsatdilar. Musoni ham Misr yurtida, fir‘avnni a‘yonlari, Misr xalqi ko‘z oldida g‘oyat ulug‘ qilgan edi.

⁴ Shunda Muso fir‘avnga dedi:

— Egamiz shunday aytmoqda: “Tun yarmida Misr bo‘ylab yuraman. ⁵ Shunda Misrdagi hamma to‘ng‘ich o‘g‘illar — taxtda o‘tirgan fir‘avnni to‘ng‘ichidan tortib, qo‘l tegirmonida o‘tirib ishlayotgan cho‘ri xotinning to‘ng‘ich o‘g‘ligacha nobud bo‘ladi. Hatto chorvaning birinchi erkak bolasigacha nobud bo‘ladi. ⁶ Butun Misr bo‘ylab qattiq faryod ko‘tariladi. Bunaqa voqea ilgari bo‘lmagan, bundan keyin ham bo‘lmaydi. ⁷ Isroil xalqidan esa birorta odamga, yoki birorta hayvonga hatto it hurib qo‘ymaydi. O‘shanda Men, Egangiz, Isroil xalqini Misr xalqidan ayirganimni bilib olasizlar.” ⁸ O‘shanda a‘yonlarning hammasi kelib, menga ikki bukilib ta‘zim qiladi. Menga: “Sen ham, senga ergashgan xalqing ham ketinglar”, deb yolvorasizlar. Men o‘shandan keyin ketaman.

Muso g‘azab bilan fir‘avnni huzuridan chiqib ketdi.

⁹ Egamiz Musoga shunday degan edi: “Misrda Mening ajoyibotlarim ko‘payishi uchun, fir‘avn sizlarning gapingizga quloq solmaydi.” ¹⁰ Muso bilan Horun fir‘avnni oldida hamma ajoyibotlarni ko‘rsatib bo‘ldilar. Lekin Egamiz fir‘avnni yuragini tosh qilib qo‘ydi. Fir‘avn o‘z yurtidan Isroil xalqining ketishiga ijozat bermadi.

12-BOB

Fisih va Xamirturushsiz non bayramlari to‘g‘risida ko‘rsatmalar

¹ Muso bilan Horun Misrda yashar ekanlar, Egamiz ularga quyidagi ko‘rsatmalarni berdi:

Fisih bayrami

² “Bu oy sizlar uchun ilk oy, yilning birinchi oyi bo‘ladi^b. ³ Isroil xalqining butun jamoasiga yetkazinglar: shu oyning o‘ninchisi kuni oila boshliqlari bitta qo‘zi yoki uloqcha tanlaydi. Buni xonadondagilar tanovul qiladi. ⁴ Bitta jonliq bir oilaga ko‘plik qiladigan bo‘lsa, oila a‘zolarining soni va bir odam tanovul qiladigan go‘sh miqdori hisoblab chiqiladi. So‘ngra o‘sha oila jonliq go‘shini yonidagi qo‘shnisi bilan bo‘lishadi.

⁵ Nuqsonsiz, bir yashar erkak jonliqni tanlab olinglar. ⁶ Birinchi oyning o‘n to‘rtinchi kuni kechqurungacha

^a 11:1 Egamiz Musoga aytgandi... — 3:20-22, 4:21-23 ga qarang.

^b 12:2 Bu oy...yilning birinchi oyi bo‘ladi — Abib oyiga qarata aytilgan, ibroniy kalendarining birinchi oyi (Abib oyi Nison oyi deb ham ataladi). Bu oy hozirgi 11 martdan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

qo'zilarni alohida saqlanglar. So'ngra Isroil xalqi jamoasining har bir xonadoni o'zining qo'zisini so'yishi lozim. ⁷ So'ng ular qurbonlikning qonidan olib, qurbonlik go'shti tanovul qilinadigan uy eshigi romining yonlariga va tepasiga surtishsin. ⁸ O'sha kuni kechqurun go'shtni olovda pishirib tanovul qilishsin. Go'shtni xamirturushsiz non va taxir o'tlar qo'shib tanovul qilishsin. ⁹ Qurbonlik go'shtining suvda qaynatilganini yoki xomini tanovul qilishmasin. Kalla-tuyoqlariyu ichak-chovoqlarini olovda pishirib yeyishsin. ¹⁰ Go'shtdan ertalabgacha qolmasin. Agar ortib qolsa, ertalabga qoldirmay olovda kuydiringlar. ¹¹ Go'shtni tanovul qilayotganingizda, shay turinglar. Chorig'ingiz oyog'ingizda, tayog'ingiz qo'lingizda bo'lsin, tez-tez yenglar. Men, Egangizga, bag'ishlangan Fisih qurbonligi shudir.

¹² O'sha tunda Men Misrning bu boshidan narigi chetigacha o'tib, insonlarning har bir to'ng'ich o'g'illarini ham, chorvaning birinchi erkak bolasini ham o'ldiraman. Men, Egangiz, Misrning hamma xudolariga qarshi hukmni ijro etaman. ¹³ Eshiklaringizning romiga surtilgan qon yashayotgan uylaringizni belgilaydi. Qonni ko'rib, sizlarni chetlab o'taman. Men Misrni jazolaganimda, o'lat ofatidan sizlar omon qolasizlar.

Xamirturushsiz non bayrami

¹⁴ Bu kunni^a sizlar toabad esda tutishlaringiz lozim. Har yili bu kunni Men, Egangizga, atalgan ruhiy bayram qilib nishonlanglar. Bu bayram avlodlaringiz osha doimiy qonun-qoida bo'lib qolsin. ¹⁵ O'sha yetti kun davomida xamirturushsiz non tanovul qilinglar. Birinchi kuniyoq uylaringizdagi xamirturushni yo'qotinglar. Kimki yetti kun davomida xamirturush qo'shilgan non tanovul qilsa, u Isroil xalqi orasidan yo'q qilinadi. ¹⁶ Bayramning birinchi kuni ham, yettinchi kuni ham butun xalq muqaddas yig'inga kelishi lozim. Shu kunlari, ovqat tayyorlashdan tashqari, hech qanday ish qilmanglar.

¹⁷ Xamirturushsiz non bayramini har yili nishonlaysizlar, chunki aynan o'sha kuni Men sizlarning oilalaringizni va qabilalaringizni Misrdan olib chiqqanman. Bu bayram avlodlaringiz osha nishonlanib, doimiy qonun-qoida bo'lib qolsin. ¹⁸ Birinchi oyning^b o'n to'rtinchi kuni kechqurundan boshlab shu oyning yigirma birinchi kuni kechqurungacha xamirturushsiz non tanovul qilinglar. ¹⁹ Uylaringizda o'sha yetti kun davomida aslo xamirturush bo'lmasin. Kimki xamirturush qo'shilgan non tanovul qilsa, u asli Isroil naslidanmi, musofirmi, baribir, Isroil xalqining jamoasidan yo'q qilinadi. ²⁰ Xamirturush qo'shilgan nonni hech tanovul qilmanglar. Qayerda yashasangizlar ham, xamirturushsiz non tanovul qilinglar."

Ilk Fisih bayrami

²¹ Shundan keyin Muso Isroilning hamma oqsoqollarini chaqirtirib, ularga shunday dedi:

— Har bir xonadonga shunday deb aytinglar: "Oilangiz uchun bittadan qo'zi yoki uloqcha tanlab olib, Fisih bayramiga qurbonlik qilinglar^c. ²² Keyin issop o'tidan^d bir tutam olib, qurbonlikdan yig'ilgan qon idishiga botiringlar. Qonni uylaringiz eshigi romining yonlariga va tepasiga surtinglar. Tonggacha birortangiz uyingizdan chiqmanglar. ²³ Chunki Egamiz Misr yurti bo'ylab o'tib, Misrliklarning to'ng'ich o'g'illarini uradi. U eshiklaringizning romidagi qonni ko'rib, uylaringizni chetlab o'tib ketadi. Azroil uylaringizga kirib, sizlarning to'ng'ich o'g'illaringizni nobud qilishiga Egamiz yo'l qo'ymaydi. ²⁴ O'zlarangiz ham, avlodlaringiz ham bu rasm-rusumlarga toabad rioya qilishlaringiz lozim. ²⁵ Egamiz sizlarga beraman, deb va'da qilgan yurtga kirganlaringizdan keyin ham, bu udumni nishonlayveringlar. ²⁶ Bolalaringiz sizlardan:

— Bu udumning ma'nosi nima? — deb so'raganlarida, shunday javob beringlar:

²⁷ — Bu Egamizga bag'ishlangan Fisih qurbonligidir. Egamiz Misrliklarning to'ng'ich o'g'illarini halok qilganda, Misrdagi Isroil xalqining uylarini chetlab o'tib ketdi. Shunday qilib, bizning xonadonlarimizni omon saqlab qoldi."

Shunda Isroil oqsoqollari egilib, sajda qildi. ²⁸ So'ngra ular borib, Muso bilan Horunga Egamiz bergan amr bo'yicha ish tutdilar.

O'ninchi falokat: jamiki to'ng'ich erkak zotining o'limi

²⁹ Egamiz yarim kechasi Misrliklarning jamiki to'ng'ichlarini — taxtda o'tirgan fir'avnning to'ng'ich o'g'lidan tortib zindonda yotgan asirning to'ng'ich o'g'ligacha o'ldirdi. Hamma chorvaning birinchi erkak bolasini ham nobud qildi. ³⁰ O'sha kecha fir'avn, uning hamma a'yonlari va butun Misr xalqi uyg'onib ketdi. Butun Misrni qattiq dod-faryod tutdi. Odam nobud bo'lmagan birorta xonadon yo'q edi. ³¹ O'sha tundayoq fir'avn Muso bilan Horunni chaqirtirib aytdi:

^a 12:14 *Bu kunni...* — Birinchi oyning o'n beshinchi kuniga ishora. Shu kuni Xamirturushsiz non bayrami boshlanar edi. Bu bayram o'sha oyning o'n to'rtinchi kunida o'tkaziladigan Fisih bayramidan alohida nishonlanardi.

^b 12:18 *Birinchi oy* — 12:2 izohiga qarang.

^c 12:21 *...qo'zi yoki uloqcha tanlab olib, Fisih bayramiga qurbonlik qilinglar* — Yuqorida batafsil berilgan ko'rsatmalarning umumiy shakli (shu bobning 3-6, 8-11-oyatlariga qarang).

^d 12:22 *issop o'ti* — bu yerda ishlatilgan ibroniycha so'z mayda ko'k gulli, barglari muattar hidli o'simlikka ishora qiladi. Bu o'simlikning barglari mayda tuk bilan qoplangani uchun uni cho'tka sifatida ishlatilgan ham bo'lar edi.

— O‘zlarinigiz ham, Isroil xalqingiz ham yo‘qolinglar! Mening yurtimdan chiqib ketinglar! O‘zlarinigiz aytganingizday, borib Egangizga sajda qilaveringlar. ³² Mol–qo‘ylaringizni ham olib ketinglar. Ammo ketayotganingizda, meni duo qilinglar.

³³ “Isroil xalqi yurtimizdan tezroq chiqib ketsin, agar chiqib ketmasa, hammamiz o‘lib ketamiz”, deb Misrliklar ularni qistovga oldilar. ³⁴ Shunday qilib, Isroil xalqi kiyim–kechaklariga o‘ralgan xamirturush qo‘shilmagan xamir to‘la tog‘oralari olib, yelkalariga ortishdi. ³⁵ Isroil xalqi Musoning aytganini qilib, Misrliklardan oltin va kumush taqinchoqlar, kiyim–kechaklar so‘rab olishdi. ³⁶ Egamiz Misrliklarni shunday qildiki, ular Isroil xalqiga iltifot ko‘rsatdilar. Isroil xalqi nima so‘rasa, ular berdilar. Shu yo‘l bilan Isroil xalqi, g‘olib lashkarday, Misrliklarning boyliklarini olib ketdi.

Isroil xalqi Misrdan ketadi

³⁷ Isroil xalqi Ramzesdan Suxo‘tga^a qarab yayov yo‘lga chiqdi. Ular 600.000 tacha erkak bo‘lib, ayollar va bolalar bu hisobga kirmasdi. ³⁸ Son–sanoqsiz begona xalqlar, ko‘plab mol–qo‘ylar ham ular bilan birga ketdi. ³⁹ Isroil xalqi Misrdan olib chiqqan xamirturushsiz xamirdan patir non yopdilar. Ular Misrdan shunchalik tez chiqib ketdilar, yo‘lga yegulik tayyorlagani vaqt topolmagandilar.

⁴⁰ Isroil xalqi Misrda 430 yil yashadi. ⁴¹ 430 yilning oxirgi kuni Egamiz xalqining hamma oilalari va qabilalari Misrdan ketdi. ⁴² “Bu kun O‘z xalqimni Misrdan olib chiqaman”, deb Egamiz o‘sha tunni ajratib qo‘ygan edi. Isroil xalqi ham avlodlar osha o‘sha tunni ajratib, Egamizga atashlari lozim.

Fisih bayrami to‘g‘risida qonun–qoidalar

⁴³ Keyin Egamiz Muso bilan Horunga aytdi: “Sizlar rioya qilishingiz lozim bo‘lgan Fisih bayramining qonun–qoidalari quyidagichadir:

Isroil xalqiga qondosh bo‘lmagan odam Fisih taomidan tanovul qilmaydi. ⁴⁴ Lekin sotib olgan qullaringiz sunnat qilingandan keyin Fisih taomidan tanovul qilsa bo‘ladi. ⁴⁵ Musofirlar va mardikorlar ham bu taomdan tanovul qilishmaydi.

⁴⁶ Taomlar qaysi uyda tayyorlangan bo‘lsa, hammasi o‘sha uyda tanovul qilinishi lozim. Tashqariga taom olib chiqilmaydi. Fisih bayramiga atab qurbonlik qilingan birorta ham hayvonning suyagi sindirilmaydi.

⁴⁷ Isroil xalqining butun jamoasi Fisih bayramini nishonlaydi. ⁴⁸ Yonlaringizdagi biror musofir Men, Egangizga, bag‘ishlangan Fisih bayramini nishonlamoqchi bo‘lsa, oldin uning xonadonidagi hamma erkaklar sunnat qilinishi lozim. Shundan keyingina Isroil xalqiga qondosh bo‘lgan odamlardan biriday, Isroil jamoasiga qo‘shilib, Fisih bayramini nishonlaydi. Sunnat qilinmaganlarning hech qaysisi Fisih taomidan tanovul qilishi mumkin emas. ⁴⁹ Shu yerning tub aholisi uchun ham, oralaringizda yashayotgan musofir uchun ham qonun o‘shadir.”

⁵⁰ Egamizning Muso va Horun orqali bergan qonun–qoidalarini Isroil xalqi bajardilar. ⁵¹ Shunday qilib, o‘sha kuniyoq Egamiz Isroil oilalarini va qabilalarini Misrdan olib chiqdi.

13-BOB

To‘ng‘ich erkaklarni bag‘ishlash to‘g‘risida amr

¹ Egamiz Musoga yana gapirdi:

² — Hamma to‘ng‘ichlarni Menga bag‘ishlanglar. Isroil xalqining hamma to‘ng‘ich o‘g‘illari va hayvonlarining birinchi erkak bolasi Menikidir.

Xamirturushsiz non bayrami to‘g‘risida ko‘rsatmalar

³ Shundan so‘ng Muso xalqqa shunday dedi: “Sizlar qul bo‘lgan yurt Misrdan chiqqan bugungi kuningizni eslaringizdan chiqarmanglar. Egamiz qudrati bilan sizlarni u yerdan olib chiqdi. Shuning uchun sizlar xamirturush qo‘shilgan nonni yemanglar. ⁴ Bugun Abib oyida^b sizlar bu yurtdan chiqib ketyapsizlar. ⁵ Egamiz sizlarni Kan‘on, Xet, Amor, Xiv va Yobus xalqlarining yerlariga olib boradi. Egamiz bu yerlarni ota–bobolaringizga, beraman, deb ont ichgan. Egamiz sizlarni sut va asal oqib yotgan o‘sha yurtga^c olib borgandan keyin, Abib oyida quyidagicha udumni o‘tkazinglar: ⁶ yetti kun xamirturushsiz non yenglar. Yettinchi kuni Egamizga atab ruhiy bayram qilinglar. ⁷ Shu paytlarda uyingizda yoki yurtingizning biron

^a 12:37 Suxo‘t — Ramzesdan qariyb 50 kilometrcha janubi–sharqda joylashgan.

^b 13:4 Abib oyi — ibroniy kalendarining birinchi oyi (Abib oyi Nison oyi deb ham ataladi). Bu oy hozirgi 11 martdan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^c 13:5 sut va asal oqib yotgan o‘sha yurt — 3:8 izohiga qarang.

joyida xamirturushli non yoki xamirturush bo'lmasin.⁸ Har yili bayram kunlari davomida nima uchun bayramni nishonlayotganingizni bolalaringizga tushuntirishingiz lozim. Ularga:

— Biz Misrdan chiqayotganimizda, Egamiz bizga qilganlari sababidan bu bayramni nishonlayapmiz, — deb ayting.⁹ Bu bayram qo'lingizda bir alomat, peshanangizda bir xotiraga o'xshagan bo'ladi. Egamiz sizlarni Misrdan O'z qudrati bilan olib chiqqanini bu bayram eslatib turadi. Egamizning ta'limotini bolalaringizga o'rgatishingiz uchun bayramni nishonlanglar.¹⁰ Sizlar belgilangan vaqtda yillar osha ushbu qonun-qoidaga rioya qilib boringlar.

To'ng'ich erkaklarni Egamizga bag'ishlash to'g'risida ko'rsatmalar

¹¹ Egamiz o'zlarining va ota-bobolarining ont ichib va'da bergan Kan'on xalqlarining yurtiga sizlarni olib keladi. O'sha yurtni sizlarga beradi. Shundan keyin¹² to'ng'ich o'g'illaringizni, hamma chorvangizning birinchi erkak bolasini Unga beringlar. Bularning hammasi Egamiznikidir.¹³ Birinchi tug'ilgan erkak eshak^a ham Egamizdan bir qo'zi yoki uloqchani atash evaziga sotib olinadi. Agar eshakni qaytarib sotib olmaslikka qaror qilsangiz, eshakning bo'ynini sindirib o'ldirishingiz kerak. Sizlar Egamizdan hamma to'ng'ich o'g'illarni ham qaytarib sotib olishingiz lozim^b.¹⁴ Kelajakda farzandlaringiz sizdan:

— Bu udumning ma'nosi nima? — deb so'rashganda shunday javob beringlar:

— Egamiz bizni Misrdagi qullikdan qudratli qo'li bilan olib chiqqan.¹⁵ Fir'avn o'jarlik qilib, ketishimiz uchun bizga ijozat bermaganda, Egamiz Misr yurtidagi hamma to'ng'ichlarni — odamlarning to'ng'ichidan tortib, hayvonlarning birinchi erkak bolasigacha o'ldirgan. Mana shuning uchun ham hayvonlarning birinchi erkak bolasini Egamizga qurbonlik qilamiz. To'ng'ich o'g'illarimizni esa qaytarib sotib olamiz.

¹⁶ Bu yillik bayram qo'lingizdagi yoki peshanangizdagi bir belgiday bo'lib qoladi. Egamiz bizni qudratli qo'li bilan Misrdan olib chiqqanini shu bayram sizlarga eslatib turadi.”

Bulut va alanga ustuni

¹⁷ Fir'avn Isroil xalqiga ijozat bergandan keyin, Filist xalqining yurti orqali o'tadigan yo'l^c Kan'onga to'ppa-to'g'ri bo'lsa ham, Xudo xalqni bu yerdan boshlab ketmadi. “Xalq urushga duch kelib qolsa, Misrga qaytib ketishga qaror qilib qolishi mumkin”, deb o'yladi Xudo.¹⁸ Xudo xalqni Qizil dengizga^d sahro bo'ylab aylanma yo'l orqali olib ketdi. Isroil xalqi Misrdan guruhlariga bo'lingan holda chiqdi.

¹⁹ Muso Yusufning suyaklarini o'zi bilan oldi. Yusuf Isroil urug'lariga qasam ichdirib: “Xudo sizlarning oldingizga kelganda, sizlar mening suyaklarimni bu yerdan olib ketinglar”, degan edi^e.

²⁰ Isroil xalqi Suso'tdan chiqqandan keyin, sahro etagidagi Etxamda qarorgoh qurdi.²¹ Egamiz kunduzi bulut ustuni ichida, kechasi alanga ustuni ichida ularning oldida yurib, yo'llarini yoritib yo'l ko'rsatib bordi. Shu tariqa U Isroil xalqini hamma vaqt — kunduzi ham, kechasi ham olib bora oldi.²² Kunduzi bulut ustuni, kechasi alanga ustuni xalqning oldidan bir dam nari ketmadi.

14-BOB

Egamiz Qizil dengizda Isroil xalqini qutqaradi

¹ Egamiz Etxamda Musoga shunday dedi:

² — Isroil xalqiga: “Migdol bilan dengiz o'rtasidagi Piy-Xaxiro't yaqiniga qaytib boringlar”, deb ayt. U yerda Baal-Zafo'n qarshisidagi Qizil dengiz^f sohili bo'ylab chodir tikishsin.³ O'shanda fir'avn: “Isroil xalqi yurtida adashib qolibdi, sahro ularning ketishiga halaqit beryapti”, deb o'ylaydi.⁴ Fir'avn sizlarni ta'qib qilsin, deb Men uning yuragini tosh qilib qo'yaman. Fir'avn va uning lashkari ustidan g'alaba qilaman. Shu orqali shuhratga erishaman. Ana o'shanda Egamiz Men ekanligimni Misr xalqi bilib oladi.

Isroil xalqi Egamiz aytganday qildi.⁵ Fir'avnga: “Isroil xalqi qochib ketibdi”, deb xabar yetkazishdi.

^a 13:13 *eshak* — asosiy transport vositasi bo'lib xizmat qilgani uchun muhim bir hayvon edi. Eshak *harom* hisoblangani uchun uni Xudoga qurbonlik qilib bo'lmas edi, shuning uchun birinchi tug'ilgan erkak eshak bolasini qaytarib sotib olish kerak edi. “Halol” hayvonlarning (qo'y, echki, mol) to'ng'ich erkak bolasi esa qurbonlik qilinar edi (“Sahroda” 18:15-17 ga qarang).

^b 13:13 ...*hamma to'ng'ich o'g'illarni ham qaytarib sotib olishingiz lozim* — “Sahroda” 18:15-16 ga qarang.

^c 13:17 *Filist xalqining yurti orqali o'tadigan yo'l* — Nil deltasidan Kan'on yurtiga boradigan eng qisqa yo'l. Bu yo'l O'rta yer dengizining qirg'og'i bo'ylab borar edi.

^d 13:18 *Qizil dengiz* — ibroniycha matnda *yom suf*, ma'nosi *Qamish dengizi*. Bu termin mana shu o'rinda hozirgi Suets qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli-g'arbidagi qo'ltiqqa) yoki Suets qo'ltig'i va O'rta yer dengizi oralig'ida joylashgan ko'llardan biriga ishora qilgan bo'lishi mumkin. Bu oyatdagi dengizning qayerda joylashgani aniq ma'lum emas, biroq 14:10-31 dagi hodisalarning tafsilotiga ko'ra, bu dengiz shunchalik katta bo'lganki, Isroil xalqiga katta bir to'siq bo'lgan. Shunchalik chuqur bo'lganki, Misr lashkarlari cho'kib ketgan.

^e 13:19 *Yusuf...degan edi* — “Ibtido” 50:24-25 ga qarang.

^f 14:2 *Qizil dengiz* — ibroniycha matnda *yom suf*, ma'nosi *Qamish dengizi*. 13:18 izohiga qarang.

Fir'avn va a'yonlarining Isroil xalqi to'g'risidagi niyatlari o'zgardi: "Nima qilib qo'ydik—a? Isroil xalqiga ketishga ijozat berib, qullarimizdan ayrilib qolibmiz—ku!" deyishdi. ⁶ Fir'avn jang aravalarini tayyorlatdi, lashkarlarini yoniga oldi. ⁷ U Misrdagi hamma jang aravasini, shu bilan birga, olti yuzta sara jang aravasini ham yo'lga otlantirdi. Har bir jang aravasining lashkarboshisi bor edi. ⁸ Egamiz Misr fir'avning yuragini tosh qilib qo'ydi. Fir'avn Isroil xalqining ortidan quvdi. Isroil xalqi shaxdam qadam bilan Misrdan chiqib ketayotgan edi. ⁹ Misrliklar — fir'avning hamma otlari, aravakashlar va jang aravalari, lashkarlari bilan Isroil xalqining ortidan tushdi. Dengiz qirg'og'ida Baal-Zafo'n qarshisida — Piy-Xaxiro't yaqinida Isroil xalqiga yetib oldilar. Isroil xalqi bu yerda qarorgoh qurgan edi.

¹⁰ Fir'avn tobora yaqinlashib kelardi. Isroil xalqi orqalariga qarab Misrliklar quvib kelayotganini ko'rdilar—u, sarosimaga tushib qoldilar. Ular Egamizga iltijo qilib, madad so'radilar. ¹¹ Keyin Musoga aytdilar:

— Bizni sahroga o'ldirgani olib kelgan ekansan—da. Misrda biz uchun qabriston yetarli emasmi?! Bizni Misrdan olib chiqib, nima qilib qo'yding—a?! ¹² Misrda ekanligimizda shunga o'xshash yomon hodisalar yuz berishini aytmaganmidik?! Biz: "Misrliklarga qul bo'lib xizmat qilib yuraveraylik, sahroda o'lib ketganimizdan ko'ra, ularga xizmat qilganimiz yaxshi", deb aytgan edik—ku!

¹³ Ammo Muso:

— Qo'rqmanglar! — dedi. — Joyingizda to'xtab, qarab turinglar. Hozir ko'rasizlar, Egamiz sizlarni qanday qilib qutqarar ekan. Hozir qarshingizda turgan Misrliklarni qaytib ko'rmaysizlar. ¹⁴ Xotirjam bo'linglar, Egamiz sizlar uchun jang qiladi.

¹⁵ Shu payt Egamiz Musoga gapirdi:

— Nimaga menga iltijo qilib, madad so'rayapsan? Isroil xalqiga ayt, oldinga qarab ketaversin.

¹⁶ Tayog'ingni ko'tarib, qo'lingni dengiz ustiga uzat, suvni ikki tomonga ayir. Shunda Isroil xalqi quruq yer ustida yurib, dengizdan o'tadi. ¹⁷⁻¹⁸ Misrliklar sizlarning ortingizdan dengizga borsin, deb Men ularning yuragini tosh qilib qo'yaman. Fir'avn, uning lashkarlari, aravakashlari va jang aravalari ustidan g'alaba qilib shuhratga erishaman. Men ularni yer bilan yakson qilganimda Egangiz Men ekanligimni Misr xalqi bilib oladi.

¹⁹ Isroil xalqi oldida borayotgan Xudoning farishtasi joyini o'zgartirib, ularning orqasiga o'tdi. Isroil xalqining oldidagi bulut ustuni ham joyini o'zgartirdi. Bulut ustuni orqaga o'tib, ²⁰ Misr lashkari bilan Isroil xalqi o'rtasida turib qoldi. Bulut ustuni Misrliklar turgan tomonni zimiston va bulutli, Isroil xalqi turgan tomonni esa yop-yorug' qilib turdi. Shuning uchun Misr lashkari tun bo'yi Isroil xalqiga yaqin kela olmadi.

²¹ Muso qo'lini dengiz tomonga uzatdi. Shundan keyin tun bo'yi Egamiz sharqdan kuchli shamol estirib, dengizni ikki tomonga ayirdi, dengizni quruq yerga aylantirdi. Suv ikki tomonga surildi. ²² Shundan keyin Isroil xalqi dengizdagi quruq yerdan yurib o'ta boshladi. Suv Isroil xalqining o'ng tomonida ham, chap tomonida ham devor bo'lib turardi. ²³ Misrliklar Isroil xalqining ortidan quvdi. Fir'avning hamma otlari, aravakashlari va jang aravalari dengizning o'rtasiga tushdi. ²⁴ Tong payti Egamiz alanga va bulut ustunidan Misr lashkariga qarab, ularni sarosimaga soldi. ²⁵ Jang aravalarining g'ildiraklari botib qoldi^a. Natijada Misrliklar aravalarini zo'rg'a tortib ketdilar. Shunda Misrliklar: "Bu yerdan qochib qolaylik! Isroil xalqi uchun ularning Egasi jang qilyapti! U bizga qarshi!" — deb shovqin soldilar.

²⁶ Keyin Egamiz Musoga:

— Qo'lingni dengizga uzat! — deb amr berdi. — Suv Misrliklarning, ularning aravakashlari va jang aravalari ustiga qaytsin!

²⁷ Muso qo'lini dengizga uzatdi. Tong payti dengiz suvi asl holiga qaytdi. Misrliklar suvdan qutulmoqchi bo'lib qochayotgan edi, Egamiz ularni dengizning o'rtasiga silkib otdi. ²⁸ Suv asl holiga qaytdi. Fir'avning aravakashlarini va jang aravalarini, Isroil xalqini ortidan quvib, dengiz o'rtasiga tushgan hamma Misr lashkarini g'arq qildi. Ulardan birortasi ham tirik qolmadi. ²⁹ Isroil xalqi esa dengiz o'rtasida quruq yerdan yurib o'tdi. Suv o'ng tomonda ham, chap tomonda ham Isroil xalqiga devor bo'lib turardi.

³⁰ Shunday qilib, Egamiz o'sha kuni Isroil xalqini Misrliklarning qo'lidan qutqardi. Isroil xalqi dengiz qirg'og'ida Misrliklarning jasadlarini ko'rdi. ³¹ Egamiz buyuk qudrati bilan Misrliklarni mag'lub qilganini Isroil xalqi ko'rgach, Undan qo'rqadigan bo'ldilar. Ular Egamizga va Uning quli Musoga ishonidilar.

15-BOB

Misrliklarni Egamiz qanday mag'lub qilganini Muso va xalq kuylaydilar

¹ Shundan keyin Muso va Isroil xalqi Egamizga quyidagi qo'shiqni kuyladi:

"Egamizni madh etib kuylayman. U buyuk g'alaba keltirdi.

^a 14:25 ...g'ildiraklari botib qoldi — Samariya Tavroti qo'lyozmalaridan, qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan. Ibroniycha matnda g'ildiraklarini chiqarib yubordi.

Otlarni, aravakashlarni dengizga uloqtirdi.

² Egamiz mening kuch–qudratimdir^a.

U mening qutqaruvchimidir.

U mening Xudoyimdir, men Uni olqishlayman,

Otamning Xudosidir, men Uni ulug‘layman.

³ Ha, U jangchidir, U Egamizdir^b.

⁴ Fir‘avnni lashkarini, jang aravalarini Egamiz dengizga uloqtirdi.

Uning sara lashkarboshilarini Qizil dengizga^c cho‘ktirdi.

⁵ Dengiz qa‘ri ularni ko‘mdi.

Ular tosh singari, tubsizlikka tushib ketdilar.

⁶ Ey, Egamiz, Sening o‘ng qo‘ling qudrati bilan qo‘rqinchlidir.

Ey, Egamiz, Sening o‘ng qo‘ling dushmani rosa ezdi.

⁷ Sen buyuk g‘alabang bilan dushmanlaringni yiqitding.

Sen ularga g‘azabingni sochgan eding,

G‘azabing ularni xas–cho‘p singari yondirib tashladi.

⁸ Qahrli nafasingdan suv to‘p bo‘lib turib qoldi,

Dengizning qa‘ri qattiq yer bo‘lib qoldi.

⁹ Shunda dushman gerdayib aytdi:

“Orqalaridan tushaman, quvib yetaman.

O‘ljani baham ko‘raman. Bulardan ko‘nglim qoniqadi.

Qilichimni yalang‘ochlab, ularni yana qul qilaman.”

¹⁰ Qahrli nafasingdan dengiz ularni ko‘mib yubordi.

Ular bahaybat suvda qo‘rg‘oshinday g‘arq bo‘ldilar.

¹¹ Xudolar orasida Senga o‘xshagani bormi, ey, Egamiz?!

Kim Senga o‘xshar?!

Muqaddasliging bilan ulug‘vorsan Sen,

Qo‘rqinchli ishlaring bilan hamdu sanoga ilhomlantirursen,

Sen ajoyibotlar ko‘rsatarsen.

¹² Sen o‘ng qo‘lingni uzatgan eding,

G‘animlarni yer yutdi.

¹³ O‘zing qutqargan o‘sha xalqni Sen sobit sevging bilan olib borasan.

Muqaddas makoningga^d qudrating bilan ularni yetaklab borasan.

¹⁴ Xalqlar eshitib buni, titrashadi:

Filist xalqi vahimaga tushib qoladi.

¹⁵ Edom urug‘boshilari qo‘rquvga tushadi–ku,

Mo‘ab bekларini titroq bosadi–ku!

Kan‘ondagi xalqlar umidsizlikka tushadi–ku!

¹⁶ Ularni qo‘rquv va dahshat qamrab olar.

Ey, Egamiz, Sening xalqing o‘tib ketguncha,

O‘zing ega bo‘lgan bu xalq o‘tib ketguncha,

Ular bilaging kuchi oldida toshday qotib qoladi.

¹⁷ Xalqingni O‘z tog‘ingga olib kelasan,

Ularni joylashtirasan uying uchun tanlagan yerga, ey, Egamiz!

Qo‘llaring o‘rnatgan muqaddas maskaningga^e

Olib kirib joylashtirasan, ey, Rabbimiz!

¹⁸ Egamiz abadulabad shoh bo‘lib hukmronlik qiladi.”

¹⁹ Fir‘avnni otlari, aravakashlari va jang aravalari dengiz o‘rtasiga tushdi. Shunda Egamiz ularning

^a 15:2 ...kuch–qudratimdir — yoki qudratim, shukrona qo‘shig‘imdir.

^b 15:3 ...U jangchidir, U Egamizdir — Ibroniycha matndagi so‘zma–so‘z tarjimasi — YHVH jangchidir, YHVH Uning ismidir. Endi Isroil xalqi o‘z ko‘zi bilan Xudoning qilgan ishlarini ko‘rib, Uning kimligini to‘laroq tushunadigan bo‘ldilar. Xudo o‘z xalqi Isroil uchun kurashadigan kuchli jangchidir (14:14, 25 ga qarang). Yana 3:13, 14, 15, 6:3 izohlariga qarang.

^c 15:4 Qizil dengiz — ibroniycha matnda yom suf, ma‘nosi Qamish dengizi (shu bobning 22–oyatida ham bor). 13:18 izohiga qarang.

^d 15:13 Muqaddas makoning — Kan‘on yurtida joylashgan Quddusdagi Sion tog‘i nazarda tutilgan bo‘lishi mumkin (yana shu bobning 17–oyatiga qarang). O‘sha yerda keyinchalik Ma‘bad qurilgan edi. Ma‘bad yana “Xudoning uyi”, deb atalar edi. To‘laroq ma‘lumotga ega bo‘lish uchun lug‘atdagi “Sionga qarang.

^e 15:17 ...O‘z tog‘ingga...muqaddas maskaningga... — Shu bobning 13–oyatidagi izohga qarang.

ustiga dengiz suvlarini qaytarib olib keldi. Isroil xalqi esa dengiz oʻrtasidagi quruq yerdan oʻtib ketdi. Shu bois Muso va xalq qoʻshiq kuyladi.

²⁰Horunning singlisi paygʻambar Maryam childirmani qoʻliga oldi. Hamma ayollar unga ergashib, childirmalarini qoʻllariga olib, oʻynadilar. ²¹Maryam quyidagi naqoratni kuylab, ularga boshchilik qildi:

“Egamizni madh etib kuylang. U buyuk gʻalaba keltirdi.
Otlarni, aravakashlarni dengizga uloqtirdi.”

Taxir suv

²²Muso Isroil xalqini Qizil dengizdan boshlab chiqqandan keyin, ular Sur sahrosiga bordilar. Ular sahroda uch kun yursalar ham, suv topa olmadilar. ²³Undan keyin Maroga bordilar. Ammo Maroning suvi taxir boʻlgani uchun icholmadilar. Shuning uchun ham u yerga Maro^a, deb nom berilgan edi. ²⁴Xalq esa: “Endi nima ichamiz?” deb Musoga mingʻirlab nolidi. ²⁵Muso esa Egamizga iltijo qilgan edi, Egamiz Musoga bir choʻpni koʻrsatdi. Muso choʻpni olib suvga tashlagan edi, suv ichishga yaroqli boʻlib qoldi. Shunday qilib, oʻsha yerda Egamiz Isroil xalqini sinadi. Egamiz ularga yashash qonun–qoidasini berdi. ²⁶U Isroil xalqiga shunday dedi: “Agar Men, Egangiz Xudoga, hushyor boʻlib quloq solsangiz, Mening oldimda toʻgʻri ishlar qilsangiz, amrlaringa itoat etsangiz, hamma qonunlaringa rioya qilsangiz, oʻshanda Men Misrliklarni duchor qilgan xastaliklarning birortasiga ham sizlarni duchor qilmayman. Sizlarga shifo beradigan Egangiz Menman.”

²⁷Shundan soʻng Isroil xalqi ilimga keldi. U yerda oʻn ikkita buloq, yetmishta palma daraxti bor edi. Ular buloq boʻyida qarorgoh qurdilar.

16-BOB

Manna va bedanalar

¹Isroil xalqining butun jamoasi Ilimdan chiqib joʻnadi. Ular Misrdan chiqqanlaridan keyin bir oy oʻtgach^b, Ilim bilan Sinay oraligʻidagi Sin sahrosiga^c yetib keldilar. ²Ular sahroda turar ekanlar, hammalari mingʻirlab Muso bilan Horundan nolishdi: ³“Qaniydi Egamiz bizni Misrda oʻldirib qoʻya qolganda edi! Biz Misrda goʻsht solingan qozon boshida oʻtirardik, toʻygunimizcha non yerdik. Sizlar esa, butun jamoa ochlikdan oʻlib ketsin, deb bizni sahroga olib keldingiz.”

⁴Shunda Egamiz Musoga:

— Nonni^d sizlarga osmondan yogʻdiraman! — dedi. — Xalq har kuni chiqib, kunda kerak boʻladigan nonini yigʻishtirib oladi. Shu yoʻl bilan bu xalqni sinayman. Ular Mening koʻrsatmalarimga rioya qiladilarmi, yoki yoʻqmi, koʻraman. ⁵Har haftaning oltinchi kuni^e esa kunda toʻplaganlariga qaraganda ikki hissa koʻp non yigʻishtirib olib, tayyorlab qoʻyadilar.

⁶⁻⁸Muso bilan Horun jamiki Isroil xalqiga shunday deb aytdilar:

— Sizlar mingʻirlab Egamizdan noligan edingiz, U eshitdi. Endi U kechqurun sizlarga goʻsht beradi. Ertaga ertalab moʻl qilib non beradi. Egamizning buyuk qudratini shunda koʻrasizlar. Sizlarni Misrdan olib chiqqan Egamiz ekanini bilib olasizlar. Ammo biz kim boʻlibmizki, mingʻirlab bizdan noliysizlar?! Biz bor–yoʻgʻi Egamizning xabarchilarimiz, xolos. Bizdan noliganlaringizda, sizlar haqiqatan Egamizdan noligan boʻlasizlar.

⁹Shundan soʻng Muso Horunga:

— Isroil xalqining butun jamoasiga ayt. Egamizning huzuriga kelsin, — dedi. — Egamiz ularning mingʻirlab noliganini eshitdi.

¹⁰Horun Isroil xalqining butun jamoasiga shu gaplarni aytib boʻlishi bilanoq, xalq sahroga qaradi. Shu payt Egamiz ulugʻvorligini bulut ichida zohir qildi. ¹¹Keyin Egamiz Musoga gapirdi:

¹²— Men Isroil xalqining mingʻirlab noliganini eshitdim. Ularga shu gaplarni yetkaz: “Oqshom goʻsht yeysizlar, ertalab esa toʻyguningizcha non yeysizlar. Oʻshanda Egangiz Xudo Men ekanligimni bilib olasizlar.”

¹³Shu kuni oqshomda bedanalar uchib kelib, qarorgohni bosib ketdi. Ertasiga ertalab qarorgoh atrofiga shudring tushdi. ¹⁴Shudring koʻtarilgach, yer yuzi laylak qor uchquniga oʻxshash, qirovsimon bir narsa bilan

^a 15:23 Maro — ibroniychada maʼnosi *taxir*.

^b 16:1 ...*bir oy oʻtgach*... — Ibroniycha matnda *ikkinchi oyning oʻn beshinchi kuni*, Ziv oyiga qarata aytilgan, ibroniy kalendarining ikkinchi oyi. Bu oy hozirgi 10 apreldan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi. Isroil xalqi Misrdan bir oy oldin, ibroniy kalendarining birinchi oyi oʻn toʻrtinchi kuni chiqqan edi (12:2-13 ga va 12:2 izohiga qarang).

^c 16:1 *Sin sahrosi* — Sinay yarim orolining gʻarb tomonidagi bu sahroning qayerda joylashgani aniq maʼlum emas.

^d 16:4 *Non* — ibroniychada *non* soʻzi umuman yegulikka nisbatan ham ishlatiladi. Xudo Isroil xalqiga osmondan goʻsht va keyinchalik “manna”, deb nomlangan yegulik yetkazib beradi (shu bobning 6-8, 13-15, 31–oyatlariga qarang).

^e 16:5 *oltinchi kuni* — Isroil xalqi dam oladigan Shabbat kundan oldingi Juma kuniga ishora qilingan (shu bobning 29-30–oyatlariga qarang). Shabbat kuni dam olish keyinchalik Muso orqali berilgan qonunlar majmuasiga kiritilgan edi (20:8-11, 31:12-17 ga qarang).

qoplandi.¹⁵ Isroil xalqi bu narsani ko'rganda, nima ekanini bilolmasdan: "Bu nima?" deb bir-birlaridan so'rayverdilar.

— Tanovul qilishlaringiz uchun Egamiz sizlarga bergan non shudir, — dedi Muso Isroil xalqiga.¹⁶ — Egamiz shunday amr bergan: "Har bir xonadon o'zi yeydigan nonni olsin. Xonadondagi har bir jon uchun bir omirdan^a yig'ishtirib olsin."

¹⁷ Isroil xalqi Egamiz amr etganday qildi. Birov ko'proq, birov ozroq yig'ishtirib oldi.¹⁸ Har bir odam uchun omir bilan o'lchaganlarida, ko'p yig'ishtirganlardan hech narsa ortib qolmadi, oz yig'ishtirganlar uchun esa yetarli bo'ldi. Har bir xonadon keraklisini oldi.¹⁹ Muso yana xalqqa: "Hech kim bu mannadan ertalabgacha qoldirmasin", — dedi.²⁰ Ammo ba'zilar Musoning gapiga quloq solmay, ertalabgacha qoldirgan edilar, qoldirgan mannaga qurt tushib, sasiy boshladi. Shunda Muso o'sha odamlardan g'azablendi.

²¹ Mannani har bir xonadon har kuni ertalab ehtiyojiga yarashasini to'plab olardi. Quyosh yerni qizdirgandan keyin esa, yerda qolgani erib ketardi.²² Oltinchi kuni esa mannani ikki hissa — jon boshi uchun ikki omirdan yig'ib oldilar. Jamoa oqsoqollari bu to'g'rida Musoga xabar berganlarida,²³ Muso ularga aytdi^b: — Ertaga Shabbat kuni bo'lgani uchun oltinchi kuni ikki barobar yig'ishtirib olgani Egamiz xalqqa amr bergan. Shabbat kuni hamma ishlardan tinib, Egamizga atab ajratilgan kundir. Shuning uchun yopadiganingizni bugun yopib olinglar, qaynatadiganingizni bugun qaynatib olinglar. Ortganini saqlab, ertagacha qoldiringlar.

²⁴ Shunday qilib, Muso buyurganday, ortganini ertasiga qoldirgan edilar, qolgani na sasidi, na qurtladi.

²⁵ — Bugungi mannangiz shudir, — dedi Muso. — Chunki bugun Egamizga atalgan Shabbat kundir. Bugun yerda hech narsa bo'lmaydi.²⁶ Olti kun manna yig'ishtirib olasizlar. Ammo yettinchi kun — Shabbat kuni aslo manna topib bo'lmaydi.

²⁷ Yettinchi kuni ham ba'zilar manna yig'ishtirgani tashqariga chiqdilar, lekin topolmadilar.²⁸ Shunda Egamiz Musoga:

— Qachongacha Mening amrlaring va ko'rsatmalarimga itoat etmay yurasizlar?! — dedi.²⁹ — Men, Egangiz, yettinchi kunni — Shabbatni dam olish kuni qilib, sizlarga berganimni anglab yetmaysizlarmi?! Mana, sizlarga ikki kunga yetarli mannani oltinchi kuni beryapman. Yettinchi kuni har kim uyida bo'lib, dam olishi lozim.

³⁰ Shunday qilib, xalq yettinchi kuni ishlamadi.

Isroil xalqi xotira uchun mannadan saqlab qo'yadi

³¹ Isroil xalqi bu yegulikka manna^c, deb nom qo'ydilar. U kashnich urug'i kabi, rangi oqish, mazasi asal qo'shilgan chalpakka o'xshardi. Muso Isroil xalqiga aytdi:

³² — Egamiz shunday amr bergan: "Bir omir mannani kelgusi avlodlar uchun saqlab qo'yinglar, toki Men sizlarni Misrdan olib chiqqanimdan keyin sahroda o'zlaringizga yedirgan nonni ular ko'rsinlar."

Shundan keyin Muso Horunga aytdi:

³³ — Bir idish olib, ichiga bir omir manna solgin—da, Egamizning huzuriga qo'y^d, toki kelgusi avlodlarga saqlanib qolsin.

³⁴ Egamiz Musoga amr etganday, Horun, mannani saqlab qo'yamiz, deb uni ahd sandig'ining^e oldiga qo'ydi.

³⁵ Isroil xalqi keyingi qirq yil davomida — Kan'on yurtiga yetib borib o'rnashgunlaricha, manna tanovul qildilar^f.

³⁶ (Mannani o'lchash uchun foydalanilgan idish omir, deb aytilgan^g. Bu idish taxminan to'rt kosaning^h hajmiga to'g'ri kelgan.)

^a 16:16 *bir omir* — narsalarni o'lchash uchun ishlatilgan kichkina bir idish. Bu idishning hajmi taxminan 2 litrcha edi (shu bobning 36-oyati va o'sha oyatdagi izohga qarang). Shu bobning 18, 22, 32, 33-oyatlarida ham bor.

^b 16:23 *...Muso ularga aytdi...* — Oltinchi kuni odamlar har kungidan ikki barobar ko'proq manna yig'ishlari kerakligidan oqsoqollar xabardor edilar (shu bobning 5-oyatiga qarang). Endi Muso ularga nima uchun bunday qilishlari kerakligini tushuntirib beryapti.

^c 16:31 *manna* — bu nom ibroniychadagi *Bu nima?* so'zlariga ohangdosh (shu bobning 15-oyatiga qarang).

^d 16:33 *...Egamizning huzuriga qo'y...* — Muqaddas chodirning Eng muqaddas xonasidagi ahd sandig'iga ishora qilingan (shu bobning 34-oyatiga qarang). Bu kelajakda bajarilishi kerak bo'lgan amrdir, chunki o'sha paytda Muqaddas chodir hali yasalmagan edi (25:10-22, 26:1-37 ga qarang).

^e 16:34 *ahd sandig'i* — ibroniycha matnda *guvohlik*, ahd sandig'ining yana bir nomi. Ibroniycha matndagi *guvohlik* so'zi o'nta amr yozilgan ikkita tosh lavhaga ishora qiladi. Ikkala tosh lavha sandiqning ichida saqlanib, Xudo va Uning xalqi o'rtasida tuzilgan ahdning jismoniy guvohi bo'lib xizmat qilardi.

^f 16:35 *Isroil xalqi keyingi qirq yil davomida...manna tanovul qildilar* — "Yoshua" 5:10-12 ga qarang.

^g 16:36 *...omir deb aytilgan* — Bu o'lchov birligi ushbu kitob yozilgan paytda kitobxonlar uchun noma'lum bo'lgan bo'lsa kerak.

^h 16:36 *to'rt kosa* — ibroniycha matnda *efaning o'ndan bir qismi*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi.

17-BOB

Qoyadan chiqqan suv

¹ Isroil xalqining butun jamoasi har doim Egamizning amriga rioya qilib, bir joydan boshqa joyga ko'chib^a, Sin sahosidan^b ketdi. Rafidimda^c qarorgoh qurgan edi, lekin u yerda Isroil xalqi uchun ichgani suv yo'q ekan. ² Ular Musoga: "Bizga ichgani suv ber", deb nolidilar. Shunda Muso:

— Nimaga menga noliyapsizlar?! — dedi. — Nima uchun Egamizni sinayapsizlar?!

³ Lekin xalq chanqagan edi. "Nimaga bizni Misrdan olib chiqding?! O'zimizni, bolalarimizni, chorvamızni suvsizlikdan o'ldirish uchun olib chiqqan ekansan-da?!" deb Musoga ming'irlab ta'na qildi.

⁴ — Bu xalqni nima qilay? — deb iltijo qildi Muso Egamizga. — Yana bir ozdan keyin ular meni toshbo'ron qilishadi—ku!

⁵ — Isroil oqsoqollaridan ba'zilarini yoningga olib, xalqning oldida bor! — deb amr berdi Egamiz Musoga. — Nil daryosiga urgan tayog'ingni ham o'zing bilan ol. ⁶ Men sening oldingda — Sinay tog'idagi^d qoyaning tepasida turaman. Sen tayoqni qoyaga ur, qoyadan suv otilib chiqadi. Keyin xalq ichadi.

Muso Isroil oqsoqollarining ko'zi oldida Egamiz aytganday qildi. ⁷ Shunday qilib, Muso o'sha joyga Massax va Mariva^e, deb nom berdi. Isroil xalqi u yerda Muso bilan janjal qilgan, "Egamiz biz uchun g'amxo'rlik qiladimi, yo'qmi?" deb Uni sinagan edi.

Isroil xalqi Omolek xalqini yengadi

⁸ Omolek xalqi Rafidimga kelib, Isroil xalqiga urush ochdilar. ⁹ Shunda Muso Yoshuaga:

— Odamlardan tanlab olgin—da, borib, Omoleklarga qarshi urushga chiq! — dedi. — Ertaga men tepalikning ustida bo'laman. Xudo, ol, deb tayinlagan tayoq^f qo'limda bo'ladi.

¹⁰ Yoshua Muso buyurganday qilib Omoleklar bilan jang qilgani bordi. Muso, Horun va Xur tepalikning ustiga chiqishdi. ¹¹ Muso qo'llarini ko'targanda, Isroil xalqi g'olib kelar, tushirganda esa Omoleklar g'olib kelardi. ¹² Oxiri Musoning qo'llari toliqdi. Shunda Horun bilan Xur Musoga tosh keltirib qo'yib berdilar. Muso tosh ustiga o'tirdi. Keyin Musoning qo'llarini bir tomondan Horun, bir tomondan Xur yuqoriga ko'tarib turdi. Quyosh botguncha, Musoning qo'llarini yuqoriga ko'tarib turaverdilar. ¹³ Shunday qilib, Yoshua Omoleklarni yengib, qilichdan o'tkazdi.

¹⁴ Shundan keyin Egamiz Musoga aytdi:

— Bu g'alabani xotira qilib, yozib qo'y, mening quyidagi va'damni ham kirit: "Men Omoleklarning nomini yer yuzidan o'chiraman." Keyin buni ovoz chiqarib Yoshuaga o'qib ber.

¹⁵ Muso bir qurbongoh qurdirib, bu qurbongohga: "Egam bayrog'imdir"^g, deb nom berdi. ¹⁶ "Omoleklar Egamizning taxtiga qarshi qo'llarini ko'tarishga jur'at qilganlari uchun, Egamiz doimo ularga qarshi urushda bo'ladi!"^h, dedi.

18-BOB

Yatro Musoni ziyorat qiladi

¹ Midiyon yurtining ruhoniysi Yatro Musoning qaynatasi edi. Xudo Musoga va O'z xalqi Isroilga hamma qilganlarini, Egamiz Isroil xalqini Misrdan qanday qilib olib chiqqanini u eshitdi. ² Muso xotinini otasi yoniga jo'natib yuborgandaⁱ, Yatro Musoning xotini Zippura bilan ³ ikkala o'g'lini yoniga olgan edi. Muso: "Men

^a 17:1 ...bir joydan boshqa joyga ko'chib... — "Sahroda" 33:12-14 ga qarang.

^b 17:1 Sin sahosini — 16:1 izohiga qarang.

^c 17:1 Rafidim — Isroil xalqi Sinay tog'iga yetib borishidan oldin oxirgi to'xtagan joyi. Rafidimning qayerda joylashgani aniq ma'lum emas.

^d 17:6 Sinay tog'i — ibroniycha matnda Xorev tog'i, Sinay tog'ining yana bir nomi.

^e 17:7 ...Massax...Mariva... — Ibroniychada Massax ismining ma'nosi — *sinov*, Mariva ismining ma'nosi — *janjal*.

^f 17:9 Xudo, ol, deb tayinlagan tayoq — yoki Xudoning qudratiga ega bo'lgan tayoq.

^g 17:15 "Egam bayrog'imdir" — Bu yerdagi "bayrog" so'zi urush vaqtida jangchilarni ruhlantirgan lashkarlar ramziga ishora qiladi. Muso qurbongohga "Egam bayrog'imdir" degan nom qo'yib, shu orqali Isroil xalqiga jang qilish uchun kuchni va g'alabani yolg'iz Egamiz bera olishini eslatmoqchi. Muso "bayrog", deb jang davomida ko'tarib turgan hassasini nazarda tutgan bo'lishi mumkin (shu bobning 9-oyatiga qarang). Musoning hassasi Xudo kuchining va Isroil xalqiga bergan yordamining ramzi bo'lib xizmat qilardi.

^h 17:16 "Omoleqlar...Egamiz doimo ularga qarshi urushda bo'ladi" — yoki "Egamizning bayrog'ini baland tutinglar! Egamiz Omolek xalqiga qarshi toabad urushni davom ettiradi". Bu ibroniycha gapning ma'nosi bahsli.

ⁱ 18:2 Muso xotinini otasi yoniga jo'natib yuborganda... — Bu hodisa kitobda yozilmagan, biroq 4:18-26-oyatlardagi hodisalardan keyin yuz bergan bo'lsa kerak. Demak, shu bobning 3-4-oyatlari o'sha hodisadan oldingi paytga — Muso ikki o'g'liga ism qo'ygani vaqtga ishora qiladi (2:22 ga qarang).

begona yurtda musofir bo'lgan edim”, deb to'ng'ich o'g'liga Gershom^a, deb ism qo'ygan edi. ⁴ So'ngra: “Ota-bobolarimning Xudosi menga madad berdi, meni fir'avnning qilichidan qutqardi^b”, deb ikkinchi o'g'liga Eliazar^c, deb ism qo'ygandi.

⁵ Qaynatasi Musoning xotini va o'g'illarini Xudoning muqaddas tog'i^d etagiga — sahroda Muso tikkan chodirga boshlab keldi. ⁶ Yatro Musoga: “Men, qaynatang Yatro, xotining va ikkala o'g'ling bilan birga sening yoningga boryapmiz”, deb xabar berdi. ⁷ Muso qaynatasini kutib olgani chiqdi va unga ta'zim qilib, o'pdi. Ikkovlari bir-biridan hol-ahvol so'rab, chodirga kirishdi. ⁸ Egamiz Isroil xalqi uchun fir'avnni va Misr xalqini nimalar qilganini, Isroil xalqi yo'lda chekkan azob-uqubatlarni, Egamiz ularni qanday qutqarganini Muso qaynatasiga aytib berdi. ⁹ Egamiz Isroil xalqiga qilgan yaxshiliklari uchun, ularni Misrliklarning qo'lidan qutqargani uchun Yatro sevinib, shunday dedi:

¹⁰ — Sizlarni Misrliklarning va fir'avnning qo'lidan qutqargan Egamizga hamdu sanolar bo'lsin! Isroil xalqini Misrliklarning zulmidan U qutqardi. ¹¹ Egamiz boshqa hamma xudolardan ulug' ekanini endi bilaman. Egamiz o'z xalqini takabbur Misrliklarning qo'lidan xalos qildi.

¹² Co'ngra Musoning qaynatasi Yatro Xudoga kuydiriladigan qurbonlik va boshqa qurbonliklar keltirdi. Horun va barcha Isroil oqsoqollari Musoning qaynatasi bilan Egamizning huzurida muqaddas taom yegani kelishdi.

Yatroning maslahati

¹³ Ertasi kuni Muso hukm kursisiga o'tirib, xalqning janjallarini ajrim qila boshladi. Xalq Musoning atrofida ertalabdan kechgacha tik turdi. ¹⁴ Qaynatasi Musoning xalq uchun qilayotgan hamma ishlarini ko'rgach, aytdi:

— Nimaga shuncha ishni bir o'zing qilyapsan? Odamlar sendan yordam so'rash uchun kun bo'yi tik turishdi.

¹⁵ Shunda Muso qaynatasiga aytdi:

— Xalq Xudoning hukmini bilish uchun mening oldimga kelishadi. ¹⁶ Qachon bir janjalli ish bo'lsa ham mening oldimga kelishadi. Men esa ikkala tomon o'rtasida qaror chiqarib, Xudoning qonun-qoidalarini ularga aytaman.

¹⁷ — Bu yo'l yaxshi emas, — dedi qaynatasi Musoga. ¹⁸ — Ham o'zingni, ham yoningdagi xalqni qiynayapsan. Bu ish juda og'ir yuk, bir o'zing bajara olmasan. ¹⁹ Gapimga quloq sol, senga bir maslahat berayin. Xudo senga yor bo'lsin. Xudoning huzurida xalq uchun sen vositachi bo'lishing kerak. Xalqning bahs-munozaralarini Xudoga sen yetkazishing lozim. ²⁰ Xudoning qarorini xalqqa sen ayt, Xudoning qonun-qoidalarini o'rgat, ular qanday qilib to'g'ri hayot kechirishlari kerakligini ko'rsat. ²¹ Ammo bularga qo'shimcha qilib, sen Xudodan qo'rqqan, diyonatli, tamadan nafratlanadigan, layoqatli odamlarni tanlab ol. Ularni xalq tepasiga mingboshi, yuzboshi, ellikboshi, o'nboshi qilib tayinla. ²² Bu odamlar hamma haq masalalar ustidan qaror qilib, xalqqa xizmat qilishsin. Juda muhim yoki juda qiyin masalalarni esa senga olib kelishlari mumkin. Kichikroq ishlarni o'zlari ko'rib chiqaversin. Ular sen uchun ishni osonroq qilib, og'irlikni ko'tarishda senga yordam beradilar. ²³ Agar Xudo shu maslahatlarimni yuragingga solsa, sen tazyiqlarga bardosh bera olasan. Hamma tinchgina o'z joyiga ketadi.

²⁴ Muso qaynatasining gapiga quloq soldi. U nima aytgan bo'lsa, hammasini qildi. ²⁵ Isroil xalqi orasidan layoqatli odamlarni tanlab oldi. O'sha odamlarni mingboshi, yuzboshi, ellikboshi, o'nboshi qilib tayinladi.

²⁶ Ular hamma masalalarni adolatli hal qilardilar. Qiyin masalalarni Musoga olib kelishar, kichikroq ishlarni esa o'zlari qarab chiqishardi. ²⁷ Shundan keyin Muso qaynatasiga ijozat berdi. Yatro o'z yurtiga qaytib ketdi.

19-BOB

Isroil xalqi Sinay tog'ida

¹⁻² Isroil xalqi Rafidimdan^e ketdi. Misrdan chiqqandan keyin uchinchi oyning birinchi kuni^f ular Sinay sahrosiga yetib keldilar. Ular Sinay tog'i etagida qarorgoh qurdilar. ³ Muso toqqa — Xudoning huzuriga chiqdi. Egamiz tog'dan uni chaqirib, shunday dedi:

^a 18:3 Gershom — 2:22 izohiga qarang.

^b 18:4 ...meni fir'avnning qilichidan qutqardi — 2:1-15 ga qarang.

^c 18:4 Eliazar — ibroniychada ma'nosi Xudoyim yordamdir.

^d 18:5 Xudoning muqaddas tog'i — Sinay tog'iga ishora qiladi.

^e 19:1-2 Rafidim — 17:1 izohiga qarang.

^f 19:1-2 uchinchi oyning birinchi kuni — shavon oyiga qarata aytilgan, ibroniy kalendarining uchinchi oyi. Bu oy hozirgi 9 maydan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi. Isroil xalqi Misrdan chiqqaniga olti hafta bo'lgan, yettinchi hafta boshlangan edi (“Sahroda” 33:3 ga qarang).

— Yoqub nasliga — Isroil xalqiga shunday deb ayt: ⁴“Men, Egangiz, Misrliklarni nima qilganimni ko‘rgansizlar. Burgut o‘z bolalarini qanotlari ustida ko‘tarib keltirganday, Men sizlarni ko‘tarib, huzurimga olib kelganimni ham ko‘rgansizlar. ⁵Endi Mening amrlaringa chin dildan itoat etsangiz, ahdinga rioya qilsangiz, sizlar Mening xalqim, boshqa xalqlar orasida xazinam bo‘lasizlar. Butun yer Menikidir, ⁶ ammo sizlar Men, Egangizga, xizmat qiladigan ruhoniylar shohligi, muqaddas bir xalq bo‘lasizlar.” Isroil xalqiga sen yetkazadigan xabar shudir.

⁷Muso kelib, xalq oqsoqollarini chaqirdi. Egamiz unga, ayt, deb amr etgan hamma gaplarni aytdi. ⁸Jamiki xalq bir ovozdan: “Egamizning hamma aytganlarini bajaramiz”, deb javob berdi. Muso xalqning javobini Egamizga qaytarib olib keldi. ⁹Egamiz Musoga:

— Men sening oldingga qalin bulut ichida kelaman, — dedi, — toki Men senga gapirayotganimni xalq eshitsin. Shunda xalq senga har doim ishonadi.

Muso xalqning gapini Egamizga aytganda, ¹⁰Egamiz dedi:

— Bor, bugun va ertaga xalq poklansin^a, kiyimlarini yuvsin. ¹¹Shunday qilib, ertadan keyingi kunga tayyor bo‘lishsin. O‘sha kuni Men, Egangiz, Sinay tog‘iga tushaman. Jamiki xalq Meni o‘sha yerda ko‘radi.

¹²Tog‘ atrofiga chegara qilib qo‘y, toki xalq chegarani bosib o‘tmasin. Xalqqa ayt: “Toqqa chiqmanglar, tog‘ning yaqiniga ham bora ko‘rmanglar. Agar birortasi toqqa qadam qo‘ysa, o‘shaning jazosi o‘limdir.

¹³O‘sha odamga qo‘l tekkizilmasdan, toshbo‘ron qilib yoki o‘q otib o‘ldiriladi. Hayvon bo‘ladimi yoki inson bo‘ladimi, o‘limga hukm qilinadi.” Burg‘u ovozi qattiq chalingandan keyin esa xalq toqqa chiqsa bo‘ladi.

¹⁴Shunday qilib, Muso tog‘dan xalqning yoniga tushdi, xalq poklandi, kiyimlarini yuvdi. ¹⁵Keyin u xalqqa:

— Uchinchi kunga tayyor bo‘linglar, xotinlaringizga yaqinlashmanglar, — deb aytdi.

¹⁶Uchinchi kuni ertalab momaqaldiraq bo‘lib, chaqmoq chaqdi. Tog‘ning ustini qalin bulut qopladi.

Burg‘u ovozi juda qattiq chalindi. Qarorgohdagi jamiki xalqni titroq bosdi. ¹⁷Muso xalqni Xudo bilan uchrashtirgani qarorgohdan olib chiqdi. Xalq tog‘ning etagida turdi. ¹⁸⁻²⁰Keyin Egamiz Sinay tog‘iga — tog‘ cho‘qqisiga tushdi. Egamiz Sinay tog‘iga alanga ichida tushib kelgani uchun, butun tog‘ tutayotgan edi. Tog‘ qattiq silkinganda, tandirdan tutun chiqqani singari, tog‘dan ham tutun chiqayotgan edi. Burg‘u ovozi qattiqroq chiqqani sari, Muso ham gapirardi. Xudo unga momaqaldiraq orasidan turib javob berardi. Egamiz Musoni tog‘ cho‘qqisiga chaqirdi. Muso u yerga chiqdi. ²¹Keyin Egamiz Musoga aytdi:

— Pastga tush, xalqni ogohlantir, ular chegarani bosib o‘tishmasin. Ular Men, Egangizni, ko‘rgani kelmasliklari lozim, shunday qilganlar nobud bo‘ladi. ²²Hatto doimo Mening yaqinimga keladigan ruhoniylar^b ham o‘zlarini poklashlari lozim. Aks holda, Men ularni qirib tashlayman.

²³Shunda Muso Egamizga aytdi:

— Xalq Sinay tog‘iga chiqmaydi. O‘zing: “Tog‘ atrofiga chegara qo‘y, bu tog‘ni muqaddas saqla”, deb meni ogohlantirgan eding.

²⁴Egamiz unga:

— Bor, pastga tush! — dedi. — O‘zing bilan birga Horunni olib kel. Ammo ruhoniylar yoki xalq, toqqa chiqamiz, deb chegarani oyoq osti qilishmasin. Aks holda, ularni Men oyoq osti qilaman.

²⁵Shunday qilib, Muso xalqning yoniga tushdi. Egamizning aytganlarini ularga gapirib berdi.

20-BOB

O‘nta amr

¹Keyin Xudo quyidagi so‘zlarni aytdi:

²“Men sizlarni Misrdagi qullikdan olib chiqqan Egangiz Xudoman.

³Mendan boshqa xudolarga sajda qilmang.

⁴O‘zlaringizga hech qanday butni, yoki osmonda yo yerda yo yer ostidagi suvda mavjud bo‘lgan biror narsaning shaklini yasamang. ⁵O‘sha xudolar yoki butlarga^c sajda qilmang, xizmat qilmang. Men, Egangiz Xudo, sizlarning sevgingizni boshqa xudolar bilan baham ko‘rmaydigan Xudoman. Mendan nafratlanadiganlarni jazolayman, ularning gunohlari oqibatlarini bolalariga, nabiralari

^a 19:10 ...xalq poklansin... — Ruhiiy xizmatni lozim darajada bajarishga to‘sqinlik qiladigan nopoklikdan tozalanish marosimi nazarda tutilgan.

^b 19:22 ruhoniylar — bu o‘rinda oqsoqollarga (3:18, 12:21, 18:12 ga qarang) yoki maxsus tanlangan yigitlarga — to‘ng‘ich farzandlarga (24:5 va “Sahroda” 3:11-13 ga qarang) ishora qilingan bo‘lishi mumkin. Horunning nasli ruhoniylikka keyinroq tayinlangan edi (28-29-boblarga qarang).

^c 20:5 O‘sha xudolar yoki butlarga... — Ibroniycha matnda *ularga*, shu bobning 3-4-oyatlarida aytib o‘tilgan xudolar va butlar nazarda tutilgan.

va chevaralariga olib kelaman. ⁶ Lekin Meni sevib, amrlarimga rioya qiladiganlarning ming–ming avlodlariga^a sobit sevgimni ko'rsataman.

⁷ Egangiz Xudo — Mening ismimni suiiste'mol qilmang^b. Kim Mening ismimni suiiste'mol qilsa, o'shani jazosiz qoldirmayman.

⁸ Shabbat kunini muqaddas, deb biling, bu kunga rioya qilib yuring. ⁹ Hamma ishlaringizni bajarishingiz uchun olti kun bor. ¹⁰ Yettinchi kun esa Men, Egangiz Xudoga, atalgan Shabbat kunidir. O'sha kuni o'zlaringiz, o'g'illaringiz yoki qizlaringiz, qullaringiz yoxud cho'rilaringiz, hayvonlaringiz, shahringizdagi musofirlar hech qanday ish qilmang. ¹¹ Men, Egangiz, olti kun davomida osmonu yerni, dengizni va bulardagi hamma mavjudotni yaratdim. Yettinchi kuni esa ishlarimdan tindim. Shuning uchun Men, Egangiz, Shabbat kunini muborak qilib, muqaddas, deb boshqa kunlardan ajratdim.

¹² Ota–onangizni hurmat qiling. O'shanda Men, Egangiz Xudo, sizlarga berayotgan yurtda umringiz uzoq bo'ladi.

¹³ Qotillik qilmang.

¹⁴ Zino qilmang.

¹⁵ O'g'rilik qilmang.

¹⁶ Qo'shningizga qarshi yolg'on guvohlik bermang.

¹⁷ Qo'shningizning uyiga havas qilib, ko'z olaytirmang. Qo'shningizning xotinini, qulini yoki cho'risini, molini yoxud eshagini, unga qarashli biror narsani orzu qilmang.”

Isroil xalqi vahimaga tushadi

¹⁸ Butun xalq chaqmoqni va tog'ning tutunini ko'rdi, momaqaldiroq tovushini va burg'uning baland ovozi eshitdi. Xalq qo'rqqanidan titrab, uzoqroqqa borib turdi. ¹⁹ Xalq Musoga aytdi:

— Bizga o'zingiz gapiring, biz eshitaylik. Xudo bizga gapirmasin, tag'in o'lib ketmaylik.

²⁰ — Qo'rqmanglar! — dedi Muso xalqqa. — Xudo faqat sizlarni sinash uchun, Mendan qo'rqib, endi gunoh qilmasin, deb kelgan.

²¹ Ammo xalq uzoq masofada turaverdi. Muso Xudo turgan qalin bulutga yaqin bordi.

Qurbongohlar to'g'risida ko'rsatmalar

²² So'ngra Egamiz Musoga aytdi:

— Isroil xalqiga Mening shu gapimni yetkaz: “Men sizlarga osmondan gapirganimga o'zlaringiz guvoh bo'ldingiz. ²³ Mening yonimga qo'yish uchun hech qanday xudolar yasamanglar. O'zlaringiz uchun kumush yoki oltindan xudolar yasamanglar. ²⁴ Men O'zimni sizlarga eslatadigan hamma joyda qurbongoh quringlar. Men kelib, sizlarga marhamat qilaman. Tuproqdan oddiy qurbongoh yasab, qo'ylaringizdan, echkilaringizdan, mollaringizdan Menga kuydiriladigan va tinchlik qurbonliklari keltiringlar. ²⁵ Agarda Menga atab toshdan qurbongoh yasangiz, uni yo'nilgan toshdan qilmanglar. Toshga teshani tekkizganlaringizda, tosh harom bo'ladi. ²⁶ Menga atalgan qurbongohga zinapoya orqali chiqmanglar, aks holda, zinapoyadan chiqayotganingizda, ochiq joylaringiz ko'rinib qoladi.”

21-BOB

Qullar to'g'risida qonun–qoidalar

¹ Egamiz yana Musoga aytdi: “Sen ularga yetkazadigan qonun–qoidalar mana shulardir:

² Ibroniylar erkagini qul qilib sotib olsangiz, u sizlarga olti yil xizmat qilsin. Yettinchi yili esa u ozod bo'lsin,

^a 20:6 ...ming–ming avlodlariga... — yoki minginchi avlodiga yoxud minglariga.

^b 20:7 ...Mening ismimni suiiste'mol qilmang — Bunga Xudoning nomi bilan biror ishni qilaman, haqiqatni aytaman, deb qasam ichgandan keyin o'sha va'dani buzish, ontdan qaytish, Xudoning nomi bilan la'natlash yoki uni la'nat sifatida ishlatish, Xudo aytganimni qilsin, deb qilingan har xil ishlar kiradi (misol uchun, Xudoning nomi bilan fol ochish yoki sehr–jodu qilish).

^c 20:26 ...zinapoyadan chiqayotganingizda, ochiq joylaringiz ko'rinib qoladi — Qadimgi Isroilda erkaklar kiyimining belidan pasti keng edi. Isroil xalqi bilan munosabatda bo'lgan boshqa xalqlarning ruhoniylari sajda marosimida noma'qul kiyimlar kiyishar edi. Isroil xalqining ruhoniylari esa kiygan kiyimiga alohida e'tibor berib, qurbongohda o'zlarining yalang'och joylarini ko'rsatmasliklari kerak edi (yana 28:42-43 ga qarang).

qarzi yo‘q, deb hisoblansin. ³ Uni sotib olganingizda, bo‘ydoq bo‘lsa, bo‘ydoqligicha chiqib ketsin. Agar u uylangan bo‘lsa, xotini ham u bilan birga ketsin. ⁴ Agar xo‘jayini o‘sha qulni uylantirib qo‘ygan va xotini farzand ko‘rgan bo‘lsa, xotini va bolalari xo‘jayinnikida qolib, bir o‘zi chiqib ketsin. ⁵ Lekin qul:

— Men xo‘jayinimni, xotinimni va bolalarimni yaxshi ko‘raman, ozod bo‘lib chiqib ketmayman, — deb aytsa, ⁶ xo‘jayini uni hakamlar huzuriga^a olib kelsin. Xo‘jayin uning qulog‘ini eshikka yoki eshik romiga qo‘yib bigiz bilan teshsin. O‘shanda bu odam umrining oxirigacha xo‘jayiniga qul bo‘lib qoladi.

⁷ Biror odam o‘z qizini cho‘rilikka sotsa, u qiz, erkaklar singari, olti yil tugamaguncha ozod bo‘lmaydi.

⁸ Agar qiz birortasiga sotilsa—yu, o‘sha odam unga uylanishni niyat qilgan bo‘lsa, ammo u qizni yoqtirmay qolsa, qiz otasiga qaytarib sotilsin. Xo‘jayin qizni begonalarga sotishi mumkin emas. Aks holda, kelishuvni bekor qilishga olib kelgan bo‘lardi. Xo‘jayin qizni sotib olganda, o‘rtada kelishuv bo‘lgan. ⁹ Bordi—yu, qizni o‘g‘liga cho‘ri qilib sotib olib bergan bo‘lsa, unga qiziday muomala qilsin. ¹⁰ Agar xo‘jayin cho‘riga uylanib, so‘ngra boshqa xotonga uylangan bo‘lsa, cho‘rini oziq—ovqat yoki kiyim—kechakdan, yo xotini sifatida u bilan yotishdan mahrum qilmasin. ¹¹ Agar o‘sha odam ana shu uchta yo‘lni cho‘riga qilmasa, cho‘ri qarz bo‘lmasdan, pul to‘lamay ketaversin.

Zo‘ravonlik to‘g‘risida qonun—qoidalar

¹² Birortasi boshqasini urib o‘ldirib qo‘ysa, urgan odamning jazosi o‘limdir. ¹³ Lekin birortasi qasddan qilmay, Men, Xudoyingiz, shunga yo‘l qo‘ygan bo‘lsam, u qochib boradigan joyni Men tayinlayman. ¹⁴ Bordi—yu, birortasi birodarini hiyla bilan qasddan o‘ldirsa, jonini saqlash uchun Menga atalgan qurbongohga qochib borsa^b, uni qurbongohdan olib chiqib o‘limga hukm qilish lozim.

¹⁵ O‘z otasi yoki onasiga qo‘l ko‘targanning jazosi o‘limdir.

¹⁶ Kimki birortasini o‘g‘irlab, o‘g‘irlagan odamni sotib yuborsa, yoki hali ham ushlab turgan bo‘lsa, o‘shaning jazosi o‘limdir.

¹⁷ Kimki otasini yoki onasini xo‘rlasa, o‘sha odamning jazosi o‘limdir.

¹⁸ Ikki kishi janjallashib, biri ikkinchisini tosh yoki musht bilan ursa—yu, u o‘lmay, to‘shakka yotib qolsa, ¹⁹ lekin u o‘rnidan turib, tayoq bilan uydan chiqa olsa, urgan odam javobgar bo‘lmasin. Faqat jarohatlangan odamga yo‘qotgan vaqti, davolanishi uchun pul to‘lasin.

²⁰ Birortasi o‘z qulini yoki cho‘risini tayoq bilan urib o‘ldirib qo‘ysa, urgan odam uning qo‘lidan o‘lsa, urgan odam jazolanishi lozim. ²¹ Lekin xo‘jayin qul yoki cho‘rini ursa—yu, u bir—ikki kundan keyin o‘lsa, xo‘jayin jazolanmasin. O‘z mulkidan ayrilgani unga yetarli jazodir.

²² Urishayotgan odamlar homilador ayolni turtib yuborsalar, ayol chala tug‘ib qo‘ysa—yu^c, boshqa ziyon yetmasa, ziyon yetkazgan odam o‘sha ayolning eri talab qilgan va hakamlar belgilagan miqdordagi zararni to‘lashi lozim. ²³ Agar boshqa zarar yetgan bo‘lsa, jon evaziga jon, ²⁴ ko‘z evaziga ko‘z, tish evaziga tish, qo‘l evaziga qo‘l, oyoq evaziga oyoq, ²⁵ kuyuk evaziga kuyuk, yara evaziga yara, lat yeyish evaziga lat yeyish bilan javob bersin^d.

²⁶ Kimki qul yoki cho‘risining ko‘ziga urib ko‘r qilib qo‘ysa, ko‘zi evaziga uni ozodlikka chiqarsin. ²⁷ Quli yoki cho‘risining tishini sindirsa ham, uni tishi evaziga ozodlikka chiqarsin.

Egalarning mas’uliyati to‘g‘risida qonun—qoidalar

²⁸ Agar erkak yoki ayolni buqa suzib o‘ldirsa, buqa toshbo‘ron qilib o‘ldirilsin. Go‘shiti esa tanovul qilinmasin. Lekin buqaning egasi aybdor hisoblanmasin. ²⁹ Biroq buqa ilgari ham suzong‘ich bo‘lsa—yu, egasi buni bila turib, buqasini nazorat qilmagan bo‘lsa, buqa biror erkak yoki ayolni suzib o‘ldirsa, buqa toshbo‘ron qilib o‘ldirilsin. Buqaning egasiga jazo ham o‘limdir. ³⁰ Ammo buqa egasiga o‘z hayotini saqlab qolishi uchun pul to‘lagani ijozat berilsa, u talab qilingan mablag‘ni to‘lashi lozim. ³¹ O‘g‘il bolani suzsa ham, qiz bolani suzsa ham, shu qonun amal qilsin. ³² Agar buqa qul yoki cho‘rini suzsa, uning xo‘jayiniga buqa egasi o‘ttiz

^a 21:6 ...hakamlar huzuriga... — yoki *Mening huzurimga*, ya‘ni Xudo huzuriga. Bu oyatda ishlatilgan ibroniycha so‘z Xudoga, ilohiy zotlarga yoki insoniy hukmdoru hakamlarga ishora qilgan bo‘lishi mumkin. Bu o‘rinda Xudoning hokimiyati bilan ish yuritgan hakamlar nazarda tutilgan.

^b 21:14 ...Menga atalgan qurbongohga qochib borsa... — Qurbongoh muqaddas hisoblangani uchun, qurbongohga qochib borgan odam aybi tasdiqlanguncha o‘lim jazosidan holi hisoblanar edi. Bu oyatdagi vaziyatda qotil odamni qasddan o‘ldirgani ma‘lum bo‘lgani uchun, hatto qurbongoh ham uni haqqoniy jazodan qutqara olmaydi.

^c 21:22 ...ayol chala tug‘ib qo‘ysa—yu... — yoki *ayolning homilasi tushib qolsa—yu*.

^d 21:25 ...jon evaziga jon...lat yeyish evaziga lat yeyish bilan javob bersin — Bu gap qonuniy asosni tashkil qilib, keltirilgan har qanday zarar uchun odil jazo berilishi kerakligini bildiradi. Demak, bu qonunni so‘zma—so‘z tushunish kerak emas. Misol uchun matnning boshqa joylarida odamning o‘lganiga aybdor bo‘lgan kishi o‘ldirilishi yoki o‘z joni evaziga pul to‘lashi kerakligi haqida yozilgan (shu bobning 29–32—oyatlariga qarang). Shuningdek, qulining ko‘ziga urib, uni ko‘r qilib qo‘ygan yoki uning tishini sindirgan odamga jazo sifatida jismoniy jarohat yetkazilmas edi. Aksincha, o‘sha odam quliga yetkazgan jarohati uchun qulini ozodlikka chiqarishi kerak edi (shu bobning 26–27—oyatlariga qarang).

kumush tanga^a to'lasin. Buqa esa toshbo'ron qilinsin.

³³ Birortasi chuqur^b kovlab, ustini yopib qo'y masa yoki yopilgan chuqurning ustini ochib qo'ysa—yu, o'sha chuqurga mol yoki eshak^c tushib ketsa, ³⁴ chuqurning egasi o'lgan hayvonning egasiga tovon to'lasin. Hayvonning jasadida esa chuqur egasini bo'lsin.

³⁵ Agar birortasining buqasi boshqasining buqasini suzib o'ldirib qo'ysa, tirik buqani sotib, pulini teng bo'lishsin. O'lgan buqani ham teng bo'lishsin. ³⁶ Ammo buqa ilgari ham suzong'ich bo'lsa—yu, egasi buni bila turib, buqasini nazorat qilmagan bo'lsa, buqa evaziga buqa bilan tovon to'lashi kerak. O'lgan buqani esa o'ziga olsin.

22-BOB

Mulkni himoya qilish to'g'risida qonun–qoidalar

¹ Birortasi mol yoki qo'yni o'g'irlab, so'ysa yoki sotsa, o'g'ri molning evaziga beshta mol, qo'yning evaziga to'rtta qo'y to'lasin. ²⁻⁴ O'g'irlangan hayvonni o'g'ri qaytarishi kerak bo'lsa—yu, lekin o'g'ri tovon to'lay olmasa, u o'g'irlagan hayvon evaziga qul qilib sotilsin. O'g'irlangan hayvon tiriklayin o'g'rining qo'lida topilsa, topilgan hayvon mol bo'ladimi yo eshak yoki qo'y bo'ladimi, ikki baravar qilib tovon to'lasin.

Birortasi kechasi devor teshayotgan o'g'rini ko'rib qolib, o'g'rini urib o'ldirib qo'ysa, o'g'rini o'ldirgan odam aybdor emas. Agar o'g'irlik kunduzi sodir bo'lsa, qon to'kkan odam aybdor bo'ladi.

⁵ Agar birortasi birovning dalasiga yoki uzumzoriga chorvasini o'tlatgani qo'yib yuborsa, chorva ekinzorni yoki uzumzorni payhon qilsa, chorva egasi o'zining dalasidan yoki uzumzoridan yaxshi hosilini dalaning egasiga qaytarib berishi lozim.

⁶ Agar birortasi olov yoqsa, olov changalzor bo'ylab birovning dalasiga o'tib, o'sayotgan donni yoki o'rib, bog'lab qo'yilgan g'allani yondirib yuborsa, olov yoqqan odam hamma zararni qoplashi lozim.

⁷ Birortasi pulini yoki buyumini qo'shnisiga saqlash uchun bersa, ammo shular qo'shnisining uyidan o'g'irlanib, o'g'ri topilsa, o'g'ri ikki baravar qilib to'lashi kerak. ⁸ O'g'ri topilmasa, uy egasi hakamlar huzuriga^d kelib:

— Qo'shningning mulkiga qo'limni tekkizmaganman, — deb qasam ichsin.

⁹ Kimdir yo'qotib qo'ygani biror buyumi, moli, eshagi, qo'yi, kiyimi to'g'risida qo'shnisi bilan janjallashib qolsa, bu meniki, deb da'vo qilsa, ikkovi ham, ajrim qilamiz, deb hakamlar huzuriga borsin. Hakamlar^e aybdor deb topgan odam buyum egasiga ikki baravar tovon to'lashi kerak.

¹⁰ Birortasi qo'shnisiga eshagini yo molini yoki qo'yini yoxud boshqa hayvonini qarab turgani bersa—yu, o'sha hayvon o'lib qolsa, yoki shikastlansa, yoki o'g'irlab olib ketilgan bo'lsa, lekin guvoh bo'lmasa^f, ¹¹ olgan odam hayvon egasiga shunday qasam ichsin:

— Xudo haqi, sening mulkingga qo'limni tekkizmaganman.

Hayvon egasi qasamga ishonsin, qo'shnisi tovon to'lamasin. ¹² Ammo olgan odamnikidan o'sha hayvon o'g'irlangan bo'lsa, u hayvon egasiga tovon to'lashi lozim. ¹³ Agarda hayvonni biror yirtqich tilka–pora qilgan bo'lsa, dalil qilib burdalarini ko'rsatsin. Burdalangan bo'laklari uchun u tovon to'lamaydi.

¹⁴ Birortasi boshqasining hayvonini so'rab olgan bo'lsa—yu, hayvon shikastlansa yoki o'lsa, lekin o'sha paytda egasi hayvonning oldida bo'lmasa, so'rab olgan odam hayvon uchun tovon to'lasin. ¹⁵ Agar o'shanda egasi o'z hayvoni yonida bo'lsa, tovon to'lamasin. Agar hayvon yollab olingan bo'lsa, yollangan bahosi to'lansin.

Ijtimoiy javobgarlik to'g'risida qonun–qoidalar

¹⁶ Kimki voyaga yetgan va unashtirilmagan qizni zo'rlab, u bilan yotsa, o'sha odam u qiz uchun qalin bersin, o'sha qizga uylansin. ¹⁷ Agar otasi qizni o'sha odamga berishga rozi bo'lmasa, o'sha odam voyaga yetgan qizlarga beriladigan miqdordagi pulni qizning oilasiga to'lasin.

¹⁸ Jodugarlarni tirik qoldirmanglar.

¹⁹ Hayvon bilan jinsiy aloqa qilgan odamning jazosi o'limdir.

^a 21:32 *o'ttiz kumush tanga* — ibroniycha matnda *o'ttiz shaqal kumush*, taxminan 350 grammga to'g'ri keladi. Qadimgi paytlarda ma'lum o'lchamdagi kumush bo'laklari odatda pul birligi sifatida ishlatilgan.

^b 21:33 *chuqur* — sardobaga ishora qilingan bo'lishi mumkin. Sardoba — yomg'ir suvini saqlash uchun foydalanilgan chuqurlik.

^c 21:33 *mol yoki eshak* — nihoyatda muhim uy hayvonlari bo'lib, bu o'rinda qonunning ishlash jarayonini namoyish qilish uchun misol sifatida keltirilgan.

^d 22:8 *...hakamlar huzuriga...* — yoki *Mening huzurimga*. 21:6 izohiga qarang.

^e 22:9 *...hakamlar huzuriga...Hakamlar...* — yoki *Mening huzurimga...Men*. 21:6 izohiga qarang.

^f 22:10 *...o'g'irlab olib ketilgan bo'lsa, lekin guvoh bo'lmasa...* — Bu oyatda mol yaylovda o'tlab yurgan paytda bosqinchilar tomonidan o'g'irlab ketilganiga ishora qilingan. Bunday holda aksini ko'rsatadigan guvoh bo'lmasa, molga qaragan odam o'zining aybsizligi haqida ont ichsa, u bu jinoyatda aybdor hisoblanmaydi.

²⁰ Faqat Men, Egangizdan, boshqa xudolarga qurbonlik keltirgan odamni o'limga hukm qilinglar^a.

²¹ Musofirni ezib, unga zulm o'tkazmanglar. O'zlaringiz ham Misrda musofir bo'lgan edingizlar.

²² Bevalarga va yetimlarga jabr qilmanglar. ²³ Agar shunday qilsangiz, ular Menga yolvoradilar. Men ularning nolalarini eshitaman. ²⁴ Men qattiq g'azablanib, erkaklaringizga qirg'in keltiraman. Oqibatda xotinlaringiz beva, bolalaringiz yetim bo'lib qoladi.

²⁵ Mening xalqimdan birorta kambag'alga qarz bersangiz, qarz beruvchi sifatida uni siquvga olmanglar, undan foiz talab qilmanglar. ²⁶ Agar qo'shningizning to'nini garovga olgan bo'lsangiz, kun botmasdan oldin to'nini qaytarib bering. ²⁷ O'sha to'n qo'shningizning bittayu bitta yopinchi^didir. Bo'lmasa, qo'shningiz nimani yopinib uxlaydi?! U Menga yolvorganda, eshitaman. Men rahmdilman.

²⁸ Meni, Xudoyingizni^b, xo'rlamanglar, oqsoqollaringizdan birontasini ham qarg'amanglar.

²⁹ Xirmoningizning hosilidan, zaytun moyi va sharobdan Menga nazr qilishni kechiktirmanglar.

To'ng'ich o'g'illaringizni Menga bag'ishlanglar^c. ³⁰ Mol va qo'y-echkilaringizning birinchi erkak bolasini ham Menga bag'ishlanglar. Ular yetti kun onasi bilan bo'lsin, sakkizinchi kuni esa ularni Menga nazr qilinglar.

³¹ Sizlar Mening muqaddas xalqim bo'linglar. Dalada yirtqich tilka-pora qilgan hayvonning go'shtini o'zlaringiz yemanglar, itlarga beringlar.

23-BOB

Adolatli hukm to'g'risida qonun-qoidalar

¹ Yolg'on xabarlar tarqatmanglar. Yolg'on guvohlik berish orqali fosiq odamlarga qo'shilmanglar.

² Ko'pchilik noto'g'ri ish qilganda yoki ular adolatdan chetga chiqib guvohlik berganlarida, ularga ergashmanglar. ³ Kambag'alni hukm qilayotganda ham kambag'al, deb uning tarafini olmang.

⁴ Agar dushmaningizning yo'qolib qolgan molini yoki eshagini topib olsangiz, egasiga olib borib bering.

⁵ Dushmaningizning eshagi yuk og'irligidan yiqilib qolsa, siz uni ko'rgan bo'lsangiz, dushmaningizni tashlab ketmang. Unga yordam bering.

⁶ Hukmda kambag'alga qarshi adolatdan ko'z yumang. ⁷ Tuhmatchilardan uzoq turinglar, aybsiz, to'g'ri odamni o'limga hukm qilmanglar. Men bunday ish qilgan aybdorlarni hukmda oqlamayman. ⁸ Pora olmanglar. Pora tufayli ko'zi ochiqlarning ko'zini yog' bosadi. Pora har doim to'g'ri odamlarning ishiga zarar yetkazadi.

⁹ Musofirga zulm qilmanglar. O'zlaringiz Misrda musofir bo'lgan edingizlar, shu bois musofirning ahvolini bilasizlar.

Yettinchi yil va yettinchi kun to'g'risida qonun-qoidalar

¹⁰ Olti yil dalangizga urug' sepib, hosilini yig'ishtirib oling. ¹¹ Yettinchi yili esa yeringizni bo'sh qoldiring, dam bering. Xalqingiz orasidagi kambag'allar yeringizdan o'sib chiqadigan hosildan biron yegulik topib yesin. Ulardan qolganini esa dasht hayvonlari yesin. Uzumzoringizni va zaytunzoringizni ham shunday qilinglar.

¹² Olti kun ish qilinglar, yettinchi kun esa ishlamanglar, toki ho'kizlaringiz, eshaklaringiz ham ishdan tinsin, qullaringiz, musofirlar ham orom olsin.

¹³ Men sizlarga bergan amrlaringa rioya qilinglar. Boshqa xudolarning nomlarini hech qachon gapirmanglar. Boshqa xudolarning nomlarini hatto tilga olmanglar.

Yilda qilinadigan bayramlar to'g'risida qonun-qoidalar

¹⁴ Menga atab yilda uch marta bayram qilinglar:

¹⁵ Abib oyining^d belgilangan vaqtida xamirturushsiz non bayramini nishonlanglar. Sizlar o'sha oyda Misrdan chiqqansizlar. Men sizlarga amr etganimday^e, yetti kun xamirturushsiz non yenglar. Har kim Mening huzurimga munosib nazrlar olib kelishi lozim.

¹⁶ Bug'doy o'rimini yig'ishtirishni boshlaganingizda, dalangizga ekkan urug'ning ilk hosilidan

^a 22:20 ...o'limga hukm qilinglar — Shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so'zning ma'nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag'ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan.

^b 22:28 Meni, Xudoyingizni... — yoki Hakamlaringizni. Bu oyatda ishlatilgan ibroniycha so'z Xudoga, ilohiy zotlarga yoki insoniy hukmdoru hakamlarga ishora qilgan bo'lishi mumkin.

^c 22:29 To'ng'ich o'g'illaringizni Menga bag'ishlanglar — 13:2, 11-16 va "Sahroda" 18:15-16 ga qarang.

^d 23:15 Abib oyi — ibroniy kalendarining birinchi oyi (Abib oyi Nison oyi deb ham ataladi). Bu oy hozirgi 11 martdan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^e 23:15 Abib oyining belgilangan vaqtida...Men sizlarga amr etganimday... — 12:14-20 ga qarang.

nazr qilinglar. Shu orqali Hosil bayramini nishonlanglar.

Kuzda daladagi hamma hosilingizni yig'ishtirib bo'lganingizda, Chayla bayramini^a nishonlanglar.

¹⁷ Hamma erkaklar har yili shu uchala bayramda Egangiz Rabbiiy — Mening huzurimga kelib sajda qilsin.

¹⁸ Menga qilingan qurbonlikning qonini xamirturush qo'shilgan non bilan birga nazr qilmanglar. Qilingan qurbonlikning yog'ini ertalabga qoldirmay kuydiringlar.

¹⁹ Yeringizdan olgan ilk hosilning eng yaxshisini Egangiz Xudo — Mening uyimga olib kelinglar.

Uloqchani onasining sutida qaynatmanglar^b.

Va'da va ogohlantirishlar to'g'risida qonun–qoidalar

²⁰ Sizlarni yo'lda muhofaza etsin, sizlarni Men tayyorlagan yerga olib borsin, deb oldingizda farishtani yuboryapman. ²¹ Men unda zohir bo'lganim uchun, unga e'tibor qilinglar, uning so'zlariga quloq solinglar. Unga o'jarlik qilmanglar, aks holda u o'jarligingizni kechirmaydi. ²² Agar farishtamning aytganlariga diqqat bilan quloq solsangiz, Mening amrlaringizga itoat etsangiz, dushmanlaringizga dushman, raqibingizga raqib bo'laman. ²³ Farishtam oldingizda borib, sizlarni Amor, Xet, Pariz, Kan'on, Xiv va Yobus xalqlarining yerlariga boshlab boradi. Men o'sha xalqlarni yo'q qilaman. ²⁴ Ularning xudolariga sajda qilmanglar, xizmat qilmanglar. Bu xalqlarning odatlariga taqlid qilmanglar. Ularning xudolarini yo'q qilinglar, butsimon toshlarini sindirib tashlanglar. ²⁵ Faqat Men, Egangiz Xudogagina, xizmat qilinglar. Shunda Men osh–suvingizni barakali qilaman, orangizdan xastaliklarni yo'q qilaman. ²⁶ Yurtingizda homilasi tushib qolgan yoki befarzand ayol bo'lmaydi. Men umringizni uzoq qilaman.

²⁷ Sizlarga qarshi bo'lgan xalqlarni Mendan qo'rqadigan qilaman. Sizlarga qarshi jang qiladigan xalqlarni sarosimaga solaman. Dushmanlaringizning hammasini oldingizdan qochiraman. ²⁸ Men Xiv, Kan'on va Xet xalqlarini vahimaga solib, arilar galasi singari oldingizdan quvaman^c. ²⁹ Men bir yil ichidayoq ularni oldingizdan haydamayman. Bo'lmasa, o'sha yurt bo'm–bo'sh bo'lib qoladi. Dasht hayvonlari sizlardan ko'payib ketadi. ³⁰ Sizlar ko'payib, o'sha yurti butunlay egallab olguningizcha, u yerdagi xalqlarni oz–ozdan oldingizdan haydayman. ³¹ Chegaralaringizni Qizil dengizdan^d O'rta yer dengizigacha^e, sahrodan Furot daryosigacha^f kengaytiraman. Sizlarni shu yurtning xalqlaridan qudratli qilaman. Sizlar ularni oldingizdan quvasizlar. ³² Ularning o'zlari bilan ham, xudolari bilan ham ahd qilmanglar. ³³ U xalqlar sizning yurtingizda yashamasin. Bo'lmasa ular sizni o'zlarining xudolariga sajda qildirib, Menga qarshi gunohga boshlaydi. Bu yo'l bilan sizlarni tuzog'iga ilintirib oladi.”

24-BOB

Xalq Xudoga itoat etishga rozi

¹ Shundan keyin Egamiz Musoga dedi:

— Sen Horunni va uning ikki o'g'li Nadov bilan Abihuni, Isroilning yetmishta oqsoqolini Egangiz — Mening huzurimga olib kelinglar^g. Keyin uzoqdan sajda qilinglar. ² Menga faqat sen yaqin kelgin, boshqa hech kim yaqin kelmasin. Xalq esa sizlar bilan birga chiqmasin.

³ Muso kelib, Egamizning hamma amrlarini, hamma qonun–qoidalarini xalqqa aytib berdi. Xalq bir ovozdan: “Egamizning hamma aytganlarini bajaramiz”, deya javob berdi. ⁴ Muso Egamizning hamma amrlarini va qonun–qoidalarini yozdi. So'ng ertasi kuni tongda turib, tog' etagiga qurbongoh qurdi. O'n ikki Isroil qabilasining miqdoriga ko'ra, o'n ikkita tosh o'rnatdi. ⁵ Muso Isroil xalqi orasidan yosh yigitlarni qurbonliklar keltirgani yubordi. Ular Egamizga kuydiriladigan qurbonliklar qilishdi. Buqalarni tinchlik qurbonliklari qilishdi. ⁶ Muso qonning yarmini tog'oraga quydi, qolgan yarmini esa qurbongohga sepdi.

^a 23:16 *Chayla bayrami* — ibroniycha matnda *Yig'ish bayram*, Chayla bayramining yana bir nomi.

^b 23:19 *Uloqchani onasining sutida qaynatmanglar* — Kan'ondagi xalqlar bayram marosimida bunday taomni tayyorlab, o'z xudolaridan yaxshi hosil berishini so'rar edilar. Shu sababdan Isroil xalqiga bunday taomni tayyorlash man etilgan bo'lishi mumkin. Isroil xalqi Kan'ondagi xalqlarning odatlariga ergashishi mumkinmas edi (shu bobning 32-33–oyatlari va 34:11-16 ga qarang).

^c 23:28 *Men Xiv, Kan'on va Xet xalqlarini vahimaga solib, arilar galasi singari oldingizdan quvaman* — yoki *Men Xiv, Kan'on va Xet xalqlari quvish uchun oldingizdan qovoq arilarni yuboraman*.

^d 23:31 *Qizil dengiz* — ibroniycha matnda *yom suf*, ma'nosi *Qamish dengizi*. Bu termin mana shu oyatda hozirgi Aqaba qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli–sharqidagi qo'ltiqqa) ishora qiladi. Aqaba qo'ltig'i Isroil yurtining janubi–sharqiy chegarasini tashkil qilar edi.

^e 23:31 *O'rta yer dengizi* — ibroniycha matnda *Filist xalqining dengizi*. O'rta yer dengizi Isroil yurtining g'arbiy chegarasini tashkil qilar edi.

^f 23:31 *...sahrodan Furot daryosigacha...* — Sinay yarim orolining shimoli–sharqidagi bu sahro Isroil yurtining janubiy chegarasini, Furot daryosi esa shimoli–sharqiy chegarasini tashkil qilar edi.

^g 24:1 *Sen Horunni...Mening huzurimga olib kelinglar* — Bu oyatdagi Xudoning aytgan amri shu bobning 9–oyatida amalga oshadi.

⁷ So'ngra u Ahd kitobini^a olib, xalqqa ovoz chiqarib o'qib berdi. Shunda xalq: "Egamizning hamma aytganlarini bajaramiz, Unga itoat qilamiz", — dedi. ⁸ Muso tog'oradagi qonni oldi—da, xalqqa sepib: "Ana shu so'zlarga muvofiq, shu qon Egamiz sizlar bilan qilgan ahdni tasdiqlaydi", — dedi.

⁹ Shundan keyin Muso, Horun, Nadov, Abihu va Isroilning yetmishta oqsoqoli toqqa chiqishib, ¹⁰ u yerda Isroil xalqining Xudosini ko'rdilar: Uning oyoqlari ostida zangori yoqutdan qilingan koshin polga o'xshash bir narsa bor edi. U osmon kabi havorang yaltiroq edi. ¹¹ Isroil xalqining bu yo'l boshchilari Xudoni ko'rgan bo'lsalar—da, Xudo ularni o'ldirmadi. Ular o'sha yerda qurbonlik go'shtini tanovul qildilar.

Muso Sinay tog'ida ikkita tosh lavhani oladi

¹² Keyin Egamiz Musoga aytdi:

— Toqqa Mening oldimga chiqib^b, shu yerda tur. Men senga amr va qonunlar yozilgan ikkita tosh lavhani beraman. Bu amr va qonunlarni xalq o'rgansin, deb yozdim.

¹³ Muso bilan uning shogirdi Yoshua o'tlanishdi. Muso Xudoning muqaddas tog'iga ketayotib,

¹⁴ oqsoqollarga aytdi:

— Yonlaringizga qaytib kelgunimizcha shu yerda — qarorgohda kutib turinglar. Horun bilan Xur sizlarning yoningizda qoladi. Kimning ishi bo'lsa, ularga murojaat etsin.

¹⁵ Muso toqqa chiqqanda, tog'ni bulut qopladi. ¹⁶ Egamiz ulug'vorligini zohir qilib, Sinay tog'iga tushdi. Olti kun davomida bulut tog'ni qoplab turdi. Yettinchi kuni Egamiz bulut orasidan Musoni chaqirdi.

¹⁷ Egamizning ulug'vorligi tog' cho'qqisida lovullayotgan alanga kabi Isroil xalqi ko'zi o'ngida zohir bo'lib turardi. ¹⁸ Muso bulut orasida yurib, tog' cho'qqisiga chiqdi. Muso tog'da qirq kechayu qirq kunduz qoldi.

25-BOB

Muqaddas chodir uchun nazrlar

¹ Egamiz Sinay tog'ida Musoga dedi: ² "Isroil xalqiga, Egamizga nazr qilinglar, deb ayt. Menga chin ko'ngildan nazr qilgan odamning nazrini qabul qil. ³ Quyidagilar sen ulardan qabul qilib oladigan nazrlardir: oltin, kumush, bronza, ⁴ ko'k, safsar, qirmizi rangli ip, mayin zig'ir matosi, echki juni, ⁵ qizilga bo'yalgan qo'chqor terisi, yumshoq teri^c, akas yog'ochi^d, ⁶ moychiroqlar uchun zaytun moyi, muqaddas qiladigan moy^e uchun ziravorlar, xushbo'y hidli tutatqi uchun ziravorlar, ⁷ efodga taqiladigan aqiq va ko'krakpechga taqiladigan boshqa qimmatbaho toshlar. ⁸ Isroil xalqi Men uchun muqaddas maskan barpo qilishsin, toki Men Isroil xalqi orasida istiqomat qilayin. ⁹ Bu Muqaddas chodirni va uning hamma jihozlarini Men senga ko'rsatadigan namunaga muvofiq yasat.

Ahd sandig'i va uning qopqog'iga oid ko'rsatmalar

¹⁰ Akas yog'ochidan sandiq^f yasat. Sandiqning uzunligi ikki yarim tirsak, eni bir yarim tirsak, bo'yi bir yarim tirsak^g bo'lsin. ¹¹ Sandiqning ichkariyu tashqarisini toza oltin bilan qoplat. Aylanasiga oltin gulchambar qildir. ¹² Sandiq uchun eritilgan oltindan to'rtta halqa yasatib, to'rtala oyog'iga mahkamlat: ikkita halqa bir tomonida, ikkita halqa ikkinchi tomonida bo'lsin. ¹³ Keyin akas yog'ochidan xodalar yasatib, xodalarni oltin bilan qoplat. ¹⁴ Xodalarni sandiqning ikkala tomonidagi halqadan o'tkaz, toki xodalar yordamida sandiqni ko'tarib yurishsin. ¹⁵ Xodalar sandiqning halqalaridan ayirib olinmasin, doimo tursin. ¹⁶ Men senga beradigan ahdning amr va qonunlari yozilgan ikkita tosh lavhani^h sandiqqa solib qo'y.

¹⁷ Toza oltindan sandiqning qopqog'ini yasat. Bu qopqoqning uzunligi ikki yarim tirsak, eni bir yarim tirsakⁱ bo'lsin. ¹⁸ Shu bilan birga, oltindan ikkita karub yasat: ikkala karubni ham qopqoqning ikki chetiga zarb urib yasat. ¹⁹ Bitta karub qopqoqning bir chetida, ikkinchi karub ikkinchi chetida bo'lib, har ikkalasi qopqoq bilan bir butunni tashkil qilsin. ²⁰ Karublarning tepaga ko'tarilgan qanotlari qopqoqni berkitib tursin.

^a 24:7 *Ahd kitobi* — Muso yozgan amrlar va qonun—qoidalarga ishora qilingan (shu bobning 4—oyatiga qarang). O'sha kitob tarkibiga 20-23—boblarda Xudo Musoga bergan amrlar va qonun—qoidalar

^b 24:12 *Toqqa...chiqib...* — Shu bobning 9-11—oyatlaridagi hodisalardan keyin Muso va yonidagi odamlar tog'dan tushgan edilar.

^c 25:5 *yumshoq teri* — bu ibroniycha so'zning ma'nosi bahsli. Yuqori sifatli teri nazarda tutilgan bo'lishi mumkin.

^d 25:5 *akas yog'ochi* — quruq joylarda o'sadigan akas daraxtining yog'ochi qattiq, chidamli va yengil bo'ladi.

^e 25:6 *muqaddas qiladigan moy* — zaytun moyi va ziravorlar maxsus aralashmasidan hosil bo'lgan bu moyning turi faqat ruhoniylar tomonidan ruhiy marosimlarni ado etish uchun ishlatilgan (30:22-33 ga qarang).

^f 25:10 *sandiq* — lug'atdagi "ahd sandig'i"ning rasmiga qarang.

^g 25:10 *...uzunligi ikki yarim tirsak, eni bir yarim tirsak, bo'yi bir yarim tirsak...* — Uzunligi taxminan 110 santimetr, eni va bo'yi taxminan 70 santimetr to'g'ri keladi.

^h 25:16 *...ahdning amr va qonunlari yozilgan ikkita tosh lavhani...* — Ibroniycha matnda *guvohlikni*, ikkita tosh lavhaga ishora qiladi. O'sha tosh lavhalar Xudo va Uning xalqi o'rtasida tuzilgan ahdning jismoniy guvohi bo'lib xizmat qilardi.

ⁱ 25:17 *...uzunligi ikki yarim tirsak, eni bir yarim tirsak...* — Shu bobning 10—oyatidagi izohga qarang.

Ular yuzma–yuz turib, qopqoqqa qaragan bo‘lsin. ²¹ Qopqoqni sandiqning ustiga qo‘y. Men senga beradigan ikkita tosh lavhani^a sandiqqa sol. ²² Ahd sandig‘i^b ustida Men sen bilan uchrashaman. Karublar o‘rtasidagi gunohdan poklash joyi tepasidan Men senga gapirib, Isroil xalqi uchun hamma amrlarimni senga beraman.

Muqaddas nonlar qo‘yiladigan xontaxtaga oid ko‘rsatmalar

²³ Akas yog‘ochidan xontaxta^c yasat. Xontaxtaning uzunligi ikki tirsak, eni bir tirsak, bo‘yi bir yarim tirsak^d bo‘lsin. ²⁴ Xontaxtani toza oltin bilan qoplatib, chetlariga aylantirib oltin gulchambar yasat. ²⁵ Yana xontaxtaning atrofi bo‘ylab to‘rt enli qilib oltin bilan qoplangan taxta qildirib, uni xontaxta oyoqlariga mahkamlat. Oltin gulchambarni xontaxtaning aylanasi bo‘ylab taxta ustiga qildir. ²⁶⁻²⁸ Yana to‘rtta oltin halqa yasatib, har birini taxta mahkamlangan joyning yoniga — to‘rtala burchagidagi to‘rtala oyog‘iga o‘rnatir. Akas yog‘ochidan ikkita xoda yasatib, ularni oltin bilan qoplat. Bu yog‘ochlarni halqalardan o‘tkazib, xontaxtani ko‘tarib yurish uchun foydalan. ²⁹ Xontaxtaga qo‘yiladigan lagan, piyolalar, sharob nazr qilish uchun ko‘za va kosalar yasat. Bu buyumlarni toza oltindan yasat. ³⁰ Mening huzurimdagi xontaxtada doim muqaddas nonlar^e tursin.

Chiroqpoyaga oid ko‘rsatmalar

³¹ Toza, zarb qilingan oltindan chiroqpoya^f yasat. Butun chiroqpoya va uning bezaklari bir butun qilib yasalsin. Chiroqpoyaning tagligi, tanasi, kurtakli gulga o‘xshash shakldagi piyolalari bo‘lsin. ³² Yana chiroqpoyaning tanasidan oltita shoxcha chiqarilsin: uchta shoxchasi bir yonidan, uchta shoxchasi ikkinchi yonidan chiqarilsin. ³³ Chiroqpoyaning tanasidan chiqadigan shoxchalarning har birida kurtakli bodom guliga o‘xshash shakldagi uchta piyola bo‘lsin. ³⁴ Chiroqpoyaning tanasida kurtakli bodom guliga o‘xshash shakldagi to‘rtta piyola bo‘lsin. ³⁵ Chiroqpoyaning tanasidan chiqadigan shoxchalarning har juftida bu kurtaklardan uchta birin–ketin tizilib tursin. ³⁶ Chiroqpoya, shoxchalari va kurtaklari bilan bitta qilib zarb qilingan toza oltinning yaxlit bo‘lagidan yasalihi lozim. ³⁷ Chiroqpoyaga yettita moychiroq yasatib, unga hammasini o‘rnatir, toki moychiroqlar chiroqpoyaning old tomonini yoritib tursin. ³⁸ Moychiroqlarga qarab turish uchun toza oltindan qisqichlar va patnislar yasat. ³⁹ Chiroqpoyani va bu buyumlarni ikki pud^g toza oltindan yasashsin. ⁴⁰ Ehtiyot bo‘l, o‘sha hamma buyumlarni Men senga shu yerda — tog‘da ko‘rsatgan namunaga muvofiq yasat.

26-BOB

Muqaddas chodirga oid ko‘rsatmalar

Chodirning ichki qavati

¹ Endi Muqaddas chodirning^h o‘ziga kelsak, uning ichki qavatini qildir. U mayin zig‘ir matosidan tikilgan o‘nta choyshabdan iborat bo‘lsin. Ko‘k, safsar va qirmizi iplar bilan karublar tasvirini mahorat bilan ishlatib, bu choyshablarni bezattir. ² Har bir choyshabning bo‘yi yigirma sakkiz tirsak, eni to‘rt tirsakⁱ bo‘lsin. Hamma choyshablarning o‘lchovi bir xil bo‘lsin. ³ Choyshtablardan beshtasining bo‘yini bir–biri bilan birlashtirib tiktir, qolgan beshtasini ham shunday qildir. ⁴⁻⁵ Ulangan ikki bo‘lak choyshabning bir bo‘yiga ko‘k matodan qilingan elliktadan halqa tiktir. Har ikki tomonga tikilgan halqalar bir–biriga ro‘parama–ro‘para bo‘lsin. ⁶ Keyin oltindan ellikta ilgak yasattir, ikkala choyshabning halqalarini ilgaklar bilan bir–biriga ulat. Shunda

^a 25:21 ikkita tosh lavha — ibroniycha matnda *guvohlik*. Shu bobning 16–oyatidagi izohga qarang.

^b 25:22 Ahd sandig‘i — ibroniycha matnda *guvohlik sandig‘i*, ahd sandig‘ining yana bir nomi. 16:34 izohiga qarang.

^c 25:23 xontaxta — lug‘atdagi “oltin xontaxta”ning rasmiga qarang.

^d 25:23 ...uzunligi ikki tirsak, eni bir tirsak, bo‘yi bir yarim tirsak... — Uzunligi taxminan 90 santimetr, eni taxminan 45 santimetr, bo‘yi taxminan 70 santimetr to‘g‘ri keladi.

^e 25:30 muqaddas nonlar — bu nonlar Egamizning Muqaddas chodirda zohir bo‘lishini aks ettiruvchi timsol bo‘lib, Xudo Isroil xalqining qudrati va yegulik manbaya ekanligidan darak berib turgan. Bu nonlar chodirdagi maxsus xontaxtaga qo‘yilib, har shanba kuni yangi pishirilgan nonlar bilan almashtirilgan.

^f 25:31 chiroqpoya — lug‘atdagi “chiroqpoya”ning rasmiga qarang.

^g 25:39 ikki pud — ibroniycha matnda *bir talant*, taxminan 34 kiloga to‘g‘ri keladi.

^h 26:1 Muqaddas chodir — lug‘atdagi “Muqaddas chodir”ning rasmiga qarang.

ⁱ 26:2 ...bo‘yi yigirma sakkiz tirsak, eni to‘rt tirsak... — Bo‘yi taxminan 12,6 metrga, eni taxminan 1,8 metrga to‘g‘ri keladi.

chodirning ichki qavati bir butun bo'ladi^a.

Chodirning tashqi qoplamalari

⁷ Muqaddas chodirning qoplamasi uchun echki juni matosidan o'n bitta choyshab tiktir. ⁸ Har bitta choyshabning bo'yi o'ttiz tirsak, eni to'rt tirsak^b bo'lsin. O'n bitta choyshabning hammasi bir o'lchovda bo'lsin. ⁹⁻¹¹ Choysablardan beshtasining bo'yini bir-biri bilan birlashtirib tiktir, qolgan oltitasini ham shunday qildir. Ulangan ikki bo'lak choyshabning bo'yiga elliktadan halqa tiktir. Keyin bronzadan ellikta ilgak yasat, ikkala choyshabning halqalarini ilgaklar bilan bir-biriga ulat. Shunda chodirning qoplamasi bir butun bo'ladi^c. Chodir ustiga qoplamaning tashlaganlaringizda, chodirga kiraverishning yuqorisida oltinchisini uzunasi bo'yab ikki bukla. ¹² Qoplamaning bo'yidan qolgan ikki tirsagi^d chodirning orqasida yerga yoyiladi^e. ¹³ Qoplamaning eni oxiridagi qo'shimcha bir tirsak chodirning ikki yonboshida yerga osilib turadi va uni butunlay qoplaydi^f. ¹⁴ Bu qoplama ustiga qo'yish uchun qizilga bo'yalgan qo'chqor terisidan qoplama, so'ng yumshoq teridan^g tashqi qoplama qildir.

Chodirni tutib turadigan rom

¹⁵ Akas yog'ochidan^h Muqaddas chodirni tutib turadigan romlarⁱ yasat. ¹⁶ Har bir romning bo'yi o'n tirsak, eni bir yarim tirsak^j bo'lsin. ¹⁷ Har bir romning ostida bir-biriga parallel bo'lgan ikkita tirgak yasat.

¹⁸ Chodirning janub tomonidagi devor uchun yigirmata rom yasat. ¹⁹ Bu romlar ostiga qo'yish uchun kumushdan qirqta taglik — har bir rom uchun ikkitadan taglik qildir, toki har bir tirgak ostida bitta taglik bo'lsin. ²⁰ Chodirning shimol tomonidagi devor uchun yigirmata rom yasat. ²¹ Har bir rom ostiga qo'yish uchun ikkitadan — qirqta kumush taglik yasat. ²² Chodirning orqadagi — g'arb tomonidagi devor uchun oltita rom, ²³ chodirning orqasida burchaklar hosil qilish uchun har ikki tomoniga yana bittadan rom yasat. ²⁴ Bu ikkala romni pastdan va yuqoridan tutashgan devordagi oxirgi romga birlashtir. Bitta burchak hosil qilish uchun bitta halqa bilan yaxlit qilib birlashtir. Bu har ikkala burchak shu yo'l bilan hosil qilinadi.

²⁵ Shunday qilib, har bir rom ostiga qo'yish uchun ikkitadan — o'n oltita kumush taglikka tayangan sakkizta romdan orqadagi devor qilinadi.

²⁶ Muqaddas chodirning janub tomonidagi romlarni ushlab turish uchun akas yog'ochidan beshta tamba, ²⁷ shimol tomonidagi romlarni ushlab turish uchun ham beshta tamba, orqa tomoni — g'arb tomonidagi romlarni ushlab turish uchun ham beshta tamba yasat. ²⁸ Romlarning yarmigacha o'rnashtirilgan o'rtadagi tambalar chodirning boshidan oxirigacha cho'ziladi. ²⁹ Romlarni oltin bilan qoplatib, tambalarni ushlab tursin, deb oltin halqalarni romlarga birlashtir^k, tambalarni ham oltin bilan qoplat.

³⁰ Chodirni Men senga shu yerda — tog'da ko'rsatgan namuna bo'yicha o'rnashtir.

^a **26:6** ...chodirning ichki qavati bir butun bo'ladi — Chodirni tutib turadigan romlar ustiga ichki qavat tashlanadi (40:17-19 ga qarang). Chodirni tutib turadigan romlarning butun uzunligi 30 tirsak (taxminan 13,5 metr ga to'g'ri keladi), eni 10 tirsak (taxminan 4,5 metr ga to'g'ri keladi), bo'yi 10 tirsak bo'ladi (shu bobning 15-29-oyatlariga qarang). Ichki qavatning ikki bo'lagi halqa va ilgaklar yordamida birlashtirilgandan keyin, ichki qavatning eni 28 tirsakni (taxminan 12,6 metr ga to'g'ri keladi), uzunligi 40 tirsakni (taxminan 18 metr ga to'g'ri keladi) tashkil qiladi. Ichki qavatni tashkil qilgan choysablarning chodirni tutib turadigan romlar ustiga tashlanganda, chodirning ikki yonboshini yopib, ichki qavatning chetlari yerdan bir tirsak (taxminan 45 santimetr ga to'g'ri keladi) tepada osilib turadi. Ichki qavat chodirning orqa tomonini butunligicha qoplab, cheti yerga tegib turadi. Ichki qavat chodirga kiraverishni yopib turmaydi.

^b **26:8** ...bo'yi o'ttiz tirsak, eni to'rt tirsak... — Bo'yi taxminan 13,5 metr ga, eni taxminan 1,8 metr ga to'g'ri keladi.

^c **26:9-11** ...chodirning qoplamasi bir butun bo'ladi — Chodirni tutib turadigan romlar ustiga ichki qavatning sirtidan qoplama tashlanadi (40:17-19 ga qarang). Chodirni tutib turadigan romlarning butun uzunligi 30 tirsak (taxminan 13,5 metr ga to'g'ri keladi), eni 10 tirsak (taxminan 4,5 metr ga to'g'ri keladi), bo'yi 10 tirsak bo'ladi (shu bobning 15-29-oyatlariga qarang). Qoplamaning ikki bo'lagi halqa va ilgaklar yordamida birlashtirilgandan keyin, qoplamaning eni 30 tirsakni (taxminan 13,5 metr ga to'g'ri keladi), uzunligi 44 tirsakni (taxminan 19,8 metr ga to'g'ri keladi) tashkil qiladi. Qoplamaning tashkil qilgan choysablarning chodirni tutib turadigan romlar ustiga tashlanganda, chodirning ikki yonboshini butunligicha yopib, qoplamaning chetlari yerga tegib turadi (shu bobning 13-oyati va o'sha oyatdagi izohga qarang). Qoplama chodirning orqa tomonini ham butunligicha qoplab, chodirning orqa tomonidan yerga ikki tirsak (taxminan 90 santimetr ga to'g'ri keladi) yoyilib turadi (shu bobning 12-oyatiga qarang). Qoplama chodirga kiraverishni yopib turmaydi, qoplamaning ikki tirsagi yuqorisidan uzunasi bo'yab ikki buklanadigan bo'ladi (shu bobning 9-11-oyatlarining oxirgi gapiga qarang).

^d **26:12** ikki tirsak — taxminan 90 santimetr ga to'g'ri keladi.

^e **26:12** ...ikki tirsak...yerga yoyiladi — Shu bobning 9-11-oyatlaridagi izohga qarang.

^f **26:13** Qoplamaning eni oxiridagi qo'shimcha bir tirsak...uni butunlay qoplaydi — Bir tirsak — taxminan 45 santimetr ga to'g'ri keladi. Qoplama ichki qavatdan ikki tirsak enliroq bo'lgani uchun chodirning ikki yonboshidan yergacha osilib turar edi (shu bobning 6, 9-11-oyatlaridagi izohlarga qarang). Qoplama chodirning tomoni, ikki yonboshini va orqa tomonini to'liq qoplab turgani uchun, chodirning ichki qavati tashqi tomondan umuman ko'rinmas edi.

^g **26:14** yumshoq teri — 25:5 izohiga qarang.

^h **26:15** Akas yog'ochi — 25:5 izohiga qarang.

ⁱ **26:15** romlar — lug'atdagi "romlar"ning rasmiga qarang.

^j **26:16** ...bo'yi o'n tirsak, eni bir yarim tirsak... — Bo'yi taxminan 4,5 metr ga, eni taxminan 70 santimetr ga to'g'ri keladi.

^k **26:29** ...tambalarni ushlab tursin, deb oltin halqalarni romlarga birlashtir... — Romlar bir-biriga tambalar yordamida birlashtiriladi edi. Tambalar romlardagi halqalardan o'tkazilar edi. Tambalar qay tarzda o'rnashtirilgani matnda aniq yozilmagan. Har devordagi to'rtta tamba devorning yarim uzunligida bo'lib, romlardagi yuqori va pastki halqalardan o'tkazilgan bo'lishi mumkin. Romlarning o'rtasidan o'tkazilgan tamba esa chodirning uzunligida bo'lib, barcha romlarni birlashtirar edi (shu bobning 28-oyatiga qarang).

Chodirning ichki pardasi

³¹ Mayin zig'ir matosidan tikilgan ichki pardani qildir. Ko'k, safsar va qirmizi iplar bilan karublar tasvirini mahorat bilan ishlatib, bu pardani bezattir. ³² Akas yog'ochidan to'rtta ustun yasat. Ustunlarga oltin qoplatib, ularga oltin ilgaklarni mahkamlat. Kumush taglikka ustunlarni bittadan o'rmashtir va ichki pardani ustundagi ilgaklarga osdir. ³³ Chodirning shipidagi ilgaklar quyiga osilib tursin^a. Ichki pardaning orqasiga ahd sandig'ini^b oldirib kir. Ichki parda Muqaddas xonani Eng muqaddas xonadan ajratib turadi. ³⁴ Sandiqning qopqog'ini Eng muqaddas xonaga oldirib kirib, ahd sandig'i ustiga qo'ydir. ³⁵ Xontaxtani chodirning shimol tomoniga — ichki pardaning tashqarisiga, chiroqpoyani chodirning janub tomoniga — ichki pardaning tashqarisiga, xontaxtaning ro'parasiga qo'ydir.

Chodirning kirishidagi parda

³⁶ Chodirga kirish joyi uchun mayin zig'ir matosidan tikilgan parda qildir. Uni ko'k, safsar va qirmizi iplardan mahorat bilan tikirib bezattir. ³⁷ Akas yog'ochidan beshta ustun yasat, toki pardani ushlab tursin. Ustunlarga oltin qoplatib, ularga oltin ilgaklarni mahkamlat. Eritilgan bronzadan ustunlar ostiga qo'yish uchun beshta taglik yasat.

27-BOB

Qurbonlik kuydiriladigan qurbongohga oid ko'rsatmalar

¹ Akas yog'ochidan^c to'rtburchak qilib qurbongoh^d yasat. Qurbongohning uzunligi besh tirsak, eni ham besh tirsak, bo'yi uch tirsak^e bo'lsin. ² Qurbongohning to'rtala burchagiga o'zidan yo'nib chiqarilgan shox^f yasat. Qurbongoh va uning shoxlarini bronza bilan qoplat. ³ Qurbongohdagi kulni to'kkani qozonlar, kuraklar, tog'orachalar, sanchqilar, olovkuraklar yasat. Hamma buyumlarni bronzadan qildir. ⁴ Qurbongohga bronzadan panjara yasat. Panjaraning to'rtala burchagiga to'rtta bronza halqa yasat. ⁵ Panjarani qurbongohning ichiga — o'rnatilgan bo'rtiqning ostida o'rnat, yarmigacha yetib borsin. ⁶ Yana qurbongoh uchun akas yog'ochidan xodalar yasatib, xodalarni bronza bilan qoplat. ⁷ Qurbongohni ko'tarib yurish uchun qurbongohning ikkala yonidagi halqalardan xodalarni o'tkaz. ⁸ Qurbongohning chetlariga taxta qoqtirib, ichini bo'sh qildir. Qurbongohni Men senga shu yerda — tog'da ko'rsatganimday qilib yasattir.

Muqaddas chodir hovlisi atrofidagi to'siqqa oid ko'rsatmalar

⁹ So'ngra, Muqaddas chodirning hovlisini o'rab tursin, deb pardadan to'siq qildir: to'sib turadigan pardalarni mayin zig'ir matosidan qildir. Hovlining janub tomonidagi pardadan qilingan to'siqning uzunligi yuz tirsak^g bo'lsin. ¹⁰ O'sha to'siqda bronzadan qilingan yigirmata taglikka o'rnatilgan yigirmata ustun bo'lsin. Shu yerdagi pardalarni ushlab turish uchun ustunlarga kumushdan qilingan ilgaklar va halqalarni mahkamlat. ¹¹ Hovlining shimol tomonidagi pardadan qilingan to'siqning uzunligi ham yuz tirsak, uning yigirmata ustuni va bronzadan qilingan tagligi ham bo'lsin. Uning pardalarini ushlab turish uchun ustunlariga ham kumushdan qilingan ilgaklar va halqalarni mahkamlat. ¹² Hovlining g'arb tomonidagi pardadan qilingan to'siqning uzunligi ellik tirsak^h, uning o'nta ustuni va tagligi bo'lsin. ¹³ Hovlining sharq tomoni ellik tirsak kenglikda bo'lsin. ¹⁴⁻¹⁵ Hovliga kirish joyi shu yer bo'ladi. Kirishning o'ng va chap tomonidagi pardadan qilingan to'siqning uzunligi o'n besh tirsakdanⁱ, har ikki tomonda uchtadan ustun va tagliklar bo'lsin. ¹⁶ Hovliga kirish joyiga uzunligi yigirma tirsak^j bo'lgan parda qildir. Uni mayin zig'ir matosidan qildirib, ko'k, safsar va qirmizi iplardan mahorat bilan tikirib bezattir. Bu pardani to'rtta taglikka

^a 26:33 Chodirning shipidagi ilgaklar quyiga osilib tursin — Bu ilgaklar yordamida chodir ichki qavatining ikki bo'lafi bir-biriga birlashtiriladi (shu bobning 4-6-oyatlariga qarang). Chodirni tutib turadigan romlar ustiga ichki qavat tashlanadi (40:17-19 ga qarang). Ilgaklar bir qator bo'lib, chodirning butun eni bo'ylab cho'ziladi. Ilgaklar qatori chodirga kiraverishdan 20 tirsak (taxminan 9 metr ga to'g'ri keladi) masofada joylashadi (shu bobning 6-oyatidagi izohga qarang). Shuning uchun chodirning Eng muqaddas xonasi kub shaklida bo'lib, har bir devorning eni, bo'yi va uzunligi 10 tirsakni (taxminan 4,5 metr ga to'g'ri keladi) tashkil qiladi.

^b 26:33 ahd sandig'i — ibroniycha matnda *guvohlik sandig'i*, ahd sandig'ining yana bir nomi (shu bobning 34-oyatida ham bor). 16:34 izohiga qarang.

^c 27:1 Akas yog'ochi — 25:5 izohiga qarang.

^d 27:1 qurbongoh — lug'atdagi "qurbongoh" dan "bronza qurbongoh" ning rasmiga qarang.

^e 27:1 ...uzunligi besh tirsak, eni ham besh tirsak, bo'yi uch tirsak... — Uzunligi va eni taxminan 2,3 metr ga, bo'yi taxminan 1,4 metr ga to'g'ri keladi.

^f 27:2 shox — qurbongohning tepadagi to'rt burchagidan to'rtta shox bo'rtib chiqqan edi.

^g 27:9 yuz tirsak — taxminan 45 metr ga to'g'ri keladi (shu bobning 11-oyatida ham bor).

^h 27:12 ellik tirsak — taxminan 22,5 metr ga to'g'ri keladi (shu bobning 13-oyatida ham bor).

ⁱ 27:14-15 o'n besh tirsak — taxminan 6,8 metr ga to'g'ri keladi.

^j 27:16 yigirma tirsak — taxminan 9 metr ga to'g'ri keladi.

oʻrnatilgan toʻrtta ustun tirab turadi.¹⁷ Hovlining atrofidagi hamma ustunlarning kumushdan qilingan ilgaklari va halqalari, bronzadan qilingan tagliklari boʻlsin.¹⁸ Hovlining uzunligi yuz tirsak, eni ellik tirsak^a boʻlsin. Toʻsib turadigan pardalar mayin zigʻir matosidan qilinib, boʻyi besh tirsak^b boʻlsin. Tagliklar bronzadan boʻlsin.¹⁹ Muqaddas chodirning boshqa barcha zarur ashyolari, chodirni va pardadan qilingan toʻsiqni ushlab turadigan qoziq ham bronzadan qilinsin.

Chiroqpoya uchun zaytun moyiga oid koʻrsatmalar

²⁰ Sen Isroil xalqiga buyruq ber: chiroqpoya uchun eng sifatli zaytun moyini ular senga olib kelib turishsin, toki moychiroqlar har doim tun boʻyi yonib tursin.²¹ Moychiroqlar Uchrashuv chodirida ahd sandigʻi^c oldida osilib turadigan ichki pardaning tashqarisida boʻlsin. Horun va uning oʻgʻillari, har kuni oqshomdan ertalabgacha Egamizning huzurida moychiroqlar yonib tursin, deb moychiroqlardan xabar olib turishsin. Bu qonun–qoidaga Isroil xalqi avlodlar osha doimo itoat qilib borsin.

28-BOB

Ruhoniylik liboslariga oid koʻrsatmalar

¹ Isroil xalqi orasidan akang Horunni va u bilan birga uning oʻgʻillarini yoningga chaqir. Horun ham, uning oʻgʻillari Nadov, Abihu, Elazar, Itamar ham ruhoniylar boʻlib, Menga xizmat qilishsin.² Akang Horunni hurmatli va koʻrkam qilish uchun unga muqaddas ruhoniylar liboslarini^d tayyorlat.³⁻⁴ Men qobiliyat ato qilgan hamma mohir ustalariga ayt. Ular Horunga quyidagi ruhoniylar liboslarini tikishsin: koʻkrakpech, efod, rido, naqshli koʻylak, salla va belbogʻ. Horun Menga xizmat qilganda, bu liboslar uni muqaddas qilib boshqalardan ajratib turadi. Horun oʻgʻillari kiyishlari uchun ularga muqaddas liboslar tiktir, toki ular ruhoniylar boʻlib, Menga xizmat qilganlarida, bu liboslarni kiyishsin.⁵ Ular bu liboslarni mayin zigʻir matosidan tikib, koʻk, safsar, qirmizi iplar va oltin bilan bezatishsin.

Oliy ruhoniylar uchun efod

⁶ Efodni^e mayin zigʻir matosidan yasatib, koʻk, safsar, qirmizi rangli iplardan va oltindan qilingan ipdan mahorat bilan naqsh soldir.⁷ U bir–biriga ikkita yelka bogʻichi bilan bogʻlangan old va orqa qismlardan iborat boʻlsin.⁸ Kamar yasatib, uni efodga bogʻlat. Kamarni ham mayin zigʻir matosidan qildir. Unga koʻk, safsar, qirmizi rangli iplardan va oltindan qilingan ipdan mahorat bilan naqsh soldir.⁹⁻¹¹ Keyin ikkita aqiq tosh olib, usta qimmatbaho toshga muhr oʻyadiganday, bu toshlarga Isroil oʻgʻillarining ismini oʻyib yozdir. Bitta toshga Isroil oʻgʻillaridan oltitasining ismini, ikkinchi toshga qolgan oltitasining ismini yoshi boʻyicha yozdir. Yozilgan toshlarni oltindan qilingan naqshli uyalar ichiga qoʻydirib,¹² efodning yelka bogʻichlariga oʻrnashtir. Horun Egangiz — Mening huzurimga kirganda, Isroilning oʻn ikki qabilasini eslatib turish uchun ikkala yelkasida bu toshlarni olib yuradi.¹³ Yana ikkita naqshli, oltin uya va¹⁴ toza oltindan ipga oʻxshatib eshilgan ikkita zanjir yasat. Bu ikkala zanjirning bir uchi uyaga mahkamlanadi^f.

Oliy ruhoniylar uchun koʻkrakpech

¹⁵ Oliy ruhoniylar uchun koʻkrakpech^g yasat. U hukm qilayotganda, Xudoning xohishini bilish uchun foydalanadi^h. Koʻkrakpechni, efod singari, mayin zigʻir matosidan yasatib, koʻk, safsar va qirmizi rangli iplardan va oltindan qilingan ipdan mahorat bilan naqsh soldir.¹⁶ Koʻkrakpechni toʻrtburchak xalta shaklida, ikki buklangan, boʻyi bir qarich, eniga ham bir qarich qilib yasat.¹⁷ Koʻkrakpechga toʻrt qator toshniⁱ toʻgʻri qilib terdir: qizil yoqut, xrizolit va zumrad toshlarni birinchi qatorga terdir.¹⁸ Ikkinchi qatorga firuza, zangori yoqut va olmosni terdir.¹⁹ Uchinchi qatorga lojuvard, agat va ametist toshlarni terdir.²⁰ Toʻrtinchi qatorga topaz, aqiq va yashma toshlarni terdir. Hamma toshlar oltindan qilingan naqshli uyalariga oʻrnashtirilsin.

^a 27:18 ...uzunligi yuz tirsak, eni ellik tirsak... — Uzunligi taxminan 45 metr, eni taxminan 22,5 metr toʻgʻri keladi.

^b 27:18 besh tirsak — taxminan 2,3 metr toʻgʻri keladi.

^c 27:21 ahd sandigʻi — ibroniycha matnda *guvohlik*, ahd sandigʻining yana bir nomi. 16:34 izohiga qarang.

^d 28:2 ruhoniylar liboslari — lugʻatdagi “ruhoniylar” dan “ruhoniylar liboslari” ning rasmlariga qarang.

^e 28:6 Efod — lugʻatdagi “ruhoniylar” dan “ruhoniylar liboslari” ning rasmlariga qarang.

^f 28:14 Bu ikkala zanjirning bir uchi uyaga mahkamlanadi — Ushbu oltin zanjirlar va uyalar yordamida koʻkrakpech efodning yelka bogʻichlariga bogʻlanadi (shu bobning 22-25-oyatlariga qarang). Bu oyatdagi uyalar shu bobning 9-11-oyatlaridagi uyalardan boshqa.

^g 28:15 koʻkrakpech — lugʻatdagi “koʻkrakpech” ning rasmiga qarang.

^h 28:15 ...koʻkrakpech yasat. U hukm qilayotganda, Xudoning xohishini bilish uchun foydalanadi — Ibroniycha matnda *hukm koʻkrakpechi yasat*. Ayrim hollarda ruhoniylar Xudoning xohishini bilish uchun Urim va Tummim degan muqaddas narsalardan foydalanishgan (“Sahroda” 27:21, “1 Shohlar” 14:41, 28:6 ga qarang). Bu muqaddas narsalar koʻkrakpechning xaltasida saqlangani uchun, koʻkrakpechni baʼzan “hukm koʻkrakpechi”, deb nomlashadi (shu bobning 30-oyatiga qarang).

ⁱ 28:17 toʻrt qator tosh — bu oyatlarda aytib oʻtilgan baʼzi qimmatbaho toshlarning turi bahsli.

²¹ Bu o'n ikki tosh Isroilning o'n ikki qabilasini eslatib turadi. Muhr o'yganday qilib, Isroilning o'n ikki o'g'lidan har birining ismini bu toshlarning har biriga o'yib yozdir.

²²⁻²³ Ikkita oltin halqa yasatib, ko'krakpechning ikkala ustki burchaklariga mahkamlat. Toza oltindan ipga o'xshatib eshilgan ikkita zanjirni oldirib^a, ²⁴ ikkala zanjirning bir uchini ko'krakpechdagi halqalarga bog'lat, ²⁵ ikkinchi uchini naqshli oltin uyalarga mahkamlat^b. Uyalarni efodning old tomonidagi yelka bog'ichlariga o'rnatir. ²⁶⁻²⁷ Yana oltindan to'rtta halqa yasat. Ikkitasini ko'krakpechning ostki burchaklariga — efodga yaqin bo'lgan ichki qirg'og'iga mahkamlat. Ikkitasini efodning old tomoniga, ikkala yelka bog'ichining pastiga — naqshli kamar ustidagi joyga mahkamlat. ²⁸ Ko'krakpech efodning naqshli kamari ustida bo'lsin, efoddan osilib turmasin, deb ko'krakpech halqalari yordamida efodning halqalariga ko'k bog'ich bilan mahkamlanadi.

²⁹ Horun har safar Muqaddas xonaga kirganda ko'krakpechdagi^c o'n ikki Isroil qabilasining ismini yuragi tepasida ko'tarib yuradi. Shunday qilib, Horun Egangiz — Mening huzurimda bo'lganda, ko'krakpech doimo eslatib turadigan vazifani bajaradi. ³⁰ Urim va Tummimni ko'krakpech xaltasining ichiga sol, toki Horun Mening huzurimga kirganda, xalqim uchun Mening xohishimni bilgani foydalaniladigan o'sha narsalarni doimo yuragi tepasida ko'tarib yursin.

Boshqa ruhoniylk liboslari

³¹ Efodning ridosini^d ko'k ipdan to'qilgan matodan tikdir. ³² Ridoning o'rtasidan bosh sig'adigan teshik qildir. Rido yirtilib ketmasligi uchun teshikning qirg'og'ini to'qit. ³³⁻³⁴ Rido etagining uchiga aylanasi bo'ylab anor shaklini va qo'ng'iroqchalarni birin-ketin qilib bittama-bitta ostirib chiq. Anor shaklini ko'k, safsar, qirmizi ipdan qildir. Oltin qo'ng'iroqchalarni anor shakli oralariga ostir. ³⁵ Horun o'ldirilmaligi uchun Egangiz — Mening huzurimda oliy ruhoniylk bo'lib, xizmat qilganda, u shu ridoni kiyishi kerak. U Muqaddas xonaga kirganda va u yerda bo'lganda, ridoning qo'ng'iroqchalari chalinadi, Horun xavf-xatardan yiroq bo'ladi.

³⁶ Keyin toza oltindan lavha yasat. Lavhaning yuzasiga muhr o'yganday qilib, "Egamizga bag'ishlangan", deb o'yib yozdir. ³⁷ Lavhani ko'k bog'ich bilan sallaning old tomoniga mahkamlat. ³⁸ Isroil xalqining ehsonlari Menga qabul bo'lishi uchun, Horun doimo o'z ruhoniylk vazifasini bajarganda, lavhani peshanasida olib yursin. Isroil xalqi nazr qilganda, Horunning nazrlarga oid gunohni yuvish vazifasining ramzi shu lavha bo'ladi.

³⁹ Horunning ko'ylagini va sallasini mayin zig'ir matosidan qildir, ko'ylagiga naqsh soldir. Belbog'ini chiroyli, naqshli matodan yasat. ⁴⁰ Horunning o'g'illarini hurmatli va ko'rkam qilish uchun ularga ko'ylaklar, belbog'lar, peshanabog'lar tikdir. ⁴¹ Akang Horun va uning o'g'illari ruhoniylk bo'lib, Menga xizmat qilishlari uchun ularni bag'ishla: bu liboslarni ularga kiygizib, moy surt, ularni ruhoniylk qilib tayinla.

⁴² Tananing ochiq joylari ko'rinib qolmasin^e, deb yana ularga zig'ir matosidan ishtonlar tikdir. Kiyimlar ularning belidan sonigacha yopib tursin. ⁴³ Horun va uning o'g'illari Uchrashuv chodiriga kirganlarida yoki Muqaddas xonada xizmat qilish uchun qurbongohga yaqinlashganlarida, shu ichki kiyimlarni kiyib olsin. Shunda Horun va uning o'g'illari ochiq joylarini berkitmagani uchun aybdor bo'lib o'ldirilmaydi. Horun va uning nasliga doimiy qonun-qoida ana shudir.

29-BOB

Horun va uning o'g'illarini ruhoniylk qilib bag'ishlash to'g'risida ko'rsatmalar

¹ Horun bilan uning o'g'illari ruhoniylk bo'lib, Menga xizmat qiladilar. Shuning uchun ularni Menga bag'ishlab, quyidagicha marosim o'tkaz. Nuqsonsiz bitta buqani va ikkita qo'chqor qo'yni ol. ² Sifatli bug'doy unidan qilingan xamirturushsiz nonlarni, zaytun moyi qo'shilgan xamirturushsiz nonlarni va zaytun moyi surtilgan xamirturushsiz chalpaklarni ham pishirtir. ³ Shundan keyin nonlarni savatga solib, buqa va ikkala qo'chqor bilan birga Menga nazr qilib olib kel. ⁴ Horun bilan o'g'illarini Uchrashuv chodiri kiraverishiga olib kel. Hammalarini suv bilan yuv. ⁵ So'ngra ruhoniylk liboslarini ol. Horunga ko'ylakni va ridoni, efodni, ko'krakpechni kiygiz^f. Efodning mahorat bilan naqsh solingan kamarini Horunga bog'la. ⁶ Keyin Horunning

^a 28:22-23 ...ikkita zanjirni oldirib... — Shu bobning 13-oyatida aytib o'tilgan ikkita zanjirga ishora.

^b 28:25 ...ikkinci uchini naqshli oltin uyalarga mahkamlat — Bu gap shu bobning 14-oyatida berilgan ko'rsatmaning takroridir.

^c 28:29 ko'krakpech — ibroniycha matnda hukm ko'krakpechi (shu bobning 30-oyatida ham bor). Shu bobning 15-oyatidagi izohga qarang.

^d 28:31 Efodning ridosi — uzun, yengsiz kiyimning bir turi bo'lgan bo'lishi mumkin. Rido efodning tagidan, naqshli ko'ylakning ustidan kiyilar edi (29:5 ga qarang).

^e 28:42 Tananing ochiq joylari ko'rinib qolmasin... — 20:26 izohiga qarang.

^f 29:5 Horunga...kiygiz — Oliy ruhoniylk Horun ko'ylagi ustidan belbog' taqqan, lekin bu belbog' rido va efodning tagida bo'lgan. Bu haqda keyinroq, shu bobning 9-oyatida aytib o'tiladi (yana 28:2-4 ga qarang).

boshiga sallani kiygizib, sallaning ustiga oltin lavhani — uni boshqalardan ajratib turadigan muqaddaslik ramzini oʻrnatir. ⁷ Soʻngra muqaddas qiladigan moyini^a olib, uning boshiga surt va uni muqaddas qil.

⁸ Horunning oʻgʻillarini olib kelib, ularga koʻylakni kiygizib, ⁹ boshlariga peshanabogʻ bogʻla. Horun bilan oʻgʻillariga yana belbogʻ bogʻla. Doimiy qonun–qoida boʻyicha ruhoniylilik ularniki boʻladi.

Soʻng Horun va uning oʻgʻillarini ruhoniylilik xizmatiga tayinla. ¹⁰ Buqani Uchrashuv chodiri oldiga olib kel. Horun bilan oʻgʻillari esa buqaning boshiga qoʻllarini qoʻyishgach, ¹¹ Uchrashuv chodiriga kiraverishda Egangiz — Mening huzurimda buqani soʻy. ¹² Buqaning qonidan olib, barmogʻing bilan qurbongohning shoxlariga^b qonni surt. Ortgan qonning hammasini esa qurbongohning yoniga toʻk. ¹³ Ichak–chovoqlarini qoplab turgan hamma yogʻlarini, jigarning oʻsimtasini, ikkala buyragini va buyrak atrofidagi yogʻlarini olib, qurbongohda kuydir. ¹⁴ Buqaning goʻshtini, terisini, chiqindilarini qarorgohdan tashqariga olib chiqib kuydir. Bu gunoh qurbonligidir.

¹⁵ Soʻngra qoʻchqor qoʻyning bittasini olib kel. Horun bilan oʻgʻillari qoʻchqorning boshiga qoʻllarini qoʻyishgach, ¹⁶ qoʻchqorni soʻyib, qonidan olgin–da, qurbongohning toʻrtta yon tomoniga sep. ¹⁷ Qoʻchqorning tanasini boʻlaklab, ichak–chovoqlarini, oyoqlarini yuv. Qoʻchqorning bu aʼzolarini boʻlaklangan tanasi va kallasi ustiga qoʻyib, ¹⁸ qoʻchqorni qurbongohda kuydir. Olovda kuydirilgan bu qurbonlikdan Men, Egangizga, yoqimli hid keladi.

¹⁹ Keyin ikkinchi qoʻchqor qoʻyni olib kel. Horun bilan oʻgʻillari qoʻllarini qoʻchqorning boshiga qoʻygach, ²⁰ qoʻchqorni soʻyib, qonini ol. Soʻngra Horun bilan oʻgʻillarining oʻng qulogʻi solinchagiga, oʻng qoʻlining bosh barmogʻiga, oʻng oyogʻining bosh barmogʻiga qon surt. Soʻngra qurbongohning toʻrtta yon tomoniga qon sep. ²¹ Keyin qurbongohdagi qondan, muqaddas qiladigan moydan olib, Horun bilan oʻgʻillariga, hammalarining ruhoniylilik liboslariga sep. Shunday qilib, Horun bilan oʻgʻillari, hammalarining liboslari muqaddas boʻladi.

²² Bu qoʻchqor Horun va uning oʻgʻillarini ruhoniylikka tayinlash marosimida foydalaniladi. Shuning uchun qoʻchqor qoʻyning oʻng sonini, ichak–chovoqlarini qoplab turgan hamma yogʻlarini, jigarning oʻsimtasini, ikkala buyragini va buyrak atrofidagi yogʻlarni ol. ²³ Yana Egangiz — Mening huzurimdagi savatdan sifatli bugʻdoy unidan qilingan xamirturushsiz nondan bittasini, zaytun moyi qoʻshilgan xamirturushsiz nondan bittasini va zaytun moyi surtilgan xamirturushsiz chalpaktan bittasini ol.

²⁴ Bularning hammasini Horunning va uning oʻgʻillarining qoʻllariga qoʻy. Bularni ular Men, Egangizga, bagʻishlaganlarini koʻrsatish uchun yuqoriga koʻtarishsin. ²⁵ Soʻngra bu hamma nazrlarni ularning qoʻllaridan olib, qurbongohda birinchi kuydiriladigan qoʻchqor bilan kuydir. Olovda kuydirilgan bu nazrlardan ham Men, Egangizga, yoqimli hid keladi.

²⁶ Soʻngra ruhoniylikka tayinlash marosimida foydalaniladigan oʻsha ikkinchi qoʻchqorning toʻshini olib, Men, Egangizga, bagʻishlaganini koʻrsatish uchun yuqoriga koʻtar. Bunisi sening ulushing boʻladi.

²⁷ Horun va uning oʻgʻillari Mening huzurimda ruhoniylikka tayinlanish marosimida qoʻchqorning yuqoriga koʻtariladigan qismlari — toʻshi va soni muqaddas, deb qaraladi. ²⁸ Kelgusida Isroil xalqi Men, Egangizga, tinchlik qurbonliklari qilganlarida, bu qismlar Horun va uning oʻgʻillariga doimiy ulush qilib berilsin.

²⁹ Horunning muqaddas ruhoniylilik liboslari oʻzidan keyin uning nasllariniki boʻlsin. Horunning nasllariga shu liboslarda moy surtilib, shu liboslarda ular oliy ruhoniylikka tayinlanadilar. ³⁰ Horunning oʻrniga oliy ruhoniyl boʻlib, Muqaddas xonada xizmat qilish uchun Uchrashuv chodiriga kiradigan oʻgʻli bu liboslarni yetti kun kiyib yursin.

³¹ Endi ruhoniylikka tayinlanish marosimida qurbonlik qilingan qoʻchqor qoʻyning goʻshtini olib, muqaddas joyda qaynat. ³² Horun bilan oʻgʻillari Uchrashuv chodiriga kiraverishda qoʻchqor goʻshtidan va savatdagi nonlardan^c tanovul qilishsin. ³³ Faqat ular bu goʻshtdan va nondan tanovul qila oladilar. Horun va uning oʻgʻillarini ruhoniylikka tayinlash va bagʻishlash marosimida ularni gunohdan poklash uchun oʻsha non va goʻshtdan foydalaniladi. Bu goʻsht va non muqaddas boʻlgani uchun, ruhoniyl boʻlmagan odamlar bulardan tanovul qila olmaydi. ³⁴ Agar ruhoniylikka tayinlanish marosimida qurbonlik qilingan goʻshtdan va nonlar nazridan ertalabgacha qolsa, qolganlarini olovda kuydir. Bular muqaddas boʻlgani uchun tanovul qilish mumkin emas.

³⁵ Men senga amr etganimday, yetti kun davomida har kuni Horun va uning oʻgʻillari uchun ruhoniylikka tayinlanish marosimini takrorla. ³⁶ Ularni gunohlaridan poklash uchun har kuni buqa qurbonlik qil. Qurbongohni poklash uchun marosim oʻtkaz. Qurbongohga moydan surtib, muqaddas qil. ³⁷ Yetti kun davomida har kuni shunday qil. Ana shunda qurbongoh gʻoyat muqaddas boʻladi. Birontasi yoki biron narsa qurbongohga tegib ketganda ham, u muqaddas boʻladi.

^a 29:7 muqaddas qiladigan moy — 25:6 izohiga qarang.

^b 29:12 qurbongohning shoxlari — 27:2 va oʻsha oyatdagi izohga qarang.

^c 29:32 savatdagi nonlar — shu bobning 2-3, 23–oyatlariga qarang.

Kundalik nazrlar to'g'risida ko'rsatmalar

³⁸ Har kuni ikkita bir yoshli qo'zini qurbongohda qurbonlik qilib kuydir. ³⁹ Bitta qo'zini ertalab, ikkinchisini kechqurun qurbonlik qil. ⁴⁰⁻⁴¹ Har bir qo'ziga qo'shib, ikki kosa^a toza zaytun moyi aralashtirilgan to'rt kosa^b sifatli unni don nazri qilib keltir. Shu bilan birga, ikki kosa sharob nazrini ham keltir. Olovda kuydiriladigan bu qurbonliklardan Men, Egangizga, yoqimli hid keladi. ⁴² Quydiriladigan bu ikki qurbonlik Egangiz — Mening huzurimda, Uchrashuv chodiriga kiraverishda avlodlar osha qilinsin. O'sha yerda Men sen bilan uchrashib, gaplashaman.

⁴³ Uchrashuv chodirida Men zohir bo'lib, Isroil xalqi bilan uchrashaman, ulug'vorligimdan bu joy muqaddas bo'ladi. ⁴⁴ Men Uchrashuv chodirini va qurbongohni muqaddas qilaman. Horun bilan o'g'illari ruhoni bo'lib, Menga xizmat qilishlari uchun ularni ham muqaddas qilaman. ⁴⁵ Men Isroil xalqi orasida istiqomat qilaman, ularning Xudosi bo'laman. ⁴⁶ Shunda Men Isroil xalqi orasida istiqomat qilay, deb ularni Misr yurtidan olib chiqqan Egasi Xudo Men ekanligimni ular bilib oladilar. Men ularning Egasi Xudoman.

30-BOB

Tutatqi qurbongohiga oid ko'rsatmalar

¹ Tutatqi tutatish uchun akas yog'ochidan^c qurbongoh^d yasat. ² Qurbongoh to'rtburchak, uzunligi bir tirsak, eni ham bir tirsak, bo'yi esa ikki tirsak^e bo'lsin. Qurbongohning shoxlari^f o'zidan yo'nib chiqarilsin. ³ Qurbongohning ustini, yon atrofini, shoxlarini toza oltin bilan qoplat, aylanasi bo'ylab oltindan gulchambar yasat. ⁴⁻⁵ Qurbongohning ikki tomonidagi gulchambarning ostiga ikkita oltin halqa o'rnatir. Akas yog'ochidan ikkita xoda yasatib, ularni oltin bilan qoplat. Bu xodalarni halqalardan o'tkazib, qurbongohni ko'tarib yurishda foydalan. ⁶ Tutatqi qurbongohini ahd sandig'ining^g qopqog'i oldida osilib turadigan pardaning tashqarisiga qo'ydir. Bu joy — sen bilan Men uchrashadigan joyning tashqarisida.

⁷ Horun har kuni ertalab o'sha chiroqlardan xabar olganda bu qurbongohda xushbo'y hidli tutatqi tutatsin. ⁸ U kechqurun chiroqlardan xabar olganda ham tutatqi tutatsin. Bu tutatqi nazrlari sizlarning avlodlaringiz osha Egangiz — Mening huzurimda har kuni tutatilishi lozim. ⁹ Bu qurbongohda faqat muqaddas tutatqini^h tutatinglar. Qurbongohda kuydiriladigan qurbonlik yoki don nazri qilmanglar, sharob nazri ham qilmanglar. ¹⁰ Horun bir yilda bir martaⁱ qurbongoh uchun poklash marosimini o'tkazsin. Buning uchun gunoh qurbonligining qonidan qurbongohning to'rtala shohiga^j surtib, qurbongohni poklasin. Bu marosim har yili avlodlar osha qilinishi lozim. Bu qurbongoh Men, Egangizga, bag'ishlangan g'oyat muqaddas qurbongohdir.”

Muqaddas chodir uchun to'lovlar

¹¹ So'ngra Egamiz Musoga yana gapirdi: ¹² “Isroilda katta bo'lgan odamlarni sanaganingda, har bir odam sanoq paytida Men, Egangizga, himoya qiladigan to'lov^k to'lasin. Shunda sen ularni sanaganingda, ularga kulfat keltirmayman. ¹³⁻¹⁴ Yigirma va undan yuqori yoshdagi sanoqqa kiradigan har bir odam 1,25 misqol kumushdan^l Men, Egangizga, nazr qilishi lozim. ¹⁵ Ular o'zlarini Mening hukmimdan himoya qiladigan

^a 29:40-41 ikki kosa — ibroniycha matnda *chorak xin*, taxminan 1 litrga to'g'ri keladi (shu oyatda ikki marta ishlatilgan).

^b 29:40-41 to'rt kosa — ibroniycha matnda *iefaning o'ndan bir qismi*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi.

^c 30:1 akas yog'ochi — 25:5 izohiga qarang.

^d 30:1 qurbongoh — lug'atdagi “qurbongoh”dan “tutatqi qurbongohi”ning rasmiga qarang.

^e 30:2 ...uzunligi bir tirsak, eni ham bir tirsak, bo'yi esa ikki tirsak... — Uzunligi va eni taxminan 45 santimetr, bo'yi taxminan 90 santimetr to'g'ri keladi.

^f 30:2 shoxlar — qurbongohning tepadagi to'rt burchagidan to'rtta shox bo'rtib chiqqan edi.

^g 30:6 ahd sandig'i — ibroniycha matnda *guvohlik sandig'i*, ahd sandig'ining yana bir nomi (shu bobning 26-oyatida ham bor). 16:34 izohiga qarang.

^h 30:9 muqaddas tutatqi — ziravorlar maxsus aralashmasidan hosil bo'lgan bu tutatqining turi faqat tutatqi qurbongohi ustida kuydirilishi mumkin edi (shu bobning 34-38-oyatlariga qarang).

ⁱ 30:10 bir yilda bir marta — Poklanish kuniga ishora. Poklanish kuni ibroniy kalendarining yettinchi oyi — Tishri oyining o'ninchi kunida nishonlangan (Tishri oyi Itanim oyi deb ham ataladi). Bu oy hozirgi 4 sentabrdan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^j 30:10 qurbongohning to'rtala shoxi — 27:2 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

^k 30:12 himoya qiladigan to'lov — shu bobning 15-oyatidagi izohga qarang.

^l 30:13-14 ...1,25 misqol kumushdan... — Ibroniycha matnda *yarim shaqaldan ol. Har bir shaqalning og'irligi Muqaddas chodirda ishlatiladigan standart shaqalning og'irligiga teng kelib, 20 gera bo'lsin.* 20 gera taxminan 11 grammga to'g'ri keladi, demak, har bir odam bergan kumush taxminan 6 grammga to'g'ri kelar edi.

nazrni^a qilganlarida, boy odam o‘shandan ko‘p bermasin, kambag‘al ham o‘shandan oz bermasin.

¹⁶ Bag‘ishlangan bu kumushni Uchrashuv chodirini yasash uchun sarf qil. Egangiz — Mening huzurimda bu kumush Isroil xalqiga hukmimdan himoya qiladigan nazr berilganini eslatib turadi.”

Bronza qo‘lyuvgichga oid ko‘rsatmalar

¹⁷ Egamiz Musoga yana gapirdi: ¹⁸ “Yuvinish uchun bronzadan qo‘lyuvgich yasat. Qo‘lyuvgichning tagligi ham bronzadan bo‘lsin. Qo‘lyuvgichni Uchrashuv chodiri bilan qurbongoh o‘rtasiga o‘rnatib, unga suv quy. ¹⁹ Horun bilan uning o‘g‘illari qo‘lyuvgichdagi suv bilan qo‘llarini va oyoqlarini yuvishsin. ²⁰ Ular Uchrashuv chodiriga kirayotganlarida, suvda yuvinishsin. Shunda ular nobud bo‘lmaydi. Yoki ular ruhoniy bo‘lib, qurbongohda kuydirgani nazrlar olib kelib Men, Egangizga, xizmat qilganlarida, ²¹ qo‘l-o‘yoqlarini suvda yuvishsin. Shunda ham ular nobud bo‘lmaydi. Bu Horun va uning nasllari uchun avlodlari osha saqlab olib o‘tish uchun doimiy qonundir.”

Muqaddas qiladigan moyga oid ko‘rsatmalar

²² Egamiz Musoga yana aytdi: ²³ “Quyidagi eng yaxshi xushbo‘y hidli ziravorlardan ol: 1250 misqol^b suyuq mirra, 625 misqol^c dolchin, 625 misqol qamish ²⁴ va 1250 misqol kassiya^d. Sakkiz kosa^e zaytun moyi olib, ²⁵ usta odam xushbo‘y hidli moy qilish uchun ziravorlarni moy bilan aralashsinsin. Bu muqaddas qiladigan moydir. ²⁶ Bu moyni Uchrashuv chodiriga, ahd sandig‘iga, ²⁷ xontaxtaga va xontaxtaning hamma buyumlariga, chiroqpoyaga va uning hamma buyumlariga, tutatqi qurbongohiga, ²⁸ qurbonlik kuydiriladigan qurbongohga va uning hamma buyumlariga, qo‘lyuvgichga va uning tagligiga surt. ²⁹ Shu tariqa bu narsalarni Menga bag‘ishla. Shunda ular g‘oyat muqaddas bo‘ladi. Biron narsa ularga tekkanda, muqaddas bo‘ladi. ³⁰ So‘ng Horun bilan o‘g‘illariga bu moydan surtib, ularni bag‘ishla, toki ular ruhoniy bo‘lib, Menga xizmat qilishsin. ³¹ Isroil xalqiga esa Mening shu gapimni yetkaz:

— Muqaddas qiladigan moy sizlarning butun avlodlaringiz osha Menga bag‘ishlansin. ³² Bu moy ruhoniy bo‘lmagan odamning tanasiga surtilmasligi kerak. Shu tarkibdagi moy aralashmasini sizlar tayyorlamanglar. Chunki bu moy muqaddasdir, sizlar buni muqaddas, deb qarashingiz lozim. ³³ Kimki bunga o‘xshash hidli moyni tayyorlasa yoki bu moydan ruhoniy bo‘lmagan odam ustiga surtsa, u Isroil xalqi orasidan yo‘q qilinadi.”

Xushbo‘y hidli tutatqiga oid ko‘rsatmalar

³⁴⁻³⁵ Egamiz yana Musoga gapirdi: “Quyidagi xushbo‘y hidli ziravorlarni olib, ularni aralashtir: yelimdan qilingan ziravor, moluska qobig‘idan qilingan ziravor, xilvon. So‘ngra usta odam toza xushbo‘y tutatqidan, xushbo‘y hidli aralashmadan bir o‘lchovda olsin. Ularni tuz bilan aralashtirib, toza, muqaddas bo‘ladigan tutatqi qilsin. ³⁶ Bu tutatqidan bir qismini olib, mayda qilib tuy va Men sen bilan uchrashadigan Uchrashuv chodiridagi ahd sandig‘i^f oldiga qo‘y. Bu tutatqini sizlar g‘oyat muqaddas, deb bilishingiz lozim. ³⁷ O‘sha tarkibdagi tutatqi aralashmasini o‘zlarining uchun qilmanglar. Buni Men, Egangizga, bag‘ishlangan muqaddas tutatqi, deb qara. ³⁸ Kimki tutatgani o‘zicha shunga o‘xshagan tutatqi qilsa, u Isroil xalqi orasidan yo‘q qilinadi.”

31-BOB

Egamiz Muqaddas chodirni yasash uchun mohir ustalarni tanlaydi

¹ Egamiz Musoga yana gapirdi: ² “Ana, Men Yahudo qabilasidan Urining o‘g‘li, Xurning nabirasi Bazalilni tanladim. ³ Men uni ruhim bilan to‘ldirib, hunarmandchilikning hamma turi bo‘yicha mohir, idrokli qildim, qobiliyat ato qildim. ⁴ U ajoyib badiiy bezaklar qilishga, bezaklarga oltin, kumush va bronza bilan ishlov

^a 30:15 ...o‘zlarini Mening hukmimdan himoya qiladigan nazrni... — Qadimgi Isroilda noma‘lum sabablarga ko‘ra, odamlarni sanash xavfli hisoblanar edi (“1 Shohlar” 24-bobga qarang). Butun odamzod Xudoga tegishli, deb hisoblangan hamda sanash egalik ma‘nosini bildirgan. Mana shu fikr sanash xavfli degan tushunchaning sabablaridan biri bo‘lishi mumkin. Bundan tashqari, odamlarni sanash Xudoga ishonmaslikni ham bildirishi mumkin. Odamlarni sanash lashkarning soniga inonish va soxta xavfsizlik hissini vujudga keltirishi mumkin edi. Odamlarni sanash hukmga olib kelishi mumkin bo‘lgani uchun, mana shu parchada Xudo, sanalgan odamlar Menga nazr keltirsinlar, deb amr bergan. Shu yo‘l bilan sanalgan odamlar o‘zlarining Xudoga bo‘lgan qo‘rquvlarini namoyon etib, o‘zlarini himoya qilar edilar.

^b 30:23 1250 misqol — ibroniycha matnda 500 shaqal, taxminan 6 kiloga to‘g‘ri keladi.

^c 30:23 625 misqol — ibroniycha matnda 250 shaqal, taxminan 3 kiloga to‘g‘ri keladi (shu oyatda ikki marta ishlatilgan).

^d 30:24 ...1250 misqol kassiya... — Ibroniycha matnda 500 shaqal kassiya, har biri Muqaddas chodirda ishlatiladigan standart shaqalga ko‘ra o‘lchangan. 500 shaqal kassiya taxminan 6 kiloga to‘g‘ri keladi.

^e 30:24 Sakkiz kosa — ibroniycha matnda bir xin, taxminan 4 litrga to‘g‘ri keladi.

^f 30:36 ahd sandig‘i — ibroniycha matnda guvohlik, ahd sandig‘ining yana bir nomi. 16:34 izohiga qarang.

berishga, ⁵ qimmatbaho toshlarni o'yib ishlov berib jihozlashga, yog'och o'ymakorligiga, badiiy hunarmandchilikka layoqatlidir. ⁶ Dan qabilasidan Oxisamax o'g'li Oxoliyovni unga yordamchi qilib tanladim. Men hamma hunarmandlarga lozim darajada qobiliyat ato qilganman. Men senga amr bergan quyidagi ashyolarni ular yasaydilar va tikadilar:

- ⁷ Uchrashuv chodirini,
ahd sandig'i^a va sandiqning qopqog'ini,
chodirning boshqa hamma jihozlari ⁸ — xontaxta, xontaxtaning buyumlari, toza oltindan chiroqpoya va chiroqpoyaning hamma buyumlarini, tutatqi qurbongohini, ⁹ qurbonlik kuydiriladigan qurbongoh va qurbongohning hamma buyumlarini, qo'lyuvgich va qo'lyuvgichning tagligini,
¹⁰ ruhoniy Horun uchun ajoyib qilib tikilgan muqaddas liboslarni, uning o'g'illari ruhoniy bo'lib, xizmat qilganlarida kiyadigan liboslarni,
¹¹ muqaddas qiladigan moy^b va Muqaddas xona uchun xushbo'y hidli tutatqini.

Men senga qanday amr etgan bo'lsam, ular xuddi shunday qilib bajarishsin.”

Shabbat kuni to'g'risida amr

¹² So'ngra Egamiz Musoga aytdi:

¹³ — Isroil xalqiga Mening shu gapimni yetkaz: “Menga bag'ishlangan Shabbat kuniga rioya qilib yuringlar. Shabbat kuni — Men bilan Isroil xalqi o'rtasidagi ahdning avlodlaringiz osha davom etadigan alomati. Shu orqali Egangiz Men ekanligimni bilib olasizlar. Sizlarni Men muqaddas qilib boshqalardan ajrataman. ¹⁴ Shabbat kuniga rioya qilib yuringlar, bu kunni muqaddas, deb bilinglar. Kimki bu kunni izzat qilmasa, o'sha odamning jazosi o'lim. Kimki o'sha kuni ishlasa, u Isroil xalqi orasidan yo'q qilinadi. ¹⁵ Hamma ishlaringizni bajarishingiz uchun olti kun bor. Yettinchi kun — Shabbat kuni esa hamma ishlardan tinib, Men, Egangizga, atab ajratilgan kundir. Shabbat kuni ishlaganning jazosi o'limdir. ¹⁶ Isroil xalqi avlodlar osha Shabbat qonun–qoidalariga itoat etish orqali bu kunga rioya qilib yurishlari lozim. ¹⁷ Bu sen bilan Mening o'rtamizdagi ahdning doimiy alomatidir, Men, Egangiz, olti kun davomida yer va osmonni yaratib, yettinchi kuni tinib, orom olganimni doimo eslatib turadi.”

¹⁸ Shunday qilib, Egamiz Sinay tog'ida Muso bilan gapini tugatib^c, ahdning^d amr va qonunlari yozilgan ikkita tosh lavhani Musoga berdi. Bularni Egamizning O'zi yozgan edi.

32-BOB

Oltin buqa

¹ Muso tog'da uzoq qolib ketdi^e. Xalq Musoning tog'dan qaytib tushavermaganini ko'rgach, Horunning yoniga yig'ilishib, unga aytishdi:

— Qani, bizga yo'l ko'rsatib boradigan xudo yasab ber. Bizni Misrdan olib chiqqan o'sha odamga — Musoga nima bo'lganini bilolmayapmiz.

² Shunda Horun odamlarga:

— Xotiningizning, o'g'lingizning, qizingizning quloqlaridagi oltin sirg'alarni yechib olib, menga keltiringlar, — dedi.

³ Shundan keyin jamiki xalq quloqlaridagi oltin sirg'alarni yechib, Horunga olib keldi. ⁴ Horun oltin sirg'alarni ulardan olib, eritdi. U buqa yasadi, asbobdan foydalanib, oltin bilan qopladi^f. Keyin odamlar aytdilar:

— Ey, Isroil! Mana bizni Misrdan olib chiqqan xudoyimiz!

⁵ Horun buni ko'rgach, oltin buqaning oldiga qurbongoh qurdi. Keyin: “Ertaga Egangizga bag'ishlangan bayram bo'ladi”, deb e'lon qildi. ⁶ Ertasi kuni xalq saharda turib, kuydiriladigan qurbonliklarni va tinchlik qurbonliklarini keltirdi. O'tirib yeb–ichishgandan keyin ko'ngilxushlik qilishdi.

⁷ Shunda Egamiz Musoga aytdi:

^a 31:7 ahd sandig'i — ibroniycha matnda *guvohlik sandig'i*, ahd sandig'ining yana bir nomi. 16:34 izohiga qarang.

^b 31:11 muqaddas qiladigan moy — 25:6 izohiga qarang.

^c 31:18 ...Egamiz Sinay tog'ida Muso bilan gapini tugatib... — 25:1-31:17 da Egamiz tog'da Musoga bergan barcha ko'rsatmalar qayd etilgan (24:18 ga qarang).

^d 31:18 ahd — ibroniycha matnda *guvohlik*. 25:16 izohiga qarang.

^e 32:1 Muso tog'da uzoq qolib ketdi — 24:18 ga qarang.

^f 32:4 ...buqa yasadi...oltin bilan qopladi... — Qadimgi paytlarda ko'pincha butlarni yog'ochdan yasab, ustini oltin bilan qoplashar edi. Shu singari, bu parchada aytib o'tilgan buqa ham butunlay oltindan yasalmagan bo'lishi mumkin (yana shu bobning 20–oyatiga qarang, o'sha oyatda Muso buqani olovda yoqqani, so'ng uni ezib, kukun qilgani yozilgan).

— Hoziroq tush! O‘zing Misrdan olib chiqqan xalqing yo‘ldan ozdi. ⁸ Ular Men amr etgan yo‘ldan darrov og‘di. O‘zlariga buqaning tasvirini yasab, unga sajda qilib, qurbonliklar keltirib: “Ey, Isroil! Mana bizni Misrdan olib chiqqan xudoyimiz!” — dedilar.

⁹ Egamiz Musoga yana gapirdi:

— O‘sha xalqning naqadar o‘jarligini ko‘rib turibman. ¹⁰ Endi Meni to‘xtataman, deb ovora bo‘lma, bu xalqqa shunaqangi g‘azabimni sochamanki, ularni qirib tashlayman. Ey, Muso, ularning o‘rniga sendan buyuk xalq yarataman.

¹¹ Shunda Muso Egasi Xudoga:

— Ey, Egam! Axir, bu xalqni buyuk kuch–qudrating bilan Misrdan O‘zing olib chiqqansan–ku! — deb yolvordi. — O‘z xalqingga O‘zing g‘azabingni sochmagin! ¹² Misrliklar: “Egasi ularni yomon niyat bilan — tog‘larda o‘ldirish uchun, yer yuzidan qirib tashlash uchun bu yerdan olib chiqqan ekan”, deb aytishmasin! Qo‘ygin, bu niyatingdan qaytgin, g‘azabingni sochib, O‘z xalqingni qirib tashlamagin. ¹³ O‘z qullaring Ibrohim, Is‘hoq va Yoqubga^a aytganlaringni yodga olgin. Sen ularga: “Sizlarning naslingizni osmondagi yulduzlar singari ko‘paytiraman, Men va‘da qilgan hamma yerni naslingizga beraman, ular o‘sha yurtga toabad egalik qiladi”, deb O‘z noming bilan ont ichgan eding–ku!

¹⁴ Shunday qilib, Egamiz niyatini o‘zgartirib, aytgan kulfatlarni O‘z xalqining boshiga keltirmaydigan bo‘ldi.

¹⁵ Muso qo‘lida ahdning^b amr va qonunlari — ikkala tomoniga ham yozuv bitilgan ikkita tosh lavhani olib, tog‘dan qaytib tushdi. ¹⁶ Lavhalar Xudoning ijodi bo‘lib, lavhalaridagi yozuvni Xudo o‘yib bitgan edi. ¹⁷ Yoshua xalqning shovqin–suronini eshitib, Musoga: “Qarorgohda urush shovqin–suroni eshityapti”, deb aytdi.

¹⁸ Shunda Muso dedi:

— Bu g‘oliblarning hayqirig‘i emas, mag‘lublarning faryodi ham emas, Eshitganim — ishratparastlar qo‘shig‘i.

¹⁹ Muso qarorgohga yaqinlashib, buqani, odamlarning ko‘ngilxushligini ko‘rdi. Shunda u g‘azablanib, tog‘ etagida qo‘lidagi lavhalarni uloqtirgan edi, lavhalar chilparchin bo‘ldi. ²⁰ Muso Isroil xalqi yasagan buqani olib, olovda yoqdi. Uni ezib, kukun qildi–da, suvga sochdi. Suvni Isroil xalqiga ichirdi. ²¹ Muso Horunga:

— Bu xalq senga nima qilgan ediki, ularni og‘ir gunohga botiribsan? — dedi.

²² — G‘azablanmang, hazratim, — dedi Horun unga. — Bu xalqning yomonlik qilishga moyilligini bilasiz–ku! ²³ Ular menga: “Bizga yo‘l ko‘rsatib boradigan xudo yasab ber, bizni Misrdan olib chiqqan o‘sha odamga — Musoga nima bo‘lganini bilolmayapmiz”, deb aytishdi. ²⁴ Men esa ularga: “Kimning oltin sirg‘alari bo‘lsa, ularni menga olib kelinglar”, degan edim, ular oltin sirg‘alarini olib, menga keltirdilar. Oltinlarni olovga tashlaganimda, olov ichidan mana shu buqa kelib chiqdi.

²⁵ Muso ko‘rdiki, Horun xalqni nazorat qilmay, dushmanlari oldida o‘zlarini masxara qilishlariga yo‘l qo‘yib bergan edi. ²⁶ Muso qarorgoh kiraverishiga kelib:

— Kim Egamiz tomonda bo‘lsa, mening yonimga kelsin! — deb buyurdi. Levi qabilasi odamlari uning yoniga to‘plandi. ²⁷ Muso ularga dedi:

— Isroil xalqining Xudosi — Egamiz shunday aytmoqda: “Har biringiz qilichingizni yoningizga oling. Qarorgohning bu chetidan narigi chetigacha borib qaytib, har biringiz birodaringizni, qo‘shningizni, yaqin qarindoshingizni o‘ldiring^c.”

²⁸ Levi qabilasi odamlari Musoning buyrug‘ini bajo qildi. Shu kuni Isroil xalqidan taxminan uch mingta odam halok bo‘ldi. ²⁹ Muso Levi qabilasi odamlariga:

— Bugun Egam sizlarga marhamat qilib, sizlarni o‘zining xizmatiga tayinladi, — dedi. — Hatto o‘g‘illaringizni, aka–ukalaringizni o‘ldirishga to‘g‘ri kelgan bo‘lsa ham, sizlar Unga itoat etdingiz.

³⁰ Ertasi kuni Muso xalqqa dedi:

— Sizlar og‘ir gunoh qildingizlar. Endi men toqqa Egamizning oldiga chiqaman, balki sizlarni gunohlaringizdan poklarman.

³¹ Muso Egamizning oldiga qaytib borib, shunday dedi:

— Evoh! Bu xalq og‘ir gunoh qilibdi: o‘zlariga oltindan xudo yasabdi. ³² Ammo endi, ularning gunohini kechirgin, deb Senga iltijo qilaman. Agar kechirmasang, O‘zing yozgan kitobdan mening nomimni o‘chirib tashlagin.

³³ Shunda Egamiz Musoga aytdi:

— Kim Menga qarshi gunoh qilgan bo‘lsa, o‘shaning nomini O‘zimning kitobimdan o‘chirib tashlayman.

³⁴ Endi bor, bu xalqni Men senga aytgan joyga boshla. Mening farishtam sendan oldinda boradi. Shunga

^a 32:13 *Yoqub* — ibroniycha matnda *Isroil*, Yoqubning yana bir ismi (“Ibtido” 32:27-28 ga qarang).

^b 32:15 *ahd* — ibroniycha matnda *guvohlik*. 25:16 izohiga qarang.

^c 32:27 *...birodaringizni, qo‘shningizni, yaqin qarindoshingizni o‘ldiring* — Bu amr, isyonning yo‘lboshchilarini o‘ldiring, degan ma‘noni bildirishi mumkin. O‘sha yo‘lboshchilar aka–uka, qo‘shni yoki yaqin qarindoshdan bo‘lsa ham, o‘ldirilishi kerak edi. Butun xalqni qirg‘indan asrab qolish uchun aybdor odamlar o‘ldirilishi shart edi.

qaramay, O'zim belgilagan kunda Men ularni qilgan gunohi uchun jazolayman.

³⁵ Shunday qilib, Egamiz ularning boshiga kulfat yubordi, chunki Isroil xalqi Horunga, buqa yasab ber, deb talab qilgan edilar. Horun ularning talabini bajargan.

33-BOB

Egamiz Isroil xalqiga, Sinayni tark etinglar, deb amr beradi

¹ Keyin Egamiz Musoga aytdi:

— Qani, sen ham, Misrdan o'zing olib chiqqan xalqing ham bu joydan ketinglar. Ota–bobolaringiz Ibrohim, Is'hoq va Yoqubga Men: “Sizlarning naslingizga beraman”, deb qasam ichgan yurtga ketinglar.

² Sendan oldinda farishtani yuborib, Kan'on, Amor, Xet, Pariz, Xiv va Yobus xalqlarini haydayman. ³ Sut va asal oqib yotgan o'sha yurtga^a boringlar. Ammo Men sizlar bilan bormayman, chunki sizlar o'jar xalqsiz. Sizlar bilan borsam, sizlarni yo'lda halok qilib tashlashim mumkin. ⁴⁻⁵ Isroil xalqiga Mening shu gapimni yetkaz: “Sizlar o'jar xalqsiz. Agar Men bir lahza sizlar bilan borsam, sizlarni qirib tashlashim mumkin. Endi zeb–ziynatlaringizni yechib qo'yinglar. Men sizlarni nima qilishim to'g'risida bir qarorga kelaman.”

Xalq bu vahimali gapni eshitgach, dod solib yig'ladi. Hech kim zeb–ziynatlarini taqmad. ⁶ Shunday qilib, Isroil xalqi Sinay tog'ida^b zeb–ziynatlarini yechib qo'ydi. O'shandan keyin ular zeb–ziynatlarini boshqa taqmadilar.

Qarorgohning tashqarisidagi chodir

⁷ Muso bir chodirni qarorgohning tashqarisiga — qarorgohdan uzoqroqqa olib borib o'rnatdi. U bu chodirga, Uchrashuv chodiri^c, deb nom berdi. Egamizdan maslahat so'ramoqchi bo'lgan har bir odam o'sha yerga kelardi. ⁸ Muso chodirga chiqib borganda, butun xalq turib, o'z chodiriga kiraverishda chiqib turardi. Muso chodirga kirib ketguncha, hamma tik turganicha uning orqasidan qarab turardi. ⁹ Muso chodirga kirib, Egamiz Muso bilan gaplashganda, bulut pastga tushib, chodirga kiraverishda turardi. ¹⁰ Butun xalq chodirga kiraverishda turgan bulut ustunini ko'rib, o'z chodiriga kiraverishda muk tushib ta'zim qilardi. ¹¹ Birortasi do'sti bilan gaplashganday, Egamiz ham Muso bilan yuzma–yuz^d gaplashardi. Keyin Muso qarorgohga qaytib kelar, uning yosh yordamchisi Nun o'g'li Yoshua esa chodirni tark etmasdi.

Egamiz O'z xalqi bilan bo'lishga va'da beradi

¹² Shundan keyin Muso Egamizga aytdi:

— Sen: “Bu xalqni boshlab olib ket”, deb menga amr berding–u, lekin biz bilan kimni yuborishingni aytmadim. Yana: “Men seni tanladim, sen haqiqatan Mendan marhamat topgansan”, degan eding. ¹³ Agar men Sendan marhamat topgan bo'lsam, iltijo qilaman: menga yo'llaringni ko'rsatgin. Sendan marhamat topib yurishim uchun, Seni bilayin. Bu xalq O'zingning xalqing ekanini yodingda tutgin.

¹⁴ Egamiz Musoga aytdi:

— Men sizlar bilan boraman. Men sizlarga tinchlik ato qilaman.

¹⁵ Muso esa Egamizga aytdi:

— Agar Sen biz bilan bormaydigan bo'lsang, bizni bu yerdan olib chiqmagin. ¹⁶ Bo'lmasa, men ham, xalqing ham Sendan marhamat topganimiz qanday bilinadi? Sen biz bilan birga borganingdan emasmi?! Shu orqali men ham, Sening xalqing ham yer yuzidagi hamma xalqdan farq qilamiz.

¹⁷ Shunda Egamiz Musoga aytdi:

— Sen nimani so'ragan bo'lsang, Men shuni qilaman. Chunki sen Mendan marhamat topgansan. Men seni tanladim.

¹⁸ — Iltijo qilaman: menga ulug'vorligingni zohir qilgin, — dedi Muso.

¹⁹ — Men O'zimni senga ma'lum qilaman^e. Men sening oldingdan o'tib, butun ezguligimni senga zohir qilaman, — dedi Egamiz Musoga. — Marhamat qiladiganimga marhamat qilaman, shafqat qiladiganimga shafqat qilaman. ²⁰ Lekin Mening yuzimni^f ko'ra olmayсан. Meni ko'rgan odam tirik qolmaydi. ²¹ Menga yaqin

^a 33:3 Sut va asal oqib yotgan o'sha yurt — 3:8 izohiga qarang.

^b 33:6 Sinay tog'i — ibroniycha matnda Xorev tog'i, Sinay tog'ining yana bir nomi.

^c 33:7 Uchrashuv chodiri — shu bobning 7-11-oyatlarida aytib o'tilgan chodir Muqaddas chodir emas (Muqaddas chodir yana Uchrashuv chodiri deb atiladi). O'sha paytda Muqaddas chodir hali yasalmagan edi (25:10-22, 26:1-37 ga qarang).

^d 33:11 yuzma–yuz — boshqa bir odam yoki mavjudot orqali emas, balki to'g'ridan–to'g'ri, shaxsan degan ma'noda.

^e 33:19 Men O'zimni senga ma'lum qilaman — Ibroniycha matndagi so'zma–so'z tarjimasi — Men YHVH ismimni sizlarga e'lon qilaman (3:15 izohiga qarang). Ibroniychada birortasining ismini bilish o'sha odamning xarakteri va xulq–atvorini yaxshi bilish deganidir. Musoning iltijosiga javoban Xudo O'zini Musoga zohir etib, O'zining xarakteri va fazilatlarini ma'lum qiladi (34:5-7 ga qarang).

^f 33:20 ...yuzimni... — Bu oyatda Xudoning ulug'vorligi to'liq namoyon bo'lishiga ishora qilingan. Bu oyatdagi “yuzim” so'zining ma'nosi shu bobning 11-oyatidagi “yuzma–yuz” so'zining ma'nosidan boshqa (11-oyatdagi izohga qarang).

joyda qoya bor. O'sha qoyaning ustida tur!²² Men o'tayotib ulug'vorligimni zohir qilganimda, seni qoyaning yoriq joyiga qo'yaman. O'tib ketgunimcha seni qo'lim bilan to'sib turaman.²³ Keyin qo'limni olaman. Sen Meni orqamdan ko'rasan. Yuzimni esa ko'rmasan.

34-BOB

Egamiz ahdni yangilaydi

¹ Egamiz Musoga amr berdi:

— Oldingilariga o'xshagan ikkita tosh lavha kes. Sen sindirgan oldingi lavhalardagi so'zlarni Men o'sha lavhalarga yozaman.² Ertalabga tayyor bo'l, Sinay tog'iga chiqib, tog' cho'qqisida Meni kutib olishga hozir bo'lib tur.³ Lekin sen bilan birga hech kim chiqmasin. Tog'ning biror joyida hech kim bo'lmasin. Hatto tog'ning yaqinida mol-qo'ylar ham boqilmasin.

⁴ Egamiz amr etganday, Muso oldingilariga o'xshagan ikkita tosh lavhani kesdi. Ertasiga saharda turib, qo'lga ikkala tosh lavhani olib, Sinay tog'iga chiqdi.⁵ Egamiz bulut ichida tushib keldi. Muso bilan birga turib, O'zini Musoga ma'lum qildi^a.⁶ Musoning oldidan o'tib, baland ovoz bilan gapirdi:

— Men Egangman! Men Egangman!^b Rahmdil va mehribon, sabr-toqatli Xudoman, sobit sevgim va sadoqatim mo'ldir.⁷ Ming-ming avlodlarga^c sobit sevgimni ko'rsataveraman. Fosiqlikni, isyonni va gunohlarni kechiraman. Lekin aybdorlarni aslo jazosiz qoldirmayman. Men ularni jazolab, ularning gunohlari oqibatini bolalariga, nabiralariga va chevaralariga olib kelaman.

⁸ O'sha zahoti Muso ikki bukilib ta'zim qilib, sajda qildi.⁹ So'ngra:

— YO, Rabbim! — dedi. — Agar men Sendan marhamat topgan bo'lsam, iltijo qilaman, Sen biz bilan borgin. Bu xalq o'jar bo'lsa ham, fosiqligimizni va gunohlarimizni kechirgin, bizni O'zingning xalqing qilib qabul et.

¹⁰ Egamiz aytdi: “Men endi Isroil xalqi bilan ahd tuzaman. Butun xalqing ko'zi oldida ajoyibotlar ko'rsataman. Bunaqa ajoyibotlar yer yuzida yoki bironta xalq orasida bo'lmagan. Egangiz — Mening sizlarga ko'rsatadigan dahshatli ishimni sen bilan birga bo'lgan butun xalq ko'radi.¹¹ Men sizlarga bugun beradigan amrlarga itoat qilinglar. Men sizlarning oldingizdan Amor, Kan'on, Xet, Pariz, Xiv va Yobus xalqlarini quvaman.¹² Ehtiyot bo'linglar, sizlar kiradigan yurtning aholisi bilan sulh tuzmanglar. Bo'lmasa, sizlarni tuzog'iga ilintirib oladi.¹³ Sizlar esa ularning qurbongohlarini buzinglar, butsimon toshlarini maydalab tashlanglar, xudo Asheraning ustunlarini kesib tashlanglar.¹⁴ Boshqa xudolarga sajda qilmanglar. Egangiz — Mening ismim Rashkchi: Men sizlarning sevingizni boshqa xudolar bilan baham ko'rmaydigan Xudoman.¹⁵ O'sha yurtning aholisi bilan sulh tuzmanglar. Ular o'z xudolari ortidan hirs bilan ergashadilar. Ular bilan sulh tuzsangiz, o'z xudolariga qurbonliklar keltirayotganlarida sizlarni ham o'zlariga qo'shilishga taklif qiladilar. Sizlar ular bilan borib, qurbonliklaridan tanovul qilasz.¹⁶ Keyin ularning qizlarini o'g'illaringizga olib berasizlar. Ular o'z xudolariga hirs bilan sajda qilganda, o'g'illaringizni ham o'sha xudolarga hirs qo'yishga boshlaydilar.

¹⁷ O'zlarizgizga temirdan xudolar tasvirini^d yasamanglar.

¹⁸ Xamirturushsiz non bayramini har yili nishonlanglar. Men sizlarga amr etganimday, Abib oyining^e belgilangan vaqtida^f yetti kun xamirturushsiz non yenglar. Sizlar Abib oyida Misrdan chiqqansizlar.

¹⁹ To'ng'ich o'g'illaringiz, hamma chorvangizning — mol-qo'yularingizning birinchi tug'ilgan erkak bolasi Meniki.²⁰ Birinchi tug'ilgan erkak eshak^g Egamizdan bir qo'zi yoki uloqcha evaziga sotib olinadi. Agar eshakni qaytarib sotib olmaslikka qaror qilsangiz, eshakning bo'ynini sindirib o'ldirishingiz kerak. Sizlar Egamizdan hamma to'ng'ich o'g'illarni ham qaytarib sotib olishingiz lozim^h.

Har kim Mening huzurimga munosib nazrlar olib kelishi lozimⁱ.

^a 34:5 ...O'zini Musoga ma'lum qildi — Ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — YHVH ismini e'lon qildi. 3:15, 33:19 izohlariga qarang.

^b 34:6 Men Egangman! Men Egangman! — Ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — YHVH! YHVH! 3:15 izohiga qarang.

^c 34:7 Ming-ming avlodlarga... — yoki minginchi avlodga yoxud minglarga.

^d 34:17 ...temirdan xudolar tasvirini... — Qadimgi paytlarda keng tarqalgan tasvirning turiga ishora. Isroil xalqi Sinay tog'ida temirdan tasvir yasagan edi (32:4 va o'sha oyatdagi izohga qarang). “Temirdan yasalgan tasvir” termini har xil tasvirlarga qarata ishlatilgan (yana 20:3-4 ga qarang).

^e 34:18 Abib oyi — ibroniy kalendarining birinchi oyi (Abib oyi Nison oyi deb ham ataladi). Bu oy hozirgi 11 martdan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^f 34:18 Men sizlarga amr etganimday, Abib oyining belgilangan vaqtida... — 12:14-20 ga qarang.

^g 34:20 eshak — 13:13 izohiga qarang.

^h 34:20 ...hamma to'ng'ich o'g'illarni ham qaytarib sotib olishingiz lozim — “Sahroda” 18:15-16 ga qarang.

ⁱ 34:20 Har kim...nazrlar olib kelishi lozim — Bu ko'rsatma shu bobning 18-oyatida aytilgan Xamirturushsiz non bayrami bilan bog'liq bo'lishi mumkin (23:15 ga qarang).

²¹ Hamma ishlaringizni bajarishingiz uchun olti kun bor. Yettinchi kun esa ish qilmanglar. Hatto ekin-tikin paytida va o'rim paytida ham dam olinglar.

²² Har yili bug'doy o'rimini yig'ishtirishni boshlaganingizda, dalangizga ekkan urug'ning ilk hosilidan nazr qilinglar. Shu orqali Hosil bayramini^a nishonlanglar. Kuzda Chayla bayramini^b nishonlanglar.

²³ Hamma erkaklaringiz har yili uchala bayramda^c Isroil xalqining Xudosi, Egangiz Rabbiiy — Mening huzurimga kelib sajda qilsin. ²⁴ Sizlarning yeringizdan xalqlarni quvaman, chegaralaringizni kengaytiraman. Har yili uch marta^d Men, Egangiz Xudoga, sajda qilishga kelganingizda, sizlarning mulkingiz bo'lgan yerni hech kim bosib olmaydi.

²⁵ Menga qilingan qurbonlikning qonini xamirturush qo'shilgan non bilan birga nazr qilmanglar. Fisih bayrami qurbonligi go'shtini ertalabgacha qoldirmanglar.

²⁶ Yeringizdan olgan ilk hosilning eng yaxshisini Egangiz Xudo — Mening uyimga olib kelinglar.

Uloqchani onasining sutida qaynatmanglar^e.”

²⁷ Keyin Egamiz Musoga:

— Bu so'zlarni yozib ol! — deb amr qildi. — Shu so'zlarga binoan Men sen bilan hamda Isroil xalqi bilan ahd tuzaman.

²⁸ Muso o'sha yerda Egamizning huzurida yemay-ichmay, qirq kechayu qirq kunduz bo'ldi. Egamiz ikkita tosh lavhaga ahd so'zlarini — o'nta amrni yozdi.

Musoning yuzidan nur yog'iladi

²⁹ Xudo Muso bilan gaplashgani uchun, u qo'lida ikkita lavhani^f olib tog'dan tushayotganda, yuzlaridan nur sochilayotgan edi. Musoning o'zi buni bilmadi. ³⁰ Horun ham, jamiki Isroil xalqi ham Musoni ko'rib, uning yuzidan nur yog'ilib turgani uchun birortasi unga yaqin kelishga qo'rqardi. ³¹ Muso Horunni va barcha jamoa oqsoqollarini chaqirdi, ular Musoning oldiga kelishdi. Muso ular bilan gaplashgandan keyin, ³² jamiki Isroil xalqi unga yaqinroq keldi. Muso Sinay tog'ida Egamiz bergan amrlarni bajarishni xalqqa buyurdi.

³³ Muso ular bilan gaplashib bo'lgandan keyin, yuziga yopinchiq yopib oldi.

³⁴ Muso Egamizga gapirish uchun Uning huzuriga borganda, yuzini yopib olardi. U chiqib, Egamiz, ayt, deb aytgan hamma amrni Isroil xalqiga yetkazardi. Shunda Isroil xalqi ³⁵ Musoning yuzi hamon nur sochib turganini ko'rardi. So'ngra Muso keyingi safar Egamiz bilan gaplashish uchun borgungacha yopinchiqni olib qo'yardi.

35-BOB

Shabbat kuni to'g'risida amr

¹ So'ngra Muso Isroil xalqining butun jamoasini to'plab, ularga gapirdi:

— Sizlarga Egamizning amri shunday: ² “Hamma ishlaringizni bajarishingiz uchun olti kun bor. Yettinchi kun — Shabbat kuni esa hamma ishlardan tinib, Egamizga atab ajratilgan kundir. Kimki Shabbat kuni ishlasa, o'sha odamning jazosi o'lim. ³ Shabbat kuni bironta maskaningizda ham olov yoqmanglar.”

Muqaddas chodir qilish uchun tayyorgarlik

⁴ Keyin Muso Isroil xalqining butun jamoasiga aytdi:

— Egamiz sizlarga quyidagilarni amr etdi: ⁵ “Men, Egangizga, chin ko'ngildan nazr qiladigan odam nazrini olib kelsin. Xalq Menga quyidagilarni nazr qilsin: oltin, kumush, bronza, ⁶ ko'k, safsar, qirmizi rangli ip, mayin zig'ir matosi, echki juni, ⁷ qizilga bo'yalgan qo'chqor terisi, yumshoq teri^g, akas yog'ochi^h, ⁸ moychiroqlar uchun zaytun moyi, muqaddas qiladigan moyⁱ uchun ziravorlar, xushbo'y hidli tutatqi uchun ziravorlar, ⁹ efod va ko'krakpechga taqiladigan aqiq hamda boshqa qimmatbaho toshlar. ¹⁰ Oralaringizdan mohir ustalar kelib, Men, Egangiz, amr qilgan Muqaddas chodirni yasasin. Chodir quyidagi ashyolardan iborat bo'lsin:

^a 34:22 Hosil bayrami — ibroniycha matnda *Haftalar bayrami*, Hosil bayramining yana bir nomi.

^b 34:22 Chayla bayrami — ibroniycha matnda *Yig'ish bayram*, Chayla bayramining yana bir nomi.

^c 34:23 ...uchala bayramda... — Shu bobning 18, 22-oyatlarida aytib o'tilgan uchta bayramda (yana 23:14-17 ga qarang).

^d 34:24 uch marta — shu bobning 23-oyatidagi izohga qarang.

^e 34:26 Uloqchani onasining sutida qaynatmanglar — 23:19 izohga qarang.

^f 34:29 ikkita lavha — ibroniycha matnda *guvohlikning ikkita lavhasi*. 25:16 izohiga qarang.

^g 35:7 yumshoq teri — 25:5 izohiga qarang.

^h 35:7 akas yog'ochi — 25:5 izohiga qarang.

ⁱ 35:8 muqaddas qiladigan moy — 25:6 izohiga qarang.

- ¹¹ chodirning ichki qavati, uning yopinchiqlari, ilgaklari, romlari, tambalari, ustunlari va tagliklari,
¹² sandiq, uning xodalari, qopqog‘i va sandiqni to‘sib turadigan ichki parda,
¹³ xontaxta, uning xodalari, hamma buyumlari va unga qo‘yiladigan muqaddas nonlar^a,
¹⁴ yorug‘ bo‘lishi uchun chiroqpoya, uning buyumlari, moychiroqlari va moychiroqlar uchun zaytun moyi,
¹⁵ tutatqi qurbongohi va uning xodalari, muqaddas qiladigan moy va xushbo‘y hidli tutatqi, Muqaddas chodirga kiraverishdagi parda,
¹⁶ qurbonlik kuydiriladigan qurbongoh, uning bronza panjarasi, xodalari va hamma buyumlari, qo‘lyuvgich va uning tagligi,
¹⁷ hovlini to‘sib turadigan pardalar, ustunlari, tagliklari va hovliga kiraverishdagi parda,
¹⁸ Muqaddas chodir bilan hovli uchun qoziqlar va arqonlar,
¹⁹ Muqaddas xonada xizmat qilganda kiyish uchun ruhoniylarga ajoyib qilib tikilgan liboslar — ruhoniylar Horun va uning o‘g‘illari uchun muqaddas liboslar.”

Xalq Muqaddas chodir uchun nazrlar olib keladi

²⁰ Shunday qilib, Isroil xalqining butun jamoasi Musoning yonidan qaytib ketdi. ²¹ Yuragi zavq–shavqqa to‘lgan har bir odam borib, Uchrashuv chodirini va chodirda doimiy xizmatlarda foydalaniladigan ashyolarni qilish uchun, muqaddas ruhoniylar liboslarini tikish uchun Egamizga nazrlar olib kelishdi. ²² Shunday qilib, hamma yuragi zavq–shavqqa to‘la erkagu ayol har turli oltin taqinchoqlarni — jig‘a, sirg‘a, uzuk, marjonlarni olib kelishdi. ²³ Kimda ko‘k, safsar va qirmizi rangli ip, mayin zig‘ir matosi, echki juni, qizilga bo‘yalgan qo‘chqor terisi, yumshoq teri^b bo‘lsa olib keldi. ²⁴ Kim kumush yoki bronzani Egamizga nazr qilishga qodir bo‘lsa, uni olib kelib, Egamizga nazr qildi. Kimda akas yog‘ochi bo‘lsa, chodirni va uning ashyolarini tayyorlashda foydalangani olib keldi. ²⁵ Ip yigirishga mohir ayollar o‘z qo‘llari bilan yigirgan ko‘k, safsar va qirmizi rangli ipni va mayin zig‘irdan yigirilgan ipni nazr qilib olib kelishdi. ²⁶ Echki junidan ip yigirishga mohir ayollar yuragi zavq–shavqqa to‘lib, echki junidan ip yigirib olib keldilar. ²⁷ Oqsoqollar efod va ko‘krakpechga taqish uchun aqiq va boshqa qimmatbaho toshlar, ²⁸ shuningdek, moychiroqlar, muqaddas qiladigan moy uchun ziravorlar, xushbo‘y hidli tutatqi uchun ziravorlar va zaytun moyi olib kelishdi. ²⁹ Isroil xalqining yuragi zavq–shavqqa to‘la erkagu ayoli Muso orqali Egamiz amr etgan hamma ishni bajargani Egamizga ko‘ngildan chiqarib nazrlar olib kelishdi.

Muqaddas chodirni qilish uchun Egamiz tanlagan mohir ustalarni Muso tayinlaydi

³⁰ Keyin Muso Isroil xalqiga aytdi^c: “Ana, Egamiz Yahudo qabilasidan Urining o‘g‘li, Xurning nabirasi Bazalilni tanladi. ³¹ Egamiz uni O‘z ruhi bilan to‘ldirib, hunarmandchilikning hamma turi bo‘yicha mohir, idrokli qildi, qobiliyat ato qildi. ³² U ajoyib badiiy bezaklar qilishga va bularga oltin, kumush va bronza bilan ishlov berishga, ³³ qimmatbaho toshlarni o‘yib ishlov berib jihozlashga, yog‘och o‘ymakorligiga, badiiy hunarmandchilikka layoqatli qildi. ³⁴ Egamiz Bazalilga va Dan qabilasidan Oxisamaxning o‘g‘li Oxoliyovga o‘z mahoratini boshqalarga o‘rgatish iqtidorini ato qildi. ³⁵ Bu odamlar har qanday ishni bajara olsin, deb Egamiz ularga mahorat ato qildi. Ular har qanday ashyodan har turli buyumlar qilishga qodirdir. Ular ijod qilib, buyumlar yasay oladilar, to‘qishni biladilar, ko‘k, safsar, qirmizi iplardan foydalanib, mayin zig‘ir matosiga naqsh solishni biladilar. Ular har turli ishlarni bajarishga mohir hunarmanddir.

36-BOB

¹ Bazalil, Oxoliyov va boshqa hamma iqtidorli ustalar Egamiz amr etgan hamma ishlarni bajarsinlar. Muqaddas chodir yasashda talab qilingan har qanday xizmatni bajarishlari uchun Egamiz ularga mahorat va qobiliyat ato qilgan.”

² Muso Bazalilni, Oxoliyovni va Egamiz qobiliyat ato qilgan hamma iqtidorli ustalarni, yuragi zavq–shavqqa to‘lgan odamlarni chaqirdi.

³ Muqaddas chodirni yasash uchun Isroil xalqi olib kelgan hamma nazrlarni Muso ustalarga berdi. Bulardan tashqari, xalq har kuni ertalab Musoga ko‘ngildan chiqarib nazrlar olib kelishardi. ⁴ Ishlarni bajarayotgan hamma ustalar yumushlarini qoldirib, ⁵ Musoning oldiga kelib aytishdi:

— Egamiz bizga amr etgan ishlar uchun xalq yetarlisidan ortiq olib kelyapti.

⁶ Shunda Muso: “Bironta erkak, ayol endi Muqaddas chodir uchun nazr olib kelmasin”, deb buyruq berdi.

^a 35:13 muqaddas nonlar — 25:30 izohiga qarang.

^b 35:23 yumshoq teri — 25:5 izohiga qarang.

^c 35:30 ...Muso Isroil xalqiga aytdi... — 35:30-36:1 da Muso Isroil xalqiga Xudoning 31:1-6 aytgan gaplarini yetkazib bermoqda.

Uning buyrug'i qarorgoh bo'ylab e'lon qilindi. Shundan keyin xalq nazr olib kelishni to'xtatdi.⁷ Xalqning olib kelgan nazrlari ishning hammasini bajarishga yetib, hatto ortib ham qolar edi.

Muqaddas chodir yasaladi

⁸ Ishlayotganlar orasidagi eng mohir odamlar Muqaddas chodirni^a yasadilar:

Chodirning ichki qavati

Mohir tikuvchilar Bazalilning ko'rsatmasi bilan chodirning ichki qavatini qildilar. U mayin zig'ir matosidan tikilgan o'nta choyshabdan iborat bo'ldi. Ko'k, safsar va qirmizi iplar bilan karublar tasvirini mahorat bilan ishlab bu choyshablarni bezadilar.⁹ Har bir choyshabning bo'yi yigirma sakkiz tirsak, eni to'rt tirsak^b edi. Hamma choyshablarning o'lchovi bir xil edi.¹⁰ Ular choyshablardan beshtasining bo'yini bir-biri bilan birlashtirib tikdilar, qolgan beshtasini ham shunday qildilar.¹¹⁻¹² Ulangan ikki bo'lak choyshabning bir bo'yiga ko'k matodan qilingan elliktadan halqa tikdilar. Har ikki tomonga tikilgan halqalar bir-biriga ro'parama-ro'para edi.¹³ Keyin oltindan ellikta ilgak yasadilar, ikkala choyshabning halqalarini ilgaklar bilan bir-biriga uladilar. Shunda chodirning ichki qavati bir butun bo'ldi^c.

Chodirning tashqi qoplamalari

¹⁴ Muqaddas chodirning qoplamasi uchun echki juni matosidan o'n bitta choyshab tikdilar.¹⁵ Har bitta choyshabning bo'yi o'ttiz tirsak, eni to'rt tirsak^d edi. O'n bitta choyshabning hammasi bir o'lchovda edi.¹⁶ Choysablardan beshtasining bo'yini bir-biri bilan birlashtirib tikdilar, qolgan oltitasini ham shunday qildilar.¹⁷ Ulangan ikki bo'lak choyshabning bir bo'yiga elliktadan halqa tikdilar.¹⁸ Keyin, chodirning qoplamasi bir butun bo'lsin^e, deb ikkala choyshabni birlashtirish uchun bronzadan ellikta ilgak yasadilar.¹⁹ Bu qoplama ustiga qo'yish uchun qizilga bo'yalgan qo'chqor terisidan qoplama, so'ng yumshoq teridan^f tashqi qoplama qildilar.

Chodirni tutib turadigan rom

²⁰ Akas yog'ochidan^g Muqaddas chodirni tutib turadigan romlar^h yasadilar.²¹ Har bir romning bo'yi o'n tirsak, eni bir yarim tirsakⁱ edi.²² Har bir romning ostida bir-biriga parallel bo'lgan ikkita tirgak yasadilar.²³ Chodirning janub tomonidagi devor uchun yigirmata rom yasadilar.²⁴ Bu romlar ostiga qo'yish uchun kumushdan qirqta taglik — har bir rom uchun ikkitadan taglik qildilar, har bir tirgak ostida bitta taglik bo'ldi.²⁵ Chodirning shimol tomonidagi devor uchun yigirmata rom yasadilar.²⁶ Har bir rom ostiga qo'yish uchun ikkitadan — qirqta kumush taglik yasadilar.²⁷ Chodirning orqadagi — g'arb tomonidagi devor uchun oltita rom,²⁸ chodirning orqasida burchaklar hosil qilish uchun har ikki tomoniga yana bittadan rom yasadilar.²⁹ Bu ikkala romni pastdan va yuqoridan tutashgan devordagi oxirgi romga birlashtirdilar. Bitta burchak hosil qilishi uchun bitta halqa bilan yaxlit qilib birlashtirdilar. Har ikkala burchak shu yo'l bilan hosil qilindi.³⁰ Shunday qilib, o'n oltita kumush taglikka tayangan sakkizta romdan orqadagi devor qilindi, har bir rom ostiga qo'yish uchun ikkitadan taglik qilindi.

³¹ Muqaddas chodirning janub tomonidagi romlarni ushlab turish uchun akas yog'ochidan beshta tamba,³² shimol tomonidagi romlarni ushlab turish uchun ham beshta tamba, orqa tomoni — g'arb tomonidagi romlarni ushlab turish uchun ham beshta tamba yasadilar.³³ Romlarning yarmigacha o'rmashtirilgan o'rtadagi tambalar chodirning boshidan oxirigacha cho'zildi.³⁴ Romlarni oltin bilan qoplab, tambalarni ushlab tursin, deb oltin halqalarni romlarga birlashtirdilar^j, tambalarni ham oltin bilan qopladilar.

Chodirning ichki pardasi

³⁵ Mayin zig'ir matosidan tikilgan ichki pardani^k qildilar. Ko'k, safsar va qirmizi iplar bilan karublar tasvirini mahorat bilan ishlatib, bu pardani bezatdilar.³⁶ Ichki parda ushlab turilishi uchun akas yog'ochidan to'rtta ustun yasadilar. Ustunlarga oltin qoplab, ularga oltin ilgaklarni mahkamladilar. Ustunlar uchun eritilgan kumushdan to'rtta taglik yasadilar.

^a 36:8 Muqaddas chodir — lug'atdagi "Muqaddas chodir"ning rasmiga qarang.

^b 36:9 ...bo'yi yigirma sakkiz tirsak, eni to'rt tirsak... — Bo'yi taxminan 12,6 metrغا, eni taxminan 1,8 metrغا to'g'ri keladi.

^c 36:13 ...chodirning ichki qavati bir butun bo'ldi — 26:6 izohiga qarang.

^d 36:15 ...bo'yi o'ttiz tirsak, eni to'rt tirsak... — Bo'yi taxminan 13,5 metrغا, eni taxminan 1,8 metrغا to'g'ri keladi.

^e 36:18 ...chodirning qoplamasi bir butun bo'lsin... — 26:11 izohiga qarang.

^f 36:19 yumshoq teri — 25:5 izohiga qarang.

^g 36:20 Akas yog'ochi — 25:5 izohiga qarang.

^h 36:20 romlar — lug'atdagi "romlar"ning rasmiga qarang.

ⁱ 36:21 ...bo'yi o'n tirsak, eni bir yarim tirsak... — Bo'yi taxminan 4,5 metrغا, eni taxminan 70 santimetrغا to'g'ri keladi.

^j 36:34 ...tambalarni ushlab tursin, deb oltin halqalarni romlarga birlashtirdilar... — 26:29 izohiga qarang.

^k 36:35 ichki parda — Muqaddas xonani Eng muqaddas xonadan ajratib turar edi (26:31-33 ga qarang).

Chodirning kirishidagi parda

³⁷ Chodirga kirish joyi uchun mayin zig'ir matosidan tikilgan parda qildilar. Uni ko'k, safsar va qirmizi iplardan mahorat bilan tikib bezatdilar. ³⁸ Bu parda ushlab turilishi uchun beshta ustun yasadilar. Ustunlarning tepasini va halqalarini oltin bilan qopladilar. Ustunlarning beshta tagligini esa bronzadan qildilar.

37-BOB

Ahd sandig'i va uning qopqog'i yasaladi

¹ Bazalilning ko'rsatmasi bilan akas yog'ochidan^a sandiq^b yasadilar. Sandiqning uzunligi ikki yarim tirsak, eni bir yarim tirsak, bo'yi bir yarim tirsak^c edi. ² Sandiqning ichkariyu tashqarisini toza oltin bilan qoplab, aylanasi bo'ylab oltin gulchambar qildilar. ³ Sandiq uchun eritilgan oltindan to'rtta halqa yasab, to'rtala oyog'iga mahkamladilar: ikkita halqa bir tomonida, ikkita halqa ikkinchi tomonida edi. ⁴ Keyin akas yog'ochidan xodalar yasab, xodalarni oltin bilan qopladilar. ⁵ Sandiqning ikkala tomonidagi halqadan sandiqni ko'tarib yurish uchun xodalarni o'tkazdilar. ⁶ Toza oltindan sandiqning qopqog'ini yasadilar. Bu qopqoqning uzunligi ikki yarim tirsak, eni bir yarim tirsak^d edi. ⁷ Shu bilan birga, oltindan ikkita karub yasadilar: ikkala karubni ham qopqoqning ikki chetiga zarb urib yasadilar. ⁸ Bitta karub qopqoqning bir chetida, ikkinchi karub ikkinchi chetida bo'lib, har ikkalasi qopqoq bilan bir butunni tashkil qildi. ⁹ Karublarning tepaga ko'tarilgan qanotlari qopqoqni berkitib turardi. Ular yuzma-yuz turib, qopqoqqa qaragan edi.

Muqaddas nonlar uchun xontaxta yasaladi

¹⁰ Akas yog'ochidan xontaxta^e yasadilar. Xontaxtaning uzunligi ikki tirsak, eni bir tirsak, bo'yi bir yarim tirsak^f edi. ¹¹ Xontaxtani toza oltin bilan qoplab, chetlariga aylantirib oltin gulchambar yasadilar. ¹² Yana xontaxtaning aylanasi bo'ylab to'rt enli qilib oltin bilan qoplangan taxta qilib, uni xontaxta oyoqlariga mahkamladilar. Oltin gulchambarni xontaxtaning aylanasi bo'ylab taxta ustiga qildilar. ¹³⁻¹⁵ Yana eritilgan oltindan to'rtta halqa yasab, har birini taxta mahkamlangan joyning yoniga — to'rtala burchagidagi to'rtala oyog'iga o'rnashtirdilar. Akas yog'ochidan ikkita xoda yasab, ularni oltin bilan qopladilar. Bu xodalarni halqalardan o'tkazib, xontaxtani ko'tarib yurish uchun foydalanilar edi. ¹⁶ Xontaxtaga qo'yiladigan buyumlarni — lagan, piyolalar, sharob nazr qilish uchun kosa va ko'zalarni toza oltindan yasadilar.

Chiroqpoya yasaladi

¹⁷ Toza, zarb qilingan oltindan chiroqpoya^g yasadilar. Butun chiroqpoyani va uning bezaklarini bir butun qilib yasadilar. Chiroqpoyaning tagligi, tanasi, kurtakli gulga o'xshash shakldagi piyolalari bor edi. ¹⁸ Yana chiroqpoyaning tanasidan oltita shoxcha chiqarildi: uchta shoxchasi bir yonidan, uchta shoxchasi ikkinchi yonidan chiqarildi. ¹⁹ Chiroqpoyaning tanasidan chiqadigan shoxchalarning har birida kurtakli bodom guliga o'xshash shakldagi uchta piyola bor edi. ²⁰ Chiroqpoyaning tanasida kurtakli bodom guliga o'xshash shakldagi to'rtta piyola bor edi. ²¹ Chiroqpoyaning tanasidan chiqadigan shoxchalarning har juftida bu kurtaklardan uchtasi birin-ketin tizilib turardi. ²² Chiroqpoyani shoxchalari va kurtaklari bilan bitta qilib zarb qilingan toza oltinning yaxlit bo'lagidan yasadilar. ²³ Chiroqpoyaga yettita moychiroq yasadilar. Moychiroqlarga qarab turishda foydalangani toza oltindan qisqichlar va patnislar yasadilar. ²⁴ Chiroqpoya bilan uning hamma buyumlarini ikki pud^h toza oltindan yasadilar.

Tutatqi qurbongohi yasaladi

²⁵ Akas yog'ochidan tutatqi qurbongohiⁱ yasadilar. Qurbongoh to'rtburchak bo'lib, uzunligi bir tirsak, eni

^a 37:1 akas yog'ochi — 25:5 izohiga qarang.

^b 37:1 sandiq — lug'atdagi "ahd sandig'i"ning rasmiga qarang.

^c 37:1 ...uzunligi ikki yarim tirsak, eni bir yarim tirsak, bo'yi bir yarim tirsak... — Uzunligi taxminan 110 santimetr, eni va bo'yi taxminan 70 santimetr to'g'ri keladi.

^d 37:6 ...uzunligi ikki yarim tirsak, eni bir yarim tirsak... — Shu bobning 1-oyatidagi izohga qarang.

^e 37:10 xontaxta — lug'atdagi "oltin xontaxta"ning rasmiga qarang.

^f 37:10 ...uzunligi ikki tirsak, eni bir tirsak, bo'yi bir yarim tirsak... — Uzunligi taxminan 90 santimetr, eni taxminan 45 santimetr, bo'yi taxminan 70 santimetr to'g'ri keladi.

^g 37:17 chiroqpoya — lug'atdagi "chiroqpoya"ning rasmiga qarang.

^h 37:24 ikki pud — ibroniycha matnda bir talant, taxminan 34 kiloga to'g'ri keladi.

ⁱ 37:25 tutatqi qurbongohi — lug'atdagi "qurbongoh"dan "tutatqi qurbongohi"ning rasmiga qarang.

ham bir tirsak, bo'yi esa ikki tirsak^a edi. Qurbongohning shoxlari^b o'zidan yo'nib chiqarildi. ²⁶ Qurbongohning ustini, yon atrofini, shoxlarini toza oltin bilan qopladilar, aylanasi bo'ylab oltindan gulchambar yasadilar. ²⁷⁻
²⁸ Qurbongohning ikki tomonidagi gulchambarning ostiga ikkita oltin halqa o'rnashtirdilar. Akas yog'ochidan ikkita xoda yasab, ularni oltin bilan qopladilar. Bu xodalarni halqalardan o'tkazib, qurbongohni ko'tarib yurish uchun foydalanilar edi.

Muqaddas qiladigan moy va xushbo'y hidli tutatqi tayyorlanadi

²⁹ Usta odam muqaddas qiladigan moy^c va toza, xushbo'y hidli tutatqi tayyorladi.

38-БОБ

Kuydiriladigan qurbonlik uchun qurbongoh yasaladi

¹ Akas yog'ochidan^d to'rtburchak qilib kuydiriladigan qurbonlik uchun qurbongoh^e yasadilar. Qurbongohning uzunligi besh tirsak, eni ham besh tirsak, bo'yi uch tirsak^f edi. ² Qurbongohning to'rtala burchagiga o'zidan yo'nib chiqarilgan shox^g yasadilar. Qurbongoh va uning shoxlarini bronza bilan qopladilar. ³ Qurbongohning hamma buyumlari — qozonlarni, kuraklarni, tog'orachalarni, sanchqilarni va olovkuraklarni bronzadan yasadilar. ⁴ Qurbongohga bronzadan panjara yasadilar. Panjarani qurbongohning ichiga — o'rnatilgan bo'rtiqning ostida o'rnatdilar, yarmigacha yetib bordi. ⁵ Bronza panjaraning to'rtala burchagiga xodalarni o'tkazish uchun eritilgan bronzadan to'rtta halqa yasadilar. ⁶ Akas yog'ochidan xodalar yasab, xodalarni bronza bilan qopladilar. ⁷ Qurbongohni xodalar yordamida ko'tarib yurish uchun qurbongoh yonlaridagi halqalarga xodalarni o'tkazib qo'yidilar. Qurbongohning chetlariga taxta qoqib, ichini bo'sh qoldirdilar.

Bronza qo'lyuvgich yasaladi

⁸ Uchrashuv chodiriga kiraverishda xizmat qilgan ayollar^h hadya qilgan bronza oynalardanⁱ ular bronza qo'lyuvgichni va uning tagligini yasadilar.

Muqaddas chodir hovlisi atrofidagi to'siq yasaladi

⁹ So'ngra, Muqaddas chodirning hovlisini o'rab tursin, deb pardadan to'siq qildilar: to'sib turadigan pardalarni mayin zig'ir matosidan qildilar. Hovlining janub tomonidagi pardadan qilingan to'siqning uzunligi yuz tirsak^j edi. ¹⁰ O'sha to'siqda yigirmata bronzadan qilingan taglikka yigirmata ustun o'rnatilgan edi. Shu yerdagi pardalarni ushlab turish uchun ustunlarga kumushdan qilingan ilgaklar va halqalarni mahkamladilar. ¹¹ Hovlining shimol tomonidagi pardadan qilingan to'siqning uzunligi ham yuz tirsak, uning yigirmata ustuni va bronzadan qilingan tagligi bor edi. Uning pardalarini ushlab turish uchun ustunlariga ham kumushdan qilingan ilgaklar va halqalarni mahkamladilar. ¹² Hovlining g'arb tomonidagi pardadan qilingan to'siqning uzunligi ellik tirsak^k, uning o'nta ustuni va tagligi bor edi. Uning pardalarini ushlab turish uchun ustunlariga ham kumushdan qilingan ilgaklar va halqalarni mahkamladilar. ¹³ Hovlining sharq tomoni ellik tirsak kenglikda edi. ¹⁴⁻¹⁵ Hovlining kirish joyi shu yer edi. Kirishning o'ng va chap tomonidagi pardadan qilingan to'siqning uzunligi o'n besh tirsakdan^l, har ikki tomonda uchtdan ustun va tagliklar bor edi. ¹⁶ Hovlining hamma tomonidagi to'sib turadigan pardalarni mayin zig'ir matosidan qildilar, ¹⁷ ustunlarning tagligini bronzadan, ilgaklari va halqalarini kumushdan qildilar. Ustunlarning tepasini kumush bilan qopladilar. Hovlining hamma ustunlarida kumush halqalar bor edi. ¹⁸ Hovliga kirish joyi uchun parda qildilar. Uni mayin

^a 37:25 ...uzunligi bir tirsak, eni ham bir tirsak, bo'yi esa ikki tirsak... — Uzunligi va eni taxminan 45 santimetr, bo'yi taxminan 90 santimetr to'g'ri keladi.

^b 37:25 shoxlar — 30:2 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

^c 37:29 muqaddas qiladigan moy — 25:6 izohiga qarang.

^d 38:1 Akas yog'ochi — 25:5 izohiga qarang.

^e 38:1 qurbongoh — lug'atdagi "qurbongoh" dan "bronza qurbongoh" ning rasmiga qarang.

^f 38:1 ...uzunligi besh tirsak, eni ham besh tirsak, bo'yi uch tirsak... — Uzunligi va eni taxminan 2,3 metr, bo'yi taxminan 1,4 metr to'g'ri keladi.

^g 38:2 shox — 27:2 izohiga qarang.

^h 38:8 Uchrashuv chodiriga kiraverishda xizmat qilgan ayollar... — Bu ayollar guruhi haqida hech qanday ma'lumot saqlanib qolmagan. Bu ayollar Muqaddas kitobning yana bir joyida — "1 Shohlar" 2:22 da tilga olingan.

ⁱ 38:8 bronza oynalar — Qadimgi paytlarda oynalar qo'lda ushlasa bo'ladigan yaxshi silliqlangan dumaloq shakldagi metallardan tayyorlanar edi.

^j 38:9 yuz tirsak — taxminan 45 metr to'g'ri keladi (shu bobning 11-oyatida ham bor).

^k 38:12 ellik tirsak — taxminan 22,5 metr to'g'ri keladi (shu bobning 13-oyatida ham bor).

^l 38:14-15 o'n besh tirsak — taxminan 6,8 metr to'g'ri keladi.

zig'ir matosidan qilib, ko'k, safsar va qirmizi iplardan mahorat bilan tikib bezatdilar. Bu pardaning eni yigirma tirsak^a, bo'yi hovlining to'sib turadigan pardalari kabi, besh tirsak^b edi. ¹⁹ Bu pardani to'rtta taglikka o'rnatilgan to'rtta ustun tirab turdi. Ustunlarning tagligini bronzadan, ilgaklari va halqalarini kumushdan qildilar. Ustunlarning tepasini kumush bilan qopladilar. ²⁰ Muqaddas chodirni va pardadan qilingan to'siqni ushlab turadigan barcha qoziqni ham bronzadan qildilar.

Muqaddas chodirda foydalanilgan oltin, kumush va bronza

²¹⁻²³ Egamizning Musoga bergan amriga ko'ra, Yahudo qabilasidan Urining o'g'li, Xurning nabirasi Bazalil hamma ishlarni bajarib bo'ldi. Dan qabilasidan bo'lgan Oxisamax o'g'li Oxoliyov uning yonida bo'ldi. U hunarmand bo'lib, ijod qilar, buyumlar yasay olardi, ko'k, safsar, qirmizi iplardan foydalanib, mayin zig'ir matosiga naqsh solishni bilardi.

Musoning ixtiyoridagi ruhoniylar Horunning o'g'li Itamar nazorati ostida Levi qabilasi ishda foydalanilgan oltin, kumush va bronzaning hisobini olib borgan edi. Muqaddas ahd chodirini^c yasashda ishlatilgan oltin, kumush va bronza hisobi quyidagicha edi:

Oltin

²⁴ Chodir yasashiga sarf qilingan oltinning jami 62,5 pud^d edi. Xalq Egamizga nazr qilgan oltinning hisobi shuncha edi.

Kumush

²⁵ Sanab chiqilgan xalqdan yig'ilgan kumushning^e jami hisoblab chiqilganda, 215 pud^f bo'ldi. ²⁶ Bu miqdor hisoblab chiqilgan yigirma va undan yuqori yoshdagi 603.550 odamning har biriga 1,25 misqoldan^g to'g'ri kelardi. ²⁷ 213 pud kumush eritilib, chodirning romlari va ichki pardani ushlab turadigan ustunlar uchun 100 ta taglik qilishga ishlatildi, har bir taglik uchun 2,13 pud^h kumush sarf qilindi. ²⁸ Qolgan 2 pudⁱ kumush hovli atrofidagi ustunlar uchun ilgaklar va halqalar yasashga, ustunlarning tepasini qoplashga ishlatildi.

Bronza

²⁹ Xalq Egamizga nazr qilgan bronzaning miqdori 151 pud^j edi. ³⁰⁻³¹ Quyidagi ashyolarni yasashda o'sha bronza ishlatildi:

Uchrashuv chodiriga kiraverishdagi ustunlar uchun tagliklarni,
bronza qurbongoh bilan uning bronza panjarasini, uning hamma buyumlarini,
hovlining atrofidagi pardalarni ushlab turadigan ustunlar uchun tagliklarni,
hovliga kiraverishdagi parda uchun tagliklarni,
Muqaddas chodir bilan atrofdagi pardadan qilingan to'siqni ushlab turadigan barcha qoziqni.

39-BOB

Ruhoniylik liboslari qilinadi

¹ Ular ko'k, safsar va qirmizi ipdan Muqaddas xonada xizmat qilganda kiyish uchun ruhoniylarga liboslarni ajoyib qilib tikdilar. Horunga muqaddas ruhoniylik liboslari tikishdi. Hammasini Egamiz Musoga amr etganday qildilar.

Oliy ruhoniy uchun efod

^a 38:18 yigirma tirsak — taxminan 9 metrga to'g'ri keladi.

^b 38:18 besh tirsak — taxminan 2,3 metrga to'g'ri keladi.

^c 38:21-23 Muqaddas ahd chodiri — ibroniycha matnda *chodir* — *guvohlik chodiri*. Muqaddas chodirning yana bir nomi. Ibroniycha matndagi iboraning *guvohlik* so'zi o'nta amr yozilgan ikkita tosh lavhaga ishora qiladi. Ikkala tosh lavha sandiqning ichida saqlanib, Xudo va Uning xalqi o'rtasida tuzilgan ahdning jismoniy guvohi bo'lib xizmat qilardi.

^d 38:24 62,5 pud — ibroniycha matnda 29 talant, 730 shaqal, Muqaddas chodirda ishlatiladigan standart shaqalga ko'ra o'lchangan. Oltinning og'irligi taxminan 1 tonnaga to'g'ri keladi.

^e 38:25 Sanab chiqilgan xalqdan yig'ilgan kumush — 30:11-16 ga qarang.

^f 38:25 215 pud — ibroniycha matnda 100 talant, 1775 shaqal, Muqaddas chodirda ishlatiladigan standart shaqalga ko'ra o'lchangan. Kumushning og'irligi taxminan 3,4 tonnaga to'g'ri keladi.

^g 38:26 1,25 misqol — ibroniycha matnda biqo, ya'ni yarim shaqal, Muqaddas chodirda ishlatiladigan standart shaqalga ko'ra o'lchangan. Biqo taxminan 6 grammga to'g'ri keladi.

^h 38:27 213 pud...2,13 pud... — Ibroniycha matnda 100 talant...1 talant. 100 talant — taxminan 3,4 tonnaga to'g'ri keladi, 1 talant — taxminan 34 kiloga to'g'ri keladi.

ⁱ 38:28 2 pud — ibroniycha matnda 1775 shaqal, taxminan 20 kiloga to'g'ri keladi.

^j 38:29 151 pud — ibroniycha matnda 70 talant, 2400 shaqal, taxminan 2,4 tonnaga to'g'ri keladi.

² Ular efodni^a mayin zig'ir matosidan qilib, ko'k, safsar va qirmizi iplardan va oltindan qilingan ipdan unga naqsh soldilar. ³ Oltinni yupqa qilib yoyib, ingichka–ingichka qilib kesib, oltin ip qilishdi. Ular mahoratlarini ishga solib ko'k, safsar, qirmizi ipdan naqsh solingan mayin zig'ir matosini bu oltin ip bilan bezatdilar. ⁴ Efodning old va orqa qismlarini bir–biriga bog'lash uchun ikkita yelka bog'ichini qilib, ularni old va orqa qismlarining ustki chetiga tikdilar. ⁵ Kamar yasab, uni efodga bog'ladilar. Kamarni ham mayin zig'ir matosidan qildilar. Unga ko'k, safsar, qirmizi rangli iplardan va oltindan qilingan ipdan mahorat bilan naqsh soldilar. Hammasini Egamiz Musoga amr etganday qildilar.

⁶ Keyin muhr o'yganday qilib, Isroil o'g'illarining ismini ikkita aqiq toshga o'yib yozdilar. Yozilgan toshlarni oltindan qilingan naqshli uyalar ichiga qo'yib, ⁷ Isroilning o'n ikki qabilasini eslatib turish uchun efodning yelka bog'ichlariga o'rnashtirdilar. Hammasini Egamiz Musoga amr etganday qildilar.

Oliy ruhoniy uchun ko'krakpech

⁸ Ular ko'krakpechni^b yasadilar. Ko'krakpechni, efod singari, mayin zig'ir matosidan qilib, ko'k, safsar va qirmizi iplardan va oltindan qilingan ipdan unga mahorat bilan naqsh soldilar. ⁹ Ko'krakpechni to'rtburchak xalta shaklida, ikki buklangan, bo'yi bir qarich, eniga ham bir qarich qilib yasadilar. ¹⁰ Ko'krakpechga to'rt qator toshni^c to'g'ri qilib terdilar: qizil yoqut, xrizolit va zumrad toshlarni birinchi qatorga terdilar. ¹¹ Ikkinchi qatorga firuza, zangori yoqut va olmosni terdilar. ¹² Uchinchi qatorga lojuvard, agat va ametist toshlarni terdilar. ¹³ To'rtinchi qatorga topaz, aqiq va yashma toshlarni terdilar. Hamma toshlarni oltindan qilingan naqshli uyalariga o'rnashtirdilar. ¹⁴ Bu o'n ikki tosh Isroilning o'n ikki qabilasini eslatib turardi. Muhr o'yganday qilib, Isroilning o'n ikki o'g'ildan har birining ismini bu toshlarning har biriga o'yib yozdilar.

¹⁵ Ular ko'krakpechni efodga bog'lash uchun toza oltindan ipga o'xshatib eshilgan ikkita zanjir yasadilar. ¹⁶ Yana naqshli ikkita oltin uya va ikkita oltin halqa yasab, ikkala halqani ko'krakpechning ustki burchaklariga mahkamladilar. ¹⁷ Ikkala oltin zanjirning bir uchini ko'krakpechdagi halqalarga bog'lab, ¹⁸ ikkinchi uchini naqshli oltin uyalariga mahkamladilar. Uyalarni efodning old tomonidagi yelka bog'ichlariga o'rnashtirdilar. ¹⁹⁻²⁰ Yana oltindan to'rtta halqa yasadilar. Ikkitasini ko'krakpechning ostki burchaklariga — efodga yaqin bo'lgan ichki qirg'og'iga mahkamladilar. Ikkitasini efodning old tomoniga, ikkala yelka bog'ichining pastiga — naqshli kamar ustidagi joyga mahkamladilar. ²¹ Ko'krakpech efodning naqshli kamari ustida bo'lsin, efoddan osilib turmasin, deb ko'krakpechni halqalari yordamida efodning halqalariga ko'k bog'ich bilan mahkamladilar. Hammasini Egamiz Musoga amr etganday qildilar.

Boshqa ruhoniyluk liboslari

²² Efodning ridosini^d ko'k ipdan to'qilgan matodan qildilar. ²³ Ridoning o'rtasidan bosh sig'adigan teshik qildilar. Rido yirtilib ketmasligi uchun teshikning qirg'og'ini to'qidilar. ²⁴⁻²⁶ Rido etagining uchiga aylanasi bo'ylab anor shaklini va qo'ng'iroqchalarni birin–ketin qilib bittama–bitta osib chiqdilar. Anor shakli yigirilgan ko'k, safsar, qirmizi ipdan qilingan edi. Qo'ng'iroqchalar toza oltindan qilingan bo'lib, anor shakli oralariga osilgan edi. Horun oliy ruhoniy bo'lib xizmat qilganda, u shu ridoni kiyishi kerak edi. Hammasini Egamiz Musoga amr etganday qildilar.

²⁷ Horun bilan uning o'g'illariga mayin zig'ir matosidan ko'ylaklarni, ²⁸ sallani, peshanabog'larni va ishtonlarni qildilar. ²⁹ Belbog'ini mayin zig'ir matosidan qilib, ko'k, safsar va qirmizi iplardan mahorat bilan tikib bezatdilar. Hammasini Egamiz Musoga amr etganday qildilar.

³⁰ Toza oltindan lavhani — muqaddaslik ramzini yasadilar. Lavhaning yuzasiga muhr o'yganday, "Egamizga bag'ishlangan", deb o'yib yozdilar. ³¹ Lavhani sallaga mahkamlash uchun ko'k bog'ichni lavhaga bog'lab qo'ydilar. Hammasini Egamiz Musoga amr etganday qildilar.

Ish oxiriga yetadi

³² Shunday qilib, Uchrashuv chodiri — Muqaddas chodir yasalishiga oid hamma ishlar nihoyasiga yetdi. Isroil xalqi hammasini Egamiz Musoga amr etganday qildilar. ³³ Keyin Musoning oldiga quyidagilardan iborat Muqaddas chodirni olib keldilar:

chodirning ichki qavatini va uning hamma qismlarini — ilgaklarini, romlarini tambalarini, ustunlari va tagliklarini,

³⁴ qizilga bo'yalgan qo'chqor terisidan yopinchiqni, yumshoq teridan^e yopinchiq va Eng muqaddas xonani to'sib turadigan ichki pardani,

^a 39:2 efod — lug'atdagi "ruhoniy"dan "ruhoniylik liboslari"ning rasmlariga qarang.

^b 39:8 ko'krakpech — lug'atdagi "ko'krakpech"ning rasmiga qarang.

^c 39:10 to'rt qator tosh — bu oyatlarda aytib o'tilgan ba'zi qimmatbaho toshlarning turi bahsli.

^d 39:22 Efodning ridosi — 28:31 izohiga qarang.

^e 39:34 yumshoq teri — 25:5 izohiga qarang.

³⁵ ahd sandig'ini^a, uning xodalari va qopqog'ini,

³⁶ xontaxtani, uning hamma buyumlarini va unga qo'yiladigan muqaddas nonlarni^b,

³⁷ toza oltindan qilingan chiroqpoya, unga o'rnatilgan moychiroqlarni, uning hamma buyumlarini va moychiroqlar uchun zaytun moyini,

³⁸ oltin tutatqi qurbongohini, muqaddas qiladigan moy^c va xushbo'y hidli tutatqini, chodirga kiraverishdagi pardani,

³⁹ bronza qurbongohni, uning bronza panjarasini, xodalari va hamma buyumlarini, qo'lyuvgichni va uning tagligini,

⁴⁰ hovlini to'sib turadigan pardalarni, ustunlarini, tagliklarini va hovliga kiraverishdagi pardani, chodir va hovli uchun qoziqlarni, arqonlarni,

Muqaddas chodir — Uchrashuv chodirida foydalanadigan hamma ashyolarni,

⁴¹ Muqaddas xonada xizmat qilganda kiyish uchun ruhoniylarga ajoyib qilib tikilgan liboslar — ruhoniy Horun va uning o'g'illari uchun muqaddas liboslarni.

⁴² Xullas, Isroil xalqi hammasini Egamiz Musoga amr etganday qildilar. ⁴³ Muso qilingan hamma ishlarni ko'zdan kechirdi, Isroil xalqi bu ishlarni Egamizning amri bo'yicha qilganlarini ko'rib, Muso ularni duo qildi.

40-BOB

Muqaddas chodir o'rnatilib, bag'ishlanadi

¹ Egamiz Musoga aytdi: ²“Birinci oyning^d birinchi kuni Uchrashuv chodirini — Muqaddas chodirni o'rnattir. ³ So'ng ahd sandig'ini^e chodirga oldirib kirib, sandiqni ichki parda^f bilan to'sdir. ⁴ Keyin xontaxtani oldirib kir. Xontaxtaga tegishli ashyolarni uning ustiga joylashtir. Chiroqpoyani ham oldirib kirib^g, chiroqpoyaga moychiroqlarni o'rnashtir. ⁵ Oltin tutatqi qurbongohini ahd sandig'i oldiga qo'ydir^h. Muqaddas chodirga kiraverishda pardani osdir. ⁶ Qurbonlik kuydiriladigan qurbongohni Uchrashuv chodiriga — Muqaddas chodirga kiraverishda o'rnashtir. ⁷ Qo'lyuvgichni Uchrashuv chodiri bilan qurbongoh o'rtasiga o'rnashtirib, ichiga suv quydir. ⁸ Chodir va qurbongohning atrofiga pardadan qilingan to'siqni o'rnashtirib, hovliga kiraverishdagi pardani osdir.

⁹ Keyin muqaddas qiladigan moyniⁱ olib, chodirga va uning hamma ashyolariga surtib chiqib, Menga bag'ishla. Shunda chodir muqaddas bo'ladi. ¹⁰ Qurbonlik kuydiriladigan qurbongohga va uning hamma buyumlariga ham moy surtib, Menga bag'ishla. Shunda qurbongoh g'oyat muqaddas bo'ladi. ¹¹ Qo'lyuvgichga va uning tagligiga ham moy surtib, Menga bag'ishla.

¹² Horun bilan o'g'illarini Uchrashuv chodiri kiraverishiga olib kel. Hammalarini suv bilan yuv. ¹³ So'ng Horun ruhoniy bo'lib, Menga xizmat qilishi uchun bag'ishla: unga muqaddas ruhoniylik liboslarini kiygizib, moy surt. ¹⁴ Shundan keyin Horunning o'g'illarini ham olib kelib, ularga ko'ylak kiygiz. ¹⁵ Otasiga moy surtganingday, ularga ham moy surt, toki ular ruhoniy bo'lib, Menga xizmat qilishsin. Horun va uning o'g'illariga moy surtish bilan ularning o'zlari ham, nasllari ham avlodlar osha Menga ruhoniy bo'lib, xizmat qilishlari uchun sen ularga ijozat bergan bo'lasan.”

¹⁶ Muso Egamiz amr etgan hamma ishlarni bajarib bo'ldi. ¹⁷⁻¹⁸ Ikkinchi yilning birinchi oyida^j, oyning birinchi kuni Muso Muqaddas chodirni o'rnattirdi: u hamma tagliklarni joyiga qo'yirdi, romlarni o'rnashtirib, tambalarni joylashtirdi, ustunlarni o'rnashtirdi. ¹⁹ So'ngra chodirni tutib turadigan romlar ustiga choyshablar va qoplamalarni tashlatdi. Egamiz amr etganlarning hammasini Muso bajardi.

^a 39:35 ahd sandig'i — ibroniycha matnda *guvohlik sandig'i*, ahd sandig'ining yana bir nomi. 16:34 izohiga qarang.

^b 35:36 muqaddas nonlar — 25:30 izohiga qarang.

^c 39:38 muqaddas qiladigan moy — 25:6 izohiga qarang.

^d 40:2 Birinchi oy — 12:2 izohiga qarang.

^e 40:3 ahd sandig'i — ibroniycha matnda *guvohlik sandig'i*, ahd sandig'ining yana bir nomi (shu bobning 5, 21–oyatlarida ham bor). 16:34 izohiga qarang.

^f 40:3 ichki parda — Muqaddas xonani Eng muqaddas xonadan ajratib turar edi (26:31-33 ga qarang).

^g 40:4 ...xontaxtani oldirib kir...Chiroqpoyani ham oldirib kirib... — Bu jihozlar Muqaddas xonaga, ichki pardaning tashqi tomoniga qo'yilgan edi (26:35 va shu bobning 22-23–oyatlariga qarang).

^h 40:5 ...ahd sandig'i oldiga qo'ydir — Oltin tutatqi qurbongohi Muqaddas xonaga, ichki pardaning tashqi tomoniga qo'yilgan edi (30:6 va shu bobning 26–oyatiga qarang).

ⁱ 40:9 muqaddas qiladigan moy — 25:6 izohiga qarang.

^j 40:17-18 Ikkinchi yilning birinchi oyi — Isroil xalqi Misrdan chiqqaniga bir yil bo'lib, ikkinchi yil boshlangan (12:2 va o'sha oyatdagi izohga qarang) va Sinay tog'iga yetib borganiga taxminan to'qqiz oy bo'lgan edi (19:1-2 ga qarang).

²⁰ Keyin ahdning amr va qonunlari yozilgan ikkita tosh lavhani^a olib, sandiqqa solib qo'ydi. Xodalarni sandiq halqasidan o'tkazgach, sandiqning qopqog'ini sandiq ustiga o'rnashtirdi. ²¹ Sandiqni Muqaddas chodirga oldirib kirdi. Ichki pardani osib, ahd sandig'ini to'sdirib qo'ydi. Egamiz amr etganlarning hammasini Muso bajardi.

²² Uchrashuv chodiriga — chodirning shimol tomoniga, ichki pardaning tashqarisiga xontaxtani qo'ydiridi.

²³ Xontaxta ustiga — Egamizning huzuriga muqaddas nonlarni^b qo'ydi. Egamiz amr etganlarning hammasini Muso bajardi.

²⁴ Uchrashuv chodiriga — xontaxtaning ro'parasiga, chodirning janub tomoniga chiroqpoyani qo'ydiridi.

²⁵ Egamizning huzuriga — chiroqpoyaga moychiroqlarni o'rnashtirdi. Egamiz amr etganlarning hammasini Muso bajardi.

²⁶ Uchrashuv chodiridagi ichki pardaning tashqarisiga oltin tutatqi qurbongohini qo'ydiridi.

²⁷ Qurbongohda xushbo'y hidli tutatqi tutattirdi. Egamiz amr etganlarning hammasini Muso bajardi.

²⁸ Muqaddas chodirga kiraverishda pardani osdirdi. ²⁹ Uchrashuv chodiriga — Muqaddas chodirga kiraverishda qurbonlik kuydiriladigan qurbongohni o'rnashtirdi. So'ng qurbonlik bilan don nazri^c keltirib, qurbongohda kuydirdi. Egamiz amr etganlarning hammasini Muso bajardi.

³⁰ Uchrashuv chodiri bilan qurbongoh o'rtasiga qo'lyuvgichni o'rnashtirib, yuvinish uchun ichiga suv quydiridi. ³¹⁻³² Muso, Horun va Horunning o'g'illari Uchrashuv chodiriga kirganlarida yoki qurbongohda nazrlarni kuydirganlarida, qo'lyuvgichdagi suv bilan oyoq-qo'llarini yuvishardi. Egamiz amr etganlarning hammasini Muso bajardi.

³³ So'ngra Muso chodir bilan qurbongohning atrofiga pardadan qilingan to'siqni o'rnashtirib, hovliga kiraverishda pardani osdirdi. Shunday qilib, Muso ishini tugatdi.

Bulut va Egamizning ulug'vorligi

³⁴⁻³⁵ Keyin Uchrashuv chodirini — Muqaddas chodirni bulut qopladi, Egamiz ulug'vorligi bilan zohir bo'lib chodirni to'ldirdi. Shuning uchun Muso chodirga kira olmadi. ³⁶ Chodirdan bulut ko'tarilganda, Isroil xalqi har bir to'xtagan joyidan yo'lga chiqib sayohatini davom ettirardi. ³⁷ Bulut ko'tarilmasdan, to bulut ko'tariladigan kun kelmaguncha, ular yo'lga chiqishmasdi. ³⁸ Shunday qilib, Isroil xalqi butun sayohatlari davomida kunduzi Muqaddas chodir ustida Egamiz zohir bo'ladigan bulutni, kechasi chodir tepasidagi bulut ichida yonayotgan alangani ko'radilar.

^a 40:20 ...ahdning amr va qonunlari yozilgan ikkita tosh lavhani... — Ibroniycha matnda *guvohlikni*. 25:16 izohiga qarang.

^b 40:23 *muqaddas nonlar* — 25:30 izohiga qarang.

^c 40:29 *qurbonlik bilan don nazri* — kundalik nazrlarga ishora (29:38-41 ga qarang).

SAHRODA

Kirish

“Sahroda” kitobida Isroil xalqining Misrdan ozod bo‘lib chiqqandan keyingi tarixi bayon etiladi. Mazkur kitob Isroil xalqining Sinay tog‘idan Kan‘on yurtiga qilgan qirq yillik safari davomida sahroda yuz bergan voqealarni hikoya qiladi. Shu sababdan kitob “Sahroda”, deb nomlangan. Sinay sahrosi hozirgi Misr hududining shimoli–sharqida joylashgan.

Kitobni uch qismga bo‘lish mumkin. Birinchi qismda (1:1-10:10–oyatlar) Xudo Musoga: “Xalqni sanab chiq!” deb amr beradi. So‘ng Isroil xalqining qarorgohda joylashishi va Levi qabilasining majburiyatlari to‘g‘risida Musoga ko‘rsatmalar beradi. Bu qism xalqning Fisih bayramini nishonlashi va Egamizga qurbonliklar nazr qilishi to‘g‘risidagi hikoya bilan tugaydi.

Ikkinchi qism (10:11-21:20–oyatlar) Isroil xalqi Iordan daryosining sharqida yashayotgan Mo‘ab xalqining yurtiga yo‘l olganda yuz bergan voqealarni o‘z ichiga oladi. Bu safar sahrodagi eng qiyin safar bo‘ladi. Xalq ko‘p shikoyat qiladi, hatto Xudoga va Musoga qarshi isyon ko‘taradi. Isroil xalqi Kan‘on yurtida istiqomat qilayotgan xalqlar to‘g‘risida eshitgandan keyin, Kan‘on yurtiga hujum qilishdan bosh tortadi. Shuning uchun Xudo Isroil xalqini jazolaydi: qirq yil sahroda qoldiradi. Kitobning bu qismi Isroil xalqining Mo‘ab yurtidagi Fisgax tog‘i etagida chodir tikib joylashishi to‘g‘risidagi hikoya bilan tugaydi.

“Sahroda” kitobining uchinchi qismi (21:21-36:13–oyatlar) Isroil xalqining Iordan daryosi sharqidagi yerlarni — janubdagi Mo‘ab chegarasidan shimoldagi Jalila ko‘ligacha bo‘lgan yerlarni egallashi to‘g‘risidagi hikoya bilan boshlanadi. Shundan keyin Mo‘ab shohi Isroil xalqini la‘natlash uchun begona xalqdan bo‘lgan payg‘ambar Balomni yollaydi. Lekin Xudo Balomga, Isroil xalqini duo qil, deb aytadi. Balom Egamizning amriga itoat etadi. So‘ng Isroil xalqi Iordan daryosidan o‘tishga va g‘arbdagi Kan‘on yurtini zabt etishga tayyorgarlik ko‘radi. Lekin Isroil xalqidan ba‘zilari Iordan daryosining sharqiga o‘rnashishga qaror qilishadi. Isroil xalqi ikkinchi marta ro‘yxatga olinadi, so‘ng Xudo Yoshuani Isroilning navbatdagi yo‘lboshchisi qilib tayinlaydi. Shuningdek, bir nechta yo‘lboshchini Yoshuaga yordamchi qilib tanlaydi. Ular Yoshuaga yurtni qabilalarga bo‘lib berishda yordam berishadi. Isroil xalqiga Egamiz qonunlar beradi va shu bilan kitob nihoyasiga yetadi.

“Sahroda” kitobi isyonkor, ruhan tushkun, Xudodan umidini uzgan xalq to‘g‘risida hikoya qiladi. Shuningdek, kitobda Xudo O‘z xalqini janglarda himoya qilgani, qaqragan sahroda ularga yegulik va suv ato qilgani to‘g‘risida ham so‘z yuritilgan. Xudo Isroil xalqini yo‘q qilishni istamagan, aksincha, ularga ruhoniylar Horunning quyidagi duosiday, marhamat qilishni xohlagandi:

“Egam senga baraka bersin,
Seni O‘z panohida asrasin!
Egam senga ochiq yuz bilan boqsin,
Senga iltifot qilsin.
Egam nazarini senga solsin,
Senga tinchlik ato etsin!” (6:24-26)

1-BOB

Isroil xalqi ilk bor ro‘yxatga olinadi

¹ Isroil xalqi Misr yurtini tark etib^a, Sinay sahrosiga kelganiga ikki yilu ikki oy bo‘ldi. Ikkinchi oyning^b birinchi kunida Egamiz Uchrashuv chodirida Musoga shunday dedi: ²⁻³ “Sen va Horun jamiki Isroil xalqini urug‘i, xonadoni bo‘yicha sanab chiqinglar. Urushga yaroqli bo‘lgan yigirma va undan yuqori yoshdagi hamma erkaklarni guruhlarga bo‘lib, nomma–nom ro‘yxatini tuzinglar. ⁴ Har bir qabiladan bittadan urug‘boshi sizlarga yordam bersin. ⁵ Sizlarga yordam beradigan urug‘boshilarning ismi quyidagichadir:

Ruben qabilasidan — Shaduvor o‘g‘li Elizur.

⁶ Shimo‘n qabilasidan — Zurishaday o‘g‘li Shalumiyol.

⁷ Yahudo qabilasidan — Ominadov o‘g‘li Naxsho‘n.

⁸ Issaxor qabilasidan — Zuvor o‘g‘li Natanil.

^a 1:1 Isroil xalqi Misr yurtini tark etib... — “Chiqish” 12:40-42 ga qarang.

^b 1:1 Ikkinchi oy — Ziv oyiga qarata aytilgan, ibroniy kalendarining ikkinchi oyi. Bu oy hozirgi 10 apreldan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

⁹ Zabulun qabilasidan — Xalon o'g'li Eliyob.

¹⁰ Yusuf o'g'li Efrayim qabilasidan — Omihud o'g'li Elishama.
Yusuf o'g'li Manashe qabilasidan — Padozur o'g'li Gamaliel.

¹¹ Benyamin qabilasidan — Gido'nax o'g'li Avidon.

¹² Dan qabilasidan — Omishaday o'g'li Oxazar.

¹³ Osher qabilasidan — Oxron o'g'li Paxiyol.

¹⁴ Gad qabilasidan — Duvel o'g'li Eliasaf.

¹⁵ Naftali qabilasidan — Enan o'g'li Oxir.”

¹⁶ Jamoa orasidan tanlangan ana shu urug' boshilar Isroil qabilalarining yo'lboshchilari edi.

¹⁷⁻¹⁹ Muso va Horun urug' boshilar bilan birgalikda ikkinchi oyning^a birinchi kunida butun jamoani yig'ishdi. Ular Isroil xalqining barcha urug'larini va xonadonlarini aniqlab chiqishdi. So'ng Musoga Egamiz amr etganday, jamoaning yigirma va undan yuqori yoshdagi hamma erkaklarini nomma–nom alohida ro'yxatga olishdi. Shu tariqa Muso Sinay sahrosida Isroil xalqini sanab chiqdi.

²⁰⁻²¹ Urug'i va xonadoni bo'yicha nomma–nom ro'yxatga olingan, yigirma va undan yuqori yoshdagi urushga yaroqli erkaklarning soni^b quyidagicha edi:

Isroilning^c to'ng'ich o'g'li Ruben qabilasidan — 46.500 ta odam,

²²⁻²³ Shimo'n qabilasidan — 59.300 ta odam,

²⁴⁻²⁵ Gad qabilasidan — 45.650 ta odam,

²⁶⁻²⁷ Yahudo qabilasidan — 74.600 ta odam,

²⁸⁻²⁹ Issaxor qabilasidan — 54.400 ta odam,

³⁰⁻³¹ Zabulun qabilasidan — 57.400 ta odam,

³²⁻³³ Yusuf o'g'li Efrayim qabilasidan — 40.500 ta odam,

³⁴⁻³⁵ Yusuf o'g'li Manashe qabilasidan — 32.200 ta odam,

³⁶⁻³⁷ Benyamin qabilasidan — 35.400 ta odam,

³⁸⁻³⁹ Dan qabilasidan — 62.700 ta odam,

⁴⁰⁻⁴¹ Osher qabilasidan — 41.500 ta odam,

⁴²⁻⁴³ Naftali qabilasidan — 53.400 ta odam.

⁴⁴ Muso, Horun va Isroil xalqining o'n ikki urug' boshisi sanab chiqqan odamlar ana shular edilar. Ularning hammasi ota–bobolarining nasli bo'yicha ro'yxatga olindi. ⁴⁵ Xullas, Isroil xalqining yigirma va undan yuqori yoshdagi urushga yaroqli hamma erkaklari xonadonlari bo'yicha sanalganda, ⁴⁶ 603.550 ta chiqdi.

⁴⁷ Levi qabilasi esa ro'yxatga kiritilmagan edi, ⁴⁸ chunki Musoga Egamiz shunday degandi: ⁴⁹ “Levi qabilasini ro'yxatga kiritma, ularni Isroil xalqi bilan birga sanama. ⁵⁰ Levilarga Muqaddas ahd chodirini^d, uning hamma ashyolarini va chodirga tegishli bo'lgan barcha narsalarni topshir. Yo'lga chiqqanlaringizda, ular chodirni va undagi hamma ashyolarni ko'tarib yursinlar. Chodirni asrab–avaylab, uning yoniga o'z chodirlarini tiksinlar. ⁵¹ Har safar chodir ko'chirilganda, levilar Muqaddas chodirni yig'ishsin. Qarorgoh qurganingizda esa chodirni yana o'rnatishsin. Chodirning yaqiniga borgan boshqa har qanday odam uchun jazo o'limdir. ⁵² Qolgan Isroil qabilalari o'z qarorgohlarida guruh–guruh bo'lib joylashsin. ⁵³ Isroil xalqi Mening qahr–g'azabimga uchramasligi uchun, levilar o'z chodirlarini Muqaddas ahd chodiri atrofida o'rnatib, o'sha yerda chodirni qo'riqlashsin.”

⁵⁴ Musoga Egamiz qanday amr etgan bo'lsa, Isroil xalqi shuni qildi.

2-BOB

Isroil qabilalarining qarorgohda joylashishi

¹ Egamiz Muso bilan Horunga yana dedi: ² “Isroil xalqining har bir qabilasi chodirlarini o'z qarorgohida, o'z xonadoni tamg'alari ostida o'rnatishsin. Ular chodirlarini Uchrashuv chodirining aylanasiga, undan ma'lum bir masofada tikishsin.

^a 1:17-19 ikkinchi oy — shu bobning 1–oyatidagi izohga qarang.

^b 1:20-21 Urug'i va xonadoni bo'yicha...urushga yaroqli erkaklarning soni... — Ibroniycha matndagi bu jumla shu bobning 22-43–oyatlarida ro'yxat qilingan har bir qabila nomiga qo'shib qaytarib aytilgan. Uslubiy sabablarga ko'ra, mazkur tarjimada bu jumla har bir oyatda qaytarilmadi.

^c 1:20-21 Isroil — Yoqubning yana bir ismi (“Ibtido” 32:27-28 ga qarang).

^d 1:50 ahd chodiri — ibroniycha matnda *guvohlik chodiri* (shu bobning 53–oyatida ham bor), Muqaddas chodirning yana bir nomi. Ibroniycha matndagi iboraning *guvohlik* so'zi o'nta amr yozilgan ikkita tosh lavhaga ishora qiladi. Ikkala tosh lavha sandiqning ichida saqlanib, Xudo va Uning xalqi o'rtasida tuzilgan ahdning jismoniy guvohi bo'lib xizmat qilardi.

Sharqiy qarorgoh

³ Uchrashuv chodirining sharq tomonida chodir tikadigan qabilalar Yahudo qarorgohida guruh–guruh bo‘lib joylashsin. Yahudo qabilasining yo‘lboshchisi Ominadov o‘g‘li Naxsho‘ndir. ⁴ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 74.600 tadir.

⁵ Undan keyin Issaxor qabilasi chodirlarini joylashtirsin. Issaxor qabilasining yo‘lboshchisi Zuvor o‘g‘li Natanildir. ⁶ Uning sanoqqa kirgan sipohi 54.400 tadir.

⁷ Undan keyin esa Zabulun qabilasi chodirlarini joylashtirsin. Zabulun qabilasining yo‘lboshchisi Xalon o‘g‘li Eliyobdir. ⁸ Uning sanoqqa kirgan sipohi 57.400 tadir.

⁹ Yahudo qarorgohidagi sanoqqa kirgan sipohlarning hammasi 186.400 tadir. Birinchi bo‘lib ular yo‘lga chiqishsin.

Janubiy qarorgoh

¹⁰ Uchrashuv chodirining janub tomonida chodir tikadigan qabilalar Ruben qarorgohida guruh–guruh bo‘lib joylashsinlar. Ruben qabilasining yo‘lboshchisi Shaduvor o‘g‘li Elizurdir. ¹¹ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 46.500 tadir.

¹² Uning yonida Shimo‘n qabilasi chodirlarini o‘rnatirsin. Shimo‘n qabilasining yo‘lboshchisi Zurishaday o‘g‘li Shalumiyo‘ldir. ¹³ Uning sanoqqa kirgan sipohi 59.300 tadir.

¹⁴ Keyin Gad qabilasi chodirlarini joylashtirsin. Gad qabilasining yo‘lboshchisi Duvel^a o‘g‘li Eliasafdir. ¹⁵ Uning sanoqqa kirgan sipohi 45.650 tadir.

¹⁶ Ruben qarorgohidagi hisobga kirgan sipohlarning hammasi 151.450 tadir. Ikkinchi bo‘lib ular yo‘lga chiqishsin.

Qarorgohlarning markazi

¹⁷ Dastlabki ikkita qarorgoh va keyingi ikkita qarorgoh o‘rtasida levilar Uchrashuv chodiri bilan birga yo‘lga chiqishsin. Qabilalar qay tartibda qarorgohda joylashgan bo‘lsa, yana o‘sha tartibda yo‘lga chiqishlari lozim. Har biri o‘z o‘rnida, o‘z qarorgohi safida borsin.

G‘arbiy qarorgoh

¹⁸ Uchrashuv chodirining g‘arb tomonida chodir tikadigan qabilalar Efrayim qarorgohida guruh–guruh bo‘lib joylashsinlar. Efrayim qabilasining yo‘lboshchisi Omihud o‘g‘li Elishamadir. ¹⁹ Uning sanoqqa kirgan sipohi 40.500 tadir.

²⁰ Undan keyin Manashe qabilasi chodirlarini o‘rnatirsin. Manashe qabilasining yo‘lboshchisi Padozur o‘g‘li Gamaliydir. ²¹ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 32.200 tadir.

²² So‘ngra Benyamin qabilasi chodirlarini joylashtirsin. Benyamin qabilasining yo‘lboshchisi Gido‘nax o‘g‘li Avidondir. ²³ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 35.400 tadir.

²⁴ Efrayim qarorgohidagi sanoqqa kirgan hamma sipohlar 108.100 tadir. Uchinchi bo‘lib ular yo‘lga chiqishsin.

Shimoliy qarorgoh

²⁵ Uchrashuv chodirining shimol tomonida chodir tikadigan qabilalar Dan qarorgohida guruh–guruh bo‘lib joylashsinlar. Dan qabilasining yo‘lboshchisi Omishaday o‘g‘li Oxazardir. ²⁶ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 62.700 tadir.

²⁷ Uning yonida Osher qabilasi chodirlarini o‘rnatirsin. Osher qabilasining yo‘lboshchisi Oxron o‘g‘li Paxiyoldir. ²⁸ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 41.500 tadir.

²⁹ So‘ngra Naftali qabilasi chodirlarini o‘rnatirsin. Naftali qabilasining yo‘lboshchisi Enan o‘g‘li Oxirdir. ³⁰ Uning sanoqqa kirgan sipohlari 53.400 tadir.

³¹ Dan qarorgohidagi sanoqqa kirgan hamma sipohlar 157.600 tadir. Ular guruh–guruh bo‘lib oxirida yo‘lga chiqishsin.”

³² Shunday qilib, butun Isroil xalqi xonadonlari bo‘yicha sanoqdan o‘tdi. Qarorgohlarda guruh–guruh bo‘lib joylashgan lashkarning umumiy soni 603.550 ta chiqdi. ³³ Musoga Egamiz amr etganday, Levi qabilasi Isroil xalqiga qo‘shib hisoblanmadi.

³⁴ Xullas, Musoga Egamiz qanday amr etgan bo‘lsa, Isroil xalqi shuni qildi. Ular qarorgohi bo‘yicha joylashgan, har biri o‘z urug‘i, xonadoni bo‘yicha yo‘lga chiqqan edi.

^a 2:14 Duvel — ko‘p ibroniy qo‘lyozmalaridan, Samariya Tavroti qo‘lyozmalaridan va qadimiy lotincha tarjimadan. Ibroniycha matnning 1:14, 7:42, 47, 10:20 da ham shu singari yozilgan. Ibroniycha matnning bu oyatida esa Ruvel deyilgan.

3-BOB

Ruhoniy Horunning o'g'illari

¹ Egamiz Sinay tog'ida Muso bilan so'zlashganda, Muso va Horunning nasli quyidagilardan iborat edi:
² Horunning to'rtta o'g'li bor edi: Nadov, Abihu, Elazar va Itamar. Nadov to'ng'ich o'g'il edi. ³ Muso Horunning bu o'g'illariga moy surtib, ularni ruhoniylikka tayinlagan edi. ⁴ Lekin Nadov bilan Abihu Sinay sahrosida Egamiz amr etmagan olovni Uning huzuriga olib kelganlari uchun o'sha yerda nobud bo'lgan edilar. Ikkovi ham befarzand edi. Shuning uchun faqat Elazar bilan Itamar otalari Horunning hayotligida ruhoniy bo'lib xizmat qilgan edilar.

Levi qabilasi ruhoniyluk xizmatiga tayinlanadi

⁵ Musoga Egamiz shunday amr berdi: ⁶ "Levi qabilasini ruhoniy Horun huzuriga boshlab kel. Ular Horunga yordam berishsin. ⁷ Levilar Horun va butun Isroil jamoasiga xizmat qilib^a, Muqaddas chodirga oid bo'lgan barcha yumushlarni bajarishsin. ⁸ Ular Isroil xalqi uchun Muqaddas chodirda xizmat qilib, chodirdagi hamma ashyolar uchun mas'ul bo'lishsin. ⁹ Levilarni Horun va uning o'g'illari ixtiyoriga ber. Isroil xalqining bu qabilasi to'liq ularning ixtiyorida bo'lishi shart. ¹⁰ Horun va uning o'g'illarini ruhoniyluk xizmatiga tayinla. Ruhoniyluk vazifasini bajargan har qanday boshqa odamning jazosi o'limdir."

¹¹ Musoga Egamiz yana dedi: ¹² "Men levilarni Isroil xalqining onadan tug'ilgan barcha to'ng'ich o'g'illari o'rnida qabul qilganman. Levilar Menikidir. ¹³ Zotan, hamma to'ng'ich o'g'illar Menga tegishli. Men Misrliklarning hamma to'ng'ich o'g'illarini nobud qilgan kunim Isroil xalqining barcha to'ng'ich o'g'illarini — odamidan tortib hayvoniga qadar — O'zim uchun ajratib olganman^b. Ularning hammasi Meniki bo'lishi shart. Zotan, Men Egangizman."

Levi qabilasi ro'yxatga olinadi

¹⁴ Musoga Egamiz Sinay sahrosida yana aytdi: ¹⁵ "Levi qabilasini urug'i va xonadonlari bo'yicha sanab chiq. Bir oylik va undan yuqori yoshdagi hamma erkak zotini sanab chiq." ¹⁶ Egamizning amri bo'yicha Muso ularni sanab chiqdi.

¹⁷ Levining uchta o'g'li bo'lib, ismlari Gershon, Qohot va Marori edi.

¹⁸ Gershonning Lubnax va Shimax degan o'g'illari bo'lib, har qaysisidan bittadan urug' kelib chiqdi.

¹⁹ Qohotning Imrom, Izzor, Xevron va Uziyol degan o'g'illari bo'lib, ulardan ham bittadan urug' kelib chiqdi.

²⁰ Marorining Maxli va Mushi degan o'g'illari bo'lib, ulardan ham bittadan urug' kelib chiqdi.

Levi urug'larining ota xonadoni bo'yicha ro'yxatga olinganlari ana shular edi.

²¹ Gershondan Lubnax va Shimax urug'lari kelib chiqdi. ²² Gershon urug'iga qarashli bir oylik va undan yuqori yoshdagi erkaklar sanalganda, 7500 ta chiqdi. ²³ Gershon urug'i chodirlarini Muqaddas chodirning orqa tomonida, g'arbda o'rnashtirishlari kerak edi. ²⁴ Gershon urug'ining oqsoqoli Loyol o'g'li Eliasaf edi.

²⁵ Gershon urug'i chodirning quyidagi ashyolari uchun mas'ul edi: chodirning ichki qavati va qoplamlari, chodirga kiraverishdagi parda, ²⁶ chodir bilan qurbongoh atrofini to'sib turadigan pardalar, hovliga kiraverishdagi parda va uning arqonlari. Chodirning bu ashyolar bilan bog'liq bo'lgan barcha xizmat Gershon urug'i zimmasida edi.

²⁷ Qohotdan Imrom, Izzor, Xevron va Uziyol urug'lari kelib chiqdi. ²⁸ Ularga qarashli bir oylik va undan yuqori yoshdagi erkaklar sanalganda, 8600^c ta chiqdi. Qohot urug'i Muqaddas chodir^d uchun mas'ul edi.

²⁹ Qohot urug'i Muqaddas chodirning janub tomonida chodir qurishi kerak edi. ³⁰ Qohot urug'i oqsoqoli Uziyol o'g'li Elizofon edi. ³¹ Ular chodirdagi quyidagi ashyolar uchun mas'ul edilar: sandiq, xontaxta, chiroqpoya, qurbongohlar, xizmat paytida ishlatiladigan Muqaddas chodir buyumlari va ichki pardasi. Chodirdagi bu ashyolar bilan bog'liq bo'lgan barcha xizmat Qohot urug'i zimmasida edi. ³² Levi oqsoqollari ustidan ruhoniy Horun o'g'li Elazar boshchilik qilardi. Muqaddas chodir uchun mas'ul bo'lganlar Elazarning nazorati ostida edilar.

^a 3:7 ...Horun va butun Isroil jamoasiga xizmat qilib... — Ibroniycha matnda *Uchrashuv chodirida Horun va butun Isroil jamoasiga xizmat qilib*.

^b 3:13 ...Isroil xalqining barcha to'ng'ich o'g'illarini...O'zim uchun ajratib olganman — "Chiqish" 13:1-2, 11-16 ga qarang.

^c 3:28 8600 — ibroniycha matndan. Ba'zi qadimiy grekcha tarjima qo'lyozmalarida 8300 (Ibroniychada 8600 va 8300 ning yozilishi nihoyatda o'xshashdir). 8300 ga shu bobning 22-oyatidagi va 34-oyatidagi sonlarni qo'shganda, 39-oyatdagi son kelib chiqadi. 39-oyatdagi son aniq son bo'lmay, balki taxminiy son bo'lishi ham mumkin.

^d 3:28 Muqaddas chodir — bu oyatda aynan Muqaddas xona va Eng muqaddas xonaga ishora qilingan (shu bobning 32-oyatida ham bor).

³³ Maroridan Maxli va Mushi urugʻlari kelib chiqdi. ³⁴ Marori urugʻining bir oylik va undan yuqori yoshdagi erkaklari sanalganda, 6200 ta chiqdi. ³⁵ Marori urugʻi oqsoqoli Abuhayil oʻgʻli Zuriyol edi. Ular Muqaddas chodirning shimol tomoniga chodirlarini oʻrnatishlari kerak edi. ³⁶⁻³⁷ Ular chodirdagi quyidagi ashyolar uchun masʼul edilar: chodirning romlari, tambalari, ustunlar va ustun tagliklari, ularga oid barcha buyumlar, hovlining atrofidagi ustunlar va ustun tagliklari, qoziq va arqonlari, ularga tegishli hamma buyumlar. Chodirdagi bu ashyolar bilan bogʻliq boʻlgan barcha xizmat Marori urugʻi zimmasida edi.

³⁸ Muso, Horun va uning oʻgʻillari oʻz chodirlarini sharq tomonda — Muqaddas chodirning oldida^a oʻrnatishlari kerak edi. Ular Isroil xalqining vakillari sifatida Muqaddas chodirdagi xizmat uchun masʼul edilar. Ulardan boshqa birontasi chodirga yaqin kelsa, oʻsha odamning jazosi oʻlim edi.

³⁹ Muso va Horun, Egamizning amriga koʻra, Levi qabilasining bir oylik va undan yuqori yoshdagi hamma erkaklarini urugʻlari boʻyicha sanab chiqqanda, ularning umumiy soni 22.000 ta chiqdi.

Levi qabilasi toʻngʻich oʻgʻillarning oʻrnini bosadi

⁴⁰ Egamiz shundan keyin Musoga yana aytdi: “Isroil xalqining bir oylik va undan yuqori yoshdagi hamma toʻngʻich oʻgʻillarini sanab chiq. Ularning ismlarini roʻyxat qilib yoz. ⁴¹ Men Egangizman. Men Levi qabilasini Isroil xalqining hamma toʻngʻich oʻgʻillari oʻrniga qabul qilaman. Isroil xalqining chorvasida birinchi tugʻilgan bolasi oʻrniga levilarning chorvasini ham olaman.”

⁴² Muso Egamizning amrini bajardi. Isroil xalqining hamma toʻngʻich oʻgʻillarini sanab chiqdi. ⁴³ Bir oylik va undan yuqori yoshdagi hamma toʻngʻich oʻgʻil bittama–bitta sanalganda, 22.273 ta chiqdi.

⁴⁴ Musoga Egamiz aytdi: ⁴⁵ “Isroil xalqining hamma toʻngʻich oʻgʻillari oʻrniga levilarni Menga bagʻishla, Isroil xalqining chorvasi oʻrniga esa levilarning chorvasini Menga bagʻishla. Levilar Meniki boʻladi. Men Egangizman. ⁴⁶ Isroilning toʻngʻich oʻgʻillari levilardan 273 ta ortiq. Isroil xalqi ana shu ortiqchasi evaziga tovon toʻlashi kerak. ⁴⁷ Har bir ortiq odam evaziga besh boʻlakdan kumush ol. Har bir kumush boʻlakning ogʻirligi 2,5 misqol boʻlsin^b. ⁴⁸ Oʻsha kumushni Horun va uning oʻgʻillariga ber.”

⁴⁹⁻⁵⁰ Muso ortiq chiqqan Isroil toʻngʻich oʻgʻillaridan 1365 ta kumush boʻlakni yigʻib oldi^c. ⁵¹ Muso Egamizning amriga koʻra, yigʻib olgan tovon pulini Horun va uning oʻgʻillariga berdi.

4-BOB

Levi qabilasidan boʻlgan Qohot urugʻining burchlari

¹ Muso bilan Horunga Egamiz yana dedi: ² “Endi Levi qabilasidan boʻlgan Qohot avlodini urugʻi va xonadoni boʻyicha sanab chiq. ³ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga yaroqli, oʻttiz yoshdan ellik yoshgacha boʻlganlarni sana. ⁴ Qohot urugʻining xizmati Uchrashuv chodirining eng muqaddas ashyolari bilan bogʻliq boʻladi.

⁵ Yoʻlga chiqqaningizda, Horun va uning oʻgʻillari chodirga kirib, ahd sandigʻini toʻsib turadigan ichki pardani yechishsin. Oʻsha parda bilan sandiqni^d yopishsin. ⁶ Soʻng uning ustidan yumshoq teridan^e qilingan yopinchiq tashlashsin. Uning ustidan esa sidirgʻa koʻk choyshab tashlashsin. Soʻng xodalarni joy–joyiga oʻrnatishsin. ⁷ Keyin muqaddas nonlar^f qoʻyiladigan xontaxtaga koʻk choyshab toʻshashsin. Xontaxtaga lagan, piyola, sharob nazr qilish uchun kosa va koʻzalar qoʻyishsin. Xontaxta ustida muqaddas nonlar doimo tursin. ⁸ Bu narsalarning ustidan qirmizi choyshab tashlashsin. Keyin yumshoq teridan qilingan yopinchiq bilan yopib, xodalarni joy–joyiga oʻrnatishsin. ⁹ Soʻng koʻk choyshab bilan chiroqpoyani, uning moychiroqlarini, qisqichlarini, patnislarni va zaytun moyi solingan hamma idishlarini yopib qoʻyishsin. ¹⁰ Soʻng bularning ustidan yumshoq teridan qilingan yopinchiq bilan yopib, zambilga solishsin. ¹¹ Oltin qurbongohga koʻk choyshab tashlab, uning ustidan yumshoq teridan qilingan yopinchiq bilan yopishsin va xodalarni joy–joyiga

^a 3:38 ...Muqaddas chodirning oldida... — Ibroniycha matnda *Muqaddas chodir* — *Uchrashuv chodirining oldida*.

^b 3:47 ...besh boʻlakdan kumush ol. Har bir kumush boʻlakning ogʻirligi 2,5 misqol boʻlsin — Ibroniycha matnda *besh shaqaldan ol. Har bir shaqalning ogʻirligi Muqaddas chodirda ishlatiladigan standart shaqalning ogʻirligiga teng kelib, 20 gera boʻlsin*. 20 gera taxminan 11 grammga toʻgʻri keladi, demak, har bir ortiq odam evaziga berilgan kumush taxminan 60 grammga toʻgʻri kelar edi.

^c 3:49-50 ...1365 ta kumush boʻlakni yigʻib oldi — Ibroniycha matnda *1365 ta kumush shaqalni yigʻib oldi. Har bir shaqalning ogʻirligi Muqaddas chodirda ishlatiladigan standart shaqalning ogʻirligiga teng edi*. Yigʻib olingan kumushning umumiy ogʻirligi taxminan 15,5 kiloga toʻgʻri keladi.

^d 4:5 sandiq — ibroniycha matnda *guvohlik sandigʻi*, ahd sandigʻining yana bir nomi. Ibroniycha matndagi iboraning *guvohlik* soʻzi oʻnta amr yozilgan ikkita tosh lavhaga ishora qiladi. Ikkala tosh lavha sandiqning ichida saqlanib, Xudo va Uning xalqi oʻrtasida tuzilgan ahdning jismoniy guvohi boʻlib xizmat qilardi.

^e 4:6 yumshoq teri — bu ibroniycha soʻzning maʼnosi bahsli (shu bobning 8, 10, 11, 12, 14, 25–oyatlarida ham bor). Yuqori sifatli teri nazarda tutilgan boʻlishi mumkin.

^f 4:7 muqaddas nonlar — bu nonlar Egamizning Muqaddas chodirda zohir boʻlishini aks ettiruvchi timsol boʻlib, Xudo Isroil xalqining qudrati va yegulik manbayi ekanligidan darak berib turgan. Bu nonlar chodirdagi maxsus xontaxtaga qoʻyilib, har shanba kuni yangi pishirilgan nonlar bilan almashtirilgan.

oʻrnatishsin. ¹² Keyin Muqaddas xonada ishlatiladigan buyumlarni olib, koʻk choyshab ustiga qoʻyishsin. Soʻng ustini yumshoq teridan qilingan yopinchiq bilan yopib, zambilga solishsin. ¹³ Bronza qurbongohni kuldan tozalab, uni safsar rangdagi choyshab bilan yopishsin. ¹⁴ Soʻng qurbongohda ishlatilgan hamma buyumlarni — olovkurak, sanchqi, kurak, togʻorachalarni qurbongoh ustiga qoʻyishsin. Yumshoq teridan qilingan yopinchiq bilan qurbongohni yopib, xodalarni joy–joyiga oʻrnatishsin. ¹⁵ Horun va uning oʻgʻillari Muqaddas chodirdagi jihozlarni va buyumlarni yopib boʻlganlaridan keyin, yoʻlga chiqish vaqti boʻlganda, Qohot urugʻi bu ashyolarni koʻtarib borsin. Lekin ular bu muqaddas ashyolarga qoʻl tekkizishmasin, aks holda ular oʻladilar. Demak, Qohot urugʻi Uchrashuv chodiridagi ashyolarni koʻtarib boradi.

¹⁶ Ruhoniy Horun oʻgʻli Elazar chiroqpoya uchun zaytun moyi, xushboʻy hidli tutatqi, kundalik don nazri va muqaddas qiladigan moyga^a masʼul boʻladi. Xullas, butun Muqaddas chodir va u yerdagi hamma narsalar, muqaddas jihozlar va buyumlar Elazar nazorati ostida boʻladi.”

¹⁷ Egamiz Muso bilan Horunga yana dedi: ¹⁸ “Levi qabilasi orasidan Qohot urugʻining qirilib ketishiga yoʻl qoʻymanglar. ¹⁹⁻²⁰ Qohot urugʻidan boʻlgan har bir odamga xizmat vaqtida nima qilishini va nimani koʻtarib borishini Horun va uning oʻgʻillari aytishsin. Muqaddas ashyolarga bir lahza boʻlsa ham qaragani Qohot urugʻi chodirga kirmasligi kerak. Shunda Qohot urugʻidagi erkaklar eng muqaddas ashyolarga yaqin kelganlarida, oʻlmay tirik qolishadi.”

Levi qabilasidan boʻlgan Gershon urugʻining burchlari

²¹ Soʻng Musoga Egamiz shunday dedi: ²² “Gershon avlodini ham urugʻi va xonadoni boʻyicha sanab chiq. ²³ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga yaroqli, oʻttiz yoshdan ellik yoshgacha boʻlganlarini sana. ²⁴ Gershon urugʻining xizmati va koʻtaradigan yuklari quyidagilardan iborat boʻladi:

²⁵ Ular Muqaddas chodirning ichki qavatini, chodirning qoplamasi va yumshoq teridan qilingan tashqi qoplamaning, chodirga kiraverishdagi pardani, ²⁶ chodir bilan qurbongoh atrofini toʻsib turadigan pardalarni, hovliga kiraverishdagi pardani va unga tegishli arqonlar va hamma buyumlarni koʻtarib borishlari lozim.

Bu ashyolar bilan aloqador ishlarning hammasini Gershon urugʻi bajarsin. ²⁷ Horun va uning oʻgʻillari Gershon urugʻining xizmatini, tashiydigan yuklarini va bajaradigan vazifalarini toʻliq nazorat qilib turishsin. Gershon urugʻi ularning aytganlarini qilib, aytgan yuklarni koʻtarishsin.

²⁸ Gershon urugʻining Uchrashuv chodirida qiladigan xizmati mana shulardan iboratdir. Ular ruhoniy Horun oʻgʻli Itamarning nazorati ostida xizmat qilishadi.

Levi qabilasidan boʻlgan Marori urugʻining burchlari

²⁹ Endi Marori avlodini urugʻi va xonadoni boʻyicha sanab chiq. ³⁰ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga yaroqli oʻttiz yoshdan ellik yoshgacha boʻlganlarini sana. ³¹ Ularning Uchrashuv chodiridagi vazifasi quyidagi ashyolarni koʻtarib yurishdan iborat boʻladi: chodirning romlarini, tambalarini, ustunlar va ustun tagliklarini, ³² hovlining atrofidagi ustunlar va ustun tagliklarini, qoziq va arqonlarini, ularga tegishli hamma buyumlarni. Qaysi odam qaysi narsani koʻtarib borishini aniq belgilanglar. ³³ Marori urugʻining Uchrashuv chodirida qiladigan ishlari mana shulardan iboratdir. Ular ruhoniy Horun oʻgʻli Itamarning nazorati ostida xizmat qilishadi.”

Levi qabilasi roʻyxatga olinadi

³⁴ Muso, Horun va jamoaning yoʻlboshchilari Qohot avlodini urugʻi va xonadoni boʻyicha sanab chiqishdi.

³⁵ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga yaroqli, oʻttiz yoshdan ellik yoshgacha boʻlgan erkaklarning soni

³⁶ 2750 ta chiqdi. ³⁷ Qohot urugʻining Uchrashuv chodirida xizmat qiladiganlari ana shular edi. Muso orqali Egamiz bergan amrga koʻra, Muso bilan Horun ularni sanadi.

³⁸ Gershon avlodi ham urugʻi va xonadoni boʻyicha sanab chiqildi. ³⁹ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga yaroqli oʻttiz yoshdan ellik yoshgacha erkaklarning soni ⁴⁰ 2630 ta chiqdi. ⁴¹ Gershon urugʻining Uchrashuv chodirida xizmat qiladiganlari ana shular edi. Egamizning amriga koʻra, Muso bilan Horun ularni sanadi.

⁴² Marori avlodi ham urugʻi va xonadoni boʻyicha sanab chiqildi. ⁴³ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga yaroqli oʻttiz yoshdan ellik yoshgacha erkaklarning soni ⁴⁴ 3200 ta chiqdi. ⁴⁵ Marori urugʻi ana shular edi. Muso orqali Egamiz bergan amrga koʻra, Muso bilan Horun ularni sanadi.

⁴⁶ Shunday qilib, Muso, Horun va Isroil yoʻlboshchilari Levi qabilasini urugʻi va xonadoni boʻyicha sanab chiqishdi. ⁴⁷ Uchrashuv chodirida xizmat qilishga va chodir ashyolarini koʻtarishga yaroqli, oʻttiz yoshdan ellik yoshgacha boʻlgan erkaklarning ⁴⁸ umumiy soni 8580 ta chiqdi. ⁴⁹ Ular Muso orqali Egamiz bergan amrga koʻra, har bir odamga qiladigan ishlarini va koʻtarib boradigan buyumlarini taqsimlab berishdi. Musoga Egamiz amr etganday, hamma odam roʻyxatga olindi.

^a 4:16 muqaddas qiladigan moy — ...zaytun moyi...ziravorlar...ruhiy marosimlar... (“Chiqish” 30:22-33 ga qarang).

5-BOB

Qarorgohni bulg'aydigan odamlar

¹ Musoga Egamiz aytdi: ²“Isroil xalqiga buyur. Ular hamma moxovlarni, jinsiy a'zosidan ajralma chiqqanlarni, murdalarga tegib harom bo'lganlarni qarorgohdan chiqarib yuborishsin. ³ Erkagini ham, ayolini ham qarorgohdan tashqariga chiqarib yuborishsin. Ularning dastidan qarorgoh harom bo'lmasin. Axir, Men xalqim orasida yashayman.”

⁴ Isroil xalqi Egamizning Musoga bergan amrini ado etib, o'shanaqa odamlarni qarorgohdan chiqarib yubordi.

Tovon to'lash haqida qonun

⁵⁻⁶ Muso orqali Isroil xalqiga Egamiz quyidagi qonunlarni berdi: Egamizga xiyonat qilgan, birodariga firib bergan har qanday erkak yoki ayol aybdor hisoblansin. ⁷ Bunday odam qilgan gunohini tan olsin. Jabr chekkan tomonga keltirgan zarari uchun tovon to'lasin, buning ustiga, tovonning beshdan bir qismini ham qo'shib bersin. ⁸ Bordi–yu, jabr chekkan odam vafot etgan bo'lsa va uning yaqin qarindoshi bo'lmasa, zararni qoplash uchun to'lanadigan tovon Egamizga bag'ishlanib, ruhoniya berilsin. Aybdor tomon tovon bilan birga bir qo'chqorni olib kelsin. Ruhoniy qo'chqorni qurbonlik qilib, aybdor tomonni gunohdan poklasin.

⁹ Isroil xalqi Egamizga atab, ruhoniya olib kelgan har qanday ehson ruhoniyniki hisoblansin. ¹⁰ Ruhoniy qabul qilib olgan hamma ehsonlar ruhoniyning o'ziga tegishli bo'lsin.

Rashk qilgan erlar masalasi

¹¹⁻¹² Muso orqali Isroil xalqiga Egamiz quyidagi qonunlarni berdi: agar birontasining xotini yomon yo'lga kirib, eriga xiyonat qilsa, ¹³ begona erkak bilan yotib o'zini bulg'asa–yu, uni hech kim tutib olmasa, bunga biror guvoh bo'lmagani uchun erining bundan xabari bo'lmasa, ¹⁴ keyinchalik eri xotinidan shubhalana boshlasa, xotini o'zini bulg'amagan taqdirda ham, eri undan shubhalanib, rashk qilsa, ¹⁵ er xotinini ruhoniy huzuriga yetaklab borsin. Xotini uchun to'rt kosa^a arpa unini nazr qilib olib borsin. Arpa uniga zaytun moyi yoki xushbo'y tutatqi qo'shilmasin. Bu nazr ayol aybdor yoki aybdor emasligini bilish uchun keltirilayotgan rashk nazridir.

¹⁶ Ruhoniy ayolni yetaklab, Egamiz huzuriga olib kirsin. ¹⁷ So'ng muqaddas suvni sopol idishga quysin–da, Muqaddas chodirning ichidagi yerdan tuproq olib, suvga qo'shsin. ¹⁸ Ayolni ruhoniy Egamiz huzuriga olib kirgandan so'ng, ayolning sochini yoysin. Uning qo'liga rashk uchun keltiriladigan don nazrini tutqizib qo'ysin. Ruhoniyning o'zi esa qo'lida la'nat keltiradigan achchiq suvni ushlab tursin. ¹⁹ Ruhoniy ayolga qasam ichtirib, unga shunday so'zlarni aytsin: “Agar sen begona erkak bilan yotmagan bo'lsang, bulg'anmagan, eringga xiyonat qilmagan bo'lsang, mana shu la'nat keltiradigan achchiq suv senga hech qanday zarar yetkazmasin. ²⁰ Agar eringga xiyonat qilib, bulg'angan bo'lsang, eringdan boshqa odam bilan yotgan bo'lsang, ²¹ odamlar kimnidir la'natlaganda, Egam sening nomingni la'natga qo'shib aytadigan qilsin. Egam seni bola tug'a olmaydigan qilib qo'ysin^b. ²² O'sha la'nat keltiradigan suv ichingga kirganda, seni bola tug'a olmaydigan qilib qo'ysin.”

Shunda ayol: “Omin, omin”, deb aytsin.

²³ So'ng ruhoniy la'nat so'zlarini qog'ozga yozib, uni achchiq suvda yuvsin. ²⁴ Toki ayol o'sha suvni ichganda, la'nat uning tanasiga kirib azob bersin. ²⁵ Ruhoniy ayolning qo'lidan rashk uchun keltirilgan don nazrini olib, bu nazrni Egamizga bag'ishlaganini ko'rsatish uchun yuqoriga ko'tarsin, so'ng qurbongohga olib borsin. ²⁶ Don nazrining bir hovuchini qurbongoh ustida kuydursin. Bunday qshilish, unning hammasi Xudoga tegishli ekannini bildiradi. Keyin ayolga achchiq suvdan ichirsin. ²⁷ Agar ayol eriga xiyonat qilib bulg'angan bo'lsa, la'nat keltiruvchi achchiq suv uning ichiga kirgach, qattiq azob beradi. Ayol bola tug'a olmaydigan bo'lib qoladi. O'sha ayol o'z xalqi orasida la'nati bo'ladi. ²⁸ Agar ayol bulg'anmagan, pok bo'lsa, hech qanday zarar ko'rmaydi, bundan keyin ham farzand ko'rishga qodir bo'ladi.

²⁹ Rashk haqidagi qonun mana shundan iboratdir. Xotin eriga vafo qilmay, yomon yo'lga kirib bulg'anganda ³⁰ yoki eri xotinini rashk qilib, undan shubhalana boshlaganda, er xotinini Egamizning huzuriga boshlab kelsin. Ruhoniy esa shu qonunga binoan ish tutsin. ³¹ O'shanda er gunohdan forig' bo'ladi, ayol esa qilgan gunohi uchun jazosini tortadi.

^a 5:15 to'rt kosa — ibroniycha matnda *efaning o'ndan bir qismi*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi.

^b 5:21 ...*seni bola tug'a olmaydigan qilib qo'ysin* — Ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — *sonlaringni quritsin, qorningni shishirsin*. Ko'p olimlarning sharhlashicha, bu ibroniycha iboraning ma'nosi — bolang tushib qolsin yoki bolang o'lik tug'ilsin, degani (shu bobning 22, 27–oyatlarida ham bor).

6-BOB

Nazr qilinganlar uchun qoida

¹⁻² Muso orqali Isroil xalqiga Egamiz quyidagi qonunlarni berdi: agar erkak yoki ayol ont ichib, o'zini Egamizga nazr qilib^a bag'ishlashga qaror qilgan bo'lsa, ³ u sharob va o'tkir ichimliklardan o'zini tiysin. Uzum sirkasini ham, boshqa o'tkir ichimliklarni ham iste'mol qilmasin. Uzumdan tayyorlangan biror ichimlikni zinhor ichmasin. Mayizni va uzumni hech og'ziga olmasin. ⁴ U o'zini nazr qilgan davr mobaynida uzumdan tayyorlangan biror narsani iste'mol qilmasin, hatto uzumning doni va po'stlog'ini ham og'ziga olmasin. ⁵ Ont ichib, belgilagan davr mobaynida sochiga ham, soqoliga ham ustara tegmasin. U Egamizga bag'ishlanganligi uchun, nazr qilingan kunlari tugagunga qadar sochlarini o'stirib yursin. ⁶⁻⁷ Soch o'sha odamning Egamizga bag'ishlanganligi belgisidir. Shuning uchun o'sha odam Egamizga nazr qilingan kunlari davomida murdaga yaqinlashmasin. Otasi, onasi, aka-ukasi yoki opa-singillaridan birortasi vafot etib qolganda ham, u murda yoniga borib o'zini bulg'amasin. ⁸ Nazr qilingan kunlari davomida u Egamizga bag'ishlangandir. ⁹ Bordi-yu, uning oldida kimdir to'satdan vafot etib qolsa, nazr qilingan odamning boshi harom bo'lgan hisoblanadi. Shuning uchun nazr qilingan odam yetti kundan keyin sochini oldirsin. Shunda u yana pok bo'ladi.

¹⁰ Sakkizinchi kuni esa Uchrashuv chodiri kiraverishiga ikkita kaptar yoki ikkita musicha bolasini olib kelib ruhoniya bersin. ¹¹ Ruhoniy bu qushlardan bittasini gunoh qurbonligi qiladi, ikkinchisini esa kuydiriladigan qurbonlik qiladi. Shunday qilib, murda tufayli harom bo'lgan o'sha odamni gunohidan poklaydi. Nazr qilingan odam o'sha kuniyoq o'zini qaytadan Egamizga bag'ishlashi kerak.

¹² U bulg'anganligi uchun oldingi kunlar hisobga kirmaydi. U Egamizga bag'ishlangan nazr kunlarini boshqatdan boshlashi lozim. Buning uchun u bir yoshli qo'chqor qo'zini ayb qurbonligi qilsin.

¹³ Nazr qilinganlar uchun qonun quyidagichadir: nazr qilingan odam Egamizga bag'ishlagan kunlari tugaganda, Uchrashuv chodiri kiraverishiga kelsin. ¹⁴ U Egamizga atab quyidagi qurbonligu nazrlarni keltirsin: kuydiriladigan qurbonlik uchun bir yoshli nuqsonsiz qo'chqor qo'zini, gunoh qurbonligi uchun bir yoshli nuqsonsiz sovliq qo'zini, tinchlik qurbonligi uchun nuqsonsiz qo'chqorni, ¹⁵ ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazrini, bir savat xamirturushsiz nonlarni — zaytun moyi aralashtirilgan sifatli undan tayyorlangan nonlar va zaytun moyi surtilgan chalpaklarni. ¹⁶ Ruhoniy bularning hammasini Egamizga taqdim qilib, gunoh qurbonligi va kuydiriladigan qurbonlik qilsin. ¹⁷ So'ng qo'chqorni don va sharob nazri bilan birga Egamizga tinchlik qurbonligi qilsin. Shuningdek, savatdagi xamirturushsiz nonlarni ham keltirsin. ¹⁸ Nazr qilgan odam Uchrashuv chodiriga kiraverishda nazr qilingan sochini oldirsin. Keyin sochlarini yig'ishtirib olib, tinchlik qurbonligi kuydirilayotgan olovga tashlasin. ¹⁹ U sochini oldirib bo'lgandan so'ng, ruhoniy qo'chqorning pishirilgan yelkasini, savatdan bir dona xamirturushsiz nonni, bitta chalpakni olib, nazr qilingan odamning qo'liga tutqizsin. ²⁰ Keyin ruhoniy o'sha narsalarni Egamizga bag'ishlaganini ko'rsatib, yuqoriga ko'tarsin. Bu narsalar ruhoniyning muqaddas ulushi bo'ladi. Bular — ruhoniy yuqoriga ko'tarishi uchun beriladigan qo'chqor to'shi va nazr qilingan qo'chqor sonidan tashqari beriladi. Shundan so'ng nazr qilingan odam sharob ichishi mumkin. ²¹ Nazr qilinganlar uchun qonun shundan iboratdir. Agar nazr qilingan odam Egamizga bulardan tashqari yana biron narsani va'da qilgan bo'lsa, bergan va'dasi ustidan chiqsin.

Ruhoniylarning duosi

²² Egamiz Musoga dedi:

²³ — Horun va uning o'g'illari Isroil xalqini duo qilganlarida, shunday deb aytishlari kerak:

²⁴ “Egam senga baraka bersin,

Seni O'z panohida asrasin!

²⁵ Egam senga ochiq yuz bilan boqsin,

Senga iltifot qilsin.

²⁶ Egam nazarini senga solsin,

Senga tinchlik ato etsin!”

²⁷ Horun va uning o'g'illari Isroil xalqini Mening nomim bilan duo qilishsin^b. Shunda Men Isroil xalqiga baraka beraman.

^a 6:1-2 ...o'zini Egamizga nazr qilib... — Ibroniycha matndagi shu bobning 2-21-oyatlarida bu iboraning o'rniga alohida bir so'z ishlatilgan bo'lib, Xudoga xizmat qilish uchun maxsus va'da bergan odamni bildiradi. Ba'zi bir insonlar shunday va'da berib o'zlarini bir muncha vaqt Xudoning xizmatiga bag'ishlar edilar. Ba'zi birovlar esa tug'ilgan paytlaridanoq shu va'da orqali Xudoga bag'ishlanganlar.

^b 6:27 ...Isroil xalqini Mening nomim bilan duo qilishsin — Ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimai — *Mening nomimni Isroil xalqi ustiga qo'yishsin*. Isroil xalqini shu bobning 24-26-oyatlaridagi duolarni aytib duo qilishgan.

7-BOB

Yo'l boshchilarning nazrlari

¹ Muso Muqaddas chodirni o'rnatib bo'lgan kuni^a chodirga moy surtib bag'ishladi. So'ng chodirning barcha ashyolariga, qurbongohga va uning barcha buyumlariga moy surtib chiqib, bag'ishladi.

² Shundan keyin xalqni ro'yxatga olish uchun mas'ul bo'lgan yo'l boshchilar^b — Isroil qabilalarining urug'boshilari o'z nazrlarini keltirishdi. ³ Ularning Egamizga keltirgan nazrlari oltita soyabonli arava va o'n ikkita ho'kizdan iborat edi. Har bir yo'l boshchi bittadan ho'kiz va har ikkita yo'l boshchi bittadan arava olib kelgan edi. Yo'l boshchilar bu nazrlarini Egamizga Muqaddas chodir oldida taqdim qilishdi. ⁴ Shunda Egamiz Musoga aytdi: ⁵ "Ular olib kelgan narsalarni qabul qilib ol. Bu narsalardan Uchrashuv chodirida xizmat qilishda foydalaninglar. Levilar nima ish qilishlariga qarab, bu narsalarni ularga taqsimlab ber."

⁶ Shunday qilib, Muso aravalarni va ho'kizlarni levilarga taqsimlab berdi. ⁷ Gershon urug'ining qiladigan xizmatiga yarasha ikkita arava va to'rtta ho'kizni berdi. ⁸ Marori urug'ining qiladigan xizmatiga yarasha esa to'rtta arava va sakkizta ho'kizni berdi. Marori va Gershon urug'lari ruhoniylar Horunning o'g'li Itamar nazorati ostida chodirda xizmat qilishardi. ⁹ Qohot urug'iga esa Muso hech narsa bermadi, chunki ular chodirning muqaddas ashyolari uchun mas'ul edilar va bu ashyolarni yelkada ko'tarib borishlari lozim edi.

¹⁰ Muso qurbongohga moy surtib muqaddas qilayotganda, Isroil yo'l boshchilari qurbongohning bag'ishlanishiga ham o'z nazrlarini olib kelishdi. Ular nazrlarini qurbongoh oldiga qo'yishdi. ¹¹ Egamiz Musoga shunday degan edi: "Yo'l boshchilar qurbongohni bag'ishlash marosimiga olib kelgan bu nazrlarni har kuni bittadan taqdim qilishsin."

¹² Birinchi kuni Yahudo qabilasidan Ominadovning o'g'li Naxsho'n nazrlarini taqdim qildi.

¹³ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa^c. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ¹⁴ Tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol^d keladigan bitta oltin piyola. ¹⁵ U bitta buqa, bitta qo'chqor, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ¹⁶ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ¹⁷ ikkita ho'kiz, beshta qo'chqor, beshta taka, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Ominadov o'g'li Naxsho'nning nazrlari ana shulardan iborat edi.

¹⁸ Ikkinchi kuni Issaxor qabilasining yo'l boshchisi Zuvor o'g'li Natanil nazrlarini taqdim qildi.

¹⁹ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ²⁰ Tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyola. ²¹ U bitta buqa, bitta qo'chqor, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ²² bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ²³ ikkita ho'kiz, beshta qo'chqor, beshta taka, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Zuvor o'g'li Natanilning nazrlari ana shulardan iborat edi.

²⁴ Uchinchi kuni Zabulun qabilasining yo'l boshchisi Xalon o'g'li Eliyob nazrlarini taqdim qildi.

²⁵ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ²⁶ Tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyola. ²⁷ U bitta buqa, bitta qo'chqor, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ²⁸ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ²⁹ ikkita ho'kiz, beshta qo'chqor, beshta taka, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Xalon o'g'li Eliyobning nazrlari ana shulardan iborat edi.

³⁰ To'rtinchi kuni Ruben qabilasining yo'l boshchisi Shaduvor o'g'li Elizur nazrlarini taqdim qildi.

³¹ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun

^a 7:1 Muso Muqaddas chodirni o'rnatib bo'lgan kuni... — "Chiqish" 40:17 ga qarang.

^b 7:2 ...xalqni ro'yxatga olish uchun mas'ul bo'lgan yo'l boshchilar... — 1:1-19 ga qarang.

^c 7:13 ...og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa — Ibroniycha matnda og'irligi 130 shaqal bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 70 shaqal bo'lgan bitta kumush kosa. Lagan va kosa Muqaddas chodirda ishlatiladigan standart shaqalga ko'ra o'lchangan (shu bobning 19, 25, 31, 37, 43, 49, 55, 61, 67, 73, 79—oyatlarida ham bor). Kumush laganning og'irligi taxminan 1,5 kiloga, kumush kosaning og'irligi taxminan 0,8 kiloga to'g'ri keladi.

^d 7:14 25 misqol — ibroniycha matnda 10 shaqal, taxminan 110 grammga to'g'ri keladi (shu bobning 20, 26, 32, 38, 44, 50, 56, 62, 68, 74, 80—oyatlarida ham bor).

moyi aralashtirilgan edi. ³² Tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyola. ³³ U bitta buqa, bitta qo'chqor, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ³⁴ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ³⁵ ikkita ho'kiz, beshta qo'chqor, beshta taka, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Shadvovor o'g'li Elizurning nazrlari ana shulardan iborat edi.

³⁶ Beshinchi kuni Shimo'n qabilasining yo'l boshchisi Zurishaday o'g'li Shalumiyo'l nazrlarini taqdim qildi.

³⁷ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ³⁸ Tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyola. ³⁹ U bitta buqa, bitta qo'chqor, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁴⁰ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁴¹ ikkita ho'kiz, beshta qo'chqor, beshta taka, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Zurishaday o'g'li Shalumiyo'lning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁴² Oltinchi kuni Gad qabilasining yo'l boshchisi Duvel o'g'li Eliasaf nazrlarini taqdim qildi.

⁴³ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁴⁴ Tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyola. ⁴⁵ U bitta buqa, bitta qo'chqor, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁴⁶ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁴⁷ ikkita ho'kiz, beshta qo'chqor, beshta taka, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Duvel o'g'li Eliasafning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁴⁸ Yettinchi kuni Efrayim qabilasining yo'l boshchisi Omihud o'g'li Elishama nazrlarini taqdim qildi.

⁴⁹ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁵⁰ Tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyola. ⁵¹ U bitta buqa, bitta qo'chqor, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁵² bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁵³ ikkita ho'kiz, beshta qo'chqor, beshta taka, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Omihud o'g'li Elishamaning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁵⁴ Sakkizinchi kuni Manashe qabilasining yo'l boshchisi Padozur o'g'li Gamaliel nazrlarini taqdim qildi.

⁵⁵ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁵⁶ Tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyola. ⁵⁷ U bitta buqa, bitta qo'chqor, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁵⁸ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁵⁹ ikkita ho'kiz, beshta qo'chqor, beshta taka, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Padozur o'g'li Gamalielning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁶⁰ To'qqizinchi kuni Benyamin qabilasining yo'l boshchisi Gido'nax o'g'li Avidon nazrlarini taqdim qildi.

⁶¹ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁶² Tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyola. ⁶³ U bitta buqa, bitta qo'chqor, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁶⁴ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁶⁵ ikkita ho'kiz, beshta qo'chqor, beshta taka, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Gido'nax o'g'li Avidonning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁶⁶ O'ninchi kuni Dan qabilasining yo'l boshchisi Omishadayning o'g'li Oxazar nazrlarini taqdim qildi.

⁶⁷ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁶⁸ Tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyola. ⁶⁹ U bitta buqa, bitta qo'chqor, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁷⁰ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁷¹ ikkita ho'kiz, beshta qo'chqor, beshta taka, beshta bir yoshli

qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Omishaday o'g'li Oxazarning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁷² O'n birinchi kuni Osher qabilasining yo'l boshchisi Oxron o'g'li Paxiyol nazrlarini taqdim qildi.

⁷³ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁷⁴ Tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyola. ⁷⁵ U bitta buqa, bitta qo'chqor, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁷⁶ bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁷⁷ ikkita ho'kiz, beshta qo'chqor, beshta taka, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Oxron o'g'li Paxiyolning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁷⁸ O'n ikkinchi kuni Naftali qabilasining yo'l boshchisi Enan o'g'li Oxir nazrlarini taqdim qildi.

⁷⁹ U quyidagi nazrlarni berdi: og'irligi 330 misqol bo'lgan bitta kumush lagan, og'irligi 180 misqol bo'lgan bitta kumush kosa. Ikkalasi ham don nazri uchun sifatli un bilan to'ldirilib, unga zaytun moyi aralashtirilgan edi. ⁸⁰ Tutatqi to'ldirilgan, og'irligi 25 misqol keladigan bitta oltin piyola. ⁸¹ U bitta buqa, bitta qo'chqor, bitta bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qildi, ⁸² bitta takani gunoh qurbonligi qildi, ⁸³ ikkita ho'kiz, beshta qo'chqor, beshta taka, beshta bir yoshli qo'chqor qo'zini tinchlik qurbonligi qildi. Enan o'g'li Oxirning nazrlari ana shulardan iborat edi.

⁸⁴ Shunday qilib, Muso qurbongohga moy surtib muqaddas qilayotganda, Isroil yo'l boshchilari qurbongohning bag'ishlanishiga olib kelgan nazrlarning jami quyidagicha edi: o'n ikkita kumush lagan, o'n ikkita kumush kosa, o'n ikkita oltin piyola. ⁸⁵ Har bir kumush laganning og'irligi 330 misqol, har bir kumush kosa 180 misqol edi^a. Hammasi bo'lib taqdim qilingan kumush buyumlarning og'irligi ikki pudga yaqin edi^b. ⁸⁶ Tutatqi to'ldirilgan har bir oltin piyolaning og'irligi 25 misqol edi^c. Bu o'n ikki oltin buyumning umumiy og'irligi 300 misqol^d chiqdi. ⁸⁷ O'n ikkita buqa, o'n ikkita qo'chqor, o'n ikkita bir yoshli qo'chqor qo'zi kuydiriladigan qurbonlik qilindi, qurbonlikka qo'shib qilinadigan don nazri ham keltirildi. O'n ikkita taka gunoh qurbonligi qilindi. ⁸⁸ Yigirma to'rtta ho'kiz, oltmishta qo'chqor, oltmishta taka, oltmishta bir yoshli qo'chqor qo'zi tinchlik qurbonligi qilindi. Muso qurbongohga moy surtib muqaddas qilgandan keyin, qurbongohning bag'ishlanishiga ana shu nazrlar taqdim qilingan edi.

⁸⁹ Muso Egamiz bilan gaplashish uchun Uchrashuv chodiriga kirganda, Egamizning ovozi eshitildi. Ovoz ahd sandig'ining^e qopqog'i ustidagi ikkita karub orasidan kelayotgan edi.

8-BOB

Horun moychiroqlarni o'rnatadi

¹ Egamiz yana Musoga dedi: ² "Horunga ayt, u yettala moychiroqni chiroqpoyaga o'rnatganda, moychiroqlarning nuri chiroqpoyaning old tomonini yoritadigan qilib o'rnatsin."

³ Horun Muso orqali Egamiz amr berganday qildi: yettala moychiroqni chiroqpoyaning old tomonini yoritadigan qilib o'rnatdi. ⁴ Chiroqpoya Egamiz Musoga ko'rsatgan namuna bo'yicha^f, tagligidan tortib gullarigacha zarb qilingan oltindan yasalgan edi.

Levilar poklanib Xudoga bag'ishlanadi

⁵ Egamiz Musoga yana aytdi: ⁶ "Isroil xalqi orasidan levilarni ajratib olib, quyidagi yo'l bilan ularni pokla^g: ⁷ levilarga gunohdan poklaydigan suvni sep. Ular ustara bilan butun badanlarini qirib tozalashsin, kiyimlarini yuvishsin. Shundan so'ng ular pok bo'lishadi. ⁸ So'ngra ular buqani va buqaga qo'shib nazr qilinadigan zaytun moyi aralashtirilgan sifatli unni olib kelishsin. Bundan tashqari, boshqa bir buqani gunoh qurbonligi qilish

^a 7:85 ...330 misqol...180 misqol... — Ibroniycha matnda 130 shaqal...70 shaqal. Kumush laganning og'irligi taxminan 1,5 kiloga, kumush kosaning og'irligi taxminan 0,8 kiloga to'g'ri keladi.

^b 7:85 ...og'irligi ikki pudga yaqin edi — Ibroniycha matnda Muqaddas chodirda ishlatiladigan standart shaqalga ko'ra, og'irligi 2400 shaqal edi. Kumush lagan va kosalarning umumiy og'irligi taxminan 27 kilo edi.

^c 7:86 ...og'irligi 25 misqol edi — Ibroniycha matnda Muqaddas chodirda ishlatiladigan standart shaqalga ko'ra, og'irligi 10 shaqal edi. Oltin piyolaning og'irligi taxminan 110 grammga to'g'ri keladi.

^d 7:86 300 misqol — ibroniycha matnda 120 shaqal, taxminan 1,4 kiloga to'g'ri keladi.

^e 7:89 ahd sandig'i — ibroniycha matnda guvohlik sandig'i. 4:5 izohiga qarang.

^f 8:4 ...Egamiz Musoga ko'rsatgan namuna bo'yicha... — "Chiqish" 25:31-40 ga qarang.

^g 8:6 ...ularni pokla... — Ruhiiy xizmatni lozim darajada bajarishga to'sqinlik qiladigan nopoklikdan tozalanish marosimi.

uchun olib kelishsin. ⁹ So'ng butun jamoani to'pla, levilarni Uchrashuv chodiri oldiga olib kel. ¹⁰ Levilarni Egangiz — Mening huzurimga olib kelganingda, Isroil xalqi levilarga qo'llarini qo'ysin. ¹¹ Horun levilarni Isroil xalqidan maxsus nazr sifatida Men, Egangizga, bag'ishlasin, toki levilar Menga xizmat qilishsin. ¹² Levilar qo'llarini buqalarning boshiga qo'yishsin. Horun bir buqani gunoh qurbonligi, ikkinchi buqani esa kuydiriladigan qurbonlik qilib, levilarni gunohlardan poklasin. ¹³ Keyin levilarni Horun va uning o'g'illari ro'parasiga turg'izib qo'y. Levilarni maxsus nazr sifatida Men, Egangizga, bag'ishla.

¹⁴ Shunday qilib, levilarni Isroil xalqi orasidan ajratib ol. Levilar Meniki bo'ladi. ¹⁵ Levilarni poklab, maxsus nazr sifatida Menga bag'ishlaganingdan so'ng, ular xizmat qilish uchun Uchrashuv chodiriga kira oladilar. ¹⁶ Men levilarni Isroil xalqi orasidan O'zim uchun olganman. Ularni O'zim uchun, Isroil ayollaridan tug'ilgan barcha to'ng'ich o'g'illari o'rniga olganman. ¹⁷ Chunki Isroil xalqining hamma to'ng'ichlari — odamning to'ng'ich o'g'lidan tortib mollarning birinchi erkak bolasigacha Menikidir. Misrda hamma to'ng'ichlarni nobud qilgan kunim Men Isroil xalqining to'ng'ich o'g'illarini O'zim uchun ajratib olganman. ¹⁸ Isroil xalqi orasidagi hamma to'ng'ich o'g'illar o'rniga esa levilarni olganman. ¹⁹ Levilarni Isroil xalqi orasidan ajratib olib, Horun va uning o'g'illari ixtiyoriga topshirganman. Levilar Isroil xalqi nomidan Uchrashuv chodirida xizmat qilib, ularni chodirga yaqin kelib qolishidan yuz beradigan kulfatdan himoya qiladi^a.”

²⁰ Muso, Horun va butun Isroil jamoasi levilarni Egamizga bag'ishladilar. Xullas, Egamizning levilar haqida Musoga bergan amrlarini bajardilar. ²¹ Levilar poklanishdi, kiyimlarini yuvishdi. Horun ularni maxsus nazr sifatida Egamizga bag'ishlab, poklash marosimini o'tkazdi. ²² Shundan keyin levilar Horun va uning o'g'illari nazorati ostida Uchrashuv chodirida xizmat ado etish uchun u yerga kirdilar. Shunday qilib, Egamiz levilar haqida Musoga qanday amr etgan bo'lsa, Isroil xalqi uning amrlarini ado etdi.

²³ Egamiz yana Musoga aytdi: ²⁴ “Levilar quyidagi qoidaga rioya qilishsin: yigirma besh va undan yuqori yoshdagi levilar Uchrashuv chodiridagi xizmatini boshlashsin. ²⁵ Ellik yoshda esa xizmatidan bo'shab, boshqa xizmat qilishmasin. ²⁶ Xizmatidan bo'shagan levilar Uchrashuv chodirida xizmat qilayotgan birodarlariga yordam berishlari mumkin. Lekin biror ish uchun mas'uliyatni o'z bo'yinlariga olishmasin. Levilarning majburiyatlarini shu yo'l bilan aniqlab ber.”

9-BOB

Ikkinchi Fisih bayrami

¹ Isroil xalqi Misrdan chiqqandan keyin ikkinchi yilning birinchi oyida^b Egamiz Sinay sahrosida Musoga dedi: ² “Isroil xalqiga ayt, ular Fisih bayramini belgilangan vaqtda, ³ shu oyning o'n to'rtinchi kuni oqshomda nishonlashsin. Bayramning hamma qonun-qoidalariga rioya qilishsin.”

⁴ Shunday qilib, Muso Isroil xalqiga: “Fisih bayramini nishonlanglar”, deb buyruq berdi. ⁵ Isroil xalqi birinchi oyning o'n to'rtinchi kuni oqshomda Sinay sahrosida Fisih bayramini nishonladi. Ular hamma narsani Egamizning Musoga bergan amri bo'yicha qilishdi. ⁶ Biroq odam murdasiga tegib harom bo'lganlar o'sha kuni Fisih bayramida ishtirok etisha olmadi. Ular o'sha kuniyoq Muso bilan Horunning huzuriga kelib shunday deyishdi:

⁷ — Biz murdaga tekkanimiz uchun harommiz. Lekin nima uchun biz chetda qolishimiz kerak? Biz ham, Isroil xalqi qatori, belgilangan vaqtda Egamizga qurbonlik keltirmoqchimiz!

⁸ Muso ularga:

— Kutib turinglar—chi, Egamiz sizlar to'g'ringizda qanday amr berar ekan, eshitay, — deb javob berdi.

⁹ Musoga Egamiz shunday javob berdi:

¹⁰ — Isroil xalqiga Mening shu gapimni yetkaz: “Birortangiz yoki avlodlaringizdan kimdir murdaga tegib harom bo'lsa yoki safarga ketgan bo'lsa, Egamizga bag'ishlangan Fisih bayramini nishonlayversin. ¹¹ Bunday odamlar bayramni ikkinchi oyning^c o'n to'rtinchi kuni oqshomda nishonlab, qurbonlik^d go'shtini xamirturushsiz non va taxir o'tlar bilan birga yeyishsin. ¹² Ertalabgacha taomdan qoldirishmasin.

Qurbonlikning birorta suyagini sindirishmasin. Fisih bayramini hamma qonunlarga muvofiq nishonlashsin.

¹³ Lekin bironta odam pok bo'lib, safarda bo'lmasa va shunga qaramay, Fisih bayramini nishonlashdan bosh

^a **8:19** ...ularni chodirga yaqin kelib qolishidan yuz beradigan kulfatdan himoya qiladi — 1:53 ga qarang. Bu jumladagi chodir so'zi Muqaddas xona va Eng muqaddas xonaga ishora qiladi.

^b **9:1** ...Misrdan chiqqandan keyin ikkinchi yilning birinchi oyida... — Birinchi oy Abib oyiga qarata aytilgan, ibroniy kalendarining birinchi oyi (Abib oyi Nison oyi deb ham ataladi). Bu oy hozirgi 11 martdan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi. “Sahroda” kitobi ikkinchi yilning ikkinchi oyidan boshlangani uchun (1:1 ga qarang), shu bobning 1-5-oyatlarida ikkinchi Fisih bayramining nishonlanishi bayon etilgan. Bu Fisih bayrami 1-bobdagi xalq ro'yxatga olinishidan bir oy oldin nishonlangan. Birinchi Fisih bayrami Xudo Isroil xalqini Misrdagi qullikdan ozod qilgan kechasi nishonlangan edi (“Chiqish” 12:1-42 ga qarang).

^c **9:11** ikkinchi oy — 1:1 izohiga qarang.

^d **9:11** qurbonlik — qo'zi yoki uloqcha (“Chiqish” 12:3-5 ga qarang).

tortsa, belgilangan vaqtda Egamizga bag'ishlab qurbonlik qilmagani uchun Isroil xalqi orasidan yo'q qilinsin. Shunday qilib, u o'z gunohi uchun jazosini tortadi. ¹⁴Orangizda yashayotgan musofir Egamizga bag'ishlangan Fisih bayramini nishonlamochi bo'lganda, o'sha qonun-qoidalarga rioya qilishi lozim. Hammingiz uchun — sizlar va musofirlar uchun qonun bitta bo'lsin.”

Alangali bulut

¹⁵Muqaddas chodir o'rnatilgan kuni^a chodirni^b bulut qoplab oldi. Oqshomdan ertalabgacha Muqaddas chodir tepasidagi bulutning ko'rinishi alangaga o'xshar edi. ¹⁶Har doim shu ahvol yuz berardi: chodirni kunduzi bulut qoplab olar, tunda esa bulut alangaga o'xshab turardi. ¹⁷Bulut chodir tepasidan ko'tarilgach, Isroil xalqi yo'lga chiqardi. Bulut to'xtagan joyda esa Isroil xalqi chodir tikardi. ¹⁸Isroil xalqi Egamizning amri bilan yo'lga chiqar va Egamizning amri bilan chodir tikardi. Bulut Muqaddas chodir tepasida turgan vaqt mobaynida, ular ham joylaridan siljimas edilar. ¹⁹Bulut chodir tepasida uzoq kunlar turib qolganda ham, Isroil xalqi Egamizning talabiga rioya qilib, yo'lga chiqmasdi. ²⁰Ba'zan esa bulut chodir tepasida ozroq kun turardi. Bunday paytda ham Isroil xalqi Egamizning amriga muvofiq to'xtardi, Uning amri bilan yo'lga chiqardi. ²¹Ayrim vaqtlarda esa bulut chodir tepasida bor-yo'g'i bir kechagina turib, ertalab ko'tarilar edi. Shunda Isroil xalqi ham yo'lga chiqardi. Bulut ko'tarilgan payti, kechasi bo'ladimi, kunduzi bo'ladimi, Isroil xalqi ham yo'lga chiqardi. ²²Ba'zan bulut ikki kun, bir oy yoki uzoqroq vaqt mobaynida chodir tepasida turib qolardi. Shunda Isroil xalqi ham qarorgohda qolib, yo'lga chiqmasdi. Bulut ko'tarilgandan so'ng Isroil xalqi yo'lga chiqardi. ²³Ular Egamizning amri bilan to'xtab, Uning amri bilan yo'lga chiqishardi. Muso orqali Egamiz bergan amrlariga muvofiq hamma talablarni bajarishar edi.

10-BOB

Kumush karnaylar

¹Egamiz Musoga aytdi: ²“Sen ikkita kumush karnay yasattir, karnaylar zarb urib yasalgan bo'lsin. Bu karnaylar jamoani yig'ish hamda yo'lga chiqish vaqtini e'lon qilish uchun kerak bo'ladi. ³Karnaylarning ikkalasi chalinganda, butun jamoa sening oldingga — Uchrashuv chodiri kiraverishi oldiga to'plansin. ⁴Karnayning bittasi chalinganda esa, Isroil qabilalarining yo'l boshchilari sening oldingga yig'ilib kelishsin. ⁵Karnay qisqa chalinganda, sharqdagi qarorgohda turgan qabilalar yo'lga chiqishsin. ⁶Ikkinchi marta qisqa chalinganda esa, janubdagi qarorgohda turgan qabilalar yo'lga chiqishsin. Karnayning qisqa sadosi yo'lga chiqish kerakligini bildiradi. ⁷Jamoani yig'ish lozim bo'lganda esa, karnaylar boshqacha sado chiqarib chalinsin. ⁸Karnayni Horunning o'g'illari, ruhoniylar chalishlari lozim. Bu amr sizlar uchun va sizlarning avlodlaringiz uchun doimiy qonun-qoidadir.

⁹Yurtingizga bostirib kelgan dushmanga qarshi jangga o'tlanayotganingizda, xatardan darak berib karnaylarni chalinglar. Shunda Men, Egangiz Xudo, sizlarga yordam berib, sizlarni dushmanlaringiz qo'lidan xalos qilaman. ¹⁰Shuningdek, xursandchilik kunlaringizda — belgilangan bayramlaringizda va oy boshida qurbonliklar kuydirganingizda hamda tinchlik qurbonliklarini keltirganingizda karnaylarni chalinglar. Shunda Men, Egangiz Xudo, sizlarga yordam beraman. Zotan, Men Egangiz Xudoman.”

Isroil xalqi Sinaydan ketadi

¹¹Isroil xalqi Misrdan chiqqandan keyin ikkinchi yilning ikkinchi oyi^d yigirmanchi kunida bulut Muqaddas ahd chodiri^e tepasidan ko'tarildi. ¹²Shundan so'ng Isroil xalqi Sinay sahrosidan safarga chiqdi^f. Nihoyat, bulut Poron sahrosida^g to'xtadi. ¹³Ular birinchi marta Egamizning Muso orqali bergan amriga ko'ra yo'lga chiqqan edilar. ¹⁴Birinchi bo'lib, Ominadov o'g'li Naxsho'n boshchiligida Yahudo qarorgohida turgan qabilalar o'z bayrog'i ostida guruh-guruh bo'lib yo'lga chiqishdi. ¹⁵Issaxor qabilasiga Zuvor o'g'li Natanil boshchilik qilar edi. ¹⁶Zabulun qabilasiga Xalon o'g'li Eliyob boshchilik qilar edi.

¹⁷Shundan keyin Muqaddas chodir yig'ishtirib olindi. Gershon va Marori urug'lari chodirni ko'tarib, yo'lga

^a 9:15 *Muqaddas chodir o'rnatilgan kuni...* — “Chiqish” 40:17-18 ga ko'ra, bu hodisa Isroil xalqi sahroda turgan paytda, anig'i, ikkinchi yilning birinchi oyida, o'ynig birinchi kuni sodir bo'lgan edi.

^b 9:15 *chodir* — ibroniycha matnda *chodir* — *guvohlik chodiri*. 1:50 izohiga qarang.

^c 10:6 *Karnayning qisqa sadosi yo'lga chiqish kerakligini bildiradi* — G'arb va shimoldagi qarorgohlarda turgan qabilalar sharq va janubdagi qabilalar singari karnayning qisqa sadosini eshitgach, yo'lga chiqishlari kerak edi.

^d 10:11 *ikkinchi oy* — 1:1 izohiga qarang.

^e 10:11 *ahd chodiri* — ibroniycha matnda *guvohlik chodiri*. 1:50 izohiga qarang.

^f 10:12 *...Isroil xalqi Sinay sahrosidan safarga chiqdi* — Isroil xalqi Sinay tog'ida o'n bir oy davomida turgan edi (shu bobning 11-oyati va “Chiqish” 19:1-2 ga qarang).

^g 10:12 *Poron sahrosi* — Sinay sahrosining shimoliy qismiga ishora qilingan bo'lishi mumkin.

chiqishdi. ¹⁸ Keyin Shaduvor o'g'li Elizur boshchiligida Ruben qarorgohida turgan qabilalar o'z bayrog'i ostida guruh–guruh bo'lib yo'lga chiqishdi. ¹⁹ Shimo'n qabilasiga Zurishaday o'g'li Shalumiyl boshchilik qilardi. ²⁰ Gad qabilasiga Duvel o'g'li Eliasaf boshchilik qilardi. ²¹ Keyin chodirning muqaddas ashyolarini ko'targan Qohot urug'i yo'lga chiqdi. Ular qarorgoh quriladigan joyga yetib borgunlaricha, Muqaddas chodir o'rnatib bo'linishi kerak edi. ²² Keyin Omihud o'g'li Elishama boshchiligida Efrayim qarorgohida turgan qabilalar o'z bayrog'i ostida guruh–guruh bo'lib yo'lga chiqishdi. ²³ Manashe qabilasiga Padozur o'g'li Gamaliel boshchilik qilardi. ²⁴ Benyamin qabilasiga Gido'nax o'g'li Avidon boshchilik qilardi.

²⁵ Eng oxirida Omishaday o'g'li Oxazar boshchiligida Dan qarorgohidagi qabilalar o'z bayrog'i ostida guruh–guruh bo'lib yo'lga chiqishdi. Ular Isroil qarorgohlarining qorovullar bo'linmasini tashkil qilishgan edi. ²⁶ Osher qabilasiga Oxron o'g'li Paxiyol boshchilik qilardi. ²⁷ Naftali qabilasiga Enan o'g'li Oxir boshchilik qilardi. ²⁸ Isroil xalqi doim shu tartibda guruh–guruh bo'lib yo'lga chiqar edi.

²⁹ Muso o'zining qaynag'asi, Midiyonlik Yatro^a o'g'li Xo'vovga dedi:

— Egamiz, sizlarga beraman, deb va'da qilgan yurtga biz ketyapmiz, siz ham biz bilan yuring. Egamiz bizga ko'p yaxshiliklarni va'da qilgan, agar biz bilan borsangiz, biz ham sizga yaxshilik qilamiz.

³⁰ — Bormayman, — dedi Xo'vov, — men o'z yurtimga — o'zimning qarindoshlarim oldiga qaytib ketaman.

³¹ — Iltimos, bizni tashlab ketmang! — dedi unga Muso. — Sahroning qaysi joyiga chodir tikish kerakligini siz bilasiz. Siz bizning ko'zimiz bo'lasiz. ³² Agar biz bilan birga borsangiz, Egamiz bizga qilgan hamma yaxshiliklarni siz bilan baham ko'ramiz.

³³ Ular Egamizning muqaddas tog'ini^b tark etganlaridan so'ng, uch kun yo'l yurishdi. Chodir tikadigan joyni topish uchun Egamizning ahd sandig'i doimo oldinda borardi. ³⁴ Ular kunduz kuni yo'l yurganlarida, Egamizning buluti ularning ustida borar edi. ³⁵ Sandiq yo'lga chiqqanda, Muso shunday derdi:

“Qo'zg'al, ey, Egam,
Sening g'animlaring tumtaraqay bo'lsin.
Seni ko'rolmaganlar oldingdan qochib ketsin.”

³⁶ Ahd sandig'i to'xtaganda esa Muso shunday derdi:

“Qayt, ey, Egam,
Ming–minglab Isroil xalqi orasiga!”

11-BOB

Tavera nomli joy

¹ Xalq qiyinchiliklardan ming'irlab nolib, Egamizni qattiq ranjitdi. Egamiz ularning ming'irlab nolishini eshitib, g'oyat g'azablanganidan qarorgohga alanga tushirdi. Alanga avj olib, qarorgohning chetlarini kuydirib yubordi. ² Xalq Musoga faryod qildi. Muso Egamizga iltijo qilgan edi, alanga o'chdi. ³ Egamizning alangasi qarorgohni yondirgani uchun bu joyga Tavera^c, deb nom berildi.

Muso yetmishta oqsoqolni tanlaydi

⁴ Isroil xalqi orasidagi qalang'i–qasang'ilar^d nafsig'a o't tushdi. Isroil xalqi ham ularga qo'shilishib fig'on chekib, zorlana boshladi: “Qani, endi go'sht bo'lsa! ⁵ Biz Misrda tekinga baliq, bodring, qovun, piyoz, porey piyoz, sarimsoq yeyar edik. ⁶ Endi esa sillamiz qurigan, mannadan^e boshqa yeydigan hech narsa yo'q.”

⁷ Manna kashnich urug'iga o'xshardi, uning rangi daraxt yelimi rangiday edi. ⁸ Xalq mannani yerdan yig'ishtirib olar, tegirmonda yanchib yoki havonchada tuyib, so'ng qozonga solib qaynatardi, non ham yopardi. Uning mazasi zaytun moyi qo'shib yopilgan nonga o'xshardi. ⁹ Tunda qarorgohga shabnam tushganda, shabnam bilan birga manna ham yog'ilardi.

¹⁰ Hamma odamlar oila a'zolari bilan birga o'z chodirlariga kiraverishda turib faryod qilishayotgan edi. Buni eshitgan Muso qattiq ranjidi. Egamizning g'azabi ham alanga oldi. ¹¹ Shunda Muso Egamizga dedi: — Nimaga qulingning boshiga shuncha azoblarni solding? Nima uchun mendan marhamatingni darig'

^a 10:29 Yatro — ibroniycha matnda Ruvel, Yatroning yana bir ismi (“Chiqish” 3:1 ga qarang).

^b 10:33 Egamizning muqaddas tog'i — Sinay tog'iga ishora.

^c 11:3 Tavera — bu nom ibroniychadagi yonayotgan so'ziga ohangdosh.

^d 11:4 Isroil xalqi orasidagi qalang'i–qasang'ilar — “Chiqish” 12:38 da tilga olingan begona xalqlar nazarda tutilgan bo'lishi mumkin (yana “Yoshua” 8:35 ga qarang).

^e 11:6 manna — Isroil xalqi Misrdan chiqqandan keyin to Kan'on yurtiga kirgunicha Xudo ularga yetkazib bergan yegulik (“Chiqish” 16:13-16, 31 va “Yoshua” 5:10-12 ga qarang).

tutding? Nima uchun bu xalqning og'irligini menga yuklading? ¹² Shu xalqning hammasini men qornimda ko'tarib yurganmidim?! Ularni men tuqqanmidim?! Nimaga unda Sen menga: "Enaga chaqaloqni ko'tarib yurganday, sen bu xalqni Men ota-bobolaringga va'da qilgan yurtga qo'llaringda ko'tarib bor", deb aytyapsan? ¹³ Ular yig'lab, bizga go'sht ber, deb aytyashyapti! Shuncha xalqqa go'shtni qayerdan topib beraman, axir?! ¹⁴ Bu xalqning og'irligini men bir o'zim ko'tara olmayman. Bunga ortiq chiday olmayman. ¹⁵ Agar menga munosabating shu bo'lsa, hoziroq jonimni olib qo'ya qol. Bordi-yu, Sendan marhamat topgan bo'lsam, mening bunchalik xor bo'lishimga yo'l qo'yma.

¹⁶ Shunda Egamiz Musoga dedi:

— Menga Isroil oqsoqollaridan yetmishtasini yig'ib ber. Ular xalqning orasida yo'l boshchi deb tan olingan obro'li odamlardan bo'lishsin. Ularni Uchrashuv chodiriga olib kelib, o'zingning yoningga turg'izib qo'y.

¹⁷ Men tushib kelib, u yerda sen bilan gaplashaman. So'ng senga bergan Ruhimdan olib, ularga ham beraman. Sen bu xalqning og'irligini yolg'iz o'zing ko'tarmasliging uchun, ular yoningga kirib, og'iringni yengil qilishadi. ¹⁸ Xalqqa esa shu gapni ayt: "Ertangi kunga tayyorlanib poklaninglar^a, go'sht yeysizlar. Sizlar Egamizning qulog'i ostida ming'irlab nolib, qani, endi go'sht bo'lsa, biz Misrda davr surgan ekanmiz, deb faryod qildingizlar. Shuning uchun Egamiz sizlarga go'sht beradi, sizlar go'sht yeysizlar. ¹⁹ Sizlar go'shtni bir-ikki kun emas, besh-o'n kun ham emas, yigirma kun ham emas, ²⁰ balki bir oy davomida — go'sht burnilaringizdan chiqquncha, ko'nglingizga urguncha yeysizlar. Chunki sizlar, Misrdan chiqquncha nima keragi bor edi, deya ming'irlab nolib, orangizdagi Egangizni rad etdingiz."

²¹ Lekin Muso Egamizga aytdi:

— Mening yonimdagi bu xalq 600.000 jondan iborat. Sen esa: "Ularni bir oy davomida go'sht bilan boqaman", deyapsan! ²² Bor mol-qo'yimizni so'ysak ham, dengizdagi hamma baliqlarni yig'ishtirib kelsak ham, ularni to'ydira olarmidik?!

²³ Egamiz shunda Musoga aytdi:

— Nima, Egang — Mening qo'lim kaltamidi?! Mening senga aytgan gaplarim bajo bo'lishi yoki bo'lmasligini endi ko'rasan.

²⁴ Shundan keyin Muso tashqariga chiqib, Egamizning so'zlarini xalqqa yetkazdi. So'ng yetmishta xalq oqsoqolini yig'ib, ularni Muqaddas chodir atrofiga joylashtirdi. ²⁵ Shunda Egamiz bulut ichida tushib kelib, Muso bilan gaplashdi, Musoga bergan O'z ruhidan olib, yetmishta oqsoqolga berdi. Ruh oqsoqollarni qamrab oldi va ular zikr tusha boshladilar. Lekin bunday hol boshqa takrorlanmadi.

²⁶ Yetmishta oqsoqolning ikkitasi Muqaddas chodirga bormay qarorgohda qolgan edi. Birining ismi Eldod, ikkinchisining Midod edi. Biroq Egamizning ruhi ularni ham qamrab oldi, ular ham qarorgohda zikr tusha boshladilar. ²⁷ Bir o'spirin yugurib kelib, Musoga: "Eldod bilan Midod qarorgohda zikr tushishyapti", dedi.

²⁸ Musoning yordamchisi, yoshligidan unga xizmat qilib kelgan^b Nun o'g'li Yoshua dedi:

— Muso hazratlari! Ularni to'xtating!

²⁹ Muso esa unga shunday javob berdi:

— Sen mening manfaatimni ko'zlab, shu gaplarni aytyapsanmi? Menga qolsa, Egamning butun xalqi payg'ambar bo'lsin, Egamiz O'z ruhini ularning hammasiga bersin, deyman!

³⁰ Shundan so'ng Muso bilan Isroil oqsoqollari qarorgohga qaytib kelishdi.

Egamiz bedanalar yuboradi

³¹ Egamiz shamol qo'zg'atdi. Shamol dengizdan^c bedanalarni uchirib kelib, ularni qarorgohga va qarorgoh atrofiga uyub tashladi. Bedanalar qarorgohning aylanasi bo'ylab bir kunlik masofada, ikki tirsak balandlikda uchib yurgan edi^d.

³² Xalq o'sha kuni kunduzi va kechasi, keyingi kuni ham ertadan kechgacha bedana yig'ishtirdi. Eng oz tergan odamniki oltmish savat^e chiqdi. Ular bedanalarni quritish uchun butun qarorgoh atrofiga yoyib tashlashdi. ³³ Lekin odamlar go'shtni endi og'ziga olib, hali yeyishga ham ulgurmagan edilarki, Egamiz xalqqa g'azabini sochib, qaqshatqich o'lat yubordi. ³⁴ Bu yerga Xivrut-Xattavo^f, deb nom berildi, chunki bu yerga nafi buzuvchi odamlar dafn qilingandi.

³⁵ Xalq Xivrut-Xattavodan Xazero'tga qarab yo'lga chiqdi. Ular Xazero'tga yetib borganlaridan keyin qarorgoh qurishdi.

^a 11:18 ...tayyorlanib poklaninglar... — 8:6 izohiga qarang.

^b 11:28 ...yoshligidan unga xizmat qilib kelgan... — yoki uning tanlangan odamlaridan biri bo'lgan.

^c 11:31 dengiz — Aqaba qo'ltig'i nazarda tutilgan bo'lishi mumkin.

^d 11:31 ...ikki tirsak balandlikda uchib yurgan edi — yoki ikki tirsak qalinlikda tushgan edi. Ikki tirsak taxminan bir metr ga to'g'ri keladi.

^e 11:32 oltmish savat — ibroniycha matnda o'n ho'mr, taxminan 1800 litrga to'g'ri keladi.

^f 11:34 Xivrut-Xattavo — ibroniychada ma'nosi nafi buzuvchi odamlarning qabrlari.

12-BOB

Maryam jazolanadi

¹ Muso Habashistonlik^a ayolga uylangani uchun, Maryam va Horun Musoga qarshi gapirdilar. ² Ikkovi: “Egamiz yolg‘iz Muso orqali gapiribdimi?! U biz orqali ham gapirmaganmi?!” deyishdi. Egamiz ularning bu gapini eshitdi. ³ Muso juda kamtar odam edi, yer yuzida kamtarlikda unga teng keladigani yo‘q edi.

⁴ Egamiz birdan Muso, Horun va Maryamga:

— Uchovingiz ham Uchrashuv chodiriga kelinglar! — deb amr berdi.

Shundan so‘ng uchovlari Uchrashuv chodiriga kelishdi. ⁵ Egamiz bulut ustunida tushib, chodirga kiraverishda turdi va Horun bilan Maryamni chaqirdi. Ikkovi oldinga chiqdi. ⁶ Egamiz ularga dedi:

— Mening so‘zlarimni eshitib olinglar. Orangizda payg‘ambar bo‘lganda, Men, Egangiz, O‘zimni ularga vahiyda ayon qilaman, ular bilan tushlarida gaplashaman. ⁷ Lekin qulim Muso bilan boshqacha gaplashaman. Mening butun xalqim orasida ishonchlisi Musodir^b. ⁸ Men u bilan jumboqli bashoratlardan orqali emas, balki yuzma–yuz, ochiq–oydin gaplashaman. Muso Egangiz — Mening sharpamni ko‘radi. Nahotki sizlar Mening qulim Musoga qarshi gapirishdan qo‘rqmadingizlar?!

⁹ Egamiz ulardan qattiq g‘azablanib, uzoqlashdi.

¹⁰ Bulut chodir tepasidan ketishi bilanoq, Maryam moxov kasalligiga chalinib, qorday oppoq bo‘lib qoldi. Horun Maryamga qarab, uning moxov bo‘lib qolganini ko‘rdi–yu, ¹¹ Musoga yolvordi:

— Ey, hazratim, biz ahmoqlik qilib qo‘ydik! O‘tinaman, gunohimizdan o‘ting! ¹² Maryam ona qornidayoq chiry boshlagan o‘lik chaqaloqqa o‘xshab qolmasin!

¹³ Shunda Muso Egamizga iltijo qilib:

— Ey, Xudo, unga shifo ber! — deb yolvordi. ¹⁴ Egamiz esa Musoga shunday javob berdi:

— Agar Maryamning o‘z otasi uning yuziga tupurganda, u yetti kun sharmanda bo‘lib yurmasmidi?! Maryamni qarorgohdan chiqarib yuboringlar, u yetti kundan keyingina qarorgohga qaytib kelishi mumkin.

¹⁵ Shunday qilib, Maryam qarorgohdan haydab chiqarildi. U yetti kun qarorgohdan tashqarida bo‘ldi. U qaytib kelmaguncha xalq yo‘lga chiqmay turdi.

13-BOB

Ayg‘oqchilar

¹ Shundan so‘ng xalq Xazero‘tdan yo‘lga chiqib, Poron sahrosiga^c kelib qarorgoh qurdi. ² Egamiz Musoga dedi: ³ “Men Isroil xalqiga berayotgan Kan‘on yurtiga ayg‘oqchilar yubor. Har bir qabiladan bittadan yo‘lboshchini jo‘nat.”

⁴ Muso, Egamizning amriga muvofiq, qabila yo‘lboshchilarini Poron sahrosidan Kan‘on yurtiga jo‘natdi.

⁵ Ularning ismi quyidagichadir:

Ruben qabilasidan — Zakkur o‘g‘li Shammuva.

⁶ Shimo‘n qabilasidan — Xori o‘g‘li Shofot.

⁷ Yahudo qabilasidan — Yafunax o‘g‘li Xolib.

⁸ Issaxor qabilasidan — Yusuf o‘g‘li Yixal.

⁹ Efrayim qabilasidan — Nun o‘g‘li Xo‘sheya^d.

¹⁰ Benyamin qabilasidan — Rofu o‘g‘li Palti.

¹¹ Zabulun qabilasidan — So‘di o‘g‘li Gaddiel.

¹² Yusuf qabilasidan, ya‘ni Manashe qabilasidan — Susix o‘g‘li Gaddi.

¹³ Dan qabilasidan — Gamali o‘g‘li Omiyol.

¹⁴ Osher qabilasidan — Mikoyil o‘g‘li Satur.

¹⁵ Naftali qabilasidan — Vofsi o‘g‘li Naxbi.

¹⁶ Gad qabilasidan — Moxi o‘g‘li Guval.

¹⁷ Muso Kan‘on yurtiga ayg‘oqchilikka yuborgan odamlarning ismi ana shulardir. Muso Nun o‘g‘li

^a 12:1 *Habashistonlik* — ibroniycha matnda *Kushlik*. Kush degan joy Misrning janubida bo‘lib, hozirgi Sudan va Efiopiya mamlakatlarining bir qismini o‘z ichiga olgan edi.

^b 12:7 *Mening butun xalqim orasida ishonchlisi Musodir* — yoki *Xalqimni boshqarish uchun ishonib topshirgan odamim Musodir*.

^c 13:1 *Poron sahrosi* — 10:12 izohiga qarang.

^d 13:9 *Xo‘sheya* — shu bobning 17–oyatiga qarang.

Xo'sheyaning ismini o'zgartirib, uni Yoshua, deb atadi^a.

¹⁸ Muso ularni Kan'on yurtiga ayg'oqchilikka yuborar ekan, shunday dedi: "Shimolga qarab yuringlar, Nagav cho'lini^b aylanib chiqqaningizdan keyin, cho'ldan shimolda joylashgan qirli yerlarni ham ko'rib chiqinglar. ¹⁹ U yerlar qanday joy, u yerda yashayotgan xalq kuchlimi yoki zaifmi, ko'pmi yoki ozmi, ²⁰ yurti yaxshimi yoki yomonmi, shaharlari devor bilan o'ralganmi yoki yo'qmi, ²¹ yerlari unumdormi yoki kamhosilmi, daraxtlari bormi yoki yo'qmi, bilib kelinglar. O'sha yurtning mevalaridan olib kelishning ilojini qilinglar." Uzum mavsumi endi boshlangan edi.

²² Shunday qilib, ayg'oqchilar shimolga qarab ketishdi. Zin cho'lidan boshlab, Levo-Xomat^c yaqinidagi Rexob shahrigacha bo'lgan hamma joylarni ko'zdan kechirib chiqishdi. ²³ Dastavval ular Nagav cho'lini kesib o'tib, Xevron shahriga^d borishgandi. O'sha yerda Inoqdan kelib chiqqan^e Oximan, Sheshay va Talmay urug'lari yashashardi. Xevron Misrdagi Zo'van shahridan yetti yil oldin qurilgan edi. ²⁴ U yerdan ayg'oqchilar Eshko'l soyiligiga borib, bir bosh uzumni shoxi bilan qirqib olishgandi. Bu bosh uzumni ikki kishi xodaga osib ko'tarib ketgandi. Bundan tashqari, ular anor va anjirlardan ham olishgandi. ²⁵ Ayg'oqchilar soylikdan bir bosh uzum qirqib olganlari uchun o'sha soylikka Eshko'l^f, deb nom berildi.

²⁶ Nihoyat, ular yurtni ko'rib chiqib, qirqinchi kuni qaytishdi. ²⁷ Poron sahrosidagi Kadeshga^g — Muso, Horun va butun Isroil jamoasi oldiga kelishdi. Ularga ko'rgan-bilganlarini aytib, o'sha yurtning mevalarini ko'rsatishdi. ²⁸ Ular Musoga shunday deb aytishdi:

— Siz bizni yuborgan yurtga bordik, u yerda chindan ham sut va asal oqib yotibdi^h. Mana bu mevalar o'sha yerdan. ²⁹ Lekin u yerdagi xalqlar kuchli, shaharlari mustahkam va nihoyatda ulkan ekan. Biz u yerda hatto Inoq avlodiniⁱ ham ko'rdik! ³⁰ Omolek xalqi — Nagav cho'lida, Xet, Yobus va Amor xalqlari — qirlarda, Kan'on xalqi esa O'rta yer dengizi qirg'oqlarida va Iordan daryosi bo'ylarida istiqomat qilishar ekan.

³¹ Xolib Musoning ro'parasida turgan xalqni tinchlantirib:

— Bo'la qolinglar, o'sha yurtga hujum qilib, uni egallab olaylik. O'sha yurtni bosib olishga albatta kuchimiz yetadi, — dedi.

³² Lekin Xolib bilan birga borganlar:

— U xalqqa bas kela olarmidik?! Ular bizdan kuchliroq-ku! — deyishdi.

³³ Shunday qilib, ular o'zlari ko'rib kelgan yurt to'g'risida Isroil xalqi orasida bo'lmag'ur mish-mishlar tarqata boshlashdi: "Biz ko'rib kelgan yurt u yerda yashashga boradiganlarni yutib yuborar ekan. O'sha yurtdagi hamma odamlar dev qomat ekan. ³⁴ Biz u yerda hatto ulkan pahlavonlar^j urug'idan bo'lgan Inoq avlodini ko'rdik. Ularning oldida o'zimizni xuddi chigirtkaday his qildik. Ha, ularning nazarida ham biz chigirtkaday edik."

14-BOB

Xalq zorlanadi

¹ Keyin butun jamoa fig'on chekib, tun bo'yi yig'i-sig'i qilib chiqdi. ² Jamiki Isroil xalqi Muso va Horundan ming'irlab nolib, ularga shunday dedi:

— Qaniydi, Misrda o'lib ketganimizda yoki shu sahroda jon berganimizda edi! ³ Agar jangda qirilib ketadigan bo'lsak, nima uchun Egamiz bizni o'sha yurtga olib boryapti? Bizning xotinu bola-chaqalarimiz dushmanga o'lja bo'ladi-ku! Bundan ko'ra Misrga qaytib ketganimiz yaxshiroq emasmi?!

⁴ Shundan so'ng ular o'zaro: "O'zimizga bir yo'l boshchi tanlaymiz-u, Misrga qaytib ketamiz", deb kelishib olishdi. ⁵ Muso bilan Horun esa butun Isroil jamoasi oldida muk tushishdi. ⁶ Yurti ko'rib kelgan

^a 13:17 ...Xo'sheyaning ismini o'zgartirib, uni Yoshua deb atadi — Ibroniychadagi Xo'sheya ismining ma'nosi u qutqaradi, Yoshua ismining ma'nosi esa Egamiz qutqaradi.

^b 13:18 Nagav cho'li — Isroilning janubidagi, O'lik dengizdan janubi-g'arbda joylashgan yerlar.

^c 13:22 Levo-Xomat — yoki Xomat dovoni.

^d 13:23 Xevron shahri — Quddusdan qariyb 32 kilometrcha janubi-g'arbda joylashgan.

^e 13:23 ...Inoqdan kelib chiqqan... — Inoq avlodi Isroil xalqidan avval Falastinda yashagan, ular gavadasi ulkan va kuchli jangchilari bilan mashhur bo'lgan bir xalq edi (shu bobning 34-oyatiga qarang).

^f 13:25 Eshko'l — ibroniychada ma'nosi bir bosh uzum.

^g 13:27 Kadesh — Kadesh-Barna nomi bilan ham tanilgan bo'lib, hozirgi Aqaba qo'ltig'ining shimoliy qirg'og'idan qariyb 145 kilometrcha shimoli-g'arbda joylashgan havza.

^h 13:28 ...sut va asal oqib yotibdi — Nihoyatda hosildor yerni bildiruvchi ibora. Mo'l-ko'l sut, mol uchun ko'm-ko'k yaylovlarning ko'pligini bildiradi. Asal — xurmodan olinadigan quyuq, shirin murabbuga ishora bo'lishi mumkin. Murabbuga mo'lligi yaxshi hosil beradigan yerni bildiradi.

ⁱ 13:29 Inoq avlodi — shu bobning 23-oyatidagi izohga qarang.

^j 13:34 ulkan pahlavonlar — ibroniycha matnda nefilim. Bu so'z haybatli va kuchli odamlarga nisbatan ishlatilgan ("Ibtido" 6:4 va o'sha oyatdagi izohga qarang).

ayg'oqchilarning ikkitasi Nun o'g'li Yoshua va Yafunax o'g'li Xolib qayg'udan kiyimlarini yirtishdi. ⁷ Ikkovi jamiki Isroil jamoasiga deyishdi:

— Biz ko'rib kelgan yurt — juda ham yaxshi joy! ⁸ Agar Egamiz bizdan mamnun bo'lsa, U bizni o'sha yurtga olib kiradi, sut va asal oqib yotgan o'sha yurtni^a bizga beradi. ⁹ Faqat Egamizga qarshi isyon qilmanglar! U yurtning xalqidan qo'rqmanglar! Ular biz uchun oson o'lja bo'lishadi. Ular pushti panohidan ayrilgan, Egamiz esa biz bilan bo'ladi. Ulardan qo'rqmanglar!

¹⁰ Lekin butun jamoa: “Yoshua va Xolibni toshbo'ron qilamiz!” deb po'pisa qildi.

Shunda Egamiz ulug'vorligini Uchrashuv chodirida jamiki Isroil xalqiga zohir qildi.

Muso xalq uchun ibodat qiladi

¹¹ Egamiz Musoga dedi:

— Qachongacha bu xalq Meni xo'rlaydi?! Ularning orasida qancha mo'jiza ko'rsatgan bo'lsam-u, qachongacha Menga ishonmay yuradi?! ¹² Men o'lat yuborib bu xalqni qirib tashlayman. Sendan esa ulardan ham kuchliroq va buyukroq bir xalq yarataman.

¹³ Ammo Muso Egamizga shunday javob qildi:

— Sen bu xalqni O'z qudrating bilan Misrliklar orasidan olib chiqqan eding—ku! Agar xalqingni qirib tashlasang, Misrliklar bu haqda eshitishadi. ¹⁴ Ular bu yurtda istiqomat qilayotgan xalqlarga ham bu haqda xabar berishadi. Ey, Egam, o'sha xalqlar Sen biz bilan ekaningni bilishadi. Sen biz bilan yuzma-yuz ko'rishganingni, Sening buluting doimo bizning tepamizda turganini, Sen bizni kunduzi bulut ustuni ichida, kechasi alanga ustuni ichida yo'lga boshlaganingni ular bilishadi, axir! ¹⁵⁻¹⁶ Bordi—yu, sen xalqingning hammasini birday qirib tashlasang, Sening ulug'vorliging haqida eshitgan xalqlar: “Isroil xalqining Egasi qasam ichib va'da bergan yurtga O'z xalqini olib kira olmagan uchun, ularni sahroda nobud qilib yuboribdi”, — deb aytishmaydimi?! ¹⁷ YO, Rabbiy, iltijo qilaman, O'z matonatingni ko'rsat. Sen O'zing aytgansan^b:

¹⁸ “Men, Egangiz, sabr—toqatliman, sevgim cheksizdir. Fosiqlikni, isyonni kechiraman. Lekin aybdorni aslo jazosiz qoldirmayman. Men ularni jazolab, ularning gunohlari oqibatini bolalariga, nabiralari va chevaralariga olib kelaman.” ¹⁹ O'tinaman, cheksiz sevging tufayli bu xalqning gunohidan o't. Axir, Sen ularni Misrdan chiqqanlaridan beri kechirib kelyapsan.

²⁰ — Iltimosingga muvofiq ularni kechiraman, — dedi Egamiz Musoga. ²¹ — Lekin Men barhayot Xudo bo'lganim haqi, yer yuzini to'ldirgan ulug'vorligim haqi, ont ichib aytamanki, ²²⁻²³ bu odamlarning birortasi Men otalariga va'da qilgan yurtga kirmaydi. Ular Mening buyuk qudratimni, Misrda va sahroda qilgan mo'jizalarimni ko'ra turib Menga quloq solmadilar, Meni qayta-qayta sinadilar. Meni xo'rlagan bu odamlar Kan'on yurtini ko'rmaydilar. ²⁴ Lekin qulim Xolib bundaylardan emas. U Menga sodiq qoldi. Shuning uchun Men uni o'zi ko'rib kelgan o'sha yurtga olib kiraman. Uning nasli yurtni egallaydi. ²⁵ Endi esa Omolek va Kan'on xalqlari yashaydigan vodiylarga bora ko'rmanglar. Ertagayoq orqaga qaytinglar, Qizil dengiz^c tomon yo'l olib, sahroga boringlar.

Egamiz xalqni shikoyat qilgani uchun jazolaydi

²⁶ Egamiz Muso bilan Horunga dedi:

²⁷ — Qachongacha bu qabih jamoa Mendan noliyveradi?! Men Isroil xalqining ming'irlab nolishini eshitdim. ²⁸ Ularga borib Mening shu gapimni ayt: “Barhayot Xudo bo'lganim haqi, ont ichib aytamanki, Men so'rganlaringizning hammasini^d sizlarga beraman. Men, Egangiz, aytdim. ²⁹ Jasadlaringiz mana shu sahroda qoladi. Ro'yxatga kirgan yigirma va undan yuqori yoshdagilar — Mendan ming'irlab noliganlarning hammasi ³⁰ Men ont ichib, sizlarga yashash uchun bermoqchi bo'lgan yurtga kirishmaydi. U yurtga faqat Yafunax o'g'li Xolib bilan Nun o'g'li Yoshua kirishadi. ³¹ Sizlar, bolalarimiz u yerda dushmanga o'lja bo'ladi, deb aytdingiz. Ammo Men bolalaringizni o'sha yerga olib kiraman. Sizlar rad etgan o'sha yurtdan ular bahra olishadi. ³² Sizlarning jasadlaringiz esa mana shu sahroda qolib ketadi. ³³ Bolalaringiz sahroda qirq yil tentirab yuradi. Hammangiz mana shu sahroda nobud bo'lmaguningizcha, bolalaringiz sizning sadoqatsizligingiz uchun azob tortishadi. ³⁴ Sizlar o'sha yurtni qirq kun davomida ko'rib qaytib kelgan edingizlar. Endi gunohingiz uchun qirq yil, har bir kun evaziga bir yildan jazo tortib yurasizlar. Menga qarshi chiqqanlarning holi ne kechishini^e shunda bilasizlar! ³⁵ Menga qarshi yig'ilgan mana shu qabih jamoaning hammasini Men shunday ahvolga solamanki, ular mana shu sahroda qirilib, yo'q bo'lib ketishadi. Buni Men, Egangiz, aytdim.”

³⁶ Muso Kan'on yurtiga ayg'oqchi qilib yuborgan o'nta odam bo'lmag'ur gaplar tarqatib, jamoaning

^a 14:8 sut va asal oqib yotgan o'sha yurt — 13:28 izohiga qarang.

^b 14:17 Sen O'zing aytgansan... — “Chiqish” 34:5-7 ga qarang.

^c 14:25 Qizil dengiz — ibroniycha matnda *yom suf*, ma'nosi *Qamish dengizi*. Bu termin mana shu oyatda hozirgi Aqaba qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli—sharqidagi qo'ltiqqa) ishora qiladi.

^d 14:28 ...so'rganlaringizning hammasini... — Shu bobning 2-oyatiga qarang.

^e 14:34 Menga qarshi chiqqanlarning holi ne kechishini... — yoki Sizlarga qarshi chiqsam holingiz ne kechishini.

Egamizdan ming'irlab nolishiga sababchi bo'lgan edi.³⁷ O'sha yurt haqida noxush xabar olib kelgan bu odamlar o'latga chalinib, Egamizning oldida jon berishdi.³⁸ Ayg'oqchilardan faqat Nun o'g'li Yoshua bilan Yafunax o'g'li Xolib tirik qoldi.

Kan'on yurtini bosib olishga birinchi urinish

³⁹Muso jamiki Isroil xalqiga shu gaplarni aytganda, xalq chuqur qayg'uga botdi.⁴⁰ Ertasiga ular tong saharda turdilar, Kan'ondagi qirlarga tomon jo'nayotib shunday dedilar:

— Qani, ketdik, gunoh qilganimizni anglab yetdik. Mana endi Egamiz bizga va'da qilgan o'sha yurtga kirishga tayyormiz.

⁴¹Lekin Muso:

— Nima uchun Egamizning amriga yana itoatsizlik qilyapsizlar? — dedi. — Bu bilan hech narsaga erisholmaysizlar—ku!⁴² U yerga bormanglar. Egamiz sizlar bilan emas! Dushmanlaringiz oldida mag'lub bo'lasizlar!⁴³ Omolek va Kan'on xalqlari sizlarga qarshilik ko'rsatishadi. Qirilib ketasizlar. Sizlar Egamizdan yuz o'g'irganingiz uchun, U sizlar bilan birga bo'lmaydi.

⁴⁴Biroq Isroil xalqi bilganidan qolmay o'sha yerdagi qirlarga chiqdi. Egamizning ahd sandig'i bilan Muso esa qarorgohda qolishdi.⁴⁵ O'sha qirlarda istiqomat qiladigan Omolek va Kan'on xalqlari pastga tushib, Isroil xalqiga hujum qilishdi, ularni Xo'rmaxgacha^a quvib borishdi.

15-BOB

Qurbonliklarga oid qonunlar

¹⁻²Muso orqali Isroil xalqiga Egamiz quyidagi qonunlarni berdi: Egamiz sizlarga beradigan yurtga o'rnashib olganingizdan keyin mana bu qonunlarga rioya qiling: ³bergan va'dangizga muvofiq, qo'y—echki suruvi yoki podadan qilinadigan qurbonlik, ko'ngildan chiqarib beradigan qurbonlik, xalqning belgilangan bayramida qurbonlik qilay, deb Egamizga yoqimli hid borishi uchun quydiriladigan qurbonlik yoki tinchlik qurbonligi qilib olovda quydirasiz.⁴⁻⁵ Shunda Egamizga atab, qurbonlikka qo'shib don bilan sharob nazri ham qilishingiz lozim.

Qo'zi yoki uloqchani qurbonlik qilganingizda, don nazrini — ikki kosa^b zaytun moyi aralashtirilgan to'rt kosa^c sifatli unni, ikki kosa sharobni nazr qilinglar.

⁶Qo'chqorni qurbonlik qilganingizda, don nazrini — uch kosa^d zaytun moyi aralashtirilgan sakkiz kosa^e sifatli unni va ⁷uch kosa sharobni nazr qilinglar. Bu qurbonlik va nazrlardan Egamizga yoqimli hid boradi.

⁸Buqani Egamizga atab, kuydiriladigan qurbonlik, bergan va'dangizga muvofiq qilinadigan qurbonlik yoki tinchlik qurbonligi qilganingizda, ⁹qurbonlikka qo'shib to'rt kosa^f zaytun moyi aralashtirilgan o'n ikki kosa^g sifatli unni va ¹⁰to'rt kosa sharobni nazr qilinglar. Olovda kuydiriladigan bu qurbonlik va nazrlardan Egamizga yoqimli hid boradi.

¹¹Shunday qilib, buqa, qo'chqor, qo'zi yoki uloqchani qurbonlik qilganingizda, shu nazrlarni qurbonlikka qo'shib keltiringlar. ¹²Qurbonlik qilinadigan hayvonlarning soni qancha bo'lishidan qat'iy nazar, har bir hayvonga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazr qilinglar. ¹³Isroil xalqidan bo'lgan har bir odam qurbonlikni Egamizga yoqimli hid borishi uchun olovda kuydirganda, mana shu qoidalarga rioya qilishi shart. ¹⁴Agar orangizda o'rnashib olgan yoki vaqtincha istiqomat qilayotgan birorta musofir Egamizga yoqimli hid borishi uchun qurbonlikni olovda kuydirmoqchi bo'lsa, u ham shu qoidalarga rioya qilsin.

¹⁵Isroil jamoasi uchun ham, orangizda yashayotgan musofir uchun ham qonun—qoida bir. Egamizning oldida sizlar ham, musofirlar ham birdir. Bu qonun—qoidaga doimo, avlodlaringiz osha rioya qilinglar.

¹⁶Sizlar uchun ham, orangizda yashayotgan musofirlar uchun ham qonun—qoida birdir.

¹⁷⁻¹⁸Muso orqali Isroil xalqiga Egamiz yana quyidagi qonunlarni berdi: Egamiz sizlarni boshlab borayotgan yurtga kirganingizdan keyin, ¹⁹o'sha yurtning nonidan tanovul qilasizlar. O'shanda noningizning bir qismini Egamizga nazr qilinglar. ²⁰Xamirning birinchi zuvalasidan yopilgan nonni Egamizga nazr qilinglar. Bu nazrni yanchilgan donni nazr qilganday nazr qilinglar. ²¹Avlodlar osha xamirning birinchi zuvalasini Egamizga nazr qilinglar.

²²⁻²³Agar Egamiz men orqali bergan bu amrlarning birortasiga — Egamiz amr etgan kundan boshlab

^a 14:45 Xo'rmax — Kan'on yurtining janubiy qismida, Kadeshdan qariyb 80 kilometrcha shimoli—sharqda joylashgan shahar.

^b 15:4-5 ikki kosa — ibroniycha matnda *chorak xin*, taxminan 1 litrga to'g'ri keladi (shu oyatda ikki marta ishlatilgan).

^c 15:4-5 to'rt kosa — ibroniycha matnda *efaning o'ndan bir qismi*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi.

^d 15:6 uch kosa — ibroniycha matnda *xinning uchdan bir qismi*, taxminan 1,3 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 7—oyatida ham bor).

^e 15:6 sakkiz kosa — ibroniycha matnda *iefaning o'ndan ikki qismi*, taxminan 4 litrga to'g'ri keladi.

^f 15:9 to'rt kosa — ibroniycha matnda *yarim xin*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 10—oyatida ham bor).

^g 15:9 o'n ikki kosa — ibroniycha matnda *efaning o'ndan uch qismi*, taxminan 6 litrga to'g'ri keladi.

avlodlaringiz osha rioya qilmasangiz, ²⁴ agar jamoa bu xatoga bilmagan holda yo'l qo'ygan bo'lsa, butun jamoa Egamizga yoqimli hid borishi uchun bitta buqani kuydirib qurbonlik qilsin. Ular buqaga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrini keltirishsin. Bundan tashqari, bitta takani gunoh qurbonligi qilishsin. ²⁵ Shunday qilib, ruhoniy butun Isroil jamoasini gunohlaridan poklaydi. Jamoa bilmadan xato qilgani uchun kechiriladi, chunki ular qilgan xatosi uchun Egamizga qurbonlik qilib, olovda kuydirgan va gunoh qurbonligini keltirgan bo'ladilar. ²⁶ Egamiz butun Isroil jamoasini va sizlarning orangizda yashayotgan musofirlarni kechiradi, chunki butun xalq bilmay xato qilgan edi.

²⁷ Agar birorta odam bilmadan gunoh qilib qo'ysa, bir yoshli echkini gunoh qurbonligi qilsin. ²⁸ Ruhoniy Egamizning oldida o'sha odamni gunohidan poklaydi, o'sha odam kechiriladi. ²⁹ Bilmadan gunoh qilib qo'ygan Isroil odami uchun ham, orangizda istiqomat qilayotgan musofir uchun ham qonun bir.

³⁰ Lekin qasddan gunoh qilgan odam, Isroil xalqidanmi yoki musofirmi, Egamizga shak keltirgan bo'ladi. O'sha odam Isroil xalqi orasidan yo'q qilinsin. ³¹ U Egamizning so'zlarini nazar-pisand qilmagani uchun, amrlariga itoat qilmagani uchun albatta yo'q qilinsin. Uning gunohi o'z gardanida qoladi.

Shabbat qoidalarini buzgan odam haqida

³² Bir kuni Isroil xalqi sahroda turgan paytda, Shabbat kuni o'tin terib yurgan bir odamni ushlab olishdi.^a ³³ Ular o'sha odamni Muso, Horun va butun Isroil jamoasi oldiga olib kelishdi. ³⁴ Biroq bu odamni nima qilish kerakligini hali aniq bilishmagani uchun, uni qamab qo'yishdi. ³⁵ Keyin Egamiz Musoga dedi:

— Bu odamning jazosi o'limdir. Butun jamoa uni qarorgohdan tashqariga olib chiqib, toshbo'ron qilsin.

³⁶ Egamiz Musoga amr etganday, butun jamoa o'sha odamni qarorgohdan tashqariga olib chiqib, toshbo'ron qilib o'ldirdi.

Popuklar haqida qoidalar

³⁷ Shundan keyin Egamiz Musoga dedi:

³⁸ — Isroil xalqiga Mening shu gapimni yetkaz: “Sizlar avlodlar osha kiyimlaringizning etagiga popuk qilib osib yuringlar. Har bir popukka ko'k ip qo'shib eshilgan bo'lsin. ³⁹ Popuklar sizlarga Egangiz — Mening amrlarimni eslatib turadi. Ularni ko'rganingizda Men sizlarga bergan hamma amrlarimni eslab, bajarasizlar. Xiyonatga yetaklovchi ko'nglingiz, ko'zingiz ehtiroslariga ortiq berilmaysizlar. ⁴⁰ Shunda sizlar Mening hamma amrlarimni yodingizda tutib bajarasizlar, Menga bag'ishlangan bo'lasizlar. ⁴¹ Men Egangiz Xudoman. Men Xudoyingiz bo'laman, deb sizlarni Misrdan olib chiqqanman. Men Egangiz Xudoman.”

16-BOB

Ko'rax, Datan va Aburamning isyoni

¹⁻² Bir kuni Levi qabilasining Qohot urug'idan bo'lgan Ixvor o'g'li Ko'rax Musoga qarshi isyon ko'tardi. U Ruben qabilasidan Eliyobning o'g'illari Datan va Aburamni hamda Palaf o'g'li Onni yoniga qo'shib oldi. Isroil xalqining 250 yo'l boshchisi ham ularga qo'shildi. Bu yo'l boshchilar jamoa kengashining tayinlangan a'zolaridan bo'lib, obro'li kishilar edi.

³ Ular Muso bilan Horunga qarshi yig'ilishib, ikkoviga shunday deyishdi:

— Sizlar haddingizdan oshib ketdingiz! Axir, butun jamoa va uning har bir a'zosi Egamizga tegishli—ku! Egamiz hammamiz bilan birgadir. Nimaga endi sizlar o'zingizni Egamizning jamoasidan ustun qo'yyapsizlar?!

⁴ Muso bu gapni eshitib, muk tushdi.^b ⁵ So'ng Ko'rax va uning sheriklariga shunday dedi:

— Ertaga ertalab Egamiz O'ziga tegishli bo'lgan odamini ko'rsatadi. Kim Xudoning tanlangani bo'lsa, Egam o'shani O'ziga yaqinlashtiradi. ⁶ Sen, Ko'rax, hamtovoqlaring bilan birga otashkuraklaringizni olib, ⁷ ertaga Egamiz oldida o'sha otashkuraklaringizda tutatqi tutatinglar. O'shanda Egamiz kimni tanlab olganini, kim Unga tegishli ekanligini ko'ramiz.^c Ey, levilar, sizlar haddingizdan oshib ketdingizlar!

⁸ Keyin Muso:

— Ey, levilar, eshitib olinglar! — dedi Ko'raxga. ⁹ — Isroil xalqining Xudosi sizlarni Isroil jamoasidan ajratib oldi. Muqaddas chodirdagi yumushlarni bajarishingiz uchun sizlarni O'ziga yaqinlashtirdi. Jamoa vakili sifatida butun xalqqa xizmat qilishingiz uchun sizlarni tanlab oldi. Nahotki shunisi sizlarga kamlik qilsa?! ¹⁰ Egamiz sizlarni, hamma levi birodarlaringizni O'ziga yaqinlashtirgan bo'lsa, yana ruhoniylikni ham

^a 15:32 ...Shabbat kuni o'tin terib yurgan bir odamni ushlab olishdi — Shabbat kuni ishlash Xudoning qonuniga ko'ra, taqiqlangan edi (“Chiqish” 31:12-17 ga qarang).

^b 16:4 ...muk tushdi — Bu holat Muso Xudoga jon-jahdi bilan ibodat qilib, madad so'rayotganini bildiradi.

^c 16:7 ...otashkuraklaringizni olib...Egamiz kimni tanlab olganini, kim Unga tegishli ekanligini ko'ramiz — Faqat ruhoniyar Muqaddas chodirda xushbo'y tutatqi nazr qilishlari mumkin edi. Tutatqi nazr qilgan boshqa odam o'lar edi. Bu vaziyatda tutatqi nazr qilib tirik qolgan odam Xudoning tanlagani edi.

talab qilishingiz nimasi? ¹¹ Horun kim bo‘ptiki, sizlar undan ming‘irlab nolisangiz? Sizlar asli Horunga emas, Egamizga qarshi yig‘ilgansiz!

¹² Muso Eliyobning o‘g‘illari Datan va Aburamni chaqirib kelgani odam yubordi. Lekin ular:

— Bormaymiz! — deb javob berishdi, ¹³ — Sen bizni sut va asal oqib yotgan yurt^adan olib chiqib, sahroda halok qilmoqchi bo‘lding. Shunisi yetmaganday, endi bizga xon bo‘lmoqchimisani?! ¹⁴ Sen bizni sut va asal oqib yotgan yurtga olib kirmading, mulk qilib dalalaru uzumzorlarni bermading. Shu paytgacha bizni laqillatib kelyapsan. Yo‘q, oldingga bormaymiz!

¹⁵ Muso qattiq g‘azablanib, Egamizga aytdi:

— Ularning nazrlarini qabul qilma. Men ularning birortasiga yomonlik qilmadim—ku, ularning birontasidan hatto eshagini ham olmadim—ku!

¹⁶ So‘ng Muso Ko‘raxga aytdi:

— Ertaga o‘zing ham, hamma sheriklaring ham Egamiz oldida hozir bo‘linglar. Horun ham shu yerda bo‘ladi. ¹⁷ 250 ta yo‘lboshchining hammasi otashkuraklariga tutatqi solib, Egamizning huzuriga olib kelishsin. Sen ham otashkuragingni olib kel, Horun ham o‘zinikini olib keladi.

¹⁸ Shunday qilib, ertasi kuni har bir odam o‘z otashkuragini oldi. Otashkurakka cho‘g‘ solib, cho‘g‘ ustiga tutatqi tashladi. Ular Muso va Horun bilan birga Uchrashuv chodiri kiraverishiga kelib turishdi. ¹⁹ Ko‘rax butun jamoani Uchrashuv chodiri kiraverishi oldiga — Muso va Horunning ro‘parasiga to‘plagach, Egamiz ulug‘vorligini butun jamoaga zohir qildi.

²⁰ Keyin Egamiz Muso bilan Horunga:

²¹ — Bu jamoadan nari turinglar, — dedi. — Men ularni bir zumda yo‘q qilib yuboraman.

²² Ikkovi esa muk tushib:

— Ey, Xudoyim! Ey, odamzod ruhlarining Xudosi! — deb iltijo qilishdi. — Gunoh qilgan bitta odamu Sen esa butun jamoadan g‘azablanyapsanmi?!

²³ Egamiz Musoga dedi:

²⁴ — Jamoaga ayt, ular Ko‘rax, Datan va Aburamning chodirlaridan uzoqroq turishsin.

²⁵ Muso o‘rnida turib, Datan bilan Aburamning oldiga ketdi. Isroil oqsoqollari ham Musoga ergashishdi.

²⁶ Muso jamoaga dedi:

— Bu qabih odamlarning chodirlaridan uzoqroq turinglar. Ularning biror narsasiga ham tegmanglar. Aks holda ularning hamma gunohlari uchun sizlar nobud bo‘lasizlar.

²⁷ Jamoa Ko‘rax, Datan va Aburamning chodirlaridan uzoqroqqa borib turishdi. Datan va Aburam esa xotinlari, bola—chaqalari bilan chodirlarining kiraverishiga chiqib turgan edilar.

²⁸ — Bu ishlarning hammasini ado etishim uchun meni Egamiz yuborganini, bularni o‘zimcha qilmaganimni shundan bilasizlar, — dedi Muso. ²⁹ — Agar Ko‘rax va uning sheriklari o‘z ajali bilan, hamma odamlar kabi o‘lishsa, meni Egamiz jo‘natmagan bo‘ladi. ³⁰ Bordi—yu, Egamiz favqulodda biror yangi narsa qilsa — yer yorilib ularni bor narsasi bilan yutib yuborsa, ular O‘liklar diyoriga^b tiriklayin kirib ketishsa, bilinglarki, o‘sha odamlar Egamizni xo‘rlagan bo‘ladi.

³¹ Muso gapini endi tugatgan ham ediki, ularning oyog‘i ostidagi yer yorilib ketdi. ³² Yerning og‘zi katta ochilib, ularni oila a‘zolari, Ko‘raxning hamma sheriklari, mol—mulki bilan birga yutib yubordi. ³³ Shunday qilib, ular jamiki mol—mulki bilan birga tiriklayin O‘liklar diyoriga kirib ketishdi. Yer yopilib, ularni jamoa orasidan g‘oyib qildi. ³⁴ Ularning faryodidan atrofda turgan Isroil xalqi: “Bizni ham yer yutib yubormasin”, deb tum—taraqay bo‘ldi. ³⁵ Shu payt Egamiz alanga yuborib, tutatqi tutatgan 250 ta odamni kuydirib yubordi.

Otashkuraklar

³⁶ Egamiz yana Musoga dedi:

³⁷⁻³⁸ — Horunning o‘g‘li ruhoniy Elazarga ayt. U gunohlari uchun o‘ldirilganlarning otashkuraklarini yong‘in orasidan yig‘ishtirib olsin. Otashkuraklardagi cho‘g‘larni bir chetga chiqarib tashlasin, chunki otashkuraklar muqaddasdir. Bu otashkuraklar Menga nazr qilish uchun foydalanilganda, muqaddas bo‘lgan. Bu otashkuraklarni yoyib, qurbongohni qoplash uchun tunuka qilinglar. Bular Isroil xalqini ogohlantiruvchi bir belgi bo‘ladi.

³⁹ Ruhoniy Elazar kuyib o‘lganlarning tutatqi tutatgan bronza otashkuraklarini yig‘ishtirib oldi. Ular otashkuraklarni yoyib, qurbongohni qoplash uchun tunuka holiga keltirishdi. ⁴⁰ Horunning naslidan bo‘lmagan birorta odam Egamizning oldida tutatqi tutatib, Ko‘rax va uning sheriklari kabi halok bo‘lmasligi uchun, bular Isroil xalqini ogohlantirib turar edi. Shunday qilib, Egamizning Muso orqali bergan ko‘rsatmalari amalga oshirildi.

^a 16:13 sut va asal oqib yotgan yurt — 13:28 izohiga qarang.

^b 16:30 O‘liklar diyori — ibroniycha matnda *Sheo‘l*. Odamlar “*Sheo‘l*”ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar (shu bobning 33—oyatida ham bor).

Horun xalqni qutqaradi

⁴¹ Ertasiga jamiki Isroil jamoasi Muso bilan Horundan norozi bo'lib: "Egamizning xalqini sizlar o'ldirdingizlar", deb ming'iray boshladi. ⁴² Jamoa ularga qarshi yig'ilgan paytda Muso bilan Horun Uchrashuv chodiri tomon burilib qarashsa, chodirni bulut qoplab olgan, Egamiz ulug'vorligini zohir qilgan ekan. ⁴³ Ular Uchrashuv chodirining old tomoniga borib turishganda, ⁴⁴ Egamiz Musoga dedi:

⁴⁵ — Bu jamoadan nari tur, Men ularni hozirning o'zidayoq yo'q qilib yuboraman.

Ammo Muso bilan Horun yerga muk tushdi. ⁴⁶ Muso Horunga dedi:

— Qani, bo'l, otashkuragingni ol! Qurbongohdan otashkurakka cho'g' solib, ustiga tutatqi tashla—da, tezroq jamoaning oldiga bor. Ularni gunohlaridan pokla. Egamiz g'azabini sochdi, odamlar o'latdan nobud bo'lyapti.

⁴⁷ Horun Muso buyurganday qilib, jamoaning orasiga yugurib bordi. Odamlar haqiqatan ham o'latdan nobud bo'lishayotgan edi. Horun tutatqi tutatib, Isroil xalqini gunohlaridan pokladi. ⁴⁸ U tiriklar bilan marhumlarning o'rtasiga turgan edi, o'lat to'xtadi. ⁴⁹ Lekin o'latdan 14.700 kishi nobud bo'lgan edi. Ko'raxning qilmishi tufayli o'lganlar bu hisobga kirmasdi. ⁵⁰ O'lat to'xtagandan keyin Horun Uchrashuv chodiriga kiraverishda turgan Musoning yoniga qaytib keldi.

17-BOB

Horunning tayog'i

¹ Shundan keyin Egamiz Musoga dedi:

² — Isroil xalqiga ayt, ular har bir qabila yo'l boshchisining tayog'ini^a olib kelishsin. Hammasi bo'lib o'n ikkita tayoq bo'lsin. Har bir qabila yo'l boshchisining ismini o'z tayog'iga yozib qo'yinglar. ³ Levi qabilasining tayog'iga Horunning ismini yozinglar, har bir qabila yo'l boshchisidan bittadan tayoq bo'lishi lozim. ⁴ Sen tayoqlarni Uchrashuv chodiriga olib kirib, Men sen bilan uchrashadigan joyga — ahd sandig'i^b oldiga qo'y. ⁵ Men tanlagan odamning tayog'i kurtak chiqaradi. Shunday qilib, senga qarshilik qilayotgan Isroil xalqining ming'iraylab nolishlariga Men chek qo'yaman.

⁶ Muso Isroil xalqiga Egamizning gaplarini aytdi. Yo'l boshchilar har bir qabila nomidan bittadan tayoqni berishdi, hammasi bo'lib o'n ikkita tayoq bo'ldi. Horunning tayog'i ham o'sha tayoqlar orasida edi. ⁷ Muso tayoqlarni Muqaddas ahd chodiriga^c — Egamizning oldiga qo'ydi.

⁸ Ertasi kuni Muso Muqaddas ahd chodiriga kirib qarasa, Horunning Levi qabilasini ifoda etgan tayog'i kurtak yozibdi, ko'karib, gullabdi, hatto bodom tugibdi. ⁹ Muso Egamizning huzuridagi hamma tayoqlarni Isroil xalqi oldiga olib chiqib ko'rsatdi. Har bir yo'l boshchi o'z tayog'ini oldi. ¹⁰ Egamiz Musoga shunday amr berdi:

— Horunning tayog'ini ahd sandig'i oldiga qaytarib olib borib qo'y. Tayoq doimo o'sha yerda saqlanib, isyonchilarni ogoh qilib tursin. Shunday qilib, sen ularning ming'iraylab nolishlariga chek qo'yib, ularning qirilib ketishiga yo'l qo'ymaysan.

¹¹ Egamiz qanday amr etgan bo'lsa, Muso hammasini bajardi.

¹² Isroil xalqi esa Musoga faryod qildi:

— Sho'rimiz quridi! Kunimiz bitdi! ¹³ Egamizning Muqaddas chodiriga yaqin borganlar nobud bo'lishadi. Biz hammamiz qirilib ketamiz!

18-BOB

Ruhoniylar va levilarning burchlari

¹ Egamiz Horunga dedi: "Sen, o'g'illaring va butun Levi qabilasi Muqaddas chodirga nisbatan qilingan har qanday ayb uchun javobgar bo'lasizlar. Ruhoniylik xizmatida yo'l qo'yilgan ayblar uchun esa faqatgina sen va o'g'illaring javobgar bo'lasizlar. ² Qabiladosh levi birodarlaringni yoningga ol. Sen o'g'illaring bilan Muqaddas ahd chodirida^d xizmat qilayotganingda ular sizlarga yordam berishadi. ³ Levilar sizlarning nazoratingiz ostida xizmat qilib, Muqaddas chodirga oid barcha yumushlarni bajarishadi. Lekin ular muqaddas jihozlarga va qurbongohga zinhor yaqinlashmasinlar, aks holda ular ham, sizlar ham halok bo'lasizlar. ⁴ Levilar sizlarga qo'shilishib, Uchrashuv chodiridagi barcha vazifalarni bajarishsin. Levilardan

^a 17:2 ...qabila...tayoq... — Bu oyatda so'z o'yini ishlatilgan. Ibroniychadagi *qabila* so'zi *tayoq* ma'nosida ham ishlatiladi.

^b 17:4 *ahd sandig'i* — ibroniycha matnda *guvohlik* (shu bobning 10-oyatida ham bor), ahd sandig'ining yana bir nomi. 4:5 izohiga qarang.

^c 17:7 *ahd chodiri* — ibroniycha matnda *guvohlik chodiri* (shu bobning 8-oyatida ham bor). 1:50 izohiga qarang.

^d 18:2 *ahd chodiri* — ibroniycha matnda *guvohlik chodiri*. 1:50 izohiga qarang.

boshqa birortasi sizlar bilan birga xizmat qilmasin. ⁵ Mening g‘azabim Isroil xalqiga qarshi yana avj olmasligi uchun, chodirning Muqaddas xonalarida va qurbongohda faqatgina sen o‘g‘illaring bilan xizmat qilgin. ⁶ Levi birodarlaringni Men O‘zim senga yordamchi qilib, Isroil xalqi orasidan tanlab olganman. Ular Uchrashuv chodirida xizmat qilishlari uchun Men, Egangizga, bag‘ishlangan. ⁷ Shunday bo‘lsa–da, qurbongoh va ichki parda orqasidagi Eng muqaddas xona bilan bog‘liq bo‘lgan barcha ruhoniylar xizmatini faqat sen o‘g‘illaring bilan bajar. Ruhoniylar Men sizlarga hadya qilib berdim. Muqaddas buyumlar oldiga kelgan boshqa har qanday odamning jazosi o‘limdir.”

Ruhoniylarning ulushi

⁸ Egamiz yana Horunga dedi: “Isroil xalqi Menga olib kelgan hamma muqaddas hadyalarni nazorat qilishni senga topshirdim. Bu hadyalarni senga va o‘g‘illaringga doimiy ulush qilib berdim. ⁹ Isroil xalqi Menga beradigan eng muqaddas nazrlarning, ya‘ni don nazri, gunoh qurbonligi va ayb qurbonliklarining kuydirilmaydigan qismi sen bilan o‘g‘illaringga tegishlidir. ¹⁰ Bularni muqaddas joyda tanovul qilinglar. Bu nazrlarni faqat erkaklar tanovul qilishlari mumkin. Bu nazrlarni g‘oyat muqaddas, deb bilinglar.

¹¹ Qurbongoh oldida Isroil xalqi yuqoriga ko‘tarib, Menga bergan boshqa hamma nazrlar ham sen bilan o‘g‘il–qizlarning doimiy ulushidir. Xonadoningdagi har bir pok odam bu nazrlarni tanovul qilishi mumkin.

¹² Odamlar Men, Egangizga, nazr qilgan ilk hosilning eng sifatli zaytun moyini, sharobini va donini ham Men sizlarga berdim. ¹³ Menga nazr qilingan butun yurtning ilk hosili sizlarniki bo‘ladi. Xonadoningdagi har bir pok odam bu nazrlarni tanovul qilishi mumkin. ¹⁴ Isroilda Menga tamomila bag‘ishlangan har bir narsa^a sizlarniki bo‘ladi. ¹⁵ Isroil xalqi Menga nazr qilgan har bir to‘ng‘ich o‘g‘il va hayvonlarining birinchi erkak bolasi ham sizlarnikidir. Lekin sizlar ularning har bir to‘ng‘ich o‘g‘li evaziga hamda harom hayvonning^b birinchi erkak bolasi evaziga ulardan kumush olishlaringiz shart. ¹⁶ Har bir to‘ng‘ich o‘g‘il bir oylik bo‘lganda, ularning evaziga besh bo‘lakdan kumush olinglar. Har bir kumush bo‘lakning og‘irligi 2,5 misqol bo‘lsin^c.

¹⁷ Lekin sigirning, qo‘yning va echkining birinchi bolasi evaziga hech qanday to‘lov olma. Bu jonivorlar faqat Menga tegishlidir. Ularning qonini qurbongohga sep, yog‘ini esa Men, Egangizga, yoqimli hid kelishi uchun olovda kuydir. ¹⁸ Qo‘chqorning yuqoriga ko‘tarilgan to‘shi va o‘ng soni seniki bo‘lgani kabi, bu jonivorlarning go‘shiti ham seniki bo‘ladi. ¹⁹ Isroil xalqi Menga keltiradigan ehsonlarning hammasini Men senga va o‘g‘il–qizlaringga doimiy ulush qilib beraman. Bu sen va sening nasling bilan Mening o‘rtamdagi qat‘iy ahddir.”

²⁰ So‘ng Egamiz Horunga yana dedi: “Sizlar Isroil yurtida ulush olmaysizlar, xalqingiz orasida sizlarga bir bo‘lak yer ham berilmaydi. Zotan, Isroil xalqi orasidagi ulushingiz ham, mulkingiz ham Menman.

Levilarning ulushi

²¹ Levilarning Uchrashuv chodirida qilgan xizmatiga yarasha Men ularga Isroil yurtidagi hamma ushrlarni xizmat haqi qilib beraman. ²² Bundan buyon Isroil xalqi Uchrashuv chodiriga yaqin kelmasin. Aks holda ular qilgan gunohi uchun jazo tortib o‘ladilar. ²³ Levilar esa Uchrashuv chodirida xizmat qilib, chodirga nisbatan qilingan har qanday ayb uchun javobgar bo‘lishadi. Bu avlodlaringiz osha abadiy qonun–qoida bo‘lsin. Levilar Isroil xalqi orasida yerni ulush qilib olishmaydi. ²⁴ Buning o‘rniga, Men ularga Isroil xalqining Menga nazr qilgan barcha ushrlarini beraman. Shu sababli Men, levilar Isroil xalqi orasida ulush olmaydi, deb aytgan edim.”

Levilarning ushri

²⁵ Egamiz yana Musoga dedi:

²⁶ — Levilarga Mening shu gapimni yetkaz: “Egamiz Isroil xalqining ushrini sizlarga ulush qilib bergan. Sizlar ushrni olganingizda, shu ushrning o‘ndan bir qismini Egamizga nazr qilib beringlar. ²⁷ Egamiz bu nazringizni don bilan sharobning ilk hosili o‘rnida qabul qilib oladi. ²⁸ Demak, sizlar Isroil xalqidan oladigan jamiki ushringizning o‘ndan bir qismini Egamizga nazr qilishingiz shart. O‘sha nazrni ruhoniylar Horunga beringlar. ²⁹ Isroil xalqidan qabul qilgan ushrning faqatgina eng sifatlisini Egamizga nazr qilinglar. ³⁰ Isroil xalqi Egamizga don bilan sharob nazrlarini keltirgandan keyin hosilning qolganini o‘zlariga qoldiradilar. Shu singari, sizlar ham ushrlarning eng sifatlisini Egamizga bag‘ishlaganingizdan keyin, qolganini o‘zingizga qoldiringlar. ³¹ Qolganini o‘zingiz oilangiz bilan har qanday joyda yeb–ichishingiz mumkin. Bular Uchrashuv chodirida qilgan xizmatigingiz uchun to‘lovdur. ³² Egamizga ushrning eng sifatlisini bag‘ishlaganingizdan

^a 18:14 tamomila bag‘ishlangan har bir narsa — shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so‘zning ma‘nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag‘ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan.

^b 18:15 harom hayvon — Xudoga qurbonlik qilishga yaramaydigan hayvon.

^c 18:16 ...besh bo‘lakdan kumush olinglar. Har bir kumush bo‘lakning og‘irligi 2,5 misqol bo‘lsin — Ibroniycha matnda besh shaqaldan ol. Har bir shaqalning og‘irligi Muqaddas chodirda ishlatiladigan standart shaqalning og‘irligiga teng kelib, 20 gera bo‘lsin. 20 gera taxminan 11 grammga to‘g‘ri keladi, demak, har bir to‘ng‘ich o‘g‘il evaziga berilgan kumush taxminan 60 grammga to‘g‘ri kelar edi.

keyingina ushrning qolganini yeyishingiz mumkin, shunda sizlar aybdor hisoblanmaysizlar. Shunday yo‘l tutsangiz, Isroil xalqining muqaddas hadyalarini bulg‘amagan bo‘lasizlar, o‘zlarining nobud bo‘lmaysizlar.”

19-BOB

Malla g‘unajinning kuli

¹⁻²Muso bilan Horun orqali Isroil xalqiga Egamiz quyidagi qonunni berdi: sizlar bizga bitta nuqsonsiz malla g‘unajinni olib kelinglar. G‘unajinga bo‘yinturuq urilmagan bo‘lsin. ³Malla g‘unajinni ruhoniy Elazarga beringlar. So‘ng g‘unajinni qarorgohdan tashqariga olib chiqib, Elazarning oldida so‘yinglar. ⁴Ruhoniy Elazar g‘unajinning qoniga barmog‘ini botirib, qonni Uchrashuv chodirining oldi tomoniga qarata yetti marta sepsin. ⁵So‘ng jonivor butunligicha — terisi, go‘shiti, qoni, ichak–chovoqlari bilan birga Elazarning ko‘zi oldida kuydirilsin. ⁶Ruhoniy sadr yog‘ochini, issop o‘tining^a bir tutamini va qirmizi ipni olib, yonayotgan g‘unajin ustiga tashlasin. ⁷So‘ng ruhoniy yuvinib, kiyimlarini ham yuvsin. Shundan keyingina u qarorgohga qaytib kirishi mumkin. Lekin ruhoniy kechgacha harom bo‘ladi. ⁸G‘unajinni yoqqan odam ham yuvinib, kiyimlarini yuvsin. U ham kechgacha harom bo‘ladi. ⁹Keyin birorta pok odam g‘unajinning kulini yig‘ishtirib, qarorgoh tashqarisidagi toza joyga olib borib qo‘ysin. Isroil xalqi bu kulni poklanish suviga solib ishlatish uchun saqlasin. Bu kul odamlarni gunohlardan poklash marosimida ishlatiladi. ¹⁰G‘unajinning kulini yig‘ishtirgan odam ham kiyimlarini yuvsin, u ham kechgacha harom bo‘ladi. Bu — Isroil xalqi uchun ham, ularning orasida yashayotgan musofirlar uchun ham doimiy qonun–qoida.

Murdaga tegib ketish

¹¹Har qanday kishining murdasiga tekkan odam yetti kun harom bo‘ladi. ¹²Murdaga tekkan odam poklanish suvi bilan uchinchi va yettinchi kuni o‘zini poklasin. Shunda u pok bo‘ladi. O‘sha odam uchinchi va yettinchi kuni o‘zini poklamasa, harom bo‘lib qolaveradi. ¹³Murdaga tegib, o‘zini poklamagan odam Egamizning Muqaddas chodirini bulg‘agan bo‘ladi. Poklanish suvi o‘sha odamning ustiga sepilmagani uchun u haromligicha qoladi. Bunday odam Isroil xalqi orasidan yo‘q qilinsin.

¹⁴Agar odam chodirda vafot etsa, quyidagi qoidaga rioya qilinglar: o‘sha paytda chodirda bo‘lgan va chodirga kirgan hamma odamlar yetti kun harom bo‘lishadi. ¹⁵Chodirdagi qopqog‘i yopilmagan, usti ochiq har qanday idish ham harom bo‘ladi. ¹⁶Agar birorta odam ochiq maydonda o‘ldirilgan yoki o‘z ajali bilan o‘lgan kimsaning jasadiga, marhumning suyagiga yoki qabriga tegsa, u yetti kun harom bo‘ladi. ¹⁷Harom bo‘lgan odam uchun gunohdan poklash maqsadida kuydirilgan malla g‘unajinning kulidan olib idishga solinglar, so‘ng kulning ustiga oqar suvdan quyunglar. ¹⁸Pok odam issopni olib, suvga botirsin–da, suvni chodirga, chodirdagi hamma jihozlarga, chodirdagi odamlarga sepsin. Odamning suyagiga, marhumga, o‘ldirilgan kimsaning jasadiga yoki qabriga tekkan odamning ustiga ham o‘sha suvdan sepsin. ¹⁹Uchinchi va yettinchi kunlari pok odam harom odamga suvdan sepib, yettinchi kuni uni poklasin. Poklangan odam yuvinib, kiyimlarini yuvsin. Ana shunda kechqurunga borib u pok bo‘ladi.

²⁰Harom bo‘la turib o‘zini poklamagan har qanday odam Isroil jamoasi orasidan yo‘q qilinsin. Chunki poklanish suvi sepilmagan o‘sha odam haromligicha qolib, Egamizning Muqaddas chodirini bulg‘agan bo‘ladi. ²¹Bu — sizlar uchun doimiy qonun–qoida. Poklanish suvini sepgan odam kiyimlarini yuvsin. Poklanish suviga tekkan har qanday odam kechgacha harom bo‘lib qoladi. ²²Harom odam tekkan har qanday narsa haromdir. Harom odamga tekkan odam ham kechgacha harom bo‘ladi.

20-BOB

Kadeshdagi voqealar

¹Birinchi oyda^b butun Isroil jamoasi Zin cho‘liga^c yetib keldi va Kadeshda^d o‘rnashdi. Maryam o‘sha yerda vafot etib, dafn qilindi.

²U yerda jamoa uchun ichishga suv yo‘q edi. Shu sababli xalq Muso bilan Horunga qarshi yig‘ilib,

³Musoga ta‘na qila boshlashdi:

— Biz ham qarindoshlarimiz bilan birga Egamiz oldida qirilib ketsak bo‘lmasmidi–ya!^e ⁴Nimaga sizlar

^a 19:6 *issop o‘ti* — bu yerda ishlatilgan ibroniycha so‘z mayda ko‘k gulli, barglari muattar hidli o‘simlikka ishora qiladi.

^b 20:1 *Birinchi oy* — Abib oyiga qarata aytilgan, ibroniy kalendarining birinchi oyi (Abib oyi Nison oyi deb ham ataladi). Bu oy hozirgi 11 martdan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^c 20:1 *Zin cho‘li* — O‘lik dengizning janubi–g‘arbida joylashgan.

^d 20:1 *Kadesh* — 13:27 izohiga qarang.

^e 20:3 *Biz ham...qirilib ketsak bo‘lmasmidi–ya!* — 16:41-49 ga qarang.

Egamizning jamoasini mana shu sahroga olib keldingizlar? Biz mol–holimiz bilan birga qirilib ketishimiz uchunmi?!⁵ Nimaga bizni Misrdan olib chiqib, mana shu kasofat joyga olib keldingizlar o‘zi? Bu yerda ekin ekib bo‘lmasa, birorta anjir daraxti, uzum yoki anorlar bo‘lmasa. Bu yerda hatto ichishga suv ham topib bo‘lmaydi–ku!

⁶Muso bilan Horun jamoa oldidan ketishdi. Ular Uchrashuv chodiri kiraverishiga borib, muk tushishdi. Shunda Egamiz ulug‘vorligini ularga zohir qildi. ⁷Egamiz Musoga dedi:

⁸— Tayog‘ingni ol. Akang Horun bilan birgalikda jamoani yig‘inglar. So‘ng jamoaning ko‘zi oldida qoyaga buyruq beringlar. Shunda qoyadan suv chiqadi. Shu yo‘sinda sizlar qoyadan suv chiqarib, jamoaga ham, ularning mollariga ham suv berasizlar.

⁹Muso Egamizning aytganini qilib, Egamiz huzuridagi tayoqni oldi. ¹⁰So‘ng Muso bilan Horun jamoani qoya yoniga yig‘ishdi. Muso ularga:

— Quloq solinglar, ey, isyonchilar! Mana shu qoyadan biz sizlarga suv chiqarib berishimiz kerakmi? — dedi.

¹¹Muso qo‘lini ko‘tarib, qoyaga tayog‘i bilan ikki marta urgan edi, qoyadan sharillab suv oqdi. Jamoaning o‘zi ham, ularning mollari ham suv ichdi.

¹²Shunda Egamiz Muso bilan Horunga dedi:

— Menga yetarlicha inonmaganingiz uchun, Isroil xalqiga Mening muqaddasligimni namoyon qilmaganingiz uchun, bu jamoani Men ularga beradigan yurtga sizlar boshlab kirmaysiz.

¹³Isroil xalqi bu yerda Egamizga ta‘na qilgani uchun bu joy Mariva^a, deb nom oldi. O‘sha joyda Egamiz Isroil xalqiga O‘zining muqaddasligini namoyon qildi.

Isroil xalqi o‘tib ketishiga Edom shohi ijozat bermaydi

¹⁴Muso Kadeshdan Edom^b shohiga choparlar orqali quyidagi mazmunda bir xabar jo‘natdi:

“Biz, Isroil xalqi, sizning jigarimiz^c. Bizning boshimizga tushgan kulfatlardan sizlar xabardorsiz. ¹⁵Bizning otalarimiz Misrga ko‘chib borgan edilar. Biz Misrda uzoq vaqt yashadik. Misrliklar otalarimizga ham, bizga ham zulm o‘tkazishdi. ¹⁶Keyin biz Egamizga yolvorib iltijo qilgan edik, U bizning iltijoimizni eshitdi. U farishtasini jo‘natib, bizni Misrdan olib chiqdi. Mana endi biz Kadeshda — yurtingiz chegarasidagi shaharda turibmiz. ¹⁷Bizga yurtingiz orqali o‘tib ketishga ijozat bersangiz. Biz ekinzorlaringiz va uzumzorlaringizga kirmaymiz, quduqlaringiz suvidan ichmaymiz. Sizning yurtingizdan o‘tib ketgunimizcha, faqat Shoh yo‘lidan^d yuramiz, yo‘ldan o‘ngga ham, chapga ham chiqmaymiz.”

¹⁸Lekin Edom shohi Musoga:

“Mening yurtimdan o‘ta ko‘rma, aks holda ustingga qilich yalang‘ochlab bostirib boraman”, — deb javob yubordi.

¹⁹Isroil xalqi esa Edom shohidan iltimos qildi:

“Biz katta yo‘ldan ketamiz. Agar suvingizdan o‘zimiz yoki mollarimiz ichsa, haqini to‘laymiz. Biz bor–yo‘g‘i yurtingizdan o‘tib ketmoqchimiz, xolos.”

²⁰Lekin Edom shohi:

“O‘tmaysizlar!” — deb turib oldi.

U Isroil xalqiga qarshi tish–tirnog‘igacha qurollangan katta lashkarini boshlab chiqdi. ²¹Xullas, Edom shohi Isroil xalqiga o‘z yurtidan o‘tib ketishga ijozat bermadi. Isroil xalqi Edom yurtini chetlab o‘tib ketdi.

Horunning o‘limi

²²Butun Isroil jamoasi Kadeshdan jo‘nab, Xo‘r tog‘iga yetib keldi. ²³Egamiz Muso bilan Horunga Xo‘r tog‘ida — Edom yurti chegarasida shunday dedi:

²⁴— Horunning bu olamdan ko‘z yumadigan vaqti keldi. Men Isroil xalqiga beradigan yurtga u kirmaydi. Chunki sizlar ikkovingiz Mariva suvi yonida Mening amringa qarshi chiqdingizlar. ²⁵Endi sen Horun bilan uning o‘g‘li Elazarni Xo‘r tog‘iga boshlab chiq. ²⁶Horunning ustidan ruhoniylilik kiyimlarini yechib olib, o‘g‘li

^a 20:13 *Mariva* — ibroniychada ma‘nosi *ta‘na qilmoq*.

^b 20:14 *Edom* — O‘lik dengizning janubida joylashgan yurt.

^c 20:14 *Biz...sizning jigarimiz* — Isroil xalqi Yoqubdan, Edom xalqi esa Yoqubning akasi Esovdan kelib chiqqan edi.

^d 20:17 *Shoh yo‘li* — bu yo‘l qadimgi paytlarda muhim savdo yo‘li edi. U O‘lik dengizning sharqida joylashgan bo‘lib, hozirgi Iordaniyaning hududini kesib o‘tar edi. Bu yo‘l Suriyadagi Damashq shahrini Aqaba qo‘ltig‘ining shimoliy qirg‘og‘i bilan bog‘lar edi.

Elazarga kiygiz. Horun o'sha yerda vafot etadi.

²⁷ Muso Egamiz amr berganday qildi. Uchalovi Xo'r tog'iga chiqishdi, butun jamoa buni ko'rib turdi.

²⁸ Muso Horunning ustidan kiyimlarini yechib olib, uning o'g'li Elazarga kiygizdi. Horun o'sha yerda — tog' tepasida vafot etdi. Shundan so'ng Muso bilan Elazar tog'dan qaytib tushishdi. ²⁹ Butun jamoa Horunning vafot etganini bildi. Jamiki Isroil xalqi Horun uchun o'ttiz kun aza tutdi.

21-BOB

Kan'on xalqi ustidan erishilgan g'alaba

¹ Nagav cho'lida^a istiqomat qilayotgan Arod shohi: "Isroil xalqi Otorim yo'lidan kelyapti ekan", degan xabarni eshitib jangga otlandi. Kan'on naslidan bo'lgan bu shoh Isroil xalqi bilan jang qilib, ulardan bir nechtasini asir oldi.

² Bu voqeadan so'ng Isroil xalqi Egamizga qasam ichib, shunday dedi:

— Ey, Egamiz! Agar Sen shu xalqni bizning qo'limizga bersang, ularning hamma shaharlarini butunlay vayron qilamiz^b.

³ Egamiz Isroil xalqining iltijosini eshitib, Kan'on xalqini ularning qo'lga berdi. Ular Kan'onliklarning o'zlarini qirib tashlab, shaharlarini butunlay vayron qilishdi. Shuning uchun bu joyga Xo'rmax^c, deb nom berildi.

Bronzadan yasalgan ilon

⁴ Isroil xalqi Xo'r tog'ini tark etib, Edom yerlarini chetlab o'tish uchun Qizil dengizga^d boradigan yo'ldan ketdi. Lekin xalq yo'lda ketayotib, yana sabrsizlik qildi. ⁵ Ular ming'irlab Xudodan va Musodan noliy boshladilar:

— Nimaga bizni Misrdan olib chiqdingizlar? Sahroda o'lib ketishimiz uchunmi?! Bu yerda na non bor, na suv. Mana bu bo'lmag'ur manna me'damizga tegib ketdi—ku!

⁶ Shu voqeadan keyin Egamiz xalq orasiga zaharli ilonlarni jo'natdi, ilonlar Isroil xalqining ko'pchiligini chaqib o'ldirdi. ⁷ Oxiri xalq Musoning oldiga kelib:

— Biz Egamizga ham, senga ham qarshi gapirib gunoh qildik, — dedi, — Egamizga iltijo qil, U bizning oramizdan ilonlarni daf qilsin.

Muso xalq uchun Egamizga iltijo qildi. ⁸ Shunda Egamiz Musoga dedi:

— Ilon yasab, uni xodaga mahkamlab qo'y. Ilon chaqqan odam o'shanga qarab tirik qoladi.

⁹ Muso bronzadan ilonni yasab^e, uni xodaga mahkamlab qo'ydi. Ilon chaqqan odam bronzadan yasalgan ilonga qaraganda, o'lmasdan tirik qolardi.

Xor tog'idan — Mo'ab vodiysiga

¹⁰ Isroil xalqi safarini davom ettirib, Obo'tda qarorgoh qurdi. ¹¹ So'ng ular Obo'tdan ham ketib Ivay—Aborimga qo'nishdi. Ivay—Aborim Mo'ab yurtining sharqidagi sahroda joylashgan edi. ¹² U yerdan ham ketib, Zarad soyligida to'xtashdi. ¹³ So'ng yana yo'lga chiqib, Arnon soyligining shimoliy qirg'og'iga — Amor yurtining chegarasiga tutash bo'lgan sahroga joylashishdi. Arnon soyligi^f Amor va Mo'ab yurtlarining o'rtasida chegara edi. ¹⁴ Shu sababdan "Egamizning jangnomasi" kitobida^g Sufa yerlaridagi Vohib shahri va soyliklar eslanadi. Shuningdek, Arnon soyligi ¹⁵ va Mo'ab chegarasidagi Or shahrigacha cho'zilgan daryoning irmoqlari eslanadi.

¹⁶ Isroil xalqi u yerdan chiqib, Ber^h degan joydagi quduqqa yo'l oldi. O'sha quduq yonida Egamiz Musoga: "Xalqni yig', Men ularga suv beraman", dedi. ¹⁷ O'shanda Isroil xalqi shu qo'shiqni kuyladi:

"To'lib—tosh, ey, quduq,

^a 21:1 Nagav cho'li — 13:18 izohiga qarang.

^b 21:2 ...ularning hamma shaharlarini butunlay vayron qilamiz — Shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so'zning ma'nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag'ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan (shu bobning 3—oyatida ham bor).

^c 21:3 Xo'rmax — ibroniychada ma'nosi vayron qilish.

^d 21:4 Qizil dengiz — ibroniycha matnda yom suf, ma'nosi Qamish dengizi. Bu termin mana shu oyatda hozirgi Aqaba qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli—sharqidagi qo'ltiqqa) ishora qiladi.

^e 21:9 Muso bronzadan ilonni yasab... — Ibroniychada bronza so'zi ilon so'ziga ohangdosh.

^f 21:13 Arnon soyligi — bu soylik sharqdan g'arbga oqib, O'lik dengizga sharq tomondan quyiladi.

^g 21:14 "Egamizning jangnomasi" kitobi — Qadimiy jangnoma qo'shiqlarning majmuasi bo'lishi mumkin. Bu kitob hozirgi kungacha saqlanib qolmagan.

^h 21:16 Ber — ibroniychada ma'nosi quduq.

Quduq haqida kuylang!

¹⁸ Yo'lboshchilar qazigandi bu quduqni,
Asilzodalar kovlagandi bu quduqni
Saltanat hassalari ila,
Saltanat tamg'alari ila."

So'ng ular sahradan Mattono shahriga yo'l oldilar. ¹⁹ Mattonodan esa Nahaliyolga, Nahaliyoldan Bomo'tga, ²⁰ Bomo'tdan Mo'ab yerlaridagi vodiya borishdi. Fisgax tog'i^a yonidagi bu vodiya sahraning manzarasi ochilardi.

Shoh Sixo'n va shoh O'g ustidan qozonilgan g'alaba

²¹ Keyin Isroil xalqi Amor xalqining shohi Sixo'nga shu gapni aytish uchun choparlar jo'natdi:

²² "Bizga yurtingiz orqali o'tib ketishga ijozat bersangiz. Biz ekinzorlaringizga, uzumzorlaringizga kirmaymiz, quduqlaringiz suvidan ichmaymiz. Sizning yurtingizdan o'tib ketguncha, faqat Shoh yo'lidan^b yuramiz."

²³ Lekin Sixo'n Isroil xalqiga o'z yurtidan o'tib ketishga ijozat bermadi. U jamiki lashkarini yig'ib, sahradagi Yaxaz shahri yonida Isroil xalqiga hujum qildi. ²⁴ Jangda Isroil xalqi Sixo'nni mag'lub etdi va Arnon soyligidan tortib Yavoq daryosigacha^c bo'lgan hamma yerlarini egallab oldi. Lekin Ommon xalqining chegarasidan u yog'iga o'tmadi, chunki Ommon yurtining chegarasi mustahkam edi. ²⁵ Isroil xalqi Amor xalqining hamma shaharlarini, xususan, Xashbon shahri^d va uning atrofidagi qishloqlarni bosib olib, o'sha shaharlarda o'rnashib oldi. ²⁶ Xashbon shahri shoh Sixo'nning poytaxti edi. Sixo'n Mo'abning oldingi shohi bilan jang qilib, uning Arnon soyligigacha bo'lgan hamma yerlarini bosib olgan edi. ²⁷ Shuning uchun dostonchilar aytishardi:

"Xashbonga kelinglar, qayta quringlar uni,
Mustahkam etinglar Sixo'n shahrini.

²⁸ Olov chiqib ketdi—ku Xashbondan,
Alanga chiqdi Sixo'n shahridan.
Yong'in yakson qildi Mo'abdagi Or shahrini,
Yo'q qildi Arnon qirlari shohlarini.

²⁹ Holingga voy, ey, Mo'ab xalqi!
Tamom bo'ldingiz, Xamo'sh^e ixlosmandlari!
Xamo'sh qochqin qildi o'g'illaringizni,
Amor xalqining shohi Sixo'nga asir qildi
Sizning qiz-juvonlaringizni.

³⁰ Qirib tashladik biz ularni,
Xashbondan Dibonga qadar yo'q qildik hammasini.
No'fxandan Midavoga qadar vayron qildik ularni."

³¹ Shunday qilib, Isroil xalqi Amor xalqining yurtida o'rnashib oldi.

³² Muso Yazir shahriga ayg'oqchilar jo'natdi. Isroil xalqi Yazir va uning atrofidagi qishloqlarni bosib olib, u yerda istiqomat qilayotgan Amor xalqini haydab chiqardi. ³³ So'ng ular Bashanga^f yo'l olishdi. Bashan shohi O'g esa Isroil xalqiga qarshilik ko'rsatish uchun jamiki lashkarini Edrey shahriga tortib bordi. ³⁴ Shunda Egamiz Musoga dedi:

— Qo'rqma undan, Men O'gni butun yurti va xalqi bilan birga sening qo'lingga beraman. Sen O'gning boshiga Xashbonda hukmronlik qilgan Amor xalqining shohi Sixo'nning kunini solasan.

³⁵ Isroil xalqi O'gni, uning o'g'illarini, butun xalqini bitta qoldirmay qirib tashladi. So'ng ular O'gning yurtini qo'lga kiritishdi.

^a 21:20 *Fisgax tog'i* — O'lik dengizning shimoliy qirg'og'idan qariyb 15 kilometrcha sharqda joylashgan.

^b 21:22 *Shoh yo'li* — 20:17 izohiga qarang.

^c 21:24 *Yavoq daryosi* — Jordan daryosining sharq tomonida joylashgan bu daryo O'lik dengizdan qariyb 50 kilometrcha shimolda Jordan daryosiga quyiladi.

^d 21:25 *Xashbon shahri* — Fisgax tog'idan qariyb 10 kilometrcha sharqda joylashgan.

^e 21:29 *Xamo'sh* — Mo'ab xalqining xudosi.

^f 21:33 *Bashan* — Jalila ko'lining shimoli-sharqida joylashgan yerlar.

22-BOB

Mo'ab shohi Balomni chaqirtiradi

¹ Isroil xalqi yo'lda davom etdi. Mo'ab tekisliklariga yetib kelib, Yerixo shahrining ro'parasida — Jordan daryosining sharqida qarorgoh qurdi. ² Isroil xalqi Amor xalqini qanday ahvolga solgani haqidagi xabar Mo'ab shohi Zippur o'g'li Boloqqa ham yetib borgan edi. ³ Isroil xalqi ko'pligidan butun Mo'ab xalqi qattiq vahimaga tushgandi. ⁴ Mo'ab oqsoqollari Midiyon oqsoqollariga:

— Ho'kiz daladagi o'tlarni yeb bitirgani singari, anovi olomon ham tevarak-atrofimizdagi hamma narsani yeb bitiradi—ku! — dedi. O'sha davrda Mo'abda hukmronlik qilayotgan Zippur o'g'li Boloq, ⁵ Bavo'r o'g'li Balomni chaqiray, deb uning oldiga choparlar jo'natdi. Balom o'z ona yurti, Furot daryosi qirg'og'idagi Pato'r shahrida istiqomat qilardi. Boloq Balomga shunday deb da'vat qildi:

“Misrdan chiqqan bir xalq yer yuzini bosib ketdi. Endi esa ular shundoqqina mening biqinimda o'rnashib olishdi. ⁶ Men ularga bas kela olmayman. Sen kelib, o'sha xalqni men uchun la'natla. Balki shunda men Isroil xalqini mag'lub qilib, yurtimdan quvib chiqara olarman. Shuni bilamanki, sen kimni duo qilsang, o'sha duo oladi, kimni la'natlasang, o'sha la'nati bo'ladi.”

⁷ Shunday qilib, Mo'ab va Midiyon oqsoqollari Balomning oldiga ketar ekanlar, unga to'lanadigan la'nat haqini ham o'zlari bilan olib ketdilar. Ular Balomning huzuriga kelishgach, unga Boloqning gaplarini aytishdi.

⁸ — Shu yerda tunab qolinglar, — dedi Balom oqsoqollarga. — Egamizning bergan javobini men ertaga sizlarga aytaman.

Mo'ab oqsoqollari Balomnikida qolishdi. ⁹ Xudo Balomning oldiga kelib, undan:

— Uyingdagi odamlar kim? — deb so'radi.

¹⁰ Balom Xudoga shunday javob berdi:

— Mo'ab shohi Zippur o'g'li Boloq menga quyidagicha xabar yuboribdi: ¹¹ “Misrdan chiqqan bir xalq yer yuzini bosib ketdi, bu yoqqa kel, o'sha xalqni men uchun la'natla, balki o'shandagina men u xalqqa zarba berib, o'z yurtimdan quvib chiqara olarman.”

¹² — Ular bilan borma! — dedi Xudo Balomga. — U xalqni zinhor la'natlay ko'rma, chunki u xalqqa Men baraka berganman.

¹³ Balom ertalab turib:

— Yurtingizga qaytib ketaveringlar, Egamiz sizlar bilan ketishimga ijozat bermadi, — dedi Boloqning a'yonlariga.

¹⁴ Mo'ab a'yonlari Boloq oldiga qaytib borib: “Balom bizlar bilan kelishga rozi bo'lmadi”, — deyishdi.

¹⁵ Boloq esa oldingidan ham ko'proq va obro'lir oqsoqollari yubordi. ¹⁶ Ular Balomning oldiga kelib, shunday deyishdi:

— Zippur o'g'li Boloq shunday demoqda: “Balom qanday qilib bo'lsa ham huzurimga kelsin,

¹⁷ men uni yaxshilab taqdirlayman, nima istasa muhayyo qilaman. Faqat kelib, o'sha xalqni men uchun la'natlasin.”

¹⁸ Balom esa Boloqning a'yonlariga shunday javob berdi:

— Boloq menga saroyidagi hamma oltin kumushini bersa ham, men Egam Xudoning amridan chetga chiqma olmayman. Hatto kichik masalada ham o'z ixtiyorim bilan ish tuta olmayman. ¹⁹ Yaxshisi, sizlar, oldingilar kabi, bu kecha shu yerda tunab qolinglar. Egamiz yana nima der ekan, men bilay—chi.

²⁰ Shu kecha Xudo Balom oldiga kelib, unga dedi:

— Agar bu odamlar seni o'zlari bilan olib ketgani kelgan bo'lsalar, otlangin—u, ular bilan birga ket. Lekin sen faqat Mening aytganimni qilasan.

Balom va uning eshagi

²¹ Balom ertalab turib. Eshagini egarlab, Mo'ab a'yonlari bilan birga jo'nadi. ²² Balom ketganda, Xudo qattiq g'azablendi. Egamizning farishtasi Balomga qarshilik ko'rsatish uchun uning yo'lini to'sib oldi. Balom eshagini minib, yonidagi ikkita xizmatkori bilan yo'lda ketayotgan edi.

²³ Birdaniga eshak yo'l ustida qilich yalang'ochlab turgan Egamizning farishtasini ko'rib qoldi—da, yo'lidan burilib, dala ichiga kirib ketdi. Balom esa eshakni yo'lga solish uchun savalay boshladi. ²⁴ Egamizning farishtasi endi uzumzorlar orasidan o'tgan tor so'qmoqda turib oldi. Yo'lning ikkala tomoni ham devor edi.

²⁵ Eshak Egamizning farishtasini ko'rdi—yu, devorga qapishib, Balomning oyog'ini qisib qo'ydi. Balom yana eshakni ura boshladi.

²⁶ Egamizning farishtasi yana oldinga o'tib, tor joyga turib oldi. Endi eshak o'ngga ham, chapga ham

burilib keta olmas edi. ²⁷ Eshak Egamizning farishtasini ko'rgach, yotib oldi. Balom esa bundan qattiq g'azablanib, eshakni tayog'i bilan savalay boshladi. ²⁸ Shu payt Egamizning qudrati bilan eshak tilga kirib:

— Men senga nima qildim? Nimaga sen meni uch marta urding? — dedi Balomga.

²⁹ — Sen meni ahmoq qilding! — deb do'q qildi Balom. — Agar qo'limda qilichim bo'lganda edi, seni hoziroq chopib tashlagan bo'lar edim.

³⁰ — Axir, sen meni ilgariidan minib yurasan—ku! Men sening o'sha—o'sha eshagingman. Oldin ham shunaqa qiliq qilganmidim?! — dedi eshak.

— Yo'q, — dedi Balom. ³¹ Shu on Egamiz Balomning ko'zini ochib yuborgan edi, u yo'lda turgan Egamizning farishtasini ko'rib qoldi. Farishta qo'lida qilichini yalang'ochlab turardi. Balom yerga muk tushdi.

³² Egamizning farishtasi Balomga dedi:

— Nimaga sen eshagingni uch marta urding? Tutgan yo'ling Mening nazarimda egri bo'lgani uchun, Men senga qarshilik ko'rsatish maqsadida keldim. ³³ Eshaging esa meni ko'rdi—yu, uch marta o'zini chetga olib qochdi. Agar u mening oldimdan burilib ketmaganda edi, Men seni o'ldirib, eshagingni tirik qoldirgan bo'lardim.

³⁴ — Gunoh qildim, — dedi Balom Egamizning farishtasiga. — Sen yo'limni to'sib turganingni bilmabman. Agar men sening nazarimda noma'qul ish qilayotgan bo'lsam, uyimga qaytib ketaman.

³⁵ — Shu odamlar bilan birga boraver. Lekin sen faqat Men aytgan gaplarimni gapirasan, — dedi Egamizning farishtasi.

Shunday qilib, Balom Boloqning a'yonlari bilan birga ketaverdi.

Boloq Balomni kutib oladi

³⁶ Boloq Balomning kelayotganini eshitdi—yu, uni kutib olish uchun Ir shahriga^a yetib keldi. Bu shahar Arnon soyliги bo'yida, Mo'ab yurtining chegarasida joylashgan edi. ³⁷ Boloq Balomga dedi:

— Men sening oldingga bundan oldin ham odamlarimni yuborgan edim—ku! Nimaga o'shanda kela qolmading? Yo meni, yetarli darajada taqdirlay olmaydi, deb o'yladingmi?

³⁸ — Mana, endi keldim oldingga, — dedi Balom. — Xudo og'zimga solgan so'zlardan bo'lak men nima ham ayta olar edim?!

³⁹ Balom Boloq bilan birga ketdi. Ular Xirat—Xuzo't shahriga kelishdi. ⁴⁰ Boloq mol va qo'ylar so'yib qurbonlik qildi. Balomga va unga hamroh bo'lib kelgan a'yonlarga ham qurbonlikdan ulashdi.

Balomning birinchi bashorati

⁴¹ Boloq keyingi kuni ertalab Balomni Bomo't—Baal^b tepaligiga olib chiqdi. Balom u yerdan turib Isroil xalqining bir qismini ko'rdi.

23-BOB

¹ Balom Boloqqa dedi:

— Shu yerda men uchun yettita qurbongoh qurib, yettita buqa va yettita qo'chqorni tayyorlab qo'y.

² Boloq Balom aytganday qildi. So'ng ikkovlari har bir qurbongohda bittadan buqa va bittadan qo'chqorni qurbonlik qilishdi.

³ Keyin Balom Boloqqa dedi:

— Sen kuydirilgan qurbonliklarning yonida qol, men esa borib ko'ray, Egamiz menga peshvoz chiqarmikin. U menga nimani ayon qilsa, shuni senga aytaman.

Balom tepalikka chiqdi. ⁴ Xudo Balom bilan uchrashgach, Balom Xudoga dedi:

— Men yettita qurbongoh qurdirib, har bir qurbongohda bittadan buqa va bittadan qo'chqorni qurbonlik qildim.

⁵ Egamiz Balomning og'ziga so'z solib:

— Boloqning oldiga qaytib bor, unga Men aytgan so'zlarimni yetkaz, — dedi.

⁶ Balom Boloqning oldiga qaytib keldi. Boloq hamma Mo'ab a'yonlari bilan birga kuydirilgan qurbonliklarning yonida turgan edi. ⁷ Balom quyidagicha bashorat qildi:

“Meni Mo'ab shohi Boloq sharqiy tog'lardan,

Oramdan^c olib kelib, dedi:

“Kel, men uchun Yoqub naslini la'natla,

^a 22:36 Ir shahri — yoki Mo'ab yurtidagi shahar.

^b 22:41 Bomo't—Baal — ibroniychada ma'nosi Baal sajdagohlari.

^c 23:7 Oram — Furot daryosidan sharqda, hozirgi Suriya mamlakatining shimoliy qismida joylashgan yerlar. Oram yana Oram—Naxrayim nomi bilan tanilgan bo'lib, ibroniychada Ikki daryoning Orami degan ma'noni beradi.

Kel, Isroil xalqini sen qarg'a!"

⁸ Xudo la'natlamaganni men qanday la'natlayin?!

Egamiz qarg'amaganni qanday qilib qarg'ayin?!

⁹ Qoyaning tepasida turib men ularni ko'ryapman,

Tepalikdan ularga qarab turibman,

Yashaydi bu xalq hammadan alohida.

O'zgachadir ular xalqlar orasida.

¹⁰ Qumday sanoqsiz bo'lgan Yoqub naslini kim sanab chiqar?!

Isroilning choragini kim hisoblab chiqa olar?!

Men ham to'g'ri odam kabi olamdan o'tay,

Iloyim, bo'lsin ularnikiday oxiratim baxayr."

¹¹ — Sen nima qilyapsan o'zi? — dedi Boloq Balomga. — Men seni, dushmanlarimni la'natlaydi, deb chaqirtirib kelgan edim, sen esa ularni duo qilyapsan—ku!

¹² — Men faqat Egamiz og'zimga solgan so'zni aytishim kerak—ku! — deb javob berdi Balom.

Balomning ikkinchi bashorati

¹³ — Kel, men bilan birga boshqa joyga bora qol, — dedi unga Boloq. — Sen o'sha joydan Isroil xalqining bir qismini ko'rasan. O'sha joydan turib Isroilni men uchun la'natla.

¹⁴ Boloq Balomni Fisgax tog'i^a tepasidagi Zo'fim degan yassi joyga boshlab keldi. U yerda ham yettita qurbongoh qurib, har bir qurbongoh ustida bittadan buqa va bittadan qo'chqorni qurbonlik qildi. ¹⁵ So'ng Balom Boloqqa dedi:

— Sen shu yerda — kuydirilgan qurbonliklaring yonida qol, men esa hov anovi yerga borib, Egamiz bilan uchrashib kelaman.

¹⁶ Egamiz Balomga peshvoz chiqib, uning og'ziga so'z soldi. So'ng:

— Boloqning oldiga qaytib bor, unga Men aytgan so'zlarimni ayt, — dedi.

¹⁷ Balom Boloqning oldiga qaytib keldi. Boloq Mo'ab a'yonlari bilan birga kuydirilgan qurbonliklarning yonida turgan edi.

— Egang nima dedi? — deb so'radi undan Boloq. ¹⁸ Balom quyidagicha bashorat qildi:

“Menga qara, ey, Zippur o'g'li Boloq,
Gaplarimni eshit, yaxshilab solgin quloq.

¹⁹ Xudo inson emaski, U yolg'on gapirsa,

U odam emaski, fikrini o'zgartirsa.

U doim va'dasi ustidan chiqar!

O'z aytganlarin albatta bajarar!

²⁰ Xudo menga berdi duo so'zlarini,

O'zgartira olmayman men Xudoning barakasini.

²¹ Men Isroilning kelajagini ko'ryapman,

Yoqub nasli boshiga kulfat tushmas,

Bu xalq biror ko'rgulik ko'rmas.

Egasi Xudo ularning orasida,

Shoh, deya olqishlar Uni hamma.

²² Yovvoyi buqaning kuchi bilan

Xudo ularni Misrdan olib chiqqan.

²³ Yoqub nasliga qarshi sehr—jodu yo'q,

Isroilga qarshi^b folbinlik yo'q.

Odamlar Yoqub nasli haqida, Isroil to'g'risida:

“Qaranglar, Xudo nimalarni qilgan”, deb aytishar.

²⁴ Isroil xalqi sher kabi qo'zg'alar,

Arslonday sakrab turar,

O'ljasini yeb bitirmaguncha,

Qurbonlarning qoniga to'ymaguncha yotmas.”

²⁵ Shundan so'ng Boloq Balomga aytdi:

— Isroil xalqini la'natlamagin ham, duo ham qilmagin!

^a 23:14 Fisgax tog'i — 21:20 izohiga qarang.

^b 23:23 Yoqub nasliga qarshi...Isroilga qarshi... — yoki Yoqub naslida...Isroilda...

Balomning uchinchi bashorati

²⁶ Lekin Balom Boloqqa:

— Men sizga, faqat Egamizning aytganini qilaman, deb aytmaganmidim?! — dedi.

²⁷ — Yur, endi men seni boshqa joyga olib boraman, — dedi Boloq. — Balki shunda Xudo mamnun bo‘lib, o‘sha yerdan turib men uchun Isroilni la‘natlashingga yo‘l qo‘yar.

²⁸ Boloq Balomni Piyor tog‘ining^a tepasiga boshlab olib chiqdi. Bu tog‘dan sahroning manzarasi ko‘rinib turardi.

²⁹ Balom Boloqqa dedi:

— Shu yerda menga yettita qurbongoh qurib, yettita buqa bilan yettita qo‘chqorni tayyorlab qo‘y.

³⁰ Boloq Balom aytganday qilib, har bir qurbongohda bittadan buqa va bittadan qo‘chqorni qurbonlik qildi.

24-BOB

¹ Balom Isroilni duo qilayotgani Egamizga ma‘qul kelganini ko‘rib, bu safar fol ochgani bormadi. U sahro tomon nazar tashlab, ² u yerda qabila–qabila bo‘lib qarorgoh qurgan Isroil xalqini ko‘rdi. Shunda Xudoning ruhi Balomni qamrab oldi, ³ Balom shunday bashorat qildi:

“Bavo‘r o‘g‘li Balom gapiryapti,
Ko‘zi ochiq inson so‘zlayapti.

⁴ Xudoning kalomini eshitgan,
Qodir Xudodan kelgan vahiyni ko‘rgan,
Hushidan ayrilgan, lekin ko‘zlari katta ochiq odam aytyapti.

⁵ Ey, Yoqub nasli! Chodirlaringiz qanday ajoyib!
Ey, Isroil xalqi! Makoningiz qanday go‘zal!

⁶ Chodiru makonlaringiz palmazor^b singari bepoyon,
Bamisli daryo bo‘yidagi bog‘–rog‘lardir,
Egamiz o‘tqazgan aloega o‘xshar,
Suv bo‘yidagi sadr daraxti kabidir.

⁷ Ularning chelaklari suv bilan to‘lib–toshar,
Ekkan urug‘lari miriqib suvga to‘yar.
Isroil shohi O‘gaxdan^c ustun bo‘lar,
Isroil shohligi g‘oyat yuksalar.

⁸ Yovvoyi buqaning kuchi bilan
Xudo Misrdan olib chiqqan ularni.
Isroil xalqi yamlamay yutar g‘animlarini,
Ularning suyaklarini maydalab tashlar,
O‘qlar otib, ularni yakson etar.

⁹ Ana, u urg‘ochi sherday egildi–da, yotdi.
Uni turg‘izishga kim jur‘at etar?!
Seni duo qilganlar baraka topar,
Seni la‘natlaganlar la‘nati bo‘lar!”

¹⁰ Boloq Balomdan qattiq g‘azablanganidan kaftini kaftiga urib:

— Men seni, g‘animlarimni la‘natlagin, deb oldirib kelgan edim. Sen esa ularni uch marta duo qilding! — deb do‘q urdi. ¹¹ — Yo‘qol! Uyingga jo‘na! Men seni mukofotlamoqchi edim, lekin Egang seni mukofotdan mahrum qildi.

¹² Shunda Balom Boloqqa dedi:

— Mening oldimga jo‘natgan choparlaringga: ¹³“Boloq menga saroyidagi hamma oltin kumushini bersa ham, men Egamizning aytganidan chetga chiqa olmayman. O‘z ixtiyorim bilan biror yaxshi yoki yomon ish qilolmayman. Egamiz menga nima desa, shuni aytaman”, deb aytmaganmidim?! ¹⁴ Endi men o‘z xalqim oldiga qaytib ketaman. Lekin ketishimdan oldin, Isroil xalqi kelajakda xalqing boshiga qanday kunlarni solishini senga aytib qo‘yay.

^a 23:28 Piyor tog‘i — Fisgax tog‘idan qariyb 5 kilometrcha shimoli–g‘arbda joylashgan.

^b 24:6 palmazor — yoki vodi.

^c 24:7 O‘gax — Omoleklar shohi edi. Omoleklar Isroil xalqining dushmani edi (“Chiqish” 17:8-16 ga qarang).

Balomning soʻnggi bashoratlari

¹⁵ Shundan soʻng Balom quyidagicha bashorat qildi:

“Bavoʻr oʻgʻli Balom gapiryapti,
Koʻzi ochiq inson soʻzlayapti.

¹⁶ Xudoning kalomini eshitgan,
Xudoyi Taolodan bilim olgan,
Qodir Xudoning vahiyini koʻrgan,
Hushidan ayrilgan, lekin koʻzlari katta ochiq odam aytyapti.

¹⁷ Uni koʻryapman–u, lekin shu topda yoʻq,
Unga qarayapman–u, lekin u yaqin emas.
Bir yulduz chiqar Yoqub naslidan,
Saltanat hassasi Isroil xalqidan.
Vayron qilar u Moʻab chegaralarini^a,
Yakson etar Shet xalqining^b yerlarini^c.

¹⁸ Edom oʻljaga aylananar,
Ha, Seir^d gʻanimlarning mulki boʻlar,
Isroil xalqi esa zafarni quchar.

¹⁹ Yoqub naslidan hukmdor chiqar,
Ir^e xalqini tamom qirib tashlar.”

²⁰ Soʻng Balom Omolek xalqini^f koʻrib, ular haqida shunday bashorat qildi:

“Xalqlarning sardoridir Omoleklar,
Lekin oxiri abadiy halokatga yoʻliqar ular.”

²¹ Keyin u Xayin xalqini koʻrib, ular haqida quyidagicha bashorat qildi:

“Mustahkamdir sizning boshpanangiz,
Togʻ choʻqqisida joylashgan sizning iningiz.

²² Oshur xalqi^g sizni asir qilib olib ketajak,
Shunda Xayin xalqi qirilib yoʻq boʻlajak.”

²³ Balom yana bashoratini davom ettirdi:

“Evoh! Xudo shu ishlarni amalga oshirgach, kim tirik qolar?!

²⁴ Kiprdan^h suzib kelar kemalar,
Oshur va Ibir xalqlarini taslim etishar.
Abadiy halokatga uchraydi ular.”

²⁵ Shundan keyin Balom yoʻlga chiqib, uyiga joʻnadi. Boloq ham oʻz yoʻliga ketdi.

25-BOB

Isroil xalqi Piyor togʻidagi xudo Baalga sajda qiladi

¹ Isroil xalqi Shitimdaⁱ oʻrnashganda, Isroil erkaklari Moʻab ayollari bilan zino qila boshlashdi. ² Moʻab ayollari ularni oʻz xudolariga bagʻishlangan qurbonlik ziyofatlariga taklif etishdi. Isroil xalqi ularning qurbonligidan tanovul qilib, xudolariga ham sajda etdi. ³ Isroil xalqi Piyor togʻidagi xudo Baalga qattiq bogʻlanib qolgani uchun, Egamiz ulardan gʻazablendi. ⁴ U Musoga shunday dedi:

— Bu xalqning boshliqlarini ushla, ularni kuppa–kunduzi — Egangiz — Mening oldimda dorga os. Shunda

^a 24:17 ...chegaralarini... — yoki peshanalarini. Qadimiy grekcha tarjimada *shahzodalarini*.

^b 24:17 *Shet xalqi* — Isroil xalqi Kanʻon yurtini qoʻlga kiritishdan oldin Kanʻon yurtining choʻllarida istiqomat qilgan xalqqa ishora qilingan boʻlishi mumkin.

^c 24:17 ...yerlarini — yoki bosh suyaklarini.

^d 24:18 *Seir* — Edom yurtiga qarashli boʻlgan togʻli yerlar.

^e 24:19 *Ir* — yoki *shahar*.

^f 24:20 *Omolek xalqi* — shu bobning 7–oyatidagi izohga qarang.

^g 24:22 *Oshur xalqi* — Ossuriya xalqining ajdodi (shu bobning 24–oyatida ham bor).

^h 24:24 *Kipr* — ibroniycha matnda Kiprning qadimgi nomi *Kittim* ishlatilgan.

ⁱ 25:1 *Shitimda* — Oʻlik dengizning shimoli–sharqida, Moʻab tekisligida joylashgan.

Men Isroil xalqidan qahr–g‘azabimni qaytaraman.

⁵Muso Isroil hakamlariga^a:

— Piyordagi Baalga sajda qilgan har bir odamingizni o‘ldiringlar, — deb buyruq berdi.

⁶Shu payt Isroil xalqidan bittasi Musoning va butun Isroil jamoasining ko‘zi oldida qarorgohga Midiyonlik^b bir ayolni boshlab kelib qoldi. Jamoa Uchrashuv chodiriga kiraverishda yig‘lab turgan edi.

⁷Ruhoniy Horunning nabirasi — Elazar o‘g‘li Finxaz buni ko‘rdi–yu, o‘rnidan turib, jamoa orasidan chiqib ketdi. U nayzasini olib, ⁸Isroil xalqidan bo‘lgan o‘sha odamning orqasidan chodirga kirdi–da, nayzasi bilan ikkovini ham o‘ldirdi. Finxazning sanchgan nayzasi o‘sha odamning badanini teshib o‘tib, ayolning qorniga kirgan edi. Shundan keyingina Isroil xalqi orasidagi o‘lat to‘xtadi. ⁹Lekin o‘latdan 24.000 odam o‘lib bo‘lgan edi.

¹⁰Shunda Egamiz Musoga:

¹¹— Ruhoniy Horunning nabirasi — Elazar o‘g‘li Finxaz Mening qahr–g‘azabimni Isroil xalqidan qaytardi, — dedi. — Isroil xalqi orasida u Menga jon kuydirgani uchun, Men g‘azab ustida ularga qirg‘in keltirmadim.

¹²Sen unga ayt: Men Finxaz bilan alohida tinchlik ahdimni tuzaman. ¹³Bu ahdda muvofiq, Finxazning o‘zi va uning avlodi toabad ruhoniy bo‘lishadi, chunki u o‘z Xudosiga — Menga jon kuydirib, qilgan ishi bilan Isroil xalqidan Mening g‘azabimni qaytardi.

¹⁴Midiyonlik ayol bilan birga o‘ldirilgan Isroil odamining ismi Zimri bo‘lib, Shimo‘n qabilasining urug‘boshisi Soluning o‘g‘li edi. ¹⁵O‘ldirilgan ayolning ismi esa Xozbi edi, u Midiyonlikning urug‘boshisi Zurning qizi edi.

¹⁶Egamiz Musoga:

¹⁷— Midiyon xalqini dushman deb bilinglar, ularni qirib tashlanglar! — dedi. ¹⁸— Chunki ular sizlarga dushmanlik qilib, Piyordagi voqea orqali sizlarni yo‘ldan ozdirishdi. Bundan tashqari, Piyorda o‘lat hukmronlik qilgan kuni o‘lgan Midiyonlik yo‘lboshchining qizi Xozbi orqali sizlarni aldashdi.

26-BOB

Isroil xalqi ikkinchi marta ro‘yxatga olinadi

¹O‘latdan so‘ng Egamiz Muso bilan ruhoniy Horun o‘g‘li Elazarga dedi: ²“Jamiki Isroil xalqining urushga yaroqli bo‘lgan yigirma va undan yuqori yoshdagi hamma erkaklarini xonadoni bo‘yicha sanab chiqinglar.”

³Bu paytda Isroil xalqi Mo‘ab tekisligida, Yerixo shahri ro‘parasidagi Iordan daryosi bo‘yida qarorgoh qurgan edi. Muso bilan ruhoniy Elazar xalqqa: ⁴“Egamiz bizga amr qilganday yigirma yoshdan yuqori bo‘lgan erkaklarini sanab chiqinglar”, deb aytishdi. Misr yurtidan chiqqan jamiki Isroil xalqining ro‘yxati quyidagicha edi:

⁵Ruben Isroilning^c to‘ng‘ichidir. Ruben o‘g‘illaridan kelib chiqqan urug‘lar shulardir: Xano‘xdan Xano‘x urug‘i, Palluvdan Palluv urug‘i, ⁶Xazrondan Xazron urug‘i, Karmidan Karmi urug‘i kelib chiqqan. ⁷Ruben urug‘lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 43.730 kishi chiqdi.

⁸Palluvning Eliyob degan o‘g‘li bor edi, ⁹Eliyobning esa Namuvol, Datan va Aburam degan o‘g‘illari bor edi. Ko‘raxning izdoshlari Egamizga qarshi isyon ko‘tarishganda^d, ularga qo‘shilishib Muso bilan Horunga qarshi bosh ko‘targan Datan va Aburam o‘shalardir. Ular Isroil yo‘lboshchilari edi. ¹⁰Yer yorilib, Ko‘rax bilan birga ularni ham yutib yuborgandi. O‘sha kuni alanga Ko‘raxning 250 ta izdoshini kuydirib yo‘q qilgandi. Mana shu voqea xalqqa ogohlantirish edi. ¹¹Lekin Ko‘raxning o‘g‘illari o‘sha kuni omon qoldi.

¹²Shimo‘n o‘g‘illaridan kelib chiqqan urug‘lar shulardir: Namuvoldan Namuvol urug‘i, Yomindan Yomin urug‘i, Yoxindan Yoxin urug‘i, ¹³Zeraxdan Zerax urug‘i, Shovuldan Shovul urug‘i kelib chiqqan. ¹⁴Shimo‘n urug‘lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 22.200 kishi chiqdi.

¹⁵Gad o‘g‘illaridan kelib chiqqan urug‘lar shulardir: Zafon‘dan Zafon‘ urug‘i, Xagidan Xagi urug‘i, Shunodan Shuno urug‘i, ¹⁶Oznaxdan Oznax urug‘i, Yeridan Yeri urug‘i, ¹⁷Aro‘ddan Aro‘d urug‘i, Eralidan Erali urug‘i kelib chiqqan. ¹⁸Gad urug‘lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 40.500 kishi chiqdi.

^a 25:5 *hakamlar* — maxsus yo‘lboshchilar. Ular butun qabila yoki qabilaning bir qismiga javobgar bo‘lgan bo‘lishlari mumkin.

^b 25:6 *Midiyonlik* — mana shu oyatda bu nom Iordan daryosining sharqida yashaydigan, Mo‘ab xalqi bilan aralashib ketgan bir xalqqa ishora qiladi. Ularning ustidan Mo‘ab shohi hukmronlik qilgan bo‘lishi mumkin (22:1-7 ga qarang).

^c 26:5 *Isroil* — Yoqubning yana bir ismi (“Ibtido” 32:27-28 ga qarang).

^d 26:9 *Ko‘raxning izdoshlari Egamizga qarshi isyon ko‘tarishganda...* — 16:1-35 ga qarang.

¹⁹⁻²⁰ Yahudo o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Shelodan Shelo urug'i, Parazdan Paraz urug'i, Zeraxdan Zerax urug'i kelib chiqqan. Yahudoning ikki o'g'li G'ur va O'nan Kan'on yurtida olamdan o'tgan edilar^a. ²¹ Parazdan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Xazrondan Xazron urug'i, Xomuldan Xomul urug'i kelib chiqqan. ²² Yahudo urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 76.500 kishi chiqdi.

²³ Issaxor o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: To'lodan To'lo urug'i, Puvaxdan Puvax urug'i, ²⁴ Yoshuvdan Yoshuv urug'i, Shimrondan Shimron urug'i kelib chiqqan. ²⁵ Issaxor urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 64.300 kishi chiqdi.

²⁶ Zabulun o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Sareddan Sared urug'i, Elo'ndan Elo'n urug'i, Yaxliyoldan Yaxliyol urug'i kelib chiqqan. ²⁷ Zabulun urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 60.500 kishi chiqdi.

²⁸ Yusufning o'g'illari Manashe va Efrayimdan kelib chiqqan urug'lar quyidagilardir:

²⁹ Manashedan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Moxirdan Moxir urug'i kelib chiqdi. Gilad urug'i Moxirning o'g'li Giladdan kelib chiqqan. ³⁰ Giladdan kelib chiqqan urug'lar quyidagichadir: Yazardan Yazar urug'i, Xalekdan Xalek urug'i, ³¹ Osriyoldan Osriyol urug'i, Shakamdan Shakam urug'i, ³² Shamidodan Shamido urug'i, Xaferdan Xafer urug'i kelib chiqqan. ³³ Xafer o'g'li Zalofxodning o'g'li yo'q, qizlari bor edi, xolos. Zalofxod qizlarining ismlari Maxlo, Nuvah, Xo'glax, Milxo va Tirza edi. ³⁴ Manashe urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 52.700 kishi chiqdi.

³⁵ Efrayim o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Shutalaxdan Shutalax urug'i, Boxirdan Boxir urug'i, Taxandan Taxan urug'i kelib chiqqan. ³⁶ Shutalax o'g'li Ironidan Iron urug'i kelib chiqqan. ³⁷ Efrayim urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 32.500 kishi chiqdi.

Yusuf nasli urug'lari bo'yicha ana shulardan iboratdir.

³⁸ Benyamin o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Belaxdan Belax urug'i, Oshboldan Oshbol urug'i, Oxiramdan Oxiram urug'i, ³⁹ Shafufamdan Shafufam urug'i, Xufamdan Xufam urug'i kelib chiqqan. ⁴⁰ Belaxning o'g'illari Ard va No'mandan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Arddan Ard urug'i, No'mandan No'man urug'i kelib chiqqan. ⁴¹ Benyamin urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 45.600 kishi chiqdi.

⁴² Dan o'g'li Xushimdan Xushim^b urug'i kelib chiqqan. Dan urug'lari shulardan iboratdir: ⁴³ butun Dan nasli Shuxom urug'idan tashkil topgan edi. Ular sanalganda, 64.400 kishi chiqdi.

⁴⁴ Osher o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Yimnaxdan Yimnax urug'i, Yishvidan Yishvi urug'i, Bariyodan Bariyo urug'i kelib chiqqan. ⁴⁵ Bariyo o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Xaberdan Xaber urug'i, Malxiyoldan Malxiyol urug'i kelib chiqqan. ⁴⁶ Osherning Serax degan qizi ham bor edi. ⁴⁷ Osher urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 53.400 kishi chiqdi.

⁴⁸ Naftali o'g'illaridan kelib chiqqan urug'lar shulardir: Yaxzayoldan Yaxzayol urug'i, Go'nodan Go'no urug'i, ⁴⁹ Izardan Izar urug'i, Shillemdan Shillem urug'i kelib chiqqan. ⁵⁰ Naftali urug'lari mana shulardan iboratdir. Ular sanalganda, 45.400 kishi chiqdi.

⁵¹ Shunday qilib, Isroil xalqining hamma erkaklari sanalganda, 601.730 kishi chiqdi.

⁵² Egamiz Musoga dedi: ⁵³ "Yerni qabilalarga odamlarning soniga ko'ra mulk qilib bo'lib ber. ⁵⁴ Katta qabilaga kattaroq ulush ber, kichik qabilaga kichikroq ulush ber. Har bir qabilaga ro'yxatga olingan odamlarning miqdoriga qarab ulush berilsin. ⁵⁵ Yerni qabilalarga ro'yxatdagi odamlarning soniga qarab bo'lib berayotganingizda, qur'a tashlanglar^c. ⁵⁶ Har bir qabilaning ulushi qabilaning katta-kichikligiga qarab qur'a bo'yicha taqsimlansin."

⁵⁷ Levi qabilasining ro'yxati esa, urug'lari bo'yicha, quyidagichadir:

^a 26:19-20 ...G'ur va O'nan Kan'on yurtida olamdan o'tgan edilar — 38:1-10 ga qarang.

^b 26:42 ...Xushimdan Xushim... — Ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Shuxom* ("Ibtido" 46:23 ga qarang).

^c 26:55 ...qur'a tashlanglar — Qur'a yog'och bo'laklari yoki toshlardan qilingan bo'lib, undan biror narsani qanday yoki qachon qilishni bilish uchun foydalanilgan. Xudoning xohish-irodasi ba'zan qur'a tashlash orqali aniqlangan.

Gershondan Gershon urug'i, Qohotdan Qohot urug'i, Maroridan Marori urug'i kelib chiqqan.

⁵⁸ Bu urug'lardan: Lubnax urug'i, Xevron urug'i, Maxli urug'i, Mushi urug'i, Ko'rax urug'i kelib chiqqan.

Qohot Imromning otasi edi. ⁵⁹ Imromning xotini esa Yo'xavad degan ayol edi. Yo'xavad Levining qizi bo'lib, u Misrda tug'ilgan edi. Yo'xavad Imromga ikki o'g'il — Horun va Musoni hamda bir qiz — Maryamni tug'ib berdi. ⁶⁰ Horunning Nadov, Abihu, Elazar, Itamar degan o'g'illari bor edi.

⁶¹ Nadov va Abihu Egamiz amr etmagan olovni Uning huzuriga olib kelganlari uchun nobud bo'lgan edilar^a.

⁶² Shunday qilib, Levi qabilasining bir oylik va undan yuqori yoshdagi erkaklari sanalganda, 23.000 kishi chiqdi. Levilarga Isroil xalqi orasida ulush berilmagani uchun, ular Isroil xalqi qatorida ro'yxatga olinmagan edi.

⁶³ Muso bilan ruhoniylar Elazar Mo'ab tekisligida, Yerix shahri ro'parasidagi Iordan daryosi bo'yida ro'yxatga olgan Isroil xalqi ana shulardan iborat edi. ⁶⁴ Muso bilan ruhoniylar Horun Sinay sahrosida ro'yxatga olgan odamlarning birortasi bu ro'yxatga kirmadi, ⁶⁵ chunki Egamiz Isroil xalqining o'sha avlodiga: "Sizlar sahroda o'lib ketasizlar", deb aytgandi^b. Ulardan faqat Natan o'g'li Xolib va Nun o'g'li Yoshua tirik qolgan edi.

27-BOB

Zalofxodning qizlari

¹⁻² Bir kuni Zalofxodning qizlari Uchrashuv chodiri kiraverishiga kelishdi. Zalofxod Xaferning o'g'li, Giladning nevarasi, Moxirning evarasi, Yusuf o'g'li Manashening chevarasi edi. Xullas, Zalofxod Manashe urug'idan edi. Zalofxod qizlarining ismlari Maxlo, Nuvah, Xo'glax, Milxo va Tirza edi. Ular Muso, ruhoniylar Elazar, yo'l boshchilar va butun jamoaning oldida turib shunday deyishdi:

³ — Otamiz sahroda vafot etdi. U Egamizga qarshi yig'ilgan Ko'raxning to'dasiga sherik bo'lmagan, o'z gunohi tufayli olamdan o'tdi. Otamizning o'g'li yo'q. ⁴ O'g'li bo'lmagani uchun otamizning nomi urug'i orasidan o'chib ketishi kerakmi? Bizga ham amakilarimiz qatori yerni mulk qilib beringlar.

⁵ Muso ularning talabini Egamizga aytdi. ⁶ Egamiz shunday javob qaytardi:

⁷ — Zalofxodning qizlari haq gapni aytishyapti. Ularga albatta amakilari qatori yerni mulk qilib beringlar. Otasining ulushi qizlariga berilsin. ⁸ Isroil xalqiga ham shunday deb uqtir. Agar biror kishi vafot etsa-yu, o'g'li bo'lmasa, uning mulki qiziga qolsin. ⁹ Agar qizi ham bo'lmasa, u odamning mulki aka-ukalariga qolsin. ¹⁰ Bordi-yu, marhumning aka-ukalari ham bo'lmasa, uning mulki amakilariga qolsin. ¹¹ Agar marhumning amakilari ham bo'lmasa, uning mulki urug'idagi eng yaqin qarindoshiga qolsin. O'sha qarindoshi merosxo'r bo'lsin. Sen orqali, Men, Egangiz, bergan amr Isroil xalqi uchun qonun bo'lib qaror topsin.

Yoshua Musoning vorisi qilib tanlanadi

¹² Egamiz yana Musoga dedi:

— Aborim tizmasidagi^c anavi toqqa chiqib, Men Isroil xalqiga beradigan yurtga qara. ¹³ O'sha yurtni ko'rganingdan keyin akang Horun singari olamdan o'tasan. ¹⁴ Chunki jamoa Zin cho'lida Menga ta'na qilganda, sizlar ikkovingiz Mening amrimga qarshi isyon qilgan edingizlar. Mariva suvi yonida jamoaning ko'zi oldida Mening muqaddasligimni namoyon qilmadingizlar^d. (Mariva suvi Zin cho'lidagi Kadesh yaqinidadir.)

¹⁵ Muso Egamizga dedi:

¹⁶ — Ey, Egam, odamzod ruhlarining Xudosi, jamoa ustidan bir odamni tayinla. ¹⁷ U xalqni janglarga boshlab borsin, toki Sening jamoang cho'ponsiz qo'yday bo'lib qolmasin.

Shunda Egamiz Musoga:

¹⁸ — Nun o'g'li Yoshuani yoningga ol, — dedi. — Unda Mening ruhim bor^e. Yoshuaga qo'lingni qo'y^f.

¹⁹ Keyin uni ruhoniylar Elazarning va butun jamoaning oldida turg'izib, xalq yo'l boshchisi etib tayinla. ²⁰ Butun

^a 26:61 Nadov va Abihu...nobud bo'lgan edilar — 3:1-4 ga qarang.

^b 26:65 ...Egamiz...aytgandi — 14:26-35 ga qarang.

^c 27:12 Aborim tizmasi — O'lik dengizning shimoliy qirg'og'idan sharqda joylashgan.

^d 27:14 Mariva suvi yonida...muqaddasligimni namoyon qilmadingizlar — 20:1-13 ga qarang.

^e 27:18 Unda Mening ruhim bor — Ibroniycha matnda Unda bir ruh bor. Bu o'rinda ruh so'zi Xudoning Ruhiga ishora qilgan bo'lishi mumkin. Eski Ahdda Xudoning ruhi yo'l boshchilik singari maxsus vazifani bajargan insonlarga berilgan edi. Biroq ruh so'zi yo'l boshchilik vazifasi uchun zarur bo'lgan shaxsiy munosabat va qobiliyatni bildirgan bo'lishi ham mumkin. Shaxsiy qobiliyatlar Xudodan berilgan in'om bo'lgani uchun ikkala variantning ham ma'nosi bir-biriga o'xshaydi.

^f 27:18 Yoshuaga qo'lingni qo'y — Bu harakat Musoning yo'l boshchiligi Yoshuaga topshirilishining ramzi edi.

Isroil jamoasi unga itoat qilishi uchun, Yoshuaga o'z salohiyatingdan ber. ²¹Yoshua hamma ishni Elazar bilan bamaslahat qilsin. Elazar Urim orqali Yoshua uchun Mening irodamni bilib bersin^a. Yoshua va butun Isroil jamoasi hamma vaziyatda shunga qarab ish tutsin.

²²Egamiz amr etganday, Muso Yoshuani ruhoniylar Elazar va butun jamoaning oldida tik turg'izib qo'ydi.

²³So'ng Egamizning Musoga bergan amriga muvofiq, qo'lini Yoshuaga qo'yib, Isroil xalqining yo'l boshchisi qilib tayinladi.

28-BOB

Doimiy nazrlar

¹Egamiz Musoga aytdi: ²“Isroil xalqiga shunday deb buyur: ular taom nazrlarini Menga har doim belgilangan vaqtda keltirishsin. Kuydiriladigan bu nazrlardan Menga yoqimli hid keladi.” ³Egamiz davom etib, Isroil xalqiga olovda kuydiriladigan nazrlar to'g'risida quyidagi qonunlarni yetkaz, deb Musoga amr berdi: “Har kuni ikkita nuqsonsiz bir yoshli qo'chqor qo'zini Egamizga kunda kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. ⁴Bitta qo'zini ertalab, ikkinchisini kechqurun qurbonlik qilinglar. ⁵Har bir qo'ziga qo'shib, ikki kosa^b toza zaytun moyi aralashtirilgan to'rt kosa^c sifatli unni don nazri qilib keltiringlar. ⁶Egamizga yoqimli hid borishi uchun olovda kunda kuydiriladigan qurbonliklar ilk bor Sinayda joriy qilingan edi. ⁷Har bir qo'ziga qo'shib ikki kosa sharob nazrini ham keltiringlar. Sharobni Egamizga atab Muqaddas chodirda nazr qilib quyunglar. ⁸Ikkinchi qo'zini kechqurun qurbonlik qilinglar. Ertalabki qurbonlik singari, bu qurbonlikka qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazri qilinglar. Olovda kuydiriladigan bu qurbonliklardan Egamizga yoqimli hid boradi.

Shabbat kunidagi nazrlar

⁹Shabbat kuni esa ikkita bir yoshli nuqsonsiz qo'chqor qo'zini qurbonlik qilinglar. Bu qurbonliklar bilan birga belgilangan miqdorda sharob nazrini va zaytun moyi aralashtirilgan sakkiz kosa^d sifatli unni don nazri qilib keltiringlar. ¹⁰Bu kuydiriladigan qurbonliklarni har Shabbatda kunda kuydiriladigan qurbonliklardan va unga qo'shib qilinadigan sharob nazridan tashqari keltiringlar.

Oyning birinchi kunida qilinadigan nazr

¹¹Har oyning boshida ikkita buqani, bitta qo'chqorni va yettita bir yoshli qo'chqor qo'zini Egamizga atab kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Hamma jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ¹²Bu qurbonliklarga qo'shib quyidagi miqdorda zaytun moyi aralashtirilgan sifatli unni don nazri qilib keltiringlar: har bir buqa bilan o'n ikki kosa^e un, qo'chqor bilan sakkiz kosa un, ¹³har bir qo'chqor qo'zi bilan to'rt kosa un. Olovda kuydiriladigan bu qurbonliklardan Egamizga yoqimli hid boradi. ¹⁴Har bir buqa bilan to'rt kosa^f sharob, har bir qo'chqor bilan uch kosa^g sharob, har bir qo'chqor qo'zi bilan esa ikki kosa^h sharobni nazr qilinglar. Bu kuydiriladigan nazrlarni har oyning birinchi kunida ado etinglar. ¹⁵Bundan tashqari, bitta takani Egamizga gunoh qurbonligi qilinglar. Bu hamma qurbonligu nazrlarni kunda kuydiriladigan qurbonliklarⁱ va ularga qo'shib qilinadigan sharob nazridan tashqari keltiringlar.

Fisih va Xamirturushsiz non bayramlarida qilinadigan nazrlar

¹⁶Birinchi oyning^j o'n to'rtinchi kuni Egamizga bag'ishlangan Fisih^k qurbonligini nazr qilinglar. ¹⁷O'n beshinchi kuni esa yetti kunlik bayram boshlanadi, sizlar yetti kun davomida xamirturushsiz non yeyishlaringiz lozim. ¹⁸Bayramning birinchi kuni butun xalq muqaddas yig'inga kelsin. Har kungi ishlarigizni qilmanglar. ¹⁹Egamizga atab ikkita buqani, bitta qo'chqorni va yettita bir yoshli qo'chqor qo'zini

^a 27:21 Elazar Urim orqali...irodamni bilib bersin — Ayrim hollarda ruhoniylar Xudoning xohishini bilish uchun Urim va Tummim degan muqaddas narsalardan foydalanishgan. Bu oyatda faqat Urim tilga olingan.

^b 28:5 ikki kosa — ibroniycha matnda *chorak xin*, taxminan 1 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 7-oyatida ham bor).

^c 28:5 to'rt kosa — ibroniycha matnda *efaning o'ndan bir qismi*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi.

^d 28:9 sakkiz kosa — ibroniycha matnda *efaning o'ndan ikki qismi*, taxminan 4 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 12, 20, 28-oyatlarida ham bor).

^e 28:12 o'n ikki kosa — ibroniycha matnda *efaning o'ndan uch qismi*, taxminan 6 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 20, 28-oyatlarida ham bor).

^f 28:14 to'rt kosa — ibroniycha matnda *yarim xin*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi.

^g 28:14 uch kosa — ibroniycha matnda *xinning uchdan bir qismi*, taxminan 1,3 litrga to'g'ri keladi.

^h 28:14 ikki kosa — ibroniycha matnda *chorak xin*, taxminan 1 litrga to'g'ri keladi.

ⁱ 28:15 kunda kuydiriladigan qurbonliklar — shu bobning 1-8-oyatlariga qarang.

^j 28:16 Birinchi oy — 20:1 izohiga qarang.

^k 28:16 Fisih — Isroil xalqining Misrdagi qullikdan ozod bo'lganiga bag'ishlangan bayram (“Chiqish” 12:1-42 ga qarang).

olovda kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Hamma jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ²⁰ Bu qurbonliklarga qo'shib quyidagi miqdorda zaytun moyi aralashtirilgan sifatli unni don nazri qilib keltiringlar: har bir buqa bilan o'n ikki kosa un, qo'chqor bilan sakkiz kosa un, ²¹ har bir qo'chqor qo'zi bilan to'rt kosa un. ²² O'zlaringizni gunohdan poklash uchun takani gunoh qurbonligi qilinglar. ²³⁻²⁴ Bu nazrlarni kunda ertalab kuydiriladigan qurbonlikdan^a tashqari, yetti kun davomida keltiringlar. Bu taom nazrlarni Egamizga yoqimli hid bo'lishi uchun olovda kuydiringlar. Bular kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan sharob nazridan tashqari keltirilsin. ²⁵ Yettinchi kuni ham butun xalq muqaddas yig'inga kelsin. O'sha kuni odatdagi ishlaringizni qilmanglar.

Hosil bayramida qilinadigan nazrlar

²⁶ Hosil bayramining^b birinchi kuni, Egamizga yangi hosilingizning donini nazr qilganingizda, butun xalq muqaddas yig'inga kelsin. O'sha kuni odatdagi ishlaringizni qilmanglar. ²⁷ Egamizga yoqimli hid borishi uchun ikkita buqa, bitta qo'chqor, yettita bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. ²⁸ Bu qurbonliklarga qo'shib quyidagi miqdorda zaytun moyi aralashtirilgan sifatli unni don nazri qilib keltiringlar: har bir buqa bilan o'n ikki kosa un, qo'chqor bilan sakkiz kosa un, ²⁹ har bir qo'chqor qo'zi bilan to'rt kosa un. ³⁰ O'zlaringizni gunohdan poklash uchun bitta takani qurbonlik qilinglar. ³¹ Bu nazrlarni va ularga qo'shib qilinadigan sharob nazrini — kunda kuydiriladigan qurbonliklar^c va ularga qo'shib qilinadigan don nazridan tashqari keltiringlar. Qurbonlik qilinadigan hamma jonivorlaringiz nuqsonsiz bo'lsin.

29-BOB

Karnay bayramida qilinadigan nazrlar

¹ Yettinchi oyning^d birinchi kunida butun xalq muqaddas yig'inga kelsin, har kungi ishlaringizni qilmanglar. O'sha kuni karnaylar chalinsin. ² Egamizga yoqimli hid borishi uchun bitta buqani, bitta qo'chqorni va yettita bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ³ Qurbonliklarga qo'shib quyidagi miqdorda zaytun moyi aralashtirilgan sifatli unni don nazri qilib keltiringlar: buqa bilan o'n ikki kosa^e un, qo'chqor bilan sakkiz kosa^f un, ⁴ har bir qo'chqor qo'zi bilan to'rt kosa^g un. ⁵ O'zlaringizni gunohlardan poklash uchun bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. ⁶ Bu nazrlar har oyning boshida va kunda kuydiriladigan qurbonliklardan^h, ularga qo'shib, belgilangan miqdorda qilinadigan don bilan sharob nazrlaridan tashqari keltirilsin. Bular Egamizga yoqimli hid borishi uchun olovda kuydirilsin.

Poklanish kunida qilinadigan nazrlar

⁷ Yettinchi oyningⁱ o'ninchi kuni ham butun xalq muqaddas yig'inga kelsin. Shu kuni ro'za tutinglar, hech qanday ish qilmanlar. ⁸ Egamizga yoqimli hid borishi uchun bitta buqani, bitta qo'chqorni va yettita bir yoshli qo'chqor qo'zini kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ⁹ Bu qurbonliklarga qo'shib quyidagi miqdorda zaytun moyi aralashtirilgan sifatli unni don nazri qilib keltiringlar: buqa bilan o'n ikki kosa un, qo'chqor bilan sakkiz kosa un, ¹⁰ har bir qo'chqor qo'zi bilan to'rt kosa un. ¹¹ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar gunohlardan poklash qurbonligidan va unga qo'shib qilinadigan sharob nazridan hamda kunda kuydiriladigan qurbonliklaru^j ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazrlaridan tashqari keltirilsin.

^a 28:23-24 kunda ertalab kuydiriladigan qurbonlik — shu bobning 1-8-oyatlariga qarang.

^b 28:26 Hosil bayrami — ibroniycha matnda *Haftalar bayrami*, Hosil bayramiing yana bir nomi. Bu bayram Fisih bayramidan 50 kun keyin nishonlanadi.

^c 28:31 kunda kuydiriladigan qurbonliklar — shu bobning 1-8-oyatlariga qarang.

^d 29:1 Yettinchi oy — Tishri oyiga qarata aytilgan, ibroniy kalendarining yettinchi oyi (Tishri oyi Itanim oyi deb ham ataladi). Bu oy hozirgi 4 sentabrdan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^e 29:3 o'n ikki kosa — ibroniycha matnda *efaning o'ndan uch qismi*, taxminan 6 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 9, 14-oyatlarida ham bor).

^f 29:3 sakkiz kosa — ibroniycha matnda *efaning o'ndan ikki qismi*, taxminan 4 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 9, 14-oyatlarida ham bor).

^g 29:4 to'rt kosa — ibroniycha matnda *efaning o'ndan bir qismi*, taxminan 2 litrga to'g'ri keladi (shu bobning 10, 15-oyatlarida ham bor).

^h 29:6 har oyning boshida va kunda kuydiriladigan qurbonliklar — 28:1-15 ga qarang.

ⁱ 29:7 Yettinchi oy — shu bobning 1-oyatidagi izohga qarang.

^j 29:11 kunda kuydiriladigan qurbonliklar — 28:1-8 ga qarang.

Chayla bayramida qilinadigan nazrlar

¹² Yettinchi oyning^a o'n beshinchi kuni ham butun xalq muqaddas yig'inga kelsin. Har kungi ishlaringizni qilmanglar. Yetti kun davomida Egamizga atab bayram qilinglar.

¹³ Birinchi kuni Egamizga yoqimli hid borishi uchun o'n uchta buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini olovda kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ¹⁴ Bu qurbonliklarga qo'shib quyidagi miqdorda zaytun moyi aralastirilgan sifatli unni don nazri qilib keltiringlar: har bir buqa bilan o'n ikki kosa un, har bir qo'chqor bilan sakkiz kosa un, ¹⁵ har bir qo'chqor qo'zi bilan to'rt kosa un. ¹⁶ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar^b va ularga qo'shib qilinadigan don, sharob nazridan tashqari keltirilsin.

¹⁷ Ikkinchi kuni o'n ikkita buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini quydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ¹⁸ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ¹⁹ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

²⁰ Uchinchi kuni o'n bitta buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini quydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ²¹ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ²² Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

²³ To'rtinchi kuni o'nta buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini quydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ²⁴ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ²⁵ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

²⁶ Beshinchi kuni to'qqizta buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini quydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ²⁷ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ²⁸ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

²⁹ Oltinchi kuni sakkizta buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini quydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ³⁰ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ³¹ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

³² Yettinchi kuni yettita buqani, ikkita qo'chqorni va o'n to'rtta bir yoshli qo'chqor qo'zini quydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ³³ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ³⁴ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

³⁵ Sakkizinchi kuni esa butun xalq muqaddas yig'inga kelsin, har kungi ishlaringizni qilmanglar.

³⁶ Egamizga yoqimli hid borishi uchun bitta buqani, bitta qo'chqorni va yettita bir yoshli qo'chqor qo'zini olovda kuydiriladigan qurbonlik qilinglar. Jonivorlar nuqsonsiz bo'lsin. ³⁷ Har bir buqa, qo'chqor va qo'chqor qo'ziga qo'shib, belgilangan miqdorda don bilan sharob nazrlarini keltiringlar. ³⁸ Bitta takani gunoh qurbonligi qilinglar. Bu nazrlar kunda kuydiriladigan qurbonliklar^c va ularga qo'shib qilinadigan don bilan sharob nazridan tashqari keltirilsin.

³⁹ Bayramlarda Egamizga atab kuydiriladigan qurbonlik, tinchlik qurbonligi, don bilan sharob nazrlari shulardan iboratdir. Bular bergan va'dangizga muvofiq qilinadigan nazr va ko'ngildan chiqarib beriladigan nazrlardan tashqari keltiriladi."

30-БОБ

¹ Shunday qilib, Egamiz, yetkaz, deb buyurgan hamma qonunlarni Muso Isroil xalqiga aytdi.

^a 29:12 Yettinchi oy — shu bobning 1-oyatidagi izohga qarang.

^b 29:16 kunda kuydiriladigan qurbonlik — 28:1-8 ga qarang.

^c 29:38 kunda kuydiriladigan qurbonlik — 28:1-8 ga qarang.

Va'da haqida qoidalar

² Muso Isroil yo'lboshchilariga Egamiz bergan quyidagi qonunlarni ham aytib berdi: ³ agar birorta erkak kishi Egamizga va'da bergan bo'lsa yoki biror narsadan o'zini tiyishga qasam ichgan bo'lsa, aytganlarining hammasini bajarasin. U so'zidan qaytmasin.

⁴ Agar qiz bola otasining uyida yashab yurgan davrda Egamizga va'da bersa yoki o'zini biror narsadan tiyishga qasam ichsa, ⁵ otasi qizining bergan va'dasi yoki ichgan qasamini eshitib indamasa, qiz bola aytganlarining hammasini bajarishi shart. ⁶ Bordi-yu, otasi bularni eshitganda e'tiroz bildirsa, qizning bergan va'dasi yoki ichgan qasami bekor qilinadi. Otasi qiziga e'tiroz bildirgani uchun, Egamiz qizni bergan va'dasi yoki ichgan qasamidan ozod qiladi.

⁷ Agar qiz va'da bergandan keyin yo o'ylamasdan qasam ichib qo'ygandan keyin turmushga chiqsa, ⁸ uning eri bu haqda eshitib indamasa, qiz aytganlarining hammasini bajarishi shart. ⁹ Lekin er bu haqda eshitib e'tiroz bildirsa, er xotini bergan va'dasi va o'ylamasdan ichgan qasami asosidagi majburiyatlarini bekor qilgan bo'ladi. Egamiz xotinni o'sha majburiyatlardan ozod qiladi. ¹⁰ Beva yoki eridan ajralgan ayol bergan hamma va'dalari va o'zini biror narsadan tiymoqchi bo'lib, ichgan qasamlari ustidan chiqishi lozim. ¹¹ Agar turmushga chiqqan ayol va'da bersa yoki o'zini biror narsadan tiyishga qasam ichsa, ¹² eri bu haqda eshitib indamasa, xotiniga e'tiroz bildirmasa, ayol aytganlarining hammasini bajarishi shart. ¹³ Lekin er bu haqda eshitib ularni taqiqlasa, xotinning og'zidan chiqqan hamma va'dalari qasamlar bekor qilinadi. Er ularni taqiqlagani uchun, Egamiz ayolni bergan va'dasi yoki ichgan qasamidan ozod qiladi. ¹⁴ Shunday qilib, er xotini har qanday va'dasi yoki qasamini bajarishiga ijozat berishi yoki taqiqlashi mumkin. ¹⁵ Agar er bir kun ichida^a xotiniga hech qanday e'tiroz bildirmasa, xotining zimmasiga olgan majburiyatlarni bajarishiga ijozat bergan hisoblanadi. ¹⁶ Ammo bir kun o'tgandan keyin ularni bekor qilsa, xotining gunohi uchun o'zi jazo tortadi.

¹⁷ Egamiz Musoga bergan er va xotin o'rtasidagi, ota va hali otasining xonadonida yashayotgan qiz o'rtasidagi munosabatlarga oid qonunlar ana shulardan iboratdir.

31-BOB

Isroil xalqi Midiyon xalqi bilan jang qiladi

¹ Egamiz Musoga aytdi:

² — Isroil xalqi uchun Midiyonlardan qasos ol^b. Shundan keyin sen olamdan ko'z yumasan.

³ Shundan keyin Muso xalqqa aytdi:

— Odamlaringizning bir qismini qurollantiringlar. Ular Midiyon xalqi bilan jang qilib, ulardan Egamizning qasosini olishsin. ⁴ Har bir Isroil qabilasidan mingtadan odamni urushga jo'natinglar.

⁵ Har bir Isroil qabilasidan mingtadan odam tanlab olindi, jami o'n ikki ming odam qurollanib jangga shay bo'ldi. ⁶ Muso ularni va ular bilan birga Elazar o'g'li ruhoniylar urushga jo'natdi. Finxaz o'zi bilan muqaddas ashyolarni^c va karnaylarni olib ketdi. Bu karnaylar xatardan darak berish uchun chalinardi.

⁷ Egamiz Musoga amr qilganday, Isroil sipohlari Midiyonlar bilan jang qilishdi. Ular Midiyon xalqining butun erkak zotini qirib tashlashdi. ⁸ Midiyon xalqining beshala shohini — Evi, Raxem, Zur, Xur, Rabani ham boshqalar qatori o'ldirib yuborishdi. Bavo'r o'g'li Balomni ham qilichdan o'tkazishdi^d. ⁹ Midiyon xalqining ayollariyu bolalarini asir qilib, jamiki podalarini, suruvlarini va mol-mulkini o'lja qilib olishdi. ¹⁰ Midiyon xalqi istiqomat qilgan hamma shaharu qarorgohlarga o't qo'yishdi. ¹¹ Olgan hamma o'ljalarni — odamidan tortib moligacha ¹² qarorgohga — Muso, ruhoniylar Elazar va Isroil jamoasi huzuriga olib kelishdi. Qarorgoh Mo'ab tekisligida, Yerixo shahri ro'parasidagi Iordan daryosi bo'yida joylashgan edi.

Lashkar qaytib keladi

¹³ Muso, ruhoniylar Elazar va jamoaning hamma yo'lboshchilari ularni kutib olish uchun qarorgohdan tashqariga chiqishdi. ¹⁴ Muso urushdan qaytib kelgan mingboshi va yuzboshilardan qattiq g'azablendi.

¹⁵ — Nimaga hamma ayollarni tirik qoldirdingiz? — deb so'radi ulardan Muso. ¹⁶ — Balomning maslahati bilan Piyor tog'ida^e Isroil xalqini Egamizga xiyonat qilishga undagan shular-ku! O'shalarning dastidan

^a 30:15 bir kun ichida — yoki kundan-kunga.

^b 31:2 Isroil xalqi uchun Midiyonlardan qasos ol — 25:1-18 ga va 25:6 izohiga qarang.

^c 31:6 muqaddas ashyolar — Urim va Tummim, ruhoniylarning liboslari va ahd sandig'i nazarda tutilgan bo'lishi mumkin (27:21 va o'sha oyatdagi izohga qarang). Finxaz jang paytida shu ashyolarni ishlatib Xudodan yo'l-yo'riq va madad so'ragan bo'lishi mumkin.

^d 31:8 ...Balomni ham qilichdan o'tkazishdi — Mo'ab va Midiyon xalqlari bilan qilgan hamkorligi uchun Balom Isroil xalqining dushmani hisoblangan edi (25:1-5, 16-18, 31:16 ga qarang).

^e 31:16 ...Piyor tog'ida... — 25:1-9 ga qarang.

Egamizning jamoasi orasida o'lat paydo bo'lgan edi!¹⁷ Qani, bo'linglar, hamma o'g'il bolalarni va er ko'rgan ayollarni o'ldiringlar.¹⁸ Faqat er ko'rmagan qizlarni o'zingiz uchun tirik qoldiringlar.¹⁹ So'ng yetti kun davomida qarorgohdan tashqarida bo'linglar. Qaysi biringiz odam o'ldirgan yoki jasadga qo'l tekkizgan bo'lsangiz, uchinchi va yettinchi kunlari poklaninglar. Sizlar bilan birga asirlar ham poklanishsin.²⁰ Hamma kiyimlarni, barcha charm va yog'och buyumlarni, echki junidan to'qilgan hamma narsalarni poklanglar.

²¹ Ruhoniy Elazar urushga borgan sipohlarga aytdi:

— Musoga Egamiz amr etgan qonun shundan iborat:²² oltin, kumush, bronza, temir, qalay va qo'rg'oshin²³ — olovda yonmaydigan hamma narsalarni olovdan o'tkazib poklanglar. Bundan tashqari, poklanish suvi^a bilan ham poklanglar. Olovda yonadigan buyumlarni esa suvning o'zi bilan poklanglar.²⁴ Yettinchi kuni kiyimlaringizni yuvinglar. Shunda pok bo'lasizlar. Keyin qarorgohga kirsangiz bo'ladi.

O'ljalarning taqsimlanishi

²⁵ Egamiz yana Musoga aytdi:

²⁶ — Sen, ruhoniy Elazar va jamoaning urug'boshilari asir olingan odamlarni, o'lja olingan hayvonlarni hisoblab chiqinglar.²⁷ Asiru o'ljalarni teng ikki qismga bo'lib, bir qismini urushga borgan sipohlarga, ikkinchi qismini butun jamoaga beringlar.²⁸ Urushga borgan sipohlar ulushidan Men, Egangiz, uchun ulush ajratinglar. Asirlar, mol, eshak, qo'y va echkilarning har besh yuztasidan bittasini Menga ulush qilib beringlar.²⁹ Sipohlardan olingan bu ulushni Menga nazr qilib, ruhoniy Elazarga beringlar.³⁰ Xalqqa tegishli bo'lgan o'ljaning ikkinchi qismidan Muqaddas chodir uchun mas'ul bo'lgan levilarga ulush beringlar. Asirlar, mol, eshak, qo'y va echkilarning har elliktasidan bittasi levilarga berilsin.

³¹ Muso bilan ruhoniy Elazar Egamizning Musoga bergan amrini ado etishdi.

³² Sipohlar qo'lga kiritgan narsalardan tashqari o'lja qilib olgan mol-hol va ayollarning umumiy soni quyidagicha edi:

qo'y-echkilar — 675.000 ta,

³³ mollar — 72.000 ta,

³⁴ eshaklar — 61.000 ta,

³⁵ er ko'rmagan qizlar — 32.000 ta.

³⁶ O'ljaning urushga borgan sipohlarga tegishli qismi quyidagicha edi:

qo'y-echkilar — 337.500 ta,³⁷ shulardan 675 ta qo'y-echki Egamizning ulushidir,

³⁸ mollar — 36.000 ta, shulardan 72 tasi Egamizning ulushidir,

³⁹ eshaklar — 30.500 ta, shulardan 61 tasi Egamizning ulushidir,

⁴⁰ er ko'rmagan qizlar — 16.000 ta, shulardan 32 tasi Egamizning ulushidir.

⁴¹ Egamiz Musoga amr qilganday, Muso Egamizga ajratilgan ulushni nazr sifatida ruhoniy Elazarga berdi.

⁴² Muso Isroil xalqi uchun sipohlarning o'ljasidan ajratib olgan qism quyidagilardan iborat edi:

⁴³ qo'y-echkilar — 337.500 ta,

⁴⁴ mollar — 36.000 ta,

⁴⁵ eshaklar — 30.500 ta,

⁴⁶ er ko'rmagan qizlar — 16.000 ta.

⁴⁷ Isroil xalqi ulush qilib olgan odamu hayvonlarning har elliktasidan bittasini Muso Egamizning Muqaddas chodiri uchun mas'ul bo'lgan levilarga berdi. Egamiz Musoga qanday amr qilgan bo'lsa, Muso shuni qildi.

⁴⁸ Shundan so'ng mingboshi va yuzboshilar Musoning huzuriga kelishdi.⁴⁹ Ular Musoga:

— Biz, qullaringiz, qo'limiz ostidagi sipohlarni sanab chiqdik, — deyishdi, — bironta odamimizni yo'qotmabmiz.⁵⁰ O'zimizni Egamiz hukmidan himoya qilish uchun^b, biz topgan oltin buyumlarimizni — bilaguzuklar, muhr uzuklar, sirg'alar va zebigardonlarimizni Egamizga nazr qilib olib keldik.

⁵¹ Muso bilan ruhoniy Elazar ular olib kelgan hamma oltin zeb-ziynatlarni olishdi.⁵² Mingboshi va yuzboshilar Egamizga nazr qilgan oltinning umumiy og'irligi o'n ikki pudga yaqin^c chiqdi.⁵³ Oddiy sipohlar

^a 31:23 poklanish suvi — 19:9 ga qarang.

^b 31:50 O'zimizni Egamiz hukmidan himoya qilish uchun... — Qadimgi Isroilda noma'lum sabablarga ko'ra, odamlarni sanash xavfli hisoblanar edi ("1 Shohlar" 24-bobga qarang). Butun odamzod Xudoga tegishli, deb hisoblangan. Hamda sanash egalik ma'nosini bildirgan. Mana shu fikr sanash xavfli degan tushunchaning sabablaridan biri bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, odamlarni sanash Xudoga ishonmaslikni ham bildirishi mumkin. Odamlarni sanash lashkarning soniga inonish va soxta xavfsizlik hissini vujudga keltirishi mumkin edi. Odamlarni sanash hukmga olib kelishi mumkin bo'lgani uchun, mana shu parchada yo'lboshchilar Xudoga nazrlar keltirib, o'zlarining Xudoga bo'lgan qo'rquvlarini namoyon etganlar. Shu yo'l bilan ular o'zlarini himoya qilganlar.

^c 31:52 o'n ikki pudga yaqin — ibroniycha matnda 16.750 shaqal, taxminan 190 kiloga to'g'ri keladi.

esa qo'lg'a kiritgan o'ljalarni o'zlariga qoldirgan edilar.⁵⁴ Isroil xalqini Egamiz doim esida tutishi uchun, Muso bilan ruhoniylar Elazar mingboshi va yuzboshilardan olgan oltin buyumlarni Uchrashuv chodiriga olib kelishdi.

32-BOB

Iordan daryosining sharqiga o'rnashgan qabilalar

¹ Ruben va Gad qabilalarining chorvasi nihoyatda ko'p edi. Ular Yazir va Gilad yerlarining^a chorvabop ekanligini ko'rib, ² Muso, ruhoniylar Elazar va jamoa yo'l boshchilarining oldiga borib shunday deyishdi:

³ — Otarot, Dibon, Yazir, Nimro, Xashbon, Elaley, Savom, Navo, Bayon shaharlari⁴ joylashgan butun o'lkani Egamiz Isroil xalqiga mag'lub qilib berdi. Bu nihoyatda chorvabop yerlar ekan. Biz, qullaringizning, esa chorvasi bor. ⁵ Agar biz sizlarning iltifotingizga sazovor bo'lgan bo'lsak, o'sha yerlarni bizga mulk qilib bersangizlar, bizni Iordan daryosining narigi tomoniga^b olib o'tmasangizlar.

⁶ Shunda Muso Gad bilan Ruben qabilalariga shu gapni aytdi:

— Birodarlaringiz urushga borganlarida, sizlar bu yerda qolasizlarmi? ⁷ Nimaga sizlar, Isroil xalqi Egamiz bergan yurtga bormasin, deb ularning ra'yini qaytaryapsizlar? ⁸ Men otalaringizni Kadesh–Barnadan yurtini ko'rib kelish uchun jo'natganimda^c, ular ham xuddi shunday yo'l tutishgan edi. ⁹ Ular Eshko'l soyligigacha borib, yurtini ko'rib chiqqan edilar. So'ng Egamiz bergan yurtga Isroil xalqi bormasin, deb ularning ra'yini qaytargan edilar. ¹⁰ O'sha kuni Egamiz otalaringizdan qattiq g'azablanib shunday qasam ichgan edi:

¹¹ “Misrdan chiqqan yigirma va undan yuqori yoshdagi odamlar Men Ibrohim, Is'hoq va Yoqubga va'da qilgan yurtga kirmaydilar, chunki ular Menga sodiq qolmadilar. ¹² O'sha yurtga faqat Xanaz urug'idan Yafunax o'g'li Xolib bilan Nun o'g'li Yoshua kiradilar, chunki ular ikkovigina Men, Egangizga, sodiq qoldilar.” ¹³ Ha, Egamiz Isroil xalqidan qattiq g'azablangan edi. Egamiz Uning oldida qabihlik qilgan ajdodlaringizni qirq yil — ular batamom tugab bitmaguncha sahroda kezdirdi. ¹⁴ Endi esa siz, ey, gunohkorlar nasli, otalaringizning o'rnini egallab, Egamizning g'azabini Isroil xalqiga qarshi qo'zg'atyapsizlar! ¹⁵ Agar Egamizdan yuz o'g'irsangizlar, U Isroil xalqini yana sahroda tashlab ketadi. Butun xalq sizlar tufayli qirilib ketadi.

¹⁶ Lekin Ruben va Gad qabilalari Musoga yaqinlashib, shunday deyishdi:

— Biz bu yerda suruvlarimiz uchun qo'y qo'ralari, bola–chaqalarimiz uchun shaharlar quramiz. ¹⁷ O'zimiz esa qurollanib^d, Isroil xalqini ularning yurtiga joylashtirmagunimizcha safning boshida boramiz. Shu asnoda bolalarimiz mustahkam shaharlarda qoladilar, mahalliy xalqlar ularga xavf solmaydilar. ¹⁸ Isroil xalqining har biri o'z mulkiga ega bo'lmaguncha, biz uyimizga qaytmaymiz. ¹⁹ Biz Iordan daryosining narigi tomonidan o'zimizga mulk olmaymiz, chunki bizning mulkimiz Iordanning bu tomonida — sharq tomonida bo'ladi.

²⁰ Muso ularga shunday dedi:

— Agar sizlar haqiqatan ham aytganingizni qilsangizlar, Egamiz oldida jang qilish uchun qurollaninglar.

²¹ Qo'lga qurol tutgan barcha sipohlaringiz Iordan daryosidan o'tsin. Egamiz O'z g'animlarini quvib yubormaguncha, Uning oldida boringlar. ²² Egamiz o'sha yurtini taslim qilgandan keyingina, shu yerga qaytib kelishingiz mumkin. Shunda sizlar Egamiz oldida ham, Isroil xalqi oldida ham o'z majburiyatingizdan ozod bo'lasiz. Iordan daryosining sharq tomonidagi yer sizning Egamizdan olgan mulkingiz bo'ladi. ²³ Agar shunday qilmasangizlar, sizlar Egamizga qarshi gunoh qilgan bo'lasizlar. Gunohingiz o'z boshingizni yeydi. ²⁴ Bolalaringiz uchun shaharlar, suruvlaringiz uchun qo'ralar quringlar. Lekin va'dangiz ustidan chiqinglar.

²⁵ Gad va Ruben qabilalari Musoga:

— Hazrat nima buyruq bersalar, qullari shuni ado etgaylar, — deyishdi. ²⁶ — Bolalarimiz, xotinlarimiz, podalaru suruvlarimiz shu yerda — Giladdagi shaharlarda qoladi. ²⁷ Lekin qo'lga qurol tutgan har bir erkagimiz, hazratimiz aytganlariday, Egamiz boshchiligida jang qilish uchun daryoning narigi tomoniga o'tadi.

²⁸ Shundan keyin Muso ruhoniylar Elazarga, Nun o'g'li Yoshuaga va Isroil qabilalarining urug'boshilariga buyruq berib dedi:

²⁹ — Agar Gad va Ruben qabilalari qurollanib, Egamiz boshchiligida jang qilish uchun sizlar bilan birga Iordanning narigi tomoniga o'tishsa, sizlar o'sha yurtini mag'lub qilganingizdan keyin Gilad yerlarini ularga mulk qilib beringlar. ³⁰ Bordi–yu, ular sizlar bilan birga qurollanib bormasa, boshqa qabilalar qatori, Kan'on yurtidan mulk olishadi.

³¹ Shunda Gad va Ruben qabilalari:

— Egamiz qullaringizga qanday amr bergan bo'lsa, hammasini ado etamiz, — deb javob berishdi. ³² — Biz

^a 32:1 *Yozar va Gilad yerlari* — Iordan daryosining sharq tomonida joylashgan.

^b 32:5 *...Iordan daryosining narigi tomoniga...* — Ya'ni Iordan daryosining g'arb tomoniga.

^c 32:8 *Men otalaringizni...jo'natganimda...* — 13:1-25 ga qarang.

^d 32:17 *...qurollanib...* — Qadimiy grekcha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *shoshilib*.

qurollanib, Egamiz boshchiligida Iordan daryosining narigi tomoniga o'tib, Kan'on yurtiga boramiz. Lekin Iordanning shu tomonidagi yerlar bizning mulkimiz bo'la qolsin.

³³ Shundan keyin Muso Gad bilan Ruben qabilalariga hamda Yusuf o'g'li Manashe qabilasining yarmiga^a Amor xalqining shohi Sixo'ning yurti bilan Bashan shohi O'gning yurtini — ularning jamiki yerlari shaharlarini, shahar atrofidagi o'lkalarni berdi.

³⁴⁻³⁶ Gad qabilasi Dibon, Otaro't, Aror, Otro't-Shifan, Yazir, Yohboxo, Bayt-Nimro va Bayt-Xoron degan mustahkam shaharlarni qaytadan barpo qilib, qo'y qo'ralarini qurdi. ³⁷⁻³⁸ Ruben qabilasi ham Xashbon, Elaley, Xiratayim, Navo, Baal-Miyon (bu shaharlarning nomlarini o'zgartirdi) va Sivmo shaharlarini qayta qurdi. Ular tiklagan shaharlariga yangi nom berdi.

³⁹ Manashe o'g'li Moxirning avlodlari Gilad o'lkasiga borishdi. Ular Giladni bosib olib, Amor xalqini u yerdan quvib chiqarishdi. ⁴⁰ Shundan keyin Muso Giladni Moxir avlodiga berdi. Moxir avlodi u yerda joylashdi. ⁴¹ Manashe o'g'li Yovir esa Amor xalqining qishloqlarini egalladi. U o'sha yerlarga Yovir qishloqlari^b, deb nom berdi. ⁴² Navah Qanot shahrini va uning atrofidagi qishloqlarni egalladi, u yerlarga Navah, deb o'zining ismini berdi.

33-BOB

Misrdan Mo'abga bo'lgan safar

¹⁻² Muso Egamizning amriga ko'ra, safar davomida qarorgoh qurilgan joylarning nomlarini birma-bir ro'yxat qilib yozgan edi. Muso va Horun boshchiligida Misrdan qabila-qabila bo'lib chiqqan Isroil xalqining to'xtagan joylari quyidagilardir:

³ Birinchi oyning^c o'n beshinchi kunida, Fisih bayramining ertasiga Isroil xalqi Ramzes shahrini tark etdi. Ular jamiki Misr xalqining ko'zi oldida shaxdam qadam bilan Misrdan chiqib ketishdi.

⁴ Shu vaqtda Misrliklar Egamiz nobud qilgan hamma to'ng'ich o'g'illarini dafn qilayotgan edilar. Egamiz shu yo'sinda Misr xudolarini mahkum etgan edi.

⁵ Shunday qilib, Isroil xalqi Ramzesni tark etib, Suxo'tda qarorgoh qurdi.

⁶ So'ng Suxo'tdan ketib, sahroning chetidagi Etxamda qarorgoh qurdi.

⁷ Ular Etxamdan chiqib, orqaga Baal-Zafonning sharqidagi Piy-Xaxiro'tga yo'l olib, Migdol yonida qarorgoh qurishdi.

⁸ Piy-Xaxiro'tdan ham chiqib, Qizil dengizdan^d o'tishdi—da, sahro tomon yo'l olishdi. Etxam sahosini uch kun kezganlaridan keyin, Maroda qarorgoh qurishdi.

⁹ Keyin Maroda ketib, Ilimda qarorgoh qurishdi. Ilimda o'n ikkita buloq va yetmishta xurmo daraxti bor edi.

¹⁰ Ular Ilimdan keyin, Qizil dengiz^e bo'yida qarorgoh qurishdi.

¹¹ Keyin Qizil dengiz bo'yidan ketib, Sin sahosida^f qarorgoh qurishdi.

¹² Sin sahosidan ketib, Dofkaxda qarorgoh qurishdi.

¹³ Dofkaxdan ketib, Elishda qarorgoh qurishdi.

¹⁴ Elishdan ketib, Rafidimda qarorgoh qurishdi. Lekin u yerda ichimlik suvi yo'q edi^g.

¹⁵ Rafidimdan ketib, Sinay sahosida qarorgoh qurishdi.

¹⁶ Sinay sahosidan ketib, Xivrut-Xattavoda qarorgoh qurishdi.

¹⁷ Xivrut-Xattavodan ketib, Xazero'tda qarorgoh qurishdi.

¹⁸ Xazero'tdan ketib, Ritmada qarorgoh qurishdi.

¹⁹ Ritmadan ketib, Rimmon-Parazda qarorgoh qurishdi.

²⁰ Rimmon-Parazdan ketib, Libnada qarorgoh qurishdi.

^a 32:33 *Manashe qabilasining yarmi* — Iordan daryosining sharq tomonida o'rnashgan qabilaning yarmiga ishora qilingan ("Yoshua" 13:8, 29-32 ga qarang). Qabilaning ikkinchi yarmi Iordan daryosining g'arb tomonidagi Kan'on yurtida o'rnashgandi ("Yoshua" 22:6-8 ga qarang).

^b 32:41 *Yovir qishloqlari* — ibroniycha matnda *Xavot-Yovir*, ma'nosi *Yovir qishloqlari*.

^c 33:3 *Birinchi oy* — 20:1 izohiga qarang.

^d 33:8 *Qizil dengiz* — ibroniycha matnda *dengiz*. Dengiz mana shu o'rinda hozirgi Suets qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli-g'arbidagi qo'ltiqqa) yoki Suets qo'ltig'i va O'rta yer dengizi oralig'ida joylashgan ko'llardan biriga ishora qilgan bo'lishi mumkin. Bu oyatdagi dengizning qayerda joylashgani aniq ma'lum emas, biroq "Chiqish" 14:10-31 dagi hodisalarning tafsilotiga ko'ra, bu dengiz shunchalik katta bo'lganki, Isroil xalqiga katta bir to'siq bo'lgan. Shunchalik chuqur bo'lganki, Misr lashkarlarini cho'kdirib yuborgan.

^e 33:10 *Qizil dengiz* — ibroniycha matnda *yom suf*, ma'nosi *Qamish dengizi*. Bu termin mana shu oyatda hozirgi Suets qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli-g'arbidagi qo'ltiqqa) ishora qiladi (shu bobning 11-oyatida ham bor).

^f 33:11 *Sin sahosida* — Sinay yarim orolining g'arb tomonidagi bu sahroning qayerda joylashgani aniq ma'lum emas.

^g 33:14 *...Rafidimda...ichimlik suvi yo'q edi* — "Chiqish" 17:1-7 ga qarang.

- ²¹ Libnadan ketib, Rissada qarorgoh qurishdi.
²² Rissadan ketib, Kaxeletaxda qarorgoh qurishdi.
²³ Kaxeletaxdan ketib, Shafer tog'ida qarorgoh qurishdi.
²⁴ Shafer tog'idan ketib, Xaradaxda qarorgoh qurishdi.
²⁵ Xaradaxdan ketib, Makxilo'tda qarorgoh qurishdi.
²⁶ Makxilo'tdan ketib, Taxatda qarorgoh qurishdi.
²⁷ Taxatdan ketib, Terahda qarorgoh qurishdi.
²⁸ Terahdan ketib, Mitkada qarorgoh qurishdi.
²⁹ Mitkadan ketib, Xashmonaxda qarorgoh qurishdi.
³⁰ Xashmonaxdan ketib, Mosaro'tda qarorgoh qurishdi.
³¹ Mosaro'tdan ketib, Baniyaqonda qarorgoh qurishdi.
³² Baniyaqondan ketib, Xor-Xagigadda qarorgoh qurishdi.
³³ Xor-Xagigaddan ketib, Yotbotoda qarorgoh qurishdi.
³⁴ Yotbotodan ketib, Avro'nda qarorgoh qurishdi.
³⁵ Avro'ndan ketib, Ezyo'n-Geberda qarorgoh qurishdi.
³⁶ Ezyo'n-Geberdan ketib, Zin sahosidagi Kadeshda qarorgoh qurishdi.
³⁷ Kasheddan ketib, Edom yurtining chegarasidagi Xo'r tog'ida qarorgoh qurishdi. ³⁸ Ruhoniy Horun Egamizning amri bilan Xo'r tog'iga chiqib, o'sha yerda vafot etdi. Bu voqea Isroil xalqi Misrdan chiqqaniga qirq yil bo'lganda, beshinchi oyning^a birinchi kunida sodir bo'ldi. ³⁹ Horun Xo'r tog'ida vafot etganda 123 yoshda edi.
⁴⁰ Kan'onlik Arod shohi shu paytda: "Isroil xalqi kelyapti", degan xabarni eshitdi. U Kan'ondagi Nagav cho'lida^b yashardi.
⁴¹ Isroil xalqi Xo'r tog'idan ketib, Zalmo'noda qarorgoh qurdi.
⁴² Ular Zalmo'nodan ketib, Punonda qarorgoh qurishdi.
⁴³ Punondan ketib, Obo'tda qarorgoh qurishdi.
⁴⁴ Obo'tdan ketib, Mo'ab hududidagi Ivay-Aborimda qarorgoh qurishdi.
⁴⁵ Ivay-Aborimdan^c ketib, Dibon-Gadda qarorgoh qurishdi.
⁴⁶ Dibon-Gaddan ketib, Elmon-Diblatayimda qarorgoh qurishdi.
⁴⁷ Elmon-Diblatayimdan ketib, Navo tog'ining yonidagi Aborim tog'larida^d qarorgoh qurishdi.
⁴⁸ Aborim tog'laridan ketib, Mo'ab tekisligida, Yerixo shahrining ro'parasidagi Iordan daryosi bo'yida qarorgoh qurishdi. ⁴⁹ Ular Mo'ab tekisligida Iordan bo'ylab, Bayt-Yashimo'tdan tortib Ovil-Shitimgacha qarorgoh qurishdi.

Iordan daryosidan o'tishdan oldin berilgan ko'rsatmalar

⁵⁰ Mo'ab tekisligida, Yerixo shahrining ro'parasidagi Iordan daryosi bo'yida Egamiz Musoga shunday dedi:
⁵¹ — Isroil xalqiga ayt: "Sizlar Iordan daryosining narigi tomoniga o'tib, Kan'on yurtiga borganlaringizdan keyin ⁵² u yerning aholisini haydab chiqaringlar. Ularning hamma tosh va quyma butlarini yo'q qilinglar, jamiki sajdagohlarini buzib tashlanglar. ⁵³ O'sha yurtga egalik qilinglar, u yerda o'rnashib olinglar, chunki Men o'sha yurtni sizlarga berganman. ⁵⁴ Yerlarni urug'laringiz orasida qur'a bo'yicha^e bo'lib beringlar. Katta urug'ga kattaroq ulush, kichik urug'ga kichikroq ulush beringlar. Qur'a bo'yicha kimga qayer chiqsa, o'sha yer o'sha urug'ning ulushi bo'lib qoladi. Shu yo'sinda yerlarni qabilalar orasida bo'lib beringlar. ⁵⁵ Agar sizlar o'sha yurtning aholisini haydab chiqarmasangiz, ularning qolgan-qutganlari sizlar uchun ko'zga kirgan zirapchaday, biqinga sanchilgan tikanday bo'ladi. Ular sizlarni yashab turgan yurtingizda siqadi. ⁵⁶ Shunda Men ularning boshiga nima solmoqchi bo'lgan bo'lsam, sizning boshingizga solaman."

34-BOB

Kan'on yurtining chegaralari

¹ Egamiz Musoga dedi:

² — Isroil xalqiga Mening shu gapimni yetkaz: "Kan'on yurtiga kirib borganingizdan keyin, sizlarga mulk

^a 33:38 beshinchi oy — Av oyiga qarata aytilgan, ibroniy kalendarining beshinchi oyi. Bu oy hozirgi 7 iyuldan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^b 33:40 Nagav cho'li — 13:18 izohiga qarang.

^c 33:45 Ivay-Aborim — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti *Iyim*.

^d 33:47 Aborim tog'lari — 27:12 izohiga qarang.

^e 33:54 ...qur'a bo'yicha... — 26:55 izohiga qarang.

qilib beriladigan bu yurt quyidagicha chegaralanadi:

³ Yurtingizning janubiy qismi Zin cho‘lidan Edom yurti bo‘ylab cho‘ziladi. Janubiy chegarangiz sharq tomonda O‘lik dengizning^a janubiy qirg‘og‘idan boshlanib, ⁴ Chayonlar dovonidan^b o‘tadi va janub tomonga, Zin cho‘li tomon cho‘ziladi. Chegarangizning eng janubiy nuqtasi Kadesh–Barna bo‘ladi. U yerdan chegara Xazor–Adargacha borib, Ozmon orqali o‘tadi. ⁵ So‘ng burilib, Misr chegarasidagi soylik^c bo‘ylab O‘rta yer dengiziga borib taqaladi.

⁶ O‘rta yer dengizining qirg‘og‘i g‘arbiy chegarangizni tashkil qiladi.

⁷ Shimoliy chegarangiz esa O‘rta yer dengizidan sharqqa, Xo‘r tog‘iga^d tomon cho‘ziladi. ⁸ Xo‘r tog‘idan Levo–Xomatgacha^e boradi, so‘ng Zadoddan o‘tib, ⁹ Zifro‘nga cho‘zilib boradi va Xazor–Enanda to‘xtaydi. Bu sizning shimoliy chegarangiz bo‘ladi.

¹⁰ Sharqiy chegarangiz shimoldagi Xazor–Enandan boshlanib, janub tomon Shafomga boradi, ¹¹ so‘ng yana janubga cho‘zilib, Oyinning sharq tomonidagi Rivlodan o‘tadi va Jalila ko‘lining^f sharq tomonidagi qirlar bo‘ylab boradi. ¹² So‘ng chegara Iordan daryosi bo‘ylab janubga cho‘zilib, O‘lik dengizga borib to‘xtaydi.

Har tomondan chegaralangan mana shu yerlar sizlarning yurtingiz bo‘ladi.”

¹³ Shundan so‘ng Muso Isroil xalqiga buyurdi:

— Bu yurti qur‘a tashlab, bo‘lib olinglar. Egimiz bu yurti to‘qqizta qabilaga va bir qabilaning yarmiga bo‘lib berishni amr etgan. ¹⁴⁻¹⁵ Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasining yarmi xonadonlari bo‘yicha Yerixo shahrining ro‘parasidagi Iordanning sharq tomonidan o‘zlariga tegishli mulkni olganlar.

Yurtning taqsimlanishiga javobgar yo‘lboshchilar

¹⁶ Egimiz Musoga yana aytdi: ¹⁷ “Ruhoniy Elazar va Nun o‘g‘li Yoshua yurti Isroil xalqiga bo‘lib berishsin.

¹⁸ Har bir qabiladan bittadan yo‘lboshchini ularga yordamchi qilib tayinlanglar. ¹⁹ O‘sha odamlarning ismlari quyidagichadir:

Yahudo qabilasidan — Yafunax o‘g‘li Xolib.

²⁰ Shimo‘n qabilasidan — Omihud o‘g‘li Shomuil.

²¹ Benyamin qabilasidan — Xislon o‘g‘li Elidod.

²² Dan qabilasidan — Yoxli o‘g‘li Bukki.

²³ Yusuf o‘g‘li Manashe qabilasidan — Efo‘d o‘g‘li Xanniyl.

²⁴ Efrayim qabilasidan — Shifton o‘g‘li Kamuvol.

²⁵ Zabulun qabilasidan — Parno‘x o‘g‘li Elizofon.

²⁶ Issaxor qabilasidan — Ozzon o‘g‘li Paltiyol.

²⁷ Osher qabilasidan — Shalumi o‘g‘li Oxixud.

²⁸ Naftali qabilasidan — Omihud o‘g‘li Padahiyol.”

²⁹ Egimiz ana shu odamlarga, Isroil xalqiga Kan‘on yurtini mulk qilib bo‘lib beringlar, deb amr bergan edi.

35-BOB

Levilarga berilgan shaharlar

¹ Mo‘ab tekisligida, Yerixo shahrining ro‘parasidagi Iordan daryosi bo‘yida Egimiz Musoga dedi: ² “Isroil xalqiga buyur, ular mulk qilib oladigan yeridan levilarga yashash uchun shaharlar berishsin. Shuningdek, shaharlarning atrofidagi yaylovlarni ham berishsin. ³ Shaharlar levilarga vatan bo‘ladi, yaylovlar esa mol–holi uchun yaraydi. ⁴ Levilarga beriladigan yaylovlar shahar devoridan 1000 tirsak^g masofada bo‘lgan tevarakdagi hamma yaylovlarni o‘z ichiga olsin. ⁵ Shahar tashqarisidan sharq, janub, g‘arb, shimol tomonga 2000 tirsak^h o‘lchanglar, shahar o‘rtada bo‘lsin. Shahar atrofi esa ularning yaylovlari bo‘ladi.

⁶ Sizlar levilarga beradigan shaharlaringizning oltitasi panoh shaharlar bo‘lsin. Qotil o‘sha shaharlarga

^a 34:3 O‘lik dengiz — ibroniycha matnda *Tuz dengizi* (shu bobning 12–oyatida ham bor).

^b 34:4 Chayonlar dovoni — ibroniycha matnda *Akrabim dovoni*, ma‘nosi *chayonlar dovoni*.

^c 34:5 Misr chegarasidagi soylik — yoki hozirgi Arish soyliki degan Sinay yarim orolining shimoli–sharqidagi soylikka yo Nil daryosining sharqiy irmog‘iga ishora qilingan bo‘lishi mumkin (yana “Ibtido” 15:18 va “Yoshua” 13:3, 15:4, 47 ga qarang).

^d 34:7 Xo‘r tog‘i — shimolda joylashgan bu tog‘ 20:22 va 33:37-39 da tilga olingan Horun vafot etgan Xo‘r tog‘i emas.

^e 34:8 Levo–Xomat — yoki *Xomat dovoni*.

^f 34:11 Jalila ko‘li — ibroniycha matnda *Keneret*, qadimda Jalila ko‘liga va uning atrofidagi yerlarga nisbatan ishlatilgan yana bir nom.

^g 35:4 1000 tirsak — taxminan 450 metrga to‘g‘ri keladi.

^h 35:5 2000 tirsak — taxminan 900 metrga to‘g‘ri keladi.

qochib borishi mumkin. Bu oltita shahardan tashqari levilarga yana qirq ikkita shahar beringlar. ⁷ Hammasi bo'lib levilarga qirq sakkizta shahar va ular atrofidagi yaylovlar berilsin.

⁸ Isroil xalqi mulkidan har bir qabila olgan ulushining hajmiga ko'ra levilarga shaharlar ajratib beringlar. Kattaroq ulush olgan qabila ko'proq, kichikroq ulush olgan qabila esa kamroq shahar bersin."

Panoh shaharlar

⁹⁻¹⁰ Egamiz, Isroil xalqiga quyidagi amr va qonunlarni yetkaz, deb Musoga amr berdi: "Sizlar Iordan daryosining narigi tomoniga o'tib, Kan'on yurtiga kirganlaringizdan keyin, ¹¹ o'z'laringiz uchun panoh shaharlarni tanlanglar. Birortasi bilmasdan odam o'ldirib qo'ysa, o'sha shaharlarning biriga qochib bora oladigan bo'lsin. ¹² Qotil jamoa oldida hukm qilinishdan oldin o'ldirilib qo'yilmasligi uchun, bu shaharlar qotilga qasoskordan panoh bo'ladi.

¹³ Oltita panoh shahringiz bo'lsin. ¹⁴ Uchta shaharni Iordan daryosining sharq tomonidan, qolgan uchtasini Kan'on yurtidan tanlanglar. ¹⁵ Ana shu oltita shahar sizlar uchun ham, orangizda vaqtincha yoki doimiy ravishda istiqomat qilayotgan musofirlar uchun ham panoh bo'ladi. Birortasini tasodifan o'ldirib qo'yg'an odam o'sha yoqqa qochib borsin.

¹⁶ Agar birorta odam boshqasini temir asbob bilan urib o'ldirib qo'ysa, urgan odam qotil hisoblanadi va o'sha odamning jazosi o'limdir. ¹⁷ Odamni tosh bilan urib o'ldirgan kishi ham qotildir. Qotilning jazosi o'limdir. ¹⁸ Odamni yog'och qurol bilan urib o'ldirgan kishi ham qotildir. Qotilning jazosi o'limdir.

¹⁹ Marhumning xunini oladigan odam qotilni o'ldirsin. Qotilni uchratib qolganda uning jonini olsin.

²⁰ Shuningdek, agar birortasi boshqasini yomon ko'rgani uchun itarib yoki qasddan unga biror narsani otib o'ldirib qo'ysa, ²¹ yoxud adovatdan unga musht tushirib o'ldirsa, urgan odamning jazosi o'limdir. U qotildir. Marhumning xunini oladigan odam qotilni uchratganda o'ldirsin.

²² Bordi-yu, biri boshqasini bexosdan, xusumat qilmay, turtib yuborsa yoki qasd qilmay biror narsa otsa ²³⁻ ²⁴ yo ko'rmay turib ustiga tosh tushirib yuborsa va o'sha odam o'lsa, jamoa qasoskor bilan odam o'ldirgan kishining orasidagi mojaroni hal qilsin. Chunki odam o'ldirganning va marhumning orasida hech qanday adovat bo'lmagan edi. ²⁵ Jamoa odam o'ldirganni qasoskorning qo'lidan xalos qilib, uni qaytarib panoh shaharga jo'natsin. Moy surtib tanlangan oliy ruhoniy vafot etguncha, odam o'ldirgan o'sha yerda qolsin.

²⁶ Lekin odam o'ldirgan panoh shahar chegarasidan chiqsa ²⁷ va qasoskor uni panoh shahardan tashqarida tutib olib o'ldirsa, qasoskor qotillikda ayblanmaydi. ²⁸ Chunki oliy ruhoniy vafot etguncha, odam o'ldirgan kishi panoh shaharda qolishi lozim edi. Oliy ruhoniyning vafotidan so'nggina u o'z uyiga qaytib borishi mumkin edi. ²⁹ Mana shular sizlar uchun avlodlaringiz osha, qayerda yashasangiz ham, qonun bo'lib qolsin.

³⁰ Odam o'ldirgan kishi faqat guvohlarning ko'rsatmalari asosidagina qotillikda ayblanib, o'limga mahkum qilinsin. Bitta odamning guvohligi asosida hech kim o'ldirilmasin.

³¹ O'limga hukm qilingan qotilning joni evaziga pul olmanglar. Qotilni albatta o'ldiringlar.

³² Panoh shaharga qochib ketgan odamdan ham pul olmanglar, u oliy ruhoniyning vafotidan oldin o'z yeriga qaytib kelib yashashi uchun yo'l qo'ymanglar. ³³ O'zingiz yashab yurgan yerni bulg'amanglar. Yer to'kilgan qon tufayli bulg'anadi. Qotillik tufayli bulg'angan yerni faqat qotilning qoni bilan tozalab bo'ladi.

³⁴ O'z'laringiz yashaydigan va Men istiqomat qiladigan yerni bulg'amanglar, zotan Men, Egangiz, Isroil xalqi orasida istiqomat qilaman."

36-BOB

Turmushga chiqqan ayollarning merosi

¹ Bir kuni Gilad urug'ining urug'boshilari Muso bilan Isroil yo'l boshchilari oldiga kelishdi. Gilad Moxirning o'g'li, Manashening nevarasi, Yusufning evarasi edi.

² — Ey, Muso hazratlari, — deya murojaat qilishdi ular. — Egamiz sizga, Isroil xalqiga qur'a bo'yicha^a yerni mulk qilib ber, deb amr qilganda, inimiz Zalofxodning mulkini qizlariga berishingizni aytgan edi^b.

³ Bordi-yu, Zalofxodning qizlari Isroilning boshqa qabilasidagi yigitlarga turmushga chiqsalar, ularning mulki turmushga chiqqan urug'ning mulkiga qo'shiladi. Shunda qabilamiz ulush qilib olgan yerning bir qismidan ajralib qoladi. ⁴ Qutlug' yil^c kelganda esa Zalofxod qizlarining mulki o'zlari turmushga chiqqan urug'ning mulkiga qo'shilib, qabilamizning mulkidan ayirib olinadi va biz qabilamizga tegishli bo'lgan bir qism yerdan ayrilib qolamiz.

^a 36:2 ...qur'a bo'yicha... — 26:55 izohiga qarang.

^b 36:2 Egamiz sizga...inimiz Zalofxodning mulkini qizlariga berishingizni aytgan edi — 27:1-11 ga qarang.

^c 36:4 Qutlug' yil — Isroil xalqi tabarruk deb bilgan yil. Shu yil davomida hamma mulk o'zining asl egalari qaytarib berilishi kerak edi. Bu vaziyatda mulk sotilmagani uchun, Zalofxodning qizlari turmushga chiqqan paytlari yer boshqa qabilaning mulkiga aylanib qolgan bo'lar edi. Bunday holda yer Qutlug' yilda ham qaytarib berilmagan bo'lardi.

⁵Muso, Egamizning amriga binoan, Isroil xalqiga aytdi:

— Yusuf avlodining gapi to'g'ri. ⁶Egamiz Zalofxodning qizlari haqida shunday amr berdi: Zalofxodning qizlari o'zlari xohlagan odamlarga turmushga chiqishsin. Lekin ular turmushga chiqadigan yigitlar Zalofxodning qabilasidan bo'lishlari shart. ⁷Isroil xalqining mulki bir qabiladan boshqasiga o'tib ketmasin. Har bir Isroil odami otalaridan meros qilib olgan yerni saqlasin. ⁸Isroilning hamma qabilasida mulkka merosxo'rlik qiladigan har qanday qiz, o'zining qabilasidan birortasiga turmushga chiqsin, toki Isroilning hamma odamlari mulk qilib olgan yerlariga o'zlari egalik qilsin. ⁹Ana shunda mulk bir qabiladan boshqa qabilaga o'tib ketmaydi. Isroil xalqining har bir qabilasi o'z mulkini saqlab qolsin.

¹⁰Egamiz Musoga qanday amr etgan bo'lsa, Zalofxodning qizlari o'shanday qildilar. ¹¹Zalofxodning Maxlo, Tirza, Xo'glax, Milxo va Nuvah ismli qizlari o'z amakilarining o'g'illariga turmushga chiqdilar. ¹²Ular turmushga chiqqan yigitlar Yusuf o'g'li Manashe urug'laridan edilar. Shunday qilib, u qizlarning merosi otalari qabilasida qoldi.

¹³Muso orqali Isroil xalqiga Egamiz bergan amr va qonunlar ana shulardan iboratdir. Bu qonunlar Mo'ab tekisligida, Yerixo shahrining ro'parasidagi Jordan daryosi bo'yida berilgan edi.

YOSHUA

Kirish

Yoshua kitobi Isroil xalqining Xudo ularga beraman, deb va'da qilgan yurtni egallashi haqida hikoya qiladi. O'sha yurt Kan'on, deb atalardi. Bu kitob o'z nomini hikoyaning qahramoni Nun o'g'li Yoshuadan olgan. Musoning o'limidan keyin Yoshua Isroil xalqining yo'l boshchisi qilib tayinlangan edi.

Yoshua kitobi ikki qismga bo'lingan. Birinchi qismda (1-12-boblar) Isroil xalqi Kan'ondagi ko'p shahar va qishloqlarni bosib olishiga Xudoning O'zi yordam beradi. Ba'zan U mo'jizalar orqali madad beradi. Masalan, Yerixo shahri uchun bo'lgan jangda Xudo mana shu shaharning devorlarini buzib, yer bilan yakson qiladi (6:20). Keyinroq esa Givon shahri uchun bo'lgan jangda Xudo osmondan yirik do'l yog'dirib, dushman jangchilarini ezib tashlaydi. Undan keyin Xudo quyoshni bir joyda to'xtatib qo'yadi. Isroil xalqi esa bundan foydalanib, kun botgunga qadar anchagina dushman jangchilarini ushlab o'ldiradi (10:1-15).

Ammo Isroil xalqi, faqatgina Egamiz Xudoga sajda qilib, Uning amrlarini bajaramiz, deb bergan va'dasini buzgandan so'ng, Xudo ularga yordam berishni rad qiladi. Masalan, Ay shahri uchun bo'lgan jangda Isroil xalqi mag'lub bo'ldi, chunki Isroil xalqi Xudo bilan qilgan ahdini bir kishi buzgan edi (7:1-12).

Bu kitobning ikkinchi qismi (13-24-boblar) Isroil qabilalarining har biri qanday qilib o'z yerini olganini tasvirlaydi. Isroil xalqi Iordan daryosining sharqidagi yerlarni bosib oladi. Mana shu yer Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasining yarmiga bo'lib beriladi. Lekin endi ular boshqa qabilalarga Iordan daryosining g'arbidagi Kan'on yurtining qolgan joylarini bosib olishlariga yordam berishi kerak edi. Iordan daryosining g'arbida Yahudo, Efrayim va Manashe qabilasining boshqa yarmi o'z yerlarini tezgina qo'lga kiritadilar. Yurtning qolgan joylari esa qismlarga bo'linadi. Isroil xalqining vakillari u yerlarni tekshirib chiqadi. Qolgan qabilalarning har biriga qaysi qismni berishni Yoshuaga Xudo ko'rsatadi. Levi qabilasi Xudoga xizmat qilish uchun ajratib olingan edilar, shuning uchun ular boshqa qabilalarga o'xshab u yerdan ulush olmadi. Yurtdan ulush berish o'rninga, bu qabilaga butun yurt bo'ylab yashashi uchun shahar, qishloqlar berildi.

Kitobning oxirida Yoshua ikki marta Xudoning Isroil xalqiga qanchalik yaxshilik qilgani haqida so'zlaydi. Shundan keyin esa Yoshua ularni chorlab shunday da'vat qiladi: "Endi Egamizdan qo'rqing, Unga sodiq bo'lib, doimo chin dildan xizmat qiling." (24:14)

1-BOB

Xudo Yoshuaga Kan'on yerlarini bosib olishni buyuradi

¹ Egamiz O'zining quli Muso vafotidan keyin Musoning yordamchisi Yoshuaga shunday dedi: ² "Mening qulim Muso vafot etdi. Endi hammangiz — butun Isroil xalqi Men sizlarga berayotgan yurtga kirish uchun Iordan daryosidan o'tishga tayyorlaninglar^a. ³ Musoga va'da berganimday, oyog'ingiz tekkan hamma joyni sizlarga beraman. ⁴ Janubdagi sahrodan shimoldagi Lubnongacha, sharqdagi buyuk Furot daryosidan g'arbdagi O'rta yer dengizigacha^b bo'lgan joylar, Xet xalqining hamma yerlari^c sizning yurtingiz bo'ladi. ⁵ Ey, Yoshua, bir umr hech kim senga bas kela olmaydi. Muso bilan bo'lganimday, sen bilan ham birga bo'laman. Seni tark etmayman, hech qachon tashlab ketmayman. ⁶ Dadil va botir bo'l, Isroil xalqining ota-bobolariga, sizlarga mana shu yurtni beraman, deb va'da qilganman, ular bu yerlarni olib, ega bo'lishiga sen bosh bo'lasan. ⁷ Dadil va botir bo'lishing kerak, Men qulim Muso orqali buyurgan qonunlarning hammasini bitta qoldirmay bajargin, borgan joyingda ishlaring o'ngidan kelishi uchun bu qonunlardan o'ngga ham, chapga ham og'ma. ⁸ Tavrot kitobida^d yozilganlar tilingdan tushmasin, ularni bitta qoldirmay bajarishing uchun kechayu kunduz ular haqida fikr yuritgin. Shunda ishlaring yurishib, o'ngidan keladi. ⁹ Amr qilaman, dadil va botir bo'l, vahimaga tushma, qo'rqma, qayerga borsang ham, Men, Egang Xudo, sen bilan birga bo'laman."

Yoshuaning xalqqa bergan buyruqlari

¹⁰ Shundan keyin Yoshua Isroil qabilalarining nazoratchilariga shunday deb buyurdi:

¹¹ — Qarorgoh bo'ylab yurib, xalqqa quyidagi gaplarni aytinglar: "Oziq-ovqatlaringizni tayyorlanglar,

^a 1:2 ...Iordan daryosidan o'tishga tayyorlaninglar — O'sha paytda Isroil xalqi Iordan daryosining sharqidagi Mo'ab tekisligida turgan edi ("Sahroda" 36:13 ga qarang).

^b 1:4 O'rta yer dengizi — ibroniycha matnda buyuk dengiz.

^c 1:4 ...Xet xalqining hamma yerlari... — Xet shohligining janubiy chegarasini tashkil qilgan Suriyaning shimoliy yerlariga ishora qilingan.

^d 1:8 Tavrot kitobi — "Qonunlar" kitobida yozilganlarning aksari qismiga ishora qilingan bo'lishi mumkin.

chunki uch kundan keyin Egangiz Xudo sizga berayotgan yurtga egalik qilish uchun Iordan daryosidan o'tasizlar.”

¹² Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasining yarmiga^a Yoshua shunday dedi:

¹³ — Egamizning quli Musoning amr qilib aytgan so'zlarini eslang^b. U sizlarga: “Egangiz Xudo sizlarga osoyishtalik berib, mana shu yerlarni berdi”, — deb aytgan edi. ¹⁴ Xotinlaringiz, bolalaringiz, mol-qo'ylaringiz Muso sizlarga bergan yerda — Iordanning mana shu sharq tomonida qoladi. Orangizdagi barcha qurollangan jasur jangchilar esa birodarlaringizning oldida borib, Iordan daryosidan o'tadi. ¹⁵ Birodarlaringiz ham Egangiz Xudo berayotgan yurtni egallamaguncha, jasur jangchilaringiz ularga yordam beradi. Egamiz birodarlaringizga ham sizga berganday osoyishtalik bergandan keyingina Egamizning quli Muso sizlarga bergan Iordanning sharqidagi o'z yeringizga qaytib, joylashasizlar.

¹⁶ Ular Yoshuaga shunday deb javob berishdi:

— Siz buyurgan hamma narsani qilamiz, qayerga yuborsangiz boramiz. ¹⁷ Hamma narsada Musoga qanday itoat qilgan bo'lsak, sizga ham shunday itoat qilamiz. Egangiz Xudo, Muso bilan bo'lganidek, siz bilan birga bo'lsin! ¹⁸ Sizning aytgan so'zlaringizga qarshi chiqqanlar, birorta buyrug'ingizga bo'ysunmaganlarning jazosi o'limdir. Siz faqat dadil va botir bo'ling.

2-BOB

Yoshua Yerixoga ayg'oqchilarni yuboradi

¹ Yoshua Shitimdagi qarorgohdan^c ikki kishini yashirincha ayg'oqchi qilib yubordi. Yuborishdan oldin ularga: “Borib, Kan'on yurtini, ayniqsa Yerixo shahrini^d yaxshilab ko'rib kelinglar”, — dedi. Ular Yerixoga ketishdi. Borib, Rahoba ismli bir fohishaning uyiga kirib, o'sha yerda tunab qolishdi. ² Yerixo shohiga: “Bugun kechqurun Isroil xalqidan bir nechtasi butun yurtimizni tekshirish uchun kelishibdi”, — degan xabar yetib bordi. ³ Shunda shoh Rahobaga xabar yuborib: “Yurtimizni tekshirishga kelgan kishilar sening uyingga kiribdi. Endi ularni tashqariga olib chiq”, deb buyurdi. ⁴ Lekin ayol o'sha kishilarni yashirib qo'ygan edi. U shohning odamlariga shunday dedi: “To'g'ri, o'sha kishilar menikiga kelgan edi, lekin ularning qayerdan kelganini bilmagandim. ⁵ Kech tushib, shahar darvozasi yopilishidan oldin ular chiqib ketishdi. U kishilar qayerga ketganini bilmayman. Agar tez orqasidan borsangiz, ularni ushlashingiz mumkin.” ⁶ Aslida Rahoba ularni tomga olib chiqib, qurisin, deb yoyilgan zig'ir bog'lamlari tagiga yashirib qo'ygan edi. ⁷ Shohning odamlari shahardan chiqib ketishi bilanoq, shahar darvozasi yopildi^e. Ular ayg'oqchilarni qidirib, Iordan daryosining kechuv joyigacha borishdi.

⁸ Ayg'oqchilar uxlashga yotishdan oldin Rahoba tomga chiqib, ⁹ ularga shunday dedi: “Egangiz bizning yurtimizni sizlarga berganligini bilaman. Butun xalqimiz bilan sizlardan qo'rqib qolganmiz. Shu yerda yashaydiganlarning hammasi sizlar haqingizda eshitib vahimaga tushgan. ¹⁰ Biz eshitdik, sizlar Misrdan chiqqaningizdan keyin Egangiz oldingizda Qizil dengiz^f suvlarini quritibdi, Iordanning sharq tomonidagi Amor xalqining shohlari O'g va Sixo'nga nima qilganingizni, ularning odamlarini butunlay qirib tashlaganingizni^g ham eshitdik. ¹¹ Bu voqealar haqida eshitishimiz bilan yuraklarimiz orqaga tortib ketdi, sizlarni deb har birimizning jasoratimizdan asar ham qolmadi. Chunki Egangiz Xudo ham osmonda, ham yerda Xudodir. ¹² Men sizlarga marhamat ko'rsatdim. Endi shuning uchun Egangiz haqi qasam ichib, sening oilangga ham mehribonlik qilamiz, deb kafolat bering. ¹³ Mana shu kafolat ota-onam, aka-uka, opa-singillarim va ularga qarashli bo'lganlarni saqlab qolishingizni, bizni o'limdan qutqarishingizni bildirsin.” ¹⁴ Ayg'oqchilar unga shunday deyishdi: “Sizlarga biror narsa bo'lsa, Xudo jonimizni olsin. Agar biz haqimizda hech kimga aytmasang, Egamiz bizga shu yerni berganda sen va sening oilangga bergan va'damizda turib, marhamat ko'rsatamiz.”

^a 1:12 *Manashe qabilasining yarmi* — Iordan daryosining sharq tomonida o'nashgan qabilaning yarmiga ishora (13:8, 29-32 ga qarang). Qabilaning ikkinchi yarmi Iordan daryosining g'arb tomonidagi Kan'on yurtida o'nashgandi (22:6-8 ga qarang).

^b 1:13 *...Musoning amr qilib aytgan so'zlarini eslang* — “Sahroda” 32:28-33 ga qarang.

^c 2:1 *Shitimdagi qarorgoh* — O'lik dengizning shimoli-sharqida, Mo'ab tekisligida joylashgan (“Sahroda” 33:49 ga qarang).

^d 2:1 *Yerixo shahri* — o'sha yerlarning eng muhim shahri, Iordan daryosidan qariyb 18 kilometrcha g'arbda joylashgan.

^e 2:7 *...shahar darvozasi yopildi* — Odatda qadimgi shaharlarning devorlari bilan katta darvozasi bo'lgan. Xavfsizlik choralari sifatida darvoza kechasi yopilardi.

^f 2:10 *Qizil dengiz* — ibroniycha matnda *yom suf*, ma'nosi *Qamish dengizi*. Bu termin mana shu o'rinda hozirgi Suets qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli-g'arbidagi qo'ltiqqa) yoki Suets qo'ltig'i va O'rta yer dengizi oralig'ida joylashgan ko'llardan biriga ishora qilgan bo'lishi mumkin. Bu oyatdagi dengizning qayerda joylashgani aniq ma'lum emas, biroq “Chiqish” 14:10-31 dagi hodisalarning tafsilotiga ko'ra, bu dengiz shunchalik katta bo'lganki, Isroil xalqiga katta bir to'siq bo'lgan. Shunchalik chuqur bo'lganki, Misr lashkarlarini cho'kdirib yuborgan.

^g 2:10 *...butunlay qirib tashlaganingizni...* — Shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so'zning ma'nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag'ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan.

¹⁵ Rahobaning uyi shahar devorlariga taqalib qurilganligi uchun^a, derazasi shahardan tashqariga qarab turar edi. Rahoba mana shu derazadan arqon tushirib, ayg'ochilarning qochishiga yordam berdi. ¹⁶ Ular ketishidan oldin Rahoba: "Sizlarni quvayotganlar topib olmasligi uchun, qirlarga boringlar. O'sha yerda uch kun yashirininglar. Ular qaytib kelganidan keyin o'z yo'lingizga ketaverasiz", — degan edi. ¹⁷⁻¹⁸ Ayg'ochilar Rahobaga javoban shunday deyishgan edi: "Biz bu yerga hujum qilganimizda mana shu qizil arqonni biz tushadigan derazangga bog'lab, osiltirib qo'ygin. Oilangdagilarning hammasi, ota-onang, aka-uka, qarindosh-urug'laring uyingda bo'lishi kerak, bo'lmasa, biz senga ichgan qasamimizdan xalos bo'lamiz. ¹⁹ Birortasi eshigingdan tashqariga, ko'chaga chiqsa, o'z o'limiga o'zi javobgar bo'ladi, biz gunohkor bo'lmaymiz. Lekin sen bilan uy ichida bo'lganlarga birortasi qo'l tekkizsa, ularning o'limiga biz javobgar bo'lamiz. ²⁰ Lekin mabodo biz haqimizda birovga og'iz ochsang, sen bizga ichtirgan qasamdan xalos bo'lamiz." ²¹ Rahoba: "Sizlar nima desangiz shunday bo'lsin", degan so'zlar bilan ayg'ochilarni chiqarib yubordi. Ular o'z yo'llariga ketishdi. Keyin u qizil arqonni derazasiga bog'lab qo'ydi. ²² O'sha ayg'ochilar borib, qirlarda uch kun, ularni izlab yurganlar qaytguncha turishdi. Ularni quvib ketganlar yo'l bo'yidagi hamma joylarni izlab ham hech kimni topa olmadilar. ²³ Ayg'ochilar qirdan qaytib tushishdi. Daryoni kechib o'tib^b, Yoshuaning oldiga kelib, bo'lgan voqealarning hammasini unga aytib berishdi. ²⁴ Ular Yoshuaga: "Haqiqatan ham Egamiz butun yurtni bizning qo'limizga bergan. U yerda yashovchilarning hammasi bizlarni deb vahimaga tushgan", — deyishdi.

3-BOB

Isroil xalqi Iordan daryosini kechib o'tadi

¹ Ertasiga tongda Yoshua butun Isroil xalqi bilan birga Shitim qarorgohidan chiqib, Iordanga yetib kelishdi. Daryoni kechib o'tishdan oldin ular o'sha yerda qarorgoh qurishdi. ² Uch kundan keyin qabila nazoratchilari qarorgoh bo'ylab yurib, ³ xalqqa shunday deyishdi: "Levi ruhoniylari Egangiz Xudoning ahd sandig'ini ko'tarib ketayotganini ko'rganingizda yo'lga chiqasizlar. Uning orqasidan boringlar, ⁴ shunda boradigan yo'lingizni bilib olasizlar, chunki sizlar bu yo'ldan oldin yurmagansizlar. Lekin sandiq bilan sizlarning orangizdagi masofa taxminan ikki ming tirsak^c bo'lishi kerak. Orangizdagi masofa mana shundan kam bo'lmasin." ⁵ Keyin Yoshua xalqqa: "O'zingizni poklang^d, chunki ertaga Egamiz oramizda mo'jizalar qiladi", — dedi. ⁶ Ertasiga Yoshua ruhoniylarga shunday dedi: "Ahd sandig'ini olib, xalqning oldida yuringlar." Ruhoniylar ahd sandig'ini ko'tarib, xalq oldida borishdi.

⁷ Egamiz Yoshuaga shunday dedi:

— Bugundan boshlab seni butun Isroil xalqi oldida ko'kka ko'taraman, shunda ular Men Muso bilan bo'lganimdek, sen bilan birga bo'lishimni bilishadi. ⁸ Ahd sandig'ini ko'tarib boradigan ruhoniylarga aytasan: "Iordan daryosiga yetib borganingizdan keyin daryoga kirib to'xtanglar." ⁹

Keyin Yoshua Isroil xalqiga shunday dedi:

— Yaqinroq kelib, Egangiz Xudoning gaplarini eshiting. ¹⁰⁻¹¹ Mana, butun olam Rabbiysining ahd sandig'i oldingizda Iordan daryosidan o'tadi^e. Shunday qilib, barhayot Xudo sizlarning orangizda ekanligini, Uning O'zi Kan'on, Xet, Xiv, Pariz, Girgosh, Amor va Yobus xalqlarini albatta sizlarning oldingizdan quvib yuborishini bilasizlar. ¹² Endi Isroil xalqining har bir qabilasidan bittadan, jami o'n ikkita erkakni tanlang. ¹³ Butun olam Rabbiysi, Egamizning ahd sandig'ini ko'targan ruhoniylarning oyoqlari Iordan daryosining suvlariga tegishi bilanoq oqim to'xtab qoladi, suv bir joyda yig'ilib turadi.

¹⁴ Xalq o'z chodirlarini yig'ib, Iordandan o'tish uchun yo'lga tushganda, ahd sandig'ini ko'targan ruhoniylar ularning oldida borar edi. ¹⁵ Iordan suvi hosil paytida^f qirg'oqlaridan ham toshib oqardi. Ahd sandig'ini ko'targan ruhoniylar Iordanga yaqinlashdi. Ularning oyoqlari suvga tegishi bilanoq ¹⁶ daryoning

^a **2:15** *Rahobaning uyi shahar devorlariga taqalib qurilganligi uchun...* — Qadimgi paytlarda shaharlarning baland devorlari bo'lgan. Bu devorlar shaharni bosqinchilar hujumlaridan himoya qilardi. Arxeologik qazuvlar natijasida Yerixo shahrining devorlari ikki qavat — ichki va tashqi devorlardan iborat bo'lganligi aniqlangan. Ichki va tashqi devorning oraligi taxminan to'rt metr bo'lib, bir devordan boshqa devorga taqab o'rnatilgan yo'g'on yog'ochlar ustiga uylar qurilgandi. Rahoba ayg'ochilarni chiqarib yuborgan deraza shaharning tashqi devorida joylashgan edi.

^b **2:23** *Daryoni kechib o'tib...* — Isroil xalqi qarorgoh qurgan — daryoning sharq tomoniga qaytib borganlar (1:2 ga qarang).

^c **3:4** *ikki ming tirsak* — taxminan 900 metrga to'g'ri keladi.

^d **3:5** *O'zingizni poklang...* — Ruhiiy xizmatni lozim darajada bajarishga to'sqinlik qiladigan nopoklikdan tozalanish marosimi nazarda tutilgan.

^e **3:10-11** *...ahd sandig'i oldingizda Iordan daryosidan o'tadi* — Ahd sandig'ini ko'tarib borgan ruhoniylar birinchi bo'lib daryoga kirishlari kerak edi (shu bobning 13-14-oyatlariga qarang). Matnda Xudo O'z xalqini jangga boshlab borishiga urg'u berilgan. Ahd sandig'i Xudo huzurining ramzi bo'lib xizmat qiladi.

^f **3:15** *hosil paytida* — kech bahor.

oqimi to'xtab qoldi. Suv uzoqda joylashgan Zoraton yonidagi Adama shahri^a oldida yig'ilib qoldi, O'lik dengizga^b quyiladigan suv esa butunlay to'xtab qoldi. Shundan keyin xalq daryodan o'tib, Yerixo shahrining yonidagi yerlarga bordi. ¹⁷ Butun Isroil xalqi quruq yerdan yurib, Iordandan o'tib bo'lmaguncha, ahd sandig'ini ko'targan ruhoniylar daryoning o'rtasida, quruq yerda turishdi.

4-BOB

Isroil xalqi yodgorlik toshlari o'rnatadi

¹ Butun xalq Iordandan o'tib bo'lgandan keyin, Egamiz Yoshuaga shunday dedi:

² — Xalqning orasidan o'n ikki kishini tanlagin, har bir qabiladan bittadan bo'lsin. ³ Ularga: “Iordan daryosining o'rtasidan, xuddi ruhoniylar oyog'i turgan joyidan o'n ikkita tosh olib, bugun kechqurun qarorgoh quradigan joyga olib borib qo'yinglar, deb buyuringin.”

⁴ Yoshua Isroil xalqining har bir qabilasidan bir kishini tanladi. Keyin o'sha o'n ikki kishini chaqirib, ⁵ ularga shunday dedi: “Egangiz Xudoning ahd sandig'i oldiga, Iordanning o'rtasiga borib, u yerdan har biringiz Isroil qabilalarining har biri uchun bittadan tosh olinglar. Ularni yelkangizda ko'tarib, qarorgohga olib boringlar. ⁶ Bu toshlar sizlarga esdalik bo'lib qoladi. Vaqti kelib, farzandlaringiz sizlardan, bu toshlar nimani bildiradi, deb so'raganda, ⁷ ularga Egamizning ahd sandig'i Iordan daryosidan o'tayotganda, daryoning suvlari to'xtab qolganini aytib berasizlar. Bu toshlar sizlarga umrbod yodgorlik bo'lib qoladi.”

⁸ Isroil xalqidan tanlangan kishilar Yoshua ularga buyurganday qilishdi. Egamiz Yoshuaga aytganday, ular Iordanning o'rtasidan har bir Isroil qabilasi uchun bittadan tosh, jami o'n ikkita tosh olib, o'zlari bilan o'sha kuni qarorgoh qurilgan joyga olib borib qo'yishdi. ⁹ Iordanning o'rtasiga, ahd sandig'ini ko'targan ruhoniylar turgan joyga Yoshua bir yodgorlik qurdirdi. Bu yodgorlik ham o'n ikkita toshdan qurildi. O'sha toshlar bugungacha^c o'sha yerdadir.

¹⁰ Egamiz Yoshuaga, xalqqa aytgin, deb amr qilganlarining hammasi sodir bo'lmaguncha sandiqni ko'targan ruhoniylar Iordanning o'rtasida turdilar. Yoshuaga Muso mana shu yo'l-yo'riqlarni ko'rsatgan edi. Xalq tez-tez daryodan o'tdi. ¹¹ Hamma daryodan o'tib bo'lgandan keyin, butun xalq qarab turar ekan, Egamizning ahd sandig'i va ruhoniylar daryodan o'tdi. ¹² Muso buyurganday^d, Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasi yarmining^e erkaklari ham qurollanib, daryodan o'tgan edilar. Ular Isroil xalqining oldingi saflarida edilar. ¹³ Jangga tayyor o'sha qirq mingga yaqin kishi Egamiz huzurida Yerixo yonidagi tekislikka o'tdi.

¹⁴ Egamiz o'sha kuni qilgan ishlari bilan Isroil xalqining ko'zi oldida Yoshuaning nomini yuksaltirdi^f. Ular butun umri davomida Musoni qanday hurmat qilgan bo'lsalar, Yoshuani ham shunday hurmat qildilar.

¹⁵ O'shanda Egamiz Yoshuaga shunday degan edi: ¹⁶ “Ahd sandig'ini^g ko'targan ruhoniylarga, Iordandan chiqinglar, deb buyuringin.” ¹⁷ Shunda Yoshua ruhoniylarga: “Iordandan chiqinglar”, — deb buyurgan edi.

¹⁸ Egamizning ahd sandig'ini ko'targan ruhoniylar Iordanning o'rtasidan chiqishdi. Ularning oyoqlari quruq yerga tegishi bilan Iordanning suvi yana oldingiday qirg'oqlaridan toshib oqa boshladi.

¹⁹ Xalq birinchi oyning^h o'ninchi kunida Iordandan o'tdi. Ular Yerixo shahrining sharqidagi Gilgal degan joydaⁱ qarorgoh qurishdi. ²⁰ Ular Iordandan olgan o'n ikkita toshni Yoshua Gilgaldagi o'rnatib, ²¹ Isroil xalqiga shunday dedi:

— Vaqti kelib, farzandlaringiz sizlardan: “Bu toshlar nimani bildiradi?” deb so'rasa, ²² sizlar shunday javob berasizlar: “Isroil xalqi mana shu yerda quruq yerdan yurib Iordandan o'tdi. ²³ Egamiz Xudo biz o'tishimiz uchun Qizil dengizni^j quritganday, bu yerda ham biz o'tib bo'lmagunimizcha Iordanning suvlarini

^a 3:16 ...Zoraton yonidagi Adama shahri... — Adama Yerixodan qariyb 30 kilometrcha shimolda, Zoraton shahri esa Adamadan qariyb 20 kilometrcha shimolda joylashgan.

^b 3:16 O'lik dengiz — ibroniycha matnda *Araba dengizi* — *Tuz dengizi*. *Araba* umumiy geografik nom bo'lib, bu oyatda O'lik dengiz joylashgan cho'l yerni bildiradi.

^c 4:9 bugungacha — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^d 4:12 Muso buyurganday... — 1:12-15 va “Sahroda” 32:16-33 ga qarang.

^e 4:12 Manashe qabilasining yarmi — Iordan daryosining sharq tomonida o'rnatilgan qabilaning yarmiga ishora (1:12-14, 13:8, 29-32 ga qarang). Qabilaning ikkinchi yarmi Iordan daryosining g'arb tomonidagi Kan'on yurtida o'rnatilgan (22:6-8 ga qarang).

^f 4:14 ...Isroil xalqining ko'zi oldida Yoshuaning nomini yuksaltirdi — 3:7 ga qarang.

^g 4:16 Ahd sandig'i — ibroniycha matnda *guvohlik sandig'i*, ahd sandig'ining yana bir nomi. Ibroniycha matndagi *iboraning guvohlik* so'zi o'nta amr yozilgan ikkita tosh lavhaga ishora qiladi. Ikkala tosh lavha sandiqning ichida saqlanib, Xudo va Uning xalqi o'rtasida tuzilgan ahdning jismoniy guvohi bo'lib xizmat qilardi.

^h 4:19 birinchi oy — Abib oyiga qarata aytilgan, ibroniy kalendarining birinchi oyi (Abib oyi Nison oyi deb ham ataladi). Bu oy hozirgi 11 martdan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

ⁱ 4:19 Gilgal degan joy — Yerixodan qariyb 4 kilometrcha shimoli-sharqda joylashgan.

^j 4:23 Qizil dengiz — ibroniycha matnda *yom suf*, ma'nosi *Qamish dengizi*. 2:10 izohiga qarang.

quritgan edi. ²⁴Yer yuzidagi barcha xalqlar Egamizning qudratli ekanini bilishi hamda sizlar Xudoyingiz — Egamizdan bir umr qo‘rqishingiz uchun shunday qilgan edi.”

5-BOB

¹Isroil xalqi Iordan daryosidan o‘tib bo‘lguncha, Egamiz ular uchun daryoning suvini quritgan edi. Iordanning g‘arbidagi Amor shohlari va O‘rta yer dengizi yonidagi Kan‘on shohlari bu haqda eshitib, juda qo‘rqib ketishdi. Isroil xalqini deb ularning jasoratidan asar ham qolmadi.

Gilgaldagi sunnat

²O‘sha paytda Egamiz Yoshuaga shunday dedi: “Toshdan pichoqlar yasab^a, Isroil xalqining bu yangi avlodini sunnat qilinglar^b.” ³Yoshua toshdan pichoqlar yasatib, ularni Givot–Xarilo‘t^c degan joyda sunnat qildirdi. ⁴Yoshua sunnat qilganining sababi quyidagichadir: Misrdan chiqqan, jangga yaroqli erkaklarning hammasi sahroda yurganda o‘lgan edi. ⁵Misrdan chiqqanlarning hammasi sunnat qilingan bo‘lsa–da, sahroda yurgan paytda tug‘ilganlar sunnat qilinmagan edi. ⁶Egamizga itoat qilmagan, Misrdan chiqqanda jangga yaroqli bo‘lgan naslning hammasi o‘lmaguncha Isroil xalqi qirq yil sahroda sargardon bo‘lib yurdi. Egamiz ularga: “Men ota–bobolaringizga va‘da qilib, sizlarga beraman, degan sut va asal oqib yotgan yurt^d hech qachon ko‘rmaysizlar”, deb qasam ichgan edi. ⁷Misrdan chiqqanlarning o‘rniga Egamiz ularning farzandlarini dunyoga keltirdi. O‘sha yangi avlod yo‘lda sunnat qilinmagan edi. Mana shuning uchun Yoshua ularni sunnat qildi.

⁸Hamma erkaklar sunnat qilingandan keyin, tuzalguncha qarorgohda qoldilar. ⁹Egamiz Yoshuaga: “Bugun men sizlardan Misrdagi qullik sharmandaligini olib tashladim”, — dedi. Shuning uchun o‘sha joy bugungacha Gilgal^e, deb ataladi. ¹⁰Isroil xalqi Gilgaldagi turgan paytlarida oyning o‘n to‘rtinchi kunida^f kechqurun Yerixo yonidagi tekislikda Fisih bayramini nishonladilar. ¹¹Aynan Fisih bayramidan keyingi kun esa ular o‘sha yerdan chiqqan hosildan pishirilgan xamirturushsiz non^g va o‘sha hosildan olingan qovurilgan don yedilar. ¹²Isroil xalqi o‘sha yurtda yetishtirilgan hosilni yegan kundan boshlab, Xudo ularga manna^h yubormay qo‘ydi. O‘sha yil Isroil xalqi Kan‘on yeridan olingan hosilni yedi, ular mannani boshqa ko‘rmadi.

Yoshua va qilich ushlab turgan kishi

¹³Bir kuni Yoshua Yerixo shahrining yaqinida turganda qarasa, o‘zining qarshisida qilich ushlagan bir kishi turibdi. Yoshua uning oldiga borib: “Sen biznikimisan yoki dushman tarafdamisan?” — deb so‘radi. ¹⁴“Hech qaysisi, — deb javob berdi u kishi, — Men Egamiz lashkarining lashkarboshisiman. Mana, keldim.” Yoshua muk tushib, unga ta‘zim qildi. “Qulingizga nima buyurasiz, hazratim?” — deb so‘radi Yoshua. ¹⁵Egamiz lashkarining lashkarboshisi Yoshuaga shunday dedi: “Oyoq kiyimingni yech, sen turgan yer muqaddasdir.” Yoshua u aytganday qildi.

Yerixo qulaydi

¹⁶Yerixoliklar, Isroil xalqidan qo‘rqib, shahar darvozalarini mahkamlab yopib, qo‘riqchilar qo‘yishdi. Endi shaharga hech kim kirolmas, u yerdan hech kim chiqolmas ham edi.

6-BOB

¹Egamiz Yoshuaga shunday dedi: “Mana, Yerixo shahrini shohiyu sipohlari bilan birga sening qo‘lingga berdim. ²Shahar atrofini barcha jangchilar bilan bir marta aylangin. Olti kun shunday qilasan. ³Yettita ruhoniy ahd sandig‘ining oldida yursin. Ularning qo‘lida bittadan qo‘chqor shoxidan qilingan burg‘u bo‘lsin.

^a 5:2 *Toshdan pichoqlar yasab...* — Bu pichoqlar qoyatoshdan yasalgan edi. Qoyatoshni yo‘nib, uning uchini o‘tkir qilish mumkin.

^b 5:2 *...Isroil xalqining bu yangi avlodini sunnat qilinglar* — Sunnat — Xudoning O‘z xalqi bilan qilgan ahd belgisi edi (“Ibtido” 17:9-14 ga qarang). Xalq sunnat qilinmay turib Fisih bayramini nishonlay olmasdi (“Chiqish” 12:43-49 ga qarang).

^c 5:3 *Givot–Xarilo‘t* — ibroniychada ma‘nosi *Sunnat terisining tepaligi*.

^d 5:6 *sut va asal oqib yotgan yurt* — Nihoyatda hosildor yerni bildiruvchi ibora. Mo‘l–ko‘l sut mol uchun ko‘m–ko‘k yaylovlarning ko‘pligini bildiradi. Asal — xurmodan olinadigan quyuq, shirin murabboga ishora bo‘lishi mumkin. Murabboning mo‘lligi yaxshi hosil beradigan yerni bildiradi.

^e 5:9 *Gilgal* — bu nom ibroniychadagi *dumalatib tashlamoq* so‘zlariga ohangdosh. Bu tarjimada shu ibroniycha so‘z *olib tashladim* deb tarjima qilingan.

^f 5:10 *...oyning o‘n to‘rtinchi kunida...* — Ibroniyy kalendarining birinchi oyi nazarda tutilgan (4:19 izohiga qarang).

^g 5:11 *xamirturushsiz non* — Fisih bayramidan keyin bir hafta davomida Isroil xalqi xamirturush qo‘shilgan nonlarni iste‘mol qila olmas edi. O‘sha hafta Xamirturushsiz non bayrami deb atalgan (“Chiqish” 12:14-20, 13:3-10 ga qarang).

^h 5:12 *manna* — Xudo Isroil xalqiga qirq yil davomida sahroda yetishtirib bergan maxsus yegulik. Manna har kuni kechasi, Shanba kundan tashqari, yerda paydo bo‘lardi, odamlar saharda turib uni yig‘ishtirib olishardi. So‘ng uni yanchib, non yopishardi yoki qaynatib ovqat tayyorlashardi (“Chiqish” 16:13-35 va “Sahroda” 11:4-9 ga qarang).

Yettinchi kuni shahar atrofini yetti marta aylaninglar, ruhoniylar burg'uni chalib yurishsin. ⁴ O'sha kuni burg'ularning uzoq chalinganini eshitishi bilanoq, hamma bor ovozi bilan baqirsin. Shunda shaharning devorlari qulaydi, hamma shaharga hujum qilib, to'g'ri kirib boraveradi.” ⁵ Yoshua ruhoniylarni chaqirib, ularga shunday dedi: “Ahd sandig'ini ko'taringlar, yettitangiz esa bittadan burg'u olib, Egamizning ahd sandig'i oldida yuring.” ⁶ Odamlarga esa: “Borib, shaharni aylaninglar, qurollangan jangchilarning hammasi Egamizning sandig'i oldida borsin”, — dedi.

⁷ Yoshua xalqqa buyurganday, Egamiz oldida yettita ruhoniylar burg'ularni chalib borishar, Egamizning ahd sandig'i esa ularning orqasidan borardi. ⁸ Qurollangan kishilar burg'u chalayotgan ruhoniylar oldidan borishdi, sandiqning orqasidan esa qorovullar bo'linmasi bordi. Burg'ular to'xtamay chalinib turar edi.

⁹ Yoshua xalqqa shunday degan edi: “Men aytmagunimcha, sizlar baqirmang, ovozingizni chiqarmang. Men sizlarga, baqiringlar, deb aytgan kundagina baqirasizlar.” ¹⁰ Egamizning sandig'i shaharni bir marta aylanib keldi. Ular qarorgohga qaytib kelib, tunni o'sha yerda o'tkazishdi.

¹¹ Yoshua ertasiga saharda turdi, ruhoniylar yana Egamizning sandig'ini ko'tarishdi. ¹² Yettita burg'uni ko'targan yetti ruhoniylar Egamiz sandig'ining oldida borishdi. Ular burg'ularni to'xtamay chalishardi. Qurollangan kishilar esa ularning oldida borishardi. Egamizning sandig'i orqasida esa qorovullar bo'linmasi borardi, burg'ular to'xtamay chalinayotgan edi. ¹³ Ikkinchi kuni ham ular shahar atrofini bir marta aylanib, qarorgohga qaytib kelishdi. Ular olti kun shunday qildilar.

¹⁴ Yettinchi kuni erta tongda turib, oldingiday shaharning atrofini aylandilar, faqat o'sha kuni yetti marta aylanishdi. ¹⁵ Yettinchi marta aylanayotganda, ruhoniylar burg'uni chalar ekan, Yoshua odamlarga shunday dedi: “Baqiringlar, chunki Egamiz shaharni bizga bergan. ¹⁶ Shahar aholisiyu uning ichidagi hamma narsa Egamizga bag'ishlanib, yo'q qilinsin^a. Faqat fohisha Rahoba va uning uyidagilarning hammasi tirik qoladi, chunki u biz yuborgan ayg'oqchilarni yashirgan edi. ¹⁷ Sizlar esa Egamizga bag'ishlangan narsalarning hech biriga yaqinlashmang, yana o'sha narsalarni olib, o'zingiz ham halok bo'lmang. Isroil xalqining qarorgohiga kulfat keltirmang, qarorgoh vayrona bo'lmasin. ¹⁸ Lekin barcha oltin, kumush, hamma bronza va temirdan yasalgan idishlar Egamizga bag'ishlangan. Ular Egamizning xazinasiga keltirilsin.” ¹⁹ Ruhoniylar burg'ularni chaldilar. Xalq burg'u tovushini eshitishi bilanoq baland ovoz bilan baqirgan edi, butun shahar devorlari qulab tushdi. Isroil jangchilari turgan joylaridan to'g'ri shaharga kirib, unga hujum qilishdi. Isroil jangchilari shaharni qo'lga kiritishdi. ²⁰ Ular shahardagi hammani, erkagu ayollarni, yoshu qarilarni, mol-qo'y, eshaklarni — butun jonzotni qirib tashladilar.

²¹ Yoshua o'sha yerni tekshirib kelgan ikki kishiga aytdi: “Fohishaning uyiga boringlar. Ichgan ontangizga amal qilib, u bilan uyidagilarning hammasini olib chiqing.” ²² Ayg'oqchi bo'lgan kishilar borib, Rahobani, uning ota-onasini, aka-ukalarini, hamma qarindoshlarini shahardan olib chiqib, ularni Isroil qarorgohining yoniga, xavfsiz joyga keltirdilar^b. ²³ Isroil jangchilari shaharni uning ichidagi bor narsasi bilan yondirib tashladilar. Faqat oltin, kumush, bronza va temirdan yasalgan idishlarni Egamiz uyining^c xazinasiga keltirdilar. ²⁴ Fohisha Rahoba va uning hamma qarindoshlarini Yoshua saqlab qoldi, chunki Yoshua Yerixonni tekshirib kelish uchun yuborgan ayg'oqchilarni u yashirgan edi. Uning xonadoni o'shandan beri Isroilda yashaydi^d.

²⁵ Keyin Yoshua qasam ichib, quyidagilarni aytdi:

“Yerixo shahrini qayta qurmoqchi bo'lgan,
Egamiz oldida la'nati bo'lar!
O'z to'ng'ich o'g'lining joni evaziga shahar poydevorin qo'yar,
Kenja o'g'lining joni evaziga darvozalar o'rnatar!”^e

²⁶ Egamiz Yoshua bilan birga edi. Yoshuaning shuhrati butun yurtga tarqaldi.

^a 6:16 ...bag'ishlanib, yo'q qilinsin — Shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so'zning ma'nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag'ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan (shu bobning 17, 20-oyatlarida ham bor).

^b 6:22 ...ularni Isroil qarorgohining yoniga...keltirdilar — Rahoba va uning oilasi Kan'onlik bo'lganlari uchun harom hisoblangan edilar. Agar ular Isroil qarorgohiga kirganlarida edi, Egamiz Isroil lashkariga jangda yordam bermagan bo'lardi. Keyinchalik Rahoba va uning xonadoni Isroil xalqi bilan birlashib (shu bobning 24-oyatiga qarang), Rahoba Salmo'nga turmushga chiqadi. Shoh Dovud Rahobaning nasli bo'ladi (“Rut” 4:18-22 ga qarang).

^c 6:23 Egamiz uyi — Isroil xalqi Egamizga sajda qilgan joy, ya'ni o'sha davrdagi Muqaddas chodirga ishora.

^d 6:24 Uning xonadoni o'shandan beri Isroilda yashaydi — muallifning gapi. Shu kitob yozilgan vaqtda Rahobaning xonadoni Isroil xalqi orasida yashaganini bildiradi.

^e 6:25 Yerixo shahrini...darvozalar o'rnatar! — Bu so'zlar shoh Axab davrida amalga oshgan (“3 Shohlar” 16:34 ga qarang).

7-BOB

Oxunning gunohi

¹ Ammo Isroil xalqi bag'ishlangan narsalar^a haqida Egamiz bergan amrni buzdi. Oxun ismli bir kishi bag'ishlangan narsalarning bir nechtasini olgan ekan. Oxun Yahudo qabilasidan bo'lib, Zerax urug'idan bo'lgan Zimrining^b nevarasi, Karmining o'g'li edi. Egamiz Isroil xalqidan qattiq g'azablendi^c.

² Shu orada Yoshua bir necha kishini tanlab, ularga: "Borib, Ay shahrini^d tekshirib kelinglar", — dedi. Ay shahri Baytilning sharqida, Bayt–Obun yaqinida joylashgan edi. Ular borib, tekshirdilar. ³ Qaytib kelib, Yoshuaga: "Hammamiz borishimiz shart emas, ikki — uch mingta odam chiqib hujum qilsa, bas. Ay aholisining soni kam, shuning uchun butun xalq u yerga borib ovora bo'lmasin", — dedilar. ⁴ Shunday qilib, uch mingtacha odam u yerga chiqdi, lekin ular Ay aholisining oldiga tushib qochdilar. ⁵ Aylıklar shahardan chiqib, Isroil jangchilarini tosh qaziladigan joygacha^e quvib bordilar. Qir yon bag'rida o'ttiz oltitacha Isroil odamlarini o'ldirdilar. Bu hodisadan keyin butun Isroil xalqining yuragi orqaga tortib ketdi.

⁶ Shunda Yoshua bilan Isroil oqsoqollari qayg'udan kiyimlarini yirtib, boshlariga tuproq sochdilar. Egamizning sandig'i oldida yerga muk tushishdi—da, kechgacha shu holda qolishdi. ⁷ Yoshua shunday dedi: "Ey, Egamiz Rabbii! Nima uchun bu xalqni Iordan daryosidan olib o'tding? Nahotki bizlarni Amor xalqining qo'liga berib, yo'q qilish uchun shunday qilgan bo'lsang?! Biz Iordanning narigi tomonida qolaversak bo'lmasmidi?! ⁸ Ey, Rabbim, yana nima ham derdim, mana, Isroil xalqi dushmanlarining oldiga tushib qochdi. ⁹ Endi Kan'on xalqlari va mana shu yerlar aholisining hammasi bu haqda eshitib bizni qurshab oladilar. Nomimizni yer yuzidan o'chirib yuboradilar. Shunday bo'lsa, ulug'vorligingni qanday qilib ko'rsatasan?"

¹⁰ Egamiz Yoshuaga dedi: "O'rningdan tur! Nima uchun muk tushib yotibsan? ¹¹ Isroil xalqi gunoh qildi, ular bilan qilgan ahdimni buzdi. Ular Menga bag'ishlangan narsalardan o'g'irlab olishdi. Buning ustiga, aldab, o'g'irlangan narsalarni o'zlarining narsalari orasiga yashirib qo'yidilar. ¹² Shuning uchun Isroil xalqi dushmanlariga bas kela olmaydi. Chunki ularning o'zi ham yo'q qilinadigan, Menga bag'ishlangan narsadagi bo'lib qolgan. Endi ular dushmanlariga mag'lub bo'lib qochib yuradilar. Orangizdagi bag'ishlangan narsalarni yo'q qilmasangiz, Men sizlar bilan birga bo'lmayman.

¹³ Endi Isroil xalqini pokla. Ularga shunday deyin:

— O'zingizni ertangi kun uchun tayyorlab, poklang. Isroil xalqining Xudosi — Egamiz shunday aytmoqda: "Ey, Isroil, orangizda Menga bag'ishlangan narsalar bor. Orangizdagi shu narsalarni olib tashlamaguningizcha, dushmanlaringizga bas kela olmaysiz." ¹⁴ Shuning uchun ertalab barcha qabilalar birma–bir kelishadi. Egamiz bir qabilani tanlaydi^f. Ana shu qabilaning urug'lari ham birma–bir keladi. Egamiz ular orasidan bir urug'ni tanlaydi. O'sha urug' oilalari birma–bir kelishadi. Egamiz bir oilani tanlaydi. O'sha oila a'zolari birma–bir keladi. ¹⁵ La'natlangan narsalarni olgan odamni Egamizning O'zi ko'rsatadi. O'sha odam bor narsasi bilan olovda yondiriladi, chunki u Egamiz bilan qilingan ahdni buzib, Isroilda aql bovar qilmaydigan ish qildi."

¹⁶ Shunday qilib, ertasi kuni tongda, Yoshuaning buyrug'iga ko'ra Isroil qabilalari birma–bir Xudoning huzuriga kelishdi. Egamiz Yahudo qabilasini tanladi. ¹⁷ Endi Yahudo qabilasining urug'lari birma–bir keldi, shunda Zerax urug'i tanlandi. Zerax urug'ining oilalari birma–bir kelganda Zimri oilasi tanlandi. ¹⁸ Zimri oila a'zolari birma–bir kelishdi, Karmi o'g'li Oxun tanlandi. U Yahudo qabilasidan bo'lib, Zerax urug'idan bo'lgan Zimrining nevarasi edi. ¹⁹ Yoshua Oxunga shunday dedi: "O'g'lim, Isroil xalqining Xudosi — Egamizning buyukligini e'tirof etib, gunohingni tan olgin. Nima qilganingni yashirmay menga aytib ber." ²⁰ Oxun Yoshuaga shunday javob berdi: "Ha, to'g'ri. Isroil xalqining Xudosi — Egamizga qarshi gunoh qilgan menman. ²¹ O'sha kuni o'lja orasida Shinardan^g keltirilgan chiroyli to'nni, 500 misqol^h kumush va og'irligi

^a 7:1 *bag'ishlangan narsalar* — shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so'zning ma'nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag'ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan (shu bobning 11, 12, 13, 15–oyatlarida ham bor).

^b 7:1 *Zimri* — qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnda *Zabdi* (shu bobning 17, 18–oyatlarida ham bor).

^c 7:1 *Egamiz Isroil xalqidan qattiq g'azablendi* — faqat Oxun itoatsizlik qilgan bo'lsa—da, Egamizning amri buzilgani uchun butun Isroil xalqi javobgar hisoblangan.

^d 7:2 *Ay shahri* — Yerixodan qariyb 24 kilometrcha g'arbda joylashgan. Baytil shahri Aydan qariyb 3 kilometrcha shimoli–g'arbda joylashgan edi.

^e 7:5 *...tosh qaziladigan joygacha...* — yoki *Shebarimgacha*. Bu ibroniycha so'zning ma'nosi bahsli.

^f 7:14 *Egamiz...tanlaydi* — Egamiz o'z irodasini odamlarning qur'a tashlashi orqali ayon qilgan bo'lishi mumkin. Qur'a yog'och bo'laklari yoki toshlardan qilingan bo'lib, undan biror narsani qanday yoki qachon qilishni bilish uchun foydalanilgan. Bu yerda qur'a aybdor kim ekanini ko'rsatgan (shu bobning 16–18–oyatlariga qarang).

^g 7:21 *Shinar* — hozirgi Iroqning janubida joylashgan yer. Keyinchalik bu yer Bobil shohligiga aylangan.

^h 7:21 *500 misqol* — ibroniycha matnda *200 shaqal*, taxminan 2,3 kiloga to'g'ri keladi.

125 misqol^a keladigan bir bo‘lak tillani ko‘rib qoldim. Ko‘nglim tusab, ularni oldim. Ularni chodirimning ichida yerning tagiga ko‘mib qo‘yganman, kumush eng tagida.”

²²Yoshua bir nechta odamni yubordi. Ular chodirga yugurib borib qarashsa, u narsalar rostdan ham o‘sha yerda yashirilgan ekan. Ularning eng tagida kumush bor edi. ²³Ular narsalarni chodirdan olib, Yoshua va butun Isroil xalqiga olib kelishdi. Ular narsalarni Egamiz oldiga yoyib qo‘yishdi. ²⁴Keyin Yoshua va butun Isroil xalqi Zerax o‘g‘li Oxunni o‘g‘irlangan kumush, to‘n, tilla bo‘lagi hamda o‘g‘il–qizlari, mol–qo‘ylari, eshklari, chodiriyu bor narsasi bilan birga Oxor soyligiga olib borishdi. ²⁵Yoshua: “Boshimizga rosa ham kulfat keltirding–ku. Mana endi, bugun Egamiz sening boshingga ham kulfat keltiradi”, — dedi. Butun Isroil xalqi Oxunni va uning oilasini toshbo‘ron qilib o‘ldirdi–da, ularning jasadlarini olovda kuydirdi. ²⁶Keyin ularning ustiga katta bir tosh uyumi to‘pladilar, toshlar bugungacha o‘sha yerdadir. Shuning uchun ushbu yer o‘sha paytdan beri Oxor^b soyligi, deb ataladi. Shundan keyin Egamiz g‘azabidan tushdi.

8-BOB

Ay shahrining mag‘lubiyati va vayron qilinishi

¹Egamiz Yoshuaga aytdi: “Qo‘rqma, vahimaga tushma, barcha jangga yaroqli erkaklarni boshlab, Ay shahriga borgin. Mana, Ay shohini uning xalqi, shahri va yeri bilan birga senga berganman. ²Yerixo va uning shohini nima qilgan bo‘lsangiz, Ay va uning shohini ham xuddi shunday qilasizlar. Faqat shahardagi mol–mulklarni va mol–qo‘ylarni o‘zingizga o‘lja qilib olsangiz bo‘ladi. Shaharning orqasida pistirma qo‘yinglar.”

³Yoshua va hamma jangga yaroqli erkaklar Ayga hujum qilishga tayyorlanishdi. Yoshua o‘z lashkari orasidan o‘ttiz ming jangchini tanlab oldi. Tunda jo‘natayotib, ⁴ularga shunday buyruq berdi:

— Borib, shaharning orqasida pistirma quring, shahardan uzoqqa bormang, hammangiz sergak bo‘lib turing. ⁵Men odamlarim bilan shaharga yaqinlashaman. Ular bizga qarshi chiqqanda, oldingiday biz ulardan qochamiz. ⁶Bizni quvib, dushmanlar shahardan ancha uzoqlashib ketadi. Ular o‘zlaricha: “Dushmanlarimiz yana oldingiday bizdan qochyapti”, deb o‘ylashadi. Biz qochayotganimizda esa ⁷sizlar pistirmadan chiqib, shaharni olasizlar. Egangiz Xudo uni sizlarning qo‘lingizga beradi. ⁸Shaharni olganingizdan keyin Egamiz buyurganday, uni yondirasizlar. Mana shu buyruqlarni ijro eting.

⁹Shu so‘zlar bilan Yoshua ularni jo‘natib yubordi. Ular Ayning g‘arbida — Ay va Baytil oralig‘ida pistirma qo‘yib, o‘sha yerda kutib yotdilar. O‘sha tunni Yoshua qarorgohda o‘tkazdi.

¹⁰Ertasi kuni, tong payti Yoshua jangchilarini bir joyga yig‘ib, qabilalarning boshliqlari bilan birga ularni Ayga boshlab bordi. ¹¹Barcha jangga yaroqli kishilar u bilan ketdi. Ular shaharga yaqinlashib, Ayning shimolida qarorgoh qurishdi. Ay va ularning orasida jarlik bor edi. ¹²Yoshua besh mingga yaqin odamni Ayning g‘arbidagi, Ay va Baytil shaharlarining oralig‘ida pistirma qo‘yishga yubordi. ¹³Shunday qilib, jangchilar jangovar holatga keltirildi. Ularning asosiy qismi shaharning shimolida, qorovullar bo‘linmasi esa shaharning g‘arbida edi. Yoshua esa o‘sha tunni jarlikda o‘tkazdi. ¹⁴Buni ko‘rgan Ay shohi ertasi kuni tongda shoshilib, butun lashkari bilan Iordan vodiysi^c ro‘parasidagi bir joyga Isroil xalqi bilan jang qilishga bordi. Ammo u shaharning orqasida o‘ziga qarshi pistirma qo‘yilganini bilmas edi. ¹⁵Yoshua va butun Isroil lashkari o‘zlarini yengilayotganday ko‘rsatib, sahro tarafga^d qochishdi. ¹⁶Yoshua va Isroil qo‘shinini quvish uchun Ay shahridagi barcha erkaklar chaqirildi. Ular Yoshua va Isroil lashkarini quvib, shahardan ancha uzoqlashib ketishdi. ¹⁷Ay va Baytilda Isroil lashkarini quvish uchun chiqmagan birorta ham erkak qolmadi. Shaharni qo‘riqlashga hech kimni qoldirmay, Isroil lashkarini ta‘qib qildilar.

¹⁸Egamiz Yoshuaga shunday dedi: “Qo‘lingdagi nayzani Ay tomonga uzat, o‘sha shaharni sening qo‘lingga beraman.” Yoshua qo‘lidagi nayzasini shahar tomonga uzatdi. ¹⁹U qo‘lini uzatishi bilanoq pistirmada yashirilib o‘tirgan jangchilar tezda turib oldinga yugurdilar. Ular shaharga kirishdi. Shaharni qo‘lga olib, darrov unga o‘t qo‘yishdi. ²⁰Ay lashkari orqaga qarasa, yonayotgan shaharning tutuni ko‘kka ko‘tarilyapti. Ular na u yoqqa, na bu yoqqa qocha olardilar, chunki sahroga qochgan Isroil lashkari endi orqaga burilib, ularga qarshi chiqqan edi. ²¹Yoshua va butun Isroil lashkari shahardan tutun chiqayotganini ko‘rib, pistirmadagilar shaharni olganini bilishdi. Shunda ular orqaga burilib, Ay shahrining odamlariga hujum qildilar. ²²Isroil lashkarining shahardagilari ham Ay odamlariga qarshi chiqishdi. Shunday qilib, Isroil lashkari ularni u tomondan ham, bu tomondan ham qurshab olishgan edi. Isroil lashkari ularning hammasini qirib tashladi. Hech kim tirik qolmadi, birortasi ham qochib keta olmadi. ²³Ammo Ay shohini tirikligicha ushlab, Yoshuaning huzuriga olib kelishdi.

^a 7:21 125 misqol — ibroniycha matnda 50 shaqal, taxminan 570 grammga to‘g‘ri keladi.

^b 7:26 Oxor — ibroniychada ma‘nosi kulfat.

^c 8:14 Iordan vodiysi — ibroniycha matnda Araba. Araba umumiy geografik nom bo‘lib, bu oyatda Iordan vodiysining O‘lik dengiz shimolidagi bir qismiga nisbatan ishlatilgan.

^d 8:15 sahro taraf — sahro Ay shahridan sharqda joylashgan.

²⁴ Isroil lashkari shahar tashqarisida — sahroda butun Ay qo‘shinini qirib tashlashdi. Ularning hammasi halok bo‘lgandan keyin Isroil lashkari Ayga borib, u yerda qolganlarning hammasini yo‘q qildi. ²⁵ O‘sha kuni butun Ay aholisi, hammasi bo‘lib o‘n ikki mingta erkak va ayol halok bo‘ldi. ²⁶ Ayda yashovchilarning hammasi yo‘q qilinmaguncha^a, Yoshua nayza ushlagan qo‘lini tushirmadi. ²⁷ Egamiz Yoshuaga buyurganday, Isroil lashkari faqatgina mol–qo‘y va shahar aholisining mol–mulkini o‘zlariga o‘lja qilib oldi. ²⁸ Yoshua Ayni butunlay yondirdi, shahar vayronaga aylandi, u bugungi kungacha^b shunday turibdi. ²⁹ Ay shohini esa daraxtga osdilar, uning jasadni kechgacha o‘sha yerda osilib turdi. Quyosh botgandan keyin, Yoshuaning buyrug‘iga ko‘ra jasadni olib, shaharga kirishdagi darvozaning tagiga tashladilar. Uning ustiga katta tosh uyumi to‘pladilar. Shu tosh uyumi bugungacha o‘sha yerdadir.

Yoshua Tavrot kitobini Ebal tog‘ida o‘qiydi

³⁰ Keyin Yoshua Isroil xalqining Xudosi — Egamizga Ebal tog‘ida qurbongoh qurdi^c. ³¹ Egamizning quli Muso ularga Tavrot kitobida^d buyurganday^e, hech qanday temir asbob ishlatmasdan, yo‘nilmagan toshlardan qurbongoh qurdi. Ular o‘sha qurbongohda Egamizga kuydiriladigan qurbonlik va tinchlik qurbonliklari keltirdilar. ³² O‘sha yerda — Isroil xalqining ko‘z oldida Yoshua toshlarga Muso yozgan qonunlarning nusxasini yozdi.

³³ Qabila oqsoqollari, qabila nazoratchilariyu hakamlari qatorida butun Isroil xalqi va ularning orasida yashayotgan qondosh bo‘lmaganlar ham Egamiz ahd sandig‘ining qarshisida — uni ko‘tarib turgan levi ruhoniylarining oldida turishdi. Xalqning yarmisi Garizim tog‘i etagida, yarmisi Ebal tog‘i^f etagida turardi. Egamizning quli Muso, Isroil xalqini duo qilish vaqti kelganda shunday qilinglar, deb buyurgan edi. ³⁴ Keyin Yoshua Tavrot kitobida yozilganday, qonunlarning har bir so‘zini, baraka va la‘natlarga oid parchalarni o‘qidi. ³⁵ Butun Isroil jamoasi oldida, ayollari bolalar, Isroil xalqi orasida yashayotgan, ularga qondosh bo‘lmaganlar oldida, Muso ularga buyurgan qonunlarni Yoshua bitta qoldirmay o‘qidi.

9-BOB

Givonliklar Yoshuani aldashadi

¹ Iordan daryosining g‘arb tomonida turadigan barcha shohlar Yoshuaning g‘alabalari haqida eshitishgan edi. Ular qirlarda, qirlarning etaklarida, butun O‘rta yer dengizi qirg‘og‘i bo‘ylab to shimoldagi Lubnongacha bo‘lgan joyda yashaydigan Xet, Amor, Kan‘on, Pariz, Xiv va Yobus xalqlarining shohlari edilar. ² O‘sha shohlar o‘z qo‘shinlarini bir qilib, Yoshua va butun Isroil xalqiga qarshi jang qilishga to‘plandilar.

³ Ammo Givon^g aholisi Yoshuaning Yerixo va Ay shaharlariga qilgan ishlari haqida eshitib, ⁴ ayyorlik bilan ish tutdi. Ulardan bir nechta yo‘lga tayyorgarlik ko‘rib^h, o‘z eshaklariga eski xurjunlar va eski, yirtilib yamalgan meshlarni yukladilar. ⁵ Oyoqlariga eski, yamalgan oyoq kiyimlar, ustilariga esa juldur kiyimlar kiyishdi. Ular olgan nonlarning suvi qochib, mog‘or bosgan edi. ⁶ Ular Gilgaldagi qarorgohgaⁱ borib, Yoshua va butun Isroil xalqiga:

— Biz juda ham olis bir yurtidan keldik, biz bilan sulh tuzinglar, — deyishdi. ⁷ Ammo Isroil xalqi bu Xiv xalqidan bo‘lganlarga^j shunday dedi:

— Balki sizlar bizga yaqin joyda yasharsizlar, biz qanday qilib sizlar bilan sulh tuzamiz?^{k 8} — Shunda ular Yoshuaga:

— Biz sizlarning qullaringizimiz, — deyishdi. Yoshua esa ulardan:

— Sizlar kimsizlar? Qayerdan keldingiz? — deb so‘radi. ⁹ Ular Yoshuaga shunday deb javob berishdi:

— Biz sizning qullaringizimiz, Egangiz Xudoni deb juda ham uzoq bir yurtidan keldik. Biz sizning

^a **8:26** ...yo‘q qilinmaguncha... — Shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so‘zning ma‘nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag‘ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan.

^b **8:28** bugungi kungacha — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora (shu bobning 29–oyatida ham bor).

^c **8:30** Yoshua...Ebal tog‘ida qurbongoh qurdi — Ebal tog‘i Ay shahridan qariyb 32 kilometrcha shimolda joylashgan.

^d **8:31** Tavrot kitobi — 1:8 izohiga qarang.

^e **8:31** ...Muso ularga...buyurganday... — “Chiqish” 20:25 ga qarang.

^f **8:33** ...Garizim tog‘i...Ebal tog‘i... — Garizim tog‘i Ebal tog‘idan janubda joylashgan. Bu ikki tog‘ orasidan Shakam vodiysi o‘tgan.

^g **9:3** Givon — Ay shahridan qariyb 11 kilometrcha janubi–g‘arbda joylashgan shahar.

^h **9:4** ...yo‘lga tayyorgarlik ko‘rib... — yoki o‘zlarini elchi qilib ko‘rsatmoqchi bo‘lib. Bu ibroniycha so‘zning ma‘nosi bahsli.

ⁱ **9:6** Gilgaldagi qarorgoh — 4:19 va o‘sha oyatdagi izohga qarang.

^j **9:7** ...Xiv xalqidan bo‘lganlarga... — Givonliklar Xiv xalqidan edilar. Egamiz Isroil xalqiga Xiv xalqini boshqa xalqlar qatori Kan‘on yurtidan haydab yuborishni amr qilgandi (3:10 ga qarang).

^k **9:7** Balki sizlar bizga yaqin joyda yasharsizlar, biz qanday qilib sizlar bilan sulh tuzamiz? — Xudoning Muso orqali bergan amriga ko‘ra, Isroil xalqi faqat olis yurtlarda yashaydigan xalqlar bilan sulh tuzishi mumkin edi. Kan‘on yurtida istiqomat qilgan barcha xalqlarni esa bitta qoldirmay qirib tashlashi shart edi.

Xudoyingiz haqida eshitdik. U Misrda nima qilganini,¹⁰ Iordanning sharqidagi Amor xalqlarining ikki shohiga — Xashbon shohi Sixo'n va Ashtarotda yashagan Bashan shohi O'gga nimalar qilganingizni eshitdik^a.

¹¹ Shuning uchun oqsoqollarimiz va yurtimiz aholisi bizni sizlarning oldingizga yuborib: “Uzoq safarga tayyorlaninglar. Isroil xalqi oldiga yetib borgach, bizning xalqimiz ularga qul ekanligini aytib, ular bilan sulh tuzib kelinglar”, deb tayinlashdi.¹² Mana, nonimizga qarang, yo'lga chiqqanimizda issiqqina edi, endi esa suvi qochib, mog'or bosib qolgan.¹³ Mana bu sharob meshlari ularni to'ldirganimizda yangi edi, endi esa qarang, yorilib ketgan, ust-boshimiz va oyoq kiyimlarimiz ham yo'l uzoqligidan eskirib ketdi.

¹⁴ Isroil oqsoqollari ularning oziq-ovqatlarini tekshirib ko'rdilar, Egamizdan esa yo'l-yo'riq so'ramadilar.

¹⁵ Yoshua ular bilan tinchlik sulhini tuzdi. Jamoa oqsoqollari ularni o'ldirmaslikka qasam ichib, mana shu sulhni ma'qulladilar.

¹⁶ Sulh tuzilib, uch kun o'tgandan keyin Isroil xalqi Givonliklar o'zlariga yaqin joyda yashashlarini eshitib qolishdi.¹⁷ Isroil xalqi yo'lga chiqib ularning shaharlariga uch kunda yetib borishdi. Givon, Xafira, Bero't va Xirat-Yorim^b ularning shaharlari edi.¹⁸ Ammo Isroil xalqi ularga hujum qilmadi, chunki jamoa oqsoqollari Isroil xalqining Xudosi — Egamiz nomi bilan qasam ichib, ularga va'da berishgan edi. Shunda butun jamoa ming'illab, oqsoqollarga nolidi.¹⁹ Oqsoqollar jamoaga shunday dedilar:

— Biz ularga Isroil xalqining Xudosi — Egamiz nomi bilan qasam ichib va'da berganimiz, endi biz ularga tegmasligimiz kerak.²⁰⁻²¹ Mayli, yashayverishsin, ichgan qasamimizni buzib, boshimizga Egamizning g'azabini keltirmaylik. Ammo Givonliklar butun jamoa uchun o'tin yoruvchi, suv tashuvchi bo'lib qolsin.

Shunday qilib, oqsoqollar Givonliklarga nisbatan o'z va'dasida qoldilar.

²² Yoshua Givonliklarni chaqirib so'radi:

— Bizga yaqin joyda yasharkansiz. Nimaga, sizlardan uzoq joyda yashaymiz, deb bizni aldadingiz?

²³ Shuning uchun endi sizlar la'natisizlar, sizlar endi abadiy mening Xudoyim uyi^c uchun o'tin yoruvchi, suv tashuvchi qul bo'lib qolasizlar.

²⁴ Ular Yoshuaga javob berdilar:

— Biz aniq eshitdik, Egangiz Xudo O'zining quli Musoga butun yurti sizlarga berib, uning butun aholisini qirib tashlashni buyuribdi. O'z jonimizni o'ylab, sizlardan qo'rqqanimizdan shu ishni qildik.²⁵ Endi biz sizning qo'lingizdamiz, nima to'g'ri va nima yaxshi, deb o'ylasangiz, bizni shunday qiling.

²⁶ Isroil xalqi Givonliklarni o'ldirishiga Yoshua yo'l qo'ymadi.²⁷ Ammo o'sha kuni Yoshua ularni, Egamizning qurbongohi qayerda qurilishidan qat'iy nazar, ana shu qurbongoh va Isroil jamoasi uchun o'tin yoruvchi va suv tashuvchi qilib qo'ydi. Hatto bugungacha^d ularning vazifasi shudir.

10-BOB

Isroil xalqi janubdagi shohlarni mag'lub qiladi

¹ Quddus^e shohi Odonisidiq eshitdiki, Yoshua Ay shahrini qo'lga kiritibdi, uni butunlay vayron qilibdi^f, Yerixo va uning shohiga nimalar qilgan bo'lsa, Ay shahrini va uning shohini ham shunday qilibdi. Givonliklar ham Isroil xalqi bilan sulh tuzib, endi ularning orasida yashayotganini eshitib² juda qo'rqib ketdi. Axir, Givon shahri ulkan shahar bo'lib, o'z shohiga ega bo'lgan shaharlarday katta, Ay shahridan ham kattaroq edi—da. Givon aholisining barcha erkaklari ham juda mohir jangchi edilar.³ Xevron shohi Xo'xam, Yarmut shohi Pirom, Laxish shohi Yofiya va Eglon^g shohi Dabir Quddus shohi Odonisidiqdan shunday xabar olishdi:⁴ “Kelib, menga yordam bering. Birga Givonga hujum qilaylik, chunki ular Yoshua va butun Isroil xalqi bilan sulh tuzibdi.”⁵ Shunda Quddus shohi, Xevron shohi, Yarmut shohi, Laxish shohi va Eglon shohi — Amor xalqlarining beshala shohlari kuchlarini yig'dilar. Barcha qo'shinlari bilan Givonni o'rab olib, hujum qildilar.

⁶ Givonliklar Yoshuaga — Gilgaldagi qarorgohga shunday xabar yubordilar: “Qirlardagi hamma Amor shohlari o'z qo'shinlari bilan bizlarga qarshi yig'ilishdi. Qullaringizni tark etmang! Tez kelib bizlarni qutqaring, bizga yordam bering.”⁷ Yoshua butun lashkari bilan Gilgaldan chiqdi. Ularning orasida eng zo'r jangchilar ham bor edi.⁸ Egamiz Yoshuaga shunday dedi: “Ulardan qo'rqma, ularni sening qo'lingga

^a 9:10 ...Sixo'n va...O'gga nimalar qilganingizni... — “Sahroda” 21:21-35 ga qarang.

^b 9:17 Givon, Xafira, Bero't va Xirat-Yorim — bu shaharlar Isroil xalqining Gilgaldagi qarorgohidan qariyb 30-50 kilometrcha g'arbda joylashgan edi.

^c 9:23 mening Xudoyim uyi — Isroil xalqi Xudoga sajda qilgan joy, ya'ni o'sha davrdagi Muqaddas chodirga ishora.

^d 9:27 bugungacha — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^e 10:1 Quddus — o'sha paytda Quddus shahri Isroil xalqiga emas, balki Yobus xalqiga tegishli edi.

^f 10:1 ...butunlay vayron qilibdi... — Shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so'zning ma'nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag'ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan (shu bobning 28, 35, 37, 39, 40—oyatlarida ham bor).

^g 10:3 Xevron...Eglon... — Xevron shahri Quddusdan qariyb 32 kilometrcha janubi-g'arbda joylashgan edi. Yarmut, Laxish va Eglon shaharlari Quddusdan qariyb 25-55 kilometrcha janubi-g'arbda joylashgan edi.

berganman, ularning birortasi ham senga bas kela olmaydi.”⁹ Yoshua o‘z lashkari bilan Gilgaldan^a chiqqandan keyin tuni bilan yo‘l bosib, Amor qo‘shinlarining ustiga to‘satdan bostirib bordi.¹⁰ Butun Isroil lashkari oldida Egamiz Amor qo‘shinlarini vahimaga soldi. Isroil lashkari Givonda ularning ko‘plarini qilichdan o‘tkazdi. Bayt–Xo‘ronga chiqadigan yo‘l bilan quvib, to Ozikah va Makkedoga yetib^b borguncha yo‘lda Amor qo‘shinlarini yo‘q qildi.

¹¹ Ular Isroil lashkaridan qochib, Bayt–Xo‘rondan pastga tushayotganda, Egamiz osmondan ularning ustiga Ozikahga yetgunlaricha yirik do‘l yog‘dirgan edi. Ularning ko‘plari do‘l ostida halok bo‘ldi. Isroil lashkarining qilichidan halok bo‘lganlarga qaraganda, do‘l tegib o‘lganlar ko‘proq edi.

¹² Egamiz Amor xalqlarini Isroil lashkarining qo‘liga bergan kuni Yoshua Egamizga gapirib, butun Isroil xalqi oldida shunday dedi:

“Ey, quyosh, tek turgin Givon shahrida,
Oymomo, sen esa Oyjavlon vodiysida^c.”

¹³ Quyosh ham, oy ham qimirlamay, xalq o‘z dushmanlaridan qasos olmaguncha, osmonda to‘xtab turaverdi. “Yoshur” kitobida^d shu haqida yozilgan. Quyosh osmonning o‘rtasida to‘xtab, kun bo‘yi botmay turdi.¹⁴ O‘sha kuni Isroil xalqi uchun Egamizning O‘zi jang qildi. Undan oldin ham, keyin ham Egamiz insonning iltijosiga javob bergan bunday kun bo‘lmagan.

¹⁵ Shundan keyin Yoshua va butun lashkar Gilgaldagi qarorgohga qaytib ketishdi.

Yoshua janubdagi beshta shohni o‘ldiradi

¹⁶ Beshala shoh qochib, Makkedodagi g‘orga yashirib olishgan edi.¹⁷ Yoshuaga: “Beshta shoh topildi, ular Makkedodagi g‘orning ichiga yashirib olishgan ekan”, — deb aytishdi.¹⁸ Yoshua shunday dedi: “Katta toshlar olib, g‘orning og‘zini yopinglar. Shohlar chiqib ketmasligi uchun, u yerga qo‘riqchilar tayinlanglar,¹⁹ lekin hammangiz ham o‘sha yerda qolib ketmang. Dushman lashkarlarini quvib, ularga orqadan hujum qiling. Ularni o‘z shaharlariga kirishlariga yo‘l qo‘ymang, chunki Egangiz Xudo dushmanlarni sizning qo‘lingizga bergan.”²⁰ Yoshua va butun Isroil lashkari dushmanlarning deyarli hammasini qilichdan o‘tkazdi. Faqat bir–ikkitasigina o‘z mustahkam shaharlariga qochib borib, tirik qoldi.²¹ Butun Isroil lashkari Makkedodagi qarorgohga sog‘–salomat qaytib bordi. Shundan keyin o‘sha yerlardagi hech kim Isroil xalqiga qarshi gapirishga jur‘at eta olmadi.

²² Yoshua: “G‘orning og‘zini ochib, beshta shohni mening oldimga olib kelinglar”, deb buyurdi.²³ Uning aytganini qilib, beshta shohni — Quddus, Xevron, Yarmut, Laxish va Eglon shaharlarining shohlarini g‘ordan olib chiqib, uning oldiga olib kelishdi.²⁴ Yoshua butun Isroil jangchilarini yig‘ib, o‘sha beshta shohni yerga yotqizdi. Jangchilarning boshliqlariga esa shunday dedi: “Yaqinroq kelib, oyoqlaringizni shohlarning bo‘ynilariga qo‘yinglar.” Ular kelib, oyoqlarini shohlarning bo‘ynilariga qo‘ydilar.²⁵ Yoshua gapida davom etdi: “Endi qo‘rqmang, vahimaga tushmang, faqatgina dadil va botir bo‘linglar. Egamiz sizga qarshi chiqadigan hamma dushmanlarni shu ko‘yga soladi.”²⁶ Shundan keyin Yoshua shohlarni o‘ldirib, ularning jasadlarini beshta daraxtga osib qo‘ydi. Jasadlar kechgacha daraxtlarda osilib turdi.²⁷ Quyosh botganda, Yoshuaning buyrug‘iga ko‘ra, shohlarning jasadlarini daraxtlardan tushirib, ilgari o‘sha shohlar yashiringan g‘orning ichiga tashladilar. G‘orning og‘zini esa katta–katta toshlar bilan yopib qo‘ydilar. O‘sha toshlar bugungacha o‘sha yerdadir.

Yoshua janubdagi shaharlarni vayron qiladi

²⁸ Yoshua o‘sha kuni Makkedo shahrini^e bosib oldi, uning aholisini shohi bilan birga qilichdan o‘tkazdi. Shahardagi har bir kishini yo‘q qildi, u yerda birorta ham tirik jon qolmadi. Yerixoning shohiga nima qilgan bo‘lsa, Makkedoning shohiga ham shunday qildi.

²⁹ Keyin Yoshua butun Isroil lashkari bilan Makkedodan Libna shahriga borib, Libnaga hujum qildi.³⁰ Egamiz Libna va uning shohini ham Isroil lashkarining qo‘liga berdi. Ular butun shahar aholisini qilichdan o‘tkazib, birorta ham tirik jon qoldirmadilar. Yerixo shohiga nima qilgan bo‘lsa, Libna shohiga ham shunday qilishdi.

³¹ Yoshua va barcha Isroil jangchilari Libnadan Laxish shahriga bordilar. Shaharni qurshovga olib, hujum qilishdi.³² Egamiz Laxishni Isroil lashkarining qo‘liga berdi. Ular ikkinchi kuni shaharni bosib olishdi. Xuddi

^a 10:9 ...*Gilgaldan*... — Givon va Gilgal orasidagi masofa qariyb 32 kilometr ga to‘g‘ri kelardi.

^b 10:10 ...*Ozikah va Makkedoga yetib*... — Qariyb 30 kilometrli masofa.

^c 10:12 *Oyjavlon vodiysi* — Givon shahridan qariyb 15 kilometrcha g‘arbda joylashgan.

^d 10:13 “*Yoshur*” kitobi — ibroniy chada ma‘nosi *Solihlar kitobi*. Qadimiy jangnoma qo‘shiqlarning majmuasi bo‘lishi mumkin. Bu kitob hozirgi kungacha saqlanib qolmagan. “2 Shohlar” 1:18 da ham o‘sha kitobga ishora qilingan.

^e 10:28 *Makkedo shahri* — bu shahar, shuningdek, shu bobning 28–38–oyatlarida aytib o‘tilgan hamma shaharlar Falastinning janubida joylashgan edi.

Libnadagiday bu shaharning ham butun aholisini qilichdan o'tkazishdi.

³³ Gezer shahrining shohi Xo'rom Laxish shahriga yordamga kelgan edi, Yoshua Xo'romni va uning butun qo'shinini birorta ham tirik jon qoldirmay yo'q qildi.

³⁴ Isroil lashkari Yoshua bilan Laxishdan chiqib Eglon shahriga bordi. Uni ham qurshovga olib, hujum qildi. ³⁵ Xuddi Laxishdagiday Eglonni ham bir kun ichida bosib olib, uning barcha aholisini yo'q qildi.

³⁶ Bundan keyin Yoshua bilan Isroil lashkari Eglondan Xevron shahriga borishdi. O'sha shaharga hujum qilishdi. ³⁷ Xevronni qo'lga olib, uning shohini, butun aholisini, hatto atrofidagi qishloqlarning aholisini ham butunlay yo'q qildilar. Xuddi Eglondagiday bitta ham tirik jon qoldirishmadi.

³⁸ Keyin Yoshua butun Isroil lashkari bilan Davir shahriga borib, unga hujum qildi. ³⁹ Shaharni qo'lga kiritib, uning shohi, butun aholisi va hatto atrofidagi qishloqlarning aholisini ham butunlay yo'q qildi. Xevron, Libna shaharlari va ularning shohlariga nima qilgan bo'lsa, Davir va uning shohini ham xuddi shunday qilib, shaharda birorta ham tirik jonzot qoldirmadi.

⁴⁰ Yoshua butun yurti — qirlarniyu Nagav cho'lini^a, g'arbdagi qirlar etaklarini, sharqdagi qir yon bag'irlarini bosib oldi va shu joylarning shohlarini mag'lub qildi. Isroil xalqining Xudosi — Egamiz buyurganday, Yoshua hech kimni tirik qoldirmadi, hammani qirib tashladi. ⁴¹ Yoshua Kadash–Barnadan G'azogacha bo'lgan shaharlarni, butun Go'shen yerini^b, shimoldagi Givongacha bo'lgan yerlarni bosib oldi.

⁴² Yoshua bu shohlar va ularning yerlarini bir yurishdayoq bosib oldi, chunki Isroil xalqining Xudosi — Egamiz O'z xalqi uchun jang qildi. ⁴³ Keyin Yoshua Isroil lashkari bilan birga Gilgaldagi qarorgohga qaytib bordi.

11-BOB

Isroil xalqi shimoldagi shohlarni mag'lub qiladi

¹ Xazor shahrining^c shohi Yobin Yoshuaning g'alabalari haqida eshitdi. U quyidagi shohlarga shoshilinch xabar yubordi: Madon shohi Yo'vovga, Shimron shohiga, Axshof shohiga, ² shimoldagi qirlarning shohlariga, Jalila ko'lining^d janubidagi Iordan vodiysining^e shohlariga, qir etaklaridagi shohlarga, g'arbdagi Nafot–Do'r shohlariga, ³ sharq va g'arbdagi Kan'on xalqlarining shohlariga, Amor, Xet, Pariz xalqlarining shohlariga, qirlardagi Yobus shohlariga, Mispax yeridagi^f, Xermon tog'ining etagida yashaydigan Xiv xalqiga. ⁴ Ular butun lashkarlari, juda ko'p otlariyu jang aravalarini to'plab, Isroil xalqiga qarshi jang qilish uchun yig'ilishdi. Ularning jangchilari dengiz qirg'og'idagi qumday son–sanoqsiz edi. ⁵ Isroil xalqi bilan jang qilishga mana shu shohlarning hammasi lashkarlarini birlashtirishdi. Ular Mirom^g suvlari oldida qarorgoh qurdilar.

⁶ Egamiz Yoshuaga shunday dedi: “Ulardan qo'rqmagin, Men O'zim ularni sizlarning qo'lingizga beraman, ertaga shu paytda ularning hammasi o'lgan bo'ladi. Ularning otlarini mayib qilib, jang aravalarini yondirasizlar.” ⁷ Yoshua o'zining butun lashkari bilan Miromga borib, dushman qo'shinlari ustiga to'satdan hujum qildi. ⁸ Egamiz Isroil lashkariga dushmanlari ustidan g'alaba berdi. Isroil lashkarlari dushmanlarini shimol tomonda Buyuk Sidon va Misrafo't–Mayingacha, sharq tomonda esa Mispax vodiysigacha^h quvib borib, ularning hammasini halok qildi. Dushmanlarning birortasi ham tirik qolmadi. ⁹ Yoshua ular bilan Egamiz buyurganday qildi, ularning otlarini mayib qilib, jang aravalarini yondirib tashladi.

¹⁰ O'shandan keyin Yoshua o'z lashkari bilan orqaga qaytib, Xazor shahriga bordi. Uni qo'lga kiritib, shohini halok qildi. U paytda Xazor o'sha shohliklar orasida eng qudratlisi edi. ¹¹ Isroil lashkari shahar aholisining hammasini butunlay yo'q qildiⁱ. U yerda birorta ham tirik jon qolmadi. Shaharni esa yondirib tashlashdi. ¹² Yoshua bilan Isroil lashkari o'sha shaharlarning hammasini bosib olib, ularning shohlariyu barcha aholisini qilichdan o'tkazdi. Egamizning quli Muso buyurganday, ularni butunlay vayron qildi. ¹³ Isroil

^a 10:40 Nagav cho'li — Isroilning janubidagi, O'lik dengizdan janubi–g'arbda joylashgan yerlar.

^b 10:41 Go'shen yeri — Yahudo qabilasiga berilgan qirlar va janubda joylashgan Nagav cho'li oralig'idagi yerlar. “Ibtido” va “Chiqish” kitoblarida tilga olingan Misr yurtidagi Go'shen emas.

^c 11:1 Xazor shahri — Jalila ko'lidan qariyb 15 kilometrcha shimolda joylashgan. Bu shahar va bobning 1-15-oyatlarida aytib o'tilgan hamma shaharlar Falastinning shimolida joylashgan.

^d 11:2 Jalila ko'li — ibroniycha matnda Keneret, qadimda Jalila ko'lga va uning atrofidagi yerlarga nisbatan ishlatilgan yana bir nom.

^e 11:2 Iordan vodiysi — ibroniycha matnda Araba. Araba umumiy geografik nom bo'lib, Iordan vodiysiga nisbatan ishlatilgan.

^f 11:3 Mispax yeri — shu bobning 8-oyatidagi Mispax vodiysiga ishora qilingan bo'lishi mumkin. Mazkur oyatdagi Mispax 15:38 va 18:26 da Mispax deb nomlangan ikki joydan boshqa joy. Eski Ahdda bir nechta joy Mispax degan nom bilan yuritilgan.

^g 11:5 Mirom — Jalila ko'lidan qariyb 13 kilometrcha shimoli–g'arbda joylashgan shaharga ishora qilingan bo'lishi mumkin.

^h 11:8 ...Buyuk Sidon va Misrafo't–Mayingacha...Mispax vodiysigacha... — Bu uchta joy Miromdan qariyb 30-55 kilometrcha shimolda joylashgan.

ⁱ 11:11 ...butunlay yo'q qildi — Shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so'zning ma'nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag'ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan (shu bobning 12, 20, 21-oyatlarida ham bor).

lashkari tepaliklarda^a qurilgan shaharlardan faqatgina Xazor shahrini yondirib tashladi. ¹⁴ Isroil lashkari shaharlardagi mol–mulklarni va barcha chorvani o‘zlariga o‘lja qilib oldilar. Ammo shaharlarning barcha aholisini qilichdan o‘tkazdilar. U yerda birorta ham tirik jon qolmadi. ¹⁵ Egamiz o‘z quli Musoga bergan amrlarni Muso Yoshuaga yetkazgan edi. Yoshua Muso aytganday qilib, barcha amrlarni bitta qoldirmay bajardi.

Yoshua qo‘lga kiritgan yerlar

¹⁶ Shunday qilib, Yoshua butun yurtini: janubiy qirlaru o‘sha qirlarning etaklarini, butun Nagav cho‘lini^b, butun Go‘shen yerini^c, Iordan vodiysini, shimoliy qirlar va o‘sha qirlarning etaklarini bosib oldi. ¹⁷ Isroil xalqi bosib olgan yerning janubiy chegarasi Seir yurti yonidagi Xalak tog‘i edi, shimoldagi chegarasi esa Xermon tog‘ining etagida joylashgan Lubnon vodiysidagi Baal–Gad shahri edi. Yoshua o‘sha yerlarning shohlarini mag‘lub qilib, hammasini halok qildi. ¹⁸ Bu shohlarni mag‘lub qilguncha, Yoshua uzoq vaqt ular bilan urush qilgan edi. ¹⁹ Givondagi Xiv xalqidan tashqari^d hech bir shahar aholisi Isroil xalqi bilan sulh tuzmagan edi. Ularning hammasi jangda mag‘lub bo‘lishdi. ²⁰ Egamiz o‘sha xalqlarni o‘jaru takabbur qilib qo‘ygani uchun, ular Isroil xalqiga qarshi jangga chiqaverdi. Egamiz Musoga buyurganday, Isroil lashkari ularni butunlay yo‘q qilib, shafqatsiz o‘ldirishlari uchun shunday qilgan edi.

²¹ O‘sha paytda Yoshua qirlarda yashagan Inoq avlodini^e yo‘q qilib tashlagan edi. Ular Xevron, Davir, Onov shaharlarida, butun janubiy va shimoliy qirlarda yashardilar. Yoshua ularni o‘ldirib, shaharlarini vayron qildi. ²² Isroil xalqining yurtida Inoq avlodidan hech kim qolmadi, faqatgina G‘azo, Gat va Ashdod shaharlarida^f bir nechtasi qoldi. ²³ Shunday qilib, Musoga Egamiz aytganday, Yoshua butun yurtini qo‘lga kiritdi. Yoshua bu yerlarni Isroil xalqining qabilalariga mulk qilib berdi. Endi yurtda tinchlik barqaror bo‘ldi.

12-BOB

Iordan daryosining sharqida mag‘lub bo‘lgan shohlar

¹ Muso boshchiligida Isroil xalqi Iordan daryosining sharqida bo‘lgan shohlarni mag‘lub qilib, ularning yerlarini egallab olgan edi. Bu shohlar janubdagi Arnon soyligidan shimoldagi Xermon tog‘igacha bo‘lgan yerlarda hukmronlik qilgan edi. Ularning yerlari Iordan vodiysining^g sharqidagi barcha yerlarni o‘z ichiga olar edi.

² Isroil xalqi mag‘lub qilgan shohlardan biri Amor xalqining shohi Sixo‘n^h edi. U Xashbon shahrida yashagan edi. Uning shohligi Arnon soyligining chetida joylashgan Aror shahrini va o‘sha soylikning o‘rtasidan to Yavoq daryosigacha cho‘zilgan joylarni, ya‘ni Giladning yarmini o‘z ichiga olar edi. Yavoq daryosi Ommon xalqi yerining chegarasi edi. ³ Sixo‘n Iordan vodiysining sharq tomonida ham hukmronlik qilgan edi. Bu hudud shimol tomondagi Jalila ko‘liningⁱ g‘arbiy qirg‘oqlarigacha, janub tomondagi O‘lik dengizgacha^j, Bayt–Yashimo‘tdan Fisgax qir yon bag‘irlarigacha bo‘lgan joylarni o‘z ichiga olar edi.

⁴ Mag‘lub bo‘lgan Bashan shohi O‘g^k o‘z shaharlari Ashtarot va Edreyda yashardi. U Rafa xalqining^l qolganlaridan biri edi. ⁵ Uning shohligi shimoldagi Xermon tog‘igacha, sharqdagi Salko shahrigacha cho‘zilib, g‘arbdagi Gashur va Maxo shohliklarining chegaralarigacha yetib borgan Bashan yerlarini ham o‘z ichiga olgan edi. Bu shohlik yana Giladning shimoliy yarmini ham o‘z ichiga olib, Xashbon shohi Sixo‘n hududi chegarasigacha yetib borardi. ⁶ Egamizning quli Muso va Isroil xalqi mana shu ikki shohni mag‘lub qilib, ularning yerlarini egallab olishgan edi. Muso shu yerlarni Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasining

^a 11:13 tepalik — asrlar davomida yangi shaharlar eski shaharlarning vayronalari ustiga qurilgan bo‘lib, tepaliklarni hosil qilardi. Bu oyatda shunday tepaliklarga ishora qilingan. Isroil xalqi bu tepaliklarni qo‘lga kiritgan va u yerdagi shaharlarda yashagan bo‘lishi mumkin.

^b 11:16 Nagav cho‘li — 10:40 izohiga qarang.

^c 11:16 Go‘shen yeri — 10:41 izohiga qarang.

^d 11:19 Givondagi Xiv xalqidan tashqari... — 9:3-15 ga va 9:7 izohiga qarang.

^e 11:21 Inoq avlodi — Isroil xalqidan avval Falastinda yashagan, ular gavdasi ulkan va kuchli jangchilari bilan mashhur bo‘lgan bir xalq edi (“Sahroda” 13:34 ga qarang).

^f 11:22 G‘azo, Gat va Ashdod shaharlari — bu shaharlar Filistiyada, O‘rta yer dengizining qirg‘og‘i yonida joylashgan edilar.

^g 12:1 Iordan vodiysi — ibroniycha matnda *Araba* (shu bobning 3, 8–oyatlarida ham bor). *Araba* umumiy geografik nom bo‘lib, Iordan vodiysiga nisbatan ishlatilgan.

^h 12:2 Isroil xalqi mag‘lub qilgan shohlardan biri...Sixo‘n edi — “Sahroda” 21:21-31 ga qarang.

ⁱ 12:3 Jalila ko‘li — ibroniycha matnda *Keneret*, qadimda Jalila ko‘liga va uning atrofidagi yerlarga nisbatan ishlatilgan yana bir nom.

^j 12:3 O‘lik dengiz — ibroniycha matnda *Araba dengizi* — *Tuz dengizi*. *Araba* umumiy geografik nom bo‘lib, bu oyatda O‘lik dengiz joylashgan cho‘l yerni bildiradi.

^k 12:4 Mag‘lub bo‘lgan Bashan shohi O‘g... — “Sahroda” 21:33-35 ga qarang.

^l 12:4 Rafa xalqi — Isroil xalqidan avval Falastinda yashagan, ular gavdasi ulkan va kuchli jangchilari bilan mashhur bo‘lgan bir xalq edi.

yarmiga^a mulk qilib bergan edi.

Iordan daryosining g'arbida mag'lub bo'lgan shohlar

⁷ Iordanning g'arbida — shimoldagi Lubnon vodiysida joylashgan Baal–Gaddan tortib, janubdagi Seir yonida joylashgan Xalak tog'igacha bo'lgan joylarda yashagan shohlarni Isroil xalqi Yoshua boshchiligida mag'lub qildi. O'sha shohlarning yerlarini Yoshua Isroil qabilalariga mulk qilib bo'lib berdi. ⁸ Qirlarni, qirlarning etaklarini, Iordan vodiysiyu uning g'arbidagi qir yon bag'irlarini, Yahudo sahrosidagi va Nagav cho'lidagi^b yerlarni bo'lib berdi. Bu yerlarda Xet, Amor, Kan'on, Pariz, Xiv va Yobus xalqlari yashashardi. Isroil xalqi mag'lub qilgan shohlar quyidagilardir:

⁹ Yerixo shohi,
Baytilning yonidagi Ay shohi,

¹⁰ Quddus shohi,
Xevron shohi,

¹¹ Yarmut shohi,
Laxish shohi,

¹² Eglon shohi,
Gezer shohi,

¹³ Davir shohi,
Geder shohi,

¹⁴ Xo'rmax shohi,
Arod shohi,

¹⁵ Libna shohi,
Adullam shohi,

¹⁶ Makkedo shohi,
Baytil shohi,

¹⁷ Tappux shohi,
Xafer shohi,

¹⁸ Ofoq shohi,
Shoro'n shohi,

¹⁹ Madon shohi,
Xazor shohi,

²⁰ Shimron–Maron shohi,
Axshof shohi,

²¹ Tanax shohi,
Maxido' shohi,

²² Kedesh shohi,
Karmildagi Yoxnayom shohi,

²³ Nafot–Do'rdagi^c Do'r shohi,
Gilgaldagi^d Go'yim shohi,

²⁴ Tirza shohi.

Isroil xalqi hammasi bo'lib o'ttiz bitta shohni mag'lub qildi.

13-BOB

Isroil xalqi hali bosib olmagan yerlar

¹ Yillar o'tib, Yoshua ancha keksayib qolgan paytda Egamiz unga shunday dedi: “Sen qariding, yoshing ham o'tib qoldi, lekin bu yurtning ko'p joylari hali bosib olinmagan. ² Isroil xalqi hali quyidagi yerlarni egallamagan: butun Filist va Geshir xalqining yerlari, ³ ya'ni hozir Kan'on xalqiga tegishli bo'lib, Misrning sharqiy chegarasidagi Shixor irmog'idan^e shimoldagi Exron chegaralarigacha bo'lgan yerlar. O'sha joyda

^a 12:6 *Manashe qabilasining yarmi* — Iordan daryosining sharq tomonida o'rnatilgan qabilaning yarmiga ishora (1:12-14, 13:8, 29-32 ga qarang). Qabilaning ikkinchi yarmi Iordan daryosining g'arb tomonidagi Kan'on yurtida o'rnatilgan (22:6-8 ga qarang).

^b 12:8 *Nagav cho'li* — 10:40 izohiga qarang.

^c 12:23 *Nafot–Do'r* — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti *Nafat–Do'r*.

^d 12:23 *Gilgal* — ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha tarjimada *Jalila*.

^e 13:3 *Shixor irmog'i* — yoki hozirgi Arish soyligi degan Sinay yarim orolining shimoli–sharqidagi soylikka yo Nil daryosining sharqiy irmog'iga ishora qilingan bo'lishi mumkin (yana 15:4, 47, “Ibtido” 15:18 va “Sahroda” 34:5 ga qarang).

Filist xalqining beshta hukmdori yashaydi. Ular quyidagi shaharlarda hukmronlik qiladi: G'azo, Ashdod, Ashqalon, Gat va Exron. Janubdagi Avim xalqining^a yerlari ham hali bosib olinmagan. ⁴Shimolda esa Isroil xalqi hali quyidagi yerlarni bosib olmagan: Kan'on xalqining barcha yerlari. Bu yerlar Sidon xalqiga tegishli bo'lgan Meraxni o'z ichiga olib, shimol tomonga, Amor xalqi yerlarining chegarasidagi Ofoq^b degan joygacha cho'ziladi. ⁵Yana Gabolliklarning^c yerlarini, Lubnon tog'li yerlarining sharq tomonini — Xermon tog'ining etagidagi Baal–Gaddan Levo–Xomatgacha^d bo'lgan joylarni, ⁶Lubnondan Misrafo't–Mayingacha bo'lgan qirlarning aholisi — barcha Sidonliklarni ham Isroil xalqi hali mag'lub qilmagan. Men O'zim mana shu xalqlarni bu yurtdan, Isroil xalqining oldidan haydayman. Men senga buyurganimday, mana shu yerlarni albatta Isroil xalqiga mulk qilib bergin. ⁷Xullas, mana shu yerlarni qolgan to'qqizta qabilaga va Manashe qabilasining yarmiga^e mulk qilib bo'lib bergin.”

Iordan daryosining sharqidagi yerlar

⁸Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasining boshqa yarmi Iordan daryosining sharqida o'z ulushlarini olib bo'lgan edilar. Ularga bu yerlarni Egamizning quli Muso bergan edi. ⁹Ularning hududi janubdagi Arnon soyligining chetida joylashgan Aror shahridan tortib soyligining o'rtasidagi shahargacha cho'zilib, Midavodan Dibongacha bo'lgan butun yassi tepalikni o'z ichiga oladi. ¹⁰Bu hudud Xashbon shahrida hukmronlik qilgan Amor xalqining shohi Sixo'n qo'li ostida bo'lgan hamma shaharlarni, Ommon xalqining chegarasigacha bo'lgan yerlarni o'z ichiga olardi. ¹¹Gilad hududi, Gashur va Maxo xalqlarining yerlari, shimoldagi butun Xermon tog'i, sharqdagi Salkogacha bo'lgan butun Bashan, ¹²Rafa xalqining^f eng oxirgi avlodi bo'lgan shoh O'gning hamma yerlari ham o'sha hududga kirar edi. Bashan hududining Ashtarot va Edrey shaharlarida shoh O'g hukmronlik qilgan edi. O'sha yerlarning xalqlarini Muso mag'lub qilib haydab chiqargan edi. ¹³Lekin Isroil xalqi Gashur va Maxo xalqlarini haydab chiqarmadi, ular bugungacha Isroil xalqi orasida yashaydilar.

¹⁴Faqatgina Levi qabilasiga Muso ulush bermadi. Isroil xalqining Xudosi — Egamiz aytganday, qurbongohda Unga atab kuydiriladigan qurbonliklar Levi qabilasining ulushidir.

Ruben qabilasining hududi

¹⁵Muso Ruben qabilasiga urug'lari bo'yicha ulush bergan edi. ¹⁶Ularning hududi janubdagi Arnon soyligining chetida joylashgan Aror shahridan tortib soyligining o'rtasidagi shahargacha cho'zilib, Midavo atrofida butun yassi tepalikni o'z ichiga oladi. ¹⁷Mana shu hudud Xashbon shahrini va yassi tepalikda joylashgan quyidagi hamma shaharlarni o'z ichiga olar edi: Dibon, Bomo't–Baal va Bayt–Baal–Miyon, ¹⁸Yaxaz, Kadamo't, Mifat, ¹⁹Xiratayim, Sivmo va Iordan vodiysida joylashgan qirning ustidagi Zaret–Xashaxar, ²⁰Bayt–Piyor, Fisgax qiri yon bag'irlari, Bayt–Yashimo't shaharlari. ²¹Ruben qabilasining yerlari yassi tepalik ustidagi barcha shaharlar, Xashbonda hukmronlik qilgan Amor xalqining shohi Sixo'nning butun shohligini o'z ichiga olardi. Muso Sixo'nni va u bilan ittifoq tuzgan Midiyon hukmdorlarini mag'lub qildi. Ularning ismlari Evi, Rahem, Zur, Xur va Raba edi. ²²Isroil xalqi yana Bavo'r o'g'li Balomni^g ham qilichdan o'tkazdi. U folbinlik bilan shug'ullanar edi. ²³Ruben qabilasi hududining g'arbiy chegarasi Iordan daryosi va uning qirg'oqlari edi. Mana shu yerlar Ruben qabilasiga mulk qilib berilgan edi.

Gad qabilasining hududi

²⁴Muso Gad qabilasiga ham urug'lari bo'yicha ulush berdi. ²⁵Yazir shahri, Gilad viloyatidagi hamma shaharlar, Rabba shahrining^h sharqidagi Aror shahrigachaⁱ bo'lgan Ommonlar yerining yarmi ularning hududiga kirar edi. ²⁶Ularning yeri yana janubdagi Xashbon shahridan shimol tomondagi Ramat–Mispi va Batonim shaharlarigacha, shuningdek, shimoldagi Moxanayimdan Debirgacha^j cho'zilgan edi. ²⁷Gad qabilasining yeri Iordan vodiysida Bayt–Xaram, Bayt–Nimro, Suxo't, Zofun shaharlarini hamda Xashbon

^a 13:3 *Avim xalqi* — Filist xalqi yurtini bosib olishdan oldin O'rta yer dengizi bo'yida istiqomat qilgan xalq. Avim xalqining omon qolganlari Filist xalqidan janubda o'rtnashgan edilar.

^b 13:4 *Ofoq* — 12:18 da aytib o'tilgan Ofoq emas. Mazkur oyatdagi Ofoq hozirgi Beyrutdan qariyb 40 kilometrcha shimolda joylashgan bo'lishi mumkin.

^c 13:5 *Gabol* — O'rta yer dengizi bo'yidagi Finikiyaga qarashli shahar, Tir shahrining shimolida joylashgan.

^d 13:5 *Levo–Xomat* — yoki *Xomat dovoni*.

^e 13:7 *Manashe qabilasining yarmi* — Iordan daryosining g'arb tomonidagi Kan'on yurtida o'rtnashgan qabilaning yarmiga ishora (22:6-8 ga qarang). Qabilaning ikkinchi yarmi Iordan daryosining sharq tomonida o'rtnashgandi (shu bobning 8, 29-32–oyatlariga va 1:12-14 ga qarang).

^f 13:12 *Rafa xalqi* — 12:4 izohiga qarang.

^g 13:22 *Balom* — “Sahroda” 22:1-24:25 ga qarang.

^h 13:25 *Rabba shahri* — Ommon yurtining poytaxti. Hozirgi Iordaniyaning Ommon shahri.

ⁱ 13:25 *Aror shahri* — shu bobning 16–oyatida aytib o'tilgan Aror emas. Mazkur oyatdagi Aror shahrining qayerda joylashganligi bahsli.

^j 13:26 *Debir* — yoki *Lo'davor*.

hukmdori bo'lgan Sixo'n shohining qolgan shohligini ham o'z ichiga olar edi. Bu hududning g'arbiy chegarasi Iordan daryosi bo'lib, shimoldagi Jalila ko'ligacha^a cho'zilgan edi.²⁸ Mana shu hududdagi shaharlar va atroflaridagi qishloqlari Gad qabilasiga mulk qilib berilgan edi.

Iordanning sharqidagi Manashe qabilasining yarmiga berilgan yerlar

²⁹Muso Manashe qabilasining yarmiga ham urug'lari bo'yicha ulush bergan edi.³⁰ Ularning hududi Moxanayim shahridan shimolga cho'zilib, butun Bashan hududini va Yovir bosib olgan oltmishta shaharni o'z ichiga olar edi. Bashan shohi O'g mana shu joylarda hukmronlik qilgan edi.³¹ Gilad viloyatining yarmi, Bashandagi O'g shohligining poytaxt shaharlari Ashtarot va Edrey ham ularning hududiga kirar edi. Mana shu yerlar Manashe o'g'li Moxirdan kelib chiqqan naslning yarmiga berilgan edi.

³²Iordanning sharqida, Mo'ab tekisligida, Yerixoning ro'parasida Muso bo'lib bergan ulushlar mana shulardir.³³ Lekin Levi qabilasiga Muso ulush bermagan edi, chunki Isroil xalqining Xudosi — Egamiz, Men ularning ulushi bo'laman, deb va'da bergan edi^b.

14-BOB

Iordan daryosining g'arbidagi yerlar taqsimlanadi

¹Iordan daryosining g'arbida Kan'on yurtidagi yerlardan Isroil xalqining qolgan qabilalari mulk oldilar. Ruhoniy Elazar^c, Nun o'g'li Yohua va Isroil qabilalarining boshliqlari bu yerlarni qabilalarga bo'lib berishdi.

²Iordan daryosining g'arbida mana shu to'qqiz qabila va bir qabila yarmisining ulushlari, Musoga Egamiz buyurganday, qur'a tashlab belgilandi^d.³⁻⁴ Iordanning sharqida esa Muso ikki qabilaga va bir qabilaning yarmisiga ulush berib bo'lgandi. Yusufning ikki o'g'li Manashe va Efrayimdan ikki qabila kelib chiqqan edi. Ammo Isroil qabilalari orasida Levi qabilasi hech qanday ulush olmadi^e. Ularga faqat o'zlari yashashi uchun shaharlar va qo'y-mollarini boqish uchun shaharlar atrofidagi yaylovlar berildi.⁵ Shunday qilib, Egamiz Musoga buyurganday, Isroil xalqi yerlarni bo'lib oldilar.

Xevron Xolibga beriladi

⁶Bir kuni Yahudo qabilasidan bir necha kishi Yohuaning oldiga kelishdi. Isroil xalqining hammasi hali ham Gilgaldagi qarargohda edilar. Xanaz avlodidan bo'lgan Yafunax o'g'li Xolib^f o'sha kishilar orasida edi. U Yohuaga shunday dedi:

— Kadesh–Barna shahrida bo'lganimizda, Xudoning odami Muso siz va men haqimizda nima deganini bilasiz. Muso Egamiz nomidan gapirdi.⁷ Egamizning quli Muso meni Kadesh–Barnadan mana shu yerlarni tekshirib kelish uchun yuborganda qirq yoshda edim. Men qaytib kelib unga bor haqiqatni aytdim.⁸ Men bilan birga borganlar xalqni vahimaga solgan bo'lsa ham, men Egam Xudoga sodiq qoldim.⁹ O'sha kuni Muso qasam ichib shunday degan edi: “Sen Kan'on yurtida bosib o'tgan yerlar abadiy senga va avlodlaringga ajratilgan mulk bo'lib qoladi, chunki sen Egam Xudoga sodiq qolding.”¹⁰ Mana ko'rib turganingizdek, Egamiz Musoga shunday deb gapirganiga qirq besh yil bo'ldi. O'sha paytda Isroil xalqi sahroda yurgan edi. Xudoyim O'zi aytganday o'shandan beri jonimni saqlab kelyapti. Mana hozir sakson besh yoshdaman.¹¹ Muso meni yuborgan kunda qanday baquvvat bo'lgan bo'lsam, hozir ham shundayman. Haligacha jangga ham, qolgan barcha ishlarga ham quvvatim yetadi.¹² Endi Egamiz o'sha kuni va'da qilgan qirlarni menga bering^g. O'sha kuni ayg'oqchilarning: “Inoq avlodi^h u yerda o'zlarining katta, mustahkam shaharlarida yasharkan”, — degan gaplarini o'zingiz eshitdingiz. Ammo Egamiz men bilan birga bo'lsa, Egamizning O'zi aytganday, men ularni bu yurtidan haydab chiqaraman.

^a 13:27 *Jalila ko'li* — ibroniycha matnda *Keneret*, qadimda Jalila ko'liga va uning atrofidagi yerlarga nisbatan ishlatilgan yana bir nom.

^b 13:33 *Egamiz, Men ularning ulushi bo'laman, deb va'da bergan edi* — Xudo Levi qabilasining muhtojliklarini qondirishini va'da qilgan edi. Ular Isroil xalqining Egamizga keltirilgan qurbonligu nazrlardan yeyish huquqiga ega edilar. Bundan tashqari, Xudoning amriga ko'ra, xalqdan yig'ilgan ushr Levi qabilasiga tegishli bo'lib, ayrim shaharlar va shahar atrofidagi yaylovlar ham ularga berilgan edi (21:1-3 ga qarang).

^c 14:1 *Elazar* — Horunning o'g'li, oliy ruhoniylilik xizmatining vorisi edi (“Sahroda” 20:22-29 ga qarang).

^d 14:2 *...qur'a tashlab belgilandi* — Qur'a yog'och bo'laklari yoki toshlardan qilingan bo'lib, undan biror narsani qanday yoki qachon qilishni bilish uchun foydalanilgan. Xudoning xohish-irodasi ba'zan qur'a tashlash orqali aniqlangan.

^e 14:3-4 *Yusufning ikki o'g'li...Levi qabilasi hech qanday ulush olmadi* — Isroil xalqining 12 qabilasi Yoqubning 12 o'g'lidan kelib chiqqan. Bularning orasida Levi qabilasi yerni ulush qilib olmagan (13:14 ga qarang). Biroq Yusufning ikki o'g'li — Efrayim va Manashe ikki ulush yer olganlari uchun, hammasi bo'lib 12 ulush yer, ya'ni 2-1/2 ulush yer Iordan daryosining sharqidan va 9-1/2 ulush yer Iordanning g'arbidan bo'lib berilgandi.

^f 14:6 *Xolib* — Muso Kan'on yurtiga yuborgan o'n ikki ayg'oqchilardan biri (“Sahroda” 13-bobga qarang).

^g 14:12 *...Egamiz o'sha kuni va'da qilgan qirlarni...* — “Sahroda” 14:24, 30 ga qarang.

^h 14:12 *Inoq avlodi* — 11:21 izohiga qarang.

¹³ Shundan keyin Yoshua Xolibni duo qilib, Xevron shahrini^a unga mulk qilib berdi. ¹⁴ Shunday qilib, Xolib Isroil xalqining Xudosi — Egamizga sodiq qolgani uchun Xevron shahri uning va avlodining mulki bo'lib g'oldi. ¹⁵ Xevronning eski nomi Xirat–Arba edi. Arba Inoq avlodi orasida eng mashhur kishi bo'lgan edi. Endi esa yurtida tinchlik barqaror bo'ldi.

15-BOB

Yahudo qabilasining hududi

¹ Yahudo qabilasining urug'lariga tushgan ulush yurtning janub tomonida edi. Ularning janubdagi yerlari Edom yurtining chegarasi bo'lgan Zin sahrosigacha yetdi.

² Ularning janubiy chegarasi O'lik dengizning^b janubiy qirg'og'idan boshlanadi. ³ Chegara Chayonlar dovonidan^c o'tib janub tomonga, Zin sahrosi tomon cho'ziladi. Kadesh–Barna shahrining janub tomonidan o'tib, Xazron shahrigacha boradi. Xazrondan o'tgandan keyin esa Adar shahrigacha borib Karxa shahri tomonga buriladi. ⁴ Bu chegara Ozmon shahrigacha borib, Misr chegarasidagi soylikdan^d ham o'tadi–da, O'rta yer dengizining yonida to'xtaydi. Mana shu Yahudo qabilasining janubiy chegarasi bo'ladi.

⁵ Ularning sharqiy chegarasi O'lik dengizdir. Bu chegara shimoldagi Iordan daryosi O'lik dengizga quyiladigan joygacha cho'ziladi.

Shimoliy chegara esa mana shu joydan boshlanadi. ⁶ Bu chegara O'lik dengizning g'arbidagi Bayt–Xo'glaxgacha cho'zilib, Bayt–Arabanning shimolidan o'tadi–da, Ruben o'g'li Bo'xanning nomi bilan atalgan tosh turgan joygacha boradi. ⁷ Keyin chegara Oxor soyligidan Davirgacha^e borib, shimolga — Gilgal^f tomonga buriladi. Gilgal soylikning janubida bo'lgan Adum dovonining ro'parasida edi. Chegara En–Shamash bulog'idan o'tib En–Ro'g'olga boradi. ⁸ Keyin Xinum soyligining tepasidan kesib o'tib, Yobus xalqiga qarashli bo'lgan tepalikning, ya'ni Quddusning janubiy yon bag'ridan o'tadi. Chegara u yerdan Xinum soyligining g'arbidagi qirning tepasiga — Rafa soyligining shimoliy chetigacha boradi. ⁹ Chegara tog'ning tepasidan Naftuva buloqlari tomon cho'zilib, Efro'n tog'ining shaharlarigacha boradi, keyin esa Baalax tomonga buriladi. Bu shahar hozirgi paytda^g Xirat–Yorim, deb ataladi. ¹⁰ Shundan keyin bu shimoliy chegara Baalaxning g'arb tomonini aylanib o'tib, Seir tog'larigacha boradi. Keyin Yorim tog'ining shimoliy yon bag'ridan o'tadi. Xisalon shahri shu yerda joylashgan. U yerdan chegara Bayt–Shamash shahrigacha^h boradi va Timnax shahridan o'tadi. ¹¹ Keyin chegara Exron shahrining shimolidagi tepalikning yon bag'ridan o'tib, Shikkaron shahri tomonga buriladi. Keyin Baalax tog'ining yonidan o'tib, Yobnail shahriga boradi. Shimoliy chegara O'rta yer dengizining oldida tugaydi.

¹² O'rta yer dengizining qirg'og'i g'arbiy chegarani tashkil qiladi.

Mana shu chegaralar bilan o'ralgan yerda Yahudo qabilasining urug'lari yashardi.

Xolib Xevron va Davir shaharlarini mag'lub qiladi

¹³ Egamiz buyurganday, Yoshua Yafunax o'g'li Xolibga Yahudo qabilasining hududidan ulush berdi. Bu ulush Xirat–Arba shahri edi. Hozirgi paytdaⁱ bu shahar Xevron, deb ataladi. Arba Inoq avlodining^j ajdodi edi. ¹⁴ Xolib u yerdan Inoq avlodini — Sheshay, Oximan va Talmay urug'larini quvib chiqardi. ¹⁵ Yahudo qabilasining odamlari u yerdan Dabir shahriga^k hujum qilish uchun yo'lga tushishdi. Dabirning eski nomi Xirat–Safar edi. ¹⁶ Shunda Xolib: “Xirat–Safarga hujum qilib, qo'lga kiritgan kishiga qizim Axsani beraman”, — dedi. ¹⁷ Xolibning ukasi bo'lgan Xanazning o'g'li O'tniyol shaharni qo'lga kiritdi. Xolib esa unga qizi Axsani uzatdi. ¹⁸ To'ydan keyin qiz O'tniyolga^l: “Keling, otamdan bir dala so'rab olaylik”, deb turib oldi. Xolib, eshakdan tushayotgan qiziga: “Ha, qizim, biron bir istaging bormi?” — deb so'radi. ¹⁹ “Menga bir sovg'a

^a 14:13 Xevron shahri — 10:3 izohiga qarang.

^b 15:2 O'lik dengiz — ibroniycha matnda *Tuz dengizi* (shu bobning 5–oyatida ham bor).

^c 15:3 Chayonlar dovoni — ibroniycha matnda *Akrabim dovoni*, ma'nosi *chayonlar dovoni*.

^d 15:4 Misr chegarasidagi soylik — 13:3 izohiga qarang.

^e 15:7 Davir — shu bobning 15–oyatida hamda 10:38–39 da aytib o'tilgan Davir emas. Mazkur oyatdagi Davir qayerda joylashgani bahsli.

^f 15:7 Gilgal — 4:19 da aytib o'tilgan Yerixo yonidagi Gilgal emas. Mazkur oyatdagi Gilgal qayerda joylashgani bahsli.

^g 15:9 hozirgi paytda — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^h 15:10 Bayt–Shamash shahri — 19:41 da aytib o'tilgan Ir–Shamashning yana bir nomi bo'lishi mumkin. O'sha davrda Bayt–Shamash nomli yana ikki shahar bor edi (19:22, 38 ga qarang).

ⁱ 15:13 Hozirgi paytda — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^j 15:13 Inoq avlodi — 11:21 izohiga qarang.

^k 15:15 Dabir shahri — Xevron shahridan qariyb 16 kilometrcha janubi–g'arbda joylashgan.

^l 15:18 ...qiz O'tniyolga... — Ibroniya matndan. Ba'zi qadimiy grekcha tarjima qo'lyozmalarida *O'tniyol qizga*.

qilsangiz, — dedi Axxa. — Siz menga Nagav cho'lidagi^a yerni berdingiz, endi suv buloqlarini ham hadya eting.” Shunday qilib, Xolib unga tepadagi va pastdagi buloqlarni^b berdi.

Yahudo shaharlari

²⁰Quyida aytib o'tilgan yerlarni Yahudo qabilasi ulush qilib oldi. ²¹Bu hududning eng janubidagi, Edom yurtining chegarasidagi shaharlarning nomlari quyidagicha edi: Kabzayol, Eder, Yog'ur, ²²Xino, Dimona, Adad, ²³Kedesh, Xazor, Yitnon, ²⁴Zif, Talim, Bolo't, ²⁵Xazor–Xadatto, Xariyo't–Xazron (ya'ni Xazor), ²⁶Emom, Shama, Mo'lodax, ²⁷Xazor–Gaddax, Xashmon, Bayt–Palat, ²⁸Xazor–Shuvol, Bersheva, Bizyo'tayox, ²⁹Baalax, Iyim, Ezam, ³⁰Elto'lad, Xasil, Xo'rmax, ³¹Zixlax, Madmanno, Sansanno, ³²Laboyo't, Shilxim, Oyin, Rimmon. Hammasi bo'lib yigirma to'qqizta shahar va ularning atroflaridagi qishloqlar.

³³Qir etaklarining shimolidagi shaharlarning nomi esa quyidagicha edi: Eshtoyo'l, Zorox, Ashnah, ³⁴Zono'vax, En–Xannim, Tappux, Enom, ³⁵Yarmut, Adullam, So'xo', Ozikah, ³⁶Sharayim, Aditayim, Gedera, Gadero'tayim^c. Hammasi bo'lib o'n to'rtta shahar va ularning atrofidagi qishloqlar.

³⁷Qirlar etaklarining janubida quyidagi shaharlar bor edi: Zinon, Hadasha, Migdal–Gad, ³⁸Dilan, Mispax, Yoxtal, ³⁹Laxish, Bozxtat, Eglon, ⁴⁰Kabbo'n, Laxmos, Xitlish, ⁴¹Gadero't, Bayt–Do'g'on, Namax, Makkedo. Hammasi bo'lib o'n oltita shahar va ularning atrofidagi qishloqlar.

⁴²Qir etaklarining markaziy qismidagi shaharlar quyidagilar edi: Libna, Eter, Oshon, ⁴³Yiftox, Ashnah, Naziv, ⁴⁴Keylax, Axsib, Morisho. Hammasi bo'lib to'qqizta shahar va ularning atrofidagi qishloqlar.

⁴⁵Yahudo qabilasining hududi Exronning barcha shaharlari va ularning atrofidagi qishloqlarni o'z ichiga olar edi. ⁴⁶Chegara Exrondan g'arbiga, O'rta yer dengizi tomon cho'zilib, Ashdodning yonida bo'lgan barcha shaharlar va ularning atrofidagi qishloqlarni o'z ichiga olar edi. ⁴⁷Ularning hududi Ashdod va uning shaharlariyu qishloqlarini, G'azo va u yerdan Misr chegarasidagi soylikkacha^d bo'lgan joylardagi shaharlar va qishloqlarni, O'rta yer dengizining qirg'og'i bo'yidagi shaharlarni o'z ichiga olar edi.

⁴⁸Yahudo qabilasi qirlarda quyidagi shaharlarni ulush qilib oldi: Shomir, Yatir, So'xo', ⁴⁹Danno, Xirat–Sanno (ya'ni Davir), ⁵⁰Onov, Eshtamo'va^e, Onim, ⁵¹Go'shen, Xo'lun va Gilox. Hammasi bo'lib o'n bitta shahar va ularning atrofidagi qishloqlar.

⁵²Qirlardagi quyidagi shaharlar Yahudo qabilasining hududiga kirar edi: Arab, Dumax, Ishan, ⁵³Yonum, Bayt–Tappux, Ofoqa, ⁵⁴Xumtax, Xirat–Arba (ya'ni Xevron) va Zior. Hammasi bo'lib to'qqizta shahar va ularning atrofidagi qishloqlar.

⁵⁵Yana qirlarda quyidagi shaharlar Yahudo qabilasining ulushi bo'ldi: Moyun, Karmil, Zif, Yutto, ⁵⁶Yizril^f, Yoxdayom, Zono'vax, ⁵⁷Qayin, Givo^g va Timnax. Hammasi bo'lib o'nta shahar va ularning atrofidagi qishloqlar.

⁵⁸Qirlardagi mana bu shaharlar ham o'sha hududga kirardi: Xalxul, Bayt–Zur, Gado'r, ⁵⁹Marot, Bayt–Ano't va Eltaxo'n. Hammasi bo'lib oltita shahar va ularning atrofidagi qishloqlar.

⁶⁰Xirat–Baal (ya'ni Xirat–Yorim) va Rabba — qirlardagi mana shu ikki shahar va ularning atrofidagi qishloqlar ham Yahudo qabilasining ulushi bo'ldi.

⁶¹O'lik dengiz bo'yidagi sahroda joylashgan quyidagi shaharlar ham Yahudo qabilasiga tegishli bo'ldi: Bayt–Araba, Middin, Saxoxo, ⁶²Nivshon, Tuz shahri va Engedi. Hammasi bo'lib oltita shahar va ularning atrofidagi qishloqlar.

⁶³Ammo Yahudo qabilasi Yobus xalqini Quddusdan haydab chiqara olmadi^h. Bugungachaⁱ Yobus xalqi Yahudo xalqi bilan birga Quddusda yashaydi.

^a 15:19 *Nagav cho'li* — 10:40 izohiga qarang.

^b 15:19 *...tepadagi va pastdagi buloqlarni...* — Tepadagi buloq — tog'dan oqqan buloqqa ishora. Echkilarni sug'orish uchun bunday buloqdan foydalanilgan. Pastdagi buloq — pastlikdan chiqib, hovuzni hosil qilgan buloqqa ishora. Bunday buloqdagi suvni tekislikda o'sgan donlarni sug'orish uchun ishlatishardi.

^c 15:36 *Gedera, Gadero'tayim* — yoki *Gedera (yoki Gadero'tayim)*.

^d 15:47 *Misr chegarasidagi soylik* — 13:3 izohiga qarang.

^e 15:50 *Eshtamo'va* — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti *Eshtamo'x*.

^f 15:56 *Yizril* — 19:18 da aytib o'tilgan Yizril emas. Mazkur oyatdagi Yizril qayerda joylashgani bahsli.

^g 15:57 *Givo* — 18:28 da aytib o'tilgan Givo emas.

^h 15:63 *...Yobus xalqini Quddusdan haydab chiqara olmadi* — Isroil xalqi Quddusni shoh Dovud davrida qo'lga kiritgan ("2 Shohlar" 5:6-7 ga qarang), lekin shundan keyin ham butun Yobus xalqini shahardan haydab chiqarmagandi ("2 Shohlar" 24:16 ga qarang).

ⁱ 15:63 *Bugungacha* — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

16-BOB

Yusuf avlodining ulushi

¹ Yusuf avlodlariga^a berilgan ulushning janubiy chegarasi Yerixo shahrining yonidagi Iordan daryosidan, Yerixo bulog'ining sharqidagi joydan boshlanadi. Keyin Yerixonning oldidan o'tib, shimoli-g'arbdagi Yahudo sahrosi orqali qirlardagi Baytil shahrigacha cho'ziladi. ²Keyin Baytil, ya'ni Luzdan ham o'tib^b, Orx xalqiga tegishli bo'lgan Otro't-Adargacha^c boradi. ³Chegara u yerdan g'arbdagi Yaflet avlodining yerigacha cho'zilib, pastki Bayt-Xo'rongacha boradi. Keyin chegara Gezer shahrigacha borib, O'rta yer dengizining oldida tugaydi.

⁴Yusuf avlodlari bo'lgan Manashe va Efrayim qabilalari mana shu yerlarni ulush qilib oldilar.

Efrayim qabilasiga berilgan yerlar

⁵Efrayim qabilasining urug'lariga quyidagi yerlar berildi: bu yerlarning janubiy chegarasi Otro't-Adarda boshlanadi—da, g'arb tomonga, tepadagi Bayt-Xo'rongacha cho'zilib, ⁶⁻⁷O'rta yer dengizining oldida tugaydi. Sharqiy chegarasi Mixmatitdan janub tomonga boradi, Tanat-Shilo', Yonox, Otarot, Naro shaharlaridan o'tib, Iordan daryosining Yerixoga yaqin bo'lgan joyida tugaydi. ⁸Shimoliy chegarasi esa Tappuxdan g'arbgacha boradi. Keyin Kanax soyliги bo'ylab cho'zilib, O'rta yer dengizida tugaydi. Mana shu yerlarni Efrayim qabilasi ulush qilib oldi.

⁹Efrayim qabilasiga yana Manashe hududida joylashgan bir nechta shaharlar va ularning atrofidagi qishloqlar ham berildi. ¹⁰Ammo Efrayim qabilasi Gezerda yashaydigan Kan'on xalqini quvib chiqarmadi. Bu xalq bugungi kungacha^d Efrayim qabilasi orasida yashaydi, lekin ular qarol bo'lib xizmat qilishga majbur qilinganlar.

17-BOB

Iordanning g'arbidagi Manashe qabilasining yarmiga berilgan yerlar

¹Keyin Manashe qabilasiga^e ulush berildi. Manashe Yusufning to'ng'ichi edi. Moxir Manashening to'ng'ichi bo'lib, Giladning otasi edi. Moxir botir jangchi bo'lgani uchun Muso unga Iordanning sharqidagi Gilad va Bashan hududlarini bergan edi. ²Iordanning g'arbida Manashe qabilasining qolganiga ulush berildi. Manashe o'g'illari Abuazar, Xalek, Osriyol, Shakam, Xafer va Shamido urug'larining hammasiga yerlar berildi.

³Manashening nabirasi Giladning Xafer degan o'g'li bor edi. Xaferning esa Zalofxod degan o'g'li bor edi. Zalofxodning o'g'illari yo'q, faqatgina qizlari bor edi. Qizlarining ismlari Maxlo, Nuvah, Xo'glax, Milxo va Tirza edi. ⁴Shu ayollar ruhoniy Elazar^f, Yoshua va oqsoqollarning oldiga kelib shunday deyishdi: "Egamizning O'zi bizga ham amakilarimiz qatori ulush berishni Musoga amr qilgan."^g Egamizga itoat etib, Yoshua qizlarga ham amakilari qatori ulush berdi. ⁵Natijada Iordanning sharqidagi Gilad va Bashan yerlaridan tashqari, Manashe qabilasi Iordanning g'arbida yana o'n bo'lak yer oldi. ⁶Chunki Manashe avlodining ayollari ham erkaklar qatori ulush olishdi. Gilad yerini esa Yoshua Manashe qabilasining qolganlariga berdi.

⁷Iordan daryosining g'arbidagi Manashe qabilasi yerlarining shimoliy chegarasi Osher qabilasi hududining chegarasi bilan tutashgan edi. Janubiy chegarasi esa Mixmatit shahrigacha borib, Tappux bulog'^h atrofida yashaydiganlarning yerlarigacha cho'zilgan edi. Mixmatit shahri Shakam shahrining sharqida edi. ⁸Tappux shahri Manashe va Efrayim qabilalarining chegarasida joylashgan edi. Tappuxning atrofidagi yerlar Manashe qabilasiga tegishli bo'lsa ham, shaharning o'zi Efrayim qabilasiga tegishli edi. ⁹Manashe hududining chegarasi Tappux shahridan janubga Kanax soyliги tomongacha cho'ziladi. Manashe qabilasining hududida Efrayim qabilasiga tegishli shaharlar ham bor edi. Kanax soyliгining shimol tomoni Manashe hududining chegarasi bo'lib, bu chegara O'rta yer dengiziga kelib tugaydi. ¹⁰O'sha soylikning janubidagi yerlar Efrayim

^a 16:1 Yusuf avlodlari — Yusufning ikki o'g'li — Efrayim va Manashening avlodlariga ishora (14:3-4 ga qarang).

^b 16:2 ...Baytil, ya'ni Luzdan ham o'tib... — Qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnning 18:13 da ham shu singari yozilgan. Ibroniycha matnning bu oyatida esa Baytildan Luzga o'tib deyilgan.

^c 16:2 Otro't-Adar — ibroniycha matnda Otro't. Otro't — "Otro't-Adar"ning qisqa shakli.

^d 16:10 bugungi kungacha — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^e 17:1 Manashe qabilasi — Iordan daryosining g'arb tomonidagi Kan'on yurtida o'rnashgan qabilaning yarmiga ishora (22:6-8 ga qarang). Qabilaning ikkinchi yarmi Iordan daryosining sharq tomonida o'rnashgandi (1:12-14, 13:8, 29-32 ga qarang).

^f 17:4 Elazar — 14:1 izohiga qarang.

^g 17:4 Egamizning O'zi...Musoga amr qilgan — "Sahroda" 27:1-11, 36:1-12 ga qarang.

^h 17:7 Tappux bulog'i — ibroniycha matnda En-Tappux, ma'nosi Tappux bulog'i.

qabilasiniki, shimolidagi yerlar esa Manashe qabilasiniki edi. O'rta yer dengizining qirg'og'i Manashe hududining g'arbiy chegarasi edi. Bu hudud shimol tomonda Osher qabilasining hududigacha, sharq tomonda esa Issaxor qabilasining hududigacha cho'zilgan edi.

¹¹ Issaxor va Osher qabilalarining hududlarida joylashgan quyidagi shaharlar va atrofidagi qishloqlar Manashe qabilasiga berilgan edi: Bayt-Shan^a, Yiblayom, Do'r (ya'ni Nafot-Do'r^b), En-Do'r, Tanax, Maxido'.

¹² Lekin Manashe qabilasi bu shaharlarni qo'lga kiritish olmadi. Kan'on xalqlari o'sha joylarda yashashda davom etaverdi. ¹³ Bir muncha vaqt o'tgandan keyin Isroil xalqi yanada kuchaydi va Kan'on xalqlarini qarol bo'lib xizmat qilishga majbur qildi. Ammo ularni yurtdan butunlay quvib chiqarmadi.

Efrayim va Manashe qabilalari kattaroq ulushni so'rab borishadi

¹⁴ Bir kun Yusuf avlodlari^c kelib, Yohuadan so'rashdi:

— Egamiz bizni barakali qilib, juda ham ko'paytirdi. Nima uchun bizga faqatgina bir ulush yer berdingiz?

¹⁵ Yohua ularga shunday deb javob berdi:

— Agar Efrayim qirlari sizlarga kichiklik qilayotgan bo'lsa, boringlar, Pariz va Rafa xalqlarining^d o'rmonlaridagi daraxtlarni kesib, o'zingizga joy tozalab olinglar.

¹⁶ Ular shunday dedilar:

— Ha, qirlar bizga torlik qilyapti, ammo tekislikdagilarning, Bayt-Shan shahri va uning atrofidagi qishloqlarda, Yizril vodiysida yashaydigan Kan'on xalqlarining temirdan yasalgan jang aravalari^e bor—ku, ular bizga nisbatan ancha kuchliroq.

¹⁷ Yohua Yusufning avlodlari bo'lgan Efrayim va Manashe qabilalariga shunday dedi:

— Sizlar juda ko'pchiliksizlar, kuchingiz ham ko'p. Nafaqat bir ulush yer, ¹⁸ balki qirlar ham sizlarniki bo'ladi. U yerlar o'rmon bo'lsa ham, daraxtlarini kesib, tozalanglar. U joylar boshidan oxirigacha sizlarniki bo'ladi. Kan'on xalqlarining temir jang aravalariyu katta kuchi bo'lishiga qaramay, sizlar ularni u yerdan haydab chiqarasizlar.

18-BOB

Yohua qolgan yerlarni taqsimlaydi

¹ Isroil xalqi butun yurtning qo'lga kiritgandan keyin butun Isroil jamoasi Shilo' shahrida^f yig'ildi. Ular o'sha yerda Uchrashuv chodirini tikdilar.

² Isroil xalqining orasida hali ulush olmagan yettita qabila qolgan edi. ³ Yohua Isroil xalqiga shunday dedi: “Qachongacha ota-bobolaringiz Xudosi — Egamiz sizlarga bergan yurtning qo'lga kiritishni orqaga surasizlar?! ⁴ Har bir qabiladan uch kishini tanlanglar. Men ularni butun yurtning kezi chiqish uchun yuboraman. Ular o'z qabilalarining ulushi bo'yicha, o'sha yerni tasvirlab yozib kelishadi. ⁵ Janubdagi Yahudo qabilasining hududi va shimoldagi Yusuf avlodlarining^g hududlaridan tashqari qolgan butun yurtning yettiga bo'lasizlar. ⁶ Keyin shularni yozib, mening oldimga olib kelinglar. Men Egamiz Xudo oldida sizlar uchun qur'a tashlayman^h. ⁷ Sizlarning orangizda Levi qabilasiga ulush bermayman. Egamizga ruhoniy bo'lib xizmat qilish ularning ulushidir. Gad, Ruben qabilalari va Manashe qabilasining boshqa yarmiⁱ Iordanning sharq tomonida o'z ulushlarini olib bo'lganlar. Egamizning quli Muso o'sha yerlarni ularga bergan.”

⁸ Shunday qilib, Yohua yerning tasvirini yozib kelishni buyurgan kishilar yo'lga tushdilar. Ular ketmasdan oldin, Yohua ularga shunday deb tayinlagan edi: “Butun yerni kezi, uning tasvirini yozib kelganingizdan keyin, men Shilo'da, Egamiz oldida sizlar uchun qur'a tashlayman.” ⁹ U kishilar borib, yerni yetti qismga bo'ldilar. Butun yurtning tasvirlab yozib, shaharlarini ro'yxatga oldilar. Keyin Yohuaning oldiga, Shilo'dagi qarorgohga qaytib keldilar. ¹⁰ Yohua Shilo'da, Egamiz oldida ular uchun qur'a tashlab, o'sha yerlarni Isroil xalqiga bo'lib berdi. Qur'a bo'yicha har bir qabilaga bir ulushdan berdi.

^a 17:11 *Bayt-Shan* — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti *Bayt-Shiyon* (shu bobning 16-oyatida ham bor).

^b 17:11 *ya'ni Nafot-Do'r* — bu ibroniycha iboraning ma'nosi bahsli.

^c 17:14 *Yusuf avlodlari* — bu o'rinda Efrayim qabilasiga va Manashe qabilasining yarmiga ishora qilingan. Bular Iordan daryosining g'arb tomonida o'rtnashgandilar. Shu bobning 17-oyati va 16:1-4 ga qarang.

^d 17:15 *Rafa xalqi* — 12:4 izohiga qarang.

^e 17:16 *...temirdan yasalgan jang aravalari...* — Bu aravalar butunlay temirdan yasalgan emas, balki bir nechta qismi temirdan tayyorlangan edi.

^f 18:1 *Shilo' shahri* — Quddusdan qariyb 32 kilometrcha shimolda joylashgan bu shahar Isroil xalqi uchun ruhiy markazga aylanayotgan edi.

^g 18:5 *Yusuf avlodlari* — 17:14 izohiga qarang.

^h 18:6 *...Egamiz Xudo oldida...qur'a tashlayman* — 14:2 izohiga qarang.

ⁱ 18:7 *Manashe qabilasining boshqa yarmi* — Iordan daryosining sharq tomonida o'rtnashgan qabilaning yarmiga ishora (1:12-14, 13:8, 29-32 ga qarang). Qabilaning ikkinchi yarmi Iordan daryosining g'arb tomonidagi Kan'on yurtida o'rtnashgandi (22:6-8 ga qarang).

Benyamin qabilasining ulushi

¹¹ Qur'a tashlanganda Benyamin qabilasiga Yahudo qabilasi va Yusuf avlodlari^a hududlarining orasidagi yerlar ulush bo'lib tushdi.

¹² Benyamin hududining shimoliy chegarasi sharq tomonida Iordan daryosidan boshlanadi, keyin Yerixo qirining yon bag'ridan shimol tomonga boradi. Qirlar bo'ylab g'arb tomonga o'tib, Bayt–Obun atrofidagi sahroga boradi. ¹³ U yerdan chegara Luz, ya'ni Baytil tomonga borib, Luzning janubidagi qir bo'ylab cho'ziladi. Keyin chegara Otro't–Adar shahriga borib, u yerdan pastki Bayt–Xo'ron shahrining janubidagi qirgacha boradi.

¹⁴ U yerdan chegara Bayt–Xo'ron qarshisidagi qirning g'arb tomoni bo'ylab janub tomonga cho'zilib, Xirat–Baal, ya'ni Xirat–Yorim qishlog'ida tugaydi. Bu qishloq Yahudo qabilasiga tegishli. G'arbiy chegara mana shudir.

¹⁵ G'arbda janubiy chegara Xirat–Yorimning chetidan boshlanib, Naftuva buloqlarigacha boradi. ¹⁶ Keyin chegara Rafa soyligining shimolidagi tog' etagiga boradi. Xinum soyligi mana shu yerdan boshlanadi. Chegara janub tomonga davom etib, Xinum soyligi bo'ylab Yobusning^b janubidagi qir yon bag'riga boradi. U yerdan esa En–Ro'g'ol tomonga qarab davom etadi. ¹⁷ Chegara u yerdan shimolga, En–Shamash tomonga buriladi va Adum dovonining qarshisidagi Gelilo'tga boradi. Keyin Ruben o'g'li Bo'xan nomi bilan atalgan toshning yonidan o'tadi. ¹⁸ Keyin Iordan vodiysining^c yonidagi qir yon bag'rining shimol tomonidan o'tib, vodiyni ham kesib o'tadi. ¹⁹ U yerdan chegara Bayt–Xo'glax qirining shimol tomoniga o'tib, Iordan daryosi O'lik dengizga^d quyiladigan joyda tugaydi. Bu Benyamin qabilasi hududining janubiy chegarasidir.

²⁰ U yerning sharqiy chegarasi Iordan daryosidir.

Benyamin qabilasiga ulush qilib berilgan yerlarning chegaralari mana shular edi.

²¹ Quyidagi shaharlar Benyamin qabilasiga berildi: Yerixo, Bayt–Xo'glax, Emix–Qaziz, ²² Bayt–Araba, Zamorayim, Baytil, ²³ Avim, Poro, O'fra, ²⁴ Xafar–Ommonax, Ofnax va G'ibo. Hammasi bo'lib o'n ikkita shahar va ularning atroflaridagi qishloqlar. ²⁵ Quyidagi shaharlar ham Benyamin qabilasiga berildi: Givon, Rama, Bero't, ²⁶ Mispax, Xafira, Mo'zox ²⁷ Rahem, Yirpayel, Taralo, ²⁸ Zila, Elef, Yobus (ya'ni Quddus), Givo va Xirat–Yorim^e. Hammasi bo'lib o'n to'rtta shahar va ularning atroflaridagi qishloqlar.

Mana shu yerlarni Benyamin qabilasiga Yoshua ulush qilib berdi.

19-BOB

Shimo'n qabilasining ulushi

¹ Qur'a bo'yicha^f ikkinchi bo'lib Shimo'n qabilasi ulush oldi. Shimo'n qabilasiga ulush qilib berilgan yerlarning atrofini Yahudo qabilasining hududi o'rab olgan edi. ² Quyidagi shaharlar Shimo'n qabilasiga berildi: Bersheva (yoki Sheba)^g, Mo'lodax, ³ Xazor–Shuvol, Bala, Ezam, ⁴ Elto'lad, Batul, Xo'rmax, ⁵ Zixlax, Bayt–Markobo't, Xazor–Susa, ⁶ Bayt–Laboyo't va Shoruxan. Hammasi bo'lib o'n uchta shahar va ularning atrofidagi qishloqlar.

⁷ Quyidagi shaharlar ham Shimo'n qabilasiga tegishli edi: Oyin, Rimmon, Eter va Oshon. To'rtta shahar va ularning atrofidagi qishloqlar. ⁸ Shimo'n qabilasining hududi yana janubdagi Baalat–Ber, ya'ni Nagav cho'lidagi^h Ramagacha bo'lgan yerlardagi barcha shaharlarni va ularning atroflaridagi qishloqlarni o'z ichiga olar edi. ⁹ Yoshua Yahudo qabilasiga bergan ulush ular uchun keragidan ham ortiq edi. Shuning uchun ularning hududidan bir bo'lagini olib, Shimo'n qabilasiga ulush qilib berdi.

Zabulun qabilasining ulushi

¹⁰ Qur'a bo'yicha uchinchi bo'lib Zabulun qabilasi ulush oldi. Ularga tekkan hududning chegarasi Sorid shahridan boshlanib, ¹¹ g'arb tomonga boradi va Maralo shahridan o'tadi. Keyin Dabbeshet shahrining yonidan o'tib, Yoxnayom shahrining sharqidagi soylikkacha yetadi. ¹² Sorid shahrining sharq tomonidan chegara Xislo't–Tovur shahrining chegarasigacha cho'ziladi. Keyin Dovarat shahrigacha borib, Yofiya

^a 18:11 Yusuf avlodlari — 17:14 izohiga qarang.

^b 18:16 Yobus — Quddusning qadimgi nomi (shu bobning 28–oyatiga qarang).

^c 18:18 Iordan vodiysi — ibroniycha matnda *Araba*. *Araba* umumiy geografik nom bo'lib, Iordan vodiysiga nisbatan ishlatilgan.

^d 18:19 O'lik dengiz — ibroniycha matnda *Tuz dengizi*.

^e 18:28 Xirat–Yorim — qadimiy grekcha, suryoniycha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *Xirat*. *Xirat* — “*Xirat–Yorim*”ning qisqa shakli bo'lishi mumkin.

^f 19:1 Qur'a bo'yicha... — 14:2 izohiga qarang.

^g 19:2 ...*Bersheva* (yoki *Sheva*)... — Ibroniycha matnda *Bersheva*, *Sheva*. Shu bobning 6–oyatida berilgan xulosaga binoan hammasi bo'lib 13 shahar edi. Demak Sheva — Bershevaning qisqa shakli bo'lishi mumkin.

^h 19:8 Nagav cho'li — 10:40 izohiga qarang.

shahrigacha davom etadi.¹³ Chegara yana sharq tomonga davom etib, Gat–Xafer va Et–Kozin shaharlarigacha boradi. Keyin chegara Rimmon shahrigacha borib, u yerdan Niyox shahri tomon buriladi^a.¹⁴ Hududning shimoliy chegarasi Xannaton shahridan o‘tib, Yiftox–El soyligida tugaydi.¹⁵ Zabulun qabilasining hududida hammasi bo‘lib o‘n ikkita shahar va ularning atroflaridagi qishloqlar bor edi. O‘sha shaharlarning ba‘zilari Kattot, Nahalil, Shimron, Yidalo va Baytlahm^b shaharlari edi.

¹⁶ Mana shu shaharlar va ularning atroflaridagi qishloqlarning hammasini Zabulun qabilasi ulush qilib oldi.

Issaxor qabilasining ulushi

¹⁷ Qur’a bo‘yicha to‘rtinchi bo‘lib Issaxor qabilasi ulush oldi.¹⁸ Bu qabilaga ulush qilib berilgan yerlarda quyidagi shaharlar bor edi: Yizril, Xasullo‘t, Shunam,¹⁹ Xaforayim, Shiyon, Anaxarat,²⁰ Rabbit, Xishion, Avaz,²¹ Remot, En–Xannim, En–Xaddax, Bayt–Pazez.²² Shimoldagi bu hududning chegarasi Tovur tog‘idan boshlanib, Iordan daryosida tugaydi. Tovur^c, Shaxazimo va Bayt–Shamash^d shaharlari ham mana shu hududga kirar edi. Hammasi bo‘lib o‘n oltita shahar va ularning atroflaridagi qishloqlar.

²³ Mana shu shaharlar va ularning atroflaridagi qishloqlarni Issaxor qabilasi ulush qilib oldi.

Osher qabilasining ulushi

²⁴ Qur’a bo‘yicha beshinchi bo‘lib Osher qabilasi ulush oldi.²⁵ Ularning hududi quyidagi shaharlarni o‘z ichiga olar edi: Xalkat, Xaliy, Beten, Axshof,²⁶ Alammalek, Emod va Mishol. Hududning janubiy chegarasi O‘rta yer dengizidan boshlanib, Karmil qirlarining etaklaridagi Shixor–Libnat soyligi bo‘ylab cho‘ziladi.²⁷ U yerdan chegara sharq tomonga burilib, Bayt–Do‘g‘on shahrigacha boradi va Yiftox–El vodiysidagi Zabulun qabilasi hududining chegarasi bilan tutashadi. Keyin sharqiy chegara shimol tomonga burilib, Bayt–Emix va Nabiyol shahrigacha boradi. Hududning chegarasi Kavul,²⁸ Abdo‘n^e, Rexob, Xammon, Kanax shaharlaridan o‘tib, Buyuk Sidon shahrigacha yetadi.²⁹ Bu yerdan g‘arbga burilib, mana shu shimoliy chegara Ramaga^f boradi–da, mustahkam Tir shahrigacha yetadi. Keyin chegara Xo‘sax shahri tomon burilib ketadi va O‘rta yer dengizining oldida tugaydi. Osher qabilasining hududi quyidagi shaharlarni ham o‘z ichiga olar edi: Maxalav, Axsib^g,³⁰ Ummono^h, Ofoq va Rexob. Hammasi bo‘lib yigirma ikkita shahar va ularning atroflaridagi qishloqlar.

³¹ Mana shu yerlarning hammasini Osher qabilasi ulush qilib oldi.

Naftali qabilasining ulushi

³² Qur’a bo‘yicha oltinchi bo‘lib Naftali qabilasi ulush oldi.³³ Naftali qabilasi hududining janubiy chegarasi Xalef shahridan Zananim shahri yonidagi eman daraxti yonigacha boradi. U yerdan chegara Adamiy–Naxab, Yobnailⁱ va Laxum shaharlarigacha davom etib, Iordan daryosida tugaydi.³⁴ Hududning g‘arbiy chegarasi Ozno‘t–Tovur shahridan o‘tib, Huqqoq shahrigacha boradi. Naftali qabilasining hududi janub tomonda Zabulun qabilasining hududi bilan chegaradosh, g‘arb tomonda Osher qabilasining hududi bilan chegaradosh. Sharqiy chegarasi esa Iordan daryosidir^j.³⁵ Naftali qabilasining hududidagi mustahkam shaharlar quyidagilardir: Ziddim, Zer, Xammat, Raxat, Keneret,³⁶ Adama, Rama^k, Xazor,³⁷ Kedesh, Edrey^l, En–Xazor,³⁸ Iro‘n, Migdal–El, Xorem, Bayt–Onot va Bayt–Shamash^m. Hammasi bo‘lib o‘n to‘qqizta shahar va ularning atroflaridagi qishloqlar.

^a 19:13 ...buriladi — Bu ibroniycha so‘zning ma‘nosi bahsli.

^b 19:15 Baytlahm — Quddusning janubidagi mashhur Baytlahm emas. Mazkur oyatdagi Baytlahm Isroilning shimolida joylashgan.

^c 19:22 Tovur tog‘idan boshlanib...Tovur — Ibroniycha matnda *Tovur* so‘zi bir marta ishlatilgan. Lekin bu oyatda *Tovur* so‘zi ham toqqa, ham tog‘ etagidagi shaharga nisbatan ishlatilgan bo‘lishi mumkin. Tovur tog‘i Issaxor hududining shimoliy chegarasining bir joyi edi.

^d 19:22 Bayt–Shamash — shu bobning 38–oyatida hamda 15:10 da aytib o‘tilgan Bayt–Shamash emas.

^e 19:28 Abdo‘n — ba‘zi ibroniy qo‘lyozmalaridan. Ibroniycha matnning 21:30 da ham shu singari yozilgan. Ibroniycha matnning bu oyatida esa *Ebron* deyilgan.

^f 19:29 Rama — mazkur oyatdagi Rama shahri shu bobning 36–oyatida va 18:25 da Rama deb nomlangan ikki shahardan boshqa shahar.

^g 19:29 Maxalav, Axsib — bu ibroniycha so‘zlarning ma‘nosi bahsli. Ko‘p olimlarning sharhlashicha, bu so‘zlar ikki shaharning nomlari bo‘lgan.

^h 19:30 Ummono — “Hakamlar” 1:31 da aytib o‘tilgan Akko‘ shahrining yana bir nomi bo‘lishi mumkin.

ⁱ 19:33 Yobnail — 15:11 da aytib o‘tilgan Yobnail emas.

^j 19:34 Iordan daryosi — qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnda *Iordan bo‘yidagi Yahudo*. Biroq Yahudoning hududi Isroilning janubida, Naftali hududidan ancha uzoqda joylashgan edi. Ibroniycha matndagi *Yahudo* so‘zi Isroilning shimolida, Iordan daryosining g‘arbiy qirg‘og‘ida joylashgan shaharni bildirgan bo‘lsa kerak.

^k 19:36 Rama — mazkur oyatdagi Rama shahri shu bobning 29–oyatida va 18:25 da Rama deb nomlangan ikki shahardan boshqa shahar.

^l 19:37 Edrey — shoh O‘g hukmronlik qilgan Iordan daryosining sharqidagi Bashanda joylashgan Edrey shahri emas (12:4, 13:11–12, 30–31 ga qarang).

^m 19:38 Bayt–Shamash — shu bobning 22–oyatida hamda 15:10 da aytib o‘tilgan Bayt–Shamash emas.

³⁹ Naftali qabilasi mana shu yerlarni ulush qilib oldi.

Dan qabilasining ulushi

⁴⁰ Qur'a bo'yicha yettinchi bo'lib Dan qabilasi ulush oldi. ⁴¹ Ularning hududi quyidagi shaharlardan iborat edi: Zorox, Eshtoyo'l, Ir-Shamash, ⁴² Shalabbin, Oyjavlon, Yitla, ⁴³ Elo'n, Timnax, Exron, ⁴⁴ Eltaxa, Gibiton, Baalat ⁴⁵ Yohud, Bani-Baraq, Gat-Rimmon, ⁴⁶ Mejarkon, Raxxo'n va Yaffaning qarshisidagi joylar.

⁴⁷⁻⁴⁸ Mana shu shaharlar va ularning atroflaridagi qishloqlar Dan qabilasining ulushi edi. Ammo keyinchalik dushmanlar kelib, bu yerlarni bosib oldilar. Shunda Dan qabilasi shimol tomonga borib, Layish^a shahriga hujum qildi^b. Ular shaharni qo'lga kiritib, butun shahar aholisini qirib tashladilar. O'zlari esa shu shaharda joylashib, uni o'z bobosi Dan sharafiga Dan, deb atadilar.

Yoshuaning ulushi

⁴⁹ Barcha yerlar Isroil qabilalariga bo'lib berilgandan keyin, Isroil xalqi Yoshuaga ham ulush berdi.

⁵⁰ Egamiz Isroil xalqiga, Yoshua xohlagan shaharni unga beringlar, deb amr qilgan edi. Yoshua Efrayim qirlaridagi Timnat-Serax shahrini so'radi. Isroil xalqi o'sha shaharni Yoshuaga berdi. Yoshua u shaharni qaytadan qurib, o'sha yerda joylashdi.

⁵¹ Mana shu yerlarning hammasini ruhoniy Elazar^c, Nun o'g'li Yoshua va qabilalar boshliqlari Isroil qabilalariga ulush qilib berdilar. Shilo'dagi^d Uchrashuv chodiriga kiraverishda, Egamizning huzurida qur'a tashlab^e shunday qildilar. Shunday qilib, butun yurtni bo'lib olish ham o'z nihoyasiga yetdi.

20-BOB

Panoh shaharlar

¹ Egamiz bir kuni Yoshuaga shunday deb aytdi:

² — Isroil xalqiga shu gaplarni yetkazgin: “Muso orqali sizlarga buyurganimday^f, panoh shaharlarni belgilanglar. ³ Shunda birortasi bilmasdan odam o'ldirib qo'ysa, qochib o'sha shaharlardan biriga borsin. O'lgan odamning qarindoshlari qasos olmoqchi bo'lib^g, o'sha kishining orqasidan quvib borsa, u mana shu shaharlarning birida panoh topadi. ⁴ Shaharga yetib borgandan keyin, odam o'ldirgan kishi shahar darvozasi oldida^h o'tirgan shahar rahbarlariga o'z vaziyatini tushuntirsin. Shunda uni shaharga olib kirib, uy-joy berishadi. ⁵ Qasoskor o'sha odamning orqasidan quvib kelsa, uni qasoskorga bermaslik kerak. Axir u odam o'z yaqinini bilmasdan o'ldirib qo'ygan, ularning orasida hech qanday dushmanlik yo'q edi. ⁶ Jamoa yig'ilib, odam o'ldirgan kishini hukm qilmaguncha, o'sha odam panoh shaharda qolishi lozim. Aybsiz, deb topilgandan keyinⁱ esa odam o'ldirgan o'sha kishi odam o'ldirilgan paytda xizmat qilayotgan oliy ruhoniyning o'limiga qadar panoh shaharda yashashi kerak. Oliy ruhoniyning o'limidan keyingina u o'zi qochib kelgan joyga qaytib borishi mumkin.”

⁷ Iordan daryosining g'arb tomonida Isroil xalqi panoh shaharlar qilib quyidagi shaharlarni ajratdi: Naftali qabilasiga tegishli qirlarda joylashgan Jaliladagi Kedesh shahri, Efrayim qabilasiga tegishli qirlardagi Shakam shahri, Yahudo qabilasining qirlaridagi Xirat-Arba, ya'ni Xevron shahri. ⁸ Iordan daryosining sharqida, Yerixo shahrining qarshi tomonida esa Isroil xalqi quyidagi shaharlarni panoh shaharlar qilib ajratdi: yassi tepalik sahosida joylashgan Ruben qabilasiga tegishli bo'lgan Bazer shahri, Gad qabilasiga tegishli Giladdagi Ramo't shahri, Manashe qabilasiga^j tegishli Bashandagi Go'lon shahri. ⁹ Mana shu shaharlar Isroil xalqi va ularning orasida yashayotgan begonalar uchun ajratildi. Agar birortasi bilmasdan odam o'ldirib qo'ysa, o'sha panoh shaharlardan biriga qochib boradi. Shunday qilib, jamoa adolatli hukm chiqarmaguncha, odam o'ldirgan kishi panoh shaharda xavf-xatarsiz bo'lib, uni quvib kelgan qasoskor qo'lida halok bo'lmaydi.

^a 19:47-48 *Layish* — ibroniycha matnda *Lashem*, Layishning yana bir nomi.

^b 19:47-48 ...*Layish shahriga hujum qildi* — “Hakamlar” 18-bobga qarang.

^c 19:51 *Elazar* — 14:1 izohiga qarang.

^d 19:51 *Shilo'* — 18:1 izohiga qarang.

^e 19:51 ...*Egamizning huzurida qur'a tashlab...* — 14:2 izohiga qarang.

^f 20:2 *Muso orqali sizlarga buyurganimday...* — “Sahroda” 35:9-34 ga qarang.

^g 20:3 *O'lgan odamning qarindoshlari qasos olmoqchi bo'lib...* — “Sahroda” 35:16-28 ga qarang.

^h 20:4 ...*shahar darvozasi oldida...* — Qadimgi paytlarda odamlar ijtimoiy, savdo-sotiq va huquqiy masalalarni hal qilish uchun yig'ilgan joy.

ⁱ 20:2 *Aybsiz, deb topilgandan keyin...* — Agar odam qotillikda aybdor deb topilsa, panoh shaharning aholisi qotilni jabr ko'rgan qarindoshlarning qo'lga topshirib, uni o'ldirib yuborishlariga yo'l qo'yishlari kerak edi.

^j 20:8 *Manashe qabilasi* — Iordan daryosining sharq tomonida o'mashgan qabilaning yarmiga ishora (1:12-14, 13:8, 29-32 ga qarang). Qabilaning ikkinchi yarmi Iordan daryosining g'arb tomonidagi Kan'on yurtida o'mashgandi (22:6-8 ga qarang).

21-BOB

Levi qabilasining shaharlari

¹ Levi qabilasi urug'larining boshliqlari kelib, ruhoniy Elazar^a, Nun o'g'li Yohua va boshqa Isroil qabilalarining boshliqlari bilan gaplashishdi. ² Isroil xalqi hali ham Kan'on yurtidagi Shilo' shahrida^b edi. Levi qabilasidan kelganlar shunday deyishdi: "Levi qabilasiga yashash uchun shaharlar, qo'y-mollarini boqish uchun esa shaharlarning atrofidagi yaylovlarni bergin, deb Egamiz Musoga amr qilgan edi^c." ³ Shunda Egamizning amri bo'yicha Isroil xalqi o'zlarining yerlaridan Levi qabilasiga quyidagi shaharlar va ularning atrofidagi yaylovlarni berdi.

⁴ Qur'a^d birinchi bo'lib, Levi qabilasining Qohot^e urug'iga tushdi. Qohot urug'idan bo'lgan Horun^f nasliga Yahudo, Shimo'n va Benyamin qabilalaridan o'n uchta shahar berildi.

⁵ Yana qur'a bo'yicha Qohot urug'ining qolgan oilalariga Iordan daryosining g'arbidagi Manashe qabilasining yarmiga^g tegishli hududdan, Efrayim va Dan qabilalarining hududidan o'nta shahar berildi.

⁶ Qur'a tashlanib, Gershon urug'idan bo'lganlarga Iordan daryosining sharqidagi Manashe qabilasining yarmiga^h tegishli Bashandagi hududdan, Issaxor, Osher va Naftali qabilalarining hududlaridan o'n uchta shahar berildi.

⁷ Qur'a bo'yicha Marori urug'iga Ruben, Gad va Zabulun qabilalarining hududidan o'n ikkita shahar berildi.

⁸ Egamizning Musoga bergan amriga ko'ra, Isroil xalqi qur'a tashlab mana shu shaharlar va ularning yaylovlarini Levi qabilasiga berdi.

⁹⁻¹⁰ Quyida aytib o'tilgan, Yahudo va Shimo'n qabilalari hududlaridagi shaharlarni Isroil xalqi qur'a bo'yicha, birinchi bo'lib Horunning nasli bo'lgan Qohot urug'iga berdi. ¹¹ Ularga Yahudo qirlaridagi Xevron shahri va uning atrofidagi yaylovlari berildi. Xevron hozirgi paytda Xirat-Arba, deb ataladi. Arba Inoq avlodiningⁱ ajdodi edi. ¹² Ammo o'sha shaharning yonidagi dalalar va atrofidagi qishloqlar Yafunax o'g'li Xolibga mulk qilib berilgan edi^j.

¹³ Pano shaharlaridan biri bo'lgan Xevrondan tashqari ruhoniy Horun nasliga yana quyidagi shaharlar va ularning atroflaridagi yaylovlar ham berildi: Libna, ¹⁴ Yatir, Eshtamo'va, ¹⁵ Xo'lun, Davir, ¹⁶ Oyini, Yutto va Bayt-Shamash. Hammasi bo'lib Yahudo va Shimo'n qabilalarining hududlaridagi mana shu to'qqizta shahar va ularning atroflaridagi yaylovlar. ¹⁷ Benyamin qabilasining hududidan esa quyidagi to'rtta shahar va ularning atrofidagi yaylovlar berildi: Givon, G'ibo, ¹⁸ Onoto't, Elmo'n. ¹⁹ Mana shu o'n uchta shahar Horun naslidan bo'lgan ruhoniylarga berildi.

²⁰ Qohot urug'ining qolgan oilalariga Efrayim qabilasi hududidan quyidagi to'rtta shahar va ularning atrofidagi yaylovlar ajratib berildi: ²¹ Efrayim qirlaridagi pano shahri bo'lgan Shakam, Gezer, ²² Xivzayim, Bayt-Xo'ron. ²³ Dan qabilasining hududidan quyidagi to'rt shahar va ularning atroflaridagi yaylovlar ham ruhoniylarga berildi: Eltaxa, Gibiton, ²⁴ Oyjavlon, Gat-Rimmon. ²⁵ Iordanning g'arb tomonidagi Manashe qabilasining yarmiga^k berilgan hududdan quyidagi ikki shahar va ularning atroflaridagi yaylovlari ruhoniylarga berildi: Tanax, Gat-Rimmon. ²⁶ Qohot urug'ining qolgan oilalariga mana shu o'nta shahar va ularning atroflaridagi yaylovlar berildi.

²⁷ Iordanning sharqidagi Manashe qabilasining yarmiga^l berilgan hududdan Levi qabilasining Gershon urug'iga quyidagi ikki shahar va ularning atrofidagi yaylovlar berildi: Bashandagi pano shahar Go'lon, Beshtara. ²⁸ Issaxor qabilasining hududidan ularga yana quyidagi to'rtta shahar va ularning atroflaridagi

^a 21:1 Elazar — 14:1 izohiga qarang.

^b 21:2 Shilo' shahri — 18:1 izohiga qarang.

^c 21:2 ...Egamiz Musoga amr qilgan edi — "Sahroda" 35:1-8 ga qarang.

^d 21:4 Qur'a — 14:2 izohiga qarang.

^e 21:4 Qohot — Qohot, Gershon (shu bobning 6-oyatiga qarang) va Marori (shu bobning 7-oyatiga qarang) Levining o'g'illari edi ("Chiqish" 6:16 ga qarang). Levidan Levi qabilasi kelib chiqqan.

^f 21:4 Horun — Qohotning nevarasi ("Chiqish" 6:18-20 ga qarang).

^g 21:5 Manashe qabilasining yarmi — Iordan daryosining g'arb tomonidagi Kan'on yurtida o'rnatilgan qabilaning yarmiga ishora (22:6-8 ga qarang).

^h 21:6 Manashe qabilasining yarmi — Iordan daryosining sharq tomonida o'rnatilgan qabilaning yarmiga ishora (1:12-14, 13:8, 29-32 ga qarang).

ⁱ 21:11 Inoq avlodi — 11:21 izohiga qarang.

^j 21:12 ...Xolibga mulk qilib berilgan edi — 14:6-14 ga qarang.

^k 21:25 Manashe qabilasining yarmi — Iordan daryosining g'arb tomonidagi Kan'on yurtida o'rnatilgan qabilaning yarmiga ishora (22:6-8 ga qarang).

^l 21:27 Manashe qabilasining yarmi — Iordan daryosining sharq tomonida o'rnatilgan qabilaning yarmiga ishora (1:12-14, 13:8, 29-32 ga qarang).

yaylovlar ham berildi: Xishion, Dovarat, ²⁹Yarmut, En-Xannim. ³⁰Osher qabilasining hududidagi quyidagi to'rtta shahar va ularning atrofidagi yaylovlar ham Gershon urug'iga berildi: Mishol, Abdo'n, ³¹Xalkat, Rexob. ³²Ular yana Naftali qabilasi hududidan quyidagi uchta shahar va ularning atrofidagi yaylovlarni ham oldilar: Xammudto'r, Kartan va Jaliladagi panoh shahar Kedesh.

³³Gershon urug'iga mana shu o'n uchta shahar va ularning atroflaridagi yaylovlar berildi.

³⁴Levi qabilasining qolganlariga, ya'ni Marori urug'iga Zabulun qabilasining hududidan quyidagi to'rtta shahar va ularning atroflaridagi yaylovlar berildi: Yoxnayom, Kartax, ³⁵Dimna, Nahalil. ³⁶Ruben qabilasining hududidan quyidagi to'rtta shahar va ularning atroflaridagi yaylovlar ham Marori urug'iga berildi: Bazer, Yaxaz^a, ³⁷Kadamo't, Mifat. ³⁸Gad qabilasining hududidan esa quyidagi to'rtta shahar va ularning atroflaridagi yaylovlar ularga berildi: Giladdagi panoh shahar Ramo't, Moxanayim, ³⁹Xashbon, Yazir.

⁴⁰Levi qabilasining Marori urug'iga mana shu o'n ikkita shahar berildi.

⁴¹Isroil xalqining yerlaridan Levi qabilasiga hammasi bo'lib qirq sakkizta shahar va ularning atroflaridagi yaylovlar berildi. ⁴²Mana shu shaharlarning har birining atrofida yaylovlar bor edi.

Isroil xalqi yerga egalik qiladi

⁴³Egamiz Isroil xalqiga butun yurti berdi. Egamizning O'zi Isroil xalqining ota-bobolariga, mana shu yerlarni sizlarga beraman, deb va'da qilgan edi. Isroil xalqi u yerlarni egallab, o'sha yerlarda joylashdi.

⁴⁴Egamiz ularning ota-bobolariga va'da qilganday, butun yurt bo'ylab Isroil xalqiga osoyishtalik berdi. Hech bir dushman ularga bas kela olmadi, chunki Egamizning O'zi Isroil xalqiga dushmanlarining ustidan g'alaba bergan edi. ⁴⁵Egamiz Isroil xalqiga bergan yaxshi va'dalarning hammasi ro'yobga chiqdi, birortasi ham bajarilmay qolmadi.

22-BOB

Yoshua Iordanning sharqidan ulush olgan qabilalarni uylariga qaytarib yuboradi

¹Yoshua Iordan daryosining sharq tomonida ulush olgan Ruben, Gad qabilalarini va Manashe qabilasining yarmini^b chaqirib, ²shunday dedi: "Egamizning quli Muso nima amr qilgan bo'lsa, hammasini bajardingiz. Men buyurganlarimning hammasiga itoat qildingiz. ³Yurti egallashga shuncha uzoq vaqt ketgan bo'lsa ham, siz o'z birodarlaringizni tark etmadingiz, Egangiz Xudo qo'ygan talablarni bitta qoldirmay bajardingiz. ⁴Egangiz Xudo O'zi va'da qilganday, birodarlaringizga tinchlik berdi. Egamizning quli Muso sizlarga Iordanning sharq tomonidan ulush berdi. Endi o'sha yerlardagi o'zingizning chodirlaringizga qaytinglar. ⁵Egamizning quli Muso sizlarga buyurgan amr va qonunlarni bitta qoldirmay bajaranglar. Egangiz Xudoni sevinglar, Uning yo'lidan yurib, amrlarini bajarib, Unga sodiq bo'ling, Unga butun qalbingiz bilan, jonu dilingiz bilan xizmat qiling." ⁶Yoshua ularni duo qilib, o'z yerlariga yubordi. Ular o'z chodirlariga qaytib ketishdi.

⁷Manashe qabilasining yarmiga Muso Bashan yerlarini ulush qilib bergan edi, ikkinchi yarmiga esa Yoshua qolgan Isroil qabilalari bilan birga Iordanning g'arbidan yer bergan edi. Yoshua duo qilib, ularni o'z chodirlariga yuborayotganda, ⁸shunday degan edi: "O'z chodirlaringizga ko'p boylik bilan, juda ham ko'p mol-qo'y, kumush, oltin, bronza, temir, ko'p kiyim-kechaklar bilan qaytib ketyapsizlar. Dushmanlaringizdan olgan o'sha o'ljalarni birodarlaringiz bilan bo'lishib olinglar." ⁹Shunday qilib, Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasining yarmi o'z uylariga qaytib ketishdi. Ularning hududi Iordan daryosining sharqida joylashgan edi. Egamiz O'z quli Muso orqali amr qilib, ularga: "Mana shu yerlarni egallab olib, shu yerda joylashinglar", degan edi. Isroil xalqining qolganlari Kan'on yurtidagi Shilo'da^c qoldi.

Iordan bo'yidagi qurbongoh

¹⁰Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasining yarmi hali ham Kan'on yurtida ekanlar, Iordan daryosidan o'tishdan oldin, daryoning yonidagi Gelilo't degan joyda juda katta qurbongoh qurishdi. ¹¹Qolgan Isroil xalqiga: "Iordanning sharqidan ulush olgan Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasining yarmi biz tomonda, Kan'on yurtining chegarasida, Gelilo'tda qurbongoh quribdi", deb aytishdi. ¹²Isroil xalqining jamoasi buni eshitib, Manashe qabilasining yarmi, Ruben va Gad qabilalariga qarshi jang qilish uchun Shilo'da yig'ildi.

¹³Ammo avval ular Giladga — Manashe qabilasining yarmi va Ruben, Gad qabilalarining oldiga ruhoniy

^a 21:36 Yaxaz — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti Yaxzo.

^b 22:1 Manashe qabilasining yarmi — bu ibora Iordan daryosining sharq tomonida o'rnatilgan qabilaning yarmiga shu bobda ishora qiladi (1:12-14, 13:8, 29:32 ga qarang). Qabilaning ikkinchi yarmi Iordan daryosining g'arb tomonidagi Kan'on yurtida o'rnatilgandi (22:6-8 ga qarang).

^c 22:9 Shilo' — 21:2 ga va 18:1 izohiga qarang.

Elazar^a o'g'li Finxazni yuborishdi. ¹⁴ Iordanning g'arbidagi qabilalarning har biridan bir kishi — o'z qabilasining boshlig'i bo'lgan o'n kishi ham Finxaz bilan birga bordi. ¹⁵ Ular Iordan daryosidan o'tib, Giladga bordilar. O'sha yerda Finxaz va u bilan kelganlar Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasining yarmiga shunday dedilar:

¹⁶ — Biz Egamiz jamoasi nomidan gapiryapmiz. Nima uchun Isroil xalqining Xudosi xiyonat qildingiz? Qanday qilib Egamizdan yuz o'girib, Unga qarshi bosh ko'tarib, o'zingizga qurbongoh qurdingiz?^b ¹⁷ Piyor tog'ida qilgan gunohimiz^c yetmasmidi?! O'sha gunoh tufayli Egamizning butun jamoasi boshiga ofat keldi-ku. Shunda ham biz hali o'sha gunohdan butunlay poklanganimiz yo'q. ¹⁸ Sizlar esa yana Egamizdan yuz o'giriyapsiz?! Sizlar bugun Egamizga qarshi bosh ko'targan bo'lsangiz, ertaga U butun Isroil jamoasidan g'azablanadi. ¹⁹ Yeringiz Egamizga sajda qilishga mos kelmaydigan joy bo'lsa, daryoning narigi tomoniga, Egamiz O'z chodirini tikkan joyga o'tib, bizning oramizda o'zingizga biror yerni mulk qilib olinglar. Ammo Egamiz Xudoning qurbongohidan tashqari yana boshqa qurbongoh qurib olib, Egamizga yoki bizga qarshi bosh ko'tarmanglar^d. ²⁰ Zerax o'g'li Oxun Egamizga xiyonat qilib^e, bag'ishlangan narsalardan^f o'g'irlagan edi. Shu tufayli butun Isroil xalqining boshiga kulfat tushdi-ku! O'sha gunoh deb yolg'iz uning o'zi halok bo'lmadi-ku!

²¹ Shunda Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasining yarmi Isroil qabilalarining boshliqlariga shunday javob berishdi:

²² — Xudolar Xudosi Egamizdir! Xudolar Xudosi Egamizdir! Uning O'zi guvohimiz bo'lsin. Egamizning O'zi biladi. Butun Isroil xalqi ham bilsin. Biz qurbongohni Egamizga qarshi bosh ko'tarib yoki Unga xiyonat qilib qurganimiz yo'q. Agar shu niyatda qurbongoh qurgan bo'lsak, endi bizni ayamanglar. ²³ Biz bu qurbongohni Egamizdan yuz o'girganimiz uchun emas, hatto shu qurbongoh ustida kuydiriladigan qurbonliklaru don nazrlari va tinchlik qurbonliklari keltirish uchun ham qurganimiz yo'q. Agar shu niyatda qurbongoh qurgan bo'lsak, Egamizning O'zi bizni jazolasin. ²⁴ Biz qo'rqqanimizdan shunday qildik. Vaqti kelib, sizlarning avlodlaringiz bizning avlodimizga shunday deb qolishi mumkin: "Isroil xalqining Xudosi — Egamiz bilan sizlarning nima ishingiz bor?!" ²⁵ Egamiz sizlar — Ruben va Gad qabilalari bilan bizning oramizda Iordan daryosini chegara qilib qo'ydi, Egamizda sizning hech haqingiz yo'q." Sizlarning avlodingiz shunday deb bizning avlodlarimizni Egamizga sajda qilishdan to'xtatib qo'yishi mumkin. ²⁶ Shuning uchun biz shunday dedik: "Kelinglar, qurbongoh quraylik, bu qurbongoh kuydiriladigan qurbonliklaru boshqa har xil qurbonliklar keltirish uchun ishlatilmaydi." ²⁷ Biz bu qurbongohni siz bilan bizning oramizda, bizdan keyingi avlodlar orasida guvoh bo'lsin, deb qurdik. Mana shu qurbongoh biz ham, sizlar qatori, Egamizning chodiri oldida Egamizga sajda qilib, o'sha yerda kuydiriladigan qurbonliklar, don nazrlari va tinchlik qurbonliklari keltirishimizni ko'rsatadi. Shunda sizlarning avlodlaringiz bizning avlodlarimizga hech qachon: "Egamizda sizlarning haqingiz yo'q", — demaydi. ²⁸ Agar biz bilan sizlarning orangizda yoki avlodlarimiz orasidan shunday gap o'tsa, biz yoki avlodlarimiz quyidagiday javob bera olamiz: "Mana, Egamiz qurbongohining nusxasiga qaranglar. Bizning ajdodlarimiz uni kuydiriladigan qurbonliklar va boshqa har xil qurbonliklar keltirish uchun emas, balki siz bilan bizning o'rtamizda guvoh bo'lishi uchun qurishgan." ²⁹ Faqat Egamiz Xudoning chodiri oldida turgan qurbongohdagina Unga atab kuydiriladigan qurbonliklar, don nazrlari va boshqa qurbonliklar keltirish mumkin. Egamizga qarshi bosh ko'tarishdan, Undan yuz o'girib, qurbonliklar keltirish uchun boshqa qurbongoh qurishdan Uning O'zi saqlasin.

³⁰ Ruben, Gad qabilalari va Manashe qabilasining yarmi aytgan bu gaplarni eshitib, ruhoniy Finxaz va u bilan birga kelgan Isroil xalqining boshliqlari juda mamnun bo'lishdi. ³¹ Ruben, Gad qabilalariga va Manashe qabilasining yarmiga Elazar shunday dedi:

— Bugun Egamiz biz bilan birga ekanligini bilamiz. Sizlar Egamizga xiyonat qilmay, butun Isroil xalqini Uning g'azabidan saqlab qoldingiz.

³² Keyin Elazar va Isroil xalqi boshliqlari Giladdan Kan'on yurtiga, Isroil xalqining oldiga qaytib kelib nima bo'lganini aytib berishdi. ³³ Ular olib kelgan xabar Isroil xalqini mamnun qildi. Isroil xalqi Xudoga hamdu sano aytib, Ruben va Gad qabilalariga qarshi jang qilish va ularning yerlarini vayron qilish haqida boshqa og'iz ochmadi. ³⁴ "Mana shu qurbongoh bizning oramizda Egamiz Xudo ekanligiga guvoh", deb Ruben va Gad

^a 22:13 Elazar — 14:1 izohiga qarang.

^b 22:16 Nima uchun...o'zingizga qurbongoh qurdingiz? — Xudo Muso orqali Isroil xalqiga qurbongoh va sajdaga oid amrlarni bergandi. Isroil xalqi Kan'on yurtida o'rtnashgandan so'ng o'sha amrlarga rioya qilgan holda, hamma qurbonliklarni faqat Xudo belgilagan joyda keltirishi kerak edi. O'sha davrda qurbonliklar keltiriladigan yagona joy Shilo'da o'rnatilgan Muqaddas Chodir edi (shu bobning 19-oyatiga hamda 18:1 va o'sha oyatdagi izohga qarang).

^c 22:17 Piyor tog'ida qilgan gunohimiz... — "Sahroda" 25:1-9 ga qarang.

^d 22:19 ...Egamizga yoki bizga qarshi bosh ko'tarmanglar — yoki Egamizga qarshi bosh ko'tarib, bizni ham isyonkor qilib qo'ymanglar. Isroil xalqining bir qismi Egamizga qarshi bosh ko'targanda butun xalq jazoga tortilardi (shu bobning 18, 20-oyatlariga qarang).

^e 22:20 ...Oxun Egamizga xiyonat qilib... — 7:1-26 ga qarang.

^f 22:20 bag'ishlangan narsalar — shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so'zning ma'nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag'ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan.

qabilalari qurbongohga Guvoh degan nom berishdi^a.

23-BOB

Yoshuaning oxirgi nasihatlari

¹ Ancha yillar o'tdi, Egamiz Isroil xalqiga ularning atroflaridagi dushmanlaridan tinchlik bergan edi. Yoshua ham yoshi ancha o'tib, qarib qolgan edi. ² U butun Isroil xalqini, ularning oqsoqollariyu boshliqlarini, hakam va nazoratchilarini chaqirib shunday dedi: "Mening yoshim ham o'tdi, ancha qarib qoldim. ³ Egangiz Xudo sizlar uchun atrofingizdagi xalqlarni nima qilganini ko'rdingiz. Egangiz Xudoning O'zi sizlar uchun jang qildi. ⁴ Men Isroil xalqining qabilalariga sharqda Iordan daryosidan boshlab g'arbdagi O'rta yer dengizigacha bo'lgan yerlarni mulk qilib berdim. Men sizlarga mag'lub bo'lgan xalqlarning ham, hali mag'lub qilinmagan xalqlarning ham yerlarini berdim. ⁵ Egangiz Xudoning O'zi o'sha xalqlarni oldingizdan haydab, orqaga chekintiradi. Egangiz Xudoning O'zi va'da qilganday, sizlar ularning yerlarini egallaysizlar. ⁶ Musoning Tavrot kitobida^b yozilgan barcha qonunlardan chetga chiqmanglar. Ularni bitta ham qoldirmay bajaranglar. ⁷ Orangizda qolgan o'zga xalqlarga qo'shilmanglar. Ularning xudolarining nomlarini tilga ham olmanglar, o'sha xudolarning nomi bilan qasam ichmanglar. U xudolarga sajda ham qilmanglar, xizmat ham qilmanglar. ⁸ Ammo shu paytgacha qilib kelganingizday, Egangiz Xudoga sodiq qolinglar. ⁹ Egamiz sizlarning oldingizdan katta va kuchli xalqlarni haydab chiqardi, mana shu kungacha hech kim sizlarga bas kela olgani yo'q. ¹⁰ Egangiz Xudo va'da qilganday, Uning O'zi sizlar uchun jang qiladi. Dushmanlarning mingtasi bittangizga bas kela olmaydi. ¹¹ Shuning uchun doimo chin dildan Egangiz Xudoni sevinglar. ¹² Undan yuz o'girmang, orangizdagi o'zga xalqlar bilan aralashmang, ular bilan quda-andachilik qilmang. ¹³ Agar shunday qilsangiz, bilib qo'yingki, Egangiz Xudo o'sha xalqlarni sizlarning oldingizdan boshqa haydab chiqarmaydi. Ular sizlarga qopqon va tuzoqday, biqinlaringizga qamchiday, ko'zlaringizga esa tikanday bo'ladi. Oxiri, Egangiz Xudo sizlarga bergan mana shu yaxshi yurtda birortangiz ham tirik qolmaysiz. ¹⁴ Men ham bir bandaman, umrim oxirlab boryapti. Shubhasiz, hammangiz bilasiz, Egangiz Xudo sizlarga yaxshi va'dalar bergan edi, shu va'dalarning hammasi ro'yobga chiqdi, ularning birortasi ham bajarilmay qolmadi. ¹⁵ Egangiz Xudo sizlarga va'da qilgan barcha yaxshi narsalarni ro'yobga chiqardi. Agar Egamizga itoat qilmasangiz, U sizlarni ogohlantirib aytgan kulfatlarni boshingizga soladi. Oqibatda U sizlarga bergan mana shu yaxshi yurtdan sizlarni butunlay yo'q qilib tashlaydi. ¹⁶ Agar sizlar Egangiz Xudo bilan qilgan ahdni buzib, boshqa xudolarga ergashsangiz, ularga xizmat qilib, sajda qilsangiz, sizlarga qarshi Egamizning g'azabi qo'zg'aydi—da, U sizlarga bergan mana shu yaxshi yurtdan tezda qirilib ketasizlar."

24-BOB

Yoshuaning Shakamda so'zlagan nutqi

¹ Keyin Yoshua barcha Isroil qabilalarini, ularning oqsoqollari, boshliqlari, hakamlari va nazoratchilarini Shakamga^c chaqirtirdi. Ular Xudoning huzuriga keldilar. ² Yoshua butun xalqqa shunday dedi:
— Isroil xalqining Xudosi — Egamiz shunday demoqda: "Qadimda sizlarning ajdodlaringiz, jumladan, Terah va uning o'g'illari Ibrohim hamda Naxo'r Furot daryosining narigi tomonida yashaganlar. Ular boshqa xudolarga xizmat qilganlar. ³ Men sizlarning ota-bobongiz bo'lgan Ibrohimni Furotning narigi tomonidagi yerdan olib, butun Kan'on yurti bo'ylab boshlab bordim. Ibrohimning naslini ko'paytirdim. Ibrohimga Is'hoqni berdim. ⁴ Is'hoqqa esa Yoqub va Esovni berdim. Esovga yashash uchun Seir tog'larini berdim. Yoqub va uning farzandlari esa Misrga bordilar. ⁵ Keyin Muso va Horunni Misrga yuborib, Misr xalqining boshiga falokatlar keltirdim. O'shandan keyin sizlarni Misrdan olib chiqdim. ⁶ Ota-bobolaringiz Qizil dengizga yetib keldi. Misrliklar esa aravakashlari va jang aravalari bilan ularni Qizil dengizgacha^d quvib bordilar. ⁷ Ota-bobolaringiz Menga iltijo qilganlarida, Men Misrliklar va ota-bobolaringiz orasiga qorong'ulik tushirdim. Misrliklarning ustiga dengiz suvlarini bostirib, ularni g'arq qildim. Misrni qay ahvolga solganimni sizlar o'z ko'zingiz bilan ko'rdingiz. Undan keyin sizlar sahroda uzoq vaqt yashadingiz. ⁸ Keyin Men sizlarni Iordan daryosining sharq tomonidagi yurtga olib keldim. U yerda Amor xalqi yashar edi. Ular sizlarga qarshi chiqib jang qildi. Men sizlarga ularning ustidan g'alaba berdim. Ularni sizlarning oldingizdan qirib tashladim, sizlar

^a 22:34 ...qurbongohga Guvoh degan nom berishdi — Ba'zi ibroniy qo'lyozmalaridan va suryoniycha tarjimadan. Ibroniycha matnda qurbongohga nom berishdi.

^b 23:6 Tavrot kitobi — 1:8 izohiga qarang.

^c 24:1 Shakam — Isroilning tepaliklarida, Quddusdan qariyb 50 kilometrcha shimolda joylashgan shahar. Shakam Isroil xalqi uchun muhim tarixiy yodgorlik bo'lib xizmat qilardi ("Ibtido" 12:6-7, 33:18-20, 35:2-5 ga qarang).

^d 24:6 Qizil dengiz — ibroniycha matnda yom suf, ma'nosi Qamish dengizi. 2:10 izohiga qarang.

ularning yerlarini egallab oldingiz. ⁹ Keyin Mo'ab shohi — Zippur o'g'li Boloq sizlarga qarshi jangga chiqdi. Isroil xalqini la'natlasin, deb u Bavo'r o'g'li Balomni chaqirtirdi^a. ¹⁰ Ammo Men Balomga quloq solmadim, aksincha, o'z ixtiyoriga qarshi u sizlarni duo qildi. Shunday qilib, Men sizlarni Boloqning qo'llaridan qutqardim. ¹¹ Sizlar Iordandan o'tib, Yerixoga kelganingizda, Yerixo aholisi sizlarga qarshi jang qildi. Amor, Pariz, Kan'on, Xet, Girgosh, Xiv va Yobus xalqlari ham sizlarga qarshi urush qildi. Men sizlarga ularning ustidan g'alaba berdim. ¹² Ikki Amor shohini^b vahimaga solib, arilar galasi singari quvdim^c. Buni sizlar qilichu kamonlaringiz bilan qilmadingiz. ¹³ Sizlarga o'zingiz ishlov bermagan yerlarni berdim. Endi sizlar o'zingiz qurmagan shaharlarda yashayapsizlar, o'zingiz ekmagan uzumzoru zaytun bog'larining mevasini yeyapsizlar.”

¹⁴ Yoshua gapida davom etib, shunday dedi:

— Endi Egamizdan qo'rqing, Unga sodiq bo'lib, doimo chin dildan xizmat qiling. Ajdodlaringiz Furot daryosining narigi tomonida va Misrda sajda qilgan xudolarni tashlab, faqatgina Egamizga xizmat qiling.

¹⁵ Agar Unga xizmat qilishni ma'qul ko'rmasangiz, kimga xizmat qilishingizni bugun tanlang. Furot daryosining narigi tomonida yashagan paytda sajda qilgan xudolaringizga xizmat qilasizlarmi? Yoki oldin Amor xalqlariga tegishli bo'lgan yerlarda yashayotganingiz uchun endi ularning xudolariga xizmat qilasizlarmi? Bugun tanlang. Men va oilam esa Egamizga xizmat qilamiz.

¹⁶ Xalq javob berdi:

— Xudo saqlasin! Biz hech qachon boshqa xudolarga xizmat qilish uchun Egamizni tashlab ketmaymiz!

¹⁷ Bizni va ota-bobolarimizni Misrdagi qullikdan olib chiqqan Egamiz Xudodir. U qilgan mo'jizalarni biz o'z ko'zimiz bilan ko'rdik. Har xil xalqlarning orasidan o'tganimizda, qayerga bormaylik, U bizni himoya qildi.

¹⁸ Mana shu yurtda yashagan Amor va boshqa xalqlarning hammasini Egamiz bizning oldimizdan haydab yubordi. Shuning uchun ham biz Egamizga xizmat qilamiz, U bizning Xudoyimizdir.

¹⁹ Yoshua xalqqa shunday dedi:

— Egamiz Muqaddas Xudodir. U rashkchi Xudo. Siz Unga xizmat qila olmaysiz. Agar Unga qarshi bosh ko'tarsangiz yoki gunoh qilsangiz, U sizlarni kechirmaydi. ²⁰ Egamiz sizlarga shuncha yaxshilik qilgan bo'lsa ham, agar Uni tashlab, boshqa xudolarga xizmat qilsangiz, U boshingizga kulfat keltirib, qirib tashlaydi.

²¹ Xalq Yoshua shunday dedi:

— Yo'q, boshqa xudolarga xizmat qilmaymiz, biz Egamizga xizmat qilamiz!

²² Shunda Yoshua xalqqa dedi:

— Egamizga xizmat qilamiz, deb tanlaganingizga o'zingiz guvohsiz.

— Ha, guvohimiz, — deb javob berdi xalq.

²³ Yoshua:

— Unday bo'lsa, orangizdagi begona xudolarni tashlab, butun qalbingiz bilan Isroil xalqining Xudosi — Egamizga bog'laninglar, — dedi.

²⁴ Xalq Yoshua shunday dedi:

— Egamiz Xudoga xizmat qilamiz, Unga quloq solamiz.

²⁵ O'sha kuni Yoshua Shakamda xalq bilan ahd tuzib, ular bajarishlari uchun qonun-qoidalar berdi.

²⁶ Yoshua bu so'zlarni Xudoning Tavrot kitobiga yozdi. Keyin katta tosh olib, uni sajdagohda^d eman daraxtining tagiga yodgorlik qilib o'rnatdi. ²⁷ Yoshua butun xalqqa shunday dedi:

— Qaranglar, mana shu tosh Egamiz bizga aytgan hamma gaplarni eshitgan, shuning uchun agar Egamizga bergan va'dada turmasak, u bizga qarshi guvoh bo'ladi.

²⁸ Shundan keyin Yoshua xalqni o'zlari ulush qilib olgan yerlarga yubordi.

Yoshua va Elazarning vafoti

²⁹ Bir muncha vaqtdan keyin Egamizning quli Yoshua 110 yoshga kirib vafot etdi. ³⁰ Gash tog'ining shimolidagi, Efrayim qirlarida joylashgan Timnat-Serax shahri Yoshua ulush qilib berilgan edi^e. Uni o'sha yerda dafn qildilar.

³¹ Yoshua butun umri davomida Isroil xalqi Egamizga xizmat qildi. Yoshuadan keyin qolgan, Egamiz Isroil xalqi uchun qilgan hamma ishlarni ko'rgan boshqa oqsoqollarning hayoti davomida ham Isroil xalqi Egamizga xizmat qildi.

³² Isroil xalqi Misrdan chiqqanda Yusufning suyaklarini o'zlari bilan olgan edi^f. Ular mana shu suyaklarni

^a 24:9 ...Boloq...Balomni chaqirtirdi — “Sahroda” 22:1-24:25 ga qarang.

^b 24:12 Ikki Amor shohini...quvdim — yoki Men Ikki Amor shohi quvish uchun oldingizdan qovoq arilarni yubordim.

^c 24:12 Ikki Amor shohi — ya'ni Sixo'n va O'g (“Sahroda” 21:21-35 ga qarang).

^d 24:26 sajdagoh — Ibrohim xuddi shu joyda Egamizga atab qurbongoh qurgan bo'lishi mumkin, keyinchalik Yoqub xonadonini butlardan tozalab, ularni xuddi shu eman daraxtining tagiga ko'mgan bo'lishi mumkin (“Ibtido” 12:6-7, 35:2-5 ga qarang).

^e 24:30 ...Yoshua ulush qilib berilgan edi — 19:49-50 ga qarang.

^f 24:32 ...Yusufning suyaklarini o'zlari bilan olgan edi — “Ibtido” 50:24-26 va “Chiqish” 13:19 ga qarang.

Shakamda ko‘mishdi. Yoqub bu yerni Shakamning otasi Xamo‘rning o‘g‘illaridan yuz bo‘lak kumushga^a sotib olgan edi^b. O‘sha yer Yusuf avlodlarining ulushi bo‘lib qoldi.

³³Horun o‘g‘li Elazar ham vafot etdi. Elazarning o‘g‘li Finxazga Efrayim qirlaridagi Givo shahri ulush qilib berilgan edi. Elazar o‘sha joyga dafn qilindi.

^a **24:32** *yuz bo‘lak kumush* — ibroniycha matnda *yuz qisito*. Bu pul birligining qiymati va og‘irligi hozirgi kungacha saqlanib qolmagan. Qadimgi paytlarda ma‘lum o‘lchamdagi kumush bo‘laklari odatda pul birligi sifatida ishlatilgan.

^b **24:32** *Yoqub bu yerni...sotib olgan edi* — “Ibtido” 33:19 ga qarang.

HAKAMLAR

Kirish

“Hakamlar” kitobida Isroil xalqining Xudodan yuz o‘g‘irishi va begona xudolarga sig‘inishi haqida bayon qilinadi. Xudo Isroil xalqini butparastligi uchun jazolab, jazo sifatida ularni yon-atrofdan yashovchi Kan‘on xalqlariga mag‘lub qiladi. Jabr–zulm ostida qolgan Isroil xalqi Xudoga iltijo qilib, Undan yordam so‘raydi. Shunda Xudo o‘z xalqini ozod qilish uchun ularga ketma–ket hakam, deb atalgan yo‘lboshchilarni yuboradi. Hakamlar boshchiligida Isroil xalqi g‘animlari ustidan g‘alaba qozonadi. So‘ng ular uchun farovonlik davri boshlanadi. Isroil xalqi hakamlarning hayotlari davrida Xudoga sodiq bo‘ladi. Lekin har bir hakamning vafotidan keyin ular yana Xudodan yuz o‘g‘irishadi. Bunday hodisalar qayta–qayta takrorlanadi.

Odatda hakamlar bir nechta qabilaga yo‘lboshchilik qilgan, lekin ayrimlari butun xalqni boshqargan. O‘sha paytda Isroil xalqi tarqoq qabilalardan tashkil topgan bo‘lib, yagona bir xalq, deb hisoblanmasdi. Ularning shohi bo‘lmagani uchun, o‘sha davrda “har bir odam bilganini qilar edi” (21:25). Lekin odamlar yagona Xudoga sajda qilishni o‘rganishlari lozim edi, shuning uchun ular begona xudolarga sig‘inishni boshlaganlarida, Xudo har safar ularni jazolardi.

1-BOB

Yahudo va Shimo‘n qabilalari Odonivazaxni qo‘lga oladilar

¹ Yoshuaning o‘limidan so‘ng, Isroil xalqi Egamizdan: “Kan‘on xalqiga qarshi jang qilish uchun oramizdan kim birinchi bo‘lib chiqsin?” — deb so‘radi. ² “Yahudo qabilasi chiqsin, — dedi Egamiz. — Men bu yurtni ularning qo‘liga beryapman.” ³ Shunda Yahudo qabilasi qardoshi bo‘lgan Shimo‘n qabilasiga shunday dedi: “Kelinglar, birgalikda bizga ulush bo‘lib tushgan yerga boraylik. O‘sha yerda birgalashib Kan‘on xalqiga qarshi jang qilaylik. Keyin biz ham sizlarga tushgan ulushga ergashib boramiz.” Shunday qilib, Shimo‘n qabilasi ular bilan birga bordi. ⁴ Yahudo qabilasi jangga chiqdi. Kan‘on va Pariz xalqlarini Egamiz ularning qo‘liga bergani uchun, ular Bazax shahrida^a o‘n mingta dushmanini qirib tashlashdi. ⁵ O‘sha yerda shoh Odonivazaxga duch kelishdi, unga hujum qilib, Kan‘on va Pariz xalqlarini mag‘lub etishdi. ⁶ Odonivazax qochdi, ammo ular uning ketidan quvib, qo‘lga olishdi va oyoq–qo‘llarining bosh barmoqlarini chopib tashlashdi. ⁷ Shunda Odonivazax dedi: “Oyoq–qo‘llarining bosh barmoqlari chopib tashlangan yetmishta shoh dasturxonimdan tushgan ushoqlarni terib yurishar edi^b. Men o‘sha shohlarning boshiga solgan ne–ne kunlarni Xudo qaytarib o‘z boshimga soldi.” Isroil odamlari Odonivazaxni Quddusga olib borishdi, u o‘sha yerda jon berdi.

Yahudo qabilasi Quddus bilan Xevronni qo‘lga kiritadi

⁸ Keyin Yahudo qabilasi Quddusga hujum qilib, shaharni qo‘lga kiritdi^c. Ular u yerdagilarni qilichdan o‘tkazib, shaharga o‘t qo‘yishdi. ⁹ So‘ng esa qirlarda, qir etaklarida va Nagav cho‘lida yashovchi Kan‘on xalqiga qarshi jang qilish uchun janubga qarab yurishdi. ¹⁰ Yahudo qabilasi Xevron shahrida^d istiqomat qilgan Kan‘on xalqiga hujum qilib, Sheshay, Oximan va Talmay qo‘shinlarini yakson qildi. Xevronning eski nomi Xirat–Arba edi.

O‘tmiyol Davir shahrini qo‘lga kiritadi

¹¹ U yerdan Yahudo odamlari Davir shahriga hujum qilish uchun yo‘lga tushishdi. Davirning eski nomi Xirat–Safar edi. ¹² Shunda Xolib^e: “Xirat–Safarga hujum qilib, qo‘lga kiritgan kishiga qizim Axsani beraman”, — dedi. ¹³ O‘tmiyol shaharni qo‘lga kiritdi, Xolib esa unga qizi Axsani uzatdi. O‘tmiyol —

^a 1:4 *Bazax shahri* — Bazax qayerda joylashgani ma‘lum emas.

^b 1:7 ...*dasturxonimdan tushgan ushoqlarni terib yurishar edi* — Bu harakat mag‘lublik va xorlikning bir belgisi edi.

^c 1:8 ...*Quddusga hujum qilib, shaharni qo‘lga kiritdi* — Shahar mag‘lub bo‘lgan bo‘lsa ham, bu paytda Isroil xalqi tomonidan egallanmagan edi (shu bobning 21–oyatiga qarang). Shoh Dovud bu shaharni bosib olgandan keyingina Isroil xalqi bu shaharga egalik qildi (“2 Shohlar” 5:6-10 ga qarang).

^d 1:10 *Xevron shahri* — Quddusdan qariyb 32 kilometrcha janubi–g‘arbda joylashgan.

^e 1:12 *Xolib* — Yahudo qabilasining oqsoqollaridan biri (“Yoshua” 14:6-14 va “Sahroda” 13:7, 31, 14:6, 10, 20-24 ga qarang). Shu bobning 12-15–oyatlarida yozilgan hikoya “Yoshua” 15:13-19 da qayd etilgan.

Xolibning jiyani, aniqrog'i, Xanaz ismli kenja ukasining o'g'li edi. ¹⁴To'ydan keyin qiz O'tniyolga^a: "Keling, otamdan bir dala so'rab olaylik", deb turib oldi. Xolib eshakdan tushayotgan qiziga: "Ha, qizim, biron istaging bormi?" — deb so'radi. ¹⁵"Menga bir sovg'a qilsangiz, — dedi Axxa. — Siz menga Nagav cho'lidagi yerni berdingiz, endi suv buloqlarini ham hadya eting." Shunday qilib, Xolib unga tepadagi va pastdagi buloqlarni berdi.

Yahudo va Benyamin qabilalarining g'alabalari

¹⁶Yahudo xalqi palma shahri — Erixoni^b tark etdi. Musoning qaynatasi avlodidan bo'lgan Xayin xalqi Yahudo xalqiga ergashib, Yahudo cho'liga yo'l oldi. Ular Arod shahrining janubida joylashib, u yerda mahalliy xalq orasida o'rnashib oldilar. ¹⁷Yahudo va Shimo'n qabilalari birgalikda Zafat shahrida yashaydigan Kan'on xalqiga hujum qilib, shaharni yer bilan yakson qilishdi^c. Shuning uchun bu shahar Xo'rmax^d, deb atalgan. ¹⁸Yahudo qabilasi G'azo, Ashqalon, Exron shaharlarini^e va ularning atrofidagi yerlarni qo'lga kiritdi. ¹⁹Egamizning O'zi Yahudo qabilasi bilan bo'lgani uchun, ular qirlarni egallab oldilar. Ammo tekislikda yashaydigan xalqlarni o'z yeridan quva olmadilar, chunki o'sha xalqlarning temir jang aravalari^f bor edi. ²⁰Muso aytganidek^g, Xevron shahri Xolibga berildi. Xolib u yerdan Inoqdan kelib chiqqan uchta urug'ni^h quvib chiqardi. ²¹Benyamin qabilasi esa Quddusda istiqomat qilgan Yobus xalqini haydab chiqarmadi. Shu sababdan Yobus xalqi bugunga qadarⁱ Quddusda, Benyamin avlodlari orasida yashab kelmoqda.

Efrayim va Manashe qabilalari Baytilni bosib olishadi

²²Yusufning ikki o'g'li — Efrayim va Manashedan bino bo'lgan qabilalar ham Baytil shahriga^j hujum qilmoqchi bo'lib, yo'lga chiqdilar. Egamiz ular bilan edi. ²³Baytil haqida ko'proq ma'lumot yig'ish uchun ular o'z ayg'oqchilarini shahar tomon yubordilar. Baytil shahrining eski nomi Luz edi. ²⁴Ayg'oqchilar shahardan chiqib kelayotgan bir odamni ko'rib, unga: "Bizga shaharga olib kiradigan yashirin kirish joyini^k ko'rsat! Buning evaziga joningni saqlab qolamiz!" — dedilar. ²⁵O'sha odam ularga yo'l ko'rsatdi. Efrayim va Manashe lashkarlari shahar aholisini bitta qo'ymay qilichdan o'tkazishdi. Yo'l ko'rsatgan odamni esa butun oilasi bilan birga qo'yib yuborishdi. ²⁶O'sha odam Xet xalqining yurtiga^l borib bir shahar qurdi, uning nomini esa Luz, deb qo'ydi. O'sha shahar bugunga qadar shu nom bilan ataladi.

Isroil xalqi quvib chiqarmagan o'zga xalqlar

²⁷Manashe qabilasi Bayt-Shan^m, Tanax, Do'r, Yiblayom, Maxido' shaharlari va ularning qishloqlarida yashagan Kan'on xalqini haydab chiqarmadi, ular o'sha yerlarda yashayverdilar. ²⁸Vaqt kelib, Isroil xalqi kuchini yig'ib oldi, shunda Kan'on xalqini o'ziga bo'ysundirib, qarol bo'lib xizmat qilishga majbur qildi. Ammo shunda ham o'z yeridan haydab chiqarmadi.

²⁹Efrayim qabilasi ham Gezer shahridagi Kan'on xalqini quvib chiqarmadi. Kan'on xalqi Gezerda ularning orasida yashayverdi.

³⁰Zabulun qabilasi ham Xitro'n va Nahalil shaharlarida istiqomat qilgan Kan'on xalqini haydab chiqarmadi. Kan'on xalqi Zabulun qabilasi bilan birga yashab, ularga qarol bo'lib xizmat qilishga majbur bo'ldi.

³¹Osher qabilasi ham Akko', Sidon, Axlob, Axsib, Xelba, Ofiq va Rexob shaharlarida yashaydigan Kan'on xalqini yeridan haydab chiqarmadi. ³²Ular o'sha yurt aholisini haydab chiqarmaganlari uchun Kan'on xalqi bilan birga yashadilar.

^a 1:14 ...qiz O'tniyolga... — Ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha va lotincha tarjimalarda O'tniyol qizga.

^b 1:16 palma shahri — Erixa — ibroniycha matnda Palma shahri, Yerixo shahrini shu nom bilan ham atashardi.

^c 1:17 ...shaharni yer bilan yakson qilishdi — Shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so'zning ma'nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag'ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan.

^d 1:17 Xo'rmax — ibroniychada ma'nosi vayrona.

^e 1:18 G'azo, Ashqalon, Exron shaharlari — beshta Filist shaharlarining uchtasi ("Yoshua" 13:3 ga qarang).

^f 1:19 temir jang aravalari — bu aravalar butunlay temirdan yasalgan emas, balki bir nechta qismi temirdan tayyorlangan edi.

^g 1:20 Muso aytganidek... — "Yoshua" 15:13-14 ga qarang.

^h 1:20 Inoqdan kelib chiqqan uchta urug'ni — Isroil xalqidan avval Falastinda yashagan, ular gavdasi ulkan va kuchli jangchilari bilan mashhur bo'lgan bir xalq edi ("Sahroda" 13:34 ga qarang).

ⁱ 1:21 bugunga qadar — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^j 1:22 Baytil shahri — Quddusdan qariyb 19 kilometrcha shimolda joylashgan.

^k 1:24 yashirin kirish joy — qadimgi devorli shaharlarda faqat shahar aholisi biladigan bir-ikkita kichkina kirish joylar bo'lgan. Shaharning asosiy darvozalari qulf bo'lsa ham, odamlar mana shu joylardan shaharga kira olardilar.

^l 1:26 Xet xalqining yurti — Xet xalqining bir shohligi bo'lgan edi. Bu shohlikning markazi hozirgi Turkiya mamlakati hududida joylashgan edi. Bu imperiya bir vaqtlar janubdan Suriyagacha, Isroilning shimol tomonigacha cho'zilgan edi.

^m 1:27 Bayt-Shan — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti Bayt-Shiyon.

³³ Naftali qabilasi ham Bayt–Shamash va Bayt–Onot shaharlarining aholisini haydab chiqarmay, yerli xalq — Kan'on xalqi orasida yashab qoldi. Lekin ular o'sha shaharlar aholisini o'ziga bo'ysundirib, qarol bo'lib xizmat qilishga majbur qildilar.

³⁴ Biroq Amor xalqlari^a Dan qabilasini siqib, qirlarga chiqib ketishga majbur qildilar, vodiya tushishlariga yo'l qo'ymadilar. ³⁵ Amor xalqlari Xar–Xares, Oyjavlon va Shalbim shaharlarida yashayverdilar. Lekin Efrayim va Manashe qabilalari ularga o'z hukmini o'tkazib, qarol bo'lib xizmat qilishga majbur qildilar. ³⁶ Amor xalqlari yashagan hududning chegarasi Chayonlar dovonidan^b Selagacha cho'zilgan va u yerdan shimolga qarab ketgan edi.

2-BOB

Egamizning farishtasi Boximda

¹ Egamizning farishtasi Gilgaldan^c Boximga kelib shunday dedi:

— Men sizlarni Misrdan olib chiqdim. Ont ichib, ota–bobolaringizga beraman, degan yurtga sizlarni olib kirdim. Men: “Sizlar bilan tuzgan ahdimni hech qachon buzmayman”, degan edim. ² Sizlarga: “Bu yurt xalqlari bilan ahdlashmanglar, ularning qurbongohlarini vayron qilinglar”, deb aytmaganmidim?! Lekin sizlar amringa itoat qilmay, teskarisini qildingizlar. ³ Bunday qilganingiz uchun yurtingizda yashab yurgan bu xalqlarni Men endi haydab chiqarmayman. Ular sizlarga dushman bo'lib^d, ularning xudolari sizlarga tuzoq bo'ladilar.

⁴ Egamizning farishtasi bu so'zlarni aytgach, butun Isroil xalqi faryod ko'tardi. ⁵ Shunday qilib, ular o'sha yerni Boxim^e, deb atab, Egamizga qurbonliklar keltirdilar.

Yoshuaning o'limi

⁶ Yoshua Isroil xalqini tarqatib yuborgandan so'ng, har bir odam o'ziga tushgan yerni mulk qilib olish uchun yo'lga tushgandi. ⁷ Yoshua davrida odamlar Egamizga sajda qilishar edi. Ular Yoshuaning o'limidan so'ng, Egamiz Isroil uchun qilgan buyuk ishlarini ko'rgan oqsoqollar davrida ham Egamizning amrlarini bajarishar edi. ⁸ Egamizning quli Nun o'g'li Yoshua 110 yoshida olamdan o'tdi. ⁹ Uni Gash tog'ining shimolida joylashgan Efrayim qirlaridagi Timnat–Seraxda^f, o'zi ulush qilib olgan yerida dafn qilishdi. ¹⁰ Butun keksa avlod ham olamdan o'tdi. Isroil xalqining yosh avlodi esa Egamizni tan olmadi, Uning Isroil xalqi uchun qilgan buyuk ishlarini bilmadi.

Isroil xalqi Egamizga sajda qilmaydi

¹¹ Isroil xalqi Egamizning oldida qabihliklar qildi, ular Baal degan xudoning tasvirlariga sig'ina boshlashdi. ¹² Egamiz ularni Misrdan olib chiqqan bo'lsa–da, ular ota–bobolarining Xudosidan yuz o'girishdi. Boshqa xudolarga — yon–atrofda yashovchi xalqlarning xudolariga ergashishdi. Ularga sajda qilib, Egamizning qahrini keltirishdi. ¹³ Isroil xalqi Egamizdan yuz o'girib, Baalga va Ashtaretning tasvirlariga sajda qilayotgan edi. ¹⁴ Bundan g'azablangan Egamiz ularni bosqinchilar qo'liga berib, talon–taroj qildirdi va yon–atrofdagi g'animlarga taslim qildi. Bundan buyon Isroil xalqi dushmanlariga qarshilik ko'rsata olmas edi. ¹⁵ Isroil xalqi qayerda jang qilmasin, Egamiz ogohlantirganidek, ularning boshlariga falokat keltirish uchun har safar ularga qarshi O'zi chiqar edi. Isroil xalqi og'ir ahvolda qolgan edi.

¹⁶ Egamiz ularni bosqinchilar qo'lidan ozod qilish uchun hakamlarni^g yubordi. ¹⁷ Lekin ular hatto hakamlariga quloq solmadilar. Egamizga bevafoqlik qilib, boshqa xudolarga sajda qilaverdilar. Ular Egamizning amrlariga itoat qilgan ota–bobolariga o'xshamay, tez orada ajdodlari yurgan haq yo'ldan ozdilar. ¹⁸ Egamiz ularga hakam yuborar ekan, har bir hakam bilan O'zi bo'lar edi, o'sha hakam davrida xalqini dushmanlardan xalos qilardi. Chunki zolim va zo'ravonlarning dastidan noligan xalqqa

^a 1:34 *Amor xalqlari* — bu o'rinda umumiy nom bo'lib, bu nom ostida o'sha vaqtlarda Kan'onida istiqomat qilgan Isroil xalqidan boshqa qolgan hamma xalqlar nazarda tutiladi.

^b 1:36 *Chayonlar dovoni* — ibroniycha matnda *Akrabim dovoni*, ma'nosi *chayonlar dovoni*.

^c 2:1 *Gilgal* — Yerixo shahrining sharqida joylashgan. Isroil xalqi Yoshua boshchiligida yurtga kirganlaridan keyin, birinchi marta mana shu joyda qarorgoh qurganlar (“Yoshua” 4:19-5:12 ga qarang).

^d 2:3 *...sizlarga dushman bo'lib...* — yoki *ular sizlarga tuzoq bo'lib qoladi*, yoki *ular sizlarning biqiningizdagi tikonday bo'ladi*. Bu ibroniycha gapning ma'nosi bahsli.

^e 2:5 *Boxim* — ibroniychada ma'nosi *yig'laydiganlar*.

^f 2:9 *Timnat–Serax* — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti *Timnat–Xares* (“Yoshua” 19:50 va 24:30 ga qarang).

^g 2:16 *hakamlar* — o'sha vaqtda Isroilning yo'l boshchilari hakamlar, deb atalgan. Isroil xalqi dushmanlariga qarshi urush ochganda, hakamlar lashkarning lashkarboshi sifatida xizmat qilardi. Hakamlar qonuniy qozi vazifasini, ba'zan esa ruhiy vazifalarni ham bajarar edilar.

Egamizning rahmi kelar edi. ¹⁹ Ammo hakam olamdan ko'z yumgach, ular yana eski qilmishlariga qaytishar edi. Ota–bobolaridan ham battar gunohlar qilib, boshqa xudolarga sajda qilishar, ularga sig'inishar edi. Bu odatlarining birontasini ham qoldirmay, qilmishlarini o'jarlik bilan davom ettirishar edi. ²⁰ Isroil xalqidan qattiq g'azablangan Egamiz shunday dedi: “Bu odamlar gapimga kirmay, Men ota–bobolari bilan tuzgan ahdimni buzdilar!” ²¹ Shuning uchun Men ularning oralarida Yoshuaning o'limidan keyin qolib ketgan begona xalqlarning birontasini ham ularning huzuridan haydab chiqarmayman.” ²² Isroil xalqi ota–bobolari singari Egamizning yo'lidan yurish–yurmasligini ko'rish uchun, ²³ Egamiz bu xalqlarni Yoshuaga taslim qilmagan edi. Ularning hammasini birdaniga haydab chiqarmay, yurtda qolishlariga ijizat bergan edi.

3-BOB

Yurtda qolgan o'zga xalqlar

¹⁻² Egamiz, Kan'on yurtida bo'lib o'tgan bironta urushda qatnashmagan Isroil xalqini sinay, hech qachon urush ko'rmagan bu yangi avlodga jangni o'rgatay, deb quyidagi xalqlarni qoldirgan edi: ³ beshta Filist bekini^a, barcha Kan'on xalqlarini, Sidonliklar va Baal–Xermon tog'idan to Levo–Xomatgacha^b Lubnon qirlarida yashagan Xiv xalqini. ⁴ Ular yordamida Egamiz O'z xalqi Isroilni sinab, Muso orqali ota–bobolariga bergan amrlarga itoat qilish–qilmasligini ko'rmoqchi edi. ⁵ Shunday qilib, Isroil xalqi Kan'on, Amor, Pariz, Xiv, Xet va Yobus xalqlarining orasida yashadi. ⁶ Ular o'sha xalqlar bilan apoq–chapoq bo'lib, qiz olib, qiz berishardi, hatto xudolariga ham sig'inishardi.

O'tniyol

⁷ Isroil xalqi Egamizning oldida qabih ishlar qilar edi. Ular o'z Egasi Xudoni eslaridan chiqarib, xudo Baal va Asheraning tasvirlariga sig'inishar edi. ⁸ Bundan g'azablangan Egamiz ularni Oram–Naxrayim^c shohi Kushonrishtamga tobe qilib qo'ydi. Ular sakkiz yil davomida Kushonrishtamning xizmatida bo'lishdi. ⁹ Ammo Isroil xalqi Egamizga iltijo qilgach, Egamiz ularga qutqaruvchi qilib O'tniyolni yubordi. O'tniyol Xolibning jiyani, aniqrog'i, kenja ukasi Xanazning o'g'li edi. ¹⁰ Egamizning ruhi O'tniyolni qamrab oldi. O'tniyol Isroil xalqiga hakam^d bo'ldi. O'tniyol Mesopotamiya shohi Kushonrishtamga qarshi jang qilib, uni yengdi, chunki Egamiz shohni uning qo'liga bergan edi. ¹¹ Shundan keyin yurtda qirq yil tinchlik, osoyishtalik bo'ldi. So'ng Xanaz o'g'li O'tniyol olamdan o'tdi.

Ehud

¹² Isroil xalqi Egamizning oldida yana qabihliklar qilgani uchun, Egamiz Mo'ab yurtining^e shohi Eglonni ularga qarshi qo'zg'atdi. ¹³ Shoh Eglon Ommon va Omolek xalqlari bilan birgalikda Isroil xalqini yengib, palma shahri — Erixoni^f qo'lga kiritdi. ¹⁴ Shunday qilib, Isroil xalqi o'n sakkiz yil davomida Mo'ab yurtining shohi Eglonga qaram bo'lib yashadi.

¹⁵ Ammo Isroil xalqi Egamizga iltijo qilishi bilanoq, Egamiz ularga Ehud ismli bir qutqaruvchini yubordi. Gera o'g'li Ehud Benyamin qabilasidan bo'lib, chapaqay edi. Isroil xalqi Ehud orqali Mo'ab shohi Eglonga o'lpon jo'natdi. ¹⁶ Ehud o'ziga uzunligi bir tirsak^g bo'lgan xanjar yasab, uni o'ng tomoniga, kiyimining ichidan taqib olgandi. ¹⁷ U o'lponni shoh Eglon huzuriga olib kirdi. Shoh Eglon haddan tashqari semiz bir odam edi. ¹⁸ Ehud o'lponni taqdim qilib bo'lgach, hadyalarni ko'tarib kelgan odamlar bilan birga uyga yo'l oldi. ¹⁹ Biroq ular Gilgaldagi^h tosh haykallarⁱ o'rnatilgan joyga yetganlarida, Ehud iziga qaytdi. U Eglonning oldiga kelib: “Ey, hazrati oliylari, sizga aytadigan bir sirim bor”, — dedi. Shoh: “Bizni holi qo'yinglar!” — deyishi bilanoq, uning huzuridagi xizmatkorlar chiqib ketishdi. ²⁰ Shoh salqin boloxonasida yolg'iz o'zi qoldi. Ehud unga yaqinlashib: “Men sizga Xudoning xabarini yetkazmog'im lozim”, — dedi. Eglon o'rnidan turdi. ²¹ Shunda Ehud o'ng tarafida osilgan xanjarni chap qo'li bilan

^a **3:3 beshta Filist beki** — bu beklar beshta Filist shaharlarida hukmdorlik qilardilar. Mana shu beshta shahar: G'azo, Ashdod, Ashqalon, Gat va Exron (“Yoshua” 13:3 ga qarang).

^b **3:3 Levo–Xomat** — yoki *Xomat dovoni*.

^c **3:8 Oram–Naxrayim** — ibroniychada ma'nosi *Ikki daryoning Orami* bo'lib, Furot daryosidan sharqda, hozirgi Suriya mamlakatining shimoliy qismida joylashgan yerlar.

^d **3:10 hakam** — 2:16 izohiga qarang.

^e **3:12 Mo'ab yurti** — O'lik dengizning sharqiy qirg'og'ida joylashgan.

^f **3:13 palma shahri** — *Erixo* — ibroniycha matnda *Palma shahri*, Yerixo shahrini shu nom bilan ham atashardi.

^g **3:16 bir tirsak** — taxminan 45 santimetr ga to'g'ri keladi.

^h **3:19 Gilgal** — Yerixo shahridan qariyb 2,5 kilometrcha uzoqlikda joylashgan yer. Eglon shu yerda bo'lgan bo'lishi mumkin edi (shu bobning 13–oyatiga qarang).

ⁱ **3:19 haykallar** — yoki *butlar* yoki *yodgorliklar* (shu bobning 26–oyatida ham bor).

sug'urib olib, Eglonning qorniga sanchdi. ²² Xanjar sopi bilan Eglonning qorniga kirib ketdi, teshigini esa yog' qopladi. Ehud xanjarni sug'urib olmadi, xanjar tig'i shohning qornini yorib butidan chiqdi^a. ²³ Ehud ayvonga chiqdi, boloxona eshiklarini yopib, qulfladi. ²⁴ U ketishi bilanoq, Eglonning xizmatkorlari kelishdi. Eshik qulf ekanligini ko'rishgach: "Shohimiz salqingina xonada hojatini chiqarayotgan bo'lsalar kerak", degan xayolga borishdi. ²⁵ Ammo boloxonaning eshiklari ha deganda ochilavermagandan so'ng, xizmatkorlar bezovtalanishdi. Ular tashqarida ancha kutib qolishganidan keyin, kalit olib, eshikni ochishdi. Qarashsa, shoh hazratlari jonsiz yotgan ekan.

²⁶ Ehud esa paytdan foydalanib, qochib qolgan edi. U tosh haykallar oldidan o'tib, Saviro shahriga bordi. ²⁷ Efrayim qirlariga yetib kelganda burg'u chalib, Isroil xalqini jangga da'vat qildi. Ehud hammani boshlab qirlardan pastga tushar ekan, ²⁸ Isroil xalqiga: "Menga ergashinglar! — dedi. — Dushmanimiz Mo'ab xalqini Egamiz sizlarning qo'lingizga berdi—ku!" Isroil xalqi Ehudga ergashdi. Ular Iordan daryosining kechuv joylarini qo'lga olib, bironta odamni ham u yerdan o'tkazishmadi. ²⁹ O'sha kuni ular o'n mingtacha baquvvat va jasur Mo'ab sipohlarini o'ldirishdi. Birontasi ham Isroil xalqining qo'lidan qochib qutulmadi. ³⁰ O'sha kuni Isroil xalqi Mo'ab lashkarini mag'lub qildi. Yurtda sakson yil tinchlik, osoyishtalik bo'ldi.

Shamgar

³¹ Ehuddan keyin Onot o'g'li Shamgar hakam bo'ldi. U ham Isroil xalqini qutqarib, govron bilan olti yuz nafar Filist sipohini o'ldirgandi.

4-BOB

Dobira va Baraq

¹ Ehudning o'limidan so'ng Isroil xalqi yana Egamizning oldida qabih ishlar qildi. ² Egamiz esa ularni Xazor shahri taxtida o'tirgan Kan'on shohi Yobinga qaram qilib qo'ydi. Uning lashkarboshisi Xaroshet-Xagoyim shahrida yashagan Sisaro edi. ³ Yobinning to'qqiz yuzta temir jang aravasi^b bor edi. Uning yigirma yil davomida o'tkazib kelgan zulmiga chiday olmagan Isroil xalqi najot so'rab, Egamizga iltijo qildi.

⁴ Ayni zamonda payg'ambar ayol, Lappido'tning xotini — Dobira Isroil xalqiga hakam^c bo'lib xizmat qilayotgan edi. ⁵ U Rama va Baytil shaharlari o'rtasida, Efrayim qirlaridagi ma'lum bir palma daraxti tagida o'tirar, Isroil xalqi esa janjalli masalalarni yechish uchun uning oldiga borar edi. Keyinchalik xalq o'sha palma daraxtiga Dobira, deb nom qo'ydi. ⁶ Bir kuni Dobira Naftali yerlaridagi Kedesh shahriga bir odam jo'natib, Baraqni chaqirtirib keldi. Baraq Abunavamning o'g'li edi. Dobira Baraqa shunday dedi: — Isroil xalqining Xudosi — Egamiz senga amr qilmoqda: "Bor, o'zing bilan Naftali va Zabulun qabilalaridan o'n ming nafar odamni Tovur tog'iga^d olib chiq. ⁷ Men Yobinning lashkarboshisi Sisaroni, jang aravalari va lashkari bilan Xishon soyligining yonida senga ro'baro' qilaman. Bu jangda ularni sening qo'lingga beraman."

⁸ — Agar sen men bilan borsang, boraman, bormasang, men ham bormayman, — dedi Dobiraga Baraq.

⁹ Dobira shunday javob berdi:

— Albatta sen bilan boraman, lekin bilginkim, bu g'alaba senga sharaf keltirmaydi, zero Egamiz Sisaroni ayol kishining qo'lga beradi.

Shunday qilib, Dobira Baraq bilan Kedeshga jo'nadi. ¹⁰ Baraq Naftali bilan Zabulun lashkarlarini Kedeshga to'pladi. To'planganlardan o'n mingtasi Baraqa ergashdi, Dobira ham ular bilan bordi.

¹¹ Shu orada Xayin xalqidan bo'lgan Xaber ismli bir kishi o'z urug'-aymoqlaridan ajralib, boshqa joyga ko'chib o'tgan edi. U o'z chodirini Kedeshning yaqinidagi, Zananimdagi eman daraxtining yoniga qurgan edi. O'sha odam Musoning qaynag'asi^e Xo'vov urug'idan edi.

¹² Sisaro Abunavam o'g'li Baraqning Tovur tog'iga chiqqanini eshitgach, ¹³ to'qqiz yuz temir jang aravasi bilan barcha lashkarlarini Xaroshet-Xagoyimdan olib chiqib, Xishon soyligida to'pladi. ¹⁴ Shunda Dobira Baraqa dedi: "Qani, bo'! Egamiz bugun Sisaroni senga taslim qiladi. Xudoning O'zi seni jangga boshlab boradi." Baraq o'n mingta odamga bosh bo'lib, Tovur tog'idan tushdi. ¹⁵ Baraq hujum qilgach, Sisaroni, uning jang aravalariyu lashkarlarini Egamiz sarosimaga soldi. Sisaro jang aravasidan tushdi—da,

^a 3:22 ...xanjar tig'i shohning qornini yorib butidan chiqdi — Bu ibroniycha gapning ma'nosi bahsli.

^b 4:3 temir jang arava — 1:19 izohiga qarang.

^c 4:4 hakam — 2:16 izohiga qarang.

^d 4:6 Tovur tog'i — Jalilada, Jalila ko'lining janubiy qirg'og'idan qariyb 19 kilometrcha g'arbda joylashgan.

^e 4:11 Musoning qaynag'asi — "Sahroda" 10:29 ga qarang.

qochib qoldi. ¹⁶ Baraq jang aravalarini va lashkarlarni Xaroshet–Xagoyimgacha ta’qib qildi. Sisaroning barcha lashkarlarini qilichdan o’tkazdi, ulardan birortasi ham omon qolmadi.

¹⁷ Sisaro qochib, Xaberning xotini Yovelning chodiriga bordi, chunki Xazor shohi Yobin Xaber urug’i bilan sulh tuzgan edi. Xaber Xayin xalqidan edi. ¹⁸ Yovel Sisaroni qarshi olib:

— Keling, to’ram, ichkariga kiring, qo’rqmang, — dedi.

Sisaro ichkariga kirdi, Yovel uni chodir pardasining orqasiga yashirib qo’ydi. ¹⁹ Keyin Sisaro unga:

— Iltimos, ozgina suv ber, chanqab ketdim, — dedi.

Yovel meshni ochib, unga sutdan ichirdi. So’ng Sisaroni yana parda bilan to’sib qo’ydi. ²⁰ U esa Yovelga shunday dedi:

— Chodirning kiraverishiga borib tur, agar birortasi kelib sendan: “Bu yerda biror odam bormi?” — deb so’rsa, “Yo’q”, — deb javob ber.

²¹ Sisaro charchaganidan yotib uxlab qoldi. Xaberning xotini Yovel esa bir qo’liga chodir qozig’ini, boshqa qo’liga bolg’a olib sekingina uning oldiga bordi. Qoziqni Sisaroning chakkasiga qoqib, boshini yerga qadab qo’ydi. Sisaro o’ldi. ²² Yovel Sisaroni quvib kelayotgan Baraqni qarshi olgani chiqib: “Keling, men sizga qidirayotgan odamingizni ko’rsataman”, — dedi. Baraq chodirga kirdi. Qarasa, Sisaro o’lib yotibdi, chakkasiga qoziq qoqilgan ekan.

²³ O’sha kuni Xudo Kan’on xalqining shohi Yobinni Isroil xalqiga bo’ysundirdi. ²⁴ Isroil xalqi kundankunga kuchayib, oxiri Kan’on shohi Yobinni butunlay yo’q qildi.

5-BOB

Dobira va Baraqning qo’shig’i

¹ Abunavam o’g’li Baraq bilan Dobira o’sha kuni shunday qo’shiq kuylashdi:

² “Isroil yo’lboshchilari yo’l boshlaganda,

Xalq fidoyilik ko’rsatganda,
Egamizga hamdu sanolar ayting!

³ Eshiting, sizlar, ey, shohlar!

Quloq soling, ey, yo’lboshchilar!
Egamizga men qo’shiq ayturman,
Isroil xalqining Xudosi —
Egamizni kuylab soz chalurman.

⁴ Sen, ey, Egam, Seirdan yo’lga chiqqaningda,

Edom bo’ylab yurish qilganingda,
Yer silkindi, osmon yomg’irin quydi,
Ha, bulutlar sharros yomg’irin to’kdi.

⁵ Tog’lar titradi Sinaydagi Egamiz oldida,
Isroil xalqining Xudosi — Egamizning oldida.

⁶ Onot o’g’li Shamgar davrida,

Yovel zamonida yurmay qo’ygandi karvon.
Yo’lovchilar so’qmoqdan yurishga bo’ldi majbur.

⁷ Isroil qishloqlari huvullab qoldi butkul.

Men, Dobira, kelgunimga qadar,
Isroilning volidasi singari,
Bo’m–bo’sh edi Isroil qishloqlari!

⁸ Yangi xudolarni Isroil xalqi tanlaganda,

Jang qizidi shahar darvozalarida.
Na qalqoni, na nayzasi bor edi
Isroilning qirq mingta sipohida.

⁹ Qalbim moyil Isroil yo’lboshchilariga,

Xalqning orasidagi fidoyilarga.
Egamizga hamdu sanolar bo’lsin!

¹⁰ Eshiting^a, ey, oq xachir minganlar,

Qimmatbaho egarlarda o’tirganlar!

^a 5:10 Eshiting... — yoki e’lon qiling yoxud shu haqda kuylang.

- Ey, yo'lda yayov yurganlar!
- ¹¹ Quduq oldida to'plangan
Qishloq cho'ponlarining^a ovozlari eshiting.
Madh qilayotir ular Egamizning zafarlarini,
Isroildagi qishloqlarning g'alabalarini.
- Shahar darvozalariga hamla qildi Egamiz xalqi:
- ¹² "Olg'a bos, Dobira, olg'a bos ildam!
Olg'a bos, kuylagin jangovar qo'shiq!
Abunavam o'g'li Baraq! Qani, bo'l sen ham!
Asirlaringni o'zing boshlagin!"
- ¹³ Xalqning qolgani bo'ysundirdi bahodirlarni,
Egamiz xalqi mag'lub qildi pahlavonlarni,
- ¹⁴ Omoleklarni yenggan Efrayimdan^b chiqqandi.
Benyamin ham senga ergashdi,
Moxir nasidan kelishdi lashkarboshilar,
Zabulun qavmidan — hokimlik tayog'in tutganlar.
- ¹⁵ Dobiraga qo'shildi Issaxor yo'l boshchilari,
Baraqni qo'lladi Issaxor o'g'lonlari.
Vodiyga shoshildi ular Baraq ortidan.
Ammo beqarorlik qildi Rubenning nasli.
- ¹⁶ Nega sizlar qo'ralarda qoldingiz, ey, Ruben?
Cho'ponlarning qurey–qureylari eshitganimi?!
Beqarorlik qildi—ku Rubenning nasli.
- ¹⁷ Gilad Iordan ortida qoldi.
Dan kemalari yonida qoldi.
Osher dengiz sohilida o'rnashib oldi,
O'z ko'rfazlarida joylashib qoldi.
- ¹⁸ O'limdan qo'rqmadi Zabulun lashkari,
Jonin ayamadi Naftali ham jang maydonida.
- ¹⁹ Tanaxda, Maxido' suvlari yonida
Kan'on shohlari urush ochishdi.
Biroq xazinani ular o'lja qila olmadi.
- ²⁰ Jang qildi yulduzlar samoda turib^c,
Sisaroga urush qildi o'z yo'llarida yurib.
- ²¹ Supurib tashladi dushmani Xishon daryosi,
O'sha ko'hna daryo — Xishon daryosi.
Ey, jonim! Kuch—la olg'a bos!
- ²² Arg'umoqlar keldi dupur–dupur qilib,
Sisaro otlarining tuyoqlari yerni tamg'alab.
- ²³ "Miroz shahrini la'natla, —
Deydi Egamizning farishtasi,
— Aholisini ham qattiq qarg'agin,
Ular kelmadi Egamizga madad bergani,
Pahlavonlarga qarshi Egamizga madad bergani."
- ²⁴ Xayin urug'idan bo'lgan Xaberning xotini —
Yovel ayollar orasida baraka topsin!
Chodirlarda yashaydigan ayollarning baxtlisi bo'lsin.
- ²⁵ Sisaro suv so'raganda Yovel keltirdi sut,
Shohkosada qatiq olib keldi u.
- ²⁶ Chodir qozig'ini qo'liga oldi,

^a 5:11 *cho'ponlar* — yoki *qo'shiqchilar*.

^b 5:14 *Omoleklarni yenggan Efrayim* — Efrayim qabilasining hududi Omolek xalqining qirli yurtini o'z ichiga olar edi (12:15 ga qarang).

^c 5:20 *Jang qildi yulduzlar samoda turib...* — Samo kuchlari Isroil tarafida turib jang qilganligini she'riy yo'l bilan ko'rsatish (4:7, 14-16 ga qarang).

O'ng qo'lida bolg'ani tutdi.
Zarba bilan Sisaroning boshini yordi,
Chakkasiga bir urib, teshib yubordi.

²⁷ Sisaro sulayib yiqilib tushdi,
Yovelning oyog'i ostida churq etmay qoldi.
Yovelning oyog'i ostida sulayib qoldi,
Yiqilgan joyida jon taslim qildi.

²⁸ Sisaroning onasi derazadan ko'chaga qarar,
Panjara ortidan u zorlanib aytar:
"Aravalar qolib ketdi namuncha?
Tuyoqlar ovozi eshitilmas hanuzgacha?"

²⁹ Javob berar uning dono ayollari,
Javob berar takror–takror o'ziga o'zi:

³⁰ "Bo'lishayotgandir ular o'ljani,
Har qaysi sipohga bir–ikki juvonni,
Sisaroga rang–barang liboslarni.
G'oliblarga olib kelar ikki hissa qilib
Nafis naqshli liboslarni."

³¹ Ey, Egamiz! Dushmanlaring barchasi
Sisaroga o'xshab qirilib ketsin!
Do'stlaring–chi, chiqayotgan quyoshday
Charaqlab tursin!"

Yurtda qirq yil tinchlik barqaror bo'ldi.

6-BOB

Gido'n

¹ Isroil xalqi Egamizning oldida qabihliklar qildi. Egamiz ularni yetti yilga Midiyon xalqining^a qo'liga berdi. ² Midiyonlarning zulmiga chiday olmagan Isroil xalqi tog'larda, g'orlarda va qo'rg'onlarda yashirilib yurdi. ³ Har safar Isroil xalqi ekin ekkanda, Midiyonlar, Omolek xalqi va sharqdagi ko'chmanchilar birgalikda ularning yerlariga bostirib kirishardi. ⁴ Ular Isroil yerida qarorgoh qurib, to G'azo shahri atroflarigacha bo'lgan hamma hosillarini nobud qilishardi. Isroil xalqi uchun hech qanday ozuqa qoldirmay, qo'y, eshak, mollarigacha tortib olishardi. ⁵ Dushman galalari o'zlari bilan chorvasini olib, hatto chodirlarini ham ko'tarib kelishardi. Ular chigirtka^b kabi g'ijillab yotar edi, odamlarning va tuyalarining sanog'iga yetib bo'lmasdi. Ular kelib, butun yurti xarob qilishardi. ⁶ Midiyonlarning dastidan jabr–jafro ko'rgan Isroil xalqi Egamizdan najot so'rab, faryod qildi.

⁷ Isroil xalqi Egamizga faryod qilganda, ⁸ Egamiz ularga bir payg'ambar yuborib, quyidagilarni xabar qildi:

— Isroil xalqining Xudosi — Egangiz shunday aytmoqda: "Sizlarni Misrdagi qullikdan olib chiqqan Men edim. ⁹ Men sizlarni Misrliklarning qo'lidan hamda bu yurtda sizlarga zulm o'tkazgan barcha xalqlardan xalos qildim. Ularni o'z yurtlaridan haydab, yerlarini sizlarga berdim. ¹⁰ Sizlarga, Men Egangiz Xudoman, sizlar Amor xalqlarining^c yurtida yashab yursangiz ham, ularning xudolariga sajda qilmanglar, degan edim. Ammo sizlar gaplarimga quloq solmadingizlar."

¹¹ Keyin Egamizning farishtasi O'fra shahriga kelib, eman daraxtining tagida o'tirdi. Bu daraxt Abuazr urug'idan bo'lgan Yo'shga tegishli edi. O'sha paytda uning o'g'li Gido'n Midiyonlardan bekinib, sharob tayyorlanadigan chuqurda bug'doy yanchiyotgan edi. ¹² Egamizning farishtasi unga zohir bo'lib dedi:

— Ey, dovyurak jangchi, Egamiz sen bilan birgadir.

¹³ — Agar Egamiz biz bilan birga bo'lsa, nima uchun bu kulfatlar boshimizga tushgan ekan?! — dedi Gido'n. — Ota–bobolarimiz: "Egamiz bizni Misrdan olib chiqdi", deya bizga aytib bergan edi, Egamizning ajoyib ishlari qayerda qoldi?! Egamiz bizni tark etib, Midiyonlarning qo'liga berib qo'ydi–ku.

¹⁴ Shunda Egamiz unga qarab dedi:

— Qani, bo'l, bor qudratingni ishga solib, Isroil xalqini Midiyonlarning qo'lidan xalos qil. Men O'zim

^a **6:1** *Midiyon xalqi* — Falastin yurtining janubi–sharq tomonidagi cho'l joylarda kezib yuradigan ko'chmanchi xalq.

^b **6:5** *chigirtka* — chigirtkalar ba'zan to'da–to'da bo'lib kelib, dalalardagi hosilga katta zarar yetkazadi.

^c **6:10** *Amor xalqlari* — 1:34 izohiga qarang.

seni yuboryapman.

¹⁵ — Ey, to‘ram^a, qanday qilib men Isroil xalqini xalos qila olaman? — dedi Gido‘n. — Mening urug‘im Manashe qabilasining eng zaifi bo‘lsa, o‘zim esa otam xonadonining kenjasi bo‘lsam.

¹⁶ Egamiz unga dedi:

— Men sen bilan bo‘laman, sen Midiyonlarning hammasini bir odamni yenganday osonlikcha yengasan.

¹⁷ Shunda Gido‘n dedi:

— Agar marhamatingga sazovor bo‘lgan bo‘lsam, sen chindan ham Egamiz Xudo ekanligingni isbotlab, biron bir alomat ko‘rsat. ¹⁸ Nazr olib kelib, senga taqdim qilguningga qadar bu yerdan ketma.

— Mayli, qaytib kelguningga qadar shu yerda bo‘laman, — dedi U.

¹⁹ Gido‘n uyiga borib, bitta uloqchani pishirdi, bir tog‘ora^b undan yuqqalar tayyorladi. Uloqchani go‘shini savatga, sho‘rvasini esa tovoqqa solib, eman daraxtining tagida o‘tirgan Egamizning farishtasiga olib borib, taqdim qildi. ²⁰ Egamizning farishtasi unga dedi:

— Go‘sh va yuqqalarni olib, mana bu toshning ustiga qo‘ygin, sho‘rvani esa bularning ustidan quy.

Gido‘n aytilganday qildi. ²¹ Egamizning farishtasi qo‘lidagi tayoqning uchini go‘sh va yuqqalarga tekkizishi bilanoq toshdan olov chiqib go‘sh va yuqqalarni kuydirib yubordi. So‘ng Egamizning farishtasi ko‘zdan g‘oyib bo‘ldi. ²² Shunda Gido‘n o‘sha odam Egamizning farishtasi ekanligini fahmlab:

— Voy, sho‘rim quridi! — dedi — YO, Egam Rabbiy, men farishtangning yuzini ko‘rdim.^c

²³ Egamiz:

— Tinchlan, — dedi. — Qo‘rqma, sen o‘lmaysan.

²⁴ Gido‘n Egamizga atab bir qurbongoh qurib, uning nomini: “Egamiz tinchlikdir”, deb atadi. Qurbongoh bugunga qadar^d Abuazr urug‘iga qarashli bo‘lgan O‘frada bor.

²⁵ Xuddi o‘sha kuni kechasi Egamiz Gido‘nga shunday dedi: “Otangning yetti yashar ikkinchi buqasini^e ol, otang Baalga atab qurdirgan qurbongohni vayron qil. Qurbongoh yonidagi xudo Asheraning ustunini ham kesib tashla. ²⁶ Shu yerdagi qal‘aning tepasiga chiqib, Egang Xudoga — Menga atab bir qurbongoh qur. Qurbongoh toshlari bir–birining ustiga tekis terilgan bo‘lsin. So‘ng o‘sha buqani^f olib, qurbongohda qurbonlik qilib kuydir. O‘tin o‘rniga kesib tashlangan ustunni ishlat.” ²⁷ Gido‘n o‘nta xizmatkorini olib, xuddi Egamiz aytganday qildi. Ammo uydagilaridan va shahardagi odamlardan qo‘rqqanidan buni kunduz kuni qilmay, kechasi qilgan edi.

²⁸ Shahar aholisi erta bilan saharda turganda Baal qurbongohi vayron bo‘lganini, yonidagi xudo Asheraning ustuni kesib tashlanganini va yangi qurilgan qurbongohning ustida buqa qurbonlik qilinganini ko‘rishdi. ²⁹ Ular bir–birlaridan: “Buni kim qilgan ekan?” — deb so‘ray boshladilar. So‘rab–surishtirgandan keyin buni Yo‘sh o‘g‘li Gido‘n qilganini aniqlashdi. ³⁰ Shunda shahar aholisi Yo‘shga: — O‘g‘lingni bu yerga olib chiq! — dedilar. — Biz uni o‘ldiramiz! U Baal qurbongohini buzibdi, qurbongoh yonidagi xudo Asheraning ustunini ham kesib tashlabdi.

³¹ — Sizlar hali Baalning tarafini olyapsizlarmi?! — deya Yo‘sh g‘azablangan olomonga do‘q urdi. — Uni himoya qilyapsizlarmi? Kim uning tarafini olsa, tong otguncha o‘ldiriladi. Agar u xudo bo‘lsa, vayron bo‘lgan qurbongohi uchun o‘zi o‘ch olsin.

³² Gido‘n Baal qurbongohini buzib tashlagani uchun, odamlar o‘sha kundan boshlab Gido‘nni Yerubbaal, deb atay boshladilar. Bu: “Baal o‘zi o‘ch olsin”, deganidir.

³³ Midiyonlar, Omolek xalqi va sharqdagi ko‘chmanchilar birgalikda Iordan daryosidan o‘tib, Yizril vodiysida qarorgoh qurdilar. ³⁴ Egamizning ruhi Gido‘nni qamrab oldi. Gido‘n burg‘u chalib, Abuazr urug‘idan bo‘lganlarni o‘ziga ergashishga chaqirdi. ³⁵ U butun Manashe hududi bo‘ylab choparlar jo‘natib, u yerdagilarni ham o‘z atrofiga yig‘di. U Osher, Zabulun va Naftali qabilalariga ham o‘z choparlarini yuborgan edi. Ular ham kelib Gido‘nga qo‘shilishdi.

³⁶ Shunda Gido‘n Xudoga dedi: “Isroil xalqini men orqali ozod qilishingni aytgan eding, bunga amin bo‘lmoq uchun, ³⁷ mana men titilgan junni xirmonga qo‘yaman. Agar ertalab shudring faqatgina junning ustida bo‘lib, yer qup–quruq bo‘lsa, Sen Isroil xalqini men orqali ozod qilishingga ishonaman.” ³⁸ Xuddi shunday bo‘ldi. Ertasi kuni Gido‘n barvaqt turib, junni olib siqdi, jundan bir kosa suv chiqdi. ³⁹ Shunda

^a 6:15 to‘ram — yoki *Rabbim*. Ibroniycha so‘z odatda Xudoga nisbatan ishlatiladi, lekin ba’zi bir holatlarda hurmat ko‘rsatish uchun odamlarga ham nisbatan ishlatilishi mumkin bo‘lgan. Gido‘n hali Egamiz bilan gaplashayotganini tushunmagan edi (shu bobning 22-23–oyatlariga qarang).

^b 6:19 bir tog‘ora — ibroniycha matnda *bir efa*, taxminan 22 kiloga to‘g‘ri keladi.

^c 6:22 Voy...yuzini ko‘rdim — Egamizni ko‘rgani uchun Gido‘n, endi o‘laman, deb juda qo‘rqib ketdi. Isroil xalqi ishonardiki, agar birorta odam Xudoni ko‘rsa, o‘sha odam o‘ladi (13:22, “Ibtido” 32:30 va “Chiqish” 33:20 ga qarang).

^d 6:24 bugunga qadar — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^e 6:25 Otangning yetti yashar ikkinchi buqasi — yoki *otangning buqasi bilan birga yana bir yetti yasharli buqa*.

^f 6:26 o‘sha buqa — yoki *ikkinchi buqa* (shu bobning 28–oyatida ham bor).

Gido'n Xudoga dedi: "Menga qahring kelmasin, Senga yana birgina gapim bor. Iltimos, jun bilan yana bir bor sinov o'tkazay. Bu safar shunaqa qilginki, junning usti qup-quruq, yerning usti esa shudring bilan qoplangan bo'lsin." ⁴⁰ Shu kechada Xudo xuddi shunday qildi. Junning usti qup-quruq bo'lib, yerning usti esa shudring bilan qoplangan edi.

7-BOB

Gido'n Midiyonlarni yakson qiladi

¹ Yerubbaal, ya'ni Gido'n, hamma lashkarlari bilan barvaqt turib, qarorgohini Xaro'd bulog'ining bo'yida joylashtirdi. Midiyonlarning qarorgohi esa ulardan shimolda, Mo're tepaligining^a yonidagi vodiya joylashgan edi.

² Egamiz Gido'nga dedi: "Sening lashkaring juda ko'p bo'lgani uchun, Midiyonlarni qo'llaringga berolmayman. Aks holda Isroil xalqi, Meni ulug'lamay, g'alabaga o'z kuchimiz bilan erishdik, deb o'ziga bino qo'yadi. ³ Dushmandan qo'rqanlarga ijozat ber, Gilad tog'ini^b tark etib, uylariga qaytib ketsinlar." Shunday qilib, odamlarning yigirma ikki mingtasi qaytib ketib, o'n mingtasi qoldi.

⁴ Keyin Egamiz Gido'nga dedi: "Qolgan lashkar ham ko'plik qiladi. Ularni suv bo'yiga olib tush, u yerda senga ularni ajratib beraman. Men senga, bunisi sen bilan boradi, deganim sen bilan boradi, bunisi esa sen bilan bormaydi, deganim sen bilan bormaydi."

⁵ Gido'n lashkarni suv bo'yiga olib tushdi. Egamiz unga dedi: "Suvni itga o'xshab, yalab ichganlarning hammasini bir tarafga, cho'kkalab ichganlarni esa boshqa tarafga turg'izib qo'y." ⁶ Suvni hovuchlab yalaganlarning soni uch yuzta edi. Lashkarlarning qolganlari esa cho'kkalab suvni ichgandi. ⁷ Egamiz Gido'nga dedi: "Suvni yalab ichgan uch yuzta odam bilan sizlarni ozod qilib, Midiyonlarni qo'llaringga beraman. Qolganlarni qo'yib yubor, uylariga qaytib ketaverishsin." ⁸ Gido'n uch yuzta odamdan boshqa hammasini uylariga qaytarib yubordi. Ammo ketganlarning oziq-ovqatu burg'ularini olib qoldi.

Midiyonlarning qarorgohi pastda, vodiya joylashgan edi.

⁹ O'sha kuni kechasi Egamiz Gido'nga dedi: "Tur, qarorgohga hujum qil. Men uni sening qo'lingga berdim. ¹⁰ Agar qo'rqayotgan bo'lsang, Purax degan xizmatkoringni olib, qarorgohga tush.

¹¹ Midiyonlarning gapini eshitgach, yurak yutib qarorgohga hujum qilasan." Gido'n Purax ismli xizmatkorini olib pastga, yov qarorgohining etagiga tushdi. ¹² Midiyonlar, Omolek xalqi va sharqdagi ko'chmanchilar vodiya chigirtka^c kabi g'ijillab yotardi. Ularning tuyalari esa dengiz qirg'og'idagi qum kabi son-sanoqsiz edi. ¹³ Gido'n yov qarorgohiga yetib borganda, bir odam o'zining birodariga tushini aytib berayotganini eshitib qoldi. O'sha odam shunday hikoya qilayotgan edi:

— Men bir tush ko'rdim. Tushimda arpadan pishirilgan qandaydir bir non Midiyon qarorgohiga yumalab kelib, chodirga urilibdi. Chodir esa ag'darilib tushibdi.

¹⁴ — Bu aniq Isroil xalqidan bo'lgan Yo'sh o'g'li Gido'nning qilichidir! — dedi birodari. — Xudo Midiyonlarni barcha lashkar-pashkari bilan uning qo'lga bergan ekan-da!

¹⁵ Gido'n tush ta'birini eshitgach, Xudoga sajda qildi. Orqaga — Isroil xalqining qarorgohiga qaytib: "Qani, ketdik! Egamiz Midiyon lashkarlarini qo'limizga berdi", — dedi. ¹⁶ Keyin uch yuzta odamni uch qismga bo'lib, har birining qo'lga bittadan burg'u va bo'sh ko'zadan berdi. Ko'zalarning ichida esa bittadan mash'ala bor edi. ¹⁷ Gido'n lashkarlariga shunday dedi:

— Yov qarorgohiga yaqinlashganimda meni yaxshilab kuzatib turinglar. Men nima qilsam, sizlar ham shuni qilinglar. ¹⁸ Qarorgohni o'rab olinglar. Men yonimdagilar bilan burg'u chalganimda, sizlar ham burg'u chalib, ovozingiz boricha: "Egamiz va Gido'n uchun olg'a!" deb baqiringlar.

¹⁹ Yarim tunda, dushman qarorgohida soqchilar endi almashib bo'lgan paytda, Gido'n yonidagi yuzta odam bilan qarorgohga yaqinlashdi. Ular burg'u chalib, qo'llaridagi ko'zalarni charsillatib sindirdilar.

²⁰ Lashkarlarning qolgan ikki qismi ham burg'u chalib, ko'zalarni sindirdi. Hammalari o'ng qo'llarida burg'u, chap qo'llarida mash'ala ushlagan: "Egamiz va Gido'n uchun olg'a!" — deb qichqirdilar.

²¹ Gido'n odamlarining har biri qarorgoh atrofidagi o'z joyida turardi. Qarorgohdagilar esa sarosima ichida, baqirib qochishardi. ²² Gido'nning uch yuzta odami burg'u chalganda, dushman qarorgohidagi lashkarlar bir-birini o'ldira boshladilar. Bu Egamizning qudrati edi. So'ng Midiyon lashkarlari Zariro tomon yugurib, to Bayt-Shittaxgacha, Tabbot yaqinidagi Ovil-Maxla shahrining^d chegarasigacha

^a 7:1 Mo're tepaligi — Xaro'd bulog'idan qariyb 8 kilometrcha shimolda joylashgan.

^b 7:3 Gilad tog'i — odatda "Gilad", deb Iordan daryosining sharqida joylashgan yerlarga aytiladi, lekin bu oyatda Yizril vodiysi yaqinidagi, Iordan daryosining g'arbida joylashgan yerga nisbatan ishlatilgan. Balki bu o'rinda Gilbova tog'ining yana bir nomi sifatida ishlatilgandir.

^c 7:12 chigirtka — 6:5 izohiga qarang.

^d 7:22 ...Bayt-Shittax...Ovil-Maxla shahri... — Bu shaharlar Iordan daryosining sharqiy qirg'og'ida joylashgan.

qochishdi. ²³ Shunda Gido'n Midiyonlarni ta'qib qilish uchun Naftali, Osher va Manashe qabilalarining odamlarini chaqirtirdi.

²⁴ U butun Efrayim qirlari bo'ylab choparlar jo'natib dedi: "Pastga tushib Midiyonlarga qarshi jang qilinglar. Iordan daryosining va Bayt–Borogacha bo'lgan barcha suv oqimlarining kechuv joylarini qo'lga olib, Midiyonlarning o'tishiga yo'l qo'ymanlar." Efrayim odamlarining hammasi to'planib, Iordan daryosining va Bayt–Borogacha bo'lgan barcha suv oqimlarining kechuv joylarini egallab oldilar. ²⁵ Ular Midiyonlarning ikkita lashkarboshisi Oriv va Zayovni^a Iordanning sharqiy qirg'og'igacha ta'qib qilib, qo'lga olishdi. Orivni bir qoyaning oldida, Zayovni esa sharob tayyorlanadigan chuqurning oldida o'ldirishdi. Keyinchalik bu joylar Oriv qoyasi va Zayov chuquri, deb ataladigan bo'ldi. So'ng Midiyonlarni ta'qib qilishda davom etib, Oriv va Zayovning boshlarini Gido'nga olib borishdi.

8-BOB

Midiyonlarning so'nggi mag'lubiyati

¹ Efrayim qabilasi Gido'nga:

— Nega bunday qilding? Midiyonlarga qarshi jang qilgani chiqqaningda nega bizni chaqirmading? — deya u bilan qattiq janjallashdilar.

² Gido'n esa ularga dedi:

— Men qilgan ishim bilan sizlarga teng kelarmidim?! Efrayimdagi uzum qoldiqlari kichkinagina bir qavmimning jami hosilidan a'lo–ku! ³ Sizlar Xudoning qudrati bilan Midiyon lashkarboshilari Oriv va Zayovni qo'lga olgan bo'lsangiz, o'z ishlarim bilan sizlarga teng kelarmidim?!

U bu gaplarni aytganidan keyin, ular jahldan tushdilar.

⁴ Gido'n uch yuzta odami bilan Iordan daryosiga kelib narigi qirg'og'iga o'tib oldi^b. Ular holdan toygan bo'lsalar–da, dushmanning ketidan quvib ketayotgan edilar. ⁵ Gido'n Suxo't shahri aholisiga murojaat qilib:

— Ey, xaloyiq, marhamat qilib odamlaringga ozgina non beringlar, ular holdan toyganlar. Biz Midiyon shohlari Zevax va Zalmunoning ketidan quvib ketyapmiz, — dedi.

⁶ Ammo Suxo't boshliqlari shunday javob berishdi:

— Zevax va Zalmunoni qo'lga olgan bo'lsang ekan, lashkarlaringga non bersak.

⁷ — Juda soz! — dedi Gido'n. — Zevax va Zalmunoni Egamiz mening qo'limga bergandan so'ng, sizlarni cho'ldagi yantoq va chaqir tikanaklar bilan savalab, teringizni shilib olaman.

⁸ Gido'n u yerdan Paniyol shahriga^c yo'l oldi. U yerdagilarga ham xuddi shunday iltimos bilan murojaat qildi. Suxo't aholisi qanday javob bergan bo'lsa, Paniyol aholisi ham xuddi shunday javob berdi. ⁹ Gido'n Paniyol aholisiga dedi:

— G'olib bo'lib qaytib kelganimdan so'ng bu minorani^d yer bilan yakson qilaman.

¹⁰ O'sha paytda Zevax va Zalmuno o'z lashkarlari bilan Karxorda turgan edilar. Sharqdagi ko'chmanchilarning 120.000 ta sipohi halok bo'lib, 15.000 tachasi qolgandi. ¹¹ Gido'n Navah va Yohboxoning sharq tomonidagi karvon yo'li bo'ylab borib, dushmanni g'aflatda qoldirib hujum qildi.

¹² Zevax va Zalmuno qochishdi, Gido'n esa ularning ketidan quvib ketdi. Ikki Midiyon shohini qo'lga olib, butun dushman lashkarini sarosimaga soldi.

¹³ Yo'sh o'g'li Gido'n jangdan qaytib, Xares dovoni tomon ketayotganda, ¹⁴ Suxo'tlik bir yigitchani ushlab olib, so'roqqa tutdi. Yigitcha Suxo't shahrining yetmish yettita boshliq va oqsoqolini nomma–nom aytib berdi. ¹⁵ So'ng Gido'n Suxo't aholisining oldiga borib dedi:

— Eslaringdami meni masxara qilib, Zevax va Zalmunoni qo'lga olganmidingki, biz holdan toygan lashkaringga non bersak, deb aytganlaring? Mana o'sha Zevax va Zalmuno.

¹⁶ Gido'n yantoq va chaqir tikanaklarni olib, Suxo't boshliqlarining ta'zirini berdi. ¹⁷ Paniyoldagi minorani ham vayron qilib, shaharning barcha erkaklarini qirib tashladi.

¹⁸ So'ng Zevax va Zalmunoga yuzlanib:

— Sizlar Tovur shahrida o'ldirgan odamlar qanday edi? — deb so'radi.

— Ular senga o'xshagan, ko'rinishlari shoh o'g'illariday savlatli edi, — deya javob berishdi ular.

¹⁹ — Ular mening jigarlarim edi–ku! — deya xitob qildi Gido'n. — Biz bir qorindan talashib tushgan

^a 7:25 ...Oriv...Zayov... — ibroniychada Oriv ismining ma'nosi — *quzg'un*, Zayov ismining ma'nosi — *bo'ri*. Midiyon xalqi ovchilarday Isroil xalqini quvib ularni talon–taroj qilardilar.

^b 8:4 ...narigi qirg'og'iga o'tib oldi — Ya'ni daryoning sharq tomoniga.

^c 8:8 *Paniyol shahri* — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti *Panuvall* bo'lib, Giladda — Iordan daryosining sharq tomonida joylashgan (shu bobning 9, 17–oyatlarida ham bor).

^d 8:9 *minora* — ko'pincha minoralar shaharni himoya qilib turgan devorlarning bir qismi edi.

edik. Xudo shohid! Ularni o'ldirmaganlaringda, men ham jonlaringni saqlab qolgan bo'lardim.

²⁰ So'ng to'ng'ich o'g'li Eterga:

— Bor, ularni o'ldir! — dedi.

Ammo bola qo'rqqanidan qilichini ham chiqarmadi, chunki u hali yosh edi. ²¹ Shunda Zevax va Zalmuno:

— Erkak bo'lsang, o'zing kelib bizni o'ldir, — dedilar.

Gido'n Zevax va Zalmunoni o'ldirib, tuyalarining bo'ynidagi shohona bezaklarini oldi.

²² Bo'lib o'tgan voqealardan so'ng Isroil xalqi Gido'nning oldiga kelib:

— Sen bizni Midiyonlarning qo'lidan qutqarding, endi o'zing, o'g'illaring va nabiralaring bizga hukmdor bo'linglar, — deyishdi.

²³ — Men sizlarga hukmdor bo'lmayman, — dedi Gido'n, — o'g'lim ham hukmdoringiz bo'lmaydi. Egamning O'zi sizlarga hukmdorlik qilsin.

²⁴ Keyin davom etib:

— Sizlardan bir narsa so'ramoqchiman, — dedi. — O'ljalaringdan bittadan tilla zirak bersangizlar. Midiyonlar ham Ismoil avlodi singari^a tilla ziraklar taqib yurishardi.

²⁵ — Jonimiz bilan, — deb javob berdi Isroil xalqi.

So'ng bir kiyim yoyib, har biri o'lja qilib olgan tilla zirakdan o'sha kiyim ustiga tashladi. ²⁶ Tilla ziraklarning o'lchovi bir puddan ortiq^b oltin chiqdi. Midiyon shohlari kiygan safsar liboslaru taqqan yarim oy va shokilali bezaklar hamda tuyalarining bo'ynidagi tilla zanjirlar hisobga kiritilmagandi.

²⁷ Gido'n o'sha oltindan bir haykal^c yasab, uni o'z shahri O'fraga o'rnatib qo'ydi. Butun Isroil xalqi Xudoga bevafoqlik qilib, o'sha yerdagi haykalga sig'ina boshladi. Bu haykal Gido'n va uning oilasi uchun tuzoq bo'lib qoldi.

²⁸ Shunday qilib, Midiyonlar mag'lub bo'ldilar. Ular Isroil xalqiga qarshi bosh ko'tarishga qayta jur'at etmadilar. Gido'n paytida yurtda qirq yil tinchlik barqaror bo'ldi.

Gido'nning o'limi

²⁹ Yo'sh o'g'li Gido'n^d uyiga qaytib ketdi. ³⁰ Uning yetmishta o'g'li bor edi, chunki xotinlari nihoyatda ko'p edi. ³¹ Shakam shahridagi cho'risi^e ham Gido'nga bir o'g'il tug'ib berdi. Gido'n unga Abumalek, deb ism qo'ydi. ³² Gido'n ulug' yoshga kirib olamdan o'tdi va O'fra shahridagi otasi Yo'shning xilxonasiga dafn etildi. Bu shahar Abuazr urug'iga qarashli edi.

³³ Gido'n olamdan ko'z yumishi bilanoq, Isroil xalqi yana Xudoga bevafoqlik qilib, Baalning tasvirlariga sig'ina boshladi, ular Baal–Beritni^f o'zlariga xudo qildilar. ³⁴ Ularni atrofdagi dushmanlardan xalos qilgan Egasi Xudoni eslaridan chiqardilar. ³⁵ Yerubbaal, ya'ni Gido'n, Isroil xalqi uchun qilgan shuncha yaxshiliklariga qaramay, Isroil xalqi uning xonadoniga sodiq qolmadi.

9-BOB

Abumalek

¹ Gido'n^g o'g'li Abumalek Shakam shahriga — tog'alarining oldiga borib, barcha urug'–aymoqlariga shunday dedi:

² — Shakam beklarining huzuriga boringlar, ularga: “Ustingizdan Gido'nning yetmishta o'g'li hukmronlik qilganidan ko'ra, bittasi hukmronlik qilgani yaxshi emasmi”, deb aytinglar. Men sizlarning

^a 8:24 *Midiyonlar ham Ismoil avlodi singari...* — Ibroniycha matndagi so'zma–so'z tarjimasi — *Ismoil avlodidan bo'lganlari uchun.*

Ismoil va Midiyon xalqlari Ibrohimning ikkita o'g'lidani kelib chiqqanlar (“Ibtido” 25:1-2, 12 ga qarang). Bu xalqlar yaqin qarindosh bo'lganlari uchun ularning ikkalovini ham ba'zan Midiyon xalqi, ba'zan esa Ismoil xalqi deb atashadi (yana “Ibtido” 37:28 va o'sha oyatdagi izohga qarang).

^b 8:26 *bir puddan ortiq* — ibroniycha matnda *bir ming yetti yuz shaqal*, taxminan 19,5 kiloga to'g'ri keladi.

^c 8:27 *haykal* — ibroniycha matnda *efod* bo'lib, bu oyatda odamlar sajda qilgan yoki fol ochish uchun ishlatgan narsaga nisbatan ishlatilgan. Musoning akasi oliy ruhoniy Horun kiygan “efod”ga o'xshatib tikilgan ruhoniylar kiyadigan kiyim bo'lishi mumkin, lekin bu kiyimda juda ko'p tilla bezaklar bo'lgan (“Chiqish” 28:6-30 ga qarang). Bu narsa “efod”ning tilladan ishlangan nusxasi yoki birorta tilla haykal ham bo'lishi mumkin.

^d 8:29 *Gido'n* — ibroniycha matnda *Yerubbaal*, Gido'nning yana bir ismi (6:32, 7:1 ga qarang).

^e 8:31 *cho'ri* — ibroniycha matnda bu so'zning ma'nosi quyidagicha: bu ayollar cho'ri bo'lib, qonuniy xotin bo'lmasalar–da, xo'jayinlari bilan jinsiy aloqada bo'lishgan. Qadimgi paytlarda kanizaklarning jiddiy qonuniy huquqlari bo'lib, xo'jayinlari ularning erlari sifatida bo'lgan.

^f 8:33 *Baal–Berit* — ibroniychada ma'nosi *ahd Baali*. Xudo Baal–Beritga sajda qilish mahalliy xalqning Kan'ondagi xalqlar xudosi Baalga sajda qilish yo'llaridan biri edi.

^g 9:1 *Gido'n* — ibroniycha matnning shu joyida va mana shu bobning qolgan qismida *Yerubbaal* deb ishlatilgan, Gido'nning yana bir ismi (6:32, 7:1 ga qarang).

jigaringiz ekanimni ham eslaringdan chiqarmanglar.

³Tog‘alari Abumalekning manfaatini ko‘zlab, bu so‘zlarni Shakam beklariga yetkazdilar. Shakam beklari esa: “Har qalay Abumalek qarindoshimiz”, deya uning tarafdorlari bo‘ldilar. ⁴Shakam beklari unga xudo Baal–Berit^a uyidagi yetmish kumush tangani^b berdilar. Abumalek esa bu kumushga yaramas odamlarni yolladi. ⁵U O‘fraga — otasining uyiga borib, yetmishta o‘gay aka–ukasini bir tosh ustida qatl qildi. Ammo Gido‘ning kenja o‘g‘li Yo‘tom bekinib, tirik qoldi. ⁶So‘ng Shakam^c beklari va Bayt–Milloda yashovchilar Shakamdagi muqaddas eman daraxtining oldiga borib, u yerda Abumalekni taxtga ko‘tarishdi.

⁷Yo‘tom buni eshitgach, Garizim tog‘ining tepasiga chiqib xitob qildi:

“Ey, Shakam beklari, gapimni eshitinglar, shunda Xudo ham sizlarni eshitgay! ⁸Bir zamonda daraxtlar o‘zlariga shoh tanlamoqchi bo‘lishibdi. Ular zaytun daraxtiga:

— Shohimiz bo‘l, — deyishibdi.

⁹Zaytun daraxti ularga shunday javob beribdi:

— Xudolar va bandalar sharafiga ishlatiladigan moyimni bermay qo‘yib, daraxtlar uzra shoxlarimni silkitib turaymi?!

¹⁰Shunda daraxtlar anjirga:

— Sen kelib, shohimiz bo‘laqol, — deb aytishibdi.

¹¹Anjir daraxti ham shunday javob beribdi:

— Iye, shirin va lazzatli mevalarimni tugmay, daraxtlar uzra shoxlarimni silkitib turaymi?!

¹²So‘ng daraxtlar tokka:

— Bizga sen hukmronlik qilaqol, — deyishibdi.

¹³Tok ham javob berib shunday debdi:

— Xudolar va bandalar dimog‘ini chog‘ qiladigan sharobimni bermay qo‘yib, daraxtlar uzra novdalarimni silkitib turaymi?!

¹⁴Oxiri daraxtlarning barchasi yantoqqa deyishibdi:

— Sen kelib, bizga hukmronlik qilgin.

¹⁵Yantoq esa daraxtlarga:

— Agar meni sidqidildan shohlikka ko‘tarayotgan bo‘lsangizlar, kelib soyamda panoh olinglar, aks holda tikanlarimdan chiqqan olov avj olib, hatto Lubnondagi sadrlarni^d ham kuydirib tashlaydi! — deb javob beribdi.

¹⁶Shu tariqa sizlar ham Abumalekni taxtga sidqidildan, vijdonan ko‘tardingizmi?! Gido‘n va uning xonadoniga nisbatan to‘g‘ri ish tutdingizmi?! Qilmishlaringiz otamning sizlar uchun qilgan ezgu ishlariga loyiq ekanmi?! ¹⁷Otam jonini ayamay sizlar uchun jang qilgan edi, sizlarni Midiyonlarning qo‘lidan qutqargan edi. ¹⁸Sizlar esa otamning xonadoniga qarshi chiqib, uning yetmish nafar o‘g‘lini bir toshning ustida qatl qildingizlar. Cho‘risidan tug‘ilgan Abumalekni^e esa qarindoshingiz bo‘lgani uchun Shakam beklarining ustidan shoh qilib tayinladingizlar.

¹⁹Agar bugun Gido‘n xonadoniga nisbatan vijdonan ish tutgan bo‘lsangiz, Abumalekdan mamnun bo‘lib shodlaning, u ham sizlardan mamnun bo‘lib shodlansin. ²⁰Aks holda Abumalekdan olov chiqib, Shakam va Bayt–Millo beklarini yamlab yuborsin. Shakam va Bayt–Millo beklaridan ham olov chiqib, Abumalekni kuydirib yo‘q qilsin.”

²¹So‘ng Yo‘tom Abumalekdan qo‘rqanidan Ber hududiga qochib qoldi.

²²Abumalek uch yil Isroilda hukmronlik qildi. ²³Egamiz esa Abumalek va Shakam beklari orasida nizo chiqarish uchun bir ruh yubordi. Shuning uchun Shakam beklari Abumalekka xoinlik qilishdi. ²⁴Bu hodisa Gido‘ning yetmishta o‘g‘lini o‘ldirgan Abumalekdan va uning bu jinoyatini qo‘llab turgan Shakam beklaridan xun olinishining daragi edi. ²⁵Shunday qilib, Shakam beklari Abumalekka qarshi tog‘larning tepalarida, pistirmada odamlarini o‘tirg‘izib qo‘yishgandi. Ular o‘tgan–ketganlarni talab, bor–yo‘g‘ini tortib olishardi. Abumalek bundan xabar topdi.

²⁶Gal ismli bir odam o‘z og‘a–inilari bilan Shakamga ko‘chib keldi. U Shakam beklarining ishonchini qozondi. Gal Evid degan odamning o‘g‘li edi. ²⁷Shakamlklar dalaga chiqib, uzumzorlaridan uzum terishdi, uni ezib sharob tayyorlashdi, so‘ng ziyofat qilishdi. Ular xudosining uyida o‘tirib, ziyofat qilishar

^a 9:4 Baal–Berit — 8:33 izohiga qarang.

^b 9:4 yetmish kumush tanga — taxminan 800 grammga to‘g‘ri keladi.

^c 9:6 Shakam — Isroilning tepaliklarida, Quddusdan qariyb 50 kilometrcha shimolda joylashgan shahar.

^d 9:15 Lubnondagi sadrlar — Lubnonning tog‘larida o‘sadigan bu sadr daraxtlari dunyoning o‘sha qismidagi eng katta daraxt turlaridan biri edi.

^e 9:18 Cho‘risidan tug‘ilgan Abumalek — 8:31 ga qarang.

ekan, yeb–ichib Abumalekni mazax qilishdi: ²⁸“Abumalek kim bo‘libdiki, biz, Shakamlklar, unga xizmat qilsak? — shang‘illab gapini boshladi Gal. — Padari buzrukvorimiz Xamo‘r bu shaharga asos solgan edi. Shunday ekan, Xamo‘r naslidan bo‘lgan bironta odam bizga hukmronlik qilishi kerak. Abumalek esa yetti yot begona bo‘lgan Gido‘nning o‘g‘li–ku! Nega biz uning va hokimi Zabulning oldida bosh egishimiz kerak ekan? ²⁹ Agar bu odamlar qo‘lim ostida bo‘lganda edi, Abumalekni o‘zim yo‘q qilardim! Unga, lashkaringni ko‘paytirib, jangga chiq, degan bo‘lardim.”

³⁰Shahar hokimi Zabul Galning bu so‘zlarini eshitgach, g‘azabi alanga oldi. ³¹U bildirmay Abumalekning oldiga chopar jo‘natib^a dedi: “Qarang, Evid o‘g‘li Gal butun urug‘i bilan Shakamga kelib, shaharni sizga qarshi qo‘zg‘atmoqda. ³²Shuning uchun yarim tunda lashkaringiz bilan yo‘lga tushib, dalalarda yashirining. ³³Ertasiga saharda turib, shaharga qo‘qqisdan hujum qiling. Gal qo‘shinlari bilan sizlarga qarshi chiqqanda qo‘lingizdan kelganicha ular bilan olishing.”

³⁴Shunday qilib, Abumalek lashkari bilan yarim tunda yo‘lga tushdi. Ular to‘rt qismga bo‘linib Shakam yaqinida pisib yotishdi.

³⁵Gal chiqib shahar darvozasida turganda, Abumalek bir qism lashkari bilan qirlar orqasidan chiqib keldi. ³⁶Gal ularni ko‘rgach, Zabulga dedi:

— Qarang! Qirlardan odamlar tushib kelmoqda!

— Qo‘ysang–chi, — dedi Zabul. — Qirlar soyalari ko‘zingga odamlar bo‘lib ko‘rinyapti.

³⁷— Qarang, qirlardan odamlar pastga tushib kelishyapti, boshqa bir qismi esa folbinlar yig‘iladigan daraxt^b tomondan yaqinlashyapti, — dedi yana Gal.

³⁸— Katta ketib: “Abumalek kim bo‘pti biz unga xizmat qilsak?” deb gapirgan sen emasming?! — dedi shunda Zabul, — sen mana shu lashkarni mazax qilgan eding–ku. Qani, bo‘l, endi chiqib ular bilan jang qil.

³⁹Shakam beklari Gal boshchiligida chiqib, Abumalekka qarshi jang qilishdi. ⁴⁰Abumalek Galni quvib ketdi, ammo Gal qochib qoldi. O‘sha kuni Shakam sipohlarining ko‘plari halok bo‘ldi, butun jang maydoni to shahar darvozasigacha jasadlarga to‘ldi.

⁴¹Abumalek Armaxda^c o‘rnashdi, Zabul esa Galni barcha qarindoshlari bilan Shakamdan quvib yubordi. Ular endi Shakamda yashay olmas edilar.

⁴²Ertasi kuni Shakamlklar yumushlarini bajarmoq uchun dalalarga chiqmoqchi ekanligidan Abumalek xabardor bo‘ldi. ⁴³U lashkarini uch qismga bo‘ldi. Lashkarlar dalalardagi qirlarda pisib yotishdi. So‘ng shahardan chiqib kelayotgan odamlarni ko‘rib, ularga hamla qilishdi. ⁴⁴Lashkarning bir qismi Abumalek boshchiligida shahar darvozasini qo‘lga kiritdi. Ular shahar darvozasi oldidan siljmadilar. Lashkarning qolgan ikki qismi esa daladagi odamlarga hujum qilib, ularni qirib tashladi.

⁴⁵O‘sha kuni Abumalek kun bo‘yi shaharga qarshi jang qildi. Oxiri shaharni qo‘lga oldi. U yerdagi hamma odamni qatl qildi. Shaharni esa vayron qilib, ustidan tuz sochib tashladi^d.

⁴⁶Shakam qal‘asining beklari buni eshitgach, o‘sha yerdagi xudo Baal–Berit^e uyining qo‘rg‘oniga kirib bekinib oldilar. ⁴⁷Beklarning hammasi qo‘rg‘onda ekanligidan xabardor bo‘lgan Abumalek ⁴⁸lashkari bilan Zalmon tog‘ining^f tepasiga chiqdi. Qo‘lidagi bolta bilan bir bog‘lam o‘tin kesib orqasiga ortib oldi. So‘ng esa lashkariga: “Qani, sizlar ham xuddi shunday qilinglar”, deb buyurdi. ⁴⁹Sipohlarning har biri bir bog‘lamdan o‘tin kesib oldi. Ular Abumalekka ergashib o‘tinlarni qo‘rg‘onning atrofiga terib chiqdilar, so‘ng qal‘aga o‘t qo‘ydilar. Qal‘adagi hamma odamlar halok bo‘ldi. U yerda mingtacha ayol va erkak kishi bor edi.

⁵⁰Shundan so‘ng Abumalek Tavozi shahriga yo‘l oldi. Shaharni qamal qilib, qo‘lga kiritdi. ⁵¹Ammo shaharning ichida juda baland bir qo‘rg‘on bor edi. Shahardagi ayolu erkaklar, hamma shahar beklari o‘sha qo‘rg‘on ichiga qochib kirishdi. Ular eshiklarni tambalab, tomga chiqib olishdi. ⁵²Abumalek qo‘rg‘ondagilarga qarshi jang qildi, unga o‘t qo‘ymoqchi bo‘lib, yoniga bordi. ⁵³Shu payt bir ayol tepadan tegirmon toshini uloqtirib, Abumalekning boshini yorib yubordi. ⁵⁴Jon talvasasida Abumalek qurolbardorini yoniga chaqirib:

— Bo‘l, qilichingni sug‘urib meni o‘ldir, — dedi, — yana odamlar: “Uni ayol kishi o‘ldirdi”, deb yurishmasin.

^a 9:31 U bildirmay Abumalekning oldiga chopar jo‘natib... — yoki u Armaxdagi Abumalekning oldiga chopar jo‘natib. Bu ibroniycha gapning ma‘nosi bahsli.

^b 9:37 folbinlar yig‘iladigan daraxt — ibroniycha matnda *Elon–Mo‘nanim*, ma‘nosi *folbinlarning eman daraxti*.

^c 9:41 Armax — Shakamdan qariyb 8 kilometrcha uzoqlikda joylashgan shahar.

^d 9:45 ...ustidan tuz sochib tashladi — Bu harakat Abumalekning bu saharda endi hech narsa o‘smaydi, hech kim yashamaydi, deb la‘natlaganining belgisi bo‘lishi mumkin (“Zabur” 106:34 ga qarang).

^e 9:46 Baal–Berit — ibroniycha matnda *El–Berit*. Ma‘nosi *ahd xudosi*, Baal–Beritning yana bir nomi (8:33 va shu bobning 4–oyatiga qarang).

^f 9:48 Zalmon tog‘i — ***

Shunda yigit qilich suqib, Abumalekni o'ldirdi.⁵⁵ Odamlar Abumalekning o'lganini ko'rib uylariga tarqalib ketishdi.⁵⁶ Otasiga xiyonat qilib, yetmishta aka-ukasini o'ldirgan Abumalekni Xudo shu yo'sinda jazolagan edi.⁵⁷ Shuningdek, Shakamliklarning ham qilgan qabihliklari uchun ta'zirini bergan edi. Ular Gido'n o'g'li Yo'tomning qarq'ishiga yo'liqdilar.

10-BOB

To'lo

¹ Abumalekning o'limidan so'ng Puvax o'g'li To'lo Isroil xalqini dushmanlardan ozod qildi. U Issaxor qabilasidan bo'lgan Do'do'ning nabirasi bo'lib, Efrayim qirlaridagi Shomir shahrida istiqomat qilardi.² U Isroil xalqiga yigirma uch yil davomida hakam^a bo'lib xizmat qildi. So'ngra olamdan ko'z yumib, Shomirda dafn qilindi.

Yovir

³ Undan keyin Giladlik Yovir hakam bo'ldi. U yigirma ikki yil davomida Isroilga rahnamolik qildi.
⁴ Uning o'ttizta o'g'li bor edi. Ular o'ttizta eshakni minishar va Gilad o'lkasidagi o'ttizta shaharga egalik qilishardi^b. Bu shaharlar bugunga qadar^c Yovir qishloqlari^d, deb atalmoqda.⁵ Yovir olamdan o'tib, Kamonda dafn qilindi.

Yiftox

⁶ Isroil xalqi yana Egamizning oldida qabihliklar qilib, Baal va Ashtaretning tasvirlariga sig'inish bilan bir qatorda, Orom, Sidon, Mo'ab, Ommon va Filist xalqlarining xudolariga sajda qildi. Egamizdan yuz o'girib, Unga sajda qilmay qo'ydi.⁷ Bundan nihoyatda g'azablangan Egamiz Isroil xalqini Filist va Ommon xalqlarining qo'liga berdi.⁸ O'sha yili ular Isroil xalqiga zulm qilib, rosa ezdilar. Iordanning sharqida, ya'ni Gilad hududida istiqomat qilgan Isroil xalqiga ular o'n sakkiz yil davomida zulmini o'tkazib keldilar. Ilgarilari bu yerlar Amor xalqiga tegishli edi.⁹ Shunisi yetmaganday, Ommon xalqi Yahudo, Benyamin va Efrayim qabilalariga ham hujum qilmoqchi bo'lib, Iordan daryosining narigi qirg'og'iga o'tib olgan edi.

Bundan qattiq tashvishga tushgan¹⁰ Isroil xalqi:

— Biz gunoh qildik! — deya Egamizga faryod qildi. — Biz o'z Xudoyimizdan yuz o'girib, Baalning tasvirlariga sig'indik.

¹¹ Egamiz esa ularga shunday dedi:

— Men sizlarni Misr, Amor, Ommon va Filist xalqlarining zulmidan qutqardim.¹² Sidonliklar, Omolek va Moyun^e xalqlarining jabru zulmidan nolib, Menga yolvorganingizda, sizlarga najot berdim.¹³ Shunga qaramay, sizlar Mendan yuz o'girib, boshqa xudolarga sig'indingizlar. Bo'ldi, yetar! Endi sizlarni qutqarmayman!¹⁴ Borib, o'zlaringiz tanlab olgan xudolaringizga iltijo qilinglar. Qiynalganingizda ular sizlarga najot berishsin.

¹⁵ — Biz gunoh qildik! Bizga xohlaganingni qil, ammo bugun bizni dushmanlarimizdan qutqargin, — deya o'tindi Isroil xalqi.

¹⁶ Shunday qilib, ular begona xudolarning tasvirlarini yo'q qilib, Egamizga sajda qildilar. Isroil xalqining chekkan azob-uqubatlarini ko'rgan Egamiz ularga nihoyatda achindi.

¹⁷ Ommon xalqi odamlarini jangga safarbar qilib, qarorgohini Gilad hududida joylashtirdi. Isroil xalqi esa to'planib, qarorgohini Mispaxda^f joylashtirdi.¹⁸ Isroil qabilalarining rahnamolari: "Ommon xalqiga kim birinchi bo'lib hujum qilar ekan?" — deya bir-birlariga qarab olishdi. So'ng: "Jangni boshqargan odam Giladga hokim bo'ladi", — degan qarorga kelishdi.

^a 10:2 hakam — 2:16 izohiga qarang.

^b 10:4 ...o'ttizta eshakni minishar...o'ttizta shaharga egalik qilishardi — Bu ularning boyligi va baland lavozimga ega ekanliklarining belgilaridir.

^c 10:4 bugunga qadar — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^d 10:4 Yovir qishloqlari — ibroniycha matnda Xavot-Yovir, ma'nosi Yovir qishloqlari.

^e 10:12 Moyun — ibroniycha matndan. Ba'zi qadimiy grek tarjima qo'lyozmalarida Midiyon. Moyun Mavun xalqining yana bir nomi bo'lishi mumkin. Mavun xalqi Midiyon xalqi yashaydigan joyda yashardi. Ular Midiyon xalqidan kelib chiqqan bir guruh ham bo'lishi mumkin.

^f 10:17 Mispax — 10-12-boblarda Mispax so'zi Giladdagi bir shaharga nisbatan ishlatilgan (11:29 ga qarang), Gilad Iordan daryosining sharqida, O'lik dengizning shimolida joylashgan yer. Keyinroq 20-21-boblarda Mispax deb boshqa shahar haqida aytilgan.

11-BOB

¹ Giladlik Yiftoq dovyurak jangchi edi. Uning otasi Gilad, onasi esa fohisha bir ayol edi. ² Giladning o'z xotinidan tug'ilgan o'g'illari ham bor edi. Ular ulg'aygach, Yiftoxga: "Otamizdan qolgan merosga sening hech qanday haqing yo'q! Bor, yo'qol! Sen boshqa ayolning bolasisan", — deya haydagan edilar. ³ Yiftox aka-ukalaridan qochib, Tov yurtiga borgan edi. O'sha yerda o'rnatib olganidan so'ng, atrofiga yaramas odamlarni to'plab, bosqinchilik qila boshlagan edi.

⁴ Oradan ma'lum vaqt o'tgach, Ommon xalqi Isroil xalqiga hujum qildi. ⁵ Ommon xalqi Isroil xalqiga hujum qilganda, Gilad oqsoqollari Yiftoxni olib kelgani Tov yurtiga jo'nadilar.

⁶ Ular Yiftoxga:

— Biz bilan yuraqol, — dedilar. — Ommon xalqi bilan jang qilganimizda bizga rahnamolik qilgin.

⁷ — Sizlar meni mensimay otamning uyidan haydagan edingiz—ku! — deya zarda qildi ularga Yiftox, — Nima uchun endi boshingizga kulfat tushganda mening oldimga keldingizlar?

⁸ — Bo'lar ish bo'ldi endi, — deyishdi Gilad oqsoqollari. — Biz sening oldingga bosh egib keldik, biz bilan borib Ommon xalqiga qarshi jang qil, Giladliklarga o'zing bosh bo'l.

⁹ Yiftox Gilad oqsoqollariga shunday dedi:

— Xo'p mayli, sizlarga qo'shilib, Ommon xalqiga qarshi jang qildim ham deylik. Bordi—yu, Egam dushmanlarni qo'limga bersa, men sizlarga hukmronlik qilaman.

¹⁰ Gilad oqsoqollari esa Yiftoxni ishontirib:

— Xudo shohid, hammasi aytganingday bo'ladi, — dedilar.

¹¹ Yiftox Gilad oqsoqollari bilan ketdi. Xalq uni hokim va lashkarboshi qilib tayinladi. Yiftox esa Mispaxda^a Egamizning huzurida qo'ygan shartlarini qayd qildi.

¹² Yiftox Ommon shohiga choparlarni yuborib dedi: "Oramizda nima bo'lib o'tgan ediki, sen mening yurtimga jang qilib kelding?" ¹³ Ommon shohi Yiftox choparlariga shunday javob berdi: "Isroil xalqi Misrdan chiqib kelganda, janubdagi Arnon soyligidan to shimoldagi Yavoq daryosigacha va g'arbdagi Iordan daryosigacha bo'lgan hamma yerlarimni tortib olgan edi. Borib Yiftoxga aytinglar, yerlarimni menga tinchgina qaytarib bersin."

¹⁴ Yiftox yana choparlarini Ommon shohiga yuborib ¹⁵ dedi:

"Isroil xalqi na Mo'ab, na Ommon yerlarini tortib olgan. ¹⁶ Ular Misrdan chiqqandan keyin, Qizil dengiz^b tomon sahrodan yurib Kadeshga^c kelgan edilar. ¹⁷ Shunda Edom shohi huzuriga elchilar jo'natib, Edom yurti orqali o'tib ketishga ijozat so'radilar. Ammo Edom shohi quloq solmadi. Ular Mo'ab shohidan ham ijozat so'radilar, biroq u ham rozi bo'lmagandan keyin, Kadeshda qoldilar. ¹⁸ Keyin ular sahroga yo'l olib, Edom va Mo'ab yurtlarini aylanib o'tdilar. Mo'ab hududining sharqiy chegarasi bo'ylab yurib, qarorgohni Arnon soyligining narigi qirg'og'ida qurdilar. Arnon soyligi Mo'abning chegarasi bo'lgani uchun, ular daryodan o'tmadilar, Mo'ab yurtiga oyoqlarini ham bosmadilar.

¹⁹ So'ng elchilarini Xashbonda hukmronlik qilgan Amor xalqining shohi Sixo'n oldiga yuborib, hududingizdan yurtimizga o'tib ketaylik, deb ijozat so'radilar. ²⁰ Ammo shoh Sixo'n rozi bo'lmadi. U barcha odamlarini yig'di—da, qarorgohini Yaxazda joylashtirib, Isroil xalqiga hujum qildi. ²¹ Ammo Isroil xalqining Xudosi — Egamiz Sixo'nni barcha odamlari bilan Isroil xalqining qo'lga berdi. Shuning uchun Isroil xalqi o'sha yurtda istiqomat qilgan Amor xalqining barcha yerlarini qo'lga kiritdi. ²² Ular Arnondan Yavoqqacha, sahrodan Iordangacha bo'lgan Amor xalqining barcha yerlariga ega bo'ldilar. ²³ Isroil xalqining Xudosi — Egamizning O'zi bu yerlarni Amor xalqidan tortib olib, xalqi Isroilga berdi. Shunday ekan, ularni qaytarib olishga sening hech qanday haqing yo'q. ²⁴ Undan ko'ra xudoying Xamo'sh^d bergan narsalarga egalik qil! Biz esa Egamiz Xudo bizga bergan hamma narsaga egalik qilamiz!

^a 11:11 Mispax — 10:17 izohiga qarang.

^b 11:16 Qizil dengiz — ibroniycha matnda *yom suf*, ma'nosi *Qamish dengizi*. Bu termin mana shu oyatda hozirgi Aqaba qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli-sharqidagi qo'ltiqqa) ishora qiladi.

^c 11:16 Kadesh — Kadesh-Barna nomi bilan ham tanilgan bo'lib, hozirgi Aqaba qo'ltig'ining shimoliy qirg'og'idan qariyb 145 kilometrcha shimoli-g'arbda joylashgan havza ("Sahroda" 20:1, 14-21 ga qarang).

^d 11:24 *xudoying Xamo'sh* — odatda bu xudo Ommon xalqining emas, Mo'ab xalqining xudosi deb hisoblangan. Ommon xalqining xudosi Mo'lax bo'lgan ("3 Shohlar" 11:7 ga qarang). Ommon xalqi Isroildan tortib olmoqchi bo'lgan bu yer oldin Mo'ab xalqining hududida edi ("Sahroda" 21:26 ga qarang). Uni avval Amor xalqi, keyin esa Isroil xalqi bosib olgan edi (shu bobning 23-oyatiga qarang). Odatda xalqlarning xudosi ularning yeri bilan bog'liq bo'lgani uchun, Ommon shohi oldin Mo'ab xalqiga tegishli yerni talab qilayotgani uchun, bu oyatda u shohga, Mo'ablarning xudosi Xamo'shga murojaat qilgin, deb aytilayotgan bo'lishi mumkin.

²⁵ Nima, sening Zippur o'g'li Boloqdan ortiq joying bormidi?!^a U Mo'ab shohi bo'la turib, Isroil xalqi bilan biron marta ham tortishgan emas. Biron marta ham bizga qarshi jang qilgan emas.

²⁶ Isroil xalqi uch yuz yildan beri Arnon soyligining bo'yidagi shaharlarda, Xashbon, Aror va ularning atrofidagi qishloqlarda yashab kelmoqda. Nima uchun shu paytgacha o'sha yerlarni qaytarib olmading?!²⁷ Men senga hech qanday yomonlik qilmadim, sen esa menga qarshi jang qilmoqchi bo'lib noto'g'ri ish qilyapsan. Xudo qozi, Uning o'zi bugun kim haq, kim nohaq ekanini ko'rsatsin."

²⁸ Ammo Ommon shohi Yiftoxning so'zlarini eshitishni ham xohlamadi.

²⁹ Egamizning ruhi Yiftoxni qamrab oldi. Yiftox Gilad va Manashe yerlaridan o'tib, Giladdagi Mispax shahriga yetib bordi. U yerdan yo'lida davom etib, Ommon yurti tomon yurdi. ³⁰ So'ng qasam ichib, Egamizga dedi: "Agar jangda Ommon xalqini yengishinga yordam bersang, ³¹ uyimga eson-omon qaytib borganimdan so'ng meni qarshilab chiqqan birinchi tirik jonni Senga qurbonlik qilib kuydiraman."

³² Yiftox lashkari bilan Ommon xalqining ustiga bostirib borib, jang qildi. Egamiz Ommon xalqini Yiftoxga taslim qildi. ³³ Yiftox Arordan Minnit atrofigacha bo'lgan yigirmata shaharni va Ovil-Karomgacha bo'lgan barcha qishloqlarni vayron qildi. Katta talafot ko'rgan Ommon xalqi Isroil xalqiga bo'ysundi.

Yiftoxning qizi

³⁴ Yiftox Mispaxdagi o'z uyiga qaytib kelganda, qizi childirma chalib o'ynaganicha, uni qarshilab chiqdi. Bu qiz uning yolg'iz farzandi edi. ³⁵ Yiftox uni ko'rgach, qayg'u-alamdan kiyimlarini yirtib: — Voy qizim! Nima qilib qo'yding?! — dedi. — Yurak-bag'rimni qon qilding-ku! Men Egamizga qasam ichgan edim, endi so'zimni qaytib ololmayman!

³⁶ — Otajon, — dedi qizi, — Egamizga so'z bergan bo'lsangiz, zinhor so'zingizdan qaytmang, chunki Egamiz sizga dushmaningiz — Ommon xalqi ustidan g'alaba berdi. ³⁷ Mening esa birgina tilagim bor. Menga ikki oy muhlat bersangiz, men dugonalarim bilan toqqa chiqib, u yerda yoshligim xazon bo'lganidan qayg'uray. Chunki men endi hech qachon turmushga chiqmayman.

³⁸ Yiftox unga ijozat berib, ikki oyga toqqa jo'natib yubordi. Qiz dugonalari bilan toqqa chiqib, qayg'urib yig'ladi. ³⁹ Ikki oy o'tgach, otasining yoniga qaytib keldi. Yiftox Egamizga bergan va'dasiga vafu qoldi. Qiz bokira edi.

Shundan keyin Isroilda bir odat paydo bo'ldi: ⁴⁰ har yili Isroil qizlari tog'larga chiqib, to'rt kun davomida Giladlik Yiftoxning qizi uchun motam tutadigan bo'lishdi.

12-BOB

Efrayim qabilasi va Yiftox

¹ Efrayim qabilasi lashkarini to'plab, Iordan daryosining narigi qirg'og'idagi Zofunga o'tib Yiftoxga do'q qildi:

— Nega sen Ommon xalqiga qarshi jang qilganingda bizni ham chaqirmading? Shu qilganing uchun biz seni uyingga qo'shib yondirib yuboramiz!

² — Men sizlarni yordamga chaqirgan edim-ku, — dedi Yiftox. — O'shanda, bizga jabr-zulm o'tkazgan Ommon xalqi bilan qattiq janjallashib qolganimda, o'zingiz menga yordam bermadingiz-ku!

³ Sizlar menga yordam bermasligingizni bila turib, jonimni xatar ostiga qo'ydim-da, Ommon xalqining ustiga bostirib borib hujum qildim. Egamiz esa ularni mening qo'limga berdi. Nima uchun endi sizlar kelib menga qarshi urush qilmoqchisizlar?!

⁴ Efrayim qabilasidan bo'lganlar Gilad avlodini haqoratlab: "Giladliklar kim bo'libdi?! Ular bor-yo'g'i Efrayim qochoqlari-ku, ular hatto Efrayim va Manashe yerlarida yashab yurishibdi", deb aytgan edilar. Shuning uchun Yiftox Gilad avlodidan bo'lgan barcha erkaklarni yig'ib, Efrayim qabilasi bilan jang qildi. Efrayim qabilasi bu jangda mag'lub bo'ldi.

⁵ Efrayim qabilasidan omon qolgan jangchilarni qo'lga tushirish uchun, Yiftox Iordan daryosining kechuv joylariga soqchilarni qo'ydi. Qachonki Efrayim qochoqlaridan biri kelib: "O'tib ketay", deb ruxsat so'raganda, soqchilar: "Mabodo Efrayim qabilasidanmasmisan?" deya savol berishardi. Qochoq: "Yo'q", deb javob bergach, ⁶ ular unga: "Unday bo'lsa, Shibbolet, degin", deyishar edi. O'sha odam: "Sibbolet",

^a 11:25 Nima, sening...Boloqdan ortiq joying bormidi?! — Boloq Mo'abning oldingi shohi edi. U bitta odamni, Isroil xalqini la'natlagan, deb yollagan edi, ammo o'sha odam gapirganda uning og'zidan faqat marhamatlash chiqdi, chunki Xudo u orqali gapirgan edi ("Sahroda" 22-24-boblariga qarang).

deb aytar edi, chunki Efrayim qabilasidagilar “Shibbolet” soʻzini toʻgʻri talaffuz qila olmas edilar. “Shibbolet” degan odamni soqchilar Jordan kechuv joyining oʻzidayoq oʻldirishardi. Oʻsha kuni Efrayim qabilasidan qirq ikki ming nafar odam halok boʻldi.

⁷ Giladlik Yiftox olti yil Isroil xalqiga hakam^a boʻldi. Soʻng olamdan koʻz yumib, Gilad hududidagi shaharlarning birida dafn qilindi.

Ibsan, Eloʻn va Abdoʻn

⁸ Undan keyin Isroil xalqiga Baytlahmlik^b Ibsan hakam boʻldi. ⁹ Uning oʻttiz oʻgʻli bilan oʻttiz qizi bor edi. U qizlarini urugʻidan tashqariga uzatib, oʻgʻillariga kelinlarni ham boshqa urugʻlardan olib bergandi. Ibsan yetti yil Isroil xalqiga hakam boʻldi. ¹⁰ Soʻng olamdan oʻtib, Baytlahmda dafn qilindi.

¹¹ Undan keyin Zabulun qabilasidan boʻlgan Eloʻn ismli bir kishi hakam boʻldi. U oʻn yil davomida Isroilga rahnamolik qildi. ¹² Eloʻn olamdan koʻz yumdi va Zabulun hududidagi Oyjavlonda dafn qilindi.

¹³ Undan keyin Piratonlik Xilliyolning oʻgʻli Abdoʻn hakam boʻldi. ¹⁴ Uning qirqta oʻgʻli va oʻttizta oʻgʻil nabirasi bor edi. Ular yetmishta eshakni minib yurishardi^c. Abdoʻn sakkiz yil Isroil xalqiga hakam boʻldi.

¹⁵ Soʻng Abdoʻn ham olamdan oʻtdi va Efrayim qirlaridagi ona shahri Piratonda dafn etildi. Ilgarilari oʻsha joylar Omolek xalqiga tegishli boʻlgan.

13-BOB

Shimshoʻnning tugʻilishi

¹ Isroil xalqi yana Egamizning oldida qabih ishlar qilgani uchun, Egamiz ularni qirq yilga Filist xalqining qoʻliga berdi.

² Oʻsha zamonda Zoroxlik bir odam bor edi. U Dan qabilasidan^d boʻlib, uning ismi Monuvax edi. Uning xotini bepusht boʻlib, farzandi yoʻq edi. ³ Bir kuni Egamizning farishtasi ayolga zohir boʻlib shunday dedi: “Sen shu paytgacha bola koʻrishga ojiz eding, ammo koʻp oʻtmay sen homilador boʻlib, oʻgʻil tugʻasan.

⁴ Sharob va oʻtkir ichimliklarni endi icha koʻrma, harom narsani ham yema, ⁵ chunki sen homilador boʻlib, oʻgʻil koʻrasan. Bola tugʻilishi bilanoq Xudoga nazr qilingay^e, shuning uchun bolaning boshiga ustara tegmasin. Isroilni Filistlarning qoʻlidan ozod qilishni boshlaydigan oʻshadir.” ⁶ Keyin ayol erining oldiga borib dedi: “Oldimga Xudoning bir odami keldi, uning koʻrinishi xuddi Xudoning farishtasiga oʻxshagan juda qoʻrqinchli edi. Uning qayerdan kelganini soʻramabman. Oʻzi ham menga ismini aytmadi. ⁷ Uning gapiga qaraganda, men homilador boʻlib, oʻgʻil koʻrar ekanman. Bola tugʻilishi bilanoq bir umrga Xudoga nazr qilinar ekan, shuning uchun men sharobni ham, oʻtkir ichimlikni ham, harom narsani ham ogʻzimga olishim mumkin emas ekan.”

⁸ “YO, Rabbiiy, — deya Egamizga yolvordi Monuvax. — Oʻsha odamingni yana oldimizga yuborishingni iltijo qilib soʻrayman. U kelib, boʻljak oʻgʻlimizga nima qilishimiz kerakligini oʻrgatib ketsin.”

⁹ Monuvaxning ibodati ijobat boʻldi. Ayol dalada oʻtirgan bir paytda Xudoning farishtasi yana ayolning oldiga keldi. Ammo oʻsha paytda Monuvax u yerda yoʻq edi. ¹⁰ Ayol shoshib–pishib erining oldiga yugurdi–da: “Tunov kun oldimga kelgan odam yana menga zohir boʻldi!” — deb aytdi. ¹¹ Monuvax turib xotiniga ergashdi. Oʻsha odamning oldiga kelib:

— Bu ayolga gapirgan sizmidingiz? — deb soʻradi.

— Ha, men edim, — deya javob berdi u.

¹² — Aytganlaringiz amalga oshganidan soʻng, bola qay tarzda yashashi kerak? U nima ish qiladi? — deb soʻradi Monuvax.

¹³ Egamizning farishtasi Monuvaxga shunday deb javob berdi:

— Xotining aytganlarimning hammasini soʻzsiz bajarsin. ¹⁴ Uzumdan tayyorlangan birona narsani ham ogʻziga olmasin. Sharob va oʻtkir ichimliklarni ichmasin, hech qanday harom narsa yemasin.

^a 12:7 *hakam* — 2:16 izohiga qarang.

^b 12:8 *Baytlahm* — bu oʻrinda hozirgi Quddusning janubida joylashgan shahar emas, Zabulun qabilasining hududida joylashgan kichkina bir shaharcha haqida gap ketayotgan boʻlishi mumkin.

^c 12:14 *...yetmishta eshakni minib yurishardi* — Bu ularning oilasi boyligining belgisi edi.

^d 13:2 *Dan qabilasi* — bu paytda Dan qabilasi Filistlar turgan qirgʻoq boʻyidagi tekisliklar yonida — Isroil yurtining janubi–gʻarbida joylashgan edi. Keyinroq Dan qabilasi shimolga koʻchdi (18–bobga qarang).

^e 13:5 *...Xudoga nazr qilingay...* — Bu oyatdagi ibroniycha matnda alohida bir soʻz ishlatilgan boʻlib, Xudoga xizmat qilish uchun maxsus vaʼda bergan odamni bildiradi. Baʼzi bir insonlar shunday vaʼda berib oʻzlarini bir muncha vaqt Xudoning xizmatiga bagʻishlar edilar. Baʼzi birovlar esa tugʻilgan paytlaridanoq shu vaʼda orqali Xudoga bagʻishlanganlar. Tavrotga koʻra, oʻzini Xudoga butunlay bagʻishlab, nazr qilgan odam sharob yoki may ichmasligi, sochini qirqmasligi, murdaga tegmasligi kerak edi (“Sahroda” 6:1–8, 21 ga qarang). Bu ibroniycha soʻz shu bobning 7–oyatida ham bor.

Aytganlarimning hammasiga rioya qilsin.

¹⁵ Monuvax Egamizning farishtasiga:

— Biroz kutib tursangiz, sizga bir uloqcha tayyorlab bersam, — dedi.

¹⁶ — Kutganim bilan, baribir, taomingni yemayman, — dedi Egamizning farishtasi. — Lekin uloqchani kuydiriladigan qurbonlik qilmoqchi bo'lsang, uni Egamizga baxshida et.

Monuvax u Egamizning farishtasi ekanligini bilmagandi.

¹⁷ Keyin Monuvax Egamizning farishtasiga:

— Bizga ismingizni ayting. Toki aytganlaringiz ro'yobga chiqqanda, sizni duo qilib yuraylik, — dedi.

¹⁸ Egamizning farishtasi esa:

— Nega ismimni so'rayapsan? Aytganim bilan baribir unga aqling yetmaydi, — dedi.

¹⁹ Monuvax Egamizga atab, uloqchani katta bir toshning ustida qurbonlik qilib kuydirdi, unga qo'shib don nazri ham kuydirdi. Shu onda Monuvax va uning xotini oldida Egamiz ajoyib bir mo'jiza yaratdi:

²⁰ qurbongoh alangasi osmonga chirmashayotgan edi. Egamizning farishtasi ham alangaga qo'shilib yuqoriga ko'tarilib ketdi. Buni ko'rgan Monuvax bilan xotini yerga muk tushishdi. ²¹ Farishta ko'zdan g'oyib bo'ldi—yu, boshqa ularga ko'rinmadi. Shundan keyin Monuvax o'sha odam Egamizning farishtasi ekanligini angladi. ²² Monuvax xotiniga:

— Biz o'lamiz, chunki biz Xudoni ko'rdik!^a — dedi.

²³ — Agar Egamiz bizni o'ldirmoqchi bo'lganda, don nazri va qurbonligimizni qabul qilmagan bo'lardi, — dedi xotini. — Bu mo'jizalarni bizga ko'rsatib, bunday narsalarni aytib o'tirmagan bo'lardi.

²⁴ Ayol o'g'il ko'rди, uning ismini Shimsho'n qo'ydi. Bola katta bo'ldi, Egamiz esa uni yorlaqadi.

²⁵ Shimsho'n Zorox bilan Eshtoyo'l shaharlari^b orasidagi Dan qabilasining qarorgohida^c bo'lganda, Egamizning ruhi uni boshqara boshladi.

14-BOB

Shimsho'n va Timnaxlik ayol

¹ Bir kuni Shimsho'n Timnax degan shaharga bordi. Timnaxda u bir Filist qizni ko'rib qoldi. ² Uyiga qaytib kelgach ota-onasiga shunday dedi:

— Men Timnaxda bir Filist qizni ko'rdim. Uni menga olib beringlar.

³ — O'z xalqimiz orasida qiz qurib qolibdimi?! Endi borib sunnatsiz Filistlardan qiz olishimiz qolgandi, — deb javob berdi ular.

Ammo Shimsho'n otasiga:

— Menga o'sha qizni olib bering, men uni yoqtirib qoldim, — deb turib oldi.

⁴ Bu Egamizning xohishi edi, ammo Shimsho'nning ota-onasi bundan bexabar edilar. Egamiz Filistlarga qarshi jang qilish uchun bironta bahona qidirayotgan edi. O'sha zamonda Filistlar Isroilda hukmronlik qilardilar.

⁵ Shimsho'n ota-onasi bilan Timnaxga yo'l oldi. Ular Timnax uzumzorlariga yaqinlashganlarida, birdan Shimsho'n oldidan bir sher chiqib qolib, o'kirganicha unga tashlanmoqchi bo'ldi. ⁶ O'sha zahoti Egamizning ruhi Shimsho'nni qamrab olib, kuchini oshirdi. Shimsho'n sherni, xuddi uloqchani parchalaganday, qo'llari bilan osongina ikkiga bo'lib tashladi. Ammo bo'lib o'tgan voqea haqida ota-onasiga og'iz ham ochmadi.

⁷ So'ng Shimsho'n qizning oldiga borib, u bilan gaplashdi, qiz Shimsho'nga nihoyatda xush keldi.

⁸ Ko'p o'tmay Shimsho'n qizga uylanmoqchi bo'lib, Timnaxga qaytib bordi. Yo'l—yo'lakay sherning o'ligini ko'rib ketay, deb o'sha tomon yo'l soldi. Qarasa, sherning murdasida asalarining uyasi bilan asal bor ekan. ⁹ U bir hovuch asal olib, yo'l—yo'lakay yeb ketdi. Ota-onasining oldiga kelganda, ularga ham yeb ko'rgani berdi, lekin asalni sherning murdasidan olganini aytmadi^d.

¹⁰ Shimsho'nning otasi kelinini ko'rmoqchi bo'lib, qudasining uyiga kirdi. Shimsho'n o'sha yerda to'y munosabati bilan katta bir ziyofat berdi. O'sha vaqtdagi urf—odatlar bo'yicha, kuyovlar katta ziyofatlar berishardi. ¹¹ Shimsho'n ziyofat berish uchun Timnaxga borganda, Filistlar uning oldiga kuyov navkar qilib, o'ttizta yigitni yubordilar. ¹² Shimsho'n ularga:

^a 13:22 Biz o'lamiz, chunki biz Xudoni ko'rdik! — 6:22 izohiga qarang.

^b 13:25 ...Zorox...Eshtoyo'l shaharlari... — Filistlar turadigan qirg'oq bo'yidagi tekisliklar yonida, Isroilning janubi—g'arbiy qismida joylashgan.

^c 13:25 Dan qabilasining qarorgohi — ibroniycha matnda Maxonex—Dan, ma'nosi Dan qarorgohi.

^d 14:9 ...asalni sherning murdasidan olganini aytmadi — Shimsho'n Xudoga bag'ishlangan bo'lgani uchun u o'lik hayvonning jasadiga tegishi mumkin emas edi (13:5 va o'sha oyatdagi izohga qarang). Tavrotga ko'ra, jasad va jasadga tekkan mana shu asal ham harom, shuning uchun ularga tekkan odam harom bo'lib qolardi.

— Kelinglar, sizlarga bir topishmoq aytayin, — dedi. — Agar uni topib, ziyofatning yetti kuni ichida menga tushuntirib bersangizlar, har biringizga bittadan kimxob to'n va bir sidradan kiyim–bosh beraman. ¹³Bordi–yu, topishmog'imni topolmasangizlar, sizlar menga o'ttizta kimxob to'n bilan o'ttiz sidra kiyim–bosh berasizlar.

Shunda ular:

— Qani, topishmog'ingni ayt, uni eshitaylik–chi, — deyishdi.

¹⁴Shimsho'n topishmog'ini aytdi:

“Xo'randaning ichidan xo'rak chiqdi,
Kuchlining ichidan shirinlik chiqdi.”

Oradan uch kun o'tdi, ammo Filist yigitlari topishmoqni topolmadilar. ¹⁵Oxiri, yettinchi^a kuni Shimsho'nning qaylig'iga do'q qilib: “Sizlar bizni shilmoqchi bo'lib bu yerga taklif qilganmidigizlar?! — dedilar. — Bo'l, eringni aldab–suldab topishmoqning ma'nosini bizga bilib ber, bo'lmasa seni ham, otangning xonadonini ham yondirib yuboramiz.” ¹⁶Shunda kelinchak Shimsho'nning oldiga borib rosa yig'ladi.

— Sen meni yomon ko'rar ekansan! — deya xarxasha qildi u. — Meni zarracha bo'lsa ham yaxshi ko'rganingda edi, topishmoqning javobini allaqachon aytgan bo'lar eding.

— Menga qara, — dedi unga Shimsho'n. — Buni ota–onamga ham aytmagani bo'lsam, nega senga aytar ekanman?!

¹⁷Ziyofat yetti kun davom etgan bo'lsa, o'sha yetti kun davomida kelin unga xiralik qilib yig'layverdi. Yettinchi kuni Shimsho'nning yuragini shu qadar ezib yubordiki, u toqat qila olmay topishmoqning javobini aytib berdi. Qiz javobni darhol Filist yigitlariga yetkazdi. ¹⁸O'sha kuni qosh qoraymasdan oldin yigitlar Shimsho'nning oldiga kelib, topishmoqning javobini aytdilar:

“Asaldan shirin nima bor?!
Sherdan kuchli nima bor?!”

Shimsho'n: “Agar g'unajinimni ishga solmaganlaringda, topishmog'imni topolmas edilaring”, — dedi.

¹⁹So'ng Egamizning ruhi Shimsho'nni qamrab olib, yanada kuchini oshirdi. Shimsho'n Ashqalon shahriga^b ketdi. U yerda o'ttiz nafar Ashqalonlik odamni o'ldirib, kiyim–boshlarini yechib oldi. O'sha kiyim–boshlarni topishmoqning javobini aytganlarga berdi–yu, jahl ustida otasining uyiga qaytib ketdi.

²⁰Kelinning otasi esa qizini Shimsho'nning kuyov jo'rasiga uzatib yubordi.

15-BOB

¹Oradan vaqt o'tdi. Bug'doy o'rimi paytida, Shimsho'n bir uloqcha olib, xotining oldiga bordi. U qaynatasiga:

— Men xotinimning oldiga kirmoqchiman, — dedi.

Qaynatasi esa Shimsho'nni ichkariga kirgizmadi.

²— Sen qizimni tashlab ketding, deb o'ylagandim, — dedi u. — Shuning uchun uni kuyov jo'rangga uzatib yubordim. Qara, kenja qizim undan ham chiroyliroq. Kel, uning o'rniga singlisini olaqol.

³— Bu safar Filistlarga yomonlik qilsam, aybga buyurmaysiz, — deb chiqib ketdi Shimsho'n.

⁴Shimsho'n uch yuzta tulki ushlab keldi. Tulkilarni juft–juft qilib, dumlarini bir–biriga bog'ladi–da, orasiga bittadan mash'ala qistirdi. ⁵So'ng mash'alalarni yoqib, tulkilarni Filistlarning bug'doyzorlariga qo'yib yubordi. Bug'doyzor va don g'aramlarini alanga oldi–yu, Filistlarning uzumzorlari va zaytun bog'larini yamladi. ⁶Filistlar: “Buni kim qildi?” — deb surishtira boshladilar. “Buni Timnaxlik bir odamning kuyovi, Shimsho'n qildi, — dedi bir kishi. — U o'sha Timnaxlikning qiziga uylangan ekan, qaynatasi esa qizini kuyovning jo'rasiga uzatib yuboribdi.” Shunda Filistlar kelib o'sha juvon bilan otasining xonadonini^c yoqib yuborishdi. ⁷Shimsho'n bundan xabardor bo'lgach, Filistlarning oldiga borib: “Ont ichib aytamanki, shu qilmishlaring uchun sizlardan o'ch olmaganimcha qo'ymayman!” — dedi. ⁸Shimsho'n ularni shafqatsizlarcha qirib tashladi. Keyin esa u yerlarni tark etib, Etom qoyasidagi bir g'orga^d borib yashadi.

^a 14:15 yettinchi — ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalarda *to'rtinchi*.

^b 14:19 Ashqalon shahri — Filistlarning beshta shaharidan bittasi (1:18-19 ga qarang).

^c 15:6 otasining xonadoni — ko'p ibroniy qo'lyozmalaridan va qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan (yana 14:15 ga qarang). Ibroniya matnda *otasi*.

^d 15:8 Etom qoyasidagi bir g'or — bu joy Yahudo qabilasining hududida, Baytlahm shahrining janubi–g'arbiy qismidan bir necha kilometr uzoqda joylashgan.

Shimsho'n Filistlarni yengadi

⁹ Ko'p o'tmay Filistlar Yahudoda qarorgoh qurib, Lexi^a shahrini bosib olishdi. ¹⁰ Yahudo odamlari: "Nima uchun bizga hujum qildingizlar?" — deb so'radilar. Ular esa: "Biz Shimsho'nni qo'lga olmoqchimiz. Bizga qilgan yomonligini qaytarib o'z boshiga solmoqchimiz", — deb javob berishdi.

¹¹ Yahudo qabilasidan uch mingta odam Etom qoyasiga borib Shimsho'nga:

— Filistlar bizga hukmronlik qilishlarini bilmaysanmi? — dedilar. — Sen boshimizga bitgan balo bo'lding—ku!

Shimsho'n javob berib dedi:

— Men qilmishlariga yarasha jazosini berdim, xolos.

¹² — Biz seni olib ketgani keldik, — dedi Yahudo odamlari. — Seni bog'lab Filistlarga bermoqchimiz. — Xo'p, mayli, — dedi Shimsho'n. — Ammo sizlar meni o'ldirmaslikka so'z beringlar.

¹³ — Biz seni o'ldirmaymiz, — deb so'z berdi ular. — Biz seni bog'lab ularga topshirsak bo'ldi.

Yahudo odamlari Shimsho'nni ikkita yangi arqon bilan bog'lab, shaharga olib keldilar. ¹⁴ Shimsho'n Lexiga kelganda, Filistlar uni qiy—chuv bilan qarshilab olishdi. Shu zahoti Egamizning ruhi Shimsho'nni qamrab olib, yanada kuchini oshirdi. Shimsho'n qo'llaridagi arqonlarni kuygan zig'ir tolalarini uzayotganday osonlikcha uzib tashladi. ¹⁵ So'ng atrofiga bir nazar solib, eshakning jag' suyagini ko'rib goldi. Jag' suyak oftobda qurib ketmagani uchun qattiq va og'ir edi. Shimsho'n suyakni olib, Filistlarni savalay boshladi. O'sha kuni u ming nafar odamni o'ldirdi. ¹⁶ Shunda Shimsho'n dedi:

“Eshakning jag' suyagi bilan mingta odamni o'ldirdim.
Eshakning jag' suyagi bilan ularni uyum—uyum^b qildim.”

¹⁷ U gapini tugatib bo'lgach, suyakni uloqtirib yubordi—da, o'sha joyni Ramat—Lexiy^c, deb atadi.

¹⁸ Shimsho'n rosa chanoq ketdi, so'ng Egamizga iltijo qilib dedi: “Sen qulingga shunday buyuk bir g'alabani berding. Hozir esa men tashnalikdan ado bo'lib, sunnatsizlarning qo'lga tushamanmi?!” ¹⁹ Xudo Lexida yer ostidagi bo'shliqni yorib, u yerdan suv chiqardi. Shimsho'n suv ichib o'ziga keldi. Shuning uchun buloq En—Xaqqor^d, deb ataldi, u bugunga qadar^e Lexidadir.

²⁰ Filistlar davrida Shimsho'n Isroil xalqiga yigirma yil davomida hakam^f bo'lib xizmat qildi.

16-BOB

Shimsho'n G'azoda

¹ Bir kuni Shimsho'n Filistlarning shahri G'azoga bordi. U yerda bir fohisha ayolni ko'rib uning oldiga kirdi. ² G'azoliklar Shimsho'n kelganini bilgach, o'sha joyni o'rab olishdi. Ularning ba'zilari shahar darvozasida^g yashirilib, kechasi bilan uni poylab turishdi. Ular tun bo'yi pisib, “Qani, tong yorishgunicha kutib turaylik—chi, keyin uni o'ldiramiz”, deb o'ylayotgan edilar. ³ Shimsho'n esa fohishanikida faqatgina yarim kechagacha bo'ldi. U tun yarmida turib, shahar darvozasining eshiklarini yondorlari bilan sug'urib oldi—da, barcha tambalari bilan yelkasiga ortib, Xevron^h ro'parasidagi tepalikning ustiga olib chiqdi.

Shimsho'n va Dalila

⁴ Ko'p o'tmay Shimsho'n So'rax vodiysida yashaydigan Dalila ismli bir juvonni yaxshi ko'rib goldi.

⁵ Filist beklariⁱ juvonning oldiga kelib shunday dedilar: “Shimsho'n bunday buyuk kuchni qayerdan olarkan? Uni bog'lab bo'ysundirish yo'lini biz uchun bilib bersang, har birimiz senga 1100 kumush tangadan^j beramiz.”

⁶ Bir kuni Dalila Shimsho'nga yalinib:

— Iltimos, buyuk kuchingiz sirini menga aytib bering, — dedi. — Qanday qilib sizni bog'lab, bo'ysundirib bo'ladi?

^a 15:9 Lexi — ibroniychada ma'nosi jag' suyak.

^b 15:16 uyum—uyum — ibroniychadagi uyum so'zi ibroniychadagi eshak so'ziga ohangdosh.

^c 15:17 Ramat—Lexiy — ibroniychada ma'nosi jag' suyak tepaligi.

^d 15:19 En—Xaqqor — ibroniychada ma'nosi faryod qilganning bulog'i.

^e 15:19 bugunga qadar — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^f 15:20 hakam — 2:16 izohiga qarang.

^g 16:2 ...shahar darvozasida... — Bu ibora ham shahar darvozasiga, ham darvozaning yonida shahar devorlari orasiga qurilgan xonalarga nisbatan ishlatilgan. Bu xonalardan qo'riqchilar va boshqa nazoratchilar xizmat paytida foydalanganlar.

^h 16:3 Xevron — G'azodan qariyb 65 kilometrcha sharqda joylashgan shahar.

ⁱ 16:5 Filist beklari — 3:3 izohiga qarang.

^j 16:5 1100 kumush tanga — taxminan 13 kiloga to'g'ri keladi.

⁷ Shimsho'n unga shunday javob berdi:

— Agar meni yettita yangi, qurib ulgurmagan kamoni ipi^a bilan bog'lab tashlashsa, men el qatori kuchsiz bo'lib qolaman.

⁸ Shunda Filist beklari juvonga yettita yangi, hali qurib ulgurmagan kamoni ipini keltirdilar. Dalila iplar bilan Shimsho'nni bog'lab qo'ydi. ⁹ Shu payt ichkari xonada bir nechta odam poylab turar edi. Juvon Shimsho'nga qarab:

— Shimsho'n! Filistlar kelyapti! — deb baqirdi.

Ammo olov ipak tolalarini qanday yo'q qilsa, Shimsho'n ham kamoni iplarini xuddi shunday uzib tashladi. Shimsho'nning siri sirligicha qoldi.

¹⁰ — Siz meni aldab ahmoq qildingiz, — dedi unga Dalila. — Iltimos, sizni qanday qilib bog'lash kerakligini menga ayta qoling.

¹¹ — Agar meni yangi, ishlatilmagan arqonlar bilan bog'lashsa, men el qatori kuchsiz bo'lib qolaman, — dedi Shimsho'n.

¹² Shunda Dalila yangi arqonlarni oldi-da, uni bog'lab:

— Shimsho'n! Filistlar kelyapti! — deb baqirdi, odamlar esa ichkari xonada poylab turishar edi.

Ammo Shimsho'n qo'llaridagi arqonlarni ipni uzganday uzib tashladi.

¹³ — Shu paytgacha meni aldab, ahmoq qilib keldingiz! — dedi Dalila. — Menga ayting-chi, sizni qanday qilib bog'lab tashlasa bo'ladi?

— Agar sochimning yettita tutamini dastgohdagi matoga qo'shib to'qib, moki yordamida yaxshilab mahkamlab qo'ysang, men el qatori kuchsiz bo'lib qolaman, — dedi Shimsho'n.

¹⁴ Shimsho'n uxlab yotganda, Dalila uning yetti tutam sochini dastgohdagi matoga qo'shib to'qidi-da^b, moki yordamida yaxshilab mahkamlab qo'ydi. Keyin esa:

— Shimsho'n! Filistlar kelyapti! — deb baqirdi.

Shimsho'n uxlab yotgan joyida sakrab turdi-da, mokini uloqtirib, matoni dastgohi bilan sochidan yulqib tashladi.

¹⁵ Dalila unga dedi:

— Dilingiz mendan yiroq ekan, qanday qilib menga: “Seni sevaman”, deysiz?! Siz meni uch marta aldadingiz, kuchingiz sirini menga aytmadingiz.

¹⁶ Dalila har kuni yalinaverib, Shimsho'nning quloq-miyasini yedi. Bundan bezor bo'lgan ¹⁷ Shimsho'n butun sirini aytib berdi:

— Biron marta ham ustara boshimga tegmagan. Chunki onamning qornidayoq Xudoga nazr qilinganman^c. Agar sochimni oldirsam kuchim yo'q bo'ladi va men el qatori kuchsiz bo'lib qolaman.

¹⁸ Dalila Shimsho'n unga butun sirini oshkor qilganini fahmlagach, Filist beklariga xabar jo'natib dedi: “Bu safar yana bir bor kelib ketinglar, chunki u menga butun sirini oshkor qildi.” Shunda Filistlar Dalilaga va'da qilgan pullarini olib, uning oldiga bordilar. ¹⁹ Dalila Shimsho'nni tizzasida uxlatib qo'ydi-da, bir odamni chaqirib uning yetti tutam sochini qirqtirib tashladi. Shimsho'n zaiflashib, kuchdan qoldi.

²⁰ Dalila esa:

— Shimsho'n! Filistlar kelyapti! — deb baqirdi.

Shimsho'n uyqudan turib, har safargidek o'zimni xalos qilaman, deb o'yladi. Ammo Egamiz uni tark etgan edi, Shimsho'n esa bundan bexabar edi. ²¹ Filistlar uni qo'lga olib, ko'zlarini o'yib tashlashdi. So'ng G'azoga olib ketib, zanjirband qilishdi. Shimsho'n zindondagi tegirmon toshini yurg'izib, g'alla yanchir edi. ²² Shimsho'nning sochlari yana o'sa boshladi.

Shimsho'nning o'limi

²³ Bayramga yig'ilgan Filist beklari: “Xudoyimiz Do'g'on dushmanimiz Shimsho'nning ustidan bizga g'alaba berdi!” — deya shodu xurramlik bilan xudosa ko'p qurbonliklar keltirdilar. ²⁴ Xalq Shimsho'nni ko'rgach: “Yurtimizni xarob qilgan, talay sipohlarimizni o'ldirgan dushmanni xudoyimiz qo'limizga berdi”, — deya xudosa hamdu sanolar ayta boshladi. ²⁵ Mast, vaqti chog' bo'lgan odamlar: “Shimsho'nni keltiringlar, biz uchun bir o'ynab bersin!” — deb baqira boshladilar. Shimsho'nni zindondan keltirishdi, odamlar uni tomosha qilsin, deb ustunlar o'rtasiga turg'izib qo'yishdi. ²⁶ Shimsho'n uni yetaklab kelgan yigitga dedi: “Binoni ko'tarib turgan ustunlarni paypaslab ko'ray. Ularga suyanib olmoqchiman.” ²⁷ Uy erkagu ayol bilan to'lgan, hamma Filist beklari o'sha yerda edi. Tomning ustidagi ochiq ayvonda uch mingga yaqin odam Shimsho'nni tomosha qilayotgan edi.

^a 16:7 yangi, qurib ulgurmagan kamoni ipi — kamoni ipi ko'pincha hayvon ichagidan eshilib tayyorlangan. Bu iplar ichaklar hali ho'lligida tayyorlangan, ular qurigandan keyin juda ham pishiq bo'lib qolgan.

^b 16:14 ...moki yordamida yaxshilab mahkamlab qo'ysang...uning yetti tutam sochini dastgohdagi matoga qo'shib to'qidi-da... — Qadimiy grekcha tarjimadan. Bu so'zlar kotibning xatosi tufayli ibroniycha matnda tushib qolgan.

^c 16:17 ...onamning qornidayoq Xudoga nazr qilinganman — 13:2-5 ga va 13:5 izohiga qarang.

²⁸ Shimsho'n Egamizga iltijo qilib, dedi: "YO, Egam Rabbiy, meni esla. Ey, Xudo, yana bir bor menga kuch ber, men Filistlardan ikki ko'zim uchun yoppasiga o'ch olay." ²⁹ Shimsho'n uyni ko'tarib turgan o'rtadagi ikki ustun orasida turgan edi. U o'ng qo'lini biriga, chap qo'lini ikkinchisiga qo'ydi—da, tirandi. ³⁰ Keyin qichqirib: "O'lsam, Filistlar bilan o'lay!" — dedi—yu, kuchi boricha ustunlarni itardi. Uy qulab, u yerdagi beklar bilan odamlarni bosib qoldi. Shunday qilib, o'sha joyda o'lgan odamlarning soni Shimsho'n hayot davrida o'ldirgan odamlarning sonidan ziyoda edi.

³¹ Shimsho'nning aka—ukalari bilan butun oilasi G'azoga kelib, uning jasadini uyga olib ketishdi. Keyin otasi Monuvaxning Zorox bilan Eshtoyo'l shaharlari^a o'rtasidagi xilxonasiga dafn qilishdi. Shimsho'n yigirma yil davomida Isroil xalqiga hakam^b bo'lgan edi.

17-BOB

Mixoning butlari

¹ Efrayim hududidagi qirlarda Mixo degan bir odam yashardi. ² Bir kuni u onasiga shunday dedi: — Oyi, esingizdami 1100 kumush tangani^c o'g'irlatib qo'ygan edingiz? O'shanda o'g'rini oldimda qarg'agansiz. Mana, o'sha kumushingiz. Uni men olgandim.

Shunda onasi:

— Iloyim baraka topgin, o'g'lim! — dedi.

³ Mixo bir ming bir yuz kumush tangani onasiga qaytarib berdi. Onasi esa:

— Men bu kumushni bosh—ko'zingdan sadaqa qilib, Egamga bag'ishlayman, — dedi, — undan quyma va o'yma butlar yasattiraman. O'sha kumush o'zingga qaytib keladi, o'g'lim.

⁴ Onasi Mixo qaytarib bergan kumush tangalarning 200 tasini^d zargarga berdi. Zargar but yasab, uni kumush bilan qopladi^e. Tayyor bo'lgan but Mixoning uyiga o'rnatildi. ⁵ Mixoning bir sajdagohi bor edi. U ruhoniylar kiyadigan maxsus libos^f tiktirib, yana bir nechta xonaki sanamlar^g yasattirdi, so'ng o'g'illaridan birini o'zining sajdagohiga ruhoniylar qilib tayinladi. ⁶ O'sha davrda Isroilda shoh yo'q edi. Har bir odam bilganini qilar edi.

⁷ Yahudo hududidagi Baytlahm shahrida^h bir yosh leviⁱ yashardi. ⁸ Bu odam o'ziga boshqa joydan boshpana topmoqchi bo'lib, Baytlahmni tark etdi. U yo'l yurib, Efrayim qirlaridagi Mixoning uyiga kelib qoldi.

⁹ — Qayerliksan, o'g'lim? — deb so'radi undan Mixo.

— Men Yahudodagi Baytlahmdan kelgan leviman, — deb javob berdi u. — O'zimga boshpana qidirib yuribman.

¹⁰ — Kel, menikida turaqol, — dedi Mixo. — Mening maslahatchim hamda ruhoniym bo'l. Men esa har yili senga o'n kumush tangadan^j to'lab, kiyim—kechaging bilan yeguligingni beraman.

¹¹⁻¹² Levi Mixonikida turishga rozi bo'ldi. Mixo uni ruhoniylar qilib tayinladi. Levi Mixonikida yashab yurdi va Mixoga xuddi o'g'liday bo'lib qoldi. ¹³ Shunda Mixo dedi: "Mana, endi Egam meni barakali qilishini bilaman, chunki levining o'zi menga ruhoniylar bo'lib xizmat qilyapti."

18-BOB

Mixo va Dan qabilasi

¹ Bu voqealar sodir bo'lgan davrda Isroilda shoh yo'q edi. Dan qabilasi Isroil qabilalari orasida o'ziga ulush bo'lib tushgan yerni hanuz qo'lga kiritmagani sababli istiqomat qilish uchun joy qidirib yurgan edi.

^a 16:31 Zorox bilan Eshtoyo'l shaharlari — 13:25 izohiga qarang.

^b 16:31 hakam — 2:16 izohiga qarang.

^c 17:2 1100 kumush tanga — taxminan 13 kiloga to'g'ri keladi.

^d 17:4 kumush tangalarning 200 tasi — taxminan 2,3 kiloga to'g'ri keladi.

^e 17:4 ...but yasab, uni kumush bilan qopladi — Ibroniycha matndagi so'zma—so'z tarjimasi — kumushdan o'yma but va quyma but yasadi. Ibroniycha matnda keyinroq faqat bitta but haqida so'z yuritilgan. Shuning uchun bittagina but yasalganining ehtimoli ko'proq. Bu but o'yib yasalgandan so'ng kumush bilan qoplangan bo'lishi mumkin.

^f 17:5 ruhoniylar kiyadigan maxsus libos — ibroniycha matnda efod bo'lib, bu oyatda Mixoning o'g'li, sajdagohda xizmat qiladigan ruhoniylar kiyadigan kiyim bo'lishi mumkin. Musoning akasi oliy ruhoniylar Horun kiygan "efod"ga o'xshatib tikilgan bo'lishi mumkin ("Chiqish" 28:6-30 ga qarang). YOki odamlar sajda qilgan yoki fol ochish uchun ishlatgan narsa haqida aytilgan bo'lishi ham mumkin (yana 8:27 va o'sha oyatdagi izohga qarang).

^g 17:5 xonaki sanamlar — ibroniycha matnda terafim. Ular fol ochish uchun ishlatilgan bo'lishi mumkin.

^h 17:7 Baytlahm shahri — Quddusdan qariyb 8 kilometrcha janubda joylashgan.

ⁱ 17:7 levi — levilarning kasbi ruhoniylar edi.

^j 17:10 o'n kumush tanga — taxminan 110 grammga to'g'ri keladi.

² Bir kuni ular o‘z qabilasining jamiki urug‘lari orasidan beshta jangchini tanlab: “Boringlar, yurtning sinchiklab tekshirib chiqinglar”, — deya ularni Zorox va Eshtoyo‘l shaharlaridan^a jo‘natib yubordilar. Bu odamlar yo‘l yurib Efrayim qirlaridagi Mixoning uyiga kelib qolishdi va tunni o‘sha yerda o‘tkazishdi.

³ Ular Mixoning uyida bo‘lganlarida yosh levini^b shevasidan tanib qolishdi—da, uning oldiga borib:

— Bu yerga qanday qilib kelib qolding? Bu yerda nima qilib yuribsan? — deb so‘rashdi.

⁴ U javob berib: “Mixo meni ishga oldi, ruhoniy qilib tayinladi”, — dedi. Mixo unga qilgan hamma yaxshiliklarini aytib berdi.

⁵ Shunda ular leviga:

— Xudoga iltijo qilib, ishimiz o‘ngidan kelish–kelmasligini bilib ber, — dedilar.

⁶ — Hech narsadan xavotirlanmanglar. Egamizning o‘zi sizlarga bu ishda madadkoridir, — dedi ruhoniy.

⁷ Beshala odam yo‘lga ravona bo‘ldi. Ular Layish shahriga kelib, u yerda Sidon^c aholisi kabi muloyim, xotirjam va tinch–totuv yashayotgan odamlarni ko‘rishdi. Bundan tashqari, atrofdagi xalqlardan birontasi o‘sha xalqqa xavf solmagan, yurtiga tajovuz qilmagandi. Ular Sidondan ancha uzoqda bo‘lib, atrofdagi shaharlar bilan^d hech qanday aloqa o‘rnatmagan edilar. ⁸ Beshala odam Zorox bilan Eshtoyo‘lga — o‘z urug‘–aymoqlarining oldiga qaytib borishdi.

— Bizga qanday xabar olib keldingizlar? — deb so‘radi ulardan qarindosh–urug‘lari.

⁹ Ular shunday javob berishdi:

— Kelinglar, Layishga hujum qilaylik! Biz ko‘rgan yurt nihoyatda yaxshi ekan. Nimaga qaqqayib turibsizlar?! Bo‘linglar, o‘sha yerga borib yurtning qo‘lga kiritaylik. ¹⁰ U yerga borganlaringda, xotirjam yashayotgan odamlarga duch kelasizlar. Barcha narsaga mo‘l va keng bu yerni Xudo chindan ham qo‘lingizga beryapti.

¹¹ Dan qabilasining olti yuzta odami jang aslahalari bilan qurollanib, Zorox bilan Eshtoyo‘ldan safarga otlanishdi. ¹² Ular yo‘l yurib, o‘z qarorgohini Yahudodagi Xirat–Yorim shahrining g‘arb tomonida qurishdi. Shuning uchun o‘sha joy bugunga qadar^e Dan qarorgohi^f, deb ataladi.

¹³ U yerdan ular Efrayim qirlari tomon yo‘l olib, Mixoning uyiga yaqinlashib qolishdi.

¹⁴ Shunda yurtning, aniqrog‘i, Layish shahrining atroflarini ko‘rib chiqqan beshta odam birodarlariga deyishdi: “Bu xonadonlarning birida ruhoniylar libosi^g, xonaki sanamlar^h va but borligidan xabarlarining bormi? Nima qilishimiz kerakligini yaxshi o‘ylab ko‘ringlar.” ¹⁵ Ular yosh levi turadigan Mixoning uyiga borib, levidan hol–ahvol so‘radilar. ¹⁶ Olti yuzta qurollangan Dan qo‘shini darvozaning yonida turgan edi. ¹⁷ Ayg‘oqchilik qilgan beshta odam to‘ppa–to‘g‘ri ichkariga bostirib kirib, ruhoniylar libosi, xonaki sanamlar va kumush bilan qoplangan butni olmoqchi bo‘ldilar. Levi esa qurollangan olti yuzta odam bilan darvoza yonida qolgan edi. ¹⁸ Ayg‘oqchilar Mixoning uyiga kirib, ruhoniylar libosi, xonaki sanamlar va butni olganlarini ko‘rgan levi ularga:

— Bu nima qilganlaring? — dedi.

¹⁹ — Jim bo‘l! — deb do‘q qildi ular. — Ovozingni o‘chirib biz bilan yur. Bizga maslahatchi va ruhoniy bo‘l. O‘zing o‘ylab ko‘r, sen bittagina xonadonga ruhoniy bo‘lganing yaxshimi yoki Isroilning butun bir qabilasigami?

²⁰ Ruhoniyga bu taklif ma‘qul keldi. U ruhoniylar libosi, xonaki sanamlar va kumush bilan qoplangan butni olib, Dan odamlari bilan ketdi.

²¹ Dan odamlari bola–chaqalarini, chorvayu mol–mulkini oldinga o‘tkazib, safarlarini davom ettirishdi.

²² Ular Mixoning uyidan ancha uzoqlashib qolganlarida, Mixo qo‘ni–qo‘shnilarini to‘pladi—da, Dan odamlarining ketidan quvib ketdi. ²³ So‘ng ovozi boricha baqirib, Dan odamlarini chaqirdi. Ular esa orqaga o‘girilib Mixoga:

— Tinchlikmi?! Shuncha odamni yetaklab kelibsan?! — dedilar.

²⁴ — Sizlar men yasatgan xudolar bilan ruhoniyimni olib ketib, meni ship–shiydom qildingiz–ku. Yana: “Tinchlikmi?” deganingiz nimasi?! — deya javob berdi Mixo.

^a 18:2 Zorox va Eshtoyo‘l shaharlari — 13:25 izohiga qarang.

^b 18:3 levi — 17:7 izohiga qarang.

^c 18:7 ...Layish shahri...Sidon... — Layish shahri Isroilning eng shimoliy qismida joylashgan shahar edi. Sidon esa Finikiyaga qarashli shahar bo‘lib, Isroilning shimolidagi O‘rta yer dengizining qirg‘og‘ida joylashgan edi.

^d 18:7 ...atrofdagi shaharlar bilan... — Ibroniycha matndan. Ba‘zi qadimiy grekcha tarjima qo‘lyozmalarida *Oram xalqi bilan*.

^e 18:12 bugunga qadar — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^f 18:12 Dan qarorgohi — 13:25 izohiga qarang.

^g 18:14 ruhoniylar libosi — ibroniycha matnda *efod* (shu bobning 17, 18, 20–oyatlarida ham bor). 17:5 va o‘sha oyatdagi izohga qarang.

^h 18:14 xonaki sanamlar — ibroniycha matnda *terafim* (shu bobning 17, 18, 20–oyatlarida ham bor). Ular fol ochish uchun ishlatilgan bo‘lishi mumkin.

²⁵ — Ovozini o'chir, — dedi unga Dan odamlari. — Bo'lmasa, qoni qaynagan birodarlarimiz jag'ingni ezib, o'zingni ham, uyingdakilarni ham yo'q qilib yuborishadi.

²⁶ Dan odamlari yo'ldan qolmadilar. Mixo esa ularga bas kelolmasligini ko'rib, uyiga qaytib ketdi.

²⁷ Dan qabilasi Mixo yasattirgan narsalarni va uning xizmatida bo'lgan ruhoniyni Layishga olib bordilar. Ular Layishda tinch va xotirjam yashayotgan odamlarni qilichdan o'tkazib, shaharga o't qo'ydilar. ²⁸ Layish aholisiga najot beradigan hech kim yo'q edi, chunki Layish Sidondan juda uzoqda bo'lib, yaqin atrofidagi shaharlar bilan esa hech qanday aloqa o'rnatmagan edi. Layish Bayt-Rexob shahri bilan bir vodiya joylashgan edi. Dan qabilasi shaharni tiklab, u yerda o'rnamashib oldi. ²⁹ Shaharni esa otabobosi Yoqub^a o'g'li Danning nomi bilan atadi. Dan shahrining eski nomi Layish edi. ³⁰ Dan qabilasi o'zi uchun Mixodan tortib olgan, kumush bilan qoplangan butni o'rnatdi. Gershom o'g'li Yo'natan esa ularga ruhoni bo'ldi. Yo'natan Musoning^b nabirasi edi. Isroil xalqi surgun bo'lguniga qadar^c Yo'nataning butun nasli ham Dan qabilasiga ruhoniylilik qildi. ³¹ O'sha davrda Xudoning uyi Shilo' shahrida^d joylashgan edi, ammo Dan qabilasi u yerga bormay, Mixo yasatgan butga sajda qilib keldi.

19-BOB

Givo aholisining gunohi

¹ Isroilda shoh bo'lmagan o'sha davrlarda Efrayim qirlarining xilvat joyida Levi qabilasidan bir odam yashardi. U Yahudo hududidagi Baytlahm shahridan bir cho'rini^e o'ziga xotin qilib oldi. ² Ammo xotini unga bevafoqlik qilib, otasining uyiga — Yahudodagi Baytlahmga qaytib ketdi. Oradan to'rt oy o'tdi. ³ Levi esa u bilan yarashmoqchi bo'lib, orqasidan bordi. U o'zi bilan xizmatkori va bir juft eshagini olgan edi. Ular xotini qizlik uyiga yetganlarida, levining qaynatasi ularni xursand bo'lib qarshilab oldi. ⁴ U qo'ymay, ularni uyida uch kun mehmon qildi. Ular yeb-ichib, u yerda tunadilar. ⁵ To'rtinchi kuni Levi barvaqt turib yo'lga shaylandi. Qaynatasi esa unga: "Yo'lga chiqishdan oldin choy-poy ichib oling, o'g'lim, quvvat bo'ladi, keyin ketarsizlar", — dedi. ⁶ Shunda ular o'tirib, birga yeb-ichishdi. Keyin qizning otasi: "Bugun ham qolib dam olsangizlar bo'lardi", — dedi. ⁷ Levi ketmoqchi bo'lib o'rnidan turganda ham uni yana qo'yarda-qo'ymay uyida olib qoldi. ⁸ Beshinchi kuni Levi ketmoqchi bo'lib erta bilan saharda turganda, qizning otasi unga: "Choy-poy ichib oling, kechroq ketarsizlar", — dedi. Ular o'tirib yeb-ichishdi.

⁹ Levi xotini va xizmatkori bilan ketmoqchi bo'lib dasturxondan turganda, qaynatasi unga shunday dedi: "Qarang, o'g'lim, kech bo'lib qoldi. Shu yerda tunab qolaqolinglar. Kun ham og'ib qopti. Bu yerda qolib, damingizni olinglar. Ertaga esa saharda turib uylaringga ketarsizlar."

¹⁰ Levi ko'nmay yo'lga tushdi. Xotini va xurjun ortilgan bir juft eshagi bilan yo'l yurib Yobus shahriga, ya'ni Quddusga yetib oldi. ¹¹ Ular Yobusga yaqinlashganlarida kech kirib qolgandi. Xizmatkor xo'jayiniga dedi: "Keling, Yobus xalqining shahriga kirib, u yerda tunab qolaylik." ¹² "Yo'q, — dedi xo'jayin. — Isroil xalqiga yot bo'lgan begonalarning shahriga kirmaymiz, undan ko'ra yo'limizni davom qilib, Givoga boramiz." ¹³ Levi gapida davom etib xizmatkoriga dedi: "Kel, ikkovidan biriga — Givoga yoki Ramaga^f yetib olishga harakat qilaylik." ¹⁴ Ular yo'lda davom etib, kunbotar paytida Benyamin qabilasiga qarashli Givo shahriga yaqinlashib qolishdi. ¹⁵ So'ng Givoda tunab qolmoqchi bo'lib, shahar tomon yo'l olishdi-da, borib shaharning maydonida o'tirishdi, ammo hech kim ularni tunash uchun uyiga taklif qilmadi.

¹⁶ Oqshom kirganda, bir chol daladagi ishlarini tugatib qaytib kelayotgan edi. Givoda yashayotgan aholining aksariyat qismi Benyamin qabilasidan edi, ammo bu chol Givoga Efrayim qirlaridan kelib, endi shu yerlarda istiqomat qilayotgan edi. ¹⁷ Chol shahar maydonida o'tirgan musofirlarni ko'rib:

— Qayerdan kelib, qayerga ketyapsizlar? — deb so'radi.

¹⁸ Levi shunday javob berdi:

^a 18:29 Yoqub — ibroniycha matnda Isroil, Yoqubning yana bir ismi ("Ibtido" 32:27-28 ga qarang).

^b 18:30 Muso — ibroniycha matn maxsus belgilangan, shuning uchun Manashe deb o'qiladi. Musoga bo'lgan hurmati tufayli qadimgi ibroniy kotiblari shunday qilgan bo'lishi mumkin, chunki matnda aniq Musoning avlodidan bo'lgan Yo'nataning butparastligi haqida gap ketyapti.

^c 18:30 Isroil xalqi surgun bo'lguniga qadar — ya'ni shimoliy shohlik — Isroil miloddan oldingi 733 yilda Ossuriyaga surgun bo'lguniga qadar.

^d 18:31 Shilo' shahri — Quddusdan qariyb 32 kilometrcha shimolda joylashgan bu shahar Isroil xalqi uchun ruhiy markaz bo'lib qolgan edi. Xudoga sajda qilish uchun boriladigan asosiy joy Shilo'dagi ma'bad edi. Bu paytda hali Quddusdagi Ma'bad qurilmagan edi.

^e 19:1 cho'ri — ibroniycha matnda bu so'zning ma'nosi quyidagicha: bu ayollar cho'ri bo'lib, qonuniy xotin bo'lmasalar-da, xo'jayinlari bilan jinsiy aloqada bo'lishgan. Qadimgi paytlarda kanizaklarning jiddiy qonuniy huquqlari bo'lib, xo'jayinlari ularning erlari sifatida bo'lgan. Bu ibroniycha so'z bu matnning qolgan qismida (19:1-20:6) xotin deb tarjima qilingan.

^f 19:13 ...Givo...Rama... — Quddusdan Givogacha 5 kilometrcha, u yerdan Ramagacha ham 5 kilometrcha edi.

— Biz Yahudodagi Baytlahmga borgan edik, endi esa uyimizga — Efrayim qirlaridagi olis qishlog‘imizga qaytib ketyapmiz. Yo‘lda Egamizning uyini ham ziyorat qilib ketmoqchimiz, ammo bu yerdagilarning birontasi ham tunab qolishimiz uchun bizni uyiga taklif qilmayapti. ¹⁹ Bizga turar joydan bo‘lak hech narsa kerak emas. O‘zimiz uchun non va sharobimiz bor. Eshaklarimizga ham yem–xashak g‘amlab kelganmiz.

²⁰ — Uyimga marhamat qilinglar, — dedi chol. — Men hamma kamchiliklaringizning g‘amini yeyman. Faqat ko‘chada qolmasangizlar, bas!

²¹ Chol ularni uyiga olib borib, eshaklariga yem berdi. So‘ng mezbonu mehmonlar oyoqlarini yuvib^a ovqatlanishdi.

²² Ular dam olib o‘tirganlarida, birdaniga shaharning buzuq odamlari uyni o‘rab olishdi—da, eshikni tars–turs urib:

— Sening uyingga kelgan odamni bu yoqqa chiqar, biz u bilan birga bo‘lishni istaymiz! — deya uy egasiga do‘q urishdi.

²³ Uyning egasi — chol ularning oldilariga chiqib:

— Yo‘q ukalarim, bunday jirkanch ish qilmanglar! — deb o‘tindi. — Bunday sharmandalik qilmanglar, axir, u mening mehmonim—ku. ²⁴ Mana, mening bokira qizim va u kishining xotini bor. Men ularni sizlarning oldingizga olib chiqay, ularni nima qilsangiz qilinglar, ammo bu odam bilan bunday xunuk ish qilmanglar.

²⁵ Lekin odamlar cholning gaplariga quloq solishmadi. Shunda levi xotinini itarib, ularning oldilariga chiqarib yubordi. Ular ayol bilan yotib, ertalabgacha uni zo‘rlashdi. Tong yorishayotganda esa qo‘yib yuborishdi. ²⁶ Saharda ayol kelib, xo‘jayini tunab qolgan cholning eshigi oldida yiqildi va tong otguncha u yerda qoldi.

²⁷ Ertalab xo‘jayini yo‘lga chiqmoqchi bo‘lib, eshiklarni ochdi. Qarasa, eshik tagida xotini qo‘llarini ostonaga uzatib yotgan ekan. ²⁸ “Qani, turaqol, bo‘l, ketyapmiz”, — dedi u. Lekin javob bo‘lmadi. ^b Keyin u xotinini eshagiga ortib, uyiga yo‘l oldi. ²⁹ U uyiga yetib kelgach, pichoq bilan xotining jasadini o‘n ikki qismga bo‘ldi. Bo‘laklarni butun Isroil bo‘ylab Isroilning o‘n ikki qabilasiga yubordi. ³⁰ Buni ko‘rgan har bir odam shunday deb aytardi: “Isroil xalqi Misrdan chiqqanidan beri bunday vahshiy hodisa sodir bo‘lmagan. Endi o‘ylab ko‘raylik, mulohaza qilib hukm chiqaraylik!”

20-BOB

Isroil xalqi urushga tayyorlanadi

¹ Dan va Bersheva shaharlarining orasidagi keng hududda va Gilad o‘lkasida yashagan butun Isroil xalqi bir yoqadan bosh chiqarib, Egamiz huzurida Mispaxda^c to‘plandi. ² Xudo ahlining yig‘inida jamiki Isroil qabilalarining yo‘lboshchilari va 400.000 qurollangan piyoda sipoh qatnashdi. ³ Mispaxdagi yig‘in haqidagi xabar tez orada Benyamin qabilasiga ham yetib bordi.

Isroil xalqi shunday dedi:

— Bu jinoyat qanday qilib yuz berganini bizga aytib ber.

⁴ O‘ldirilgan ayolning eri levi javob berdi:

— Men xotinim^d bilan tunamoq uchun Benyamin qabilasiga qarashli Givo shahriga bordim. ⁵ Kechasi Givoning ba‘zi bir odamlari uyni o‘rab olishdi. Ular meni o‘ldirmoqchi bo‘lib, mening o‘rnimga xotinimni shu qadar zo‘rlashdiki, bechora jon berdi. ⁶ Aql bovar qilmaydigan bu razolat Isroilda sodir bo‘ldi! Shuning uchun men xotinimning jasadini bo‘lak–bo‘lak qilib, bo‘laklarni Isroil bo‘ylab jo‘natdim. ⁷ Endi esa birodarlarim, hammalaringiz shu haqda mulohaza qilib, biron–bir maslahat beringlar.

⁸ Yig‘inda ishtirok etganlar turib bir ovozdan:

— Birontamiz ham o‘z chodirimizga yoki uyimizga qaytib ketmaymiz, — dedi. ⁹ — Biz bunday qilamiz: Givoga qarshi jang qilishdan oldin, shaharga kim hujum qilishi kerakligini Xudodan so‘rab, qur‘a tashlaymiz^e. ¹⁰ Isroil xalqining o‘ndan bir qismi jangchilarni oziq–ovqat bilan ta‘minlab turadi. Qolganlar

^a 19:21 ...oyoqlarini yuvib... — Shunday odat bo‘lgan. Odamlar u davrda usti ochiq oyoq qiyim kiyib yurgan. Uzoq yo‘l yurib kelgandan keyin yoki dalada ishlab kelgandan keyin oyoqlari kir bo‘lganligi uchun bu odat bor edi.

^b 19:28 *Lekin javob bo‘lmadi* — ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha tarjima *lekin javob bo‘lmadi, u o‘lik edi*.

^c 20:1 *Mispax* — Quddusdan qariyb 12 kilometrcha shimolda joylashgan shahar. Bu 20-21–boblarda Mispax deb 10-12–boblardagi Mispax shahri emas, balki boshqa shahar haqida aytilyapti.

^d 20:4 *xotinim* — 19:1 izohiga qarang.

^e 20:9 ...*Xudodan so‘rab, qur‘a tashlaymiz* — Qur‘a yog‘och bo‘laklari yoki toshlardan qilingan bo‘lib, undan biror narsani qanday yoki qachon qilishni bilish uchun foydalanilgan. Xudoning xohish–irodasi ba‘zan qur‘a tashlash orqali aniqlangan.

esa Benyamin yeridagi Givo^a aholisini Isroilda qilgan sharmandaligi uchun jazolaydi.

¹¹ Shunday qilib, butun Isroil xalqi bir yoqadan bosh chiqarib, shaharga hujum qilish uchun to'plandi.

¹² Isroil qabilalari Benyamin qabilasi bo'ylab odamlarni yuborib dedilar: "Ey, xaloyiq, orangizdagi ayrim odamlar dahshatli bir jinoyatga qo'l urdi. ¹³ Givodagi buzuqlarni hoziroq bu yerga chiqaringlar, biz ularni o'ldirib, Isroil xalqi orasidan yovuzlikni yo'q qilamiz." Ammo Benyamin qabilasi Isroil xalqining gaplariga quloq solmadi. ¹⁴ Ular shaharlaridan chiqib, Isroil xalqiga qarshi jang qilish uchun Givoga bordilar. ¹⁵ O'sha kuni Givo shahridan bo'lgan yetti yuzta saralangan jangchidan tashqari Benyamin qabilasining boshqa shaharlaridan kelgan qurollangan sipohlarning soni yigirma olti ming edi.

¹⁶ Bularning orasida yetti yuz nafar chapaqay askar bor edi. Ularning hammasi mohir mergan edi. Ularga bir tola sochni nishon qilib qo'ygan taqdirda ham palaxmondan tosh otib, mo'ljalga bexato tekkizishardi.

¹⁷ Isroil xalqi esa Benyamin qabilasidan ajralgan holda 400.000 qurollangan mohir jangchini to'pladi.

Benyamin qabilasiga qarshi jang

¹⁸ Isroil lashkarlari Baytil shahridagi sajdagohga^b chiqib: "Oramizdan kim birinchi bo'lib Benyamin qabilasiga hujum qilishi kerak?" — deya Xudoga iltijo qilishdi.

"Yahudo qabilasi hujum qilsin", — deb javob berdi Egamiz.

¹⁹ Keyingi kuni ertalab Isroil lashkarlari borib, Givo shahrining yaqinida qarorgoh qurishdi. ²⁰ So'ng Benyamin jangchilariga hujum qilish uchun Givo shahrining ro'parasida saf tortishdi. ²¹ Benyamin jangchilari Givodan chiqib, Isroil lashkarlari bilan jang qilishdi. O'sha kuni yigirma ikki ming Isroil sipohi halok bo'ldi. ²²⁻²³ Isroil lashkarlari Egamizning huzuriga borib, kechgacha faryod qilishdi. Ular Egamizdan: "Benyamin qarindoshimizga qarshi yana jang qilaylikmi?" — deb so'rashdi. "Ularga hujum qilinglar", — deb javob berdi Egamiz. Isroil lashkarlari ko'tarinki ruhda ilgarigiday avvalgi joyda saf tortishdi.

²⁴ Ular ikkinchi kuni ham Benyamin jangchilariga qarshi jang qilishdi. ²⁵ O'sha kuni Benyamin jangchilari Givodan chiqib, yana o'n sakkiz ming mohir Isroil sipohini o'ldirishdi. ²⁶ Shunda Isroil lashkarlari Baytilga^c qaytib, yig'i-sig'i qilishdi. Ular o'sha kuni kechgacha Egamizning huzurida o'tirib ro'za tutishdi. Egamiz huzurida kuydiriladigan qurbonliklar va tinchlik qurbonliklarini keltirishdi.

²⁷⁻²⁸ Xudoning Ahd sandig'i o'sha yerda — Baytilda turgan edi, Elazar o'g'li Finxaz esa Ahd sandig'i yonida o'z xizmatini ado etardi. Finxaz Horunning nabirasi edi.

Isroil lashkarlari Egamizdan: "Qarindoshimiz Benyamin qabilasiga qarshi jang qilaylikmi, yo'qmi?" — deb so'rashdi.

"Jang qilinglar, — deb javob berdi ularga Egamiz. — Ertaga Men ularni sizlarning qo'lingizga beraman." ²⁹ Isroil lashkarlari Givoning tevarak-atrofidagi pistirmalarga odamlarni o'tirg'izib qo'yishdi.

³⁰ Keyin esa uchinchi marta Benyamin jangchilariga qarshi jang qilish uchun Givo ro'parasida oldingiday saf tortishdi. ³¹ Benyamin jangchilari urushga chiqishdi. Isroil lashkarlari ilgarigidek chekina boshlashdi. Benyamin jangchilari Isroil lashkarlarini ta'qib qilib, shahardan uzoqlashib qolishdi. Ular Baytil va Givoga ketadigan katta yo'llarda va ochiq maydonlarda o'ttitztacha Isroil sipohini o'ldirishdi. ³² Benyamin jangchilari: "Bular oldingiday tumtaraqay bo'lishyapti", deb o'ylashgan edi. Aslida esa Isroil lashkarlari ularni shahardan uzoqlashtirish niyatida shunday qilishayotgan edi.

³³ Isroil lashkarining asosiy qismi jang maydonini orqaga — Baal-Tamar shahri tomon tortdi. Shunda birdaniga G'ibo tekisligidagi^d pistirmada yotgan sipohlar chiqishdi. ³⁴ Isroil lashkarining o'n ming saralangan jangchisi Givoga hujum qildi va u yerda qattiq jang boshlandi. Benyamin jangchilari bunday falokat yuz berishini kutishmagan edi.

³⁵ Egamiz ularni Isroil lashkarlari oldida mag'lub qildi. O'sha kuni Isroil lashkarlari qurollangan 25.100 Benyamin jangchisini o'ldirishdi. ³⁶ Shunda Benyamin jangchilari mag'lubiyatga uchraganlarini tushunishdi.

Isroil lashkarining asosiy qismi Benyamin jangchilari oldida chekingan edi. Shu orqali ular Givo atrofidagi pistirmalarda o'tirgan Isroil sipohlariga shaharga hujum qilish uchun qulay vaziyat yaratib bergan edilar. ³⁷ Pistirmadagi sipohlar Givo tomon otildilar. Ular shahardagi bor odamni qirib tashladilar.

³⁸ Isroil lashkarining asosiy qismi bilan pistirmadagi sipohlar o'zaro shunday kelishib olgandilar: shahardan quyuq tutun chiqishi bilanoq, ³⁹ Isroil lashkarining asosiy qismi orqaga qaytib jang qilishi

^a 20:10 Givo — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti G'ibo.

^b 20:18 ...Baytil shahridagi sajdagohga... — yoki Xudoning uyiga. Ibroniycha matnda baytil, ma'nosi Xudoning uyi. Bu ibroniycha so'z odatda Quddusdan qariyb 19 kilometrcha shimolda joylashgan shaharga nisbatan ishlatiladi, lekin bu o'rinda Mispaxdagi yoki Shilo'dagi sajdagoh haqida aytayotgan bo'lishi mumkin.

^c 20:26 Baytil — shu bobning 18-oyatidagi izohga qarang.

^d 20:33 G'ibo tekisligi — ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha va lotincha tarjimalarda Givoning g'arbida. G'ibo Givoning shimoli-sharqidan 4 kilometrcha uzoqda, Benyamin qabilasining hududidagi shahar.

kerak edi.

Shu orada Benyamin jangchilari o'ttitzacha Isroil sipohini o'ldirgan edilar. Shu sababdan ular: "Isroil lashkari ilgarigiday chekinishi aniq", deb o'ylagan edilar.⁴⁰ Biroq ortga qaraganlarida shahardan quyuq tutun bulut bo'lib ko'tarilganini va butun shahar yong'in ostida qolganini ko'rdilar.⁴¹ Shunda Isroil lashkarining asosiy qismi ortiga qaytdi. Benyamin jangchilari esa mag'lubiyatga uchraganlarini anglab, sarosimaga tushdilar.⁴² Ular Isroil lashkaridan qochmoqchi bo'lib, sahro tomon yugurdilar, ammo qirg'indan qochib qutula olmadilar. Chunki shahardan chiqib kelayotgan sipohlar bilan Isroil lashkarining asosiy qismi ularni ikki tomondan siqib kelayotgan edi.⁴³ Isroil lashkari Benyamin jangchilarini qurshovga olib, Givoning sharq tomonigacha to'xtamay ta'qib qilib, o'ldirdi.⁴⁴ Benyamin qabilasining o'n sakkiz ming bahodir jangchisi halok bo'ldi.⁴⁵ Boshqalari esa sahodagi Rimmon qoyasiga qarab qochishdi. Isroil lashkarlari ulardan besh mingtasini katta yo'llarda qirib tashladilar, qolganlarini esa Gido'mgacha ta'qib qilib, yana ikki mingtasini o'ldirdilar.⁴⁶ O'sha kuni Benyamin qabilasidan jami yigirma besh ming qurollangan dovyurak jangchi halok bo'ldi.⁴⁷ Ammo olti yuzta sipoh sahodagi Rimmon qoyasiga qochishga muvaffaq bo'ldi. Ular to'rt oy mobaynida u yerda yashab yurdilar.⁴⁸ Isroil lashkarlari Benyamin shaharlariga qaytib, u yerda qolgan–qutgan odamlarni, mollarni, barcha jonzotni qirib tashladilar, atrofdagi shaharlarga o't qo'ydilar.

21-BOB

Benyamin yigitlari uchun kelinlar

¹ Isroil xalqi Mispaxdagi^a yig'inda: "Birontamiz ham Benyamin qabilasiga qiz uzatmaymiz", — deb ont ichgan edi.² Benyamin qabilasi bilan bo'lgan urushdan keyin Isroil xalqi Baytilga^b borib, Egamiz huzurida kechgacha o'tirdi. Ular faryod ko'tarib: ³ "Ey, Isroil xalqining Xudosi — Egamiz, nega bunday ko'rgulik boshimizga tushdi?! Nega Isroilning bir qabilasi yo'q bo'lib ketdi?!" — deya achchiq–achchiq yig'ladilar.

⁴ Ertasi kuni odamlar barvaqt turib, u yerda qurbongoh qurdilar. Ular kuydiriladigan qurbonliklar va tinchlik qurbonliklarini keltirdilar.⁵ Keyin bir–birlaridan: "Isroil qabilalaridan Egamiz huzurida o'tkazilgan yig'inga kelmaganlar bormi?" — deb so'radilar. Chunki ular, Mispaxda — Egamiz huzurida o'tkazilgan yig'inda ishtirok etmagan har bir kishining jazosi o'limdir, deb qat'iy bir qasam ichgan edilar.⁶ Isroil xalqi o'z jigari bo'lgan Benyamin qabilasiga achinib: "Evoh, bugun Isroilning bir qabilasi yo'q bo'ldi", — deya ko'p o'kindi.⁷ "O'sha qabiladan faqatgina bir nechta yigit omon qoldi, xolos. Endi ular uchun qayerdan qiz topamiz? Birontamiz ularga qiz uzatmaymiz, deb Egamizning nomi bilan qasam ichgan edik–ku!"

⁸ Isroil xalqi: "Mispaxdagi yig'inda qatnashmaganlar bormi?" — deya surishtira boshladi. Shunda Giladdagi Yobosh shahrining aholisi yig'inda qatnashmaganligi ma'lum bo'ldi.⁹ Chunki yo'qlama qilinganda o'sha shahardan hech kim yo'q edi.¹⁰ Butun jamoa o'n ikki ming jangchini tanlab, ularga: "Boringlar, Giladdagi Yobosh shahrining butun aholisini qirib tashlanglar, xotinu bola–chaqalarini ham ayamanglar!" — dedi.¹¹ "Har bir erkak va er ko'rgan har bir ayol o'ldirilsin^c." ¹² Jangchilar Yobosh^d aholisining orasidan to'rt yuzta er ko'rmagan, yosh bokira qizni topib, ularni Kan'on yeridagi Shilo' qarorgohiga olib keldilar.

¹³ Keyin butun jamoa Rimmon qoyasidagi Benyamin odamlariga xabar yuborib, tinchlik e'lon qildi.

¹⁴ Benyamin odamlari o'z uylariga qaytib borishdi. Isroil xalqi Giladdagi Yobosh aholisidan omon qolgan qizlarni ularga turmushga berdi. Ammo qizlarning soni Benyamin odamlariga qaraganda kamroq edi.

¹⁵ Isroil xalqi Benyamin qabilasiga nihoyatda achinar edi, chunki Egamiz ularni deyarli yo'q qilib yuborgan edi.¹⁶ Shunda jamoa oqsoqollari shunday dedilar:

— Obbo, endi qolgan Benyamin o'g'illariga qayerdan qiz topib beramiz? Ularning qabilasidan bironta qiz ham tirik qolmadi–ku!¹⁷ Benyamin qabilasi Isroildan batamom yo'q bo'lib ketmasligi uchun omon qolganlari nasl qoldirishlari kerak.¹⁸ Lekin shunisi ham borki, biz: "Benyamin qabilasiga qiz uzatgan la'nati bo'lgay!" deb qasam ichib qo'ydik, endi ularga qiz uzata olmaymiz.

¹⁹ Shunda odamlardan bittasi:

^a 21:1 Mispax — 20:1 izohiga qarang.

^b 21:2 ...Baytilga... — yoki *Xudoning uyiga*. Ibroniycha matnda *baytil*, ma'nosi *Xudoning uyi*. Bu ibroniycha so'z odatda Quddusdan qariyb 19 kilometrcha shimolda joylashgan shaharga nisbatan ishlatiladi, lekin bu o'rinda Mispaxdagi yoki Shilo'dagi sajdagoh haqida aytayotgan bo'lishi mumkin.

^c 21:11 ...o'ldirilsin — Shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so'zning ma'nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag'ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan.

^d 21:12 Yobosh — Giladdagi shahar. Gilad Iordan daryosining sharqida joylashgan yerlar.

— Ha, aytgancha, Egamizga bag‘ishlab Shilo‘da har yili o‘tkaziladigan bayram haqida nima deysizlar? — dedi. — Lavo‘n va Baytil shaharlarining o‘rtasida joylashgan bu shahar, Baytildan Shakamga ketadigan yo‘lning shundoq yonginasida—ku.

²⁰ Oqsoqollar Benyamin qabilasidan bo‘lgan bo‘ydoq yigitlarga shunday uqdirdilar:

— Boringlar, uzumzorlarda yashirinib, ²¹ poylab turinglar. Shilo‘ qizlari o‘yinga chiqqanda, uzumzordan chiqib, har biringiz o‘zlarinigiz uchun qiz olib qochinglar. ²² Qizlarning otalari yoki aka—ukalari oldimizga shikoyat qilib keladigan bo‘lishsa, biz ularga shunday deymiz: “Qizlaringizni olib qolishimizga ijozat beringlar. Tushuninglar axir, biz Giladdagi Yoboshga hujum qilganimizda Benyamin yigitlari uchun yetarlicha qiz olib kela olmadik. Garchi Benyamin yigitlari qizlaringizni olib qochgan bo‘lsa—da, sizlar qasamni buzgan hisoblanmaysizlar.”

²³ Benyamin odamlari Shilo‘ga borib, uzumzorlarda yashirinib oldilar. Qizlar raqsga tushganlarida ular o‘zlari uchun bittadan qiz olib qochdilar. So‘ng olib qochgan qizlari bilan uylariga qaytib ketdilar, shaharlarini tiklab, o‘sha joyda yashadilar. ²⁴ Butun Isroil jamoasi ham uy—uylariga, qabilalari va oilalariga qaytib bordi.

²⁵ O‘sha davrlarda Isroilda shoh yo‘q edi. Har bir odam bilganini qilar edi.

RUT

Kirish

“Rut” kitobi — hakamlar davridagi Isroil oilasi hayoti to‘g‘risida nishona beradi. Bu oila keyinchalik Isroilda muhim ahamiyatga ega bo‘ldi. Chunki Rutning evaralaridan biri shoh Dovud edi.

Kitobda Rutga bog‘liq boshqa asosiy qahramon Naimadir. U eri va ikki o‘g‘li bilan Baytlahmda yashagan. Lekin hosil yaxshi bo‘lmagani uchun, bu oila Mo‘ab yurtiga yo‘l oladi. Naimaning eri u yerda vafot etadi, o‘g‘illari esa Mo‘ablik qizlarga uylanadilar. O‘sha qizlardan biri Rut edi.

Naimaning ikkala o‘g‘li ham Mo‘abda olamdan o‘tgach, Naima Baytlahmga qaytishga qaror qiladi. Naima ikkala keliniga Mo‘abda qolishlarini va o‘zlariga boshqa qayliq topishlarini aytadi. Rut esa Mo‘abda qolmasdan Naima bilan birga Baytlahmga ketadi. Kitobning davomida Rut qanday qilib Naimaning Boz ismli boy qarindoshiga turmushga chiqqani to‘g‘risida hikoya qilinadi.

Qonunga muvofiq, Mo‘abliklar Isroillik bo‘la olmasdilar. Kitobda Rut qanday qilib Xudoga chin ko‘ngildan sadoqatli, e‘tiqodli bo‘lgani va Isroil xalqiga qo‘shilishga ijozat berilgani to‘g‘risida hikoya qilinadi. Rut Naimaga shunday deydi: “Siz qayerga borsangiz, men ham o‘sha yerga boraman, siz qayerda bo‘lsangiz, men ham o‘sha yerda bo‘laman. Sizning xalqingizni o‘zimning xalqim, sizning Xudoyingizni o‘zimning Xudoyim deyman. Siz qayerda olamdan o‘tsangiz, men ham o‘sha yerda jon berib, dafn qilinaman. Egam meni ne ko‘yga solsa solsin, undan battarroq‘ini ham qilsin. Meni sizdan faqat o‘lim ajrata oladi.” (1:16-17)

1-BOB

Elimalek oilasi bilan Baytlahmdan Mo‘abga ko‘chadi

¹ Isroilda hakamlar^a hukmronligi davrida bir muddat ocharchilik bo‘lgan edi. Bir odam xotini va ikki o‘g‘li bilan birga bir muncha vaqt yashash niyatida Mo‘ab yurtiga^b jo‘nadi. U Yahudoning Baytlahm shahridan^c edi.

² U odamning nomi Elimalek, xotining oti Naima, o‘g‘illarining ismlari esa Maxlo‘n va Xilyon edi. Bu oila Yahudoning Baytlahm shahridan — Efratlik^d edi. Ular Mo‘ab yurtiga borib, o‘sha yerda yashab qoldi.

³ Ular o‘sha yerda yashayotganlarida, Elimalekning ajali yetdi. Naima ikki o‘g‘li bilan qoldi. ⁴ Uning o‘g‘illari Mo‘ablik qizlarga uylandilar. Qizlardan birining ismi O‘rpa, ikkinchisini Rut^e edi. Ular o‘sha yerda o‘n yilcha yashashgandan keyin ⁵ Maxlo‘n va Xilyon ikkalasi ham vafot etishdi. Naima ham eridan, ham farzandlaridan ayrilib, yolg‘iz qoldi.

Naima va Rut Baytlahmga qaytishadi

⁶⁻⁷ “Egamiz o‘z xalqiga e‘tibor berib, ularga non berdi”, degan xabarni eshitgach, Naima o‘z yurtiga qaytishga qaror qildi. Naima yashab kelgan Mo‘ab yurtini tashlab, kelinlari bilan birga yo‘lga tushdi va Yahudoga qarab yurishdi. ⁸ Yo‘lda davom etisharkan, Naima ikkala keliniga dedi:

— Boringlar, ikkovingiz ham onalaringizning uylariga qaytinglar. Menga va marhumlarga bo‘lgan izzat-hurmatigiz uchun Egam sizlarga ham marhamat qilsin. ⁹ Ikkovlaringizga ham yaxshi joylardan ato qilsin, turmush qurib, o‘z erlaringiz bilan baxtli bo‘linglar!

Shunday deb Naima kelinlarini o‘pdi, ikkalasi esa yig‘lab faryod ko‘tarishdi:

¹⁰ — Yo‘q, biz siz bilan ketamiz, sizning xalqingiz orasida yashaymiz, — deyishdi. ¹¹ Naima esa yana kelinlariga:

— Qaytinglar, jon qizlarim! — dedi. — Men bilan ketganingizdan nima foyda?! Qornimda yana o‘g‘illarim bormidiki sizlarga umr yo‘ldoshi bo‘lsa?!^f ¹² Bo‘ldi endi, qizlarim, qaytinglar! Men endi keksaydim, erga tegishga ojizman. Bordi–yu, men, hali umid qilsam bo‘ladi, deb shu kecha erim bilan qovushsam o‘g‘illar tug‘sam, ¹³ ular ulg‘ayguncha sizlar kutib turarmidingiz?! Orqaga cho‘zib, turmushga chiqmay

^a 1:1 *hakamlar* — Isroilda shohlik joriy bo‘lmasdan oldin xalq yo‘lboshchilari yurtni boshqarardilar. Ular hakamlar deb yuritilardi.

^b 1:1 *Mo‘ab yurti* — O‘lik dengizning sharq tomonida joylashgan. Mo‘ab xalqi butlarga sig‘inardi, ular odatda Isroil xalqining dushmani edi.

^c 1:1 *Baytlahm shahri* — Quddusdan qariyb 8 kilometrcha janubda joylashgan.

^d 1:2 *Efrat* — Baytlahm shahri atroflaridagi aholi istiqomat qiladigan joylar.

^e 1:4 ...*O‘rpa...Rut...* — O‘rpa Xilyonning xotini, Rut Maxlo‘nning xotini edi (4:10 ga qarang).

^f 1:11 *Qornimda yana o‘g‘illarim bormidiki sizlarga umr yo‘ldoshi bo‘lsa?!* — Tavrotga ko‘ra, odam farzand ko‘rmasdan vafot etgan bo‘lsa, marhumning aka–ukalaridan yoki eng yaqin urug‘laridan biri uning naslini davom ettirish maqsadida beva qolgan xotinni olishi kerak edi. Ulardan tug‘ilgan bolalar o‘lgan odamniki hisoblangan. Shu tariqa marhum oilasining nomi davom etavergan. Maxlo‘n va Xilyonning qolgan aka–ukalari bo‘lmagani uchun, ularning oilasi nomi davom etishi uchun yo‘l yo‘q, deb tuyulgan.

yurarmidingizlar?! Yo‘q, qizlarim. Sizlarni o‘ylab juda qayg‘uryapman. Axir, Egam shuncha ko‘rgulikni boshimga soldi–ku.

¹⁴ Ular yana yig‘lab, dod–voy ko‘tarishdi. Nihoyat, O‘rpa qaynanasi bilan o‘pishib xayrlashib, orqaga qaytib ketdi. Rut esa Naimaga yopishib oldi.

¹⁵ Naima Rutga:

— Mana, ovsining o‘z xalqi orasiga, o‘z xudolariga^a sig‘inadigan yurtga qaytib ketdi. Sen ham uning orqasidan borgin, — dedi.

¹⁶ — Sizdan ajralishga, qaytib ketishga meni majbur qilmang, — dedi Rut. — Siz qayerga borsangiz, men ham o‘sha yerga boraman, siz qayerda bo‘lsangiz, men ham o‘sha yerda bo‘laman. Sizning xalqingizni o‘zimning xalqim, sizning Xudoyingizni o‘zimning Xudoyim deyman. ¹⁷ Siz qayerda olamdan o‘tsangiz, men ham o‘sha yerda jon berib, dafn qilinaman. Egam meni ne ko‘yga solsa solsin, undan battarroq‘ini ham qilsin. Meni sizdan faqat o‘lim ajrata oladi.^b

¹⁸ Naima amin bo‘ldiki, kelini u bilan ketishga qat‘iy ahd qilibdi. Shundan so‘ng uni ko‘ndirishga qayta urinmadi. ¹⁹ Ikkovlari yo‘l yurib Baytlahmga yetib kelishdi. Baytlahmga yetib kelganlarida, ularni ko‘rib butun shahar g‘imirlab qoldi. Ayollar bir–biriga: “Iyi, nahotki bu o‘sha Naima bo‘lsa?!” deb hayron qolishdi.

²⁰ Naima ularga dedi:

— Endi meni Naima^c emas, Musibat^d denglar. Chunki Qodir Xudo boshimga cheksiz qayg‘u–kulfat soldi.

²¹ Men bu yerdan to‘kis bo‘lib chiqib ketgan edim, Egam esa qup–quruq qaytardi. Endi nega meni Naima deysizlar?! Axir, Egam — Qodir Xudo meni azob–uqubatlarga giriftor qilib, baxtsiz qildi–ku!

²² Shunday qilib, Naima Mo‘ablik kelini Rut bilan birga Mo‘ab yurtidan qaytib keldi. Ular Baytlahmga kelgan paytda arpa o‘rimi boshlangan edi^e.

2-BOB

Rutning Boz bilan uchrashuvi

¹ Naimaning Boz degan qarindoshi bo‘lib, anchagina obro‘li, badavlat odam edi. U Naimaning marhum eri Elimalek urug‘idan edi. ² Bir kuni Mo‘ablik Rut Naimaga:

— Men dalaga bormoqchi edim. Kim iltifot ko‘rsatsa, o‘sha daladan boshqoq terib kelardim^f, — dedi.

— Mayli, boraver, qizim, — dedi Naima.

³ Rut ketdi. Dalaga yetib kelib, o‘roqchilarning orqasidan to‘kilgan boshqoqlarni tera boshladi. Qarangki, bu dala Elimalekning qarindoshi Bozniki ekan.

⁴ Bir payt Baytlahmdan Boz kelib qoldi. U o‘roqchilarga:

— Hormanglar, Xudo sizlarga yor bo‘lsin! — dedi. Ular ham:

— Bor bo‘ling, Xudo umringizga baraka bersin! — deb javob qaytarishdi. ⁵ Boz o‘roqchilar nazoratchisiga Rutni ko‘rsatib:

— Bu juvon kim? — deb so‘radi. ⁶ O‘roqchilar nazoratchisi:

— Bu o‘sha Mo‘ablik musofir, — dedi, — Naima bilan birga Mo‘ab yurtidan kelgan. ⁷ U: “Men o‘roqchilar orqasidan yurib, to‘kilgan boshqoqlarni terib olsam”, deb so‘ragan edi. Tong saharda kelib shu choqqacha tinmay dalada ishladi. Hozirgina chaylada bir oz dam olgani o‘tirdi.^g

⁸ Boz Rutga:

— Menga qara, qizim, — dedi, — boshqoq terish uchun boshqa dalaga bormay qo‘yaqol. Shu yerda mening cho‘rilarim bilan birga yuraver. ⁹ Sen faqat xizmatkorlarim bug‘doy o‘rayotgan dalada bo‘l, ularning orqasidan yuraver. Xizmatkorlarimga tayinlab qo‘yaman, senga indashmaydi. Chanqasang, anavi idishlarda suv bor. Quduqdan xizmatkorlarim tortib olgan, ichaver!

¹⁰ Rut yer o‘pguday bo‘lib ta‘zim qildi:

— Nechun nazaringizga tushib, shunchalik mehringizga sazovor bo‘ldim? Men axir kelgindi bo‘lsam, siz menga shu qadar e‘tibor beryapsiz, — dedi u Bozga. ¹¹ Boz shunday javob berdi:

— Ering o‘lgandan keyin qaynanangga qanday munosabatda bo‘lganingni menga aytib berishdi. Sen ota–

^a 1:15 ...o‘z xudolariga... — yoki o‘z xudosiga. Xamo‘sh Mo‘ab xalqining xudosi edi.

^b 1:17 Meni sizdan faqat o‘lim ajrata oladi — yoki hatto o‘lim ham meni sizdan ajrata olmaydi. Bu ibora shundan dalolat beradiki, o‘sha davrdagi odatga ko‘ra, Rut Naima bilan qolishni, hatto Naimaning oilasi mozoriga dafn qilinishni o‘z zimmasiga olgan edi.

^c 1:20 Naima — ibroniychada ma‘nosi yoqimli.

^d 1:20 Musibat — ibroniycha matnda Mara, ma‘nosi achchiq, qiyinchilik.

^e 1:22 ...arpa o‘rimi boshlangan edi — Aprelning oxiri yoki mayning boshida.

^f 2:2 ...boshqoq terib kelardim... — Qonunga binoan, o‘rim–yig‘im paytida kambag‘allar terib olsinlar deb o‘roqchilar dalada boshqoq tashlab ketishardi.

^g 2:7 Hozirgina chaylada bir oz dam olgani o‘tirdi — Bu ibroniycha gapning ma‘nosi bahsli.

onangni, yurtingni tashlab, ilgari o'zingga begona bo'lgan xalq orasida yashashga kelding. ¹²Yaxshiliklaring uchun Egamdan qaytsin. Sen panoh istab kelgan Isroil xalqining Xudosi — Egamdan senga to'liq mukofot bo'lsin.

¹³ — Sizning mehringizga sazovor bo'layin, to'ram! — dedi Rut. — Siz menday cho'ringizning dilidagi armonlarini gapirib, tasalli berdingiz. Lekin men sizning cho'rilaringizdan birontasi emasman—ku.

¹⁴Tushlik payti bo'lganda Boz Rutga:

— Bu yoqqa kel, nondan ol, musallasga botirib yegin, — dedi.

Rut xizmatkorlar yonidan joy oldi. Boz unga qovurilgan donlardan uzatdi. Rut to'ydi va ozroq orttirib ham qoldirdi.

¹⁵So'ngra Rut yana boshqoq terib olay, deb o'rnidan turib nariga ketdi. Boz xizmatkorlariga shunday buyruq berdi:

— U bog'lamlar orasidan ham terib olaversin, zinhor xafa qila ko'rmanglar. ¹⁶Hatto bog'lamdan atayin tashlab qoldirib ketinglar. U terib olsin, uni koyimanglar.

¹⁷Shunday qilib, Rut qosh qorayguncha dalada boshqoq terdi, terganlarini yanchidi. U yanchgan arpa bir tog'oradan ko'proq^a chiqdi. ¹⁸Donni ko'tarib, shaharga jo'nadi. U terib kelgan donni qaynanasiga ko'rsatdi. Rut o'zi to'ygandan so'ng orttirib qoldirgan qovurilgan donlarni qaynanasiga berdi. ¹⁹Qaynanasi Rutdan so'radi:

— Qayda ishlading? Kimning dalasidan boshqoq terding bugun? Senga yordam ko'rsatganni Xudo yorlaqasin!

Rut kimnikida ishlaganini qaynanasiga aytdi:

— Bugun men ishlagan dalaning egasi Boz degan odam ekan, — dedi. ²⁰Naima keliniga:

— Uni Xudo yorlaqasin! — dedi hayajonlanib. — Tiriklarga, ham marhumlarga^b sodiq qolib, marhamatini darig' tutmabdi.

So'ng:

— U kishi bizning yaqin qarindoshlarimizdan, oilamizni o'z panohiga olishga burchli odamlardan^c, — deb qo'shib qo'ydi.

²¹Mo'ablik Rut ham qo'shimcha qildi:

— U menga hatto, dalamda o'rim—terim tugamaguncha, mening xizmatkorlarim bilan birga yuraver, deb aytdi.

²²Naima keliniga:

— Yaxshi, qizim, sen uning cho'ri qizlari bilan yuraver. Begona dalaga borsang, senga ozor berishlari mumkin, — dedi.

²³Shu tariqa Rut arpa va bug'doy o'rimi tugagunga qadar^d Bozning cho'ri qizlari yonida boshqoq terib yurar, qaynanasi bilan birga yashardi.

3-BOB

Rut va Boz xirmonda

¹Oradan ma'lum vaqt o'tgach, Rutga qaynanasi Naima shunday dedi:

— Qizim, birortasi bilan ro'zg'or qilsang, o'zingga yaxshi bo'larmidi. Men senga qayliq topib berishim lozim. ²O'sha Boz bizning qarindoshimiz, sen uning cho'rilari bilan birga bo'lgan eding—ku. Bilasanmi, shu kuni kechqurun^e u xirmonda arpasini yanchiydi. ³Endi sen yuvinib—tarani, chiroyli kiyimlaringni kiy, keyin xirmonga bor. Lekin Boz yeb—ichib bo'lmaguncha, unga ko'rinma. ⁴U uxlashga yotganda, yotgan joyini bilib olgin—da, so'ng borib oyoq tomonini ochib, o'sha yerda yot^f. Nima qilishni uning o'zi aytadi.

⁵Rut qaynanasiga:

— Hammasini aytganingizday qilaman, — dedi.

⁶Rut xirmonga jo'nadi. Yetib kelib, qaynanasi aytganday qildi. ⁷Boz yeb—ichdi, vaqti chog' bo'ldi. So'ng g'aram yoniga borib yonboshladi—da, uxlab qoldi. Rut ohista kelib, uning oyoq tomonini ochib, yotdi. ⁸Yarim

^a 2:17 ...bir tog'oradan ko'proq... — Ibroniya matnda *taxminan bir efa*, taxminan 22 litrga to'g'ri keladi.

^b 2:20 *marhumlar* — Naima marhum eri va o'g'illarini nazarda tutyapti.

^c 2:20 ...oilamizni o'z panohiga olishga burchli odamlardan... — Ibroniya matnda bir maxsus termin bo'lib, uning so'zma—so'z tarjimasi — *oilaning qutqaruvchisi*. Og'ir muhtojlikda qolgan oila a'zolariga g'amxo'rlik qilishi uchun nazarda tutilgan yaqin qarindosh. Bunday vaziyatda o'sha odam Naima va Rutga yordam berib, g'amxo'rlik ko'rsatishi, ikkovining marhum erlari Elimalek va Maxlo'ning oilasi nomini davom ettirishga yordam berishi kerak edi.

^d 2:23 ...arpa va bug'doy o'rimi tugagunga qadar... — Iyunning oxirigacha.

^e 3:2 ...shu kuni kechqurun... — Oqshomgi shabadada dehqon donini to'pondan ajratib tozalash uchun xirmonda ishlardi.

^f 3:4 ...oyoq tomonini ochib, o'sha yerda yot — Bu harakat bilan Rutning himoyachiga muhtojligini bildirib, uning Boz bilan turmush qurish orzusiga ham ishora qilingan bo'lishi mumkin edi.

kechasi Boz cho'chib uyg'onib ketdi. Qarasa, oyoq tomonida bir ayol yotibdi.

⁹ — Kimsan? — deb so'radi ayoldan. Rut unga:

— Sizning cho'ringiz Rutman. Cho'ringizni panohingizga olsangiz, axir, siz bizning oilamizni panohingizga olishga burchli odamsiz^a, — dedi. ¹⁰ Boz Rutga dedi:

— Seni Xudo yorlaqasin, qizim. Sening bu safargi oilangga qilgan sadoqating oldingisidan ham a'lodir.

Sen kambag'al yoki boyvachcha yigitlarning ortidan chopmading. ¹¹ Endi sen xavotirlanma, qizim.

Aytganlaringning hammasini muhayyo qilaman. Butun shahar xalqi sening olijanob ayol ekanligingni biladi.

¹² To'g'ri, men sizlarning oilangizni panohimga olishga burchli odamman, lekin bu ishga mendan ham

yaqinrog'i bor. ¹³ Shu kecha o'tsin, yotaver. Agar ertaga u kishi senga nisbatan o'z burchini o'tamoqchi bo'lsa, mayli, seni olaversin. Bordi-yu, o'z burchini o'tashni xohlamasa, men o'z zimmamga olaman. Xudo haqi, men o'z zimmamga olaman. Ertalabgacha uxlayver.

¹⁴ Rut Bozning oyoq tomonida sahargacha uxladi. Ko'z ko'rmaydigan, g'ira-shira tong paytida Rut o'rnidan turdi. Boz "Xirmonga uning kelganini odamlar bilmay qo'ya qolishsin", deb, ¹⁵ Rutga:

— Sholro'molingni ochib, ushlab tur, — dedi.

Rut sholro'molini ochib ushlab turdi. Boz esa olti tog'ora^b arpa o'lchab, sholro'molga soldi va orqasiga ko'tartirib qo'ydi. Keyin o'zi shaharga jo'nab ketdi.

¹⁶ Rut esa qaynanasi oldiga qaytdi. Qaynanasi undan:

— Nima bo'ldi, qizim? — deb so'radi.

Boz Rutga qanday munosabatda bo'lgan bo'lsa, hammasini Rut qaynanasiga aytib berdi.

¹⁷ — U, qaynanangning oldiga quruq qo'l bilan borma, deb mana bu olti tog'ora arpani ham berib yubordi, — dedi Rut.

¹⁸ Qaynanasi Rutga dedi:

— Qizim, bu ishlar nima bilan tugaydi, hali bilmaysan, — dedi. — Kutib turgin-chi, u bu ishni bugunoq oxiriga yetkazmay qo'ymasa kerak.

4-BOB

Boz Rutga uylanadi

¹ Boz shahar darvozasiga chiqib, o'tirdi^c. O'sha payt Boz aytgan yaqin qarindoshi^d yonginasidan o'tib qoldi. Boz:

— Bu yoqqa keling, o'tiring, birodarim, — dedi uning ismini aytib chaqirib.

Qarindoshi yaqin kelib o'tirdi. ² Boz shahar oqsoqollaridan o'n kishini guvohlikka chaqirib:

— Shu yerda o'tiringlar! — dedi. Ular kelib o'tirishdi.

³ Boz qarindoshiga dedi:

— Mo'ab yurtidan qaytib kelgan Naima bor-ku, u Elimalek akamizning dalasini sotmoqchi. ⁴ Men shu yerda o'tirganlar va qavmim oqsoqollari huzurida o'sha dalani sotib olasizmi, yo'qmi, bilay dedim. Agar siz qarindoshlik burchingizni o'tashni xohlasangiz, mayli, sotib olavering. Bordi-yu, xohlamasangiz, ayting, men bilayin. Chunki bu burchni o'tash birinchi navbatda sizga tushadi. Sizdan keyin navbat meniki bo'ladi.

U kishi:

— Qarindoshlik burchimni men o'tayman, — dedi. ⁵ Boz dedi:

— Xo'p. Lekin siz Naimaning dalasini xarid qilganingizda, dala bilan birga marhumning bevasi Mo'ablik Rutni ham olishingiz kerak. Chunki marhumning nomi o'z mulkidan yo'qolib ketmasligi shart.

⁶ Shunda qarindoshi Bozga:

— Unday bo'lsa, men uni ololmayman, aks holda o'zimning mulkimni xavfga qo'ygan bo'laman^e. Zimmamdagi qarindoshlik burchimni siz o'tayvering, mening ilojim yo'q, — dedi.

⁷ Ilgari Isroilda qarindoshlik burchini o'tamoqchi yoki mol-mulkini almashtirmoqchi bo'lsalar, dalil-isbot tariqasida bittasi chorig'ini yechib, ikkinchisiga berardi. Mana shu odat Isroilda qonuniy guvohlik o'rnini bosardi.

^a 3:9 ...oilamizni panohiga olishga burchli odamsiz... — Ibroniycha matnda bir maxsus termin bo'lib, uning so'zma-so'z tarjimasini — *oilaning qutqaruvchisi* (shu bobning 12-oyatida ham bor). 2:20 izohiga qarang.

^b 3:15 olti tog'ora — ibroniycha matnda *olti o'lchov*, miqdori noma'lum.

^c 4:1 ...shahar darvozasiga chiqib, o'tirdi — O'sha vaqtda oqsoqollar va obro'li odamlar shahar darvozasida turli masalalarni ko'rib hal qilishardi.

^d 4:1 ...yaqin qarindoshi... — Ibroniycha matnda bir maxsus termin bo'lib, uning so'zma-so'z tarjimasini — *oilaning qutqaruvchisi* (shu bobning 3, 6, 8-oyatlarida ham bor). 2:20 izohiga qarang.

^e 4:6 ...o'zimning mulkimni xavfga qo'ygan bo'laman — Qadimgi Isroildagi qonunga ko'ra, Rutdan tug'ilgan bola o'sha yaqin qarindosh sotib olgan yerga merosxo'r bo'lar edi. U odam vafot etgandan keyin esa o'zining farzandlari yerga qonuniy jihatdan egalik qila olmas va bunga huquqlari ham bo'lmas edi (yana 2:20 izohiga qarang).

⁸ Shunday qilib, qarindoshi Bozga:

— O‘zingiz sotib olavering, — dedi—da, chorig‘ini yechib berdi. ⁹ Shundan keyin Boz oqsoqollarga va o‘sha yerdagi boshqa odamlarga murojaat qildi:

— Sizlar guvohsiz: men bugun Elimalekdan Xilyon va Maxlo‘nga qolgan hamma mulkni Naimadan sotib olyapman. ¹⁰ Yana Maxlo‘ning xotini Mo‘ablik Rutni ham o‘z nikohimga olyapman, toki marhumning nomi o‘z mulkida qolsin, birodarlari orasida va kindik qoni to‘kilgan yurtida nomi yo‘qolib ketmasin. Bugun sizlar bunga guvoh bo‘lib turibsizlar.

¹¹ Shunda shahar darvozasi yonida turgan odamlar va oqsoqollar:

— Biz guvohimiz, — dedilar. — Egamiz sening xonadoningga keladigan ayolni Rohila va Leaxday qilsin, ana o‘sha bibilardan Isroil xalqi bino bo‘lgan. Efratda boyliklar egasi bo‘lgin, Baytlahmda noming ulug‘ bo‘lgay. ¹² Sening xonadoning Tamaraning Yahudoga tug‘ib bergan o‘g‘li bobomiz Paraz^a xonadoniday barakali bo‘lsin. Egamiz mana shu juvon orqali senga o‘shanday buyuk avlodni ato etsin.

Naimaga Egamiz marhamat qiladi

¹³ Shunday qilib, Boz Rutga uylandi. Ular turmush qurib, bir yostiqa bosh qo‘yishdi. Egamizning marhamati bilan Rut homilador bo‘lib, o‘g‘il tug‘di. ¹⁴ Ayollar Naimaga aytishdi:

— Egamizga hamdu sanolar bo‘lsin! U bugun senga g‘amxo‘rlik qiladigan nevara^b berdi, merosxo‘rsiz qoldirmadi. Merosxo‘ringning nomi Isroilda ulug‘ bo‘lsin. ¹⁵ U tufayli hayoting yana shodlikka to‘ladi, qariganingda suyanchig‘ing bo‘ladi. Chunki bu o‘g‘ilni seni yaxshi ko‘radigan, sen uchun hatto yetti o‘g‘ildan ham a‘lo bo‘lgan kelining tug‘di.

¹⁶ Naima chaqaloqni o‘ziga oldi, bir dam bag‘ridan uzmad. O‘zi enagalik qildi.

¹⁷ Qo‘shni ayollar: “Naima uchun o‘g‘il tug‘ildi”, deb chaqaloqqa Obid^c ismini berdilar.

Shoh Dovud — Boz va Rutning chevarasi

Obid Dovudning padari buzrukvori Essayning otasi bo‘ldi. ¹⁸ Parazdan Dovudgacha bo‘lgan avlod—ajdod quyidagicha:

Parazdan Xazron bunyod bo‘ldi.

¹⁹ Xazrondan Ram bunyod bo‘ldi.

Ramdan Ominadov bunyod bo‘ldi.

²⁰ Ominadovdan Naxsho‘n bunyod bo‘ldi.

Naxsho‘ndan Salmo‘n bunyod bo‘ldi.

²¹ Salmo‘ndan Boz bunyod bo‘ldi.

Bozdan Obid bunyod bo‘ldi.

²² Obiddan Essay bunyod bo‘ldi.

Essaydan Dovud bunyod bo‘ldi.

^a 4:12 ...*bobomiz Paraz*... — Yahudoning o‘g‘illaridan biri, u Bozning va Baytlahmda yashaganlardan ko‘pchiligining bobokaloni bo‘lgan edi. Pariz ham marhum qarindoshning oilasi nomini davom ettirish uchun shunga o‘xshash nikohdan tug‘ilgan o‘g‘il edi.

^b 4:14 ...*g‘amxo‘rlik qiladigan nevara*... — Ibroniycha matnda bir maxsus termin bo‘lib, uning so‘zma—so‘z tarjimasi — *oilaning qutqaruvchisi*. Og‘ir muhtojlikda qolgan oila a‘zolariga g‘amxo‘rlik qilishi uchun nazarda tutilgan yaqin qarindosh. Nevara Naima va Rutning marhum erlari Elimalek bilan Maxlo‘ning oilasi nomini davom ettirishi, ulg‘ayganda Naima va Rutga suyanchiq bo‘lish orqali yordam berishi kerak edi.

^c 4:17 *Obid* — ibroniychada ma‘nosi *xizmatkor, qul*.

SHOHLAR

(birinchi kitob)

Kirish

“1 Shohlar” va “2 Shohlar”ning asl nusxasi bitta ibroniycha kitob bo‘lib, ikkala qismini bitta o‘ramga joylash uzunlik qilganidan, kitob ikki qismga — “1 Shohlar” va “2 Shohlar”ga bo‘lingan.

“1 Shohlar”ning ilk qismida (1-7–boblar) payg‘ambar hamda Isroilga yo‘lboshchilik qilgan oxirgi hakam Shomuilning hayoti to‘g‘risida hikoya qilinadi. Shomuil Isroilga hujum qilayotgan g‘animlarga qarshi jangda Isroil lashkariga yordam beradi. Lekin u keksaygach, xalq, lashkarga yo‘lboshchilik qilsin, deb Egamizdan bir shoh so‘rashga qaror qiladi.

Kitobning ikkinchi qismida (8-15–boblar) Egamiz Shomuilga Shoul degan odamni Isroilning birinchi shohi qilib tayinlash to‘g‘risida amr beradi. Shoul Kish deganning o‘g‘li edi. Shoul va uning to‘ng‘ich o‘g‘li Yo‘natan Ommon hamda Filist xalqlariga qarshi olib borgan ko‘p janglarda g‘olib chiqadilar, lekin Shoul Egamizga chin dildan itoat etmaydi.

Kitobning uchinchi qismida (16-31–boblar) Egamiz Shomuilga Dovud ismli yosh yigitni yashirincha navbatdagi shoh qilib tayinlash to‘g‘risida amr beradi. Kitobda yana Dovud Gatlik bahaybat Filist jangchisi Go‘liyotni o‘ldirgandan keyin tez orada milliy qahramon bo‘lib ketgani to‘g‘risida ham hikoya qilinadi. Dovud tobora obro‘–e‘tibor orttirib boraveradi. Shoul esa Dovuddan shubhalanadi. Garchi Dovud Shoulning qizi Mixalga uylangan va to‘ng‘ich o‘g‘li Yo‘natan bilan qardond do‘st bo‘lsa ham, Shoul Dovudni o‘ldirish payiga tushadi. “1 Shohlar”ning qolgan qismida Dovudning qanday qilib qutulgan va sahroda o‘zining kichik lashkariga yo‘lboshchi bo‘lgani to‘g‘risida hikoya qilinadi. Shoul Dovudni ta‘qib qilaveradi va nihoyat, Dovud Shouldan qutulish uchun o‘ziga ergashganlarni Filistlar joylashgan hududlarga olib ketadi.

Kitob Shoul va uning o‘g‘illari Filist lashkari bilan bo‘lgan jangda halok bo‘lishi bilan tugaydi. Egamiz bergan va‘dasini ado etib, Dovudni Isroil shohi qiladi: “Shoul Isroil shohi bo‘lmasin, deb uni Men rad etdim. Qani, endi qo‘chqor shoxini moy bilan to‘ldirib, yo‘lga otlan. Seni Baytlahmlik Essayning uyiga jo‘nataman. Uning o‘g‘illaridan bittasini O‘zimga shoh qilib tanladim.” (16:1)

1-BOB

Elqana va uning Shilo‘dagi oilasi

¹ Efrayim qirlarida joylashgan Rama^a shahrida bir odam yashardi. Uning ismi Elqana bo‘lib, Efrayim qabilasining Zuf urug‘idan bo‘lgan Yeroxam deganning o‘g‘li edi. Yeroxam — Elixuning o‘g‘li, Elixu — To‘xuning o‘g‘li, To‘xu — Efrayim qabilasiga mansub bo‘lgan Zufning o‘g‘li edi. ² Elqananing Xanna va Paninna ismli ikki xotini bo‘lib, Paninnaning bolalari bor edi–yu, Xanna befarzand edi.

³ Elqana har yili Sarvari Olamga sajda qilib, qurbonlik keltirmoq uchun o‘z shahridan Shilo‘ga^b borardi. Shilo‘da Elax degan odamning Xo‘fnax va Finxaz degan ikki o‘g‘li bo‘lib, ular Egamizning ruhoniylari edilar.

⁴ Elqana qurbonlik qilgan kuni xotini Paninnaga, o‘g‘illari bilan qizlariga bir ulushdan^c bersa, ⁵ Xannaga ham yaxshi joyidan bir ulush berardi^d. Chunki Egamiz Xannani bepusht qilib qo‘ygan bo‘lsa ham, Elqana uni yaxshi ko‘rardi. ⁶ Xannani Egamiz befarzand qilib qo‘ygani uchun, kundoshi Paninna Xannaga qattiq ozor berib xafa qilardi. ⁷ Har yili Xanna Egamizning uyiga^e borganda ham shu voqea yuz berardi: kundoshi Xannani xafa qilardi, u esa yig‘lab hech narsa yemasdi. ⁸ Eri Elqana esa:

— Xanna, nega yig‘layapsan, nimaga ovqat yemayapsan? — derdi. — Nimaga bu qadar g‘amgingan? Sen uchun men o‘nta o‘g‘ildan ham afzal emasmanmi?!

Xanna va ruhoniylar Elax

⁹ Bir kuni ular Shilo‘da yeb–ichib bo‘lganlaridan keyin, Xanna o‘rmidan turdi. Ruhoniylar Elax Egamizning Ma‘badi eshigi yonidagi kursida o‘tirgan edi. ¹⁰ Xanna dili xufton, achchiq–achchiq yig‘lab, Egamizga ibodat

^a 1:1 Rama — ibroniycha matnda *Ramatayim*. Rama — “*Ramatayim*”ning qisqa shakli (shu bobning 19–oyatiga qarang).

^b 1:3 Shilo‘ — Quddusdan qariyb 32 kilometrcha shimolda joylashgan bu shahar Isroil xalqi uchun ruhiy markaz bo‘lib qolgan edi.

^c 1:4 bir ulush — ba‘zi qurbonliklar olovda butunlay kuydirilmasdan, ma‘lum bir qismi kuydirilar, bir qismi esa ruhoniylarga berilar edi. Qolganini qurbonlik keltirgan odamning oila a‘zolari va mehmonlari tanovul qilishardi.

^d 1:5 ...yaxshi joyidan bir ulush berardi — yoki ikki ulush berardi. Bu ibroniycha iboraning ma‘nosi bahsli.

^e 1:7 Egamizning uyi — Isroil xalqi uchun Egamizga sajda qiladigan asosiy joy Shilo‘dagi ma‘bad edi. Bu paytda hali Quddusdagi Ma‘bad qurilmagan edi.

qilib ¹¹ shunday va'da berdi:

— Ey, Sarvari Olam! Shu cho'ringning qayg'usiga nazar solib yodga olsang, cho'ringni unutmay, unga bir o'g'il ato etsang, o'sha o'g'limni umrbod Senga nazr qilardim^a, uning boshiga ustara tegmasdi.

¹² Xanna Egamiz huzurida uzoq vaqt ibodat qildi. Elax esa uning og'ziga qarab turardi. ¹³ Xanna ichida gapirar, ovozi eshitilmas, faqat lablari qimirlardi. Shuning uchun Elax Xannani mast bo'lsa kerak, deb o'yladi:
¹⁴

— Qachongacha sarxush bo'lib yurasan?! Endi sharobdan voz kech! — dedi.

¹⁵ — Yo'q, unday emas, hazratim, — dedi Xanna. — Men ko'ngli g'amga to'la bir ayolman. Na sharob ichganman, na bo'za. Faqat yuragimdagini Egamga to'kib solyapman. ¹⁶ Bu cho'ringizni allaqanday yaramas xotin deb o'ylamang. G'am-qayg'ularim ko'pligidan, shu paytgacha ibodat qilyapman.

¹⁷ — Eson-omon bor, — dedi Elax. — Isroil xalqining Xudosi tilagingni bajo keltirsin.

¹⁸ — Men, cho'ringizni iltifotingizga sazovor biling, — dedi Xanna. So'ng borib ovqat yedi, endi chehrasi g'amgin emas edi.

Shomuil tug'iladi va Xudoga bag'ishlanadi

¹⁹ Ertasiga ular tong saharda turib, Egamizga sajda qilishdi. Keyin Ramaga — uylariga qaytib kelishdi. Elqana xotini Xanna bilan qovushdi. Egamiz Xannaga marhamat qildi. ²⁰ Xanna homilador bo'ldi va vaqt-soati yetib o'g'il tug'di. "Uni Egamizdan tilab oldim", deb otini Shomuil^b qo'ydi.

²¹ Elqana Egamizga atab yillik qurbonlik marosimini o'tkazish va va'dasini ado etish uchun oilasi bilan birga Shilo'ga bordi. ²² Xanna bu safar bormadi. U eriga:

— Go'dak ko'krakdan chiqqandan keyin^c olib boraman, u Egamizning huzurida bo'ladi, umr bo'yi o'sha yerda qoladi, — dedi.

²³ — Senga nima ma'qul bo'lsa, shunday qilaver, — dedi Elqana. — Go'dak ko'krakdan chiqquncha shu yerda bo'l. Egamiz O'z va'dasini bajo qilsin^d.

Xanna uyda qolib, o'g'li ko'krakdan chiqquncha, uni emizdi. ²⁴ Kichkintoy ko'krakdan chiqdi. So'ng Xanna uch yoshli buqa^e, bir tog'ora^f un va bir mesh sharob olib, o'g'lini Egamizning Shilo'dagi uyiga olib keldi. Bola hali yosh edi. ²⁵ Buqani so'yishgandan keyin, bolani Elaxning oldiga olib kelishdi.

²⁶ — Ey, hazrat, meni eslaysizmi? — dedi Xanna. — Shu yerda, huzuringizda turib Egamga ibodat qilgan o'sha ayol menman. ²⁷ Men mana shu bola uchun Egamga iltijo qilgan edim, Egam tilagimni bajo qildi.

²⁸ Shuning uchun uni Egamga bag'ishladim, umr bo'yi Unga atalgan bo'lsin, dedim.

Ular^g shu yerda Egamizga sajda qildilar.

2-BOB

Xannaning ibodati

¹ Xanna shunday ibodat qildi:

“Egam tufayli ko'nglim tog'day ko'tarildi,
Quvvatimni oshirgan O'shadir.
Dushmanlarim oldida maqtanurman,
Najot berganing—chun sevinurman.

² Egam — tanho va haqiqiy Xudo,
Ha, Sendan boshqasi yo'q, ey, Egam.
Xudoyimizday qoya yo'qdir.

³ Ortiq manmanlikka berilmang og'iz ko'pirtirib,
Og'zingizdan kibrli so'zlar chiqmasin.

^a 1:11 ...o'sha o'g'limni umrbod Senga nazr qilardim — Bu yerdagi ibroniycha matnda alohida bir so'z ishlatilgan bo'lib, Xudoga xizmat qilish uchun maxsus va'da bergan odamni bildiradi. Ba'zi bir insonlar shunday va'da berib o'zlarini bir muncha vaqt Xudoning xizmatiga bag'ishlar edilar. Ba'zi birovlar esa tug'ilgan paytlaridanoq shu va'da orqali Xudoga bag'ishlanganlar. Tavrotga ko'ra, o'zini Xudoga butunlay bag'ishlab, nazr qilgan odam, sharob yoki may ichmasligi, sochini qirqmasligi, murdaga tegmasligi kerak edi.

^b 1:20 Shomuil — ibroniychada ma'nosi Xudodan tilab oldim yoki Xudo eshitdi.

^c 1:22 Go'dak ko'krakdan chiqqandan keyin... — U vaqtda bolalar odatda ikki yoshlarda ko'krakdan chiqarilar edi.

^d 1:23 Egamiz O'z va'dasini bajo qilsin — Ibroniycha matndan. Qumron qo'lyozmalarida, qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalarda Egamiz sening og'zingdan chiqqan so'zni barqaror qilsin.

^e 1:24 uch yoshli buqa — Qumron qo'lyozmalaridan, qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan. Ibroniycha matnda uchta buqa.

^f 1:24 bir tog'ora — ibroniycha matnda bir efa, taxminan 22 litrga to'g'ri keladi.

^g 1:28 ular — yoki u.

U hammasini biladigan Xudodir,
U odamlarning xatti–harakatini hukm qiladi.

- ⁴ Kuchlilarning yoylari sinib ketadi,
Ojizlar quvvat kamarini bog‘laydi.
⁵ To‘q bo‘lganlar luqma non uchun mardikordirlar,
Och bo‘lganlar esa endi to‘qdirlar.
Befarzand ayol yetti bola tug‘ar,
Serfarzand ayol esa kimsasiz qolar.
⁶ Jonni oladigan ham Egamizdir,
Jonni ato qiladigan ham Egamizdir
O‘liklar diyoriga^a U tushirar va
Yana qayta olib ham chiqar.
⁷ U kimnidir yo‘qsil, kimnidir boy qilar,
Kimnidir yerga urar, kimnidir yuksaltirar.
⁸ Bechorahollarni U tuproqdan ko‘tarar,
Faqirlarni axlatdan olib chiqib yuksaltirar.
Ularga shahzodalar yonidan joy berar,
Shuhrat taxtini meros qilib berar.
Chunki Egamnikidir zaminning ustunlari^b
Ustunlarning ustiga qo‘ygandir U olamni.
⁹ U O‘ziga sodiq bo‘lganlarni himoya qilar
Fosiqlar esa zulmatda so‘nib qolar.
Zeroki kuch ila zafarga yetishmas inson.

- ¹⁰ Egamizga qarshi turganlar parcha–parcha bo‘lajak,
Xudoyi Taolo ularga qarshi osmonni gumburlatajak.
Butun olamni U hukm qilajak,
O‘zi moy quyib tanlagan shohiga kuch ato etib,
Uning quvvatini oshirajak.”

¹¹ Shundan keyin Elqana oilasi bilan Ramaga — uyiga jo‘nadi. Kichkina Shomuil esa ruhoniylar Elaxning huzurida qoldi va Egamizga xizmat qila boshladi.

Elaxning yaramas o‘g‘illari

¹² Elaxning o‘g‘illari yaramas yigitlar edilar. Ular Egamizni hurmat qilmas, ¹³ xalq oldidagi o‘z ruhoniylar burchlarini mensimasdilar. Birortasi kelib qurbonlik so‘yib go‘shini qaynatayotganda, Elax o‘g‘illarining xizmatkori uch tishli sanchiqi bilan kelardi. ¹⁴ Xizmatkor sanchiqini qozon–tovoqqa yoki tovaga yo bo‘lmasa qozonga tiqardi. Sanchiqiga ilinganini ularga olib borardi. Ular Shilo‘ga kelgan Isroil xalqining hammasiga shunday munosabatda bo‘lishardi. ¹⁵ Hatto qurbonlikning yog‘ini kuydirmasdan oldin^c, ruhoniylarning xizmatkori kelib, qurbonlik qilayotgan odamga shunday derdi:

— Ruhoniylar qovurish uchun go‘sh ber! U sendan qaynatilganidan emas, xomidan qabul qiladi.

¹⁶ Qurbonlik qilayotgan odam:

— Oldin Egamizga atab qurbonlikning yog‘ini kuydirib olay, keyin xohlaganingcha olaver, — deydi odam bo‘lsa, xizmatkor:

— Yo‘q, hozir berasan, yo‘qsa zo‘rlilik bilan tortib olaman, — deb javob berardi.

¹⁷ Elax o‘g‘illarining bu gunohi Egamiz oldida juda og‘ir edi, chunki ular Egamizga atalgan nazr–niyozlarga shunday hurmatsizlik qilishardi.

Yosh Shomuil Shilo‘da

¹⁸ Yosh Shomuil esa shu paytda ruhoniylarning muqaddas libosini^d kiyib, Egamiz huzurida xizmat qilib

^a 2:6 O‘liklar diyori — ibroniycha matnda *Sheol*. Odamlar “*Sheol*”ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^b 2:8 *zaminning ustunlari* — qadimgi Isroil xalqining tasavvuriga ko‘ra, yer tep–tekis bo‘lib, yer ostida ulkan dengiz bor, dengiz tubiga ketgan ulkan ustunlar yerni ushlab turadi. Ular, bu ustunlarning ostidagi poydevor sirli, faqat Yaratganga ayondir, deb tushunganlar.

^c 2:15 ...*qurbonlikning yog‘ini kuydirmasdan oldin...* — Qurbonliklarning yog‘i Egamizga tegishli edi, shuning uchun qurbonlikning go‘shini pishirib tanovul qilishdan oldin, charv yog‘i nazr sifatida kuydirilishi lozim edi.

^d 2:18 *ruhoniylarning muqaddas libosi* — ibroniycha matnda *zig‘ir matosidan tikilgan efod* bo‘lib, ruhoniylar kiyib yuradigan libos.

yurardi.¹⁹ Har yilgi qurbonlikni ado etish uchun onasi bilan otasi bu yerga kelishar, onasi o'zi tikkan kiyimni^a o'g'liga olib kelardi.²⁰ Ruhoniy Elax esa Elqana bilan uning xotinini duo qilib, Elqanaga: "Egamizdan tilab olib, Unga bag'ishlagan farzandingning o'rniga Xudoyim senga shu xotindan yana farzandlar bersin", deb aytardi. Shundan keyin ular uylariga ketishardi.

²¹ Egamiz Xannaga g'amxo'rlik qildi. U homilador bo'lib, yana uch o'g'il, ikki qiz tug'di. Yosh Shomuil esa Egamizning huzurida o'sib-ulg'aydi.

Elax va uning o'g'illari

²² Elax juda keksayib qolgan edi. U o'g'illarining jamiki Isroil xalqiga yomon munosabatda bo'lishayotganini, Uchrashuv chodiriga^b kiraverishda xizmat qiladigan ayollar^c bilan zino qilishayotganini eshitib turardi.²³ Elax o'g'illariga derdi:

— Nimaga bunday qilyapsizlar? Qilayotgan qabih ishlarinigiz hammaning og'zida.²⁴ Bunday qilmanglar, o'g'illarim! Egamizning xalqi orasida yoyilgan gap-so'zlar yaxshi emas.²⁵ Odam odamga qarshi gunoh qilsa, Xudo vositachilik qiladi. Ammo odam Egamizga qarshi gunoh qilsa, o'rtada kim vositachilik qila oladi?!

Biroq o'g'illari otalarining gapini quloqlariga olmasdilar. Shuning uchun Egamiz ularni o'ldirishga qaror qilib qo'ygan edi.

²⁶ Yosh Shomuil esa ulg'ayib, Egamizning va xalqning olqishiga sazovor bo'layotgan edi.

Elax xonadoni haqida bashorat

²⁷ Bir kuni bir payg'ambar Elaxning oldiga kelib, shunday dedi:

— Egamiz senga aytmoqda: "Isroil xalqi Misr yurtida Fir'avnga qul bo'lib yurganda, O'zimni ota-bobolaringga zohir qildim—ku!²⁸ Bobong Horun Mening qurbongohimga chiqsin, qurbonlik kuydirib, oldimda efodni kiyib yursin, deb jamiki Isroil qabilalari orasidan Men uni O'zimga ruhoniy qilib tanlab olgan edim. Buning ustiga, Horun avlodining ulushi bo'lsin, deb hamma kuydiriladigan qurbonliklardan ham berdim.

²⁹ Shunday bo'lgach, Men buyurgan qurbonlik va nazrlarni nimaga pisand qilmayapsizlar?! Nimaga xalqim Isroil bergan hamma nazrlardan eng yaxshi ulushlarni olib o'zingiz yeb semiryapsizlar?! Nimaga o'g'illaringni Mendan ortiq ko'ryapsan?!

³⁰ Shuning uchun Men, Isroil xalqining Xudosi — Egangiz, shunday deb aytmoqdaman: avlodning va otangning avlodi Menga abadiy xizmat qiladilar, deb aytgan bo'lsam ham, endi bunday bo'lmaydi! Meni izzat qilganni Men ham izzat qilaman, Meni xor qilgan esa sharmanda bo'lur.³¹ Shunday kunlar yaqinlashmoqda: Men sening va otangning xonadonini yo'qotaman. Natijada xonadoningdagi hamma kimsa ajalidan besh kun burun o'ladi.³² Men Isroil xalqi ustiga yog'diradigan rohat-farog'atni sen ko'rib, kulfat ichra ularga hasad qilasan. Sening xonadoningdan hech kim uzoq umr ko'rmaydi.³³ Xonadoningdan faqat bittasini yo'q qilmasdan asrab qolaman. Lekin uning ko'zlari yoshga, yuragi g'am-g'ussaga to'ladi. Butun xonadoning ahli juvonmarg ketadi.³⁴ Ikkala o'g'ling — Xo'fnax bilan Finxazning boshiga tushadigan ko'rgilik senga bir alomat bo'lsin: ikkovi ham bir kunda nobud bo'ladi.

³⁵ Mening xohish-irodamni amalga oshiradigan sadoqatli bir ruhoniyni O'zim uchun tayin etaman, u ko'nglimdagiday xizmat qiladi. Uning avlodini boqiy qilaman, u Men moy quyib tanlagan shoh oldida umr bo'yi xizmat qiladi.³⁶ Xonadoningda tirik qolgan har bir odam qora chaqaga va bir burda nonga zor bo'lib uning oldiga keladi, o'tinaman, menga biror ruhoniylilik vazifasini ber, tirikchiligimni o'tkazib turay, deb yolvorib ta'zim qiladi."

3-BOB

Xudo Shomuilga sado beradi

¹ O'spirin Shomuil Elaxning qo'li ostida Egamizga xizmat qilib yurardi. O'sha paytlari Egamizning kalomi kam kelar, vahiy ham ahyon-ahyonda bo'lardi.

² Bir kuni kech kirgan, ko'zlari xiralashib, ko'rmaydigan bo'lib qolgan Elax yotog'ida yotardi.³ Shomuil esa Egamizning Ma'badida^d yotgan edi, Xudoning sandig'i ham o'sha yerda edi. Xudoning chirog'i^e hali ham

^a 2:19 *kiyim* — ibroniycha matndagi bu so'z to'n yoki ruhoniylar kiyadigan ridoni bildiradi. Shomuil yosh bola bo'lganiga qaramay, onasi unga ruhoniylar kiyadigan kiyimlarni tikib bergan edi.

^b 2:22 *Uchrashuv chodiri* — Muqaddas chodirning yana bir nomi. O'sha vaqtda Shilo'dagi ma'badning bir qismi bo'lgan edi.

^c 2:22 *Uchrashuv chodiriga kiraverishda xizmat qiladigan ayollar...* — bu ayollar guruhi haqida hech qanday ma'lumot saqlanib qolmagan. Bu ayollar Muqaddas kitobning yana bir joyida — "Chiqish" 38:8 da tilga olingan.

^d 3:3 *Egamizning Ma'bad* — Isroil xalqi uchun Egamizga sajda qiladigan asosiy joy Shilo'dagi ma'bad edi. Bu paytda hali Quddusdagi Ma'bad qurilmagan edi.

^e 3:3 *Xudoning chirog'i* — Muqaddas chodirning Muqaddas joyida turgan bu oltin chiroqpoyadagi shamchiroqlar, Tavrot bo'yicha, tun bo'yi yonib turgan.

yonib turardi. ⁴ Shu payt Egamiz Shomuilni chaqirib qoldi. Shomuil:
— Labbay, hazratim! — deb ovoz berdi va ⁵ Elaxning oldiga yugurib kelib:
— Meni chaqirgan edingiz, shu yerdaman, — dedi.
— Yo‘q, seni men chaqirmadim, qayt, borib joyingga yot, — dedi Elax. Shomuil qaytib borib yotdi.

⁶ Egamiz yana:

— Shomuil! — deb chaqirdi. Shomuil yana turib, Elaxning oldiga kirdi va:
— Meni chaqirgan edingiz, shu yerdaman! — dedi.
— Chaqirganim yo‘q, o‘g‘lim, qayt, borib joyingga yot, — dedi u.

⁷ Shomuil Egamizni hali tanimas, Egamizning kalomi hali unga ayon bo‘lmagan edi. ⁸ Egamiz uchinchi marta Shomuilga sado berdi. Shomuil o‘rnidan turib Elaxning oldiga keldi—da:

— Meni yana chaqirdingiz—ku, men shu yerdaman, — dedi. Shunda Elax bildiki, o‘spirinni Egamiz chaqirayotgan ekan. ⁹ Elax Shomuilga dedi:

— Borib joyingga yot, o‘sha ovoz seni yana chaqirib qolsa, “Gapiraver, ey, Egam, quling tinglayotir”, degin.

Shomuil borib, joyiga yotdi. ¹⁰ Egamiz o‘sha yerda zohir bo‘ldi va oldingiday:

— Shomuil, Shomuil! — deb chaqirdi.

— Gapiraver, ey, Egam! Quling tinglayotir! — deb javob berdi Shomuil. ¹¹ Egamiz dedi:

— Shomuil! Men Isroilda shunday bir ish qilmoqchimanki, eshitganning boshidan hushi uchadi. ¹² O‘sha kuni Men Elaxning xonadoni to‘g‘risida nima aytgan bo‘lsam, hammasini bajo qilaman, boshlagan ishimi oxiriga yetkazaman. ¹³ Elaxga, sening xonadoningni toabad jazolayman, deb uni ogohlantirgan edim. Uning o‘g‘illari ko‘p gunoh qilib, o‘zlariga la‘nat orttirdilar. Elax esa buni bila turib, ularni tergamadi. ¹⁴ Shu sababdan Elax xonadoni qilgan gunohlarni toabad qurbonligu nazr qilish bilan yuvib bo‘lmaydi, deb ont ichaman.

¹⁵ Shomuil ertalabgacha o‘rnida yotdi. Keyin turib, Egamizning uyi^a eshiklarini ochdi. O‘sha vahiyini Elaxga aytishdan qo‘rqdi. ¹⁶ Shu payt Elax:

— Shomuil, o‘g‘lim! — deb chaqirdi.

— Labbay, shu yerdaman, — deb Shomuil Elaxga yaqin keldi.

¹⁷ — Egamiz senga nimalar dedi? — so‘radi Elax. — Zinhor mendan yashira ko‘rma. Egamizning senga aytgan gaplaridan birortasini mendan yashirsang, Xudo seni yomon ko‘yga solsin, hatto undan battarroq‘ini qilsin!

¹⁸ Shomuil Elaxdan hech narsani yashirmay aytib berdi.

— U Egamizdir, — dedi Elax, — Unga nima ma‘qul bo‘lsa, o‘shani bajo qiladi.

¹⁹ Shomuil ulg‘ayaverdi, Egamiz doimo u bilan birga bo‘ldi, Shomuil bashorat qilgan hamma narsani Egamiz ro‘yobga chiqardi. ²⁰ Dandan Bershevagacha bo‘lgan jamiki Isroil xalqi Shomuil haqiqatdan ham Egamizning payg‘ambari ekanligini bildi. ²¹ Egamiz Shilo‘da yana takror–takror zohir bo‘lib, o‘sha yerda O‘z kalomi orqali Shomuilga ayon bo‘lardi.

4-BOB

¹ Butun Isroilda Shomuilning so‘zi vojib edi.

Muqaddas ahd sandig‘i qo‘ldan ketadi

Shu orada^b Filistlar urush boshlagan edi, Isroil lashkari ularga qarshi otlandi. Isroil lashkari Evanzor degan joyda, Filistlar esa Ofoq shahrida^c qarorgoh qurdilar. ² Filistlar Isroil lashkariga qarshi saf tortdilar. Jang boshlandi, Filistlar Isroil lashkarini mag‘lub qildilar. Jang maydonida to‘rt mingga yaqin Isroil sipohlari nobud bo‘ldi. ³ Lashkar qarorgohga qaytgach, Isroil oqsoqollari shunday dedilar:

— Nima uchun bugun Egamiz bizni Filistlarga mag‘lub qilib berdi? Egamizning ahd sandig‘ini Shilo‘dan bu yerga olib kelaylik. Ahd sandig‘i bizning oramizda borsin, toki bizni g‘animlarimizning qo‘ldan qutqarsin.

⁴ Oqsoqollar ikki karub orasida taxt qurgan Sarvari Olamning ahd sandig‘ini Shilo‘dan olib kelish uchun odamlarni yubordilar. Elaxning ikkala o‘g‘li — Xo‘fnax bilan Finxaz ham jang bo‘layotgan joyga Xudoning ahd sandig‘ini olib kelish uchun yordamlashdilar. ⁵ Egamizning ahd sandig‘ini qarorgohga olib kelishganda, hamma Isroil xalqi shunday baland ovoz bilan baqirishdiki, hatto yer turgan joyidan qo‘zg‘alib ketdi.

⁶ Filistlar shovqin–suronni eshitib:

^a 3:15 *Egamizning uyi* — Isroil xalqi uchun Egamizga sajda qiladigan asosiy joy Shilo‘dagi ma‘bad edi. Bu paytda hali Quddusdagi Ma‘bad qurilmagan edi.

^b 4:1 *Shu orada...* — Taxminan miloddan oldingi 1050 yil.

^c 4:1 *...Evanzor degan joyda...Ofoq shahrida...* — Isroilning shimoli–sharqiy chegarasiga tutash bo‘lgan, Filistlar nazorat qilib turgan yerlarga qarashli ikkita joy.

— Ibroniylar qarorgohida nega bunchalik qattiq baqir–chaqir bo‘lyapti ekan? — deyishdi. Keyin Egamizning sandig‘ini qarorgohga olib kelganlarini bilib, ⁷ qo‘rqib ketishdi:

— Xudolari qarorgohga kelibdi, endi sho‘rimiz quriydi! Bunaqasini hech qachon eshitmagandik! ⁸ Oh, sho‘rimiz qursin! Bunday qudratli xudolarning^a qo‘lidan kim bizni xalos qiladi? Sahroda Misrliklarni har baloga giriftor qilgan xudolar o‘shalar–ku! ⁹ Dadil bo‘ling, ey, Filistlar! Mard bo‘linglar! Aks holda ibroniylar sizlarga qanday bo‘ysungan bo‘lsalar, sizlar ham ularga shunday bo‘ysunib qolasizlar. Shuning uchun mardona kurashib, jang qilinglar!

¹⁰ Shundan so‘ng Filistlar qattiq hujum qilib, Isroil lashkarini mag‘lub etdilar. Isroil lashkarining bari uylariga qochib qoldi. Isroil lashkari shunchalik katta talafot ko‘rdilarki, ular o‘ttiz ming piyoda sipohidan ayrildi. ¹¹ Xudoning sandig‘i ham qo‘ldan ketdi, Elaxning ikkala o‘g‘li — Xo‘fnax bilan Finxaz esa halok bo‘ldi.

Elaxning o‘limi

¹² Benyaminlik bir odam jang maydonidan qochib, o‘sha kuniyoq Shilo‘ga^b yetib keldi. U qayg‘udan kiyimlarini yirtgan, boshiga tuproq sochgan edi. ¹³ O‘sha odam Shilo‘ga yetib kelganda, Elax Xudoning sandig‘iga biror narsa bo‘lishidan xavotirlanib, yo‘l yoqasida kursida kutib o‘tirgan edi. Haligi odam shaharga kirib, bo‘lib o‘tgan voqealarni aytib bergan edi, butun shahar ahli dod–faryod ko‘tardi. ¹⁴ Elax shovqin–suroinni eshitib:

— Nimaga bunchalik shovqin? — deb so‘radi. O‘sha odam, bo‘lgan voqeadan Elaxni xabardor qilib qo‘yay, deb darrov uning yoniga keldi. ¹⁵ O‘sha paytda Elax to‘qson sakkiz yoshda bo‘lib, ko‘zlari xiralashgan, yaxshi ko‘ra olmasdi. ¹⁶ Haligi kishi Elaxga:

— Men jang maydonidan kelyapman, u yerdan bugun qochib keldim, — dedi.

— Nima bo‘ldi, o‘g‘lim? — deb so‘radi Elax. ¹⁷ Xabar keltirgan odam shunday dedi:

— Isroil lashkari Filistlarning oldiga tushib qochdi. Lashkar katta talafot ko‘rdi. Ikkala o‘g‘lingiz — Xo‘fnax bilan Finxaz ham halok bo‘ldi. Xudoning sandig‘i esa qo‘ldan ketdi.

¹⁸ Elax hali ham darvoza yonidagi kursida o‘tirar edi. Xabarchi, Xudoning sandig‘ini Filistlar tortib oldi, deb aytishi bilan Elax kursidan orqasi bilan yiqildi. Keksaligi va semizligidan bo‘yni sinib, o‘sha zahoti jon berdi. U Isroilda qirq yil hakamlik qilgan edi.

Finxazning xotini o‘ladi

¹⁹ Elaxning kelini — Finxazning xotini homilador bo‘lib, yaqin orada ko‘zi yorishi kerak edi. “Xudoning sandig‘i qo‘ldan ketdi, qaynatang va ering o‘ldi”, degan xabarni eshinishi bilanoq uni to‘lg‘oq tutib qoldi. U yerga cho‘nqayib o‘tirib, tug‘ib qo‘ydi. ²⁰ Doya xotinlar unga o‘limi oldidan:

— Qo‘rqma, o‘g‘il tug‘ding, — dedilar. Lekin u e‘tibor bermadi, biror so‘z ham aytmadi. ²¹ Xudoning sandig‘i qo‘ldan ketgan, qaynatasi bilan eri o‘lgani uchun u:

— Isroildan ulug‘vorlik ketdi, — deya chaqaloqqa Ixabod^c deb ism qo‘ydi. ²² Keyin u yana:

— Xudoning sandig‘i qo‘ldan ketdi, Isroildan ulug‘vorlik ketdi, — dedi.

5-BOB

Ahd sandig‘i Ashdod va Exronga suriladi

¹ Filistlar Xudoning sandig‘ini qo‘lga kiritganlaridan keyin, uni Evanzordan Ashdod shahriga^d olib ketishdi.

² Uni Filistlarning xudosi Do‘g‘on uyiga olib borib, Do‘g‘on haykali yoniga joylashtirishdi. ³ Ashdodliklar ertasiga saharda turib qarashsa, Do‘g‘on Egamizning sandig‘i oldida yuzi bilan yerga ag‘darilib yotgan ekan. Shunda Do‘g‘onni ko‘tarib, joyiga turg‘uzib qo‘yishdi.

⁴ Ertasiga yana saharda turib qarashsa, Do‘g‘on Egamizning sandig‘i oldida yuzi bilan yerga ag‘nab yotgan ekan. Bu safar Do‘g‘onning boshi bilan ikkala qo‘li sinib, ostonada yotgan, faqat gavdasi butun qolgan ekan, xolos. ⁵ Shuning uchun Do‘g‘on ruhoniylari va Do‘g‘on uyiga kelib sajda qiluvchilarning birortasi bugungacha^e Ashdoddagi bu joyning ostonasini bosib ichkari kirishmaydi.

⁶ Egamiz Ashdod aholisini va uning atrofidagi qishloqlar aholisini qattiq jazoladi. Ularni chipqonga giriftor qilib, katta kulfat keltirdi. ⁷ Ashdodliklar bo‘lib turgan voqealarni ko‘rgach:

— Isroil Xudosining sandig‘i endi biz bilan qolmasin, chunki u o‘zimizga ham, xudoyimiz Do‘g‘onga ham

^a 4:8 ...*bunday qudratli xudolar*... — Filistlar, yahudiylar ham bizga o‘xshab ko‘p xudolarga topinadilar, deb noto‘g‘ri tasavvurda bo‘lgan edilar.

^b 4:12 ...*jang maydonidan...Shilo‘ga*... — Qariyb 37 kilometrli masofa.

^c 4:21 *Ixabod* — ibroniychada ma‘nosi *ulug‘vorlik yo‘q*.

^d 5:1 *Ahdod shahri* — Filistlarning beshta shaharidan bittasi (6:17 ga qarang).

^e 5:5 *bugungacha* — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

og'ir kulfat keltirdi, — deyishdi. ⁸ So'ngra xabarchilar jo'natib, hamma Filist beklarini chaqirtirib kelishdi:

— Isroil Xudosining sandig'ini nima qilamiz? — deb so'rashdi Ashdodliklar.

— Isroil Xudosining sandig'i Gatga yuborilsin, — deyishdi Filist beklari.

Shunday qilib, Isroil Xudosining sandig'i Gat shahriga jo'natib yuborildi. ⁹ Ammo sandiq u yerga keltirilgandan keyin, Egamiz o'sha shaharga ham balo–qazo keltirdi. Shaharni qattiq vahima bosdi. Egamiz butun shahar aholisini, kattayu kichikni yana chipqonga muftalo qildi. ¹⁰ Shundan keyin Isroil Xudosining sandig'ini Exron shahriga jo'natishdi.

Xudoning sandig'i Exronga kirar–kirmas, Exronliklar:

— O'zimizni va xalqimizni qirib tashlagani Isroil Xudosining sandig'ini bizga olib kelishdi! — deb shovqin soldilar. ¹¹ Xabarchilar jo'natib, Filistlarning hamma beklarini to'plab, shunday dedilar:

— Isroil Xudosining sandig'ini kelgan joyiga qaytarib yuboringlar, tag'in o'zimiz ham, xalqimiz ham qirilib ketmaylik.

Shaharning har tarafida o'lim vahimasi hukm surardi. Xudo ularga og'ir jazo yuborgan edi. ¹² Omon qolganlarning hammasiga esa chipqon chiqdi. Shahar ahlining ohu fig'oni ko'klarni o'rladi.

6-BOB

Ahd sandig'i Isroilga qaytib keladi

¹ Egamizning sandig'i Filistlar hududida yetti oy qolib ketdi. ² Filistlar o'zlarining ruhoniylari va folbinlarini chaqirib:

— Isroil Xudosining sandig'ini nima qilamiz, uni o'z yeriga qanday qaytaramiz? Bizga o'rgating, — deyishdi. ³ Ruhoniylar bilan folbinlar shunday javob berdilar:

— Isroil Xudosining sandig'ini orqaga qaytaradigan bo'lsangizlar, bo'sh qaytarmanglar. Isroil Xudoriga albatta, aybingizni yuvadigan nazr atanglar. O'shanda shifo topib, Xudo nima uchun sizlarni jazolayotganini bilib olasizlar.

⁴ — Aybimizni yuvish uchun Unga nimani nazr qilamiz? — deb so'rashdi Filistlar. Ruhoniylar va folbinlar shunday javob berishdi:

— Aybingizni yuvadigan nazr, Filist beklarining miqdoricha — oltindan qilingan beshta chipqon va beshta sichqon bo'lsin. Chunki balo–qazo sizlarning hammangiz uchun ham, beklaringiz uchun ham baravardir. ⁵ Shuning uchun chipqonlarning va mamlakatga qirg'in keltirgan sichqonlarning haykalchalarini yasang, shu tariqa Isroil xalqining Xudosini sharaflang. Balki ana shunda o'zlaringizga, xudolaringizga va yurtigingizga kelgan balo–qazoni U yengillatar. ⁶ Nimaga Misrliklarga va fir'avnga o'xshab o'jarlik qilasizlar? Esingizda yo'qmi, Isroil xalqining Xudosi Misrliklarni rosa ezgandan keyingina, ular Isroil xalqini o'z yo'lga qo'yib yubordilar—ku! ⁷ Endi bitta yangi arava bilan hali hech bo'yinturuq solinmagan ikkita sog'in sigir hozirlanglar. Sigirlarni aravaga qo'shinglar, buzoqlarini esa sigirlardan ayirib, og'ilxonaga olib boringlar.

⁸ Isroil xalqining Egasi sandig'ini olib aravaga yuklanglar, ayblaringizni yuvadigan nazrlarni — Unga atalib yasalgan oltin haykalchalarni bir qutiga joylashtiringlar. O'sha qutini sandiqning yoniga qo'yinglar. Keyin aravani qo'yib yuboringlar, o'z yo'lga ketsin. ⁹ Aravaning orqasidan kuzatib boringlar. Agar sigirlar bizning yurtimiz chegarasidan o'tib, Bayt–Shamash shahriga^a boradigan yo'ldan ketsa, demak, boshimizga bunday katta kulfatni solgan Isroil xalqining Xudosidir. Agarda shunday bo'lmasa, bu kulfat bizga Undan kelmaganini, balki bir tasodif bo'lganini bilib olamiz.

¹⁰ Odamlar aytilganday qilishdi. Ikki sog'in sigir keltirib, aravaga qo'shishdi, buzoqlarni esa og'ilxonaga qamab qo'yishdi. ¹¹ Egamizning sandig'ini, shuningdek, ichiga oltin sichqonlar va chipqonlarning haykalchalari solingan qutini aravaga yuklashdi. ¹² Sigirlar to'ppa–to'g'ri Bayt–Shamash yo'lidan ketdi. O'ngga ham, chapga ham burilmay, bo'kirganicha, katta yo'l bo'ylab ilgari lab ketaverdi. Filist beklari aravani Bayt–Shamash chegarasigacha kuzatib borishdi.

¹³ O'sha paytda Bayt–Shamash aholisi vodiya bug'doy o'rayotgan edi^b. Ular sandiqni ko'rib, sevinib ketishdi. ¹⁴⁻¹⁵ Arava Bayt–Shamashlik Yoshuaning dalasiga yetib kelib, to'xtab qoldi. O'sha yerda katta bir tosh bor edi. Levilar Egamizning sandig'ini va yonidagi oltin haykalchalar joylangan qutini aravadan tushirib, o'sha katta toshning ustiga qo'yishdi. Bayt–Shamash aholisi aravaning yog'ochlarini o'tin qilib yordi. Sigirlarni esa Egamizga kuydiriladigan qurbonlik qilishdi. O'sha kuni Bayt–Shamash aholisi Egamizga kuydiriladigan qurbonliklar va boshqa qurbonliklar keltirdi.

¹⁶ Beshala Filist beklari bo'lib o'tgan voqealarni o'z ko'zlari bilan ko'rib, shu kuni Exronga qaytib ketdilar.

¹⁷ Filistlar ayblari uchun Egamizga nazr qilib beshta oltin chipqon haykalchasini jo'natgan edilar. Hadyalar

^a 6:9 Bayt–Shamash shahri — Filistlar hududidan qariyb 20 kilometrcha sharqda joylashgan Isroil xalqiga qarashli shahar.

^b 6:13 ...bug'doy o'rayotgan edi — Bug'doy o'rini may va iyun oylarida bo'lardi.

Ashdod, G'azo, Ashqalon, Gat va Exron shaharlarining hokimlaridan edi.¹⁸ Beshta oltin chipqon beshta hukmdor boshqargan Filistlar shaharlarining va ularning atrofidagi qishloqlarning ramzi edi. Bayt–Shamashlik YOSHUANING dalasidagi Egamizning sandig'i qo'yilgan katta tosh shu kungacha^a bunga guvoh bo'lib turibdi.

¹⁹ Bayt–Shamashlik yetmish kishi^b Egamizning sandig'i ichiga qaragan edi, Xudo ularni yo'q qildi. Egamiz xalqning boshiga og'ir kulfat keltirgani uchun, Bayt–Shamashliklar motam tutdilar.

Ahd sandig'i Xirat–Yorimda

²⁰ Bayt–Shamash aholisi shunday dedi:

— Egamiz oldida — bu muqaddas Xudo oldida kim bardosh berishga qodir ekan?! Uni o'zimizning oldimizdan qayoqqa jo'natsak ekan?

²¹ Nihoyat, ular Xirat–Yorim^c aholisiga xabarchi jo'natib: “Filistlar Egamizning sandig'ini qaytarishdi, kelinglar, uni o'z shahringizga olib ketinglar”, degan gapni yetkazishdi.

7-BOB

¹ Shundan keyin Xirat–Yorim aholisi borib, Egamizning sandig'ini oldi. Uni Abunadovning tepalikdagi uyiga olib kelishdi. Egamizning sandig'ini avaylab saqlasin, deb Abunadovning o'g'li Elazarni shu vazifaga tayinlab, poklashdi.

Shomuil Isroilga yo'lboshchilik qiladi

² Sandiq uzoq vaqt — yigirma yilcha Xirat–Yorimda qolib ketdi. Bu orada butun Isroil xalqi Egamizga talpindi.

³ Shomuil jamiki Isroil xalqiga dedi:

— Agar chin dildan Egamizga qaytmoqchi bo'lsangiz, hamma begona xudolarni va xudo Ashtaretni orangizdan yo'qoting. Ko'nglingizni Egamizga berib, yolg'iz Unga xizmat qiling. Ana shunda Egamiz sizlarni Filistlarning qo'lidan qutqaradi.

⁴ Isroil xalqi xudo Baalni va xudo Ashtaretni yo'q qilib, faqat Egamizga xizmat qila boshlashdi.

⁵ O'shanda Shomuil:

— Butun Isroil xalqi Mispaxda^d to'plansin, men u yerda Isroil xalqi uchun Egamizga iltijo qilaman, — dedi.

⁶ Mispaxda to'plangan Isroil xalqi quduqdan suv tortib, Egamizga nazr qilib to'kishdi. “Egamiz oldida gunoh qildik”, deb o'sha kuni ro'za tutishdi. Shomuil Mispaxda Isroil xalqiga hakamlik qila boshladi.

⁷ Filistlar Isroil xalqining Mispaxda to'planganini eshitib qolishdi. Filist beklari, Isroil xalqi bilan urishamiz, deb o'tlanishdi. Isroil xalqi buni eshitib, Filistlardan qo'rqib ketishdi. ⁸ Ular Shomuilga:

— Biz uchun Egamiz Xudoga tinimsiz iltijo qiling, toki U bizni Filistlarning qo'lidan qutqarsin, — deyishdi. ⁹ Shu boisdan Shomuil bir emadigan qo'zichoq olib, Egamizga kuydiriladigan qurbonlik qildi. So'ng Isroil xalqi uchun Egamizga nolayu faryod bilan iltijo qildi. Egamiz uning iltijosini eshitdi.

¹⁰ Shomuil kuydiriladigan qurbonlikni ado etayotgan edi, Filistlar Isroil lashkariga hujum qilmoqchi bo'lib yaqin keldilar. Ammo o'sha zahoti Egamiz vahimali ovoz chiqarib, Filistlarni shunday sarosimaga soldiki, Isroil lashkari ularni mag'lub qildi. ¹¹ Isroil lashkari Mispaxdan chiqib, Filistlarni Bayt–Kor degan yerning etagigacha quvib borib o'ldirdilar.

¹² Shomuil bir toshni olib, Mispax bilan Yashono orasiga o'rnatdi. “Egamiz bizga butun yo'l bo'yi yordam berdi”, deya, toshga Evanzor^e deb nom berdi. ¹³ Mag'lub bo'lgan Filistlar Isroil hududiga qaytib hujum qilishmadi. Shomuil hayotligida Isroil xalqi Filistlarga hujum qilganda, Egamiz madad berib turdi.

¹⁴ Exrondan Gatga qadar Filistlar qo'lga kiritgan shaharlarning hammasini Isroil xalqi yana qaytarib oldi. Shunday qilib, Isroil xalqining hamma yerlari Filistlardan ozod bo'ldi. Isroil xalqi bilan Amor xalqlari^f orasida sulh tuzildi.

¹⁵ Shomuil umr bo'yi Isroilga hakamlik qildi. ¹⁶ U har yili Baytil, Gilgal, Mispaxni aylanar, bu shaharlarda

^a 6:18 ...shu kungacha... — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^b 6:19 yetmish kishi — ba'zi ibroniy qo'lyozmalaridan. Ibroni qo'lyozmalarining aksariyatida va qadimgi grekcha tarjimada *ellik ming yetmish kishi*.

^c 6:21 Xirat–Yorim — Bayt–Shamashdan qariyb 11 kilometrcha uzoqlikda, Quddusdan esa 15 kilometrcha shimoli–g'arbda joylashgan shahar.

^d 7:5 Mispax — Quddusdan qariyb 8 kilometrcha shimoli–g'arbda joylashgan shahar.

^e 7:12 Evanzor — ibroniychada ma'nosi *yordam toshi*.

^f 7:14 Amor xalqlari — bu o'rinda umumiy nom bo'lib, bu nom ostida o'sha vaqtlarda Kan'onda istiqomat qilgan Isroil xalqidan boshqa jamiki xalqlar nazarda tutiladi.

turib, Isroilni boshqarardi. ¹⁷ Keyin Rama shahridagi uyiga qaytar va o'sha yerda turib Isroilga hakamlik qilardi. Shomuil Ramada Egamizga atab bir qurbongoh qurdirdi.

8-BOB

Isroil xalqi bir shoh talab qiladi

¹ Shomuil keksaygach, o'g'illarini Isroilga hakam qilib tayinlagan edi. ² To'ng'ich o'g'lining oti Yo'el, ikkinchi o'g'lining oti Abiyo edi. Bersheva shahrida^a shu o'g'illari hakam edilar. ³ Ammo o'g'illari Shomuilning yo'lidan yurishmadi. Ular tama qilar, pora olar, bir yoqlama hukm chiqarardi.

⁴ Bir kuni Isroilning hamma oqsoqollari to'planishib, Ramaga — Shomuilning huzuriga borishdi ⁵ va unga shunday deyishdi:

— Mana, siz keksayingiz, o'g'illaringiz esa sizning yo'lingizdan yurishmayapti. Endi boshqa xalqlarda bo'lganiday, ustimizdan hukmronlik qiladigan bir shoh tayinlang.

⁶ Isroil oqsoqollarining “Ustimizdan hukmronlik qiladigan bir shoh tayinlang” degan gaplari Shomuilga yoqmadi. Shuning uchun u Egamizga ibodat qilgan edi, ⁷ Egamiz Shomuilga shunday javob berdi:

— Xalq senga nima aytsa, hamma gapiga quloq sol. Ular seni rad etishmadi, o'zlarining shohi sifatida Meni rad etishdi. ⁸ Ularni Misrdan olib chiqqan kunimdan buyon Menga nima qilgan bo'lsalar, senga ham shunday qilishayotir: ular Meni tark etib, boshqa xudolarga sajda qilishdi. ⁹ Endi ularning gapiga quloq sol. Faqat ularni jiddiy ogohlantirib qo'y, o'zlari ustidan hukmronlik qiladigan shohning huquqi va muomalasini ochiqchasiga ayt.

¹⁰ O'zlari uchun shoh talab qilayotgan xalqqa Shomuil Egamizning hamma aytganlarini yetkazdi:

¹¹ — Sizlarga hukmronlik qiladigan shohning huquqi va muomalasi quyidagicha bo'ladi: shoh o'g'illaringizni majburlab jang aravalari va suvoriy to'dalarida xizmat qilishga oladi. Ular shohning jang aravalari oldida yugurishadi. ¹² Shoh ba'zilarini mingboshi, ba'zilarini ellikboshi etib tayinlaydi. Qay birini shoh o'z dalasini ekish-o'rishga, yana boshqasini esa jang qurollarini va jang aravalarining asbob-uskunalarini yasashga majbur etadi. ¹³ Qizlaringizni pardozchi, oshpaz, novvoy qilib oladi. ¹⁴ Eng yaxshi dalalaringizni, uzumzorlaringizni, zaytunzorlaringizni olib, o'zining a'yonlariga beradi. ¹⁵ Doningizning, uzumlaringizning o'ndan birini olib, saroy amaldorlari bilan boshqa a'yonlariga taqsimlab beradi. ¹⁶ Qul va cho'rilaringizni, eng sara ho'kizlaringizni^b, eng sara eshaklaringizni olib, o'zining ishi uchun foydalanadi. ¹⁷ Qo'y va echki suruvlaringizning ham o'ndan birini tortib oladi. O'zlaringiz ham unga qul bo'lib qolasizlar. ¹⁸ Vaqti kelib, o'zlaringiz istagan shoh dastidan faryod qilasizlar. Lekin o'sha paytda Egamiz sizlarga javob bermaydi.

¹⁹ Baribir xalq Shomuilning gapini eshitishni istamadi:

— Yo'q, ustimizdan bir shoh bo'lsin, ²⁰ o'shanda biz ham hamma xalqlar singari bo'lamiz. Shohimiz bizga hukmronlik qilsin, oldimizda borib, urushlarimizda bosh bo'lsin, — deyishdi.

²¹ Shomuil xalqning hamma gapini tingladi, so'ng ularning gaplarini Egamizga aytdi. ²² Egamiz Shomuilga:

— Ularning gapiga quloq sol, ustilaridan shoh tayinla, — deb amr berdi. Shomuil Isroil xalqiga:

— Har kim o'z shahriga qaytsin, — dedi.

9-BOB

Shomuil Shoulni qarshi oladi

¹ Benyamin qabilasida Kish degan bir odam bor edi. Kish — Abilning o'g'li, Abil — Zarorning o'g'li edi. Zaror — Baxuratning, Baxurat — Ofiyoxning o'g'li edi. Benyamin qabilasidan bo'lgan Kish ancha obro'li odam edi. ² Uning Shoul degan yosh, chiroyli bir o'g'li bor edi. Isroil xalqi orasida Shouldan chiroyli odam yo'q edi. Har qanday odamning bo'yi uning yelkasidan kelardi.

³ Bir kuni Kishning eshaklari yo'qolib qoldi. Kish o'g'li Shoulga:

— Xizmatkorlardan birini yoningga olgin—da, borib, eshaklarni topib kel, — dedi.

⁴ Shoul Efrayim qirlarini, so'ng Sholisho yerlarini aylanib chiqdi. Ammo eshaklarni topa olmadi. Keyin Shalim yerlariga o'tdi, eshaklar u yerda ham yo'q ekan. So'ngra Benyamin hududini kezib chiqdi, eshaklarni u yerdan ham topa olmadi.

⁵ Zuf degan joyga borishgach, Shoul yonidagi xizmatkoriga:

— Bo'ldi endi, orqaga qaytamiz, bo'lmasa, eshaklar qolib, otam bizdan xavotirlanadi, — dedi.

⁶ — Endi bunday qilsak, — dedi xizmatkori, — shu shaharda bir payg'ambar bor, u obro'li odam. Hamma

^a 8:2 *Bersheva shahri* — Yahudo yurtining janub tomonida joylashgan.

^b 8:16 *...ho'kizlaringizni...* — Qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnda *yigitlaringizni*.

aytganlari vojib bo'ladi. O'sha odamnikiga borsak, balki boradigan yo'limizni u bizga ko'rsatar.

⁷ — Agar borsak, unga nima olib boramiz? — deb so'radi Shoul. — To'rvalarimizdagi non tugadi. Payg'ambarga olib boradigan biror hadyamiz yo'q. Nimamiz qoldi?

⁸ — Mana, menda bir kumush tanga^a bor, — dedi xizmatkor. — Buni payg'ambarga beraman, boradigan yo'limizni u bizga ko'rsatadi.

⁹ (Qadimda Isroilda kimdir Xudoning xohish-irodasini bilmoqchi bo'lsa, "Qani, valiyga boramiz", derdi. Bugungi payg'ambar o'sha vaqtda valiy deyilardi.)

¹⁰ Shoul xizmatkoriga:

— Ma'qul, qani, ketdik, — dedi. Shunday qilib, ular payg'ambar yashaydigan shaharga jo'nadilar.

¹¹ Shahar tepalikda joylashgan edi. Ular shaharga boradigan qiya yo'ldan ketayotganlarida, quduqdan suv olishga kelgan qizlarga duch kelishdi. Ular qizlardan:

— Valiy shu yerdami? — deb so'rashdi. ¹² Qizlar javob berishdi:

— Ha, ana oldingizda! Faqat tezroq boringlar, shahrimizga bugun keldilar. Bugun tepalikdagi sajdagohda xalq qurbonlik keltiradi. ¹³ Shaharga kirishingiz bilanoq, uni topasizlar. U sajdagohga taom yeyishga kelmoqda. Valiy kelib, qurbonlikni tabarruk qilmaguncha, xalq taom yemaydi. Taklif qilinganlar u kelgandan keyingina taom yeydi. Hozir borsalaringiz, uni darrov topasizlar.

¹⁴ Shoul bilan xizmatkori shaharga kelishdi. Shaharga kirganlarida, sajdagohga chiqishga taraddud ko'rayotgan Shomuil ular tomonga kelayotgan ekan.

¹⁵ Shoul kelmasdan bir kun oldin, Egamiz Shomuilga shuni ayon qilgan edi: ¹⁶ "Ertaga shu vaqtda sening oldingga Benyamin yurtidan bittasini yuboraman. Uning boshiga moy quyib tanla. U xalqim Isroilning hukmdori bo'lsin. Xalqimni Filistlar qo'lidan u qutqaradi. Xalqimning ahvoriga nazar soldim, ularning ohu fig'oni Menga yetib keldi."

¹⁷ Shomuil Shoulni ko'rgach, Egamiz unga: "Ana Men senga aytgan odam, Mening xalqimga u rahnamolik qiladi", — dedi. ¹⁸ Shoul shahar darvozasi oldida Shomuilga yaqinlashib so'radi:

— Marhamat qilib ayting—chi, valiyning uyi qayerda?

¹⁹ — Valiy menman, — dedi Shomuil. — Mendan oldin sajdagohga chiq. Bugun men bilan birga taom yeysizlar. Ertaga ertalab dilingdagi hamma narsani senga aytib, keyin o'zim kuzatib qo'yaman. ²⁰ Isroil xalqining umidi sendan va sening xonadoningdan ekanini o'zing bilishing zarur. Uch kun oldin yo'qolgan eshaklaring uchun qayg'urma. Ular topildi.

²¹ — Men Isroil qabilasining eng kichigi bo'lgan Benyamin qabilasidanman—ku! Men mansub bo'lgan urug' Benyamin qabilasining hamma urug'idan eng kichigi bo'lsa, menga nima uchun bunday gaplarni aytyapsiz? — dedi Shoul.

²² Shomuil Shoul bilan xizmatkorini o'sha yerdagi xonaga olib bordi. Chaqirilganlar taxminan o'ttiztacha edi. Eng to'riga Shoul bilan xizmatkorini o'tqazdi. ²³ Keyin oshpazga:

— Men senga, bir chetga olib qo'y, deb ulush bergan edim—ku, o'sha ulushni keltir, — dedi. ²⁴ Oshpaz o'ng son go'shtini olib kelib, Shoulning oldiga qo'ydi.

— Mana, sen uchun ajratib qo'yilgan ulush, marhamat, ye! — dedi Shomuil. — Bu ulushni belgilangan kunda o'zim chaqirgan xalqim bilan birga yeysan, deb senga saqlab qo'ygan edim.

O'sha kuni Shoul Shomuil bilan taom yedi. ²⁵ So'ngra ular sajdagohdan shaharga tushishdi. Shomuil uyining tomida Shoul bilan suhbatlashdi^b.

Shomuil Shoulni hukmdor etib tayinlaydi

²⁶ Sahar payti Shomuil tom ustida yotgan^c Shoulni chaqirib:

— Bo'la qol! Seni kuzatib qo'yaman, — dedi.

Shoul o'rnidan turib, Shomuil bilan birga tashqariga chiqdi. ²⁷ Shahar chekkasiga yaqinlashganlarida, Shomuil Shoulga dedi:

— Xizmatkoringga ayt, u bizdan oldinroq yursin. Sen orqaroqda qol, senga Xudoning kalomini aytaman.

10-BOB

¹ So'ngra Shomuil moy idishini olib, Shoulning boshiga moy quydi. Keyin uni o'pib, shunday dedi:

— Mana, Egamiz senga moy quyib, O'z xalqiga hukmdor etib tanladi. ² Bugun mening oldimdan ketganingdan keyin Benyamin hududida, Zilzaxdagi Rohilaning maqbarasi yonida ikki kishiga duch kelasan. Ular senga: "Izlab ketgan eshaklaring topildi, otang endi eshaklarni o'ylamay, balki, o'g'limga nima bo'ldi

^a 9:8 bir kumush tanga — ibroniycha matnda *chorak shaqal kumush*, taxminan 3 grammga to'g'ri keladi.

^b 9:25 Shomuil...Shoul bilan suhbatlashdi — Ibroniya matndan. Qadimiy grekcha tarjimada *Shomuil Shoulni uyning tomiga olib chiqib, u yerda uning uchun to'shak soldi*.

^c 9:26 ...tom ustida yotgan... — U vaqtlarda uylarning tomi tekis bo'lgani uchun, odamlar ko'pincha tomga chiqib yotishardi.

ekan, deb sendan xavotirlanib o'tiribdi", deb aytishadi. ³ U yerdan yana yo'lingda davom etib, Tovurdagi muqaddas daraxt oldidan chiqasan. U yerda uchta odamga duch kelasan. Ularning biri uchta uloqcha, biri uchta gardish non, yana boshqasi bir mesh sharob bilan Xudoning huzuriga — Baytilga yo'l olgan bo'ladi. ⁴ Ular senga omonlik tilab, ikkita gardish non berishadi. Sen nonlarni ol. ⁵ Keyin Filistlar qo'nalg'asi joylashgan, Xudoning tepaligi deb atalgan Givoga^a borasan. Shaharga kirganingda, payg'ambarlar guruhiga duch kelasan. Ular oldilarida arfa, childirma, nay, lira chalib, jo'shib zikr tushib, sajdagohdan tushib kelayotgan bo'ladi. ⁶ Egamiz ruhi seni ham qamrab oladi. Ular bilan birga sen ham jo'shib zikr tushasan va butunlay boshqa odamga aylanasan. ⁷ Bu alomatlar senda namoyon bo'lganda, o'zingga ma'qul bo'lganini qil. Xudo sen bilan. ⁸ Mendan oldin sen Gilgalga bor. Men ham kuydiriladigan qurbonliklar va tinchlik qurbonliklarini nazr qilgani huzuringga boraman. Meni yetti kun kut, yoningga borganimdan keyin nima qilishingni aytaman.

⁹ Shoul endi Shomuilning yonidan ketish uchun chog'langan ham ediki, Xudo uning yuragini o'zgartirdi. O'sha kuni Shomuil aytgan hamma alomatlar bajo bo'ldi. ¹⁰ Shoul Givoga kelganda, uni payg'ambarlar guruhi qarshi oldi. Xudoning ruhi uni qamrab oldi, Shoul ular bilan birga jo'shib zikr tusha boshladi. ¹¹ Shoulning do'stlari buni ko'rib, hayratga tushdilar:

— Nima? Nahotki Shoul ham payg'ambar bo'lsa?! Kishning o'g'li qanday qilib payg'ambar bo'lib qolibdi?

¹² Qo'shnilaridan biri e'tiroz bildirdi:

— Otasi kimligining ahamiyati yo'q. Har kim ham payg'ambar bo'lishi mumkin^b.

Shu sababdan ham "Nahotki Shoul ham payg'ambar bo'lsa?!" degan gap aslida o'shandan qolgan.

¹³ Zikr tushish to'xtagach, Shoul sajdagohga chiqdi.

¹⁴ Amakisi Shoul bilan xizmatkoridan:

— Qayerlarda qolib ketdingizlar? — deb so'radi.

— Eshaklarni qidirdik, ularni topa olmay, Shomuilning oldiga bordik, — deb javob berdi Shoul.

¹⁵ — Shomuil sizlarga nimalar dedi, menga ham ayt-chi, — dedi amakisi.

¹⁶ — Eshaklarning topilganini bizga to'ppa-to'g'ri aytib berdi, — dedi Shoul. Shomuilning shohlikka aloqador so'zlarini esa amakisiga aytmadi.

Shoul shoh deb e'lon qilinadi

¹⁷ Shomuil Isroil xalqini Mispaxda^c Egamiz huzuriga chaqirib ¹⁸ shunday dedi: "Isroil xalqining Xudosi — Egamiz aytmoqda:

— Isroil xalqini Misrdan Men olib chiqqanman. Misrliklarning va sizlarga zulm qilgan hamma shohliklarning qo'lidan sizlarni qutqardim. ¹⁹ Ammo bugun butun mashaqqat va zahmatlaringizdan sizlarni qutqaradigan Men, Xudoyingizni rad qildingiz hamda: "Bizga ustimizdan shoh tayinlang", dedingiz.

Endi Egangiz — Mening oldimda qabila va urug'larga bo'linib tiziling."

²⁰ Shomuil Isroil xalqining hamma qabilalarini birin-ketin o'z huzuriga chaqirdi. Qur'a tashlab^d, ulardan Benyamin qabilasini tanlab oldi. ²¹ Keyin Benyamin qabilasini urug'lari bo'yicha oldiga chaqirdi. Qur'a tashlab, Matri urug'ini tanlab oldi. Yana qur'a tashlab, Matri urug'idan Kishning o'g'li Shoulni tanlab oldi. Isroil xalqi uni axtarib topa olmadi. ²² Ular Egamizdan:

— O'sha odam keldimi o'zi? — deb so'rashdi.

— U shu yerda, u—bu anjomlarning orasida yashirib yuribdi, — degan javob keldi Egamizdan.

²³ Odamlar yugurib borib, Shoulni olib kelishdi. Shoul xalqning orasida tikka turgan edi, hamma uning yelkasiidan kelar ekan.

²⁴ Shomuil butun xaloyiqqa qarata:

— Egamiz tanlagan odamni ko'ryapsizmi, butun xalq orasida unga teng keladigani topilmaydi, — dedi.

Shunda xalq:

— Yashasin shoh! — deb hayqirdi.

²⁵ Shomuil shohlikning qonun-qoidalarini xalqqa aytib berdi. Bularni kitob holiga keltirib muqaddas joyga qo'ydi. Keyin hamma odamni uy-uylariga jo'natib yubordi. ²⁶ Shoul ham Givoga — o'z uyiga ketdi. Xudo ruhlantirgan bir necha kishi unga hamroh bo'ldi. ²⁷ Ammo ba'zi yaramas odamlar: "U bizni qutqara olarmidi?!" deb Shoulni nazarlariga ilmadi, shu sababdan unga in'omlar tortiq qilishmadi. Shoul esa bilib bilmalikka olib qo'ya qoldi.

^a 10:5 ...Xudoning tepaligi deb atalgan Givo... — Ibroniycha matnda Givot—Eloxim.

^b 10:12 ...otasi kimligining ahamiyati...payg'ambar bo'lishi mumkin — Ibroniycha matnda Ularning otasi kim ekan—a?!

^c 10:17 Mispax — Quddusdan qariyb 8 kilometrcha shimoli-g'arbda joylashgan shahar.

^d 10:20 Qur'a tashlab... — Qur'a yog'och bo'laklari yoki toshlardan qilingan bo'lib, undan biror narsani qanday yoki qachon qilishni bilish uchun foydalanilgan. Xudoning xohish—irodasi ba'zan qur'a tashlash orqali aniqlangan.

11-BOB

Shoul Ommon xalqini yengadi

¹ Ommon^a shohi Naxosh Giladdagi Yobosh shahriga^b kelib, u yerni qamal qildi. Hamma Yoboshliklar Naxoshga:

— Biz sen bilan sulh tuzib, senga itoat etamiz, — deyishdi. ² Ommon shohi Naxosh:

— Faqat bir shart bilan sulh tuzaman, — dedi. — Har biringizning o'ng ko'zingizni o'yib olaman—da, butun Isroil xalqini badnom qilaman.

³ Yobosh shahrining oqsoqollari Naxoshga shunday deyishdi:

— Bizga yetti kun muhlat ber, Isroilning hamma hududiga xabarchilar jo'nataylik. Agar bizga najot beradigan kimsa chiqmasa, senga taslim bo'lamiz.

⁴ Xabarchilar Shoul yashaydigan Givo shahriga kelib, bo'layotgan voqealarni xalqqa bildirishdi. Hammasi yig'i-sig'i qilib, dod-faryod soldi. ⁵ Xuddi shu payt Shoul ho'kizlarini oldiga solib daladan qaytayotgan edi. Shoul:

— Odamlarga nima bo'ldi? Nega bunchalik yig'laydi? — deb so'radi.

Yoboshliklarning jo'natgan xabarini unga aytib berishdi. ⁶ Shoul bu gaplarni eshitgan zahoti, Xudoning ruhi uni qamrab oldi. Shoul qattiq g'azablandi. ⁷ Bir juft ho'kizni so'yib, nimtaladi. Xabarchilar orqali Isroilning hamma tomoniga o'sha nimtalangan bo'laklarni jo'natib, shunday dedi: “Kimki Shoul bilan Shomuilning orqasidan ergashmasa, o'sha odamning ho'kizlari ham xuddi shu ahvolga tushadi.”

Odamlar Egamizdan qo'rqqanidan zir titrab, bir yoqadan bosh chiqarib yo'lga chiqdi. ⁸ Shoul ularni Bazaxda^c yig'di. Isroil urug'laridan 300.000, Yahudo urug'idan esa 30.000 kishi bor edi. ⁹ U yerga kelgan Yoboshlik xabarchilarga shunday deyishdi:

— Giladdagi Yobosh aholisiga, ertaga kun tikkaga kelganda najot topasizlar, deb aytinglar.

Xabarchilar borib, bu gapni yetkazishdi. Yoboshliklar quvonib ketishdi. ¹⁰ Naxoshga esa:

— Ertaga sizga taslim bo'lamiz, bizga nimani lozim ko'rsangiz, shuni qilavering, — deyishdi.

¹¹ Ertasi kuni Shoul odamlarni uch qismga bo'ldi. Ular tong payti Ommon lashkarining qarorgohiga bostirib kirishdi. Kunning jazirama issig'i boshlanguncha, ularni mag'lub qilib bo'lishdi. Omon qolganlari shunday tirqirab qochdiki, hatto biron joyda ikki kishi to'planganini uchratib bo'lmasdi.

¹² Isroil lashkari Shomuilning oldiga borib:

— “Bizga shohlik qilish Shoulga tushib qolibdimi?” deganlar kimlar edi? Olib keling ularni, o'ldiramiz! — deb qattiq talab qilishdi. ¹³ Shoul esa:

— Bugun biron kimsa o'ldirilmaydi, chunki Egamiz bugun Isroilga najot berdi, — dedi.

¹⁴ — Mayli, Gilgalga boramiz, o'sha yerda shohlikni yangidan tiklaymiz, — dedi Shomuil xalqqa.

¹⁵ Shunday qilib, butun xalq Gilgalga bordi va Egamiz huzurida Shoulning shohligini tasdiqladi. O'sha yerda — Egamizning huzurida tinchlik qurbonliklari keltirishdi. Shoul va butun Isroil xalqi rosa xursandchilik qilishdi.

12-BOB

Shomuilning ayrilish nutqi

¹ Shundan keyin Shomuil butun Isroil xalqiga dedi:

— Menga nima gapirgan bo'lsangiz, hammasiga quloq soldim. Sizlarning ustingizdan bir shoh tayinladim.

² Endi u sizlarga rahnamolik qiladi. Men esa keksaydim, sochim oqardi. Mana, o'g'illarim ham sizlar bilan birga. Yoshligimdan buyon shu kungacha sizlarga yo'lboshchilik qildim. ³ Qani, aytinglar—chi, qaysi biringizning ho'kizingizni oldim? Kimning eshagini tortib oldim? Kimni tovladim? Kimga zulm qildim? Kimdan pora olib, uning ayblarini ko'rib—ko'rmaslikka oldim? Egamizning va U moy quyib tanlagan shohning oldida men haqimda guvohlik bering, sizlardan biror narsa olgan bo'lsam, qaytarib beray.

⁴ — Bizni tovlamadingiz, bizga zulm qilmadingiz, biror kimsaning qo'lidan biron narsa olmadingiz, — dedi xalq.

⁵ — Mendan biror nuqson topmaganingizga bugun Egamiz hamda U moy quyib tanlagan shoh guvohdir, — dedi Shomuil.

— Ha, guvoh bo'lib turibdi, — dedi xalq. ⁶ Shomuil gapini davom ettirdi:

— Muso bilan Horunni tayin qilgan, ota-bobolaringizni Misr yurtidan olib chiqqan — Egamizdir. ⁷ Endi

^a 11:1 Ommon — Iordan daryosining sharqiy qirg'og'ida joylashgan.

^b 11:1 Yobosh shahri — Iordan daryosining sharqiy qirg'og'ida joylashgan Isroil xalqiga qarashli shahar.

^c 11:8 Bazax — Iordan daryosining g'arbiy qirg'og'ida joylashgan.

shu yerda turinglar, Egamizning sizlarga va ota–bobolaringizga najot berish uchun qilgan hamma ajoyibotlarining isbotini Uning huzurida sizlarga ko‘rsataman. ⁸Yoqub Misrga kelgandan keyin, ota–bobolaringiz Egamizga yolvordi, U esa Muso bilan Horunni yubordi. Ular ota–bobolaringizni Misrdan olib chiqib, bu yerda joylashtirdi. ⁹Ammo ota–bobolaringiz o‘zlarining Egasi Xudoni unutishdi. Shuning uchun Egamiz ularni Xazor shohining lashkarboshisi Sisaroning, Filistlarning va Mo‘ab shohining qo‘liga topshirdi. Ular ota–bobolaringiz bilan urishishdi. ¹⁰Ota–bobolaringiz Egamizga: “Gunoh ishlar qildik, Sendan yuz o‘girib, xudolar Baal bilan Ashtaretga xizmat qildik, endi bizni g‘animlarimizning qo‘lidan ozod et, senga xizmat qilamiz”, deb yolvorishdi. ¹¹Egamiz esa Gido‘n^a, Baraq^b, Yiftox, Shimsho‘n singari hakamlarni^c yubordi. Bexavotir yashanglar, deb sizlarni bo‘ysundirgan g‘animlaringiz qo‘lidan ozod etdi. ¹²So‘ngra Ommon shohi Naxosh sizlarga hujum qilmoqchi bo‘lganini ko‘rib, qo‘rqib ketdingiz. O‘z Egangiz Xudo sizlarning shohingiz bo‘lsa ham, menga: “Yo‘q, bizni oddiy shoh boshqarsin”, deb turib oldingiz. ¹³Mana, tanlab, tilab olgan shohingiz! Ha, Egamiz ustingizdan hukmronlik qiladigan bir shohni berdi. ¹⁴Egamizdan qo‘rqib, Unga xizmat qilinglar, Uning so‘zlariga quloq solib, amrlaridan bo‘yin tovlamanglar. O‘zlaringiz, hukmronlik qiladigan shohingiz o‘z Egangiz Xudoga ergashinglar. Agar shunday qilsangizlar, hammasi yaxshi bo‘ladi. ¹⁵Egamizning so‘zlariga itoat etmasdan, Uning amrlariga qarshi chiqsangiz, Egamiz ota–bobolaringizni jazolaganiday, sizlarni ham jazolaydi. ¹⁶Endi turgan yeringizda turavering, ko‘z o‘ngingizda Egamizning ajoyibotini ko‘ringlar. ¹⁷Hozir bug‘doy o‘rimi payti, qurg‘ochilik boshlandi. Men Egamizga iltijo qilaman, U momaqaldiroq guldiratib, yomg‘ir yog‘diradi. Shunday qilib, sizlar bir shoh so‘rash bilan Egamiz oldida qanchalik qabihlik qilganingizni yaxshilab tushunib olasiz.

¹⁸Shomuil Egamizga iltijo qilgan edi, Egamiz o‘sha kuni momaqaldiroq gumburlatib, yomg‘ir yog‘dirdi. Jamiki xalq Egamizdan ham, Shomuidan ham juda qo‘rqib ketdi. ¹⁹Ular Shomuilga:

— Nobud bo‘lmaylik. Biz, qullaringiz, uchun o‘z Egangiz Xudoga iltijo qiling, — deyishdi. — Endi bildik, biz bir shoh so‘rab, butun gunohlarimiz ustiga yana gunoh qilibmiz.

²⁰Shomuil xalqqa dedi:

— Qo‘rqmanglar, sizlar bu qilmishlaringiz bilan qabihlik qildilaringiz, lekin endi Egamizdan yuz o‘girmasdan Unga ergashinglar. Unga butun qalbingiz bilan xizmat qilinglar. ²¹Biror kimsaga najot berolmaydigan yaroqsiz butlarning orqasidan ergashmanglar, ular befoyda narsalar–ku, axir. ²²Egamiz sizlarni O‘zining xalqi qildi. U O‘zi tanlagan xalqdan yuz o‘girmaydi. Aks holda O‘zining ulug‘ ismini badnom qilgan bo‘ladi. ²³Endi menga kelsak, albatta Egamizga sizlar uchun ibodat qilaman. Aks holda Unga qarshi gunoh qilgan bo‘laman. Bundan Xudo saqlasin! Sizlarga faqat to‘g‘ri va yaxshi yo‘lni ko‘rsataman. ²⁴Faqat Egamizdan qo‘rqinglar, Unga butun qalbingiz bilan ishonib xizmatda bo‘linglar. Qarang, U sizlar uchun qanday ajoyib ishlar qilgan! ²⁵Agarda qabihlik qilaversangizlar, Egamiz sizlarni ham, shohingizni ham yo‘q qiladi.

13-BOB

Filistlar bilan urush

¹Shoh Shoul o‘ttiz^d yoshida taxtga o‘tirib, Isroilda qirq ikki yil shohlik qildi^e. ²U Isroil lashkaridan uch mingta odam saralab olib, qolganlarini uylariga jo‘natib yubordi. O‘sha uch mingtadan ikki mingtasini Mixmash va Baytil qirlariga joylashtirdi, mingtasini esa Benyamin urug‘iga qarashli Givo shahriga^f — Yo‘natanning^g ixtiyoriga yubordi. ³Oradan ko‘p o‘tmay, Yo‘natan Filistlarning G‘ibo shahridagi^h qo‘nalg‘asini mag‘lub qildi. Bu xabar Filistlar orasida tezda tarqaldi. Shoul: “Ibroniylar bu hodisadan xabardor bo‘lsin”, deb butun o‘lka bo‘ylab burg‘u chaldirdi. ⁴Shunday qilib, Shoul Filistlar qo‘nalg‘asini yengganini va Filistlar Isroil xalqidan nafratlanganini Isroil xalqining hammasi bildi. So‘ng lashkar Gilgaldagi Shoulning atrofiga to‘plandi.

⁵Filistlar ham Isroil lashkari bilan urishmoq uchun yig‘ilishdi. Uch mingtaⁱ jang arava, olti mingta otliq siph va dengiz qirg‘og‘idagi qum singari son–sanoqsiz lashkar yo‘lga chiqib, Bayt–Obun shahrining sharqidagi Mixmashga keldi. Ular o‘sha yerda qarorgoh qurishdi. ⁶Isroil lashkarining ahvoli og‘irlashib,

^a 12:11 *Gido‘n* — ibroniycha matnda *Yerubbaal*, Gido‘nning yana bir ismi.

^b 12:11 *Baraq* — qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *Badon*.

^c 12:11 *hakamlar* — Isroilda shohlik joriy bo‘lmasdan oldin xalq yo‘lboshchilari yurtini boshqarardilar. Ular hakamlar deb yuritilardi.

^d 13:1 *o‘ttiz* — ba‘zi qadimiy grekcha tarjima qo‘lyozmalaridan. Ibroniycha matnda raqam tushib qolgan.

^e 13:1 *...Isroilda qirq ikki yil shohlik qildi* — Ibroniycha matnda *Isroilda...ikki yil shohlik qildi*. Ibroniycha matndagi raqam to‘liq emas.

^f 13:2 *Mixmash va Baytil...Givo shahri* — bu shaharlar shimoldagi Baytil shahriga nisbatan uchburchak shaklida joylashgan edi.

^g 13:2 *Yo‘natan* — shoh Shoulning o‘g‘li (shu bobning 16–oyatiga qarang).

^h 13:3 *G‘ibo shahri* — Givo va Mixmash orasida joylashgan.

ⁱ 13:5 *uch mingta* — qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *o‘ttiz mingta*.

qiyinalib qoldi va ular g'orlarga, xandaqlarga, qoyalar orasiga, qabrlarga, sardobalarga yashirindilar.

⁷ Ibroniylarning ayrimlari esa Iordan daryosi sharqidagi Gad va Gilad yerlariga kechib o'tishdi.

Shoul u vaqtda hali ham Gilgald edi. Unga ergashganlarning hammasi qo'rqib ketishdi. ⁸ Shomuil Shoulga: "Meni yetti kun kut", deb aytgani uchun^a, uni Gilgald yetti kun kutib turdi. Shomuil Gilgalga kelavermagach, lashkar endi Shoulning yonidan qocha boshladi. ⁹ Shuning uchun Shoul:

— Kuydiriladigan qurbonlik bilan tinchlik qurbonliklarini menga olib kelinglar, — deb buyurdi. Keyin u kuydiriladigan qurbonliklarni nazr qildi.

¹⁰ Shoul qurbonlikni kuydirib bo'lgan ham ediki, Shomuil kelib qoldi. Shoul, unga salom beray, deb peshvoz chiqdi.

¹¹ — Nima qilib qo'yding?! — dedi Shomuil.

— Odamlarim mening yonimdan qochib ketyapti, — dedi Shoul. — Siz esa belgilangan kuni kelmadingiz. Buning ustiga, Filistlar Mixmashda to'planib turishibdi. Ularni ko'rib, ¹² endi Filistlar Gilgalga ustimga bostirib keladi, men esa hanuzgacha Egamdan yordam so'rab iltijo qilmadim, deb o'yladim. Shundan keyin kuydiriladigan qurbonlikni qilishga majbur bo'ldim.

¹³ Shomuil Shoulga dedi:

— Nodonlarcha ish tutibsan, o'z Egang Xudoning senga bergan amriga itoat etmading. Bo'lmasa, Egam Isroil ustidan shoh bo'lishingni toabad mustahkamlagan bo'lardi. ¹⁴ Endi sening shohliging uzoqqa bormaydi. Egam O'z ko'ngliga mos bittasini topdi, Mening xalqimni sen boshqarasan, deb o'shani tayinladi. Chunki sen Egamning amriga itoat qilmading.

¹⁵ Shundan so'ng Shomuil Gilgaldan chiqib, Benyamin urug'iga qarashli Givo shahriga jo'nab ketdi. Shoul yonida qolgan odamlarni sanab chiqdi, hammasi bo'lib taxminan olti yuz kishi ekan. ¹⁶ Shoul bilan o'g'li Yo'natan, ularning lashkari Benyamin qabilasiga qarashli G'iboda joylashdilar. Filistlar esa Mixmashda qarorgoh qurgan edilar. ¹⁷ Filistlarning ilg'orlari^b uch guruhga bo'linib, Isroil qishloqlarini talash uchun qarorgohdan chiqishdi. Guruhlardan biri Shuvol hududidagi O'fra shahri tomonga, ¹⁸ ikkinchisi Bayt–Xo'ron shahri tomonga, uchinchisi esa cho'l tomonga — Zavo'm vodiysi ko'rinib turgan chegara adirga yo'l oldi.

¹⁹ Filistlar: "Ibroniylar qilich, nayza yasay olmasin", deb butun Isroil yurtida birorta ham temirchi qoldirmagan edilar. ²⁰ Shuning uchun hamma Isroil xalqi omoch tishlarini, cho'kichlarini, bolta va o'roqlarini^c o'tkirlash uchun Filistlarning oldiga borar edilar. ²¹ Omoch tishi bilan cho'kichni o'tkirlash bahosi ikki misqol^d kumush, panshaxa, bolta va temir uchli govronni o'tkirlash bahosi bir misqol^e kumush edi. ²² Shu sababdan Shoul bilan Yo'nataning jangchilaridan birortasida qilich yoki nayza yo'q edi, faqat Shoul va uning o'g'lida bor edi, xolos.

²³ Bu paytga kelib, Filistlar qo'nalg'asini Mixmash dovonida joylashtirgan edilar.

14-BOB

Yo'nataning mardona ishi

¹ O'sha kuni Shoulning o'g'li Yo'natan yoshgina qurolbardoriga:

— Yur, narigi tomondagi Filistlarning qo'nalg'asi turgan joyga o'tamiz, — dedi. Ammo bu haqda otasiga hech narsa aytmadi. ² Shoul Givo shahri yaqinidagi Migronda bir anor daraxti tagida o'tirar, yonida olti yuztacha odamdan iborat lashkari bor edi. ³ Efod ko'tarib yurgan ruhoniylar Oxiyo ham o'sha yerda edi. Oxiyoning otasi — Oxitob, Oxitobning akasi — Ixabod edi. Ixabod — Finxazning o'g'li, Finxaz esa Shilo'da Egamizning ruhoniysi bo'lib xizmat qilgan Elaxning o'g'li edi.

Odamlar Yo'nataning ketganini sezmay qolgan edilar. ⁴ Yo'natan Filistlar qo'nalg'asiga dovon orqali o'tmoqchi bo'ldi. Dovonning har ikki tomonida ikkita baland cho'qqi bor edi. Birisi — Bozaz, boshqasi Sanex deb atalardi. ⁵ Cho'qqilardan biri shimol tomonda bo'lib, Mixmashga, ikkinchisi janubda bo'lib, Givoga qaragan edi.

⁶ Yo'natan yosh qurolbardoriga:

— Yur, o'sha sunnatsizlarning qo'nalg'asi tomonga o'taylik, Egamiz bizga yordam beradi, — dedi. — U ko'pchilik bilan ham, ozchilik bilan ham g'alabaga erishtiraveradi. Chunki Egamiz uchun to'sqinlik yo'q.

⁷ — Siz nima desangiz, shu—da, — dedi qurolbardor. — Bo'пти, boramiz. Ko'nglingizga nima ma'qul kelsa, men ham siz bilan birgaman.

⁸ — Biz anovi odamlarga o'zimizni ko'rsatamiz, — dedi Yo'natan. — Agar ular bizni ko'rgach:

^a 13:8 Shomuil Shoulga...aytgani uchun... — 10:8 ga qarang.

^b 13:17 ilg'orlar — lashkarning eng oldingi safdagi, jangga birinchi bo'lib kiradigan qismi.

^c 13:20 ...o'roqlarini... — Qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnda cho'kichlarini.

^d 13:21 ikki misqol — ibroniycha matnda bir pim, taxminan 8 grammga to'g'ri keladi.

^e 13:21 bir misqol — ibroniycha matnda bir shaqalning uchdan bir qismi, taxminan 4 grammga to'g'ri keladi.

⁹“Yoningizga borgunimizcha, o’sha yerda to’xtab turinglar”, deb aytsa, aytgan joyida to’xtab turamiz, ularning oldiga bormaymiz. ¹⁰Bordi–yu: “Yonimizga kelinglar”, desa boramiz. Ana shunda Egamiz Filistlarni bizning qo’limizga berganini bilamiz, bizga alomat shu bo’ladi.

¹¹Ikkovi Filistlarga ko’rinish bergan edi, Filistlar:

— Qaranglar, ibroniylar yashiringan xandaqlaridan chiqa boshlashdi! — deb qoldi. ¹²So’ng Filistlar Yo’natan bilan qurolbardoriga:

— Bu yoqqa, kelinglar–chi, bir gaplashib qo’yaylik, — deb baqirishdi. Yo’natan qurolbardoriga:

— Orqamdan yur, Egamiz ularni Isroil xalqining qo’liga berdi, — dedi. ¹³Yo’natan tirmashib qir tepasiga chiqa boshladi. Qurolbardori ham unga ergashdi. Oldidan kelgan Filistlarni Yo’natan, orqadan kelganini qurolbardori o’ldiraverdi. ¹⁴Yo’natan bilan qurolbardori birinchi hujumdayoq kichkina maydonda^a yigirmatacha sipohni o’ldirishdi. ¹⁵Hammani — qarorgohdagi va qirdagi odamlarni vahima bosdi. Sipohlar, hatto ilg’orlar^b ham dag’–dag’ titrardi. Birdan yer tebrandi. Bu Xudo yuborgan dahshat edi.

Filistlar ustidan g’alaba

¹⁶Shoulning Benyamin hududidagi Givo shahrida o’rnashgan kuzatuvchilari Filistlarning yugur–yugurini ko’rib qolishdi. ¹⁷Shoul yonidagi odamlarga:

— Bilinglar–chi, oramizda kim yo’q ekan, — dedi. Yo’qlama qilgan edilar, Yo’natan bilan uning qurolbardori yo’qligi ma’lum bo’ldi. ¹⁸Shoul Oxiyoga:

— Xudoning sandig’ini olib kel, — dedi. (O’sha paytda Xudoning sandig’i Isroil xalqi bilan edi^c.)

¹⁹Shoul ruhoniylar bilan gaplashayotgan paytda Filistlarning qarorgohidagi g’ala–g’ovur rosa avjiga chiqdi. Shuning uchun Shoul ruhoniylar:

— Kerak emas, qo’yaver! — dedi. ²⁰O’sha zahoti Shoul va yonidagi sipohlarining hammasi birga urush maydoniga ketishdi. U yerda katta g’alayon bo’layotgan edi, hamma bir–biriga qilich solardi. ²¹Shunda ilgari Filistlar tomonda bo’lgan va ularning qarorgohiga kelgan ibroniylar ham safdan chiqib, endi Shoul bilan Yo’nataning sipohlariga — Isroil sipohlariga qo’shib olishdi. ²²Efrayim qirlarida yashirib olganlar ham Filistlarning qochayotganini eshitib, ularni jang maydonidan quvlay boshladi. ²³Shunday qilib, o’sha kuni Egamiz Isroil lashkarini g’alabaga erishtirdi.

Shoul lashkariga ont ichiradi

Urush Bayt–Obunning narigi tomonlarigacha yoyildi. ²⁴O’sha kuni Isroil lashkari juda ham holdan toydi, chunki Shoul ont ichib lashkariga shunday degan edi: “Dushmanlarimizdan o’ch olmaganimizcha, oqshomga qadar kim bir luqma taom yesa, la’nati bo’lsin!” Shuning uchun biror kimsa hech narsa yemadi.

^{25–26}Lashkar o’rmonga borganda, yerda oqib yotgan asalni ko’rdi, lekin Shoul ichirgan qasamdan qo’rqib, birortasi asalga qo’l tekkizmadi. ²⁷Yo’natan esa otasining lashkariga ont ichirganidan bexabar edi. Qo’lidagi tayog’ini uzatib, tayoq uchini asalari iniga botirdi. Asaldan ozgina tatib ko’rgan edi, ko’zlari chaqna ketdi.

²⁸Shu zahoti sipohlardan biri Yo’natanga:

— Otangiz lashkarga, bugun kim taom yesa, la’nati bo’lsin, deb ont ichirgan edi, shuning uchun odamlar holdan toygan, — dedi.

²⁹— Otam odamlarni og’ir ahvolga solib qo’ydi, — dedi Yo’natan. — Qaranglar, mana bu asaldan biroz tatib ko’rgan edim, ko’zlarim charaqlab ketdi. ³⁰Bugun lashkarimiz g’animlardan tortib olgan taomlardan to’yib yesaydi, juda yaxshi bo’lardi. O’shanda Filistlarni mag’lub qilish yanada oson bo’larmidi?!

³¹O’sha kuni Isroil lashkari Mixmash bilan Oyjavlon^d oralig’idagi Filistlarni mag’lub qildi. Qorni ochgan Isroil lashkari shu qadar holdan toydiki, ³²oxiri ulardan o’lja qilib olingan mollarga tashlanishdan o’zga chora qolmadi. Qo’y, ho’kiz, buzoqlarni shu yerning o’zidayoq so’yib, qonini oqizmasdan yeyaverishdi.

³³— Qarang, lashkaringiz go’shtni qoni bilan yeb, Egamizga qarshi gunoh ish qilyapti!^e — deb ahvolni Shoulga ma’lum qilishdi.

— Xoinlik qildingizlar, hoziroq katta bir toshni bu yerga yumalatib olib kelinglar! — dedi Shoul. ³⁴So’ng qo’shib qo’ydi:

^a 14:14 kichkina maydon — ibroniycha matnda yarim bo’yinturuq, yani bir juft ho’kiz bir kunda shudgor qiladigan dalaning yarmiga to’g’ri keladigan yer bo’lagi (taxminan 0,2 gektarga to’g’ri keladi).

^b 14:15 ilg’orlar — 13:17 izohiga qarang.

^c 14:18 Xudoning sandig’ini olib kel...Isroil xalqi bilan edi — Ibroniycha matndan. Qadimgi grekcha tarjimada efodni olib kel, — dedi. O’sha paytda u efodni Isroil xalqi oldida ko’tarib yurardi.

^d 14:31 Oyjavlon — Mixmashdan qariyb 32 kilometrcha g’arbda joylashgan.

^e 14:33 ...go’shtni qoni bilan yeb...gunoh ish qilyapti — Qonun bo’yicha, Isroil xalqi so’yilgan molning qonini chiqargandan so’nggina, go’shtini pishirib tanovul qilishlari lozim edi.

— Lashkar orasida yurib aytinglar, har bir odam ho'kizi, qo'yini mening huzurimga olib kelib, shu yerda^a so'yib yesin. Go'shtni qoni bilan yeb, Egamizga qarshi gunoh ish qilmanglar.

O'sha kuni kechasi har bir odam ho'kizini olib kelib, Shoulning oldida so'ydi.³⁵ Shoul Egamizga atab bir qurbongoh qurdi. Bu Shoulning Egamizga atab qurgan ilk qurbongohi edi.

³⁶ Keyin Shoul odamlariga aytdi:

— Qani, shu kecha Filistlarni bir quvaylik. Tong otguncha mollarini tortib olamiz, birortasini sog' qoldirmaymiz.

— Bir og'iz so'zingiz, — deb javob berishdi odamlar.

— Avval Xudoning xohish-irodasini bilaylik^b, — deb qoldi ruhoniylar.³⁷ Shoul Xudodan:

— Filistlarga hujum qilaveraymi? Ularni Isroil lashkarining qo'liga tutib berasanmi? — deb so'radi. Lekin Xudo o'sha kuni javob bermadi.³⁸ Shundan so'ng Shoul dedi:

— Isroilning hamma lashkarboshilari shu yerga kelishsin, bugun qanday gunoh qilinganini bilib olamiz.

³⁹ Isroilga najot beradigan Xudo shohid! Gunoh qilgan o'g'lim Yo'natan bo'lib chiqsa ham, albatta o'ldiriladi.

Biron kimsadan sado chiqmadi.⁴⁰ Shoul o'z odamlariga buyurdi:

— Sizlar bir tomonda turinglar, o'g'lim Yo'natan bilan men boshqa tomonda turamiz.

— Bir og'iz so'zingiz, — deb javob berdi odamlar.

⁴¹ Shoul Isroil xalqining Xudosi — Egamizga:

— Ey, Egam! Aybsizni o'zing oqla! — deb iltijo qildi.

So'ng qur'a tashlandi, qur'a Yo'natan bilan Shoulga tushdi, odamlarning hammasi esa oqlandi.

⁴² — Endi men bilan o'g'lim Yo'natan orasiga qur'a tashlang, — dedi Shoul. Bu safar qur'a Yo'natanga tushdi.⁴³ Shoul Yo'natandan:

— Menga ayt-chi, nima qilding? — deb so'radi.

— Men qo'limdagi tayoqning uchini asalga botirib olib, ozgina tatib ko'rgan edim, endi men o'limimga roziman, — deb javob berdi Yo'natan.

⁴⁴ — Yo'natan, agar seni o'ldirtirmasam, Xudoning qahriga uchray, hatto undan battarroq'iga uchray, — dedi Shoul.⁴⁵ Ammo odamlar Shoulga e'tiroz bildirdi:

— Isroilni ulug' zafarga erishtirgan Yo'natanni o'ldirmoqchimisiz? Aslo! Xudo shohid! Sochining bir tolasiga ham qo'l tegmaydi. U bugun nima qilgan bo'lsa, Xudoning madadi bilan qildi.

Shunday qilib, odamlar Yo'natanni o'limdan qutqarib qoldi.

⁴⁶ Shundan so'ng Shoul Filistlarni ta'qib qilmadi. Filistlar esa o'z yerlariga qaytib ketishdi.

Shoulning hukmronligi va oilasi

⁴⁷ Shoul Isroil shohi bo'lgandan keyin atrofidagi barcha dushmanlari — Mo'ab, Ommon, Edom xalqlari, Zo'vo shohlari va Filistlar bilan urush qildi. Qayerga borsa, g'alaba qildi.⁴⁸ Mardona jang qilib Omolek xalqini mag'lub qildi, Isroil xalqini talonchilarning qo'lidan xalos qildi.

⁴⁹ Shoulning Yo'natandan boshqa Ishbosit^c va Malkishuva ismli o'g'illari bor edi. Uning ikki qizi ham bo'lib, kattasining ismi Merav, kichkinasini Mixal edi.⁵⁰ Xotini Oxinavam edi. U Oximas deganning qizi edi. Shoulning amakisi Narning o'g'li Abnur lashkarboshi edi.⁵¹ Abnurning otasi Nar va Shoulning otasi Kish aka-uka edilar. Nar va Kishning otasi Abil edi.⁵² Shoul davrida Filistlar bilan doimo qaqshatqich urush bo'lar edi. Shoul qayerda mard yoki jang qilishga mohir odamni ko'rsa, o'z qo'shiniga olardi.

15-BOB

Omolek xalqi bilan jang

¹ Bir kuni Shomuil Shoulga shunday dedi:

— Egamiz senga moy quyib, O'z xalqi Isroilning shohi qilish uchun meni sening oldingga yuborgan edi. Endi Egamizning so'zlarini eshit.² Sarvari Olam shunday aytmoqda: "Isroil xalqiga qilgan yovuzliklari uchun Omolek xalqini^d jazolayman. Chunki Isroil xalqi Misrdan chiqayotganda, Omolek xalqi ularning yo'lini to'sib qo'ygan edilar."³ Endi borib, Omolek xalqiga hujum qil. Ularga qarashli hamma narsani tamoman yo'q qilib

^a 14:34 ...shu yerda... — Shoul keltirgan katta toshning ustida (shu bobning 33-oyatiga qarang). Qon go'shtdan ajratilib, yerga oqib tushishi uchun shunday qilingan edi.

^b 14:36 ...Xudoning xohish-irodasini bilaylik... — Ayrim hollarda shoh bir qarorga kelishiga yordam bergani Xudoning xohishini bilish uchun ruhoniylar Urim va Tummim degan muqaddas narsalardan foydalanishgan. Ba'zan Xudo O'z xohish-irodasini payg'ambar yoki tush orqali bildirgan (28:6 va "2 Shohlar" 2:1 ga qarang).

^c 14:49 Ishbosit — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Yishvi*. *Eshbaal* ismi bilan ham tanilgan.

^d 15:2 Omolek xalqi — Falastinning janubi-g'arbidagi yerlarda istiqomat qilgan xalq.

tashla^a, hech narsasini ayama. Erkagu ayol, bolayu chaqa, ho'kizidan tortib qo'yigacha, tuyasidan tortib eshagigacha hammasini o'ldir."

⁴ Shoul lashkarini Taloyim shahrida to'plab sanab chiqdi. 200.000ta piyoda sipohi, Yahudodan ham 10.000ta sipohi bor ekan.

⁵ Shoul Omolek xalqiga qarashli bo'lgan shaharga borib, soylikda pistirma qo'ydi. ⁶ O'sha yerdagi Xayin xalqiga quyidagi xabarni jo'natdi: "Endi ketinglar, Omolek xalqini tark etinglar, tag'in sizlarni ham ular bilan birga yo'q qilib yubormayin. Isroil xalqi Misrdan chiqayotgan paytda, sizlar bizga yaxshilik qilgandingiz."

Shundan keyin Xayin xalqi Omolek xalqini tark etdi.

⁷ Shoul Xaviladan Misrning sharqidagi Shurgacha bo'lgan joylardagi Omolek xalqini tor-mor qildi. ⁸ U Omolek shohi O'gaxni tiriklayin qo'lga olib, xalqini butunlay qirib tashladi. ⁹ Shoul va uning odamlari O'gaxni hamda uning eng yaxshi qo'y-mollarini, buzoq-qo'zilarini, jamiki yaxshi narsalarini ayab, saqlab qolishdi. Ularni butunlay yo'q qilib tashlashni istashmadi. Faqat arzimas, nuqsonli hayvonlarini yo'q qilishdi.

Xudo Shoulni rad etadi

¹⁰ Egamiz Shomuilga shu so'zlarni ayon qildi: ¹¹ "Shoulni shoh qilib tayinlaganimga pushaymonman. U Mendan yuz o'girdi, amrlarimni bajo qilmadi." Shomuil xafa bo'lib, tun bo'yi Egamizga yolvorib chiqdi.

¹² Shomuil ertasi kuni saharda, Shoul bilan ko'rishay, deb borsa, Shoul Karmil shahriga^b ketibdi. Bilsaki, u yerda o'ziga bir yodgorlik o'rnatibdi. Keyin Gilgalga qaytibdi. ¹³ Shomuil Shoulning oldiga kelganda, Shoul: — Egamiz sizni yorlaqasin! Men Egamizning amrini ado etdim, — dedi.

¹⁴ — Agar shunday bo'lsa, qulog'imga eshitilayotgan qo'yning ma'rashi nimasi? Men eshitayotgan sigirning bo'kirishi nimasi? — deb so'radi Shomuil.

¹⁵ — Odamlarim Omolek xalqining hayvonlarini tortib oldi, — dedi Shoul, — Egangiz Xudoga qurbonlik qilish uchun qo'y, sigirlarning eng saralarini ayab, saqlab qolishdi. Qolganlarini esa butunlay qirib tashladik.

¹⁶ — Shoshmay tur, bu kecha Egamizning menga nimalar aytganini senga bildirib qo'yayin, — dedi Shomuil.

— Ayting, — dedi Shoul.

¹⁷ Shomuil gapida davom etdi:

— O'zingni kichik deb sanasang—da, Isroil xalqining yo'l boshchisi bo'lmadingmi?! Egamiz senga moy quyib tanlab, Isroilga shoh qilmadimi?! ¹⁸ U senga: "Bor, o'sha gunohkor Omolek xalqini butunlay qirib tashla, hammasini yo'qotmaguningcha, ular bilan jang qil", deb amr bergan edi—ku. ¹⁹ Nega endi Egamizning amriga itoat etmading?! Nima uchun o'ljaga tashlanib, Egamiz oldida qabihlik qilding?!

²⁰ — Axir, men Uning amrlariga itoat qildim—ku! — dedi Shoul. — Men, Egamiz amr berganiday, bordim. Omolek shohi O'gaxni bu yerga olib keldim. Omolek xalqini esa butunlay qirib tashladim. ²¹ Odamlarim Gilgalda Egangiz Xudoga qurbonlik qilaylik, deb qirib tashlanishi kerak bo'lgan o'ljadan eng sara mol—qo'ylarni olishdi, xolos.

²² Shomuil shunday javob berdi:

"Kuydiriladigan va boshqa qurbonliklardan ko'ra,
Egamiz O'ziga itoat etganlardan shod bo'lmasmi?!
Ha, itoat etish — qurbonlik so'yishdan yaxshi,
Xudoga itoatkorlik — qo'chqorlar yog'idan a'loroqdir.

²³ O'zboshimchalik — sehr—jodu singari gunoh,
Itoatsizlik esa but—sanamga bosh egish bilan tengdir.
Sen Egamizning amrini rad etding,
Egamiz ham sening shohligingni rad etdi."

²⁴ — Gunoh qildim! — dedi Shoul. — Ha, Egamizning amriga ham, sizning so'zlaringizga ham xilof ish tutdim. Xalqdan hayiqqanim uchun, ularning gapiga kirdim. ²⁵ Endi yolvoraman: gunohimdan o'ting, men bilan birga qaytib boring, Egamizga sajda qilayin.

²⁶ — Sen bilan bormayman, — dedi Shomuil. — Chunki sen Egamizning amrini rad etding, Egamiz ham, Isroilga shoh bo'lmasin, deb seni rad etdi.

²⁷ Shomuil burilib, ketmoqchi bo'lgan edi, Shoul uning ridosi etagidan ushlab qoldi. Rido yirtildi.

²⁸ — Rido yirtilgani singari, Egamiz ham bugun Isroil shohligini qo'lingdan tortib olib, sendan ko'ra boshqa yaxshirog'iga berdi, — dedi Shomuil. ²⁹ — Isroilning barhayot Xudosi yolg'on so'zlamas, fikrini ham o'zgartirmas. U inson emaski, fikrini o'zgartirsa.

^a 15:3 ...*tamoman yo'q qilib tashla...* — Shu ibora bilan tarjima qilingan ibroniycha so'zning ma'nosi quyidagicha: odamlar yoki buyumlar Xudoga bag'ishlanib, nazr sifatida berilgan yoki tamoman qirib tashlangan (shu bobning 8, 9, 15, 18, 20, 21—oyatlarida ham bor).

^b 15:12 *Karmil shahri* — Xevrondan qariyb 11 kilometrcha janubda joylashgan.

³⁰ — Gunoh qildim, — dedi Shoul, — endi xalqimning oqsoqollari oldida, Isroil xalqi oldida meni bebro‘ qilmang. Shuning uchun men bilan birga qaytib boring, Egangiz Xudoga sajda qilayin.

³¹ Shomuil Shoul bilan birga orqaga qaytib bordi. Shoul Egamizga sajda qildi.

³² Shomuil:

— Omolek shohi O‘gaxni mening oldimga olib kelinglar! — deb buyurdi. O‘gaxni bog‘langan holda, Shomuilning oldiga olib kelishdi. O‘gax o‘zicha: “O‘lim xavfi aniq o‘tib ketdi”, deb o‘yladi^a. ³³ Lekin Shomuil: — Qiliching ayollarni farzandidan qanday judo qilgan bo‘lsa, sening onang ham ayollar orasida befarzand bo‘lsin! — dediyu, O‘gaxni Egamizning oldida Gilgaldagi qilich bilan chopib tashladi.

³⁴ Shundan so‘ng Shomuil Ramaga, Shoul esa Givoga — uyiga ketdi. ³⁵ Shomuil umrining oxirigacha Shoulni boshqa ko‘rmadi, lekin u Shoulni deb g‘amgin bo‘lib yurdi. Egamiz esa Shoulni Isroil shohi qilganidan pushaymon edi.

16-BOB

Egamiz Dovudga moy quyib shoh qilib tanladi

¹ Egamiz Shomuilga aytdi:

— Sen qachongacha Shoulni deb g‘amgin bo‘lib yurasan?! Shoul Isroil shohi bo‘lmasin, deb uni Men rad etdim. Qani, endi qo‘chqor shoxini^b moy bilan to‘ldirib, yo‘lga otlan. Seni Baytlahmlik Essayning uyiga jo‘nataman. Uning o‘g‘illaridan bittasini O‘zimga shoh qilib tanladim.

² — Qanday qilib boraman?! Shoul eshitib qolsa, meni o‘ldiradi-ku! — dedi Shomuil.

— O‘zing bilan bitta buzoqchani olgin-da: “Egamizga qurbonlik qilgani keldim”, deb ayt, — dedi Egamiz.

³ — Essayni qurbonlikka taklif qil. O‘shanda nima qilishing kerakligini Men senga ayon qilaman, O‘zim senga ko‘rsatadigan odamning boshiga Mening nomimdan moy quyib, uni tanlaysan.

⁴ Shomuil, Egamiz buyurganiday, Baytlahm shahriga ketdi. Shahar oqsoqollari uni qo‘rqib kutib olishdi va: — Tinchlikmi? — deb so‘rashdi.

⁵ — Ha, tinchlik, — dedi Shomuil. — Egamizga qurbonlik qilgani keldim. O‘zlarinigizni poklanglar^c, men bilan qurbonlik marosimiga borasizlar.

So‘ng Essayni va uning o‘g‘illarini ham poklab qurbonlik marosimiga taklif qildi.

⁶ Essay o‘g‘illari bilan kelgach, Shomuil Eliyobni ko‘rdiyu: “Egamiz oldida turgan bu odam, shubhasiz, Uning moy quyib tanlagan odamidir”, deb o‘yladi.

⁷ Egamiz esa Shomuilga dedi:

— Uning chiroyi va qomatdorligiga qarama. Men uni rad etdim, chunki Men insonlarday emasman. Insonlar tashqi ko‘rinishiga qaraydi, Men esa diliga qarayman.

⁸ So‘ng Essay boshqa o‘g‘li Abunadovni chaqirib, Shomuilning oldidan o‘tkazdi. Lekin Shomuil:

— Egamiz buni ham tanlamadi, — dedi. ⁹ Shundan so‘ng Essay Shammoxni Shomuilning oldidan o‘tkazdi. Lekin u yana:

— Egamiz buni ham saylamadi, — dedi.

¹⁰ Shu tariqa Essay yettita o‘g‘lini Shomuilning oldidan o‘tkazdi. Ammo Shomuil:

— Egamiz bulardan birortasini tanlab olmadi, — dedi.

¹¹ Nihoyat Shomuil Essaydan:

— O‘g‘illaringning hammasi shularmi? — deb so‘radi.

— Yana eng kenjasi bor, qo‘y boqyapti, — dedi Essay.

— Birortasini jo‘nat, uni chaqirib kelsin, — dedi Shomuil. — O‘sha o‘g‘ling bu yerga kelmaguncha, taom yemoqqa o‘tirmaymiz.

¹² Essay bittasini yuborib, o‘g‘lini oldirib keldi. U chiroyli, kelishgan yigit bo‘lib, ko‘zlari yonib turardi.

— Qani, uning boshiga moy quyib tanla! Men tanlagan odam shu! — dedi Egamiz Shomuilga.

¹³ Shomuil moy solingan shoxni oldi-da, akalarining ko‘z o‘ngida yigitning boshiga moy quydi. O‘sha paytda Egamizning ruhi Dovudni qamrab oldi va o‘sha kundan boshlab uni boshqaradigan bo‘ldi. Shomuil esa Ramaga qaytib ketdi.

Dovud Shoulning saroyida

¹⁴ Egamizning ruhi Shoulni tark etdi. Egamiz yuborgan yovuz ruh uni qiynar edi.

¹⁵ — Bilamiz, Xudo yuborgan yovuz ruh sizni qiynaydi, — deyishdi xizmatkorlar Shoulga. ¹⁶ — Janobi oliylari biz, qullariga amr bersalar, lirani yaxshi chaladigan odamni topib kelar edik. Xudo yuborgan yovuz

^a 15:32 O‘gaxni bog‘langan holda...deb o‘yladi — Bu ibroniycha gapning ma‘nosi bahsli.

^b 16:1 qo‘chqor shoxi — hayvonning ishlov berilgan shoxlari ba‘zan idish sifatida ishlatilgan.

^c 16:5 O‘zlarinigizni poklanglar... — Ruhiiy xizmatni lozim darajada bajarishga to‘sqinlik qiladigan nopoklikdan tozalanish marosimi.

ruh sizni tutib qolganda, u lira chaladi, siz esa yengil tortasiz.

¹⁷ Shoul xizmatkorlariga:

— Mayli, lirani yaxshi chaladigan birortasini topib, mening huzurimga olib kelinglar, — deb buyurdi.

¹⁸ — Baytlahmlik Essayning o'g'illaridan birini ko'rgan edim, — dedi yigitlardan bittasi. — Lirani yaxshi chalar ekan. Buning ustiga, jasur jangchi, gaplari ma'nili, o'zi ham kelishgan yigit. Egamiz u bilan.

¹⁹ Shoul Essayga: “Qo'y boqib yurgan o'g'ling Dovudni mening huzurimga yubor”, deb xabarchi jo'natdi.

²⁰ Essay non, bir mesh sharob va bitta uloqchani bitta eshakka yuklab berib, o'g'li Dovudni Shoulning huzuriga yubordi. ²¹ Dovud Shoulning huzuriga kelib, uning xizmatiga kirdi. Dovudga Shoulning qattiq mehri tushib qoldi, uni o'ziga qurolbardor qilib oldi. ²² Shoul Essayga: “Ijizat bersang, Dovud mening xizmatimda qolsin, undan juda mamnunman”, degan xabarni jo'natdi.

²³ O'sha kundan boshlab Xudo yuborgan yovuz ruh Shoulni qiynaganda, Dovud lirani olib chalar, Shoul o'ziga kelib rohatlanar, yovuz ruh Shouldan chekinardi.

17-BOB

Go'liyyot Isroil xalqini olishuvga chaqiradi

¹ Filistlar, jang qilamiz, deb lashkarini to'plab, Yahudo hududidagi So'xo' shahrida yig'ilishdi. So'xo' va Ozikah shaharlari^a orasidagi Efes–Dammim degan joyda qarorgoh qurishdi. ² Shoul ham Isroil lashkarini to'pladi. Elox vodiysida qarorgoh qurib, Filistlarga qarshi jangga tayyorlandi. ³ Bir tepalikni Filistlar, boshqa tepalikni Isroil lashkari egalladi. Ikkala tomonning o'rtasi vodiy edi.

⁴ Filistlar safidan Go'liyyot degan bir pahlavon o'rtaga chiqdi. U Gat shahridan edi. Bo'yi olti tirsagu bir qarich^b bo'lib, ⁵ boshiga bronza qalpoq, ustiga bronza sovut kiyib olgan edi. Sovutning og'irligi uch yarim pud^c edi. ⁶ Boldirlari bronza zirhlar bilan o'ralgan edi. Yelkasida otildigan bronza nayzani ko'tarib yurardi. ⁷ Qo'lidagi nayzaning sopi esa to'quvchi dastgohining xodasiday kelar, nayza uchidagi temirning og'irligi yarim pud^d edi. Go'liyyotning oldida qurolbardori uning katta qalqonini ko'tarib yurardi.

⁸ Go'liyyot o'rnida turganicha, Isroil qarorgohiga qarab hayqirdi:

— Biz bilan urishgani saf tortdingizlarmi?! Men Filistman, sizlar Shoulning qullarimisizlar, axir?!

Orangizdan birortangizni tanlanglar—chi, u mening oldimga kelsin. ⁹ Agar u men bilan olishib, meni yengib o'ldira olsa, Filistlar sizlarning qulingiz bo'ladi. Bordi—yu, men g'olib kelib, uni o'ldirsam, sizlar bizning qulimiz bo'lasizlar, bizga bo'ysunasizlar.

¹⁰ So'ng o'sha Filist gapida davom etdi:

— Bugun Isroil lashkarini sharmanda qilaman. Qani, birortasini chiqaring oldimga! Men bilan olishib ko'rsin!

¹¹ Shoul va barcha Isroil lashkari Filistning gaplarini eshitgach, qattiq qo'rqib, vahimaga tushib qoldilar.

Dovud jang maydonida

¹² Dovud Yahudo hududidagi Baytlahm shahridan — Efratlik^e Essay degan odamning o'g'li edi. Essayning sakkizta o'g'li bor edi. Shoulning shohligi davrida Essay ancha keksayib qolgan edi. ¹³ Essayning katta o'g'illaridan uchtasi Shoul bilan birga urushga ketgan edi. Urushga ketgan to'ng'ich o'g'lining oti Eliyob, o'rtanchasiniki Abunadov, uchinchisiniki Shammoxi edi. ¹⁴ Dovud kenja o'g'il edi. Uning uchta katta akasi esa Shoul bilan birga edi. ¹⁵ Shu paytda Dovud vaqti—vaqti bilan Shoulning oldidan Baytlahmga otasining qo'ylarini boqqani kelib turardi. ¹⁶ Filist Go'liyyot qirq kun mobaynida ertayu kech o'rtaga chiqib urushga da'vat qildi.

¹⁷ Bir kuni Essay o'g'li Dovudga shunday dedi:

— Mana bu qovurilgan bir tog'ora^f bug'doy bilan anovi o'nta nonni olginu tezda qarorgohga, akalaringning oldiga jo'na. ¹⁸ Mana bu o'n bo'lak pishloqni esa mingboshiga olib bor. Akalaringning ahvolini bil va yaxshi yurganlarini bildiradigan birorta nishona olib kel. ¹⁹ Akalaring Shoul lashkari bilan birga Elox vodiysida Filistlarga qarshi urishyaptilar.

²⁰ Ertasi kuni Dovud saharda turdi. Suruvni bir cho'ponga qoldirdi. Otasi buyurganiday, oziq—ovqatlarni olib yo'lga chiqdi. Jang maydoniga yetib borgan paytda sipohlar jangga da'vat qilinib, qarorgohdan urishgani chiqayotgan ekanlar. ²¹ Isroil lashkari bilan Filistlar bir—birlariga ro'para bo'lib, saf tortdilar. ²² Dovud

^a 17:1 So'xo' va Ozikah shaharlari — So'xo' Isroil xalqiga qarashli, Ozikah esa Filistlarning qo'li ostida edi.

^b 17:4 olti tirsagu bir qarich — taxminan 3 metrga to'g'ri keladi.

^c 17:5 uch yarim pud — ibroniycha matnda *beshting shaqal*, taxminan 57 kiloga to'g'ri keladi.

^d 17:7 yarim pud — ibroniycha matnda *olti yuz shaqal*, taxminan 7 kiloga to'g'ri keladi.

^e 17:12 Efrat — Baytlahm shahri atroflaridagi aholi istiqomat qiladigan joylar.

^f 17:17 bir tog'ora — ibroniycha matnda *bir efa*, taxminan 22 litrga to'g'ri keladi.

keltirgan narsalarini orqadagi qo'riqchiga qoldirib, safga tomon yugurdi. Akalarining yoniga borib, ular bilan salomlashdi. ²³ Dovud ular bilan gaplashib turganda, Gat shahridan bo'lgan Filist — pahlavon Go'liyot o'z lashkari safidan o'rta qichib, oldingi gaplarini takrorladi. Dovud uning gaplarini eshitdi. ²⁴ Isroil lashkari Go'liyotni ko'rishdiyu, qattiq qo'rqib birdaniga qochib qolishdi. ²⁵ Ular bir-birlariga shunday derdilar:

— Anovi odamga qaranglar! U Isroilni haqorat qilyapti. Kim uni o'ldirsa, shoh unga katta boylik hadya qilar ekan, qizini ham berar ekan. O'sha odamning otasi xonadonini ham Isroilga soliq to'lashdan ozod qilar ekan.

²⁶ Dovud yonidagilardan so'radi:

— Bu Filistni o'ldirib, Isroilni sharmandalikdan xalos qilganga shoh nima beradi? Bu sunnatsiz Filist kim bo'libdiki, barhayot Xudoning qo'shinini haqorat qiladi?!

²⁷ — O'sha odamni kim o'ldirsa, falon-falon narsalar tortiq qilinadi, — deb sipohlar oldingi gaplarini takrorladilar. ²⁸ To'ng'ich akasi Eliyob Dovudning sipohlar bilan gaplashib turganini ko'rib achchiqlandi:

— Bu yerda nima qilib yuribsan? O'sha besh-oltitagina qo'yimizni cho'lda kimga qoldirib kelding? Sening qanchalik manmanligingni, niyating yomonligini bilaman. Sen faqat urushni tomosha qilgani kelgansan.

²⁹ — Men nima qilibman?! So'rab ham bo'lmaydimi?! — dedi Dovud.

³⁰ So'ngra boshqa sipohga qarab, yana o'sha gapni so'radi. Sipohlar avvalgiday bir xil javob berishdi.

³¹ Sipohlar Dovudning gaplarini eshitib, Shoulga yetkazishdi. Shoul Dovudni chaqirtirdi. ³² Dovud Shoulga dedi:

— O'sha Filistni deb hech kimning ruhi tushmasin. Men, qulingiz borib, u bilan olishaman.

³³ — Tentaklik qilma, bu Filistga bas kelolmaysan. Sen juda yoshsan, u esa yoshligidan beri jangchi, — dedi Shoul.

³⁴ — Men otamning suruvini boqardim, — deb javob berdi Dovud. — Sher yoki ayiq kelib, suruvdan birorta qo'zini olib qochsa, ³⁵ orqasidan quvib, unga hujum qilardim. Qo'zini o'sha hayvonning og'zidan tortib olardim. Bordi-yu, sher yoki ayiq menga tashlansa, yolidan ushlardimu, urib o'ldirardim. ³⁶ Men sherni ham, ayiqni ham o'ldirganman. Anovi sunnatsiz Filistning boshiga o'shanday kunni solaman. Chunki u barhayot Xudoning qo'shinini haqorat qildi. ³⁷ Meni sher, ayiqning panjasidan xalos qilgan Egamiz o'sha Filistning qo'lidan ham xalos qiladi.

— Mayli bor, Xudo yor bo'lsin, — dedi Shoul. ³⁸ So'ng u o'zining jang kiyimlarini Dovudga berdi, boshiga bronza qalpoq, egniga sovut kiydirdi. ³⁹ Dovud shohning sovutlarini kiyib, ustidan qilichini bog'lab, yurmoqchi bo'ldi. Lekin u bunaqa kiyimlarga ko'nikmagan edi.

— Bu kiyimlar bilan yura olmayapman, ko'nikmaganman, — dedi Dovud Shoulga. So'ng kiyimlarni yechib tashladi.

Dovud Go'liyotni o'ldiradi

⁴⁰ Dovud tayog'ini olib, soylikdagi irmoqdan beshta silliq tosh terib oldi. Toshlarini yonidagi cho'pon xaltasiga soldi—da, palaxmonini olib to'g'ri Go'liyotga tomon yurdi. ⁴¹ Go'liyot va uning qalqonini ko'tarib boradigan qurolbardori oldinda, to'xtamay Dovudga qarab yurdilar. ⁴² Go'liyot Dovudga boshdan-oyoq razm soldi. Chiroyli, kelishgan yigit ekan, deb yoshgina bo'lgani uchun uni mensimadi.

⁴³ — Men ko'ppakmidimki, ustimga tayoq bilan kelyapsan? — dedi—da, o'z xudolarining nomi bilan Dovudga qarag'ish yog'dirdi. ⁴⁴ — Kelaver, tanangni ko'kdagi qushlarga, dashtdagi yirtqichlarga yem qilaman, — dedi Filist. ⁴⁵ Dovud esa shunday javob qaytardi:

— Sen qilich, nayzayu xanjarlar bilan ustimga bostirib kelyapsan. Men esa sen haqoratlagan Isroil lashkarining Xudosi, Sarvari Olamning nomi bilan qurollanib ustimga bostirib boryapman. ⁴⁶ Bugunning o'zida Egamiz seni mening qo'limga beradi. Seni o'ldirib, boshingni tanangdan judo qilaman. Bugunning o'zida Filist lashkarining jasadlarini ko'kdagi qushlarga, dashtdagi yirtqichlarga yem qilaman. Shunda Isroilda Xudoning borligini butun yer yuzi bilib oladi. ⁴⁷ Egamiz qilichu nayza bilan najot bermasligini butun jamoa bilib oladi, chunki bu urushda Egamizning O'zi jang qiladi. U sizlarni bizning qo'limizga beradi.

⁴⁸ Go'liyot Dovudga tashlanmoqchi bo'lib, to'g'ri unga qarab yurdi. Dovud ham u bilan olishish uchun Filistlar safi tomon tez yugurib ketdi. ⁴⁹ Qo'lini xaltasiga solib, bitta toshni oldi—da, palaxmonga solib otdi. Tosh Filistning qoq peshanasiga tegib o'yib kirdi. Filist yuz tuban yerga yiqildi. ⁵⁰ Shunday qilib, Dovud Filistni palaxmonu bitta tosh bilan mag'lub qildi. Qo'lida qilich bo'lmasa ham, uni o'ldirib, yerga cho'ziltirib tashladi. ⁵¹ So'ng yugurib bordi-yu, Go'liyotni bosib oldi. Uning qilichini qinidan sug'urib oldi—da, boshini kesib tashlab, butunlay bir yoqli qildi.

O'zlarining pahlavoni Go'liyotning o'lganini ko'rgan Filistlar tumtaraqay qocha boshladilar. ⁵² Isroil bilan Yahudo lashkari qo'zg'aldiyu, na'ra tortib, Filistlarni Gat va Exron ostonalarigacha quvlab bordi. Sharayimdan Gat va Exron shaharlarigacha boradigan yo'lda Filistlarning jasadlari cho'zilib qoldi.

⁵³ Filistlarni quvib yuborgandan keyin, Isroil lashkari orqaga qaytib Filistlar qarorgohini talon-taroj qilishdi.

⁵⁴ Dovud Go'liyotning boshini olib, Quddusga keltirdi, qurol-aslahasini esa o'z uyiga qo'ydi.

Dovud Shoulning huzurida

⁵⁵ Shoul Dovudning Go'liyat bilan olishuvga chiqqanini ko'rganda, u lashkarboshi Abnurdan:

— Abnur, bu yigitcha kim? — deb so'radi.

— To'g'risi, shohim, bilmayman, — dedi Abnur.

⁵⁶ — Bo'lmasa bil-chi, bu yigit kimning o'g'li ekan, — deb buyurdi shoh Shoul.

⁵⁷ Dovud Go'liyatni o'ldirib, qarorgohga endi kirgan ham ediki, Abnur Dovudni yetaklab Shoulning huzuriga olib keldi. Go'liyatning kesilgan boshi hali Dovudning qo'lida edi.

⁵⁸ — Kimning o'g'lisan, yigitcha? — deb so'radi Shoul.

— Baytlahmlik qulingiz Essayning o'g'liman, — deb javob berdi Dovud.

18-BOB

¹ Shoul bilan Dovudning suhbatini endi tugagan ham ediki, Yo'nataning^a ko'ngli Dovudga bog'landi, Yo'natan uni o'z joni kabi aziz ko'rdi. ² O'sha kundan boshlab Shoul Dovudni yonida olib qoldi, otasining uyiga qaytib ketishiga ijozat bermadi. ³ Yo'natan Dovudni o'z jonidagi aziz ko'rgani uchun u bilan ahd qildi. ⁴ Ustidagi kiyimini yechib berdi, sovuti, qilichi, kamoni va kamarini ham Dovudga hadya qildi.

⁵ Shoul Dovudni qayerga jo'natmasin, Dovud muvaffaqiyatga erishdi. Shu bois Shoul unga qo'shinidagi katta lavozimni berdi. Bu voqeadan barcha xalq ham, Shoulning xizmatkorlari ham xushnud bo'lishdi.

Shoul Dovudga hasad qiladi

⁶ Dovud Go'liyatni o'ldirgandan keyin, lashkar o'z uylariga qaytayotgan edi. Isroilning hamma shaharlaridan kelgan ayollar childirma va torli musiqa asboblari chalib, o'yin-kulgi qilib, shoh Shoulni kutib olgani chiqishdi. ⁷ Yayrab-o'ynasharkan, shu qo'shiqni aytishardi:

“Shoul minglarchasini o'ldirdi,
Dovud esa o'n minglarchasini!”

⁸ Bu so'zlar Shoulga og'ir botdi, uning g'ashini keltirdi. “Dovudga o'n mingtasini, menga esa mingtasini berishdi! Unga shoh bo'lishdan boshqa yana nima qoldi?!” deb o'yladi. ⁹ Shunday qilib, o'sha kundan boshlab Shoul Dovudga yomon ko'z bilan qaray boshladi.

¹⁰ Ertasi kuni Xudo yuborgan yovuz ruh Shoulni qamrab oldi, u o'z uyida jazavaga tushdi. Dovud har galgiday yana lira chalib o'tirar, Shoulning qo'lida nayza bor edi. ¹¹ U o'zicha: “Dovudni nayza bilan urib devorga qoqib qo'yaman”, deb nayzani unga qaratib otdi. Lekin Dovud ikki safar ham unga chap berib qutulib qoldi.

¹² Shoul Dovuddan qo'rqardi. Chunki Egamiz Dovud bilan birga edi, Shoulni esa tark etgan edi. ¹³ Shu sababli Shoul Dovudni yonidan uzoqlashtirdi, uni mingta sipohga bosh etib tayinladi. Dovud lashkarga bosh bo'lib, jangga borardi. ¹⁴ Egamiz Dovud bilan bo'lgani uchun, u har qanday ishning uddasidan chiqardi. ¹⁵ Dovudning katta muvaffaqiyatini ko'rib, Shoul battarroq qo'rqardi. ¹⁶ Butun Yahudo va Isroil xalqi Dovudni yaxshi ko'rardi, chunki Dovud ularning oldingi safida yurib, jangga borardi.

Dovud Shoulning qiziga uylanadi

¹⁷ Bir kun Shoul Dovudga dedi:

— To'ng'ich qizim Meravni senga beraman. Faqat dovyurak bo'lib, men uchun Egamizning urushlariga bosh bo'l.

Shoul: “Dovud mening qo'lim bilan emas, Filistlarning qo'li bilan o'ldirilsin”, deb o'ylardi.

¹⁸ Dovud Shoulga:

— Men o'zim kim bo'libman, yoki Isroilda oilam, otam xonadoni nima bo'libdiki, shohga kuyov bo'lsam?! — dedi.

¹⁹ Shunday qilib, Shoulning qizi Merav Dovudga uzatiladigan bo'ldi. Lekin Shoul qizini, Dovud qolib, Maxlalik Odriyolga turmushga berdi. ²⁰ Shoulning boshqa qizi Mixal esa Dovudga ko'ngil qo'ygan edi. Buni eshitgan Shoul xursand bo'ldi. ²¹ “Dovudga Mixalni beraman, qizimni berib, Dovudni tuzog'imga ilintirib olaman, Filistlar esa uni o'ldiradi”, deb o'yladi.

— Endi bu safar qulay fursat yetdi, menga kuyov bo'lasan, — dedi Dovudga Shoul.

²² Keyin Shoul a'yonlariga:

— Dovudga, shoh sendan xursand, hamma xizmatkorlari ham seni yaxshi ko'radi, shohga kuyov bo'ladigan payting keldi, deb yashirincha aytinglar, — dedi.

²³ Shoulning a'yonlari bu gapni Dovudga yetkazishdi. Dovud esa shunday javob qaytardi:

^a 18:1 Yo'natan — Shoulning to'ng'ich o'g'li (14-bobga qarang).

— Men kambag'al, arziyas bir odam bo'lsam, shohga kuyov bo'lish, sizlar aytganday, osonmi?!

²⁴ A'yonlar, o'z navbatida, Dovudning gaplarini Shoulga yetkazishdi. ²⁵ Shoul shunday amr berdi:

— Dovudga, shoh g'animlaridan o'ch olmoqchi, shuning uchun qalanga yuzta Filistning sunnat terisidan^a boshqa narsa istamaydi, deb aytinglar.

Shoul shu yo'sinda Dovudning Filistlar qo'liga tushib nobud bo'lishini rejalashtirgan edi.

²⁶ A'yonlar Shoulning aytganlarini Dovudga yetkazishdi. Dovud, o'shanda shohga kuyov bo'lishga haqli bo'lar ekanman—da, deb sevindi. Belgilangan kundan oldin, ²⁷ Dovud va uning odamlari borib, ikki yuzta Filistni o'ldirdi. Dovud o'ldirilgan Filistlarning sunnat terisini bitta ham qoldirmay, shohga keltirib berib, shohning kuyovi degan nomga munosib ishlarni bajardi. Shundan so'ng Shoul qizi Mixalni Dovudga turmushga berdi.

²⁸ Shoul endi aniq bildiki, Egamiz Dovud bilan birga ekan, qizi Mixal ham Dovudni sevar ekan. ²⁹ Shunday qilib, Dovuddan yanada hadiksirab, umrining oxirigacha unga dushman bo'lib qoldi.

³⁰ Filist beklari qachon hujum qilsalar, Dovud Shoulning boshqa lashkarboshilariga qaraganda ortiq zafarga erishardi. Shu sababdan Dovud katta shuhrat qozondi.

19-BOB

Shoul Dovudni o'ldirishni rejalashtiradi

¹ Shoul o'g'li Yo'natanga va hamma a'yonlariga, Dovud o'ldirilsin, deb farmon berdi. Yo'natan esa Dovudni juda yaxshi ko'rardi.

² — Otam Shoul seni o'ldirmoqchi, — deb u Dovudni ogohlantirdi. — Ertaga tong payti hushyor bo'l, biror joyga borib yashirinib, jim o'tir. ³ Men esa sen yashiringan dalaga chiqib, otamning yonida bo'laman, sen to'g'ringda u bilan gaplashaman. Biror xabar eshitsam, senga yetkazaman.

⁴ Yo'natan otasi Shoulga Dovudni maqtab shu gaplarni aytdi:

— Shoh o'z quli Dovudga qarshi gunoh qilmasinlar. Chunki u sizga hech qachon haqsizlik qilmagan. Har bir ishi bilan sizga katta foyda keltirgan. ⁵ Jonini xavf ostiga qo'yib, Filistni o'ldirdi, Egamiz Dovud tufayli Isroil xalqini katta zafarga erishtirdi. Siz bularni ko'rib sevindingiz. Shunday ekan, nega Dovudni bekordan-bekorga nobud qilmoqchisiz, begunohning qonini to'kib gunoh qilmoqchisiz?

⁶ Shoul Yo'natanning gaplarini anglab:

— Xudo shohid! Dovudning joniga hech kim qasd qilmaydi, — deb ont ichdi.

⁷ Yo'natan Dovudni chaqirtirib keldi va bo'lib o'tgan gap-so'zlarni aytib berdi. So'ng Dovudni Shoulning yoniga boshlab bordi. Dovud esa ilgarigiday shohning xizmatiga kirdi.

⁸ Shu orada yana urush alanga oldi. Dovud urushga ketdi, u Filistlar bilan jang qilib, ularga shunday qattiq zarba berdiki, oxiri Filistlar Dovudning oldiga tushib qochib qolishdi.

⁹ Bir kuni Shoul, nayzasi qo'lida, uyida o'tirardi, Dovud esa lira chalayotgan edi. Shu payt Egamiz yuborgan yovuz ruh Shoulni chulg'ab oldi. ¹⁰ Shoul nayzasi bilan Dovudni devorga mixlab qo'yimoqchi bo'ldi, lekin Dovud chap berib qoldi. Shoulning nayzasi devorga sanchilib qoldi. O'sha tun Dovud yana qochib qutuldi.

¹¹ Shoul Dovudni erta tongda tutib o'ldirmoqchi bo'ldi, kuzatib turinglar, deb uning uyiga odamlarini jo'natdi. Xotini Mixal Dovudga:

— Bu kecha qochib qutulmasangiz, erta tongda sizni o'ldirishadi, — dedi. ¹² Shunday qilib, Dovudni derazadan chiqarib yubordi. Dovud qochib qutuldi. ¹³ Mixal butni^b olib, to'shakka yotqizdi, bosh tomoniga esa echki junidan qilingan yostiq tashladi, ustini ko'rpa bilan yopdi. ¹⁴ Shoul yuborgan odamlar Dovudni tutib olib ketishga kelishdi.

— Dovud kasal, — dedi Mixal ularga.

¹⁵ So'ng Shoul odamlarini yana jo'natib:

— Dovudni o'z ko'zlaringiz bilan ko'ringlar, uni to'shagi bilan bu yerga olib kelinglar, o'ldiraman, — deb buyurdi.

¹⁶ Shoulning odamlari uyga kirdilar. Qarasalar, to'shakda but, butning bosh tomonida echki junidan qilingan yostiq turibdi.

¹⁷ — Nimaga meni aldab, g'animmimni qochirib yubording? — deb so'radi Shoul Mixaldan.

— Dovud: “Qo'yib yubor meni, bo'lmasa, seni o'ldiraman”, dedi, — deb javob berdi Mixal.

^a 18:25 *Filistning sunnat terisi* — Filistlar Isroil xalqidan farqli ravishda xatna qilinmasdilar. Qadimgi vaqtlarda jangchilar g'animlarning nechtasini o'ldirganini ko'rsatish uchun, dalil sifatida ularning tanasidan birorta a'zosini qirqib olishardi.

^b 19:13 *but* — ibroniycha matnda *terafim* (shu bobning 16-oyatida ham bor). *Terafim* xonaki sanam bo'lib, fol ochish uchun ishlatilgan bo'lishi mumkin. Chamasi, bu oyatlarda inson qiyofasidagi but to'g'risida so'z ketmoqda. Mixal befarzand bo'lgani uchun, shunga o'xshash butni uyida yashirincha saqlagan bo'lishi mumkin.

¹⁸ Qochib qutulgan Dovud Ramada yashayotgan Shomuilning yoniga ketdi. Shoul unga nima qilgan bo'lsa, hammasini Shomuilga aytib berdi. Keyin Shomuil bilan birga Noyo't mahallasiga borib, o'sha yerda qoldi.

¹⁹ Dovud Ramaning Noyo't mahallasida ekan, degan xabar Shoulga yetib keldi. ²⁰ Shoul: "Dovudni tutib kelinglar", deb odamlarini o'sha yerga yubordi. Ular Shomuil boshchiligidagi payg'ambarlar guruhining jo'shib zikr tushayotganini ko'rishdi. Shu payt Xudoning ruhi Shoulning odamlarini ham qamrab oldi va ular ham jo'shib zikr tushdilar.

²¹ Shoul bo'lib o'tgan voqealarni eshitgach, boshqa odamlarini yubordi. Bu yuborilganlari ham jo'shib zikr tushdilar. Shoul uchinchi bor yana odamlarini jo'natdi, ular ham jo'shib zikr tushdilar.

²² Oxiri Shoulning o'zi Ramaga qarab yo'l oldi. Saxudagi katta sardoba bo'yiga borib:

— Shomuil bilan Dovud qayerda? — deb so'radi.

— Ramadagi Noyo't mahallasida, — dedi bittasi.

²³ Shoul Ramadagi Noyo't mahallasiga ketayotganda, Xudoning ruhi uni ham qamrab oldi. Noyo'tga borguncha yo'lma-yo'l jo'shib zikr tushib ketdi. ²⁴ Kiyimlarini yechib tashlab, Shomuilning oldida ham jo'shib zikr tushdi. Yerga yiqilganicha, bir kecha-kunduz yalang'och ahvolda yotib qoldi. "Nahotki Shoul ham payg'ambar bo'lsa?!"^a degan matal ana shundan qolgan.

20-BOB

Yo'natan Dovudga yordam beradi

¹ Dovud Ramadagi Noyo't mahallasidan qochib, Yo'natanning oldiga keldi.

— Men nima qilibman? Aybim nima? Otangga qarshi nima gunoh ish qilibmanki, meni o'ldirmoqchi bo'ladi? — dedi Dovud unga.

² — Xudo saqlasin, o'lmysan! — dedi Yo'natan. — Otam meni xabardor qilmay, xoh muhim bo'lsin, xoh muhim bo'lmasin, biror ish qilmaydi. Nimaga endi buni mendan yashirsin?! Hech narsa bo'lmaydi.

³ Dovud yana ont ichib dedi:

— Sen meni yaxshi ko'rasan, buni otang ham yaxshi biladi. Yo'natan nima qilishimni bilmay qo'ya qolsin, aks holda azob chekadi, deb o'ylaydi. Xudo shohid! Jar yoqasida turibman.

⁴ — Tila tilagingni, sen uchun bajo keltiraman, — dedi Yo'natan.

⁵ — Qara, ertaga yangi oy shodiyonasi bo'ladi, — dedi Dovud. — Shoh bilan birga dasturxonida o'tirishim kerak^b. Lekin menga ijozat ber, indin kechgacha dalada yashirinib yuray. ⁶ Agar otang yo'qligimni sezib qolsa, unga shunday deysan: "Dovud shoshilinch o'z shahri Baytlahmga ketadigan bo'lib qoldi, mendan qattiq turib iltimos qildi. U yerda butun urug'-aymog'i yillik qurbonlik marosimi o'tkazar ekan."⁷ Otang "yaxshi" desa, demak, bu qulingga xavf-xatar yo'q. Agar g'azablansa, bilginki, menga zarar yetkazishga qat'iy qaror qilgan. ⁸ Egamiz oldida ahd qilgansan-ku! Endi menga sodiq qol. Agar aybdor bo'lsam, meni o'zing o'ldir! Meni otangning huzuriga olib borishingga na hojat?!

⁹ — Xudo saqlasin! — dedi Yo'natan, — otam senga yomonlik qilmoqchi bo'lganini bilganimda, senga aytmasmidim?!

¹⁰ — Otang senga dag'al javob bersa, kim menga bildiradi? — deb so'radi Dovud.

¹¹ — Yur, dalaga chiqaylik, — dedi Yo'natan.

Ikkovlari dalaga ketishdi. ¹² Yo'natan gapida davom etib, Dovudga dedi:

— Isroil xalqining Xudosi — Egamiz shohid bo'lsin! Erta yo indinga xuddi shu vaqtgacha otamning niyatini o'smoqchilab bilib olaman. Otam senga moyillik bildirsa, albatta xabar yuboraman. ¹³ Bordi-yu, otam seni o'ldirmoqni niyat qilgan bo'lsa-yu, seni xabardor qilib bexatar ketishingni ta'minlamasam, Xudo meni yomon ko'ygga solsin, hatto undan ham battarroq'ini qilsin! Egamiz, ilgari otam bilan bo'lganiday, doimo sen bilan bo'lsin. ¹⁴ Agar men tirik bo'lsam, va'dangda tur, menga sodiq bo'l. ¹⁵ Agar o'lsam, mening xonadonimga abadiy shunday sadoqatingni ko'rsatgin.

¹⁶ Yo'natan Dovud xonadoni bilan ahd tuzdi va:

— Egamiz hamma dushmanlaringni qirib tashlasin, — dedi.

¹⁷ Yo'natan Dovudni jonidan ham ortiq yaxshi ko'rardi. U: "Menga bo'lgan do'stona sevgingni tasdiqlagin", deb Dovudga yana bir bor ont ichirdi.

¹⁸ — Ertaga yangi oy shodiyonasi bo'ladi, — dedi Yo'natan Dovudga. — O'ring bo'sh qoladi, yo'qliging bilinadi. ¹⁹ Indinga darhol pastga tush, oldingi safar yashiringan joyingga borib yashirin. Ezel degan toshning yonida kutib tur. ²⁰ Men mo'ljallab o'sha tosh tomonga uchta o'q otaman. ²¹ Keyin xizmatkorimni: "Bor,

^a 19:24 Nahotki Shoul ham payg'ambar bo'lsa?!... — matalning kelib chiqishi haqida yanada ko'proq bilmochi bo'lsangiz, 10:11-12 ga qarang.

^b 20:5 Shoh bilan...o'tirishim kerak — Yangi oy shodiyonasi kuni har bir odam o'z oilasi bilan ruhiy taom marosimini nishonlashi shart edi.

o‘qlarni topib kel”, deb jo‘nataman. Agar unga: “Qara, o‘qlar orqangda, ularni olib bu yoqqa qayt”, deb aytsam, sen kelasan. Xudo shohid! Shunda senga xavf–xatar bo‘lmaydi, tinch–omonsan.²² Agar xizmatkorimga: “Qara, o‘qlar oldingda”, desam, sen ketgin. Egamiz seni yo‘lga soladi.²³ Bir–birimizga qilgan ahdimizga Xudo abadiy shohid bo‘lsin.

²⁴ Shunday qilib, Dovud dalada yashirib oldi. Yangi oy chiqqani munosabati bilan bayram qilinardi. Shoh Shoul kelib, bayram taomiga o‘tirdi.²⁵ Odatdagiday, devor yonidagi o‘rindiqdan joy oldi. Yo‘natan Shoulning ro‘parasidan^a, Abnur esa uning yonidan o‘z joylarini egallashdi. Dovudning o‘rni bo‘sh qoldi.

²⁶ Ammo Shoul o‘sha kuni hech narsa demadi. Biror tasodif bo‘lsa kerak, Dovud harom bo‘lgan–u, yuvinmagandir^b, deb o‘yladi.²⁷ Ertasiga, yangi oy shodiyonasining ikkinchi kuni Dovudning joyi yana bo‘sh qoldi. Shoul o‘g‘li Yo‘natandan so‘radi:

— Essayning o‘g‘li nimaga kecha ham, bugun ham taomga kelmadi?

²⁸ — Dovud Baytlahmga ketmoqchi ekan, mendan qattiq iltimos qildi, — deb javob berdi u.²⁹ — “Iltimos, ijizat bersang, oilamiz o‘sha shaharda qurbonlik qiladi. Akam, o‘sha yerda bo‘l, deb buyurdi. Menga iltifot ko‘rsatsang, borib, akalarimni ko‘rib kelsam”, dedi. Shu vajdan shohning dasturxoniga kela olmadi.

³⁰ Shoul g‘azablanib, Yo‘natanga baqirdi:

— Sen, yaramas, suyuqoyoq xotinning bolasi, u bilan do‘stlashganingni bilmasmidim?! Bu qilg‘ing bilan o‘zingni ham, seni tuqqan onangni ham isnodga qoldirding–ku.³¹ Essayning o‘g‘li yer yuzida yashar ekan, na o‘zing, na shohliging saqlanib qoladi. Endi birorta odamni jo‘natib, uni mening oldimga chaqirtirib kel. Uni o‘lim kutyapti.

³² — Nega u o‘ldirilar ekan? U nima qildi? — dedi Yo‘natan otasiga.

³³ Shoul Yo‘natanni o‘ldirmoqqa shaylanib, nayzasini unga qaratib otdi. Yo‘natan tushundiki, otasi Dovudni o‘ldirmoqqa qat‘iy qaror qilgan.³⁴ Yo‘natan darg‘azab bo‘lib dasturxondan turdi, yangi oy shodiyonasining ikkinchi kuni hech narsa yemadi. Otasi Dovudni bu qadar haqorat qilganiga xafa bo‘ldi.

³⁵ Ertalab Yo‘natan Dovud bilan ko‘rishmoq uchun dalaga ketdi. Yoniga bir kichkina bolani oldi.

³⁶ Yo‘natan bolaga:

— Yugur, men otgan o‘qlarni qidir! — dedi.

Bola yugurib ketdi. Yo‘natan bolaning old tomoniga bir o‘q otdi.³⁷ Yo‘natanning o‘qi tushgan yerga bola yetib borgan ham ediki, u:

— O‘q oldingda!³⁸ Tez bo‘l, yugur, to‘xtab turma! — deb ovoz berdi. Bola o‘qni olib, xo‘jayiniga keltirib berdi.³⁹ Bola hech narsadan xabarsiz, bu gapning ma‘nosi Yo‘natan bilan Dovudga ayon edi, xolos.

⁴⁰ Yo‘natan qurol–aslahalarini o‘sha bolaga berib:

— Ko‘tar bularni, shaharga olib bor, — dedi.

⁴¹ Bola ketishi bilanoq, Dovud tosh orqasidan chiqib keldi va yuzi bilan yerga muk tushib, uch marta ta‘zim qildi. Ikkala do‘st bir–birlarini quchoqlab, o‘pib, yig‘lashdi. Dovud Yo‘natanga qaraganda qattiqroq yig‘ladi.⁴² Nihoyat Yo‘natan:

— Endi eson–omon yo‘lingga ket, — dedi. — Ikkovimiz: “Xudo senu mening oramizda, urug‘larimiz orasida abadiy shohid bo‘lsin”, deb Uning nomini o‘rtaga qo‘yib ont ichganmiz.

⁴³ Shundan keyin Dovud o‘z yo‘liga ketdi. Yo‘natan esa shaharga qaytdi.

21-BOB

Dovud Shouldan qochib yuradi

¹ Dovud Nav shahridagi^c ruhoniylar Oximalekning huzuriga bordi. Oximalek Dovudni kutib olarkan:

— Nimaga yolg‘izsan? Nega yoningda hech kim yo‘q? — deb qo‘rquv ichra so‘radi.

² — Shoh menga bir topshiriq berdi, — dedi Dovud. — Senga bergan topshirig‘imni hech kim bilmasin, dedi. Shuning uchun odamlarimga, falon joyga borib turinglar, deb tayinlab keldim.³ Hozir yeyishga biror narsangiz bormi? Menga beshta non, yoki qo‘lingizga nima ilinsa, bering.

⁴ — Oddiy nonimiz yo‘q, — deb javob berdi ruhoniylar, — agar odamlarning ayollardan o‘zlarini tiygan bo‘lishsa^d, nazr qilingan nonimiz^a bor.

^a 20:25 ...Shoulning ro‘parasidan... — Qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnda Yo‘natan o‘rnidan turdi, Yo‘natan Abnurga joy berib, o‘zi boshqa joyga borib o‘tirganligi anglatilayotgan bo‘lishi mumkin.

^b 20:26 ...harom bo‘lgan–u, yuvinmagandir... — Yangi oy shodiyonasida dasturxoniga muqaddas taomlar tortilgan, shuning uchun dasturxonda faqatgina poklangan odamlargina o‘tirishi mumkin edi.

^c 21:1 Nav shahri — Quddusdan qariyb 4 kilometrcha sharqda joylashgan.

^d 21:4 ...ayollardan o‘zlarini tiygan bo‘lishsa... — Ayol kishi bilan jinsiy aloqada bo‘lgan odam bulg‘angan hisoblanib, ma‘lum bir vaqt mobaynida hech qanday ruhiy marosimda ishtirok etolmasdi.

⁵ — Yo‘lga chiqqanimizdan buyon ayollarga yaqinlashganimiz yo‘q, — dedi Dovud. — Safarimizning maqsadi oddiy bo‘lganda ham, odamlarim o‘zlarini pok tutadi. Ayniqsa, bu safarimizda odamlarim o‘zlarini juda pok tutdilar.

⁶ Shundan keyin ruhoniy unga muqaddas non berdi. Bu yerda Xudoga bag‘ishlangan nondan boshqa non yo‘q edi. Bu non, Egamizning huzurida turgandan keyin, issiq non keltilgan kuni olib qo‘yilgandi. ⁷ O‘sha kuni Shoulning Doyeg degan xizmatkori ham shu yerda edi. U Edomlik^b bo‘lib, Shoulning bosh cho‘poni edi. Doyeg Egamiz huzuriga rasm–rusumlarni ado etgani kelgandi.

⁸ — Yoningizda nayza yoki qilich yo‘qmi? — deb so‘radi Dovud Oximalekdan. — Shohning topshirig‘i shoshilinch bo‘lgani uchun o‘zim bilan na qilichimni olibman, na boshqa qurolimni.

⁹ — Elox vodiysida o‘zing o‘ldirgan Filist Go‘liytning qilichi bor, — dedi ruhoniy. — Efod orqasida matoga o‘rog‘liq turibdi. Bu yerda boshqa qurol yo‘q. Xohlasang, o‘shani olaver.

— O‘sha qilichni menga beraqoling, unaqasi topilmaydi, — dedi Dovud.

¹⁰ Dovud Shouldan qochib, o‘sha kuni Gat^c shohi Oxishning huzuriga bordi. ¹¹ Oxishning xizmatkorlari: — Bu Isroil shohi Dovud–ku! — deyishdi. — Odamlar: “Shoul minglarchasini o‘ldirdi, Dovud esa o‘n minglarchasini”, deb o‘ynab qo‘shiq aytgan edi–ku.

¹² Bu gaplar Dovudni cho‘chitib qo‘ydi. U Gat shohi Oxishdan juda qo‘rqardi. ¹³ Dovud ularning ko‘z o‘ngida qiyofasini o‘zgartirdi, ularning oldida o‘zini telbalikka solar, saroy^d darvozasini timdalab, so‘laklarini soqoliga oqizardi. ¹⁴ Oxish xizmatkorlariga dedi:

— Qaranglar bu odamga! Jinnining o‘zi–ku! Nimaga uni mening huzurimga olib keldingizlar? ¹⁵ Mening oldimda jinnilik qilsin deb uni olib keldingizlarmi? Menga jinnilar kerakmidi?! Shu odamning saroyimga kirishi shartmi?!

22-BOB

Shoul Nav shahridagi ruhoniylarni o‘ldiradi

¹ Shundan so‘ng Dovud u yerdan chiqib, Adullam shahri^e yaqinidagi g‘orga qarab qochdi. Akalari va jamiki ota xonadoni bu haqda eshitib, o‘sha yoqqa — Dovudning yoniga kelishdi. ² Ezilgan, qarzini to‘lashga qurbi yetmagan, norozi odamlar Dovudning atrofiga to‘planishdi. Dovud ularga bosh bo‘ldi. Unga ergashganlar to‘rt yuztacha edi.

³ Dovud u yerdan Mo‘abdagi^f Mispax shahriga borib, Mo‘ab shohidan iltimos qildi: “Ijzat bering, Xudo meni nima qilmoqchiligi ma‘lum bo‘lguncha, ota–onam yoningizda qolsin.” ⁴ Shunday qilib, Dovud ota–onasini Mo‘ab shohi huzuriga olib keldi. Dovud muhofaza qo‘rg‘onida yashirinib turganda, ota–onasi Mo‘ab shohining panohida yashadilar. ⁵ Lekin payg‘ambar Gad Dovudga: “U yerda qolma, Yahudo yeriga bor”, dedi. Shundan keyin Dovud u yerdan chiqib, Xoret o‘rmoniga^g bordi. ⁶ Shu orada Shoul “Dovud va uning odamlari topildi”, deb eshitdi. Shoul qo‘lida nayzasini ushlaganicha, Givo^h tepaligidagi tamarisk daraxtiⁱ ostida o‘tirgan edi. Barcha a‘yonlari ham uning atrofida turgan edilar. ⁷ Shoul ularga shunday dedi:

— Ey, Benyamin odamlari, eshitib olinglar! Essayning o‘g‘li^j har biringizga dalayu uzumzorlarni berib qo‘ymaydi–ku! Har biringizni mingboshi yoki yuzboshi qilib o‘tiradimi?!^k ⁸ Hammangiz menga qarshi til birtikdirdingiz–ku! O‘g‘lim Yo‘natan Essayning o‘sha o‘g‘li bilan ahd qilgan ekan, meni hech kim xabardor etmadi. Orangizdan menga yon bosadigan biror odam chiqmadi. Dovud menga pistirma qo‘ymoqchi ekan, uni o‘g‘lim qayrabdi. Hozir shu ish bo‘ldi–ku! Shunday emasmi?!

⁹ Shu payt Shoulning a‘yonlari yonida turgan Edomlik^l Doyeg aytdi:

— Essayning o‘g‘li Dovudni ko‘rdim, u Nav shahridagi Oxitobning o‘g‘li ruhoniy Oximalekning yoniga

^a 21:4 *nazr qilingan non* — Xudoga nazr qilingan nonlar (shu bobning 6–oyatiga qarang). Odatda bunday nonlarni faqatgina ruhoniylar tanovul qilishlari mumkin edi.

^b 21:7 *Edomlik* — Isroilning janubidagi Edom yurtidan kelgan odam.

^c 21:10 *Gat* — O‘rta yer dengizining qirg‘og‘ida joylashgan bu shahar Filistlarning beshta asosiy shaharlaridan biri edi.

^d 21:13 *saroy* — yoki *shahar*.

^e 22:1 *Adullam shahri* — Quddusdan qariyb 24 kilometrcha janubi–g‘arbda joylashgan.

^f 22:3 *Mo‘ab* — O‘lik dengizning sharqiy qirg‘og‘ida joylashgan yurt.

^g 22:5 *Xoret o‘rmoni* — Xoret qayerda joylashgani ma‘lum emas.

^h 22:6 *Givo* — Quddusdan qariyb 8 kilometrcha shimolda joylashgan.

ⁱ 22:6 *tamarisk daraxti* — kichkina, tez o‘sadigan mayda bargli daraxt. Bu daraxtlar issiq va quruq joylarda o‘sadi.

^j 22:7 *Essayning o‘g‘li* — Dovud.

^k 22:7 *Ey, Benyamin odamlari... qilib o‘tiradimi?!* — Shoul Benyamin qabilasidan, Dovud esa Yahudo qabilasidan edi. Dovud yuqori mavqelarni Benyamin avlodlariga emas, o‘z qabiladoshlariga bermoqchi ekanligini Shoul oldindan aytyapti.

^l 22:9 *Edomlik* — 21:7 izohiga qarang.

kelgan edi. ¹⁰ Oximalek “Dovud nima qilsin?” deb Egamizning xohish–irodasini so‘radi^a. Unga ham oziq–ovqat berdi, ham Filist Go‘liytning qilichini taqdim qildi.

¹¹ Shoh Shoul a‘yonlariga: “Oxitobning o‘g‘li ruhoniylar Oximalekni va uning Navda yashaydigan hamma ota urug‘larini — barcha ruhoniylarni olib kelinglar”, deb buyurdi. Hammalarini shohning oldiga olib kelishdi.

¹² — Ey, Oxitobning o‘g‘li, gaplarimni eshit! — dedi Shoul Oximalekka.

— Labbay, janoblari, — dedi Oximalek.

¹³ — Nimaga sen Essayning o‘g‘li bilan birga menga qarshi til biriktirding? Dovudga non, qilich beribsan, uning uchun Xudoning xohish–irodasini so‘rabsan. Mana bugun Dovud menga qarshi qo‘zg‘alib, pistirmada poylab turibdi, — dedi Shoul. ¹⁴ Oximalek shunday javob berdi:

— Butun a‘yonlaringiz orasida Dovud singari ishonchli kim bor?! Dovud — sizning kuyovingiz, soqchilaringizning sardori, xonadoningizda hurmatli kishi–ku. ¹⁵ To‘g‘ri, o‘sha kuni Dovud uchun Xudoning xohish–irodasini so‘radim. Ammo bu birinchi marta emas edi–ku! Shoh meni va ota xonadonimni ayblamasinlar, chunki men Dovudning yomon niyatidan bexabar edim.

¹⁶ — Ey, Oximalek, o‘zing ham, butun ota xonadoning ham albatta o‘lasizlar! — dedi Shoul. ¹⁷ So‘ng u yonida turgan qo‘riqchilariga buyurdi:

— Qani, Dovudni qo‘llagan Egamizning ruhoniylarini o‘ldirib tashlanglar! Ular Dovudning qochib ketganini bilganlari holda, menga xabar berishmadi.

Shohning qo‘riqchilari qo‘l ko‘tarib, Egamizning ruhoniylarini o‘ldirishni istashmadi. ¹⁸ Shunda shoh Shoul Doyegga:

— Sen bor, ruhoniylarni o‘ldir! — deb buyurdi.

O‘sha kuni Edomlik Doyeg muqaddas libos^b kiygan sakson besh ruhoniyni bir o‘zi chopib o‘ldirdi.

¹⁹ So‘ngra erkak–ayol, yosh bola, hatto chaqaloq demasdan, ruhoniylar yashaydigan Nav shahrining xalqini ham qilichdan o‘tkazdi. Ho‘kizlari, eshklari, qo‘ylarini ham chopib tashladi. ²⁰ Ruhoniy Oximalekning o‘g‘illaridan birgina Abuatar degani tirik qolib, Dovudning yoniga qochib ketdi. ²¹ Shoul Egamizning ruhoniylarini o‘ldirganini Abuatar Dovudga aytib berdi. ²² Dovud Abuatarga dedi:

— O‘sha kuni u yerda Edomlik Doyeg bor edi. U albatta Shoulga xabar berishini bilardim. Otang xonadonidagi har bir jonning o‘limiga men sababchi bo‘ldim. ²³ Endi sen yonimda qol, qo‘rqma. Mening jonim payiga tushgan kimsa — sening ham joning payiga tushgan. Yonimda qolsang, bexatar bo‘lasan.

23-BOB

Dovud Keylax shahrini ozod qiladi

¹ Dovudga: “Filistlar Keylax shahriga^c hujum qilib, hosilni talon–taroj qilyapti”, deb xabar berishdi.

² — Borib o‘sha Filistlar bilan urishaymi? — deb Egamizdan so‘radi^d Dovud.

— Bor, Filistlar bilan urishib, Keylax shahrini xalos et, — dedi Egamiz. ³ Lekin Dovudning odamlari:

— Biz shu yerda — Yahudoda qo‘rqamizu, Keylaxga^e borib, Filist lashkariga qarshi urishmoqqa bizda jur‘at bormidi?! — deyishdi. ⁴ Dovud yana Egamizdan Uning xohish–irodasini so‘radi.

— Otlan, Keylaxga bor! Filistlarni O‘zim sening qo‘lingga beraman, — dedi unga Egamiz.

⁵ Dovud odamlari bilan Keylaxga borib, Filistlarga qarshi urush qildi. Dovud Filistlarning mol–holini tortib oldi. Ularga og‘ir talafot yetkazdi. Shunday qilib, Keylax xalqini qutqardi. ⁶ Oximalekning o‘g‘li Abuatar Keylaxda turgan Dovudning yoniga qochib, o‘zi bilan efodni ham olib ketgan edi. ⁷ Shoul Dovudning Keylax shahriga ketganini eshitib: “Xudo Dovudni qo‘limga berdi, o‘sha shahar darvozalarining tambalari bor, u shaharga kirib o‘zini o‘zi tutib berdi”, — dedi.

⁸ Shoul Dovudni va uning odamlarini qamalga olish maqsadida butun lashkarini urushga da‘vat etib, Keylaxga yurish qildi. ⁹ Dovud Shoulning qabih niyatini eshitib, ruhoniylar Abuatarga:

— Efodni bu yerga olib kel, Egamizning xohish–irodasini bilaylik, — dedi. ¹⁰ So‘ng Xudoga shunday deb iltijo qildi:

— Ey, Isroil xalqining Xudosi — Egamiz! Aniq xabar eshitdim: Shoul Keylaxga kelib, shu quling sababli shaharni vayron qilmoqchi ekan. ¹¹ Keylaxliklar meni Shoulning qo‘liga tutib beradimi? Bu qulingning eshitganlari rostmi, Shoul bu yerga keladimi? Ey, Isroil xalqining Xudosi — Egamiz, o‘tinib so‘rayman, bu qulingga ayon et!

^a 22:10 ...Egamizning xohish–irodasini so‘radi — 14:36 izohiga qarang.

^b 22:18 muqaddas libos — ibroniycha matnda zig‘ir matosidan tikilgan efod bo‘lib, ruhoniylar kiyib yuradigan libos.

^c 23:1 Keylax shahri — Adullamning janubi–g‘arbida joylashgan. Adullam shahri Quddusdan qariyb 24 kilometrcha janubi–g‘arbda joylashgan.

^d 23:2 ...Egamizdan so‘radi — 14:36 izohiga qarang.

^e 23:3 Keylax — ehtimol, u vaqtda Keylax shahri Isroil xalqining qo‘li ostida bo‘lmagan.

— Shoul keladi, — dedi Egamiz.

¹² — Keylaxliklar meni va odamlarimni Shoulning qo‘liga tutib beradimi? — deb so‘radi Dovud.

— Tutib beradi, — dedi Egamiz.

¹³ Shu onda Dovud bilan yonidagi olti yuztacha odam Keylaxdan chiqib, u yoqdan—bu yoqqa o‘taverishdi. Dovud Keylaxdan qochib ketibdi, degan xabarni eshitgan Shoul u yerga bormaydigan bo‘ldi.

Dovud cho‘lda

¹⁴ Dovud mudofaa qo‘rg‘onlarida — Zif cho‘lidagi^a qirlarda makon qilardi. Shoul Dovudni muttasil ta‘qib qildi, lekin Xudo uni Shoulning qo‘liga bermadi. ¹⁵ Bir payt Dovud Zif cho‘lidagi Xoreshda turganda: “Shoul meni o‘ldirgani yo‘lga chiqibdi”, deb bilib qoldi.

¹⁶ Shu paytda Shoulning o‘g‘li Yo‘natan Xoreshda turgan Dovudning oldiga bordi va “Xudo seni saqlaydi”, deb uni ruhlantirdi.

¹⁷ — Qo‘rqma, — dedi Yo‘natan unga, — otam Shoul seni topa olmaydi. Sen Isroil shohi bo‘lasan, men esa sendan keyingi odam bo‘laman. Otam Shoul ham shuni biladi.

¹⁸ Ikkovi Egamiz oldida ahd qilishdi. Dovud Xoreshda qoldi, Yo‘natan esa uyiga ketdi.

¹⁹ Bir necha Zifliklar Givoga borib, Shoulga xabar berdilar:

— Dovud bizning oramizda, Yishmonning^b janubida Xaxilo adiridagi Xoresh muhofaza qo‘rg‘onida yashirib yuribdi. ²⁰ Ey, shoh hazratlari, boravering. Dovudni biz, albatta, shohning qo‘liga tutib beramiz.

²¹ — Sizlar menga qayishar ekansiz, Xudo sizlarni yorlaqasin! — dedi Shoul. ²² — Borib, yana bir marta tekshirib chiqinglar, Dovud qayerlarda yashirib yurganini, o‘sha yerda uni kimlar ko‘rganini yaxshilab surishtiringlar. Aytishlaricha, u juda ayyor ekan. ²³ Hamma yashiringan joylarini bilib olib, keyin menga aniq xabar keltiringlar. O‘shanda men sizlar bilan boraman. Agar Dovud o‘sha yerda bo‘lsa, uni butun Yahudo urug‘lari orasidan qidirib topaman.

²⁴ Shunday qilib, Zifliklar yo‘lga tushib, Shoul dan oldin Zifga kelishdi. U paytda Dovud odamlari bilan Yishmonning janubidagi Moyun cho‘lining^c bir xilvat vodiysida edilar. ²⁵ Shoul ham odamlari bilan Dovudni izlashga chiqdi. Dovud Shoulning kelayotganini eshitgach, Moyun cho‘lining qoyalik joyiga borib yashirindi. Shoul buni bilib qolib, Dovudning orqasidan ketdi.

²⁶ Shoul qirning bir tomonidan, Dovud bilan uning odamlari esa qirning boshqa tomonidan borishardi. Dovud tezda Shoul dan qochib qutulmoqchi edi. Shoul esa sipohlari bilan Dovud odamlarining yo‘lini to‘smoqchi bo‘lib, o‘rab olayotgan edi. ²⁷ Xuddi shu payt bir xabarchi kelib Shoulga:

— Tezroq yuring! Filistlar yurtimizga yopirildi, — deb qoldi.

²⁸ Shoul Dovudni ta‘qib qilish o‘rniga, Filistlar bilan jang qilgani qaytib ketdi. Shuning uchun o‘sha yerga “Qutulish qoyasi”^d deb nom berildi.

24-BOB

Dovud Shoulning hayotini saqlaydi

¹ Dovud u joylarni ham tark etib, Engedidagi muhofaza qo‘rg‘onlarida^e yashay boshladi. ² Shoul Filistlarni quvlab yuborib qaytib kelgach, Dovud Engedi yonidagi dasht—cho‘llarda yuribdi, degan xabarni eshitdi.

³ Shoul odamlari bilan Dovudni qidirmoqqa otlandi. Isroilning eng sara sipohlaridan uch mingtasini tanlab olib, qoyalari va yovvoyi echkilari bilan mashhur bo‘lgan joyga ketishdi.

⁴ Yo‘lda qo‘y qo‘rasi bo‘lib, uning yaqinida bir g‘or bor edi. Shoul ehtiyojini qondirmoqchi bo‘lib g‘orga kirdi. G‘orning eng ichkarisida esa Dovud odamlari bilan o‘tirgan edi. ⁵ Odamlari Dovudga aytdilar:

— Egamiz senga: “G‘animingni qo‘lingga beraman, unga bilganingni qilaver”, degan edi. O‘sha kun shu bugundir!

Dovud sekin borib, Shoulning ridosi etagidan bilintirmay bir parcha kesib oldi. ⁶ Lekin Shoulning etagidan bir parcha kesib olgani uchun yuragida o‘kinch paydo bo‘ldi. ⁷ Keyin odamlariga dedi:

— Xudo saqlasin! Men Egamiz moy quyib tanlagan shohga — janobi oliylariga bunday qilolmayman. Unga qarshi qo‘limni ko‘tarmayman, chunki u Egamizning moy quyib tanlaganidir.

⁸ Dovud shunday deb odamlariga tanbeh berdi, Shoulga tegishlariga ijozat bermadi. Shoul g‘ordan chiqib, yo‘liga ketdi. ⁹ Uning ortidan Dovud ham g‘ordan chiqdi—da:

— Shoh hazratlari! — deb Shoulni chaqirdi. Shoul orqasiga o‘girildi, Dovud egilib ta‘zim qildi va yer o‘pib

^a 23:14 Zif cho‘li — Xevrondan qariyb 16 kilometrcha janubi—sharqda joylashgan cho‘l.

^b 23:19 Yishmon — Yahudoning janubiy chegarasiga yaqin bo‘lgan sahodagi joy.

^c 23:24 Moyun cho‘li — Zifning janubidagi yondosh cho‘l (shu bobning 14—oyatiga qarang).

^d 23:28 Qutulish qoyasi — ibroniycha matnda Sela—Xammaxleko‘t, ma‘nosi silliq qoya.

^e 24:1 Engedidagi muhofaza qo‘rg‘onlari — Zifdan qariyb 25 kilometrcha sharqda, O‘lik dengizning g‘arbiy qirg‘og‘iga yaqin bo‘lgan joy.

¹⁰ dedi:

— Dovud senga yomonlik qilmoqchi, degan odamlarning gaplariga nima uchun quloq solyapsiz? ¹¹ O‘z ko‘zingiz bilan ko‘rib turibsizki, hozir Egamiz g‘orda sizni qo‘limga bergan edi. Odamlarim sizni o‘ldirmoqchi bo‘lishgan edi, lekin mening ko‘zim qiymadi, “Janoblariga qo‘l tekkizmayman, chunki u Xudoning moy quyib tanlaganidir”, — dedim. ¹² Qarang, ey, otam! Qo‘limdagi manovi parchaga qarang! Ridongizning etagidan kesib oldim. Ridongizdan bir parchani kesib oldimu, lekin sizni o‘ldirmadim. Ko‘nglimda yomonlik va makkorlikdan asar yo‘qligini yaxshi bilib oling. Men sizga gunoh qilmaganmanu, siz esa mening jonimga qasd qilish payiga tushgansiz. ¹³ Xudoga soldim, men uchun U sizdan o‘ch olsin. Men sizga qo‘l ko‘tarmayman. ¹⁴ Eskilar: “Yomonlik yomon odamlardan kelar”, deyishgan, shunga ko‘ra men sizga qo‘limni ko‘tarmayman. ¹⁵ Isroil shohi kimning payiga tushgan, axir? Siz kimni ta‘qib qilyapsiz? O‘lgan itday yoki burgaday arzimas bo‘lgan menimi? ¹⁶ Xudoga soldim, qay birimizning haq ekanimizni Xudo hukm qilsin, dodimni O‘zi eshitsin. Egamiz mening yo‘limni berib, sizning qo‘lingizdan xalos etsin.

¹⁷ Dovud gapini tugatgan ham ediki, Shoul:

— Dovud, o‘g‘lim, bu sening ovozingmi? — dediyu uvvos solib yig‘lay boshladi.

¹⁸ — Sen haqsan, men noto‘g‘ri qildim, — dedi Shoul Dovudga. — Sen menga yaxshilik qilgan eding, men yomonlik bilan javob qaytardim. ¹⁹ Bugun menga bo‘lgan munosabatingni aniq–ravshan isbotlading. Egamiz meni sening qo‘lingga beribdiyu, lekin sen meni o‘ldirmabsan. ²⁰ Qaniydi, hammayam senga o‘xshab dushmanini tutib olganda, oq yo‘l tilab qo‘yib yuboraversa?! Bugun menga qilgan yaxshiliging uchun senga Egamizdan qaytsin! ²¹ Endi men anglab yetdim: sen albatta shoh bo‘lasan, Isroil shohligi sening qo‘lingda mustahkam bo‘ladi. ²² Endi menga, sizdan keyin avlodingizni yo‘q qilmayman, otangiz xonadonidan nomingizni o‘chirmayman, deb Egamiz oldida ont ich.

²³ Dovud Shoulning oldida ont ichdi. Shundan so‘ng Shoul uyiga qaytib ketdi. Dovud esa odamlari bilan muhofaza qo‘rg‘oniga qaytdi.

25-BOB

Shomuilning o‘limi

¹ Shu orada Shomuil olamdan o‘tdi. Butun Isroil xalqi yig‘ilishib, Shomuilga aza tutdi. Uni o‘z ona shahri Ramada dafn qilishdi.

Dovud va Obigayl

Shundan keyin Dovud Poron dashtiga ketdi. ² Moyun shahrida bir boy–badavlat odam yashar, mol–mulki Karmil shahri^a yaqinidagi yerda bo‘lib, uch mingta qo‘yi, mingta echkisi bor edi. Bu paytda u Karmilda qo‘ylarining junini qirqayotgan edi. ³ O‘sha odamning ismi Navol, xotining ismi esa Obigayl edi. Ayol aql–faroatli va chiroyli edi. Eri Xolib urug‘idan bo‘lib, qo‘rs, fe‘l–atvori yomon odam edi.

⁴ Dovud dashtda yurganda, Navol qo‘ylarining junini qirqaypti, degan xabarni eshitib qoldi. ⁵ Dovud yigitlaridan o‘ntasini Karmilga — Navolning huzuriga jo‘natayotib, ularga dedi:

⁶ — Navolga mendan salom aytib, shu gaplarimni yetkazinglar: “Umring uzoq bo‘lsin! Senga, xonadoningga, qaramog‘ingdagi har bir odamga tinchlik–omonlik bo‘lsin. ⁷ Qo‘ylaringning junini qirqayotganingni eshitdim. Cho‘ponlaring biz bilan birga edi. Ularni xafa qilmadik, Karmilda bo‘lgan kunlarida hech narsasi yo‘qolmadi. ⁸ Xizmatkorlaringdan so‘rab ko‘rsang, o‘zlari ham senga aytib berishadi. Shuning uchun odamlarimga iltifot ko‘rsat, sening huzuringga ziyofat kuni^b keldik. Bu qullaringga va o‘g‘ling Dovudga qo‘lingdan kelgancha marhamat qilib, yordam ko‘rsat.”

⁹ Dovudning odamlari Navol huzuriga borib, Dovudning nomidan unga shu gaplarni yetkazishdi va javob kuta boshlashdi. ¹⁰ Navol esa Dovudning odamlariga shunday javob berdi:

— Dovud degani kim o‘zi?! Essayning o‘g‘li bo‘lsa, nima qipti?! Shu kunlarda o‘z xo‘jayinlaridan qochib ketayotgan qullar juda ko‘payib ketdi–da! ¹¹ Nonimni, suvimni, jun qirqayotgan odamlarim uchun so‘ygan qo‘ylarimning go‘shini olib, allaqaydan kelgan odamlarga beraymi?!

¹² Dovudning odamlari kelgan yo‘liga qaytib ketishdi. Navolning hamma aytganlarini Dovudga yetkazishdi.

¹³ — Hamma qilichini beliga bog‘lasin! — deb amr berdi Dovud odamlariga. Dovudning o‘zi ham, odamlari ham qilichlarini bellariga bog‘lashdi. To‘rt yuzga yaqin odam Dovud bilan birga ketdi. Ikki yuztasi esa anjomlar yonida qoldi.

¹⁴ Navolning xizmatkorlaridan biri uning xotini Obigaylga dedi:

^a 25:2 *Karmil shahri* — Xevrondan qariyb 11 kilometrcha janubda joylashgan.

^b 25:8 *ziyofat kuni* — qo‘ylarning junini qirqish maxsus nishonlanar edi.

— Dovud xo‘jayinimiz Navolga salom yo‘llab, dashtdan xabarchilar jo‘natgan ekan, lekin Navol ularni haqorat qildi. ¹⁵ U odamlar esa bizga ko‘p yaxshi munosabatda bo‘lishgan edi. Har doim dashtda ular bilan qolgan paytlarimizda bizni xafa qilishmasdi, biror narsamiz ham yo‘qolmasdi. ¹⁶ Qo‘ylarimizni boqib yurganimizda, har doim — kechayu kunduz bizni himoya qilishardi. ¹⁷ Endi nima qilish lozimligini o‘zingiz yaxshilab o‘ylang. Chunki xo‘jayinimizning va uning butun xonadonining boshiga falokat xavf solib turibdi. Xo‘jayinimiz esa shu qadar badjahlki, biror kimsa unga bir og‘iz gap ayta olmaydi.

¹⁸ Obigayl vaqtni boy bermay, ikki yuzta non, ikki mesh sharob, beshta qo‘yning pishirilgan go‘shini, ikki tog‘ora^a qovurilgan bug‘doy, yuz hovuch mayiz va ikki yuz hovuch anjir qoqi^b olib eshaklarga yukladi.

¹⁹ So‘ng xizmatkorlariga:

— Sizlar mendan oldin yuringlar, men orqalaringizdan boraman, — dedi. Eri Navolga esa hech narsa demadi. ²⁰ Obigayl eshakka minib, tog‘ning yolg‘izoyoq yo‘llaridan tushib kelayotganda, unga tomon kelayotgan Dovudning odamlariga duch kelib qoldi. ²¹ Dovud shu gaplarni aytayotgan ekan:

— Bu odamning dashtdagi mol–holini behudaga qo‘riqlabman–da. Uning qo‘tonidan biror qo‘y yo‘qolmadiyu, oqibatda u mening yaxshiligimga yomonlik bilan javob qaytardi. ²² Agar ertalabgacha unga qarashli erkak zotidan birortasini tirik qoldirsam, Xudo mening jazomni bersin^c, hatto undan battarro‘g‘iga duchor qilsin!

²³ Obigayl Dovudni ko‘riboq eshakdan tushdi. Dovudga ta‘zim qilib, yerga muk tushdi. ²⁴ Uning oyoqlariga bosh urib yolvord:

— To‘ram, men aybdorman, ayb menda. Ijzat bering, bu cho‘ringiz sizga bir og‘iz gap aytsin, aytganlaringa quloq soling. ²⁵ Yolvoraman, to‘ram! O‘sha battol Navolga e‘tibor bermasinlar. Uning fe‘l–atvori xuddi ismining o‘zi. Navol — aqlsiz degani^d. Men, cho‘ringiz, to‘ram yuborgan odamlarni ko‘rmabman.

²⁶ Endi, to‘ram, Egamiz sizning qon to‘kishingizga, o‘z qo‘lingiz bilan qasos olmog‘ingizga izn bermagan. Xudo shohid! To‘g‘risini ayta, g‘animlaringiz, qolaversa, to‘ramga qasd qilgan hammaning boshiga Navolning kuni tushsin. ²⁷ Men, cho‘ringizning to‘ramga keltirgan mana bu in‘omlari sizga ergashib xizmat qilayotgan odamlaringizga berilsin. ²⁸ Bu cho‘ringizning gunohidan o‘ting. Egamiz albatta to‘ramning xonadonini mustahkam qiladi, chunki to‘ram Egamiz uchun jang qilyapti. Umringiz oxirigacha siz tomondan biron–bir haqsizlik bo‘lmasin. ²⁹ Birontasi ortingizdan tushib, joningizga qasd qilsa, hayotingizni Egangiz Xudo o‘z panohida asrasin. G‘animlaringizni esa palaxmondan otilgan toshday uloqtirib yuborsin. ³⁰ Egamiz to‘ramga va‘da qilgan barcha ezguliklarni bajo keltirib, sizni Isroilning yo‘lboshchisi qiladigan kun keladi, albatta.

³¹ O‘shanda o‘zim uchun o‘ch olib, behudaga qon to‘kdim, deb pushaymon bo‘lmagaysiz. Egamiz to‘ramga baraka berganda, bu cho‘risini unutmasin.

³² — Bugun seni men bilan uchrashtirgan Isroil xalqining Xudosi — Egamizga hamdu sanolar bo‘lsin! — dedi Dovud. ³³ — Aqlingga balli, baraka top! Bugun meni qon to‘kishdan, o‘z qo‘lim bilan o‘ch olishdan saqlab qolding, buning uchun seni Xudo yorlaqasin. ³⁴ Isroil xalqining Xudosi — Egamiz senga yomonlik qilishimning oldini oldi. Agar sen meni tezda uchratib qolmaganingda, Xudo haqi, kun chiqquncha Navolga qarashli erkak zotidan birortasi tirik qolmagan bo‘lard!

³⁵ Dovud Obigayl olib kelgan hadyalarni oldi. Keyin:

— Eson–omon uyingga bor, bilib qo‘y, gaplaringga quloq solib, arzingga e‘tibor berdim, — dedi.

³⁶ Obigayl Navolning yoniga qaytib keldi. Navol uyida shohona ziyofat uyushtirgan, mast, juda vaqti chog‘ edi. Obigayl esa ertalabgacha unga bir og‘iz gap aytmadi. ³⁷ Ertasiga ertalab Navol o‘ziga kelgach, xotini unga bo‘lib o‘tgan voqealarni aytib berdi. O‘sha zahotiyiq Navolning yuragi muzlab, shol bo‘lib qoldi. ³⁸ O‘n kunlardan keyin Egamiz Navolning jonini oldi.

³⁹ Xudo Navolning jonini olganini Dovud eshitdi.

— Navol meni haqorat qilgan edi, Egamizning O‘zi meni oqladi, bu qulini yomonlik qilmoqdan asradi. Unga hamdu sanolar bo‘lsin! Egamiz Navolning yomonligini o‘zining boshiga solibdi, — dedi.

Shundan so‘ng Dovud Obigaylning oldiga xabarchilar jo‘natib, unga uylanmoqchi ekanligini bildirdi.

⁴⁰ Dovud yuborgan xabarchilar Karmilga — Obigaylning huzuriga borib:

— Dovudning senga uylanish istagi bor, shuni bildirish uchun bizni yubordi, — dedilar. ⁴¹ Obigayl o‘rnidan turdi, boshi yerga tekkuday bo‘lib ta‘zim qildi–da:

— Men to‘ramga xizmat qilmoqqa va to‘ramning xizmatkorlari oyoqlarini yuvishga tayyorman, — deb javob berdi. ⁴² Obigayl tezda o‘rnidan turib, eshakka mindi. Yoniga beshta cho‘risini olib, Dovudning xabarchilari orqasidan yo‘lga tushdi. Shunday qilib, Obigayl Dovudga turmushga chiqdi.

^a 25:18 *ikki tog‘ora* — ibroniycha matnda *besha sexa*, taxminan 35 kiloga to‘g‘ri keladi.

^b 25:18 *...hovuch mayiz...hovuch anjir qoqi...* — Qadimgi paytlarda uzum va anjirlarni quritgandan keyin odamlar hovuchlarida dumaloq qilib preslaganlar, shu tariqa qoqilar uzoq vaqt saqlangan va kundalik iste‘mol qilinadigan yegulik bo‘lgan edi.

^c 25:22 *...Xudo mening jazomni bersin...* — Ibroniya matndagi so‘zma–so‘z tarjimasi — *Xudo Dovud dushmanlarining jazosini bersin*. Bu qadimgi ibroniychadagi *Xudo mening jazomni bersin* degan ma‘noning majoziy tasviridir.

^d 25:25 *...aqlsiz degani* — Ibroniya matndagi Navol ismining ma‘nosi.

⁴³ Dovud Yizrillik Oxinavamga ham uylangan edi. Shu tariqa Dovud ikki xotinlik bo'ldi. ⁴⁴ Dovudning birinchi xotini Mixalni^a esa otasi Shoul Paltiga berib yuborgan edi. Palti Galimlik Layish deganning o'g'li edi.

26-BOB

Dovud yana Shoulning jonini saqlab qoladi

¹ Zifliklar Givoga Shoulning huzuriga kelib: “Dovud Yishmon^b chetidagi Xaxilo tepaligida yashirilib yuribdi”, deb xabar yetkazishdi. ² Shoul uch mingta saralangan Isroil sipohi bilan Dovudni qidirib Zif dasht-biyoboniga bordi. ³ U Xaxilo tepaligidagi yo'l bo'yida qarorgoh qurdi, bu tepalik Yishmon sahrosining chetida edi. Dovud hali ham sahroda yashirilib yurardi. O'z orqasidan Shoulning tushganini bilib, Dovud ⁴ ayg'oqchilar jo'natdi. Shu tariqa Shoulning shu yerga kelganini aniq bilib oldi.

⁵ Dovud Shoulning qarorgohi tomon yaqin borib, Shoul bilan lashkarboshi Aburning uxlayotgan joyini ko'rdi. Shoul qarorgohning o'rtasida, sipohlar esa uning atrofida yotgan edilar. ⁶ Shu payt Dovud Oximalek bilan Abushaydan:

— Kim men bilan qarorgohga — Shoulning yoniga kiradi? — deb so'radi. Oximalek — Xet xalqidan edi. Abushay — Zeruyaning^c o'g'li bo'lib, Yo'abning akasi edi.

— Men siz bilan boraman, — dedi Abushay.

⁷ Dovud bilan Abushay o'sha kun kechasi qarorgohga kirishdi. Shoul nayzasini bosh tomoniga yerga sanchib qo'yib, qarorgohning o'rtasida uxlab yotardi. Abnur bilan sipohlar uning atrofida uxlashardi.

⁸ — Bugun Xudo g'animingizni sizning qo'lingizga berdi, — dedi Abushay Dovudga. — Endi ijizat bering, uni nayza bilan bir urib yerga mixlab qo'yayin. Ikkinchi marta urishimga hojat qolmaydi.

⁹ — Yo'q, uni o'ldirmaysan, — dedi Dovud, — Egamiz moy quyib tanlagan shohga qo'l ko'targanni sira oqlab bo'lmaydi. ¹⁰ Xudo shohid! Shoulni yo Xudo uradi, yo uning kuni bitib olamdan o'tadi, yoki jangda halok bo'ladi. ¹¹ Ammo Egamiz moy quyib tanlagan shohga qo'l ko'tarishdan meni Xudoning O'zi saqlasin. Mayli, Shoulning bosh tomonidagi nayza bilan suvdonini olib ketamiz.

¹² Dovud Shoulning bosh tomonidagi nayzasi va suvdonini oldi. Keyin u yerdan qaytishdi. Ularni hech kim ko'rmadi, biror kimsa bo'lib o'tgan voqeani bilmay qoldi, hech kim uyg'onmadi ham. Hamma uxlab yotardi, zotan, Egamiz ularni qattiq uxlatib qo'ygan edi. ¹³ Dovud narigi tomonga o'tib, uzoqroqdagi tepalikning ustiga chiqdi, Shoulning sipohlari bilan uning orasida anchagina masofa bor edi. ¹⁴ O'sha yerdan Aburni va odamlarini chaqirib:

— Ey, Abnur, menga javob ber-chi! — dedi.

— Sen kimsan, nega baqirib shohimizni bezovta qilyapsan? — so'radi Abnur.

¹⁵ — Sen katta odamsan, Abnur, to'g'rimi gapim? — dedi Dovud. — Butun Isroilda senga teng keladigani yo'q. Shoh hazratlarini bittasi o'ldirmoqchi bo'lib, qarorgohga kiradi-yu nega muhofaza etmading? ¹⁶ Bu qilgan ishing yomon. Xudo haqi, o'zing ham, odamlaring ham o'limga loyiqsizlar, chunki janobi oliylarini — Egamiz moy quyib tanlagan shohni muhofaza etmadingizlar. Qarab ko'r-chi, shohning bosh tomonidagi nayzasi bilan suvdoni qayerda ekan?

¹⁷ Shoul Dovudning ovozi tanidi:

— Bu sening ovozingmi, Dovud o'g'lim? — deb so'radi.

— Ha, shoh hazratlari, menman, — javob berdi Dovud. ¹⁸ — Janobi oliylari! Men, qulingizni nega ta'qib qilaverasiz? Men nima qildim? Gunohim nima? ¹⁹ Shoh hazratlari! Marhamat qilib men, qulingizning so'zlariga quloq soling. Agar sizni menga qarshi qo'zg'atgan Egamiz bo'lsa, nazr atang, U tinchlansin. Agar bu ishni insonlar qilgan bo'lsa, Egamiz oldida la'nati bo'lsinlar. Chunki ular Egamizning yeridan meni haydab: “Bor, begona xudolarga xizmat qil”^d, deyayotganday bo'lyapti. ²⁰ Ishqilib, qonim Egamizning huzuridan uzoq yerlarga to'kilmasin. Shohim, siz tog'da kaklik ovlaydigan ovchidaysiz-u, itlaru odamlaringiz bilan bitta burgani ovlashga chiqibsiz-da!

²¹ — Gunoh qildim, Dovud o'g'lim, beri kel, — dedi Shoul. — Bugun mening hayotim sen uchun qimmatli ekanini bildim. Endi senga sira yomonlik qilmayman. Haqiqatan ham, nodonlik qildim, qattiq yanglishdim.

²² — Mana shohimizning nayzasi, yigitlaringizdan biri kelib olsin, — dedi Dovud, ²³ — Egamiz har bir odamning to'g'riligiga va sadoqatiga yarasha mukofot beradi. Bugun Egamiz sizni qo'limga bergan bo'lsa-da, men Egamizning moy quyib tanlaganiga qo'l ko'tarishni istamadim. ²⁴ Bugun sizning hayotingizni saqlaganimday, Egamiz mening hayotimni ham shunday saqlasin. U meni har qanday balolardan asrasin.

^a 25:44 *Mixal* — 18:20-27 ga qarang.

^b 26:1 *Yishmon* — Yahudoning janubiy chegarasiga yaqin bo'lgan, sahrodagi joy.

^c 26:6 *Zeruya* — Zeruya Dovudning opasi, Abushay bilan Yo'ab esa Dovudning jiyanalari edi.

^d 26:19 *...begona xudolarga xizmat qil..* — Qadimda odamlar, har bir yurtning o'z xudosi bor va u xudolarga faqatgina o'sha yurtlarda sajda qilish mumkin, deb ishonishgan. Hatto Isroil xalqining Xudosi haqida ham shunday o'ylashgan.

²⁵ — Dovud o'g'lim, Egamiz seni yorlaqasin, sen albatta buyuk ishlar qilasan, ulug' zafarlarga erishasan, — dedi Shoul. Shundan keyin Dovud o'z yo'lga ketdi, Shoul esa uyiga qaytdi.

27-BOB

Dovud Filistlar orasida

¹ Dovud: “Bir kun Shoulning qo'lida nobud bo'lsam kerak”, deb o'ylardi. “Yaxshisi, Filistlar yerlariga qochib qolay. O'shanda Shoul Isroilning har burchagidan meni qidirib yurishdan voz kechadi, men ham uning qo'lidan qutulib qolaman.”

² Shunday qilib, Dovud va uning yonidagi olti yuz kishi oilalari bilan yo'lga o'tlanib, Gat^a shohi Oxish tomoniga o'tib ketishdi. Shoh Oxish Moyux deganning o'g'li edi. ³ Hammalari oilalari bilan birga Gatda Oxishning yonida joylashishdi. Dovud ham ikkala xotini — Yizrillik Oxinavam va Karmillik Navolning bevasi Obigayl bilan joylashdi. ⁴ Shoul Dovudning Gatga qochib ketganini eshitgach, endi uni axtarmay qo'ydi.

⁵ Dovud Oxishga:

— Agar men, qulingiz, sizning iltifotingizga sazovor bo'lsam, yon-atrofdagi shaharlarning biridan menga joy bersangiz, men o'sha yerda istiqomat qilayin, — dedi. — Qulingizning siz bilan birga shoh shahrida yashashiga hojat yo'q.

⁶ Oxish o'sha kuni Dovudga Zixlax shahrini berdi. O'shandan buyon Zixlax Yahudo shohlariga qarashli shahardir. ⁷ Dovud Filistlar yurtida bir yilu to'rt oy istiqomat qildi.

⁸ Dovud odamlari bilan Geshir, Gezer va Omolek xalqlarining yeriga bostirib borardi. Bu elatlar uzoq zamonlardan beri Shurga va Misr chegarasigacha cho'zilgan yerlarda yashab kelishardi. ⁹ Dovud biror yurtni bosib olsa, erkak, ayol demas, tirik jonni sog' qo'ymasdi. Faqat qo'y, ho'kiz, eshak, tuya va kiyim-kechaklarni o'lja olib, shoh Oxishning huzuriga qaytib kelardi. ¹⁰ Oxish: “Bugun biron yerga bostirib bordingizlarmi?” deb so'rsa, Dovud: “Yahudoning Nagav cho'lidagi hududlarini bosib oldik”, yoki “Nagav cho'lidagi Yaraxmal urug'i yerlarini bosib oldik”, yoki “Nagav cho'lidagi Xayin xalqi yerlarini^b qo'lga oldik”, deb javob berardi.

¹¹ Dovud biror kimsani Gatga olib kelmas, “Dovud unday qildi, bunday qildi, deb aytmasin”, deya erkagu ayolni tirik qoldirmasdi. Dovud Filistlar yurtida yashagan paytda shunday qilardi. ¹² Oxish Dovudga ishonardi. “Dovud o'z xalqi — Isroil xalqiga o'zini dushman qilib qo'ydi, bundan keyin toabad mening xizmatimda qoladi”, deb o'ylardi.

28-BOB

¹ O'sha kunlarda Filistlar Isroil lashkari bilan urush qilmoqchi bo'lib, lashkarlarini to'plashdi. Oxish Dovudga:

— Bilib qo'y, sen odamlaring bilan albatta men tomonda jang qilaszlar, — deb ta'kidladi.

² — O'shanda siz men, qulingizning nimalar qilishimni ko'rasiz, — dedi Dovud.

— Yaxshi, — dedi Oxish, — sen doimo mening shaxsiy qo'riqchim bo'lib qolasan.

Shoul arvohdan maslahat so'raydi

³ Shomuil olamdan o'tganda, butun Isroil xalqi unga aza tutgan va uni o'z shahri Ramaga dafn qilishgan edi. Shoul esa arvoch chaqiruvchilarni va folbinlarni yurtdan yo'qotib yuborgan edi.

⁴ Shu orada Filistlar to'planib, Shunam shahriga borib qarorgoh qurishdi. Shoul ham jamiki Isroil qo'shinini yig'ib, Gilbova tog'ida^c qarorgoh qurdi. ⁵ Shoul Filistlar qo'shinini ko'rdu, qattiq qo'rqib ketdi, uni vahima bosdi. ⁶ Shoul “Nima qilay?” deb Egamizning xohish-irodasini bilmoqchi bo'lgan edi, U Shoulga na tushida, na ruhoniylar^d va na payg'ambarlar orqali javob berdi. ⁷ Shundan keyin Shoul a'yonlariga:

— Menga birorta arvoch chaqiradigan ayolni topib kelinglar, uning oldiga borib maslahat solayin, — deb farmon berdi.

— En-Do'rda^e bir arvoch chaqiradigan ayol bor, — dedi a'yonlar. ⁸ Shoul boshqacha kiyimlar kiyib, qiyofasini o'zgartirdi va ikki kishini ergashtirib, kech kirganda, o'sha ayolnikiga bordi.

^a 27:2 Gat — O'rta yer dengizining qirg'og'ida joylashgan bu shahar Filistlarning beshta asosiy shaharlaridan biri edi.

^b 27:10 ...Yahudoning Nagav cho'lidagi hududlari...Yaraxmal urug'i yerlari...Xayin xalqi yerlari... — Yaraxmal urug'i Yahudo qabilasiga mansub, Xayin xalqi Yahudoning ittifoqdoshi edi. Oxish “Dovud o'z qabilasi Yahudoga va Yahudo qabilasining ittifoqdoshiga hujum qilgan”, deb o'ylashini Dovud istagan edi.

^c 28:4 Gilbova tog'i — Jalila ko'lidan qariyb 32 kilometrcha janubi-g'arbda joylashgan.

^d 28:6 ruhoniylar — ayrim hollarda shoh bir qarorga kelishiga yordam bergani Xudoning xohishini bilish uchun ruhoniylar Urim va Tummim degan muqaddas narsalardan foydalanishgan. Ba'zan Xudo O'z xohish-irodasini payg'ambar yoki tush orqali bildirgan (14:36 va “2 Shohlar” 2:1 ga qarang).

^e 28:7 En-Do'r — Gilbova tog'idan qariyb 16 kilometrcha shimolda joylashgan.

— Iltimos qilaman, men uchun ruhlarga maslahat sol, senga kimning nomini aytsam, o'sha odamni chaqirib ber, — dedi.⁹ Ayol shohga shunday javob berdi:

— Shoul nimalar qilganini, arvoҳ chaqiradiganlarni va folbinlarni yurtдан yo'qotib yuborganini bilasan-ku. Shunday ekan, nimaga meni nobud qilmoq uchun tuzoq qo'yyapsan?

¹⁰ — Xudo haqi, bundan senga zarracha yomonlik kelmaydi, — deb ont ichdi Shoul.

¹¹ Shundan so'ng ayol:

— Senga kimni chaqirib berayin? — deb so'radi.

— Menga Shomuilni chaqirib ber! — dedi Shoul.

¹² Ayol Shomuilni ko'rgach, qattiq baqirib yubordi:

— Siz shoh Shoulsiz-ku! Nega meni aldadingiz?

¹³ — Qo'rqma! — dedi shoh ayolga, — nimani ko'ryapsan?

— Yer ostidan^a chiqayotgan bir arvoҳni ko'ryapman, — deb javob berdi ayol.

¹⁴ — Nimaga o'xshaydi? — so'radi Shoul.

— Rido kiygan keksaroq odam yuqoriga chiqyapti, — dedi ayol. Shu zahoti Shoul bildiki, u odam Shomuil. Muk tushib unga ta'zim qildi.

¹⁵ — Nimaga meni chaqirib bezovta qilding? — so'radi Shomuil.

— Men juda qiynalib ketdim, — dedi Shoul. — Filistlar menga hujum qilishmoqchi. Xudo esa meni tark etdi. Menga na payg'ambarlar orqali, na tushimda javob beryapti. Endi nima qilay, ayting, shunga sizni chaqirgan edim.

¹⁶ — Egamiz seni tark etib, senga dushman bo'lgan ekan, endi nimaga mendan so'rayapsan? — dedi Shomuil. ¹⁷ — Egamiz men orqali aytganini qildi. Shohlikni sening qo'lingdan tortib olib, Dovudga berdi.

¹⁸ Chunki sen Egamizning amriga itoat etmading, Uning alangalangan g'azabini sen Omolek xalqiga sochmading. Ana shuning uchun Egamiz bugun shu kunlarni boshingga solyapti. ¹⁹ U seni ham, Isroil xalqini ham Filistlar qo'lga beradi. Ertaga sen va o'g'illaring mening yonimda bo'lasizlar^b. Egamiz butun Isroil qo'shinini ham Filistlar qo'lga topshiradi.

²⁰ Shoul birdan mukyasi bilan yerga tushdi. Shomuilning gaplaridan qattiq qo'rqib ketdi, sillasi quridi. U bir kecha-kunduz tuz totmagan edi. ²¹ Ayol Shoulga yaqinlashdi-da, uning qattiq qo'rqib ketganini ko'rib shunday dedi:

— Bu cho'ringiz ham sizning gaplaringizni eshitdi, jonimni xatarga qo'yib bo'lsa-da, istagingizni bajo keltirdim. ²² Endi bu cho'ringizning gaplarini eshiting. Oldingizga ozgina non-pon qo'yaman, yeysiz. Hali yo'l yurasiz, non-pon yeb olsangiz, darmon bo'ladi.

²³ — Yemayman! — deb rad etdi Shoul.

Lekin a'yonlari ham, ayol ham uni ko'ndirishga ko'p harakat qilishdi. Oxiri, Shoul ularning aytganini qilishga rozi bo'ldi. Yotgan yeridan turib, to'shakka o'tirdi. ²⁴ Ayolning uyida boquvdagi bir buzog'i bor edi. Ayol uni tezda so'ydi. Un oldi-da, xamir qorib, xamirturushsiz non yopdi. ²⁵ Taomlarni Shoul bilan a'yonlari oldiga qo'ydi. Ular yeb-ichib, o'sha kuni tunda turib jo'nab ketishdi.

29-BOB

Filistlar Dovudga ishonmaydi

¹ Filistlar hamma sipohlarini Ofoqqa^c yig'di. Isroil lashkari esa Yizrildagi buloq yonida qarorgoh qurib, joylashib olgan edilar. ² Filist beklari yuz ming kishidan iborat to'dalari bilan borishardi. Dovud va uning odamlari esa shoh Oxish bilan birga orqada kelayotgan edilar. ³ Filist lashkarboshilari:

— Anovi ibroniyalar bu yerda nima qilib yuribdi? — deb so'ragan edilar, Oxish shunday javob berdi:

— Bu odam Isroil shohi Shoulning xizmatkori Dovud bo'ladi. Necha oyu yillardan beri yonimda yuribdi. Men tomonga o'tgandan buyon undan biror yomonlik ko'rmadim.

⁴ Lekin Filist lashkarboshilari Oxishga:

— Bu odamni orqasiga qaytarib yuboring! — deyishdi jahl bilan. — Siz unga ajratib bergan joyga boraversin. Biz bilan urushga borishiga yo'l qo'ymang! Jang vaqtida bizga qarshi chiqishi mumkin. U oldingi xo'jayiniga o'zini qanday qilib yaxshi ko'rsatishini bilasizmi? Odamlarimizning boshini unga tutib berishdan boshqa yaxshi yo'l topa olarmidi?! ⁵ Haligi: "Shoul minglarchasini o'ldirdi, Dovud esa o'n minglarchasini", deb kuylab o'ynab qo'shiq aytgan edilar-ku. Bu o'sha Dovudning o'zginasi-ku.

⁶ Oxish Dovudni yoniga chaqirib dedi:

^a 28:13 Yer ostidan... — Bu yerda *Sheo'l*, ya'ni O'liklar diyori nazarda tutilgan. Odamlar "*Sheo'l*"ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^b 28:19 ...mening yonimda bo'lasizlar — Halok bo'lib, O'liklar diyoriga — "*Sheo'l*"ga kelasizlar, demoqchi.

^c 29:1 Ofoq — Isroilning shimoli-sharqiy chegarasiga tutash bo'lgan, Filistlar nazorat qilib turgan yerlarga qarashli shahar.

— Xudo haqi, sen yaxshi odamsan. Huzurimga kelganingdan beri biron noma'qul ish qilganingni ko'rmadim. Men bilan birga urushga borishingni istardimu, ammo beklarimiz urushga borishingni ma'qul ko'rishmayapti. ⁷ Mayli, bu safar orqangga qayt, tinchgina ket, tag'in Filist beklarining ko'zi oldida birorta noma'qul ish qilib qo'ymagin.

⁸ — Axir, men nima qildim?! — dedi Dovud. — Huzuringizga kelganimdan beri mendan biror ayb topmadingiz—ku! Endi shoh hazratlarining g'animlariga qarshi urushga nima uchun bormasligim kerak ekan?!

⁹ — Bilaman, — dedi Oxish, — sen mening nazarimda Xudoning farishtasiday poksan. Lekin Filist lashkarboshilari, biz bilan urushga bormasin, deyishyapti. ¹⁰ Endi sen va o'zing bilan kelgan shohing Shoulning odamlari ertalab turinglar—da, tong otar—otmas jo'nanglar.

¹¹ Shunday qilib, Dovud odamlari bilan erta tongda turib, Filistlar hududiga qarab yo'lga tushdi. Filistlar esa Yizrilga^a jo'nashdi.

30-BOB

Dovud Omolek xalqini mag'lub qiladi

¹ Dovud odamlari bilan yo'l yurib, uchinchi kuni o'z shahri Zixlaxga yetib keldi. Bu orada Omolek xalqi Nagav cho'liga^b, xususan, Zixlax shahriga ham bostirib kirgan, Zixlaxga o't qo'yib, shaharni talon—taroj qilishgan ekan. ² Ular biror kimsani o'ldirmay, u yerdagi ayollaru yosh—qarini asir olishib, oldilariga solib haydagancha, yo'llariga qaytib ketishgan edi.

³ Dovud odamlari bilan u yerga yetib borgach, shaharning alanga ichida qolganini, xotinalari, o'g'il—qizlarini asir olib ketishganini bildi. ⁴ Ular holdan toyguncha dod—voy solib yig'lashdi. ⁵ Dovudning ikkala xotini — Yizrillik Oxinavam va Karmillik Navolning bevasi Obigayl ham asir olingan edi. ⁶ Dovud yomon ahvolda qoldi, chunki har bir odam o'g'illari, qizlari uchun qayg'urar, “Dovudni toshbo'ron qilamiz”, deyishardi. Lekin Dovud o'z Egasi Xudodan madad oldi. ⁷ U Oximalekning o'g'li ruhoniy Abuatarga^c:

— Menga efodni keltir, Egamizning xohish—irodasini bilaylik, — dedi. Abuatar efodni olib keldi. ⁸ Dovud Egamizdan:

— Bu qaroqchilarning orqasidan quvib boraymi? Quvsam, yetib olamanmi? — deb so'radi^d.

— Orqalaridan quv, ularga, albatta, yetib olib, asirlarni ozod qilasan, — dedi Egamiz.

⁹ Shunday qilib, Dovud yonidagi olti yuzta odami bilan yo'lga chiqib, Basor soyligiga yurish qildi. ¹⁰ Ular soylikdan hali o'tib bo'lmagan ediki, ikki yuz kishi toliqib yiqilib, o'sha yerda qoldi. Dovud qolgan to'rt yuz kishisi bilan qaroqchilarni quvlab ketdi.

¹¹ Cho'lda bir Misrlikni topib, Dovudning oldiga keltirishdi. “Yeb, ichib ol”, deb unga non—pon berishdi.

¹² Bir hovuch anjir qoqi bilan ikki hovuch mayiz^e ham berishdi. Haligi odam tamaddi qilib olgach, biroz jonlandi. U uch kechayu uch kunduz na tuz totgan, na suv ichgan edi.

¹³ Dovud undan:

— Sen kimning odamisan? Qayerdan kelyapsan? — deb so'radi.

— Misrlikman, Omolek urug'idan bo'lgan bir odamning quliman, — dedi yigit. — Uch kun oldin kasal bo'lib qolgan edim, xo'jayinim meni cho'lda qoldirib ketdi. ¹⁴ Nagav cho'lidagi Xaret xalqi hududiga, Yahudo hududiga, Nagav cho'lidagi Xolib urug'i yerlariga bostirib borib, Zixlax shahriga^f o't qo'ydik.

¹⁵ — Meni o'sha bosqinchilarning yoniga olib bora olasanmi? — deb so'radi Dovud.

— Seni o'ldirmayman, xo'jayiningning qo'lga topshirmayman, deb Xudo nomi bilan ont ichsangiz, sizni o'sha bosqinchilar oldiga olib boraman, — dedi yigit.

¹⁶ Shunday qilib, Misrlik odam Dovudga yo'l ko'rsatib ketdi. Bosqinchilar dala bo'ylab tarqalib, Filist va Yahudo yerlaridan talon—taroj qilib kelgan mo'l—ko'l o'ljalari yeb—ichib, xursandchilik qilishayotgan edi.

¹⁷ Dovud ertasi kun kechqurungacha ularni qirdi. Tualarga minib qochgan to'rt yuz yigitdan tashqari, ulardan birortasi ham qutulib keta olmadi.

¹⁸ Shunday qilib, Dovud Omolek xalqi tortib olgan hamma narsalarini, jumladan, ikkala xotinini ham qaytarib oldi. ¹⁹ Katta—kichikdan, o'g'il—qizlardan, o'lja olingan mollardan, xullas, Omolek xalqi olib ketgan narsalardan birortasi qolib ketmadi. Dovud hammasini qaytarib oldi. ²⁰ Dovud Omolek xalqining hamma mol—qo'ylarini o'lja qilib oldi. Dovudning odamlari o'lja olingan mol—qo'ylarni o'zlarining mollari oldidan haydab ketar ekan: “Bular — Dovudning o'ljalari”, deyishardi.

^a 29:11 Yizril — Ofoqdan qariyb 120 kilometrcha uzoqlikda joylashgan shahar.

^b 30:1 Nagav cho'li — Isroilning janubidagi, O'lik dengizdan janubi—g'arbda joylashgan yerlar.

^c 30:7 Abuatar — 23:6 ga qarang.

^d 30:8 ...Egamizdan...deb so'radi — 14:36 izohiga qarang.

^e 30:12 ...hovuch anjir qoqi...hovuch mayiz... — 25:18 izohiga qarang.

^f 30:14 Nagav cho'lidagi Xaret xalqi hududi...Zixlax shahri... — Bu oyatda eslangan joylar janubiy Yahudodagi sahroda edi.

²¹ Shundan keyin Dovud Basor soyligida toliqib orqada qolib ketgan ikki yuz kishi oldiga qaytdi. Ular ham Dovud bilan uning odamlarini kutib olgani chiqishdi. Dovud ularga yaqin kelgach, omonlik tiladi. ²² Lekin Dovud bilan borgan ba'zi yomon, yaramas odamlar:

— Bular biz bilan birga bormadilarmi, endi o'lja olingan narsalardan hech qanday ulush bermaymiz, har qaysisi faqat xotini bilan bolalarini olib ketsin, — deyishdi.

²³ — Yo'q, birodarlarim, — dedi Dovud, — bu narsalarni bizga Egamiz berdi, endi unday qilmanglar. Egamizning O'zi bizni saqladi, ustimizga bostirib kelgan bosqinchilarni qo'limizga berdi. ²⁴ Sizlarning bu gapingizga kim rozi bo'ladi? Urushga borganlar bilan anjomlar yonida qolganlarning ulushi birdir, har bir narsa teng bo'linadi.

²⁵ O'sha kundan boshlab Dovud bu usulni Isroilda qonun–qoida holiga keltirdi, ushbu qonun bugungacha^a davom etib kelyapti.

²⁶ Nihoyat, Dovud Zixlaxga qaytdi. U o'zining o'rtoqlari — Yahudo oqsoqollariga tortib olingan o'ljalardan jo'natib: “Mana Egamizning g'animlaridan tortib olingan o'ljalardan sizlarga in'omlar”, deb aytib yubordi.

²⁷ In'omlar quyidagi shaharlarning oqsoqollariga jo'natildi: Baytil, Nagav cho'lidagi Ramo't shahri, Yatir, ²⁸ Aror, Sifmo't, Eshtamo'va, ²⁹ Raxol, Yaraxmal urug'i va Xayin xalqining shaharlari, ³⁰ shuningdek Xo'rmax, Bo'r–Oshon, Otax ³¹ va Xevron shaharlari. Dovud odamlari bilan kezgan yerlarning hammasiga o'ljalardan jo'natdi.

31-BOB

Shoul bilan o'g'illarining halokati

¹ Filistlar esa shu paytda Isroil lashkari bilan jang qilishayotgan edi. Isroil lashkari Filistlarning oldiga tushib qochib, ko'plari Gilbova tog'ida^b halok bo'ldi. ² Endi Filistlar Shoul bilan uning o'g'illari ortidan tushdilar. Natijada Shoulning o'g'illari Yo'natan, Abunadov va Malkishuva o'ldirildi. ³ Shoulning atrofida jang tobora avjiga chiqdi. Shu payt Filist kamonchilari Shoulga qarata o'q otdilar. Shoul og'ir yaralandi. ⁴ U qurolbardoriga:

— Qilichingni sug'urgin–da, menga sanch, toki anovi sunnatsizlar kelib, menga qilich solib, xo'r-lamasinlar, — dedi. Lekin qurolbardori qo'rqdi, Shoulning aytganini qilmadi. Shunda Shoul qilichini qinidan sug'urib, o'zini qilich ustiga tashladi. ⁵ Qurolbardori ham Shoulning halok bo'lganini ko'rib, o'zini qilichi ustiga tashlab, Shoul bilan birga o'ldi. ⁶ Shunday qilib, Shoul, uning uchala o'g'li, qurolbardori va hamma sipohlari bir kundayoq halok bo'lishdi.

⁷ Yizril vodiysining^c naryog'ida va Iordan daryosining sharq tomonida yashaydigan Isroil xalqi o'z sipohlarining qochganini, Shoul bilan o'g'illari o'lganini ko'rishdiyu, shaharlarini tashlab qochishdi. Filistlar bu shaharlarga kelib o'rnashib olishdi.

⁸ Ertasi kuni Filistlar halok bo'lganlarni talon–taroj qilgani jang maydoniga kelishdi. Birdan ular Gilbova tog'ida Shoul bilan uchala o'g'lining jasadini yotganini ko'rib qolishdi. ⁹ Ular Shoulning boshini kesib, qurollarini olishdi. Filistlar bosib olgan yerlariga xabarchilar yo'llab, bu xushxabarni butxonalariga, xalqqa eshittirishdi. ¹⁰ Shoulning qurol–aslahasini xudo Ashtaret uyiga qo'yishdi, jasadini esa Bayt–Shan shahrining devoriga qoqib qo'yishdi.

¹¹ Giladdagi Yobosh^d aholisi Filistlarning Shoulni qanday ahvolga solganini eshitib qolishdi. ¹² Shunda hamma jasur yigitlar tun bo'yi yurib, Bayt–Shanga borishdi. Shoul bilan o'g'illarining jasadlarini Bayt–Shan devoridan olib, Yoboshga olib borishdi va u yerda kuydirishdi. ¹³ Suyaklarini yig'ishtirib, Yoboshdagi tamarisk daraxti^e tagiga dafn qilgach, yetti kun ro'za tutishdi^f.

^a 30:25 bugungacha — shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^b 31:1 Gilbova tog'i — Jalila ko'lidan qariyb 32 kilometrcha janubi–g'arbda joylashgan.

^c 31:7 Yizril vodiysi — Gilbova tog'ining shimoli–sharqida.

^d 31:11 Yobosh — Yobosh va Yoboshliklar to'g'risida 11–bobda to'liqroq ma'lumot berilgan.

^e 31:13 tamarisk daraxti — 22:6 izohiga qarang.

^f 31:13 ...yetti kun ro'za tutishdi — Bu o'sha davrdagi marosimga oid bo'lib, ular aza tutganlarini bildiradi.

SHOHLAR

(ikkinchi kitob)

Kirish

“1 Shohlar” va “2 Shohlar”ning asl nusxasi bitta ibroniycha kitob bo‘lib, ikkala qismini bitta o‘ramga joylash uzunlik qilganidan, kitob ikki qismga — “1 Shohlar” va “2 Shohlar”ga bo‘lingan. “2 Shohlar”ning ko‘p qismi shoh Dovudning hukmronligi davrida yuz bergan voqealarning tarixidir.

Shoh Shoulning o‘limidan keyin Yahudo qabilasi Dovudni o‘zlariga shoh qilib tanlashadi. Yahudo qabilasidan tashqari barcha Isroil qabilalari Ishbositni o‘zlariga shoh qiladilar. Ishbositning qo‘l ostidagi shohlik Isroil shohligi deb nom oladi. Ishbosit Shoulning o‘g‘li edi. Yetti yil davomida Dovud Ishbosit bilan urush olib borib, jamiki Isroil va Yahudo shohligining shohi bo‘ladi.

Dovud Quddusni Yobus xalqidan tortib olib, o‘z shohligining yangi poytaxti qiladi va ahd sandig‘ini bu yerga olib keladi. U Egamizga atab Ma‘badni qurib, u yerni ahd sandig‘i saqlanadigan bir joy qilmoqchi bo‘ladi. Egamiz esa Dovudni bu niyatidan qaytaradi. Buning o‘rniga, Egamiz Dovudga, sen qudratli hukmdor bo‘lasan, sening nasling toabad shoh bo‘ladi, deb va‘da beradi.

Dovud Isroilning dushmanlarini mag‘lub qiladi va kichik imperiyaning hukmdori bo‘ladi. Lekin u ham urushga ketgan qo‘shin lashkarboshisining xotini Botsheva bilan zino qiladi. Bu qilmishi uchun Egamiz Dovudga og‘ir kulfat keltiradi. Bu kulfatlarning aksariyati o‘z oilasi ichida yuz beradi. Jumladan, Dovudning o‘g‘illaridan biri Omno‘n o‘gay singlisi Tamaraning nomusiga tegadi. Omno‘nni, esa vaqti, kelib o‘gay akasi Absalom o‘ldiradi. So‘ngra Absalom Dovudga qarshi isyon ko‘taradi.

Dovud benuqson inson emas edi—yu, lekin Egamizga sodiq bo‘lib, yolg‘iz Unga sajda qilardi. Shuning uchun Yahudoda har doim Dovudning nasli hukmdor bo‘lib o‘tdi. Zotan, Egamiz Dovudga shunday va‘da bergan edi: “Men, Egang, sen uchun bir xonadon yarataman, deb aytmoqdaman. Sen olamdan o‘tib, ota–bobolaring yoniga dafn qilinganingdan keyin ham, Men o‘zingdan bino bo‘lgan naslingdan birini shoh qilib, uning shohligini mustahkamlayman. ...Uning shohlik taxtini toabad mustahkam qilaman. Men unga ota bo‘laman, u esa Menga o‘g‘il bo‘ladi.” (7:11-14)

1-BOB

Dovud Shoulning o‘limidan xabar topadi

¹ Shoul halok bo‘lgandan keyin, Dovud Omolek xalqini yengib, Zixlax shahriga qaytib keldi va u yerda ikki kun qoldi. ² Uchinchi kuni Shoulning qarorgohidan Dovudning oldiga bir odam keldi. U qayg‘udan kiyimlarini yirtgan, boshiga tuproq sochgan^a, ayanchli ahvolda edi. O‘sha odam Dovudning oldiga kelgach, muk tushib, unga ta‘zim qildi.

³ — Qayerdan kelyapsan? — deb so‘radi Dovud.

— Isroil qarorgohidan qochib keldim, — dedi u odam.

⁴ — Ayt–chi, nima bo‘ldi? — deb so‘radi Dovud.

— Sipohlar urush maydonidan qochdilar, odamlarimizdan ko‘plari o‘ldirildi, Shoul bilan o‘g‘li Yo‘natan ham halok bo‘ldi, — dedi u. Shunda Dovud:

⁵ — Shoul bilan o‘g‘li Yo‘natanning halok bo‘lganini qayerdan bilasan? — deb so‘radi xabarchi yigitdan.

⁶ — Tasodifan Gilbova tog‘iga^b borgan edim, — deb gapida davom etdi u. — Shoul nayzasiga zo‘rg‘a suyanib turar, dushman otliqlari va jang aravalari esa unga tomon yopirilib kelayotgan ekan. ⁷ Shoul orqasiga qarab, meni ko‘rib qolib chaqirdi. “Labbay”, dedim men. ⁸ “Sen kimsan?” deb so‘radi Shoul. “Omolek xalqidanman”, dedim men. ⁹ So‘ng u: “Bu yoqqa kel, meni o‘ldir. Tarashaday bo‘lib serrayib qoldimu, lekin jonim chiqmayapti”, dedi. ¹⁰ Shoh og‘ir yaralangani uchun, endi yashay olmasligiga ko‘zim yetib, uni o‘ldirdim. Boshidagi tojini va qo‘lidagi bilakuzugini olib, sizga — janobi oliylariga keltirdim.

¹¹ Dovud bu gapni eshitib, qayg‘udan kiyimlarini yirtirdi. Boshqalar ham shunday qildilar. ¹² Shoul va uning o‘g‘li Yo‘natan, Egamizning lashkari — Isroil xalqidan ko‘pchiligi jangda halok bo‘lgan edilar. Shuning uchun hammalari oqshomgacha aza tutib faryod qildilar, ro‘za tutdilar.

¹³ Dovud shum xabarni olib kelgan yigitdan:

^a 1:2 U qayg‘udan kiyimlarini yirtgan, boshiga tuproq sochgan... — Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini yoki qayg‘uli holatini ifodalash belgisi sifatida kiyimlarini yirtib, boshlariga tuproq sochishar edi.

^b 1:6 Gilbova tog‘i — Jalila ko‘lidan qariyb 32 kilometrcha janubi–g‘arbda joylashgan.

— Qayerliksan? — deb so‘radi.

— Men Omolek xalqidanman, begona xalqidanman, — dedi yigit.

¹⁴ — Egam moy quyib Shoulni shoh qilib tanlagan edi—ku! Shunday shohga qo‘l ko‘tarib, o‘ldirishdan qo‘rqmadingmi? — dedi Dovud unga. ¹⁵ Keyin Dovud bitta sipohini chaqirdi—da:

— Qani, o‘ldir uni! — deb buyurdi. Yigit Omolekka bir qilich urib o‘ldirdi. Dovud unga qarata:

¹⁶ — Tiling o‘zingning boshingga yetdi. Egam moy quyib tanlagan shohni men o‘ldirdim, deb o‘z og‘zing bilan guvohlik berding, — dedi.

Dovudning marsiyasi

¹⁷ Dovud Shoul bilan uning o‘g‘li Yo‘natan uchun marsiya kuyladi. ¹⁸ So‘ng, ushbu marsiya^a Yahudo xalqiga o‘rgatilsin, deb farmon berdi. Bu marsiya “Yoshur” kitobida^b yozilgan.

¹⁹ “Ey, Isroil, yo‘q bo‘ldi

G‘ururing sening tepaliklaringda,
Qanday qulagan ekan dovyuraklar!

²⁰ Bu xabarni Gatliklarga eshittirmang,
Ashqalon^c ko‘chalarida yoyib yurmang.
Toki Filist qizlari sevinmasin,
Sunnatsizlar qizlari shod bo‘lmasin.

²¹ Ey, Gilbova tog‘lari^d,
Tepangizga shudring, yomg‘ir tushmasin,
Hosildor yerlaringiz hosilsiz qolsin!
O‘sha yerlarda yo‘qotdi shuhratini
Bahodirlarning qalqoni,
Shoulning qalqoniga moy surtilmas endi^e.

²² Bir dam tinmadi Yo‘natanning yoyi
Yer tishlaganlar qonidan
Va yigitlarning tanasidan.
Shoulning qilichi behuda ko‘tarilmasdi.

²³ Shoul bilan Yo‘natan aziz va dilkash edilar,
Hayotda ham, o‘lganda ham birga bo‘ldilar.
Burgutdan chaqqon,
Sherdan kuchli edilar ular.

²⁴ Shoul uchun aza tuting, ey, Isroil qizlari!
U sizlarga shohona liboslar kiydirgandi,
Libosingizni oltin taqinchoqlar—la bezagandi.

²⁵ Urushda qanday qulagan ekan dovyuraklar!
Elim tepaligida Yo‘natan jonsiz yotar.

²⁶ Qayg‘uraman sen uchun, birodarim Yo‘natan,
Menga ko‘p azizu qadrdon eding sen,
Naqadar ajoyib edi menga bo‘lgan muhabbating,
Ayollarning sevgisidan ham edi ortiq.

²⁷ Qanday qulagan ekan dovyuraklar!
Qanday yo‘q bo‘ldi jang qurollari.”

^a 1:18 *ushbu marsiya* — ibroniycha matndagi so‘zma-so‘z tarjimai — yoy bo‘lib, shu marsiyaning nomi bo‘lishi mumkin.

^b 1:18 “*Yoshur*” kitobi — ibroniychada ma‘nosi “*Solihlar*” kitobi. Qadimiy jangnoma qo‘shiqlarning majmuasi bo‘lishi mumkin. Bu kitob hozirgi kungacha saqlanib qolmagan. “Yoshua” 10:13 da ham o‘sha kitobga ishora qilingan.

^c 1:20 *Gat...Ashqalon* — Filistlarning beshta shaharlaridan ikkitasi edi (“1 Shohlar” 6:17 ga qarang).

^d 1:21 *Gilbova tog‘lari* — Shoul o‘ldirilgan joyga ishora. Shu bobning 6—oyati va o‘sha oyatdagi izohga qarang (yana “1 Shohlar” 31:1-10 ga qarang).

^e 1:21 *...qalqoniga moy surtilmas endi* — Ba‘zi qalqonlar qattiq charmdan qilinib, bular yaxshi saqlanishi uchun zaytun moyi surtilgan.

2-BOB

Dovud Yahudo shohi bo'ladi

¹ Shundan keyin Dovud Egamizdan:

— Yahudo shaharlaridan birortasiga boraymi? — deb so'radi^a.

— Bor! — dedi Egamiz.

— Qaysi shaharga boray? — deb so'radi Dovud.

— Xevronga bor! — deb javob berdi Egamiz.

² Dovud ikkala xotini — Yizrillik Oxinavam va Karmillik Navolning bevasi Obigayl bilan o'sha yoqqa jo'nadi. ³ Odamlarini ham oilalari bilan birga olib ketdi. Hammalari Xevron atrofidagi shaharlarga joylashdilar. ⁴ Yahudo xalqi Xevronga borib, Dovudning boshiga moy quyib, uni Yahudo ustidan shoh qilib tanlashdi.

Shunda ular Dovudga: "Giladdagi Yobosh shahri aholisi Shoulni dafn qilibdi", deb xabar yetkazishdi.

⁵ Dovud xabarchilar orqali Yobosh aholisiga shunday xabar jo'natdi: "Shoul shoh janoblariga sadoqatingizni ko'rsatib, uni dafn qilibsizlar. Buning uchun sizlarni Egam yorlaqasin. ⁶ Egam sizlardan marhamatini va sadoqatini darig' tutmasin. Qilgan xayrli ishingizga yarasha sizlarga yaxshilik qilay. ⁷ Endi dadil, mard bo'linglar. Shoh janoblari Shoul olamdan o'tdilar. Yahudo xalqi esa menga moy quyib o'zlariga shoh qildi."

Ishbosit Isroilga shoh bo'ladi

⁸ Nar degan odamning o'g'li Abnur^b Shoulning lashkarboshisi bo'lgan edi. Abnur Shoulning o'g'li Ishbositni^c Moxanayim shahriga^d olib keldi. ⁹ Uni Gilad, Osher^e, Yizril, Efrayim, Benyamin hududlariga — butun Isroilga^f shoh qildi. ¹⁰ Ishbosit qirq yoshida shoh bo'lib, u Isroilda ikki yil shohlik qildi.

Lekin Yahudo xalqi Dovudga ergashdi. ¹¹ Dovud Xevronda Yahudo xalqiga yetti yilu olti oy shohlik qildi.

Isroil va Yahudo orasidagi urush

¹² Nar o'g'li Abnur Ishbositning odamlarini boshlab Moxanayimdan chiqdi va Givon shahriga^g qarab yurdi.

¹³ Dovudning odamlariga Zeruya o'g'li Yo'ab bosh bo'lib u yerga borganda, Givon hovuzi^h yonida Ishbositning odamlariga duch kelib qoldi. Tomonlarning biri hovuzning bir tarafida, ikkinchisi boshqa tarafida to'xtashdi.

¹⁴ Abnur Yo'abga:

— Qani, har ikkala tomondan yigitlar ro'paramizda olishsinlar, — dedi.

— Mayli, olishaverishsin, — dedi Yo'ab.

¹⁵ Ishbositning Benyamin qabilasidan o'n ikki odami, Dovudning odamlaridan ham o'n ikkitasi chiqdi.

¹⁶ Ular bir qo'li bilan bir-birlarining boshlarini ushlashdi, ikkinchi qo'li bilan qilichlarini bir-birlarining biqinlariga sanchishdi. Hammalari birga yerga yiqilib jon berishdi. Shu sababdan Givondagi o'sha joyga "Tig'lar maydoni"ⁱ deb nom berilgan.

¹⁷ O'sha kungi jang juda qattiq bo'ldi. Baribir, Abnur boshliq Isroil odamlari Dovudning odamlaridan yengildi. ¹⁸ Zeruyaning uch o'g'li — Yo'ab, Abushay va Osoyil ham o'sha kuni u yerda edilar. Osoyil, xuddi kiyikka o'xshab, juda chopag'on edi. ¹⁹ U na o'ngga, na chapga burilmay, to'ppa-to'g'ri Abnurning izidan quvib ketdi.

²⁰ Abnur orqasiga qarab:

— Osoyil, bu senmisan? — deb so'radi.

— Ha, menman, — dedi Osoyil.

²¹ — Yo o'ngga yoki chapga ket, yigitlardan birortasiga hamla qilib, qurol-yarog'ini ol, — dedi Abnur.

Ammo Osoyil Abnurning ortidan qolmadi. ²² Abnur Osoyilni yana ogohlantirdi:

— Meni quvlama, tag'in abjag'ingni chiqarib yubormay! Aks holda akang Yo'abning yuziga qanday qarayman?!

²³ Baribir Osoyil uning ortidan qolmadi. Abnur nayzasining orqa uchi bilan Osoyilning qorniga bir urgan

^a 2:1 ...Egamizdan...deb so'radi — Ayrim hollarda shoh bir qarorga kelishiga yordam bergani Xudoning xohishini bilish uchun ruhoniylar Urim va Tummim degan muqaddas narsalardan foydalanishgan. Ba'zan Xudo O'z xohish-irodasini payg'ambar yoki tush orqali bildirgan ("1 Shohlar" 14:36, 28:6 ga qarang).

^b 2:8 Abnur — Shoulning amakivachchasi ("1 Shohlar" 14:50-51 ga qarang).

^c 2:8 Ishbosit — *Eshbaal* ismi bilan ham tanilgan.

^d 2:8 Moxanayim shahri — Giladda, Iordan daryosining sharq tomonida joylashgan.

^e 2:9 Osher — ibroniycha matnda *Oshur*. Bu so'z Osherdan boshqacha yozilgan bo'lishi mumkin.

^f 2:9 Isroil — Bu oyatda "Isroil" degan nom shimoliy qabilalardan tashkil topgan xalqlarga nisbatan ishlatiladi.

^g 2:12 Givon shahri — Quddusdan qariyb 10 kilometrcha shimoli-g'arbda joylashgan.

^h 2:13 Givon hovuzi — Bu hovuz shaharga yaqin joylashgan bo'lib, suv saqlash uchun foydalanilgan.

ⁱ 2:16 Tig'lar maydoni — ibroniycha matnda *Xelkat-Zaxurim*, ma'nosi *tig'lar maydoni*, yoki *xusumat maydoni*.

edi, nayza Osoyilning orqasidan teshib chiqdi. Osoyil yerga yiqildi—yu, jon berdi. Hamma Osoyil yiqilib o‘lgan joyga yetib bordi—yu, to‘xtab qoldi.

²⁴Yo‘ab bilan Abushay esa Aburning izidan qolmadi. Kun botganda ular Omoh tepaligiga yetib borishdi. Omoh Givon cho‘liga boradigan yo‘lning sharq tomonidagi Giyoh degan joy yaqinida edi. ²⁵Benyamin qabilasidan odamlar yig‘ilib kelib Aburning atrofiga birlashdi va bir tepalikning ustida to‘xtashdi. ²⁶So‘ngra Abnur Yo‘abni chaqirib dedi:

— Qachongacha bir–birimizni qiramiz?! Buning oqibati yomon bo‘lishini bilasan—ku! Odamlaringga: “Bo‘ldi, endi birodarlaringizni ta‘qib qilmanglar”, deb qachon buyruq berasan?

²⁷Yo‘ab esa shunday javob berdi:

— Xudo haqi, yaxshiyamki o‘zing aytding. Bo‘lmasa, odamlarim ertaga ertalabgacha birodarlarini ta‘qib qilishni to‘xtatmasdilar.

²⁸Yo‘ab burg‘u chaldirdi, hamma to‘xtadi. Shundan so‘ng ular Isroil lashkarini ta‘qib qilishdan to‘xtab, ular bilan jang qilmadilar. ²⁹Abnur esa tun bo‘yi odamlari bilan Iordan vodiysi^a bo‘ylab yurib, Iordan daryosini kechib o‘tdi, ular jarlikni yoqalab^b, Moxanayimga yetib kelishdi.

³⁰Yo‘ab Abnurni quvlashdan to‘xtab, orqasiga qaytdi va hamma odamlarini to‘pladi. Osoyildan tashqari, Dovudning odamlaridan yana o‘n to‘qqiz kishi halok bo‘lgan edi. ³¹Lekin Dovudning odamlari Aburning qo‘l ostidagi Benyamin qabilasidan uch yuz oltmish kishini o‘ldirgan edilar. ³²Yo‘ab odamlari bilan Osoyilning jasadini olib kelib, ota–bobolarining Baytlahmdagi xilxonasiga dafn qilishdi. Yo‘ab va uning odamlari tuni bilan yo‘l yurib, Xevronga yetib kelishganda, tong otgan edi.

3-BOB

Dovudning Xevronda tug‘ilgan bolalari

¹Shoul xonadoni bilan Dovud xonadoni o‘rtasidagi urush uzoq davom etdi. Shoulning xonadoni zaiflashgan sari, Dovud xonadoni kuchayib boraverdi.

²Dovudning Xevronda tug‘ilgan o‘g‘illari quyidagilardir:

to‘ng‘ich o‘g‘li — Yizrillik Oxinavamdan tug‘ilgan Omno‘n,

³ ikkinchisi — Karmillik Navolning bevasi Obigayldan tug‘ilgan Xilov,

uchinchisi — Gashur shohi Talmayning qizi Maxodan tug‘ilgan Absalom,

⁴ to‘rtinchisi — Xaggitdan tug‘ilgan Odoniyo,

beshinchisi — Obidadan tug‘ilgan Shafatiyo,

⁵ oltinchisi — Dovudning boshqa xotini Eglaxdan tug‘ilgan Yitrayom.

Dovudning bu o‘g‘illari Xevronda tug‘ilgan edilar.

Abnur Dovudga qo‘shiladi

⁶Shoul xonadoni bilan Dovud xonadoni o‘rtasida urush bo‘lganda, Shoulning xonadonidan lashkarboshi Abnur tobora kuchayib boraverdi. ⁷Shoulning Rizpa degan kanizagi^c bo‘lardi. U Oyo degan odamning qizi edi. Bir kuni Ishbosit^d Abnurga:

— Nimaga otamning kanizagi bilan birga bo‘lding? — deb qoldi. ⁸Abnur Ishbositning gapidan qattiq g‘azablanib:

— Meni, Yahudoga xizmat qilayotgan ko‘ppaklardan, deb o‘ylayapsizmi? — dedi. — Bugungacha otangiz Shoulning xonadoniga, xesh–aqrabosiga, yor–birodarlariga sodiq qoldim—ku. Sizni Dovudning qo‘liga bermadim—ku. Endi esa o‘sha xotin tufayli meni ayblayapsiz. ⁹⁻¹⁰Egamiz: “Shohlikni Shoul xonadonidan tortib olib, Dandan Bershevagacha^e bo‘lgan joyda yashovchi Isroil va Yahudo xalqi ustidan Dovudning shohligini barpo qilaman”, deb ont ichgan. Endi men ham Dovud uchun xizmat qilmasam, Egam meni ne ko‘yga solsa solsin, undan battarroq‘ini ko‘rsatsin.

¹¹Ishbosit Abnurdan qo‘rqdi, unga churq eta olmadi. ¹²Shundan so‘ng Abnur o‘z nomidan Dovudga choparlar orqali shunday xabar berdi: “Bu yurtida siz hukmron bo‘lishingiz kerak. Men bilan ahd qiling.

^a 2:29 *Iordan vodiysi* — ibroniycha matnda *Araba*. *Araba* umumiy geografik nom bo‘lib, bu oyatda Iordan vodiysining O‘lik dengiz shimolidagi bir qismiga nisbatan ishlatilgan.

^b 2:29 *...jarlikni yoqalab...* — yoki *Bitron bo‘ylab davom etdi*. Bu ibroniycha so‘zning ma‘nosi bahsli.

^c 3:7 *kanizak* — ibroniycha matnda bu so‘zning ma‘nosi quyidagicha: bu ayollar cho‘ri bo‘lib, qonuniy xotin bo‘lmasalar—da, xo‘jayinlari bilan jinsiy aloqada bo‘lishgan. Qadimgi paytlarda kanizaklarning jiddiy qonuniy huquqlari bo‘lib, xo‘jayinlari ularning erlari sifatida bo‘lgan. Rizpa Shoulning kanizagi bo‘lgani sababli, bo‘lajak shohning qonuniy mulki bo‘la olar edi.

^d 3:7 *Ishbosit* — *Eshbaal* ismi bilan ham tanilgan.

^e 3:9-10 *...Dandan Bershevagacha...* — Isroil xalqining jamiki yerlarini tasvirlashning bir yo‘li, shimoldan janubgacha, degan ma‘noda.

O'shanda men siz tomonda bo'laman, butun Isroil xalqini sizga moyil qilaman.”

¹³ Dovud shunday javob jo'natdi: “Yaxshi, sen bilan ahd qilaman. Lekin bitta shartim bor: meni ko'rgani kelganingda, Shoulning qizi, xotinim Mixalni ham olib kel. Aks holda meni ko'ra olmaysan.”

¹⁴ Dovud Ishbositga ham elchilar orqali shu xabarni jo'natdi: “Xotinim Mixalni o'zimga qaytarib ber. Men uni yuzta Filistning sunnat terisi evaziga olgan edim^a.”

¹⁵ Ishbosit Mixalning eri Palti^b huzuriga odamlar jo'natib, Mixalni oldirib keldi. Palti Layish deganning o'g'li edi. ¹⁶ Eri yo'l bo'yi yig'lay–yig'lay Boxurim shahrigacha Mixalga ergashib bordi. Keyin Abnur unga: — Orqangga qayt! — dedi. Palti qaytib ketdi.

¹⁷ Abnur Isroil oqsoqollariga shunday xabar jo'natdi:

— Sizlar anchadan beri, Dovud bizga shoh bo'lsin, deb orzu qilib kelardingizlar. ¹⁸ Endi harakat qilinglar. Chunki Egamiz Dovud to'g'risida gapirib: “Xalqim Isroilni qulim Dovud orqali Filistlarning va jamiki g'animlarining qo'lidan qutqaraman”, degan.

¹⁹ Abnur Benyamin odamlari^c bilan yuzma–yuz gaplashdi. So'ng Isroil xalqi va Benyamin qabilasiga ma'qul kelgan maslahat to'g'risida Dovud bilan gaplashgani Xevronga bordi. ²⁰ Abnur yigirmata hamrohi bilan Dovudning huzuriga keldi. Dovud Abnur va uning hamrohlari sharafiga ziyofat berdi. ²¹ Abnur Dovudga:

— Endi ketishga ijizat bering, butun Isroil xalqini shoh hazratlari huzuriga yig'ib kelay, — dedi. — Ular siz bilan ahd qilganlaridan keyin, o'zingiz istagan hamma joyda shohlik qiling.

Dovud Abnurga ijizat berdi. Abnur sog'–salomat o'z yo'liga ketdi.

Yo'ab Abnurni o'ldiradi

²² Xuddi shu paytda Dovudning Yo'ab boshliq odamlari bir bosqindan qaytishdi. Ular bir qancha mol–mulkni o'lja qilib olib kelishdi. Ammo Abnur Xevronda — Dovudning huzurida emas edi. Dovud Abnurga ijizat bergandan keyin, u sog'–salomat ketgan edi. ²³ Yo'ab hamma jangchilari bilan Xevronga yetib kelganda, unga: “Abnur shoh huzuriga kelgan edi, shoh unga qaytib ketishga ijizat berdi, Abnur eson–omon ketdi”, deb aytib berishdi.

²⁴ — Nima qilib qo'yingiz? — dedi Yo'ab shohning huzuriga borib. — Bu qanaqasi, sizning huzuringizga Abnur o'z oyog'i bilan kelsayu, siz esa uni qo'yib yuborsangiz?! Abnur ketib qolibdi–ku. ²⁵ Abnurni bilasizmi o'zi?! U sizni aldagan, qayerga borishingizni, kelishingizni, nima qilayotganingizni bilish uchun kelgan.

²⁶ Yo'ab Dovudning huzuridan chiqiboq, Abnurning orqasidan choparlar jo'natdi. Choparlar Abnurni Siro sardobasi bo'yidan qaytarib kelishdi. Dovud bu voqeadan bexabar edi. ²⁷ Abnurni Xevronga qaytarib kelishgach, Yo'ab: “Xoli gaplashib olaylik”, deb uni darvoza yo'lagiga olib o'tdi. “Ukam Osoyilning xuni uchun”, deb Abnurning qorniga pichoq urib, uni o'ldirdi.

²⁸ Dovud bu voqeani eshitgach, dedi:

— Egam oldida men ham, shohligim ham toabad Abnurning qoni uchun aybdor emas. ²⁹ Uning qoni Yo'ab va uning jamiki ota xonadoni gardaniga tushsin. Yo'abning avlodidan yara toshgan, moxov, cho'loq, urushda o'lgan, nonga zor bo'lgan kishilar hech arimasin.

³⁰ Yo'ab Givondagi urushda akasi Abushay bilan birgalikda Abnurni o'ldirdi. Shunday qilib, ular ukasi Osoyilning xunini oldilar.

Abnur dafn qilinadi

³¹ So'ngra Dovud Yo'ab bilan uning hamma odamlariga shunday amr berdi:

— Abnurning jasadi tepasida yig'langlar. Kiyimlaringizni yirtib, qanorga o'raninglar^d.

Shoh Dovudning o'zi tobutning orqasida bordi. ³² Abnurni Xevronda dafn qilishdi. Shoh Dovud Abnurning qabri ustida yig'ladi. O'sha yerda hamma ho'ng–ho'ng yig'ladi. ³³ Shoh Dovud Abnur uchun yig'layotib, shunday marsiya aytdi:

“Ey Abnur, ahmoqlarday o'lishing kerakmidi?!”

³⁴ Jinoyatchilarday qo'llaring bog'liq emasdi,
Jinoyatchilarday oyoqlaringga kishan urilmagandi.
Insofsizlar qo'lga tushib qolding sen,
Vijdonsizlar dastidan nobud bo'lding sen.”

^a 3:14 Men uni...evaziga olgan edim — “1 Shohlar” 18:20-27 ga qarang.

^b 3:15 Palti — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Paltiyol*.

^c 3:19 Benyamin odamlari — Shoul ham shu qabiladan edi.

^d 3:31 Kiyimlaringizni yirtib, qanorga o'ranib olinglar — Qanor dag'al qoramtir mato bo'lib, echki yoki tuya junidan to'qilgan. Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini va qayg'uli holatini ifodalash uchun kiyimlarini yirtib, qanorga o'ranib olishar edi.

Hamma Aburning tepasida yana yig'radi.

³⁵Quyosh botmasdan oldin xalq Dovudning yoniga borib:

— Biror narsa tanovul qilib oling, — deb ko'ndirmoqchi bo'lishdi.

— Quyosh botmasdan oldin non yoki boshqa biror narsa tanovul qilsam, Xudo meni ne ko'yga solsa solsin, hatto undan battarroq'iga duchor qilsin, — deb ont ichdi Dovud.

³⁶Shohning hamma qilgan ishlari barchaga ma'qul kelgani singari, xalq uning bu ishini ham ma'qul topdi.

³⁷O'sha kuni butun Isroil xalqi Aburning o'ldirilishida shohning qo'li yo'qligini bildi.

³⁸Shoh odamlariga dedi:

— Bilmaysizlarki, bugun Isroildan bir yo'lboshchi, ulug' bir inson ketdi. ³⁹Xudo moy quyib tanlagan shoh bo'lsam ham, bugun ojizman. Anavi Zeruyaning o'g'illari mendan ancha kuchli. Egam yomonlarning qilmishiga yarasha jazosini bersin.

4-BOB

Ishbosit o'ldiriladi

¹Ishbosit^a Aburning Xevronda o'ldirilganini eshitdi—yu, bo'shshib qoldi. Butun Isroil xalqi vahimaga tushdi. ²Ishbositning xizmatida Banax va Raxav degan ikkita odam bor edi, ular bosqinchi to'dalar sardori edilar. O'zlari Bero't shahridan bo'lib, Benyamin qabilasidan Rimmon deganning o'g'illari edi. Bero't shahri u vaqtda Benyamin hududiga kirardi. ³Bero't aholisi Gitayim shahriga qochib ketgan edi. O'shandan buyon ular kelgindi bo'lib o'sha yerda yashaydilar.

⁴Shoulning naslidan Mefibosit^b degan ikkala oyog'i ham nogiron bola bor edi. U Yo'natanning o'g'li edi. "Shoul bilan Yo'natan halok bo'ldi", deb Yizril shahridan xabar kelganda, Mefibosit besh yoshda edi. Enagasi, bolani olib qochaman, deb shosha-pisha ketayotganda, bolani qo'lidan tushirib yuborgan, bola esa nogiron bo'lib qolgan edi.

⁵Bir kuni Raxav bilan Banax kun rosa qizigan paytda Ishbositning uyiga kelishdi. Tush payti, Ishbosit o'zining xonasida uxlayotgan ekan. ⁶⁻⁷Ikkala aka-uka bug'doy olish bahonasida uyga kirishdi. Uyga kirganlari zahoti, Ishbositning qorniga xanjar urib, uni o'ldirdilar. So'ng uning boshini kesib olib ketdilar.

Raxav bilan Banax tun bo'yi Iordan vodiysi^c bo'ylab yurishdi.

⁸Ular Ishbositning boshini Xevronga — shoh Dovudga olib kelishib, unga shunday deyishdi:

— Mana sizni o'ldirmoqchi bo'lgan g'animingiz Shoulning o'g'li Ishbositning boshi! Egamiz bugun Shouldan va uning avlodidan shoh janoblari uchun o'ch oldi.

⁹Biroq Dovud Raxav bilan ukasi Banaxga shunday dedi:

— Jonimni har turli balo-qazolardan asragan Xudo shohid! ¹⁰Shoulning o'limini bittasi o'zicha xushxabar deb olib kelgan edi. O'sha odamni ushlab, Zixlaxda o'ldirtirgan edim. Uning mukofoti shu bo'lgan edi!

¹¹Aybsiz odamni o'zining uyida, to'shagida o'ldirgan yovuz kimsalarning o'ldirilishi ham shubhasizdir! Hoziroq sizlardan uning xunini talab qilib, butunlay quritib yubormasammi?!

¹²Dovud yigitlariga farmon bergan edi, ular ikkala aka-ukani o'ldirishdi, so'ng qo'l-oyoqlarini kesishdi va jasadlarini Xevrondagi hovuzning bo'yiga osib qo'yishdi. Ishbositning boshini Aburning Xevrondagi xilxonasiga olib borib dafn qilishdi.

5-BOB

Dovud Isroil va Yahudo shohi bo'ladi

¹Jamiki Isroil qabilalari Xevronga — Dovudning huzuriga kelib shunday deyishdi:

— Biz ham sizning jigaringizimiz. ²Ilgari Shoul shohimiz bo'lganda ham, urushlarda Isroil lashkariga o'zingiz bosh bo'lar edingiz. Egamiz sizga: "Sen xalqim Isroilning cho'poni bo'lib, ularni boqasan, Isroilga sen rahnamolik qilasan", deb va'da bergan edi.

³Shunday qilib, Dovud Xevronda Isroil oqsoqollari bilan Egamiz oldida ahd qildi. Isroil oqsoqollari Dovudning boshiga moy quyib, uni Isroil ustidan shoh qilib ko'tarishdi. ⁴Dovud o'ttiz yoshida shoh bo'lib, qirq yil shohlik qildi. ⁵Xevronda yetti yilu olti oy Yahudo ustidan, Quddusda esa o'ttiz uch yil butun Isroil va Yahudo ustidan shoh bo'ldi.

⁶Shoh Dovud odamlari bilan Quddusda yashayotgan Yobus xalqiga qarshi otlanganda, ular Dovudga: "Sen bu yerga kira olmaysan, hatto oramizdagi ko'rlar bilan cho'loqlar ham seni orqangga uloqtirib yuboradi",

^a 4:1 *Ishbosit* — *Eshbaal* ismi bilan ham tanilgan.

^b 4:4 *Mefibosit* — *Maribaal* ismi bilan ham tanilgan.

^c 4:6-7 *Iordan vodiysi* — 2:29 ga qarang.

deyishdi. Yobus xalqi: “Dovud shahrimizni bosib ololmaydi”, deb o‘ylagan edi. ⁷ Ammo Dovud Sion qal’asiga^a bostirib kirib, qal’ani egalladi. Keyinchalik bu qal’aga “Dovud qal’asi”, deb nom berildi.

⁸ O’sha kuni Dovud odamlariga shunday dedi:

— Kimki Yobus xalqini yengmoqchi bo’lsa, shaharga quvur orqali kirib, “cho’loq” va “ko’r” Yobuslarga hujum qilsin. Ularni ko’rgani ko’zim yo’q.” Shu sababdan: “Ko’rlar bilan cho’loqlar Xudo uyiga kirmaydi”, degan gap paydo bo’lgan.

⁹ Shunday qilib, Dovud qal’ani egallab, bu yerni “Dovud qal’asi”, deb atadi. U Millo degan joydan^b boshlab butun shahar atrofini devor bilan mustahkamladi. ¹⁰ Dovud tobora kuchayib borardi, chunki Parvardigori Olam — Egamiz unga yor edi.

¹¹ Tir^c shohi Xiram Dovudga elchilar jo’natib, sadr yog’ochlarini, duradgorlar va tosh teruvchilarni ham yo’lladi. Ular Dovudga bir saroy qurib berishdi. ¹² Dovud endi bildiki, Egamiz uni Isroil ustidan shoh qilib tayinlagan ekan, Egamiz O’z xalqining haqi–hurmati uchun uning shohligini yuksaltirgan ekan.

¹³ Dovud Xevrondan Quddusga kelgandan keyin, bu yerda yana kanizaklar^d, xotinlar oldi, ulardan yanada ko’p o’g’il–qizlar ko’rdi. ¹⁴ Dovudning Quddusda tug’ilgan farzandlari quyidagilar edi: Shimo^e, Sho’vav, Natan, Sulaymon, ¹⁵ Yibxar, Elishuva, Nafax, Yofiya, ¹⁶ Elishama, Elyodax va Elifalet.

Dovud Filistlarni mag’lub qiladi

¹⁷ Filistlar: “Isroil xalqi Dovudga moy quyib shoh qilishibdi” degan xabarni eshitishdi. Shundan keyin barcha Filist lashkari Dovudni qidirib jangga otlandilar. Dovud bu xabarni eshitib, muhofaza qo’rg’oniga chiqdi. ¹⁸ Filistlar kelib, Rafa soyligida^f yoyildilar. ¹⁹ Dovud Egamizdan:

— Filistlarga hujum qilaymi? Ularni qo’limga berasanmi? — deb so’radi^g

— Hujum qil! — deb javob berdi Egamiz Dovudga, — ularni albatta qo’lingga beraman.

²⁰ Shunday qilib, Dovud Baal–Perazimga ketdi va u yerda Filistlarni tor–mor qildi. Keyin shunday dedi:

— Suv to’g’ondan toshib dalani bosgani singari, Egam g’animlarimni bosib, oldimdan ulotirib yubordi.

Shu sababdan bu yerga “Baal–Perazim”^h degan nom berildi. ²¹ Filistlar o’sha yerda butlarini tashlab qochgan edilar, Dovud odamlari bilan o’sha butlarni olib ketdi.

²² Undan so’ng Filistlar yana Rafa soyligiga kelib, jangga shay bo’lib turishdi. ²³ Dovud tag’in Egamizning xohish–irodasini so’radi. Egamiz esa shunday javob berdi: “Old tomonidan hujum qilma. Ularning orqasiga aylanib o’tgin–da, mumiyoli daraxtlar tomondan yaqinlashib bor. ²⁴ Mumiyoli daraxtlar tepasida qadam tovushlarini eshitganing zahoti ularga hujum qil. O’shanda Men Filist lashkarini yo’q qilish uchun sening qarshingdan chiqaman.”

²⁵ Dovud, Egamiz amr berganiday qilib, G’ibodan Gezer shahrigacha bo’lgan joylarda Filistlarni tor–mor qildi.

6-BOB

Dovud ahd sandig’ini Quddusga olib keladi

¹ Dovud Isroil lashkaridan yana o’ttiz ming saralangan odamlarini to’pladi. ² Dovud o’z odamlari bilan Yahudodagi Baalo shahrigaⁱ jo’nadi. Uning maqsadi Xudo — ikki karub orasida taxt qurgan Sarvari Olamning sandig’ini olib kelish edi. ³ Xudoning sandig’i Abunadovning tepalikdagi uyida^j edi. Sandiqni yangi arava ustiga ortishdi. Abunadovning o’g’illari Uzzox bilan Oxyo aravani haydab ketishdi. ⁴ Abunadovning tepalikdagi uyidan Xudoning sandig’ini olib ketishayotganda, Oxyo sandiqning oldida borayotgan edi.

^a 5:7 *Sion qal’asi* — Sion Quddusdagi bir tepalikning nomi, u yerda Yobus xalqining qal’asi joylashgan edi.

^b 5:9 *Millo degan joy* — Millo Quddus shahridagi tepalikda joylashgan va yemirilib past bo’lgan joyga qurilib mustahkam qilingan joyni bildirishi mumkin. Tepalikning kengaytirilgan bu qismi Millo deb atalgan.

^c 5:11 *Tir* — Finikiyada muhim ahamiyatga ega bo’lgan shahar. Bu shahar Isroilning shimol tomonidagi O’rta yer dengizining qirg’og’ida joylashgan edi. Bugungi kunda bu yer Livan mamlakatining janubiy qismini tashkil qiladi.

^d 5:13 *kanizaklar* — ibroniycha matnda bu so’zning ma’nosi quyidagicha: bu ayollar cho’ri bo’lib, qonuniy xotin bo’lmalar–da, xo’jayinlari bilan jinsiy aloqada bo’lishgan. Qadimgi paytlarda kanizaklarning jiddiy qonuniy huquqlari bo’lib, xo’jayinlari ularning erlari sifatida bo’lgan.

^e 5:14 *Shimo* — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Shammuva*.

^f 5:18 *Rafa soyligi* — Quddusdan unchalik uzoq bo’lmagan masofada, shaharning janubi–g’arb tomonida joylashgan.

^g 5:19 ...*Egamizdan...deb so’radi* — 2:1 izohiga qarang.

^h 5:20 *Baal–Perazim* — ibroniychada ma’nosi *yorib o’tuvchi xudo*.

ⁱ 6:2 *Yahudodagi Baalo shahri* — Xirat–Yorim shahrining yana bir nomi.

^j 6:3 ...*Abunadovning tepalikdagi uyida...* — “1 Shohlar” 7:1-2 ga qarang.

⁵ Dovud va jamiki Isroil xalqi Egamizning huzurida berilib^a, o‘yin–kulgi qilayotgan edilar. Ular lira, arfa, childirma, shaqildoq va zang chalib, qo‘shiklar bilan bu voqeani bayram qilayotgan edilar.

⁶ Noxun degan odamning xirmoniga yetib borganlarida, ho‘kizlar qoqilib ketdi. Uzzox qo‘lini uzatib Xudoning sandig‘ini ushlab qoldi. ⁷ Lekin Uzzox hurmatsizlik^b qilgani uchun, Egamiz undan g‘azablanib, o‘sha yerdayoq Uzzoxni urib, jonini oldi. Uzzox Xudoning sandig‘i yonginasida jon berdi. ⁸ Egamiz Uzzoxni urgani uchun, Dovud qattiq g‘azablendi. O‘sha kundan buyon shu joy “Paraz–Uzzox”^c, deb aytiladi.

⁹ Dovud o‘sha kuni Egamizdan qo‘rqib: “Qanday qilib Egamning sandig‘ini o‘zim bilan olib kela olar ekanman?” deb o‘yladi. ¹⁰ U Egamizning sandig‘ini Dovud qal‘asiga — o‘zinikiga olib borishni xohlamadi. Sandiqni Gatlik^d Obidadomning uyiga tashlab ketdi. ¹¹ Egamizning sandig‘i Gatlik Obidadomning uyida uch oy turdi. Egamiz Obidadomga va uning butun xonadoniga baraka berdi.

¹² “Egamiz O‘zining sandig‘i uchun Obidadomning butun xonadoniga, unga qarashli hamma narsaga marhamat qildi”, deb shoh Dovudga xabar yetkazishdi. Shunday qilib, Dovud borib, Obidadomning uyidan Xudoning sandig‘ini o‘z qal‘asiga katta tantana bilan olib keldi. ¹³ Egamizning sandig‘ini olib borayotganlar olti qadam yurishganda, Dovud bir ho‘kiz bilan bir bo‘rdoqi buzoqni qurbonlik qildi. ¹⁴ Dovud Egamizning huzurida butun vujudi bilan o‘yinga tushardi. U o‘shanda ruhoniylarning muqaddas libosini^e kiyib olgan edi. ¹⁵ Dovud bilan butun Isroil xalqi sevinchli xitoblar, karnay sadolari ostida Egamizning sandig‘ini olib kelishardi.

¹⁶ Egamizning sandig‘i Dovud qal‘asiga kirib kelayotganda, Shoulning qizi Mixal derazadan qarab turgan edi. U Egamizning oldida sakrab o‘ynayotgan shoh Dovudni ko‘rdiyu, o‘z ko‘nglida uni past ko‘rdi.

¹⁷ Egamizning sandig‘ini Dovud maxsus qurdirgan chodirning ichkarisiga olib kirib qo‘yishdi. Keyin Dovud Egamizga kuydiriladigan qurbonliklar va tinchlik qurbonliklari keltirdi. ¹⁸ U qurbonliklar qilib bo‘lgandan keyin, Sarvari Olam nomidan xalqni duo qildi. ¹⁹ So‘ng hammaga — erkagu ayolga, jamiki Isroil jamoatiga bir donadan gardish non, bir hovuchdan xurmo^f va bir hovuchdan mayiz^g tarqatdi. Shundan keyin xalq uy–uyiga tarqaldi.

²⁰ Dovud o‘z oilasini duo qilgani uyiga kelganda, Shoulning qizi, Dovudning xotini Mixal peshvoz chiqib, Dovudga shunday dedi:

— Bugun Isroil shohi qanday ajoyib shuhratga erishdi—ya! Xuddi bema‘ni odamlarday, yarim yalang‘och bo‘lib, a‘yonlarningning cho‘rilari oldida o‘zingni ko‘rsatding!

²¹ — Men Egam oldida o‘ynadim! — dedi Dovud. — U otang va uning butun xonadonidan meni ortiq ko‘rgan, O‘z xalqi Isroilga meni rahnamo qilib tanlagan. Ha, Egam oldida albatta o‘ynayman. ²² Bundan buyon o‘zimni yana ham pastroq tutarman, balki ularning oldida o‘zimni yana ham kichik tutarman. Lekin bilib qo‘y, sen aytgan o‘sha cho‘rilardan men sharaf toparman.

²³ Shoulning qizi Mixal umrining oxirigacha befarzand o‘tdi.

7-BOB

Xudo Dovudga so‘z beradi

¹ Shoh Dovud o‘z saroyida yashar, Egamiz esa uni to‘rt tarafdagi g‘animlaridan omon saqlar edi.

² Shoh bir kuni Natan payg‘ambarga dedi:

— Qarang, men sadr yog‘ochidan qurilgan uyda yashayapman, Xudoning sandig‘i esa chodirda turibdi.

³ — Ko‘nglingda nima bo‘lsa, shuni qilaver, Egam sen bilan, — dedi Natan.

⁴ O‘sha kuni kechasi Natanga Egamizning so‘zi ayon bo‘ldi: ⁵ “Qulim Dovudning oldiga borgin—da, unga shu gaplarni yetkaz:

— Egam shunday aytmoqda: Istiqomat qilishim uchun uyni Menga sen qurmaysan. ⁶ Isroil xalqini Misrdan olib chiqqanimdan to shu kungacha biror uyda yashagan emasman. U yerdan bu yerga ko‘chib, chodirda maskan qilib yurdim. ⁷ Men hech qachon Isroil xalqining rahnamolariga — xalqimning cho‘ponlariga shikoyat qilmadim. Hech qachon ularning birortasiga: “Nima uchun menga sadr daraxti yog‘ochidan uy qurib bermadingizlar?” deb aytmadim.

^a 6:5 ...berilib... — Qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matndagi so‘zma–so‘z tarjimasi — *butun qarag‘ay daraxtlari bilan* bo‘lib, ba‘zi tarjimalarda *Qarag‘ay yog‘ochidan yasalgan hamma asbob turlari bilan*.

^b 6:7 *hurmatsizlik* — bu ibroniycha so‘zning ma‘nosi bahsli.

^c 6:8 *Paraz–Uzzox* — ibroniychada ma‘nosi *Uzzoxning jazosi*, ya‘ni *Xudo Uzzoxni urdi*.

^d 6:10 *Gat* — O‘rta yer dengizining qirg‘og‘ida joylashgan bu shahar Filistlarning beshta asosiy shaharlaridan biri edi.

^e 6:14 *ruhoniylarning muqaddas libosi* — ibroniycha matnda *zig‘ir matosidan tikilgan efod* bo‘lib, ruhoniylar kiyib yuradigan libos.

^f 6:19 *xurmo* — yoki *bir parchadan go‘sh*. Bu ibroniycha so‘zning ma‘nosi bahsli.

^g 6:19 ...*bir hovuchdan xurmo...bir hovuchdan mayiz...* — Qadimgi paytlarda xurmo va uzumni quritgandan keyin odamlar hovuchlarida dumaloq qilib preslaganlar, shu tariqa qoqilar uzoq vaqt saqlangan va kundalik iste‘mol qilinadigan yegulik bo‘lgan edi.

⁸Endi qulim Dovudga ayt:

— Sarvari Olam shunday demoqda: “Men seni yaylovlardagi qo‘y suruvi orasidan tanlab olib, xalqim Isroilga rahnamo qildim. ⁹Qayerga borsang, sen bilan bo‘ldim, hujum qilganingda, hamma g‘animlaringni yo‘q qildim. Endi sening nomingni olamdagi ulug‘ odamlarning nomi singari mashhur qilaman. ¹⁰⁻¹¹Xalqim Isroilga ilk hakamlarni tayinlaganimdan buyon vijdotsiz odamlar bu xalqimni ezib keldilar. Endi xalqim Isroil uchun bir yurt tayin etib, ularni o‘sha yerga o‘tqazaman. Ular o‘z yurtida istiqomat qilishadi, boshqa behalovat bo‘lishmaydi. Seni hamma g‘animlaringdan tinch–omon saqlayman. Men, Egang, sen uchun bir xonadon yarataman, deb aytmoqdaman. ¹²Sen olamdan o‘tib, ota–bobolaring yoniga dafn qilinganingdan keyin ham, Men sendan bino bo‘lgan naslingdan birini shoh qilib, uning shohligini mustahkamlayman. ¹³Menga atab uyni u quradi. Men esa uning shohlik taxtini toabad mustahkam qilaman. ¹⁴Men unga ota bo‘laman, u esa Menga o‘g‘il bo‘ladi. Agar gunoh qilsa, ota o‘g‘lini jazolaganday, Men ham uni jazolayman. ¹⁵Seni shoh bo‘lsin, deb Shoulni inoyatimdan mahrum qilgan edim. Lekin o‘g‘lingdan hech qachon marhamatimni darig‘ tutmayman. ¹⁶Xonadoning va shohliging Mening oldimda abadiy turadi, taxting toabad mustahkam bo‘ladi.”

¹⁷Xudo ayon qilganlarning hammasini Natan Dovudga aytdi.

Dovudning shukrona ibodati

¹⁸Shundan keyin shoh Dovud Egamizning huzurida o‘tirib^a, shunday ibodat qildi:

“Ey, Egamiz Rabbiy! Men kim bo‘libman, xonadonim nima bo‘libdiki, Sen meni bu qadar ulug‘lading?!”

¹⁹Buning ustiga, ey, Egamiz Rabbiy, Sen kelajak zamonda yuz beradigan voqealardan xabar berib, bu qulingning xonadoni uchun ko‘p va‘da berding. Sening bu va‘dalaring jamiki insonlarga tegishli bo‘lsin^b, ey, Egamiz Rabbiy! ²⁰Men Senga ortiq nima deya olardim, Egamiz Rabbiy! Axir bu qulingni bilasan–ku. ²¹Bergan va‘dangga, O‘z xohishingga muvofiq, shunday ulug‘vor ish qilding va bu qulingga ayon etding.

²²Naqadar ulug‘vorsan, ey, Egamiz Rabbiy! Senga o‘xshagan boshqa xudo haqida hech qachon eshitmaganmiz, Sening aslo o‘xshashing yo‘q, Sendan o‘zga Xudo yo‘q! ²³Xalqing Isroilga o‘xshashi yo‘q! Ey, Xudoyim, boshqa qaysi xalqni Sen qullikdan xalos qilib, O‘zingning xalqing qilding?! Sen O‘z xalqingni Misrdan olib chiqib, butun olamga shuhratingni yoyding. Buyuk va ajoyib ishlaring bilan xalqing oldidan begona xalqlaru xudolarni quvding. ²⁴Xalqing Isroilni, toabad O‘zimning xalqim bo‘ladi, deb mustahkamlading, ey, Egam, Sen ularning Xudosi bo‘lding.

²⁵Ey, Parvardigor Egamiz! Bu qulingga va uning xonadoniga qarata aytgan so‘zingda toabad tur, bergan va‘dangni bajar, ²⁶toki odamlar, Sarvari Olam — Isroilning Xudosi ekan, deb nomingni toabad maqtab yursinlar. Ha, quling Dovudning xonadonini O‘zing har doim mustahkam qilgin. ²⁷Ey, Isroilning Xudosi — Sarvari Olam! Bu qulingga, sening xonadoningni yarataman, deb ayon etgansan! Shu sababdan bu quling Senga shunday deb ibodat qilishga jur‘at etdi.

²⁸Ey, Egamiz Rabbiy! Sen — Xudosan, so‘zlaring — haq. Sen bu qulingga ana shunday ezgu narsalarni va‘da qilgansan. ²⁹Agar O‘zing ma‘qul ko‘rsang, bu qulingning xonadoniga marhamat qilgin, toki Sening huzuringda toabad tursin. Sen so‘z bergansan, ey, Egamiz Rabbiy! Sening marhamating tufayli bu qulingning xonadoni toabad marhamatga sazovor bo‘lg‘ay.”

8-BOB

Dovudning zafarlari

¹Bir muncha vaqt o‘tgach, Dovud yana Filistlarga hujum qilib, ularni mag‘lub qildi va Matex–Ommoh shahrini Filistlardan tortib oldi^c. ²So‘ng Mo‘ab xalqini ham mag‘lub qildi. Asirlarni yerga qator qilib yotqizib, qatorni arqon bilan o‘lchay boshladi. Bir o‘lchab, tirik qoldirdi, ikki o‘lchab o‘ldirdi. Shunday qilib, tirik qolgan Mo‘ab xalqi Dovudga qul bo‘lib, o‘lpon to‘laydigan bo‘lishdi.

³Zo‘vo^d shohi Hadadzar o‘z shohligini boshqatdan o‘rnatmoqchi bo‘lib Furot daryosi bo‘ylariga yurish qilgan edi. Dovud uni ham tor–mor qildi. Hadadzar Rexob deganning o‘g‘li edi. ⁴Dovud Hadadzarning bir ming yetti yuzta otlig, yigirma mingta piyoda sipohini asirga oldi. O‘zining yuzta jang aravasi uchun kerakli otlarni qoldirib, boshqa hamma otlarni mayib qildi.

⁵Damashqdagi Oram xalqi Zo‘vo shohi Hadadzarga yordamga kelgan edi, Dovud ulardan yigirma ikki

^a 7:18 ...Egamizning huzurida o‘tirib... — Dovud Quddus yaqinida ahd sandig‘ini qo‘ygan maxsus chodirda bo‘lishi mumkin (6:16-17 ga qarang). Ahd sandig‘i Xudo O‘z xalqi orasida bo‘lganining ramzi edi.

^b 7:19 Sening bu va‘dalaring jamiki insonlarga tegishli bo‘lsin... — Ibroniycha matndagi so‘zma–so‘z tarjimasini — bu jamiki insoniyat uchun qonundir.

^c 8:1 ...Matex–Ommoh shahrini Filistlardan tortib oldi — yoki Filistlarning yurt ustidan hukmronligiga barham berdi.

^d 8:3 Zo‘vo — Damashqning shimolidagi yurt.

ming kishini o'ldirdi. ⁶ So'ng Damashqdagi Oram xalqining shaharlariga o'zining qo'nalg'alarini joylashtirdi. Oram xalqi ham Dovudga qaram bo'lib, o'lpon to'laydigan bo'ldilar. Shunday qilib, Dovud qayerga bormasin, Egamiz uni zafarga erishtirdi. ⁷ Dovud Hadadzarning a'yonlari ko'tarib yuradigan oltin qalqonlarni tortib olib, Quddusga keltirdi. ⁸ Yana Hadadzarning qo'li ostidagi Betax va Baro'tay shaharlaridan ko'p bronza olib ketdi.

⁹ Xomat^a shohi To'ax "Dovud Hadadzarning hamma lashkarini mag'lub qilibdi", deb eshitib qoldi. ¹⁰ To'ax shoh Dovudning huzuriga o'g'li Yo'ramni yuborib, uni qutladi, jangda Hadadzardan g'olib kelgani uchun Dovudni olqishladi. To'ax Hadadzar bilan uzoq vaqtdan beri urishib kelardi. Yo'ram Dovudga oltin, kumush, bronza idishlarni hadya qilib olib keldi. ¹¹ Shoh Dovud bu in'omlarni bosib olgan yurtlardan keltirgan oltin kumushlar bilan birga Egamizga nazr qildi. ¹² Bular Edom^b, Mo'ab, Ommon yurtlaridan, Filist va Omolek xalqlaridan olib kelingan, Zo'vo shohi Hadadzardan olingan o'ljalari edi.

¹³ Dovud Tuz vodiysida^c Oram xalqidan o'n sakkiz ming kishini halok qilib qaytgandan so'ng, yanada dong taratdi.

¹⁴ Edom yurtining hamma yeriga o'z qo'nalg'alarini joylashtirdi. Edom xalqi Dovudga qaram bo'ldi. Dovud qayerga borsa, Egamiz uni zafarga erishtirdi.

¹⁵ Dovud butun Isroilda shohlik qilar ekan, xalqini odillik bilan boshqarardi. ¹⁶ Zeruya o'g'li Yo'ab — lashkarboshi, Oxilud o'g'li Yohushafat — mushovir^d edi. ¹⁷ Oxitob o'g'li Zodo'x bilan Abuatar o'g'li Oximalek — ruhoni, Sariyo — mirza edi. ¹⁸ Yohuyido o'g'li Binayo — Xaretlik va Palatlik qo'riqchilarning^e boshlig'i, Dovudning o'g'illari esa ruhoniylar edi.

9-BOB

Dovud Mefibositga yaxshilik qiladi

¹ Bir kuni Dovud:

— Shoul xonadonidan biror odam qoldimi? — deb so'radi. — Agar bo'lsa, Yo'natanning haqi-hurmati unga yaxshilik qilayin.

² Shoul xonadonida Zibax degan bir xizmatkor bor edi. Uni Dovudning huzuriga chaqirib kelishdi.

— Senmisan, Zibax? — deb so'radi shoh.

— Ha, janobi oliylari, menman, — dedi Zibax.

³ — Shoul xonadonidan birorta odam qolganmi? — deb so'radi shoh. — Unga Xudoning inoyatini ko'rsatayin.

— Yo'natanning bir o'g'li bor, uning ikkala oyog'i ham cho'loq^f, — dedi Zibax.

⁴ — Qayerda u? — so'radi shoh.

— Lo'davorda, Omiyol o'g'li Moxirning uyida, — dedi Zibax.

⁵ Shoh Dovud Lo'davordagi Moxirning uyidan Mefibositni^g o'z huzuriga oldirib keldi. ⁶ Shoulning nabirasi Mefibosit Yo'natanning o'g'li edi. Mefibosit Dovudning huzuriga kelib, muk tushib ta'zim qildi.

— Mefibosit! — dedi Dovud.

— Qulingiz shu yerda, — deb javob berdi Mefibosit.

⁷ Dovud unga dedi:

— Qo'rqma, otang Yo'natanning haqi-hurmati uchun senga yaxshilik qilay. Bobong Shoulning hamma yerlarini senga qaytarib beraman. O'zing esa har doim mening dasturxonimdan taom yeysan.

⁸ Mefibosit ta'zim qilib:

— Men, qulingiz, kim bo'libmanki, o'lik itga o'xshagan mendek bir kimsaga yaxshilik qilyapsiz? — dedi.

⁹ So'ng shoh Dovud Shoulning xizmatkori Zibaxni chaqirtirdi:

— Ilgari Shoulga va uning xonadoniga nima tegishli bo'lsa, hammasini xo'jayiningning nabirasi Mefibositga berdim, — dedi Dovud unga. ¹⁰ — Mefibosit uchun sen o'g'illaring va qullaring bilan yerga ishlov berib, hosil olinglar, toki xo'jayiningning nabirasi ehtiyojiga yarasha oziq-ovqat bilan ta'minlansin. Xo'jayiningning nabirasi Mefibosit har doim mening dasturxonimdan taom yeydi.

Zibaxning o'n besh o'g'li va yigirmata quli bor edi.

^a 8:9 Xomat — Zo'vonning shimolidagi yurt (Zo'vo — Damashqning shimolidagi yurt edi).

^b 8:12 Edom — ba'zi ibroniy qo'lyozmalaridan va qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan. Ibroniycha matnda Oram. Edom O'lik dengizning janubida joylashgan yurt edi.

^c 8:13 Tuz vodiysi — O'lik dengizning janubidagi joy.

^d 8:16 mushovir — lug'aviy ma'nosi maslahatchi. Bu o'rinda xabarchi. U shohlik ichidagi va xalq orasidagi xabarni shohga, shohning farmonlarini xalqqa yetkazib turgan.

^e 8:18 Xaretlik va Palatlik qo'riqchilar — Dovud yollagan bu muhojir sipohlar shohning shaxsiy qo'riqchilari bo'lib xizmat qilgan.

^f 9:3 ...uning ikkala oyog'i ham cho'loq... — 4:4 ga qarang.

^g 9:5 Mefibosit — Maribaal ismi bilan ham tanilgan.

Shunda Zibax shohga:

¹¹ — Janobi oliylari bu quliga nima buyurgan bo‘lsalar, hammasini ijro eturman, — dedi.

Mefibosit, xuddi shoh farzandlarining biriday, shoh dasturxonidan^a taom yeydigan bo‘ldi.

¹² Mefibositning Mixa degan yoshgina o‘g‘li ham bor edi. Zibax xonadonida yashaganlarning hammasi Mefibositning xizmatkori bo‘ldi. ¹³ Mefibosit Quddusda istiqomat qilib qoldi va doim shoh dasturxonidan taom yedi. Uning ikkala oyog‘i ham cho‘loq edi.

10-BOB

Dovud Ommon va Oram xalqlarini bo‘ysundiradi

¹ Oradan bir qancha vaqt o‘tgach, Ommon shohi Naxosh^b olamdan o‘tib, o‘rniga o‘g‘li Xanun shoh bo‘ldi.

² Dovud: “Naxosh menga sodiq edi, men ham uning o‘g‘li Xanunga sodiq bo‘layin”, deb ko‘nglidan o‘tkazdi. Shunday qilib, otasi vafoti munosabati bilan tasalli berish uchun Dovud o‘z elchilarini uning huzuriga jo‘natdi.

Dovudning elchilari Ommon yurtiga borgach, ³ Ommon beklari o‘zlarining shohi Xanunga shunday deb o‘rgatishdi: “Dovud bu odamlarini otangiz hurmati uchun jo‘natgan, deb o‘ylaysizmi? Yo‘q, Dovud elchilarini sizning huzuringizga yomon niyat bilan yuborgan, u shaharni kuzatib, tekshirib, keyin qo‘lga kiritmoqchi.”

⁴ Shu gapdan so‘ng Xanun Dovudning elchilarini ushladi, ularning soqollarining yarmini qirqib, kiyimlarini sonlarigacha kestirib, orqaga qaytarib yubordi. ⁵ Dovud bu voqeani eshitdi—yu, elchilarini kutib olish uchun odamlar jo‘natdi. Elchilar juda sharmandali ahvolda qolgan edilar. Shoh o‘sha elchilariga: “Soqolingiz o‘sguncha Yerixoda qolinglar, keyin mening oldimga qaytib kelinglar”, deb aytirib yubordi.

⁶ Ommon xalqi “Endi Dovudning g‘azabiga duchor bo‘ldik”, deb o‘yladi. Ular har tomonga xabar jo‘natib, Bayt–Rexob va Zo‘vo shaharlaridan Oram xalqining yigirma ming piyoda sipohini, Maxo shahri shohidan mingta sipohni va Tov xalqidan o‘n ikki ming sipohni yolladilar. ⁷ Dovud bu xabarni eshitdi—yu, lashkarboshi Yo‘ab boshchiligida qo‘riqchilarining hammasini urushga safarbar qildi. ⁸ Ommon lashkari shahar darvozasi oldida Dovudga qarshi saf tortdi. Rexob va Zo‘vodan kelgan Oram sipohlari, Tov va Maxodan kelgan odamlar yalanglikda, alohida saf tortdilar.

⁹ Yo‘ab g‘anim to‘dalari orqayu oldindan hujum qilayotganini ko‘rib, Isroilning saralangan sipohlaridan tanlab oldi—da, Oram lashkarlariga qarshi saflantirdi. ¹⁰ Qolganlariga esa ukasi Abushayni bosh qilib, Ommonlarga qarshi shay qilib qo‘ydi. ¹¹ Yo‘ab Abushayga:

— Oram lashkari mendan ustun kelsa, sen yordamga kelasan, — dedi. — Bordi—yu, Ommonlar sendan baland kelsa, men yordamga boraman. ¹² Bardam bo‘l! Xalqimiz va Xudoyimizning shaharlari uchun mardlarcha kurash olib boraylik. Egamizning xohish—irodasi bajo bo‘lsin.

¹³ Yo‘ab boshchiligidagi sipohlar Oram lashkariga qarshi tashlandilar. Oram lashkari esa ularning oldiga tushib qochib qoldilar. ¹⁴ Ularning qochganini ko‘rgan Ommonlar ham Abushaydan qochib, shaharga berkindilar. Shundan keyin Yo‘ab ular bilan jang qilmay, Quddusga qaytib ketdi.

¹⁵ Oram lashkarlari Isroil lashkaridan yengilganlarini anglab yetganlaridan so‘ng, yana bir joyga to‘planishdi. ¹⁶ Shoh Hadadzar Furot daryosining narigi tomonidagi Oram lashkariga xabar berib, endi ularni ham chaqirdi. Oram lashkari Hadadzarning lashkarboshisi Sho‘vax boshchiligida Xelam shahriga keldi.

¹⁷ Dovud bu voqeani eshitib, jamiki Isroil lashkarini yig‘di, Iordan daryosini kechib o‘tib, Xelamga yetib bordi. Oram lashkari saf tortib, Dovud lashkarlari bilan jang qildi. ¹⁸ Ammo Oram lashkari yana Isroil lashkarining oldiga tushib qochib qoldi. Dovud Oram lashkarining yetti yuzta jang aravasi aravakashini va qirq ming otliq sipohini o‘ldirdi. U Hadadzarning lashkarboshisi Sho‘vaxni ham yaralagan edi, Sho‘vax jang maydonidayoq jon berdi.

¹⁹ Shunday qilib, Hadadzarning qo‘l ostidagi hamma shohlar mag‘lubiyatga uchrab, Isroil xalqi bilan sulh tuzishga majbur bo‘ldi. Ular Isroil xalqiga qaram bo‘lib qoldi. Shundan keyin Oram xalqi Ommon xalqiga yordam berishdan qo‘rqib qoldi.

11-BOB

Dovud bilan Botsheva

¹ Bahor boshlanib, shohlar urushga ketadigan payt ham bo‘ldi. Dovud lashkarboshilariga va butun Isroil

^a 9:11 ...shoh dasturxonidan... — Qadimiy grekcha tarjimadan (yana shu bobning 13—oyatiga qarang). Ibroniycha matnda *mening dasturxonimdan*.

^b 10:1 Ommon shohi Naxosh — “1 Shohlar” 11:1-11 ga qarang. Ommon Iordan daryosining sharqiy qirg‘og‘ida joylashgan yurt edi.

qo'shiniga Yo'abni bosh qilib, urushga yubordi. Ular Ommon lashkarini yakson qilib, Rabba shahrini^a qamal qilishdi. Dovudning o'zi Quddusda qolgan edi.

² Bir kuni oqshom payti Dovud yotog'idan chiqdi—da, saroy tomiga ko'tarilib^b shaharni tomosha qila boshladi. Birdan cho'milayotgan bir ayolni ko'rib qoldi. Ayol juda go'zal edi. ³ Dovud bittasiga:

— Borib bil—chi, u kim ekan, — deb jo'natdi. O'sha odam qaytib kelib:

— U ayol Eliyomning qizi, Xet xalqidan bo'lgan Uriyoning xotini, ismi Botsheva ekan, — dedi.

⁴ Dovud: “Ayolni olib kelinglar”, deb xizmatkorlarini jo'natdi. Ayolni Dovudning huzuriga olib kelishdi. Ayol hayz ko'rgan bo'lib, tozalanish rasm—rusumlarini endi tugatgan ekan^c. Dovud u bilan birga bo'ldi. Keyin ayol uyiga qaytdi. ⁵ Ayol homilador bo'lganini bildi va bu haqda Dovudga xabar berdi.

⁶ Dovud Yo'abga, Xet xalqidan bo'lgan Uriyoni mening oldimga yubor, deb xabar yo'lladi. Yo'ab Uriyoni Dovudning oldiga jo'natdi. ⁷ Uriyo kelgandan keyin, Dovud undan Yo'ab va sipohlarning ahvolini, urushning qanday borayotganini so'radi. ⁸ So'ng Uriyoga:

— Uyingga bor, dam ol, — dedi.

Uriyo saroydan chiqqach, shoh uning orqasidan hadyalar jo'natdi. ⁹ Lekin Uriyo uyiga ketmadi, shohning soqchilari bilan birga saroy darvozasi yonida uxlashga qoldi. ¹⁰ Dovudga, Uriyo uyiga ketmabdi, deb xabar yetkazishdi. Dovud Uriyodan:

— Sen safardan kelding—ku, nega uyingga bormading? — deb so'radi. ¹¹ Uriyo shunday javob berdi:

— Xudoning sandig'i ham, Isroil va Yahudo sipohlari ham chodirlarda qoldi, lashkarboshim Yo'ab bilan janobi oliylarining odamlari yap—yalang maydonda chodir tikib yotishibdi. Ahvol shunaqaligini bila turib, men yeb—ichish, xotinim bilan birga bo'lish uchun uyimga borsam yaxshi bo'lmas. Ont ichib aytamanki, zinhor bunday ish qilmayman.

¹² Shundan keyin Dovud:

— Bugun shu yerda qol, ertaga seni jo'natib yuboraman, — dedi.

Uriyo o'sha kuni Quddusda qoldi. ¹³ Ertasiga Dovud Uriyoni yana chaqirib, yedirib—ichirdi. Uriyo mast bo'lib qoldi. Kech kirgach, Uriyo tag'in uyiga ketmay, shoh soqchilari yonidagi o'rnida uxlatdi.

¹⁴ Ertasiga ertalab Dovud Yo'abga bir maktub yozib, Uriyo orqali berib yubordi. ¹⁵ Maktubning mazmuni shunday edi: “Uriyoni urush qizigan joyga yuboring—da, bir o'zini qoldir, toki u yaralanib halok bo'lsin.”

¹⁶ Yo'ab shaharni qurshab olgan edi. Uriyoni g'animning kuchli lashkari egallagan yerga yubordi. ¹⁷ G'anim lashkari shahardan chiqib kelib, Yo'abning sipohlari bilan jang qildi. G'anim lashkari Dovudning odamlaridan ba'zilarini o'ldirdi, Xet xalqidan bo'lgan Uriyo ham o'ldirildi.

¹⁸ Yo'ab urushning borishi haqida Dovudga xabar berish uchun bir odamni jo'natayotib, unga ¹⁹ shunday deb tayinladi:

— Sen urushga oid hamma xabarlarini shohga ayt. ²⁰ Lekin shoh g'azablanib, senga shunday deb aytib qolishi mumkin: “Ular bilan jang qilish uchun nimaga shaharga bunchalik yaqin bordingizlar? Ular shahar devoridan turib o'q otishlarini bilmasmidingizlar? ²¹ Gido'ning^d o'g'li Abumalekni kim o'ldirgan edi? Esingizda yo'qmi, Tavozda bir ayol Abumalekning ustiga devor tepasidan tegirmon toshini tashlab yuborib o'ldirgandi—ku! Shunday ekan, nima uchun devorga bunchalik yaqin bordingizlar?” Agar shu gaplarni aytsa, sen: “Qulingiz Uriyo ham o'ldi”, deysan.

²² Xabarchi jo'nab ketdi. Dovudning huzuriga yetib borgach, Yo'ab nima deb buyurgan bo'lsa, hammasini oqizmay—tomizmay shohga aytib berdi:

²³ — Ommonlar bizdan ustun keldi, shahardan chiqib biz bilan dashtda jang qildi. Keyin ularni shahar darvozasigacha quvib bordik. ²⁴ Shu paytda Ommonlarning merganlari shoh hazratlarining odamlarini devordan turib o'qqa tutishdi. Odamlaringizdan ba'zilar o'ldi, qulingiz Uriyo ham o'ldi, — dedi.

²⁵ — Yo'abga ayt, — dedi Dovud xabarchiga. — Ro'y bergan hodisadan uning ko'ngli cho'kmasin. Jang qurbonsiz bo'lmaydi. Shaharga hujumni kuchaytirib, yer bilan yakson qilsin. Shunday deb, unga dalda ber.

²⁶ Uriyoning xotini erining halok bo'lganini eshitib, aza tutdi. ²⁷ Aza muddati tugagach, Dovud ayolni saroyga oldirib keldi. Ayol Dovudga turmushga chiqdi va bir o'g'il tug'di.

Biroq Dovudning bu qilig'i Egamizga ma'qul kelmadi.

^a 11:1 Rabba shahri — Ommonning poytaxti.

^b 11:2 ...saroy tomiga ko'tarilib... — U zamonlarda uylarning tomi tekis bo'lgan, odamlar tomda dam olishardi.

^c 11:4 ...tozalanish rasm—rusumlarini endi tugatgan ekan — Ayollar har safar oy ko'rgandan keyin, oxirida qonun—qoidaga binoan tozalanish rasm—rusumlarini ado etishlari talab qilinardi. Bu o'sha odatga ishora qiladi.

^d 11:21 Gido'n — ibroniycha matnda Yerubbosit. Yerubbosit — Gido'ning yana bir ismi Yerubbaalning bir variantidir.

12-BOB

Payg'ambar Natan Dovudni koyiydi

¹ Egamiz payg'ambar Natanni Dovudning huzuriga jo'natdi. Natan Dovudning huzuriga kelib gap ochdi: — Bir shaharda ikki odam yashar ekan. O'sha odamlardan biri boy, boshqasi kambag'al ekan. ² Boyning juda ko'p mol–qo'ylari bor ekan. ³ Kambag'alning esa bittagina sotib olib boqayotgan sovliq qo'zichoqdan boshqa hech narsasi yo'q ekan. Qo'zichoq kambag'al odamning uyida bolalar bilan birga katta bo'layotgan ekan. Qo'zichoq uning taomidan yeb, idishidan suv ichar, qo'ynida uxlarkan. Qisqasi, qo'zichoq o'sha odamning qiziday ekan. ⁴ Bir kuni boy odamning uyiga bir yo'lovchi tashrif buyuribdi. Boy mehmonga taom hozirlash uchun o'zining mol–qo'ylaridan bittasini ham ko'zi qiymabdi–da, kambag'alning qo'zisini so'yib, mehmonga taom hozirlabdi.

⁵ Dovud boy odamning ishidan qattiq g'azablandi:

— Xudo shohid! Shunday ish qilgan odam o'linga loyiqdir! — dedi Natanga. ⁶ — Bag'ritoshlik qilib, shunday ish qilgani uchun u qo'zichoq evaziga to'rtta qo'y to'lashi lozim.

⁷ Shu gapdan keyin Natan Dovudga:

— O'sha odam sensan! — dedi. — Isroil xalqining Xudosi — Egam shunday aytmoqda: “Men senga moy quyib tanlab Isroilga shoh qildim, Shoulning qo'lidan xalos etdim. ⁸ Senga xo'jayiningning xonadonini in'om qildim, xotinlarini qo'yingga solib qo'ydim. Isroil va Yahudo xalqini senga berdim. Agar bular oz bo'lsa edi, yana nimalarni bermasdim! ⁹ Nega Mening oldimda qabihlik qilib, so'zimni pisand qilmading? Xet xalqidan bo'lgan Uriyoni o'ldirding, ha, Ommonlarning qilichi bilan jonini olding. Xotinini esa tortib olding. ¹⁰ Meni pisand qilmaganing uchun, Uriyoning xotinini tortib olganing uchun, bundan buyon qilich sening xonadoningga doim xavf solib turadi.” ¹¹ Egam shunday aytmoqda: “O'zingning xonadonidanda o'zingga yomonlik keltiraman. Ko'z o'ngingda xotinlaringni yaqinlaringdan biriga beraman. O'sha yaqining kuppa–kunduzi xotinlaringning qo'yniga kiradi. ¹² Ha, sen bu ishni yashirincha qilding, Men esa, butun Isroil xalqi ko'rsin, deb kuppa–kunduzi qilaman.”

¹³ — Egam oldida gunoh qildim! — dedi Dovud Natanga.

— Egam gunohingdan o'tdi, o'lmaysan, — dedi Natan. ¹⁴ — Biroq sen shu ishni qilib, Egamizni mensimaganliging^a uchun, tug'ilgan bolang nobud bo'ladi.

¹⁵ Natan shu gaplarni aytib, uyiga ketdi.

Dovudning o'g'li o'ladi

Dovud Uriyoning xotinidan farzand ko'rgan edi. Egamiz esa o'sha bolani og'ir xastalikka muhtalot qildi.

¹⁶ Dovud o'g'li uchun Xudoga iltijo qilib, ro'za tutdi, uyiga borib kechalari ko'kragini zaxga berib yotaverdi.

¹⁷ Saroy oqsoqollari uni yerdan turg'izmoqchi bo'lishsa ham, Dovud turmadi, ular bilan birga taom ham yemadi.

¹⁸ Yettinchi kuni bola olamdan o'tdi. A'yonlar, bolangiz olamdan o'tdi, deb xabar berishga qo'rqishdi.

“Bola tirik paytida, biz shoh bilan suhbatlashdik, ammo u bizning gapimizga quloq solmadi”, deyishdi o'zaro. “Bolangiz vafot etdi, deb shohga qanday aytamiz? U o'zini o'zi biror narsa qilib qo'yishi mumkin.”

¹⁹ Dovud a'yonlarining o'zaro shivir–shivir qilayotganlarini eshitib, bolasining nobud bo'lganini bildi.

— Bolam nobud bo'ldimi? — deb so'radi ulardan.

— Ha, nobud bo'ldi, — deyishdi a'yonlar.

²⁰ Shundan keyin Dovud yerdan turdi. Yuvinib, xushbo'y atirlar surtdi va kiyimlarini almashtirdi.

Egamizning uyiga borib, sajda qildi. So'ng uyiga qaytib kelib:

— Menga taom keltiringlar, — deb buyurdi. Dovud oldiga qo'yilgan taomni yedi. ²¹ Shunda a'yonlari so'rashdi:

— Nimaga bunday qilyapsiz? Bola tirikligida ro'za tutdingiz, yig'ladingiz, u nobud bo'lgandan so'ng esa, o'ringizdan turdingiz, taom yedingiz.

²² Dovud shunday javob berdi:

— Ha, bolam tirikligida ro'za tutdim, yig'ladim. Kim biladi, Egam menga shafqat qilar, bolam tirik qolar, deb o'ylagan edim, ²³ lekin endi bolam nobud bo'ldi. Shunday bo'lgach, nega ro'za tutayin?! Bolani qaytarib olib kela olarmidim?! Men uning yoniga boraman, lekin u mening oldimga qaytib kelmaydi.

Sulaymonning tug'ilishi

²⁴ Dovud xotini Botshevaga tasalli berdi, qo'yniga kirib, u bilan qovushdi. Botsheva bir o'g'il tug'di. Dovud

^a 12:14 ...Egamizni mensimaganliging... — Ibroniycha matndagi so'zma–so'z tarjimasi — Egamizning dushmanlarini mensimaganliging. Bu qadimgi ibroniyhadagi Egamizni mensimaganliging degan ma'noning majoziy tasviridir (yana “1 Shohlar” 25:22 va o'sha oyatdagi izohga qarang).

bolaga Sulaymon deb ism qo'ydi. Egamiz ham bolani yaxshi ko'rib suydi²⁵ va bu haqda Natan payg'ambar orqali xabar berdi. Egamiz bolani sevgani uchun, Natan unga Yodidayo^a deb ism qo'ydi.

Dovud Rabba shahrini qo'lga oladi

²⁶ Bu paytda Yo'ab Ommonlarning Rabba shahriga hujumini davom ettiraverdi. Nihoyat, shaharning shoh saroyi joylashgan qal'asini bosib oldi. ²⁷ Keyin Dovudga choparlar orqali shunday xabar jo'natdi: "Rabba shahriga hujum qilib, hovuzni qo'lga kiritdim. ²⁸ Endi qolgan sipohni boshlab keling, shaharni siz o'rab, bosib oling, toki shaharni men qo'lga kiritgan bo'lmayin, aks holda shaharni Yo'ab olgan deb aytib yurishadi."

²⁹ Dovud hamma sipohlarini to'plab, Rabba shahriga yo'l oldi. Shaharga hujum qilib, qo'lga kiritdi. ³⁰ U xudo Mo'laxning^b haykali ustidagi tojni^c ham oldi. Qimmatbaho tosh bilan bezatilgan, og'irligi ikki pud^d keladigan oltin toj Dovudning boshiga qo'ndi. Dovud shahardan katta miqdorda o'lja yig'di. ³¹ U shahar aholisini arra, cho'kich va bolta bilan qilnadigan ishlarga, g'isht tayyorlashga majbur qildi. Dovud Ommon shaharlarining hammasida shu usulni qo'lladi. Shundan keyin u hamma lashkarini boshlab, Quddusga qaytib ketdi.

13-BOB

Omno'n bilan Tamara

¹ So'ngra shunday hodisa sodir bo'ldi: Dovudning Tamara degan go'zal qizi bor edi. U Absalomning singlisi edi. Dovudning boshqa o'g'li Omno'nga^e Tamara o'gay edi. U Tamarani sevib qoldi. ² Omno'n o'gay singlisi Tamarani deb azob chekaverib, kasal bo'lib qoldi. Tamara hali bokira bo'lgani uchun, Omno'n unga biror narsa qilishga ojiz edi.

³ Omno'nning Yonadov degan do'sti bor edi. Yonadov Dovudning akasi Shimoning^f o'g'li bo'lib, juda ayyor yigit edi. ⁴ Bir kuni Yonadov Omno'nga dedi:

— Ey, shahzoda, nimaga kundan–kunga ozib–to'zib ketyapsan? Menga ham sababini ayt–chi.

— O'gay akam Absalomning singlisi Tamarani sevib qoldim, — dedi Omno'n.

⁵ — To'shakka mixlanib, o'zingni kasalga sol, — dedi Yonadov. — Otang seni ko'rgani kelganda, unga: "Marhamat qilib, singlim Tamara kelib menga biron taom bersin, taomni ko'z oldimda tayyorlaganini men ko'rayin va uning qo'lidan taom yeyayin", deb aytasan.

⁶ Xullas, Omno'n to'shakka mixlanib, o'zini kasalga soldi. Shoh uni ko'rgani keldi.

— Marhamat qilib, singlim Tamara kelib, oldimda ikki dona non yopsin, men uning qo'lidan non yeyayin, — dedi Omno'n.

⁷ Tamara saroyda yashardi. Dovud unga: "Akang Omno'nning uyiga borib, unga non yopib ber", deb aytirib yubordi.

⁸ Tamara o'gay akasi Omno'nning uyiga bordi. Omno'n to'shakda yotgan ekan. Tamara xamir qorib, akasining ko'zi oldida non yopdi. ⁹ Tovadagi nonni olib kelib, Omno'nning oldiga qo'ygan edi, u yemadi. Omno'n:

— Huzurimdan hamma chiqib ketsin! — deb buyruq berdi, uyda hech kim qolmadi. ¹⁰ Shundan keyin Omno'n Tamaraga:

— Taomni yotoqxonamga olib kir, sening qo'lingdan yeyayin, — dedi. Tamara o'zi yopgan nonlarni akasi Omno'nning yotoqxonasiga olib kirdi. ¹¹ Yeng, deb nonni akasiga yaqin olib borgan edi, Omno'n birdan Tamaraga yopishib:

— Kel, men bilan birga bo'l, singlim! — dedi.

¹² — Yo'q, aka, meni zo'rlamang! — dedi Tamara. — Isroilda bunaqa qilishmaydi–ku! Bunday qabih ishni qilmang! ¹³ Bunday sharmandalikdan keyin men qanday bosh ko'tarib yuraman?! Siz esa Isroildagi razil odamlardan bittasi bo'lib qolasiz. Shohga aytasangiz, u meni sizdan ayamaydi–ku!

¹⁴ Lekin Omno'n Tamaraning gapiga quloq solmadi. Omno'n Tamaradan kuchliroq edi, Tamarani zo'rlab yotqizib, nomusiga tegdi. ¹⁵ Keyin Omno'n Tamaradan shunday nafratlanib ketdiki, unga bo'lgan nafrati ardoqlagan sevgisidan kuchli edi.

— Tur, jo'na! — dedi u Tamaraga.

^a 12:25 Yodidayo — ibroniychada ma'nosi *Egamning suygani*.

^b 12:30 Mo'lax — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Milkom*.

^c 12:30 ...xudo Mo'laxning haykali ustidagi toj... — yoki *ularning shohi boshidagi toj*.

^d 12:30 ikki pud — ibroniycha matnda *bir talant*, taxminan 34 kiloga to'g'ri keladi.

^e 13:1 Tamara...Absalom...Omno'n — ularning otasi Dovud edi, lekin Omno'nning onasi boshqa bo'lgan. Omno'n Dovudning to'ng'ich o'g'li bo'lib, bo'lg'usi shoh sifatida otasining o'rniga o'tirishi kerak edi.

^f 13:3 Shimo — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Shimox* (shu bobning 32–oyatida ham bor).

¹⁶ — Yo‘q! — dedi Tamara. — Meni haydayapsiz, lekin bu ishingiz menga qilgan hozirgi gunohingizdan og‘irroqdir.

Biroq Omno‘n uning gapiga quloq solmadi. ¹⁷ Xizmatkorini chaqirib:

— Bu xotinni huzurimdan haydab chiqarib, eshikni yop! — dedi.

¹⁸ Xizmatkor Tamarani tashqariga haydab chiqarib, orqasidan eshikni yopdi. Tamara uzun, chiroyli gulli libos^a kiygan edi. Shohning turmushga chiqmagan qizlari shunday kiyinishardi. ¹⁹ Tamara qayg‘usidan boshiga kul sochib, ustidagi uzun libosini yirtib tashladi^b. Qo‘lini boshiga qo‘yib, faryod solganicha ketdi.

²⁰ Akasi Absalom undan:

— Akang Omno‘n sen bilan bo‘ldimi? — deb so‘radi. — Mayli, singlim, bu haqda birortasiga og‘iz ocha ko‘rma! Axir, u akang–ku! Bu voqeani ko‘nglingga olma.

Shundan so‘ng Tamara akasi Absalomning uyida yashab yuraverdi. U doimo yolg‘iz, g‘amgin edi. ²¹ Shoh Dovud bo‘lib o‘tgan voqeani eshitib, qattiq g‘azablendi. ²² Absalom esa singlisi Tamaraning nomusini bulg‘agani uchun Omno‘ndan qanchalik nafratlansa ham, unga biror marta na yaxshi, na yomon gap qildi.

Absalom Omno‘nni o‘ldiradi

²³ Ikki yildan keyin Absalom shohning hamma o‘g‘illarini Baal–Xazorga ziyofatga taklif qildi. Baal–Xazor Efrayim shahri yaqinida bo‘lib, bu yerda Absalom qo‘ylarining junini qirqtirayotgan edi^c. ²⁴ Absalom shohning huzuriga kelib:

— Qo‘ylarimning junini qirqtiryapman, marhamat qilib, shoh a‘yonlari bilan birga men, qulingizga hamroh bo‘lsinlar, — dedi.

²⁵ — Biz hammamiz borsak, senga yuk bo‘lamiz, o‘g‘lim, — dedi shoh Dovud. Absalom qancha iltimos qilmasin, shoh, bora olmayman, deb unamadi, bormasa ham, o‘g‘lini duo qildi.

²⁶ — Bo‘lmasa, ijizat bersangiz, akam Omno‘n biz bilan borsin, — dedi Absalom.

— Omno‘n nimaga sen bilan borishi kerak? — deb so‘radi shoh. ²⁷ Absalom iltimos qilavergandan keyin, shoh Omno‘nni va boshqa o‘g‘illarini u bilan birga jo‘natdi. ²⁸ Absalom xizmatkorlariga shunday buyruq bergan edi:

— Qarab turinglar, Omno‘n sharob ichib, sarxush bo‘lishini kutinglar. Sizlarga “Omno‘nni uring”, deb aytishim bilanoq, uni o‘ldirasizlar. Qo‘rqmanglar, sizlarga men buyruq beryapman. Dadil, mard bo‘linglar!

²⁹ Xizmatkorlar Absalomning buyrug‘ini ijro etib, Omno‘nni o‘ldirdilar. Shohning qolgan o‘g‘illari esa xachirlariga minib qochib qolishdi. ³⁰ Ular yo‘lda ketayotganlarida, “Absalom shohning hamma o‘g‘illarini o‘ldiribdi, birortasi ham tirik qolmabdi”, degan xabar Dovudning qulog‘iga yetdi. ³¹ Shoh o‘rnidan turdi–da, qayg‘udan kiyimlarini yirtib, o‘zini yerga otdi. Uning yonidagi barcha a‘yonlari ham kiyimlarini yirtishdi.

³² Dovudning akasi Shimo o‘g‘li Yonadov shunday dedi:

— Shoh hazratlari, hamma o‘g‘illarimdan ayrilibman, deb o‘ylamasinlar, faqat Omno‘n o‘ldi, xolos. U o‘gay singlisi Tamaraning nomusiga tekkandan buyon Absalom Omno‘nni o‘ldirishga qasd qilib yurardi.

³³ Shoh janobi oliylari, hamma o‘g‘illaringiz o‘ldirilibdi, degan xabardan xavotirga tushmasinlar. Faqat Omno‘n o‘lgan, xolos.

³⁴ Absalom o‘sha zahoti qochib ketdi. Quddus devori ustidagi soqchi g‘arb tomondan^d shaharga qarab kelayotgan bir to‘p olomonni ko‘rdi. ³⁵ Yonadov shohga:

— Ana, o‘g‘illaringiz kelishyapti, men, qulingiz, aytganday bo‘ldi, — dedi. ³⁶ U gapini tugatar–tugatmas, shohning o‘g‘illari yetib kelib, faryod ko‘tarishdi. Shoh ham, a‘yonlar ham ho‘ng–ho‘ng yig‘lab ko‘z yosh to‘kishdi.

³⁷⁻³⁸ Absalom qochib ketib, Gashur shohi Talmayning^e yoniga bordi va u yerda uch yil qolib ketdi. Talmay Omihud deganning o‘g‘li edi. Shoh Dovud esa o‘g‘li Omno‘n uchun uzoq vaqt motam tutdi. ³⁹ Dovud Omno‘nning o‘limidan tasalli topgandan keyin, Absalomni sog‘ina boshladi^f.

^a 13:18 ...chiroyli gulli libos... — yoki yangi uzun libos.

^b 13:19 ...boshiga kul sochib, ustidagi uzun libosini yirtib tashladi — Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini yoki qayg‘uli holatini ifodalash belgisi sifatida kiyimlarini yirtib, boshlariga kul sochishar edi.

^c 13:23 ...Absalom shohning hamma o‘g‘illarini Baal–Xazorga taklif qildi...qo‘ylarining junini qirqtirayotgan edi — Qo‘ylarning junini qirqish maxsus nishonlanar edi.

^d 13:34 ...g‘arb tomondan... — Ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha tarjimada Xo‘ronaymga boradigan yo‘ldan.

^e 13:37-38 Talmay — Absalomning ona tomondan bobosi (3:3 ga qarang).

^f 13:39 ...Absalomni sog‘ina boshladi — yoki u o‘z lashkari bilan Absalomning orqasidan borishni boshqa istamadi.

14-BOB

Absalom Quddusga qaytib keladi

¹⁻² Shoh Dovud Absalomni sog'inayotganini Yo'ab bildi. U bittasini Taxuva shahriga^a yuborib, u yerda yashaydigan bir donishmand ayolni oldirib keldi. Yo'ab o'sha ayolga:

— Sendan bir iltimosim bor, — dedi. — Motamsaro qiyofaga kirib, azali kiyimlaringni kiyasan. Pardozi qilma, o'zingni xuddi marhumga anchadan beri aza tutayotgan ayolday ko'rsat. ³ Men senga nima aytсам, shoh huzuriga borib, unga yetkazasan.

Keyin Yo'ab ayolga nimalar aytishi lozimligini o'rgatdi. ⁴ Taxuvalik ayol shoh huzuriga yo'l oldi. Uning huzuriga borib, muk tushib ta'zim qildi—da:

— Ey, shohim, yordam bering! — dedi.

⁵ — Nima bo'ldi? — deb so'radi shoh.

— Men bir baxtsiz tul ayolman, — dedi u. — Erim o'lgan. ⁶ Bu cho'ringizning ikki o'g'li bor edi. Ikkovi dalada janjallashib qolishibdi. O'sha yerda ularni ajratib qo'yadigan biror kimsa yo'q ekan, bittasi ikkinchisini urib o'ldirib qo'yibdi. ⁷ Endi esa butun qavmim bu cho'ringizga qarshi chiqib: "Birodarini o'ldirganni bizning qo'limizga ber, birodarini o'ldirgani uchun undan qasos olamiz, qotilni o'ldiramiz, merosxo'rini yo'q qilamiz", deyishyapti, oxirgi umid nishonamdan ham ayirishmoqchi. Agar yana fojia yuz beradigan bo'lsa, yer yuzida erimning nomini davom ettiradigan biror kimsa qolmaydi—ku.

⁸ — Uyingga boraver, — dedi shoh, — men sening foydangga amr beraman.

⁹ — Shoh hazratlari, bu voqeaga men va otamning xonadoni aybdor bo'lsin, — dedi Taxuvalik ayol, — shohim va uning taxti begunoh bo'lsin.

¹⁰ — Kim senga biror narsa desa, uni mening oldimga boshlab kel. Bir ish qilayinki, o'sha odam seni boshqa xafa qilmaydigan bo'lsin, — dedi shoh.

¹¹ — Bo'lmasa, shohim o'zlarining Egasi Xudo nomi bilan ont ichsinlar, toki qasoskorlar yana ziyon—zahmat yetkazmasin, — dedi ayol. — Aks holda, o'g'limni o'ldirib qo'yishadi.

— Xudo shohid! O'g'lingning biror tukiga ham zarar yetmaydi, — dedi shoh.

¹² — Endi ijozat bersangiz, bu cho'ringiz shoh hazratlariga yana bir og'iz gap aytmoqchi edi, — dedi ayol.

— Ayt, — dedi shoh. ¹³ Ayol gapini davom ettirdi:

— Bo'lmasa, nima uchun shoh Xudoning xalqiga qarshi bunday nohaqlikni ravo ko'rayotirlar? Shohim haligi gapi bilan o'zlarini gunohkor qilganday bo'ldilar. Chunki, shohim, o'zingiz quvg'in qilgan odamni qaytarmayapsiz. ¹⁴ Tuproqqa to'kilgan suvni qayta yig'ib bo'lmaganiday, hammamiz ham olamdan o'tib ketamiz. Lekin Xudo jonimizni olishni istamaydi. Xudo "Badarg'a qilingan odam O'zimdanda uzoq ketmasin", deb yo'llarini qidiradi. ¹⁵ Odamlar meni qo'rqitgani uchun, shoh hazratlariga shularni aytib berishga keldim. O'zinga o'zim aytdim: "Shohga maslahat solay—chi, balki bu cho'risining tilagini bajo aylar. ¹⁶ O'g'lim bilan meni o'ldirib, bizni Xudo bergan merosdan mahrum qiladiganning qo'lidan qutqarishni faqat shoh o'z zimmasiga olishi mumkin. ¹⁷ Shoh hazratlari o'z so'zi bilan meni tinchlantiradilar. Chunki shohim, Xudoning farishtasi kabi, yaxshi—yomon gapni tinglab, ajrim qiladilar." Egangiz Xudo sizga yor bo'lsin!

¹⁸ — Sendan bir narsani so'rayman, lekin mendan hech narsani yashira ko'rma! — dedi shoh.

— So'rasinlar, shoh hazratlari, — dedi ayol.

¹⁹ — Bu aytganlaringning hammasida Yo'abning qo'li bormi? — deb so'radi shoh. Ayol unga shunday javob berdi:

— To'g'risi, shoh hazratlari, sizdan hech narsani yashirib bo'lmas ekan! Ha, bu cho'ringizga shu gaplarni o'rgatgan va buyruq bergan — qulingiz Yo'ab bo'ladi. ²⁰ Ha, qulingiz Yo'ab vaziyatni yaxshilash uchun o'ylab topdi buni. Shoh hazratlari Xudoning farishtasi kabi donodir, el—yurtda bo'lib o'tgan voqealar uning nazaridan chetda qolmaydi.

²¹ Shundan keyin shoh Yo'abga:

— Sen istaganingday bo'la qolsin, bor, anavi yigitni — Absalomni qaytarib kel, — dedi.

²² Yo'ab muk tushib ta'zim qildi va:

— Ey, shoh hazratlari, bugun men, qulingizning istagini bajo aylab, menga iltifot ko'rsatayotganingizni bilib turibman, — deb shohni maqtadi.

²³ Shundan keyin Yo'ab Gashurga borib, Absalomni Quddusga olib keldi. ²⁴ Lekin shoh: "Absalom uyiga borsin, mening huzurimga kelmasin", deb amr berdi. Shuning uchun Absalom shohni ko'ra olmay, uyiga ketdi.

²⁵ Butun Isroilda Absalom kabi chiroyli, kelishgan odam yo'q edi. U boshdan—tirnog'igacha benuqson edi.

²⁶ Sochini ko'tarib yurish og'irlik qilgani uchun har yil oldirardi. Oldirgan sochini tortib ko'rganda, sochining

^a 14:1-2 *Taxuva shahri* — Quddusdan qariyb 16 kilometrcha janubda joylashgan.

og'irligi shohlikdagi o'lchov bo'yicha besh yuz misqol^a chiqardi. ²⁷ Absalomning uch o'g'li va Tamara degan go'zal bir qizi bor edi.

²⁸ Absalom Quddusda ikki yil turdi. Lekin shu vaqt davomida shohni ko'ra olmadi. ²⁹ Nihoyat, Yo'abni shoh huzuriga jo'natmoqchi bo'lib, bu haqda unga xabar berdi. Ammo Yo'ab Absalomnikiga kelishni istamadi. Absalom ikkinchi marta xabar yubordi. Yo'ab yana kelmadi. ³⁰ Shunda Absalom xizmatkorlariga:

— Ko'ryapsizlarmi, Yo'abning arpa dalasi menikiga yondosh. Boringlar, uning arpasiga o't qo'yinglar, — dedi.

Xizmatkorlar borib, Yo'abning arpasiga o't qo'yishdi. ³¹ Shunda Yo'ab Absalomning uyiga bordi.

— Nimaga xizmatkorlaring dalamga o't qo'ydi? — dedi. ³² Absalom unga shunday javob berdi:

— Senga, menikiga kel, seni shoh huzuriga jo'nataman, deb xabar bergan edim. Sen orqali shohga: "Gashurdan nega keldim? Qaytanga o'sha yerda qolganimda, menga yaxshiroq bo'lardi", degan gaplarni yetkazmoqchi edim. Endi shoh huzuriga boray. Agar mening aybim bo'lsa, o'ldirsin.

³³ Shundan so'ng Yo'ab shoh huzuriga borib, Absalomning aytganlarini unga yetkazdi. Shoh Absalomni chaqirtirdi. Absalom shoh huzuriga kela solib, muk tushib ta'zim qildi. Shoh Absalomni o'pdi.

15-BOB

Absalom Dovudga qarshi bosh ko'taradi

¹ Absalom o'zi uchun bitta jang aravasi, otlar va ellikta qo'riqchini tayyorlab qo'ydi. ² U ertalab turib, shahar darvozasiga boradigan yo'l bo'yida turadigan bo'ldi. Janjalli ish bilan shoh huzuriga arz qilib kelayotgan har bir odamni Absalom to'xtatib:

— Qayerliksan? — deb so'rardi. O'sha odam: "Isroilning falon qabilasidanman", deb javob berardi.

³ Absalom esa unga:

— Qara, da'volaring to'g'ri, sen haqsan. Lekin sening gapingga quloq soladigan, shoh tayinlagan biror vakil yo'q, — derdi. ⁴ Keyin: — Agar yurtga men hakam bo'lganimda edi, — deb qo'shib qo'yardi, — shikoyat yoki biror masala bilan mening oldimga kelgan odamga adolat qilardim.

⁵ Birortasi uning oldiga muk tushib, ta'zim qilib kelishi bilanoq, Absalom o'sha odamni turg'izib, o'pib qo'yardi. ⁶ Absalom shoh huzuriga shikoyat qilib kelgan Isroil xalqining hammasiga shunday muomala qilardi. Xullas, Absalom shu yo'sinda Isroil xalqini o'ziga og'dirib oldi.

⁷ Oradan to'rt yil^b o'tgach, Absalom shohga dedi:

— Ijzat bersangiz, men Xevronga borib, Egamga atagan nazrimni ado etayin. ⁸ Chunki men, qulingiz, Oramda — Gashur yurtida yashayotganimda, Egam meni Quddusga qaytarsa, albatta Xevronga borib Unga sajda qilaman, deb nazr atagan edim.

⁹ — Eson-omon bor! — dedi shoh Absalomga.

Absalom Xevronga borgan zahoti ¹⁰ hamma Isroil qabilalariga maxfiy xabarchilar jo'natib, ularga shunday dedi: "Burg'u ovozi eshitishingiz bilanoq, Absalom Xevronda shoh bo'ldi, deb ovoza qilaszlar." ¹¹ Absalom Quddusdan taklif qilgan ikki yuz kishi u bilan birga Xevronga borgandi. Taklif qilingan odamlar, bo'lib o'tgan voqealardan bexabar, yaxshi niyat bilan Absalomga ergashishgandi. ¹² Absalom Xevronda qurbonlik qilayotib, Dovudning maslahatchisi Oxito'felni ham chaqirtirib keldi. Oxito'fel Giloxda^c yashardi. Shu tariqa fitna kuchayib, Absalomni qo'llayotganlar tobora ko'payib borardi.

Dovud Quddusdan qochib ketadi

¹³ Bir xabarchi Dovudning oldiga kelib:

— Absalom Isroil xalqining ishonchini qozondi, — dedi. ¹⁴ Shundan so'ng Dovud Quddusda o'ziga xizmat qilib yurgan hamma odamlariga shunday buyruq berdi:

— Qani, qochib qolaylik! Bo'lmasa, Absalom bizni sog' qo'ymaydi. Hoziroq ketaylik, aks holda Absalom orqamizdan birpasda yetib olib bizni bir baloga giriftor qiladi, shahar aholisini bittama-bitta qilichdan o'tkazadi!

¹⁵ — Shoh hazratlari nima qarorga kelgan bo'lsalar, biz, qullaringiz, bajarishga tayyormiz, — deyishdi shohning a'yonlari.

¹⁶ Shunday qilib, shoh butun saroy ahlini ergashtirib, yo'lga tushdi. Saroyga qarab tursin, deb faqat o'nta kanizagini^d u yerda qoldirdi. ¹⁷ Shoh va uning hamrohlari shaharning eng chetidagi uyga yetib borishgach,

^a 14:26 besh yuz misqol — ibroniycha matnda ikki yuz shaqal, taxminan 2,3 kiloga to'g'ri keladi.

^b 15:7 to'rt yil — qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan. Ibroniycha matnda qirq yil.

^c 15:12 Gilox — Xevronga yaqin shahar.

^d 15:16 kanizak — 5:13 izohiga qarang.

o'sha yerda to'xtashdi. ¹⁸ Shohning hamma lashkari, Xaretlik va Palatlik hamma qo'riqchilar^a, Gat shahridan^b unga ergashib kelgan olti yuzta odam shohning oldidan o'tdi. ¹⁹ Shoh Gatlik lashkarboshi Etxayga:

— Nimaga sen biz bilan kelyapsan? — dedi. — Orqangga qayt, kim shoh bo'lsa, o'sha shoh bilan qol, chunki sen vatanidan quvilgan bir begonasan. ²⁰ Sen kechagina kelding. Men esa bugun qayerga borishimni o'zim bilmayman—u, seni birga olib ketib sarson qilaymi? Qani, birodarlaring bilan orqaga qayt. Xudo marhamatini va sadoqatini sendan darig' tutmasin!

²¹ Etxay shohga shunday javob berdi:

— Shoh hazratlari! Xudo haqi, xoh hayot uchun bo'lsin, xoh o'lim uchun bo'lsin, siz qayerda bo'lsangiz, men, qulingiz ham, o'sha yerda bo'laman.

²² — Bo'пти, men bilan yuraver, — dedi Dovud Etxayga. Shundan keyin Gatlik Etxay, uning yonidagi hamma odamlari, bola—chaqalari bilan, Dovudning yonidan o'tib yo'lda davom etdilar.

²³ Xalq yo'lda davom etarkan, atrofda el—yurt zor—zor yig'lab faryod chekardi. Shoh Qidron soyligini^c bosib o'tdi. Xalq sahroga boradigan yo'l bo'ylab ketardi.

²⁴ Ruhoniy Zodo'x bilan Xudoning ahd sandig'ini ko'tarib borayotgan levilar, ruhoniy Abuatar ham shu yerda jam bo'lgan edilar. Ular Xudoning sandig'ini yerga qo'yib, xalq shahardan chiqib bo'lguncha kutib turishdi. ²⁵ Bir payt shoh Zodo'xga dedi:

— Xudoning sandig'ini shaharga qaytarib olib bor. Agar Egam mendan rozi bo'lsa, meni qaytarsin, sandiq turadigan joyni va sandiqni menga yana ko'rsatsin. ²⁶ Ammo Egam: “Sendan rozi emasman”, desa, mayli, Unga nima ma'qul bo'lsa, shuni qilsin.

²⁷ Shoh ruhoniy Zodo'x bilan suhbatini davom ettirdi:

— Sen valiy emasmisan?!^d O'g'ling Oximasni va Abuatarning o'g'li Yo'natanni yoningga ol. Abuatar bilan birga shaharga eson—omon qaytib boringlar. ²⁸ Sizlardan aniq xabar kelmaguncha, men Iordan daryosining kechuvida yashirib o'tiraman. Men sahroda ko'zdan g'oyib bo'lgunimcha, Quddusda nima bo'layotganini bilayin.

²⁹ Xullas, Zodo'x bilan Abuatar Xudoning sandig'ini Quddusga qaytarib olib ketishdi va o'zlari ham o'sha yerda qolishdi. ³⁰ Dovud esa yig'lay—yig'lay Zaytun tog'iga^e ko'tarila boshladi. U qayg'u—alamlardan boshini o'rab olgan, yalangoyoq, yonidagi hamma odamlar ham boshlarini o'ragan, yig'laganlaricha toqqa chiqishardi.

³¹ Shu payt kimdir Dovudga:

— Maslahatchi Oxito'fel ham Absalom bilan birga fitna uyushtirganlarning orasida ekan, — deb qoldi.

— Ey, Egam! Iltijo qilaman: Oxito'fel Absalomga ahmoqona maslahat bersin! — dedi Dovud.

³² Dovud Zaytun tog'ining tepasidagi Xudoga sajda qilinadigan joyiga chiqib borganda, u yerda Dovudni Orx urug'idan^f bo'lgan Xushay kutib oldi. Xushay ayanchli ahvolda bo'lib, qayg'udan kiyimlarini yirtgan, boshiga tuproq sochgan edi.^g ³³ Dovud unga:

— Agar men bilan borsang, menga yuk bo'lasan, — dedi. ³⁴ — Sen shaharga qaytib bor, Absalomga: “Ey, shohim, men sizning qulingizman, otangizga oldin qanday itoat etgan bo'lsam, sizga ham shunday itoat etaman”, deysan. Men uchun Oxito'felning maslahatini yo'qqa chiqarasan. ³⁵ Ruhoniy Zodo'x bilan Abuatar o'sha yerda sening yoningda bo'lishadi. Shoh saroyida nima eshitsang, ularni xabardor qilib tur. ³⁶ Zodo'xning o'g'li Oximas bilan Abuatarning o'g'li Yo'natandan ham o'sha yerda. Nimaiki eshitsangizlar, ruhoniylarning o'g'illari orqali meni xabardor qilib turasizlar.

³⁷ Shunday qilib, Dovudning do'sti Xushay Quddusga keldi. Xuddi shu paytda Absalom ham Quddusga kirayotgan edi.

16-BOB

Dovud bilan Zibax

¹ Dovud Zaytun tog'ining narigi tomoniga oshib o'tayotganda, Mefibositning^h xizmatkori Zibaxga duch

^a 15:18 *Xaretlik va Palatlik hamma qo'riqchilar* — Dovud yollagan bu muhojir sipohlar shohning shaxsiy qo'riqchilari bo'lib xizmat qilgan.

^b 15:18 *Gat shahri* — O'rta yer dengizining qirg'og'ida joylashgan bu shahar Filistlarning beshta asosiy shaharlaridan biri edi.

^c 15:23 *Qidron soyligi* — bu Quddusning sharqiy chegarasi hisoblangan.

^d 15:27 *Sen valiy emasmisan?!* — Ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha tarjimada *menga qarang*. Payg'ambarni *valiy* deb chaqirish keng tarqalgan edi (“1 Shohlar” 9:9 ga qarang). Ibroniycha termin so'zma—so'z “ko'radigan odam” ma'nosini bildiradi. Bu o'rinda shoh Dovud, chamasi, g'ayrirasmiy taklif beradigan termindan foydalanyapti: Zodo'x Quddusga qaytib, unga josus sifatida xizmat qilishini va shaharda nimalar yuz berayotgani to'g'risida unga axborot berib turishini istayapti (shu bobning 28, 35, 36—izohlariga qarang).

^e 15:30 *Zaytun tog'i* — Quddusning sharqida, Qidron soyligining narigi tomonida joylashgan.

^f 15:32 *Orx urug'i* — Orx urug'i Benyamin qabilasining bir qismi edi.

^g 15:32 *...qayg'udan kiyimlarini yirtgan, boshiga tuproq sochgan edi* — 1:2 izohiga qarang.

^h 16:1 *Mefibosit* — *Maribaal* ismi bilan ham tanilgan.

kelib qoldi. Zibax egarlangan ikkita eshak ustiga ikki yuzta non, yuz hovuch mayiz^a, yuz hovuch ho'l meva va bir mesh sharob yuklab olgan edi.

² — Bularni nimaga olib kelding? — deb so'radi shoh Zibaxdan.

— Eshaklarni shohning xonadoni ahli minadi, non bilan ho'l mevalarni yigitlar yeydi, sharobni esa sahrada toliqib sulayib qolganlar ichadi, — deb javob berdi Zibax.

³ — Xo'jayiningning nabirasi qayerda? — so'radi Dovud.

— Mefibosit Quddusda qoldi, — dedi Zibax. — Isroil xalqi bugun bobomning shohligini menga qaytarib beradi, deb o'ylayapti u.

⁴ — Mefibositning hamma narsasi endi seniki, — dedi shoh.

— Qulingiz bo'lay, shoh hazratlari! Tilagim shuki, har doim iltifotingizga sazovor bo'lay, — dedi Zibax.

Dovud bilan Shimax

⁵ Shoh Dovud Boxurimga yetib borganda, Shoul xonadonidan Shimax degan bir odam qarg'anib o'rtaqa chiqdi. U Gera deganning o'g'li edi. ⁶ Shohning o'ng va chap tomonida hamma odamlari, qo'riqchilari himoya qilib turishardi. Shunga qaramay, Shimax Dovudga va uning a'yonlariga tosh otardi. ⁷ Shimax shunday deb haqorat qilar edi:

— Yo'qol, ket, ey, razil odam, sening qo'ling qon! ⁸ Sen Shoulning o'rniga shoh bo'lgan eding. Shoul xonadonidan qancha qonlar to'kkan bo'lsang, Egam hammasini o'z boshingga qaytardi, shohlikni o'g'ling Absalomga berdi. Qo'ling qon bo'lgani uchun, qilmishingga yarasha kulfat tortyapsan.

⁹ — Bu o'lik ko'ppak nega shoh hazratlarini haqorat qilar ekan? — dedi Zeruya o'g'li Abushay Dovudga. — Ijzat bersinlar, borib boshini uzib tashlay.

¹⁰ Lekin shoh:

— Bu sizlarga aloqador ish emas, ey, Zeruya o'g'illari! — dedi. — Egam unga "Dovudni qarg'a!" degani uchun, u qarg'ayotgan bo'lsa, kim undan: "Nega bunday qilyapsan?" deb so'ray oladi?!

¹¹ Keyin Dovud Abushay bilan barcha sipohlarga aytdi:

— O'zimning pushti kamarimdan paydo bo'lgan o'g'lim meni o'ldirmoqchi bo'lyapti—yu, Benyamin naslidan bo'lgan shu odamning qilig'iga hayron bo'lyapsizlarmi?! Qo'yinglar uni, mayli, haqorat qilaversin, chunki unga shunday qil, deb Egam buyurgan. ¹² Balki Egam kulfatlarimni ko'rib, bugungi haqoratlar evaziga yaxshilik qaytarar.

¹³ Dovud odamlari bilan yo'lida davom etaverdi. Dovudning yon tomonida — qir yonbag'rida yurib ketayotgan Shimax uni qarg'ar, tosh otardi. ¹⁴ Shoh va hamrohlari boradigan joylariga yetib kelgunlaricha charchashdi va dam olish uchun to'xtashdi.

Absalom Quddusda

¹⁵ O'sha paytda Absalom bilan unga ergashgan Isroil xalqi Quddusga kirdilar. Maslahatchi Oxito'fel ham Absalom bilan birga edi. ¹⁶ Dovudning do'sti, Orx urug'idan Xushay Absalomning yoniga borib:

— Shohimizning umri uzoq bo'lsin! Shohimizning umri uzoq bo'lsin! — deb hayqirdi. ¹⁷ Absalom Xushayga:

— Do'stingga sadoqating shumi? Nimaga do'sting bilan ketmading? — deb so'radi.

¹⁸ — Nega ketar ekanman?! — dedi Xushay. — Men Egam va mana bu xalq, qolaversa, butun Isroil xalqi tanlagan odamni yoqlayman, o'sha odamning yonida bo'laman. ¹⁹ Ha, men Dovudning o'g'li Absalomdan boshqa yana kimga ham xizmat qilardim?! Otangga qanday xizmat qilgan bo'lsam, senga ham shunday xizmat qilaman.

²⁰ Shunda Absalom Oxito'felga qarab:

— Nima qilaylik, bizga maslahat ber—chi, — dedi. ²¹ Oxito'fel shunday maslahat berdi:

— Otang, saroyga qarab turasizlar, deb kanizaklarini qoldirib ketgan edi. O'sha kanizaklarning^b oldiga kir. Shunda sen otangni ochiqchasiga sharmanda qilganingni Isroil xalqi eshitadi. Seni qo'llab—quvvatlagan odamlarning qarori yanada qat'iy bo'ladi.

²² Saroy tomida Absalom uchun bir chodir qurishdi. Absalom esa jamiki Isroil xalqining ko'zi oldida otasining kanizaklari oldiga kirdi^c.

Xushay Oxito'felning maslahatini rad qiladi

²³ O'sha paytlari Oxito'felning aytgan so'zlari shunchalik dono ediki, xuddi to'ppa—to'g'ri Xudodan

^a 16:1 ...hovuch mayiz... — 6:19 izohiga qarang.

^b 16:21 kanizaklar — 5:13 izohiga qarang.

^c 16:22 ...otasining kanizaklari oldiga kirdi — Natan payg'ambar bu voqea to'g'risida bashorat qilgan edi (12:11-12 ga qarang). Dovudning kanizaklari bo'lajak shohning qonuniy mulki bo'lib qolar edi. Absalom bu ishni qilib, endi o'zini shoh deb e'lon qilayotgan edi.

kelganday tuyulardi. Shuning uchun, Absalom ham, Dovud qilganiday, Oxito‘felning hamma maslahatini so‘zsiz qabul qilardi.

17-BOB

¹ Oxito‘fel Absalomga shunday dedi:

— Ijizat bersang, o‘n ikki ming kishini tanlab olaman, shu bugunoq kechasi otlanib, Dovudning orqasidan tushaman. ² Dovud charchagan, holdan toygan, unga hujum qilib qo‘rqitsam, yonidagilarning hammasi qochib ketadi. Men faqat shoh Dovudni o‘ldiraman, xolos. ³ Keyin jamiki xalqni sening ixtiyoringga qaytarib olib kelaman. O‘zing qidirayotgan odamni topib o‘ldirsang bo‘ldi — hamma senga bosh egadi, butun xalq tinchiydi.

⁴ Bu maslahat Absalomga ham, jamiki Isroil oqsoqollariga ham ma‘qul keldi.

⁵ — Orx urug‘idan bo‘lgan Xushay bor—ku, uni ham chaqirib kelinglar, — dedi Absalom, — u nimalar der ekan, eshitaylik—chi.

⁶ Xushay keldi.

— Oxito‘fel shunday—shunday maslahat berdi, — dedi Absalom. — Uning maslahatiga amal qilsak bo‘ladimi? Bo‘lmasa, sen maslahat ber.

⁷ — Oxito‘felning bu safargi maslahati yaxshi emas, — dedi Xushay Absalomga. ⁸ — Otang Dovud bilan uning odamlari mohir jangchilar ekanligini bilasan. Ular dashtda bolalaridan ayrilgan ayiqday g‘azabga minganlar. Otang tajribali jangchi, tunni lashkar yonida o‘tkazmaydi. ⁹ Shu paytda u birorta g‘orda yoki boshqa bir joyda yashirinib yuribdi. U Absalomning odamlaridan ba‘zilarini birinchi hujumdayoq halok qilganda, bu haqda eshitgan har bir odam: “Absalomga ergashganlar tor—mor bo‘ldi”, deydi. ¹⁰ U paytda hatto sher yurakli bahodir yigitlar ham qo‘rquvga tushadi. Chunki Isroildagi har bir odam otangning jasurligini, jangchilarining ham botirligini bilishadi. ¹¹ Senga maslahatim shu: Dandan Bershevagacha cho‘zilgan joylardagi butun Isroil lashkari atrofingga to‘plansin. Axir, Isroil xalqi dengiz qirg‘og‘idagi qum singari son—sanoqsiz—ku! Ularni sen o‘zing jangga boshla. ¹² Dovud qayerda yashirinib yurgan bo‘lsa ham, unga qarshi yurish qilamiz, butun yer yuzini shudring qoplaganiday, biz ham uning ustiga bostirib boramiz. Dovudni ham, yonidagilarning ham birortasini tirik qoldirmaymiz. ¹³ Agar u biror shahardan boshpana topsa, hamma Isroil odamlari arqon olib, o‘sha shaharga kelishadi. Shaharni ag‘darib, biror dona toshini ham qoldirmay, soylikka tortib tushiramiz.

¹⁴ Absalomga qo‘shilib hamma bir og‘izdan:

— Orx urug‘idan bo‘lgan Xushayning maslahati Oxito‘felning maslahatidan ancha ma‘nili, — deyishdi. Sababi, Egamiz Absalomni kulfatga duchor qilish niyatida Oxito‘felning yaxshi maslahatini behudaga chiqarishni mo‘ljallab qo‘ygan edi.

Dovudga xabar beriladi

¹⁵ Xushay ruhoniylar Zodo‘x bilan Abuatarga shunday dedi:

— Oxito‘fel Absalomga va Isroil oqsoqollariga unday maslahat berdi, men esa boshqacha maslahat berdim. ¹⁶ Sizlar hoziroq shu xabarni Dovudga yetkazinglar: bu kecha qirda — daryoning kechuvida tunamasin, hoziroq narigi qirg‘oqqa o‘taversin^a. Bo‘lmasa, shohning o‘zi ham, yonidagi odamlari ham qirilib ketadi.

¹⁷ Bu paytda Abuatar o‘g‘li Yo‘natan bilan Zodo‘x o‘g‘li Oximas^b En—Ro‘g‘ol bulog‘ida^c kutib turishardi. Bir cho‘ri qiz bo‘lib o‘tgan gap—so‘zlarni ularga yetkazar, Yo‘natan bilan Oximas esa eshitganlarini shoh Dovudga yetkazib turishardi. O‘zlari tavakkal qilib shaharga kirolmas, birortasi ko‘rib qolishi mumkin edi. ¹⁸ Lekin bir o‘spirin nogahon ularni ko‘rib qoldi va Absalomga xabar berdi. Shundan keyin Yo‘natan bilan Oximas tezda bu shahardan chiqib, Boxurim shahriga^d — bir odamning uyiga kelishdi. O‘sha uyning hovlisida bir quduq bor edi. Yo‘natan bilan Oximas quduqqa tushishdi. ¹⁹ Haligi odamning xotini quduq og‘zini yopinchiq bilan berkitdi. Quyoshda quritayotganday bo‘lib, ustiga boshqoq yoyib qo‘ydi. Shuning uchun hech kim, bu yerda odam bor, deb shubhalanmasdi. ²⁰ Absalomning odamlari o‘sha uyga borib, ayoldan:

— Oximas bilan Yo‘natanni ko‘rmadingmi? — deb so‘rashdi.

— Irmoqning narigi tomoniga o‘tib ketishdi, — deb javob berdi ayol. Absalomning odamlari ularni qidirib ketishdi, lekin topa olmay Quddusga qaytishdi. ²¹ Ular ketgandan so‘ng Oximas bilan Yo‘natan quduqdan chiqishdi—da, bo‘lib o‘tgan hodisalardan shoh Dovudni xabardor qilish uchun uning yoniga jo‘nashdi.

— Qani, hoziroq daryoni kechib o‘tinglar, chunki Oxito‘fel sizlarga qarshi shunday—shunday maslahat

^a 17:16 ...narigi qirg‘oqqa o‘taversin — Ya‘ni Jordan daryosining sharq tomoniga.

^b 17:17 ...Abuatar o‘g‘li Yo‘natan bilan Zodo‘x o‘g‘li Oximas... — 15:27 ga qarang.

^c 17:17 En—Ro‘g‘ol bulog‘i — Quddusning janubi—sharqida, Qidron soyligida joylashgan.

^d 17:18 Boxurim shahri — Quddusdan qariyb 2 kilometrcha shimoli—sharqda joylashgan.

berdi, — deyishdi ular shohga.²² Shu zahoti Dovud hamma odamlarini ergashtirib, Iordan daryosini zudlik bilan kechib o'tdi. Tong otganda, hamma Iordan daryosidan o'tib bo'lgan, orqada birorta ham odam qolmagan edi.

²³ Oxito'fel bergan maslahati amalga oshmaganini ko'rib, eshagini egarlab jo'nadi. O'z shahriga^a — uyiga qaytib keldi. Ishlarini saranjom–sarishhta qilib bo'lgandan keyin, o'zini osib o'ldirdi. Uning jasadini ota–bobolarining xilxonasiga dafn qilishdi.

²⁴ Absalom bilan hamma Isroil lashkari Iordan daryosini kechib o'tishayotganda, Dovud Moxanayim shahriga yetib borgan edi.²⁵ Absalom Yo'abning o'rniga Emosani lashkarboshi qilib tayinlagandi. Emosa Yo'abning jiyani bo'lib, Ismoil qavmidan^b Eter^c degan odamning o'g'li edi. Onasining ismi Obigayl bo'lib, Naxosh degan odamning qizi edi. Obigayl Zeruyaning singlisi, Zeruya Yo'abning onasi edi.²⁶ Absalom va uning qo'l ostidagi Isroil lashkari Gilad yerlarida qarorgoh qurishdi.

²⁷⁻²⁹ Dovud Moxanayimga borganda, uni bir necha odam kutib turishardi. Ular Ommonlarning Rabba shahridan Naxosh o'g'li Sho'vi, Lo'davor shahridan Omiyol o'g'li Moxir va Ro'g'olim shahridan Giladlik Borzulay edilar. Ular, odamlar cho'lda toliqqan, och qolib, chanqagandir, deb Dovud bilan uning odamlariga ko'rpa–to'shaklar, kosalar, sopol idish–tovoqlar, bug'doy, arpa, kepakli un, qovurilgan don, loviya, yasmiq doni^d, asal, suzma, qo'y, pishloq olib kelishgan edi.

18-BOB

Absalomning halokati

¹ Dovud yonida yurgan odamlarini bir joyga to'plab, ular ustidan mingboshilar, yuzboshilar tayinladi.

² So'ng ularni Yo'ab, uning akasi Abushay va Gatlik^e Etxayning nazorati ostida uch qismga bo'lib jo'natdi. Shoh odamlariga:

— Men ham sizlar bilan birga boraman, — degan edi,³ ular:

— Biz bilan bormang, — deyishdi. — Bordi–yu, qochishimizga to'g'ri kelib qolsa, g'animlarimiz biz bilan qiziqmaydi. Yarmimiz o'lib ketganimizda ham e'tibor berishmaydi. Siz bizning o'n mingtamizga arziysiz. Siz bizga shahardan turib yordam bering, bizga shunisi yaxshi.

⁴ — Sizlarga qaysinisi ma'qul bo'lsa, shuni qilganim bo'lsin, — dedi shoh. Odamlar yuz, ming kishilik to'dalarga bo'linib shahardan chiqishayotganda, shoh darvoza yonida turgan edi.⁵ Shoh Yo'abga, Abushay va Etxayga:

— Absalom yosh, mening hurmatim uchun unga ziyon keltirmanglar, — deb tayinladi. Shohning lashkarboshilarga Absalomga aloqador buyruq berganini hamma sipohlar eshitishdi.

⁶ Absalomga ergashgan Isroil lashkari bilan jang qilish uchun Dovudning odamlari maydonga chiqishdi. Jang Efrayim o'rmonida bo'ldi.⁷ Dovudning odamlari Isroil lashkarini mag'lub qildi. Katta talafot bo'ldi, o'sha kuni yigirma ming kishi o'ldi.⁸ Jang tobora yoyilib borardi. O'sha kuni o'rmondagi falokatdan nobud bo'lgan odamlarning soni jangda o'ldirilganlarning sonidan ko'p edi.

⁹ Jang payti Absalom xachirini minib yolg'iz o'zi qochib ketayotgan edi, to'satdan Dovudning odamlariga duch kelib qoldi. Xachir katta eman daraxtining qalin shoxlari tagidan yelib ketayotganda, Absalomning boshi shoxlar orasiga kirib qoldi. Xachir yelib ketaverdi, Absalom esa daraxtga osilib qoldi.¹⁰ Dovudning odamlaridan biri Absalomning osilib yotganini ko'rib qoldi va borib Yo'abga aytdi:

— Absalomni ko'rdim, u bir eman daraxtida osilib yotibdi!¹¹ Yo'ab xabar olib kelgan odamga:

— Uni ko'rgan bo'lsang, nimaga yerga qulatib o'ldirmading? Senga o'n kumush tanga^f va bir kamar in'om etgan bo'lardim, — dedi.¹² O'sha odam Yo'abga shunday javob berdi:

— Hatto ming kumush tanga^g sanab berganingizda ham, shoh o'g'liga qo'limni tekkizmayman. Chunki shohning sizga, Abushay va Etxayga “Yosh Absalomning jonini saqlang” degan buyrug'ini biz ham eshitgan edik.¹³ Bordi–yu, Absalomning joniga qasd qilganimda, siz o'zingizni chetga tortmasmidingiz, axir?! Baribir, shohimiz hamma narsadan voqif bo'ladi–ku!

¹⁴ Yo'ab:

— Sen bilan pachakilashib vaqtimni yo'qotmay, — dedi–yu, qo'liga uchta nayza olib o'sha yerga bordi. Absalom eman daraxtida muallaq osilib turar, hali tirik edi. Yo'ab Absalomning yuragiga nayza sanchdi.

^a 17:23 ...o'z shahri... — U Gilox shahridan edi (15:12 ga qarang).

^b 17:25 Ismoil qavmi — qadimiy grekcha tarjimaning ba'zi qo'lyozmalaridan. Ibroniycha matnda *Isroil qavmi*.

^c 17:25 Eter — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Yitro*.

^d 17:27-29 yasmiq doni — dukkakli o'simliklar turiga mansub o'simlik doni, moshga o'xshab ketadi.

^e 18:2 Gat — O'rta yer dengizining qirg'og'ida joylashgan bu shahar Filistlarning beshta asosiy shaharlaridan biri edi.

^f 18:11 o'n kumush tanga — taxminan 114 grammga to'g'ri keladi.

^g 18:12 ming kumush tanga — taxminan 11 kiloga to'g'ri keladi.

¹⁵ So'ngra Yo'abning o'nta qurolbardori Absalomni o'rab olib, tamomila o'ldirishdi.

¹⁶ Yo'ab jangni to'xtatish uchun burg'u chaldirdi, shunda Dovudning odamlari Isroil lashkarini quvlashdan to'xtab orqaga qaytishdi. ¹⁷ Absalomni esa daraxtdan ko'tarib olib, o'rmondagi chuqur bir xandaqqa uloqtirishdi. Bir talay tosh uyib, xandaq og'zini berkitishdi. Shu paytda Isroil lashkarining hammasi uy-uyulariga qochib ketishgan edi.

¹⁸ Absalom hayotligida "Nomimni davom ettiradigan bitta o'g'lim yo'q"^a, deb Shoh soyligida^b o'ziga atab bir yodgorlik toshi o'rnatgan va yodgorlik toshiga o'zining nomini bergan edi. Bu yodgorlik shu kungacha^c "Absalom yodgorligi" deyiladi.

Dovud o'g'liga aza tutadi

¹⁹ Zodo'xning o'g'li Oximas Yo'abga:

— Ijzat bersangiz, tez borib shohimizga: "Egam sizni g'animlaringiz qo'lidan qutqardi", deb xabar yetkazsam, — dedi.

²⁰ — Yo'q, — dedi Yo'ab, — bugun sen xabar olib bormaysan. Boshqa safar xabar yetkazarsan, lekin bugun emas. Chunki shohning o'g'li o'ldi.

²¹ Keyin Yo'ab bir Habashistonlik odamga^d:

— Sen borib, ko'rganlaringni shohga ayt, — deb buyurdi. O'sha odam Yo'abga ta'zim qildi—yu, yugurib ketdi. ²² Ammo Oximas yana:

— Nima bo'lsa bo'lar, ijzat bering, men anovi Habashistonlikning orqasidan yugurib borayin, — deb iltimos qildi.

— O'g'lim, nimaga yugurib borishni istab qolding? Senga manfaat keltiradigan xabar yo'q—ku! — dedi Yo'ab.

²³ — Nima bo'lsa bo'lar, hozir yugurib boray, — deb yana iltimos qildi Oximas.

— Mayli, yugur, — dedi Yo'ab. Oximas shu zahoti Iordan tekisligi bo'ylab yugurib, Habashistonlikdan o'zib ketdi.

²⁴ Dovud bu vaqtda shahar darvozasi oldida^e o'tirgan edi. Qorovul shahar darvozasi tepasiga chiqdi. Atrofga nazar tashlab, bittasining yugurib kelayotganini ko'rdi²⁵ va bu haqda shohga aytdi.

— Bittasi kelayotgan bo'lsa, demak, yaxshi xabar olib kelyapti, — dedi shoh.

O'sha odam tobora yaqinlashib kelardi. ²⁶ Qorovul yana boshqasining yugurib kelayotganini ko'rib, darvozaabonga:

— Ana, yana bittasi yugurib kelyapti, — deb xabar berdi.

— U ham yaxshi xabar olib kelayotir, — dedi shoh.

²⁷ — Menimcha, oldindagi odam yugurishidan Zodo'x o'g'li Oximasga o'xshaydi, — dedi qorovul.

— Oximas — yaxshi odam, yaxshi xabar olib keladi, — deya javob berdi shoh.

²⁸ Shu payt Oximas baland ovoz bilan shohga:

— Tinchlik—omonlik bo'lsin, shohim! — dedi.

So'ng shohning oldida muk tushib ta'zim qilib:

— Shoh hazratlariga qo'l ko'targanlar ustidan g'alaba ato qilgan sizning Egangiz Xudoga hamdu sanolar bo'lsin! — dedi.

²⁹ — Bolam Absalom sog'—salomatmi? — deb so'radi shoh.

— Yo'ab men, qulingizni jo'natgan paytda katta g'alayon bo'layotgan edi, keyin nima bo'lganini bilmayman, — dedi Oximas.

³⁰ — Bu tomonga o't, shu yerda kutib tur, — dedi shoh. Oximas nariga o'tib kuta boshladi. ³¹ Shu orada Habashistonlik yetib keldi.

— Shoh hazratlariga xushxabar! — dedi u. — Egam adolat qilib, sizga qarshi isyon ko'targanlar ustidan g'alaba ato qildi.

³² — Bolam Absalom sog'—salomatmi? — deb so'radi shoh Habashistonlikdan.

— Shoh hazratlari! — dedi Habashistonlik. — G'animlaringizning, yomon niyat bilan sizga qarshi otlanganlarning oxirati shu yigitning oxirati kabi bo'lsin.

^a 18:18 ...bitta o'g'lim yo'q... — Bir vaqtlar Absalomning uchta o'g'li bo'lgan edi (14:27 ga qarang). Lekin ular yo yoshligiga vafot etganlar yoki Absalom Omno'nni o'ldirgani uchun o'ldirilganlar.

^b 18:18 *Shoh soyligi* — Qidron soyligining bir qismi bo'lib, Quddus shahridan sharqda joylashgan.

^c 18:18 ...shu kungacha... — Shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^d 18:21 *Habashistonlik odam* — ibroniycha matnda *Kushlik odam* (shu bobning 22, 23, 31, 32—oyatlarida ham bor). Kush degan joy Misrning janubida bo'lib, hozirgi Sudan va Efiopiya mamlakatlarining bir qismini o'z ichiga olgan edi.

^e 18:24 ...shahar darvozasi oldida... — Shahar darvozasi odatda, shahar devoridagi minoraga o'xshardi. Devorning ikkala tomonida ham darvozalari bor edi. Bitta darvoza devorning tashqarisida, ikkinchi darvoza devorning ichkarisida joylashgan edi. Dovud mana shu ikki darvozaning orasida edi.

³³ Shoh esankirab qoldi. Darvoza tepasidagi boloxonaga chiqib faryod qila boshladi. U boloxonaga chiqar ekan:

— Oh, o‘g‘lim Absalom! Oh, o‘g‘ilginam, bolam Absalom! Sening o‘rningga men o‘lsam bo‘lmasmidi, o‘g‘lim?! Voy, bolam Absalom! — deb faryod qilardi.

19-BOB

Yo‘ab Dovudga tanbeh beradi

¹ Shoh Dovud Absalom uchun ko‘z yoshi to‘kib, aza tutayotir, deb Yo‘abga xabar berishdi. ² Dovudning sipohlari ham: “Shoh o‘g‘li uchun aza tutyapti ekan”, deb eshitishdi. Shunday qilib, o‘sha kungi zafar barcha lashkar uchun azaga aylandi. ³ O‘sha kuni sipohlar xuddi urushdan qochganlarday, shaharga xijolat tortib, pisib kirishdi. ⁴ Shoh esa yuzini berkitib, bor ovozi bilan: “Oh, o‘g‘lim Absalom! Absalom, bolaginam, jigarim!” deb faryod qilardi.

⁵ Yo‘ab shoh turgan uyga kirib, unga shunday dedi:

— Bugun sizning joningizni, o‘g‘illaringiz, qizlaringiz, xotinlaringiz, kanizaklaringizning^a jonlarini qutqargan odamlaringizning hammasini xijolatga qo‘ydingiz. ⁶ Chunki siz o‘zingizdan nafratlanganlarga mehr qo‘yib, sizni yaxshi ko‘rganlardan nafratlanar ekansiz. Bugun lashkarboshilaringiz va mard yigitlaringiz sizning oldingizda hech narsaga arziyasligini oshkor qilib qo‘ydingiz. Ha, men bir narsani anglab yetdim: bugun Absalom omon qolib, hammamiz o‘lib ketsak, sizga yaxshi bo‘lar ekan! ⁷ Endi turing, tashqariga chiqib, odamlaringizga dalda bering! Egamning nomini o‘rtaga qo‘yib ont ichamanki, agar chiqmasangiz, shu kecha sizning yoningizda birorta odam qolmaydi. Bu esa yoshligingizdan to shu bugungacha boshingizga kelgan kulfatlar ichida eng yomoni bo‘ladi!

⁸ Shu gapdan keyin shoh shahar darvozasi oldiga borib o‘tirdi. Hamma lashkarga: “Shoh shahar darvozasida o‘tiribdi”, degan xabar yetib bordi. Shundan keyin ular shohning yoniga tashrif buyurishdi.

Dovud Quddusga qaytadi

Bu paytda Isroil xalqidan Absalom tomonda bo‘lganlari uy–uyulariga qochib ketgan edi. ⁹ Isroilning turli qabilalaridan bo‘lgan odamlar bir–birlari bilan bahs qilishardi:

— Bizni g‘animlarimiz qo‘lidan Dovud xalos qilgan, Filistlar qo‘lidan qutqargan edi. U Absalomdan qochib, yurtdan ketib qolgan. ¹⁰ Bizga yo‘lboshchi bo‘lsin, deb Absalomga moy quyib shoh qilgan edik, lekin u jangda o‘ldi. Shunday ekan, Dovuddan iltimos qilaylik, qaytib kelsin, bizning shohimiz bo‘lsin.

¹¹ Shoh Dovud ruhoniylar Zodo‘x bilan Abuatarga quyidagicha xabar jo‘natdi:

— Yahudo oqsoqollariga borib aytinglar, shoh shunday demoqda: “Butun Isroil xalqi, shohni o‘z xonadoniga qaytarish kerak, deyapti. Isroil xalqining gaplari mening qulog‘imga yetib keldi. Nima uchun sizlar loqaydlik qilyapsizlar? ¹² Sizlar qarindoshlaringiz, jigarlaringiz! Nega sizlar shohni qaytarib olib kelishni orqaga suryapsizlar?” ¹³ Emosaga ham shu gapni yetkazinglar: “Sen jigarimsan–ku! Seni hozirdan boshlab Yo‘abning o‘rniga umrbod lashkarboshi qilib tayinlayman. Shunday qilmasam, Xudo meni ne ko‘yga solsa solsin, hatto undan battarroq‘ini ko‘rsatsin!”

¹⁴ Shunday qilib, Dovud jamiki Yahudo xalqini tamoman o‘ziga moyil qildi. Nihoyat, ular shohga: “Hamma odamlaringizni ergashtirib orqaga qayting!” deb xabar berishdi. ¹⁵ Shoh orqaga qaytib, Iordan daryosi bo‘yiga yetib keldi. Yahudo xalqi: “Shohni kutib olaylik, Iordan daryosidan olib o‘taylik”, deb Gilgalga^b keldi. ¹⁶ Benyamin qabilasidan Gera o‘g‘li Shimax ham shu yerda edi. U shoh Dovudni kutib olish uchun shoshilganicha Boxurim shahridan Yahudo odamlari bilan birga daryo bo‘yiga yetib keldi. ¹⁷ Uning yonida Benyamin qabilasidan ming kishi bor edi. Shoul xonadonining xizmatkori Zibax ham o‘n besh o‘g‘lini va yigirmata qulini ergashtirib keldi. Ular daryo bo‘yiga tezda shohdan oldin yetib kelishdi. ¹⁸ “Shoh xonadonini daryodan olib o‘taylik, shohning hamma xohishini bajo keltiraylik”, deb ular xizmat qilishdi.

Dovud Shimaxni kechiradi

Shoh Iordan daryosini endi kechib o‘tmoqchi bo‘lib turgan edi, Shimax o‘zini shohning oyoqlari ostiga tashladi–da, ¹⁹ unga yolvord:

— Shoh hazratlari gunohimdan o‘tsinlar! Quddusdan chiqqan kuningiz qilgan gunohimni^c eslamasinlar, xayollariga keltirmasinlar, shoh hazratlari! ²⁰ Chunki men, qulingiz, o‘z gunohimni bilaman. Mana, shoh hazratlarini kutib olish uchun bugun jamiki Isroildagi odamlardan birinchi bo‘lib men keldim.

^a 19:5 kanizaklar — 5:13 izohiga qarang.

^b 19:15 Gilgal — Iordan daryosining g‘arbiy qirg‘og‘idan qariyb 8 kilometrcha uzoqlikda joylashgan edi. Shoh Dovud bilan uning lashkari esa daryoning sharq tomonida edilar.

^c 19:19 ...qilgan gunohim... — 16:5-14 ga qarang.

²¹ Shunda Zeruya o'g'li Abushay:

— Nahotki, Egam moy quyib tanlagan shohni haqorat qilgani uchun Shimax o'ldirilmasa?! — dedi.

²² — Ey, Zeruya o'g'illari! — dedi Dovud. — Kim sizlarning fikringizni so'radi? Menga aql o'rgatmoqchimisizlar? Shu topda Isroil shohi ekanimni o'zim bilmaymanmi? Isroilda shu bugun birorta odamning qoni to'kilmaydi!

²³ So'ng Dovud Shimaxga:

— O'lmaysan! — deb ont ichdi.

Dovudning Mefibositga mehribonligi

²⁴ Shoulning nabirasi Mefibosit^a ham shohni kutib olishga borgan edi. Shoh ketgan kundan boshlab sog'-salomat qaytgunigacha, Mefibosit na oyoqlarini, na kiyimlarini yuvgan, na soqolini qirqqan edi. ²⁵ Mefibosit shohni kutib olishga Quddusdan kelganda, Dovud undan:

— Mefibosit, nimaga men bilan ketmading? — deb so'radi. ²⁶ Mefibosit shunday javob berdi:

— Ey, shoh hazratlari, men, qulingiz, cho'loq bo'lganim uchun, qulim Zibaxga: "Eshakni egarla, men eshakka minib shoh bilan birga ketaman", degan edim. Lekin u meni aldadi, ²⁷ shoh hazratlarining oldida men, qulingizning yuzini qora qildi. Ammo siz, shoh hazratlari, Xudoning farishtasidaysiz. Sizga nima ma'qul kelsa, shuni qiling. ²⁸ Otam xonadonining hamma a'zolari shoh hazratlaridan faqat o'limni kutib yurganlarida, siz men, qulingizga xonadoningizdagilar qatorida dasturxonigizdan taom yeyish imtiyozini berdingiz. Sizdan bundan ortiq bir narsa so'rashga qanday haqim bor, ey, shohim?!

²⁹ — O'zingning ishlaring to'g'risida gapirishingga hojat yo'q, — dedi shoh. — Senga va Zibaxga, yerlarni^b bo'lishib olaveringlar, deb buyurgan edim—ku.

³⁰ — Shoh hazratlari nihoyat saroyga sog'-salomat qaytib keldilar, shuning o'zi menga kifoya, — dedi Mefibosit. — Endi hamma yerni Zibax olaversin.

Dovudning Borzulayga mehribonligi

³¹ Giladlik Borzulay ham shohga Iordan daryosini kechib o'tishida yordam berib, uni kuzatib qo'yay, deb Ro'g'olimdan kelgan edi. ³² Borzulay ancha keksayib qolgan, sakson yoshda edi. U boy odam bo'lib, shoh Moxanayimda istiqomat qilib turgan paytda, shohning tirikchiligini ta'minlagan edi. ³³ Shoh Borzulayga:

— Men bilan yuring, endi Quddusda men sizning tirikchiligingizni ta'minlayman, — dedi. ³⁴ Lekin Borzulay:

— Qancha umrim qoldiki, siz bilan Quddusga ketsam? — dedi. ³⁵ — Men, qulingiz, hozir sakson yoshdaman. Bundan bu yog'iga nima yoqadi, nima yoqmaydi — ajrata bilmasam, yeb-ichganimning ta'mini seza olmasam. Yana erkak-ayol qo'shiqchilarning ovozini farqlay olmasam. Shunday ekan, nimaga shoh hazratlariga yana yuk bo'layin? ³⁶ Men, qulingiz, Iordan daryosini shoh bilan birga kechib, sizga bir oz hamroh bo'laman, xolos. Shoh nima uchun menga shu qadar iltifot qilishi kerak? ³⁷ Ijizat bersangiz, men orqamga qaytayin, o'z shahrimda — ota-onamning xilxonasida jon berayin. Lekin mana qulingiz Ximxan shu yerda, u siz bilan narigi qirg'oqqa o'tsin. Unga nimani ma'qul ko'rsangiz, shuni qilarsiz.

³⁸ — Ximxan men bilan narigi qirg'oqqa kechib o'tadi, — dedi shoh. — Siz unga nimani ma'qul ko'rsangiz, u uchun shuni bajo keltiraman. O'zingiz uchun nima istaysiz? Aytin, bajo qilayin.

³⁹ Shundan so'ng shoh bilan barcha odamlar Iordan daryosini kechib o'tdilar^c. Shoh Borzulayni o'pib, duo qildi. Borzulay o'z yurtiga qaytib ketdi.

Yahudo va Isroil xalqi shohni talashishadi

⁴⁰ Shoh Gilgalga jo'nadi. Ximxan ham u bilan birga ketdi. Yahudo odamlarining hammasi va Isroil^d odamlarining yarmi shohni kuzatib borayotgan edilar. ⁴¹ Bir payt jamiki Isroil xalqi shohning oldiga borib shunday deyishdi:

— Nega birodarlarimiz Yahudo xalqi sizni olib qochib, o'zingizni, xonadoningizni, odamlaringizni Iordan daryosining bu tomoniga ham o'tkazib qo'yishdi?

⁴² Yahudo xalqi Isroil xalqiga shunday javob qaytarishdi:

— Chunki shoh bizning yaqinimiz. Nimaga sizlar xafa bo'lyapsizlar? Shohning yeydiganidan biror narsa yedikmi?! Yoki o'zimizga biror narsa oldikmi?

⁴³ — Isroilda o'n ta qabila bor, — deb javob berdi Isroil xalqi. — Shuning uchun Dovudda sizlardan ko'ra, bizning o'n marta haqimiz bor. Shunday ekan, nega bizni mensimaysizlar?! Shohimizni qaytarib kelaylik, deb

^a 19:24 Mefibosit — Maribaal ismi bilan ham tanilgan.

^b 19:29 yerlar — Shoulga qarashli bo'lgan joylar (9:7-9, 16:4 ga qarang).

^c 19:39 ...Iordan daryosini kechib o'tdilar — Ya'ni daryoning g'arb tomoniga.

^d 19:40 Isroil — 2:9 izohiga qarang.

birinchi bo'lib biz aytmaganmidik?!

Yahudo xalqining gapi Isroil xalqinikidan ko'ra qattiqroq bo'ldi.

20-BOB

Shebaning isyoni

¹ O'sha paytda Benyamin qabilasidan Sheba degan yaramas bir odam shu yerda — Gilgaldagi edi. U Bixri deganning o'g'li edi. Sheba burg'u chalib, shunday xitob qildi:

“Essay o'g'li Dovudning bizga o'tkazib qo'ygan joyi yo'q,
Bizning ham undan qarzimiz yo'q!
Ey, Isroil^a erlari, hamma o'z uyiga qaytsin!”

² Shundan keyin jamiki Isroil odamlari Dovudni tark etib, Shebaga ergashib, ketib qolishdi. Yahudo xalqi esa o'zlarining shohiga sodiq qolib, Iordan daryosidan Quddusgacha unga hamroh bo'lishdi.

³ Shoh Dovud Quddusdagi saroyiga yetib borgach, saroyga qarab turinglar, deb qoldirib ketgan o'nta kanizagini^b alohida uyda saqlashni buyurdi. Dovud ularni boqdi, lekin birortasi bilan birga bo'lmadi^c. Kanizaklar esa umrlarining oxirigacha nazorat ostida, beva xotinlar kabi yashadilar.

⁴ Shundan keyin shoh Dovud o'z lashkarboshisi Emosaga:

— Uch kun ichida Yahudo xalqini huzurimga chaqirib kel, o'zing ham shu yerda bo'l, — dedi. ⁵ Emosa Yahudo xalqini chaqirib kelishga ketdi. Ammo belgilangan vaqtda qaytib kelmadi. ⁶ Shundan so'ng Dovud boshqa lashkarboshisi Abushayga dedi:

— Endi Sheba bizga Absalomdan ham og'irroq kulfat keltiradi. Mening odamlarimni olib, Shebaning orqasidan quvla. Aks holda u mustahkam shaharga o'rnashib olib, bizdan yashirinadi.

⁷ O'sha zahoti Abushay Shebani tutib kelish uchun Quddusdan chiqdi. U Yo'abni va uning odamlarini, Xaretlik va Palatlik qo'riqchilarni^d, hamma botir sipohlarni yoniga oldi. ⁸ Ular Givondagi^e katta qoyaning yoniga yetib borganda, Emosani uchratib qoldilar. Yo'ab jang kiyimlarini kiyib olgan edi. Kiyimining ustidan kamar bog'lagan, xanjarini qiniga solib, kamariga osib olgan edi. U Emosaning oldiga so'rashish uchun qadam tashladi—yu, yashirincha xanjarini qinidan sug'urdi.

Yo'ab Emosaga:

⁹ — Yaxshimisan, inim? — dedi—yu, go'yo uni o'pmoqchi bo'lib, o'ng qo'li bilan Emosaning soqolidan ushladi. ¹⁰ Emosa Yo'abning narigi qo'lida xanjar borligini sezmay qoldi. Yo'ab xanjarini Emosaning qorniga tiqib yubordi, Emosaning ichak—chovog'i yerga to'kildi. Ikkinchi marta xanjar urishiga hojat qolmadi, Emosaning joni chiqib bo'lgan edi.

Shundan keyin Yo'ab bilan akasi Abushay Shebani quvlashda davom etishdi. ¹¹ Yo'abning odamlaridan biri Emosaning jasadini tepasida turib:

— Yo'abga kim sodiq bo'lsa, kim Dovud tarafida bo'lsa, Yo'abning orqasidan borsin, — dedi. ¹² Emosaning jasadi qonga belanib yo'lning o'rtasida yotar, har bir odam jasadga yaqinlashganda, uning tepasida to'xtab qolardi. Yo'abning haligi gapirgan yigiti bu ahvolni ko'rib, Emosaning jasadini sudrab yo'l yoqasidagi dalaga olib borib tashladi, ustiga kiyim tashlab qo'ydi. ¹³ Jasad yo'ldan olib tashlangandan so'ng, hamma Shebani quvlab, Yo'abning ortidan ketdi.

¹⁴ Shu orada Sheba hamma Isroil qabilalari yerlarini bosib o'tib, Ovil—Bayt—Maxo shahriga^f yetib keldi. Bixri urug'ining^g hammasi Shebaga ergashib, shaharga kirib olishdi. ¹⁵ So'ng Yo'ab hamma odamlari bilan Ovil—Bayt—Maxoga borib, o'sha shaharni qamal qilib, shahar devoriga qiyalatib tuproq uydilar^h va tepaga chiqib devorteshar qurol bilan devorni yiqita boshladilar. ¹⁶ Shu payt bir dono ayol shahar ichkarisidan ovoz berdi:

— Eshitinglar! Quloq solinglar! Yo'abni aytib yuboringlar, bu yoqqa kelsin, u bilan gaplashmoqchiman.

¹⁷ Yo'ab ayolga yaqinroq bordi.

^a 20:1 Isroil — 19:40 izohiga qarang.

^b 20:3 kanizak — 5:13 izohiga qarang.

^c 20:3 ...birortasi bilan birga bo'lmadi — Chunki Absalom shu ishni qilgan edi (16:21, 22 ga qarang).

^d 20:7 Xaretlik va Palatlik qo'riqchilar — Dovud yollagan bu muhojir sipohlar shohning shaxsiy qo'riqchilari bo'lib xizmat qilgan.

^e 20:8 Givon — Quddusdan qariyb 10 kilometrgacha shimoli—g'arbda joylashgan.

^f 20:14 Ovil—Bayt—Maxo shahri — yurtning eng shimoliy chekkasida joylashgan, Dan shahridan uncha uzoq emas.

^g 20:14 Bixri urug'i — qadimiy grekcha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *Berim*.

^h 20:15 ...shahar devoriga qiyalatib tuproq uydilar... — Qadimgi davrlarda sipohlar devor bilan o'ralgan shaharga hujum qilayotganlarida, ko'pincha devor tepasiga qiyalatib tuproq uyanlar. Shu yo'l bilan shaharni himoya qilayotgan xalqqa hujum qilish uchun devorni buzib yoki oshib o'tishga qulay imkoniyat yaratilgan.

— Yo‘ab sizmisiz? — so‘radi ayol.
— Ha, menman, — dedi Yo‘ab.
— Bu cho‘ringizning so‘zlarini eshiting! — dedi ayol.
— Qulog‘im senda, — dedi Yo‘ab.

¹⁸ Ayol gapida davom etdi:

— Qadimdan “Ovil shahrida maslahat qilinglar” degan gap bo‘lardi, shunga rioya qilib, hamma har qanday ishlarini hal qilishardi. ¹⁹ Biz Isroilning tinchligini istagan sodiq kishilarmiz. Siz esa Isroilda onaday bo‘lgan shaharni vayron qilmoqchisiz. Nimaga Egamning merosini yo‘q qilish sizga kerak bo‘lib qoldi?

²⁰ — Xudo saqlasin! — dedi Yo‘ab, — vayron qilmoqchi yoki butunlay yo‘q qilmoqchi emasman.

²¹ Hecham unday emas. Efrayim qirlaridan Bixri o‘g‘li Sheba degan odam shoh Dovudga qarshi isyon ko‘targan edi. Faqat o‘shani bersangizlar bo‘ldi, men shahardan tinchgina ketaman.

— Uning boshini devordan oshirib, sizga tashlashadi, — dedi ayol.

²² So‘ng ayol butun shahar ahliga o‘zining dono gaplarini yetkazdi. Shahar ahli Shebaning boshini kesib, devordan oshirib Yo‘abga tashladi. Yo‘ab burg‘usini chaldi. Yo‘abning odamlari shahardan chiqib, uylariga qaytib ketishdi. Yo‘ab ham Quddusga — shohning yoniga jo‘nadi.

Dovudning amaldorlari

²³ Yo‘ab butun Isroil qo‘shinining lashkarboshisi edi. Yohuyido o‘g‘li Binayo esa Xaretlik va Palatlik qo‘riqchilarning sardori edi. ²⁴ Odoniram^a qarollar ustidan mas‘ul, Oxilud o‘g‘li Yohushafat mushovir^b edi.

²⁵ Shavo — kotib, Zodo‘x bilan Abuatar — ruhoniylar, ²⁶ Yovirlik Ero ham Dovudning ruhoniysi edilar.

21-BOB

Givonliklar Shoul xonadonidan o‘ch oladi

¹ Dovud shohlighi paytida uch yil muttasil ocharchilik hukm surdi. Dovud Egamizdan shu haqda so‘ragan edi^c, Egamiz shunday javob berdi: “Qon to‘kkan Shoul va uning xonadoni bu ocharchilikka sababchi, chunki Shoul Givonliklarni qirgan edi.”

² Shundan so‘ng shoh Givonliklarni chaqirtirib keldi va ular bilan gaplashdi.

Givonliklar Isroil qavmlaridan bo‘lmay, Amor xalqlarining^d qolgan–qutgani edi. Isroil xalqi ularga, sizlarni tirik qoldiramiz, deb ont ichishgan edi—yu, lekin Shoul Isroil va Yahudo xalqi butun yurti nazorat qilsin, deb istagan va ularni qirib tashlashga harakat qilgan edi.

³ Xullas, Dovud:

— Sizlar uchun nima qilay? — deb so‘radi Givonliklardan. — Egamning xalqini duo qilishingiz uchun bu gunohni qanday yuvsam bo‘ladi?

⁴ Givonliklar unga:

— Bizga Shoul va uning xonadonidan oltin ham, kumush ham kerak emas, Isroil xalqidan birortasini o‘ldirish niyatimiz ham yo‘q, — deb javob berishdi

— Nima istasangiz, bajo qilaman, — dedi Dovud. ⁵ Shundan so‘ng Givonliklar aytishdi:

— Shoul bizni Isroil yurtida yashamasin, deb qirib tashlashni va bizni yo‘qotishni maqsad qilib qo‘ygan edi. ⁶ Shuning uchun Shoulning o‘g‘illaridan yettitasi bizga berilsin. Givonda, aynan Egamiz tanlab olgan Shoulning shahrida, Egamizning huzurida yettovini osamiz.

— Sizlarga beraman ularni, — dedi shoh.

⁷ Dovud Shoulning nabirasi — Yo‘natanning o‘g‘li Mefibositga^e rahm qildi. Dovud bilan Yo‘natan Egamizning nomini o‘rtaga qo‘yib bir–biriga qasamyod qilishgan edi. ⁸ Oyo qizi Rizpa Shoulning Ormanax va Mofibaset degan o‘g‘illar ko‘rgan edi. Dovud Mefibositning o‘rniga Shoulning o‘sha ikkala o‘g‘lini oldi. Shoulning qizi Merav^f Maxlalik Borzulay o‘g‘li Odriyoldan beshta o‘g‘il ko‘rgan edi. Dovud o‘sha o‘g‘illarning ⁹ hammasini Givonliklarning qo‘liga berdi. Givonliklar yettovini tog‘da — Egamizning oldida osishdi^g. Yettovi

^a 20:24 Odoniram — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Odoram*.

^b 20:24 *mushovir* — lug‘aviy ma‘nosi *maslahatchi*. Bu o‘rinda *xabarchi*. U shohlik ichidagi va xalq orasidagi xabarni shohga, shohning farmonlarini xalqqa yetkazib turgan.

^c 21:1 ...*Egamizdan shu haqda so‘ragan edi...* — 2:1 izohiga qarang.

^d 21:2 *Amor xalqlari* — bu o‘rinda umumiy nom bo‘lib, bu nom ostida o‘sha vaqtlarda Kan‘onda istiqomat qilgan Isroil xalqidan boshqa jamiki xalqlar nazarda tutiladi.

^e 21:7 *Mefibosit* — *Maribaal* ismi bilan ham tanilgan.

^f 21:8 *Merav* — ba‘zi ibroniy qo‘lyozmalaridan, ba‘zi qadimiy grekcha tarjimaning qo‘lyozmalaridan va qadimiy suryoniycha tarjimadan. Ibroniya matnda *Mixal*. *Mixal* Shoulning qizi edi, u Dovudning xotinlaridan biri bo‘lgan—u, farzand ko‘rmagan. “1 Shohlar” 18:19 ga ko‘ra, Merav Shoulning qizi bo‘lib, Maxlalik Odriyolga turmushga chiqqan edi.

^g 21:9 ...*osishdi* — yoki *qoziqqa qoqib qo‘yishdi*.

ham birga jon berdi. Ular o'ldirilganda, o'rim-yig'im endi boshlangan, arpa o'rimining ilk kunlari edi^a.

¹⁰ Oyo qizi Rizpa qanor^b oldi va jasadlar yonidagi bir qirning tepasiga borib, qanorni yoydi. O'rim payti boshlangandan to jasadlar ustiga osmondan yomg'ir yoqqunga qadar^c Rizpa o'sha yerda qoldi. Jasadlarni kunduzi osmonda uchadigan qushlardan, kechalari yovvoyi hayvonlardan qo'riqladi.

¹¹ Shoulning kanizagi^d Oyo qizi Rizpa qilgan ishni Dovudga yetkazishdi. ¹² Dovud Giladdagi Yobosh xalqining oldiga borib, Shoul va uning o'g'li Yo'nataning suyaklarini ulardan oldi. Filistlar Gilbova tog'ida Shoulni o'ldirgan kuni uning va o'g'lining jasadlarini Bayt-Shan shahri maydonida devorga qoqib qo'ygan edilar. Giladdagi Yobosh xalqi esa ikkovining jasadini yashirincha u yerdan olib ketishgan edi^e. ¹³ Dovud Shoul bilan o'g'li Yo'nataning suyaklarini u yerdan olib kelgandan so'ng, o'ldirilgan yetti kishining jasadlarini ham olishdi. ¹⁴ Shoul bilan o'g'li Yo'nataning suyaklarini Benyamin hududidagi Zilaga — otasi Kishning xilxonasiga dafn qilishdi. Shunday qilib, shohning hamma farmonlarini ijro etishdi.

Shundan keyin Xudo yurt uchun qilingan iltijolarga javob berdi.

Filistlarga qarshi urush

¹⁵ Filistlar bilan Isroil lashkari o'rtasida yana urush boshlandi. Dovud odamlari bilan Filistlarga qarshi urushga otlandi. Ammo janglar davomida Dovud juda toliqib qoldi. ¹⁶ Filist jangchilaridan biri Yishbibano'v Dovudni o'ldirmoqchi bo'ldi. Yishbibano'v Rafa xalqidan^f edi. U qo'lida uchi 750 misqol^g keladigan bronza nayza ko'targan, beliga esa yangi qilich bog'lab olgandi. ¹⁷ Zeruya o'g'li Abushay^h Dovudni himoya qilib, o'sha Filistni mag'lub qilib o'ldirdi. Shundan keyin Dovudning odamlari unga: "Endi siz biz bilan birga urushga bormaysiz, toki Isroilning chirog'i o'chib qolmasin", deb aytishdi.

¹⁸ Shundan so'ng Gov shahrida Filistlar bilan yangidan urush boshlandi. Bu urushda Xushalik Sibbaxay degan odam Sof degan odamni o'ldirdi. Sof Rafa xalqidan edi.

¹⁹ Isroil lashkari bilan Filistlar o'rtasida Govda yana bir marta urush bo'ldi. Baytlahmlik Elxanon Gatlikⁱ Go'liyotni o'ldirdi. Elxanon Yovir deganning o'g'li edi. Go'liyot nayzasining sopi to'quvchining dastgohi xodasiday kelardi.

²⁰ So'ngra yana Gat shahrida urush bo'ldi. U yerda ham Rafa xalqidan devday bir odam bor edi. Qo'llari, oyoqlari olti barmoqli edi, hammasi bo'lib yigirma to'rtta barmog'i bor edi. ²¹ O'sha odam Isroil lashkarini haqorat qilgan edi, Yo'natan uni o'ldirdi. Yo'natan Dovudning akasi Shimoning^j o'g'li edi.

²² Dovud va uning odamlari tomonidan o'ldirilgan o'sha to'rtalasi ham Gatlik bo'lib, Rafa xalqidan edi.

22-BOB

Dovudning zafar qo'shig'i

¹ Egamiz Dovudni jamiki dushmanlari va Shoulning qo'lidan ozod qilgan kuni Dovud Egamizga atab shu qo'shiqni aytdi:

² "Egam — mening ishongan qoyam^k, qal'am, qutqaruvchim.

³ Xudodir mening qoyam, Undan panoh topaman.

Egamdir qalqonim, bahodir kurashchim^l,

Qo'rg'onimu boshpanam.

Najotkorim, zulmdan meni Sen qutqarursan!

⁴ Egamga iltijo qilaman,

G'animlarimdan U meni xalos qiladi.

^a 21:9 ...arpa o'rimining ilk kunlari edi — Aprelning oxiri yoki mayning boshida.

^b 21:10 qanor — dag'al qoramtir mato bo'lib, echki yoki tuya junidan to'qilgan.

^c 21:10 ...yomg'ir yoqqunga qadar... — O'sha yerlarda may oyidan sentabrgacha odatda yomg'ir yog'magan.

^d 21:11 kanizak — 5:13 izohiga qarang.

^e 21:12 Giladdagi Yobosh xalqi...u yerdan olib ketishgan edi — "1 Shohlar" 31:8-13 ga qarang.

^f 21:16 Rafa xalqi — Isroil xalqidan avval Falastinda yashagan, ular gavdasi ulkan va kuchli jangchilari bilan mashhur bo'lgan bir xalq edi.

^g 21:16 750 misqol — ibroniycha matnda uch yuz shaqal, taxminan 3,4 kiloga to'g'ri keladi.

^h 21:17 Abushay — Dovudning jiyani, Yo'abning akasi.

ⁱ 21:19 Gat — O'rta yer dengizining qirg'og'ida joylashgan bu shahar Filistlarning beshta asosiy shaharlaridan biri edi.

^j 21:21 Shimo — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti Shimax.

^k 22:2 qoya — bu so'z ba'zan ibroniycha she'rda Egamizni toqqa yoki Egamizning xalqi o'z dushmanlaridan qutulish uchun qochib borib panoh topadigan joyga qiyoslash uchun qo'llangan (shu bobning 3, 32, 47—oyatlarida ham bor).

^l 22:3 ...bahodir kurashchim... — Ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — najotimning shoxi yoki meni qutqaradigan shox. Qadimgi Falastinda ho'kiz eng kuchli hayvonlardan biri bo'lgani uchun, ho'kizning shoxi quch-quadrat ramzi edi.

Egamizga hamdu sanolar!

- ⁵ O'lim to'liqlari meni qurshab olgandi,
Balo–qazo sellari dahshat–la bosgandi,
- ⁶ O'liklar diyorining^a to'rlari meni o'rab olgandi,
O'lim domi qarshimda paydo bo'lgandi.
- ⁷ Kulfatda qolganimda Egamga iltijo qildim,
Ha, Xudoyimga iltijo qildim.
Ma'badidan turib U ovozimni eshitdi,
Ohu nolam qulog'iga yetib bordi.
- ⁸ O'sha zamon yer yuzi titrab, tebrandi,
Samolarning poydevori^b larzaga keldi,
Egam g'oyat g'azabga mingan edi.
- ⁹ Burnidan tutun o'rlardi,
Og'zidan otash pishqirardi,
Undan toshko'mir cho'g'i yog'ilardi.
- ¹⁰ U ko'klarni yorib, pastga tushdi,
Oyoqlari ostida — qora bulut.
- ¹¹ Bir karubga minib uchib keldi,
Yel qanotlari uzra ko'ringan edi.
- ¹² Atrofini zulmat bilan o'radi,
Atrofidagi qora bulutlarni O'ziga chayla qildi.
- ¹³ Ulkan nur Egamning oldidan chiqdi,
Qip–qizil cho'g' yog'ilib turdi.
- ¹⁴ Egamning ovozi ko'klardan guldiradi,
Xudoyi Taoloning sadosi eshitildi.
- ¹⁵ O'qlar otdi, chaqmoq chaqtirib, yovlarini tirqiratdi,
Ularni sarosimaga soldi.
- ¹⁶ Egamning gina–kuduratidan,
Uning qahrli nafasidan
Dengizning tubi ko'rinib qoldi,
Zaminning poydevori^c yalang'och bo'lib qoldi.
- ¹⁷ Egam yuqoridan qo'l uzatib, meni tutdi,
Bahaybat suvlardan^d meni chiqarib oldi.
- ¹⁸ Meni kuchli g'animlarim qo'lidan,
Mendan nafratlangan yovlarimdan qutqardi,
Chunki ular mendan kuchli edilar.
- ¹⁹ Ular qora kunimda menga qarshi turdilar,
Ammo Egam menga tayanch bo'ldi.
- ²⁰ Meni keng joyga chiqarib qo'ydi,
Mendan mamnun bo'lib, najot berdi.
- ²¹ Solihligim–chun meni mukofotlar,
Aybsizligim–chun Egam taqdirlar.
- ²² Zero men Egam yo'llariga rioya etdim,
Axloqsizlik qilmadim,
Xudoyimdan yuz o'girmadim.
- ²³ Uning hamma taomilini mahkam ushladim,
Farmonlaridan bo'yin tovlamadim.
- ²⁴ Uning oldida benuqson bo'ldim,
Gunoh qilishdan o'zimni saqladim.

^a 22:6 *O'liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo'l*. Odamlar "*Sheo'l*"ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^b 22:8 *Samolarning poydevori* — qadimgi Isroil xalqining tasavvuriga ko'ra, osmon gumbazga o'xshaydi va yer ostidagi tubsizlikning poydevoriga ketadigan ulkan ustunlarga tayanadi (yana shu bobning 16–oyati va o'sha oyatdagi izohga qarang).

^c 22:16 *Zaminning poydevori* — qadimgi Isroil xalqining tasavvuriga ko'ra, yer tep–tekis bo'lib, yer ostida ulkan dengiz bor, dengiz tubiga ketgan ulkan ustunlar yerni ushlab turadi. Bu ustunlar dengiz tubidagi poydevorga tayanadi.

^d 22:17 *Bahaybat suvlardan...* — *Haddan ortiq xavfdan* degan ma'nodagi majoziy tasvir.

- ²⁵ Shu sababli Egam meni pok deb bildi,
Solihligimga yarasha mukofot berdi.
- ²⁶ Ey, Egam! O'zinga sodiq bo'lganga sodiq bo'lursan,
To'g'ri kishiga O'zing to'g'ri bo'lursan.
- ²⁷ Pok kishiga pokligingni ko'rsatarsan,
Egriga esa ters yo'l tutarsan.
- ²⁸ Ahli kamtarga-chi, yordam berursan,
Dimog'dorni kuzatib, manmanligi-chun yerga urursan.
- ²⁹ Ey, Egam! Sen O'zing chirog'imsan,
Zulmatni men uchun yorug'likka aylantirursan.
- ³⁰ Ey, Xudoyim! Senga suyanib lashkarni yo'q qilaman,
Senga suyanib devorlardan oshib o'taman.
- ³¹ Xudoning yo'li komildir,
Egamning kalomi chin haqiqatdir,
Panoh izlab borganga U qalqondir.
- ³² Egamdan boshqa Xudo kim ekan?!
Xudomizdan bo'lak qoya bormikan?!
- ³³ Mening mustahkam qal'am — Xudodir,
Yo'limni O'zi bexatar qilar.
- ³⁴ Oyoqlarimni kiyik oyog'i kabi qilar,
Meni tepalikka eson-omon o'tqazar.
- ³⁵ Qo'llaringa jang qilishni o'rgatar,
Barmoqlarim bronza yoyni buka olar.
- ³⁶ Sen menga zafar qalqoningni bergansan,
Madading esa meni yuksaltirar.
- ³⁷ Oyoqlarim uchun yo'limni keng qilgansan,
Oyoqlarim sira og'ib ketmas.
- ³⁸ G'animlarimni quvlab, halok qilaman,
Ularni yo'q qilmay ortga qaytmayman.
- ³⁹ Ularni shunday ezamanki, hech ham tura olmaslar.
Oyoqlarim ostida cho'zilib qolarlar.
- ⁴⁰ Sen menga quvvat berib, jangga yubording,
Menga qarshi otlangan yovni oldimda bosh egdirding.
- ⁴¹ G'animlarimni mendan qochirding,
Mendan nafratlanganlarni yo'q qilding.
- ⁴² Ular najotkorni to'rt ko'z-la izlab, topmadilar,
Egamga yolvordilar, vale U javob bermadi.
- ⁴³ Yerdagi tuproq singari ularni ezdim,
Yo'ldagi loydek tepkilab bosdim.
- ⁴⁴ Sen meni xalqim g'iybatidan xalos qilding,
Meni ellarga rahnamo qilish uchun saqlading.
O'zim tanimagan elat menga qaram bo'ldi.
- ⁴⁵ Yot ellar menga bo'yin egdilar,
Ovozimni eshitiboq quloq tutdilar.
- ⁴⁶ Yot ellar holsizlanib yiqildilar,
Qaltirab manzilidan chiqib qochdilar.
- ⁴⁷ Egam barhayotdir! Men ishongan qoyamga hamdu sanolar bo'lsin!
Najotim qoyasi — Xudoyim yuksalsin!
- ⁴⁸ Men uchun qasd olgan Xudodir,
Xalqlarni menga U tobe qilgan.
- ⁴⁹ Meni g'animlarimdan qutqargan,
Bosqinchilardan meni ustun qilgan,
Meni zo'ravonlar qo'lidan xalos etgan.
- ⁵⁰ Ey, Egam, xalqlar ichra Senga hamdlar ayturman,
Sening ismingni kuylab sano ayturman.
- ⁵¹ Egam O'z shohini ulug' zafarlarga erishtirar,
O'zi moy quyib tanlagan Dovuddan va uning naslidan

To abad marhamatini darig‘ tutmas.”

23-BOB

Dovudning vasiyati

¹ Essay o‘g‘li Dovudning so‘zlari.

Dovudni Xudo yuksaltirgandir,
Yoqubning Xudosi moy quyib, tanlab shoh qilgan uni,
Dovud Isroilning suyukli qo‘shiqchisi bo‘lgandir.
Dovudning oxirgi so‘zlari quyidagilardir:

² “Egamning ruhi men orqali gapirgan,
Tilimda tayyordir Uning kalomi.

³ Isroil xalqining Xudosi men orqali so‘zlagan,
Isroilning ishongan qoyasi^a menga aytgan:
“Insonlarni adolat bilan boshqarayotgan,
Xudodan qo‘rqib shohlik qilayotgan inson

⁴ Bamisli tong shafag‘idir,
Musaffo tongda nur sochayotgan quyosh kabidir,
Nurlari yomg‘irdan so‘ng tuproqda maysa undirar.”

⁵ Xonadonim Xudo oldida shunday emasmi?!
Chunki U men bilan toabad mustahkam bo‘ladigan,
Har tomonlama ishonchli, buzilmas bir ahd tuzgan.
Albatta g‘olib bo‘lishim uchun, har qanday tilagimga yetishim uchun,
U shak–shubhasiz menga madad beradi.

⁶ Shakkoklar uloqtirilajak tikon kabidir,
Chunki ularni qo‘l bilan ushlab bo‘lmas.

⁷ Tikonlarni ushlab uchun kishi
Temir asbob yoki nayzaning sopini tekkizar,
Tikanzorga o‘t qo‘yib kulini ko‘kka sovurar.”

Dovudning “Uchta qahramon” va “O‘ttizta qahramon” degan guruhlaridagi bahodir jangchilar

⁸ Dovudning bahodir jangchilari ismi quyidagicha: birinchisi — Xaxmo‘n urug‘idan Yoshuvam. U “Uchta qahramon”ning^b sardori edi. U nayzasi bilan sakkiz yuz kishiga hujum qilib, hammasini bir jangda o‘ldirgan edi^c.

⁹ “Uchta qahramon”dan ikkinchisi Oxo‘va urug‘idan Do‘do‘ o‘g‘li Elazar edi. U jang qilish uchun to‘plangan Filistlarni Dovud bilan birga mag‘lub qilgan edi. Isroil lashkari u paytda chekingan edi. ¹⁰ Lekin Elazar joyida turaverdi, chekinmadi. Qo‘li toliqib, uvishib qolguncha Filistlarni o‘ldirdi. O‘sha kuni Egamiz uni ulug‘ zafarga erishtirdi. So‘ngra Isroil lashkari faqat halok bo‘lganlarni talon–taroj qilish uchun Elazarning orqasidan bordi.

¹¹ “Uchta qahramon”dan uchinchisi Xarorlik Agey o‘g‘li Shammox edi. Filistlar Lexidagi bir yasmiqzor^d yoniga yig‘ilib kelganda, Isroil lashkari ularning oldiga tushib qochishgan edi. ¹² Lekin Shammox yasmiqzorning o‘rtasida turganicha, o‘sha yerni himoya qildi va Filistlarni tor–mor qildi. Egamiz uni ham ulug‘ zafarga erishtirdi.

¹³ O‘rim–yig‘im paytida o‘sha uchalasi (ular “O‘ttizta qahramon”^e guruhi tarkibiga kirar edilar)^f
Dovudning yoniga — Adullam g‘origa ketdilar^g. Rafa soyligida^a Filistlar lashkari qarorgoh qurgan edi. ¹⁴ Bu

^a 23:3 qoya — 22:2 izohiga qarang.

^b 23:8 “Uchta qahramon” — bular eng mashhur jangchilar guruhi edi. Ular ham “O‘ttizta qahramon”ning mashhur guruhidan maxsus bir qismi bo‘lishi mumkin.

^c 23:8 U nayzasi bilan sakkiz yuz kishiga hujum qilib, hammasini bir jangda o‘ldirgan edi — Ba‘zi qadimiy grekcha tarjimaning qo‘lyozmalaridan. Oyatning bu qismidagi ibroniycha matnning ma‘nosi bahsli. Ayrımlar bu parchani “U Ezlik Adino bo‘lib, bir paytning o‘zida sakkiz yuz kishini o‘ldirgan edi”, deb tarjima qilishgan.

^d 23:11 yasmiqzor — yasmiq — dukkakli o‘simliklar turiga mansub o‘simlik doni, moshga o‘xshab ketadi.

^e 23:13 “O‘ttizta qahramon” — bular eng mashhur jangchilar guruhidan ikkinchisi edi.

^f 23:13 ...o‘sha uchalasi (ular “O‘ttizta qahramon” guruhi tarkibiga kirar edilar)... — Ibroniya matndagi so‘zma–so‘z tarjimasi — o‘ttiztadan uchtasi. Ba‘zilar, matnda “Uchta qahramon”dan farq qilgan uchta jangchiga ishora qilinadi, deb tushunadilar. Lekin shu bobdagi 17–oyatning ikkinchi qismida berilgan xulosada, 8-17–oyatlarda o‘sha uchta jangchi to‘g‘risida so‘z ketyapti, degan fikr aytiladi.

^g 23:13 ...Adullam g‘origa ketdilar — Bu voqea Dovud quvg‘inda yurgan paytda yuz bergan bo‘lsa kerak (“1 Shohlar” 22:1-5 ga qarang).

paytda Dovud o'zining tog'dagi muhofaza qo'rg'onida edi. Bitta Filist qo'nalg'asi esa Baytlahmda joylashgan edi.¹⁵ Dovud hasrat bilan:

— Qaniydi birortasi Baytlahm darvozasining yonidagi quduqdan menga suv olib kelib bersa! — dedi.

¹⁶ O'sha uchta qahramon Filistlar qarorgohini yorib o'tishdi—da, Baytlahmdagi darvozaning yonidagi quduqdan suv tortib, Dovudga olib kelishdi. Lekin Dovud suvni ichmay, yerga to'kib, Egamizga bag'ishladi.

¹⁷ — Ey, Egam! — deb xitob qildi. — Bunday qilishdan meni O'zing asra! Shu yigitlarning qonini ichaymi? Axir, ular jonini xavf-xatarga qo'yib suv olib kelgani borishdi—ku!

Shuning uchun ham Dovud suvni ichishni istamadi. “Uchta qahramon” ana shunday jasurlik ko'rsatishgan edi.

¹⁸ Yo'abning akasi Abushay “O'ttizta^b qahramon”ning sardori edi. Abushay nayzasi bilan uch yuz kishini o'ldirdi. Shu tariqa u “Uchta qahramon” singari dong taratdi. ¹⁹ U “O'ttizta^c qahramon”dan ham mashhur edi, ularning yo'l boshchisi bo'ldi. Lekin “Uchta qahramon” qatoriga kirmasdi.

²⁰ Yana Kabzayol shahridan Yohuyido o'g'li Binayo degan jasur bir jangchi bor edi. U ajoyib ishlar qildi, Mo'ablik ikki dovyurak odamni^d o'ldirdi. Qor yoqqan kunda bir xandaqqa tushib, sherni o'ldirdi. ²¹ Yana devday bir Misrlikni ham o'ldirdi. Misrlikning qo'lida nayzasi bor edi. Binayo uning ustiga tayoq bilan bostirib bordi. Nayzani Misrlikning qo'lidan tortib oldi—da, o'sha nayza bilan uni o'ldirdi. ²² Binayoning qilgan ishlari ana shulardir. Shu tariqa Binayo “Uchta qahramon” kabi dong taratdi. ²³ U “O'ttizta qahramon” orasida shuhrat topdi, lekin “Uchta qahramon”dan biri hisoblanmasdi. Dovud uni qo'riqchilar sardori qilib tayinladi.

²⁴ Quyidagilar ham “O'ttizta qahramon”dan edilar:

Yo'abning ukasi Osoyil,
Baytlahm shahridan Do'do' o'g'li Elxanon,

²⁵ Xaro'd shahridan Shammox va Elixo,

²⁶ Palat shahridan Xalez,
Taxuva shahridan Ixesh o'g'li Ero,

²⁷ Onoto't shahridan Abuazar,
Xusha shahridan Mavunnay,

²⁸ Oxo'va urug'idan Zalmon,
Natufo shahridan Maxray,

²⁹ Natufolik Banax o'g'li Xalev,
Benyamin naslidan Givolik Ribay o'g'li Etxay,

³⁰ Piraton shahridan Binayo,
Gash soyliklaridan Xidoy,

³¹ Bayt-Araba shahridan Abualvon,
Boxurim shahridan Ozmobit,

³² Shalbim shahridan Eliyaxba,
Yoshonning o'g'illari,
Yo'natan,

³³ Xaror shahridan Shammox,
Xarorlik Shoror o'g'li Oxiyom,

³⁴ Maxo shahridan Axazbay o'g'li Elifalet,
Gilox shahridan Oxito'fel o'g'li Eliyom,

³⁵ Karmil shahridan Xazro,
Orov shahridan Paray,

³⁶ Zo'vo shahridan Natan o'g'li Yixal,
Gad qabilasidan Banix,

³⁷ Ommon xalqidan Zilax,
Bero't shahridan Yo'abning qurolbardori Naxray,

³⁸ Yitar urug'idan Ero va Gorev,

³⁹ Xet xalqidan Uriyo.

^a 23:13 *Rafa soyli* — Quddusdan unchalik uzoq bo'lmagan masofada, shaharning janubi-g'arb tomonida joylashgan.

^b 23:18 *O'ttizta* — ba'zi ibroniy qo'lyozmalaridan va qadimiy suryoniycha tarjimadan. Ibroniycha matnda *Uchta*. “Uch” va “o'ttiz” so'zlari ibroniychada deyarli bir xil yozilgan.

^c 23:19 *O'ttizta* — qadimiy suryoniycha tarjimadan. Ibroniycha matnda *Uchta*. “Uch” va “o'ttiz” so'zlari ibroniychada deyarli bir xil yozilgan.

^d 23:20 *Mo'ablik ikki dovyurak odam...* — yoki *Mo'abdagi ikkita ulkan sher* yoki *Mo'ablik Oriyolning ikki o'g'li*. Gapning bu qismidagi ibroniycha so'zlardan birining ma'nosi bahsli.

Hammasi bo'lib o'ttiz yetti kishi edi.

24-BOB

Dovud ro'yxat qiladi

¹ Isroil xalqiga Egamiz yana g'azabini sochdi. Egamiz xalqqa zarar yetkazmoqchi bo'lib, aholini ro'yxat qilishga Dovudni majbur etdi: "Qani, Isroil va Yahudo xalqini sanab chiq", dedi.

² Shoh yonida turgan lashkarboshisi Yo'abga shunday buyruq berdi:

— Isroilning hamma qabilalarini — Dandan Bershevagacha bo'lgan joylarni kezib, xalqni sanab chiqinglar, toki qancha aholi borligini men bilayin.

³ Lekin Yo'ab shunday dedi:

— Egangiz Xudo xalqning hozirgi sonini yuz karra ko'paytirsin, shoh hazratlari ham o'sha kunlarni ko'rsin! Shohim nimaga shuni istab qoldilar?

⁴ Lekin Yo'ab va lashkarboshilarning so'zidan shohning so'zi ustun keldi. Shundan so'ng ular shohning huzuridan chiqib, Isroil xalqini sanash uchun ketishdi.

⁵ Ular Iordan daryosini kechib o'tdilar va Arorda chodir qurib, bu yerdagi Isroil xalqini sanadilar. Aror — soylikdagi shaharning janubida, Gad yerlari tomonda edi. Keyin u yerdan Yazirga borib sanashdi. ⁶ So'ng Gilad yerlarini bosib o'tib, Taxtim–Xodshi yerlariga borishdi. So'ngra Danyonga^a, Danyondan esa Sidon atroflariga aylanib borib, bu yerdagi xalqni sanashdi. ⁷ Yana Tir qal'asidagi, Xiv va Kan'on xalqlarining hamma shaharlaridagi Isroil xalqini sanab chiqishdi. Nihoyat, janubga — Yahudoning Nagav cho'lidagi Bersheva shahriga kelishdi. ⁸ Ular to'qqiz oyu yigirma kun yurtni u boshidan bu boshigacha aylanib chiqqanlaridan keyin Quddusga qaytib kelishdi. ⁹ Yo'ab ro'yxat natijasini shohga ma'lum qildi: Isroilda jang qilishga qodir 800.000, Yahudoda esa 500.000 odam bor ekan.

¹⁰ Xalqni sanab chiqqandan so'ng Dovudning vijdoni qiynaldi.

— Bu ishni qilib og'ir gunohga botdim, aqlsizlarcha ish tutdim. O'tinaman, ey, Egam, bu qulingning gunohini kechir, — deb iltijo qildi.

¹¹ Ertasiga ertalab Dovud uyqudan turgach, Dovudning valiysi — payg'ambar Gadga Egamizning shu so'zlari ayon bo'ldi: ¹² "Borib Dovudga shu gaplarni yetkaz:

— Egam shunday aytmoqda: Men senga uchta jazoni taklif qilaman, shulardan bittasini tanla, keyin senga o'sha jazoni yuboraman."

¹³ Gad Dovudning huzuriga borib, uchta jazoni birma–bir bayon qildi:

— Yurtingda yetti yil ocharchilik bo'lsinmi? Yoki seni ta'qib qiladigan g'animlaringdan uch oy qochib yurishni istaysanmi? Yo bo'lmasa, yurtingda uch kun o'lat bo'lsinmi? Endi yaxshilab o'yla, meni Yuborganga nima deb javob berayin?

¹⁴ — Men juda og'ir ahvolda qoldim–ku, — dedi Dovud Gadga. — Nima bo'lsa ham odamzodning qo'liga tushmayin. Mayli, Egamning O'zi bizni jazolasin, chunki U g'oyat rahmdil.

¹⁵ Shunday qilib, Egamiz o'sha kuni ertalabdan belgilangan vaqtgacha Isroil yurtiga o'lat yubordi. Butun yurt bo'ylab — Dandan Bershevagacha bo'lgan joyda yetmish ming kishi o'ldi. ¹⁶ Egamizning farishtasi, Quddusni yo'q qilaman, deb qo'lini uzatayotganda, Egamiz rahm qilib, balo–qazo jo'natmaydigan bo'ldi. Xalqni qirayotgan farishtaga:

— Bo'ldi, bas! Yetadi! — deb amr berdi.

Egamizning farishtasi o'sha paytda Quddusda — Yobus xalqidan bo'lgan Aravno degan odamning xirmonida^b edi. ¹⁷ Dovud xalqni o'ldirayotgan farishtani ko'rgach, Egamizga dedi:

— Gunoh qilgan menman, men aybdorman! Qo'yday beozor bu insonlar nima ayb qilibdi? G'azabingni menga va otam xonadoniga socha qol!

¹⁸ O'sha kuni payg'ambar Gad Dovudning huzuriga bordi va unga:

— Yobus xalqidan bo'lgan Aravnoning xirmoniga borib, o'sha yerda Egamga atab bir qurbongoh qurgin, — dedi.

¹⁹ Dovud Gadning so'ziga kirib, xuddi Egamiz amr etganiday, xirmonga bordi. ²⁰ Aravno shoh bilan a'yonlarning o'ziga tomon kelayotganini ko'rdi va Dovudning oldiga borib, yerga muk tushib ta'zim qildi.

²¹ — Shoh hazratlari nechun bu qulining oldiga tashrif buyurdilar? — deb so'radi.

— Egamga atab bir qurbongoh qurish uchun xirmoningni sendan sotib olgani keldim, toki o'lat xalqdan daf bo'lsin, — dedi Dovud.

²² — Shoh hazratlari nimani ma'qul topsalar, Unga o'shani nazr qilsinlar, — dedi Aravno. — Ana,

^a 24:6 ...Taxtim–Xodshi yerlari...Danyon... — Bu yerlarning qayerda joylashgani ma'lum emas.

^b 24:16 ...Yobus xalqidan bo'lgan Aravno degan odamning xirmonida... — Bu joy qadimgi Quddusning tashqarisidagi tepalikda joylashgan. Keyinroq Sulaymon shu yerda Ma'badni qurgan.

kuydiriladigan qurbonliklar uchun ho‘kizlar, o‘tin uchun esa xo‘ptir^a va ho‘kizlarning bo‘yinturuqlari bor.

²³ Ey, shohim, bularning hammasini sizga in‘om etaman.

Keyin qo‘shib qo‘ydi:

— Egangiz Xudo sizdan rozi bo‘lsin!

²⁴ — Bo‘lmaydi! — dedi birdan shoh. — Sendan bu narsalarni o‘z bahosida sotib olaman. Tekin tushgan qurbonliklarni Egam Xudoga kuydirib nazr qilmayman.

Shundan so‘ng Dovud xirmonni va ho‘kizlarni ellik kumush tangaga^b sotib oldi. ²⁵ Dovud o‘sha yerda Egamizga atab qurbongoh qurib, kuydiriladigan qurbonliklar va tinchlik qurbonliklarini atadi. Egamiz esa Isroil yurti uchun Dovudning iltijolariga javob berdi. Shunday qilib, Isroildan o‘lat daf qilindi.

^a **24:22** *xo‘ptir* — ostiga uchli tosh yoki temir o‘rnatilgan og‘ir taxta. Donni po‘stidan ajratib olish uchun o‘rilib xirmonga uyilgan bug‘doy ustidan ko‘ndalangiga xo‘ptir yurgiziladi.

^b **24:24** *ellik kumush tanga* — ibroniycha matnda *ellik shaqal kumush*, taxminan 570 grammga to‘g‘ri keladi.

SHOHLAR

(uchinchi kitob)

Kirish

“3 Shohlar” va “4 Shohlar”ning asl nusxasi bitta ibroniycha kitob bo‘lib, ikkala qismini bitta o‘ramga joylash uzunlik qilganidan, kitob ikki qismga — “3 Shohlar” va “4 Shohlar”ga bo‘lingan. “3 Shohlar” o‘sha yaxlit kitobning birinchi qismidir. Bu kitoblar Isroil tarixining davomidir.

“3 Shohlar” kitobi uch qismdan iborat. Birinchi qismda (1-2–bob) shoh Dovud hayotining so‘nggi yillari va uning o‘g‘li Sulaymon qanday qilib Isroil shohi bo‘lgani to‘g‘risida hikoya qilinadi. Ikkinchi qism (3-11–bob) Sulaymon hukmronligi davridagi voqealarni o‘z ichiga olib, bu qismda uning qanchalik shuhrat taratgani va boyigani to‘g‘risida hikoya qilinadi. Ikkinchi qismda, asosan, Egamizning Quddusdagi uyini Sulaymon qanday qilib qurgani va bag‘ishlagani to‘g‘risida bayon qilinadi. Kitobning qolgan qismi (12-22–bob) Sulaymonning vafotidan keyin yuz bergan voqealardan — shimoldagi qabilalarning Sulaymon o‘g‘li Raxabomga qarshi isyon ko‘targani, Isroil xalqining ikkita alohida shohlikka bo‘linib ketgani to‘g‘risidagi voqealardan iborat. Janubdagi shohlik — Yahudo shohligi, shimoldagisi — Isroil shohligi deb ataladigan bo‘ldi. “3 Shohlar”ning bu qismi ikkala shohlikning hukmdorlari tarixini o‘z ichiga oladi. Ushbu kitob Yahudo shohi Yohushafat va Isroil shohi Oxaziyo hukmronligi davridagi voqealar bilan tugaydi.

Kitobda har bir shoh Xudoga bo‘lgan sodiqligiga qarab hukm qilinadi. Agar shoh Xudoning Qonuniga sodiq bo‘lib, Unga itoat etsa, u yaxshi deb maqtaladi. Agar shakkoklik qilib, to‘g‘ri yo‘ldan ozsa, qabih deb hukm qilinadi. Hamma Isroil shohlari Egamizdan yuz o‘girib, begona xudolarga sajda qilganlari uchun, qabih shohlar deb hukm qilinadi. Yahudo shohlarining ko‘pchiligi o‘z bobolari shoh Dovuddan namuna olib, uning yo‘lidan yurganlari va Egamizga sajda qilganlari uchun yaxshi shohlar deb e‘tirof etiladi.

“3 Shohlar” yana shimoliy shohlikning qabih hukmdori Axab va malika Izabelga qarshi turgan Ilyos payg‘ambar to‘g‘risidagi mashhur voqealarni ham qamrab olgan. Ilyos payg‘ambar Isroil xalqini Egamizga itoat etishga va begona xudolarga sajda qilmaslikka da‘vat etadi. Ilyos xalqqa shunday deb ta‘na qildi: “Qachongacha ikki kemandi uchini tutib yurasizlar?! Agar Egamiz Xudo bo‘lsa, Unga ergashinglar. Bordi-yu, Baal Xudo bo‘lsa, unga sajda qilinglar. ...Baalning payg‘ambarlari iltijo qilib Baalni chaqirishsin. Men ham iltijo qilib Egamizni chaqiraman. Kimning Xudosi alanga orqali javob bersa, Xudo O‘shadir.” (18:21, 24)

1-BOB

Keksaygan shoh Dovud

¹ Shoh Dovud ancha keksaydi^a. Uni ko‘rpa–to‘shaklar bilan o‘rab tashlashsa ham, hech isimas edi. ² Shunda a‘yonlari Dovudga aytishdi:

— Hazrati oliylari uchun yosh, bokira qiz qidirib topsak. O‘sha qiz shohimiz oldida bo‘lsin, parvarish qilsin, shohimizning quchog‘ida yotsin. Ana shunda shoh hazratlari isiydilar.

³ Shunday qilib, butun Isroil hududi bo‘ylab chiroyli, bo‘yi yetgan qizni qidirdilar. Nihoyat, Shunamlik^b Obisha ismli qizni topib, shoh huzuriga olib kelishdi. ⁴ Qiz g‘oyatda go‘zal edi. U shohni parvarish qilib, uning xizmatida bo‘ldi. Lekin shoh qizga yaqinlashmadi.

Odoniyo taxtga da‘vogar bo‘ladi

⁵ Absalom vafot etgandan keyin, Dovudning Xaggitdan tug‘ilgan Odoniyo ismli o‘g‘li “Men shoh bo‘laman”^c, deb o‘zini juda katta tutadigan bo‘lib qoldi. U o‘ziga jang aravalari, chavandozlar va ellikta qo‘riqchi oldi. ⁶ Otasi esa “Nima uchun sen bunday qilyapsan?” deb hech qachon uni tergamadi. Odoniyo Absalomdan keyingisi bo‘lib, juda chiroyli yigit edi. ⁷ U Zeruya o‘g‘li Yo‘ab va ruhoniylar Abuatarga maslahat soldi. Ikkovi ham Odoniyo tarafiga o‘tdilar. ⁸ Lekin ruhoniylar Zodo‘x, Yohuyido o‘g‘li Binayo, payg‘ambar Natan, Shimax, Rey va Dovudning qo‘riqchilari Odoniyo tomonga o‘tmadilar. ⁹ Odoniyo En–Ro‘g‘ol bulog‘i^d bo‘yidagi Zo‘xalat toshi yonida qo‘y, ho‘kiz va boqilgan buzoqlarni qurbonlik qilib, hamma aka–ukalarini —

^a 1:1 ...*ancha keksaydi* — Taxminan 70 yoshlarda edi.

^b 1:3 *Shunam* — Jalila dengizining janubiy qirg‘og‘idan qariyb 26 kilometrcha janubi–sharqda joylashgan shahar.

^c 1:5 *Men shoh bo‘laman...* — Absalomning o‘limidan keyin Dovudning to‘ng‘ich o‘g‘li bo‘lib qolgan Odoniyo taxtga da‘vogar edi.

^d 1:9 *En–Ro‘g‘ol bulog‘i* — Quddusning janubi–sharqida, Qidron soyligida joylashgan.

shoh o'g'illarini, shohga qarashli barcha Yahudo a'yonlarini taklif qildi^a. ¹⁰ Payg'ambar Natanni, Binayoni, shohning qo'riqchilarini, ukasi Sulaymonni esa taklif qilmadi.

Sulaymon taxtga o'tiradi

¹¹ Shundan so'ng Natan Sulaymonning onasi Botshevaga dedi:

— Xaggidan tug'ilgan Odoniyo o'zini—o'zi shoh qilganini, Dovud hazratlari esa bu ahvoldan bexabar ekanini eshitmadingmi? ¹² Endi men senga shunday maslahat beraman: Sen o'zingning va o'g'ling Sulaymonning hayotini qutqar. ¹³ Shoh Dovud saroyiga borib, uning huzuriga kirgin. Shohga shunday deb ayt: “Shoh hazratlari bu cho'risiga, mendan keyin o'g'ling Sulaymon shoh bo'ladi, mendan keyin taxtga u o'tiradi, deb va'da bermaganmidilar?! Nimaga endi Odoniyo shoh bo'lib qoldi?” ¹⁴ Sen u yerda shoh bilan suhbatni davom ettirayotganingda, men orqangdan kirib, sening gapingni qo'llab—quvvatlayman.

¹⁵ Botsheva borib, shoh Dovudning xonasiga kirdi: shoh juda munkillab qolgan, Shunamlik Obisha esa uning xizmatini qilayotgan edi. ¹⁶ Botsheva shohga egilib ta'zim qildi.

— Tila tilagingni, — dedi shoh. ¹⁷ Botsheva unga dedi:

— Shoh hazratlari! Bu cho'ringizga o'z Egangiz Xudo nomi bilan ont ichib “Mendan keyin o'g'ling Sulaymon shoh bo'ladi, mendan keyin taxtga u o'tiradi”, deb va'da bergan edingiz—ku. ¹⁸ Endi esa Odoniyo shoh bo'lib qolibdi. Shoh hazratlari esa bu haqda hech narsa bilmaydilar. ¹⁹ U bir talay ho'kiz, boqilgan buzoq va qo'ylar so'yib, shohimizning hamma o'g'illarini, ruhoniy Abuatarni, lashkarboshi Yo'abni taklif qilibdi. Qulingiz Sulaymonni esa taklif qilmabdi. ²⁰ Shoh hazratlari! Jamiki Isroil xalqining ko'zlari sizga qadalgan, o'zingizdan keyin taxtga kim o'tirishini siz e'lon qilishingizni kutishyapti. ²¹ Aks holda shoh hazratlari olamdan o'tib, ota—bobolari yoniga ketganlarida, men va o'g'lim Sulaymon xiyonatkorday bo'lib qolamiz.

²² Botsheva shoh bilan gaplashayotganda, payg'ambar Natan kelib qoldi. ²³ Shunda shohga: “Payg'ambar Natan shu yerdalar, sizni ko'rmoqchilar”, deb xabar berishdi. Natan shoh huzuriga kirdi—yu, yer o'pib unga ta'zim qildi. ²⁴ Keyin u shohga dedi:

— Shoh hazratlari! Siz “Mendan keyin Odoniyo shoh bo'ladi, mendan keyin taxtga u o'tiradi”, deb aytgan edingizmi? ²⁵ U bugun chiqibiq bir talay ho'kiz, boqilgan buzoq, qo'ylar so'yib, shohning hamma o'g'illarini, qo'shiningizning lashkarboshilarini^b va ruhoniy Abuatarni taklif qildi. Hammalari Odoniyoning huzurida yeb—ichib o'tirishibdi, “Yashasin shoh Odoniyo!” deb baqirishyapti. ²⁶ Men, qulingizni, ruhoniy Zodo'xni va Yohuyido o'g'li Binayoni, qulingiz Sulaymonni esa taklif qilmadi. ²⁷ Bularning hammasi shoh hazratlarining xohishiga ko'ra bo'ldimi? Shoh hazratlari o'zlaridan keyin taxtga kim o'tirishi haqida biz, qullariga nega ayon qilmadilar?

²⁸ Shunda Dovud “Botshevani menga chaqiringlar!” — dedi. Botsheva kirib, shoh qarshisida turdi. ²⁹

³⁰ Shoh ont ichib aytdi:

— Meni har qanday balolardan doimo saqlab kelgan Xudoyim shohid! Men Isroil xalqining Xudosi — Egamiz nomi bilan ont ichib, senga “O'g'ling Sulaymon mendan keyin shoh bo'ladi, mendan keyin taxtga u o'tiradi”, deb va'da bergan edim. O'sha ontimni bugun ado etaman.

³¹ Botsheva yer o'pib, shohga ta'zim qildi:

— Shohimiz Dovud hazratlari dunyo turguncha tursinlar!

³² — Ruhoniy Zodo'xni, payg'ambar Natanni, Yohuyido o'g'li Binayoni mening huzurimga taklif qilinglar! — dedi shoh Dovud. Ular shoh huzuriga kirib keldilar. ³³ Shundan so'ng shoh ularga:

— Yoningizga shohingizning qo'riqchilarini olinglar, — dedi. — O'g'lim Sulaymonni mening xachirimga o'tqazib, Gixo'n bulog'iga^c olib boringlar. ³⁴ U yerda ruhoniy Zodo'x va payg'ambar Natan Sulaymonning boshiga moy quyib, uni Isroil shohi qilsinlar. Keyin burg'u chalib, baland ovoz bilan: “Yashasin shoh Sulaymon!” deb aytinglar. ³⁵ So'ng uning orqasidan qaytib kelinglar. U kelgach, mening taxtimga o'tirsin, mening o'rnimga shoh bo'lsin. Men uni Isroil va Yahudoning^d hukmdori qilib tayinladim.

³⁶ Binayo shohga qarata:

— Omin! Shohimiz hazratlarining Xudosi — Egamizning amri ham shunday bo'lsin! — dedi. ³⁷ — Egamiz doim shoh hazratlari bilan bo'lgan edi. Bundan keyin U Sulaymon bilan bo'lsin, Sulaymonning taxtini shohimiz Dovud hazratlari taxtidan ham yuksak qilsin.

³⁸ Ruhoniy Zodo'x, payg'ambar Natan, Yohuyido o'g'li Binayo, shohning Xaretlik va Palatlik qo'riqchilari^e

^a 1:9 ...qurbonlik qilib...taklif qildi — Odoniyo taxtga da'vogarligini bayram qilib nishonlagan.

^b 1:25 ...qo'shiningizning lashkarboshilarini... — Ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha tarjimada qo'shiningizning lashkarboshisi Yo'abni.

^c 1:33 Gixo'n bulog'i — En—Ro'g'ol bulog'ining yaqinida, buloqning shimol tomonida joylashgan (shu bobning 9, 41—oyatlariga qarang). Bu buloq Quddusning asosiy suv manbayi edi.

^d 1:35 Isroil va Yahudo — bu oyatda “Isroil” degan nom shimoliy qabilalardan tashkil topgan xalqqa nisbatan ishlatiladi, “Yahudo” nomi esa janubiy qabilalardan tashkil topgan xalqqa nisbatan ishlatiladi. Dovudning o'g'li ham, Dovud singari barcha qabilalar ustidan hukmdorlik qiladigan bo'ladi.

^e 1:38 Xaretlik va Palatlik qo'riqchilar — Dovud yollagan bu muhojir sipohlar shohning shaxsiy qo'riqchilari bo'lib xizmat qilgan.

Sulaymonni shoh Dovudning xachiriga o'tqazib jo'nadilar. Nihoyat, uni Gixo'n bulog'iga olib keldilar.

³⁹ Ruhoniy Zodo'x chodirdan^a olib kelgan moy solingan qo'chqor shoxini^b olib chiqdi va Sulaymonning boshiga moy quydi. Keyin burg'u chaldilar. Shunda butun xalq: "Yashasin shoh Sulaymon!" deb qichqirdi.

⁴⁰ Xalq Sulaymonga ergashib, nay chalib, o'yin-kulgi qilib ketdi. Xalqning qiyqirig'idan go'yo yer titrab ketdi.

⁴¹ Odoniyo va hamma taklif qilinganlar taomni yeb bo'lar-bo'lmas, shovqin-suronni eshitib qoldilar. Yo'ab burg'u ovozi eshitib: "Nimaga bunchalik shovqin? Shaharni larzaga keltiradi-ya", — dedi. ⁴² U gapini tugatmagan ham ediki, ruhoniy Abuatarning o'g'li Yo'natan kirib keldi.

— Kel, — dedi Odoniyo unga, — sen ulug' odamsan, yaxshi xabar olib kelyapsan-ov.

⁴³ — Yo'q, shohimiz Dovud hazratlari Sulaymonni shoh qilib ko'tardilar, — deb javob berdi Yo'natan. ⁴⁴ — Shoh Dovud u bilan birga ruhoniy Zodo'xni va payg'ambar Natanni, Binayoni, o'zining Xaretlik va Palatlik qo'riqchilarini yubordi. Ular Sulaymonni shohning xachiriga o'tqazishdi. ⁴⁵ Ruhoniy Zodo'x va payg'ambar Natan Gixo'n bulog'ida Sulaymonning boshiga moy quyib, shoh qildilar. U yerdan shod-xurram bo'lib qaytib kelishdi. Shuning uchun shahar ola-g'ovur bo'lib qoldi. Sizlar eshitayotgan shovqin-suronning boisi shudir.

⁴⁶ Sulaymon shohlik taxtiga o'tiribdi. ⁴⁷ Shohning a'yonlari Dovud hazratlarini tabriklash uchun kelib shunday deyishdi: "Sulaymonning nomini Xudoyingiz sizning nomingizdan ham ko'proq ulug'lasin, uning taxtini sizning taxtingizdan ham yuksaltirsin." Shoh esa to'shagida yotganicha Xudoga sajda qilib, ⁴⁸ bunday dedi: "Isroil xalqining Xudosi — Egamizga hamdu sanolar bo'lsin! U bugun ko'zlarim ochiqligida zurriyotimdan bittasini taxtga o'tqazdi."

⁴⁹ Odoniyo mehmnlari qo'rquv ichida o'rinlaridan turib, hammasi har yoqqa tarqalib ketdilar.

⁵⁰ Odoniyo ham Sulaymondan qo'rqanidan o'rnidan turdi-yu, qochib borib, qurbongohning burchagidan mahkam ushlab oldi^c.

⁵¹ Sulaymonga shu xabarni olib keldilar: "Odoniyo shoh Sulaymondan qo'rqyapti, u qurbongohning burchagini mahkam ushlab olib, Sulaymon, bu qulimni o'ldirmayman, deb oldin menga so'z bersin, deyapti."

⁵² — Agar u menga sodiq bo'lsa, — dedi Sulaymon, — birorta tukiga zarar yetmaydi. Bordi-yu, ko'nglida yomonlik bo'lsa, boshini olaman.

⁵³ Shoh Sulaymon odam yuborib, Odoniyoni qurbongohdan oldirib keldi. Odoniyo kelib, shoh Sulaymonga ta'zim qildi. Shundan so'ng Sulaymon: "Bor, uyingga jo'na!" — dedi unga.

2-BOB

Dovudning Sulaymonga vasiyati

¹ Dovudning umri oxirlab borayotgan edi. U o'g'li Sulaymonga shunday deb vasiyat qildi:

² — Endi mening ham umrim oxirlab boryapti. Sen qat'iy irodali, mardonavor bo'l. ³ Egangiz Xudo qo'rgan talablarni bajar. Musoning Tavrotida yozilganiday, Uning yo'llaridan yurib, farmon va amrlariga, qonun-qoidalari va shartlariga rioya qil. Shunda nima qilsang ham, qayerga borsang ham, har doim baraka topasan.

⁴ Egamiz men haqimda aytgan mana bu va'dasini ado etadi: "Agar o'g'illaring Mening oldimda o'z yo'llaridan adashmay, butun qalbi bilan, jonu dili bilan sodiq bo'lib yursalar, sening naslingdan bo'lgan erkak zoti toabad Isroil taxtida o'tiradi." ⁵ Yana Zeruya o'g'li Yo'ab menga nima qilganini sen bilasan. U Isroilning ikkita lashkarboshisini — Nar o'g'li Abnur bilan Eter o'g'li Emosani o'ldirib, tinchlik paytida urush davridagiday qon to'kdi^d. Chorig'idan tortib beligacha urushdagiday qonga bulg'andi. ⁶ Yo'ab ajalidan besh kun burun o'lsin, O'liklar diyoriga^e tinchgina kirmasin. Shunga aqlingni ishlat. ⁷ Giladlik Borzulayning o'g'illariga sadoqatli bo'l. Ular sening dasturxonning taom yeydiganlar orasida bo'lsin. Chunki men akang Absalomdan qochib yurganimda, ular mening oldimda hoziru nozir bo'lishdi^f. ⁸ Esingda bo'lsin: yoningda Benyamin qabilasidan Boxurimlik Gera o'g'li Shimax ham bor. Moxanayimga qochib o'tayotganimda, u meni yomon qarg'agan edi^g. Lekin keyinroq u meni kutib olish uchun Iordan daryosi bo'yiga chiqdi. Men Egamiz nomi bilan ont ichib, unga: "Seni o'ldirmayman", degan edim^h. ⁹ Lekin sen uni aybsiz deb bilma. Sen aqlli odamsan, nima qilishni o'zing bilasan. U qarib qolgan bo'lsa ham, o'ldirilishi kerak.

^a 1:39 *chodir* — Quddusda ahd sandig'ini vaqtincha qoldirish uchun Dovud o'rnashtirgan chodir. Bu paytda Quddusdagi Ma'bad hali qurilmagan, Muqaddas chodir Givondagi sajdagohda edi.

^b 1:39 *qo'chqor shoxi* — hayvonning ishlov berilgan shoxlari ba'zan idish sifatida ishlatilgan.

^c 1:50 *...qurbongohning burchagidan mahkam ushlab oldi* — Qurbongohning to'rtala burchagining uchi hayvon shoxi shaklida yasalgan edi. Qurbongoh muqaddas hisoblangani uchun, uning shoxini ushlab turgan odamni o'ldirib bo'lmas edi.

^d 2:5 *U Isroilning ikkita lashkarboshisini...qon to'kdi* — "2 Shohlar" 3:22-27, 20:7-10 ga qarang.

^e 2:6 *O'liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo'l*. Odamlar "*Sheo'l*"ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^f 2:7 *Chunki...ular mening oldimda hoziru nozir bo'lishdi* — "2 Shohlar" 17:27-29 ga qarang.

^g 2:8 *Moxanayimga qochib o'tayotganimda, u meni qarg'agan edi* — "2 Shohlar" 16:5-13 ga qarang.

^h 2:8 *Lekin keyinroq...ont ichib, unga: "Seni o'ldirmayman", degan edim* — "2 Shohlar" 19:16-23 ga qarang.

Dovudning o'limi

¹⁰ Nihoyat, Dovud olamdan o'tib, Dovud qal'asida ota-bobolari yoniga dafn qilindi. ¹¹ Dovud Isroilda qirq yil shohlik qildi: shundan yetti yili Xevronda, o'ttiz uch yili Quddusda o'tdi. ¹² Shunday qilib, Sulaymon otasi Dovud o'rniga taxtga o'tirdi. Uning shohligi mustahkam bo'ldi.

Odoniyoning o'limi

¹³ Xaggitdan tug'ilgan Odoniyoy Sulaymonning onasi Botsheva huzuriga keldi.

— Tinchlikmi, bu yerga yaxshilik bilan keldingmi? — deb so'radi Botsheva.

— Ha, yaxshilik bilan, — dedi Odoniyoy. ¹⁴ — Sizda gapim bor edi.

— Gapiraver, — dedi Botsheva.

¹⁵ Odoniyoy gap boshladi:

— Yaxshi bilasiz, men shoh bo'lishim kerak edi^a. Butun Isroil xalqi menga, bo'lajak shoh, deb ko'z tikib turgan edi. Lekin shohlik qo'ldan ketdi, Egamizning xohishi bilan ukamga nasib qilgan ekan. ¹⁶ Endi sizdan bir o'tinchim bor, faqat yo'q demang.

— Gapir, — dedi Botsheva.

¹⁷ — Iltimosim shuki, — dedi Odoniyoy, — shoh Sulaymon bilan gaplashsangiz, Shunamlik Obishani menga xotinlikka bersa. Siz aytsangiz, yo'q demaydi.

¹⁸ — Yaxshi, men shohga sen to'g'ringda aytib ko'ray-chi, — dedi Botsheva.

¹⁹ Botsheva, Odoniyoy haqida gaplashay, deb shoh Sulaymon huzuriga ketdi. Shoh unga peshvoz chiqib, ta'zim qildi, keyin yana taxtiga o'tirdi. Shohning onasi uchun ham taxt qo'yib berishdi. Botsheva shohning o'ng tomoniga^b o'tirdi.

²⁰ — Senga bitta kichkina iltimosim bor, qaytarmagin, — dedi Botsheva.

— So'rang, onajon, tilagingiz bajo bo'lur, — dedi shoh.

²¹ — Shunamlik Obishani akang Odoniyoyga xotinlikka bersang, — dedi Botsheva.

²² Sulaymon kinoyali ohangda onasiga dedi:

— Nimaga Odoniyoy uchun siz faqat Shunamlik Obishani so'rayapsiz? Odoniyoy akam bo'lgandan keyin, u uchun shohlikni ham so'rayvering. Axir, ruhoniy Abuatar, Zeruya o'g'li Yo'ab uning tarafini olishlarini bilasiz-ku!

²³ Shoh Sulaymon Egamiz nomi bilan ont ichib, shunday dedi:

— Agar Odoniyoy shu gapi uchun o'ldirmasam, Xudo meni har qanday jazoga muhtalo qilsin, undan ham battarrog'iga duchor qilsin. ²⁴ Otam Dovudning taxtiga meni o'tqazib, kuch-qudratimni oshirgan va O'zi aytganiday, mening sulolamni yaratgan Xudo shohid! Odoniyoy shu bugunoq o'ldiriladi!

²⁵ Shoh Sulaymon Binayoyi jo'natdi. Binayoy Odoniyoyi o'ldirdi.

Abuatarning badarg'a qilinishi va Yo'abning o'ldirilishi

²⁶ Ruhoniy Abuatarga esa Sulaymon shu gaplarni aytdi:

— Sen Onoto'tga^c — o'zingning yeringga jo'nab qol! Sen aslida o'limga loyiqsan! Lekin sen otam Dovudning oldida Egamiz Rabbiyning sandig'ini olib borgan eding, otam bilan birga har narsaga bardosh bergan eding. Shuning uchun hozir seni o'ldirmayman!

²⁷ Sulaymon Abuatarni Egamizning ruhoniyligidan mahrum qildi. Shunday qilib, Egamizning Shilo'da Elax xonadoni haqida aytgan so'zlari bajo bo'ldi^d.

²⁸ Bu xabarni Yo'ab ham eshitdi. Absalomga ergashmagan bo'lsa ham, Odoniyoy isyon ko'targanda, Yo'ab qo'shilgan edi. Odoniyoyning o'limi haqida eshitgan Yo'ab Egamizning chodiriga qochib bordi va qurbongohning burchagidan ushlab oldi^e. ²⁹ "Yo'ab Egamizning chodiriga qochib ketibdi, qurbongoh yonida ekan", degan xabarni Sulaymonga yetkazishdi. Sulaymon o'sha zahoti Binayoyi jo'natib "Bor, uni o'ldirib kel", deb buyurdi. ³⁰ Binayoy Egamizning chodiriga kelib, Yo'abga: "Shohimiz seni, chodirdan chiqsin, deyaptilar", deb xabar berdi. Yo'ab esa: "Yo'q, men shu yerda o'lishni istayman", deb javob qildi. Binayoy: "Yo'ab menga shunday-shunday dedi", deb shohga yetkazdi. ³¹ Shoh Binayoyga:

— U nima degan bo'lsa, aytganini qil, — dedi, — uni o'ldirib, dafn qil, toki Yo'ab to'kkan begunoh qonlarning javobgarligi mening va otam xonadonining gardanimizda qolmasin. ³² Egamiz uning qonini o'zining boshiga yetkazsin. U otam Dovudga bildirmasdan, ikkita solih, o'ziga qaraganda yaxshi insonni

^a 2:15 ...men shoh bo'lishim kerak edi — Odoniyoy Sulaymondan katta edi (shu bobning 22-oyatiga qarang).

^b 2:19 ...shohning o'ng tomoni... — O'ng qo'l — muruvvat va barakat tomoni, deb hisoblangan.

^c 2:26 Onoto't — Quddusdan qariyb 4 kilometrcha shimoli-sharqda joylashgan levilarga qarashli shahar.

^d 2:27 Shunday qilib, Egamizning...aytgan so'zlari bajo bo'ldi — "1 Shohlar" 2:27-36 ga qarang. Abuatar Elaxning kichik o'g'li Finxazning evarasi edi.

^e 2:28 ...qurbongohning burchagidan ushlab oldi — 1:50 izohlariga qarang.

o'ldirgan edi. Ulardan biri Isroil lashkarboshisi, Nar o'g'li Abnur, ikkinchisi esa Yahudo lashkarboshisi Eter o'g'li Emosa^a edi. ³³ Ikkovining qoni toabad Yo'abning gardanida, uning zurriyoti gardanida qolsin. Egamiz Dovudni, uning zurriyotini, xonadonini va toj-taxtini toabad salomat qilsin!

³⁴ So'ng Binayo borib, Yo'abni ham o'ldirdi. Yo'ab cho'l yaqinidagi o'z uyida dafn qilindi. ³⁵ Shoh Sulaymon Yo'abning o'rniga Binayoni lashkarboshi, Abuatarning o'rniga Zodo'xni ruhoniy qilib tayinladi.

Shimaxning o'limi

³⁶ Shundan so'ng shoh odam yuborib, Shimaxni chaqirtirib keldi va unga shunday dedi:

— Quddusda o'zingga bir uy qur va o'sha yerda o'tir. U yerdan hech qayerga chiqma. ³⁷ Shuni bilib qo'yki, o'sha yerdan chiqib, Qidron soyligidan^b o'tgan kuningoq o'liming muqarrardir. O'zingning boshingni o'zing yeysan.

³⁸ — Xo'p bo'ladi, shoh hazratlari, gapingiz to'g'ri, — dedi Shimax shohga. — Nima buyursalar, men, qulingiz, bajo aylarman.

Shunday qilib, Shimax uzoq vaqt Quddusda yashab qoldi.

³⁹ Lekin oradan uch yil o'tib, bir voqea yuz berdi: Shimaxning ikki quli Gat^c shohi Oxishning yoniga qochib ketdi. Shoh Oxish Maxo deganning o'g'li edi. Shimaxga: “Qullaring Gatda ekan”, deb xabar berdilar.

⁴⁰ Shimax eshagini egarladi va qullarini izlab Gatga — Oxish huzuriga yo'l oldi. U yerga borib, qullarini qaytarib olib keldi. ⁴¹ Shundan keyin Sulaymonga “Shimax Quddusdan Gatga borib, yana qaytib kelibdi”, deb xabar berdilar. ⁴² Shoh Shimaxni chaqirtirib kelib, unga shunday dedi:

— Senga: “Bilib qo'y, Quddusdan chiqib, biror yerga borgan kuningoq o'lishing muqarrar”, deb Egamiz nomi bilan ont ichdirib, qattiq ogohlantirmaganmidim?! Sen esa: “Xo'p bo'ladi! Gapingiz to'g'ri” degan eding.

⁴³ Nega Egamizga ichgan ontingga va mening amrimga itoat qilmading?

⁴⁴ Shoh yana Shimaxga aytdi:

— Otam Dovudga qilgan yomonliklaringni o'zing bilasan, yuragingda muhrlanib qolgan. Qilgan yomonliklaring uchun senga Egamizdan qaytsin! ⁴⁵ Shoh Sulaymon esa Egamizning marhamatidan bahramand bo'lsin, Dovudning toj-taxti Egamizning oldida toabad mustahkam tursin!

⁴⁶ So'ng shoh Sulaymon Binayoga amr berdi, u chiqdi—yu, Shimaxni o'ldirdi. Shunday qilib, Sulaymonning shohligi xavf-xatardan xoli bo'lib, mustahkamlandi.

3-BOB

Sulaymon donolik so'raydi

¹ Sulaymon Misr shohi — Fir'avnning qizlaridan biriga uylanib, Fir'avn bilan aloqasini mustahkamladi, xotinini esa Quddusdagi Dovud qal'asiga olib keldi. U o'z saroyini, Egamizning uyini va Quddus atrofidagi devorni bitirgunga qadar, xotini o'sha yerda yashadi. ² Xalq hali ham turli joylardagi sajdagohlarda^d qurbonlik qilib yurardi, chunki o'sha kunlarga Egamizga atab bir uy qurilmagan edi.

³ Sulaymon Egamizni sevardi, shuning uchun otasi Dovudning ko'rsatmalari bo'yicha yurardi. Lekin u ham sajdagohlarda qurbonlik qilar va tutatqi tutatardi.

⁴ Shoh qurbonlik qilish uchun Givonga^e ketdi. Chunki eng asosiy sajdagoh o'sha yerda edi. Sulaymon ilgari ham o'sha qurbongohda minglab kuydirilgan qurbonliklar nazr qilgan edi.

⁵ Sulaymon Givonda kechasi tush ko'rdi. Tushida Egamiz zohir bo'ldi. Xudo unga:

— Tila tilagingni! — dedi.

⁶ Sulaymon aytdi:

— Ey, Xudoyim! Otam Dovud Sening quling edi. Otam Senga sodiq bo'lib, solihlik bilan, to'g'ri ko'ngil bilan yurgani uchun, unga ulug' sevgingni ko'rsatding. Otamga marhamat qilib, bugun uning taxtiga o'tirmog'i uchun unga bir o'g'il ato etding. ⁷ Endi ey, Egam Xudo, bu qulingni otam Dovud o'rniga shoh qilding. Men esa bir yosh boladayman, ko'p narsaga aqlim yetmaydi, nima qilishimni ham bilmayman. ⁸ Endi men, quling, O'zing saylab olgan xalqni boshqarishim lozim. Ko'pligidan bu xalqni hisoblab chiqishning imkoni ham yo'q. ⁹ Endi xalqingga shohlik qilishim uchun menga aql-idrok berginki, yaxshilik bilan yomonlikning farqiga borayin. Binobarin, Sening shu qadar behisob xalqingni kim hukm eta olar?!

¹⁰ Sulaymon so'ragan narsalar Rabbiyga ma'qul bo'ldi. ¹¹ So'ng Xudo unga dedi:

^a 2:32 Abnur...Emosa — “2 Shohlar” 3:22-27, 20:7-10 ga qarang.

^b 2:37 Qidron soyligi — Quddus shahridan sharqda joylashgan.

^c 2:39 Gat — O'rta yer dengizining qirg'og'ida joylashgan bu shahar Filistlarning beshta asosiy shaharlaridan biri edi.

^d 3:2 sajdagohlar — ibroniycha matnda tepaliklar. Mahalliy qurbongohlar mavjud bo'lgan bunday joylarda, odamlar Xudoga yoki begona xudolarga topingan.

^e 3:4 Givon — Quddusdan qariyb 10 kilometrcha shimoli-g'arbda joylashgan.

— Sen o‘zing uchun uzoq umr so‘ramading, o‘zing uchun boylik istamading, dushmanlaringning jonini so‘ramading. Aksincha, to‘g‘ri hukm etmoq uchun o‘zing uchun aql–idrok so‘rading. ¹² O‘zingning so‘raganingga ko‘ra, senga donishmandlik va aql–idrok ato qilaman. Sendan avval o‘zingga o‘xshagani dunyoga kelmagan edi, bundan so‘ng ham senga o‘xshagani dunyoga kelmas. ¹³ Yana o‘zing so‘ramagan narsalarni — boylik va obro‘ni ham beraman: umring bo‘yi shohlar orasida senga teng keladigani bo‘lmas. ¹⁴ Sen ham farmonlarimga, amrlarimga rioya qilib, otang Dovud yurgani singari, Mening yo‘llarimdan yursang, umringni yanada uzaytiraman.

¹⁵ Sulaymon uyg‘onib ketdi, hammasi tush edi. Shundan keyin u Quddusga keldi va Egamizning ahd sandig‘i oldida turib, kuydirilgan qurbonliklar va tinchlik qurbonliklari qildi, hamma a‘yonlariga ziyofat berdi.

Sulaymonning donishmandligidan bir lavha

¹⁶ Bir kuni ikkita fohisha xotin shohning huzuriga kelib, uning oldiga kirishdi. ¹⁷ Xotinlardan biri gap boshladi:

— Hazrati oliylari! Men mana bu ayol bilan bir uyda yashayman. U bilan uyda qolganimda, mening ko‘zim yoridi. ¹⁸ Mening ko‘zim yorigandan so‘ng uchinchi kuni bu ayol ham farzand ko‘rdi. Xullas, biz birga edik. Uyda faqat ikkovimiz, boshqa odam yo‘q edi. ¹⁹ Manovi xotin kechasi bolasini bosib olgan ekan, bolasi o‘lib qolibdi. ²⁰ Yarim kechasi turib, bu cho‘ringiz uxlab yotganda, o‘g‘limni bag‘rimdan olib, o‘zining yoniga qo‘yibdi. Nobud bo‘lgan bolasini esa mening yonimga yotqizib qo‘yibdi. ²¹ Bolamni emizish uchun saharda tursam, u jonsiz yotgan ekan. Faqat ertalab unga qarab, mening o‘g‘lim emasligini bildim.

²² Ikkinchi xotin esa:

— Yo‘q, tirigi — mening o‘g‘lim, o‘lgan bola — seniki! — dedi.

Birinchi esa:

— Yo‘q, o‘lgan bola — seniki, tirigi — meniki! — dedi.

Shunday qilib, ular shoh huzurida mojaro qilishdi. ²³ Nihoyat, shoh dedi:

— Biringiz: “Tirigi — mening o‘g‘lim, nobud bo‘lgani — seniki”, deyapsiz. Ikkinchingiz esa: “Yo‘q, nobud bo‘lgani — seniki, tirigi — meniki”, deyapsiz.

²⁴ Shundan keyin shoh:

— Menga bir qilich olib kelinglar! — deb buyurdi. Shohga qilich olib kelishdi. ²⁵ — Tirik bolani ikkiga bo‘linglar. Yarmini bittasiga, yarmini esa ikkinchisiga beringlar! — deb farmon berdi.

²⁶ Shu zahoti bolasi tirik qolgan ayol shohga dedi:

— Hazrati oliylari! Tirik qolgan bolani manovi ayolga beravering! Uni o‘ldirmasangiz bo‘ldi!

Bu ayolning farzandi uchun yuragi yonardi.

Narigisi esa:

— Menga ham bo‘lmasin, senga ham, ikkiga bo‘lavinglar! — dedi.

²⁷ Shu onda shoh:

— To‘xtanglar, bolani o‘ldirmanglar! — dedi. — Bolani rahmdil ayolga beringlar, onasi o‘shadir.

²⁸ Shoh chiqargan bu hukmni butun Isroil xalqi eshitdi. Shundan keyin shohdan hayiqadigan bo‘ldilar, chunki e‘tibor bersalar, adolatli hukm qilish uchun Xudo unga donishmandlik ato qilgan ekan.

4-BOB

Sulaymonning amaldorlari

¹ Sulaymon butun Isroilning shohi edi. ² Uning qo‘l ostidagi a‘yonlar quyidagilar edi:

Zodo‘x o‘g‘li Ozariyo — ruhoniy,

³ Shishoning o‘g‘illari Elixorut va Oxiyo — kotib,

Oxilud o‘g‘li Yohushafat — tarixnavis,

⁴ Yohuyido o‘g‘li Binayo — lashkarboshi,

Zodo‘x bilan Abuatar — ruhoniy,

⁵ Natan o‘g‘li Ozariyo — hokimlarning nazoratchisi,

Natan o‘g‘li Zabud — ruhoniy va shohning maslahatchisi,

⁶ Oxisar — saroy boshqaruvchisi,

Abdax o‘g‘li Odoniram — qarollarning boshlig‘i edi.

⁷ Sulaymonning o‘n ikkita hokimi bo‘lib, ular Isroil hududlarini boshqarar, shohni va shoh xonadonini oziq–ovqat bilan ta‘minlardilar. Har bittasi yiliga bir oy davomida shoh xonadoniga oziq–ovqat yetkazib berishi shart edi. ⁸ Ularning ismlari quyidagicha edi:

Efrayim qirlarida — Banxur,

⁹ Moxaz, Shalbim, Bayt–Shamash, Elo‘n–Bayt–Xanon degan shaharlarda — Bandaxor,

¹⁰ Arbo‘t va So‘xo‘ shaharlarida, butun Xafer o‘lkasida — Banxesed,

¹¹ Butun Nafot–Do‘r^a degan joyda — Banabunadov (Sulaymonning qizi To‘fat Banabunadovning xotini edi),

¹² Tanax va Maxido‘ shaharlarida, butun Bayt–Shan^b hududida — Oxilud o‘g‘li Bano (bu joy Yizril etagidagi Zoraton shahridan Ovil–Maxla shahrigacha va Yoxmayom shahrining narigi tomoniga qadar bo‘lgan yerlardir),

¹³ Giladdagi Ramo‘t shahrida — Bangeber, shuningdek, Manashe o‘g‘li Yovir urug‘iga qarashli Gilad o‘lkasidagi qishloqlar, Bashan o‘lkasidagi Argob hududi, devor bilan o‘ralgan va darvozasi bronza tamba bilan mustahkamlangan oltmishta katta shahar ham unga qarardi.

¹⁴ Moxanayim yerlarida — Iddo o‘g‘li Oxinadov,

¹⁵ Naftali hududida — Oximas (u Sulaymonning qizi Bosimatga uylangan edi),

¹⁶ Osher hududida va Bolo‘t shahrida — Xushay o‘g‘li Bano,

¹⁷ Issaxor yerlarida — Paruvax o‘g‘li Yohushafat,

¹⁸ Benyamin yerlarida — Ela o‘g‘li Shimax,

¹⁹ Gilad o‘lkasida — Uri o‘g‘li Geber. Bu yurtida Sixo‘n — Amor xalqining shohi, O‘g — Bashan shohi bo‘lgan edi.

Yahudo yurtining o‘z hukmdori bor edi^c.

Sulaymon hukmronligining ravnaq topishi

²⁰ Yahudo va Isroil xalqi shu qadar ko‘p ediki, go‘yo dengiz qirg‘og‘idagi qumni eslatardi. Ular yeb–ichib, xursandchilik bilan yashashardi. ²¹ Sulaymon Furot daryosidan Filistlar yeriga va Misr chegaralariga qadar bo‘lgan hamma o‘lkalarda shohlik qilardi. Bu o‘lkalardagi xalqlar Sulaymonga o‘lpon to‘lab, umr bo‘yi unga tobe bo‘ldilar.

²² Sulaymon xonadonining bir kunlik ozig‘i quyidagicha edi: 300 tog‘ora^d sifatli un va 600 tog‘ora^e kepakli un, ²³ boquvdagi semiz ho‘kizdan 10ta va yaylovdan 20ta mol, 100ta qo‘y, bulardan tashqari, bug‘ular, kiyiklar, ohular, semiz parrandalar.

²⁴ Furot daryosining g‘arbidagi Tifsaxdan G‘azo shahriga qadar bo‘lgan o‘lkalarda, daryoning g‘arb tomonidagi hamma shohlar ustidan Sulaymon hukmron edi. Atrofdagi hamma yurtlar bilan aloqasi yaxshi edi. ²⁵ Sulaymon hayotligida Dandan Bershevaga qadar bo‘lgan Yahudo va Isroil yurtidagi har bir odam o‘z uzumzorida, o‘z anjir daraxti ostida tinchgina umr kechirdi.

²⁶ Sulaymonning otxonalarida jang aravalari uchun to‘rt ming^f oti, o‘n ikki ming uchqur otlari bor edi.

²⁷ O‘sha o‘n ikki hokimning har biri shoh Sulaymonni, shoh Sulaymonning dasturxonidan taom yeydiganlarning hammasini belgilangan oyda oziq–ovqat bilan ta‘minlardi, birorta ham kamchilikka yo‘l qo‘yishmasdi. ²⁸ Har biri o‘zining navbati kelganda shoh tayinlagan yerga^g jang aravalarining otlari va boshqa otlar uchun arpa, somon ham olib kelishardi.

²⁹ Shunday qilib, Xudo Sulaymonga dengiz qirg‘og‘idagi qum kabi cheksiz–chegarasiz donolik, idrok, tengsiz aql berdi. ³⁰ Sulaymonning donoligi butun sharq xalqlarining donoligidan, butun Misr xalqining donoligidan ham ortiq edi. ³¹ U hamma insonlardan, Zerax urug‘idan bo‘lgan Etxandan, Moxul o‘g‘illari Xaman, Qolko‘l, Dardaxdan ham dono edi. Atrofdagi hamma xalqlar orasida uning dong‘i ketgan edi. ³² U 3000 matal, 1005ta qo‘shiqqlar ijro etdi. ³³ U Lubnondagi sadr daraxtidan tortib devorda o‘sgan issopgacha, qo‘yingki, jamiki dov–daraxtlar, hayvonlar, qushlar, sudralib yuruvchilar, baliqlar haqida so‘z yuritardi.

³⁴ Dunyodagi hamma shohlar Sulaymonning donoligidan bahramand bo‘lgani uning oldiga odamlarini yuborardi. Hamma xalqlardan odamlar kelib, Sulaymonning dono so‘zlarini eshitardilar.

^a 4:11 Nafot–Do‘r — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti Nafat–Do‘r.

^b 4:12 Bayt–Shan — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti Bayt–Shiyon.

^c 4:19 Yahudo yurtining o‘z hukmdori bor edi — Qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnda esa Yahudo so‘zi yo‘q.

^d 4:22 300 tog‘ora — ibroniycha matnda o‘ttiz kor, taxminan 6,6 tonnaga to‘g‘ri keladi.

^e 4:22 600 tog‘ora — ibroniycha matnda oltmish kor, taxminan 13 tonnaga to‘g‘ri keladi.

^f 4:26 to‘rt ming — qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnda qirq ming.

^g 4:28 ...shoh tayinlagan yerga... — yoki shoh Sulaymon turgan joyga.

5-BOB

Sulaymon Egamizning uyini qurishga tayyorgarlik ko'radi

¹ Tir^a shohi Xiram: "Sulaymonni otasining o'rniga moy quyib shoh qilib ko'tarishibdi", degan xabarni eshitgach, a'yonlarini uning huzuriga jo'natdi. Xiram Dovudni doimo o'ziga do'st deb bilardi^b. ² Sulaymon ham Xiram huzuriga a'yonlarini jo'natib, shu gaplarni aytib yubordi:

³ "Siz bilasizki, otam doimo dushmanlariga qarshi jang qilish bilan band bo'lib, o'zining Egasi Xudoga atab bir uy bunyod eta olmadi. Nihoyat, Egam otam Dovudning dushmanlarini uning oyoqlari ostiga tashladi. ⁴ Egam Xudo endi menga har tarafdin osoyishtalik ato etdi: hozirda na g'animim bor, na hujum xavfi bor. ⁵ Egam otam Dovudga: "Sening o'rningga, sening taxtingga o'g'lingni o'tqazar ekanman, Menga atab uyni u barpo qiladi", degan edi. Shuning uchun Egam Xudoga atab bir uy qurmoqqa qaror qildim. ⁶ Endi siz amr bering, Lubnonda menga sadr daraxtlari kesib bersinlar. Mening odamlarim sizning odamlaringiz bilan birga ishlaydilar. Odamlaringizga siz so'ragan haqni beraman. O'zingiz bilasiz, daraxt kesishda Sidonlik odamlaringizga teng keladigan ustasi bizning oramizda yo'q."

⁷ Xiram Sulaymon yuborgan xabarni eshitgach, juda xursand bo'lib, shunday dedi: "O'sha buyuk xalqni boshqarish uchun Egamiz Dovudga dono bir o'g'il ato qilibdi, Egamizga hamdu sanolar bo'lsin." ⁸ Keyin u Sulaymonga shunday xabar jo'natdi:

"Menga aytib yuborgan gaplaringni eshitdim. Sadr va sarv daraxti kesishni so'ragan ekansan, ehtiyojningni qondiraman. ⁹ Qarollarim yog'ochlarni Lubnondan dengizga sudrab keladilar. Qayerni tayin etsang, yog'ochlardan sol^c qilib, dengiz sohili bo'ylab o'sha yerga keltirib beraman. U yerda sollarni yechdiraman, sen esa olib ketaverasan. Mening ehtiyojimni qondirib, odamlarim uchun oziq-ovqat berasan."

¹⁰ Shunday qilib, Xiram, Sulaymonning ehtiyojiga ko'ra, sadr va sarv yog'ochlari berdi. ¹¹ Sulaymon esa, Xiramning odamlari iste'mol qilsin, deb 200.000 tog'ora^d bug'doy va 40.000 ko'za^e toza moy berdi. U har yili Xiramga shuncha miqdorda bug'doy va moy berib turdi. ¹² Egamiz esa va'dasiga ko'ra, Sulaymonga donishmandlik berdi. Xiram bilan Sulaymon o'rtasida totuvlik paydo bo'lib, ular o'zaro sulh tuzdilar.

¹³ Shoh Sulaymon butun Isroildan 30.000 qarolni majburlab oldi. ¹⁴ Navbati bilan oyiga 10.000tasini Lubnonga jo'natib turdi. Ular bir oy Lubnonda, ikki oy uyda bo'lishardi. Bu qarollarga Odoniram boshchilik qilardi. ¹⁵ Yana Sulaymonning og'ir yuk tashuvchi 70.000, qirlarda tosh kesadigan 80.000 odami bor edi. ¹⁶ Bulardan tashqari, qarollarni nazorat qiladigan, ishning boshida turadigan 3300ta nazoratchi ham bor edi. ¹⁷ Sulaymon amr bergach, ular Egamizning uyi poydevorini taroshlangan toshdan barpo qilish uchun yirik marmar toshlarni kesdilar. ¹⁸ Sulaymonning odamlari, Xiramning odamlari, Gabolliklar^f toshlarni yo'ndilar, nihoyat, Egamizning uyini qurish uchun daraxt va toshlarni hozirlab bo'ldilar.

6-BOB

Sulaymon Egamizning uyini quradi

¹ Isroil xalqi Misr yurtidan chiqqanlariga 480 yil bo'lganda, Sulaymon Isroil taxtiga o'tirganiga to'rt yil bo'lgan edi^g. U o'sha yilning ikkinchi oyida — Ziv oyida^h Egamizning uyini barpo qilishni boshladi. ² Shoh Sulaymon Egamiz uchun qurayotgan uyning uzunligi 60 tirsakⁱ, eniga 20 tirsak, balandligi 30 tirsak edi. ³ Egamiz uyining asosiy xonasi oldida ayvon bo'lib, ayvonning uzunligi asosiy xonaning eni bilan bir o'lchovda — 20 tirsak, eni 10 tirsak edi. ⁴ Uyga panjarali derazalar ham yasattirdi. ⁵ Uyning tashqaridagi

^a 5:1 Tir — Finikiyada muhim ahamiyatga ega bo'lgan shahar. Bu shahar Isroilning shimol tomonidagi O'rta yer dengizining qirg'og'ida joylashgan edi. Bugungi kunda bu yer Livan mamlakatining janubiy hududini tashkil qiladi.

^b 5:1 Xiram Dovudni doimo o'ziga do'st deb bilardi — "2 Shohlar" 5:11-12 ga qarang.

^c 5:9 sol — bir-biriga bog'lanib, daryoda oqiziladigan yog'ochlar. Yog'ochni uzoq masofaga olib borish uchun eng qulay usul sol oqizish bo'lgan.

^d 5:11 200.000 tog'ora — ibroniycha matnda yigirma ming kor, taxminan 4400 tonnaga to'g'ri keladi.

^e 5:11 40.000 ko'za — qadimiy grekcha tarjimada yigirma ming bat deb yozilgan, taxminan 440.000 litrga to'g'ri keladi. Ibroniycha matnda yigirma kor, taxminan 4400 litrga to'g'ri keladi.

^f 5:18 Gabol — O'rta yer dengizi bo'yidagi Finikiyaga qarashli shahar, Tir shahrining shimolida.

^g 6:1 ...Sulaymon Isroil taxtiga o'tirganiga to'rt yil bo'lgan edi — Miloddan oldingi 960 yil.

^h 6:1 Ziv oyi — yahudiylar oyi. Bu oy hozirgi vaqtda 10 apreldan keyin, birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

ⁱ 6:2 tirsak — bir tirsak taxminan 45 santimetrga to'g'ri keladi.

devorining yoniga va orqasiga uch qavatli yon xonalar qurdirdi. ⁶ Birinchi qavatning kengligi 5 tirsak, ikkinchi qavatning kengligi 6 tirsak, uchinchi qavatning kengligi 7 tirsak edi. Sulaymon uyning devorlarini, yon xonalarning hajmiga moslab, zinapoya shaklida qurdirdi. Shu sababdan yon xonalar uyning devoriga taqalmagan edi.

⁷ Uy qurilishi uchun toshlardan foydalanildi. Toshlar konning o'zida yo'nib tayyorlandi. Shu sababdan uy qurilayotganda, na bolg'a, na bolta, na biror temir asbob ovozi eshitildi.

⁸ O'rta qavatdagi yon xonaning eshigi uyning janub tomonida edi: aylanma zinapoya orqali o'rta qavatga, o'rta qavatdan esa uchinchisiga chiqilardi. ⁹ Shunday qilib, Sulaymon uyning devorlarini qurib bitkazdi. So'ng uyning tomini sadr daraxtidan qilingan to'sinlar va taxtalar bilan yopdi. ¹⁰ Uyning aylanasi bo'ylab qurilgan yon xonalarning har bir qavatining balandligi 5 tirsak edi. To'sinlar yon xonalar bilan uyning devorini bog'lab turardi.

¹¹ Egamiz Sulaymonga shu so'zlarni ayon qildi:

¹² — Mana, sen uyni quryapsan. Agar Mening farmonlarimga ko'ra yursang, qonun–qoidalarimga rioya etsang, hamma amrlarimga itoat qilsang, o'shanda otang Dovudga bergan va'dalarimni sen orqali bajaraman.

¹³ Har doim Isroil xalqi orasidan maskan qilaman, xalqim Isroilni aslo tark etmayman.

¹⁴ Shunday qilib, Sulaymon Xudoning uyini qurib bo'ldi.

Egamiz uyining bezaklari haqida batafsil ma'lumotlar

¹⁵ Sulaymon Egamiz uyining devori ichkarisini yerdan shiftiga qadar sadr yog'ochidan qilingan taxta bilan qoplatdi. Polini sarv yog'ochi taxtasidan qildi. ¹⁶ Ichki xona uyning ichkarisiga qurilgan bo'lib, yerdan shiftiga qadar sadr yog'ochi bilan ajratilgan edi. Bu xona Eng muqaddas xona, deb ataldi. Bu xonaning bo'yi 20 tirsak chiqardi. ¹⁷ Uyning asosiy xonasi 40 tirsak bo'lib, Eng muqaddas xonaning old tomonida edi. ¹⁸ Uyning ichkarisi sadr taxtalari bilan qoplanib, taxtalarga qovoq va ochilib turgan gullar surati shunday o'yilgan ediki, devor toshlari ko'rinmas edi.

¹⁹ Eng muqaddas xona Egamizning ahd sandig'ini qo'yish uchun hozirlangan edi. ²⁰ O'sha xonaning uzunligi ichki tarafdin 20 tirsak, kengligi 20 tirsak, balandligi ham 20 tirsak edi. Sulaymon bu xonani toza oltin bilan qoplatdi. Sadr yog'ochidan yasalgan tutatqi qurbongohini ham oltin bilan qoplatdi^a. ²¹ Sulaymon uyning asosiy xonasini ham oltin bilan qoplatdi. Oltin bilan qoplangan Eng muqaddas xonaning old tomoniga oltin zanjirlar torttirdi. ²² Shunday qilib, Sulaymon uyning hamma joyini boshdan oxirigacha oltin bilan qoplatdi. Eng muqaddas xonaning kiraverishidagi tutatqi qurbongohini ham tamomila oltin bilan qopladi.

²³ So'ng Eng muqaddas xonaga qo'yish uchun zaytun daraxti yog'ochidan ikkita karub yasattirdi. Karublarning balandligi 10 tirsak edi. ²⁴ Karublarning qanotlari 5 tirsakdan edi. Qanotlarning u uchidan bu uchigacha hammasi bo'lib 10 tirsak chiqardi. ²⁵ Har ikkala karubning shakli, hajmi bir edi. ²⁶ Har bir karubning balandligi 10 tirsak edi. ²⁷ Sulaymon karublarni Eng muqaddas xonaga yonma–yon qo'ydi. Karublarning qanotlari cho'zilib ketgan, birining qanoti bir devorga, ikkinchisining qanoti esa narigi devorga tegib turardi. Uyning o'rtasida esa ikkovining qanotlari bir–biriga tutashardi. ²⁸ Sulaymon karublarni ham toza oltin bilan qoplatdi.

²⁹ Ikkala xonaning devoriga gir aylanasi bo'ylab karublar, palma daraxtlari, ochilib turgan gullarning suratini o'ydirdi. ³⁰ Bu xonalarning polini ham oltin bilan qoplatdi.

³¹ Eng muqaddas xonaning kirish joyiga zaytun yog'ochidan ikki tavaqali eshik yasattirdi. Eshikning kesakisi besh qirrali edi. ³² Zaytun yog'ochidan yasalgan ikki tavaqali eshikka karublar, palma daraxtlari, ochilib turgan gullar suratini o'ydirdi, so'ng eshik ustini, karublar va palma daraxtlari suratini ham oltin bilan qoplatdi.

³³ Asosiy xonaning kiraverishidagi to'rt burchakli kesakini zaytun yog'ochidan, ³⁴ ikkita eshikni sarv daraxti yog'ochidan yasadi. Eshiklarning har biri ikki tavaqali, yig'ma edi. ³⁵ Eshiklarning yuzasiga ham karublar, palma daraxti, ochilib turgan gullar suratini o'ydirib, ularni oltin bilan bir tekis qilib qoplatdi.

³⁶ Ichki hovli devorlarining uch qatorini taroshlangan toshdan, bir qatorini sadr yog'ochidan qildi.

³⁷ Egamiz uyining poydevori Sulaymon hukmronligining to'rtinchi yilida — Ziv oyida^b qo'yilib, ³⁸ o'n birinchi yilning sakkizinchi oyida — Bul oyida^c loyihaga binoan batamom, hamma ikir–chikirigacha qurib bitkazildi. Shunday qilib, Sulaymon uyni yetti yil davomida bunyod qildi.

^a 6:20 Sadr yog'ochidan yasalgan tutatqi qurbongohini ham oltin bilan qoplatdi — yoki va tutatqi qurbongohini sadr yog'ochi bilan qoplatdi. Bu ibroniycha gapning ma'nosi bahsli.

^b 6:37 Ziv oyi — shu bobning 1–oyatidagi izohga qarang.

^c 6:38 Bul oyi — yahudiylar oyi. Bu oy hozirgi 4 oktabrdan keyin, birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

7-BOB

Sulaymonning saroyi

¹ Sulaymon o'ziga ham saroy qurdi. U o'z saroyini o'n uch yilda qurib bitkazdi.

² U dastlab saroydagi "Lubnon o'rmoni" degan uyini^a qurdi. Uning uzunligi 100 tirsak^b, kengligi 50 tirsak, balandligi 30 tirsak bo'lib, sadr yog'ochidan to'rt qator ustun o'rnatilgan, ustunlar tepasiga sadr yog'ochidan qilingan to'sinlar tashlangan edi. ³ Uning tomi sadr yog'ochi bilan qoplangan edi. To'sinlar qirq beshta bo'lib, har qatorida o'n beshtadan edi. ⁴ Yon devorlardagi derazalar uch qator bo'lib, bir-biriga ro'parama-ro'para edi. ⁵ Hamma eshiklar va eshiklar kesakisi to'rt burchakli qilib yasalgan, yon devorlarda uchtadan eshik bo'lib, bir-biriga ro'parama-ro'para edi.

⁶ Sulaymon saroyning "Ustunli koshona"sini ham qurdi. Koshonaning bo'yi 50 tirsak, eni 30 tirsak edi. Koshonaning old tomonida ayvon qurdirib, ustun bilan tiradi. Ayvonning tomi yopilgan edi. ⁷ Yana saroyning taxt turadigan koshonasini qurdirib, tepasidan pastiga qadar sadr yog'ochi bilan qopladi. Sulaymon bu koshonada o'tirib, hukm chiqarardi.

⁸ Bu koshonaning orqa tomonidagi hovlida Sulaymon yashaydigan uy bor edi. Bu uy ham ayni shu tarzda qurilgan edi. Sulaymon xotini — fir'avning qizi uchun ham xuddi shu koshona kabi bir uy qurib berdi.

⁹ Binolar poydevoridan tomigacha marmar toshlardan qilingan edi. Marmar toshlarning old va orqa tomoni arralab taroshlangan, belgilangan o'lchovga ko'ra tayyorlangan edi. Hovlining devorlari ham shu tarzda qurilgan edi. ¹⁰ Poydevorning marmar toshlari yirik, 8 tirsakli, 10 tirsakli edi. ¹¹ Devori ham marmar toshlardan qurilgan edi. Toshlar belgilangan o'lchovga ko'ra tayyorlanib, taroshlangan edi. Devor qurilishida sadr yog'ochidan ham foydalanildi. ¹² Katta hovlining chor atrofi devor bilan o'ralgan bo'lib, uch qator taroshlangan tosh va bir qator sadr yog'ochidan qilingan edi. Egamiz uyining ichki hovlisi bilan ayvoni devorlari ham shunday qilingan edi.

Xurom

¹³ Shoh Sulaymon Tir shahridan Xurom degan bir odamni chaqirtirib keldi. ¹⁴ U Naftali qabilasidan bir beva ayolning o'g'li edi. Otasi Tir shahridan bo'lib, misgar o'tgan edi. Xurom bor iste'dodi, mahorati va aqlini ishga solib, bronzadan turli buyumlar yasashni o'rganib olgan edi. U Sulaymon huzuriga kelgach, hamma ishlarni bajarib berdi.

Bronzadan yasalgan ikkita ustun

¹⁵ Xurom bronzadan ikkita ustun yasadi, har bir ustunning balandligi 18 tirsak, tevaragi 12 tirsak chiqardi. ¹⁶ Bronzani eritib yana ikkita ustunqosh yasadi, bu ustunqoshlar ustunlarning tepasiga qo'yish uchun kerak edi. Ustunqoshlarning balandligi 5 tirsak edi. ¹⁷ Ustunqoshlarning har biri yettita to'rsimon bezaklaru to'qilgan zanjirlar bilan bezatilgan edi. ¹⁸ Ustunqoshlarni qoplash uchun har bir to'rsimon naqsh atrofidan aylanasiga ikki qator qilib anor surati solingan edi.

¹⁹ Har bir ustunning ikkinchi ustunqoshi ham bor edi. Ularning balandligi 4 tirsak bo'lib, lolagul shaklida edi. ²⁰ Ustunqoshning bo'rtiq joylariga to'rsimon bezaklar solingan bo'lib, bezaklarning tepasi va pastiga aylantirib, 200ta anor surati solingan edi. ²¹ Xurom ustunlarni uyning ayvoniga o'rnatdi: janub tomoniga o'rnatilgan ustunga Yoxin^c deb, shimol tomoniga o'rnatilgan ustunga Boz^d deb nom berdi. ²² Ustunlarning tepasi lolagul shaklida edi. Shunday qilib, ustunlar tayyor bo'ldi.

Bronzadan yasalgan hovuz

²³ Keyin Xurom bronzani eritib dumaloq shaklda hovuz yasadi. Hovuzning bir qirg'og'idan narigi qirg'og'igacha 10 tirsak, balandligi esa 5 tirsak edi. Aylanasiga 30 tirsak edi. ²⁴ Hovuzning tashqi tomonida, qirg'og'i ostida aylanasiga ikki qator qovoqsimon bo'rtiq bor edi. Har bir tirsak masofada o'ntadan shunday shakl qilingan edi. Bronza eritilib, hovuz yasalayotgan paytda, bu qovoqsimon bo'rtiqlar ham qilingan edi. ²⁵ Hovuz bronzadan qilingan o'n ikkita ho'kiz ustiga o'rnashtirilgan edi. Ho'kizlarning uchtasi shimolga, uchtasi g'arbga, uchtasi janubga va uchtasi sharqqa qaratilgan edi. Ho'kizlarning orqa tomoni hovuzning ichkarisiga qaratilgan edi. ²⁶ Hovuzning qalinligi to'rt enli bo'lib, chetlari kosaning chetlariga o'xshar, shakli lolagulga o'xshardi. Unga 4000 ko'za^e suv sig'ardi.

^a 7:2 ... "Lubnon o'rmoni" degan uy... — Saroydagi tantanalar o'tkaziladigan katta zal. Zal Lubnon o'rmonidan keltirilgan sadr taxtalari bilan qoplangani uchun shunday deb nomlangan bo'lishi mumkin.

^b 7:2 tirsak — bir tirsak taxminan 45 santimetr ga to'g'ri keladi.

^c 7:21 Yoxin — bu nom ibroniy chadagi u (*Xudo*) asos solgan so'zlariga ohangdosh.

^d 7:21 Boz — bu nom ibroniy chadagi uning (*Xudoning*) kuchi vositasida so'zlariga ohangdosh.

^e 7:26 4000 ko'za — ibroniycha matnda ikki ming bat, taxminan 44.000 litrga to'g'ri keladi.

Bronzadan yasalgan aravalar

²⁷ So'ng Xurom bronzadan o'nta arava yasadi. Har bir aravaning uzunligi 4 tirsak, kengligi ham 4 tirsak, balandligi 3 tirsak edi. ²⁸⁻²⁹ Aravalarining tuzilishi quyidagicha edi: aravalarining to'rtala tomonida bronzadan yasalgan to'siqlar bo'lib, bu to'siqlarga arslon, ho'kiz va karublarning surati solingan edi. Har bir to'siqlarning to'rt tomoniga bo'rtiq shaklda gulchambarlar ishlangan edi. ³⁰ Har bir aravaning to'rtta bronza g'ildiragi va o'qlari bor edi. Aravaning har to'rtala burchagida ham tog'orani ushlab turadigan tirgovuchlar bor edi. Har bir quyma tirgovuchning yonboshida gulchambarlar yasalgan edi. ³¹ Aravaning tepasida dumaloq shaklda chambarak bo'lib, aravadan bir tirsak yuqori chiqib turardi. Chambarak ko'ndalangiga bir yarim tirsak edi. Chambarak og'zi ham aylanasiga suratlar bilan bezatilgan edi. Aravalarining to'siqlari esa to'rtburchak shaklda edi. ³² Aravalarining to'rtala g'ildiragi yon to'siqlarning ostida edi. G'ildiraklarning o'qlari aravaga mahkamlangan, har bir g'ildirakning balandligi bir yarim tirsak edi. ³³ G'ildiraklarning tuzilishi jang aravasi g'ildiragining tuzilishiga o'xshardi: g'ildiraklarning o'qlari, to'g'ini, kegaylari, gupchaklari quyma edi. ³⁴ Har bir aravaning to'rt burchagida to'rtta kashak^a bor edi. Kashaklar aravaga mahkamlangan edi. ³⁵ Aravaning yuqorisidan yarim tirsak balandlikda dumaloq halqa bor edi. Aravaning yuqorisidan tirgovuch va yon to'siqlari birga qo'yilgan edi. ³⁶ Shunday qilib, Xurom har bir tirgovuchning va yon to'siqlarning yuzasiga karublar, arslonlar, palma daraxtlari va gulchambarlar suratini o'ydi. ³⁷ U o'nta aravaning hammasini bir xil shakl va hajmda yasadi.

³⁸ Xurom o'nta aravaning ustiga qo'yish uchun bronzadan o'nta tog'ora yasadi. Har bir tog'oraga 80 ko'za^b suv sig'ar edi. Har bir tog'ora ko'ndalangiga 4 tirsak chiqardi. Har bir aravaga bittadan tog'ora edi. ³⁹ Aravaning beshtasini Egamiz uyining janub tomoniga, beshtasini shimol tomoniga qo'ydi. Hovuz shaklini esa uyning janubi-sharq tomoniga o'rnashtirdi. ⁴⁰ Xurom qozonlar, kurakchalar va tog'orachalar ham yasadi.

Egamiz uyi bezaklarining ro'yxati

Xurom shoh Sulaymon uchun Egamizning uyiga oid quyidagi ashyolarni yasab berdi:

- ⁴¹ ikkita ustun,
ustunlarning tepasidagi ikkita doira shaklidagi ustunqosh,
ustunqoshni o'rab turgan ikkita to'rsimon bezak,
- ⁴² ikkala bezakning yonlarida to'rt yuzta anor surati, ya'ni ustunlar tepasida doira shaklidagi ikkita
ustunqoshni qoplab turish uchun har bir to'rsimon bezakning ikkala chekkasidagi anor suratlari,
- ⁴³ o'nta arava, aravaning ustidagi o'nta tog'ora,
- ⁴⁴ bitta hovuz, hovuz ostidagi o'n ikki ho'kiz shakli,
- ⁴⁵ qozonlar, kuraklar, tog'orachalar.

Xurom shoh Sulaymon uchun Egamizning uyiga oid ana shu ashyolarni sayqal bronzadan yasab berdi. ⁴⁶ Shoh bu narsalarni Iordan vodiysi atroflarida — Suxo't va Zoraton orasida loydan yasalgan qoliplarda quyirdi.

⁴⁷ Buyumlar g'oyat ko'pligidan Sulaymon bronzani o'lchamasdan ishlataverdi. Shuning uchun ishlatilgan bronzaning hisobi aniqlanmadi.

⁴⁸ Sulaymon Egamizning uyi uchun quyidagi hamma buyumlarni ham yasattirdi:

- oltindan yasalgan tutatqi qurbongohi,
ustida muqaddas nonlar^c turadigan oltin xontaxta,
- ⁴⁹ o'nta toza oltindan ishlangan chiroqpoyalar (bu chiroqpoyalar Eng muqaddas xonaning oldida bo'lib,
beshtasi janub tomonda, beshtasi shimol tomonda turardi),
yana oltindan gullar, moychiroqlar, qisqichlar,
- ⁵⁰ toza oltindan tog'oralar, qaychilar, kosalar, kurakchalar va olovkuraklar,
Eng muqaddas xona eshigining oshiq-moshig'i, asosiy xonaning eshiklari oshiq-moshig'i.

⁵¹ Shunday qilib, shoh Sulaymon Egamizning uyiga oid ishlarni bitirdi. Sulaymon otasi Dovud nazr qilgan narsalarni, kumush, oltin va turli buyumlarni olib keldi. Ularni Egamiz uyining xazinasiga qo'ydi.

^a 7:34 *kashak* — imorat va boshqa qurilish ishlarida tik yoki yotqizib qo'yilgan yog'ochni qimirlamaydigan qilib mustahkamlash uchun qoqib qo'yiladigan yog'och, tirgovuch.

^b 7:38 *80 ko'za* — ibroniycha matnda *qirq bat*, taxminan 880 litrga to'g'ri keladi.

^c 7:48 *muqaddas nonlar* — bu nonlar Egamizning O'z uyida zohir bo'lishini aks ettiruvchi timsol bo'lib, Xudo Isroil xalqining qudrati va yegulik manbayi ekanligidan darak berib turgan. Bu nonlar uydagi maxsus xontaxtaga qo'yilib, har shanba kuni yangi pishirilgan nonlar bilan almashtirilgan.

8-BOB

Ahd sandig'i Egamizning uyiga keltiriladi

¹ Shundan so'ng Sulaymon Isroil oqsoqollarini, hamma qabila yo'l boshchilarini, Isroil xalqi urug' boshchilarini Quddus shahriga to'pladi. U Egamizning ahd sandig'ini Dovud qal'asidan — Siondan Egamizning uyiga olib kelmoqchi edi. ² Ularning hammasi yettinchi oyda — Yetanim oyidagi^a Chayla bayrami^b kuni shoh Sulaymonning huzuriga yig'ilishdi. ³ Isroil oqsoqollarining hammasi kelgach, ruhoniylar sandiqni yerdan ko'tarishdi. ⁴ Ruhoniylar va levilar Egamizning sandig'i bilan birga, Uchrashuv chodirini^c, chodirdagi barcha muqaddas buyumlarni Egamizning uyiga olib kelishdi. ⁵ Shoh Sulaymon va to'plangan butun Isroil jamoati sandiqning oldida qo'ylar, ho'kizlar so'yib qurbonlik qilishdi. Qurbonlik qilingan qo'y va ho'kizlar shu qadar ko'p ediki, hisobiga yetib bo'lmasdi. ⁶ Ruhoniylar Egamizning ahd sandig'ini unga atalgan joyga — Eng muqaddas xonaga, karublarning qanotlari ostiga qo'yishdi. ⁷ Karublarning qanotlari sandiq usti bo'ylab cho'zilgan va sandiq hamda uning xodalarini berkitib turardi. ⁸ Xodalar shunchalik uzun ediki, ularning uchi Eng muqaddas xonaning shundaygina oldidan ko'rinib turardi, boshqa joydan esa ko'rinmasdi. Xodalar bugungacha^d ham o'sha yerda turibdi.

⁹ Sandiqning ichida Muso Sinay tog'ida qo'ygan ikkita tosh lavhadan boshqa hech narsa yo'q edi. Isroil xalqi Misrdan chiqqandan keyin Sinay tog'ida^e Egamiz ular bilan ahd tuzgan edi.

¹⁰ Ruhoniylar Muqaddas xonadan chiqayotganlarida, Egamizning uyi bulut bilan to'lib ketdi. ¹¹ Bulut nur sochib, ko'zni qamashtirardi. Ruhoniylar xizmatni davom ettirish uchun u yerga kirolmay qoldilar, chunki uy Egamizning ulug'vorligi bilan to'lgandi.

¹² Shunda Sulaymon ibodat qildi:

— Ey, Egamiz! Sen, zim–ziyo zulmatda maskan qilarman, degan eding. ¹³ Mana endi senga ajoyib bir uy, abadiy istiqomat qilishing uchun bir maskan barpo qildim.

Shoh Sulaymonning duosi

¹⁴ Keyin shoh orqasiga qayrilib, tik turgan jamiki Isroil jamoatini duo qildi. ¹⁵ Shoh dedi:

— Isroil xalqining Xudosi — Egamizga hamdu sanolar bo'lsin. U otam Dovudga bergan va'dasini bajardi. ¹⁶ Egamiz otamga shunday degan edi: “Xalqim Isroilni Misrdan olib chiqqan kunimdan beri Men ulug'lanadigan uy barpo qilish uchun Isroil qabilalarining birorta shaharni tanlamadim, balki xalqim Isroil ustida hukmron bo'lsin, deb Dovudni tanladim.”

¹⁷ Isroil xalqining Xudosi — Egamizga atab bir uy barpo qilmoq otam Dovudning niyati edi.

¹⁸ Lekin Egamiz otam Dovudga shunday deb aytdi: “Modomiki, Menga atab bir uy barpo qilmoqni ko'nglingga tuygan ekansan, yaxshi qilibsan. ¹⁹ Biroq Menga atab o'sha uyni sen emas, balki sening pushti kamarindan bino bo'ladigan o'g'ling barpo qiladi.”

²⁰ Egamiz va'da bergan edi, bajo ayladi: otam Dovudning o'rniga taxtga men chiqdim, Egamiz va'da etganiday, Isroil taxtiga o'tirdim, Isroil xalqining Xudosi — Egamizga atab bir uy bino qildim.

²¹ O'sha uyda Ahd sandig'i uchun ham joy tayyorladim. Egamiz ota–bobolarimizni Misr yurtidan olib chiqqandan keyin, ular bilan qilgan ahd lavhasi shu sandiqning ichida turibdi.

Sulaymonning ibodati

²² Sulaymon Egamizning qurbongohi oldida Isroil jamoati ro'parasida qo'llarini ko'kka cho'zganicha dedi:

²³ — Ey, Isroil xalqining Xudosi — Egamiz! Na yuqorida — ko'kda, na quyida — yerda Senga o'xshashi yo'q. Senga butun qalbi bilan bog'lanib, Sen ko'rsatgan yo'ldan yuradigan qullaringga Sen ahdingni sodiq saqlaysan. ²⁴ Quling — otam Dovudga Sen O'z og'zing bilan bergan va'dalaringni bugun qo'ling bilan bajo aylading.

²⁵ Ey, Isroil xalqining Xudosi — Egamiz! O'zingning qulingga — otam Dovudga: “Bolalaring ham senga o'xshab oldimda o'ylab qadamini bossalar, sening naslingdan bo'lgan erkak zoti toabad Isroil taxtida o'tiradi”, deb va'da bergan eding. Endi bergan va'dangni ado et! ²⁶ Ey, Isroil xalqining Xudosi! Qulingga — otam Dovudga aytganlaring to'g'ri chiqsin, deb iltijo etaman.

^a 8:2 *Yetanim oyi* — yahudiylar oyi. Hozirgi vaqtda sentabrning ikkinchi yarmidan oktabrning birinchi yarmigacha bo'lgan paytga to'g'ri keladi.

^b 8:2 *Chayla bayrami* — bu bayram kuzda o'rim–terim tugagan paytga to'g'ri keladi.

^c 8:4 *Egamizning sandig'i...Uchrashuv chodiri* — O'sha vaqtda ahd sandig'i Quddusda turardi. Uchrashuv chodiri (Muqaddas chodirning yana bir nomi) Givondagi sajdagohga o'rnatilgan edi.

^d 8:8 *...bugungacha...* — Shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^e 8:9 *Sinay tog'i* — ibroniycha matnda *Xorev tog'i*, Sinay tog'ining yana bir nomi.

²⁷ Xudo yer yuzida yasharmidi?! Sen osmonga, hatto falak toqiga ham sig‘massan. Falak toqi oldida men qurgan uy nima bo‘libdi?! ²⁸ Ey, Egam Xudo, iltijo bilan qilgan ibodatimni qabul et! Senga yolvorib qilayotgan iltijolarimga javob ber. ²⁹ Sen: “Men o‘sha yerda ulug‘lanay”, deb aytgan eding. Ko‘zlaring kechayu kunduz o‘sha joyga — o‘sha uyga qadalib tursin. Men, quling o‘sha tomonga qarab ibodat qilaman, ibodatlarimni tingla. ³⁰ Isroil xalqi bilan birga o‘sha tomonga qarab qilgan iltijolarimizga quloq tut. Samolardan — O‘z makonningdan turib quloq sol, eshitginu gunohimizdan o‘t.

³¹ Kimdir gunohkorlikda ayblansa, o‘sha odam kelib, uying — qurbongohing oldida aybsizman, deb ont ichsa, ³² ey, Egam, samodan turib quloq sol, qullaringni O‘zing hukm et. Gunohkorning qilmishini bo‘yniga qo‘y, jazosini ber. Gunohsizning esa haqligini ko‘rsat, haq bo‘lgani uchun uni ozod qil.

³³ Xalqing Isroil Sening oldingda gunoh qilgani uchun yovga mag‘lub bo‘lsa, yana qaytib Seni tan olsa—da, o‘sha uyda Senga yolvorib iltijo qilsa, ³⁴ Sen samodan turib, ularning iltijolariga quloq sol, gunohlaridan o‘t. O‘talariga O‘zing bergan yurtga ularni qaytar.

³⁵ Ular Senga qarshi gunoh etganlari uchun osmon berkilib, yomg‘ir yog‘maganda, ular o‘sha uyga qarab, Seni yana tan olib iltijo qilsalar, Sen ularni gunohlari uchun jazolaganingda, tavba qilsalar, ³⁶ qullaring Isroil xalqiga samodan turib quloq sol, ularning gunohidan o‘t. Ularga to‘g‘ri yo‘l ko‘rsat, toki o‘sha yo‘ldan ketsinlar, keyin xalqingga mulk qilib bergan yerga yomg‘ir yog‘dir.

³⁷ Yurtda ocharchilik yo o‘lat paydo bo‘lsa, garmsel, zang kasali, chigirtka^a, qurt–qumursqa bossa yoki o‘z yurtida yov qamal qilsa, yoxud kulfat, xastalik boshiga kelsa, ³⁸ har qanday inson yoki xalqing Isroil Senga yolvorib ibodat qilsa, har kim o‘z yuragidagi dardini aytib, bu uy tomonga qo‘llarini cho‘zsa, ³⁹⁻⁴⁰ Sen osmondan — maskaningdan turib quloq sol va ularning gunohidan o‘t. Har birining tutgan yo‘liga qara, xizmatiga yarasha ber, toki Sen O‘zing ota–bobolarimizga bergan yurtda umrlarining oxirigacha Sendan qo‘rqib yashasinlar. Zotan, jamiki inson bolasining ko‘nglidagini yolg‘iz Sen bilasan, xolos.

⁴¹ Xalqing Isroildan bo‘lmagan begona odam Seni deb uzoq yurtdan kelib, ⁴² Sening shuhrating, qudrating va ajoyibotlaring haqida eshitib, o‘sha uyga qarab ibodat qilsa, ⁴³ Sen makonningdan turib quloq sol. O‘sha odamning so‘raganini bajo ayla, toki yer yuzidagi hamma xalqlar Seni bilishsin, xalqing Isroil kabi Sendan hayiqadigan bo‘lsin. Men barpo qilgan shu uy Senga atab qilinganini bilsin.

⁴⁴ Sen xalqingni g‘animlariga qarshi jang qilishga yuborganingda, ular O‘zing tanlab olgan bu shaharga, Senga atab men qurgan uyga yuz burib, ibodat qilsalar, ⁴⁵ osmondan turib ularning iltijolarini eshit, bajo ayla.

⁴⁶ Sening oldingda ular gunoh qilganlarida, chunki gunoh qilmaydigan odamning o‘zi yo‘q, Sen g‘azablanib, ularni yaqin yoki uzoq yurtlarga asir qilib olib ketadigan dushmanlarning qo‘liga bersang, ⁴⁷ ular g‘animlari yurtida asirlikda yurib, esini yig‘ib olgach: “Gunoh qildik, shakkoklik qildik, aybdormiz”, deb tavba qilib, Senga yolvorsalar, ⁴⁸ g‘animlar yurtida butun qalbi bilan, jonu dili bilan Senga qaytsalar, O‘zing ota–bobolariga bergan yurtga, O‘zing tanlab olgan shaharga, Senga atab men qurgan uyga yuz burib, O‘zingga ibodat qilsalar, ⁴⁹ samodan — makonningdan turib ularning qilgan iltijolarini eshit, bajo ayla. ⁵⁰ Xalqing Senga qarshi qancha gunoh qilgan bo‘lmasin, Senga qarshi qanchalik isyon qilgan bo‘lmasin, ularni kechir. Xalqingni asir etgan yov ko‘nglida shafqat qo‘zg‘atgin, toki ular xalqingga mehribonlik qilsin. ⁵¹ Axir, Isroil Sening xalqing, Sening ulushingdir. Ularni Misrdan — temir o‘choq ichidan O‘zing olib chiqqansan.

⁵² Xalqing Senga doimo iltijo qilganda, men, qulingning iltijolarini, xalqing iltijolarini eshitib, ularga doimo nazaringni solib marhamat qilgin. ⁵³ Zotan, ota–bobolarimizni Misrdan olib chiqqaningda, quling Muso orqali aytganingday, ularni O‘zingning ulushing qilib, dunyodagi hamma xalqdan ajratib olding, ey, Egamiz Rabbiy!

Sulaymonning so‘nggi duosi

⁵⁴ Sulaymon Egamizning qurbongohi oldida tiz cho‘kib, qo‘llarini yuqoriga ko‘targanicha, Unga ibodatini aytib bo‘lgach, o‘rnidan turdi. ⁵⁵ Sulaymon tik turganicha baland ovoz bilan Isroil jamoatini duo qildi:

⁵⁶ — Egamizga hamdu sanolar bo‘lsin! U va‘dasiga ko‘ra, O‘zining xalqi Isroilga tinchlik–omonlik berdi. U quli Muso orqali yaxshi va‘dalar bergan edi, o‘sha va‘dalarning birontasi ham bajarilmay qolmadi. ⁵⁷ Egamiz Xudo ota–bobolarimiz bilan bo‘lganiday, biz bilan ham bo‘lsin, bizni tark etmasin, tashlab ketmasin. ⁵⁸ Egamizning yo‘llarida yurmoq uchun, ota–bobolarimizga buyurgan

^a 8:37 *chigirtka* — chigirtkalar ba‘zan to‘da–to‘da bo‘lib kelib, dalalardagi hosilga katta zarar yetkazadi.

amr, farmon va qonun–qoidalarga rioya etmog‘imiz uchun ko‘nglimizni O‘ziga rom qilsin.

⁵⁹ Egamizning oldida iltijo qilarkanman, shu iltijolarimga quloq tutib, bu qulining va O‘zining xalqi Isroilning kundalik ehtiyojlarini bajo aylasin, ⁶⁰ toki dunyodagi jamiki qavmlar Egamiz — Xudo ekanini bilib qo‘ysin. Undan boshqasi yo‘q. ⁶¹ Hozirgiday, uning farmonlari bo‘yicha yurmoq uchun, amrlariga rioya etmoq uchun chin yurakdan Egamiz Xudoga bog‘laninglar.

Egamizning uyi muqaddas qilinadi

⁶² Shundan keyin shoh va hamma Isroil xalqi Egamizga atab qurbonlik qildilar. ⁶³ Sulaymon 22.000 ho‘kiz, 120.000 qo‘yni Egamizga atab tinchlik qurbonligi qildi. Shu tariqa shoh va butun Isroil xalqi Egamizning uyini bag‘ishladilar. ⁶⁴ Shu kuni shoh Egamizning uyi oldidagi hovli o‘rtasini ham muqaddas qildi. So‘ng o‘sha yerda kuydiriladigan qurbonliklar, don nazrlari va tinchlik qurbonliklarining yog‘ini nazr qildi, chunki bularning hammasi Egamizning huzuridagi bronza qurbongoh ustiga sig‘magan edi. ⁶⁵ Keyin Sulaymon va u bilan birga katta jamoat — Levo–Xomatdan^a tortib Misr soyligiga qadar yerlarda yashaydigan butun Isroil xalqi Egamiz Xudo oldida Chayla bayramini^b nishonlashdi. Bayram o‘n to‘rt kun davom etdi. Ular yetti kun qurbongohning Xudoga bag‘ishlanishini nishonlashdi, yetti kun Chayla bayramini qilishdi^c. ⁶⁶ Chayla bayramidan keyin^d Sulaymon xalqqa ruxsat berdi, xalq shohni duo qildi. Shundan keyin Egamiz O‘z quli Dovudga va Isroil xalqiga ko‘rsatgan muruvvati tufayli hammaning ko‘ngli shodlikka to‘lib, uylariga qaytib ketdilar.

9-BOB

Egamiz yana Sulaymonga zohir bo‘ladi

¹ Sulaymon Egamizning uyini ham, o‘zining saroyini ham qurib bo‘ldi. Mo‘ljallangan hamma yumushlarni tamom qildi. ² Shundan keyin Egamiz Sulaymonga, ilgari Givonda zohir bo‘lganiday^e, yana zohir bo‘ldi.

³ Egamiz unga shu so‘zlarini ayon qildi:

— Menga qilgan iltijolaringni eshitdim. Sen qurgan va O‘zim ulug‘lanadigan uyni muqaddas qildim. Ko‘zlarim, ko‘nglim doimo o‘sha yerda bo‘ladi.

⁴ Sen ham Mening oldimda, otang Dovud kabi, sofdillik bilan va to‘g‘ri bo‘lib yursang, Men amr etgan hamma farmonlarimni ijro etsang, qonun–qoidalarimni mahkam tutsang, ⁵ Isroil ustidan shohlik taxtingni abadiy mustahkam qilaman. Otang Dovudga ham: “Sening naslingdan bo‘lgan erkak zoti toabad Isroil taxtida o‘tiradi”, deb va‘da bergan edim^f.

⁶ Sen ham, sening nasling ham Men ko‘rsatgan yo‘ldan qaytsangiz, sizlarga bergan amr va farmonlarimga rioya qilmasangiz, borib boshqa xudolarga xizmat qilsangizlar, topinsangizlar, ⁷ Isroilni O‘zim bergan yurtidan uloqtirib tashlayman. Men muqaddas qilgan, O‘zim ulug‘lanadigan uyni tark etaman. Ana o‘shanda Isroil xalqi hammaning og‘zida duv–duv gap bo‘ladi, hamma xalqlar ularni masxara qiladi. ⁸ Hozir ajoyib bo‘lib turgan uyning yonidan o‘tganlar buning ayanchli ahvolini ko‘rganda, dahshatga tushib: “Nimaga ularning Egasi bu yurti va bu uyni mana shu ahvolga soldi ekan–a?” deb qotib qoladi. ⁹ So‘ng yana o‘zlari shunday xulosa chiqaradilar: “E–ha, ular ota–bobolarini Misr yurtidan olib chiqqan, o‘zlarining Egasi Xudodan yuz o‘girdilar–ku! Boshqa xudolarga ergashib, o‘sha xudolarga topinib, xizmat etdilar–ku! Qilmishlariga yarasha o‘zlarining Egasi ularning boshiga shu ko‘rguliklarni solibdi–da.”

Sulaymonning shoh Xiram bilan tuzgan bitimi

¹⁰ Sulaymon ikkala uyni — Egamizning uyini va o‘z saroyini yigirma yilda bitirgan edi. ¹¹ Tir shohi Xiram Sulaymonning ehtiyojiga ko‘ra, sadr yog‘ochi, sarv yog‘ochi, oltin yetkazib bergan edi. Shoh Sulaymon Xiramga bu xizmatlari uchun Jalila o‘lkasidagi yigirmata shaharni berdi. ¹² Xiram: “Sulaymon bergan shaharlarni ko‘ray–chi”, deb Tirdan yo‘lga chiqdi, lekin u shaharlar Xiramga ma‘qul kelmadi.

¹³ — Do‘stim, menga bergan shaharlaring shumi bori–yo‘g‘i?! — dedi Xiram Sulaymonga. Xiram o‘sha

^a 8:65 *Levo–Xomat* — yoki *Xomat dovoni*.

^b 8:65 *Chayla bayrami* — shu bobning 2–oyatidagi izohga qarang.

^c 8:65 ...*Chayla bayramini nishonlashdi...o‘n to‘rt kun...yetti kun...yetti kun...qilishdi* — Ibroniycha matnning ma‘nosi shunday bo‘lishi mumkin. Ibroniycha matndagi so‘zma–so‘z tarjimasini — *yetti kun va yetti kun, o‘n to‘rt kun bayramni qilishdi*.

^d 8:66 *Chayla bayramidan keyin...* — Ibroniycha matnda *sakkizinchi kunida*, Chayla bayramining yettinchi kundan keyingi birinchi kun nazarda tutilgan bo‘lishi mumkin.

^e 9:2 ...*ilgari Givonda zohir bo‘lganiday...* — 3:5-6 ga qarang.

^f 9:5 *Otang Dovudga...va‘da bergan edim* — “2 Shohlar” 7:12-16 ga qarang.

yerlarga Kavul^a deb nom berdi va bugunga qadar shu nom bilan yuritiladi. ¹⁴ Xiram esa shoh Sulaymonga 250 pud^b oltin yuborgan edi.

Sulaymonning yutuqlari

¹⁵ Shoh Sulaymon majburlab olgan qarollarni chaqirtirib, Egamizning uyini, o'zining saroyini barpo ettirgan edi. Shuningdek, Quddusning sharq tomonidagi pastlikni to'ldirib, mustahkam qildirgan^c va Quddus devorini qurdirgan edi. Xazor, Maxido^d va Gezer shaharlarini mustahkamlagan edi. ¹⁶ Misr fir'avni Gezerga bostirib kelib, shaharni qo'lga olgan va o't qo'ygandi. Shu yerda istiqomat qilayotgan Kan'on aholisini qirib tashlab, shaharni o'zining qizi — Sulaymonning xotiniga sep qilib bergandi. ¹⁷ Shundan so'ng Sulaymon Gezerni, Pastki Bayt-Xo'ronni, ¹⁸ Baalatni, Yahudoning cho'lidagi Tamarni^d, ¹⁹ o'zining hamma ombor shaharlarini, jang aravalari saqlanadigan shaharlarni, otliqlari turadigan shaharlarini qaytadan tuzatib mustahkamladi. Bundan tashqari, Quddusda, Lubnonda, shohlikning hamma burchaklarida nima istasa, barpo qildi.

²⁰ Shu o'lkada qolib ketgan Amor, Pariz, Xiv, Xet va Yobus xalqlari Isroil xalqidan emasdi. ²¹ Isroil xalqi ularning bu yurtda qolib ketgan avlodlarini tamomila qirib bitirolmagan edi. Sulaymon o'sha qolib ketganlarini qarol qilib oldi. Ular bugungacha^e bor. ²² Lekin Sulaymon Isroil xalqidan birortasini qul qilmadi. Shohning sipohlari, a'yonlari, akobirlari^f, lashkarboshilari, jang aravalarining qo'mondonlari va suvorilarining qo'mondonlari Isroil xalqidan edi.

²³ Sulaymonning ishboshilari 550 kishi bo'lib, ular ishlayotgan odamlar ustidan nazoratchi edilar.

²⁴ Fir'avnning qizi Dovud qal'asidan o'ziga atalgan saroyga ko'chib o'tdi. Bu saroyni Sulaymon unga atab barpo qilgan edi. Shundan keyin Sulaymon Quddusning sharq tomonidagi pastlikni to'ldirib, mustahkam qildirdi^g.

²⁵ Sulaymon Egamizga atab qurgan qurbongohda yiliga uch marta kuydiriladigan qurbonliklar va tinchlik qurbonliklari qilar, tutatqi tutatardi. Shunday qilib, u Egamizning uyini bitkazgan edi.

²⁶ Shoh Sulaymon Edom yurtida, Qizil dengiz^h bo'yidagi Elet yonida — Ezyo'n-Geber shaharida kemalar yasadi. ²⁷ Xiram o'z tajribali dengizchilarini Sulaymonning odamlari bilan birga kemalarda jo'natdi. ²⁸ Ular Ofirgaⁱ borib, u yerdan 900 pud^j oltin olib, shoh Sulaymonga keltirib berdilar.

10-BOB

Shava malikasining tashrifi

¹ Shava^k malikasi Sulaymonning dong'ini, Egamizga atab qilgan ishlarini eshitgach, Sulaymonning huzuriga keldi. U Sulaymonga topishmoqlar aytib sinab ko'rmoqchi edi. ² Malika Quddusga juda ko'p miqdorda oltin va qimmatbaho toshlar, xushbo'y ziravorlar yuklangan katta karvonni boshlab keldi.

Malika Sulaymonning huzuriga kirgach, ko'nglida nima bo'lsa, hammasini unga aytdi. ³ Sulaymon malikaning hamma savollariga javob berdi, malikaning birorta savoliga javob berishda qiynalmadi. ⁴ Shava malikasi Sulaymonning donoligini, u qurgan saroyini, ⁵ dasturxonidagi noz-ne'matlarni, a'yonlarning tartib-qoidaga ko'ra joylashuvlarini, shoh soqiylari^l va bakovullarining^m xizmat liboslarini, Egamizning uyida shoh kuydiriladigan qurbonliklarni nazr qilganini ko'rdi. Malika g'oyat hayratlanib, ⁶ shohga dedi:

— Sizning ishlaringiz, donoligingiz haqida yurtimda eshitganlarim to'g'ri ekan. ⁷ Kelib o'z ko'zlarim bilan ko'rmaguncha gap-so'zlarga ishonmagan edim. Menga hatto yarmini ham aytishmagan ekan. Men

^a 9:13 Kavul — bu so'z ibroniychadagi kebal, ya'ni qadrsiz, so'zi kabi talaffuz qilingan.

^b 9:14 250 pud — ibroniycha matnda bir yuz yigirma talant, taxminan 4 tonnaga to'g'ri keladi.

^c 9:15 ...Quddusning sharq tomonidagi pastlikni to'ldirib, mustahkam qildirgan... — Ibroniycha matnda Millo degan joyni qurdirgan. Shahar joylashgan qirning o'pirilib ketayotgan joyi tuproq bilan to'ldirilib, mustahkamlangan va shu tufayli qirning maydoni kengaytirilgan. Millo deb o'sha joy nazarda tutilgan bo'lishi mumkin.

^d 9:18 Tamar — yoki Tadmor.

^e 9:21 ...bugungacha... — Shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^f 9:22 akobir — shoh saroyidagi yuqori martabali odam, amaldor.

^g 9:24 ...Quddusning sharq tomonidagi pastlikni to'ldirib, mustahkam qildirdi — Shu bobning 15-oyatidagi izohga qarang.

^h 9:26 Qizil dengiz — ibroniycha matnda Yom-Suf, ma'nosi Qamish dengizi. Bu termin mana shu oyatda hozirgi Aqaba qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli-sharqidagi qo'ltiqqa) ishora qiladi.

ⁱ 9:28 Ofir — hozirgi Arabistonning janub tomonida bo'lsa kerak.

^j 9:28 900 pud — ibroniycha matnda to'rt yuz yigirma talant, taxminan 14 tonnaga to'g'ri keladi.

^k 10:1 Shava — Arabistonning janubi-g'arb tomonida bo'lishi mumkin.

^l 10:5 soqiylar — shoh saroyidagi maxsus lavozimga ega bo'lgan shaxs. Ularning vazifasi shohga may quyib uzatishdan va ichish uchun xavf yo'qligini sinashdan iborat bo'lgan.

^m 10:5 bakovullar — saroyda shohga atalgan taomni tatib ko'ruvchi va ovqat tayyorlash ishiga mas'ul bo'lgan mansabdor shaxs.

eshitgandan ham ko'ra donoroq ekansiz, boyligingiz ham juda ko'p ekan. ⁸ Naqadar baxtiyordir odamlaringiz! Omadlidir xizmatkorlaringiz! Ular doimo huzuringizda bo'lib, donoligingizdan bahra olishar. ⁹ Sizdan mamnun bo'lib, Isroil taxti uzra o'tqazgan Egangiz Xudoga hamdu sanolar bo'lsin. U Isroilni toabad sevgani uchun adolat va to'g'rilik bilan hukm etsin, deb sizni shoh qilgan ekan.

¹⁰ Malika Sulaymonga 250 pud^a oltin, behisob xushbo'y ziravorlar, qimmatbaho toshlar hadya qildi. Hech kim shoh Sulaymonga oldin ham, keyin ham Shava malikasi berganchalik xushbo'y ziravorlar hadya qilmagan edi.

¹¹ Xiramning Ofirdan oltin olib kelgan kemalari juda ko'p sandal daraxti yog'ochlari, qimmatbaho toshlar keltirgandi. ¹² Shoh u yog'ochlardan Egamizning uyi uchun ham, shoh saroyi uchun ham jihozlar, musiqachilar uchun lira va arfalar yasattirgandi. Bugungacha bunaqa sandal daraxti yog'ochlari keltirilmagan va hech kim ko'rmagan edi.

¹³ Shoh Sulaymon Shava malikasiga istaganini va so'raganini muhayyo qildi. Bundan tashqari, malikaga ko'ngildan chiqarib hadyalar in'om etdi. Shundan keyin malika hamma odamlarini ergashtirib, o'z yurtiga jo'nab ketdi.

Shoh Sulaymonning boyligi

¹⁴ Har yili Sulaymonga kelib turadigan oltinning og'irligi 1425 pud^b edi. ¹⁵ Odamlarning oldi-sottisidan, savdogarlar tijoratidan olinadigan soliq va butun Arab shohlaridan, Isroildagi viloyat hokimlaridan olinadigan o'lpon bunga kirmasdi.

¹⁶ Shoh Sulaymon oltindan ikki yuzta katta qalqon yasattirdi. Har bir qalqonni yasashga yarim pud^c oltin sarf bo'ldi. ¹⁷ Yana oltindan uch yuzta kichik qalqon ham yasattirdi. Har bir qalqon uchun 400 misqol^d oltin sarf bo'ldi. Shoh bu qalqonlarni "Lubnon o'rmoni" degan uyga^e qo'ydi.

¹⁸ U yana fil tishidan katta taxt yasab, uni toza oltin bilan qoplatdi. ¹⁹ Taxtning oltita pog'onasi bo'lib, suyanchig'ining yuqorisi orqaga qayrilgan, o'rindig'ining ikki tomonida tirsagi bor edi. Tirsaklarning yonida ikkita sher tasviri turardi. ²⁰ Har bir pog'onaning ikki chekkasida ham bittadan sher tasviri bo'lib, taxtning olti pog'onasida jami o'n ikkita sher tasviri bor edi. Bunday taxt boshqa birorta shohlikda bo'lmagan edi.

²¹ Shoh Sulaymonning ichimlik ichadigan hamma idishlari oltindan, "Lubnon o'rmoni" degan uydagi hamma idishlar ham toza oltindan bo'lib, birorta ham buyum kumushdan yasalmagan edi. Sulaymon davrida kumush arzimas narsa bo'lib qolgandi. ²² Xiramning kemalari qatorida, Sulaymonning ham dengizda savdo kemalari bo'lib, bu kemalar har uch yilda qaytib oltin, kumush, fil tishlari, turli-tuman maymunlar^f olib kelardi. ²³ Shunday qilib, Sulaymon boylikda ham, donolikda ham yer yuzidagi hamma shohlardan o'tib ketdi. ²⁴ Sulaymonga Xudo bergan donolikni eshitmoq uchun butun dunyo uning oldiga kelgani oshiqardi. ²⁵ Kelganlarning har biri kumush va oltin idishlar, kiyim, qurol-aslaha, xushbo'y ziravorlar, ot va xachirlar hadya qilib olib kelar edi. Bunday hol yillab davom etardi.

²⁶ Sulaymon jang aravalari va otlar to'pladi. Uning bir ming to'rt yuzta jang aravasi va o'n ikki mingta oti bor edi. Sulaymon bularning bir qismini jang aravalari saqlanadigan shaharlarga va bir qismini Quddusga — o'zining yoniga joylashtirdi. ²⁷ Shoh Quddusda kumushni oddiy tosh bilan baravar qilib qo'ydi. Sadr yog'ochlari esa ko'pligidan Yahudo qirlarida o'sadigan oddiy shikamora-anjir daraxtiga tenglashib qoldi.

²⁸ Shohning savdogarlari Misrdan^g va Quvaydan Sulaymon uchun otlar olib kelishardi. Ular otlarni Quvaydan sotib olishardi. ²⁹ Misrdan keltirilgan har bir jang aravasi uchun 600 kumush tanga^h, har bir ot uchun 150 kumush tangaⁱ to'lashardi. So'ng bularni barcha Xet shohlariga va Oram shohlariga sotishardi.

11-BOB

Sulaymon Xudodan yuz o'giradi

¹ Shoh Sulaymon fir'avnning qizidan boshqa yana Mo'ablik, Ommonlik, Edomlik, Sidonlik va Xet xalqidan ko'pgina ajnabiy ayollarga ko'ngil qo'ydi. ² Egamiz Isroil xalqiga bu xalqlar haqida gapirib, shunday degan

^a 10:10 250 pud — ibroniycha matnda bir yuz yigirma talant, taxminan 4 tonnaga to'g'ri keladi.

^b 10:14 1425 pud — ibroniycha matnda olti yuz oltin olti talant, taxminan 23 tonnaga to'g'ri keladi.

^c 10:16 yarim pud — ibroniycha matnda olti yuz shaqal, taxminan 7 kiloga to'g'ri keladi.

^d 10:17 400 misqol — ibroniycha matnda uch mina, taxminan 1,7 kiloga to'g'ri keladi.

^e 10:17 "Lubnon o'rmoni" degan uy — 7:2 izohiga qarang.

^f 10:22 turli-tuman maymunlar — yoki maymunlar va tovuslar.

^g 10:28 Misr — yoki Muzur, Quvayga yondosh bo'lgan hudud (shu bobning 29-oyatida ham bor). Bu ikkala hudud hozirgi Turkiyaning janubi-g'arb tomonida joylashgan bo'lib, shoh Sulaymon davrida yilqichilikning markazi edi.

^h 10:29 600 kumush tanga — ibroniycha matnda olti yuz shaqal kumush, taxminan 7 kiloga to'g'ri keladi.

ⁱ 10:29 150 kumush tanga — ibroniycha matnda yuz ellik shaqal kumush, taxminan 1,7 kiloga to'g'ri keladi.

edi: “Ularga qiz bermanglar ham, qiz olmanglar ham. Aks holda ular ko’nglingizni o’z xudolariga rom qilib qo’yadilar.” Sulaymon esa o’sha ayollarga shahvat bilan yopishdi.³ Uning yetti yuzta xotini shohlar qizlaridan bo’lib, uch yuzta kanizagi^a ham bor edi. Xotinlari sababli shoh begona xudolarga yuz burdi.⁴ Oxiri shunday bo’ldiki, keksaygan chog’ida shohning ko’ngli xotinlari tufayli begona xudolarga moyil bo’ldi. Dovud o’zining Egasi Xudoga chin yurakdan bog’langan edi, Sulaymon esa otasiga o’xshamadi.⁵ Shunday qilib, Sulaymon Sidon aholisining xudosi Ashtaret, Ommon xalqining makruh xudosi Mo’laxga^b sajda qila boshladi.⁶ Sulaymon Egamiz oldida qabihliklar qildi. Otasi Dovud Egamizga sodiq qolgan bo’lsa, Sulaymon unday qilmadi.⁷ Quddusning sharqidagi tepalikda Mo’ab xalqining makruh xudosi Xamo’shga va Ommon xalqining makruh xudosi Mo’laxga sajdagoh qurdi.⁸ Hamma ajnabiy xotinlari o’z xudolariga tutatqi tutatib, qurbonliklar keltirishlari uchun shunday qildi.

⁹⁻¹⁰ Egamiz unga ikki marta zohir bo’lib: “Begona xudolarga ergashma”, deb amr bergan edi. Lekin u Isroil xalqining Xudosi — Egamizdan yuz o’girdi. Egamizning amrini bajo qilmadi. Egamiz Sulaymondan qattiq g’azablendi.¹¹ Shundan keyin U Sulaymonga dedi:

— Modomiki, Sen bilan qilgan ahdimni va senga amr qilgan farmonlarimni bila turib bajarmagan ekansan, Men endi shohlikni sendan tortib olaman va tobe odamlaringdan biriga beraman.¹² Lekin otang Dovudning haqi–hurmati uchun bu ishni sen hayotligingda qilmayman. Shohlikni o’g’lingning qo’lidan tortib olaman.¹³ Shunda ham shohlikning hammasini tortib olmayman, qulim Dovudning haqi–hurmati uchun, O’zim tanlab olgan Quddus haqi–hurmati uchun bitta qabilani sening o’g’lingga qoldiraman.

Sulaymonning dushmanlari

¹⁴ Egamiz Sulaymonga Edomlik Hadadni dushman qilib qo’ydi. U Edom shohlari naslidan edi.¹⁵ Ancha oldin Dovud Edomliklar bilan urush qilgan edi. O’sha jangda Isroil xalqidan halok bo’lganlarni dafn qilish uchun lashkarboshi Yo’ab Edomga bordi.¹⁶ Isroil lashkari va Yo’ab Edomdagi erkak zotini bitta qo’ymay qirib tashlagunga qadar, olti oy u yerda qolgan edilar.¹⁷ Shunda Hadadga va uning otasiga xizmat qilgan ba’zi Edomliklar Misrga qochib ketishgan edi. O’sha paytda Hadad kichkina bola edi.¹⁸ Ular Midiyondan jo’nab, Poronga yetib kelishdi. Porondan ham odamlar ularga qo’shildilar. Keyin Misrga — Misr shohi fir’avn huzuriga yetib kelishdi. Fir’avn Hadadga uy berdi, oziq–ovqat tayin etdi, yer berdi.¹⁹ Hadad fir’avnni hurmatini qozondi. Fir’avn Hadadga qayinsinglisini — malika Taxpanasning singlisini nikohlab berdi.²⁰ Xotini Hadadga o’g’li Ganuvatni tug’ib berdi. Taxpanas bolani fir’avn xonadonida tarbiya qila boshladi. Ganuvat fir’avn xonadonida uning o’g’illari qatorida ulg’aydi.²¹ Hadad Misrda: “Dovud olamdan o’tibdi, lashkarboshi Yo’ab ham vafot etibdi”, degan xabarni eshitgach, fir’vnga dedi:

— Menga ijozat bersalar, o’z yurtimga ketsam.

²² Yurtimga ketaman, deysan, nima, mening yonimda biror narsaga muhtojlik sezyapsanmi? — deb so’radi fir’avn.

— Yo’q, aslo, lekin baribir, menga ijozat bersalar, — deb turib oldi Hadad.

²³ Xudo Razo’nni ham Sulaymonga dushman qilib qo’ydi. Razo’n Elyodax deganning o’g’li edi. Razo’n o’z xo’jayini, Zo’vo shohi Hadadzarning dastidan qochib ketgan edi.²⁴ Dovud Zo’voliklarni qirgach^c, Razo’n ham atrofiga bir bosqinchi guruhni to’plab, o’sha guruhga bosh bo’ldi. So’ng ular Damashqqa borib, u yerda joylashdilar. Damashqda o’z hukmronligini o’rnatdilar.²⁵ U ham Sulaymon hayot paytida Isroilga dushman bo’lib qoldi. Razo’n Oramda shoh bo’lib turar ekan, Hadad kabi, Isroilga nafrat bilan qarab, doimo dushmanlik qilib keldi.

Xudoning Yeribomga bergan va’dasi

²⁶ Yana Sulaymonning a’yonlaridan biri — Efrayim qabilasidan bo’lgan Yeribom degani ham shohga qarshi bosh ko’tardi. U Zarido shahridan^d Nabat deganning o’g’li edi. Yeribomning onasi beva ayol bo’lib, oti Zaruva edi.²⁷ Yeribom Sulaymonga qarshi bosh ko’targanining sababi quyidagicha edi: Sulaymon Quddusning sharq tomonidagi pastlikni to’ldirib, mustahkamlab^e, otasi Dovud qal’asining devorlarini tuzatgan edi.²⁸ Yeribom juda ham qobiliyatli yigit edi. Yeribomning g’ayratligini ko’rgan Sulaymon uni Yusuf qabilasidan olingan^f barcha qarollarga nazoratchi qilib qo’ydi.

²⁹ Bir kuni Yeribom Quddusdan tashqari chiqqan edi, Shilo’lik payg’ambar Oxiyo bilan yo’lda uchrashib

^a 11:3 *kanizak* — ibroniycha matnda bu so’zning ma’nosi quyidagicha: bu ayollar cho’ri bo’lib, qonuniy xotin bo’lmasalar–da, xo’jayinlari bilan jinsiy aloqada bo’lishgan. Qadimgi paytlarda kanizaklarning jiddiy qonuniy huquqlari bo’lib, xo’jayinlari ularning erlari sifatida bo’lgan.

^b 11:5 *Mo’lax* — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Milkom* (shu bobning 33–oyatida ham bor).

^c 11:24 *Dovud Zo’voliklarni qirgach...* — “2 Shohlar” 8:3-6 ga qarang.

^d 11:26 *Zarido shahri* — Quddusdan qariyb 45 kilometrcha shimoli–g’arbda joylashgan.

^e 11:27 *...Quddusning sharq tomonidagi pastlikni to’ldirib, mustahkamlab...* — 9:15 izohiga qarang.

^f 11:28 *Yusuf qabilasi* — bu yerda Manashe va Efrayim qabilalari haqida aytilgan. Ular Yusufning ikki o’g’lining avlodlari edi.

qoldi. Oxiyo yangi kiyimlar kiyib olgan ekan. U yerda ikkovidan boshqa hech kim yo'q edi.³⁰ Shu payt Oxiyo ustidagi yangi kiyimlarini yechdi–yu, yirtib o'n ikki bo'lakka bo'lib tashladi.³¹ Keyin Yeribomga dedi:

— O'zingga o'n bo'lagini ol. Isroil xalqining Xudosi — Egamiz ham shunday aytmoqda: “Men Sulaymonning qo'lidan shohlikni tortib olaman va o'nta qabilani senga beraman.³² Qulim Dovudning haqi–hurmati uchun, Isroilning hamma qabilalari orasidan O'zim tanlab olgan Quddus shahri haqi–hurmati uchun bitta qabila^a Sulaymonniki bo'ladi.³³ Sulaymon^b Mendan yuz o'girib, Sidonning xudosi Ashtaretga, Mo'ab xudosi Xamo'shga, Ommonning xudosi Mo'laxga sajda qila boshladi. Otasi Dovudga o'xshamadi, oldimda to'g'ri ishlar qilmadi, farmonlarimga va qonun–qoidalarimga rioya qilmadi, yo'llarimdan yurmadi.³⁴ Ammo shohlikni undan tamomila tortib olmayman. Amr va farmonlarimga rioya qilgan va o'zim tanlab olgan qulim Dovudning haqi–hurmati uchun, Sulaymonni umrining oxirigacha shoh qilaman.³⁵ Shohlikni esa uning o'g'lidan tortib olib, o'nta qabilani senga beraman.³⁶ Men o'sha yerda ulug'lanaman, deb O'zim uchun Quddus shahrini tanlaganman. Qulim Dovudning chirog'i Quddusda hech qachon o'chmasin, deb Sulaymonning o'g'liga bitta qabilani beraman.³⁷ Men seni Isroil^c shohi qilaman, ko'ngling qayerni istasa, o'sha yerda shohlik qilaverasan.³⁸ Agar qulim Dovudga o'xshab aytganlarimga itoat qilsang: yo'llarimdan yursang, oldimda to'g'ri ishlar qilsang, farmon va amrlarimga rioya qilsang, Men sen bilan bo'laman. Isroilni senga berib, Dovudga qilganimday, ttiraman.³⁹ Sulaymonning shu qilmishlari evaziga Dovudning zurriyotini tahqirlayman, lekin toabad emas.”

⁴⁰ Sulaymon Yeribomni o'ldirmoqchi bo'ldi. Yeribom esa Misrga — Misr shohi Shishaxning yoniga qochib ketdi. U Sulaymon vafot etguncha Misrda qoldi.

Sulaymonning o'limi

⁴¹ Sulaymonning boshqa ishlari, butun faoliyati, uning donishmandligi haqida “Sulaymonning ishlari” kitobida yozib qoldirilgan.⁴² Sulaymon Quddusda butun Isroil ustidan hukmdor edi. Uning hukmronligi qirq yil davom etdi.⁴³ Sulaymon olamdan o'tdi. U otasi Dovud qal'asida ota–bobolari yoniga dafn qilindi. O'rniga esa o'g'li Raxabom shoh bo'ldi.

12-BOB

Shimoldagi qabilalar isyon ko'tarishadi

¹ Raxabom Shakam shahriga^d ketdi. Jamiki Isroil^e xalqi ham, Raxabomni shoh qilib ko'taramiz, deb Shakamga kelishdi.² Nabat o'g'li Yeribom bu haqda eshitib, Misrdan qaytdi^f. U Sulaymonning dastidan Misrga qochib ketganicha, hanuz o'sha yerda edi.³ Isroil xalqi odam yuborib, uni aytirib keldi. So'ngra Yeribom bilan barcha Isroil jamoati Raxabom huzuriga kelib, unga shu gapni aytishdi:

⁴ — Otangiz bizga og'ir bo'yinturuq solgan edi. U bizni majbur qilgan og'ir mehnatni endi siz yengillatib, bo'yinturuqdan xalos qiling. O'shanda biz sizga itoat etamiz.

⁵ — Hozir qaytib ketaveringlar, — dedi Raxabom kelganlarga, — uch kundan keyin yana huzurimga kelinglar.

Shunday qilib, xalq qaytib ketdi.

⁶ Shoh Raxabomning otasi Sulaymon hayotligi davrida oqsoqollar har doim uning oldida hoziru nozir edilar. Shoh o'sha oqsoqollarga maslahat soldi.

— Sizlar nima deysizlar, bu xalqqa nima deb javob bersam bo'ladi?

⁷ Oqsoqollar shohga shunday deb maslahat berishdi:

— Agar siz bu xalqqa bugun qul bo'lib xizmat qilsangiz, ularga javob berganingizda, yaxshi so'zingizni ayamasangiz, ular sizga bir umr xizmat qiladilar.

⁸ Lekin shoh oqsoqollarning maslahatlarini rad qildi. Birga o'sgan va o'ziga xizmat qilayotgan yosh yigitlar bilan maslahatlashdi.⁹ Shoh o'sha yigitlarga dedi:

— Bu xalq menga: “Otangiz bizga solgan og'ir bo'yinturuqdan endi bizni siz xalos qiling”, deyapti. Ularga nima deb javob berayin? Sizlar qanday maslahat berasizlar?

¹⁰ Raxabom bilan birga o'sib–ulg'aygan yosh yigitlar unga shunday maslahat berishdi:

^a 11:32 *bitta qabila* — bu vaqtga kelib Yahudo qabilasi Shimo'n qabilasining hududini qo'shib olgan edi. Shunday qilib, ikkita qabila bitta hisoblangan.

^b 11:33 *Sulaymon* — qadimiy grekcha, suryoniycha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *ular*.

^c 11:37 *Isroil* — bu oyatda “Isroil” degan nom shimoliy qabilalardan tashkil topgan xalqlarga nisbatan ishlatiladi.

^d 12:1 *Shakam shahri* — shimoldagi qabilalarning asosiy shahri. Isroilning tepaliklarida, Quddusdan qariyb 50 kilometrcha shimolda joylashgan.

^e 12:1 *Isroil* — 11:37 izohiga qarang.

^f 12:2 ...*Misrdan qaytdi* — Qadimiy grekcha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *Misrda yashadi*.

— Arz qilgan o'sha xalqqa shunday deb ayt: “Mening sinchalog'im otamning belidan ham yo'g'on. ¹¹ Otam sizlarga og'ir bo'yinturuq solgan edi, endi men undan ham battar qilaman. Otam sizlarni qamchi bilan jazolagan ekan, men esa chayonlarga chaqtirib, jazolayman.”

¹² Raxabom Yeribom bilan xalqqa: “Uchinchi kuni huzurimga kelinglar”, deb aytgani uchun, xalq aytilgan paytda shoh Raxabomning huzuriga keldi. ¹³⁻¹⁴ Shoh oqsoqollarning bergan maslahatlarini pisand qilmay, yosh yigitlarning gapiga kirib, xalqqa keskin javob berdi:

— Otam sizlarga og'ir bo'yinturuq solgan edi, endi men undan ham battar qilaman. Otam sizlarni qamchi bilan urib jazolagan ekan, men esa chayonlarga chaqtirib jazolayman.

¹⁵ Shunday qilib, shoh xalqqa quloq solmadi. Egamizning Shilo'lik Oxiyo orqali Nabat o'g'li Yeribomga bergan so'zi^a bajo bo'lishi uchun, Xudo bu voqeani shunday rejalashtirgan edi. ¹⁶ Isroil xalqi qarasaki, shoh gapga quloq solmayapti. Shundan keyin xalq unga shunday xitob qildi:

“Essay o'g'li Dovudning bizga o'tkazib qo'ygan joyi yo'q,
Bizning ham undan qarzimiz yo'q!
Ey, Isroil xalqi, hamma o'z uyiga qaytsin!
Ey, Dovud, endi o'z ko'mochingga o'zing kul tortaver!”

Shunday qilib, Isroil xalqi uylariga tarqalib ketdi. ¹⁷ Faqat Yahudo shaharlarida yashaydigan Isroil xalqi ustidangina Raxabom hukmronlik qiladigan bo'lib qoldi. ¹⁸ Shoh Raxabom qarollar boshlig'i Odoniramni^b Isroil xalqi oldiga yuborgan edi, Isroil xalqi uni toshbo'ron qilib o'ldirdi. Bu xabarni shoh Raxabom eshitdi—yu, shosha—pisha jang aravasiga minib Quddusga qochdi. ¹⁹ Isroil xalqi o'sha kundan boshlab Dovud xonadonidan yuz o'girdi.

²⁰ Isroil^c xalqi: “Yeribom qaytib kelibdi”, degan xabarni eshitishdi—yu, odam yuborib, uni o'zlarining huzuriga chaqirtirib kelishdi. Isroil xalqi Yeribomni butun Isroilga shoh qildilar. Dovud xonadoniga sodiq bo'lgan faqat Yahudo qabilasi qoldi, boshqa hech kim bu xonadonga ergashmadi.

Shamayning bashorati

²¹ Sulaymon o'g'li Raxabom Quddusga kelib, Yahudo va Benyamin qabilalaridan 180.000 odamni sipohlikka tanlab oldi. “Shohlikni qaytarib olaman”, degan maqsadda ularni Isroil xalqiga qarshi jang qilish uchun tayyorladi. ²² Lekin o'shanda payg'ambar Shamayoga Xudoning quyidagi so'zlari ayon bo'ldi: ²³ “Sulaymonning o'g'li, Yahudo shohi Raxabomga, butun Yahudo va Benyamin qabilasiga, bu yerdagi boshqa xalqlarga shu gaplarni yetkaz:

²⁴ — Egamiz shunday aytmoqda: qarindoshlaringiz Isroil xalqiga qarshi urush boshlamanglar! Har kim o'z uyiga qaytsin! Chunki bu ishlar hammasi Mendan bo'ldi.”

Ular Egamizning amriga itoat etib, uylariga qaytib ketdilar.

Yeribom Xudodan yuz o'giradi

²⁵ Yeribom Efrayim qirlaridagi Shakam shahrini mustahkam qilib, o'sha yerda o'rnashdi. U yerdan Paniyolga^d ketib, u shaharni ham mustahkam qildi. ²⁶ Keyin Yeribom o'ziga o'zi aytdi: “Shohlik yana Dovud xonadoniga qaytib qolishi mumkin. ²⁷ Agar bu xalq Egamizning uyiga qurbonlik qilish uchun Quddusga boraversa, u paytda xalqning ko'ngli yana o'zlarining hukmdori Yahudo shohi Raxabomga chopadi, meni esa o'ldiradilar.”

²⁸ Shundan so'ng shoh maslahatchilari bilan maslahatlashib, ikki oltin buzoq yasadi va xalqqa dedi:

— Ey, Isroil, Quddusga borib yurishingizga hojat yo'q! Mana, sizlarni Misrdan olib chiqqan xudolaringiz!^e

²⁹ Yeribom oltin buzoqlarning birini Baytil shahriga, ikkinchisini Dan shahriga^f o'rnashtirdi. ³⁰ Xalq oltin buzoqlarga topinmoq uchun Baytilga va Danga borardi^g. Bu narsalar esa hammani gunohga botirdi.

³¹ Yeribom, bundan tashqari, begona xudolarga atab sajdagohlar^h qurdirdi. Levi qabilasidan bo'lmagan xalqdan ruhoniylar tayinladi.

^a 12:15 ...Shilo'lik Oxiyo orqali...Yeribomga bergan so'zi... — 11:29-39 ga qarang.

^b 12:18 Odoniram — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Odoniram*.

^c 12:20 Isroil — shu kitobning davomida shimoliy shohlik va u yerda yashagan xalq odatda *Isroil* degan nom bilan, janubiy shohlik esa *Yahudo* degan nom bilan yuritilgan.

^d 12:25 Paniyol — ibroniycha matnda bu nomning boshqacha varianti *Panuvall* bo'lib, Giladda, Iordan daryosining sharq tomonida joylashgan.

^e 12:28 xudolaringiz — yoki *Xudoyingiz*.

^f 12:29 Baytil shahri...Dan shahri — shimoliy shohlik — Isroilning janubiy va shimoliy chekkasidagi shaharlar.

^g 12:30 ...Baytilga va Danga borardi — Qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnda faqat *Danga borardi* bor.

^h 12:31 sajdagohlar — 3:2 izohiga qarang.

Baytildagi qurbongoh

³²Yeribom sakkizinchi oyning^a o'n beshinchi kunini, Yahudoda bo'ladigan bayramga^b o'xshash bayram deb tayin qildi. Keyin qurbongohga chiqib, Baytilda yasagan oltin buzoqlarga qurbonliklar keltirdi. Baytilda o'zi barpo qilgan sajdagohlarga ruhoniylar tayinlagan edi. ³³Shunday qilib, sakkizinchi oyning o'n beshinchi kunini Isroil xalqi uchun bayram deb tayin etgach, Baytilga bordi. Bayramni nishonlash uchun qurbongoh yoniga kelib qurbonlik keltirdi.

13-BOB

¹Yeribom qurbongohning yonida qurbonlik kuydirmoqchi bo'lib turgan paytda, bir payg'ambar, Egamizning amriga ko'ra, Yahudodan Baytilga keldi. ²Payg'ambar Egamizning amri bilan qurbongohga nido qildi:

— Qurbongoh, ey, qurbongoh! Egamiz shunday aytur: “Dovud xonadonida bir o'g'il farzand dunyoga kelar, Uning ismi Yo'shiyo^c bo'lur. Sajdagohlarda qurbonlik kuydiradigan ruhoniylarni sening ustingda qurbon qilur. Sening ustingda inson suyaklarini yoqar.”

³Payg'ambar o'sha kuniyoq buning alomatini to'g'risida aytdi:

— Egamiz aytgan alomat quyidagicha bo'ladi: Qurbongoh yorilib ketar, ustidagi kul to'kilar.

⁴Yeribom payg'ambarning Baytildagi qurbongohga aytgan so'zlarini eshitgach, qurbongohdan unga tomon qo'lini uzatib: “Ushlanglar uni!” — dedi. Yeribomning payg'ambarga qarshi cho'zilgan qo'li esa qurib, yog'ochday qotib qoldi. Uning qo'li bukilmaydigan bo'lib qoldi. ⁵Egamizning payg'ambar orqali aytgan alomati bajo bo'ldi: qurbongoh yorilib, ustidagi kul to'kilib ketdi. ⁶Shunda shoh payg'ambarga dedi:

— Iltijo qilaman, Egangiz Xudoga men uchun yolvorib, ibodat eting, toki qo'lim avvalgi holiga kelsin.

Payg'ambar Egamizga ibodat qilgan edi, shohning qo'li avvalgi holiga kelib, bukiladigan bo'ldi. ⁷Shoh payg'ambarga yana aytdi:

— Men bilan yur uyimga, tamaddi qilib ol, senga hadyalar beray.

⁸Payg'ambar shohga dedi:

— Boyligingning yarmini bersang ham, sen bilan bormayman, bu yerda non ham yemayman, suv ham ichmayman. ⁹Egamiz menga: “Non yemaysan, suv ichmaysan, borgan yo'lingdan qaytmaysan”, deb amr bergan.

¹⁰Shundan keyin payg'ambar Baytilga kelgan yo'lidan qaytmay, boshqa yo'ldan ketdi.

Baytillik kekxa payg'ambar

¹¹Baytilda kekxa bir payg'ambar yashardi. Uning o'g'illari kelib, Yahudolik payg'ambarning shu kuni Baytilda qilgan ishlari haqida otalariga aytib berdilar. Payg'ambarning shohga aytgan so'zlarini ham otalariga bayon qildilar. ¹²Otasi o'g'illaridan: “O'sha odam qaysi yo'ldan ketdi?” — deb so'radi.

Yahudodan kelgan payg'ambarning qaysi yo'ldan ketganini unga o'g'illari ko'rsatdilar. ¹³Shunda kekxa payg'ambar o'g'illariga: “Eshagimni egarlanglar!” — dedi. O'g'illari payg'ambarning eshagini egarlab berdilar, u eshagiga minib jo'nadi.

¹⁴Kekxa payg'ambar Yahudolik payg'ambarning izidan ketdi va nihoyat uni topdi. Yahudolik payg'ambar eman daraxti ostida o'tirgan ekan. Kekxa payg'ambar undan:

— Yahudodan kelgan payg'ambar senmisan? — deb so'radi.

— Ha, menman, — deb javob berdi u. ¹⁵Kekxa payg'ambar unga:

— Men bilan yur uyimga, tamaddi qilib ol, — dedi. ¹⁶Yahudolik payg'ambar unga aytdi:

— Sen bilan birga qaytib borolmayman. Bu yerda sen bilan birga non ham yemayman, suv ham ichmayman. ¹⁷Egamiz menga: “U yerda non ham yemaysan, suv ham ichmaysan, borgan yo'lingdan qaytmaysan”, deb amr bergan.

¹⁸Payg'ambar esa unga shunday dedi:

— Men ham senga o'xshagan bir payg'ambarman, Farishta menga Egamizning shu so'zlarini aytdi: “Uni yo'ldan qaytarib, o'zing bilan birga uyingga olib kel, non yeb, suv ichib olsin.” Lekin kekxa payg'ambar yolg'on gapirayotgan edi.

¹⁹Shunday qilib, Yahudolik payg'ambar kekxa payg'ambar bilan birga qaytib keldi, uning uyida tamaddi qildi. ²⁰Ular dasturxon atrofida o'tirganlarida, kekxa payg'ambarga Egamiz shu so'zlarni ayon qildi. ²¹Kekxa payg'ambar esa Yahudolik payg'ambarga shunday dedi:

^a 12:32 sakkizinchi oy — Bul degan yahudiylar oyi. Bu oy hozirgi vaqtda 4 oktabrdan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^b 12:32 ...Yahudoda bo'ladigan bayram... — Yettinchi oyning o'n beshinchi kuni, Yahudoda bo'ladigan mashhur Chayla bayrami (8:2 izohiga qarang).

^c 13:2 Yo'shiyo — Yahudo shohi Yo'shiyo, miloddan oldingi 640-609 yillarda hukmronlik qilgan (“4 Shohlar” 22:1-23:30 ga qarang).

— Egamiz shunday aytmoqda: “Sen Mening so‘zimga itoat qilmading! Egangiz Xudoning — Mening amringa qarshi chiqib ²² orqangga qaytding. Men senga non yema, suv ichma, deb aytgan yerda yeb–ichding. Endi sening jasading ota–bobolaring xilxonasiga dafn qilinmaydi.”

²³ Yahudolik payg‘ambar tamaddi qilib bo‘lishi bilanoq, keksa payg‘ambar uning eshagini egarlab berdi. ²⁴ Yahudolik payg‘ambar yo‘lda ketayotgan edi, oldidan bir sher chiqib qoldi. Sher uni tilka–pora qilib, jasadni yo‘lning ustiga tashladi. Eshak ham, sher ham jasadning oldida turardi. ²⁵ Shu yerdan o‘tib ketayotgan odamlar yo‘l o‘rtasidagi jasadni va jasad yonida turgan sherni ko‘rdilar. Odamlar keksa payg‘ambar yashaydigan shaharga borib, ko‘rganlarini aytdilar. ²⁶ Yahudolik payg‘ambarni yo‘ldan qaytarib kelgan keksa payg‘ambar ham shu voqeani eshitdi va shunday dedi:

— Egamizning amriga itoat etmagan payg‘ambar o‘shadir. Shuning uchun Egamiz sherni yubordi va sher uni tilka–pora qilib tashladi. Egamiz, aytganiga binoan, uni o‘ldirdi.

²⁷ Keksa payg‘ambar o‘g‘illariga: “Eshagimni egarlanglar!” — dedi. O‘g‘illari eshakni egarlab berdilar. ²⁸ U borib, yo‘l o‘rtasida yotgan jasadni topdi. Eshak ham, sher ham jasadning yonida turar, sher jasadni yemagan, eshakka hech qanday zarar yetkazmagan edi. ²⁹ Keksa payg‘ambar Yahudolik payg‘ambarning jasadini yerdan ko‘tarib olib, eshakka ortdi va orqasiga qaytarib, olib ketdi. “Uni dafn qilib, unga aza ochay”, deb shaharga keldi. ³⁰ Jasadni o‘zining qabriga qo‘ygach: “Voy, jigirim, voy jigirim!” deb qabr ustida faryod chekdi. ³¹ Yahudolik payg‘ambarni dafn qilgach, keksa payg‘ambar o‘g‘illariga:

— Vafot etganimdan so‘ng meni ham Yahudolik payg‘ambar dafn qilingan xilxonaga qo‘yinglar, — dedi. — Suyaklarim uning suyaklari yonida tursin. ³² Egamizning amriga ko‘ra, Baytildagi qurbongoh va Samariya^a shaharlaridagi hamma sajdagohlar haqida uning aytgan so‘zlari albatta bajo bo‘ladi.

Yeribomning gunoh ishlari

³³ Bu hodisadan keyin ham Yeribom qabih yo‘ldan qaytmadi. Yana sajdagohlarga oddiy xalqdan ruhoniylar tayin etdi. Kimni xohlasa, o‘shani ruhoniylar qilib tayinlayverdi. ³⁴ Bu gunoh ishlar Yeribom naslining yer yuzidan qirilib, yo‘qolib ketishiga sababchi bo‘ldi.

14-BOB

Yeribomning o‘g‘li vafot etadi

¹ O‘sha paytda shoh Yeribomning o‘g‘li Abiyo kasal bo‘lib qoldi. ² Yeribom xotiniga:

— Qani, tur, kiyimlaringni o‘zgartir, toki mening xotim ekanligingni hech kim bilib qolmasin, — dedi. — Shilo‘ga jo‘na. Payg‘ambar Oxiyo o‘sha yerda. Isroil xalqining shohi bo‘lishim haqida u bashorat qilgan edi^b. ³ O‘nta non, bir nechta kulcha, bir xumcha asal olib, payg‘ambar Oxiyoning huzuriga bor. O‘g‘limizga nima bo‘lishini u senga aytadi.

⁴ Xotini Yeribom aytganiday qildi, o‘rnidan turib, Shilo‘ga yo‘l oldi. Oxiyoning uyiga yetib ham keldi. Oxiyo qartayganidan ko‘zlari ko‘rmaydigan bo‘lib qolgan edi. ⁵ Egamiz Oxiyoga dedi:

— Ana, Yeribomning xotini kelyapti, qara, qiyofasini o‘zgartirib olgan, o‘g‘li kasal, unga nima bo‘ladi — shuni sendan so‘ramoqchi. Unga shunday–shunday deb ayt.

⁶ Yeribomning xotini eshikni ochib, ostona hatlashi bilanoq, Oxiyo uning qadam tovushlarini eshitdi. Shu zahoti Oxiyo ayolga dedi:

— Kel, Yeribomning xotini, ichkari kir. Meni birov tanib qolmasin, deb boshqacha kiyinib olibsanmi?! Ammo senga sovuq xabarlarim bor. ⁷ Izingga qaytib bor, Yeribomga shu gaplarni yetkaz: “Isroil xalqining Xudosi — Egamiz shunday aytmoqda: seni xalqing orasidan yuksaltirib, xalqim Isroil ustidan hukmdor qildim. ⁸ Shohlikni Dovud xonadonidan tortib olib, senga berdim. Biroq sen qulim Dovudga o‘xshagan bo‘lmading. U mening amrlaringga rioya qilib, butun qalbi bilan Menga ergashar, oldimda to‘g‘ri ishlarnigina qilardi. ⁹ Sen o‘zingdan oldin o‘tganlarning hammasidan ham ko‘p yomon ishlar qilding. O‘zing uchun boshqa xudolar topib, quyma xudolar yasab, Meni g‘azablantirding. Mendan yuz o‘girding. ¹⁰ Ana shu qilmishlaring evaziga xonadoningga balo–ofat keltiraman. Xoh qul bo‘lsin, hoh ozod bo‘lsin, Isroildagi har bir erkak urug‘ingni qirib yuboraman. Xonadoningni, xuddi supurindini qirtirib uloqtirganday, ildizidan quritib tashlayman. ¹¹ Shaharda vafot etgan oilang a‘zosi ko‘ppaklarga yem bo‘lar, qirda vafot etgani ko‘kdagi qushlarga yem bo‘lar. Zotan, bu so‘zlarni Egamiz aytgan.” ¹² Endi o‘rningdan tur, uyingga jo‘na. Shaharga qadam qo‘yishing bilanoq, bolang nobud bo‘ladi. ¹³ Butun Isroil xalqi bolangni dafn qiladi, unga aza tutadi. Isroil xalqining Xudosi — Egamiz Yeribom xonadonidan faqat shu bolangina xush ko‘rdi. Yeribom xonadonidan qabrga kiradigani faqat shu boladir. ¹⁴ Shundan keyin Egamiz O‘zi uchun Isroil ustiga bir shoh

^a 13:32 Samariya — bu voqeadan keyin taxminan 50 yil o‘tgach, Samariya shahri qurilgan (16:23-24 ga qarang). Ancha vaqt o‘tgandan keyingina shimoliy shohlik — Isroilga Samariya nomi berilgan (“4 Shohlar” 17:24 ga qarang).

^b 14:2 ...Isroil xalqning shohi bo‘lishim haqida u bashorat qilgan edi — 11:29-39 ga qarang.

qo'yadi. U shoh Yeribom xonadonini o'sha kuni — o'sha zahotiy oq qirib bitiradi. ¹⁵ Egamiz Isroil xalqini shunday uradiki, Isroil suv ichida o'sgan qamishga o'xshab titraydi. Egamiz Isroil xalqini ota-bobosiga bergan bu yaxshi yurtdan yulib olib, Furot daryosining narigi tomoniga sohib yuborardi. Chunki bu xalq xudo Asheraga atab ustunlar yasab, Egamizni g'azablantirdi. ¹⁶ Yeribom gunoh qildi, Isroil xalqini ham gunohga botirdi, shuning uchun Egamiz Isroilni tark etadi.”

¹⁷ Yeribomning xotini o'rnidan turib, uyiga jo'nadi. U Tirzaga^a yetib kelib, uyining ostonasidan hatlashi bilanoq, bolasi jon berdi. ¹⁸ Egamizning o'z quli Oxiyo payg'ambar orqali aytgan so'zlari bajo bo'ldi, butun Isroil xalqi bolani dafn qilib, unga aza tutdilar.

Yeribomning o'limi

¹⁹ Yeribomning boshqa ishlari — qanday jang qilgani, qay tarzda hukmronlik qilgani — hammasi “Isroil shohlari tarixi” kitobida yozilgan. ²⁰ Yeribom yigirma ikki yil shoh bo'ldi. U ham olamdan o'tdi. O'rniga o'g'li Nadov shoh bo'ldi.

Yahudo shohi Raxabom

²¹ Sulaymonning o'g'li Raxabom esa Yahudoda hukmronlik qildi. U taxtga o'tirgan paytda qirq bir yoshda edi. Onasi Ommonlik bo'lib, ismi Namax edi. Raxabom Quddusda o'n yetti yil shohlik qildi. Egamiz hamma Isroil qabilalarining shaharlari orasidan Quddus shahrini O'ziga sajda qilishlari uchun tanlab olgan edi.

²² Yahudo xalqi ham Egamiz oldida qabihliklar qilib, gunoh ishlari bilan Xudoni ota-bobolaridan ham qattiqroq g'azablantirdi. ²³ Ular har bir tepalik joyda, har bir yashil daraxt ostida o'zlariga sajdagohlar^b, butsimon toshlar, xudo Asheraning ustunlarini yasadilar. ²⁴ Bu yurtdagi sajdagohlarda fahshbozlar^c ham bor edi. Ular shunchalik ko'p qabih ishlar qildilarki, ularning qilmishlari Kan'on yurtdan Egamiz quvib yuborgan hamma xalqlarning jirkanch ishlariga barobar edi.

²⁵ Raxabom shohligining beshinchi yilida^d Misr shohi Shishax Quddusga bostirib keldi. ²⁶ U Egamizning uyidagi va saroydagi xazinalarni tortib oldi, qo'lga nima ilinsa, hammasini oldi. Sulaymon yasattirgan oltin qalqonlarni ham oldi. ²⁷ Shoh Raxabom oltin qalqonlar o'rniga bronza qalqonlar yasatdi va ularni shoh saroyi darvozasini qo'riqlaydigan soqchilar boshliqlari qo'lga berdi. ²⁸ Shoh Egamizning uyiga kirganda, soqchilar qalqonlarni ko'tarib borishar, keyin esa qalqonlarni joyiga eltib qo'yishardi.

²⁹ Raxabomning boshqa ishlari, butun faoliyati “Yahudo shohlari tarixi” kitobida yozilgan. ³⁰ Raxabom bilan Yeribom butun umri davomida urishib keldilar. ³¹ Nihoyat, Raxabom ham olamdan o'tib, Dovud qal'asida ota-bobolari yoniga dafn qilindi. Onasi Ommonlik bo'lib, ismi Namax edi. Raxabomning o'rniga o'g'li Abiyo^e shoh bo'ldi.

15-BOB

Yahudo shohi Abiyo

¹ Isroil shohi Yeribom hukmronlik qilayotganiga o'n sakkiz yil bo'lganda, Abiyo Yahudoga shoh bo'ldi. ² U Quddusda uch yil shohlik qildi. Onasining ismi Maxo bo'lib, u Absalomning^f qizi edi. ³ Abiyo ham otasining ilgari qilgan gunohlarini davom ettirdi. U o'zining Egasi Xudoga chin dildan bog'langan bobosi Dovud singari emas edi. ⁴ Parvardigor Egamiz Dovudning haqi-hurmati uchun Dovuddan keyin uning o'g'lini taxtga o'tqazdi. Shunday qilib, Quddusni mustahkam qilib, shu shaharda unga so'nmas bir chiroq berdi. ⁵ Dovud Egamiz oldida doim to'g'ri ish qildi. Umrining oxirigacha, Xet xalqidan bo'lgan Uriyoga^g qilgan nomunosib xatti-harakatini hisobga olmaganda, Egamizning amridan zinhor bo'yin tovlamadi. ⁶ Raxabom bilan Yeribom o'rtasida boshlangan urush Abiyoning umri oxirigacha davom etdi. ⁷ Abiyoning boshqa ishlari, butun faoliyati “Yahudo shohlari tarixi” kitobida yozib qoldirilgan. Abiyo bilan Yeribom o'rtasida urush muttasil davom etgan edi. ⁸ Abiyo olamdan o'tdi. Uni Dovud qal'asida ota-bobolari yoniga dafn qildilar, uning o'rniga o'g'li Oso shoh bo'ldi.

^a 14:17 Tirza — Shakamdan qariyb 10 kilometrcha shimoli-sharqda joylashgan (12:1 izohiga qarang). Samariya qurilgunga qadar bu shahar shimoliy shohlik — Isroilning poytaxti edi (16:24 ga qarang).

^b 14:23 sajdagohlar — 3:2 izohiga qarang.

^c 14:24 fahshbozlar — o'sha paytlarda erkagu ayollar mahalliy sajdagohlarda fahshbozlik orqali diniy vazifani bajarardi. Ularning odati bo'yicha, odamlar fahshbozlar bilan jinsiy aloqa qilganlarida, shu yo'l bilan Kan'ondagi xalqlar xudolariga topinib, xudolardan farovonlik ato qilishni so'rardilar. Lekin Egamiz Isroil xalqiga bu yo'l bilan sajda qilishni qat'iy man etgan.

^d 14:25 Raxabom shohligining beshinchi yilida... — Taxminan miloddan oldingi 926 yil.

^e 14:31 Abiyo — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Abuyom* (15:1, 7, 8 da ham bor).

^f 15:2 Absalom — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Abisalom* (shu bobning 10-oyatida ham bor).

^g 15:5 Uriyo — Dovudning sipohi edi. Shoh Dovud uning xotini Botshevaga uylanish niyatida, Uriyoni o'ldirtirgan (“2 Shohlar” 11:1-27 ga qarang).

Yahudo shohi Oso

⁹Yeribom Isroilga hukmronlik qilayotganiga yigirma yil bo'lganda, Oso Yahudo hukmdori bo'ldi. ¹⁰U Quddusda qirq bir yil shohlik qildi. Buvisining ismi Maxo bo'lib, u Absalomning qizi edi. ¹¹Oso, bobosi Dovud kabi, Egamiz oldida to'g'ri ishlar qildi. ¹²Sajdagohlardagi fahshbozlarni^a bu yurtidan quvdi. Ota-bobolari yasagan hamma butlarni yo'q qildi. ¹³Buvisi Maxo makruh xudo Asheraga atab ustun yasatgan edi, shuning uchun buvisini ham malikalik martabasidan^b mahrum qildi. Oso buvisi yasagan butni yorib, Qidron soyligida^c yoqib yubordi. ¹⁴Oso sajdagohlarni yo'q qila olmagan bo'lsa-da, umr bo'yi Egamizga chin ko'ngildan bog'landi. ¹⁵Otasi nazr etgan narsalarni ham, o'zi nazr etgan narsalarni — oltin, kumushlarni, idishlarni ham Egamizning uyiga olib keldi. ¹⁶Oso bilan Isroil shohi Basho umrlarining oxirigacha bir-birlari bilan urishib o'tdilar. ¹⁷Isroil shohi Basho Yahudoga hujum qildi. Odamlar Yahudo yurtiga osonlikcha kirib chiqqa olmasligi uchun, u Rama shahrini^d mustahkamladi.

¹⁸Oso esa Egamiz uyining xazinasida qolgan hamma oltin va kumushni hamda shoh saroyi xazinalarini oldi. Xazinalarni a'yonlari orqali Oram shohi Banhadad huzuriga jo'natdi. Xeziyonning nabirasi Banhadad Tavrimmo'nning o'g'li edi. Oso Damashqda o'tirgan Banhadadga shu gaplarni yetkazishni buyurdi: ¹⁹“Sening otang bilan mening otam o'rtasida ittifoq bo'lgani kabi, sen bilan mening o'rtamda ham ittifoq bo'lsin. Senga hadya qilib kumush va oltin berib yuboryapman. Isroil shohi Basho bilan ittifoq tuzgan eding, endi o'shani bekor qil, toki u ro'paramdan daf bo'lsin.”

²⁰Banhadad shoh Osoning taklifini qabul qildi, lashkarboshilariga: “Isroil shaharlariga hujum qilinglar”, deb ularni o'sha yoqqa yubordi. Ular Iyxon, Dan, Ovil-Bayt-Maxo shaharlarini, butun Naftali yerlari bilan birga Jalila ko'li^e atroflarini bosib oldilar. ²¹Basho bu voqeani eshitgach, Ramani mustahkamlash fikridan voz kechib, Tirzaga qaytib keldi. ²²Shoh Oso Yahudo xalqining bittasini ham qoldirmay chaqirdi. Ularga Rama shahrini mustahkamlashda Basho ishlatgan tosh va yog'ochlarni tashitirdi. Oso o'sha tosh va yog'ochlar bilan Benyamin yerlaridagi G'ibo hamda Mispax shaharlarini mustahkamladi.

²³Osoning boshqa ishlari, kahramonliklari, butun faoliyati, mustahkam qilgan shaharlari haqida “Yahudo shohlari tarixi” kitobida yozib qoldirilgan. U ham keksayib, oyoqlari og'riydigan bo'lib qoldi. ²⁴Nihoyat, Oso olamdan o'tib, bobosi Dovudning qal'asida ota-bobolari yoniga dafn qilindi. O'rniga o'g'li Yohushafat shoh bo'ldi.

Isroil shohi Nadov

²⁵Oso Yahudoda shohlik qilayotganiga ikki yil bo'lganda, Nadov Isroil shohi bo'ldi va ikki yil hukmronlik qildi. Nadov Yeribomning o'g'li edi. ²⁶U ham Egamiz oldida qabihliklar qildi. Isroilni gunohga botirgan otasidan namuna oldi.

²⁷Issaxor xonadonidan Oxiyo o'g'li Basho Nadovga qarshi suiqasd uyushtirib, Filistlarning Gibiton shahrida uni o'ldirdi. O'shanda Nadov va butun Isroil lashkari Gibiton shahrini qamal qilib turgan edi. ²⁸Oso Yahudoda uchinchi yili shohlik qilayotganda, Basho Nadovni o'ldirdi. Basho Nadovning o'rniga shoh bo'ldi. ²⁹U shoh bo'lgandan keyin Yeribomning butun oilasini bitta qo'ymay qirib tashladi. Shunday qilib, Egamizning o'z quli, Shilo'lik Oxiyo^f orqali aytgan so'zlari^g bajo bo'ldi. ³⁰Yeribomning o'zi ham gunoh qilib, Isroil xalqini ham gunohga botirib, Isroil xalqining Xudosi — Egamizni g'azablantirgani uchun, shu voqealar yuz berdi.

³¹Nadovning boshqa ishlari, butun faoliyati “Isroil shohlari tarixi” kitobida yozib qoldirilgan. ³²Oso bilan Isroil shohi Basho umrlarining oxirigacha bir-biri bilan urishib o'tdilar.

Isroil shohi Basho

³³Yahudo shohi Oso shohlik qilayotganiga uch yil bo'lganda, Basho Tirzada butun Isroil xalqi ustidan hukmdor bo'ldi va yigirma to'rt yil shohlik qildi. ³⁴U ham Yeribomning yo'lidan ketib, Egamiz oldida qabihliklar qilib, Isroilni gunohga botirdi.

16-BOB

¹Egamiz Isroil shohi Bashoga Xonin o'g'li Yohu orqali shu so'zlarni ayon qilgan edi:

^a 15:12 fahshbozlar — 14:24 izohiga qarang.

^b 15:13 malikalik martabasi — bu qadimgi Isroilda muhim martaba bo'lgan edi (2:19 ga qarang).

^c 15:13 Qidron soyligi — Quddus shahridan sharqda joylashgan.

^d 15:17 Rama shahri — Quddusdan qariyb 8 kilometrcha shimolda, Efrayim yurtidagi qirlarida.

^e 15:20 Jalila ko'li — ibroniycha matnda *Keneret*, qadimda Jalila ko'liga va uning atrofidagi yerlarga nisbatan ishlatilgan yana bir nom.

^f 15:29 Oxiyo — u shu bobning 27, 33-oyatlaridagi Oxiyo emas.

^g 15:29 ...Egamizning o'z quli, Shilo'lik Oxiyo orqali aytgan so'zlari... — 14:7-11 ga qarang.

² — Seni Men tuproq ostidan chiqarib yuksaltirdim. Seni xalqim Isroilning hukmdori qildim. Sen esa Yeribomning yo‘lidan ketib, xalqim Isroilni gunohga botirding. Gunohlaringiz Meni g‘azablantirdi. ³ Mana ko‘rasan, Nabat o‘g‘li Yeribom xonadoni singari, sening oilangni ham ildizidan quritaman. ⁴ Sening urug‘ingdan shaharda vafot etgan odam ko‘ppaklarga yem bo‘lar, qirda vafot etgan odam ko‘kdagi qushlarga yem bo‘lar.

⁵ Bashoning boshqa ishlari, faoliyati, kahramonliklari “Isroil shohlarining tarixi” kitobida yozib qoldirilgan. ⁶ Basho ham olamdan o‘tib, Tirzada ota–bobolari yoniga dafn qilindi. Uning o‘rniga o‘g‘li Elox shoh bo‘ldi. ⁷ Xonin o‘g‘li Yohu orqali Bashoga va uning xonadoniga Egamiz O‘zining so‘zlarini ayon qilgan edi. Basho Egamiz oldida Yeribom xonadoni kabi qabihliklar qilgani va Yeribomning xonadonini qirib tashlagani uchun, Egamiz undan g‘azablantirdi.

Isroil shohi Elox

⁸ Oso Yahudoga shohlik qilayotganiga yigirma olti yil bo‘lganda, Elox Isroil shohi bo‘ldi. Elox Bashoning o‘g‘li edi. U Tirzada istiqomat qilib, ikki yil hukmdorlik qildi. ⁹ Lekin jang aravalarining yarmiga qo‘mondon bo‘lgan Zimri unga suiqasd uyushtirdi. Elox Tirzada turgan paytda Tirzadagi bosh vaziri Arzoning uyida ichib mast bo‘lib qoldi. ¹⁰ Shunda Zimri ichkariga kirdi–yu, uni o‘ldirdi. So‘ng Zimri shoh bo‘lib oldi. Oso Yahudoda shohlik qilayotganiga yigirma yetti yil bo‘lganda, shu voqea yuz berdi.

¹¹ Zimri shoh bo‘lib taxtga o‘tirgach, Basho xonadonini bitta qo‘ymay qirib tashladi. Bashoning na qarindosh–urug‘idan, na yor–birodarlaridan biror erkak zoti tirik qoldi. ¹² Yohu payg‘ambar orqali Egamizning aytgan so‘zlariga ko‘ra, Zimri Basho xonadonini yo‘q qildi. ¹³ Basho bilan uning o‘g‘li Eloxning gunohlari ko‘p bo‘lib, ular Isroil xalqini gunohga botirgan, o‘zlarining butlari bilan Isroil xalqining Xudosi — Egamizni g‘azablantirgani uchun, shu hodisalar yuz bergan edi. ¹⁴ Eloxning boshqa ishlari, butun faoliyati “Isroil shohlar tarixi” kitobida yozib qoldirilgan.

Isroil shohi Zimri

¹⁵ Oso Yahudoga shohlik qilayotganiga yigirma yetti yil bo‘lganda, Zimri ham Tirzada yetti kun Isroilga shoh bo‘ldi. Lashkarlar shu paytda Gibiton shahrini qamal qilib turgan edi. Bu shahar Filistlarniki edi.

¹⁶ “Zimri shohga suiqasd uyushtiribdi, shohni o‘ldiribdi”, degan xabarni lashkarlar Gibitoni qamal qilib turgan yerda eshitishdi. Xalq lashkarboshi Omrini qarorgohda o‘sha kuniyoq Isroil shohi qilib ko‘tardi.

¹⁷ Omri Isroil lashkarini boshlab Gibitondan chiqib keldi va Tirzani qamal qildi. ¹⁸ Zimri esa shaharning qo‘ldan ketganini ko‘rdi–yu, shoh saroyining ichki qal‘asiga kirdi. Keyin orqasidan shoh saroyiga o‘t qo‘yib yuborib, o‘zi ham nobud bo‘ldi. ¹⁹ Zimri gunoh qilgani uchun shu hodisalar yuz bergan edi. U Yeribomning yo‘lidan yurib, Egamiz oldida qabihliklar qilgan, ham o‘zi gunoh qilgan, ham Isroil xalqini gunohga boshlagan edi. ²⁰ Zimrining boshqa ishlari, xoinligi “Isroil shohlari tarixi” kitobida yozib qoldirilgan.

Isroil shohi Omri

²¹ Endi Isroil xalqi ikkiga bo‘linib qoldi. Xalqning yarmi: “Ginat o‘g‘li Tivnaxni shoh qilamiz”, deb unga ergashdi, yarmi esa Omrining etagini tutdi. ²² Omrining etagini tutgan xalq Tivnaxga ergashgan xalq ustidan g‘olib keldi, Tivnax esa o‘ldi. Omri shoh bo‘lib qoldi. ²³ Oso Yahudoga shohlik qilayotganiga o‘ttiz bir yil bo‘lganda, Omri Isroil shohi bo‘ldi. U hammasi bo‘lib o‘n ikki yil hukmdorlik qildi. Olti yili Tirzada o‘tdi. ²⁴ U Shamer ismli odamdan to‘rt pud^a kumushga tepalikni sotib olib, u yerga shahar qurdirdi. Shaharni tepalikning oldingi egasi Shamerning ismi bilan Samariya deb atadi.

²⁵ Omri ham Egamiz oldida qabihliklar qildi. U shu darajada qabihlik qildiki, avval o‘tgan shohlarning birortasi Omrichalik qabihlik qilmagan edi. ²⁶ Omri ham Isroil xalqini gunohga botirgan Nabat o‘g‘li Yeribomning yo‘lidan ketdi. Omri xalqni butparastlikka boshlab, Isroil xalqining Xudosi — Egamizni g‘azablantirdi. ²⁷ Omrining boshqa ishlari, ko‘rsatgan qahramonliklari “Isroil shohlari tarixi ” kitobida yozib qoldirilgan. ²⁸ Nihoyat, Omri olamdan o‘tib, Samariyada ota–bobolari yoniga dafn qilindi, o‘rniga o‘g‘li Axab shoh bo‘ldi.

Isroil shohi Axab

²⁹ Oso Yahudoga shohlik qilayotganiga o‘ttiz sakkiz yil bo‘lganda, Axab Isroil shohi bo‘ldi. Axab Omrining o‘g‘li edi. U Samariyada turib, yigirma ikki yil davomida Isroilni boshqardi. ³⁰ Axab Egamiz oldida shunday qabihliklar qildiki, oldin o‘tgan shohlarning birortasi ham shunchalik qabihlik qilmagan edi. ³¹ Hatto Nabat o‘g‘li Yeribomning gunohlariga sherik bo‘lgani kamlik qilganday, Sidonliklar^b shohi Etbaalning qizi Izabelga

^a 16:24 *to‘rt pud* — ibroniycha matnda *ikki talant*, taxminan 68 kiloga to‘g‘ri keladi.

^b 16:31 *Sidon* — Finikiyada muhim ahamiyatga ega bo‘lgan shahar. Bu shahar Isroilning shimol tomonidagi O‘rta yer dengizining qirg‘og‘ida joylashgan edi. Bugungi kunda bu shahar Livan mamlakatining janubiy hududini tashkil qiladi.

uyulanib, xudo Baalga xizmat qilib, unga sajda eta boshladi.³² Samariyada Baalga atab qurgan uyda qurbongoh ham barpo qildi.³³ Axab, buning ustiga, xudo Asheraga atab ustun yasadi. U o'zidan avval o'tgan hamma Isroil shohlaridan ziyoda gunoh qilib, Isroil xalqining Xudosi — Egamizni g'azablantirdi.

³⁴ Axab shohlik qilgan davrda Baytillik Xiyol Yerixo shahrini qaytadan qurdi. Egamizning Nun o'g'li Yoshua orqali qilgan bashorati bajo bo'ldi. Xiyol to'ng'ich o'g'li Aburamning joni evaziga shaharning poydevorini qo'ydi. Kichik o'g'li Saxuvning joni evaziga esa shahar darvozasini o'rnatdi.

17-BOB

Ilyos va qurg'oqchilik

¹ Giladning^a Tishba shahridan bo'lgan Ilyos Axabga dedi:

— Men xizmat qilayotgan Isroil xalqining Xudosi — Egamiz shohid! Men aytmagunimcha, shu yillarda na shudring tushadi, na yomg'ir yog'adi^b.

² Ilyosga Egamiz shu so'zlarni ayon qildi:

³ — Bu yerdan ket, sharq tomonga bor. Iordan daryosi sharqidagi Xarit jilg'asi yonida berkinib ol. ⁴ Sen o'sha jilg'aning suvidan ichasan, qarg'alarga amr berdim: ular seni boqishadi.

⁵ Ilyos Egamizning amriga binoan, bu yerdan ketdi. Iordan daryosining sharqidagi Xarit jilg'asiga borib, o'sha yerda qoldi. ⁶ Qarg'alar unga ertalab ham, kechqurun ham non va go'sht olib kelishar, o'zi esa daryochaning suvidan ichardi. ⁷ Butun yurt bo'ylab yomg'ir yog'madi, oradan bir necha kun o'tgach, daryocha ham qurib qoldi.

Ilyos va Zorafatlik beva ayol

⁸ Keyin Ilyosga Egamiz shu so'zlarni ayon qildi:

⁹ — Tur o'rningdan! Sidondagi Zorafat shahriga^c borib, o'sha yerda yasha. Shu shaharda yashaydigan bir beva ayolga amr etdim, u seni boqadi.

¹⁰ Ilyos Zorafatga jo'nadi. Shahar darvozasi oldiga yetib borgach, qarasa, bir ayol o'tin terib yuribdi. Ilyos ayolni chaqirib, unga dedi:

— Iltimos, menga ichgani idishda ozgina suv bersangiz.

¹¹ Ayol suvga ketayotgan edi, uni yana chaqirib aytdi:

— Iltimos, menga bir burda non ham ola keling.

¹² Ayol dedi:

— Egangiz Xudo shohid! Uyimda non uvog'i ham yo'q, faqat xumda bir hovuch un va xurmachada ozgina zaytun moyi bor, xolos. Ikki-uchta tarasha o'tin terib olsam, borib, o'zim va o'g'lim uchun nimadir tayyorlagan bo'lardim. Bu oxirgi yeguligimiz bo'ladi. Balki keyin o'lib ketarmiz.

¹³ Ilyos ayolga dedi:

— Qo'rqmang, boravering, yegulikni tayyorlayvering. Faqat oldin o'sha un va moydan kulcha qilib, menga olib kelib bering. O'zingizga va o'g'lingizga esa keyin qilarsiz. ¹⁴ Binobarin, Isroil xalqining Xudosi — Egamiz shunday aytmoqda: "Men yer uzra yomg'ir yog'dirmagunga qadar, xumdagi un tamom bo'lmas, xurmachadagi moy ham tugamas."

¹⁵ Ayol borib, Ilyosning aytganlarini qildi. Shundan keyin Ilyos bilan birga, ayolning oilasi uchun ko'p kunlarga yetadigan yegulik bo'ldi. ¹⁶ Egamizning Ilyos orqali aytganlariga binoan, xumdagi un ham tamom bo'lmadi, xurmachadagi moy ham tugamadi.

¹⁷ Oradan bir qancha vaqt o'tgach, xonadon sohibasi — ayolning o'g'li kasal bo'lib qoldi. U shunchalik og'ir dardga yo'liqdiki, oxiri jon berdi. ¹⁸ Ayol Ilyosga dedi:

— Mendan nima istaysiz, ey, Xudoning odami^d? Siz gunohlarimni Xudoga eslatgani va o'g'limning o'limiga sababchi bo'lgani kelibsiz-da?!^e

¹⁹ Ilyos ayolga: "Menga bering o'g'lingizni!" — deb bolani ayolning quchog'idan oldi, uni o'zi istiqomat qiladigan boloxonaga olib chiqib, to'shakka yotqizdi. ²⁰ So'ngra Egamizga xitob qildi:

— Ey, Egam Xudo! Men shu beva ayolning mehmoniman. Nahot, uning o'g'lini nobud qilib, boshiga kulfat yog'dirsang?!

^a 17:1 Gilad — Iordan daryosining sharqida joylashgan yerlar.

^b 17:1 ...na shudring tushadi, na yomg'ir yog'adi — Ob-havoni nazorat qiluvchi xudo — Baal emas (16:31-32 ga qarang), aksincha Isroil xalqining Xudosi — Egamiz ekanligini isbotlash uchun aytilgan.

^c 17:9 Zorafat shahri — Sidondan (16:31 izohiga qarang) qariyb 15 kilometrcha janubda.

^d 17:18 Xudoning odami — Egamiz payg'ambarining yana bir nomi.

^e 17:18 Siz gunohlarimni Xudoga eslatgani...kelibsiz-da?! — Qadimda odamlar, agar gunoh qilsak, boshimizga kulfat keltiradi, deb ishonishgan.

²¹ Ilyos bolaning ustiga uch marta cho‘zilib, keyin Egamizga yana xitob qildi:
— Ey, Egam Xudo! Iltijo qilaman, bu bolaga qaytadan jon ato et!
²² Egamiz Ilyosning iltijosini eshitdi. U bolaga qaytadan jon ato etib, tiriltirdi. ²³ Ilyos bolani boloxonadan uyga olib tushdi, uni onasiga berib: “Qarang, o‘g‘lingiz tirik!” — dedi. ²⁴ Ayol esa Ilyosga:
— Endi bildim: siz Xudoning odami ekansiz, — dedi. — Egamiz chindan ham siz orqali gapirar ekan.

18-BOB

Ilyos va xudo Baalning payg‘ambarlari

¹ Oradan ancha kunlar o‘tdi. Nihoyat, qurg‘oqchilikning uchinchi yili Ilyosga Egamiz shu so‘zlarni ayon qildi:

— Axabning huzuriga bor. Men yer yuziga yomg‘ir yog‘diraman.

² Ilyos Axabga ko‘ringani ketdi. Bu vaqtda Samariyada dahshatli ocharchilik hukm surardi.

³ Axab saroy boshqaruvchisi Obodiyoni chaqirdi. Obodiyoga Egamizdan juda qo‘rqardi. ⁴ Izabel Egamizning payg‘ambarlarini o‘ldirayotganda, Obodiyoga yuzta payg‘ambarni g‘orga olib ketgan va ellikta–ellikta qilib o‘sha yerda yashirgan, ularni non–suv bilan ta‘minlab turgandi. ⁵ Axab Obodiyoga dedi:

— Yurtdagi hamma buloqlar va soyliklarga bor, o‘t–o‘lan topib, otlarni, xachirlarni boqaylik, mol–holdan ayrilib qolmaylik tag‘in.

⁶ Ikkovi aylanib chiqish uchun yurt hududini taqsimlab olishdi. Axab bir yo‘ldan o‘zi alohida ketdi. Obodiyoga ham o‘zi alohida boshqa yo‘ldan ketdi.

⁷ Obodiyoga yo‘lda ketayotganda, ro‘parasidan Ilyos chiqib qoldi. Obodiyoga Ilyosni tanidi va yetti bukilib ta‘zim qilib:

— Sizmisiz, to‘ram Ilyos? — deb so‘radi.

⁸ — Ha, menman, — deb javob berdi Ilyos unga. — Bor, xo‘jayiningga: “Ilyos shu yerda”, deb ayt.

⁹ — Mening qanday aybim borki, siz men, qulingizni Axabning qo‘liga topshiryapsiz?! — dedi Obodiyoga. — Meni o‘ldirish uchunmi?! ¹⁰ Egangiz Xudo shohid! Birorta shohlik yoki xalq yo‘qki, xo‘jayinim sizni axtarib topish uchun o‘sha yerlarga biror odamni jo‘natmagan bo‘lsin. O‘sha shohliklar, xalqlardan: “Ilyos bu yerda yo‘q”, deb javob kelgandan keyin ham ularga sizni topa olmaganlari haqida qasam ichdirdi. ¹¹ Endi esa siz: “Bor, xo‘jayiningga, Ilyos shu yerda, deb ayt”, deyapsiz. ¹² Yoningizdan ketishim bilanoq, Egamizning ruhi sizni biror joyga olib ketadi. Qayergaligini esa men bilolmay qolaman. Men Axabning huzuriga borib xabar berdim ham deydik. U esa sizni topa olmay, o‘sha zahoti meni o‘ldiradi. Lekin men, qulingiz, bolaligimdan Egamizdan qo‘rqaman. ¹³ Izabel Egamizning payg‘ambarlarini o‘ldirayotganda, men Egamizning payg‘ambarlaridan yuztasini ellikta–ellikta qilib g‘orlarda yashirdim, ularga non–suv berib turdim. Nahotki, mana shu qilgan ishlarim haqida to‘ram eshitmagan bo‘lsalar?! ¹⁴ Endi esa siz menga: “Bor, xo‘jayiningga, Ilyos shu yerda, deb ayt”, deyapsiz. U meni o‘ldiradi–ku!

¹⁵ — Men xizmat qilayotgan Sarvari Olam shohid! Bugun men unga albatta ko‘rinaman, — dedi Ilyos.

¹⁶ Shundan keyin Obodiyoga Axabning yoniga borib, uni voqeadan xabardor qildi. Axab esa Ilyosni kutib olish uchun ketdi. ¹⁷ Axab Ilyosni ko‘rdi–yu: “Isroilga balo keltiradigan senmisan hali?!” deb do‘q urdi.

¹⁸ — Isroilga balo keltiradigan men emas, — deya javob berdi Ilyos. — Aksincha, sen va otangning xonadoni Egamizning amrlaridan yuz o‘girdingizlar, xudo Baalga sajda qilib, Isroilga balo keltirdingizlar.

¹⁹ Endi birortasiga buyur: butun Isroil xalqini, Baalning Izabel dasturxonidan taom yeydigan 450ta payg‘ambarini, xudo Asheraning 400ta payg‘ambarini menga Karmil tog‘i yoniga to‘plab bersin.

²⁰ Axab jamiki Isroil xalqini, payg‘ambarlarni Karmil tog‘i^a yoniga to‘pladi. ²¹ Ilyos xalqning ro‘parasiga chiqib, ularga ta‘na qildi:

— Qachongacha ikki kemandi uchini tutib yurasizlar?! Agar Egamiz Xudo bo‘lsa, Unga ergashinglar. Bordi–yu, Baal Xudo bo‘lsa, unga sajda qilinglar.

Xalqdan sado chiqmadi. ²² Ilyos yana xalqqa qarab gapira boshladi:

— Egamizning payg‘ambari bo‘lib yolg‘iz men qoldim, Baalning payg‘ambarlari esa 450 kishi. ²³ Endi bizga ikkita buqa keltiringlar. Baalning payg‘ambarlari bitta buqani tanlab olib nimtalasin, keyin o‘tinlarning ustiga qo‘yishsin, lekin olov yoqishmasin. Men ham buqaning bittasini tayyorlab o‘tinlarning ustiga qo‘yaman, lekin olov yoqmayman. ²⁴ Baalning payg‘ambarlari iltijo qilib Baalni chaqirishsin. Men ham iltijo qilib Egamizni chaqiraman. Kimning Xudosi alanga orqali javob bersa, Xudo O‘shadir.

Xalqqa bu gap juda ma‘qul keldi. ²⁵ Ilyos Baalning payg‘ambarlariga dedi:

— Sizlar ko‘pchiliksiz, bitta buqani tanlab olib, avval sizlar nimtalanglar. Keyin xudoyingizga iltijo qilib, chaqiringlar, lekin olov yoqmanglar.

^a 18:20 Karmil tog‘i — O‘rta yer dengizining qirg‘og‘ida, Finikiya tekisligi janubida — Falastinning shimolida.

²⁶ Baalning payg'ambarlari o'zlari tanlab olgan buqani nimtalab, tayyorlab qo'ydilar. Keyin ertalabdan peshingacha: "Ey, Baal, bizga javob ber!" deb o'zlarining xudosa iltijo qilib, chaqirdilar. Lekin na biron sado keldi, na birortasi javob berdi. Ular o'zlari qurgan qurbongohning atrofida sakrayverdilar.

²⁷ Peshin vaqti bo'ldi. Ilyos endi ularning ustidan kula boshladi:

— Balandroq ovoz bilan chaqiringlar. Axir u xudo, balki xayol surib o'tirgandir, yo biror narsa bilan mashg'uldir, yoki yo'lda kelayotgandir, yoki uxlab yotgan bo'lsa, uyg'otish kerakdir.

²⁸ Xullas, ular baland ovoz bilan baqiraverdilar. Keyin, odatlariga ko'ra, o'zlariga pichoq va nayza sanchib, qon oqizdilar. ²⁹ Peshin vaqti o'tib ketdi. Kechki qurbonlik paytiga^a qadar ular jazavaga tushib baqiraverdilar. Lekin na bir sado bo'ldi, na birorta alomat, na bir javob bo'ldi.

³⁰ Ilyos: "Menga yaqinroq kelinglar", — deb hamma odamlarni chaqirdi. Xalq Ilyosning yoniga keldi. Shu payt Ilyos Egamizning buzilgan qurbongohini qayta tiklay boshladi. ³¹ Ilyos o'n ikkita tosh oldi. Bu toshlar Yoqubning o'g'illaridan kelib chiqqan qabilalarni anglatardi. Yoqubga Egamiz: "Sening noming Isroil bo'ladi", degan so'zlarni ayon qilgan edi. ³² Ilyos o'sha toshlarni ishlatib, Egamizga atab qurbongoh qurdi. Qurbongoh atrofida bir tog'ora^b bug'doy sig'adigan xandaq kavlati. ³³ So'ng o'tinlarni qalashtirdi, buqani nimtalab, o'tinlar ustiga qo'ydi.

— To'la to'rt ko'za suv olib kelinglar, — dedi Ilyos odamlarga. — Suvni kuydirishga atalgan qurbonlikning va o'tinlarning ustidan to'kinglar.

³⁴ Keyin: "Yana takrorlanglar!" deb buyurdi Ilyos odamlarga. Odamlar yana to'rt ko'za suv quydilar. "Uchinchi marta ham takrorlanglar!" — dedi. Uchinchi marta ham to'rt ko'za suv quydilar. ³⁵ Endi qurbongohning atrofida suv oqa boshladi, xandaq ham suvga to'ldi.

³⁶ Kechki qurbonlik payti bo'lganda, payg'ambar Ilyos qurbongohga yaqin kelib, xitob qildi:

— Ey, Ibrohimning, Is'hoqning va Isroilning Xudosi — Egamiz! Bugun sening Isroilda Xudo ekanliging, Men esa Sening quling ekanligim ayon bo'lsin. Bularning hammasini sening amringa binoan bajo qilganim ayon bo'lsin. ³⁷ Menga javob ber, ey, Egamiz! Menga javob ber: mana bu xalq Sening Xudo ekaningni, ularning dilini Sen O'zingga moyil qiluvchi ekaningni bilsin.

³⁸ O'sha zahoti Egamiz olov yubordi. Olov kuydirishga atalgan qurbonlikni, o'tinlarni, toshlarni va tuproqni yamlamay yutib yubordi. Xandaqdagi suvni ham olov tortib ketdi. ³⁹ Bu hodisani kuzatib turgan xalq yuz tuban muk tushib: "Egamiz — Xudodir, Egamiz — Xudodir", — dedi.

⁴⁰ Shundan so'ng Ilyos odamlarga: "Baalning payg'ambarlarini ushlanglar, birortasi ham qochib ketmasin!" deb buyurdi. Odamlar Baalning payg'ambarlarini ushladilar. Ilyos ularni Xishon soyligiga olib tushib, o'sha yerda o'ldirdi.

Qurg'oqchilik tugaydi

⁴¹ Shu voqeadan keyin Ilyos Axabga: "Bor, endi yeb-ichaver, qattiq yomg'ir yog'adi, yomg'ir yaqinlashayotganini eshityapman", dedi. ⁴² Axab tamaddi qilib olish uchun ketdi. Ilyos esa Karmilning tepasiga chiqdi. Yerga engashib, yuzini tizzalari orasiga qo'ydi. ⁴³ Keyin xizmatkoriga: "Bor, dengiz tomonga qara-chi", dedi. Xizmatkor ketdi.

— Hech narsa yo'q ekan, — dedi u qaytib kelib.

Ilyos xizmatkoriga yetti marta: "Dengizga qara!" deb buyurdi. ⁴⁴ Xizmatkor yettinchi marta ham borib qaradi.

— Ana, dengizdan kichkina bir bulut chiqib kelyapti, kattaligi odamning kafticha keladi, — dedi u, nihoyat.

Ilyos xizmatkoriga buyurdi:

— Tez borib, Axabga ayt, aravasini qo'shib jo'nasin. Tag'in yomg'irda qolib ketmasin.

⁴⁵ Shu payt birdan osmonni qop-qora bulut qopladi, shamol esib, shiddat bilan yomg'ir boshladi. Axab esa aravasiga o'tirib, Yizrilga^c yo'l oldi. ⁴⁶ Egamiz Ilyosga alohida kuch-qudrat ato qildi. U to'ning etagini beliga qistirdi—da, Axabdan ilgari Yizrilga qarab yugurib ketdi.

19-BOB

Ilyos Sinay tog'ida

¹ Axab Ilyos qilgan hamma ishlarni, barcha payg'ambarlarni qanday qilib qilichdan o'tkazganini Izabelga aytib berdi. ² Izabel Ilyosga chopar orqali shu xabarni yetkazdi: "Payg'ambarlarning jonini qanday olgan

^a 18:29 *Kechki qurbonlik payti* — taxminan kunduzi soat 3 ga to'g'ri keladi (shu bobning 36—oyatida ham bor).

^b 18:32 *bir tog'ora* — ibroniycha matnda *ikki sexa*, taxminan 15 kiloga to'g'ri keladi.

^c 18:45 *Yizril* — Karmil tog'idan qariyb 27 kilometrcha janubi-sharqda.

bo'lsang, ertaga shu vaqtda men ham sening joningni olmasam, xudolar meni har qanday jazoga muhtalo qilsin, undan ham battarroq'iga duchor qilsin.”³ Ilyos bu xabarni eshitdi—yu, o'rnidan turib, jonini qutqarish umidida Yahudoning Bersheva shahri^a tomon yo'l oldi. Xizmatkorini o'sha shaharda qoldirib, ⁴ yolg'iz o'zi cho'lda bir kun yo'l yurdi. Nihoyat, bir yulg'un daraxti ostiga kelib o'tirdi. O'ziga o'zi o'lim tilab:

— Yetar, ey, Egam! — deb xitob qildi u, — endi jonimni olaqol. Axir ota—bobolarimdan mening ortiq joyim yo'q.

⁵ Ilyos yulg'un ostida yotib uxlab qoldi. Bir payt farishta uni turtib: “Tur, taom yeb ol”, — dedi. ⁶ Ilyos turib qarasa, bosh tomonida issiq tosh ustida pishgan non, ko'zada suv turibdi. U yeb—ichib bo'lib, yana yotdi.

⁷ Egamizning farishtasi ikkinchi da'fa qaytib keldi va Ilyosga teginib: “Tur, taom yeb ol, oldingda hali uzoq yo'l turibdi”, dedi. ⁸ Ilyos o'rnidan turib yeb—ichib oldi. Taomning quvvati bilan qirq kechayu qirq kunduz yo'l yurib Xudoning tog'i Sinayga^b yetib keldi. ⁹ Ilyos Sinay tog'idagi bir g'orga kirib, o'sha yerda tunadi. Bir payt Egamiz undan: “Ey, Ilyos, bu yerlarda nima qilib yuribsang?” deb so'radi.

¹⁰ — Ey, Parvardigori Olam — Egam, Sen uchun ko'p jon kuydirgan edim, — dedi Ilyos. — Chunki Isroil xalqi Sen bilan qilgan ahddan qaytdi, qurbongohlaringni buzdi, payg'ambarlaringni qilichdan o'tkazdi. Ey, Egam, Sening payg'ambarlaringdan yolg'iz men qoldim, xolos. Endi jonimni olish uchun meni ham qidirib yuribdilar.

¹¹ — Chiq, tog'da Mening ro'paramda tur, yoningdan o'taman, — dedi Egamiz unga.

Egamiz o'tganda, qudratli bo'ron tog'larni yorib, qoyalarni parcha—parcha qilib tashladi, lekin Egamiz bo'ron ichida emasdi. Shamoldan so'ng zilzila bo'ldi, lekin Egamiz zilzilada ham emasdi. ¹² Zilziladan so'ng esa alanga ko'tarildi. Biroq Egamiz alanga ichida ham emas ekan. Alangadan keyin esa mayin shabada tovushi eshitildi. ¹³ Ilyos bu tovushni eshitib, yuzini chakmoni bilan berkitib oldi. Tashqariga chiqib, g'orning og'zida turdi. Shunda yana: “Ilyos, bu yerda nima qilib turibsang?” degan sado keldi.

¹⁴ — Ey, Parvardigori Olam — Egam, men Sen uchun ko'p jon kuydirgan edim, — dedi Ilyos. — Isroil xalqi Sen bilan qilgan ahddan qaytdi, qurbongohlaringni buzdi, payg'ambarlaringni qilichdan o'tkazdi. Egamning payg'ambarlaridan yolg'iz men qoldim, xolos. Endi jonimni olish uchun meni ham qidirib yuribdilar.

¹⁵ Egamiz unga aytdi:

— Sen kelgan yo'lingdan orqaga qayt. Damashq yaqinidagi sahroga bor. U yerga borganingdan keyin, Xazayilning boshiga moy quy, u Oram yurtining shohi bo'lsin. ¹⁶ Nimshi o'g'li Yohuning^c boshiga ham moy quy, u Isroilning shohi bo'lsin. Ovil—Maxlalik Shofot o'g'li Elishayning boshiga ham moy quy, u sening o'ringga payg'ambar bo'ladi. ¹⁷ Xazayilning qilichidan qochib qutulganni Yohu o'ldiradi, Yohuning qilichidan qochib qutulganni Elishay o'ldiradi. ¹⁸ Men Isroil xalqidan yetti ming erkakni qoldiraman: ular xudo Baal oldida tiz cho'kmagan, birortasi ham Baalni o'pmagan.

Elishay

¹⁹ Ilyos u yerdan ketib, Shofot o'g'li Elishayni topdi. U o'n ikki juft ho'kiz bilan yer haydayotganlarning orasida o'n ikkinchi juft ho'kizni haydayotgan edi. Ilyos Elishayning yonidan o'tayotib, chakmonini uning ustiga tashladi^d. ²⁰ Elishay ho'kizlarini qoldirib, Ilyosning orqasidan yugurib bordi.

— Ijzat ber, borib, ota—onamni o'pib xayrlashib kelay, keyin orqangdan yetib boraman, — dedi u Ilyosga.

Ilyos Elishayga dedi:

— Bor, lekin men senga qilganimni o'ylab ko'r!

²¹ Elishay Ilyosning yonidan qaytib borib, bir juft ho'kizni so'ydi. Omoch—bo'yinturuqlarini yoqib, ho'kizlarning go'shtini pishirib, odamlarga berdi. Odamlar go'shtni yeb bo'lgach, Elishay Ilyosning ortidan jo'nadi va unga xizmat qila boshladi.

^a 19:3 *Bersheva shahri* — Yahudoning eng janubidagi shahar, Yizrildan qariyb 210 kilometrcha janubda.

^b 19:8 *Sinay* — ibroniycha matnda *Xorev*, Sinay tog'ining yana bir nomi.

^c 19:16 *Nimshi o'g'li Yohu* — Yohu aslida Nimshining nabirasi edi (“4 Shohlar” 9:2 ga qarang). Ibroniycha matnda *o'g'li so'zi nasli* ma'nosida ham ishlatilishi mumkin.

^d 19:19 *...chakmonini uning ustiga tashladi* — Bu harakat Ilyos Elishayni o'ziga ergashtirib, payg'ambar bo'lishga chorlayotganining belgisi edi.

20-BOB

Oram shohi bilan urush

¹ Oram shohi Banhadad^a hamma lashkarini to‘pladi. O‘ttiz ikkita shoh o‘z otlari, jang aravalari bilan unga madad berdi. Banhadad Samariyani qamal qilib, bu shaharga urush boshladi. ² Banhadad shaharga — Isroil shohi Axab huzuriga choparlar jo‘natib, ular orqali shu xabarni yetkazdi:

— Banhadad aytmoqda: ³ “Sening oltin–kumushlaring, eng sara xotinlaring, o‘g‘illaring meniki bo‘ladi.”

⁴ — Siz aytganday bo‘la qolsin, shoh hazratlari, — deb javob yo‘lladi Isroil shohi, — o‘zim ham, mening hamma narsam ham siznikidir.

⁵ Banhadadning choparlari yana qaytib kelib, Axabga shu xabarni yetkazdilar:

— Banhadad aytmoqda: “Senga, oltiningni, kumushingni, xotinlaringni va bolalaringni menga berasan, deb xabar bergan edim. ⁶ Ertaga shu paytda qullarimni jo‘nataman: ular saroyingni, a‘yonlaringning boshpanasini birma–bir ko‘rib, ko‘zingni quvnatib turgan qimmatbaho hamma narsalaringni olib ketadilar.”

⁷ Isroil shohi yurt oqsoqollarini chaqirib, ularga aytdi:

— O‘ylab bir qaranglar, u odam qanday yomonlikni o‘ylab topadi–ya. U xotinlarimni, o‘g‘illarimni, oltin–kumushlarimni so‘rab chopar jo‘natganda, men rad qilmagandim.

⁸ Hammalari shohga:

— Quloq solmang uning gaplariga, rozi bo‘lmang! — deb maslahat berdilar. ⁹ Isroil shohi Banhadadning choparlariga shu gapni aytdi:

— Shoh hazratlariga shunday deb yetkazinglar: u oldin mendan nima istagan bo‘lsa, hammasini ado etaman, faqat keyingi talabiga rozi emasman.

Choparlar Banhadadga Axabning shu gapini olib keldilar. ¹⁰ Banhadad Axabga yana choparlarini jo‘natib, quyidagi gapni yetkazdi:

— Samariyani yer bilan yakson qilaman, agar Samariyaning kuli orqamda yurgan mana shu odamlarimning har biriga bir hovuchdan yetib ortib qolsa, xudolar meni har qanday jazoga muhtalo qilsin, undan ham battarroq‘iga duchor qilsin.

¹¹ Isroil shohi ham Banhadadning gaplariga munosib javob berdi:

— Aytib qo‘ying, shohingiz sovutini kiyishdan oldin emas, yechgandan keyin maqtansin.

¹² Banhadad shohlari bilan chodirda kayfu safo qilib o‘tirgan edi. U Axabning gapini eshitishi bilanoq: “Shaharga hujum qilgani tayyorlaning!” deb amr berdi. Uning odamlari shu zahoti shaharni qurshab oldi.

¹³ O‘sha payt Isroil shohi Axabning oldiga bir payg‘ambar kelib, shu gaplarni aytdi:

— Egam shunday demoqda: “Ey, Axab, anavi katta qo‘shinni ko‘ryapsanmi? Bugun o‘shalarni sening qo‘lingga beraman. Ana o‘shanda Men Egangiz ekanligimni bilasan.”

¹⁴ — Kim orqali beradi? — deb so‘radi Axab.

— Viloyat hokimlarining pahlavonlari orqali beraman, deb aytmoqda Egam, — gapida davom etdi payg‘ambar.

— Jangni kim boshlaydi? — yana so‘radi Axab.

— Sen, — dedi payg‘ambar. ¹⁵ Axab viloyat hokimlarining pahlavonlarini chaqirdi: ular 232ta ekan. Keyin Isroil lashkarining hammasini chaqirdi, ular yetti ming kishi chiqdi.

¹⁶ Peshin vaqtida Isroil lashkari hujum qilib qoldi. Banhadad va shohlar, ya‘ni unga yordam berayotgan o‘ttiz ikki shoh chodirlarda ichib mast bo‘lib yotgan ekan. ¹⁷ Isroil lashkari tomonidan avval viloyat hokimlarining pahlavonlari chiqdilar. Banhadad choparlar jo‘natgan edi, choparlar: “Samariyadan odamlar chiqib kelyapti”, deb unga xabar yetkazdilar.

¹⁸ — Agar sulh tuzish uchun kelayotgan bo‘lsalar, tiriklayin ushlanglar, — deb amr berdi Banhadad. — Bordi–yu, jang qilish uchun otlangan bo‘lsalar ham, tiriklayin ushlanglar.

¹⁹ Viloyat hokimlarining pahlavonlari, ularning orqasidan esa lashkar shahardan chiqib kelib, ²⁰ har biri qarshisida turgan Oram lashkarini o‘ldirdi. Bir payt Oram lashkari qochib qoldi, Isroil lashkari esa ularni quvlab ketdilar. Oram shohi Banhadad ot ustida, otiqlar bilan birga qochib qutuldi. ²¹ Isroil shohi kelib, otlarni, jang aravalarini yakson qilib tashladi. Shunday qilib, Oram lashkari qattiq mag‘lubiyatga uchradilar.

²² Shundan keyin payg‘ambar yana Isroil shohi yoniga kelib dedi:

— Bor, yana kuch to‘pla, nima qilishingni ko‘rib–bilib ol. Yanagi bahorda Oram shohi senga xavf soladi.

Banhadad yana hujum qiladi

²³ Ayni paytda Oram shohiga ham a‘yonlari uqtirdilar:

— Ularning xudolari — tog‘lar xudolaridir. Shuning uchun bu safar ularning qo‘li baland keldi. Agar ular

^a 20:1 *Banhadad* — 15:18-20 da aytib o‘tilgan Banhadad bo‘lmay, uning vorisi bo‘lishi mumkin.

bilan tekislikda jang qilsak, albatta biz g'olib kelamiz.²⁴ Endi shohimiz shunday qilsinlar: hukmdorlarning hammasini vazifalaridan chetlatsinlar. Ularning o'rniga lashkarboshilarini tayinlasinlar.²⁵ Qancha lashkar, ot, jang aravasi yo'qotgan bo'lsalar, o'shancha lashkar, ot, jang aravalari to'plab, qo'shin tashkil qilsinlar. Keyin Isroil lashkarlari bilan tekislikda jang qilib, albatta ularni mag'lub etamiz.

Oram shohi a'yonlarining maslahatini inobatga olib, ular aytganday qildi.

²⁶ Yanagi yil bahorda Banhadad Isroil bilan urishish uchun otlandi. U Oram lashkarlarini yig'ib, Ofoq shahriga^a olib chiqdi.²⁷ Isroil lashkari ham yig'ilib, oziq-ovqat to'plashdi. So'ng Oram lashkari bilan jang qilish uchun jo'nab ketishdi. Isroil lashkari Oram lashkarining ro'parasida qarorgoh qurdilar. Oram lashkarlari yurtni bosib ketgan, Isroil lashkari esa ularning oldida ikkita kichkina echki galasichalik kelardi, xolos.

²⁸ Payg'ambar Isroil shohi yoniga kelib, unga shu xabarni bayon qildi:

— Egam shunday aytmoqda: “Modomiki Oram lashkari, Isroil xalqining Xudosi — Egamiz — tog'lar xudosidir, tekislik xudosi emas, deb aytayotgan ekanlar, Men mana shu katta qo'shinning hammasini sening qo'lingga beraman. Shunda Men Egangiz ekanligimni bilasizlar.”

²⁹ Bir-biri bilan dushmanlashgan ikkala tomon yetti kun qarorgohda kutib yotdilar. Nihoyat, yettinchi kuni jang boshlandi. Isroil lashkari bir kunda Oram lashkaridan 100.000 kishini qirib tashladi.³⁰ Qolganlari Ofoqqa — shahar ichkarisiga qochib kirgan edilar, 27.000tasini devor bosib qoldi. Banhadad ham shaharga qochib borib, bir uyning eng ichkari xonasiga kirib oldi.³¹ A'yonlari unga:

— Isroil shohlari rahmdil shohlardir, deb eshitgan edik, — dedilar. — Qani, endi egnimizga qanor kiyib, bo'ynimizga arqon bog'laylik—da^b, keyin Isroil shohi huzuriga boraylik. Shoyad u sizning bir qoshiq qoningizdan kechsa.

³² Hamma a'yonlar egnilariga qanor kiyib, bo'yinlariga arqon bog'lab, Isroil shohi huzuriga keldilar.

— Qulingiz Banhadad: “O'tinaman, shoh meni o'ldirmasin”, deb iltijo qilyapti, — dedilar.

— U hozir tirikmi? Axir, u mening akam—ku! — dedi Axab.

³³ Bu odamlar bir alomat kutayotgan edilar. Uning gapini darrov og'zidan ilib olib:

— Ha, Banhadad — akangiz, — dedilar.

— Boringlar, uni olib kelinglar, — deb buyurdi Axab.

Banhadad Axabning yoniga keldi. Axab uni aravaga o'tqazdi.

³⁴ — Mening otam sening otangdan tortib olgan shaharlarni qaytarib beraman, — dedi Banhadad Axabga. — Otam Samariyada bozorlar barpo qilgan edi, sen, xuddi shu singari, Damashqda o'zing uchun bozorlar barpo qilasan.

— Sulh tuzganimizdan keyin men seni ozod qilaman, — dedi Axab ham o'z navbatida. U Banhadad bilan sulh tuzgach, Banhadadni ozod qildi.

Bir payg'ambar Axabga qarshi gapiradi

³⁵ Payg'ambarlar guruhidan bittasi boshqasiga:

— Meni ur! — dedi. Payg'ambar Egamizning amri bo'yicha ish tutayotgan edi. O'sha odam payg'ambarini urishni istamadi.³⁶ Payg'ambar unga shunday dedi:

— Modomiki, sen Egamizning amriga quloq solmadingmi, endi ko'rasan, yonimdan ketishing bilanoq, seni sher g'ajib tashlaydi.

U odam payg'ambarning yonidan ketib, sherga duch kelib qoldi. Sher uni tilka-pora qilib tashladi.

³⁷ Payg'ambar boshqa bir odamni uchratib qolib, unga ham:

— Meni ur! — dedi. U odam payg'ambarini urib, jarohat yetkazdi.³⁸ Payg'ambar nariroq borib ko'zlarini yopinchiq bilan to'sib, qiyofasini o'zgartirdi va yo'l bo'yida shohni kuta boshladi.³⁹ Shoh o'tib ketayotgan edi, payg'ambar unga qarab baqirdi:

— Ey, shohim, men, qulingiz, jangga borgan edim. Qarangki, orqadan bir odam mening yonimga boshqa odamni boshlab kelib: “Bu asirni mahkam ushla, qochib ketmasin, boshing bilan javob berasan yoki evaziga ikki pud^c kumush berasan”, dedi.⁴⁰ Men, qulingiz, u—bu ishlar bilan mashg'ul bo'lib turganimda, asir g'oyib bo'ldi.

— Sen o'zingga o'zing hukm chiqarib qo'yibsan—ku, — dedi Isroil shohi payg'ambarga.

⁴¹ Payg'ambar shu zahoti ko'zidan yopinchiqni oldi. Shoh bildiki, u payg'ambarlardan biri ekan.

⁴² Payg'ambar shohga dedi:

— Egamiz shunday aytmoqda: “Modomiki Men o'limga mahkum etgan odamni sen qo'lingdan chiqarib

^a 20:26 Ofoq shahri — shimolda, Jalila dengizining sharqida bo'lgan bo'lishi mumkin.

^b 20:31 ...egnimizga qanor kiyib, bo'ynimizga arqon bog'laylik—da... — Qanor dag'al qoramtir mato bo'lib, echki yoki tuya junidan qilingan. Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini va qayg'uli holatini ifodalash uchun qanorga o'ranib olishar edi. Shoh Axabga ular qullarcha bosh egishlarining ramzi arqon edi. Ular, Axab bizni asir qilib olib ketsin, deb istayotgan edilar.

^c 20:39 ikki pud — ibroniycha matnda bir talant, taxminan 34 kiloga to'g'ri keladi.

yuborgan ekansan, uning joni evaziga sen joningdan judo bo'lasan. Uning xalqi boshiga keladigani sening xalqing boshiga tushadi.”

⁴³ G'azablangan Isroil shohi xafahol uyiga jo'nab, Samariyaga yetib keldi.

21-BOB

Navo'tning uzumzori

¹ Voqealar ketidan voqealar yuz beraverdi.

Yizril shahrida, Samariya shohi Axabning saroyi yonida shu yerlik Navo't degan odamning uzumzori bor edi.

² — Uzumzoringni menga ber, men u yerni poliz qilaman, — dedi Axab Navo'tga. — Uzumzoring mening uyimga yaqin. O'sha joyning o'rniga men senga undan ham yaxshiroq uzumzor beraman. Istasang, bahosini ayt, kumush berayin.

³ — Otalarimdan qolgan merosni^a sizga beramanmi?! Xudo saqlasin, — javob qaytardi Navo't Axabga.

⁴ Yizrillik Navo'tning: “Otalarimdan qolgan merosni sizga beramanmi?!” degan gapidan Axab g'azablandi, xafahol uyiga keldi. Non ham yemay o'ringa kirib, teskari qarab yotaverdi. ⁵ Xotini Izabel Axabning yoniga kelib, undan: “Nega ruhingiz tushkun, non ham yemadingiz?” deb so'radi. ⁶ Axab bo'lib o'tgan voqeani aytib berdi:

— Yizrillik Navo'tga: “Uzumzoringni menga sot, kumush beraman, yoki istasang uning o'rniga senga boshqa uzumzor beray”, desam, u: “Uzumzorimni sizga bermayman”, deb javob qildi.

⁷ — Siz Isroil shohimisiz o'zi?! — dedi Izabel Axabga. — Turing o'ringizdan, non-pon yeb oling. Ko'nglingizni chog' qilavering. Yizrillik Navo'tning uzumzorini sizga men olib beraman.

⁸ Izabel Axab nomidan maktublar yozdi, Axabning muhri bilan tasdiqladi. Maktublarni Navo't yashayotgan shaharning oqsoqollariga, aslzodalariga yubordi. ⁹ Maktub quyidagi mazmunda bitilgan edi:

“Ro'za e'lon qilinglar. Hammani to'plab, Navo'tni ularning oldiga o'tqazib qo'yinglar. ¹⁰ Uning ro'parasiga ikkita yaramas odamni turg'izib qo'yinglar. Ular: “Ey, Navo't, sen Xudoni va shohni haqorat qilding”, deb guvohlik bersinlar. Keyin uni tashqariga olib chiqib, toshbo'ron qilib o'ldiringlar.”

¹¹ Navo't istiqomat qiladigan shahardagi odamlar, aslzodalar va oqsoqollar hammasini Izabel buyurganiday qildilar. ¹² Avval ro'za e'lon qildilar. Keyin xalqni to'plab, Navo'tni xalqning oldiga o'tqazdilar. ¹³ Ikkita^b yaramas odam kelib, Navo'tning ro'parasiga o'tirdi. Ular xalqning oldida: “Navo't Xudoni va shohni haqorat qildi”^c, deb Navo'tga ayb qo'yishdi. Shundan so'ng Navo'tni shahar tashqarisiga olib chiqib, toshbo'ron qilib o'ldirdilar.

¹⁴ Oqsoqollar va aslzodalar: “Navo't toshbo'ron qilib o'ldirildi”, deb Izabelga xabar berdilar.

¹⁵ Izabel Navo'tning toshbo'ron qilib o'ldirilganini eshitgan zamon Axabga dedi:

— Yizrillik Navo't uzumzorini sizga kumushga ham sotmagan edi. Boring endi, uning o'sha uzumzorini o'zingizning mulkingizga qo'shib oling. Navo't endi yo'q. U o'libdi.

¹⁶ Axab Navo'tning o'ldirilganini eshitdiyu: “Tezroq borib, Yizrillik Navo'tning uzumzorini o'zimga mulk qilib olay”, deb harakatga tushdi.

¹⁷ O'sha payt Tishba shaharidan bo'lgan Ilyosga Egamiz shu so'zlarni ayon qilgan edi: ¹⁸ “Bor, Samariyada o'tirgan Isroil shohi Axabni kutib olish uchun chiq. U hozir Navo'tning uzumzorida, o'sha uzumzorni o'ziga mulk qilib olmoqchi bo'lib, u yerga keldi. ¹⁹ Axabga shu gaplarni yetkaz:

— Egam shunday aytmogda: Navo'tni o'ldirib uning mulkini o'zingga olmoqchimisani?! Navo'tning qonini ko'ppaklar yalagan yerda sening qoningni ham ko'ppaklar yalaydi.”

²⁰ — Ha, dushmanim, meni bu yerga ham topib keldingmi? — dedi Axab Ilyosga.

— Ha, topib keldim, — dedi Ilyos, — sen Egamiz oldida qabihliklarga rosa mukkangdan ketding.

²¹ Egamizning gapi shunday: “Boshingga balo yog'diraman, seni ildizingdan quritaman. Isroildagi senga qarashli erkak zotini, hoh qul bo'lsin, hoh ozod bo'lsin, qirib tashlayman. ²² Isroilni gunohga botirib, Egamizni g'azablantirganing uchun sening xonadoningni Nabat o'g'li Yeribomning xonadoni ko'yiga, Oxiyo o'g'li Bashoning xonadoni ko'yiga solaman.” ²³ Egamiz Izabel haqida ham aytdi: “Yizril devori ichkarisida Izabel ko'ppaklarga yem bo'lar. ²⁴ Axabga qarashli shaharda vafot etgan odam ko'ppaklarga yem bo'lar, qirda vafot etgan odami ko'kdagi qushlarga yem bo'lar.”

^a 21:3 Otalarimdan qolgan meros... — Musoning qonuniga ko'ra, yer dastlabki egasining avlodlariga mulk bo'lib qolar edi.

^b 21:13 ikkita — qonun aybni tasdiqlovchi kamida ikkita guvohni talab qilardi.

^c 21:13 ...Xudoni...haqorat qildi — Xudoni haqorat qilish og'ir jinoyat bo'lib, bu jinoyat o'lim bilan jazolangan.

²⁵ Shu paytgacha hech kim Axab singari Egamiz oldida qabihliklarga mukkasidan ketmagan edi. Xotini Izabel esa uni gigijlab turar edi. ²⁶ Axab, Amor xalqi singari, butlarga ergashib, ko'p qabihliklar qilgan edi. Amor xalqini esa gunoh ishlari uchun Egamiz u yurtdan haydab, yurtini Isroil xalqiga bergan edi.

²⁷ Axab Ilyosning aytganlarini eshitib, qayg'udan kiyimlarini yirtib, egniga qanor ilib oldi, ro'za tutdi, qanor kiyib uxladi^a, doimo g'amgin yurdi. ²⁸ Shundan keyin Ilyosga Egamiz shu so'zlarni ayon qildi: ²⁹ "Ko'rdingmi, Axab tavba qilib, Mening oldimda qanday mo'min bo'lib qoldi! U Menga itoat qilgani uchun, u barhayot ekan, boshiga balo keltirmayman. O'g'li shoh bo'lgandan so'ng, uning xonadoniga balo-qazo yog'diraman."

22-BOB

Mixiyo Axabni ogohlantiradi

¹ Oradan uch yil o'tdi. Shu vaqt oralig'ida Oram bilan Isroil o'rtasida urush bo'lmadi. ² Uchinchi yili Yahudo shohi Yohushafat Isroil shohi huzuriga keldi. ³ Isroil shohi a'yonlariga dedi:

— Giladdagi^b Ramo't bizniki ekanini bilasizlarmi? Lekin biz bu shaharni uzoq vaqtdan buyon Oram shohidan tortib olmay, sukut saqlab kelyapmiz.

⁴ — Giladdagi Ramo't uchun jang qilmoqqa men bilan borasanmi? — deb so'radi Axab Yohushafatdan.

— Meni go'yo o'zing deb bil, xalqimni o'zingning xalqing deb, otlarimni o'zingning otlaring deb bil, — dedi Yohushafat unga. ⁵ Yohushafat Isroil shohiga yana aytdi:

— Avval Egamizning xohish-irodasini bil-chi, U nima der ekan.

⁶ Isroil shohi to'rt yuzga yaqin payg'ambarni to'plab ulardan so'radi:

— Giladdagi Ramo't uchun jang qilmoqqa boraymi yoki bormaymi?

— Boraversinlar, Rabbimiz u shaharni shoh hazratlarining qo'liga beradi.

⁷ — Bu yerda ulardan boshqa Egamizning birorta payg'ambari qolmadimi? Agar bo'lsa, undan ham so'rab ko'raylik, — dedi Yohushafat.

⁸ — Yana bir kishi bor, — dedi Axab Yohushafatga, — Yimloning o'g'li Mixiyo. U orqali Egamizning xohish-irodasini bilsak bo'ladi. Lekin men uni yomon ko'raman, chunki u men haqimda bashorat qilsa, xayrli gap aytmaydi, xunuk gap aytadi.

— Ey, shoh, bunday deb aytma, — dedi Yohushafat. ⁹ Isroil shohi mulozimini chaqirib:

— Tez borib, Yimloning o'g'li Mixiyoni olib kel, — deb buyurdi.

¹⁰ Isroil shohi Axab va Yahudo shohi Yohushafat shohlik liboslarini kiyib, har qaysisi o'z taxtida Samariya darvozasi yonidagi xirmonda o'tirar, hamma payg'ambarlar esa ularning ro'parasida turib bashorat qilayotgan edi. ¹¹ Xanano o'g'li Zidqiyo temir shoxlar yasab, dedi:

— Egamiz: "Oram lashkarini qirib bitirmaguningcha, shu shoxlar bilan suzaverasan", deb aytmoqda.

¹² Boshqa payg'ambarlar ham shohga:

— Ramo'tga boraversinlar, albatta g'alaba qiladilar, Egamiz o'sha shaharni shohimizning qo'llariga beradi, — deb bashorat qildilar.

¹³ Mulozim Mixiyoni chaqirish uchun ketdi. U Mixiyoning oldiga kelib, unga dedi:

— Qara, hozir hamma payg'ambarlar bir og'izdan shohga yaxshilikdan bashorat qilyaptilar. Sening bashorating ham ularnikiday bo'lsin. Sen ham yaxshilikdan karomat qil.

¹⁴ — Xudo haqi! Egamiz menga nimani ayon qilsa, shuni aytaman, — dedi Mixiyo.

¹⁵ Mixiyo shoh huzuriga keldi.

— Ey, Mixiyo, men Ramo'tni qaytarib olish uchun jang qilmoqchiman. Shuning uchun Giladdagi Ramo'tga boraymi yoki bormaymi? — deya so'radi shoh undan.

— Boraversinlar, albatta g'olib keladilar, — dedi Mixiyo. — Egamiz o'sha shaharni shoh hazratlarining qo'liga beradi.

¹⁶ — Faqat haqiqatni aytishing uchun, Egamiz nomini o'rtaga qo'yib senga necha marta ont ichdirayin? — deb shoh undan yana so'radi.

¹⁷ — Isroil xalqini ko'rib turibman, ular tog'lar ustida yoyilib yurgan cho'ponsiz qo'ylarga o'xshaydi, — dedi Mixiyo. — Egamiz: "Ularning xo'jayini yo'q, har biri o'z uyiga tinch-omon qaytib ketsin", dedi.

¹⁸ — U men haqimda bashorat qilganda xayrli gap aytmaydi, balki xunuk xabar aytadi, deb senga aytmaganmidim?! — deb xafaligini izhor qildi Axab Yohushafatga.

^a 21:27 ...qayg'udan kiyimlarini yirtib, egniga qanor ilib oldi, ro'za tutdi, qanor kiyib uxladi... — Qanor dag'al qoramtir mato bo'lib, echki yoki tuya junidan qilingan. Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini va qayg'uli holatini ifodalash uchun kiyimlarini yirtib, qanorga o'ranib olishar va ro'za tutishar edi. Ko'pincha bu harakat Xudodan kechirim so'rab ibodat qilish va Undan madad tilash bilan birgalikda amalga oshirilgan.

^b 22:3 Gilad — Iordan daryosining sharqida joylashgan yerlar.

¹⁹ — Unday bo'lsa, Egamizning so'zlarini eshitsinlar, — dedi Mixiyo Axabga. — Men Egamizni O'zining taxtida o'tirgan holatda ko'rdim. Jamiki samoviy mavjudotlar Uning o'ng va chap tomonidan joy olgan ekan. ²⁰ Egamiz ulardan so'radi: "Axab Giladdagi Ramo't shahriga borib o'sha yerda halok bo'lsin deya, kim uni o'ziga og'dira oladi?" Biri unday dedi, boshqasi bunday dedi. ²¹ Bir payt ruhlardan bittasi Egamizning ro'parasida paydo bo'ldi va: "Uni men ko'ndiraman", dedi. ²² "Qanday qilib ko'ndirasan?" so'radi Egamiz. "Men chiqib, hamma payg'ambarlarning og'zida yolg'onchi ruhga aylanaman", dedi u. "Sen uni ko'ndir, bor, aytganingday qil, sen uddasidan chiqasan", dedi Egamiz. ²³ Mana ko'rdingizmi, Egamiz hamma payg'ambarlaringizning og'ziga yolg'onchi ruh solib qo'yan. U boshingizga falokat keltirishni qaror qilgan.

²⁴ Shu payt Xanano o'g'li Zidqiyo Mixiyoning oldiga kelib, uning yuziga bir shapaloq urdi:

— Nahotki, Egamizning ruhi meni tark etib, sen bilan gaplashgani ketgan bo'lsa?! Ayt-chi, u qaysi yo'ldan ketdi? — so'radi Zidqiyo.

²⁵ — Qarab tur, sichqonning ini ming tanga bo'lib, yashiringani ichkari xonaga yugurganingda ko'rasan, — dedi Mixiyo Zidqiyoga.

²⁶ — Mixiyoni ushlanglar! — buyurdi Isroil shohi. — Uni shahar hokimi Omonning va shaxzoda Yo'shning huzuriga olib boringlar. ²⁷ Ularga mening amrimni yetkazinglar. Ular Mixiyoni zindonga tashlashsin. Men sog'-salomat qaytib kelgunimcha, oz-moz non-suv berib tursin, xolos.

²⁸ — Ey, xaloyiq! Hammangiz eshitib qo'ying! Agar shoh hazratlari sog'-salomat qaytib kelsalar, Egamiz men orqali gapirmagan bo'ladi, — dedi Mixiyo.

Axabning o'limi

²⁹ Isroil shohi Axab bilan Yahudo shohi Yohushafat Giladdagi Ramo't shahriga ketishdi.

³⁰ — Men qiyofamni o'zgartirib, jangga kiraman, sen esa shohlik liboslaringni kiyib ol, — dedi Axab Yohushafatga.

Axab qiyofasini o'zgartirib, jangga kirdi. ³¹ Oram shohi o'ttiz ikkita jang aravalari qo'mondoniga: "Kattasi bilan ham, kichigi bilan ham jang qilib o'tirmanglar, asosiy hujumni Isroil shohining o'ziga qaratinglar", deb amr bergan edi. ³² Jang aravalari qo'mondonlari Yohushafatni ko'rgach: "Isroil shohi ana shu!" deb o'ylab unga hujum boshladilar. Lekin Yohushafat jangga da'vat qilib baqirganda, ³³ aravalarning qo'mondonlari bildilarki, u Isroil shohi emas ekan. Qo'mondonlar orqaga qaytdilar. ³⁴ Bir odam bexosdan yoyini tortib qo'yib yuborgan edi, o'q to'ppa-to'g'ri Isroil shohiga kelib tegdi. Shohning ustidagi sovuti ulangan joydan o'q kirib ketgan ekan. Shoh og'ir jarohatlandi.

— Otni orqaga bur, men jarohatlandim, lashkarlar orasidan olib chiqib ket! — dedi shoh izvoshchisiga.

³⁵ O'sha kuni g'oyatda shiddatli jang bo'ldi. Shoh esa aravasi ustida suyanib Oram lashkarlarini kuzatib turdi. O'q tekkan joydan aravaning ichiga qon oqardi. Kechga tomon borib shoh qazo qildi. ³⁶ Kunbotar paytida lashkar orasida: "Har kim o'z shahriga, o'z yurtiga ketaversin!" degan ovoza tarqaldi.

³⁷ Shohning jasadini Samariyaga olib kelib, o'sha yerda dafn qildilar. ³⁸ Aravani esa Samariyadagi hovuzda yuvdilar. Fohishalar ham shu yerda yuvinishardi. Egamizning aytgani^a bo'ldi: ko'ppaklar uning qonini yaladi.

³⁹ Axabning boshqa ishlari, butun faoliyati, fil suyagidan qurgan saroyi, hamma mustahkam qilgan shaharlari haqida "Isroil shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ⁴⁰ Axab olamdan o'tdi. Uning o'rniga o'g'li Oxaziyo shoh bo'ldi.

Yahudo shohi Yohushafat

⁴¹ Isroil shohi Axab shohlik qilayotganiga to'rt yil bo'lganda, Yohushafat Yahudoga shoh bo'lgan edi. Yohushafat Osoning o'g'li edi. ⁴² O'shanda Yohushafat o'ttiz besh yoshda edi. U Quddusda yigirma besh yil shohlik qildi. Onasi Ozibax Shilxining qizi edi.

⁴³ Yohushafat otasi Osoning yo'lidan yurdi. Yo'ldan ozmay, Egamiz oldida to'g'ri ishlar qildi. Lekin sajdagohlarni yo'q qilib tashlamadi. Xalq hamon o'sha joylarda qurbonlik qilib, tutatqi tutatardi.

⁴⁴ Yohushafat Isroil shohi bilan sulh tuzdi. ⁴⁵ Yohushafatning boshqa ishlari, ko'rsatgan qahramonliklari, qanday jang qilgani "Yahudo shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ⁴⁶ Otasi Oso davridan qolgan-qutgan sajdagohlardagi fahshbozlarni^b Yohushafat yurtdan quvib chiqardi.

⁴⁷ Bu paytda Edomda shoh yo'q, shohning noibi yurti boshqarardi.

Yohushafatning kemalari

⁴⁸ Yohushafat: "Ofirdan oltin olib kelaman", deb dengizda savdo kemalari yasadi, lekin Ezyo'n-Geberga^c borganda, kemalar parchalanib, Ofirga yeta olmadi. ⁴⁹ O'shanda Isroil shohi Oxaziyo Yohushafatga: "Mening

^a 22:38 ...Egamizning aytgani... — 21:19 ga qarang.

^b 22:46 fahshbozlar — 14:24 izohiga qarang.

^c 22:48 Ezyo'n-Geber — Sinay yarim orolining sharq tomonida, Qizil dengizning shimoliy qirg'og'idagi port (9:26 ga qarang).

odamlarim sening odamlaring bilan birga kemada ketsin”, degan, lekin u rozi bo‘lmagan edi.

⁵⁰Yohushafat olamdan o‘tdi. U ham bobosi Dovud qal’asida ota–bobolari yoniga dafn qilindi, uning o‘rniga o‘g‘li Yohuram shoh bo‘ldi.

Isroil shohi Oxaziyo

⁵¹Yohushafat Yahudoda shohlik qilayotganiga o‘n yetti yil bo‘lganda, Oxaziyo Isroilga shoh bo‘ldi. Oxaziyo Axabning o‘g‘li edi. U Samariyada istiqomat qilardi. U ikki yil Isroil shohi bo‘ldi. ⁵²Oxaziyo Egamiz oldida qabih ishlar qildi. Ota–onasining yo‘lidan, Isroilni gunohga botirgan Nabat o‘g‘li Yeribomning yo‘lidan ketdi. ⁵³Oxaziyo xudo Baalga xizmat qilib, unga topindi. Isroil xalqining Xudosi — Egamiz uning qilmishlaridan qattiq g‘azablandi. Binobarin, otasi ham Egamizning qahrini keltirgan edi.

SHOHLAR

(to‘rtinchi kitob)

Kirish

“3 Shohlar” va “4 Shohlar”ning asl nusxasi bitta ibroniycha kitob bo‘lib, ikkala qismini bitta o‘ramga joylash uzunlik qilganidan, kitob ikki qismga — “3 Shohlar” va “4 Shohlar”ga bo‘lingan. “4 Shohlar” o‘sha yaxlit kitobning ikkinchi qismidir. “4 Shohlar” kitobida ham ikki mustaqil shohlik — Yahudo va Isroil shohliklarining tarixi bayon etiladi.

“4 Shohlar” kitobi, asosan, ikkita qismdan iborat. Birinchi qism (1-17-boblar) miloddan avvalgi 722 yilgacha ikkala shohlikda yuz bergan voqealar — Shimoliy shohlik Isroilning Ossuriya shohligi tomonidan bosib olinishigacha bo‘lgan voqealarni o‘z ichiga oladi. Isroilning poytaxti Samariya yo‘q qilinib, bu shohlikdagi xalq Ossuriya tomonidan asirga olingan, faqat Janubiy shohlik — Yahudo qolgan edi.

Kitobning ikkinchi qismi (18-25-boblar) Yahudo shohligining miloddan oldingi 586 yilgacha bo‘lgan tarixidan iborat. Bu paytga kelib Bobil shohi Navuxadnazar Yahudoni bosib olgan edi. Poytaxt Quddus tamomila vayron qilinib, Yahudo va Quddus aholisining ko‘pchiligi Bobilga asir qilib olib ketiladi. Shoh Navuxadnazar Gadaliyo degan bir odamni Yahudoda qolgan xalqqa hukmdor qilib tayinlaydi. Kitob Yahudoning kelajagiga umid borligini ko‘rsatish bilan tugaydi. Yohuyixin degan Yahudo shohi Bobil asirigidan ozod bo‘ladi va har kuni Bobil shohi bilan taom yeyishga taklif qilinadi.

“4 Shohlar” kitobida aytilganiday, xalq Egamizga bo‘lgan sadoqatidan yuz o‘girgani uchun, Isroil va Yahudo yo‘q qilinadi. Egamiz bu yurtlarga payg‘ambarlarni qayta-qayta jo‘natib, begona xudolarga sajda qilishni to‘xtatinglar, Menga qayta yuz buringlar, deb xalqni va shohlarni ogohlantiradi. Xalq quloq solmagani uchun oxiri jazosini oladi. Ikkala shohlik ham yo‘q qilinadi. Xalq o‘z yurtidan uzoqda — begona xalqlar orasida yashaydi. Quddusning qulashi — Isroil tarixida eng dahshatli voqealardan biridir. Nima uchun bunday kulfatlar sodir bo‘lgani kitobda quyidagicha izohlanadi: “Egamiz Quddus va Yahudo xalqidan g‘oyat g‘azablangan, oqibatda ularni O‘z huzuridan quvib yuborgan edi.” (24:20)

1-BOB

Ilyos va shoh Oxaziyo

¹ Isroil^a shohi Axabning vafotidan keyin^b, Mo‘ab yurti^c Isroilga qarshi isyon ko‘tardi^d.

² Isroil shohi Oxaziyo Samariya shahridagi saroyining tomi^e panjarasidan yiqilib, qattiq shikastlandi. So‘ng choparlariga: “Filistlarning Exron shahridagi^f xudosi Baal-Zabub yoniga borib, undan so‘ranglar-chi, men sog‘ayarmikanman”, deb ularni jo‘natdi.

³ Shunda Tishba shaharidan bo‘lgan payg‘ambar Ilyosga Egamizning farishtasi gapirdi:

— Qani, bo‘l, Samariya shohi yuborgan choparlarga peshvoz chiqib, ularga shu gaplarni yetkaz: “Nima uchun sizlar Exron shahrining xudosi Baal-Zabubdan, shoh sog‘ayarmikan, deb so‘rab bilish uchun kelyapsizlar?! Isroilda Xudo yo‘q deb o‘ylayapsizlarmi?!⁴ Endi Egam shunday aytmoqda: shohingiz shu qilgani uchun yotgan joyidan turmay, o‘ladi.”

Ilyos Egamizning aytganini bajardi.

⁵ Choparlar Oxaziyo huzuriga qaytib bordilar. Shoh:

— Namuncha tez qaytib keldingizlar? — deb so‘radi.

⁶ Choparlar Oxaziyo aytdilar:

— Qarshimizdan bir odam bizga peshvoz chiqdi. Sizning huzuringizga qaytishimizni, shu xabarni yetkazishimizni aytdi: “Egamiz shunday demoqda: nimaga sen Exronning xudosi Baal-Zabubdan, sog‘ayarmikanman, deb so‘rab bilish uchun choparlar jo‘natding? Isroilda Xudo yo‘q deb o‘yladingmi?! Shu qilganing uchun yotgan joyingdan turmay, o‘lasan.”

^a 1:1 Isroil — shu kitobda shimoliy shohlik va u yerda yashagan xalq odatda *Isroil* degan nom bilan, janubiy shohlik esa *Yahudo* degan nom bilan yuritilgan.

^b 1:1 Isroil shohi Axabning vafotidan keyin... — Shoh Axab taxminan miloddan oldingi 850 yilda vafot etdi.

^c 1:1 Mo‘ab yurti — O‘lik dengizning sharqiy qirg‘og‘ida joylashgan edi.

^d 1:1 ...Mo‘ab yurti Isroilga qarshi isyon ko‘tardi — Mo‘ab yurtini shoh Dovud itoat ettirgan edi (“2 Shohlar” 8:2 ga qarang). Bu voqeaning batafsil bayoni to‘g‘risida 3:4-27 da yozilgan.

^e 1:2 ...saroyning tomi... — U zamonlarda uylarning tomi tekis bo‘lgan, odamlar tomda dam olishardi.

^f 1:2 Exron shahri — muhim ahamiyatga ega bo‘lgan Filist shahri. Exron Samariyadan qariyb 65 kilometrcha janubi-g‘arbda joylashgan.

⁷ Oxaziyo choparlardan:

— Sizlarga peshvoz chiqib, shu gaplarni aytgan odamning ko‘rinishi qanaqa? — deb so‘radi.

⁸ — U odam hayvon terisidan kiyim kiygan ekan, beliga charm kamar bog‘lab olibdi, — deb javob berishdi choparlar shohga.

— U Ilyos, — dedi Oxaziyo. ⁹ Shundan keyin shoh Oxaziyo Ilyosni olib kelish uchun ellikboshini ellikta sipohi bilan jo‘natdi. Ilyos tog‘ tepasida o‘tirgan edi. Ellikboshi Ilyosni topib, unga dedi:

— Ey, Xudoning odami!^a Tezroq pastga tushar ekansiz, shohimiz shunday deb amr qilmoqda.

¹⁰ — Agar men Xudoning odami bo‘lsam, — deya javob berdi Ilyos, — osmondan olov tushib, seni va ellikta sipohingni yondirib yuborsin.

Shu zahoti osmondan olov tushib, ellikboshini ham, hamma sipohlarini ham yondirib yubordi.

¹¹ Shoh Ilyosning oldiga yana boshqa ellikboshisini ellikta sipohi bilan jo‘natdi. U ellikboshi ham: “Ey, Xudoning odami! Tezroq pastga tushar ekansiz, shohimiz shunday deb amr qilmoqda”, dedi.

¹² — Agar men Xudoning odami bo‘lsam, — deb javob berdi Ilyos, — osmondan olov tushib, seni va ellikta sipohingni yondirib yuborsin.

Shu zahoti osmondan olov tushib, ellikboshini ham, ellikta sipohini ham yondirib yubordi.

¹³ Oxaziyo uchinchi marta yana ellikta sipoh bilan boshqa ellikboshini jo‘natdi. Ellikboshi Ilyosning oldiga chiqib, uning qarshisida tiz cho‘kdi va unga iltijo qilib dedi:

— Ey, Xudoning odami! Mening jonimga va mana shu ellikta qulingizning joniga rahm qiling.

¹⁴ Osmondan olov tushib, mendan oldingi ikkala ellikboshi ham barcha sipohlari bilan yonib ketgandi. Endi mening jonimga rahm qiling.

¹⁵ Shunda Ilyosga Egamizning farishtasi zohir bo‘lib:

— Shohdan qo‘rqma, ellikboshi bilan birga boraver, — deb aytdi. Ilyos ellikboshi bilan birga shoh huzuriga borib, ¹⁶ unga shunday dedi:

— Egamiz aytmoqda: “Isroilda Xudo yo‘qday, Exronning xudosi Baal–Zabubdan, sog‘ayarmikanman, deb so‘rab bilish uchun choparlar jo‘natding. Shu qilganing uchun yotgan to‘shagingdan turmay, o‘lasan.”

¹⁷ Shunday qilib, Egamizning Ilyos orqali aytganiga muvofiq, shoh Oxaziyo vafot etdi. Shohning o‘g‘li bo‘lmagani uchun uning o‘rniga ukasi Yo‘ram^b shoh bo‘ldi. Bu voqea yuz berganda, Yahudo shohi Yohuram ikkinchi yil shohlik qilayotgan edi^c. Yohuram Yohushafatning o‘g‘li edi.

¹⁸ Oxaziyo boshqa ishlari “Isroil shohlari tarixi ” kitobida yozilgan.

2-BOB

Ilyos osmonga olinadi

¹ Egamiz Ilyosni qyun ichida osmonga ko‘tarib ketadigan vaqt keldi. Ilyos bilan Elishay Gilgal shahridan^d chiqib ketishayotganda, ² Ilyos Elishayga:

— Sen shu yerda qol, Egamiz menga, Baytil shahriga bor, deb amr qilgan, — dedi.

— Xudo shohid! Ont ichib aytamanki, sizdan hecham ayrilmayman, — dedi Elishay.

So‘ngra ular Baytilga jo‘nadilar.

³ Baytilda payg‘ambarlar guruhi Elishayga peshvoz chiqib:

— Egamiz bugun hazratingni olib ketadi, buni bilasanmi? — deb so‘radilar.

— Bilaman, — dedi Elishay, — lekin menga bu to‘g‘rida gapirmanglar.

⁴ Keyin Ilyos Elishayga:

— Sen shu yerda qol, Egamiz menga, Yerixo shahriga bor, deb amr bergan, — dedi.

— Xudo shohid! Ont ichib aytamanki, sizdan hecham ayrilmayman, — deya javob qaytardi Elishay.

So‘ngra ular Yerixoga kelishdi.

⁵ Yerixoda payg‘ambarlar guruhi Elishayning oldiga kelib, undan:

— Egamiz bugun hazratingni olib ketadi, buni bilasanmi? — deb so‘rashdi.

— Bilaman, — dedi Elishay, — lekin menga bu to‘g‘rida gapirmanglar.

⁶ Keyin Ilyos Elishayga:

— Sen shu yerda qol, Egamiz menga, Iordan daryosiga bor, deb amr bergan, — dedi.

^a 1:9 Xudoning odami — Egamiz payg‘ambarining yana bir nomi.

^b 1:17 Yo‘ram — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti Yohuram.

^c 1:17 ...Yo‘ram shoh bo‘ldi. Bu voqea yuz berganda, Yahudo shohi Yohuram ikkinchi yil shohlik qilayotgan edi — 3:1 ga ko‘ra, bu voqea Yahudo shohi Yohushafat hukmronligining o‘n sakkizinchi yili yuz bergan. Qadim zamonlarda ota bilan o‘g‘il bir vaqtning o‘zida taxtda o‘tirib, hukmronlik qilgan hollar ham bo‘lgan. Shoh ota vafot etgan paytda, o‘g‘il anchadan beri shohlikni boshqarib kelayotgan bo‘lar edi (yana 8:16 ga qarang).

^d 2:1 Gilgal shahri — Baytildan qariyb 13 kilometrcha shimolda joylashgan.

— Xudo shohid! Ont ichib aytamanki, sizdan hecham ayrilmayman, — dedi Elishay.

Shunday qilib, ikkovlari jo'nab ketishdi.

⁷ Payg'ambarlardan elliktasi kelib, uzoqroqda ikkovining ro'parasida to'xtadilar. Ikkovi esa Iordan daryosi bo'yida turardilar. ⁸ Bir payt Ilyos chakmonini oldi—da, burab eshib, suvga urgan edi, suv ikki tomonga surilib, yo'l ochildi. Ikkovlari quruq joydan o'tib ketdilar.

⁹ Ular narigi qirg'oqqa o'tib olishgach, Ilyos Elishayga aytdi:

— Meni hademay Egamiz olib ketadi. Ayt, shu voqea yuz bermasdan oldin sen uchun nima qilay?

Shunda Elishay:

— Iltimos, sizning payg'ambarlik ruhingizdan menga ikki hissa ko'p meros qolsin^a, toki sizning izdoshingiz bo'lay, — dedi.

¹⁰ — Qiyin narsani so'rayapsan, — dedi Ilyos. — Mayli, agar men yoningdan ko'tarilib ketayotganimni ko'ra olsang, istaganing bajo bo'ladi. Agar ko'ra olmasang, bajo bo'lmaydi.

¹¹ Ular yo'lda suhbatlashib ketishayotgan edi, birdan olov otlar qo'shilgan olov arava paydo bo'lib, ularning o'rtasiga yeldek uchib keldi. Ilyos quyun ichida osmonga chiqib ketdi. Shunday qilib, ikkovlari bir-birlaridan ayrildilar. ¹² Elishay buni ko'rib Ilyosga xitob qildi:

— Otam! Otam! Siz Isroilning qudratli himoyachisi edingiz! Isroilning jang aravasi va otliq lashkari kabi edingiz—a! Qayoqqa ketib qoldingiz—a!

Elishay Ilyosni boshqa ko'ra olmagan uchun, egnidagi kiyimini ikkiga bo'lib tashladi^b. ¹³ Ilyosning egnidan chakmoni tushib qolgan edi. Elishay o'sha chakmonni olib orqasiga qaytib, Iordan daryosi qirg'og'iga keldi. ¹⁴ Elishay Ilyosning chakmonini suvga urib: “Egam Ilyosga qilganiday, men uchun ham mo'jiza ko'rsatadimi?” — dedi. Elishay chakmonini yana suvga urgan edi, daryo suvi ikki tomonga surilib yo'l ochildi. Elishay o'sha joydan o'tib ketdi.

¹⁵ Yerixolik payg'ambarlar guruhi olisdan Elishayni ko'rib:

— Elishayda Ilyosning ruhi bor, — deb Elishayga peshvoz chiqdilar. Uni kutib oldilar, yer o'pib unga ta'zim qildilar. ¹⁶ So'ngra payg'ambarlar Elishayga:

— Biz, qullaringizning ellikta baquvvat odamlarimiz bor, — dedilar. — Ijzat bering, ular borib, hazratingizni izlashsin. Balki Egamizning ruhi uni biror toqqa yoki vodiya boshlab ketgandir.

— Yo'q, yubormanglar, — dedi Elishay ularga.

¹⁷ Lekin payg'ambarlar guruhi iltimos qilaverib, oxiri uni ko'ndirdilar. Elishay: “Mayli, yuboringlar”, dedi. Payg'ambarlar guruhi ellikta odamni jo'natdilar. Odamlar uch kun qidirib, Ilyosni topa olmaganlaridan keyin, ¹⁸ Elishayning yoniga qaytib keldilar. Elishay bu paytda Yerixoda edi. Elishay ularga:

— Sizlarga, bormanglar, deb aytmaganmidim?! — dedi.

Elishayning mo'jizalari

¹⁹ O'sha shaharning aholisi Elishayga murojaat qildi:

— Hazratimiz ko'rib turganlariday, shahar yaxshi yerga joylashgan, lekin suvi yaxshi emas, yeri ham hosil bermaydi.

²⁰ Shunda Elishay:

— Menga yangi kosaga tuz solib beringlar, — dedi. Ular Elishayning aytganini berdilar. ²¹ Elishay buloq boshiga chiqib, tuzni suvga tashladi—da, shunday dedi:

— Egamiz shunday aytmoqda: “Men bu suvni toza qildim, endi bu suv tufayli hecham o'lim, hosilsizlik bo'lmaydi.”

²² Elishay aytganidek, suv toza bo'ldi va hozirgacha^c tozadir.

²³ Shundan keyin Elishay u yerdan Baytilga yo'l oldi. U yo'lda ketayotgan edi, shahardan yosh bolalar chiqib:

— Jo'nab qol, yo'qol, kal! Jo'nab qol, kal! — deb uni masxara qilishdi.

²⁴ Elishay orqasiga qayrilib, bolalarga qaradi va ularni Egamizning nomi bilan qarg'adi. Shu payt o'rmondan ikkita urg'ochi ayiq chiqib, bolalardan qirq ikkitasini burda—burda qilib tashladi.

²⁵ Elishay bu yerdan Karmil tog'iga ketdi, u yerdan esa Samariyaga qaytdi.

^a 2:9 ...menga ikki hissa ko'p meros qolsin... — Qonun bo'yicha, qadimgi Isroilda to'ng'ich o'g'ilga otasidan ikki hissa meros qolar edi, bu oyatda Elishay to'ng'ich o'g'ilning ulushini so'rayapti.

^b 2:12 ...egnidagi kiyimini ikkiga bo'lib tashladi — Bu harakat qayg'uning bir belgisi edi.

^c 2:22 ...hozirgacha... — Shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

3-BOB

Mo'ab va Isroil o'rtasidagi urush

¹ Axab o'g'li Yo'ram^a Samariyada Isroil taxtiga o'tirdi va o'n ikki yil shoh bo'ldi. Bu paytda Yohushafat Yahudoda shohlik qilayotganiga o'n sakkiz yil bo'lgan edi^b. ² Yo'ram Egamiz oldida qabihliklar qilgan bo'lsa ham, otasi va onasichalik emasdi. U xudo Baalga atab otasi o'rnatgan toshni qo'porib tashladi. ³ Shunday bo'lsa ham, Isroil xalqini gunohga botirgan Nabat o'g'li Yeribom qilgan gunohlarga^c ergashdi.

⁴ Mo'ab^d shohi Mesha chorvachilik bilan shug'ullanardi. U Isroil shohiga har yili 100.000ta qo'zi va 100.000ta qo'yining junini o'lpon qilib to'lardi. ⁵ Axab vafot etgandan keyin, Mo'ab shohi Isroil shohiga qarshi bosh ko'tardi.

⁶ Shunda shoh Yo'ram Samariyadan chiqib, jamiki Isroil lashkarini to'pladi. ⁷ So'ngra Yahudo shohi Yohushafatga shu xabarni yetkazdi: "Mo'ab shohi menga qarshi qo'zg'aldi. Mo'abga qarshi urishgani men bilan borasizmi?" Yahudo shohi quyidagicha javob jo'natdi: "Boraman, men sen bilan birgaman, mening xalqim — sening xalqingdir, mening otlarim — sening ham otlaringdir." ⁸ "Biz qaysi yo'ldan borishimiz kerak?" so'radi Yahudo shohi. "Edom^e sahosidagi yo'ldan", javob berdi shoh Yo'ram.

⁹ Isroil, Yahudo va Edom shohlari birgalikda yo'lga chiqdilar. Ular yetti kun yo'l yurganlaridan keyin, birga borgan lashkar uchun ham, hayvonlar uchun ham suv tugadi. ¹⁰ Shunda Isroil shohi:

— Evoh, Egamiz bizni — uchala shohni Mo'ab shohi qo'liga berish uchun bir joyga to'plabdi—da, — dedi.

¹¹ — Bu yerda Egamizning payg'ambari yo'qmi? Agar bo'lsa, biz o'sha payg'ambar orqali Egamizning xohish—irodasini bilardik, — dedi Yohushafat.

Isroil shohining a'yonlaridan bittasi:

— Shofot o'g'li Elishay shu yerda, u doimo Ilyosning xizmatida bo'lgan edi^f, — deb javob berdi.

¹² — Egamizning xabarini bizga u ayta oladi, — dedi Yohushafat. So'ngra Isroil shohi, Yohushafat va Edom shohi Elishayning huzuriga bordilar. ¹³ Elishay Isroil shohiga aytdi:

— Men senga qanday yordam bera olaman?! Bor, o'zingning ota—onangning payg'ambarlaridan^g maslahat so'ra.

Isroil shohi Elishayga:

— Yo'q, Egamiz biz, uchala shohni Mo'ab shohi qo'liga berish uchun to'plagan, — dedi.

¹⁴ — O'zim xizmatida bo'lgan Sarvari Olam shohid! — dedi Elishay. — Agar men Yahudo shohi Yohushafatni hurmat qilmaganimda, senga hech ham qaramagan, hatto nazar solmagan ham bo'lardim.

¹⁵ Endi menga bir sozanda olib kelinglar!

Sozanda musiqa chalgan edi, Egamiz Elishayga O'z qudratidan berdi. ¹⁶ Elishay dedi:

— Egamiz shunday aytmoqda: "Qurib qolgan bu soylik suvga to'ladi." ¹⁷ Egamiz aytmoqda: "Na shamolni, na yomg'irni ko'rasizlar, lekin bu soylik suvga to'lib—toshadi. O'zlariningiz ham, ot—ulovlaringiz ham, chorvangiz ham shu suvdan ichasizlar."

¹⁸ Egamiz qiladigan bu ishlar hali kamdir: U Mo'ab xalqini sizlarning qo'lingizga beradi. ¹⁹ Sizlar esa Mo'abning hamma mustahkam shaharlarini, eng chiroyli shaharlarini vayron qilasizlar, hamma mevali daraxtlarini kesib tashlaysizlar, hamma buloqlarini ko'masizlar, hosildor dalalarining hammasini toshloq qilib ishdan chiqarasizlar."

²⁰ Keyingi kuni ertalabki qurbonlik paytida^h, birdan Edom tomondan suv to'lib—toshib oqa boshladi. Hamma yerni suv bosib ketdi.

²¹ Mo'ab xalqi shohlar jang qilish uchun kelayotganini eshitdi—yu, hammalari — qurol osishga yaraydiganlaridan tortib kattalarigacha yig'ilishib, chegaraga kelishdi. ²² Ular saharda turganlarida, quyosh suv ustida yog'du sochar, suv Mo'ab lashkariga uzoqdan qonga o'xshab qizarib ko'rinardi.

²³ — Bu qon—ku, — deyishdi ular, — shohlar bir—birlari bilan jang qilibdilar, bir—birini qiribdilar. Qani,

^a 3:1 Yo'ram — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Yohuram* (shu bobning 6—oyatida ham bor).

^b 3:1 ...Yo'ram Samariyada Isroil taxtiga o'tirdi...Bu paytda Yohushafat Yahudoda shohlik qilayotganiga o'n sakkiz yil bo'lgan edi — 1:17 va o'sha oyatdagi izohga qarang.

^c 3:3 ...Isroil xalqini gunohga botirgan Nabat o'g'li Yeribom qilgan gunohlar... — Yeribom Isroilda hukmronlik qilgan vaqtda, Isroil xalqi sajda qilsin, deb ikkita oltin buzoq yasagan va birini Baytil shahriga, ikkinchisini Dan shahriga o'rnashtirgan edi. ("3 Shohlar" 12:26-30 ga qarang).

^d 3:4 Mo'ab — O'lik dengizning sharqiy qirg'og'ida joylashgan yurt.

^e 3:8 Edom — O'lik dengizning janubida joylashgan. Yo'ram O'lik dengizni aylanib o'tib, Mo'abga janub tomondan hujum qilishni rejalashtirgan edi.

^f 3:11 ...u doimo Ilyosning xizmatida bo'lgan edi... — Ibroniycha matndagi so'zma—so'z tarjimasi — *U Ilyosning qo'liga suv quyib turar edi*.

^g 3:13 ...o'zingning ota—onangning payg'ambarlari... — Bu yerda Kan'ondagi xalqlarning xudolari Baal va Ashera haqida gap ketyapti ("3 Shohlar" 16:30-33, 18:19 ga qarang). Shoh Yo'ramning ota—onasi Axab va Izabel o'sha xudolarga sajda qilishar edi.

^h 3:20 ...ertalabki qurbonlik paytida... — Ertalab soat to'qqizlarda.

o'ljaga, Mo'ab lashkari!

²⁴ Ammo Mo'ab lashkari Isroil qarorgohiga borganda, Isroil lashkari ularga birdan tashlanib, hujum qilib qoldilar, Mo'ab lashkari esa qochib qoldi. Isroil lashkari Mo'ab yurtiga kirib ham hujumni davom ettirdi.

²⁵ Shaharlarini vayron qildilar, daladagi hamma hosildor yerlarga tosh otaverib, dalani toshga to'ldirib tashladilar, buloqlarini ko'mib yubordilar, barcha mevali daraxtlarini kesdilar. Faqat Xir–Xarasot shahridagi tosh devorlar qoldi, xolos. Palaxmonchilar shaharni qurshab olib, tosh irg'itaverdilar. ²⁶ Mo'ab shohi jangda mag'lub bo'layotganini anglab yetgach, yetti yuzta qilichbozini yoniga oldi. U Edom shohi kuchlarini yorib o'tmoqchi bo'ldi, lekin buning uddasidan chiqolmadi. ²⁷ Shundan keyin Mo'ab shohi taxt vorisi bo'lgan to'ng'ich o'g'lini olib keldi—da, uni devor ustida kuydirib qurbonlik qildi. Bu voqeadan Isroil lashkari qattiq vahimaga tushdi. Ular Mo'ab shohidan uzoqlashib, o'z yurtiga qaytib ketdilar.

4-BOB

Elishayning beva ayolga yordami

¹ Ilgari payg'ambarlar guruhida bir payg'ambar bo'lar edi. O'sha payg'ambarning bevasi Elishayning oldiga kelib faryod qildi:

— Sizga xizmat qilib yurgan mening erim vafot qildi. O'zingiz bilasiz, u Egamizdan qo'rqardi. Bir odam oldin qarz bergan edi. Endi u ikkala o'g'limni o'ziga qul qilib olib ketgani keldi.

² Shunda Elishay:

— Ayt—chi, sen uchun men nima qilay? Uyingda nima bor? — dedi.

— Bu cho'ringizning uyida zaytun moyi solingan xumchadan boshqa hech vaqo yo'q, — dedi ayol.

³ — Bor, atrofingdagi hamma qo'shnilaringdan bo'sh idishlarini so'rab ol, — dedi Elishay. — Iloji boricha ko'proq so'rab ol. ⁴ Borganingdan keyin o'g'illaring bilan birga uyga kirib, eshikni yopib qo'y. So'ng hamma idishga zaytun moyi quy, to'lgan idishlarni nari surib qo'yaver.

⁵ Ayol Elishayning oldidan ketgach, o'g'illari bilan birga uyga kirib, eshikni berkitdi. O'g'illari idishlarni uzatib turishdi, ayol esa quyaverdi.

⁶ Hamma idishlar to'lgandan keyin, ayol o'g'liga:

— Yana idish uzat, — dedi.

— Boshqa idish yo'q, — dedi o'g'li. Shundan so'ng zaytun moy ham oqmay qoldi.

⁷ Ayol payg'ambar huzuriga kelib, bo'lgan voqeani aytib berdi.

— Bor, moyni sotib qarzingni to'la, — dedi Elishay. — Ortib qolgan moyni ishlatib, o'g'illaring bilan kun kechir.

Elishay va Shunamlik boy ayol

⁸ Bir kuni Elishay Shunamga^a keldi. U yerda bir boy ayol: “Menikiga kirib, choy–poy ichib keting”, deb iltimos qilib, ko'ndirdi.

Elishay qachon kelmasin, har doim tamaddi qilgani o'sha ayolnikiga kirardi.

⁹ Bir kuni ayol eriga:

— Shu yo'ldan doimo o'tib yuradigan odam Xudoning muqaddas odami ekanini bilib oldim, — dedi. ¹⁰ — Keling, tom ustiga chog'roqqina boloxona qurib, u yerga ko'rpa—to'shak, xontaxta, kursi, moychiroq qo'yaylik. U biznikiga kelganda, boloxonada tursin.

¹¹ Kunlarning birida Elishay Shunamga kelganda, boloxonaga kirib, yonboshladi. ¹² Keyin xizmatkori Gaxaziga: “Shunamlik ayolni chaqir”, deb buyurdi. Xizmatkor ayolni chaqirib keldi. Ayol kelgach, ¹³ Elishay xizmatkoriga gapirdi:

— Bu ayolga shunday deb ayt: “Sen bizga g'amxo'rlik qilyapsan. Buning evaziga sen uchun nima qilaylik? Sening biror ishing yuzasidan shoh bilan yoki lashkarboshi bilan gaplashish kerak emasmi?”

— Yo'q, — dedi ayol, — men xalqim orasida yashasam, bas.

¹⁴ Elishay Gaxazidan:

— Unday bo'lsa, bu ayol uchun nima qilishim kerak? — deb so'radi.

— Uning o'g'li yo'q ekan, eri esa keksayib qolibdi, — dedi Gaxazi.

¹⁵ — Chaqir uni! — buyurdi Elishay. Xizmatkor ayolni chaqirib keldi, ayol eshik oldida hozir bo'ldi.

¹⁶ — Kelgusi yili xuddi shu paytda qo'lingda o'g'lingni ko'tarib yurgan bo'lasan, — deb aytdi Elishay ayolga.

— Yo'q, hazratim, ey, Xudoning odami^b, bu cho'ringizni behudaga umidvor qilmang, — dedi ayol.

^a 4:8 Shunam — Isroildagi bir shahar, Samariyadan qariyb 40 kilometrcha shimolda joylashgan.

^b 4:16 Xudoning odami — Egamiz payg'ambarining yana bir nomi.

¹⁷ Lekin Elishay aytganiday, ayol homilador bo'lib, kelgusi yil o'sha vaqtda o'g'il tug'di.

¹⁸ Bola ulg'ayaverdi. Bir kuni bola o'roqchilar orasida ishlayotgan otasi yoniga borib: ¹⁹“Voy boshim! Boshim og'rib ketdi!” dedi otasiga. Otasi esa xizmatkoriga: “Onasiga olib bor”, deb buyurdi. ²⁰ Xizmatkor bolani ko'tarib, onasiga olib bordi. Bola tushgacha onasining tizzasida o'tirdi—yu, so'ngra vafot etdi. ²¹ Ona bolasini ko'tarib borib, payg'ambar yotadigan to'shakka yotqizdi—da, eshikni berkitib, tashqariga chiqdi.

²² So'ng erini chaqirib kelib, unga aytdi:

— Mening yonimga xizmatkorlaringizdan bittasini eshagi bilan birga yuboring. Men payg'ambar huzuriga borib, tezda qaytib kelaman.

²³ — Nimaga uning oldiga bugun borishing kerak?! — dedi eri. — Bugun Yangi oy shodiyonasi kuni emas, Shabbat kuni^a ham emas.

— Hechqisi yo'q, — dedi ayol. ²⁴ Shundan keyin ayol eshakni egarlab, xizmatkorga:

— Eshakni hayda, — dedi, — men senga gapirmagunimcha sekinlama.

²⁵ Ayol jo'nab ketdi. U payg'ambar yoniga — Karmil tog'iga^b yetib bordi. Payg'ambar uni uzoqdan ko'rib, xizmatkori Gaxaziga:

— Bu o'sha Shunamlik ayol—ku! — dedi. ²⁶ — Yugur, uni kutib ol, “O'zing yaxshimisan? Ering sog'—salomatmi? Bolang yaxshimi?” deb undan so'ra.

— Hammasi yaxshi, — dedi ayol. ²⁷ Ayol toqqa, payg'ambar yoniga yetib kelgach, uning oyoqlariga yopishib oldi. Gaxazi, ayolni chetroqqa olib qo'yay, deb yaqin kelgan edi, Elishay Gaxaziga aytdi:

— Uni tinch qo'y, uning dili ozor chekkan. Egamiz esa buni mendan yashirdi, menga ma'lum qilmadi.

²⁸ — Men hazratimdan o'g'il so'raganmidim?! — dedi ayol. — “Meni behudaga umidvor qilmang”, deb aytmaganmidim?!

²⁹ Elishay Gaxaziga aytdi:

— Qani bo'l, mening tayog'imni qo'lingga olib yugur. Birortasini uchratib qolsang, u bilan salomlashma, kim senga salom bersa, salomiga alik olma. Borganingdan keyin tayog'imni bolaning yuziga qo'y.

³⁰ — Xudo shohid! Ont ichib aytamanki, sizsiz ketmayman, — dedi bolaning onasi Elishayga. U o'rnidan turib, ayolni ergashtirib ketdi. ³¹ Gaxazi oldin yetib borib, tayoqni bolaning yuziga qo'ydi. Na bir sado, na bir javob bo'lmagandan keyin Elishayga peshvoz chiqib: “Bola uyg'onmayapti”, dedi.

³² Elishay ichkariga kirdi. Qarasa, o'lgan bola Elishayning to'shagida yotgan ekan. ³³ Elishay xonaga kirgach, eshikni berkitdi—da, Egamizga yolvorib ibodat qildi. ³⁴ So'ng bolaning ustiga cho'zilib yotdi. U og'zini bolaning og'ziga, ko'zlarini ko'zlariga, kaftini kaftiga qo'ydi, bolaning ustida cho'zilib yotganda, bolaning tanasi isidi. ³⁵ So'ngra u o'rnidan turib boloxonaning u yog'idan bu yog'iga yurdi. Keyin yana qaytib kelib, bolaning ustiga cho'zildi. Bola yetti marta aksirib, ko'zlarini ochdi.

³⁶ Elishay Gaxaziga: “Ayolni chaqir!” — dedi. Gaxazi ayolni chaqirib keldi. Ayol Elishayning oldiga yaqinlashdi. Elishay unga: “Ol o'g'lingni!” — dedi.

³⁷ Ayol ichkari kirib, Elishayning oyoqlariga yiqildi, boshi yerga tekkuday bo'lib ta'zim qildi. O'g'lini olib, chiqib ketdi.

Yana ikki mo'jiza

³⁸ Elishay Gilgalga^c qaytib keldi. Bu yerda ocharchilik hukm surayotgan edi. Payg'ambarlar guruhi Elishayning oldiga yig'ilishgan edi. Shunda Elishay xizmatkoriga:

— Katta qozon o'rnatib, payg'ambarlar guruhi uchun biror taom pishir! — dedi.

³⁹ Bittasi dalaga ko'kat terгани chiqdi. U yerda chirmashib o'sadigan yovvoyi qovoqlarni topib, etagini to'ldirib qovoqlardan terdi. U qovoqlarni olib kelib to'g'radi va taom qaynayotgan qozonga tashladi. O'sha odam qovoqning qanaqaligini bilmas edi.

⁴⁰ Hammalariga taomdan quyib berildi. Ular taomni tatib ko'rishlari bilanoq: “Ey, payg'ambar hazratlari! Qozondagi taom zahar bo'lib ketibdi—ku!” deb shovqin ko'tardilar. Taomdan hech kim tanovul qila olmadi.

⁴¹ Shunda Elishay:

— Menga un beringlar! — dedi. Unni qozonga solgach, xizmatkorga:

— Endi odamlarga quyib beraver, yeyaverishsin, — dedi. Qozondagi taom bezarar bo'lib qolgan edi.

Elishay yuzta odamni to'ydiradi

⁴² Baal-Sholisho shahridan^d bir kishi arpasining birinchi hosilidan qilingan yigirmata kulcha va bir qop

^a 4:23 ...Yangi oy shodiyonasi kuni...Shabbat kuni... — Tabarruk kunlar bo'lib, odamlar, payg'ambardan maslahat olish uchun eng yaxshi vaqt, deb o'ylashar edi.

^b 4:25 Karmil tog'i — Shunamdan qariyb 32 kilometrcha shimoli—g'arbda joylashgan.

^c 4:38 Gilgal — Baytildan qariyb 13 kilometrcha shimolda joylashgan.

^d 4:42 Baal-Sholisho shahri — bu shahar Isroilning qayerda joylashgani aniq ma'lum emas, ammo Shakam atroflarida joylashgan bo'lishi mumkin.

yangi uzilgan boshqni paygʻambarga olib keldi. Elishay xizmatkoriga:

— Odamlarga ber, tanovul qilishsin, — deb buyurdi.

⁴³ Qanday qilib shuginani yuzta odamga beraman?! — dedi xizmatkor.

— Odamlarga boʻlib ber, tanovul qilishsin, — dedi Elishay, — chunki Egamiz shunday demoqda: “Hamma toʻyadi, hatto ortib ham qoladi.”

⁴⁴ Xizmatkor odamlarga kulchalarni va boshqni boʻlib berdi. Egamiz aytganiday, odamlar yeb toʻydi, yana ortib ham qoldi.

5-BOB

Noʻmon moxov kasalidan xalos boʻladi

¹ Oram shohining Noʻmon degan lashkarboshisi bor edi. Xoʻjayini uni juda ulugʻlar va hurmat qilar edi, chunki Egamiz Noʻmon orqali Oramga gʻalaba ato qilardi. Noʻmon juda dovyurak jangchi edi—yu, lekin moxov kasali bor edi.

² Oram lashkarlari Isroil yurtiga bostirib borganlarida, kichkina qizchani asir qilib olib ketgan edilar. Qizcha Noʻmonning xotiniga choʻrilik qilardi. ³ Qizcha bir kuni bekasiga aytib qoldi:

— Agar toʻram Samariyadagi paygʻambar^a huzuriga borganlarida edi, oʻsha paygʻambar toʻramni moxov kasalidan tuzatgan boʻlardi.

⁴ Shunday qilib, Noʻmon oʻz hukmdori huzuriga bordi. Shohga Isroil yurtidan keltirilgan qizchani aytganlarini gapirib berdi. ⁵ Oram shohi Noʻmonga:

— Yoʻlga otlanaver, men Isroil shohiga^b maktub yozib beraman, — dedi. Noʻmon yigirma bir pud^c kumush, toʻrt pud^d oltin, oʻn sidra qimmatbaho kiyim—bosh olib, yoʻlga chiqdi. ⁶ Noʻmon maktubni Isroil shohiga keltirib berdi. Maktub shu mazmunda bitilgan edi: “Ushbu maktub yetib borganda, bilingizki, xizmatkorim Noʻmonni sizning huzuringizga yuborgan boʻlaman, uni moxov kasalidan siz forigʻ qilishingiz mumkin.”

⁷ Isroil shohi maktubni oʻqib, vahimaga tushib, kiyimlarini yirtdi:

— Oram shohi meni hayot baxsh etadigan va jon oladigan Xudo deb oʻylayaptimi?! U moxovdan forigʻ qilish uchun odamini mening huzurimga joʻnatibdi—ya! Mana, bilib qoʻyinglar, Oram shohi men bilan urush chiqarish uchun bahona izlayapti.

⁸ Isroil shohi vahimaga tushib liboslarini yirtganini paygʻambar Elishay eshitgach, shohga xabarchi orqali shu gapni yetkazdi: “Nega vahimaga tushib liboslaringizni yirtdingiz? Oʻsha odam mening oldimga kelsin, Isroilda paygʻambar borligini bilib qoʻysin.”

⁹ Noʻmon otlariyu jang aravalarini Elishayning uyi eshigi oldiga olib kelib toʻxtatdi. ¹⁰ Elishay Noʻmonning oldiga xizmatkorini chiqarib, u orqali Noʻmonga shu gapni yetkazdi: “Bor, Iordan daryosida yetti marta yuvin, shunda tanang yangilanib, pok boʻladi.” ¹¹ Noʻmon esa dargʻazab boʻldi: “Men oʻylagan edimki, paygʻambar albatta mening oldimga chiqadi, oʻzining Egasi Xudoni chaqirib iltijo qiladi. Qoʻllari bilan kasal joyimni silab, meni moxov kasalidan forigʻ qiladi. ¹² Damashqdagi Abano va Parfar daryolari Isroilning hamma daryolaridan afzal emasmi?! Men oʻsha daryolarda yuvinib, poklanib olaverardim—ku!”

Noʻmon jahl bilan burilib ketdi.

¹³ Shunda xizmatkorlari kelib:

— Janobi oliylari, agar paygʻambar sizga qiyin narsani aytganda, qilmasmidingiz? — deb gapirishdi, — u sizga: “Yuvingin, pok boʻlib qolasan”, dedi xolos—ku.

¹⁴ Oxiri, Noʻmon paygʻambarning aytganini qilib, Iordan suvida yetti marta shoʻngʻidi. Shunda tanasi xuddi yosh bolaning tanasi kabi yangilanib, pok boʻldi.

¹⁵ Noʻmon va uning barcha hamrohlari paygʻambar huzuriga qaytib keldilar. Noʻmon Elishayning huzuriga kelgach, aytdi:

— Butun yer yuzida Isroilning Xudosidan boshqa xudo yoʻqligini bildim. Marhamat, endi men, qulingizning hadyalarini qabul qiling.

¹⁶ Men xizmat qilayotgan Xudo shohid! Hadyangni olmayman! — dedi Elishay.

Noʻmon Elishayni qancha majbur qilsa ham, Elishay rad etdi. ¹⁷ Shunda Noʻmon aytdi:

— Unday boʻlsa, men, qulingizga ikkita xachir koʻtara oladigan tuproq olib ketishga ijozat bering^e. Men,

^a 5:3 Samariyadagi paygʻambar — qizcha Elishayni nazarda tutyapti.

^b 5:5 Isroil shohi — Isroil shohi Yoʻramni nazarda tutyapti (3:1 ga qarang).

^c 5:5 yigirma bir pud — ibroniycha matnda oʻn talant, taxminan 340 kiloga toʻgʻri keladi.

^d 5:5 toʻrt pud — ibroniycha matnda olti ming shaqal, taxminan 68 kiloga toʻgʻri keladi.

^e 5:17 ...qulingizga ikkita xachir koʻtara oladigan tuproq olib ketishga ijozat bering — Qadimda odamlar, har bir yurtning oʻz xudosi bor va u xudolarga faqatgina oʻsha yurtlarda yoki oʻsha yurtning tuprogʻidan qurilgan qurbongohda sajda qilish mumkin, deb ishonishgan.

qulingiz, bundan buyon Egamizdan boshqa xudolarga har xil qurbonliklaru kuydiriladigan qurbonliklar qilmayman. ¹⁸ Egamiz men, qulingizni faqat bitta narsada kechirsin: xo'jayinim xudo Rimmon uyiga borib sajda qilish uchun qo'limga suyanganda, men ham Rimmon uyida u bilan birga ta'zim qilaman. O'sha yerda ta'zim qilganimda, shu narsa uchun Egamiz meni kechirsin.

¹⁹ — Eson—omon bor, — dedi unga Elishay. No'mon Elishay huzuridan chiqib, hali uncha uzoq yo'l yurmagan ham ediki, ²⁰ payg'ambar Elishayning xizmatkori Gaxazi o'ziga o'zi aytdi: "Hazratim anovi Oram xalqidan No'mon keltirgan hadyalarni qabul qilmasdan, unga ijozat berdi. Xudo haqi! Ortidan yugurib borib, undan biror narsa undiray." ²¹ Gaxazi No'monning orqasidan ketdi. No'mon ortidan kelayotgan Gaxazini ko'rib, uni qarshi olgani aravadan tushdi.

— Tinchlikmi? — so'radi No'mon.

²² — Tinchlik, — dedi xizmatkor, — xo'jayinim mendan aytib yubordi, uning huzuriga Efrayim qirlaridagi payg'ambarlar guruhidan ikkitasi kelibdi, ularga ikki pud^a kumush va ikki sidra kiyim—bosh berarkansiz.

²³ — Balki to'rt pud^b olarsan, — dedi No'mon va Gaxazini to'rt pud olishga ko'ndirdi. No'mon ikkita qopdagi to'rt pud kumushni va ikki sidra kiyim—boshni bog'lab, o'zining ikkita xizmatkoriga berdi. Xizmatkorlar bu narsalarni ko'tarib, Gaxazining oldiga tushib jo'nadilar.

²⁴ Tepalikka kelganlarida, Gaxazi narsalarni xizmatkorlarning qo'lidan oldi va uyiga olib borib yashirdi. So'ngra No'monning ikkala xizmatkoriga ijozat berdi. ²⁵ Gaxazi qaytib kelgach, xo'jayinining huzuriga kirdi.

— Qayerda eding, Gaxazi? — so'radi Elishay undan.

— Men, qulingiz hech qayerga bormadim, — javob berdi u.

²⁶ Elishay esa Gaxaziga:

— O'sha odam aravasidan tushib senga peshvoz chiqqanda, mening ruhim sen bilan birga emasmidi?! — dedi. — Hozir kumushu liboslar yoki zaytunzorlar, uzumzorlar, qo'y, sigirlar, qul va cho'rilar oladigan paytmi?! ²⁷ Shu qilganing uchun No'monning moxov kasali senga va sening naslingga abadiy yopishib qolsin.

O'sha zahoti Gaxazi qorday oppoq moxov kasaliga chalinib, Elishayning huzuridan chiqdi.

6-BOB

Bolta suv yuziga chiqadi

¹ Bir kuni payg'ambarlar guruhi Elishayga:

— Qarang, siz bilan biz yig'iladigan mana shu joyimiz tor, — dedilar. ² — Ijozat bering, Iordan daryosi bo'yiga boraylik, har birimiz u yerda yog'och kesib, o'sha yerda o'zimizga boshpana quraylik.

— Mayli boringlar, — dedi Elishay.

³ — Ulardan bittasi:

— Marhamat qilib, siz ham biz, qullaringiz, bilan birga boring, — dedi.

— Xo'p, boraman, — dedi Elishay. ⁴ Elishay ular bilan birga ketdi. Hammalari Iordan daryosi bo'yiga yetib kelib, daraxt kesa boshladilar. ⁵ Bittasi daraxt kesayotib, boltasini suvga tushirib yubordi. U: "O, hazratim! Boltani omonatga olgan edim!" — deb baqirdi.

⁶ — Bolta qaysi joyga tushdi? — so'radi payg'ambar. O'sha odam Elishayga bolta tushgan joyni ko'rsatdi. Elishay daraxtdan bitta shox kesib olib, suvga tashlagan edi, bolta suv yuziga chiqdi.

⁷ — Ol uni, — dedi Elishay. O'sha odam qo'lini uzatib, boltani oldi.

Oram lashkari va Elishay

⁸ Oram shohi Isroilga lashkar tortdi va "Falon joyga lashkarimni joylashtiraman", deb lashkarboshilari bilan maslahatlashib oldi.

⁹ Payg'ambar Isroil shohiga: "O'sha joydan o'tmang, chunki u yerga Oram lashkari pistirma qo'yan" degan xabar yubordi. ¹⁰ Isroil shohi payg'ambar aytgan joyga xabarchi yubordi. O'sha yerda yashaydigan odamlar bu xavfning chorasini ko'rdilar. Bunday voqea bir—ikkita marta emas, ko'p marta yuz berdi.

¹¹ Bu hodisadan Oram shohi qattiq bezovtalandi. U lashkarboshilarini chaqirib:

— Menga aytinglar—chi, qaysi biringiz Isroil shohi bilan aloqadasiz? — dedi ularga.

¹² — Hech qaysimiz, shoh janoblari! — dedi lashkarboshilardan biri. — Bu Isroildagi payg'ambar Elishayning ishi, u hatto yotoqxonangizda aytgan gapingizni ham Isroil shohiga ayon qilib turadi.

¹³ — Boringlar, uning qayerdaligini bilib kelinglar! — deb buyurdi Oram shohi. — Men birortasini yuboraman—da, uni qo'lga tushiraman.

^a 5:22 ikki pud — ibroniycha matnda bir talant, taxminan 34 kiloga to'g'ri keladi.

^b 5:23 to'rt pud — ibroniycha matnda ikki talant, taxminan 68 kiloga to'g'ri keladi.

Shundan keyin: “Elishay Do‘tanda^a”, deb shohga xabar yetkazdilar. ¹⁴ Oram shohi o‘sha yerga otliqlar, jang aravalari va katta kuch jo‘natdi. Ular tunda kelib, shaharni o‘rab oldilar.

¹⁵ Tongda payg‘ambarning xizmatkori o‘rnidan turib, tashqari chiqdi. Qarasa, shahar atrofida otliq lashkarlar, jang aravalari turibdi. Shunda xizmatkor:

— Evoh! Hazratim, endi nima qilamiz? — deb so‘radi.

¹⁶ — Qo‘rqma, — dedi Elishay, — chunki bizning himoyachilarimiz ularnikidan juda ko‘p.

¹⁷ Keyin Elishay iltijo qildi:

— Ey, Egam! Xizmatkorimning ko‘zini och, u ko‘rsin!

Egamiz xizmatkorning ko‘zini ochib yubordi. Elishayning atrofidagi qirlar olovli otlar va jang aravalariga to‘lib ketganini xizmatkor ko‘rdi.

¹⁸ Oram lashkari Elishayga hujum qilgan edi, Elishay Egamizga: “Ularni ko‘r qilib qo‘y!” deb iltijo qildi. Egamiz Elishayning iltijosini eshitdi—da, Oram lashkarini ko‘r qilib qo‘ydi.

¹⁹ Keyin, Elishay Oram lashkariga dedi:

— Sizlar adashib qolibsizlar, sizlar izlayotgan shahar bu emas. Orqamdan yuringlar, men izlayotgan odamingiz oldiga sizlarni olib boraman.

Shunday qilib, Elishay Oram lashkarini Samariyaga boshlab keldi. ²⁰ Ular Samariyaga yetib kelganlaridan keyin Elishay:

— Ey, Egamiz! Ularning ko‘zlarini och, toki ular ko‘rsin, — deb iltijo qilgan edi, Egamiz Oram lashkarining ko‘zini ochdi. Ular qarasarlar, Samariyaning o‘rtasida turibdilar.

²¹ Isroil shohi Oram lashkarini ko‘rgach:

— Ularni qirib tashlaymi, ota? — deb so‘radi.

²² — Yo‘q, o‘ldirma! — dedi Elishay. — Nega o‘ldirar ekansan?! Sen ularni jang qilib asir olganingda ham o‘ldirmasding. Ularga non, suv ber, yeb–ichib, o‘zlarining hukmdori yoniga qaytib ketishsin.

²³ Shoh asirlarga katta ziyofat tayyorladi. Asirlar yeb–ichib bo‘lishgach, Isroil shohi ularni yo‘llariga qaytarib yubordi. Oram lashkarlari o‘zlarining hukmdori yoniga ketishdi. Bu bosqinchilar qaytib Isroil yerlariga qadam bosmadilar.

Samariyada ocharchilik

²⁴ Oradan ancha vaqt o‘tgach, Oram shohi Banhadad^b hamma lashkarlarini yig‘ib Samariyani qamal qildi.

²⁵ Oram lashkarlari Samariyani qamal qilib turar ekanlar, u yerda og‘ir qahatchilik yuz berdi. Natijada eshakning kallasi sakson kumush tangaga^c, ikki kosa kaptar axlati^d besh kumush tangaga^e sotildi.

²⁶ Bir kuni Isroil shohi^f shahar devori ustida ketayotgan edi, bir ayol: “Shoh hazratlari! Yordam bering”, deb faryod qildi.

²⁷ — Senga Egamiz yordam bermasa, men qanday yordam bera olaman?! — dedi shoh. — Men bug‘doy yoki sharob bera olarmidim?! ²⁸ Darding nima?

— Mana bu ayol: “O‘g‘lingni ber, uni bugun yeylik, mening o‘g‘limni ertaga yeymiz”, deb aytgan edi.

²⁹ Mening o‘g‘limni pishirib yedik. Ertasiga men unga: “O‘g‘lingni ber, uni yeylik”, degan edim, u o‘g‘lini yashirib qo‘yibdi, — dedi u.

³⁰ Shoh ayolning so‘zlarini eshitgach, qayg‘udan liboslarini yirtdi. Xalq devor ustida ketayotgan shohning libosi ichidagi qanorni^g ko‘rib qoldi. ³¹ So‘ngra shoh dedi:

— Agar shu bugun Elishayning boshi olinmasa, Xudo meni ne ko‘yga solsa solsin, hatto bundan battarroq‘ini qilsin.

³² Shoh xabarchi jo‘natganda, Elishay o‘z uyida oqsoqollar bilan birga o‘tirgan edi. Shoh yuborgan xabarchi Elishaynikiga kelmasdan oldin, Elishay oqsoqollarga aytdi:

— Ko‘ryapsizlarmi qotilni?! Mening boshimni olmoq uchun qotil odamini jo‘natdi! Qarab turinglar, xabarchi kelganda, eshikni yopinglar, uni ichkariga kiritmanglar. Ana, uning orqasidan xo‘jayinining oyoq tovushlari kelyapti!

³³ Elishay oqsoqollar bilan suhbatlashib o‘tirganda, xabarchi uning oldiga kelib, shohning quyidagi

^a 6:13 Do‘tan — Samariyadan qariyb 15 kilometrcha shimoli–g‘arbda joylashgan.

^b 6:24 Oram shohi Banhadad — “3 Shohlar” 20:1 da aytib o‘tilgan Banhadad bo‘lmasligi ham mumkin. Suriyaning bir nechta shohi Banhadad ism bilan atalgan edi.

^c 6:25 sakson kumush tanga — ibroniycha matnda sakson shaqal kumush, taxminan 0,9 kiloga to‘g‘ri keladi.

^d 6:25 ikki kosa kaptar axlati — ibroniycha matnda chorak qab kaptar axlati, taxminan 0,3 litrga to‘g‘ri keladi. Kaptar axlati yegulik yoki yonilg‘i sifatida ishlatilgan bo‘lishi mumkin. Bu, ehtimol, ayrim o‘simlik urug‘larining po‘stlog‘idan yoki loviyani qovurib tayyorlanadigan biror taomning mashhur nomi ham bo‘lgandir.

^e 6:25 besh kumush tanga — ibroniycha matnda besh shaqal kumush, taxminan 57 grammga to‘g‘ri keladi.

^f 6:26 Isroil shohi — bu o‘rinda Yohuzoz yoki Yo‘sh, hattoki Yo‘ram ham nazarda tutilgan bo‘lishi mumkin.

^g 6:30 ...qayg‘udan liboslarini yirtdi... libosi ichidagi qanor... — Qanor dag‘al qoramtir mato bo‘lib, echki yoki tuya junidan to‘qilgan. Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini va qayg‘uli holatini ifodalash uchun kiyimlarini yirtib, qanorga o‘ranib olishar edi.

soʻzlarini yetkazdi: “Shuncha kulfat Egamizdan keldi! Nima uchun men endi Unga umid bogʻlashim kerak?!”

7-BOB

¹ Elishay aytdi:

— Egamizning soʻzini eshitinglar: U shunday demoqda: “Ertaga xuddi shu paytda Samariya darvozasi oldida yarim togʻora^a yaxshi un bir kumush tangadan^b, bir togʻora^c arpa ham bir kumush tangadan sotiladi.”

² Shohning eng yaqin amaldori shu yerda edi. U Elishayga:

— Hatto Egamiz osmonning qopqasini ochib, yomgʻir yogʻdirganda ham shunday boʻlmas-ov, — dedi. Shunda Elishay:

— Sen koʻzing bilan koʻrasan, lekin senga nasib qilmaydi, — dedi.

Qamal tugaydi

³ Shu vaqtda toʻrtta moxov odam shahar darvozasi tashqarisida oʻtirib: “Oʻlimimizni kutib, shu yerda oʻtiraveramizmi?!” deb bir-biriga gapirdi. ⁴ “Agar shaharga kiradigan boʻlsak, u yerda ocharchilik boʻlyapti, biz ham oʻsha yerda oʻlib ketamiz. Shu yerda oʻtiraversak ham oʻlamiz. Yaxshisi, Oram lashkarining qarorgohiga boraylik. Agar bizni tirik qoldirishsa, yashaymiz, oʻldirishsa, oʻlamiz.” ⁵ Ular oqshom payti Oram lashkarining qarorgohiga bormoqchi boʻlishib, otlanishdi. Oram lashkarining qarorgohi chekkasiga kelib qarasarlar, u yerda birorta ham odam yoʻq ekan.

⁶ Rabbiiy Oram lashkariga jang aravalarining taqir-tuqurini, otlarning kishnashini, koʻp lashkarning shovqin-suronini eshittirgan edi. Ular bir-birlariga: “Isroil shohi bizga qarshi hujum qilgani Xet xalqini va Misrning shohlarini yollaganga oʻxshaydi”, dedilar. ⁷ Ular oqshom payti jonlarini qutqarish uchun chodirlarini, otlarini, eshaklarini, butun qarorgohni shundayicha tashlab qochib qolgan edilar.

⁸ Oʻsha moxovlar qarorgohga kelib, bir chodirga kirdilar. Chodirda yeb-ichib, u yerdan kumush, oltin, kiyim-kechaklarni olib ketib, yashirib qoʻydilar. Keyin qaytib kelib boshqa chodirga kirdilar, u yerdan ham topganlarini olib borib yashirdilar.

⁹ Soʻngra ular bir-birlariga aytdilar:

— Biz toʻgʻri ish qilmayapmiz. Bu kun — xushxabarlar yuz bergan kundir. Agar biz sustkashlik qilib, tong otishini kutsak, jazoga tortilishimiz aniq. Ketdik, shoh saroyiga borib xabar beraylik.

¹⁰ Moxovlar borib, shahar darvozabonlarini chaqirdilar—da, ularga shunday dedilar:

— Biz Oram lashkarining qarorgohiga borgan edik. U yerda na biror tirik jon bor, na biror inson tovushi eshutiladi. Faqat bogʻlovliq otlar, eshaklar turgan ekan. Chodirlarni, qanday turgan boʻlsa, shundayligicha tashlab ketibdilar.

¹¹ Darvozabonlar jar solib bu xushxabarni shoh saroyiga yetkazdilar. ¹² Shoh tunda oʻrnidan turib, lashkarboshilariga shunday dedi:

— Oram lashkari qanday reja tuzayotganlarini sizlarga aytib qoʻyay. Biz qahatchilikni boshdan kechirayotganimizni ular biladilar. Shahardan chiqqanimizdan keyin, bizni tiriklayin qoʻlga olib, shaharga yorib kirishni rejalashtirganlar. Shuning uchun dalada pistirma qoʻyish uchun qarorgohdan chiqib ketganlar.

¹³ Shohning aʼyonlaridan biri:

— Bir nechta odam shaharda qolgan beshta otni olib ahvolni bilib kelsin, — deb aytdi. — Bu yerdagilardan kim borsa ham, biz, tirik qolganlar va shaharda halok boʻlganlar kabi, oʻlinga mahkum.

¹⁴ Ular ikkita otliq odamni tayyorladilar. Shoh oʻsha odamlarni Oram lashkari izidan joʻnatar ekan: “Borib nima boʻlganini bilib kelinglar”, dedi.

¹⁵ Otliqlar Oram lashkarining izidan Iordan daryosigacha borishdi. Yoʻl boʻyi kiyim-kechak, buyumlar sochilib ketgan edi. Bu narsalarni Oram lashkari shoshib-pishib qochayotganlarida tashlab ketgan edilar. Yuborilgan odamlar qaytib kelib, shohga xabar berdilar.

¹⁶ Xalq Oram lashkarining qarorgohiga borib, u yerni talon-taroj qildi. Egamiz aytganiday, yarim togʻora yaxshi un bir kumush tangadan, bir togʻora arpa ham bir kumush tangadan sotildi.

¹⁷ Shoh oʻsha yaqin amaldorini darvozaga tayinlagan edi. Xalq amaldorni darvoza oldida bosib, yanchib oʻtib ketdi, amaldor oʻldi. Shoh paygʻambar huzuriga borganda, paygʻambar boʻladigan hodisalarni unga oldindan aytgan edi. ¹⁸ Hammasi paygʻambar aytganiday boʻldi. U shohga: “Ertaga xuddi shu paytda Samariya darvozasi oldida yarim togʻora yaxshi un bir kumush tangadan, bir togʻora arpa bir kumush tangadan sotiladi”, degan edi. ¹⁹ Amaldor esa paygʻambarga: “Hatto Egamiz osmonning qopqasini ochib, yomgʻir yogʻdirganda ham, shunday boʻlmas-ov”, deb javob bergan edi. Elishay esa unga: “Sen koʻzing bilan

^a 7:1 yarim togʻora — ibroniycha matnda *bir sexa*, taxminan 7 kiloga toʻgʻri keladi (shu bobning 16, 18-oyatlarida ham bor).

^b 7:1 bir kumush tanga — ibroniycha matnda *bir shaql kumush*, taxminan 11 grammga toʻgʻri keladi (shu bobning 16, 18-oyatlarida ham bor).

^c 7:1 bir togʻora — ibroniycha matnda *ikki sexa*, taxminan 15 kiloga toʻgʻri keladi (shu bobning 16, 18-oyatlarida ham bor).

ko'rasan, lekin senga nasib qilmaydi", degandi. ²⁰ Shunday qilib, aytilgan voqea yuz berdi: xalq o'sha amaldorni darvoza oldida bosib, yanchib o'tib ketdi, amaldor o'ldi.

8-BOB

Shunamlilik ayol qaytib keladi

¹ Elishay o'zi tiriltirgan bolaning^a onasiga shunday degan edi:

— Tur o'rningdan, o'zing va xonadoning ahli bilan birga jo'na. Qayerda yashay olsang, o'sha yerda yashayver, chunki Egamiz yurtga yetti yil qahatchilik yuborishga qaror qildi.

² Ayol payg'ambarning aytganlariga quloq soldi. Uning o'zi va xonadoni ahli Filistlar yeriga borib, u yerda yetti yil istiqomat qildi. ³ Oradan yetti yil o'tgach, o'sha ayol Filistlar yeridan qaytib keldi. So'ng uyimni va dalamni qaytarib olay, deb shoh huzuriga keldi.

⁴ Shu paytda shoh Elishayning xizmatkori Gaxazi bilan gaplashayotgan edi:

— Elishay qilgan hamma ajoyibotlar haqida menga aytib ber—chi, — dedi shoh. ⁵ Payg'ambar o'likni qanday tiriltirganini Gaxazi shohga gapirayotgan edi, haligi ayol shohdan o'z uyi va dalasini qaytarib olish uchun so'rab kelib qoldi.

— Shoh hazratlari! — dedi Gaxazi. — Bu o'sha ayoldir. Ana, Elishay tiriltirgan o'g'li ham yonida turibdi.

⁶ Shoh ayoldan bo'lib o'tgan voqealarni so'radi. Ayol shohga hammasini aytib berdi. Shundan so'ng shoh saroy amaldorlaridan birini chaqirib, ayol bilan birga jo'natar ekan, amaldorga amr berdi:

— Bu ayolning hamma narsasi, bu yurtdan chiqib ketgan kundan boshlab bugungacha olingan jamiki daromadi bilan birga dalasi qaytarilsin.

Elishay va Oram shohi Banhadad

⁷ Elishay Damashqqa keldi. Oram shohi Banhadad xasta edi. "Payg'ambar shu yerga kelibdi", deb shohga xabar yetkazishdi. ⁸ Shoh shunda Xazayil degan odamga^b dedi:

— Birorta hadya olgin—da, payg'ambarga peshvoz chiq. U orqali Egamizdan so'rab ko'r—chi, men shu kasallikdan xalos bo'larmikanman.

⁹ Xazayil Damashqdagi eng yaxshi hadyalardan qirqta tuyaga yuklab, Elishayni kutib olgani ketdi. Elishayning oldiga kelgach, unga shunday dedi:

— Oram shohi Banhadad — qulingiz meni sizning huzuringizga yubordi. "Shu kasallikdan xalos bo'larmikanman yoki yo'qmikan, bilib kel", dedi.

¹⁰ — Shohning huzuriga borib, albatta sog'ayib ketarkansiz, deb ayt, — dedi Elishay Xazayilga, — lekin Egamiz menga ayon qildi: shoh o'ladi.

¹¹ Xazayil uyatdan qizarguncha, Elishay uning yuziga tik qarab turaverdi. Keyin payg'ambar yig'lay boshladi.

¹² — Hazratim nechun yig'layaptilar? — so'radi Xazayil.

— Isroil xalqiga qiladigan yovuzliklaringni bilganim uchun yig'layapman, — dedi Elishay. — Sen Isroil xalqining qal'alariga o't qo'yasan, yigitlarini qilichdan o'tkazasan, go'daklarini yerga urib o'ldirasan, homilador ayollarning qornini yorib tashlaysan.

¹³ — Ko'ppakdan farq qilmaydigan men, qulingiz, kim bo'libmanki, shunaqa ishlarni qila olar ekanman?! — dedi Xazayil.

— Egamiz menga ayon qildi: sen Oram shohi bo'lasan^c, — deya javob berdi Elishay.

¹⁴ Xazayil Elishayning huzuridan chiqib, hukmdori Banhadadning yoniga qaytib keldi.

— Elishay senga nima dedi? — so'radi shoh Xazayildan.

— U menga aytdiki, siz albatta sog'ayib ketarkansiz, — deb javob berdi Xazayil. ¹⁵ Ertasi kuni Xazayil ko'rpani olib, suvga botirdi—da, ho'l ko'rpani shohning yuziga yopib uni bo'g'di. Shunday qilib, Xazayil shohni o'ldirib, uning o'rniga o'zi shoh bo'ldi.

Yahudo shohi Yohuram

¹⁶ Yohushafat hali Yahudo shohi bo'lib turganda, uning o'g'li Yohuram ham taxtga o'tirdi^d. Bu voqea Isroil shohi Yo'ram hukmronligining beshinchi yilida yuz berdi. ¹⁷ Yohuram Yahudo shohi bo'lganda, o'ttiz ikki

^a 8:1 ...o'zi tiriltirgan bola... — Bu voqeaning batafsil bayoni to'g'risida 4:8-37 ga qarang.

^b 8:8 ...Xazayil degan odam... — Banhadadning a'yonlaridan biri bo'lishi mumkin.

^c 8:13 ...sen Oram shohi bo'lasan... — Xudo Ilyosga shunday ayon qilgan edi ("3 Shohlar" 19:15 ga qarang).

^d 8:16 Yohushafat hali Yahudo shohi bo'lib turganda, uning o'g'li Yohuram ham taxtga o'tirdi — Qadim zamonlarda, ota bilan o'g'il bir vaqtning o'zida taxtda o'tirib, hukmronlik qilgan hollar ham bo'lgan. Shoh ota vafot etgan paytda, o'g'il anchadan beri shohlikni boshqarib kelayotgan bo'lar edi.

yoshda edi. U Quddusda sakkiz yil hukmronlik qildi.

¹⁸Xotini Axabning qizi bo'lgani uchun, Yohuram ham, Axab xonadoni singari, Isroil shohlari yo'lidan yurib, Egamiz oldida qabihliklar qildi. ¹⁹Egamiz O'z quli Dovud haqi-hurmati uchun Yahudoni halokatga uchratishni istamadi, chunki Egamiz Dovudga: "Sening naslingga to' abad so'nmaydigan chiroq beraman", deb va'da qilgan edi.

²⁰Yohuram davrida Edom Yahudo shohligiga qarshi isyon qildi. Edom xalqi o'zlarining mustaqil shohligini qurdilar. ²¹Shundan so'ng Yohuram^a hamma jang aravalarini boshlab Zoirga bordi. Edom lashkari Yohuramni va uning jang aravalari sardorlarini o'rab olgan edi, lekin Yohuram tunda hujum qilib, qamalni yorib chiqdi. Yahudo lashkari uylariga qochib ketdi. ²²Shunday qilib, Edom xalqi hozirgacha^b Yahudo hukmronligidan ozoddir. O'sha paytda Libna shahri^c ham isyon ko'targan edi.

²³Yohuramning boshqa ishlari, butun faoliyati "Yahudo shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ²⁴Yohuram olamdan o'tdi. U Dovud qal'asida ota-bobolari yoniga dafn qilindi. Yohuramning o'rniga o'g'li Oxaziyo shoh bo'ldi.

Yahudo shohi Oxaziyo

²⁵Isroil shohi Yo'ram o'n ikkinchi yil shohlik qilayotganda, Oxaziyo Yahudo shohi bo'ldi. U Yohuramning o'g'li edi. ²⁶Oxaziyo taxtga o'tirganda, yigirma ikki yoshda edi. U Quddusda bir yil shohlik qildi. Onasining ismi Otaliyo bo'lib, Isroil shohi Omrining nevarasi edi. ²⁷Oxaziyo ham Axab xonadonining yo'lidan ketdi. Axab nasliga o'xshab, Egamiz oldida qabihliklar qildi. Chunki u Axab xonadoniga qarindosh edi.

²⁸Oxaziyo bilan Yo'ram birga Giladdagi^d Ramo'tga borib, Oram shohi Xazayilga qarshi urush ochdi. Yo'ram shu urushda yarador bo'ldi. ²⁹Shoh Yo'ram yarasini davolatish uchun Yizril shahriga^e qaytib kelgan edi. Yahudo shohi Oxaziyo esa yaralangan Yo'ramni ko'rgani Yizrilga bordi.

9-BOB

Yohu Isroil ustidan shoh qilib tayinlanadi

¹Payg'ambar Elishay payg'ambarlar guruhidan bittasini chaqirib, unga dedi:

— Qani, bo'l, qo'lingga anovi moy solingan idishni ol, Giladdagi Ramo'tga bor. ²U yerga borganingdan keyin, Yohuni qidirib top. Nimshi deganning nabirasi Yohu Yahoshafat degan odamning o'g'lidir. Uni o'rtoqlari orasidan chaqirib chiqib, boshqa xonaga olib kir. ³So'ngra moy solingan idishni ol. Yohuning boshiga moyni quygin—da, shunday degin: "Egamiz shunday aytmoqda: senga moy quyib, Isroil ustidan shoh qilib tanladim." Keyin eshikni ochgin—u, kutmasdan qoch.

⁴Yosh payg'ambar Giladdagi Ramo'tga ketdi. ⁵O'sha joyga yetib kelganda, lashkarboshilar suhbatlashib o'tirgan edi.

— Senda gapim bor, lashkarboshi, — dedi u.

— Qaysi birimizda gaping bor? — deb so'radi Yohu.

— Senda, lashkarboshi, — dedi u Yohuga. ⁶Yohu o'rnidan turib, boshqa xonaga kirdi. Yosh payg'ambar uning boshiga moyni quygach, dedi:

— Isroil xalqining Xudosi — Egamiz shunday aytmoqda: "Senga moy quyib, O'zinning xalqim Isroil ustidan shoh qilib tanladim. ⁷Sen hukmdoring Axabning xonadonini qirib tashlaysan, toki payg'ambar qullarim va boshqa hamma qullarimning to'kilgan qonlari uchun Men Izabeldan o'ch olay. ⁸Axabning butun xonadoni yo'q bo'ladi. Isroilda Axabning urug'idan har bir erkak zotini, xoh qul bo'lsin, xoh ozod bo'lsin, qirib tashlayman. ⁹Axab xonadonini Nabat o'g'li Yeribomning xonadoni va Oxiyo o'g'li Bashoning xonadoni ko'yiga solaman. ¹⁰Izabel esa Yizril yerlarida itlarga yem bo'ladi, uni dafn qiladigan hech kimsa bo'lmaydi."

U shunday deb eshikni ochdi—yu, qochdi.

¹¹Yohu lashkarboshi do'stlari oldiga qaytdi.

— Tinchlikmi? Anovi telba sening oldingga nima uchun kelibdi? — deb so'rashdi do'stlari undan.

— E, bunaqa odamlarni bilasizlar—ku, valdirayveradilar—da ular, — dedi Yohu do'stlariga.

¹²— Ey, yolg'onchi! Qani, bizga ham ayt—chi, — deyishdi ular.

Yohu do'stlariga: "Egamiz menga moy quyib Isroil ustidan shoh qilib tanlabdi", deb payg'ambarlarning gaplarini aytib berdi.

¹³Hammalari shoshilib qolishdi. Har kim liboslarini yechib, Yohu turgan zinapoyaga to'shadilar va burg'u

^a 8:21 Yohuram — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti Yo'ram (shu bobning 23, 24—oyatlarida ham bor).

^b 8:22 ...hozirgacha... — Shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^c 8:22 Libna shahri — Quddusdan qariyb 20 kilometrcha g'arbda joylashgan.

^d 8:28 Gilad — Iordan daryosining sharqida joylashgan yerlar.

^e 8:29 Yizril shahri — Isroilning shimolida, Ramo'tdan qariyb 65 kilometrcha uzoqlikda joylashgan.

chalib: “Yohu shoh bo‘ldi!” deb jar soldilar.

Yohu Yo‘ramni o‘ldiradi

¹⁴Yohu Yo‘ramga qarshi fitna uyushtirdi.

Bu paytda butun Isroil lashkari shoh Yo‘ram boshchiligida Giladdagi Ramo‘t shahrini Oram shohi Xazayildan himoya qilayotgan edi. ¹⁵Yo‘ram^a Xazayil bilan jang qilganda, Oram lashkari uni yaralagan, Yo‘ram esa yaralarini davolatish uchun Yizrilga qaytgan edi^b.

Yohu do‘stlariga:

— Agar sizlar men tomonda bo‘lsalaringiz, shahardan biror kimsa chiqib ketishiga va Yizrilga xabar olib borishiga yo‘l qo‘ymanglar, — dedi. ¹⁶Yohu otiga minib, Yizril shahriga yo‘l oldi, chunki Yo‘ram kasal bo‘lib, u yerda yotgan edi.

Yahudo shohi Oxaziyo ham Yo‘ramni ko‘rgani kelgan edi.

¹⁷Yizril minorasi ustida qorovul turardi.

Yohuning odamlari yaqinlashib kelardi. Qorovul ularni ko‘rib qolib: “Bir talay odamni ko‘ryapman”, dedi. Yo‘ram qorovulga aytdi:

— Birorta otliqni yubor, odamlarni kutib olib: “Tinchlik bilan kelyapsizlarmi?” deb so‘rasin.

¹⁸Suvori Yohuga peshvoz chiqib dedi:

— Shoh: “Tinchlik bilan kelyapsizlarmi?” deb so‘rayapti.

— Tinchlikdan senga nima?! Orqamdan yur, — dedi Yohu. Qorovul esa: “Otliq ularning oldiga yetib bordi—yu, lekin qaytib kelmayapti”, deb xabar berdi.

¹⁹Endi boshqa bir otliqni yuborishdi, bunisi ham ularning oldiga kelib:

— Shohimiz: “Tinchlik bilan kelyapsizlarmi?” deb so‘rayapti, — dedi.

— Tinchlikdan senga nima?! Orqamdan yur, — dedi Yohu.

²⁰Qorovul: “Otliq ularning oldiga yetib bordi—yu, qaytib kelmadi, o‘pkasi og‘ziga tiqilganday hovliqib ot choptirib kelishidan Yohuga o‘xshaydi”, deb xabar yetkazdi.

²¹— Aravani qo‘sh! — deb buyurdi Yo‘ram. Shohning jang aravasini qo‘shdilar. Isroil shohi Yo‘ram va Yahudo shohi Oxaziyo o‘z aravalariga minib, Yohuni kutib olgani chiqdilar. Ular Yohuni Yizrillik Navo‘tning dalasida^c kutib oldilar. ²²Yo‘ram Yohuni ko‘rgach, unga:

— Tinchlik bilan keldingmi, Yohu? — deb so‘radi.

— Onang Izabel boshlagan zinoyu sehr—jodu bizda hanuzgacha davom etib kelar ekan, qanaqasiga tinchlik bo‘lsin?! — dedi Yohu.

²³Yo‘ram Oxaziyo: “Qochdik, Oxaziyo! Xoinlik bu!” dedi—yu, ot tizginini burib, qochib qoldi. ²⁴Yohu kamonni kuchi boricha tortib, Yo‘ramning ikkala kuragi o‘rtasini mo‘ljallab otdi. O‘q Yo‘ramning qoq yuragini teshib o‘tdi. Yo‘ram aravasi ichiga yiqildi.

²⁵Yohu xizmatkori Bidkarga dedi:

— Uning jasadini Yizrillik Navo‘tning dalasiga olib borib tashla, shuni yodingdan chiqarmaginki, biz, ikkovimiz, Yo‘ramning otasi Axabning ortidan jang aravasida borganimizda, Axabga qarshi Egamiz shuni ayon qilgan edi: ²⁶“Kecha Navo‘t bilan uning o‘g‘illari qonini ko‘rdim. Sendan o‘sha dalada qasos olaman.” Endi Egamizning aytganiga ko‘ra, Yo‘ramning jasadini olib, Navo‘tning dalasiga olib borib tashla.

Yahudo shohi Oxaziyo o‘ldiriladi

²⁷Yahudo shohi Oxaziyo bu hodisani ko‘rib, Bayt—Xagon shahriga qarab qochdi^d. Yohu uning ortidan quvib ketayotganda:

— Uni ham o‘ldiringlar! — deb baqirdi. Yiblayom shahri yonidagi Gur tepaligida aravasida turgan Oxaziyo otdilar. Oxaziyo Maxido‘ shahriga qochib borib, o‘sha yerda jon berdi. ²⁸A‘yonlari uning jasadini aravada Quddusga olib keldilar va Dovud qal‘asida ota—bobolari xilxonasiga dafn qildilar.

²⁹Axab o‘g‘li Yo‘ram shohligining o‘n birinchi yilida Oxaziyo Yahudo shohi bo‘lgan edi.

Izabel o‘ldiriladi

³⁰Yohu Yizrilga bordi. Izabel esa bu xabarni eshitib ko‘zlariga surma surtib, sochlarini tarab, derazadan qarab turgan edi. ³¹Yohu shahar darvozasidan kirgach, Izabel:

^a 9:15 Yo‘ram — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Yohuram* (shu bobning 17, 21, 22, 23, 24—oyatlarida ham bor).

^b 9:15 Yo‘ram...Yizrilga qaytgan edi — 8:28-29 ga qarang.

^c 9:21 ...Yizrillik Navo‘tning dalasi... — 22-26—oyatlarda bu dala to‘g‘risida so‘z ketadi. Navo‘t va uning dalasi bilan bog‘liq bo‘lgan voqeaning bayoni to‘g‘risida “3 Shohlar” 21:1-29 ga qarang.

^d 9:27 ...Bayt—Xagon shahriga qarab qochdi... — yoki bog‘dagi uyning yo‘lidan qochdi.

— Ha, senmisan, hukmdorini o'ldirgan Zimridan^a qolishadigan joying yo'q! Tinchlik bilan keldingmi? — dedi.

³²Yohu ko'zlarini derazaga qadab:

— Kim men tomonda? Kim? — deb baqirdi. Tepada haram og'alaridan ikki-uchtasi paydo bo'ldi. ³³— Uni pastga uloqtiringlar! — deb buyurdi Yohu. Ular Izabelni ushlab pastga uloqtirdilar. Uning qoni devorga, otlarga sachradi, Yohuning oti jasadni ezg'ilab tashladi.

³⁴Shundan keyin Yohu kelib, yeb-ichdi. So'ngra:

— Anovi la'natini topib, ko'minglar, — dedi, — nima bo'lganda ham, shoh qizi-da^b.

³⁵Lekin Izabelning jasadini dafn qilishga borgan odamlar, uning bosh-suyagi, oyog'i va qo'l panjasidan boshqa biror a'zosini topa olmadilar. ³⁶Hammalari qaytib kelib, Yohuni ahvoldan xabardor qildilar. Yohu ularga shunday dedi:

— Egamizning O'z quli Ilyos orqali aytgan bu so'zlari bajo bo'ldi:

“Izabelning jasadi Yizril yerlarida ko'ppaklarga yem bo'lar,

³⁷Uning jasadi Yizril dalalaridagi go'ngga o'xshab qolar,
Shuning uchun hech kim, bu Izabeldir, deb aytmas.”

10-BOB

Axab xonadoni o'ldiriladi

¹Axabning Samariyada yetmishta o'g'li bor edi. Yohu Samariya hududidagi Yizril beklariga, oqsoqollariga va Axab o'g'illarining murabbiylariga shu mazmunda maktub yozib yubordi:

²“Shohingizning o'g'illari sizlar bilan birga turibdilar, jang aravalariningiz, otlaringiz va qurol-yarog'laringiz ham bor, o'zlariningiz mustahkam shaharda yashaysizlar. Ushbu maktub sizlarga yetib borishi bilanoq, ³hukmdoringiz o'g'illaridan eng munosibini tanlab olib, otasining o'rniga taxtga o'tqazinglar va hukmdoringizning xonadonini himoya qilish uchun men bilan jang qilishga tayyorlaninglar.”

⁴Ammo Samariyadagilar juda qo'rqib ketdilar:

— Yohuga ikkita shoh bardosh berolmadi-yu, biz qanday qilib bardosh berardik?! — deyishdi ular.

⁵Shundan keyin bosh vazir, shahar hokimi, oqsoqollar, Axab o'g'illarining murabbiylari Yohuga shunday xabar berishdi: “Biz hech kimni shoh qilmaymiz. Biz sizning qullaringizimiz, nima buyursangiz, shuni ijro qilurmiz, sizga nima ma'qul bo'lsa, shuni qiling.”

⁶Yohu esa ularga ikkinchi marta shu mazmunda maktub yozdi: “Agar sizlar men tarafda bo'lib, menga itoat etishga tayyor bo'lsangizlar, hukmdoringiz o'g'illarining boshlarini olib, ertaga shu paytda Yizrilga mening huzurimga keltiringlar.” Shohning yetmishta o'g'li bo'lib, ularni shaharning eng aslzodalari tarbiya qilayotgan edilar. ⁷Maktub aslzodalarning qo'lga tekkach, ular shoh o'g'illarini ushlab, hammalarini — yetmish kishini bo'g'izladilar, ularning boshlarini savatga solib, Yizrilga — Yohuning huzuriga jo'natdilar.

⁸Xabarchi Yohuga: “Ular shoh o'g'illarining boshlarini olib keldilar”, dedi. Yohu: “Kallalarni darvoza oldiga ikki to'p qilib taxlanglar, ertalabgacha o'sha yerda qolsin”, dedi.

⁹Ertasiga ertalab Yohu xalqning oldiga chiqib gapirdi:

— O'z hukmdoringa qarshi men isyon ko'tarib, uni o'ldirdim. Sizlar aybdor emassizlar. Lekin mana bu odamlarni kim o'ldirdi? ¹⁰Shuni bilib qo'yinglarki, Egamizning Axab xonadoni to'g'risida aytgan birona so'zi ijrosiz qolmaydi. Egamiz O'z quli Ilyos orqali aytgan so'zini bajo qildi^d.

¹¹So'ngra Yohu Yizrilda Axab xonadonining qolgan-qutganini, uning hamma a'yonlarini, yaqinlarini, ruhoniylarini o'ldirdi. Shunday qilib, Axabning birona ham odami tirik qolmadi.

Shoh Oxaziyoning qarindoshlari o'ldiriladi

¹²Shundan keyin Yohu Yizrildan Samariya tomon yo'lga chiqdi. U yo'lda cho'ponlarga qarashli Bayt-Akad degan joyda ¹³Yahudo shohi Oxaziyoning qarindoshlari bilan uchrashib qoldi va ulardan: “Sizlar kimsizlar?” deb so'radi.

— Biz Oxaziyoning qarindoshlarimiz, — deyishdi ular. — Shohning oilasidan va malika Izabelning o'g'illaridan xabar olgani ketyapmiz.

¹⁴— Bularni tiriklayin ushlanglar! — deb buyurdi Yohu odamlariga. Ularni tiriklayin ushlab hammalarini

^a 9:31 ...hukmdorini o'ldirgan Zimri... — Zimri lashkarboshi edi, u taxtni egallash niyatida Isroil shohi Eloxni va uning butun oilasini o'ldirdi, ammo uning hukmronligi yetti kun davom etdi, xolos (“3 Shohlar” 16:8-20 ga qarang).

^b 9:34 shoh qizi — u Sidon shohi Etbaalning qizi edi (“3 Shohlar” 16:31 ga qarang).

^c 9:36 Egamizning...aytgan bu so'zlari bajo bo'ldi — Egamiz aytgan so'zlarning batafsil bayoni to'g'risida “3 Shohlar” 21:23 ga qarang.

^d 10:10 Egamiz...aytgan so'zini bajo qildi — Egamiz aytgan so'zlarning batafsil bayoni to'g'risida “3 Shohlar” 21:17-24 ga qarang.

— qirq ikkita odamni Bayt–Akad sardobasi yonida bo‘g‘izladilar. Ulardan birortasini ham tirik qoldirmadilar.

Axabning boshqa qarindoshlari o‘ldiriladi

¹⁵ Yohu u yerdan jo‘nab ketdi. Yo‘lda o‘ziga tomon to‘g‘ri kelayotgan Yohunadov degan odam bilan uchrashib qoldi. U Raxav degan odamning o‘g‘li edi. Yohu u bilan salomlashib:

— Senga mening niyatim xolis, sening niyating ham xolismi? — deb so‘radi.

— Shunday, — deb javob berdi Yohunadov.

— Unday bo‘lsa, qo‘lingni ber, — dedi Yohu. Yohunadov qo‘lini uzatdi. Yohu uni yoniga — aravasiga oldi.

¹⁶ — Men bilan yur, men Egamiz uchun qanchalik jon kuydirishimni ko‘rib qo‘y, — dedi Yohu unga. So‘ngra uni aravasida Samariyaga olib ketdi. ¹⁷ Yohu Samariyaga yetib kelgach, Egamiz Ilyos orqali aytganiday, Axabning u yerdagi qolgan–qutgan qarindoshlarini bitta qo‘ymay o‘ldirdi.

Xudo Baalga sig‘inganlar o‘ldiriladi

¹⁸ Yohu jamiki xalqni to‘plab, ularga aytdi:

— Axab xudo Baalga unchalik sig‘inmas edi, men esa Baalga chin dildan sig‘inaman. ¹⁹ Endi mening oldimga Baalning hamma payg‘ambarlarini chaqirib kelinglar, hech kim kelmay qolmasin, chunki men Baalga juda katta qurbonlik qilaman, kelmaganlar o‘ldiriladi.

Aslida Yohu Baalga sig‘inganlarni o‘ldirish maqsadida bir hiyla o‘ylayotgan edi.

²⁰ — Baalga bag‘ishlangan bayram yig‘ini bo‘lishini tayinlanglar, — dedi Yohu.

Bu to‘g‘rida e‘lon qildilar. ²¹ Yohu butun Isroil bo‘ylab xabar jo‘natgan edi, Baalga sajda qiluvchilarning hammasi keldi, birontasi ham kelmay qolmadi. Hamma Baalning uyiga^a kirdi. Baalning uyi liq to‘ldi. ²² Yohu muqaddas liboslarni saqlovchi xizmatkorga:

— Baalga sig‘inadiganlarning hammasiga liboslar keltir, — deb amr berdi.

Xizmatkor har biriga libos keltirdi. ²³ Shu payt Yohu Yohunadov bilan birga Baalning uyiga kirdi–da, sajda qiluvchilarga:

— Atrofigizga yaxshilab qarang, — dedi. — Orangizda Egamizga xizmat qiladiganlardan hech kim bo‘lmasin, bu yerda faqat Baalga sajda qiluvchilar bo‘lsin.

²⁴ Shundan keyin Yohu bilan Yohunadov kuydiriladigan va boshqa qurbonliklar qilgani ichkariga kirdilar. Yohu Baalning uyi atrofiga sakson kishini qo‘yib, ularga shunday amr bergan edi: “Qo‘lingizga mana bu odamlarni topshiryapman. Bulardan birortasi qochib jonini qutqarib ketishiga kimki yo‘l qo‘ysa, boshi bilan javob beradi.”

²⁵ Qurbonlik kuydirib bo‘linishi bilanoq, Yohu qo‘riqchilarga va lashkarboshilarga: “Ichkariga kirib, hammani o‘ldiringlar, birortasi ham qochib ketmasin!” — deb buyruq berdi. Qo‘riqchilar va lashkarboshilar hammasini qilich damidan o‘tkazib, jasadlarini tashqariga otdilar. So‘ngra Baalning uyidagi ichkari xonaga kirib, ²⁶ u yerdagi butsimon ustunlarni tashqariga olib chiqib yoqib yubordilar. ²⁷ Baalga atalgan toshni sindirdilar, uyini vayron qildilar. Xalq bu joyni hojatxonaga aylantirdi. O‘sha joy bugungacha^b hojatxona bo‘lib qoldi.

²⁸ Shunday qilib, Yohu Isroil yerida Baalga sajda qilishga barham berdi. ²⁹ Biroq Yohu Isroil xalqini gunohga botirgan Nabat o‘g‘li Yeribom qilgan gunohlarga ergashdi, ya‘ni Baytil va Dandagi oltin buzoqlarga sajda qilishdan^c Yohu qaytmadi.

³⁰ Egamiz Yohuga:

— Mening oldimda to‘g‘ri ish qilib muvaffaqiyat qozonding, — dedi. — Axab xonadoniga qarshi Men nima istagan bo‘lsam, hammasini qilding. Buning uchun sening nasling to‘rtinchi avlodigacha Isroil taxtida o‘tiradi.

³¹ Ammo Yohu Isroil xalqining Xudosi — Egamizning qonunlariga butun qalbi bilan itoat qilmadi, Isroil xalqini gunohga botirgan Yeribom qilgan gunohlarga ergashdi.

Yohuning o‘limi

³²⁻³³ O‘sha paytda Egamiz Isroil yerlarini parchalab, kichraytira boshladi.

Oram shohi Xazayil Iordan daryosining sharqida Gad, Ruben, Manashe qabilalari yashaydigan butun Gilad yerlarini, Arnon soyligidagi Aror shahridan Gilad va Bashan o‘lkalariga qadar bo‘lgan jamiki Isroil yerlarini bosib oldi.

³⁴ Yohuning boshqa ishlari, butun faoliyati va qahramonliklari haqida “Isroil shohlari tarixi” kitobida yozilgan. ³⁵ Yohu olamdan o‘tdi. U Samariyada ota–bobolari yoniga dafn etildi. Yohuning o‘rniga o‘g‘li

^a 10:21 Baalning uyi — bu ibodatxonani Izabelning eri shoh Axab qurdirgan edi (“3 Shohlar” 16:32 ga qarang).

^b 10:27 ...bugungacha... — Shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^c 10:29 ...Isroil xalqini gunohga botirgan Nabat o‘g‘li Yeribom qilgan gunohlar...Baytil va Dandagi oltin buzoqlarga sajda qilish... — Voqeaning tafsiloti bilan tanishish uchun “3 Shohlar” 12:26-30 ga qarang.

Yohuxoz shoh bo'ldi. ³⁶Yohu Samariyada yigirma sakkiz yil Isroilga hukmdorlik qildi.

11-BOB

Yahudo malikasi Otaliyo

¹ Otaliyo^a o'z o'g'li shoh Oxaziyoning o'ldirilganini eshitgach, Yahudoda Oxaziyoning jamiki urug'ini qirib tashlashga kirishdi. ² Shohning hamma o'g'illarini o'ldirish rejalashtirilgan edi. Shoh Yohuramning^b Yohusheva^c degan qizi bor edi. Yohusheva Oxaziyoga o'gay singil edi. Yohusheva Oxaziyoning o'g'li Yo'shni shohning o'g'illari orasidan bildirmasdan olib qochdi. Uni, enagasi bilan birga, Egamizning uyidagi yotoqxonaga yashirdi. Bola Otaliyodan yashirilib, tirik qoldi. ³ Otaliyo yurtni boshqargan paytda, bola olti yil davomida Egamizning uyida enagasi bilan birga yashirilib yurdi.

⁴ Yettinchi yili ruhoniy Yohuyido Xaryollik qo'riqchilarning^d lashkarboshilariga va saroy qo'riqchilarining lashkarboshilariga xabar berib, ularni chaqirtirdi. Hammalarini Egamizning uyiga yig'ib, ular bilan ahd tuzdi. Hammalariga Egamizning uyida ont ichirgandan keyin, shohning o'g'li Yo'shni ularga ko'rsatdi. ⁵ Yohuyido ularga shunday buyurdi: "Endi sizlar bunday qilasizlar: Shabbat kuni xizmatdagilarning uchdan biri shoh saroyini qo'riqlashadi. ⁶ Uchdan biri Sur darvozasini, uchdan biri esa saroy darvozasini qo'riqlashadi va saroy qo'riqchilari o'rniga turishadi. ⁷ Shabbat kuni xizmatlari bitgan boshqa ikki qism sipohlaringiz Egamizning uyi atrofida turib shohni qo'riqlasin. ⁸ Hamma qo'lida quroli bilan shohni har tomondan o'rab olsin, kim safga yaqinlashsa, o'ldirilsin. Shoh kirganda ham, chiqqanda ham, unga hamroh bo'linglar."

⁹ Yuzboshilar ruhoniy Yohuyidoning amrlarini so'zsiz bajardilar. Har bir yuzboshi Shabbat kuni xizmatini boshlagan va xizmatini tugatgan qo'riqchilarini olib, Yohuyidoning yoniga bordi. ¹⁰ Ruhoniy Egamizning uyida turgan shoh Dovudning nayzalaru qalqonlarini yuzboshilarga tarqatdi. ¹¹ Shohni qo'riqlash uchun uying janub tomonidan shimol tomonigacha, qurbongohning va uying atrofiga soqchilar jangga shay qilib qo'yildi.

¹² Yohuyido shohning o'g'li Yo'shni tashqariga olib chiqib, boshiga toj kiygizdi. Unga shohlik qonunlarini berdi. Yo'sh shoh deb e'lon qilindi. Uning boshiga moy quyishdi, so'ngra: "Shohimizning umrlari uzoq bo'lsin!" deya olqishlab, qarsak chaldilar.

¹³ Otaliyo qo'riqchilar bilan xalqning shovqin-suronini eshitgach, Egamizning uyiga yig'ilganlar yoniga bordi. ¹⁴ Qarasaki, odatga ko'ra, Egamizning uyi eshigi yonidagi ustun oldida shoh turibdi, shohning atrofini lashkarboshilar, karnaychilar o'rab olgan. Yurtning butun xalqi shod-xurram, karnay chalyapti. Shunda Otaliyo g'azabdan liboslarini yirtib: "Xoinlik! Xoinlik!" deb baqirdi.

¹⁵ Ruhoniy Yohuyido yuzboshilarga: "U xotinni bu yerdan olib chiqib ketinglar, kimki unga ergashsa, qilichdan o'tkazinglar", deya buyruq berdi. Ruhoniy o'sha ayolning Egamiz uyida o'ldirilishini istamadi.

¹⁶ Otaliyo ushlandi va saroyning Ot darvozasiga keltirilib, o'sha yerda o'ldirildi.

Yohuyido qilgan islohotlar

¹⁷ Ruhoniy Yohuyido, Yahudo xalqi Egamizning xalqi bo'lsin, deya shoh, xalq va Egamiz orasida ahd tuzdi. Undan keyin xalq bilan shoh orasida ham ahd tuzdi. ¹⁸ So'ng butun xalq xudo Baalning uyiga borib, uni buzib tashladi, u yerdagi qurbongohlarni va Baalning tasvirlarini sindirdi, Baalning ruhaniysi Mattonni esa qurbongohlarning ro'parasida o'ldirdi. ¹⁹ So'ngra yuzboshilarni, Xaryollik qo'riqchilarni, saroy qo'riqchilarini va jamiki xalqni yoniga olib, shohni Egamizning uyidan olib chiqdi. Ular qo'riqchilar darvozasidan o'tib, shohni saroyga olib keldilar va taxtga o'tqazdilar. ²⁰ Otaliyo shoh saroyida o'ldirilgani uchun, yurt xalqi sevindi. Quddus osoyishta bo'lib qoldi. ²¹ Yo'sh^e taxtga o'tirgan paytda yetti yoshda edi.

12-BOB

Yahudo shohi Yo'sh

¹ Isroil shohi Yohu yettinchi yil shohlik qilayotganda, Yo'sh^f Yahudo shohi bo'lgan edi. U Quddusda qirq yil hukmronlik qildi. Onasi Bersheva shahridan bo'lib, ismi Zibiyox edi.

² Yo'sh umri bo'yi Egamiz oldida to'g'ri ishlar qildi, chunki ruhoniy Yohuyido unga yo'l ko'rsatardi. ³ Lekin

^a 11:1 Otaliyo — Isroil shohi Axabning qizi — Yahudo shohi Yo'ramning bevasi edi (8:18, 26 ga qarang).

^b 11:2 Yohuram — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti Yo'ram.

^c 11:2 Yohusheva — Yohusheva ruhoniy Yohuyidoning xotini edi (shu bobning 4—oyatiga qarang).

^d 11:4 Xaryollik qo'riqchilar — shoh yollagan bu muhojir sipohlar shohning shaxsiy qo'riqchilari bo'lib xizmat qilgan.

^e 11:21 Yo'sh — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti Yoho'sh.

^f 12:1 Yo'sh — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti Yoho'sh (shu bobning 2, 4, 6, 7, 18—oyatlarida ham bor).

sajdagohlar^a hamon yo'q qilinmagan, xalq hali ham o'sha joylarda qurbonlik qilib, tutatqi tutatardi.

⁴Yo'sh ruhoniylarga farmon berdi:

— Egamizning Ma'badiga ehson sifatida olib kelingan kumushni, doimiy soliqni, ont tufayli berilgan to'lovni yoki ixtiyoriy berilgan hadyalarni to'planglar. ⁵Bu kumushlarni ruhoniylar olib keluvchilardan qabul qilib olib, Egamiz uyining buzilgan joylarini tuzatishga sarflashsin.

⁶Yo'sh shohligining yigirma uchinchi yilida ham ruhoniylar Egamiz uyining buzilgan joylarini hali tuzatmagan edilar. ⁷Shundan keyin shoh Yo'sh ruhoniylar Yohuyido bilan boshqa ruhoniylarni chaqirib:

— Nimaga Egamizning uyini tuzatmayapsizlar? — dedi ularga, — endi odamlardan kumush olmanglar. Olgan kumushlaringizni Egamizning uyini tuzatishga beringlar.

⁸Ruhoniylar xalqdan o'zlari pul yig'maslikka va Egamizning uyi ta'mirlanishini nazorat qilmaslikka rozi bo'lishdi. ⁹Ruhoniylar Yohuyido bir quti olib, qopqog'i ustidan teshik ochdi. Uni qurbongohning yoniga — odamlar Egamizning uyiga kiradigan joyning o'ng tomoniga joylashtirdi. Ostonada qorovul bo'lib turgan ruhoniylar Egamizning uyiga keltirilgan hamma kumushni qutiga tashlayverishdi. ¹⁰Qutida ko'p pul yig'ilganidan keyin, shohning mirzasi bilan oliy ruhoniylar kelib, Egamizning uyiga keltirilgan kumushlarni qoplarga solib tortishdi. ¹¹Tortilgan kumushlar Egamizning uyidagi ishlarning boshida turgan odamlarga berildi. Ular esa bu kumushlarni Egamizning uyida ishlayotgan duradgor va binokorlarga, ¹²tosh teruvchilarga, sangtaroshlarga to'lashar, uyni tuzatmoq uchun yog'och va yo'nilgan tosh sotib olishga ishlatishar, uyni tuzatishga kerak bo'lgan boshqa ashyolarga sarf qilishardi.

¹³Egamizning uyida yig'ilgan kumush bu joy uchun kumush tog'oralar, qaychilar, kosalar va karnaylar, har xil oltin yoki kumush buyumlar yasashga sarf qilinmadi. ¹⁴Bu kumushning hammasi ishlovchilarga to'lashga va uyni tuzatishga sarf qilindi. ¹⁵Egamizning uyida ishlovchilarga pul taqsimlaydigan odamlardan hisob-kitob talab qilinmadi, chunki ular halol ishlashdi.

¹⁶Ayb va gunoh uchun nazr qilib berilgan pullar esa Egamizning uyiga keltirilmadi. Bu pullar ruhoniylarniki edi.

¹⁷O'sha paytda Oram shohi Xazayil Gat shahriga^b hujum qilib, shaharni qo'lga kiritdi. Keyin Quddusga hujum qilmoqqa qaror qildi. ¹⁸Yahudo shohi Yo'sh esa ota-bobolari — Yahudo shohlari Yohushafatning, Yohuramning, Oxaziyoning va o'zining Egamizga atagan hamma muqaddas nazrlarini, Egamizning uyidan va saroy xazinalaridan olingan jamiki oltinlarni Oram shohi Xazayilga yubordi. Shundan keyin Xazayil Quddusga hujum qilish qaroridan qaytdi.

¹⁹Yo'shning boshqa ishlari, butun faoliyati "Yahudo shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ²⁰Shoh Yo'shning a'yonlari isyon ko'tarib, uni Silloga boradigan yo'lda — Millodagi^c uyda o'ldirdilar. ²¹Uni o'ldirganlar Yo'shning a'yonlaridan Shimat degan odamning o'g'li Yo'zabad bilan Sho'mer deganning o'g'li Yohuzabad edilar. Yo'sh Dovud qal'asida ota-bobolari yoniga dafn qilindi. Uning o'rniga o'g'li Emoziyo shoh bo'ldi.

13-BOB

Isroil shohi Yohuxoz

¹Yahudo shohi Yo'sh shohligining yigirma uchinchi yilida Yohuxoz Samariyada Isroil taxtiga o'tirdi va o'n yetti yil hukmronlik qildi. Yohuxoz Yohuning o'g'li edi. ²Yohuxoz Egamiz oldida qabih ishlar qildi va Isroilni gunohga botirgan Nabat o'g'li Yeribomning qilgan gunohlariga ergashdi. U qabih yo'ldan aslo qaytmadi.

³Shuning uchun Egamiz Isroildan g'azablendi va Isroil xalqini uzoq vaqt Oram shohi Xazayil bilan Xazayilning o'g'li Banhadadning qo'liga berib qo'ydi. ⁴Shu sababdan Yohuxoz Egamizga iltijo qilgan edi, Egamiz uning iltijolarini eshitdi. Isroil xalqi chekkan azob-uqubatlarni, Oram shohi ularni siquvga olganini Egamiz ko'rib turardi. ⁵Egamiz Isroilga bir qutqaruvchi^d yuborgandan keyin, ular Oram xalqining zulmidan xalos bo'ldi va oldingiday tinchgina yashayverdi. ⁶Ammo xalq Yeribom xonadoni Isroilga olib kirgan gunohlarga ergashaverdi, bu gunohlardan qaytmadi. Xudo Asheraning ustuni hali ham Samariyada turgan edi. ⁷Oram shohi Yohuxozning lashkarlarini qirib, kulini ko'kka sovurgan edi. Yohuxozning ellikta otliq sipohi, o'nta jang aravasi, o'n mingta piyoda sipohidan boshqa kuchi qolmagan edi. ⁸Yohuxozning boshqa ishlari, butun faoliyati va uning qahramonliklari "Isroil shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ⁹Yohuxoz olamdan o'tdi. U Samariyada ota-bobolari yoniga dafn qilindi. O'rniga o'g'li Yoho'sh^e shoh bo'ldi.

^a 12:3 *sajdagohlar* — ibroniycha matnda *tepaliklar*. Mahalliy qurbongohlar mavjud bo'lgan bunday joylarda odamlar Xudoga yoki begona xudolarga topinganlar.

^b 12:17 *Gat shahri* — O'rta yer dengizining qirg'og'ida joylashgan bu shahar Filistlarning beshta asosiy shaharlaridan biri edi.

^c 12:20 *Millo* — Millo Quddus shahridagi tepalikda joylashgan va yemirilib past bo'lgan joyga qurilib mustahkam qilingan joyni bildirishi mumkin. Tepalikning kengaytirilgan bu qismi Millo deb atalgan.

^d 13:5 *...bir qutqaruvchi...* — Kim nazarda tutilayotganligi bizga ma'lum emas.

^e 13:9 *Yoho'sh* — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Yo'sh* (shu bobning 10, 12, 13, 14, 25-oyatlarida ham bor).

Isroil shohi Yoho'sh

¹⁰Yahudo shohi Yo'sh shohligining o'ttiz yettinchi yilida Yoho'sh Samariyada Isroil taxtiga o'tirdi va o'n olti yil hukmronlik qildi. Yoho'sh Yohuxozning o'g'li edi. ¹¹U Egamiz oldida qabih ishlar qildi. Isroilni gunohga botirgan Nabat o'g'li Yeribom qilgan jamiki gunohlarga ergashdi, bu gunohlardan qaytmadi.

¹²Yoho'shning boshqa ishlari, butun faoliyati, Yahudo shohi Emозиyo bilan jang qilganda ko'rsatgan qahramonliklari "Isroil shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ¹³Yoho'sh olamdan o'tib, Samariyada ota-bobolari — Isroil shohlari yoniga dafn qilindi. O'rniga o'g'li Yorubom shoh bo'ldi.

Elishayning o'limi

¹⁴Elishay tuzalmas xastalikka yo'liqqanda, Isroil shohi Yoho'sh uni ziyorat qilgani borib: "Otam! Otam! Siz Isroilning qudratli himoyachisi edingiz! Isroilning jang aravasi va otliq lashkari kabi edingiz—a!"^a Qayoqqa ketib qoldingiz—a?" deb yig'lagan edi.

¹⁵O'shanda Elishay shohga: "Yoying bilan o'qlaringni ol!" dedi. Shoh yoyi bilan o'qlarini oldi. ¹⁶Elishay: "Yoyni hozirla!" deb shohga buyurdi. Shoh yoyni hozirlagach, Elishay qo'llarini shohning qo'llari ustiga qo'ydi. ¹⁷So'ngra unga: "Sharq tomondagi derazani och!" deb buyurdi. Shoh derazani ochgandan keyin, Elishay: "O'qni ot!" dedi. Shoh o'qni otdi.

— Bu o'q Egamiz beradigan najot alomatidir, u seni Oram lashkari ustidan zafarga erishtiradi, — dedi Elishay. — Sen Oram lashkarini Ofoqda yo'q qilasan.

¹⁸Keyin Elishay shohga: "Qolgan o'qlarni ol!" deb buyurdi. Isroil shohi o'qlarni olgach, Elishay unga: "O'qlarni yerga ur!" dedi. Shoh o'qlarni uch marta yerga urib, to'xtab qoldi. ¹⁹Shunda payg'ambar shohdan achchiqlandi:

— Besh—olti marta urishing lozim edi, o'shanda Oram lashkarini tamomila mag'lub qilgan bo'larding. Endi esa ularni uch martagina mag'lub etasan, xolos.

²⁰Shundan keyin Elishay vafot etdi, uni dafn qildilar. Har yili bahorda Mo'abdan bosqinchilar Isroil yerlariga bostirib kelardi. ²¹Bir safar Isroil odamlari bir marhumni dafn qilayotgan edilar, Mo'ablik bosqinchilarni ko'rdilar—u, jasadni Elishayning xilxonasiga tashlab qochdilar. Jasad Elishayning suyaklariga tekkanda tirilib ketdi va oyoqqa turdi.

Isroil bilan Oram o'rtasidagi urush

²²Oram shohi Xazayil Yohuxozning butun shohligi davrida Isroil xalqiga zulm o'tkazib kelgan edi.

²³Ammo Egamiz Isroil xalqiga rahm—shafqat ko'rsatib, Ibrohim, Is'hoq va Yoqub bilan qilgan ahdigaga ko'ra, Isroil xalqiga yuz burgan edi. Egamiz hozirgacha^b Isroil xalqini O'z huzuridan quvib chiqarmadi va ularning qirilib ketishiga yo'l qo'ymadi.

²⁴Oram shohi Xazayil vafot etgach, o'rniga o'g'li Banhadad shoh bo'ldi. ²⁵So'ngra Yoho'sh otasi Yohuxoz shohligi davrida boy bergan shaharlarni Xazayilning o'g'li Banhadaddan qaytarib oldi. Banhadadni uch marta mag'lub qilib, Isroil shaharlariga boshqatdan egalik qildi.

14-BOB

Yahudo shohi Emозиyo

¹Isroil shohi Yoho'sh^c ikkinchi yili shohlik qilayotganda, Emозиyo Yahudo shohi bo'ldi. Emозиyo Yo'shning o'g'li edi. ²Emозиyo shoh bo'lganda, yigirma besh yoshda edi. U Quddusda yigirma to'qqiz yil hukmronlik qildi. Onasi Qudduslik bo'lib, ismi Yohuvaddon edi.

³Emозиyo Egamiz oldida to'g'ri ishlar qilsa ham, bobosi Dovud kabi emasdi. U har qanday ishni otasi Yo'sh kabi qildi. ⁴Shu boisdan sajdagohlar^d hamon yo'q qilinmagan, xalq u yerlarda hali ham qurbonliklar keltirib, tutatqi tutatardi.

⁵Emозиyo o'z shohligini mustahkamlab olgandan keyin, shohni — otasini o'ldirgan a'yonlarni yo'q qildi. ⁶Biroq Musoning Tavrotida yozilganiga ko'ra, qotillarning bolalarini o'ldirmadi, chunki Egamiz: "Otalari farzandlari gunohi uchun o'ldirilmasin, farzandlar otalari gunohi uchun o'ldirilmasin, har kim o'zining gunohi uchungina jazolansin", deb amr qilgan edi.

⁷Emозиyo Tuz vodiysida^e o'n mingta Edom sipohini o'ldirdi. Sela shahrini jang qilib qo'lga kiritib, u yerga

^a 13:14 "Otam! Otam! Siz Isroilning qudratli himoyachisi edingiz! Isroilning jang aravasi va otliq lashkari kabi edingiz—a!..." — Elishay shu so'zlar bilan Ilyosga murojaat qilgan edi (2:12 ga qarang).

^b 13:23 ...hozirgacha... — Shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora.

^c 14:1 Yoho'sh — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti Yo'sh (shu bobning 23, 27—oyatlarida ham bor).

^d 14:4 sajdagohlar — 12:3 izohiga qarang.

^e 14:7 Tuz vodiysi — O'lik dengizning janubidagi joy.

Yoxtal deb nom berdi. O'sha joy hozir ham shu nom bilan yuritiladi.

⁸ Shundan so'ng Emозиyo Isroil shohi Yoho'shga xabarchilar jo'natib: "Qani, menga jang maydonida ro'baro' kelib ko'r-chi", dedi.

⁹ Isroil shohi Yoho'sh esa bunga javoban Yahudo shohi Emозиyoga shu xabarni jo'natdi: "Lubnondagi g'ovtikan shu yerdagi sadr daraxtiga, qizingni o'g'limga xotinlikka ber, deb xabar yo'llabdi. O'sha paytda Lubnondagi yirtqich hayvon o'sha yerdan o'tib ketayotib, g'ovtikanni bosib yanchib ketibdi. ¹⁰ Shunga o'xshab, sen ham Edom xalqini mag'lub etganing uchun mag'rurlanib ketding, Emозиyo. O'sha shuhrating bilan kifoyalani, uyingda o'tiraver. Nima uchun qitmirlik qilyapsan? O'z boshingni ham, Yahudo xalqining boshini ham baloga giriftor qilyapsan!"

¹¹ Lekin Emозиyo quloq solmadi. Shuning uchun Isroil shohi Yoho'sh Yahudo shohi Emозиyo ustiga yurish qildi. Ikkala tomonning lashkari Yahudoning Bayt-Shamash shahrida^a ro'baro' keldi. ¹² Isroil lashkari Yahudo lashkarini mag'lub etdi. Yahudo lashkarining hammasi uylariga qochib ketdi. ¹³ Isroil shohi Yoho'sh Yahudo shohi Emозиyoni Bayt-Shamashda asir qilib oldi. Emозиyo Oxaziyoning nevarasi, Yo'shning o'g'li edi. So'ng Yoho'sh Quddusga kelib, Quddus devorining Efrayim darvozasidan Burchak darvozasigacha bo'lgan to'rt yuz tirsak^b qismini buzdirdi. ¹⁴ Egamizning uyida va saroyning xazinalarida topilgan oltinlarni, kumushlarni va hamma ashyolarni tortib oldi. Buning ustiga, asirlarni ham olib, Samariyaga qaytib ketdi.

¹⁵ Yoho'shning boshqa ishlari, Yahudo shohi Emозиyo bilan jang qilganda ko'rsatgan qahramonliklari haqida "Isroil shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ¹⁶ Yoho'sh olamdan o'tdi. U Samariyada ota-bobolari — Isroil shohlari yoniga dafn qilindi. Uning o'rniga o'g'li Yorubom shoh bo'ldi.

Yahudo shohi Emозиyoning o'limi

¹⁷ Yahudo shohi Emозиyo Isroil shohi Yoho'shning o'limidan keyin o'n besh yil yashadi. ¹⁸ Emозиyoning boshqa ishlari haqida "Yahudo shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ¹⁹ Quddusda Emозиyoga qarshi fitna uyushtirildi. Emозиyo bundan xabar topib Laxish shahriga^c qochdi. Ammo dushmanlari Emозиyoning ortidan odam yuborib, uni o'sha yerda o'ldirtirdilar. ²⁰ Emозиyoning jasadini otda Quddusga olib keldilar. U Dovud qal'asida ota-bobolarining yoniga dafn qilindi. ²¹ So'ngra Yahudo xalqi o'n olti yoshli Uzziyoni^d otasi Emозиyoning o'rniga shoh qilib ko'tardilar. ²² Otasi Emозиyo olamdan o'tgach, Uzziyo Elet shahrini^e qaytadan Yahudo yerlariga qo'shib olib, boshqatdan qurdi.

Isroil shohi Yorubom

²³ Yahudo shohi Emозиyo shohligining o'n beshinchi yilida Yorubom Samariyada Isroil shohi bo'ldi va qirq bir yil hukmronlik qildi. Yorubom Yoho'shning o'g'li edi. ²⁴ U Egamiz oldida qabih ishlar qildi va Isroilni gunohga botirgan Nabat o'g'li Yeribom qilgan gunohlarga ergashdi.

²⁵ Yorubom Levo-Xomatdan^f O'lik dengizgacha^g bo'lgan Isroil yerlarini qaytadan qo'lga kiritdi. Zotan, Isroil xalqining Xudosi — Egamiz O'z quli Yunus payg'ambar orqali bu to'g'rida aytgan edi. Yunus Amitay deganning o'g'li bo'lib, u Gat-Xafer shahridan edi.

²⁶ Egamiz Isroil xalqi tortayotgan nihoyatda og'ir azoblarni ko'rdi. Bu yerda Isroilga yordam berishga qodir na qul, na ozod qolgan edi. ²⁷ Egamiz Isroil xalqi nomini yer yuzidan o'chirishni istamagani uchun, Yorubom orqali ularni qutqargan edi.

²⁸ Yorubomning boshqa ishlari, butun faoliyati, janglarda ko'rsatgan qahramonliklari, ilgari Yahudoga qarashli bo'lgan Damashq va Xomatni^h qaytadan Isroil yerlariga qo'shib olgani to'g'risida "Isroil shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ²⁹ Yorubom olamdan o'tib, ota-bobolari — Isroil shohlari yoniga dafn qilindi. O'rniga o'g'li Zakariyo shoh bo'ldi.

^a 14:11 *Bayt-Shamash shahri* — Quddusdan qariyb 24 kilometrcha janubi-g'arbda joylashgan.

^b 14:13 *to'rt yuz tirsak* — taxminan 180 metrga to'g'ri keladi.

^c 14:19 *Laxish shahri* — Quddusdan qariyb 35 kilometrcha janubi-g'arbda joylashgan.

^d 14:21 *Uzziyo* — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Ozariyo*.

^e 14:22 *Elet shahri* — Sinay yarim orolining sharq tomonida, Qizil dengizning shimoliy qirg'og'idagi port shahar.

^f 14:25 *Levo-Xomat* — yoki *Xomat dovoni*.

^g 14:25 *O'lik dengiz* — ibroniycha matnda *Araba dengizi*. *Araba* umumiy geografik nom bo'lib, bu oyatda O'lik dengiz joylashgan cho'l yerni bildiradi.

^h 14:28 *...Yahudoga qarashli bo'lgan Damashq va Xomat...* — Bu o'rinda ikkita shohlikka tegishli bo'lgan hudud haqida gap ketyapti, bu hududlarning markazlari Damashq va Xomatda joylashgan edi. Ilgari, Dovud va Sulaymon hukmronligi davrida bu joylar Yahudoga qarashli edi.

15-BOB

Yahudo shohi Uzziyo

¹Yorubom Isroilda hukmronlik qilayotganiga yigirma yetti yil bo'lganda, Uzziyo^a Yahudo shohi bo'ldi. Uzziyo Emoziyoning o'g'li edi. ²Uzziyo shoh bo'lganda, o'n olti yoshda edi. U Quddusda ellik ikki yil hukmdorlik qildi. Onasi Qudduslik bo'lib, ismi Yoxoliyo edi.

³Uzziyo ham, otasi Emoziyo kabi, Egamiz oldida to'g'ri ishlar qildi. ⁴Lekin sajdagohlar^b hamon yo'q qilinmagan, xalq o'sha joylarda hali ham qurbonliklar keltirib, tutatqi tutatardi.

⁵Egamiz Uzziyoni jazolab, moxov xastaligiga yo'liqtirdi. Umrining oxirigacha bir uyda yolg'iz yashadi. Yurt xalqini ham, shoh saroyini ham o'g'li Yo'tom boshqarardi.

⁶Uzziyoning boshqa ishlari, butun faoliyati "Yahudo shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ⁷Uzziyo olamdan o'tib, Dovud qal'asida ota-bobolari yoniga dafn qilindi. O'rniga o'g'li Yo'tom shoh bo'ldi.

Isroil shohi Zakariyo

⁸Uzziyo Yahudoda shohlik qilayotganiga o'ttiz sakkiz yil bo'lganda, Zakariyo Samariyada Isroil shohi bo'ldi va olti oy hukmronlik qildi. Zakariyo Yorubomning o'g'li edi. ⁹U ham, otalari kabi, Egamiz oldida qabih ishlar qilib, Isroilni gunohga botirgan Nabat o'g'li Yeribom qilgan gunohlarga ergashdi.

¹⁰Shallun degan odam Zakariyoga qarshi fitna uyushtirdi. Shallun Yobosh deganning o'g'li edi. Hammaning oldida Zakariyoni o'ldirib, o'rniga o'zi shoh bo'ldi. ¹¹Zakariyoning boshqa ishlari "Isroil shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ¹²Shunday qilib, Egamizning Yohuga: "Sening nasling to'rtinchi avlodigacha Isroil taxtida o'tiradi", deb aytgan va'dasi amalga oshdi^c.

Isroil shohi Shallun

¹³Uzziyo Yahudoda shohlik qilayotganiga o'ttiz to'qqiz yil bo'lganda, Shallun Isroil shohi bo'ldi va Samariyada bir oy hukmronlik qildi. ¹⁴Manaxim degan odam Tirzadan^d Samariyaga kelib, Shallunga suiqasd uyushtirdi. Manaxim Gadi deganning o'g'li edi. Manaxim Shallunni o'ldirib, o'rniga o'zi shoh bo'ldi.

¹⁵Shallunning boshqa ishlari va u qilgan fitna haqida "Isroil shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ¹⁶O'shanda Tifsax aholisi taslim bo'lmagani uchun, Manaxim Tirzadan tortib Tifsax shahri va uning atrofidagi qishloqlarni qirdi. Hatto homilador ayollarning qorinlarini yorib tashladi.

Isroil shohi Manaxim

¹⁷Uzziyo Yahudoda shohlik qilayotganiga o'ttiz to'qqiz yil bo'lganda, Manaxim Isroil shohi bo'lgan va Samariyada o'n yil hukmdorlik qilgan edi. ¹⁸U Egamiz oldida qabih ishlar qilib, Isroilni gunohga botirgan Nabat o'g'li Yeribom qilgan gunohlarga umri bo'yi ergashdi.

¹⁹Shundan keyin Ossuriya shohi Tig'latpilasars^e Isroil yerlariga hujum qildi. "Tig'latpilasars meni qo'llab-quvvatlasin, o'zim shoh bo'lib qolay", degan maqsadda Manaxim unga 2140 pud^f kumush berdi. ²⁰Manaxim Isroildagi hamma boylarni odam boshiga ellik kumush tangadan^g to'lashga majbur qilib, Ossuriya shohiga berilgan kumushning o'rnini qopladi. Shundan so'ng Ossuriya shohi Isroil yerlaridan chiqib, yurtiga qaytib ketdi.

²¹Manaximning boshqa ishlari, uning butun faoliyati "Isroil shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ²²Manaxim olamdan o'tgach, o'rniga o'g'li Pakaxiyo shoh bo'ldi.

Isroil shohi Pakaxiyo

²³Uzziyo Yahudoda shohlik qilayotganiga ellik yil bo'lganda, Pakaxiyo Samariyada Isroil shohi bo'ldi va ikki yil hukmronlik qildi. Pakaxiyo Manaximning o'g'li edi. ²⁴Pakaxiyo Egamiz oldida qabih ishlar qilib, Isroilni gunohga botirgan Nabat o'g'li Yeribom qilgan gunohlarga ergashdi.

²⁵Pekax degan lashkarboshi Pakaxiyoga qarshi fitna uyushtirdi. Pekax Ramaliyo degan odamning o'g'li edi. Pekax yoniga Giladlik ellikta odamni olib, Samariyadagi shoh saroyining qal'asida Pakaxiyoni, Argob va Oreyini o'ldirdi. Uning o'rniga Pekaxning o'zi shoh bo'ldi.

^a 15:1 Uzziyo — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti Ozariyo (shu bobning 6, 7, 8, 17, 23, 27—oyatlarida ham bor).

^b 15:4 sajdagohlar — 12:3 izohiga qarang.

^c 15:12 ...Egamizning Yohuga...aytgan va'dasi amalga oshdi — Zakariyo Yohuning chevarasi edi (10:28-31 ga qarang).

^d 15:14 Tirza — shimoliy shohlik — Isroilning sobiq poytaxti ("3 Shohlar" 16:23-24 ga qarang).

^e 15:19 Tig'latpilasars — ibroniycha matnda Pul, Tig'latpilasarsning yana bir ismi. Tig'latpilasars Ossuriya shohligida miloddan oldingi 745-727 yillarda hukmronlik qilgan.

^f 15:19 2140 pud — ibroniycha matnda ming talant, taxminan 34 tonnaga to'g'ri keladi.

^g 15:20 ellik kumush tangas — ibroniycha matnda ellik shaqal kumush, taxminan 0,6 kiloga to'g'ri keladi.

²⁶ Pakaxiyoning boshqa ishlari, butun faoliyati “Isroil shohlari tarixi ” kitobida yozilgan.

Isroil shohi Pekax

²⁷ Uzziyo Yahudoda shohlik qilayotganiga ellik ikki yil bo‘lganda, Pekax Samariyada Isroil shohi bo‘ldi va yigirma yil hukmronlik qildi. ²⁸ U Egamiz oldida qabih ishlar qilib, Isroilni gunohga botirgan Nabat o‘g‘li Yeribom qilgan gunohlarga ergashdi.

²⁹ Isroil shohi Pekax davrida Ossuriya shohi Tig‘latpilasari bostirib kelib, Isroilning Iyxon, Ovil–Bayt–Maxo, Yonox, Kedesh, Xazor shaharlari bilan birga Gilad, Jalila va butun Naftali hududlarini qo‘lga kiritdi hamda bu yerlardagi xalqni Ossuriyaga asir qilib olib ketdi.

³⁰ Yahudo shohi Yo‘tom hukmronligining yigirmanchi yilida Xo‘sheya Pekaxga fitna uyushtirib, uni o‘ldirdi va o‘rniga o‘zi shoh bo‘ldi. Xo‘sheya Elox deganning o‘g‘li edi.

³¹ Pekaxning boshqa ishlari, butun faoliyati “Isroil shohlari tarixi ” kitobida yozilgan.

Yahudo shohi Yo‘tom

³² Isroil shohi Pekax hukmronlik qilayotganiga ikki yil bo‘lganda, Yo‘tom Yahudo shohi bo‘ldi. Yo‘tom Uzziyoning o‘g‘li edi. ³³ Yo‘tom yigirma besh yoshida shoh bo‘lib, Quddusda o‘n olti yil hukmdorlik qildi. Onasining ismi Yerusha bo‘lib, u Zodo‘xning qizi edi.

³⁴ Yo‘tom, otasi Uzziyo kabi, Egamiz oldida to‘g‘ri ishlar qildi. ³⁵ Ammo sajdagohlar hamon yo‘q qilinmagan, xalq o‘sha sajdagohlarda qurbonliklar keltirib, tutatqi tutatardi. Yo‘tom Egamiz uyining hovlisida Yuqori Darvozani qurdi.

³⁶ Yo‘tomning boshqa ishlari, butun faoliyati haqida “Yahudo shohlari tarixi ” kitobida yozilgan. ³⁷ O‘sha kunlarda Oram shohi Ratan bilan Isroil shohi Pekax Yahudoga hujum qilishlariga Egamiz yo‘l qo‘yib berdi.

³⁸ Yo‘tom olamdan o‘tib, bobosi Dovud qal‘asida ota–bobolari yoniga dafn qilindi. O‘rniga o‘g‘li Oxoz shoh bo‘ldi.

16-BOB

Yahudo shohi Oxoz

¹ Isroil shohi Pekax hukmronlik qilayotganiga o‘n yetti yil bo‘lganda, Oxoz Yahudo shohi bo‘ldi. Oxoz Yo‘tomning o‘g‘li edi. ² Oxoz yigirma yoshida shoh bo‘lib, Quddusda o‘n olti yil hukmdorlik qildi. U bobosi Dovuddan namuna olmadi, Egasi Xudo oldida to‘g‘ri ishlar qilmay, ³ Isroil shohlarining yo‘lidan ketdi. Kan‘on yurtidan Egamiz quvgan qavmlarning jirkanch odatlariga taqlid qilib, hatto o‘z o‘g‘lini olovda kuydirib qurbonlik qildi^a. ⁴ Sajdagohlarda^b, do‘ngliklarda va har qanday yashil daraxt ostida qurbonliklar keltirib, tutatqi tutatardi.

⁵ Oram shohi Ratan bilan Isroil shohi Pekax Quddusni bosib olish uchun yurish qildilar. Shaharni qamal qilib tursalar–da, Oxozni yenga olmadilar. ⁶ Shunda Oram shohi Ratan Elet shahrini olib, u yerdagi Yahudo xalqini haydab chiqardi. Eletga joylashgan Oram xalqi^c hozir ham o‘sha yerda istiqomat qiladilar.

⁷ Oxoz Ossuriya shohi Tig‘latpilasarga: “Men sizga qaramman^d, qulingizman, keling, menga hujum qilayotgan Oram va Isroil shohlarining qo‘lidan meni qutqaring”, deb elchilar jo‘natdi. ⁸ Egamizning uyidagi va shoh saroyining xazinalaridagi oltinu kumushlarni Ossuriya shohiga hadya qilib yubordi.

⁹ Ossuriya shohi Oxozning iltimosiga rozi bo‘ldi. Damashqqa hujum qilib, bu shaharni bosib oldi. Shahar aholisini Xirga surib chiqardi va shoh Ratanni o‘ldirdi.

¹⁰ Shoh Oxoz Ossuriya shohi Tig‘latpilasari bilan uchrashish uchun Damashqqa borganda, u yerdagi qurbongohni ko‘rdi. Qurbongohning rejasini hamma ikir–chikirlarigacha chizib, tayyorlab, ruhoniy Uriyoga yubordi. ¹¹ Shoh Oxoz Damashqdan qaytgunga qadar, ruhoniy Uriyo, u yuborganlari bo‘yicha, aynan o‘shanday qurbongoh qurdi.

¹² Shoh Damashqdan qaytgach, yangi qurbongohni ko‘rib, uning ustida qurbonliklar keltirish uchun bordi.

¹³ Kuydiriladigan qurbonligini va don nazrini ado etdi, yangi qurbongoh ustiga sharob nazrini quydi, tinchlik qurbonligining qonini qurbongohga sepdi. ¹⁴ Egamizga bag‘ishlangan oldingi bronza qurbongoh yangi qurbongoh bilan Egamizning uyi orasida edi. Oxoz bronza qurbongohni bir chetga — o‘zi qurgan yangi qurbongohning shimol tomoniga ko‘chirtirib tashladi. ¹⁵ So‘ngra shoh Oxoz ruhoniy Uriyoga shunday farmon berdi: “Ertalabki kuydiriladigan qurbonlik bilan kechqurungi don nazrini, shohning kuydiriladigan

^a 16:2-3 ...hatto o‘z o‘g‘lini olovda kuydirib qurbonlik qildi — Ibroniycha matndagi so‘zma–so‘z tarjimasi — hatto o‘z o‘g‘lini olovdan o‘tkazdi. Majusiylarga xos bo‘lgan bu jirkanch odatni Xudo qabihlik deb aytadi.

^b 16:4 sajdagohlar — 12:3 izohiga qarang.

^c 16:6 Oram xalqi — ibroniycha matnda Edomliklar nazarda tutilgan bo‘lishi ham mumkin.

^d 16:7 ...sizga qaramman... — Ibroniycha matndagi so‘zma–so‘z tarjimasi — o‘g‘lingizman.

qurbonligini va uning don nazrini, bundan tashqari, yurt xalqining kuydiriladigan qurbonligini, don nazrini va sharob nazrini mana shu katta qurbongoh ustida ado et. Kuydiriladigan qurbonlik bilan boshqa qurbonliklarning qonini shu qurbongohga sep. Kelajakda nima bo'lishi menga ayon bo'lishi uchun esa bronza qurbongohni saqla.”¹⁶ Ruhoniy Uriyo shoh Oxozning hamma farmonini bajardi.

¹⁷⁻¹⁸ Shoh Oxoz Ossuriya shohini mamnun qilish uchun quyidagi ishlarni qildi: Xudoning uyidagi aravalarning yon to'siqlarini ko'chirtirib tashladi, bularning ustidagi tog'oralarni ham oldirdi. Bronzadan qilingan ho'kizlarning ustidan hovuzni^a olib, toshdan yasalgan to'shama ustiga joylashtirdi. Egamizning uyi ichkarisida qurilgan va Shabbat kuni shoh foydalanadigan joyni, shoh tashqaridan kiradigan yo'lakni oldirib tashladi.

¹⁹ Oxozning boshqa ishlari “Yahudo shohlari tarixi” kitobida yozilgan. ²⁰ Oxoz olamdan o'tib, Dovud qal'asida ota-bobolari yoniga dafn etildi. O'rniga o'g'li Hizziyo shoh bo'ldi.

17-BOB

Isroilning oxirgi shohi Xo'sheya

¹ Yahudo shohi Oxoz hukmronlik qilayotganiga o'n ikki yil bo'lganda, Xo'sheya Samariyada Isroil shohi bo'ldi va to'qqiz yil hukmdorlik qildi. Xo'sheya Eloxning o'g'li edi. ² U Egamiz oldida qabih ishlar qilgan bo'lsa ham, o'zidan oldin o'tgan Isroil shohlari qadar emasdi.

³ Ossuriya shohi Shalmanasar^b Xo'sheyaga qarshi urush ochdi. Xo'sheya taslim bo'lib, Shalmanasarga o'lpon to'lay boshladi. ⁴ Lekin keyinroq Xo'sheya Misr fir'avni So'vaxdan yordam so'rab xabarchilar jo'natdi va Ossuriya shohiga har yili to'lashi kerak bo'lgan o'lponni to'lamay qo'ydi. Xo'sheyaning xoinlik qilganini Ossuriya shohi bilib qoldi, shuning uchun uni tutib, zindonga tashladi.

Samariyaning mag'lubiyati

⁵ Shalmanasar Isroil yerlariga hujum qilib, Samariyani uch yil qamal qilib turdi. ⁶ Xo'sheya to'qqizinchi yili shohlik qilayotganda, Ossuriya shohi^c Samariyani qo'lga kiritib^d, Isroil xalqini Ossuriyaga ko'chirdi. Ularni Xalax shahriga, Xavor daryosi bo'yidagi Gozan hududiga va Midiya shaharlariga joylashtirdi.

⁷ Isroil xalqi o'zlarini Misr fir'avni hukmronligidan xalos qilib, Misrdan olib chiqqan Egasi Xudoga qarshi gunoh qilgan edilar. Ularning boshiga kelgan jamiki g'am-kulfatlarning sababi shu edi. O'sha paytlarda Isroil xalqi begona xudolarga sajda qilishar, ⁸ Kan'on yurtidan Egamiz quvgan qavmlarning odatlariga va Isroil shohlari^e o'zlaricha joriy qilgan odatlarga binoan yashardilar. ⁹ O'zlarining Egasi Xudoga ma'qul kelmaydigan ishlarni xuddi Xudodan yashirganday xufiyona qilardilar. Hamma yerda — qishloqlardan tortib mustahkam shahargacha bo'lgan joylarda sajdagohlar^f qurgan edilar. ¹⁰ Har bir tepalikning ustiga, har bir yashil daraxtning ostiga butsimon toshlarni, xudo Asheraga atab ustunlar o'rnatgan edilar. ¹¹ Kan'on yurtidan Egamiz quvib yuborgan xalqlar singari, Isroil xalqi hamma sajdagohlarda qurbonliklar qilishardi. Ular qabih ishlari bilan Egamizni g'azablantirardilar. ¹² Egamiz: “Bunday ishlarni qilmanglar”, deb aytganiga qaramasdan, butlarga xizmat qilaverardilar.

¹³ Egamiz Isroil va Yahudo xalqini hamma payg'ambarlar, valiyalar orqali ogohlantirib, ularga shunday amr bergan edi: “Qabih yo'llaringizdan qaytinglar. Mening amrlaringizga, farmonlaringizga itoat etinglar! Men hamma qonunlarimni ota-bobolaringizga berganman, qullarim — payg'ambarlar orqali sizlarga yuborganman.”

¹⁴ Ammo Isroil xalqi quloq solmasdi. Otalari kabi o'zlarining Egasi Xudoga qarshi isyon qilib, o'jarlik qilaverardilar. ¹⁵ Egamizning farmonlaridan, ogohlantirishlaridan va otalari bilan qilgan ahddan yuz o'girib, betayin xudolarga sajda qilgani uchun o'zlari ham betayin bo'lib qolgandilar. Egamiz: “Atrofingizdagi xalqlarga o'xshab yashamanglar”, deb ularga amr bersa ham, o'sha xalqlarning odatlariga ko'ra yashayverardilar.

¹⁶ Isroil xalqi o'zlarining Egasi Xudoning hamma amrlaridan yuz o'girgandilar. Ular topingani ikkita quyma buzoqni va xudo Asheraning ustunini yasadilar. Barcha samoviy jismlarga sajda qilib, xudo Baalga

^a 16:17-18 ...aravalar...Bronzadan qilingan ho'kizlar...hovuz... — Bu buyumlar Sulaymon hukmronlik qilgan davrda yasalgan edi. Bu buyumlarning batafsil bayoni to'g'risida “3 Shohlar” 7:23-39 ga qarang.

^b 17:3 Ossuriya shohi Shalmanasar — Tig'latpilasarning o'g'li bo'lib, Ossuriya shohligida miloddan oldingi 727-722 yillarda hukmronlik qilgan.

^c 17:6 Ossuriya shohi — Shalmanasarning vorisi Sargon II nazarda tutilgan bo'lishi mumkin.

^d 17:6 ...Samarini qo'lga kiritib... — Miloddan oldingi 722 yil.

^e 17:8 Isroil shohlari — bu yerda shimoliy shohlik — Isroilning shohlariga nisbatan aytilgan.

^f 17:9 sajdagohlar — 12:3 izohiga qarang.

xizmat etardilar. ¹⁷ O'g'illarini, qizlarini olovda kuydirib qurbonlik qilardilar^a, fol ochtirib, ta'burchilarga e'tiqod qilardilar. Egamiz oldida qabih ishlarga mukkasidan ketib, Egamizni g'azablantiraverdilar. ¹⁸ Egamiz Isroil xalqidan qattiq g'azablanib, ularni O'zining huzuridan chiqarib tashlagandi. Yahudo xalqidan tashqari bironta qabila Egamizning huzurida qolmagan edi. ¹⁹ Hatto Yahudo xalqi ham o'zlarining Egasi Xudoning amrlariga rioya qilmay qo'ygandi. Ular Isroil xalqi joriy qilgan qabih yo'ldan ketdilar. ²⁰ Oqibatda Egamiz Isroilning hamma qavmidan yuz o'girdi. Ularni talonchilarning qo'liga berib, jazoladi. Oxiri, hammasini huzuridan uloqtirib tashladi.

²¹ Darvoqe, Egamiz Dovud xonadonidan Isroilni tortib olgandan keyin^b, Isroil xalqi Nabat o'g'li Yeribomni shoh qilgan edi. Yeribom Isroil xalqini Egamizning yo'lidan ozdirib, og'ir gunohga botirdi. ²² Isroil xalqi Yeribom qilgan hamma gunohlarga ergashdi, bu gunohlardan qaytmadi. ²³ Natijada Egamiz payg'ambar qullari orqali aytganiday, Isroil xalqini O'z huzuridan quvgan va Isroil xalqi o'z yurtlaridan Ossuriyaga surgun qilingan edilar. Ular hozirgacha^c o'sha yerda yashaydilar.

Samariyaga o'rnashganlar

²⁴ Bobildan, Go'sax, Ivvax va Sefarvayim shaharlaridan Ossuriya shohi odamlar olib kelib, Samariya^d shaharlarida Isroil xalqi o'rniga joylashtirdi. Ular Samariyani egallab, Samariya shaharlarida istiqomat qila boshladilar.

²⁵ Ular bu joylarga dastlab o'rnashganlarida Egamizga sajda qilmadilar. Shuning uchun Egamiz Samariya shaharlariga arslonlar yubordi. Arslonlar o'sha xalqlardan ba'zi odamlarni o'ldirdi. ²⁶ So'ngra Ossuriya shohiga quyidagicha xabar jo'natildi: "Siz Samariya shaharlariga ko'chirib kelib o'rnatirgan xalqlar bu yurtning xudosi qonun-qoidalarini bilmayaptilar. Shuning uchun o'sha xudo bu yerga arslonlar yuboryapti, odamlar esa arslonlarga yem bo'lyapti."

²⁷ Shundan keyin Ossuriya shohi quyidagicha farmon berdi: "Samariyadan ko'chirib yuborilgan ruhoniylardan birortasini o'sha yerga qaytarib olib boringlar. Ruhoniy o'sha yurtga borib yashasin va Samariyaning xudosi qonun-qoidalarini o'sha yerdagi xalqlarga o'rgatsin." ²⁸ Samariyadan ko'chirib yuborilgan ruhoniylardan biri qaytib kelib, Baytilda istiqomat qila boshladi. U o'sha yerda o'rnashgan xalqlarga Egamizga qanday sajda qilishni o'rgatishga kirishdi.

²⁹ Lekin Samariya shaharlariga joylashgan har bir xalq o'z xudolarining tasvirini yasayverdilar. Isroil xalqi Samariyada yashaganda barpo qilgan sajdagohlarga o'sha xudolarning tasvirini qo'ydilar. ³⁰ Bobilliklar xudo Suxo'tvano'tning, Xutliklar xudo Nargalning, Xomatliklar xudo Oshimaning, ³¹ Ivvaxliklar esa xudo Nivxaz va Tartoqning tasvirlarini yasab, o'sha xudolarga sajda qildilar. Sefarvayimliklar o'zlarining xudolari Odrammalek va Anammalekka bolalarini kuydirib qurbonlik qildilar. ³² Ular ham Egamizga sajda qildilar, ayni paytda begona xudolarning sajdagohlarida xizmat qilish uchun oralaridan ruhoniylar ham saylab oldilar. ³³ Ular Egamizga sajda qilish bilan birga, oralaridan ko'chib kelgan xalqlarning odatlariga muvofiq o'zlarining xudolariga ham xizmat qilaverdilar. ³⁴ O'sha xalqlar bugungacha eski odatlari bo'yicha yashab keladilar: na Egamizdan qo'rqadilar, na Egamiz Isroil otini bergan odam — Yoqubning o'g'illariga qilgan farmonlarga, qoidalarga, qonun va amrlarga itoat etadilar.

³⁵ Zotan, Egamiz Yoqub o'g'illari bilan ahd tuzib, shunday amr etgan edi: "Begona xudolarga sajda qilmanglar, ta'zim qilmanglar, u xudolarga xizmat qilmanglar, qurbonlik qilmanglar. ³⁶ Faqat buyuk qudrati va ajoyibotlari bilan sizlarni Misrdan olib chiqqan Men — Egangizga sajda qilinglar. Menga ta'zim qilib, qurbonlik keltiringlar. ³⁷ Sizlar uchun yozgan farmonlarimni, qoidalarimni, qonunlarimni va amrlarimni toabad ijro etinglar va begona xudolarga sajda qilmanglar. ³⁸ Sizlar bilan tuzgan ahdimni unutmanglar, begona xudolarga sajda qilmanglar. ³⁹ Faqat Men, Egangiz Xudoga sajda qilinglar. Shunda Men sizlarni hamma g'animlaringiz qo'lidan xalos qilaman."

⁴⁰ Samariyaga o'rnashgan xalqlar esa Egamizning amrlariga quloq solmasdan ilgarigi odatlariga ko'ra yashayverdilar. ⁴¹ Bu xalqlar bir paytning o'zida ham Egamizga sajda qilar, ham o'yib ishlangan tasvirlarga xizmat qilardilar. Ularning bolalari va nabiralari ham bugungacha otalari kabi yashaydilar.

^a 17:17 O'g'illarini, qizlarini olovda kuydirib qurbonlik qilardilar... — Ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasini — o'g'illarini, qizlarini olovdan o'tkazdilar. Majusiylarga xos bo'lgan bu jirkanch odatni Xudo qabihlik deb aytadi.

^b 17:21 ...Egamiz Dovud xonadonidan Isroilni tortib olgandan keyin... — Bu voqeaning batafsil bayoni to'g'risida "3 Shohlar" 11:29-39 ga qarang.

^c 17:23 ...hozirgacha... — Shu kitob yozilayotgan vaqtga ishora (shu bobning 34, 41-oyatlarida ham bor).

^d 17:24 Samariya — poytaxtning nomi bo'lib, sobiq Isroil shohligiga nisbatan ishlatilgan.

18-BOB

Yahudo shohi Hizqiyo

¹ Isroil shohi Xo'sheya hukmronlik qilayotganiga uch yil bo'lganda, Hizqiyo Yahudo hukmdori bo'ldi. Hizqiyo Oxozning o'g'li edi. ² Hizqiyo yigirma besh yoshda edi. U Quddusda yigirma to'qqiz yil shohlik qildi. Onasining ismi Abiyo^a bo'lib, Zakariyo degan odamning qizi edi.

³ Hizqiyo, bobosi Dovud kabi, Egamiz oldida to'g'ri ishlar qildi. ⁴ U sajdagohlarni^b yo'qotdi, butsimon toshlarni parchalab tashladi, xudo Asheraning ustunlarini kesdi. Muso bronzadan yasagan Naxushton nomli ilon tasvirini^c ham sindirdi. Chunki Isroil xalqi o'sha kungacha bronza ilon tasviriga qurbonlik keltirardi.

⁵ Hizqiyo Isroil xalqining Xudosi — Egamizga ishonardi. Hizqiyogacha ham, undan keyin ham Yahudo shohlari orasida unga o'xshagani bo'lmadi. ⁶ Hizqiyo Egamizga nihoyatda sodiq bo'lib, Uning yo'llaridan ozmadi. Egamiz Musoga bergan amrlarni ijro etdi. ⁷ Egamiz Hizqiyo bilan bo'ldi. Hizqiyo nima ish qilmasin, Egamiz uni barakali qildi. U Ossuriya shohiga itoat qilmay, unga qarshi bosh ko'tardi. ⁸ Hamma joyda — G'azo va uning atroflarigacha, qishloqlardan tortib mustahkam shahargacha bo'lgan joylarda Filistlarni mag'lub qildi.

⁹ Hizqiyo shohligining to'rtinchi yilida Ossuriya shohi Shalmanasar Samariyaga hujum qilib, qamal qildi. Bu paytda Isroil shohi Xo'sheya yettinchi yil shohlik qilayotgan edi. ¹⁰ Qamalning uchinchi yilida^d Samariya quladi. Hizqiyo hukmronligining oltinchi yilida va Isroil shohi Xo'sheya hukmronligining to'qqizinchi yilida Shalmanasar Samariyani oldi. ¹¹ Ossuriya shohi^e Isroil xalqini Ossuriyaga ko'chirib, ularni Xalax shahriga, Xavor daryosi bo'yidagi Gozan hududiga va Midiya shaharlariga joylashtirdi. ¹² Ular o'zlarining Egasi Xudoning amriga quloq solmaganlari uchun, Uning ahdini buzganlari uchun, Egamizning quli Musoning hamma amrlariga quloq solmay, ijro etmaganlari uchun shu hodisalar yuz berdi.

Ossuriyaliklarning do'q-po'pisasi

¹³ Hizqiyo shohligining o'n to'rtinchi yilida^f, Ossuriya shohi Sanxariv^g Yahudoning hamma mustahkam shaharlariga hujum qilib, bosib oldi. ¹⁴ Yahudo shohi Hizqiyo Laxish shahrida^h turgan Ossuriya shohiga shunday xabar yubordi: "Men aybdorman, mening yurtimdan keting, nimani talab qilsangiz, rozi bo'laman." Ossuriya shohi Yahudo shohi Hizqiyoga 640 pudⁱ kumush va 64 pud^j oltinni o'lpon qilib to'lashga majbur qildi. ¹⁵ Hizqiyo hamma kumushni Egamizning uyidan va shoh saroyining xazinalaridan topib, unga berdi. ¹⁶ Hizqiyo yana Egamizning uyi eshiklari bilan eshik kesaklari ustiga ilgari o'zi qoplatgan oltin qoplamalarni ham chiqarib olib, Ossuriya shohiga berdi.

¹⁷ Keyin Ossuriya shohi o'zining bosh qo'mondoni, bosh vaziri va mulozimi boshchiligida katta lashkarni Laxishdan Quddusga, shoh Hizqiyoning ustiga safarbar qildi. Lashkar Quddusga borayotib, Yuqori Hovuz arig'i yonida to'xtadi. Bu ariq kir yuvuvchining dalasiga boradigan yo'l yonida edi. ¹⁸ Ular shoh Hizqiyoga xabarchi yuborgan edilar, Xilqiyo o'g'li — bosh vazir Eliyaqim, kotib Shavna va Osif o'g'li — mushovir^k Yo'x Ossuriyaliklarning yoniga bordilar.

¹⁹ Mulozim ularga dedi:

"Ulug' Ossuriya shohining shu gaplarini Hizqiyoga yetkazing: "Nimangga ishonyapsan o'zi?"

²⁰ Harbiy mahoratingdan va kuch-qudratingdan gapiryapsan, lekin bular quruq gaplar-ku.

Kimingga ishonib menga itoat etmayapsan? ²¹ Ha, sen Misrga ishonyapsan. Lekin Misr yoriq qamishdan qilingan hassaga o'xshaydi-ku. Unga suyansang, qo'lingga sanchiladi. Misr fir'avni unga ishonganlar uchun o'sha yoriq qamishdir.

²² Balki menga: "Biz Egamiz Xudoga ishonamiz", deb aytarsizlar. Ha, Hizqiyo Yahudo xalqi va Quddusliklarga: "Faqat Quddusda, shu qurbongohning oldida sajda qilinglar", deb aytgan. Lekin u

^a 18:2 Abiyo — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Abi*.

^b 18:4 sajdagohlar — 12:3 izohiga qarang.

^c 18:4 Muso bronzadan yasagan Naxushton nomli ilon tasviri... — Naxushton nomi ibroniychadagi ilon va bronza so'zlariga ohangdosh.

^d 18:10 Qamalning uchinchi yilida... — Yahudiylardagi yil hisobi bo'yicha, yilning biror qismi ham bir to'liq yil, deb hisoblanishi mumkin edi.

^e 18:11 Ossuriya shohi — Shalmanasarning vorisi Sargon II nazarda tutilgan bo'lishi mumkin.

^f 18:13 Hizqiyo shohligining o'n to'rtinchi yilida... — Miloddan oldingi 701 yil.

^g 18:13 Ossuriya shohi Sanxariv — Sanxariv Ossuriya shohligida miloddan oldingi 705-681 yillarda hukmronlik qilgan.

^h 18:14 Laxish shahri — Quddusdan qariyb 35 kilometrcha janubi-g'arbda joylashgan.

ⁱ 18:14 640 pud — ibroniycha matnda uch yuz talant, taxminan 10 tonnaga to'g'ri keladi.

^j 18:14 64 pud — ibroniycha matnda o'ttiz talant, taxminan 1 tonnaga to'g'ri keladi.

^k 8:18 mushovir — lug'aviy ma'nosi maslahatchi. Bu o'rinda xabarchi. U shohlik ichidagi va xalq orasidagi xabarni shohga, shohning farmonlarini xalqqa yetkazib turgan.

yo‘q qilgan sajdagohlar va qurbongohlar^a Egangizniki emasmi?!”

²³ Kelinglar, janobi oliylari Ossuriya shohi nomidan sizlar bilan garov o‘ynaymiz. Sizlarga ikki mingta ot bersam, otlarni mina oladigan odamlar topa olasizlarmi?! ²⁴ Misrning jang aravalari va otliqlari yordami bilan ham janobi oliylarining eng zaif lashkarboshisini yenga olarmidilaring?!

²⁵ Qolaversa, bizni Egangizning xohishsiz bu yerni vayron qilishga kelgan, deb o‘ylayapsizlarmi? Egangizning O‘zi bizga: “Bu yurtga borib, u yerni vayron qil”, deb amr bergan–ku!”

²⁶ Eliyaqim, Shavna va Yo‘x mulozimga aytdilar:

— Bu qullaringga oramiycha gapiraver, oramiychani^b tushunamiz. Ibroniycha gapirma. Devor ustidagilar bizning gapimizni eshitib qoladi.

²⁷ Shunda mulozim:

— Janobi oliylari bu so‘zlarni faqat hukmdoringizga va sizlarga gapirsin, deb meni yuboribdimi?! — deb javob berdi. — Devor ustida to‘plangan odamlarga ham gapiryapman–da. Ular ham, sizlar kabi, tezaklarini yeb, siydiklarini ichishga giriftor qilingan.

²⁸ So‘ngra u tik turib, baland ovoz bilan ibroniycha gapirdi:

— Ulug‘ Ossuriya shohining gaplarini eshiting! ²⁹ Shoh hazratlari shunday aytmoqda: “Hizqiyo sizlarni yo‘ldan urmasin. U sizlarni mening qo‘limdan qutqara olmaydi. ³⁰ Hizqiyo, Egamiz bizni, albatta, qutqaradi, bu shahar Ossuriya shohi qo‘liga berilmaydi, deb sizlarni Egangizdan umidvor qilmasin.”

³¹ Hizqiyoga itoat qilmanglar. Chunki Ossuriya shohi aytmoqda: “Men bilan sulh tuzib, mening oldimga chiqinglar. Shunda har kim o‘z uzumzori hosilidan va anjir daraxti mevasidan tanovul qilishiga, o‘z sardobasidan suv ichishiga ijozat beriladi. ³² So‘ngra men sizlarni o‘z o‘lkangizga o‘xshagan bir yurtga olib boraman. U joy bug‘doy, sharob, non, uzum, zaytun moyi va asal yurtidir. O‘limni emas, hayotni tanlanglar. Egamiz bizni qutqaradi, deb sizlarni aldamoqchi bo‘lgan Hizqiyoga quloq solmanglar. ³³ Qaysi xalqning xudosi o‘z yurtini Ossuriya shohi qo‘lidan qutqaribdi?! ³⁴ Xomat bilan Arpadning^c xudolari qani? Sefarvayim, Xana va Ivva^d xudolari qani? Ular Samariyani^e mening qo‘limdan qutqara olmadilar–ku! ³⁵ Jamiki xalqlarning xudolaridan qaysi biri o‘z yurtini mening qo‘limdan qutqaribdiki, Egangiz Quddusni qutqara olsa?!”

³⁶ Xalq jim qoldi, birontasi ham javob bermadi. Chunki shoh Hizqiyo: “Uning gapiga javob qaytarmanglar”, deb farmon bergan edi. ³⁷ Shundan keyin bosh vazir Eliyaqim, kotib Shavna va mushovir Yo‘x qayg‘udan liboslarini yirtib, Hizqiyoning oldiga keldilar–da, Ossuriya shohi mulozimining gaplarini Hizqiyoga aytib berdilar.

19-BOB

Shoh Hizqiyo Ishayodan maslahat oladi

¹ Shoh Hizqiyo yuz bergan voqealarni eshitgach, qayg‘udan liboslarini yirtib, qanorga o‘ranib^f, Egamizning uyiga bordi. ² Bosh vazir Eliyaqimni, kotib Shavnani va oqsoqol ruhoniylarni Omiz o‘g‘li Ishayo payg‘ambar huzuriga yubordi. Hammalari qanorga o‘ranib olgan edilar.

³ Ular Ishayoning huzuriga borib, shunday dedilar: Hizqiyo aytyaptiki: “Bugun jafo chekyapmiz, jazo olyapmiz, sharmanda bo‘lyapmiz. Biz ko‘zi yoriyotgan, lekin tug‘ish uchun madori qolmagan ayolga o‘xshaymiz. ⁴ Barhayot Xudoni tahqirlash uchun Ossuriya shohi o‘zining mulozimini yuboribdi. Mulozimning so‘zlarini koshkiydi Egangiz Xudo eshitsa–yu, o‘sha so‘zlari uchun ularni jazolasa. Endi qolganlar uchun iltijo qil.”

⁵ Shoh Hizqiyoning a‘yonlari Ishayo huzuriga kelgach, ⁶ Ishayo ularga shunday dedi:

— Shohingizga shu gaplarni yetkazinglar: “Egamiz shunday aytmoqda: Ossuriya shohining qullari Meni haqoratlab aytgan so‘zlardan qo‘rqma. ⁷ Uning ichiga bir ruh yuborganimdan keyin, u bir mish–mishni eshitib, o‘z yurtiga qaytib ketadi. Unga o‘z yurtida ajal keltiraman.”

^a 18:22 *Lekin u yo‘q qilgan sajdagohlar va qurbongohlar Egangizniki emasmi?! — Hizqiyo butlarga topinadigan joylarni yo‘q qilib, odamlarga, Egamizga faqatgina Quddusda sajda qilinglar, deb aytgan edi. Ossuriya lashkarboshisi esa adashib, yo‘q qilingan joylar ham Egamizning sajdagohlari bo‘lgan, deb o‘ylagan.*

^b 18:26 *oramiycha — oramiy (suryoniy) tili dunyoning o‘sha qismida yashagan hamma xalqlar uchun hukmron til bo‘lib qolgan edi.*

^c 18:34 *Xomat bilan Arpad — Suriyada joylashgan shaharlar.*

^d 18:34 *Sefarvayim, Xana va Ivva — bu shaharlar qayerda joylashgani ma‘lum emas.*

^e 18:34 *Samariya — poytaxtning nomi bo‘lib, sobiq Isroil shohligiga nisbatan ishlatilgan.*

^f 19:1 *...qayg‘udan liboslarini yirtib, qanorga o‘ranib... — Qanor dag‘al qoramtir mato bo‘lib, echki yoki tuya junidan qilingan. Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini va qayg‘uli holatini ifodalash uchun kiyimlarini yirtib, qanorga o‘ranib olishar edi. Ko‘pincha bu harakat Xudodan kechirim so‘rab ibodat qilish va Undan madad tilash bilan birgalikda amalga oshirilgan.*

Ossuriyaliklarning maktubi

⁸ Ossuriya shohining Laxish shahridan^a qaytib ketganini eshitib, mulozim ham orqasiga qaytdi. Shohni Libna shahriga qarshi urishayotgan yerida topdi.

⁹⁻¹⁰ Ossuriya shohi: “Habashiston^b shohi Tirxoqo sen bilan urush qilgani otlandi” degan xabarni eshitdi. U Habashistonga qarshi jang boshlashdan oldin Yahudo shohi Hizqiyoga yana odamlari orqali shu gapni yetkazdi: “Umid qilgan xudoying, Quddus Ossuriya shohiga taslim bo‘lmaydi, deb seni aldamasin. ¹¹ Ossuriya shohlari butun yurtlarni yer bilan yakson qilib, ularni qanday ahvolga solganini eshitgansan. Endi sen qutulib qolmoqchi bo‘lyapsanmi?! ¹² Otalarim qancha xalqlarni xonavayron qilgan edi, lekin ularni xudolari saqlab qolmadi—ku! Gozan, Xoron, Razaf aholisini, Talassarda yashagan Eden xalqlarini o‘zlarining xudolari saqlab qola oldimi?! ¹³ Qani, ayt—chi, Xomat shahrining shohi qani endi?! Arpad, Sefarvayim, Xana, Ivvax shaharlarining shohlari qayerda?!” ¹⁴ Hizqiy xabarchilarning qo‘lidan maktubni olib o‘qigach, Egamizning uyiga kirdi. Maktubni Egamizning oldida ochib, yerga yoydi va ¹⁵ yolvorib ibodat qildi: “Ey, ikki karub orasida taxt qurgan Isroil xalqining Xudosi — Egamiz! Butun yer yuzidagi shohlarning tanho Xudosi Sensan. Osmonni va yerni Sen yaratgansan. ¹⁶ Ey, Egam! Quloq solib, eshit, ko‘zlaringni ochib, qara. Sanxariv nimalar aytganini, u barhayot Xudoni qanday haqoratlaganini bilib qo‘y.

¹⁷ Ey, Egamiz! Biz bilamizki, Ossuriya shohlari bir qancha xalqlarni va ularning yurtlarini vayron qilganlar. ¹⁸ O‘sha xalqlarning xudolarini olovda yoqib, yo‘q qilganlar. Chunki o‘sha narsalar xudolar emas, balki inson qo‘li bilan yog‘ochdan, toshdan yasalgan narsalar edi. ¹⁹ Ey, Egamiz Xudo! Endi Sen bizni Sanxarivning qo‘lidan qutqargin, toki butun yer yuzidagi shohliliklar Sening tanho Xudo ekaningni bilishsin, ey, Egamiz!

Ishayo bashorat qiladi

²⁰ Hizqiyoga Ishayo payg‘ambar shunday xabar yubordi:

— Isroil xalqining Xudosi — Egamiz aytmoqda: “Ossuriya shohi Sanxariv haqida qilgan iltijolaringni eshitdim.” ²¹ Egamiz unga qarshi shu so‘zlarni menga ayon qildi:

“Bokira qiz Sion sendan nafratlanar,
Ustingdan kular.
Qiz Quddus orqangdan masxara qilar,
Boshini likillatar.

²² Kimni haqorat qilding o‘zi?
Kimni tahqirlading?
Kimga qo‘rs gapirding?
Kiborlarcha boqding, hey?
Isroilning haqiqiy Xudosiga!

²³ Xabarchilaring orqali Men — Rabbiyni haqorat qilding.
O‘zing haqingda aytdingki:
“Jang aravalari bilan
Zabt etdim tog‘ cho‘qqilarini.
Yetib bordim Lubnondagi inson qadami yetmagan joylarga.
Qo‘pordim eng baland sadr daraxtlarini,
Ham eng sara sarv daraxtlarini.
Yetib bordim Lubnonning eng xilvat maskanlariga,
Hatto o‘rmondagi eng qalin daraxtzorlariga.

²⁴ Begona yurtlarda quduqlar qazdim,
Suvlaridan shimirdim, chanqog‘im qondi.
Quritdim Misrning hamma daryolarin
Oyog‘im kafti bilan.”

²⁵ Eshitmaganmisan, ey, Sanxariv,
Ancha oldin mo‘ljallab qo‘ygan edim buni.
Azaldan reja qilgan edim buni.
Endi amalga oshirdim buni.
Vayronaga aylantirgizdim

^a 19:8 *Laxish shahri* — Quddusdan qariyb 35 kilometrcha janubi–g‘arbda joylashgan.

^b 19:9-10 *Habashiston* — ibroniycha matnda *Kush*. Bu joy Misrning janubida bo‘lib, hozirgi Sudan va Efiopiya mamlakatlarining bir qismini o‘z ichiga olgan edi.

Mustahkam shaharlarini.

²⁶ Qo'l, qanoti qirgildi shahar ahlining.
Vahimaga tushib, bo'ldilar sharmanda.
Dalada o'sgan o'tga,
Yangi maysalarga,
Tomlarda o'sgan maysalarga o'xshab,
O'smasdan oldin qurib qoldilar^a.

²⁷ Lekin seni bilaman: qanday o'tirasan,
Qachon kelib, qachon ketasan.
Bilaman: Mendan g'azabdasan.

²⁸ Mendan g'azabl原因 eding,
Manmanliging yetib keldi qulog'imga, shu bois
O'tkazaman burningdan halqamni,
Og'zingdan suvlig'imni^b.
Qaytarib olib keturman seni
Kelgan yo'lingdan."

²⁹ Sen uchun alomat shu bo'ladi, ey, Hizqiyo: bu yil o'zicha o'sib chiqib pishgan narsani tanovul qilasizlar, ikkinchi yil — o'rnidan o'sib chiqqanini. Uchinchi yil urug' ekib hosil o'rasiz, uzumzorlar barpo qilib, mevasin tanovul qilasiz. ³⁰ Yahudo xalqining qutulib qolganlari yana quyiga ildiz otajak va yuqorida meva berajak. ³¹ Xalqning qolgani Quddusdan kelar, qutulganlari — Sion tog'idan. Sarvari Olam buning yuz berishini qat'iy qilib qo'yan. ³² Ossuriya shohi to'g'risida Egamiz shunday aytmoqda: "Sanxariv bu shaharga kirolmas, o'qlar otolmas, shaharga yaqinlashmas qalqoni bilan, shahar devoriga qiyalatib tuproq uydirmas^c." ³³ "Kelgan yo'lidan qaytib ketar, shaharga kirmas", — deb aytmoqda Egamiz. ³⁴ "O'zim uchun, qulim Dovudning haqi-hurmati uchun bu shaharni saqlayman, qo'riqlayman."

³⁵ O'sha kechasi Egamizning farishtasi Ossuriyaliklarning qarorgohiga borib, 185.000 kishini o'ldirdi. Ertasiga uyg'onib qarasalar, qarorgoh jasadga to'lib ketibdi. ³⁶ Ossuriya shohi Sanxariv qarorgohni tashlab, orqaga qaytdi. Naynavoga kelib, o'sha yerda to'xtadi. ³⁷ Sanxariv o'z xudosi Nisroxning uyida sajda qilayotganda, o'g'illaridan Odrammalek bilan Sarizar unga bir qilich urgan edilar, u o'ldi. Ikkovi ham Ararat yurtiga^d qochib ketdi. Sanxarivning o'rniga o'g'li Isarxaddo'n shoh bo'ldi^e.

20-BOB

Hizqiyo kasal bo'ladi

¹ O'sha kunlari Hizqiyo qattiq kasal bo'lib qoldi. Ishayo payg'ambar uning huzuriga kelib, shunday dedi: "Egamiz, tayyorgarligingni ko'rib qo'yaver, tuzalmaysan endi, o'lasan, deb aytmoqda."

² Hizqiyo yuzini devorga burib, Egamizga yolvordi: ³ "Ey, Egam! Chin qalbidan Senga sodiq bo'lib, yo'llaringdan yurganimni va oldingda to'g'ri ishlar qilganimni esla." Shunday deb achchiq-achchiq yig'ladi.

⁴ Ishayo saroyning ichkari hovlisidan chiqib ulgurmagan ham ediki, Egamiz unga quyidagi so'zlarini ayon qildi: ⁵ "Orqangga qaytib borib, xalqimning hukmdori Hizqiyoga shu xabarni yetkaz:

— Bobong Dovudning Xudosi — Egamiz shunday aytmoqda: iltijolaringni eshitdim, ko'z yoshlaringni ko'rdim. Senga sog'ligingni qaytaraman. Uchinchi kuni Egamizning uyiga chiqasan. ⁶ Umringni yana o'n besh yilga uzaytiraman. O'zingni va bu shaharni Ossuriya shohining qo'lidan xalos qilaman. O'zim uchun va qulim Dovudning haqi-hurmati uchun bu shaharni muhofaza qilaman."

⁷ Shundan keyin Ishayo: "Anjir shirasi keltiringlar, shirani olib kelgach, yaraning ustiga qo'yinglar, shunda Hizqiyo sog'ayadi", dedi.

⁸ Hizqiyo Ishayodan:

— Egamiz meni sog'aytirgandan keyin, uchinchi kuni Egamizning uyiga chiqar ekanman, buning

^a 19:26 Tomlarda o'sgan maysalar — odatda uylarning tomlari tuproqdan bo'lib, shibbalangan. Ba'zan tomlarda maysalar o'sib chiqar edi-yu, lekin quyosh va garmsel ta'sirida tez qurib qolar edi.

^b 19:28 O'tkazaman burningdan halqamni, Og'zingdan suvlig'imni — Ossuriyaliklar asirlarga shunday munosabatda bo'lishar edi.

^c 19:32 ...shahar devoriga qiyalatib tuproq uydirmas... — Qadimgi davrlarda sipohlar devor bilan o'ralgan shaharga hujum qilayotganlarida, ko'pincha devor tepasiga qiyalatib tuproq uyanlar. Shu yo'l bilan shaharni himoya qilayotgan xalqqa hujum qilish uchun devorni buzib yoki oshib o'tishga qulay imkoniyat yaratilgan.

^d 19:37 Ararat yurti — Keyinchalik Armaniston tarkibiga kirgan (hozirda Turkiyaning bir qismini tashkil qiladi).

^e 19:37 ...Isarxaddo'n shoh bo'ldi — Ossuriya shohligida miloddan oldingi 681-669 yillarda hukmronlik qilgan.

alamatini nima isbotlaydi? — deb soʻradi.

⁹ Ishayo shunday javob berdi:

— Egamiz bergan vaʼdasini bajarishini isbotlab, senga alomat koʻrsatadi. Soya Oxozning zinapoyasidan^a oʻn qadam oldinga ketsinmi yoki oʻn qadam orqaga surilsinmi?

¹⁰ — Soya zinapoyadan oʻn qadam ilgari ketmogʻi odatdagi holdir, shuning uchun oʻn qadam orqaga surilsin, — dedi Hizqiyo.

¹¹ Paygʻambar Ishayo Egamizga iltijo qilgan edi, Egamiz soyani Oxozning zinapoyasidan oʻn qadam orqaga surdi.

Bobildan kelgan elchilar

¹² Oʻsha paytda Hizqiyoning xastaligini eshitgan Bobil shohi Marudaxbaladon^b, unga maktub bilan birga hadyalar ham joʻnatdi. Marudaxbaladon Baladon deganning oʻgʻli edi. ¹³ Hizqiyo elchilarni qabul qilib, ularga xazinalaridagi hamma qimmatbaho ashyolarini, oltinni, kumushni, xushboʻy hidli ziravorlarni, atir-upalarni, qurol-yarogʻ omborini, omborlaridagi hamma narsalarni ularga koʻrsatdi. Hizqiyo saroyidagi va oʻz hukmronligi ostidagi yerlarda bor boʻlgan hamma narsani elchilarga koʻrsatdi.

¹⁴ Paygʻambar Ishayo shoh Hizqiyoning huzuriga kelib:

— Bu odamlar qayerdan kelibdilar? Senga nima dedilar? — deya soʻradi.

— Uzoq bir yurtdan — Bobildan kelibdilar — deb javob berdi Hizqiyo.

¹⁵ Ular saroyingda nimani koʻrdilar? — deb soʻradi Ishayo.

— Saroyimdagi hamma narsani koʻrdilar, — deya javob berdi Hizqiyo. — Xazinalarimda men ularga koʻrsatmagan hech narsa qolmadi.

¹⁶ Shundan keyin Ishayo aytdi:

— Endi Egamizning soʻziga quloq sol: ¹⁷ Egamiz aytmoqdaki: “Bir kun kelib, saroyingdagi hamma narsa, ota-bobolaringning bugungacha toʻplab qoldirganlari Bobilga tashib ketiladi. Hech narsa qolmaydi. ¹⁸ Sening pushti-kamaringdan boʻlgan oʻgʻillaringdan baʼzilari ham olib ketiladi, ular Bobil shohining saroyida bichilgan qul boʻladi.”

¹⁹ Hizqiyo Ishayoga:

— Egamiz sen orqali aytgan soʻzlar xosiyatlidir, — dedi-da, ichida: “Nima boʻlgandayam, umrim oxirigacha tinch, xotirjam yashar ekanman-ku”, deb oʻyladi.

Hizqiyo hukmronligining oxiri

²⁰ Hizqiyoning boshqa ishlari, qahramonliklari, hovuz va quvur^c qazib, qanday qilib shaharga suv keltirgani toʻgʻrisida “Yahudo shohlari tarixi ” kitobida yozilgan. ²¹ Hizqiyo olamdan oʻtgach, oʻrniga oʻgʻli Manashe shoh boʻldi.

21-BOB

Yahudo shohi Manashe

¹ Manashe oʻn ikki yoshida shoh boʻlib, Quddusda ellik besh yil hukmdorlik qildi. Onasining ismi Xafzibo edi. ² U Egamiz oldida qabih ishlar qildi. Egamiz xalqi Isroilning oldidan quvib yuborgan xalqlarning jirkanch odatlariga ergashdi. ³ Otasi Hizqiyo yoʻq qilgan sajdagohlarni^d qaytadan barpo etdi. U Isroil shohi Axab kabi, xudo Baalga atab qurbongohlar qurdi, xudo Asheraning ustunini oʻrnatdi. Barcha samoviy jismlarga sajda qilib xizmat etdi.

⁴ Manashe Egamizning ulugʻlanishi kerak boʻlgan uyida begona xudolarga atab qurbongohlar qurdi.

⁵ Egamiz uyining ikkala hovlisida ham jamiki samoviy jismlarga sajda qilish uchun qurbongohlar barpo qildirdi. ⁶ Oʻgʻlini olovda kuydirib qurbonlik qildi^e, follar ochtirdi, taʼbichilarga eʼtiqod qildi, arvoh chaqiruvchilarga maslahat soldi. Egamiz oldida koʻp qabih ishlar qilib, Uni gʻazablantirdi. ⁷ Manashe xudo Asheraga atab oʻyib ishlangan ustunni Egamizning uyiga qoʻydi. Egamiz bu uy toʻgʻrisida Dovud bilan uning

^a **20:9** Oxozning zinapoyasi — arxeologik topilmalarga koʻra, bu oyatdagi zinapoyalar vaqtini koʻrsatadigan maxsus qurilma sifatida xizmat qilar edi.

^b **20:12** Marudaxbaladon — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti Berodaxbaladon. Marudaxbaladon Bobil shohligida miloddan oldingi 722-710 va 704-703 yillarda hukmronlik qilgan.

^c **20:20** quvur — bu quvur 520 metr uzunlikda boʻlib, qoyani oʻyib qilingan edi. Suv quvur orqali shahar tashqarisidagi Gixoʻn soyligidan (“3 Shohlar” 1:33 ga qarang) shahar ichidagi Siloam hovuziga kelib tushar edi.

^d **21:3** sajdagohlar — 12:3 izohiga qarang.

^e **21:6** Oʻgʻlini olovda kuydirib qurbonlik qildi... — Ibroniycha matndagi soʻzma-soʻz tarjimasi — oʻgʻlini olovda oʻtkazdi. Majusiylarga xos boʻlgan bu jirkanch odatni Xudo qabihlik deb aytadi.

o'g'li Sulaymonga shunday degan edi^a: “Men bu uyni va Quddusni Isroil qavmlari yashaydigan maskanlar orasidan tanlab olganman. Men toabad o'sha yerda ulug'lanaman. ⁸Ular amrlarimni ado etsalar, qulim Muso amr etgan hamma qonunlarga rioya qilsalar, Isroil xalqining ota–bobolariga Men bergan yerdan ular haydalisiga yo'l qo'ymayman.”

⁹Ammo xalq quloq solmadi. Manashe xalqni shu qadar yo'ldan ozdirdiki, Kan'on yurtidan Egamiz yo'qotib yuborgan xalqlardan ham ko'ra, ko'proq qabih ishlar qildilar.

¹⁰Egamiz O'z qullari — payg'ambarlar orqali shunday dedi:

¹¹⁻¹²— Yahudo shohi Manashe jirkanch ishlar qilgani, o'zidan oldingi Amor xalqlaridan^b ham battar qabihliklar qilgani, butlar yasab, Yahudo xalqini gunohga botirgani uchun Men, Isroil xalqining Xudosi — Egangiz aytmoqdaman: “Quddusning va Yahudo xalqining boshiga shunday falokat keltiramanki, bu falokatni eshitganlarning boshidan hushi uchadi. ¹³Samariyaga qarshi ishlatgan o'lchov ipini va Axabning xonadoniga qarshi ishlatgan shoqulni^c Quddusga qarshi ishlataman. Bir odam kosasini qanday artib tozalab, to'nkarib qo'ysa, Quddusni ham kosaga o'xshatib top–toza qilib yo'q qilib yuboraman. ¹⁴Merosim — Isroil xalqining qolganlaridan yuz o'giraman va g'animlarining qo'liga taslim ettiraman. G'animler Quddus aholisini talon–taroj qiladi, o'lja qilib olib ketadi. ¹⁵Chunki ular oldimda qabih ishlar qildilar. Ota–bobolari Misrdan chiqqan kundan bugungacha bu xalq Meni g'azablantirib keladilar.”

¹⁶Manashe shunchalik ko'p aybsiz qon to'kdiki, Quddusni bu boshidan narigi boshigacha qonga botirdi. Qon to'kishdan tashqari, Yahudo xalqini gunohga botirdi, ular Egamiz oldida qabihliklar qildilar.

¹⁷Manashening boshqa ishlari, butun faoliyati, qilgan gunohlari haqida “Yahudo shohlari tarixi ” kitobida yozilgan. ¹⁸Manashe olamdan o'tdi va saroyidagi Uzzo degan boqqa dafn etildi. O'rniga o'g'li Omon shoh bo'ldi.

Yahudo shohi Omon

¹⁹Omon shoh bo'lganda yigirma ikki yoshda edi. U Quddusda ikki yil hukmdorlik qildi. Onasining ismi Mashullamot bo'lib, Yotbaxlik Xoruzning qizi edi. ²⁰Omon ham, otasi Manashe kabi, Egamiz oldida qabih ishlar qildi. ²¹Xuddi otasi yurgan yo'llardan yurib, o'sha butlarga xizmat etib, sajda qildi. ²²Ota–bobolarining Xudosi — Egamizdan yuz o'girib, Uning yo'lidan yurmadi.

²³Shoh Omonning a'yonlari fitna uyushtirib uni o'z saroyida o'ldirdilar. ²⁴Yahudo xalqi o'z shohi Omonga fitna uyushtirganlarning hammasini o'ldirib, o'rniga o'g'li Yo'shiyoni shoh qilib ko'tardilar. ²⁵Omonning boshqa ishlari “Yahudo shohlari tarixi ” kitobida yozilgan. ²⁶Omon Uzzo bog'ida ota–bobolari xilxonasiga dafn etildi. Uning o'rniga o'g'li Yo'shiyo shoh bo'ldi.

22-BOB

Yahudo shohi Yo'shiyo

¹Yo'shiyo sakkiz yoshida shoh bo'lib, Quddusda o'ttiz bir yil hukmdorlik qildi. Onasining ismi Yodido bo'lib, Bozxtalik Odayoning qizi edi. ²Yo'shiyo Egamiz oldida to'g'ri ishlar qildi. O'ngga ham, chapga ham og'masdan, bobosi Dovudning yo'lidan yurdi.

Qonun kitobi

³Yo'shiyoning Shofon degan kotibi bor edi. Shofon Mashullom degan odamning nabirasi, Ozaliyo deganning o'g'li edi. Yo'shiyo o'z shohligining o'n sakkizinchiligi yilida Shofonni Egamizning uyiga yuborayotib, unga shu gaplarni aytdi: ⁴“Oliy ruhoniylar Xilqiyoning huzuriga bor. Darvozabonlar xalqdan to'plab, Egamizning uyiga keltirgan kumushlarni u hisoblab chiqsin. ⁵⁻⁶So'ngra kumushlarni Egamizning uyida mehnat qilayotgan ishboshilarga bersin. Ishboshilar esa kumushlarni olib, Egamizning uyidagi buzilgan joylarni tuzatayotganlarga, duradgorlarga, binokorlarga, tosh teruvchilarga bersinlar. Uyning tuzatilishi uchun lozim bo'lgan yog'ochni, yo'nilgan toshni ham o'sha kumushga sotib olishsin. ⁷Ularga berilgan kumushning hisobi so'ralmasin, chunki ular halol ishlashyapti.”

⁸Oliy ruhoniylar Xilqiyoni kotib Shofonga: “Egamizning uyidan Tavrot kitobi topib oldim”, deb kitobni Shofonga berdi. Shofon kitobni o'qidi. ⁹Keyin shohning huzuriga borib: “Xizmatkorlaringiz Egamizning

^a 21:7 ...Egamiz o'sha uy to'g'risida...shunday degan edi... — Egamiz aytgan so'zlarning batafsil bayoni to'g'risida “3 Shohlar” 9:3-5 ga qarang.

^b 21:11-12 Amor xalqlari — bu o'rinda umumiy nom bo'lib, bu nom ostida o'sha vaqtlarda Kan'onida istiqomat qilgan Isroil xalqidan boshqa jamiki xalqlar nazarda tutiladi.

^c 21:13 Samariyaga qarshi ishlatgan o'lchov ipi...Axabning xonadoniga qarshi ishlatgan shoqul... — O'lchov ipi va shoqul bu o'rinda Xudoning adolatli hukmini bildiradigan ramz sifatida ishlatilgan. Xudo Samariyaga qarshi chiqargan hukm haqida shu kitobning 17:5-23 da, Axab va uning xonadoniga qarshi chiqarilgan hukm haqida esa “3 Shohlar” 22:1-38 va shu kitobning 10:1-11, 17 da yozilgan.

uyidagi kumushlarni olib, o'sha yerdagi ishboshilarga berdilar", deb hisobot berdi. ¹⁰ Keyin u shohga: "Ruhoniy Xilqiyo menga kitob berdi", dedi—da, ovoz chiqarib shohga kitobni o'qib berdi.

¹¹ Shoh Tavrotda yozilgan so'zlarni eshitgach, qayg'udan liboslarini yirtib tashladi. ¹² Keyin ruhoniy Xilqiyoga, Shofon o'g'li Oxixamga, Mixiyo o'g'li Axborga, kotib Shofonga va o'zining mulozimi Osoyohga shunday farmon berdi: ¹³ "Boringlar, topilgan bu kitobdagi so'zlarga muvofiq, men to'g'rimda ham, butun Yahudo xalqi to'g'risida ham Egamizning xohish—irodasini bilinglar. Otalarimiz bu kitobdagi so'zlarga quloq solmaganlari, hammamiz uchun yozilgan bu so'zlarga rioya qilmaganlari uchun, Egamizning dahshatli g'azabi bizga qarshi g'oyatda alanga olgan."

¹⁴ Ruhoniy Xilqiyo, Oxixam, Axbor, Shofon va Osoyoh payg'ambar Xulda huzuriga borib, unga maslahat soldilar. Xulda Egamizning uyidagi muqaddas liboslar posboni Shallunning xotini edi. Shallun Tixvoning o'g'li, Xarxasning nabirasi edi. Xulda Quddusning Yangi dahasida yashardi. ¹⁵ Xulda ularga shunday dedi:

— Isroil xalqining Xudosi — Egamiz aytmoqda: "Sizlarni Mening huzurimga yuborgan odamga shu gaplarimni aytinglar: ¹⁶ Yahudo shohi o'qigan kitobda yozilganday, bu yurtga ham, bu yurtda yashayotgan xalqqa ham falokat keltiraman. ¹⁷ Ular Mendan yuz o'girganlari, boshqa xudolarga qurbonliklar keltirib, o'z qo'llari bilan yasagan butlar tufayli^a qahrimni keltirganlari uchun, bu yurtga qarshi g'azabim alanganadi va aslo bosilmaydi."

¹⁸ Egamizning xohish—irodasini bilish uchun sizlarni yuborgan Yahudo shohiga shu xabarni beringlar: "Isroil xalqining Xudosi — Egamiz eshitgan so'zlarning to'g'risida shuni aytmoqda: ¹⁹ bu yurt vayron bo'lib, bu yurtda yashaganlar la'nati bo'lsin, degan so'zlarimni eshitganingdan keyin, yuraging yumshadi, Menga bo'yin egding, qayg'udan liboslaringni yirtib, huzurimda nola qilding. Men ham iltijolaringni eshitdim. ²⁰ Shunga ko'ra, sen ota—bobolaring yoniga xotirjam ketasan, o'z qabringga dafn etilasan. Bu yurtga Men keltiradigan jamiki falokatlarni sen ko'rmaysan."

Xilqiyo va uning hamrohlari bu xabarni shohga yetkazdilar.

23-BOB

Yo'shiyo butparastlikni yo'q qiladi

¹ Shoh Yo'shiyo xabar berib, Yahudo va Quddusning hamma oqsoqollarini huzuriga to'pladi. ² Jamiki Yahudo xalqi va Quddus aholisi, ruhoniylar, payg'ambarlar, zodagonlaru avom xalq shoh boshchiligida Egamizning uyiga bordi. Shoh Egamizning uyidan topilgan Ahd kitobini^b boshidan oxirigacha ularning oldida o'qidi.

³ Shoh Egamizning uyi eshigi oldidagi ustun yonida turib: "Egamiz ko'rsatgan yo'ldan yuraman, amrlariga itoat etaman, shartlariga, farmonlariga butun qalbim bilan, jonu dilim bilan quloq solaman, bu kitobda yozilgan ahd so'zlarini ado etaman", deb Egamiz bilan qayta ahd qildi.

Butun xalq bu ahdga qo'shildi.

⁴ Shoh Yo'shiyo: "Xudolar Baalga, Asheraga va barcha samoviy jismlarga atab qilingan narsalar Egamizning uyidan olib chiqib tashlansin", deb oliy ruhoniy Xilqiyoga, undan keyingi ruhoniylarga, Egamizning uyi darvozabonlariga farmon berdi. O'sha buyumlarni Quddus tashqarisidagi Qidron soyligiga^c chiqartirib yoqdi, kulini Baytilga olib keltirdi.

⁵ Yahudo shohlari Yahudo shaharlaridagi va Quddus atrofidagi sajdagohlarda^d butparast ruhoniylarni tayinlagan edilar. O'sha ruhoniylar sajdagohlarda qurbonliklar keltirardi. Yo'shiyo Baalga, quyoshga, oyga, sayyoralarga va jamiki samoviy jismlarga qurbonlik qilgan o'sha ruhoniylarni yo'q qildi. ⁶ U Egamizning uyidan xudo Asheraning ustunini Quddus tashqarisiga — Qidron soyligiga chiqarib yoqdi. Maydalab kul qilib, kulni avom xalqning qabrlari ustiga sepdi. ⁷ Fahshbozlarning^e Egamiz uyidagi hujralarini buzdi. U yerda ayollar xudo Asheraga atab to'quv ishlarini bajarishardi.

⁸ Yo'shiyo Yahudo shaharlaridan hamma ruhoniylarni chiqarib yubordi. G'ibodan Bershevagacha ruhoniylar qurbonliklar keltiradigan sajdagohlarni yaramaydigan qildi. U Quddus hokimi Yoshua Darvozasining kirishidagi sajdagohlarni yo'qotdi. Bu darvoza shaharga kirishda chap tomonda edi.

⁹ Sajdagohlarning ruhoniylari Egamizning Quddusdagi qurbongohiga qurbonlik qilishmas, lekin ruhoniy birodarlarning ulushidan xamirturushsiz non tanovul qila olardilar.

^a 22:17 ...o'z qo'llari bilan yasagan butlar tufayli... — yoki qilgan barcha qilmishlari tufayli.

^b 23:2 Ahd kitobi — Tavrot kitobining yana bir nomi (22:8, 11 ga qarang).

^c 23:4 Qidron soyligi — Quddus shahridan sharqda joylashgan.

^d 23:5 sajdagohlar — 12:3 izohiga qarang.

^e 23:7 fahshbozlar — o'sha paytlarda erkagu ayollar fahshbozlik orqali diniy vazifani bajarardi. Ularning odati bo'yicha, odamlar fahshbozlar bilan jinsiy aloqa qilganlarida, shu yo'l bilan Kan'onidagi xalqlar xudolariga topinib, xudolardan farovonlik ato qilishni so'radilar. Lekin Egamiz Isroil xalqiga bu yo'l bilan sajda qilishni qat'iyman man etgan.

¹⁰Yo'shiyo, birortasi o'g'lini yoki qizini xudo Mo'laxga olovda kuydirib qurbonlik qilmasin^a, deb Xinum soyligidagi^b Tofat degan joydagi sajdagohni yaramaydigan qildi. ¹¹Yahudo shohlari quyoshga atagan otlarning haykalini Egamizning uyi eshigi oldidan yo'qotdi. Otlar Egamiz uyining hovlisida — a'yon Natanmalekning xonasi yonida edi. Yo'shiyo quyoshga atalgan jang aravalarini ham olovda yoqdi.

¹²Oxozning boloxonasi tomidagi Yahudo shohlari qildirgan qurbongohlarni ham, Egamiz uyining ikkala hovlisida Manashe qildirgan qurbongohlarni ham buzdi va maydalab tuyib, Qidron soyligiga sohib yubordi. ¹³Quddusning sharqida — Makruh tog'ining janubida^c Isroil shohi Sulaymon Sidonning makruh xudosi Ashtaret uchun, Mo'abning makruh xudosi Xamo'sh uchun va Ommonning makruh xudosi Mo'lax^d uchun qildirgan sajdagohlarni yaramaydigan qildi. ¹⁴U butsimon toshlarni sindirib, xudo Asheraga atalgan ustunlarni qo'porib tashladi, ularning o'rnini inson suyaklari bilan to'ldirdi^e.

¹⁵Bundan tashqari, Isroilni gunohga botirgan Nabat o'g'li Yeribom Baytilda o'ratgan sajdagohni ham, qurbongohni^f ham yo'qotdi. Sajdagohga o't qo'yib, kulini ko'kka sovurdi. U xudo Asheraning ustuniga o't qo'yib yubordi. ¹⁶So'ngra Yo'shiyo qayrilib qarab, adirdagi qabrlarni ko'rdi. U yerdagi qabrlarni ko'rgach, odamlarini yuborib, mozorlardagi suyaklarni chiqartirdi, Egamizning so'ziga binoan, suyaklarni qurbongohda yoqdi va shu tariqa qurbongohni yaramaydigan qildi. Zotan, bu haqda payg'ambar qurbongohga nido qilgan edi^g.

¹⁷ — Anovi yodgorlik toshi kimniki? — deb so'radi Yo'shiyo.

— Yahudodan kelib, Baytildagi qurbongohda siz qilgan ishlar to'g'risida nido qilgan payg'ambarning qabridir, — deya javob berishdi shahar aholisi.

¹⁸ — Unga tegmanglar, — dedi shoh. — Hech kim uning suyaklarini bezovta qilmasin.

Shunday qilib, payg'ambarning suyaklariga ham, Samariyadan kelgan payg'ambarning^h suyaklariga ham tegmadilar.

¹⁹Isroil shohlari butun yurt bo'ylab begona xudolarning sajdagohlarini qurib Egamizni g'azablantirgan edilar. Yo'shiyo, xuddi Baytilda qilganiday, bu sajdagohlarni vayron qilish uchun sipohlar jo'natdi. ²⁰O'sha shaharlardagi sajdagohlarning hamma ruhoniylarini qurbongohlarda bo'g'izladi. Inson suyaklarini qurbongohlarda yoqdi. Shundan keyin Quddusga qaytib ketdi.

Yo'shiyo Fisih bayramini nishonlaydi

²¹Shoh: “Egangiz Xudoning Fisih bayramini bu Ahd kitobidaⁱ yozilganiday nishonlang”, deb xalqqa farmon berdi. ²²Isroilga rahnamolik qilgan hakamlar davridan buyon na Isroil shohlari, na Yahudo shohlari hukmronligi paytida Fisih bayrami shunchalik nishonlanmagan edi. ²³Egamizga atalgan bu Fisih bayrami esa shoh Yo'shiyo hukmronligining o'n sakkizinchi yilida Quddusda nishonlandi.

Yo'shiyo joriy qilgan islohotlar

²⁴Yo'shiyo yana ruhoniy Xilqiy Egamizning uyidan topgan kitobda yozilgan qonunni ijro etmoq maqsadida arvoh chaqiruvchilarni, folbinlarni, xonaki sanamlarni^j va boshqa butlarni, Yahudo va Quddusda paydo bo'lgan hamma makruh narsalarni yo'q qilib tashladi. ²⁵Yo'shiyodan oldin ham, keyin ham unga o'xshab Musoning hamma qonunlariga muvofiq, butun qalbi bilan, jonu dili bilan, butun vujudi bilan Egamizga itoat etgan biron shoh chiqmadi.

²⁶Lekin Manashe qilgan gunohlari bilan Egamizning qattiq qahrini keltirgani uchun, Egamiz Yahudoga qarshi alangalangan g'azabini hali qaytarmagan edi. ²⁷Shuning uchun Egamiz: “Isroil xalqini huzurimdan qanday haydagan bo'lsam, Yahudo xalqini ham shunday qilaman, O'zim tanlagan shahar Quddusdan va Men

^a 23:10 ...o'g'lini yoki qizini xudo Mo'laxga olovda kuydirib qurbonlik qilmasin... — Ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — o'g'lini yoki qizini xudo Mo'laxga olovdan o'tkazmasin. Majusiylarga xos bo'lgan bu jirkanch odatni Xudo qabihlik deb aytadi.

^b 23:10 Xinum soyligi — shahardan janubda joylashgan.

^c 23:13 ...Makruh tog'ining janubida... — Zaytun tog'ining janubidagi tepalik. U yerda Sulaymon begona xudolar uchun sajdagohlar barpo qilgandi (“3 Shohlar” 11:5-7 ga qarang).

^d 23:13 Mo'lax — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Milkom*.

^e 23:14 ...ularning o'rnini inson suyaklari bilan to'ldirdi... — Shu tufayli o'sha joy harom hisoblanib, u yerda bironta xudoga sajda qilish mumkin emas edi.

^f 23:15 ...Yeribom Baytilda o'ratgan sajdagoh...qurbongoh... — Bu voqeaning batafsil bayoni to'g'risida “3 Shohlar” 12:32-33 ga qarang.

^g 23:16 ...Egamizning so'ziga binoan...bu haqda payg'ambar qurbongohga nido qilgan edi — Egamiz aytgan so'zlarning batafsil bayoni to'g'risida “3 Shohlar” 13:1-3 ga qarang.

^h 23:18 ...Samariyadan kelgan payg'ambar... — Bu payg'ambarning batafsil bayoni to'g'risida “3 Shohlar” 13:11-32 ga qarang. Payg'ambar Baytil shahrining o'zidan edi. Baytil shimoliy shohlik — Isroil shohligi, o'sha paytda Samariya nomi bilan yuritilgan shohlikka qarar edi.

ⁱ 23:21 Ahd kitobi — shu bobning 2-oyatidagi izohga qarang.

^j 23:24 xonaki sanamlar — ibroniycha matnda *terafim*. Ular fol ochish uchun ishlatilgan bo'lishi mumkin.

o'sha yerda ulug'lanaman, deb aytgan uyimdan^a yuz o'g'iraman", degan edi.

Yo'shiyoning o'limi

²⁸ Yo'shiyoning boshqa ishlari, butun faoliyati "Yahudo shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ²⁹ Yo'shiyo hukmronligi paytida Misr fir'avni Naxo Ossuriya shohiga yordam berish uchun Furot daryosi tomon yo'lga chiqdi. Shoh Yo'shiyo esa Naxoning ustiga yurish qildi. Maxido^b da to'qnashganlarida, Naxo Yo'shiyoni o'ldirdi^c. ³⁰ A'yonlari Yo'shiyoning jasadini jang aravasida Maxido^b dan Quddusga olib kelib, ota-bobolari xilxonasiga dafn qildilar. Yahudo xalqi Yo'shiyoning o'g'li Yohuxozga moy quyib, uni otasining o'rniga shoh qilib ko'tardilar.

Yahudo shohi Yohuxoz

³¹ Yohuxoz yigirma uch yoshida taxtga o'tirib, Quddusda uch oy shohlik qildi. Onasining ismi Xamutal bo'lib, Libnalik Yeremiyoning^d qizi edi. ³² Yohuxoz ota-bobolariga o'xshab Egamiz oldida qabih ishlar qildi.

³³ Fir'avni Naxo, Yohuxoz Quddusda hukmdor bo'lmasin deya Xomat yurtidagi Rivlo shahrida^e uni zanjirband qildi. Yurt xalqidan 200 pud^f kumush va 2 pud^g oltin o'lpon talab qildi. ³⁴ Fir'avni Naxo Yo'shiyoning o'g'li Eliyaqimni otasining o'rniga shoh qildi va ismini o'zgartirib Yohuyiqim qo'ydi. So'ngra Yohuxozni olib Misrga qaytdi. Yohuxoz o'sha yerda vafot etdi.

Yahudo shohi Yohuyiqim

³⁵ Yohuyiqim fir'avni istagan oltin va kumushni berdi. Naxoga o'lpon to'lash uchun esa yurt xalqiga soliq soldi va har biridan boyligiga qarab oltin va kumush yig'di. ³⁶ Yohuyiqim yigirma besh yoshida shoh bo'lib, Quddusda o'n bir yil hukmdorlik qildi. Onasining ismi Zabudo bo'lib, Rumaxlik Podiyoning qizi edi.

³⁷ Yohuyiqim ota-bobolari singari, Egamiz oldida qabih ishlar qildi.

24-BOB

¹ Yahudo shohi Yohuyiqim hukmdorligi davrida Bobil shohi Navuxadnazar^h Yahudoga hujum qildi. Yohuyiqim uch yil uning hukmronligi ostida bo'ldi. Oxiri u Navuxadnazarga qarshi isyon ko'tardi.

² Egamiz O'z qullari payg'ambarlar orqali aytganiga ko'ra, Yahudo xalqiga qarshi Bobilⁱ, Oram, Mo'ab va Ommon bosqinchi to'dalarini yuborib, bu yurt xalqini yo'q qilmoqchi bo'ldi. ³⁻⁴ Egamizning amri bilan Yahudo xalqining boshiga ko'p kulfat keldi. Manashe qilgan hamma gunohlar uchun, beayblarning qonini to'kkani uchun, Egamiz Yahudo xalqini O'z huzuridan haydamoqchi bo'ldi. Manashe Quddusni beayblarning qoniga botirgan edi. Egamiz Manashe bu qilmishi uchun kechirmoqchi emasdi.

⁵ Yohuyiqimning boshqa ishlari, butun faoliyati "Yahudo shohlari tarixi" kitobida yozilgan. ⁶ Yohuyiqim olamdan o'tgach, o'rniga o'g'li Yohuyixin shoh bo'ldi.

⁷ Misr fir'avni qaytib o'z yurtidan tashqariga chiqmadi^j. Bobil shohi Misrning shimoliy chegarasi — Misr soyligidan tortib, Furot daryosigacha fir'avnga qarashli bo'lgan hamma yerlarni bosib olgan edi.

Yahudo shohi Yohuyixin

⁸ Yohuyixin o'n sakkiz yoshida shoh bo'lib, Quddusda uch oy hukmdorlik qildi. Onasining ismi Naxushta bo'lib, Qudduslik Elnatanning qizi edi. ⁹ Yohuyixin ham, otasi kabi, Egamiz oldida qabih ishlar qildi.

¹⁰ O'sha paytda Bobil shohi Navuxadnazarning lashkarlari Quddusni qamal qildi. ¹¹ Qamal paytida Navuxadnazarning o'zi Quddusga keldi. ¹² Yahudo shohi Yohuyixinning o'zi, onasi, xizmatkorlari, lashkarboshilari, saroy a'yonlari Navuxadnazarga taslim bo'ldilar. Bobil shohi hukmronligining sakkizinchi

^a 23:27 ...Men o'sha yerda ulug'lanaman, deb aytgan uyim... — Egamiz aytgan so'zlarning batafsil bayoni to'g'risida "3 Shohlar" 8:16-29 ga qarang.

^b 23:29 Maxido' — Jalila ko'lining janubiy qirg'og'idan qariyb 40 kilometrcha janubi-g'arbda joylashgan (9:27-28 ga qarang).

^c 23:29 ...Misr fir'avni Naxo...Yo'shiyoni o'ldirdi — Shu paytda Misr fir'avni Naxo (miloddan oldingi 609-595 yillarda hukmronlik qilgan) Ossuriyaliklar tomonida turib jang qilayotgan edi. Naxo Ossuriya shohining qo'li ostidagi yerlarni saqlab qolishda unga yordam bermoqchi bo'lib, Bobil lashkariga qarshi urush qilish uchun shimol tomon yo'l olgandi. Ossuriyani dushman deb bilgan Yo'shiyo esa Naxo boshchiligidagi Misr lashkarini to'xtatmoqchi bo'ldi.

^d 23:31 Yeremiyo — mashhur Yeremiyo payg'ambar emas, uning otdoshi.

^e 23:33 Rivlo shahri — Orontes daryosining bo'yida joylashgan, hozirgi Suriya mamlakati hududida.

^f 23:33 200 pud — ibroniycha matnda yuz talant, taxminan 3,4 tonnaga to'g'ri keladi.

^g 23:33 2 pud — ibroniycha matnda bir talant, taxminan 34 kiloga to'g'ri keladi.

^h 24:1 Bobil shohi Navuxadnazar — miloddan oldingi 605-562 yillarda Bobil shohligining hukmdori bo'lgan.

ⁱ 24:2 Bobil — ibroniycha matnda Xaldej, o'sha vaqtda Bobilliklar shunday deb ham yuritilardi.

^j 24:7 Misr fir'avni qaytib o'z yurtidan tashqariga chiqmadi — Miloddan oldingi 605 yilda Xarxamish shahridagi jangda Navuxadnazar Misr lashkarini mag'lub qildi. Ammo bir necha yildan so'ng orqaga chekinishga majbur bo'ldi, Yohuyiqim esa bundan foydalanib isyon ko'tardi (shu bobning 1-oyatiga qarang).

yilida^a Yohuyixin asirga olingan edi.

¹³ Egamizning aytgani bo'yicha^b, Navuxadnazar Egamizning uyidagi va shoh saroyidagi barcha xazinalarni bo'shatdi. Isroil shohi Sulaymon Egamizning uyi uchun yasattirgan oltin ashyolarning hammasini maydaladi.

¹⁴ Jamiki Quddus aholisini, beklarni, jasur sipohlarni, hunarmandlarni, temirchilarni, hammasi bo'lib o'n mingta odamni asir qilib olib ketdi. Yahudo xalqining eng qashshoq to'pidan boshqa kimsa bu yurtida qolmadi.

¹⁵⁻¹⁶ Bobil shohi Navuxadnazar Yohuyixinni asir qilgandan keyin, Bobilga olib keldi. Yohuyixin bilan birga uning onasini, xotinlarini, a'yonlarini va yurtning obro'li odamlarini ham Quddusdan Bobilga haydab keldi. Bundan tashqari, hamma jasur sipohlarni — yetti mingta sipohni, jang qilishga qodir mingta hunarmand va temirchini ham asir qilib olib ketdi.

¹⁷ Yohuyixinning o'rniga esa amakisi Mattaniyoni shoh qilib tayinladi va uning otini o'zgartirib, Zidqiyo qo'ydi.

Yahudo shohi Zidqiyo

¹⁸ Zidqiyo yigirma bir yoshida shoh bo'ldi va Quddusda o'n bir yil hukmdorlik qildi. Onasining ismi Xamutal bo'lib, Libnalik Yeremiyoning^c qizi edi. ¹⁹ Zidqiyo ham, Yohuyiqim kabi, Egamiz oldida qabih ishlar qilgani uchun ²⁰ Egamiz Quddus va Yahudo xalqidan g'oyat g'azablangan, oqibatda ularni O'z huzuridan quvib yuborgan edi.

Quddus qulaydi

Zidqiyo Bobil shohiga qarshi isyon ko'tardi.

25-BOB

¹ Zidqiyo shohligining to'qqizinchi yili o'ninchi oyining o'ninchi kuni^d Bobil shohi Navuxadnazar hamma lashkari bilan Quddus atrofiga kelib, qarorgoh qurdi. Shahar devori atrofida baland qurilmalar yasatdi^e.

² Shoh Zidqiyo hukmronligining o'n birinchi yiligacha shahar qamalda qoldi. ³ To'rtinchi oyning to'qqizinchi kuni^f shaharda ochlik shu qadar kuchaydiki, xalq bir luqma non topolmay qoldi. ⁴ Oxiri shahar devoridan bir teshik ochishdi. Bobilliklar^g shaharni gir atrofdan qurshab turgan edilar. Hamma sipohlar tunda shoh bilan birga shohning bog'i yaqinidagi ikki devorning orasidagi darvozadan chiqib, Iordan vodiysi^h tomonga qochib ketdilar. ⁵ Ammo Bobil sipohlari shohning orqasidan quvib, Yerixo tekisligida unga yetib oldilar. Hamma lashkar esa shohni tashlab qochib ketdi.

⁶ Bobil sipohlari shoh Zidqiyoni ushlab, Rivlo shahrigaⁱ Bobil shohi huzuriga olib keldilar. Zidqiyoni hukm qildilar. ⁷ Zidqiyoning ko'zi oldida o'g'illarini qatl qilib, o'zining ko'zlarini o'yib oldilar. Keyin uni kishanlab, Bobilga olib ketdilar.

Egamizning uyi qulaydi

⁸ Beshinchi oyning yettinchi kunida, Bobil shohi Navuxadnazar shohligining o'n to'qqizinchi yilida^j Bobil shohining amaldori — qo'riqchilari sardori Nabizaradon Quddusga kirdi. ⁹ U Egamizning uyiga, shoh saroyiga va Quddusdagi hamma nufuzli odamlarning hashamatli imoratlariga o't qo'ydi. ¹⁰ Qo'riqchilar sardori rahnamoligida Bobil lashkarlari Quddusni o'rab turgan devorlarni yiqitdilar. ¹¹ Nabizaradon qolgan hamma xalqni — shaharda tirik qolganlarni, Bobil shohi tomonga o'tgan qochoqlarni olib ketdi. ¹² Uzumchilik va

^a 24:12 Bobil shohi hukmronligining sakkizinchi yilida... — Bu voqealar miloddan oldingi 597 yilda sodir bo'ldi.

^b 24:13 Egamizning aytgani bo'yicha... — Egamiz aytgan so'zlarning batafsil bayoni to'g'risida 20:16-18 ga qarang.

^c 24:18 Yeremiyo — mashhur Yeremiyo payg'ambar emas, uning otdoshi.

^d 25:1 Zidqiyo shohligining to'qqizinchi yili o'ninchi oyining o'ninchi kuni... — Ibroniylar kalendarining o'ninchi oyi. Shu bobda bayon qilingan bir qator voqealarning aniq tarixiy sanasini bugungi kungacha saqlanib qolgan Bobil yozuvlari bilan solishtirgan holda bilib olishimiz mumkin. Bu voqealar miloddan oldingi 588 yilning yanvar oyida bo'lib o'tgan.

^e 25:1 Shahar devori atrofida baland qurilmalar yasatdi — Qadimgi davrlarda sipohlar devor bilan o'ralgan shaharga hujum qilayotganlarida, ko'pincha devor yoniga baland qurilma yasaganlar. Shu yo'l bilan shaharni himoya qilayotgan xalqqa hujum qilish uchun devorni buzib yoki oshib o'tishga qulay imkoniyat yaratilgan.

^f 25:3 To'rtinchi oyning to'qqizinchi kuni... — Ibroniylar kalendarining to'rtinchi oyi. Zidqiyo shohligining o'n birinchi yilida sodir bo'lgan bu voqea miloddan oldingi 586 yilning iyul oyiga to'g'ri keladi.

^g 25:4 Bobilliklar — ibroniycha matnda *Xaldeyliklar*, o'sha vaqtda Bobilliklar shunday deb ham yuritilardi (shu bobning 5, 10, 13, 24, 25, 26-oyatlarida ham bor).

^h 25:4 Iordan vodiysi — ibroniycha matnda *Araba*. *Araba* umumiy geografik nom bo'lib, bu oyatda Iordan vodiysining O'lik dengiz shimolidagi bir qismiga nisbatan ishlatilgan.

ⁱ 25:6 Rivlo shahri — 23:33 izohiga qarang.

^j 25:8 Beshinchi oyning yettinchi kunida...o'n to'qqizinchi yilida... — Ibroniylar kalendarining beshinchi oyi, ya'ni miloddan oldingi 586 yilning avgust oyi.

dehqonchilik bilan mashgʻul boʻlsinlar, deya hech vaqosi yoʻq, qashshoq odamlardan baʼzilarinigina qoldirdi, xolos.

¹³ Bobilliklar Egamizning uyidagi bronza ustunlarni, aravalarni, bronza hovuzni^a parchalab, hamma bronzani Bobilga olib ketdilar. ¹⁴ Egamizning uyida xizmat paytida ishlatiladigan idishlarni — qozonlarni, kuraklarni, qaychilar va kurakchalarni, barcha bronza ashyolarni ham olib ketdilar. ¹⁵ Nabizaradon toza oltin va kumush olovkuraklarni, kosalarni, hamma oltin va kumush buyumlarni olib ketdi.

¹⁶ Egamizning uyi uchun Sulaymon qildirgan ikki ustun, hovuz va aravalarga behisob bronza sarf qilingan edi. ¹⁷ Har bir ustunning balandligi 18 tirsak^b boʻlib, tepasida bronzadan yasalgan ustunqosh bor edi. Ikkala ustunqoshning balandligi 5 tirsakdan^c, atroflari bronzadan yasalgan toʻrsimon bezak va anor tasviri bilan bezatilgan edi.

Yahudo xalqi Bobilga koʻchiriladi

¹⁸ Qoʻriqchilar sardori Nabizaradon oliy ruhoniy Sariyoni, undan keyingi ruhoniy Zafaniyoni va uchta darvozabonni ham asirga oldi. ¹⁹ Shaharda qolgan sipohlarning bitta lashkarboshisini, shohning yaqinlaridan beshtasini, yana xalqni lashkar safiga yozgan lashkarboshi kotibini va xalqdan shaharda qolgan oltmish kishini ham bandi qildi. ²⁰ Ularning hammasini Rivlo shahriga — Bobil shohi huzuriga olib keldi. ²¹ Bobil shohi ularni Xomat yurtida — Rivloda qatl qildi. Shunday qilib, Yahudo xalqi oʻzlarining yurtidan surgun qilindilar.

Yahudo hokimi Gadaliyo

²² Bobil shohi Navuxadnazar Yahudoda qolgan xalq ustidan Gadaliyoni hokim qilib tayinladi. Shofonning nabirasi Gadaliyo Oxixamning oʻgʻli edi. ²³ Lashkarboshilar va sipohlar, Bobil shohi Gadaliyoni hokim qilib tayinlaganini eshitgach, Mispaxga^d — Gadaliyoning huzuriga keldilar. Kelganlar Nataniyo oʻgʻli Ismoil, Kariyox oʻgʻli Yoʻxanon, Natufolik Tanxumat oʻgʻli Sariyo, Maxolik Yazaniyo va ularning odamlari edi.

²⁴ Gadaliyo kelganlarga va ularning odamlariga ont ichib, shunday dedi: “Bobilliklarga tobe boʻlishdan qoʻrqmanglar. Bu yurtda oʻrnashib, Bobil shohiga xizmat qilaveringlar. Shunda sizlarga yaxshi boʻladi.”

²⁵ Oʻsha yilning yettinchi oyida^e shoh urugʻidan boʻlgan Ismoil oʻnta odami bilan birga Mispaxga borib, Gadaliyoni oʻldirdi. Ismoil Elishamaning nabirasi, Nataniyoning oʻgʻli edi. Mispaxda Gadaliyo bilan birga boʻlgan Yahudo odamlarini va Bobilliklarni ham qilichdan oʻtkazdi. ²⁶ Shundan keyin jamiki xalq — boyu kambagʻal Bobilliklardan qoʻrqib, lashkarboshilar bilan birga, Misrga qochib ketdi.

Yohuyixin ozodlikka chiqadi

²⁷ Yahudo shohi Yohuyixin surgunda yurganiga oʻttiz yetti yil boʻlganda, Evilmarudax Bobil shohi boʻldi^f. Evilmarudax oʻsha yilning oʻn ikkinchi oyi yigirma yettinchi kuni^g Yahudo shohi Yohuyixinni zindondan ozod qildi. ²⁸ Unga yaxshi munosabatda boʻldi, Bobilga surgun qilingan boshqa shohlardan koʻra balandroq martaba berdi. ²⁹ Shunday qilib, Yohuyixin zindon kiyimlarini yechdi. Umr boʻyi doimo Bobil shohining dasturxonidan taom yedi. ³⁰ Umrining oxirigacha shoh tarafidan kundalik ehtiyoji har doim qondirildi.

^a 25:13 ...*bronza ustunlar...aravalar...bronza hovuz...* — Bu buyumlar Sulaymon hukmronlik qilgan davrda yasalgan. Mazkur buyumlarning batafsil bayoni toʻgʻrisida “3 Shohlar” 7:15-39 ga qarang.

^b 25:17 18 *tirsak* — taxminan 8,1 metr ga toʻgʻri keladi.

^c 25:17 5 *tirsak* — ibroniycha matnda 3 tirsak, yaʼni taxminan 1,4 metr ga toʻgʻri keladi. “3 Shohlar” 7:16 ning ibroniycha matnida esa besh tirsak, yaʼni taxminan 2,3 metr ga toʻgʻri keladi.

^d 25:23 *Mispax* — Quddusdan qariyb 8 kilometrcha shimoli–gʻarbda joylashgan.

^e 25:25 *Oʻsha yilning yettinchi oyida...* — Ibroniyy kalendarining yettinchi oyi, yaʼni miloddan oldingi 586 yilning oktabr va noyabr oylari.

^f 25:27 ...*Evilmarudax Bobil shohi boʻldi* — U Navuxadnazarning oʻgʻli boʻlib, Bobil shohligida miloddan oldingi 562-560 yillarida hukmronlik qilgan.

^g 25:27 ...*oʻsha yilning oʻn ikkinchi oyi yigirma yettinchi kuni...* — Ibroniyy kalendarining oʻn ikkinchi oyi, yaʼni miloddan oldingi 561 yilning aprel oyi.

ESTER

Kirish

Ester to'g'risidagi voqea Fors shohining Shushan qal'asidagi qishki saroyida bo'lib o'tadi. Shoh Axashverash malikani haydab yuboradi. Keyin Ester ismli yosh yahudiy ayolni tanlab uni malika martabasiga ko'taradi. Ester yetim bo'lib, amakisi Mordaxay uni farzandi sifatida tarbiya qilgan edi. Mordaxay shoh saroyida xizmat qilardi. Mordaxay Esterni: "Yahudiy ekaningni hech kimga aytma", deb ogohlantirgan, Ester ham Mordaxayga itoat etardi.

Shohning Homon ismli eng katta lavozimdagi amaldori bor edi. U yahudiylardan nafratlanardi. Homon shohni aldab, hamma yahudiylarni o'ldirish to'g'risida ijizat oladi. Kitobning davomida Ester o'z hayotini xavf ostiga qo'yib, xalqini qanday qilib saqlab qolgani haqida hikoya qilinadi.

Keyinchalik Mordaxay va Ester hamma yahudiylarga qanday qilib ularning hayoti saqlab qolingani xotirlab turish uchun har yili Purim bayramini nishonlash to'g'risida maktub yozadilar.

Ester kitobining ibroniycha matnida Xudo eslanmaydi. Lekin Xudo Esterni malika qilib, o'z xalqini qanday himoya etgani ko'rsatiladi. Mordaxay Esterga shunday degan: "Kim bilsin, balki shunaqa kunlar uchun sen malikalik martabasiga erishgandirsan." (4:14)

1-BOB

Axashverashning ziyofati

¹ Bu voqea Axashverash^a davrida bo'lib o'tgan edi. Axashverash Hindistondan Habashistongacha^b bir yuz yigirma yetti viloyat ustidan hukmronlik qilardi.

² Shoh Axashverash Shushandagi^c qal'ada shohlik taxtiga o'tirgandan keyin, ³ hukmronligining uchinchi yilida^d barcha vazirlari va saroy a'yonlari, Fors va Midiya shohlklarining bosh lashkarboshilari va zodagonlari, qo'li ostidagi viloyatlarning hokimlari uchun ziyofat berdi. ⁴ Axashverash ancha vaqt — bir yuz sakson kun davomida o'z shohligining beqiyos boyligini, dabdabali va hashamatli ulug'vorligini ko'rsatdi.

⁵ Bu ziyofatdan keyin Axashverash Shushan qal'asining kattayu kichigiga shoh saroyining bog' hovlisida yetti kun ziyofat berdi. ⁶ Bog'ning marmar ustunlari tepasidagi kumush halqalarga oliy navli va safsar rangli zig'ir iplardan to'qilgan, arqonlarga bog'langan oq va ko'k rangli zig'ir pardalar osilgandi. Arg'uvon va oq marmar, sadaf va qoramtir toshlar qoplangan joyga oltin va kumush o'rindiqlar o'rnatilgan edi. ⁷ Ichimliklar turli-tuman oltin qadahlarda berildi. Shohona sharob ham, shohning boyligi kabi, juda serob bo'ldi. ⁸ Chunki shoh o'z xonadoni boshqaruvchilariga: "Har kimga istaganicha berilsin", deb farmon etdi. Shuning uchun ichimliklar, shohning farmoniga ko'ra, mehmonlarning xohishiga qarab berildi. ⁹ Malika Vashti ham shoh Axashverash saroyida ayollar uchun ziyofat berayotgan edi.

Malika Vashtining toji tortib olinadi

¹⁰ Yettinchi kuni shoh sharob ichib vaqti chog' bo'lib, o'zining Maxumon, Bizta, Xarbona, Bixta, Avag'ta, Zatar, Karkas ismli yettita mulozimiga^e farmon berdi: ¹¹ "Malika Vashtiga shohona toj kiydirib, huzurimga olib kelinglar, xalqqa va a'yonlarga uning go'zalligini ko'rsatay." Haqiqatan ham malika g'oyat go'zal edi.

¹² Lekin malika Vashti kelmadi, mulozimlar orqali shohning bergan farmonini bajarishdan bosh tortdi. Shoh bundan qattiq g'azablendi, malikadan g'oyatda jahli chiqdi. ¹³ Shoh o'z ishlarini qonun-qoidani biladiganlar oldida qilardi. ¹⁴ O'sha paytda shohning yaqinlari Fors va Midiya shohligining yettita beki — Karshana, Shator, Admata, Tarshish, Miros, Marsano, Mamuxon edi. Ularning joyi shohning huzurida bo'lib, shohlikda eng yuqori mavqeni egallagan edilar. — Shoh qonun-qoidalarni yaxshi biladigan o'sha donishmandlardan so'radi:

^a 1:1 *Axashverash* — miloddan oldingi 485-465 yillarda hukmronlik qilgan.

^b 1:1 *Habashiston* — ibroniycha matnda *Kush*. Bu joy Misrning janubida bo'lib, hozirgi Sudan va Efiopiya mamlakatlarining bir qismini o'z ichiga olgan edi.

^c 1:2 *Shushan* — Bobilning sharqidagi shahar bo'lib, Fors shohlarining qishki qarorgohi edi.

^d 1:3 *...hukmronligining uchinchi yilida...* — Taxminan miloddan oldingi 483 yil.

^e 1:10 *mulozim* — qadimda saroy xizmatida bo'lgan kishi (shu bobning 12, 15-oyatlarida ham bor). Mulozim hukmdorning yoki saroydagi yuqori lavozimdagi amaldorning farmonlarini, topshiriqlarini bajargan, hukmdor yoki yuqori lavozimdagi amaldor nomidan ish yuritish huquqiga ega bo'lgan. Shu oyatdagi ibroniycha so'z yana bichilgan erkakka nisbatan ham ishlatilgan. Hukmdorning xonadonidagi ayollar bilan ko'p muloqot qilish zarurati bo'lgani uchun bu mulozimlar ko'pincha bichib qo'yilar edi.

¹⁵ — Shoh Axashverash malika Vashtiga mulozimlar orqali farmon bergan edi, u itoat etmadi. Buning uchun qonunga binoan uni nima qilish kerak?

¹⁶ Shunda Mamuxon shoh va a'yonlar huzurida shunday javob berdi:

— Malika Vashti yolg'iz shohimiz oldidagina emas, balki shoh Axashverash hukmronligi ostidagi hamma viloyatlarning beklari va xalqi oldida aybdordir. ¹⁷ Chunki malikaning qiligi'ini hamma ayollar eshitishgach, ular: “Shoh Axashverash, malika Vashtini huzurimga olib kelinglar, deb farmon bergan ekan, malika bormabdi”, deb gapirib yuradilar va erlarini mensimay qo'yadilar. ¹⁸ Malikaning qiligi'i to'g'risida eshitgan Fors va Midiya shohligi bekoyimlari shohimizning hamma a'yonlariga ayni o'sha gapni aytadilar. O'rtada kiborlik, dilsiyohlik paydo bo'ladi. ¹⁹ Agar shohimiz ma'qul ko'rsalar, o'zlari butun shohlik hududi bo'yicha qaror chiqarsinlar. Fors hamda Midiya shohligi qonunlariga: “Vashti shoh Axashverash huzuriga kirmasin, uning shohlikdagi martabasi boshqa yaxshirog'iga berilsin”, degan qo'shimcha kiritilsin va bu farmon o'zgartirilmasin. ²⁰ Shohlik qanchalik katta bo'lmasin, shohimizning bu farmoni shohlik bo'ylab tarqalganda, barcha ayollar — boyu kambag'ali erlarini hurmat qiladigan bo'ladilar.

²¹ Bu gap shohga va a'yonlarga ma'qul bo'ldi. Shoh Mamuxon aytganiday qildi. ²² U qo'li ostidagi hamma viloyatlarga maktub jo'natdi. Maktub har bir viloyatning o'z yozuvida va har bir xalqning o'z tilida bitilgan bo'lib, unda: “Har bir erkak o'z oilasida xo'jayin bo'lsin va uning gapi gap bo'lsin”, deb yozilgan edi.

2-BOB

Ester malika bo'ladi

¹ Axashverash g'azabidan tushgandan keyin, Vashti va uning qilmishi, Vashtining ustidan chiqarilgan hukm esiga tushib qoldi. ² Shohning a'yonlari aytidilar: “Shohimiz uchun yosh, chiroyli qizlar qidirilsin. ³ Buning uchun shohimiz qo'li ostidagi viloyatlarda nazoratchilar tayin qilinsin, ular chiroyli barno qizlarni shohimizning xizmatkori, haram og'asi Xegay nazorati ostida Shushan qal'asidagi haramga to'plasinlar, qizlarga pardozi bersinlar. ⁴ Shohimizga yoqqan qiz Vashtining o'rniga malika bo'lsin.” Bu gap shohga ma'qul keldi va u aytilganlarni qildi.

⁵ Shushan qal'asida bir yahudiy yashardi. Uning ismi Yovir o'g'li Mordaxay bo'lib, Benyamin qabilasidan edi. Yovir, Shimax va Kish^a nasliga borib taqalardi. ⁶ Bobil shohi Navuxadnazar Yahudo shohi Yohuyixinni^b asir qilib olib kelganda^c, Mordaxay ham Quddusdan keltirilgan edi. ⁷ Ota-onasidan yetim qolgan Hadassani Mordaxay asrab olib tarbiya qildi. Hadassa Mordaxayning jiyani edi. Uning boshqa ismi Ester bo'lib, kelishgan, go'zal qiz edi.

⁸ Shohning amru farmoni e'lon qilingach, Shushan qal'asiga ko'p qizlarni to'plab, Xegay nazoratiga topshirildi. Ester ham shoh saroyiga keltirilib, haram og'asi Xegay nazoratiga topshirildi.

⁹ Xegayga Ester yoqdi, Xegay unga iltifot ko'rsatdi. Xegay darrov: “Bu qizga pardozi berib, parvarishlanglar, unga ulushini berib turinglar, saroydan yettita kanizak tanlab olinib, unga cho'ri qilib berilsin”, deb buyurdi. Shoh haramining eng yaxshi bo'lmasiga qizni va uning kanizlarini joylashtirdi.

¹⁰ Lekin Ester o'z xalqi, urug'—aymog'i to'g'risida hech narsa aytmadi. Chunki Mordaxay unga bu to'g'rida og'iz ochmasligini buyurgan edi.

¹¹ Mordaxay har kuni Esterning sog'lig'idan xabar olgani, unga qanday muomala qilishyapti ekan, deb bilgani haram hovlisi atrofida yurardi. ¹² Har bir yosh qizga, Axashverash huzuriga kirish uchun navbati kelganda, o'n ikki oy davomida pardozi berilardi. Ayollar uchun chiqarilgan qoida shunaqa edi. Olti oy mirra moyi^d bilan, olti oy xushbo'y narsalar va upa—eliklar bilan pardozi qilardilar. ¹³ Shundan keyin qiz shoh huzuriga kirardi: qiz saroyga kirayotganda, haramdan nima talab qilsa, hammasi berilardi.

¹⁴ Kechqurun shoh huzuriga kirgan qiz, ertasiga ertalab shohning mulozimi^e, kanizaklar^f soqchisi Shashagaz nazorati ostidagi boshqa haramga^g qaytardi. Faqat shohga xush yoqqan, shoh nomini aytib chaqirgan qiz qaytadan uning huzuriga kirardi.

¹⁵ Mordaxayning asrandisi, uning amakisi Abuhayilning qizi Ester shoh huzuriga kiradigan payt ham keldi. Ester shohning mulozimi, haram og'asi Xegay nima taklif qilgan bo'lsa, shuni oldi va boshqa hech narsa

^a 2:5 *Kish* — shoh Shoulning otasi.

^b 2:6 *Yohuyixin* — ibroniycha matnda bu ismning boshqacha varianti *Yoxoniyo*.

^c 2:6 ...*asir qilib olib kelganda...* — Miloddan oldingi 598 yil.

^d 2:12 *mirra moyi* — daraxt shirasidan olinib, ishlov berib tayyorlangan xushbo'y moy.

^e 2:14 *mulozim* — qadimda saroy xizmatida bo'lgan kishi (shu bobning 15—oyatida ham bor). 1:10 izohiga qarang.

^f 2:14 *kanizaklar* — ibroniycha matnda bu so'zning ma'nosi quyidagicha: bu ayollar cho'ri bo'lib, qonuniy xotin bo'lmasalar—da, xo'jayinlari bilan jinsiy aloqada bo'lishgan. Qadimgi paytlarda kanizaklarning jiddiy qonuniy huquqlari bo'lib, xo'jayinlari ularning erlari sifatida bo'lgan.

^g 2:14 ...*boshqa haramga...* — yoki *haramning boshqa bo'lmasiga*.

so'ramadi. Esterni ko'rganlarning ko'zlarida quvonch porladi.

¹⁶ Shunday qilib, Axashverash shohligining yettinchi yili^a, o'ninchi oyi — Tabat oyida^b, Ester shoh Axashverash saroyiga keltirildi. ¹⁷ Shoh Esterni hamma qizlardan ortiq sevib qoldi. Ester shohning muruvvatiga va iltifotiga barcha qizlardan ko'proq sazovor bo'ldi: Axashverash malikalik tojini Esterning boshiga kiygizib, uni Vashtining o'rniga malika qildi. ¹⁸ So'ngra shoh hamma a'yonlari va xizmatkorlari uchun Ester sharafiga ziyofat berdi, hamma viloyatlarda bayram e'lon qildi. Oliyhimmatlik bilan hadyalar ulashdi.

Mordaxay shohning hayotini saqlab qoladi

¹⁹ Barno qizlar keyingi safar haramga to'planishganda, Mordaxay saroyda o'z vazifasini bajarayotgan edi^c.

²⁰ Ester Mordaxayning buyrug'iga itoat etib, urug'—aymog'i va xalqi to'g'risida hali gapirmagan edi. Ester Mordaxayning tarbiyasida bo'lgan paytda unga qanday itoat qilgan bo'lsa, hozir ham shunday itoat etardi.

²¹ O'sha kunlarda — Mordaxay saroyda o'z vazifasini bajarayotganda, shohning Bixtan va Tarash degan ikkita darvozaboni quturib, shoh Axashverashning joniga suiqasd qilishni rejalashtirdilar. ²² Mordaxay bu fitnani bilib qolib, malika Esterni ogohlantirdi. Ester esa fitna to'g'risidagi xabarni Mordaxay nomidan shohga yetkazdi.

²³ Bu voqea tekshirilgach, to'g'ri deb topildi va ikkala xizmatkor dorga osildi. Bu voqea shohning "Kundalik xotiralar kitobi"ga yozib qo'yildi.

3-BOB

Xomon yahudiylarga qarshi chiqadi

¹ Bu hodisalardan keyin shoh Axashverash O'gax^d naslidan bo'lgan Xamadoto o'g'li Xomoni ko'klarga ko'tarib, yuksak martabaga tayinladi. Boshqa hamma a'yonlar ustidan Xomoni nozir etib tayinladi.

² Shohning saroydagi^e boshqa a'yonlari Xomonga tiz cho'kib ta'zim qilardilar. Chunki shohning amri shunday edi. Mordaxay esa na egilardi, na ta'zim qilardi. ³ Shohning saroydagi a'yonlari Mordaxayga: "Nimaga sen shohning amriga itoat etmayapsan—a?!" deb aytardilar.

⁴ Ular Mordaxayga bu gapni har kuni aytsalar ham, Mordaxay ularning gapiga quloq solmasdi. A'yonlar, Mordaxayning bu qilig'iga Xomon toqat qila olarmikan, deb uni bu ahvoldan xabardor qildilar. Chunki Mordaxay ularga: "Men yahudiyman", deb aytgan edi.

⁵ Xomon Mordaxayning tiz cho'kib ta'zim qilmayotganini ko'rganda, g'azabdan tutoqardi. ⁶ Xomon birgina Mordaxayni o'ldirishni arzimasi deb o'yladi. Mordaxayning qaysi xalqdan ekanini bilgani uchun, Xomon Axashverashning butun shohligi hududidagi mordaxaylarni — jamiki yahudiy xalqini qirib tashlashga qasd qilib qo'ydi.

⁷ Axashverash shohligining o'n ikkinchi yili^f, birinchi oyida — Nison oyida^g bu fitna amalga oshiriladigan kun va oy uchun Xomon oldida pur^h — qur'a tashladilar. Qur'a o'n ikkinchi oyning — Adar oyiningⁱ o'n uchinchi kuniga^j tushdi.

⁸ Shundan keyin Xomon shoh Axashverashga aytdi:

— Shohligingiz viloyatlaridagi boshqa xalqlarning orasiga sochilib—tarqalib ketgan bir xalq bor. Ularning qonunlari hamma xalqlar qonunidan farq qiladi. Shohimiz qonunlariga ular bo'ysunmaydilar. Ularga sabr—toqat qilish — shohimizning manfaatlariga ziddir. ⁹ Agar shohimiz ma'qul ko'rsalar, bu xalqni qirib tashlash uchun farmon bersinlar. Men o'n ming talant^k kumushimni a'yonlar qo'liga olib borib beraman. Ular bu kumushni shohimiz xazinasiga topshiradilar.

¹⁰ Shundan keyin shoh barmog'idagi muhr uzugini yechib, farmonini tasdiqlash uchun yahudiylar

^a 2:16 ...Axashverash shohligining yettinchi yili... — Taxminan miloddan oldingi 478 yil.

^b 2:16 Tabat oyi — ibroniy kalendarining o'ninchi oyi. Bu oy hozirgi dekabr oyidagi birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^c 2:19 ...Mordaxay saroyda o'z vazifasini bajarayotgan edi — Ibroniycha matndagi so'zma—so'z tarjimasi — Mordaxay saroy darvozasida o'tirgan edi (shu bobning 21—oyatida ham bor). Mazkur gapning ibroniycha varianti shundan dalolat beradiki, Mordaxay saroyda ma'muriy vazifada bo'lgan. Chamasi, Mordaxay shu bobda tasvirlangan voqealar yuz bermasdan oldin shohning xizmatiga kirgan edi.

^d 3:1 O'gax — Omoleklar shohi edi. Omoleklar azaldan Isroil xalqining dushmani edi.

^e 3:2 ...saroydagi... — Ibroniycha matndagi so'zma—so'z tarjimasi — shohning darvozasidagi (shu bobning 3—oyatida ham bor).

^f 3:7 Axashverash shohligining o'n ikkinchi yili... — Taxminan miloddan oldingi 472 yil.

^g 3:7 Nison oyi — ibroniy kalendarining birinchi oyi (Nison oyi Abib oyi deb ham ataladi). Bu oy hozirgi 11 martdan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^h 3:7 pur — bobilcha so'z bo'lib, bitta qur'a degan ma'nodadir.

ⁱ 3:7 Adar oyi — ibroniy kalendarining o'n ikkinchi oyi. Bu oy hozirgi fevral oyidagi birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^j 3:7 ...oyining o'n uchinchi kuni... — Qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnda esa oyining o'n uchinchi kuni ko'rsatilmagan. Ammo shu bobning 13—oyatidagi ibroniycha matnda ko'rsatilgan.

^k 3:9 o'n ming talant — taxminan 340 tonnaga to'g'ri keladi.

dushmani O'gax naslidan Xamadoto o'g'li Xomonga berdi.

¹¹ — Bu pullar o'zingda qolsin, xalqni ham senga berdim, — dedi shoh Xomonga. — Anovi xalqqa nimani ma'qul ko'rsang, shuni qil.

¹² Birinchi oyning o'n uchinchi kuni shohning mirzalari chaqirildi. Xomonning hamma buyruqlari har bir viloyat xalqining o'z yozuvida va o'z tilida shohning noiblariga, har bir viloyat hokimiga va har bir xalqning bekiga yozildi. Maktublar shoh Axashverash nomidan yozilib, shohning muhr uzugi bilan tasdiqlandi^a.

¹³ Maktublar choparlar orqali shohning qo'li ostidagi hamma viloyatlarga jo'natildi. "Yahudiylarning hammasi — yoshu qarisi, bolalaru ayollari bir kunda — o'n ikkinchi oyning, ya'ni Adar oyining o'n uchinchi kuni yo'q qilinsin, o'ldirilsin, qirilsin, mol-mulki talon-taroj qilinsin, ¹⁴ hamma o'sha kunga tayyor bo'lsin", deb farmon e'lon qilindi. Shuning uchun har bir viloyatga ular uchun qonun sifatida farmondan ko'chirma berildi.

¹⁵ Choparlar shohning aytganiga muvofiq tezlik bilan yo'lga chiqdilar. Farmon Shushan qal'asida ham e'lon qilingach, shahar besaranjom bo'lib qoldi. Shoh bilan Xomon esa o'tirishib kayfu safo qilishardi.

4-BOB

Mordaxay Esterdan yordam so'raydi

¹ Mordaxay yuz bergan voqeadan xabardor bo'lgach, kiyimlarini yirtdi, qanorga o'ranib, ustiga kul sochdi. Keyin qattiq alamli faryod ko'tarib, shahar bo'ylab yurdi. ² O'sha holatda saroy darvozasiga bordi, lekin qanor kiyib saroy darvozasidan ichkariga kirish mumkin emasdi. ³ Shuningdek, har bir viloyatda — shohning amru farmoni yetib borgan joylarda yahudiylar chuqur qayg'uga botdilar, ro'za tutib, yig'lab nola qildilar. Ko'pchilik qanorga o'ranib va kulga belanib yotdi. ⁴ Esterning kanizlari va xizmatkorlari kelib, bu haqda xabar berishganda, malika qattiq tashvishga tushdi. "Mordaxay ustidagi qanorni yechib, mana bu kiyimlarni kiyib olsin", deb malika kiyim berib yuborgan edi, Mordaxay olmadi. ⁵ Esterning xizmatiga tayinlangan Xatax ismli shohning mulozimi^b bor edi. Ester Xataxni chaqirib, unga: "Bu nimasi, Mordaxay nimaga bunday qilyapti ekan, bilib kel-chi", deb buyurdi. ⁶ Xatax shoh saroyi darvozasi oldidagi shahar maydoniga — Mordaxayning yoniga ketdi.

⁷ Mordaxay o'zining boshiga tushgan hamma kulfatni, Xomon yahudiylarga qirg'in keltirish uchun shoh xazinasiga qancha miqdorda kumush berishga va'da qilganini Xataxga aytib berdi. ⁸ Keyin Mordaxay Xataxga yahudiylarni qirish to'g'risida Shushanda e'lon qilingan farmondan bir nusxasini berib: "Esterga buni ko'rsat, u hamma narsani tushunib olsin", dedi. "Ester shoh huzuriga kirib, o'z xalqiga rahm etishini iltijo qilib so'rasin", deb tayinladi.

⁹ Xatax qaytib kelib, Mordaxayning gaplarini Esterga aytib berdi. ¹⁰ Ester "Mordaxayga shu gaplarni yetkaz", deb Xataxni yana jo'natdi: ¹¹ "Shoh saroyida hamma xizmat qilayotganlar va shohning qo'li ostidagi viloyatlar xalqi shuni biladilarki, kimki ichki hovliga — shoh huzuriga chaqirilmasdan kirsam, erkakmi, ayolmi, baribir, hukm bitta — uni o'lim kutadi. Shoh saltanatning oltin hassasini kimga tomon uzatsagina, o'sha tirik qoladi. Lekin o'ttiz kundan buyon shoh meni chaqirgani yo'q."

¹² Esterning bu gaplarini Mordaxayga aytishgach, ¹³ u Esterga shu javobni yetkazishni so'radi: "Saroyda yashaganim uchun yahudiylardan yolg'iz o'zim omon qolaman deb o'ylamagin. ¹⁴ Agar shu damlarda sen sukut saqlasang, yahudiylarga boshqa joydan najot keladi, ular ozod bo'ladilar. Sen va otang xonadoni esa halok bo'lasizlar. Kim bilsin, balki shunaqa kunlar uchun sen malikalik martabasiga erishgandirsan."

¹⁵ Ester ham Mordaxayga quyidagicha javob jo'natdi: ¹⁶ "Boring, Shushandagi hamma yahudiylarni to'plab, men uchun ro'za tutinglar. Uch kechayu, uch kunduz hech narsa yemanglar ham, ichmanglar ham. Men ham kanizaklarim bilan ro'za tutaman, so'ngra qonunga xilof bo'lsa ham, shoh huzuriga boraman. Mayli, o'lsam, o'lay."

¹⁷ Mordaxay ketdi va Ester nima buyurgan bo'lsa, hammasini qildi.

5-BOB

Ester tilagini shohga ayon qiladi

¹ Uchinchi kuni Ester shohona liboslarini kiyib, saroyning ichki hovlisida — shoh yashaydigan xosxona ro'parasida paydo bo'ldi. Shoh xosxonaning to'ridagi taxtda o'tirib, ² hovlida kutib turgan malika Esterni ko'rdiy, unga marhamat qildi va qo'lidagi saltanatning oltin hassasini Esterga tomon cho'zdi. Ester yaqinroq

^a 3:12 ...shohning muhr uzugi bilan tasdiqlandi — Xatni muhrlash uchun so'rg'ichdan foydalanilgan. So'rg'ich yumshoqligida shohning uzugi bilan muhrlangan. Muhr esa xatning rasmiy ekanini ko'rsatgan.

^b 4:5 mulozim — qadimda saroy xizmatida bo'lgan kishi (1:10 izohiga qarang).

kelib hassaning uchiga tegindi.

³Shoh undan:

— Senga nima kerak, malika Ester? — deb so‘radi. — Tilaging nima? Hatto yarim shohlikni so‘rasang ham beriladi.

⁴— Agar shohimiz ma’qul ko‘rsalar, bugun Xomon bilan birga menikiga ziyofatga kelsalar, — dedi malika. — Men shohimiz uchun ziyofat tayyorlagandim.

⁵Shoh:

— Zudlik bilan borib Xomonni topib kelinglar! — deb buyurdi. — Esterning istagini bajo qilaylik.

Shunday qilib, shoh Xomon bilan birga Ester tayyorlagan ziyofatga bordi. ⁶Shoh maydan ichar ekan:

— Ayt, nima istaysan? Nima istasang beriladi, — dedi. — Qanday tilaging bor? Yarim shohlikni so‘rasang ham, xohishing qondiriladi.

Ester shunday javob berdi:

⁷— Mening istagim va iltimosim shuki, ⁸agar shohimiz mendan mamnun bo‘lsalar, shohimiz mening tilagimni va istagimni qondirishni ma’qul ko‘rsalar, ertaga men tayyorlaydigan ziyofatga Xomon bilan birga kelsinlar. O‘shanda shohimizning savoliga javob beraman.

Xomon g‘azabladi

⁹Xomon o‘sha kuni ziyofatdan xursand, kayfiyati chog‘ bo‘lib chiqdi. U shoh saroyi darvozasi oldida Mordaxayni ko‘rdi. Mordaxay Xomonning hurmati uchun o‘rnidan turmadi ham, ta’zim ham qilmadi. Xomon esa g‘azabdan tutoqdi. ¹⁰Biroq u o‘zini bosdi. Uyiga kelib, do‘stlarini va xotini Zareshni chaqirtirdi. ¹¹Xomon ularga o‘zining cheksiz boyligidan, ko‘pdan ko‘p o‘g‘illaridan, shoh uni a‘yonlar va xizmatkorlar ustidan yuksak martabaga ko‘targani to‘g‘risida gapirdi.

¹²Keyin u yana aytdi:

— Malika Ester ziyofat tayyorlagan ekan, shoh bilan mendan boshqa hech kimni taklif qilmabdi. Ertaga ham men shoh bilan birga unikiga ziyofatga chaqirilganman. ¹³Lekin saroy darvozasida turgan yahudiy Mordaxayni ko‘rganimda, bularning men uchun hech bir qimmatini qolmaydi.

¹⁴Shunda xotini Zaresh va hamma do‘stlari Xomonga maslahat berishdi:

— Dor tayyorlashsin, balandligi ellik tirsak^a bo‘lsin. Ertalab shohdan iltimos qil, Mordaxayni o‘sha dorga osishsin. Keyin xursand bo‘lib, shoh bilan birga ziyofatga boraverasan.

Bu gap Xomonga ma’qul tushdi. U dorni tayyorlatib qo‘ydi.

6-BOB

Mordaxayga hurmat ko‘rsatiladi

¹Shu kecha shohning uyqusi qochdi. Shoh:

— “Kundalik xotiralar kitobi”ni olib kelinglar! — deb buyurdi. Kitobni unga o‘qib berishdi. ²Xotira kitobidagi shoh Axashverashning darvozabonlari Bixtan va Tarash shohning joniga qasd qilishni rejalashtirganlari, buni Mordaxay bilib qolib shohga yetkazgani to‘g‘risida yozilgan voqeaga yetib kelishdi.

³Shunda shoh:

— Bu xizmati uchun Mordaxay nima bilan taqdirlangan? Unga hurmat ko‘rsatilganmi? — deb so‘radi.

— U hech narsa bilan taqdirlanmagan, — deb javob berishdi shohning a‘yonlari.

⁴— Hovlida kim bor? — so‘radi shoh. Shu paytda Xomon shoh saroyining tashqi hovlisiga kelgan va Mordaxay uchun tayyorlatib qo‘ygan dorga uni ostirish to‘g‘risida shoh bilan maslahatlashmoqchi bo‘lib turgan edi. ⁵Shohning a‘yonlari:

— Hovlida Xomon turibdi, — deb javob berishdi.

— Bu yoqqa kirsin! — deb buyurdi shoh.

⁶Xomon kirgach, shoh undan so‘radi:

— Shoh taqdirlamoqchi bo‘lgan odamga qanday hurmat ko‘rsatsa bo‘ladi?

Xomon o‘z ko‘nglida: “Shoh mendan boshqa kimga ham izzat–hurmat ko‘rsatishni istardi”, deb o‘yladi ⁷va shohga aytdi:

— Shohimiz hurmat ko‘rsatib, taqdirlamoqchi bo‘lgan odam uchun ⁸o‘zlari kiygan shohona liboslarni, shohimiz mingan, usti shohona zeb–ziyatlar^b bilan bezatilgan otni olib kelishsin. ⁹Shohning eng yaqin beklaridan biri qo‘liga liboslarni va otni berishsin. Shoh hurmat ko‘rsatib, taqdirlamoqchi bo‘lgan o‘sha odam kiyintirilgandan keyin, otga mindirilsin–da, shahar maydoniga olib chiqilsin. Uning oldida yurib “Shoh

^a 5:14 ellik tirsak — taxminan 23 metr ga to‘g‘ri keladi.

^b 6:8 ...shohona zeb–ziyatlar... — Tojning bir turi bo‘lishi mumkin.

taqdirlamoqchi bo'lgan odam mana shunday hurmatga sazovor bo'ladi!" deb jar solinsin.

¹⁰ Shoh Xomonga buyurdi:

— Hoziroq, o'zing aytganingday, liboslarni va otni olgin—da, saroy darvozasida turgan yahudiy Mordaxayga shunday qil. Aytganlaringdan birortasi ham qolib ketmasin.

¹¹ Xomon liboslarni va otni olib, Mordaxayni kiyintirdi. So'ng uni otga mindirib, shahar maydoniga olib chiqdi va uning oldida yurib: "Shoh taqdirlamoqchi bo'lgan odam mana shunday hurmatga sazovor bo'ladi!" deb jar soldi.

¹² Mordaxay saroy darvozasiga qaytib keldi. Xomon esa sharmanda bo'lganidan yuzini berkitib jadal uyiga yo'l oldi.

¹³ Xomon xotini Zareshga va barcha do'stlariga yuz bergan voqeani aytib berdi. Do'stlari va xotini Zaresh shunday deyishdi:

— Mordaxay tufayli sen pastga ketding. Agar u yahudiylardan bo'lsa, unga bas kela olmaisan. Aksincha, martabang, shubhasiz, pastlashadi.

¹⁴ Ular gaplashib turganlarida, shohning mulozimlari^a kelib, Xomonni Ester tayyorlagan ziyofatga apil—tapil olib ketdilar.

7-BOB

Xomon dorga osiladi

¹ Shoh va Xomon malika Ester bilan yeb—ichish uchun unikiga kelishdi. ² Ular ikkinchi kuni ham sharobxo'rlik qilishayotganda, shoh Esterga yana aytdi:

— Qanday istaging bor, malika Ester? Istaging qondiriladi. Qanday iltimosing bor, malikam? Yarim shohlikni so'rasang ham, beriladi.

³ Shundan keyin malika Ester gapirdi:

— Shoh hazratlari! Agar o'zlari mendan mamnun bo'lsalar, agar shohim ma'qul ko'rsalar, istagim shuki, jonimni saqlab qolsinlar, tilagim shuki, mening xalqim joniga rahm qilsinlar! ⁴ Men va mening xalqim yer yuzidan yo'q qilinish uchun, o'ldirilish va qirilish uchun sotilganmiz^b. Agar biz qul va cho'ri qilib sotilganimizda edi, ovozimni chiqarmasdim. O'sha dushmanning qilmishi uchun shohimizni bezovta qilish arzimasi ish bo'lardi^c.

⁵ Shoh Axashverash malika Esterdan:

— Kim u? Qani o'sha odam? Kim shunday qilishga jur'at etdi? — deya so'radi.

⁶ — Zararkunanda, g'anim, yovuz Xomon! — dedi Ester.

Shu zahoti Xomon shoh bilan malika qarshisida vahimaga tushdi. ⁷ Shoh g'azab bilan dasturxondan turdi—yu saroy bog'iga qarab ketdi. Xomon esa malika Esterdan "Jonimni qutqargin", deb yolvorish uchun qoldi, chunki shohdan o'ziga nisbatan yovuz qismat tayin etilganini u ko'rib turardi.

⁸ Shoh bog'dan saroyning ziyofat bo'layotgan xonasiga qaytganda, Xomon Ester yonboshlab o'tiradigan o'rindiqqa mahkam yopishib yotgan edi. Shoh bu ahvolni ko'rdu:

— Oh—ho, men uyda ekanimda malikaning nomusiga tegmoqchi bo'ldingmi? — deb baqirdi. Shoh gapini tugatar—tugatmas, Xomonning yuzini yopdilar^d.

⁹ Shohning mulozimlaridan^e biri Xarbona aytib qoldi:

— Ha, aytganday, Xomon uyining oldiga ellik tirsakli^f dor tayyorlab qo'ygan. Bu dorga Mordaxayni osmoqchi. Mordaxay esa shohimizni ogohlantirib uning hayotini saqlab qolgan.

— O'sha dorga Xomonning o'zini osinglar! — deb farmon berdi shoh.

¹⁰ Mordaxay uchun tayyorlab qo'yilgan dorga Xomonning o'zini osdilar. Shundan so'nggina shohning g'azabi bosildi.

8-BOB

Shoh yahudiylarni himoya qiladi

¹ O'sha kuni shoh Axashverash yahudiylar dushmani Xomonning mol—mulkini malika Esterga in'om qildi.

^a 6:14 mulozim — qadimda saroy xizmatida bo'lgan kishi (1:10 izohiga qarang).

^b 7:4 Men va mening xalqim...sotilganmiz — Xomon shohga va'da qilgan pulga ishora (3:9 ga qarang).

^c 7:4 O'sha dushmanning qilmishi uchun shohimizni bezovta qilish arzimasi ish bo'lardi — Bu ibroniycha gapning ma'nosi bahsli.

^d 7:8 ...Xomonning yuzini yopdilar — Bu harakat o'limga hukm qilishni bildirgan.

^e 7:9 mulozim — qadimda saroy xizmatida bo'lgan kishi (1:10 izohiga qarang).

^f 7:9 ellik tirsak — taxminan 23 metr ga to'g'ri keladi.

Mordaxay shoh huzuriga kirib chiqadigan bo'ldi. Chunki malika Mordaxayning o'ziga qarindosh ekanini aytgan edi.

² Shoh Xomondan qaytarib olgan muhr uzugini barmog'idan chiqarib Mordaxayga berdi. Ester esa Mordaxayni Xomonning mol–mulki ustidan boshqaruvchi qilib tayinladi.

³ Ester shoh bilan yana gaplashdi. Shohning oyog'iga yiqilib “O'gax^a naslidan bo'lgan Xomonning yahudiylarga qarshi o'ylagan xusumatini va rejasini daf qiling”, deb yig'lab yolvord. ⁴ Shoh saltanatning oltin hassasini Esterga tomon uzatgan edi, Ester o'rnidan turib, shohning qarshisiga keldi ⁵ va aytdi:

— Agar shohimiz ma'qul ko'rib, mendan mamnun bo'lsalar, bu ishni o'rinli deb bilsalar, o'zlariga yoqqan bo'lsam, O'gax naslidan Xamadoto o'g'li Xomonning shohlik hududidagi hamma yahudiylarni qirib tashlash to'g'risida qasddan yozgan maktubini qaytarish uchun maktub yozilsin. ⁶ Axir, xalqimning boshiga tushadigan kulfatni tomosha qilib chidab tura olamanmi?! Qabiladoshlarim o'ldirilayotganda, guvoh bo'lib tura olamanmi?!

⁷ Shunda shoh Axashverash malika Esterga va yahudiy Mordaxayga aytdi:

— Xomonning mol–mulkini Esterga berdim. Xomon esa yahudiylarni qirib tashlamoqchi bo'lgani uchun, uni dorga ostirdim. ⁸ Endi shoh nomidan yahudiylar to'g'risidagi maktubni o'zlarinigizga ma'qul keladigan tarzda yozib, shohning uzugi bilan muhrlanglar. Shoh nomidan yozilib, shohning uzugi bilan muhrlangan maktubni hech kim o'zgartirishi mumkin emas.

⁹ Shundan so'ng uchinchi oyda — Shavon oyining^b yigirma uchinchi kuni shohning mirzalari chaqirildi. Hindistondan Habashistongacha^c bo'lgan bir yuz yigirma yetti viloyatdagi yahudiylarga, noiblarga, hokimlarga, viloyatlarning beklariga xuddi Mordaxay buyurganiday maktub yozildi. Maktub har bir viloyat xalqining yozuvi va tilida, yahudiylarga ham o'zlarining yozuvida va tilida yozildi. ¹⁰ Mordaxay shoh Axashverash nomidan maktubni yozdirgach, shohning uzugi bilan muhrladi va shohning yilqisidagi uchqur otlarga choparlarni o'tqazib jo'natdi.

¹¹ Shoh maktubda yahudiylarga hamma shaharlarda to'planib, o'zlarini himoya qilishlariga huquq berdi. Bundan tashqari, hujum qiladigan har qanday dushman xalqning yoki yurtning qurolli kuchlarini, bolalarini va ayollarini yo'q qilishga, o'ldirishga, mol–mulkini talon–taroj qilishga, qirishga ijozat berdi. ¹² Shoh Axashverashning qo'l ostidagi hamma yurtlarda bir kun — o'n ikkinchi oyning, ya'ni Adar oyining^d o'n uchinchi kuni^e uchun ijozat berilgandi. ¹³ Ushbu farmon matni har bir viloyatga, barcha xalqlarga qonun o'rnida e'lon qilindi. Shunday qilib, yahudiylar o'sha kuni o'z dushmanlaridan qasos olishga tayyor turishlari kerak edi.

¹⁴ Choparlar shohning uchqur otlariga mindilaru uning farmoniga ko'ra, to'rt tomonga yelib ketdilar.

Shushandagi qal'ada ham farmon e'lon qilindi. ¹⁵ Mordaxay ko'k va oq rangli shohona liboslarga burkanib, katta oltin tojni kiyib, safsar rangli zig'ir ridoga o'ranib, shoh huzuridan chiqdi. Shushanda xursandchilik, shodu xurramlik hukm surardi. ¹⁶ Bundan yahudiylarning qalbi umidga to'ldi, shodu xurram, vaqti chog' bo'ldi, ular uchun sharaflı kunlar boshlangan edi. ¹⁷ Hamma viloyatlarda, har bir shaharda, shohning amru farmoni yetib borgan har qanday joyda yahudiylar shodu xurram bo'lib, o'ynab–kuldilar, ziyofatlar uyushtirdilar, bayram qildilar. Shohlikdagi ko'p xalqlar yahudiy bo'ldi, chunki hammani yahudiylardan qo'rquv tuyg'usi qamrab olgan edi.

9-BOB

Yahudiylarning zafari

¹ Shohning amru farmoni ijro qilinadigan o'n ikkinchi oy — Adar oyining^f o'n uchinchi kuni keldi. Bu kunni yahudiylarning g'animlari, ularning ustidan hukmronlikni egallaymiz, deb umid bilan kutgan edilar. Ammo aksincha bo'lib chiqdi: yahudiylar o'z g'animlari ustidan hukmronlikni o'rnatdilar. ² Yahudiylar yovuz kimsalarga qarshi kurashish uchun shoh Axashverashga qarashli hamma viloyatlardagi o'zlari yashaydigan shaharlarda^g bir joyga yig'ildilar. Hech kim yahudiylarga dosh bera olmadi, chunki yahudiylardan qo'rquv tuyg'usi hamma xalqlarni qamrab olgan edi.

³ Viloyatlardagi hamma beklar, noiblar, hokimlar va shohning a'yonlari Mordaxaydan qo'rqanlari uchun yahudiylarni qo'llab–quvvatladilar. ⁴ Mordaxay saroyning yuksak martabali odami bo'lib, u tobora o'sib

^a 8:3 O'gax — 3:1 izohiga qarang.

^b 8:9 Shavon oyi — ibroniy kalendarining uchinchi oyi. Bu oy hozirgi 9 maydan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^c 8:9 Habashiston — ibroniycha matnda *Kush* (1:1 izohiga qarang).

^d 8:12 Adar oyi — 3:7 izohiga qarang.

^e 8:12 ...Adar oyining o'n uchinchi kuni... — 3:13 ga qarang.

^f 9:1 Adar oyi — 3:7 izohiga qarang.

^g 9:2 ...hamma viloyatlardagi o'zlari yashaydigan shaharlarda... — yoki har bir shahardagi o'zlari yashaydigan dahada.

borar, uning shuhrati butun viloyatlarga yoyilardi.

⁵Yahudiylar jamiki dushmanlarini qilichdan o'tkazib, o'ldirib, qirib tashladilar. G'animlariga nisbatan istaganini qildilar. ⁶Jumladan, yahudiylar Shushan qal'asida besh yuz kishini qirib tashladilar. ⁷⁻¹⁰Yana yahudiylar o'zlarining dushmani Xamadoto o'g'li Xomonning o'nta o'g'lini — Parshandata, Dalfon, Aspata, Po'rata, Odaliyo, Oridato, Parmashto, Orisay, Oriday va Vayzotoni o'ldirdilar. Ammo mol–mulkiga qo'l tekkizmadilar.

¹¹O'sha kuni Shushan qal'asida o'ldirilganlarning hisobini shohga ma'lum qildilar. ¹²Shoh esa malika Esterga aytdi:

— Yahudiylar Shushan qal'asida Xomonning o'nta o'g'lini va yana besh yuz kishini qirib, yo'q qildilar. Kim bilsin, boshqa viloyatlarimda ular nima qildilar ekan? Istaging nima? Ayt, qondirayin. Yana qanday tilaging bor? Bajo qilayin.

¹³— Agar shohimizga ma'qul bo'lsa, Shushandagi yahudiylar ertaga ham bugungi farmoningizni ijro etsinlar, — dedi Ester. — Xomonning o'nta o'g'lining jasadlari ham dorga osilsin.

¹⁴Shoh ushbu istakni bajarishni buyurdi. Shushanda farmon chiqarildi. Xomonning o'nta o'g'lining jasadi ham dorga osildi. ¹⁵Adar oyining o'n to'rtinchi kuni Shushandagi yahudiylar yana to'planib, qal'ada dushmanlardan uch yuztasini o'ldirdilar. Lekin mol–mulkiga qo'l tekkizmadilar.

¹⁶Shohlikning turli viloyatlarida yashaydigan boshqa yahudiylar ham jonini saqlash va dushmanlaridan qutulish uchun bir joyga to'plandilar. Dushmanlaridan yetmish besh ming kishini o'ldirdilar, lekin mol–mulkiga qo'l tekkizmadilar. ¹⁷Bularning hammasi Adar oyining o'n uchinchi kuni yuz berdi. Yahudiylar o'n to'rtinchi kuni tinchib, bu kunni bayram qildilar.

¹⁸Shushandagi yahudiylar ham o'zlarini qutqarish uchun o'n uchinchi va o'n to'rtinchi kunlari yig'ildilar. O'n beshinchi kuni esa tinchib, bu kunni bayram qildilar. ¹⁹Shuning uchun qishloq ahli Adar oyining o'n to'rtinchi kunini bayram sifatida nishonlab ziyofat uyushtiradilar va bir–birlariga taom ulashadilar.

Purim bayrami

²⁰Mordaxay bu voqealarni yozib qo'ydi. So'ngra shoh Axashverash qo'li ostidagi uzoq–yaqindagi hamma yurtlarda yashayotgan yahudiylarga maktublar yubordi. ²¹Maktubda har yili Adar oyining o'n to'rtinchi va o'n beshinchi kunlarini nishonlash lozimligi ta'kidlangan edi. ²²Chunki bu kunlar — yahudiylar o'z dushmanlaridan qutulgan kunlardir. O'sha oy — g'am — xursandchilikka, motam — bayramga aylangan oydir. Mordaxay: "Shu kunlari ziyofat berib, xursandchilik qilinsin, taomlar ulashilsin, kambag'allarga hadyalar in'om qilinsin", deb buyurgan edi.

²³Shunday qilib, yahudiylar Mordaxayning buyrug'ini qabul etdilar va boshlagan bayramlarini davom ettirdilar.

²⁴Darvoqe, butun yahudiylarning dushmani O'gax^a naslidan bo'lgan Xamadoto o'g'li Xomon fitna qo'zg'ab yahudiylarni ezib, yo'q qilish uchun pur^b — qur'a tashlagandi. ²⁵Lekin Ester shohning huzuriga kirganda, shoh yangi maktub orqali farmon bergandi: Xomon yahudiylarga qarshi yovuz reja o'ylab qo'ygan, lekin rejasi o'zining boshiga yetib, Xomon va uning o'g'illari dorga osilgandi. ²⁶Shuning uchun bu bayramga Purim^c deb nom berilgandi. Bu nom "pur" so'zidan olingan. Shunday qilib, yahudiylar Mordaxayning maktubida yozilganlardan, ko'rgan–kechirganlaridan va boshlariga tushgan ko'rguliklardan keyin, ²⁷o'zlari, bolalari va barcha qabiladoshlari o'sha ikki kunni belgilangan vaqtda, yozilganiday, har yili doimiy ravishda bayram qilishga qaror qilgandilar. ²⁸"Bu kunlar avlodlar osha hamma oilada, viloyatlarda, har bir shaharda unutilmasdan, bayram qilinsin, Purim kunlarini yahudiylar o'tkazib yubormasin, bu kunlar avlodlar osha davom etib xotirlansin", deb qaror chiqardilar.

²⁹Abuhayil qizi malika Ester, yahudiy Mordaxay bilan birga, o'z huquqi bo'yicha, Purim to'g'risida o'sha yangi maktubni yozib tasdiqladi. ³⁰Mordaxay Axashverashning hukmronligi ostidagi yuz yigirma yettita viloyatda yashaydigan hamma yahudiylarga tinchlik–omonlik tilangan o'sha maktublarni yubordi.

³¹Maktubda malika Ester bilan Mordaxay ilgari buyurganlariday, Purim kunlarini belgilangan sanada nishonlashga qat'iy rioya qilishlari aytilgan edi. Bu bayramlarga yahudiylar, o'zlari va bolalari ro'za tutishga va motam odatlariga amal qilganlari singari, rioya qilishlari ta'kidlangan edi. ³²Shunday qilib, Purimga oid qoidalar, Esterning buyrug'iga ko'ra, tasdiqlandi va kitobga yozib qo'yildi.

^a 9:24 O'gax — 3:1 izohiga qarang.

^b 9:24 pur — bobilcha so'z bo'lib, bitta qur'a degan ma'nodadir.

^c 9:26 Purim — yahudiylarning bu bayrami "purim"dan olingan bo'lib, Xomon foydalangan qur'aning bobilcha so'zidir. Purim har yili Adar oyining 14 va 15 kunlari nishonlangan. Hozirgi 1 martga to'g'ri keladi.

10-BOB

Axashverash va Mordaxay sha'niga maqtov

¹ Shoh Axashverash o'z shohligining bu chetidan tortib orollargacha bo'lgan joylarda o'lpon yig'ardi.

² Uning kuch-qudrati, faoliyati va Mordaxayni har jihatdan qanday yuksaltirgani Fors hamda Midiya shohlarining "Kundalik xotiralar" kitobida yozilgan. ³ Yahudiy Mordaxay, huquqi bo'yicha, shoh Axashverashdan keyin turardi. U yahudiy qabiladoshlari orasida ulug'likka erishdi, birodarlari orasida hurmatga sazovor bo'ldi. Chunki u o'z xalqi manfaati uchun, hamma qabiladoshlarining tinchligi uchun kurashardi.

ZABUR

Kirish

Zabur kitobi ruhiy she'rlarning majmuidir. Ularni ba'zan qo'shiq qilib, ba'zan esa yakka tartibda yoki guruh bo'lib ibodat sifatida aytishgan. Kitob 150 sanodan iborat bo'lib, ko'p sanolarning muallifi shoh Dovud hisoblanadi. Sanolar uzoq zamonlar davomida to'plangan. Bu sanolar Isroil xalqining Xudoga sajda qilishida muhim bir o'ringa ega bo'lib qoldi.

Sanolarning ba'zilarida musiqa yo'l boshchisiga qaysi musiqa asboblaridan foydalanish va sanoni qanday kuy jo'rligida aytish kerakligi haqida yozilgan. Masalan, 4–sano va 45–sanoga karashimiz mumkin.

Muqaddas Kitob tarkibidagi ko'p kitoblarning bosh g'oyasi sanolarda o'z aksini topadi. Bu g'oyalar — hamdu sano, shukronalik, imon, umid–ishonch, gunoh uchun qayg'u, Xudoning sodiqligi va madadi. Hamma sanolarning tub mag'zida Xudoga qattiq ishonch, Unga nisbatan izzat–hurmat yotadi. Sanolarning ijodkorlari Xudoning marhamatlari uchun Uni hamdu sano aytadilarmi yo qiyinchilik paytlarida shikoyat qiladilarmi, ular sanolarida doimo chin his–tuyg'ularini ifodalaydilar.

Qadimgi Isroilda sanolar xilma–xil holatlarda ishlatilgan:

104–sanodagi singari, Xudoga hamdu sano aytish uchun,
12–sanodagi singari, qayg'u–g'amlarni ifodalash uchun,
1–sanodagi singari, ruhiy haqiqatlarni o'rgatish uchun,
71–sanodagi singari, Isroil shohini izzat–hurmat qilish va uning hukmronlik davrida adolat hukm surishi uchun ibodat qilish uchun,
46–sanodagi singari, jamiki borliq ustidan hukmron bo'lgan Xudoning qudratini e'tirof etish uchun,
121–sanodagi singari, Quddusga bo'lgan sevgini ko'rsatish uchun,
125–sanodagi singari, bayramlarni nishonlash uchun.

Albatta ko'p sanolar bittadan ortiq maqsadda foydalanilgan.

Iso Masih va'z qilganda va ta'lim berganda sanolardan foydalangan. Yangi Ahd mualliflari ham sanolarning ba'zilarini o'z yozuvlariga qayd etib o'tganlar. Ilk masihiylar sajda qilganlarida, ta'lim berganlarida, Iso Masih orqali Xudo nimalar qilgani to'g'risida xushxabarni boshqalarga hikoya qilib berganlarida ham sanolardan foydalanganlar. Masalan, Iso Masih to'g'risida ma'lumot berish uchun 117–sanoning bir oyati Yangi Ahdda olti marta keltirilgan:

“Binokorlar rad etgan tosh
Naq binoning tamal toshi bo'ldi.” (Zabur 117:22)

Kitob (1)

(1-40–Sanolar)

1–SANO

¹ Shunday insonlar saodatlidir:

Ular fosiqlar maslahatiga yurmaydi,
Gunohkorlar yo'lida ular turmaydi,
Mazaxchilar orasida ular o'tirmaydi.

² Ha, ular Egamizning qonunidan zavq oladi,
Tunu kun ta'limotining mag'zini chaqadi.

³ Unday insonlar oqar suv bo'yiga o'tqazilgan
Daraxtlarga o'xshaydi.

Ular o'z mavsumida mevasini beradi,
Barglari aslo qurimaydi.
Ular neki qilsa, omadi keladi.

⁴ Fosiqlar esa bunday emaslar,
Shamolda to'zg'uvchi somonga o'xshaydi.

⁵ Hukmda fosiqlar oqlana olmaydi,
Solihlar jamoasidan gunohkorlar joy ololmaydi.

⁶ Egamiz solihning yo'lini qo'riqlaydi,

Fosiqning yo‘li halokatga yetaklaydi.

2–SANO

- ¹ Nega quturadi xalqlar?!
Nega behuda fitna qiladi elatlar?!
- ² Zamin shohlari Egamizga,
Va U tanlagan shohga qarshi saf tortadilar.
Hukmdorlar fitna qo‘zg‘ab, shunday deydilar:
- ³ “Sindiraylik ular solgan kishanlarni,
Olib tashlaylik bo‘ynimizdan sirtmoqlarni.”
- ⁴ Osmonda hukmron bo‘lgan Rabbiy esa
Ularni masxaralab, ustidan kuladi.
- ⁵ Rabbiy g‘azab bilan ularni ogoh etadi,
Qahrini sochib, vahimaga solib aytadi:
- ⁶ “Men Sionga^a, O‘zinning muqaddas tepaligimga
O‘zinning shohimni joylashtirdim.”
- ⁷ Egamizning so‘zlarini shoh e‘lon qilmoqda:
“Egamiz menga shunday dedi:
‘Sen mening o‘g‘limsan,
Bugun Men senga Ota bo‘ldim^b.’
- ⁸ Tila, xalqlarni senga mulk qilib beraman,
Yerning to‘rt tomoni seniki bo‘ladi.
- ⁹ Temir xivchin ila ularni urib ezasan^c,
Sopol ko‘zani sindirganday ularni parchalaysan.”
- ¹⁰ Ey shohlar! Endi aql bilan ish qiling.
Ey zamin hukmdorlari! Ogoh bo‘ling.
- ¹¹ Qo‘rquv ila Egamizga sajda qiling!
Vahima ila tavba qiling!^d
- ¹² Uning o‘g‘liga^e ta‘zim qiling,
Bo‘lmasa U g‘azablanadi,
Yo‘lingizda yo‘q bo‘lib ketasiz,
Uning g‘azabi tez alanga oladi.
- Naqadar baxtlidir Unda panoh topganlar!

3–SANO

- ¹ O‘g‘li Absalomdan qochayotgan paytda Dovudning aytgan sanosi.
- ² Ey Egam! G‘animlarim naqadar ko‘pdir!
Menga qarshi qo‘zg‘alganlar qanchalar ko‘pdir!
- ³ Ko‘plar men haqimda:
“Xudodan unga najot yo‘q”, — deb aytadilar.
- ⁴ Ey Egam, Mening qalqonimsan!
Shuhratim Sensan!
Sen boshimni yuksaltirasan.
- ⁵ Egamizdan madad so‘rab qilaman faryod,
Muqaddas tepaligidan^a U menga beradi javob.

^a 2:6 Sion — payg‘ambarlarga oid kitoblarda va she‘riy yozuvlarda bu so‘z ko‘pincha Quddus shahriga yoki Xudoning xalqiga nisbatan ishlatilgan. To‘laroq ma‘lumotga ega bo‘lish uchun lug‘atdagi Sion so‘ziga qarang.

^b 2:7 ...Sen mening o‘g‘limsan, Bugun Men senga Ota bo‘ldim — Qadimiy dunyoda ba‘zan buyuk shoh va undan pastroq bo‘lgan boshqa bir shoh orasidagi munosabat ota–o‘g‘il munosabatiday tasvirlangan. Ushbu oyatda Dovud naslidan bo‘lgan, yangi toj kiydirilgan shoh Xudoning o‘g‘li, deb aytilgan. Buyuk Shoh, Xudo, esa bu oyatda o‘sha shohning otasi, deb aytib o‘tilgan. 2 Shohlar 7:8-16, Zabur 88:20-30 ga qarang.

^c 2:9 Temir xivchin ila ularni urib ezasan... — Ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha tarjimada Sen ularga hukmronlik qilasan.

^d 2:11 Vahima ila tavba qiling! — yoki qaltirash ila shod bo‘ling!

^e 2:12 Uning o‘g‘li — shu sanoning 7–oyati va o‘sha oyatdagi izohga qarang.

- ⁶ Egamiz meni himoya etgani uchun
Yotib uxlab, yana uygʻonaman.
- ⁷ Har tomondan meni qurshab turgan
Oʻn minglarcha gʻanimlarimdan qoʻrqmasman.
- ⁸ Qoʻzgʻalgin, ey Egam!
Najot ber, ey Xudoyim!
Hamma gʻanimlarimning yuzlariga urasan,
Qabihlarning tishlarini sindirasan.
- ⁹ Ey Egam! Najot sendan keladi!
Barakalaring xalqingga kelsin!

4–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Torli asboblari joʻrligida. Dovud sanosi.*
- ² Ey mening odil Xudoyim!
Iltijo qilganimda javob ber!
Kulfatda qolganimda meni ozod qilding.
Menga shafqat qilib, ibodatimni eshit.
- ³ Ey insonlar, qachongacha shaʼnimni yerga urasiz?!
Qachongacha puch soʻzlarga koʻngil bogʻlaysiz?!
Qachongacha yolgʻonlarni izlab yurasiz?!^b
- ⁴ Unutmangki, Egamiz Oʻzi uchun tanlaydi taqvodorni,
Iltijo qilganimda, Egamiz eshitadi meni.
- ⁵ Hatto gʻazablanganingizda ham gunoh qilmang^c,
Tunda yotganingizda oʻylang, sukut saqlang.
- ⁶ Munosib qurbonliklar keltiring,
Umidingizni Egamizga bogʻlang.
- ⁷ Ey Egam, odamlar shunday deb aytadi:
“Yaxshi zamonlarni kim bizga koʻrsatadi?”
Ey Egam, jamoling bizga nurlarini sochsini!
- ⁸ Donu maylari moʻl boʻlganlar quvonadi,
Sen yuragingiz undan ham koʻproq shodlik berding.
- ⁹ Yotganimda xotirjam uxlayman,
Ey Egam, yolgʻiz Sen meni omon saqlaysan.

5–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Nay joʻrligida. Dovud sanosi.*
- ² Soʻzlaringiz quloq tut, ey Egam!
Diqqat qilgin nolalarimga.
- ³ Eshitgin, madad soʻrab iltijo etaman,
Sen ham Shohimsan, ham Xudoyimsan!
Shu bois Senga ibodat qilaman.
- ⁴ Ey Egam! Tong chogʻi ovozimni eshitasan,
Subhidamda Senga yolvoraman^d,
Sendan javob kutaman.
- ⁵ Qabihlikdan mamnun boʻlmaydigan Xudosan Sen,
Senga mehmon boʻlolmas gunohkor inson.

^a 3:5 *Muqaddas tepaligi* — Sion togʻiga ishora. Quddusdagi Maʼbad mana shu tepalik ustida qurilgan edi (2:6 ga qarang). Bu ibora Quddus shahriga nisbatan ham ishlatilgan. Toʻlaroq maʼlumotga ega boʻlish uchun lugʻatdagi Sion soʻziga qarang.

^b 4:3 *Ey insonlar, qachongacha...yolgʻonlarni izlab yurasiz?! — yoki Ey insonlar, qachongacha mening ulugʻvor Xudoyimni kamsitasiz?! Qachongacha arzimans narsalarga koʻngil qoʻyasiz?! Soxta xudolarni izlab yurasiz?!.*

^c 4:5 *Hatto gʻazablanganingizda ham gunoh qilmang... — yoki qoʻrquvdan tirab, gunoh qilmang.*

^d 5:4 *yolvoraman — yoki qurbonlik keltiraman.*

- ⁶ Takabburlar huzuringda tura olmaydilar,
Hamma badkirdorlarni Sen yomon ko'rasan.
- ⁷ Yolg'on gapiradiganlarni Sen qirib tashlaysan,
Ey Egam, qonxo'r, yolg'onchilardan Sen jirkanasan.
- ⁸ Men esa sodiq sevging mo'lligi sabab
Sening uyingga kiraman.
Muqaddas Ma'badingda ta'zim qilaman,
Qo'rquv ila Senga sajda qilaman.
- ⁹ Naqadar dushmanlarim ko'p, ey Egam,
Solihliging bilan meni so'qmog'ingdan yetakla,
O'z yo'llaringni menga ravshan qil.
- ¹⁰ Dushmanlarim og'zidan haqiqat chiqmaydi,
Ularning yuraklari balo-ofatdir.
Og'izlari ochilgan qabr kabidir,
Tillari xushomad qiladi.
- ¹¹ Ey Xudo, ular gunohkordir, jazolagin!
Niyatlari o'zlarining boshiga yetsin.
Ular Senga qarshi isyon qilganlar.
Gunohlari ko'pligi uchun ularni haydab yuborgin.
- ¹² Senda panoh topganlarning hammasi sevensin,
Toabad shodlikdan ular kuylasin.
Ularni Sen himoya qilganing uchun,
Seni sevganlar sevinch ila jo'shsin.
- ¹³ Ey Egam! Sen solihga baraka berasan,
Sening himmating ularni qalqonday himoya qiladi.

6–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Sakkiz torli asbob jo'rligida. Dovud sanosi.*
- ² Ey Egam! G'azab bilan menga tanbeh bermagin,
Qahring sochib, menga jazo bermagin.
- ³ Ey Egam, madorim yo'q, rahm qil menga,
Suyaklarim zirqiraydi xastalikdan,
Ey Egam, shifo ber menga.
- ⁴ Azob chekmoqda jonim,
Qachongacha kuttirasan, ey Egam, qachongacha?
- ⁵ Kel endi, ey Egam, qutqar jonimni,
Sodiq sevging haqi ozod qil meni.
- ⁶ Axir, o'lganda eslamas hech kim Seni,
O'liklar diyorida^a kim shukr qilar Senga?!
- ⁷ Oh–voh qilaverib charchadim,
Tunlari ko'z yoshlarim tufayli o'rnim ho'l bo'ldi,
Yig'laganimdan to'shagim shalabbo bo'ladi.
- ⁸ Ko'zlarim nuri so'ndi g'amdan,
Zaiflashdi ko'zlarim dushmanlarim dastidan.
- ⁹ Yo'qolinglar ko'zimdan hammangiz, ey badkirdorlar!
Nola–yig'ilarimni Egam eshitdi.
- ¹⁰ Egam eshitdi mening iltijoimni,
Egam qabul qiladi mening ibodatimni.
- ¹¹ Jamiki dushmanlarim uyalib qoladi,
Hammasi vahimaga tushib qoladi,
O'sha on sharmanda bo'lib, qaytib ketadi.

^a 6:6 O'liklar diyori — ibroniycha matnda *Sheo* 'l. Odamlar *Sheo* 'ni yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar. Yana 87:11-13 ga qarang.

7–SANO

¹ *Benyamin qabilasidan bo'lgan Kushning qilmishlari tufayli Dovudning Egamizga aytgan marsiyasi.*

² Senda panoh topaman, ey Egam Xudo,
Payimga tushganlardan xalos et, qutqar meni.

³ Yo'qsa, ular meni sherday g'ajib tashlaydi,
Burda–burda qiladi, hech kim meni qutqarolmaydi.

⁴⁻⁵ Ey Egam Xudo!
Agarda kimgadir nohaqlik qilgan bo'lsam,
Do'stimni dushmaniga sotgan bo'lsam mabodo,
G'animimni sababsiz talagan bo'lsam,
Ha, agarda u ishlarni qilgan bo'lsam,
⁶ Dushmanlarim ta'qib qilsin, tutsin meni,
Tanamni tuproqqa qorsin,
Jasadimni yerga tashlasin.

⁷ Qani, g'azabingni sochg'in, ey Egam!
Qo'zg'al yovlarimning qahriga qarshi!
Ko'rib, adolat qilgin!

⁸ Xalqlarni atrofingga to'plagin,
Balanddagi taxtingda o'tirib,
Ular ustidan hukmronlik qilgin.

⁹ Xalqlarni hukm qil Sen, ey Egam,
Ey Egam, mening ham yuzimni yorug' qil,
Bilasan–ku, solihman, begunohman.

¹⁰ Fosiqlarning yovuzligi barham topsin,
Solihlar barqaror bo'lsin.
Ongu yuraklarni sinaguvchi Sensan,
Ey odil Xudo!

¹¹ Mening qalqonimdir Xudo,
Pokdillarga U najot beradi.

¹² Adolatli hakamdir Xudo,
Qabihga U doim g'azabini sochadi.

¹³ Agar inson tavba qilmasa,
Xudo qilichini charxlaydi,
Kamonini tayyor qilib turadi.

¹⁴ Qirg'in qurollarini shay qilib qo'ygan,
Olovli o'qlarini tayyorlab qo'ygan.

¹⁵ Ana, qabihlar qabihlikdan urug' orttiradi,
Dardu balolardan homilador bo'ladi,
Oxir–oqibatda yolg'onni tug'adi.

¹⁶ Ular chuqur qaziydilar,
Ammo chohga o'zlari qulaydilar.

¹⁷ Ularning dardu balosi o'ziga qaytadi,
Zo'ravonligi o'zlarining boshiga yetadi.

¹⁸ Egamizga, adolating uchun shukr, deyman.
Xudoyi Taolo — Egamizga hamdu sano kuylayman.

8–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. Soz jo'rligida. Dovud sanosi.*

² Ey Egam, bizning Rabbimiz!
Butun yer yuzida Sening noming ulug'vordir!

- Osmondan ham yuksakdir Sening shuhrating!^a
- ³ Dushmanlarningning, qasoskorlarning
Ovozini o‘chiray, deya
Sen bolalar va chaqaloqlarni
O‘z qudratingni so‘ylashga o‘rgatding.
- ⁴ Qo‘llaring ijodi bo‘lgan osmoningga qaradim,
O‘zing joylashtirgan yulduzlaru oyga boqdim.
- ⁵ Inson zoti nedirki, u haqda o‘ylagaysan?!
Bandalar^b nedirki, Sen ularni ardoqlaysan?!
- ⁶ Sen ularni O‘zingdan^c andak past qilding,
Izzatu shuhrat tojini ularga kiygizding.
- ⁷ Jamiki yaratganing uzra ularni hukmron qilding^d,
Bor narsani ularning oyog‘i ostiga qo‘yding:
- ⁸ Jamiki molu qo‘ylarni ham,
Barcha yovvoyi hayvonlarni ham,
- ⁹ Samodagi qushlaru dengiz baliqlarini —
Dengizda suzuvchi har xil maxluqlarni.
Ha, ularning ustidan insonni hukmron qilding.
- ¹⁰ Ey Egam, bizning Rabbimiz!
Butun yer yuzida Sening noming ulug‘vordir!

9–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. “O‘g‘ilning o‘limi” kuyiga aytilgan. Dovud sanosi.*
- ² Butun yuragimdan, ey Egam, Senga shukr aytaman,
Barcha ajoyib ishlaringni so‘ylayman.
- ³ Sen tufayli shodlanib, quvonaman.
Qo‘shiq aytib, Seni madh etaman,
Ey Xudoyi Taolo!
- ⁴ Dushmanlarim chekinib qochganlarida,
Qoqilib, nobud bo‘ldi Sening huzuringda.
- ⁵ Sen adolat ila hukm qilib taxtga o‘tirding,
Meni hukm etib, yuzimni yorug‘ qilding.
- ⁶ Xalqlarni Sen vahimaga solding,
Qabihlarni qirib tashlading.
Ularning nomini bir umrga o‘chirding.
- ⁷ Vayronalar ichra dushmanimiz toabad g‘oyib bo‘ldi,
Ularning shahrini Sen vayron etding,
Ularning xotirasi tamoman o‘chdi.
- ⁸ Egamiz esa toabad O‘z taxtida o‘tiradi,
U taxtini hukm qilish uchun qurgandir.
- ⁹ U olamni solihlik bilan boshqaradi,
Xalqlarni adolat bilan hukm qiladi.
- ¹⁰ Mazlum uchun Egamiz qal‘aday bo‘ladi,
Ha, qayg‘uli damlarda U panoh bo‘ladi.
- ¹¹ Ey Egam, Seni taniydiganlar
O‘zingga umid bog‘laydi.
Senga yuz burganlarni tark etmaysan.

^a 8:2 *Osmondan ham yuksakdir Sening shuhrating!* — yoki *osmonlarda O‘zingning ulug‘vorligingni zohir etgansan!*

^b 8:5 *Bandalar* — ibroniycha matndan so‘zma-so‘z tarjimai — *inson o‘g‘li*, bu ibroniycha ibora Eski Ahdda ko‘chma ma‘noda ishlatilib, odamning bashariy ekanligini bildiradi.

^c 8:6 *O‘zing* — ibroniycha matnda *elohim*. Odatda, bu so‘z Xudoga ishora qiladi, ammo qudratli hukmdorlar, ilohiy mavjudotlar yoki farishtalarni ham bildirishi mumkin.

^d 8:7 *Jamiki yaratganing uzra ularni hukmron qilding...* — Ibtido 1:26-28 ga qarang.

- ¹² Hamdu sano kuylang Quddusda^a taxt qurgan Egamizga!
Uning ishlarini e'lon qiling xalqlar orasida!
- ¹³ Qasoskor Egamiz mazlumlarni yodida tutadi,
Jafokashlar faryodini U unutmaydi.
- ¹⁴ Rahm qil menga, ey Egam, qara!
Mendan nafratlangan g'animlarim azob bermoqda!
O'lim og'zidan meni qaytaradigan Sensan!
- ¹⁵ Shu bois go'zal Quddus darvozalari oldida
Senga hamdu sano aytayin,
Menga najot bergan Sensan,
Shu bois ham quvonayin.
- ¹⁶ Xalqlar o'zlari qazigan chuqurga o'zlari yiqildi^b,
Yashirgan to'rlariga oyoqlaridan ilindi.
- ¹⁷ Egamiz adolatli hukmi ila
O'zining kimligini ko'rsatdi.
Qabihlar o'zlari qo'ygan tuzoqqa ilindi.
- ¹⁸ Qabihlar va Xudoni unutgan jamiki xalqlar
O'liklar diyoriga^c tushar.
- ¹⁹ Muhtojni Xudo bir umrga unutmas,
Bechoraholning umidini toabad yo'qqa chiqarmas.
- ²⁰ Qani, ey Egam! Inson zoti g'olib chiqmasin,
Xalqlar huzuringda hukm qilinsin.
- ²¹ Ularni qo'rquvga sol, ey Egam!
Xalqlar inson zoti ekanligini bilsin.
- ²² Nechun, ey Egam, uzoqda turibsan?
Qayg'uli damlarda O'zingni yashirasan?
- ²³ Takabbur qabihlar bechorani ta'qib qiladi,
To'qigan ig'volari o'zlarining boshiga yetsin.
- ²⁴ Qabihlar yovuz ehtiroslari bilan maqtanadi,
Ochko'zlar Egamizni la'natlaydi, Undan nafratlanadi.
- ²⁵ Xudoga intilmaydi o'ziga bino qo'ygan qabihlar,
"Xudo yo'qdir", deb doim o'ylaydi ular.
- ²⁶ Qabihlar har doim omadga erishadi,
Xudoning amrlarini tushunmaydi,
Dushmanlarini ular pisand qilmaydi.
- ²⁷ Ular o'ylaydilar o'z ko'nglida:
"Biz hech qachon qoqilmaymiz,
Hech qachon kulfatlarga duch kelmaymiz."
- ²⁸ Qabihlarning og'zidan la'nat, hiyla, po'pisa chiqadi,
Ular manfur, jaholat so'zlarini aytishga mohir.
- ²⁹ Ular qishloqlarda yashirib oladi,
Begunoh insonni poylab o'ldiradi.
Ko'zlari ojiz qurbonni qidiradi.
- ³⁰ Sherga o'xshab panada kutib turadi,
Bechorani ushlayman, deb pisib yotadi,
Zaifni o'z sirtmog'iga ilintirib, ushlab oladi.
- ³¹ Qabihlar o'z kuchi bilan zaifni yiqitadi,
Uni yotqizib, ezg'ilab tashlaydi.
- ³² Ular o'z ko'ngillarida: "Xudo qilmishlarimizni unutgan,
U ko'zlarini yumib olgan, hech narsani ko'rmaydi", — deb o'ylaydi.

^a 9:12 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion* (shu sanoning 15–oyatida ham bor). 2:6 izohiga qarang.

^b 9:16 *Xalqlar o'zlari qazigan chuqurga o'zlari yiqildi...* — 7:16-17 ga qarang.

^c 9:18 *O'liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo'l*. Odamlar *Sheo'lni* yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

- ³³ Qani, ey Egam! Urgin qabihlarni,
Ey Xudo! Unutmagin mazlumlarni!
- ³⁴ Nechun qabihlar Sendan nafratlanadi?
Nechun o‘z ko‘nglida ular:
“Xudo Mendan hisob so‘ramaydi”, deb aytadi?
- ³⁵ Sen esa ko‘rib turasan,
Bilib turasan kulfatu azobda qolganlarni.
Qo‘llaringni ularga uzatasan,
Ojiz o‘zini panohingga topshiradi,
Sen yetimga doim yordam bergansan.
- ³⁶ Qabihlaru yovuzlarning qo‘lini qirqqin,
Qilmishlari uchun ulardan hisob so‘ra,
Toki ular boshqa yovuzlik qilmasin.
- ³⁷ Egamiz shohdir toabad,
O‘zga xalqlar yo‘q bo‘ladi Uning yurtidan.
- ³⁸ Ey Egam, mazlumlarning istaklariga quloq solasan,
Ularning yuraklariga dalda berasan.
Yetimu mazlumning dodini Sen eshitib,
- ³⁹ Yer yuzida banda ularni vahimaga solmasin, deya
Ularga Sen adolat qilasan.

10–SANO

Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.

- ¹ Egamizda men panoh topaman,
Qanday qilib siz menga deysiz:
“Qush kabi uchib ketgin tog‘larga.
- ² Qara, pokdilning yuragini panadan otmoq uchun
Qabihlar yoylarini tayyorladi,
O‘qlarini shaylab, mo‘ljalga oldi.
- ³ Qonun, ko‘rsatmalarning asosi buzilsa,
Solih nima qila oladi?!”
- ⁴ Egamiz O‘zining muqaddas Ma‘badidadir,
Egamizning taxti samodadir.
U insonni ko‘zdan qochirmaydi,
Nigohi insonni tekshirib turadi.
- ⁵ Egamiz solihni hamda qabihni sinaydi,
Zulmni sevguchidan U nihoyatda nafratlanadi.
- ⁶ Qabihning ustiga cho‘g‘, oltingugurt yog‘diradi^a,
Ularga ulush qilib garmselni beradi.
- ⁷ Egamiz solihdir, U to‘g‘ri ishlarni sevadi,
To‘g‘ri yuradigan inson
Uning marhamatidan bahramand bo‘ladi.

11–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. Sakkiz torli asbob jo‘rligida. Dovud sanosi.*

- ² Najot bergin bizga, ey Egam!
Taqvodor bir inson qolmadi,
Senga sodiq inson yo‘q bo‘lib ketdi.
- ³ Hamma bir–biriga yolg‘on so‘zlaydi,
Xushomadgo‘ylik bilan bir–birini aldaydi.

^a 10:6 *Qabihning ustiga cho‘g‘, oltingugurt yog‘diradi...* — Ibtido 19:24-25 ga qarang.

- ⁴ Xushomadgo‘y tillarni Egamiz kesib tashlasin,
Maqtanchoq og‘izlarni U qirib tashlasin.
- ⁵ Axir, ular: “Og‘zimiz bilan erishamiz har narsaga,
Tilimiz o‘zimizniki, kim xo‘jayin bizga?!” — deb aytadi.
- ⁶ Egamiz aytmoqda: “Muhtoj ezilib ketdi,
Bechora nola qildi. Endi qo‘zg‘alaman,
O‘zlari intilgan najotga yetkazaman.”
- ⁷ Egamizning va‘dalari g‘oyatda pokdir,
Uning so‘zlari o‘choqda
Yetti karra tozalangan kumushga o‘xshaydi.
- ⁸⁻⁹ Har tarafda qabihlar daydib yuradi,
Har yoqda odamlar yomonlikni maqtab yuradi.
Ey Egam! Bulardan bizlarni saqlagaysan,
Toabad bu nasldan bizni himoya qilgaysan.

12–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.*
- ² Ey Egam, qachongacha meni unutasan?
Meni toabad unutasanmi?
Qachongacha yuzlaringni mendan yashirasan?
- ³ Qachongacha jonim azobda qoladi?
Kun bo‘yi yuragim g‘amga to‘ladi?
Qachongacha dushmanim mendan ustun keladi?
- ⁴ Javob ber, ey Egam Xudo, boq holimga!
Kuchimni qaytargin, toki ketmayin o‘lim uyqusiga.
- ⁵ “Uni yengdim”, deb aytmasin dushmanim,
Yiqilganimda sevinmasin yovlarim!
- ⁶ Men umid bog‘layman sodiq sevgingga,
Najotingdan qalbim to‘ladi quvonchga.
Ey Egam, qo‘shiq aytaman Senga
Inoyat aylaganing uchun menga.

13–SANO

Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.

- ¹ Ahmoqlar^a o‘z ko‘nglida: “Xudo yo‘q”, deydi.
Ular buzuqlardir, qilmishi jirkanch ishlardir,
Yaxshilik qiluvchi biron zot yo‘qdir.
- ² “Idrokli biron zot bormikan?
Bormikan Menga yuz burgan?” deya
Insonga Egamiz osmondan boqar.
- ³ Hammasi adashgan, birday buzilgan,
Yaxshilik qiluvchi bir kimsa yo‘qdir,
Hatto bironta ham yo‘q!
- ⁴ Ular idroksiz, badkirdor,
Xalqimni bir luqma nonday yeb yuborar,
Hech qachon Egamizga sajda qilmaydi.
- ⁵ Ana, bosayotir ularni qattiq vahima,
Xudo solihlar bilandir birga.
- ⁶ Badkirdorlar mazlumning niyatini puchga chiqarsa ham,

^a 13:1 *Ahmoqlar* — *ahmoqlar* deb tarjima qilingan ibroniycha so‘z axloqi qusurli bo‘lgan odamlarga ishora qiladi. Chunki unday odamlar Xudoni sevishni va Unga ishonishni rad qiladilar.

Egamiz mazlumlarning panohidir.

⁷ Eh, Quddusdan^a Isroilga najot kelsaydi!
Egamiz O‘z xalqini yana farovonlikka erishtirsa,
Yoqub nasli shod bo‘lgay, Isroil sevingay!

14–SANO

Dovud sanosi.

¹ Ey Egam, kim yashaydi Sening maskaningda?
Kim makon topadi Sening muqaddas tog‘ingda^b?

² To‘g‘ri yurib, to‘g‘ri ish qilganlar yashaydi,
Yurakdan haq gapni aytganlar yashaydi.

³ Boshqalarga bo‘hton qilmaganlar yashaydi,
Birodarlariga yomonlik qilmaganlar yashaydi,
Yaqinlarini haqorat qilmaganlar yashaydi.

⁴ Razil kimsalardan nafratlanganlar yashaydi,
Ey Egam, Sendan qo‘rqqanlarni izzatlaganlar yashaydi,
O‘ziga zarar bo‘lsa ham, ahdida turganlar yashaydi.

⁵ Qarz berib sudxo‘rlik qilmaganlar yashaydi.
Aybsizga qarshi guvohlik berish uchun pora olmaganlar yashaydi.

Bularni qilganlar tinch–omon bo‘ladi.

15–SANO

Dovud qo‘shig‘i.

¹ O‘zing saqla meni, ey Xudo!
Men Senda panoh topaman.

² Egamga aytdim: “Mening Rabbimsan,
Sendan boshqa mening buyuk baxtim yo‘q.”

³ Naqadar ulug‘vordir yurtdagi taqvodorlar,
Ulardan men g‘oyat zavq olaman.

⁴ Soxta xudolarga ergashganlarning kulfati ortadi.
Ularning ichimlik nazri qon ekan,
Men ularning bu nazrlariga qo‘shilmayman,
Soxta xudolarning ismlarini tilga olmayman.

⁵ Ey Egam! Barqarorligim Sensan,
Muvaffaqiyatim ham O‘zingdirsan,
Kelajagimni Sen ta‘minlaysan.

⁶ Chegara chiziqlari tushgan
Men uchun huzurbaxsh joylarga,
Naqadar ajoyib mulkim bor!

⁷ Egamni olqishlayman,
U menga yo‘l ko‘rsatadi,
Tunda ham qalbim menga o‘git beradi.

⁸ Bilaman, Egam doim men bilan,
U o‘ng tomonimda bo‘lgani uchun
Meni hech narsa qo‘zg‘ata olmas.

⁹ Shu bois, ey Egam, yuragim quvonchga to‘la,
Jonim ham quvonadi.
Tanam xavf–xatarsiz yashaydi.

^a 13:7 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

^b 14:1 *Sening muqaddas tog‘ing* — Quddusdagi *Sion* tog‘iga ishora. 3:5 izohiga qarang.

- ¹⁰ Meni O'liklar diyoriga^a tashlab ketmaysan,
Bu taqvodoringni^b qabrda chiritmaysan.
¹¹ Menga hayot so'qmog'ini O'zing ko'rsatasan,
Huzuringda shodlik meni qamrab oladi,
Menga boqiy huzur-halovatni Sen berasan.

16-SANO

Dovud ibodati.

- ¹ Ey Egam, haqli da'voimni eshit,
Faryodingma e'tibor ber.
Hiylasiz og'zimdan chiqqan
Ibodatingma quloq tut.
² Begunohligimni ko'rsatgin Sen,
Adolatni ko'rsin ko'zlaring.
³ Hatto yuragimni taftish qilib,
Tunda meni sinab ko'rsang,
Agar meni imtihon qilsang,
Yomon niyatni menda topa olmasding.
Og'zim gunoh qilmas, qarorim shudir.
⁴ Insonlar qilmishini men qilmadim,
Sening amringga men itoat etdim,
Zo'ravonning yo'llaridan o'zimni saqladim.
⁵ Qadamlarim so'qmoqlaringda sobit bo'ldi,
Oyoqlarim hech qachon toyib ketmadi.
⁶ Senga iltijo qilaman, ey Xudo, javob berasan,
Menga quloq tutib, so'zlarimni eshitgin.
⁷ Sodiqligingni zohir et ajoyib ishlar ila.
Raqiblardan qochib Senga borganlarga
O'ng qo'ling bilan najot berguvchi Sensan.
⁸ Meni ko'zlaring qorachig'iday asragin,
Meni qanotlaring soyasida yashirgin,
⁹ Meni talaydigan fosiqlardan asragin,
Atrofimda shay turgan ashaddiy yovlarimdan yashirgin.
¹⁰ Ularning yuragida shafqatga joy yo'q,
Og'izlari bilan kiborlarcha gapiradi.
¹¹ Ular meni ta'qib qilib, o'rab olganlar,
Yerga urmoq uchun menga ko'zlarini tikadi.
¹² Dushmanlarim meni g'ajimoqchi bo'lgan sherga o'xshaydi,
Pana joyda pisib yotgan shervachchaga o'xshaydi.
¹³ Kel, ey Egam! Ularga qarshi yuz bur,
Tiz cho'ktirgin ularni!
Qiliching ila fosiqlardan qutqargin meni!
¹⁴ Ey Egam! Qudrating ila
Meni bunday insonlardan qutqargin,
Ularning nasibasi faqatgina bu dunyodadir.
Tayyorlab qo'ygan achchiq ko'rgiliklaring bilan
Ularni to'ydirgin,
Hatto bolalariga ham yetsin,
Nabiralari ham totib ko'rsin.
¹⁵ Solih bo'lganim uchun men Seni ko'rgayman,
Uyg'onib, jamolingni ko'rganimdan rozi bo'lgayman.

^a 15:10 *O'liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo* 'l. Odamlar *Sheo* 'lni yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^b 15:10 *taqvodoring* — ibroniycha matndan so'zma-so'z tarjimasi — *muqaddas bo'lganing*.

17–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. Egamizning quli Dovudning sanosi. Dovudni Egamiz barcha dushmanlari va Shoul qo‘lidan ozod etgan kunda, Dovud bu qo‘shiqni Unga atab kuylagan.*

² Seni sevaman, ey Egam, mening qudratim.

³ Egam suyangan qoyamdir, mening qal‘am, qutqaruvchimdir.

Ha, Xudodir mening qoyam, Unda panoh topaman.

Udir mening qalqonim, bahodir kurashchim, qo‘rg‘onim.

⁴ Egamga iltijo qilaman,

G‘animlarimdan U meni xalos qiladi.

Egamizga hamdu sanolar bo‘lsin!

⁵ Meni o‘lim to‘rlari chirmab olgandi,

Balo–qazo sellari dahshat ila bosib kelgandi.

⁶ Ha, O‘liklar diyoringa^a to‘rlari meni o‘rab olgandi,

O‘lim changali qarshimda paydo bo‘lgandi.

⁷ Kulfatda qolganimda Egamga iltijo qildim,

Ha, nola qildim Xudoyimga.

U Ma‘badidan turib, ovozimni eshitdi,

Ohu nolam qulog‘iga yetib bordi.

⁸ U zamon yer yuzi titrab, tebrandi,

Tog‘larning poydevori larzaga keldi,

Egamiz g‘oyat g‘azabga mingan edi.

⁹ Burnidan tutun buruqsab chiqardi,

Og‘zidan otash pishqirardi,

Oldidan qip–qizil cho‘g‘ yog‘ilardi.

¹⁰ U ko‘klarni yorib, pastga tushdi,

Oyoqlari ostida — qora bulut.

¹¹ Bir karubga minib uchdi,

Yel qanotlari uzra uchib keldi.

¹² Atrofni zulmat bilan o‘radi,

Quyuk, qora bulutlarni O‘ziga chayla qildi.

¹³ Uning oldida yorug‘lik chiqdi,

Do‘l va qip–qizil cho‘g‘ qop–qora bulutlarni parchaladi.

¹⁴ Egamizning ovozi ko‘klarda guldiradi,

Xudoyi Taoloning sadosi eshitildi^b.

¹⁵ O‘qlarini otdi,

Chaqmoq chaqtirib, yovlarini tirqiratdi,

Ularni sarosimaga soldi.

¹⁶ Egamizning tahdidlaridan,

Uning qahrli nafasidan

Dengizning tubi ko‘rinib qoldi,

Zamin poydevori^c yalang‘och bo‘lib qoldi.

¹⁷ Egam yuqoridan qo‘l uzatib, meni tutdi,

Bahaybat suvlardan meni chiqarib oldi.

¹⁸ Meni kuchli g‘animlarim qo‘lidan,

Mendan nafratlangan yovlarimdan qutqardi,

Ular mendan kuchli edilar.

¹⁹ Qora kunimda ular menga qarshi turdilar,

Egam esa menga tayanch bo‘ldi.

²⁰ Meni bexavotir joyga chiqarib qo‘ydi,

^a 17:6 O‘liklar diyori — ibroniycha matnda *Sheo‘l*. Odamlar *Sheo‘l*ni yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^b 17:14 ...*Xudoyi Taoloning sadosi eshitildi* — Ba‘zi ibroniy qo‘lyozmalaridan va qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matning 2 Shohlar 22:14 da ham shu singari yozilgan. Ibroniycha matnda *do‘l va qip–qizil cho‘g‘* degan ibora gapning oxiriga qo‘shilgan.

^c 17:16 *Zamin poydevori* — qadimgi Isroil xalqining tasavvuriga ko‘ra, yer tep–tekis bo‘lib, yer ostida ulkan dengiz bor, dengiz tubiga ketgan ulkan ustunlar yerni ushlab turadi. Bu ustunlar dengiz tubidagi poydevorga tayanadi.

Mendan mamnun bo'lib, najot berdi.

- ²¹ Egam solihligim uchun meni mukofotlaydi,
Aybsizligim uchun meni taqdirlaydi.
- ²² Zero men Egamning yo'llaridan yurdim,
Axloqsizlik qilmadim, Xudoyimdan yuz o'girmadim.
- ²³ Uning hamma qonun-qoidalariga rioya qildim,
Farmonlarini chetga surib qo'ymadim.
- ²⁴ Uning oldida benuqson bo'ldim,
Gunoh qilishdan o'zimni saqladim.
- ²⁵ Shu sababli Egam meni pok deb bildi,
Solihligimga yarasha mukofot berdi.
- ²⁶ Ey Egam! O'zingga sodiq bo'lganga Sen sodiq bo'lasan,
Begunohga aybsizligini ko'rsatasan,
- ²⁷ Pok kishiga pokligingni ko'rsatasan,
Egriga esa ayyorligingni ko'rsatasan.
- ²⁸ Ahli kamtarga esa najot berasan,
Dimog'dorni yerga urasan.
- ²⁹ Ey Egam Xudo! Chirog'imni yoquvchi O'zingsan,
Zulmatni men uchun yorug'likka aylantirasan.
- ³⁰ Ey Xudoyim! Senga suyanib lashkarni yo'q qilaman,
Senga suyanib devorlardan oshib o'taman.
- ³¹ Xudoning yo'li komildir,
Egamizning kalomi chin haqiqatdir,
Panoh izlab borganga U qalqondir.
- ³² Egamizdan boshqa Xudo kim ekan?!
Xudoyimizdan boshqa suyanchiq Qoya bormikan?!
- ³³ Meni qudratli qiluvchi Xudodir,
Yo'limni O'zi bexatar qiladi.
- ³⁴ U oyoqlarimni kiyik oyog'iday qiladi,
Cho'qqilar uzra meni bexatar yurg'izadi.
- ³⁵ Qo'llarimni jang qilishga o'rgatadi,
Barmoqlarim bronza yoyini buka oladi.
- ³⁶ Ey Egam, Sen menga zafar qalqoningni bergansan,
O'ng qo'ling menga tayanch bo'ladi,
Madading esa meni yuksaltiradi.
- ³⁷ Oyoqlarim uchun yo'limni keng qilgansan,
Oyoqlarim sira og'ib ketmas.
- ³⁸ G'animlarimni quvlab, tutib oldim,
Ularni yo'q qilmay ortga qaytmadim.
- ³⁹ Shunday ezdimki ularni, tura olmadilar,
Oyoqlarim ostida cho'zilib qoldilar.
- ⁴⁰ Sen menga quvvat berib, jangga yubording,
Menga qarshi otlangan yovni oldimda bosh egdirding.
- ⁴¹ G'animlarimni mendan qochirding,
Mendan nafratlanganlarni yo'q qildim.
- ⁴² Ular madad so'rab faryod qildilar,
Najotkorni esa topolmadilar,
Ey Egam, g'animlarim Senga yolvordilar,
Ammo Sen javob bermading.
- ⁴³ Shamolning changiday ularni ezdim,
Yo'ldagi loydek sidirib tashladim.
- ⁴⁴ Sen meni xalqning urush-janjalidan xalos etding.
Meni ellarga yo'lboshchi qilding,
O'zim tanimagan elat menga qaram bo'ldi.

- ⁴⁵ Ovozimni eshitiboq quloq tutdi,
Yot ellar menga bo‘yin egdi.
- ⁴⁶ Yot ellar holsizlanib yiqildi,
Qaltirab manzilidan chiqib qochdi.
- ⁴⁷ Egam barhayotdir! Suyangan qoyamga olqishlar bo‘lsin!
Najotkorim Xudo yuksalsin!
- ⁴⁸ Qasdimni olgan Xudodir,
Xalqlarni menga U tobe qilgan,
- ⁴⁹ Meni g‘animlarimdan U qutqargan,
Bosqinchilardan meni ustun qilgan,
Meni zo‘ravonlar qo‘lidan xalos etgan.
- ⁵⁰ Shu bois, ey Egam, xalqlar ichra
Senga hamdlar aytaman!
Seni kuylab sano aytaman!
- ⁵¹ Egamiz O‘z shohini ulug‘ zafarlarga erishtiradi,
O‘zi tanlagan shoh Dovud va uning urug‘iga
Toabad sodiq sevgisini ko‘rsatadi.

18–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.*
- ² Xudoning shuhratini samolar namoyon qiladi,
Uning ijodini falak toqi aytib turadi.
- ³ Osmon kundan–kunga buni bildiradi,
Har tun bundan xabardor qiladi.
- ⁴ Samo, falak aytmas bir gap, yo bir jumla,
Chiqmas ulardan hech bir sado.
- ⁵ Ammo xabarlari^a har tomonga tarqaladi,
Olamning chetigacha yetib boradi.
- Xudo samolarda quyosh uchun chodir qurgan.
- ⁶ Quyosh go‘shangadan chiqqan kuyovga o‘xshaydi.
Qahramonlarga o‘xshab g‘ayrat bilan yo‘lagidan boradi.
- ⁷ Samolarning bir chetidan u chiqib,
Aylanib, boshqa bir chetiga yo‘l oladi,
Uning taftidan hech narsa yashirina olmaydi.
- ⁸ Egamizning qonuni mukammaldir,
Bizga u yangi kuch ato etadi,
Egamizning farmonlari ishonchlidir,
G‘o‘r yoshlarga donolik beradi.
- ⁹ Egamizning buyruqlari to‘g‘ridir,
Qalblarni shodlikka to‘ldiradi,
Egamizning amrlari ravshandir,
Ular ko‘zlarga nur beradi.
- ¹⁰ Egamizdan qo‘rqish poklikdir,
Bu toabad davom etadi.
Egamizning qoidalari haqiqatdir,
Hammasi g‘oyat adolatlidir.
- ¹¹ Ular sof oltindan ham a‘lodir,
Toza asaldan ham shirinroqdir.
- ¹² Ey Egam, qoidalaring menga, O‘z qulingga o‘git beradi,
Qoidalaringga itoat etganlar buyuk mukofot oladi.

^a 18:4-5 Samo, falak aytmas bir gap....Ammo xabarlari... — yoki samoyu falakning ovozini eshitolmaydigan xalq, tushunolmaydigan til yo‘q. Ammo ularning ohanglari....

- ¹³ Kim o‘z xatosini bila oladi?!
Yashirin xatolardan meni o‘zing poklagin.
- ¹⁴ Men, O‘z qulingni oshkora gunohdan saqlagin,
Ustimdan gunoh hokim bo‘lmasin.
Shunda men aybsiz bo‘laman,
Og‘ir gunohdan ham xoli bo‘laman.
- ¹⁵ Ey Egam, suyangan qoyam, qutqaruvchim!
Og‘zimdand chiqqan so‘zlar,
Yurakdagi niyatlarim Senga ma‘qul bo‘lsin.

19–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.*
- ² Kulfatda qolganingda, Egamiz javob bersin,
Bobomiz Yoqubning Xudosi seni tinch–omon saqlasin.
- ³ Muqaddas maskanidan U senga madad yuborsin,
Quddusdan^a U senga tayanch bo‘lsin.
- ⁴ U sening hamma nazrlaringni yodda tutsin,
Kuydirilgan qurbonliklaringni qabul etsin.
- ⁵ Ko‘ngling istaganini Egamiz senga in‘om qilsin,
Hamma rejalarini ro‘yobga chiqarsin.
- ⁶ Shunda biz zafaringni sevinch ila kuylaymiz,
Xudoyimiz nomi bilan bayroqlar o‘rnatamiz,
Hamma iltijolaringni Egamiz ro‘yobga chiqarsin.
- ⁷ Bilaman, Egamiz O‘zi tanlagan shohga najot beradi,
Egamiz muqaddas samosidan unga javob beradi,
Egamiz o‘ng qo‘li bilan unga buyuk g‘alaba ato qiladi.
- ⁸ Ba‘zilar jang aravalariga ishonadi,
Ba‘zilar otlari bilan maqtanadi,
Biz esa Egamiz Xudoga ishonamiz.
- ⁹ Ular holsizlanib yiqiladilar,
Biz esa kuchayib qad rostlaymiz.
- ¹⁰ Ey Egam, shohimizga ato qilgin g‘alaba,
Iltijo qilganimizda, javob bergin bizga.^b

20–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.*
- ² Ey Egam! Sening qudrating tufayli shoh quvonadi,
Sen bergan zafarlardan u naqadar lazzatlanar!
- ³ Ko‘nglidagi istaklarini ro‘yobga chiqarding,
Uning tilaklarini rad qilmading.
- ⁴ Ulug‘ barakani unga ato qilding,
Uning boshiga sof oltin toj kiygizding.
- ⁵ Sendan umr so‘raganda, umr berding,
Uzoq hamda boqiy umr baxsh etding.
- ⁶ Shohning shuhrati Sen bergan zafarlar tufayli ulug‘dir,
Unga dabdaba, ulug‘vorlik ato qilgan Sensan.
- ⁷ Sen toabad unga baraka berasan,
Unga juda yaqin bo‘lib,
Uni shodlikka to‘ldirasan.
- ⁸ Egamizga shohimiz umid bog‘laydi,

^a 19:3 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

^b 19:10 *Ey Egam...javob bergin bizga* — yoki *Ey Egam, ato qilgin g‘alaba. Ey Shohimiz, iltijo qilganimizda, javob bergin bizga.*

Xudoyi Taoloning sodiq sevgisi tufayli
U hech qachon qoqilmaydi.

- ⁹ Ey shohimiz, qo‘ling barcha dushmanlaringni mag‘lub qiladi,
Ha, o‘ng qo‘ling sendan nafratlanganlarni mag‘lub qiladi.
- ¹⁰ Sen zohir bo‘lganing zamon
Qizigan tandirday ularni yondirasan.
Egamiz O‘z g‘azabi bilan ularni yutib yuboradi,
Alanga ularni yondirib tashlaydi.
- ¹¹ Ey shohimiz, ularning naslini
Yer yuzidan qirib tashlaysan,
Zurriyotini insoniyat orasidan yo‘qotasan.
- ¹² Dushmanlaring senga qarshi yomonlikni reja qilsalar,
Ular senga qarshi fitna qo‘zg‘asalar,
Hech narsaga erisha olmaydilar.
- ¹³ Kamoningdan ularga o‘qlar otasan,
Ortiga qochishga majbur qilasan.
- ¹⁴ O‘z qudrating tufayli yuksalaver, ey Egam,
Qudratingni kuylab, hamdu sano aytamiz.

21–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. “Tongda chiqqan kiyik” kuyiga aytilgan. Dovud sanosi.*
- ² Ey Xudoyim! Nega meni tark etding?!
Nega mendan uzoqdasan shu qadar?!
Ey Xudoyim! Nechun menga najot bermaysan?!
Ohu nolalarimni eshitmaysan?!
- ³ Ey Xudoyim, kun bo‘yi iltijo qilaman,
Sen esa javob bermaysan.
Tun bo‘yi yolvoraman,
Ammo menga tinchlik yo‘q.
- ⁴ Baribir Sen muqaddas Xudosan,
Isroilning hamdu sanosi qurshab olgan taxtingni.
- ⁵ Ota–bobolarimning umidi Senda edi,
Sen ularga najot berding.
- ⁶ Ular Senga nola qilib, najot topdilar,
Ular Senga ishonib, uyaliq qolmadilar.
- ⁷ Axir, men inson emas, bir qurtdirman.
Odamlar hazar qilgan, xalqlar nafratlangan.
- ⁸ Meni ko‘rgan har kim ustimdan kular,
Men haqoratlab, boshlarini likillatib derlar:
- ⁹ “Egangga ishon, O‘zi qutqarib olar,
Egang sendan mamnun bo‘lsa, U najot berar.”
- ¹⁰ Sen eding onam qornidan meni chiqargan,
Sen eding onam bag‘rida meni omon saqlagan.
- ¹¹ Senga tayanaman tug‘ilganimdan buyon,
Mening Xudoyimsan onam dunyoga keltirgandan buyon.
- ¹² Mendan uzoq bo‘lmagin!
Axir, kulfat yonginamda–ku,
Menga madad berguvchi biron kimsa yo‘q!
- ¹³ Bir gala buqalar^a Meni qurshab olgan,

^a **21:13 buqalar** — zaburchining dushmanlariga ishora qilayotgan ko‘chma ma‘nodagi so‘z. Zaburchining o‘zi ham dushmanlariga she‘rlar (shu sanoning 14, 22–oyatlariga qarang), ko‘ppaklar (shu sanoning 17, 21–oyatlariga qarang) va yovvoyi buqalar (shu sanoning 22–oyatiga qarang) deb ishora qiladi.

- Ha, Bashan yerlarining^a kuchli buqalari Meni o‘rab olgan.
- ¹⁴ O‘kirib o‘ljasini pora qiladigan sherga o‘xshab,
Men tomon ular og‘izlarini katta ochgan.
- ¹⁵ Hayotim suv kabi to‘kildi,
Suyaklarim bo‘g‘inidan bo‘shashdi,
Yuragim mum kabi ichimda erib ketdi.
- ¹⁶ Madorim sopol parchasiday quridi,
Tilim tanglayimga yopishib qoldi,
Meni o‘lim to‘shagiga yotqizding.
- ¹⁷ Atrofimda ko‘ppaklar izg‘iydi,
Badkirdorlar to‘dasi qurshab olgandir,
Qo‘lu oyoqlarimni ilma–teshik qiladi^b.
- ¹⁸ Hamma suyaklarim ko‘rinib turadi,
Dushmanlarim ko‘zlarini chaqchaytirib,
Yeb qo‘ygudek bo‘ladi.
- ¹⁹ Kiyimlarimni o‘zaro ular bo‘lishgan,
Kiyimlarim uchun qur‘a tashlashgan.
- ²⁰ Mendan uzoq turma, ey Egam!
Kuchim manbaya Sensan! Tez kel, yordam ber!
- ²¹ Jonimni qilich damidan qutqar,
Hayotimni ko‘ppaklar changalidan qutqar!
- ²² Sherlar og‘zidan qutqargin meni!
Yovvoyi buqalar shoxidan asragin meni!
- Sen iltijoimga javob berding.
- ²³ Birodarlarga Sen haqingda aytaman,
Jamoada orasida Senga bu hamdu sanoni o‘qiyman:
- ²⁴ “Egamizga hamdu sano ayting, ey Undan qo‘rqanlar!
Egamizni ulug‘lang, ey Yoqub nasli!
Egamizni izzatlang, ey Isroil nasli!
- ²⁵ Kulfatda qolganning qayg‘ularidan
Egamiz nafratlanmagan yo hazar qilmagan.
Balki undan yuz o‘girmasdan,
Nola qilganda, Egamiz eshitgan.”
- ²⁶ Ulug‘ jamoada ichra
Hamdu sano aytishimning sababi Sensan.
Sendan qo‘rqanlar oldida ontimni ado etaman.
- ²⁷ Ey Egam, qashshoqlar yeb to‘yadilar^c,
Senga yuz burganlar Seni madh qiladilar,
Ular dunyo turguncha tursinlar!
- ²⁸ Egamizni eslab, Unga yuz bursinlar
Yer yuzidagi jamiki insonlar!
Jamiki urug‘u elatlar
Unga sajda qilsinlar!
- ²⁹ Egamiz hokimi mutlaqdir,
Elatlar ustidan U hukmrondir.
- ³⁰ Jamiki boylar ham ziyofat yeb, unga ta‘zim qiladi.
Tuproq ostiga ketayotganlar ham Unga sajda qiladi,
Hatto o‘z hayotini saqlay olmaydiganlar ta‘zim qiladi.

^a **21:13** *Bashan yerlari* — Bashan Jalila ko‘lining shimoli–sharqida joylashgan bo‘lib, o‘zining yaxshi yaylovlari va sog‘lom chorvasi bilan mashhur edi.

^b **21:17** ...*Qo‘lu oyoqlarimni ilma–teshik qiladi* — Ba‘zi ibroniy qo‘lyozmalaridan, qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan. Ibroniycha matndan so‘zma–so‘z tarjimasi — *sher kabi, qo‘l–oyoqlarim*. Bu iborani *ular sher kabi qo‘l–oyoqlarimni bosib turadilar* yoki *ular sher kabi qo‘l–oyoqlarimni g‘ajiydilar*, deb tarjima qilish mumkin.

^c **21:27** ...*yeb to‘yadilar...* — Zaburchi Xudodan olgan yordami uchun Xudoga shukrona bildirish niyatida Ma‘badga olib kelgan nazmning bir qismi bo‘lgan taomga ishora.

- ³¹ Avlodlar Unga xizmat qiladi,
Kelgusi nasllar Rabbii haqida eshitadi.
- ³² Ular kelib Egamizning najoti haqida e'lon qiladi,
Uning qilganlarini hali tug'ilmagan xalqlarga aytadi.

22–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Egam Mening cho'ponimdir.
Muhtojlik ko'rmasman.
- ² Yam–yashil yaylovlarda U menga orom beradi,
Sokin irmoqlar bo'yida U meni yetaklaydi.
- ³ U menga qayta kuch baxsh etadi.
O'zining nomi haqi–hurmati
Meni to'g'ri so'qmoqlardan yetaklaydi.
- ⁴ Ey Egam!
Hatto zulmat vodiysida^a yursam ham,
Xavf–xatardan qo'rqmayman,
Axir, Sen men bilan birgasan.
Sening cho'pon tayog'ing^b,
Xiviching^c meni himoya qiladi.
- ⁵ Dushmanlarimning ko'z o'ngida
Men uchun dasturxon tuzaysan.
Boshimga moy surtib,
Sen meni hurmat bilan kutib olasan.
Mening kosam ham to'lib–toshgan.
- ⁶ Umrim bo'yi faqat inoyatu shafqating izimdan yuradi,
Ey Egam, Sening uying toabad mening maskanim bo'ladi.

23–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Egamiznikidir zamin, undagi butun borliq,
Olamu unda yashovchi jamiki jonzot.
- ² U olamni o'rnatgan dengizlar uzra,
Mustahkam qilgan uni ummonlar uzra.^d
- ³ Kim turishi mumkin Egamizning muqaddas makonida?
Kim chiqishi mumkin Uning tepaligiga^e?
- ⁴ Qo'li halol, qalbi toza insonlar,
Soxta narsalarga ko'ngil qo'ymaganlar,
Yolg'ondakam ont ichmaganlar.
- ⁵ Egamiz ularga baraka beradi,
Najotkor Xudo ularni oqlaydi.
- ⁶ Egamizga yuz burgan jamoa o'shandaydir.
Ha, Xudoga intilgan Yoqub nasli^f shundaydir.
- ⁷ Qaddingizni rostlang, ey darvozalar!
Ochilinglar, ey azaliy eshiklar!

^a 22:4 *zulmat vodiysi* — yoki *o'lim vodiysi zulmati*.

^b 22:4 *tayog* — yovvoyi hayvonlarni haydab yuborish uchun ishlatilgan.

^c 22:4 *Xivich* — qo'ylarga yo'l ko'rsatish, ularni boshqarish va xavfli joylardan qutqarish uchun ishlatilgan.

^d 23:2 *U olamni o'rnatgan...ummonlar uzra* — Qadimgi Isroil xalqining tasavvuriga ko'ra, yer tep–tekis bo'lib, yer ostida ulkan dengiz bor, dengiz tubiga ketgan ulkan ustunlar yerni ushlab turadi. Bu ustunlar dengiz tubidagi poydevorga tayanadi.

^e 23:3 *Uning tepaligi* — Quddusdagi Sion tog'iga ishora. 3:5 izohiga qarang.

^f 23:6 *...Xudoga intilgan Yoqub nasli...* — yoki *Yoqubning Xudosisga intilgan odamlar*.

- Toki kira qolsin ulugʻvor Shoh!
- ⁸ U ulugʻvor Shoh kim ekan?
Kuchli, qudratli Egamiz,
Janglarda qudratli Egamiz,
U Shohdir!
- ⁹ Qaddingizni rostlang, ey darvozalar!
Ochilinglar, ey azaliy eshiklar!
Toki kira qolsin ulugʻvor Shoh!
- ¹⁰ U ulugʻvor Shoh kim ekan?
Sarvari Olamdir U.
Uning Oʻzi ulugʻvor Shohdir.

24^a–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Yuragimni ochaman Senga, ey Egam!
- ² Senga umid bogʻlayman, ey Xudoyim!
Sharmanda boʻlishimga yoʻl qoʻymagin,
Dushmanlarim mendan ustun kelmasin.
- ³ Senga ishonganlar aslo boʻlmasin sharmanda.
Sharmandalik kelsin
Senga asossiz xiyonat qilganlarning boshiga.
- ⁴ Ey Egam, yoʻllaringni menga koʻrsat,
Soʻqmoqlaringni menga oʻrgat.
- ⁵ Haqiqating yoʻlidan meni boshlab oʻrgatgin,
Najotkorim Xudo Oʻzingsan,
Kun boʻyi Sendan umid qilaman.
- ⁶ Yodingda tut, ey Egam, buyuk shafqatingni
Ham sevgida sodiqligingni.
Axir, azaldan Sen shunday qilgansan.
- ⁷ Esga olma yoshlikdagi gunohlarimni
Hamda qilgan itoatsizliklarimni.
Sodiq sevging haqi yodga ol meni,
Axir, Sen yaxshisan, ey Egam!
- ⁸ Egamiz yaxshi, adolatlidir!
U gunohkorlarga yoʻl–yoʻriq koʻrsatadi.
- ⁹ U kamtarni toʻgʻrilikka boshlaydi,
Kamtarin insonni Oʻz yoʻliga oʻrgatadi.
- ¹⁰ Egamiz qilgan har ishi orqali
Uning ahdiga rioya qilganlarga
Sodiq sevgisini koʻrsatadi.
- ¹¹ Mening ayblarim koʻp.
Ey Egam, Oʻz noming haqi
Ayblarimni kechirgin.
- ¹² Agarda inson Egamizdan qoʻrqsa,
U tanlaydigan yoʻlni Egamiz oʻrgatadi.
- ¹³ Oʻsha inson umrini farovonlikda oʻtkazadi,
Uning nasli yurti mulk qilib oladi.
- ¹⁴ Egamiz Undan qoʻrqadiganlarga
Oʻz niyatlarini ishonib bildiradi,
Oʻz ahdini ularga maʼlum qiladi.
- ¹⁵ Nigohim doimo Egam tomondadir,

^a 24 Bu sano ibroniychada muvashshah uslubida yozilgan sheʼrdir. Bu sanoning har bir oyatidagi birinchi soʻz ibroniy alifbosi tartibi boʻyicha boshlanadi.

U oyoqlarimni tuzoqdan xalos qiladi.

- ¹⁶ Ey Egam, holimga boq, mehribonlik qil.
Men yolg'izman, tushkunlikka tushganman.
- ¹⁷ Yurakdagi g'amlarim ortib bormoqda,
Shu kulfatdan meni qutqargin.
- ¹⁸ Kulfatu g'amlarimni ko'rib,
Barcha gunohlarimdan o'tgin.
- ¹⁹ Qara, dushmanlarim naqadar ko'p,
Mendan qattiq nafrat qilalar.
- ²⁰ Hayotimni asra, qutqargin meni,
Sharmandali ahvolga solmagin meni,
Zotan, Senda panoh topaman men.
- ²¹ Haqqoniylik, to'g'rilik saqlasin meni,
Zotan, Sendan umid qilaman men.
- ²² Ey Xudo, qutqargin Isroilni
Jamiki kulfatlaridan!

25–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Ey Egam, to'g'ri yurganim uchun
Meni oqlagin.
Qoqilmasdan Senga tayandim.
- ² Sinab, imtihon qil meni, ey Egam!
Yuragimni, niyatimni sinab ko'r!
- ³ Sening sodiq sevging ko'z o'ngimdadir,
Senga doim sodiqman^a.
- ⁴ Yolg'onchilarga men sherik bo'lmayman,
Munofiqlar bilan do'st bo'lmayman.
- ⁵ Fosiqlar to'dasidan nafrat etaman,
Qabihlarga men sherik bo'lmayman.
- ⁶ Namoyon qilmoq uchun aybsizligimni
Qo'llarimni yuvaman, ey Egam.
Qurbongohing atrofida yuraman,
- ⁷ Baland ovoz ila shukrona qo'shig'ini kuylayman,
Jamiki mo'jizalaring haqida aytaman.
- ⁸ Ey Egam, sevaman Sen maskan qilgan uyni,
Ulug'vorliging porlagan joyni.
- ⁹ Gunohkorlar qatori jonimni olma,
Qonxo'rlar qatori hayotimga chek qo'yma.
- ¹⁰ Ularning qo'llari tuzadi yovuz reja,
O'ng qo'llari poraga to'la.
- ¹¹ Men esa pok hayot kechiraman,
Qutqar meni, qil menga shafqat.
- ¹² Oyoqlarimni chakki bosmayman,
Ey Egam, ulug'yig'inlarda Seni olqishlayman.

26–SANO

Dovud sanosi.

^a 25:3 ...Senga doim sodiqman — yoki Sadoqating bilan yo'limni topaman.

- ¹ Egam nurim va najotimdir,
Kimdan men qo'rqardim?!
Egam hayotimning qal'asidir,
Kim meni qo'rqita olar?!
- ² Tanasini g'ajiylik, deb
Yovuzlar mening ustimga bostirib kelganda,
Ha, g'animu dushmanlarim menga hujum qilganda,
Qoqilib, yiqilib tushadilar.
- ³ Hatto butun lashkar meni o'rab olsa ham,
Yuragimda aslo qo'rquv paydo bo'lmas.
Hatto menga qarshi jangga otlansa ham,
Ishonchim hech ham yo'qolmas.
- ⁴ Bir narsani Egamdan so'raganman,
Ha, Undan istaganim bitta narsadir:
Egamning uyida toabad yashay,
Egamning jamolini ko'ray,
Ma'badda turib, Unga muntazir bo'lay.
- ⁵ Kulfatda qolgan kunlarimda
U meni O'z chaylasida omon saqlaydi.
Chodiri ostida meni yashiradi,
Baland qoya tepasiga o'tqazib qo'yadi.
- ⁶ Endi esa har tarafdagi g'animlarim ustidan
Boshim mag'rur ko'tarilgandir.
Shodlikdan hayqirib,
Egamning chodirida qurbonlik keltiraman.
Egamni kuylab, qo'shiq aytaman.
- ⁷ Eshitgin, ey Egam, iltijo qilganimda,
Shafqat qilgin, javob ber menga.
- ⁸ "Menga intil!" deganingni qalbim eshitdi,
Ha, ey Egam, men Senga intilaman.
- ⁹ Yuzlaringni mendan yashirmagin,
G'azab ila men, O'z qulingdan voz kechmagin,
Madadkorim Sen bo'lgansan—ku, ey Egam.
Rad etma, tark aylama meni, ey najotkorim Xudo!
- ¹⁰ Ota—onam meni tark etsa hatto,
Ey Egam, Sen meni qabul qilasan.
- ¹¹ Yo'lingni menga ko'rsat, ey Egam,
Dushmanlarim poylab turgani uchun
Meni to'g'ri so'qmoqlaringdan yetakla.
- ¹² G'animlarim qo'llariga topshirma meni.
Axir, soxta guvohlar, nohaq ayblovchilar
Menga qarshi chiqdilar.
- ¹³ Shubham yo'q, tiriklar diyorida
Egamning ezguligini albatta ko'raman.
- ¹⁴ Egamizga umid bog'la,
Dadil bo'l, yuragingga dalda ber,
Egamizga umid bog'la!

27–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Senga iltijo qilaman, ey Egam,
Meni eshitmay qolmagin, ey suyangan Qoyam.
Agar menga gapirmay sukut saqlasang,

- Qabrga tushgan odam kabi bo'lib qolaman.
- ² Eshitgin, Senga iltijo qilaman.
Muqaddas maskaningga^a qo'llarimni cho'zib,
Faryod qilib, Sendan madad so'rayman.
- ³ Meni fosiqlarning qatoriga qo'shmagin,
Ularning qilmishlari yomonlikdir,
Qo'shnilariga tilyog'lamalik qiladi,
Yuraklarida esa yovuz niyatdir.
- ⁴ Qilmishiga yarasha ularni jazolagin,
Iflosliklariga yarasha jazo bergin.
Qabih ishlariga yarasha jazolagin,
Xizmatiga yarasha ularga qaytargin.
- ⁵ Ey Egam, ular ishlarini qadrlamas,
Sening ijodingga e'tibor qilmas,
Sen ularni yiqitasan,
Ular qaytib tiklanolmas.
- ⁶ Olqishlar bo'lsin Egamizga,
Iltijolarimni U eshitdi.
- ⁷ Egam — mening qudratim, qalqonimdir,
Yurakdan Unga umid bog'laganman.
Egam menga madad berdi, baxtiyorman.
Qo'shig'im ila Unga shukrona aytaman.
- ⁸ Egamiz O'z xalqining qudratidir,
O'zi tanlagan shohning najot qo'rg'onidir.
- ⁹ Xalqingga najot ber, ey Egam,
O'z elatingga baraka bergin.
Ularning cho'poni bo'lgin,
Toabad ularga g'amxo'rlik qilgin.

28–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Egamizga hamdlar ayting, ey ilohiy zotlar^b,
Egamizning qudratiyu shuhratiga hamdlar o'qing.
- ² Egamizning sharafiga hamdlar o'qing,
Muqaddas libosda^c Egamizga sajda qiling!
- ³ Egamizning ovozi suvlar uzra eshitaladi,
Ulug'vor Xudo guldirab sado beradi.
Ha, azim suvlar uzra
Egamiz guldirab sado beradi.
- ⁴ Egamizning ovozi qudratlidir,
Egamizning ovozi haybatlidir.
- ⁵ Egamizning ovozi sadr daraxtlarini qulatadi,
Hatto Lubnondagi sadr daraxtlarini^d parchalab tashlaydi.
- ⁶ Lubnon tog'larini Egamiz buqaday sakratadi,
Ha, Xermon tog'ini^e yovvoyi buzoqday sakratadi.
- ⁷ Egamizning ovozi chaqmoq chaqtiradi,
- ⁸ Egamizning ovozi sahroni titratadi,

^a 27:2 *maskan* — shu so'z bilan tarjima qilingan ibroniycha so'z Ma'badning Eng muqaddas xonasiga ishora qiladi.

^b 28:1 *ilohiy zotlar* — ibroniycha matnda *elohimning o'g'illari*, 8:6 izohiga qarang. Yana 88:6-8 ga qarang.

^c 28:2 *...Muqaddas libosda...* — 2 Solnomalar 20:21 ga qarang.

^d 28:5 *Lubnondagi sadr daraxtlari* — Lubnon tog'larida o'sadigan bu sadr daraxtlari dunyoning o'sha hududidagi eng katta daraxt navlaridan biri edi.

^e 28:6 *Xermon tog'i* — ibroniycha matnda *Siriyon*, Xermon tog'ining yana bir nomi (Qonunlar 3:9 ga qarang). Xermon tog'i — Suriyaning eng baland tog'i.

Egamiz Kadesh sahosini^a larzaga soladi.

⁹ Egamizning ovozi ulkan daraxtlarni egib yuboradi^b,
O'rmonlarni yalang'ochlab, shilib yuboradi,
"Egamiz ulug'vordir", deb Ma'badida hamma kuylaydi.

¹⁰ Egamiz to'fon^c uzra taxt qurgan edi,
Egamiz abadiy Shoh kabi taxt qurgan.

¹¹ Egamiz O'z xalqiga kuch ato etsin,
O'z xalqiga tinchlik bilan baraka bersin.

29–SANO

¹ *Dovud sanosi. Egamizning uyi bag'ishlangan paytda aytilgan qo'shiq.*

² Ey Egam, Seni ulug'layman!
Qabr og'zidan meni qutqarding,
Dushmanlarim mening ustimdan kulishiga yo'l qo'ymading.

³ Sendan madad so'rab yolvordim, ey Egam Xudo,
Menga Sen berding shifo.

⁴ Ey Egam, O'liklar diyoridan^d jonimni olib chiqding,
Qabrga kirayotganimda meni qutqarding.

⁵ Ey Egamizning taqvodorlari!
Egamizga hamdu sano kuylanglar,
Uning muqaddas nomini olqishlang.

⁶ Egamizning g'azabi bir lahza davom etadi,
Lutfu karami bir umr tugamasdir.
Shu bois qayg'u–alam tun bo'yi davom etsa ham,
Tong bilan birga shodlik ham kirib keladi.

⁷ Ishlarim yurishganda,
"Aslo qoqilmasman!" der edim.

⁸ Ey Egam, lutfu karaming bilan
Meni tog'day mustahkam qilganding.
Ammo yuzingni o'girganingda,
Men dahshatga tushdim.

⁹ Ey Egam, men Senga iltijo qildim,
Shafqat so'rab, ey Rabbii, Senga yolvordim:

¹⁰ Agar men kirib ketsam qabrga,
Mening o'limimdan ne foyda Senga?!
Tuproq Senga hamdu sano aytarmi?!^e
Sening sodiqligingni u so'ylarmi?!

¹¹ Eshit, ey Egam, menga rahm qilgin,
Ey Egam, menga madadkor bo'lgin!

¹² Azamni Sen to'yga aylantirding,
Aza libosini^f egnimdan olib tashlading,
Shodlikni menga kiygizding.

¹³ Qalbim sukut saqlamay, Seni kuylab sano o'qisin,
Ey Egam Xudo, Senga toabad shukr aytaman.

^a **28:8** *Kadesh sahosini* — Falastinning janubida joylashgan saho bo'lishi mumkin (Sahroda 13:26, 20:1 ga qarang) yoki Suriyadagi joy bo'lishi ham mumkin.

^b **28:9** *...ulkan daraxtlarni egib yuboradi...* — Bug'u tug'ishiga sabab bo'ladi.

^c **28:10** *to'fon* — Shu bobning 3–oyatida aytib o'tilgan suvlariga ishora, shuningdek, olamni yo'q qilib yuboradigan to'fonga ishora qilayotgan bo'lishi ham mumkin (Ibtido 7:1-8:22 ga qarang). Xudo bu qudratli kuchlarni boshqaradi.

^d **29:4** *O'liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo'l*. Odamlar *Sheo'lni* yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^e **29:10** *Tuproq Senga hamdu sano aytarmi?! — 6:6 ga qarang.*

^f **29:12** *Aza libosi* — ibroniycha matnda *qanor*. Qanor dag'al qoramtir mato bo'lib, echki yoki tuya junidan qilingan. Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini va qayg'uli holatini ifodalash uchun qanorga o'ranib olishar edi. Ko'pincha bu harakat Xudodan kechirim so'rab ibodat qilish va Undan madad tilash bilan birgalikda amalga oshirilgan (shu sanoning 8-10–oyatlariga qarang).

30–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.*
- ² Ey Egam, Senda men panoh topaman,
Sharmanda bo'lishimga aslo yo'l qo'yma,
Adolatlisan, meni qutqargin.
- ³ Menga quloq tut, darrov qutqargin meni,
Mening panoh qoyam bo'lgin.
Najot topay, mustahkam qo'rg'on bo'lgin.
- ⁴ Chindan ham Sen suyangani qoyamsan, qal'amsan,
O'z noming haqi meni yetakla, yo'l ko'rsatgin.
- ⁵ Sen mening panohimsan.
Qo'yilgan tuzoqdan meni qutqargin.
- ⁶ Hayotimni Senga topshiraman, ey Egam,
Meni qutqarding, ey sodiq Xudo.
- ⁷ Soxta xudolarni izzatlaganlarga
Men nafratimni sochaman.
Ey Egam, men Senga umid bog'layman.
- ⁸ Sodiq sevging ila shod-xurram bo'lay,
Qayg'ularimni O'zing ko'rgansan,
Jonim azobda qolganin bilasan.
- ⁹ Meni g'anim qo'lga bermading,
Oyoqlarimni bexavotir yerga qo'yding.
- ¹⁰ Rahm qil, ey Egam, kulfatda qoldim,
Ko'zlarim qayg'udan toldi,
Jonu tanam adoyi tamom bo'ldi.
- ¹¹ Hayotim azob bilan tugaydi,
Yillarim oh-voh bilan bitadi.
Gunohlarimdan^a kuchim tugaydi,
Suyaklarim qurib bitadi.
- ¹² Dushmanlarim meni haqorat qiladi,
Qo'shnilarim mendan hazar qiladi.
Do'stlarim ham mendan qo'rqadi,
Ko'chada ko'rib meni, qochib ketadi.
- ¹³ Meni unutdilar, go'yo o'lganman,
Go'yo singan sopol idish kabiman.
- ¹⁴ Eshityapman, ko'pchilik g'iybat qiladi,
Atrofimni dahshat o'rab olgan.
Birgalikda menga qarshi fitna to'qishadi,
Meni o'ldirmoqni niyat qilishadi.
- ¹⁵ Ey Egam, men Senga umid bog'layman,
"Mening Xudoyim Sensan", deb aytaman.
- ¹⁶ Hayotim Sening qo'lingdadir,
G'animlarim qo'lidan,
Payimga tushganlardan meni qutqargin.
- ¹⁷ Jamoling men, qulingga nurlarini sochsin,
Sen sodiqsan, meni qutqargin.
- ¹⁸ Yo'l qo'yma, ey Egam, sharmanda bo'lishimga,
Madad so'rab iltijo qildim Senga.
Qabihlar sharmandayi sharmisor bo'lsin,
O'liklar diyoriga^b jim kirib borsin.
- ¹⁹ O'chsin ularning yolg'onchi ovozlari,

^a 30:11 *Gunohlarimdan* — ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalarda *kulfatlarimdan*.

^b 30:18 *O'liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo* 'l. Odamlar *Sheo* 'lni yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

Zero takabburlik ham nafrat bilan
Ular solihga qarshi so‘ylar.

- ²⁰ O, naqadar buyukdir Sening ezguliging!
O‘zingdan qo‘rqanlarga uni saqlab qo‘ygansan,
Senda panoh topganlarga hadya qilasan,
Hammaning ko‘z oldida in‘om qilasan.
- ²¹ Huzuringda ularni himoya qilasan,
Inson fitnalaridan omon saqlaysan.
Ularni O‘z chodiring ostida
Ig‘volardan saqlab turasan.
- ²² Qamalda qolgan shaharday bo‘lganimda
Menga ajoyib sadoqatingni ko‘rsatganing uchun
Ey Egam, Senga olqishlar bo‘lsin!
- ²³ Vahimaga tushib men:
“Ey Egam, Sening nazaringdan mahrum bo‘ldim”, degandim.
Ha, madad so‘rab Senga yolvorganimda
Iltijolarimni eshitding.
- ²⁴ Ey Egamizning taqvodori, Uni seving!
O‘ziga sodiq bo‘lganlarni U himoya qiladi,
Takabburliklarga to‘liq jazo beradi.
- ²⁵ Bardam bo‘ling, dadil bo‘lsin yuragingiz,
Ey siz, Egamizdan umid qilganlar!

31–SANO

Dovud qasidasi.

- ¹ Itoatsizligi kechirilganlar baxtlidir,
Egamiz kimning gunohidan o‘tgan bo‘lsa,
O‘sha inson baxtlidir.
- ² Egamiz kimning aybini yozmagan bo‘lsa,
O‘sha inson baxtlidir,
Ruhida hiyla bo‘lmaganlar baxtlidir.
- ³ Ey Egam, gunohimni bo‘ynimga olmay, rad qilganimda,
Tanam qoq suyak bo‘lib qolgandi,
Kun bo‘yi oh–voh qilib chiqardim.
- ⁴ Kecha–kunduz qo‘ling ustimda og‘ir yuk bo‘ldi,
Saraton issig‘idagiday madorim qurib qoldi.
- ⁵ Endi oldingda gunohimni e‘tirof etdim,
Aybimni yashirmay, o‘zim aytdim:
“Egam oldida itoatsizligimni bo‘ynimga olaman.”
Sen esa mening gunohimni kechirding.
- ⁶ Shu bois har bir taqvodor
Vaqt borida Senga ibodat qilsin.
Shunda azim suvlar to‘foni
Taqvodorlarga yetib bormas.
- ⁷ Sen mening panohimsan,
Meni kulfatlardan Sen asraysan,
Najot qo‘shig‘i ila meni o‘raysan.
- ⁸ Egamiz aytar: “Sizlarga Men yo‘l ko‘rsataman,
Yuradigan yo‘llaringizni o‘rgataman,
Maslahat beraman, sizlarni kuzataman.
- ⁹ Ongsiz ot yoki xachir kabi bo‘lmanglar,
Ularni yo‘lga solmoq uchun suvluq, jilov kerak,
Bo‘lmasa ular yoningizga kelmaydi.”

- ¹⁰ Fosiqning azobi ko'pdir,
Lekin Egamizdan umidvorlarni
Sodiq sevgi qurshab oladi.
- ¹¹ Ey solihlar, Egamiz tufayli shodlaning, quvoning!
Ey barcha ko'ngli poklar, shodlikdan kuylang!

32–SANO

- ¹ Sevinch ila Egamizga qo'shiq kuylang, ey solihlar!
Unga hamdu sano aytmoq to'g'ri odamlarga munosibdir!
- ² Lira chalib, Egamizga hamdlar ayting,
O'n torli arfa chalib, Unga qo'shiq kuylang.
- ³ Egamizga yangi bir qo'shiq ayting,
Mahorat ila tor chalib, shodlikdan hayqiring.
- ⁴ Egamizning kalomi haqiqatdir,
Uning barcha ishlari ishonchlidir.
- ⁵ Egamiz solihligu adolatni sevadi,
Zamin Uning sodiq sevgisiga to'la.
- ⁶ Samolar bunyod bo'lgan Egamizning kalomidan,
Samodagi jismlar yaralgan Uning nafasidan.
- ⁷ U dengiz suvlarini yig'ib qo'ygan,
Tubsiz suvlarni go'yo omborga joylab qo'ygan^a.
- ⁸ Butun yer yuzi Egamizdan qo'rqsin,
Butun olam ahli Undan hayiqsin.
- ⁹ U gapirdi, aytgani mavjud bo'ldi,
Amr qildi, zamin yaratildi.
- ¹⁰ Egamiz xalqlarning rejalarini parokanda qiladi,
U xalqlarning niyatlarini puchga chiqaradi.
- ¹¹ Egamizning rejaları toabad sobit turadi,
Uning niyatlari nasldan–naslga o'tib boradi.
- ¹² Egamizni o'z Xudosi, deb bilgan xalq baxtlidir!
O'z mulkim, deb Egamiz tanlagan xalq baxtlidir!
- ¹³ Egamiz samodan boqar,
Inson zotini U ko'rib turar.
- ¹⁴ U taxt qurgan joyidan turib,
Hamma yer yuzida yashovchilarni kuzatar.
- ¹⁵ U hammaning yuragini yaratgan,
Hammaning ishlarini anglagan.
- ¹⁶ Lashkari ko'pligidan shoh qutulmaydi,
Kuchi ko'pligidan jangchi g'olib bo'lavermaydi.
- ¹⁷ “Jang otlari najot berar” deyish puch xayoldir,
Ular qudratli kuchi bilan qutqara olmaydi.
- ¹⁸ Egamiz ko'rib turar O'zidan qo'rqqanlarni,
Uning sodiq sevgisiga umid qilganlarni.
- ¹⁹ Egamiz ularni o'limdan qutqaradi,
Ochlikdan saqlab, tirik qoldiradi.
- ²⁰ Jonimiz Egamizga muntazirdir,
U bizning madadkorimiz, qalqonimizdir.
- ²¹ Biz muqaddas Xudoga umid bog'laymiz,
U tufayli yuragimiz shodlikka to'la.
- ²² Ey Egam! Senga hamon umid bog'laymiz,

^a 32:7 U dengiz suvlarini...joylab qo'ygan — Ibtido 1:6-8 ga qarang.

Sodiq sevging bizga yor bo'lsin.

33^a–SANO

- ¹ *Abumalek oldida o'zini telbalikka solib, uning huzuridan quvilgan paytda Dovudning aytgan sanosi.*
- ² Har doim Egamni olqishlayman,
Uning madhi tilimdan aslo tushmaydi.
- ³ Egam bois jonim faxrlanadi,
Mazlum eshitib, shod bo'lsin.
- ⁴ Men bilan birga ulug'lang Egamni,
Birgalikda sharaflylik Uni.
- ⁵ Egamga yuz burdim, U javob berdi,
Hamma qo'rquvlardan U xalos qildi.
- ⁶ Egamizdan umid qilganlarning yuzlarida nur,
Ularning yuzlari aslo shuvut bo'lmaydi.
- ⁷ Bu bechora iltijosin Egamiz eshitdi,
Barcha uqubatlardan uni qutqardi.
- ⁸ Egamizdan qo'rqanlarning atrofida
Egamizning farishtasi qarorgoh qurib,
Ularga najot baxsh etadi.
- ⁹ Tatib ko'r, bilasan, Egamiz yaxshidir,
Naqadar baxtlidir Unda panoh topganlar.
- ¹⁰ Ey taqvodorlar, Egamizdan qo'rqing.
Undan qo'rqanlar aslo muhtojlik ko'rmas.
- ¹¹ Hatto yirtqich shervachchalar ovqatsiz,
Ular ochlikdan azob chekadi.
Egamizga yuz burganlardan esa
Farovonlik ayrilmaydi.
- ¹² Keling, ey bolalar, tinglangiz meni,
O'rgatayin men Egamizdan qo'rqishni.
- ¹³ Hayotdan zavqlanishni,
Baxtli uzoq umr ko'rishni istaysizmi?
- ¹⁴ Demak, tilingizni yomon so'zlardan,
Og'zingizni yolg'on so'zlardan asrang.
- ¹⁵ Yomonlikdan qayting, yaxshilik qiling,
Tinchlik istang, ha, tinchlik payida bo'ling.
- ¹⁶ Egamiz solihlarni kuzatib turadi,
Ularning nolasini Egamiz eshitadi.
- ¹⁷ Badkirdorlardan Egamiz yuz o'giradi,
Ularning xotirasini yer yuzidan o'chiradi.
- ¹⁸ Taqvodorlar yolvoradi, Egamiz eshitadi,
Barcha balolardan ularni Egamiz qutqaradi.
- ¹⁹ Ko'ngli cho'kkanlarga Egamiz yaqindir,
Ruhan ezilganlarni U qutqaradi.
- ²⁰ Solihlarning qayg'ulari ko'p bo'lsa,
Hamma qayg'ulardan Egamiz xalos qilar.
- ²¹ Ularning o'zini Egamiz saqlaydi,
Birona ham suyagi sindirilmaydi.
- ²² O'z yovuzligi fosiqqa o'lim keltiradi,
Solihdan nafratlangan mahkum bo'ladi.
- ²³ Egamiz O'z qullarining hayotini qutqaradi,
Egamizda panoh topuvchilar mahkum bo'lmaydi.

^a 33 Bu sano ibroniychada muvashshah uslubida yozilgan she'rdir. Bu sanoning har bir oyatidagi birinchi so'z ibroniy alifbosi tartibi bo'yicha boshlanadi.

34–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Ey Egam, menga qarshi chiqqanlarga O‘zing qarshi bo‘l.
Menga hujum qilganlar bilan O‘zing jang qil.
- ² Qalqonu sovutingni ol,
Qani, menga yordamga kel.
- ³ Meni ta‘qib qilganlarga qarshi
Nayzayu boltangni olgin.
“Senga najot beraman”, deb
O‘zing menga va‘da bergin.
- ⁴ Mening jonimga qasd qilganlar
Sharmandayu sharmisor bo‘lsin!
Menga qarshi fitna qilayotganlar
Uyatga qolib, orqaga qaytsin!
- ⁵ Xuddi shamolda uchgan somon singari,
Ey Egam, Sening farishtang ularni quvsin.
- ⁶ Qorong‘u sirpanchiq bo‘lsin ularning yo‘li,
Ey Egam, Sening farishtang ularni quvsin.
- ⁷ Sababsiz menga tuzoq qo‘ydilar,
Meni tutib olib o‘ldirmoq uchun
Sababsiz menga chuqur qazidilar.
- ⁸ To‘satdan ularning boshiga halokat kelsin,
Qo‘ygan tuzog‘iga o‘zlari o‘ralib qolsin,
Qazigan chuqurga o‘zlari yiqilib, bitsin.
- ⁹ Shunda, ey Egam, Sen tufayli shod bo‘laman,
Najot berganing uchun quvonaman.
- ¹⁰ Butun vujudim xitob qiladi:
“Senga o‘xshashi yo‘q, ey Egam,
Bechorani zo‘ravondan qutqarasan,
Faqirni talonchidan qutqarasan.”
- ¹¹ Yovuz niyatli guvohlar paydo bo‘ladi,
Bilmaydigan narsalarimni mendan so‘raydi.
- ¹² Ular yaxshiligimga yomonlik qaytaradi,
O‘zimni tamom yolg‘iz his qilaman.
- ¹³ Ular xasta bo‘lganlarida esa
Men qanor kiyib, ro‘za tutib, qayg‘u chekardim^a.
Boshimni quyi solib, ibodat qilardim.^b
- ¹⁴ Do‘stim, birodarim, deya tashvish tortardim,
Onam uchun aza tutgan kabi yurardim,
Qayg‘udan boshimni egib yurardim.
- ¹⁵ Qoqilganimda esa ular shod bo‘ldilar,
Menga qarshi yig‘ilishib keldilar,
Bexabar ekanman, ular kallakesar ekan,
To‘xtovsiz menga bo‘hton qildilar.
- ¹⁶ Shakkoklarday ayovsiz masxara qildilar,
Menga qarab tishlarini g‘ijirlatdilar.
- ¹⁷ Ey Egam, qachongacha qarab turasan?
Qutqargin meni ularning hujumidan,
Xalos qilgin jonimni o‘sha sherlardan!

^a 34:13 ...*Men qanor kiyib, ro‘za tutib, qayg‘u chekardim* — Qanor dag‘al qoramtir mato bo‘lib, echki yoki tuya junidan qilingan. Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini va qayg‘uli holatini ifodalash uchun qanorga o‘ranib olishar, ro‘za tutar edi. Ko‘pincha bu harakat Xudodan kechirim so‘rab ibodat qilish va Undan madad tilash bilan birgalikda amalga oshirilgan.

^b 34:13 *Boshimni quyi solib, ibodat qilardim* — yoki *Ular uchun ibodat qilardim, ammo mening ibodatlarim javobsiz qolardi.*

- ¹⁸ Buyuk jamoa ichra Senga shukr aytaman,
Xalq yig'inlarida Senga hamdlar o'qiyman.
- ¹⁹ Xoin dushmanlarim ustimdan kulmasinlar,
Mendan sababsiz nafrat etganlar
Ko'zlarini o'ynatmasinlar.
- ²⁰ Tinchlik so'zini og'izga olmas ular,
Ammo yurtida tinch yashayotganlar ustidan
Yolg'on so'zlarni o'ylab toparlar.
- ²¹ Menga qarshi shang'illab aytarlar ular:
"Ah-a, ko'zlarimiz bilan ko'rdik qilmishlarini."
- ²² O'zing ko'rgansan, ey Egam, sukut saqlama!
Ey Rabbii, mendan hech uzoqlashma!
- ²³ Qani, bo'l, himoya qilgin meni,
Men uchun jang qilgin, ey Xudoyim, Rabbim!
- ²⁴ Sen odilsan, ey Egam Xudo,
Shu bois meni oqlagin.
Dushmanlarim aslo ustimdan kulmasin.
- ²⁵ Ular o'zlariga o'zlari:
"Ah-a, istaganimiz bo'ldi-ku!" deb aytmasin.
"Uni yutib yubordik-ku", demasin.
- ²⁶ Kulfatlarimdan zavqlanganlarning hammasi
Sharmandayu sharmisor bo'lsin.
Mendan o'zlarini yuqori qo'yganlar
Sharmandalik, badnomlikka o'ransin.
- ²⁷ Men haq bo'lib chiqishimni istaganlar
Xursand bo'lsin, sevinch ila kuylasin.
Har doim aytaversin ular:
"Qulining saodatidan huzurlangan
Egamiz tobora yuksalaversin."
- ²⁸ Solihliging haqidagi so'zlaru madhing
Kun bo'yi tilimdan tushmaydi.

35-SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Egamizning quli Dovud sanosi.*
- ² Fosiqlarning gunohkorligi haqida
Yuragimda bir bashorat bor:
Gunohkor Xudodan qo'rqmaydi.
- ³ O'zining nazdida u osmonda yuradi,
Xudo gunohimni ko'rmaydi,
Hukm qilmaydi, deb aytadi.
- ⁴ Og'zidan manfur, yolg'on so'zlar chiqadi,
Donolikdan, yaxshi ishlar qilishdan u bosh tortadi.
- ⁵ Hatto yotganda ham fosiqlikni o'ylaydi,
Gunoh yo'lga o'zini bag'ishlaydi,
Fosiqlikdan aslo yuz o'girmaydi.
- ⁶ Ey Egam, sodiq sevging falaklarga yetgaydir,
Ey Egam, sadoqating samolarga cho'zilgaydir.
- ⁷ Solihliging buyuk tog'larga o'xshaydi,
Adolating tubsiz dengizga o'xshaydi,
Ey Egam, insonu jonivorlarni Sen saqlagaysan.
- ⁸ Sodiq sevging, ey Xudo, naqadar bebahodir!
Qanotlaring soyasida insonlar panoh topadi.

- ⁹ Ular uyingdagi ne'matlardan yeb to'yadi,
Lazzat to'la daryongdan ularga ichdirasan.
- ¹⁰ Hayotning bulog'i Sendadir,
Ziyo olurmiz Sening nuringdan.
- ¹¹ Seni bilganlarga sodiq sevgingni ko'rsat,
Yuragi soflarga O'zing najot bergin.
- ¹² Takaburning oyog'i meni ezmasin,
Fosiqning qo'llari meni haydamasin.
- ¹³ Ana, badkirdorlar ag'anab yotibdi,
Qaddini ko'tara olmay, yerga qapishib yotibdi.

36^a—SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Fosiqlarga g'ayirlik qilmagin,
Badkirdorlarga hasad qilmagin.
- ² Ular maysaday tezda qurib qoladi,
Yam-yashil o'tday tezda so'lib qoladi.
- ³ Egamizga umid bog'lab, yaxshilik qilgin,
Shu yurtda yashab, halovat topgin.
- ⁴ Egamizni o'zingning shodliging deb bil,
Ko'nglingdagi orzularingga U yetkazadi.
- ⁵ Yo'llaringni topshirgin Egamizga,
Ishon Unga, U madad beradi.
- ⁶ Solihligingni U tong kabi porlatadi,
Haqligingni kunduzgi quyosh kabi qiladi.
- ⁷ Sabrli bo'l, muntazir bo'l Egamizga,
G'ayirlik qilmagin yo'llarini topganlarga,
Fosiq niyatlarin amalga oshirganlarga.
- ⁸ G'azabdan o'zingni tiy, qahrdan qaytgin,
Ich-etingni yema, bu faqatgina zararga olib boradi.
- ⁹ Yovuzlar yo'q qilib tashlanadi,
Egamizdan umidvorlar yurtga egalik qiladi.
- ¹⁰ Tez orada fosiqlarning kuni bitadi,
Sen har qancha qidirmagin,
Ularni bu yerdan topa olmaysan.
- ¹¹ Beozorlar esa yurtga egalik qiladi,
Mo'l baxt-saodatdan bahramand bo'ladi.
- ¹² Fosiq solihlarga qarshi fitna qiladi,
Ularga qarshi tishlarini g'ijirlatadi.
- ¹³ Rabbii fosiqlarni masxara qiladi,
Ularning kuni bitayotir, buni Rabbii biladi.
- ¹⁴ Fosiq qilichini sug'urib, kamonini bog'laydi,
Bechora, mazlumni yiqitishga shaylanadi,
To'g'ri odamlarni o'ldirmoq istaydi.
- ¹⁵ Ammo qilichlari o'zlarining boshini yeydi,
Kamonlari ham parcha-parcha bo'lib ketadi.
- ¹⁶ Solihning qo'lidagi oz narsa afzal,
Jamiki fosiqning boyligidan ko'ra.

^a 36 Bu sano ibroniychada muvashshah uslubida yozilgan she'rdir. Bu sanoning har bir oyatidagi birinchi so'z ibroniy alifbosi tartibi bo'yicha boshlanadi.

- ¹⁷ Fosiqning kuchi qirqilib ketadi,
Solihni esa Egamiz qo‘llab–quvvatlaydi.
- ¹⁸ Aybsizlarning ehtiyoji Egamiz e‘tiborida,
Ularning mulki toabad davom etadi.
- ¹⁹ Qaro kunlarda ham ular zavol topmaydi,
Qahatchilik kunlarda ham farovon yashaydi.
- ²⁰ Fosiqlar esa albatta halok bo‘ladi,
Egamiz g‘animlari qirdagi gullarday quriydi,
Ular tutun kabi tarqalib, yo‘q bo‘lib ketadi.
- ²¹ Fosiq qarz oladi–yu, qaytarib bermaydi,
Solih esa himmat ila in‘om qiladi.
- ²² Egamiz baraka bergan insonlar yurtni egallaydi,
Egamiz la‘natlagan odamlar esa yo‘q bo‘lib ketadi.
- ²³ Egamiz insonning yo‘lidan mamnun bo‘lsa,
Uning qadamlarini sobit qiladi.
- ²⁴ Hatto qoqilsa ham yiqilib tushmaydi,
Egamiz madad berib, qo‘lidan ushlaydi.
- ²⁵ Men ham yosh edim, endi keksaydim,
Solihning tark etilganini,
Ularning zurriyoti non tilaganini ko‘rmadim.
- ²⁶ Ular doim himmat ila qarz beradi,
Farzandlari ham baraka topadi.
- ²⁷ Fosiqlikni tashla, yaxshilik qilgin,
Toki yurtda toabad maskan qilgin.
- ²⁸ Zotan, Egamiz yaxshi ko‘radi adolatni,
Tark etmaydi taqvodorlarni,
Ularni toabad himoya qiladi,
Fosiqlar naslini qirib tashlaydi.
- ²⁹ Solih yurtga egalik qiladi,
Bu yurtda toabad istiqomat qiladi.
- ³⁰ Solihning og‘zi donolikdan so‘zlaydi,
Uning tili adolatni so‘ylaydi.
- ³¹ Yuragida Xudosining qonuni joy olgan,
Shuning uchun qadamida adashmaydi.
- ³² Fosiq solihni doim kuzatadi,
Uni o‘ldirmoqni mo‘ljallab yuradi.
- ³³ Egamiz solihni fosiqning ixtiyoriga topshirmaydi,
Hukmga olib kelinganda, solih mahkum bo‘lmaydi.
- ³⁴ Egamizdan umid qil, Uning yo‘llarini tutgin,
U seni yuksaltiradi, bu yurtni egallaysan,
Fosiqning qirilib ketishini sen ko‘rasan.
- ³⁵ Ko‘rganman fosiq, zolim odamning
O‘z yurtida yam–yashil daraxtday unganini.
- ³⁶ Ko‘p o‘tmay u o‘tib ketdi, yo‘q bo‘ldi,
Qancha qidirsam ham, topa olmadim.
- ³⁷ Aybsizga e‘tibor ber, sofdilni kuzat,
Tinchlikparvarning istiqboli yorqin.
- ³⁸ Gunohkorlarning hammasi qirilib bitadi,
Fosiqning kelajagi barham topadi.
- ³⁹ Solih Egamiz tufayli najot topgaydir,
Kulfat chog‘i Egamiz solihning qal‘asidir.

- ⁴⁰ Egamizdan panoh topgani uchun
Solihga Egamiz madad beradi, uni qutqaradi,
Fosiqdan omon saqlaydi, unga najot beradi.

37–SANO

- ¹ *Dovud sanosi. Bizni Egamizning yodiga solish uchun aytilgan.*
- ² Ey Egam! G‘azab bilan menga tanbeh bermagin,
Qahring sochib, menga jazo bermagin.
- ³ O‘qlaring ichlarimni teshib o‘tdi,
Qo‘llaring ustimga bosib tushdi.
- ⁴ Butun tanam xastadir g‘azabingdan,
Sog‘ligim yo‘qolgan gunohlarim dastidan.
- ⁵ Ayblarim meni juda ham ezadi,
Ular juda og‘ir yukka o‘xshaydi.
- ⁶ Aqlsizligim^a dastidan
Yaralarim sasib, yiringlab oqyapti.
- ⁷ Juda egilib, bukchayib qoldim,
Kun bo‘yi g‘amgin yuraman.
- ⁸ Ichim isitmadan otash bo‘lib yonmoqda,
Tanamda bironta sog‘ joy yo‘q.
- ⁹ Sillam qurib, tamom ezildim,
Yurakdagi alamdanda nola qilaman.
- ¹⁰ Yuragim tubidagi istaklarim
Ey Rabbiy, O‘zingga ravshan,
Ohu nolam Sendan yashirin emas.
- ¹¹ Yuragim titraydi, quvvatim ketdi,
Ko‘zlarimning nuri adoyi tamom bo‘ldi.
- ¹² Do‘st–yoronlarim dardim tufayli oldimdan qochadi,
Tug‘ishganlarim aslo yonimga kelmaydi.
- ¹³ Jonimga qasd qilganlar menga tuzoq qo‘yadi,
Menga zarar istaganlar kulfatdan so‘z ochadi,
Kun bo‘yi yolg‘on so‘ylab, fitna qiladi.
- ¹⁴ Men esa karga o‘xshayman, eshitmayman,
Soqovga o‘xshayman, gapira olmayman.
- ¹⁵ Chindan ham men soqovga o‘xshayman,
Tili qotib qolgan odamdayman.
- ¹⁶ Ey Egam, Umidim yolg‘iz Sensan,
Ey Egam Xudo, javob beradigan Sensan.
- ¹⁷ Ey Egam: “Holimni ko‘rib, dushmanlarim shodlanmasin,
Oyoqlarim qoqilganda, o‘zlarini katta tutmasin”, deya
Senga ibodat qildim.
- ¹⁸ O‘zim ham yiqilay, deb turibman,
Muttasil azob chekayotirman.
- ¹⁹ Qilgan egriliklarim uchun tavba qilaman,
Gunohlarim uchun tashvish tortaman.
- ²⁰ Ashaddiy dushmanlarim ko‘pdir,
Sababsiz mendan nafrat etuvchilar son–sanoqsiz.
- ²¹ Ular yaxshiligimga yomonlik ila javob beradi,
Ezgulik ishlarim uchun meni ig‘vo qiladi.

^a 37:6 *Aqlsizligim* — gunohli xulq–atvor nazarda tutilgan.

- ²² Ey Egam, meni aslo tark etmagin,
Ey Xudoyim, mendan uzoq ketmagin.
²³ Menga yordam bergani shoshilgin,
Ey mening najotkorim — Rabbiy!

38–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbari Yodutunga^a. Dovud sanosi.*
- ² O‘zimga o‘zim shunday deyman:
“Yurar yo‘llarimni kuzatib boray,
Gunoh so‘zdan tilimni tiyib yuray,
Fosiqlar hamon o‘rab turarkan meni,
Qulf urib yopib olay og‘zimni.”
- ³ Jim turdim, sukut saqladim,
So‘zlashdan bo‘yin tovladim,
Oshib boraverdi dardim.
- ⁴ Qizib ketaverdi ichlarim,
O‘ylaganim sari o‘rtandi ko‘nglim,
Oxiri kalimaga keldi tilim:
- ⁵ “Ey Egam, umrim nihoyasini ayon qilgin,
Qancha kunim qolganini ayon qilgin,
Umrin qancha qisqaligini bilayin.
- ⁶ Yelday o‘tib ketguvchi umr bergansan,
Sening nazaringda umrim bir lahzadir,
Har kimning umri bir nafaslikdir.
- ⁷ Har kimning umri soyaday o‘tib ketar,
Insonning harakati behuda bo‘lar,
Boylik yig‘ar, lekin bilmas
Kim boylikka egalik qilar.
- ⁸ Kimdan men umid qilay endi, ey Rabbiy?
Sendadir mening barcha umidim.
- ⁹ Xalos qilgin meni gunohlarimdan,
Kulmasin ahmoqlar mening ustimdan.
- ¹⁰ Sukut saqlayman, og‘zimni ochmayman,
Axir, Sen O‘zing meni shu ahvolga solding.
- ¹¹ Mendan ofatlaringni uzoq qilgin,
Sening zarbalarindan o‘lay, dedim.
- ¹² Gunohlari uchun insonni jazolab,
Unga tanbeh berasan.
Kuya yeganday aziz narsalarini yo‘q qilasan.
Shubhasiz, inson bir nafasda o‘tib ketadi.
- ¹³ Ey Egam, ibodatimni eshitgin,
Nolayu faryodimga quloq solgin.
Ko‘z yoshlarimga befarq bo‘lmasin.
Axir, men Sening o‘tkinchi mehmoningman,
Otarim kabi musofirman.
- ¹⁴ Qahrli nigohingni mendan o‘girgin,
Toki yana xursand bo‘layin
Bu olamdan o‘tib yo‘q bo‘lmasimdan oldin.”

39–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.*

^a 38:1 *Yodutun* — 1 Solnomalar 16:41-42, 25:1, 3 ga qarang.

- ² Men Egamizga umid bog‘ladim,
U menga yuz burdi, faryodimni eshitdi.
- ³ Meni balchiq chuqurdan,
Botqoqlikdan chiqarib oldi.
Eson–omon meni qattiq yerga o‘tqazdi,
Qadamlarimni dadil qildi.
- ⁴ U og‘zimga yangi bir qo‘shiq soldi,
Bu qo‘shiq Xudoyimizga madhiyadir.
Ko‘plar Uning ishlarini ko‘rib, qo‘rqadi,
Va Egamizga umid bog‘laydi.
- ⁵ Baxtlidir Egamizga umid bog‘laganlar,
Kiborlarga suyanmaganlar,
Butparastlardan yordam kutmaganlar.
- ⁶ Ko‘p mo‘jizalar ko‘rsatding, ey Egam Xudo,
Bizga qaratilgan ko‘p niyatlaringni bajarding.
Biror zot Senga teng kela olmas,
Og‘iz ochib, mo‘jizalaring haqida aytsam,
Naqadar ko‘pligini sanay olmasdim.
- ⁷ Sen qurbonligu nazrni istamading,
Kuydiriladigan qurbonligu gunoh nazrini talab qilmading,
Itoat qilishim uchun Sen quloqlarimni ochding.^a
- ⁸ O‘shanda dedimki: “Mana, men keldim.
Kitobda men haqimda yozilgan.”^b
- ⁹ Sening xohishingni ado etishdan zavq olaman,
Ey Xudoyim, Sening qonuning yuragim to‘ridadir.”
- ¹⁰ Ulug‘ jamoang ichra
Najoting xushxabarini e‘lon qilganman.
Ha, ey Egam, O‘zing bilasan,
Og‘zimga bir nafas ham dam bermaganman.
- ¹¹ Qutqarganingni yuragimda yashirmadim,
Sodiqliging, najotingdan har kimga so‘yladim,
Sevging, sadoqatingni buyuk jamoangdan sir tutmadim.
- ¹² Ey Egam, mendan shafqatingni darig‘ tutmagin,
Sening sevging, sadoqating meni toabad saqlasin.
- ¹³ Behisob ofatlar atrofimni o‘radi,
Gunohlarim o‘zimning boshimga yetdi,
Endi ko‘zlarim ko‘ra olmas,
Gunohlarim boshimdagi sochimdan ko‘pdir,
Endi jasoratim tamoman so‘ndi.
- ¹⁴ Ey Egam, iltimos, menga najot ber,
Kelgin tezda, ey Egam, menga madad ber.
- ¹⁵ Jonimga qasd qilganlar
Sharmandayu sharmisor bo‘lsin!
Halokatimni istaganlar
Uyatga qolib, orqaga qaytsin!
- ¹⁶ “Holing qalay endi?!” deb meni masxaralaganlar
Sharmanda bo‘lganidan vahimaga tushsin.
- ¹⁷ Senga yuz burganlarning hammasi
Sen tufayli sevinch, shodlikka to‘lsin.
Sening najotingni sevganlar:
“Egamiz buyukdir”, deb doimo aytsin.
- ¹⁸ Men esa g‘arib, bechoraman,

^a 39:7 *Sen qurbonligu nazrni istamading...Itoat qilishim uchun Sen quloqlarimni ochding* — 1 Shohlar 15:22 ga qarang.

^b 39:8 *Kitobda men haqimda yozilgan* — Qonunlar 17:14-20 nazarda tutilgan bo‘lishi mumkin, bu oyatlarda Isroil shohiga oid ko‘rsatmalar berilgan.

Ey Rabbii, men haqimda o‘ylagin,
Madadkorim, najotkorim O‘zingsan,
Kechikmagin, ey Xudoyim!

40–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.*
- ² Baxtlidir bechorani o‘ylaydiganlar,
Kulfatda qolganlarida Egamiz ularni qutqaradi.
- ³ Egamiz ularni himoya qiladi, hayotini asraydi,
Ular yurtidagi baxtlilardan hisoblanadi,
Egamiz ularni dushmanlari ixtiyoriga topshirmaydi.
- ⁴ To‘shakka mixlanib qolsa,
Egamiz parvarish qiladi,
Xastaligiga Egamiz shifo beradi.
- ⁵ Shunday iltijo qildim Senga:
“Ey Egam, shafqat qil menga,
Gunoh qildim Senga, shifo bergin.”
- ⁶ Dushmanlarim yovuz niyat ila shunday deydi:
“Qachon o‘lar ekan u, nomi ham qachon o‘charkan?”
- ⁷ Ular meni ko‘rgani kelganda,
Yolg‘on–yashiq gaplarni gapiradi.
Yuraklarida esa fisqu fasod tugib,
Tashqariga chiqadi–da,
Hamma joyda yoyib yuradi.
- ⁸ Mendan nafratlanganlarning hammasi
Menga zarar berishni reja qilishadi,
Birlashib men haqimda pichir–pichir qilishadi:
- ⁹ “Og‘ir xastalikka chalingan u,
To‘shagidan qaytib tura olmaydi.”
- ¹⁰ Hatto nonimni yegan yaqin, ishongan do‘stim,
Menga qarshi bosh ko‘targan.
- ¹¹ Sen esa, ey Egam, menga rahm qil,
Meni oyoqqa turg‘az.
Qilmishlariga yarasha dushmanlarimga qaytaray.
- ¹² Dushmanlarim ustimdan g‘olib kelmasa,
Mendan mamnun bo‘lganingni bilaman.
- ¹³ To‘g‘riligim uchun meni saqlaysan,
Huzuringda toabad meni o‘tqazasan.
- ¹⁴ Olqishlar bo‘lsin abadulabad
Isroil xalqining Xudosi — Egamizga!

Omin! Omin!

Kitob (2)

(41-71–Sanolar)

41–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Ko‘rax naslining^a qasidasi.*
- ² Kiyik harsillab talpinganday suv irmoqlariga,
Ey Xudo, jonim ham Senga talpinadi!

^a 41:1 *Ko‘rax nasli* — ular Ma‘bad sozandalari edi (1 Solnomalar 6:31-38 ga qarang).

- ³ Jonim tashna Xudoga, barhayot Xudoga,
Qachon borib, Uning huzurida hozir bo'laman?
- ⁴ Ozig'imdir kechayu kunduz ko'z yoshlarim,
"Qani Xudoying?" deya masxara qilar odamlar doim.
- ⁵ Shodlik hayqiriqlariyu hamdu sanolar ostida
Jamo'a bilan birga Xudoning uyiga borardim.
Bayram nishonlagani olomon bilan borardim.
Shularni eslab, yuragim pora-pora bo'lmoqda.
- ⁶ Nega tushkunlikka tushasan, ey jonim?
Nega behalovat bo'lasan ichimda?
Xudoga umid bog'la! Shukr etaman
Yana Unga — najotkorim, ⁷ Xudoyimga.
- Tushkunlikka tushib ketganman.
Shu bois, ey Xudo, Seni Iordan diyorida,
Xermon^a tizmasidan, Mizor tog'idan^b turib eslayman.
- ⁸ O'kirayotgan dengizlarday,
Guvullayotgan sharsharalarday
Sen yuborgan qayg'u to'liqlari
O'tgandilar ustimdan bosib.
- ⁹ Kunduzi Egam sodiq sevgisini ko'rsatadi,
Tunlari U menga qo'shiq beradi,
Menga umr bergan Xudoga ibodat qilaman.
- ¹⁰ Xudoga, suyangan Qoyamga aytaman:
"Nega meni unutilib qo'yding Sen?!"
Ne uchun g'amga botib yurmog'im kerak
Dushmanlarim siquvi sababidan?!"
- ¹¹ Dushmanlarim haqoratidan suyaklarim zirqiraydi,
Ular muttasil mendan: "Qani Xudoying?!" deya so'raydi.
- ¹² Nega tushkunlikka tushasan, ey jonim?
Nega behalovat bo'lasan ichimda?
Xudoga umid bog'la! Shukr etaman
Yana Unga — najotkorim, Xudoyimga.

42-SANO

- ¹ Ey Xudo, oqla meni!
Shakkok xalqqa qarshi da'voyim bor.
O'zing meni himoya qil.
Meni bu yolg'onchi, adolatsizlardan qutqar.
- ² Axir, mening panohim — Xudo Sensan,
Nega Sen tark etding meni?!"
Ne uchun g'amga botib yurmog'im kerak
Dushmanlarimning siquvi dastidan?!"
- ³ Yo'llagin nuringni, haqiqatingni,
Bular menga yo'l ko'rsatib tursin,
Muqaddas tog'ingga^c meni olib borsin,
Sening makoningga meni olib borsin.
- ⁴ Shunda boraman, ey Xudo, Sening qurbongohingga.
Buyuk shodligimsan, sevinchimsan Sen,
Lira chalib, hamdu sano aytaman Senga,
Ey Xudo, mening Xudoyim!

^a 41:7 Xermon — Suriyaning eng baland tog'i.

^b 41:7 Mizor tog'i — Xermon tog'iga yaqin yerda bo'lishi mumkin. Mizor tog'ining qayerda joylashgani aniq ma'lum emas.

^c 42:3 Muqaddas tog'ing — Quddusdagi Sion tog'iga ishora. 3:5 izohiga qarang.

⁵ Nega tushkunlikka tushasan, ey jonim?
Nega behalovat bo'lasan ichimda?
Xudoga umid bog'la! Shukr etaman
Yana Unga — najotkorim, Xudoyimga.

43–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. Ko'rax naslining^a qasidasi.*

² Ey Xudo, o'z quloqlarimiz ila eshitganmiz.
Qadim zamonda, ha, ota–bobolarimiz davrida
Qilgan ishlarini ular bizga aytgan edi.

³ O'z qo'ling ila quvding begona xalqlarni,
Ularning yurtiga o'tqazding otalarimizni,
Kulfatga solding begona xalqlarni,
Ozod qilding Sen otalarimizni^b.

⁴ Ular yurtini qilich ila olmadilar,
O'z qo'llari ila g'alabaga erishmadilar.
Ular Sening o'ng qo'ling, qudrating,
Sening yuz nuring ila g'olib bo'ldilar.
Zero Sen ulardan mamnun bo'lganding.

⁵ Sen Shohimsan, Xudoyimsan,
Amr ber, Yoqub nasli g'olib bo'lsin.

⁶ Sen tufayli dushmanimizni surarmiz,
Noming ila g'animlarimizni ezg'ilarmiz.

⁷ Ishonib qolmasman men o'z yoyimga,
Qilichim g'alaba keltirmas menga.

⁸ G'animlarimiz ustidan bizni g'olib qilding,
Bizdan nafratlanganlarni sharmanda qilding.

⁹ Ey Xudo, kun bo'yi Sen tufayli maqtandik,
Toabad Senga shukronalar aytamiz.

¹⁰ Endi esa bizni rad qilib, sharmanda qilding,
Lashkarlarimizni boshlab bormayapsan.

¹¹ Bizni dushmanlarimiz oldiga chekintirding,
G'animlarimiz bizni talon–taroj qildi.

¹² Bizni qo'ylar kabi yemishga berding,
Xalqlar orasiga bizni yoyib yubording.

¹³ Xalqingni qora chaqaga sotib yubording,
Ularni sotishdan hech naf ko'rmading.

¹⁴ Qo'shni xalqlari bizni masxara qiladi,
Sen yo'l qo'yib berding.
Atrofimizdagilar bizni tahqirlaydi,
Kulishlariga imkon berding.

¹⁵ Xalqlar orasida kulgi qilding bizni,
Xalqlar bizni masxaralab, likillatadi boshini.

¹⁶ Har doim xijolat bo'lib yuraman,
Sharmandalik yuzimni qoplaman.

¹⁷ Eshitganimiz masxarayu haqorat!
Ko'rganimiz qasoskor dushman!

¹⁸ Garchi Seni unutmagan bo'lsak–da,
Garchi ahdingga xiyonat qilmasak–da,
Bu ko'rguliklar boshimizga tushdi.

¹⁹ Biz Seni hech qachon tark etmadik,

^a 43:1 *Ko'rax nasli* — 41:1 izohiga qarang.

^b 43:3 ...*Ozod qilding Sen otalarimizni* — yoki *Sen otalarimizni gullatib–yashnatding* yoxud *Sen ularni quvib yubording*.

- Sening yo'llaringdan hech qachon toymadik.
- ²⁰ Ammo chiyabo'rilar makoniga bizni tashlading,
Zim–ziyo zulmatga bizni uloqtirding.
- ²¹ Ey Xudoyimiz, axir, Sening nomingni unutsak,
Qo'llarimizni begona xudolarga ochsak,
- ²² Ey Xudo, Sen buni bilmasmiding?!
- Axir, Sen yurakdagi sirlarni bilasan–ku!
- ²³ Sen tufayli har kun o'limga duch kelamiz,
Bo'g'izlanadigan qo'yday bo'lib qolganmiz.
- ²⁴ Tursang–chi, nega uxlayotgandaysan, ey Rabbii?!
- Qani, bo'l, bizni toabad rad etmagin.
- ²⁵ Nega bizdan yuzingni yashirasan?!
- Boshimizga tushgan kulfatu zulmni unutasan?!
- ²⁶ Biz ag'natilganmiz tuproqqa,
Tanamiz yopishib qolgandir yerga.
- ²⁷ Qani, kel, bizga madad ber,
Sodiq sevging haqi bizni qutqar.

44–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. "Nilufar" kuyiga aytilgan. Ko'rax naslining^a qasidasi. To'y qo'shig'i.*
- ² Shohimga she'rlarimni bag'ishlayman,
Yuragimdan go'zal so'zlar to'kiladi,
Tilim mohir kotib qalamiga o'xshaydi.
- ³ Ey shohim! Insonlar orasida juda chiroylisan.
Xudo senga toabad baraka bergani uchun
Lablaringdan latif so'zlar yog'iladi.
- ⁴ Ey qudratli shoh, belingga bog'la qilichingni,
Hashamatu ulug'vorliging bilan zohir bo'lgin.
- ⁵ Ulug'vorlik bilan olg'a bos!
Haqiqat, kamtarlik, adolat uchun g'alaba qil!
O'ng qo'ling qo'rqinchli ishlar ko'rsatsin.
- ⁶ G'animlaringning yuragini
O'tkir o'qlaring teshib o'tadi.
Xalqlar oyog'ing ostiga yiqiladi.
- ⁷ Xudo bergan taxting^b toabaddir,
Adolat hassasi shohliging hassasidir.
- ⁸ Solihlikni sevasan, qabihlikdan nafrat etasan.
Shu bois Xudo seni do'stlaring uzra o'tqazdi,
Ha, Xudoying shodlik moyini senga surtdi.
- ⁹ Libosingdan mirra, sabur, dolchinning
Xushbo'y hidlari ufurar.
Fil suyagi bilan bezatilgan saroylarda
Cholg'u navolari seni shod qilar.
- ¹⁰ Shoh qizlari izzatli xonimlaring orasidadir,
Ofir^c oltiniga bezangan malika o'ng qo'lingda o'tirar.
- ¹¹ Tingla, ey qiz, quloq solib, o'ylagin,
Xalqing, otang xonadonin unutgin.
- ¹² Jamolingga shoh maftun bo'lgandir,
Ta'zim qil unga, u xo'jayiningdir.

^a 44:1 *Ko'rax nasli* — 41:1 izohiga qarang.

^b 44:7 *Xudo bergan taxting...* — yoki *Ey Xudo, taxting*.

^c 44:10 *Ofir* — hozirgi Arabistonning janub tomonida bo'lsa kerak. Ofirdan bo'lgan oltin eng sifatli oltin deb hisoblangan.

- ¹³ Tir^a xalqi hadyalar olib keladi,
Boylar sendan marhamat istaydi.
- ¹⁴ Saroyda malika naqadar go‘zal!
Liboslari oltin bilan bezatilgan.
- ¹⁵ Naqshli libosida uni shoh huzuriga olib kelishadi,
Ortidan qizlar, uning dugonalari ergashib keladi.
- ¹⁶ Ular shod–xurramlik ichra keladi,
Shohning saroyiga ular kirib keladi.
- ¹⁷ Ey shohim, o‘g‘illaring olgaylar otalaring o‘rnini,
Butun yurtda shahzodalar qilgaysan sen ularni.
- ¹⁸ Qo‘shig‘im tufayli noming nasllar osha yashar,
Shu bois xalqlar seni toabad madh etarlar.

45–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. Ko‘rax naslining^b qo‘shig‘i. “Qizlar” kuyiga aytilgan.*

² Xudo bizning panohimiz, qudratimizdir,
Kulfatda qolganimizda doim madadkorimizdir.

³ Shu bois biz qo‘rqmaymiz hech ham
Yer ostin–ustin bo‘lib ketsa ham,
Dengiz bag‘riga tog‘lar qulab tushsa ham.

⁴ Dengizlar o‘kirib, toshib ketsa ham,
Shiddatli to‘lqinlar tog‘larni titratsa ham
Biz qo‘rqmaymiz hech ham.

⁵ Bir daryo bor, uning suvlari
Olib kelar shodlik Xudo shahriga^c,
Xudoyi Taoloning muqaddas makoniga.

⁶ Shaharda Xudo turgani uchun,
Shahar hech ham yiqilmasdan turadi,
Tong otganda, Xudo yordamga keladi.

⁷ Xalqlar alg‘ov–dalg‘ov bo‘ladi,
Shohliklar qulaydi.
Xudo ovozi guldiraydi, yer erib ketadi.

⁸ Sarvari Olam biz bilandir,
Yoqubning Xudosi qal‘amizdir.

⁹ Keling, Egamizning ishlarini ko‘ring,
Yer yuziga keltirgan kulfatni ko‘ring.

¹⁰ Butun olamda U jangni to‘xtatadi,
Yoyni parchalaydi, nayzani sindiradi,
Qalqonlarni^d olovda yoqib, shunday deydi:

¹¹ “To‘xtang, biling, Men Xudoman,
Xalqlar orasida Men yuksalgayman,
Yer yuzida Men yuksalgayman.”

¹² Sarvari Olam biz bilandir,
Yoqubning Xudosi qal‘amizdir.

46–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. Ko‘rax naslining^a sanosi.*

^a 44:13 *Tir* — Finikiyada muhim ahamiyatga ega bo‘lgan shahar. Bu shahar Isroilning shimol tomonidagi O‘rta yer dengizining bo‘yida joylashgan edi. Bugungi kunda bu yer Livan mamlakatining janubiy qismini tashkil qiladi.

^b 45:1 *Ko‘rax nasli* — 41:1 izohiga qarang.

^c 45:5 *Xudo shahri* — Quddusga ishora.

^d 45:10 *Qalqonlar* — yoki *jang aravalari*.

- ² Ey xalqlar! Hammangiz qarsak chaling,
Sevinch hayqiriqlari ila Xudoni kuylang!
- ³ Qo‘rqinchlidir Xudoyi Taolo — Egamiz,
Butun yer yuzida Udir ulug‘ shohimiz.
- ⁴ U bizga itoat ettirdi xalqlarni,
Oyog‘imiz ostiga tashladi uluslarni.
- ⁵ O‘zi suygan Yoqubning faxrli mulkini
Egamiz biz uchun yurt qilib tanladi.
- ⁶ Shodlik hayqiriqlari ostida Xudo taxtga chiqdi,
Karnay sadosi ostida Egamiz taxtiga o‘tirdi.
- ⁷ Hamdu sano kuylang Xudoga, madhlar kuylang!
Ha, Shohimizga madhlar kuylang! Hamdu sano kuylang!
- ⁸ Butun yer yuzining shohidir Xudo,
Unga ajoyib hamdu sano kuylang!
- ⁹ Jamiki uluslarning shohidir Xudo,
Muqaddas taxtida o‘tiribdi Xudo!
- ¹⁰ Ibrohim Xudosining xalqi bilan birga
To‘planarlar xalqlarning hukmdorlari.
Zaminning shohlari^b — Xudoniki,
G‘oyat baland yuksalgandir U.

47–SANO

- ¹ *Ko‘rax naslining^c sanosi. Qo‘shiq.*
- ² Egamiz buyukdir!
Egamizning shahrida,
Ha, O‘zining muqaddas tog‘ida^d
Egamiz madhiyalarga loyiqdir!
- ³ Xudoning muqaddas tog‘i yuksak va go‘zaldir,
Butun yer yuziga shodlik olib keladir!
Buyuk Shohning shahridagi,
Uning shimolidagi^e Sion tog‘i!^f
- ⁴ Xudo Quddusning qo‘rg‘oni ichida turadi,
Uning qal‘asi bo‘lib, O‘zini namoyon etgan.
- ⁵ Shohlar to‘plandilar,
Birgalashib Sion tog‘iga qarshi yurdilar.
- ⁶ Uni ko‘rdilar–u, shoshib qoldilar,
Vahimaga tushib, qochib qoldilar.
- ⁷ Tug‘ayotgan xotin tortganday dard
O‘sha yerda ularni titroq bosdi.
- ⁸ Sharqdan shamol esib,
Tarshish^g kemalarini parchalaganday,
Sen ularni qirib tashlading.
- ⁹ Xudo nima qilganini biz eshitdik.

^a 46:1 *Ko‘rax nasli* — 41:1 izohiga qarang.

^b 46:10 *Zaminning shohlari* — ibroniycha matndan so‘zma–so‘z tarjimasi — *Zaminning qalqonlari* (83:10 ga qarang).

^c 47:1 *Ko‘rax nasli* — 41:1 izohiga qarang.

^d 47:2 *O‘zining muqaddas tog‘i* — Quddusdagi Sion tog‘iga ishora. 3:5 izohiga qarang.

^e 47:3 *Buyuk Shohning shahridagi, Uning shimolidagi...* — yoki *Buyuk Shohning shahri bo‘lgan, Zofunning buyuk cho‘qqilariga o‘xshagan...* Ibroniylarda odatda *Zofun* so‘zi shimolni bildiradi. Bu oyatda mana shu so‘z Sion tog‘i Quddus shahrining shimol tomonida joylashganiga ishora qilayotgan bo‘lishi mumkin. Ammo *Zofun* Isroilning shimol tomonidagi, Finikiyadagi bir tog‘ning ham nomidir. Mana shu hududdagi boshqa xalqlar, xudolar mana shu tog‘da yig‘ilishadi, deb ishonardilar. Ba‘zi olimlarning fikricha, zaburchi bu yerda o‘zining, Xudo Sion tog‘ida yashaydi, degan ishonchini ta’kidlash uchun bu parchada Zofun tog‘iga ishora qilyapti.

^f 47:3 *Sion tog‘i* — Ma’bad qurilgan tepalik Sion deb atalgan. Payg‘ambarlarga oid kitoblarda va she’riy yozuvlarda Sion so‘zi ko‘pincha Quddus shahriga yoki Xudoning xalqiga nisbatan ishlatilgan. To‘laroq ma’lumotga ega bo‘lish uchun lug‘atdagi Sion so‘ziga qarang.

^g 47:8 *Tarshish* — Ispaniyadagi bu port shahar o‘zining katta va ajoyib kemalari bilan mashhur edi.

Nima eshitgan bo'lsak, endi o'shani
Xudoyimiz, Sarvari Olamning shahrida ko'rdik.
Bu shaharni Xudo toabad saqlar.

¹⁰ Ey Xudo, Ma'bading ichida
Sodiq sevging haqida o'ylaymiz.

¹¹ Ey Xudo, madhing ham dong'ing kabi
Yerning to'rt tomoniga yoyilgan,
O'ng qo'ling adolat ila to'lib-toshgan.

¹² Sening hukmlaringdan
Sion tog'i shod bo'lsin,
Yahudo shaharlari sevinsin!

¹³ Ey Isroil xalqi,
Quddus^a tevaragida yuring.
Atrofida aylanib,
Uning minoralarini sanab chiqing.

¹⁴ Sionning istehkomlariga e'tibor bering,
Uning qo'rg'onlariga qarang!
Bularni ko'rib, kelgusi avlodlarga hikoya qiling:

¹⁵ "Xudo o'sha istehkomlarga o'xshaydi.
U toabad bizning Xudoyimizdir,
U toabad bizning yo'lboshchimiz bo'ladi."

48–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. Ko'rax naslining^b sanosi.*

² Eshitinglar, ey xalqlar,
Quloq soling, olam ahli,

³ Ey insonlar, jamiki odamzod,
Boylaru faqirlar, quloq solingiz!

⁴ Og'zimdan to'kiladi dono so'zlar,
Qalbimning mushohadasi ham idroklidir.

⁵ Qulog'imni hikmatga buraman,
Ma'nosini lira bilan anglataman.

⁶ Nega qo'rqishim kerak qaro kunlarda?!
Nega qo'rqishim kerak ta'qib qiluvchilar
Qabih ishlari bilan meni o'rab olganlarida?!

⁷ Ular mol–mulkiga ishonadilar,
Behisob boyliklari ila maqtanadilar.

⁸ Axir, hech kim hayotini^c pul to'lab qutqara olmas,
Yoki uning uchun Xudoga to'lov berolmas.

⁹ Inson hayoti uchun to'lov g'oyat qimmatdir,
Hech qanday to'lov yetarli bo'lmas.

¹⁰ Yo'qsa inson toabad yashardi,
Qabr yuzini aslo ko'rmasdi.

¹¹ Dononi qarang, ular ham o'ladi,
Ahmoq, bema'ni birday halok bo'ladi,
Ularning boyligi boshqaga qoladi.

¹² Yurtlarga o'zlarining nomini berganda ham,
Mozor toabad uyi bo'lib qoladi,
Maskani nasldan–naslga o'taveradi^d.

^a 47:13 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

^b 48:1 *Ko'rax nasli* — 41:1 izohiga qarang.

^c 48:8 *hayoti* — yoki *birodarning hayoti*.

^d 48:12 *...berganda ham...Maskani nasldan–naslga o'taveradi* — Qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *...bergan. Ular, ularimiz toabaddir, maskanlarimiz nasldan–naslga o'taveradi, deb o'ylaydilar*.

- ¹³ Boyligiga qaramay inson toabad qolmas,
O'ladigan jonzotga o'xshaydi ular.
- ¹⁴ O'zlariga ishonganlarning qismati shudir,
Ularning so'zini ma'qullaganlarning taqdiri shudir:
- ¹⁵ Qo'ylar kabi O'liklar diyoriga haydaladilar,
O'lim ularning cho'poni bo'ladi,
Tongda to'g'ri insonlar ularning ustidan hukmron bo'ladi,
Tanalari chirib ketadi,
O'liklar diyori^a ularning qasri bo'ladi.
- ¹⁶ O'liklar diyori hukmidan Xudo meni qutqaradi,
Shubhasiz, U meni O'z yoniga oladi.
- ¹⁷ Birontasi boyib ketganda,
Uyining hashamati oshib ketganda,
Vahimaga tushma!
- ¹⁸ Olamdan o'tganda, u o'zi bilan hech narsa olib ketmaydi,
Boyligi ham uning ortidan qabrga ergashib bormaydi.
- ¹⁹ Hayotligida o'zini baxtiyor hisoblaydi,
Oshib-toshib yashagani uchun
Ko'plar unga hamdu sano aytadi.
- ²⁰ U ham ota-bobolari yoniga ketadi,
Ular kabi yorug'likni boshqa ko'rmaydi.
- ²¹ Boyligi bo'la turib aqlsiz bo'lganlar
O'ladigan jonzotga o'xshaydilar.

49–SANO

Osifning^b sanosi.

- ¹ Xudolar Xudosi — Egamiz
So'ylar, da'vat qilar yer yuziga
Sharqdan g'arbga qadar.
- ² Xudo O'z nurini sochar Quddusdan^c —
Go'zallikda komil shahardan.
- ³ Xudoyimiz kelar, sukut saqlamas,
Uning oldida alanga yamlab yuborar,
Atrofida bo'ron g'azabdan quturar.
- ⁴ O'z xalqini hukm etmoq uchun
Yeru osmonni guvoh qilib chaqirar:
- ⁵ “Yig'ib keling Mening taqvodor xalqimni,
Qurbonlik orqali Men bilan ahd qilganlarni!”
- ⁶ Samolar e'lon qilar Xudoning solihligini,
Hakam Xudoning O'zidir.
- ⁷ Xudo aytar: “Eshit, ey xalqim, Men so'zlayman,
Ey Isroil, senga qarshi guvohlik beraman,
Men Xudoman, sening Xudoyingman.
- ⁸ Keltirgan qurbonliklaring doimo oldimda.
Kuydirilgan qurbonliklaringdan shikoyat qilmayman.
- ⁹ Og'ilingdagi buqangga muhtoj emasman,
Suruvingdagi echkingga ham zor emasman.
- ¹⁰ Menikidir o'rmondagi jamiki hayvon,
Minglab qirlardagi molu qo'ylar.
- ¹¹ Menikidir jamiki tog'dagi qushlar,

^a 48:15 ...O'liklar diyori...O'liklar diyori... — Ibroniycha matnda *Sheo* 'l. Odamlar *Sheo* 'lni yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar (shu sanoning 16-oyatida ham bor).

^b 49:1 *Osif* — 1 Solnomalar 6:31-33, 39-43, 25:1-2 va Ezra 2:41 ga qarang.

^c 49:2 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

- Menikidir daladagi barcha jonivorlar.
- ¹² Och qolsam ham, so‘ramasdim sizlardan,
Menikidir olam, undagi hamma narsa.
- ¹³ Men buqa go‘shini yeymanmi?!
Yoki echki qonini ichamanmi?!
- ¹⁴ Men, Xudoga, shukrona qurbonligi qil,
Men, Xudoyi Taologa, ontिंगni ado qil.
- ¹⁵ Og‘ir kunda Menga iltijo qilgin,
Senga najot beraman,
Sen esa Menga maqtov aytasan.”
- ¹⁶ Fosiqqa esa Xudo shunday deydi:
“Ne haqing bor qonunlarimni tilga olmoqqa?!
Ne haqing bor ahdimni og‘zingga olmoqqa?!
- ¹⁷ Nafrat ila qaraysan—ku yo‘l—yo‘riqlarimga,
Otib tashlaysan—ku kalomlarimni orqangga!
- ¹⁸ O‘g‘rini ko‘rganingda, do‘stlashasan u bilan,
Sherik bo‘lib olasan zinokorlar bilan.
- ¹⁹ Og‘zing yomon so‘zlar uchun doim tayyordir,
Tilingning to‘qigani faqat yolg‘ondir.
- ²⁰ O‘tirib, birodaringga qarshi so‘ylaysan,
Tug‘ishganingga ham tuhmat qilasan.
- ²¹ Shu ishlarni qilganingda, sukut saqlardim,
Meni ham o‘zingga o‘xshagan, deb o‘ylading.
Endi—chi, aybingni bo‘yningga qo‘yib,
Seni hukm qilaman.
- ²² Ey Meni unutanlar, bilib qo‘ying,
Yo‘qsa sizlarni parcha—parcha qilaman,
Birona najot berguvchi topilmaydi.
- ²³ Menga shukrona qurbonligi keltirganlar
Meni izzat qilgan bo‘ladi.
Men O‘z najotimni
To‘g‘ri yo‘ldan yurganlarga ko‘rsataman.”

50–SANO

- ¹⁻² *Ijrochilar rahbariga. Dovud Botshevaning oldiga kirgandan so‘ng, Natan payg‘ambar uning oldiga kelganda^a,
Dovudning aytgan sanosi.*
- ³ Rahm qilgin menga, ey Xudo,
Sodiq sevging, cheksiz shafqating ila
Itoatsizligimni olib tashlagin.
- ⁴ Yuvi b tashla barcha ayblarimni,
Poklagin gunohlarimdan.
- ⁵ Ha, o‘zimning itoatsizligimni bilaman,
Gunohim turar ko‘z o‘ngimda mudom.
- ⁶ Senga, yolg‘iz Senga qarshi gunoh qilganman,
Sening oldingda qabihliklar qilganman,
Shu bois hukm qilganingda Sen barhaqsan,
Qoralaganingda doimo to‘g‘ri bo‘lib chiqasan.
- ⁷ Mana, gunohkor bo‘lib tug‘ilganman,
Onam qornidayoq gunohkor edim.
- ⁸ Ha, inson yuragida Sen istaysan haqiqatni,
Qalbimning to‘rida o‘rgatgin^b donolikni.
- ⁹ Pokla meni issop o‘ti^a ila, toza bo‘layin,

^a 50:1-2 *Dovud Botshevaning oldiga kirgandan so‘ng, Natan payg‘ambar uning oldiga kelganda...* — 2 Shohlar 11:1-12:15.

^b 50:8 *o‘rgatgin* — yoki *o‘rgatasan*.

- Yuvgin meni, qordan ham oq bo'layin.
- ¹⁰ Yana eshitay shodlik, quvonch xabarin,
Sen ezgan suyaklarim yana quvonsin.
- ¹¹ Gunohlarimdan chetga ol ko'z'laringni,
Olib tashla ayblarimni.
- ¹² Ey Xudo, menda toza yurak yaratgin,
Ichimda to'g'ri ruhni yangilagin.
- ¹³ Huzuringdan meni uloqtirib tashlama,
Muqaddas ruhingni mendan olma.
- ¹⁴ Najoting shodligini menga qaytargin,
Itoat etishga menda istak uyg'otgin.
- ¹⁵ Shunda itoatsizlarga Sening yo'llaringni o'rgataman,
Gunohkorlar qaytib keladilar Senga.
- ¹⁶ Qon to'kkanim uchun kechir meni, ey Xudo,
Najot berganingni sevinch ila kuylar tilim,
Ey najotkorim Xudo!
- ¹⁷ Lablarimni ochgin, ey Rabbiy,
Og'zim Seni madh aylasin.
- ¹⁸ Qurbonlikni Sen xohlamaysan,
Qurbonlik kuydirganimda ham
Sen xush ko'rmagan bo'larding.
- ¹⁹ Senga ma'qul qurbonligim ezilgan ruhdur,
Ezilgan, tavba qilgan yurakni
Sen rad etmaysan, ey Xudo.
- ²⁰ Lutfu karaming bilan Quddusni yashnatgin,
Sion shahri devorlarini qaytadan qurgin.
- ²¹ Shunda munosib qurbonliklar keltiriladi,
Kuydiriladigan qurbonliklar Seni mamnun qiladi,
Qurbongohingda buqalar nazr qilinadi.

51-SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga.* ² *Edomlik Doyeg Shoulning oldiga borib: "Dovud Oximalekning uyiga kiribdi", deb xabar bergan paytda*^b *Dovudning aytgan qasidasi.*

- ³ Nechun maqtanasan yovuzliging ila, ey zo'ravon?!
Xudoning sodiqligi doim men bilan, axir!
- ⁴ Balo keltiraman, deya reja qilasan,
O'tkir ustara o'xshaydi tiling.
Aldashga sen mohirsan.
- ⁵ Ezgulikdan ko'ra, yovuzlikni yoqtirasan,
Haqiqatni so'ylashdan ko'ra, yolg'onni afzal bilasan.
- ⁶ Halok qiladigan so'zlarni yaxshi ko'rasan,
Yolg'onchi tilni sevasan.
- ⁷ Xudo esa seni toabad vayron qiladi,
Seni ushlab, chodiringdan tortib chiqaradi,
Tiriklar yurtidan yo'q qilib tashlaydi.
- ⁸ Solihlar buni ko'rib, qo'rqadi,
Fosiqning ustidan kuladi:
- ⁹ "Qarang, o'sha odam Xudoni panohim deb bilmadi,

^a **50:9** *issop o'ti* — bu o'simlikdan poklash marosimlarida ko'pincha odamlarga yo narsalarga suv yoki qon sepush uchun foydalanilgan (Chiqish 12:21-23, Levilar 14:1-7 va Sahroda 19:1-19 ga qarang). Bu o'rinda zaburchi kechirim orqali ruhan poklanish istagini ifodalab, ko'chma ma'noda shunday poklanish marosimiga ishora qilyapti. (Chiqish 12:21-23, Levilar 14:1-7 va Sahroda 19:1-19 ga qarang).

^b **51:2** *Edomlik Doyeg...xabar bergan paytda...* — 1 Shohlar 21:7, 22:9-10 ga qarang.

Mo‘l–ko‘l boyligiga umid bog‘ladi,
Boshqalarni qirish tufayli kuchaydi.”

¹⁰ Men–chi, o‘xshayman Xudoning uyidagi
Ko‘m–ko‘k zaytun daraxtiga.
Xudoning sodiq sevgisiga
Men toabad umidimni bog‘layman.

¹¹ Ey Xudo, Sening hamma qilganlaring uchun
Senga toabad shukr aytaman.
Taqvodorlaringning huzurida
Senga umid bog‘layman,
Axir, O‘zing yaxshisan!

52–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. “Qayg‘u–alam” kuyiga aytilgan. Dovud qasidasi.*

² Ahmoqlar^a o‘z ko‘nglida: “Xudo yo‘q”, deydi.
Ular buzuqlardir, qilmishi jirkanch ishlardir,
Yaxshilik qiluvchi biron zot yo‘qdir.

³ “Idrokli biron zot bormikan?
Bormikan Menga yuz burgan”, deya
Insonga Xudo osmondan boqar.

⁴ Hammasi yo‘ldan ozgan, birday buzilgan,
Yaxshilik qiluvchi bir kimsa yo‘qdir,
Hatto bironta ham yo‘q!

⁵ Ular idroksiz, badkirdor,
Xalqimni bir luqma nonday yeb yuboradi,
Hech qachon Xudoga sajda qilmaydi.

⁶ Ana, bosayotir ularni qattiq vahima,
Bunaqasini ilgari ko‘rmagan ular.
Xudo sochib tashlar g‘animlaringning suyaklarini.
Axir, Xudo rad etgan ularni!
Shu bois, ey Isroil, sen ularni sharmanda qilgansan.

⁷ Eh, Quddusdan^b Isroilga najot kelsaydi!
Xudo O‘z xalqini yana farovonlikka erishtirsa,
Yoqub nasli shod bo‘lgay, Isroil sevingay!

53–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. Torli asboblarning jo‘rligida. ² Zifliklar Shoulning oldiga borib: “Dovud bizning oramizda yashirilib yuribdi”, deganlarida^c, Dovudning aytgan qasidasi.*

³ Ey Xudo! Buyuk qudrating ila meni qutqargin!
Kuch–quvvating ila menga adolatli hukm chiqargin!

⁴ Ey Xudo, eshitgin iltijoimni,
Tinglagin aytganlarimni!

⁵ Begonalar qarshi qo‘zg‘aldi menga,
Zo‘ravonlar qasd qilmoqchi jonimga,
Ular Seni pisand qilmaydilar.

⁶ Ey Xudo, menga madad berasan,
Ey Rabbiiy, mening jonimni asraysan.

^a 52:2 *Ahmoqlar* — 13:1 izohiga qarang.

^b 52:7 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

^c 53:2 *Zifliklar...deganlarida...* — 1 Shohlar 23:14-25, 26:1-5 ga qarang.

- ⁷ Dushmanlarimning qabihligi o‘z boshiga kelsin,
Sen sodiqsan, ularni qirib tashlagin!
- ⁸ Shod bo‘lib, Senga qurbonlik keltiraman,
O‘zing yaxshisan, ey Egam, Senga shukr aytaman!
- ⁹ Saqlading har qanday kulfatdan meni,
Ko‘zlarim ko‘rdi dushmanlarim mag‘lubiyatini.

54–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. Torli asboblar jo‘rligida. Dovud qasidasi.*

- ² Ibodatimga quloq sol, ey Xudo,
Iltijoimni e‘tiborsiz qoldirma.
- ³⁻⁴ Eshit meni, javob ber,
Dushmanlarim dag‘dag‘asi, fosiqlarning siquvi
Boshimga g‘am–kulfat keltiradi.
Ular g‘azablanib, mendan nafratlanadi.
Eh, o‘ylarim qiynar meni,
Boshimdan uchgan aqlim.
- ⁵ Yuragim hasratga to‘ladir,
O‘lim vahimasi meni bosib keladir.
- ⁶ Qo‘rquv, titroq menga kelmoqda,
Dahshat meni ezib bormoqda.
- ⁷ “Qaniydi kaptar kabi qanotim bo‘lsa”, dedim,
“Uchib ketib, orom olgan bo‘lardim.
- ⁸ Haqiqatan, uzoqlarga uchib qutulardim,
Sahroda makon qilgan bo‘lardim.
- ⁹ Quturgan shamolu bo‘rondan qochib,
O‘zimga boshpana topgani shoshilgan bo‘lardim.”
- ¹⁰ Ey Rabbii, ularni chalg‘it,
Ularning gaplarini chalkashtir.
Shaharda zo‘ravonlik, janjalni ko‘rib turibman.
- ¹¹ Ular kecha–kunduz shahar devori ustida izg‘iydi,
Yovuzlik, vahima shahar ichida yuz bermoqda.
- ¹² Shaharning o‘rtasida buzg‘unchilik,
Ko‘chalaridan zulm va hiyla arimaydi.
- ¹³ G‘animlarim meni haqorat qilganda edi,
Bunga bardoshim yetgan bo‘lardi.
Dushmanim o‘zini mendan yuqori qo‘yganda edi,
Undan yashiringan bo‘lardim.
- ¹⁴ Ammo u mening tengim–ku,
Yaqin do‘stim hamda hamrohim–ku.
- ¹⁵ U bilan dilkash do‘st edik,
Ey Xudo, Sening uyingdagi yig‘inda birga yurardik.
- ¹⁶ Uylari, yuraklari fosiqlikka to‘la bo‘lgani uchun
G‘animlarim o‘limga ro‘baro‘ bo‘lsin,
Tiriklayin O‘liklar diyoriga^a tushsin.
- ¹⁷ Men iltijo qilaman Xudoga,
Najot beradi Egam menga.
- ¹⁸ Oqshom, sahar hamda kunduz
Dardu fig‘onlarimni aytaman.
Egam mening ovozimni eshitadi.
- ¹⁹ Garchi menga qarshilar ko‘p bo‘lsa ham,

^a 54:16 *O‘liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo‘l*. Odamlar *Sheo‘l*ni yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

- Birorta ham zarar yetkazmay
Meni janglardan qutqaradi.
- ²⁰ Azaldan taxtda o'tirgan Xudo
Menga quloq tutib,
Yo'llarini o'zgartirmagani uchun,
Xudodan qo'rqmaganlari uchun
Dushmanlarimni mag'lub qiladi.
- ²¹ Hamrohim o'z do'stiga qarshi qo'lini ko'tardi,
Men bilan qilgan ahdiga u xiyonat qildi.
- ²² Uning og'zidan bol tomadi,
Yuragi esa adovatga to'la.
So'zlari moydan ham yoqimli,
Aslida qindan chiqqan qilichdaydir.
- ²³ Tashvishlaringni Egamizga yuklagin,
U senga tayanch bo'ladi.
Egamiz hech qachon solihning yiqilishiga yo'l qo'ymaydi.
- ²⁴ Ey Xudo, fosiqlarni Sen
O'liklar diyoriga uloqtirasan.
Qonxo'r, xoin kimsalar aslo
Umrining yarmisini ham yashamaydi.
Men esa Senga umid bog'layman.

55–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. "Uzoqdagi jim kabutar" kuyiga aytilgan. Filist xalqi Dovudni Gat shahrida tutib olganda^a, uning aytgan qo'shig'i.*
- ² Shafqat qil menga, ey Xudo,
Odamlar meni ta'qib qilmoqda,
G'animlarim kun bo'yi meni ezmoqda.
- ³ Bo'htonchilar kun bo'yi meni ta'qib qiladi,
Ko'plari menga hujum qiladi, ey Xudoyi Taolo!
- ⁴ Qo'rqqanimda Senga umid bog'layman.
- ⁵ Ey Xudo, kalomingni madh etaman,
Qo'rqmayman, Sendan umid qilaman,
Bandang menga ne qila oladi?!
- ⁶ G'animlarim har doim gapimni buzib ko'rsatadi,
Menga zarar yetkazmoq uchun fitnalar qiladi.
- ⁷ Yovuz niyatda ortimdan pisib keladi,
Har bir qadamimni o'lchab yuradi,
Ular hayotimga chek qo'yishni istaydi.
- ⁸ Jinoyatlari uchun ularni uloqtir^b,
Ey Xudo, g'azabing ila ularni yerga ur!
- ⁹ Sen qayg'ularimni hisobga olgansan,
Ko'z yoshlarimni idishingga solib yig'ib qo'yg'in.
Axir, ularning har biri kitobingda yozilgan–ku!
- ¹⁰ Senga iltijo qilgan kunim
Dushmanlarim ortga chekinadi.
Ha, bilaman, Sen men tomonda.
- ¹¹ Ey Xudo, kalomingni madh etaman,
Ha, Egam, Sening kalomingni men madh etaman.
- ¹² Sendan umid qilaman, qo'rqmayman,
Bandang menga ne qila oladi?!

^a 55:1 *Filist xalqi Dovudni Gat shahrida tutib olganda...* — 1 Shohlar 21:10-15; 27:1-4 ga qarang.

^b 55:8 *Jinoyatlari uchun ularni uloqtir...* — yoki *O'zlarining jinoyatlari uchun ular jazodan qutulib qoladilarmi?!*

- ¹³ Ey Xudo, Senga bergan ontimni bajarmog'im shart,
Shukrona nazrlarimni Senga atayman.
- ¹⁴ Jonimni o'limdan qutqarib qolding,
Oyog'imni qoqilishdan saqlading.
Shu bois, ey Xudo, Sening oldingda,
Hayot nurida yuraman.

56-SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. "Xarob etma" kuyiga aytilgan. Dovudning Shouldan qochib, g'orga kirganda^a aytgan qo'shig'i.*
- ² Ey Xudo, rahm qilgin menga, rahm qil,
Mening jonim Senda panohtopadi.
Halokatli ofatlar o'tib ketguncha
Men qanotlaring soyasida panohtopaman.
- ³ Yolvoraman Xudoyi Taologa,
Men uchun qasos oluvchi Xudoga^b.
- ⁴ Samodan najot yuborib, U meni qutqaradi,
Meni toptaydiganlarni sharmanda qiladi.
Xudo O'z sevgiyu sadoqatini yuboradi.
- ⁵ Men odam yeydigan sherlar^c orasida yotgandayman.
Ularning tishlari nayzayu o'q kabidir,
Ularning tillari keskir qilichdaydir.
- ⁶ Ey Egam, falakdan ham yuqorida yuksalaver!
Shuhrating butun zamin uzra yoyilsin.
- ⁷ Dushmanlarim oyoqlarimga tuzoq qo'ygan,
Qayg'u-kulfatdan ruhim cho'kkan.
Ular so'qmoqlarimda chuqur qazidi,
O'zlari qazigan chuqurga o'zlari quladi.
- ⁸ Ey Xudo, yuragim Senga sodiq,
Ha, yuragim Senga sodiqdir!
Seni kuylab, qo'shiq aytaman.
- ⁹ Uyg'ongin, ey jonim!
Uyg'on, ey arfa, lira!
Tongni ham men uyg'otaman!
- ¹⁰ Ey Rabbii, xalqlar orasida Senga shukrona aytaman,
Ellar orasida Senga hamdu sano kuylayman.
- ¹¹ Sodiq sevging samolarday yuksakdir,
Sadoqating bulutlarga cho'zilgandir.
- ¹² Ey Xudo, falakdan ham yuqorida yuksalaver!
Shuhrating butun zamin uzra yoyilsin.

57-SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. "Xarob etma" kuyiga aytilgan. Dovud qo'shig'i.*
- ² Ey hukmdorlar! Nahot siz adolatli qaror chiqarasiz?!
Nahot sizlar to'g'rilik ila xalqlarni hukm qilasisiz?!
- ³ Yo'q, axir, yuraklaringiz adolatsizlikka to'la-ku!

^a **56:1** *Dovudning Shouldan qochib, g'orga kirganda...* — 1 Shohlar 24:1-22 ga qarang.

^b **56:3** *...Men uchun qasos oluvchi Xudoga* — yoki *Mening hayotim uchun qo'yg'an o'z maqsadingni bajaradigan Xudoga yoxud Menga ezgulik qiladigan Xudoga.*

^c **56:5** *sherlar* — zaburchining dushmanlariga ishora qilayotgan ko'chma ma'nodagi so'z.

- Yer yuzida qo'llaringiz zo'ravonlikni taqsimlaydi—ku!
- ⁴ Fosiqlar onasining qornidayoq adashadi,
Yolg'onchilar tug'ilishdanoq yo'ldan ozadi.
- ⁵ Ularning zahri ilonning zahriga o'xshaydi,
Kar ilonga o'xshab quloqlarini berkitadi.
- ⁶ Ilon o'ynatuvchilar kuyini eshitmaydi,
Mohir afsungarni aslo eshitmaydi.
- ⁷ Sindir ularning tishlarini, ey Xudo,
Sug'urib ol shervachchalarning qoziq tishlarini, ey Egam!
- ⁸ Ular oqar suvday yo'q bo'lib ketsin,
Ularning o'qlari nishonga tegmaydigan bo'lsin.
- ⁹ Balchiqqa botib ketgan shilliq qurtday bo'lsin,
Onasi qornidan o'lik tug'ilib,
Hech qachon quyosh ko'rmagan chaqaloqday bo'lsin.
- ¹⁰ Yonayotgan tikan qozonni tez qizdirganday
Fosiqni shunchalik tez supurib yo'q qilgin.
- ¹¹ Fosiqdan o'ch olinganda, solih sevinadi,
Ularning qonida solih oyoqlarini yuvadi.
- ¹² Odamlar aytar: "Shubhasiz, solihga mukofot bordir,
Yer yuzida hukm qilguvchi Xudo albatta bordir."

58–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. "Xarob etma" kuyiga aytilgan. Shoul Dovudni o'ldirish uchun uning hovlisini poylashga kishi yuborganda^a, Dovudning aytgan qo'shig'i.*
- ² G'animlarimdan meni qutqar, ey Xudoyim,
Menga qarshi turganlardan himoya qil meni.
- ³ Badkirdorlardan qutqargin meni,
Qonxo'rlardan saqlagin meni.
- ⁴ Qara, ular meni poylab yotarlar,
Zolimlar menga qarshi fitna qilarlar,
Garchi aybu gunohim bo'lmasa—da, ey Egam,
- ⁵ Garchi men haqsizlik qilmasam—da,
Ular menga qarshi hujum qilmoqqa tayyor.
Qo'zg'al O'zing, ahvolimni ko'r, kel yordamga.
- ⁶ Ey Isroil xalqining Xudosi,
Ey Parvardigori Olam — Egam,
Qani, bo'l, barcha xalqlarni jazolagin,
Yovuz sotqinlarga shafqat qilmagin.
- ⁷ G'animlarim har kun oqshomda qaytib keladi,
Itlarday uvullab, shahar izg'iydi.
- ⁸ Qara, og'izlaridan qusuq chiqadi,
Tillaridan zahar so'zlar chiqadi,
"Kim ham bizni eshitardi", deya o'ylaydi.
- ⁹ Ular ustidan Sen kulasan, ey Egam,
Hamma xalqlarni Sen masxaralaysan.
- ¹⁰ Senga intizorman, ey Quadratim,
Sen mening qal'amsan, ey Xudo!
- ¹¹ Sodiq sevging ila, ey Xudoyim, menga madad berasan,
Ko'zlarimga dushmanlarim mag'lubiyatini ko'rsatasan.
- ¹² Ularni o'ldirma, xalqim bu saboqni unutib qo'yar,
Qudrating bilan ularni titrat,

^a 58:1 *Shoul Dovudni o'ldirish uchun uning hovlisini poylashga kishi yuborganda...* — 1 Shohlar 19:11-17 ga qarang.

- Ey qalqonim Rabbii, ularni ko'tarib ur.
- ¹³ Ularning og'zidan chiqqan gunohlar uchun,
Lablaridan chiqqan so'zlar uchun
O'zlarining takabburligi orqali ilinsin.
Ular aytadigan la'nat, yolg'on uchun
- ¹⁴ G'azabing ila ularni yo'q qilgin,
Bitta ham qoldirmay qirib tashlagin.
Shunda ey Xudo, Yoqub nasli ustidan hukmron ekanliging
Yerning to'rt tomonida ma'lum bo'ladi.
- ¹⁵ G'animlarim har kun oqshomda qaytib keladi,
Itlarday uvullab, shahar izg'iydi.
- ¹⁶ Ovqat izlab daydib yuradi,
Agar to'yimasalar, irillaydi.
- ¹⁷ Men esa Sening qudratingni tarannum etaman,
Sodiq sevingni tongda sevinch ila kuylayman.
Sen mening qal'am bo'lgansan,
Kulfatda qolganimda panohimsan.
- ¹⁸ Ey Quدراتim, Seni kuylab madh qilaman,
Sen, ey Xudo, mening qal'amsan,
Sodiq sevgisini ko'rsatuvchi Xudosan.

59–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. "Nilufar gul shahodati" kuyiga aytilgan. Ta'lim uchun. ² Dovud Oram–Naxrayim^a va Oram–Zo'vo^b xalqi bilan jang qilgandan keyin^c Yo'ab qaytib kelib, o'n ikki ming edomlikni Tuz vodiysida^d o'ldirganda, Dovudning aytgan qo'shig'i.*

- ³ Ey Xudo, bizni tark etding,
Mudofaamizni yorib o'tding,
Bizdan g'azablanding,
Endi bizni oldingi holimizga qaytargin!
- ⁴ Yerni silkitding, yoriqlar ochding,
Yoriqlarni tuzatgin, yer tebranmoqda.
- ⁵ Xalqingga ko'p azoblar berding,
Kalovlanib yursin, deb ichgani sharob^e berding.
- ⁶ Ular kamon o'qlaridan yashirinib olsin, deya^f
O'zingdan qo'rqanlarga ishora berib, bayroq ko'rsatasan.
- ⁷ O'ng qo'ling ila g'alaba ato qilgin,
Bizga javob bergin^g,
O'zingning sevganlaring najot topsin.
- ⁸ Ey Xudo, O'z muqaddas makoningdan va'da bergansan^h:
"Shodlanib, Shakamniⁱ bo'lib tashlayman,
Suxo't vodiysini^j taqsimlab beraman.
- ⁹ Gilad Menikidir, Manashe^k Menikidir,

^a **59:2** *Oram–Naxrayim* — ibroniychadagi ma'nosi *Ikki daryoning Orami* demakdir, Furot daryosidan sharqida, hozirgi Suriya mamlakatining shimoliy qismida joylashgan yerlarga ishora qiladi.

^b **59:2** *Oram–Zo'vo* — hozirgi Suriya mamlakatining markaziy qismida joylashgan yerlar.

^c **59:2** *Dovud Oram–Naxrayim va Oram–Zo'vo xalqi bilan jang qilgandan keyin...* — 2 Shohlar 8:3-8, 10:16-18 va 1 Solnomalar 18:3-11, 19:6-19 ga qarang.

^d **59:2** *Tuz vodiysi* — O'lik dengizning janubidagi joy.

^e **59:5** *sharob* — Xudo g'azabining ramzi. Mana shu sharobdan mast bo'lish Xudoning hukmini tatib ko'rishni bildiradi.

^f **59:6** *Ular kamon o'qlaridan yashirinib olsin, deya...* — yoki *haqiqat haqi–hurmati, uning ostida ular yig'ilsin, deya...*

^g **59:7** *...Bizga javob bergin...* — yoki *menga javob bergin.*

^h **59:8** *...O'z muqaddas makoningdan va'da bergansan...* — yoki *Sen muqaddassan, va'da bergansan.*

ⁱ **59:8** *Shakam* — Isroilning tepaliklarida, Quddusdan qariyb 50 kilometrcha shimolda joylashgan shahar.

^j **59:8** *Suxo't vodiysi* — Iordan daryosining sharq tomonida joylashgan.

^k **59:9** *Gilad...Manashe...* — Gilad Iordan daryosining sharqida joylashgan yer. Manashe Isroil xalqining qabilalaridan biri bo'lib, bu qabilaning hududi Iordan daryosining sharq va g'arb tomonida joylashgan edi.

- Efrayim dubulg‘amdir, Yahudo^a saltanat hassamdir.
- ¹⁰ Mo‘ab Mening qo‘lyuvgichimdir,
Edom uzra chorig‘imni otaman^b,
Olqishla meni, ey Filistlar!^c
- ¹¹ Eh, qaniydi mustahkam shaharga^d meni olib borsalar,
Edomga meni boshlab borsalar.
- ¹² Ey Xudo, axir, bizni O‘zing rad etding–ku!
Lashkarimizga yo‘lboshchilik qilmayapsan–ku endi!
- ¹³ Dushmanidan qutqarib, bizga yordam ber,
Insonning yordami butunlay behuda.
- ¹⁴ Ey Xudo, Sen bilan biz g‘olib bo‘lamiz,
Dushmanlarimizni Sen yanchib tashlaysan.

60–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Torli asboblari jo‘rligida. Dovud sanosi.*
- ² Eshitgin, ey Xudo, ohu nolamni,
Tinglagin mening ibodatimni.
- ³ Yerning u chetidan Senga yolvoraman,
Yuragim qon bo‘lganda, Seni chaqiraman.
Yetib bo‘lmas baland qoyaga meni olib chiqqin.
- ⁴ Sen mening panohim bo‘lgandirsan,
Dushmanimga qarshi mustahkam minorasan.
- ⁵ Chodiringda toabad maskan qilay,
Qanotlaring soyasida panoh topay.
- ⁶ Axir, ey Xudo, ontimni eshitgansan,
Nomingdan qo‘rqanlarning mulkidan menga ato qilgansan.
- ⁷ Shohning umrini uzaytirgin,
Nasllar osha hayotini davom ettirgin.
- ⁸ Ey Xudo, u toabad huzuringda taxtda o‘tirsin,
Sodiq sevging, sadoqating ila uni himoya qilgin.
- ⁹ Shunda senga har doim hamdu sano kuylayman,
Bergan ontimni har kuni ado etaman.

61–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbari Yodutunga^e. Dovud sanosi.*
- ² Jonim yolg‘iz Xudoga muntazirdir,
Najot menga Xudodan keladi.
- ³ Ha, Uning O‘zi suyangan qoyam, najotimdir.
Qal‘am Udir, shu bois aslo qoqilmasman.
- ⁴ Ey dushmanlar, qachongacha meni turtasizlar?!
Liqillab turgan chetan devorga,
Qiyshaygan devorga hujum qilganday
Hammangiz menga yopishaverasizlarmi?!
- ⁵ Sizning rejangiz obro‘yimni to‘kmoqdir.

^a 59:9 ...Efrayim...Yahudo... — Isroilning ikkita yetakchi qabilasi. Efrayim Isroilning shimol tomonida, Yahudo janub tomonida joylashgan edi. Ikkala qabila butun Isroil xalqini ramziy ma‘noda ifoda etadi.

^b 59:10 ...chorig‘imni otaman... — Qadimgi Isroilda kimdir yerdan bir qismini mulk qilib olganini tasdiqlaganda, shu odat ramziy xatti–harakat bo‘lgan edi.

^c 59:10 Mo‘ab...Edom...Filistlar — Isroilning sharq, janub va g‘arbdagi qo‘shnilari bo‘lib, ular Isroilga dushman edilar. Mo‘ab O‘lik dengizning sharqida, Edom O‘lik dengizning janubida joylashgan yurtlar edi. Filistlar O‘rta yer dengizining bo‘yida yashagan.

^d 59:11 mustahkam shahar — Edomning poytaxti Sela nazarda tutilgan bo‘lishi mumkin.

^e 61:1 Yodutun — 1 Solnomalar 16:41–42, 25:1, 3 ga qarang.

Yolg'on–yashiq gaplardan zavq olasiz,
Og'zingiz bilan duo qilasiz,
Ichingizda esa la'nat o'qiysiz.

⁶ Ey jonim, yolg'iz Xudoga muntazir bo'lgin,
Umidim manbayi Uning O'zidir.

⁷ Yolg'iz Xudodir suyangan qoyam, najotim,
Qal'am Udir, shu bois qoqilmasman.

⁸ Najotimu sharafim Xudodan kelar,
Qudratli qoyamu panohim Udir.

⁹ Ey xalqim, umid qil Xudodan,
Yuragingni ochgin doimo Unga,
Bizning panohimiz Xudodir.

¹⁰ Inson zoti bir nafasdir,
Ha, inson zoti yolg'onidir!
Agar tarozida tortib ko'rilsa,
Hammasi birga havodan ham yengil chiqadi.
Ularning aslo vazni yo'qdir.

¹¹ Yulg'ichlikka ishonib qolma,
Talonchilikka behuda umid qilma,
Mabodo boyliging ko'payib qolsa,
Boyligingga ko'ngil bog'lama.

¹² Ey Xudo, Sen menga bir narsa aytding,
Shu ikki narsa haqida menga gapirding:
Sen qudratli Xudosan.

¹³ Ey Rabbii, Sening sevging cheksizdir.
Shu bois Sen har bir insonni
Qilgan ishlariga ko'ra mukofotlaysan.

62–SANO

¹ *Yahudo cho'lida bo'lganda, Dovudning aytgan sanosi.*

² Ey Xudo, mening Xudoyimsan, intilaman Senga,
Quruq, toliqqan suvsiz tuproqday
Jonim tashnadir Senga,
Vujudim orzumanddir Senga.

³ Muqaddas maskaningda Senga nigoh tashladim,
Qudratingni, shuhratingni ko'rdim.

⁴ Hayotdan afzal Sening sevging,
Tilimdan tushmas Sening olqishing.

⁵ Bir umr Seni olqishlayman,
Qo'llarimni ko'tarib, Senga sajda qilaman.

⁶ Ilik bilan yog' yeganday jonim mamnun bo'ladi,
Shodiyona qo'shiqlar ila Seni madh qilaman.

⁷ O'rnimda yotib ham, Seni eslayman,
Seni o'ylab, tunni qarshi olaman.

⁸ O'zing Mening madadkorim bo'lding,
Qanotlaring soyasida sevinch ila kuylayman.

⁹ Sening ortingdan qolmay ergashaman,
O'ng qo'ling meni mahkam tutadi.

¹⁰ Jonimning payiga tushganlar
Yerning qa'riga tushib yo'q bo'lib ketadi.

¹¹ Ular qilichning damiga yo'liqadi,
Chiyabo'rilariga yem bo'ladi.

- ¹² Shoh esa Xudodan sevinch topadi,
Xudo nomi bilan ont ichganlar Uni madh qiladi,
Yolgʻonchilarning ogʻzi esa yopiladi.

63–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.*
- ² Ey Xudo, ovozimni eshitgin iltijo qilganimda,
Hayotimni dushman vahimasidan qutqargin.
- ³ Fosiqning fitnasidan meni yashirgin,
Badkirdorlar toʻdasidan himoya qilgin.
- ⁴ Ular tillarini shamshirday qayraydi,
Nishonga olib, zaharli soʻzlarini oʻqday otadi.
- ⁵ Aybsiz odamni pistirmadan turib otadi,
Hech qoʻrqmay, birdaniga unga oʻq uzadi.
- ⁶ Bir–birining qabih rejalarin qoʻllab–quvvatlaydi,
Yashirincha tuzoq qoʻyishga til biriktiradi,
“Buni kim ham koʻrardi”, deb oʻylaydi.
- ⁷ Ular adolatsizlikni qasd qiladi:
“Ajoyib reja tuzdik”, deb aytadi.
Albatta inson fikri, yuragini bilib boʻlmaydi.
- ⁸ Xudo esa fosiqlarga oʻq uzadi,
Toʻsatdan ular yaralanadi.
- ⁹ Ularning tili oʻzlarining boshini yeydi,
Ularni koʻrganlar qaltirab ketadi.
- ¹⁰ Jamiki odamzod qoʻrqib qoladi,
Xudoning ishlarini ular eʼlon qiladi,
Xudoning qilganlari haqida oʻylab koʻradi.
- ¹¹ Solihlar Egamiz tufayli sevinch topsin!
Solihlar Unda panoh topsin,
Hamma toʻgʻri insonlar Uni madh etsin.

64–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi. Qoʻshiq.*
- ² Ey Quddusdagi^a Xudo, Sen loyiqsan hamdu sanoga,
Senga bergan ontimizni bajo qilamiz.
- ³ Sensan ibodatlarga javob berguvchi,
Jamiki odamzod Senga keladi.
- ⁴ Gunoh ustimizdan^b tantana qilgan,
Sen esa kechirasan gunohlarimizni^c.
- ⁵ Qutlugʻ hovlimda yashasin, deya
Sen Oʻzing tanlab,
Olib kelgan inson naqadar baxtli!
Uyingning, muqaddas Maʼbadingning
Neʼmatlaridan biz bahramand boʻlamiz.
- ⁶ Gʻaroyib ishlar koʻrsatib,
Gʻalaba ila bizga javob berasan,
Ey najotkorimiz Xudo!
Yerning toʻrt tomonining,
Hamda eng uzoq dengizlarning umidi Sensan.

^a 64:2 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

^b 64:4 *ustimizdan* — Qadimiy grekcha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *ustimdan*.

^c 64:4 *...kechirasan gunohlarimizni* — yoki *poklaysan gunohlarimizdan*.

- ⁷ Kuch bilan O‘zingni qurollantirgansan,
Qudrating ila tog‘larni joylashtirgansan.
- ⁸ Dengizlar hayqirig‘ini bostirasan,
To‘lqinlar shovqinini tinchitasan.
Xalqlar shovqin–suroniga barham berasan.
- ⁹ Dunyoning u chetida yashovchilar
Mo‘jizalaringdan qo‘rquvga tushadi.
Sharqdan g‘arbgacha xalqlar
Sening ishlaringni sevinch ila kuylaydi.
- ¹⁰ Zaminni Sen sug‘orib parvarishlaysan,
Mo‘l–ko‘l qilib uni boyitasan.
Ey Xudo, daryolaring suvi limmo–limdir,
Insonlarni don–dun bilan ta‘minlashni mo‘ljallagansan.
- ¹¹ Egatlarini qondirib sug‘orasan,
Baland joylarini o‘zing tekislaysan,
Yomg‘ir bilan tuprog‘ini yumshatasan,
Hosiliga baraka berasan.
- ¹² Mo‘l hosil bilan yilga toj kiygizasan,
Aravalarining yurgan yo‘llardan boylik oqadi.
- ¹³ Cho‘l sersuv o‘tloqzorlarga aylanadi,
Tepaliklar sevinchga burkanadi.
- ¹⁴ Yaylovlar qo‘y suruvlari bilan qoplanadi,
Vodiylar donlarga to‘ladi,
Ular sevinchdan hayqirib qo‘shiq aytadi.

65–SANO

Ijrochilar rahbariga. Sano. Qo‘shiq.

- ¹ Xudoga shodlik ila hayqiring,
Ey yer yuzidagi insonlar!
- ² Xudoning ulug‘vorligini kuylang!
Unga ajoyib hamdu sanolar ayting!
- ³ Xudoga aytinglar:
“Sening ishlaring naqadar g‘aroyib!
Qudrating buyukligidan
Dushmanlarning oldingda g‘ujanak bo‘ladi.
- ⁴ Butun zamin Senga sajda qiladi,
Ular Senga hamdu sano aytadi,
Ha, O‘zingga hamdu sano kuylaydi.”
- ⁵ Kel! Xudo nima qilganini ko‘rgin!
Inson manfaati uchun qilgan
G‘aroyib ishlarini ko‘rgin!
- ⁶ Dengizni quruq yerga aylantirdi,
Ota–bobolarimiz suvlardan yurib o‘tdi^a,
U yerda qilgan ishlaridan,
Xudo tufayli biz sevinamiz.
- ⁷ Qudrati ila toabad hukm suradi,
Ko‘zlari xalqlarni kuzatib turadi,
Unga qarshi isyonchilar qo‘zg‘almasin.
- ⁸ Ey xalqlar, Xudoyimizga olqishlar ayting,
Uning hamdu sanosi yangrasin.
- ⁹ U bizning hayotimizni saqlagan,
Oyoqlarimizni toyib ketishdan asragan.

^a 65:6 Dengizni quruq yerga aylantirdi, Ota–bobolarimiz suvlardan yurib o‘tdi... — Chiqish 14:21-22 ga qarang.

- ¹⁰ Ey Xudo, Sen bizni sinading,
Kumushni tozalaganday bizni tozalading.
- ¹¹ Bizni tuzoqqa yo'liqtirding,
Yelkamizga og'ir yuk ortding.
- ¹² Aravalarni boshimiz uzra yurgizding,
Olov, suvlardan biz kechib o'tdik,
Farovonlikka^a bizni olib kelding.
- ¹³ Kuydiriladigan qurbonliklar bilan
Senga bergan ontimni ado etgani
Men Sening uyingga kelaman.
- ¹⁴ Kulfatda qolganimda ont ichgan edim,
Tilim va'da bergan, og'zim so'ylagan edi.
- ¹⁵ Bo'rdoqilarni kuydirib, Senga qurbonlik qilaman.
Qo'chqor, taka, buqalarni keltiraman.
Qurbonliklarning hidlari osmonga yetib boradi.
- ¹⁶ Ey Xudodan qo'rqanlar, kelib, eshitinglar,
Men uchun U nima qilganin so'zlab berayin.
- ¹⁷ Madad so'rab Xudoga yolvordim,
Uning hamdu sanosi hech tilimdan tushmadi.
- ¹⁸ Yuragimda gunohim bo'lsa edi,
Meni aslo eshitmas edi Rabbiiy.
- ¹⁹ Xudo meni tingladi,
Ibodati qilganimda, ovozimni eshitdi.
- ²⁰ Xudoga olqishlar bo'lsin!
Ibodati U rad qilmadi,
Sodiq sevgisini mendan darig' tutmadi.

66–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Torli asboblar jo'rligida. Sano. Qo'shiq.*
- ² Ey Xudo, mehribon bo'lgin, baraka bergin bizga,
Yuzing nurini sochgin lutf ila ustimizga,
- ³ Zaminda ma'lum bo'ladi Sening yo'llaring,
Jamiki xalqlar orasida ma'lum bo'ladi Sening najoting.
- ⁴ Ey Xudo, xalqlar Seni madh qilsin,
Jamiki xalqlar Senga hamdu sano aytsin.
- ⁵ Xalqlarni Sen odillik ila hukm qilasan,
Zamin uzra elatlarga yo'l boshchilik qilasan,
Sevinsin xalqlar, shodlanib qo'shiq aytsin.
- ⁶ Ey Xudo, xalqlar Seni madh qilsin,
Jamiki xalqlar Senga hamdu sano aytsin.
- ⁷ Yer o'z hosilini bersin,
Xudoyimizning O'zi bizga baraka bersin.
- ⁸ Ha, Xudo bizga baraka bersin!
Yerning to'rt tomonidagi xalqlar Unga tiz cho'ksin.

67–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi. Qo'shiq.*
- ² Qo'zg'alsin Xudo, tarqalib ketsin dushmanlari,
Oldidan qochib ketsin Undan nafratlanganlar.

^a 65:12 *Farovonlik* — ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha, suryoniycha, lotincha va oramiycha tarjimalarda *keng yer*, ya'ni ozod, bexatar joy.

- ³ Tutunni shamol tarqatgani kabi
Xudo ularni haydab yuborsin.
Mum olovda erigani kabi
Xudo oldida fosiq halok bo'lsin.
- ⁴ Solihlar esa xursand bo'lsin,
Xudo oldida shod bo'lsin,
Ular xursandlikka to'lib–toshsin.
- ⁵ Xudoga hamdu sanolar kuylang,
Uning nomini tarannum eting.
U bulutlarni minib boradi,
Uni ulug'lang.
U Egamizdir!
Huzurida shodlaning!
- ⁶ U Xudodir, makoni muqaddasdir,
Yetimlarning otasi, bevalar himoyachisidir.
- ⁷ Xudo yolg'izlarni xonadonga joylashtiradi,
Asirlarni rohatga, erkinlikka olib chiqadi,
Isyonkorlar esa qaqragan yerga ega bo'ladi.
- ⁸ Ey Xudo, O'z xalqingning oldida borganingda,
Sahro bo'ylab yurish qilganingda,
Zamin titradi, osmon yomg'irini quydi.
- ⁹ Ey Sinay tog'ining Xudosi^a, Sening huzuringda,
Ey Isroil xalqining Xudosi, Sening oldingda,
Zamin titradi, osmon yomg'irini quydi.
- ¹⁰ Sen, ey Xudo, mo'l yomg'ir berding,
Toliqqan yeringga^b qaytadan kuch ato etding.
- ¹¹ Xalqing o'sha yerda boshpana topdi,
Ey Xudo, himmatingdan muhtojlarni bahramand qilding.
- ¹² Rabbiydan amr keladi,
Ayollarning katta jamoasi xushxabarni eltadi:
- ¹³ “Shohlaru lashkarlar shosha–pisha qochadi!”
Isroil ayollari chodirlarda o'ljani bo'lishib oladi!
- ¹⁴ Hatto uyda qolganlar uchun ham
Bordir kumush bilan qoplangan kaptar qanotlari,
Yaltiroq oltin bilan qoplangan kaptar patlari.
- ¹⁵ Qodir Xudo shohlarni to'zg'itganda,
Zalmon tog'iga^c qor yoqqanday bo'ldi.
- ¹⁶ Ey Bashanning tog'i^d, ulug'vor tog',
Ey cho'qqilari ko'p tog', Bashanning tog'i!
- ¹⁷ Ey cho'qqilari ko'p tog'!
Xudo makon qilib tanlagan toqqa^e
Nega hasad bilan qaraysan?
Egamiz toabad u yerda istiqomat qiladi.
- ¹⁸ Xudoning jang aravalari son–sanoqsizdir,
Rabbiy Sinaydan muqaddas makoniga keladi^f.
- ¹⁹ Yuksaklarga^a chiqdi U,

^a **67:9** *Sinay tog'ining Xudosi* — Isroil xalqi Misrdan Kan'on yurtiga ketganda, Xudo Sinay tog'ida ularga O'zini zohir qildi (Chiqish 19:10-25 ga qarang).

^b **67:10** *yering* — Isroil xalqi o'mashgan Kan'on yurti.

^c **67:15** *Zalmon tog'i* — Shakam shahri yaqinida joylashgan Ebal tog'ining yoki Garizim tog'ining yana bir nomi (Hakamlar 9:46-49 ga qarang) yoki Iordan daryosining sharqidagi bir tog' (uning qayerda joylashgani aniq ma'lum emas).

^d **67:16** *Bashanning tog'i* — Bashan yerlarida, Jalila ko'lidan qariyb 60 kilometrcha shimoli–sharqda joylashgan Xermon tog'i nazarda tutilgan bo'lishi mumkin. Xermon tog'i Suriyaning eng baland tog'i bo'lib, uchta alohida cho'qqisi bor.

^e **67:17** *Xudo makon qilib tanlagan tog'* — Quddusdagi Sion tog'iga ishora. 3:5 izohiga qarang.

^f **67:18** *Rabbiy Sinaydan muqaddas makoniga keladi* — yoki *U Sinayda bo'lgani kabi muqaddas Rabbiy ularning orasida*.

Asirlarni ortidan ergashtirdi.
Xalqlardan hadyalar oldi,
Hatto gunohkor isyonchilardan ham oldi.
Axir, Parvardigor Egamiz u yerda yashaydi!

- ²⁰ Rabbiyga olqishlar bo'lsin,
U har kun og'irligimizni ko'taradi.
Xudo bizning najotimizdir.
- ²¹ Xudoyimiz — najot berguvchi Xudo,
Egamiz Rabbiy o'limdan qutqaradi.
- ²² Xudo shubhasiz dushmanlar boshini yanchadi,
Gunoh yo'lidan yurgan odamning
Bosh suyaklarini ham ezadi.
- ²³ Rabbiy shunday deydi:
“Dushmanlaringni Bashandan qaytarib kelaman,
Ularni dengiz tubidan olib kelaman.
- ²⁴ Oyog'ingni dushmanlaring qoniga botirasan,
Itlaring ham dushman qonini yalab,
O'z ulushini oladi.”
- ²⁵ Ey Xudo, zafarli karvoning ko'rinmoqda!
Mening Shohim, Xudoyimning karvoni
Muqaddas makoningga borayotgani ko'rinmoqda!
- ²⁶ Oldinda qo'shiqchilar, orqada sozandalar,
Ularning o'rtasida childirma chalgan qizlar kuylar:
- ²⁷ “Olqishlar ayting Xudoga buyuk jamoa ichra,
Hamdu sanolar o'qing Egamizga,
Ey Isroilning manбайдan paydo bo'lganlar!”
- ²⁸ Ularning eng kichigi Benyamin qabilasi oldinda keladi,
Ortidan to'p bo'lib Yahudo shahzodalari keladi,
Zabulun, Naftali^b shahzodalari ularga ergashadi.
- ²⁹ Ey Xudo, ko'rsatgin qudratingni!^c
Ey Xudo, ilgarigiday namoyon qil kuchingni!
- ³⁰ Quddusdagi Ma'bading haqi-hurmati
Shohlar Senga hadyalar keltiradi.
- ³¹ Misrga, qamishzor orasidagi o'sha yovvoyi hayvonga^d tanbeh ber,
Xalqlarga, o'sha buqalar podasiga, buzoqlariga tanbeh bergin.
Senga ta'zim qilib, kumushlarini nazr qilishsin.
Urushdan lazzatlanuvchi bu xalqlarni to'zg'itgin.
- ³² Misrdan bronza keltiriladi^e,
Habashiston^f Senga qo'llarin cho'zib, ey Xudo,
O'lpon to'lashga shoshilib qoladi.
- ³³⁻³⁴ Xudoni tarannum eting, ey yer yuzi shohlilari,
Samolar — azaliy samolar uzra chiqqan,
Haybatli ovozi gulduragan
Rabbiyga hamdu sanolar kuylang.
- ³⁵ Hammaga e'lon qiling Xudoning qudratini,
Uning ulug'vorligi Isroil ustidadir,

^a **67:19** *Yuksaklar* — Sion tog'ida joylashgan Ma'baddagi Rabbiyning taxti nazarda tutilgan bo'lishi mumkin (Chiqish 25:22, Sahroda 7:89, 1 Shohlar 4:4 ga qarang).

^b **67:28** *...Benyamin...Yahudo...Zabulun, Naftali...* — Isroil xalqining qabilalaridan to'rttasi. Benyamin va Yahudo qabilalari janubda, Zabulun va Naftali qabilalari shimolda joylashgan edi.

^c **67:29** *Ey Xudo, ko'rsatgin qudratingni!* — ko'pchilik ibroniy qo'lyozmalaridan va qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *Sizlar qudratli bo'lasizlar, deb Xudoyingiz qaror qilgan edi.*

^d **67:31** *...qamishzor orasidagi o'sha yovvoyi hayvon...* — Nil daryosidagi begemot nazarda tutilgan bo'lishi mumkin. Begemot Misr xalqining ramzi edi.

^e **67:32** *Misrdan bronza keltiriladi...* — yoki *aslzodalar Misrdan keladi.*

^f **67:32** *Habashiston* — ibroniycha matnda *Kush*. Bu joy Misrning janubida bo'lib, hozirgi Sudan va Efiopiya mamlakatlarining bir qismini o'z ichiga olgan edi.

Uning qudrati samolardadir.

³⁶ Xudo qo‘rqinchlidir O‘zining Muqaddas maskanida,
Isroil xalqining Xudosi kuch–qudrat berar O‘z xalqiga.

Xudoga olqishlar bo‘lsin!

68–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. “Nilufar” kuyiga aytilgan. Dovud sanosi.*

² Ey Xudo, meni O‘zing qutqar,
Suvlar bo‘g‘zimga qadar ko‘mdi.

³ Botqoqqa cho‘kib borayotirman,
Oyog‘imni qo‘ygani qattiq yer yo‘q.
Chuqur suvlarga botib ketdim,
Endi to‘lqinlar meni yutmoqda.

⁴ Madad so‘rab, sillam quridi,
Tomoqlarim qaqrab ketdi,
Ey Xudoyim, Seni kutib, ko‘z nurim so‘ndi.

⁵ Sababsiz mendan nafratlanganlar
Boshimdagi sochimdan ham ko‘pdir.
Ko‘pchilik sababsiz menga dushmandir,
Ular jonimga qasd qilmoqchilar.
Men o‘g‘irlamagan narsalarni ular
Qaytib ber, deb meni majbur qilmoqdalar.

⁶ Ey Xudo, aqlsizligimni O‘zing bilasan,
Ayblarim Sendan aslo yashirin emas.

⁷ Ey Sarvari Olam — Rabbiy,
Sendan umid qilganlar
Men tufayli uyatga qolmasinlar.
Ey Isroil xalqining Xudosi,
Senga yuz burganlar
Men tufayli sharmanda bo‘lmasinlar.

⁸ Seni deb haqoratga chidadim,
Xijolatdan yuzlarim shuvut.

⁹ Aka–ukalarimga go‘yo begonadayman,
Tug‘ishganlarim orasida musofirdayman.

¹⁰ Sening uyingga bo‘lgan ishtiyoqim ichimni yondirar,
Seni haqoratlaganlar meni haqorat qilgan bo‘lar.

¹¹ Faryod qilib, ro‘za tutganimda,
Men masxara bo‘ldim.

¹² Kulfatda qolib, qanor kiyganimda^a,
Ular ustimdan kuldilar.

¹³ Shahar darvozalari oldida o‘tirganlar
Meni g‘iybat qilarlar,
Mast–alastlar men to‘g‘rimda qo‘shiq aytarlar.

¹⁴ Men esa, ey Egam, Senga ibodat qilaman.
Ma‘qul vaqtda, sodiq sevging soyasida, ey Xudo,
Ishonchli najoting bilan javob ber menga.

¹⁵ Meni qutqargin, botqoqqa botib ketmay,
Mendan nafratlanganlardan xalos bo‘lay,
Meni chuqur suvlardan saqlagin.

¹⁶ To‘fon meni g‘arq qilmasin,

^a 68:11-12 ...ro‘za tutganimda...qanor kiyganimda... — Qanor dag‘al qoramtir mato bo‘lib, echki yoki tuya junidan qilingan. Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini va qayg‘uli holatini ifodalash uchun qanorga o‘ranib olishar, ro‘za tutar edi. Ko‘pincha bu harakat Xudodan kechirim so‘rab ibodat qilish va Undan madad tilash bilan birgalikda amalga oshirilgan.

- Tubsiz suvlar meni yutmasin,
Qabr menga og‘zin ochmasin.
- ¹⁷ Javob ber ibodatimga, ey Egam,
Naqadar ezgudir sodiq seving,
Buyuk shafqating ila menga yuz burgin.
- ¹⁸ Men, O‘z qulingni jamolingdan bebahra qilma,
Kulfatda qolganman, javob ber tezda.
- ¹⁹ Yaqinroq kel, qutqargin meni,
Dushmanlarimdan xalos qil meni.
- ²⁰ Haqoratga duchor bo‘lganim,
Sharmandayu sharmisor bo‘lganim
O‘zingga ravshan.
Hamma dushmanlarimni bilasan.
- ²¹ Haqoratlar qalbimni yaralab,
Tushkunlikka tushirdi.
Bir hamdard izladim, hech kim yo‘q edi,
Tasalli beruvchi izladim–u, topmadim.
- ²² Ovqatimga ular zahar soldilar,
Chanqaganimda menga sirka berdilar.
- ²³ Dasturxonlari o‘zlariga tuzoq bo‘lsin,
Hamtovoqlari uchun qopqon bo‘lsin.
- ²⁴ Ko‘z nurlari so‘nsin, ko‘rmayin qolsin,
Bellari toabad bukchayib qolsin.
- ²⁵ Ular ustiga g‘azabingni sochgin,
Qahring alanga olib, ularni yutib yuborsin.
- ²⁶ Ularning makoni tashlandiq bo‘lib qolsin,
Chodirlarida tirik bir jon qolmasin.
- ²⁷ Sen urgan insonlarni ular ta‘qib qiladi,
Sen bergan yara azoblarini ular g‘iybat qiladi.
- ²⁸ Gunohlari ustiga gunoh qo‘shgin,
Ularni Sen oqlamagin.
- ²⁹ Nomlari hayot kitobidan o‘chirilsin,
Solihlar bilan yonma–yon yozilmasin.
- ³⁰ Men azobda, kulfatda qolganman,
Ey Xudo, najoting meni himoya qilsin.
- ³¹ Nomini kuylab, Xudoni madh qilaman,
Shukr aytib, Uni maqtayman.
- ³² Buqadan, shoxli, tuyoqli buzoqdan ko‘ra,
Hamdlarim Egamni ko‘proq mamnun qiladi.
- ³³ Mazlumlar buni ko‘rib, sevinsin,
Xudoga intilayotganlar dadil bo‘lsin.
- ³⁴ Egamiz muhtojlarni eshitadi,
Asir bo‘lgan xalqidan nafratlanmaydi.
- ³⁵ Osmonu yer Egamizni madh aylasin,
Dengizlaru ulardagi jonzotlar madh aylasin.
- ³⁶ Xudo Quddusga^a najot beradi,
Yahudo shaharlarini qayta tiklaydi,
Xalq o‘rnashib, u yerni mulk qiladi.
- ³⁷ Xudo qullarining avlodi u yerni egallaydi,
Xudoni sevganlar u yerni maskan qiladi.

69–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. Bizni Egamizning yodiga solish uchun aytilgan. Dovud sanosi.*

^a **68:36** *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

- ² Ey Xudo, najot ber menga,
Kelgin tezda, ey Egam, madad ber menga.
- ³ Jonimga qasd qilganlar sharmanda bo'lsin,
Niyatlari barbod bo'lsin.
Halokatimni istaganlar uyatda qolsin,
Sharmandayu sharmisor bo'lsin.
- ⁴ "Holing qalay endi?!" deb meni masxaralaganlar
Sharmanda bo'lib, orqaga qaytsin.
- ⁵ Senga yuz burganlarning hammasi
Sen tufayli sevinch, shodlikka to'lsin.
Sening najotingni sevganlar:
"Xudo buyukdir!" deb doimo aytsin.
- ⁶ Eh, men g'arib, bechoraman,
Tezda kelgin menga, ey Xudo!
Madadkorim, najotkorim O'zingsan,
Kechikmagin, ey Egam!

70-SANO

- ¹ Ey Egam, Senda men panoh topaman,
Sharmanda bo'lishimga aslo yo'l qo'ymagin.
- ² Adolatlisan, saqla meni, qutqargin,
Eshitgin, meni xalos qilgin.
- ³ Mening panoh qoyam bo'lgin,
Har doim Senga bora olay.
Meni qutqarmoq uchun amr berding.
Chindan ham, Sen suyangan qoyamsan, qal'amsan.
- ⁴ Ey Xudoyim, fosiqning qo'lidan meni qutqargin,
Adolatsiz, zolim odamning iskanjasidan qutqargin.
- ⁵ Sen, ey Egam Rabbiy, mening umidimsan,
Yoshligimdan Senga umid bog'laganman.
- ⁶ Tug'ilganimdan buyon Senga suyandim,
Onamning qornidan meni olib chiqqansan,
Doimo Senga hamdu sano aytaman.
- ⁷ Hayotim ko'pchilikka o'rnak bo'ldi,
Chunki Sen mening mustahkam panohimsan.
- ⁸ Og'zimdanda aslo tushmas Senga hamdu sanolar,
Kun bo'yi shuhratingni e'lon qilaman.
- ⁹ Keksaygan chog'imda meni tashlab qo'ymagin,
Quvvatim ketganda, meni tark etmagin.
- ¹⁰ Axir, dushmanlarim menga qarshi til biriktiradi,
Birga fitna qilib, meni o'ldirmoqchi bo'ladi.
- ¹¹ Dushmanlarim aytar: "Xudo tark etgan uni,
Quvinglar, ushlanglar uni,
Uni qutqaradigan hech kimsa yo'qdir."
- ¹² Ey Xudo, mendan uzoq ketmagin,
Tez kel, ey Xudoyim, menga madad ber!
- ¹³ Meni ayblovchilar sharmandalikdan yerga kirib ketsin,
Menga zarar yetkazmoqchi bo'lganlar
Masxara bo'lsin, badnom bo'lsin.
- ¹⁴ Men esa doimo Senga umid bog'layman,
Yanada ko'p hamdu sano aytaman.
- ¹⁵ Menga qilganlaringdan hayratga tushdim,
Solihligingni har kimga hikoya qilaveraman,
Najotingni kun bo'yi so'yalayveraman.
- ¹⁶ Quadratli ishlaringni madh qilaman, ey Egam Rabbiy,

Yolg'iz Sening solihligingni madh qilaman.

- ¹⁷ Ey Xudo, yoshligimdan menga Sen ta'lim bergansan,
Ajoyib ishlarini hamon aytib yuraman.
- ¹⁸ Sochlarim oqarib, keksayganimda,
Meni tark etmagin, ey Xudo!
Kelgusi avlodlarga kuching haqida aytay,
Mendan keyin keladiganlarga
Qudrating haqida aytib beray.
- ¹⁹ Solihliging samolarga yetadi, ey Xudo,
Buyuk ishlar qilding Sen,
Senga o'xshagan kim bor, ey Xudo?!
- ²⁰ Duchor qilding meni ko'p kulfat, azoblarga,
Meni yana hayotga qaytarasan,
Yer ostidan yana meni chiqarib olasan.
- ²¹ Shuhratimni yana yuksaltirasan,
Menga yana taskin berasan.
- ²² Arfa chalib Senga hamdu sano aytaman,
Sening sadoqatingni kuylayman, ey Xudoyim.
Lira chalib, Seni tarannum qilaman,
Ey Isroil xalqining muqaddas Xudosi!
- ²³ Seni madh qilib kuylaganimda,
Dudoqlarim shodlikdan hayqiradi.
Meni Sen qutqargansan.
- ²⁴ Menga zarar yetkazmoqchi bo'lganlar
Sharmandayi sharmisor bo'ldilar.
Kun bo'yi tilim adolating haqida so'ylaydi.

71–SANO

¹ *Sulaymon sanosi.*

- Ey Xudo, shohga adolatingni bergin,
Shoh o'g'liga solihligingni ato qilgin.
- ² Sening xalqingni u solihlik ila hukm etsin,
Bechoralarni u adolat bilan hukm etsin.
- ³ Tog'lar xalqqa rohat–farog'at olib kelsin,
Tepaliklar solihlik samarasini keltirsin.
- ⁴ Shoh xalqning qashshoqlarini himoya qilsin,
Bechoralarning bolalariga najot bersin,
Zolimlarni ezib tashlasin.
- ⁵ Nasllar osha quyoshu oy samoda turganday,
Uning umri ham shunchalik uzoq bo'lsin!^a
- ⁶ Shohimiz o'xshasin o'rilgan dalaga,
Yoqqan huzurbaxsh yomg'irga,
Yerni sug'organ sharros yomg'irga.
- ⁷ Uning davrida solih yashnasin,
Dunyo turguncha mo'l–ko'lchilik bo'lsin.
- ⁸ U bir dengizdan ikkinchisiga qadar,
Efrat daryosidan tortib,
Yer yuzining to'rt tomoniga hukmronlik qiladi.
- ⁹ Shoh oldida cho'l qabilalari tiz cho'ksin,
Uning dushmanlari tuproq yalasin.
- ¹⁰ Dengiz ortidagi yurtlarning shohlari,

^a 71:5 ...Uning umri ham shunchalik uzoq bo'lsin — Qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnda *shunday uzoq vaqt davomida Sendan qo'rqsinlar.*

- Tarshish^a shohlari unga o‘lpon olib kelsinlar.
 Shava^b hamda Savo^c shohlari
 Unga hadyalar keltirsinlar.
- ¹¹ Hamma shohlar unga ta‘zim aylasin,
 Hamma xalqlar unga xizmat qilsin.
- ¹² Mazlum nola qilganda, shoh najot beradi,
 Madadkori yo‘q bechorani u qutqaradi.
- ¹³ Zaif, bechoraga u shafqat ko‘rsatadi,
 Mazlumlarning hayotini saqlaydi.
- ¹⁴ Mazlumlarni jabr–zulmdan xalos qiladi,
 Mazlumlar qoni uning nazarida azizdir.
- ¹⁵ Shohning umri uzoq bo‘lsin!
 Shavaning oltini uniki bo‘lsin,
 Xalq doimo u uchun ibodat qilsin,
 Kun bo‘yi duo qilib, uni olqasin.
- ¹⁶ Yurtda don mo‘l–ko‘l bo‘lsin,
 Tepaliklar ustida don boshoqlari chayqalib tursin.
 Lubnon tog‘larida bo‘lgani kabi hosili unumli bo‘lsin.
 Daladagi giyohlar kabi shaharlari odamga to‘lsin.
- ¹⁷ Shohning nomi mangu yashasin,
 Uning dong‘i quyosh turguncha bor bo‘lsin,
 Barcha xalqlar u orqali baraka topsin,
 Xalqlar uni: “baxtiyor”, deb aytsin.
- ¹⁸ Isroil xalqining Xudosi — Egamizga
 Olqishlar bo‘lsin.
 Ajoyib ishlar qiladigan yolg‘iz Udir.
- ¹⁹ Egamizning ulug‘vor nomiga toabad olqishlar bo‘lsin,
 Butun yer yuzi Uning shuhrati bilan to‘lsin.
- Omin! Omin!
- ²⁰ Essay o‘g‘li Dovudning ibodatlari nihoyasiga yetdi.

Kitob (3)

(72-88–Sanolar)

72–SANO

Osifning^d sanosi.

- ¹ Haqiqatdan ham, Isroil xalqiga,
 Yuragi pok bo‘lganlarga Xudo himmat qilar.
- ² Oyoqlarim toyib ketay, dedi,
 Sal bo‘lmasa sirpanib yiqilay, dedim.
- ³ Fosiqning yashnayotganini ko‘rganimda,
 Takabburlarga hasad qildim.
- ⁴ Ular og‘riq nimaligini bilmaydi^e,
 Tanalari soppa–sog‘, baquvvat.
- ⁵ Boshqalarday ular dard tortmaydi,
 Boshqalarday ular azob chekmaydi.

^a 71:10 *Tarshish* — 47:8 izohiga qarang.

^b 71:10 *Shava* — Arabistonning janubi–g‘arb tomonida bo‘lishi mumkin. Shava malikasi shoh Sulaymonga hadyalar olib keldi (3 Shohlar 10:1-13 ga qarang).

^c 71:10 *Savo* — yo Arabistonning janub tomonida yoki Afrikada, Qizil dengizning g‘arbiy qirg‘og‘i bo‘yida joylashgan.

^d 72:1 *Osif* — 49:1 izohiga qarang.

^e 72:4 *Ular og‘riq nimaligini bilmaydi...* — yoki *ular o‘lim paytigacha og‘riqni sezmaydilar.*

- ⁶ Kiborlik ularning bo‘ynidagi marjon bo‘ladi,
Zo‘ravonlikni ular libos qilib kiyib olgan.
- ⁷ Ularning ko‘zlarini yog‘ bosib qolgan,
Xayollarida ahmoqona niyatlar to‘lib–toshgan.
- ⁸ Takabburlar masxaralab, xusumat bilan gapiradi,
Mag‘rurlanib, zulm bilan tahdid qiladi.
- ⁹ Fosiqlar og‘izlari bilan osmonga da‘vo qiladi,
Tillari bilan yer yuzini mulk qilib oladi.
- ¹⁰ Shu bois har kim ularga yuz buradi,
Ularning so‘zlarini suv kabi ichadi.^a
- ¹¹ Yana ular shunday deydilar:
“Xudo qanday qilib bila oladi?!”
Xudoyi Taolo nimani ham bilardi?!”
- ¹² Fosiqlar ana shunaqa!
Doimo betashvish boylik orttiradi.
- ¹³ Ha, men bekorga yuragimni pok tutgan ekanman–da!
Aybsizman, deya bekorga qo‘llarimni yuvibman–da!
- ¹⁴ Axir, kun bo‘yi azob tortaman,
Har kun ertalab jazo olaman.
- ¹⁵ Men ham fosiq gaplarni gapiraverganimda,
Sening sodiq farzandlaringga xoinlik qilgan bo‘lar edim.
- ¹⁶ Ammo bularni tushunay, desam,
Bu ish juda ham mashaqqatli tuyuldi.
- ¹⁷ Xudoning Muqaddas maskaniga kirdim,
Shundagina fosiqlar qismati ne bo‘lishini tushundim.
- ¹⁸ Ey Xudo, chindan ham ularni sirpanchiq yerga qo‘ygansan,
Ularni jarlikka uloqtirib, barbod qilasan.
- ¹⁹ Ular birdan qirilib ketadi,
Vahimadan qirilib, yo‘q bo‘ladi.
- ²⁰ Ularning hayoti faqat tushdir,
Uyg‘onganlarida unut bo‘ladi.
Sen ham qo‘zg‘alanganingda, ey Rabbii,
Ularning hayotiga chek qo‘yasan.
- ²¹ G‘amga to‘lgan paytlarimda,
Yuragimda dard paydo bo‘lganda,
- ²² Men nodon, johil bo‘lgan ekanman,
Qarshingda ongsiz hayvon kabi bo‘lgan ekanman.
- ²³ Shunday bo‘lsa ham, doimo Sen bilanman,
Sen o‘ng qo‘limdan ushlagansan.
- ²⁴ O‘gitlaring bilan menga yo‘l ko‘rsatasan,
Oxiri meni shon–shuhrat ila kutib olasan.
- ²⁵ Sendan boshqa kimim bor samoda?!
- ²⁶ Sendan o‘zgasini istamasman yer yuzida.
- ²⁶ Tugab borishi mumkin tanamu qalbim,
Ammo Sen, ey Xudo, qalbimning quvvatisan,
Sen toabad barqarorligimsan.
- ²⁷ Sendan uzoq bo‘lganlar halok bo‘ladi,
Qirib tashlaysan Senga sodiq bo‘lmaganlarni.
- ²⁸ Ey Xudo, Senga yaqin bo‘lganim esa menga yaxshidir.
Ey Egam Rabbii, Seni panohim qilib oldim,
Sening hamma ishlaringni aytib yuraman.

^a 72:10 *Shu bois har kim ularga yuz buradi, Ularning so‘zlarini suv kabi ichadi* — ibroniycha matndan so‘zma–so‘z tarjimai — *shu bois uning xalqi shu yerga qaytib keladi va mo‘l–ko‘l suvni simirib ichadi*. Bu oyatdagi ibroniycha matnning ma‘nosi bahsli.

73–SANO

Osifning^a qasidasi.

- ¹ Ey Xudo! Nechun bizni toabad rad etasan?!
Nechun yaylovdagi qo‘ylaringga g‘azabingni sochasan?!
- ² Azalda O‘zingniki qilib olgan xalqingni yodingda tut.
O‘zimning mulkim bo‘lsin, deb qutqargan xalqingni,
O‘zing maskan qilgan Sion tog‘ini yodingda tut.
- ³ Dahshatli bu xaroba tomon qadam bosib ko‘r.
Qara, Muqaddas maskandagi borini g‘anim yo‘q qildi.
- ⁴ G‘animlaring shovqin–suroni Muqaddas maskaningni to‘ldirdi,
Bayroqlarini ular belgi qilib o‘rnatdi.
- ⁵ O‘zlarini boltasi bor odamday tutdilar,
O‘rmondagi daraxt kesuvchilarday tutdilar.
- ⁶ So‘ngra boltayu cho‘kichlar bilan
Parchaladilar uning o‘ymakor ishlarini.
- ⁷ Muqaddas maskaningga o‘t qo‘ydilar,
Sen ulug‘lanadigan makonni harom qildilar,
Ma‘badingni yer bilan bitta qildilar.
- ⁸ “Ularni tamomila qirib tashlaymiz”, deb o‘z ko‘nglida aytdilar,
Yurtdagi barcha sajdagohlarni yoqib tashladilar.
- ⁹ Birona ham payg‘ambar qolmadi,
Mo‘jiza alomatlarini topa olmaymiz,
Qachongacha davom etar bu — biron tamiz bilmaymiz.
- ¹⁰ Qachongacha ey Xudo, g‘anim Seni masxara qilar?!
Seni dushman toabad haqorat qilarmi?!
- ¹¹ Nechun o‘ng qo‘lingni ishga solmaysan?!
Qo‘lingni qo‘yningdan chiqarib,
Ularni qirib tashlagin!
- ¹² Ey Xudo, azaldan mening shohimsan,
Yer yuziga Sen najot olib kelasan.
- ¹³ Qudrating bilan dengizni bo‘lgan Sensan,
Dengiz ajdarlarining boshini majaqlagansan.
- ¹⁴ Maxluq Levitanning^b boshlarini ezib tashlagansan,
Cho‘l jonzotlariga^c uni yemish qilib bergansan.
- ¹⁵ Buloqlaru anhorlarni ochgan Sensan,
Oqar daryolarni quritgan ham Sensan.
- ¹⁶ Kunduz Senikidir, tun ham Seniki,
Quyosh va oyni^d bunyod etgansan.
- ¹⁷ Zaminning chegarasini Sen o‘rnatgansan,
Yoz va qishni ham o‘rnatgan Sensan.
- ¹⁸ Ey Egam, dushmanning masxaralashini,
Ahmoq odamlar Seni haqoratlashini yodingda tut.
- ¹⁹ Kaptarlaring hayotini yovvoyi hayvonlarga berma,
Mazlum xalqingning hayotini toabad unutma.
- ²⁰ Biz bilan qilgan ahdingni esla,
Yurtdagi zulmat joylar zo‘ravonlikka to‘la.
- ²¹ Mazlum sharmandalikka duchor bo‘lmasin,
Faqiru bechora Senga hamdu sano aytsin.

^a 73 *Osif* — 49:1 izohiga qarang.

^b 73:14 *Levitan* — Kan‘on xalqlarining qadimiy miflarida uchraydigan maxluq. Levitan halokat keltiruvchi dengiz kuchlarining va o‘rnatilgan barcha tartibni buzishga tahdid solayotgan kaos kuchlarining ramzidir. Muqaddas Kitobda Xudoning Levitan ustidan qozongan g‘alabasi Uning barcha yaratilganlar ustidan, O‘z xalqining dushmanlari ustidan g‘olib bo‘lgan kuchining ramzidir.

^c 73:14 *Cho‘l jonzotlari* — yoki *cho‘lda yashaydigan odamlar*.

^d 73:16 *oy* — yoki *yulduzlar*.

- ²² Qani, ey Xudo, da'voingni isbot qilgin,
Ahmoqlar kun bo'yi Seni masxara qilishini yodda tut.
- ²³ Dushmanlaring shovqin–suroni ko'tarilaveradi,
Ularning baqir–chaqirig'ini e'tiborsiz qoldirma.

74–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. “Xarob etma” kuyiga aytilgan. Osifning^a sanosi. Qo'shiq.*

² Ey Xudo, Senga shukrlar aytamiz,
Shukrlar aytamiz, Sen bizga yaqinsan,
Mo'jizalaring haqida odamlar gapiradi.

³ Xudo aytar: “Belgilangan vaqtni tanlayman,
Haqqoniylik bilan hukm qilaman.

⁴ Zamin va undagi insonlar titragan paytda
Zamin ustunlarini^b mahkam ushlagan Menman.”

⁵ Maqtanchoqlarga Xudo aytar: “Maqtanmagin”,
Fosiqqa aytar: “Kuching bilan maqtanmagin.

⁶ Gerdayib, samolarga kuchingni ko'rsatma,
Qaysarlarcha kiborlik bilan gapirma.”

⁷ Hech kim sharqdan yoki g'arbdan yoxud sahrodan
Insonni yuksaltira olmaydi.

⁸ Hukm qiladigan Xudodir,
Birovni U yiqitar, boshqasini yuksaltirar.

⁹ G'azab kosasi Egamizning qo'lida,
Ziravor qo'shilgan ko'pikli sharobga^c to'la.

U sharobni quyadi,
Olamdagi jamiki fosiqlar esa
Quyqumigacha ichib tugatadi.

¹⁰ Men toabad Yoqubning Xudosi haqida gapiraman,
Uni hamdu sano ila tarannum etaman.

¹¹ Xudo aytar: “Fosiqlarning kuchini qirqaman,
Solihlarning qudratini oshiraman.”

75–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. Torli asboblar jo'rligida. Osifning^d sanosi. Qo'shiq.*

² Yahudo yurtida Xudo mashhurdir,
Isroilda Uning nomi buyukdir.

³ Uning chodiri Quddusdadir^e,
Makoni Siondadir.

⁴ O'sha yerda sindirdi otashday o'qlarni,
Qalqonu qilichni, jang qurollarini.

⁵ Ey Xudo, naqadar buyuksan!
O'ljaga boy tog'lardan Sen ulug'vorsan!

⁶ Jasur askarlar o'lja bo'lib yotibdi,
Ular o'lim uyqusiga ketgan.

Bironta jangchining
Qo'l ko'tarishga kuchi qolmadi.

⁷ Ey Yoqubning Xudosi! Sening hayqirig'ingdan,

^a 74:1 *Osif* — 49:1 izohiga qarang.

^b 74:4 *Zamin ustunlari* — 17:16 izohiga qarang.

^c 74:9 *sharob* — 59:5 izohiga qarang.

^d 75:1 *Osif* — 49:1 izohiga qarang.

^e 75:3 *Quddus* — ibroniycha matnda *Salem*, Quddusning qadimgi nomi.

- Otlaru chavandozlar karaxt bo'lib yotibdi.
- ⁸ Chindan ham Sen qo'rqinchlisan,
Kim bardosh bera olar Sening qarshingda,
G'azabing qo'zg'algan paytda?!
- ⁹⁻¹⁰ Samolardan hukmingni e'lon qilding!
Ey Xudo! Sen hukm qilay, deb,
Olamdagi mazlumlarni qutqaray, deb qo'zg'alding.
Shunda yer yuzi qo'rqib sukutda qoldi.
- ¹¹ Insonga bo'lgan g'azabing^a O'zingga hamdu sano keltirar,
G'azabingdan qutulganlarni atrofingga to'playsan^b.
- ¹² Egangiz Xudoga ontingizni ado qilinglar,
Qo'rqinchli Xudoga atrofida gilari^c
Hadyalar olib kelsinlar!
- ¹³ Xudo takabbur shahzodalarni bo'ysundirib oladi,
Yer yuzi shohlarini qo'rquvga soladi.

76–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbari Yodutunga^d. Osifning^e sanosi.*
- ² Faryod qilib, Xudoga yolvoraman,
Eshitgin meni, deb Xudoga hayqiraman^f.
- ³ Qayg'uli kunimda Rabbiyga intildim,
Tunda qo'llarimni ko'tarib iltijo qildim,
Jonim tasalli topishni rad etdi.
- ⁴ Ey Xudo, Seni o'ylaganimda,
Fig'on chekaman, ruhim zaiflashadi.
- ⁵ Tun bo'yi Sen meni bedor qilding,
Tilim kalimaga kelmas ruhan azoblenganimdan.
- ⁶ Oldingi kunlar haqida o'ylab yurdim,
Eski davrlarni eslab yurdim.
- ⁷ Tun bo'yi o'zim bilan o'zim suhbat qurdim^g,
Qalbim xayolga berilib, ruhim so'rab–surishtirdi:
- ⁸ “Rabbiy toabad bizni rad etarmikan?
Hech qachon shafqat ko'rsatmasmikan?
- ⁹ Uning sodiq sevgisi toabad yo'qolganmi?
Uning va'dalari bir umrga tamom bo'lganmi?
- ¹⁰ Xudo shafqatli bo'lishni unutilib qo'ydimi?
Rahmdillik o'rnini g'azab egalladimi?”
- ¹¹ O'zinga o'zim dedim:
“Xudoyi Taalo o'ng qo'li orqali
Endi bizga yordam bermayapti.
Bu mening kulfatimdir.”
- ¹² Ey Egam, ishlaringni men yodga olaman,
Azaliy mo'jizalaringni esga olaman.
- ¹³ Hamma ishlaringni xayolimdan o'tkazaman,
Qudratli ishlaring haqida fikr yuritaman.

^a 75:11 *Insonga bo'lgan g'azabing...* — yoki *Senga bo'lgan inson g'azabi.*

^b 75:11 *...G'azabingdan qutulganlarni atrofingga to'playsan* — Ibroniycha matndan so'zma–so'z tarjimasi — *g'azabning qolganini kiyib olasan.* Oyating bu qismidagi ibroniycha matnning ma'nosi bahsli.

^c 75:12 *atrofidagilari* — yo atrofidagi xalqlarning hukmdorlari (shu sanoning 13–oyatiga qarang) yoki samodagi davrada ishtirok etgan ilohiy zotlar nazarda tutilgan (81:1, 88:8 ga qarang).

^d 76:1 *Yodutun* — 1 Solnomalar 16:41–42, 25:1, 3 ga qarang.

^e 76:1 *Osif* — 49:1 izohiga qarang.

^f 76:2 *...Eshitgin meni, deb Xudoga hayqiraman* — yoki *Xudoga hayqiraman, meni Eshitadi.*

^g 76:7 *Tun bo'yi o'zim bilan o'zim suhbat qurdim...* — Qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *Tunda aytgan qo'shiqlarimni esladim.*

- ¹⁴ Sening yo‘ling, ey Xudo, muqaddasdir,
Qaysi Xudo Senday buyukdir?!
- ¹⁵ Mo‘jizalar yaratguvchi Xudo Sensan,
Xalqlar orasida qudratingni ko‘rsatgan Sensan.
- ¹⁶ Qudrating bilan o‘z xalqingni,
Yoqub hamda Yusuf nasllarini qutqargansan.
- ¹⁷ Ey Xudo, suvlar Seni ko‘rganda,
Ha, suvlar seni ko‘rganda, qo‘rqib ketdilar,
Tubsiz dengizlar larzaga keldi!
- ¹⁸ Bulutlar yong‘irin quydi,
Samolar gumburlab yangradi,
O‘qlaring har tomonda
Yalt etib paydo bo‘ldi.
- ¹⁹ Gumbur–gumbur eshitildi quyun ichida,
Chaqmoqlaring olamni yoritdi,
Zamin titrab, tebrandi.
- ²⁰ Yo‘ling dengiz orqali o‘tdi,
So‘qmog‘ing bahaybat suvlardan o‘tdi,
Izlaring esa ko‘rinmas edi.
- ²¹ Xalqingni qo‘y suruviday yetaklab bording,
Muso, Horunni rahnamo qilib tanlading.

77–SANO

Osifning^a qasidasi.

- ¹ Quloq soling, ey xalqim, o‘gitlarimga,
Quloq tuting og‘zimdanda chiqqan so‘zlarga.
- ² Og‘zimni ochaman masalga,
O‘tmishning sirli saboqlarin o‘rgataman sizga.
- ³ Bularni aytgan edi ota–bobolarimiz,
Ulardan eshitganmiz, bilamiz.
- ⁴ Egamizning hamdga loyiq ishlarini,
Uning qudratini, U qilgan ajoyibotlarni
Biz yashirmaymiz ularning bolalaridan,
Hikoya qilarmiz kelgusi avlodlarga ham.
- ⁵ Yoqub nasliga U farmon berdi,
Isroilga qonun tayinladi
Ota–bobolarimizga amr berib:
“Bolalaringizga o‘rgating”, dedi.^b
- ⁶ Toki kelajak nasllar bularni bilsin,
Bilsin hatto tug‘ilmagan bolalar,
O‘z navbatida bolalariga aytsin ular.
- ⁷ Bolalari ham umidini bog‘lasin Xudoga,
Xudoning ishlarini unutilib qo‘ymay,
Riyo etsin Uning amrlariga.
- ⁸ Toki ular ota–bobolariga o‘xshab,
O‘jar, isyonkor nasl bo‘lmasin.
Yuragida Xudoga sadoqat bo‘lmagan,
Ruhan beqaror nasl bo‘lmasin.
- ⁹ O‘q–yoy bilan qurollangan Efrayim jangchilari^c
Jang kunida ortiga qaytdi^a.

^a 77 *Osif* — 49:1 izohiga qarang.

^b 77:5 *Ota–bobolarimizga amr berib...dedi* — Qonunlar 6:6-7 ga qarang.

^c 77:9 *Efrayim jangchilari* — Efrayim qabilasi Isroilning shimoliy qismidagi asosiy qabila bo‘lib qoldi. Shu bois Eski Ahdning ba‘zi o‘rinlarida Efrayim degan nom shimoliy shohlik — Isroilga nisbatan ishlatilgan. To‘laroq ma‘lumotga ega bo‘lish uchun lug‘atdagi Efrayim so‘ziga qarang.

- ¹⁰ Ular Xudoning ahdiga rioya qilmadi,
Uning qonunlari bo'yicha yurishni rad qildi.
- ¹¹ Ular unutdilar Xudoning qilgan ishlarini,
Xudoning ularga ko'rsatgan mo'jizalarini.
- ¹² Misr diyoridagi Zo'van tekisligida^b,
Ularning ota-bobolari ko'z o'ngida
Xudo mo'jizalar ko'rsatgandi.
- ¹³ Dengizni yorib, o'rtasidan ularni o'tkazdi,
Suvlarni devor kabi tik qilib qo'ydi.^c
- ¹⁴ Kunduzi ularni bulut orqali yetakladi,
Tun bo'yi alanga yorug'i orqali yetakladi.^d
- ¹⁵ U sahrodagi qoyalarni parchaladi,
Dengizday mo'l-ko'l suvni ularga berdi.
- ¹⁶ Qoyadan irmoqlarni chiqardi,
Suvlarni daryolarday oqizdi.^e
- ¹⁷ Ular sahroda Xudoyi Taologa qarshi isyon qilib,
Unga qarshi gunoh qilaverdilar.
- ¹⁸ Ular ataylab Xudoni sinadilar,
Ko'ngli tusagan ovqatni talab qildilar.
- ¹⁹ Ular Xudoga qarshi so'zlab, dedilar:
"Sahroda Xudo bizga dasturxon yoza olarmidi?!"
- ²⁰ Mana, U qoyaga urganda,
Suv daryo-daryo bo'lib oqdi,
Irmoglar to'lib-toshdi.
Endi U O'z xalqiga non bera olarmikan?
Xalqini go'sht bilan ta'minlay olarmikan?"
- ²¹ Egamiz ularning gapini eshitib,
Qattiq g'azabga mindi.
Yoqub nasliga qarshi g'azab alangasini purkadi,
Ha, Isroil nasliga qarshi qahrini sochdi.^f
- ²² Ular Xudoga ishonmadilar,
Uning najotiga tayanmadilar.
- ²³ Xudo samolardan turib amr berdi,
Osmonning qopqalarini ochib yubordi.
- ²⁴ Ular yesin, deb manna^g yog'dirdi,
Osmonning donini ularga berdi.
- ²⁵ Odamzod farishtalar nonidan yedi,
Xudo ularga mo'l-ko'l taom yubordi.
- ²⁶ U samolardan sharq shamolini estirdi,
Qudrati bilan janub shamoliga yo'l ko'rsatdi.
- ²⁷ U changday mo'l qilib, xalqiga go'sht yog'dirdi,
Ha, dengizdagi qumday mo'l qilib qushlar yog'dirdi.
- ²⁸ Bularni ularning qarorgohiga yog'dirdi,
Ularning chodirlari atrofiga tushirdi.
- ²⁹ Ular to'ygunlaricha yedilar,
Xudo ularga ko'ngillari tusaganini berdi.

^a 77:9 ...*Jang kunida ortiga qaytdi* — Efrayim qabilasi va Isroilning, ya'ni shimoliy shohlikning jangda qo'rqoqliklari ma'lum bo'lmagan edi. Bu o'rinda Xudo shimoliy shohlik bilan qilgan ahdga ular sodiq bo'lmaganlari va buning natijasida bu shohlik qulab, sharmanda bo'lganlariga ishora qilish uchun zaburchi ramziy tildan foydalanadi (shu sanoning 60, 67-68—oyatlari va o'sha oyatlardagi izohlarga qarang).

^b 77:12 *Zo'van tekisligi* — Go'shen yerlarining yana bir nomi, bu joy Nil deltasining sharq tomonida joylashgan edi. Zo'van bu tekislikdagi muhim shahar edi. Bu shahar Ramzes nomi bilan ham tanilgan. Ibtido 47:11, 27 ga qarang.

^c 77:13 *Dengizni yorib...Suvlarni devor kabi tik qilib qo'ydi* — Chiqish 14:21-29 ga qarang.

^d 77:14 *Kunduzi ularni...Tun bo'yi...yetakladi* — Chiqish 13:21-22 ga qarang.

^e 77:15-16 *U sahrodagi qoyalarni parchaladi...Suvlarni...oqizdi* — Chiqish 17:1-7 va Saxroda 20:2-11 ga qarang.

^f 77:21 *Egamiz ularning gapini eshitib...Isroil nasliga qarshi qahrini sochdi* — Sahroda 11:1-3 ga qarang.

^g 77:24 *manna* — Xudo Isroil xalqiga qirq yil davomida sahroda yetkazib bergan maxsus yegulik. Manna har kuni kechasi, Shanba kundan tashqari, yerda paydo bo'lar, odamlar saharda turib uni yig'ishtirib olishardi. So'ng uni yanchib, non yopishardi yoki qaynatib ovqat tayyorlashardi (Chiqish 16:13-35 va Sahroda 11:4-9 ga qarang).

- ³⁰ Biroq hali ko'ngli tusaganiga to'ymagan,
Luqmalari hali ularning og'izlarida ekan,
- ³¹ Xudo g'azabini ularga sochdi,
Ularning kuchlilarini o'ldirdi,
Isroilning gulday yigitlarini yer tishlatdi.^a
- ³² Shularga qaramay, ular gunoh qilaverdilar,
Xudoning mo'jizalariga ishonmadilar.
- ³³ Xudo ularning kunlarini bir nafasday bitirdi,
Ularni vahimaga solib, umrlarini barbod qildi.
- ³⁴ Ba'zilarini Xudo o'ldirdi,
Shundagina qolganlari Unga intildi,
Tavba qilib, yana Xudoga qaytdi.
- ³⁵ Ular shunday deb esladilar:
"Ha, Xudo suyangan qoyamiz,
Bizning qutqaruvchimiz Xudoyi Taolo."
- ³⁶ Ammo Xudoga xushomad qilardilar,
Unga tillari bilan yolg'on so'zlashardi.
- ³⁷ Yuraklarida esa Xudoga sodiq emas edilar,
Uning ahdiga bevafoqlik qildilar.
- ³⁸ Xudo—chi, shafqat qildi,
Kechirdi ularning gunohlarini,
Qirib tashlamadi ularni,
Ko'pincha U g'azabini bosdi,
Butun g'azabini sochmadi.
- ³⁹ Xudo esladi: "Ular shunchaki bandalardir,
Esib, boshqa qaytib kelmas shamoldir."
- ⁴⁰ Sahroda Xudoga qanchalar ko'p isyon qildilar!
Dashtu biyobonda Uni xafa qildilar.
- ⁴¹ Xudoni ular takror—takror sinadilar,
Isroil xalqining Muqaddas Xudosini ranjitdilar.
- ⁴² Ular Xudoning qudratini,
Ularni dushmandan qutqargan kunni esdan chiqardilar.
- ⁴³ Xudo Misrda ko'rsatgan mo'jizalarni,
Ha, Zo'van tekisligida^b ko'rsatgan ajoyibotlarni unutdilar.
- ⁴⁴ Misrdagi daryolarni Xudo qonga aylantirdi,
Misrliklar irmoqlardan suv icholmay qoldi.
- ⁴⁵ Ularni yeb bitirsin, deya pashshalar galasini yubordi,
Yurti vayron qilsin, deya qurbaqalar yubordi.
- ⁴⁶ Ularning hosilini Xudo chigirtkalarga^c yem qildi,
Ularning mehnati mahsulini chigirtkalarga berdi.
- ⁴⁷ Uzumzorlarini do'l bilan yakson qildi,
Shikamora—anjir daraxtlarini jalada nobud etdi.
- ⁴⁸ Ularning chorvasini do'lga duchor qildi,
Ularning podasini yashin alangasiga berdi.
- ⁴⁹ Buzg'unchi farishtalari to'dasini yuborganday
Xudo ularga alangali g'azabini, qahrini,
Nafratini hamda musibatni sochdi.
- ⁵⁰ U Misrdan g'azabini qaytarmadi,
Ularning jonlariga shafqat qilmadi,
Ularni vaboga duchor qildi.
- ⁵¹ Misrning hamma to'ng'ichlarini urdi^d,
Ha, Xom avlodlarining^a uylaridagi

^a 77:18-31 Ular ataylab Xudoni sinadilar...Isroilning gulday yigitlarini yer tishlatdi — Chiqish 16:2-15, Sahroda 11:4-23, 31-35 ga qarang.

^b 77:43 Zo'van tekisligi — shu sanoning 12-oyatiga qarang.

^c 77:46 chigirtkalar — chigirtkalar ba'zan to'da—to'da bo'lib kelib, dalalardagi hosilga katta zarar yetkazadi.

^d 77:44-51 Misrdagi daryolarni Xudo qonga aylantirdi...Misrning hamma to'ng'ichlarini urdi... — Chiqish 7:14-12:32 ga qarang.

- Qudratining ilk hosilini yo‘q qildi.
- ⁵² O‘z xalqini esa Xudo qo‘yday yetaklab chiqdi,
Ularni sahro bo‘ylab suruvday boshlab bordi.
- ⁵³ Egamiz eson–omon boshlab bordi,
Ular qo‘rqmadilar,
Ularning g‘animlarini esa dengiz yutdi.
- ⁵⁴ Egamiz xalqini O‘z muqaddas yurtiga,
O‘z kuchi bilan qo‘lga kiritgan toqqa olib keldi.
- ⁵⁵ O‘z xalqining oldidan boshqa xalqlarni^b quvdi,
Ularning yurtini mulk qilib bo‘lib berdi,
Isroil qabilalarini ularning chodirlarida o‘rnashtirdi.
- ⁵⁶ Ular hamon Xudoyi Taoloni sinardilar,
Unga qarshi isyon qilib, farmonlariga bo‘ysunmadilar.
- ⁵⁷ Otalari kabi bevafoqlik qilib, xoinlik qildilar,
Yaroqsiz kamonga o‘xshab ishonchsiz chiqdilar.
- ⁵⁸ Sajdagohlari bilan ular Xudoni g‘azablantirdilar,
Butlari bilan Uning rashkini qo‘zg‘atdilar.
- ⁵⁹ Bularni eshitganda Xudo, g‘azabga mindi,
Shundan so‘ng Isroilni tamom rad etdi.
- ⁶⁰ U Shilo‘dagi^c O‘z maskanini,
Insonlar orasida tikkan chodirini tark etdi.
- ⁶¹ Dushmanga asirlikka berdi ahd sandig‘ini,
O‘zining qudratiyu shuhrati ramzini^d.
- ⁶² O‘z xalqini U qilichga ro‘para qildi,
G‘azabini tanlagan xalqiga sochdi.
- ⁶³ Yigitlarini alanga yamlamay yutdi,
Qizlari nikoh qo‘shiqlarini aytolmay qoldi.
- ⁶⁴ Ruhoniylari qilich tig‘idan yiqildi,
Ruhoniylar bevalari aza tutolmay qoldi.
- ⁶⁵ Shunda Rabbiiy qo‘zg‘aldi uyqudan uyg‘onganday,
Sharobdan hayqirayotgan bahodirday.
- ⁶⁶ Dushmanlarini U tirqiratib quvdi,
Ularni abadiy sharmandalikka duchor qildi.
- ⁶⁷ Xudo Yusuf chodirini rad etdi,
Efrayim qabilasini^e tanlamadi.
- ⁶⁸ Uning o‘rniga Yahudo qabilasini^f,
O‘zi sevgan Sion tog‘ini tanladi^g.
- ⁶⁹ Abadiy o‘rnatgan yer kurrasi kabi,
Samolar kabi O‘z muqaddas maskanini qurdi.
- ⁷⁰ Xudo O‘z quli Dovudni tanlab oldi,
Qo‘y qo‘rasidan uni chaqirib oldi.
- ⁷¹ U Dovudni sovliq qo‘y, qo‘zilarga cho‘ponlikdan oldi.
O‘zining xalqi Isroilga,
Yoqub nasliga cho‘pon qilib tayinladi.
- ⁷² Dovud ularga halollik bilan cho‘ponlik qildi,
Mohirlik bilan ularni yetaklab bordi.

^a 77:51 *Xom avlodlari* — Misrliklarga ishora qilish uchun qo‘llangan she‘riy usul. Xomning o‘g‘li Mizra Misr xalqining ajdodidir (Ibtido 10:6 va bu oyatdagi izohga qarang).

^b 77:55 *boshqa xalqlar* — Qonunlar 7:1 ga qarang.

^c 77:60 *Shilo‘* — Quddusdan qariyb 32 kilometrga shimolda joylashgan bu shahar Efrayim qabilasining hududida edi. Shoh Dovud davridan oldin Shilo Isroil xalqi uchun ruhiy markaz bo‘lgan edi (Yoshua 18:1, 1 Shohlar 1:3 ga qarang). Keyinchalik Yahudo qabilasining hududidagi Quddus ruhiy markaz bo‘lib qoldi, Ma‘bad Quddusda qurildi (shu sanoning 67-69 ga qarang).

^d 77:61 *...asirlikka berdi ahd sandig‘ini, O‘zining qudratiyu shuhrati ramzini* — Ibroniycha matndan so‘zma–so‘z tarjimasi — *asirlikka berdi O‘z qudratiyu shuhratini*.

^e 77:67 *Efrayim qabilasi* — shu sanoning 9–oyatidagi izohga qarang.

^f 77:68 *Yahudo qabilasi* — Yahudo qabilasi Isroilning janubiy qismidagi asosiy qabila bo‘lib qoldi. Shu bois Eski Ahdning ba‘zi parchalarida Yahudo so‘zi janubiy shohlikka nisbatan ishlatilgan. To‘laroq ma‘lumotga ega bo‘lish uchun lug‘atdagi Yahudo so‘ziga qarang.

^g 77:67-68 *...Efrayim qabilasini tanlamadi...Yahudo qabilasini...Sion tog‘ini tanladi* — Ma‘bad Yahudo hududida, Sion tog‘ida qurilgan nazarda tutilgan (shu sanoning 60–oyati va o‘sha oyatdagi izohga qarang).

78–SANO

Osifning^a sanosi.

- ¹ Ey Xudo, begona xalqlar
Tanlagan yurtningni bosib oldi,
Ular Muqaddas Ma’badingni bulg’adi,
Quddusni vayronaga aylantirdi.
- ² Biz qullaringmiz.
Ular qullaringning jasadlarini
Qushlarga yemish qilib berdilar.
Taqvodor xalqingning etini
Zamindagi yovvoyi hayvonlarga berdilar.
- ³ Quddus atroflarida ular qonimizni suvday to’kdi,
Jasadlarni dafn qilishga biron zot qoldirmadi.
- ⁴ Qo’shnilarimiz oldida masxara bo’ldik,
Atrofimizdagilarga kulgi, o’yinchoq bo’ldik.
- ⁵ Ey Egam, qachongacha bizdan g’azablanasan? Toabadmi?
Qachongacha rashking alangaday yonadi?
- ⁶ Seni tan olmaydigan xalqlar uzra,
Senga sajda qilmaydigan shohliklar uzra
G’azabingni sochgin.
- ⁷ Ular xalqing Isroilni^b yeb bitirdi,
Yurtini tashlandiq sahroga aylantirdi.
- ⁸ Bizga otalarimiz gunohlarini eslatma,
Bizga tezda shafqatingni ko’rsat,
Axir, biz oyoq osti bo’lib ketdik–ku!
- ⁹ O’z shuhrating haqi, bizga madad ber,
Ey najotkorimiz Xudo!
O’z noming haqi, bizni qutqar,
Gunohlarimizni kechir.
- ¹⁰ Nima uchun begona xalqlar:
“Qayerda ekan–a ularning Xudosi”, deya aytmog’i kerak?!
Xalqlardan o’ch olganingni biz ko’raylik,
Axir, ular bizning qonimizni to’kkan.
- ¹¹ Asirlaring fig’onlarini eshitgin,
Buyuk qudratingni namoyish qilib,
O’limga mahkum bo’lganlarni qutqargin.
- ¹² Ey Rabbiy, qo’shni xalqlar Seni haqoratlagani uchun
Ularga yetti baravar qaytargin.
- ¹³ Biz Sening xalqing, yaylovdagi suruvingmiz,
Senga toabad shukr aytarmiz,
Nasldan naslga Seni takror madh qilarmiz.

79–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. “Nilufar gullar” kuyiga aytilgan. Osifning^c guvohligi. Sano.*
- ²⁻³ Tingla bizni, ey Isroilning Cho’poni,
Yusuf naslini^d qo’y suruviday yetaklab chiqqan Sensan,
Karublar o’rtasida taxt qurgansan,
Efrayim, Benyamin, Manashe^a oldida nuringni soch.

^a 78 *Osif* — 49:1 izohiga qarang.

^b 78:7 *Isroil* — ibroniycha matnda *Yoqub*, Isroil naslining yana bir nomi (Ibtido 32:27-28 ga qarang).

^c 79:1 *Osif* — 49:1 izohiga qarang.

^d 79:2-3 *Yusuf nasli* — bu o’rinda Isroil xalqi nazarda tutilgan. Yusuf Yoqubning Rohiladan ko’rgan to’ng’ich o’g’li edi. Efrayim va Manashe qabilalari Yusufning ikki o’g’lidan tarqalgan nasllardir.

Qudratingni ko'rsat, bizni qutqargani kel.

⁴ Ey Xudo, bizni oldingi holimizga qaytargin,
Jamoling bizga nurlarini sochsin, najot topaylik.

⁵ Ey Parvardigori Olam — Egamiz,
Qachongacha g'azablanib, ibodatimizni rad etasan?

⁶ Ko'z yoshlar berding bizga non o'rniga,
Chelak to'la ko'z yoshlarni bizga ichirding.

⁷ Qo'shnilar bizdan nafratlanishiga imkon berding,
Dushmanlarimiz bizni masxara qilmoqda.

⁸ Ey Parvardigori Olam, bizni oldingi holimizga qaytargin,
Jamoling bizga nurlarini sochsin, najot topaylik.

⁹ Tok novdasini sug'urganday,
Bizni Misrdan keltirding.
Begona xalqlarni quvib, bizni o'tqazding.

¹⁰ Biz uchun tuproq tayyorlading,
Ildiz otib, yurtni to'ldirdik.

¹¹ Tog'lar bizning soyamiz bilan qopladi,
Bahaybat sadrlar ham novdalarimiz bilan qopladi.

¹² Biz shoxlarimizni dengizgacha^b yoydik,
Novdalarimiz Furot daryosigacha cho'zildi.

¹³ Nega endi bog'ning devorlarini buzib tashlading?
O'tgan–ketgan mevalarini yulsin debmi?

¹⁴ Yovvoyi to'ng'izlar uni xarob qiladi,
Yovvoyi jonivorlar^c undan qornini to'yg'izadi.

¹⁵ Qayt yana bizga, ey Parvardigori Olam!
Nazar solgin, qara samodan,
Bu tok novdasini qo'riqlagin.

¹⁶ O'ng qo'ling o'tqazgan ildizni,
O'zing uchun kuchaytirgan shoxchani^d qo'riqlagin.

¹⁷ G'animlaring uzum tokingni qirqqan edi,
Uzum tokingni olovda yondirgan edi,
G'azabli boqishingdan ular yo'q bo'lsin.

¹⁸ O'zing tanlaganingga,
O'zing uchun kuchli qilgan xalqqa^e tayanch bo'lg'in.

¹⁹ Shunda biz hech qachon Sendan qaytmaymiz,
Senga sajda qilamiz, bizga hayot ato qil.

²⁰ Ey Parvardigori Olam — Egamiz,
Bizni oldingi holimizga qaytargin,
Jamoling bizga nurlarini sochsin, najot topaylik.

80–SANO

¹ *Ijrochilar rahbariga. Soz jo'rligida. Osifning^f sanosi.*

² Xudoga, qudratimiz manbaiga
Sevinch bilan kuylang,

^a **79:2-3** ...*Efrayim, Benyamin, Manashe...* — Isroil xalqining qabilalaridan uchtasi. Efrayim va Manashe g'oyat muhim shimoliy qabilalar edi. Benyamin qabilasi ko'pincha ular bilan birlashtiriladi.

^b **79:12** *dengiz* — ya'ni O'rta yer dengizi.

^c **79:14** *Yovvoyi to'ng'izlar...Yovvoyi jonivorlar...* — Isroil xalqining dushmanlariga ishora qilayotgan ko'chma ma'nodagi iboralar.

^d **79:16** *shoxcha* — ibroniycha matndan so'zma–so'z tarjimasi — *o'g'il*, Xudo o'tqazgan tokka, ya'ni Isroil xalqiga ishora qilayotgan ko'chma ma'nodagi so'z.

^e **79:18** *xalq* — ibroniycha matndan so'zma–so'z tarjimasi — *inson o'g'li*. Shu bobning 16–oyati va o'sha oyatdagi izohga qarang. Yana 8:5 izohiga qarang.

^f **80:1** *Osif* — 49:1 izohiga qarang.

- Yoqubning Xudosiga shodlik ila hayqiring!
- ³ Qo'shiq kuylang, doira cherting,
Xushovoz lira, arfa chaling.
- ⁴ Burg'u chaling Yangi Oy bayramida,
Oy to'lganda, Bayram kunimizda^a.
- ⁵ Isroil uchun bu qonundir,
Yoqubning Xudosi farmonidir.
- ⁶ Misr yurti ustiga bostirib borganda,
Xudo buni Isroilga^b qonun qilib berdi.
- Men notanish bir ovozni eshitdim:
- ⁷ "Yukni oldim yelkangizdan, — deydi u. —
Qo'llaringiz savatdan ozod bo'ldi."^c
- ⁸ Menga faryod qildingiz kulfatda, sizni qutqardim,
Bulutlar orasidan sizlarga javob berdim,
Mariva suvlarida^d sizlarni sinadim.
- ⁹ Eshiting, ey xalqim, tanbeh beraman sizga,
Ey Isroil, koshkiydi quloq solsangiz Menga!
- ¹⁰ Orangizda begona xudolar bo'lmasin,
Boshqa xudolarga sajda qilmanglar.
- ¹¹ Men sizlarning Egangiz Xudoman,
Sizlarni Misr yurtidan Men olib chiqqanman,
Og'zingizni katta oching, Men uni to'ldiraman.
- ¹² Ey xalqim, siz esa ovozinga quloq solmadingiz,
Ey Isroil, Menga itoat etishni rad etdingiz.
- ¹³ O'z bilganingizcha yashang, deya
Yuraklaringizni o'jarligicha qoldirdim.
- ¹⁴ Eh, qaniydi siz Menga quloq solsangiz,
Ey Isroil, Mening yo'llarimdan yursangiz!
- ¹⁵ Tezda dushmanlaringizni bo'ysundirardim,
Sizning g'animlaringizga zarba berardim.
- ¹⁶ Men, Egangizdan nafratlanganlar
Qo'rquvdan g'ujanak bo'lardi,
Ularning halokati toabad davom etardi.
- ¹⁷ Sizlarni bug'doyning eng yaxshisi bilan boqardim,
Qoyadan asal chiqarib, sizlarni to'ydirardim."

81–SANO

Osifning^e sanosi.

- ¹ Xudo raislik qilar samodagi davrasida,
U hukm chiqarar xudolar^f orasida:
- ² "Qachongacha sizlar nohaq hukm qilasiz?!
Fosiqqa tarafkashlik qilasiz?!"
- ³ Zaif, yetimlarga adolat ko'rsating,
Mazlum, qashshoqlarning haqini himoya qiling.
- ⁴ Zaif, muhtojlarni qutqaring,
Fosiqning qo'lidan ularni ozod eting.
- ⁵ Hech narsani bilmaysiz, tushunmaysiz,
Sizlar zulmatda yurasiz,

^a 80:4 Bayram kunimiz — Chayla bayrami nazarda tutilgan bo'lishi mumkin (Levilar 23:33-43 ga qarang).

^b 80:6 Isroil — ibroniycha matnda Yusuf: 79:2-3 izohiga qarang.

^c 80:7 Yukni oldim yelkangizdan...Qo'llaringiz savatdan ozod bo'ldi — Isroil xalqining Misrda qilgan og'ir mehnati nazarda tutilgan (Chiqish 1:11-14 ga qarang).

^d 80:8 ...Mariva suvlarida... — Chiqish 17:1-7 va Saxroda 20:1-13 ga qarang.

^e 81 Osif — 49:1 izohiga qarang.

^f 81:1 xudolar — ibroniycha matnda elohim, 8:6 izohiga qarang.

Zaminning poydevori^a larzaga keladi.

⁶ Aytdimki: ‘Hammangiz xudodirsiz,
Xudoyi Taoloning o‘g‘illarisiz.’

⁷ Ammo oddiy odamday o‘lib ketasiz,
Har qanday hukmdor kabi qulaysiz.”

⁸ Qani, ey Xudo, olamni hukm qil,
Zotan, hamma xalqlar Senikidir.

82–SANO

¹ *Osifning^b sanosi. Qo‘shiq.*

² Ey Xudo, sukut saqlamagin,
Jimjit bo‘lma, ey Xudo, jim turmagin.

³ Dushmanlaring shovqin–suron solmoqda,
G‘animlarning isyon qilmoqda.

⁴ Ayyorlik bilan ular xalqingga fitna qiladi,
Sen ardoqlaganlarga qarshi qasd qiladi.

⁵ Ular aytar: “Qani, o‘sha xalqning ildizini quritaylik,
Toabad unutilsin Isroilning nomi.”

⁶⁻⁸ Edomliklar va Ismoil avlodlari,
Mo‘abliklar^c va Hojar nasllari^d,
Gabol^e, Ommon va Omolek^f xalqlari,
Tir xalqi bilan Filistiya^g
Yakdil bo‘lib fitna qiladi,
Senga qarshi ittifoq tuzadi.

⁹ Lut nasli^h bilan ittifoq tuzib,
Ossuriya ham ularga qo‘shilgandi.

¹⁰ Ularni Midiyonlarni jazolaganingdayⁱ jazola,
Xishon soyligida Sisaro, Yobinni qirganingday^j jazola.

¹¹ Ular Endo‘rda halok bo‘lgandilar,
Yerga tashlangan go‘ngday bo‘lgandilar.

¹² Oriv va Zayovday^k qilib, ularning yo‘lboshchilarini o‘ldir,
Barcha shahzodalarini Zevax va Zalmunoday^l qilgin.

¹³ Axir, ular: “Xudoning o‘tloqlarini
O‘zimizniki qilib olaylik”, dedilar.

¹⁴ Ey Xudoyim, ularni xazonday sovurgin,
Shamoldagi somonday ularni uchirgin.

¹⁵⁻¹⁶ O‘rmonni alanga yondirganday,
Ularni bo‘ronlarning ila ta‘qib qil.
Tepaliklarni olov bilan kuydirganday
Ularni dovullarning ila dahshatga sol.

¹⁷ Yuzlarini sharmandalikdan qizartir,

^a 81:5 *Zaminning poydevori* — 17:16 izohiga qarang.

^b 82:1 *Osif* — 49:1 izohiga qarang.

^c 82:6-8 *Edomliklar...Mo‘abliklar...* — Edom O‘lik dengizning janubida, Mo‘ab shu dengizning sharqida joylashgan yurtlar edi.

^d 82:6-8 *...Ismoil avlodlari...Hojar nasllari...* — Iordan daryosining sharqiy qirg‘og‘ida yashagan qarindosh ikki arab qabilalari (Ibtido 25:12-18, 1 Solnomalar 5:10 ga qarang).

^e 82:6-8 *Gabol* — bu o‘rinda yo O‘rta yer dengizi bo‘yidagi Finikiyaga qarashli shahar (Tir shahrining shimolida joylashgan) yoki O‘lik dengizning janubida joylashgan yerlar.

^f 82:6-8 *...Ommon va Omolek...* — Ommon xalqi Iordan daryosining sharqiy qirg‘og‘ida, Omolek xalqi esa Falastinning janubi–g‘arbida yashagan.

^g 82:6-8 *...Tir...Filistiya...* — Tir Finikiyaning shahari, Isroilning shimol tomonidagi O‘rta yer dengizining bo‘yida joylashgan. Filistiya O‘rta yer dengizi qirg‘og‘i bo‘yida joylashgan yurt.

^h 82:9 *Lut nasli* — ya‘ni Edom va Mo‘ab xalqlari (Ibtido 19:30-38 ga qarang).

ⁱ 82:10 *...Midiyonlarni jazolaganingday...* — Hakamlar 7:1-23 ga qarang.

^j 82:10 *...Sisaro, Yobinni qirganingday...* — Hakamlar 4:1-24 ga qarang.

^k 82:12 *Oriv va Zayovday...* — Hakamlar 7:25 ga qarang.

^l 82:12 *...Zevax va Zalmunoday...* — Hakamlar 8:21 ga qarang.

- Toki ular, ey Egam, Senga intilsin.
¹⁸ Ular doim sharmanda bo‘lib, qo‘rquvga tushsin,
 Badnom bo‘lib, yo‘q bo‘lib ketsin.
¹⁹ Ular bilsin yolg‘iz Sen Egamiz ekaningni,
 Sen yer yuzida buyuk hukmdor ekaningni.

83–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Soz jo‘rligida. Ko‘rax naslining^a sanosi.*
- ² Sening makoning ajoyibdir,
 Ey Sarvari Olam!
- ³ Ey Egam, Sening hovlingga kirmoqni
 Jonim istar, hatto orziqar.
 Ey barhayot Xudo! Qalbim, vujudim
 Sevinch ila Senga kuylar.
- ⁴ Ey Sarvari Olam, Shohim, Xudoyim!
 Qurbongohing yonida chumchuq ham bir uy topgan,
 Polaponlarim uchun joy topay, deya
 Qaldirg‘och ham o‘zi uchun bir in qurgan.
- ⁵ Baxtlidir Sening uyingda istiqomat qiladiganlar,
 Ular doim Senga hamdu sano aytarlar.
- ⁶ Baxtlidir Sendan qudrat olgan odamlar,
 Quddusni chin dildan ziyorat qilishga intiladiganlar.
- ⁷ Qaqragan soylikdan^b ular o‘tar ekanlar,
 Buloqlar oqa boshlar,
 Ilk yomg‘ir bu yerni suv havzalariga^c to‘ldirar.
- ⁸ Ular yurgan sari kuchayib borar,
 Ey Xudo, ular Quddusda^d huzuringda hozir bo‘lar.
- ⁹ Ey Parvardigori Olam — Egam, eshit ibodatimni,
 Ey Yoqubning Xudosi, tinglagin meni.
- ¹⁰ Ey Xudo, qara shohga — qalqonimizga,
 O‘zing moy surtib tanlaganga lutf qilgin.
- ¹¹ Sening hovlilaringda o‘tgan bir kun
 Afzaldir boshqa yerda o‘tgan ming kundan.
 Bo‘lsaydim, ey Xudoyim, Sening uyingda darvozabon,
 Fosiqlar chodirlarida yashagandan ko‘ra.
- ¹² Ey Parvardigor Egam, quyosh, qalqonsan,
 Sen bizga mehribonlik, shon–shuhrat ato etasan.
 Ey Egam, to‘g‘ri yurganlardan
 Ne‘matingni darig‘ tutmaysan.
- ¹³ Ey Sarvari Olam,
 Sendan umid qilgan odam baxtlidir!

84–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Ko‘rax naslining^e sanosi.*
- ² Ey Egam, O‘z yurtingga marhamat ko‘rsatgansan,

^a **83:1** *Ko‘rax nasli* — 41:1 izohiga qarang.

^b **83:7** *Qaqragan soylikdan* — ibroniycha matnda *baka soyliqi*. Ibroniychadagi *baka* so‘zi quruq yerlarda o‘sadigan daraxtning bir turi nazarda tutilgan bo‘lsa kerak. Bu soylikning qayerda joylashgani ma‘lum emas. Ba‘zi ibroniy qo‘lyozmalarida, qadimiy grekcha, suryoniycha, oramiycha va lotincha tarjimalarda *Yig‘i soyliqi*.

^c **83:7** *suv havzalari* — yoki *barakalar*.

^d **83:8** *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

^e **84:1** *Ko‘rax nasli* — 41:1 izohiga qarang.

- Yoqub naslini yana farovonlikka erishtirgansan.
- ³ Xalqingning ayblarini unutmansan,
Ularning gunohlarini kechirgansan.
- ⁴ Butun g'azabingni jilovlading,
Qahrli g'azabingdan qaytding.
- ⁵ Ey najotkorimiz Xudo,
Oldingi holimizga bizni qaytargin,
Bizga qarshi bo'lgan g'azabingni to'xtatgin.
- ⁶ Sen bizdan toabad g'azablanasanmi?
G'azabingni nasllar osha cho'zaverasanmi?
- ⁷ Xalqim Menda sevinch topsin, deya
Bizga yana yangi hayot baxsh etmaysanmi?
- ⁸ Ey Egam, bizga sodiq sevingni ko'rsat,
Bizga najotingni ato qil.
- ⁹ Parvardigor Egamiz aytayotganiga quloq solaman,
U O'z xalqiga, O'z taqvodorlariga tinchlik va'da qilayotir,
Endi ular bema'ni yo'llariga^a qaytmasin.
- ¹⁰ Shubhasiz, Egamizdan qo'rqqanlarga
Uning O'zi najot berishga tayyor turadi,
Bizning yerimizda Uning ulug'vorligi makon topadi
- ¹¹ Sodiq sevgi va haqiqat uchrashadi,
Adolat, tinchlik bir-biri ila o'pishadi.
- ¹² Haqiqat zamindan o'sib chiqadi,
Adolat samodan turib boqadi.
- ¹³ Egamiz chindan ne'matin yog'diradi,
Yerimiz o'z hosilini beradi.
- ¹⁴ Adolat Egamizning oldida yuradi,
Uning qadamlari uchun yo'l tayyorlaydi.

85–SANO

Dovud ibodati.

- ¹ Tinglagin, ey Egam, javob ber menga,
Men muhtoj hamda yo'qsilman.
- ² Taqvodorman, jonimni asragin,
Senga umid qilaman, men, qulingni qutqargin.
Sen mening Xudoyimsan.
- ³ Shafqat qilgin menga, ey Rabbii,
Kun bo'yi senga iltijo qilmoqdaman.
- ⁴ Men, qulingga shodlik baxsh etgin,
Ey Rabbii, men Senga yuragimni ochaman.
- ⁵ Sen, ey Rabbii, yaxshi, kechirimlisan,
Senga iltijo qilganlarga
Sodiq sevingni ko'rsatasan.
- ⁶ Ibadatimga quloq sol, ey Egam,
Shafqat so'rab qilgan iltijoimga diqqat qil.
- ⁷ Og'ir kunda Senga iltijo qilaman,
Iltijolarimga Sen javob berasan.
- ⁸ Ey Rabbii, xudolar orasida
Hech qaysisi Senga o'xshamaydi,
Bironta buyuk ishni Seniki bilan qiyoslab bo'lmaydi.
- ⁹ Jamiki xalqlarni Sen yaratgansan,
Ey Rabbii, ular kelib, Senga ta'zim qiladi,

^a 84:9 bema'ni yo'llari — gunohli xulq-atvor nazarda tutilgan.

- Nomingga shuhrat keltiradi.
- ¹⁰ Zero, Sen buyuksan, mo'jizalar ko'rsatasan,
Sen tanho Xudosan.
- ¹¹ Yo'lingni menga ko'rsat, ey Egam,
Toki to'g'ri so'qmoqlaringdan yuray,
Menga sobit qalb bergin,
Men Sendan qo'rqayin.
- ¹² Ey Rabbim Xudo, butun yuragim ila
Senga shukr aytayin!
Toabad Sening nomingni ulug'layman.
- ¹³ Menga bo'lgan sodiq sevging g'oyat buyukdir,
O'liklar diyorida^a jonimni qutqargansan.
- ¹⁴ Ey Xudo, takabburlar menga hujum qilmoqda,
Zo'ra vonlar to'dasi jonim payiga tushgan.
Ular Senga aslo e'tibor bermaydi.
- ¹⁵ Sen, ey Rabbiy, rahmdil va inoyatli,
Jaxli tez chiqmaydigan Xudosan,
Sodiq sevging mo'ldir.
- ¹⁶ Holimga boq, mehr-shafqat qil,
Men qulingman, o'z cho'ringning o'g'liman.
Menga qudratingdan ato qil,
Meni qutqargin.
- ¹⁷ Marhamating alomatini menga ko'rsatgin,
Toki g'animlarim buni ko'rib, sharmanda bo'lsin.
Meni qo'llab, tasalli bergansan, ey Egam.

86–SANO

¹ *Ko'rax naslining^b sanosi. Qo'shiq.*

² Egamiz yaratgan shahar muqaddas tog'da^c turibdi,
Yoqub naslining barcha maskanlaridan ko'ra,
Egamiz Quddus^d darvozalarini ko'proq sevadi.

³ Ey Xudoning shahri!
Sen to'g'ringda Xudo ajoyib so'zlar aytgan:

⁴ “Meni e'tirof etadiganlar orasida
Misrni^e, Bobilni, Filistiyani,
Tir^f bilan Habashistonni^g ham qayd qilaman.
Odamlar ularni ham: ‘Quddusda tug'ilgan’, deb aytadi.”

⁵ Ha, Quddus haqida odamlar shu so'zni aytadi:
“Har biri o'sha yerda tug'ilgan,
Xudoyi Taoloning O'zi Quddusni mustahkam qiladi.”

⁶ Egamiz xalqlarning ro'yxatini tuzib:
“Bu odam ham Quddusda tug'ilgan”, deb yozadi.

⁷ Xonish qilib, raqs tushib ular:
“Hayotim manbayi Sendadir”, deb aytadi.

^a **85:13** *O'liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo* 'l. Odamlar *Sheo* 'ni yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^b **86:1** *Ko'rax nasli* — 41:1 izohiga qarang.

^c **86:2** *muqaddas tog'* — Quddusdagi Sion tog'iga ishora. 3:5 izohiga qarang.

^d **86:2** *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion* (shu sanoning 4, 5, 6—oyatlarida ham bor). 2:6 izohiga qarang.

^e **86:4** *Misr* — ibroniycha matnda *Rahob*, Levitaning yana bir ismi, Kan'on xalqlarining qadimiy miflarida uchraydigan maxluq (73:14 izohiga qarang). Bu o'rinda Rahob Misrning she'riy nomi sifatida ishlatilgan (Ishayo 30:7 ga qarang).

^f **86:4** *...Filistiya...Tir...* — 82:8 izohiga qarang.

^g **86:4** *Habashiston* — ibroniycha matnda *Kush*. Bu joy Misrning janubida bo'lib, hozirgi Sudan va Efiopiya mamlakatlarining bir qismini o'z ichiga olgan edi.

87–SANO

- ¹ *Ko'rax naslining^a sanosi. Qo'shiq. Ijrochilar rahbariga. "Qayg'u-alam" kuyiga aytilgan. Zerax urug'idan bo'lgan Xaman qasidasi.*
- ² Ey Egam, najotkorim Xudo,
Kecha–kunduz faryod qilaman oldingda.
- ³ Ibodatim Senga yetib borsin,
Qulog'ingni dodimga tutgin.
- ⁴ Hayotim kulfatga to'la,
O'zim O'liklar diyoriga^b yaqinlashganman.
- ⁵ Meni qabrga tushganlar orasida hisoblaydilar,
Bemajollarga o'xshab qolganman.
- ⁶ Murdalar orasiga tashlanganman,
Qabrda yotgan marhumlarga o'xshayman,
Sen meni o'shalarday unutmagan,
Ular Sening himoyangdan mahrumdirlar.
- ⁷ Sen tashlading meni qabrning eng tubiga,
Eng zulmat, chuqur joylarga.
- ⁸ G'azabing ustimdan zilday bosadi,
Qahrning to'lqinlari ila meni ezasan.
- ⁹ Yaqin do'stlarimdan meni ayirding,
Ularga meni jirkanch qilding,
Qamalib qolganman, xalos bo'la olmayman.
- ¹⁰ Ko'zlarim nuri g'amdan adoyi tamom bo'ldi.
Ey Egam, har kun^c Senga iltijo qilaman,
Qo'llarimni Sen tomon cho'zaman.
- ¹¹ Mo'jizalaringni marhumlarga ko'rsatasanmi?!
Murdalar turib, Senga hamdu sano aytarmikan?!
- ¹² Sening sodiq sevging qabrda e'lon qilinarmi?!
Do'zaxda^d Sening sadoqating haqida aytilarmi?!
- ¹³ Zulmat diyorida mo'jizalaring ma'lum bo'larmi?!
Unutilganlar makonida^e odilliging haqida so'ylanarmi?!
- ¹⁴ Ey Egam, men Senga faryod qilaman,
Ibodatim sahardanoq Senga yetib boradi.
- ¹⁵ Ey Egam, nechun meni rad qilasan?
Nechun mendan yuzingni o'girasan?
- ¹⁶ Yoshligimdan buyon xastaman, o'lim bilan yuzma–yuzman,
Vahimalaring qarshisida umidsiz qolganman^f.
- ¹⁷ Qahrli g'azabing meni ezib tashladi,
Vahimalaring meni adoyi tamom qildi.
- ¹⁸ Qahr–g'azabing kun bo'yi meni to'fonday o'rab oladi,
Meni har tarafdin qurshab oladi.
- ¹⁹ Yaqin do'stimdan, qo'shnimdan meni ayirding,
Faqat zulmat mening sherigim bo'lib qoldi.

88–SANO

- ¹ *Zerax urug'idan bo'lgan Etxanning qasidasi.*

^a 87:1 *Ko'rax nasli* — 41:1 izohiga qarang.

^b 87:4 *O'liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo'l*. Odamlar *Sheo'l*ni yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^c 87:10 *har kun* — yoki *kun bo'yi*.

^d 87:12 *Do'zax* — ibroniycha matnda *Avaddon*. Odamlar *Avaddon* so'zi ostida tamomila vayron bo'lib, yo'q bo'lib ketgan joy yoki ahvolni tushunganlar.

^e 87:12–13 *...qabr...Do'zax...Zulmat diyori...Unutilganlar makoni...* — *Sheo'l*, ya'ni O'liklar diyori nazarda tutilgan.

^f 87:16 *...umidsiz qolganman* — yoki *mening tinka–madorim qurigan*.

- ² Sening sodiq sevingni, ey Egam, toabad kuylayman,
Barcha nasllarga sadoqatingni o‘z og‘zim bilan e‘lon qilaman.
- ³ Bilaman, Sening sodiq seving toabad mustahkamdir,
Sening sadoqating samolarday barqarordir.
- ⁴ Sen shunday deding^a:
“O‘zim tanlaganim bilan ahd qilganman.
Ha, qulim Dovudga qasamyod qilganman:
- ⁵ ‘Sening naslingni toabad mustahkam qilaman,
Taxtingni butun avlodlar osha o‘rnataman.’”
- ⁶ Ajoyibotlaringga, ey Egam, samolar hamdu sano aytsin,
Muqaddas malaklar Sening sadoqatingni kuylasin.
- ⁷ Ey Egam, samolarda Senga tenglashadigani bormikan?!
Ilohiy zotlardan^b qaysi biri Senga o‘xsharkan?!
- ⁸ Ey Xudo, muqaddas malaklar davrasida haybatlisan,
Taxting atrofida gilarning hammasidan qo‘rqinchlisan.
- ⁹ Ey Parvardigori Olam — Egam,
Kim senchalik qudratli, ey Egam?!
Sadoqating atrofingni o‘ragan.
- ¹⁰ Asov dengizni yo‘lga solguvchi Sensan,
To‘lqinlar quturganda bosguvchi Sensan.
- ¹¹ Jasadni ezganday maxluq Rahobni^c ezding,
Qudratli qo‘ling bilan g‘animlaringni tarqatding.
- ¹² Samolar Senikidir, zamin ham Senikidir,
Olamu undagi har narsa Senikidir,
Hammasini Sen mustahkam qurgansan.
- ¹³ Shimolu janubni ham Sen yaratgansan,
Tovur, Xermon tog‘lari^d
Sening noming tufayli shodlikdan kuylaydi.
- ¹⁴ Bilaging naqadar qudratlidir!
Qo‘ling kuchli, o‘ng qo‘ling yuqoridir!
- ¹⁵ Solihlik va adolatdir taxtingning poydevori,
Oldingda yuradi sadoqat, sodiq sevgi.
- ¹⁶ Baxtlidir sevinch hayqiriqlarini bilgan xalq,
Ey Egam, huzuring nurida yurgan xalq baxtlidir!
- ¹⁷ Sening noming tufayli ular kun bo‘yi sevinadi,
Sening adolating tufayli ular yuksaladi.
- ¹⁸ Zotan, Sen ularning kuchi, shuhratisan,
Qudratimiz yuksalar Sening lutf-karamingdan.
- ¹⁹ Ey Egam, qalqonimizni Sen tanlading,
Ey Isroil xalqining Muqaddas Xudosi,
Sen bizga shohimizni berding.
- ²⁰ Qadimda Sen taqvodorlaringga vahiy orqali aytdingki:
“Mashhur jangchiga Men kuch berdim,
Xalq orasidan yosh yigitni yuksaltirdim.
- ²¹ Qulim Dovudni Men topdim,
Muqaddas moyimni surtib uni tanladim^e.
- ²² Mening qo‘lim doim uni quvvatlaydi,
Bilagim uni ham kuchli qiladi.
- ²³ G‘anim uni alday olmaydi,
Zolim uni qisa olmaydi.
- ²⁴ Uning ko‘z o‘ngida dushmanlarini ezib tashlayman,

^a 88:4 *Sen shunday deding...* — 2 Shohlar 7:16 ga qarang.

^b 88:7 *Ilohiy zotlar* — ibroniycha matnda *elohimning o‘g‘illari*, 8:6 izohiga qarang. Yana 28:1-2 ga qarang.

^c 88:11 *Rahob* — Levitaning yana bir ismi, Kan‘on xalqlarining qadimiy miflarida uchraydigan maxluq (73:14 izohiga qarang).

^d 88:13 *...Tovur, Xermon tog‘lari...* — Tovur tog‘i Jalilada, Jalila ko‘lining janubiy qirg‘og‘idan qariyb 19 kilometrcha g‘arbda joylashgan. Xermon Suriyaning eng baland tog‘idir.

^e 88:21 *...Muqaddas moyimni surtib uni tanladim* — 1 Shohlar 16:1-13 ga qarang.

- Uni yomon ko'rganlarni qirib tashlayman.
- ²⁵ Sadoqatim, sodiq sevgim u bilan bo'ladi,
Men tufayli uning qudrati yuksaladi.
- ²⁶ Uning qudratini dengiz uzra barqaror qilaman,
Uning hukmronligini daryolar uzra o'rnataman.
- ²⁷ U Menga hayqiradi: 'Sen Otamsan!
Xudoyimsan, najotim qoyasi Sensan.'
- ²⁸ Men uni to'ng'ich o'g'il qilib olaman^a,
Yer yuzi shohlarining qudratlisi qilaman.
- ²⁹ Unga bo'lgan cheksiz sevgimda toabad sobit turaman,
U bilan qilgan ahdimni davom ettiraman.
- ³⁰ Uning naslini toabad mustahkam qilaman,
Uning taxti osmon turguncha turadi.
- ³¹ Uning nasli agarda qonunimdan yuz o'girsalar,
Mening qoidalarim bo'yicha yurmasalar,
- ³² Agarda farmonlarimni buzsalar,
Mening amrlarimga rioya etmasalar,
- ³³ Ularni itoatsizligi uchun xivich bilan jazolayman,
Gunohi uchun ularni tayoq bilan jazolayman.
- ³⁴ Dovuddan esa sevgimni darig' tutmayman,
Sadoqatimga aslo xiyonat etmayman.
- ³⁵ Men ahdimni buzmayman,
Aytgan so'zimdanda aslo qaytmayman.
- ³⁶ Muqaddas nomim haqi ilk va so'ng marta ont ichdim,
Dovudni Men aslo aldamayman.
- ³⁷ Uning nasli toabad davom etadi,
Uning taxti qarshimda quyosh kabi turadi.
- ³⁸ Oyga, samolardagi o'sha sodiq guvohga o'xshab,
Taxti toabad mahkam turadi."
- ³⁹ Endi esa, ey Egam, Sen uni nafrat bilan rad etding,
O'zing shoh qilib tanlaganingdan g'oyat g'azablanding.
- ⁴⁰ Men, O'z quling bilan qilgan ahdingdan qaytding,
Uning tojini Sen tuproqqa qording.
- ⁴¹ Shaharlarining hamma devorlarini qulatding,
Qal'alarini vayronaga aylantirding.
- ⁴² Yo'ldan o'tayotganlarning hammasi uni taladi,
Qo'shni xalqlarga u masxara bo'ldi.
- ⁴³ Shohimizning dushmanlarini g'olib qilding,
Uning hamma g'animlarini sevintirding.
- ⁴⁴ Qilichining damini qaytarding,
Jangda unga Sen madad bermading.
- ⁴⁵ Uning ulug'vorligiga Sen chek qo'yding,
Taxtini yerga uloqtirib yubording.
- ⁴⁶ Yoshlik kunlarini qisqartirding,
Uni sharmandayu sharmisor qilding.
- ⁴⁷ Ey Egam, bu qachongacha davom etadi?
O'zingni bizdan toabad yashirasanmi?
Qachongacha g'azabing otash kabi yonadi?
- ⁴⁸ Esingda tut, hayotim naqadar qisqa,
Ne uchun insonni behuda yaratding?!
- ⁴⁹ Qaysi inson o'limni ko'rmas ekan?!
Kim O'liklar diyori^b qudratidan omon qolar ekan?!
- ⁵⁰ Ey Rabbiiy, qani oldingi buyuk sevging?
Sadoqating ila buni Dovudga va'da bergan eding—ku!

^a 88:28 Men uni to'ng'ich o'g'il qilib olaman... — 2:7 va bu oyatdagi izohga qarang.

^b 88:49 O'liklar diyori — ibroniycha matnda *Sheo* 'l. Odamlar *Sheo* 'lni yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

⁵¹ Ey Rabbiy, men, quling qanchalar masxara bo'lganimni^a yodingda tut.
Hamma xalqlarning haqoratlarini bag'rimda ko'tarib yuribman-ku!

⁵² Ey Egam, dushmanlaring tanlagan shohingni masxaralaganini,
Uning har bir qadamini tahqir etganlarini yodda tut!

⁵³ Egamizga toabad olqishlar bo'lsin!

Omin! Omin!

Kitob (4)

(89-105–Sanolar)

89–SANO

¹ *Xudo odami Musoning ibodati.*

² Ey Rabbiy, nasllar osha
Sen panohimiz bo'lgan eding.

³ Tog'lar hali paydo bo'lmasdan oldin,
Yeru olamni yaratmasingdan oldin,
Abadulabad Sen Xudosan.

⁴ Sen insonni tuproqqa qaytarasan^b,
“Qaytinglar, ey bandalar tuproqqa”, deb aytasan.

⁵ Ming yil Sening nazingda bir kundaydir,
Qisqa bir tun vaqtidaydir.

⁶ Sen odamlarni supurib tashlaysan,
Ular go'yo tushga o'xshaydi.
Ular tongda ungan yangi maysa kabidir.
Tongda maysa yangidan o'sib chiqsa ham
Oqshomda so'lib, xazon bo'ladi.

⁷ Sening g'azabingdan biz tugadik,
Qahringdan biz vahimaga tushdik.

⁸ Gunohlarimizni Sen oldingga keltirding,
Yashirin gunohlarimizni nurlaring yoritib turadi.

⁹ Kunlarimiz Sening g'azabing ostida o'tadi,
Yillarimiz bir oh kabi tez nihoyasiga yetadi.

¹⁰ Kunlarimiz yetmish yil ekan,
Agar bardam bo'lsak, sakson yil ekan.
Eng ajoyib yillar zahmat, jaf bilan kecharkan,
Umrimiz tez o'tar, o'zimiz uchib ketarmiz.

¹¹ Sening g'azabing qudratini kim bila olar?!

¹² Qahring, O'zingga loyiq qo'rquv kabi buyukdir.
¹² Umrimiz kunlarini sanashni bizga o'rgatgin,
Toki biz dono qalbga ega bo'laylik.

¹³ Kel, ey Egam! Qachongacha kutamiz?!

¹⁴ Saharda sodiq sevging bilan bizni qondirgin,
Umrimiz bo'yi qo'shiq aytib, xursand bo'laylik.

¹⁵ Kulfatlar ko'rdik ko'p kunlar,
Bizni mahzun etganding qancha yillar,
O'sha kunlar evaziga bizni xursand qil.

¹⁶ Biz, O'z qullaringga qudratli ishlaring ko'rinsin,

^a **88:51** ...men, quling qanchalar masxara bo'lganimni... — Ko'pchilik ibroniy qo'lyozmalaridan va qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *qullaring qanchalar masxara bo'lganimni*.

^b **89:4** *Sen insonni tuproqqa qaytarasan...* — Ibtido 3:19 ga qarang.

Bizning naslimiz ulugʻvorligingni koʻrsin.

- ¹⁷ Ey Rabbimiz Xudo, lutf-karaming bizga yor boʻlsin,
Ishlarimizga omad bergin,
Ha, ishlarimizga baraka bergin!

90–SANO

- ¹ Xudoyi Taolo panohida yashaydiganlar
Qodir Xudo soyasida orom topar.
- ² Men Egamga shunday deyman:
“Sen panohimsan, qalʼamsan,
Men umid bogʻlagan Xudoyimsan.”
- ³ Albatta U xalos etar seni ovchining tuzogʻidan,
Xalos etar seni qirgʻin keltiruvchi vabodan.
- ⁴ Seni U patlari ostiga olar,
Uning qanotlari ostida panoh topasan,
Sadoqati bilan senga qalqon, devor boʻlar.
- ⁵ Shunda qoʻrqmaysan tunning vahimasidan,
Qoʻrqmaysan kunduzi uchgan oʻqdan,
- ⁶ Zulmatda bildirmay keladigan vabodan,
Qoq peshinda qirgʻin keltiruvchi oʻlatdan.
- ⁷ Mingtasi chap yoningda yiqilib qoladi,
Oʻn mingtasi oʻng yoningda yiqilib qoladi,
Ammo bu kulfatlar senga yaqin kelmaydi.
- ⁸ Faqat koʻzlaringni och, shunda koʻrasan
Fosiqning qanday jazo olganini.
- ⁹⁻¹⁰ Agar Egamizni panohing qilsang,
Boshingga biron baxtsizlik kelmas.
Xudoyi Taoloni qoʻrgʻoning qilsang,
Biron falokat chodiringga yoʻlmas.
- ¹¹ U sen toʻgʻringda farishtalariga amr beradi,
Farishtalar hamma yoʻllaringni qoʻriqlaydi.
- ¹² Oyogʻing toshga qoqilib ketmasin, deya
Farishtalar qoʻllarida seni koʻtarib boradi.
- ¹³ Sheru zaharli ilon^a ustidan bosib oʻtasan,
Yirtqich shervachcha, ilonni oyogʻing ostida ezgʻilaysan.
- ¹⁴ Egamiz shunday deydi:
“U meni sevgani uchun
Men uni qutqaraman.
Meni bilgani uchun
Men uni himoya qilaman.
- ¹⁵ U iltijo qilganda Men javob beraman,
Ogʻir kunlarida u bilan birga boʻlaman,
Uni qutqarib, unga izzat koʻrsataman.
- ¹⁶ Uzoq umr berib, uni mamnun qilaman,
Unga najot beraman.”

91–SANO

- ¹ *Sano. Shabbat kuni aytilgan qoʻshiq.*
- ² Ey Egam, Senga shukr aytmoq yaxshidir,
Ey Xudoyi Taolo, Senga hamdu sano kuylamoq yaxshidir.
- ³ Eʼlon qilmoq yaxshidir subhda sodiq sevgingni,

^a 90:13 *Sheru zaharli ilon* — Isroil xalqining dushmanlariga ishora qilayotgan koʻchma maʼnodagi ibora.

- E'lon qilmoq yaxshidir kechalari sadoqatingni.
- ⁴ Yaxshidir aytmoq bularni musiqa chalib
O'n torli asbobda, lirada, arfa jo'rligida!
- ⁵ Ey Egam, qudratli ishlaringdan men shodman,
Qilgan ishlaringdan xursand bo'lib kuylayman.
- ⁶ Ey Egam, ishlaring naqadar buyukdir!
O'ylaring juda ham terandir!
- ⁷ Aqlsiz kimsa buni bila olmaydi,
Ahmoq kimsa buni tushuna olmaydi:
- ⁸ Garchi fosiqlar maysa kabi unib chiqsa ham,
Badkirdorlar gullab-yashnasa ham,
Ular toabad yo'q bo'ladi.
- ⁹ Sen-chi, ey Egam, toabad ulug'vorsan.
- ¹⁰ Ey Egam, dushmanlaring albatta yo'q bo'ladi,
Ular shubhasiz halok bo'ladi.
Badkirdorlar hammasi tarqalib ketadi.
- ¹¹ Meni yovvoyi buqaday kuchli qilding,
Qudrating bilan menga qaytadan kuch ato qilding^a.
- ¹² Dushmanlarim mag'lubiyatin ko'zlarim ko'rdi,
Badkirdorlar zavolin quloqlarim eshitdi.
- ¹³ Solihlar palma daraxtiday gullab-yashnaydi,
Lubnondagi sadr daraxtiday^b yuksaladi.
- ¹⁴ Ular Egamizning uyiga o'tqazilgan,
Xudoyimizning hovlisida ular yashnaydi.
- ¹⁵ Keksalikda ham hamon hosil beradi,
Yam-yashil, navqiron bo'lib turaveradi.
- ¹⁶ Ular birgalikda shunday deb e'lon qiladi:
"Egamiz odildir! U mening suyangan qoyamdir,
Unda nohaqlik yo'qdir."

92-SANO

- ¹ Egamiz shohdir, U ulug'vorlikka burkangan,
Ulug'vorlikka burkanib, qudrat bilan qurollangan.
Olamni mustahkam o'rnatgan, olam aslo tebranmas.
- ² Sening taxting qaror topgan azaldan,
Sen O'zing mavjudsan azaldan.
- ³ Dengizlar guvullamoqda, ey Egam,
Dengizlar hayqirmoqda, ey Egam,
Dengizlar to'lqinlarini ko'tarmoqda.
- ⁴ Yuksakdagi Egamiz dengiz to'lqinlaridan ham qudratliroqdir,
Bahaybat suvlarning pishqirishidan ham qudratliroqdir.
- ⁵ Sening farmonlaring sobitdir,
Uyingga muqaddaslik ziynatdir
Abadulabad, ey Egam!

93-SANO

- ¹ Ey Egam, Sen qasoskor Xudosan,
Sen, ey qasoskor Xudo, nuringni soch!
- ² Qani, bo'l, ey yer yuzini hukm etguvchi,
Kiborlarga loyiq jazosini ber.
- ³ Qachongacha fosiqlar tantana qilar?

^a 91:11 ...*Qudrating bilan menga qaytadan kuch ato qilding* — Ibroniycha matndan so'zma-so'z tarjimasi — *menga yangi moy surtilgan*. Bu o'rinda moy Xudodan kuch olishga ishora qilib, ko'chma ma'noda qo'llangan.

^b 91:13 *Lubnondagi sadr daraxti* — 28:5 izohiga qarang.

Ey Egam, qachongacha?

- ⁴ Og'izlaridan balandparvoz so'zlar otilib chiqyapti-ku!
Hamma badkirdorlar maqtanyapti-ku!
- ⁵ Ey Egam, ular xalqingni ezyapti,
O'zing tanlagan elatingga zulm qilyapti.
- ⁶ Beva, musofirni ular o'ldiryapti,
Yetimlarni yo'q qilyapti.
- ⁷ Ular aytyapti: "Egamiz ko'rmas,
Yoqubning Xudosi e'tibor bermas."
- ⁸ Tushunib oling, ey xalq orasidagi tentaklar.
Qachon sizlarga aql kirar, ey ahmoqlar?!
- ⁹ Quloqni yaratgan eshitmaydimi?!
Ko'zni ato etgan ko'rmaydimi?!
- ¹⁰ Xalqlarga tanbeh beruvchi jazolamaydimi?!
Uning O'zi insonga o'rgatadi-ku!
- ¹¹ Egamiz insonning niyatini angelaydi,
Niyatlarimiz behudaligini biladi.
- ¹² Ey Egam, baxtlidir Sening tanbehingni olganlar,
Baxtlidir Sening qonuningdan o'rganuvchilar.
- ¹³ Yomon kunlardan ularni Sen omon saqlaysan.
Fosiq uchun chuqur qazilguncha omon bo'ladilar.
- ¹⁴ Ey Egam, O'z xalqingni tark etmaysan,
O'zing tanlagan elatingni tashlab qo'ymaysan.
- ¹⁵ Solihlik yana adolatning asosi bo'ladi,
Jamiki pokdillar adolatni qo'llab-quvatlaydi.
- ¹⁶ Fosiqlardan kim meni himoya qiladi?
Badkirdorlarga qarshi kim men tomon bo'ladi?
- ¹⁷ Ey Egam, agarda Sen menga yordam bermaganingda,
Mening jonim tezda o'lim sukunatiga cho'kardi.
- ¹⁸ "Oyoqlarim qoqiladi", deb o'ylaganimda,
Ey Egam, sodiq sevging meni qo'lladi.
- ¹⁹ Ichim xavotirga to'lib ketganda,
Sen bergan tasalli menga quvonch keltirdi.
- ²⁰ Zolim hukmdorlar Xudoga sherik bo'larmi?!
Axir, ular farmonlari bilan kulfat keltiradi-ku!
- ²¹ Ular solihlarga qarshi birlashadi,
Gunohsizlarni o'limga mahkum etadi.
- ²² Ammo Egam mening qal'amdir,
Mening panoh qoyam Xudodir.
- ²³ Fosiqligi uchun Egamiz ularni qirib tashlaydi,
Gunohlari uchun ularga qaytaradi.
Ha, Egamiz Xudo ularni ildizidan quritadi.

94-SANO

- ¹ Kelinglar, sevinch ila Egamizni kuylaylik,
Najotimiz qoyasiga shodlik ila hayqiraylik.
- ² Shukrona aytib, Uning huzuriga boraylik,
Qo'shiqlar aytib Unga shodlik ila hayqiraylik.
- ³ Zotan, Egamiz ulug' Xudodir,
Jamiki xudolar ustidan ulug' Shohdir.
- ⁴ Zaminning eng chuqur joylari Uning qo'lidadir,
Tog'larning cho'qqilari ham Unikidir.
- ⁵ Unikidir O'zi yaratgan dengiz ham,
Qo'li barpo qilgan quruq yer ham.

- ⁶ Kelinglar, ta'zim qilib, sajda etaylik,
Yaratgan Egamiz oldida tiz cho'kaylik.
⁷ U Xudoyimizdir, biz Uning yaylovidagi xalqmiz,
Biz Uning qo'l ostidagi qo'ylarmiz.

Qaniydi bugun Egamizning ovozig quloq solsangiz!

- ⁸ U aytadi: "Tosh yurak bo'lmanglar Marivadagiday,
Sahrodagi Massaxda o'sha kun qilganingizday^a.
⁹ Otalaringiz Meni sinab ko'rdilar,
Qilganlarimni ko'rsa ham, imtihon qildilar.
¹⁰ Qirq yil u nasldan nafratlanib^b,
Shunday dedim: 'Bu xalqning yuraklari yo'ldan ozgan,
Ular Mening yo'llarimni bilmaydi.'
¹¹ Shu bois g'azab bilan ont ichdim:
'Ular farog'at diyoringa kirmaydi', dedim^c."

95-SANO

- ¹ Ey olam, Egamizni tarannum eting!
Egamizga yangi bir qo'shiq ayting.
² Egamizni tarannum eting,
Unga olqishlar bo'lsin,
Har kun Uning najotidan so'ylang.
³ E'lon qiling elatlar orasida Uning shuhratini,
Jamiki xalqlar orasida Uning ajoyibotlarini.
⁴ Egamiz buyukdir, ko'p maqtovga loyiqdir,
Jamiki xudolardan U izzatlidir.
⁵ Zotan, xalqlarning hamma xudolari butlardir,
Egamiz esa samolarni yaratgandir.
⁶ Shuhratu ulug'vorlik Uning huzuridadir,
Qudratu go'zallik Uning Muqaddas maskanidadir.
⁷ Egamizga hamdlar ayting, ey zamin xalqlari!
Egamizning qudratiyu shuhratiga hamdlar o'qing!
⁸ Egamizning sharafiga hamdlar o'qing!
Nazrlar keltirib, Uning hovlisiga kiring!
⁹ Muqaddas libosda^d Egamizga sajda qiling!
Ey zamin ahli, Uning oldida titrab turing!
¹⁰ Elatlar orasida aytingki: "Egamiz shohdir!
Olam mustahkam o'rnashgan, hech qachon tebranmaydi,
U xalqlarni haqqoniy hukm qilar."
¹¹ Samolar shod bo'lsin, zamin quvonsin,
Dengizu undagi hamma jonzot guvullasin.
¹² Dalalaru undagi har narsa sevinch ila jo'shsin,
Shunda o'rmondagi hamma daraxt shodlikdan qo'shiq aytsin.
¹³ Egamiz oldida ular qo'shiq aytar, ana, U kelayotir,
Zaminni boshqarmoq uchun U kelayotir,
Olamni solihlik ila U boshqarar,
Xalqlarni O'z haqiqati ila boshqarar.

96-SANO

- ¹ Egamiz shohdir, zamin quvonsin,
Dengiz ortidagi hamma yurtlar shod bo'lsin.

^a 94:8 ...Marivadagiday...Massaxda...qilganingizday — Chiqish 17:1-7 ga qarang.

^b 94:10 Qirq yil u nasldan nafratlanib... — Sahroda 14:33-34 ga qarang.

^c 94:11 ... 'Ular farog'at diyoringa kirmaydi', dedim — Sahroda 14:20-23, Qonunlar 12:9-10, 25:19 ga qarang.

^d 95:9 ...Muqaddas libosda... — 2 Solnomalar 20:21 ga qarang.

- ² Bulutlar, zim–ziyo zulmat Uning atrofini o‘ragan,
Solihlik va adolat Uning taxtiga poydevor bo‘lgan.
- ³ Egamiz olovini O‘zidan oldin yuboradi,
Olovi har tarafdagi dushmanlarni yutadi.
- ⁴ Chaqmoqlari olamni yoritadi,
Zamin buni ko‘rib titraydi.
- ⁵ Butun olamning Rabbiysi oldida,
Egamiz oldida tog‘lar mumday eriydi.
- ⁶ Samolar e‘lon qiladi Uning adolatini,
Jamiki xalqlar ko‘radi Uning ulug‘vorligini.
- ⁷ Butlarga sajda qiluvchilar,
Behuda sanamlari ila maqtanuvchilar
Sharmanda bo‘ladi.
Barcha xudolar Egamizga ta‘zim qiladi.
- ⁸ Ey Egam! Sening adolatingdan
Yahudo shaharlari shod bo‘ladi,
Quddus^a eshitib, quvonadi.
- ⁹ Ey Egam, yer yuzidagi buyuk hukmdor Sensan,
Hamma xudolardan Sen yuksalgansan.
- ¹⁰ Ey Egamizni sevganlar!
Yomonlikdan nafratlaning.
U taqvodorlarining jonlarini O‘zi asraydi,
Fosiqlarning qo‘lidan ularni xalos etadi.
- ¹¹ Solihlarga nur sochilgay,
Yuragi poklar uzra shodlik yoyilgay.
- ¹² Ey solihlar, Egamiz tufayli shodlaning,
Uning muqaddas nomini olqishlang!

97–SANO

Sano.

- ¹ Yangi bir qo‘shiq ayting Egamizga!
Axir, U ajoyib ishlar qildi.
O‘zining o‘ng qo‘li, muqaddas bilagi bilan zafar qozondi.
- ² Egamiz zafarining dong‘ini taratdi,
Xalqlarga solihligini namoyon qildi.
- ³ Isroil xalqiga bo‘lgan sevgisiyu sadoqatini yodida tutdi.
Yerning to‘rt tomoni Egamiz bergan najotni ko‘rdi.
- ⁴ Ey zamin ahli, Egamizni olqishlab, xitob qiling,
Sevinchli kuy–qo‘shiqlar ila Unga xitob qiling.
- ⁵ Lira chalib, Egamizga hamdu sano kuylang,
Lira chalib, qo‘shiqlar ayting.
- ⁶ Karnayu burg‘ularni chaling,
Shohni — Egamizni olqishlab, xitob qiling.
- ⁷ Jo‘sh ursin dengizu undagi hamma jonzot,
Jo‘sh ursin olamu unda yashovchi hamma maxluqot.
- ⁸ Egamiz oldida daryolar qarsak chalsin,
Qirlar birga shodlanib qo‘shiq aytsin.
- ⁹ Zotan Egamiz yerda hukm etgani kelmoqda,
U olamni solihlik ila hukm etadi,
Adolat ila xalqlarni hukm qiladi.

^a 96:8 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

98–SANO

- ¹ Egamiz shohdir, xalqlar titrasin!
Karublar uzra taxt qurgan U!
Zamin larzaga kelsin!
- ² Egamiz Quddusda^a ulug‘dir,
Jamiki xalqlar uzra yuksakdadir.
- ³ Uning nomi ulug‘, haybatlidir!
Uni madh qilsinlar,
Zero, muqaddasdir U!
- ⁴ Shoh qudratlidir, adolatparvardir,
U odillikni o‘rnatgan!
Yoqub nasli orasida
Solihlik va adolatni amalga oshirgansan!
- ⁵ Egamiz Xudoni ulug‘langlar!
Uning poyiga sajda qilinglar.
Zero, muqaddasdir U!
- ⁶ Muso va Horun Uning ruhoniylaridan edi,
Shomuil ham Egamizga iltijo qilganlardan biri edi.
Ular Egamizga iltijo qildi, U javob berdi.
- ⁷ Ustun shaklidagi bulut ichra ular bilan gaplashdi,
Ular Egamizning farmonlariga
Hamda U bergan qonunlariga rioya qilardi.
- ⁸ Ularga javob berding, ey Egamiz Xudo!
Sen ularni kechiruvchi Xudo bo‘lding,
Ularni jazolading yomon yo‘ldan ketganlarida.
- ⁹ Ulug‘langlar Egamiz Xudoni!
Sajda qiling Unga O‘z muqaddas tog‘ida^b.
Zero, muqaddasdir Egamiz Xudo!

99–SANO

Shukronalik sanosi.

- ¹ Ey zamin ahli, Egamizga shodlik ila hayqiring,
² Xursand bo‘lib Egamizga sajdalar qiling,
Shodlanib, qo‘shiq aytib, Uning huzuriga keling.
- ³ Bilingki, Egamiz Xudodir,
Bizni yaratgan Udir, biz Unikimiz.
Biz uning xalqimiz, yaylovidagi qo‘ylarimiz.
- ⁴ Shukrona aytib, darvozalaridan kiring,
Hamdu sano aytib, hovlilariga kiring.
Shukrona aytib, Uning nomini olqishlang!
- ⁵ Egamiz yaxshidir,
Uning sodiq sevgisi abadiy davom etadi,
Sadoqati esa barcha nasllarga o‘tadi.

100–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Sadoqatingni, adolatingni kuylayman,

^a 98:2 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

^b 98:9 *O‘z muqaddas tog‘i* — Quddusdagi *Sion* tog‘iga ishora. 3:5 izohiga qarang.

- Seni, ey Egam, tarannum etaman.
² Benuqson hayot kechirishni o'rganaman,
 Qachon bunga erishaman?
- Pok yurak ila o'z uyimda umr kechiraman.
³ Ko'z oldimga birorta jirkanch narsa qo'ymayman.
 Qing'ir ishlardan nafratlanaman,
 Men ularga hech qo'shilmayman.
- ⁴ Ters ishlarni rad qilaman,
 Yomonlik mendan uzoq bo'ladi.
- ⁵ Do'sti ortidan g'iybat qiladiganni yo'q qilaman,
 Takabburlik bilan qaraydigan ko'zlarga,
 Mag'rur yurakka aslo toqat qilmayman.
- ⁶ Yonimda istiqomat qilsinlar, deya
 Yurtimning sodiq odamlariga xayrixoh bo'laman.
 Nuqsonsiz yo'ldan yuradigan inson
 Menga xizmat qiladi.
- ⁷ Hiylagarlar mening saroyimda qolmaydi,
 Yolg'onchilar qarshimda turmaydi.
- ⁸ Har sahar yurtdagi fosiqlarni qiraman,
 Ey Egam, Sening shahringdan badkirdorlarni yo'q qilaman.

101–SANO

- ¹ *Dard–alamga botganda, arzini Egamiz oldiga to'kkan g'aribning ibodati.*
- ² Eshitgin ibodatimni, ey Egam,
 Yetib borsin Senga ohu nolam.
- ³ Kulfatda qolganimda mendan yuz o'girma,
 Menga quloq tutgin.
 Chaqirganimda menga tez javob bergin.
- ⁴ Umrin tutunday o'tib ketdi,
 Suyaklarim tandirda ko'mirga aylanganday bo'ldi.
- ⁵ Yuragim qurigan o'tday tamom bo'ldi,
 Biror narsa yeyishga istak yo'qoldi.
- ⁶ Faryod qilib oh–nola chekaman,
 Shu bois etim suyagimga yopishgan.
- ⁷ Dashtdagi qushga o'xshayman,
 Vayronadagi boyo'g'li kabidirman.
- ⁸ Bedor bo'lib yotaman,
 Tomda yolg'iz qolgan qushga o'xshayman.
- ⁹ G'animlarim doimo meni haqorat qiladi,
 Meni masxaralovchilar ismimni
 La'nat o'qish uchun ishlatadi.
- ¹⁰ Kulni non kabi yemoqdaman,
 Ichimligimga ko'z yoshlarimni qo'shmoqdaman.
- ¹¹ Sening qahru g'azabing tufayli shunday qilyapman,
 Axir, meni ko'tarib, bir yonga uloqtirding.
- ¹² Oqshomgi ko'lankaga o'xshaydi umrim,
 Qurigan maysaday bo'lib qoldim.
- ¹³ Sen esa, ey Egam, toabad o'tirasan taxtingda,
 Nasllar osha Sening noming davom etar!
- ¹⁴ Qo'zg'alib, shafqat ko'rsatasan Quddusga^a,
 Unga marhamat ko'rsatish vaqti keldi,
 Belgilangan vaqti–soati yetib keldi.

^a 101:14 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion* (shu sanoning 17–oyatida ham bor). 2:6 izohiga qarang.

- ¹⁵ Uning toshlari ham sening qullaring uchun qimmatbahodir,
Hatto uning tuprog'iga mehribonlik qilamiz.
- ¹⁶ Xalqlar Egamizdan qo'rqadi,
Uning shuhratidan yer yuzi shohlari titraydi.
- ¹⁷ Zero Egamiz Quddusni barpo qiladi,
O'zining shuhrati ila zohir bo'ladi.
- ¹⁸ Yo'qsillarning ibodatiga U e'tibor beradi,
Ularning iltijolarini rad etmaydi.
- ¹⁹ Hali tug'ilmagan xalq ham Egamizga hamdu sano aytsin,
Kelajak nasl uchun bu yozib qo'yilsin:
- ²⁰⁻²¹ Asirlarning nolasiga quloq solay, deb
Egamiz yuksakdagi muqaddas makonidan qaradi.
O'limga mahkum bo'lganlarni qutqaray, deb
U osmondan zaminga nazar tashladi.
- ²² Shu bois Egamizning dong'i Quddusda e'lon qilinsin,
Unga Sionda hamdu sano aytilsin.
- ²³ Egamizga birga sajda qilgani
Xalqlaru shohliklar yig'iladi.
- ²⁴ Hali yosh paytimda Egam meni zaif qildi,
Kunlarimni Uning O'zi qisqartirdi.
- ²⁵ Unga faryod qildim: "Ey Xudoyim,
Yosh umrimni xazon qilmagin,
Barcha nasllar osha Sen doimo borsan.
- ²⁶ Azalda zaminning poydevorini^a Sen qo'ygansan,
Samolarni O'z qo'llaring ila yaratgansan.
- ²⁷ Ular yo'q bo'lib ketar, Sen turaverasan,
Ularning hammasi kiyim kabi eskirib ketadi,
Ularni kiyimday almashtirasan, ular yo'q bo'lib ketadi.
- ²⁸ Sen esa hech o'zgarmassan, yillaring hech tugamaydi.
- ²⁹ Qullaringning farzandlari xavfsiz yashar,
Ularning nasli Sening huzuringda barqaror bo'lar."

102–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Egamizni olqishlagin, ey jonim,
Uning muqaddas nomini olqishla, ey vujudim!
- ² Egamizni olqishlagin, ey jonim,
U qilgan hamma yaxshiliklarini unutma!
- ³ Hamma gunohlarimni U kechiradi,
Barcha xastaliklarimga U shifo beradi.
- ⁴ Meni qabrdan U qutqaradi,
Sevgi, shafqat ila menga toj kiygizadi.
- ⁵ Hayotimni^b ne'mat ila U qondiradi,
Yoshligim burgutnikiday qilib yangilandi.
- ⁶ Egamiz to'g'ri ish qiladi,
Mazlumlarga adolat qiladi.
- ⁷ O'z yo'llarini U Musoga ma'lum qilgan,
Ishlarini Isroil xalqiga namoyon etgan.
- ⁸ Egamiz rahmdil, inoyatlidir,
Jaxli tez chiqmaydi, sodiq sevgisi mo'ldir.
- ⁹ U doimo bizni ayblamaydi,

^a 101:26 zaminning poydevori — 17:16 izohiga qarang.

^b 102:5 Hayotim — yoki orzu-istaklarim.

- Yoki toabad gʻazabini sochmaydi.
- ¹⁰ Bizni U gunohlarimizga qarab jazolamas,
Yomonliklarimizga qarab qaytarmas.
- ¹¹ Samolar zamindan naqadar balanddir!
Egamizning sodiq sevgisi ham
Undan qoʻrqqanlarga shunday yuksakdir!
- ¹² Sharq gʻarbdan qanchalik uzoq boʻlsa,
Gunohlarimizni bizdan shu qadar uzoq qiladi.
- ¹³ Ota bolalariga shafqat qilganday,
Egamiz Oʻzidan qoʻrqqanlarga rahm qiladi.
- ¹⁴ Biz qanday yasalganimizni U biladi,
Biz tuproq ekanimizni^a U yodida tutadi.
- ¹⁵ Insonmiz, maysaga oʻxshar umrimiz,
Dasht guliga oʻxshab gullaymiz.
- ¹⁶ Shamol esar, maysa yoʻq boʻlar,
Uni oʻz joyi eslamay qoʻyar.
- ¹⁷ Ammo Egamizning sodiq sevgisi
Abadulabad Undan qoʻrqqanlar bilan birgadir!
Uning sodiqligi esa ularning nasliga oʻtadi.
- ¹⁸ Ha, Egamizning sadoqati Uning ahdiga rioya qilganlaru
Uning amrlariga sadoqat ila itoat etganlar bilan birgadir.
- ¹⁹ Egamiz taxtini oʻrnatgandir samoda,
Uning shohligi hukmrondir hamma yerda.
- ²⁰ Egamizni olqishlang, ey Uning farishtalari,
Uning amrini ijro qiluvchi bahodirlar,
Uning soʻzlariga itoat etuvchilar!
- ²¹ Ey Egamizning samoviy lashkarlari!
Uning irodasini ijro etuvchi xizmatkorlari!
Egamizni olqishlang!
- ²² Ey Egamiz yaratganlarning hammasi!
U hukmron boʻlgan har bir joyda
Uni olqishlanglar!
Ey jonim! Egamizni olqishla!

103–SANO

- ¹ Egamni olqishla, ey jonim.

Ey Egam Xudo! Sen naqadar buyuksan,
Shuhratu ulugʻvorlikka burkangansan.

- ² Yopinchiqqa oʻralganday nurga chulgʻangansan,
Samolarni bir chodir kabi yoygansan.
- ³ Osmondagi suvlar^b uzra dargohingni qurgansan,
Bulutlarni jang aravasi qilasan,
Shamol qanotlarini minib ketasan.
- ⁴ Shamollarni Oʻzingga xabarchilar qilasan,
Alanga yolqinini xizmatkorlaring etasan.
- ⁵ Hech qachon tebranmasin, deya
Sen zaminning poydevorini^c qoʻygansan,
- ⁶ Zaminni libosga oʻraganday,
Tubsiz suvlar ila oʻragan eding,
Hatto togʻlar choʻqqisini suvlar koʻmgan.
- ⁷ Sening tahdidlaringdan suvlar chekinar,

^a 102:14 ...Biz tuproq ekanimiz... — Ibtido 3:19 ga qarang.

^b 103:3 Osmondagi suvlar — Ibtido 1:6-8 ga qarang.

^c 103:5 zaminning poydevori — 17:16 izohiga qarang.

- Sen gumburlatgan sadodan ular qochar.
- ⁸ Suvlar tog'lar ustidan, vodiy bo'ylab oqarlar
Sen ular uchun tayin etgan joyga.
- ⁹ Bu suvlar toshmasin, deb,
Yana yer yuzini qayta qoplamasin, deb
Sen chegara qo'ygansan!
- ¹⁰ Buloqlarni toshirding Sen soyliklardan,
Buloqlar oqib kelar tog'lar orasidan.
- ¹¹ Jamiki yovvoyi hayvonlarni buloqlar sug'oradi,
Yovvoyi eshaklar tashnaligini qondiradi.
- ¹² Oqar suvlar bo'yida qushlar in quradi,
Shoxlar orasidan ular sayraydi.
- ¹³ Tog'larni sug'orasan yuqoridagi dargohingdan,
Zamin to'la sen o'stirgan meva bilan.
- ¹⁴ Chorva uchun Sen o't-o'lan o'stirasan,
Inson foydalansin, deb ekinlar o'stirgansan,
Yeguligini tuproqdan olsin, deysan.
- ¹⁵ Sen berasan inson ko'nglini chog' qiluvchi sharobni,
Yuzga jilo beruvchi zaytun moyini,
Inson hayotiga quvvat beruvchi nonni.
- ¹⁶ Ey Egam, Sening daraxtlaring,
Ha, O'zing Lubnonda ekkan sadr daraxtlaring^a
Suvga yaxshi qonadi.
- ¹⁷ Qushlar daraxtlarda uya quradi,
Sarv daraxtida laylak uy qiladi.
- ¹⁸ Tog' echkisi baland tog'larda yashar,
Bo'rsiqlar esa qoyalarda uya qurar.
- ¹⁹ Vaqtni belgilasin, deb oyni yaratding,
Quyosh ham biladi qachon botishin.
- ²⁰ Qorong'ulik cho'ktirganingda, tun bo'lar,
O'rmondagi bor hayvon kezgani chiqar.
- ²¹ Sherlar o'lja axtarib bo'kirar,
O'z rizq-ro'zini, ey Xudo, Sendan izlar.
- ²² Quyosh chiqar, ular ortga qaytarlar,
O'zlarining inlarida yotarlar.
- ²³ Odamlar o'z ishlariga chiqarlar,
Oqshomgacha yumushlari ila band bo'larlar.
- ²⁴ Ey Egam, ishlaring g'oyat turli-tumandir!
Hammasini donolik ila yaratgansan,
Zamin Sen yaratganlaring ila to'ladir.
- ²⁵ Mana, buyuk, bepoyon dengiz,
Son-sanoqsiz yaratilganlar bilan to'la,
Katta-kichik jonivorlar bor.
- ²⁶ Kemalar dengizlarda qatnaydi.
Suvlarda o'ynasin, deya
O'sha maxluq Levitanni^b yaratgansan.
- ²⁷ Ey Egam! O'z vaqtida rizqimizni bersin, deya
Ularning hammasi Senga ko'z tikadi.
- ²⁸ Ularga rizqini berganingda, yig'ib oladi,
Qo'llaringni ochganingda, ular yeb to'yadi.
- ²⁹ Yuzingni yashirganingda esa ular vahimaga tushadi,
Jonlarini olganingda, o'lib, tuproqqa qaytadi.

^a 103:16 ...Lubnonda...sadr daraxtlaring... — 28:5 izohiga qarang.

^b 103:26 *Levitani* — bu so'z odatda Kan'on xalqlarining qadimiy miflarida uchraydigan maxluqqa ishora qiladi (73:14 izohiga qarang). Ammo bu o'rinda kitga yoki bahaybat dengiz maxluqiga ishora qilgan bo'lishi mumkin.

- ³⁰ Ruhingni^a yuborganingda ular yaratiladi,
Yer yuziga yangidan hayot berasan.
- ³¹ Egamizning shuhrati toabad davom etsin,
Egamiz O'z yaratganlaridan xursand bo'lsin.
- ³² Yerga U boqqanda, yer titrar,
Tog'larga tekkanda, tog'lar tutun chiqarar.
- ³³ Hayot ekanman, Egamni tarannum etaman,
Bor ekanman, Xudoyimga hamdu sano kuylayman.
- ³⁴ U haqidagi o'ylarim xush kelsin O'ziga,
Zotan, sevinaman men Egam tufayli.
- ³⁵ Yer yuzidan yo'q bo'lsin gunohkorlar,
Bo'lmasin boshqa endi fosiqlar.

Egamni olqishla, ey jonim!
Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

104–SANO

- ¹ Egamizga shukr ayting, Unga sajda qiling,
Boshqa xalqlar orasida Uning ishlarini bildiring.
- ² Tarannum qilib Uni, hamdu sano ila qo'shiq ayting,
Uning jamiki ajoyib ishlarini aytib bering.
- ³ Egamizning muqaddas nomi ila faxrlaning,
Egamizga yuz burganlarning qalbi shodlikka to'lsin.
- ⁴ Egamizga yuz buring! Uning qudratiga,
Uning huzurida bo'lishga intiling.
- ⁵⁻⁶ Ey sizlar, Egamizning quli Ibrohim nasli,
Ey Yoqub o'g'illari — Egamizning tanlaganlari,
Esda tuting Egamiz qilgan ajoyibotlarni,
Uning mo'jizalarini, chiqargan hukmlarini.
- ⁷ U Egamiz Xudodir,
U chiqargan hukmlar butun yer yuzidadir.
- ⁸ O'z ahdini U toabad yoddan chiqarmas,
Minglab nasllarga bergan va'dasini unutmaz.
- ⁹ Rioya qilar U Ibrohim bilan qilgan ahdiga,
Is'hoqqa qasam ichib bergan va'dasiga.
- ¹⁰ Yoqub uchun bu ahdni bir qonun qildi,
Ha, Isroil uchun abadiy bir ahd qildi.
- ¹¹ Aytdeki^b: “Kan'on yurtini senga beraman,
Uni mulk uchun ulush qilib beraman.”
- ¹² U zamon ularning soni kam edi,
Ha, juda kam edilar.
Ular bu yurtga kelgindi edi.
- ¹³ Kezardi bir xalqdan boshqasiga,
Bir shohlikdan boshqa yurtga.
- ¹⁴ Hech kim ularni ezishlariga Egamiz yo'l qo'ymadi,
Ularni deb shohlarga tanbeh berdi.
- ¹⁵ Aytdeki: “Men tanlaganlarga tegmanglar,
Payg'ambarlarimga^c zarar keltirmanglar.”
- ¹⁶ Kan'on yurti ustiga Egamiz ocharchilik yubordi,
Bitta qoldirmay yeguliklarga qirg'in keltirdi.
- ¹⁷ Ulardan oldin odam yubordi,
Ha, Yusuf^a qul kabi sotildi.

^a 103:30 *Ruh* — bu o'rinda qo'llangan ibroniycha so'zning *nafas* ma'nosi ham bor. Ibtido 1:2, 30, 2:7 ga qarang.

^b 104:11 *Aytdeki...* — Ibtido 12:7, 17:8, 26:3, 28:13 ga qarang.

^c 104:15 *Payg'ambarlarim* — Ibrohim, Is'hoq, Yoqubga ishora (Ibtido 20:7 ga qarang).

- ¹⁸ Uning oyoqlariga zanjir urildi,
Bo'ynidan temir halqa o'tkazildi.
- ¹⁹ Yusufning so'zlari bajo bo'ladigan vaqt kelguncha,
Egamizning kalomi Yusufni sinadi.
- ²⁰ Misr shohi odam yuborib, Yusufni qutqardi,
Ellarning hukmdori uni ozod qildi.
- ²¹ Yusufni shoh saroyining boshqaruvchisi qilib tayin etdi,
Jamiki mulkining hokimi qildi.
- ²² Xohlasi saroydagi a'yonlarimni zanjirband qilsin^b,
Maslahatchilarimga donolik ila o'git bersin, deb shunday qildi.
- ²³ So'ngra Isroil Misrga keldi,
Ha, Yoqub nasli Xom^c yurtida musofir bo'ldi.
- ²⁴ Uning xalqini Egamiz barakali qildi,
Dushmanlariga qaraganda, ko'paytirdi.
- ²⁵ Egamiz Misr xalqining yuraklarini o'zgartirdi,
Ular Egamiz xalqidan nafratlandi,
Egamizning qullariga qarshi ular fitna uyushtirdi.
- ²⁶ So'ngra Egamiz quli Musoni yubordi,
Tanlab olgan Horunni birga jo'natdi.
- ²⁷ Misrliklar orasida, o'sha Xom yurtida
Ikkalasi Egamizning mo'jizalarini, ajoyibotlarini ko'rsatdi^d.
- ²⁸ Egamiz zulmat yubordi, Misrni zulmatga burkadi,
Muso, Horun Egamizning amrlariga itoatsizlik qilmadi^e.
- ²⁹ Misrning suvlarini Egamiz qonga aylantirdi,
Jamiki baliqlarini nobud qilib tashladi.
- ³⁰ Misr yurti to'lib ketdi qurbaqalarga,
Yetib bordi hatto hukmdorlarning uyiga.
- ³¹ Egamiz amr berganda, so'nalar galasi keldi,
Misr bo'ylab burgalar qaynab ketdi.
- ³² Yomg'ir o'rniga ularga Egamiz do'l yog'dirdi,
Butun Misr bo'ylab chaqmoq chaqtirdi.
- ³³ Uzumzoru anjirzorlarini quritdi,
Misrdagi daraxtlarni qo'porib tashladi.
- ³⁴ Egamiz amr berganda, chigirtkalar^f keldi,
Son-sanoqsiz mayda chigirtkalar chiqib keldi.
- ³⁵ Ular Misrdagi butun o't-o'lanni yeb yubordi,
Misr o'lkasidagi hosilni yeb bitirdi.
- ³⁶ Misrdagi jamiki to'ng'ichlarni Egamiz urdi,
Ularning qudratining ilk hosilini yo'q qildi.
- ³⁷ So'ng Egamiz O'z xalqini
Oltinu kumushga boyitib^g, olib chiqdi.
Isroil qabilalarining orasida qoqilib qolgani bo'lmadi.
- ³⁸ Misrliklar Isroildan qo'rqib, vahimaga tushgandi,
Ular ketganlarida, Misr xalqi sevindi.
- ³⁹ Xalqim ustida yopinchiq bo'lsin, deb
Egamiz bulutni yoydi,
Kechasi yorug'lik bo'lsin, deb alanga berdi^h.
- ⁴⁰ Isroil go'sht so'raganda Egamiz bedanalar berdi,

^a 104:17 Yusuf — Ibtido 37:1-36, 39:1-41:57, 45:4-7 ga qarang.

^b 104:22 ...a'yonlarimni zanjirband qilsin... — yoki u a'yonlarim ustidan hukmronlik qilsin yoxud u a'yonlarimga ko'rsatma bersin.

^c 104:23 Xom — 77:51 izohiga qarang.

^d 104:27 Misrliklar orasida...mo'jizalarini, ajoyibotlarini ko'rsatdi — Chiqish 7:8-11:10, 12:29-30 ga qarang.

^e 104:28 ...Muso, Horun...itoatsizlik qilmadi — Ibroniycha matnda ular...itoatsizlik qilmadi. Qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalarda ular...itoatsizlik qildi, ya'ni Misrliklar itoatsizlik qildi.

^f 104:34 chigirtkalar — chigirtkalar ba'zan to'da-to'da bo'lib kelib, dalalardagi hosilga katta zarar yetkazadi.

^g 104:37 ...Egamiz O'z xalqini Oltinu kumushga boyitib... — Chiqish 12:33-36 ga qarang.

^h 104:39 ...Egamiz bulutni yoydi, Kechasi...alanga berdi — Chiqish 13:20-22 ga qarang.

Osmondan non yog'dirib, ularni to'yg'azdi^a.

⁴¹ Egamiz qoyani ochdi, suv otilib chiqdi^b,
Sahro bo'ylab daryoday suv oqdi.

⁴² Egamiz O'zining muqaddas va'dasini,
O'z quli Ibrohimga bergan va'dasini yodda tutdi.

⁴³ Shu bois xalqini olib chiqdi sevinch ila,
O'z tanlaganlarini shodlik hayqiriqlari ila.

⁴⁴ Begona xalqlarning yurtlarini ularga berdi,
O'sha xalqlarning boyligini Isroil mulk qilib oldi.

⁴⁵ "Isroil xalqi Mening farmonimga rioya qilsin,
Mening qonunlarimga itoat etsin", deya
Egamiz mana shularning hammasini qildi.

Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

105–SANO

¹ Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

Egamizga shukrona ayting, U yaxshidir!
Uning sodiq sevgisi abadiydir.

² Egamizning qudratli ishlarini kim batafsil ayta oladi?!
Kim Unga mukammal hamdu sano ayta oladi?!

³ Baxtlidir adolat ila ish tutganlar,
Har doim to'g'ri ish qilganlar.

⁴ Ey Egam, xalqingga muruvvat ko'rsatganingda meni eslagin,
Ularga najot berganingda, menga ham yordam bergin,

⁵ Toki tanlagan xalqingning iqbolini ko'rayin,
Xalqingning shodligini ko'rib, men ham quvonayin,
Ular bilan birga faxrlanib yurayin.

⁶ Ey Isroil xalqi, ota-bobolarimiz kabi biz gunoh qildik,
Egri yo'ldan yurdik, yomonlik qildik.

⁷ Ota-bobolarimiz Misrda bo'lganlarida,
Egamizning ajoyib ishlariga e'tibor qilmadilar,
Uning mo'l sodiq sevgisini eslamadilar,
Qizil dengizda^c isyon qildilar.

⁸ Qudratli kuchini bildirish uchun,
O'z nomi haqi,
Egamiz ularni qutqardi.

⁹ U Qizil dengizga do'q urdi, dengiz quridi.
Qup-quruq yerdan yetaklaganday,
Isroil xalqini dengiz tubidan o'tkazdi.^d

¹⁰ Egamiz ularni yov qo'lidan qutqardi,
G'anim qo'lidan ularni ozod qildi.

¹¹ Suvlar qaytib, g'animlarni bosib qoldi,
Dushmanlarning birontasi qutula olmadi.

¹² Shunda Isroil xalqi Egamizning so'ziga ishondi,
Unga hamdu sanolar kuyladi.

¹³ Ular tez orada Egamizning ishlarini unutdi,
Egamizdan bemaslahat ish qildilar.

^a 104:40 ...Egamiz bedanalar berdi, Osmondan non yog'dirib ularni to'yg'azdi — Chiqish 16:2-15 ga qarang.

^b 104:41 Egamiz qoyani ochdi, suv otilib chiqdi... — Chiqish 17:1-7 va Saxroda 20:2-11 ga qarang.

^c 105:7 Qizil dengiz — ibroniycha matnda *yom suf*, ma'nosi *Qamish dengizi* (shu sanoning 9, 22-oyatlarida ham bor). Bu termin mana shu sanoda hozirgi Suets qo'ltig'iga (ya'ni Qizil dengizning shimoli-g'arbidagi qo'ltiqqa) yoki Suets qo'ltig'i va O'rta yer dengizi oralig'ida joylashgan ko'llardan biri nazarda tutilgan bo'lishi mumkin. Bu oyatdagi dengizning qayerda joylashgani aniq ma'lum emas, biroq Chiqish 14:10-31 dagi hodisalarning tafsilotiga ko'ra, bu dengiz shunchalik katta bo'lganki, Isroil xalqiga katta bir to'siq bo'lgan. Shunchalik chuqur bo'lganki, Misr lashkarlarini cho'kdirib yuborgan.

^d 105:9 U Qizil dengizga do'q urdi...Isroil xalqini dengiz tubidan o'tkazdi — Chiqish 14:1-31 ga qarang.

- ¹⁴ Sahroda ular nafsi buzuqlik qildi,
Dashtu biyobonda ular Xudoni sinadi.^a
- ¹⁵ Egamiz ularga so‘raganini berdi–yu,
Ularga halokatli xastalikni ham yubordi.
- ¹⁶ Qarorgohdagi xalq Musoga,
Egamizga bag‘ishlangan Horunga hasad qildi^b.
- ¹⁷ Yer yorilib, Datanni yutib yubordi,
Abiram bilan sheriklarini yamlab yubordi.
- ¹⁸ Sheriklari ustiga olov tushdi,
O‘sha fosiqlarni alanga yondirdi.
- ¹⁹ Sinay tog‘ida^c ular buzoq yasadilar,
O‘sha oltin butga sajda qildilar.^d
- ²⁰ Ular Xudoning ulug‘vorligini
O‘t yeydigan buqa tasviriga alishdilar.
- ²¹ Ular o‘zlarining najotkori Xudoni,
U Misrda buyuk ishlar qilganini unutdilar.
- ²² Xom^e yurtida Egamiz ajoyibotlar ko‘rsatgandi,
Qizil dengizda qo‘rqinchli ishlar qilgandi.
Mana shularni Isroil xalqi unutdi.
- ²³ Shu bois Egamiz, ularni qiraman, dedi.
Ammo Muso, Egamizning tanlagani o‘rtaga tushib,
Egamizdan iltijo qilib,
Uni qahrli g‘azabidan qaytardi.
- ²⁴ So‘ngra ular maftunkor yurti xor qildilar,
Egamizning va‘dasiga ishonmadilar^f.
- ²⁵ O‘z chodirlarida ming‘irlab nolidilar,
Egamizga itoat etmadilar.
- ²⁶ Egamiz qo‘lini ko‘tarib, ont ichdi:
“Sizlarni sahroda yakson qilaman.
- ²⁷ Naslingizni xalqlar orasiga tarqataman,
Boshqa yurtlarga ularni sochib yuboraman.”
- ²⁸ So‘ngra bizning ota–bobolarimiz
Piyor tog‘idagi Baalga sajda qilishga qo‘shildilar^g,
O‘liklarga^h keltirilgan qurbonlikdan yedilar.
- ²⁹ Ular qilmishlari bilan
Egamizni g‘azablantirdilar,
Ular o‘latga giriftor bo‘ldilar.
- ³⁰ Finxaz qo‘zg‘alib, aralashdi,
Shunda o‘lat ham to‘xtadi.
- ³¹ Shu bois Finxaz solihlik timsoli bo‘ldi,
Bu nasllardan nasllarga toabad davom etadi.
- ³² Mariva suvlaridaⁱ ular Egamizning qahrini keltirdi,
Ularning dastidan Musoning boshiga qayg‘ular keldi.
- ³³ Ular Musoning g‘azabini qo‘zg‘atdi,
Muso ham o‘ylamay gapirdi.
- ³⁴ Egamiz, xalqlarni qiringlar, deb amr bergandi,

^a 105:14 *Sahroda...ular Xudoni sinadi* — Sahroda 11:4-34 ga qarang.

^b 105:16 *...Musoga...Horunga hasad qildi* — Sahroda 16:1-35 ga qarang.

^c 105:19 *Sinay tog‘i* — ibroniycha matnda *Xorev tog‘i*, Sinay tog‘ining yana bir nomi.

^d 105:19 *Sinay tog‘ida...oltin butga sajda qildilar* — Chiqish 32:1-14 ga qarang.

^e 105:22 *Xom* — 77:51 izohiga qarang.

^f 105:24 *...ular...Egamizning va‘dasiga ishonmadilar* — Sahroda 14:1-35 ga qarang.

^g 105:28 *...bizning ota–bobolarimiz Piyor tog‘idagi Baalga sajda qilishga qo‘shildilar...* — Sahroda 25:1-13 ga qarang.

^h 105:28 *...O‘liklarga...* — yoki *jonsiz butlarga*.

ⁱ 105:32 *Mariva suvlarida...* — Sahroda 20:1-13 ga qarang.

- Ular Egamizning amrini bajarmadi.
³⁵ Begona xalqlar bilan ular aralashib,
 Ularning odatlarini o'rgandilar.
³⁶ Ular begona xalqlarning butlariga sajda qildilar,
 Ularning butlari Egamizning xalqiga tuzoq bo'ldi.
³⁷ Ular o'zlarining o'g'il-qizlarini
 Iblislarga qurbon qildilar.
³⁸ Ha, o'zlarining o'g'il-qizlarini
 Kan'on butlariga qurbon qilib,
 Begunoh qon to'kdilar.
 Ularning qoni yurtni harom qildi.
³⁹ Ishlari bilan o'zlarini bulg'adilar,
 Qilmishlari bilan Egamizga bevafoqlik qildilar.
⁴⁰ Shunda Egamiz O'z xalqidan g'azablandi,
 Ulardan jirkandi.
⁴¹ Ularni yot xalqlarning qo'liga berdi,
 G'animlari ular ustidan hukmron bo'ldi.
⁴² Dushmanlari ularni siquvga oldi,
 Kuch bilan ularni bo'yin egdirdi.
⁴³ Ko'p marta Egamiz ularni qutqardi,
 Ular esa ataylab isyon qilgan edi,
 Gunohlari tufayli past ketdilar.
⁴⁴ Shunda ham Egamiz O'z xalqining nolalarini eshitib,
 Ularning kulfatlariga e'tibor berdi.
⁴⁵ Ular haqi O'z ahdini yodida tutdi,
 Mo'l sodiq sevgisi bilan ularga shafqat ko'rsatdi.
⁴⁶ Ularni asir olganlarni
 Shafqatli bo'lishga undadi.
⁴⁷ Ey Egamiz Xudo, bizlarni qutqar,
 Xalqlar orasidan bizni to'plab ol,
 O'zing muqaddassan, Senga shukr aytaylik,
 Sening madhlaring bilan faxrlanaylik.
⁴⁸ Isroil xalqining Xudosi — Egamizga
 Toabad olqishlar bo'lsin,
 Jamiki xalqlar: "Omin", desin.
 Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

Kitob (5)

(106-150–Sanolar)

106–SANO

- ¹ “Egamizga shukrona ayting, U yaxshidir,
 Uning sodiq sevgisi abadiydir”, deb
² Egamiz najot berganlar ana shunday aytsin,
 U kulfatdan qutqarganlar ana shunday aytsin.
³ U sharqu g'arbdan, shimolu janubdan^a to'plaganlar ham,
 Ko'p yurtlardan yig'ib keltirganlar ham ana shunday aytsin.
⁴ Ba'zilari cho'lu biyobonda tentirab yurdilar,
 Yashash uchun biron shaharga yo'l topmadilar.
⁵ Och, tashna holda qoldilar,
 Sal bo'lmasa o'layozdilar.
⁶ Kulfatda qolganlarida Egamizga nola qildilar,

^a 106:3 janub — ibroniycha matnda *dengiz*, bu o'rinda O'rta er dengizining janubiy sohili yoki Aqaba qo'ltig'i nazarda tutilgan bo'lishi mumkin.

- Egamiz ularni azob–uqubatlardan qutqardi.
- ⁷ Ular yashaydigan shaharga borgunga qadar,
Egamiz ularni to‘g‘ri yo‘ldan yetakladi.
- ⁸ Sodiq sevgisi uchun ular Egamizga shukrona aytsin!
Egamizning insoniyatga ko‘rsatgan ajoyib ishlari uchun shukr qilsin!
- ⁹ Zotan U qondirar tashna bo‘lganlarni,
To‘ydirar ne‘matlar bilan ochlarni.
- ¹⁰ Ba‘zilari zim–ziyo zulmatda o‘tirardilar,
Asir bo‘lib, kishanda azob chekardilar.
- ¹¹ Ular Xudoning so‘zlariga qarshi isyon qilgandilar,
Xudoyi Taoloning yo‘l–yo‘riqlarini mensimadilar.
- ¹² Shu bois Xudo ularni og‘ir ishlarga majbur etdi,
Ular yiqilganda, yordam berishga biron kimsa bo‘lmadi.
- ¹³ Kulfatda qolganlarida Egamizga nola qildilar,
Egamiz ularni azob–uqubatlardan qutqardi.
- ¹⁴ Ularni zim–ziyo zulmatdan olib chiqdi,
Ularning kishanlarini parcha–parcha qildi.
- ¹⁵ Sodiq sevgisi uchun ular Egamizga shukrona aytsin!
Egamizning insoniyatga ko‘rsatgan ajoyib ishlari uchun shukr qilsin!
- ¹⁶ Zotan U bronza darvozalarni sindirar,
Temir tambalarni ikkiga bo‘lib tashlar.
- ¹⁷ Ba‘zilari ahmoq bo‘lib, itoatsizlik qildilar,
Gunohlari tufayli azobga duchor bo‘ldilar.
- ¹⁸ Har qanday ovqatdan jirkanar edilar,
O‘lim og‘ziga yaqinlashib qolgan edilar.
- ¹⁹ Kulfatda qolganlarida Egamizga nola qildilar,
Egamiz ularni azob–uqubatlardan qutqardi.
- ²⁰ Egamiz gapirib, ularga shifo berdi,
Qabrdan ularni saqlab qoldi.
- ²¹ Sodiq sevgisi uchun ular Egamizga shukrona aytsin!
Egamizning insoniyatga ko‘rsatgan ajoyib ishlari uchun shukr qilsin!
- ²² Shukrona qurbonligini ular keltirsinlar,
Uning ishlarini sevinch qo‘shiqlari ila aytsinlar.
- ²³ Ba‘zilari kemalarda dengizga chiqdilar,
Vahimali suvlar uzra savdo qildilar.
- ²⁴ Ular Egamizning ishlarini,
Chuqur suvda Uning mo‘jizalarini ko‘rdilar.
- ²⁵ U amr berganda, bo‘ron qo‘zg‘aldi,
Dengiz to‘lqinlari baland ko‘tarildi.
- ²⁶ Kema osmonga ko‘tarilib, yana chuqur suvga tushdi,
Falokatdan kemadagilar bemajol bo‘lib qoldi.
- ²⁷ Ular mastlar kabi dovdirab aylandi,
Mahoratlari foyda bermadi.
- ²⁸ Kulfatda qolganlarida Egamizga nola qildilar,
Egamiz ularni azob–uqubatlardan qutqardi.
- ²⁹ U bo‘ronni shabadaga aylantirdi,
Dengiz to‘lqinlari sukutga cho‘mdi.
- ³⁰ To‘lqinlar jim bo‘lganidan ular sevindi,
Istagan bandargohga ularni keltirib qo‘ydi.
- ³¹ Sodiq sevgisi uchun ular Egamizga shukrona aytsin!
Egamizning insoniyatga ko‘rsatgan ajoyib ishlari uchun shukr qilsin!
- ³² Ular jamoa oldida Egamizni ulug‘lasin,
Oqsoqollar yig‘inida Unga hamdu sanolar aytsin.
- ³³ Egamiz daryolarni sahroga aylantirar,
Buloqlarni qaqragan yerga aylantirar.

- ³⁴ Aholining fosiqligi sababli esa
Hosildor yerlarni sho‘r yerga aylantirar.
- ³⁵ Egamiz sahroni ko‘llarga aylantirar,
Qaqragan yerni buloqlarga aylantirar.
- ³⁶ Och–yupunlarni u yerga olib kelib o‘rmashtirar.
Ular esa yashash uchun shaharlar qurar.
- ³⁷ Dalalarga urug‘ ekib, uzumzorlar yaratar,
Dalalardan mo‘l–ko‘l hosil olar.
- ³⁸ Egamizning barakasi ila ular juda ko‘payar,
Ularning chorvasi kamayishiga Egamiz yo‘l qo‘ymas.
- ³⁹⁻⁴⁰ Egamiz aslzodalarni xor qildi,
Yo‘lsiz sahroda ularni sargardon qildi.
Zulm, kulfat, g‘amdan
Ularning soni kamaydi,
Ular qashshoqlashdi.
- ⁴¹ Yo‘qsillarni esa Egamiz kulfatdan qutqarar,
Ularning oilasini qo‘y suruviday ko‘paytirar.
- ⁴² To‘g‘ri insonlar buni ko‘rib, sevinar,
Fosiqlar esa og‘zini yopib, jim bo‘lar.
- ⁴³ Donolar bularga e‘tibor bersin,
Egamizning sodiq sevgisini anglasin.

107–SANO

- ¹ *Dovud sanosi. Qo‘shiq.*
- ² Ey Xudo, yuragim Senga sodiq,
Jonim boricha Seni kuylab, qo‘shiq aytaman.
- ³ Uyg‘on, ey arfa, lira!
Tongni ham men uyg‘otaman!
- ⁴ Ey Egam, xalqlar orasida Senga shukrona aytaman,
Ellar orasida Senga hamdu sano kuylayman.
- ⁵ Sodiq sevging samolarday yuksakdir,
Sadoqating bulutlarga cho‘zilgandir.
- ⁶ Ey Xudo, falakdan ham yuqorida yuksalaver!
Shuhrating butun zamin uzra yoyilsin.
- ⁷ O‘ng qo‘ling ila g‘alaba ato qilgin,
Menga javob bergin,
O‘zingning sevganlaring topsin najot.
- ⁸ Ey Xudo, O‘z muqaddas makoningdan va‘da bergansan^a:
“Shodlanib Shakamni^b bo‘lib tashlayman,
Suxo‘t vodiysini^c taqsimlab beraman.
- ⁹ Gilad Menikidir, Manashe^d Menikidir,
Efrayim dubulg‘amdir, Yahudo^e saltanat hassamdir.
- ¹⁰ Mo‘ab Mening qo‘lyuvgichimdir,
Edom uzra chorig‘imni otaman^f,
Filistlar^a uzra zafar ila hayqiraman.”

^a 107:8 ...*O‘z muqaddas makoningdan va‘da bergansan...* — yoki *Sen muqaddassan, va‘da bergansan*.

^b 107:8 *Shakam* — Quddusdan qariyb 50 kilometrcha shimolda, Isroil tepaliklarida joylashgan shahar.

^c 107:8 *Suxo‘t vodiysi* — Iordan daryosining sharq tomonida joylashgan.

^d 107:9 *Gilad...Manashe...* — Gilad Iordan daryosining sharqida joylashgan yerlar. Manashe Isroil xalqining qabilalaridan biri bo‘lib, bu qabilaning hududi Iordan daryosining sharq va g‘arb tomonida joylashgan edi.

^e 107:9 ...*Efrayim...Yahudo...* — Isroilning ikkita yetakchi qabilasi. Efrayim Isroilning shimol tomonida, Yahudo janub tomonida joylashgan edi. Ikkala qabila butun Isroil xalqini ramziy ma‘noda ifoda etadi.

^f 107:10 ...*chorig‘imni otaman...* — Qadimgi Isroilda kimdir yerdan bir qismini mulk qilib olganini tasdiqlaganda, shu odat ramziy xatti–harakat bo‘lgan edi.

- ¹¹ Eh, qaniydi mustahkam shaharga^b meni olib borsalar,
Edomga meni boshlab borsalar.
- ¹² Ey Xudo, axir, bizni O'zing rad etding—ku!
Lashkarimizga yo'l boshchilik qilmayapsan—ku endi!
- ¹³ Dushmandan qutqarib, bizga yordam ber,
Insonning yordami butunlay behuda.
- ¹⁴ Ey Xudo, Sen bilan biz g'olib bo'lamiz,
Dushmanlarimizni Sen yanchib tashlaysan.

108—SANO

Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.

- ¹ Seni olqishlayman, ey Xudo,
Sukut saqlamagin.
- ² Fosiq, yolg'onchilar menga qarshi og'iz ochgan,
Yolg'onchi tillar bilan menga qarshi gapirar.
- ³ Nafratga to'la so'zlarni ustimga yog'dirarlar,
Sababsiz menga hujum qilarlar.
- ⁴ Menga ayb qo'yarlars do'stligimga javoban,
Ibodati qilaman hamon.
- ⁵ Yaxshilik evaziga menga yomonlik qaytararlar,
Do'stligim evaziga menga adovat qilarlar.
- ⁶ Fosiqni ularga qarshi qo'y,
Ularning o'ng tomonida ayblovchi tursin.
- ⁷ Sinalganda, ular aybdor bo'lsin,
Ularning ibodati gunoh deb hisoblansin.
- ⁸ Ularning umri qisqa bo'lsin,
Yo'l boshchiligini boshqasi olsin.
- ⁹ Yetim bo'lib qolsin bolalari,
Beva bo'lib qolsin xotinalari.
- ¹⁰ Bolalari kulbasidan ayrilib, darbadar bo'lsin,
Non izlab tilanchi bo'lsin.
- ¹¹ Mol—holini sudxo'rlar egallasin,
Mehnat samarasini begonalar tortib olsin.
- ¹² Biron kimsa ularga shafqat qilmasin,
Ularning yetim bolalariga hech kim achinmasin.
- ¹³ Ularning nasl—nasabi qirilib ketsin,
Bir nasldan so'ng nomlari yo'q bo'lsin.
- ¹⁴ Ey Egamiz! Otalari aybini esga olgin,
Onalarining gunohini hech qachon unutmagin.
- ¹⁵ Ey Egamiz, ularning gunohidan doim xabardor bo'lgin,
O'sha insonlarning xotirasini yer yuzidan o'chirgin.
- ¹⁶ Axir, ular hech qachon shafqat qilishni o'ylamadi.
Muhtojlarni, umidsizlikka tushganlarni,
Kambag'allarni ta'qib qildi, o'ldirdi.
- ¹⁷ Ular la'natlashni yaxshi ko'rardi,
Endi la'nati o'zlarining boshiga kelsin.
Duo qilishni yoqtirmasdi,
Endi duo ulardan uzoq bo'lsin^c.
- ¹⁸ La'natni ular kiyimday kiyardi,
Ularning tanasiga la'nat suv kabi kirardi,
Suyaklariga moy kabi singardi.

^a 107:10 *Mo'ab...Edom...Filistlar...* — Isroilning sharq, janub va g'arbdagi qo'shnilari bo'lib, ular Isroilga dushman edilar. Mo'ab O'lik dengizning sharqida, Edom O'lik dengizning janubida joylashgan yurtlar edi. Filistlar O'rta yer dengizining bo'yida yashagan.

^b 107:11 *mustahkam shahar* — Edomning poytaxti Sela nazarda tutilgan bo'lishi mumkin.

^c 108:17 *...kelsin...bo'lsin* — yoki *...keldi...bo'ldi*.

- ¹⁹ Ha, kiyim kiyganday, ular la'natga o'ranib olsin,
La'natni har kuni belga taqadigan kamarday qilib olsin.
- ²⁰ Ey Egam! Menga qarshi yomon gapiruvchilarga,
Meni ayblovchilarga Sendan ana shular mukofot bo'lsin.
- ²¹ Sen, ey Egam Rabbiy,
O'z noming haqi menga madad ber,
Ezgudir sodiq sevging, meni qutqar.
- ²² Men bir bechora, yo'qsilman,
Ichimda yuragim yaralangandir.
- ²³ Oqshomgi soyaday yo'q bo'lib boryapman,
Chigirtkaday men uloqtirilganman.
- ²⁴ Ro'za tutganimdan tizzalarimda darmon yo'q,
Etim suyaginga yopishib qolgan.
- ²⁵ Dushmanlarim haqoratining nishoniman,
Meni ko'rganlarida masxaralab, boshlarini likillatar.
- ²⁶ Ey Egam Xudo, menga madad bergin,
Sodiq sevging haqi meni xalos qilgin.
- ²⁷ Buni Sening qo'ling qilganini dushmanlarim bilsin,
Ey Egam, menga najot bergan Sen ekaningni ular bilsin.
- ²⁸ Mayli, ular meni la'natlasin,
Sen esa menga baraka berasan.
Ular hujum qilganda, sharmanda bo'lishsin,
Men, Sening quling esa shod-xurram bo'lay.
- ²⁹ Meni ayblovchilar badnomlikka burkansin,
Chopon kiyganday, sharmandalikka o'ransin.
- ³⁰ Egamga cheksiz shukronalar aytaman,
Xaloyiq orasida Unga hamdu sano o'qiyman.
- ³¹ Egamiz turar yo'qsullarning o'ng tomonida,
Ularni o'limga mahkum etganlardan qutqarmoq uchun.

109–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Egamiz aytmoqda hazratimga:
“Dushmanlaringni oyoqlaring ostiga kursi qilmagunimcha,
Sen Mening o'ng tomonimda^a o'tirib turgin.”
- ² Ey hazratim! Egamiz sening hukmronligingni
Quddusdan^b boshlab kengaytirar!
Dushmanlaring o'rtasida sen hukmronlik qil!
- ³ Sen jang qiladigan kunda
Jangchilaring xohishi bilan maydonga chiqadi.
Erta tong yosh yigitlaring
Shabnam kabi atrofingda to'planadi,
Ular muqaddas ulug'vorlikka burkangan.^c
- ⁴ Egamiz ont ichgan, qarorini o'zgartirmas:
“Maliksidiq nasabi bo'yicha
Sen toabad ruhoniysan.”^d
- ⁵ Rabbiy o'ng tomoningda o'tirar,

^a **109:1** *Mening o'ng tomonim* — O'ng qo'l — muruvvat va barakat keltiradi, deb qaralgan.

^b **109:2** *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

^c **109:3** *Erta tong yosh yigitlaring...Ular muqaddas ulug'vorlikka burkangan* — yoki *Siz muqaddas ulug'vorlikka burkangansiz, sizning kuch-qudratingiz tonggi shabnamga o'xshab har kun yangilanib turadi*. Ibroniycha matndan so'zma-so'z tarjimai — *bachadondan, sahardan sizda yoshligingiz shabnami bor* yoki *...yigitlaringizning shabnami bor*.

^d **109:4** ... “*Maliksidiq nasabi bo'yicha Sen toabad ruhoniysan*” — Dovud nasli, Maliksidiq singari, ham shoh, ham ruhoni bo'ladi (Ibtido 14:18-20 ga qarang). Bu Horun va uning nasliga berilgan martabaga qaraganda yuqori ruhoniylilik martabasi edi (Ibroniylar 7:1-28 ga qarang).

G'azablangan kunda shohlarni ezib tashlar.

⁶ U xalqlarni hukm qilib, jasadlarini uyum qilar,
Butun yer yuzidagi boshlarni ezib tashlar.

⁷ Ey hazratim, yo'l bo'yidagi irmoqdan suv ichasan,
Kuchga to'lib, g'olib bo'lib turasan.

110^a—SANO

¹ Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

To'g'ri insonlar jamoasida bo'lganimda,
Butun qalbimdan Egamga shukr aytaman.

² Egamizning ishlari buyukdir,
Ulardan lazzat oluvchilar ular haqda fikr yuritadilar.

³ Egamizning ishlari muhtasham, haybatlidir,
Uning solihligi toabad davom etadi.

⁴ Egamiz unutilmas ajoyibotlarni yaratdi,
U rahmdil va shafqatlidir.

⁵ O'zidan qo'rqanlarga rizq-ro'zini beradi,
O'z ahdini doimo yodida tutadi.

⁶ Xalqiga qudratli ishlarini ko'rsatdi,
Boshqa xalqlar yerini ularga berdi.

⁷ Hamma ishlarida sodiq, adolatlidir,
Uning hamma amrlari ishonchlidir.

⁸ Ularning hammasi toabad mustahkam turadi,
Egamiz ularni sadoqat, to'g'rilik ila ijro qildi^b.

⁹ U xalqini qutqardi,
Toabad ahdi bilan ularni O'ziga bog'ladi.
Uning nomi muqaddas, qo'rqinchlidir.

¹⁰ Egamizdan qo'rqish donolikning boshidir,
Bunday yo'l tutganlarning aqli rasodir,
Uning hamdu sanolari toabad davom etadi.

111^c—SANO

¹ Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

Baxtlidir Egamizdan qo'rqadigan odam,
Uning amrlarini bajarib zavq oladigan odam!

² Bunday odamning avlodi yurtda qudratli bo'ladi,
To'g'ri odamning nasli baraka topadi.

³ Uning uyida mo'lchilik, boylik bo'ladi,
Uning solihligi toabad davom etadi.

⁴ Hatto zulmatda ham to'g'ri insonga nur yog'iladi,
U rahmdil, mehribon va solihdir.

⁵ Yaxshi odam saxiy, qarz beradi,
Adolat bilan ish yuritadi.

⁶ Solih hech qachon tebranmaydi,
U toabad unutilmaydi.

⁷ U yomon xabardan qo'rqmaydi,
Butun yurakdan Egamizga umid bog'laydi.

⁸ Yuragi barqarordir, qo'rquv nimaligini bilmaydi,
Oxiri dushmanlari mag'lubiyatini o'z ko'zi bilan ko'radi.

⁹ Boyligini muhtojlarga saxiylik ila taqsimlaydi,

^a 110 Bu sano ibroniychada muvashshah uslubida yozilgan she'rdir. Bu sanoning har bir oyatidagi birinchi so'z ibroniy alifbosi tartibi bo'yicha boshlanadi.

^b 110:8 ...Egamiz ularni sadoqat, to'g'rilik ila ijro qildi — yoki ular sadoqat va to'g'rilik bilan itoat etadilar.

^c 111 Bu sano ibroniychada muvashshah uslubida yozilgan she'rdir. Bu sanoning har bir oyatidagi birinchi so'z ibroniy alifbosi tartibi bo'yicha boshlanadi.

Uning solihligi toabad davom etadi.

U qudratli, hurmatli bo'ladi.

- ¹⁰ Fosiqlar buni ko'rib, g'azabga minadi,
Tishlarini g'ichirlatib, shalvirab qoladi,
Fosiqlarning istagi puchga chiqadi.

112–SANO

- ¹ Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

Hamdu sano ayting, ey Egamizning qullari,
Hamdu sanolar bo'lsin Egamizning nomiga!

- ² Egamiz nomiga hozir ham,
Abadulabad olqishlar bo'lsin.

- ³ Sharqdan g'arbga qadar
Egamizning nomiga olqishlar bo'lsin!

- ⁴ Egamiz barcha xalqlar ustidan yuksalgan,
Uning shuhrati samolardan ham buyukdir.

- ⁵ Egamiz Xudoga kim o'xshaydi?!

U yuksakda taxt qurgan.

- ⁶ U samoga, yer yuziga egilib, qaraydi.

- ⁷ Tuproqqa qorilgan bechorahollarni U ko'taradi,
Faqirlarni axlat uyumidan olib, yuksaltiradi.

- ⁸ Ularga shahzodalar yonidan joy beradi,
O'z xalqining shahzodalari bilan birga o'tqazadi.

- ⁹ Befarزند ayolni o'z uyida U sharaflaydi,
Unga farzand ato etib, baxtiyor qiladi.

Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

113–SANO

- ¹⁻² Isroil xalqi Misrdan chiqib ketganda,
Yahudo yurti Xudoning muqaddas maskani bo'ldi.
Ha, Yoqub xonadoni begona yurtidan ketganda,
Isroil yurti Xudoning shohligi bo'ldi.

- ³ Dengiz Xudoni ko'rdi-yu, qochdi^a,
Iordan daryosi orqaga qaytdi^b.

- ⁴ Tog'lar qo'chqorlar kabi sakradi^c,
Tepaliklar qo'zilar kabi irg'idi.

- ⁵ Ne bo'ldi, ey dengiz, qochib ketding?
Ne bo'ldi, ey Iordan, orqaga qaytding?

- ⁶ Ey tog'lar, nechun sakradingiz takalar kabi?
Ey tepaliklar, nechun irg'idingiz qo'zilar kabi?

- ⁷ Titragin, ey zamin, Rabbiy oldida,
Yoqubning Xudosi huzurida.

- ⁸ U qoyani suv hovuziga aylantirgan,
Qattiq qoyani buloqqa aylantirgan.^d

- ⁹ Ey Egam! Sodiq sevging, sadoqating haqi
Senga sharaflar bo'lsin!
Bizga emas, Senga sharaflar bo'lsin!

^a 113:3 *Dengiz Xudoni ko'rdi-yu, qochdi...* — Chiqish 14:21-22 ga qarang.

^b 113:3 *...Iordan daryosi orqaga qaytdi* — Yoshua 3:7-17 ga qarang.

^c 113:4 *Tog'lar qo'chqorlar kabi sakradi...* — Chiqish 19:16-19 va Hakamlar 5:4-5 ga qarang.

^d 113:8 *U qoyani...buloqqa aylantirgan* — Chiqish 17:1-7 ga qarang.

- ¹⁰ Nima uchun begona xalqlar:
 “Qani ularning Xudosi”, deya aytarlar?
- ¹¹ Bizning Xudoyimiz samolardadir,
 U istaganini qilaveradi.
- ¹² Xalqlarning xudolari esa kumush, oltindan,
 Inson qo‘llarining mahsullaridir.
- ¹³ Butlarning og‘izlari bor, so‘zlay olmaslar,
 Ko‘zlari bor, ko‘ra olmaslar.
- ¹⁴ Ularning quloqlari bor, eshita olmaslar,
 Burunlari bor, hidlay olmaslar.
- ¹⁵ Ularning qo‘llari bor, seza olmaslar,
 Oyoqlari bor, yura olmaslar,
 Bo‘g‘izlaridan ovoz chiqara olmaslar.
- ¹⁶ Butlarni barpo qilganlar, butlarga ishonganlar
 Xuddi ularga o‘xshagan bo‘lib qolar.
- ¹⁷ Ey Isroil xalqi! Ishoning Egamizga,
 U madad berar, qalqon bo‘lar sizga!
- ¹⁸ Ey Horun xonadoni!^a Ishoning Egamizga,
 U madad berar, qalqon bo‘lar sizga!
- ¹⁹ Ey Egamizdan qo‘rqqanlar! Ishoning Egamizga,
 U madad berar, qalqon bo‘lar sizga!
- ²⁰ Egamiz bizni yodda tutib, baraka beradi,
 Isroil xalqiga U baraka beradi,
 Horun xonadoniga U baraka beradi.
- ²¹ Egamiz O‘zidan qo‘rqqanlarga baraka beradi,
 Kattayu kichikka bir xilda baraka beradi.
- ²² Egamiz sizlarni,
 Bolalaringizni ko‘paytirsin.
- ²³ Osmonu yerni yaratgan
 Egamiz sizlarga baraka bersin.
- ²⁴ Samolar Egamizning samolaridir,
 Yerni esa U insonlarga bergandir.
- ²⁵ O‘lim sukunatiga botganlar — o‘liklar
 Egamizga hamdu sano aytmaslar.
- ²⁶ Biz esa Egamizga hozir ham, abadulabad
 Olqishlar aytamiz.

Egamizga hamdu sanolar bo‘lsin!

114–SANO

- ¹ Egamni sevaman, U meni eshitadi,
 Mening iltijolarimni U tinglaydi.
- ² Quloq berib meni tinglagani uchun
 Umrin bo‘yi Egamga iltijo qilaman.
- ³ Meni o‘lim to‘rlari o‘rab oldi,
 O‘liklar diyoringin^b azoblari boshimga tushdi,
 Meni bosdi dardu g‘am, alamlar.
- ⁴ Shunda Egamga iltijo qildim:
 “Ey Egam, yolvoraman, meni qutqar!”
- ⁵ Egamiz mehribon, odildir,
 Xudoyimiz rahmdildir.
- ⁶ Egamiz sodda insonlarni himoya qiladi,
 Xavf–xatarda qolganimda, U meni qutqaradi.

^a 113:18 *Horun xonadoni* — Ma’badda ruhoniylar bo‘lib xizmat qilgan Horun nasli.

^b 114:3 *O‘liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo* ‘l. Odamlar *Sheo* ‘lni yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

- ⁷ Ey jonim, yana xotirjam bo'lgin,
Egam menga ezgulik qilgan.
- ⁸ Egam jonimni o'limdan qutqarib qoldi,
Ko'zlarimni yosh to'kishdan,
Oyog'imni qoqilishdan qutqardi.
- ⁹ Tiriklar diyorida ekanman
Egamning yo'llaridan yuraveraman.

115–SANO

- ¹ Juda ko'p azob cheksam ham,
Xudoga ishonaverdim.
- ² O'ylamasdan^a: “Hamma odamlar yolg'onchidir”, dedim.
- ³ Egamga nima bilan qaytaray
Menga qilgan barcha yaxshiliklari uchun?
- ⁴ Najot topganimni nishonlayman,
Egamga sajda qilaman.
- ⁵ Egamiz xalqining ko'zi oldida
Unga bergan ontimni ado etaman.
- ⁶ Egamiz taqvodorlarining o'limi
Uning nazarida juda achchiqdir.
- ⁷ Ey Egam, men Sening qulingman,
Cho'ringning o'g'liman,
O'zing kishanlardan meni ozod qilgansan.
- ⁸ Shukrona qurbonligini Senga nazr qilaman,
Senga sajda qilaman.
- ⁹⁻¹⁰ Quddusda, Sening uying hovlilarida,
Jamiki xalqingning ko'zi oldida
Ey Egam, Senga bergan ontimni ado etaman.
- Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

116–SANO

- ¹ Ey barcha xalqlar, Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!
Ey jamiki elatlar, Uni olqishlanglar!
- ² Zero Uning bizga bo'lgan sodiq sevgisi ulug'dir,
Egamizning sadoqati toabad davom etar.
- Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

117–SANO

- ¹ Egamizga shukrona ayting, U yaxshidir,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ² Isroil xalqi shunday aytsin:
“Uning sodiq sevgisi abadiydir.”
- ³ Horun avlodi shunday aytsin:
“Uning sodiq sevgisi abadiydir.”
- ⁴ Egamizdan qo'rqanlar shunday aytsin:
“Uning sodiq sevgisi abadiydir.”
- ⁵ Kulfatda qolganimda Egamga iltijo qildim,
Javob berib, U meni ozod qildi.

^a 115:1-2 *Juda ko'p azob cheksam ham, Xudoga ishonaverdim. O'ylamasdan...* — yoki *Men Xudoga ishonдим. Juda ko'p azob chekkanimdan, o'ylamasdan....*

- ⁶ Egam men bilan birga, shu bois qo‘rqmayman,
Insonlar menga nima qila oladi?!
- ⁷ Egam men bilan birga, U menga madad beradi,
Ko‘zlarim dushmanlarim mag‘lubiyatini ko‘radi.
- ⁸ Insondan umid qilgandan ko‘ra,
Egamizdan panoh izlash yaxshidir.
- ⁹ Shahzodalardan umid qilgandan ko‘ra,
Egamizdan panoh izlash yaxshidir.
- ¹⁰ Dushman xalqlar o‘rab olgan atrofimni,
Egamning qudrati bilan ularni uloqtirdim.
- ¹¹ Har tarafdin o‘rab, menga hujum qilgandi,
Egamning qudrati bilan ularni uloqtirdim.
- ¹² Atrofimni arilarday o‘rab oldilar,
Tikan alangasiday lov etdilar—da, o‘chdilar,
Egamning qudrati bilan ularni uloqtirdim.
- ¹³ Meni qattiq turtganlarida, yiqilayozdim,
Egam menga madad berdi.
- ¹⁴ Egam mening kuch—qudratimdir^a,
U mening qutqaruvchimidir.
- ¹⁵ Solihlarning chodirlarida
Shodlik, zafar qo‘shiqlari jaranglaydi:
“Egamizning o‘ng qo‘li mag‘lub qiladi.
- ¹⁶ Egamizning o‘ng qo‘li baland ko‘tariladi,
Ha, Egamizning o‘ng qo‘li mag‘lub qiladi.”
- ¹⁷ Men o‘lmayman. Ha, men yashayman,
Egamning ishlarini naql qilaman.
- ¹⁸ Egam meni qattiq jazoladi,
Lekin o‘lishimga yo‘l qo‘ymadi.
- ¹⁹ Adolat darvozalarini menga ochinglar,
Toki men darvozadan kirib,
Egamga shukronalar aytayin.
- ²⁰ Bu Egamizning darvozasidir,
Solih shu darvozadan kirsin.
- ²¹ Ey Egam, ibodatimga javob berganing uchun,
Mening najotkorim bo‘lganing uchun
Senga shukrona aytaman.
- ²² Binokorlar rad etgan tosh
Naq binoning tamal toshi bo‘ldi.
- ²³ Bu Egamizning qilgan ishidir,
Ko‘z oldimizdagi ajoyibotdir.
- ²⁴ Egamiz yaratgan kundir bu,
Bu kunda shod bo‘lib, sevinaylik.
- ²⁵ Najot ber bizga, yolvoramiz, ey Egam!
Yolvoramiz, omad ber bizga, ey Egam!
- ²⁶ Egamiz nomi bilan keladigan inson baraka topsin,
Egamiz uyidan turib, seni duo qilamiz.
- ²⁷ Egamiz Xudodir, U bizga nur bergan.
Bayram nishonlashni boshlang!
Palma shoxlarini olib, qurbongoh oldiga boring.^b
- ²⁸ Sen Xudoyimsan, Senga shukr aytaman,

^a 117:14 ...kuch—qudratimdir... — yoki qudratim, shukrona qo‘shig‘imdir.

^b 117:27 Palma shoxlarini olib, qurbongoh oldiga boring — yoki qurbonlik qilinadigan hayvonni arqon bilan bog‘lab, qurbongohga olib keling.

Sen Xudoyimsan, Seni ulugʻlayman.

²⁹ Egamizga shukrona ayting, U yaxshidir,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.

118^a—SANO

- ¹ Baxtlidir yoʻllari pok boʻlganlar,
Ey Egam, Sening qonuning boʻyicha yuradiganlar.
- ² Baxtlidir Sening shartlaringga rioya qiladiganlar,
Butun qalbi bilan Senga intiladiganlar.
- ³ Ular aslo nohaq ish qilmaydilar,
Sening yoʻllaringdan yuradilar.
- ⁴ Oʻzing bizga amr berib,
Buyruqlaringga diqqat ila itoat eting, degansan.
- ⁵ Qani, endi farmonlaringni ado etishda barqaror boʻlsam!
- ⁶ Men sharmanda boʻlib qolmay, deya
Hamma amrlaringga diqqat qilaman.
- ⁷ Sening odil qoidalarini oʻrganganimda,
Toza qalb ila hamdu sano aytaman Senga.
- ⁸ Sening qonunlaringni bajaraman,
Meni butunlay tark etmagin.
- ⁹ Yigit qanday qilib yoʻllarini pok saqlaydi?
Kaloming boʻyicha yashab, shunga erishadi.
- ¹⁰ Butun qalbim bilan Senga intilaman,
Amrlaringdan ogʻishimga yoʻl qoʻymagin.
- ¹¹ Soʻzlaringni yuragimda asrayman,
Toki Senga qarshi gunoh qilmayin.
- ¹² Ey Egam, Senga olqishlar boʻlsin,
Farmonlaringni oʻrgatgin menga.
- ¹³ Ogʻzingdan chiqqan barcha qoidalarni
Oʻz ogʻzim bilan eʻlon qilaman.
- ¹⁴ Shartlaringga ergashib, lazzat topaman,
Goʻyo katta boylik topib xursand boʻlaman.
- ¹⁵ Buyruqlaring haqida chuqur fikr yuritaman,
Sening yoʻllaringga diqqat qilaman.
- ¹⁶ Farmonlaringdan lazzat olaman,
Kalomingni men unutmaman.
- ¹⁷ Men, Oʻz qulingga yaxshilik qilgin,
Toki yashab, kalomingga itoat etayin.
- ¹⁸ Koʻzlarimni och, toki koʻrayin
Qonuningdagi ajoyibotlarni.
- ¹⁹ Yer yuzida musofirday yashayman,
Amrlaringni mendan yashirma.
- ²⁰ Jonim kuyayotir hasrat bilan,
Qoidalarini oʻrganishni doim istayman.
- ²¹ Laʼnatlangan takabbularga,
Amrlaringdan ogʻib ketganlarga Sen tanbeh berasan.
- ²² Haqorat, xoʻrlilikni mendan uzoqlashtir,
Axir, shartlaringni doimo bajarganman.
- ²³ Hatto shahzodalar toʻplanib, menga boʻhton qilsalar ham
Men farmonlaring haqida chuqur fikr yuritaman.
- ²⁴ Sening shartlaring menga lazzat bagʻishlaydi,
Shartlaring men uchun maslahatchidirlar.

^a 118 Bu sano ibroniychada muvashshah uslubida yozilgan sheʼrdir. Bu yerda 22 bayt boʻlib, ibroniy alifbosining har bir harfi har bir baytda qoʻllangan. Har bir bayt 8 qatordan iborat boʻlib, baytning har bir qatori ibroniy alifbosining bir xil harfi bilan boshlanadi. Birinchi baytdagi qatorlar ibroniy alifbosining birinchi harfi bilan boshlanadi, ikkinchi baytdagi qatorlar ibroniy alifbosining ikkinchi harfi bilan boshlanadi va hokazo.

- ²⁵ Jonim chiqay deb turibdi,
Va'dangga ko'ra, hayotimni saqlagin.
- ²⁶ Hayotim haqida Senga aytib berdim,
Sen javob berding.
Endi farmonlaringni menga o'rgatgin.
- ²⁷ Menga buyruqlaringni tushuntir,
Toki mo'jizalaring haqida chuqur fikr yuritay.
- ²⁸ Jonim ado bo'ldi g'am-g'ussadan,
Quvvat bergin menga va'dangga binoan.
- ²⁹ Soxta yo'llardan meni saqlagin,
Iltifot ila qonuningni menga o'rgatgin.
- ³⁰ Men sadoqat yo'lini tanlaganman,
Qoidalarini yuragimga jo qilganman.
- ³¹ Ey Egam, shartlaringni mahkam ushlaganman,
Endi sharmanda bo'lishimga yo'l qo'ymagin.
- ³² Jonim bilan amrlaringni bajaraman,
Zotan menga ko'p zakovat ato qilasan.
- ³³ Ey Egam, menga farmonlaringni o'rgat,
Toki men ularni oxirigacha bajarayin.
- ³⁴ Zakovat ber menga, toki qonuningga rioya qilay,
Chin qalbimdan qonuningni bajaray.
- ³⁵ Amrlaring so'qmog'idan meni yetaklagin,
Men undan lazzat topaman.
- ³⁶ Yuragimni nohaq foyda tomon emas,
O'z shartlaring tomon burgin.
- ³⁷ Ko'zlarimni befoyda narsalardan qaytargin,
Va'dangga binoan hayotimni saqlagin^a.
- ³⁸ Men, O'z qulingga bergan va'dangda turgin,
Bu va'dang Sendan qo'rqadiganlar uchundir.
- ³⁹ Sharmandalikdan qo'rqaman, mendan uzoq qil,
Zotan qoidalarining ezgudir.
- ⁴⁰ Buyruqlaringga naqadar talpinaman,
Adolating bilan hayotimni saqlagin.
- ⁴¹ Sodiq sevingni, ey Egam, menga ko'rsat,
Va'dangga ko'ra, menga najot ber.
- ⁴² Shunda meni haqorat qilganlarga javob beraman,
Sening kalomingga umid qilaman.
- ⁴³ Og'zimdanda haqiqat kalomini tamom tortib olma,
Sening qoidalariga umidimni bog'ladim.
- ⁴⁴ Qonuningga doimo rioya qilaman,
Abadulabad rioya qilaman.
- ⁴⁵ Men ozod bo'lib yuraveraman,
Buyruqlaringni izlab topganman.
- ⁴⁶ Shohlar oldida shartlaringdan so'ylayman,
Sharmanda bo'lmasman.
- ⁴⁷ Amrlaringdan lazzat topaman,
Men amrlaringni sevaman.
- ⁴⁸ Amrlaringga izzatu sevgi ko'rsataman,
Farmonlaring haqida chuqur fikr yuritaman.
- ⁴⁹ Esla men, qulingga bergan va'dangni,
Sen va'da berib, umidvor qilgansan meni.
- ⁵⁰ Kulfatda qolganimda shu menga tasalli beradi,
Sening va'dang mening hayotimni saqlaydi.

^a 118:37 ...*Va'dangga binoan hayotimni saqlagin* — Qumron qo'lyozmalaridan va ba'zi ibroniy qo'lyozmalaridan. Ibroniycha matnda *Sening yo'llaringdan yurarkanman, hayotimni saqlagin*.

- ⁵¹ Takabbur meni tamom masxara qiladi,
Shunda ham qonuningdan yuz o'girmasman.
- ⁵² Azaliy qoidalarini, ey Egam, eslayman,
Bu qoidalarindan men tasalli topaman.
- ⁵³ Fosiq qonuningdan yuz o'girgan,
Shu bois men qattiq g'azablanaman.
- ⁵⁴ Qayerda boshpana qilgan bo'lmayin,
Sening farmonlaring qo'shig'im bo'ldi.
- ⁵⁵ Ey Egam, tunda ham Seni eslayman,
Sening qonunlaringga rioya etaman.
- ⁵⁶ Bu menga odat bo'lgan edi,
Buyruqlaringga rioya qildim.
- ⁵⁷ Ey Egam, Sen mening xavfsizligim manbaisan,
Kalomingga itoat etaman, deb va'da beraman.
- ⁵⁸ Jamolingni izladim chin qalbimdan,
Mehribon bo'l menga va'dangga binoan.
- ⁵⁹ Yo'llaringga diqqat qildim,
Shartlaring bo'yicha qadam bosaman.
- ⁶⁰ Men shoshilaman, kechikmasman
Amrlaringga itoat etmoq uchun.
- ⁶¹ Fosiqlar meni arqonlar bilan bog'laydi,
Shunda ham Sening qonuningni unutmayman.
- ⁶² Yarim tunda uyg'onib, odil qoidalarindan uchun
Senga hamdu sano aytaman.
- ⁶³ Sendan qo'rqqanlarga men do'stman,
Buyruqlaringga rioya qilganlarga sherikman.
- ⁶⁴ Ey Egam, sodiq sevgingdan zamin to'lgandir,
Farmonlaringni menga o'rgat.
- ⁶⁵ Ey Egam, O'zing bergan va'dangga muvofiq
Men, O'z qulingga yaxshilik qilding.
- ⁶⁶ Menga donolik, zukkolik bergin,
Sening amrlaringga ishonchim.
- ⁶⁷ Jazo olmasimdan oldin adashar edim,
Endi Sening so'zingga itoat etaman.
- ⁶⁸ Naqadar yaxshisan, ezgulik qilasan,
Farmonlaringni menga o'rgatgin.
- ⁶⁹ Takabbur yolg'on so'ylab, meni qoraga chaplar,
Men esa chin qalbdan buyruqlaringga itoat etaman.
- ⁷⁰ Ularning qalbini yog' bog'lagan,
Men esa qonuningdan lazzat olaman.
- ⁷¹ Tortgan jazoim menga saboq bo'ldi,
Shu orqali farmonlaringni o'rgandim.
- ⁷² Minglab kumush, oltin bo'laklaridan ko'ra,
Yaxshidir men uchun og'zingdan chiqqan qonun.
- ⁷³ Qo'llaring meni yaratgan, barpo qilgan,
Amrlaringni o'rganishga menga idrok bergin.
- ⁷⁴ Sendan qo'rqqanlar meni ko'rib, sevinsinlar,
Zotan, Sening kalomingga umid qilganman.
- ⁷⁵ Ey Egam, hukmlaring adolatligini bilaman,
Menga jazo berganingda, Sen haq eding.
- ⁷⁶ Men, O'z qulingga bergan va'dangga ko'ra,
Sodiq sevging menga tasalli bo'lsin.
- ⁷⁷ Menga shafqat qilgin, toki yashayin,
Axir, Sening qonuning men uchun lazzat.
- ⁷⁸ Yolg'on gapirib, menga zarar qilgani uchun
Takabbur sharmanda bo'lsin.

- Men esa buyruqlaring haqida fikr yuritaman.
- ⁷⁹ Men tomon kelsin Sendan qo‘rqanlar,
Sening shartlaringni biladiganlar.
- ⁸⁰ Farmonlaringni bitta qolmay bajaray,
Toki men sharmanda bo‘lib qolmay.
- ⁸¹ Najotingni kutib, jonim ado bo‘lmoqda,
Sening kalomingdan umid qilmoqdaman.
- ⁸² Va‘dalarini kutib, ko‘zimning nuri so‘nadi,
“Qachon menga tasalli berasan?” deya so‘rayman.
- ⁸³ Tutunda qorayib, bujmaygan meshday^a bo‘lsam ham,
Sening farmonlaringni men unutmaganman.
- ⁸⁴ Men, Sening quling qachongacha kutishim kerak?
Meni ta‘qib qiluvchilarni qachon hukm qilasan?
- ⁸⁵ Takabburlar menga chuqur qazirlar,
Sening qonuningga ular qarshi chiqarlar.
- ⁸⁶ Hamma amrlaring umidbaxshdir.
Meni sababsiz ta‘qib etarlar, yordam ber!
- ⁸⁷ Ular meni yer yuzidan yo‘q qilay, dedi,
Ammo buyruqlaringni men tark etmadim.
- ⁸⁸ Sodiq sevging haqi saqla hayotimni,
Toki og‘zingdan chiqqan shartlarga rioya qilay.
- ⁸⁹ Kaloming, ey Egam, toabaddir,
U samolarda mustahkam turadi.
- ⁹⁰ Sening sadoqating nasllar osha davom etadi,
Yerni barqaror qilgansan, u toabad turaveradi.
- ⁹¹ Qoidalarini tufayli
Yeru osmon bugun ham mustahkamdir,
Butun olam qo‘ling ostidadir.
- ⁹² Agar qonuning men uchun lazzat bo‘lmasaydi,
Tortgan g‘amu kulfatlarimdan tamom bo‘lardim.
- ⁹³ Men buyruqlaringni hech qachon unutmayman,
Bular orqali Sen hayotimni saqlagansan.
- ⁹⁴ Men Senikidirman, meni qutqargin,
Zotan, men buyruqlaringni bajarishga intilganman.
- ⁹⁵ Fosiqlar meni o‘ldirishga payt poylaydi,
Men esa shartlaring haqida chuqur fikr yuritaman.
- ⁹⁶ Jamiki komillikning cheklanganini ko‘rdim,
Sening amrlaring esa chegarasizdir.
- ⁹⁷ O, naqadar sevaman qonuningni!
Kun bo‘yi xayolimda tutaman uni.
- ⁹⁸ Amrlaring meni g‘animlarimdan ko‘proq dono qildi,
Amrlaring doimo men bilan birga.
- ⁹⁹ Barcha ustozlarimdan ham ziyakroq bo‘ldim,
Sening shartlaring ustida fikr yuritaman.
- ¹⁰⁰ Yoshi ulug‘lardan ham donoroq bo‘ldim,
Chunki Sening buyruqlaringga itoat etdim.
- ¹⁰¹ Har qanday yomon yo‘ldan qadamimni tiydim,
Toki Sening kalomingga itoat etay dedim.
- ¹⁰² Qoidalarindan men qaytmadim,
Menga O‘zing ta‘lim bergansan.
- ¹⁰³ So‘zlaring men uchun naqadar mazalidir,
Asaldan ham shirin tuyular og‘zimga.
- ¹⁰⁴ Buyruqlaring tufayli men dono bo‘laman,

^a 118:83 *Tutunda qorayib, bujmaygan meshday...* — Qadimgi paytlarda suyuqlik solinadigan meshlar hayvonlar terisidan qilinardi. Zaburchi o‘zini shiptan osilib, tutundan qorayib, burishib ketgan meshga qiyoslaydi. Bu mesh foydalanishga yaroqsiz bo‘lib, tashlab yuborishga to‘g‘ri keladi.

- Har qanday yolg'on yo'ldan nafratlanaman.
- ¹⁰⁵ Sening kaloming qadamlarim uchun chiroqdir,
Yo'limga nur sohadigan yorug'likdir.
- ¹⁰⁶ Adolatli qoidalarini bajaray, deb
Ont ichib, ontimni mustahkam qildim.
- ¹⁰⁷ Ey Egam, men ko'p jafo chekdim,
Va'dangga ko'ra, hayotimni saqla.
- ¹⁰⁸ Ey Egam, maqtov nazrlarimni qabul etgin,
Menga qoidalarini o'rgatgin.
- ¹⁰⁹ Hayotim har on xavfda bo'lsa ham,
Sening qonuningni men unutmayman.
- ¹¹⁰ Fosiqlar menga tuzoq qo'ydilar,
Shunda ham buyruqlarindan og'ib ketmadim.
- ¹¹¹ Sening shartlaring toabad mening mulkimdir,
Shartlaring qalbimning quvonchidir.
- ¹¹² Farmonlaringni toabad ijro etmoqqa
Yuragimni moyil qildim.
- ¹¹³ Ikkiyuzlamachilardan men nafratlanaman,
Sening qonuningni sevaman.
- ¹¹⁴ Sen mening panohimsan, qalqonimsan,
Sening kalomingga umid bog'layman.
- ¹¹⁵ "Ey badkirdorlar, yo'qoling ko'z oldimdan,
Men Xudoyimning amrlarini bajaray", deb aytaman.
- ¹¹⁶ Va'dangga ko'ra, menga tayanch bo'l, toki yashayin,
Umidim puchga chiqmasin, sharmanda bo'lmayin.
- ¹¹⁷ Suyanchiq bo'l menga, toki najot topayin,
Farmonlaringga doim diqqat bilan boqayin.
- ¹¹⁸ Farmonlaringdan toyganlarni rad etding,
Ularning hiylayu nayranglari behudadir.
- ¹¹⁹ Yer yuzidagi jamiki fosiqlarni
Axlatday uloqtirib tashlaysan,
Shu bois men shartlaringni sevaman.
- ¹²⁰ Sendan qo'rqqanimdan vujudim titraydi,
Hukmlaringdan meni vahima bosadi.
- ¹²¹ Adolatli, to'g'ri ishlar qilganman,
Meni zolimlar qo'lida qoldirma.
- ¹²² Men, qulingning baxtiga kafolat bergin,
Takabburlar meni ezishlariga yo'l qo'ymagin.
- ¹²³ Najotingni qidirib, ko'zlarim toldi,
Va'da qilgan najoting uchun ko'zim nuri to'kildi.
- ¹²⁴ Men, O'z qulingga sodiq sevgingni ko'rsatgin,
Farmonlaringni menga o'rgatgin.
- ¹²⁵ Sening qulingman, menga idrok bergin,
Toki men shartlaringni bilib olayin.
- ¹²⁶ Ey Egam, vaqti keldi, O'z ishingni qil,
Sening qonuning buzildi.
- ¹²⁷ Chindan ham Sening amrlaringni
Oltindan, eng sof oltindan ham ko'proq sevaman.
- ¹²⁸ Sening buyruqlaringga ko'ra, qadam bosaman,
Har qanday yolg'on yo'ldan nafrat etaman.
- ¹²⁹ Sening shartlaring ajoyibdir,
Shu bois ularga itoat etaman.
- ¹³⁰ Kalomingning ta'limoti ziyo sohadidi,
Soddalarga aql-idrok beradi.
- ¹³¹ Og'zim ochilib, og'ir nafas olaman,

- Chunki Sening amrlaringga juda intilaman.
- ¹³² Seni sevguchilarga har doim qilganingdek
Men tomon yuz bur, shafqat qilgin.
- ¹³³ Va'dangga ko'ra, qadamlarimni sobit qil,
Hech qachon ustimdan gunoh hukmron bo'lmasin.
- ¹³⁴ Inson zulmidan meni qutqargin,
Toki Sening buyruqlaringga itoat etayin.
- ¹³⁵ Jamoling menga nurlarini sochsin,
Farmonlaringni menga o'rgatgin.
- ¹³⁶ Ko'zlarimdan yoshlar daryo bo'lib quyilar,
Axir, odamlar qonuningga rioya qilmayapti.
- ¹³⁷ Sen solihsan, ey Egam,
Hukmlaring adolatlidir.
- ¹³⁸ Adolat ila shartlaringni buyurgansan,
Tamomila ishonchlidir shartlaring.
- ¹³⁹ G'azabim meni ado qilmoqda,
Dushmanlarim kalomingni rad etmoqda.
- ¹⁴⁰ Va'dalaring naqadar sofdir!
Men va'dalaringni naqadar sevaman!
- ¹⁴¹ Men keraksizman, xo'rlanganman,
Buyruqlaringni unutmaman.
- ¹⁴² Sening solihliging mangudir,
Sening qonuning haqiqatdir.
- ¹⁴³ Boshimga kulfatu azob keldi,
Amrlaring menga zavq berar.
- ¹⁴⁴ Shartlaring toabad adolatlidir,
Idrok bergin menga, toki yashayin.
- ¹⁴⁵ Ey Egam, chin ko'ngildan yolvoraman, javob ber,
Farmonlaringga rioya qilaman.
- ¹⁴⁶ Senga faryod qilaman, meni qutqargin,
Toki shartlaringga men rioya qilay.
- ¹⁴⁷ Kun chiqmasdan Sendan madad so'rab faryod qilaman,
Sening kalomingga men umid bog'layman.
- ¹⁴⁸ Sening va'dangni chuqur anglay, deb
Ko'zlarimga tun bo'yi uyqu kelmaydi.
- ¹⁴⁹ Sodiq sevgingga ko'ra, ovozimni eshitgin,
Ey Egam, adolating bilan hayotimni saqlagin.
- ¹⁵⁰ Qabih reja tuzadiganlar yaqin kelmoqda,
Ular qonuningdan uzoqda yuradi.
- ¹⁵¹ Sen esa, ey Egam, yaqindasan,
Hamma amrlaring haqiqatdir.
- ¹⁵² Shartlaringni toabad tayinlaganingni
Azalda ularning o'zidan bilib oldim.
- ¹⁵³ Azoblarimga qaragin, meni qutqargin,
Axir, men Sening qonuningni unutmadim.
- ¹⁵⁴ Mening da'voimni isbot qil, meni qutqar,
Va'dangga ko'ra, hayotimni saqla.
- ¹⁵⁵ Fosiqdan najot uzoqdadir,
Sening farmonlaringni ular izlamaslar.
- ¹⁵⁶ Ey Egam, shafqating buyukdir,
Adolating bilan hayotimni saqla.
- ¹⁵⁷ Meni ta'qib qiluvchi dushmanlarim ko'p,
Men shartlaringdan yuz o'girmaman.
- ¹⁵⁸ Makkorlarga nafrat ila qarayman,
Ular Sening amrlaringga rioya qilmaydi.
- ¹⁵⁹ Qaragin, naqadar sevaman buyruqlaringni,

- Sodiq sevingga ko'ra, saqlagin hayotimni.
¹⁶⁰ Kaloming mohiyati haqiqatdir,
 Adolatli qoidalarining toabad davom etadi.
- ¹⁶¹ Hukmdorlar meni sababsiz ta'qib qilar,
 Yuragim kalomingdan qo'rqib titrab turar.
- ¹⁶² Xuddi ulkan xazina topgan odamday,
 Sening so'zingdan shod bo'laman.
- ¹⁶³ Yolg'ondan nafratlanib, jirkanaman,
 Sening qonuningni esa sevaman.
- ¹⁶⁴ Sening adolatli qoidalarining tufayli
 Yetti marta kuniga Seni madh qilaman.
- ¹⁶⁵ Qonuningni sevganlar buyuk tinchlikka yetar,
 Hech narsa ularga to'siq bo'la olmaydi.
- ¹⁶⁶ Ey Egam, men najotingga umid qilaman,
 Men Sening amrlaringni bajaraman.
- ¹⁶⁷ Shartlaringga itoat etaman,
 Men ularni g'oyatda sevaman.
- ¹⁶⁸ Buyruq, shartlaringga rioya qilaman,
 Hamma yo'llarim Senga ma'lumdir.
- ¹⁶⁹ Ey Egam, ohu nolam yetsin Senga,
 Idrok bergin menga, kalomingga ko'ra.
- ¹⁷⁰ Iltijoim yetib borsin Senga,
 O'zing bergan va'dangga ko'ra, meni qutqar.
- ¹⁷¹ Lablarimdan hamdu sano to'lib-toshsin,
 Menga o'rgatasan farmonlaringni.
- ¹⁷² Tilim kuylaydi Sening va'dangni,
 Zotan, adolatlidir barcha amrlaring.
- ¹⁷³ Menga yordamga tayyor turgin,
 Zotan tanlaganman men buyruqlaringni.
- ¹⁷⁴ Ey Egam, najotingga talpinaman,
 Sening qonuningdan lazzat topaman.
- ¹⁷⁵ Umr ber menga, hamdu sano aytayin Senga,
 Qoidalarining yordam bersin menga.
- ¹⁷⁶ Adashgan qo'yday yo'ldan ozganman,
 Izlab top meni, O'z qulingni.
 Zotan, men amrlaringni unutmaganman.

119–SANO

Ziyorat qo'shig'i.^a

- ¹⁻² Qayg'u–alamdan Egamga faryod qildim:
 “Ey Egam, yolg'onchi lablardan,
 Makkor tildan jonimni asragin!”
 U faryodimga javob berdi.
- ³ Ey makkor til, Egamiz boshingga ne kunni solar ekan?
 Uning ustiga yana nima qilar ekan senga?
- ⁴ U jangchining o'tkir o'qlari bilan seni jazolaydi,
 Yonayotgan yulg'un butasining cho'g'lari bilan senga jazo beradi.
- ⁵ Holimga voy, Meshexda musofirman,
 Kedar^a chodirlari orasida yashayman.

^a 119 *Ziyorat qo'shig'i* — ibroniycha matndan so'zma-so'z tarjimasi — *yuqoriga chiqish qo'shig'i*, ya'ni Quddusga va Ma'bad turgan tepalikka chiqilayotganda aytiladigan qo'shiq. 119-133–sanolarning hammasi “ziyosat qo'shiqlari” deb atalgan. Ziyoratchilar diniy bayramlarni nishonlash uchun Quddusga borayotganlarida va Ma'badga nishonlangan bayramlar paytida sajda sifatida shu qo'shiqlarni kuylaganlari bo'lishi mumkin. Yana 83–sanoga qarang.

- ⁶ Tinchlikdan nafrat etuvchi xalq orasida
Yashashdan charchadim.
⁷ Men tinchlik tarafdoriman,
Ammo gapiray, deb og'iz ochsam,
Ular urushni istaydilar.

120–SANO

Ziyorat qo'shig'i.

- ¹ Tog'larga tikaman ko'zlarimni,
Qayerdan kelar madad menga?
² Yeru osmonni yaratgan
Egamdan kelar madad menga.
³ Qoqilishingga U yo'l qo'ymas,
U Posboningdir, aslo mudramas.
⁴ Ha, Isroilning Posbonidir U,
Mudramaydi, uxlamaydi U.
⁵ Egamizdir sening posboning,
Egamizdir yoningdagi soyang sening.
⁶ Kunduzi oftob seni urmas,
Kechasi oy senga zarar bermas.
⁷ Egamiz seni barcha zarardan asraydi,
Joningni Egamiz saqlaydi.
⁸ Hozir va toabad qayerga borsang ham,
Egamiz seni doim asraydi.

121–SANO

Dovudning ziyorat qo'shig'i.

- ¹ “Egamizning uyiga boraylik”, deb
Menga aytganlarida shod bo'ldim.
² Mana turibmiz, ey Quddus,
Darvozalaring ichkarisida.
³ Quddus yaxshi qurilgan shahardir,
Devorlari bir–biriga tutashtirib solingandir.
⁴ Isroil xalqiga berilgan qonunga ko'ra,
Qabilalar u yerga chiqib borarlar!
Ha, Egamizning qabilalari
Unga shukr aytmoq uchun chiqib borarlar!
⁵ U yerda hukm taxtlari o'rnashgan,
Ha, Dovud xonadonining taxtlari
U yerda joylashgan.
⁶ Duo qiling Quddusning tinchligi uchun:
“Uni sevganlar huzur–halovat topsin.
⁷ Devorlari ichida tinchlik bo'lsin,
Qal'alari bexatar bo'lsin.”
⁸ Qarindoshlarim, do'stlarim haqi–hurmati,
Quddusga tinchlik bo'lsin, deya aytaman.
⁹ Egamiz Xudoning uyi haqi–hurmati
Quddusning iqbolini izlayman.

^a 119:5 ...*Meshex...Kedar...* — Meshex Kaspiy dengizi bilan Qora dengiz orasidagi, Kedar Arabiston sahosida joylashgan hududlardir. Bu joylarda yashaydigan xalqlar varvarlar deb hisoblangan, ularning yerlari nihoyatda olisda edi.

122–SANO

Ziyorat qo'shig'i.

- ¹ Ey samolarda taxt qurgan Xudo!
Ko'zlarimni Senga tikaman.
- ² Ey Egamiz Xudo!
Bizga shafqatingni ko'rsatgin, deya,
Biz Sendan umid qilamiz.
Xo'jayini qo'liga qaragan
Qullarning ko'zlari kabi,
Bekasining qo'liga qaragan
Cho'ri qizning ko'zlari kabi
Ko'zlarimiz Senga qadalgan.
- ³ Shafqat qil, ey Egam, shafqat qil bizga,
Ko'rgan haqoratimiz yetib ortar.
- ⁴ Beg'amlarning masxaralashi jonimizdan to'yirdi,
Kiborlarning haqoratidan pichoq borib suyakka yetdi.

123–SANO

Dovudning ziyorat qo'shig'i.

- ¹ Endi Isroil shunday desin:
“Egamiz biz tomonda bo'lmasa edi,
- ² Ha, Egamiz biz tomonda bo'lmasa edi,
G'animlarimiz bizga hujum qilganda,
- ³ Ular bizga g'azabini sochganda,
Bizni tiriklayin yutgan bo'lardi.
- ⁴ To'fon bizni girdobiga tortgan bo'lardi,
Sel bizni bosib olgan bo'lardi.
- ⁵ Pishqirgan suvlar ustimizdan bosgan bo'lardi.”
- ⁶ Egamizga olqishlar bo'lsin,
Yirtqich tishlarga bizni o'lja qilib qo'ymadi.
- ⁷ Biz ovchining tuzog'idan qutulgan
Qushlarga o'xshaymiz.
Tuzoq sinib, biz qutuldik.
- ⁸ Yeru osmonni yaratgan Egamizdan
Bizga madad keladi.

124–SANO

Ziyorat qo'shig'i.

- ¹ Egamizga umid bog'laganlar Sion tog'iga o'xshar,
Hech qachon tebranmas, toabad mustahkam turar.
- ² Tog'lar Quddusni o'raganday,
Hozirdan boshlab toabadgacha
Egamiz O'z xalqini o'rab olgandir.
- ³ Fosiq shohning saltanat hassasi
Doimo solihlarning yurtida qolmaydi.
Bo'lmasa solihlar qo'llarini yomon ishlarga uzatadi.
- ⁴ Ey Egam, yuragi to'g'ri bo'lganlarga,
Yaxshilarga yaxshilik qilgin.
- ⁵ Ey Egam, egri yo'llarga burilganlarni

Badkirdorlar bilan birga haydab yuborgin.
Isroil uzra tinchlik bo'lsin!

125–SANO

Ziyorat qo'shig'i.

- ¹ Egamiz Quddusni^a yana farovonlikka erishtirganda^b,
Tush ko'rayotgan odamlarga o'xshar edik.
- ² Og'zimiz kulgi bilan,
Tillarimiz shodlik qo'shig'i bilan to'la edi.
Shunda xalqlar aytdilar:
“Ular uchun Egamiz buyuk ishlar qildi.”
- ³ Ha, Egamiz biz uchun buyuk ishlar qilgandi,
Biz quvonchga to'lgandik.
- ⁴ Nagav cho'lidagi soyliklarni qayta suvga to'ldirganday,
Ey Egam, farovonligimizni qayta tiklagin.
- ⁵ Ko'z yosh bilan urug' ekkanlar
Shodlik qo'shiqlari ila hosil o'radi.
- ⁶ Yig'lab, urug' xaltasini olib boruvchilar
Shodlik qo'shiqlari bilan qaytib keladi,
Don bog'lamlarini olib qaytadi.

126–SANO

Sulaymonning ziyorat qo'shig'i.

- ¹ Agarda uyni Egamiz qurmasa,
Quruvchilarning ishi bekor bo'ladi.
Agar Egamiz shaharni qo'riqlamasa,
Qorovul behuda poyloqchilik qiladi.
- ² Erta turib, kech yotganingiz ham,
Ovqat topay, deb tortgan mashaqqatingiz ham bekor.
Egamiz O'z sevganlarining ehtiyojini
Uyqularida ham qondiradi.^c
- ³ O'g'illar Egamizdan merosdir,
Farzandlar Undan mukofotdir.
- ⁴ Yoshligingizda tug'ilgan o'g'illaringiz
Jangchining qo'lidagi o'qlardaydir.
- ⁵ O'qdoni to'la shunday inson baxtlidir!
Shahar darvozasi oldida
Dushmani bilan da'volashganda,
U sharmanda bo'lib qolmaydi.

127–SANO

Ziyorat qo'shig'i.

- ¹ Ey Egamizdan qo'rqanlar, hammangiz baxtlisiz,
Ey Uning yo'llaridan yuradiganlar, sizlar baxtlisiz.
- ² Mehnatingiz samarasini yeysiz,
Baxtli bo'lib, huzur–halovatga yetasiz.
- ³ Xotiningiz hovlingizdagi serhosil
Uzum tokiga o'xshagan bo'ladi.

^a 125:1 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

^b 125:1 *Egamiz Quddusni yana farovonlikka erishtirganda...* — yoki *Egamiz bizni asirlikdan Quddusga qaytarib olib kelganda*.

^c 126:2 *Egamiz O'z sevganlarining ehtiyojini Uyqularida ham qondiradi* — yoki *Egamiz O'z sevganlariga uyqu ato qiladi*.

Dasturxonangiz atrofidagi bolalaringiz
Yosh zaytun ko'chatiga o'xshagan bo'ladi.

⁴ Ey Egamizdan qo'rqadiganlar,
Shu tariqa baraka topasiz.

⁵ Egamiz Quddusdan turib sizga baraka bersin,
Umringiz bo'yi Sionning gullab-yashnashini ko'ring.

⁶ Yashayvering siz, nevara-chevara ko'ring,
Isroil uzra tinchlik bo'lsin!

128–SANO

Ziyorat qo'shig'i.

¹ Isroil shunday deb aytsin:
“Ular yoshligimdan menga ko'p zulm o'tkazib keldi.

² Ha, yoshligimdan menga zulm o'tkazib kelgan,
Ammo meni yenga olmaganlar.

³ Go'yo qo'shchilar kiftimga qo'sh solib,
Jo'yaklarini uzun qilganday bo'ldi.

⁴ Egamiz adolatparvardir,
Fosiqlarning arqonini qirqib, meni ozod qildi.”

⁵ Quddusdan^a nafratlanganlarning hammasi
Sharmanda bo'lib, ortiga qaytsin.

⁶ Tom ustidagi o'tlarga^b o'xshasin ular,
O'smasdan oldin qurib qolsinlar.

⁷ Bunday o'tga o'roqchilarning hovuchi to'lmaydi,
Bog'lovchilarning quchog'i to'lmaydi.

⁸ O'tgan-ketganlar ularga:
“Egamiz sizlarga baraka bersin,
Egamiz nomi bilan sizlarni duo qilamiz!” deb aytmasin.

129–SANO

Ziyorat qo'shig'i.

¹ Ey Egam, tubsiz suvlardan Senga nola qilaman.

² Ey Rabbiy, mening ovozimni eshitgin!
Iltijolarimga diqqat ila quloq solgin!

³ Ey Egam, gunohlarni hisobga olsang agar,
Ey Rabbiy, kim ham bardosh bera olar?!

⁴ Ammo Sen kechirimlisan,
Shu bois Sendan qo'rqamiz.

⁵ Egamga umid bog'layman,
Ha, jonim Unga talpinadi.
Uning kalomiga umid bog'layman.

⁶ Tongni kutgan posbondan ham ko'proq,
Ha, tongni kutgan posbondan ham ko'proq
Mening jonim Rabbiyga talpinadi.

⁷ Ey Isroil! Umid qilgin Egamizdan!
Egamiz sodiq sevgisini ko'rsatadi.
Qutqarishga U doim tayyor!

⁸ Isroilni barcha gunohlaridan

^a 128:5 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

^b 128:6 *Tom ustidagi o'tlar* — odatda uylarning tomlari tuproqdan bo'lib, shibbalangan. Ba'zan tomlarda maysalar o'sib chiqar, lekin quyosh va garmisel ta'sirida tez qurib qolar edi.

Qutqaradigan Uning O'zidir.

130–SANO

Dovudning ziyorat qo'shig'i.

- ¹ Ey Egam, yuragimda mag'rurlik yo'q,
Ko'zlarim aslo kiborlarcha boqmaydi.
Menga g'oyat hayratli bo'lgan, buyuk ishlar bilan
Men o'zimni band qilmayman.
- ² Bola onasi bag'rida tinchlanganday,
Men ham yengil tortib, tinchlanganman.
Ha, jonim tinchlangan.
- ³ Ey Isroil! Hozir ham, abadulabad Egamizdan umid qilgin!

131–SANO

Ziyorat qo'shig'i.

- ¹ Ey Egam, eslagin Dovudni,
U tortgan barcha azob–uqubatlarni!
- ² Ey Egam, u Senga qasam ichgandi.
Ey Yoqubning qudratli Xudosi,
U Senga va'da bergandi:
- ³ “Men aslo uyimga kirmayman,
Yoki o'rnimga yotmayman.
- ⁴⁻⁵ Ko'zlarimga uyqu bermayman,
Qovoqlarim yumilishiga yo'l qo'ymayman.
Egamiz uchun bir joy topmagunimcha,
Yoqubning qudratli Xudosi uchun
Bir maskan bo'lmaguncha hech dam olmayman.”
- ⁶ Ahd sandig'i Efratda^a, deb eshitgandik,
Biz uni Yor^b dalalarida topib oldik.
- ⁷ “Egamizning maskaniga boraylik,
Uning poyiga sajda qilaylik”, dedik.
- ⁸ Qani, kel, ey Egam, oromgohingga
Qudrating ramzi bo'lgan sandiq bilan birga.
- ⁹ Ruhoniymlarning solihlikni kiysinlar,
Taqvodorlaring shodlikdan kuylasinlar!
- ¹⁰ O'z quling Dovudning haqi–hurmati,
Tanlagan shohingni rad qilmagin.
- ¹¹ Ey Egam, Sen Dovudga ont ichgan eding,
Sen shu ontindan aslo qaytmay deysan:
“O'zingdan bino bo'lgan o'g'illaringdan
Birini sening taxtingga o'tqazaman.
- ¹² Agar o'g'illaring Mening ahdimga rioya qilsa,
Ularga o'rgatgan amrlaringga itoat etsa,
Ularning o'g'illari ham
Shoh bo'lib toabad sening taxtingda o'tiradi.”
- ¹³ Ey Egam, Sen Quddusni^c tanlagansan,

^a 131:6 *Efrat* — Baytlahm shahri atrofidagi aholi istiqomat qiladigan yerlar.

^b 131:6 *Yor* — *Xirat–Yorimning* qisqa shakli bo'lishi mumkin. Xirat–Yorim Quddusdan 15 kilometrcha shimoli–g'arbda joylashgan shahar edi. Filist xalqi jangda Ahd sandig'ini o'lja qilib olgan edi. Ahd sandig'i ulardan tortib olingandan keyin mana shu yerga olib kelingan edi (1 Shohlar 6:13-7:2 ga qarang).

^c 131:13 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

- U yerni O‘zingga maskan qilishni istagansan.
- ¹⁴ Sen shunday deding:
 “Men toabad yashaydigan joy shu joydir,
 Bu yerda istiqomat qilishni istaganman.
- ¹⁵ Uning ozuqalariga mo‘l qilib baraka beraman,
 U yerdagi faqirlarni to‘ydiraman.
- ¹⁶ Ruhoniylarni najotga burkayman,
 Taqvodorlari shodlikdan kuylaydilar!
- ¹⁷ Dovudning naslini bu yerda ko‘kartiraman,
 O‘zim tanlagan shohning chirog‘ini o‘chirmayman.
- ¹⁸ Uning g‘animlarini sharmandalikka o‘rayman,
 Shohning boshidagi toji esa porlab turaveradi.”

132–SANO

Dovudning ziyorat qo‘shig‘i.

- ¹ Naqadar yaxshidir, yoqimlidir
 Birodarlar birga ahil yashasalar.
- ² Ahillik Horunning boshiga surtilib,
 Soqoligacha oqib tushgan qimmatbaho moydaydir^a,
 Kiyimlari yoqasidan oqib tushgan moy kabidir.
- ³ Sion tog‘lariga keladigan baraka^b
 Xermon tog‘idagi mo‘l shabnamga o‘xshaydi.
 Siondan Egamiz O‘z barakasini va abadiy hayotni beradi.

133–SANO

Ziyorat qo‘shig‘i.

- ¹ Ey sizlar — Egamizning qullari,
 Egamizning uyida kechasi xizmat qiladiganlar,
 Egamizni olqishlang!
- ² Muqaddas maskan tomon
 Qo‘llaringizni ko‘tarib,
 Egamizni olqishlang!
- ³ Osmonu yerni yaratgan Egamiz
 Quddusdan^c turib, sizga baraka bersin.

134–SANO

- ¹ Egamizga hamdu sanolar bo‘lsin!
 Egamizning nomiga madhiyalar bo‘lsin!
 Hamdu sano ayting, ey Egamizning qullari,
- ² Ey Egamizning uyida xizmat qiladiganlar,
 Ey Egamiz uyining hovlisida xizmat qiladiganlar!
- ³ Egamizga hamdu sanolar bo‘lsin,
 U yaxshidir!
 Tarannum eting Uni, bu^d yoqimlidir.
- ⁴ Egamiz O‘zi uchun Yoqub naslini tanladi.
 Ha, O‘zimning xazinam, deb Isroil xalqini tanladi.

^a 132:2 *qimmatbaho moy* — Chiqish 30:22-33 ga qarang.

^b 132:3 *baraka* — ibroniycha matndan so‘zma-so‘z tarjimasini — *shabnam*. Shabnam Xudo marhamatining ramzidir. Xudoning Sion tog‘iga bergan mo‘l-ko‘l barakasi Xermon tog‘iga tushadigan mo‘l shabnamga taqqoslangan. Xermon tog‘i Suriyaning eng baland tog‘idir. Quddus va Ma’bad joylashgan tog‘lar undan anchagina kichik edi.

^c 133:3 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

^d 134:3 *bu* — yoki *U*.

- ⁵ Ha, bilaman, Egamiz ulug‘dir,
Rabbimiz barcha xudolardan yuksakdir.
- ⁶ Osmonda ham, zaminda ham,
Dengizlarda, jamiki tubsiz suvlarda
Egamiz istaganini qiladi.
- ⁷ U yerning to‘rt tomonidan bulutlarni olib keladi,
Yomg‘ir bilan birga chaqmoq yuboradi,
Omborlaridan shamol olib keladi.
- ⁸ Egamiz Misrning to‘ng‘ichlarini,
Inson hamda hayvonlarning birinchi tug‘ilganini urdi.^a
- ⁹ Fir‘avn va uning hamma a‘yonlariga qarshi
Misrning orasiga Egamiz alomatu mo‘jizalarni yubordi.^b
- ¹⁰ U ko‘p ellar, xalqlarni qirgan,
Qudratli shohlarni bo‘g‘izlagan.
- ¹¹ Amor xalqining shohi Sixo‘nni, Bashan shohi O‘gni,
Hamda Kan‘onning barcha shohlarini qirgan.^c
- ¹² Ularning yerini Isroil xalqiga mulk qilib berdi.
- ¹³ Egamizning nomi toabad davom etar,
Egamizning shuhrati nasllar osha davom etar.
- ¹⁴ Egamiz O‘z xalqiga adolat qiladi,
O‘z qullariga rahm–shafqat qiladi.
- ¹⁵ Xalqlarning xudolari esa kumush, oltindan,
Inson qo‘llarining mahsullaridir.
- ¹⁶ Butlarning og‘izlari bor, so‘zlay olmaslar,
Ko‘zlari bor, ko‘ra olmaslar.
- ¹⁷ Quloqlari bor ularning, eshita olmas,
Ular aslo nafas ololmas.
- ¹⁸ Butlarni barpo qilganlar, butlarga ishonganlar
Xuddi ularga o‘xshagan bo‘lib qolar.
- ¹⁹ Ey Isroil xalqi, olqishlar ayting Egamizga!
Ey Horun xonadoni^d, madhiyalar ayting Egamizga!
- ²⁰ Ey Levi xonadoni^e, olqishlar ayting Egamizga!
Ey Egamizdan qo‘rqanlar, madhiyalar ayting Unga!
- ²¹ Quddusda istiqomat qiladigan Egamizga
Sionda olqishlar ayting!

Egamizga hamdu sanolar bo‘lsin!

135–SANO

- ¹ Shukrona ayting Egamizga, U yaxshidir!
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ² Shukrona ayting xudolarning Xudosiga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ³ Shukrona ayting egalarning Egasiga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ⁴ Shukrona ayting Unga,
Faqatgina U buyuk ajoyibotlar ko‘rsatadi.
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ⁵ Shukrona ayting donolik bilan samolarni yaratganga^f,

^a 134:8 *Egamiz Misrning to‘ng‘ichlarini...urdi* — Chiqish 12:29-30 ga qarang.

^b 134:9 *Fir‘avn va uning hamma a‘yonlariga qarshi...Egamiz alomatu mo‘jizalarni yubordi* — Chiqish 7:8-11:10 ga qarang.

^c 134:11 *Amor xalqining shohi Sixo‘nni, Bashan shohi O‘gni...qirgan* — Sahroda 21:21-35 va Qonunlar 2:24-3:11 ga qarang.

^d 134:19 *Horun xonadoni* — Ma‘badda ruhoniylar bo‘lib xizmat qilgan Horun nasli.

^e 134:20 *Levi xonadoni* — Ma‘baddagi xizmatlarda ruhoniylarga yordam beradigan Levi qabilasining a‘zolari.

^f 135:5 *...samolarni yaratganga...* — Ibtido 1:1, 9, 14 ga qarang.

- Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ⁶ Shukrona ayting suvlar uzra yerni barpo qilganga ^a,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ⁷ Shukrona ayting ulkan yoritqichlarni yaratganga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ⁸ Kunduzi nur sochib tursin, deya
Quyoshni yaratganga shukrona ayting.
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ⁹ Tun uzra nur sochib tursin, deya
Yulduzlaru oyni yaratganga shukrona ayting.
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ¹⁰ Shukrona ayting Misrning to'ng'ichlarini urganga ^b,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ¹¹ Shukrona ayting Misrdan Isroilni olib chiqqanga ^c,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ¹² Shukrona ayting yo'g'on bilaklariyu
Kuchli qo'li ila Isroilni olib chiqqanga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ¹³ Shukrona ayting Qizil dengizni ^d ikkiga bo'lganga ^e,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ¹⁴ Shukrona ayting Isroilni dengiz o'rtasidan o'tkazganga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ¹⁵ Shukrona ayting fir'avn va uning lashkarini
Qizil Dengizga uloqtirganga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ¹⁶ Shukrona ayting O'z xalqini sahro bo'ylab olib o'tganga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ¹⁷ Shukrona ayting buyuk shohlarni halok qilganga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ¹⁸ Shukrona ayting qudratli shohlarni qirganga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ¹⁹ Shukrona ayting Amor xalqining shohi Sixo'nni o'ldirganga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ²⁰ Shukrona ayting Bashan shohi O'gni o'ldirganga ^f,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ²¹ Shukrona ayting ularning yerini
O'z xalqiga mulk qilib berganga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ²² Shukrona ayting u yerlarni
O'z quli Isroilga mulk qilib berganga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ²³ Shukrona ayting xor bo'lganimizda bizni eslaganga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ²⁴ Shukrona ayting bizni dushmanlarimizdan qutqarganga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ²⁵ Shukrona ayting barcha jonzotlarni oziqlantiradiganga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.
- ²⁶ Shukrona ayting Samoviy Xudoga,
Uning sodiq sevgisi abadiydir.

^a 135:6 ...suvlar uzra yerni barpo qilganga... — 23:2 izohiga qarang.

^b 135:10 ...Misrning to'ng'ichlarini urganga... — Chiqish 12:29-30 ga qarang.

^c 135:11 ...Misrdan Isroilni olib chiqqanga... — Chiqish 6:6, 13:3 ga qarang.

^d 135:13 Qizil dengiz — ibroniycha matnda yom suf, ma'nosi Qamish dengizi (shu sanoning 15-oyatida ham bor). 105:7 izohiga qarang.

^e 135:13 ...Qizil dengizni ikkiga bo'lganga... — Chiqish 14:1-31 ga qarang.

^f 135:19-20 ...Amor xalqining shohi Sixo'nni...Bashan shohi O'gni o'ldirganga... — Sahroda 21:21-35 va Qonunlar 2:24-3:11 ga qarang.

136–SANO

- ¹ Bobildagi daryolar bo'yida o'tirardik,
Yig'lab, u yerlarda Quddusni^a eslardik.
- ² Liralarimizni o'sha yerdagi tollarga
Osib qo'ygandik.
- ³ Bizni u yerda asirga olganlar:
"Qo'shiq aytib beringlar", derdilar,
Bizga zulm qilganlar ko'ngillarini chog' qilgani:
"Bizga Quddus qo'shiqlaridan kuylanglar", derdilar.
- ⁴ Qanday qilib begona yurtda
Biz Egamizga qo'shiq kuylay olardik?!
- ⁵ Ey Quddus, agar seni unutsam,
O'ng qo'lim qurib qolsin.
- ⁶ Agar men seni eslamasam,
Quddusni eng katta shodligim, deb bilmasam,
Tilim tanglayimga yopishib qolsin.
- ⁷ Ey Egam, Quddus qulagan kunda
Edomliklar^b nima qilganini yodda tutgin.
Axir, ular: "Qulating, yiqiting uni!
Poydevorigacha qulatib tashlang!" deb baqirgan.
- ⁸ Ey Bobil shahri! Qirg'inga mahkum bo'lgansan.^c
Bizga ne qilgan bo'lsang, o'shani
Boshingga soladiganlar baxtlidir.
- ⁹ Sening go'daklaringni ushlab, qoyaga urib,
Tilka-pora qiladiganlar baxtlidir.

137–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Ey Egam, chin dildan Senga shukrona aytaman,
Farishtalar^d oldida Sening madhingni kuylayman.
- ² Muqaddas Ma'bading oldida sajda qilaman,
Sodiq sevging, sadoqating uchun O'zingga shukrona aytaman,
Nomingni ham, so'zingni ham har narsadan yuqori qo'ygansan.
- ³ Chaqirganimda, menga javob bergansan,
Qudrating bilan meni jasur qilgansan.
- ⁴ Ey Egam, zamin shohlari Senga shukr aytadi,
Og'zingdan chiqqan so'zlarni ular eshitganlar.
- ⁵ Ey Egam, qilganlaringni ular kuylasinlar!
Sening shuhrating buyukdir!
- ⁶ Garchi Sen yuksak bo'lsang—da, xor bo'lganlarga boqasan,
Kiborlarni Sen uzoqdan ham bilasan.
- ⁷ Kulfatda yursam ham, dushmanlarim g'azabidan saqlaysan,
O'ng qo'lingni uzatib, meni qutqarasan.
- ⁸ Ey Egam, men uchun qasos olasan^e.
Sodiq sevging toabad davom etar,
O'zing yaratganlarni tark etmagin.

^a 136:1 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion* (shu sanoning 3—oyatida ham bor). 2:6 izohiga qarang.

^b 136:7 *Edomliklar* — Edom O'lik dengizning janubida joylashgan yurt edi. Edomliklar azaldan Isroil xalqining dushmani bo'lib kelgan edi. Bobilliklar Quddusni vayron qilganlarida, ular Bobilliklarga yordam bergan edilar (yana Hizqiyo 35:5 va Obodiyo 10-14 ga qarang). To'laroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi Edom so'ziga qarang.

^c 136:8 *Qirg'inga mahkum bo'lgansan* — yoki *Ey qotil!*

^d 137:1 *Farishtalar* — ibroniycha matnda *elohim*, 8:6 izohiga qarang.

^e 137:8 *...men uchun qasos olasan* — yoki *Mening hayotim uchun qo'ygan o'z maqsadingni bajarasan yoxud Menga ezgulik qilasan.*

138–SANO

Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.

- ¹ Ey Egam, meni O'zing sinab ko'rib, bilgansan,
² Qachon o'tirib, qachon turishimni O'zing bilasan,
O'y–xayollarimni uzoqdan turib anglab olasan,
³ Yurishimni, yotishimni Sen tekshirasan,
Barcha yo'llarim Senga oyday ravshandir.
⁴ Biron so'z tilimga kelmasdan oldin,
Ey Egam, Sen hammasini bilasan.
⁵ Meni hamma tomondan o'rab olgansan,
Qo'llaringni ustimga qo'ygansan.
⁶ Donoliging men uchun juda ajoyibdir,
Shu qadar yuksakki, men anglay olmasman.
⁷ Sening ruhingdan qochib, qayerga ham bora olaman?!
Sening huzuringdan qayerga ham qocha olaman?!
⁸ Agar osmonga chiqsam, Sen o'sha yerdasan!
O'liklar diyoriga^a tushsam ham, Sen o'sha yerdasan!
⁹ Saharning qanotlarini olib parvoz qilsam,
Dengizning eng uzoq chetlariga o'rnashsam,
¹⁰ Hatto u yerda ham qo'llaring meni yetaklar,
O'ng qo'ling meni quvvatlar.
¹¹ Agarda: “Shubhasiz, meni zulmat qamrab oladi,
Atrofimda kunduz tunga aylanadi”, deb aytsam,
¹² Hatto zulmat ham Sen uchun qorong'u emas,
Tun kunduz kabi nur sochar,
Tunu kunduz Sen uchun birdir.
¹³ Ichki a'zolarimni Sen yaratgansan,
Onamning qornida menga shakl bergansan.
¹⁴ Senga shukrona aytaman.
Axir, qanday ajoyib qilib yaratilganman!
Sening barcha ishlaring naqadar ajoyib,
Buni men juda yaxshi bilaman.
¹⁵ Men pinhon yaratilganimda,
Yerning tubida^b mahorat ila to'qilganimda,
Suyaklarim Sendan yashirin emas edi.
¹⁶ Ko'zlaring ko'rgandi homila ekanimni.
Menga ajratilgan kunlar kelmasdan,
Hammasi kitobingga yozilgandi.
¹⁷ Sening niyatlaring, ey Xudo, menga qadrlidir,
Niyatlaringning son–sanog'i naqadar ko'pdir.
¹⁸ Qumdan ham ko'p bo'lardi agar ularni sanaganimda,
Uyg'onganimga qaragam, hamon men bilan ekansan birga.
¹⁹ Ey Xudo, koshki fosiqni o'ldirsang edi,
Qonxo'r mendan uzoqlashsa edi,
²⁰ Sen haqingda ular fitna qiladilar,
Dushmanlaring Sening noming bilan yolg'on qasam ichadilar.
²¹ Ey Egam! Sendan nafratlanganlardan men nafratlanmaymanmi?!
Senga qarshi isyon qilganlardan men jirkanmaymanmi?!
²² Ulardan butunlay nafratlanaman,
Ularni o'zimning dushmanim, deb bilaman.
²³ Tekshirib ko'r meni, ey Egam, yuragimni bil,

^a 138:8 *O'liklar diyori* — ibroniycha matnda *Sheo* 'l. Odamlar *Sheo* 'lni yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^b 138:15 *Yerning tubi* — bachadonga ishora qilayotgan ko'chma ma'nodagi ibora (yana Ayub 1:21 ga qarang).

Sinab koʻr meni, tashvishlarimni bil.
²⁴ Bilgin–chi, mening biron qabihligim bormikan?
Meni abadiy^a yoʻldan yetaklab borgin.

139–SANO

- ¹ *Ijrochilar rahbariga. Dovud sanosi.*
- ² Yomonlardan meni qutqar, ey Egam,
Zoʻravonlardan himoya qil meni.
- ³ Ular yuraklarida qabihlikni qasd qiladi,
Doimo urush–janjallarni qoʻzgʻaydi.
- ⁴ Ular tillarini ilonday oʻtkir qiladi,
Tillaridan ilon zahri tomadi.
- ⁵ Ey Egam, meni qabihlarning qoʻlidan qutqar,
Yiqitmoqchi boʻlgan zoʻravonlardan meni himoya qil.
- ⁶ Takaburlar men uchun tuzoq qoʻyganlar,
Ular toʻrlarining iplarini yoyganlar,
Yoʻlim boʻylab menga qopqon qoʻyganlar.
- ⁷ Ey Egam, Senga aytaman: “Sen Mening Xudoyimsan.”
Quloq sol, ey Egam, Senga iltijo qilaman.
- ⁸ Ey Egam Rabbii, qudratli najotkorim!
Jang kunida boshimni omon saqlading.
- ⁹ Ey Egam, fosiqning istagini bajo qilmagin,
Ularning qabih rejalariga omad bermagin,
Ular magʻrurlanib ketmasin.
- ¹⁰ Atrofimni oʻrab olganlarning tahdidlari,
Oʻzlarining boshiga kelsin.
- ¹¹ Yonayotgan koʻmir choʻgʻi oʻzlariga yogʻilsin,
Ular olovga, iflos chuqurlarga uloqtirilsin,
Aslo qaytib chiqmasin.
- ¹² Tuhmatchilarga yurtda aslo joy boʻlmasin, koʻkarmasin,
Falokat zolimning izidan tushib, uni yoʻq qilsin.
- ¹³ Bilaman, ey Egam, mazlumni himoya qilasan,
Bechoraholni adolat ila qoʻllab–quvvatlaysan.
- ¹⁴ Solihlar albatta Senga shukrona aytadi,
Toʻgʻri insonlar huzuringda istiqomat qiladi.

140–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Senga yolvoraman, ey Egam, yonimga tez kelgin,
Senga yolvorganimda ovozimga quloq solgin.
- ² Ibadatimni tutatqi nazriday qabul qilgin,
Qoʻllarimni koʻtarganimni kechki qurbonlik deb bilgin.
- ³ Ey Egam, ogʻzimga posbon qoʻygin,
Lablarim eshigini qoʻriqlagin.
- ⁴ Yuragimni qabihlikka burmagin,
Fosiq ishlarga qoʻshilishimga yoʻl qoʻymagin,
Badkirdorlarning jamoasida
Ziyofatlarini yeyishimga yoʻl qoʻymagin.
- ⁵ Mayli, solih odam meni uraversin,

^a 138:24 *abadiy* — yoki *qadimgi*, yaʼni vaqt sinovlari orqali ishonchliligi sinab koʻrilgan (Yeremiyo 6:16 ga qarang).

Sodiq odam meni to'g'rilasin,
Boshim shunday a'lo moyni rad qilmasin.

Mening ibodatim muttasil
Badkirdorlarning fosiq ishlariga qarshidir.

- ⁶ Ularning hakamlari qoyadan uloqtiriladi,
Shunda fosiqlar so'zlarim haq ekanligini bilib olishadi.
⁷ Badkirdorlar aytar: "Shudgor qilinib, parchalangan yerday,
Suyaklarimiz qabr^a og'zida maydalanib, sochilib yotibdi."

- ⁸ Ko'zlarim Sendadir, ey Egam Rabbiy,
Sendan panoh izlayman,
Meni tashlab qo'ymagin.

- ⁹ Badkirdorlarning qopqonlaridan,
Ular qo'ygan tuzoqdan meni saqlagin.

- ¹⁰ Men sog'-omon o'tib ketayin,
Fosiqlar o'zlari qo'ygan to'rga tushsin.

141–SANO

G'orda bo'lgan paytda^b Dovudning aytgan qasidasi. Ibodat.

- ¹ Ey Egam, Senga qattiq faryod qilaman,
Ey Egam, Senga qattiq yolvoraman.

- ² Dardlarimni Senga to'kib solaman,
Qayg'ularimni Sening oldingda aytaman.

- ³ Ruhim so'lg'in bo'lganda,
Yo'llarimni Sen bilasan.

Men yuradigan so'qmoqlarda
G'animlarim menga tuzoq qo'yishgan.

- ⁴ O'ng tomonimga qarab ko'r:
Menga e'tibor beradigan biron kimsa yo'q.
Hech qayerga qochib keta olmayman,
Men uchun hech kim qayg'urmas.

- ⁵ Senga yolvorib aytaman, ey Egam:
"Sen mening panohimsan,
Bu dunyodagi xavfsizligim Sensan."

- ⁶ Faryodimga quloq solgin,
Axir, oyoq osti bo'lib ketdim-ku.

Meni ta'qib qiluvchilardan qutqar,
Ular mendan g'oyat kuchlidirlar.

- ⁷ Meni tutqunlikdan chiqarib olgin,
Toki Senga shukrona aytay.
Menga ezgulik qilganing uchun
Solihlar atrofimni o'rab oladi.

142–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Eshitgin, ey Egam, ibodatlarimni,
Sen sodiqsan, yolvorishlarimga quloq sol,
Sen odilsan, javob ber.

- ² Men, O'z qulingni hukm qilmagin,
Huzuringda hech kim solih emas.

^a 140:7 qabr — ibroniycha matnda *Sheo* 'l. Odamlar *Sheo* 'lni yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^b 141 *G'orda bo'lgan paytda...* — 1 Shohlar 22:1-2, 24:3 ga qarang.

- ³ Dushmanlar meni ta'qib qilgan,
Mening tanamni tuproqqa qorgan,
Azalda olamdan o'tganlar kabi
Meni zulmatda yashashga majbur qilar.
- ⁴ Shu bois ichimda ruhim so'lgan,
Yuragim qo'rquvdan uvishib qolgan.
- ⁵ Men oldingi kunlarni eslayman,
Sening hamma ishlaring haqida o'ylayman,
Qo'llaring ijodini xayolimga keltiraman.
- ⁶ Qo'llarimni Senga ibodat uchun ochaman,
Qaqragan yer kabi jonim Senga tashna.
- ⁷ Ey Egam, menga tez javob ber,
Ruhim tushib ketmoqda,
Yuzlaringni mendan yashirmagin,
Toki qabrga kirganlarday bo'lib qolmay.
- ⁸ Saharda sodiq sevingni menga bildirgin,
Umidimni Senga bog'layman.
Yuradigan yo'limni O'zing ko'rsatgin,
Yuragimni Senga ochaman.
- ⁹ Ey Egam, meni g'animlarimdan qutqar,
Panoht istab Senga qochib borganman.
- ¹⁰ Sening xohishingni qilmoqqa meni o'rgat,
Sen Xudoyimsan, Sening ezgu ruhing
Meni tekis so'qmoqdan yetaklab borsin.
- ¹¹ Ey Egam, O'z noming haqi meni saqlagin,
Adolating bilan meni kulfatdan qutqargin.
- ¹² Sodiq seving haqi qirgin g'animlarimni,
Yo'q qilib tashlagin hamma dushmanlarimni,
Axir, men Sening qulingman-ku.

143–SANO

Dovud sanosi.

- ¹ Egamga, suyangan qoyamga olqishlar bo'lsin,
U qo'llarimni urushga, barmoqlarimni jangga o'rgatgan.
- ² Egam mening suyangan qoyamdir, qal'amdir,
U qo'rg'onim, xaloskorimdir.
Ha, Egam mening qalqonim,
Unda men panoh topaman,
Xalqlarni^a U menga bo'ysundiradi.
- ³ Ey Egam, inson zoti kimdirki, unga e'tibor bersang!
Bandalar^b kimdirki, ular haqda o'ylasang!
- ⁴ Inson umri og'izdan chiqqan nafasga o'xshar,
Odamzodning hayoti o'tkinchi soyaga o'xshar.
- ⁵ Ey Egam, ko'klarni yorib, pastga tushgin,
Tog'larga tekkin, ulardan tutun chiqsin.
- ⁶ Chaqmoq chaqtir, yovlarni tirqiratgin,
O'qlaringni ot, ularni sarosimaga solgin.
- ⁷ Yuqoridan uzat qo'lingni, meni qutqargin,
Azim suvlardan meni chiqarib olgin,

^a 143:2 *Xalqlar* — Qumron qo'lyozmalaridan, ko'pchilik ibroniy qo'lyozmalaridan, qadimiy suryoniycha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *Xalqim*.

^b 143:3 *Bandalar* — ibroniycha matndan so'zma-so'z tarjimasi — *inson o'g'li*, bu ibroniycha ibora Eski Ahdda ko'chma ma'noda ishlatilib, odamning bashariy ekanligini bildiradi.

- Begonalar qo‘lidan meni qutqargin.
⁸ Ularning so‘zlari behuda,
 Qo‘lini ko‘tarib, ular yolg‘on qasam ichadi.
- ⁹ Ey Xudo, Senga yangi qo‘shiq kuylayman,
 O‘n torli arfa chalib Seni tarannum etaman.
- ¹⁰ Shohlarga Sen zafar ato etasan,
 Quling Dovudni shafqatsiz qilichdan qutqarasan.
- ¹¹ Kelgindilarning qo‘lidan
 Meni xalos qil, qutqargin.
 Ularning so‘zlari behuda,
 Qo‘lini ko‘tarib, ular yolg‘on qasam ichadi.
- ¹² O‘g‘illarimiz yoshligida yaxshi o‘sgan ko‘chatga o‘xshasin,
 Qizlarimiz saroyning o‘ymakor ustunlariga o‘xshasin.
- ¹³ Omborlarimiz noz–ne‘matlarga to‘lib–toshsin,
 Qo‘ylarimiz minglab, o‘n minglab yaylovlarda ko‘paysin.
- ¹⁴ Ho‘kizimiz og‘ir yuklarni tortsin^a,
 Devorlarimiz darz ketmasin,
 Odamlarimiz surgun bo‘lmasin,
 Ko‘chalarimizda oh–voh, g‘amu kulfat bo‘lmasin.
- ¹⁵ Naqadar baxtlidir bunday insonlar!
 Baxtlidir Xudoni Egamiz deb bilgan xalq!

144^b–SANO

Dovudning hamdu sanosi.

- ¹ Ey Xudoyim, Shohim! Seni ulug‘layman!
 Toabad Sening nomingni olqishlayman!
- ² Har kun Seni olqishlayman,
 Senga toabad hamdu sano aytaman.
- ³ Egamiz buyukdir, madh etilsin yanada,
 Aql yetmas Uning buyukligiga.
- ⁴ Ey Egam, bir nasl boshqasiga maqtar ishlaringni,
 Ular e‘lon qilar qudratli ishlaringni.
- ⁵ Ular shonli dabdabangni, ulug‘vorligingni so‘ylaydilar,
 Men esa ajoyib mo‘jizalaring haqida o‘ylayman.^c
- ⁶ Odamlar qo‘rqinchli ishlaring qudrati haqida aytadilar,
 Men esa buyukligingni e‘lon qilgayman.
- ⁷ Insonlar cheksiz ezguligingni xotirlab, gapiraveradilar.
 Adolatingni ular sevinch ila kuylaydilar.
- ⁸ Egamiz inoyatli, rahmdildir,
 Jaxli tez chiqmaydi, sodiq sevgisi mo‘ldir.
- ⁹ Egamiz har kimsaga himmat qilar,
 Yaratganlarining har biriga shafqat aylar.
- ¹⁰ Ey Egam, jamiki yaratganlaring Senga shukr aytar,
 Jamiki taqvodorlaring Senga olqishlar kuylar.
- ¹¹ Saltanating shuhratini ular hikoya qilar,
 Sening qudrating haqida ular so‘ylab yurar.
- ¹² Hammani qudratli ishlaringdan,

^a 143:14 Ho‘kizimiz og‘ir yuklarni tortsin... — yoki ho‘kizlarimiz semirsin yoxud chorvamiz buzoqlar tug‘sin.

^b 144 Bu sano ibroniychada muvashshah uslubida yozilgan she‘rdir. Bu sanoning har bir oyatidagi birinchi so‘z ibroniy alifbosi tartibi bo‘yicha boshlanadi.

^c 144:5 Ular...so‘ylaydilar, Men esa...o‘ylayman — Qumron qo‘lyozmalaridan, qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *Shonli dabdabang, ulug‘vorliging, ajoyib mo‘jizalaring haqida Men o‘ylayman.*

- Saltanating shuhratiyu dabdabasidan xabardor qilar.
- ¹³ Sening saltanating abadiy shohlikdir,
Hukmronliging nasllar osha davom etar^a.
- ¹⁴ Yiqilayotganlarga Egamiz tayanch bo'ladi,
Ikki bukilganlarning qaddini rostlaydi.
- ¹⁵ Ey Egam, hammaning ko'zi umid bilan Senga tikilar,
O'z paytida ularning rizqini berasan.
- ¹⁶ Sen qo'lingni ochib,
Jamiki jonzotning istagini qondirasan.
- ¹⁷ Egamiz hamma yo'llarida adolat qilar,
Hamma ishlarida sevgisini ko'rsatar.
- ¹⁸ Egamiz O'ziga yolvorganlarning yonidadir,
Chin dildan yolvorganlarning yonidadir.
- ¹⁹ O'zidan qo'rqanlarning tilagini Egamiz qondirar,
Ularning nolasini eshitib, ularga najot berar.
- ²⁰ Egamiz O'zini sevguchilarni asraydi,
Hamma fosiqlarni qirib tashlaydi.
- ²¹ Egamizning hamdu sanosi doimo tilimda bo'ladi,
Jamiki jonzot Uning muqaddas nomini toabad olqishlaydi.

145–SANO

- ¹ Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!
Egamni madh qil, ey jonim!
- ² Tirik ekanman, Egamga hamdu sano aytaman,
Umrin boricha Xudoyimga hamdu sano kuylayman.
- ³ Umid bog'lamang shahzodalarga,
Najot berolmaydigan inson zotiga.
- ⁴ Ular jon bergach, tuproqqa qaytar,
O'sha ondayoq ularning rejasi yo'qqa chiqar.
- ⁵ Yoqubning Xudosini madadkorim, deb aytganlar baxtlidir,
O'zlarining Egasi Xudodan umid qilganlar baxtlidir.
- ⁶ Ha, Yoqubning Xudosi
Osmonu yerni hamda dengizni yaratgan.
Dengizu undagi hamma jonzotni U yaratgan,
U toabad sodiq bo'lib qoladi,
- ⁷ Mazlumlarga adolat qiladi,
Ochlarga U non beradi.
Asirlarni ozod qiluvchi Egamizdir.
- ⁸ Egamiz ko'rning ko'zlarini ochadi,
Ikki bukilganlarning qaddini rostlaydi,
Egamiz solihlarni sevadi.
- ⁹ Egamiz musofirlarni asraydi,
Yetim, bevalarni qo'llaydi,
Fosiqning yo'llariga xalaqit beradi.
- ¹⁰ Egamiz toabad hukmdordir,
Ey Quddus^b, sening Xudoying nasllar osha hukmdordir!
Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

^a 144:13 ...*Hukmronliging nasllar osha davom etar* — Qumron qo'lyozmalarida, bitta ibroniy qo'lyozmada, qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalarda shu oyatning oxiriga *Egamiz O'zining va dalariga sodiq va O'zi yaratganlarning hammasiga mehribon*, deb qo'shimcha qilingan.

^b 145:10 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

146–SANO

- ¹ Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!
Naqadar yaxshidir Xudoyimizni tarannum etmoq!
Naqadar lazzatli, munosib Unga hamdu sano aytmoq!
- ² Egamiz Quddusni qaytadan quradi,
Surgundagilarni Isroilga yig'adi.
- ³ Ezilgan ko'ngillarga U shifo beradi,
Ularning yaralariga malham qo'yadi.
- ⁴ Yulduzlarning sonini U aniqlab chiqadi,
Ularning hammasiga nom beradi.
- ⁵ Rabbimiz buyukdir, quvvati ko'pdir,
Uning donoligi cheksizdir.
- ⁶ Egamiz mazlumlarni yuksaltiradi,
Fosiqlarni esa yerga urib ezadi.
- ⁷ Egamizga shukrona aytib tarannum qiling,
Xudoyimizga atab lirada kuy chaling.
- ⁸ U samolarni bulutlar ila qoplaydi,
U yerni yomg'ir bilan ta'minlaydi,
Qir–adirlarda o't–o'lan o'stiradi.
- ⁹ U hayvonlarning rizq–ro'zini beradi,
Qarg'a bolalari qag'illaganda ularga oziq beradi.
- ¹⁰ U otlarning kuchidan zavq olmaydi,
Sipohning kuchli oyoqlaridan xushlanmaydi.
- ¹¹ Egamiz O'zidan qo'rqanlardan xushlanadi,
Uning sodiq sevgisiga umid qilganlardan mamnun bo'ladi.

147–SANO

- ¹ Egangni olqishlagin, ey Quddus!
Xudoyingga hamdu sano ayt, ey Sion!
- ² Darvozalaring tambalarini U mustahkam qiladi,
Ichingdagi bolalaringga U barakat beradi.
- ³ Shohligingga U tinchlik ato qiladi,
Bug'doyning eng yaxshisi bilan to'ydiradi.
- ⁴ Xudo amrlarini yer yuziga yuboradi,
Uning aytgan so'zlari tez yoyiladi.
- ⁵ U qorni momiq kabi yoyadi,
Qirovni kul kabi sochadi.
- ⁶ Do'lni ushoq kabi yog'diradi,
Uning sovug'i oldida kim bardosh bera oladi?!
- ⁷ Kalomini yuborib, Egamiz muzlarni eritadi,
Shamolini esdirib, suvlar oqizadi.
- ⁸ Yoqub nasliga so'zini ayon qiladi,
Qonun–qoidalarini Isroilga bildiradi.
- ⁹ Boshqa xalqlarga Egamiz shunday qilmadi,
O'sha xalqlar Uning qonunlarini bilmaydi.
- Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

148–SANO

- ¹ Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!
Egamizga hamdu sanolar bo'lsin samolardan,
Unga hamdu sanolar bo'lsin falaklardan!
- ² Ey Uning farishtalari,

Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!
Ey Uning samoviy lashkarlari,
Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

³ Unga hamdu sanolar bo'lsin, ey quyosh, ey oy,
Hamdu sanolar bo'lsin Unga, nurli yulduzlar!

⁴ Hamdu sanolar bo'lsin Unga, ey falaklar toqi,
Ey samolar uzra joylashgan suvlar!^a

⁵ Egamizga hamdu sano aytsin ular,
Egamizning amri bilan yaratilgan ular.

⁶ Egamiz bir farmon bilan ularni toabad joyiga o'rnashtirdi,
Bu farmon bekor qilinmaydi.

⁷ Yer yuzidan Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!
Ey jamiki tubsiz suvlar, dengiz maxluqlari,

⁸ Ey chaqmoq, qor, do'l, bulutlar,
Uning amriga bo'ysunuvchi bo'ronlar
Egamizga hamdu sanolar ayting!

⁹ Madhiyalar ayting Unga, ey tog'lar, jamiki qirlar,
Mevali daraxtlar, jamiki sadr daraxtlari!

¹⁰ Hamdu sano ayting Unga,
Ey yovvoyi hayvonlar, jamiki chorva,
Sudralib yuruvchilaru uchar qushlar!

¹¹ Madhiyalar ayting Unga,
Ey zamindagi shohlar, jamiki xalqlar,
Shahzodalar, zamindagi hamma hukmdorlar!

¹² Unga hamdu sano ayting yigitlar, qizlar,
Yoshu qari — hammangiz birga.

¹³ Hammasi Egamizga hamdu sano aytsin,
Faqatgina Uning nomi buyukdir,
Shuhrati zaminu osmondan balanddir.

¹⁴ Egamiz O'z xalqini qudratli qildi^b.
Taqvodorlari — qadrdoni Isroil xalqi
Unga hamdu sano aytishlariga sabab berdi.

Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

149–SANO

¹ Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

Egamizga yangi bir qo'shiq ayting,
Taqvodorlar jamoasiga hamdu sano ayting.

² Isroil o'z Yaratuvchisi tufayli quvonsin,
Quddus^c xalqi o'z Shohidan shod bo'lsin.

³ Egamizga ular raqs ila hamdu sano aytsin,
Doira, lira Unga atab kuy chalsin.

⁴ Egamiz o'z xalqidan xushnuddir,
Mazlumlarga najotni toj qilib kiydiradi.

⁵ Erishgan sharafi tufayli taqvodorlar shod bo'lsin,
To'shaklarida yotganlarida shodlanib qo'shiq aytsin.

⁶ Og'izlarida Xudoga hamdu sanolar bo'lsin,
Qo'llarida dudama qilichlar bo'lsin,

^a 148:4 *samolar uzra joylashgan suvlar* — Ibtido 1:6-8 ga qarang.

^b 148:14 ...*O'z xalqini qudratli qildi* — Ibroniycha matndan so'zma-so'z tarjimai — *O'z xalqi uchun bir shox chiqardi*. Eski Ahdda buqaning shohi ko'pincha kuchli shohga yoki harbiy kuchga ishora qilib, ko'chma ma'noda ishlatilgan.

^c 149:2 *Quddus* — ibroniycha matnda *Sion*. 2:6 izohiga qarang.

- ⁷ Toki yot xalqlardan qasos olsin,
Elatlarga jazosini bersin,
⁸ Ularning shohlarini zanjirband qilsin,
Aslzodalariga temir kishanlar solsini.
⁹ Ular ustidan Xudoning hukmini ijro etsin,
Taqvodorlari uchun sharaf shudir.

Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

150–SANO

- ¹ Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

Xudoga hamdu sanolar bo'lsin Muqaddas maskanida,
Unga hamdu sanolar bo'lsin
Samoda — mustahkam qal'asida.

- ² Qudratli ishlari uchun Unga hamdu sanolar bo'lsin,
Tengsiz buyukligi uchun madhiyalar bo'lsin.

- ³ Unga hamdu sano ayting burg'u chalib,
Unga hamdu sano ayting arfa, lira chalib.

- ⁴ Doira chalib, raqs ila Unga hamdu sano ayting,
Torli asbob, nay chalib, Unga madhiyalar ayting.

- ⁵ Jarangdor zillar chalib, Unga hamdu sano ayting,
Ohangdor zillarni qattiq chalib, Unga madhiyalar ayting.

- ⁶ Egamizga hamdu sano ayting,
Ey jamiki tirik jonzotlar!

Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!

YUNUS

Kirish

Yunus kitobi boshqa payg‘ambarlar kitoblaridan farq qiladi. Farq shundaki, Yunusning va‘zi bitta gapdan iborat, xolos. Kitobda Yunus, qirilib yo‘q bo‘lishga mahkum etilgan Naynavo aholisini ogohlantirish uchun borishdan bosh tortib, Xudoga itoatsizlik qildi. Yunus hatto shaharning vayron bo‘lishini istaydi. Chunki Naynavo — Isroilning ashaddiy dushmani Ossuriyaning poytaxti edi. Lekin Xudo Yunusni to‘g‘ri yo‘lga soldi. Shundan keyin Yunus Naynavoga borib, Egamizning amrini bajardi.

Ko‘pchilik Yunus kitobini o‘qiganda, faqat bahaybat baliq Yunusni yutib yuborgani to‘g‘risida o‘ylaydi. Lekin bu kitobning vazifasi — Egamiz hammaga shafqatli ekanini ko‘rsatishdan iborat. Yunus Egamizga shunday deydi: “Sen inoyatli, mehribon, sabr-toqatli, sevgida cheksiz, g‘azabidan tushib kechiradigan, rahmdil Xudo ekanligingni bilgan edim.” (4:2)

1-BOB

Yunus Egamizga itoat etmadi

¹ Bir kuni Amitay o‘g‘li Yunusga Egamiz shu so‘zlarni ayon qildi: ² “Qani, bo‘l, qudratli Naynavo shahriga^a bor. Jar solib, u yerdagilarni ogohlantir, chunki shahar ahli qilgan qabihliklar Menga yetib keldi.”

³ Yunus yo‘lga tushdi, lekin Egamizdan qochib boshqa tomonga ketmoqchi bo‘ldi. U Yaffaga^b kelib, u yerda Tarshishga^c boradigan kemani topdi. Yo‘l haqini to‘ladi—da, Egamizdan qochib Tarshishga suzib ketgani kemachilar bilan kemaga chiqdi.

⁴ Ammo Egamiz shunday kuchli shamol qo‘zg‘atdiki, dengizda dahshatli bo‘ron boshlandi. Bo‘ron kemani parchalab yuboray derdi. ⁵ Bundan kemachilar vahimaga tushib, har biri o‘z xudosiga yolvordi. Keyin, kema yengillashsin, deb u yerdagi yuklarni dengizga uloqtira boshladilar. Yunus esa kemanding ichkarisiga kirib, qattiq uyquga ketgan edi. ⁶ Bir payt kema darg‘asi Yunusning yoniga kelib: “Nega sen uxlab yotibsan? Tur, xudoyingga yolvor! Balki u bizlarni eslasa, halok bo‘lmasmiz”, dedi.

⁷ Kemadagilar esa bir-birlariga: “Kelinglar, qur‘a tashlaylik^d, shunda bu falokat kim sababli boshimizga kelganini bilamiz”, dedilar. Qur‘a tashlagan edilar, qur‘a Yunusga tushdi.

⁸ Keyin Yunusdan so‘radilar: “Bizga ayt—chi, nima sababdan boshimizga bu falokat tushdi? Sen kimsan? Qayerdan kelyapsan? Qaysi yurtdansan? Qanaqa xalqdansan?”

⁹ Yunus ularga shunday javob berdi: “Men ibroniyman, dengiz va quruqlikni yaratgan Samoviy Xudo — Egamga sig‘inaman.”

¹⁰ Ular Yunusning Egamizdan qochib ketayotganini bilardilar. Chunki Yunusning o‘zi bu haqda ularga aytgan edi. Ular bu gapni eshitib, yana ham qattiqroq dahshatga tushdilar va undan: “Nega bunday qilding— a?!” dedilar.

¹¹ Kemadagilar Yunusga: “Dengiz tinchlanishi uchun seni nima qilsak ekan—a?” deb so‘radilar. Chunki dengiz yanada vahima bilan to‘lqinlanardi.

¹² Shunda Yunus kemadagilarga dedi: “Meni olib, dengizga uloqtirsangizlar, dengiz tinchlanadi. Bilaman, bu kuchli bo‘ron men tufayli boshlaringizga kelgan.”

¹³ Kemadagilar esa kemani quruqlikka olib bormoqchi bo‘lib rosa eshkak eshdilar, ammo bunga muvaffaq bo‘la olmadilar, chunki dengiz ularga qarshi battar quturayotgan edi. ¹⁴ Shunda ular Egamizga yolvordilar: “Ey Egamiz! Sen O‘zingga ma‘qul bo‘lganini qilib, bizni shu ahvolga solding. Ey Egamiz! Senga iltijo qilamiz: shu odamning joni uchun bizlarni halok qilma, begunoh odamning o‘limiga bizlarni javobgar qilma.”

¹⁵ Shundan keyin Yunusni olib dengizga uloqtirgan edilar, dengiz tinchlanib qoldi. ¹⁶ Bu voqeani odamlar ko‘rgach, Egamizdan qattiq qo‘rqdilar. Unga qurbonlik qilib, nazr atadilar.

^a 1:2 *Naynavo shahri* — Ossuriya shohligining poytaxti, Dajla daryosining sharqiy sohilida joylashgan, Ossuriya Isroilga ashaddiy dushman edi.

^b 1:3 *Yaffa* — O‘rta yer dengizi bo‘yida joylashgan shahar bo‘lib, Quddusning porti edi.

^c 1:3 *Tarshish* — Naynavoning qarshi tomonidan juda uzoqda joylashgan Ispaniyadagi port shahar.

^d 1:7 ...*qur‘a tashlaylik*... — Qur‘a yog‘och bo‘laklari yoki toshlardan qilingan bo‘lib, undan biror narsani qanday yoki qachon qilishni bilish uchun foydalanilgan. Bu yerda qur‘a aybdor kim ekanini ko‘rsatgan.

2-BOB

Yunus baliq qornida ibodat qiladi

¹ Yunusni yutsin deb, Egamiz nahang baliqni yubordi. Yunus uch kechayu uch kunduz baliq qornida qoldi.

² Yunus baliqning qornida ekan, o'zining Egasi Xudoga shunday deb ibodat qildi:

³ “Qayg'uli damlarimda Egamga qildim iltijo,
Iltijolarimni U eshitdi.
O'liklar diyoringning qa'ridan^a faryod ko'tardim,
Sen eshitding ovozlarimni.

⁴ Meni otganding tubsiz chuqurga,
Dengiz bag'riga,
Meni qurshab olgandi suvning girdobi.
Sening to'lqinlaring
O'tgandilar ustimdan bosib.

⁵ Sening huzuringdan
Quvilganman, dedim o'shanda,
Lekin muqaddas Ma'badingni
Yana ko'raman!

⁶ Suvlar meni bo'g'zimgacha ko'mgandi,
Tubsiz dengiz atrofimni o'radi.
Dengiz o'tlari boshimga o'ralib qoldi.

⁷ Tog'larning tubiga^b cho'kkandim —
Zanjirlari bilan toabad menga to'siq qo'ygan joyga^c.
Sen esa, Ey Egam Xudo,
Jonimni o'sha joydan qutqarding!

⁸ Hayotim onlari tugay deganda,
Men Egamni esladim.
Iltijolarim Sengacha,
Muqaddas Ma'badinggacha yetib bordi.

⁹ Soxta, bema'ni butlarga sig'inadiganlar
Egamga bo'lgan sadoqatidan voz kehdilar!

¹⁰ Men esa shukrona aytib
Senga qurbonlik keltiraman.
Atagan nazrlarimni ado etaman.
Najot faqat Egamdandir!”

¹¹ Egamiz shundan keyin nahang baliqqa amr bergan edi, nahang baliq Yunusni quruqlikka chiqarib qo'ydi.

3-BOB

Yunus Naynavo aholisini tavnaga chaqiradi

¹ Yunusga Egamiz ikkinchi marta shu so'zlarni ayon qildi: ²“Qani, bo'l, qudratli Naynavo shahriga borib, Mening so'zlarimni jar solib u yerdagilarga e'lon qil.”

³ Yunus Egamizning amriga bo'ysunib, Naynavo tomonga ketdi. Naynavo juda katta shahar bo'lib, uch kunda aylanib chiqsa bo'lardi. ⁴ Yunus shahar bo'ylab bir kun yo'l yurib o'tdi. U aylanib yurib: “Yana qirg kundan so'ng Naynavo xarob bo'ladi”, deb jar soldi.

⁵ Naynavoliklar Xudoga ishonib, ro'za tutamiz, deb e'lon qildilar. Shahardagi kattayu kichik tavba qilib qanorga o'rاندi^d.

⁶ Bu xabar Naynavo shohiga ham yetib bordi. U taxtdan tushib, shohona liboslarini yechdi, qanorga

^a 2:3 O'liklar diyoringning qa'ridan... — Ibroniycha matnda “Sheo'l”ning qornidan. Odamlar “Sheo'l”ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^b 2:7 Tog'larning tubiga... — Tog'larning osti yerning tagidagi ulkan dengiz tubiga borib taqaladi, degan tasavvur mavjud edi.

^c 2:7 ...Zanjirlari bilan toabad menga to'siq qo'ygan joyga — “Sheo'l”ga, ya'ni O'liklar diyori nazarda tutilgan (2:3 ga qarang).

^d 3:5 ...qanorga o'rاندi — Qanor dag'al qoramtir mato bo'lib, echki yoki tuya junidan qilingan. Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini va qayg'uli holatini ifodalash uchun qanorga o'ranib olishar, ba'zan kulga ham o'tirishar edi (shu bobning 6-oyatiga qarang). Ko'pincha bu harakat Xudodan kechirim so'rab ibodat qilish va Undan madad tilash bilan birgalikda amalga oshirilgan.

o‘ranib, kulga o‘tirdi. ⁷O‘zi va amaldorlari nomidan butun Naynavo bo‘ylab quyidagi farmonni e‘lon qildi: “Na insonlar, na hayvonlar — mol–qo‘ylar hech narsa yemasin, suv ichmasin. ⁸Insonlar ham, hayvonlar ham qanorga o‘ransin. Har kim Xudoga yalinib iltijo qilsin, yovuz qilmishidan qaytsin, zulm qilmasin. ⁹Kim biladi, balki Xudo rahm qilib, bizga bo‘lgan g‘azabini qaytarar, biz halok bo‘lmasmiz.”

¹⁰Xudo ularning qilgan ishlarini, yovuz qilmishlaridan qaytganini ko‘rib, rahm qildi va ularning ustiga “yuboraman”, deb aytgan ofatni yubormadi.

4-BOB

Yunusning g‘azabi va Xudoning shafqati

¹Bu voqeadan Yunus qattiq xafa bo‘lib g‘azablandi. ²U Egamizga ibodat qilib dedi: “Ey Egam! Shunaqa qilishingni o‘z yurtimda ekanimdayoq aytmaganmidim?! Shuning uchun men Tarshishga qochgan edim—da. Sen inoyatli, mehribon, sabr–toqatli, sevgida cheksiz, g‘azabidan tushib kechiradigan, rahmdil Xudo ekanligingni bilgan edim. ³Endi, iltijo qilaman, Egam, jonimni olib qo‘ya qol. Yashaganimdan ko‘ra o‘lganim yaxshiroq.”

⁴Egamiz esa: “Nahotki shundan sen xafa bo‘lding?!” dedi.

⁵Yunus shahardan chiqib, shaharning sharq tomoniga borib o‘tirdi. Shu yerda chayla yasab, endi shaharga nima bo‘larkin, deb chaylaning soyasida kutib o‘tirdi.

⁶Bir payt, Yunusning boshiga soya bo‘lsin, qayg‘usi barham topsin, deb Parvardigor Egamiz bir o‘simlik o‘stirdi. O‘simlik Yunusning tepasida ko‘tarildi. Yunus bu o‘simlik o‘sganidan juda xursand bo‘ldi. ⁷Keyingi kuni esa tong paytida Xudo bir qurtni yuborgan edi, qurt o‘simlikni kemirib quritdi. ⁸Quyosh yuqoriga ko‘tarilganda, Xudo sharqdan garmsel yubordi. Quyosh Yunusning boshini shunday qizdirdiki, u holdan keta boshladi. Yunus: “Bunaqa yashaganimdan, o‘lganim yaxshiroq”, deb o‘ziga o‘lim tiladi^a.

⁹Xudo Yunusga:

— Bitta o‘simlik nobud bo‘lganidan jahling chiqdimi? — dedi.

— Ha, jahlim chiqdi, o‘limimga ham rozi bo‘ldim, — deb javob berdi Yunus.

¹⁰Shunda Egamiz aytdi:

— Bu o‘simlik uchun sen mehnat qilmagansan, ekib–o‘stirmagansan, o‘zi bir kechada o‘sib, bir kechada yo‘q bo‘ldi. Sen shu o‘simlik uchun achinganingda, ¹¹men qudratli Naynavo shahriga achinmasligim kerakmi?! Axir bu yerda oq–qorani ajrata olmaydigan bolalarning o‘zidan yuz yigirma mingdan ortig‘i va talay hayvonlar yashaydi—ku!

^a 4:8 ...o‘ziga o‘lim tiladi — yoki o‘z o‘limi uchun ibodat qildi.

Sulaymonning Hikmatlari

Kirish

“Sulaymonning hikmatlari” kitobi maqol, matallar shaklidagi axloqiy va diniy ta’limotlardan iborat. Ularning ko’plari kundalik hayotda uchraydigan muammolar haqida so’z yuritadi. Bu kitob “Bilim olishning asosi birinchi navbatda Egamizdan qo’rqishdir” degan nasihat bilan boshlanadi va faqatgina diniy ishlar emas, balki yaxshi axloq va aql bilan qilish lozim bo’lgan ishlar haqida gapiradi. Qadimgi Isroil muallimlarining bu matallarda dono kishi ma’lum bir vaziyatda nima qilishi lozimligi haqida bergan maslahatlari ularning donoligini ko’rsatadi. Bu hikmatlarning ba’zilari oila va oiladan tashqaridagi munosabatlar, qanday qilib ish bajarish haqida, yana ba’zilari esa jamiyatdagi munosabatlar va o’zini tuta bilish haqidadir. Bu kitobda kamtarinlik, sabr–toqat, kambag’allarni hurmat qilish va do’stga sodiqlik kabi fazilatlar haqida ko’p fikrlar aytilgan.

1-BOB

Hikmatlarning qadri

- ¹ Isroil shohi Dovud o’g’li Sulaymonning^a Hikmatlari.
- ² Bu hikmatlar donolik va nasihatni o’rgatadi, hikmatli so’zlarni tushuntiradi,
- ³ Aqli ko’rsatmalarga, to’g’rilik, adolat, odillikka ega qiladi,
- ⁴ Soddalarga^b idrok, yoshlarga bilim, fahmu farosat beradi.
- ⁵ Donolar tinglab bilimini ko’paytirsin, idrokli esa yo’l–yo’riq olsin.
- ⁶ Bu hikmatlar — matallarni, jumboqlarni, dononing so’zlarini va topishmoqlarini tushunish uchundir.
- ⁷ Egamizdan qo’rqish^c — butun bilimlarning boshidir^d. Donolik va nasihatdan nafratlangan esa nodondir^e.

Yoshlarga maslahat

- ⁸ O’g’lim^f, otang nasihatlariga quloq sol, onang o’gitlarini rad etma,
- ⁹ Chunki ular boshingga go’zal gulchambar, bo’yingga marjondaydir.
- ¹⁰ O’g’lim, agar gunohkorlar seni yo’ldan urmoqchi bo’lsa, bo’yin berma.
- ¹¹ Agar ular: “Kel, bizga qo’shil, pistirma qo’yib qon to’kaylik, aybsizning yo’lini vajsiz to’saylik,
- ¹² do’zaxga^g o’xshab uni tiriklayin o’z qa’rimizga tortaylik, chuqur kabi butunlayin yutib yuboraylik,
- ¹³ har xil boyliklarni tortib olib,

^a 1:1 Sulaymon — 3 Shohlar 4:32 ga ko’ra, Sulaymon 3000 matal yozgan.

^b 1:4 Soddalar — “Sulaymonning hikmatlari” kitobida *soddalar* deb tarjima qilingan ibroniycha so’z odatda yaxshi yoki yomon gapni osonlikcha qabul qilaveradigan odamlarga ishora qiladi.

^c 1:7 Egamizdan qo’rqish — “Sulaymonning hikmatlari” kitobida bu ifoda *Egamizni sevish va Unga ishonish* ma’nosini bildiradi. Xudodan qo’rqadigan odam Unga sajda qiladi, ishonadi, Uning amrlariga itoat etadi.

^d 1:7 ...boshidir — ya’ni *ildiz* yoki *asos* yoxud *juda asosli va muhim qism*.

^e 1:7 nodon — “Sulaymonning hikmatlari” kitobida, shuningdek, Eski Ahdda, *nodon* yoki *ahmoq* deb tarjima qilingan ibroniycha so’zlar axloqi nuqsonli bo’lgan odamlarga ishora qiladi. Chunki ular Xudoga sevgini va ishonishni rad qiladilar.

^f 1:8 O’g’lim — bu, so’zlovchi o’z o’g’liga murojaat qilyapti, degani emas. Odatda donishmand muallim o’z talabasiga shunday murojaat qilardi.

^g 1:12 do’zax — ibroniycha matnda *Sheo’l*, boshqa joylarda “O’liklar diyori”, deb tarjima qilingan. Odamlar “*Sheo’l*”ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

- uyimizni o'lja bilan to'ldiraylik,
¹⁴ hamma narsa o'rtada bo'lsin,
hamyonimiz bitta bo'lsin", — deb aytsalar,
¹⁵ o'g'lim, ularning yo'lidan yurma,
bir qadam ham bosma.
¹⁶ Chunki ular qon to'kishga tayyordirlar,
oyoqlari yovuzlikka shoshiladi.
¹⁷ Qushlarning ko'zi oldida to'r qo'yish foydasizdir.
¹⁸ Yovuzlar o'zlarining qoni to'kilishini kutadilar,
o'zlarining jonlarini poylaydilar.
¹⁹ Ochko'zlik bilan tortib oladiganlarning ahvoli shu!
Ular o'z hayotiga zomin bo'ladi.

Donolik chaqiradi

- ²⁰ Donolik^a ko'chada chaqiradi.
Maydonda baland ovoz bilan hayqiradi.
²¹ Gavjum ko'chaning boshida,
shahar darvozalarida jar soladi.
²² "Ey, nodonlar, qachongacha nodon bo'lib yuraverasiz?!
Siz—chi, mazax qiluvchilar, qachongacha mazax qilishdan zavqlanasiz?!
Aqlsizlar, qachongacha bilimdan nafratlanasiz?!"
²³ Pand—nasihatlarimga quloq solinglar.
Mana, sizlarga ruhimni beraman.
So'zlarimni ochaman.
²⁴ Lekin sizlarni chaqirganimda rad etdingiz,
qo'llarimni uzatganimda, e'tibor bermadingiz.
²⁵ Maslahat, pand—nasihatlarimning
hech birini qabul qilmadingiz.
²⁶ Shuning uchun boshingizga falokat kelganda, men ham kulaman.
Vahimaga tushganingizda, mazax qilaman.
²⁷ Vahima bo'runday, falokat esa to'fonday kelganda,
kulfatu mashaqqatlar boshga tushganda,
²⁸ ular meni chaqiradilar, lekin javob bermayman.
Ular meni qidiradilar, izlaydilar, lekin topolmaydilar.
²⁹ Chunki ular bilimdan nafratlandilar,
Egamizdan qo'rqishni tanlamadilar.
³⁰ Maslahatlarimni, o'gitlarimni qabul qilmadilar.
³¹ Shuning uchun o'z qilmishlarining mevasini yeb,
pushaymon bo'lib qoladilar.
³² Nodonlar yo'ldan adashib o'zini o'ldiradi,
aqlsizlarning beg'amligi esa o'zlarini halok qiladi.
³³ Lekin menga quloq solganlar osoyishta hayot kechiradi,
yomonlikning vahimasidan xalos bo'ladi."

2-BOB

Donolik Egamizdandir

- ¹ O'g'lim^b, nasihatlarimni qabul qilib,
amrlarimni yuragingda saqlasang,
² Donolikka quloq solib,
qalbingni fahm—idrokka ochsang,
³ Farosatga tashna,
idrokka chanqoq bo'lsang,
⁴ Uni kumush izlaganday izlasang,

^a 1:20 Donolik — "Sulaymonning hikmatlari" kitobida donolik ba'zan alam yaratilishida Xudo bilan bo'lgan mavjudotni shaxslantiradi.

^b 2:1 O'g'lim — 1:8 izohiga qarang.

- yashirin xazina qidirganday qidirsang,
⁵ Egamizdan qoʻrqish^a nimaligini tushunasan,
 Xudo kimligini bilasan.
⁶ Chunki donolikni Egamiz beradi,
 bilim va idrok Uning ogʻzidan chiqadi.
⁷ U toʻgʻri odam uchun najot saqlaydi,
 toʻgʻri yuradiganga Oʻzi qalqon boʻladi.
⁸ Adolatli insonni himoya qiladi,
 Unga sodiq boʻlganning yoʻlini qoʻriqlaydi.
⁹ Shunda sen toʻgʻrilik, adolat, odillik,
 yaʼni toʻgʻri yoʻl nima ekanligini tushunasan.
¹⁰ Chunki yuragingga donolik kiradi,
 ruhing esa bilimdan zavqlanadi.
¹¹ Fahm–farosat seni himoya qiladi,
 aql–idrok esa qoʻriqlaydi.
¹² Yomon yoʻldan,
 yovuz gapiradiganlardan asraydi.
¹³ Ular toʻgʻri yoʻlni tashlab,
 qorongʻilikda yuradi.
¹⁴ Yomon ishlardan xursand boʻladi,
 yovuzlikdan quvonadi.
¹⁵ Ular yoʻldan adashgan,
 soʻqmoqlari esa egridir.
¹⁶ Seni zinokordan,
 tilyogʻlama buzuq ayoldan saqlasin.
¹⁷ U yoshligidagi umr yoʻldoshini tashlab,
 Xudo oldida bergan ahdini buzgan.
¹⁸ Uning uyi oʻlimga^b,
 yoʻllari esa oʻliklarning oldiga olib boradi.
¹⁹ Uning oldiga borgan qaytib kelmaydi,
 hayot soʻqmoqlariga yetmaydi.
²⁰ Shuning uchun yaxshi odamlarning yoʻlidan yurgin,
 solihlarning yoʻlidan chiqmagin.
²¹ Chunki toʻgʻri odam oʻsha yerda yashaydi,
 pok odam u yerda qoladi.
²² Fosiq esa yerdan qirib tashlanadi,
 vafosiz yoʻq qilinadi.

3-BOB

Yoshlarga maslahat

- ¹ Oʻgʻlim^c, soʻzlarimni unutma,
 amrlarimni yuragingda saqla.
² Ular umringga umr qoʻshadi,
 hayoting tinch boʻladi.
³ Abadiy sevgini aslo tark etma.
 Boʻyningga marjon qilib taqib ol,
 yuraging qaʼriga yozib qoʻy.
⁴ Xudo va odamlardan shafqat, idrok topgin.
⁵ Oʻz aql–idrokingga suyanma,

^a 2:5 Egamizdan qoʻrqish — 1:7 izohiga qarang.

^b 2:18 ...oʻlimga... — “Sheoʻl”ga, yaʼni Oʻliklar diyoriga qarata aytilgan. Odamlar “Sheoʻl”ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^c 3:1 Oʻgʻlim — 1:8 izohiga qarang.

- butun qalbing bilan Egamizga ishon.
- ⁶ Har ishingda Egamizni e'tirof et,
shunda U yo'llaringni to'g'rilaydi^a.
- ⁷ O'zingni dono hisoblama.
Egamizdan qo'rq^b.
Yomonlikdan yuz o'girgin.
- ⁸ Shunday qilsang jisming sog',
joning esa omon bo'ladi.
- ⁹ O'z boyliging,
birinchi hosiling bilan Egamizni ulug'la.
- ¹⁰ Shunda omboring to'lib-toshadi,
yangi sharobing yetib ortadi.
- ¹¹ O'g'lim, Egamizning tanbehini rad qilmagin,
Uning pand-nasihatlaridan ruhing tushib ketmasin.
- ¹² Ota yaxshi ko'rgan farzandini^c jazolagandek,
Xudo^d ham sevganini jazolaydi^e.
- ¹³ Donolikka erishgan,
aql-idrok topgan qanday baxtlidir!
- ¹⁴ Chunki uning nafi kumushdan,
foydasi esa oltindan ham afzalroqdir.
- ¹⁵ U javohirlardan ham azizdir,
sen tilagan biror narsa Unga teng kelmaydi.
- ¹⁶ Uning o'ng qo'lida uzoq umr,
chap qo'lida esa boylik va shon-shuhrat bor.
- ¹⁷ Yo'li — shodlik yo'li,
barcha so'qmoqlari tinchdir.
- ¹⁸ Donolik uni ushlab turganlar uchun hayot daraxti kabidir,
Uni asraganlar esa baxtlidir.
- ¹⁹ Egamiz donolik bilan yerni yaratdi,
aql-idroki bilan osmonni o'z o'rniga joylashtirdi.
- ²⁰ Uning aqli bilan chuqurliklar bo'lingan,
bulutlardan shudring tushgan.
- ²¹ O'g'lim, donolik va fahm-farosatni mahkam ushla,
nazaringdan qochirmagin.
- ²² O'shanda ular joningga hayot baxsh etadi,
bo'yingga bezakday bo'ladi.
- ²³ Yo'lingda eson-omon yurasan,
oyog'ing esa qoqilmaydi.
- ²⁴ Bexavotir yotasan,
uyqung shirin bo'ladi.
- ²⁵ Bexosdan keladigan ofatdan qo'rqma.
Yovuz hujum qilganda ham qo'rqma.
- ²⁶ Chunki Egamiz yoningda bo'ladi,
seni qoqilishdan asraydi.
- ²⁷ Yaxshilik qilish qo'lingdan kelsa,
muhtojlardan yordamingni ayama.
- ²⁸ O'zingda bor bo'lsa,
qo'shningga “kechroq kel”, “ertaga beraman”, deb aytma.
- ²⁹ Senga ishonib, yoningda tinchgina yashayotgan

^a 3:6 ...U yo'llaringni to'g'rilaydi — yoki U so'qmoqlaringni idora qiladi.

^b 3:7 ...Egamizdan qo'rq — 1:7 izohiga qarang.

^c 3:12 farzand — ibroniycha matnda o'g'il.

^d 3:12 Xudo — ibroniycha matnda Egamiz.

^e 3:12 Ota...jazolaydi — Ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha tarjimada Egamiz sevganiga tanbeh beradi, suygan o'g'lini jazolaydi.

- qo'shningga qarshi yomon niyat qilma.
- ³⁰ Senga yomonlik qilmagan odam bilan sababsiz urishma.
- ³¹ Zo'ravonga hasad qilma,
u qiladigan ishlarni qilma.
- ³² Chunki Egamizga yovuzlar jirkanchdir,
U to'g'ri odamga yaqin bo'ladi.
- ³³ Fosiqning uyi Egamizning la'natiga,
solihning uyi esa qut-barakaga to'ladi.
- ³⁴ U mazax qiluvchilarni mazax qiladi,
kamtarga esa inoyat qiladi.
- ³⁵ Donolar shon-shuhratga erishadilar,
nodonlar esa sharmandalikka duchor bo'ladilar.

4-BOB

Donolikdan keladigan foydalar

- ¹ O'g'illarim, otangizning pand-nasihatlariga quloq solinglar,
e'tibor berib farosatli bo'linglar.
- ² Sizlarga yaxshi saboq beraman,
so'zlarimdan yuz o'girmanglar.
- ³ Men ota-onamning yolg'iz, yosh o'g'li edim.
- ⁴ Bolaligimda otam menga shunday derdi:
"So'zlarimni yuragingga jo qilib,
amrlarimni bajargin, shunda yashaysan.
- ⁵ Dono bo'l, idrokli bo'l,
ularni unutmang, so'zlarimdan chiqma.
- ⁶ Donolikdan yuz o'girma, seni himoya qiladi,
uni sevgin, seni asraydi.
- ⁷ Donolikning boshi shudir, dono bo'l,
bor-yo'g'ingni berib bo'lsa ham idrok ol^a.
- ⁸ Uni hurmat qil, seni ko'kka ko'taradi.
Uni quchgin, seni shon-shuhratga erishtiradi.
- ⁹ Boshingga iltifot gulchambari,
shuhrat tojini kiydiradi."
- ¹⁰ O'g'lim^b, aytganlarimga quloq solib qabul qil,
shunda umring uzoq bo'ladi.
- ¹¹ Senga donolik yo'llarini o'rgatdim,
to'g'ri yo'ldan olib yurdim.
- ¹² Yurganingda to'siqqa uchramaysan,
yugurganingda qoqilmaysan.
- ¹³ Yo'l-yo'riqlarimni qattiq ushla, qo'yib yuborma,
ularni qo'riqla, chunki ular hayotingdir.
- ¹⁴ Fosiqning so'qmoqlariga oyoq bosma,
yovuzlar yo'lidan yurma.
- ¹⁵ Hatto nazar solma,
yonidan ham o'tma,
qayrilib uzoqdan yurgin.
- ¹⁶ Chunki ular yomonlik qilmasdan uxlay olmaydi,
birortasiga zarar keltirmaguncha uyqulari kelmaydi.
- ¹⁷ Ular fosiqlik nonini yeydi,
zo'ravonlik sharobini ichadi.
- ¹⁸ Solihning yo'li tongga o'xshaydi,
tong kun chiqquncha yorishaveradi.
- ¹⁹ Fosiqning yo'li esa zulmat kabidir,

^a 4:7 ...bor-yo'g'ingni berib bo'lsa ham idrok ol — yoki yana nima olsang olaver, ammo bilim ol.

^b 4:10 O'g'lim — 1:8 izohiga qarang.

- nimaga qoqilib ketishini bilmaydi.
- ²⁰ O'g'lim, so'zlarimni eshit,
aytganlarimga quloq sol.
- ²¹ Ularni ko'z oldingdan qochirma,
yuragingning qa'rida saqlagin.
- ²² Chunki ularni topganlarga hayot,
butun tani-joniga malham bo'ladi.
- ²³ Bor kuching bilan qalbingni asra,
chunki u hayot bulog'idir.
- ²⁴ Og'zingdan egrilikni,
tillaringdan ayyorlikni olib tashla.
- ²⁵ Ko'zlaring to'g'riga qarasin,
nigohlaring oldingga qaratilgan bo'lsin.
- ²⁶ So'qmoqlaringni to'g'rilagin^a,
barcha yo'llaring mustahkam bo'lsin.
- ²⁷ O'ngga ham, chapga ham og'ma,
yovuzlikdan uzoqlash.

5-BOB

Zinoga qarshi ogohlantirish

- ¹ O'g'lim^b, donoligimga e'tibor ber,
aql-idrokimga quloq sol,
- ² toki fahm-farosating yo'qolmasin,
biliming saqlansin.
- ³ Buzuq ayolning tilidan bol tomadi,
so'zlari — malhamday yumshoq,
- ⁴ ammo oqibati zaharday achchiq,
xanjarday o'tkirdir.
- ⁵ Oyoqlari o'lim tomon yuradi,
qadamlari O'liklar diyoriga^c yetaklaydi.
- ⁶ U hayotga olib boradigan yo'lga e'tibor bermaydi,
yo'llari beqaror, o'zi buni bilmaydi.
- ⁷ O'g'lim^d, menga quloq sol,
so'zlarimdan chiqma.
- ⁸ U ayoldan uzoqroq yur,
uning eshigiga yaqinlashma.
- ⁹ Bo'lmasa o'z obro'ingni begonalarga,
hayotingni esa yovuzlarga berasan.
- ¹⁰ Boyligingdan begonalar bahramand bo'ladi,
mehnat bilan topgan mol-mulking o'zgalarning uyida bo'ladi.
- ¹¹ Umring oxirida,
vujudingu tanangdan asar qolmagach,
faryod qilasan.
- ¹² O'shanda shunday deysan:
“Men intizom va tanqiddan qanchalik nafratlanar edim—a,
- ¹³ Na ustozlarimga,
na nasihat berganlarga quloq solibman.
- ¹⁴ Ana, oqibat jamoat ichida
halokat qirg'og'iga kelib qoldim.”
- ¹⁵ O'z sardobangdagi,

^a 4:26 So'qmoqlaringni to'g'rilagin... — yoki ehtiyot bo'lib so'qmoqlaringni anglab ol.

^b 5:1 O'g'lim — 1:8 izohiga qarang.

^c 5:5 O'liklar diyori — ibroniycha matnda *Sheo'l*. Odamlar “*Sheo'l*”ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^d 5:7 O'g'lim — qadimiy grekcha tarjimadan. Ibroniycha matnda o'g'illaring.

- o‘z qudug‘ingdagi suvni^a ichaver.
- ¹⁶ Buloqlaring tashqarida,
irmoqlaring ko‘chada oqsinmi?
- ¹⁷ Uni begonalar bilan baham ko‘rma,
faqat o‘zingniki bo‘lsin.
- ¹⁸ Bulog‘ing suvlari muborak bo‘lsin,
ko‘z ochib ko‘rganing bilan quvongin.
- ¹⁹ Jozibali ohu va go‘zal kiyik!
Uning og‘ushi seni qoniqtirsin,
doim uning sevgisi bilan qanoatlangin.
- ²⁰ Nega endi, o‘g‘lim, begona xotinni ko‘ngling qo‘msaydi?
Nimaga begona ayolning og‘ushini quchasan?
- ²¹ Insonning xatti–harakatlari
Egamizning ko‘zi oldida,
odamning barcha ishlarini kuzatib turadi.
- ²² Fosiqning ishlari uning o‘zini ushlaydi,
gunohlari esa zanjirga soladi.
- ²³ U intizomsizligidan o‘ladi,
ahmoqligi tufayli yo‘ldan ozadi.

6-BOB

Yana ogohlantirishlar

- ¹ O‘g‘lim^b, o‘zgaga kafillik qilib,
begona bilan ahdlashgan bo‘lsang^c,
- ² O‘z tilingdan ilinib,
so‘zlaring tuzoqqa yetaklagan bo‘lsa,
- ³ o‘g‘lim, o‘zganing qo‘liga tushib qolibsang,
o‘zingni qutqar, bor, tiz cho‘kib yolvor.
- ⁴ Ko‘zlaringga na uyqu, na mizg‘ish ber.
- ⁵ Ovchidan qochgan ohu kabi,
bedanavoz qo‘lidan qochgan bedanaday o‘zingni qutqar.
- ⁶ Ey, tanbal, chumolilarga bir qara,
ularning xatti–harakatlarini ko‘rib dono bo‘l.
- ⁷ Ularning na rahbari,
na nazoratchisi, na hukmdori bor.
- ⁸ Lekin ular yozda oziq to‘playdi,
o‘rim paytida esa don–dun yig‘ishadi.
- ⁹ Sen–chi, tanbal, qachongacha uxlaysan?!
Qachon o‘rningdan turasan?
- ¹⁰ “Biroz uxlay, bir mizg‘ib olay,
yonboshlab birpas dam olay”, — deysan.
- ¹¹ Shuning uchun qashshoqlik yo‘lto‘sarday,
muhtojlik esa qaroqchiday ustingga keladi.
- ¹² Ayyor va nopoklar buzuq so‘zlarni gapirib yuradilar.
- ¹³ Ko‘z qisadilar,
oyoq–qo‘llari bilan imo–ishora qiladilar.
- ¹⁴ Yuraklarida doim yovuz niyat qilib,
odamlar orasida janjal chiqaradilar.
- ¹⁵ Shuning uchun to‘satdan ofatga uchraydilar,
shifo topmay to‘satdan halok bo‘ladilar.

^a 5:15 ...O‘z sardobangdagi, o‘z qudug‘ingdagi suvni... — Qadimgi Isroilda suv juda tanqis bo‘lib, quduqlar ehtiyot qilib qo‘riqlanardi. Kimdir o‘z qudug‘idagina suv ichishi shart bo‘lgani singari, faqat o‘z xotini bilangina jinsiy aloqa qilishi kerak.

^b 6:1 O‘g‘lim — 1:8 izohiga qarang.

^c 6:1 ...o‘zgaga kafillik qilib, begona bilan ahdlashgan bo‘lsang... — 1-5-oyatlar birortasining qarzini to‘lash uchun shosha–pisha qilinadigan taklifga qarshi ogohlantiradi (yana 17:18, 20:16, 22:26, 27:13 ga qarang).

- ¹⁶ Olti narsa Egamizga nafratli,
yetti narsa jirkanchdir. Bular:
¹⁷ manmanlik nigohi, yolg'onchi til,
begunoh qonni to'kadigan qo'llar,
¹⁸ yomon niyatli yurak,
yovuzlikka yuguradigan oyoqlar,
¹⁹ yolg'on gapiradigan soxta guvoh,
aka-ukalar orasiga nifoq soluvchilardir.

Zinoga qarshi ogohlantirish

- ²⁰ O'g'lim, otang nasihatlariga quloq sol,
onang o'gitlarini rad etma,
²¹ ularni doim yuragingda saqla,
bo'yningga taqib ol.
²² Yurganingda senga yo'l ko'rsatadi,
uxlaganingda qo'riqlaydi,
uyg'oqligingda senga gapiradi.
²³ Chunki amrlar — chiroq,
tanbeh — hayot yo'li,
pand-nasihatlar esa nurdir.
²⁴ Ular seni boshqalarning xotinidan,
zinokor ayolning shirin so'zidan saqlaydi.
²⁵ Yuragingda uning go'zalligini orzu qilmagin,
ko'zlariga mahliyo bo'lma.
²⁶ Fohishaga bittagina non haqi yetarli,
ammo zino qiluvchi butun hayotingni oladi.
²⁷ Kiyimlarni kuydirmasdan qo'yinga cho'g' solib bo'ladimi?!
²⁸ Oyoqni kuydirmasdan cho'g' ustida yurib bo'ladimi?!
²⁹ O'zganing xotini oldiga kirganning ahvoli ham shunday,
begona ayolga tekkan jazosiz qolmaydi.
³⁰ Qorni ochligidan o'zini to'ydirish uchun o'g'irlik qilsa,
odamlar undan nafratlanmaydi.
³¹ Lekin qo'lga tushib qolganda o'g'irlangan molining haqini
yetti barobar qilib qaytarishi kerak.
³² Zino qilgan aqlsizdir,
o'zini o'zi nobud qiladi.
³³ U ko'p kaltak yeb sharmanda bo'ladi,
bir umrga badnom bo'ladi.
³⁴ Chunki rashk erni g'azablantiradi,
er qasos olganda shafqat qilmaydi.
³⁵ Har qanday hadyani rad etadi,
qancha pora bersang olmaydi.

7-BOB

- ¹ O'g'lim^a, so'zlarimni asra,
amrlarimni dilingda saqla.
² Amrlarimni saqlab yasha,
ta'limotimni ko'z qorachig'ingdek asra.
³ Ularni barmog'ingga bog'la,
yuraging qa'riga yozib qo'y.
⁴ Donolikni singlim,
aql-idrokni esa qardoshim deb atagin.
⁵ Ular seni zinokordan,
tilyog'lama buzuq ayoldan asraydi.

^a 7:1 O'g'lim — 1:8 izohiga qarang.

Axloqi buzuq ayol

- ⁶ Uyimning deraza panjarasi ortidan qaradim,
⁷ sodda^a yoshlarning orasida,
bir aqlsiz yigitni ko'rib qoldim.
⁸ Yigit ko'chadan o'tib,
zinokor ayolning uyi tomon ketayotgan edi.
⁹ Oqshom. Kech.
Tun qorong'u edi.
¹⁰ Shunda fohishaga o'xshab kiyingan,
makkor niyatli ayol uni kutib olgani chiqdi.
¹¹ U shallaqi, o'jar, hech qachon uyida turmaydi.
¹² Bir qarasang ko'chada, bir qarasang maydonda,
yana bir qarasang har xil burchakda turgan bo'ladi.
¹³ U yigitni quchoqlab, o'pib,
benomuslarcha shunday dedi:
¹⁴ "Bugun qurbonlik keltirdim,
va'dalarimni bajardim^b.
¹⁵ Shuning uchun seni kutib olishga chiqdim,
seni qidirib topdim.
¹⁶ O'rnimni Misrdan keltirilgan rangli mato bilan bezadim.
¹⁷ Mirra, dolchin, xushbo'y atirlar sepdim.
¹⁸ Qani, yur, tongga qadar kuyov–kelinday rohat qilaylik,
huzur–halovat qilaylik.
¹⁹ Erim hozir uyda emas,
uzoq safarga ketgan.
²⁰ Bir hamyon kumush tanga olib ketgan,
oy to'lmaguncha qaytib kelmaydi."

²¹ Ko'p shirin so'zlar va muloyim gaplar bilan
u yigitni yo'ldan urdi.
²² Yigit o'sha zahotiyloq, qushxonaga ketayotgan ho'kizday,
tuzoqqa oyoq qo'yayotgan kiyikday^c uning orqasidan ergashdi.
²³ U tuzoqqa kirayotgan qushday,
nayza jigoriga tegmaguncha hayotini yo'qotishini bilmaydi.

²⁴ O'g'illarim, menga quloq solib,
so'zlarimga e'tibor beringlar.
²⁵ Yuragingiz o'sha ayolning yo'liga burilmasin,
uning so'qmoqlarida adashmang.
²⁶ U ko'plarni halok qildi,
qurbonlari ham ko'p.
²⁷ Uning uyi O'liklar diyoriga^d yetaklovchi yo'ldir,
o'limga olib boradi.

8-BOB

Donolikning ulug'ligi

- ¹ Donolik^e chorlamaydimi?!
Idrok ovozini baland qilib chaqirmaydimi?!
² Qir–adirlarda, yo'l bo'ylarida,

^a 7:7 sodda — 1:4 izohiga qarang.

^b 7:14 ...qurbonlik keltirdim, va'dalarimni bajardim — Va'dani bajarish uchun keltirilgan tinchlik qurbonligiga ishora. Tinchlik qurbonligining go'shtini nazr qiluvchi tanovul qilgan. Ayol yosh yigitga: "Uyimga kel, qurbonlik go'shtini men bilan birga baham ko'r", deb shama qilyapti.

^c 7:22 ...tuzoqqa oyoq qo'yayotgan kiyikday... — Qadimiy suryoniycha va grekcha tarjimalardan. Oyating bu qismidagi ibroniycha matnning ma'nosi bahsli.

^d 7:27 O'liklar diyori — 5:5 izohiga qarang.

^e 8:1 Donolik — 1:20 izohiga qarang.

- chorrahalarda,
³ Shahar darvozalarida^a,
 eshiklar oldida turib jar soladi:
⁴ “Ey, insonlar, sizlarni chaqiryapman,
 odamzodga gapirmoqdaman.
⁵ Soddalar^b, fahm–farosatli bo‘ling,
 siz, nodonlar, esa idrokli.
⁶ Quloq soling,
 men a’lo gaplarni gapiraman, rostini aytaman.
⁷ Chunki tilim haqiqatni gapiradi,
 fosiqlikdan esa nafratlanadi.
⁸ Hamma so‘zlarim to‘g‘ridir,
 ularda na egrilik, na buzuqlik bor.
⁹ Farosatlilarga ravshan,
 bilim oladiganlarga esa to‘g‘ridir.
¹⁰ Kumush o‘rniga nasihatlarimni,
 oltin o‘rniga esa bilimni tanlang.
¹¹ Chunki donolik qo‘hinurdan a’loroqdir,
 hech qanday shodlik U bilan tenglasha olmaydi.
¹² Men, Donolik^c, aql–idrok bilan yashayman,
 bilim va fahm–farosat mendadir.
¹³ Egamizdan qo‘rqish^d yomonlikdan nafratlanish demakdir.
 Men mag‘rurlik va manmanlikdan,
 yovuzlik va buzuq tildan nafratlanaman.
¹⁴ Menda maslahat va haqiqat bor,
 Men — idrokman,
 quvvatu kuch ham Mendadir.
¹⁵ Shohlar men orqali hukm suradilar,
 hukmdorlar to‘g‘ri qonunlar chiqaradilar.
¹⁶ Men orqali rahbarlar boshqaradilar,
 amaldor va barcha odil hakamlar hukm chiqaradilar.
¹⁷ Kim Meni sevsa o‘shani sevaman,
 astoydil qidirganlar Meni topadilar.
¹⁸ Boylik, shuhrat, bitmas–tuganmas xazina,
 solihlik Mendadir.
¹⁹ Mening hosilim toza oltindan ham,
 tanlangan kumushdan ham yaxshiroq.
²⁰ Men to‘g‘ri yo‘ldan,
 adolat so‘qmoqlaridan yuraman.
²¹ Meni sevganlar boylikni meros qilib oladilar,
 ularning xazinasini to‘ldiraman.
²² Egamiz ishini boshlamasidan oldin,
 O‘z ishlarining boshida Menga ega edi.
²³ Qadimdayoq, eng boshida,
 dunyo yaratilmasdan oldin,
 Men tayinlangan edim.
²⁴ Tubsiz dengizu, bepoyon ummon,
 yo birorta buloq ko‘z ochmay turib,
 Men dunyoga keltirilganman.
²⁵ Tog‘u tosh, qir–adir barpo bo‘lmasdan oldin
 Men tavallud topganman.
²⁶ U hali na yer, na dalalarni,
 na yerning tuprog‘ini yaratgan edi.

^a 8:3 *Shahar darvozalari* — qadimgi paytlarda odamlar ijtimoiy, savdo–sotiq va huquqiy masalalarni hal qilish uchun yig‘ilgan joy.

^b 8:5 *Soddalar* — 1:4 izohiga qarang.

^c 8:12 *Donolik* — 1:20 izohiga qarang.

^d 8:13 *Egamizdan qo‘rqish* — 1:7 izohiga qarang.

- ²⁷ Xudo osmonni yaratganda,
bepoyon ummon uzra falakni barpo etganda,
Men o'sha yerda edim.
- ²⁸ Osmonga bulutlarni joylab,
dengizlarni suv bilan to'ldirgan chog'da,
- ²⁹ U suv toshib ketmasin deb amr berganda,
yerga asos solganda^a,
- ³⁰ Men uning yonida musavvir edim,
qoshida kundan–kunga zavqlanib,
doimo quvonardim.
- ³¹ Dunyoda, Uning yerida odamzod bilan xursand bo'lardim.
- ³² O'g'illarim, menga quloq solinglar,
yo'limdan yurganlar baxtlidir.
- ³³ Pand–nasihatlarimni tinglab
dono bo'linglar, uni rad etmanglar.
- ³⁴ Har kun ostonamda kutib, eshigimni poylab,
so'zlarimga quloq soladigan baxtlidir.
- ³⁵ Chunki Meni topgan hayot topadi,
Egamizning marhamatiga sazovor bo'ladi.
- ³⁶ Ko'zdan yo'qotgan o'ziga zarar yetkazadi,
Mendan nafratlangan o'limni sevadi.”

9-BOB

Donolik va ahmoqlik

- ¹ Donolik uy qurdi,
uyining yetti ustunini qo'ydi.
- ² Qurbonlik keltirdi,
sharob tayyorlab, dasturxon yozdi.
- ³ Xizmatkorlarini shaharning eng baland joyiga yuborib,
ular orqali:
- ⁴ “Kim sodda^b bo'lsa bu yoqqa kelsin”, deb chaqirdi,
aqlsizlarga shunday dedi:
- ⁵ “Kelinglar, taomimdan yenglar.
Men tayyorlagan sharobdan ichinglar.
- ⁶ G'aflatdan voz kechinglar, shunda yashaysizlar,
idrok yo'lidan yuringlar.”
- ⁷ Mazax qiluvchiga tanbeh bergan tahqirlanadi,
fosiqning xatosini aytgan haqoratlanadi.
- ⁸ Mazax qiluvchiga tanbeh berma, bo'lmasa sendan nafratlanadi.
Donoga tanbeh ber, shunda seni sevadi.
- ⁹ Donoga o'rgatsang, yanada donoroq bo'ladi.
Solihni o'qitsang, bilimini ko'paytiradi.
- ¹⁰ Egamizdan qo'rqish^c — donolikning boshidir^d,
Xudoni bilish — idrokdir.
- ¹¹ Chunki Men tufayli umringga umr qo'shiladi.
- ¹² Dono bo'lsang o'zingga foyda,
mazax qilsang o'zing jabr tortasan.
- ¹³ Ahmoq ayol shallaqi va farosatsizdir,
hech narsani bilmaydi.

^a 8:29 ...yerga asos solganda... — Qadimgi Isroil xalqining tasavvuriga ko'ra, yer tep–tekis bo'lib, yer ostida ulkan dengiz bor, dengiz tubiga ketgan ulkan ustunlar yerni ushlab turadi. Bu ustunlar dengizning eng tubidagi poydevorga tayanadi.

^b 9:4 sodda — 1:4 izohiga qarang.

^c 9:10 Egamizdan qo'rqish — 1:7 izohiga qarang.

^d 9:10 ...boshidir — 1:7 izohiga qarang.

- ¹⁴ Uyining eshigi oldida,
shaharning eng baland joyida o'tirib,
¹⁵ yo'lida to'g'ri yurgan,
yonidan o'tib ketayotganlarni:
¹⁶ "Kimki sodda bo'lsa bu yoqqa kelsin", — deb chaqiradi,
aqlsizlarga shunday deydi:
¹⁷ "O'g'irlangan suv shirindir,
berkitib yeyilgan non esa mazali."
¹⁸ Lekin u yerda arvohtar borligini,
uning mehmonlari O'liklar diyorining^a qa'rida ekanligini bilmaydilar.

10-BOB

Sulaymonning hikmatlari

¹ Sulaymonning hikmatlari.

- Dono farzand otaga shodlik keltiradi,
nodon farzand^b esa onaga qayg'u.
² Yovuzlik bilan topilgan boylikdan naf yo'q,
to'g'rilik esa o'limdan qutqaradi.
³ Egamiz solihning och qolishiga yo'l qo'ymaydi,
lekin fosiqning xohishini bajo qilmaydi.
⁴ Dangasa qo'llar qashshoqlik keltiradi,
tirishqoq qo'llar esa boylik.
⁵ Yoz paytida hosil yiqqan — dono o'g'il,
o'rim payti uxlagan esa otasiga uyat keltiradi.
⁶ Solihning boshida — baraka,
fosiqning tili esa yovuzlik konidir.
⁷ Solihning xotirasi muborak bo'ladi,
fosiqning nomi yoddan ko'tariladi.
⁸ Yuragida donolik bo'lgan amrlarni qabul qiladi,
ezma nodon esa halok bo'ladi.
⁹ To'g'ri yurgan xavf-xatarni bilmaydi,
yo'ldan qayrilgan esa jazo topadi.
¹⁰ Ko'z qisgan qayg'uga sabab bo'ladi,
ezma nodon halok bo'ladi.
¹¹ Solihning tili — hayot bulog'i,
fosiqning tili — yovuzlik koni.
¹² Nafrat janjal qo'zg'aydi,
sevgi-muhabbat esa hamma gunohlarni berkitadi.
¹³ Idroklining so'zlarida — donolik,
nodonning orqasida esa qamchi.
¹⁴ Donolar bilimni orttiradi,
nodonning tili esa halokat keltiradi.
¹⁵ Boyning qal'asi — boyligi,
kambag'alning halokati esa kambag'alligidadir.
¹⁶ Solihning haqi — hayot,
fosiqniki esa jazo.
¹⁷ Nasihatga quloq solgan hayot yo'lidadir,
tanbehni tan olmagan yo'ldan adashadi.
¹⁸ Nafratini yashirgan — yolg'onchi,
g'iybat tarqatuvchi esa ahmoqdir.
¹⁹ Gap-so'z ko'p bo'lsa janjal hech qachon to'xtamaydi,
tilini tiygan esa donodir.
²⁰ Solihning tili oltin kabidir,

^a 9:18 O'liklar diyori — 5:5 izohiga qarang.

^b 10:1 ...farzand...farzand... — Ibroniycha matnda ...o'g'il...o'g'il...

- fosiqning qalbi esa hech narsaga arzimaydi.
- ²¹ Solihning tili ko‘plarni oziqlantiradi,
nodon esa aqlsizligi tufayli halok bo‘ladi.
- ²² Egamizning marhamati boylik keltiradi,
U boylikka g‘am–tashvish qo‘shmaydi^a.
- ²³ Ahmoq yomonlik qilishdan,
aqlli esa donolikdan zavqlanadi.
- ²⁴ Fosiq nimadan qo‘rqsa, o‘shanga duchor bo‘ladi,
solih esa orzusiga yetishadi.
- ²⁵ Quyundan keyin fosiqlar yo‘q bo‘ladi,
solihlar esa abadiy mustahkamdir.
- ²⁶ Dangasa unga ish buyurganlarga tishga qo‘yilgan sirka,
ko‘zga kirgan tutun kabidir.
- ²⁷ Egamizdan qo‘rqish^b umrga umr qo‘shadi,
fosiqning umri esa qisqaradi.
- ²⁸ Solihning orzusi quvonch keltiradi,
fosiqning niyati esa puchga chiqadi.
- ²⁹ Egamizning yo‘li solihlar uchun qal‘a,
yomonlik qiladiganlar uchun esa halokatdir.
- ³⁰ Solih hech qachon o‘rnidan qo‘zg‘atilmaydi,
fosiq esa o‘sha yerda yashamaydi.
- ³¹ Solihning tili donolik keltiradi,
yomon til esa kesib tashlanadi.
- ³² Solihning tili marhamat keltiradi,
fosiqning tili esa egrilik.

11-BOB

- ¹ Yolg‘on tarozi Egamiz uchun jirkanchdir,
aniq tarozi toshlari esa Uning quvonchidir.
- ² Mag‘rurlik bilan sharmandalik keladi,
donolik esa kamtarlar bilandir.
- ³ To‘g‘rilarning sofdilligi yo‘l ko‘rsatsa,
xoinlarning ikkiyuzlamachiligi halok qiladi.
- ⁴ Qiyomat kunida boylik foyda bermaydi,
solihlik esa o‘limdan saqlaydi.
- ⁵ Pokdilning solihligi yo‘lini to‘g‘rilaydi,
fosiq esa fosiqligi tufayli qoqiladi.
- ⁶ To‘g‘rining solihligi najot beradi,
sotqin esa yomon niyatlari tufayli tutiladi.
- ⁷ Yovuz o‘lsa, orzu–umidlari ham o‘ladi,
fosiqning ham xohish–tilaklari poymol bo‘ladi.
- ⁸ Solih g‘am–g‘ussadan qutiladi,
fosiq esa g‘amga duchor bo‘ladi.
- ⁹ Imonsiz tili bilan qo‘shnisini halok qiladi,
solih esa bilimi tufayli najot topadi.
- ¹⁰ Solihning ishi yurishsa, el–yurt quvonadi,
fosiq halok bo‘lsa, tantana bo‘ladi.
- ¹¹ To‘g‘ri odamlar tufayli shahar barakali bo‘ladi va yuksaladi,
fosiqning tilidan esa el–yurt vayron bo‘ladi.
- ¹² Qo‘shnisini kamsitgan aqlsizdir,
idroqli sukut saqlaydi.
- ¹³ G‘iybatchi sirlarni ochadi,
sodiq esa sir saqlaydi.
- ¹⁴ Yo‘l–yo‘riq ko‘rsatuvchisi bo‘lmagan xalq halok bo‘ladi,

^a 10:22 ...U boylikka g‘am–tashvish qo‘shmaydi — yoki qiyin ish Egamizning marhamatiga hech narsa qo‘shmaydi.

^b 10:27 Egamizdan qo‘rqish — 1:7 izohiga qarang.

- maslahatchilar ko'p bo'lsa g'alaba keladi.
- ¹⁵ Begonaga kafillik qilgan ko'p jabr ko'radi,
kafil bo'lishdan nafratlanadigan esa tinchgina yuradi.
- ¹⁶ Mehribon xotin izzat-hurmat topadi,
zo'ravon esa boylik.
- ¹⁷ Rahmdil o'z joniga manfaat keltiradi,
bag'ritosh esa o'ziga zarar yetkazadi.
- ¹⁸ Solihlik tarqatadiganlar haqiqiy mukofot,
fosiqlar esa yolg'on mukofot oladilar.
- ¹⁹ Solihlikni ko'zlagan hayotga,
yomonlikni ko'zlagan esa o'z o'limiga erishadi.
- ²⁰ Egri yurak Egamizga jirkanch,
poklarning ishlari esa Uning quvonchidir.
- ²¹ Fosiq albatta jazosiz qolmaydi,
solihning esa avlodlari ham najot topadilar.
- ²² Chiroyli, ammo farosatsiz ayol,
burniga tilla sirg'a taqqan cho'chqa misol.
- ²³ Solihning xohishi faqat ezgulik,
fosiqning kutganlari esa qahr-g'azabdir.
- ²⁴ Ba'zilar lozim bo'lganni berishga qizg'ansa ham qashshoqlashaveradi.
Ba'zilar lozim bo'lganni berishga qizg'ansa ham qashshoqlashaveradi.
- ²⁵ Saxiyning biri ikki bo'ladi,
boshqalarga yaxshilik qilganning o'zi ham yaxshilik ko'radi.
- ²⁶ G'allasini qizg'anganni xalq qarg'aydi,
sotganlarga esa baraka yog'iladi.
- ²⁷ Ezgulikka intilgan iltifot topadi,
yomonlik qidirganga esa yomonlik keladi.
- ²⁸ Boyligiga ishongan xonavayron bo'ladi,
solih esa barg kabi yashnaydi.
- ²⁹ O'z oilasiga g'am-tashvish keltiradigan meros olmaydi,
nodon esa donoga qul bo'ladi.
- ³⁰ Solihlarning mahsuli — hayot daraxti,
oqilu donolar odamlarning yuragidan joy oladi.
- ³¹ Dunyoda solih qancha taqdirlansa,
yovuz bilan fosiq undan ham ko'proq jazolanadi.

12-BOB

- ¹ Nasihatni sevgan bilimni sevadi,
tanbehdan nafratlanadigan esa ahmoqdir.
- ² Yaxshi odam Egamizning marhamatiga sazovor bo'ladi,
niyati buzuqni esa U jazoga hukm etadi.
- ³ Inson yovuzlik bilan kamol topmaydi,
solih hech qachon o'rnidan qo'zg'atilmaydi.
- ⁴ Yaxshi xotin erining boshidagi tojidir,
erini uyaltiradigan xotin boshga balodir.
- ⁵ Solihning fikri-zikri — adolat,
fosiqning maslahati esa yolg'onidir.
- ⁶ Fosiqning so'zi qonga tashna,
to'g'rining tili esa qutqaradi.
- ⁷ Fosiq halokatga uchrab yo'q bo'ladi,
solihning uyi esa mustahkam turadi.
- ⁸ Insonni aql-idrokiga qarab ulug'laydilar,
egri odam esa nafratga duchor bo'ladi.
- ⁹ O'zini katta tutib nonga zor bo'lgandan,
oddiy bo'lib xizmatkor bo'lish yaxshiroq.
- ¹⁰ Solih hayvonga ham mehribonlik qiladi,
fosiqning rahmdilligi ham zolimlikdir.

- ¹¹ Yerga ishlov bergan to'yib non yeydi,
bekor narsani ko'zlagan esa aqlsizdir.
- ¹² Fosiq yovuzlik to'riga ilintiray deydi,
solihning ildizi yashnaydi.
- ¹³ Fosiq tilining gunohi bilan tutiladi,
solih esa g'amdan forig' bo'ladi.
- ¹⁴ Odam so'zlari tufayli yaxshi narsaga erishadi,
mehnati uni taqdirlaydi.
- ¹⁵ Nodon o'z yo'lini to'g'ri deb o'ylaydi,
dono esa maslahatga quloq soladi.
- ¹⁶ Nodon g'azabini darhol bildiradi,
aqli raso esa haqoratlanganini berkitadi.
- ¹⁷ To'g'ri gapiradigan haqiqatni aytadi,
soxta guvoh yolg'on gapiradi.
- ¹⁸ O'ylamasdan aytilgan so'z qilichday jarohatlaydi,
dononing gaplari esa shifo beradi.
- ¹⁹ Rostgo'y lablar abadiydir,
yolg'on til esa bir lahzalikdir.
- ²⁰ Yomon niyat qiladiganning yuragida yolg'on,
tinchlik o'rnatganda esa quvonch bor.
- ²¹ Solihga hech qanday zarar tegmaydi,
fosiq esa g'am-g'ussadan qutulmaydi.
- ²² Yolg'onchi til Egamizga jirkanch,
to'g'rilik bilan ish qiladiganlar esa Uning sevinchidir.
- ²³ Aqlli bilimini ko'z-ko'z qilmaydi,
nodon o'z nodonligini oshkor qiladi.
- ²⁴ Tirishqoq hukm suradi,
dangasa esa qul bo'ladi.
- ²⁵ Yurakdagi qayg'u-alam odamni ezadi,
shirin so'z esa yurakni shod etadi.
- ²⁶ Solih o'zgalarga yo'l ko'rsatadi^a,
fosiq esa yo'ldan adashtiradi.
- ²⁷ Dangasa o'ljasini pishirishga ham erinadi,
g'ayratli esa qimmatbaho boylikka ega bo'ladi^b.
- ²⁸ Solihlikning yo'lida hayot,
bu yo'lda o'lim yo'qdir.

13-BOB

- ¹ Aqlli farzand^c otasining nasihatlarini qabul qiladi,
mazax qiluvchi esa tanbehga quloq solmaydi.
- ² Yaxshi odam so'zlari bilan yaxshilikka erishadi,
xoin esa zo'ravonlikka.
- ³ Tilini tiygan jonini asraydi,
tiliga erk bergan esa halokatga uchraydi.
- ⁴ Dangasaning ko'ngli xohlaydi-yu,
ammo hech narsaga erisha olmaydi,
tirishqoq esa orzusiga yetishadi.
- ⁵ Solih yolg'ondan nafratlanadi,
fosiq esa uyatli va sharmandali ishlar qiladi.
- ⁶ Solihlik to'g'ri yuradiganni himoya qiladi,
fosiqlik esa gunohkorni halok qiladi.
- ⁷ Shunday odam bor, hech narsasi yo'g'-u o'zini boy ko'rsatadi.

^a 12:26 Solih o'zgalarga yo'l ko'rsatadi... — yoki solih odam do'stlikda ehtiyotkoridir yoxud solih odam zarardan xalos qilinadi. Oyatning bu qismidagi ibroniycha matnning ma'nosi bahsli.

^b 12:27 ...g'ayratli esa qimmatbaho boylikka ega bo'ladi — yoki g'ayratli esa o'z mulkini yuqori baholaydi. Oyatning bu qismidagi ibroniycha matnning ma'nosi bahsli.

^c 13:1 farzand — ibroniycha matnda o'g'il.

Yana shunday odam bor, boyligi ko'p-u o'zini qashshoq ko'rsatadi.

- ⁸ Jonning haqi — uning boyligi,
kambag'al esa do'q-po'pisadan qo'rqmaydi.
- ⁹ Solihlarning chirog'i doim charog'on,
fosiqniki esa o'chib qoladi.
- ¹⁰ Mag'rurlikdangina urush chiqadi,
nasihatga quloq solgan odamda esa donolik bor.
- ¹¹ Hiyla bilan topilgan davlat yo'qoladi,
mehnat bilan topilgani esa ko'payadi.
- ¹² Ro'yobga chiqmagan umid yurakni ezadi,
ushalgan orzu esa hayot daraxtidir.
- ¹³ Pand-nasihatlardan nafratlangan
o'ziga halokat keltiradi,
amrga quloq solgan esa taqdirlanadi.
- ¹⁴ Dononing ta'limoti — hayot manbayi,
odamni o'lim tuzog'idan xalos etadi.
- ¹⁵ Idrokli inson marhamatga erishadi,
xoinning yo'li esa mashaqqatlidir^a.
- ¹⁶ Zukko odam aql bilan ish qiladi,
aqlsiz esa ahmoqligini ko'rsatadi.
- ¹⁷ Yomon xabarchi kulfat olib keladi,
sodiq xabarchi esa yurakka shifo keltiradi.
- ¹⁸ Nasihatga quloq solmaganlarga qashshoqlik va uyat,
tanbehga quloq solganlarga esa hurmat-izzat.
- ¹⁹ Amalga oshgan tilak jonga rohat beradi,
nodon odam yomonlikdan ayrilishni rad etadi.
- ²⁰ Dono bilan yurgan dono bo'ladi,
ahmoqqa yo'ldosh bo'lgan esa halok bo'ladi.
- ²¹ Baxtsizlik gunohkorning ketidan quvib yuradi,
solihning mukofoti esa baxt-saodatdir.
- ²² Yaxshi odam bolalarining bolalariga ham meros qoldiradi,
fosiqning boyligi esa solihga nasib etadi.
- ²³ Kambag'alning dalasida g'alla mo'l,
lekin adolatsizlik tufayli vayron bo'ladi.
- ²⁴ Kaltakni ayagan odam o'g'lini yomon ko'radi,
o'g'lini sevgan esa yoshlikdan tartib-intizomga o'rgatadi.
- ²⁵ Solih qorni to'yib ovqat yeydi,
fosiq esa och qoladi.

14-BOB

- ¹ Dono xotin o'z oilasini mustahkamlaydi,
nodon xotin esa oilasini o'zi buzadi.
- ² To'g'ri yo'ldan yuradigan Egamizdan qo'rqadi^b,
egri yuradigan esa Uni rad etadi.
- ³ Ahmoqning so'zlari o'ziga kaltak keltiradi,
dononiki esa uni himoya qiladi.
- ⁴ Ho'kiz bo'lmasa oxur toza,
lekin ho'kizning kuchi tufayli hosil ko'p bo'ladi.
- ⁵ Sodiq guvoh yolg'on gapirmaydi,
soxta guvoh yolg'on gapirishdan to'xtamaydi.
- ⁶ Mazax qiluvchi donolikni qidiradi, ammo topolmaydi,
idrokliga esa bilim olish oson.
- ⁷ Aqlsizdan uzoqlash,
chunki undan ma'noli so'z chiqmaydi.

^a 13:15 ...xoinning yo'li esa mashaqqatlidir — yoki xoinning yo'li davom etmas. Oyatning bu qismidagi ibroniycha matnning ma'nosi bahsli.

^b 14:2 ...Egamizdan qo'rqadi... — 1:7 izohiga qarang.

- ⁸ Ziyrakning donoligi o‘z yo‘lini bilishidadir,
aqlsizning ahmoqligi esa uni yo‘ldan adashtiradi.
- ⁹ Ahmoq ayb qurbonligi ustidan kuladi^a,
to‘g‘ri odam esa Xudoning marhamatiga sazovor bo‘ladi.
- ¹⁰ Yurak o‘z dardini o‘zi biladi,
xursandligiga boshqalar kafillik berolmaydi.
- ¹¹ Fosiqlarning uyi xaroba bo‘ladi,
to‘g‘rilarning chodiri esa gullab–yashnaydi.
- ¹² Shunday yo‘l borki, insonga to‘g‘ri bo‘lib ko‘rinadi,
ammo oxiri o‘limga olib boradi.
- ¹³ Kulsa ham yurakda qayg‘u bor,
xursandchilikning oxiri g‘amdir.
- ¹⁴ Yuragi qing‘ir o‘z egriligidan,
yaxshi odam esa to‘g‘riligidan mamnun.
- ¹⁵ Sodda^b har bir so‘zga ishonaveradi,
aqli esa qadamini o‘ylab bosadi.
- ¹⁶ Dono qo‘rqib yomonlikdan uzoqlashadi,
nodon esa jahli tez va beparvo^c.
- ¹⁷ Badjahl aqlsizlik qiladi,
badniyat esa nafratga uchraydi.
- ¹⁸ Soddalarning nasibasi — nodonlik,
aqlilarning toji esa bilimdir.
- ¹⁹ Yomonlar yaxshilarning oldida,
fosiqlar esa solihlarning darvozasida ta‘zim qiladi.
- ²⁰ Kambag‘aldan qo‘shnilari ham nafratlanadi,
boyning esa o‘rtoqlari ko‘p.
- ²¹ Qo‘shnisini xor qilgan — gunohkor,
muhtojga marhamat qilgan esa baxtlidir.
- ²² Niyati buzuqlar yo‘ldan adashmaydimi?!
Yaxshi niyatlilar abadiy sevgiga sazovor bo‘ladi.
- ²³ Har bir mehnatdan foyda bor,
quruq gap esa kambag‘allik keltiradi.
- ²⁴ Oqillarning toji — donoligi,
aqlsizning nodonligi esa ahmoqligidir.
- ²⁵ Rostgo‘y guvoh jonni qutqarsa,
yolg‘onchi guvoh aldaydi.
- ²⁶ Egamizdan qo‘rqish — mustahkam qal‘a,
farzandlariga ham O‘zi panohdir.
- ²⁷ Egamizdan qo‘rqish — hayot manbaidir,
u o‘limdan qutqaradi.
- ²⁸ Xalqining ko‘pligi — shohning shuhrati,
kamligi esa hokimning halokatidir.
- ²⁹ Sabr–toqatli odam aql–idroklidir,
jahldorlik ahmoqlikni bildiradi.
- ³⁰ Xotirjam yurak tanaga hayot baxsh etadi,
hasadgo‘ylik esa suyaklarni chiritadi.
- ³¹ Kambag‘alga zulm qilgan ularni Yaratganni tahqirlagan,
muhtojga yordam bergan esa Xudoni ulug‘lagan bo‘ladi.
- ³² Fosiq o‘z qilmishlari tufayli halokatga uchraydi,
solihga esa o‘limida ham panoh bor.
- ³³ Donolik oqilning qalbida yashaydi,
nodonlar orasida ham o‘zini bildiradi^a.

^a 14:9 *Ahmoq ayb qurbonligi ustidan kuladi...* — Ayb qurbonligi — gunoh qurbonligining maxsus turi. Biror odam boshqasini aldaganda, o‘g‘rilik qilganda yoki boshqa birovga zarar yetkazganda shu qurbonlik turini keltirgan. Ahmoq gunoh va aybga ahamiyat bermaydi, ammo solih odam e‘tibor qaratib, Xudoning marhamatidan lazzat oladi.

^b 14:15 *Sodda* — 1:4 izohiga qarang.

^c 14:16 *beparvo* — yoki *takabbur*. Bu ibroniycha so‘zning ma‘nosi bahsli.

- ³⁴ Solihlik xalqni yuksaltirsa,
gunoh sharmanda qiladi.
- ³⁵ Donolik bilan ish qiladigan qul shohning marhamatiga sazovordir,
sharmandali ish qiladigan esa uning g'azabiga uchraydi.

15-BOB

- ¹ Yumshoq javob g'azabni qaytaradi,
qattiq so'z esa jahl chiqaradi.
- ² Donolar tilidan ilm–hikmat yog'lsa,
nodonlardan ahmoqlik chiqadi.
- ³ Egamizning ko'zlari hamma joyda,
U yaxshiyu yomonni ko'rib turadi.
- ⁴ Shirin so'z — hayot daraxti,
buzuq til — jonning halokati.
- ⁵ Ahmoq otasining nasihatini rad etadi,
tanbehga quloq solgan esa idroklidir.
- ⁶ Solihning uyida boylik ko'p,
fosiqning hosili esa tashvish keltiradi.
- ⁷ Dononing tili bilim tarqatadi,
ahmoqning qalbi esa unday emas.
- ⁸ Fosiqning qurbonligi Egamizga jirkanchdir,
to'g'rining ibodati esa Uning quvonchi.
- ⁹ Fosiqning ishlari Egamizga jirkanchdir,
solihlikka intilganni esa U sevadi.
- ¹⁰ To'g'ri yo'lni tashlab ketgan qattiq jazo oladi,
tanbehdan nafratlangan esa o'ladi.
- ¹¹ Hatto o'lim^b va halokat^c ham Egamiz nigohi ostida ekan,
odamzodning qalbi Unga hech narsa emas.
- ¹² Masxara qiluvchi tanbeh berganlarni yoqtirmaydi,
u donolar oldiga ham bormaydi.
- ¹³ Yurak shod bo'lsa, chehra ochiq,
g'amgin bo'lsa, ruh tushkundur.
- ¹⁴ Zakovatli yurak ilm qidiradi,
aqlsizning og'zi ahmoqlik izlaydi.
- ¹⁵ Qiynalganlarga har kun tashvish,
lekin yuragida shodlik bo'lsa doimo bayram.
- ¹⁶ Ko'p boylikka ega bo'lib vahima bilan yashagandan ko'ra,
Egamizdan qo'rqib^d ozgina boylik bilan yashash yaxshiroq.
- ¹⁷ Go'sht yeb nafrat bilan yashashdan,
sabzavot yeb sevgi bilan yashagan afzalroq.
- ¹⁸ Badjahl janjal chiqaradi,
jahlni tiyadigan esa tinchlantiradi.
- ¹⁹ Dangasaning yo'li tikanli chetan devor kabi,
to'g'rining so'qmog'i esa katta ravon yo'ldir.
- ²⁰ Aqlli farzand^e otasini quvontiradi,
aqlsiz esa onasini xor qiladi.
- ²¹ Ahmoqlik vijdotsizga quvonchdir,
aqlli esa to'g'ri yuradi.
- ²² Maslahat bo'lmagan joyda ish yurishmaydi,

^a 14:33 ...nodonlar orasida ham o'zini bildiradi — Ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha va suryoniycha tarjimalarda *ammo ahmoqlar yuragida u ma'lum bo'lmaydi*.

^b 15:11 o'lim — ibroniycha matnda *Sheo'l*, boshqa joylarda "O'liklar diyori", deb tarjima qilingan (shu bobning 24—oyatiga qarang). Odamlar "*Sheo'l*"ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^c 15:11 halokat — ibroniycha matnda *Avaddon*, ya'ni *Sheo'l* — "O'liklar diyori" uchun ishlatilgan boshqa so'z. Odamlar *Avaddon* so'zi ostida tamomila vayron bo'lib, yo'q bo'lib ketgan joy yoki ahvolni tushunganlar.

^d 15:16 ...Egamizdan qo'rqib... — 1:7 izohiga qarang.

^e 15:20 farzand — ibroniycha matnda o'g'il.

- maslahatchi ko'p bo'lsa muvaffaqiyatli bo'ladi.
- ²³ Odam yaxshi javobi tufayli quvonadi,
o'z vaqtida aytilgan so'z qanchalik yaxshi.
- ²⁴ Donoga tepadagi hayot so'qmog'i
pastdagi O'liklar diyorida uzoqlashish uchundir.
- ²⁵ Egamiz takaburning uyini xonavayron qiladi,
bevaning mol–mulkini saqlaydi.
- ²⁶ Fosiqning niyatlari Egamizga jirkanch,
yoqimli so'zlar esa pokdir.
- ²⁷ Ochko'z o'z uyiga tashvish keltiradi,
poradan nafratlanadigan esa yashaydi.
- ²⁸ Solih o'ylab javob beradi,
fosiqning og'zidan esa yomonlik chiqaveradi.
- ²⁹ Egamiz fosiqlardan uzoqda,
lekin solihlarning ibodatini eshitadi.
- ³⁰ Ko'zdagi nur ko'ngilni xushnud etadi,
xushxabar esa tan–jonga oziq beradi.
- ³¹ Hayotbaxsh nasihatga quloq solgan
donolarning orasida bo'ladi.
- ³² Nasihatni rad qilgan o'z jonini xor qiladi,
tanbehga quloq solgan esa idrokli bo'ladi.
- ³³ Egamizdan qo'rqish donolikni o'rgatadi,
kamtarlik izzatu ikromdan oldinda.

16-BOB

- ¹ Rejalar odamning yuragida,
tildagi javob esa Egamizdan.
- ² Odamning qilmishlari uning nazarida to'g'ri,
lekin Egamiz yurakning pokligini o'lchaydi.
- ³ Ishlaringni Egamizga topshir,
shunda rejalarining mustahkam bo'ladi.
- ⁴ Hamma narsani Egamiz o'z maqsadi bilan yaratdi,
hatto fosiqlar ham kulfat kuni uchun yaralgan.
- ⁵ Barcha takaburlar Egamizga jirkanch,
ular jazosiz qolmaydilar.
- ⁶ Abadiy sevgi tufayli gunoh kechiriladi,
Egamizdan qo'rqish^a yomonlikdan uzoqlashtiradi.
- ⁷ Egamizga insonning yo'llari ma'qul kelganda,
dushmanlari bilan ham yarashtiradi.
- ⁸ Adolatsiz kelgan ko'p daromaddan,
solihlik bilan topilgan ozginasi yaxshiroq.
- ⁹ Odam yuragida niyat qiladi,
Egamiz esa uning yo'lini mustahkamlaydi.
- ¹⁰ Xudoning so'zlari shohning tilida,
hukm qilganda xato qilmaydi.
- ¹¹ To'g'ri taroziyu pallalar Egamiznikidir,
tarozu toshlarini ham Xudo yaratgan.
- ¹² Shohning yomonlik qilishi qabihlikdir^b,
chunki uning taxti solihlik tufayli mustahkam.
- ¹³ To'g'ri so'z shohning quvonchidir,
u rostgo'ylarni yaxshi ko'radi.
- ¹⁴ Podshoh g'azabi o'lim darakchisidir,
dono uni tinchlantiradi.
- ¹⁵ Podshoh yuzidagi tabassum hayotdan nishona,

^a 16:6 Egamizdan qo'rqish — 1:7 izohiga qarang.

^b 16:12 Shohning yomonlik qilishi qabihlikdir... — yoki shoh yomonlik qilishdan nafratlanadi.

- Uning marhamati esa yomg'ir keltiradigan bulut kabidir.
- ¹⁶ Dono bo'lish — oltindan,
idrok topish esa kumushdan ham yaxshiroqdir.
- ¹⁷ To'g'rining yo'li yomonlikdan uzoqlashtiradi,
yo'lini qo'riqlagan esa o'z jonini asraydi.
- ¹⁸ Mag'rurlikning ortidan halokat keladi,
takabburlikdan so'ng esa odam qoqiladi.
- ¹⁹ Takabburlar bilan o'lja bo'lishgandan ko'ra,
kamtarin bo'lib kambag'allar orasida bo'lish yaxshiroq.
- ²⁰ Gapga tushnadigan yaxshilik topadi,
Egamizga umid bog'lagan baxtli bo'ladi.
- ²¹ Qalbida donolik bo'lgan farosatli deb ataladi,
shirinsuxanlik aql-idrokni ko'paytiradi.
- ²² Idrok o'zining sohibi uchun hayot bulog'i,
ahmoqlik esa ahmoqqa jazodir.
- ²³ Dononing yuragi tiliga idrok beradi,
so'zlarini ishonchli qiladi.
- ²⁴ Yoqimli so'z asal kabidir,
jonga rohat, suyaklarga malhamdir.
- ²⁵ Shunday yo'l borki, insonga to'g'ri bo'lib ko'rinadi,
ammo oxiri o'limga olib boradi.
- ²⁶ Mehnat qiladigan odam o'zi uchun ishlaydi,
chunki och qorni uni undaydi.
- ²⁷ Fosiq yomonlikni qo'zg'aydi,
so'zlari kuydiradigan olov kabidir.
- ²⁸ Makkor janjal chiqaradi,
g'iybatchi esa yaqin do'stlarni ajratadi.
- ²⁹ Yovuz o'zgani aldab, yomon yo'lga boshlaydi.
- ³⁰ Ko'zini qisgan — yomon niyatda,
labini tishlagan esa yovuzlik qilgan.
- ³¹ Oqargan sochlar — sharofat toji,
solihlik yo'lida yurgan unga erishadi.
- ³² Jahlini tiygan — qudratlidan,
o'zini tuta biladigan esa shaharni yenggandan yaxshiroq.
- ³³ Qur'a tashlanadi^a,
ammo barcha qaror Egamizdandir.

17-BOB

- ¹ Dasturxonni to'la janjalli uydan,
bir tishlam qattiq noni bor tinch xonadon yaxshiroq.
- ² Sharmandali ish qiladigan o'g'il ustidan farosatli qul hukmronlik qiladi,
u aka-ukalar qatori merosga sherik bo'ladi.
- ³ Kumush, oltin olovda sinaladi,
odamlarning qalbini esa Egamiz sinaydi.
- ⁴ Fosiqlar yovuz odamlarning gapiga kiradi,
yolg'onchi esa g'iybatga quloq soladi.
- ⁵ Kambag'alni mazax qilgan ularni Yaratganni tahqirlaydi,
qiyinchilikda quvonadigan jazosiz qolmaydi.
- ⁶ Nabiralar — keksalarning toju taxti,
o'g'illarning shon-shuhrati — otalaridir.
- ⁷ Yaxshi so'z nodonga yarashmagandek,
yolg'onchilik ulug'sifat odamga aslo to'g'ri kelmaydi.
- ⁸ Pora egasining nazarida sehrli qimmatbaho tosh,
go'yo hamma yerda omad keltiradi.

^a 16:33 *Qur'a tashlanadi...* — Qur'a yog'och bo'laklari yoki toshlardan qilingan bo'lib, undan biror narsani qanday yoki qachon qilishni bilish uchun foydalanilgan. Xudoning xohish-irodasi ba'zan qur'a tashlash orqali aniqlangan.

- ⁹ Gunohni berkitgan do'stlikni saqlaydi,
uni kavlashtirgan esa do'stni uzoqlashtiradi.
- ¹⁰ Donoga berilgan bitta tanbeh
nodonning boshida singan yuzta kaltakdan ta'sirliroq.
- ¹¹ Fosiq faqat g'alayon payida bo'ladi,
shuning uchun unga yovuz elchi yuboriladi.
- ¹² Tentakning ahmoqligiga yo'liqqandan ko'ra,
bolalaridan ayrilgan ona ayiqqa duch kelgan yaxshiroq.
- ¹³ Yaxshilikka yomonlik qilganning xonadonidan
yomonlik arimaydi.
- ¹⁴ Janjalning boshlanishi — suv urib ketishiday,
chiqmay turib uni to'xtat.
- ¹⁵ Fosiqni oqlash, solihni ayblash —
ikkovi ham Egamizga jirkanchdir.
- ¹⁶ Bu nima?!
Nodonning qo'lida boylik bor,
“Donolik sotib olay”, — deydi, lekin unda aql yo'q.
- ¹⁷ Do'st har qachon sevish uchundir,
aka-ukalar ham og'ir kun uchun tug'ilgan.
- ¹⁸ Qo'l tashlab bировga kafillik qiladigan aqlsizdir^a.
- ¹⁹ Gunohni yaxshi ko'rgan urush-janjalni sevar,
o'ziga bino qo'ygan^b halokat qidirar.
- ²⁰ Makkor yurakli yaxshilikka erishmaydi,
egri til esa kulfatga duchor bo'ladi.
- ²¹ Nodon farzandli bo'lish qayg'u keltiradi,
ahmoqning otasi esa shodlik nimaligini bilmaydi.
- ²² Shod yurak — shifobaxsh dori,
g'am-kulfat esa jonning egovidir.
- ²³ Fosiq qo'ynidan pora olib
adolat yo'lini o'zgartiradi.
- ²⁴ Fahm-farosatli inson donolikka qaraydi,
nodonning ko'zi esa dunyoning narigi chetida.
- ²⁵ Ahmoq farzand^c — otasiga qayg'u,
uni tuqqan onaga esa g'amdir.
- ²⁶ Solihni jazolash,
amaldorni odilligi uchun koyish yaxshi emas.
- ²⁷ Kam gapirgan — dono,
og'ir, vazmin esa idroklidir.
- ²⁸ Ahmoq ham indamay o'tirsa dono,
tilini tiygan esa farosatli hisoblanadi.

18-БОБ

- ¹ Boshqalardan ajralgan o'z istagini qondirishni xohlaydi,
u butun donolikka qarshidir.
- ² Nodon aql-idrokni yoqtirmaydi,
faqat o'zini ko'rsatadi.
- ³ Fosiq bilan sharmandalik keladi,
hurmatsezlik bilan esa uyat.
- ⁴ Odamning so'zlari chuqur suvga o'xshaydi,
donolik bulog'i esa oshib-toshgan irmoqdir.
- ⁵ Fosiqning tarafini olish,
hukmda solihni ayblash yaxshi emas.
- ⁶ Ahmoqning tili janjal chiqaradi,

^a 17:18 *Qo'l tashlab...aqlsizdir* — 6:1 izohiga qarang.

^b 17:19 *...o'ziga bino qo'ygan...* — Ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimai — *o'z darvozasini baland qilib quradigan odam.*

^c 17:25 *farzand* — ibroniycha matnda *o'g'il*.

- soʻzlari esa kaltak keltiradi.
- ⁷ Ahmoqning tili oʻziga halokat,
soʻzlari joniga tuzoqdir.
- ⁸ Gʻiybatchining soʻzi shirin ovqat kabidir,
odamning butun aʼzoyi badaniga singib ketadi.
- ⁹ Ishda dangasa boʻlgan odam buzgʻunchiga ogʻaynidir.
- ¹⁰ Egamizning nomi mustahkam qalʼadir,
solih u yerga borib eson–omon boʻladi.
- ¹¹ Boyning boyligi — qalʼasidir,
uning nazarida shaharning baland devori.
- ¹² Takabburlik halokatga olib boradi,
kamtarinlik esa shon–shuhrat keltiradi.
- ¹³ Oxirigacha tinglamay javob bergan — ahmoqdir,
u sharmanda boʻladi.
- ¹⁴ Odamning ruhi kasallikka chiday oladi,
lekin tushkun ruhga kim toqat qila oladi?!
- ¹⁵ Aqlining qalbi bilim oladi,
dono bilimga intiladi.
- ¹⁶ Sovgʻa egasiga hamma eshiklarni ochadi,
katta odam oldiga olib boradi.
- ¹⁷ Birinchi gapirgan odam boshqasi kelib,
tekshirmaguncha, haq koʻrinadi.
- ¹⁸ Qurʼa^a janjalni toʻxtatadi,
kuchli raqiblarni ham ajratadi.
- ¹⁹ Xafa boʻlgan birodarga yaqinlashish
kuchli shaharni olishdan ham qiyin,
oʻrtadagi janjal qalʼaning qulfiga oʻxshaydi.
- ²⁰ Odamning qorni ogʻzining mahsuli,
tilining samarasi bilan toʻyadi.
- ²¹ Oʻlim ham, hayot ham tilning hukmidadir,
birisini sevgan mevasini yeydi.
- ²² Xotin topgan baxt topib,
Egamizning marhamatiga sazovor boʻladi.
- ²³ Kambagʻal iltijo bilan gapiradi,
boy esa qoʻpol javob beradi.
- ²⁴ Shunday doʻst borki, u halokat keltiradi,
doʻst borki, u tugʻishgandan ham yaqinroqdir.

19-BOB

- ¹ Toʻgʻri yuradigan kambagʻal egri tilli ahmoqdan yaxshiroq.
- ² Bilimsiz istak yaxshi emas,
shoshqaloqlar esa qoqiladi.
- ³ Nodonning nodonligi hayotini buzadi–yu,
Egamizdan jahli chiqadi.
- ⁴ Boylik doʻstlar ustiga doʻst keltiradi,
kambagʻal esa doʻstidan ham ayriladi.
- ⁵ Soxta guvoh jazosiz qolmaydi,
yolgʻon gapiruvchi esa qochib qutulmaydi.
- ⁶ Aʼyonlarning marhamatini istaydigan koʻp,
sovgʻa beruvchiga esa hamma doʻstdir.
- ⁷ Kambagʻaldan hamma aka–ukalari nafratlanadi,
doʻstlari ham uzoqlashadi,
qidirganda ularning izi ham yoʻq.
- ⁸ Donolikka erishgan oʻz jonini sevadi,
farosatli boʻlgan esa yaxshilik topadi.

^a 18:18 Qurʼa — 16:33 izohiga qarang.

- ⁹ Soxta guvoh jazosiz qolmaydi,
yolgʻonchi halok boʻladi.
- ¹⁰ Hashamatli yashash ahmoqqa yarashmaganidek,
xoʻjayin ustidan hokimlik qilish
qulga ham toʻgʻri kelmaydi.
- ¹¹ Odanning aqli jahlini tiyadi,
gunohni kechirish unga shuhrat keltiradi.
- ¹² Podshohning gʻazabi sherning oʻkirishiga oʻxshaydi,
muruvvati esa maysadagi shabnam kabidir.
- ¹³ Nodon oʻgʻil otasiga tashvish,
xotinning janjali esa betoʻxtov tomadigan tomchidaydir.
- ¹⁴ Uy va boylik — otadan meros,
farosatli xotin esa Egamizdandir.
- ¹⁵ Dangasalik odamni uyquchi qiladi,
yalqov esa och qoladi.
- ¹⁶ Amrlarga amal qilgan oʻz jonini asraydi,
oʻz hayotini xor qilgan esa oʻladi.
- ¹⁷ Kambagʻalga rahm qilish — Egamizga qarz berishday,
U yaxshilikni qaytaradi.
- ¹⁸ Umid bor ekan, farzandingni^a tarbiya qil,
buzilib, nobud boʻlishiga yoʻl qoʻyma.
- ¹⁹ Jahldor jazosini oladi,
uni bir qutqarsang yana qutqarishingga toʻgʻri keladi.
- ²⁰ Nasihatga quloq sol, pand–oʻgitni qabul qil,
shunda umring boʻyi oqil boʻlasan.
- ²¹ Insonning yuragida niyat koʻp,
lekin faqat Egamizning aytgani amalga oshadi.
- ²² Insonning istagi — sadoqatli sevgi,
kambagʻal yolgʻonchidan yaxshiroqdir.
- ²³ Egamizdan qoʻrqish^b hayotga eltadi,
odam huzur–halovatda yashab tashvishga uchramaydi.
- ²⁴ Dangasa qoʻlini kosaga choʻzadi–yu,
ogʻziga olib kelishga erinadi.
- ²⁵ Mazax qiluvchini urish!
Shunda sodda^c odamlarga aql kiradi.
Farosatliga tanbeh bersang, bilimi oshadi.
- ²⁶ Otasiga zoʻravonlik qilib, onasini haydagan oʻgʻil
uyat va sharmandalik keltiradi.
- ²⁷ Ey, oʻgʻlim^d, bilim soʻzlaridan chetga chiqishdan toʻxtagin,
shunda nasihatni eshitasan.
- ²⁸ Makkor guvoh adolat ustidan kuladi,
fosiqning ogʻzi yovuzlikni oʻziga oladi.
- ²⁹ Mazax qiluvchilarga hukm,
nodonlarga esa kaltak tayyordir.

20-БОБ

- ¹ Sharob — mazaxchi, aroq — janjalkash,
ularga aldanganlar nodondir.
- ² Podshohning gʻazabi — sherning oʻkirishiday,
jahlini chiqargan jonini yoʻqotadi.
- ³ Janjaldan oʻzini tortish — insonning hurmati,
ahmoq esa janjalga aralashadi.

^a 19:18 *farzand* — ibroniycha matnda oʻgʻil.

^b 19:23 *Egamizdan qoʻrqish* — 1:7 izohiga qarang.

^c 19:25 *sodda* — 1:4 izohiga qarang.

^d 19:27 *oʻgʻlim* — 1:8 izohiga qarang.

- ⁴ Dangasa kuzda^a yer haydamaydi,
o‘rim payti esa qidirib hech narsa topolmaydi.
- ⁵ Insonning fikrlari — chuqur suv kabidir,
fahmli odam tashqariga chiqara oladi.
- ⁶ Ko‘pchilik o‘zini sodiq deb aytadi,
haqiqatan ham sadoqatli bo‘lganni topib ko‘r-chi!
- ⁷ Solih pok yuradi,
uning bolalari naqadar baxtlidir!
- ⁸ Hukmronlik qilayotgan shoh
o‘z ko‘zi bilan barcha yomonliklarni ajratadi.
- ⁹ “Qalbimni tozaladim, gunohimdan xoliman”,
deb kim ayta oladi?!
- ¹⁰ Ikki turli tarozi toshi va noto‘g‘ri o‘lchov —
ikkovi ham Egamizga jirkanchdir.
- ¹¹ Hatto yosh bolani ham xulqidan,
to‘g‘ri yo pokligini ishlaridan bilsa bo‘ladi.
- ¹² Eshitadigan quloq, ko‘radigan ko‘z —
ikkovini ham Egamiz yaratgan.
- ¹³ Uyquni yaxshi ko‘rma,
bo‘lmasa kambag‘al bo‘lasan,
ko‘zlaringni och, qorning to‘yadi.
- ¹⁴ Xaridor: “Yaxshi emas, yaxshi emas!” — deydi-yu,
nariroqqa borib maqtanadi.
- ¹⁵ Oltin bor, yoqut toshlar ham ko‘p,
biroq eng qimmatbaho narsa — bilimli til.
- ¹⁶ Begonaga kafillik qilganning^b kiyimini yechib ol,
chet ellikdan esa garov ol.
- ¹⁷ Nohaqlik bilan topilgan non shirin,
ammo keyin og‘iz tuproq bilan to‘ladi.
- ¹⁸ Maslahat bilan reja tuz,
aqlli yo‘l-yo‘riq bilan urush olib bor.
- ¹⁹ Chaqimchi sirlarni ochadi,
og‘zi bo‘sh odam bilan aloqada bo‘lma.
- ²⁰ Kim ota-onasini la‘natlasa,
uning chirog‘i zulmatda o‘chib qoladi.
- ²¹ Boshida shoshilib olingan meros
oxirida barakali bo‘lmaydi.
- ²² Yovuzlik uchun qasos olaman demagin,
Egamizga umid bog‘lab kutgin,
U seni qutqaradi.
- ²³ Ikki xil tarozi toshi Egamizga jirkanchdir,
yolg‘on tarozi ham yaxshi emas.
- ²⁴ Insonning qadami — Egamizdan,
shunday ekan, u o‘z yo‘lini qanday tushunsin?!
- ²⁵ O‘ylamasdan Xudoga va‘da bergan kishi,
ahd qilgandan keyin ikkilangan odam tuzoqdadir.
- ²⁶ Dono shoh yovuzlarni ajratib,
ularning ustidan tegirmon toshi yurgizadi.
- ²⁷ Odamning ruhi — Egamizning chirog‘i,
vujudning barcha chuqurliklarini tekshirib turadi.
- ²⁸ Abadiy sevgi shohni asraydi,
o‘sha inoyat tufayli uning taxti mustahkamdir.
- ²⁹ Yigitning g‘ururi quvvatida,
oqargan sochlar esa keksaning shuhratidir.
- ³⁰ Qamchining jarohati yomonlikka davodir,

^a 20:4 kuzda — kuz qadimgi Isroilda ekish mavsumining boshlanishi edi.

^b 20:16 Begonaga kafillik qilganning... — 6:1 izohiga qarang.

kaltak zarbi vujudning eng chuqur joylarini tozalaydi.

21-BOB

- ¹ Podshohning yuragi Egamizning qo'lida,
uni irmoqday xohlagan tomonga buradi.
- ² Odamning qilmishlari o'zining nazarida to'g'ri,
ammo Egamiz yuraklarni sinaydi.
- ³ Solihlik va adolatga amal qilish
Egamizga qurbonlikdan afzalroqdir.
- ⁴ Takabbur ko'zlar va mag'rur yurak chiroq kabi fosiqning gunohini ko'rsatadi.
- ⁵ Mehnatkashning rejasi faqat mo'l-ko'lchilik keltiradi,
shoshqaloq kambag'allikka uchraydi.
- ⁶ Yolg'on bilan boyluk topadiganlar
chiqib ketadigan bug' kabidir, o'z o'limini izlaydi.
- ⁷ Yovuzning zo'ravonligi boshiga yetadi,
chunki adolat bilan ish qilishni rad etadi.
- ⁸ Gunohkorning yo'li — egri,
sofdilning ishi — to'g'ri.
- ⁹ Urishqoq xotin bilan keng uyda umr kechirgandan ko'ra,
chordoqda yashagan afzal.
- ¹⁰ Yovuzning ko'ngli yomonlikka tashna,
qo'shnisi undan rahm-shafqat topmaydi.
- ¹¹ Mazax qiluvchi jazolansa, sodda^a odamlar dono bo'ladi,
donoga yo'l-yo'riq berilsa, bilimi oshadi.
- ¹² Xudo solihdir, fosiqning uyini U kuzatib turadi,
u fosiqni halokatga muhtalo qiladi.
- ¹³ Kambag'alning yig'isiga kim quloq solmasa,
o'zi yig'laganda ham hech kim javob bermaydi.
- ¹⁴ Yashirincha berilgan sovg'a jahlni yumshatadi,
yeng ichidagi pora esa qattiq g'azabni.
- ¹⁵ Adolatga amal qilish solihlarga sevinch,
fosiqlarga esa qo'rqinchdir.
- ¹⁶ Aql-idrok yo'lidan chiqqanlar o'liklar orasidadir.
- ¹⁷ Ziyofatni sevgan qashshoqlashadi,
sharob bilan moyni yaxshi ko'rgan odam boy bo'lmaydi.
- ¹⁸ Fosiqlardan,
xoin esa to'g'ri kishilardan ko'ra ko'proq azob chekadi.
- ¹⁹ Urishqoq va badjahl xotin bilan yashagandan ko'ra,
cho'lu biyobonda yashash yaxshiroq.
- ²⁰ Dononing uyida yog' ham, eng yaxshi narsalar ham bor,
aqlsiz esa uni sarflab yuboradi.
- ²¹ To'g'rilik va inoyat payida bo'lganlar
uzoq umr, solihlik va shon-shuhratga erishadi.
- ²² Dono eng qudratli shaharga borib,
tayanch bo'lgan qal'ani ham vayron qiladi.
- ²³ Og'zini va tilini qo'riqlagan
o'z jonini tashvishlardan asraydi.
- ²⁴ Takabbur va mag'rurning nomi "mazaxchi",
hamma narsani manmanlik bilan qiladi.
- ²⁵ Dangasaning orzusi o'limga olib keladi,
chunki qo'llari ishga bormaydi.
- ²⁶ Dangasaning kuni badnafslilik bilan o'tadi,
solih esa ayamadan beradi.
- ²⁷ Fosiqlarning qurbonligi jirkanchdir,
yovuz niyat bilan keltirilgani esa undan ham battar.

^a 21:11 *sodda* — 1:4 izohiga qarang.

- ²⁸ Soxta guvoh yo‘q bo‘ladi,
haqiqatga quloq solgan esa qoladi.
- ²⁹ Fosiqning yuzi qattiq,
to‘g‘ri odam esa o‘z yo‘lini biladi.
- ³⁰ Egamizga qarshi donolik ham,
idrok ham, reja ham yo‘q.
- ³¹ Ot jang kuni uchun tayyorlanadi,
g‘alaba esa Egamizning qo‘lida.

22-BOB

- ¹ Yaxshi nom — eng katta boylikdan ortiq,
marhamatga sazovor bo‘lish esa
kumushu oltindan ham yaxshi.
- ² Boy bilan kambag‘alning bir o‘xshashligi bor,
ikkovini ham Egamiz yaratgan.
- ³ Es–hushli xavf–xatarni ko‘rib yashirinadi,
sodda^a esa to‘xtamasdan boraveradi, shuning uchun qiynaladi.
- ⁴ Kamtarlik va Egamizdan qo‘rqish^b
boylik, hurmat va hayot keltiradi.
- ⁵ Egrining yo‘lida tikanzor va tuzoqlar bor,
o‘z jonini asragan undan uzoqlashadi.
- ⁶ Bolani to‘g‘ri yo‘lga solib tarbiyala,
shunda qariganda ham yo‘lidan adashmaydi.
- ⁷ Boylar kambag‘allar ustidan hukmronlik qiladi,
qarzdor esa qarz berganning qulidir.
- ⁸ Fosiqlikni ekan tashvish yig‘adi,
jahl qamchisi esa sinadi.
- ⁹ Saxiy baraka topadi,
chunki o‘z nonini kambag‘allar bilan baham ko‘radi.
- ¹⁰ Mazax qiluvchini oradan quv!
Shunda g‘avg‘o ketadi,
janjalu haqorat ham barham topadi.
- ¹¹ Pokdillikni sevib,
xushmuomala bo‘lganga shoh do‘st bo‘ladi.
- ¹² Egamizning ko‘zlari bilimni asraydi,
U xoinning so‘zlarini puchga chiqaradi.
- ¹³ Dangasa: “Tashqarida sher bor,
ko‘chada meni o‘ldiradi”, — deydi.
- ¹⁴ Buzuq ayolning og‘zi tubsiz chohdir,
Egamizning g‘azabiga uchraganlar unga tushadi.
- ¹⁵ Aqlsizlik bolaning diliga o‘rnashgan,
tanbeh qamchisi uni ajratib yuboradi.
- ¹⁶ Boy bo‘laman deb qashshoqni ezgan ham,
boyga sovg‘a qilgan ham kambag‘allashadi.

O‘ttizta dono nasihat

- ¹⁷ Donolarning so‘zlariga quloq tut,
qalbingni bilimimga och.
- ¹⁸ Chunki bu so‘zlarni qalbingda saqlasang,
diling yashnaydi,
ular doim tilingda tayyor bo‘lsin.
- ¹⁹ Egamizga umid bog‘lagin deb
bugun shularni o‘rgatyapman.
- ²⁰ Senga bilim va maslahat bilan

^a 22:3 sodda — 1:4 izohiga qarang.

^b 22:4 Egamizdan qo‘rqish — 1:7 izohiga qarang.

o'ttizta nasihat yozib bermaganmidim?!

²¹ Bu haqiqat so'zlarini o'rganib,
seni yuborganlarga aytib berishing uchun edi.

Birinchi nasihat

²² Kambag'aldan kambag'alligi uchun o'g'irlama,
baxtsizni darvoza oldida hukm qilganda qiynama.

²³ Chunki Egamiz himoya qilib,
ulardan olganning jonini oladi.

Ikkinchi nasihat

²⁴ Urishqoq bilan do'stlashma,
badjahl bilan yurma.

²⁵ Bo'lmasa sen ham ularning yo'lga tushib qolasan,
joningni tuzoqqa ilintirasan.

Uchinchi nasihat

²⁶ Begona bilan qo'l tashlashma,
o'zganing qarzigga kafillik beradiganlarning birisi bo'lma^a.

²⁷ To'lash uchun hech narsang bo'lmasa,
nega tagingdagi to'shagingni olib ketishi kerak?!

To'rtinchi nasihat

²⁸ Ota-bobolaring qo'ygan qadimiy chegaralarni buzma^b.

Beshinchi nasihat

²⁹ O'z ishiga mohir ustani ko'rganmisan?
U oddiy odamlarga emas, shohga xizmat qiladi.

23-BOB

Oltinchi nasihat

¹ Hokim bilan ovqatlanishga o'tirganda,
oldingga qo'yilgan narsalarga nazar sol.

² Agar ishtahang katta bo'lsa,
bo'g'zingga pichoq qo'y.

³ Uning ne'matlarini ko'ngling tusamasin,
chunki u aldaydigan taomdir.

Yettinchi nasihat

⁴ Boy bo'lay deb ko'p harakat qilma,
fahmu farosat bilan bu fikringdan voz kech.

⁵ Boylik ko'z ochib-yumguncha yo'q bo'ladi,
qanot qoqib burgutday osmonga uchib ketadi.

Sakkizinchi nasihat

⁶ Xasisning ovqatidan yema,
uning ne'matlarini ko'ngling tusamasin.

⁷ Chunki u ko'nglida o'zining foydasini hisoblaydi^c,
"Yegin, ichgin", — deydi-yu, ko'ngli sen bilan emas.

⁸ Yegan luqmangni qayt qilasan,
shirin so'zlaring havoga uchib ketadi.

To'qqizinchi nasihat

^a 22:26 Begona bilan qo'l tashlashma...bo'lma — 6:1 izohiga qarang.

^b 22:28 Ota-bobolaring qo'ygan qadimiy chegaralarni buzma — Qadimgi Isroilda birortasining mulki chegara vazifasidagi toshlar bilan ajratilardi. Agar kimdir bu toshlarni siljitib qo'ysa, kimningdir ota-bobosidan qolgan yerni ular o'g'irlayotgan hisoblanardi va bu og'ir jinoyat deb tushunilardi.

^c 23:7 Chunki...hisoblaydi... — Ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — u o'zining jonini hisoblagani uchun, demak, u shundaydir. Oyatning bu qismidagi ibroniycha matnning ma'nosi bahsli.

⁹ Ahmoqqa gap gapirma,
hikmatli soʻzlaringni rad etadi.

Oʻninchi nasihat

¹⁰ Qadimiy chegaralarni buzma^a,
yetimlarning dalasini tortib olma.

¹¹ Chunki ularning Himoyachisi qudratli,
U yetimlarning tarafini oladi.

Oʻn birinchi nasihat

¹² Yuragingni nasihatga,
quloqlaringni esa idrok soʻzlariga och.

Oʻn ikkinchi nasihat

¹³ Boladan tanbehni ayama,
chunki tayoq bilan ursang oʻlmaydi.

¹⁴ Tayoq bilan urib jazolasang,
jonini doʻzaxdan^b saqlaysan.

Oʻn uchinchi nasihat

¹⁵ Oʻgʻlim^c, qalbingda donolik boʻlsa,
yuragim quvonadi.

¹⁶ Tilingdan toʻgʻri soʻz chiqsa,
koʻnglim ham shodlanadi.

Oʻn toʻrtinchi nasihat

¹⁷ Gunohkorlarga havas qilma,
doim Egamizdan qoʻrqib^d yur.

¹⁸ Chunki albatta kelajak bor,
umiding roʻyobga chiqadi.

Oʻn beshinchi nasihat

¹⁹ Oʻgʻlim, tinglab dono boʻl,
yuragingni toʻgʻri yoʻlga sol.

²⁰ Mayxoʻr va ochkoʻzlik bilan goʻsht yeydiganlar orasida boʻlma.

²¹ Chunki mayxoʻr va ochkoʻz qashshoq boʻladi,
uyquchilik esa juldur kiyim kiydiradi.

Oʻn oltinchi nasihat

²² Seni dunyoga keltirgan otangga quloq sol,
onang qariganda xor qilma.

²³ Haqiqatni sotib ol,
donolik, yoʻl–yoʻriq, idrok ham ol, ularni sotma.

²⁴ Solih otasining boshini koʻkka yetkazadi,
dono farzand^e uni xursand qiladi.

²⁵ Ota–onang sendan xursand boʻlsin,
senga hayot bergan onang shod boʻlsin.

Oʻn yettinchi nasihat

²⁶ Oʻgʻlim, menga qalbingni och,
koʻzlaring ishlarimni kuzatsin.

²⁷ Chunki buzuq xotin — tubsiz choh,
zinokor xotin tor quduqdir.

²⁸ U qaroqchi kabi poylab turadi,
odamlar orasida vafosizlikni orttiradi.

^a 23:10 Qadimiy chegaralarni buzma... — 22:28 izohiga qarang.

^b 23:14 doʻzax — 1:12 izohiga qarang.

^c 23:15 Oʻgʻlim — 1:8 izohiga qarang.

^d 23:17 ...Egamizdan qoʻrqib... — 1:7 izohiga qarang.

^e 23:24 farzand — ibroniycha matnda oʻgʻil.

O'n sakkizinchi nasihat

- ²⁹ Qayg'u kimda, kim g'am-tashvish tortadi,
kim janjal qiladi, shikoyat qilgan kim?
Kim sababsiz yaralanadi?
Kimning ko'zlari qip-qizil?
- ³⁰ Sharob ichishga berilganlar,
xush hidli mayni totib ko'rishga ko'p borgan.
- ³¹ Sharobning qizilligiga,
qadahda cho'g'day tovlanishiga,
tekis quyilishiga qarama.
- ³² Oxirida u ilon kabi chaqadi,
qora ilonday zahar sochadi.
- ³³ Ko'zlaring g'alati narsalarni ko'radi,
yuragingda egri fikrlar bo'ladi.
- ³⁴ Dengiz o'rtasida yotganday,
kema ustunida uxlaganday bo'lasan.
- ³⁵ "Meni urdilar, og'rimadi,
kaltakladilar, lekin bilmadim.
Qachon uyg'onaman?!
Yana bir ichay", — deysan.

24-BOB

O'n to'qqizinchi nasihat

- ¹ Fosiqlarga havas qilma,
ular bilan birga bo'lishga intilma.
- ² Chunki ular zo'ravonlikni niyat qiladi,
tillari esa yomonlikni gapiradi.

Yigirmanchi nasihat

- ³ Uy donolik bilan quriladi,
idrok bilan mustahkam bo'ladi.
- ⁴ Xonalar esa bilim bilan turli qimmatbaho,
qimmatli boylikka to'ladi.

Yigirma birinchi nasihat

- ⁵ Dono sipohlar kuchli sipohlardan^a,
bilimlilar esa kuchi borlardan qudratliroqdir.
- ⁶ Yaxshi odam yo'l-yo'riq bilan urushga boradi,
maslahatchilar ko'pligi tufayli g'alaba qiladi.

Yigirma ikkinchi nasihat

- ⁷ Ahmoq donolikka yetishmaydi,
hukmda og'zini ocha olmaydi.

Yigirma uchinchi nasihat

- ⁸ Yomon niyat qiluvchining nomi shakkokdir.
- ⁹ Ahmoqlik bilan tuzilgan reja gunohdir,
mazaxchidan odamlar jirkanadi.

Yigirma to'rtinchi nasihat

- ¹⁰ Tashvishli kunda ojiz bo'lganning kuchi kamdir.

Yigirma beshinchi nasihat

- ¹¹ O'limga mahkum bo'lganlarni,
dorga olib ketilayotganlarni qutqar.

^a 24:5 *Dono sipohlar kuchli sipohlardan...* — Qadimiy grekcha, suryoniycha va oramiycha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *dono odam kuchlidir* yoki *dono sipoh kuchlidir*.

- ¹² “Bilmayman”, — desang ham,
yurakni sinaydigan Xudo koʻrmaydimi,
jonni asraydigan buni bilmaydimi?
Hammaga ularning ishiga yarasha qaytarmaydimi?

Yigirma oltinchi nasihat

- ¹³ Oʻgʻlim^a, asal yeb koʻrgin, u yaxshi,
asalari mumi ogʻzingga shirindir.
¹⁴ Donolik joningga asaldaydir,
unga erishsang kelajagingni topasan,
umiding roʻyobga chiqadi.

Yigirma yettinchi nasihat

- ¹⁵ Ey, fosiq, solihning uyiga pistirma qurma,
uy-joyiga tegma.
¹⁶ Solih yetti marta yiqilsa ham turib ketaveradi,
fosiq esa halokatga uchraydi.

Yigirma sakkizinchi nasihat

- ¹⁷ Dushmaning yiqilganda sevinma,
qoqilgani uchun yuraging quvonmasin.
¹⁸ Boʻlmasa Egamiz buni koʻrib yoqtirmay,
gʻazabini undan oʻgiradi.

Yigirma toʻqqizinchi nasihat

- ¹⁹ Fosiqlardan jahling chiqmasin,
yomonlarga havas qilma.
²⁰ Chunki yomonlarning kelajagi yoʻq,
fosiqlarning chirogʻi esa oʻchib qoladi.

Oʻttizinchi nasihat

- ²¹ Ey, oʻgʻlim, Egamizdan ham, shohdan ham qoʻrq,
ularga qarshi bosh koʻtarma^b.
²² Chunki ulardan kulfat kutilmaganda keladi,
ikkovidan keladigan halokatni kim biladi?!

Dono oʻgitlar

- ²³ Quyidagi soʻzlar ham donolardan.
- Hukmda tarafdorchilik qilish yaxshi emas.
- ²⁴ Fosiqqa “solihsan” deganni el laʼnatlaydi,
xalqlar undan nafratlanadi.
- ²⁵ Unga tanbeh berganlardan xursand boʻladi,
ular qut-baraka topadilar.
- ²⁶ Toʻgʻri javob beradiganlarni esa hamma sevadi.
- ²⁷ Tashqaridagi yumushingni bajar,
daladagi barcha ishlarini tartibga sol,
keyin uyingni qurgin.
- ²⁸ Sababsiz oʻzgaga qarshi guvohlik berma,
tiling bilan aldama.
- ²⁹ “Menga nima qilgan boʻlsa, men ham shunday qilaman,
qilmishiga yarasha qaytaraman”, — dema.
- ³⁰ Dangasaning dalasidan,
nodonning uzumzori yonidan oʻtdim.
- ³¹ Ana, hamma yoq tikanzor,

^a 24:13 Oʻgʻlim — 1:8 izohiga qarang.

^b 24:21 ...ularga qarshi bosh koʻtarma — yoki isyonchilar bilan doʻst boʻlma yoxud ularga qarshi isyon koʻtaradiganlar bilan doʻst boʻlma.

- hamma yerda qichitqi o't,
tosh devor ham qulab, yer bilan bitta bo'lib yotibdi.
- ³² Qarab, o'ylab ko'rdim,
uni ko'rib saboq oldim.
- ³³ "Biroz uxlay, bir mizg'ib olay,
yonboshlab birpas dam olay", — deydi.
- ³⁴ Shuning uchun qashshoqlik yo'lto'sarday,
muhtojlik esa qarochiday ustiga keladi.

25-BOB

Sulaymonning boshqa hikmatlari

¹ Quyidagilar ham Sulaymonning hikmatlaridir. Bu hikmatlar Yahudo shohi Hizqiyoning^a odamlari tomonidan yozib olingan.

- ² Sirli qilish — Xudoning shuhrati^b,
ishlarni tekshirib bilish esa shoh sharafidir.
- ³ Osmon baland, dengiz chuqur,
shohning yuragi ham shunday,
uni tushunish qiyin.
- ⁴ Kumushdan chiqindini olib tashla,
o'shanda yaxshi idish qoladi.
- ⁵ Fosiqni shoh oldidan chiqarib tashla,
shunda shohning taxti solihlik bilan mustahkam bo'ladi.
- ⁶ Podshohning oldida o'zingni yuqori qo'yma,
ulug' odamlar turganda to'riga chiqma.
- ⁷ Chunki o'zing ko'rib turgan amirlar oldida
birov seni poygakka tushirgandan ko'ra,
"To'riga o'ting" degani yaxshiroq.
- ⁸ Shoshilib arz qilma,
oxirida qo'shnilarning oldida uyalib qolsang nima bo'ladi?
- ⁹ Qo'shningning o'zi bilan gaplash,
sirni boshqalarga ochma.
- ¹⁰ Bo'lmasa, eshitganlar seni uyatga qo'yadi,
noming bir umrga yomon bo'ladi.
- ¹¹ O'z o'rnida aytilgan so'z tilla uzukka qo'yilgan yoqut ko'zdaydir.
- ¹² Dononing tanbehi tinglagan quloqqa
tilla sirg'a va oltin bezakdaydir.
- ¹³ Sadoqatli xabarchi uni yuborganlarga o'rim paytidagi qordaydir,
xo'jayinining qalbini sevintiradi.
- ¹⁴ Qilmagan sovg'asi bilan maqtanadigan odam
yomg'irsiz bulut va shamol kabidir.
- ¹⁵ Sabr-toqat bilan gapirilsa amaldor ham ko'nadi,
muloyim so'z esa toshni ham sindiradi.
- ¹⁶ Asal topsang, yetarlicha yegin,
ortiqchasi qayt qildiradi.
- ¹⁷ Qo'shningnikiga hadeb kiraverma,
bo'lmasa sendan bezib, yomon ko'rib qoladi.
- ¹⁸ O'zgaga qarshi soxta guvohlik bergan odam
bolta, qilich, o'tkir o'qqa o'xshaydi.

^a 25:1 *Yahudo shohi Hizqiy*o — shoh Hizqiy o miloddan oldingi 716-687 yillarda janubiy shohlik — Yahudoni boshqargan. Shimoliy shohlik — Isroilni Ossuriya xalqi qulatgandan keyin Yahudoda hukmdorlik qilgan birinchi shoh Hizqiy o bo'lgan edi. U hukmdorlik qilgan paytda Yahudoda katta ruhiy jonlanish bo'lgan edi.

^b 25:2 *Sirli qilish — Xudoning shuhrati*.. — Xudoning ishlari insonning tushunchasidan tashqaridadir. Inson zoti hamma yaratilgan narsalar ustidan Xudoning hukmronligi va nazorati yo'llarini tushuna olmaydi. Bu — Xudoning buyukligi va ulug'vorligi jihatidir. Yaxshi shoh esa ishlarni tekshirib, ko'l ostidagilarga aniqlab beradi. Yaxshi shoh dono va adolatli hukmdor bo'lishi uchun Xudoning xizmatkori sifatida Uning xohish-irodasini bilishga harakat qiladi.

- ¹⁹ Tashvishli kunda vafosizga suyanish,
singan tish va cho‘loq oyoqqa ishonish kabidir.
- ²⁰ G‘amgin odam oldida qo‘shiq aytish
ayozda ust–boshini yechib tashlaganday, jarohatga sirka surtish kabidir.
- ²¹ Dushmaning och bo‘lsa, ovqat ber,
chanqagan bo‘lsa, suv ichir.
- ²² Shunda uning boshiga yonayotgan cho‘g‘ yiqqanday bo‘lasan,
Egamiz esa seni taqdirlaydi.
- ²³ Shimoldan esadigan shamol jala,
g‘iybat esa g‘azab keltiradi.
- ²⁴ Keng uyda urishqoq xotin bilan yashashdan ko‘ra,
chordoqda yashagan yaxshiroq.
- ²⁵ Uzoq yurtdan kelgan xushxabar
charchagan odamga sovuq suv kabidir.
- ²⁶ Fosiqqa bosh eggan solih
loyqalangan buloq va buzilgan quduqdaydir.
- ²⁷ Ko‘p asal yeyish yaxshi emas,
izzattalab bo‘lish ham hurmat keltirmaydi.
- ²⁸ O‘zini tuta olmaydigan odam
devorsiz vayrona shahar kabidir.

26-BOB

- ¹ Aqlsizga izzat–hurmat ko‘rsatish
yozda yoqqan qor, yig‘im–terim paytidagi yomg‘ir kabidir.
- ² Qushlar bekorga osmonga ko‘tarilmaganday,
sababsiz la‘nat ham odamga tegmaydi.
- ³ Otga — qamchi, eshakka — suvluq,
aqlsizning orqasiga esa tayoq.
- ⁴ Nodonga nodonligiga yarasha javob berma,
bo‘lmasa sen ham unga o‘xshab qolasan.
- ⁵ Nodonga nodonligiga yarasha javob ber,
tag‘in o‘zicha dono bo‘lib ketmasin.
- ⁶ Aqlsiz orqali xabar yuborgan odam
oyog‘ini kesib tashlaganday azob chekadi.
- ⁷ Ahmoqning og‘zidagi matal cho‘loq oyoqdaydir.
- ⁸ Aqlsizga izzat–hurmat ko‘rsatish
palaxmonga tosh bog‘lab qo‘yish kabidir.
- ⁹ Nodonning tilidagi matal
mastning qo‘lidagi tikandaydir.
- ¹⁰ Ahmoqni va yo‘ldan o‘tgan har bir mastni yollagan odam
to‘g‘ri kelganni otadiganga o‘xshaydi.
- ¹¹ O‘z qusug‘iga qaytib keladigan it kabi,
nodon ham o‘z aqlsizligini takrorlaydi.
- ¹² O‘zini dono deb o‘ylaganni ko‘rganmisan?
Undan ko‘ra aqlsizdan umid ko‘proq.
- ¹³ Dangasa: “Ko‘chada sher bor,
u ochiq maydonda yuribdi”, — deydi.
- ¹⁴ Eshik o‘z o‘qida aylanadi,
tanbal esa o‘z o‘rnida.
- ¹⁵ Dangasa qo‘lini kosaga cho‘zadi–yu,
og‘ziga olib kelishga erinadi.
- ¹⁶ Tanbal o‘z nazarida
farosat bilan gapiradigan yetti kishidan ham donoroq.
- ¹⁷ Boshqalarning janjaliga aralashgan
daydi itning qulog‘idan cho‘zgandaydir.
- ¹⁸ Telba o‘t, nayza va o‘lim yog‘diradi.
- ¹⁹ Birovni aldab: “Faqat hazillashgan edim” degan ham shunday.

- ²⁰ O'tin bo'lmasa, o't o'chib qoladi,
chaqimchi bo'lmasa, janjal to'xtaydi.
- ²¹ Ko'mir — cho'g' uchun, o'tin — olov uchun,
urishqoq esa janjal chiqarish uchundir.
- ²² G'iybatchining so'zi — eng shirin ovqat,
butun a'zoyi badanga singib ketadi.
- ²³ Shirin so'zli yomon niyatli odam
kumush^a suvi yuritilgan sopol idish kabidir.
- ²⁴ Dushman tilida boshqacha so'zlaydi,
dilida esa aldashni niyat qiladi.
- ²⁵ U yumshoq so'zlaganda ishonma,
chunki yuragi qabihlikka to'la.
- ²⁶ Nafrat yolg'on bilan yashirilgan bo'lsa ham,
yomonligi el-yurtga oshkor bo'ladi.
- ²⁷ Birovga chuqur qaziganning o'zi unga tushadi,
tosh dumalatganga esa o'sha tosh qaytadi.
- ²⁸ Yolg'onchi til o'zi yaralaganni yomon ko'radi,
xushomadgo'y esa halokat keltiradi.

27-БОБ

- ¹ Ertangi kun bilan maqtanma,
uning nima olib kelishini bilmaysan—ku!
- ² Seni o'zing emas, boshqalar,
o'z og'zing emas, o'zgarlar maqtasin.
- ³ Tosh ham, qum ham og'ir,
aqlsizning g'azabi esa ikkovidan ham og'irroq.
- ⁴ Jahl — zolim, g'azab bir toshqindir,
rashk oldida kim bardosh bera oladi?!
- ⁵ Oshkora tanbeh pinhona mehrdan yaxshiroq.
- ⁶ Dushmanning shirin so'zi emas,
do'stning kaltaklashi sadoqatni ko'rsatadi.
- ⁷ To'q odam asalni ham oyoq osti qiladi,
ochga esa achchiq narsa ham shirin.
- ⁸ O'z uyini tashlab ketgan odam
inidan ayrilgan qushga o'xshaydi.
- ⁹ Xushbo'y yog' va muattar atir ko'ngilni shod qiladi,
do'stning samimiy maslahati esa quvonch keltiradi.
- ¹⁰ O'z do'stingni va otangning do'stini tashlama,
og'ir kunda akangnikiga chopma,
yaqin qo'shni uzoqdagi akadan yaxshiroq.
- ¹¹ Ey, o'g'lim^b, dono bo'l, qalbimni quvontir,
shunda birov meni tanqid qilsa ham,
javob qaytara olaman.
- ¹² Es—hushli odam xavf—xatarni ko'rib yashirinadi,
sodda^c esa to'xtamasdan boraveradi, shuning uchun qiynaladi.
- ¹³ Begonaga kafillik qilsang, kiyimini yechib ol,
chet ellikdan esa garov ol^d.
- ¹⁴ Tong—saharlab do'stiga hamdu sano aytgan odam
unga la'nat o'qigan bo'ladi.
- ¹⁵ Janjalkash xotin
yomg'irli kunda to'xtamay tomayotgan chakkaga o'xshaydi.
- ¹⁶ Uni boshqarish shamolni boshqarish

^a 26:23 *kumush* — yoki *tozalanmagan kumush* yoxud *sir*. Oyatning bu qismidagi ibroniycha matnning ma'nosi bahsli.

^b 27:11 *o'g'lim* — 1:8 izohiga qarang.

^c 27:12 *sodda* — 1:4 izohiga qarang.

^d 27:13 *Begonaga kafillik qilsang...garov ol* — 6:1 izohiga qarang.

- yoki o'ng qo'l bilan moyni ushlash demakdir.
- ¹⁷ Temir temirni o'tkirlaydi, inson esa do'stini.
- ¹⁸ Anjirni parvarish qilgan odam
uning mevasidan bahramand bo'ladi,
sohibiga yaxshi qaragan esa izzat–hurmatli bo'ladi.
- ¹⁹ Suv insonning yuzini aks ettirgani kabi,
yuragi ham uning ko'zgusidir.
- ²⁰ O'liklar diyori^a va do'zax^b hech to'ymaganiday,
insonning ko'zi ham aslo to'ymaydi.
- ²¹ Kumush, oltin olovda sinaladi,
odam esa maqto'vda.
- ²² Ahmoqni keliga solib don bilan birga yanchsang ham,
ahmoqligi undan ajralmaydi.
- ²³ Qo'ylarningning ahvolini yaxshi bil,
podalaringga yaxshi qara.
- ²⁴ Chunki boylik ham, toj ham abadiy emas.
- ²⁵ O'tlar qurib, yangi ko'katlar o'sib chiqqanda,
qir–adirdagi o't–o'lanlar yig'ib olinganda,
- ²⁶ qo'zilar kiyim–kechagingni,
echkilar esa dala bahosini qoplaydi.
- ²⁷ Echkilarning suti ko'p,
senga ham, uy ahlingga ham,
hatto xizmatkorlaringga ham yetarli.

28-BOB

- ¹ Fosiqni hech kim quvmasa ham qochaveradi,
solih esa sherday botir.
- ² Yurtda isyon bo'lganda boshliq ko'payadi,
aql–idrokli tufayli esa tinchlik bo'ladi.
- ³ Ojizlarni ezadigan kambag'al
ovqat qoldirmaydigan seldaydir.
- ⁴ Qonunni tan olmaydiganlar fosiqlarni maqtaydi,
qonunga rioya qiladiganlar esa ular bilan kurashadi.
- ⁵ Fosiq adolatni tushunmaydi,
Egamizga intilgan esa hamma narsani tushunadi.
- ⁶ Kambag'al bo'lib to'g'ri yurish,
boy bo'lib egri yurgandan yaxshiroq.
- ⁷ Dono farzand^c qonunga rioya qiladi,
yaramasga ulfat bo'lgan esa otasini sharmanda qiladi.
- ⁸ Sudxo'r va ochko'z
qashshoqlarga achinadiganga boylik yiqqan bo'ladi.
- ⁹ Qonundan yuz o'g'irganning ibodati ham jirkanchlidir.
- ¹⁰ To'g'ri odamni yomon yo'lga boshlagan odam
qazigan chuquriga o'zi tushadi,
pokdil esa yaxshilik topadi.
- ¹¹ Boy o'zining nazarida dono,
aqlli kambag'al esa o'zini tekshiradi.
- ¹² Solih martabaga erishganda katta bayram,
fosiq lavozimga kelsa odamlar yashirinadi.
- ¹³ O'z gunohlarini yashirgan yutuqqa erishmaydi,
ularni tan olib, voz kechgan marhamat topadi.
- ¹⁴ Doim Xudodan qo'rqan^a baxtlidir!

^a 27:20 *O'liklar diyori* — 5:5 izohiga qarang.

^b 27:20 *do'zax* — ibroniycha matnda *Avaddon*, ya'ni *Sheo'l* — “O'liklar diyori” uchun ishlatilgan boshqa so'z. Odamlar *Avaddon* so'zi ostida tamomila vayron bo'lib, yo'q bo'lib ketgan joy yoki ahvolni tushunganlar.

^c 28:7 *farzand* — ibroniycha matnda *o'gil*.

- Bag'ri tosh odam esa baloga uchraydi.
- ¹⁵ Ojiz xalq ustidagi yovuz hukmdor
irillayotgan sher va hujum qilayotgan ayiqdaydir.
- ¹⁶ Aqlsiz hukmdor juda zolim,
adolatsiz foydadan nafratlanadigan uzoq yashaydi.
- ¹⁷ Agar birov odam o'ldirgan bo'lsa o'lguncha qochib yursin,
unga hech kim yordam bermasin.
- ¹⁸ To'g'ri yuradigan najot topadi,
egri yo'ldan yuradigan esa yiqiladi.
- ¹⁹ O'z yeriga ishlov berganning noni mo'l bo'ladi,
orzu-xayollarga berilgan esa qashshoqlikka uchraydi.
- ²⁰ Sodiq barakali bo'ladi,
boyishga shoshilgan jazosiz qolmaydi.
- ²¹ Tarafkashlik yaxshi emas,
bir to'g'ram non deb odam vafosizlik qiladi.
- ²² Xasis odam boylik orqasidan quvib,
boshiga qashshoqlik kelishini bilmaydi.
- ²³ Tanqid qiladigan odam
xushomadgo'yga qaraganda ko'proq marhamat topadi.
- ²⁴ Ota-onasining mulkini o'g'irlab,
"Bu gunoh emas" degan odam buzg'unchiga sherikdir.
- ²⁵ Ochko'z janjal chiqaradi,
Egamizga ishongan esa to'q yashaydi.
- ²⁶ O'zigagina ishongan ahmoqdir,
aql bilan yuradigan esa najot topadi.
- ²⁷ Kambag'alga bergan odam kam bo'lmaydi,
ko'rib ko'rmaslikka olgan esa ko'p la'natga uchraydi.
- ²⁸ Fosiqlar martabaga erishsa odamlar yashirinadi,
halokatga yo'liqqanda esa solihlar ko'payadi.

29-БОБ

- ¹ Tanbeh olsa ham o'jarligicha qoladigan odam
birdaniga halokatga uchraydi, shifo topmaydi.
- ² Solihlar ko'payganda xalq sevinadi,
fosiqlar hukmron bo'lganda esa fig'on chekadi.
- ³ Donolikni sevgan o'g'il otasini sevintiradi,
fohisha bilan aloqada bo'lgan mol-mulkini barbod qiladi.
- ⁴ Podshoh yurtning adolat bilan mustahkamlaydi,
sovg'ani sevadigan esa xarob qiladi.
- ⁵ Do'stiga xushomad qilgan odam
o'z^b oyoqlariga tuzoq qo'yganday bo'ladi.
- ⁶ Fosiqlarning gunohi qopqon,
solih esa qo'shiq aytib quvonadi.
- ⁷ Solih ojizni hukm qilishni biladi,
fosiqlar esa bunday tushuncha ham yo'q.
- ⁸ Mazax qiluvchilar shaharda to'polon qiladi,
donolar esa g'azabni tinchlantiradi.
- ⁹ Dono ahmoq bilan sudlashganda,
ahmoq achchiqlansa ham, kulsa ham halovat nima bilmaydi.
- ¹⁰ Qonxo'r pokdil insondan nafratlanadi,
to'g'rining jonini olmoqchi bo'ladi^c.
- ¹¹ Nodon bor jahlini to'kib soladi,
dono esa ichida saqlaydi.

^a 28:14 ...Xudodan qo'rqqan... — 1:7 izohiga qarang.

^b 29:5 o'z — yoki uning.

^c 29:10 ...to'g'rining jonini olmoqchi bo'ladi — yoki ammo to'g'ri odam uning jonini qutqarishni istaydi. Oyatning bu qismidagi ibroniycha matnning ma'nosi bahsli.

- ¹² Hukmdor yolg'onga quloq solsa,
barcha xizmatkorlari fosiq bo'ladi.
- ¹³ Zolim bilan ojizning bir o'xshashligi bor:
ikkoviga ham Egamiz ko'z nuri bergan.
- ¹⁴ Podshoh kambag'alni adolat bilan hukm qilsa,
uning taxti abadiy mustahkam turadi.
- ¹⁵ Qamchi bilan nasihat aql beradi,
o'z holiga tashlab qo'yilgan bola esa
onasiga uyat keltiradi.
- ¹⁶ Fosiq ko'payganda gunoh ham ko'payadi,
solih esa fosiqning halokatini ko'radi.
- ¹⁷ Farzandingga^a tarbiya ber:
u senga orom beradi,
qalbingni shodlikka to'ldiradi.
- ¹⁸ Vahiy bo'lmasa el-yurt yo'ldan ozadi,
Xudoning Qonuniga rioya qilgan baxtlidir!
- ¹⁹ Qul faqat so'z bilan tarbiyalanmaydi,
so'zni tushunsa ham amal qilmaydi.
- ²⁰ Shoshilib gapiradiganni ko'rganmisan?
Undan ko'ra nodonda umid ko'proq.
- ²¹ Qulni yoshligidan erkalatib o'stirsa,
oqibatda xo'jayiniga qayg'u bo'ladi^b.
- ²² Serjahl odam janjal chiqaradi,
serzarda esa ko'p gunoh qiladi.
- ²³ Odamning mag'rurligi uni past qiladi,
kamtarin esa izzat-hurmat topadi.
- ²⁴ O'g'riga sherik bo'lgan o'z jonini yomon ko'radi,
u tanbeh eshitsu ham churq etmaydi.
- ²⁵ Odamdan qo'rqish tuzoqqa ilintiradi,
Egamizga umid bog'lagan esa
xavf-xatardan xoli bo'ladi.
- ²⁶ Hukmdor marhamatini qidirgan ko'p,
lekin insonni hukm qiladigan Egamizdir.
- ²⁷ Fosiq solihga jirkanch,
to'g'ri yuradigan esa fosiqqa jirkanchdir.

30-BOB

Ag'urning so'zlari

¹ Yoxining o'g'li Ag'urning Itelga bergan, Itel va O'xalga aytgan so'zlari^c:

² "Rostdan ham odamlar orasida eng aqlsizi ekanman,
insonning aql-idroki menda yo'q.

³ Na donolikni o'rganibman,
na Xudoni bilibman.

⁴ Kim osmonga ko'tarilgan, osmondan tushgan?
Shamolni hovuchlariga yiqqan kim?
Kim suvni o'z kiyimiga o'ragan?
Yerning barcha chegaralarini o'rnatgan kim?
Uning ismi nima?
O'g'lining ismi-chi?

^a 29:17 *Farzand* — ibroniycha matnda o'g'il.

^b 29:21 *...oqibatda xo'jayiniga qayg'u bo'ladi* — yoki *oxirida u o'g'ilga o'xshagan bo'ladi*. Bu ibroniycha so'zning ma'nosi bahsli.

^c 30:1 *Yoxining o'g'li Ag'urning...aytgan so'zlari* — Ibroniycha matndan. Qadimiy grekcha tarjimada *Yoxining o'g'li Ag'urning so'zlari*: "Toliqqanman, ey Xudoyim, toliqqanman, bemajolman.... Qadimiy grekcha tarjima ibroniycha matndagi undoshlarning qanday bo'linishi kerakligini va matndagi qaysi unililar bu undoshlar bilan kelishi lozimligini boshqacha tushunishga asoslangan. Boshqa ba'zi tarjimalar matnni shu yo'l bilan tushuntiradi.

Bilasan—ku!

- ⁵ Xudoning har bir soʻzi haqiqatdir,
Oʻzi esa Unga umid bogʻlaganning qalqoni.
- ⁶ Uning soʻzlariga qoʻshma,
U jazolasa, yolgʻoning fosh etilsa nima qilasan?
- ⁷ Sendan ikki narsani soʻrayman,
oʻlmasimdan oldin qilgin.
- ⁸ Soxtalik va yolgʻonni mendan uzoqlashtir,
menga qashshoqlik ham, boylik ham emas,
faqat nasibamni bergin.
- ⁹ Qornim toʻyganda: “Egam kim oʻzi?” deb aytmayin,
kambagʻallikdan oʻgʻirlik qilib Uni badnom qilmayin.
- ¹⁰ Qul seni laʼnatlamasligi uchun egasiga yomonlama,
boʻlmasa jazolanasan.
- ¹¹ Shunday nasl borki, otasiga laʼnat oʻqiydi,
onasini duo qilmaydi.
- ¹² Shunday nasl borki, oʻzining nazarida pok,
lekin iflosligidan tozalanmagan.
- ¹³ Shunday nasl bor, koʻzlari qanchalik takabbur,
qarashlari esa magʻrur.
- ¹⁴ Shunday nasl borki, tishlari — qilich,
qoziq tishlari esa pichoq,
yer yuzidan kambagʻalni,
odamlar orasidan muhtojni yoʻqotadi.
- ¹⁵ Zulukning ikki qizi bor:
— ber, ber, — deb aytadi.
Hech qachon qoniqmaydigan uch narsa,
yetarli, demaydigan toʻrt narsa bor.
- ¹⁶ Doʻzax^a, bepusht bachadon,
suvsiragan tuproq hamda olov, yetarli, demaydi.
- ¹⁷ Otani mazaxlaydigan,
onaga boʻysunishni rad etadigan koʻzlarni quzgʻunlar choʻqiydi,
burgut bolalari yeydi.
- ¹⁸ Meni hayron qoldiradigan uch narsa bor,
toʻrt narsa borki, aqlimga sigʻmaydi:
- ¹⁹ Havodagi burgutning yoʻli,
tosh ustidagi ilonning yoʻli,
dengiz oʻrtasidagi kemaning yoʻli hamda
qizga yuradigan erkaklarning yoʻli.
- ²⁰ Zinokor ayolning yoʻli ham shundaydir:
u yeb boʻlgach, ogʻzini artib:
— Hech bir egrilik qilmadim—ku, — deydi.
- ²¹ Yer uch narsadan larzaga keladi,
toʻrt narsani koʻtara olmaydi:
- ²² Qul shohlik qilganda,
ahmoq toʻyganda,
- ²³ Yomon koʻrilgan ayol erga tekkanda,
choʻri bekasining oʻrnini olganda.
- ²⁴ Yer yuzida toʻrtta kichkina narsa bor,
lekin oʻta dono:
- ²⁵ Chumolilar zaif,

^a 30:16 Doʻzax — 1:12 izohiga qarang.

- lekin yeguligini yozda tayyorlaydi.
- ²⁶ Bo'rsiq kamquvvat,
lekin inini qoyaga quradi.
- ²⁷ Chigirtkalarining^a sardori yo'q,
lekin barchasi hamjihat yurish qiladi.
- ²⁸ O'rgimchakni^b qo'l bilan ushlasa bo'ladi,
lekin saroyda ham yuradi.
- ²⁹ Yurishi salobatli uch narsa,
qadami ulug'vor to'rt narsa bor:
- ³⁰ Sher hayvonlar ichida eng kuchlisi,
hech nimadan qochmaydi.
- ³¹ Maqtanib yuradigan xo'roz^c,
serka va g'olib shoh^d.
- ³² O'zingni yuqori qo'yib ahmoqlik
yoki yomon niyat qilgan bo'lsang,
og'zingni qo'ling bilan yum.
- ³³ Chunki kuv pishsa yog' chiqadi,
burunga ursa qonaydi,
jahlni qo'zg'atsa janjal chiqadi."

31-BOB

Podshohga maslahat

¹ Shoh Lemulning so'zlari. Bu so'zlarni unga onasi o'rgatgan:

- ² "O'g'lim, nima desam ekan?
Nima deyin, ey, jigarbandim?
Xudodan tilab olgan o'g'lim, senga ne aytay?"
- ³ Quvvatingni xotinlarga berma,
shohni buzadiganlarga hayotingni sarf qilma.
- ⁴ Ey, Lemul, shohlar uchun emas sharob,
may amaldorlar uchun emas!
- ⁵ Ular ichib qonunni unutadi,
ezilgan xalqning hukmida egrilik qiladi.
- ⁶ Mayni halok bo'layotganga,
sharobni esa qayg'u chekkanga bergin.
- ⁷ Ular ichib kambag'alligini unutsin,
falokatlarini eslamasin.
- ⁸ Og'zingni gung uchun ochgin,
boshiga kulfat tushganlarning tarafini olgin.
- ⁹ Gapir, solihlik bilan hukm qil,
bechora va kambag'allarni himoya qil."

Farosatli xotin^e

- ¹⁰ Farosatli xotinni kim topa oladi?
Uning bahosi gavhardan ham baland.
- ¹¹ Eri unga yurakdan ishonadi,
hech narsaga muhtoj bo'lmaydi.
- ¹² U eriga yomonlik emas,

^a 30:27 *chigirtkalar* — chigirtkalar ba'zan to'da—to'da bo'lib kelib, dalalardagi hosilga katta zarar yetkazadi.

^b 30:28 *O'rgimchak* — yoki *kaltakesak*.

^c 30:31 *Maqtanib yuradigan xo'roz...* — Qadimiy grekcha, suryoniycha va oramiycha tarjimalardan. Bu ibroniycha gapning ma'nosi bahsli.

^d 30:31 *g'olib shoh* — yoki *o'z xalqini boshlab borayotgan shoh* yoxud *o'z lashkarini boshlab boradigan shoh*. Bu ibroniycha gapning ma'nosi bahsli.

^e 31:10-31 10-31—oyatlar ibroniychada akrostik she'rdir. Har bir oyatdagi birinchi so'z ibroniy alifbosi tartibi bo'yicha boshlanadi.

- bir umr yaxshilik qiladi.
- ¹³ Jun va surp topadi,
xursand bo'lib o'z qo'li bilan ishlaydi.
- ¹⁴ Savdo kemalari kabi uzoqdan nonini keltiradi.
- ¹⁵ Qorong'uda o'rnidan turib,
uy ahlini ovqatlantiradi,
xizmatkorlariga topshiriq^a beradi.
- ¹⁶ O'ylab dala sotib oladi,
o'z qo'li bilan uzumzor yaratadi.
- ¹⁷ Belini mahkam bog'lab,
qo'llariga quvvat beradi.
- ¹⁸ Qilgan ishining rohatini ko'radi,
tunlari ham chirog'i o'chmaydi.
- ¹⁹ Qo'lini charxga qo'yadi,
barmoqlari dukni tutadi.
- ²⁰ Kambag'allarga qo'lini uzatadi,
muhtojlarga rahm qiladi.
- ²¹ Uy ahli uchun qish-qirovdan qo'rqmaydi,
chunki ular hammasi qalin kiyintirilgan.
- ²² O'zi uchun so'zana tikadi,
libosi esa kimxob va shoyidandir.
- ²³ Eri yurt oqsoqollari orasida o'tiradi,
shahar darvozalarida tanilgan.
- ²⁴ Yana shoyidan kiyim tikib sotadi,
savdogarlarga belbog' yetkazib beradi.
- ²⁵ Libosi — quvvat, sharaf,
u kelajakka qarab quvonadi.
- ²⁶ Donolik bilan so'zlaydi,
mehr bilan nasihat qiladi.
- ²⁷ Uy ahliga yaxshi qaraydi,
dangasalik qilmaydi.
- ²⁸ Bolalari turib duo qiladi,
eri ham maqtaydi.
- ²⁹ “Farosatli ayollar ko'p,
ammo sen hammasidan a'losan.”
- ³⁰ Joziba aldamchi, chiroy esa o'tkinchidir,
ammo Xudodan qo'rqadigan ayol ko'kka ko'tariladi.
- ³¹ Mehnatining mevasini ko'rsin,
ishlari darvozalarda uni sharaflasin.

^a 31:15 *topshiriq* — yoki *taom ulushi*.

VOIZ

Kirish

“Voiz” kitobi inson hayotining maqsadi va mohiyati haqida chuqur o‘ylagan donishmand Voizning^a fikrlaridan iborat. An’anaga ko‘ra, Voiz — shoh Sulaymondur, deb aytishadi. Hayotining asosiy qismini ortda qoldirgan Voiz o‘z boshidan kechirganlariga nazar tashlab, dunyo haqida fikr yuritadi. Uning o‘zi hayot va o‘lim chegarasida edi. O‘limning ortiga hech kim nazar tashlay olmaydi. Voizning nazarida dunyo inson tushunmaydigan, boshqalarga tushuntirish qiyin bo‘lgan masalalarga to‘ladir.

Voiz o‘z tushunchasi bo‘yicha insonlarni va ularning qobiliyatlarini o‘rganib chiqadi. U inson donoligining, hatto xudojo‘y inson donoligining ham chegaralari bor, degan xulosaga keladi. Bu donolik bilan inson Xudoning buyuk maqsadlarini tushuna olmaydi, hayotning ma‘nosini bila olmaydi, tagiga yetolmaydi.

Voiz dunyoga nazar tashlar ekan, inson goh u narsaning, goh bu narsaning orqasidan quvganini ko‘rdi. Dunyoni o‘ziga bo‘ysundirib, uning sirlarini bila olishi, dunyodagi eng muhim qonun–qoidalarni o‘zgartirishiyo o‘zini chegaralab qo‘ygan to‘siqlardan o‘ta olishi, o‘z taqdirini hal qila olishi mumkinday, inson mehnat qilishdan horimaydi. Voiz insonning o‘z orzu–umidlarini ro‘yobga chiqarishga bekorga intilayotganini ko‘rdi, lekin bu orzu–umidlar ham Voizning nazarida “behuda, shamolning orqasidan quvishday ekan.”

Voizning imoni unga Xudo tayinlagan hamma narsani qabul qilishni o‘rgatdi. Barcha narsalarni Xudo o‘z maqsadiga ko‘ra joylagan, ularning hammasini, hatto insonning kamchiliklarini ham Xudo belgilagan. Shuning uchun inson sabr–toqatli bo‘lib, Xudo bergan hayotdan zavqlanishi kerak. Inson o‘z qobiliyatlarining chegaralanganini tan olishi kerak. U o‘z oldiga bajarib bo‘lmaydigan rejalar qo‘yib, qayg‘ularini orttirmasligi kerak. Ammo eng muhimi Voizning xulosasidir: “Xudodan qo‘rq, Uning amrlarini bajar, chunki bu hammaning burchidir. Har bir ishni, hatto yashirin qilingan ishlarni ham, yaxshi yoki yomon bo‘lishidan qat’iy nazar, Xudo hukm qiladi.” (12:13-14)

1-BOB

Hayot behudadir

¹ Quyidagilar Dovud o‘g‘li, Quddusda hukmronlik qilgan Voizning^b so‘zlaridir.

² “Behuda!^c Behuda! — deydi Voiz.
— Hammasi behudadir!”

³ Odam bu dunyoda qilgan mehnatidan
Qanday foyda topar?

⁴ Avlod kelib, avlod ketar,
Bu dunyo esa shundayligicha qolaverar.

⁵ Quyosh chiqib yana botar,
Chiqqan joyiga qaytishga shoshar.

⁶ Shamol janubga esar,
Shimol tarafga yelar,
Takror–takror aylanib,
O‘z yo‘lidan yuraverar.

⁷ Barcha daryolar dengizga oqar,
Dengiz esa hech to‘lmas,

^a Voiz — o‘zbekchada bu so‘z ko‘pchilikka qarata ibratli voqealarni, hikmatlarni aytib, ta’sir o‘tkaza oladigan bilimdon, donishmand odamga nisbatan ishlatilgan. Shubhasiz, keng omma orasida bunday odamlar katta obro‘–e‘tiborga sazovor bo‘lganlar. Yana 1:1 izohiga qarang.

^b 1:1 Voiz — ibroniycha matnda *Qohelet* (shu bobning 2, 11, 12–oyatlarida ham bor). Ba’zilar bu ibroniycha so‘zni atoqli ot deb aytishsa ham, har holda bu so‘z jamoa yo‘lboshchisi yoki voizining kasb nomi bo‘lishi mumkin. Bu kitobda shu so‘z juda ham donishmand bo‘lgan va donolik haqida ko‘p hikmatlar yig‘ib, ularni o‘rganib chiqqan kishiga nisbatan ishlatilgan (yana “Kirish”dagi izohga qarang). An’anaga ko‘ra, mana shu “ruhiy muallim”, — shoh Sulaymon, deb aytishadi.

^c 1:2 Behuda — ibroniycha matnda *hevl* bo‘lib, uning so‘zma–so‘z tarjimasini — *nafas* (shu bobning 14–oyatida ham bor). Nafas chiqargandagi tovushga o‘xshagani uchun bu so‘z taqlidiy so‘zlarga kiradi. Bu so‘z mana shu kitobda ma‘nosiz tuyulgan yoki insonlar tushunishi qiyin bo‘lgan narsalarga, ishonib bo‘lmaydigan yoki abadiylikka taqqoslaganda ko‘pga cho‘zilmaydigan narsalarga nisbatan ishlatilgan.

Shunda ham o‘z makoni sari
Oqaverar daryolar.

⁸ Hamma narsa charchatar, holdan toydirar,
Ularni tasvirlashga so‘zlar ham yetmas.
Ko‘zlarimiz ko‘raverar, ammo to‘ymas,
Quloqlarimiz eshitaverar, ammo qoniqmas.

⁹ Oldin nima bo‘lgan bo‘lsa, yana sodir bo‘lgay,
Nima qilingan bo‘lsa, yana qaytarilgay,
Bu dunyoda hech qanday yangi narsa yo‘q.

¹⁰ Biror narsa bormidiki, biz bu haqda: “Qaranglar, bu yangilik–ku!” — deb ayta olsak?! U oldindan bor edi, biz tavallud topmasdan oldin ham shu yerda edi. ¹¹ Qadimda bo‘lganlar esga olinmas, hatto bundan keyin bo‘ladiganlar ham kelajakda eslanmas.

Voizning tajribasi

¹² Men, Voiz — Isroil ustidan Quddusda shohman. ¹³ O‘zimni donolik bilan izlanishga, mana shu dunyoda bo‘layotgan hamma ishlarni tushunishga bag‘ishladim. Xudo insonga bergan bu ish qanday qayg‘uli–a! ¹⁴ Men bu dunyoda bo‘layotgan hamma narsani ko‘rdim, qaranglar, hammasi behuda, shamolning orqasidan quvishday ekan.

¹⁵ Egri narsani to‘g‘rilab bo‘lmas,
Yo‘q narsani sanab bo‘lmas.

¹⁶ O‘zimga shunday dedim: “Mana, men buyuk bo‘lib, donolikda mendan oldin Quddusda hukmronlik qilganlarning hammasidan o‘zib ketdim. Ko‘p donolik va bilimni yaxshilab o‘rgandim.” ¹⁷ Donolik va bilimning foydasi telbalik va ahmoqlikdan ustunligini anglab yetishga o‘zimni bag‘ishladim, ammo bu ham shamolning orqasidan quvishday ekanligini tushundim.

¹⁸ Qayg‘u ham ortarkan, donolik qancha ko‘p bo‘lsa,
Dard ko‘payar ekan gar bilim oshsa.

2-BOB

¹ Men, Voiz, o‘zimga: “Qani, rohatlanib, maza qilay–chi”, — dedim, lekin bu ham behuda^a ekan. ² “Kulgi telbalik ekan, rohat qanday foyda keltiradi?” — dedim. ³ Donolik meni boshqarar ekan, ko‘nglimni sharob bilan chog‘ qilib ko‘ray–chi, deb ahmoqlikka o‘z bag‘rimni ochdim. Bu dunyoda odamlar o‘z qisqa hayotlari davomida qanday ish qilsalar ularga foyda kelishini bilmoqchi bo‘ldim. ⁴ Buyuk ishlar qildim: o‘zimga uylar qurdim, uzumzorlar barpo qildim, ⁵ polizlar va bog‘lar yaratdim, u yerlarga har xil mevali daraxtlar ekdim. ⁶ O‘sayotgan daraxtlarni sug‘orish uchun hovuzlar qazdirdim. ⁷ O‘zim uchun qullar va cho‘rilar sotib oldim, uyimda qul–cho‘rilar tug‘ilib, ularning soni ortib boraverdi. Podalarim shunchalik ko‘p ediki, Quddusda mendan oldin yashagan hech kimda bunchalik ko‘p mol–qo‘y bo‘lmagan. ⁸ O‘zim uchun kumushu oltin, shohlarga loyiq ajoyib boyliklardan yig‘dim, juda ko‘p yerlarga ega bo‘ldim. Ayol va erkak qo‘shiqchilar menga xizmat qilishar edi, menga zavq keltiradigan haramim ham katta edi^b.

⁹ Men buyuk bo‘lib, buyuklikda Quddusda mendan oldin yashaganlarning hammasidan o‘tdim. Donoligim menga pand bermadi. ¹⁰ O‘zim xohlagan hamma narsani oldim, ko‘nglim istaganini qildim. Qilgan har bir ishimdan jonim rohatlandi, bu qilgan mehnatlarim evaziga kelgan mukofot edi. ¹¹ Ammo qaragam, o‘z qo‘llarim bilan qilgan ishlarim, qilgan hamma mehnatim — bularning hammasi behuda ekan, shamolning orqasidan quvishday ekan. Bu dunyoda birorta foydali narsa topilmasligini bildim.

¹² Shundan keyin yana donolik, telbalik va ahmoqlikni solishtirishga qaror qildim. Vorisim menikidan ham yaxshiroq xulosaga kela olarmidi?! ¹³ Yorug‘lik qorong‘ulikdan yaxshiroq bo‘lganiday, donolik ham ahmoqlikdan yaxshiroqligini tushundim:

¹⁴ Dononing ko‘zi bor,
Nodon esa qorong‘ulikda yuradi.

Ammo hammaning taqdiri bir^c ekanligini ham tushundim. ¹⁵ O‘zimcha: “Nodoning boshiga tushgan narsa,

^a 2:1 behuda — ibroniycha matnda *hevl* bo‘lib, uning so‘zma–so‘z tarjimasi — *nafas* (shu bobning 11, 15, 17, 19, 21, 23, 26–oyatlarida ham bor). 1:2 izohiga qarang.

^b 2:8 ...*haramim ham katta edi* — Oyatning bu qismidagi ibroniycha matnning ma‘nosi bahsli.

^c 2:14 ...*hammaning taqdiri bir...* — Ya‘ni hamma o‘ladi (yana 3:19 ga qarang).

mening ham boshimga tushar ekan. Shunday ekan, dono bo'lishning nima foydasi bor?! — deb o'yladim. “Bu ham behuda!” — dedim. ¹⁶ Donolar ham, nodonlar unutilgani kabi, unutiladi, kelajakda hamma birday unutiladi. Nima uchun donolar nodonlarday o'lishi kerak?! ¹⁷ Shuning uchun ham men hayotdan nafratlandim, chunki bu dunyoda qilingan har bir ish menga qayg'u keltirdi. Hammasi behuda, shamolning orqasidan quvishdaydir.

¹⁸ Bu dunyoda mehnat qilib topgan hamma narsamdan nafratlandim, chunki hammasi baribir mendan keyin keladiganlarga qolishini bilardim. ¹⁹ Ular dono bo'ladimi yoki ahmoqmi, kim biladi? Men bu dunyoda mehnat qilib, donolik bilan topganlarimga baribir o'shalar egalik qilishadi. Bu ham behudadir. ²⁰ Shunda bu dunyoda qilgan barcha mehnatim uchun yuragim achib, qayg'ura boshladim. ²¹ Axir, baribir donolik, bilim va mohirlik bilan topilgan narsalar mana shu narsalar uchun ishlamaganlarga qolar ekan. Bu ham behuda, qanday falokat! ²² Bu dunyoda qilgan mehnati va tirishqoqligi uchun odam qanday foyda olarkan—a?! ²³ Axir, uning kunlari dardga to'la bo'lsa, qayg'udan boshi chiqmasa, hattoki kechalari ham dam ololmasa. Eh, bu ham behuda!

²⁴ Odam uchun yeyish, ichish va qilgan mehnatidan rohatlanishdan yaxshiroq narsa yo'q. Bu ham Xudodan ekanligini tushundim, ²⁵ axir, Xudosiz kim ovqat yeya oladi, kim rohat topadi?! ²⁶ Xudoga ma'qul bo'lganlarga Xudoning O'zi donolik, bilim va quvonch beradi. Gunohkorlarga esa boylik yig'ish ishtiyoqini beradi—yu, ularning ishlab topganlarini olib, Xudo O'ziga ma'qul bo'lganlarga ato etadi. Gunohkorlarning bu ishlari ham behuda va shamolning orqasidan quvishdaydir.

3-BOB

Har narsaning vaqti bor

¹ Bu dunyoda hamma narsaning o'z tayinlangan payti bor, har bir ishning o'z vaqti bor^a.

² Tug'ilishning ham, o'lishning ham o'z vaqti bor.

Ekishning ham, ekilganni o'rishning ham o'z vaqti bor.

³ O'ldirishning ham, shifo berishning ham o'z vaqti bor.

Buzishning ham, qurishning ham o'z vaqti bor.

⁴ Yig'lashning ham, kulishning ham o'z vaqti bor.

Azaning ham, raqsning ham o'z vaqti bor.

⁵ Tosh otishning ham, tosh yig'ishning ham o'z vaqti bor.

Bag'riga bosishning ham, undan o'zini tiyishning ham o'z vaqti bor.

⁶ Qidirishning ham, yo'qotishning ham o'z vaqti bor.

Saqlab qo'yishning ham, tashlab yuborishning ham o'z vaqti bor.

⁷ Yirtishning ham, tikishning ham o'z vaqti bor.

Sukut saqlashning ham, so'zlashning ham o'z vaqti bor.

⁸ Yaxshi ko'rishning ham, nafratning ham o'z vaqti bor.

Urushning ham, tinchlikning ham o'z vaqti bor.

⁹ Shuncha mehnat qilib inson qanday foyda topadi? ¹⁰ Insonlar qilishi uchun Xudo bergan mushkul ishni ko'rdim. ¹¹ Xudo aytgani bo'yicha hamma narsa o'z vaqtida sodir bo'ladi. Xudo yuragiga solgani uchun inson vaqt o'tishini sezadi, lekin Xudo boshidan oxirigacha qilgan ishlarni inson tushuna olmaydi. ¹² Inson uchun baxtli hayot kechirish, o'z hayotidan rohatlanishdan boshqa yaxshiroq narsa yo'q ekanligini tushunib yetdim. ¹³ Hamma yeb, ichib, o'z qilgan mehnatining rohatini ko'rsin. Bu Xudoning in'omidir. ¹⁴ Xudo qilgan har bir ish toabad o'zgarmas, bu ishga hech narsa qo'shib bo'lmaydi, undan hech narsani ayirib bo'lmaydi. Xudo bu ishlarni, hamma Mendan qo'rqsin, deb qildi. ¹⁵ Hozir nima bo'lsa, oldin ham bo'lgan, kelajakda bo'ladigani hozir ham bordir. Xudo o'z vaqtida o'tmishni yana qaytarar^b.

Dunyodagi adolatsizlik

¹⁶ Men yana bu dunyoda adolat hukm surishi kerak bo'lgan joyda — qozixonada ham, to'g'rilik o'rnida ham egrilik ko'rdim. ¹⁷ O'zimga: “Yaxshini ham, yomonni ham Xudo hukm qiladi, chunki Xudoning O'zi har bir narsaning, har bir ishning vaqtini belgilagan”, — dedim. ¹⁸ Men yana odamzod haqida shuni tushundim: “Insonlar ham xuddi hayvonlarday ekan. Shuni ko'rsatish uchun Xudo insonlarni sinar ekan.” ¹⁹ Axir, odamlar

^a 3:1 Bu dunyoda...o'z tayinlangan payti bor...o'z vaqti bor — Ya'ni Xudo dunyoda sodir bo'ladigan har bir narsaning o'z vaqtini belgilab qo'ygan.

^b 3:15 Xudo o'z vaqtida o'tmishni yana qaytarar — Oyatning bu qismidagi ibroniycha matnning ma'nosi bahsli.

bilan hayvonlarning taqdiri bir xil, unisi ham bunisi ham o'ladi. Insonlarga ham, hayvonlarga ham Xudo jon^a bergan, odamlar hayvonlardan ustun emas. Hammasi behuda^b ekan. ²⁰ Hamma bitta joyga boradi, tuproqdan yaralganlar tuproqqa qaytadi. ²¹ Insonning ruhi tepaga chiqadimi, hayvonlarning ruhi^c pastga — yerning ostiga tushadimi, kim biladi?! ²² Shunda men tushundim: inson uchun o'z mehnatidan rohat olishdan boshqa yaxshiroq narsa yo'q ekan, chunki bu uning taqdiri. Inson o'tib ketgandan keyin nima bo'lishini kim unga ko'rsata oladi?!

4-BOB

¹ Men yana bu dunyoda bo'layotgan zulmni ko'rdim. Mana ezilganlarning ko'z yoshlari, lekin ularning yupatuvchisi yo'q. Ularga zulm qilayotganlarda kuch bor, ezilganlarning esa yupatuvchisi yo'q. ² Shunda men: "Marhumlar tiriklardan baxtliroqdir", — dedim. ³ Ammo hali tug'ilmaganlar marhumlardan ham baxtliroqdir, chunki ular bu dunyoda qilinayotgan qayg'uli ishlarni ko'rmaganlar.

⁴ Men yana bir narsani ko'rdim: inson hamma ishni mohirlik bilan qiladi, lekin bu ishni o'z yaqiniga g'ayirlik bilan qilsa, bu ham behuda^d, shamol orqasidan quvishdaydir. Ammo:

⁵ Nodon qo'llarini qovushtirib o'tirib o'zini o'zi xarob qiladi.

⁶ Vaqtni yelga sovurib, mashaqqatli mehnat bilan ikki hovuch narsaga erishish mumkin, lekin xotirjamlik bilan bir hovuch narsaga ega bo'lish undan afzalroqdir.

⁷ Bu dunyoda yana bir behudalikni ko'rdim. ⁸ Mana, bir kishi — yolg'iz, uning farzandlari ham, aka-ukalari ham yo'q. U tinim bilmay mehnat qiladi, ko'zi esa boylikka to'ymaydi. U: "Kim uchun ishlayapman, nima uchun o'zimni rohat qilishdan qisypapman?!" — demaydi. Bu ham behudadir, qayg'uli ishdir.

⁹ Ikki kishi bir kishidan ko'proq ish bajara oladi, ular o'z mehnatlari uchun yaxshi taqdirlanadilar. ¹⁰ Agar bittasi yiqilsa, ikkinchisi turg'izadi, lekin yolg'iz bo'lganning ahvoli chatoqdir, u yiqilsa, turg'izishga yonida hech kim bo'lmaydi. ¹¹ Ikki kishi birga yotsa, sovuq qotmaydilar, agar kishi bir o'zi yotsa qanday qilib isinadi?! ¹² Kishi bir o'zi bo'lsa, uni yiqitish oson, lekin ikki kishi o'zlarini himoya qila oladi. Uchta ipdan eshilgan arqonni uzish qiyindir.

¹³ Qari, maslahatga quloq solmaydigan nodon shohdan kambag'al, lekin dono bo'lgan yigit yaxshiroqdir.

¹⁴ Shunga o'xshash bir yigit o'z yurtida kambag'al bo'lib tug'ilib, qarzini to'lay olmay qamoqqa tushib qolishi mumkin. Lekin qamoqdan chiqqandan keyin^e kelajakda shoh bo'lishi ham mumkin. ¹⁵ Shohning vorisi bo'lgan o'sha yigitni qo'llab-quvvatlashga tayyor bo'lgan, mana shu dunyoda yashayotganlarni ko'rdim. ¹⁶ Unga ergashganlar son-sanoqsiz bo'lib ketishi, uning obro'si ortishi mumkin. Shunday bo'lsa ham, kelajak avlod uni rad qiladi. Ha, bu ham behuda ekan, shamolning orqasidan quvishday ekan.

Shoshqaloqlik bilan va'da bermang

¹⁷ Xudoning uyiga borganda qadamingizni o'ylab bosing. Nodonlarday harakat qilmasdan, aksincha quloq solish uchun boringlar. Nodonlar Xudoga o'ylamasdan qurbonlik keltiradilar^f. O'ylamasdan, beparvolik bilan qurbonlik keltirish fosiqlik ekanligini esa tan olmaydilar.

5-BOB

¹ Hech qachon gapirishga shoshilma, qalbingda Xudoga va'da berishda xovliqma. Xudo jannatda, sen esa yerdasan, shuning uchun kamgap bo'lgin.

² Tashvish ko'p bo'lganda, puch niyatlar ham ko'payadi,
Ko'p gapirganda, og'izdan ahmoqona so'zlar chiqadi.

³ Xudoga nazr ataganingdan keyin uni bajarishni orqaga surmagin. U nodonlarni yoqtirmaydi. Albatta va'dangda turgin. ⁴ Va'da berib, uni bajarmaslikdan ko'ra umuman va'da bermaslik yaxshiroqdir. ⁵ Shunday

^a 3:19 *jon* — bu oyatda ishlatilgan ibroniycha so'zning quyidagicha ma'nolari ham bor: *ruh* yoki *shamol*.

^b 3:19 *behuda* — ibroniycha matnda *hevl* bo'lib, uning so'zma-so'z tarjimasi — *nafas*. 1:2 izohiga qarang.

^c 3:21 *...ruh...ruh* — bu oyatda ishlatilgan ibroniycha so'zning quyidagicha ma'nolari ham bor: *nafas* yoki *shamol*.

^d 4:4 *behuda* — ibroniycha matnda *hevl* bo'lib, uning so'zma-so'z tarjimasi — *nafas* (shu bobning 7, 8, 16-oyatlarida ham bor). 1:2 izohiga qarang.

^e 4:14 *...qarzini to'lay olmay qamoqqa tushib qolishi mumkin. Lekin qamoqdan chiqqandan keyin...* — Ibroniycha matnda *qamoqdan chiqqandan keyin*. Kambag'allar o'zlarining yoki ota-onasining qarzlarini to'lay olmagan uchun yoki siyosiy sabablarga ko'ra, ko'p zulm chekardilar. Ularning qamoqqa tashlanishi oddiy hol bo'lib qolgan edi.

^f 4:17 *qurbonlik keltiradilar* — Xudoga va'da berish bilan bog'liq bo'lgan qurbonliklar haqida aytilyapti. Xudoga va'da berish juda ham jiddiy ishdir. Nima qilayotgani haqida yaxshilab o'ylamasdan yoki o'z va'dalarining ustidan chiqmasdan nodon inson o'zini ko'rsatish uchun shunday qiladi.

paytda tiling seni gunohga yetaklamasin. Ruhoniyga^a: “Nazr atab, xato qildim”, — deb aytmagin. Shunday deb Xudoning qahrini keltirsang, o‘z qo‘llaring bilan qilgan ishlaringni Xudo buzib tashlashi mumkin. ⁶ Puch niyatlaru ko‘p gapirish behuda^b oqibatlariga olib boradi. Shunday qilish o‘rniga Xudodan qo‘rqin.

Hayot behudadir

⁷ Agar kambag‘allarga zulm qilinayotganini, adolat va haqiqat yo‘qligini ko‘rsang, hayron bo‘lmasin, har bir amaldorning ustidan undan ham kattarog‘i bor, ularning ustidan yana ham kattarog‘i bordir. ⁸ Hammasi, hatto shoh ham, dalaning hosiliga ko‘z tikib, ulush talab qilib oladi.^c

⁹ Pulga ruju qo‘ygan hech qachon pulga, boylikni yaxshi ko‘rgan esa boylikka to‘ymaydi. Bu ham behudadir. ¹⁰ Buyum, narsalar ko‘payganda, ularni ishlatib yuboradiganlar ham ko‘payadi. Boylikning egasi faqat o‘z boyligiga termulib qarashdan boshqa yana qanday foyda topadi?! ¹¹ Mehnatkashlar kam yesa ham, ko‘p yesa ham tinch uxlaydi, boylar esa boyligi ko‘pligidan xavotirlanib uxlay olmaydi.

¹² Bu dunyoda shunday bir qayg‘uli fojia ko‘rdim: yig‘ilgan boylik egasiga zarar keltiradi, ¹³ ya‘ni o‘sha boylik qandaydir omadsizlik tufayli yo‘qoladi. O‘z bolalariga qoldirish uchun esa boy odamning hech narsasi bo‘lmaydi. ¹⁴ Onadan qanday tug‘ilgan bo‘lsa, shundayligicha bu dunyodan ketadi, qilgan mehnatlarining mevalaridan birortasini qo‘llarida olib keta olmaydi. ¹⁵ Bu ham qayg‘uli fojidadir: inson qanday kelgan bo‘lsa, shundayligicha ketadi, shamol uchun mehnat qilib qanday foyda topadi? ¹⁶ Butun umrini qorong‘ulikda o‘tkazadi, qayg‘u–alam, g‘azab va xastaliklar bilan yashaydi.

¹⁷ Mana, men bir narsani tushundim: inson uchun Xudo bergan qisqa umri davomida yeyish, ichish va bu dunyoda qilgan o‘z mehnatidan zavqlanish yaxshi ekan, chunki bu insonning taqdiridir. ¹⁸ Xudo kimga boylik va mulk berib, unga mana shu narsalardan rohatlanishga imkoniyat ham bersa, insonga o‘z qilgan mehnatidan mamnun bo‘lib, undan zavqlanishiga yo‘l bersa, mana shu Xudoning in‘omidir. ¹⁹ Bunday inson hayoti haqida qayg‘urmaydi ham, chunki Xudo uning qalbini zavqlanish bilan band qiladi.

6-BOB

¹ Bu dunyoda shunday bir fojia ko‘rdim, u inson zotini toshday bosib turadi: ² Xudo ba‘zilarga boylik, mulk va obro‘ beradi, bu insonlar ko‘ngli xohlagan narsaga ega bo‘ladi. Lekin Xudo ularga bu narsalardan zavq olishga yo‘l bermasa, bir begona bu narsalarning rohatini ko‘radi. Bu behuda^d, qayg‘uli fojidadir. ³ Inson yuzta farzandli bo‘lishi ham mumkin, uzoq umr ko‘rishi ham mumkin, lekin u qancha ko‘p yashasa ham, mana shu hayotning rohatini ko‘rmasa yoki hurmat bilan ko‘milmasa, menimcha, o‘lik tug‘ilgan bolaning taqdiri unikidan yaxshiroqdir. ⁴ Bu bola behuda dunyoga kelib, olamdan o‘tadi. Hech kim uni bilib tanimaydi. ⁵⁻⁶ U quyosh yuzini ko‘rmagan, hayot nimaligini bilmagan. Shunday bo‘lsa ham, ikki ming yil yashab hayotning rohatini ko‘rmagan kishidan ko‘ra ko‘proq o‘sha bola orom oladi. Baribir hamma bir joyga^e boradi–ku!

⁷ Insonning barcha mehnatiyu intilishlari o‘z qornini to‘ydirish uchundir, shunda ham u hech qachon qoniqmaydi. ⁸ Donolarning nodonlardan qanday ustunligi bor? Kambag‘allar bu hayotni uddalab yashashga aqlari yetsa ham, ularga bundan nima foyda bor?! ⁹ Ko‘z oldingda turgan narsa havas qilingandan yaxshiroqdir. Doimo mol–mulkim ko‘paysin, deb havas qilish behudadir, shamolning orqasidan quvishdaydir.

Hamma narsani Xudo belgilaydi

¹⁰ Dunyoda nima bo‘lsa, hammasi allaqachon belgilangan, insonning taqdiri ham ma‘lum, hech bir kishi hammadan kuchli bo‘lgan Xudo bilan bahslasha olmaydi. ¹¹ Qancha ko‘p bahslashsang, shuncha behudadir, senga hech qanday foydasi yo‘q. ¹² Hayot yelday o‘tib ketar^f, inson uchun nima yaxshiligini kim biladi?! Xudo hayotimizni o‘tib ketadigan soyadek qilib qo‘ygan, kim ham bizga kelajakda nima bo‘lishini aytib bera olardi?!

^a 5:5 Ruhoniy — yoki farishta. Ibroniycha matnda *elchi*, bu o‘rinda ruhoniyga nisbatan ishlatilgan bo‘lishi mumkin.

^b 5:6 behuda — ibroniycha matnda *hevl* bo‘lib, uning so‘zma–so‘z tarjimasi — *nafas* (shu bobning 9–oyatida ham bor). 1:2 izohiga qarang.

^c 5:8 Hammasi...*ulush talab qilib oladi* — Bu oyatdagi ibroniycha matnning ma‘nosi bahsli.

^d 6:2 behuda — ibroniycha matnda *hevl* bo‘lib, uning so‘zma–so‘z tarjimasi — *nafas* (shu bobning 4, 9, 11–oyatlarida ham bor). 1:2 izohiga qarang.

^e 6:5-6 ...*bir joyga*... — Bu oyatda *Sheo‘l*, ya‘ni O‘liklar diyori nazarda tutilgan. Odamlar “*Sheo‘l*”ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^f 6:12 ...*yelday o‘tib ketar*... — Ibroniycha matnda *hevl* bo‘lib, uning so‘zma–so‘z tarjimasi — *nafas*.

7-BOB

Donolarning maslahati

¹ Yaxshi nom qimmatbaho xushbo'y moydan^a, o'lim kuni esa tug'ilgan kundan yaxshiroqdir.

² To'y bo'layotgan uyga borishdan ko'ra, azador xonadonga borish yaxshiroq, chunki hammaning taqdiri bir, hayot bo'lganlar buni unutmasinlar.

³ Qayg'u kulgidan yaxshiroqdir, qayg'uli yuz yurakka yaxshi.

⁴ Dononing qalbi azador uydagilar bilandir, nodon esa doimo xursandchilik haqida o'ylaydi.

⁵ Dono odamning tanbehini eshitish nodonning maqtovlaridan yaxshiroq, ⁶ chunki nodonning maqtov kuyi qozonning ostida yonib turgan yantoqning chirsillashiga o'xshaydi. Ammo bu ham behuda^b, chunki ⁷ do'q-po'pisa dononi ham telba qiladi, pora esa yurakni egri qiladi.

⁸ Hamma narsaning oxiri — boshidan, sabr-toqat — mag'rurlikdan yaxshiroqdir.

⁹ Jahldor bo'lmagin, chunki jahl nodonlarning yuragida uy quradi.

¹⁰ "Nima uchun o'tmish kunlar hozirgilardan yaxshiroq edi?" — deb so'ramagin, bu savolni so'rash donolikdan emas.

¹¹ Donolik xuddi meros kabi yaxshidir, bu dunyoda hayot bo'lganlarga foydalidir. ¹² Donolik ham pul kabi vaqtinchalik orom beradi, donolik hayotga chidashga yordam beradi, bilim foyda keltiradi.

¹³ Xudo qilgan ishlarga qaragin, U egri qilgan narsalarni kim ham to'g'rilay olardi?! ¹⁴ Baxtli kunlaringda quvongin, qayg'uli kunlaringda esa shuni esingda tut, quvonchni ham, qayg'uni ham Xudo yaratgan. Hech kim kelajakda nima bo'lishini aytib bera olmaydi^c.

Inson donoligining me'yori

¹⁵ Mana shu behuda hayotim davomida hamma narsani ko'rdim. Solih insonlar solih bo'lsalar ham halok bo'ladilar, fosiqlar esa o'z fosiqliklari bilan uzoq umr ko'radilar. ¹⁶ Qonunparast bo'lma, donoligingga juda ham ishonaverma, nima uchun o'zingni o'zing halok qilishing kerak?!^d ¹⁷ Ammo shakkok yoki ahmoq ham bo'lmagin, nima uchun ajaling yetmay turib vafot etishing kerak?! ¹⁸ Bu nasihatlarining birini tutib, ikkinchisini unutma. Xudodan qo'rqqan ikkisini ham esda tutadi.

¹⁹ Donolik insonni shahardagi o'nta hukmdordan qudratliroq qiladi. ²⁰ Lekin bu dunyoda har doim solihlik qilib, umuman gunoh qilmaydigan inson yo'qdir. ²¹ Xizmatkoring seni yomonlayotganini eshitib qolmasliging uchun, odamlar gapirayotgan hamma narsaga ham e'tibor beravermagin. ²² O'zing bilasan, sen o'zing ham boshqalarni juda ko'p yomonlagansan—ku!

²³ Bularning hammasini donoligim bilan sinab ko'rdim, o'zimga: "Donolikka erishaman", — dedim, lekin unga yeta olmadim. ²⁴ Hamma sodir bo'ladigan narsalarning ma'nosi juda chuqur, yetib bo'lmasdir. Kim ham uni topa olardi?! ²⁵ Shunda men donolikni qidirib topishga, har bir sodir bo'lgan narsani tushunishga o'zimni bag'ishladim. Fosiqlik nodonlik ekanligini, ahmoqlik telbalik ekanligini o'z hayotimda isbotlamoqchi bo'ldim. ²⁶ Men mana bu narsani bildim. Ahmoqlik bir ayolga o'xshaydi. U o'zi tuzoq, yuragi to'r, qo'llari esa zanjirdaydir. U o'limdan ham achchiqroq ekan. Xudoga ma'qul keladigan ishlarni qiladiganlar undan qocha oladilar, lekin gunohkor uning qo'llariga tushadi.

²⁷⁻²⁸ Voiz^e shunday dedi: "Bekorga har bir sodir bo'lgan narsaning ma'nosini qidirib (bu ma'noni juda sinchkovlik bilan izlagan bo'lsam ham), mana shu narsani tushunib yetdim: minglar orasida bitta solih kishini topdim, shularning orasidan bitta ham solih ayol topa olmadim. ²⁹ Ammo mana bu bir narsani angladim, qarang, Xudo insonni to'g'ri qilib yaratgan, lekin u har xil qabih rejalar tuzadi."

8-BOB

Shohga itoat etinglar

¹ Kim dono kishiga o'xshaydi? Kim biror narsaning ma'nosini biladi?

^a 7:1 ...qimmatbaho xushbo'y moy... — Qadimgi paytlarda boy odamlar xushbo'y qilish uchun terilariga yoki sochlariga qimmatbaho xushbo'y moylar surishgan. Bunday qilish terini sog'lom tutgan. Bu xushbo'y moy boylikning belgisi bo'lib, shodiyona vaqtlarni bildirgan.

^b 7:6 behuda — ibroniycha matnda hevl bo'lib, uning so'zma-so'z tarjimasini — nafas (shu bobning 15-oyatida ham bor). 1:2 izohiga qarang.

^c 7:14 Hech kim kelajakda nima bo'lishini aytib bera olmaydi — yoki Hech kim Xudodan ayb topolmaydi.

^d 7:16 Qonunparast bo'lma, donoligingga juda ham ishonaverma — Ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasini — Juda ham solih bo'lmagin, yoki o'zingni o'ta dono qilib ko'rsatmagin.

^e 7:27-28 Voiz — ibroniycha matnda Qohelet. 1:1 izohiga qarang.

Donolik kishining yuzini yashnatadi,
Yuz qattiqligini yumshatadi.

²Xudoga bergan qasamingni bajarganingday, shohning ham amriga itoat qil^a. ³Uning oldida qo‘rqib turavermasdan, borib aytganini qil. Yomon ishlarning tarafdori bo‘lma, chunki shoh o‘zi xohlagan ishni qiladi. ⁴Shohning so‘zi e‘tiborlidir, hech kim unga: “Nima qilyapsiz?” — deb ayta olmaydi. ⁵Farmonlarga itoat qilganlarga zarar yetmaydi.

Dono kishi hamma narsaning, hatto hukmning ham o‘z vaqti borliginiyu ⁶insonning qilgan yovuzliklari uni toshdek bosib turishini biladi. ⁷Dono kishi yana shuni biladi: hech kim kelajakda nima bo‘lishini, qachon sodir bo‘lishini bilmaydi. ⁸Hech kimning shamolni^b ushlashga kuchi yetmaganiday, o‘lim kunini orqaga surishga ham hech kimning kuchi yetmaydi. Jangchi o‘rniga bironi qo‘yib, urushdan qocha olmaganiday, fosiqlar ham fosiqlikdan qochib qutulolmaydi.

Fosiqlar va solihlar

⁹Bu dunyoda bo‘layotgan hamma narsa haqida chuqur o‘ylab, bularning hammasini ko‘rdim, bir kishi ikkinchisining ustidan zulm o‘tkazib, hukmronlik qiladigan bir zamon bu. ¹⁰Yana shu narsani ko‘rdim, fosiq kishining jasadi muqaddas joydan olib chiqildi. Orqasidan olomon borardi, o‘sha fosiq kishi hurmat bilan ko‘mildi. Solihlarning jasadlari esa sochilib yotardi^c. Bu ham behudadir^d.

¹¹Jinoyatga tez jazo berilmagani uchun, insonlarning yuragi yovuzliklar qilishga doim tayyor. ¹²

¹³Gunohkorlar yuz marta jinoyat qilsalar ham, uzoq umr ko‘rishlari mumkin. Ha, “Xudodan qo‘rqadiganlarga undan ham yaxshiroq bo‘ladi, chunki ular Xudodan qo‘rqadilar. Fosiqlarga esa yaxshi bo‘lmaydi, hayotlari soyaday tez o‘tib ketadi, chunki ular Xudodan qo‘rqmaydilar”, degan gapni bilaman. ¹⁴Qaranglar—a, bu dunyoda mana shunday bema‘ni^e narsalar ham sodir bo‘ladi, solihlar fosiqlarga loyiq bo‘lgan jazoni oladilar, fosiqlarga esa xuddi solihlarday munosabatda bo‘ladilar. Men: “Bu ham behudadir”, — dedim.

¹⁵Shuning uchun men bu hayotdan rohat olishni maslahat beraman. Bu dunyoda odamlarga yeyish, ichish va xursand bo‘lishdan boshqa yaxshiroq narsa yo‘qdir. Xudo insonga bergan bu dunyodagi hayoti davomida qiladigan mehnatida shodlik u bilan bo‘ladi.

¹⁶⁻¹⁷Donolikni bilishga, yer yuzida bo‘layotgan ishlarni o‘rganishga o‘zimni bag‘ishladim. Xudoning hamma ishlarini ko‘rdim, haqiqatan ham hech kim bu dunyoda Xudo nima qilayotganini tushunmaydi. Hatto uyqudan voz kechib ham, qancha harakat qilmaylik, bilolmaymiz, ma‘nosini topa olmaymiz. Donolar: “Bilamiz”, — deb aytadi, ammo ular ham haqiqatan tushunmaydilar.

9-BOB

¹Bularning hammasini yuragimga joylab, ular haqida yaxshilab o‘yladim: solihlar ham, donolar ham, ularning ishlari ham Xudoning qo‘lida ekan, hatto ularning sevgisi ham, nafrati ham Xudoning qo‘li ostida ekan. Hech kim kelajakda nima bo‘lishini bilmaydi. ²Hammaning taqdiri bir xil, solihning ham, fosiqning ham, yaxshining ham, yomonning^f ham, halolning ham, haromning ham, qurbonlik qiladiganlarning ham, qurbonlik qilmaydiganlarning ham taqdiri birdir. Gunohkorlarga nima bo‘lsa, yaxshilarga ham shunday bo‘ladi, xudojo‘ylik bilan nazr qiladiganlarning ham, chin ko‘ngildan nazr qilmaydiganlarning ham qismati bir. ³Bu dunyoda bo‘layotgan hamma ishlarning qayg‘uliligi shundadir: hammaning taqdiri bir xil. Shuning uchun hammaning yuragi g‘azabu alamga to‘la, hayotliklarida yuragi telbalik bilan to‘la. Keyin esa ular bu olamdan o‘tadilar. ⁴Lekin hayot bo‘lganning umidi bor, axir: “Tirik it o‘lik sherdan yaxshiroq”, — deyishadi—ku. ⁵Hayot bo‘lganlar hech bo‘lmasa o‘lishlarini biladilar, marhumlar esa hech narsani bilmaydilar. Marhumlar uchun hech qanday mukofot yo‘q, vaqti kelib hech kim ularni yodga ham olmaydi. ⁶Ular sevgan, nafratlangan va jon kuydirgan narsalarning hammasi o‘tib ketgan. Bundan keyin ular hech qachon bu dunyoda bo‘layotgan narsalarga qo‘shila olmaydilar.

⁷Marhamat, noningizni shodlik bilan yeyavering, sharobingizni quvnoq yurak bilan ichavering, chunki Xudo shunday qilishingizni ma‘qul ko‘rgan. ⁸Kiyimlaringiz har doim oppoq bo‘lsin, boshingizdan xushbo‘y moy arimasin. ⁹Bu dunyodagi sizga berilgan umr davomida o‘z sevgan xotiningiz bilan tez o‘tib ketadigan^g

^a 8:2 ...*itogat qil* — Ko‘pchilik ibroniy qo‘lyozmalaridan va qadimiy grekcha, suryoniycha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda *itogat qilaman*.

^b 8:8 *shamol* — bu oyatda ishlatilgan ibroniycha so‘zning quyidagicha ma‘nolari ham bor: *nafas* yoki *ruh*.

^c 8:10 *Yana shu narsani ko‘rdim...sochilib yotardi* — Bu oyatdagi ibroniycha matnning ma‘nosi bahsli.

^d 8:10 *behuda* — ibroniycha matnda *hevl* bo‘lib, uning so‘zma–so‘z tarjimasi — *nafas* (shu bobning 14–oyatida ham bor). 1:2 izohiga qarang.

^e 8:14 *bema‘ni* — ibroniycha matnda *hevl* bo‘lib, uning so‘zma–so‘z tarjimasi — *nafas*. 1:2 izohiga qarang.

^f 9:2 *yomon* — qadimiy grekcha, suryoniycha va lotincha tarjimalardan. Ibroniycha matnda esa bu so‘z yo‘q.

^g 9:9 ...*tez o‘tib ketadigan...* — ibroniycha matnda *hevl* bo‘lib, uning so‘zma–so‘z tarjimasi — *nafas*. 1:2 izohiga qarang.

bu hayotdan zavqlaning. Hayotingiz va dunyoda qiladigan mehnatlaringiz davomida sizga shunday imkoniyatni Xudo bergan.¹⁰ Nima qilsangiz ham bor kuchingiz bilan qiling, chunki siz borayotgan joy — O'liklar diyorida^a hech qanday ish, fahm–idrok, bilim yoki donolik yo'qdir.

¹¹ Men yana bir narsani tushundim, bu dunyoda:

Musobaqada g'alaba doimo tez yugurganga,
Jangda g'alaba doim kuchliga nasib etmas ekan.
Mol–mulk doimo donoga,
Boylik ham doim uddaburonga nasib etmas ekan.
Omad doimo bilimdonga kelavermas ekan.

Ha, kuni kelib, hammaning ham omadi ketadi.¹² Kulfat qachon kelishini hech kim bilmaydi. To'rga tushib qolgan baliq va tuzoqqa ilingan qushlarday, insonlar ham boshlariga kulfat tushganda birdaniga tutilib qoladilar.

Donolik va nodonlik haqida o'ylar

¹³ Bu dunyoda men donolik haqida quyidagi berilgan namunani ko'rdim. Menimcha bu juda ham muhim edi.¹⁴ Kichkina bir shaharcha bo'lgan ekan, unda yashovchilarning soni ham ko'p emas ekan. Bir qudratli shoh bostirib kelib, mana shu shaharchani qurshovga olibdi. Shaharchani qo'lga kiritish uchun katta tayyorgarliklar ko'rib, baland qurilmalar yasabdi.¹⁵ Bu shaharda bir kishi yashar ekan. O'zi kambag'al, lekin dono ekan. U o'zining donoligi bilan shaharni qutqarib qolishi mumkin edi, lekin bu kambag'al kishini hech kim esga olmadi^b.¹⁶ Men o'zimga: "Donolik qudratdan yaxshiroq bo'lsa ham, kambag'al kishining donoligini hech kim qadrlamaydi, uning so'zlariga quloq solmaydi", — dedim.¹⁷ Shunday bo'lsa ham,

Dono kishining xotirjamlik bilan aytgan so'zlari nodon hukmdorning baland ovoz bilan aytgan so'zlaridan afzalroqdir.

¹⁸ Donolik urush qurollaridan yaxshiroqdir, lekin bir befarosat ko'p yaxshilarni buzadi.

10-BOB

¹ O'lik pashshalar atorning atirini sasitib yuboradi, shuningdek, ozgina ahmoqlik ko'p donolikdan og'irroq chiqadi.

² Dononing yuragi o'ngga — to'g'ri ishlarni qilishga, nodonniki esa chapga — fosiqlikka tortadi.

³ Ahmoqlarning aqli yetmay, qilgan qiliqlari bilan ham hammaga ahmoqligini ko'rsatadi.

⁴ Agar hukmdorning sendan jahli chiqsa, joyingni tashlab ketmagin, chunki vazminlik tufayli xafagarchiliklar ham bosilib ketadi.

⁵ Mana men bu dunyoda ko'rgan fojia, hukmdordan boshlangan katta xato: ⁶ ahmoqlar baland lavozimga ko'tariladi, boylar esa pastda o'tirishadi. ⁷ Men yana shuni ko'rdim: zodagonlar xuddi qullarday piyoda yurganda, qullar otda yurardi.

⁸ Chuqur qaziganning o'zi unga tushishi, devorni buzganni esa ilon chaqishi mumkin. ⁹ Tosh kesgan o'ziga zarar yetkazishi, xoda yorgan esa og'riqqa duchor bo'lishi mumkin. ¹⁰ Agar bolta o'tmas bo'lsa–yu, uni o'tkirlamasang, uni ishlatish uchun ko'proq kuch kerak bo'ladi. Mana, donolikdan qanday foyda bor ekan.

¹¹ Ammo ilon o'ynatilmadan oldin chaqib olsa, ilon o'ynatuvchiga donishmandlikning nima foydasi bor?!

¹² Donolarning so'zlari ularga hurmat keltiradi, nodonlarning so'zlari esa o'zlarini halok qiladi. ¹³ Ularning so'zlari ahmoqlik bilan boshlanib, g'irt telbalik bilan tugaydi, ¹⁴ shunda ham ahmoqlar gapiraveradilar. Hech kim nima bo'lishini bilmaydi, kim bizga kelajakni aytib bera oladi?! ¹⁵ Nodonning harakatlari uni juda charchatadi, chunki u shunchalik ahmoqki, shaharga boradigan yo'lni ham qayta topa olmaydi.

¹⁶ Ey, shohi yosh bo'lgan, hukmdorlari ertalabdan ziyofat qiladigan yurt, senga afsus–nadomatlar bo'lsin.

¹⁷ Shohi asilzoda bo'lgan, hukmdorlari mastlik uchun emas, kuch to'plash uchun o'z vaqtida ziyofat qiladigan yurt baxtlidir.

¹⁸ Dangasalikdan uyingning tomi cho'kadi, yalqovlik tufayli tomnan chakki o'tadi.

¹⁹ Ziyofat uchun dasturxonu hayotga shodlik qo'shadigan sharob tayyorlanadi. Hammaning dardi puldir^c.

²⁰ Hatto sirdosh do'stlaring orasida ham shohni la'natlama, o'z yotoqxonangda ham boylarni yomonlama. Yaxshi gapning ham, yomon gapning ham qanoti bordir. Osmondagi qush so'zlaringni yetkazib borishi

^a 9:10 O'liklar diyori — ibroniycha matnda Sheo'l. Odamlar "Sheo'l"ni, yer ostidagi tubsiz chuqurlik, deb tushunardilar.

^b 9:15 ...shaharni qutqarib qolishi mumkin edi, lekin bu kambag'al kishini hech kim esga olmadi — yoki shaharni qutqarib qoldi, lekin keyinchalik hech kim bu kambag'al kishini eslamadi.

^c 10:19 Hammaning dardi puldir — yoki Lekin ikkalasi uchun ham pul kerak.

mumkin.

11-BOB

Dono kishining ishlari

¹ Noningni suvga tashla, bir necha kundan keyin uni yana topasan. ² Bu dunyoda qanday kulfat kelishini bilmaysan, shuning uchun narsalaringni yetti, hatto sakkiz kishiga bo'lib bergin^a.

³ Bulutlar to'lganda, yerga yomg'ir yog'adi, daraxt shimol tomonga yoki janub tomonga yiqilsa ham, o'sha yiqilgan joyida yotaveradi. ⁴ Shamolni ko'rib qo'rqqan hech qachon urug' ekmaydi, yomg'irdan xavfsirab, bulutni kuzatgan hech qachon hosil o'rmaydi. ⁵ Onaning bachadonidagi bolaga qanday qilib jon^b kirishini bilmaganingdek, hamma narsani sodir qiladigan Xudoning ishlarini bilmaysan. ⁶ Urug'laringni ertalab ekkin, kechqurun ham qo'llaring bo'sh o'tirmasin, chunki sen qaysi biri — unisimi yoki bunisimi yaxshi o'sishini bilmaysan, balki ikkalasi ham yaxshi o'sar.

Yoshlarga maslahat

⁷ Yorug'lik lazzatlidir, quyoshni ko'rish ko'zlar uchun ham yoqimlidir. ⁸ Uzoq yillar yashaydiganlar ham har bir yashagan kunlaridan zavq olsin, hali ko'p qorong'ulik kunlari bo'lishini esda tutsin. Hamma keladigan narsalar yelday o'tib ketadi^c. ⁹ Ey, yigit, yoshligingda rohatlan, yuraging seni zavqlantirsin. Ko'ngling orzu qilgan, ko'zlaring xohlagan ishni qilgin, lekin bilib qo'y, har bir qilgan ishing uchun Xudo seni hukm qiladi.

¹⁰ Qayg'urmagin, tanang og'riqni bilmasin, chunki yoshlik, hayot tongi yelday tez o'tib ketadi.

12-BOB

¹ Yoshligingda, qayg'uli kunlar kelishidan oldin Yaratganni yodda tut, shunday yillar keladiki, sen: "Bu vaqt menga hech qanday rohat keltirmaydi", — deysan. ² Hayotingning o'sha yillarida:

Quyosh, yorug'lik, oy va yulduzlar qorayar,
Yomg'irli bulutlar o'tib ketmas.

³ Seni himoya qilgan qo'llaring qarilikdan qaltirar,
Kuchli oyoqlaring zaiflashar,
Tishlaring kamligidan chaynay olmassan,
Ko'zlaring yaxshi ko'rmaydigan bo'lib qolar.

⁴ Quloqlaring ham ko'chada bug'doy yanchilayotganiniyu
Ashulachilar ovozi eshitolmaydigan darajada kar bo'lib qolar.
Qushlarning ovozi esa seni uyg'otib yuborar.

⁵ Balandliklardan qo'rqadigan bo'lib qolarsan,
Ehtiyotlik bilan qadam tashlarsan.
Sochlaring gulga kirgan bodom daraxtiday oppoq bo'lib qolar,
Turib yurishga qiynalarsan,
Belingning quvvati ketib sudralib yurarsan.
Har bir inson dunyodan o'tganday, sen ham vafot etarsan,
Azadorlar ko'chalarni to'ldirarlar.

⁶ Kumush zanjir uzilar,
Hayotning tilla chirog'i tushib ketib, buzilar.
Buloq boshidagi suv ko'zasi sinib ketar,
Quduqning arqoni uzilib ketar.

⁷ Sening o'tkinchi tanang
Yerning tuprog'iga qaytar,
Xudo bergan ruhing^d ham

^a 11:1-2 *Noningni suvga tashla...hatto sakkiz kishiga bo'lib bergin* — Mana shu ikki oyat kitob yozilgan paytda keng tarqalgan maqollar bo'lishi mumkin. Kelajak qorong'u bo'lsa ham bu maqollar saxiy bo'lishga undayotganday tuyuladi. Ko'pincha saxiyning himmati evaziga ularga boshqa odamlardan qaytadi. Bu maqollarni yana aql ishlatib xorijiy savdo-sotiqqa sarmoya qo'shgin, deb tushunsa ham bo'ladi. Har holda, mana shu parchada (1-6-oyatlar) Voizning asosiy maqsadi odamlarni hayotda qo'rqmasdan ish qilishga, bilmaganliklari tufayli orqaga chekinmaslikka undashdir. Mana shu maqsadini qo'llab-quvvatlash uchun Voiz o'sha paytda mashhur bo'lgan maqollarni ishlatadi.

^b 11:5 *jon* — 3:19 izohiga qarang.

^c 11:8 *...yelday o'tib ketadi* — Ibroniycha matnda *hevl* bo'lib, uning so'zma-so'z tarjimasi — *nafas* (shu bobning 14-oyatida ham bor). 1:2 izohiga qarang.

^d 12:7 *ruh* — 3:21 izohiga qarang.

Uning O'ziga qaytar.

⁸ “Behuda!^a Behuda! — deydi Voiz^b.
— Hammasi behudadir!”

Xulosa

⁹ Voiz dono odam edi. U o'z bilganlarini odamlarga o'rgatdi, sabr-toqat bilan hikmatlarni o'rganib, ularni to'g'rilab yozdi. ¹⁰ Voiz ma'qul keladigan so'zlar topishga harakat qilib, haqiqat so'zlarini ochiq yozdi.

¹¹ Donolarning hikmatlari o'tkir tayoqqa o'xshaydi, hikmatli so'zlar mahkam qoqilgan mixlarga o'xshaydi. Bularning hammasini barchamizning Cho'ponimiz bergan. ¹² Bulardan boshqa nasihatlariga ehtiyotkorlik bilan qaragin, bolam^c.

Ko'p kitob yozishning oxiri yo'q,
Ko'p o'qish odamni charchatadi.

¹³ Hamma narsa aytili, mana endi xulosa: Xudodan qo'rq, Uning amrlarini bajar, chunki bu hammaning burchidir. ¹⁴ Har bir ishni, hatto yashirin qilingan ishlarni ham, yaxshi yoki yomon bo'lishidan qat'iy nazar, Xudo hukm qiladi.

^a **12:8** *Behuda* — ibroniycha matnda *hevl* bo'lib, uning so'zma-so'z tarjimasi — *nafas*. 1:2 izohiga qarang.

^b **12:8** *Voiz* — ibroniycha matnda *Qohelet* (shu bobning 9, 10-oyatlarida ham bor). 1:1 izohiga qarang.

^c **12:12** *...bolam* — Bu, so'zlovchi o'z o'g'liga murojaat qilyapti, degani emas. Odatda donishmand muallim o'z talabasiga shunday murojaat qilardi.

DONIYOR

Kirish

Eramizdan avvalgi 586 yilda Bobil qo'shinlari Quddus shahrini zabt etishadi. O'sha davr mobaynida Doniyor ismli bir yigitcha boshqa asirlar qatori Bobilga surgun qilinadi. Mazkur kitobning birinchi qismida (1-6-boblar) Doniyor va uning uch do'sti Bobil hukumatida yuksak obro'-e'tiborga ega bo'lganlari haqida hikoya qilinadi. Ularning hayoti bir necha marta xavf ostida bo'ladi, shunga qaramay, ular Egamizga oxirgacha sodiq qolishadi. Bobil shohligi Midiya-Fors shohligiga mag'lub bo'lganidan so'ng, Doniyorning yangi hukumatga xizmat qilishi ham kitobning o'sha qismida bayon qilingan.

Kitobning ikkinchi qismi (7-12-boblar) Doniyorga kelgan vahiy-lardan va farishta unga aytgan vahiy ta'birlaridan tashkil topgan.

Kitobning asosiy mohiyati quyidagilardan iborat: odamzodning hayotidan o'rin olgan barcha hodisalar Xudoning irodasi bilan sodir bo'ladi. Xudo shohliklarni qudratli qilib, vaqti kelganda, ularni mag'lub qiladi. Unga sodiq bo'lgan har bir odamga Xudo g'amxo'rlik qiladi. Vaqti kelib, U O'z xalqiga g'alaba keltiradi va butun dunyoda adolat o'rnatadi. Quyidagi oyatlarda Doniyor kelajakdagi g'alabalar haqida so'z yuritadi: "Tunda kelgan o'sha vahiyda men osmon bulutlarida kelayotgan inson qiyofasidagi bittasini ko'rdim. U Azaliy Nuroniy oldiga keldi. Unga hukmronlik, ulug'vorlik va shohlik berildi. Barcha xalqlar, elatlar va urug'lar unga bo'ysunishdi. Uning hukmronligi bitmas-tuganmas, abadiy hukmronlikdir. Uning shohligi hech qachon buzilmasdir." (7:13-14)

1-BOB

Doniyor va do'stlarining boshidan o'tgan voqealar (1:1-6:28)

O'spirinlar shoh Navuxadnazar saroyida

¹ Yahudo shohi Yohuyiqim hukmronligining uchinchi yilida^a Bobil shohi Navuxadnazar Quddusga qo'shin tortib kelib, shaharni qamal qildi. ² Rabbimizning irodasi bilan Navuxadnazar Yahudo shohi Yohuyiqimni asirlikka olib, Xudoning uyidagi ayrim idishlarni olib chiqdi. Navuxadnazar o'ljalarni Bobil^b yurtiga olib borib, idishlarni o'z xudosining uyidagi xazinaga joylashtirdi.

³ U saroyning bosh mulozimi^c Ashnapazga shunday buyruq bergan edi: "Isroil xalqidan olingan asirlardan shoh va zodagonlarning oilalariga mansub bo'lgan ⁴ yosh, jismonan sog'lom, xushqomat, zehni o'tkir, qobiliyatli, farosatli va shohning saroyida xizmat qilishga layoqatli yigitlarni olib kel. Sen ularga bobil tili^d va adabiyotini o'rgatishing kerak. ⁵ Har kungi yegulik bilan sharob ularga mening dasturxonimdan berilsin. Ular uch yil ta'lim olishgach, mening huzurimda hozir bo'lishlari lozim."

⁶ Tanlanganlarning orasida Yahudo qabilasidan bo'lgan Doniyor, Xanoniyo, Mishail va Ozariyo ismli o'spirinlar bor edi. ⁷ Bosh mulozim ularning ismlarini o'zgartirib, Doniyorni Beltashazar, Xanoniyonni Shadrax, Mishailni Meshax, Ozariyonni esa Abednaxu deb atadi.

⁸ Doniyor shohona yegulik va sharobdan bulg'anishni xohlamadi^e. U bu taomlardan voz kechmoqni ahd qilib, bosh mulozimdan buning uchun ijozat so'radi. ⁹ Xudoning irodasi bilan Doniyor bosh mulozimning muruvvatiyu iltifotiga sazovor bo'lgan edi. ¹⁰ Ammo bosh mulozim Doniyorning taklifini eshitib lol qoldi va dedi: "Yo'q, yegulik bilan ichimliklarni sizlarga^f shoh hazratlarining o'zlari belgilaganlar. Hazratimning buyruqlaridan bosh tortishdan qo'rqaman. Bordi-yu, ko'rinishlaring tengdoshlaringnikidan yomonroq bo'lsa, jonimni xavf ostiga qo'ygan bo'lasizlar."

^a 1:1 Yahudo shohi Yohuyiqim hukmronligining uchinchi yilida... — Miloddan oldingi 609-598 yillarda hukmronlik qilgan.

^b 1:2 Bobil — ibroniycha matnda *Shinar*, Mesopotamiyadagi bir yerlarning qadimgi nomi. Bobil shohligi shu yerlarda joylashgan edi.

^c 1:3 mulozim — qadimda saroy xizmatida bo'lgan kishi (shu bobning 7, 8, 9, 10, 11, 18-oyatlarida ham bor). Mulozim hukmdorning yoki saroydagi yuqori lavozimdagi amaldorning farmonlarini, topshiriqlarini bajargan, hukmdor yoki yuqori lavozimdagi amaldor nomidan ish yuritish huquqiga ega bo'lgan. Shu o'ringdagi ibroniycha so'z yana bichilgan erkakka nisbatan ham ishlatilgan. Hukmdorning xonadonidagi ayollar bilan ko'p muloqot qilish zarurati bo'lgani uchun bu mulozimlar ko'pincha bichib qo'yilar edi.

^d 1:4 bobil tili — ibroniycha matnda *xaldey tili*, o'sha vaqtda Bobil yurti shunday deb ham yuritilardi.

^e 1:8 Doniyor shohona yegulik va sharobdan bulg'anishni xohlamadi... — Qadimgi zamonda go'sht odatda biror xudoga qurbon qilingan hayvondan olingan, sharob ham mana shu qurbonlikning bir qismi bo'lgan. Shohona yeguliklardan ba'zi bir narsalar Muso qonunlariga ko'ra, harom hisoblangan bo'lishi mumkin. Mana shu sabablarga ko'ra, Doniyor unga taklif qilingan shohona yegulikni rad etgan bo'lishi mumkin.

^f 1:10 sizlar — ya'ni Doniyor va uning do'stlari Shadrax, Meshax va Abednaxu. Doniyorning do'stlari ham Doniyor bilan bir qatorda shohona yegulikdan voz kechganliklari ko'rinib turibdi.

¹¹ Keyin Doniyor bu masala hususida bosh mulozim tayinlagan soqchi bilan gaplashdi, chunki bu soqchi Doniyor va uning uch og‘aynisi uchun mas’ul bir odam edi. U soqchiga shunday dedi: ¹²“Iltimos, qullaringizni o‘n kun davomida sinab ko‘ring. Bizga yegani sabzavot, ichgani suv bering.” ¹³ Keyin esa bizni shohona yegulikni yegan yigitlar bilan solishtirib ko‘ring, so‘ng bilganingizni qilavering.”

¹⁴ Soqchi rozi bo‘lib, ularni o‘n kun davomida sabzavotlar bilan boqdi. ¹⁵ O‘n kun o‘tgach, ularning qadlari to‘lishib, shohona yegulik yegan boshqa yigitlardan ancha ko‘rkam bo‘ldi. ¹⁶ Shunday qilib, soqchi ularning shohona yeguliklari va sharobini o‘ziga olib qolib, ularga faqat sabzavotlar beradigan bo‘ldi.

¹⁷ Xudo bu to‘rtta yigitga adabiyot va falsafaning har sohasini fahmlamoq uchun bilim va iste’dod bergan edi. Bundan tashqari, Doniyor turli xil vahiy va tushlarni ta’birlash qobiliyatiga ega edi.

¹⁸ Shoh belgilagan muddat tugagach, bosh mulozim hamma yigitlarni Navuxadnazar huzuriga olib bordi. ¹⁹ Shoh ularning har biri bilan suhbatlashdi. Ular orasida hech kim Doniyor, Xanoniyo, Mishail va Ozariyoga teng kelmas edi. Shuning uchun shoh ularni o‘z saroyida olib qoldi. ²⁰ Shoh qanday savol bermasin va qanday jumboqni yechishni so‘ramasin, ularning bilimi va donoligi butun shohlikdagi folbinu munajjimlarlikidan o‘n barobar ziyoda edi. ²¹ Doniyor saroyda shoh Kir hukmronligining birinchi yiligacha^a xizmat qildi.

2-BOB

Navuxadnazarning tushi

¹ Navuxadnazar hukmronligining ikkinchi yilida^b bir tush ko‘rdi. Tushi uni shu qadar bezovta qilib yubordiki, ko‘ziga boshqa uyqu kelmadi. ² Shoh tushining ta’birini bilish uchun qo‘li ostidagi barcha folbin, munajjim, sehrigar va afsungarlarni^c chaqirtirdi. Ular shoh huzurida hozir bo‘lganlarida, ³ shoh ularga shunday dedi:

— Men g‘alati bir tush ko‘rdim. Yuragimga g‘ulg‘ula solgan bu tushning ta’birini bilmoqchiman.

⁴ Ular shohga oramiy tilida dedilar^d:

— Shoh hazratlarining umri boqiy bo‘lsin! Tushingizni aytib bering, kaminalaringiz uni ta’birlab beradilar.

⁵ — Bilib qo‘yinglar, — dedi ularga shoh. — Agar menga tush va uning ta’birini aytib bermasangiz, men sizlarni jazolab, tanalaringizni bo‘lak–bo‘lak qildiraman, uylaringizni esa vayron qilib, bir uyum toshga aylantiraman. ⁶ Bordi–yu, tushimni aytib, uni ta’birlab bersangiz, sizlarga in’omu mukofotlar berib, izzat–ikrom ko‘rsataman. Qani, endi, menga ko‘rgan tushimni va uning ta’birini aytib beringlar!

⁷ Ular shohga ikkinchi marta dedilar:

— Shoh hazratlari avval tushlarini aytsinlar, kaminalaringiz uni ta’birlashga tayyordirlar.

⁸ — Sizlar qarorim qat’iy ekanini ko‘rib, vaqtni cho‘zmoqchisizlar, — dedi shoh. — Buni aniq bilib turibman. ⁹ Agar tushimni aytib bermasangiz, hammangizga jazo bir! Sizlar meni laqillatib, vaziyat o‘zgargunicha vaqtni cho‘zishga kelishib olgansizlar. Tushni menga aytib beringlar, shunda uni ta’birlay olishingizni ham bilaman.

¹⁰ — Yer yuzida shohning bu talabini qondiradigan bironta jon bormikan?! — deya ajablandilar ular. — Shuhrati ro‘yi zaminga yoyilgan shohlarning birontasi ham bunday narsani na folbin, na munajjim, na afsungardan talab qilgan. ¹¹ Shoh hazratlari bizdan imkonsiz bir narsani talab qilyaptilar. Buni shohga foniy bandalar dunyosidan yiroq yashaydigan xudolardan boshqa hech kim ochib berolmaydi.

¹² Darg‘azab bo‘lgan shoh: “Bobildagi barcha saroy maslahatchilari qatl qilinsin!” — deya farmon berdi.

¹³ Farmon e’lon qilindi. Saroy maslahatchilari qatl qilinish arafasida edi. Doniyor va uning o‘rtoqlari ham qatl qilinishlari kerak edi.

Xudo Doniyorga Navuxadnazar tushining ta’birini ochib beradi

¹⁴ Shoh soqchilarining boshlig‘i Oriyox saroy maslahatchilarini qatl qilmoq uchun yo‘lga chiqqanda, Doniyor uning oldiga borib, ehtiyotkorlik bilan murojaat qilib: ¹⁵“Ey, Oriyox hazratlari, nima bois shoh bunday shoshilinch^e farmon chiqardilar?” — deb so‘radi. Shunda Oriyox bo‘lib o‘tgan voqeani unga birma–bir so‘zlab berdi. ¹⁶ Doniyor shosha–pisha shoh qoshiga kirib, tushning ta’birini topmoq uchun hazratlaridan muhlat so‘radi. ¹⁷ So‘ng uyga borib, bo‘lib o‘tgan voqeani sheriklari Xanoniyo, Mishail va Ozariyolarga aytib

^a 1:21 ...shoh Kir hukmronligining birinchi yiligacha... — Ya’ni miloddan oldingi 539 yilgacha.

^b 2:1 Navuxadnazar hukmronligining ikkinchi yilida... — Miloddan oldingi 603 yil.

^c 2:2 afsungarlar — ibroniycha matnda *Xaldeylıklar*, o‘sha vaqtda Bobilliklar shunday deb ham yuritilardi (shu bobning 10–oyatida ham bor). Ular folbinlik va sehr–jodu qilishlari bilan nom taratganlari uchun, mana shunday qobiliyatga ega bo‘lgan odamlarga nisbatan ham mana shu termin ishlatilgan.

^d 2:4 ...oramiy tilida dedilar... — Asl tekst mana shu joydan 7–bobning oxirigacha ibroniy emas, oramiy tilida yozilgan.

^e 2:15 shoshilinch — yoki *shafqatsiz*.

berib, dedi: ¹⁸ “Saroy maslahatchilari bilan birga halok bo‘lmasligimiz uchun, Samoviy Xudoga iltijo qilinglar. U bizga rahm qilib, bu sirni ochib berishini so‘ranglar.”

¹⁹ O‘sha kecha Doniyorga bu sir vahiy orqali oshkor bo‘ldi va Doniyor Samoviy Xudoga hamdu sanolar aytdi:

²⁰ “Xudoyimiz dono va qudratlidir,
Asrlar osha Uning nomi ulug‘lansin!

²¹ U zamon va davrlarni o‘zgartirar,
Shohlarni taxtdan tushirib taxtga o‘tqazar.
Donishmandlarga donolik,
Oqilu fozillarga bilim berar.

²² Pinhon saqlangan sirlarni ochar,
Zulmatda yashiringan narsalarni bilar,
Yorug‘lik Uning dargohida maskan topar.

²³ Ey, ota–bobolarimning Xudosi,
Senga shukurlar aytib, madhlar kuylayman,
Zero donoligu qudratni menga bergan Sensan,
Istagan narsamni menga ochgan Sensan,
Shoh tushini bizga oshkor qilgan Sensan.”

Doniyor shohga tush bilan uning ta‘birini aytdi

²⁴ Doniyor saroy maslahatchilarini qatl qilish uchun shoh tomonidan tayinlangan Oriyoxning oldiga borib:
— Hazratim, saroy maslahatchilarining jonlariga zinhor qasd qilmang, — dedi. — Meni darhol shoh huzuriga olib kiring, men shoh hazratlari ko‘rgan tushni ta‘birlab beraman.

²⁵ Oriyox zudlik bilan Doniyorni shoh huzuriga olib kirib:
— Ey, olampanoh, kaminangiz Yahudo asirlari orasidan tushingizni ta‘birlab beradigan bir odamni topib keldi, — dedi.

²⁶ Shoh Doniyorga yuzlanib (Doniyorning boshqa ismi Beltashazar edi ^a):

— Sen menga ko‘rgan tushimni hamda uning ta‘birini aytib bera olasanmi? — dedi.

²⁷ Doniyor shohga shunday javob berdi:

— Ey, hazrati oliylari, na saroy maslahatchisi, na munajjim, na folbin, na rammol^b buning uddasidan chiqa oladi. ²⁸ Lekin samoda shu kabi sirlarni oshkor qila oladigan bir Xudo bordir. U sizga, ey, shoh hazratlari, oxiratda bo‘ladigan narsalarni ayon qilmoqchi. Siz tushingizda ko‘rgan vahiy quyidagicha edi:

²⁹ Ey, olampanoh, siz uxlab, kelajak haqida bir tush ko‘rdingiz. Bu tush orqali sirlarni oshkor qiluvchi Xudo sizga kelajakda ro‘y beradigan narsalarni ayon qildi. ³⁰ Bu sirning menga ochilganligi esa donoligim boshqalarnikidan ziyoda bo‘lgani uchun emas, balki shohanshohim ko‘rgan tushining ta‘birini bilib, uning ma‘nosini tushunishlari uchundir.

³¹ Ey, shoh hazratlari, tushingizda siz bahaybat bir haykal ko‘rdingiz. Oldingizda turgan o‘sha ulkan haykalning ko‘rinishi nihoyatda yarqiroq va qo‘rqinchli edi. ³² Haykalning boshi toza oltindan, ko‘krak va qo‘llari kumushdan, beli va sonlari bronzadan, ³³ boldirlari temirdan, oyoqlarining bir qismi loydan, bir qismi temirdan edi. ³⁴ Unga qarab turganingizda, tog‘dan o‘z–o‘zidan^c uzilgan bir tosh dumalab kelib haykalning loy va temirdan bo‘lgan oyoqlariga urildi–da, ularni parcha–parcha qildi. ³⁵ Temir, loy, bronza, kumush va oltin parchalanib, yozgi xirmonlardagi somonday bo‘ldi. Shamol ularni uchirib ketib, hech bir asar qoldirmadi. Haykalga urilgan tosh esa katta tog‘ bo‘lib, butun yer yuzini qopladi.

³⁶ Bu siz ko‘rgan tush edi. Endi esa shoh hazratlari tushining ta‘birini eshitsinlar. ³⁷ Ey, shoh hazratlari, siz kabi buyuk hukmdorni dunyo hali ko‘rmagan. Samoviy Xudo sizga saltanat, kuch–qudrat va shon–shuhrat ato qilgandir. ³⁸ U sizga yerda yashovchi barcha insonlarni, hatto dashtdagi yovvoyi hayvonlaru osmonda uchuvchi qushlarni tobe qilgan, ular ustidan hukmronligingizni mustahkam o‘rnatgan. Tilla bosh — Sizsiz.

³⁹ Ammo sizdan keyin jahon sahnasiga boshqa buyuk bir shohlik chiqadi. Bu shohlik siznikidan zaifroq bo‘ladi. So‘ng haykalning bronza beli va sonlari bilan ifodalangan uchinchi shohlik hukmronlik qiladi.

⁴⁰ Undan keyin temirday qattiq to‘rtinchi shohlik bo‘ladi. Temir hamma narsani sindirib yo‘q qilganiday, o‘sha shohlik ham undan oldingi shohliklarni buzib, yo‘q qiladi. ⁴¹ Siz haykalning oyoqlari va oyoq barmoqlari bir qismi loydan, bir qismi temirdan ekanligini ko‘rdingiz, bu bo‘lingan shohlik bo‘ladi. Loy temir

^a 2:26 ...Doniyorning boshqa ismi Beltashazar edi... — 1:7 ga qarang.

^b 2:27 rammol — folbinlarning bir turi. Sharqda, xususan Bobilda rammollar alohida ilmiy layoqatga ega bo‘lgan shaxslar edi. Ular astrologiya ilmiga asosan, osmon yoritqichlari holatiga qarab bashorat qilganlar.

^c 2:34 o‘z–o‘zidan — oramiycha matnda inson qo‘li bilan emas, bu yerda Xudo qilganini ko‘rsatish uchun shunday aytilgan (shu bobning 45–oyatida ham bor).

bilan qorilgani uchun bu shohlikda biroz temirning kuchi bo'ladi.⁴² Shohlik ayrim jihatdan kuchli, ayrim jihatdan zaif bo'ladi.⁴³ Temir bilan loyning qorishmasi yana shundan dalolat beradiki, o'sha zamon hukmdorlari quda–andachilik yo'li bilan shohliklarini mustahkam qilmoqchi bo'ladilar, ammo temir loy bilan qovushmagani kabi, ular ham bir–biri bilan qovusha olmaydilar.⁴⁴ O'sha shohlarning davrida Samoviy Xudo bitmas–tuganmas bir shohlik o'rnatadi. Hech kim uni yenga olmaydi. Bu shohlik boshqa barcha shohliklarni yer bilan yakson qilib, o'zi abadiy turadi.⁴⁵ Tog'dan o'z–o'zidan dumalab tushib, temir, bronza, loy, kumush va oltinni parchalab tashlagan tosh o'sha shohlikning ifodasidir. Buyuk Xudo sizga, ey, shoh hazratlari, kelajakda sodir bo'ladigan narsalarni ayon qildi. Siz ko'rgan tushingiz haqiqatdan ham karomatli, ta'biri esa ro'y rostdir^a.

Shoh Doniyorni taqdirlaydi

⁴⁶ Shoh Navuxadnazar muk tushib Doniyorga sajda qildi. So'ng odamlariga Doniyor oldida nazrlar keltirib, hushbo'y tutatqilar tutatishni buyurdi.⁴⁷ Shoh Doniyorga dedi:

— Chindan ham sening Xudoying sirlarni oshkor qiluvchi eng buyuk Xudodir, U shohlarning haqiqiy Egasidir, chunki bu sirni menga faqat sen oshkor qila olding!

⁴⁸ Shoh Doniyorni yuqori mansabga ko'tarib, ko'pdan ko'p in'omlar taqdim qildi, uni Bobil viloyatining hokimi va saroy maslahatchilarining boshlig'i qilib tayinladi.⁴⁹ Doniyorning iltimosiga binoan shoh Bobil viloyatining boshqaruvini Shadrax, Meshax va Abednaxuga topshirdi. Doniyorning o'zi esa shoh saroyida xizmat qilib qoldi.

3-BOB

Navuxadnazar hamma odamlarga oltin haykalga sajda qilishni buyuradi

¹ Shoh Navuxadnazar sof oltindan ulkan bir haykal yasattirdi. Balandligi oltmish tirsak, eni esa olti tirsak^b bo'lgan bu haykal Bobil viloyatidagi Durax tekisligida^c o'rnatildi.² So'ng qo'li ostidagi barcha noiblar, hokimlar, beklar, a'yonlar, xazinabonlar, qozilar, ma'murlar va viloyatlarning amaldorlarini chaqirtirib, o'rnatgan haykalning ochilishida qatnashishlarini buyurdi.³ Bu barcha amaldorlar^d shoh Navuxadnazar o'rnatgan haykalning ochilishiga yig'ilganlarida,⁴ jarchi baland ovozda shunday e'lon qildi: "Ey, barcha xalqlar, elatlar va urug'lar!⁵ Hozir sozandalarimiz karnay, nay, lira, chang, arfa, doira^e va boshqa cholg'u asboblarni chaladilar, sizlar esa muk tushib shoh Navuxadnazar o'rnatgan oltin haykalga sajda qiliasizlar.⁶ Kimki muk tushib sajda qilmasa, o'sha zahotiy olovli chuqurlikka tashlanadi."⁷ Cholg'u asboblarining^f sadolarini eshitgach, barcha xalqlar, elatlar va urug'lar muk tushib, shoh Navuxadnazar o'rnatgan haykalga sajda qildilar.

Doniyorning uch og'aynisi itoatsizlikda ayblanadi

⁸ Yahudiylarni qoralash niyatida yurgan ayrim Bobilliklar^g uchun qulay bir vaziyat tug'ilgan edi. Bunday fursatni boy bermaslik uchun ular⁹ shoh Navuxadnazarga shunday dedilar: "Shoh hazratlarining umri boqiy bo'lsin!¹⁰ Ey, shoh hazratlari, siz bergan amringizga binoan cholg'u asboblarining sadolarini eshitgan har bir odam muk tushib oltin haykalga sajda qilishi kerak edi, shunday emasmi?¹¹ Siz, amringa itoat qilmagan har qanday kishi olovli chuqurlikka tashlanadi, deb aytgan edingiz.¹² Ammo ayrim yahudiylar, hususan siz Bobil viloyatiga hokim qilib tayinlagan Shadrax, Meshax va Abednaxu shoh hazratlarining amriga bo'ysunmadilar.

^a **2:36-45** Navuxadnazarning tushidagi haykal biri ikkinchisidan keyin hukmronlik qiladigan to'rtta shohlikka ishora qiladi. Xudo bu to'rtta shohlikni vayron qilib, ularning o'rniga O'zi yangi bir shohlik barpo qiladi. Xudoning shohligi butun yer yuziga yoyilib, abadiy turadi (shu bobning 35, 44–oyatlariga qarang). Ko'p olimlar haykalning to'rt qismini quyidagicha sharhlashadi: tilla bosh — Bobil shohligi (shu bobning 38–oyatiga qarang), haykalning kumush ko'kragi va qo'llari — Midiya va Fors shohligi. Bu shohlikka Kir miloddan oldingi 539 yilda, Bobil qulagandan keyin asos solgan. Haykalning bronza beli va sonlari — miloddan oldingi 330 yillarda Iskandar Zulqarnayn asos solgan Yunon imperiyasini bildiradi. Temir boldirlar — Rim imperiyasidir. Bir qismi loydan, bir qismi temirdan bo'lgan oyoqlar — oldin Rimliklarning qo'li ostida bo'lgan hududdagi shohliklarning konfederatsiyasini bildiradi. Boshqa olimlarning talqinlariga ko'ra, esa haykalning to'rtta qismi Bobil, Midiya, Fors va Yunon imperiyasini bildiradi. Haykalning bir qismi loydan, bir qismi temirdan bo'lgan oyoqlari — Iskandar Zulqarnayn vafotidan keyin barpo bo'lgan ikkita Yunon sulolasini bildiradi. Bu sulolalar Misr va Suriya davlatlariga asos solgan.

^b **3:1** *Balandligi oltmish tirsak, eni esa olti tirsak...* — Balandligi taxminan 27 metrga, eni esa taxminan 3 metrga to'g'ri keladi.

^c **3:1** *Durax tekisligi* — bu tekislikning qayerda joylashgani aniq ma'lum emas.

^d **3:3** *Bu barcha amaldorlar...* — Oramiycha matnda *noiblar, ma'murlar, hokimlar, maslahatchilar, xazinabonlar, qonunshunoslar, qozilar va viloyatlarning a'yonlari*.

^e **3:5** *...karnay, nay, lira, chang, arfa, doira...* — Oramiycha tekstda aytib o'tilgan ba'zi musiqa asboblarining ko'rinishi bahsli.

^f **3:7** *Cholg'u asboblari* — oramiycha matnda *karnay, nay, lira, chang, arfa, doira va boshqa cholg'u asboblari*. Bu oramiycha matndagi asboblarining to'liq ro'yxati shu bobning 10, 15–oyatlarida ham qaytarilgan.

^g **3:8** *Bobilliklar* — oramiycha matnda *Xaldeyliklar*, o'sha vaqtda Bobilliklar shunday deb ham yuritilardi.

Bu odamlar xudolaringizga sig'inmaydilar, ular hatto siz o'rnatgan oltin haykalga sajda qilishni ham o'zlariga ep ko'rmadilar."

¹³ Bu xabardan g'azablanib ketgan Navuxadnazar Shadrax, Meshax va Abednaxuni o'z huzuriga keltirishni buyurdi. Ular shoh huzuriga keltirilganda, ¹⁴ Navuxadnazar ularga dedi:

— Shadrax, Meshax va Abednaxu, sizlar mening xudolarimga sig'inmaganingiz va men o'rnatgan oltin haykalga sajda qilmaganingiz to'g'risida xabar topdim. ¹⁵ Ammo men sizlarga lutf aylab yana bir imkoniyat beraman. Hozir cholg'u asboblarining sadolarini eshitishingiz bilanoq, muk tushib men o'rnatgan haykalga sajda qilaszlar. Aks holda o'sha zahotiy oq olovli chuqurlikka tashlanaszlar. Shunda sizlarni mening qo'limdan bironta xudo ham qutqara olmaydi!

¹⁶ Shadrax, Meshax va Abednaxu shohga shunday javob berishdi:

— Ey, olampanoh, bu masalada biz o'zimizni oqlamoqchi emasmiz. ¹⁷ Biz sig'inadigan Xudo bizni olovli chuqurlikdan ham, sizning qo'lingizdan ham qutqarishga qodir. ¹⁸ Ammo U bizni qutqarmagan taqdirda ham, bilib qo'yingki, ey, shoh hazratlari, biz hech qachon xudolaringizga sig'inmaymiz, siz o'rnatgan oltin haykalga ham sajda qilmaymiz.

Doniyorning uch og'aynisi o'limga mahkum qilinadi

¹⁹ Shadrax, Meshax va Abednaxuning bunday javobi Navuxadnazarning qonini qaynatdi. Uning afti-basharasi burishib ketdi. U olovni odatdagidan yetti barobar qattiqroq yondirishni buyurdi. ²⁰ So'ng lashkarlarining orasidagi eng kuchli polvonlarga Shadrax, Meshax va Abednaxuni bog'lab, olovli chuqurlikka tashlashni amr qildi. ²¹ Polvonlar ularni bog'lab, ustki kiyimi, ishtoni, bosh kiyimi, xullas, butun ust-boshi bilan olovli chuqurlikka tashladilar. ²² G'azabl原因an shoh qattiq olov yondirishni buyurgani uchun, alanga avjiga chiqqan edi. Olovning tafti uch og'aynini chuqurlikka tashlayotgan polvonlarni kuydirib yubordi.

²³ Shadrax, Meshax va Abednaxu esa bog'langan holda olovli chuqurlikka yiqildilar.

²⁴ Buni tomosha qilib turgan shoh Navuxadnazar birdaniga o'rnidan sapchib turdi-da, hayrat ichra maslahatchilariga:

— Biz chuqurlikka uchta bog'langan odamni tashlamaganmidik? — deb hayqirib yubordi.

— Xuddi shunday, shoh hazratlari, — deb javob berdi ular.

²⁵ — Vo ajabo! Alanganing o'rtasida bog'lanmagan to'rtta odam yuribdi-ku, — dedi shoh. — Ularning birortasiga ham zarar yetmagan. To'rtinchi kimsa xuddi ilohiy zotga^a o'xshaydi-ya!

Uchta yigit ozod qilinib, yuqori lavozimga ko'tariladi

²⁶ Navuxadnazar chuqurlikning og'ziga borib:

— Shadrax, Meshax va Abednaxu, ey, Xudoyi Taoloning xizmatkorlari, qani, chiqinglar! Oldimga kelinglar! — deb baqirdi.

Shadrax, Meshax va Abednaxu alanga orasidan chiqishdi. ²⁷ Barcha noiblar, hokimlar, beklar va shoh a'yonlari Shadrax, Meshax va Abednaxuni o'rab olib, olov o'sha odamlarga hech qanday ziyon yetkazmaganligini ko'rishdi. Ularning na sochlari kuygan, na ustki kiyimlariga zarar yetgan, ulardan hatto tutun hidi ham kelmas edi.

²⁸ Navuxadnazar dedi: "Shadrax, Meshax va Abednaxuning Xudosiga hamdu sanolar bo'lsin! U o'z farishtasini yuborib, O'ziga inongan qullarini xalos qildi. Ular o'z Xudosidan boshqa bo'lgan xudolarga sig'inishdan ko'ra, o'limni ravo ko'rdilar, shu bois shohning amriga ham bo'ysunmadilar.

²⁹ Shuning uchun farmonim quyidagichadir: Shadrax, Meshax va Abednaxuning Xudosiga shak keltirgan har bir odam qaysi xalq, elat yoki uruqqa mansub bo'lishidan qat'iy nazar chopib, tashlanadi, uning uyi esa vayron qilinadi. Zero, bunday najot beradigan boshqa xudo yo'qdir."

³⁰ Keyin shoh Shadrax, Meshax va Abednaxuning martabasini yanada oshirib, ularni Bobil viloyatidagi yuqori lavozimlarga ko'tardi.

Navuxadnazarning maktubi

³¹ Shoh Navuxadnazar yer yuzidagi barcha xalqlar, elatlar va urug'larga quyidagi xabarni yubordi:

"Xonadoningizdan baraka arimasin! ³² Xudoyi Taolo menga ko'rsatgan ajoyibotlu mo'jizalari haqida sizlarni xabardor qilmoqchiman.

³³ Naqadar buyukdir Uning alomatlari!
Naqadar qudratli mo'jizalari!

^a 3:25 ilohiy zot — oramiycha matndan so'zma-so'z tarjimasi — xudolar o'g'li yoki Xudo o'g'li. Samoviy joylarda yashaydigan, masalan farishta kabi kimsalarga nisbatan shunday aytilardi. Shu bobning 28-oyatida mana shu kimsaga nisbatan oramiycha matnda farishta deb aytilgan.

Uning shohligi — mangu shohlik bo'lar,
U abadiy hukmronlik qilor.

4-BOB

Navuxadnazarning Maktubda bayon qilingan daraxt haqidagi tushi

¹ Men, Navuxadnazar, o'z uyimda xotirjam, shohona saroyimda rohat-farog'atda yashayotgan edim. ² Ammo bir kuni kechasi ko'rgan tushim yuragimga allaqanday vahima soldi. Bu tushim meni dahshatga tushirgan edi. ³ Men tushimning ta'birini bilishni istab, Bobildagi hamma saroy maslahatchilarini huzurimga keltirishni buyurdim. ⁴ Qoshimda hozir bo'lgan folbin, munajjim, afsungar^a va rammollar^b tushimni eshitdilar-u, ammo uni ta'birlay olmadilar. ⁵ Nihoyat, Doniyor keldi (uning Beltashazar degan ismi^c men sig'inadigan xudoning ismi bilan hamohangdir^d). Doniyor muqaddas xudolarning^e ruhi bilan to'ladir. Men unga tushimni aytib berdim:

⁶ — Ey, Beltashazar, folbinlarning boshlig'i, senda muqaddas xudolarning^f ruhi borligi menga ayon, har qanday sir senga oshkordir. Ko'rgan tushimning ta'birini menga aytib ber. ⁷ Tushimda men dunyoning qoq o'rtasida o'sayotgan bir daraxtni ko'rdim. U nihoyatda ulkan edi. ⁸ Daraxt o'sib borib uchi bilan osmonga yetdi. Daraxtni dunyoning to'rt burchagidan turib ko'rsa bo'lar edi. ⁹ Uning yaproqlari nihoyatda chiroyli, mo'l mevalari butun dunyoni ta'min qilar edi. Yovvoyi hayvonlar uning tagida pana topar, osmondagi qushlar shoxlarida in qurar, yer yuzidagi barcha mavjudot undan oziqlanar edi. ¹⁰ Men to'shagimda yotib, kelgan vahiyini tomosha qilayotganimda, osmondan kuzatuvchi bir farishta tushib keldi. ¹¹ U ovozi bilan baland qilib shunday dedi: “Daraxtni yiqitinglar, shoxlarini chopib tashlanglar, yaproqlarini uzib, mevalarini sochib yuboringlar. Tagidagi hayvonlarni haydanglar, shoxlardagi qushlarni uchiringlar. ¹² Ammo daraxtning to'nkasi va ildizlariga tegmanglar, ularni temir va bronza bilan zanjirlab, mayin dasht o'tlari orasida qoldiringlar. Daraxt timsolidagi bu odam osmondan tushgan shudringga cho'milsin, yovvoyi hayvonlar bilan yashab, nasibasini dasht o'tlari orasidan terib yesin. ¹³ Undan inson ongi olib tashlansin. U yetti yil^g mobaynida ongsiz hayvonday yashasin. ¹⁴ Bu hukmni kuzatuvchi farishtalar chiqarishdi, toki har bir mavjudot Xudoyi Taoloni inson saltanatining yagona Hukmdori deb bilsin. U shohlikni xohlagan odamiga berar, xokisor qashshoqni taxtga o'tqazar.” ¹⁵ Men, Navuxadnazar, ko'rgan tushim mana shudir. Endi sen, Beltashazar, menga uning ta'birini aytib ber, chunki saroy maslahatchilari tushimni ta'birlay olmadilar. Sen esa buning uddasidan chiqasan, chunki senda muqaddas xudolarning^h ruhi bor.

Tushning ta'biri

¹⁶ So'ng Beltashazar, ya'ni Doniyor bir qancha vaqt o'ziga kelolmay turdi. Mening tushim uni dahshatga tushirar edi.

— Beltashazar, tushim va uning ta'biri seni dahshatga solmasin, — dedim unga menⁱ.

— Hazratim, — deb gapini boshladi Beltashazar. — Iloyim, bu tushingiz va uning ta'biri dushmanlaringiz boshiga tushsin! ¹⁷ Siz, uchi osmon bilan o'pishgan baland bir daraxtni ko'rdingiz. Bu daraxt shu qadar ulkan ediki, uni dunyoning to'rt burchagidan turib ko'rsa bo'lar edi. ¹⁸ Uning yaproqlari nihoyatda chiroyli, mo'l mevalari butun dunyoni ta'min qilar edi. Tagida yovvoyi hayvonlar yashar, osmondagi qushlar shohlarida in qurar edi. ¹⁹ O'sha ulkan daraxt — sizsiz, ey, shoh hazratlari! Siz yer yuzida hokimiyatingizni o'rnatib, shuhratingizni osmonu falaklarga yoygansiz. ²⁰ Tushingizda siz, ey, hazrati oliylari, osmondan tushib kelayotgan kuzatuvchi farishtani ham ko'rdingiz. Farishta: “Daraxtni yiqitib, yo'q qilinglar”, deb buyruq berdi. “Ammo to'nka va

^a 4:4 *afsungar* — oramiycha matnda *Xaldeyliklar*. 2:2 izohiga qarang.

^b 4:4 *rammollar* — 2:27 izohiga qarang.

^c 4:5 ...*uning Beltashazar degan ismi...* — 1:7 ga qarang.

^d 4:5 ...*men sig'inadigan xudoning ismi bilan hamohangdir...* — Asosiy Bobil xudolaridan birining ismi Bel edi (Marduk ismi bilan ham tanilgan).

^e 4:5 *xudolar* — yoki *Xudo*.

^f 4:6 *xudolar* — yoki *Xudo*.

^g 4:13 *yetti yil* — oramiycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — *yettita muddat*. Ba'zan “Doniyor” kitobida *muddat* so'zi bir yilga nisbatan ishlatilgan. Bu oramiycha ibora shu bobning 20, 22, 29-oyatlarida ham ishlatilgan.

^h 4:15 *xudolar* — yoki *Xudo*.

ⁱ 4:16 *Mening tushim... dedim unga men* — Ibroniycha matnda shoh Navuxadnazar o'zi haqida uchinchi shaxsda gapirgan, so'zma-so'z tarjimasi — *dedi unga shoh*. Ba'zan shohlarning maktublarida bunday uslubdan foydalanilgan, anglashilmovchiliklarning oldini olish uchun tarjimada ham maktubning davomi birinchi shaxsda yozilgan, chunki matnning bu qismi 3:31 dan boshlangan shoh maktubining davomi.

ildizlariga tegmanglar, ularni temir va bronza bilan zanjirlab, dasht o'tlari orasida qoldiringlar. Yetti yil davomida u osmondan tushgan shudringga cho'milib, yovvoyi hayvonlar bilan birga yashasin." ²¹ Tush ta'biri shundaydir: Xudoyi Taoloning amriga muvofiq bularning barchasi kelajakda boshingizga tushadi. ²² Siz insonlar jamiyatidan haydalib, yovvoyi hayvonlar orasida yashaysiz. Xudoyi Taolo inson saltanatining yagona Hukmdori ekanini va U taxtni xohlagan odamiga berishini anglab yetmaguningizcha yetti yil davomida ho'kizga o'xshab o't yeb, osmondan tushgan shudringga cho'milasiz. ²³ Ammo daraxt to'nkasi va ildizlari qoldirilganligi shundan dalolat beradiki, siz Xudoni Oliy Hukmdor sifatida tan olganingizdan keyin, shohligingiz qayta tiklanadi. ²⁴ O'tinaman sizdan, ey, shoh hazratlari, maslahatimni rad etmang: gunohlaringizdan yuz o'girib, to'g'rilikni mahkam tuting, yomon qilmishlaringizdan voz kechib, ezilganlarga iltifot qiling. Kim bilsin, balki shunda davlatingiz ravnaqi davom etar.

Navuxadnazarning tushi o'ngidan keladi

²⁵ Bularning hammasi mening boshimga tushdi^a. ²⁶ O'n ikki oylardan keyin, men, Navuxadnazar, Bobildagi saroyimning tomida sayr qilib yurgan edim^b. ²⁷ Shunda shaharga nazar tashlab:

— O'z qudratim bilan qurdirgan shohona poytaxt Bobilni bir ko'rib qo'yinglar—a! — dedim, — cheksiz kuchim va dabdabali ulug'vorligim bu shaharda aks ettirilgan.

²⁸ Bu so'zlar og'zimdanda chiqib ulgurmagan ham ediki, osmondan bir ovoz keldi:

— Ey, shoh Navuxadnazar, gapimga quloq sol! Sen taxtingdan tushirilding! ²⁹ Sen insonlar jamiyatidan haydalib, yovvoyi hayvonlar bilan yashaysan. Xudoyi Taolo — inson saltanatining yagona Hukmdori ekanini va U taxtni xohlagan odamiga berishini uqmaguningcha, yetti yil davomida ho'kizga o'xshab o't yeb yurasan.

³⁰ Menga aytilgan bu karomatli so'zlar o'sha zahotiyuq amalga oshdi. Men insonlar jamiyatidan haydaldim. Ho'kiz kabi o't yeb, osmondan tushgan shudringga cho'mildim. Sochlarim burgut qanotlariday uzun, tirnoqlarim qushning changallariday bo'lguniga qadar, hayotim shu zaylda davom etdi.

Navuxadnazar Xudoni olqishlaydi

³¹ Belgilangan muddat tugagach, men ko'zimni osmonga tikdim, o'sha zahotiyuq es-hushim o'zimga qaytib keldi. Men Xudoyi Taologa shukronalar aytdim, mangu yashovchini olqishlab, ulug'ladim:

Zero abadiydir Uning hukmronligi,
Avlodlar oshadir Uning shohligi.

³² Yerdagi insonlar Uning nazdida hech narsadaydir,
Insonlaru malaklarga U hukmini o'tkazgaydir.
Biror kimsa Unga bas kela olmas,
"Nima qilyapsan?" — deb so'rashga jur'at etmas.

³³ Es-hushim qaytib kelganidan so'ng, shohligim, obro'—e'tiborim hamda shuhratim tiklandi. Maslahatchi va beklarim meni qidirib kelishdi. Men qayta taxtga o'tirdim, ulug'vorligim esa oldingidan ham oshdi.

³⁴ Endi men, Navuxadnazar, Samoviy Shohga hamdu sanolar aytaman, Uni olqishlab, ulug'layman. Uning hamma ishlari to'g'ri, chiqargan hukmlari adolatlidir, U dimog'i shishganlarning popugini pasaytirishga qodirdir."

5-BOB

Belshazarning ziyofati

¹ Oradan yillar o'tdi. Bir kuni shoh Belshazar^c mingta begi uchun katta bir ziyofat uyushtirib, ular bilan mayxo'rlik qilayotgan edi. ² Shirakayf bo'lib qolgan shoh: "Katta bobom^d Navuxadnazar Quddusdagi

^a 4:25-30 ...mening boshimga tushdi — Ibroniycha matndagi shu bobning 25-30—oyatlarida shoh Navuxadnazar o'zi haqida uchinchi shaxsda gapirgan, so'zma-so'z tarjimasi — bularning hammasi shoh Navuxadnazarning boshiga tushdi. 4:16 izohiga qarang.

^b 4:26 ...saroyimning tomida sayr qilib yurgan edim... — U zamonlarda uylarning tomi tekis bo'lgan, odamlar tomida dam olishardi.

^c 5:1 shoh Belshazar — u Navonidusning o'g'li bo'lib, otasi bilan birga hukmronlik qilgan. Navonidus Bobilning eng oxirgi shohi bo'lgan. Navonidus miloddan oldingi 555-539 yillarda hukmronlik qilgan.

^d 5:2 ...Katta bobom... — Oramiycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — otam, lekin bu so'zning ma'nosi ajdod yoki o'zidan oldingi o'tgan biror shoh bo'lishi ham mumkin. Belshazar o'zi boshqa oiladan chiqqan shoh Navonidusning o'g'li edi. Navuxadnazar va Belshazar orasida bir necha shoh o'tgan. Bu oramiycha so'z shu bobning 11, 13, 18—oyatlarida ham ishlatilgan.

Ma'baddan olib kelgan oltin va kumush qadahlar^a keltirilsin!" — deb buyurdi. Shoh beklari, xotinlari va kanizaklari^b bilan o'sha qadahlardan sharob ichmoqchi edi. ³Quddusdagi Ma'bad, ya'ni Xudoning uyidan olib kelingan oltin qadahlar bazmixonaga keltirildi. Shohning o'zi, uning beklari, xotinlari va kanizaklari qadahlardan sharob ichishdi. ⁴Ular ichib, oltin, kumush, bronza, temir, yog'och va toshlardan qilingan xudolarni olqishlar edilar.

⁵To'satdan odam qo'lining panjasi paydo bo'lib, shoh saroyining devorlaridagi suvoqning ustida yoza boshladi. Saroy chiroqlari devorning o'sha qismini yaxshi yoritib turgani uchun, shoh yozayotgan qo'l panjasini ko'rib qoldi. ⁶Shoh ko'rgan bu narsadan dahshatga tushib, bo'zarib ketdi. Uning qo'llari bo'shshib, tizzalari titray boshladi. ⁷Shoh baqirib, munajjim, afsungar^c va rammollarni^d keltirishni buyurdi. Ular hozir bo'lganlarida, shoh shunday dedi: "Kim bu yozuvni o'qib, uning ma'nosini menga tushuntirib bersa, men o'sha odamning ustiga shohona safsar to'n kiygizaman, bo'yniga oltin zanjir taqib, chap qo'l vazirim^e qilib tayinlayman." ⁸Shohning bu maslahatchilari ichkariga kirganlaridan keyin ham yozuvni o'qiy olmadilar, uning ma'nosini ham tushuntirib bera olmadilar. ⁹Bundan qattiq vahimaga tushgan shoh Belshazarning rangida rang qolmadi, beklari esa talmovsirab qolishdi.

¹⁰Ichkaridagi shovqin—suronni eshitib, bazmixonaga kirgan ona malika^f: "Shoh hazratlarining umri boqiy bo'lsin! — dedi. — Shohim, shunchalik ham qo'rqasizmi, qarang, axir, rangingizda rang qolmadi—ku!

¹¹Sizning shohligingizda muqaddas xudolarning^g ruhiga to'lgan bir odam bor. Katta bobongiz davrida bu odam idrokli, zehni o'tkir va xudolar kabi dono deb tan olingan edi. Katta bobongiz — shoh Navuxadnazar uni folbin, munajjim, afsungar va rammollarning boshlig'i qilib tayinlagan edilar. ¹²Doniyor ismli bu odam tushlarni ta'birlashda, sirlarni ochishda va jumboqlarni yechishda g'ayritabiiy qobiliyat, bilim va fahm—farosatga egadir. Katta bobongiz uni Beltashazar deb atagan edi^h. Shohim, buyuring, Doniyorni bu yerga keltirishsin, u sizga bu yozuvning ma'nosini tushuntirib bergay."

Doniyor yozuvni tushuntirib beradi

¹³Doniyor shoh huzuriga keltirildi. Shoh Doniyordan:

— Katta bobom Yahudodan asir qilib olib kelgan Doniyor senmisan? — deb so'radi. — ¹⁴Seni xudolarⁱ ruhi bilan to'lgan, idrokli, zehni o'tkir va dono, deb eshitdim. ¹⁵Men maslahatchilar va munajjmlarni huzurimga chaqirtirib, ularga mana bu yozuvni o'qib, ma'nosini tushuntirib berishni buyurgan edim. Ammo ularning birontasi ham buning uddasidan chiqa olmadi. ¹⁶Sen esa jumboqlarni yechib, ularni tushuntira olishingni eshitganman. Agar sen hozir bu yozuvni o'qib, uning ma'nosini menga tushuntirib bersang, men sening ustingga shohona safsar to'n kiygizaman, bo'yingga oltin zanjir taqib, chap qo'l vazirim qilib tayinlayman.

¹⁷Doniyor shoh huzurida shunday javob berdi:

— Ey, olampanoh, rahmat, sovg'alarangiz o'zingizda qolaversin yoki ularni boshqa birovga bera qoling. Men bu yozuvni shundoq ham o'qib, uning ma'nosini tushuntirib beraman.

¹⁸Ey, shoh hazratlari, Xudoyi Taolo katta bobongiz Navuxadnazarni buyuk bir saltanatning taxtiga o'tqazib, shuhratini ro'yi zaminga yoygandir. ¹⁹Xudo unga bergan ulug'vorligi tufayli hamma odamlar — qaysi xalq, elat va urug'dan bo'lishlaridan qat'iy nazar, katta bobongizdan qo'rqib qaltirar edilar. U xohlagan odamni o'ldirar, xohlaganini tirik qoldirar, yuksaltirmoqchi bo'lganini yuksaltirar, xor qilmoqchi bo'lganini oyoq osti qilar edi. ²⁰Ammo mag'rurlanib, o'jarligi ila ish tuta boshlaganda shohona taxtidan tushirilib, ulug'vorligidan mahrum qilingan edi. ²¹U insonlar jamiyatidan haydalib, ongsiz hayvonday bo'lib qolgandi. Yovvoyi eshaklar bilan yashab, ho'kiz singari o't bilan oziqlangan va osmondan tushgan shudringga cho'milgandi. Oxiri katta bobongiz Xudoyi Taolo — inson saltanatining yagona Hukmdori ekanini va U taxtni xohlagan odamiga berishini tan olgan edi.

^a 5:2 ...Katta bobom Navuxadnazar...olib kelgan oltin va kumush qadahlar... — 1:2 ga qarang.

^b 5:2 kanizaklar — ibroniycha matnda bu so'zning ma'nosi quyidagicha: bu ayollar cho'ri bo'lib, qonuniy xotin bo'lmasalar—da, xo'jayinlari bilan jinsiy aloqada bo'lishgan. Qadimgi paytlarda kanizaklarning jiddiy qonuniy huquqlari bo'lib, xo'jayinlari ularning erlari sifatida bo'lgan.

^c 5:7 afsungar — oramiycha matnda *Xaldeyliklar* (shu bobning 11—oyatida ham bor). 2:2 izohiga qarang.

^d 5:7 rammollar — 2:27 izohiga qarang.

^e 5:7 ...chap qo'l vazirim... — Ya'ni Navonidus va Belshazardan keyingi odam (shu bobning 1—oyatidagi izohga qarang).

^f 5:10 ona malika — yoki malika, lekin oramiycha so'z bu o'rinda Doniyor haqida Belshazar bilmagan narsalarni ham bilgan yoshi katta insonga nisbatan ishlatilgan bo'lishi mumkin. Bu ayol Navonidus yoki hatto Navuxadnazarning xotini bo'lgan bo'lishi ham mumkin.

^g 5:11 xudolar — yoki Xudo.

^h 5:12 Katta bobongiz uni Beltashazar deb atagan edi — 1:7 ga qarang.

ⁱ 5:14 xudolar — yoki Xudo.

²² Ammo siz, ey, shoh Belshazar, katta bobongizning boshidan o'tgan bu voqealardan xabardor bo'la turib^a Xudoga bo'ysunmadingiz! ²³ Siz haddingizdan oshib, Samoviy Xudoga qarshi bosh ko'tardingiz! Xudo Ma'badining qadahlarini huzuringizga keltirib, beklaringiz, xotinlaringiz va kanizaklaringiz bilan mayxo'rlik qildingiz. Hech narsa ko'rmaydigan, hech narsa eshitmaydigan, hech narsa bilmaydigan oltin, kumush, bronza, temir, yog'och va toshdan yasalgan xudolarni madh ayladingiz. Ammo sizga hayot beruvchi va oxiringizni belgilovchi Xudoni ulug'lamadingiz. ²⁴ Shuning uchun Xudo qo'l panjasini yuborib quyidagi so'zlarni yozdirdi:

²⁵ MENE, MENE, TEKEL va PARSIN^b.

²⁶ Buning ma'nosi quyidagicha:

MENE, ya'ni "hisob", — Xudo hukmronlik vaqtingizni hisoblab chiqib, shohligingizga yakun yasadi.

²⁷ TEKEL, ya'ni "tortilgan", — siz tarozida tortilib, hukmronlik qilishga nomunosib bo'lib chiqdingiz.

²⁸ PERES, ya'ni "bo'lingan", — shohligingiz bo'linib, Midiyaliklar va Forslarga berildi^c.

²⁹ So'ng Belshazar bergan amrga binoan, Doniyorga shohona safsar to'n kiydirilib, bo'yniga oltin zanjir taqildi va u shohning chap qo'l vaziri deb e'lon qilindi.

³⁰ Xuddi o'sha kuni kechasi Bobil^d shohi Belshazar o'ldirildi^e. ³¹ Taxtga esa oltmish ikki yoshli Midiyalik Dorof o'tirdi.

6-BOB

Doniyor sherlar uyasida

¹ Shoh Dorog^g butun shohligidagi yerlarni 120 viloyatga bo'lib, har bir viloyat ustidan noib tayinlashga qaror qildi. ² Noiblarni nazorat qilish uchun esa uchta amirni tayinladi, ularning biri Doniyor edi. Shohni urintirmaslik uchun ular noiblardan barcha hisobotni olishlari kerak edi. ³ Doniyor boshqa amiru noiblarga qaraganda o'z ishini yuksak mahorat bilan bajarar edi. Shuning uchun shoh butun saltanat boshqaruvini Doniyorga topshirishni rejalashtirib qo'ygandi. ⁴ Buni ko'ra olmagan amiru noiblar qildan qiyiq axtarib, Doniyorning boshqaruv ishlaridagi nuqsonlarni topishga harakat qilishdi. Ammo Doniyor o'z ishini puxta bajarib, hech qanday mas'uliyatsizlik va nohaqlikka yo'l qo'ymaganligi uchun uni ayblashga biron-bir bahona ham topa olmadilar. ⁵ Oxiri ular bir-birlariga shunday dedilar: "Doniyorni faqatgina o'z Xudosing qonuni bilan bog'liq bo'lgan holda ayblashimiz mumkin, bundan boshqa choramiz yo'qqa o'xshaydi."

⁶ Shunda amiru noiblar shohning huzuriga borib: "Shoh Doroz^h hazratlarining umri boqiy bo'lsin! — dedilar. ⁷ — Shohlikning barcha amirlari, beklari, noiblari, a'yonlari va hokimlari shunday deb kelishdilar: shohimiz farmon joriy qilsinlar. Ey, shoh hazratlari, bu farmon bo'yicha hamma odam o'ttiz kun mobaynida faqatgina sizga sajda qilsin. Kimki boshqa bir xudo yoki odamga sajda qilsa, sherlar uyasiga tashlansin. Bu farmon qat'iy ravishda amalga oshirilsin. ⁸ Ey, shoh hazratlari, farmon chiqarib uni imzolang. Bu farmoningiz Midiya va Fors qonunlariga binoan o'zgarimas bo'lsin." ⁹ Shoh Doroz^h farmonni imzoladi. ¹⁰ Doniyor farmon imzolanganligini bila turib uyiga bordi. Boloxonasiga chiqib, har doim qilganiday, kuniga uch mahal tiz cho'kib Xudoga iltijo qildi, Uni madh etib ulug'ladi. Boloxonaning derazalari esa Quddus tomon ochilgan edi.

¹¹ Amaldorlar bir to'da bo'lib Doniyorning uyiga borganlarida, Doniyor o'z Xudoriga iltijo qilayotganini ko'rib qoldilar. ¹² Ular zudlik bilan bu haqda shohni xabardor qilish uchun shoh qoshiga bordilar.

— Ey, shoh hazratlari! — deya murojaat qildi ular. — Siz farmon chiqarib, kimki o'ttiz kun ichida

^a 5:22 ...siz, ey, shoh Belshazar, katta bobongizning boshidan o'tgan bu voqealardan xabardor bo'la turib... — Oramiycha matnda siz uning o'g'li, ey, shoh Belshazar, bu voqealardan xabardor bo'la turib. Bu oramiycha so'zning ma'nosi avlod yoki voris ham bo'lishi mumkin. Shu bobning 2-oyatidagi izohga qarang.

^b 5:25 ...va PARSIN... — Oramiycha matnda UPARSIN, ma'nosi va PARSIN.

^c 5:28 PERES, ya'ni "bo'lingan". Forslarga berildi — Oramiycha peres so'zi parsin so'zining birlik formasidir. Bu so'zning parsin shakli shu bobning 25-oyatida ishlatilgan. Bu so'zning ma'nosi bo'lingan demakdir va peres so'zi oramiychadagi Fors shohligi so'ziga ham ohangdosh.

^d 5:30 Bobil — oramiycha matnda Xaldey, o'sha vaqtda Bobil yurti shunday deb ham yuritilardi.

^e 5:30 ...Bobil shohi Belshazar o'ldirildi — Miloddan oldingi 539 yilda Midiyaliklar va Forslar Bobilni bosib olishgan.

^f 5:31 Midiyalik Doroz — bu hukmdor kim ekanligini aniq emas. Midiya va Forsni bir shohlik qilib birlashtirgan Fors shohi Kir miloddan oldingi 539 yilda Bobilni bosib olgan. "Midiyalik Doroz" uning Bobildagi taxt nomi bo'lsa kerak. Bu kishi shoh Kir yangi bosib olingan Bobil hududiga tayinlagan hokimning nomi ham bo'lishi mumkin. Bu hokim haqida qadimgi Bobil qo'lyozmalarida ham aytib o'tilgan. "Doniyor" kitobining bir necha joyida aytib o'tilgan Doroz shohi juda ham yaxshi tanilgan, miloddan avvalgi 522-486 yillarda hukmronlik qilgan Fors shohi Doroz bilan adashtirilmasligi kerak. Bu Fors shohi Doroz haqida Eski Ahdning boshqa joylarida ham yozilgan.

^g 6:1 shoh Doroz — 5:31 izohiga qarang.

mendan boshqa bironta xudo yoki odamga sajda qilsa, sherlarning uyasiga tashlanadi, deb aytmaganmidigiz?

— Ha, chiqargan bu farmonim Midiya va Fors shohligining qonunlariga binoan, qat'iydir, — deya javob berdi shoh.

¹³ — Ey, shoh hazratlari, Yahudo asirlaridan bo'lmish Doniyor sizni ham, siz chiqargan farmoningizni ham mensimay, kuniga uch marta o'z Xudosiga iltijo qilyapti, — dedi ular.

¹⁴ Shoh buni eshitgach, qattiq tashvishga tushdi. U Doniyorni saqlab qolish niyatida kun botgunga qadar, qo'lidan kelganicha harakat qildi. ¹⁵ Ammo amaldorlar shohning oldiga kelib:

— Shoh hazratlari, Midiya va Fors qonunlariga binoan, siz chiqargan har bir farmon o'zgarmas ekanligini esingizda tuting, — dedilar.

¹⁶ Shoh Doniyorni sherlarning uyasiga tashlashni buyurdi.

Doniyorning o'ziga esa: “Seni Xudoying qo'lga topshirdim, sen doim sajda qiladigan o'sha Xudo seni asrasin”, — dedi.

¹⁷ Tosh keltirilib, chuqurlikning og'zi berkitib qo'yildi. Hech kim Doniyorni sherlardan qutqara olmasin, deb shoh o'zining va amaldorlarining tamg'alari bilan toshni muhrlab qo'ydi. ¹⁸ So'ng saroyiga qaytib, kechasi bilan ro'za tutdi. Kechqurungi vaqti chog'lik ham ko'ngliga sig'may, tuni bilan uxlamay chiqdi.

¹⁹ Ertasi kuni tong otgach, shoh shosha-pisha sherlar uyasi tomon yugurdi. ²⁰ U yerga borgach:

— Hoy Doniyor, barhayot Xudoning xizmatkori! — deya kuyinib xitob qildi u. — Sen doimo sajda qilib yurgan Xudoying seni sherlardan qutqara oldimi?

²¹ — Shoh hazratlarining umri bo'lsin! — dedi shohga Doniyor. ²² — Xudoyimning nazarida begunoh bo'lganim uchun, U farishtasini yuborib sherlarning og'izlarini berkitib qo'ydi va sherlar menga hech qanday zarar yetkazmadilar. Sizning oldingizda ham, ey, shoh hazratlari, men biron bir aybli ish qilgan emasman.

²³ Xursandchiligi ichiga sig'magan shoh Doniyorni chuqurlikdan chiqarishni buyurdi. Doniyorni chuqurlikdan chiqargan odamlar unga hech qanday zarar yetmaganini ko'rishdi, chunki Doniyor Xudoga inongan edi. ²⁴ Shohning buyrug'iga binoan, Doniyorni qoralagan odamlarni xotinu bola-chaqalari bilan birga sherlar uyasiga tashladilar. Ular chuqurlikning tubiga yetmagan ham ediki, sherlar ularga tashlanib g'ajib tashlashdi.

²⁵ Shoh Doro butun dunyo bo'ylab barcha xalqlar, elatlar va urug'larga shunday maktub yo'lladi:

“Xonadoningizdan baraka arimasin! ²⁶ Shohligimdagi barcha odamlar Doniyorning Xudosidan qo'rqib titrasin, chunki

U barhayot va mangu Xudodir.
Uning shohligi aslo qulamas,
Hukmronligi hech ham tugamas,

²⁷ Najotkoru Xaloskor Udir.

Yeru ko'kda ajoyibot, mo'jizalar ko'rsatgan,
Udir Doniyorni sherlardan qutqarib olgan.”

²⁸ Shoh Doro va Fors shohi Kirning hukmronlik davrlarida^a Doniyorning martabasi yana ham oshdi.

7-BOB

Doniyor ko'rgan vahiy (7:1-12:13)

Doniyorning to'rt maxluq haqidagi vahiysi

¹ Bobil shohi Belshazar hukmronligining birinchi yilida^b Doniyor bir tush ko'rdi. U ko'rgan tushi haqida shunday yozdi:

² “Men tushimda bir vahiy ko'rdim. Osmonning to'rt tomonidan esayotgan qattiq shamol ulkan bir

^a 6:28 ...Doro va Fors shohi Kirning hukmronlik davrlarida... — yoki Doro hukmronlik davrida, ya'ni Fors shohi Kirning hukmronlik davrida. Doro kim ekanligini bilish uchun 5:31 izohiga qarang. Kir miloddan oldingi 539-530 yillarda hukmronlik qilgan.

^b 7:1 Bobil shohi Belshazar hukmronligining birinchi yilida... — Miloddan oldingi 554 yil, o'z otasi Navonidus bilan birga hukmronlik qilishni boshlagan yil. Mana shu bobda tasvirlangan voqealar 5-bobdagi voqealardan avval sodir bo'lgan.

dengizni to'liqlantirayotgan edi. ³ O'sha dengizdan bir–biriga o'xshamaydigan to'rtta bahaybat maxluq^a chiqdi. ⁴ Birinchisi sherga o'xshagan edi, uning burgut qanotlariga o'xshagan qanotlari bor edi. Men maxluqni tomosha qilib turgan edim, birdaniga qandaydir bir kuch uning qanotlarini uzib tashladi, o'zini esa ko'tarib odamzodga o'xshatib ikki oyog'ida turg'izib qo'ydi. O'sha maxluqqa inson ongi berilgan edi^b.

⁵ Ikkinchi maxluq ayiqqa o'xshar edi. U og'ziga uchta qovurg'a suyaklarini tishlab olgan edi. U hamlaga shaylana boshlaganda, unga shunday buyruq berildi:

— Qani, ol, to'yguningcha go'sht ye!

⁶ So'ng qoplonga o'xshagani paydo bo'ldi. Bu maxluqning to'rtta boshi va orqasida qush qanotiga o'xshagan to'rtta qanoti bor edi. Unga hukmronlik qilish huquqi berilgan edi.

⁷ Bundan keyin tundagi vahiya men qo'rqinchli, dahshatli va benihoya kuchli bo'lgan to'rtinchi maxluqni ko'rdim. U o'z qurbonlarini temir tishlari bilan g'ajib, parchalab tashlardi. Qoldiqlarini esa oyoqlari bilan bosib ezardi. Uning o'nta shoxi bo'lgani uchun, u oldingi maxluqlardan ajralib turar edi. ⁸ Men maxluqning shoxlarini tomosha qilib turganimda, ularning orasidan o'sib chiqayotgan yana bir shoxchani^c ko'rdim. Unga joy berish uchun oldingi o'nta shoxdan uchtasi tag–tugi bilan uzilib tushdi. Bu yangi o'sib chiqqan shoxning inson ko'zlariga o'xshagan ko'zlari va takabburona gapiradigan og'zi bor edi.

Doniyorning Azaliy Nuroniy haqidagi vahiysi

⁹ Men taxtlarning joy–joyiga o'rnatilganini tomosha qilib turdim, Azaliy Nuroniy^d o'z joyiga o'tirdi. Uning kiyimi qorday oq, sochlari esa oppoq momiqday edi. Uning taxti otashin alanga, taxtining g'ildiraklari lovullagan olov edi. ¹⁰ Uning huzuridan olovli daryo oqib chiqdi. Minglar Unga xizmat qilar edi, million–millionlar amriga muntazir edi. Sud majlisi boshlandi, hamma kitoblar^e ochildi.

¹¹ Kichkina shoxning kibrlanib shang'illashi mening e'tiborimni tortgan edi. Men uni tomosha qilayotganimda o'sha to'rtinchi maxluq o'ldirildi, uning jasadi olovga tashlanib, kuydirib yuborildi. ¹² Qolgan maxluqlarga kelsak, ularning hukmronligi yo'q qilindi, ammo hayotlari ma'lum bir vaqtgacha^f saqlab qolindi.

¹³ Tunda kelgan o'sha vahiya men osmon bulutlarida kelayotgan inson qiyofasidagi bittasini^g ko'rdim. U Azaliy Nuroniy oldiga keldi. ¹⁴ Unga hukmronlik, ulug'vorlik va shohlik berildi. Barcha xalqlar, elatlar va urug'lar unga bo'ysunishdi. Uning hukmronligi bitmas–tuganmas, abadiy hukmronlikdir. Uning shohligi hech qachon buzilmasdir.

Doniyor ko'rgan vahiyning ma'nosi

¹⁵ Men ko'rgan bu vahi yuragimga g'ulg'ula solib, allanechuk vahimaga tushirgan edi. ¹⁶ Men taxt yonida turganlarning bittasiga yaqinlashib, bularning hammasini tushuntirib berishini so'radim. U menga vahiyning ma'nosini ochib, dedi:

¹⁷ — Sen ko'rgan to'rtta maxluq — bu yer yuzida hukmronlik qiladigan to'rtta shohlikdir. ¹⁸ Ammo Xudoyi Taoloning aziz odamlari shohlikni qabul qilib, unga toabad ega bo'ladilar.

¹⁹ Men to'rtinchi maxluq^h haqida ko'proq ma'lumot olishni xohlar edim, chunki u boshqa maxluqlardan ajralib turar edi. Temir tishlari va bronza changallari bo'lgan bu badbashara maxluq qurbonlarini g'ajib tilka–pora qilar, qoldiqlarini bosib ezardi. ²⁰ Uning boshidagi o'nta shoxi, ayniqsa yangi o'sib chiqqan shox meni juda qiziqtirib qolgan edi. O'sha shox o'sib chiqayotganda o'rnidagi uchta shoxni tushirib yuborgan edi. Ko'zlari va kibrlanib gapiradigan og'zi bo'lgan bu shox boshqa shoxlarga qaraganda ko'proq ahamiyatga

^a 7:3 to'rtta bahaybat maxluq — shu bobning 3–8–oyatlarida tasvirlangan maxluqlar biri ikkinchisidan keyin hukmronlik qiladigan to'rtta shohlikka ishora qiladi. Shoh Navuxadnazar tushida ko'rgan haykalning to'rtta qismi ham bu shohliklarni ifodalagan (2:31–35 ga qarang). 2:36–45 izohiga qarang, izohda o'sha shohliklar tasvirlangan. To'rtta maxluqdan keyin Xudo O'zi tanlagan insonga cheksiz hukmronlik berib, ularning o'rniga joylashtiradi. U inson abadiy hukmdor bo'ladi (shu bobning 13–14–oyatlariga qarang). Shoh Navuxadnazarning tushida haykalga urilgan va katta toqqa aylangan tosh o'sha hukmdorni va uning abadiy shohligini ifodalaydi (2:35, 44–45 ga qarang).

^b 7:4 Birinchisi...inson ongi berilgan edi — Birinchi maxluq Bobil shohligini bildiradi. 4:25–34 da shoh Navuxadnazarning boshiga tushgan voqealar bayon qilingan. Maxluqning qismati o'sha voqealarga ishora qilayotgan bo'lsa kerak.

^c 7:8 ...ularning orasidan o'sib chiqayotgan yana bir shoxchani... — Shu bobning 7–8–oyatlaridagi shoxlar taxtga o'tiradigan qudratli hukmdorlarga ishora qiladi. 8–oyatda tasvirlangan shox esa Isroil xalqining Xudosini tahqirleydigan va o'zini Xudo deb ataydigan hukmdorga ishora qiladi (yana 11:36 ga qarang). To'rtinchi shohlik — Rim imperiyasi emas, Yunon imperiyasidir, deb ta'kidlaydigan olimlarning fikricha, shox bu oyatda Antiox IVni bildiradi (8:9–12 va bu oyatlardagi izohga qarang).

^d 7:9 Azaliy Nuroniy — oramiycha matndagi so'zma–so'z tarjimai — *Kunlarning Qadimgisi* (shu bobning 13, 22–oyatlarida ham bor). Bu ibora juda ham dono va keksa insonni hurmat bilan atash uchun ishlatilardi. Bu bobda Doniyor shu ismni o'z ko'rgan vahiysida Xudoga nisbatan ishlatadi.

^e 7:10 kitoblar — har bir insonning yaxshiyu yomon ishlari yozilgan kitoblar.

^f 7:12 ...ma'lum bir vaqtgacha... — Oramiycha matnda bir fasl va vaqtgacha.

^g 7:13 ...inson qiyofasidagi bittasini... — Oramiycha matndagi so'zma–so'z tarjimai — *inson o'g'liga o'xshagan kimsa*. “Inson o'g'li” nomi insonlarga yoki inson qiyofasidagilarga nisbatan ishlatilgan. (masalan 8:17 va o'sha oyatdagi izohga qarang). Yangi Ahdda Iso Masih o'zi haqida gapirganda mana shu nomni ishlatadi.

^h 7:19 to'rtinchi maxluq — shu bobning 7, 8–oyatlariga qarang.

egaday bo'lib ko'rinar edi.

²¹ Bundan tashqari, vahiyda men o'sha shoxning Xudoning aziz odamlari bilan jang qilayotganini va ularni yengayotganini ko'rgan edim. ²² Shu orada Azaliy Nuroniy kelib, O'zining aziz odamlari foydasiga hukm chiqardi. Xudoning aziz odamlari uchun shohlikni o'z tasarrufiga olish vaqti yetib kelgan edi.

²³ Suhbatdoshim menga shunday dedi:

— To'rtinchi maxluq — bu yer yuzida hukmronlik qiladigan to'rtinchi shohlikning timsolidir. Bu shohlik boshqa shohliklardan ajralib turadi. U butun dunyoni g'ajib, ezib parcha–parcha qiladi. ²⁴ Maxluqning o'nta shoxi — shohlikni boshqaradigan o'nta shohdir. Keyinchalik taxtga yangi bir shoh o'tiradi. Bu shoh oldingi o'nta shohdan ajralib turadi va uchta shohni taxtdan tushiradi. ²⁵ U kufr ketib, Xudoyi Taoloning aziz odamlarini ayovsiz ezadi. Muqaddas bayramlar va qonunlarni o'zgartirishga urinadi. Xudoning aziz odamlari uch yarim yil^a davomida, o'sha shohning zulmi ostida bo'ladilar. ²⁶ Bu muddat tugagach, samoda sud majlisi boshlanadi. Zolim shoh taxtdan tushirilib, butunlay yo'q qilinadi. ²⁷ Xudoyi Taoloning aziz odamlariga esa shohlik, hukmronlik va yer yuzidagi barcha saltanatlarining ulug'vorligi beriladi. Hamma hukmdorlar ularga bo'ysunib, xizmat qiladilar, ularning shohligi abadiy shohlik bo'ladi.

²⁸ Ko'rgan, eshitganlarim mana shudir. Bu tushimdan shu qadar vahimaga tushgan edimki, rangimda rang qolmagan edi. Ammo bular to'g'risida og'iz ochmay, hammasini ichimga yutdim.”

8-BOB

Doniyorning qo'chqor va echki haqidagi vahiyi

¹ Doniyor shunday deb yozdi:

“Shoh Belshazar hukmronligining uchinchi yilida^b menga yana bir vahiy keldi^c. ² Bu vahiyda men Elam viloyatidagi Shushan qal'asida^d, Uloy daryosining bo'yida turgan ekanman. ³ Men daryo bo'yida bir qo'chqor turganini ko'rdim. Uning ikkita uzun–uzun shoxlari bor ekan^e. Ikkinchi bo'lib chiqqan shox birinchisiga qaraganda uzunroq ekan^f. ⁴ Qo'chqor o'zini g'arb, shimol va janubga urib, yo'lida duch kelgan hamma narsani suzar edi. Hech qanday hayvon unga bas kela olmas, uning qurbonlarini qutqara olmas edi. Qo'chqor xohlagan ishini qilar, kuchi tobora oshib borar edi.

⁵ Buni tomosha qilib turganimda, g'arb tomondan bir taka ko'rindi. Yelday uchib kelayotgan bu takaning tuyoqlari go'yo yerga tegmayotganday tuyular edi. Uning ko'zlari orasida ulkan bir shox bor edi^g. ⁶ U quturganicha qo'chqor tomon yugurdi–da, ⁷ qahr–g'azab bilan unga tashlanib, suzdi. Takaning zarbasi zo'rligidan, qo'chqorning ikkala shoxi sinib tushdi. Qo'chqor takaga bas kela olmadi. Taka uni yerga yiqitib toptadi, hech kim qo'chqorni undan qutqara olmas edi.

⁸ Taka nihoyatda kuchayib ketdi, ammo kuch–qudrat cho'qqisida uning ulkan shoxi sinib tushdi. Sinib tushgan shoxning o'rniga dunyoning to'rt tomoniga qayrilgan to'rtta katta shox o'sib chiqdi^h.

⁹ Ularning biridan yana bitta shoxcha chiqdi. Uning kuch–qudrati oshib, janub, sharq va go'zal Isroil o'lkasiⁱ tomon yoyildi. ¹⁰ Qudrati osmonu falakka yetgan bu shox samoviy lashkarlarga hujum qildi. Samoviy lashkarlar bo'lmish yulduzlarning ayrimlarini yerga tushirib toptadi. ¹¹ Hatto samoviy lashkarning sarkardasini mensimay, unga keltiriladigan kundalik qurbonliklarni to'xtatdi. Ma'badni esa vayron qilib, ¹² samoviy lashkarlarni mag'lub qildi. Kundalik qurbonliklar o'rniga haddan tashqari jirkanch bir narsani

^a 7:25 uch yarim yil — oramiycha matndagi so'zma–so'z tarjimai — bir muddat, muddatlar va yarim muddat. Ba'zan “Doniyor” kitobida muddat so'zi bir yilga nisbatan ishlatilgan.

^b 8:1 Shoh Belshazar hukmronligining uchinchi yilida... — Miloddan oldingi 552 yil, birinchi vahiydan ikki yil o'tgandan keyin (7:1 ga qarang). Mana shu bobda tasvirlangan voqealar 5–bobdagi voqealardan avval sodir bo'lgan.

^c 8:1 Doniyor shunday deb yozdi...menga yana bir vahiy keldi — Ibroniycha matnda Shoh Belshazar hukmronligining uchinchi yilida men, Doniyorga yana bir vahiy keldi, ammo Doniyor muallif bo'lib hikoya qilgan 7:1 va 10:1 bilan solishtiring.

^d 8:2 Shushan qal'asi — bu shahar devorlar bilan o'ralgan bo'lib, viloyatning poytaxti edi.

^e 8:3 ...bir qo'chqor...Uning ikkita uzun–uzun shoxlari bor ekan — Ikki uzun–uzun shoxli bu qo'chqor birlashgan Midiya va Fors shohligiga ishora qiladi.

^f 8:3 Ikkinchi bo'lib chiqqan shox birinchisiga qaraganda uzunroq ekan — Uzunroq bo'lgan shox Midiya va Forsni bitta shohlikka birlashtirgan Fors shohi Kirga ishora qiladi.

^g 8:5 ...bir taka...ulkan bir shox bor edi — Taka — Yunon imperiyasiga, takaning ulkan shoxi esa Iskandar Zulqarnaynga ishora qiladi. U miloddan oldingi 330 yilda Midiya va Fors shohligini bosib olgan.

^h 8:8 ...ulkan shoxi sinib tushdi. Sinib tushgan shoxning o'rniga...to'rtta katta shox o'sib chiqdi — Sinib tushgan shox — Iskandar Zulqarnayning o'limiga ishora qiladi. Iskandar Zulqarnay miloddan oldingi 323 yilda vafot etgan, so'ng uning shohligi to'rt qismga — Yunoniston, Kichik Osiyo, Suriya va Misrga bo'linib ketgan. Iskandarning to'rtta lashkarboshisi buyuk shohlikni bo'lib olgan edi. O'sib chiqqan to'rtta katta shox — to'rtala lashkarboshiga ishora qiladi.

ⁱ 8:9 go'zal Isroil o'lkasi — ibroniycha matnda go'zal o'lka, Isroil yeriga qarata aytilgan.

oʻrnatdi. Haqiqatni oyoq osti qilgan bu shox har bir ishida muvaffaqiyat qozonar edi^a.

¹³ Keyin men farishtalar oʻzaro gaplashayotganini eshitib qoldim. Ularning biri boshqasidan shunday deb soʻraganini eshitdim:

— Vahiydagi bu narsalar qachongacha davom etar ekan—a? Qachongacha bu jirkanch narsa kundalik qurbonliklar oʻrnini egallaydi? Qachongacha Maʼbad va samoviy lashkarlar oyoq osti boʻladi?

¹⁴ Sherigi unga shunday javob berdi:

— Bunday ahvol 2300 kechayu kunduz^b davom etadi. Oʻsha vaqt mobaynida qurbonliklar keltirilmaydi. Shundan soʻng Maʼbad poklanib, asl holiga qaytariladi.

Farishta Jabroil vahiy larni tushuntirib beradi

¹⁵ Men koʻrgan vahiyning magʻzini chaqmoqchi boʻlib, boshimni qotirib turganimda, birdaniga oldimda odam qiyofasidagi allakim paydo boʻldi. ¹⁶ Shu paytda men Uloy daryosi tomonidan:

— Ey, Jabroil, bu odamga vahiyning maʼnosini tushuntirib ber, — deb xitob qilayotgan inson ovozi eshitdim. ¹⁷ Jabroil menga yaqinlashganda, men qoʻrqanimdan yuz tuban yerga yiqilib tushdim. Ammo u menga:

— Tushungin, ey, banda^c, bu oxir zamon vahiy si, — dedi.

¹⁸ U gapirayotganda men hushimdan ketib, yuz tuban yerda choʻzilib yotgan edim. Ammo u qoʻlini tekkizib, meni turgʻizib qoʻydi—da, ¹⁹ shunday dedi:

— Eshit, men senga oxirzamon paytida sodir boʻladigan narsalarni ayon qilaman, oʻsha davrda Xudo oʻz gʻazabini yer yuziga sochishni belgilagandir. ²⁰ Sen koʻrgan ikki shoxli qoʻchqor — bu Midiya va Fors shohliklaridir. ²¹ Taka esa Yunoniston shohligidir. Koʻzlarining orasidagi ulkan shox — bu Yunoniston taxtida oʻtiradigan birinchi shohdir. ²² Sinib tushgan shoxning oʻrniga chiqqan toʻrtta shox — Yunoniston toʻrt qismga boʻlinishini bildiradi. Taxtga oʻtirgan toʻrtta shoh oldingi shohga qaraganda zaifroq boʻladi. ²³ Ularning hukmronlik paytlari oxirlab, gunohlari toʻlib—toshganda, makr—hiylaga usta, vajohati xunuk bir shoh taxtga oʻtiradi. ²⁴ U nihoyatda kuchayib ketadi, biroq oʻzining kuchi bilan emas. U hamma yoqni vayron qilib, barcha ishlarida muvaffaqiyat qozonadi. Zabardast yoʻlboshchilaru Xudoning aziz odamlarini qirib tashlaydi. ²⁵ Ustalik bilan ishlatgan makkorligi tufayli koʻp yutuqlarga erishadi. Koʻzini yogʻ bosgan bu shoh ogohlantirmasdan koʻp odamlarni halok qiladi. U hatto eng buyuk Shohga qarshi bosh koʻtaradi. Oqibatda esa yoʻq qilib tashlanadi, ammo bu insonning kuchi bilan qilinmaydi. ²⁶ Doniyor, men hozir senga tushuntirib bergan ertalabki va kechqurungi qurbonliklarga oid boʻlgan bu vahiy albatta amalga oshadi. Sen vahiy ni sir tutgin, chunki bu uzoq kelajakka oid narsadir.

²⁷ Bu voqeadan soʻng tobim qochib, bir necha kun betob boʻlib yotdim. Keyin turib shohning xizmatiga qaytdim. Ammo vahiy meni tamomila esankiratib qoʻygan edi. Men uning maʼnosini tushunmagan edim.

9-BOB

Doniyor xalq uchun ibodat qiladi

¹ Bobil^d taxtiga oʻtirgan Midiyalik Axashverash oʻgʻli Doro^e hukmronligining ilk davri. ² Men Doro hukmronligining dastlabki yilida paygʻambarlar yozib qoldirgan bitiklarni mutolaa qilishga kirishgan edim. Egamiz paygʻambar Yeremiyoga aytgan soʻzlariga koʻra, Quddus yetmish yil davomida xarob boʻlib yotishini bilib oldim.

^a **8:9-12** Doniyorga kelgan vahiyning bu qismidagi kichkina shox — miloddan oldingi 175-164 yillarda Suriyada hukmronlik qilgan Yunon shohi Antiox IVga (uni Epifan deb ham atashardi) ishora qiladi. Miloddan oldingi 167 yilda Antiox IV Quddusni bosib olib, u yerdagi deyarli hamma erkaklarni kirib tashladi, ayollar va bolalarni esa qul qilib oldi. U yahudiylarga koʻp zulm oʻtkazdi, ularning eʼtiqodiga qarshi kurash olib bordi. Sunnat qilish odatini taqiqladi. Oʻzini koʻklarga koʻtarib, Xudoga tenglashtirdi, Quddusdagi Maʼbadni bulgʻadi (9:27 izohiga qarang), kunda keltiriladigan qurbonliklarga chek qoʻydi. Shu vaqt mobaynida imonida sobit qolgan koʻp yahudiylar halok boʻldi. Miloddan oldingi 165 yilda yahudiylar Yunon shohi hukmronligiga qarshi bosh koʻtarib, ozodlikka erishdilar. 7:8 da oxirzamon davrida hokimiyat tepasiga keladigan murtad bir shoh haqida bayon qilinadi, Antiox IV oʻsha murtad shohning jonli namunasi boʻlib xizmat qiladi (7:8 va oʻsha oyatdagi izohga qarang).

^b **8:14** 2300 kechayu kunduz — kechki payt va ertalab qoʻshib sanalgan holda 2300 kun deb tushunsa ham boʻladi yoki 1150 ta kechki payt, 1150 ta ertalab deb sanalsa, hammasi boʻlib 2300 soni chiqadi, demak buni 1150 kun deb tushunsa ham boʻladi. Ikkinchi talqin quyidagi sabablarga koʻra, mantiqqa toʻgʻri keladi: 1150 kun 7:25 da aytib oʻtilgan uch yarim yil bilan teng, kechki payt va ertalab deb aytilgani oʻsha paytlarda keltiriladigan qurbonliklarga nisbatan aytilgan boʻlib, mana shu ikki qurbonlik paytlari alohida sanalgan.

^c **8:17** banda — ibroniycha matnda *inson oʻgʻli*. Bu joyda shu ibora paygʻambarning ham odam zotidan ekanligini, abadiy yashamasligini, u ham Xudoning kuchiga muhtojligini koʻrsatish uchun ishlatilgan.

^d **9:1** Bobil — ibroniycha matnda *Xalday*, oʻsha vaqtda Bobil yurti shunday deb ham yuritilardi.

^e **9:1** ...Midiyalik...Doro... — 5:31 izohiga qarang.

³ Shunda men Rabbiiy Xudoga yolvordim, ro‘za tutib, qanorga o‘randim, kulga belanib^a, iltijo qildim. ⁴ Men Egam Xudoga ibodat qilib, xalqimning gunohlari uchun shunday deb tavba qildim:

Yo Rabbiiy, Sen buyuk Xudosan, biz Seni ulug‘laymiz! Seni sevib, bergan amrlaringga rioya qilgan bandalaringga Sen ahdingni sodiq saqlaysan. ⁵ Ammo biz nohaqlik qilib, gunohga qo‘l urdik. Qabih ishlar qilib, Senga qarshi bosh ko‘tardik, amrlaru qonun–qoidalarini unutib, ⁶ shohlarimizga, rahnamolarimizga, ota–bobolarimizga va avom xalqqa Sening nomingdan gapirgan xizmatkorlaring — payg‘ambarlarga biz quloq solmadik.

⁷ Sen haqsan, yo Rabbim. Biz esa bugun sharmanda bo‘ldik. Biz Senga xiyonat qilganimiz uchun, Sen hammamizni — Yahudo va Quddus aholisini hamda butun Isroil xalqini yaqin va uzoq yurtlarga tarqatib yuborgansan. ⁸ Ey, Egam, biz Senga qarshi gunoh qilganimiz uchun shohlarimiz, rahnamolarimiz, ota–bobolarimiz, biz — hammamiz sharmanda bo‘ldik. ⁹ Yo Rabbimiz Xudo, biz Senga qarshi bosh ko‘targan bo‘lsak ham, Sen gunohlarimizni kechiruvchi, rahmdil Xudosan. ¹⁰ Ey, Egamiz Xudo, biz Senga itoat etmadik! Sen xizmatkorlaring bo‘lmish payg‘ambarlar orqali bizga qonunlar berding, ammo biz ularga rioya qilmadik.

¹¹ Butun Isroil xalqi qonuningni buzib, haq yo‘ldan ozdi, Senga quloq solishni xohlamadi. Biz Senga qarshi gunoh qilganimiz uchun, quling Musoning Qonunida yozilgan qasamyodu la‘natlar boshimizga tushdi. ¹² Ha, Sen bizni va rahnamolarimizni ogohlantirgan eding! So‘ng aytganlaringni qilib, boshimizga shunday falokatlar yog‘dirdingki, Quddusda yuz bergan bunday dahshatli fojiani yorug‘ dunyo hali ko‘rmagan edi. ¹³ Musoning qonunida yozilgan har bir falokat boshimizga tushdi. Ammo biz shunda ham gunohlarimizdan qaytmadik, Egamiz Xudoning marhamatini izlamadik, Uning sodiqligini esga olmadik. ¹⁴ Vaqti kelib Egam bizni bu falokatlarga giriftor qildi, chunki biz Uning gaplariga itoat qilmadik. Darhaqiqat, Egamiz Xudo doim adolat ila ish tutar.

¹⁵ Ey, Rabbimiz Xudo, Sen O‘z xalqingni qudrating ila Misrdan olib chiqib, shuhratingni olamga yoyding. Sening qudrating bugunga qadar tilga olinur. Biz esa gunoh qildik, qabihlikka qo‘l urdik.

¹⁶ Yo Rabbim, Sen o‘tmishda bizga ko‘p iltifot qilding. Hozir ham g‘azabu qahringni Quddusdan yiroq qilgin, deb yolvoraman. Quddus Sening shahring, Sening muqaddas tog‘ing–ku^b, axir! Bizning va ota–bobolarimizning gunohlari tufayli Quddus va tanlangan xalqing qo‘shni xalqlar orasida xor-zor bo‘lmoqda. ¹⁷ Shuning uchun, ey, Xudoyimiz, qulingning ibodatu iltijolariga quloq tutgin. Yo Rabbiiy, xarob bo‘lgan Ma‘badingga O‘z haqi–hurmatining uchun munavvar yuzing bilan boqqin.

¹⁸ Ey, Xudoyim, quloq solib, nolalarimizni eshitgin! Ko‘zingni ochib, biz tortgan jabrni ko‘rib qo‘ygin! Shaharning ahvoliga bir qara, axir, u Sening noming bilan atalgan–ku! Biz Sening marhamatingga loyiq bo‘lmasak–da, O‘zingning cheksiz rahmdilliging tufayli bizga shafqat qil. ¹⁹ Yo Rabbiiy, nolalarimni eshitgin! Yo Rabbiiy, bizni kechirgin! Yo Rabbiiy, iltijolarimni eshitib yordam bergin! Hurmatining haqi shoshilgin, chunki bu shahring va xalqing Sening noming bilan atalgandir, ey, Xudoyim!

Jabroil bashoratni tushuntirib beradi

²⁰ Men toat–ibodatda bo‘lib, o‘zimning gunohlarim va xalqim Isroilning gunohlari uchun tavba qilib, Xudoning muqaddas tog‘i — Quddus^c uchun Egam Xudoga iltijo qilayotgan edim. ²¹ Kechki qurbonlik paytida^d men hali ibodat qilayotganimda, oldimga Jabroil uchib tushdi. Men uni oldingi vahiyda ham ko‘rgan edim^e. ²² U menga tushuntirdi:

— Doniyor, men oldingga vahiyning tushuntirmoq uchun keldim. ²³ Sen Xudoga iltijo qila boshlaganingda, U senga javob bergan edi. Men javobini senga yetqazmoq uchun keldim, chunki sen Xudoning suyukli bandasisan. Qani, endi, aytadigan gaplarimni yaxshilab eshit, vahiyning ma‘nosini tushunib olgin: ²⁴ Isyonni bartaraf etish, qabihlikka chek qo‘yish, gunohni poklash hamda abadiy adolat o‘rnatish uchun Xudo sening xalqing va muqaddas shahring uchun yetmish karra yetti yil^f belgiladi. Shunda vahiy va karomatlar amalga

^a 9:3 ...qanorga o‘randim, kulga belanib... — Qanor dag‘al qoramtir mato bo‘lib, echki yoki tuya junidan qilingan. Odatda odamlar umidsiz kayfiyatini va qayg‘uli holatini ifodalash uchun qanorga o‘ranib olishar, kulga ham belanar edi. Ko‘pincha bu harakat Xudodan kechirim so‘rab ibodat qilish va Undan madad tilash bilan birgalikda amalga oshirilgan.

^b 9:16 muqaddas tog‘ing — Sion tog‘iga ishora qiladi. Quddusdagi Ma‘bad mana shu qir ustida qurilgan edi, mana shu yerda Xudo o‘z xalqiga O‘zini ko‘rsatdi. Bu ibora Quddus shahriga nisbatan ham ishlatilgan. To‘laroq ma‘lumotga ega bo‘lish uchun lug‘atdagi “Sionga qarang.

^c 9:20 ...Xudoning muqaddas tog‘i — Quddus... — Ibroniycha matnda Quddus ko‘rsatilmagan, ammo shu bobning 16–oyatidagi izohga qarang.

^d 9:21 Kechki qurbonlik paytida... — Taxminan kunduzi soat 3 ga to‘g‘ri keladi.

^e 9:21 Men uni oldingi vahiyda ham ko‘rgan edim — 8:16-17 ga qarang.

^f 9:24 yetmish karra yetti yil — ibroniycha matndagi so‘zma–so‘z tarjimasi — 70 ta yetti, 490 yillik davrga nisbatan aytilgan.

oshadi, muqaddas Ma'bad^a esa tabarruk qilinadi. ²⁵ Shuni bilib qo'yginki, Quddusni tiklash uchun amr berilganidan to Xudo moy quyib tanlagan yo'l boshchi^b kelguniga qadar, yetti karra yetti yil^c o'tadi. Oltmish ikki karra yetti yil^d mobaynida Quddus shahri, uning yo'llari va mudofaa inshootlari tiklanadi, ammo bu mashaqqatli damlarda sodir bo'ladi. ²⁶ Oltmish ikki karra yetti yil o'tgach, Xudo tanlagan yo'l boshchi o'ldiriladi. U erishgan hamma narsa barbod bo'ladi^e. Qo'shin tortib kelgan ajnabiy bir hukmdor shaharga kuchli selday yopirilib, shaharni hamda Ma'badni vayron qiladi. Xudoning qaroriga muvofiq, urushu vayronagarchiliklar o'sha davrning oxirigacha davom etadi. ²⁷ O'sha hukmdor ko'p xalqlar bilan bir karra yetti yilga^f kuchli bir bitim tuzadi. O'sha vaqtning yarmi o'tgach, qurbonlik va nazrlarga chek qo'yib, Ma'badda makruh bir narsa o'rnatadi. Bu narsa ko'p harom-xarish ishlarga sabab bo'ladi^g. Bu ahvol Xudo belgilagan kungacha davom etadi. O'sha kuni shahar bilan Ma'badni vayron qilgan hukmdorning kuni bitadi."

10-BOB

Doniyorning farishta haqidagi vahiysi

¹ Fors shohi Kir hukmronligining uchinchi yilida^h, Beltashazar deb atalgan Doniyorgaⁱ Xudodan bir xabar kelgan edi. Kelajakda albatta sodir bo'ladigan kuchli to'qnashuvga oid bo'lgan bu^j xabarning ma'nosi Doniyorga vahiy orqali ayon bo'ldi. ² Doniyor shunday deb yozdi:

"O'sha paytda men uch hafta azadorday yurdim^k. ³ Uch hafta davomida hech qanday taniq taom yemadim, go'sht bilan sharobni og'zimga olmadim, yuvinib-taranmadim. ⁴ Birinchi oying^l yigirma to'rtinchi kunida buyuk Dajla daryosining bo'yida turganimda ⁵ men bittasini ko'rdim. Uning egnida zig'ir tolasidan to'qilgan libos, belida sof tilladan yasalgan kamar^m bor edi. ⁶ Uning tanasi qimmatbaho toshday yarqirab turar edi. Yuzi yashinday porlab, ko'zlari mash'aladay yonib turar edi. Oyoq-qo'llari yaltiroq misday tovlanib, ovozi bir olomon shovqiniday yangrar edi.

⁷ Vahiyni faqat men ko'rdim. Yonimdagilar vahiyni ko'rmagan bo'lsa ham vahimaga tushdilar. Ular tumtaraqay bo'lib har yoqqa yashirib oldilar. ⁸ Men bir o'zim qoldim. O'sha ajoyib vahiyni ko'rayotganimda quvvatsizlanib, aft-angorim tanib bo'lmaydigan darajada o'zgarib ketganini sezdim. Madorim qolmagan edi. ⁹ Men farishtaning ovozi eshitganimda hushimdan ketib, yuz tuban yerda cho'zilib qoldim. ¹⁰ So'ng esa bir qo'l menga tegib, meni kaft va tizzalarimga ko'tarib qo'ydi.

¹¹ O'sha farishta menga:

— Ey, Doniyor, sen Xudoning suyuqli bandasisan, — dedi. — Qani, tur! Senga aytadigan gaplarimga quloq sol, chunki men sening oldingga yuborilganman.

U bu gaplarini menga aytayotganda men qaltirab o'rnimdan turdim.

¹² — Doniyor, qo'rqma! — dedi u menga. — Sen hayot lazzatlaridan voz kechib, xabar xususida mulohaza yuritishni boshlagan kuningdayoq, iltijolaring ijobat bo'lgan edi. Iltijolaringga binoan, men oldingga keldim.

¹³ Ammo Fors shohligini himoya qiluvchi farishta yigirma bir kun davomida menga qarshilik qildi. Men u

^a 9:24 muqaddas Ma'bad — yoki muqaddas joy, yoki muqaddas inson. Ibroniycha matnda so'zma-so'z tarjimasi — muqaddaslarning muqaddasi. Bu ibroniycha ibora mana shu joyda aniq nimaga nisbatan ishlatilganini aytish qiyin, lekin ko'pchilik buni Ma'badga yoki Ma'baddagi qurbongohga yoki oliy ruhoniyya nisbatan ishlatilgan deb tushunadi. Bunga qaramay, mana shu oyatda berilgan fikrning ma'nosi quyidagidir: odamlar yana Ma'badda sajda qila oladilar.

^b 9:25 ...Xudo moy quyib tanlagan yo'l boshchi... — Masihga ishora qiladi.

^c 9:25 yetti karra yetti yil — ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — 7 ta yetti, 49 yillik davrga nisbatan aytilgan.

^d 9:25 oltmish ikki karra yetti yil — ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — 62 ta yetti, 434 yillik davrga nisbatan aytilgan (shu bobning 26-oyatida ham bor).

^e 9:26 U erishgan hamma narsa barbod bo'ladi — yoki Hech kim uning o'rnini olmaydi. Oyatning bu qismidagi ibroniycha matnning ma'nosi bahsli.

^f 9:27 bir karra yetti yil — ibroniycha matndagi so'zma-so'z tarjimasi — 1 ta yetti, 7 yillik davrga nisbatan aytilgan.

^g 9:27 ...Ma'badda makruh bir narsa o'rnatadi. Bu narsa ko'p harom-xarish ishlarga sabab bo'ladi — Oyatning bu qismidagi ibroniycha matnning ma'nosi bahsli. Ko'pchilik olimlarning ta'kidlashicha, bu hodisa miloddan oldingi 167 yilda, Yunon shohi Antiox IV (uni Epifan deb ham atashardi) hukmronligi davrida yuz bergan. U miloddan oldingi 175-164 yillarda Suriyada hukmronlik qilgan. Quddusdagi Ma'badning qurbongohi ustiga xudo Zevsga atab qurbongoh qurdirib, o'sha qurbongoh ustida cho'chqalarni qurbonlik qildi. Iso qilgan bashoratga ko'ra, shunga o'xshash hodisa oxirzamon davrida ham sodir bo'lar ekan.

^h 10:1 ...Kir hukmronligining uchinchi yilida... — Miloddan oldingi 536 yil.

ⁱ 10:1 ...Beltashazar deb atalgan Doniyorga... — 1:7 ga qarang.

^j 10:1 Kelajakda albatta sodir bo'ladigan kuchli to'qnashuvga oid bo'lgan bu... — yoki Xabar to'g'ri edi, ammo uni tushunish juda qiyin edi. Bu...

^k 10:2 Doniyor shunday deb yozdi...men uch hafta azadorday yurdim — Ibroniycha matnda o'sha paytda men, Doniyor uch hafta azadorday yurdim, ammo Doniyor muallif bo'lib hikoya qilgan shu bobning 1-oyati va 7:1 bilan solishtiring.

^l 10:4 birinchi oy — Nison oyiga qarata aytilgan, ibroniy kalendarining birinchi oyi (Nison oyi Abib oyi deb ham ataladi). Bu oy hozirgi 11 martdan keyin birinchi yangi oy chiqqan kundan boshlanadi.

^m 10:5 sof tilladan yasalgan kamar — yoki Ufazdan keltirilgan tilladan yasalgan kamar.

bilan jang qilib hayallab qolganim uchun^a, bosh farishtalardan biri bo'lgan Mikoyil menga yordamga keldi.

¹⁴ Men senga kelajakda xalqing boshiga tushadigan narsalarni tushuntirish uchun keldim. Bu vahiy o'sha kunlarga oiddir.

¹⁵ U bu so'zlarni gapirayotganda, men lom–mim deya olmay, boshimni egib turar edim. ¹⁶ So'ng odam qiyofasidagi boshqa biri^b lablarimga qo'l tekkizdi. Men og'zimni juftlab, oldimda turganga dedim:

— Hazratim, bu vahiy yurak–bag'rimni ezib yubordi, madorim quridi. ¹⁷ Menday bir qul qanday qilib hazratim bilan gaplasha oladi? Holdan toyganman, bazo'r nafas olyapman.

¹⁸ U yana bir bor menga qo'lini tekkizib, menga kuch ato etdi. ¹⁹ Men birinchi ko'rgan boshqa birovini^c shunday dedi:

— Ey, Xudoning suyuqli bandasi, qo'rqma! Tinchlan! Dadil bo'!

U menga gapirayotganda dadillanib dedim:

— Hazratim, siz menga dalda berdingiz, endi gapiravering.

²⁰⁻²¹ — Sening oldingga nima uchun kelganimni bilasanmi o'zi? — deb so'radi u. — Men senga Haqiqat kitobida yozilgan narsalarni aytib bermoqchiman. Bundan so'ng men qaytib, Fors shohligini himoya qiluvchi farishtaga qarshi urushga chiqaman. Keyin Yunonistonni himoya qiluvchi farishta bilan jang qilaman. Bu to'qnashuvda Isroilni himoya qiluvchi Mikoyil farishtadan boshqa yordamchim yo'q.

11-BOB

¹ Midiyalik Doro^d hukmronligining birinchi yilida men Mikoyilga yordam berib, uni muhofaza qilib turgan edim.”

Farishta Doniyorga bergan bashorat

Misr va Suriya shohlilari

² Farishta gapida davom etib Doniyorga shunday dedi^e:

“Endi esa men senga haqiqatni aytaman. Fors shohligida yana uchta shoh hukmronlik qiladi. To'rtinchi shoh boshqalarga qaraganda ancha badavlat bo'ladi. U boyligi orqali kuch orttirib, hammani Yunoniston shohligiga qarshi qo'zg'atadi.

³ Keyin taxtga jangovar bir shoh o'tiradi, u beqiyos bir saltanatni boshqarib, xohlagan ishini qiladi.

⁴ Ammo qudratining cho'qqisida saltanati parchalanib, to'rt qismga bo'linib ketadi. Taxtga shohning zurriyotiga mansub bo'lmagan yetti yot begonalar o'tiradi, biroq saltanatning ilgarigi kuch–qudrati ularda bo'lmaydi.

⁵ Shu orada Misr shohi kuchayib ketadi, ammo shohning zobitlaridan biri zo'rayib, shoh saltanatidan ulkanroq bir saltanatga hukmronlik qiladi. ⁶ Bir necha yil o'tgach, Misr shohi Suriya shohi bilan ittifoq tuzib, unga qizini uzatadi. Shu orqali u Suriya shohi bilan aloqasini mustahkamlamoqchi bo'ladi, biroq ittifoq uzoq davom etmaydi. Qiz, kuyov, qizning otasi^f va ularning xizmatkorlari xoinlikning qurbonlari bo'lishadi.

⁷ Ko'p o'tmay Misr taxtiga qizning qarindoshlaridan biri o'tiradi. U Suriya shohining qo'shinlariga hujum qilib, istehkomlarini zabt etadi. Qo'shinlarni tor–mor qilib, g'alaba qozonadi. ⁸ Suriya xudolarining haykallarini, oltin va kumushdan qilingan qimmatbaho idishlarni o'lja qilib, Misrga olib ketadi. So'ng bir necha yil davomida Suriya shohining tinchligini buzmaydi. ⁹ Shundan keyin Suriya shohi Misrga bostirib boradi, ammo yengilib, o'z yurtiga qaytib ketadi.

¹⁰ Suriya shohining o'g'illari jangga o'tlanib, Misrga katta bir qo'shin tortib borishadi. Qo'shinlar sel kabi oqib, yovning qal'asiga hujum qilishadi. ¹¹ G'azablangan Misr shohi Suriya shohi bilan jang qilib, katta yov qo'shinini tor–mor qiladi. ¹² G'alabaga erishgan Misr shohi o'ta mag'rurlanib ketadi, ammo omad unga boshqa kulib boqmaydi, ¹³ chunki bir necha yildan keyin Suriya shohi yana Misrga qo'shin tortib keladi. Bu safar Suriya qo'shinlari oldingidan ham ziyodroq, tish–tirnog'igacha qurollangan bo'ladi.

^a 10:13 Men u bilan jang qilib hayallab qolganim uchun... — Ibroniychada men Fors shohligining shohlar bilan hayallab qolganim uchun, oyatning birinchi qismida va shu bobning 20-21–oyatlarida aytib o'tilgan malak shahzodasi bilan bo'lgan to'qnashuvga qarata aytilgan bo'lishi mumkin.

^b 10:16 ...odam qiyofasidagi boshqa biri... — Ibroniycha matnda odamga o'xshagan bittasi. Mana shu oyatda va 18–oyatida aytilib o'tilgan bu kimsa 5-6–oyatlarda aytib o'tilgan kimsami yoki boshqami, bu aniq emas. Ko'p tarjimalarda bu kimsa ikkinchi bir kimsa deb aytiladi.

^c 10:19 Men birinchi ko'rgan boshqa birovini... — Ibroniycha matnda u. Matnning bu yerida 5-6–oyatlarda tasvirlangan kimsaga nisbatan ishlatilgan bo'lishi mumkin (ammo shu bobning 16–oyatidagi izohga qarang).

^d 11:1 Midiyalik Doro — 5:31 izohiga qarang.

^e 11:2 Farishta gapida davom etib Doniyorga shunday dedi... — Ibroniycha matnda bu so'zlar yo'q, ammo mana shu bobda kim gapirayotgani aniq bo'lishi uchun tarjimaga qo'shilgan. Bu gapirayotgan kimsa 10:5-6 da tasvirlangan, mayin zig'ir matosidan tikilgan libos kiygan farishtadir.

^f 11:6 otasi — ibroniycha matndan. Qadimiy suryoniycha va lotincha tarjimalarda o'g'li.

¹⁴ Shunda ko'p odamlar Misr shohiga qarshi bosh ko'taradilar. Vahiy amalga oshsin, deb xalqing orasidagi ayrim zo'raonlar ham qo'zg'aladi, ammo muvaffaqiyatga erisha olmaydilar. ¹⁵ Suriya shohi mustahkam bir shaharni qamal qilib, qo'lga kiritadi. Suriyaning siquvi ostida Misr qo'shinlari chekinadilar, hatto Misrning saralangan lashkarlari ham yov qo'shinining shiddatli hujumini qaytara olmaydilar. ¹⁶ Suriya shohi xohlagan ishini qiladi, biror kishi unga qarshilik qilishga jur'at etmaydi. U go'zal Isroil o'lkasini^a qo'lga kiritib, uni vayron qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

¹⁷ Dastavval Suriya shohi o'z saltanatidagi bor qo'shinni to'plab, Misrni zabt etmoqchi bo'ladi. Keyin Misrni ichidan yemirmoqchi bo'lib, Misr shohi bilan sulh tuzadi va unga qiz uzatadi. Ammo Suriya shohining bu rejaları puchga chiqib, muvaffaqiyat keltirmaydi. ¹⁸ Bundan so'ng Suriya shohi dengiz qirg'og'idagi shaharlarga hujum qilib, ko'plarini qo'lga kiritadi. Ammo o'zga yurtlik bir sarkarda bu surbet shohning popugini pasaytirib, qilgan qilmishlariga yarasha jazosini beradi. ¹⁹ Shunda Suriya shohi chekinib, o'z yurtidagi qal'alariga qaytib ketadi, ammo yo'lda halokatga uchrab nobud bo'ladi.

²⁰ Uning o'rniga Suriya taxtiga boshqa bir shoh o'tiradi. Xazinasini boyitmoqchi bo'lgan bu shoh zobitini yuborib, odamlarga katta soliqlar soladi. Ammo qisqa vaqt ichida halok bo'ladi. Bu noxush voqea na jangda, na birovning qasdi natijasida sodir bo'ladi.

Razil Suriya shohi

²¹ Taxtga o'tirgan keyingi shoh esa yaramas bir odam bo'ladi. Shoh sulolasiga mansub bo'lmagan bu kishi kutilmaganda hiyla orqali Suriya taxtiga chiqib oladi. ²² Unga qarshilik ko'rsatgan barcha qo'shinlarni oradan supurib tashlab, yo'q qiladi. Hatto Ahd Shahzodasini ham shu ko'yg'a soladi. ²³ U boshqa xalqlar bilan bitim tuzgach, makkorona ish tutadi. Unga ergashuvchilarning soni kam bo'lishiga qaramay, qudrati tobora oshib boraveradi. ²⁴ U to'satdan badavlat viloyatlarga bostirib borib, ota-bobolari qilmagan ishlarga qo'l uradi. Qo'lga kiritgan o'ljayu mol-mulkn o'ziga ergashganlarga ulashib beradi. Qal'alarni qo'lga olish rejalarini tuzadi, ammo bunday hol uzoq davom etmaydi.

²⁵ U kuch-qudratini yig'ib, Misr shohiga qarshi katta bir lashkar tortib boradi. Misr shohi esa Suriya lashkaridan bisyorroq va kuchliroq qo'shin bilan yov hujumini qaytarmoqchi bo'ladi. Biroq hiylagarlarning domiga tushib, inqirozga yuz tutadi. ²⁶ Misr shohining o'z hamtovoqlari uning tomiriga bolta uradilar. Tor-mor bo'lgan Misr qo'shinlari jangda halok bo'ladilar. ²⁷ O'sha ikkita shoh bir dasturxonda o'tirib ovqatlanishadi, ammo dilidagi g'arazni hushomad bilan yashirib, bir-biriga yolg'on gapirishadi. Biroq Xudo belgilab qo'ygan vaqt-soati yetib kelmagani uchun, birontasi ham muvaffaqiyatga erishmaydi. ²⁸ Suriya shohi bir talay boylik bilan ona yurtiga qaytib ketadi. Yo'lda esa Xudo ahd tuzgan xalqqa qarshi chiqib, ularga ko'p ozor yetkazadi.

²⁹ Belgilangan vaqtda Suriya shohi yana Misrga yurish qiladi, ammo bu safar vaziyat boshqacha tus oladi. ³⁰ G'arb sohillaridan^b kelgan jang kemalari Suriya shohiga qarshilik ko'rsatishadi, yuragi dov bermagan Suriya shohi chekinadi. Biroq g'azabini Xudoning xalqiga sochib alamidani chiqadi, muqaddas ahddan toyganlarni esa mukofotlaydi. ³¹ Uning lashkarlari Ma'bad qal'asiga bostirib kirib, tabarruk joyni harom qilishadi. Kundalik qurbonliklarni to'xtatib, ko'p harom-xarish ishlarga sabab bo'ladigan makruh narsani^c o'rnatishadi. ³² Shoh shirin so'zlar bilan ahddan toyganlarning ko'nglini ovlab, ularni o'z tomoniga og'dirib oladi. Xudoga sodiq qolganlar esa bor kuchlari bilan unga qarshilik ko'rsatadilar. ³³ Xalq orasidagi dono yo'lbo'shchilar odamlarga oqilona pand-nasihatlar berishadi. Ammo ko'p o'tmay ularning ayrimlari qilichdan o'tqaziladi, ayrimlari tiriklayin olovda kuydiriladi, ayrimlari mol-mulkidan ayrilib, zindonga tashlanadi. ³⁴ Quvg'in paytida ularga ozgina yordam tegadi. Biroq saflariga ba'zi bir riyokor odamlar kirib olishadi. ³⁵ Quvg'in paytida ayrim dono kishilar azob chekadilar. Biroq bu azoblar orqali Xudo ularni oxirzamon vaqtiga tayyorlab, tozalab poklaydi, chunki belgilangan vaqt hali ham kelmagan bo'ladi.

³⁶ Suriya shohi xohlaganini qiladi. O'zini ko'klarga ko'tarib, xudolardan ustun qo'yadi. Eng buyuk Xudoga qarshi gapirib, kufr ketadi. Xudo belgilab qo'ygan g'azab davri tugaguniga qadar muvaffaqiyat qozonadi. Biroq Xudo o'z rejasini albatta amalga oshiradi. ³⁷ Suriya shohi ota-bobolari sig'ingan xudolarni hamda ayollar yaxshi ko'radigan xudoni^d pisand qilmaydi. O'zini hammasidan ustun qo'yib, bironta xudoni nazariga ilmaydi. ³⁸ Bularning o'rniga u qal'alarni himoya qiluvchi xudoni^e ulug'laydi. Ota-bobolari topinmagan bu xudoga u oltin, kumush, javohir va qimmatbaho sovg'alarni nazr qiladi. ³⁹ O'zga yurt xudosining homiyligi

^a 11:16 go'zal Isroil o'lkasi — ibroniycha matnda go'zal o'lka, Isroil yeriga qarata aytilgan (shu bobning 41-oyatida ham bor).

^b 11:30 G'arb sohillaridan... — Ibroniycha matnda Kittimdan. Bu nom umuman O'rta yer dengizi yerlarida yashaydigan, ya'ni Isroilning g'arbida yashaydigan xalqlarga nisbatan ishlatilsa ham bo'lardi. Ammo bu yerda aniqroq qilib Rimliklarga nisbatan ishlatilgan bo'lishi mumkin.

^c 11:31 ...ko'p harom-xarish ishlarga sabab bo'ladigan makruh narsani... — 9:27 izohiga qarang.

^d 11:37 ayollar yaxshi ko'radigan xudo — bu xudo Tammuzga (Adonis va Osiris ismi bilan ham tanilgan) qarata aytilayotgan bo'lishi mumkin. Odamlar, bu xudo ayollarni serurug' qiladi, deb o'ylashar edi.

^e 11:38 qal'alarni himoya qiluvchi xudo — xudo Zevs haqida aytilayotgan bo'lishi mumkin.

bilan qal'alarini himoya qiladi. Uni haqiqiy hukmdor deb bilganlarga izzat–ehtimol bildirib, yuqori mansablarga ko'taradi. Bunday odamlarga yerlarni mukofot sifatida bo'lib beradi.

⁴⁰ Oxirzamon vaqtida Misr shohi Suriya shohiga hujum qiladi. Ammo Suriya shohi jang aravalari, chavandozlari va talay kemalari bilan unga qarshilik ko'rsatib, toshqin suvlar kabi ko'p shohliklarni bosib oladi. ⁴¹ U go'zal Isroil o'lkasini ham zabt etib, minglab xalqlarning boshiga yetadi. Ammo Edom hamda Mo'ab xalqlari va Ommon^a xalqining asosiy qismi Suriya shohining changalidan qochib qutiladi. ⁴² Ko'plab shohliklar, shular qatori, Misr ham Suriya istilosi ostida qoladi. ⁴³ Suriya shohi Misrning oltin kumush xazinalariga va barcha boyliklariga egalik qiladi. Liviyaliklar bilan Habashistonliklar^b ham unga qaram bo'ladilar. ⁴⁴ Biroq sharq va shimoldan kelgan noxush xabarlar Suriya shohini vahimaga soladi. Bu xabarlardan darg'azab bo'lgan shoh yo'lga o'tlanib, ko'p odamlarni qirib tashlaydi. ⁴⁵ So'ng dengiz va go'zal muqaddas tog' orasidagi yerlarga borib, u yerda shohona chodirlarini tikadi. Ammo o'sha joyda jon beradi, unga yordam beradigan hech kim bo'lmaydi.”

12-BOB

Oxirzamon

¹ Farishta gapini davom ettirdi:

“O'sha paytda xalqingni himoya qiluvchi buyuk Mikoyil farishta hozir bo'ladi. Shunda insonlar birlashib xalq bo'lgandan beri misli ko'rilmagan dahshatli azob–uqubatlar davri boshlanadi. Ammo o'sha damlarda sening xalqing orasidan Xudoning kitobiga^d ismi yozilgan har bir odam najot topadi. ² Qora yer bag'rida yotganlarning ko'pchiligi uyg'onadi: kimdir abadiy hayotga erishadi, kimdir sharmandaligu abadiy isnodga duchor bo'ladi. ³ Donolar musaffo osmon kabi yashnaydilar, odamlarni haq yo'lga solganlar esa yulduzlar kabi mangu porlayveradilar. ⁴ Sen esa, ey, Doniyor, kitobni muhrlaginu bu so'zlarni oxirzamongacha sir saqla. Bu davr mobaynida ko'p odamlar o'zlarini u yoqdan bu yoqqa urib, yuz berayotgan hodisalarni tushunmoqchi bo'ladilar^e.”

Doniyorning ikki farishta haqidagi vahiysi

⁵ Doniyor shunday deb yozdi:

“Men, daryoning bo'yida paydo bo'lgan yana boshqa ikki farishtani ko'rdim^f. Bittasi daryoning bu tomonida, boshqasi u tomonida turar edi. ⁶ Ularning biri oqimning yuqori qismida turgan zig'ir libosli farishtadan^g:

— Bunday qiyinchiliklar qachongacha davom etadi? Oxiri bormi o'zi? — deb so'radi.

⁷ Zig'ir libosli farishta ikkala qo'lini osmonga cho'zib, barhayot Xudoning nomi bilan qasam ichganini va shunday so'zlar aytganini eshitdim:

— Bu qiyinchiliklar uch yarim yil^h davom etadi. Xudoga qarashli odamlarning kuch–qudrati tamomila yo'q qilingandan keyin, o'sha quvg'inlarning barchasi o'z nihoyasiga yetadi.

⁸ O'sha odamning gaplarini eshitdimu, tushunmadim:

— Ey, hazratim, buning oqibati nima bo'ladi? — deb so'radim.

⁹ U shunday javob berdi:

— Bu to'g'rida hech xavotir olma, Doniyor, chunki bu so'zlar muhrlangan bo'lib oxirzamonga qadar sir saqlanadi. ¹⁰ Bu quvg'inlar tufayli ko'p odamlar tozalanib, poklanadi, ammo fosiqlar fosiqligini davom ettiraveradi. Fosiqlarning birontasi ham buni tushunmaydi, donolar esa bularning barchasini anglab oladilar.

¹¹ Kundalik qurbonliklar to'xtatilib, ko'p harom–xarish ishlarga sabab bo'ladigan makruh bir narsaⁱ

^a 11:41 ...Edom...Mo'ab...Ommon... — Edom O'lik dengizning janubida, Mo'ab O'lik dengizning sharqida, Ommon Iordan daryosining sharqiy qirg'og'ida joylashgan yurtlar edi.

^b 11:43 *Habashistonliklar* — ibroniycha matnda *Kushliklar*. Kush degan joy Misrning janubida bo'lib, hozirgi Sudan va Efiopiya mamlakatlarining bir qismini o'z ichiga olgan edi.

^c 12:1 *Farishta gapini davom ettirdi...* — Ibroniya matnda bu so'zlar yo'q, ammo 11–bobning boshida gapirishni boshlagan farishta gapida davom etayotgani aniq bo'lishi uchun tarjimaga qo'shilgan. Bu gapirayotgan kimsa 10:5-6 da tasvirlangan, zig'ir matosidan tikilgan libos kiygan farishtadir.

^d 12:1 *Xudoning kitobi* — Xudo o'ziga tegishli bo'lganlarning ismlarini yozib qo'ygan kitob.

^e 12:4 ...yuz berayotgan hodisalarni tushunmoqchi bo'ladilar — Ibroniya matnda *bilim ko'payadi*.

^f 12:5 *Doniyor shunday deb yozdi...ikki farishtani ko'rdim* — Ibroniya matnda *Men, Doniyor,...ikkita farishtani ko'rdim*, ammo Doniyor muallif bo'lib hikoya qilgan 7:1 va 10:1 bilan solishtiring.

^g 12:6 *zig'ir libosli farishta* — bu 10:5-6 da tasvirlangan farishta.

^h 12:7 *uch yarim yil* — ibroniycha matndagi so'zma–so'z tarjimasi — *bir muddat, muddatlar va yarim muddat*. Ba'zan “Doniyor” kitobida *muddat* so'zi bir yilga nisbatan ishlatilgan.

ⁱ 12:11 ...*ko'p harom–xarish ishlarga sabab bo'ladigan makruh bir narsa...* — 9:27 izohiga qarang.

oʻrnatilgan paytdan boshlab 1290 kun oʻtadi. ¹² Oxirgacha, yaʼni 1335 kun oʻtgunga qadar sodiq boʻlib qolganlar naqadar baxtiyordir. ¹³ Sen, Doniyor, umr yoʻlingni davom ettirib, olamdan koʻz yumasan. Oxiratda esa mukofotingni olish uchun tirilasan.”

MATTO

BAYON ETGAN MUQADDAS

XUSHXABAR

1-BOB

Iso Masihning nasl-nasabi

¹ Ibrohim o'g'li, Dovud o'g'li Iso Masihning nasabnomasi.

² Ibrohimdan Is'hoq tug'ildi.

Is'hoqdan Yoqub tug'ildi.

Yoqubdan Yahudo va uning aka-ukalari tug'ildilar.

³ Yahudo va Tamaradan Paras hamda Zarah tug'ildilar.

Parasdan Hasro'n tug'ildi.

Hasro'ndan Aram tug'ildi.

⁴ Aramdan Amminadab tug'ildi.

Amminadabdan Nahsho'n tug'ildi.

Nahsho'ndan Salmo'n tug'ildi.

⁵ Salmo'n va Rahobadan Bo'az tug'ildi.

Bo'az va Rufdan Obid tug'ildi.

Obiddan Ishay tug'ildi.

⁶ Ishaydan podshoh Dovud tug'ildi.

Podshoh Dovud va Uriyoning sobiq xotinidan Sulaymon tug'ildi.

⁷ Sulaymondan Rahaba'm tug'ildi.

Rahaba'mdan Abiyo tug'ildi.

Abiyodan Oso tug'ildi.

⁸ Osodan Yo'shafat tug'ildi.

Yo'shafatdan Yo'ram tug'ildi.

Yo'ramdan Uzziyo tug'ildi.

⁹ Uzziyodan Yo'tam tug'ildi.

Yo'tamdan Ahaz tug'ildi.

Ahazdan Hizqiyo tug'ildi.

¹⁰ Hizqiyodan Manashe tug'ildi.

Manashedan Amo'n tug'ildi.

Amo'ndan Yo'shiyo tug'ildi.

¹¹ Yo'shiyodan Yo'akim tug'ildi.

Yo'akimdan Bobilga surgun^a bo'lish davrida Yako'niyo bilan aka-ukalari tug'ildilar.

¹² Bobildagi surgunlik davridan keyin Yako'niyodan Sha'tiel tug'ildi.

Sha'tieldan Zarubobil tug'ildi.

¹³ Zarubobildan Abihud tug'ildi.

Abihuddan Elyoqim tug'ildi.

Elyoqimdan Azo'r tug'ildi.

¹⁴ Azo'rdan Sado'q tug'ildi.

Sado'qdan Axim tug'ildi.

Aximdan Elihud tug'ildi.

¹⁵ Elihuddan Il'azar tug'ildi.

Il'azardan Mattan tug'ildi.

Mattandan Yoqub tug'ildi.

¹⁶ Yoqubdan Maryamning eri Yusuf tug'ildi.

Maryamdan esa Masih^b deb atalgan Iso tug'ildi.

¹⁷ Shunday qilib, Ibrohimdan Dovudgacha hammasi bo'lib o'n to'rt nasl, Dovuddan Bobil surgunligigacha

^a 1:11 BOBILGA SURGUNLIK: lug'atga qarang.

^b 1:16 MASIH: lug'atga qarang.

o'n to'rt nasl va Bobil surgunligidan Masih kelishigacha o'n to'rt nasldir.

Iso Masihning tug'ilishi

¹⁸ Iso Masihning tug'ilishi shunday sodir bo'ldi: Uning onasi Maryam Yusufga unashtirib qo'yilgan edi. Ularning nikohidan oldin Maryam Muqaddas Ruhdan^a homilador ekani ma'lum bo'ldi. ¹⁹ Uning eri Yusuf esa solih odam bo'lib, Maryamni sharmanda qilishni istamay, yashirincha qo'yib yuborish niyatida bo'ldi. ²⁰ Buni o'ylab ko'rganidayoq, Xudovandning bir farishtasi tushida unga ko'rinib: "Ey Dovud o'g'li Yusuf! – dedi, – Sen Maryamni o'zingga xotinlikka olishdan qo'rqma; chunki uning vujudidagi homila Muqaddas Ruhdan paydo bo'lgan. ²¹ U o'g'il tug'adi va Uning ismini Iso^b qo'yasan, chunki U O'z xalqini gunohlaridan qutqaradi. ²² Bularning bari esa Xudovandning payg'ambar orqali aytgani bajo kelishi uchun ro'y berdi. Payg'ambar:

²³ "Qiz homilali bo'lg'ay va o'g'il tuqqay,
Uning ismini esa Immanuil qo'yurlar",

– deb karomat qilgan edi. Immanuil – "Xudo biz bilan" demakdir".

²⁴ Yusuf uyg'ongach, Xudovandning farishtasi unga buyurganidek qildi va Maryamni xotinlikka oldi.

²⁵ Lekin u tug'maguncha unga yaqinlashmadi. Nihoyat, Maryam o'zining to'ng'ich o'g'lini tug'di va Uning ismini Iso qo'ydi.

2-BOB

Munajjimlarning Isoni ziyorat qilishi

¹ Iso podshoh Hirod davrida, Yahudiyaning Baytlahm shaharchasida tug'ilganidan keyin, sharqdan Quddusga munajjimlar keldi. ² Ular:

– Yahudiylarning podshohi bo'lib tug'ilgan bola qayerda? Biz sharqda Uning yulduzini ko'rdik, Unga ta'zim qilgani keldik, – dedilar.

³ Podshoh Hirod buni eshitgach, u bilan butun Quddus bezovtalanib ketdi. ⁴ U barcha yahudiy oliy ruhoniylari va ulamolarini to'plab, ulardan Masihning qayerda tug'ilishi kerakligini so'radi. ⁵ Ular esa:

– Yahudiyaning Baytlahm shahrida, – deyishdi unga, – chunki payg'ambarning kitobida shunday yozilgan:

⁶ "Ey Yahudo diyoridagi Baytlahm!
Sen Yahudo ulug'laridan aslo kam emassan.
Zero xalqim – Isroilni boquvchi Dohiy
Sendan kelib chiqajak".

⁷ O'shanda Hirod munajjimlarni yashirincha chaqirib, ulardan yulduzning paydo bo'lgan aniq vaqtini bilib oldi. ⁸ So'ng ularni Baytlahmga yuborib:

– Boringlar, chaqaloq haqida sinchiklab surishtiringlar. Uni topgach, menga xabar beringlar, toki men ham borib Unga ta'zim qilayin, – dedi.

⁹ Munajjimlar podshohning so'zlariga quloq solib jo'nadilar. Ular sharqda ko'rgan yulduz esa ularga yo'l ko'rsatib bordi va nihoyat, chaqaloq yotgan joy tepasiga kelib to'xtadi. ¹⁰ Ular yulduzni ko'rib, haddan ziyod quvondilar. ¹¹ Uyg'a kirib, chaqaloqni va Uning onasi Maryamni ko'rdilar-da, muk tushib, chaqaloqqa ta'zim qildilar. So'ng xazinalarini ochib, Unga oltin, xushbo'y tutatqilar va mumiyo tortiq qildilar. ¹² Hirodga qaytmaslik haqida tushlarida ogohlantirilgandan keyin, boshqa yo'l bilan o'z yurtlariga qaytib ketdilar.

Misrga qochish

¹³ Munajjimlar jo'nab ketganlaridan so'ng, Xudovandning bir farishtasi Yusufga tushida ko'rinib: "O'rningdan tur! – dedi. – Chaqaloq bilan onasini olib, Misrga qoch va men senga biror narsa aytmagunimcha, u yerda qolgin. Chunki Hirod chaqaloqni qidirib topsa, uni halok qilish niyati bor".

¹⁴ Yusuf shu kechasiyoq turib, chaqaloq bilan onasini olib, Misrga qarab yo'lga tushdi. ¹⁵ Hirodning ajali yetgunigacha, u yerda qoldi. Shu tariqa Xudovandning: "Men O'g'limni Misrdan chaqirib oldim", – deb payg'ambar orqali aytgan so'zi bajo keldi.

Baytlahmda chaqaloqlarni qirg'in qilish

¹⁶ Hirod munajjimlar tomonidan aldanganini payqagach, juda qattiq g'azablandi. Ulardan bilib olgan vaqtga ko'ra, Baytlahm hamda uning tevarak-atroflaridagi ikki yosh va undan kichik bo'lgan hamma o'g'il

^a 1:18 MUQADDAS RUH: Xudoning Ruhi.

^b 1:21 ISO: yahudiy tilida Yeshu'a, ya'ni "Xudovand najot beradi" degan ism.

bolalarni qilichdan o'tkazgani kishi yubordi. ¹⁷ O'shanda Yeremiya payg'ambarning ushbu karomati bajo keldi:

¹⁸ “Ramadan bir nido eshitilur,
Cheksiz bir nolayu ohu fig'on, bu.
Bolalari uchun yig'lar Rohila,
Hech na yupatolmas, endi ular yo'q”.

Misrdan qaytib kelish

¹⁹ Hirodning o'limidan keyin Xudovandning bir farishtasi Misrda Yusufga tushida ko'rinib: ²⁰ “O'ringdan tur! – dedi. – Chaqaloq bilan onasini olib, Isroil mamlakatiga yo'l ol. Chunki chaqaloqning joniga qasd qilganlar olamdan o'tdi”.

²¹ Shunda Yusuf chaqaloq bilan onasini olib jo'nadi, Isroil mamlakatiga qaytib keldi. ²² Ammo Yahudiyada Hirod o'rniga uning o'g'li Arxelay taxtga chiqqanini eshitib, u yerga borishga qo'rqdi. Biroq tushida vahiy kelgach, u Jalila yurtiga bordi. ²³ U yurtning Nosira degan shahrida joylashdi. Shunday qilib, “U nosiralik deb atalgay”, – degan payg'ambar so'zi bajo keldi.

3-BOB

Yahyo payg'ambarning kelishi

¹ O'sha kunlarda Yahyo payg'ambar paydo bo'lib, Yahudiya cho'lida voizlik qila boshladi. ² U: “Tavba qilinglar, chunki Osmon Shohligi^a yaqinlashdi!” – deb xitob qilar edi. ³ Bu voqea esa Isha'yo payg'ambarga vahiy qilingan shu oyatga to'g'ri keladi:

“Mana, cho'lda nido yangramoqda:
Xudovand yo'lini tayyorlangiz,
Ravon aylangiz so'qmoqlarin! – deya”.

⁴ Yahyoning o'zi tuya junidan kiyim kiyib, beliga teridan kamar taqar edi. Uning yeguligi esa chigirtka bilan yovvoyi asal edi.

⁵ Quddusda, Yahudiya yurti bo'ylab va O'rdun daryosi atrofida yashovchilarning hammasi Yahyo payg'ambarning oldiga chiqar edi. ⁶ Ular gunohlarini e'tirof etib, Yahyoning buyrug'i bilan O'rdun suviga cho'mib imon keltirar edilar.

⁷ Farziy va sadduqiy^b mazhablaridan ham talay kishi cho'mish uchun uning oldiga kelayotganlarini Yahyo ko'rib, ularga dedi: “Voy ilonlar zoti! Boshingizga keladigan Xudo g'azabidan qochib qutulishingizni sizlarga kim uqtirdi? ⁸ Bundan buyon tavba qilganingizga yarasha hosil beringlar! ⁹ “Ibrohim bizning otamiz”, deb ko'nglingizdan o'tkazmanglar. Men sizlarga aytamanki, Xudo shu toshlardan Ibrohimga avlod tiklashga qodir.

¹⁰ Hozirdanoq daraxtlar ildizida bolta yotibdi-ku. Yaxshi meva bermagan har qanday daraxt kesilib olovga tashlanadi. ¹¹ Men sizlarni tavbaga chaqirish uchun suvga cho'mdirib yuribman. Lekin mening ketimdan Kelayotgan mendan qudratlidir. Men Uning choriqlarini ko'tarishga ham arzimayman. U sizlarni Muqaddas Ruhga va olovga cho'mdiradi. ¹² Uning panshaxasi qo'lida tayyor turibdi. U o'z xirmonini shopirib tashlaydi; bug'doyini omborga to'plab, somonni so'nmas o'tda yondirib yuboradi”.

Xudoning Isoni tasdiqlashi

¹³ O'shanda Iso Yahyoning huzurida suvga cho'mish uchun Jaliladan O'rdun daryosi bo'yiga keldi. ¹⁴ Lekin Yahyo Isoni to'xtatmoqchi bo'lib:

– Men Sening huzuringda imon keltirishim kerak edi. Sen bo'lsang, mening oldimga kelyapsanmi? – dedi.

¹⁵ Iso unga javob berib:

– Endi rozi bo'l, chunki biz shu yo'sinda ilohiy amrni to'la bajarishimiz^c o'rinlidir, – dedi.

Shundan keyin Yahyo Isoga izn berdi. ¹⁶ Iso daryoga tushdi. U suvdan chiqqan zahoti, osmon ochilib ketdi va Xudoning Ruhi kaptarday Isoning ustiga tushib qo'ngani ko'rindi. ¹⁷ Osmondan esa: “Bu Mening sevikli O'g'limdir, Undan mamnunman”, – degan nido keldi.

^a 3:2 OSMON SHOHLIGI: Xudo saltanati; lug'atga qarang.

^b 3:7 FARZIY...SADDUQIY: lug'atga qarang.

^c 3:15 ILOHIY AMRNI TO'LA BAJARISH: aslida “butun solihlikni (adolatni) bajo keltirish”.

4-BOB

Isoning vasvasa qilinishi

¹ O‘shanda Iso, iblisning sinovidan o‘tish uchun Muqaddas Ruh tomonidan sahroga olib borildi. ² U qirq kun va qirq kecha ro‘za tutib, oxiri och qoldi. ³ Shunda vasvasa qiluvchi Isoning yoniga kelib Unga:

– Agar Sen Xudoning O‘g‘li^a bo‘lsang, aytgin, bu toshlar nonga aylansin! – dedi. ⁴ Iso unga javoban dedi:

– *Tavrot*da: “Inson birgina non bilan emas, balki Xudoning og‘zidan chiqqan har bir so‘z bilan yashaydi”, deb yozilgan.

⁵ Keyin iblis Isoni tabarruk shaharga^b keltirdi va ma‘badning^c tepasida turg‘izib, ⁶ Unga dedi:

– Agar Sen Xudoning O‘g‘li bo‘lsang, O‘zingni pastga tashla-chi. Chunki *Zaburda* shunday yozilgan-ku:

“U Sen haqda O‘z farishtalariga amr etgay:
Ular Seni qo‘llarida ko‘tarib ketar,
Oyog‘ing ham toshga qoqilib ketmas”^d.

⁷ Iso unga:

– “Egang Xudovandni sinama”, deb yozilgani ham bor, – dedi.

⁸ Iblis Isoni yana juda baland toqqa olib chiqib ketdi. Dunyoning barcha saltanatlarini hamda ularning hashamatini Unga ko‘rsatib:

⁹ – Agar tiz cho‘kib menga sajda qilsang, bularning hammasini Senga beraman, – dedi. ¹⁰ Shunda Iso:

– Yo‘qol ko‘zimdan, shayton! Chunki *Tavrot*da: “Egang – Xudovandga sajda qil, birgina Unga itoatda bo‘l”, deb yozilgan, – dedi.

¹¹ Shundan so‘ng iblis Isoni tark etdi va farishtalar esa kelib, Isoga xizmat qila boshladilar.

Isoning xizmatini boshlashi

¹² Iso Yahyoning hibsga olinganini eshitgach, Jalilaga qaytib bordi. ¹³ U Nosira shahrida ko‘p qolmay, Zavulun va Naftoli yurtidagi ko‘l bo‘yida joylashgan Kafarnahum shahriga kelib o‘rnashdi. ¹⁴ Shunday qilib, Isha‘yo payg‘ambarga vahiy bo‘lgan ushbu oyat bajo keldi:

¹⁵ “Ey Zavulun diyori va Naftoli diyori,
O‘rdun nahrining naryog‘ida,
Dengiz yo‘lida joylashgan majusiylar Jalilasi!

¹⁶ Zulmatda qolib kelgan xalq katta ziyoni ko‘rdi,
O‘lim soyasiga burkangan el ufqlari yorishdi”^e.

¹⁷ Shu kundan boshlab Iso voizlik qiladigan bo‘lib: “Tavba qilinglar, chunki Osmon Shohligi yaqinlab qoldi”, – deb aytar edi.

Isoning dastlabki shogirdlari

¹⁸ Jalila ko‘li yonidan o‘tayotganida, Iso ko‘lga to‘r tashlab turgan ikki aka-uka – Butrus deb ataluvchi Simun va uning ukasi Idrisni ko‘rib qoldi. Ular baliqchi edilar. ¹⁹ Iso ularga: “Mening orqamdan yuringlar, Men sizni inson ovchilari qilaman”, – dedi. ²⁰ Aka-uka darhol to‘rlarini qoldirib, Uning orqasidan ergashdilar.

²¹ U yerdan o‘tayotib, Iso boshqa ikki aka-uka – Zabadiyning o‘g‘li Yoqub va uning ukasi Yuhannoni ko‘rib qoldi. Ular otalari Zabadiy bilan birga qayiqda to‘rlarini yamab o‘tirishgan edi. Iso ularni ham chaqirdi.

²² Ular ham darhol qayiqni va otalarini qoldirib, Isoning orqasidan ergashdilar.

Isoning voizlik va shifokorlik xizmati

²³ Iso butun Jalilani aylanib chiqdi. U yurtning ibodatxonalarida^f ta‘lim berib, Xudoning Shohligi to‘g‘risidagi Xushxabarni^g e‘lon qilib, odamlardagi har turli kasallik va darmonsizlikni shifolab yurdi. ²⁴ U haqdagi xabar butun Suriyaga yoyildi. Turli-tuman dardu illatlardan qiynalib yurganlar, jinga chalinganlar,

^a 4:3 XUDONING O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni; lug‘atga qarang.

^b 4:5 TABARRUK SHAHAR: Quddus (Iyerusalim).

^c 4:5 MA‘BAD: lug‘atga va ma‘bad xaritasiga qarang.

^d 4:6 qarang: Zabur 90:11-12.

^e 4:15-16 qarang: Isha‘yo 9:1-2. Miloddan oldingi 734-yil Isroilning shimoliy qismi – Efraim, Naftoli va Zavulun qabilalari (keyinroq Jalila yurti) Ossuriya hujumiga uchrab qaram bo‘lgan edi (qarang: Tavrot, 4-Shohlar 15:29). Isoning bu yurtdagi faoliyati o‘sha xalqqa yana yorug‘lik va sevinch keltirdi.

^f 4:23 IBODATXONA: lug‘atga qarang.

^g 4:23 XUSHXABAR: lug‘atga qarang.

tutqanoq va shol kasaliga yo'liqqanlarning hammasini Isoning oldiga keltirishar, U esa ularni sog'aytirar edi.
²⁵ Jalila va O'nkent viloyatidan, Quddusdan, Yahudiya hamda O'rdunning narigi tomonidagi yurtlardan kelgan ko'plab xaloyiq Uning orqasidan ergashib bordi.

5-BOB

Haqiqiy baxtiyorlik

¹ Iso talay xaloyiqni ko'rib, toqqa chiqib o'tirdi. Shogirdlari Uning oldiga kelishdi. ² Iso ularga ta'lim berish uchun og'zini ochib, dedi:

³ "Ruhan kambag'al bo'lganlar baxtlidir,
Chunki Osmon Shohligi^a ularnikidir.

⁴ Yig'layotganlar baxtlidir,
Chunki ular tasalli topur.

⁵ Beozor bo'lganlar baxtlidir,
Chunki ular yer yuziga ega bo'lur.

⁶ Adolatga ochu chanqoqlar baxtlidir,
Chunki ular to'q bo'lur.

⁷ Rahmdil bo'lganlar baxtlidir,
Chunki ular rahm-shafqat topur.

⁸ Pokdil bo'lganlar baxtlidir,
Chunki ular Xudoni ko'rur.

⁹ Tinchlik o'rnatuvchilar baxtlidir,
Chunki ular Xudo o'g'illari deyilur.

¹⁰ Adolat yo'lida jabr ko'rganlar baxtlidir,
Chunki Osmon Shohligi ularnikidir.

¹¹ Men tufayli odamlar sizni haqoratlab quvg'in etsa, siz haqda yolg'on gapirib fisqu g'iybat qilsa, baxtlisiz!

¹² Sevininglar va xursand bo'linglar, chunki sizga osmon mukofoti buyuk. Sizdan avval o'tgan payg'ambarlar ham shunday quvg'in bo'lgan".

Tuz va nur haqida

¹³ "Siz – yerning tuzisizlar. Agarda tuz kuchini yo'qotsa, uni yana qanday sho'r qilish mumkin? U endi chiqitga tashlab yuboriladi, oyoq ostida poymol bo'lishdan boshqaga yaramaydi.

¹⁴ Siz – dunyoning nurisizlar. Tog'ning tepasida qurilgan shahar yashirin qololmaydi. ¹⁵ Shuningdek, shamni yoqib, keyin idish bilan yopib qo'yishmaydi. Uydagilarning hammasiga yorug'lik bersin, deb uni shamdonga qo'yishadi. ¹⁶ Ayni ravishda sizning nuringiz ham insonlar oldida shunday porlasinki, ular yaxshi ishlaringizni ko'rib, osmondagi Otangizni^b ulug'lasinlar".

Ilohiy Buyruq haqida

¹⁷ "Meni Tavrot yoki payg'ambar oyatlarini bekor qilgani keldi, deb o'ylamanglar. Men bekor qilgani emas, balki bajo keltirgani keldim. ¹⁸ Sizga chinini aytayin: yeru osmon tugamaguncha va taqdir etilgan hamma narsa amalga oshmaguncha, Tavrotdan na bir harf, na bir nuqta o'chadi. ¹⁹ Shunday qilib, kim bu amrlarning eng kichigini ham insonlarga buzib o'rgatsa, Osmon Shohligida eng kichik bo'ladi. Lekin kim bu amrlarni bajarib boshqalarga o'rgatsa, Osmon Shohligida buyuk bo'ladi. ²⁰ Sizlarga aytib qo'yay: agar sizning solihligingiz ulamolar va farziylarning^c solihligidan ustun kelmasa, Osmon Shohligiga kirolmaysizlar".

G'azab va jazo haqida

²¹ "Qadimgilarga: "Odam o'ldirma; kim odam o'ldirsa, javobgarlikka tortiladi", – deb aytilganini eshitgansizlar. ²² Lekin Men sizga aytaman: kimki birodariga behuda g'azablansa, javobgarlikka tortiladi. Kimki birodariga ahmoq desa, oliy mahkamada javob beradi. Kimki birodariga telba desa, jahannam olovida javob beradi.

²³ Shunday qilib, sen xayr-ehsoningni qurbongohga olib kelganingda, agar u yerda birodaring sendan xafa ekani yodingga tushsa, ²⁴ xayr-ehsoningni u yerda, qurbongoh oldida qoldir va borib, avval birodaring bilan

^a 5:3 OSMON SHOHLIGI: Xudo kelajakda yaratadigan yangi dunyo.

^b 5:16 OTANGIZ: ya'ni Xudo.

^c 5:20 ULAMO...FARZIY: lug'atga qarang.

yarashgil. Shundan keyin kelib, xayr-ehsoningni bajo keltir.

²⁵ Sen raqibing bilan *qozixonaga* borarkansan, yo'l-yo'lakay u bilan kelishishga shoshil, toki raqibing seni qoziga, qozi esa mirshabga topshirib, seni zindonga tashlamasin. ²⁶ Senga chinini aytayin: oxirgi tiyiningni bermaguningcha, u yerdan chiqolmaysan!”

Zino va ajralish haqida

²⁷ “Qadimgilarga: “Zino qilma”, – deb aytilganini eshitgansizlar. ²⁸ Lekin Men sizga aytaman: kim bir ayolga shahvat bilan qarasa ham, allaqachon ko'nglida u bilan zino qilgan bo'ladi. ²⁹ Agar sening o'ng ko'zing gunoh qilishiga sabab bo'lsa, uni sug'urib tashla. Chunki butun badaning jahannamga tashlanishidan ko'ra, a'zoyingdan birining nobud bo'lgani sen uchun yaxshiroqdir. ³⁰ Agar sening o'ng qo'ling gunoh qilishiga sabab bo'lsa, uni chopib tashla. Chunki butun badaning jahannamga yo'liqishidan ko'ra, a'zoyingdan birining nobud bo'lgani sen uchun yaxshiroqdir.

³¹ Yana deyilganki: “Kim xotini bilan ajralmoqchi bo'lsa, unga taloq xatini yozib bersin”. ³² Lekin Men sizga aytaman: kim bevafoqlik aybidan boshqa sabab bilan xotinidan ajralsa, unga zino qilishga sabab topib beradi. Shuningdek, kim ajralgan xotinga uylansa, zino qilgan bo'ladi”.

Qasam haqida

³³ “Yana qadimgilarga: “Qasamdan qaytma. Ichgan qasamlaringni Xudovand oldida bajo keltir”, – deb aytilganini eshitgansizlar. ³⁴ Lekin Men sizga aytaman: hech qanday qasam ichmanglar – na osmon haqi, chunki u Xudoning taxtidir; ³⁵ na yer haqi, chunki u Xudoning poyandozidir; na Quddus haqi, chunki u Buyuk Podshohning^a shahridir. ³⁶ Boshing haqi ham qasam ichma, chunki sen bironta sochingni oq yoki qora qilolmaysan. ³⁷ Sizlarning so'zingiz faqat “ha” yoki “yo'q” bo'lsin. Bundan ortig'i esa shaytonlikdir”.

Qarimta va qasos haqida

³⁸ “Sizlar: “Ko'z evaziga ko'z, tish evaziga tish”, – deb aytilganini eshitgansizlar. ³⁹ Lekin Men sizga aytaman: yomonga qarshi chiqma. Kim sening o'ng chakkangga ursa, unga ikkinchisini ham o'gir. ⁴⁰ Kim sen bilan da'volashib, ko'yilagingni olmoqchi bo'lsa, unga to'ningni ham berib yubor. ⁴¹ Kim seni bir chaqirim yo'l yurishga majbur qilsa, u bilan ikki chaqirim yur. ⁴² Sendan so'raganga ber, sendan qarz olmoqchi bo'lgandan yuz o'girma”.

Dushmanlaringizni sevinglar

⁴³ “Yana: “Qardoshingni sevgin, dushmaningdan nafratlan”, – deb aytilganini eshitgansizlar. ⁴⁴ Lekin Men sizga aytaman: dushmanlaringizni sevinglar. [Sizni la'natlaganlarni duo qilinglar. Sizdan nafratlanganlarga yaxshilik qiling. Sizning nomingizga isnod keltirganlar uchun,] sizga jabr-zulm o'tkazganlar uchun ibodat qilinglar. ⁴⁵ Shunda siz osmondagi Otangizning o'g'illari bo'lasizlar. Chunki U O'z quyoshini yovuzlar ustida ham, yaxshilar ustida ham balqitadi, yomg'irini solihlar ustiga ham, fosiqlar ustiga ham yog'diradi. ⁴⁶ Agar sizni sevadiganlarnigina sevsangiz, bundan sizga rahmat bo'lurmi? Soliqchilar ham xuddi shunday qilishmaydimi? ⁴⁷ Agar siz faqat birodarlaringiz bilangina salomlashsangiz, qanday fazilatli ish qilgan bo'lasizlar? Butparastlar ham xuddi shunday qilishmaydimi?

⁴⁸ Shunday qilib, osmondagi Otangiz barkamol bo'lgani kabi, siz ham barkamol bo'linglar”.

6-BOB

Sadaqa haqida

¹ “Ehtiyot bo'linglar, savobli ishingizni odamlarga ko'rinish uchun hammaning ko'z o'ngida qilmanglar. Aks holda osmondagi Otangizdan mukofot ololmaysizlar.

² Shunday qilib, sen birovga sadaqa bermoqchi bo'lsang, o'tgan-ketganga jar solma. Ikkiyuzlamachilargina odamlardan olqish olish uchun ibodatxonalarda va ko'cha-ko'yda shunday qiladilar. Sizlarga chinini aytayin: bular o'zlariga yarasha mukofotni olib bo'ldilar. ³ Sen sadaqa berayotganingda, chap qo'ling o'ng qo'ling nima qilayotganini bilmasin. ⁴ Ya'ni sening muruvvating yashirin bo'lsin. Shunda yashirin bo'lganlarni ko'ruvchi Otang^b seni aniq taqdirlaydi”.

Ibodot haqida

⁵ “Ibodot qilayotganingizda, odamlarga ko'rinish uchun ibodatxonalarda va ko'cha burchaklarida turib

^a 5:35 BUYUK PODSHOH: ya'ni Parvardigori olam; aynan qarang: Zabur 46:3 va 47:3.

^b 6:4 OTANG: ya'ni Xudo.

ibodat qilishni yaxshi ko'radigan ikkiyuzlamachilarga o'xshamanglar. Sizlarga chinini aytayin: ular o'zlariga yarashasini olib bo'ldilar. ⁶ Sen esa ibodat qilayotganingda o'z hujrangga kir va eshikni berkitib, yashirin bo'lgan Otangga ibodat qil. Shunda yashirin bo'lganlarni ko'ruvchi Otang seni aniq taqdirlaydi. ⁷ Ibodat qilayotganingizda, majusiylar^a kabi ortiqcha so'zlarni takrorlab turmanglar. Ular: ko'p so'zlasam, ibodatim ijobat bo'ladi, deb o'ylaydilar. ⁸ Ularga o'xshamanglar, chunki Otangiz nimalarga muhtojligingizni Undan so'rashingizdan oldin biladi.

⁹ Sizlar esa bunday ibodat qilinglar:

Bizning osmondagi Otamiz!
Sening muqaddas isming ulug'lansin^b.

¹⁰ Sening Shohliging kelsin.
Osmonda bo'lgani kabi,
Yerda ham Sening irodang bajo kelsin.

¹¹ Bugungi rizq-ro'zimizni bergin.

¹² Bizga gunoh qilganlarni biz kechirgandek,
Sen ham bizning gunohlarimizni kechirgin.

¹³ Bizni vasvasaga duchor qilmagin,
Ammo yovuz shaytondan xalos qilgin.

[Saltanat, kuch-qudrat va shon-shuhrat to'ab Senikidir. Omin.]

¹⁴ Agar siz boshqalarning ayb-gunohlarini kechirsangizlar, samoviy Otangiz ham sizni kechiradi. ¹⁵ Biroq, agar siz boshqalarning ayb-gunohlarini kechirmasangizlar, Otangiz ham sizni kechirmaydi".

Ro'za haqida

¹⁶ "Ro'za tutayotganingizda, ikkiyuzlamachilar kabi qovoq osiltirib yurmanglar. Ular ro'za ekanlarini odamlarga bildirish uchun o'zlarini avzoyi buzuq qilib ko'rsatadilar. Sizlarga chinini aytayin: ular o'zlariga yarashasini olib bo'ldilar. ¹⁷ Lekin sen ro'za tutganingda, o'zingni yuvib-tarab yurgin^c, ¹⁸ toki ro'za tutganing insonlarga emas, balki yashirin bo'lgan Otangga oshkor bo'lsin. Yashirin bo'lganlarni ko'ruvchi Otang esa seni aniq taqdirlaydi".

Samoviy xazinalar haqida

¹⁹ "Bu dunyoda kuya va zang yeb ketadigan hamda o'g'ri teshib talaydigan xazinalarni jamlamanglar.

²⁰ Aksincha, kuya va zang yeb ketmaydigan, o'g'ri teshib talamaydigan u dunyoning^d xazinalarini jamlanglar.

²¹ Xazinangiz qayerda bo'lsa, yuragingiz ham o'sha yerda bo'lur.

²² Ko'z – tanning chirog'idir. Agar sening ko'zing tiniq bo'lsa, butun taning ham yorug' bo'lur. ²³ Ammo ko'zing yomon bo'lsa, butun taning ham qorong'i bo'lur. Agarda ichingdagi nur qorong'i bo'lib tursa, u qorong'ilik qanchalik qo'rqinchli bo'lur!

²⁴ Hech kim ikki xo'jayinga xizmat qilolmaydi. U yo birini yomon ko'rib, boshqasini sevadi, yoki biriga ixlos qo'yib, boshqasini xorlaydi. Siz ham Xudoga, ham pulga birdek sig'ina olmaysizlar".

Tirikchilik tashvishlari haqida

²⁵ "Binobarin, sizga shuni aytaman: nima yeb, nima ichamiz, deb joningiz uchun, nima kiyamiz, deb taningiz uchun tashvishlanib yurmanglar. Jon ovqatdan, tan esa kiyimdan afzal emasmi? ²⁶ Ko'kada uchuvchi qushlarga qaranglar: ular na ekadi, na o'radi, na omborga don yig'adi. Shunga qaramay, samoviy Otangiz ularning rizqini beradi. Siz esa ulardan ancha a'loroq emasmisiz? ²⁷ Sizlardan kim tashvishlanib, o'z umrini bir lahza bo'lsin uzaytira olar ekan?^e ²⁸ Nega kiyim uchun tashvishlanasizlar? Dashtdagi piyozgullarning qanday o'sishiga qarab, ibrat olinglar: ular na mehnat qilar, na charx yigirar. ²⁹ Ammo sizlarga aytib qo'yay: hatto podshoh Sulaymon ham o'zining shuhrat cho'qqisida bularning hech biriday kiyinmagan edi. ³⁰ Agar Xudo bugun bor bo'lib, ertaga o'choqqa otildigan dasht o'tiga shunday zeb bergan bo'lsa, sizni undan kam ko'rarmidi, ey imoni sustlar?!

³¹ Shunday ekan, nima yeymiz, nima ichamiz, nima kiyamiz, deb tashvishlanib yurmanglar. ³² Majusiylar hadeb bularning g'amida yurishadi. Lekin samoviy Otangiz siz bularning bariga muhtoj ekaningizni biladi-

^a 6:7 MAJUSIYLAR: lug'atga qarang.

^b 6:9 MUQADDAS ISMING ULUG'LANSIN: yoki "Isming muqaddas tutilsin".

^c 6:17 O'ZINGNI YUVIB-TARAB YURGIN: aslida "boshingga yog' surtib yuzingni yuvgin", ya'ni umuman shaxsiy ozodalik ko'zda tutiladi.

^d 6:20 U DUNYO: aslida "osmon".

^e 6:27 KIM UMRINI BIR LAHZA BO'LSIN UZAYTIRA OLAR EKAN: yoki "Kim o'z bo'yiga bir qarich bo'lsin qo'sha olar ekan?".

ku! ³³ Siz avvalo Xudoning Shohligi va Uning irodasi^a payidan bo'linglar, shunda bularning hammasi sizga qo'shimcha qilib beriladi. ³⁴ Binobarin, ertagi kun haqida tashvish tortmanglar. Ertaning tashvishi ertaning o'ziga tegishlidir. Har bir kunning dardi o'ziga yetar”.

7-BOB

Boshqalarni hukm qilmanglar

¹ “Boshqalarni hukm qilmanglar, siz ham mahkum bo'lmaysiz. ² Sizlar qanday hukm qilsangiz, sizga ham shunday hukm o'tkaziladi. Sizlar qanday o'lchov bilan o'lchasangiz, sizga ham shunday o'lchov tatbiq etiladi. ³ Nega sen birodaring ko'zidagi cho'pni ko'rasanu, lekin o'z ko'zingdagi xodani sezmayсан? ⁴ Sening ko'zingda xoda bor ekan, qanday qilib birodaringga: “Kel, ko'zingdagi cho'pni chiqarib olay”, – deysan? ⁵ Ey ikkiyuzlamachi! Oldin o'z ko'zingdan xodani chiqarib ol, keyin birodaring ko'zidan cho'pni qanday chiqarmoq uchun ko'zing ochiladi.

⁶ Muqaddas bo'lgan narsani itlarga bermang, marvaridlaringizni cho'chqalar oldiga tashlamang. Tag'in bularni oyoq-osti qilib, so'ngra o'zingizni tilka-pora qilmasinlar!”

Xudodan so'ranglar

⁷ “So'rab turing, sizga beriladi. Izlab turing, topasizlar. Taqillatib turing, sizga ochiladi. ⁸ Chunki har bir so'ragan olar, izlagan topar, taqillatganga eshik ochilar. ⁹ Orangizda bir kimsa bormi, o'g'li undan non so'raganda, unga tosh bersa? ¹⁰ Yoki baliq so'raganda, unga ilon bersa? ¹¹ Sizlar yovuz bo'la turib, bolalaringizga yaxshi hadyalar berishni bilsangiz, boz ustiga osmondagi Otangiz Undan so'raganlarga mo'l-ko'l ne'matni beradi!

¹² Odamlar sizga qanday muomala qilishlarini istasangiz, siz ham ularga shunday muomalada bo'ling. Tavrot va payg'ambarlar ta'limotining mag'zi shundadir”.

Najot eshigi tor

¹³ “Tor eshikdan kiringlar! Chunki halokatga eltuvchi yo'l ko'p enli, darvozasi esa kengdir. Ana, shu tomon yurayotganlar ko'p. ¹⁴ Hayot sari eltuvchi yo'l esa tang, eshigi juda tordir. Bu yo'lni topadiganlar oz”.

Daraxt va uning mevasi

¹⁵ “Soxta payg'ambarlardan ehtiyot bo'linglar! Ular sizning oldingizga qo'y kiyimida keladilar, lekin ichlaridan yirtqich bo'rilaridir. ¹⁶ Ularni mevalaridan bilib olasizlar. Tikanakdan uzum, yoki yantoqdan anjir terisharmikan? ¹⁷ Har bir yaxshi daraxt yaxshi meva berar, yomon daraxt esa yomon meva berar. ¹⁸ Yaxshi daraxt yomon meva berolmas, yomon daraxt ham yaxshi meva berolmas. ¹⁹ Yaxshi meva bermaydigan har bir daraxt esa kesilib, olovga tashlanadi. ²⁰ Shunday qilib, soxta payg'ambarlarni mevalaridan bilib olasizlar.

²¹ Meni “Yo Rabbii, yo Rabbii” deb chaqirgani bilan har bir odam Osmon Shohligiga kiravermaydi. Bunga osmondagi Otamning irodasini bajo keltiruvchigina erishadi. ²² Qiyomat kunida ko'plar Menga: “Yo Rabbii, yo Rabbii, bizlar Sening noming bilan bashorat qilmadikmi? Sening noming bilan jinlarni quvib chiqarmadikmi? Sening noming bilan ko'pgina mo'jizalar yaratmadikmi?” – deydilar. ²³ O'sha vaqtda Men ularning yuziga qarab: Men sizlarni hech qachon tanigan emasman. Ey badkirdorlar, Mening oldimdan ketinglar! – deyman”.

Sog'lom va chirik negiz

²⁴ “Endi kim Mening bu so'zlarimni eshitib, ularni bajo keltirsa, uni o'z uyini tosh ustiga qurgan farosatli odamga o'xshataman. ²⁵ Yomg'ir yog'ib, sellar toshib, shamollar esib, u uyni bosib qolibdi. Lekin tosh ustiga o'rnatilgani uchun qulamabdi. ²⁶ Biroq kim Mening bu so'zlarimni eshitib, ularni bajo keltirmasa, o'z uyini qum ustiga qurgan farosatsiz odamga o'xshaydi. ²⁷ Yomg'ir yog'ib, sellar toshib, shamollar esib, u uyni bosib qolibdi. Uy esa qulab, yer bilan yakson bo'libdi”.

²⁸ Iso bu so'zlarni aytib bo'lgandan keyin, xaloyiq Uning ta'limotiga hayron qoldi. ²⁹ Chunki Iso ularga ulamolar va farziylar kabi emas, balki qudratli kuch egasiday ta'sirchan ta'lim berar edi.

^a 6:33 IRODA: aslida “adolat, haq”, ya'ni Xudoning Shohligiga yarasha to'g'rilik, muqaddaslik.

8-BOB

Isoning moxovni sog'aytirishi

¹ Iso tog'dan tushgach, tumonat xaloyiq Uning orqasidan ergashdi. ² Shu o'rtada bir moxov Unga yaqinlashib, sajda qildi-da:

- Hazrat, agar istasang, meni moxovlikdan pok qila olasan, – dedi. ³ Iso qo'lini uzatdi va unga tegizib:
- Istayman, pok bo'! – dedi. Moxov shu zahoti dardidan forig' bo'ldi. ⁴ Iso unga:
- Ehtiyot bo'l, buni hech kimga aytma. Lekin borib, o'zingni ruhoniya ko'rsat va sog'ayganingni tasdiqlatgin, Muso payg'ambar buyurgan qurbonlikni keltirib ber, – dedi.

Rimlik yuzboshining e'tiqodi

⁵ Iso Kafarnahum shahriga kirib kelayotganda, bir yuzboshi Uning oldiga keldi va yolvorib:

- ⁶ – Hazrat, mening xizmatkorim uyda shol bo'lib g'oyat qiynalib yotibdi, – dedi. ⁷ Iso unga:
- Men borib uni sog'aytiraman, – dedi. ⁸ Yuzboshi javob berib:
- Hazrat! – dedi, – Kulbanga oyoq bosishing uchun men munosib emasman. Sen birgina so'z aytasang, bas, xizmatkorim sog'ayib ketadi. ⁹ Chunki men ham buyruqqa tobe odamman, shuningdek, mening buyrug'imga bo'ysunuvchi askarlarim ham bor. Biriga “ket” desam, ketadi. Boshqasiga “kel” desam, keladi. Biron xizmatkorimga “shuni qil” desam, qiladi.

¹⁰ Iso buni eshitgach hayron qoldi. Orqasidan ergashib kelayotganlarga:

- Sizlarga chinini aytayin, – dedi, – Men bunchalik buyuk ishonchni Isroilning biron joyida ham topmadim. ¹¹ Sizlarga shuni aytaman: *qiyomatda* sharqu g'arbdan ko'plar kelib, Osmon Shohligida Ibrohim, Is'hoq va Yoqub bilan birga ziyofatga o'tirishadi. ¹² Lekin Shoh ahlining^a o'zlari esa tashqi qorong'ilikka otiladilar. U yerda zor yig'lab, tish g'ichirlatadilar.

¹³ Keyin Iso yuzboshiga:

- Bor, sen ishonganingdek bo'lsin, – dedi. Yuzboshining xizmatkori esa o'sha zahoti sog'ayib ketdi.

Iso ko'p xastalarni sog'aytirishi

¹⁴ Iso Butrusning uyiga kelganda, uning qaynonasi isitmalab yotganini ko'rdi. ¹⁵ Iso uning qo'lga tegishi bilan isitmasi tushdi. Ayol esa turib, Unga^b xizmat qila boshladi.

¹⁶ Kech kirishi bilan, jinga chalingan bir talay kishini Isoning oldiga keltirishdi. U so'z bilan yomon ruhlarni quvib chiqardi, dardga yo'liqqanlarning hammasini sog'aytirdi. ¹⁷ Shu tariqa Isha'yo payg'ambarga vahiy bo'lgan ushbu oyat bajo keldi:

“U bizning kasalliklarimizni ko'tardi,
Dardlarimizni esa O'zi chekdi”.

Isoga ergashishning shartlari

¹⁸ Iso atrofida ko'p xaloyiqni ko'rgach, shogirdlariga narigi tomonga suzib o'tishni buyurdi. ¹⁹ Shu vaqtda bir ulamo Unga yaqinlashib:

- Ustoz, qayerga borma, men Sening orqangdan yuraman, – dedi. ²⁰ Iso unga:
- Tulkilarning inlari bor, osmon qushlarining uyalari bor. Lekin Inson O'g'lining^c bosh suqadigan joyi yo'q, – dedi.

²¹ Shogirdlardan boshqa biri Isoga:

- Hazrat^d, oldin borib otamni ko'mib kelishimga ijizat ber, – dedi. ²² Lekin Iso unga:
- Sen Mening orqamdan yur. O'liklarni qo'y, ularni o'zicha o'lik bo'lganlar ko'msin, – dedi.

Isoning to'fonni tinchitishi

²³ Iso qayiqqa tushganda, Uning ketidan shogirdlari ham tushishdi. ²⁴ Qo'qqisidan ko'lda kuchli to'fon ko'tarildi, qayiq to'lqinlar og'ushida qoldi. Iso esa uyquda edi. ²⁵ Shogirdlari Uning yoniga bordi-da, Uni uyg'otishib:

- Yo Rabbii, bizlarni qutqar, halok bo'lyapmiz! – deyishdi. ²⁶ Iso ularga:
- Hoy imoni sustlar, buncha qo'rroq bo'lmasangiz?! – dedi. So'ng turib, shamolga va ko'lga do'q urdi. Shu zahoti chuqur sukunat cho'kdi. ²⁷ Odamlar esa bir-biriga:

^a 8:12 SHOH AHLI: aslida “Shohlik o'g'illari”, ya'ni Xudo avvaldan tanlab marhamat qilgan Isroil xalqi; yana qarang: 22:1-14, Luqo 13:28-30.

^b 8:15 UNGA: ba'zi qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha: ularga.

^c 8:20 INSON O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

^d 8:21 HAZRAT: yoki, Rabbii (aslidagi so'zning ma'nosi lug'atda izohlanadi).

– Bu qanaqa kishiki, shamol ham, ko‘l ham Unga bo‘ysunsa? – deb hayratlanishdi.

Jin urgan ikki odamning qutulishi

²⁸ Iso narigi qirg‘oqqa, Gergesa^a yurtiga yetib kelganida, qabriston lahadlaridan chiqib kelgan, jinga chalingan ikki kishi Unga ro‘baro‘ bo‘ldi. Ular juda vahshiy bo‘lganliklari uchun, hech kim bu yo‘ldan o‘tolmas edi. ²⁹ Ular shunday baqira boshlashdi:

– Ey Xudoning O‘g‘li^b Iso, bizda nima ishing bor? Bu yerga bizlarni vaqtdan oldin qiynagani keldingmi?

³⁰ Ulardan uzoqroqda katta to‘ng‘iz podasi o‘tlab yurgan edi. ³¹ Jinlar Isoga yolvorib:

– Agar bizlarni quvib chiqaradigan bo‘lsang, unda to‘ng‘iz podasiga yuborgin, – deyishdi. ³² Iso ularga:

– Boringlar! – deyishi bilanoq, ular odamlardan chiqib ketib, to‘ng‘iz podasiga kirib oldilar. Shu onda butun to‘ng‘iz podasi tik qiyalikdan ko‘l tomon yopirilib, suvda nobud bo‘ldi. ³³ To‘ng‘iz boquvchilar esa qochib shaharga borishdi va yuz bergan hamma hodisani, shuningdek, jinga chalinganlar bilan bo‘lib-o‘tgan voqeani gapirib berishdi. ³⁴ Shunda butun shahar aholisi Isoning qarshisiga chiqdi. Uni ko‘rgach, yurtlari hududidan chiqib ketishini iltimos qilishdi.

9-BOB

Isoning sholni sog‘aytirishi

¹ Shundan keyin Iso qayiqqa tushib, ko‘lning berigi tomoniga qaytib suzib o‘tdi. U O‘z shahri – *Kafarnahumga* kirib kelgan zahoti ² Uning oldiga to‘shakda yotgan bir shol odamni ko‘tarib keldilar. Iso ularning ishonchini ko‘rib, sholga:

– Dadil bo‘l, bolam, gunohlaring kechirildi, – dedi. ³ Shunda ulamolardan ba‘zilari o‘zlaricha: “Bu kufriklik qilyapti-ku!” – deyishdi. ⁴ Iso esa ularning mulohazalarini payqab, dedi:

– Nega sizlar ko‘ngillaringizdan yomon fikrlarni o‘tkazyapsiz? ⁵ “Gunohlaring kechirildi”, – deb aytish osonroqmi, yoki: “O‘rningdan turib yura qol”, – deb aytishmi? ⁶ Lekin Inson O‘g‘lining yer yuzida gunohlarni kechirish qudrati borligini ham bilib qo‘yinglar.

Shundan so‘ng Iso sholga qayrilib:

– O‘rningdan tur, to‘shagingni olib uyingga ket! – dedi. ⁷ Shol esa o‘rnidan turdi-da, to‘shagini olib o‘z uyiga ravona bo‘ldi. ⁸ Bu voqeani ko‘rgan xaloyiq o‘ta hayron bo‘lib, insonlarga bunday qudrat bergan Xudoni olqishladi.

Isoning Mattoni chaqirishi

⁹ Iso u yerdan o‘tayotganda, soliq yig‘adigan joyda o‘tirgan Matto ismli odamni ko‘rib qoldi-da, unga:

– Mening orqamdan yur! – dedi. U esa o‘rnidan qalqib, Isoning orqasidan yurdi.

¹⁰ Iso uyda yeb-ichib o‘tirar ekan, ko‘pgina soliqchilar va har xil gunohkor kishilar ham kelib, dasturxon atrofida Iso bilan shogirdlariga qo‘shilishdi. ¹¹ Farziylar buni ko‘rib, Isoning shogirdlaridan:

– Nega Ustozingiz soliqchilaru gunohkorlar bilan birga yeb-ichib o‘tiribdi? – deb so‘radilar. ¹² Iso buni eshitgach, ularga dedi:

– Sog‘lar emas, bemorlar tabibga muhtojdir. ¹³ Yaxshisi sizlar borib, *Tavrotdagi*: “Men qurbon emas, rahmshafqat istayman”, degan oyatning ma‘nosini o‘rganib olinglar. Chunki Men taqvodorlarni emas, balki gunohkorlarni tavbaga chaqirgani kelganman.

Ro‘za tutish haqida savol

¹⁴ U vaqt Yahyoning shogirdlari Isoning oldiga kelib so‘radilar:

– Bizlar va farziylar ko‘p ro‘za tutamiz-u, Sening shogirdlaring-chi, nega tutmaydilar?

¹⁵ Iso ularga dedi:

– Kuyov davrada bo‘lgan vaqtda to‘y ahli aza tutarmikin? Biroq kuyov ulardan judo bo‘lgan kunlar keladi, ana o‘shanda ro‘za tutadilar. ¹⁶ Hech kim eski kiyimga yangi matodan yamoq solmaydi. Chunki yangi yamoq eski kiyimdan so‘kilib, kiyimni battar sitib yuboradi. ¹⁷ Shuningdek, yangi sharobni ham eski meshga quymaydilar. Chunki eskining tagi tushadi, sharob to‘kiladi va mesh ham nobud bo‘ladi. Aksincha, yangi sharobni yangi meshga quyadilar, u ham, bu ham saqlab qolinadi.

Tirilgan qiz, sog‘aygan ayol

¹⁸ Iso ularga bu so‘zlarni aytib turganda, qaysi bir jamoaboshi kelib, Isoga ta‘zim qildi-da:

^a 8:28 GERGESA: boshqa qadimgi qo‘lyozmalar bo‘yicha, “Gerasa yoki Gadara”; xaritada va Mark 5:1, Luqo 8:26 ga qarang.

^b 8:29 XUDONING O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni; lug‘atga qarang.

– Mening qizim hozir o‘ldi. Biroq Sen kelib unga qo‘lingni tekizsang, u yana tirilib ketadi, – dedi.

¹⁹ Iso o‘rnidan turib, shogirdlari bilan u odamning orqasidan bordi. ²⁰ Shu payt o‘n ikki yildan beri qon ketishidan qiynalib yurgan bir ayol Isoga orqa tomondan yo‘lab, kiyimining etagiga qo‘l tegizdi. ²¹ U o‘zicha: “Agar kiyimiga bir tegib olsam bas, sog‘ayib ketaman”, – deb o‘ylagan edi.

²² Iso orqasiga o‘girilib, ayolni ko‘rgach:

– Dadil bo‘l, qizim, ishonching seni qutqardi, – dedi.

Ayol shu zahoti dardidan xalos bo‘ldi.

²³ Iso boshliqning uyiga yetib, nay chaluvchilarni va qiy-chuv qilayotgan olomonni ko‘rgach:

²⁴ – Bu yerdan tashqariga chiqinglar! Qizcha o‘lgan emas, uxlab yotibdi, – dedi.

Ular esa Uning ustidan kulishdi. ²⁵ Olomon tashqariga chiqarilgandan so‘ng Iso ichkariga kirib, qizchaning qo‘lidan ushladi. Qizcha esa o‘rnidan turib ketdi.

²⁶ Bu hodisa xabari mamlakat bo‘ylab ovoza bo‘ldi.

Ikki ko‘r va bir soqovni sog‘aytirish

²⁷ Iso u yerdan jo‘nab ketayotganda, ikki ko‘r Uning orqasidan ergashgancha dod solib:

– Ey Dovud O‘g‘li^a Iso, bizlarga rahm qil! – deb faryod chekishardi. ²⁸ Iso uyga qaytganda, ko‘rlar Uning yoniga kelishdi. Iso ulardan so‘radi:

– Men xohishingizni bajo qilishga kuchim borligiga ishonasizlarmi?

– Ishonamiz, Hazrat! – deb javob berishdi ular. ²⁹ Shunda Iso ularning ko‘zlariga tegib:

– Sizning ishonchingizga yarasha bo‘lsin, – dedi. ³⁰ Shu bilan ularning ko‘zlari ochilib ketdi.

– Buni hech kim bilmasin, tag‘in! – deb Iso ularga qattiq tayinladi. ³¹ Ular esa u yerdan chiqiboq, butun mamlakat bo‘ylab U haqda ovoza tarqatib yuradigan bo‘lishdi.

³² U kishilar endi chiqib borayotganda, jin chalgan bir soqovni Isoning oldiga keltirishdi. ³³ Iso jinni quvib chiqargandan keyin, soqov gapira boshladi. Xalq esa hayratda qolib:

– Isroilda bunday hodisa hech qachon bo‘lgan emas, – dedi. ³⁴ Bunga farziylar:

– U jinlar boshlig‘ining kuchi bilan jinlarni quvib chiqaryapti-ku, – deb g‘ingshidilar.

Hosil mo‘l, yumushchilar oz

³⁵ Iso hamma shahar-qishloqlarni aylanadigan bo‘ldi. Mahalliy ibodatxonalarda ta‘lim berib, *Xudoning* Shohligi to‘g‘risidagi Xushxabarni e‘lon qilar va odamlarning har xil dardu darmonsizliklarini davolar edi.

³⁶ Xalq olomonini ko‘rib, Iso ularga achindi; chunki cho‘ponsiz qo‘ylarday dovdiragan va holdan toygan edilar.

³⁷ O‘sha vaqtda Iso O‘z shogirdlariga dedi: “Hosil mo‘l, biroq yumushchilar oz. ³⁸ O‘z hosilingni yig‘ib-teradigan yumushchilar yubor, deb hosil Egasiga iltijo qilinglar”.

10-BOB

O‘n ikki shogirdni tanlab xizmatga yuborish

¹ Iso O‘zining o‘n ikki shogirdini yoniga chaqirib, odamlardan yomon ruhlarni quvib chiqarish va har qanday dardu illatni sog‘aytirish uchun ularga qudrat ato etdi. ² Ushbu o‘n ikki havoriyning^b ismlari esa quyidagicha: birinchisi Butrus deb atalgan Simun va uning ukasi Idris, keyin Zabadiyning o‘g‘illari Yoqub bilan ukasi Yuhanno, ³ Filip, Bartolmey, To‘ma, soliqchi Matto, Alfeyning o‘g‘li Yoqub va Taddey deb atalgan Leviy, ⁴ vatanparvar^c Simun hamda Isoning xoini Yahudo Ishqariyot.

⁵ Iso bu o‘n ikkovini jo‘natib, buyruq berdi: “Majusiylar yo‘liga oyoq bosmanglar va samariyaliklarning biron shahriga kirmanglar. ⁶ Aksincha, adashgan qo‘ylarga o‘xshagan Isroil xalqi oldiga boringlar. ⁷ Yo‘lingiz qayga tushmasin, elga: “Osmon Shohligi yaqinlab qoldi”, – deb e‘lon qilinglar. ⁸ Xastalarni sog‘aytiringlar, moxovlarni pok qilinglar, o‘liklarni tiriltiringlar, jinlarni quvib chiqaringlar. Tekin oldingizlar, tekin beringlar. ⁹ Belbog‘laringizga oltin, kumush yoki mis pul ham tugmanglar. ¹⁰ Yo‘l uchun na to‘rva, na bir juft ko‘ylak, na choriq va na hassa olinglar. Chunki mehnatkash o‘zining non-nasibasiga munosibdir.

¹¹ Qaysi shahar yoki qishloqqa kirsangiz, u yerda o‘zingizga munosiblarnigina yo‘qlab boring va jo‘naguningizcha o‘sha yerda qolinglar. ¹² Uyga kirayotganingizda uy ahliga salom beringlar. ¹³ Agar u uy ahli niyatingizga munosib bo‘lsa, ularning boshi salomat bo‘ladi. Agarda munosib bo‘lmasa, salomingiz sizga qaytib keladi. ¹⁴ Agar kim sizni qabul qilmasa va so‘zlaringizga quloq solmasa, u uydan yoki shahardan chiqib

^a 9:27 DOVUD O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni; lug‘atga qarang.

^b 10:2 HAVORIY: lug‘atga qarang.

^c 10:4 VATANPARVAR: lug‘atga qarang.

ketayotganingizda oyoqlaringizdan changni ham qoqib ketinglar. ¹⁵ Sizga chinini aytayin: qiyomat kunida bunday shahardan ko'ra Sado'm va G'amo'ra yerining ahvoli yengilroq bo'ladi".

Kelajak qayg'ular va quvg'inlar

¹⁶ "Mana, Men sizlarni bo'rilarning orasiga qo'ylar kabi yuboryapman. Siz ilonday ziyrak, kaptarday sodda bo'linglar. ¹⁷ Insonlardan ehtiyot bo'linglar; chunki sizlarni adliyaga topshirib, ibodatxonalarda kaltaklaydilar. ¹⁸ Mening nomim uchun sizlarni hokimlar va podshohlar qoshiga olib boradilar, siz esa ular va turli xalqlar oldida Mening guvohlarim bo'lasizlar. ¹⁹ Sizni tutib berishayotganda esa nimani aytamiz, qanday gapiramiz, deb o'ylab qayg'urmanglar. Nima aytishingiz kerakligi o'sha onda sizlarga uqtiriladi. ²⁰ Chunki o'zrlaringiz emas, ichingizdagi Otangizning Ruhi^a gapiradi.

²¹ Aka ukasini, ota o'g'lini o'limga topshiradi. Bolalar o'z ota-onalariga qarshi chiqib, ularni o'ldirtiradilar. ²² Mening nomim tufayli hamma sizlardan nafratlanadi. Lekin oxirigacha chidagan qutuladi. ²³ Agar sizlarni bir shahardan quvsalar, boshqasiga qochib o'tinglar. Sizlarga chinini aytayin: sizlar Isroilning shaharlarini aylanib chiqishga ulgurmasingizdan, Inson O'g'li^b yer yuziga qaytib keladi.

²⁴ Shogird o'zining ustozidan yuqori bo'lmas, xizmatkor o'zining xo'jayinidan yuqori bo'lmas. ²⁵ Shogirdga o'zining ustoziday, xizmatkorga o'zining xo'jayiniday bo'lsa kifoyadir. Agar uy egasiga iblis^c deb nom qo'yishgan bo'lsa, unda uy ahlini yana nimalar deyishmaydi!"

Qo'rqish va qo'rqmaslik haqida

²⁶ "Shunday qilib, ulardan qo'rqmanglar! Chunki ochilmay qoladigan hech qanday yashirin narsa yo'q, ma'lum bo'lmaydigan hech qanday sir ham yo'qdir. ²⁷ Sizga qorong'ilikda gapirayotganlarimni yorug'likda aytaveringlar. Qulog'ingizga shivirlab aytilayotganlarni tomlarning ustidan e'lon qilaveringlar. ²⁸ Tanni o'ldirib, jonni esa o'ldira olmaydiganlardan qo'rqmanglar. Yaxshisi, jonni ham, tanni ham jahannamda halok etishga qodir bo'lgan *Xudodan* qo'rqinglar. ²⁹ Ikkita chumchuq bir tangaga^d sotilmaydimi? Ammo Otangiz rozi bo'lmasdan, ularning bittasi ham yerga tushmaydi. ³⁰ Sizlarga kelganda, boshingizdagi sochlarning hammasi ham sanalgandir. ³¹ Shuning uchun qo'rqmanglar, sizlar talay chumchuqlardan ko'ra qadrliroqsiz".

Isoga loyiq bo'lish haqida

³² "Kimda-kim insonlar oldida Meni tan olsa, Men ham osmondagi Otamning oldida uni tan olaman. ³³ Biroq, kim insonlar oldida Meni inkor etsa, Men ham osmondagi Otamning oldida uni inkor etaman. ³⁴ Meni yer yuziga tinchlik keltirish uchun kelgan, deb o'ylamanglar. Men tinchlik emas, balki qilich keltirgani kelganman. ³⁵ Odamni otasidan, qizni onasidan, kelinni qaynonasidan ajratish uchun kelganman. ³⁶ Odamning dushmanlari o'z uyidagilar bo'ladi. ³⁷ Ota yoki onasini Mendan ortiq sevgan Menga loyiq emas. O'g'li yoki qizini Mendan ortiq sevgan Menga loyiq emas. ³⁸ Kimki o'z xochini olib, ortimdan ergashmasa, Menga loyiq emas. ³⁹ O'z jonini ayamoqchi bo'lgan uni yo'qotadi. Men uchun jonini yo'qotgan esa jon topadi. ⁴⁰ Sizni qabul qilgan Meni qabul qiladi. Meni qabul qilgan esa Meni Yuborganni qabul qilgan bo'ladi. ⁴¹ Kim payg'ambari payg'ambar deb qabul qilsa, u payg'ambarga yarasha ehson oladi. Kim solihni solih deb qabul qilsa, u solihga yarasha ehson oladi. ⁴² Kimki shogirdlik hurmati deb, bularning hatto eng kichigiga bir piyola sovuq suvgina ichirsa ham, chindan sizlarga aytamanki, u ehsoniga sazovor bo'lur".

11-BOB

Iso Masih va Yahyo payg'ambar

¹ Iso o'n ikki shogirdiga ushbularni buyurib bo'lgach, yaqin shaharlarda ta'lim berish va voizlik qilish uchun u yerdan jo'nadi. ² Zindonda yotgan Yahyo esa Masihning qilayotgan ishlarini eshitgach, o'z shogirdlaridan ikkitasini Uning oldiga yuborib: ³ "Keladigan *Qutqaruvchi* Senmisan, yoki biz boshqasini kutaylikmi?" – deb Undan so'ratdi.

⁴ Iso javob berib ularga dedi: "Boringlar, eshitib ko'rayotganlaringizni Yahyoga bildiringlar: ⁵ Ko'rlar ko'ryapti, cho'loqlar yuryapti, moxovlar tuzalyapti, karlar eshityapti, o'liklar tirilyapti va bechoralarga Xushxabar e'lon qilinyapti. ⁶ Meni deb vasvasaga tushmagan baxtlidir!"

⁷ Yahyoning shogirdlari jo'nayotgan paytda, Iso xaloyiqqa Yahyo haqida gapira boshladi: "Nima ko'rgani sahroga bordingizlar? Shamolda hilpirab turgan qamishnimi? ⁸ Axir, nima ko'rgani chiqdingizlar? Nafis kiyim

^a 10:20 ICHINGIZDAGI OTANGIZNING RUHI: Iso Masihga ishonganning qalbida yashovchi Muqaddas Ruh.

^b 10:23 INSON O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

^c 10:25 IBLIS: aslida "Baalzabul"; lug'atga qarang.

^d 10:29 TANGA: yunoncha "assariy"; pullar jadvaliga qarang.

kiygan odamnimi? Nafis kiyinganlar podshoh saroylarida bo'ladi-ku! ⁹ Axir, nima ko'rgani chiqdingizlar? Payg'ambarnimi? Ha, sizga aytamanki, payg'ambardan ham ulug' bo'lganni ko'rdingizlar. ¹⁰ Bu kishi *Tavrot*da yozilganning xuddi o'zi:

“Men Sendan avval elchimni yuborarman,
U Sening oldingda yo'l hozirlab yurar”.

¹¹ Sizlarga chinini aytayin: ayol zotidan tug'ilganlar orasida Yahyo payg'ambardan buyugi chiqqan emas. Shunga qaramay, Osmon Shohligida hatto eng kichik hisoblangan ham undan kattadir. ¹² Yahyo payg'ambar maydonga kelgan kunlardan to hozirgacha Osmon Shohligiga tajovuz qilib kelmoqdalar; tajovuzkorlar dastasi uni bosib olishga zo'r bermoqda. ¹³ Ma'lumki, Yahyogacha o'tgan barcha payg'ambarlar va shuningdek, Tavrot bitiklari bo'lg'usi hodisalar haqida oldindan darak berib kelgan. ¹⁴ Endi qabul qilishni istasangizlar, qaytib kelishi muqarrar bo'lgan Ilyos payg'ambar xuddi Yahyoning o'zidir. ¹⁵ Kimning eshitar qulog'i bo'lsa, eshitsin!

¹⁶ Endi bu naslni kimga o'xshatay? Bu nasl – maydonda o'tirib, bir-biriga:

¹⁷ “Senlarga nay chaldik, o'ynamadinglar,
Senlarga yig'i chiqardik, dodlamadinglar”.

– deb qichqirishadigan bolalarga o'xshaydi. ¹⁸ Chunki Yahyo kelib, yemadi-ichmadi va uni “jin uribdi” deyaptilar. ¹⁹ Inson O'g'li^a kelib, yedi ham, ichdi ham va bu gal: “Ana kabobxo'ru sharobxo'r odamni ko'ringlar, U soliqchilar va gunohkorlarning do'sti ekan!” – deyishmoqda. Va lekin *ilohiy* hikmat unga rioya qiluvchilar orqali tasdiqlanadi”.

Gunohkor shaharlarning holiga voy

²⁰ Shu vaqt Iso mo'jizalarining aksari namoyon bo'lgan shaharlarga, tavba-tazarru qilmaganliklari uchun ta'na qila boshladi: ²¹ “Sening holingga voy, ey Horazin! Sening holingga voy, ey Baytsayda! Chunki sizlarda sodir bo'lgan mo'jizalar Tir va Sido'n shaharlarida ro'y berganda edi, ular allaqachon julga o'ranib, kulga^b surkanib, tavba-tazarru qilgan bo'lardilar. ²² Biroq sizlarga aytib qo'yay: qiyomat kunida sizdan ko'ra Tir va Sido'nning holi yengilroq bo'ladi. ²³ Yo sen, ey ko'kkacha yuksaluvchi Kafarnahum! Sen tamug'gacha^c tushib ketursan. Chunki senda sodir bo'lgan mo'jizalar Sado'm^d yerida sodir bo'lganda edi, u yer shu kungacha saqlanib qolgan bo'lar edi. ²⁴ Biroq sizlarga aytib qo'yay: qiyomat kunida sendan ko'ra Sado'm yerining ahvoli yengilroq bo'ladi”.

Horib-tolganlarga xushxabar

²⁵ O'sha vaqtda Iso so'zini davom ettirib dedi: “Ey Ota, yeru ko'k Hukmroni! Sen bu ishlarni donoyu oqillardan yashirib, go'daklarga ma'lum etganing uchun Senga hamdu sanolar aytaman. ²⁶ Ha Ota, Sening ezgu xohishing shunday edi. ²⁷ Otam Menga hamma narsani topshirgan. Otadan boshqa hech kim O'g'ilni bilmas. O'g'ildan boshqa hamda O'g'il bilim berishni istagandan boshqa hech kim Otani bilmas.

²⁸ Ey og'ir yuk ostida qiynalib, horib-tolgan hammalaringiz! Mening huzurimga keling, Men sizga orom beraman. ²⁹ Mening bo'yinturug'imga o'zingizni qo'shing^e va Mendan o'rganinglar. Chunki Men beozor va soddadilman. Shunday qilib, jonlaringiz taskin topar. ³⁰ Chunki Men solgan bo'yinturuq yumshoq, Men bergan yuk yengildir”.

12-БОБ

Dam olish kuniga rioya qilish haqida

¹ O'sha kezlar bir shanba kuni Iso ekinzordan o'tib borayotgan edi. Uning shogirdlari och bo'lganidan, boshloqlarni uzib yeya boshlashdi. ² Farziylar^f buni ko'rib, Isoga:

– Ana, Sening shogirdlaring dam olish kunida^g qilish mumkin bo'lmagan ishni qilyaptilar! – deyishdi.

³ – Nahotki sizlar Dovud va uning och qolgan hamrohlari nimalar qilganini o'qimagan bo'lsangiz? – dedi

^a 11:19 INSON O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

^b 11:21 JUL...KUL: ikkovi ham nadomat va motam belgisi; yana qarang: Luqo 10:13, Vahiy 11:3.

^c 11:23 TAMUG': lug'atga qarang.

^d 11:23 SADO'M: lug'atga qarang.

^e 11:29 MENING BO'YINTURUG'IMGGA O'ZINGIZNI QO'SHING: bo'yinturuqqa umuman bir juft hayvon qo'shiladi. Demak, biz Iso bilan birga yurib, Unga bo'ysunib, bu yo'lda uchraydigan mashaqqatlarga chidashimiz lozim.

^f 12:2 FARZIY: lug'atga qarang.

^g 12:2 DAM OLIISH KUNI: lug'atga qarang.

ularga Iso. ⁴ – Dovud Xudoning uyiga kirib, o‘zi va yonidagilarga ham taqiqlangan, faqat ruhoniylargina yeyishi mumkin bo‘lgan baxshida nonlarni yegan edi. ⁵ Yoki ma’baddagi ruhoniylar shanba kungi dam olish amrini buzsalar-da, gunohkor bo‘lmasliklarini Tavrotda o‘qimagsizmi? ⁶ Biroq Men sizlarga aytayinki, bu yerdagi Kimsa ma’baddan ham ulug‘dir. ⁷ Agar sizlar *Tavrot*da: “Men qurbon emas, rahm-shafqat istayman” degan oyatga tushunganingizda, begunohlarni hukm qilmas edingizlar. ⁸ Chunki Inson O‘g‘li^a dam olish kunining ham hokimidir.

⁹ Iso u joydan nariga o‘tib, yahudiy ibodatxonasiga kirdi. ¹⁰ U yerda qo‘li shol bo‘lib qolgan bir odam bor edi. Isoni ayblash maqsadida Uni so‘roq qilishdi:

– Shanba kunida kasalni davolash mumkinmi?

¹¹ Iso ularga aytdi:

– Sizdan qay biringiz bir qo‘yi bo‘laturib, agar qo‘y shanba kuni chuqurga tushib ketsa, uni tortib chiqarmaydi? ¹² Inson esa qo‘ydan qanchalar ulug‘! Shunga ko‘ra, shanba kunida yaxshilik qilish mumkin.

¹³ Shunday qilib, Iso u odamga:

– Qo‘lingni uzat! – dedi. U esa uzatishi bilanoq, bu qo‘li boshqa qo‘liday soppa-sog‘ bo‘ldi-qoldi.

¹⁴ Farziylar esa shu zahot tashqariga chiqib, Isoni yo‘q qilishga til biriktirdilar. Iso buni bilib, u yerni tark etdi.

Ulug‘ Xaloskor Iso

¹⁵ Tumonat xaloyiq Isoning ketidan ergashdi, U esa hamma kasallarini sog‘aytirdi. ¹⁶ O‘zini oshkor etmoqni ularga qat‘iy man qildi. ¹⁷ Shu bilan Isha‘yo payg‘ambarga kelgan quyidagi Xudo kalomi bajo bo‘ldi:

¹⁸ “Mana, Mening tanlagan O‘g‘lonim,
Mahbubim, ko‘nglim Unga nisor!
Men O‘z Ruhimni Unga berarman,
U esa elga adl e‘lon etgay.

¹⁹ U talashmas, tortishmas ham,
Ko‘cha-ko‘yda sira baqirmas.

²⁰ Sindirmagay bukik qamishni,
O‘chirmagay tutayotgan pilikni-da,
To adlu insofni o‘rniga qo‘yguncha.

²¹ Ellar esa Uning ismiga umid bog‘lar”.

Iso va shayton

²² Shundan so‘ng Isoning oldiga jinga chalinib ko‘r va soqov bo‘lgan kishini keltirishdi. Isoning shifolashi tufayli uning tili ham chiqdi, ko‘zi ham ochildi. ²³ Bundan butun xaloyiq hayratlanib: “Bu Dovudning O‘g‘li – Masih^b emasmi?” – dedi. ²⁴ Farziylar buni eshitishgach: “U ins-jinslarning boshlig‘i – iblisning^c kuchi bilangina jinlarni quvib chiqaryapti-ku”, – dedilar.

²⁵ Ularning o‘y-fikrlarini bilib, Iso ularga dedi: “O‘z ichidan bo‘linib ketgan har bir podshohlik xarob bo‘ladi, o‘z ichidan bo‘linib ketgan har bir shahar yoki uy abgor bo‘ladi. ²⁶ Agar shayton shaytonni quvib chiqarsa, unda u o‘z-o‘zidan bo‘lingan bo‘ladi. Endi uning saltanati qanday tura oladi? ²⁷ Agar Men jinlarni iblisning kuchi bilan quvib chiqarayotgan bo‘lsam, u holda sizlarning o‘g‘illaringiz kimning kuchi bilan quvib chiqaradi? Shu bois, ularning o‘zi sizlarni hukm qiladilar. ²⁸ Magar Men Xudoning Ruhi bilan jinlarni quvib chiqarayotgan ekanman, u demak, Xudoning Shohligi sizlarga yetib kelgan.

²⁹ Uyning egasi bo‘lgan baquvvat kishini avval bog‘lab qo‘ymasdan turib, birov uning uyiga kirib, mol-mulkini o‘g‘irlab keta olarmidi? Faqat shunday qilibgina uyni talash mumkin. ³⁰ Kim Men bilan birga bo‘lmasa, Menga qarshidir. Kim Men bilan birga yig‘masa, sochadi.

³¹ Shuning uchun sizlarga aytaman: insonlarning har qanday gunohi va kufrligi kechiriladi. Lekin *Muqaddas* Ruhni kufr qilganlar^d kechirilmaydi. ³² Kim Inson O‘g‘liga qarshi so‘z aytsa, kechiriladi. Lekin kim *Muqaddas* Ruhga qarshi so‘z aytsa, ikki dunyoda ham kechirilmaydi.

³³ Yo daraxtni yaxshi der ekansiz, mevasini ham yaxshi deng. Yoki daraxtni yomon der ekansiz, mevasini ham yomon deng. Chunki har bir daraxt o‘z mevasidan bilinur. ³⁴ Voy ilonlar zoti-yey! Sizlar yovuz bo‘la turib, qanday qilib yaxshi so‘zlay olasiz? Axir, odamning dilida nima bo‘lsa, tili o‘shani gapiradi-ku! ³⁵ Yaxshi odam *yuragining* yaxshilik xazinasidan yaxshilik chiqarur. Yomon odam *yuragining* yomonlik xazinasidan

^a 12:8 INSON O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni; lug‘atga qarang.

^b 12:23 MASIHI: Xudo yuborishni va‘da qilgan ulug‘ Qutqaruvchi.

^c 12:24 IBLIS: aslida “Baalzabul”; lug‘atga qarang.

^d 12:31 MUQADDAS RUHNI KUFR QILISH: Xudo Ruhini va Uning faoliyatini shayton ishi deb aytish; yana qarang: Luqo 12:10.

yomonlik chiqarur. ³⁶ Men sizga deymanki: insonlar aytadigan har bir bekor soʻzi uchun qiyomat kunida hisob beradilar. ³⁷ Sen oʻz soʻzlaring asosida yo oqlanasan, yoki ayblanasan”.

Isodan dalil soʻrash

³⁸ Shunda ulamolar va farziylardan baʼzilari Isoga: “Ustoz, biz Sendan shularning biron bir dalilini koʻrmoqchimiz”, – dedilar.

³⁹ Iso ularga javob dedi: “Bu yovuz va subutsiz nasl dalil izlayapti, lekin Yunus paygʻambarning alomatidan boshqa unga dalil berilmaydi. ⁴⁰ Yunus paygʻambar uch kunu uch tun kit qornida boʻlgani kabi, Inson Oʻgʻli ham xuddi shunday uch kunu uch tun yer bagʻrida boʻladi. ⁴¹ Nineviya odamlari qiyomat kunida bu nasl bilan birga tirilib, uni mahkum etadilar. Chunki ular Yunusning vaʼzi sababli tavba-tazarru qilganlar. Va mana, Yunusdan buyukrogʻi shu yerdadir. ⁴² Janub malikasi^a qiyomat kunida bu nasl bilan birga koʻtarilib, uni mahkum etadi. Chunki u Sulaymonning hikmatini tinglash uchun dunyoning olis burchidan kelgan edi. Va mana, Sulaymondan buyukrogʻi shu yerdadir.

⁴³ Yovuz ruh insondan chiqib ketgandan soʻng, rohat izlab suvsiz yerlarni aylanadi va topolmagach: ⁴⁴ “Men chiqqan uyimga qaytib boraman”, – deydi. U uyga kelgach uni kimsasiz, supurilgan va yigʻishtirilgan holda topadi. ⁴⁵ Oʻshanda borib, oʻzidan yovuzroq yana yettita ruhni oʻziga ergashtiradi va uyga kirib yashaydilar. U odamning soʻnggi ahvoli esa avvalgidan battar boʻladi. Bu yomon nasl bilan ham shunday boʻladi”.

Isoning onasi bilan ukalari

⁴⁶ Iso xalq ommasiga hali gapirib turgan vaqtda, Uning onasi bilan ukalari kelib qolishdi. Ular tashqarida kutib turib, U bilan gaplashmoqchi boʻlishdi. ⁴⁷ Kimdir Isoga:

– Mana, onang va ukalaring tashqarida Sen bilan gaplashmoqchi boʻlib turishibdi, – dedi. ⁴⁸ Iso buni aytgan kishiga javob berib:

– Mening onam kim? Ukalarim kim? – dedi. ⁴⁹ Soʻng qoʻli bilan shogirdlarini koʻrsatib:

– Mana, Mening onam va ukalarim! – dedi. ⁵⁰ – Kimda-kim osmondagi Otamning irodasini bajo keltirsa, u Mening ukam, singlim va onam boʻladi.

13-BOB

Xudo Shohligini tasvirlovchi yettita masal

¹ Oʻsha kuni Iso uydan chiqib, koʻl boʻyida oʻtirdi. ² Uning oldida anchagina xaloyiq toʻplangach, U qayiqqa tushib oʻtirdi. Bor xaloyiq esa qirgʻoqda Unga koʻz tikdi. ³ Iso ularga masal yoʻli bilan koʻp nasihatlar qildi:

1. Urugʻ sepuvchi

“Urugʻ sepuvchi urugʻ sepgani chiqibdi. ⁴ Urugʻ sepayotganda baʼzi urugʻlar yoʻl yoqasiga tushibdi. Qushlar uchib kelib, ularni choʻqib ketibdi. ⁵ Boshqa baʼzi urugʻlar esa tuprogʻi kam toshloqqa tushibdi. Tuprogʻ sayoz boʻlganidan, urugʻlar tez koʻkarib chiqibdi. ⁶ Biroq quyosh chiqqach, soʻlib, ildizi boʻlmagani uchun qurib qolibdi. ⁷ Yana boshqa baʼzi urugʻlar tikanlar orasiga tushibdi. Tikanlar oʻsib, urugʻlarni boʻgʻib qoʻyibdi. ⁸ Yana boshqa urugʻlar esa yaxshi yerga tushib, baʼzisi yuz, baʼzisi oltmish, baʼzisi oʻttiz qat hosil beribdi. ⁹ Kimning eshitar qulogʻi boʻlsa, eshitsin!”

Masallarning maqsadi

¹⁰ Shogirdlar yaqinroq kelib, Isodan:

– Nega xalqqa masallar bilan gapiryapsan? – deb soʻradilar. ¹¹ U ularga javob berib dedi:

– Chunki Osmon Shohligining^b sirlarini bilish qobiliyati sizlarga berilgan, ularga berilmagan. ¹² Zero kimda bor boʻlsa, unga yana beriladi va u moʻlchilikda boʻladi. Ammo kimda yoʻq boʻlsa, bori ham undan tortib olinadi. ¹³ Xalqqa masal bilan gapirishimning sababi shundaki, ular qarab turib koʻrmaydilar, quloq solib turib eshitmaydilar va anglamaydilar. ¹⁴ Ishaʼyo paygʻambarning karomati ularga juda toʻgʻri keladi, mana Xudo shunday degan:

“Tinglab tursangiz-da, anglamaysizlar,
Qarab tursangiz-da, koʻrolmaysizlar.

¹⁵ Bu xalqning dilini-chi yogʻ bosgan,

^a 12:42 JANUB MALIKASI: Podshoh Sulaymonni yoʻqlab borgan Shabo (bugungi Yaman) malikasi; (aynan Tavrot, 3-Shohlar 10-bob).

^b 13:11 OSMON SHOHLIGI: Xudoning saltanati.

Arang eshitar quloqlari ham,
Ko'zlarini esa yumib olganlar.
Ko'z ko'rsin deb, quloq eshitsin deb,
Dil farosatli bo'lsin deb,
Menga iltijo qilsalar edi,
Men ularga shifo berar edim”.

¹⁶ Lekin ko'zlaringiz ko'rayotgan va quloqlaringiz eshitayotgan sizlar qanday baxtlisizlar! ¹⁷ Sizga chinini aytayin: ne-ne payg'ambaru solihlar siz ko'rayotganlarni ko'rishni orzu qilganlar-u ko'rolmaganlar, siz eshitayotganlarni eshitishni orzu qilganlar-u eshitolmaganlar.

Urug' sepuvchi haqidagi masalning ma'nosi

¹⁸ “Endi sizlar urug' sepuvchi haqidagi masalni yaxshi tinglanglar. ¹⁹ *Xudoning* Shohligi to'g'risidagi kalomni eshitib, uqib olmagan har bir kishiga yovuz shayton kelib, uning yuragiga ekilgan ezgulik urug'larini o'g'irlab ketadi. Yo'l yoqasiga tushgan urug'lar ana shularga ishoradir. ²⁰ Toshloqqa sepilgan urug'lar esa shunday kishini bildiradi: u kalomni eshitar-eshitmas sevinch bilan qabul qilaveradi. ²¹ Lekin ildizi yo'q, beqaror kishi bo'lgani uchun, kalom tufayli qayg'u yoki quvg'inga duchor bo'lgan hamon vasvasaga tushib qoladi. ²² Tikanlar orasiga sepilgan urug'lar esa shunday odamni bildiradi: u kalomni eshita-da, bu dunyoning tashvishlari va boylik rujui kalomni bo'g'ib tashlaydi va kalom samarasiz qoladi. ²³ Yaxshi yerga sepilgan urug'lar esa, kalomni eshitib uni uqib oladigan odamni bildiradi. Bunday kishi, albatta, samarali bo'ladi; kimi yuz, kimi oltmish, kimi o'ttiz qat hosil beradi”.

2. Begona o't

²⁴ Iso ularga boshqa bir masalni keltirdi: “Osmon Shohligi o'z dalasiga yaxshi urug' sepgan bir odamga o'xshaydi. ²⁵ Hamma uxlab yotganda, u odamning dushmani kelib bug'doy orasiga begona o't^a urug'larini sepib ketibdi. ²⁶ Ekin ko'karib boshqoq chiqarganda, begona o'tlar ham paydo bo'libdi. ²⁷ Yer egasining xizmatkorlari kelib:

– Xo'jayin, siz dalangizga yaxshi urug' sepgan emasmidingiz? Endi bu begona o'tlar qayerdan paydo bo'ldi? – deb so'rashibdi.

²⁸ – Bu dushmanning ishidir, – debdi yer egasi.

– Istasangiz, biz borib ularni yulib tashlaymiz, – deyishibdi xizmatkorlar.

²⁹ – Yo'q, – debdi u, – sizlar begona o'tlarni yulayotganda, ular bilan birga bug'doyni ham yulib olishingiz mumkin. ³⁰ O'rim-yig'im vaqtigacha qo'yinglar, u ham, bu ham birga o'saversin. O'rim-yig'im bo'lgach, men o'roqchilarga: “Oldin begona o'tlarni o'rib olinglar va bog'-bog' qilib yoqishga tayyorlanglar. Bug'doyni esa mening omboringa to'plab qo'yinglar”, deb aytaman”.

3. Xantal urug'i

³¹ Iso ularga yana boshqa bir masalni aytib berdi: “Osmon Shohligi bir odam o'z dalasiga sepib qo'yan xantal urug'iga o'xshaydi. ³² U barcha urug'lardan kichik bo'lsa-da, lekin yetilgach, hamma ko'katlardan baland bo'lib o'sadi. U shunday daraxt bo'ladiki, ko'k yuzidagi qushlar uchib kelib, uning shoxlarini o'zlariga uya qiladilar”.

4. Xamirturush burdasi

³³ Iso ularga boshqa bir masalni ham aytib berdi: “Osmon Shohligi bir ayol butun xamirni oshirish uchun uch tog'ora^b unga qorishtirib solgan xamirturush burdasiga o'xshaydi”.

³⁴ Iso bularning hammasini xalqqa masallar bilan tushuntirdi. Masalsiz ularga hech narsani tushuntirmas edi. ³⁵ Shu bilan payg'ambarga vahiy bo'lgan shu so'z bajo keldi:

“Og'zimni masallar aytmoqqa ochib,
Azaliy sirlardan voqif etaman”^c.

Begona o't haqidagi masalning ma'nosi

³⁶ Shundan so'ng Iso xaloyiqqa javob berib, uyga kirdi. Shogirdlari Uning oldiga kelib:

– Daladagi begona o'tlar haqidagi masalni bizlarga tushuntirib bergin, – dedilar. ³⁷ Iso ularga javoban dedi:

^a 13:25 BEGONA O'T: to'g'rirog'i, mastak (g'alla ekinlari orasida o'sib g'alladan arang farqlanadigan, doni zaharli yovvoyi o't).

^b 13:33 TOG'ORA: yunoncha “saton” – 13 litrga teng suyuqlik o'lchovi.

^c 13:35 qarang: Zabur 77:2.

– Yaxshi urug‘ni sepkan – Inson O‘g‘lidir^a,³⁸ dala esa – dunyo. Yaxshi urug‘lar – Xudo hokimiyatidagi odamlar, begona o‘tlar esa – yovuz shayton hokimiyatidagi odamlardir.³⁹ Begona o‘tlarni sepkan dushman bo‘lsa – iblisdir. O‘rim-yig‘im – dunyoning oxiri, o‘roqchilar esa farishtalarga teng keladi.

⁴⁰ Begona o‘tlarni qanday terib o‘tda yoqsalar, bu dunyoning oxirida ham shunday bo‘ladi. ⁴¹ Inson O‘g‘li O‘z farishtalarini yuboradi, ular esa gunohga sabab bo‘lgan va yomonlik qilib yurgan barchani Uning Shohligidan yig‘ib olib, ⁴² lovullab turgan o‘choqqa tashlaydilar. U yerda yig‘i-sig‘i va ohu nola bo‘ladi. ⁴³ O‘shanda solihlar o‘z Otalarining Shohligida quyosh kabi porlaydilar. Kimning eshitar qulog‘i bo‘lsa, eshitsin!

5. Yashirilgan xazina

⁴⁴ “Yana Osmon Shohligi dalada yashirilgan xazinaga o‘xshar. Uni bir odam topib sir saqlabdi va juda sevinganidan borib, bor-yo‘g‘ini sotib, u dalani xarid qilibdi”.

6. Qimmatbaho marvarid

⁴⁵ “Yana Osmon Shohligi nodir marvarid izlayotgan bir savdogarga o‘xshar. ⁴⁶ U qimmatbaho marvaridni topganda, borib bor-yo‘g‘ini sotib, marvaridni xarid qilibdi”.

7. Dengizga tashlangan to‘r

⁴⁷ “Yana Osmon Shohligi dengizga tashlangan va turli baliqlarni tutgan to‘rga o‘xshaydi. ⁴⁸ To‘r to‘lgach, uni qirg‘oqqa tortib chiqarishibdi va o‘tirishib, yaxshi baliqlarni saralab idishlarga solishibdi, yomonlarini esa tashqariga tashlab yuborishibdi. ⁴⁹ Dunyoning oxirida ham shunday bo‘ladi: farishtalar kelib, fosiqlarni solihlar orasidan ajratib, ⁵⁰ ularni lovullab turgan o‘choqqa tashlaydilar. U yerda yig‘i-sig‘i va ohu nola bo‘ladi”.

⁵¹ Iso shogirdlaridan so‘radi:

– Bularning hammasiga tushudingizlarmi?

– Tushundik^b, – dedi ular. ⁵² Iso shogirdlariga:

– Demak, Osmon Shohligi to‘g‘risida ta‘lim-tarbiya olgan har bir ulamo o‘z xazinasidan yangi va eski narsalar chiqaradigan uy egasiga o‘xshaydi, – dedi.

Isoning O‘z yurtida rad qilinishi

⁵³ Iso bu masallarni aytib bo‘lgach, u yerdan ketdi. ⁵⁴ O‘z vataniga kelib, yerli xalqning ibodatxonasida ta‘lim bera boshladi. Ular esa hayratda qolib:

– Shunday donolik va mo‘jizakorlik qudrati Unga qayerdan nasib bo‘ldi ekan? ⁵⁵ Duradgorning o‘g‘li emasmi O‘zi? Onasining ismi Maryam, ukalari esa Yoqub, Yusuf, Simun va Yahudolar emasmi? ⁵⁶ Uning hamma singillari ham bizning oramizda-ku! Bularning barchasiga U qanday qilib erishdi ekan? – deyishdi.

⁵⁷ Va g‘ashlanib, Uni rad qilishdi. Iso esa ularga:

– Payg‘ambar o‘z vatani va uyidan boshqa yerda e‘tiborsiz bo‘lmas, – dedi. ⁵⁸ Ularning e‘tiqodsizligi sababli u yerda ko‘p mo‘jizalar ko‘rsatmadi.

14-BOB

Yahyo payg‘ambarning boshini olish

¹ O‘sha kezlarda viloyat hokimi Hirod Iso to‘g‘risidagi ovozalarni eshitib, ² o‘zining amaldorlariga:

– Bu Yahyo payg‘ambar-ku, u qaytadan tirilibdi! Shuning uchun U orqali ajoyibotlar sodir bo‘lmoqda, – dedi.

³ Hirod o‘z ukasi Filipning xotini Hirodiya tufayli Yahyoni tutib kishanlagan va zindonga tashlagan edi.

⁴ Chunki Yahyo unga: “Bu xotinni olish sen uchun ravo emas”, – deb aytib yurgan edi. ⁵ Hirod Yahyoni o‘ldirmoqni istagan bo‘lsa-da, xalqdan qo‘rqardi. Chunki Yahyoni payg‘ambar deb hisoblashardi.

⁶ Hirodning tug‘ilgan kuni nishonlangan yig‘inda Hirodiyaning qizi o‘rtaga chiqib o‘ynadi va Hirodning ko‘nglini topdi. ⁷ Natijada Hirod u nimaiki so‘rasa, topmoqqa qasam ichib, unga va‘da berdi. ⁸ Qiz esa onasining tashviqiga ko‘ra:

– Menga hoziroq laganda Yahyo payg‘ambarning boshini keltirib bering! – dedi.

⁹ Shoh xafa bo‘ldi-yu, lekin o‘zi bilan birga yeb-ichib o‘tirganlarning ko‘zi oldida qasam ichganligi uchun, bu iltimosning bajarilishini buyurdi. ¹⁰ Zindonga odam yuborib, Yahyoning boshini oldirdi. ¹¹ Uning boshini

^a 13:37 INSON O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni; lug‘atga qarang.

^b 13:51 ba‘zi qo‘lyozmalarda “Yo Rabbii” so‘zi qo‘shilgan.

laganda keltirib qizga berdilar, qiz esa onasiga olib borib berdi. ¹² Yahyoning shogirdlari kelib, uning jasadini olib ko'ndilar. Keyin borib Isoga xabar berdilar.

Isoning 5000 kishini to'ydirishi

¹³ Iso buni bilib olgach, bir O'zi qayiqqa tushib, u yerdan xilvat joyga suzib ketdi. Xaloyiq buni eshitib, shaharlardan piyoda yo'lga tushib, Uning orqasidan ergashdi. ¹⁴ Iso qayiqdan chiqib, tumonat odamni ko'rди. Ularga achindi va ularning xastalariga shifo berdi.

¹⁵ Oqshom tushgach, shogirdlari Uning yoniga kelib dedilar:

– Bu yerlar yovon ekan, endi vaqt kech bo'lib qoldi. Xaloyiqqa ruxsat bergin, qishloqlarga borib o'zlariga ovqat sotib olsinlar.

¹⁶ Lekin Iso ularga:

– Ular ketishlari kerak emas, sizlar ularga ovqat beringlar, – dedi.

¹⁷ – Bu yerda bizning beshta non va ikkita balig'imiz bor xolos, – deyishdi Unga.

¹⁸ – Ularni bu yerga, Menga keltiringlar, – dedi Iso. ¹⁹ So'ng U xaloyiqqa o't ustiga yonboshlashlarini buyurdi. Beshta non bilan ikkita baliqni olib, osmonga qarab duo qildi. Nonlarni sindirib shogirdlariga berdi, ular esa xaloyiqqa tarqatishdi. ²⁰ Hammalarining qorni to'ydi. Ortib qolgan burda nonlarni terib olishganda, to'la o'n ikki savat chiqdi. ²¹ Yeganlar esa xotinlar va bolalardan tashqari besh mingga yaqin kishi edi.

Isoning suv ustida yurishi

²² Iso shogirdlarini o'sha zahoti qayiqqa tushirib, narigi tomonga suzib o'tishga majbur qildi. Ungacha O'zi odamlarga ruxsat beradigan bo'ldi. ²³ U xaloyiqni jo'natib bo'lgandan keyin, tanho O'zi ibodat qilish uchun toqqa chiqdi. Kech kirganda, u yerda yolg'iz O'zi qoldi. ²⁴ Qayiq esa ko'lning o'rtasida bo'lib to'lqinlarda chayqalar, yoqimsiz shamol esmoqda edi.

²⁵ Subhidamda^a Iso ko'l tomondan shogirdlari yoniga keldi. ²⁶ Ular esa Uning ko'l ustida yurib kelayotganini ko'rib, dahshatga tushdilar.

– Bu bir sharpa! – deb qo'rquvdan qichqirib yubordilar. ²⁷ Lekin Iso shu zahot ular bilan muloqotga kirib:

– Dadil bo'linglar, bu Men, qo'rqmanglar! – dedi. ²⁸ Butrus gapga kirib:

– Yo Rabbim^b, agar bu Sen bo'lsang, menga buyruq ber, men suv ustida yurib Sening yoningga boray! – dedi. ²⁹ Iso:

– Kel! – dedi. Butrus esa qayiqdan chiqib, suv ustidan yurgancha Isoning yoniga yo'l oldi. ³⁰ Lekin kuchli shamolni ko'rib, o'takasi yorildi. U cho'ka boshlagach:

– Yo Rabbim, meni qutqar! – deb baqirdi. ³¹ Iso o'sha zahoti qo'lini uzatib, uni ushlab qoldi-da:

– Ha, imoni sust, nega sen ikkilanding? – dedi.

³² Ular qayiqqa o'tishlari bilanoq shamol tindi. ³³ Qayiqdagilar esa Isoga sajda qilib:

– Haqiqatan ham Sen Xudoning O'g'lisan! – deyishdi.

³⁴ Ko'ldan suzib o'tib, Genisaret qirg'og'iga kelib to'xtashdi. ³⁵ U yerning odamlari Isoni tanib qolishdi.

Butun tevarak-atroflarga odam yuborib, biron dardga chalinganlarning hammasini Uning oldiga yig'ishdi.

³⁶ Aqalli kiyimining etagiga tegish uchun Undan iltimos qilishdi, tekkanlar esa dardlaridan xalos bo'ldi.

15-BOB

Diniy urf-odatlar va Xudoning amri

¹ O'shanda Quddusdan ba'zi ulamolar va farziylar Isoning oldiga kelib, savol berdilar:

² – Sening shogirdlaring nega ota-bobolar urf-odatini buzib yuribdi? Hatto ovqatlanayotganda ham ular qo'llarini yuvishmaydi!

³ Iso ularga javob berib dedi:

– Nega sizlar ham o'z urf-odatingizni deb Xudoning amrini buzib yuribsizlar? ⁴ Xudo *Tavrot*da shunday amr bergan: “Ota-onangni hurmat qil”, va “Ota-onasini haqorat qilgan albatta o'ldirilsin”. ⁵ Ammo sizlar: “Agar kim ota yoki onasiga: “Mening senga yordamim Xudoga bag'ishlangan”, – desa, ⁶ “u ota yoki onasini hurmat qilmasa ham bo'ladi”, – deysizlar”. Shunday qilib, siz o'zingizning urf-odatingizni deb Xudoning amrini bekor qildingizlar. ⁷ Ey munofiqlar! Siz haqda karomat qilib aytgan Isha'yo payg'ambarning ushbu so'zlari to'g'ri chiqdi:

⁸ “Bu xalq Menga yaqinlashar faqat og'izda,

^a 14:25 SUBHIDAM: aslida “Tunning to'rtinchi qorovulligi” (vaqt jadvaliga qarang).

^b 14:28 RABBIM: yoki, Hazrat (asl nusxadagi so'z goh odamiy va goh ilohiy Egani bildiradi).

Va Meni hurmatlar faqat tilida.
Lekin dili esa Mendan uzoqdur.
⁹ Ular Meni behuda sano etur,
Insonlar amru ta'limin o'rgatib".

Insonni nima harom qiladi?

¹⁰ Keyin Iso xalqni yoniga chaqirib, ularga dedi:

– Menga quloq solib, miyaga joylang! ¹¹ Og'izga kiradigan narsa emas, balki og'izdan chiqadigan narsa insonni harom qiladi.

¹² Shunda shogirdlari kelib Isoga:

– Bilyapsanmi, farziylar bu so'zni eshitgach vasvasaga tushdilar, – deyishdi. ¹³ Iso javob berib dedi:

– Samoviy Otam o'tqazmagan har bir o'simlik tag-tomiri bilan sug'urib tashlanadi. ¹⁴ Ularni qo'yinglar, ular ko'rlarning ko'r yo'lboshchilaridir. Agar ko'r ko'rni yetaklab yursa, unda ikkovi ham chohga tushib ketar.

¹⁵ Bunga javoban Butrus:

– Bizga boyagi masalni tushuntirib ber! – dedi. ¹⁶ Iso dedi:

– Sizlar ham hanuzgacha anglamadingizmi? ¹⁷ Og'izga kiradigan har bir narsa qoringa o'tib, kerak joydan chiqib ketishini hali ham tushunmadingizmi? ¹⁸ Biroq og'izdan chiqadigan narsalar esa yurakdan chiqadi. Ana shular insonni harom qiladi. ¹⁹ Yomon fikrlar, qotillik, fahshu zino ishlari, o'g'rilik, soxta guvohlik va haqoratlar bari yurakdan chiqadi. ²⁰ Yuvilmagan qo'llar bilan ovqat yeyish insonni harom qilmaydi, ana shular insonni harom qiladi.

G'ayriyahudiy ayolning ishonchi

²¹ Iso u yerdan chiqib, Tir va Sido'n yurtiga ketdi. ²² O'sha tevarakdan kan'onlik^a bir ayol Isoni qarshilab:

– Ey Hazrat, Dovudning O'g'li^b, menga rahm qil! Qizimni jin juda qattiq qiynayapti, – deb faryod chekdi.

²³ Lekin Iso unga bir og'iz so'z ham javob bermadi. Shogirdlari kelib:

– Uni qo'yib yubor, u orqamizdan dodlab yuribdi, – deb Isodan iltijo qildilar. ²⁴ Iso esa javob berib:

– Men faqat Isroil xalqining adashgan qo'ylari huzuriga yuborilganman, – dedi.

²⁵ Shunda ayol yaqinroq kelib:

– Ey Hazrat, menga yordam ber! – deb Isoga sajda qildi. ²⁶ Iso:

– Bolalardan nonni olib itlarga tashlash yaxshi emas, – degan javobni qaytardi. ²⁷ Ayol:

– Xuddi shunday, Hazrat, lekin itlar ham xo'jayinlarining dasturxonidan tushgan ushoqlarni yeydilar-ku! – dedi. ²⁸ Iso buni eshitib, ayolga:

– Ey ayol, sening ishonching buyuk, sen tilagandek bo'lsin, – dedi. Ayolning qizi esa o'sha zahoti sog'ayib ketdi.

²⁹ Iso u yerdan o'tib, Jalila ko'li atroflariga keldi. Toqqa chiqib, bir oz o'tirdi. ³⁰ Huzuriga tumonat odam yig'ildi. Ular o'zlari bilan birga cho'loq, ko'r, soqov va boshqa ko'pgina mayib-majruhlarni olib kelib, Isoning oyoqlari oldiga qo'ydilar. Iso esa ularni sog'aytirdi. ³¹ Soqovlarning gapirayotganini, mayiblarning sog'lom bo'lib ketayotganini, cho'loqlarning yurib, ko'rlarning ko'zlari ochilayotganini xalq ko'rib, hayron bo'ldi va Isroilning Xudosiga hamd-sano aytdi.

Isoning 4000 kishini to'ydirishi

³² Iso shogirdlarini yoniga chaqirib ularga:

– Xaloyiqqa achinaman, chunki uch kundir Mening oldimda turibdi va yeydigan hech narsasi yo'q. Men ularga ovqat bermay jo'natib yuborishni istamayman, chunki yo'lda darmonsizlanib qoladilar, – dedi.

³³ Shogirdlari Unga:

– Bu yovonda shuncha kishini to'ydiradigan yemakni qayerdan topamiz? – deyishdi.

³⁴ – Qancha nonlaringiz bor? – so'radi Iso.

– Yettita non va ozgina balig'imiz bor, – dedilar.

³⁵ Shundan keyin Iso xaloyiqqa yerga o'tirishni buyurdi. ³⁶ Yettita non va baliqlarni olib, shukrona duosini aytib sindirdi va shogirdlariga berdi, shogirdlari esa butun xaloyiqqa tarqatdi. ³⁷ Hammalarining qorni to'ydi. Ortib qolgan non burdalari naq yetti savat bo'ldi. ³⁸ Xo'randalar esa xotinlar va bolalardan tashqari to'rt ming kishi edi. ³⁹ Iso xaloyiqqa ruxsat berdi va qayiqqa tushib, Magdala atroflariga keldi.

^a 15:22 KAN'ONLIK: Kan'on (qadimgi Falastin) tub aholisiga mansub g'ayriyahudiy kishi; yana qarang: Mark 7-bob.

^b 15:22 DOVUDNING O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

16-BOB

Zamonning alomatlarini bilish haqida

¹ Farziy va sadduqiy mazhabidagilar Isoni sinash maqsadda Uning oldiga kelib, osmondan alomat ko'rsatishini so'radilar. ² Iso esa ularga javoban dedi: "Oqshom tushgach, siz: "Osmon qizil ekan, havo ochiq bo'ladi", – deysizlar. ³ Ertalab esa: "Osmon qizil-qoramtir ekan, bugun havo buzuq bo'ladi", – deysizlar. Voy munofiqlar-ey! Ko'k yuzini aniqlay olasiz-u, nega zamonning alomatlarini aniqlay olmaysizlar? ⁴ Bu buzuq va besubut avlod dalolatni-ku izlaydi, ammo Yunus payg'ambarning^a alomatidan boshqa unga biror bir dalolat bo'lmaydi".

Shunday deb, Iso ularni qoldirib ketdi.

Idroksiz shogirdlarni koyish

⁵ Narigi qirg'oqqa yetib kelgan shogirdlar o'zlari bilan non olishni unutibdilar. ⁶ Iso ularga: – Qaranglar, farziylar bilan sadduqiylarning xamirturushidan ehtiyot bo'linglar! – dedi. ⁷ Ular esa: "Buni non olmaganimiz uchun aytdi, chog'i", deb ko'ngillaridan o'tkazdilar. ⁸ Iso buni bilib, ularga dedi: – Ey imoni sustlar! O'zingizcha nega: o'zimiz bilan non olmadik, deb andisha qilyapsizlar? ⁹ Hali ham anglamadinglarmi? Beshta nonni besh ming kishi yeb, necha savat non burdalarini yig'ishtirib olganingizni eslamayapsizlarmi? ¹⁰ Yoki yettita nonni to'rt ming kishi yeb, necha savat yig'ishtirib olganingizni-chi? ¹¹ Men sizlarga: "Farziylar bilan sadduqiylarning xamirturushidan ehtiyot bo'linglar", – deb aytganim bu non haqida emasligini qanday qilib tushunmadinglar?

¹² Shundan keyin shogirdlar, Iso ularga nonning xamirturushidan emas, balki farziylar bilan sadduqiylarning ta'limotidan ehtiyot bo'lish kerakligini aytganini tushundilar.

Butrusning Masihni tan olishi

¹³ Filip Kesariyasi atroflariga kelgan Iso O'z shogirdlaridan so'radi:

– Odamlar Meni, Inson O'g'lini, kim deb hisoblaydilar?

¹⁴ – Ba'zilar Yahyo payg'ambar deb, boshqalari Ilyos payg'ambar deb, yana birlari esa Yeremiya yoki bo'lak payg'ambarlardan biri deb hisoblaydilar, – dedi shogirdlar. ¹⁵ Iso ulardan:

– Sizlar-chi, Meni kim deb hisoblaysizlar? – deb so'ragach, ¹⁶ Simun Butrus javob berib dedi:

– Sen barhayot Xudoning O'g'li – Masihsan!

¹⁷ Iso Butrusga javoban dedi:

– Sen baxtiyorsan, ey Yunus o'g'li Simun! Bu sirni sen o'z uquv-idroking^b bilan uqqaning yo'q, balki osmondagi Otam senga ochib bergan. ¹⁸ Men ham senga shuni aytib qo'yay: sening tosh degan isming bor va Men O'z ummatimni bu tosh^c ustida bunyod etaman, jahannam kuchlari^d esa undan ustun chiqmas. ¹⁹ Osmon Shohligining ochqichlarini senga beraman. Yer yuzida sen nimani bog'lasang, osmonda ham bog'langan bo'ladi. Yer yuzida sen nimani yechsang, osmonda ham yechilgan bo'ladi.

²⁰ Shundan so'ng Iso O'zining Masih ekanini biror kimsaga aytmoqni shogirdlariga qat'iy man etdi.

Iso O'z o'limi haqida

²¹ Shu vaqtdan boshlab, Iso shogirdlariga O'zining Quddusga borishi, oqsoqollar, oliy ruhoniylar va ulamolar qo'lida ko'p azob chekib, o'ldirilishi, uchinchi kuni esa tirilishi kerakligini oshkor etadigan bo'ldi.

²² Butrus Uni chetga olib ta'na qila boshladi:

– Xudo xayringni bersin, Rabbim^{e!} Bu narsalar Sening boshingga tushmas, – dedi. ²³ Iso esa Butrusga qarab:

– Yo'qol ko'zimdanda, shayton! – dedi. – Sen Meni yo'ldan uryapsan, chunki sen Xudoning ishlarini emas, balki inson ishlarini o'ylayapsan.

²⁴ Keyin Iso O'z shogirdlariga dedi:

– Agar kim Menga ergashishni istasa, o'zidan kechsin va o'z xochini ko'tarib, orqamdan yursin. ²⁵ Kim o'z jonini ayamoqchi bo'lsa, uni yo'qotadi. Lekin kim Men uchun jonini yo'qotsa, jon topadi. ²⁶ Agar inson butun dunyoni egallasa-yu, o'z joniga zarar yetkazsa, bundan qanday naf ko'radi? Yoki inson o'z joni evaziga qanday to'lov toparkan? ²⁷ Inson O'g'li O'z Otasining ulug'vorligida, farishtalari bilan kelishida, har kimni o'z

^a 16:4 YUNUS PAYG'AMBAR: yana qarang: 12:39.

^b 16:17 O'Z UQUV-IDROKING: aslida "et va qon", ya'ni insoniy kuch va idrok.

^c 16:18 TOSH: yunonchada "Butrus", aramiychada "Kifa" degan nomlarning ma'nosi bir, ya'ni "tosh".

^d 16:18 JAHANNAM KUCHLARI: aslida "o'liklar diyori qopqalari", ya'ni insoniyat ustidan hokimlik qilayotgan o'lim hamda shayton kuchlari.

^e 16:22 RABBIM: yoki, Hazratim (asl nusxadagi so'z goh odamiy va goh ilohiy Egani bildiradi); aynan qarang: 17:4.

qilmishiga yarasha taqdirlaydi. ²⁸ Sizlarga chinini aytayin: bu yerda turganlardan ba'zilari borki, ular Inson O'g'lining saltanatli Shoh bo'lib kelayotganini ko'rmaguncha, o'lim ko'rmaydilar.

17-BOB

Iso qiyofasining o'zgarishi

¹ Oradan olti kun o'tgandan keyin Iso tanho Butrus, Yoqub va uning ukasi Yuhannoni yoniga olib, baland bir toqqa olib chiqdi. ² U yerda, ularning ko'z o'ngida Isoning qiyofasi o'zgarib ketdi. Uning yuzi quyoshday porlab, kiyimlari esa nurday oppoq tus oldi. ³ Birdaniga ularga Muso bilan Ilyos payg'ambarlar ko'rinib, Iso bilan suhbatlashayotganday tuyuldi. ⁴ Buni Butrus ko'rib, Isoga:

– Rabbim! Bizlar uchun bu joy juda yoqyapti. Agar istasang, shu yerda uchta chayla quraylik: birisi Senga, birisi Musoga, birisi Ilyosga...

⁵ U gapini tugatmasdan, nur yog'ilib turgan bir bulut ularni qoplab oldi. Bulut ichidan esa bir ovoz keldi:

– Bu Mening sevikli O'g'limdir, Undan mamnunman. Unga quloq solinglar!

⁶ Shogirdlar buni eshitgach, vahimaga tushib, yerga yuz tuban yiqildilar. ⁷ Iso esa kelib ularga qo'l tegizdi-da:

– Turinglar, qo'rqmanglar! – dedi. ⁸ Ular boshlarini ko'tarib, yolg'iz Isodan boshqa hech kimni ko'rmadilar.

⁹ Tog'dan tushayotganlarida, Iso shogirdlariga:

– Inson O'g'li qaytadan tirilib kelmaguncha, ko'rganlaringizni hech kimga aytmanglar, – deb tayinladi.

¹⁰ Shogirdlari Undan so'radilar:

– Nega ulamolar, oldin Ilyos payg'ambar kelishi kerak, deb aytadilar?

¹¹ Iso javob berib ularga dedi:

– Bu to'g'ri, oldin Ilyos payg'ambar kelib, hamma narsani yo'lga qo'yadi. ¹² Lekin Men sizlarga shuni aytaman: Ilyos allaqachon kelgan. Ammo odamlar uni tanimay, u bilan istaganlarini qilishdi. Xuddi shunga o'xshab, Inson O'g'li ham odamlar qo'lida azob chekishi muqarrardir.

¹³ Shunda shogirdlar Iso ularga Yahyo payg'ambar haqida gapirganligini angladilar.

Iso tutqanoqli bolani sog'aytirishi

¹⁴ Ular xaloyiq yoniga kelganlarida, bir odam Isoning oldiga kelib tiz cho'kdi-da:

¹⁵ – Hazrat, – dedi, – o'g'limga rahming kelsin! Uning tutqanog'i bor, u juda azobda qoldi. Dam olovga, dam suvga tashlanadi. ¹⁶ Bolamni Sening shogirdlaringga ko'rsatdim, ammo ular uni tuzatisholmadi.

¹⁷ Iso javob berib:

– Ey imonsiz, buzuq nasl-ey! Qachongacha sizni yoqlayveraman? Qachongacha sizga chidayin? Bolani bu yerga, Mening oldimga keltiringlar! – dedi.

¹⁸ Iso jinga do'q urgach, u boladan chiqib ketdi. Bola o'sha zahoti tuzaldi.

¹⁹ So'ngra shogirdlari Isoning yakka qolganda oldiga kelib:

– Nega biz jinni quvib chiqarolmadik? – deb so'rashdi. ²⁰ Iso ularga:

– E'tiqodsizligingiz uchun! – dedi. – Chindan, sizlarga aytamanki: agar bir xantal doniday ishonchingiz bo'lsa-yu, bu toqqa: “Bu yerdan u yerga ko'ch”, – deb aytasangizlar, u ko'chadi. Sizga hech bir narsa imkonsiz bo'lmaydi. ²¹ [Biroq bu toifa jinlar ibodat va ro'zadan boshqa narsa bilan chiqmas.]

²² Ular Jalilaga qaytib kelgandan so'ng, Iso shogirdlariga dedi:

– Inson O'g'li odamlar qo'lga tutib berilishi muqarrardir. ²³ Uni o'ldiradilar va U uchinchi kuni qaytadan tiriladi.

Shogirdlar juda xafa bo'ldilar.

Ma'bad solig'i

²⁴ Ular Kafarnahumga kelganlarida, ikki diramlilik ma'bad solig'ini^a yig'uvchilar Butrusning oldiga kelib:

– Sizlarning Ustozingiz ma'bad solig'ini to'lamaydimi? – deb so'radilar. ²⁵ Butrus:

– To'laydi! – dedi.

U uyga kelgach, Iso oldinroq gap ochib dedi:

– Simun, sening fikring qanday? Bu dunyo podshohlari soliq yoki bojni kimdan oladilar? Vatan o'g'illaridanmi yoki begonalardanmi?

²⁶ – Begonalardan-da, – dedi Unga Butrus. Iso javob berdi:

^a 17:24 IKKI DIRAMLILIK MA'BAD SOLIG'I: yunoncha “didraxma”; yahudiylar ma'bad uchun har yili ikki kunlik ish xaqiga teng kelgan soliqni to'lashlari kerak edi.

– Unday bo'lsa, vatan o'g'illari soliqdan ozod ekan-da.²⁷ Shunga qaramay, biz ularni vasvasaga solmaylik. Sen ko'lga borib qarmoq tashla. Birinchi ilingan baliqni olib og'zini ochsang, to'rt diramlik^a tangaga ko'zing tushadi. Tangani olib, Men va o'zing uchun soliq to'lovi sifatida ularga ber.

18-BOB

Xudo oldida kim buyuk?

¹ Shu kez shogirdlar Isoning oldiga kelib:

– Osmon Shohligida kim buyuk? – degan savolni berdilar.

² Iso yoniga bir bolani chaqirib, uni o'rtalarida turg'izib:

³ – Sizlarga chinini aytayin, – dedi. – Agar siz yo'lingizdan qaytib, bolalarday bo'lmasangiz, Osmon Shohligiga sira kirolmaysizlar. ⁴ Shunday qilib, kim bu bola kabi o'zini past olib yursa, Osmon Shohligida eng buyuk bo'ladi. ⁵ Kim shunday bir bolani Mening nomimdan qabul qilsa, Meni qabul qilgan bo'ladi.

Vasvasa va gunoh haqida

⁶ “Kimki Menga ishongan bu kichiklardan birontasini yo'ldan ozdirsa, uning bo'yniga ulkan tegirmon toshini osib dengiz chuqurligiga cho'ktirilishi u uchun yaxshiroq bo'lar edi. ⁷ Vasvasalar dastidan bu dunyoning holiga voy! Vasvasalar kelishi shaksizdir, lekin kim orqali kelsa, o'sha odamning holiga voy!

⁸ Agar qo'ling yoki oyog'ing seni yo'ldan ozdirsa, uni kesib tashla. Senga ikki qo'lu ikki oyog'ing bilan abadiy o'tga tashlanishdan ko'ra, mayib yoki cho'loq bo'lib abadiy hayotga erishganing yaxshiroqdir. ⁹ Agar ko'zing seni yo'ldan ozdirsa, uni o'yib tashla. Senga ikki ko'zing bilan o'tli jahannamga tashlanishdan ko'ra, bir ko'z bilan abadiy hayotga erishganing yaxshiroqdir”.

Adashgan qo'y haqida masal

¹⁰ “Ehtiyot bo'linglar, bu kichiklardan birontasini ham xor qilmanglar. Men sizga shuni aytaman: osmonda ularning farishtalari doimo samoviy Otamning jamolini ko'rib turadilar. ¹¹ [Inson O'g'li esa adashib gumroh bo'lganlarni qutqarish uchun kelgan.] ¹² Sizlarning fikringiz qanday? Agar bir odamning yuzta qo'yi bo'lib, ulardan biri adashib qolsa, to'qson to'qqizini tog'larda qoldirib, adashib qolganni izlab ketmaydimi? ¹³ Agarda uni topib olsa bormi, sizga rostini aytsam, adashmagan to'qson to'qqiztasidan ko'ra, shu bir qo'y uchun u ko'proq sevinadi. ¹⁴ Shunga o'xshab, osmondagi Otangiz bu kichiklardan birining ham halok bo'lishini istamaydi”.

Birodaring gunoh qilsa...

¹⁵ “Agar birodaring senga qarshi gunoh qilsa, uning oldiga borib, faqat yuzma-yuz gapirib, aybini unga ko'rsat. Agar senga quloq solsa, sen birodaringni qaytarib olgan bo'lasan. ¹⁶ Agar senga quloq solmasa, o'zing bilan yana bir yoki ikki kishini olib bor, toki *Tavrot*da yozilganidek “aytiluvchi har bir so'z ikki yoki uch shohidning guvohligi bilan tasdiqlansin”. ¹⁷ Agar ularga ham quloq solmasa, imonlilar jamoatiga^b ayt. Agar imonlilar jamoatiga ham quloq solmasa, uni kofir^c yoki tamagir^d qatorida sana.

¹⁸ Sizlarga chinini aytayin: yer yuzida sizlar nimaiki bog'lasangizlar, osmonda ham bog'langan bo'ladi. Yer yuzida nimaiki yechsangizlar, osmonda ham yechilgan bo'ladi. ¹⁹ Sizlarga yana shuni ham aytay: agar yer yuzida sizdan ikki kishi yakdil bo'lib, qandaydir bir narsani so'rashsa, Mening osmondagi Otam ularning tilagini bajaradi. ²⁰ Qayerda ikki yoki uch kishi Mening nomim uchun yig'ilsa, Men shu yerda ularning o'rtasida bo'laman”.

Rahmsiz banda haqida masal

²¹ Shu vaqtda Butrus kelib Isoga: “Rabbim, – dedi, – agar birodarim menga qarshi gunoh qilsa, men necha marta uni kechirayin? Yetti marta kechsam yetarmi?”

²² Iso unga dedi: “Senga yetti marta emas, balki yetmish karra yetti marta, deya pman. ²³ Binobarin, Osmon Shohligi bandalari bilan hisob-kitob qilishni istagan bir podshohga o'xshaydi. ²⁴ Hisoblashishni boshlaganda, undan o'n ming oltin yombi^e qarzdor bo'lgan bir bandani uning qoshiga keltiribdilar. ²⁵ Lekin qarz to'lashga hech narsasi bo'lmagani uchun, podshoh unga o'zini, xotinini, bolalarini va butun mol-mulkini sotib, qarzini

^a 17:27 TO'RT DIRAM: yunoncha “statir”; pullar jadvaliga qarang.

^b 18:17 IMONLILAR JAMOATI: lug'atga qarang.

^c 18:17 KOFIR: yoki, majusiy; lug'atga qarang.

^d 18:17 TAMAGIR: aslida “soliqchi”; bu so'z umuman poraxo'r, nopok kishini bildiradi.

^e 18:24 OLTIN YOMBI: yunoncha “talant”; qadim zamondagi eng qadrli pul birligi, 20-30 kilo oltin narxiga teng.

to'lashni buyuribdi. ²⁶ Banda esa yerga yiqilib, podshohiga ta'zim qilib:

– Podshohim, sabr qiling, men sizga hammasini to'layman, – debdi. ²⁷ Bu bandasiga rahmi kelib, podshoh uni qo'yib yuboribdi va qarzini kechirib yuboribdi.

²⁸ U banda esa tashqariga chiqib, o'zidan yuz kumush tanga qarzdor bo'lgan bir sherigini uchratib, uni ushlab olibdi-da:

– Mendan olgan qarzingni qaytar! – deb bo'g'a boshlabdi. ²⁹ Sherigi esa uning oyoqlariga yiqilib:

– Sabr qil, men senga hammasini to'layman, – deb yolvoribdi. ³⁰ Biroq u bunga ko'nabdi, borib, qarzini to'lamagunicha sherigini zindonga qamatib qo'yibdi.

³¹ Uning sheriklari bu voqeani ko'rib, juda xafa bo'lishibdi va borib, podshohga hamma bo'lib-o'tganni xabar qilishibdi. ³² Shunda podshoh bandasini oldiga chaqirib:

– Ey yovuz banda! – debdi. – Menga yolvorganing uchun, men sening barcha qarzingdan kechdim. ³³ Men senga rahm qilganimday, sen ham sherigingga rahm qilsang bo'lmasmidi?

³⁴ G'azablangan podshoh hamma qarzini to'lamaguncha bandasini azob beruvchilarning qo'lga topshiribdi.

³⁵ Shuningdek, agar sizlarning har biringiz o'z birodaringizning gunohini chin ko'ngildan kechirmasangiz, Mening samoviy Otam ham sizlarga xuddi shu yo'lni tutadi”.

19-BOB

Nikoh va ajralish haqida

¹ Iso bu so'zlarni aytib bo'lgach, Jalilani tark etib, Yahudiya hududiga, O'rdun daryosining narigi tomoniga keldi. ² Tumonat xaloyiq Uning ketidan ergashib yurdi. Iso u yerda xastalarga shifo berdi.

³ Isoni sinash niyatidagi ba'zi farziylar Uning oldiga kelib:

– Erkak har qanday sababga ko'ra o'z xotinidan ajralishi mumkinmi? – degan savolni berdilar. ⁴ Iso ularga javoban:

– *Tavrot*da o'qimagansizlarmi? – dedi. – Parvardigor boshdanoq odamlarni erkak va ayol qilib yaratdi ⁵ va dedi: “Er kishi ota-onasini qoldirib, o'z xotiniga yopishib qoladi va ikkovi bir tan bo'ladi”^a. ⁶ Shunga ko'ra ular endi ikki emas, balki bir tan hisoblanadilar. Xudo birga qo'shganini bandasi ajratmasin.

⁷ Ular Isoga:

– Unday bo'lsa, Muso nima uchun: “Erkak xotini bilan ajralsa, taloq xatini yozib bersin”, deb amr etganlar? – deyishdi. ⁸ U ularga dedi:

– Bag'ri tosh odamlar bo'lganingiz uchun Muso sizlarga xotinlaringiz bilan ajralishga ijozat bergan. Lekin boshdan bunday emas edi. ⁹ Men sizlarga shuni aytayin: kim bevafoqlikdan boshqa sabab tufayli xotinidan ajralib, o'zgaga uylansa, zino qilgan bo'ladi. Shuningdek, eridan ajralgan xotinga uylangan ham zino qilgan bo'ladi.

¹⁰ Shogirdlar Isoga:

– Agar erkakning xotiniga nisbatan shunday majburiyati bo'lsa, uylanmagan yaxshiroq ekan-da! – deyishdi. ¹¹ Iso ularga:

– Bu so'zni hamma ham hazm etolmaydi, – dedi. – Kimgaki nasib bo'lsa, u hazm eta oladi. ¹² Ba'zi kishilarning onadan tug'ma erkakligi zaifdir. Boshqalar esa odamlar tomonidan axta qilinadilar. Yana boshqalar Osmon Shohligi yo'lida uylanishdan voz kechadilar. Uddalagan bu gaplarning mag'zini chaqsin.

Isoning bolalarni duo qilishi

¹³ Shunda Iso ularning peshanalariga qo'llarini qo'yib duo qilishi uchun, Uning oldiga bolalarni keltirishdi. Shogirdlari yetaklab keluvchilarni koyiy boshlagach, ¹⁴ Iso dedi:

– Bolalarni qo'yinglar, Mening oldimga kelishlariga to'sqinlik qilmanglar. Zero Osmon Shohligi shundaylarnikidir.

¹⁵ Ularning peshanalarini silab, u yerdan jo'nab ketdi.

Boylik va abadiy hayot

¹⁶ Shu mahal bir kishi Isoning yoniga kelib:

– Valine'mat Ustozim! Abadiy hayot nasib bo'lishi uchun qanday savobli ish qilmog'im lozim? – deb so'radi. ¹⁷ Iso unga dedi:

^a 19:5 qarang: Ibtido 2:24 (Efesliklar 5:31, 1-Korinfliklar 7-bob).

– Nega sen Mendan savobli ish haqida so‘rayapsan? Birgina Xudodan boshqa hech kim savob egasi emas^a. Agar boqiy hayotga erishmoq istasang, ilohiy amrlarga rioya qil.

¹⁸ – Qaysilariga? – deb so‘radi u. Iso dedi:

– “Odam o‘ldirma. Zino qilma. O‘g‘rilik qilma. Soxta guvohlik berma. ¹⁹ Ota-onangni hurmat qil. O‘zгани o‘zing kabi sev”, degan amrlarni-da.

²⁰ Yigit Unga dedi:

– Men bularning hammasini yoshligimdan saqlab kelaman. Menga yana nima yetishmaydi?

²¹ Iso unga:

– Agar komil bo‘lishni istasang, bor, hamma mol-mulkingni sotib, pulini kambag‘allarga tarqat. Shundagina ko‘kda xazinang bo‘lur. Va kel, Mening ortimdan ergash, – dedi.

²² Yigit bu so‘zlarni eshitib, qayg‘u ichida u yerdan chiqib ketdi. Chunki uning pul-dunyosi ko‘p edi.

²³ Iso shogirdlariga:

– Sizga chinini aytayin: boy odamning Osmon Shohligiga kirishi qiyin bo‘ladi. ²⁴ Yana sizga aytaman: boy odamning Xudo Shohligiga kirishidan ko‘ra, tuyaning igna teshigidan o‘tishi osondir, – dedi.

²⁵ Shogirdlari buni eshitib, chandon taajjublandilar va:

– Unday bo‘lsa, kim najot topa olarkan? – deb so‘radilar. ²⁶ Iso ularga ko‘zlarini tikib:

– Odamlarga bu imkonsiz, lekin Xudoga hamma narsa mumkindir, – dedi. ²⁷ Bu so‘zga javoban, Butrus Isoga dedi:

– Mana, biz hamma narsani qoldirib, Sening orqangdan ergashib keldik. Buning evaziga biz nima toparmiz?

²⁸ Iso ularga dedi:

– Sizga chinini aytayin: yangi dunyoda^b Inson O‘g‘li O‘zining ulug‘vor taxtida o‘tirganida, Mening orqamdan ergashib kelgan sizlar ham o‘n ikkita taxtga o‘tirib, Isroilning o‘n ikki qabilasini hukm qilaszlar.

²⁹ Men uchun uy-joy, aka-uka, opa-singil, ota-ona, xotin-bola yoki yer-mulkini tashlab ketgan har bir kishi bulardan yuz hissa ortiqrog‘ini topib, abadiy hayotga noil bo‘lajak. ³⁰ Lekin ko‘p birinchi bo‘lganlar oxirgi, oxirgilar esa birinchi bo‘ladilar.

20-BOB

Uzumzorda ishlovchilar haqida masal

¹ “Shunday qilib, Osmon Shohligi uzumzoriga erta saharda mardikorlar yollagani chiqqan bog‘ egasiga o‘xshaydi. ² U mardikorlar bilan kuniga bir kumush tanga berishga kelishib, ularni o‘zining uzumzoriga yuboribdi.

³ Soat to‘qqizlarda^c u yana chiqib, bozor maydonida bekor turgan boshqa odamlarni ko‘rib, ⁴ ularga:

– Sizlar ham mening uzumzorimga boringlar, men sizlarga tegishli haqingizni beraman, – debdi. Ular esa boribdilar.

⁵ Tush chog‘i va soat uchga yaqin u tag‘in chiqib, yana shunday qilibdi. ⁶ Soat beshlarda chiqib, bekor turgan yana boshqalarni ko‘ribdi-da:

– Nega sizlar bu yerda kun bo‘yi bekor turibsizlar? – deb so‘rabdi. ⁷ Ular esa:

– Hech kim bizlarni ishga yollamadi-da, – debdilar. Shunda bog‘ egasi:

– Sizlar ham mening uzumzorimga boringlar, tegishli haqingizni olaszlar, – debdi.

⁸ Kech bo‘lgach, uzumzor egasi o‘zining hosilotiga:

– Mardikorlarni chaqirib, ularga oxirgisidan boshlab birinchisigacha xizmat haqlarini bergin, – deb buyuribdi. ⁹ Shunday qilib, soat beshlarda ish boshlaganlar bir kumush tangadan olishibdi. ¹⁰ Birinchi kelganlar esa ko‘proq olamiz, deb o‘ylashibdi. Ammo ular ham bir kumush tangadan olishibdi. ¹¹ Ular xizmat haqini olgach, bog‘ egasiga norozilik bildiradi boshlashibdi:

¹² – Bu oxirgi kelganlar bir soatgina ishladi, siz esa ularni kunning issig‘iyu mashaqqatini tortgan bizlar bilan teng ko‘rdingiz.

¹³ Bunga javoban bog‘ egasi ulardan biriga:

– Do‘stim, men senga nohaqlik qilganim yo‘q. Sen men bilan bir kumush tangaga kelishgan edingmi? ¹⁴ Endi haqingni olib, boraver. Men senga bergancha aqchani bu oxirgi kelganga ham bersam, nima bo‘pti?

¹⁵ O‘z pulimni xohlagancha istifoda qilish o‘z ixtiyorimda emasmi? Yoki mening saxiyligimni ko‘rolmayapsanmi? – debdi.

^a **19:17** Bu so‘zlarni yana shunday tarjima qilish mumkin: “Nega sen Meni valine‘mat deysan? Birgina Xudodan boshqa hech kim valine‘mat emas”.

^b **19:28** YANGI DUNYO: aslida “yangidan yaratish”, ya‘ni Xudo borliqni yangi qiladigan zamon, Masihning kelajak xukmronlik davri.

^c **20:3** SOAT TO‘QQIZLARDA: aslida “3-soat chamasi” (bu bobdagi soatlarning tarjimasi vaqt jadvalida izohlanadi).

¹⁶ Shunga o'xshab, *oxiratda ham* oxirgilar birinchi va birinchilar esa oxirgi bo'ladilar. [Chunki da'vat etilganlar ko'p, ammo tanlanganlar ozdir.]”

Iso O'z o'limini uchinchi bor aytishi

¹⁷ Iso Quddusga qarab yo'l olar ekan, o'n ikki shogirdini alohida chaqirib, ularga dedi: ¹⁸ “Hozir Quddusga boryapmiz va Inson O'g'li oliy ruhoniylar bilan ulamolarga tutib beriladi. Ular esa Uni o'limga mahkum etadilar. ¹⁹ Haqoratlash, qamchilash va xochga mixlash uchun Uni majusiylarga topshiradilar. Uchinchi kuni esa U qaytadan tirilajak”.

Bir onaning tilagi

²⁰ Shunda Zabadiylar oilasining onasi o'g'illari bilan birga Isoning huzuriga keldi. Nimadir so'ramoqchi bo'lib, Unga ta'zim qildi. ²¹ Iso ayoldan so'radi:

– Sen nima istaysan?

– Sening Shohligingda bu mening ikki o'g'limning biri o'ng tomoningda va biri chap tomoningda o'tirishlarini buyurgin! – dedi Unga ayol. ²² Iso javob berib dedi:

– Sizlar nima so'rayotganingizni bilmaysizlar. Men ichajak hasratli taqdir sharobini icha olasizlarmi?

– Ichamiz! – dedi ular. ²³ Iso ularga:

– Sizlar-ku Mening kosamdan ichib, hasratlarimni chekasizlar, ammo Mening o'ng va chap tomonimda o'tirishga ruxsat berish Mening ixtiyorimda emas. Otam bu o'rinni kimlarga tayyorlagan bo'lsa, ularga buyuradi, – dedi.

²⁴ Boshqa o'n shogird buni eshitgach, ikki aka-ukaga achchiqlana ketishdi. ²⁵ Iso esa ularni yoniga chaqirib, dedi:

– Bilasizlarki, dunyo xalqlari ustidan saltanatli podshohlar bor, el ustidan otabeklar hokimlik qiladi.

²⁶ Ammo sizning orangizda bunday bo'lmasin. Orangizda kim katta bo'lishni istasa, sizga xizmatkor bo'lsin.

²⁷ Orangizda kim birinchi bo'lishni istasa, sizga qul bo'lsin. ²⁸ Zero Inson O'g'li ham O'ziga xizmat qildirish uchun emas, balki O'zi xizmat qilish va O'z jonini fido qilib, ko'plarni qutqarish uchun kelgan.

Isoning ikki ko'rni sog'aytirishi

²⁹ Ular Yerixo shahridan jo'nayotganlarida, ko'p xalq Isoning orqasidan ergashib bordi. ³⁰ Yo'l chekkasida o'tirgan ikki ko'r Iso ularning oldidan o'tib borayotganini eshitgach:

– Ey Hazrat, Dovud O'g'li^a, bizlarga rahm qil! – deb baqira boshladilar. ³¹ Xaloyiq ularni jim bo'lishga majbur qilsa-da, lekin ular ovozlari yanada balandroq qilib:

– Ey Hazrat, Dovud O'g'li, bizlarga rahm qil! – deb yolvordilar. ³² Iso to'xtab, ularni yoniga chaqirdi-da:

– Sizlar Mendan nima istaysizlar? – deb so'radi. ³³ Ular:

– Hazrat, ko'zlarimiz ochilsin! – deyishdi.

³⁴ Isoning ularga rahmi kelib, ko'zlariga qo'l tegizdi. Shu onda ularning ko'zlari ochilib ketdi. Ular Isoning ortidan ergashdilar.

21-BOB

Isoning Quddusga tantanali kirishi

¹ Quddusga yaqinlashishib, Zaytun tog'i etagidagi Baytfagiya qishlog'iga yetib kelishdi. Iso ikki shogirdini yana yo'lga solib: ² “Qarshingizdagi qishloqqa boringlar, shu zahot bog'lab qo'yilgan urg'ochi eshakni va uning yonida xo'tikni ko'rasizlar. Ularni yechib, Mening oldimga keltiringlar. ³ Agar kimdir sizga biror nima desa, “Bular Rabbimizga kerak, U ko'p o'tmay ularni qaytarib yuboradi”, – deb javob beringlar”, – dedi.

⁴ Bu sodir bo'lganlarning hammasi payg'ambarga vahiy bo'lgan ushbu oyat bajo kelishi uchun ro'y berdi:

⁵ “Sion qiziga aytingizkim:

Bir mocha eshakka minib,

Xo'tikka mingashib kamtarona,

Sening Podshohing kelar yoningga”^b.

⁶ Shogirdlar yo'lga tushib, Iso ularga buyurganiday qildilar. ⁷ Eshak bilan xo'tikni keltirib, ularning ustiga kiyimlarini yukladilar. Iso esa minib oldi. ⁸ Xalqning ko'pchilik qismi o'z kiyimlarini yo'lga poyandoz qildi. Ba'zilar esa daraxt shoxlarini kesib, yo'lga to'shadilar. ⁹ Oldda va orqada yurayotgan xaloyiq:

^a 20:30 DOVUD O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

^b 21:5 SION QIZI: Quddus aholisi; aynan qarang: Tavrot, Isha'yo 62:1 va Zikiryo 9:9.

“Dovud O‘g‘li mangu yashasin!^a
Xudovand nomidan Kelayotgan muborak!
Ko‘klardan najot yuborgil!”

– deb hayqirishar edi. ¹⁰ Iso Quddusga kirib kelganda, butun shahar: “Bu kim bo‘ldi?” – deb harakatga keldi.
¹¹ Xaloyiq esa: “Bu Jalilaning Nosira shahridan bo‘lgan Iso payg‘ambar!” – deb ta‘kidladi.

Isoning sotuvchilarni ma‘baddan quvishi

¹² Iso Xudo ma‘badiga kirib, ma‘badda oldi-sotdi qilayotgan hammani quvib chiqardi. Sarroflarning^b xontaxtalarini va kaphtar sotuvchilarning kursilarini ag‘darib yubordi. ¹³ Iso ularga:
– *Tavrot*da: “Mening uyim ibodat uyi atalgay”, – deb yozilgan. Sizlar esa uni qaroqchilar uyasiga aylantirib yuboribsizlar!

¹⁴ Ma‘badda Isoning oldiga ko‘rlar va cho‘loqlar keldi. U esa ularga shifo berdi. ¹⁵ Lekin oliy ruhoniylar va ulamolar Isoning qilayotgan ajoyib ishlarini hamda ma‘badda: “Dovud O‘g‘li mangu yashasin!” deb hayqirayotgan bolalarni ko‘rib, darg‘azab bo‘ldilar.

¹⁶ – Bular nima demoqdalar, eshityapsanmi? – deyishdi Unga. Iso ularga:
– Ha! – dedi. – Nahotki sizlar: “Go‘dak va chaqaloqlar og‘zidan Sen madhiya yaratding”, – degan oyatni^c hech qachon o‘qimagan bo‘lsangiz?

¹⁷ So‘ng Iso ularni qoldirib, shahardan chiqdi va Baytaniyaga borib, u yerda tunadi.

Qurib qolgan anjir daraxti

¹⁸ Ertalab Iso shaharga qaytib kelayotganda och qoldi. ¹⁹ Yo‘l chetida bir anjir daraxtini ko‘rib, uning yoniga keldi. Iso barglardan boshqa hech narsa topmay, daraxtga:

– Bundan keyin senda abadiy meva bitmasin! – dedi. Anjir daraxti esa shu onda qurib qoldi. ²⁰ Buni ko‘rgan shogirdlar hayratga tushib:

– Qanday qilib anjir daraxti darhol qurib qoldi? – dedilar. ²¹ Iso ularga javoban:

– Sizlarga chinini aytayin, – dedi, – Agar ishonchingiz qat‘iy bo‘lib, shubhalanmasangiz, bu anjir daraxti bilan sodir bo‘lganni ado etish u yoqda tursin, hatto bu toqqa: “Ko‘taril-da, dengizga otul”, – desangiz, aytganingiz bo‘ladi. ²² Sizlar ibodat qilib, ishonch bilan nimaiki so‘rasangiz, erishasizlar.

Isoning vakolati haqida savol

²³ Iso ma‘badga kirib ta‘lim berayotganda, oliy ruhoniylar va xalq oqsoqollari Uning oldiga kelib:

– Sen bu ishlarni qanday huquq bilan qilyapsan? Senga bunday vakolatni kim bergan? – deb so‘radilar.

²⁴ Iso ularga javob berib dedi:

– Men ham sizga bir savol berayin. Agar Menga javob bersangizlar, shunda Men ham bu ishlarni qanday vakolat bilan qilayotganimni sizlarga aytaman. ²⁵ Yahyo payg‘ambar odamlarni suvda tavba qildirish uchun kimdan vakolat olgan edi? Xudodanmi^d yoki insondanmi?

Ular esa o‘zaro mulohaza yurita boshladilar: “Agar Xudodan desak, U bizlarga: “Nega unga ishonmadingiz?” – deb aytadi. ²⁶ Agar insondan desak, xalqdan qo‘rqish kerak, chunki xalqning bari Yahyoni payg‘ambar deb hisoblaydi-ku”.

²⁷ Nihoyat Isoga:

– Bilmaymiz, – deb javob berdilar. Iso esa ularga:

– Men ham bularni qanday vakolat bilan qilayotganimni sizga aytmayman, – dedi.

Ikki o‘g‘il haqida masal

²⁸ “Sizlarning fikringiz qanday? Bir odamning ikki o‘g‘li bor ekan. U birinchisiga kelib:

– O‘g‘lim, bugun borib uzumzorimizda ishla, – debdi. ²⁹ Ammo u:

– Istamayman! – deb so‘z qaytaribdi. Keyin pushaymon bo‘lib, boribdi. ³⁰ U odam ikkinchi o‘g‘liga kelib, yana shunday debdi. Bunisi javob berib:

– Xo‘p xo‘jayin, boraman, – debdi-yu, lekin bormabdi. ³¹ Ikkovidan qaysi biri otasining xohishini bajo keltirgan bo‘ladi?”

Isoga: “Birinchisi”, – dedilar.

^a 21:9 DOVUD O‘G‘LI MANGU YASHASIN: aslida “Dovud O‘g‘liga (ya‘ni Masihga) ho‘sha‘no (ya‘ni najot)”; aynan qarang: Zabur 117:25-26.

^b 21:12 SARROFLAR: lug‘atga qarang.

^c 21:16 OYAT: qarang: Zabur 8:3.

^d 21:25 XUDODAN: aslida “osmondan”.

U ularga: “Sizlarga chinini aytayin, – dedi. – Sayoqlar⁴ fohishalar Xudoning Shohligiga sizlardan oldin erishmoqdalar. ³² Chunki Yahyo payg‘ambar sizning oldingizga to‘g‘ri yo‘lni o‘rgatib keldi va sizlar unga ishonmadingiz, sayoqlar va fohishalar esa ishonadi. Sizlar-chi, buni ko‘rgandan keyin ham pushaymon qilmadingiz, ishonmadingiz”.

Yovuz bog‘bonlar haqida masal

³³ “Endi boshqa bir masalni eshiting: bir yer egasi bor ekan. U uzumzor yaratib, atrof-tevaragini panjara bilan o‘rab, ichida iskanja va qo‘riqchi minorasi quribdi-da, uzumzorni bog‘bonlarga ijaraga tashlab, o‘zi vaqtincha boshqa mamlakatga ketibdi. ³⁴ Hosil mavsumi yaqinlashgach, o‘zining mahsulini olish uchun bog‘bonlarning oldiga xizmatkorlarini yuboribdi. ³⁵ Bog‘bonlar esa uning xizmatkorlarini tutishibdi va kimini urib, kimini o‘ldirib, kimini esa toshbo‘ron qilishibdi. ³⁶ Bog‘ egasi bu gal avvalgidan ham ko‘proq boshqa xizmatkorlarini yuboribdi. Bog‘bonlar esa ular bilan ham shunday qilishibdi. ³⁷ Oxirida bog‘ egasi:

– O‘g‘limni hurmat etarlar, – deb ularning oldiga o‘z o‘g‘lini yuboribdi. ³⁸ Lekin bog‘bonlar o‘g‘lini ko‘rib, bir-biriga:

– Bu merosxo‘r-ku, qani uni o‘ldirib, merosiga ega bo‘laylik, – deyishibdi. ³⁹ Uni tutib, uzumzordan tashqariga chiqarib, o‘ldirishibdi. ⁴⁰ Shunday qilib, uzumzorning egasi qaytib kelganda, bu bog‘bonlarni nima qilar ekan?”

⁴¹ Tinglayotganlar Isoga: “Bu yovuz odamlarni yovuzlarcha yo‘q qilib, uzumzorini esa mavsumida hosilini terib turadigan boshqa bog‘bonlarga ijaraga beradi”, – dedilar.

⁴² Iso ularga dedi: “Nahotki siz Zaburdagi bu so‘zni hech o‘qimagan bo‘lsangizlar?”

“Binokorlar keraksiz deb tashlagan tosh
Naq binoning peshtoqidan joy oldi.
Bu Xudovand irodasi tufaylidir,
Bizga esa ajoyibot timsolidir”^b.

⁴³ Shuning uchun sizlarga aytamanki, Xudoning Shohligi sizdan olinib, tegishli hosilini yetishtiruvchi xalqqa beriladi. ⁴⁴ Kimki bu toshga yiqilsa, parchalanib ketadi. Tosh kimning ustiga tushsa, uni ezib yuboradi”.

⁴⁵ Oliy ruhoniylar va farziylar Isoning masallarini tinglagan sayin, ular o‘zlari haqida aytilganini payqadilar. ⁴⁶ Ular Isoni qo‘lga tushirishga intilayotgan bo‘lsalar-da, xalqdan qo‘rqar edilar. Chunki xalq Isoni payg‘ambar deb hisoblar edi.

22-BOB

Nikoh to‘yi haqida masal

¹ Iso masallar bilan gapini davom ettirib, xalqqa xitoban dedi:

² “Osmon Shohligi o‘zining o‘g‘liga nikoh to‘yi qilgan bir podshohga o‘xshaydi. ³ Podshoh to‘yga taklif etilganlarni chaqirish uchun xizmatkorlarini yuboribdi. Ular esa kelishni istamabdilar. ⁴ Podshoh yana boshqa xizmatkorlarini yuborib:

– Taklif etilganlarga aytinglarki, men ziyofat dasturxonini tayyorlab qo‘ydim, ho‘kizlaru bo‘rdoqilarim so‘yildi, hammasi tayyor. To‘yga kelaveringlar! – debdi.

⁵ Biroq ular yana nazarga ilmay, biri o‘zining dalasiga, boshqasi bozor-o‘charga ketibdi. ⁶ Qolganlar esa podshoh xizmatkorlarini tutib, xo‘rlab, o‘ldirishibdi. ⁷ Podshoh buni eshitib, g‘azablanibdi. Qo‘shinlarini yuboribdi-da, qotillarni tig‘dan o‘tkazib, shaharlarini kulga aylantiribdi. ⁸ Keyin u qolgan xizmatkorlariga:

– Nikoh to‘yi tayyor, lekin taklif etilganlar bunga munosib emas ekanlar. ⁹ Shuning uchun chorrahalarga borib, kimni topsangizlar, to‘yga chaqiringlar, – deb buyuribdi. ¹⁰ Bu xizmatkorlar yo‘lga chiqib, uchratganlarining hammasini – yomonlarni ham, yaxshilarni ham to‘plashibdi. To‘yxona mehmonlarga to‘lib ketibdi.

¹¹ Podshoh mehmonlarni ko‘rish uchun kirganda, u yerda nikoh kiyimida kiyinmagan bir odamni ko‘ribdi ¹² va undan:

– Do‘stim, nikoh kiyimisiz bu yerga qanday kirding? – deb so‘rabdi, u indamabdi. ¹³ Shunda podshoh malaylariga buyruq berib:

– Uning qo‘l-oyoqlarini bog‘lab, tashqariga, qorong‘ilikka tashlanglar. U yerda yig‘i-sig‘i va ohu voh bo‘ladi, – debdi.

^a 21:31 SAYOQLAR: aslida “soliqchilar”.

^b 21:42 qarang: Zabur 117:22-23 (Havoriylar 4:11, 1-Butrus 2:7).

¹⁴Shunga o'xshab, Xudo da'vat etganlar ko'p, ammo tanlanganlar ozdir".

Xudoning haqi Xudoga...

¹⁵Shundan keyin farziylar borib, Isoni U aytadigan biron so'zi orqali ilintirish chorasini maslahatlashib oldilar. ¹⁶Ular o'z shogirdlarini Hirod tarafdorlari^a bilan birga Isoning oldiga yuborishdi. Bular Isoga:

– Ustoz, – deyishdi, – Biz bilamizki, Sen haqiqatgo'ysan va Xudoning haq yo'lini o'rgatib yuribsan.

Kimlargadir ma'qul bo'lishni o'ylab o'tirmaysan, hech kimni yuz-xotir qilmaysan ham. ¹⁷Endi bizlarga aytchi, Sening fikring qanday? Qaysarga^b soliq to'lash dinga muvofiqmi, yoki yo'qmi?

¹⁸Lekin Iso ularning shumligini bilib:

– Munofiqlar! – dedi, – Nega Meni sinab ko'rmoqchisizlar? ¹⁹Qani, Menga soliqqa to'lanadigan tangani ko'rsatinglar-chi.

Ular Isoga bir dinor^c keltirgach,

²⁰– Bu surat va yozuv kimniki? – deb so'radi.

²¹– Qaysarniki, – dedilar.

– Unday bo'lsa, Qaysarning haqini Qaysarga, Xudoning haqini Xudoga beringlar, – dedi Iso.

²²Buni eshitganlarida hayron bo'ldilar va Isoning oldidan uzoqlashdilar.

Qiyomat haqida savol

²³Qiyomat yo'q, deb aytadigan sadduqiylar o'sha kuni Isoning oldiga kelib, ²⁴Unga savol berdilar:

– Ey Ustoz! Muso payg'ambar deganki: "Agar kim farzand ko'rmasdan dunyodan o'tsa, ukasi uning xotinini nikohiga olib, akasining zurriyatini tiklasin". ²⁵Bizda yetti aka-uka bor edi. Birinchisi uylanib, farzand ko'rmay qazo qildi, xotini esa ukasiga qoldi. ²⁶Ikkinchi, uchinchi, hatto yettinchigacha hammaning boshiga shu ko'rgilik tushdi. ²⁷Hammadan keyin xotin ham o'ldi. ²⁸Shunday qilib, u qiyomatda yettovidan qaysi birining xotini sanalar ekan? Chunki u hammasiga xotin bo'lgan edi-ku.

²⁹Iso ularga javob berib dedi:

– Siz Muqaddas Kitobni ham, Xudoning qudratini ham bilmaganingizdan adashyapsizlar. ³⁰Chunki oxiratda na uylanadilar va na erga tegadilar, balki osmondagi Xudo farishtalariga o'xshaydilar. ³¹O'liklarning qayta tirilishiga kelsak, Xudoning sizlarga yo'llaganini hech o'qimagansizmi? ³²"Men Ibrohimning Xudosi, Is'hoqning Xudosi va Yoqubning Xudosiman", – degan edi U. Xudo esa o'liklarning emas, tiriklarning Xudosidir.

³³Xalq buni eshitib, Iso ta'limotiga mahliyo bo'ldi.

Eng buyuk amr

³⁴Iso sadduqiylarni jim qilib qo'ygani farziylar eshitgach, bir joyga to'plandilar. ³⁵Ulardan Tavrot tafsirchisi bo'lgan birisi Isoni sinash niyatida Undan:

³⁶– Ustoz, Tavrotning qaysi amri buyuk? – deb so'radi. ³⁷Iso unga:

– "Egang Xudovandni butun qalbing bilan, butun joning bilan va butun onging bilan sevgin". ³⁸Bu – birinchi va eng buyuk amr. ³⁹Ikkinchisi esa shunga o'xshashdir: "O'zgani o'zing kabi sevgin". ⁴⁰Butun Ilohiy Buyruq va payg'ambar oyatlarining hammasi ham mana shu ikki amrga tayanadi.

Masih kimning o'g'li?

⁴¹Farziylar yig'ilishganda, Iso ulardan so'radi:

⁴²– Masih^d haqida qanday fikrlaringiz bor? U kimning o'g'li?

– Dovudning o'g'li-da, – deb javob berdilar. ⁴³Iso ularga dedi:

– U holda, qanday qilib Dovud ilohiy ilhom bilan Masihni Rabbim deb atagan? Mana, Dovud nima degan:

⁴⁴"Xudovand mening Rabbimga aytdi:

Yovlaringni oyoqlaring ostiga yiqitmaganimcha,

Sen Mening o'ng tomonimda o'ltirib turgin"^e.

⁴⁵Demak, Dovud Uni Rabbim deb atagan bo'lsa, qanday qilib U Dovudning o'g'li bo'ladi?

⁴⁶Va hech kim Isoga bir og'iz so'z javob berolmadi. O'sha kundan boshlab yana hech kim Undan biron gap so'rashga jur'at etmadi.

^a 22:16 HIROD TARAFDORLARI: lug'atga qarang.

^b 22:17 QAYSAR: Rim imperatori.

^c 22:19 DINOR: Rim imperiyasidagi kumush tanga.

^d 22:42 MASIH: Xudo yuborishga ahd qilgan ulug' Najotkor.

^e 22:44 qarang: Zabur 109:1.

23-BOB

Soxta va chin dindorlik

¹ Undan keyin Iso xaloyiqqa va shogirdlariga xitob qilib, dedi: ² “Ulamolar va farziylar Muso minbarida o‘tiribdilar^a. ³ Shu bois ular sizga nimani bajarishni amr etsalar, bajo keltiringlar. Aytganini qiling, lekin qilganini qilmang! Chunki ular o‘z aytganlarini bajarmaydilar. ⁴ Ular og‘ir va ko‘tarib bo‘lmaydigan yuklarni insonlar yelkasiga tashlab qo‘yadilar, lekin o‘zlari bu yuklarga barmoq tegizishni ham istamaydilar. ⁵ Ular butun ishlarini insonlarga ko‘rinish uchun qiladilar. Duo qutillarini^b yirikroq, kiyimlarining gajimlarini^c uzunroq qiladilar. ⁶ Shuningdek, ziyofatlarda to‘rda va ibodatxonalarda hurmatli o‘rinda o‘tirishni, ⁷ xalq yig‘inlarida alik olishni va odamlar tomonidan “Ustozimiz, Ustozimiz!” deb olqishlanishni yaxshi ko‘radilar.

⁸ Biroq sizlar ustoz deb atalishga ko‘nmang. Chunki sizning birgina Ustozingiz bor, U ham bo‘lsa – Masihdir. Sizlar esa hammalaringiz birodarsizlar. ⁹ Yer yuzida hech kimni o‘zingizga ota deb ham atamanglar. Chunki sizning birgina Otangiz bor, U ham bo‘lsa – samoviy Otangizdir. ¹⁰ Rahbar deb ham nom olmanglar. Chunki sizlarning birgina Rahbaringiz bor – U Masihdir. ¹¹ Orangizdagi kattangiz sizlarga xizmatda bo‘lsin. ¹² Zero kim o‘zini yuqori qo‘ysa, pasaytiriladi. Kim o‘zini past olib yursa, ulug‘lanadi”.

Din arboblari ta‘na qilish

¹³ “Ey ulamoyu farziylar, munofiqlar! Osmon Shohligini insonlarga bekitib qo‘yganingiz uchun holingizga voy! O‘zlaringiz ham unga kirmayapsizlar, kirmoqchi bo‘lganlarga ham yo‘l qo‘ymayapsizlar.

¹⁴ [Ey ulamoyu farziylar, siz munofiqlarning holiga voy! Siz beva ayollarning uylarini shilib, xo‘ja ko‘rsinga uzoq duo o‘qiysizlar. Shunga yarasha og‘irroq jazo olasizlar.]

¹⁵ Ey ulamoyu farziylar, siz munofiqlarning holiga voy! Sizlar loaqal biror-bir kishini o‘z diningizga kiritish uchun dengizlaru qit‘alarni aylanib chiqasizlar. Lekin buni amalga oshirib bo‘lgach esa, uni o‘zingizdan ikki barobar yomonroq do‘zaxi qilasizlar.

¹⁶ Ey ko‘r peshvolar, holingizga voy! Sizlar: “Ma‘bad haqiga ichilgan qasam o‘tmaydi, lekin ma‘baddagi oltin haqiga ichilgan qasam bajarilishi shart”, deysiz. ¹⁷ Hoy nodonu ko‘rlar! Qaysi biri buyukroq: ma‘badning oltinimi, yoki oltinni muqaddas qilgan ma‘badning o‘zimi? ¹⁸ Shuningdek, sizlar yana: “Qurbongoh haqiga ichilgan qasam o‘tmaydi, lekin qurbongohdagi qurbonlik haqiga ichilgan qasam bajarilishi shart”, – deysizlar. ¹⁹ Hoy nodonlar, ko‘rlar! Qaysi biri buyukroq: qurbonlikmi yoki qurbonlikni muqaddas qilgan qurbongohmi? ²⁰ Axir, qurbongoh haqiga qasam ichgan, ham qurbongohning o‘zi, hamda undagi barcha narsalar haqiga qasam ichgan bo‘ladi. ²¹ Ma‘bad haqiga qasam ichgan esa, ham ma‘badning o‘zi, hamda ma‘badda yashaydigan Xudo haqiga qasam ichgan bo‘ladi. ²² Osmon haqiga qasam ichgan esa, ham Arshi A‘lo, hamda Arshi A‘lodagi Xudoning O‘zi haqiga qasam ichgan bo‘ladi.

²³ Ey ulamoyu farziylar, siz munofiqlarning holiga voy! Sizlar yalpiz, arpabodiyon va zira qatori oshko‘kdan ushr berib turasiz-u, lekin Ilohiy Buyruqning nihoyatda muhim amrlari bo‘lgan haqqoniyat, marhamat va sadoqatga^d esa e‘tibor bermay qo‘ydingizlar. Bularning birini bajara turib, ikkinchisini ham tashlab qo‘ymasligingiz kerak edi. ²⁴ Sizlar chivinni pesh qiluvchi^e, ammo tuyani yutib yuboradigan ko‘r peshvolarsiz!

²⁵ Ey ulamoyu farziylar, siz munofiqlarning holiga voy! Sizlar kosayu laganning sirtini tozalaysiz, ammo ularning ichi o‘g‘rilik va badnafslikka to‘lib-toshib yotibdi. ²⁶ Ey so‘qir farziy! Sen avvalo kosa va laganning ichini tozalab ol, shunda ularning tashi ham toza bo‘ladi.

²⁷ Ey ulamoyu farziylar, siz munofiqlarning holiga voy! Sizlar tashqaridan chiroyli ko‘rinadigan, lekin ichi o‘liklarning suyaklari va har xil qabihliklarga to‘la, ohaklangan qabrlarga o‘xshaysizlar. ²⁸ Garchi tashqaridan insonlarga mo‘min ko‘rinsangizlar ham, lekin ichlaringiz ikkiyuzlamachilik va yomonlikka to‘ladir”.

Soxta dindorlar oladigan jazo

²⁹ “Ey ulamoyu farziylar, siz munofiqlarning holiga voy! Chunki sizlar payg‘ambarlarga maqbara qurib, aziz-avliyolarning yodgorliklarini bezab yuribsizlar. ³⁰ “Agar ota-bobolarimiz davrida yashaganimizda, biz payg‘ambarlarning qonini to‘kishda ularga hamkorlik qilmas edik”, – deysizlar. ³¹ Bu bilan siz o‘zingizni o‘zingiz inkor etib, payg‘ambarlarni qatl qilganlarning o‘g‘illari ekaningizni o‘zingiz tasdiqlab turibsiz. ³² Qani, ota-bobolaringiz boshlagan ishni bitirib qo‘ymaysizlarmi?!

^a 23:2 ya‘ni yahudiy din olimlari Muso payg‘ambar o‘rnida xalqqa Ilohiy Amrni talqin etadilar.

^b 23:5 DUO QUTISI: Ichiga Tavrot oyatlari bitilgan, yahudiylar ibodat qilganda peshanaga va chap yelkaga bog‘laydigan teri quticha.

^c 23:5 GAJIMLAR: Yahudiylar Ilohiy Amrni eslab turish uchun kiyim etagiga tikadigan to‘rtta popuk.

^d 23:23 SADOQAT: yoki, imon, ishonch.

^e 23:24 CHIVINNI PESH QILUVCHI: aslida “chivinni suzib ayiruvchi”; mutaassib dindorlar harom deb hatto chivinni yutishdan qo‘rqib, ichadigan hamma narsasini suzgichdan o‘tkazishar edi.

³³ Hoy ilonlar, zaharli ilon zotlari-yey! Jahannam jazosidan qanday qilib qutularkansizlar? ³⁴ Ana shu sababdan Men sizga qanchadan-qancha payg‘ambaru donishmandu ulamolarni yuborib turaman. Sizlar esa ulardan kimini o‘ldirasizlar, kimini xochga mixlaysizlar, kimini esa ibodatxonalariningizda qamchilab shahardan-shaharga quvg‘in qilaysizlar. ³⁵ Shu yo‘sin solih kishi bo‘lgan Hobilning^a qonidan tortib, ma‘bad bilan qurbongoh oralig‘ida sizlar o‘ldirgan Baraxiya o‘g‘li Zakariyoning^b qonigacha, yer yuzida to‘kilgan butun begunoh qonlar sizning bo‘yningizda! ³⁶ Ha, sizlarga chinini aytaman: ushbu gunohlarning hammasi shu naslning bo‘yniga tushadi”.

Isoning Quddus uchun nolasi

³⁷ “O, Quddus, Quddus! Payg‘ambarlarni o‘ldiruvchi va huzuringga yuborilganlarni toshbo‘ron qilguvchi shahar! Tovuq o‘z jo‘jalarini qanotlari ostida qanday to‘plasa, Men ham sening bolalarini necha bor shunday to‘plamoqchi bo‘ldim, sizlar-chi, istamadingiz. ³⁸ Mana, sizning uy-joyingiz huvullab qoladi. ³⁹ Sizga shuni aytib qo‘yay: “Xudovand nomidan Kelayotgan muborak”, – deb xitob qilmaguningizcha, Meni qaytib ko‘rmaysizlar”.

24-BOB

Iso oxirzamon haqida

¹ Iso ma‘baddan chiqib ketayotganda, shogirdlari Uning yoniga kelib, diqqatini ma‘badning binolariga qaratmoqchi bo‘lishdi. ² Iso ularga: “Bularning hammasini ko‘ryapsizmi? Sizlarga chinini aytayin: bu yerda biror g‘isht butun qolmaydi, hammasi vayron bo‘ladi”, – dedi.

³ Iso bir O‘zi Zaytun tog‘ida o‘tirgan vaqtda, shogirdlari Uning yoniga kelib, so‘rashdi: “Bizlarga ayt-chi, bu voqealar qachon yuz beradi? Sening kelishing va oxirzamon yaqinlashganini ko‘rsatadigan belgi qanday bo‘ladi?”

⁴ Iso javob berib ularga dedi: “Hech kim sizlarni yo‘ldan ozdirmasligi uchun ehtiyot bo‘linglar. ⁵ Chunki talay kishilar Mening nomim bilan kelib: “Men Masih bo‘laman”, – deb ko‘plarni yo‘ldan ozdiradi.

⁶ Shuningdek, yiroq-yaqindan urush xabarlarini eshitasizlar. Ammo cho‘chib vahimaga tushmangiz! Hamma narsa Xudo taqdir etganidek sodir bo‘lishi lozim. Ammo bu hali so‘nggi nihoya emasdir. ⁷ Xalq xalqqa qarshi, podshohlik podshohlikka qarshi ko‘tariladi. Ayrim joylarda qahatchiliklar, o‘latlar, zilzilalar bo‘ladi.

⁸ Bularning bari esa bamisli to‘lg‘oqning boshidir.

⁹ O‘shanda sizlarni qiynash va o‘ldirish uchun tutib beradilar. Mening nomim tufayli barcha xalqlar sizlardan nafratlanadi. ¹⁰ O‘shanda ko‘plar vasvasaga tushib, bir-birini tutib beradi, bir-biridan nafratlanadi.

¹¹ Ko‘pdan-ko‘p soxta payg‘ambarlar paydo bo‘lib, ko‘plarni yo‘ldan uradi. ¹² Yovuzlik avjga chiqishi tufayli ko‘pchilikning sevgisi soviydi. ¹³ Lekin oxirigacha chidagan qutuladi. ¹⁴ Xudo saltanati to‘g‘risidagi Injil Xushxabari hamma xalqlarga dalolat bo‘lish uchun jahon bo‘ylab targ‘ib qilinadi va o‘shandagina so‘ng bo‘ladi”.

Buyuk musibat va Isoning qayta kelishi

¹⁵ “Shunday qilib, Doniel payg‘ambar karomat qilib aytgan “dahshatli razolat”^c muqaddas joyda turganini ko‘rganingizda (o‘qigan o‘zi tushunsin!) ¹⁶ Yahudiyada bo‘lganlar tog‘larga qochishsin. ¹⁷ Tomning ustida turganlar uyidan anjomlarini olish uchun pastga tushmasin. ¹⁸ Dalada bo‘lganlar esa to‘nini olgani qaytib kelmasin. ¹⁹ U kunlarda homilador va emizuvchi ayollarning holiga voy! ²⁰ Qochishingiz qishga yoki dam olish kuniga to‘g‘ri kelmasligi uchun ibodat qilinglar. ²¹ Chunki o‘shanda dunyo boshlanishidan to hozirgacha sodir bo‘lmagan va qaytib sodir bo‘lmaydigan buyuk musibat bo‘ladi. ²² Agar o‘sha kunlar qisqartirilmaganida edi, hech bir jonzod omon qolmasdi. Lekin tanlangan kishilar uchungina u kunlar qisqartiriladi. ²³ Agar o‘shanda kimdir sizga: “Masih mana bu yerda”, yoki “U yerda”, – deb aytsa, ishonmanglar. ²⁴ Chunki soxta masihlar va soxta payg‘ambarlar paydo bo‘lib, ilojini topsalar, hatto tanlangan kishilarni ham yo‘ldan ozdirish uchun g‘aroyibot va mo‘jizalar ko‘rsatadilar. ²⁵ Mana, Men sizlarga oldindan aytib qo‘ydim.

²⁶ Shunday qilib, agar sizlarga: “Mana, U sahroda”, – deb aytsalar, chiqmanglar. “Mana, U berk xonalarda”, – deb aytishsa ham, ishonmanglar. ²⁷ Chunki Inson O‘g‘lining kelishi xuddi sharqda chaq nab, hatto g‘arbda ham barchaga ko‘rinuvchi chaqmoqday bo‘ladi.

²⁸ Murda qayerda bo‘lsa, kalxatlar ham o‘sha yerda to‘planadi.

^a 23:35 HOBIL: Odam Atoning ikkinchi o‘g‘li, akasi Qobil uni o‘ldirgan (qarang: Ibtido 4-bob).

^b 23:35 ZAKARIYO: miloddan sal oldin yashagan ruhoniylar Zakariyo bilan teng bo‘lishi mumkin (qarang: 2-Solnomalar 24:20-22), ya‘ni Tavrot davrida bo‘lgan ilk va so‘nggi qatl.

^c 24:15 DAHSHATLI RAZOLAT: lug‘atga qarang.

²⁹ O'sha kunlarning musibatidan so'ng, alhol quyosh tutilib, oy xiralanadi. Yulduzlar osmondan tushib, samoviy kuchlar larzaga keladi. ³⁰ O'shanda Inson O'g'lining alomati osmonda namoyon bo'ladi. Yer yuzidagi barcha qabilalar uvvos tortib yig'laydilar, Inson O'g'li osmon bulutlari uzra buyuk qudrat va shon-shuhrat ila kelayotganini ko'radilar. ³¹ U mahobatli karnay tutgan farishtalarini yuboradi. Ular esa Uning tanlagan kishilarini osmonning bir burchidan boshqa burchigacha, to'rt tomondan to'plab keladilar”.

Hushyor bo'lib turish haqida

³² “Anjir daraxtidan ibrat olinglar. Uning shoxlari ko'karib, barg chiqarayotganidan yoz yaqinlashganini bilasizlar. ³³ Xuddi shunday, sizlar ham bularning hammasini ko'rgach, bilingki, U yaqindir, eshik oldida turibdi. ³⁴ Sizlarga chinini aytayin: bu nasl o'tmasdanoq, bularning hammasi sodir bo'ladi. ³⁵ Yeru osmon bitar, lekin Mening so'zlarim bitmas.

³⁶ U kun va u soat haqida birgina Otamdan boshqa hech kim bilmaydi, osmondagi farishtalar ham bilmaydi. ³⁷ Nuh payg'ambar davrida qanday bo'lgan bo'lsa, Inson O'g'li kelishida ham shunday bo'ladi. ³⁸ To'fongacha bo'lgan kunlarda, to Nuh payg'ambar kemaga kirgan kunigacha yeb-ichdilar, uylandilar, turmushga chiqdilar. ³⁹ Ular bo'lg'usi ofatdan bexabar yurganda, to'fon kelib, hammasini qirib tashladi. Inson O'g'lining kelishi ham xuddi shunday bo'ladi. ⁴⁰ O'shanda ikki kishi dalada bo'ladi; biri olinadi, biri qoldiriladi. ⁴¹ Tegirmon tortayotgan ikki ayol bo'ladi; biri olinadi, biri qoldiriladi.

⁴² Shuning uchun hushyor bo'lib turinglar, chunki Rabbingiz qaysi soatda kelishini bilmaysizlar. ⁴³ Lekin shuni bilib qo'yinglarki, o'g'ri tunning qay vaqtida kelishini agar uy egasi bilganda, bedor turib, uyiga lahim qazilishiga yo'l qo'ymas edi. ⁴⁴ Shunga o'xshab, sizlar ham tayyor bo'lib turinglar. Chunki Inson O'g'li sizlar o'ylamagan soatda kelib qoladi”.

Yaxshi va yomon xizmatkor haqida masal

⁴⁵ “Qul-cho'rilarga rizq-ro'zni o'z vaqtida berib turish uchun xo'jayin ularga boshliq qilib qo'ygan ishonchli va aqli xizmatkor kimdir? ⁴⁶ Xo'jayini kelganda, uni shularni bajarib turgan holda ko'rsa, u xizmatkor qanday baxtlidir! ⁴⁷ Sizlarga chinini aytayin: o'zining butun mol-mulki ustidan uni nazoratchi qilib qo'yadi.

⁴⁸ Agarda yomon niyatli xizmatkor o'z ko'nglida: “Xo'jayinim yaqin orada kelmaydi”, – deb o'ylab, ⁴⁹ o'rtoqlarini urib, ichkilikbozlar bilan birga yeb-ichishni boshlasa, ⁵⁰ u xizmatkorning xo'jayini kutmagan bir kunda, o'ylamagan bir soatda kelib qoladi-yu, ⁵¹ uni tilka-pora qilib, boshiga ikkiyuzlamachilar kunini soladi. U yerda yig'i-sig'i va ohu vohlar bo'ladi”.

25-BOB

O'n kelin dugonasi haqida masal

¹ “O'sha vaqtda Osmon Shohligini o'zlarining chiroqlarini yoniga olishib, kuyovni qarshilagani chiqqan o'n kelin dugonasiga^a o'xshatsa bo'ladi. ² Ulardan beshovi es-hushli, beshovi esa ovsar ekan. ³ Ovsarlari chiroqlarini olib, o'zlari bilan yog' olmabdilar. ⁴ Es-hushlilari esa chiroqlari bilan birga idishlarda yog' ham olibdilar. ⁵ Kuyov kechikkani sababli, hammalari mudrab, uxlab qolishibdi.

⁶ Tunning yarmida birdaniga ovoz yangrabdi:

– Ana, kuyov kelyapti, uni qarshilagani chiqinglar!

⁷ Shunda qizlarning hammasi turib, chiroqlariga yopishibdi. ⁸ Ovsarlari es-hushlilarga:

– Chiroqlarimiz o'chib boryapti, bizlarga yog'laringizdan beringlar! – deyishibdi. ⁹ Es-hushlilar javob berib:

– Yo'q, bizlarda ham, sizlarda ham yog' yetmay qolmasin. Yaxshisi, siz baqqollarning oldiga borib, o'zlaringizga yog' sotib olinglar, – deyishibdi.

¹⁰ Ular yog' sotib olgani ketishganda, kuyov kelib qolibdi. Tayyor turgan qizlar kuyov bilan birga to'yxonaga kirib, orqalaridan eshiklar yopilbdi.

¹¹ Bir muddatdan keyin qolgan qizlar kelib:

– Hoy Egam, hoy Egam, eshikni oching, bizlar keldik! – deyishibdi. ¹² Lekin U ularga javob berib:

– Men sizga rostini aytсам, sizlarni tanimayman, – debdi.

¹³ Shunday qilib, hushyor bo'lib turinglar, chunki siz Inson O'g'li keladigan aniq kunni ham, soatni ham bilmaysizlar”.

Omonat pul haqida masal

¹⁴ “Yana *oxirzamon* bir odam safarga jo'nab, xizmatkorlarini chaqirib, o'z mol-mulkini ularga omonatga

^a 25:1 KELIN DUGONALARI: aslida “bokira qizlar”.

berganiga o'xshaydi. ¹⁵ U odam har bir kishiga o'z qobiliyatiga yarasha: biriga besh, biriga ikki, biriga bir yombidan^a berib, jo'nab ketibdi. ¹⁶ Beshta yombi olgan o'sha zahoti borib, pulini ishga solib, yana besh yombi orttiribdi. ¹⁷ Shunga o'xshab, ikki yombi olgan ham yana ikki yombi orttiribdi. ¹⁸ Bitta yombi olgan esa borib, chuqur qazib, xo'jayinining pulini yashirib qo'yibdi.

¹⁹ Ancha vaqtdan so'ng boyagi xizmatkorlarning xo'jayini qaytib kelib, ulardan hisobot so'rabdi. ²⁰ Besh yombi olgan boshqa besh yombini ham olib kelib:

– Xo'jayin! Menga besh yombi bergandingiz, mana men ularga qo'shib yana besh yombi orttirdim, – debdi. ²¹ Xo'jayini unga:

– Barakalla, yaxshi va sodiq xizmatkor ekansan. Sen kichik bir ishda ham sodiq bo'lganing uchun, endi seni katta ishlarga munosib ko'raman. Xo'jayiningning shodligini baham ko'r, – debdi.

²² Ikki yombi olgan ham kelib:

– Xo'jayin! Menga ikki yombi bergandingiz. Mana, men ularning yoniga qo'shib yana ikki yombi orttirdim, – debdi. ²³ Xo'jayini unga:

– Barakalla, yaxshi va sodiq xizmatkor ekansan. Sen kichik bir ishda ham sodiq bo'lganing uchun, endi seni katta ishlarga munosib ko'raman. Xo'jayiningning shodligini baham ko'r, – debdi.

²⁴ Bitta yombi olgan ham kelib:

– Xo'jayin! Men sizning qattiqqo'l odam ekaningizni bilardim. Siz ekmagan yerdan o'rasiz, uymagan joydan xirmon ko'tarasiz. ²⁵ Shuning uchun men qo'rqqanimdan borib, sizning yombingizni yerga yashirib qo'ydim. Mana berganingiz! – debdi.

²⁶ Xo'jayini unga javob qaytarib:

– Ey yomon va yalqov xizmatkor! – debdi. – Men ekmagan yerdan o'rishimni, uymagan joydan xirmon ko'tarishimni bilarkansan, ²⁷ u holda pulimni sudxo'rlarga qarzga bersang bo'lmasmidi? Shunda men kelib, uni foydasi bilan qaytarib olgan bo'lar edim. ²⁸ Endi, undan yombini olib o'n yombisi borga beringlar!

²⁹ Chunki kimda bor bo'lsa, unga yana beriladi va u mo'lchilikda bo'ladi. Kimda yo'q bo'lsa, undan bori ham tortib olinadi. ³⁰ Endi bu yaramas xizmatkorni tashqariga, qorong'ilikka uloqtirib yuboringlar. U yerda yig'isig'i va oh-vohlar bo'ladi".

[Bularni aytib, Iso xitob qilib dedi: "Kimning eshitar qulog'i bo'lsa, eshitsin!"]

Qiyomat-qoyim so'rog'i

³¹ "Inson O'g'li O'zining ulug'vorligida, jamiki muqaddas farishtalari bilan birga kelgan paytida O'zining ulug'vor taxtiga o'tiradi. ³² Barcha xalqlar Uning huzuriga to'planadilar. Cho'pon qo'ylarni echkilardan ajratganiday, U ularni birma-bir saralab qo'yadi. ³³ "Qo'ylarni" O'zining o'ng tomoniga, "echkilarni" esa chap tomoniga turg'izadi.

³⁴ Shunda Podshoh o'ng tomondagilarga aytadi:

– Ey, Mening Otamning olqaganlari, kelinglar! Dunyo yaratilganidan beri sizlar uchun meros sifatida tayyorlab qo'yilgan Shohlikni egallangiz. ³⁵ Chunki Men och edim, Menga ovqat berdingizlar. Chanqagan edim, Menga suv ichirdingizlar. Musofir edim, Meni mehmon qildingizlar. ³⁶ Yalang'och edim, Meni kiyintirdingizlar. Kasal edim, Meni boqdingizlar. Zindonda edim, Meni kelib ko'rdingizlar.

³⁷ Bunga javoban solihlar Unga shunday deydilar:

– Yo Rabbii! Qachon Sening ochligingni ko'ribmizki, yedirgan bo'lsak, yoki chanqaganingni ko'ribmizki, suv tutgan bo'lsak? ³⁸ Qachon Sening musofir bo'lganingni ko'rib, mehmon qildik, yoki yalang'ochligingni ko'rib, kiyintirdik? ³⁹ Qachon biz kasal yoki zindonda bo'lganingni ko'rib, Seni yo'qlab keldik?

⁴⁰ Podshoh javob berib ularga deydi:

– Sizlarga chinini aytayin: sizlar Mening shu kichik birodarlarimdan biriga neki qilgan bo'lsangiz, bu Menga qilganingizdir.

⁴¹ So'ng U chap tomondagilarga ham aytadi:

– Ey la'natilar! Ko'zimdan yo'qoling, iblis va uning farishtalariga tayyorlab qo'yilgan abadiy olovga muhtalo bo'ling! ⁴² Chunki Men och edim, ovqat bermadingizlar. Chanqagandim, suv tutmadingizlar.

⁴³ Musofir edim, Meni mehmon qilmadingiz. Yalang'och edim, Meni kiyintirmadingiz. Kasal bo'ldim, zindonga tushdim, Meni kelib ko'rmadingizlar.

⁴⁴ Shunga javoban ular ham:

– Yo Rabbii! Seni qachon och, chanqagan, musofir, yalang'och, kasal yoki zindonda bo'lganingni ko'ribmizki, Senga xizmat qilmagan bo'lsak? – deb so'raydilar. ⁴⁵ U javob berib ularga shunday deydi:

– Sizlarga chinini aytayin: sizlar shu kichiklarning biriga qilmagan muruvvatingiz Menga qilmagan bilan barobardir.

⁴⁶ Shunday qilib, bular abadiy azobga, solihlar esa abadiy hayotga noil bo'ladilar".

^a 25:15 YOMBI: yunoncha "talant"; 18:24-oyatdagi izohga qarang.

26-BOB

Isoni o'ldirish rejasi

¹ Iso hamma so'zlarini aytib bo'lgach, shogirdlariga dedi: ²“Ikki kundan keyin Fisih bayrami bo'lishini bilasizlar. Ana, o'shanda Inson O'g'li xochga mixlash uchun tutib beriladi”.

³ Shundan keyin oliy ruhoniylar, ulamolar va oqsoqollar jamisi Kayafa ismli bosh oliy ruhoniyning hovlisida to'planishib, ⁴ Isoni hiyla bilan tutib o'ldirishni o'zaro maslahatlashib oldilar. ⁵ Ular: “Bu ish faqat bayram kunlarida bo'lmasligi kerak, yana xalq g'alayon qilmasin”, – dedilar.

Isoga atir moy quygan ayol

⁶ Iso Baytaniyada moxov Simunning uyida ekan, ⁷ bir ayol Uning oldiga keldi. U ganchdan yasalgan idishda juda qimmatli atir moy keltirib, Iso dasturxon oldida o'tirgan paytda Uning boshiga quydi.

⁸ Shogirdlari buni ko'rgach, g'azablanib:

– Bu isrofgarlikning nima keragi bor? ⁹ Bu moyni katta bahoga sotib, pulini kambag'allarga bo'lib berish mumkin edi-ku! – deyishdi.

¹⁰ Iso aytilganlarning farqiga borib, shogirdlariga dedi:

– Nega ayolni xijolatda qoldiryapsizlar? U Men uchun ezgu ish qildi. ¹¹ Kambag'allar har doim sizlar bilan birga, lekin Men doim sizlar bilan birga bo'lmayman. ¹² Ayol bu moyni tanamga to'kib, Meni ko'mishga tayyorladi. ¹³ Sizlarga chinini aytayin: Injil Xushxabari dunyoning qaysi yerida targ'ib qilinsa, bu ayol ham eslanib, uning qilgan ishi yodga olinadi.

¹⁴ Shunda o'n ikki shogirdidan biri bo'lgan Yahudo Ishqariyot degan kishi oliy ruhoniylarning oldiga borib:

¹⁵ – Isoni qo'lingizga tutib bersam, menga nima berasizlar? – deb so'radi. Ular Yahudoga o'ttiz kumush tanga taklif etdilar. ¹⁶ O'sha vaqtdan boshlab Yahudo Isoga xiyonat qilish uchun qulay payt poylaydigan bo'ldi.

Qutlug' ziyofat va Isoga xiyonat

¹⁷ Xamirturushsiz non yopiladigan Fisih bayramining birinchi kunida shogirdlar Isoning oldiga kelib so'radilar:

– Senga Fisih bayrami taomini qayerda tayyorlashimizni buyurasan?

¹⁸ – Shaharga kirib falon kishining oldiga boringlar, – dedi Iso, – va unga shunday deb aytinglar: “Ustozimiz: Mening vaqt-soatim yaqinlashdi, deyapti, Fisih bayramini shogirdlarim bilan birga sening uyingda nishonlamoqchiman, deyapti”.

¹⁹ Shogirdlari Iso ularga buyurganiday qilib, Fisih taomini tayyorladilar.

²⁰ Oqshom tushgach, Iso o'n ikki shogirdi bilan dasturxon atrofiga o'tirdi. ²¹ Ovqatlanayotganlarida, Iso: – Sizlarga rostini aytsam, sizdan bir kishi Meni tutib beradi, – dedi. ²² Shogirdlar juda xafa bo'lib, birin-ketin Undan:

– Rabbii, o'sha men emasmi? – deb so'ray boshladilar. ²³ U esa javob qaytarib dedi:

– Men bilan birga kosaga non botirib yegan Meni tutib beradi. ²⁴ To'g'ri, Inson O'g'lining taqdiri oyatda yozilganiday ketyapti. Lekin Inson O'g'lini tutib beradigan o'sha odamning holiga voy! U odamning tug'ilmagani yaxshiroq bo'lar edi.

²⁵ Shunda Isoga xoinlik qiladigan Yahudo so'radi:

– Ustoz, meni ko'zda tutayotganing yo'qmi?

– O'zing aytding, – dedi Iso.

²⁶ Ular ovqatlanib o'tirganlarida, Iso nonni oldi, duo o'qib sindirdi va shogirdlariga tarqatib:

– Olinglar, yenglar, bu Mening tanamdir, – dedi. ²⁷ Kosani ham olib, shukrona duosini aytdi va ularga uzatib:

– Bundan hammalaring ichinglar, – dedi. ²⁸ – Chunki bu – ko'plarning gunohlari kechirilishi uchun to'kiladigan, Yangi Ahdni^a tasdiqlaydigan Mening qonimdir. ²⁹ Men sizlarga shuni aytaman: Otamning Shohligida sizlar bilan yangi sharob ichadigan o'sha kungacha, Men uzumning bu ko'z yoshidan boshqa ichmayman.

³⁰ Keyin ular kuylab, Zaytun tog'i tomon ketdilar.

Butrusning Isodan tonishi haqida karomat

³¹ Shu orada Iso shogirdlariga dedi:

– Bu tunda hammangiz Mendan yuz o'girasizlar. Chunki *Tavrot*da shunday yozilgan:

^a 26:28 YANGI AHD: lug'atga qarang.

“Men cho‘ponni jarohatlayman,
Qo‘ylar o‘zi tarqab ketadi”.

³² Biroq o‘lib tirilganidan keyin, Men sizlardan oldin Jalilaga boraman.

³³ Butrus javob berib Unga dedi:

– Agar hamma Sendan yuz o‘girsam ham, men hech qachon o‘girmayman! – dedi. ³⁴ Iso unga:

– Senga rostini aytсам, shu kechayoq, xo‘roz qichqirmasdan avval, sen Mendan uch marta tonasan, – dedi. ³⁵ Butrus Unga:

– Men Sen bilan birga o‘lsam ham, Sendan aslo tonmayman! – dedi. Boshqa hamma shogirdlari ham shunday dedilar.

Isoning bog‘dagi ibodati

³⁶ Shundan keyin Iso shogirdlari bilan birga Getsemaniya degan joyga keldi va ularga:

– Men nariroq borib ibodat qilgunimcha, sizlar shu yerda o‘tirib turinglar, – dedi. ³⁷ Butrus bilan Zabadiyning ikki o‘g‘lini O‘ziga hamroh qilib olgan Iso ruhan siqilib, anduh cheka boshladi. ³⁸ U yonidagilarga:

– Mening jonim o‘lim oldidaligini sezib, juda qiynalmoqda. Shu yerda qolib, Men bilan birga sergak turinglar, – dedi. ³⁹ Bir oz nari ketib, yerga muk tushdi va ibodat qilib:

– Ey Otam! Agar mumkin bo‘lsa, bu *zaqqum* kosa Mening yonimdan o‘tib ketsin. Lekin Men istagandek emas, Sen istagandek bo‘lsin, – dedi.

⁴⁰ U shogirdlari yoniga qaytib kelganda, ularni uxlab yotgan holda ko‘rdi va Butrusga dedi:

– Demak, sizlar Men bilan birga loaqal bir soatga uyg‘oq tura olmadinglar. ⁴¹ Vasvasaga tushmaslik uchun hushyor bo‘lib, ibodat qila turinglar. Ruh tetik, tana esa zaifdir.

⁴² Iso ikkinchi marta borib:

– Ey Otam! Agar bu qismat Meni damiga olmay^a o‘tib ketishi mumkin bo‘lmasa, mayli, Sen xohlagandek bo‘lsin, – deb ibodat qildi.

⁴³ U qaytib kelib, shogirdlarini yana uxlab yotgan holda ko‘rdi. Ularning qovoqlari salqigan edi. ⁴⁴ Iso ularni qoldirib, yana uzoqlashdi va o‘sha so‘zlarni takrorlab, uchinchi marta ibodat qildi.

⁴⁵ Shundan so‘ng O‘z shogirdlari yoniga kelib, ularga dedi:

– Sizlar hali ham uxlab, rohatlanib yotibsizlarmi? Mana, vaqt-soati keldi, Inson O‘g‘li gunohkorlar qo‘liga tutib berilyapti. ⁴⁶ Turinglar, ketaylik. Mana, Menga xoinlik qiluvchi ham yaqinlashib qoldi.

Isoning hibsga olinishi

⁴⁷ Iso gapini tugatmayoq, o‘n ikki shogirdidan biri bo‘lgan Yahudo kelib qoldi. Uning yonida oliy ruhoniylar va xalq oqsoqollari tomonidan yuborilgan, qilich va tayoq ushlagan olomon bor edi. ⁴⁸ Isoga xoinlik qiluvchi esa: “Men kimni o‘psam, U O‘shadir, Uni tutib olinglar”, deb ular bilan til biriktirgan edi. ⁴⁹ U to‘g‘ri Isoning oldiga borib:

– Kayfing chog‘ bo‘lsin, Ustoz! – deb, Uni o‘pdi. ⁵⁰ Iso unga:

– Do‘stim, nima uchun kelding? – deyishi bilanoq, odamlar kelib, Isoga qo‘llari bilan yopishgancha Uni ushlab olishdi. ⁵¹ Shunda Iso bilan birga bo‘lganlardan biri qilichini qinidan sug‘urib, qulochkashlab oliy ruhoniyning qaroliga dast soldi-da, qulog‘ini uzib tashladi. ⁵² Lekin Iso unga:

– Qilichingni joyiga qaytarib qo‘y! Qilich ko‘targan bari qilichdan halok bo‘lur. ⁵³ Yoki o‘ylaysanki, Men Otamga iltijo qilolmaymanmi? U Menga hoziroq o‘n ikki tumandan^b ko‘proq farishtalarni yuborishi mumkin.

⁵⁴ Biroq u holda bularning sodir bo‘lmog‘i kerakligi aytilgan oyatlar bajo bo‘larmikin?

⁵⁵ Shundan so‘ng Iso olomonga qayrilib dedi:

– Sizlar Meni hibsga olish uchun qarochiga qarshi chiqqandek qilichlaru tayoqlar bilan qurollanib kelibsizlar. Men bo‘lsam, har kuni ma‘badda ta‘lim berib, sizlar bilan birga o‘tirar edim, sizlar-chi, Meni qo‘lga olmadinglar. ⁵⁶ Lekin bularning hammasi payg‘ambar oyatlari bajo kelishi uchun sodir bo‘ldi.

O‘shanda hamma shogirdlari Isoni qoldirib, qochib ketishdi.

Iso yahudiylarning Oliy Kengashi oldida

⁵⁷ Isoni qo‘lga olganlar Uni bosh oliy ruhoniy Kayafaning huzuriga keltirdilar. U yerga ulamolar bilan oqsoqollar ham to‘plandilar. ⁵⁸ Butrus esa Isoga uzoqdan ergashib, oliy ruhoniyning hovlisigacha keldi. Ichkariga kirib, bu voqeaning oxirini ko‘rish uchun xizmatkorlar bilan birga o‘tirdi. ⁵⁹ Oliy ruhoniylar, oqsoqollar va butun Oliy Kengash Isoga o‘lim jazosini berish uchun Unga qarshi soxta dalillar izlashga

^a 26:42 BU QISMAT MENI DAMIGA OLMAY: aslida “bu kosani ichmay”.

^b 26:53 TUMAN: yunoncha “legion”, ya‘ni Rim armiyasida 6000 askardan iborat harbiy qism.

tushdilar. ⁶⁰ Anchagina guvohlar olg'a chiqqan bo'lsa-da, yetarlicha ayblovchi dalillar topilmadi. Nihoyat, ikki soxta guvoh so'zga chiqib:

⁶¹ – Bu Odam: “Men Xudoning ma’badini buzib, uch kunda qayta tiklay olaman”, degan, – deb aytishdi.

⁶² Bosh oliy ruhoniy o’rnidan turib, Isoga:

– Nega Sen hech javob qaytarmaysan? Ularning ayblovlariga nima deysan? – dedi. ⁶³ Iso indamadi. Oliy ruhoniy Unga:

– Barhayot Xudo haqi Senga qasam ichirayinki, bizlarga ayt: Xudoning O’g’li – Masih Senmisan? – dedi.

⁶⁴ Iso unga:

– O’zing aytding, – dedi. – Hatto sizlarga aytadurmanki, bundan keyin Inson O’g’li Qodir Tangrining o’ng tomonida o’ltirib, osmon bulutlari uzra kelayotganini ko’rasizlar.

⁶⁵ Shunda oliy ruhoniy kiyimlarini yirtib:

– U shakkoklik qilmoqda-ku! Bizlarga boshqa guvohlarning nima keragi bor? Mana endi U Xudoga shak keltirganini o’zlarinigiz eshitdingizlar. ⁶⁶ Sizlar nima deysizlar? – dedi. Ular javob berib:

– O’limga loyiq! – deyishdi.

⁶⁷ So’ng ular Isoning yuziga tupurib, Uni mushtlay boshladilar. Boshqalari esa Uni shapaloqlab:

⁶⁸ – Ey Masih! Qani payg’ambarligingni ko’rsatib, aytib ber-chi, Seni kimlar uryapti ekan? – derdilar.

Butrusning Isodan tonishi

⁶⁹ Bu vaqt Butrus tashqi hovlida o’tirib edi. Bir xizmatkor ayol uning yoniga kelib:

– Sen ham jalilalik Iso bilan birga eding-ku! – dedi. ⁷⁰ Lekin Butrus hammaning oldida inkor etib:

– Sen bo’lmag’ur gapni aytyapsan, – dedi.

⁷¹ So’ng darvoza tomon chiqdi. Boshqa bir xizmatkor ayol ham uni ko’rib, atrofdagilarga:

– Bu ham nosiralik Iso bilan birga bo’lgan! – dedi. ⁷² Butrus esa qasam ichganicha:

– Men bu Odamni tanimayman! – deb yana tondi.

⁷³ Bir ozdan keyin u yerda turganlar kelib, Butrusga:

– Sen ulardan birining xuddi o’zisan, kaloming ham aytib turibdi, – deyishdi. ⁷⁴ Lekin Butrus la’nat o’qib, qasam ichdi-da:

– Men bu Odamni tanimayman! – deb turib oldi. Shu vaqt birdan xo’roz qichqirdi. ⁷⁵ Isoning unga: “Xo’roz qichqirmasdanoq, sen Mendan uch marta tonasan”, – degan so’zi Butrusning esiga tushib, tashqariga chiqqida, achchiq-achchiq yig’ladi.

27-BOB

Xoin Yahudoning halokati

¹ Tong otgach, oliy ruhoniylar bilan xalq oqsoqollari jamisi kengashib, Isoni o’lim jazosiga mahkum qilishga kelishdilar. ² Isoni bog’ladilar va olib borib, viloyat hokimi Po’ntiy Pilatga topshirdilar.

³ Xoin Yahudo esa Isoning mahkum etilganini bilib, pushaymon bo’ldi va o’ttiz kumush tangani oliy ruhoniylar bilan oqsoqollarga qaytarib berib:

⁴ – Men xoinlik qildim, begunoh qon to’kilishida aybdorman, – dedi. Ular esa:

– Bundan bizlarga nima? Yana o’zing bilasan! – deyishdi.

⁵ Shunda Yahudo kumush tangalarni ma’bad ichiga uloqtirib yubordi-da, u yerdan chiqib borib, o’zini osib o’ldirdi.

⁶ Oliy ruhoniylar tangalarni terib olib: “Bu pul qon narxidir, uni ma’badning xazinasiga qo’shish mumkin emas”, – deyishdi. ⁷ O’zaro kelishib, bu pulga begonalar ko’miladigan qabriston uchun Kulol Yerini sotib oldilar. ⁸ Shuning uchun u yer bugungacha “Qon Yeri” deb ataladi. ⁹ Shu yo’sin Yereimiya payg’ambarga vahiy bo’lgan ushbular bajo bo’ldi:

“Isroil o’g’illari Unga baho berib qo’ygan

O’ttiz kumush tangani olib,

¹⁰ Xudovand menga buyurgani kabi,

Kulol Yerin sotib oldilar”.

Iso hokim Pilat oldida

¹¹ Iso hokimning huzurida turdi. Hokim Undan so’radi:

– Sen yahudiylarning Podshohimisan?

– O’zing aytding, – dedi unga Iso.

¹² Oliy ruhoniylar va oqsoqollar Uni ayblaganlarida, U hech narsa deb javob bermadi. ¹³ Shunda Pilat

Unga:

– Eshitmayapsanmi, Sening bo‘yningga qancha ayblar qo‘yishyapti! – dedi.¹⁴ Lekin Iso bu gaplarga ham biron javob qaytarmadi. Hokim esa juda hayron bo‘ldi.

¹⁵ Har Fisih bayramida hokim xalq istagan bir mahbusni ozod qilish odati bor edi.¹⁶ O‘sha kez qamoqda nom chiqargan Barabba ismli bandi bor edi.¹⁷ Xalq to‘plangach, Pilat ularga xitob qilib so‘radi:

– Sizlar kimni ozod qilishimni istaysizlar? Barabbani, yoki Masih atalmish Isonimi?

¹⁸ Ular Isoni ko‘rolmaslikdan tutib berganlarini u bilar edi.¹⁹ U hakamlik kursisida o‘tirganda, xotinidan xabar keldi: “U solih Odam bilan sening ishing bo‘lmasin. Chunki bu tunda men tushimda U tufayli ko‘p azobda qoldim”.

²⁰ Ammo oliy ruhoniylar va oqsoqollar bo‘lsa, Barabbani ozod etish, Isoni esa yo‘q qilishni so‘rashlari uchun olomonni qayrab qo‘ydilar.

²¹ Hokim yana ularga xitob qildi:

– Sizlar ikkovidan qay birini ozod qilishimni istaysizlar?

– Barabbani! – deb javob berishdi.²² Pilat ularga dedi:

– Unda men Masih atalgan Isoni nima qilay?

– Xochga mixlansin! – deyishdi bir og‘izdan.

²³ – U nima yomonlik qilgan ekan? – so‘radi hokim. Lekin ular ovozlari yana balandroq ko‘tarib:

– Xochga mixlansin! – deb qichqirishdi.

²⁴ Pilat hech narsa yordam bermayotganini, aksincha shov-shuv yanada kuchayib borayotganini ko‘rgach: – Men bu solih Odamning qoni to‘kilayotganidan begunohman. Bu ishni o‘zlaringiz ko‘rib chiqinglar! – dedi-da, olomonning ko‘z oldida suv olib, qo‘llarini chaydi.²⁵ Butun xalq bunga javoban:

– Uning qoni bizlarning va bolalarimizning gardanidadir! – deyishdi.

²⁶ Shundan so‘ng Pilat ularga Barabbani chiqarib yubordi. Isoni esa savalatgandan keyin xochga mixlash uchun askarlarga topshirdi.

Isoni haqorat qilish

²⁷ Shundan so‘ng hokimning askarlari Isoni hukumat qarorgohiga olib borib, butun bo‘linmani Uning boshiga to‘pladilar.²⁸ Uning kiyimlarini yechib, egniga to‘q qizil yaktak kiydirdilar.²⁹ Tikanlardan toj o‘rib, boshiga kiygizdilar. O‘ng qo‘liga qamish berib, Uning oldida tiz cho‘kkancha: “Yashavor, ey, yahudiylarning Podshohi!” – deb masxara qildilar.³⁰ Unga tupurganlaricha qamishni olib, boshiga urdilar.³¹ Masxaralab bo‘lishgandan so‘ng egnidan yaktakni yechib, O‘zining kiyimlarini kiydirdilar va xochga mixlash uchun olib ketdilar.

Isoni xochga mixlash

³² Ular chiqib ketayotganlarida, kirineyalik Simun degan kishini uchratib qoldilar. Uni Isoning xochini ko‘tarib borishga majbur qildilar.³³ “Boshsuyagi” ma‘nosini beruvchi Go‘lgota degan joyga keldilar.³⁴ Shunda Isoga ichish uchun zardob aralashtirilgan sharob^a berdilar. Iso uni tatib ko‘rgach, ichgisi kelmadi.³⁵ So‘ng Uni xochga mixlab qo‘ydilar. Kiyimlari uchun qur‘a tashlab, o‘zaro bo‘lishib oldilar.³⁶ Keyin shu yerning o‘zida o‘tirgancha, Uni qo‘riqlab turdilar.³⁷ Uning boshi uzra bir taxtachaga: “Yahudiylarning Podshohi Iso – Budir” degan aybnomani yozib qo‘ydilar.

³⁸ Iso bilan birga ikki qaroqchini ham – birini Uning o‘ng tomonida, ikkinchisini esa so‘l tomonida xochga mixlab qo‘ydilar.³⁹ O‘tib ketayotganlar boshlarini chayqaganicha, Isoni haqoratlashardi:

⁴⁰ – Hey ma‘badni buzib uch kun ichida tiklaydigan! O‘zingni O‘zing qutqar-chi! Agar Sen Xudoning O‘g‘li bo‘lsang, qani xochdan tushib ko‘r-chi!

⁴¹ Oliy ruhoniylar, ulamolar va oqsoqollar ham barchasi bunga qo‘shilishib, Uni masxaralay ketdilar:

⁴² – Boshqalarni qutqardi, O‘zini esa qutqara olmaydi! Agar U Isroilning Podshohi bo‘lsa, endi xochdan tushib ko‘rsin, shunda biz Unga ishonamiz.⁴³ U Xudoga ishonardi-ku. Agar U Xudoning azizi bo‘lsa, hozir qutqarib olsin-chi! Chunki U: “Men Xudoning O‘g‘liman”, – degan.

⁴⁴ Iso bilan birga xochga mixlangan qaroqchilar ham Uni shunday so‘kar edilar.

Isoning jon berishi

⁴⁵ Tushdan boshlab soat uchgacha^b butun yerni qorong‘ilik qopladi.⁴⁶ Soat uchlarda Iso baland ovoz bilan: – Eli, Eli, lamo shavaqtani? ya‘ni “Tangrim, Tangrim, nega Meni tashlab qo‘yding?” – deb faryod qildi.

⁴⁷ U yerda turganlardan ba‘zilari buni eshitib:

^a 27:34 ZARDOB ARALASHTIRILGAN SHAROB: yoki “o‘t aralashtirilgan sirka” (og‘riqni pasaytirish uchun uzum sirkasiga biron achchiq dori qo‘shilardi) aynan qarang: Zabur 68:21.

^b 27:45 TUSHDAN BOSHLAB SOAT UCHGACHA: aslida “6-soatdan 9-soatgacha” (vaqt jadvaliga qarang).

– U Ilyosni chaqiryapti-ku, – deyishdi. ⁴⁸ Ulardan biri darhol yugurib, shimgichni olib keldi-da, uni sirkaga botirib, qamishning uchiga ilgancha, Isoga ichishga uzatdi. ⁴⁹ Boshqalari esa:

– To‘xta ko‘raylik-chi, Ilyos kelib Uni qutqararmikan, – deyishdi.

⁵⁰ Iso esa yana bir bor qattiq oh urib, jon berdi.

⁵¹ Shu ondayoq ma‘baddagi parda^a yuqoridan pastgacha ikkiga bo‘linib, yirtilib ketdi. Yer larzaga keldi, toshlar yorildi. ⁵² Qabrlar ochilib, talay rahmatli azizu avliyolarning jasadlari tirilib ketdi. ⁵³ Ular qabrlaridan chiqib, Iso qayta tirilganidan keyin tabarruk shaharga^b kirib, ko‘plarga ko‘rindilar.

⁵⁴ Isoni qo‘riqlab turgan yuzboshi bilan yonidagi askarlar zilzilani va sodir bo‘layotgan barcha ishlarni ko‘rib, vahimaga tushdilar-da:

– Haqiqatan ham bu Xudoning O‘g‘li ekan! – dedilar.

⁵⁵ Jaliladan boshlab Isoga ergashib xizmat qilib kelgan ko‘pgina ayollar ham uzoqdan qarab turgan edilar.

⁵⁶ Ularning orasida magdalalik Maryam, Yoqub bilan Yusufning onasi Maryam hamda Zabadiy o‘g‘illarining onasi bor edi.

Isoni ko‘mish, qabrni qo‘riqlash

⁵⁷ Oqshom tushgach, Arimateya shahridan bo‘lgan Yusuf ismli bir boy odam keldi. O‘zi ham Isoning shogirdi edi. ⁵⁸ U Pilatning oldiga borib, Isoning jasadini so‘radi. Shunda Pilat jasadni unga berishni buyurdi.

⁵⁹ Yusuf jasadni olib, uni toza kafanga o‘radi ⁶⁰ va o‘zining qoyada yo‘nilgan yangi qabriga qo‘ydi. Keyin qabrning og‘ziga katta bir toshni yumalatib keltirib qo‘ydi-da, jo‘nadi. ⁶¹ Magdalalik Maryam bilan boshqa Maryam esa shu yerda, qabrning ro‘parasida o‘tirgan edilar.

⁶² Tayyorgarlik kunining^c ertasiga oliy ruhoniylar va farziylar Pilatning huzuriga to‘planishib:

⁶³ – Taqsir! – deyishdi, – O‘sha aldamchi hali tirikligida: “Uch kundan keyin qayta tirilaman”, – degani esimizga tushdi. ⁶⁴ Shuning uchun uch kungacha qabrni qorovullashni buyursangiz, toki Uning shogirdlari kechasi kelib Uni o‘g‘irlab ketishmasin va xalqqa: “U qayta tirildi”, – deb aytishmasin. Yo‘qsa, oxirgi aldov birinchisidan battar bo‘ladi.

⁶⁵ Pilat ularga:

– Mana, soqchilar bo‘linmasi o‘zlariningizning ixtiyoringizda. Borib, bilganingizdek qabrni qorovullanglar, – dedi.

⁶⁶ Ular esa soqchilar bilan borib, qabr toshiga muhr bosib, qabrni qorovullay boshladilar.

28-BOB

Isoning tirilishi

¹ Dam olish kunining ertasiga, yakshanba kuni tongotarda magdalalik Maryam bilan boshqa Maryam qabrni ko‘rgani borishdi. ² Shunda to‘satdan shiddatli zilzila bo‘ldi. Xudovandning bir farishtasi osmondan tushdi va qabrga borib toshni ag‘darib yubordi-da, uning ustiga o‘tirdi. ³ Uning ko‘rinishi yashinday, kiyimlari esa qorday oppoq edi. ⁴ Soqchilar bo‘lsa, qo‘rquvdan titrab, joni chiqqanday bo‘lishdi.

⁵ Farishta so‘zini ayollarga qaratib:

– Sizlar qo‘rqmang! – dedi. – Xochga mixlangan Isoni izlayotganlaringizni bilaman. ⁶ U bu yerda yo‘q. O‘zi aytganidek, qayta tirilib ketdi. Kelinglar, Rabbingiz yotgan joyini ko‘ringlar. ⁷ Endi tezroq borib, Uning shogirdlariga: “Iso tirildi. U sizdan oldin Jalilaga ketyapti, Uni o‘sha yerda ko‘rasizlar”, – deb aytinglar. Sizlarga buni men aytdim.

⁸ Ayollar qabrdan shosha-pisha chiqib, katta sevinch va qo‘rquv ila yugura-yugura Isoning shogirdlariga xabar bergani ketishdi. ⁹ Shogirdlarga bu xabarni yetkazaylik, deb ular yo‘lda ketayotganlarida, birdaniga Isoning O‘zi ularning qarshisidan chiqib:

– Salom! – dedi.

Ular esa ro‘baro‘ kelib, oyoqlariga yopishgancha Unga topina boshladilar. ¹⁰ Shunda Iso ularga:

– Qo‘rqmanglar! Borib birodarlarimga Jalilaga borishlarini, Meni o‘sha yerda ko‘rishlarini xabar beringlar, – dedi.

Soqchilarning xabar berishi

¹¹ Ayollar hali yo‘lda borishar ekan, soqchilar bo‘linmasidan bir nechasi shaharga kirib, sodir bo‘lgan

^a 27:51 PARDA: lug‘atga qarang.

^b 27:53 TABARRUK SHAHAR: Quddus.

^c 27:62 TAYYORGARLIK KUNI: yahudiylarning dam olish kuni bo‘lgan shanbaga tayyorlik qilish uchun payshanba kun botishdan juma kun botishgacha davom etgan muddat.

barcha hodisotni oliy ruhoniylarga bildirdilar. ¹²Ular oqsoqollar bilan to‘planib kengashgach, askarlarga ancha pul berib, ¹³shunday dedilar:

– Sizlar: “Shogirdlari kechasi kelib, biz uxlab yotganimizda Uni o‘g‘irlab ketishdi”, deb aytinglar. ¹⁴Agarda bu bo‘lib-o‘tganlar hokimning qulog‘iga yetib borsa, bizlar uni shunga ishontiramiz va sizlarni ko‘ngilsizlikdan xalos etamiz.

¹⁵Soqchilar esa pulni olib, topshiriqni aytilgandek bajardilar. Shunday qilib, bu hangama to bugungacha yahudiylar orasida ovoza bo‘lib keladi.

Isoning oxirgi buyrug‘i

¹⁶O‘n bir shogird Jalilaga, Iso ularga tayin etgan toqqa borishdi. ¹⁷Ular Isoni ko‘rib, Unga sajda qildilar. Ba‘zilari esa shubhaga bordilar.

¹⁸Iso ularga yaqinlashib, shunday dedi: “Menga osmonda ham, yerda ham butun hokimiyat berilgandir. ¹⁹Shuning uchun borib, barcha xalqlardan shogird orttiringlar. Ularni Ota, O‘g‘il va Muqaddas Ruh nomi bilan suvga cho‘mdirib, imonga kiritinglar. ²⁰Men sizlarga buyurgan hamma narsaga amal qilishni ularga o‘rgatinglar. Mana, Men har kuni, dunyoning oxirigacha sizlar bilan birga bo‘laman”.

Omin.

MARK

BAYON ETGAN MUQADDAS

XUSHXABAR

1-BOB

Yahyo payg‘ambarning kelishi

¹ Injil, ya’ni Xudoning O‘g‘li – Iso Masih haqidagi Xushxabar shu bilan boshlanadi.

² Isha’yo payg‘ambarning kitobida yozilganki:

“Men Sendan avval elchimni yuborarman,
U Sening oldingda yo‘l hozirlab yurar.

³ Cho‘l-biyobonda nido yangramoqda:

Xudovand yo‘lini tayyorlangiz,
Ravon aylangiz so‘qmoqlarin! – deya”.

⁴ Bu oyat xuddi Yahyo payg‘ambarga to‘g‘ri keladi. U cho‘lda paydo bo‘lib, xalqni imonga chaqira boshladi. “Gunohlaringiz kechirilishi uchun tavba-tazarru qilinglar va suvga cho‘mib imon keltiringlar”, – deb e‘lon qilardi. ⁵ Shunda butun Yahudiya yurti bo‘ylab yashovchilar va barcha quddusliklar Yahyoning oldiga chiqar, gunohlariga iqror bo‘lar va Yahyoning buyrug‘i bilan daryoga cho‘mib imon keltirar edilar.

⁶ Yahyo tuya junidan kiyim kiyib, beliga teridan kamar bog‘lab, chigirtkayu yovvoyi asal bilan ovqatlanardi. ⁷ U xalqqa shunday deb e‘lon qilardi: “Orqamdan mendan ham Qudratlisi kelmoqda. Men engashib Uning choriq iplarini yechishga ham arzimayman. ⁸ Men sizlarni suvgagina cho‘mdirib yuribman, U esa sizlarni Muqaddas Ruhga cho‘mdiradi^a”.

Isoning Xudo tomonidan tasdiqlanishi

⁹ O‘sha kunlari Iso Jalilaning Nosira shahridan keldi, Yahyo Uni O‘rdun daryosiga cho‘mdirdi. ¹⁰ Iso suvdan chiqishi bilanoq osmon ochilib, Muqaddas Ruh kaptarday uchib Isoning boshiga qo‘ngani ko‘rildi.

¹¹ Osmondan esa: “Sen Mening sevikli O‘g‘limsan, Sendan mamnunman”, – degan sado eshitildi.

Isoning vasvasaga solinishi

¹² Muqaddas Ruh Isoni darhol cho‘lga haydab ketdi. ¹³ Iso cho‘lda qirq kun bo‘lib, shayton tomonidan vasvasaga solindi. U hayvonlar bilan birga yashar, farishtalar esa Unga xizmat qilishardi.

¹⁴ Yahyo qamab qo‘yilgandan so‘ng, Iso Jalilaga qaytdi. U Xudoning Shohligi^b haqida Xushxabar tarqatdi. ¹⁵ “Vaqt-soati keldi, Xudoning Shohligi yaqinlashib qoldi. Tavba qilinglar, Injilga imon keltiringlar!” – deb e‘lon qilib yurdi.

Isoning dastlabki shogirdlari

¹⁶ Iso Jalila ko‘li bo‘yidan o‘tayotib, ko‘lga to‘r tashlab o‘tirgan Simun va uning ukasi Idrisni ko‘rib qoldi. Ular baliqchi edilar. ¹⁷ Iso ularga:

– Mening ketimdan yuringlar, Men sizlarni inson ovchilari qilaman, – dedi. ¹⁸ Ular esa darhol to‘rlarini tashlab, Isoning ortidan yurishdi.

¹⁹ Iso u yerdan bir oz nari yurgach, Zabadiy o‘g‘illari Yoqub va uning ukasi Yuhannoni ko‘rib qoldi. Ular qayiqda to‘rlarini yamab o‘tirishgan edi. ²⁰ Iso shu onda ularni ham chaqirdi. Ular esa otalari Zabadiyni ishchilar bilan qayiqda qoldirib, Isoning orqasidan yurishdi.

Ibodatxonadan yomon ruhni quvib chiqarish

²¹ Ular Kafarnahum shahriga kirib kelishdi. Juma kuni kech kirgach^c, Iso yahudiy ibodatxonasiga borib, ta‘lim bera boshladi. ²² Xaloyiq Isoning ta‘limotiga hayron qoldi. Chunki U odamlarga ulamolar kabi emas, balki qudratli kuch egasiday ta‘sirchan ta‘lim berar edi.

²³ O‘sha ibodatxonada yomon ruhga chalingan bir odam bor edi. U to‘satdan qichqirib yubordi:

^a 1:8 MUQADDAS RUHGA CHO‘MDIRISH: yana qarang: Havoriylar 1:5-8, 2-bob.

^b 1:14 XUDONING SHOHLIGI: lug‘atga qarang.

^c 1:21 JUMA KUNI KECH KIRGACH: aslida “dam olish kuni boshlangach”; lug‘atga qarang.

²⁴ – Ey nosiralik Iso! Bizda nima ishing bor? Sen bizni halok qilgani keldingmi? Sening kimligingni bilaman, Sen Xudoning Azizisan!

²⁵ Biroq Iso yomon ruhga do‘q urib:

– Jim bo‘l va undan chiqib ket! – dedi.

²⁶ Yomon ruh u odamni larzaga soldi-da, ovozi boricha baqirib, uning vujudidan chiqib ketdi. ²⁷ Hammani vahima bosdi. O‘zaro fikr yuritib:

– Bu nima gap? Bu qanaqa yangi ta‘limot ekan? U yomon ruhlarga ham qudrat bilan buyuradi, ruhlar esa Unga bo‘ysunadi! – deyishdi.

²⁸ Shunday qilib, Iso haqidagi shov-shuv tezda butun Jalila yurtiga yoyilib, yon-atrofga ovoza bo‘ldi.

Isoning ko‘plarni sog‘aytirishi

²⁹ Ibodatxonadan chiqqan hamon Iso O‘zi bilan Yoqub va Yuhannoni olib, Simun va Idrisning uyiga borishdi. ³⁰ Simunning qaynonasi isitmalab yotgan edi. U haqda Isoga aytib qolishdi. ³¹ Iso ayolning yoniga borib, qo‘lidan ushlab ko‘tardi. Shu zahoti isitma tushdi va ayol xizmatga tutindi.

³² Quyosh botib, kech kirgan paytda, barcha kasallar va jinga chalinganlarni Isoning oldiga olib kela boshlashdi. ³³ Butun shahar aholisi eshik oldiga yig‘ilib qoldi. ³⁴ Iso talay dardu illatlardan qiynalganlarni sog‘aytirdi. Ko‘p jinlarni quvib chiqardi, ularning so‘zlashiga esa imkon bermasdi. Chunki jinlar Isoning Masihligini^a bilardilar.

Isoning voizlik va shifokorlik safari

³⁵ Ertalab Iso juda barvaqt turdi va shahardan tashqariga, xilvat joyga borib, ibodat qildi. ³⁶ Simun va uning jo‘ralari Isoning orqasidan borishdi. ³⁷ Isoni topib:

– Hamma Seni izlayapti-ku! – deyishdi. ³⁸ Iso ularga:

– Yaqin atrofdagi qishloq va shaharlarga boraylik, Men u yerlarda ham voizlik qilayin, chunki Men ana shu maqsad uchun kelganman, – dedi.

³⁹ Shunday qilib, Iso butun Jalila yurtini kezib chiqib, mahalliy ibodatxonalarda voizlik qilar va jinlarni quvib chiqarar edi.

Isoning moxovni sog‘aytirishi

⁴⁰ Bir moxov Isoga yaqinlashib, Uning oldida tiz cho‘kkancha yalindi:

– Agar istasang, meni moxovlikdan pok qila olasan.

⁴¹ Isoning unga rahmi kelib, qo‘lini uzatdi va unga tegizib:

– Istayman, pok bo‘l! – deb qo‘ydi.

⁴² Buni aytar-aytmas, u odamning moxovligi arib, pok-pokiza bo‘lib ketdi. ⁴³ Iso esa unga jiddiy tanbeh berib:

⁴⁴ – Menga qara! Hech kimga hech narsa aytma, lekin borib ruhoniyya ko‘rin va sog‘ayganingni tasdiqlat, bundan dalolat bo‘lishi uchun Muso payg‘ambar buyurgan qurbonliklarni keltirib ber, – dedi-da, uni darhol jo‘natib yubordi.

⁴⁵ U kishi chiqiboq, ro‘y bergan hodisa haqida hamma yoqqa e‘lon qila boshladi. Natijada Iso endi biror shaharga ochiq kirolmaydigan bo‘lib qoldi. U shahardan tashqarida, xilvat joylardagina bo‘lardi. Shunga qaramay, xaloyiq har tomondan Uning oldiga kelar edi.

2-BOB

Isoning sholni sog‘aytirishi

¹ Bir necha kundan keyin Iso yana Kafarnahum shahriga keldi. Uning uyda ekanligi ma‘lum bo‘lgach, ² tezda ko‘p xaloyiq to‘plandiki, hatto eshik oldida ham joy qolmadi. Iso esa xalqqa Xudoning so‘zini aytardi. ³ Shu orada to‘rt kishi ko‘tarib kelayotgan bir shol odamni Uning oldiga olib kelishdi. ⁴ Xalq ko‘pligidan Isoga yaqinlashish imkonini topolmay, ular Iso o‘tirgan uyning tomini teshib tuynuk ochishdi va sholni to‘shagi bilan tushirishdi.

⁵ Iso ularning ishonchini ko‘rib, sholga:

– Bolam, gunohlaring kechirildi, – dedi.

⁶ Bu yerda ba‘zi ulamolar o‘tirgan edilar. Ular o‘zlaricha: ⁷ “Nega U bunday shakkoklik qilyapti? Gunohlarni yolg‘iz Xudodan boshqa kim ham kechira oladi?” – deb o‘ylar edilar. ⁸ Iso shu onda ularning mulohazalarini ruhan payqab, ularga dedi:

^a 1:34 MASIH: Xudo yuborishga ahd qilgan ulug‘ Najotkor.

– Nega sizlar dillaringizda bunday mulohaza qilyapsizlar? ⁹ Nima osonroq? Sholga: “Gunohlaring kechirildi”, deb aytishmi, yoki: “O‘rningdan tur, to‘shagingni olib yur”, deb aytishmi? ¹⁰ Lekin Inson O‘g‘lining^a yer yuzida gunohlarni kechirish qudrati borligini ham bilib qo‘yinglar!

U shunday dedi-da, sholga qarab:

¹¹ – Senga aytaman, o‘rningdan tur, to‘shagingni olu, uyingga ket! – dedi.

¹² Shol shu ondayoq o‘rnidan turib ketdi-yu, to‘shagini ko‘tarib, hammaning ko‘z oldida chiqib ketdi. Barcha hayratga tushdi.

– Biz hech qachon bunday holni ko‘rmagan edik! – deb Xudoni olqishlar edilar.

Isoning Leviyni chaqirishi

¹³ Iso yana ko‘l bo‘yiga chiqdi. Tumonat xaloyiq Uning oldiga to‘plandi. Iso ularga ta‘lim berdi.

¹⁴ U yerdan o‘tayotib, Iso soliq yig‘adigan joyda o‘tirgan Alfey o‘g‘li Leviyni ko‘rib qoldi.

– Mening orqamdan yur! – dedi unga Iso. Leviy esa o‘rnidan turib, Isoning orqasidan ergashdi.

¹⁵ Keyin Iso Leviyning uyida mehmon bo‘lib o‘tirdi. Iso va shogirdlaridan boshqa ko‘p soliqchilar va har xil gunohkor odamlar ham yeb-ichib o‘tirardi. Bular singari Isoga ergashuvchi odamlar ko‘p edi. ¹⁶ Iso soliqchilar va gunohkorlar bilan birga yeb-ichib o‘tirganini ulamolar va farziylar^b ko‘rib, Uning shogirdlariga:

– Bu qanday gap? U soliqchilaru gunohkorlar bilan birga yeb-ichib o‘tiribdi-ku! – deyishdi. ¹⁷ Iso buni eshitib, shunday javob berdi:

– Sog‘lar emas, bemorlar tabibga muhtojdir. Men taqvodorlarni emas, gunohkorlarni tavbaga chaqirgani kelganman.

Ro‘za tutish haqida savol

¹⁸ Yahyoning ham, farziylarning ham shogirdlari ro‘za tutayotgan edilar. Ular Isoning yoniga kelib:

– Nega Yahyoning shogirdlari va farziylarning shogirdlari ro‘za tutadi-yu, Sening shogirdlaring tutmaydi? – deb so‘rashdi. ¹⁹ Iso ularga dedi:

– Kuyov davrada bo‘lgan vaqtda to‘y ahli ro‘za tuta olarmikin? Yo‘q, kuyov ular bilan birga bo‘lguncha, ro‘za tuta olmaydilar. ²⁰ Biroq kuyov ulardan judo bo‘ladigan kunlar keladi, ana o‘shanda ro‘za tutadilar.

²¹ Hech kim yangi matodan yamoq qilib, eski kiyimga solmaydi. Aks holda, yangi yamoq eski kiyimdan so‘kilib ketadi va yirtiq battar yomon bo‘ladi. ²² Shuningdek, hech kim yangi sharobni eski meshga quymaydi. Aks holda, yangi sharob meshni yirtadi, sharob to‘kiladi va mesh ham nobud bo‘ladi. Illo, yangi sharobni yangi meshga quymoq darkor.

Dam olish kuniga rioya qilish haqida

²³ Bir shanba kuni Iso g‘alla dalasidan o‘tayotgan edi. Uning shogirdlari yo‘l-yo‘lakay boshoqlarni uza boshlashdi. ²⁴ Buni ko‘rgan farziylar Isoga:

– Qara, nega ular dam olish kunida taqiqlangan ishni qilishyapti? – deyishdi. ²⁵ Iso ularga dedi:

– Nahotki sizlar Dovud bilan hamrohlari och qolib muhtoj bo‘lganda nimalar qilishganini hech qachon o‘qimagan bo‘lsangiz? ²⁶ Dovud oliy ruhoniy Aviatar zamonida Xudoning uyiga kirib, faqat ruhoniylargina yeyishi mumkin bo‘lgan baxshida nonlarni yeb, hamrohlariga ham bergan edi.

²⁷ Keyin Iso davom etdi:

– Inson dam olish kuni uchun emas, balki dam olish kuni inson uchun yaratilgan. ²⁸ Binobarin, Inson O‘g‘li dam olish kunining ham hokimidir.

3-BOB

Iso qo‘li shol odamni davolashi

¹ Iso yana ibodatxonaga kirdi. U yerda qo‘li shol bir odam bor edi. ² U bu odamni dam olish kunida ham sog‘aytirarmikan, deb Isoni zimdan kuzatib turishdi.

³ Iso qo‘li shol odamga:

– O‘rtaga chiq! – dedi. ⁴ So‘ng xaloyiqdan so‘radi:

– Dam olish kunida yaxshilik qilish lozimmi yoki yomonlik? Jonni xalos qilish kerakmi, yoki halok? Ular esa indamadi.

⁵ Iso odamlarning bunday bag‘ri toshligidan qayg‘urib, atrofga g‘azab bilan qaragancha, u odamga:

– Qo‘lingni uzat! – dedi.

^a 2:10 INSON O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni; lug‘atga qarang.

^b 2:16 ULAMOLAR...FARZIYLAR: lug‘atga qarang.

U odam qo'lini uzatishi bilanoq, tuzalib ketdi. ⁶ Farziylar esa darrov tashqariga chiqib, Isoni halok qilish chorasini topmoq uchun Hirodchilar^a bilan til birlashtirishdi.

Ko'l bo'yidagi olomon

⁷ Iso shogirdlari bilan ko'l tomon jo'nadi. Jalila va Yahudiyadan chiqqan katta bir olomon Unga ergashardi. ⁸ Quddus va Idumeyadan, O'rdun naryog'idagi yurtlardan, shuningdek, Tir va Sido'n sohillaridan kelgan tumonat xaloyiq Isoning qilayotgan ishlarini eshitib, Uning oldida tirband bo'lib qolgan edi. ⁹ Iso odam ko'pligidan siqilib qolmay, deb shogirdlariga qayiq tayyorlab qo'yishni aytdi. ¹⁰ Chunki ko'plar shifo topayotgan edi va hamma dardlilar qo'l tegizish ilinjida Iso tomon yopirilar edilar. ¹¹ Yomon ruhlar esa Isoni ko'rgan paytda Uning oldiga yiqilib: "Sen Xudoning O'g'lisan", – deb baqirib yuborishardi. ¹² Ammo Iso O'zini oshkor qilib qo'ymasliklari uchun ruhlarni qattiq tanbehlab qo'yardi.

Iso o'n ikki shogirdini tanlashi

¹³ Shundan so'ng Iso toqqa chiqib, shogirdlaridan O'zi istaganlarini yoniga chaqirdi. Ular kelgach, ¹⁴⁻¹⁵ Iso ularni voizlik qilishga, kasallarni sog'aytirish va jinlarni quvib chiqarishga yubormoqchi bo'lib, kuch-qudrat egasi qildi. Iso doim O'zi bilan birga bo'lish uchun quyidagi o'n ikki shogirdini tayinladi: ¹⁶ unga Butrus deb laqab qo'ygan Simun, ¹⁷ Bani-ragash, ya'ni "Momaqaldiroq o'g'illari" deb laqab qo'ygan Zabadiy o'g'illari Yoqub va Yuhanno, ¹⁸ yana Idris, Filip, Bartolmey, Matto, To'ma, Alfey o'g'li Yoqub, Taddey, vatanparvar Simun ¹⁹ va Isoga xiyonat qilgan Yahudo Ishqariyot.

Iso va shayton

²⁰ Shundan so'ng uyga keldilar. Yana shunchalik ko'p xaloyiq to'plangan ediki, hatto non yeyishga vaqtlari bo'lmadi. ²¹ Isoning yaqinlari buni eshitib,

– U aqldan ozib qolibdi, – deb olib kelishga bordilar. ²² Quddusdan kelgan ulamolar esa:

– Uni shayton^b urgan, U ins-jinlarning boshlig'i shayton kuchi bilangina jinlarni quvib chiqaryapti, – deyishdi.

²³ Shunda Iso ularni yoniga chaqirib, masal bilan so'zlay boshladi:

– Qanday qilib shayton shaytonni quvib chiqara oladi? ²⁴ Agar bir podshohlik o'z ichidan bo'linib ketsa, u podshohlik turolmaydi. ²⁵ Bir xonadon o'z ichidan bo'linib ketsa, u xonadon turolmaydi. ²⁶ Agarda shayton o'z-o'ziga qarshi chiqib bo'lingan bo'lsa, u tura olmaydi, balki uning kuni bitadi. ²⁷ Hech kim uyning egasi bo'lgan kuchli kishini avval bog'lab qo'ymasdan turib, uning uyiga kirib, mol-dunyasini o'g'irlab ketolmaydi. Faqat shunday qilibgina uyni talash mumkin.

²⁸ Sizlarga chinini aytayin: odam bolalarining qilgan barcha gunohlari va aytgan barcha kufriklari kechiriladi. ²⁹ Lekin kim Muqaddas Ruhni^c kufr etsa, abadiy kechirilmaydi, u abadiy jazoga mahkum bo'ladi.

³⁰ Iso bu so'zni, "Uni jin uribdi", – deganlari sababli aytdi.

Isoning onasi bilan ukalari

³¹ Isoning onasi bilan ukalari kelib qolishdi. O'zlari uyning tashqarisida kutib turib, Isoni chaqirib kelish uchun odam yuborishdi. ³² Isoning atrofida xaloyiq tirband edi. Ular Unga:

– Mana, onang, ukalaring va singillaring tashqarida kutib, Seni so'rayaptilar, – deyishdi. ³³ Iso ularga javoban:

– Mening onam va ukalarim kim? – dedi. ³⁴ So'ngra atrofida o'tirganlarga nazar solib dedi:

– Mana, Mening onam va ukalarim! ³⁵ Kimda-kim Xudoning irodasini bajo keltirsa, u Mening ukam, singlim, onam bo'ladi.

4-BOB

Urug' sepuvchi haqida masal

¹ Iso yana ko'l bo'yida ta'lim berishni boshladi. Oldiga bir talay odam yig'ilib qolgach, Iso ko'ldagi qayiqqa tushib o'tirdi. Butun xaloyiq esa ko'l qirg'og'ida, quruqlikda qoldi. ² Iso masal orqali xalqqa ko'p nasihatlar qildi. O'z ta'limotida shunday dedi:

³ "Quloq solinglar! Urug' sepuvchi urug' sepgani chiqibdi. ⁴ Urug' sepayotganda ba'zi urug'lar yo'l yoqasiga tushibdi. Qushlar uchib kelib, urug'larni cho'qib ketibdi. ⁵ Ba'zi donlar tuprog'i kam toshloqqa tushibdi.

^a 3:6 HIRODCHILAR: podshoh Hirodning siyosiy maslakdoshlari.

^b 3:22 SHAYTON: aslida "Baalzabul"; lug'atga qarang.

^c 3:29 MUQADDAS RUH: Xudoning Ruhi; yana qarang: Matto 12:31.

Tuproq chuqur bo‘lmaganidan, urug‘lar tez ko‘karib chiqibdi. ⁶ Biroq quyosh chiqqach, so‘lib, ildizi bo‘lmagani uchun qurib ketibdi. ⁷ Boshqa urug‘lar tikanlar orasiga tushibdi. Tikanlar o‘tib, urug‘larni bo‘g‘ib qo‘yibdi va ular hosil bermabdi. ⁸ Yana boshqa urug‘lar esa yaxshi yerga tushibdi va unib-o‘tib, o‘ttiz, oltmish va hatto yuz barobar ko‘p hosil beribdi”.

⁹ Keyin Iso ularga: “Kimning eshitar qulog‘i bo‘lsa, eshitsin!” – dedi.

Masallarning hikmati

¹⁰ Xalq ketib, Iso yolg‘iz qolgach, U bilan yuruvchilar va o‘n ikki shogirdi boyagi masal haqida alohida so‘radilar. ¹¹ Iso ularga dedi: “Xudo Shohligining siri sizlarga nasib etgan. Tashqaridagilarga esa hamma narsa masallar bilan uqtiriladi. ¹² Shunday qilib, *ularga qaratilgan bu oyat bajo kelmoqda:*

“Ular qarab turib, ko‘rmaslar,
Eshitib turib, anglamaslar.
Aks holda tavba-tazarru qilur
Va gunohlaridan forig‘ bo‘lur edilar””.

Urug‘ sepuvchi haqidagi masalning mohiyati

¹³ “Bu masalni tushunmayapsizlarmi? – dedi ularga Iso. – Unday bo‘lsa, barcha masallarni ham qanday qilib tushunasizlar? ¹⁴ Mana, urug‘ sepuvchining sepgani – Xudoning kalomidir. ¹⁵ Yo‘l yoqasiga tushgan urug‘ shunday odamlarni bildiradi: ularning yuragiga ilohiy kalom sepiladi. Biroq ular eshitgan hamon shayton kelib, qalblariga sepilgan kalomni o‘g‘irlab ketadi. ¹⁶ Toshloqqa tushgan urug‘ esa shunday odamlarni bildiradi: ular kalomni eshitar-eshitmas, sevinch bilan qabul qilaveradilar. ¹⁷ Lekin ular ildizi yo‘q beqaror odamlardir. So‘ngra kalom tufayli qayg‘u yoki quvg‘inga duchor bo‘lishsa, tezda vasvasaga tushib qoladilar. ¹⁸ Yana boshqalar tikanzorga tushgan uruqqa o‘xshaydilar. Ular Xudoning kalomini eshitadi-yu, ¹⁹ lekin bu dunyoning tashvishlari, boylikka o‘chlik va boshqa havaslar ularning yuraklariga suqilib kirib, kalomni bo‘g‘ib qo‘yadi, kalom esa samarasiz qoladi. ²⁰ Yaxshi tuproqqa tushgan urug‘ bo‘lsa, kalomni eshitib, qalbiga jo qilgan odamlarni bildiradi. Ular goh o‘ttiz, goh oltmish, goh yuz barobar ko‘p samara beradilar”.

Ilohiy nurni tan olish haqida

²¹ Iso ularga yana dedi: “Shamni olib kelib, idishning yoki chorpoynaning tagiga qo‘yadimi? Aksincha, shamdonga qo‘ymaydimi? ²² Xuddi shu singari, oshkora bo‘lmaydigan hech qanday sir yo‘q, sirtga chiqmaydigan hech yashirin narsa yo‘q. ²³ Kimning eshitar qulog‘i bo‘lsa, eshitsin!”

²⁴ Keyin ularga yana dedi: “Eshitayotganlaringizni qulog‘ingizga quyib oling! Siz qanday o‘lchov bilan o‘lchasangiz, xuddi shunday o‘lchov bilan sizga ham o‘lchab beriladi. Siz, tinglayotganlarga esa qo‘shib ham beriladi. ²⁵ Kimda bor bo‘lsa, unga yana beriladi. Kimda yo‘q bo‘lsa, bor bo‘lgani ham tortib olinadi”.

Injilning yoyilishi va ta’siri haqida

²⁶ Iso yana dedi: “Xudoning Shohligi yerga urug‘ sepgan odamga o‘xshaydi. ²⁷ Kechasi bo‘ldimi, uxlaydi, kunduzi bo‘ldimi, turadi. Urug‘ning qanday unib-o‘sayotganidan u bexabar. ²⁸ Yer o‘z-o‘zidan avval ko‘katni, so‘ngra boshqni, undan keyin boshqodagi to‘liq donni undiradi. ²⁹ Hosil pishgach, yig‘im-terim vaqti keldi, deb darhol o‘roq soladi”.

³⁰ Iso yana dedi: “Xudo Shohligini nimaga o‘xshataylik? Uni qanday masal bilan ifodalasak bo‘ladi?”

³¹ Mana, Xudoning Shohligi bir xantal doniga o‘xshaydi: u yerga sepilganda, yer yuzidagi barcha urug‘lardan kichik bo‘ladi. ³² Lekin sepilgandan keyin ko‘karadi va barcha ko‘katlardan baland bo‘lib o‘sadi. U ulkan shoxlar chiqaradiki, osmondagi qushlar ham uning panohida uya quradilar”.

³³ Shunday qilib, Iso xalqning eshitarish imkoniga qarab, bu singari ko‘pgina masallar orqali Xudo kalomini o‘rgatar edi. ³⁴ Masalsiz ularga gapirmas edi. Shogirdlari bilan tanho qolganda esa, ularga hammasini ochiq tushuntirar edi.

Isoning bo‘ronni tinchitishi

³⁵ O‘sha kuni kechqurun Iso shogirdlariga:

– Narigi qirg‘oqqa suzib o‘taylik, – dedi.

³⁶ Ular xaloyiqni jo‘natib, Isoni o‘tirgan qayig‘ida olib ketishdi. Isoning ketidan boshqa qayiqlar ham suzib keldi. ³⁷ Shu orada ko‘lda kuchli bo‘ron ko‘tarildi. To‘lqinlar qayiqni tebratib yubordi, qayiq suvga to‘la boshladi. ³⁸ Iso esa qayiqning quyruq tomonida yostiqqa bosh qo‘yib, uxlab yotgan edi.

Shogirdlar Isoni uyg‘otib:

– Ustoz, biz halok bo‘lyapmiz! Parvo qilmaysanmi? – deyishdi. ³⁹ Shunda Iso turib, shamolga do‘q urdi va ko‘lga:

– Jim bo‘l, bas qil! – deb qo‘ydi. Shu onda shamol tindi va chuqur sukunat bo‘ldi.

⁴⁰ Iso shogirdlariga:

– Nega bunday qo‘rqoqsizlar? Qanday qilib haligacha ishonchingiz yo‘q? – dedi. ⁴¹ Ular esa juda qo‘rqib, bir-biriga:

– Bu qanaqa kishiki, shamol ham, ko‘l ham Unga bo‘ysunsa? – deyishdi.

5-BOB

Iso yovuz ruhli odamni sog‘aytirishi

¹ Ko‘lning narigi qirg‘og‘idagi Gadara yurtiga yetib kelishdi. ² Iso qayiqdan tushishi bilanoq, yovuz ruhga chalingan bir odam qabrlar orasidan chiqib, Uni qarshiladi. ³ Turar joyi qabriston bo‘lgan bu odamni hech kim hatto zanjir bilan ham bog‘lay olmas edi. ⁴ Ko‘p martaba uni kishanu zanjirlar bilan bog‘lagan bo‘lsalar-da, ammo u zanjirlarni uzib, kishanlarni ham sindirib tashlar edi. Uni tiyish uchun hech kimning kuchi yetmas edi. ⁵ Doimo, kechayu kunduz qabrlarda, tog‘larda baqirib yurar, o‘zini toshlarga urib jarohatlar edi.

⁶ U Isoni uzoqdan ko‘rib, yugurib keldi-da, Unga ta‘zim qilib, ⁷ ovozi boricha baqirdi:

– Ey Iso, Xudoyi Taoloning O‘g‘li! Men bilan nima ishing bor? Xudo haqi Senga yolvoraman, meni qiynama!

⁸ Chunki Iso unga: “Ey yovuz ruh, bu odamdan chiqib ket!” – deb buyurgan edi.

⁹ Iso undan so‘radi:

– Isming nima?

– Ismim Tumonat^a, chunki bizlar ko‘pchilikmiz, – javob berdi u. ¹⁰ O‘zlarini bu yurtdan tashqariga haydab chiqarmasligini Isodan ko‘p yolvorib so‘radi.

¹¹ O‘sha tog‘ning yon bag‘rida katta to‘ng‘iz podasi o‘tlab yurgan edi. ¹² Hamma ruhlar Isoga yolvorib:

– Bizni shu to‘ng‘izlarga yuborgin, ularga kiraylik, – deyishdi.

¹³ Iso ularga ruxsat berdi. Yovuz ruhlar esa shu zahoti u odamdan chiqib, to‘ng‘izlarga kirib olishdi. Ikki mingga yaqin to‘ng‘iz podasi tik qiyalikdan ko‘lga yopirilib, g‘arq bo‘ldi.

¹⁴ Shunda to‘ng‘iz boquvchilar to‘rt tomonga to‘zib, shahar va qishloqlarda bu bo‘lib o‘tgan hodisani gapirib berishdi. Aholi esa buni ko‘rgani borib, ¹⁵ Isoning oldiga yig‘ilishdi. Ilgari tumonat jin qamragan odamni kiyingan va aqli raso holda o‘tirganini ko‘rib, qo‘rqib ketishdi. ¹⁶ Voqeani ko‘rganlar esa haligi odam jindan qanday qutulgani va to‘ng‘izlar bilan nima ro‘y bergani haqida xalqqa so‘zlab berishdi. ¹⁷ Shunda yerli xalq Isodan o‘z yurtlari chegarasidan chiqib ketishni iltimos qildi.

¹⁸ Iso qayiqqa tushdi. Jindan qutulgan odam Isoga ergashish uchun ruxsat so‘radi. ¹⁹ Lekin Iso rozilik bermadi.

– O‘z uyingga bor, Rabbing senga nimalar qilganini, qanday rahm-shafqat ko‘rsatganini o‘z yaqinlaringga gapirib ber, – dedi unga.

²⁰ Shunda u kishi borib, O‘nkent viloyatida Iso o‘ziga nimalar qilganini targ‘ib qila boshladi. Hamma ham hayratga tushdi.

Tirilgan qiz, sog‘aygan ayol

²¹ Iso ko‘lning berigi bo‘yiga suzib o‘tib, qirg‘oqda turardi. Uning oldiga yana ko‘p xaloyiq to‘plandi.

²² Yahudiy jamoa boshlaridan Yair ismli bir kishi kelib qoldi. U Isoni ko‘rib, Uning oyoqlariga o‘zini tashladi-da:

²³ – Qizim o‘lim to‘shagida yotibdi. Kelib unga qo‘lingni tegizgin, u sog‘ayib tirik qolsin, – deb yalinib-yolvord.

²⁴ Iso u bilan ketdi. Uning orqasidan ko‘p xaloyiq ergashib, Uni siqib qo‘yar edi. ²⁵ U yerda o‘n ikki yildan beri qon ketishidan azob chekayotgan bir ayol ham bor edi. ²⁶ U ko‘p tabiblardan ko‘p qiynalib, butun mulkini sarf etgani bilan hech foyda ko‘rmagan, aksincha, ahvoli yanada og‘irlashib ketgan edi.

²⁷ Ayol Iso haqida eshitdiyu, xaloyiq o‘rtasida orqa tomondan Unga yaqinlashib, kiyimiga qo‘l tegizdi. ²⁸ U o‘zicha: “Agar kiyimiga bir tegib olsam bas, sog‘ayib ketaman”, – deb o‘ylagan edi. ²⁹ U shunday qilishi bilanoq, qon ketishi to‘xtadi. Ayol kasallikdan forig‘ bo‘lganini o‘z tanasida his etdi.

³⁰ Iso esa shu onda O‘zidan bir kuch chiqqanligini payqadi. U atrofidagi xaloyiqqa ko‘z yugurtirib:

– Mening kiyimimga kim tegdi? – dedi. ³¹ Shogirdlari Unga:

– Xaloyiq Seni siqib turganligini ko‘ryapsan-ku va tag‘in kiyimimga kim tegdi, deb so‘rayapsanmi? – deyishdi.

³² Lekin Iso buni qilgan ayolni ko‘rish uchun atrofqa qarar edi. ³³ Ayol o‘ziga nima bo‘lganini bilib, qo‘rqib

^a 5:9 TUMONAT: yunoncha “legion”, ya‘ni qadimgi Rim armiyasidagi 6000 askardan iborat harbiy qism.

va qaltirab keldi, Isoning oyoqlariga o'zini tashlab, butun haqiqatni Unga so'zlab berdi. ³⁴ Iso unga:

– Qizim, ishonching seni qutqardi. Eson-omon borib, dardingdan forig' bo'lgil, – dedi.

³⁵ Iso shunday deb turgan ham ediki, jamoaboshining uyidan odamlar kelib unga:

– Qizingiz o'ldi, nega yana Ustozni ovora qilyapsiz? – dedilar. ³⁶ Iso bu so'zlarni eshitib, jamoaboshiga:

– Qo'rqma, faqat ishongin, – dedi.

³⁷ Iso hech kimning ergashishiga yo'l qo'ymay, faqat Butrus, Yoqub va uning ukasi Yuhannoni olib ketdi.

³⁸ Jamoaboshining uyiga yetganlarida, yig'i va dod-faryod to'la bir qiy-chuvga duch kelishdi. ³⁹ Iso ichkariga kirib:

– Nega qayg'uryapsizlar, nega yig'layapsizlar? Qizcha o'lgan emas, u uxlab yotibdi, – dedi. ⁴⁰ Ular esa Uning ustidan kulishdi.

Iso hammani tashqariga chiqarib yubordi, qizchaning ota-onasi va shogirdlarini olib qoldi va qizcha yotgan xonaga kirdi. ⁴¹ Qizchaning qo'lidan ushlab unga:

– Talifa qumi! – dedi. Bu so'zning tarjimasini: “Qizim, senga aytaman: o'rningdan tur!” demakdir.

⁴² O'n ikki yashar qizaloq shu onda o'rnidan turib, yura boshladi. Buni ko'rganlarning aqli shoshdi. ⁴³ Iso:

– Buni hech kim bilmasin, – deb ularga qat'iy buyurdi va qizchaga ovqat berishlarini aytdi.

6-BOB

Isoning O'z yurtida rad qilinishi

¹ Iso u yerdan jo'nab, O'z yurtiga bordi. Shogirdlari ham Uning orqasidan ergashib kelishdi.

² Shanba kuni bo'lgach, Iso ibodatxonada ta'lim bera boshladi. Uni tinglayotganlarning ko'pchiligi hayratga tushib:

– Bular Unga qayerdan nasib bo'lgan ekan? Unga bunday donolikni kim berdi? Qanday qilib Uning qo'li orqali bunaqa mo'jizalar sodir bo'lyapti? ³ Maryamning o'g'li, Yoqub, Yusuf, Yahudo va Simunning akasi duradgor Iso bu emasmi? Uning singillari ham mana shu yerda, o'z oramizda turibdi-ku! – deyishdi. Va g'ashlanib, Isoni rad qilishdi. ⁴ Iso ularga:

– Payg'ambar o'z vatanidan, o'z qarindosh-urug'lari va uyidan boshqa yerda e'tiborsiz qolmas, – dedi.

⁵ Iso u yerda hech qanday mo'jiza yaratolmadi. Faqatgina bir muncha bemorlarga qo'l tegizib, ularni sog'aytirdi. ⁶ Ularning imonsizligiga ajablandi.

O'n ikki shogirdni xizmatga yuborish

Shundan so'ng Iso atrofdagi qishloqlarda kezib ta'lim berardi. ⁷ O'n ikki shogirdini yoniga chaqirib, ikkita-ikkita qilib jo'natmoqchi bo'ldi. Ularga yovuz ruhlar ustidan hokimlik qilish uchun qudrat berdi. ⁸ Ularga buyurib: “Yo'l uchun yolg'iz hassadan boshqa hech narsa – to'rva ham, non ham, kamarlaringga mis chaqa ham olmanglar, ⁹ balki oddiygina choriq kiyib, ikki sidra kiyim esa kiyimanglar”, – dedi.

¹⁰ Iso yana dedi: “Agar biron joyda biron uyga kirsangizlar, u yerdan chiqishingizgacha o'sha uyda qolinglar. ¹¹ Agar biron joy odamlari sizni qabul qilmasa va sizga quloq solmasalar, u yerdan chiqayotganingizda ularga ogohlantirish tariqasida oyoqlaringizdan changni qoqib ketinglar. [Sizlarga chinini aytayin, qiyomat kunida u shahardan ko'ra Sado'm va G'amo'ra shaharlarining holi yengilroq bo'ladi.]”

¹² Shunda shogirdlar yo'lga tushib, xalqni tavba qilishga undab yurishdi. ¹³ Ko'p jinlarni quvib chiqarishdi va ko'p kasallarga yog' surtib ularni sog'aytirishdi.

Yahyo payg'ambarning boshini olish

¹⁴ Isoning nomi el og'ziga tushib qolgan edi. Podshoh Hirodning qulog'iga ham mish-mishlar yetganda, u:

– Yahyo payg'ambar tirilib kelibdi. Shuning uchun bu Kishi orqali bunday ajoyibotlar sodir bo'lmoqda, – dedi.

¹⁵ Boshqalar esa Uni Ilyos payg'ambar deb hisoblasa, yana boshqalar Uni qadimgi payg'ambarlar qatorida bir payg'ambar derdilar.

¹⁶ Hirod bularni eshitib:

– Bu men boshini kesgan Yahyodan boshqasi emas. U qayta tirilib kelgan, – deb qattiq turdi.

¹⁷ Hirod o'z ukasi Filipning xotini Hirodiyaga uylangani sababli Yahyoni qo'lga olib, zindonga qamatib qo'ygan edi. ¹⁸ Chunki Yahyo Hirodga: “Ukangning xotinini olish sen uchun ravo emas”, – deb yurgan edi.

¹⁹ Hirodyaning o'zi Yahyodan achchiqlanib, uni o'ldirmoqchi bo'lgan, ammo bu niyatiga yeta olmayotgan edi. ²⁰ Hirod esa Yahyoning solih va muqaddas kishi ekanini bilib, undan qo'rqar va uni himoya qilar edi.

Uning soʻzlarini maroq bilan tinglar va koʻp ishlarni uning maslahati bilan qilardi^a.

²¹ Bir kuni qulay fursat tugʻilib qoldi. Hirod oʻzining tugʻilgan kuni munosabati bilan oʻz mansabdorlari, mingboshilari va Jalila yurtining ogʻalariga ziyofat berdi. ²² Hirodiyaning qizi kirib, raqs tushdi va Hirod bilan ulfatlarining koʻnglini topdi. Podshoh qizga:

– Nima istasang, tila, men senga beraman, – dedi. ²³ Unga hatto qasam ichib:

– Mendan nima soʻrasang, beraman, podshohligimning yarmigacha boʻlsa ham, beraman, – dedi.

²⁴ Qiz chiqib onasidan soʻradi:

– Nimani soʻray?

– Yahyo paygʻambarning boshini soʻra! – dedi onasi.

²⁵ Qiz shu onda podshoh huzuriga yugurib borib:

– Menga hoziroq laganda Yahyo paygʻambarning boshini olib berishingizni soʻrayman, – dedi.

²⁶ Podshoh juda xafa boʻldi. Lekin qasam ichganligi tufayli va mehmonlar xotiri uchun qizning iltimosini rad etishni istamadi. ²⁷ U shu ondayoq jallodni yuborib, Yahyoning boshini keltirishni buyurdi. ²⁸ Jallod zindonga borib, Yahyoning boshini tanidan judo qildi va laganga solib, qizga olib berdi; qiz esa onasiga topshirdi.

²⁹ Yahyoning shogirdlari yuz bergan hodisani eshitib, uning jasadini olgani borishdi va uni dafn etishdi.

Isoning 5000 kishini toʻydirishi

³⁰ Havoriylar^b Isoning huzuriga toʻplanib, qanday ishlar qilishganini, xalqqa nimalar oʻrgatishganini birma-bir aytib berdilar. ³¹ Iso ularga:

– Kelinglar, bir oʻzimiz biron xilvat joyga boraylik, bir oz dam olinglar, – dedi. Chunki kelib-ketuvchilar koʻpligidan ularning ovqat yeyishga ham vaqti yoʻq edi.

³² Iso bilan shogirdlari alohida qayiqqa tushib, xilvat joyga joʻnab ketishdi. ³³ Lekin xalq ularning ketayotganini koʻrdi, koʻpchilik tanib qoldi. Shunda hamma shaharlardan piyoda yoʻlga tushishdi, Iso bilan shogirdlari borayotgan joyga yugurib borib, ulardan oldin yetib kelishdi. ³⁴ Iso qayiqdan chiqqanda, shuncha xaloyiqni koʻrib, ularga achindi. Chunki ular choʻponsiz qoʻylarga oʻxshardi. Iso ularga koʻp narsalarni oʻrgatardi.

³⁵ Ancha vaqt oʻtgandan soʻng, shogirdlar Isoning yoniga kelib:

– Bu yer yovon ekan, endi vaqt kech boʻlib qoldi. ³⁶ Xalqni qoʻyib yubor, atrofdagi qishloq va ovullarga borib oʻzlariga non sotib olishsin, yeydigan hech narsalari yoʻq, – deyishdi. ³⁷ Iso ularga javoban:

– Sizlar ularga ovqat beringlar! – dedi.

– Nahotki biz ikki yuz kumush tangaga non sotib olib kelib, xalqqa yedirsak? – deb soʻrashdi Undan. ³⁸ Iso dedi:

– Qancha nonlaringiz bor? Borib koʻringlar.

Ular bilib kelgach:

– Beshta non, ikkita baliq bor ekan, – deyishdi.

³⁹ Iso xaloyiqni toʻp-toʻp qilib yashil oʻt ustida oʻtqazishni shogirdlariga buyurdi. ⁴⁰ Xalq yuztadan va elliktadan toʻda-toʻda boʻlib oʻtirdi. ⁴¹ Iso beshta non bilan ikkita baliqni oldi va osmonga qarab shukrona duosini oʻqidi. Nonlarni sindirib, xaloyiqqa tarqatish uchun shogirdlariga berdi. Ikkita baliqni ham hammaga taqsimlab berdi. ⁴² Ularning hammalari yeb toʻydi. ⁴³ Soʻng ortib qolgan non burdalari va baliqlarni terib olishdi, toʻla oʻn ikki savat chiqdi. ⁴⁴ Non yeganlar besh mingga yaqin erkak edi.

Isoning suv ustida yurishi

⁴⁵ Iso vaqt oʻtkazmay, shogirdlarini qayiqqa tushirib, narigi tomondagi Baytsayda shahriga suzib oʻtishga majbur qildi. Ungacha Oʻzi odamlarga ruxsat beradigan boʻldi. ⁴⁶ Xalqni joʻnatib yuborganidan keyin, Iso ibodat qilish uchun toqqa chiqdi.

⁴⁷ Kech kirgach, qayiq koʻlning oʻrtasida edi, Iso esa yolgʻiz Oʻzi quruqlikda edi. ⁴⁸ Shamol shogirdlarga qarshi esar edi. Iso ular qayiqni haydashga qiynalayotganini koʻrdi.

Subhidam chogʻi^c Iso koʻl ustida yurgan cha shogirdlari tomon keldi-da, yonlaridan oʻtguday boʻldi.

⁴⁹ Shogirdlar esa koʻl yuzida yurgan Isoni koʻrib, allaqanday sharpa deb oʻylab, qichqirib yuborishdi.

⁵⁰ Hammasi ham Uni koʻrib, yuraklari orqasiga tortib ketdi. Ammo Iso oʻsha zahoti gapga kirib:

– Dadil boʻlinglar! Bu Men, qoʻrqmanglar! – dedi.

⁵¹ Iso shogirdlari yoniga, qayiqqa tushishi bilan shamol tindi. Shogirdlar haddan tashqari taajjublanib, lol

^a 6:20 yoki boshqa qadimgi qoʻlyozmalar boʻyicha, “Uning soʻzlarini eshitib, juda hayajonlanardi”.

^b 6:30 HAVORIYLAR: lugʻatga qarang.

^c 6:48 SUBHIDAM CHOGʻI: aslida “tunning toʻrtinchi qorovulligi chamasida”; vaqt jadvaliga qarang.

bo'lib qolishdi. ⁵² Ular non bilan bo'lgan mo'jizadan ham ibrat olmagan edilar, aqlari yetmas edi^a.

⁵³ Ko'ldan suzib o'tib, Genisaret qirg'og'iga kelib to'xtadilar. ⁵⁴ Qayiqdan chiqishlari bilanoq xalq Isoni tanib qoldi. ⁵⁵ Tezda butun o'sha yurtga xabar yelib bordi. Isoning qayerdaligini eshitganlar esa o'z kasallarini to'shakda ko'tarib borib, Isoni qidirib topguncha yurtni aylanadigan bo'lishdi. ⁵⁶ Iso qayerga bormasin – qishloqlargami, shaharlargami, ovullargami – odamlar kasallarni ochiq maydonlarga qo'yar, aqalli kiyimining bir chekkasiga tegish uchun Undan iltimos qilishardi. Unga qo'l tegizganlar esa shifo topardi.

7-BOB

Diniy urf-odatlar va Xudoning amri

¹ Farziylar^b va Quddusdan kelgan ayrim ulamolar Isoning yoniga to'plandilar. ² Ular Iso shogirdlarining ba'zilari harom, ya'ni yuvilmagan qo'llari bilan non yeyayotganlarini ko'rib, ta'na qildilar. ³ Sababki, farziylar va umuman yahudiylar ota-bobolarining urf-odatini saqlab, qo'llarini yaxshilab yuvmay hech ovqat yemaydilar. ⁴ Bozordan qaytganlarida ham yuvinmay ovqat yemaydilar. Shuningdek, kosa, tovoq, qozon, kursi yuvish bilan bog'liq ko'pgina udumlarga rioya qiladilar.

⁵ Shunday qilib, farziylar va ulamolar Isodan:

– Sening shogirdlaring nega ota-bobolar urf-odatini saqlamaydilar? Nima uchun yuvilmagan qo'llari bilan non yeyishadi? – deb so'radilar. ⁶ Iso ularga shunday javob berdi:

– Isha'yo payg'ambarning karomati siz ikkiyuzlamachilarga juda to'g'ri keladi, mana uning kitobida Xudo nima degan:

“Bu xalq Meni hurmatlar tilida,
Lekin dili esa Mendan uzoqdur.

⁷ Ular Menga behudaga o'qir sanolar,
Insonlar amru ta'limin farz deb”.

⁸ [Sizlar-ku qozon-tovoq chayish bilan bog'liq va boshqa yana ko'p udumlarga rioya qilib,] Xudoning amrini tashlaysiz-u, insonlar urf-odatini esa pesh qilasizlar.

⁹ Yana ularga dedi:

– Siz o'z urf-odatlarinigizni deb Xudoning amrlarini bir chetga yig'ishtirib qo'yishni boplaysiz-da! ¹⁰ Muso payg'ambar aytgan edi: “Ota-onangni hurmat qil”, va “Ota-onasini haqorat qilgan mutlaqo o'ldirilsin”.

¹¹ Ammo sizlar: Agar kim ota yoki onasiga: Mening senga yordamim qurbon, ya'ni Xudoga bag'ishlangan, – desa, ¹² u ota yoki onasiga biron yaxshilik qilmasa ham bo'ladi, deysizlar. ¹³ Shu bilan siz o'zlaringiz o'rnatgan urf-odatlarinigizni deb Xudoning kalomini bekor qilasizlar. Va shunga o'xshash yana ko'p ishlarni qilasizlar.

Insonni nima harom qiladi?

¹⁴ Keyin Iso butun xalqni yoniga chaqirib, dedi:

– Hammalaringiz Menga quloq solib, miyaga joylang! ¹⁵ Sirtidan inson ichiga kiradigan hech narsa insonni harom qila olmaydi. Aksincha, inson ichidan chiqadigan narsa insonni harom qiladi. ¹⁶ [Kimning eshitar qulog'i bo'lsa, eshitsin!]

¹⁷ Iso xaloyiq orasidan chiqib uyga kirdi, shogirdlari Undan boyagi masal haqida so'radilar. ¹⁸ U ularga dedi:

– Sizlar ham shunchalik befahmmisizlar? Sirtidan insonning ichiga kiradigan hech narsa uni harom qila olmasligini anglamaysizlarmi? ¹⁹ Bu narsalar insonning qalbiga emas, qorniga kiradi va kerak joydan chiqib ketadi.

Shu bilan Iso har qanday oziq-ovqatlarni halolladi.

²⁰ U yana dedi:

– Insonning ichidan chiqadigan narsalar insonni harom qiladi. ²¹ Chunki ichdan, ya'ni inson qalbidan yomon fikrlar, fahshu zino, qotillik, ²² o'g'rilik, tamagirlik, badniyatlik, makkorlik, nafsga berilganlik, g'ayirlik, kufr, manmanlik va nodonlik chiqadi. ²³ Ana shu yomonliklarning hammasi insonning ichidan chiqib, uni harom qiladi.

G'ayriyahudiy ayolning ishonchi

²⁴ Iso u yerdan chiqib, Tir va Sido'n taraflariga keldi. Bir uyga kirdi va buni hech kim bilib qolishini istamas edi, lekin yashirina olmadi.

^a 6:52 AQLLARI YETMAS EDI: aslida “dillari qotgan edi”.

^b 7:1 FARZIYLAR: yahudiylarning mazhabi; lug'atga qarang.

²⁵ Qizalog'ini yovuz ruh chalgan bir ayol Iso haqida eshitib qoldi-da, tez kelib Uning oyog'iga yiqildi. ²⁶ Bu ayol Suriyaning Finikiya muzofotida tug'ilgan bo'lib, yahudiy emas edi^a. Qizidan jinni quvib chiqarishni Isodan iltimos qildi. ²⁷ Biroq Iso unga:

– Avval bolalar to'ysin, bolalardan nonni olib itlarga tashlash yaxshi emas, – dedi. ²⁸ Ayol:

– Xuddi shunday, Hazrat, lekin itlar ham bolalar dasturxonidan to'kilgan ushoqlarni terib yeydi-ku, – deb javob berdi. ²⁹ Iso unga:

– Bor, mana shu gaping uchun qizingdan jin chiqib ketdi, – dedi.

³⁰ Ayol borib uyiga kelganda, qizini jindan qutulib, to'shakda yotgan holda ko'rdi.

Isoning kar-soqovni tuzatishi

³¹ Iso Tir va Sido'n chegarasidan jo'nab, O'nkent viloyatidan o'tib, yana Jalila ko'li bo'yiga keldi. ³² Isoning oldiga bir kar-soqovni keltirib, unga qo'l tegizishini so'rashdi. ³³ Iso u odamni xaloyiq orasidan olib chiqib bir chetga tortdi-da, barmoqlarini uning quloqlariga tiqib qo'ydi va tupurib tiliga tegizdi. ³⁴ Keyin osmonga qarab, chuqur xo'rsindi-da, unga:

– Effatah! – dedi. Bu so'zning tarjimasi “Ochil!” demakdir.

³⁵ Shu onda u odamning quloqlari ochilib, tilga kirdi, ravongina gapira boshladi.

³⁶ Iso u yerdagilarga, buni hech kimga aytmanglar, deb buyurdi. Biroq U odamlarga qancha man etsa ham, ular yanada ko'proq oshkor etishardi. ³⁷ Ular haddan tashqari tong qolib: “U hamma narsani yaxshi qiladi, karlarni eshitadigan, soqovlarni gapiradigan qiladi”, – deyishardi.

8-BOB

Isoning 4000 kishini to'ydirishi

¹ O'sha kunlarda yana ko'pdan-ko'p odam yig'ilgan edi. Yeyish uchun hech narsalari qolmaganda, Iso shogirdlarini yoniga chaqirib dedi:

² – Xalqqa achinyapman. Uch kundan beri Mening oldimda turishibdi va yeydigan hech narsalari yo'q.

³ Agar ularni uylariga ovqat bermay jo'natib yuborsam, yo'lda holdan toyadilar, chunki ba'zilar olis yerlardan kelishgan.

⁴ Shogirdlari bunga javoban:

– Ularni to'ydirish uchun bu sahroda kim qayerdan non topa olardi? – deyishdi.

⁵ – Qancha nonlaringiz bor? – so'radi Iso.

– Yettita, – dedi shogirdlar.

⁶ Shundan keyin Iso xalqqa yerga o'tirishni buyurdi. Yettita nonni olib, shukrona duosini o'qib sindirdi va tarqatish uchun shogirdlariga berdi. Shogirdlar xalqqa tarqatishdi. ⁷ Ularda bir oz baliq ham bor edi. Iso duo o'qib, bularni ham tarqatishni buyurdi. ⁸ Xalq yeb to'ydi. Ortib qolgan burdalarni terishganda, yetti savat chiqdi. ⁹ U yerda to'rt mingga yaqin odam bor edi.

Iso xaloyiqqa javob berdi ¹⁰ va tezda shogirdlari bilan qayiqqa tushib, Dalmanuta yurtiga suzib o'tdi.

Isodan dalil so'rash

¹¹ Farziylar Isoning oldiga borib, U bilan bahslashga boshladilar. Uni sinab ko'rish maqsadida ko'kdan dalil ko'rsatishini so'radilar. ¹² Lekin Iso chuqur xo'rsindi:

– Nega bu avlod dalilni talab qilyapti? Sizlarga aytib qo'yay, bu avlodga hech qanday dalil ko'rsatilmaydi!

¹³ Shunday dedi-yu, ularni qoldirib, yana qayiqqa tushdi va narigi qirg'oqqa suzib o'tdi.

Ongsiz shogirdlarni koyish

¹⁴ Shogirdlar o'zlari bilan non olishni unutibdilar. Qayiqda bittagina nondan boshqa narsa yo'q edi. ¹⁵ Shu orada Iso shogirdlarini ogohlantirib:

– Menga qaranglar, farziylarning va Hirodning xamirturushidan ehtiyot bo'linglar! – dedi.

¹⁶ Ular o'zlaricha: “Buni non olmaganimiz uchun aytdi, chog'i”, – deb fikr yuritishdi. ¹⁷ Iso buni bilib qolib, ularga dedi:

– Nega sizlar, nonimiz yo'q, deb qayg'uryapsizlar? Hali ham tushunmayapsizlarmi, anglamayapsizlarmi? Hali ham yuragingiz so'qirmi? ¹⁸ Nahotki ko'zlaringiz bo'lib, ko'rmaysizlar, quloqlaringiz bo'lib, eshitmaysizlar? Esingizda yo'qmi? ¹⁹ Men beshta nonni sindirib, besh ming kishiga bo'lib berganimda, sizlar non burdalaridan necha savat terib oldinglar?

– O'n ikki savat, – dedi ular.

^a 7:26 YAHUDIY EMAS EDI: aslida “yunon edi” (g'ayriyahudiylar umuman yunon deyilardi).

²⁰ – Men yettita nonni sindirib, to‘rt ming kishiga bo‘lib berganimda, burdalaridan necha savat terib oldinglar?

– Yetti savat, – deyishdi.

²¹ – Hali ham anglamadinglarmi? – dedi ularga Iso.

Isoning ko‘rni sog‘aytirishi

²² Iso Baytsayda qishlog‘iga keldi. Uning oldiga bir ko‘rni olib kelib, unga qo‘l tegizishini so‘rashdi. ²³ Iso ko‘rning qo‘lidan ushlab, qishloq tashqarisiga olib chiqdi. Ko‘zlariga tupurib, qo‘llarini uning boshiga qo‘ydi-da:

– Biron narsa ko‘ryapsanmi? – deb so‘radi. ²⁴ Ko‘r boshini ko‘tarib:

– Odamlarni ko‘ryapman, lekin ular menga yurayotgan daraxtlarday tuyulmoqdalar, – dedi.

²⁵ Shundan keyin Iso qo‘llarini yana ko‘rning ko‘zlariga tegizib, unga bir qarashni buyurdi. U ko‘zlarini ochib qarasa, sog‘ayib qolgan, hamma narsani aniq ko‘rayotgan edi. ²⁶ Iso uni uyiga jo‘natarkan:

– Qishloqqa kirma, [qishloqda hech kimga buni aytma,] – dedi.

Butrusning Masihni tan olishi

²⁷ Iso o‘z shogirdlari bilan Filip Kesariyasiga mansub qishloqlarga ketdi. Yo‘lda U shogirdlaridan:

– Odamlar Meni kim deb hisoblaydilar? – deb so‘radi. ²⁸ Shogirdlar dedi:

– Ba‘zilari Yahyo payg‘ambar deb, boshqalari Ilyos payg‘ambar deb, yana birlari esa o‘tgan payg‘ambarlardan biri deb hisoblaydilar.

²⁹ Iso ulardan so‘radi:

– Sizlar-chi, Meni kim deb hisoblaysizlar?

Butrus Unga javob berib:

– Sen Masihsan^a, – dedi.

³⁰ Bundan so‘ng Iso, Men haqimda hech kimga gapirmanglar, deb shogirdlariga qat‘iy buyurdi.

Iso O‘z o‘limi haqida

³¹ Inson O‘g‘li^b ko‘p azob chekishi, oqsoqollar, oliy ruhoniylar va ulamolar tomonidan rad qilinib, o‘ldirilishi, uchinchi kuni esa qayta tirilishi kerak, deb Iso shogirdlariga uqtira boshladi. ³² Bu haqda ochiqdan-ochiq gapirar edi. Shunda Butrus Isoni chetga tortib, fikridan aynitishga harakat qildi. ³³ Lekin Iso o‘g‘irilib shogirdlarini ko‘rdi-da, Butrusga ta‘na qildi:

– Yo‘qol ko‘zimdan, shayton! Sen Xudoning ishlarini emas, inson ishlarini o‘ylayapsan, – dedi.

³⁴ Shundan so‘ng Iso xalq bilan shogirdlarini oldiga chaqirib dedi:

– Kimda-kim Menga ergashishni istasa, o‘zidan kechsin va o‘z xochini ko‘tarib^c, orqamdan yursin. ³⁵ Kim jonini ayamoqchi bo‘lsa, jonini yo‘qotadi. Kim Men va Injil uchun jonini bersa, jonini qutqaradi. ³⁶ Agar inson butun dunyoni egallab olsa-yu, o‘z joniga zarar keltirsa, bundan unga nima foyda? ³⁷ Inson o‘z joni evaziga qanday to‘lov topib berarkan? ³⁸ Kimki bu vafosizu gunohkor nasl orasida Mendan va Mening so‘zlarimdan uyalar ekan, Inson O‘g‘li ham muqaddas farishtalar bilan birga Otasining ulug‘vorligida kelganda, undan uyaladi.

9-BOB

Iso qiyofasining o‘zgarishi

¹ Iso ularga yana dedi:

– Sizlarga chinini aytayin, bu yerda turganlardan ba‘zilari borki, ular Xudo Shohligi qudrat bilan kelishini ko‘rmaguncha, o‘lim ko‘rmaydilar.

² Oradan olti kun o‘tgach, Iso Butrus, Yoqub va Yuhannoni alohida baland bir toqqa olib chiqdi. U yerda, ularning ko‘zi oldida Isoning qiyofasi o‘zgarib ketdi. ³ Uning kiyimlari yarqirab, qorday oppoq tusga kirdiki, yer yuzida hech bir kir yuvuvchi bunday oqartira olmas edi.

⁴ To‘satdan shogirdlarga Ilyos bilan Muso payg‘ambarlar ko‘rindi. Ular Iso bilan suhbatlashayotgan edilar. ⁵ Shunda Butrus Isoga:

– Ustoz! Bizlar uchun bu yerda bo‘lish juda yoqyapti. Uchta chayla yasaylik, birisi Senga, birisi Musoga, birisi Ilyosga, – dedi. ⁶ Lekin u nima deyishini bilmas edi, ularni juda vahima bosgan edi.

^a 8:29 MASIH: lug‘atga qarang.

^b 8:31 INSON O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni; lug‘atga qarang.

^c 8:34 O‘Z XOCHINI KO‘TARISH: Luqo 9:23 dagi izohga qarang.

⁷ Shu paytda bir bulut paydo bo'lib, ularga soya soldi. Bulut ichidan:

– Bu Mening sevikli O'g'limdir, Unga quloq solinglar! – degan sado keldi.

⁸ Birdaniga shogirdlar atroflariga qarab, yolg'iz Isodan boshqa hech kimni yonlarida ko'rishmadi.

⁹ Tog'dan tushayotganlarida Iso ularga:

– Inson O'g'li o'lib tirilmaguncha, bu ko'rganlaringni hech kimga aytmanglar, – deb buyurdi. ¹⁰ Ular esa bu so'zni diliga tugib olib, o'lib tirilish o'zi nima ekan, deb o'zaro fikrlashar edilar. ¹¹ Isodan so'radilar:

– Nega ulamolar, *qiyomatdan* oldin Ilyos payg'ambar kelishi kerak, deb aytadilar?

¹² Iso ularga javoban dedi:

– To'g'ri, avvalo Ilyos payg'ambar kelib, hamma narsani yo'lga qo'yadi. Xo'sh, qanday qilib Inson O'g'li ko'p azob chekishi va xo'rlanishi kerak, degan oyatlar ham bor? ¹³ Biroq Men sizlarga shuni aytaman: Ilyos allaqachon keldi va, u haqida yozilganidek, u bilan o'z bilganlaricha qildilar^a.

Jin urgan bolani sog'aytirish

¹⁴ Iso qolgan shogirdlari yoniga qaytib kelgach, ularning atrofida ko'p xaloyiqni va ular bilan bahslashayotgan ulamolarni ko'rdi. ¹⁵ Xaloyiq Isoni ko'rishini bilanoq hammasi ajablanib ketishdi. Uning oldiga yugurib borib, salom berishdi.

¹⁶ Iso ulamolardan:

– Ular bilan nimalar to'g'risida bahslashyapsizlar? – deb so'radi. ¹⁷ Xaloyiq orasidan kimdir javob berdi:

– Ustoz! Men Sening oldingga o'g'limni olib keldim, mana uni tilsiz ruh urgan. ¹⁸ Yovuz ruh uni qayerda tutib olsa, yerga yiqitib sudraydi. Uning og'zidan ko'pik chiqadi, tishlarini g'ichirlatib qotib qoladi. Sening shogirdlaringga, ruhni quvib chiqaringlar, dedim, lekin ular eplasholmadi.

¹⁹ Iso bunga javoban:

– Ey imonsiz avlod! Qachongacha sizlar bilan bo'laman? Qachongacha sizlarga chidayman? Oldimga keltiringlar bolani! – dedi.

²⁰ Bolani Isoning oldiga keltirishdi. Yovuz ruh Isoni ko'rishini bilanoq, bolani qaltiratib tashladi. Bola yerga yiqildi-yu, og'zidan ko'pik oqizganicha ag'nab yotaverdi. ²¹ Iso uning otasiga qarab:

– U bu ahvolga tushganiga necha vaqt bo'ldi? – deb so'radi.

– Bolaligidan shunaqa. ²² Ruh uni halok qilmoqchi bo'lib ko'p martaba olovga, suvga tashladi. Agar qo'lingdan kelsa, bizlarga rahm qil, yordam bergin, – dedi. ²³ Iso unga:

– Qo'limdan kelsami? To'g'risi, sen bir oz bo'lsa ham ishona olsang edi! E'tiqodli kishi hamma imkonga ega bo'ladi, – dedi. ²⁴ Shu on bolaning otasi ko'z yoshi bilan hayqirib:

– E'tiqod qilaman, Rabbii! E'tiqodsizligimdan qutqargin! – dedi.

²⁵ Xalq yugurishib yig'ilayotganini ko'rgan Iso yovuz ruhga do'q qilib:

– Ey soqov va kar ruh, Men senga buyuraman: boladan chiq va qaytib unga kirma! – dedi.

²⁶ Shunda ruh qattiq qichqirib yubordi-da, bolani shiddat bilan qaltiratib undan chiqib ketdi. Bola o'likday bo'lib qolganidan, ko'plar uni o'ldi, deb aytishdi. ²⁷ Lekin Iso uni qo'ldan ushlab ko'tardi, bola oyoqqa turdi.

²⁸ Iso uyga kirdi. U yolg'iz ekan, shogirdlari Undan:

– Nega biz jinni quvib chiqarolmadik? – deb so'radilar. ²⁹ Iso ularga dedi:

– Bu toifa jinlarni ibodatdan^b boshqa yo'l bilan quvib bo'lmaydi.

Ikkinchi marta Iso O'z o'limi haqida

³⁰ Ular u yerdan jo'nab, Jalila yurti orqali yurib o'tdilar. Iso esa buni hech kim bilib qolishini istamas edi.

³¹ U shogirdlariga ta'lim berib, shunday dedi:

– Inson O'g'li odamlar qo'lga tutib beriladi. Uni o'ldirishadi, o'ldirishgandan uch kun keyin esa U qayta tiriladi.

³² Shogirdlar esa bu so'zlarni tushunmasalar-da, ammo Undan so'rashga ham botina olmadilar.

Eng katta kim?

³³ Iso Kafarnahum shahriga keldi. Uyda bo'lganda, shogirdlaridan so'radi:

– Yo'lda ketayotganingizda nimalar haqida bahslashdinglar?

³⁴ Ular indamadilar, yo'lda ular kim eng katta deb bahslashgan edilar.

³⁵ Iso o'tirib, o'n ikki shogirdini yoniga chaqirdi:

– Kim birinchi bo'lishni istasa, hammaning oxirida tursin va hammaga xizmatkor bo'lsin, – dedi.

³⁶ So'ngra bir bolani olib, uni o'rtalarida turg'izib qo'ydi va bolani quchoqlaganicha, shogirdlariga dedi:

^a 9:13 Bu yerda Masihning kelishiga hozirlik ko'rgan Yahyo payg'ambarning ramzi bor; yana qarang: 1:1-8, 6:14-29, Matto 17:11-13, Rimliklar 11:2-3.

^b 9:29 Boshqa qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha, "ibodat va ro'za".

³⁷ – Kim shunday bolalardan birini Mening nomimdan qabul qilsa, u Meni qabul qilgan bo'ladi. Kim Meni qabul qilsa, u Meni emas, balki Meni Yuborganni qabul qilgan bo'ladi.

Masihga shogird bo'lish haqida

³⁸ Yuhanno Isoga:

– Ustoz! Sening noming bilan jin quvib chiqarayotgan bir odamni ko'rib qoldik. U biz bilan yurmayapti, deb unga buni man qildik, – dedi. ³⁹ Iso shunday dedi:

– Man qilmang! Chunki Mening nomim bilan mo'jiza yaratgan hech kim darrov Meni yomonlay olmaydi. ⁴⁰ Kim sizga qarshi bo'lmasa, u siz tomonda. ⁴¹ Kim sizga Mening nomim uchun, Masih ummati bo'lganingiz uchun bir piyola suvgina ichirsa ham, sizlarga chindan aytamanki, u o'z mukofotidan quruq qolmas.

Yo'ldan ozish va ozdirish haqida

⁴² “Kim Menga ishongan shu kichiklardan birontasini yo'ldan ozdirsa, uning bo'yniga bir tegirmon toshini osib dengizga tashlanishi u uchun yaxshiroq bo'lar edi.

⁴³ Agar qo'ling seni yo'ldan ozdirsa, uni chopib tashla. Ikki qo'ling bilan so'nmas do'zax o'tiga yo'liqqaningdan ko'ra, mayib bo'lib abadiy hayotga erishganing yaxshiroqdir. ⁴⁴ [Do'zaxilarning qurti ham o'lmas, o'ti ham so'nmas.] ⁴⁵ Agar oyog'ing seni yo'ldan ozdirsa, uni chopib tashla. Ikki oyog'ing bilan so'nmas do'zax o'tiga tashlangandan ko'ra, cho'loq bo'lib abadiy hayotga erishganing yaxshiroqdir.

⁴⁶ [Do'zaxilarning qurti ham o'lmas, o'ti ham so'nmas.] ⁴⁷ Agar ko'zing seni yo'ldan ozdirsa, uni o'yib tashla. Ikki ko'zing bilan o'tli do'zaxga tashlangandan ko'ra, bir ko'z bilan Xudoning Shohligiga kirganing yaxshiroqdir. ⁴⁸ Do'zaxilarning qurti ham o'lmas, o'ti ham so'nmas.

⁴⁹ Hamma ham o'tda poklanadi^a, har bir qurbonlik tuzga bulanadi. ⁵⁰ Tuz – yaxshi narsa. Lekin tuz o'z sho'rligini yo'qotsa, uni yana nima bilan sho'r qilaszlar? Gapingiz tuzli bo'lsin, o'zaro tinch-totuv yashanglar”.

10-BOB

Nikoh va ajralish haqida

¹ Iso u yerdan ketib, Yahudiya o'lkasiga va O'rdun daryosining naryog'iga keldi. Uning atrofiga yana ko'p xalq yig'ildi, U O'z odati bo'yicha odamlarga yana ta'lim bera boshladi. ² Ba'zi farziylar Uni sinab ko'rmoq niyatida yaqinlashib:

– Er o'z xotinidan ajralishiga ijozat beriladimi? – deb so'radilar. ³ Iso bunga javoban:

– Muso sizlarga nimani buyurgan edi? – deb so'radi.

⁴ – Muso erkak taloq xatini yozib xotinidan ajralishiga ijozat bergan edi, – deyishdi. ⁵ Iso ularga javob berib dedi:

– Bag'ri toshligingiz uchun Muso sizlarga bu amrni yozib qoldirgan. ⁶ Aslida Xudo dunyoni yaratishidanoq odamlarni erkak va xotin qilib yaratdi. ⁷ *Tavrotda yozilishicha*: “Shuning uchun er kishi ota-onasini qoldirib, ⁸ o'z xotiniga yopishib qoladi va ikkovi bir tan bo'ladi”^b. Bunga ko'ra, ular endi ikki emas, balki bir tan hisoblanadi. ⁹ Xudo birga qo'shganni bandasi ajratmasin.

¹⁰ Uyga kelganlarida, shogirdlar yana shu haqda Isodan so'radilar. ¹¹ U ularga dedi:

– Kim o'z xotini bilan ajralib boshqasiga uylansa, u xotiniga nisbatan zino qilgan bo'ladi. ¹² Xotin ham agar o'z eridan ajralib boshqasiga tegsa, zino qilgan bo'ladi.

Isoning bolalarni duo qilishi

¹³ Ularning peshanasiga qo'lini qo'ysin, deb Isoning oldiga bolalarni keltirishardi. Shogirdlar esa yetaklab keluvchilarni koyib qo'yishdi. ¹⁴ Iso buni ko'rganda, g'azablanib dedi:

– Bolalarga yo'l qo'yinglar, Mening oldimga kelishiga to'sqinlik qilmanglar! Mana, Xudoning Shohligi bundaylarnikidir. ¹⁵ Sizlarga chinini aytayin: kim Xudoning Shohligini bola kabi qabul qilmasa, unga hech kirolmaydi.

¹⁶ Keyin bolalarni quchoqlab, ularning peshanalarini silab duo qildi.

Boyluk va abadiy hayot

¹⁷ Iso yo'lga chiqayotganda, kimdir yugurib kelib, Uning oldida tiz cho'kdi-da:

^a 9:49 O'TDA POKLANADI: aslida “o't bilan tuzlanadi”, sinovdan o'tishimizni bildiradi. Tavrot, Levilar 2:13-oyatiga ko'ra, Xudoga keltirilgan qurbon go'shtini tuzlash kerak edi; yana qarang: Matto 5:13, Kolosaliklar 4:6.

^b 10:6-8 qarang: Ibtido 1:27, 2:24, 5:2, Efesliklar 5:31.

– Valine’mat Ustozim! Abadiy hayot nasib bo’lmog’i uchun nima qilishim kerak? – deb so’radi. ¹⁸ Iso unga dedi:

– Nega Meni valine’mat deysan? Birgina Xudodan boshqa hech kim valine’mat emas-ku. ¹⁹ Sen ilohiy amrlarni bilasan: “Zino qilma. Odam o’ldirma. O’g’rilik qilma. Soxta guvohlik berma. Birovning haqini yema. Ota-onangni hurmat qil”.

²⁰ U kishi Isoga javob qaytarib:

– Ustozim! Bularning hammasiga yoshligimdan buyon rioya qilib kelaman, – dedi. ²¹ Iso unga qaradi va yaxshi ko’rib qoldi.

– Senga bir narsa yetishmaydi, – dedi unga. – Bor, nimaga ega bo’lsang, hammasini sotib, pulini kambag’allarga bo’lib ber. Shundagina osmonda xazinang bo’ladi. Keyin kel, [xochni olib] orqamdan yur.

²² Bu so’zlardan boyning ta’bi xira bo’ldi, chunki uning mol-mulki ko’p edi. U qayg’urib qaytib ketdi.

²³ Iso atrofga ko’z yugurtirib shogirdlariga dedi:

– Pul-dunyosi borlarning Xudo Shohligiga kirishlari naqadar qiyin!

²⁴ Shogirdlar bu so’zlarni eshitib, aqlari shoshdi. Iso esa qayta boshdan so’z oldi:

– Bolalarim, boylikka umid bog’laganlar Xudo Shohligiga kirishga qanchalik qiynaladi! ²⁵ Boy odamning Xudo Shohligiga kirishidan ko’ra, tyaning igna teshigidan o’tishi osondir.

²⁶ Shogirdlar haddan tashqari ajablanib o’zlaricha:

– Unday bo’lsa, kim najot topa olarkan? – deyishdi. ²⁷ Iso ularga ko’zini tikib:

– Odamlarga bu imkonsiz, lekin Xudoga emas. Chunki Xudo hamma imkonga egadir, – dedi.

²⁸ Butrus so’z olib Isoga:

– Mana, biz hamma narsani qoldirib, Sening orqangdan ergashib keldik, – dedi. ²⁹ Iso bunga javoban dedi:

– Sizlarga rostini aytsam, kim Men va Injil uchun uy-joy, aka-uka, opa-singil, ota-ona, xotin-bolalarini yoki yer-mulkini tashlab ketsa, ³⁰ u hozir, bu dunyodayoq duchor bo’layotgan quvg’inlar orasida yuz hissa ortiq uy-joylar, aka-ukalar, opa-singillar, ota-onalar, bolalar va yerlarga ega bo’ladi, kelajak dunyoda esa abadiy hayotga sazovor bo’ladi. ³¹ Lekin ko’p birinchilar oxirgi va oxirgilar esa birinchi bo’ladilar.

Iso uchinchi marta O’z o’limi haqida

³² Quddusga qarab yo’l bosar edilar. Iso oldinda ketayotgan edi. Shogirdlari hayron edi, boshqalar esa qo’rqib-qo’rqib ergashayotgan edilar. Iso o’n ikki shogirdini yoniga chaqirib, yana O’zi bilan nima yuz berishi to’g’risida so’zlay boshladi:

³³ – Mana, biz endi Quddusga kirib boryapmiz. U yerda Inson O’g’li oliy ruhoniylar va ulamolar qo’liga tutib beriladi. Ular Uni o’limga mahkum qilib, majusiylarga topshiradilar. ³⁴ Ular Uni haqorat qiladilar, qamchilaydilar, yuziga tupuradilar va Uni o’ldiradilar. Lekin uch kundan so’ng U qayta tiriladi.

Yoqub bilan Yuhanning tilagi

³⁵ Zabadiy o’g’illari Yoqub bilan Yuhanno Isoning oldiga kelib:

– Ustoz, bizning bir tilagimiz bor, uni biz uchun bajo keltirishingni istaymiz, – deyishdi.

³⁶ – Sizlar uchun nima qilishimni istaysizlar? – so’radi Iso. ³⁷ Ular:

– Sen ulug’vor dargohingda bo’lganingda, birimiz Sening o’ng tomoningda, boshqamiz esa chap tomoningda o’tirishimizga ruxsat bergin, – deyishdi. ³⁸ Iso ularga:

– Sizlar nima so’rayotganingizni bilmaysizlar. Men ichadigan *zaqqum* kosani siz icha olasizlarmi? Men botadigan qayg’u-alamlarga botib chidayolasizlarmi? – dedi. ³⁹ Ular:

– Chidayolamiz, – deb javob berishdi. Iso ularga dedi:

– Sizlar-ku Men ichadigan *zaqqum* kosani ichib, botadigan qayg’u-alamlaringa o’zingiz ham duchor bo’lasizlar. ⁴⁰ Ammo Mening o’ng va chap tomonimda o’tirishga ruxsat berish Mening ixtiyorimda emas. Bu o’rin kimlarga atalgan bo’lsa, ularniki bo’ladi.

⁴¹ Qolgan o’nala shogird buni eshitib, Yoqub bilan Yuhannodan achchiqlana ketishdi. ⁴² Iso esa ularni yoniga chaqirib, dedi:

– Bilasizlarki, xalqlarning hokimlari hisoblanganlar hokimlik qilishdan qolishmaydilar, katta amaldorlar elga o’z hukmini o’tkazadilar. ⁴³ Ammo sizlarning orangizda bunday bo’lmasin. Aksincha, orangizda kim katta bo’lishni istasa, sizlarga xizmatda bo’lsin. ⁴⁴ Orangizda kim birinchi bo’lishni istasa, hammangizga qul bo’lsin.

⁴⁵ Chunki Inson O’g’li^a ham O’ziga xizmat qildirish uchun emas, balki O’zi xizmat qilish va O’z jonini fido qilib, ko’plarni qutqarish uchun kelgan.

Yerixo shahridagi ko’rning ko’zini ochish

⁴⁶ Ular Yerixo shahriga keldilar. Shahardan yana chiqib ketayotganlarida, Isoga O’z shogirdlari hamda bir

^a 10:45 INSON O’G’LI: Iso Masihning unvoni; lug’atga qarang.

talay xaloyiq ergashib borayotgan edi. Yo'l chekkasida Timeyning o'g'li ko'r Bartimey sadaqa so'rab o'tirgan edi.⁴⁷ U nosiralik Iso o'tib ketayotganini eshitib:

– Ey Dovud O'g'li^a Iso, menga rahm qil! – deb baqira boshladi.⁴⁸ Ko'p odamlar esa uni koyib, jim bo'lishga majbur qilishdi. Lekin u:

– Ey Dovud O'g'li, menga rahm qil! – deb yana qattiqroq hayqirdi.

⁴⁹ Iso to'xtadi va u odamni yoniga chaqirtirdi. Ko'rni chaqirgani borganlar unga:

– Qo'rqma, o'rningdan tur, U seni chaqiryapti, – deyishdi.

⁵⁰ Ko'r to'nini yechib tashlab, o'rnidan turib ketdi-da, Isoning yoniga keldi.⁵¹ Iso undan so'radi:

– Sen Mendan nima istaysan?

– Ustozim, ko'zlarim ko'rsin! – dedi ko'r.⁵² Iso unga:

– Bor, ishonching seni qutqardi, – dedi.

O'sha zahoti ko'rning ko'zlari ochilib ketdi. U Isoning ortidan ergashib yo'l yurdi.

11-BOB

Isoning Quddusga tantanali kirishi

¹ Quddusga yaqinlashib, Zaytun tog'i etagidagi Baytfagiya va Baytaniya qishloqlariga kelganlarida, Iso shogirdlaridan ikkitasini jo'nata turib dedi:

² – Qarshingizdagi qishloqqa boringlar. U yerga kirishingiz bilanoq, hech kim minmagan, bog'lab qo'yilgan xo'tikni topinglar. Uni yechib bu yerga olib kelinglar.³ Agar kim sizlardan: “Nima qilyapsizlar?” deb so'rab qolsa, “U Rabbimizga kerak, U uni darhol bu yerga qaytarib yuboradi”, deb javob beringlar.

⁴ Ular borib, ko'chada darvoza yonida bog'lab qo'yilgan xo'tikni topib, yechib olishdi.⁵ U yerda turgan bir necha kishi ularga:

– Nima qilyapsizlar? Nega xo'tikni yechyapsizlar? – deyishdi.

⁶ Shogirdlar Iso buyurganidek javob berishdi, odamlar ularni qo'yib yuborishdi.⁷ Xo'tikni Isoning oldiga olib kelishdi. Uning ustiga kiyimlarini yozib qo'yishdi, Iso unga mindi.⁸ Ko'pchilik o'z kiyimlarini yo'lga poyandoz qildi. Boshqalar esa dashtdagi daraxtlardan yashil novdalarni kesib, yo'lga to'shadilar.⁹ Oldinda va orqada yurayotganlar:

“Najot bergin!^b

Xudovand nomidan Kelayotgan muborak!

¹⁰ Otamiz Dovudning yaqinlashgan shohligi mangu bo'lsin!

Ko'klardan najot kelsin!”

– deb hayqirishar edilar.

¹¹ Iso Quddusga kirib kelib, ma'badga^c bordi. Hamma narsani ko'zdan kechirib, vaqt kech bo'lib qoldi, deb o'n ikki shogirdi bilan Baytaniya qishlog'iga ketdi.

Qurib qolgan anjir daraxti

¹² Ertasi kun Baytaniyadan chiqqanlarida, Iso och qoldi.¹³ U uzoqdan barglar bilan qoplangan bir anjir daraxtini ko'rib qoldi, biron narsa topilarmikin, deb unga yaqinlashdi. Daraxtning yoniga kelib, bargdan boshqa hech narsa topilmadi; chunki anjir terish vaqti emas edi.¹⁴ Iso daraxtga qarab:

– Bundan keyin abadiy sening mevangni yeguvchi bo'lmasin! – dedi.

Shogirdlari ham bu gapni eshitishdi.

Oldi-sotdi qiluvchilarni ma'baddan quvish

¹⁵ So'ng Quddusga kelishdi. Iso ma'badga kirib, ichkarida oldi-sotdi qilayotganlarni quvib chiqara boshladi. Sarroflarning xontaxtalarini, kabutar sotuvchilarning kursilarini ag'darib yubordi.¹⁶ Ma'bad ichida biron narsa ko'tarib o'tishga ham ruxsat bermadi.

¹⁷ Iso xalqqa ta'lim berayotib dedi:

– *Tavrot*da: “Mening uyim barcha xalqlar ibodat qiladigan uy deb atalgay”, – deb yozilmaganmi? Sizlar esa Xudoning uyini qaroqchilar uyasiga aylantirib yuboribsizlar!

¹⁸ Ulamolalar va oliy ruhoniylar buni eshitganda, Isoni halok etish chorasini topmoq payiga tushdilar. Ammo butun xalq Uning ta'limotiga mahliyo edi, shuning uchun Undan hayiqar edilar.

^a 10:47 DOVUD O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang, yana qarang: 12:35-37.

^b 11:9 NAJOT BERGIN: aslida “ho'sha'no” degan Zabur oyati, kutilgan Najotkor – Masihga qaratilgan nido; aynan qarang: 117:25-26.

^c 11:11 MA'BAD: lug'atga va ma'bad xaritasiga qarang.

¹⁹ Kech bo'lgach, Iso shahardan tashqariga chiqib ketdi.

Ibodat va ishonch haqida

²⁰ Erta bilan ular yana anjir daraxti yonidan o'tib qarashsaki, daraxt ildizigacha qurib qolgan ekan.

²¹ Butrus bo'lgan hodisani eslab, Isoga:

– Ustoz! Qara, Sen la'natlagan anjir daraxti qurib qolibdi, – dedi. ²² Iso bunga javoban aytdi:

²³ – Xudoga ishonchingiz bo'lsin. Sizlarga gapim shuki, agar kim bu toqqa: “Qo'porilib dengizga otil”, desa-yu, o'z qalbida shubhalanmay, aytgani bajo kelishiga qattiq ishonsa, aytgani bo'ladi. ²⁴ Binobarin, sizlarga aytaman: siz ibodatda nimaiki so'rasangiz, olishingizga ishoninglar va erishasizlar. ²⁵ Ibodat qilib turganingizda birovda ginangiz bo'lsa, uni kechirib yuboring, toki osmondagi Otangiz ham sizlarning gunohlaringizni kechirsin. ²⁶ [Agar sizlar boshqalarning ayb-gunohlarini kechirmasangizlar, osmondagi Otangiz ham sizlarni kechirmaydi.]

Isoning vakolati haqida savol

²⁷ Ular yana Quddusga keldilar. Iso ma'badda aylanib yurgan edi, oliy ruhoniylar, ulamolar va oqsoqollar Uning oldiga kelib ²⁸ so'radilar:

– Sen bu mo'jizalarni qanday kuch bilan qilyapsan? Bularni qilish uchun Senga kim vakolat bergan?

²⁹ Iso ularga shunday javob berdi:

– Men sizlarga bir savol beray. Menga javob bersangizlar, Men ham bu ishlarni qanday vakolat bilan qilayotganimni sizlarga aytaman. ³⁰ Yahyo payg'ambar xalqni suvda tavba qildirish uchun Xudodan^a vakolat olganmidi, yoki insondanmi? Javob beringlar Menga.

³¹ Ular o'zlaricha mulohaza yurita boshlashdi: “Agar Xudodan^b desak, U: Nega Yahyoga ishonmadingizlar? – deydi. ³² Ammo insondan desak-chi?”

Vaholanki, ular xalqdan qo'rqardilar, chunki hammalari Yahyoni haqiqiy payg'ambar deb hisoblardi.

³³ Xullas, ular Isoga javoban:

– Bilmaymiz, – deyishdi. Iso ularga:

– U holda Men ham qanday vakolat bilan bu ishlarni qilayotganimni sizlarga aytmayman, – deb javob berdi.

12-BOB

Yovuz bog'bonlar haqida masal

¹ Iso xalqqa masallar orqali so'zlay boshladi:

“Bir odam uzumzor barpo qilibdi. Atrof-tevaragini panjara bilan o'rab, uzum siqadigan iskanja qurib, qo'riqchi minorasi o'rnatibdi-da, bog'ni bog'bonlarga ijaraga berib, o'zi vaqtincha boshqa mamlakatga ketibdi.

² Mavsumida uzumzorning hosilidan olish uchun bog'bonlarning oldiga bir xizmatkorini yuboribdi.

³ Bog'bonlar esa uni tutib urishibdi va hech narsa bermasdan qaytarib yuborishibdi. ⁴ Bog' egasi yana boshqa bir xizmatkorini ularning oldiga yuboribdi. Ular esa tosh bilan uning boshini yorib, xo'rlab chiqarib yuborishibdi. ⁵ Yana boshqasini yo'llabdi, unisini esa o'ldirishibdi. Boshqa bir qancha xizmatkorini yuboraveribdi, ammo bog'bonlar ularning ba'zisini urib, ba'zisini o'ldirishibdi.

⁶ Bog' egasining endi birgina odami qolibdi, u ham bo'lsa, sevikli o'g'li ekan. U: “O'g'limni hurmat etarlar”, – deb, bog'bonlar oldiga uni yuboribdi. ⁷ Lekin ular bir-biriga:

– Bu merosxo'r-ku! Qani, uni o'ldiramiz, shunda meros bizga qoladi, – deyishibdi. ⁸ O'g'lini ushlab, o'ldirib, bog'dan tashqariga chiqarib tashlashibdi.

⁹ Endi bog' egasi nima qilar ekan? U kelib bog'bonlarni o'ldiradi, bog'ini esa boshqalarga topshiradi.

¹⁰ Nahotki sizlar shu oyatni hech o'qimagan bo'lsangiz:

“Binokorlar keraksiz deb tashlagan tosh
Naq binoning peshtoqidan joy oldi.

¹¹ Bu Xudovand irodasi tufaylidir,
Bizga esa ajoyibot timsolidir”^c.

¹² Din peshvolari buni eshitib, Isoni qo'lga olishga intildilar. Chunki U bu masalni o'zlari haqida aytganini

^a 11:30 XUDODAN: aslida “osmondan”.

^b 11:31 XUDODAN: aslida “osmondan”.

^c 12:10-11 qarang: Zabur 117:22-23.

tushundilar. Biroq xalqdan qoʻrqqanlaridan, Uni qoldirib ketdilar.

Xudoning haqi Xudoga

¹³ Isoni tilidan tuzoqqa ilintirish uchun Uning oldiga farziylardan va Hirod odamlaridan baʼzilarini yubordilar. ¹⁴ Ular kelib:

– Ustoz, – dedilar, – biz bilamizki, Sen odilsan, biror kishiga xushomadgoʻylik qilmaysan. Odamlarga yuz-xotir qilmasdan, Xudoning yoʻlini toʻgʻri oʻrgatasan. Seningcha, Qaysarga^a soliq toʻlash dinga muvofiqmi, yoki yoʻq? Bizlar beraylikmi, bermaylikmi?

¹⁵ Iso ularning munofiqligini bilar edi.

– Nima, Meni sinab koʻrmoqchimisizlar? Menga bir dinor^b olib kelinglar, bir koʻrayin, – dedi.

¹⁶ Ular olib kelgach, Iso soʻradi:

– Bu surat va yozuv kimniki?

– Qaysarniki, – dedi ular. ¹⁷ Iso ularga:

– Qaysarning haqini Qaysarga, Xudoning haqini Xudoga beringlar, – dedi.

Buni eshitganlar juda hayron boʻldilar.

Qiyomat haqida savol

¹⁸ Bundan keyin oʻliklar tirilmaydi, deb aytadigan sadduqiylar Isoning oldiga kelib, Undan soʻradilar:

¹⁹ – Ey Ustoz! Muso paygʻambar bizga shunday yozib qoldirgan: “Agar kimning akasi oʻlib, uning xotini qolib, ammo undan farzand qolmagan boʻlsa, unda ukasi akasining xotinigga uylanib, u uchun avlod yaratsin”^c. ²⁰ Xoʻsh, yetti aka-uka bor ekan. Birinchisi xotin olib, nasl qoldirmay oʻlib ketibdi. ²¹ Ikkinchisi oʻsha xotinni olib, farzand koʻrmay olamdan oʻtibdi. Uchinchisining boshiga xuddi shu koʻrgilik tushibdi.

²² Shuningdek, aka-ukalarning yettovi ham oʻsha xotininga uylanib, farzand koʻrmay olamdan oʻtibdilar. Oxirida xotin ham qazo qilibdi. ²³ Xoʻsh, qiyomatda ular tirilganda, xotin qaysi birining xotini sanalar ekan? Yettovi ham unga uylangan ekanlar-ku!

²⁴ Iso ularga shunday javob berdi:

– Sizlar Muqaddas Kitobni ham, Xudoning qudratini ham bilmaysizlar, ana shu sababdan adashyapsizlar. ²⁵ Oʻliklar tirilganda, na uylanadilar va na erga tegadilar, balki bamisoli osmondagi farishtalarday boʻladilar. ²⁶ Nahotki sizlar Musoning kitobida, *yonayotgan* buta toʻgʻrisidagi oyatda Xudoning nima aytganini hech oʻqimagan boʻlsangizlar? Xudo Musoga: “Men Ibrohimning Xudosi, Isʻhoqning Xudosi va Yoqubning Xudosiman”, – degan va shu tariqa oʻliklarning tirilishiga ishora qilgan. ²⁷ Chunki Xudo oʻliklarning emas, tiriklarning Xudosidir. Sizlar juda ham adashyapsizlar.

Eng muhim ilohiy amr

²⁸ Ulamolardan biri ularning munozara qilayotganini eshitib, Isoning ularga yaxshi javob berib turganini koʻrdi. U Isoning oldiga kelib:

– Butun ilohiy amrlarning eng muhimi qaysi biri? – deb soʻradi. ²⁹ Iso unga javob berib dedi:

– Butun amrlarning eng muhimi shu: “Tingla, ey Isroil! Rabbimiz boʻlgan Xudovand – yagona Xudovanddir. ³⁰ Rabbing boʻlgan Xudovandni butun qalbing bilan, butun joning bilan, butun onging bilan va butun quvvating bilan sevgin”. Mana bu eng muhim amr. ³¹ Ikkinchisi esa undan kam emas, chunonchi: “Oʻzgani oʻzing kabi sevgin”. Bulardan buyuk amr yoʻq.

³² – Yaxshi gapirding, Ustoz, – dedi ulamo Isoga. – Xudo yagona, Undan boshqa xudo yoʻq, deb toʻgʻri aytding. ³³ Uni butun qalb, butun ong, butun jon va butun quvvat bilan sevish, oʻzgani esa oʻzimizni sevganday sevish kerak. Bu – har qanday qurbon soʻyish va nazr-niyoz atashdan^d aʻloroqdir.

³⁴ Iso uning oqilona javob berganini koʻrib:

– Sen Xudoning Shohligidan uzoqda emassan, – dedi.

Shundan keyin boshqa hech kim Undan soʻrashga jurʻat etmadi.

Masih kimning oʻgʻli?

³⁵ Iso maʼbadda taʼlim berayotib, savol tashladi:

– Qanday qilib ulamolar Masihni Dovudning Oʻgʻli deyдилar? ³⁶ Dovudning oʻzi Muqaddas Ruh ilhomi bilan deganki:

^a 12:14 QAYSAR: Rim imperatori; umuman hukmron hokimiyat koʻzda tutiladi.

^b 12:15 DINOR: Rim imperiyasidagi kumush tanga.

^c 12:19 yana qarang: Ibtido 38:8.

^d 12:33 QURBON SOʻYISH VA NAZR-NIYOZ ATASH: aslida “soʻyadigan va butunlay kuydiradigan qurbonliklar”, yaʼni Tavrotda buyurilgan qurbonliklarning ayrim turlari.

“Xudovand mening Rabbimga aytdi:
Yovlaringni oyoqlaring ostiga yiqitmaganimcha,
Sen Mening o‘ng tomonimda o‘ltirib turgin”^a.

³⁷ Demak, Dovudning o‘zi Masihni Rabbim deb atagan bo‘lsa, qanday qilib Masih uning o‘g‘li bo‘ladi?
Ko‘pchilik xalq esa Isoni ishtiyok bilan tinglar edi.

Soxta dindorlikka qarshi ogohlantirish

³⁸⁻³⁹ Iso xalqqa nasihat qilib yana shunday dedi:

– Uzun kiyimlar kiyish, xalq yig‘inlarida alik olish, ibodatxonalarda hurmatli o‘rinda va ziyofatlarda to‘rda o‘tirishni yaxshi ko‘radigan ulamolardan ehtiyot bo‘linglar! ⁴⁰ Ular beva ayollarning uy-joylarini shilib, xo‘ja ko‘rsinga uzoq duo o‘qiydilar. Mana shular og‘irroq jazoga duchor bo‘ladilar.

Beva ayolning xayr-ehsoni

⁴¹ Iso ma‘bad xazinasida o‘tirib, xalqning sadaqa qutisiga qanday pul solayotganiga qarab turar edi. Bir to‘da boylar anchagina pul tashladilar. ⁴² Bir kambag‘al beva ayol ham kelib, ikki chaqa^b tashladi.

⁴³ Shunda Iso shogirdlarini yoniga chaqirib dedi:

– Sizlarga chinini aytayin, bu kambag‘al beva ayol qutiga pul tashlaganlarning hammasidan ham ko‘proq tashladi. ⁴⁴ Chunki boshqalarning barchasi o‘zlarining ortiqcha pullaridan tashladilar. Ammo bu ayol o‘zining tirikchilik tashvishlariga qaramasdan, bor-yo‘g‘ini tashladi.

13-BOB

Iso oxirzamon haqida

¹ Iso ma‘baddan chiqib ketayotganda, shogirdlaridan biri:

– Ustoz, qara, naqadar chiroyli toshlar, naqadar hashamatli binolar! – dedi. ² Iso unga javob berib:

– Bu hashamatli binolarni ko‘ryapsanmi? Bu yerda biror-bir g‘isht butun qolmaydi, hammasi vayron bo‘ladi, – dedi.

³ Iso Zaytun tog‘ida, ma‘badning ro‘parasida o‘tirgan vaqtda Butrus, Yoqub, Yuhanno va Idris Undan alohida so‘radilar:

⁴ – Bizga ayt-chi, bu aytganlaring qachon yuz beradi? Bularning amalga oshishini ko‘rsatadigan belgi qanday bo‘ladi?

⁵ Iso shogirdlariga qarab so‘z boshladi:

“Hech kim sizlarni yo‘ldan ozdirmasligi uchun ehtiyot bo‘linglar! ⁶ Chunki ko‘p kishilar Mening nomim bilan kelib: “Men U bo‘laman”, – deb ko‘plarni yo‘ldan ozdiradilar. ⁷ Siz yiroq-yaqindan urush xabarlarini eshitganda, cho‘chimanglar. Garchi bular sodir bo‘lishi kerak bo‘lsa-da, bu hali so‘nggi nihoya emas. ⁸ Xalq xalqqa qarshi, podshohlik podshohlikka qarshi ko‘tariladi. Ayrim joylarda zilzilalar, qahatchiliklar, qo‘zg‘olonlar bo‘ladi. Bu hodisalar esa bamisli to‘lg‘oqning boshidir.

⁹ Sizlar esa o‘zingizga ehtiyot bo‘linglar. Chunki sizlarni adliyaga topshirib, ibodatxonalarda uradilar. Men tufayli sizlarni hokimlar va podshohlar huzurida turg‘izib qo‘yadilar, sizlar esa Mening guvohlarim bo‘lasizlar. ¹⁰ Chunki avvalo barcha xalqlarga Injil Xushxabari targ‘ib qilinishi lozim.

¹¹ Sizlarni topshirish uchun olib borayotganlarida, nima aytamiz, deb oldindan o‘ylamanglar, qayg‘urmanglar. O‘sha soatda nima nasib etsa, uni aytinglar. Chunki o‘shanda sizlar emas, balki Muqaddas Ruh^c gapiradi. ¹² Aka ukasini, ota bolasini o‘limga topshiradi. Bolalar o‘z ota-onalariga qarshi chiqib, ularni o‘ldiradilar. ¹³ Mening nomim tufayli hamma sizlardan nafratlanadi. Lekin oxirigacha chidagan qutuladi”.

Buyuk musibat va Isoning olamga qaytishi

¹⁴ “Doniel payg‘ambar karomat qilib aytgan “dahshatli razolat”^d nomunosib joyda turganini ko‘rganingizda (o‘qigan o‘zi tushunsin!) Yahudiyada bo‘lganlar tog‘larga qochishsin. ¹⁵ Tomning ustida bo‘lganlar pastga tushib uyidan biron narsa olib kelish uchun uyiga kirishmasin. ¹⁶ Dalada bo‘lganlar choponini olgani orqasiga qaytishmasin. ¹⁷ U kunlarda homilador va emizikli ayollarning holiga voy! ¹⁸ Qochishingiz qishga to‘g‘ri kelmasligi uchun ibodat qilinglar. ¹⁹ Chunki o‘sha kunlarda shunday musibat

^a 12:36 qarang: Zabur 109:1.

^b 12:42 IKKI CHAQA: aslida “2 lepta, ya‘ni 1 kvadrant” (yunon puli “lepta” ning past qimmati Rim puli “kvadrant” bilan ham ko‘rsatilgan).

^c 13:11 MUQADDAS RUH: Imonlining qalbida yashovchi Xudo Ruhi.

^d 13:14 DAHSHATLI RAZOLAT: lug‘atga qarang.

bo'ladiki, Xudo dunyoni yaratganidan to hozirgacha bunday bo'lmagan va qaytib sodir bo'lmaydi. ²⁰ Agar Rabbimiz o'sha kunlarni qisqartirmaganda edi, hech bir jonzod omon qololmas edi. Lekin U tanlagan kishilar uchungina o'sha kunlarni qisqartiradi.

²¹ Agar o'shanda kimdir sizlarga: "Masih mana bu yerda", yoki: "Mana u yerda", – deb aytsa, ishonmanglar. ²² Chunki soxta masihlar va soxta payg'ambarlar paydo bo'lib, iloji bo'lsa, tanlanganlarni ham yo'ldan ozdirish uchun g'aroyibotlar va mo'jizalar ko'rsatadilar. ²³ Sizlar esa ehtiyot bo'linglar. Mana, Men hammasini sizlarga oldindan aytib qo'ydim.

²⁴ Ammo o'sha kunlarda, o'sha musibatdan keyin quyosh tutilib, oy xiralanadi. ²⁵ Yulduzlar osmondan tushib, samoviy kuchlar larzaga keladi. ²⁶ U vaqt Inson O'g'li bulutlar ichida, buyuk qudrat va shon-shuhrat bilan kelayotganini ko'radilar. ²⁷ O'shanda U farishtalarini yuborib, osmonning bir burchidan boshqa burchigacha, yerning to'rt tomonidan O'zining tanlagan kishilarini to'plab oladi".

Hushyor bo'lish haqida

²⁸ "Anjir daraxtidan ibrat olinglar: uning shoxlari ko'karib barglar chiqarayotganda, yoz yaqinlashganini bilasizlar. ²⁹ Shunga o'xshab, bu ishlarning sodir bo'layotganini ko'rganda bilinglarki, U yaqindir, bo'sag'ada turibdi. ³⁰ Sizlarga chinini aytayin: bu nasl o'tmasdanoq, bularning hammasi sodir bo'ladi. ³¹ Yeru osmon bitar, lekin Mening so'zlarim bitmas.

³² O'sha kun yoki soat haqida birgina Otamdan boshqa hech kim bilmaydi; O'g'il ham, osmondagi farishtalar ham bilmaydilar. ³³ Ko'z-quloq bo'lib turinglar, hushyor bo'lib ibodat qilinglar; chunki o'sha vaqt-soat qachon kelishini bilmaysizlar.

³⁴ Bu xuddi safarga jo'nagan uy egasiga o'xshaydi. U o'z uy-ro'zg'orini xizmatkorlariga topshirib, har biriga biron vazifa berib, darvozabonga esa hushyor bo'lib turishni buyurib, jo'nab ketibdi. ³⁵ Xuddi shunday, sizlar ham hushyor bo'lib turinglar. Chunki uy Egasi qachon kelishini – kechqurunmi, yarim tundami, xo'rozlar qichqirgandami, yoki ertalabmi – bilmaysizlar. ³⁶ Mabodo U nogahon kelib, sizlarni g'aflat uyqusida ko'rmasin!

³⁷ Sizlarga nima aytayotgan bo'lsam, hammaga aytganimdir: hushyor bo'lib turinglar!"

14-BOB

Isoni o'ldirish rejasi

¹ Yahudiylar xamirturushsiz non yeydigan Fisih^a bayramiga ikki kun qolgan edi. Oliy ruhoniylar va ulamolar Isoni hiyla bilan tutib, o'ldirish uchun fursat poylab turgan edilar. ² Ular:

– Bu ish faqat bayram kunlarida bo'lmasligi kerak, yana xalq g'alayon qilmasin, – deyishdi.

Isoga sunbul moyi quygan ayol

³ Iso Baytaniya qishlog'ida moxov Simunning uyida mehmon bo'lib o'tirgan edi, bir ayol ganchdan yasalgan idishda sof, qimmatbaho sunbul moyi olib keldi. Idishni sindirib, moyni Isoning boshiga quydi.

⁴ Ba'zilar bundan g'azablanib, bir-biriga:

– Bu moyni bunday isrof etishning nima keragi bor edi? ⁵ Mana, bu moyni uch yuz kumush tangadan ham ko'proqqa sotib kambag'allarga taqsimlab berish mumkin edi-ku! – deb ayolni qattiq koyishdi.

⁶– Qo'yinglar uni! – dedi Iso. – Nega ayolni xijolatda qoldiryapsizlar? U Men uchun ezgu ish qildi.

⁷ Kambag'allar har doim sizlar bilan birga bo'ladilar. Istagan vaqtingizda ularga ezgulik qila olasizlar. Lekin Men doim sizlar bilan birga bo'lmayman. ⁸ Ayol qo'lida borini berdi. U Mening tanamga xushbo'y moy surtib, hozirdan dafnga tayyorladi. ⁹ Sizlarga chinini aytayin: Injil Xushxabari dunyoning qaysi yerida targ'ib qilinsa, bu ayol ham eslanib, uning qilgan ishi yodga olinadi.

¹⁰ Shunda o'n ikki shogirdidan biri bo'lgan Ishqariyot Yahudo chiqib, Isoni tutib berish uchun oliy ruhoniylarning oldiga bordi. ¹¹ Ular buni eshitib, sevindilar va Yahudoga pul berishga ahd qildilar. U esa Isoga xiyonat qilish uchun qulay payt izlay boshladi.

Qutlug' ziyofat va Isoga xiyonat

¹² Yahudiylar xamirturushsiz non yeydigan Fisih bayramining birinchi kunida qurbon qo'zisini so'yish kerak edi. Bu kunda shogirdlar Isoga:

– Fisih bayram taomini qayerda yemoqchisan? Biz borib tayyorgarchilik qilaylik, – deyishdi. ¹³ Iso shogirdlaridan ikkitasini yuborayotib, ularga dedi:

– Shaharga boringlar, sizlarga ko'zada suv ko'tarib ketayotgan odam uchraydi; uning orqasidan boringlar.

^a 14:1 FISIH: yahudiylarning ulug' bayrami; lug'atga qarang.

¹⁴ U kiradigan uyning egasiga: “Ustozimiz: Shogirdlarim bilan Fisih bayram taomini yeydigan xona qayerda, deb so‘rayapti”, deb aytinglar. ¹⁵ U kishi sizlarga shinam, tayyorlab qo‘yilgan katta boloxonani ko‘rsatadi. U yerda biz uchun hozirlik ko‘ringlar.

¹⁶ Shogirdlar jo‘nashdi. Shaharga kirganlarida, xuddi Isoning aytganini topdilar va Fisih bayram taomini tayyorladilar. ¹⁷ Oqshom bo‘lgach, Iso o‘n ikki shogirdi bilan birga u yerga keldi.

¹⁸ Ular yeb o‘tirganlarida Iso:

– Sizlarga chinini ayting, Men bilan taom yeyayotgan sizlardan bir kishi Meni tutib beradi, – dedi.

¹⁹ Shogirdlar xafa bo‘lib, birin-ketin:

– O‘sha men emasmi? – deb Undan so‘ray boshladilar. [Va shogirdlardan biri yana:

– O‘sha men emasmi? – dedi.]

²⁰ Iso ularga javoban dedi:

– O‘n ikki shogirdimdan biri-da, kim Men bilan birga kosaga non ivitib yesa, o‘shadir. ²¹ To‘g‘ri, Inson O‘g‘lining taqdiri oyatda yozilganiday ketyapti. Lekin Inson O‘g‘lini tutib beradigan o‘sha odamning holiga voy! U odamning tug‘ilmagani o‘zi uchun yaxshiroq bo‘lar edi.

²² Ular ovqatlanayotganda, Iso nonni oldi, duo o‘qib sindirdi va shogirdlariga berib:

– Olinglar, yenglar, bu Mening tanamdir, – dedi. ²³ Kosani ham oldi va shukrona duosini o‘qib ularga uzatdi. Hammalari undan ichdilar. ²⁴ Iso ularga dedi:

– Bu ko‘plar uchun to‘kiladigan, Yangi Ahdni^a kuchga kiritadigan Mening qonimdir. ²⁵ Sizlarga chinini ayting: Xudoning Shohligida Men yangi sharob ichadigan kungacha uzum ne‘matini boshqa ichmayman.

²⁶ So‘ng ular kuylab, Zaytun tog‘i tomon ketdilar.

Butrusning Isodan tonishi haqida karomat

²⁷ Iso shogirdlariga dedi:

– Bu tunda hammangiz Mendan yuz o‘girasizlar. Chunki *Tavrotda* shunday yozilgan:

“Men cho‘ponni jarohatlayman,
Qo‘ylar o‘zi tarqab ketadi”.

²⁸ Biroq Men o‘lib tirilganimdan keyin, sizlarni Jalilada kutaman.

²⁹ Butrus Isoga:

– Agar hamma Sendan yuz o‘girsam ham, men o‘girmayman! – dedi. ³⁰ Iso unga:

– Senga rostini aytsam, bugun, shu kechasiyoq, xo‘roz ikki marta qichqirmasdan, sen Mendan uch marta tonasan, – dedi.

³¹ Lekin Butrus yana ta‘kid bilan o‘zinikini tasdiqlab:

– Men Sen bilan birga o‘lishim kerak bo‘lsa ham, Sendan aslo tonmayman, – dedi. Boshqa hamma shogirdlar ham shunday deyishdi.

Isoning bog‘dagi ibodati

³² So‘ngra Getsemaniya degan bir joyga keldilar. Iso shogirdlariga:

– Men ibodat qilgunimcha, sizlar bu yerda o‘tirib turinglar, – dedi.

³³ Butrus, Yoqub va Yuhannoni O‘zi bilan birga olgan Iso vahimaga tushdi va qattiq qayg‘ura boshladi.

³⁴ Shogirdlariga:

– Mening jonim o‘lim oldidaligini sezib, juda qiynalmoqda. Shu yerda qolinglar-da, sergak turinglar, – dedi.

³⁵ Bir oz nari ketib yerga yiqildi, agar iloji bo‘lsa, bu soatning alami meni chetlab o‘tsin, deb ibodat qildi.

³⁶ – Ey aziz Otam^{b!} – dedi. – Sen hamma narsaga qodirsan, bu *zaqqum* kosani Mening yonimdan o‘tkazib yuborin. Lekin Mening istaganim emas, Sening istaganing bo‘lsin.

³⁷ Shogirdlari oldiga qaytib kelgach, ularni uxlab yotgan holda ko‘rdi. Butrusga dedi:

– Simun! Uxlayapsanmi? Bir soatgina ham uyg‘oq o‘tira olmadingmi? ³⁸ Vasvasaga tushmaslik uchun hushyor bo‘lib, ibodat qilib turinglar. Ruh tetik, tana esa zaifdir.

³⁹ Iso yana borib, o‘sha so‘zlarni aytib ibodat qildi. ⁴⁰ U qaytib kelib, shogirdlarini yana uxlab yotgan holda ko‘rdi. Ularning ko‘zlarini g‘aflat bosgan edi. Unga nima deb javob berishlarini bilmas edilar.

⁴¹ Uchinchi marta borib kelib, Iso shogirdlariga dedi:

– Sizlar hali ham beparvo uxlab, rohatlanib yotibsizlarmi? Bas endi, mana vaqt-soati keldi, Inson O‘g‘li gunohkorlar qo‘liga tutib berilyapti. ⁴² Turinglar, ketaylik! Mana, Menga xiyonat qiluvchi yaqinlashib qoldi.

^a 14:24 YANGI AHD: lug‘atga qarang.

^b 14:36 AZIZ OTAM: aslida “Abba, Ota” (Abba aramiy tilida “sevikli Ota” demakdir).

Isoning qo'liga olinishi

⁴³ Iso hali gapirib turganda, o'n ikki shogirdidan biri Yahudo qo'qqisidan kelib qoldi. Uning yonida oliy ruhoniylar, ulamolar va oqsoqollar tomonidan yuborilgan, qilich va tayoq ushlagan olomon bor edi. ⁴⁴ Xoin Yahudo: "Men kimni o'psam, u O'sha Kishidir. Uni ushlanglar va ehtiyot qilib olib ketinglar", – deb ular bilan til biriktirgan edi.

⁴⁵ Yahudo keliboq, Isoga yaqinlashdi-da:

– Ustoz! Ustoz! – deb Uni o'pdi.

⁴⁶ Shu onda odamlar Isoga dast solib, Uni ushlab olishdi. ⁴⁷ Isoning yonida turganlardan biri qilichini qinidan sug'urdi-da, oliy ruhoniy qaroliga bir urib qulog'ini kesib tashladi.

⁴⁸ Iso ularga dedi:

– Sizlar Meni qo'liga olish uchun qaroqchiga qarshi chiqqandek qilichu tayoqlar bilan qurollanib kelibsizlar. ⁴⁹ Men esa har kuni ma'badda sizning orangizda edim, ta'lim berardim, sizlar-chi, Meni qo'liga olmadingizlar. Ammo zotan oyatlar bajo kelishi lozim.

⁵⁰ O'shanda hamma shogirdlari Isoni tashlab, qochib ketishdi. ⁵¹ Yalang'och tanasini choyshabga o'ragan bir yigit ham Isoga ergashib borayotgan edi. Askarlar uni ushlab olganda, ⁵² u choyshabni tashlab, ulardan yalang'och holda qochib qutuldi.

Iso yahudiylarning Oliy Kengashi oldida

⁵³ Isoni bosh oliy ruhoniyning oldiga olib keldilar. Uning yoniga hamma oliy ruhoniylar, oqsoqollar va ulamolar yig'ildilar. ⁵⁴ Butrus esa Isoga uzoqdan, to oliy ruhoniyning hovlisi ichigacha ergashib kelgandi. Xizmatkorlar bilan birga olov yonida o'tirib, isindi.

⁵⁵ Oliy ruhoniylar va Oliy Kengashning^a barcha a'zosi Isoga o'lim jazosi berish uchun Unga qarshi guvoh izlar edilar, lekin topolmas edilar. ⁵⁶ Ko'p odamlar Unga qarshi soxta guvohlik berayotgan bo'lsalar-da, ammo bergan guvohliklari bir-biriga mos kelmas edi. ⁵⁷ Soxta guvohlardan ba'zilari so'zga chiqib shunday der edilar:

⁵⁸ – U: "Inson qo'li bilan qurilgan bu ma'badni Men buzib tashlayman-u, uch kunda inson qo'llarisiz, boshqa bir ma'badni tiklayman", – deganini eshitgan edik.

⁵⁹ Lekin bu xususda ham guvohlarning bergan ma'lumotlari bir-biriga zid edi.

⁶⁰ Bundan keyin bosh oliy ruhoniy o'rtaga chiqib Isodan so'radi:

– Sen nega hech javob qaytarmaysan? Ularning Senga qo'ygan ayblariga nima deysan?

⁶¹ Iso esa indamadi, hech javob qaytarmadi. Bosh oliy ruhoniy yana Undan so'radi:

– Muborak Xudoning O'g'li – Masih Senmisan?

⁶² Iso:

– Men O'shaman va siz Inson O'g'lini qodir Tangrining o'ng tomonida o'tirib, osmon bulutlari bilan kelayotganini ko'rasizlar, – dedi.

⁶³ Shundan keyin bosh oliy ruhoniy o'z kiyimlarini yirtib:

– Bizlarga yana guvohlarning nima keragi bor? ⁶⁴ Kufr ketganini o'z'laringiz eshitdingizlar. Bunga nima deysizlar? – dedi.

Hammalari Uni o'limga loyiq deb topishdi. ⁶⁵ Ba'zilar Unga tupura boshlashdi. Uning yuz-ko'zini bog'lab, mushtlaganlaricha:

– Payg'ambarligingni ko'rsat-chi! – deyishardi. Xizmatkorlar ham Uni shapaloqlashardi.

Butrusning Isodan tonishi

⁶⁶ Butrus pastdagi hovlida ekan, oliy ruhoniyning xizmatkor ayollaridan biri kelib qoldi. ⁶⁷ Isinib turgan Butrusni ko'rib, unga tikilib qaradi-da:

– Sen ham nosiralik Iso bilan birga eding-ku! – dedi. ⁶⁸ Lekin Butrus inkor etdi:

– Sen nima deyapsan o'zi, tushunmayapman, anglamayapman, – dedi-yu, boshqa yoqqa, tashqi hovliga chiqib ketdi. Shu payt xo'roz qichqirdi.

⁶⁹ Xizmatkor ayol uni yana uchratib, u yerda turganlarga:

– Bu ulardan biri-ku! – deb so'zlay boshladi. ⁷⁰ Butrus yana inkor etdi.

Bir ozdan keyin u yerda turganlar yana Butrusga gapira boshlashdi:

– Haqiqatan sen ulardan birisan, jalilalixsan, [lahjang juda o'xshaydi].

⁷¹ – Sizlar aytayotgan bu Odamni men tanimayman! – deb Butrus la'nat o'qib, qasam icha boshladi.

⁷² Naq shu payt xo'roz ikkinchi marta qichqirdi. Isoning: "Xo'roz ikki marta qichqirmasdan oq, sen Mendan uch marta tonasan", – degan so'zi Butrusning esiga tushib, yig'lay boshladi.

^a 14:55 OLIY KENGASH: lug'atga qarang.

15-BOB

Iso hokim Pilatning oldida

¹ Tong otar-otmas, oliy ruhoniylar, oqsoqollar va ulamolar hamda Oliy Kengashning qolgan a'zolari maslahatlashib olishdi va Isoni bog'latib, Pilatga olib borib topshirishdi. ² Pilat Isodan:

– Sen yahudiylarning Podshosimisan? – deb so'radi.

– O'zing ayt ding, – deb javob berdi Iso.

³ Oliy ruhoniylar Uni ko'p masalada ayblayotgan edilar. ⁴ Pilat yana Unga:

– Sen hech narsaga javob bermaysanmi? Ko'ryapsan-ku, Senga qarshi ayblar juda ko'p! – dedi. ⁵ Lekin Iso boshqa hech javob bermadi. Pilat bunga hayron qoldi.

⁶ Har bayramda Pilat xalqning iltimosiga binoan bir mahbusni ozod qilar edi. ⁷ O'shanda isyon vaqtida qotillik qilgan Barabba ismli bir kishi o'z sheriklari bilan qamoqda edi. ⁸ Xalq yangitdan qiy-chuvlashib, Pilatdan har doim qilib kelgan ishni ular uchun ado etishni so'ray boshladi.

⁹⁻¹⁰ Oliy ruhoniylar Isoni ko'rolmaganlaridan tutib berganliklarini bilgan Pilat:

– Yahudiylarning Podshosini oldingizga chiqarib yuborishimni istaysizlarmi? – deb so'radi. ¹¹ Oliy ruhoniylar esa, buning o'rniga yaxshisi Barabbani ozod qilishini talab qilinglar, deb xalqni qo'zg'ab qo'yishdi.

¹² Pilat yana ularga xitob qildi:

– Unday bo'lsa, sizlar yahudiylarning Podshosi deb atagan Kishini nima qilishimni istaysizlar?

¹³ – Uni xochga mixlab qo'y! – deb qaytadan shovqin-suron ko'tarishdi. ¹⁴ Pilat so'radi:

– U nima yomonlik qilibdi?

– Uni xochga mixlab qo'y! – deb yana kuchliroq baqirishdi.

¹⁵ Shundan keyin Pilat xalqni mamnun qilay, deb ularning oldiga Barabbani chiqarib yubordi. Isoni esa rosa savalatgandan so'ng xochga mixlash uchun *askarlarga* topshirdi.

Isoni haqorat qilish

¹⁶ Askarlar Isoni hukumat saroyidagi mahkama binosiga olib borib, butun bo'linmani Uning boshiga to'plashdi. ¹⁷ Unga shohona to'n kiydirishdi va tikanlardan toj o'rib boshiga qo'yishdi.

¹⁸ – Yashavor, ey yahudiylarning Podshosi! – deb Uni qutlay boshlashdi. ¹⁹ Qamish bilan Uning boshiga urib, yuziga tupurishdi. Uning oldida tiz cho'kib, ta'zim qilishdi.

²⁰ Uni shunday masxara qilganlaridan keyin, Undan shohona to'nni yechib olib, O'zining kiyimlarini kiydirishdi va Uni xochga mixlash uchun olib ketishdi.

Isoni xochga mixlash

²¹ Iskandar va Rufning otasi, kirineyalik Simun ismli bir kishi daladan kelib o'tib ketayotgan edi. Bu kishini Isoning xochini ko'tarib borishga majbur qilishdi.

²² Nihoyat Isoni "Bosh suyagi" ma'nosini beruvchi Go'lgota degan joyga olib kelishdi. ²³ Unga mirra^a aralash tirilgan sharob berishdi, lekin U ichmadi. ²⁴ Bundan so'ng Isoni xochga mixlab qo'yishdi. Uning kiyimlarini esa o'zaro bo'lishib, kim nima oladi, deb qur'a tashlashdi.

²⁵ Uni xochga mixlaganlarida soat to'qqiz^b edi. ²⁶ Boshi ustida "Yahudiylarning Podshohi" deb Uning aybini ko'rsatadigan yozuv bor edi. ²⁷ Iso bilan birga ikki qaroqchini ham – birini Uning o'ng tomoniga, ikkinchisini esa chap tomoniga xochga mixlab qo'yidilar. ²⁸ [Shunday qilib, "U jinoyatchilar qatorida turdi", degan oyat bajo bo'ldi.]

²⁹ O'tib ketayotganlar boshlarini chayqagancha Isoni haqoratlashardi:

– Hey ma'badni buzib uch kun ichida tiklaydigan! ³⁰ O'zingni O'zing qutqarib, xochdan tushib ko'r-chi!

³¹ Oliy ruhoniylar va ulamolar ham ularga qo'shilib, Isoni masxaralay ketishdi. Ular bir-biriga:

– Boshqalarni qutqardi, O'zini esa qutqara olmaydi! ³² Isroilning Podshosi Masih endilikda xochdan tushsin, toki biz ko'rib Unga ishonaylik! – deyishardi.

Iso bilan birga xochga mixlanganlar ham Uni so'kar edilar.

Isoning jon berishi

³³ Tush chog'i butun yerni qorong'ilik qoplab, soat uchgacha^c davom etdi. ³⁴ Soat uchda Iso baland ovoz bilan:

– Elohi, Elohi, lamo shavaqtani? – deb faryod qildi. Bu so'zning tarjimasi: "Tangrim, Tangrim, nega Meni

^a 15:23 MIRRA: og'riqni pasaytiradigan xushbo'y dori.

^b 15:25 SOAT TO'QQIZ: aslida "3-soat"; vaqt jadvaliga qarang.

^c 15:33 TUSH...SOAT UCH: aslida "6-soatdan 9-soatgacha".

tashlab qo'yding?" – demakdir.

³⁵ U yerda turgan ba'zilar buni eshitib:

– Qarang, U Ilyos payg'ambarni chaqiryapti-ku, – deyishdi. ³⁶ Shunda birov yugurib borib, shimgichni sirkaga botirib, qamishning uchiga ilib qo'ydi-da, Isoga ichirmoqchi bo'ldi. U:

– To'xtanglar, ko'raylik-chi, Ilyos kelib xochdan tushirarmikan, – dedi.

³⁷ Ammo Iso qattiq faryod qildi yon berdi. ³⁸ Ma'baddagi parda^a yuqoridan pastgacha yirtilib, ikkiga bo'linib ketdi. ³⁹ Isoning qarshisida turgan yuzboshi Uning shunday qattiq faryod qilib jon berganini ko'rib:

– Haqiqatan ham bu Odam Xudoning O'g'li ekan! – dedi.

⁴⁰ U yerda uzoqdan qarab turgan ayollar bor edi. Ular orasida magdalalik Maryam, kichik Yoqub bilan Yusufning onasi Maryam hamda Salomiya bor edilar. ⁴¹ Iso Jalilada ekanligida, ular Unga xizmat qilib ergashib kelgan edilar. U yerda Iso bilan birga Quddusga kelgan boshqa ko'p ayollar ham bor edi.

Isoni dafn qilish

⁴² Juma kuni kech kirishiga sal qolgan, dam olish kuniga tayyorgarlik qilish vaqti tugayotgan edi.

⁴³ Shunda Oliy Kengashning taniqli a'zosi, Xudo Shohligiga ko'z tikib yurgan arimateyalik Yusuf jur'at etib, Pilatning huzuriga bordi va Isoning jasadini so'radi. ⁴⁴ Pilat Uning darrov o'lganiga hayron bo'ldi. Yuzboshini chaqirib:

– Uning o'lganiga ko'p bo'ldimi? – deb so'radi. ⁴⁵ Yuzboshidan bilib olgach, jasadni Yusufga berdi.

⁴⁶ Yusuf kafan sotib oldi. Isoni xochdan tushirib olib, kafanga o'radi va qoyada o'yilgan qabrga qo'ydi. Keyin qabrning og'ziga bir toshni yumalatib keltirib, qo'yib ketdi. ⁴⁷ Magdalalik Maryam bilan Yusufning onasi Maryam esa Isoning qayerga ko'milganini ko'rdilar.

16-BOB

Isoning tirilishi

¹ Shanba kuni dam olish vaqti tugagach, magdalalik Maryam, Yoqubning onasi Maryam va Salomiya borib Isoga surtish uchun atirlar sotib oldilar. ² Yakshanba kuni juda barvaqt turib, tong otarda qabrga bordilar. ³ Ular bir-biriga:

– Qabr og'zidagi toshni biz uchun kim ag'darib beradi? – deyishdi.

⁴ Boshlarini ko'tarib qarashsaki, tosh allaqachon ag'darilgan ekan; u juda ham katta edi. ⁵ Qabr ichiga kirib, o'ng tomonda o'tirgan oq kiyimli bir yigitni ko'rdilaru, cho'chidilar.

⁶ Yigit ularga:

– Qo'rqmanglar! – dedi. – Sizlar xochga mixlangan nosiralik Isoni izlamoqdasizlar. U tirildi, U bu yerda yo'q. Mana Uning qo'yilgan joyi! ⁷ Endi sizlar borib Uning shogirdlariga, ayniqsa Butrusga: "U sizlarni Jalilada kutyapti; sizlarga aytganidek, Uni o'sha yerda ko'rasizlar", – deb aytinglar.

⁸ Ayollar qabrdan chiqib, yugurib qochib ketdilar. Ularni qaltiroq va dahshat bosgan edi. Qo'rqanlaridan hech kimga biron narsa aytmadilar.

Isoning shogirdlariga zohir bo'lishi

⁹ Yakshanba kuni erta saharda tirilgan Iso birinchi bo'lib yetti jindan qutqargan magdalalik Maryamga ko'rindi. ¹⁰ Maryam borib, ilgari Iso bilan birga bo'lgan, endi esa motam tutib yig'layotgan kishilarga xabar yetkazdi. ¹¹ Biroq ular Isoning tirik ekanligini va Maryam Uni ko'rganligini eshitalsalar ham, ishonmadilar.

¹² Shundan keyin Iso yo'lda bir qishloq tomon ketayotgan ikkita shogirdiga boshqacharoq qiyofada ko'rindi. ¹³ Ular esa qaytib kelib, boshqalarga xabar yetkazishdi, lekin ularga ham ishonmadilar.

¹⁴ Nihoyat, Iso O'zining yeb-ichib o'tirgan o'n bir shogirdiga zohir bo'ldi. Uni tirilgan holda ko'rgan odamlarga ishonmay, imonsiz qolganlari, diydasini qotirgani uchun ularga ta'na qildi.

Isoning so'nggi so'zlari va osmonga ko'tarilishi

¹⁵ Iso shogirdlariga dedi: "Butun jahon bo'ylab yuringlar va hamma tirik jonga Injil Xushxabarini targ'ib qilinglar. ¹⁶ Kim ishonib, suvda imon keltirsa, najot topadi. Ishonmagan esa mahkum bo'ladi. ¹⁷ Quyidagi alomatlar imonlilarga hamroh bo'ladi: Mening nomim bilan jinlarni quvib chiqaradilar. Yangi tillarda so'zlaydilar. ¹⁸ Qo'llariga ilon olib ko'tarsalar yoki halokatli biron narsa ichsalar ham, ularga zarar yetmaydi. Bemorlarga qo'llarini qo'yganda, ular sog'ayib ketadilar".

¹⁹ Rabbimiz Iso shogirdlariga ushbularni tayinlab bo'lgach, osmonga ko'tarildi va Xudoning o'ng tomoniga o'tirdi.

^a 15:38 PARDA: lug'atga qarang.

²⁰ Shogirdlar esa ketib, hamma yoqda voizlik qilib yurdilar. Rabbimiz ularga ko‘maklashar va paydo qilgan mo‘jizalar orqali O‘z kalomini tasdiqlar edi.

Omin.

LUQO

BAYON ETGAN MUQADDAS

XUSHXABAR

1-BOB

Muqaddima

¹ Oramizda avj olgan voqealarni hikoya qilishga kirishgan ko'plarning tashabbuslari ma'lumdir. ² Bu bo'lib o'tgan hodisotlarni boshdanoq o'z ko'zlari ila ko'rib, bizga naql qilgan kishilar Ilohiy Kalomning shohidu xizmatkorlari bo'lmishlar. ³ Shunday qilib, men ham boshidan hammasini sinchiklab tekshirganimgan keyin, ey muhtaram Teofil^a, bu voqealarning tafsilotini tartib ila sizga yozib berishni munosib ko'rdim, ⁴ toki siz berilgan ma'lumotlarning juda asosli ekanini bilingiz.

Yahyo payg'ambarning tug'ilishi haqida karomat

⁵ Yahudiya yurtida Hirod hokimlik qilayotgan davrda ruhoniylarning Abiyo ajdodidan Zakariyo ismli bir ruhoniylar bor edi. Uning xotini esa Horun avlodidan bo'lib, oti Elisabet edi. ⁶ Bularning ikkovi ham solih va xudojo'y kishilar bo'lib, Xudovandning butun amru farmonlariga bekami-ko'st rioya qilib yurishar edi. ⁷ Lekin Elisabet pushtsiz bo'lganidan, ularning farzandi yo'q edi; buning ustiga ikkovi ham qartayib qolgan edilar.

⁸ Xizmat navbati o'z avlodiga qolgan bir kunda Zakariyo Xudo huzurida ruhoniylar xizmatini o'tab turgan edi. ⁹ Ruhoniylar odati bo'yicha, Xudovand ma'badiga^b kirib xushbo'y tutatqilar tutatish qur'asi unga nasib etgan edi. ¹⁰ Tutatqi tutatish vaqtida katta jamoat tashqarida ibodat qilayotgan edi. ¹¹ Shu payt Xudovandning bir farishtasi tutatqi tutatiladigan qurbongohning o'ng yog'ida paydo bo'lib, Zakariyoga zohir bo'ldi.

¹² Zakariyo uni ko'rib, esankiradi-yu vahimaga tushdi.

¹³ Farishta unga dedi:

– Zakariyo, qo'rqma, chunki sening iltijolaring ijobat bo'ldi. Xotining Elisabet senga bir o'g'il tug'ib beradi va uning ismini Yahyo qo'yasan. ¹⁴ U senga shodlik va baxt-saodat keltiradi, uning tug'ilganidan ko'plar quvonadi. ¹⁵ U Xudovand nazarida ulug' kishi bo'ladi, mayu sharobni sira ichmaydi. Onasi qornidan u Muqaddas Ruhga^c to'lib tushadi. ¹⁶ Isroil farzandlaridan ko'plarini u o'zlarining Egasi – Xudovandga qaytarib qo'yadi. ¹⁷ U Ilyos payg'ambarning ruhi va qudrati ila Rabbimiz oldida yurib keladi. Otalar dilini farzandlariga qaytarib, osiy bandalarning fikrini solihlar tomon moyil qilib, hozirlanmish bir xalqni Rabbimizga taqdim etadi.

¹⁸ Zakariyo farishta:

– Men bunga qanday amin bo'laman? Mana, o'zim qarib qoldimu, xotinim yoshi ham o'tib qoldi, – dedi.

¹⁹ Farishta unga javob berdi:

– Men Xudo oldida turgan Jabroilman, senga bu gaplar to'g'risida xushxabar yetkazish uchun yuborilganman. ²⁰ O'z vaqtida bajo bo'lajak so'zlarimga ishonmaganing uchun, mana endi tildan qolasan. Bu ishlar amalga oshadigan kungacha gapirolmaysan, – dedi.

²¹ Shu orada Zakariyoni kutib turgan xalq uning ma'badda imillab qolganiga hayron bo'ldi. ²² Zakariyo xalq oldiga chiqqach, so'zlamogga tili aylanmadi. Xalq uning ma'badda vahiy ko'rganligini tushundi. Zakariyo gung bo'lib qolgani uchun, ular bilan imo-ishora orqali muloqot etdi.

²³ Diniy xizmat muddati tugagach, Zakariyo uyiga qaytib bordi. ²⁴ Oradan kunlar o'tib, uning xotini Elisabet homilador bo'ldi. U besh oy yashirib yurdi. ²⁵ “Bu menga Rabbimning nazarlari tushgan shu kunlarda bo'ldi, – derdi u. – U menga e'tibor berib, el ichida yuzi qoralikdan qutqardi”.

Iso Masihning tug'ilishi haqida karomat

²⁶ Elisabetning homiladorligiga olti oy bo'lgach, Xudo farishta Jabroilni Jalilaning Nosira degan shahriga, ²⁷ Dovud avlodidan Yusuf ismli yigitga unashtirilgan bir qizga yubordi. Qizning oti Maryam edi. ²⁸ Farishta uning oldiga kirib:

– Salom, ey Xudo yorlaqagan! Xudovand sen bilan. Ayollar ichra muboraksan, – dedi.

²⁹ Maryam esa farishtani ko'rib, uning so'zlaridan sarosimaga tushdi. “Bu qanaqa salomlashish bo'ldi?” –

^a 1:3 TEOFIL: “Xudo sevgan” ma'nosidagi noma'lum shaxs ismi; yozilgan asarni atoqli shaxs nomiga taqdim etish u davrning odati edi.

^b 1:9 MA'BAD: lug'atga va ma'bad xaritasiga qarang.

^c 1:15 MUQADDAS RUH: Xudoning Ruhi.

deya ko'nglidan o'tkazdi.

³⁰ Farishta unga dedi:

– Maryam, qo'rqma, sen Xudodan inoyat topding. ³¹ Mana, sen homilador bo'lib, o'g'il tug'ajaksan va Uning ismini Iso qo'yursan. ³² U ulug' bo'lgay, Xudoyi Taoloning O'g'li deb nom olgay. Xudoyi Taolo Unga otasi Dovudning taxtini bergay. ³³ U Yoqub xonadoni^a uzra abadiy podshohlik qilur va bu podshohlikning cheki bo'lmagay.

³⁴ Maryam:

– Men hali er ko'rmagan bo'lsam, bu qanday bo'ladi? – deb so'radi farishtadan. ³⁵ Farishta javob berdi:
– Muqaddas Ruh sening ustingga tushib keladi, Xudoyi Taoloning qudrati seni qoplaydi. Shu sababli sendan tug'ilajak muqaddas bola Xudoning O'g'li deyilur. ³⁶ Mana, bepusht deb yurishgan qarindoshing Elisabet ham qariligida o'g'ilga homilador bo'ldi. Homilasi oltinchi oyda. ³⁷ Zero Xudoning biron kalomi puchga chiqmas.

³⁸ Shunda Maryam:

– Mana, men Xudovandning bandasiman. Menga aytganing kelsin, – dedi. Farishta esa uning yonidan g'oyib bo'ldi.

Maryam Elisabetning uyida

³⁹ Maryam o'sha kunlardayoq zudlik bilan yo'lga tushib, tog'lik yurtga, Yahudo qabilasiga mansub bir shaharga bordi. ⁴⁰ U Zakariyoning uyiga kirib Elisabet bilan salomlashdi. ⁴¹ Elisabet Maryamning salomini eshitgani zamon uning qornidagi bolasi o'ynoqlab ketdi. Elisabet Muqaddas Ruhga to'ldi-da, ⁴² baland ovoz bilan xitob qilib dedi:

– Sen ayollar ichra muboraksan, qorningdagi bola ham muborakdir! ⁴³ Ne baxtki, Rabbimning onalari menga tashrif ayladilar! ⁴⁴ Sening saloming qulog'imga yetishi bilanoq qornimdagi bola quvonchdan o'ynoqlab ketdi. ⁴⁵ Ey e'tiqod qilgan, baxtlisan! Chunki Xudovand senga aytganlarini amalga oshirgay.

⁴⁶ Maryam shunday dedi:

⁴⁷ “Jon-tanim-la Xudovandni ulug'layman,
Xaloskor Tangrim ila ko'nglim shod-xurram.

⁴⁸ Men bandayi haqiriga U nazar soldi.
Endi meni barcha avlodlar olqagay.

⁴⁹ Qodir Tangri azimkorlik ko'rsatdi menga;
Uning ismi – muqaddasdir.

⁵⁰ Uning marhamatlari nasib etgay
Undan qo'rqqan avlod-ajdodlarga.

⁵¹ Kuchini U ko'rsatdi-da qo'ldan keluvchi,
Manmanlarni o'z xayollari-la to'zday to'zitdi.

⁵² Taxtlaridan tushirdi hukmdorlarni,
Balandga ko'tardi haqir-mo'minni.

⁵³ Ochlarni to'yg'izib baxt-saodatli qildi,
Quppa-quruq jo'natdi boylikka o'chni.

⁵⁴ Ota-bobomizga bergan va'dasi bo'y-la,
Ibrohimga hamda uning zurriyotiga

⁵⁵ Shafqat qilishni yodda tutib mangu,
O'g'loni – Isroilga himmat ayladi”.

⁵⁶ Shunday qilib, Maryam uch oycha Elisabet bilan bo'lib, o'z uyiga qaytib keldi.

Yahyo payg'ambarning tug'ilishi

⁵⁷ Elisabetning oy-kuni to'lib, o'g'il tug'di. ⁵⁸ Qo'ni-qo'shni va qarindoshlari Xudovandning unga ko'rsatgan buyuk marhamatini eshitib, u bilan birga quvonishdi. ⁵⁹ Sakkizinchi kuni bolani sunnat qilgani olib borishdi. Unga otasining ismini – Zakariyo qo'ymoqchi bo'lishdi. ⁶⁰ Bunga bolaning onasi e'tiroz bildirib:

– Yo'q, ismini Yahyo qo'yamiz, – dedi. ⁶¹ Lekin boshqalar:

– Qarindosh-urug'ing orasida bu ism bilan atalgan hech kim yo'q-ku, – deyishdi unga.

⁶² Shu payt otasiga ham imo-ishora qilib, undan bolaga qanday ism qo'ymoqchi ekanligini so'rashdi.

⁶³ Zakariyo bir taxtacha talab qildi va: “Uning ismi Yahyo bo'ladi”, – deb yozib qo'ydi. Hamma hayron qoldi.

⁶⁴ O'sha zahoti Zakariyoning og'zi ochilib, tilga kirdi. U Xudoni ulug'lab gapira boshladi.

^a 1:33 YOQUB XONADONI: Isroil xalqi.

⁶⁵ Atrofdagi yashovchilarning hammasini vahima bosdi. Bu haqdagi ovoza butun tog'lik Yahudiya o'lkasiga yoyilib, og'izga tushib ketdi. ⁶⁶ Eshitgan barchaning fikri bular bilan band bo'lib: "Ajabo, bu bola kim bo'lar ekan?" – deb yurishdi. Chunki Xudovandning qo'li unda namoyon edi.

Zakariyoning payg'ambarona madhiyasi

⁶⁷ Chaqaloqning otasi Zakariyo Muqaddas Ruhga to'lib, bashorat qilib dedi:

⁶⁸ "O'z xalqini yo'qlab, asoratdan qutqargan Rabbimiz
Isroilning Xudovandiga hamdu sanolar!

⁶⁹ U quli Dovud xonadonidan chiqqan
Qudratli Najotkorni berdi bizga;

⁷⁰ Qadimdan muqaddas payg'ambarlar orqali so'zlaganiga muvofiq,

⁷¹ U barcha ashaddiy dushmanlarimiz qo'lidan bizni qutqargay.

⁷² Ota-bobomizlarga marhamat aylab,
Ular-la qilgan muqaddas ahdini yodladi.

⁷³ Otamiz Ibrohimga qasamyod qilganiga ko'ra,
U yovlarimiz qo'lidan bizni qutqarib,

⁷⁴ Umrimiz boricha O'z panohida bexatar saqlab,

⁷⁵ Muqaddaslik va solihlik ila
O'ziga xizmat qilmog'imizga iloj topajak.

⁷⁶ Sen ham, ey chaqaloq,
Haq Taoloning payg'ambari deb nom olasan.

Zero sen Rabbimiz oldida yurib,
U qadam bosar yo'lni muhayyo qilursan.

⁷⁷ Uning xalqiga gunohlari afv bo'lib,
Najot topajaklarini anglatarsan.

⁷⁸ Zero Xudoyimiz mehr-shafqati ila
Yuksaklikdan najot tongi yorishdi,
Ufqimizni ravshan qilib yubordi.

⁷⁹ Zulmatda, o'lim soyasida o'tirganlarga ziyosin sochdi,
Oyoqlarimizni esa tinchlik yo'liga burdi".

⁸⁰ Shunday qilib, bola Yahyo ulg'ayib va ruhan quvvatlanib, Isroilga ko'rinadigan kunigacha cho'l-sahrolarda bo'ldi.

2-BOB

Iso Masihning tug'ilishi

¹ O'sha kunlarda Qaysar^a Avgust, butun *Rim* dunyosidagi aholi ro'yxatga olinsin, degan farmon chiqardi.

² Shunday qilib, Suriyada Kviriniy hokimlik qilganda ilk bor ro'yxatga olish sodir bo'ldi. ³ Har kim ro'yxatdan o'tish uchun o'z shahriga bordi.

⁴ Shuningdek, Yusuf ham Jalilaning Nosira shahridan Yahudiyaga, Dovudlar shahri Baytlahmga bordi. Chunki u Dovud nasabi va xonadonidan edi. ⁵ U o'ziga unashtirilgan qiz, homilador Maryam bilan birga ro'yxatdan o'tmoqchi bo'ldi. ⁶ Ular o'sha yerda bo'lganlarida esa Maryamning oy-kuni to'ldi. ⁷ U o'zining to'ng'ich o'g'lini tug'di. Uni yo'rgaklab, oxurga yotqizib qo'ydi, chunki musofirxonada ularga joy yo'q edi.

Cho'ponlar va farishtalar

⁸ O'sha yurtda cho'ponlar bor edi. Ular tunda suruvlarini poylab, dalada tunar edilar. ⁹ To'satdan Xudovandning farishtasi ularning oldida paydo bo'ldi va ilohiy nur ularning ko'zlarini qamashtirdi. Bu dahshat cho'ponlarni vahimaga soldi.

¹⁰ – Qo'rqmanglar! – dedi ularga farishta. – Men sizlarga el-xalqni cheksiz quvontirajak Xushxabarni keltirdim. ¹¹ Bugun Dovudlar shahrida sizlar uchun Xaloskor tug'ildi. U Rabbimiz – Masihdir^b. ¹² Mana, sizlarga Uning belgisi: yo'rgaklangan, oxurda yotgan chaqaloqni topasizlar.

¹³ Birdaniga farishta yonida lak-lak samoviy qo'shinlar bo'y ko'rsatdi. Ular Xudoga hamdu sano aytishardi:

^a 2:1 QAYSAR: Rim imperatori; umuman, hukmron hokimiyat ko'zda tutiladi.

^b 2:11 MASIH: lug'atga qarang.

¹⁴ “Samodagi Xudoga hurmatu izzat,
Yerdagi bandalarga tinchligu marhamat!”

¹⁵ Farishtalar ular oldidan osmonga ko‘tarilgan zamon, cho‘ponlar o‘zaro so‘z qotdilar:
– Qani, kelinglar, Baytlahmga borib, Xudovand bizga bildirgan bu voqeani ko‘raylik!

¹⁶ Ular yugura borishib, Maryam, Yusuf va oxurda yotgan chaqaloqni topdilar. ¹⁷ Ko‘rishib, chaqaloq haqida o‘zlariga aytilgan bashoratdan so‘zladilar. ¹⁸ Hamma eshitganlar cho‘ponlarning gapiga juda hayron bo‘lishdi. ¹⁹ Maryam esa bu so‘zlarning barini diliga tugib olib, chuqur o‘ylab yurdi. Oxiri cho‘ponlar:

²⁰ – Biz hamma narsani ayni aytilganidek topdik, – deb, eshitib ko‘rganlari uchun Xudoga hamdu sano o‘qib, qaytdilar.

Isoni Xudoga bag‘ishlash marosimi

²¹ Oradan sakkiz kun o‘tib, chaqaloqni sunnat qilmoq lozim bo‘ldi. Maryam homilador bo‘lishidan oldin farishta unga buyurganiday, bolaning ismini Iso qo‘ydilar.

²² Musoning Qonunida^a bayon etilgan chilla davri^b tamom bo‘lgach, Xudovandga bag‘ishlash uchun Isoni Quddusga olib keldilar. ²³ Chunki Xudovand Qonunida: “Tug‘ilgan har bir to‘ng‘ich o‘g‘il Xudovandga bag‘ishlansin”, deb bitilgan. ²⁴ Yana Xudovand Qonunida aytilishicha, ular “ikkita musicha yoki ikkita kaptar palaponini” qurbon qilishga niyat qildilar.

²⁵ O‘sha vaqtda Quddusda Shim‘o‘n nomli bir odam bor edi. U solih va dindor bo‘lib, Isroilning tasalli topish zamonini intizor bo‘lib kutar edi. Muqaddas Ruh esa unga yor edi. ²⁶ Muqaddas Ruh unga: “Sen Xudovand yuborgan Masihni ko‘rmaguningcha, o‘lmaysan”, deb ilhom bergan edi.

²⁷ Shunday qilib, Shim‘o‘n Muqaddas Ruh ta‘sirida ma‘badga bordi. Isoning otasiyu onasi Ilohiy Qonunda buyurilgan marosimlarni ijro qilaylik, deb chaqaloqni ichkari olib kirganlarida, ²⁸ Shim‘o‘n chaqaloqni quchog‘iga bosib, Xudoni ulug‘lab dedi:

²⁹ “Hoy Egam, Sen aytgan so‘zingga muvofiq,
Qulingga endi tinch javob bergaysan.

³⁰ Zeroki o‘z ko‘zim-la ko‘roldim

³¹ Barcha ellar uchun hozirlagan najoting,

³² Turli elu xalqlarga ilohiy nur sochuvchi,
Xalqing Isroilga esa sharaf keltiruvchi najoting”.

³³ Isoning otasi Yusuf va onasi U haqda aytilgan bu so‘zlarga hayron bo‘lishdi. ³⁴ Shim‘o‘n ularni duo qilib, Isoning onasi Maryamga dedi:

– Mana shu yotgan go‘dak Isroilda ko‘plarning qulashi hamda yuksalishiga sababchi bo‘ladi, ilohiy sinoat deb ko‘p qarshilik qo‘zg‘aydi. ³⁵ Sening qalbingga ham bu tig‘ sanchilar, ko‘plarning qalbidagi fikr-xayoli ham oshkor bo‘lib qolar.

³⁶ U yerda Osher qabilasidan Fanuilning qizi Anna ismli juda keksa bir payg‘ambar ayol ham bor edi. U yosh er ko‘rib, yetti yilda tul qolgan edi. ³⁷ Sakson to‘rt yoshar beva endi ma‘baddan hech ayrilmasdi, ro‘za tutardi, kechayu kunduz toat-ibodat qilib, Xudo xizmatida edi. ³⁸ Shu onda u ham yaqinlashib, Xudovandni madh etganicha Quddusning najot kuniga ko‘z tikib yurganlarning hammasiga bu bola haqida so‘zlay boshladi.

³⁹ Yusuf bilan Maryam Xudovand Qonunida buyurilgan butun udumlarni bajo keltirgandan keyin Jalilaga, o‘z shaharlari Nosiraga qaytib bordilar. ⁴⁰ Bola esa o‘sib, hikmatga boy va ruhan baquvvat bo‘la borgan sayin, Xudoning inoyati Unda namoyon bo‘lar edi.

O‘smir Iso ma‘badda

⁴¹ Isoning ota-onasi har yili Fisih bayramida Quddusga borar edilar. ⁴² Iso o‘n ikki yoshga to‘lganda, ular yana odatdagiday bayram uchun Quddusga bordilar.

⁴³ Bayram kunlari tamom bo‘lib, ular uyga qaytar ekanlar, o‘smir Iso Quddusda qoldi. Isoning ota-onasi esa buni payqamadilar. ⁴⁴ U boshqalar bilan birga kelyapti, deb o‘yladilar. Bir kunlik yo‘l yurishgach, qarindosh bilan tanishlari orasida Isoni qidira boshladilar. ⁴⁵ Uni topolmay, qidira-qidira Quddusga qaytdilar.

⁴⁶ Uch kundan so‘ng Uni ma‘baddan topdilar. U muallimlar orasida o‘tirib, ularni tinglar va ham savollar berar edi. ⁴⁷ Uni tinglayotganlar bari Uning fahm-idrokiga va berayotgan javoblariga hayron edilar. ⁴⁸ Ota-onasi Uni ko‘rib, ajablandilar. Onasi Unga:

^a 2:22 MUSONING QONUNI: Tavrotning asosini tashkil etgan ilohiy buyruqlar majmui.

^b 2:22 CHILLA DAVRI: Tavrot, Levilar 12:1-4-oyatlariga ko‘ra o‘g‘il tuqqan ayol qirq kun murdor (nopok) hisoblanib, bundan so‘ng qurbonlik qilsa, yana halollanar edi.

– Bolam, nega bizni bunday ovora qilding? Mana, otang bilan men juda qayg‘urib Seni qidirib kelyapmiz, – dedi. ⁴⁹ Iso ularga:

– Meni qidirishingizning nima keragi bor edi? Yoki Otamning ishlari bilan mashg‘ul bo‘lishim kerakligini bilmas edingizmi? – dedi.

⁵⁰ Ammo ular Uning aytgan so‘zlarini tushunmadilar. ⁵¹ Iso ular bilan birga jo‘nab, Nosiraga qaytib keldi. Ularga itoatli bo‘lib yurdi. Onasi esa bu gaplarning hammasini diliga tugib oldi. ⁵² Shunday qilib, Iso zakovatda ham, yoshda ham ulg‘ayib borib, Xudo va bandalarining mehrini qozonar edi.

3-BOB

Yahyo payg‘ambarning o‘rtaga chiqishi

¹ Qaysar Tiberius saltanatining o‘n beshinchi yili edi. Yahudiyada Po‘ntiy Pilat, Jalilada Hirod, Itureya bilan Traxonit viloyatlarida uning ukasi Filip, Avilina yurtida esa Lisaniy hokimlik qilar edilar. ² Hanan va Kayafa oliy ruhoniylar lavozimida edilar.

O‘sha vaqtda sahroda yashayotgan Zakariyoning o‘g‘li Yahyoga Xudo kalomi keldi. ³ Yahyo O‘rdun daryosi atrofidagi butun yurtlarni keza boshladi, xalqni tavba-tazarru qilishga va gunohlari kechirilishi uchun suvga cho‘mib imon keltirishga chorladi. ⁴ Bu voqea xuddi Isha‘yo payg‘ambarning kitobida bitilgan oyatga to‘g‘ri keladi:

“Mana, cho‘lda nido yangramoqda:
Xudovand yo‘lini tayyorlangiz,
Ravon aylangiz so‘qmoqlarin! – deya.

⁵ Neki soy bor, to‘lajak lim-lim,
Har tog‘u tosh cho‘kajak bir qur.
Qing‘ir-qiyshiq yo‘llar rostlanib,
Past-balandliklar tekis bo‘lur,

⁶ Har bir bashar Xudo najotin ko‘rur”.

⁷ Yahyo o‘z huzurida suvga cho‘mib imon keltirish uchun kelayotgan xalq ommasiga xitob qildi:

– Hoy ilonlar zoti-yey! Boshingizga kelayotgan Xudo g‘azabidan qochishni sizlarga kim uqtirdi? ⁸ Bundan buyon tavba qilganingizga yarasha samara beringlar! O‘zingizcha: Otamiz Ibrohim, deb o‘ylab o‘tirmanglar. Men sizlarga: Xudo shu toshlardan Ibrohimga avlod tiklashga qodir, deya. ⁹ Hozirdan daraxtlar ildizida bolta yotibdi-ku. Endi yaxshi meva bermagan har bir daraxt kesilib olovga tashlanadi.

¹⁰ Xaloyiq Yahyodan so‘radi:

– Unday bo‘lsa, biz nima qilishimiz kerak?

¹¹ U javob berib dedi:

– Kimning ikkita ust-boshi bo‘lsa, birini muhtojlarga bersin. Kimning oziq-ovqati bo‘lsa, u ham shunday qilsin.

¹² Soliqchilardan ba‘zilari ham suvda imon keltirish uchun kelib, Yahyodan:

– Ustoz, biz nima qilishimiz kerak? – deb so‘rashdi. ¹³ Yahyo:

– Sizlarga buyurilganidan ortig‘ini talab qilmanglar, – deb javob berdi. ¹⁴ Ba‘zi bir askarlar ham undan:

– Xo‘sh, bizlar nima qilishimiz kerak? – deb so‘radilar. Yahyo ularga:

– Hech talonchilik qilmanglar, hech kimning haqini yemanglar, o‘z maoshingiz bilan qanoatlanib yuringlar, – dedi.

¹⁵ Xaloyiq umidvor bo‘lib, Yahyo haqida: “Bu Masih emasmikin?” – deb ko‘ngildan o‘tkazib turar edi.

¹⁶ Yahyo esa hammaga javoban dedi:

– Men sizlarni suvgagina cho‘mdirib yuribman. Lekin bundan so‘ng mendan qudratli Kishi kelmoqda, men Uning choriq iplarini yechishga ham munosib emasman. U sizlarni Muqaddas Ruhga va otashga cho‘mdiradi.

¹⁷ Uning pansaxasi qo‘lida tayyor turibdi, U O‘z xirmonini shopirib tashlaydi: bug‘doyni O‘z omboriga to‘plab, somonni esa so‘nmas o‘tda yondirib yuboradi.

¹⁸ Yahyo yana ko‘p narsalar xususida xaloyiqqa nasihat qilib, Xushxabarni bayon etar edi. ¹⁹ Viloyat hokimi Hirod ham Yahyo tarafidan fosh bo‘lib qoldi. Chunki u o‘z ukasining xotini Hirodiyani olgan va boshqa bir qator yomonliklar ham qilgan edi. ²⁰ Shunday qilib, Hirod qilg‘iliklari yetmaganday, buning ustiga Yahyoni zindonga qamatib qo‘ydi.

Isoning Xudo tomonidan tasdiqlanishi

²¹ Barcha xaloyiq suvga cho‘mib imon keltirayotgan vaqtda, Iso ham suvga cho‘mdi. U ibodat qilib turganda osmon ochilib ketdi ²² va Muqaddas Ruh jism tusini olib, kaptar shaklida Uning ustiga tushib keldi.

Osmondan esa: “Sen Mening sevikli O‘g‘limsan, Sendan mamnunman”, – degan sado keldi.

Isoning nasabnomasi

²³ Iso O‘z xizmatini boshlagan vaqtda o‘ttiz yoshlar chamasida edi. U Yusufning o‘g‘li hisoblanar edi.

Yusuf esa – Eli o‘g‘li,

²⁴ Mattot o‘g‘li, Leviy o‘g‘li, Malkiy o‘g‘li, Yanay o‘g‘li, Yusuf o‘g‘li,

²⁵ Mattatiyo o‘g‘li, Omo‘s o‘g‘li, Nahum o‘g‘li, Hesli o‘g‘li, Nagay o‘g‘li,

²⁶ Mahat o‘g‘li, Mattatiyo o‘g‘li, Shim‘iy o‘g‘li, Yo‘seh o‘g‘li, Yo‘do o‘g‘li,

²⁷ Yuhanno o‘g‘li, Rezo o‘g‘li, Zarubobil o‘g‘li, Sha‘ltiel o‘g‘li, Neriyo o‘g‘li,

²⁸ Malkiy o‘g‘li, Addiy o‘g‘li, Qosam o‘g‘li, Elmodam o‘g‘li, G‘yer o‘g‘li,

²⁹ Yo‘shua o‘g‘li, Il‘azar o‘g‘li, Yorim o‘g‘li, Mattot o‘g‘li, Leviy o‘g‘li,

³⁰ Shim‘on o‘g‘li, Yahudo o‘g‘li, Yusuf o‘g‘li, Yunus o‘g‘li, Elyoqim o‘g‘li,

³¹ Maliyo o‘g‘li, Manno o‘g‘li, Mattato o‘g‘li, Natan o‘g‘li, Dovud o‘g‘li,

³² Ishay o‘g‘li, Obid o‘g‘li, Bo‘az o‘g‘li, Salmo‘n o‘g‘li, Nahsho‘n o‘g‘li,

³³ Aminadob o‘g‘li, Rom o‘g‘li, Hasro‘n o‘g‘li, Paras o‘g‘li, Yahudo o‘g‘li,

³⁴ Yoqub o‘g‘li, Is‘hoq o‘g‘li, Ibrohim o‘g‘li, Terah o‘g‘li, Naho‘r o‘g‘li,

³⁵ Sarug‘ o‘g‘li, Rag‘u o‘g‘li, Falaj o‘g‘li, Haver o‘g‘li, Shalah o‘g‘li,

³⁶ Qenan o‘g‘li, Arpaxshod o‘g‘li, Som o‘g‘li, Nuh o‘g‘li, Lamak o‘g‘li,

³⁷ Matushaloh o‘g‘li, Hano‘x o‘g‘li, Yored o‘g‘li, Maholalil o‘g‘li, Qenan o‘g‘li,

³⁸ Eno‘sh o‘g‘li, Shit o‘g‘li, Odam o‘g‘li, Xudo o‘g‘li edi.

4-BOB

Isoning vasvasaga solinishi

¹ Iso Muqaddas Ruhga to‘lgan holda O‘rdun daryosidan qaytib keldi. U Muqaddas Ruhning ta‘sirida sahroda aylanib yurib, ² qirq kun iblis tomonidan vasvasaga solindi. U bu kunlarda hech narsa yemay, oxirida och qoldi. ³ O‘shanda iblis Isoga:

– Agar Sen Xudoning O‘g‘li bo‘lsang, bu toshga buyur, nonga aylansin! – dedi. ⁴ Iso bunga javoban:

– *Tavrotida*: “Inson yolg‘iz non bilan emas, balki Xudoning har bir kalomi bilan yashaydi”, deb yozilgan, – dedi.

⁵ So‘ng Isoni baland bir toqqa olib chiqib, iblis bir lahzada olamning barcha saltanatlarini Unga ko‘rsatdi.

⁶ Iblis Isoga dedi:

– Barcha bu o‘lkalar ustidan hokimlik qilishni hamda bularning shon-shuhratini Senga beraman; ular menga topshirilgan va men istaganimga beraman. ⁷ Endi Sen menga sajda qilsang bas, hammasi Seniki bo‘ladi.

⁸ Iso javob berib:

– Yo‘qol oldimdan shayton! *Tavrotida*: “Egang Xudovandga sajda qil, birgina Unga itoatda bo‘l”, deb yozilgan, – dedi.

⁹ Keyin iblis Isoni Quddusga olib bordi. Uni ma‘badning tepasiga turg‘izib, shunday dedi:

– Agar Sen Xudoning O‘g‘li bo‘lsang, O‘zingni bu yerdan pastga tashla-chi. ¹⁰ Chunki shunday bitilgani bor:

“U O‘z farishtalariga sen haqda amr etgay,
Toki seni asrab qolsinlar.

¹¹ Ular seni qo‘llarida ko‘tarib ketar,

Oyog‘ing ham toshga qoqilmagay”^a.

¹² Iso iblisga javoban:

– Yana: “Egang Xudovandni sinama”, deb yozilgani ham bor, – dedi.

¹³ Iblis esa barcha vasvasalarini tamom qilgandan keyin vaqtincha Isodan uzoqlashdi.

Isoning O‘z yurtida rad qilinishi

¹⁴ Iso Muqaddas Ruh qudratida Jalilaga qaytib keldi. U haqda mamlakat bo‘ylab ovoza tarqaldi.

¹⁵ Yahudiyilar ibodatxonalarida ta‘lim bergani sari, hamma Uning duosini qildi.

¹⁶ So‘ng Iso o‘sib tarbiyalangan joyi Nosiraga bordi. O‘z odati bo‘yicha shanba^b kunida ibodatxonaga kirib,

^a 4:10-11 qarang: Zabur 90:11-12.

^b 4:16 SHANBA: yahudiylarning dam olish va ibodat kuni.

tilovat qilish uchun o'rnidan turdi.¹⁷ Unga Isha'yo payg'ambarning kitobini uzatdilar. U kitobni ochib, quyidagi oyat yozilgan joyni topdi:

¹⁸ “Xudovandning Ruhi Menga yor.
U Meni *muqaddas* moy-la moyladi.
Bechoralarga mujda yetkazmoq uchun,
Dilabgorlarga shifo bermoq uchun,
Asirga: ozod bo'lgil,
Ko'rga: ochilsin ko'zing, demoq-chun,
Mazlumga erkinlikni e'lon etib,
¹⁹ Marhamat yili bo'lgay, demoq-chun,
Xudovand Meni yubordi”.

²⁰ Keyin Iso kitobni yopib, xizmatkorga berib, o'tirdi. Ibadatxonadagi barchaning ko'zi Unga tikildi.²¹ Iso ularga so'zlay boshladi:

– Sizlar eshitgan kalom shu bugun bajo bo'ldi, – dedi.

²² Hamma Isoning aytganlarini ma'qullar edi. Uning og'zidan chiqqan latif so'zlarga mahliyo bo'lishib: “Yusufning o'g'li emasmi O'zi?” – deb qo'yar edilar.

²³ Iso ularga dedi:

– Sizlar albatta: “Ey tabib, o'zingni o'zing davola” degan matalni esimga tushirmoqchisizlar. “Biz eshitganimizday, Kafarnahumda ro'y bergan ishlarni bu yerda, o'z yurtningda ham qil-chi”, deb aytmoqchisizlar-da.

²⁴ Keyin Iso davom etdi:

– Sizlarga chinini aytayin, hech qanday payg'ambar o'z yurtida qabul qilinmaydi.²⁵ Masalan, Ilyos payg'ambar davrida uch yilu olti oy osmon tutilib, butun mamlakatda og'ir ocharchilik bo'lganda, Isroilda ko'p beva ayollar bor edi.²⁶ Ammo Ilyos ularning birontasiga yuborilmay, faqatgina Sido'n diyoridagi Zorafat shahrida yashovchi bir bevaga yuborilgan edi.²⁷ Xuddi shu singari Elisha payg'ambarning davrida ham Isroilda ko'p moxovlar bor edi. Ammo bularning birontasi sog'aymagan bo'lsa-da, faqatgina suriyalik Naoman sog'ayib qoldi, – dedi.

²⁸ Yig'ilgan jamoat bularni eshitib, hammalari qattiq g'azablanib ketishdi.²⁹ O'rinlaridan turib, Isoni shahardan tashqariga haydab chiqarishdi-da, Uni tashlab yuborish uchun o'z shaharlari qurilgan tepaning chetiga olib borishdi.³⁰ Lekin Iso ularning orasidan yorib o'tib, ko'zdan g'oyib bo'ldi.

Ibadatxonadan jinni quvib chiqarish

³¹ Iso Jalilaning Kafarnahum shahriga kelib, shanba kunlarida xalqqa ta'lim beradigan bo'ldi.³² Xalq esa Isoning ta'limotiga hayron qoldi, chunki Uning so'zida kuch-qudrat bor edi.

³³ Shaharning ibodatxonasida jinga chalingan, yomon ruhli bir odam bor edi. U baland ovoz bilan baqirib:

³⁴ – Qo'ysang-chi, nosiralik Iso! Bizlar bilan nima ishing bor? Sen bizni halok qilgani kelding-ku! Sening kimligingni bilaman: Sen Xudoning Azizisan! – dedi.

³⁵ – Jim bo'l va bu odamdan chiqib ket! – dedi Iso jinga do'q urib.

Jin esa bu odamni hammaning ko'z o'ngida yerga qulatdi-da, unga hech qanday zarar yetkazmay, chiqib ketdi.³⁶ Hammani vahima bosdi. Xalq o'zaro mulohaza qilib: “Bu qanday gap ekan? U yomon ruhlarga ham kuch-qudrat va hokimlik bilan buyuradi, ular esa chiqib ketadi!” – deyishar edi.³⁷ Shunday qilib, Iso haqidagi shov-shuv yon-atrofga ovoza bo'ldi.

Ko'p xastalarni sog'aytirish

³⁸ Iso ibodatxonadan chiqib Simunning uyiga kirdi. Simunning qaynonasi og'ir isitmada qiynalib yotgan edi. Isoga kasalni ko'rib qo'yishni iltimos qilishdi.³⁹ Iso ayolning yoniga kelib, isitmani koyib qo'ydi. Isitma esa o'sha zahoti ayolni tark etdi. U turib, ularga xizmat qilishga tutindi.

⁴⁰ Quyosh botayotgan chog', hamma turli xastaliklarga yo'liqqan odamlarini Isoning huzuriga keltirishardi. Iso qo'llarini har biriga tegizib ularga shifo berardi.⁴¹ Jinlar esa: “Sen Xudoning O'g'li – Masihsan!” – deb baqirganlaricha, ko'p odamlarni tark etardilar. Iso jinlarga do'q urib, gapirishlariga monelik qilardi. Chunki ular Uning Masihligini bilardi.

⁴² Kunduz bo'lgach, Iso uydan chiqib xilvat joyga tortinib ketdi. Xalq esa Uni qidirib topib, tashlab ketmaslikni so'rab yolvordi.⁴³ Iso ularga:

– Men Xudo saltanati^a to'g'risidagi Xushxabarni boshqa shaharlarga ham yetkazishim farz, Men shuning uchun yuborilganman, – dedi.

^a 4:43 XUDO SALTANATI: Xudoning Shohligi; lug'atga qarang.

⁴⁴ Shunday qilib, Iso Jalila^a yurtining ibodatxonalarida voizlik qilib yurdi.

5-BOB

Isoning dastlabki shogirdlari

¹ Bir kuni Iso Genisaret ko'li yoqasida turganda, xaloyiq Xudoning kalomini tinglash uchun Uning huzurida tirband edi. ² Iso ko'l qirg'og'ida turgan ikki qayiqni ko'rdi. Baliqchilar shu orada qayiqdan chiqib, to'rlarini yuvayotgan edilar. ³ Qayiqlardan biri Simunning qayig'i edi. Iso unga tushib, qirg'oqdan bir oz nariroq suzib borishni Simundan iltimos qildi. So'ng o'tirib, qayiq ichidan xalqqa ta'lim berishga tushdi.

⁴ Nasihatlarini tugatib, Iso Simunga:

– Chuqurroq suvlarga suzib borib, o'lja uchun to'rlaringizni tashlanglar, – dedi. ⁵ Simun javob berib:

– Ustoz, bizlar tun bo'yi urinib, hech narsa tutolmadik. Lekin Sening so'zing bo'yicha to'rni tashlayman, – dedi.

⁶ Ular Isoning aytganini qilgach, juda ko'p baliq ovladilarki, hatto to'rlari yirtilib ketdi. ⁷ Ular boshqa qayiqdagi o'rtoqlariga yordam berishlari uchun ishora qildilar. O'rtoqlari kelib, ikkala qayiqni cho'kar darajada to'ldirib oldilar.

⁸ Simun Butrus buni ko'rdi-da, Isoning tiziga cho'kkalab:

– Yo Rabbii! Mening oldimdan ketgin, chunki men gunohkor insonman, – dedi. ⁹ Ular tutgan bunday mo'l baliq ovidan o'zini va u bilan birga bo'lganlarning hammasini vahima bosgan edi. ¹⁰ Simunning sheriklari Zabadiy o'g'illari Yoqub bilan Yuhanno ham vahimaga tushishgan edi.

Iso Simunga qarab:

– Qo'rqma, bundan buyon insonlarni ovlaysan, – dedi.

¹¹ Ular ikkita qayiqni qirg'oqqa tortdilar va hammasini qoldirib, Isoning ortidan ergashdilar.

Isoning moxovni sog'aytirishi

¹² Iso bir shaharda bo'lganda, butun tanasi moxov bo'lgan bir kishi kelib qoldi. U Isoni ko'rib, yuz tuban yerga tashlandi-da:

– Ey Hazrat, agar istasang, meni moxovlikdan poklay olasan, – deb yalindi.

¹³ Iso qo'lini uzatdi va unga tegizib:

– Istayman, pok bo'l! – deb qo'ydi. Moxovlik esa o'sha zahoti undan aridi. ¹⁴ Iso unga buni hech kimga aytmaslikni tayinladi. Unga:

– Borib o'zingni ruhoniya ko'rsat, darding ariganini tasdiqlatish uchun Muso payg'ambar amr etgan qurbonliklarni keltirib ber; bundan hammaga dalolat bo'lsin, – dedi.

¹⁵ Shu bilan Iso haqidagi gap-so'z yana ko'proq yoyilib ketdi. Tumonat xaloyiq Uni tinglash va o'zlarining dardlaridan forig' bo'lish uchun Uning oldiga yig'ilib kelar edi. ¹⁶ U esa goho-goho xilvat joylarga chekinib, ibodat qilar edi.

Isoning sholni sog'aytirishi

¹⁷ Iso ta'lim berayotgan kunlarning birida Jalila bilan Yahudiya yurtlarining har bir qishlog'idan hamda Quddusdan farziylar^b va Tavrot tafsirchilari keldi. Ular o'tirib tinglar ekanlar, xastalarni shifolovchi ilohiy kuch Isoda namoyon bo'layotgan edi. ¹⁸ Kimsalar to'shakda shol bir odamni olib keldilar. Uni uyga, Isoning oldiga olib kirishga urindilar. ¹⁹ Lekin odam ko'pligidan buning ilojini topolmay, uyning tomiga chiqib, tomni yorib, sholni to'shagi bilan o'rtaga, Isoning oldigayoq tushirdilar.

²⁰ Iso ularning e'tiqodini ko'rib:

– Ey odam bolasi, sening gunohlaring kechirildi, – dedi.

²¹ Ulamolalar va farziylar esa: “Kufrlik qilayotgan bu Odam kim ekan? Yolg'iz Xudodan boshqa gunohlarni kim kechira oladi?” – deb mulohaza yurita boshladilar.

²² Iso ularning mulohazalarini sezib, bunga javoban:

– Sizlar ko'ngilda nimalarni mulohaza qilyapsizlar? – dedi. ²³ – Nimani aytish osonroq: Gunohlaring kechirildi, deb aytishmi, yoki: o'rningdan turib yura qol, deb aytishmi? ²⁴ Lekin Inson O'g'lining^c yer yuzida gunohlarni kechirish qudrati borligini ham bilib qo'yinglar!

Shunday deyishi bilan Iso shol odamga qayrilib:

– Senga aytaman: O'rningdan tur, to'shagingni ol-da, uyingga yur! – dedi.

^a 4:44 JALILA: boshqa qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha, “Yahudiya”.

^b 5:17 FARZIYLAR: yahudiyning mazhabi; lug'atga qarang.

^c 5:24 INSON O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

²⁵ Shol o'sha zahoti hammaning ko'z o'ngida o'rnidan turib ketdi, o'zi yotgan to'shagini olib, Xudoni ulug'lab uyiga ketdi. ²⁶ Hammani vahima bosdi. Xudoni olqishlar ekanlar:

– Biz ajib ishlar ko'rdik-da bugun, – dedilar qattiq qo'rqib.

Isoning Leviyini chaqirishi

²⁷ Shundan so'ng Iso u yerdan chiqib, soliq yig'adigan joyda o'tirgan Leviy nomli soliqchini ko'rib qoldi, unga:

– Mening orqamdan yur! – dedi. ²⁸ U o'rnidan turdi, hamma narsasini qoldirib, Isoning ketidan ergashdi.

²⁹ So'ngra Leviy o'z uyida Iso sharafiga katta ziyofat berdi. Ular bilan birga yeb-ichib o'tirganlar orasida oddiy xalqdan talay kishi va ko'pgina soliqchilar bor edi. ³⁰ Din olimlari va farziylar esa zorlanib, Isoning shogirdlariga:

– Nega sizlar soliqchiyu gunohkorlar bilan birga yeb-ichib o'tiribsizlar? – deyishdi.

³¹ Iso ularga shunday javob berdi:

– Sog'lar emas, bemorlar tabibga muhtojdir. ³² Men taqvodorlarni emas, gunohkorlarni tavbaga chaqirgani kelganman.

Ro'za tutish haqida

³³ Yana Unga dedilar:

– Mana, Yahyoning shogirdlari tez-tez ro'za tutib ibodat qilishadi, farziylarning shogirdlari ham xuddi shunday qilishadi. Sening shogirdlaring-chi, nega yeb-ichib yuribdilar?

³⁴ Iso ularga dedi:

– Kuyov davrada bo'lgan vaqtda to'y ahlini ro'za tutishga majbur qilib bo'larmikin? ³⁵ Biroq kuyov ulardan judo bo'lgan kunlar keladi, ana o'shanda ro'za tutadilar.

³⁶ Iso ularga bir masalni ham aytib berdi:

– Hech kim yangi kiyimdan yirtib olib, eski kiyimga yamoq solmaydi. Aks holda yangi kiyim yirtiq-yamoq bo'ladi va yangi kiyimdan olingan yamoq ham eski kiyimga to'g'ri kelmaydi. ³⁷ Shuningdek, hech kim yangi sharobni eski meshga quymaydi. Chunki yangi sharob meshni yirtadi, sharob to'kiladi va mesh ham nobud bo'ladi. ³⁸ Aksincha, yangi sharobni yangi meshga quyish kerak. [Shunda u ham, bu ham saqlab qolinadi.]

³⁹ Hech kim eski sharobni sipqirar ekan, yangisini istamaydi. "Eskisi shirin", – deb o'tiraveradi.

6-BOB

Dam olish kuniga rioya qilish haqida

¹ *Fisih bayramidan* keyingi birinchi shanbada Isoning g'alla dalasidan o'tishiga to'g'ri keldi. Uning shogirdlari boshqolarni uzib, kaftga uqalab yeyayotgan edilar. ² Ba'zi farziylar esa ularga dedi:

– Nega sizlar dam olish kunida qilish mumkin bo'lmagan ishni qilyapsizlar?

³ Iso ularga shunday javob berdi:

– Nahotki sizlar Dovud bilan uning hamrohlari och qolganda nimalar qilganini hech o'qimagan bo'lsangiz? ⁴ Dovud Xudoning uyiga kirib, faqat ruhoniylargina yeyishi mumkin bo'lgan baxshida nonlarni olib yeb, hamrohlariga ham bergan edi.

⁵ Keyin Iso ularga dedi:

– Inson O'g'li^a dam olish kunining ham hokimidir.

⁶ Boshqa shanba kunida ham Iso ibodatxonaga kirib ta'lim berishga tushdi. U yerda o'ng qo'li qurib qolgan bir odam bor edi. ⁷ Ulamolar bilan farziylar Isoni ayblash uchun biron vaj topish maqsadida, U shanba kunida ham odamni sog'aytirarmikan, deb Uni kuzatib turdilar. ⁸ Iso bo'lsa, ularning fikrlarini bilib, qo'li shol odamga:

– O'rningdan turib o'rtaga chiq! – deb buyurdi. U o'rtaga chiqdi.

⁹ Iso hammaga xitob qilib dedi:

– Men sizlarga savol beray: dam olish kunida nima qilish lozim – yaxshilikmi yoki yomonlikmi? Jonni xalos qilishmi yoki halok qilishmi?

Ular indamadilar. ¹⁰ Iso ularga birin-ketin ko'z yugurtirdi-da, u odamga:

– Qo'lingni uzat! – dedi.

U odam shunday qilishi bilanoq shol qo'li boshqa qo'liday soppa-sog' bo'lib qoldi. ¹¹ Boshqalar esa jazavalanib, Isoni nima qilsak ekan, deb o'zaro fikrlasha boshladilar.

^a 6:5 INSON O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

Isoning o'n ikki havoriyini tanlashi

¹² O'sha kunlarda Iso ibodat uchun toqqa chiqdi va kechani Xudoga ibodat qilish bilan o'tkazdi. ¹³ Tong yorishgach, shogirdlarini yoniga chaqirdi va oralaridan quyidagi o'n ikki kishini tanlab, havoriy^a qilib tayinladi: ¹⁴ U Butrus deb ham yuritgan Simun, uning ukasi Idris, Yoqub, Yuhanno, Filip, Bartolmey, ¹⁵ Matto, To'ma, Alfey o'g'li Yoqub, vatanparvar deb tanilgan Simun, ¹⁶ Yoqub o'g'li Yahudo va keyinchalik xiyonat qilgan Yahudo Ishqariyot.

¹⁷ Shundan so'ng Iso ular bilan birga pastga tushib, yassi bir joyda to'xtadi. Uning ko'plab shogirdlari, shuningdek, butun Yahudiyadan, Quddusdan, Tir va Sido'n sohillaridan kelgan juda katta olomon ¹⁸ Isoni tinglash va o'z xastaliklaridan forig' bo'lish uchun u yerga to'plangan edilar. Yomon ruhlardan aziyat tortganlar ham kelib, shifo topar edilar. ¹⁹ Butun xalq Unga qo'l tegizish ilinjida intilar edi, chunki Undan hammani sog'aytiradigan shifobaxsh bir kuch chiqar edi.

Saodatlilar va saodatsizlar

²⁰ Iso ko'zlarini shogirdlariga tikib, dedi:

“Ey kambag'allar, saodatlisiz!
Chunki Xudoning Shohligi siznikidir.

²¹ Ey hozir och-yupunlar, saodatlisiz!
Chunki siz to'q bo'lajaksizlar.
Ey hozir yig'layotganlar, saodatlisiz!
Chunki sizga sevinch kulgisi kelur.

²² Inson O'g'liga yon bosganingiz uchun
Odamlar sizdan nafratlansa,
Jamiyatdan quvg'in qilib, haqorat qilsa,
Nomingizga dog' tushirib etsa badnom,
Siz baribir saodatmandsizlar!

²³ O'sha kunda sevining, sevinchdan o'ynanglar!
Zero sizga samo mukofoti buyuk bo'lur.
Payg'ambarlarga ham otalari shu yo'lni tutgan.

²⁴ Lekin boylar, holingizga voy!
Chunki siz o'z huzuringizni olib bo'ldingiz.

²⁵ Ey hozir to'qlar, holingizga voy!
Chunki siz och qolajaksizlar.
Hozir kulguvchilar, holingizga voy!
Siz yig'lab-ho'ngraysizlar.

²⁶ Siz haqda xush gapirsa-da hamma insonlar,
Bu holda ham holingizga voy!
Soxta payg'ambarlarga ham otalari shu yo'lni tutgan”.

Dushmanlaringizni sevinglar

²⁷ “Lekin siz, tinglayotganlarga aytaman: dushmanlaringizni sevinglar, sizdan nafratlanganga yaxshilik qilinglar. ²⁸ Sizga qarq'ish yog'dirganga duolar o'qing. Sizga ozor berganlar uchun ibodat qilinglar.

²⁹ Bir chakkangga urganga ikkinchisini ham tut. To'ningni olgandan ko'ylagingni ham ayamagil. ³⁰ Sendan so'ragan har kimsaga ber, senikini olgandan qaytarib berishini talab qilma. ³¹ Odamlar sizlarga qanday muomala qilishlarini istasangizlar, siz ham ularga shunday muomalada bo'ling.

³² Agar sizni sevganlarnigina sevsangiz, qanday savob qilgan bo'lasizlar? Ana, gunohkorlar ham o'zlarini sevganlarni sevadilar. ³³ Agar o'zingizga yaxshilik qilganlargagina yaxshilik qilsangiz, qanday savob qilgan bo'lasiz? Ana, gunohkorlar ham xuddi shunday qiladilar. ³⁴ Agar siz qaytarib olishga umid qilib qarz bersangiz, qanday savob qilgan bo'lasiz? Ana, gunohkorlar ham qancha qarzlari bo'lsa, shuncha qaytarib olish maqsadidagina gunohkorlarga qarz beradilar.

³⁵ Lekin siz dushmanlaringizni seving, yaxshilik qiling, hech narsa tama qilmay qarz bering. Shunda buyuk mukofot olib, Taoloning o'g'illari bo'lasizlar. Chunki Uning O'zi ham noshukurlar bilan yomon niyatlilarga nisbatan mehribon-ku. ³⁶ Shunday qilib, Otangiz^b rahmdil bo'lgani kabi, sizlar ham rahmdil bo'linglar”.

^a 6:13 HAVORIYLAR: lug'atga qarang.

^b 6:36 OTANGIZ: ya'ni Xudo.

Boshqalarni hukm qilmanglar

³⁷ “Boshqalarni hukm qilmang, sizlar ham mahkum bo‘lmaysiz. Boshqalarni ayblamang, sizlar ham aybdor bo‘lmaysiz. Boshqalarni kechiring, sizlar ham kechirilasisiz. ³⁸ Boshqalarga bering, sizlarga ham qaytadi – yaxshilab bosilgan, silkitilgan, to‘lib-toshgan o‘lchov bilan qo‘yin-qo‘njingizga to‘kiladi. Chunki sizlar qanday o‘lchov bilan o‘lchasangizlar, xuddi shunday o‘lchov sizlarga ham tatbiq etiladi”.

³⁹ Iso ularga quyidagi matalni ham aytib berdi: “Ko‘r ko‘rni yetaklab yura olarmikin? Ikkalasi ham chohga tushib ketmasmikin? ⁴⁰ Ana, shogird o‘z ustozidan yuqori bo‘lmas. Ammo kamolotga yetgandan keyin har kim o‘zining ustoziday bo‘lur.

⁴¹ Sen nega birodaringning ko‘zidagi zirapchaga qaraysan-u, lekin o‘z ko‘zingdagi xodani sezmayсан?

⁴² Sen o‘z ko‘zingdagi xodani ko‘rmay turib qanday birodaringga: “Kel, birodarim, ko‘zingdagi zirapchani chiqaray”, deya olasan? Ey ikkiyuzlamachi! Oldin o‘z ko‘zingdan xodani chiqarib qo‘y, keyin birodaringning ko‘zidan zirapchani chiqarishni aniq ko‘rasan”.

Daraxt va uning mevasi

⁴³ “Yaxshi daraxt yomon meva bermas, yomon daraxt ham yaxshi meva bermas. ⁴⁴ Har bir daraxt o‘z mevasidan bilinur. Tikanzordan anjir terilmas, butazordan uzilmas uzum. ⁴⁵ Yaxshi odam o‘zining yaxshi qalb xazinasidan yaxshilik chiqarur. Yomon odam o‘zining yomon qalb xazinasidan yomonlik chiqarur. Odamning dili nimaga to‘lib-toshsa, tili o‘shani gapirur”.

Sog‘lom va chirik negiz

⁴⁶ “Nega sizlar Meni “Yo Rabbim, yo Rabbim” deb chaqirasiz-u, ammo aytganlarimni qilmaysizlar?

⁴⁷ Mening oldimga kelgan va so‘zlarimni eshitib, bajo keltirgan har bir kishining kimga o‘xshashligini sizlarga uqtiray: ⁴⁸ U uy qurayotganda qazib chuqur qilgan va poydevorini tosh ustiga o‘rnatgan odamga o‘xshaydi. Sel toshib, o‘sha uyni suv bosibdi-yu, lekin uyni qo‘zg‘atolmabdi. Chunki u tosh ustiga mahkam o‘rnatilgan ekan. ⁴⁹ Lekin so‘zimni eshitib, unga amal qilmagan kishi uyini tuproq ustiga, poydevorsiz qurgan odamga o‘xshaydi. U uyni suv bosgan hamon qulab tushibdi, uning xarobaligi esa qo‘rqinchli bo‘libdi”.

7-BOB

Rimlik yuzboshining e‘tiqodi

¹ Iso O‘zini tinglab turgan xalqqa bu so‘zlarini aytib bo‘lganidan keyin, Kafarnahum shahriga kirdi. ² U yerda bir yuzboshining juda aziz xizmatkori kasal bo‘lib, o‘lim to‘shagida yotgan edi. ³ Yuzboshi Isodan xabardor bo‘lib, U kelib xizmatkorini davolasin, deb iltimos qilish uchun yahudiylarning oqsoqollarini Uning huzuriga yubordi. ⁴ Ular Isoning yoniga kelgach, bir samimiy o‘tinch bilan:

– U Sening shafloatingga munosibdir. ⁵ U xalqimizni sevadi, bizga hatto ibodatxona ham qurib bergan, – deyishdi.

⁶ Iso ular bilan birga ketdi. U uyga yaqinlashib qolganda, yuzboshi Isoga bu gaplarni aytgani do‘stlarini peshvoz chiqardi:

– Ey Hazrat, ovora bo‘lma! Kulbamga oyoq bosishing uchun munosib emasman. ⁷ Shuning uchun Sening oldingga borishni ham o‘zinga loyiq ko‘rmasdim. Sen birgina so‘z aytsang, bas, xizmatkorim sog‘ayib ketadi.

⁸ Chunki men ham buyruqqa tobe odamman, shuningdek, mening ixtiyorimda ham askarlar bor. Birisiga “ket” desam, ketadi, boshqasiga “kel” desam, keladi; biron xizmatkorimga “shuni qil” desam, qiladi.

⁹ Iso bu so‘zlarni eshitgach, yuzboshiga hayron qoldi. U o‘girilib, orqasidan ergashib kelayotgan xaloyiqqa:

– Sizlarga shuni aytib qo‘yay, Men bunday zo‘r e‘tiqodni Isroilda ham topganim yo‘q, – dedi.

¹⁰ Yuborilganlar uyga qaytib kelishganda, bemor xizmatkorni tuzalgan holda ko‘rdilar.

Beva ayolning o‘g‘lini tiriltirish

¹¹ Oradan ko‘p o‘tmay, Iso Nain degan shaharga ketdi. Ko‘plab shogirdlari va ancha xalq U bilan birga yurishar edi. ¹² Iso shaharning darvozasiga yaqinlashganda, bir beva ayolning yakkayu yagona o‘g‘li o‘ligini ko‘tarib chiqayotgan edilar. Tumonat shahar aholisi u ayolni o‘rab olgan edi. ¹³ Rabbimiz Iso onani ko‘rgach, unga rahmi kelib:

– Yig‘lama! – dedi. ¹⁴ U yondashib, tobutga qo‘l tegizdi. Tobutkashlar to‘xtab qolishdi. Iso o‘likka:

– Ey yigit, senga aytyapman: tur o‘rningdan! – dedi.

¹⁵ O‘shanda o‘lik rostlanib o‘tirdi-da, gapira boshladi. Iso uni onasiga topshirdi. ¹⁶ Hammani vahima bosdi. “Oramizda buyuk payg‘ambar paydo bo‘ldi, Xudo O‘z xalqini yo‘qlab keldi”, – deganlaricha, Xudoni olqishlar edilar. ¹⁷ Shu tariqa Isoning dong‘i butun Yahudiya hamda yon-atrofdagi joylarga tarqaldi.

Iso Masih va Yahyo payg‘ambar

¹⁸ Yahyoning shogirdlari bu bo‘lib o‘tgan voqealar haqida ustozlariga xabar berishdi. ¹⁹ Shunda Yahyo shogirdlaridan ikkitasini chaqirib: “Keladigan *Qutqaruvchi* Senmisan, yoki biz boshqasini kutaylikmi?” – deb so‘rash uchun ularni Isoning oldiga yubordi.

²⁰ Ular Isoning oldiga kelib:

– Bizni Yahyo payg‘ambar yubordi. U Sendan: “Keladigan *Qutqaruvchi* Senmisan, yoki biz boshqasini kutaylikmi?” deb so‘rayapti, – deyishdi.

²¹ Naq shu paytda Iso turli xastalik va illatlarga muhtalo va yovuz ruhlarga chalingan talay xalqqa shifo berib, ko‘pgina ko‘rning ko‘zini ham ochib yurgan edi. ²² Iso Yahyoning shogirdlariga javoban dedi:

– Boringlar, ko‘rib eshitayotganlaringizni Yahyoga bildiringlar: ko‘rlar ko‘ryapti, cho‘loqlar yuryapti, moxovlar tuzalyapti, karlar eshityapti, o‘liklar tirilyapti va bechoralar Xushxabarni eshityaptilar. ²³ Meni deb vasvasaga tushmagan baxtlidir!

²⁴ Yahyoning xabarchilari ketgandan keyin, Iso xalqqa qarata Yahyo to‘g‘risida gapira boshladi: “Sahroga nima ko‘rgani bordingizlar? Shamolda hilpirab turgan qamishnimi? ²⁵ Axir, nima ko‘rgani bordingizlar? Bashang kiyingan odamnimi? Biroq bashanglar, nash‘alarda yashovchilar podshohlarning saroyida bo‘ladi-ku! ²⁶ Axir, nima ko‘rgani bordingizlar? Payg‘ambarnimi? Ha, sizlarga rostini aytsam, payg‘ambardan ham ulug‘ini ko‘rdingizlar. ²⁷ Bu kishi haqida *Tavrot*da shunday yozilgan:

“Men Sendan avval O‘z elchimni yuborarman,
U Sening oldingda yo‘l hozirlab yurar”.

²⁸ Sizlarga aytamanki, ayol zotidan tug‘ilganlar orasida Yahyo payg‘ambardan ulug‘roq biron payg‘ambar yo‘q. Shunga qaramay, Xudoning Shohligida hatto eng kichik hisoblangani ham undan kattadir”.

²⁹ Shunda barcha xalq va hatto soliqchilar ham Yahyoning va‘ziga quloq solib, suvda imon keltirdilar va Xudoni odil deb tan oldilar. ³⁰ Lekin din olimlari va farziylar suvda imon keltirmay, Yahyoning va‘zini, shuningdek, o‘zlariga mo‘ljallangan Xudo irodasini rad qildilar.

³¹ “Shunday qilib, bu nasl odamlarini nimaga tenglashtiray? – *davom etdi Rabbimiz Iso*. – Ular nimaga o‘xshaydi? ³² Ana ular maydonda o‘tirishib, bir-biroviga:

“Sizlarga nay chaldik, o‘ynamadinglar,
Sizlarga yig‘i chiqardik, yig‘lamadinglar”.

– deb qichqirishadigan bolalarga o‘xshaydilar. ³³ Chunki Yahyo payg‘ambar kelib non yemadi, sharob ichmadi; sizlar esa uni “jin uribdi” deysizlar. ³⁴ Inson O‘g‘li kelib, ham yedi, ham ichdi; bu gal esa Uni “kabobxo‘ru sharobxo‘r, soliqchilar bilan gunohkorlarning do‘sti” deysizlar. ³⁵ Va lekin *ilohiy* hikmat unga rioya qiluvchilar orqali oqlanadi”.

Iso va gunohkor ayol

³⁶ Farziylardan biri Isoni taom yeyishga taklif qildi. Iso farziyning uyiga kirib, dasturxon atrofida o‘tirdi.

³⁷ Bu shaharlik gunohkor deb tanilgan bir ayol Isoning farziy uyida mehmon bo‘lganligini bilib, bir ganch idishda atir moy olib keldi. ³⁸ Isoning orqa tomonida, oyoqlari yonginasida turganicha yig‘lab, ko‘z yoshlari bilan Uning oyoqlarini ho‘llyay boshladi. So‘ng sochlari bilan Isoning oyoqlarini artganicha, o‘pa turib atir moy surtdi.

³⁹ Isoni taklif etgan farziy buni ko‘rgach: “Agar bu odam payg‘ambar bo‘lganida edi, Unga suykilib turgan shu ayolning kimligini, qanaqa gunohkor ayol ekanligini bilar edi”, – deb ko‘nglidan o‘tkazdi.

⁴⁰ Iso unga qayrildi:

– Simun, senga aytadigan so‘zim bor.

– Aytgil, Ustoz! – dedi u.

⁴¹ Iso dedi:

– Bir qarz beruvchining ikki qarzdori bor ekan, biri besh yuz, ikkinchisi ellik kumush tanga qarz bo‘lgan ekan. ⁴² Biroq qarzdorlarning to‘lash uchun hech narsasi bo‘lmaganidan, u ikkovini ham kechiribdi. Aytib berchi, ulardan qaysi biri uni ko‘proq sevar ekan?

⁴³ Simun javob berib:

– Mening fikrimcha, ko‘proq qarzi kechirilgan kishi bo‘lsa kerak, – dedi.

– To‘g‘ri mulohaza qilding, – dedi unga Iso. ⁴⁴ Keyin ayolga o‘girilib:

– Bu ayolni ko‘ryapsanmi? – dedi Simunga. – Men sening uyingga kelganimda, oyoqlarimni yuvгани suv berganing yo‘q. U esa o‘zining ko‘z yoshlari bilan oyoqlarimni ho‘llab, sochlari bilan artib quritdi. ⁴⁵ Sen-chi, Meni o‘pganing yo‘q, bu ayol esa kelganimdan beri oyoqlarimni o‘pishdan to‘xtamayapti. ⁴⁶ Sen boshimga hatto moy quymading, u esa-chi oyog‘imga atir moy surkadi. ⁴⁷ Shuning uchun senga aytib qo‘yay: uning ko‘p

gunohlari kechirilgan, ko'p sevrishining sababi ana shunda. Kimki oz kechirilsa, u oz sevadi.

⁴⁸ So'ng Iso ayolga qayrilib:

– Gunohlaring kechirildi, – dedi.

⁴⁹ Iso bilan birga yeb-ichib o'tirganlar o'zlaricha fikr yurita boshlashdi: “Kim bo'ldi bu gunohni ham kechirayotgan?”

⁵⁰ Iso esa yana ayolga:

– Ishonching seni qutqardi, eson-omon borgil, – dedi.

8-BOB

Isoga ergashgan ayollar

¹ Oradan ko'p o'tmay, Iso shaharu qishloqlar bo'ylab Xudo saltanati to'g'risidagi Xushxabarni tarqatar edi. O'n ikki shogirdi U bilan birga yurishar edi. ² Shuningdek, yomon ruhlardan va turli kasalliklardan xalos bo'lgan bir necha ayollar, shu jumladan, ichidan yettita jin chiqib ketgan magdalalik Maryam, ³ Hironing saroy boshqaruvchisi Xuzaning xotini Yo'anna, Susanna va boshqa ko'p ayollar ham Iso bilan yurib, o'z mol-mulklarini sarf qilib, Uning tirikchiligiga xizmat qilishar edi.

Urug' sepuvchi haqida masal

⁴ Yana ko'p xalq to'planib, barcha shaharlar aholisi ham Uning oldiga oqib kelayotgan bir paytda, Iso masal bilan gap boshladi:

⁵ “Urug' sepuvchi o'z urug'ini sepish uchun chiqibdi. Sepayotganda ba'zi urug'lar yo'l yoqasiga tushib, poymol bo'libdi. Osmondagi qushlar kelib, urug'larni cho'qib ketibdi. ⁶ Ba'zi urug'lar toshloq yerga tushibdi. Urug'lar ko'karib chiqibdiyu, lekin tuproq namsiz bo'lgani uchun qurib qolibdi. ⁷ Yana boshqa urug'lar tikanlar orasiga tushibdi. Tikanlar o'sib, urug'larni bo'g'ib qo'yibdi. ⁸ Yana ba'zi urug'lar yaxshi yerga tushibdi. Ular ko'karib chiqib, yuz marta ko'p hosil beribdi”.

Iso bularni aytib bo'lib: “Kimning eshitar qulog'i bo'lsa, eshitsin!” – deb xitob qildi.

Masallarning maqsadi

⁹ Shogirdlar Isodan:

– Boyagi masalning ma'nosi nima? – deb so'rashdi. ¹⁰ U shunday javob berdi:

– Xudo Shohligining sirlarini bilish qobiliyati sizlarga nasib bo'lgan. Boshqalarga bo'lsa, hamma narsani masallar bilan tushuntiraman, toki *oyatdagidek*: “Ular qarab turib ko'rmasinlar, eshitib turib anglamasinlar”.

Urug' sepuvchi masalining ma'nosi

¹¹ “Bu masalning ma'nosi shu: Urug' – Xudoning kalomidir. ¹² Yo'l yoqasiga tushgan donlar shunday odamlarni bildiradiki, ular kalomni eshitadilar, lekin keyin imon va najot topmasliklari uchun iblis ularning yuragidan kalomni olib ketadi. ¹³ Toshloq yerga tushgan donlar esa shunday odamlarni bildiradi: ular kalomni eshitganda uni sevinch bilan qabul qilaveradilar. Lekin ular ildizga ega emas. O'qtin-o'qtin ishonsalar-da, sinov vaqtida imondan qaytadilar. ¹⁴ Tikanlar orasiga tushgan urug'lar shunday insonlarni bildiradiki, ular kalomni eshitadilar, biroq hayotning tashvishlari, boylik va zavq-shavq savdolari ostida bo'g'ilib, pishiq hosil bermaydilar. ¹⁵ Yaxshi yerga tushgan urug' esa shunday kishilarni bildiradi: ular kalomni eshitib, yaxshi, sof yurakda saqlaydilar va chidam bilan hosil beradilar”.

[Iso bularni aytib: “Kimning eshitar qulog'i bo'lsa, eshitsin!” – deb xitob qildi.]

Yorug'lik va qorong'ilik haqida

¹⁶ “Hech kim shamni yoqib, uni idish bilan yopmaydi yoki chorpoya tagiga qo'ymaydi. Aksincha, kirganlar yorug'likni ko'rsin, deb uni shamdonga qo'yadi. ¹⁷ Shuningdek, oshkora bo'lmaydigan hech qanday sir yo'q, ma'lum va ayon bo'lmaydigan hech yashirin narsa yo'q. ¹⁸ Shu sababdan qanday tinglayotganingizga diqqat qilinglar. Chunki kimda bor bo'lsa, unga yana beriladi. Kimda yo'q bo'lsa, o'zida bor bo'lishini fikr qilgan narsasi ham undan tortib olinadi”.

Isoning onasi bilan ukalari

¹⁹ Isoning onasi bilan ukalari Uning oldiga keldilar, ammo xaloyiq ko'pligidan Unga yaqinlasha olmadilar.

²⁰ Isoga:

– Onang va ukalaring Seni ko'rmoqchi bo'lib tashqarida turibdilar, – degan xabar yetkazishdi.

²¹ Iso ularga shunday javob berdi:

– Mening onam va ukalarim – Xudo kalomini tinglovchi va bajo keltiruvchilardir.

Isoning bo‘ronni tinchitishi

²² Kunlarning birida Iso O‘z shogirdlari bilan qayiqqa tushib ularga:

– Ko‘ning narigi tomoniga suzib o‘taylik, – dedi.

Ular jo‘nab ketishdi. ²³ Suzib ketayotganlarida Iso uxlab qoldi. Ko‘lda qattiq bo‘ron turdi. Qayiq suvga to‘lib, ular xavfli ahvolda qoldi. ²⁴ Shogirdlar Isoning yoniga borib:

– Ustoz, Ustoz, halokatsamiz! – deb Uni uyg‘otishdi.

Iso turib shamolga va to‘lqinlanayotgan suvlarga do‘q urdi. Shu zahoti bo‘ron tinib, sukunat tushdi. ²⁵ Iso shogirdlariga:

– Ishonchingiz qani? – dedi.

Ular esa juda qo‘rqib dong qotib qolishdi.

– Kim ekan U? Mana shamollar va suvlarga ham buyuradi, ular esa Unga bo‘ysunadi! – deyishdi bir-biriga.

Jinga chalinganning tuzalishi

²⁶ Jalilaning qarshi tomonidagi Gadara yurtiga suzib keldilar. ²⁷ Iso qirg‘oqqa chiqishi bilan shahardan bir odam uchradi. Bu odam ancha vaqtdan beri jinga giriftor bo‘lib, kiyim ham kiymasdi. U uyda ham turmay, qabriston g‘orlarida yashar edi. ²⁸ Isoni ko‘rgach, u qichqirib yubordi-da, o‘zini Uning oldiga tashlab, baland ovoz bilan:

– Ey Iso, Xudoyi Taoloning O‘g‘li, men bilan nima ishing bor? O‘tinaman, meni qiynama! – dedi. ²⁹ Chunki Iso yomon ruhga bu odamdan chiqib ketishni buyurgan edi. Uni saqlash uchun zanjir-kishan bilan bog‘lagan bo‘lsalar-da, lekin u bandlarni uzib tashlar va jin tez-tez uni tutib cho‘l-sahrolarga sudrab borar edi.

³⁰ Iso undan so‘radi:

– Isming nima?

– Ismim Tumonat^a, – dedi u. Chunki uning vujudini bir talay jin chirmagan edi.

³¹ Jinlar o‘zlarini tubsiz qa‘rga yubormaslikni Isodan yolvorib so‘radilar. ³² Shu tog‘ning yon bag‘rida katta bir to‘ng‘iz podasi o‘tlab yurgan edi. Jinlar to‘ng‘izlarga kirishga ruxsat berishi uchun Isodan yolvorib so‘radilar. Iso ularga ruxsat berdi. ³³ Shunda jinlar odamdan chiqib, to‘ng‘izlarga kirib oldilar. To‘ng‘iz podasi tik qiyalikdan pastga yopirildi va ko‘lda g‘arq bo‘ldi.

³⁴ To‘ng‘iz boquvchilar sodir bo‘lgan voqeani ko‘rgach, yugurib borib shaharda va ovullarda bularni gapirib berdilar. ³⁵ U joylar aholisi esa bo‘lib o‘tgan hodisani ko‘rish uchun dalaga chiqib, Isoning yoniga keldi. Jin chiqqan odamni kiyingan va aqli raso holatda Isoning oyog‘i tomonda o‘tirganini ko‘rib, vahimaga tushishdi. ³⁶ Hodisani ko‘rganlar esa u odamning jindan qanday qutulganini hammaga so‘zlab berishdi.

³⁷ Shunda Gadara atrofidan kelgan barcha aholi qattiq dahshatga tushdi, ularning yeridan chiqib ketishni Isodan iltimos qilishdi. Iso esa qayiqqa tushib qaytib ketdi.

³⁸ Jinlardan xalos bo‘lgan odam Iso bilan birga yurmoqlikni Undan so‘radi. Lekin Iso unga:

³⁹ – O‘z uyingga qaytib borib, Xudo sen bilan nimalar qilganini gapirib ber, – deb uni jo‘natdi.

U kishi borib, Iso u bilan nimalar qilganini butun shaharda e‘lon qiladigan bo‘ldi.

Tirilgan qiz, sog‘aygan ayol

⁴⁰ Iso *berigi qirg‘oqqa* qaytib kelgach, xalq Uni quvonib qarshiladi, chunki hamma Uni kutib turgan edi.

⁴¹ Shu payt ibodatxonaning jamoaboshisi bo‘lgan Yair ismli bir kishi kelib qoldi. Isoning oyoqlariga o‘zini tashlab, uning uyiga borishini o‘tinib so‘radi. ⁴² Chunki uning o‘n ikki yoshlardagi birgina qizi o‘lim to‘shagida yotar edi.

Iso borarkan, xaloyiqning siquvida qoldi. ⁴³ Shu o‘rtada o‘n ikki yildan beri qon ketishidan azob chekayotgan bir ayol ham bor edi. U bor-yo‘g‘ini tabiblarga sarf etgani bilan hech biridan shifo topmagan edi. ⁴⁴ Ayol Isoga orqa tomondan yaqinlashib, etagiga elas qo‘l tegizgan onda qon oqishi darhol to‘xtadi.

⁴⁵ – Kim u Menga qo‘lini tegizgan? – dedi Iso. Hamma tongach, Butrus bilan yonidagilar dedi:

– Ustoz, xaloyiq Seni o‘rab, siqib turibdi, Sen esa-chi, Menga kim qo‘l tegizdi, deysan?

⁴⁶ Lekin Iso:

– Kimdir Menga aniq tegdi-da, Men O‘zimdan bir kuch chiqqanini sezdim, – dedi.

⁴⁷ Ayol boshqa yashirina olmaganini payqagach, qaltiragancha Isoga yaqinlashib, Uning oyoqlariga o‘zini tashladi-yu, Unga qanday maqsad bilan tekkanligini va o‘sha zahoti qanday darddan xalos bo‘lganini butun xalqqa eshittirib so‘zlab berdi.

⁴⁸ Iso unga:

– Dadil bo‘l, qizim! Ishonching seni qutqardi, eson-omon borgil, – dedi.

⁴⁹ Iso gapini hali tugatmasdanoq, jamoaboshining uyidan kimdir kelib, jamoaboshiga:

^a 8:30 TUMONAT: yunoncha “legion”, ya‘ni Rim armiyasida 6000 askardan iborat harbiy qism.

– Qizingiz o‘ldi, Ustozni ovora qilmay qo‘yaqoling, – dedi.⁵⁰ Buni eshitgan Iso u odamga:

– Qo‘rqma, faqat ishongin, qizing qutqariladi, – dedi.

⁵¹ Iso o‘sha uyga kelib, Butrus, Yuhanno, Yoqub va qizning ota-onasidan boshqa hech kimning O‘zi bilan ichkariga kirishiga ruxsat bermadi. ⁵² Hamma qizcha uchun yig‘lab nola qilayotgan edi. Biroq Iso:

– Yig‘lamanglar, u o‘lgan emas, faqat uxlab yotibdi, – dedi.

⁵³ Ular qizchaning o‘lganligini bila turib, Uning ustidan kulishdi. ⁵⁴ Iso esa [hammani tashqariga chiqarib,] qizchaning qo‘lidan ushlab qoldi-da:

– Ey qizaloq, o‘rningdan tur! – deb xitob qildi.

⁵⁵ Qizchaning ruhi taniga qaytdi. U shu ondayoq o‘rnidan turib ketdi. Iso unga ovqat berishni buyurdi.

⁵⁶ Qizning ota-onasi hayron qoldilar. Iso esa ularga bo‘lgan voqea haqida hech kimga aytmaslikni buyurdi.

9-BOB

O‘n ikki shogirdni xizmatga yuborish

¹ Iso o‘n ikki shogirdini yoniga chaqirib, ularga butun jinlar ustidan hokimlik qilish va kasallarni sog‘aytirish qudratini berdi. ² Xudoning Shohligini e‘lon qilish va xastalarga shifo berishga ularni yuborib, ³ Iso dedi: “Yo‘lga hech narsa olmanglar: hassa ham, to‘rva ham, non ham, aqcha ham, bir juft ko‘ylak ham olmanglar. ⁴ Qaysi uyga kirsangizlar, u yerdan jo‘naguningizcha o‘sha uyda qolinglar. ⁵ Agar biror shaharda sizni qabul qilmasalar, u yerdan chiqayotganingizda aholiga ogohlantirish tariqasida oyoqlaringizdagi changni qoqib ketinglar”.

⁶ Shogirdlar jo‘nadilar. Qishloqdan-qishloqqa o‘tib borib, hamma yoqda Xushxabarni targ‘ib qilar, kasallarga shifo berar edilar.

Hokim Hirodning esankirashi

⁷ Viloyat hokimi Hirod sodir bo‘layotgan ajoyibotlarni eshitib, esankirab qoldi. Chunki ba‘zilar: “Yahyo tirilib kelibdi”, – desalar, ⁸ boshqalar esa: “Ilyos payg‘ambar paydo bo‘libdi”, – derdilar. Yana boshqalar bo‘lsa: “Qadimgi payg‘ambarlardan biri tirilib kelibdi”, – deb yurishdi. ⁹ Hirod bo‘lsa: “Men Yahyoni boshidan judo qilganman. Endi bunday ishlarni qilyapti, deb yurishgani kim ekan?” – dedi-da, Isoni ko‘rgisi keldi.

Isoning 5000 kishini to‘ydirishi

¹⁰ Shu orada Isoning havoriylari safardan qaytib kelib, qilgan ishlarini Unga aytib berishdi. Iso havoriylarni Baytsayda nomli shahar yaqinidagi xilvat joyga O‘zi bilan olib ketdi. ¹¹ Ammo xaloyiq buni bilib, Uning orqasidan boraverdi. Iso ularni yaxshi qarshilab, Xudoning Shohligi to‘g‘risida suhbatlashdi, shifoga muhtojlarni davoladi.

¹² Kun botib, kech kira boshladi. Isoning o‘n ikki shogirdi Uning oldiga kelib:

– Xaloyiqqa ruxsat ber, atrofdagi ovul va qishloqlarga borib rizqini topsin, tunasin. Chunki bunda ovloq joydamiz, – dedilar.

¹³ – Sizlar ularga ovqat beringlar! – dedi Iso.

– Beshta non va ikkita baliqdan boshqa biron narsamiz yo‘q-ku. Borib shuncha kishiga ovqat sotib ololamizmi? – dedi shogirdlar.

¹⁴ O‘sha yerda besh mingga yaqin erkak bor edi. Iso shogirdlariga:

– Xaloyiqni har qatorga elliktadan qilib o‘tqazinglar, – dedi.

¹⁵ Shogirdlar xuddi shunday qilib, hammani o‘tqazdilar. ¹⁶ Iso beshta non bilan ikkita baliqni oldi-yu, osmonga qarab shukrona duosini o‘qidi. So‘ng bularni mayda-mayda qilib, xalqqa tarqatish uchun shogirdlariga berdi. ¹⁷ Hammalari yeb to‘ydi. Ortib qolgan burdalarni terib olishganda, o‘n ikki savat chiqdi.

Butrus Isoning Masihligini tan olishi

¹⁸ Bir vaqtda Iso yolg‘iz O‘zi ibodat qilar edi. Shogirdlari ham yaqin turar edilar. Iso ulardan:

– Xalq Meni kim deb hisoblaydi? – deya so‘radi. ¹⁹ Ular javob berib:

– Yahyo payg‘ambar deb hisoblaydi, boshqalar esa Ilyos payg‘ambar deb hisoblaydi. Yana boshqalar bo‘lsa: “Qadimgi payg‘ambarlardan biri tirilib kelibdi”, deb o‘ylab yurishibdi, – dedilar. ²⁰ Iso ulardan:

– Sizlar-chi, Meni kim deb hisoblaysizlar? – deb so‘radi. Bunga javoban Butrus:

– Sen Xudo yuborgan Masihsan! – dedi.

Iso O‘z o‘limi haqida

²¹ Iso bularni hech kimga aytmanglar, deb shogirdlariga qat‘iy buyruq berdi. ²² “Inson O‘g‘li ko‘p azob chekishi, oqsoqollar, oliy ruhoniylar va ulamolar tomonidan rad qilinib o‘ldirilishi, uchinchi kuni esa qayta

tirilishi kerak”, – dedi.

²³ So‘ng hammaga xitob qilib dedi: “Agar kim Menga ergashishni istasa, o‘zidan kechsin va har kuni o‘z xochini ko‘tarib^a, ortimdan yursin. ²⁴ Kim o‘z jonini saqlab qolmoqchi bo‘lsa, uni yo‘qotadi. Kim Men uchun jonini yo‘qotsa, uni saqlab qoladi. ²⁵ Agar inson butun dunyoni egallab olsa-yu, biroq o‘ziga zarar yetkazsa yoki halokatga yo‘liqsa, bundan qanday foyda ko‘radi? ²⁶ Kim Mendan va Mening so‘zlarimdan uyalsa, Inson O‘g‘li^b ham O‘zi, Otasi va muqaddas farishtalar salobati ila kelganda, undan uyaladi. ²⁷ Sizlarga chinini ayta: bu yerda turganlardan ba‘zilari borki, Xudoning Shohligini ko‘rmaguncha, o‘lim ko‘rmaydilar”.

Iso qiyofasining o‘zgarishi

²⁸ Iso bu so‘zlarni aytgandan keyin sakkiz kuncha o‘tib, Butrus, Yuhanno va Yoqubni olib, ibodat qilish uchun toqqa chiqdi. ²⁹ U ibodat qilayotganda, yuzining ko‘rinishi o‘zgarib, kiyimlari yashinday oq bir tusda yarqirab ketdi. ³⁰⁻³¹ Shu onda nur yog‘ilib turgan ikki zot – Muso va Ilyos payg‘ambarlar paydo bo‘lib, Iso bilan gapga tushdilar. Ular Isoning yaqinda Quddusga borib olamdan o‘tishi to‘g‘risida suhbatlashar edilar.

³² Butrus va u bilan birga bo‘lganlarni uyqu elitgan edi. Qo‘qqisdan uyg‘onishib, nurli Isoni va U bilan birga turgan ikki zotni ko‘rdilar. ³³ U zotlar endi Isodan ajralib ketaylik, degan paytda Butrus Isoga:
– Ustoz, bizga bu joy juda yoqyapti! Qani, uchta chayla quraylik – birisi Senga, birisi Musoga, birisi Ilyosga, – dedi. Ammo u nima deyarini bilmas edi.

³⁴ Butrus gapini tugatmasdanoq, bir bulut paydo bo‘lib ularga soya soldi. Ular bulut ostida qolib, vahimaga tushdilar. ³⁵ Bulut ichidan:

– Bu Mening aziz O‘g‘limdir; Unga quloq solinglar, – degan sado eshitildi.

³⁶ Sado uzilgach, shogirdlar Isoning u yerda yolg‘iz qolganini ko‘rdilar. Ular ko‘rganlarini yashirib, o‘sha kunlarda hech kimga bildirmadilar.

Isoning boladan jin quvishi

³⁷ Ertasi kun ular tog‘dan tushdi. Isoni ko‘p xaloyiq qarshiladi. ³⁸ Kimdir birdan xalq ichidan dod soldi:

– Ustoz! Sendan yalinib so‘rayman, o‘g‘limga bir qaragin, u mening yagona bolam-ku. ³⁹ Bir ruh bolani tutib turadi va u birdaniga baqirib yuboradi. Ruh uni og‘zidan ko‘pik chiqquncha yerga yiqitib sudraydi, uni obdan qiynab, zo‘rg‘a undan ayriladi. ⁴⁰ Men Sening shogirdlaringga, ruhni quvinglar, deb yolvordim, lekin ular eplolmadi, – dedi. ⁴¹ Iso bunga javoban:

– Ey vafosiz va buzuq nasl! Qachongacha sizlar bilan birga bo‘laman? Qachongacha sizlarga chidab turaman? O‘g‘lingni bu yerga keltir! – dedi.

⁴² Bola yaqinlashmasdanoq, jin uni yerga ag‘natib ura ketdi. Lekin Iso yomon ruhga bas qilishni buyurdi, bolani sog‘aytirdi va uni otasiga topshirdi. ⁴³ Hamma Isoning buyukligiga hayron qoldi.

Iso yana O‘z o‘limi haqida

Isoning qilayotgan ishlaridan hamma taajjubda ekan, U O‘z shogirdlariga: ⁴⁴ “Sizlar bu so‘zlarimni quloqlaringizga quyib olinglar! – dedi. – Inson O‘g‘li odamlar qo‘liga tutib berilishi muqarrardir”.

⁴⁵ Shogirdlar bo‘lsa, bu so‘zni tushunmadilar. Bu so‘z ularning tushunchasidan yashirin bo‘lib, ma‘nosiga yetmadilar, Isodan so‘rashga esa qo‘rqar edilar.

Kim katta?

⁴⁶ Shogirdlar orasida: qay birimiz kattamiz, degan tortishuv bo‘ldi. ⁴⁷ Ularning ko‘nglidagi fikrni uqib, Iso bir bolani olib O‘zining yoniga turg‘izdi-da, ⁴⁸ ularga dedi:

– Kim bu bolani Mening nomimdan qabul qilsa, Meni qabul qilgan bo‘ladi. Kim Meni qabul qilsa, Meni Yuborganni qabul qilgan bo‘ladi. Orangizda kim eng kichik ekan, mana u buyuk hisoblanadi.

⁴⁹ Shunda Yuhanno so‘z oldi:

– Ustoz! Sening noming bilan jinlarni quvayotgan bir odamni ko‘rdik. U biz bilan yurmagan sababli, unga buni man etdik.

⁵⁰ – Man qilmang – dedi Iso. – Kimki sizga qarshi emas, u siz tomonda.

Samariyaliklarning Isoni rad qilishi

⁵¹ Isoning olamdan o‘tish kunlari yaqinlasharkan, U Quddusga borishga jazm qildi. ⁵² O‘zidan oldin xabarchilarni yubordi. Ular Iso kelishiga hozirlik ko‘rish uchun Samariyaning bir qishlog‘iga kirdilar. ⁵³ Lekin U Quddusga ketayotgan sayyoh ko‘rinishida bo‘lgani uchun, samariyaliklar Isoni qabul qilmadilar.

^a 9:23 O‘Z XOCHINI KO‘TARISH: Iso Masih kabi o‘z nafsidan kechib, Xudo yo‘liga o‘zini butunlay bag‘ishlab, imon tufayli keladigan kulfatlardan bosh tortmaslik ma‘nosida; yana qarang: 14:25-27.

^b 9:26 INSON O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni; lug‘atga qarang.

⁵⁴ Shogirdlari Yoqub ila Yuhanno buni ko'rib:

– Rabbii, istasang, biz Ilyos payg'ambar qilganidek, bularni gumdon qilish uchun osmondan olov tushsin deb aytaylik! – dedilar. ⁵⁵ Iso esa ularga burildi-da, ta'na qilib:

– Sizlar qanday ruhda borayotganingizni bilmaysizlar, – dedi. ⁵⁶ – Inson O'g'li inson jonini halok qilish emas, xalos qilish uchun kelgan.

So'ngra ular boshqa qishloq sari ketdilar.

Isoga ergashishning shartlari

⁵⁷ Yo'lda ketar ekanlar, kimdir Isoga:

– Hazrat, qayerga borma, men Sening orqangdan yuraman, – dedi. ⁵⁸ Iso unga:

– Tulkilarning inlari, ko'k qushlarining uyalari bor. Lekin Inson O'g'lining bosh suqadigan joyi yo'q, – dedi.

⁵⁹ Boshqa birisiga Iso:

– Orqamdan yur! – dedi. Lekin u:

– Hazrat, oldin borib otamni ko'mib kelishga ijozat ber, – dedi. ⁶⁰ Iso unga:

– O'liklarni qo'y, ularni o'zicha o'lik bo'lganlar ko'msin. Sen esa borib, Xudoning Shohligi haqida xabar tarqatgin, – dedi.

⁶¹ Yana boshqa biri:

– Hazrat, men Sening orqangdan yuraman. Faqat oldin borib uydagilar bilan xayrlashishimga ijozat ber, – dedi. ⁶² Lekin Iso unga dedi:

– Qo'llarini omochda tutib, orqasiga qaragan hech kim Xudoning Shohligi uchun layoqatli bo'lmas.

10-BOB

Yetmish shogirdning voizlik safari

¹ Bu hodisalardan keyin Rabbimiz Iso boshqa yetmish shogirdni tanlab, O'zi tashrif buyuradigan har bir shahar, har bir joyga O'zidan oldin borib tursin uchun ularni ikkita-ikkita yubordi. ² Ularga xitoban dedi: “Hosil mo'l, biroq yumushchilar oz. O'z hosilingni yig'ib-teradigan yumushchilar yubor, deb hosil Egasiga iltijo qilinglar. ³ Boringlar! Sizni bo'rilar orasiga qo'zilar day yuboryapman. ⁴ Hamyon ham, to'rva ham, choriq ham olmang, yo'lda hech kimga salom ham bermanglar. ⁵ Qaysi uyga kirsangizlar, avval boshda: “Uyingizga tinchlik bo'lsin”, deb salom beringlar. ⁶ Agar u yerda biror tinchliksevar bo'lsa, uning boshi salomat bo'ladi. Bo'lmasa, salomingiz sizlarga qaytib keladi. ⁷ Kirgan uyda qolinglar, sizlarga nimaiki bersalar, uni yeb-ichinglar. Chunki mehnatkash o'z mehnatiga yarasha taqdirlanmoqqa munosibdir. Uyma-uy o'tib yurmanglar.

⁸ Qaysi shaharga kelganingizda sizlarni qabul qilsalar, oldingizga qo'yilganni yenglar. ⁹ O'sha yerdagi kasallarga shifo berib, ularga: “Xudoning Shohligi sizlarga yaqinlashdi”, deb aytinglar. ¹⁰ Agarda qaysi shaharga kelganingizda sizlarni qabul qilmasalar, u yerdan chiqayotganingizda ko'cha-ko'yda baralla:

¹¹ “Shahringizdan oyoqlarimizga yopishgan changni ham qoqib, o'zingizga qoldirib ketyapmiz. Biroq shunga qaramay bilib qo'yinglarki, Xudoning Shohligi sizlarga yaqinlashdi”, deb aytinglar. ¹² Sizlarga gapim shuki, *qiyomat* kunida u shahardan ko'ra Sado'm^a shahrining holi yengilroq bo'ladi”.

Gunohkor shaharlarning holiga voy

¹³ “Sening holingga voy, ey Horazin! Sening holingga voy, ey Baytsayda! Agar sizlarda sodir bo'lgan mo'jizalar Tir bilan Sido'n shaharlarida yaratilganda, ular allaqachon julga o'ranib, kulga o'tirib, tavba qilgan bo'lardilar. ¹⁴ Mana, qiyomat kunida sizdan ko'ra Tir va Sido'nning holi yengilroq bo'ladi. ¹⁵ Ey sen, ko'kkacha o'rlagan Kafarnahum, tuban ketajaksan tamug'ga!

¹⁶ Sizni tinglagan Meni tinglagan bo'ladi. Sizni rad etgan Meni rad etgan bo'ladi. Meni rad etgan esa Meni Yuborganni rad etgan bo'ladi”.

Yetmish shogirdning safardan qaytishi

¹⁷ Yetmish shogird quvonch bilan safardan qaytib kelib Isoga:

– Rabbii, Sening nomingni tilga olsak, jinlar ham bizga bo'ysunadi-ku! – dedilar. ¹⁸ Iso ularga dedi:

– Men shaytonning osmondan yashinday tushganini ko'rdim. ¹⁹ Mana, Men sizlarga ilonu chayonlarni ezib tashlash hamda dushmanning butun kuch-qudratini oyoq osti qilish iqtidorini berganman. Hech narsa sizlarga zarar yetkazmaydi. ²⁰ Biroq ruhlar sizga bo'ysunayotganidan quvonmanglar, balki nomlaringiz

^a 10:12 SADO'M: lug'atga qarang.

osmonda yozilganidan quvoninglar!

²¹ O'sha paytda Iso *ilohiy* Ruhdan ilhomlanib, juda xurram bo'lib dedi:

– Ey Ota, yeru ko'k Hukmdori! Sen bu ishlarni donoyu oqillardan yashirib, go'daklarga ma'lum etganing uchun Senga hamdu sano aytaman. Ha Ota, Sening ezgu xohishing shunday edi.

²² [Keyin Iso shogirdlariga o'girilib, dedi:]

– Otam Menga hamma narsani topshirgan. O'g'ilning kimligini Otadan boshqa hech kim bilmaydi, Otaning kimligini ham O'g'ildan va O'g'il bilim berishni istagan kishidan boshqa hech kim bilmaydi.

²³ So'ng shogirdlariga qarab, Iso alohida dedi:

– Sizlar ko'rayotgan narsalarni ko'rib turgan ko'zlar saodatlidir! ²⁴ Sizlarga shuni aytayin: ne-ne payg'ambaru podshohlar siz ko'rayotganni ko'rmoq orzu etgandilar, lekin ko'rolmadilar, siz eshitayotganni eshitmoq orzu etgandilar, lekin eshitolmadilar.

Amaliy rahmdillik haqida

²⁵ Shunda Isoni sinash maqsadida kelgan Tavrot tafsirchilaridan biri oyoqqa turib, Unga savol berdi:

– Ustoz, abadiy hayot nasib bo'lmog'i uchun nima qilishim kerak?

²⁶ – Tavrotda nima yozilgan? Qanday o'qiysan? – deb so'radi Iso. ²⁷ U kishi shunday javob berdi:

– “Egang Xudovandni butun qalbing, butun joning, butun quvvating va butun onging bilan sev, yaqiningni^a esa o'zing kabi sev”, – deb yozilgan.

²⁸ Iso unga:

– Sen to'g'ri javob berding, shunday qilgin, ana shunda yashaysan! – dedi. ²⁹ Ammo u odam o'zini oqlamoqchi bo'lib:

– Xo'p, menga yaqin kim? – deb so'radi Isodan. ³⁰ Iso unga o'rnakli naql bilan javob qaytardi:

– Bir odam Quddusdan Yerixoga borar ekan, qaroqchilar qo'liga tushib qolibdi. Qaroqchilar uning kiyimlarini yechib olib, o'lasini qilib urib, shu holicha tashlab ketibdilar. ³¹ Ittifoqo, shu yo'ldan bir ruhoniya^b borar ekan. Uni ko'rib, yonidan o'tib ketibdi. ³² U joyga bir levit^c ham kelib, u odamni ko'riboq, yonidan o'tib ketaveribdi. ³³ Bir samariyalik yo'lovchi esa bu joydan o'tarkan, uning ustidan chiqib qolibdi va holiga ko'p kuyinibdi. ³⁴ Uning yoniga kelibdi-da, yaralariga moy surib, sharob quyib, bog'lab qo'yibdi. So'ng uni o'z uloviga mindiribdi-da, mehmonxonaga olib kelib, unga g'amxo'rlik qilibdi. ³⁵ Ertasiga jo'natotganda ikki kumush tanga chiqaribdi-da, mehmonxona egasiga berib: “Unga yaxshi qaragin. Agar bundan ziyod xarj qilar bo'lsang, men qaytib kelganimdan so'ng senga beraman”, – deb ketibdi.

³⁶ Seningcha, uchovidan qaysi biri qaroqchilarning qo'liga tushgan odamning yaqini sanaladi?

³⁷ Tavrot tafsirchisi:

– Unga shafqat qilgan odam-da, – deb javob berdi.

– Bor, sen ham shunday qil! – dedi unga Iso.

Iso Maryam bilan Martaning uyida

³⁸ O'z yo'llarida davom etishdi. Iso bir qishloqqa kirdi. Bu yerda Marta ismli ayol Uni uyiga taklif qildi.

³⁹ Uning Maryam ismli bir singlisi bor edi. Maryam Isoning oyoqlari oldida o'tirib Uning so'zlarini tinglar edi.

⁴⁰ Marta esa tayyorgarchilik ishlari bilan juda ovora edi.

Nihoyat, u Iso yoniga kelib:

– Hazrat! Singlim bir o'zimni xizmatda qoldirib qo'yganiga e'tibor bermayapsanmi? Unga aytgin, menga yordam bersin! – dedi. ⁴¹ Iso unga shunday javob berdi:

– Marta, Marta, buncha urinib tashvishlanmasang! ⁴² Zarur bo'lgan bittagina ish bor. Maryam esa o'zi uchun yaxshi ulushni tanladi va bu undan tortib olinmaydi.

11-BOB

Ibodat haqida

¹ Iso bir joyda ibodat qilar edi. Ibodatni tamom qilgach, shogirdlaridan biri Unga:

– Rabbii! Yahyo o'z shogirdlarini o'rgatganidek, bizni ham ibodat qilishga o'rgat, – dedi. ² Iso ularga dedi:

– Ibodat qilayotganingizda shunday deb aytinglar:

Ey, Otamiz!

^a 10:27 YAQININGNI: ya'ni senga yaqin bo'lgan o'zga odamni.

^b 10:31 RUHONIY: ayrim lavozimdagi ma'bad xizmatkori.

^c 10:32 LEVIT: ayrim lavozimdagi ma'bad xizmatkori.

Sening muqaddas isming ulug'lansin^a.

Sening Shohliging kelsin.

³ Kundalik rizqimizni berib turgin.

⁴ Gunohlarimizni kechirgin, chunki biz ham o'zimizga qarzdor bo'lgan har bir kishini kechiramiz. Bizni vasvasaga duchor qilmagin^b.

⁵ Yana ularga dedi: "Faraz qilaylik, orangizda bir kishining do'sti bor. Yarim kechada do'sti uning oldiga kelib:

– Do'stim, menga uchta non qarz berib tur. ⁶ Mening bir do'stim yo'ldan o'taturib, tashrif buyurdi, oldiga qo'yadigan hech narsam yo'q, – deydi. ⁷ Unisi ichkaridan javob berib:

– Meni bezovta qilma. Eshik qulf, bolalarim men bilan bir to'shakda yotishibdi, endi o'rnimdan turib senga berolmayman, – deydimi?

⁸ Sizlarga rostini aytсам: o'z do'sti bo'lgani uchun ham turib unga bermasa-da, lekin uning shilqimligi tufayli u turib, qancha so'rasa, shuncha beradi.

⁹ Shunday qilib, Men sizga aytaman: so'rab turinglar, sizga beriladi. Izlab turinglar, topasizlar. Taqillatib turinglar, eshik ochiladi. ¹⁰ Chunki har bir so'ragan olar, izlagan topar, taqillatganga eshik ochilar.

¹¹ Orangizdagi qaysi bir ota, o'g'li undan non so'rasa, unga tosh beradi? Yoki baliq so'rasa, unga baliq o'rniga ilon beradi? ¹² Yoki tuxum so'rasa, unga chayon beradi? ¹³ Shunday qilib, sizlar yovuz bo'la turib bolalaringizga yaxshi hadyalar bera bilar ekansiz, samodagi Ota esa Undan so'raganlarga Muqaddas Ruhni berishi yanada shubhasizdir".

Iso va shayton

¹⁴ Bir kuni Iso soqovdan jinni quvib chiqardi. Jin chiqqandan so'ng, soqov tilga kirdi, xalq esa hayratda qoldi. ¹⁵ Ammo oralaridan ba'zilari: "U ins-jinlar boshlig'i iblisning^c kuchi bilangina jinlarni quvib chiqaryapti!" – dedilar. ¹⁶ Boshqalar esa Isoni sinab ko'rmoqchi bo'lib, osmondan dalolat ko'rsatishni Undan talab qildilar.

¹⁷ Iso ularning qalb kechinmalarini bilib, dedi: "O'z ichidan bo'lingan har bir podshohlik nuraydi, o'z ichidan bo'lingan xonadon xarob bo'ladi. ¹⁸ Agar shayton ham o'zaro bo'lingan bo'lsa, uning saltanati qanday tura oladi? Sizlar bo'lsa, yana Meni iblis kuchi bilan jinlarni quvib chiqarayotibdi, deysiz-a? ¹⁹ Agar Men jinlarni iblis kuchi bilan quvib chiqarayotgan bo'lsam, u holda sizlarning o'g'illaringiz kimning kuchi bilan quvib chiqarishadi? Shu sabab ham ular sizga hakam bo'ladilar. ²⁰ Agar Men Xudo dasti ila jinlarni quvib chiqarayotgan ekanman, bu Xudo Shohligining sizga yetib kelgani demak.

²¹ Agar kuchli odam o'z uyini qurol-yarog'i bilan qo'riqlab tursa, uning mol-mulki bexatar bo'ladi. ²² Ammo undan kuchlirog'i hujum qilib uni yengsa, u tayangan barcha qurollarini tortib oladi va o'ljasini istaganga taqsimlab beradi. ²³ Kim Men bilan birga bo'lmasa, Menga qarshidir. Kim Men bilan birga yig'masa, sochadi.

²⁴ Yovuz ruh insondan chiqqanidan keyin, rohat izlab suvsiz yerlarni aylanib yuradi va topmagach: "Chiqqan uyimga qaytib boraman", deydi. ²⁵ Kelgach esa, uyni supurilgan va yig'ishtirilgan holda ko'radi.

²⁶ Shunda borib, o'zidan ham yovuzroq boshqa yettita ruhni chaqiradi va ular bilan uyga kirib yashay boshlaydi. U odamning keyingi holi avvalgidan battarroq bo'lar".

Haqiqiy baxtiyorlik

²⁷ Iso bu so'zlarni aytayotganda, xalq orasidan bir ayol ovozini baland qilib:

– Seni asragan qorin, Seni emizgan ko'krak baxtlidir! – deb yubordi. ²⁸ Lekin Iso dedi:

– Aniqrog'i, Xudo kalomini tinglab uni bajo keltirganlar baxtlidir!

Isodan dalil talab qilish

²⁹ Ko'pdan-ko'p xaloyiq yig'ila boshlagach, Iso so'z ochib dedi: "Bu nasl yomondir! Bu nasl bir dalil izlamogda, ammo Yunus payg'ambarning alomatidan boshqa unga dalil berilmaydi. ³⁰ Yunus Nineviya aholisi uchun qanday alomatli bo'lgan bo'lsa, Inson O'g'li^d ham bu nasl uchun shunday alomatli bo'ladi. ³¹ Janub malikasi^e qiyomat kunida bu nasl odamlari bilan birga tirilib, ularni mahkum etadi. Chunki u Sulaymonning hikmatini tinglash uchun dunyoning olis elidan kelgan. Hamda mana, Sulaymondan buyukrog'i bu yerdadir! ³² Nineviya odamlari qiyomat kunida bu nasl bilan birga turib, uni mahkum etadilar. Chunki ular Yunusning

^a 11:2 yoki "ising muqaddas tursin (tutilsin)".

^b 11:2-4 Injilning eng qadimiy va ishonarli qo'lyozmalari bo'yicha, Iso Masihning ushbu ulug' ibodatining to'liq shakli Matto 6:9-13-oyatlarida bor.

^c 11:15 IBLIS: aslida "Baalzabul"; lug'atga qarang.

^d 11:30 INSON O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

^e 11:31 JANUB MALIKASI: Podshoh Sulaymonni yo'qlab borgan Shabo (bugungi Yaman) malikasi; (aynan Tavrot, 3-Shohlar 10-bob).

va'zi sababli tazarru qilganlar. Hamda mana, Yunusdan buyukrog'i bu yerdadir!"

Yorug' tan haqida

³³ "Hech kim shamni yoqib, uni ko'rinmas yerga yoki chelakning tagiga qo'ymaydi. Aksincha, kirganlar ziyoni ko'rsin, deb uni shamdonga qo'yadi. ³⁴ Tanning chirog'i – ko'z. Agar ko'zing tiniq bo'lsa, butun taning ham nurli bo'lar. Agarda ko'zing yomon bo'lsa, taning ham qorong'i bo'lar. ³⁵ Shuning uchun, ichingdagi nur qorong'i bo'lmasligiga e'tibor ber. ³⁶ Agar taningda biron qorong'i qism bo'lmay, hamma joyi nurlanib tursa, shunda yonar chiroq seni yoritgandek, butun taning ham yorqin bo'lar".

Isoning din arboblari ko'yishi

³⁷ Iso bularni gapirib turganda, bir farziy Uni dasturxonga taklif qildi. Iso uning uyiga kirib, ovqatlanishga o'tirdi. ³⁸ Iso ovqatdan oldin qo'llarini yuvmagani farziy ko'rib, ajablandi.

³⁹ Rabbimiz Iso unga dedi: "Ey farziylar, sizlar piyolayu tovoqning sirtini tozalaysiz-u, ammo ichingiz talonchilik va yovuzlikka to'lib-toshadi! ⁴⁰ Hoy befahmlar! Sirtni yaratgan ichni ham yaratgan emasmi?"

⁴¹ Yaxshisi, o'zingizda boridan xayr-sadaqa beringlar, shunda sizlar uchun hamma narsa halol bo'ladi.

⁴² Ey farziylar, holingizga voy! Sizlar yalpiz, za'faron va har xil sabzavotdan ushr berasiz-u, ammo haqqoniyat va Xudo sevgisiga beparvosizlar! Bularning birini bajara turib, ikkinchisini ham tashlab qo'ymasligingiz kerak edi.

⁴³ Ey farziylar, holingizga voy! Sizlar ibodatxonalarda to'rda o'tirish va xalq yig'inlarida alik olishni yaxshi ko'rasizlar. ⁴⁴ Holingizga voy, ey munofiq tafsirchilar hamda farziylar! Sizlar odamlar sezmay ustidan bosib o'tgan belgisiz qabrlarga o'xshaysizlar".

⁴⁵ Shu mahalda Tavrot tafsirchilaridan biri so'zga chiqib Isoga: "Ustoz, bu so'zlarni aytib, bizni ham ranjitding-ku", – dedi.

⁴⁶ Iso esa aytdi: "Ey tafsirchilar, sizlarning ham holingizga voy! Siz ko'tarib bo'lmaydigan yuklarni insonlarga yuklaysiz-u, o'zlaringiz esa u yuklarga barmog'ingizni ham tegizmaysizlar. ⁴⁷ Holingizga voy! Sizlar ota-bobolaringiz o'ldirgan payg'ambarlarga maqbara qurasizlar. ⁴⁸ Shu bilan ota-bobolaringizning qilmishlarini tasdiqlab, ularga hamfikirdek bo'lmoqdasizlar. Ular-chi, payg'ambarlarni o'ldirishgandi, sizlar esa ularga maqbara qurib yuribsizlar! ⁴⁹ Shuning uchun ham Xudo o'z hikmatlarida shunday degan: "Men ularga payg'ambarlar va rasullar yuboraman. Ulardan ba'zilarini o'ldiradilar, ba'zilarini esa quvg'in qiladilar".

⁵⁰⁻⁵¹ Shu sababli, dunyo bino bo'lgandan beri to'kilgan barcha payg'ambarlar qoni, Hobildan^a tortib, qurbongoh ila ma'bad orasida o'ldirilgan Zakariyogacha to'kilgan barcha qonlar shu naslning bo'yniga tushadi! Ha, sizlarga yana aytamanki, bu qonlar shu nasldan talab qilinadi!

⁵² Ey tafsirchilar, ma'rifat kalitini qo'lga olganingiz uchun holingizga voy! O'zlaringiz-ku eshikdan kirganingiz yo'q, kirmoqchi bo'lganlarga esa to'sqinlik qilib turibsizlar".

⁵³ Iso bularni endi aytib tugatar ekan, ulamolar va farziylar Uni qattiq siquvga oldilar, ko'plab so'roqlarga javob berishga majburladilar. ⁵⁴ Uning og'zidan Uni ayblovchi biron gap chiqishini poylab, Uni tuzoqqa tushirish payida edilar.

12-BOB

Riyokorlikka qarshi ogohlantirish

¹ Shu orada minglarcha odam to'planib, bir-birini ezayotganday tuyular edi. Iso oldin O'z shogirdlariga qarab so'zlay boshladi: "Farziylarning xamirturushidan (ya'ni riyokorligidan) ehtiyot bo'linglar! ² Ochilmay qoladigan hech yopiq narsa yo'q, bilinmay qoladigan hech qanday sir yo'q. ³ Sizning qorong'ilikda so'zlaganlaringiz yorug'likda eshitilajak, berk eshiklar orqasida quloqqa shivirlaganlaringiz tomlar uzra e'lon etilajak".

Qo'rqish va qo'rqmaslik haqida

⁴ "Men siz, do'stlaringa aytaman: badanni o'ldirib, keyin boshqa biron narsa qilishga qodir bo'lmaganlardan qo'rqmanglar. ⁵ Biroq kimdan qo'rqishingiz kerakligini sizlarga uqtiray: kishini o'ldirgandan keyin jahannamga tashlashga ham qodir bo'lgan *Xudodan* qo'rqinglar. Ha, sizlarga aytaman, Undan qo'rqinglar!

⁶ Beshta chumchuq ikki tangaga sotilmaydimi? Xudo huzurida bularning birisi ham unutilmagan. ⁷ Sizlarga kelsak, boshingizdagi sochlar ham bari sanoqli. Demak, qo'rqmanglar, siz ko'pdan-ko'p chumchuqlardan

^a 11:50-51 HOBIL: lug'atga qarang.

qadrliroqsiz.

⁸ Sizlarga yana shuni aytay: kimda-kim insonlar oldida Meni tan olsa, Inson O'g'li^a ham Xudo farishtalari oldida uni tan oladi. ⁹ Biroq kimda-kim insonlar oldida Meni inkor etsa, u Xudo farishtalari oldida ham inkor etiladi. ¹⁰ Kimki Inson O'g'liga qarshi so'z aytsa, kechiriladi. Lekin kim Muqaddas Ruhni kufr qilsa^b, kechirilmaydi.

¹¹ Sizlarni diniy hay'atlar^c va boshliqlar, hokimlar oldiga olib kelganlarida, nima deb, qanday gapirib o'zimizni himoya qilamiz, deb qayg'urmanglar. ¹² Chunki nima deyish kerakligini o'sha onda Muqaddas Ruh sizlarga o'rgatadi".

Aqlsiz boy haqida masal

¹³ Xaloyiq ichidan kimdir Isoga:

– Ustoz, akamga ayt, merosni men bilan bo'lsin, – dedi. ¹⁴ Iso unga:

– Ey inson! Meni sizlarga kim qozi yoki meros bo'luvchi qilib qo'ydi? – dedi. ¹⁵ Keyin xaloyiqqa:

– Ehtiyot bo'linglar, o'zingizni har turli tamagirlikdan saqlanglar. Zero inson umri uning mol-mulki ko'pligiga bog'liq emas, – dedi.

¹⁶ Iso ularga shunday masal keltirdi:

“Bir boy odamning dalasi mo'l hosil berib turar ekan. ¹⁷ Boy o'z-o'ziga:

– Nima qilay? Hosilni qo'yadigan joyim yo'q, – deb o'ylab yurgan ekan. ¹⁸ – Mana bunday qilaman, – debdi oxiri, – omborlarimni buzib, kattarog'ini quraman, butun g'alla va mollarimni shu yerga joylayman.

¹⁹ So'ng o'z-o'zimga: Ey jonim, deyman, sen ko'p yillarga yetgulik davlat to'plading. Endi rohat qil, yeb-ichgin, kayf-safo surgin, – debdi.

²⁰ Lekin Xudo unga:

– Ey nodon! Bu kechayoq joning olinadi. Shunda bu tejab qo'yganlaring kimga qoladi? – debdi.

²¹ O'zi uchun boyluk to'plab, Xudo nazarida boyimagan kishining qismati ana shunday bo'ladi".

Tirikchilik tashvishlari haqida

²² Iso shogirdlariga yana dedi: “Binobarin, sizlarga aytamanki, nima yeymiz, deb joningiz uchun, nima kiyamiz, deb taningiz uchun tashvishlanib yurmanglar. ²³ Jon ovqatdan, tan esa kiyimdan a'lodir.

²⁴ Qarg'alarga qaranglar: ular na ekadi, na o'radi, na omborlari va na qo'rxonalari bor. Shunga qaramay, Xudo ularning rizqini beradi. Sizlar esa qushlardan naqadar qadrilsizlar! ²⁵ Sizlardan kim tashvishlanib, o'z umrini bir lahza bo'lsin uzaytira olar ekan^d? ²⁶ Bu qadar kichik ishni qilishga qurbingiz yetmas ekan, boshqa narsalar tashvishini qilmoq ne darkor?

²⁷ Piyozgullarga qaranglar, ular qanday o'sadi! Ular mehnat ham qilmaydi, charx ham yigirmaydi. Ammo sizlarga aytamanki, hatto podshoh Sulaymon o'zining shuhrat cho'qqisida ham bularning biriday kiyinmagan edi. ²⁸ Bugun bor bo'lib, ertaga o'choqqa tashlanadigan dasht o'tiga Xudo bunday zeb bergan bo'lsa, sizlarni undan kam ko'rarmikin, ey imoni sustlar! ²⁹ Nima yeymiz, nima ichamiz, deb qayg'urib yurib bezovta bo'lmanglar. ³⁰ Dunyo xalqlari hadeb bu narsalarning payida yuradilar. Lekin sizlarning Otangiz^e bularga muhtoj ekaningizni biladi-ku! ³¹ Sizlar, yaxshisi, Xudo Shohligi payida bo'linglar va qolgani sizga nasib etadi.

³² Qo'rqmagil, ey kichik poda! Otangiz Shohlikni sizlarga berishni munosib ko'rdi. ³³ Mol-mulkingizni sotib, sadaqa beringlar. O'zingizga eskirmaydigan hamyonlar qilib, ko'klarda bitmas-tuganmas xazina hozirlanglar. U yerda ularga o'g'ri ham yaqinlashmas, kuya ham tushmas. ³⁴ Xazinangiz qayerda bo'lsa, yuragingiz ham o'sha yerda bo'lur".

Isoning qayta kelishiga tayyor bo'lish

³⁵ “Bellaringiz belbog'liq, chiroqlaringiz yonib tursin! ³⁶ Sizlar xo'jayin to'ydan qaytishini kutib turgan, u kelib eshikni taqillatishi bilan ochib berishga tayyor turgan odamlardek bo'linglar. ³⁷ Xo'jayin kelganda hushyor holda ko'rgan xizmatkorlar baxtlidir! Sizlarga chinini aytayin, u xizmatkorlarini o'tqazib, bel bog'lagan o'zi ularning xizmatiga tushib ketadi. ³⁸ Xoh yarim kechada, xoh tongotarda xo'jayin kelib qolsa-yu xizmatkorlarini shunday holda uchratsa, ular qanday baxtlidirlar! ³⁹ Ammo bilinglarki, agar uy egasi o'g'ri qay soatda kelishini bilganda, u bedor bo'lib, uyiga lahim qazilishiga yo'l qo'ymas edi. ⁴⁰ Shuningdek, sizlar ham tayyor bo'lib turinglar, chunki Inson O'g'li siz o'ylamagan soatda kelib qoladi".

^a 12:8 INSON O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

^b 12:10 ya'ni kim Xudo Ruhi va shayton ishi desa.

^c 12:11 aslida “ibodatxonalar”.

^d 12:25 yoki “o'z bo'yiga bir qarich ham qo'sha olar ekan”.

^e 12:30 OTANGIZ: ya'ni Xudo.

^f 12:38 YARIM KECHA...TONGOTAR: aslida “tunning ikkinchi yo uchinchi qorovulligida”; vaqt jadvaliga qarang.

⁴¹ Shu payt Butrus Isodan: “Rabbiy, Sen u masalni faqat biz uchun aytapsanmi, yoki hamma uchunmi?” – deb so‘radi.

⁴² Rabbimiz Iso dedi: “Uy ahliga o‘z vaqtida rizq-ro‘z tarqatish uchun xo‘jayin xizmatkorlariga boshliq qilib qo‘ygan ishonchli va aqlli uy boshqaruvchi kim? ⁴³ Xo‘jayin kelib, xizmatkorini yumush qilib turganda ko‘rsa, u qanday baxtlidir! ⁴⁴ Sizlarga chinini aytayin, o‘zining butun mol-mulkleri ustidan uni nazoratchi qilib qo‘yadi. ⁴⁵ Mabodo u xizmatkor o‘z ko‘nglida: “Xo‘jayinim yaqin orada kelmaydi”, deb qarolu cho‘rilarni ura ketsa-da, yeb-ichib mast-alast bo‘lsa, ⁴⁶ u xo‘jayin xizmatkori kutmagan bir kunda, o‘ylamagan bir soatda kelib qoladi-yu, uni tilka-pora qilib, boshiga dahriylar kunini soladi.

⁴⁷ Xo‘jayinning xohishini bilib, tayyor bo‘lmagan, xo‘jayin istagicha ish tutmagan xizmatkor ko‘p tayoq yeydi. ⁴⁸ Bilmay turib jazoga munosib ish qilgan xizmatkor esa oz tayoq yeydi. Kimga ko‘p berilgan bo‘lsa, undan ko‘p talab qilinadi. Kimga ko‘p ishonib topshirilgan bo‘lsa, undan ko‘proq undiriladi”.

Iso nizoga sabab

⁴⁹ “Men yer yuziga o‘t yoqish uchun keldim. O‘t endiyoq alanga olishini qanchalik istardim! ⁵⁰ Men juda og‘ir dard-alamni^a boshdan kechirishim kerak. Bu amalga oshmaguncha naqadar qiynalaman! ⁵¹ Meni yer yuziga tinchlik keltirish uchun kelgan, deb o‘ylaysizlarmi? Sizga yo‘q, aksincha, nizo solgani kelganman, deyapman. ⁵² Zero bundan buyon bir uyda besh kishi o‘zaro bo‘lingan bo‘ladi, uchtasi ikkitasiga va ikkitasi uchtasiga qarshi tarafkashlik qiladi. ⁵³ Ota o‘g‘liga qarshi, o‘g‘il otasiga qarshi, ona qiziga qarshi, qiz onasiga qarshi, qaynona keliniga qarshi, kelin qaynonasiga qarshi chiqadi”.

Zamon alomatlari va abadiylik

⁵⁴ Iso xalq ommasiga yana ushbuni ham aytdi: “Siz g‘arbdan bulut ko‘tarilganini ko‘rdingizmi, hamon “jala bo‘ladi” deysizlar va xuddi shunday bo‘ladi. ⁵⁵ Janub shamoli esgan vaqtda sizlar “jazirama issiq bo‘ladi” deysizlar va shunday bo‘ladi. ⁵⁶ Ey riyokorlar! Yeru ko‘k yuzini aniqlay bilasiz-u, nega bu vaqt-soatning ma‘nosini bila olmaysizlar? ⁵⁷ Nahotki o‘zingizcha to‘g‘ri yo‘lni payqamasangiz?

⁵⁸ Sen raqibing bilan birga mahkamaga borayotganingda, yo‘l-yo‘lakay u bilan kelishishga harakat qil. Aks holda u seni qozining oldiga sudrab keladi, qozi seni zindonbonga topshiradi, zindonbon esa seni zindon qar‘riga tashlaydi. ⁵⁹ Senga gapim shuki: so‘nggi tiyinni to‘lamaguningcha, u yerdan chiqmaysan”.

13-BOB

Tavba va halokat haqida

¹ O‘sha vaqtda kimlardir Isoga kelib, hokim Pilat o‘ldirgan jalilaliklar haqida xabar qilishdi. Pilat ularni tig‘dan o‘tkazib, qonlarini o‘zlari so‘ygan qurbonlar qoniga aralashtirib tashlagan edi.

² Iso xabarchilarga dedi: “Sizningcha, bu jalilaliklar boshqa butun Jalila kishilaridan ko‘proq gunohkor bo‘lgani uchun shunchalik jafo chekdilarmi? ³ Sizga yo‘q deyman. Lekin tavba qilmasangiz, hammalaringiz ham ular kabi halok bo‘lasiz. ⁴ Masalan, Siloam minorasi qulaganda, o‘n sakkiz kishi ezilib nobud bo‘lgan edi. Sizlar bu kishilarni Quddusda yashovchi hammadan ko‘ra aybdorroq deb o‘ylaysizmi? ⁵ Sizga yo‘q deyman. Lekin tavba qilmasangiz, hammalaringiz ham ular kabi halok bo‘lasiz”.

Xudoning sabri haqida masal

⁶ Iso quyidagi masalni ham aytib berdi: “Bir kishining uzumzorida o‘tqazilgan anjir daraxti bor ekan. Kishi kelib, undan meva izlabdi-yu, lekin topolmabdi. ⁷ U bog‘bonga:

– Men uch yildan beri bu anjir daraxtidan meva izlab kelaman va topolmayman. Uni kesib tashla, nega u yerni band qilib turibdi? – deb aytdi. ⁸ Bog‘bon esa shunday javob beribdi:

– Xo‘jayin, daraxtingiz bu yil ham tursin. Men uning yon-bag‘irlarini bir chopib go‘ng solay. ⁹ Balki meva berar. Mayli, agar bermasa, unda kelgusi yil kesib tashlarsiz”.

Qaddi bukik ayolni shifolash

¹⁰ Shanba kuni Iso yahudiy ibodatxonalarining birida ta‘lim berayotgan edi. ¹¹ U yerdagi bir ayol o‘n sakkiz yildan beri yomon ruhdan qiynalib og‘rigan, ikki bukilgan, qaddini sira tiklayolmas edi. ¹² Iso uni ko‘rgach, yoniga chaqirib dedi:

– Ey xotin, sen dardingdan xalos bo‘lding!

¹³ So‘ng qo‘llarini ayolning boshiga qo‘ydi. Ayol qaddi tiklandi-qoldi, Xudoga olqishlar ayta boshladi.

¹⁴ Iso dam olish kuni ham shifolash bilan mashg‘ul ekanini ko‘rgan jamoaboshi achchiqlanib, jamoaga:

^a 12:50 DARD-ALAM: aslida “cho‘mish”; bu yerda Isoning haqoratlanishi va o‘lishiga ishora bor.

– Ishlash uchun olti kun bor. Davolanmoqchi bo‘lsangiz, shanbadan boshqa kun kelinglar, – dedi.

¹⁵ Rabbimiz Iso unga javoban dedi:

– Ey munofiq! Shanba kuni bo‘lishiga qaramay, har biringiz o‘z ho‘kiz yoki eshagingizni oxurdan yechib sug‘organi olib bormaysizmi? ¹⁶ Shunga ko‘ra, o‘n sakkiz yildan beri shayton bog‘lab qo‘ygan, bobomiz Ibrohim qizi hisoblangan bu ayolni shanba kuni kishanlaridan ozod qilish o‘rinli emasmi?

¹⁷ Isoning bu so‘zlari Unga qarshilik ko‘rsatganlarning hammasini uyatga qo‘ydi. Butun xalq esa Iso bajarayotgan barcha ajoyib ishlarni ko‘rgani sayin quvonar edi.

Xudo saltanati haqida ikki masal

¹⁸ Iso yana so‘z oldi: “Xudoning Shohligi nimaga o‘xshash? Uni nimaga tenglashtirayin? ¹⁹ U bir odam o‘z bog‘iga ekan xantal urug‘iga o‘xshar. Urug‘ unib, ulkan daraxt bo‘libdiki, shoxlari aro ko‘k qushlari ham qo‘nib uya quribdi”.

²⁰ Tag‘in dedi: “Xudoning Shohligini nimaga o‘xshatay? ²¹ U bir ayol butun xamirni oshirish uchun uch tog‘ora^a unga qorishtirib solgan xamirturush burdasiga o‘xshar”.

Najot eshigi tor

²² Iso Quddus tomon yo‘l olib, shaharma-qishloq yurib ta‘lim berar edi. ²³ Kimdir Unga savol berdi:

– Hazrat, najot topadiganlar ozmi?

Iso hammaga aytdi: ²⁴ “Tor eshikdan kirish uchun jon kuydiringlar. Sizga shuni aytay: ²⁵ Uy Egasi turib eshikni bekitib qo‘ygach, ko‘plar kirish uchun intiladilar, biroq kirolmaydilar. O‘shanda sizlar ham tashqarida qolib:

– Yo Rabbiiy, yo Rabbiiy, bizlarga ochib ber! – deb eshikni taqillata boshlaysizlar. Lekin U sizlarga:

– Kim va qayerdan ekaningizni bilmayman, – deb javob beradi. ²⁶ Shunda sizlar:

– Biz Sening oldingda yeb-ichdik, Sen bizning ko‘chalarda ta‘lim berib yurding-ku, – deb aytasizlar. ²⁷ U esa:

– Kimsiz, qayerdانسiz, bilmayman, deb sizlarga aytib edim-ku. Ey badkirdorlar to‘dasi, Mening ko‘zimdan uzoqlashinglar! – deydi.

²⁸ O‘shanda yig‘i-sig‘i va ohu vohlar chekasizlar. Chunki o‘zingizni tashqariga quvg‘indi, Ibrohim, Is‘hoq, Yoqub va barcha payg‘ambarlarni esa Xudoning Shohligi soyasida ko‘rasizlar. ²⁹ Sharqu g‘arbdan, shimolu janubdan odamlar kelib, Xudo Shohligida ziyofatga o‘tiradilar. ³⁰ O‘sha vaqt ba‘zi oxirgilar birinchi, birinchilar esa oxirgi bo‘ladilar”.

Isoning Quddus uchun nolasi

³¹ O‘sha kuni farziylardan ayrimlari Isoning oldiga kelib:

– Bu yerdan chiqib ket, chunki Hirod Seni o‘ldirmoqchi, – deyishdi. ³² Iso ularga shunday dedi:

– Borib u tulkiga aytinglar: Men bugun va erta jinlarni quvib, shifokorlik qilmoqdaman. Uchinchi kuniyoq davrim tugar. ³³ Shunday bo‘lsa ham, Men bugun, erta va indin O‘z yo‘limdan og‘may yuraverishim kerak. Chunki payg‘ambar Quddusdan tashqarida o‘ldirilishi maholdir.

³⁴ O Quddus, Quddus! Payg‘ambarlarni qatl qilib, huzuringga yuborilganlarni toshbo‘ron qilguvchi shahar! Tovuq o‘z jo‘jalarini qanotlari ostiga qanday to‘plasa, Men ham sening bolalarini necha bor shunday to‘plamoqchi bo‘ldim, lekin siz istamadingiz. ³⁵ Mana, sizning uy-joyingiz huvullab qoladi. Sizga shuni aytib qo‘yay: “Xudovand nomidan Kelayotgan muborak”, – deb xitob qilmaguningizcha, Meni yana ko‘rmaysizlar.

14-BOB

Dam olish kunidagi shifokorlik

¹ Bir shanba kuni Iso farziylar mazhabi boshliqlaridan birining uyiga mehmonga bordi. Uni zimdan kuzatib turishardi. ² Isoning oldida istisqo dardidan qiynalib yurgan bir odam paydo bo‘ldi. ³ Iso uni ko‘rishi bilan Tavrot tafsirchilari va farziylarga qayrilib:

– Dam olish kunida kishini shifolash mumkinmi, yo‘qmi? – deb so‘radi. ⁴ Ular esa indamadilar.

Iso bu odamni ushladi-da, shifolab, jo‘natib yubordi. ⁵ So‘ng din peshvolariga dedi:

– Sizlardan kimningdir o‘g‘li^b yoki ho‘kizi quduqqa tushib ketsa, shanba kuni bo‘lishiga qaramay, darhol chiqarib olmasmidigiz?

⁶ Ular esa bu gapga biron javob topa olmadilar.

^a 13:21 TOG‘ORA: yunoncha “saton” – 13 litrga teng suyuqlik o‘lchovi.

^b 14:5 Boshqa qadimgi qo‘lyozmalar bo‘yicha, “eshagi”.

Mehmonu mezbonga pand-nasihah

⁷ Mehmonlar to'rdah o'tirishga intilayotganlarini payqagan Iso ulargah ibratli naql aytdi: ⁸ "Seni birov nikoh to'yigah chaqirsa, to'rgah chiqib o'tiraverma. Ehtimol, taklif etilganlar orasidah sendan e'tiborlirog'i bo'lib qolar. ⁹ Shundah ikkovingizni ham chaqirgan mezbong kelib senga: "Bu o'rinni ungh bo'shatib ber", – deyishi mumkin. Sen esa xijolat tortib, poygahdah o'tirishgah majbur bo'lasan. ¹⁰ Shuning uchun, taklif etilgan bo'lsang, poygahdah o'tirib tur, toki mezbongning o'zi kelib senga: "Do'stim, iltimos to'rgah chiqqin", – deb aytsin. Shundah boshqah mehmonlar ko'zidah sening hurmating ortadi. ¹¹ Kimki o'zini yuqori olsa, pasaytiriladi. Kimki o'zini past olsa, yuksaltiriladi".

¹² So'ng Iso O'zini taklif qilgan uy egasigah dedi: "Tushki yoki kechki ziyofat qilganingdah, do'st, aka-uka, qarindosh-urug' va boy qo'shnilaringniginah chaqirib turma. Chunki ular ham seni chaqirib, qarimtah qilishgah to'g'ri keladi. ¹³ Aksinchah, ziyofat berganingdah, qashshoq, mayib, shol va ko'rlarni chaqir. ¹⁴ Shundah sen baxtlisan. Chunki ular senga qarimtasini qaytara olmasah-da, lekin qiyomatdah solihlar tirilganidah sen buning qarimtasini ko'rasan".

Xudo chaqirganlar haqidah masal

¹⁵ Iso bilan birgah dasturxon atrofidah o'tirganlardan biri bu so'zlarni eshitib, Ungah: – Xudoning Shohligidah tuz totgan kishi baxtlidir! – dedi. ¹⁶ Iso o'z navbatidah ungh dedi: "Bir odam kechki kattah dasturxon yasab, ko'plarni taklif etibdi. ¹⁷ Ziyofat vaqti yetgandah: – Kelinglar, dasturxon tayyor bo'ldi, – deb mehmonlarni chaqirmoq uchun xizmatkorini yuboribdi. ¹⁸ Shundah hammalari kelishib olgandek, uzr so'ray boshlashibdi. Birinchisih unghah: – Men yer sotib oldim, borib uni ko'rishim kerak. Iltimos, meni kechiring, – debdi. ¹⁹ Boshqasih esa: – Men besh juft ho'kiz sotib oldim, ularni sinagani boryapman. Iltimos, meni kechiring, – debdi. ²⁰ Uchinchi birovih ham: – Men xotini oldim, shuning uchun kelolmayman, – debdi. ²¹ Xizmatkor qaytib kelib, xo'jayinigah vaziyatni tushuntiribdi. Xo'jayin g'azablanib, xizmatkorigah: – Tez bo'l, shaharning yo'lak va ko'chalarini kezib chiq, qashshoq, mayib, shol va ko'rlarni bu yergah olib kel, – debdi. ²² Xizmatkor borib kelib: – Xo'jayin, buyurganlaringizni bajardim-uh, yanah ham bo'sh joy bor, – debdi. ²³ Shundah xo'jayin xizmatkorigah: – Yo'llargah chiq, so'qmoqlargah bor, elni kelishgah qistah, toki uyim to'lsin, – debdi. ²⁴ – Sizlargah aytamanki, chaqirilgan odamlardan birortasih ham ziyofatimdan totib ko'rmaydi. [Chunki da'vat etilganlar ko'p, ammo tanlanganlar ozdir.]"

Isoning shogirdi bo'lmoq

²⁵ Ko'pdan-ko'p xaloyiq Iso bilan birgah borar ekan, U o'girilib ulargah dedi: ²⁶ "Agar kim Mening huzurimgah kelsah-yu, o'zining ota-onasih, xotini, bola-chaqasih, aka-ukasih, opa-singillari va hattoh o'z jonidah ko'ngil uzmasah^a, u Mening shogirdim bo'lolmaydi. ²⁷ Kimki o'z xochini ko'tarib orqamdan yurmasah, Mening shogirdim bo'lolmaydi.

²⁸ Sizlardan birortangiz imorat qurmoqchi bo'lsangiz, uni bitirish uchun mablag' yetarlimih, deb oldindah xarajatini hisoblab chiqmaysizmi? ²⁹ Bo'lmasah poydevor solib, imorat qurah bilmasangiz, o'tgan-ketgan ko'rib: ³⁰ "Bu odam qurishni boshlahdi-yu bitirah olmadi", – deb masxarah qilishlahdi.

³¹ Yoki qaysih podshoh boshqah bir podshohgah qarshih urushgah borsa, o'zimning o'n ming askarim bilan yigirma ming askargah qarshih chiqishgah kuchim yetarmikan, deb oldindah o'tirib maslahatlashmas ekan?

³² Kuchi yetmasah, dushman hali uzoqdaligidah uning oldigah elchi yuborib sulh so'raydi. ³³ Shunday qilib, sizlardan har biringiz o'zingizning bor-yo'g'ingizdah ko'ngil uzmasangiz, Mening shogirdim bo'lolmaysiz.

³⁴ Tuz – yaxshih narsah. Lekin tuz o'z ta'mini yo'qotsah, unih yanah nimah bilan sho'r qilish mumkin? ³⁵ Yergah ham, go'nggah ham yaramaydi, unih axlatgah tashlab yuboradilar. Kimning eshitar qulog'ih bo'lsah, eshitsin!"

15-BOB

Adashgan qo'y haqidah masal

¹ Har qanday gunohkor odamlar va soliqchilar Isoni tinglash uchun Uning oldigah oqib kelar edilar. ² Buni ko'rgan farziylar va ulamolar: "Manah, U gunohkorlarni qabul qilib, birgah yeb-ichmoqdah", – deb norozilik bildirdilar. ³ Iso esah ulargah quyidagih masalnih aytib berdi:

^a 14:26 aslidah "nafrah qilmasah", ya'ni Isonih hammadan ko'p sevimimiz lozim; yanah qarang: 9:23.

⁴“Sizlardan kimningdir yuzta qo‘yi bo‘lsa-yu, ulardan birortasini yo‘qotsa, to‘qson to‘qqiztasini dashtda qoldirib, yo‘qolgan qo‘yni topmaguncha qidirmaydimi?” ⁵Uni topgach, quvonib yelkasiga olib ko‘tarib ketadi. ⁶Uyga kelgach, do‘stlari bilan qo‘shnilarini chaqirib: “Men bilan birga quvoninglar, men yo‘qolgan qo‘yimni topdim”, – deydi. ⁷Sizlarga aytamanki, xuddi shunga o‘xshab, tavbaga hojat sezmagani to‘qson to‘qqiz taqvodordan ko‘ra, tavba qilgan bittagina gunohkor uchun osmonda shodlik bo‘ladi”.

Yo‘qolgan tanga haqida masal

⁸“Yoki qaysi bir ayolning o‘nta kumush tangasi bo‘lsa-da, bittasini yo‘qotib qo‘ysa, u sham yoqib pulni topmaguncha uyini supurib-sidirib sinchiklab qidirmaydimi?” ⁹Pulni topgach, dugonalari bilan qo‘shnilarini chaqirib: “Men bilan birga quvoninglar, men yo‘qolgan tangamni topdim”, – deydi. ¹⁰Sizlarga aytamanki, xuddi shuningdek, tavba qilgan bitta gunohkor uchun Xudo farishtalari huzurida shodlik bo‘ladi”.

Darbadar o‘g‘il (Xudo sevgisi haqida masal)

¹¹Iso yana dedi: “Bir odamning ikki o‘g‘li bor ekan. ¹²Ularning kichigi otasiga:

– Ota, mol-mulkingizdan menga tegishli qismini bering, – debdi.

Ota bisotini ikki o‘g‘liga bo‘lib beribdi.

¹³Bir necha kundan keyin kichik o‘g‘il bor-yo‘g‘ini yig‘ishtirib, uzoq bir mamlakatga ketibdi. U yerda shaloq yashab, mol-dunyosini ko‘kka sovurib yuribdi. ¹⁴Borini isrof etgandan keyin, u mamlakatda og‘ir qahatchilik boshlanibdi, yigit ham muhtojlikka yo‘liqibdi. ¹⁵U borib, bu mamlakat fuqarolaridan biriga yollanibdi. U esa yigitni o‘z dalasidagi to‘ng‘izlarni boqishga yuboribdi. ¹⁶Nihoyat, yigit to‘ng‘izlar yeydigan qo‘zoqlar bilan qornini to‘ydirishga ham zor bo‘libdi, lekin unga shuni ham ravo ko‘rishmas ekan.

¹⁷O‘ziga kelgach, u debdi: “Otamning qanchadan-qancha yollanma ishchilarining noni oshib-toshib yotibdi, men esa bu yerda ochlikdan o‘lyapman. ¹⁸Endi otamning oldiga boray va unga: Ota, men Xudoga^a va sizga qarshi gunoh qildim. ¹⁹Endi sizning o‘g‘lingiz atalishga loyiq emasman. Meni yollanma ishchilaringiz qatoriga qabul qilsangiz, bas, deyman”.

²⁰Yigit otasi oldiga ravona bo‘libdi. U hali uzoqda kelayotganligidayoq, otasi o‘g‘lini ko‘rib, ko‘ngli bo‘shab ketibdi. Yugurgancha borib, o‘g‘lining bo‘ynidan quchib, yuz-ko‘zlaridan o‘pibdi.

²¹O‘g‘li unga:

– Ota, men Xudoga^b va sizga qarshi gunoh qildim. Endi sizning o‘g‘lingiz deb atalishga loyiq emasman, – debdi.

²²Ota xizmatkorlariga shunday buyuribdi:

– Tez bo‘ling, eng nafis to‘n keltirib yelkasiga yoping, qo‘liga uzuk taqing, oyoqlariga choriq kiygizinglar.

²³Bo‘rdoqini olib chiqib, so‘yinglar, yeb-ichaylik, xursandchilik qilaylik. ²⁴Chunki mening bu o‘g‘lim o‘lgan edi – tirildi, yo‘qolgan edi – topildi.

Shunday qilib, xursandchilik qila boshlabdilar. ²⁵Katta o‘g‘il shu paytda dalada ekan. Qaytayotib uyga yaqinlashganda, qulog‘iga cholg‘u va o‘yin-kulgi sadolari eshitilibdi. ²⁶Xizmatkorlardan birini chaqirib:

– Nima gap? – deb so‘rabdi.

²⁷– Ukangiz keldi, otangiz uni sog‘-salomat ko‘rgani uchun bo‘rdoqini so‘ydilar, – debdi u.

²⁸Shunda katta o‘g‘il achchiqlanib, ichkariga kirgisi kelmabdi. Otasi esa tashqariga chiqib, o‘g‘liga o‘tinib gapiribdi. ²⁹U otasiga javob beribdi:

– Men shuncha yildan beri sizga xizmat qilaman. Sira sizning buyrug‘ingizga qarshi chiqqanim yo‘q. Lekin do‘stlarim bilan xursandchilik qilishim uchun siz menga bitta uloq ham atamadingiz. ³⁰Ammo mol-mulkingizni fohishalarga sarflab qaytgan anavi o‘g‘lingizga bo‘rdoqi so‘yibsiz!

³¹Otasi unga shunday javob beribdi:

– O‘g‘lim! Sen doimo men bilan birgasan, mening hamma narsam seniki. ³²Biroq bugun shodlanish, xursandchilik qilish kerak. Chunki sening bu ukang o‘lgan edi – tirildi, yo‘qolgan edi – topildi”.

16-BOB

Shum ish boshqaruvchi

¹Iso O‘z shogirdlariga ham aytdi:

“Bir boyning xo‘jalik ishlarini boshqaruvchisi bor ekan. Boyning qulog‘iga, ish boshqaruvchi mol-mulkingizni bejo sarf qilib yuribdi, degan chaquv yetibdi. ²Shunda boy ish boshqaruvchini chaqirib:

– Sen to‘g‘ringda uzunquloq gap yuribdi. Ishlaringning hisobini ber, sen endi uyimni boshqarolmaysan, –

^a 15:18 aslida “osmonga”.

^b 15:21 aslida “osmonga”.

debdi.

³ Ish boshqaruvchi o'zicha:

– Nima qilsam ekan? – debdi. – Xo'jayinim boshqaruvchilikni qo'limdan olyapti. Yer qazishga kuchim yetmaydi, tilanchilik qilish esa menga uyat. ⁴ Boshqaruvchilikdan bo'shatilganimgandan so'ng odamlar yana o'z uylariga qabul qilishlari uchun nima qilsam bo'ladi?

So'ng:

– Ha, topdim! – debdi-da, ⁵ xo'jayinidan qarz bo'lganlarning har birini alohida yoniga chaqiribdi.

Birinchisidan so'rabdi:

– Xo'jayinimdan qancha qarzing bor?

⁶ – Yuz kuva^a zaytun moyi, – javob beribdi u.

– Tilxatingni ol, tezda o'tirib ellik kuva deb yoz! – debdi unga ish boshqaruvchi. ⁷ Keyin boshqasidan ham so'rabdi:

– Sening qancha qarzing bor?

– Yuz qanor^b bug'doy, – javob beribdi u. Unga ham:

– Tilxatingni ol, sakson qanor deb yoz! – debdi.

⁸ Xo'jayini esa o'zining bu shum ish boshqaruvchisini, aqlli ish qilding, deb maqtabdi. Chindan ham bu dunyoning odamlari o'zlariga o'xshaganlar orasida nur ahlidan^c ko'ra es-hushliroq harakat qiladilar”.

Boyluk va sadoqat haqida

⁹ “Men sizga aytamanki, bu bevafo dunyoning boyligidan foydalanib do'st orttiringlar, toki bu boyluk tugagach, sizlarni abadiy makonlarga qabul qilsinlar. ¹⁰ Kichik ishda sadoqatli bo'lgan buyuk ishda ham sadoqatlidir. Kichik ishda sadoqatsiz bo'lgan buyuk ishda ham sadoqatsizdir. ¹¹ Agar siz bu bevafo dunyoning boyligiga sodiq bo'lmasangiz, haqiqiy boylukni sizga kim ishonib beradi? ¹² Agar boshqalarning narsasiga sodiq bo'lmasangiz, o'z nasibangizni sizga kim beradi?

¹³ Hech qanday xizmatkor ikki xo'jayinga xizmat qilolmaydi. U yo birini yomon ko'rib, boshqasini sevadi, yoki biriga ixlos qo'yib, boshqasini xor qiladi. Siz ham Xudoga, ham pulga birdek sig'ina olmaysiz”.

Xudo saltanati haqida

¹⁴ Farziy mazhabidagilar bularni eshitib, pulparast bo'lganlari uchun Isoga mazax qila boshladilar.

¹⁵ Iso ularga dedi: “Siz odamlar oldida o'zingizni taqvodor qilib ko'rsatasizlar, lekin Xudo yuragingizni biladi. Ana, odamlarda ko'kka ko'tarilgan neki bo'lmasin, Xudo nazarida jirkanchdir. ¹⁶ Tavrot va Payg'ambarlar davri^d Yahyo kelguncha davom etdi. U vaqtdan buyon Xudo Shohligi to'g'risidagi Xushxabar va'z qilinmoqda va hamma bu Shohlikka kirish uchun zo'r bermoqda. ¹⁷ Biroq Tavrotidan bir chiziq yo'qolishidan ko'ra, yeru osmonning yo'qolishi osonroqdir.

¹⁸ Kimda-kim o'z xotinidan ajralib, boshqasiga uylansa, zino qilgan bo'ladi. Shuningdek, eridan ajralgan xotinga uylangan kishi ham zino qilgan bo'ladi”.

Oxiratdagi boy bilan gadoy

¹⁹ “Kimxob va shoyi kiyimlar kiyib, har kuni dabdabali bazmlarda kayf-safo surgan bir boy odam bor ekan. ²⁰ Boyning darvozasi oldida hamma badaniga yara toshgan Lazar^e ismli bir qashshoq gadoy yotar ekan. ²¹ U boy dasturxonidan to'kilgan ushoqlar bilan qorin to'ydirishni orzu qilar, itlar esa kelib uning yaralarini yalab ketar ekan.

²² Bir kuni gadoy o'lib qolibdi, farishtalar uni Ibrohim alayhissalomning yoniga olib boribdilar. Keyin boy ham o'lib, uni ko'mishibdi.

²³ Tamug^f azobidan o'tar ekan, boy boshini ko'tarib uzoqdagi Ibrohimni va uning yonidagi Lazarni ko'ribdi. ²⁴ U faryod ko'tarib:

– Ey Ibrohim ota! Menga rahm qilib Lazarni yuborgin, u barmog'ining uchini suvga botirib tilimga suv tomizsin. Chunki men bu olovda ko'p azob chekyapman, – debdi. ²⁵ Ibrohim unga shunday javob beribdi:

– Unutma, o'g'lim, sen hayotingda yaxshilik nasibangni olib bo'lding, Lazar esa yomonlik nasibasini olib bo'ldi. Endi u bu yerda tasalli topyapti, sen bo'lsang, azob chekyapsan. ²⁶ Bundan tashqari, siz bilan bizning

^a 16:6 YUZ KUVA: yunoncha “100 bat” – taqriban 3000 litr.

^b 16:7 YUZ QANOR: yunoncha “100 kor” – taqriban 30000 litr.

^c 16:8 NUR AHLI: aslida “nur o'g'illari”, ya'ni Iso Masihning yo'lida yurib ilohiy nurdan nurlanib turganlar; yana qarang: Yuhanno 8:12, 12:36, Efesliklar 5:8, 1-Salonikaliklar 5:5.

^d 16:16 TAVROT VA PAYG'AMBARLAR DAVRI: ya'ni Muso payg'ambardan boshlab Yahyo payg'ambargacha bo'lgan Qadimgi Ahd davri (taqriban miloddan oldingi 1400-200 yillar); lug'atga qarang.

^e 16:20 LAZAR: aslida “Il'azar”, “Xudo yordamchim” demakdir.

^f 16:23 TAMUG: aslida “hades”; lug'atga qarang.

oramizda tubsiz jarlik bor. Bu yerdan siz tomon o'tmoqchi bo'lganlar o'ta olmaydilar va u yerdan biz tomon ham o'tmaydilar.

²⁷ – Unday bo'lsa, ey ota, sendan o'tinib so'rayman, Lazarni otamning uyiga yuborgin. ²⁸ Mening beshta ukam bor. Ular ham bu azobli joyga kelmasliklari uchun ularni ogohlantirib qo'ysin, – debdi boy. ²⁹ Ibrohim unga:

– Ular Muso payg'ambarni va boshqa payg'ambarlarni bilishadi, ularga quloq solishsin, – debdi. ³⁰ Boy esa: – Yo'q, Ibrohim ota, quloq solmaslar. Faqat o'liklardan biri ularning oldiga borsa, o'shanda tavba qilarlar, – debdi. ³¹ Ibrohim shunday debdi:

– Agar Muso va boshqa payg'ambarlarga quloq solmagan bo'lsalar, o'liklardan biri tirilib borsa ham ishonmaydilar”.

17-BOB

Vasvasa, gunoh va kechirim haqida

¹ Iso o'z shogirdlariga yana dedi: “Vasvasalar kelishi shaksizdir. Lekin kim orqali kelsa, o'sha odamning holiga voy! ² Bu kichiklardan birontasini yo'ldan ozdirgandan ko'ra, uning bo'yniga tegirmon toshini osib, dengizga tashlanishi u uchun foydaliroq bo'lar edi. ³ O'zlarinigizga ehtiyot bo'linglar!

Agar birodaring gunoh qilsa, unga tanbeh ber. Agar tavba qilsa, uni kechir. ⁴ Agar senga qarshi bir kunning o'zida yetti marta gunoh qilsa-yu, yetti marta senga qaytib kelib: “Tavba qildim”, – desa, uni kechirib yubor”.

Imon haqida

⁵ Havoriyalar Rabbimiz Isoga:

– Imonimizga imon qo'sh, – dedilar. ⁶ Rabbimiz javob berdi:

– Agar zig'irday^a imoningiz bo'lib, shu tut daraxtiga: “Ildizing bilan qo'porilib chiq va dengizga ko'chib ildiz ot”, – desangiz, daraxt sizga bo'ysunadi.

Xizmat burchi haqida

⁷ “Orangizdagi qay biringiz qo'sh haydovchi yoki podachi xizmatkoringiz daladan qaytgach, unga: “Tez kelib dasturxonaga o'tir”, – deysiz? ⁸ Aksincha: “Kechki ovqatimni tayyorla, ishga bel bog'lab, ovqatlanib bo'lgunimcha menga xizmat qil, undan keyin o'zing yeb-ichasan”, – demaysizmi? ⁹ Xo'jayin buyurgan ishlarni bajargan qul tashakkur olarmikin? Qaydam. ¹⁰ Sizlar ham shunga o'xshab, o'zingizga buyurilgan hamma ishni bajargandan so'ng: “Bizlar arzimaydigan qullarmiz, faqat zimmamizdagi ishni qildik”, – denglar”.

Shifo topgan o'nta moxov

¹¹ Iso Samariya bilan Jalila oralig'idan o'tib, Quddus tomon yo'l oldi. ¹² U bir qishloqqa kirayotganda, o'nta moxovga duch keldi. Ular uzoqda turganicha ¹³ ovozlarni baland qilib:

– Ey Ustozimiz Iso, bizga rahm qil! – deyishdi. ¹⁴ Ularni ko'rgan Iso:

– Borib, o'zlarining ruhoniylarga^b ko'rsatinglar, – dedi.

Ular esa yo'lda ketayotib, moxovdan forig' bo'lishdi.

¹⁵ Ulardan biri o'zining shifo topganini payqagach, baland ovoz bilan Xudoni ulug'lab orqaga qaytdi.

¹⁶ Isoning oyoqlariga yiqilib Unga tashakkur bildirdi. Bu odam samariyalik^c edi.

¹⁷ Iso:

– Shifo topgan o'n kishi edi-ku? Qolgan to'qqizingiz qani? ¹⁸ Xudoni ulug'lash uchun shu begona kishidan boshqa hech kim qaytib kelmadimi? – dedi.

¹⁹ So'ng u odamga:

– O'rningdan turib bora qol, ishonching seni qutqardi, – dedi.

Xudo Shohligi va Isoning qayta kelishi

²⁰ Farziylar Isoga:

– Xudoning Shohligi qachon keladi? – degan savolni berishdi. Iso ularga javob berdi:

– Xudoning Shohligi ko'zga ko'rinib kelmaydi. ²¹ “Qara, u bu yerda”, yoki “Ana u yerda”, – deb ham aytishmaydi. Mana, Xudoning Shohligi o'z ichingizdadir.

^a 17:6 ZIG'IRDAY: aslida “xantal doniday”; yana qarang: 13:19.

^b 17:14 RUHONIY: Tavrotda (Levilar 14) buyurilishicha, yuqumli kasaldan sog'aygan kishi ruhoniya murojaat qilib sog'ayganini tasdiqlatishi kerak edi; yana qarang: 5:14.

^c 17:16 SAMARIYALIKLAR: bu xalqning mohiyati lug'atda izohlanadi.

²² So'ng Iso shogirdlariga qayrilib, dedi:

– Shunday kunlar keladiki, Inson O'g'lining^a bittagina kunini ko'rishga havas qilasizlar, biroq ko'rolmaysizlar. ²³ Sizlarga: “Mana, u bu yerda”, yoki “Mana shu yerda”, deb aytishsa, bormanglar, ularning orqasidan quvmanglar. ²⁴ Chunki chaqmoq chaqib, falakni bir uchidan boshqa uchigacha yarqiratib yuborganidek, Inson O'g'li ham O'z kunida xuddi shunday paydo bo'ladi. ²⁵ Lekin undan avval U ko'p azob chekishi va bu nasl tomonidan rad qilinishi kerak.

²⁶ Nuh payg'ambar davrida qanday bo'lgan bo'lsa, Inson O'g'li keladigan kunlarda ham shunday bo'ladi.

²⁷ Nuh kemaga kirgan kuniga qadar yedilar, ichdilar, uylandilar, turmushga chiqdilar. Va to'fon kelib, hammani halok qildi. ²⁸ Lut kunlarida ham shunday bo'ldi: yeb-ichdilar, oldi-sotdi qildilar, ekin-tikin va binokorlik bilan mashg'ul bo'ldilar. ²⁹ Lekin Lut Sado'm shahridan chiqqan kuniyoq osmondan olov va oltingugurt yog'ib, hammani halok qildi.

³⁰ Inson O'g'li zohir bo'lgan kunda ham xuddi shunday bo'ladi. ³¹ U kunda tomning ustida bo'lgan kishi uyda qoldirgan anjomlarini olish uchun pastga tushmasin. Shuningdek, daladagi ham qaytib kelmasin.

³² Lutning xotinini eslab turinglar. ³³ Kimki jonini saqlashga harakat qilsa, uni yo'qotadi. Kimki jonini fido qilsa, uni qutqaradi. ³⁴ Sizga yana aytamanki, o'sha kecha bir to'shakda ikki kishi bo'ladi; biri olinadi, biri qoldiriladi. ³⁵ Ikki ayol birga tegirmon tortayotgan bo'ladi; biri olinadi, biri qoldiriladi. ³⁶ [Ikki kishi dalada bo'ladi; biri olinadi, biri qoldiriladi.]

³⁷ Shogirdlar Isodan so'radi:

– Rabbii, bu voqealar qayerda yuz beradi?

– Murda qayerda bo'lsa, kalxatlar ham o'sha yerda to'planadi, – dedi Iso.

18-BOB

Muttasil ibodat haqida

¹ Iso shogirdlariga doimo, bezmasdan ibodat qilish kerakligi haqida masal aytib berdi:

² “Bir shaharda Xudodan ham qo'rqmaydigan, odamdan ham uyalmaydigan bir qozi bor ekan. ³ O'sha shaharda bir tul ayol ham yashar ekan. U qozining oldiga doim kelib:

– Meni raqibimdan himoya qiling, – deb o'tinib yuribdi. ⁴ Qozi ancha vaqtgacha e'tibor bermas ekan. Oxirida u o'zi-o'ziga:

– Men Xudodan qo'rqmayman, odamdan ham uyalmayman. ⁵ Biroq mayli, bu tul ayol menga tinchlik bermayotgani uchun, uni himoya qila qolay. Bo'lmasa u kelaverib, jonimdan bezor qiladi, – debdi.

⁶ Eshityapsizmi, insofsiz qozi nima debdi, – davom etdi Rabbimiz Iso. ⁷ – Nahotki Xudo O'ziga kechayu kunduz faryod qilayotgan O'z tanlaganlarini himoya qilmasa, nahotki ularni ko'p kuttirib qo'ysa? ⁸ Sizlarga aytamanki, ularni ko'p o'tmay himoya qiladi. Biroq Inson O'g'li kelganda, yer yuzida imon toparmikin?”

Dindor bilan gunohkorning ibodatlari

⁹ O'zining taqvodorligini pesh qilib, boshqalarni esa kamsitib yurgan ba'zi odamlarga Iso quyidagi masalni aytib berdi:

¹⁰ “Biri farziy, boshqasi soliqchi bo'lgan ikki kishi ibodat qilish uchun ma'badga kiribdilar. ¹¹ Farziy alohida turib, o'zicha shunday ibodat qilibdi:

– Yo Xudo! Men boshqa odamlarday talonchi, jinoyatchi, zinogar va hatto shu soliqchi singari bo'lmaganim uchun Senga shukr aytaman. ¹² Haftada ikki marta ro'za tutaman. Topganimning o'ndan birini ushr uchun ajrataman.

¹³ Soliqchi bo'lsa uzoqda turib, hatto ko'zlarini osmonga qaratishga ham botina olmay, ko'kragiga urganicha:

– Yo Xudo, men gunohkorga rahm qil! – debdi.

¹⁴ Sizga aytamanki, bu odam boyagidan ko'ra oqlanib uyiga qaytibdi. Chunki o'zini yuqori olgan har bir kishi pasaytiriladi, o'zini past olgan esa yuksaltiriladi”.

Isoning bolalarni duo qilishi

¹⁵ Ularga qo'li tegsin, deb Isoning oldiga yosh bolalarni ham keltirishar edi. Shogirdlar buni ko'rib, keltiruvchilarni koyiy boshlashdi. ¹⁶ Iso esa bolalarni yoniga chaqirib, shogirdlariga shunday dedi: “Bolalar Mening oldimga kelishlariga ijozat bering, ularni koyimang. Zero Xudoning Shohligi shundaylarnikidir.

¹⁷ Sizlarga chinini aytayin: kimki Xudoning Shohligini bola kabi qabul qilmasa, unga kirolmaydi”.

^a 17:22 INSON O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

Boyluk va abadiy hayot

¹⁸ Boshliqlardan biri Isodan soʻradi:

– Valineʼmat Ustozim! Abadiy hayot nasib boʻlmogʻi uchun nima qilishim kerak?

¹⁹ Iso unga dedi:

– Nega sen Meni valineʼmat deysan? Birgina Xudodan boshqa hech kim valineʼmat emas. ²⁰ Ilohiy amrlarni bilasan: “Zino qilma. Odam oʻldirma. Oʻgʻrilik qilma. Soxta guvohlik berma. Ota-onangni hurmat qil”.

²¹ – Bularning hammasiga yoshligimdan amal qilib kelaman, – dedi boyagi boshliq kishi. ²² Buni eshitib, Iso:

– Senga yana bir narsa yetishmaydi: nimaga ega boʻlsang, hammasini sot va pulini kambagʻallarga boʻlish. Shundagina osmonda xazinang boʻladi. Va soʻng kelib, Menga ergashgil, – dedi.

²³ Boshliq bu soʻzni eshitib, juda xafa boʻldi, negaki u haddan ziyod badavlat edi. ²⁴ Iso uning xafa boʻlganini koʻrib:

– Mol-dunyosi borlar Xudo Shohligiga kirishga naqadar qiynaladi! ²⁵ Boyning Xudo Shohligiga kirishidan koʻra, tuyaning igna teshigidan oʻtishi osonroqdir, – dedi. ²⁶ Buni eshitganlar esa:

– Unday boʻlsa, kim najot topa olar ekan? – deb soʻrashdi.

²⁷ – Odamlarga ilojisiz narsa Xudo uchun iloji bordir, – dedi Iso.

²⁸ – Mana, biz mol-holimizni qoldirib, Sening orqangdan ergashib keldik! – dedi Butrus. ²⁹ Iso shogirdlariga dedi:

– Sizlarga chinini aytayin, Xudo Shohligi yoʻlida uy-joy, ota-ona, aka-uka, opa-singil yoki xotin-bolalarini qoldirib ketgan har bir kishi ³⁰ bu dunyodayoq qat-qat yaxshiliklar topib, u dunyoda esa abadiy hayotga muvassar boʻlur.

Iso Oʻz oʻlimini uchinchi bor aytishi

³¹ Iso oʻn ikki shogirdini maxsus chaqirib ularga dedi: “Biz endi Quddusga yaqinlashib qoldik. Ana oʻsha yerda Inson Oʻgʻli toʻgʻrisida yozilgan barcha paygʻambar oyatlari amalga oshadi. ³² Uni majusiylarga^a topshiradilar, Uni masxaralab haqorat qiladilar, Uning yuziga tupuradilar. ³³ Uni qamchilab oʻldiradilar. Ammo uchinchi kuni U qayta tiriladi”.

³⁴ Shogirdlar esa bu soʻzlardan hech narsa anglamadilar. Bu soʻzlar maʼnosi ularga sirli edi, aytilganni ular idrok etmadilar.

Isoning koʻrni sogʻaytirishi

³⁵ Iso Yerixo shahriga kirib kelayotganda, bir koʻr yoʻl chekkasida sadaqa soʻrab oʻtirar edi. ³⁶ Oldidan xaloyiq oʻtib ketayotganini eshitib:

– Nima gap? – deb soʻradi.

³⁷ – Nosiralik Iso oʻtyapti, – deb unga xabar qilishdi. ³⁸ Shunda koʻr:

– Ey Dovud Oʻgʻli^b Iso, menga rahm qil! – deb baqirib yubordi. ³⁹ Oldinda ketayotganlar esa:

– Jim boʻ! – deb uni koyib qoʻyishdi. Lekin u yanada kuchliroq hayqira boshladi:

– Ey Dovud Oʻgʻli, menga rahm qil!

⁴⁰ Shunda Iso toʻxtab, koʻrni yoniga keltirishlarini buyurdi. Koʻr kelgach, ⁴¹ Iso undan soʻradi:

– Sen nima qilishimni istaysan?

– Hazrat, koʻzlarim koʻrsin! – dedi u. ⁴² Iso unga:

– Koʻzlaring koʻrsin, ishonching seni qutqardi, – dedi.

⁴³ Shu zahoti koʻrning koʻzlari koʻra boshladi. U Xudoga olqishlar aytganicha Isoning ketidan ergashdi. Buni koʻrgan butun xalq Xudoga hamdu sanolar aytdi.

19-BOB

Soliqchi Zakkayning Iso bilan uchrashuvi

¹ Iso Yerixo shahriga kirib, guzarlaridan oʻtib borardi. ² Yoʻlda Zakkay ismli bir odam uchradi; u soliqchilarning boshligʻi boʻlib, juda boy edi. ³ U Isoni koʻrishga, kim ekanligini bilishga oshiqar edi. Biroq boʻyi pastligi tufayli va xaloyiq koʻpligidan Uni koʻrolmadi. ⁴ Isoni koʻrish uchun oldinga yugurib, bir yovvoyi anjir daraxtiga chiqib oldi. Chunki Iso oʻsha yerdan oʻtishi kerak edi.

⁵ Iso u joyga kelgach, yuqoriga qarab qoʻydi-da, unga:

– Zakkay! Tezroq pastga tush, Men bugun sening uyingga qoʻnishim kerak, – dedi.

^a 18:32 MAJUSIYLAR: lugʻatga qarang.

^b 18:38 DOVUD OʻGʻLI: Iso Masihning unvoni; lugʻatga qarang.

⁶ Zakkay darrov pastga tushdi, Isoni quvonch bilan qarshilab, mehmon qildi. ⁷ Buni ko'rganlarning hammasi:

– U gunohkor odamning uyiga tashrif buyurdi, – deb norozilik bildirishdi. ⁸ Ammo Zakkay Rabbimiz Isoning oldida qo'l qovushtirib turib, Unga dedi:

– Ey Hazrat, mol-mulkimning yarmini kambag'allarga berib yuboraman. Agar birovning haqini yeb ketgan bo'lsam, to'rt barobar ko'paytirib berganim bo'lsin.

⁹ Iso unga shunday javob berdi:

– Bugun bu uyga najot keldi. Chunki bu odam ham bobomiz Ibrohim o'g'lidir. ¹⁰ Inson O'g'li^a esa adashganni izlab topish va qutqazish uchun kelgan.

O'n tilla haqida masal

¹¹ Iso Quddusga yaqinlashib qolgani sababli, Uni tinglayotgan xaloyiq, Xudo Shohligi hozir namoyon bo'lishi kerak, deb o'ylar edi. Shunday qilib, Iso O'z nutqini bir masal bilan davom ettirdi:

¹² “Asilzoda bir odam o'zi uchun saltanat olib kelish uchun uzoq mamlakatga boribdi. ¹³ O'zining xizmatkorlaridan o'n nafarini chaqiribdi-yu, ularga o'n tilladan^b bo'lib berib:

– Men qaytib kelgunimcha, bu pulni ishlatib turinglar, – deb jo'nab ketibdi.

¹⁴ Holbuki, asilzodaning hamsaharlari uni yomon ko'rishar ekan. Hamsaharlar uning orqasidan elchilar yuborib:

– Bu odam bizga podshoh bo'lishini istamaymiz, – deb aytiribdilar.

¹⁵ Bir muddatdan so'ng u asilzoda saltanat egasi bo'lib, o'z vataniga qaytib kelibdi. Bergan aqchalari bilan kim qancha foyda undirganini bilish uchun, xizmatkorlarini yoniga chaqirtiribdi.

¹⁶ Birinchisi kelib:

– Xo'jayin, sizning tillangiz o'n tilla undirdi, – debdi. ¹⁷ Xo'jayin unga:

– Ofarin, sen yaxshi xizmatkor ekansan. Kichik ishda sadoqat ko'rsatganing uchun o'nta shahar ustidan hokim bo'lasan, – debdi.

¹⁸ Ikkinchisi kelib:

– Xo'jayin, sizning tillangiz besh tilla foyda keltirdi, – debdi. ¹⁹ Unga ham:

– Sen ham besh shaharga hokimlik qilasan, – debdi.

²⁰ Uchinchisi kelib:

– Xo'jayin! Mana sizning tillangiz, men uni ro'molchaga tugib saqladim. ²¹ Men sizdan qo'rqdim, siz qattiqqo'l odamsiz. Siz bermasdan olasiz, ekmasdan o'rasiz, – debdi. ²² Xo'jayin esa unga debdi:

– Ey yomon xizmatkor, og'zingdan chiqqanini yelkangga yopishtiray! Mening qattiqqo'lligimni hamda bermasdan olishimni, ekmasdan o'rishimni bilarkansan, ²³ nega pulimni muomalaga kiritmading? Shunda men kelib, hech bo'lmasa foydasini ko'rardim.

²⁴ So'ng xo'jayin yonida turganlarga qarab:

– Uning qo'lidan tillani olib, o'n tillasi borganinglar, – debdi.

²⁵ – Xo'jayin, uning o'n tillasi bor-ku! – deyishibdi ular.

²⁶ – Sizlarga rostini aytсам, kimda bor bo'lsa, unga yana beriladi. Kimda yo'q bo'lsa, qo'lida bor bo'lgani ham undan tortib olinadi. ²⁷ Endi mening podshohlik qilishimni istamagan o'sha dushmanlarimga kelsak, ularni shu yerga keltiringlar-da, ko'zim oldida dami tig'dan o'tkazinglar!”

Isoning Quddusga tantanali kirishi

²⁸ Bu so'zlarni aytib, Iso olg'a bosgancha Quddus sari yo'l oldi. ²⁹ Zaytun tog'i etagidagi Baytfagiya bilan Baytaniya qishloqlariga yaqinlashgach, U ikki shogirdini yuborib dedi:

³⁰ – Qarshingizdagi qishloqqa boringlar. Qishloqqa kirgach, bog'lab qo'yilgan, hozirgacha odam bolasi minmagan xo'tikni topasizlar. Uni yechib olib kelinglar. ³¹ Agar kimki sizlardan: “Xo'tikni nega yechyapsizlar?” – deb so'rab qolsa, “U Rabbimizga kerak”, deb aytinglar.

³² Shogirdlar jo'nab, xuddi Isoning aytganini topdilar. ³³ Xo'tikni yechayotganlarida uning egalari:

– Nega xo'tikni yechyapsizlar? – deb so'rashdi. ³⁴ Shogirdlar:

– U Rabbimizga kerak, – dedilar.

³⁵ Xo'tikni Isoning oldiga keltirishdi-da, ustiga o'z kiyimlarini tashlab, Isoni mindirishdi. ³⁶ U minib ketayotganida, qolgan shogirdlar kiyimlarini yo'lga poyandoz qildi. ³⁷ Iso endi Zaytun tog'idan oshib, past tomonga, *shaharga qarab* yurayotgan ediki, shogirdlar tumonati ko'rgan barcha mo'jizalarini eslab xursand bo'lishdi, ovozlarini baland ko'tarib, Xudo sha'niga hamdu sanolar ayta boshlashdi:

^a 19:10 INSON O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

^b 19:13 TILLA: yunoncha mina – “100 dinor”, ya'ni qariyb 100 kunlik ish haqiga teng.

³⁸ “Xudovand nomidan kelayotgan Podshoh muborak!
Ko‘klarda tinchlik, Arshi A'loda izzat!”

³⁹ Shunda xaloyiq orasidagi ba'zi farziylar Isoga:

– Ustoz, shogirdlaringni jim qil! – deyishdi. ⁴⁰ U esa ularga javoban:
– Sizga aytamanki, agar bular jim bo'lsa, toshlar chinqirgay! – dedi.

⁴¹ Iso Quddusga kiray deganda, shaharni ko'rib, uning holiga yig'lab yubordi:

⁴² – Koshki sen hech bo'lmasa shu kuningda tinchligingga nelar darkor ekanini bilsang edi! Biroq hozir bu ko'zlarindan yashiringandir. ⁴³ Boshingga shunday kunlar tushadiki, dushmanlaring atrofingga devor tortib, chor tarafdin qurshagancha siquvga oladilar. ⁴⁴ Seni yer bilan yakson qilib, ko'ksingdagi farzandlaringni qirg'in qiladilar. Ilohiy yo'qlash vaqt-soatini bilmaganing uchun, kulingni ko'kka sovrudilar.

Sotuvchilarni ma'baddan quvish

⁴⁵ Iso ma'badga kirib, ichkarida oldi-sotdi qilayotganlarni quvib chiqara boshladi. ⁴⁶ Ularga shunday dedi:
– *Tavrot*da: “Mening uyim ibodat uyi bo'lgay”, – deb yozilgan. Sizlar esa Xudo uyini qarochilar uyasiga aylantirib yuboribsizlar!

⁴⁷ Iso har kun ma'badda ta'lim beradigan bo'ldi. Oliy ruhoniylar, ulamolar va xalq oqsoqollari esa Uni halok qilish payiga tushdilar. ⁴⁸ Lekin buning chorasini topmadilar, negaki butun xalq Isoni jonu dili bilan tinglar edi.

20-BOB

Isoning vakolati haqida savol

¹ O'sha kunlarning birida Iso ma'badda ta'lim berib, xalqqa Xushxabarni bayon etar edi. Oliy ruhoniylar va ulamolar esa oqsoqollar bilan birga kelib, ² Isoga savol berishdi:

– Bizlarga ayt-chi, Sen bu ishlarni qanday huquq bilan qilyapsan? Bularni qilish uchun Senga kim vakolat bergan?

³ Iso ularga shunday javob berdi:

– Men ham sizlarga bir savol berayin, Menga aytinglar: ⁴ Yahyo payg'ambar odamlarni suvda tavba qildirish uchun kimdan vakolat olgan edi? Xudodanmi^a, insondanmi?

⁵ Ular esa o'zaro mulohaza yuritdilar: “Agar Xudodan^b desak, U: “Nega Yahyoga ishonmadingizlar?” – deydi. ⁶ Agar insondan desak, butun xalq bizni toshbo'ron qiladi, chunki xalq Yahyoning payg'ambarligiga qat'iy ishonadi”.

⁷ Nihoyat Isoga javoban:

– Qayerdanligini bilmaymiz, – dedilar. ⁸ Iso ularga:

– Unday bo'lsa, Men ham bu ishlarni qaysi vakolat bilan qilayotganimni sizga aytmayman, – dedi.

Yovuz bog'bonlar haqida masal

⁹ Iso so'zini davom ettirib, xalqqa ushbu masalni aytib berdi:

“Bir odam uzumzor yaratib, uni bog'bonlarga ijaraga berib, o'zi uzoq vaqtga boshqa mamlakatga ketibdi.

¹⁰ Hosil chog'i uzumzor mahsulidan unga berishlari uchun bog'bonlar oldiga bir xizmatkorini yuboribdi.

Lekin bog'bonlar uni urib, quruq qaytarishibdi. ¹¹ Uzumzor egasi yana bir xizmatkorini yuboribdi. Uni ham urib, haqorat qilib, quruq qaytarib yuborishibdi. ¹² Yana uchinchisini yuborganda, uni ham yarador qilib, quvib chiqarishibdi.

¹³ Shunda uzumzor egasi:

– Nima qilsam ekan? Sevikli o'g'limni yubora qolay. Balki uni ko'rib, insofga kelishar, – debdi.

¹⁴ Ammo bog'bonlar uning o'g'lini ko'rishlari bilan o'zaro muhokamaga tushib:

– Bu merosxo'r-ku! Uni o'ldiramiz, merosi bizga qoladi, – deyishibdi-da, ¹⁵ o'g'lini uzumzordan tashqariga haydab, o'ldirishibdi.

Nachora, uzumzor egasi ularni nima ham qilardi? ¹⁶ U kelib boyagi bog'bonlarni yo'q qiladi, uzumzorni esa boshqalarga topshiradi”.

Buni eshitganlar:

– Xudo ko'rsatmasin! – deb yuborishdi. ¹⁷ Iso esa ularga tikilib, shunday dedi:

– U holda, *Zaburdagi*:

^a 20:4 XUDODAN: aslida “osmondan”.

^b 20:5 XUDODAN: aslida “osmondan”.

“Binokorlar keraksiz deb tashlagan tosh
Naq binoning peshtoqidan o‘rin oldi”^a,

– degan oyat nimani ifodalaydi? ¹⁸ Kimki bu toshga yiqilsa, parchalanib ketadi. Tosh kimning ustiga tushsa, uni ezib yuboradi.

¹⁹ Iso bu masalni ularga qarata aytganini oliy ruhoniylar bilan ulamolar payqab, shu onda Unga qo‘l uzatmoqchi bo‘ldilar, lekin xalqdan hayiqdilar.

Xudoning haqi Xudoga...

²⁰ Isoni zimdan kuzatib, Uning oldiga o‘zlarini mo‘min-qobil kishilardek ko‘rsatuvchi iskovuchlarni yubordilar. Aytadigan biron nojo‘ya so‘zi uchun Uni tuzoqqa ilintirish va shu yo‘sin hokimning qo‘li va hukmiga topshirish niyatlari bor edi. ²¹ Ular Isodan so‘radilar:

– Ustoz! Biz bilamizki, Sen haqiqatgo‘ysan, to‘g‘ri ta‘lim berasan, hech kimga yuz-xotir qilmasdan Xudoning haqiqiy yo‘lini o‘rgatmoqdasan. ²² Bizga ayt-chi, Qaysarga^b qaramlik solig‘i to‘lashimiz dinga muvofiqmi, yo‘qmi?

²³ Iso ularning makkorligini anglab:

– [Nega Meni sinab ko‘rmoqchisizlar?] ²⁴ Qani, Menga bir dinor^c ko‘rsatinglar! Bu tangadagi surat va yozuv kimniki? – dedi.

– Qaysarniki, – javob berdi ular. ²⁵ Iso:

– Unday bo‘lsa, Qaysarning haqini Qaysarga, Xudoning haqini Xudoga beringlar, – dedi.

²⁶ Shunday qilib, xalq oldida aytgan bironta so‘zi uchun ham Isoni tuzoqqa tushirolmadilar. Uning javobidan hayron bo‘lib, lol qoldilar.

Qiyomat haqida savol

²⁷ O‘shanda qayta tirilish bo‘lishini inkor etadigan sadduqiylardan ba‘zilari kelib, Isoga savol berdilar:

²⁸ – Ey Ustoz! Muso payg‘ambarimiz shunday yozib qoldirgan: “Agar xotini bor odam farzandsiz qazo qilsa, ukasi uning xotinini olib, o‘z akasiga avlod tiklasin”. ²⁹ Xo‘sh, yetti aka-uka bor edi. Birinchisi uylanib, bolasiz o‘tib ketdi. ³⁰ Ikkinchisi ham o‘sha xotinni olib, o‘ldi. ³¹ Shuningdek, uchinchisi ham, hatto yettinchisigacha hammasi ham o‘sha xotinni olib, farzand ko‘rmay o‘lib ketdilar. ³² Hammasidan keyin xotin ham o‘ldi. ³³ Xo‘sh, qiyomatda u qaysi birining xotini bo‘ladi ekan? Chunki u yettoviga ham xotinlik qilgan edi-ku.

³⁴ Iso ularga javoban dedi:

– Bu dunyoning bolalari uylanadilar va erga tegadilar. ³⁵ Lekin u dunyoga ketganlar hamda tirilishga sazovor bo‘lganlar uylanmaydilar ham, erga tegmaydilar ham. ³⁶ Ular endi o‘lim ko‘rmaydilar. Ular farishtalar bilan teng bo‘lib, qiyomat ahli sifatida Xudoning bolalari bo‘ladilar. ³⁷ Muso payg‘ambarning o‘zi ham *yonayotgan* buta to‘g‘risidagi oyatda Xudovandni “Ibrohimning Xudosi, Is‘hoqning Xudosi va Yoqubning Xudosi” deb atab, o‘liklarning tirilishiga ishora qilgan edi. ³⁸ Zotan Xudo o‘liklarning emas, tiriklarning Xudosidir. Unga nisbatan hamma tirikdir.

³⁹ Shunda ulamolardan ba‘zilari:

– Ustoz, Sen yaxshi so‘zladings, – dedilar. ⁴⁰ Va Isodan yana biron gap so‘rashga botinolmadilar.

Masih kimning o‘g‘li?

⁴¹ Iso ularga dedi: “Nega Masihni Dovudning o‘g‘li deyishadi? ⁴² Mana, Dovudning o‘zi Zabur kitobida nima degan:

⁴³ “Xudovand mening Rabbimga aytdi:

Yovlaringni oyoqlaring ostiga yiqitmagunimcha,
Sen Mening o‘ng tomonimda o‘ltirib turgin”^d.

⁴⁴ Demak, Dovud Masihni Rabbim deb atagan bo‘lsa, qanday qilib Masih Dovudning o‘g‘li bo‘ladi?”

Soxta dindorlikka qarshi ogohlantirish

⁴⁵ Butun xaloyiq tinglab turganda, Iso o‘z shogirdlariga burilib dedi: ⁴⁶ “Uzun kiyimlar kiyib yurishni va xalq yig‘inlarida alik olishni sevadigan, ibodatxonalarda yuqori o‘rinni olish va ziyofatlarda to‘rda o‘tirishni

^a 20:17 qarang: Zabur 117:22; Tosh – Iso Masihning ramzi.

^b 20:22 QAYSAR: Rim imperatori; umuman hukmron hokimiyat nazarda tutiladi.

^c 20:24 DINOR: Rim imperiyasidagi kumush tanga.

^d 20:43 qarang: Zabur 109:1.

yaxshi ko'radigan ulamolardan ehtiyot bo'linglar!⁴⁷ Ular bevalarning uy-joylarini shilib, xo'ja ko'rsinga uzoq duo o'qiydilar. Ana bundaylar og'irroq jazoga muhtalo bo'lg'usidir”.

21-BOB

Beva ayolning xayr-ehsoni

¹ Iso ma'badning sadaqa qutisiga nazar solib, xayr-ehson tashlab turgan boy odamlarni ko'rdi.
² Shuningdek, ikki tiyin tashlagan bir kambag'al beva ayolni ham ko'rdi. ³ Shunda Iso dedi: “Sizlarga chinini aytayin, bu kambag'al beva hammadan ko'proq ehson berdi. ⁴ Chunki bularning barisi o'zlarining ortiqcha pullaridan xudoyi qildi. Ammo bu ayol kamchiligiga qaramasdan, o'zining bor-yo'g'ini tashladi”.

Iso Masih oxirzamon haqida

⁵ Ba'zi kishilar ma'badning naqadar go'zal toshlar va baxshidalar bilan bezatilgani to'g'risida so'zlashar edilar. Iso esa dedi:

⁶ – Shunday kunlar keladiki, siz shu yerda ko'rib turgan binolardan biror g'isht butun qolmaydi, hammasi vayron bo'ladi.

⁷ Ular Isodan so'radilar:

– Ustoz, bu ishlar qachon yuz beradi? Bularning sodir bo'lajagini qanday alomatdan bilmoq mumkin?

⁸ Iso dedi:

– Yo'ldan ozmaslik uchun ehtiyot bo'linglar! Zero ko'plar “Bu Menman” va “Vaqt yaqin”, deb Mening nomim ostida keladilar. Ularning orqasidan bormanglar. ⁹ Urush va isyonlardan darak topganda cho'chimanglar. Chunki bular avvaldan bo'lib o'tishi kerak, lekin darhol so'nggi nihoya kelmaydi.

¹⁰ Keyin Iso davom etib ularga dedi: “Xalq xalqqa qarshi, podshohlik podshohlikka qarshi ko'tariladi.

¹¹ Ayrim joylarda shiddatli zilzilalar, qahatchiliklar, o'latlar bo'ladi. Vahimali hodisalar sodir bo'lib, osmonda ajib g'aroyibotlar yuz beradi.

¹² Lekin bularning hammasidan burun sizlarni iskanjaga olib, quvg'in qiladilar, diniy hay'atlarga^a topshirib, zindonlarga tashlaydilar. Mening nomim tufayli sizlarni podshohlar va hokimlar oldiga olib boradilar. ¹³ Shunda siz fursatdan foydalanib, *Men haqda* shohidlik qilasizlar. ¹⁴ O'zimizni qanday himoya qilamiz, deb oldindan qayg'urmaslikni yuragingizga tugib olinglar. ¹⁵ Chunki Men sizlarni og'zi botir qilib, shunday hikmat beramanki, sizlarga qarshi chiqqanlardan birortasi ham fikringizni inkor etolmay, gapsiz-so'zsiz qoladilar. ¹⁶ Hatto ota-ona, aka-uka, qarindosh-urug', yor-birodarlaringiz sizni tutib berishadi, ba'zilaringizni esa o'limga topshirishadi. ¹⁷ Mening nomim tufayli hamma sizdan nafratlanadi. ¹⁸ Biroq boshingizdan bir tola soch ham nobud bo'lmaydi. ¹⁹ Sabr-bardosh bilan joningizni saqlab qolasiz”.

Quddusning xarobaligi haqida karomat

²⁰ “Quddusni qo'shinlar qurshab olganini ko'rganda bilingki, shaharning xarob bo'lish vaqti yaqinlashgan.
²¹ O'shanda Yahudiyada bo'lganlar tog'larga qochsin, shaharning ichida bo'lganlar undan chiqsin, atrof-tevarakda bo'lganlar shaharga aslo kirmasin. ²² Chunki bu kunlar – barcha oyatlar bajo bo'lg'usi intiqom kunlari bo'ladi. ²³ U kunlarda homilador va emizuvchi ayollarning holiga voy! Chunki yer yuzini katta musibat chulg'ab olib, bu xalqning boshiga qahr-g'azab yog'adi. ²⁴ Ular qilich damidan o'tkazilib, barcha ellarga asir qilib olib ketiladilar. Yot xalqlarning davroni tugamaguncha, Quddus yot xalqlar tomonidan oyoq osti qilinadi”.

Buyuk musibat va Isoning qayta kelishi

²⁵ “Quyosh, oy va yulduzlarda ajoyib alomatlar paydo bo'ladi. Dengiz shovullab-jo'shib to'lqinlangan sari, yer yuzidagi xalqlar esankirab, ma'yuslikka tushadilar. ²⁶ Odamlar jahonga kelayotgan musibatlarni kutib, qo'rquvdan ado bo'ladilar. Chunki o'shanda samoviy kuchlar larzaga keladi. ²⁷ Nihoyat, bulut ichida, buyuk qudrat va ulug'vorlik ila kelayotgan Inson O'g'lini ko'radilar.

²⁸ Bu voqealar ro'y bera boshlaganda, endi xalos bo'lish vaqt-soatingiz yaqinlashganini bilib, qomatingizni g'oz tutib bosh ko'taringlar”.

Hushyor bo'lib turish haqida

²⁹ Iso ularga bir masalni aytib berdi: “Anjir daraxtiga va daraxtning boshqa turlariga qaranglar: ³⁰ ular yaproq yozayotganini ko'rib, yoz kelib qolganini o'zingiz ham anglaysiz. ³¹ Xuddi shunga o'xshab, boyagi ishlarning sodir bo'layotganini ko'rganingizda bilingki, Xudoning Shohligi juda yaqindir. ³² Sizlarga chinini

^a 21:12 aslida “ibodatxonalariga”.

aytayin, bu nasl o'tmasdanoq, bularning hammasi sodir bo'lajak. ³³ Yeru osmon bitar, lekin Mening so'zlarim bitmas.

³⁴ O'zingizni ehtiyot qiling! Aysh qilib, kayf surib, hayotning tashvishlari ostida bo'g'ilib, yuraklaringizni yog' bosmasin, tag'in u kun nogahon boshga tushib sizni to'rga ilitirmasin! ³⁵ Chunki u kun yer yuzida yashovchi har bir kishini bosib olajak. ³⁶ Shu sababdan doim hushyor bo'linglar. Yuz berguvchi bu musibatlardan omon qolishga kuch topib, Inson O'g'li oldida turishga munosib bo'lmoq uchun doimo ibodat qilinglar".

³⁷ Iso kunduzi ma'badda ta'lim berar, tunlarini esa shahardan chiqib, Zaytun tog'ida o'tkazar edi. ³⁸ Barcha xalq Isoni tinglamoq uchun ertalabdan ma'badga, Uning huzuriga oqib kelar edi.

22-BOB

Isoni o'ldirish rejasi

¹ Xamirturushsiz non yopiladigan Fisih bayrami yaqinlashayotgan edi. ² Oliy ruhoniylar bilan ulamolar xalqdan qo'rqib, Isoni oradan ko'tarish chorasini izlardilar. ³ Shunda o'n ikki havoriydan biri – Yahudo Ishqariyotning ichiga shayton kirib oldi. ⁴ Yahudo borib, oliy ruhoniylar va ma'bad mirshabboshilari bilan Isoni qanday qo'lga tushirish to'g'risida maslahatlashib oldi. ⁵ Ular sevinib, unga pul berishga ahd qildilar. ⁶ Yahudo bunga rozilik berdi va Isoni xalq ko'zidan yashirincha ularning qo'lga tutib berish uchun qulay payt izlaydigan bo'ldi.

So'nggi oqshom va Isoga xiyonat

⁷ Xamirturushsiz non yeyiladigan va qurbonlik qo'zi so'yiladigan Fisih bayramining qutlug' kuni keldi. ⁸ Iso Butrus bilan Yuhannoni yuborib:

– Boringlar, Fisih bayrami taomini yeyishimiz uchun tayyorgarlik ko'ringlar, – dedi. ⁹ Ular Isodan so'radi:
– Qayerda tayyorlashimizni buyurasan?

¹⁰ Iso ularga dedi:

– Xo'sh, shaharga kirishingizda ko'zada suv ko'tarib ketayotgan bir odam uchraydi. Ortidan u kiradigan uyga ergashib kiring ¹¹ va uy egasiga shunday denglar: "Ustoz sendan: Shogirdlarim bilan Fisih bayram taomini yeydigan xona qayerda, deb so'rayotir". ¹² Shunda u sizga to'shalgan katta boloxonani ko'rsatadi. O'sha yerda hozirlik ko'ringlar.

¹³ Shogirdlar borib, xuddi Isoning aytganini topdilar va Fisih taomini tayyorlab qo'ydilar.

¹⁴ Ziyofat vaqti yetgach, Iso o'n ikkala havoriy bilan birga dasturxon atrofida joy oldi ¹⁵ va ularga dedi:

– Men azob chekmasimdan avval bu Fisih taomini sizlar bilan birga yeyishni juda ham orzu qilgandim.

¹⁶ Sizlarga aytib qo'yay: bu taom Xudo Shohligida to'la ma'nosini topmaguncha, Men uni boshqa yemayman.

¹⁷ Keyin Iso kosani olib, shukrona duosini aytib dedi:

– Buni olinglar, o'zaro bo'lishinglar. ¹⁸ Sizlarga aytib qo'yay: Xudoning Shohligi amalga oshmaguncha, Men uzum ichkiligini boshqa ichmayman.

¹⁹ So'ngra nonni oldi, shukrona duosini aytib sindirdi va shogirdlariga berib:

– Bu sizlar uchun fido bo'layotgan Mening tanamdir. Meni eslab turish uchun shunday qilinglar, – dedi.

²⁰ Ovqatlanib bo'lishgach, Iso yana bir bor kosani olib, shunday dedi:

– Bu kosa *Xudo odamzod ila tuzgan* Yangi Ahdni^a bildiradi. Bu ahd Mening sizlar uchun to'kayotgan qonim evaziga kuchga kiradi. ²¹ Biroq, Menga xiyonat qiluvchining qo'li ham Men bilan bir dasturxonga cho'zilmogda. ²² Ha, Inson O'g'li taqdirida bo'lgan yo'ldan ketib boradir. Ammo Unga xiyonat qilguchi kishining holiga voy!

²³ – Kim ekan ichimizda bu ishni qiladigan? – deya havoriylar o'zaro surishtira boshladilar.

Hammadan buyuk kim?

²⁴ Havoriylar orasida, bizdan kim eng buyuk deb hisoblanmog'i kerak, degan masala haqida tortishuv ham yuz berdi.

²⁵ Iso ularga dedi: "El-yurt podshohlari o'z xalqlari ustidan hukmronlik qiladilar. Elni boshqaruvchilar olihimmat deb olqishlanadilar. ²⁶ Sizlar esa bunday bo'lmanglar. Aksincha, ichingizda kim katta bo'lsa, eng kichikday bo'lsin. Kim rahbar bo'lsa, xizmatkordek bo'lsin. ²⁷ Qay biri ulug'dir – dasturxonga o'tirganmi, yoki xizmat qilib turganmi? Dasturxonga o'tirgan emasmi? Men esa orangizda bamisoli xizmatkordirman.

²⁸ Sinov chog'larimda Men bilan birga dosh berganlar sizlar bo'ldingiz. ²⁹ Shu sababdan, Otam Menga vasiyat qilgani kabi, Men ham sizga Shohlikni vasiyat qilaman. ³⁰ Siz Mening Shohligim dasturxonida o'tirib

^a 22:20 YANGI AHD: lug'atga qarang.

yeb-ichasizlar, taxtlarga o'tirib, Isroilning o'n ikki qabilasi ustidan hukmronlik qilasizlar".

Imondan qaytish vasvasasi

³¹ Rabbimiz Iso yana dedi:

– Simun, Simun! Mana, shayton sizlarni bug'doy kabi g'alvirdan o'tkazishga izn so'radi. ³² Biroq Men, imondan toymagil, deya sen uchun ibodat qildim. Sen bir kun qaytib kelganingda, birodarlaring imonini mustahkamla.

³³ Simun Isoga javoban:

– Rabbiiy! Men Sen bilan zindonga ham, o'limga ham borishga tayyorman! – dedi. ³⁴ Iso dedi:

– Senga shuni aytayin, Butrus, bugun xo'roz qichqirmasdan avvaloq sen Meni tanishdan uch marta tonasan.

Hamyon, to'rva, qilich

³⁵ Iso shogirdlariga dedi:

– Men sizlarni hamyonsiz, to'rvasiz, choriqsiz yuborganimda, biron narsada kamchilingiz bormidi?

– Hech narsada! – javob berdi ular. ³⁶ Iso ularga shunday dedi:

– Biroq endi kimning hamyoni bo'lsa, o'zi bilan olsun. Kimning to'rvasi bo'lsa, yonida ko'tarib yursin.

Bo'lmasa, kiyimini sotib qilichga almashtirsin. ³⁷ Sizlarga aytib qo'yay: *Tavrot*dagi "U jinoyatchilar qatorida turdi", – degan oyat Menda amalga oshmog'i lozim. Chindan ham, Men to'g'rimda yozilgan barcha oyatlar bajo bo'lmoqda.

³⁸ Shogirdlar:

– Rabbiiy, ana bu yerda ikkita qilich bor! – deyishdi.

– Bas! – dedi Iso.

Isoning bog'dagi ibodati

³⁹ Iso u yerdan jo'nab, odati bo'yicha Zaytun tog'iga chiqib ketdi. Shogirdlari ham Uning orqasidan ketdilar. ⁴⁰ Bu yerga kelganda, Iso ularga:

– Vasvasaga tushmaslik uchun ibodat qila turinglar, – dedi. ⁴¹ O'zi ulardan bir tosh otar masofacha nari bordi-da, tiz cho'kib ibodat qila boshladi:

⁴² – Ey Ota, koshki bu *zaqqum* kosani Mendan o'tkazib yuborsang! Lekin Men aytgandek emas, Sen aytgandek bo'lsin.

⁴³ Shu orada osmondan bir farishta Isoga zohir bo'lib, Uni quvvatlab turdi. ⁴⁴ U jon ilinjida yanada hafsala bilan ibodat qildi. Undan chiqqan ter esa yerga tomayotgan qon tomchilariga o'xshar edi.

⁴⁵ Ibodatdan turib, Iso shogirdlari yoniga keldi. Ularni qayg'udan uxlab yotgan holda ko'rdi. ⁴⁶ Ularga:

– Nega uxlab yotibsizlar? Qani turinglar, vasvasaga tushmaslik uchun ibodat qila turinglar, – dedi.

Isoning hibsga olinishi

⁴⁷ Iso hali bularni gapirib bo'lmasdan, bir olomon ko'zga ko'rindi. O'n ikki havoriydan Yahudo ismlisi oldinda kelayotib, Isoga yaqinlashdi-da, Uni o'pishga chog'landi. [Chunki u: "Men kimni o'psam, U O'sha kishidir", deb eshlariga aytib qo'ygan edi.] ⁴⁸ Iso unga:

– Yahudo, sen Inson O'g'liga o'pish bilan xiyonat qilyapsanmi? – dedi.

⁴⁹ Isoning yonidagilar voqea qayoqqa yo'nalayotganini payqab:

– Rabbiiy, qilichni ishga solaylikmi? – deyishdi. ⁵⁰ Ulardan biri esa oliy ruhoniyning qarolini bir urib, o'ng qulog'ini uzib tushirdi. ⁵¹ Shunda Iso:

– Qo'yinglar, bas! – dedi-da, qarolning qulog'iga qo'l tegizib uni asl holiga qaytardi. ⁵² So'ng O'ziga ro'para bo'lgan oliy ruhoniylar, ma'bad mirshabboshilari va oqsoqollar tomon qayrilib, dedi:

– Sizlar xuddi qaroqchining payiga tushgandek qilichu tayoq bilan Meni olgani kelibsizlar! ⁵³ Lekin har kuni sizlar bilan birga ma'badda bo'lganimda Menga qo'l tegizmadinglar. Biroq endi zamon sizniki, endi zulumot hukmron.

Butrusning Isodan tonishi

⁵⁴ Isoni ushlab, bosh oliy ruhoniyning uyiga olib bordilar. Butrus esa uzoqdan ularga ergashib keldi.

⁵⁵ Hovlining o'rtasida olov yoqib birga o'tirishganda, Butrus ham u kishilarning orasiga o'tirdi. ⁵⁶ Bir oqsoch Butrusning olov yonida o'tirganini ko'rib, unga tikilib qaradi-da:

– Bu odam ham U bilan birga bo'lgan! – dedi. ⁵⁷ Lekin Butrus u ayolga:

– Ey singlim, men Uni tanimayman! – deb inkor etdi.

⁵⁸ Bir ozdan keyin boshqa bir odam Butrusni ko'rib:

– Sen ham ulardan birisan-ku! – dedi. Lekin Butrus unga ham:

– Ey birodar, men ulardan emasman! – dedi.

⁵⁹ Biron soat o'tgandan so'ng yana kimdir:

– Haqiqatan bu odam ham U bilan birga bo'lgan, asli u ham jalilalik, – dedi komil ishonch bilan. ⁶⁰ Lekin Butrus:

– Birodar, o'zi nima deyapsan? – dedi unga ham.

Shu zahoti, u gapini tugatmasdanoq, xo'roz qichqirdi. ⁶¹ Rabbimiz Iso Butrusga qayrilib, unga ko'zini tikdi. Shunda Butrus Rabbimizning unga: “Bugun xo'roz qichqirmasdan, sen Mendan uch marta tonasan”, – degan so'zini esladi. ⁶² Va tashqariga chiqib, achchiq-achchiq yig'ladi.

⁶³ Isoni ushlab turgan odamlar esa Uni haqoratlab ura boshladilar. ⁶⁴ Uning ko'zlarini bog'lab, yuziga shapaloqlar tortib:

– Qani karomatingni ko'rsat-chi, Seni kim uryapti ekan? – deb so'rashdi Undan. ⁶⁵ Yana ancha kufr so'zlar bilan Uni tahqirladilar.

Iso yahudiylarning Oliy Kengashi oldida

⁶⁶ Tong otgach, xalq oqsoqollari va oliy ruhoniylar bilan ulamolalar to'planib, Isoni o'zlarining Oliy Kengashi o'tkaziluvchi mashvaratxonalariga keltirdilar.

⁶⁷ – Sen Masihmisan? Bizlarga ochig'ini ayt! – deyishdi Uni so'roq qilib. Iso ularga shundoq dedi:

– Sizlarga aytsam, ishonmaysizlar. ⁶⁸ Sizlarga savol bersam, javob bermaysiz, Meni ozod ham qilmaysizlar.

⁶⁹ Biroq bundan buyon Inson O'g'li Qodir Tangrining o'ng tomonida o'ltirajak.

⁷⁰ Shunda hamma birdaniga:

– Demak, Sen Xudoning O'g'limisan? – deb so'rashdi.

– O'sha Men ekanimni o'zingiz aytdingizlar, – dedi ularga Iso. ⁷¹ Shunda ular:

– Bizga yana qanday guvohlik kerak? O'z og'zidan o'zimiz eshitdik, axir! – deyishdi.

23-BOB

Iso hokim Pilat oldida

¹ Butun Kengash a'zolari turib, Isoni Pilatning oldiga keltirdilar. ² Ular ayblovni boshlab:

– Biz bu Odam xalqimizni yo'ldan ozdirayotganini aniqladik. U Qaysarga soliq to'lashni man etib, O'zini O'zi Masih, ya'ni podshoh deb aytmoqda, – dedilar. ³ Pilat Isodan:

– Sen yahudiylarning Podshohimisan? – deb so'radi. Iso unga javob berib:

– O'zing aytyapsan, – dedi.

⁴ Pilat oliy ruhoniylarga va xalq yig'iniga xitoban:

– Men bu Odamda hech qanday ayb ko'rayotganim yo'q, – dedi. ⁵ Lekin ular qattiq turib:

– Jaliladan tortib shu yergacha – butun Yahudiya bo'ylab ta'limotini yoyib, xalqni g'alayonga solmoqda, – dedilar.

⁶ Pilat Jalila so'zini eshitgach:

– Bu Odam jalilalikmi? – deb so'radi. ⁷ Isoning Hirod hukumati doirasidan ekanini bilgach, Uni shu kunlarda Quddusda turgan Hirodning qoshiga yubordi.

Iso hokim Hirod oldida

⁸ Hirod Isoni ko'rib juda kayfi chog' bo'ldi. Chunki U haqda xabardor bo'lib, anchadan beri Uni ko'rmoqchi bo'lgan, U qilgan biron-bir mo'jizani o'z ko'zi bilan ko'rishni umid qilib yurgan edi. ⁹ Shunday qilib, Unga ancha savollar berdi. Biroq Iso unga hech bir javob qaytarmadi. ¹⁰ Atrofda turgan oliy ruhoniylar va ulamolalar esa Uni shiddat bilan qoraladilar. ¹¹ Hirodning o'zi ham askarlari bilan birga Isoni kamsitib masxara qildi-da, Unga shohona chopon kiydirib, Pilatning oldiga qaytarib yubordi. ¹² Bu hodisadan avval bir-biriga adovatda bo'lgan Hirod va Pilat o'sha kuni do'stlashdilar.

Isoni mahkum qilish

¹³ Pilat esa oliy ruhoniylar, boshliqlar va xalqni bir yerga chaqirib, ¹⁴ ularga dedi:

– Sizlar bu Odamni xalqni yo'ldan ozdirishda ayblab oldinga olib keldinglar. Ammo men Uni o'z ko'zlaringiz oldida tekshirib ko'rsam-da, sizlar qo'yayotgan ayblarning birontasini ham Undan topmadim.

¹⁵ Men Uni Hirodning oldiga yubordim, Hirod ham hech nima topolmadi. Xullas, Unda o'limga loyiq biror-bir ayb topilmadi. ¹⁶ Binobarin, Uni bir kaltaklab bo'shatib yuboraman.

¹⁷ [Pilat ayni har bayramda bir mahbusni ozod qilishiga to'g'ri kelar edi.] ¹⁸ Xaloyiq esa bir og'izdan:

– Unga o'lim! Bizlarga Barabbani chiqarib yubor! – deb baqira ketishdi.

¹⁹ Barabba esa shaharda yuz bergan isyonga aralashib qotillik qilganligidan zindonga tashlangan edi.

²⁰ Pilat Isoni bo'shatib yubormoqchi bo'lib, yana bir bor xaloyiqqa xitob etdi. ²¹ Lekin ular:
– Uni xochga mixlab qo'y! Xochga! – deb qichqirdilar. ²² Pilat uchinchi marta ularga xitoban:
– U axir nima yomonlik qildi? Men Unda o'linga loyiq biror-bir ayb topganim yo'q. Shunday ekan, men Uni bir kaltaklab bo'shatib yuborayin, – dedi.

²³ Biroq ular ovozlari boricha qichqirishda davom etib, Isoni xochga mixlashni qattiq turib talab qildilar. Nihoyat xaloyiq va oliy ruhoniylarning baqiriq-chaqiriqlari ustun keldi ²⁴ va Pilat ularning talabiga ko'ndi. ²⁵ Ular so'rab turgan, isyonchiligi va qotilligi uchun zindonga solingan odamni ozodlikka chiqarib, Isoni esa ularning ixtiyoriga topshirdi.

Isoni xochga mixlash

²⁶ Isoni olib chiqayotganlarida, daladan kelayotgan Simun ismli kirineyalik bir odamni ushlabdi-da, Isoning orqasidan ko'tarib borish uchun xochni unga yuklashdi. ²⁷ Juda ko'p xaloyiq, jumladan Isoga yig'i qilib ko'ksiga urayotgan talay xotin-qizlar Uning orqasidan ergashib bordi.

²⁸ Iso ularga qarab:

– Ey Quddus qizlari! – dedi. – Men uchun yig'lamanglar, aksincha, o'zingiz va bolalaringiz uchun yig'langlar. ²⁹ Zero shunday kunlar keladiki: “Tug'magan ayollar, bepusht qorinlar, bola emizmagan ko'kraklar baxtlidir”, – deb aytishadi. ³⁰ O'shanda tog'larga: “Ustimizga qulang!”, tepaliklarga esa: “Bizni bosib qoling!” – deb aytishadi. ³¹ Yam-yashil og'ochga bunday qilishsa, qurigan og'ochga ne qilishar ekan?

³² Iso bilan birga ikki jinoyatchini ham o'linga olib bordilar. ³³ Bosh suyagi degan joyga kelganlarida, Isoni hamda o'ng va so'l tomonida ikkala jinoyatchini xochga mixlab qo'ydilar. ³⁴ Iso:

– Ey Ota! Ularni kechirgin, ular nima qilayotganini bilmaydilar, – der edi.

Askarlar qur'a tashlab, Isoning kiyimlarini bo'lib ola boshladilar. ³⁵ Xaloyiq tomosha qilib turdi. Ular bilan birga boshliqlar ham Isoning ustidan hiringlashib:

– Boshqalarni qutqarar edi. Modomiki U Xudoning arzandasi – Masih ekan, qani O'zini O'zi qutqarsin-chi! – deyishardi.

³⁶ Askarlar ham Unga sirka ichirgani yaqinlashib:

³⁷ – Agar Sen yahudiylarning Podshohi bo'lsang, O'z-o'zingni qutqar-chi! – dedilar istehzo bilan.

³⁸ Isoning boshi uzra [yunon, lotin va ibriy tillarida] “Yahudiylarning Podshohi budir” – degan yozuv bor edi.

³⁹ Osilgan jinoyatchilardan biri:

– Agar Sen Masih bo'lsang, qani O'zingni va bizlarni ham qutqar, – deb Isoni kufr etdi. ⁴⁰ Ikkinchisi esa unga ta'na qilib:

– Sen ham ayni jazoga mahkum bo'lib, Xudodan qo'rqmaysanmi? ⁴¹ Mana bizlar qilmishimizga yarasha odilona jazo oldik. U esa hech qanday yomonlik qilgani yo'q, – dedi.

⁴² Keyin Isoga:

– Yo Rabbii, Shohligingga kirganingda meni eslagin! – dedi. ⁴³ Iso unga dedi:

– Senga chindan aytamanki, bugunning o'zida sen Men bilan birga jannatda bo'lasan.

Isoning jon berishi

⁴⁴ Tush chamasida quyosh qorayib, butun yerni soat uchgacha^a davomli zulmat qopladi. ⁴⁵ Ma'baddagi parda^b o'rtasidan yirtilib ketdi. ⁴⁶ Iso baland ovoz bilan faryod qildi:

– Ota! Ruhimni Sening qo'llaringga topshiryapman.

Shunday dedi-da, jon taslim qildi. ⁴⁷ Voqeani ko'rib turgan yuzboshi Xudoni ulug'lab:

– Haqiqatan ham, bu solih Odam ekan, – dedi.

⁴⁸ Tomoshaga to'plangan butun xaloyiq sodir bo'lgan voqealarni ko'rib, ko'ksiga ura-ura qaytib ketdi.

⁴⁹ Isoni bilganlarning bari, shu jumladan, Jaliladan Unga ergashib kelgan ayollar uzoqda turganicha, bu hodisotni kuzatdilar.

Isoni dafn qilish

⁵⁰ Kengash a'zolaridan Yusuf ismli yaxshi va solih bir kishi bor edi. ⁵¹ U yahudiylarning Arimateya shahridan bo'lib, Xudo Shohligiga ko'z tikib yurar edi. U Kengashning qarorida ham, ishida ham ishtirok etmagan edi. ⁵² Yusuf Pilatning oldiga borib Isoning jasadini so'radi. ⁵³ So'ng Uni xochdan tushirib olib kafanladi va qoyada o'yilgan, hali ichiga kimsa qo'yilmagan bir qabrga qo'ydi. ⁵⁴ U kun juma bo'lib, dam olish vaqti^c boshlanishiga sal qolgan edi. ⁵⁵ Jaliladan Iso bilan birga kelgan ayollar ham ergashib borib,

^a 23:44 TUSH...SOAT UCH: aslida “6-soatdan 9-soatgacha”; vaqt jadvaliga qarang.

^b 23:45 PARDA: lug'atga qarang.

^c 23:54 DAM OLIISH VAQTI: aslida “shabbat”; lug'atga qarang.

qabrni va Jasad qanday qo'yilganini ko'rdilar. ⁵⁶ Qaytib kelganlaridan so'ng, atirlar va xushbo'y yog'lar tayyorladilar. Shanba kuni esa ilohiy amr bo'yicha orom oldilar.

24-BOB

Iso Masihning tirilishi

¹ Yakshanba kuni erta tongda ayollar tayyorlab qo'ygan atirlarini olib qabrga keldilar. [Ular bilan birga boshqa bir necha ayollar ham bor edi.] ² Ular qabr og'zidagi toshni ag'darilgan holda ko'rdilar. ³ Ichkariga kirib, Rabbimiz Iso jasadini topmadilar. ⁴ Ular bundan gangib turganda, birdan oldilarida yaltiroq kiyim kiygan ikki zot paydo bo'ldi. ⁵ Ayollar vahimadan boshlarini yerga egib turishdi. U zotlar ularga:

– Nega siz tirikni o'liklar orasidan izlayapsizlar? – deyishdi. ⁶ – U bu yerda yo'q, U qaytadan tirilib ketdi. Hali Jalilada ekanidayoq aytganlarini eslangiz. ⁷ U sizga: “Inson O'g'li gunohkor odamlar qo'lga tutib berilajak, xochga mixlanajak, uchinchi kuni esa qaytadan tirilajak”, – degan edi-ku.

⁸ Ayollar Isoning bu so'zlarini esladilar. ⁹ Qabrdan qaytib borib, bu haqda o'n bir havoriyga va bo'lak barchaga ma'lum qildilar. ¹⁰ Havoriylarga bu xabarni yetkazganlar – magdalalik Maryam, Yo'anna, Yoqubning onasi Maryam va ular bilan birga bo'lgan boshqa ayollar edi. ¹¹ Biroq bu so'zlar havoriylarga quruq gap tuyulib, ayollarga ishonmadilar. ¹² Butrus esa o'rnidan turib, qabr tomon yugurdi. Ichkariga engashib qarab, u yerda faqat kafanning o'zinigina ko'rdi. Yuz bergan voqeadan hayratga tushib, ortiga qaytdi.

Isoning yo'ldagi ikki shogirdiga ko'rinishi

¹³ Xuddi shu kuni shogirdlardan ikkisi Quddusdan bir tosh^a uzoqlikdagi Yommaus degan qishloqqa borishar edi. ¹⁴ Ro'y bergan bu hodisotlardan o'zaro gaplashib ketdilar. ¹⁵ O'zaro so'zlashib va bahslashib borishar ekan, Isoning O'zi ularga yaqinlashib, hamrohlik qildi. ¹⁶ Lekin ularning ko'zlari Uni tanimoqqa ojiz edi.

¹⁷ Iso ulardan:

– Sizlar o'zaro nimalar haqida tortishib boryapsiz? Nega yuzingiz g'amgin? – deb so'radi. ¹⁸ Shogirdlardan Kleopa degani Unga javob berdi:

– Nahotki Quddusga kelganlar orasida shu kunlarda bu yerda sodir bo'lgan hodisalardan bir O'zing bexabar bo'lsang?

¹⁹ – Qaysi hodisalar? – so'radi Iso.

– Xudo va butun xalqning oldida qudratli ishi va so'zi bilan tanilgan nosiralik Iso payg'ambar haqidagi hodisalar-da, – deyishdi Unga. ²⁰ – Bizning oliy ruhoniylar bilan boshliqlarimiz o'lim jazosini talab qilib, Uni xochga mixlatdilar. ²¹ Biz Uni Isroilni xalos qiladigan Najotkor deb o'ylab, umidvor bo'lgandik. Buning ustiga-ustak, bu hodisalar sodir bo'lganiga bugun uchinchi kun bo'ldiki, ²² bizning ayrim ayollarimiz bizni hayratda qoldirishdi. Ular erta bilan qabrga borib, ²³ Uning jasadini topolmay kelishdi. Ular hatto: farishtalarni ko'rdik, deb aytishdi. Farishtalar ularga: “Iso tirik”, – deyishibdi. ²⁴ Shunda oramizdan ba'zi odamlar qabrga borib, xuddi ayollar aytganlarining shohidi bo'lishibdi, Isoning O'zini esa ko'rishmabdi.

²⁵ Iso ularga:

– Ey farosatsizlar! Barcha payg'ambar so'zlariga ishonchi sust odamlar! ²⁶ Masih O'z ulug'vorligiga erishmoq uchun shu azoblarni boshdan kechirmog'i kerakasmidi? – dedi.

²⁷ Shunday qilib, Iso Muso payg'ambardan tortib, barcha payg'ambar kitoblarida O'zi haqida yozilgan oyatlarning hammasini ularga tushuntira boshladi. ²⁸ Nihoyat, o'sha borayotgan qishloqqa yaqinlashdilar. Iso O'zini yo'li davom etadigan qilib ko'rsatdi. ²⁹ Lekin ular Unga:

– Biz bilan birga qol, chunki kun botay deb qoldi, endi kech kira boshladi, – deb Uni qistashdi.

Iso ular bilan birga qolgani ichkariga kirdi. ³⁰ Ular bilan birga dasturxon yonida o'tirganda, nonni olib shukrona duosini aytdi va nonni sindirib ularga berdi. ³¹ Shundagina ularning ko'zlari ochilib, Uni tanib qolishdi. Biroq Iso shu onda ko'zdan g'oyib bo'ldi.

³² Shogirdlar bir-biriga:

– U yo'lda biz bilan gaplashib, oyatlarni tushuntirayotganida, ko'nglimizga iliqlik yugurmaganmidi, axir! – dedilar. ³³ Shu zahoti o'rinlaridan turib, Quddusga qaytib bordilar. O'n bir havoriyni va ular bilan to'planib turganlarni topdilar. ³⁴ Ular kelganlarga:

– Rabbimiz haqiqatan tirilib kelgan, U Simunga zohir bo'libdi-ku, – dedilar. ³⁵ Kelganlar ham yo'ldagi voqealarni, Iso nonni sindirayotganda Uni qanday tanib qolganliklarini aytib berdilar.

^a 24:13 yunoncha “60 stadiya” – taqriban 8 chaqirim; jadvallarga qarang.

Isoning shogirdlariga zohir bo'lishi

³⁶ Ular hali bu xususda so'zlashayotganda, Isoning O'zi o'rtalarida zohir bo'ldi.

– Sizlarga tinchlik bo'lsin! – dedi.

³⁷ Shogirdlar o'takasi yorilganday bo'lib, arvoh ko'ryapmiz, deb o'yladilar. ³⁸ Lekin Iso ularga dedi:

– Nega buncha hayajonlanmoq? Nechun ko'nglingizda buncha gumonlar tug'ilyapti? ³⁹ Qo'llaring va oyoqlaring qaranglar, bu Mening O'zim. Meni ushlab ko'ringlar. Menda ko'rib turganingizdek arvohning etu ustuxoni bo'lmaydi-ku, axir!

⁴⁰ Shunday deb, Iso qo'l-oyoqlarini ularga ko'rsatdi. ⁴¹ Shogirdlar sevinchidan taajjublanib hali ishonmayin turganlarida, Iso ulardan so'radi:

– Bu yerda yeydigan biron narsangiz bormi?

⁴² Ular Unga bir parcha qovurilgan baliq [va bir oz mumli asal] berishdi. ⁴³ Iso buni olib, ularning ko'zlari oldida yedi. ⁴⁴ So'ngra ularga:

– Men hali sizlar bilan birga bo'lganimda, Men haqimda Muso Qonunida, Payg'ambarlar va Zabur kitoblarida hamma yozilganlar bajo kelishi kerak, deb aytgan edim-ku. Mana shu bo'lib-o'tganlarga to'g'ri keladi, – dedi.

⁴⁵ Keyin oyatlarni anglamoq uchun shogirdlarining zehni ochib yubordi ⁴⁶ va ularga yana dedi:

– Mana shu yozilganlarga ko'ra, Masih azob chekishi va uchinchi kuni esa qayta tirilishi kerak edi.

⁴⁷ Shuningdek, Quddusdan boshlab barcha xalqlar Uning nomi bilan tavba-tazarruga chaqirilmog'i va gunohlari kechirilishi e'lon qilinmog'i ham lozim. ⁴⁸ Sizlar esa bu ishlarga guvoh bo'lajaksiz. ⁴⁹ Endi Men Otamning bergan va'dasini^a sizlarga yuboraman. Ammo yuqoridan bu qudratni olmaganingizcha, Quddus shahrida qola turinglar.

Isoning osmonga ko'tarilishi

⁵⁰ Keyin Iso shogirdlarini shahardan tashqariga, Baytaniya yaqinlarigacha olib chiqdi-da, qo'llarini ko'tarib ularni duo qildi. ⁵¹ Duo qilayotib, ulardan uzoqlashgancha osmonga ko'tarildi.

⁵² Shogirdlar esa Unga sajda qildilar va katta sevinch ila Quddusga qaytib bordilar. ⁵³ Xudoga hamdu sanolar aytib, doimo ma'badda bo'ldilar.

Omin.

^a 24:49 OTAMNING BERGAN VA'DASI: Xudo imonlilarga yuborishga ahd qilgan Muqaddas Ruh; yana qarang: 3:16, 11:13.

YUHANNO

BAYON ETGAN MUQADDAS

XUSHXABAR

1-BOB

Azalda – Kalom

¹ Azalda Kalom^a bor edi.

Kalom Xudo huzurida edi,
Kalom – Xudo edi.

² Azaldanoq U Xudo huzurida edi.

³ Borliq U orqali bor bo'lgan,
Usiz hech narsa bor bo'lgan emas.
Neki bor bo'lgan bo'lsa,
U orqali bor bo'lgan.

⁴ Unda hayot bor edi,
Hayot insonlarning nuri edi.

⁵ Nur zulmatda porlaydi,
Zulmat esa nurni qoplay olmadi.

⁶ Xudo tomonidan yuborilgan bir odam bor edi, uning ismi Yahyo edi. ⁷ U shohidlik qilgani, nur haqida shohidlik qilgani kelgan edi, toki hamma uning shahodati orqali imon keltirsin. ⁸ Uning o'zi nur emas edi, u faqat nur haqida shahodat berishga yuborilgan edi. ⁹ Dunyoga kelayotgan hamma odamzodni yorituvchi haqiqiy nur bor edi.

¹⁰ Kalom dunyoda bor edi,
Dunyo U orqali bor bo'lgan edi,
Biroq dunyo Uni tanimadi.

¹¹ O'zinikilarning yoniga keldi U,
Lekin O'zinikilar Uni qabul qilmadi.

¹² Uni qabul qilganlarga esa,
Barcha Uning nomiga imon keltirganlarga
U Xudoning farzandi bo'lish iqtidorini berdi.

¹³ Ular na qondan,
Na tana xohishidan,
Na er xohishidan,
Balki Xudodan tug'ildilar.

¹⁴ Kalom inson qiyofasiga kirdi
Va biz aro maskan qildi.
Biz esa Uning ulug'vorligini ko'rdik;
Otasi huzuridan kelgan,
Marhamat va haqiqat ila to'lgan
Yagona O'g'ilning ulug'vorligini ko'rdik.

¹⁵ Yahyo U haqda guvohlik berdi va ovozini baland qilib dedi: “Mening ketimdan Kelayotgan bor, U mendan ham ulug', chunki U mendan ilgariroq bor edi, deb aytganim Shuning O'zidir”.

¹⁶ Uning kamolotidan biz hammamiz
Marhamat ustiga marhamat oldik.

¹⁷ Tavrot Qonuni Muso orqali berilgan edi,

^a **1:1** KALOM: yunoncha “logos”, ya'ni borliqning asosidagi ilohiy kuch va mantiq, Xudoning Kalomi – Iso Masih. Xudo Iso Masih orqali koinotni yaratgan va uni asramoqda; yana qarang: 17:5, Ibroniylar 1:1-4, Kolosaliklar 1:15-20, 1-Yuhanno maktubi 1:1-2, Ibtido 1-2-boblar.

Ilohiy marhamat va haqiqat esa
Iso Masih orqali zohir bo'ldi.

¹⁸ Hech kim hech qachon Xudoni ko'rgan emas;
Otasining bag'rida bo'lgan yagona O'g'il
O'zi Uni izhor qildi.

Yahyo payg'ambarning guvohligi

¹⁹ Quddusdagi yahudiylar yuborgan ruhoniylar va levitlar^a Yahyo payg'ambarning oldiga borib undan:

– Sen kimsan? – deb so'radilar. Yahyo shahodat berdi:

²⁰ – Men Masih emasman, – deb ochiq tan oldi u, inkor etmadi. ²¹ Yana undan:

– Bo'lmasa Ilyos payg'ambarmisan? – deb so'radilar.

– Yo'q! – dedi u.

– O'sha payg'ambarmisan^b? – deb savol berdilar. U yana:

– Yo'q! – deb javob berdi.

²² – Axir, sen kimsan? Bizni yuborganlarga javob qilishimiz kerak. Sen o'zing haqingda nima deysan? – deb so'radilar.

²³ – Men, Isha'yo payg'ambarning aytganiday, “Xudovandga yo'l hozirlanglar”, deb sahroda xitob qiluvchining sadosiman, – dedi Yahyo.

²⁴ Uning oldiga yuborilganlar orasida farziylar^c ham bor edi. ²⁵ Ular Yahyodan:

– Modomiki sen Masih ham, Ilyos ham, o'sha payg'ambar ham emas ekansan, nega xalqni suvga cho'mdirib, tavba qildirib yuribsan? – deb so'radilar. ²⁶ Yahyo ularga javob berdi:

– Men odamlarni suvga cho'mdiryapman, xolos. Lekin orangizda sizlar tanimaydigan Kimsa turibdi.

²⁷ Mening ketimdan kelayotgan [va mendan ilgari bor bo'lgan] Kimsa bor, deb aytganim ana O'shadir. Men Uning chorig'i iplarini yechishga ham munosib emasman, – dedi.

²⁸ Bu hodisalar Yahyo odamlarni tavba qildirib yurgan yerda, O'rdun daryosining naryog'idagi Baytavarada sodir bo'ldi.

Iso – Xudoning qurbonlik Qo'zisi

²⁹ Ertasiga Yahyo Isoning o'ziga yaqinlashayotganini ko'rib, shunday dedi: “Mana, dunyoning gunohini O'ziga oluvchi Xudoning qurbonlik Qo'zisi! ³⁰ Men aytgan edim: Mening ketimdan kelayotgan Zot bor, U mendan ulug', chunki U mendan ilgari ham bor edi. Bu – O'shaning O'zidir. ³¹ Men Uni bilmas edim, lekin Isroil Uni tanib olsin, deb men odamlarni suvga cho'mdirib, tavba qildirgani keldim”.

³² Yahyo yana shunday shahodat berdi: “Men Ilohiy Ruhning osmondan kaptarday uchib kelib, O'shaning ustiga qo'nganini ko'rdim. ³³ Men Uni bilmas edim. Lekin odamlarni suvga cho'mdirishga meni yuborgan Xudoning O'zi: “Muqaddas Ruh kimning ustiga tushib qo'nganini ko'rsang, bilki, Muqaddas Ruhga Cho'mdiruvchi O'shadir”, – degan edi menga. ³⁴ Men esa Uni ko'rdimu, mana bu – Xudoning O'g'lidir^d, deb shahodat berdim”.

Isoning dastlabki shogirdlari

³⁵ Ertasiga Yahyo yana ikkita shogirdi bilan shu yerda turgan edi. ³⁶ U yurib kelayotgan Isoga tikilib qarab:
– Mana Xudoning qurbonlik Qo'zisi! – dedi.

³⁷ Ikkala shogird Yahyoning bu so'zlarini eshitib, Isoning orqasidan ergashib borishdi. ³⁸ Iso o'girilib qarab, ularning ergashib kelayotganini ko'rdi-da:

– Sizlarga nima kerak? – deb so'radi ulardan.

– Sen qayerda turasan, Ravviy? – deyishdi ular. (“Ravviy” ustoz ma'nosidadir).

³⁹ – Borib ko'ringlar, – dedi Iso.

Ular borib, Isoning turar joyini ko'rishdi. O'sha kuni U bilan qolishdi. Soat to'rtlar^e chamasi edi.

⁴⁰ Yahyodan Iso haqida eshitib, Uning orqasidan ergashganlardan biri Simun Butrusning ukasi Idris edi. ⁴¹ U dastlab akasi Simunni topdi-da, unga:

– Biz Masihni topdik, – dedi. (Masih – “Xudo yuborgan”^f demakdir.) ⁴² Idris akasini Isoning oldiga olib keldi. Iso esa unga tikilib:

^a 1:19 RUHONIYLAR...LEVITLAR: yahudiy din arboblari; lug'atga qarang.

^b 1:21 O'SHA PAYG'AMBAR: Ilyos payg'ambar kabi oxirzamonda paydo bo'lishi kutilgan mahshar elchisi.

^c 1:24 FARZIYLAR: yahudiylarning mazhabi; lug'atga qarang.

^d 1:34 XUDONING O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

^e 1:39 SOAT TO'RTLAR: aslida “10-soat”; vaqt jadvaliga qarang.

^f 1:41 XUDO YUBORGAN: aslida “Xristos”, ya'ni “boshiga moy surtilgan”; Masih so'zi lug'atda izohlanadi.

– Sen Yunus o‘g‘li Simunsan-ku, sen Kifa (ya‘ni Tosh^a) degan nom olasan, – dedi.
⁴³ Ertasi kuni Iso Jalilaga bormoqchi bo‘ldi. U Filipni topib unga:
 – Orqamdan yur! – dedi.
⁴⁴ Filip Baytsayda shahridan, Idris bilan Butrusning hamshahari edi. ⁴⁵ Filip ketdi. U Natan‘ilni topib, unga:
 – Biz Muso va boshqa payg‘ambarlar Tavrotda yozgan Yusuf o‘g‘li nosiralik Isoni topdik, – dedi.
⁴⁶ – Nosira shahridan biron yaxshilik chiqarmikin? – dedi Natan‘il unga.
 – Borib ko‘rgin! – dedi unga Filip.
⁴⁷ Bundan so‘ng Iso Natan‘ilning O‘ziga yaqinlashayotganini ko‘rib:
 – Qarang, hech hiylani bilmaydi, xuddi haqiqiy isroillik! – dedi. ⁴⁸ Natan‘il Isodan so‘radi:
 – Sen meni qayerdan taniysan?
 – Filip seni chaqirmasidan oldin, sen anjir daraxtining tagida eding. Men seni o‘sha yerda ko‘rgan edim, – deb javob berdi Iso. ⁴⁹ Shunda Natan‘il:
 – Ustoz, Sen Xudoning O‘g‘lisan, Sen Isroilning Podshohisan! – dedi. ⁵⁰ Iso unga javoban:
 – Men senga: Seni anjir daraxti tagida ko‘rdim, deganim uchun ishonyapsan-da. Sen bundan ham buyuk ishlarni ko‘rasan! – dedi. ⁵¹ So‘ng unga yana:
 – Sizlarga rostini aytay: bundan keyin osmon ochilib, Inson O‘g‘li^b oldiga Xudo farishtalari tushib-chiqayotganini ko‘rasizlar, – dedi.

2-BOB

Isoning dastlabki mo‘jizasi

¹ Uchinchi kuni Jalilaning Kana shaharchasida nikoh to‘yi bo‘ldi. Isoning onasi ham u yerda edi. ² Iso bilan shogirdlari ham to‘yga taklif etilgan edilar.

³ Sharob tugab qolgach, Isoning onasi Unga:

– Ularda sharob qolmabdi, – dedi. ⁴ Iso unga:

– Mening ishimga aralashma, ayol. Mening vaqt-soatim hali yetgani yo‘q, – dedi. ⁵ Shunda onasi xizmatchilarga:

– U sizlarga nimaiki desa, o‘shani qilinglar, – dedi.

⁶ O‘sha yerda yahudiylar tahoratda ishlatadigan, har biri ikki-uch chelak^c sig‘imli oltita tosh xum bor edi.

⁷ Iso xizmatchilarga:

– Xumlarni suvga to‘ldiringlar, – dedi. Ular xumlarni limmo-lim to‘ldirishdi. ⁸ Iso ularga:

– Endi cho‘michlab olib, to‘yboshiga olib boringlar, – dedi. Ular esa olib borishdi.

⁹ To‘yboshi sharobga aylangan suvni tatib ko‘rdi. Uning qayoqdan kelganligini u bilmas edi, faqat olib kelgan xizmatchilar bilishar edi. To‘yboshi kuyovni chaqirtib unga aytdi:

¹⁰ – Har kim avval yaxshi sharobni qo‘yadi. Kayf qilishgandan keyingina yomonrog‘ini beradi. Sen esa yaxshi sharobni shu vaqtgacha saqlabsan-ku!

¹¹ Iso dastlabki ushbu mo‘jizasini Jalilaning Kana shaharchasida namoyish qildi, bu bilan O‘zining ulug‘vorligini zohir qildi. Shogirdlari esa Unga imon keltirdilar.

¹² Shundan keyin Iso, onasi, ukalari va shogirdlari Kafarnahum shahriga keldilar va u yerda bir necha kun turdilar.

Isoning sotuvchilarni ma‘baddan quvishi

¹³ Yahudiylarning Fisih bayrami yaqinlashib qolgani uchun Iso Quddus shahriga bordi. ¹⁴ Ma‘badga^d kirganda, ho‘kiz, qo‘y, kaparlarni sotayotganlar va o‘tirgan sarroflarni^e ko‘rdi. ¹⁵ Iso arqondan darra yasadi-da, ma‘baddan hammasini, ho‘kizu qo‘ylari bilan birga, quvib chiqardi, sarroflarning xontaxtalarini ag‘darib, pullarini sochib yubordi. ¹⁶ Kaptar sotuvchilarga:

– Bularni yo‘qotinglar bu yerdan, Otamning uyini savdoxonaga aylantirmanglar! – dedi. ¹⁷ Shunda Uning shogirdlari “Sening uyingga bo‘lgan rashkim Mening ichimni kemirib ketdi”, degan oyatni^f esladilar.

¹⁸ Shunda yahudiy mansabdorlari:

– Bunday qilishga qanday huquqing bor? Isbot qilib mo‘jiza yarat-chi! – deb Isodan talab qildilar. ¹⁹ Iso dedi:

^a 1:42 TOSH: yunonchada “Butrus”, aramiychada “Kifa” degan nomlarning ma‘nosi bir, ya‘ni “tosh”; yana qarang: Matto 16:18.

^b 1:51 INSON O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni; lug‘atga qarang.

^c 2:6 IKKI-UCH CHELAK: yunoncha “2-3 metritis” – taqriban 80-120 litr.

^d 2:14 MA‘BAD: lug‘atga qarang.

^e 2:14 SARROFLAR: lug‘atga qarang.

^f 2:17 OYAT: qarang: Zabur 68:10.

– Bu ma’badni buzinglar, Men uch kun ichida uni tiklayman.

²⁰ Bunga javoban yahudiy *mansabdorlari*:

– Bu ma’bad qirq olti yilda qurilgan, Sen uni uch kunda tiklamoqchimisan-a?! – dedilar.

²¹ Holbuki, Iso ma’bad deb O’zining badanini nazarda tutgan edi. ²² Iso o’lib tirilgandan keyin, shogirdlari Uning bu so’zini esladilar va muqaddas bitikka ham, Isoning so’ziga ham ishonidilar.

²³ Iso Quddusda, Fisih bayramida bo’lganda, ko’p odamlar Uning qilayotgan ibratli mo’jizalarini ko’rib, Unga imon keltirdilar. ²⁴ Ammo Iso hamma insonlarning ko’nglini bilgani uchun, O’zini ularga ishonmas edi.

²⁵ Unga inson haqida biror ma’lumotning hojati yo’q edi, chunki inson dilida nima borligini U bilar edi.

3-BOB

Iso va Nikodim

¹ Yahudiy boshliqlaridan Nikodim ismli bir odam bor edi, u farziylar mazhabida edi. ² Bu odam bir kun kechasi Isoning oldiga kelib, Unga dedi:

– Ustoz! Sen Xudodan kelgan bir muallim ekaningni biz bilamiz, chunki hech kim, agar Xudo u bilan bo’lmasa, Sen qilayotgan mo’jizalarni qilolmaydi.

³ Iso unga shunday javob berdi:

– Senga rostini aytay: agar kim yuqoridan^a tug’ilmasa, Xudo saltanatini ko’rolmaydi.

⁴ – Keksa odam yana qanday tug’ila oladi? Onasining qorniga ikkinchi gal kirib tug’ila oladimi? – deb so’radi Nikodim. ⁵ Iso javob berdi:

– Senga rostini aytay: agar kim suvdan va Ruhdan tug’ilmas ekan, Xudo saltanatiga kirolmaydi. ⁶ Tanadan tug’ilgan tanadir, Ruhdan tug’ilgan esa Ruhdir. ⁷ Sizlar yuqoridan^b tug’ilishingiz kerak, deganimga taajjublanma. ⁸ Shamol^c istagan joyda esaveradi. Uning tovushini eshitasan-u, lekin qaysi tomondan kelib, qaysi tomonga ketishini bilmaysan. Ruhdan tug’ilgan har bir kishida ham shunday bo’ladi.

⁹ – Bu qanday bo’lishi mumkin? – so’radi Nikodim. ¹⁰ Iso unga javob berdi:

– Sen Isroilning ustozisan-ku axir, nega buni bilmaysan? ¹¹ Senga rostini aytay: Biz bilganimizni so’zlaymiz, ko’rganimiz haqida shahodat beramiz. Lekin sizlar Bizning shahodatimizni qabul qilmayapsizlar.

¹² Agar sizlar yerdagi narsalar haqida aytganlarimga ishonmasangizlar, samoviy narsalar to’g’risida gapirganlarimga qanday ishonasizlar? ¹³ Osmonda turadigan va osmondan tushgan Inson O’g’lidan^d boshqa hech kim osmonga chiqqan emas. ¹⁴ Muso sahroda ilonni^e qanday yuqoriga ko’targan bo’lsa, Inson O’g’li ham xuddi shunday yuqoriga ko’tarilishi kerak. ¹⁵ Shu tariqa Unga ishongan har bir kishi halok bo’lmay, abadiy hayotga erishadi.

¹⁶ Zero Xudo olamni shunchalik sevdiki, O’zining yagona O’g’lini berdi, toki Unga ishongan har bir kishi halok bo’lmasin, balki abadiy hayotga ega bo’lsin. ¹⁷ Xudo olamni hukm qilish uchun emas, balki O’g’li orqali qutqarish uchun O’g’lini dunyoga yubordi. ¹⁸ Unga ishongan odam hukm qilinmaydi. Unga ishonmagan odam esa allaqachon mahkum bo’lgan, chunki u Xudoning yagona O’g’li ismiga ishonmagan.

¹⁹ Ilohiy hukm shundan dalolatdirki, olamga nur kelgan bo’lsa ham, odamlar nurdan ko’ra zulmatni a’lo ko’rdilar; chunki ularning qilmishlari yomonlik edi. ²⁰ Kimki yomonlik qilib yursa, nurni yomon ko’radi, yomon qilmishlari fosh bo’lib qolmasligi uchun nurga qarab yurmaydi. ²¹ Kimki haqiqat yo’lini tutsa, nurga qarab yuradi, toki Xudoga tayanib qilgan ishlari oshkora bo’lsin.

Iso Masih va Yahyo payg’ambar

²² Shundan keyin Iso bilan shogirdlari Yahudiya yurtiga keldilar. Iso ular bilan bir muddat u yerda qolib, odamlarni suvga cho’mdirib, tavba qildirar edi. ²³ Yahyo ham Salim yaqinidagi Eynon yerida xalqni daryoga cho’mdirib yurgan edi. U yer sersuv bo’lib, odamlar oqib kelar edi. ²⁴ Yahyo esa hali zindonga tashlanmagan edi.

²⁵ Shu mahal Yahyoning shogirdlari bilan yahudiy *mansabdorlari* orasida tahorat haqida bahs bo’ldi.

²⁶ Oxiri Yahyoning oldiga borib dedilar:

– Ustoz! O’rdun daryosining narigi bo’yida sen bilan bo’lgan, sen guvohlik bergan Odam bor-ku, o’sha Odam endi xalqni suvda tavba qildirib yuribdi, hamma ham Uning oldiga borishyapti.

²⁷ Bunga javoban Yahyo dedi:

^a 3:3 YUQORIDAN: yoki, yangidan.

^b 3:7 YUQORIDAN: yoki, yangidan.

^c 3:8 SHAMOL: yoki, Ruh (yunoncha asli ikki ma’noli).

^d 3:13 INSON O’G’LI: Iso Masihning unvoni; lug’atga qarang.

^e 3:14 ILON: Isroil xalqi cho’lda isyon qilganda, Xudovand ularga zaharli ilonlar yubordi. Muso payg’ambar misdan ilon yasab xalq oldida yuqoriga ko’tardi, bu ilonga boqqanlar esa shifo topdi.

– Agar osmondan nasib bo‘lmasa, inson hech narsani sig‘dira olmaydi. ²⁸ Men Masih emasman-u, faqat Uning oldidan yuborilganman, deb aytganimga o‘zingiz guvohsizlar. ²⁹ Kelin kimga tegishli bo‘lsa, kuyov o‘shadir. Lekin kuyovning yonida turib unga quloq solgan do‘sti kuyovning ovozi eshitib, sevinib quvonadi. Xuddi shunday: mening quvonchim endi komil bo‘ldi. ³⁰ Masih ulg‘ayishi, men esa pasayishim kerak.

Iso Masih yuqoridan kelgan

³¹ Yuqoridan kelgan Zot hammadan ustundir. Yerdan bo‘lgan yerga mansubdir va yerga xos gapiradi. Osmondan Kelgan esa hammadan ustundir. ³² U ko‘rgani va eshitgani haqida guvohlik beradi, ammo hech kim Uning guvohligini tan olmaydi. ³³ Uning guvohligini tan oluvchi kishi esa Xudoning haqligini tasdiqlaydi. ³⁴ Xudo yuborgan Zot Xudoning so‘zlarini gapiradi; Xudo O‘z Ruhini cheksiz-o‘lchovsiz beradi. ³⁵ Ota O‘g‘lini sevadi, U hamma narsani Uning qo‘liga topshirgan. ³⁶ Kimki Xudo O‘g‘liga ishonsa, abadiy hayotga erishadi. O‘g‘ilga ishonmagan odam esa hayot ko‘rmay, Xudoning g‘azabiga uchraydi.

4-BOB

Iso va samariyalik ayol

¹ Iso Yahyodan ko‘ra ko‘proq odamlarni daryoda tavba qildirib, shogird orttiryapti, degan xabar farziylarning qulog‘iga yetib bordi. ² (Vaholanki, Isoning O‘zi emas, shogirdlari xalqni daryoda tavba qildirar edilar.) ³ Iso buni bilib qolgach, Yahudiyani tashlab, yana Jalilaga ketdi. ⁴ Iso yo‘l-yo‘lakay Samariyadan o‘tishi kerak edi. ⁵ Shunday qilib, U Samariyaning Sihar degan shahriga keldi. Bu shahar Yoqubning o‘g‘li Yusufga bergan yeriga yaqin edi. ⁶ Yoqubning qudug‘i ham o‘sha yerda edi.

Iso yo‘l yurib charchagan edi, quduqning yoniga o‘tirdi. Taxminan tush payti^a edi. ⁷ Shu vaqt samariyalik bir ayol suv olgani kelib qoldi. Iso unga:

– Menga ichgani suv ber, – dedi. ⁸ Isoning shogirdlari esa ovqat sotib olish uchun shaharga ketgan edilar.

⁹ Samariyalik ayol:

– Sen yahudiy bo‘lsang, men samariyalik ayol bo‘lsam, qanday qilib suv so‘rashga jur‘at qilding? – dedi. (Chunki yahudiylar samariyaliklar^b bilan aloqa qilmaydilar.)

¹⁰ Iso ayolga javob berdi:

– Agar sen Xudoning in‘omini va “Menga suv bergin”, deb aytayotganning kimligini bilganingda edi, sen o‘zing Undan suv so‘rar eding va U senga hayotbaxsh suv berar edi.

¹¹ – Hazrat! – dedi ayol, – Senda suv oladigan hech narsa yo‘q-ku, quduq esa chuqur. Axir, Sening hayotbaxsh suving qayerda? ¹² Bobokalonimiz Yoqub bu quduqni bizga bergan, o‘zi ham, bolalari va chorvalari ham undan suv ichgan. Nahotki Sen undan ham katta bo‘lsang?

¹³ Iso ayolga shunday javob qaytardi:

– Bu suvdan kim ichsa, yana chanqab qoladi. ¹⁴ Lekin Men beradigan suvdan kim ichsa, abadiy chanqamaydi. Men beradigan suvdan ichganning vujudida buloq paydo bo‘lib, abadiy hayot sari jo‘shib oqaveradi.

¹⁵ – Hazrat, bu suvdan menga ham ber, men ham endi chanqamayin va suv olgani bu yerga kelavermayin, – dedi ayol.

¹⁶ – Borib eringni bu yerga chaqirib kel, – dedi Iso.

¹⁷ – Mening erim yo‘q, – dedi ayol.

– Erim yo‘q deb sen to‘g‘risini aytding, – dedi Iso. ¹⁸ – Sening besh nafar ering bo‘lgan, hozirgisi ham ering emas. Buni sen to‘g‘ri aytding!

¹⁹ – Hazrat, ko‘rib turibmanki, Sen payg‘ambarсан, – dedi ayol. ²⁰ – Ota-bobolarimiz bu tog‘da topindilar. Ammo sizlar, topinadigan yer Quddusda, deysizlar.

²¹ Iso unga aytdi:

– Menga ishongin, shunday vaqt keladiki, o‘shanda Otaga^c na bu tog‘da, na Quddusda topinasizlar.

²² Sizlar nimaga topinishni bilmaysizlar, bizlar esa nimaga topinishni bilamiz. Chunki najot yahudiylardandir^d. ²³ Biroq vaqt-soati bilan haqiqiy topinuvchilar Otaga Ruh va haqiqat bilan topinadilar, ana o‘sha vaqt-soat keldi! Ota shu yo‘sinda O‘ziga topinuvchilarni izlaydi. ²⁴ Xudo – Ruhdir, Unga topinuvchilar

^a 4:6 TUSH PAYTI: aslida “6-soat”; vaqt jadvaliga qarang.

^b 4:9 SAMARIYALIKLAR: bu xalqning mohiyati lug‘atda izohlanadi.

^c 4:21 OTA: ya‘ni Xudo.

^d 4:22 NAJOT YAHUDIYLARDANDIR: Xudo yuborishga ahd qilgan Najotkor (Masih) Dovud naslidan kelib chiqishi kerak, degan ma‘noda; yana qarang: Rimliklar 1:3, 9:1-5, 2-Timo‘tiy 2:8.

esa Ruh va haqiqat bilan topinmoqlari lozim.

²⁵ Ayol Isoga:

– Qutqaruvchi Masih kelajagini bilaman. U kelganda, hamma narsani bizga ma'lum qiladi, – dedi. ²⁶ Iso ayolga:

– Sen bilan gaplashayotgan Men O'shaman, – dedi.

²⁷ Shu paytda Isoning shogirdlari kelib qolishdi. Uning bir ayol bilan gaplashayotganini ko'rib hayron bo'lishdi. Lekin birortasi ham: “Undan nima talab qilyapsan?” yoki: “U bilan nima to'g'risida gaplashyapsan?” – deb so'ramadi.

²⁸ Shundan keyin ayol ko'zasini o'sha yerda qoldirib, shaharga bordi va odamlarga dedi:

²⁹ – Boringlar, men qilgan hamma ishlarni aytib bergan Odamni ko'ringlar! U Masih emasmikin?

³⁰ Odamlar esa shahardan chiqib, Isoning oldiga bordilar.

³¹ Shu orada shogirdlari:

– Ustoz, ovqat yeb olgin, – deb Isodan iltimos qilishdi. ³² Ammo Iso ularga dedi:

– Mening yeydigan boshqa ovqatim bor, sizlar uni bilmaysizlar.

³³ Shogirdlari o'zaro gap qotib:

– Ajabo, biron kishi Unga ovqat keltirganmikin? – deb hayron bo'lishdi. ³⁴ Iso ularga dedi:

– Mening ovqatim – Meni Yuborganning irodasini ado etish, Uning yumushini bajo keltirishdan iboratdir.

³⁵ Sizlar: o'rim-yig'imga hali to'rt oy vaqt bor, deb aytyapsizlar-ku. Endi sizlarga aytay: ko'zlaringizni ekinzorlarga tikib qaranglar. Hosil allaqachon yetilibdi, o'rim-yig'imga tayyor bo'libdi. ³⁶ O'roqchi hozirdan mehnat haqini oladi va abadiy hayot uchun hosilini yig'ib oladi; shunday bo'lgani uchun ekuvchi bilan o'roqchi birgalikda quvonadilar. ³⁷ “Birisi ekadi, boshqasi o'radi”, degan maqol shu vaziyatga to'g'ri keladi.

³⁸ Men sizlarni o'zingiz zahmat chekmagan hosilni o'rgani yubordim. Boshqalar zahmat chekkan edi, sizlar esa ularning zahmatidan foydalanasizlar.

³⁹ Shundan keyin, o'sha shaharda yashovchi talay samariyaliklar Isoga imon keltirishdi. Ular haligi ayolning “Men qilgan ishlarning hammasini aytib berdi”, degan guvohligiga ishonishgan edi. ⁴⁰ Shunday qilib, samariyaliklar Isoning oldiga kelib, ularnikida qolishini iltimos qilishdi. U esa ikki kun o'sha yerda qoldi. ⁴¹ Natijada Isoning so'zini eshitib, yanada ko'proq odamlar imon keltirdi. ⁴² Ular ayolga:

– Endi sening so'zlaring tufayligina ishonayotganimiz yo'q. Uni o'zimiz ham eshitdik, U haqiqatan olamning Qutqaruvchisi – Masih ekaniga qanoat hosil qildik, – deyishdi.

Iso sog'aytirgan amaldor o'g'li

⁴³ Ikki kun o'tgandan keyin Iso u yerdan Jalilaga jo'nab ketdi. ⁴⁴ Uning O'zi: “Payg'ambar o'z yurtida e'tiborsiz qoladi”, deb ta'kidlagan edi. ⁴⁵ Jalilaga kelganda esa, aholi Uni ochiq chehra bilan kutib oldi. Chunki ular Quddusdagi bayramga borganlarida, u yerda Isoning butun qilgan ishlarini ko'rgan edilar.

⁴⁶ Shunday qilib, Iso yana Jalilaning Kana shaharchasiga keldi, bu yerda U suvni sharobga aylantirgan edi. O'sha paytda Kafarnahum shahrida bir saroy amaldorining o'g'li kasal bo'lib yotgan edi. ⁴⁷ Bu odam Isoning Yahudiyadan Jalilaga kelganligini eshitib, Uning oldiga bordi. O'lim to'shagida yotgan o'g'lini borib ko'rib tuzatishni Isodan o'tinib so'radi.

⁴⁸ – Sizlar ajoyibotu mo'jizalar ko'rmaguncha ishonmaysizlar-da! – dedi unga Iso.

⁴⁹ – Hazrat, – dedi saroy amaldori Unga, – bolaginam o'lmasidan oldin yetib borgin!

⁵⁰ – Sen boraqol, o'g'ling sog'-salomat, – dedi Iso.

U odam Isoning aytganiga ishonib, ketdi.

⁵¹ Ertaga uning yo'lga chiqib turgan xizmatkorlari uni qarshilab:

– Bolangiz sog'-salomat, – deyishdi.

⁵² – Qaysi soatda ahvoli yengillashdi? – deya so'radi.

– Kecha tushda soat birda^a isitmasi tushib qoldi, – deyishdi xizmatkorlar.

⁵³ Bolaning otasi Iso unga: “O'g'ling sog'-salomat”, degani shu vaqtga to'g'ri kelganini angladi. O'zi va butun xonadoni Isoga imon keltirdi.

⁵⁴ Bu esa Isoning Yahudiyadan Jalilaga kelib qilgan ikkinchi ibratli mo'jizasi edi.

5-BOB

Iso hovuzda sholni sog'aytirgani

¹ Bu hodisalardan keyin yahudiylarning bayrami bo'ldi va Iso Quddusga bordi. ² Quddusning Qo'y darvoza

^a 4:52 SOAT BIRDA: aslida “7-soatda”.

nomli kiraverishida yahudiycha Bayt-Hasda^a degan besh shiyponli bir hovuz bor edi. ³ Bu shiyponlarda ko‘r, cho‘loq, mayib-majruh juda ko‘p bemorlar yotar, [suvning qimirlashini intizor bo‘lib kutardilar. ⁴ Chunki Xudovandning bir farishtasi goh-goh hovuzga tushib, suvni harakatga keltirar edi. Suv qimirlashi bilan hovuzga birinchi bo‘lib kim tushsa, har qanday xastalikdan xalos bo‘lar edi.]

⁵ Bu yerda o‘ttiz sakkiz yildan beri kasal bo‘lib yotgan bir kishi bor edi. ⁶ Iso uning yotganini ko‘rdi, uzoq vaqtdan beri xasta ekanligini payqadi-da,

– Sog‘ayishni istaysanmi? – deb so‘radi undan. ⁷ Bemor Isoga javob berdi:

– Ha, Hazrat! Lekin suv qimirlaganda, meni hovuzga tushiradigan odamim yo‘q. Men borgunimcha, boshqasi mendan oldin tushib oladi.

⁸ – O‘rningdan tur, to‘shagingni olib yur! – dedi Iso bemorga. ⁹ U esa shu ondayoq sog‘ayib qoldi. To‘shagini olib, yurib ketdi.

U kun dam olish kuni^b edi. ¹⁰ Shuning uchun yahudiy *mansabdorlari* sog‘ayib ketgan odamga:

– Bugun dam olish kuni-ku, senga to‘shagingni ko‘tarish mumkin emas! – deyishdi.

¹¹ – Meni sog‘aytirgan Odam menga: “To‘shagingni olib yur”, deb aytdi-da, – dedi u odam.

¹² – “To‘shagingni olib yur”, deb aytgan Odam kim? – deb so‘radilar. ¹³ Shifo topgan odam esa Uning kimligini bilmas edi, u yerda xalq ko‘pligidan Iso O‘zini chetga olgan edi.

¹⁴ Keyinroq Iso u odamni ma‘badda uchratib qoldi.

– Mana, sen sog‘ayding. Endi boshqa gunoh qilma, tag‘in boshingga yanada yomon kun kelmasin, – dedi unga.

¹⁵ Bu odam borib, uni sog‘aytirgan Iso ekanligini yahudiy *mansabdorlariga* xabar qildi. ¹⁶ Ular esa, dam olish kunida bunday ishlar qilib yuribdi, deb [Isoning joniga qasd qilib,] Uni quvg‘in qila boshladilar.

¹⁷ Ammo Iso ularga shunday dedi:

– Mening Otam shu kungacha O‘z ishini qilib kelyapti, Men ham O‘z ishimni qilyapman, – dedi.

¹⁸ Ana shu so‘zi uchun yahudiylar Isoni o‘ldirishga yana ko‘proq harakat qilishdi. Chunki U dam olish kunini buzibgina qolmay, balki Xudoni Otam deb, O‘zini Xudoga tenglashtirgan edi.

Iso – hayot manbayi

¹⁹ Bularga qarshi Iso dedi: “Sizlarga rostini aytay: O‘g‘il Otaning qilgan ishlarini ko‘rmaguncha, O‘zi hech narsa qila olmaydi. Ota nimalarni qilsa, O‘g‘il ham xuddi shularni qiladi. ²⁰ Chunki Ota O‘g‘ilini sevadi, O‘zi qilgan hamma narsani O‘g‘liga ko‘rsatadi. Sizlarni taajjubda qoldirgudek, bundan kattaroq ishlarni ham ko‘rsatadi. ²¹ Ota qanday qilib o‘liklarni tiriltirib ularga hayot baxsh etsa, O‘g‘il ham kimni istasa, o‘shanga hayot baxsh etadi. ²² Shuningdek, Ota hech kimni hukm qilmaydi, balki hukm qilish huquqini butunlay O‘g‘liga bergan, ²³ toki hamma Otani qanday hurmat qilsa, O‘g‘ilini ham shunday hurmat qilsinlar. Kim O‘g‘ilni hurmat qilmasa, Uni yuborgan Otani ham hurmat qilmagan bo‘ladi.

²⁴ Sizlarga rostini aytay: Mening so‘zlarimni tinglagan va Meni Yuborganga ishongan kishi abadiy hayotga ega bo‘ladi. U o‘limdan hayotga o‘tgani uchun hukm qilinmaydi. ²⁵ Sizlarga rostini aytay: o‘liklar Xudo O‘g‘lining^c ovozi eshitadigan vaqt keladi va kelib qoldi ham. Uning ovozi eshitganlar esa tirilib ketadilar.

²⁶ Chunki Otaning O‘zi hayot manbayi bo‘lgani kabi, O‘g‘liga ham hayot manbayi bo‘lishni ato qilgan. ²⁷ Ota hukm qilish vakolatini ham O‘g‘liga bergan, chunki U Inson O‘g‘lidir^d. ²⁸ Bunga taajjublanmangiz, qabrda yotgan marhumlarning hammasi Xudo O‘g‘lining ovozi eshitadigan vaqt keladi. ²⁹ Shunda o‘liklar qabrdan chiqadilar; yaxshilik qilganlar yashash uchun, yomonlik qilganlar esa hukm qilinish uchun tiriladilar”.

Iso haqida Xudo bergan guvohlik

³⁰ “Men O‘z-O‘zimdan hech narsa qilolmayman. Qanday eshitsam, shunday hukm qilaman va Mening hukmim haqqoniydir. Chunki Men O‘z irodamni emas, balki Meni yuborgan Otamning irodasini bajo keltirishni istayman. ³¹ Agar Men O‘zim haqimda O‘zim guvohlik bersam, Mening guvohligim haqiqiy bo‘lmaydi. ³² Men haqimda boshqa guvohlik beruvchi bor va bilamanki, Uning bergan guvohligi haqiqatdir.

³³ Sizlar Yahyoning oldiga odam yubordingizlar, u haqiqat to‘g‘risida guvohlik berdi. ³⁴ Garchi Men insonning guvohligini qabul qilmasam-da, lekin bularni sizlar najot topishingiz uchun aytyapman. ³⁵ Yahyo – yonib, nur sochib turgan chiroq edi. Sizlar esa uning nurida birpas quvonmoqchi bo‘ldingizlar. ³⁶ Biroq Men Yahyodan ko‘ra kattaroq guvohlikka egaman. Chunki Otamning tamomlashim uchun bergan ishlari, shu bajarayotgan ishlarimning o‘zi Meni Otam yuborganligiga guvohlik bermoqda.

³⁷ Meni yuborgan Otamning O‘zi ham Men haqimda guvohlik berib turibdi. Sizlar esa hech qachon Uning

^a 5:2 BAYT-HASDA: aramiycha “ilohiy rahm-shafqat uyi” demakdir.

^b 5:9 DAM OLISH KUNI: lug‘atga qarang.

^c 5:25 XUDONING O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni; lug‘atga qarang.

^d 5:27 INSON O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni, bu yerda chinakam odam bolasi ma‘nosida; lug‘atga qarang.

ovozini ham eshitmagansiz, qiyofasini ham ko'rmagansizlar. ³⁸ Uning kalomi ham ko'ngillaringizdan joy olmaydi, chunki U yuborgan Zotga ishonmayapsizlar. ³⁹ Sizlar Muqaddas Bitiklarni^a tekshirasizlar, chunki ular orqali abadiy hayotga erishamiz, deb o'ylaysizlar. Ana o'sha Bitiklar Men to'g'rimda guvohlik beradi. ⁴⁰ Ammo sizlar abadiy hayotga erishish uchun Men tarafga kelishni istamayapsizlar-ku.

⁴¹ Men insonlardan tahsin-tasanno qabul qilmayman. ⁴² Lekin sizlarni bilaman, qalblaringizda Xudoga muhabbat yo'q. ⁴³ Men Otamning nomidan kelgan bo'lsam-da, ammo sizlar Meni qabul qilmayapsizlar. O'z nomi bilan keladigan allakimni qabul qilaverasizlar. ⁴⁴ Sizlar-ku bir-biringizdan tahsin-tasanno olishni yaxshi ko'rasizlar, lekin yagona Xudoning tahsiniga sazovor bo'lishga harakat qilmaysizlar. Qanday qilib ham ishona olardingiz? ⁴⁵ Men sizlarni Otam oldida ayblayman, deb o'ylamanglar. Sizlarni ayblovchi o'zingiz umid bog'lagan Muso bo'ladi. ⁴⁶ Agar Musoga ishonganingizda edi, Menga ham ishonar edingizlar; u Men haqimda yozgan edi. ⁴⁷ Musoning yozuvlariga ishonmabsizlarmi, Mening so'zlarimga qanday ishonasizlar?"

6-BOB

Isoning 5000 kishini to'ydirishi

¹ Shundan keyin Iso Jalila (ya'ni Tiveriya) ko'lining narigi qirg'og'iga suzib o'tdi. ² Uning bemorlar bilan qilayotgan ajoyib ishlarini bir talay xaloyiq ko'rib, Uning orqasidan ergashib boraverdi. ³ Iso toqqa chiqib, u yerda o'z shogirdlari bilan o'rnashdi. ⁴ Yahudiylarning Fisih bayrami yaqinlashayotgan edi.

⁵ Iso bir qarasa, xaloyiq ko'plashib U tomonga kelayotgan ekan. Iso Filipdan:

– Bularni to'yg'azish uchun qayerdan non sotib olamiz? – deb so'radi. ⁶ Bu gapni esa uni sinab ko'rish uchun aytgandi, O'zi nima qilishni bilar edi.

⁷ – Bularning har qaysisiga oz-ozdan bersak ham, ikki yuz kumushlik non yetmaydi-ku! – deb javob berdi Filip.

⁸ Shunda shogirdlaridan biri, Butrusning ukasi Idris Isoga:

⁹ – Bu yerda bir bolada beshta arpa non va ikkita baliq bor emish, lekin ko'pchilikka bu nima ham bo'lar edi, – dedi.

¹⁰ – Odamlarni yerga o'tqazinglar, – dedi Iso.

U yer qalin maysazor edi. Besh mingga yaqin bo'lgan erkaklar jamoati yonboshlab o'tirdi. ¹¹ Iso nonlarni olib, shukrona duosini o'qidi-yu [shogirdlariga bo'lib berdi, shogirdlar esa] kim qancha istasa, o'tirganlarning hammasiga bo'lib berdi. Baliqlar bilan ham xuddi shu yo'lni tutdi.

¹² Odamlar yeb to'ydi. Bundan keyin Iso O'z shogirdlariga:

– Qolgan burdalarni terib olinglar, hech narsa isrof bo'lmasin, – dedi. ¹³ Shogirdlar odamlar yegan beshta arpa nondan ortib qolgan burdalarni terib olishdi, o'n ikkita savat chiqdi. ¹⁴ Shunda odamlar Isoning qilgan ibratli mo'jizasini payqab:

– Haqiqatan ham, Bu olamga keladigan Payg'ambar ekan, – dedilar. ¹⁵ Iso odamlar Uni zo'rlik bilan ushlab, podshoh qilib ko'tarmoqchi ekanliklarini bilib qolgach, yana yolg'iz O'zi toqqa chiqib ketdi.

Isoning suv ustida yurishi

¹⁶ Kechki payt Isoning shogirdlari ko'l bo'yiga bordilar. ¹⁷ Qayiqqa tushib, ko'lining berigi qirg'og'idagi Kafarnahumga qarab yo'l oldilar. Qorong'i tushgan, Iso esa hali ham ularning oldiga kelmagan edi. ¹⁸ Kuchli shamol esib, ko'l to'lqinlanib ketdi. ¹⁹ Ular bir tosh^b yo'lcha suzganlaridan keyin, ko'l yuzida yurib qayiqqa yaqinlashayotgan Isoni ko'rib qolishdi-da, vahimaga tushishdi.

²⁰ – Bu Men, qo'rqmanglar! – dedi ularga Iso.

²¹ Ular Isoni qayiqqa olmoqchi bo'ldilar. Lekin o'sha zahotiyiq qayiq ular borayotgan qirg'oqqa yetib to'xtab qoldi.

Iso – hayot noni

²² Ertasi kuni ko'lining narigi yoqasida qolgan xalq u yerda shogirdlar tushgan qayiqdan boshqa qayiq yo'qligini ko'rishdi va Iso shogirdlari bilan birga qayiqqa tushmaganini, shogirdlari yolg'iz o'zlari suzib ketganini payqadilar. ²³ Shu payt Tiveriyadan boshqa qayiqchalar kelib qoldi. Qayiqchalar to'xtagan joy Rabbimiz Iso shukrona duosini o'qigan va xalq non yegan yerga yaqin edi. ²⁴ Xaloyiq Iso bilan shogirdlarining u yerda yo'qligini ko'rgach, qayiqchalar tushib, Isoni qidirib Kafarnahumga suzib kelishdi. ²⁵ Ko'lining berigi bo'yidan Uni topdilar.

– Ustoz, Sen qachon bu yerga kelding? – deb so'radilar. ²⁶ Iso ularga shunday javob berdi:

^a 5:39 MUQADDAS BITIKLAR: qadimgi yahudiylarda Tavrot va Zabur, hozir butun Muqaddas Kitob.

^b 6:19 BIR TOSH: yunoncha "25-30 stadiya"; jadvallarga qarang.

– Sizlarga gapning rostini aytsam, sizlar ibratli mo'jizalarni ko'rganingiz uchun emas, balki non yeb to'yganingiz uchun Meni qidiraysizlar. ²⁷ Siz o'tkinchi oziq uchun emas, abadiy hayotga boshlovchi boqiy oziq uchun harakat qilinglar, uni sizlarga Inson O'g'li beradi. Inson O'g'li esa Ota – Xudoning muhriga molikdir.

²⁸ Xalq Isodan:

– Xudoga ma'qul ishlarni bajarish uchun nima qilishimiz kerak? – deb so'radi. Iso dedi:

²⁹ – Xudoga ma'qul ish – Xudo yuborgan Zotga ishonishdir.

³⁰ – Bizlar Senga ishonishimiz uchun qanday ish qilasan, ko'raylik-chi, qanday ibratli mo'jiza ko'rsatasan? – dedi xaloyiq. ³¹ – Ota-bobolarimiz sahroda manna^a yeganlar, Tavrotida: “Yeyish uchun ularga osmondan non yog'dirdi”, deb yozilgan.

³² Iso ularga dedi:

– Sizlarga rostini aytsam, sizlarga osmondan non bergan Muso payg'ambar emas. Osmondan tushgan haqiqiy nonni sizlarga Mening Otam beradi. ³³ Xudo bergan non osmondan tushuvchi va dunyoga hayot bag'ishlovchi nondir.

³⁴ Bunga qarshi xalq:

– Hazrat, bunday nonni bizga doimo berib turgin! – dedi Isoga. ³⁵ Iso shunday aytdi:

– Men hayot noniman. Mening oldimga kelgan odam sira och qolmas, Menga ishongan odam hech qachon chanqamas. ³⁶ Lekin Men sizlarga aytgan edim-ku, Meni ko'rib turgan bo'lsangizlar ham, ishonmayapsizlar.

³⁷ Otam kimni Menga bergan bo'lsa, Mening oldimga keladi. Oldimga kelgan odamni esa sira quvib chiqarmayman. ³⁸ Men O'z irodamni emas, balki Meni yuborgan Otamning irodasini ado etish uchun osmondan tushganman. ³⁹ Meni Yuborganning irodasi – Uning Menga berganlaridan hech birini

yo'qotmasligim, balki oxirgi kunda ularning har birini tiriltirishimdir. ⁴⁰ Otamning irodasi yana shuki, Uning O'g'lini ko'rgan, Unga ishongan har bir kishi abadiy hayotga ega bo'lsin. Men esa bundaylarni oxirgi kunda tiriltiraman.

⁴¹ Iso “Men osmondan tushgan nonman”, degani uchun yahudiylar Undan noliy boshlashdi.

⁴² – Yusufning o'g'li Iso bu emasmi? Ota-onasini biz taniymiz-ku! Endi qanday qilib U: “Men osmondan tushdim”, deb aytaypti? – deyishardi o'zaro.

⁴³ – O'zaro nolimanglar! – dedi ularga Iso. ⁴⁴ – Agar Meni yuborgan Otam birovni jalb qilmasa, u Menga hech ham yetisholmaydi. Menga yetishgan odamni esa oxirgi kunda tiriltiraman. ⁴⁵ Payg'ambar oyatida: “Hamma Xudo tomonidan o'rgatilgan bo'ladi”, – deb bitilgan. Shunday qilib, Otadan eshitgan va o'rgangan har bir kishi Mening oldimga keladi. ⁴⁶ Aslida hech kim Otani ko'rgan emas, birgina Xudodan chiqqan Zot Otani ko'rgan.

⁴⁷ Sizlarga rostini aytay: Kimki Menga ishonsa, abadiy hayotga ega bo'ladi. ⁴⁸ Men hayot noniman. ⁴⁹ Ota-bobolaringiz sahroda manna yeb, o'lib ketganlar. ⁵⁰ Odam yeb o'lmasligi uchun osmondan tushadigan non bor, mana u ko'z o'ngingizda turibdi. ⁵¹ Men osmondan tushgan tirik nondirman. Bu nonni yegan kishi abadiy yashaydi. Men beradigan non – O'zimning tanamdir, uni dunyoga hayot baxsh etish uchun fido qilaman.

⁵² Shunda yahudiylar:

– U qanday qilib bizga O'zining tanasini yedira olar ekan? – deb o'zaro talashib-tortisha boshladilar. ⁵³ Iso ularga aytdi:

– Sizlarga rostini aytay: agar Inson O'g'lining tanasini yemasangizlar va Uning qonini ichmasangizlar, u holda sizda hayot bo'lmaydi. ⁵⁴ Mening tanamni yegan va qonimni ichgan odamda abadiy hayot bor, Men uni oxirgi kunda tiriltiraman. ⁵⁵ Mening tanam – haqiqiy oziq, qonim – haqiqiy ichimlikdir. ⁵⁶ Tanamni yeb, qonimni ichadigan kishi Men bilan, Men esa U bilan bir jon, bir tan bo'lamiz. ⁵⁷ Xuddi barhayot Otam Meni yuborganday, Men Otam orqali yashayotganday, Meni yegan odam ham Men orqali yashaydi. ⁵⁸ Osmondan tushgan non mana shudir. Bu non ota-bobolaringiz yegan mannaga o'xshamaydi, ular manna yeb o'lib ketganlar. Men bergan nonni yegan odam esa abadiy yashaydi.

Isoni tan oluvchilar va rad etuvchilar

⁵⁹ Iso bu so'zlarni Kafarnahumdagi yahudiylar ibodatxonasida ta'lim berayotganda gapirar edi. ⁶⁰ Uning ko'p shogirdlari bu gaplarni eshitib:

– Qanday qattiq so'zlar! Kim buni tinglaydi? – deyishar edi. ⁶¹ Shogirdlarining norozi bo'lganliklarini Iso O'z ko'nglida sezdi.

– Bu sizlarni vasvasaga solyaptimi? ⁶² Xo'sh, Inson O'g'lining ilgarigi joyiga chiqishini ko'rsangizlar nima bo'пти? ⁶³ Ruh hayot baxsh etadi, jism hech qanday foyda keltirmaydi. Mening sizlarga aytib kelayotgan so'zlarim ruhdur, hayotdir. ⁶⁴ Shunga qaramay, ichingizda imonsiz qolganlar bor, – dedi.

Kimlar imonsiz, kim xiyonat qiladi – Iso hammasini avvaldan bilardi.

^a 6:31 MANNA: lug'atga qarang.

⁶⁵ – Otam yo‘l qo‘ymasa, hech kim Mening oldimga kelolmaydi, deyishimga bois ana shu bo‘lgan edi, – dedi U yana.

⁶⁶ O‘sha vaqtdan boshlab Uning ko‘p shogirdlari Isodan yuz o‘girib, U bilan boshqa yurmaydigan bo‘ldilar.

⁶⁷ Shunda Iso o‘n ikki shogirdidan:

– Nahotki sizlar ham ketmoqchi bo‘lsangizlar? – deb so‘radi.

⁶⁸ – Rabbim, – dedi Simun Butrus, – bizlar kimga boraylik? Senda abadiy hayotning so‘zlari bor. ⁶⁹ Bizlar ishondik va bildik, Sen Xudoning Azizi – Masihsan^a.

⁷⁰ Iso ularga aytdi:

– Sizlarni o‘n ikkita qilib tanlagan O‘zim emasmi? Lekin sizlarning biringiz iblisdir.

⁷¹ Iso Simun o‘g‘li Yahudo Ishqariyotni nazarda tutgan edi. U o‘n ikki shogirdidan biri bo‘lib, Isoga xiyonat qilmoqchi bo‘lgan edi.

7-BOB

Iso va ukalari

¹ Shundan keyin Iso Jalilada yurar edi. Yahudiy *mansabdorlari* Uni o‘ldirishga qasd qilganliklari uchun, Yahudiyada yurishni istamadi. ² Yahudiylarning Chayla bayrami^b yaqinlashayotgan edi. ³ Shunday qilib, Isoning ukalari Unga:

– Bu yerdan chiqib Yahudiyaga bor, qilayotgan ishlaringni shogirdlaring ham ko‘rsin. ⁴ O‘zini mashhur qilmoqchi bo‘lgan har bir kishi yashirincha ish qilib yurmaydi-ku! Sen bu ishlarni qilayotgan bo‘lsang, qani O‘zingni dunyoga oshkor qilib ko‘r, – deyishdi. ⁵ Hatto ukalari ham Unga ishonmas edilar. ⁶ Iso ularga shunday dedi:

– Mening vaqt-soatim hali kelgani yo‘q. Lekin sizlar uchun har vaqt qulaydir. ⁷ Dunyo sizlardan nafratlanmaydi, lekin Mendan nafratlanadi. Chunki Men uning qilmishlari yomonligini fosh qilaman. ⁸ Mayli, sizlar bayramga boringlar. Men hozircha bu bayramga bormayman, chunki Mening vaqtim bo‘lgani yo‘q.

⁹ Shu so‘zlarni aytib, Iso Jalilada qoldi.

Iso Quddusda Chayla bayramida

¹⁰ Isoning ukalari bayramga borgandan so‘ng, O‘zi ham bordi; faqat ochiq emas, yashirincha bordi.

¹¹ Yahudiy *mansabdorlari* esa Isoni bayramda qidirar, “U qayoqda?” – deb so‘rab-surishtirar edilar. ¹² Omma orasida Iso to‘g‘risida har xil gap-so‘zlar yoyilayotgan edi. Ba‘zilari: “U yaxshi Odam”, – desalar, boshqalari: “Yo‘q, U xalqni yo‘ldan ozdiryapti”, – deyishardi. ¹³ Biroq yahudiy *mansabdorlaridan* qo‘rqanlari uchun U haqda hech kim ochiq gapirmas edi.

¹⁴ Bayramning yarmi o‘tganda, Iso ma‘badga kirib ta‘lim bera boshladi. ¹⁵ Shunda yahudiy *mansabdorlari*:

– Bu Odam o‘qimagan bo‘lsa, qanday qilib Muqaddas Bitiklarni biladi? – deb taajjublandilar. Iso ularga javoban aytdi:

¹⁶ – Mening ta‘limotim O‘zirniki emas, balki Meni Yuborgannikidir. ¹⁷ Kim Uning irodasini bajarishni istasa, bu ta‘limot Xudodanmi, yoki Men O‘zimdan gapiryapmanmi, bilib oladi. ¹⁸ Kim o‘z nomidan gapirsa, o‘ziga ulug‘lik izlaydi. Kim uni yuborganga ulug‘lik izlasa, u haqqoniydir, uning dilida biron nohaqlik yo‘q.

¹⁹ Tavrotni sizlarga Muso payg‘ambar bermadimi? Shunga qaramay, birortangiz ham Tavrot Qonuniga qarab ish yuritmaydiz. Nima uchun Meni o‘ldirmoqchisizlar?

²⁰ – Seni jin uribdi! Kim Seni o‘ldirmoqchi ekan? – dedi xaloyiq. ²¹ Iso esa O‘z so‘zida davom etdi:

– Men bitta ish qildim, hammangiz bunga hayron qolyapsizlar. ²² Muso sizlarga sunnatni^c buyurgan (sunnat aslida Musodan emas, balki ota-bobolardan merosdir), sizlar esa dam olish kunida o‘g‘il bolani sunnat qilasizlar. ²³ Musoning Qonuni buzilmasin deb, hatto dam olish kuni o‘g‘il bola sunnat qilinadigan bo‘lsa, nega sizlar Menga dam olish kuni odamzodni butunlay sog‘aytirdi, deb g‘azab qilasizlar? ²⁴ Yuzaki hukm qilmanglar, hukmingiz adolatli bo‘lsin.

Isoning kimligi haqida gumonlar

²⁵ Shunda ba‘zi quddusliklar gapga kirdi:

– O‘ldirish uchun qidirib yurishgan Shu emasmi? ²⁶ Mana U bemalol so‘zlayapti, Unga qarshi hech kim hech narsa demayapti. Nahotki boshliqlar Uning haqiqiy Masih ekanligiga tan berishgan bo‘lsa? ²⁷ Axir,

^a 6:69 Boshqa qo‘lyozmalar bo‘yicha “Barhayot Xudoning O‘g‘li Masihsan”.

^b 7:2 CHAYLA BAYRAMI: lug‘atga qarang.

^c 7:22 SUNNAT: o‘g‘il bola tug‘ilganiga 8 kun bo‘lganda, hatto ishlash taqiqlangan shanba kuniga to‘g‘ri kelsa ham, o‘sha kuniyuq xatna qilinar edi; qarang: Ibtido 17-bob.

Buning qayerdanligini hammamiz bilamiz-ku, biroq Masih kelganda, Uning qayerdanligini hech kim bilmaydi.

²⁸ Bunga javoban Iso ma'badda ovozini baland qilib, shunday ta'lim bera boshladi:

– Sizlar Mening kimligimni ham, qayerdanligimni ham bilasizlar. Lekin Men O'z-O'zimdanda kelganim yo'q. Meni Haq yuborgan, sizlar Uni bilmaysizlar. ²⁹ Men Uni bilaman, chunki Men Uning oldidan kelganman, Meni O'sha yuborgan.

³⁰ Bu so'zi uchun Isoni ushlagga intildilar. Biroq hech kim Unga qo'l uzatmadi, chunki Uning vaqt-soati hali kelmagan edi. ³¹ Shu bilan birga, olomdagi ko'pgina odamlar Unga imon keltirdi. Ular:

– Masih kelganda bundan ham ko'proq mo'jiza yaratarmikin? – deyishardi.

Isoni tutib olmoqchilar

³² Iso to'g'risida xalq orasida bunday gap-so'zlar tarqalayotganini farziylar eshitib, oliy ruhoniylar bilan til biriktirishdi-da, Isoni qo'lga olish uchun mirshablarni yuborishdi.

³³ Iso dedi:

– Men sizlar bilan uzoq bo'lmayman, yana Meni Yuborganning oldiga qaytib boraman. ³⁴ Sizlar Meni izlaysiz-u, lekin topolmaysizlar. Men qayerda bo'lsam, sizlar u yerga borolmaysiz.

³⁵ Shu payt yahudiylar:

– U qayerga bormoqchi, biz Uni topolmas ekanmiz? – deyishdi o'zaro. – Nahotki U yunonlar orasida tarqalib ketgan yahudiylar oldiga borib, yahudiylarga ham, yunonlarga ham ta'lim bermoqchi bo'lsa?

³⁶ “Sizlar Meni izlaysiz-u, lekin topolmaysizlar, Men qayerda bo'lsam, sizlar u yerga borolmaysizlar”, degan gaplarining mazmuni nima ekan?

Hayotbaxsh suv va Ruh haqida

³⁷ Bayramning oxirgi, ulug' kunida Iso tik turdi-da, ovozini baland qilib xitob qildi:

– Kim chanqagan bo'lsa, Mening oldimga kelib ichsin. ³⁸ Muqaddas Bitikda aytilganidek, Menga ishonganning vujudidan hayotbaxsh suv daryo bo'lib oqadi.

³⁹ Iso bunday deb, Muqaddas Ruhni nazarda tutgan edi; Unga ishonganlar Muqaddas Ruhni yaqin orada olishlari kerak edi. Iso hali ulug'vorlikka yuksalmagan, shuning uchun Muqaddas Ruh hanuz tushmagan edi.

Iso tufayli nizo

⁴⁰ Olomon ichidan ba'zilar bu so'zlarni eshitib:

– Haqiqatan Bu o'sha payg'ambar^a, – dedilar. ⁴¹ Boshqalari:

– Bu Masih, – deyishsa, yana bo'laklari:

– Masih Jaliladan kela oladimi? ⁴² Tavrotda, Masih Dovudning urug'i bo'ladi, U Dovudning yurti – Baytlahmdan chiqib kelishi lozim, deb yozilmaganmi? – deyishdi.

⁴³ Shu tariqa Iso tufayli xalq orasida nizo yuzaga keldi. ⁴⁴ Ba'zilar Uni tutmoqchi bo'lishdi, ammo hech kim Unga qo'l ko'tarmadi.

⁴⁵ Shu payt mirshablar oliy ruhoniylar va farziylar oldiga qaytib kelishdi.

– Nega Uni olib kelmadinglar? – deb so'rashdi ulardan.

⁴⁶ – Dunyoda hech kim bu Odamday gapirmagan, – dedi mirshablar.

⁴⁷ – Bo'lmasa, sizlar ham yo'ldan ozibsizlar-da! – deyishdi farziylar. ⁴⁸ – Boshliqlar yoki farziylardan birontasi Unga ishonganmikin? ⁴⁹ Lekin Tavrotni bilmagan bu johil ommaga la'natlar bo'lsin!

⁵⁰ Farziylardan Nikodim nomli biri, avval tunda Isoning oldiga kelgan odam, so'z oldi:

⁵¹ – Ayblanuvchining o'zini oqlashiga imkon bermay, uning ishini tergap aniqlamay mahkum qilish bizning Tavrot Qonunimizga mosmikin?

⁵² – Nahotki sen ham Jaliladan bo'lsang? Yaxshi o'ylab ko'r, Jaliladan payg'ambar chiqmasligi aniq, – deyishdi unga.

⁵³ Shundan keyin hammalari uy-uylariga tarqalib ketdilar.

8-BOB

Isoning buzuq ayolni kechirishi

¹ Iso Zaytun tog'i tomon ketdi. ² Ertalab yana ma'badga qaytib keldi. Butun xalq Uning oldiga kelar, U esa odamlarga ta'lim berib o'tirar edi. ³ Shu orada ulamolalar bilan farziylar bir ayolni Isoning oldiga keltirishdi, uni zino qilayotganda ushlab olishgan edi.

^a 7:40 1:21 oyatdagi izohga qarang.

⁴ – Ustoz! – deyishdi ayolni oʻrtaga qoʻyib. – Bu ayol zino qilayotganida ushlendi. ⁵ Muso paygʻambar Qonunimizda bundaylarni toshboʻron qilishni buyurganlar. Sen nima deysan?

⁶ Bu soʻroq bilan Isoni tuzoqqa ilintirib ayblamoqchi edilar. Iso esa ularga eʼtibor bermay, engashib barmogʻi bilan yerga yozar edi. ⁷ Ular bu haqda soʻrayvergach, Iso tik turdi-da:

– Sizning ichingizda kim begunoh boʻlsa, oʻsha birinchi boʻlib ayolga tosh otsin, – dedi. ⁸ Soʻng yana engashib yerga yozaverdi.

⁹ Ular bu gapni eshitib, vijdonan fosh boʻlishdi. Chollardan boshlab, keksayu yosh hammasi birin-ketin keta boshlashdi. Oxirida yolgʻiz Iso bilan oʻrtada turgan ayol qoldi. ¹⁰ Iso oʻrnidan turdi-da, ayoldan boshqani koʻrmay:

– Ey ayol! – dedi, – seni ayblovchilar qani? Hech kim seni mahkum qilmadimi?

¹¹ – Hech kim, Hazrat! – deb javob berdi ayol.

– Men ham seni mahkum qilmayman, – dedi Iso. – Bor, bundan keyin boshqa gunoh qilma.

Iso Masih – olamning nuri

¹² Iso yana xalqqa xitob qildi:

– Men olamning nuriman. Kimki Menga ergashsa, zulmatda yurmaydi, balki hayot nuriga ega boʻladi.

¹³ Isoning shu soʻziga qarshi farziylar:

– Sen Oʻzingga Oʻzing shohidlik beryapsan. Sening shohidliging haqiqat emas, – deyishdi. ¹⁴ Iso shunday javob berdi:

– Men Oʻzimga Oʻzim shohidlik bersam ham, toʻgʻri shohidlik beraman. Chunki Men qayerdan kelib, qayerga ketayotganimni bilaman. Sizlar esa Mening qayerdan kelib, qayerga ketayotganimni bilmaysizlar.

¹⁵ Sizlar tashqi qiyofaga qarab hukm qilasizlar; Men esa hech kimni hukm qilmayman. ¹⁶ Agarda Men hukm qilsam ham, toʻgʻri hukm qilaman. Chunki yolgʻiz emasman, Meni yuborgan Otam Meni yoqlaydi. ¹⁷ Mana, oʻzlaringizning Tavrotida: “Ikki shohidning guvohligi toʻgʻridir”, deb yozilgan. ¹⁸ Shunday qilib, Oʻzimga Oʻzim ham shohidlik beraman, Meni yuborgan Otam ham shohidlik beradi.

¹⁹ – Sening Otang qayerda? – deb soʻradilar Isodan. U bunga javoban:

– Sizlar na Meni, na Otamni taniysizlar. Agar Meni taniganingizda, Otamni ham tanigan boʻlar edingizlar, – dedi.

²⁰ Bu soʻzlarni Iso maʼbadda taʼlim berayotib, sadaqa qutisining oldida aytdi. Hech kim Uni tutib olmadi, chunki Uning vaqt-soati hali kelmagan edi.

Isoni rad qilganlarning oqibati

²¹ Iso ularga yana dedi:

– Men ketyapman. Siz Meni qidirasiz-u, gunohkor boʻlib oʻlasizlar. Men boradigan joyga sizlar bora olmaysizlar.

²² – Nahotki U Oʻzini Oʻzi oʻldiradi? “Men boradigan joyga sizlar bora olmaysizlar”, deb aytyapti-ku, – deyishdi oʻzaro yahudiylar. ²³ Iso ularga shunday dedi:

– Sizlar pastdansiz, Men esa yuqoridanman. Sizlar bu olamdan, Men esa bu olamdan emasman. ²⁴ Siz gunohkor boʻlib oʻlasizlar, deb aytdim-ku sizlarga. Ha, agar Oʻsha Men ekanligimga^a ishonmasangizlar, gunohkor boʻlib oʻlasizlar.

²⁵ – Sen kimsan? – deb soʻrashdi shu mahal Isodan. Iso shunday dedi:

– Boshdanoq sizlarga qanday aytgan boʻlsam, xuddi Oʻshaman. ²⁶ Siz haqingizda aytadigan hamda hukm oʻtkazadigan koʻp narsalarim bor. Biroq Meni Yuborgan haqiqatgoʻydir, Men Undan nima eshitgan boʻlsam, oʻshani dunyoga maʼlum qilaman.

²⁷ Ular esa Iso Oʻz Otasi haqida gapirayotganini tushunmadilar. ²⁸ Iso Oʻz soʻzida davom etdi:

– Inson Oʻgʻlini yuqoriga koʻtarganingizda^b, Oʻsha Men ekanligimni bilib qolasizlar. Oʻshanda sizlar Men Oʻzimchalik hech narsa qilmasligimni, aksincha, Otam Menga qanday oʻrgatgan boʻlsa, shunday soʻzlayotganimni bilasizlar. ²⁹ Meni Yuborgan Oʻzim bilandir. Otam Meni yolgʻiz qoldirmagan, Men har doim Unga maʼqul boʻlgan ishlarni qilaman.

³⁰ Iso bu soʻzlarni aytar ekan, koʻp odamlar Unga ishonidilar.

Ilohiy haqiqat va ozodlik haqida

³¹ Shu vaqt Iso Unga ishongan yahudiylarga dedi:

– Agar Mening kalomimga rioya qilsangizlar, haqiqiy shogirdlarim boʻlasizlar. ³² Sizlar haqiqatni bilib

^a 8:24 OʻSHA MEN EKANLIGIM: aslida “Menligim”, yaʼni Oʻz-oʻzicha bor boʻlib turgan Xudoning epiteti; Iso Xudoning Oʻgʻli boʻlib Otasiday azaliy va abadiy mavjuddir; yana qarang: 13:19, Kolosaliklar 1:13-20.

^b 8:28 INSON OʻGʻLINI YUQORI KOʻTARISH: Isoni xochga mixlab oʻldirishning ramzi; aynan qarang: 3:14 va 12:32.

olasizlar, haqiqat esa sizlarni ozod qiladi.

³³ – Biz Ibrohim naslimiz, – deb javob berdi ular. – Hech qachon hech kimga qul bo‘lmaganmiz. Sen qanday qilib, “Ozod bo‘lasizlar”, deyapsan?

³⁴ – Sizlarga gapning rostini aytsam, – dedi Iso, – gunoh qiluvchi har bir kishi gunohning qulidir. ³⁵ Qul uyda umrbod turmaydi, o‘g‘il umrbod turadi. ³⁶ Shunday qilib, agar O‘g‘il sizlarni ozod qilsa, haqiqatan erkin bo‘lasizlar. ³⁷ Ibrohim nasli ekanligingizni bilaman. Biroq Mening jonimga qasd qilmoqchisizlar. Chunki Mening so‘zim qalbingizga o‘rnashmaydi. ³⁸ Men Otamning huzurida nima ko‘rgan bo‘lsam, o‘shani so‘zlab beraman. Sizlar esa o‘z otangiz huzurida ko‘rganlaringizni bajarasizlar.

Ibrohim bolalari, iblis bolalari

³⁹ Ular Isoga javoban:

– Bizning otamiz Ibrohim-ku, – deyishdi.

– Agar siz Ibrohim farzandlari bo‘lsangiz edi, Ibrohimning qilgan ishlarini qilar edingizlar, – dedi Iso. ⁴⁰ – Endi bo‘lsa, Xudodan eshitgan haqiqatni sizlarga so‘zlab berayotgan Odamni – Meni o‘ldirmoqchisizlar. Ibrohim bunday yo‘l tutmagan edi. ⁴¹ Sizlar o‘z otangizning ishlarini qilyapsizlar.

– Biz fahshdan tug‘ilgan emasmiz-ku, bizning bitta Otamiz bor, U Xudodir, – deb javob berishdi Isoga. U ularga shunday dedi:

⁴² – Agar Otangiz Xudo bo‘lganida edi, Meni sevar edingiz, chunki Men Xudodan chiqdim. Men O‘zimcha kelganim yo‘q, Meni U yubordi. ⁴³ Nega aytganlarimni anglamayapsizlar? Sabab, Mening so‘zimni eshita olmaysizlar. ⁴⁴ Sizlarning otangiz – iblisdir. Sizlar o‘z otangizning nafsu ehtiroslarini bajo keltirmoqchisizlar. Azaldanoq iblis qotil edi. U haqiqat tomonida turmagan, chunki unda haqiqat yo‘q. U yolg‘on so‘zlaganda, o‘ziga yarasha so‘zlaydi. Chunki u yolg‘onchi, yolg‘onning otasidir.

⁴⁵ Ammo Men haqiqatni so‘zlayotganim uchun, Menga ishonmayapsizlar. ⁴⁶ Qaysi biringiz Meni biron gunoh bilan ayblay olasiz? Agarda haqiqatni so‘zlayotgan bo‘lsam, nega Menga ishonmayapsizlar? ⁴⁷ Kim Xudoniki bo‘lsa, Xudoning so‘zlarini eshitadi. Sizlar esa Xudoga begona bo‘lganingiz uchun, eshitmayotirsiz.

Iso azaldan mavjud

⁴⁸ Bunga javoban yahudiylar:

– Sen samariyaliksanu, Seni jin uribdi, deb xato qilmabmiz! – deyishdi.

⁴⁹ – Meni jin urgani yo‘q, – dedi Iso. – Men faqat Otamni hurmat qilaman. Sizlar esa Meni badnom qilyapsizlar. ⁵⁰ Men O‘z shuhratimni izlamayman, Meni Ulug‘lovchi va Hukmlovchi bor. ⁵¹ Sizlarga rostini aytayin: kim Mening so‘zimga rioya qilsa, abadiy o‘limga yuz tutmaydi.

⁵² – Endi biz bilamiz, Seni jin uribdi, – deyishdi yahudiylar Unga. – Ibrohim va payg‘ambarlar bari o‘lib ketgan, Sen esa: “Kim Mening so‘zimga rioya qilsa, abadiy o‘limga yuz tutmaydi”, deyapsan-a?! ⁵³ Nahotki Sen vafot etgan otamiz Ibrohimdan ham katta bo‘lsang? Payg‘ambarlarning hammasi ham o‘lib ketishgan. Sen O‘zingni kim deb hisoblaysan?

⁵⁴ Iso javob berdi:

– Agar Men O‘zimni O‘zim ulug‘lasam, Mening ulug‘ligim puchdir. Otamning O‘zi Meni ulug‘laydi. Sizlar Uni Xudoyimiz deysizlar, ⁵⁵ ammo aslida Uni taniganingiz yo‘q. Men esa Uni tanib-bilaman. Agar Uni bilmayman, desam, sizlarga o‘xshagan yolg‘onchi bo‘laman. Biroq Men Uni tanib-bilaman va Uning kalomiga rioya qilaman. ⁵⁶ Otangiz Ibrohim Mening kunimni ko‘rishini bilib, shod-xurram bo‘lgan edi. Endi ko‘rib, xurram bo‘ldi.

⁵⁷ – Sen hali ellik yoshga to‘lganing yo‘g‘u, Ibrohimni ham ko‘ribsan-a?! – deyishdi yahudiylar Unga. ⁵⁸ Iso ularga:

– Sizlarga rostini aytay: Ibrohim vujudga kelmasidan oldin Men bor edim, – dedi.

⁵⁹ Shunda Isoga otish uchun tosh oldilar. Lekin Iso ulardan chekinib, ma‘baddan tashqariga chiqdi. [Xalqning o‘rtasidan yorib o‘tib, uzoqlashib ketdi.]

9-BOB

Isoning tug‘ma ko‘rni sog‘aytirishi

¹ Iso o‘tib ketayotganda, Uning ko‘ziga bir tug‘ma ko‘r odam chalindi. ² Shogirdlari Isodan:

– Ustoz, buning ko‘r bo‘lib tug‘ilishida kim gunohkor, o‘zimi yoki ota-onasimi? – deb so‘radilar. ³ Iso shunday javob berdi:

– Bunda na o‘zi gunohkor, na ota-onasi, balki Xudoning ishlari unda namoyon bo‘lishi uchun u ko‘r tug‘ilgan. ⁴ Kun yorug‘ ekan, Meni Yuborganning ishlarini qilishim lozim. Ana tun kelyapti, o‘shanda hech kim ish qila olmaydi. ⁵ Men olamda bor ekanman, olamning nuridirman.

⁶ Iso bularni aytdi-yu, yerga tupurdi, tupukdan loy qilib, koʻrning koʻzlariga surtdi.

⁷ – Borib Siloam hovuzida yuvin, – dedi unga. (Siloam – “Yuborilgan” demakdir.)

Koʻr odam borib yuvindi va koʻzi ochilib qaytdi. ⁸ Shunda uning qoʻshnilari va ilgari uning koʻr boʻlib oʻtirganini koʻrgan odamlar:

– Bu haligi tilanchilik qilib oʻtirgan koʻr odam emasmi? – deb soʻrashedi. ⁹ Baʼzilar:

– Bu xuddi oʻsha, – desalar, boshqalar:

– Oʻshanga oʻxshaydi, – deyishardi. Odamning oʻzi esa:

– Oʻsha menman, – deb taʼkidlardi.

¹⁰ – Unday boʻlsa, koʻzlaring qanday ochildi? – deb soʻradilar.

¹¹ – Iso degan Kishi tupukdan loy qilib koʻzlarimga surtdi-yu, “Borib Siloam hovuzida yuvin”, dedi. Men borib yuvindim va koʻradigan boʻlib qoldim, – dedi u odam.

¹² – U qayerda? – deb soʻradilar.

– Bilmayman, – deb javob berdi u.

Sogʻaygan koʻrni soʻroq qilish

¹³ Ilgari koʻr boʻlgan oʻsha odamni farziylarning oldiga keltirishdi. ¹⁴ Oʻsha kuni yahudiylarning dam olish kuni edi. Bunga qaramay, Iso loy qilib, koʻr odamning koʻzlarini ochgan edi. ¹⁵ Binobarin, farziylar ham koʻrdan koʻzlari qanday ochilganini soʻradilar.

– U koʻzlarimga loy surtdi. Men yuvindim-u, koʻzlarim koʻradigan boʻldi, – dedi haligi odam.

¹⁶ – Bu Odam Xudodan emas, chunki U dam olish kuniga rioya qilmayapti, – dedi baʼzi farziylar.

Boshqalari esa:

– Gunohkor odam bunday moʻjizalarni qanday qila oladi? – deyishdi. Shunday qilib, oralarida nifoq paydo boʻldi.

¹⁷ – Koʻzlaringni ochgan u Kishi haqida sen nima deysan? – deb soʻrashdi yana koʻr odamdan.

– U paygʻambar, – dedi oʻsha.

¹⁸ Biroq yahudiy *din arboblari* koʻzlari ochilgan odamning ota-onasini chaqirtirmaguncha, uning ilgari koʻr boʻlganiga va koʻzlari ochilganiga ishonmadilar. ¹⁹ Ota-onasi keldi.

– Koʻr tugʻilgan, deb aytgan oʻgʻlingiz shumi? Xoʻsh, endi qanday qilib uning koʻzlari koʻryapti? – deb soʻrashdi ota-onasidan. ²⁰ Ota-onasi javob berishdi:

– Bu bizning oʻgʻlimiz, uning koʻr tugʻilganini bilamiz. ²¹ Lekin qanday qilib koʻzlari koʻrayotganini, koʻzlarini kim ochganini biz bilmaymiz. U balogʻat yoshida, oʻzidan soʻranglar. Oʻzi uchun oʻzi javob bersin.

²² Koʻrning ota-onasi yahudiy *din arboblari*dan qoʻrqanlari uchun bunday aytdilar. Din arboblari bundan avval, kim Isoning Masihligini tan olsa, ibodatxonadan badargʻa qilinsin, degan fatvoni chiqargan edilar.

²³ Ana shu sababdan koʻrning ota-onasi: “U balogʻat yoshida, oʻzidan soʻranglar”, – deyishdi.

²⁴ Shunday qilib, ilgari koʻr boʻlgan odamni ikkinchi marta chaqirishdi:

– Xudoni ulugʻla! Biz u Odamning gunohkorligini bilamiz, – deyishdi.

²⁵ – U gunohkormi, yoʻqmi, men bilmayman, – deb javob berdi u, – Men shuni bilamanki, men koʻr edim, endi esa koʻzlarim koʻryapti.

²⁶ – U senga nima qildi? Koʻzlaringni qanday ochdi? – deb yana undan soʻradilar.

²⁷ – Oldin ham men sizlarga aytgan edim-ku, ammo sizlar quloq solmayapsizlar! Yana nima xohlaysizlar? Nahotki sizlar ham Uning shogirdlari boʻlmoqchisizlar? – dedi u odam. ²⁸ Yahudiy din arboblari esa uni jerkib:

– Sen Uning shogirdi, biz Musoning shogirdlarimiz. ²⁹ Biz bilamizki, Musoga Xudo gapirgan. Bu Kishi-chi, Uning qayerdanligini ham bilmaymiz, – deyishdi.

³⁰ – Ana shunisi juda ajablanarli-da! – dedi ularga koʻzi ochilgan odam. – Sizlar Uning qayerdanligini bilmaysizlar, ammo koʻzlarimni ochgan ana Shuning Oʻzi! ³¹ Maʼlumki, gunohkorlarga Xudo quloq solmaydi. Biroq kim Xudodan qoʻrqib, Uning irodasiga amal qilsa, Xudo uni tinglaydi. ³² Tugʻma koʻrning koʻzlarini birov ochganligi dunyoda eshitilmagan gap. ³³ Agar U Kishi Xudodan boʻlmaganda, hech narsa qilolmasdi.

³⁴ Yahudiy din arboblari bunga javoban:

– Sen oʻzing butunlay gunoh ichida tugʻilgan ekansan-u, endi bizlarga aql oʻrgatyapsanmi? – deyishdi-da, uni quvib chiqarishdi.

Qalbi koʻrlar

³⁵ U odamning quvib chiqarilganligini Iso eshitdi-yu, uni axtarib topdi.

– Sen Xudoning Oʻgʻliga^a ishonasanmi? – deb soʻradi undan. U odam Isoga:

³⁶ – Hazrat, – dedi, – U kimdirki, men Unga ishonam?

^a 9:35 Boshqa qadimgi qoʻlyozmalar boʻyicha, “Inson Oʻgʻli”.

³⁷ – Sen Uni ko‘rding, mana sen bilan gaplashayotgan – O‘shaning O‘zi, – dedi Iso. ³⁸ Shunda u odam: – Ishonaman, yo Rabbii, – dedi-da, Isoga sajda qildi.

³⁹ Iso:

– Ko‘rlar ko‘rsin, ko‘zi ochiqlar esa ko‘r bo‘lsin, deb Men bu dunyoni hukm qilgani kelganman, – dedi.

⁴⁰ Uning atrofida ba‘zi farziylar turgan edi. Ular bu gapni eshitgach:

– Nahotki bizlar ham ko‘r bo‘lsak? – deb so‘rashdi. ⁴¹ Iso ularga dedi:

– Agar ko‘r bo‘lganingizda, gunohingiz bo‘lmas edi. Lekin sizlar “Ko‘zlarimiz ko‘ryapti”, deganingiz uchun, gunohingiz o‘z bo‘yningizda qoladi.

10-BOB

Iso – yaxshi Cho‘pon

¹ “Sizlarga rostini aytay: kim qo‘y qo‘rasiga eshikdan kirmay, boshqa yo‘ldan oshib tushsa, u o‘g‘ri va bosqinchidir. ² Eshikdan kirgan odam esa qo‘ylarning cho‘ponidir. ³ Unga darvozabon eshikni ochib beradi. Qo‘ylar uning tovushiga quloq soladi. U esa o‘z qo‘ylarini nomma-nom chaqirib tashqariga olib chiqadi. ⁴ U o‘z qo‘ylarini qo‘radan olib chiqib, ularning oldida boraveradi. Qo‘ylar esa unga ergashadi, chunki ular cho‘ponning tovushini biladilar. ⁵ Begona kishiga esa ergashmaydilar. Aksincha, begonaning tovushini tanimay, undan qochib ketadilar”.

⁶ Iso bu ibratli naqlni aytib berganda, tinglovchilari Uning nima demoqchi ekanligini tushunmadilar. ⁷ Shu sababdan Iso yana gap oldi:

“Sizlarga rostini aytay: Men qo‘ylarning eshigiman. ⁸ Mendan ilgari o‘tganlarning hammasi o‘g‘ri va bosqinchi edilar. Lekin qo‘ylar ularga quloq solmadilar. ⁹ Men eshikman. Kim Men orqali kirsa, najot topadi. U kirib chiqib, yaylov ham topadi. ¹⁰ O‘g‘ri faqat o‘g‘irlash, bo‘g‘izlash, barbod qilish uchun keladi. Men esa ularga hayot, farovon hayot berish uchun kelganman.

¹¹ Men yaxshi Cho‘ponman. Yaxshi Cho‘pon qo‘ylari uchun jonini bag‘ishlaydi. ¹² Yollangan odam qo‘ylarning cho‘ponu egasi emas. U bo‘rining kelganini ko‘rgach, qo‘ylarni tashlab, qochib ketadi. Bo‘ri esa qo‘ylarni talab, tumtaraqay qiladi. ¹³ Yollangan odam qo‘ylar haqida hech qayg‘urmagani uchun qochib ketadi.

¹⁴ Men yaxshi Cho‘ponman. Men O‘zimmikilarni bilaman, O‘zimmikilar esa Meni biladilar. ¹⁵ Otam Meni qanday tanib-bilsa, Men ham Otamni shunday tanib-bilaman. Men qo‘ylarim uchun jonimni bag‘ishlayman. ¹⁶ Bu qo‘radagidan boshqa qo‘ylarim ham bor. Ularni ham olib kelishim kerak. Ular ham Mening tovushimni eshitadi va bir suruv, bir cho‘pon bo‘ladi. ¹⁷ Men jonimni berib, yana qaytib olaman, shu bois Otam Meni sevadi. ¹⁸ Hech kim jonimni Mendan ololmaydi, Men O‘z ixtiyorim bilan uni beraman. Uni berish ham qaytadan olish huquqim bor. Ushbu muqaddas burchni Menga Otam topshirgan”.

¹⁹ Bu gap sabab bo‘lib, yahudiylar orasida yana kelishmovchilik paydo bo‘ldi. ²⁰ Oralaridan ko‘pi:

– Uni jin uribdi, U telbalik qilyapti-ku! Nega Unga quloq solyapsizlar? – der edilar. ²¹ Boshqalari esa:

– Bu jin urganning so‘zlari emas, so‘qir odamning ko‘zlarini jin ocha olarmidi? – deb aytishardi.

Din arboblarning imonsizligi va dushmanligi

²² O‘sha vaqtda Quddusda Ma‘badni Yangilash bayrami^a qutlanardi. Qish edi. ²³ Iso ma‘badda Sulaymon ravoqida aylanib yurar edi. ²⁴ Yahudiy *din arboblari* Uning atrofini o‘rab oldilar.

– Qachongacha Sen bizlarni laqillatasan? Agar Sen Masih bo‘lsang, bizlarga ochig‘ini ayt, – deyishdi.

²⁵ Iso ularga javob berdi:

– Men sizlarga aytdim, ammo sizlar ishonmayapsizlar. Mening Otam nomidan qilayotgan ishlarimning o‘zi Men to‘g‘rimda shohidlik bermoqda. ²⁶ Sizlar esa ishonmayapsizlar. Avval aytganimdek, sizlar Mening qo‘ylarimdan emassizlar. ²⁷ Mening qo‘ylarim tovushimga quloq soladi. Men ularni taniyman, ular esa Menga ergashib yurishadi. ²⁸ Men ularga abadiy hayot bag‘ishlayman va ular abadiy halok bo‘lmaydilar. Hech kim ularni Mening qo‘limdan tortib ololmaydi. ²⁹ Ularni Menga bergan Otam hammadan buyukdir. Otamning qo‘lidan ularni tortib olishga hech kimning kuchi yetmaydi. ³⁰ Men va Otam – birmiz.

³¹ Shunda yahudiy *din arboblari* yana Isoni toshbo‘ron qilmoqchi bo‘lib, tosh ola boshladilar.

³² – Men sizlarga Otam nomidan ko‘p xayrli ishlar ko‘rsatdim, ularning qaysi biri uchun Meni toshbo‘ron qilmoqchisizlar? – so‘radi Iso. ³³ Yahudiy *din arboblari* Unga javoban:

– Seni xayrli ishing uchun emas, balki kufrliging uchun toshbo‘ron qilmoqchimiz. Sen odam bo‘la turib

^a 10:22 MA‘BADNI YANGILASH BAYRAMI: yahudiylarning Hanukka (ya‘ni “bag‘ishlash”) bayrami; miloddan oldingi 164 yilda suriyalik hukmdor Antiox Yepifan Isroilni ishg‘ol qilib, yahudiylar ma‘badini rasvo qilgan. Yahudo Makkabey nomli qahramon isyon qilgan, ma‘bad yangidan ochilib, Xudoga bag‘ishlangan.

O'zingni Xudo deypasan! – deyishdi. ³⁴ Iso shunday javob qaytardi:

– Sizning Tavrotida: “Men aytdim, sizlar xudolarsiz”, deb yozilgan emasmi? ³⁵ Mana Xudo qadimgilarga kalomini yuborib, ularni hatto xudolar deb atagan. Muqaddas Bitikni esa buzib bo'lmaydi. ³⁶ Shunday ekan, Otam O'ziga ajratib olgan va dunyoga yuborgan Kishi “Xudoning O'g'liman” desa, nima bo'пти? Nega sizlar Meni kufrlikda ayblaysizlar? ³⁷ Agar Men Otamning ishlarini qilmayotgan bo'lsam, Menga ishonmay qo'ya qolinglar. ³⁸ Agar Uning ishlarini qilayotgan bo'lsamu, sizlar ishonmayotgan bo'lsangizlar, aqalli Mening ishlarimga ishonanglar. Otam Menda va Men Otamda ekanimizni anglab, imoningizni komil qilinglar.

³⁹ Shunda yana Isoni ushlab olishga harakat qildilar, ammo Iso ulardan qutulib qoldi.

⁴⁰ So'ng Iso yana O'rdun daryosining naryog'iga, ilgari Yahyo payg'ambar odamlarni tavba qildirib yurgan joyga bordi va u yerda qoldi. ⁴¹ Uning oldiga ko'p odamlar kelaverdi. Ular:

– Yahyo hech qanday mo'jiza yaratmagan edi, lekin Yahyoning bu Kishi haqida aytganlari hammasi to'g'ri chiqdi, – deyishar edi. ⁴² Shunday qilib, o'sha yerda talay odamlar Isoga uzil-kesil ishonidilar.

11-BOB

Lazarning o'limi

¹ Baytaniya degan qishloqda Lazar ismli bir odam kasal yotgan edi. Maryam va Marta nomli opa-singil ham shu qishloqda yashar edilar. ² Rabbimiz Isoga atir moy surtgan va Uning oyoqlarini sochi bilan artib quritgan o'sha Maryam edi. Kasal yotgan Lazar esa Maryamning akasi edi.

³ Opa-singil Isoga:

– Hazrat, Sening aziz do'sting kasal bo'lib yotibdi, – deb xabar yetkazishdi. ⁴ Iso buni eshitib:

– Bu kasallik o'lim bilan yakunlanmaydi, balki Xudoning ulug'lanishiga, shuningdek, Xudo O'g'lining ulug'lanishiga sabab bo'ladi, – dedi.

⁵ Iso Marta va uning singlisini hamda Lazarni sevar edi. ⁶ Ammo Lazarning bemor bo'lib yotganini bilsa ham, o'sha joyda yana ikki kun qoldi. ⁷ Bundan so'ng U shogirdlariga:

– Yana Yahudiyaga boramiz, – dedi.

⁸ – Usto, – dedi shogirdlari, – yaqindagina yahudiyaliklar Seni toshbo'ron qilmoqchi edilar-ku! Endi yana u yerga bormoqchimisani?

⁹ Iso javob berdi:

– Kunduz o'n ikki soat-ku! Kim yorug'da yursa, qoqilmaydi, chunki bu dunyoning yorug'ini ko'radi.

¹⁰ Kechasi yurgan esa qoqiladi, chunki yorug'lik u bilan emas.

¹¹ Bu so'zlarini aytib bo'lib, ularga yana dedi:

– Do'stimiz Lazar uxlab qoldi. Men uni uyg'otgani ketyapman.

¹² – Hazrat, agar uxlab qolgan bo'lsa, tuzalib ketadi, – dedi shogirdlari.

¹³ Iso Lazarning o'limini nazarda tutgan edi. Shogirdlar esa Iso odatdagi uyqu to'g'risida gapirdi, deb o'yladilar. ¹⁴ Keyin Iso ularga ochig'ini aytdi:

– Lazar vafot etdi. ¹⁵ Men sizlar uchun xursandmanki, o'sha yerda yo'q edim, chunki bu sizlarning imon topishingizga yaraydi. Qani endi yuringlar, uning oldiga boraylik.

¹⁶ Shunda “Egiz” laqabli To'ma boshqa shogirdlarga:

– Qani yuringlar, biz ham U bilan o'lamiz! – dedi.

Iso – tiriklik manbayi

¹⁷ Iso u yerga yetib borib bildiki, Lazarning dafn qilinganiga to'rt kun bo'lgan ekan. ¹⁸ Baytaniya qishlog'i Quddusdan yaqin uch chaqirimcha^b yerda edi. ¹⁹ Ko'p yahudiylar Marta bilan Maryamning oldiga akasining vafoti munosabati ila tasalli berish uchun borgan edilar. ²⁰ Marta Isoning kelayotganini eshitib, Uni kutib olgani chiqdi. Maryam esa uyda o'tirar edi.

²¹ – Hazrat! – dedi Marta Isoga. – Agar Sen bu yerda bo'lganingda edi, mening akam o'lmas edi. ²² Ammo hozir ham bilaman, Sen Xudodan nima so'rasang, Xudo Senga beradi.

²³ – Sening akang tiriladi, – dedi Iso.

²⁴ – Bilaman, qiyomatda, oxiratda tiriladi, – dedi Marta. ²⁵ Iso unga dedi:

– Men tirilish va hayotdirman. Menga ishongan odam o'lsa ham yashaydi. ²⁶ Kimda-kim Menga ishonib yashasa, to' abad o'lmaydi. Bunga ishonasanmi?

²⁷ – Ha, Rabbim, – dedi Marta, – Sen olamga keladigan Masih, Xudoning O'g'lisan, deb ishonaman.

²⁸ Shunday dedi-yu, Marta borib singlisi Maryamni yashirincha chaqirdi.

^a 10:34 qarang: Zabur 81:6.

^b 11:18 UCH CHAQIRIM: yunoncha “15 stadiya”; jadvallarga qarang.

– Ustoz shu yerda, U seni chaqiryapti, – dedi Maryamga.

²⁹ Maryam buni eshitgach, shoshib oʻrnidan turdi-da, Isoning oldiga joʻnadi. ³⁰ Iso hali qishloqqa kirmagan, Marta Uni kutib olgan joyda poylab turar edi. ³¹ Maryam bilan uyda qolgan, unga tasalli berayotgan yahudiylar uning shoshilib oʻrnidan turib tashqariga chiqqanligini koʻrishdi. Maryam yigʻlagani qabrga ketyapti, deb oʻylashib, uning orqasidan ketaverishdi.

³² Maryam Iso turgan yerga yetib kelib Uni koʻrdi-yu, oyoqlariga oʻzini tashlab:

– Hazrat! – dedi, – agar Sen shu yerda boʻlganingda, mening akam oʻlmas edi!

³³ Maryam ham, u bilan kelgan yahudiylar ham yigʻlayotgan edilar. Iso buni koʻrib, qattiq iztirobga tushdi, koʻngli oʻrtanib ketdi.

³⁴ – Uni qayerga qoʻydingizlar? – deb soʻradi.

– Borib koʻrgin! – dedilar.

³⁵ Isoning koʻzi yoshlandi. ³⁶ Yahudiylar:

– Qarang, uni naqadar sevar ekan! – deyishdi. ³⁷ Lekin ulardan baʼzilari:

– Koʻrning koʻzlarini ochgan bu Kishi nahot uning oʻlmay qolishi uchun biror narsa qilolmagan boʻlsa? – dedilar.

Isoning Lazarni tiriltirishi

³⁸ Iso tagʻin qattiq iztirob chekib, qabr oldiga keldi. Qabr bir gʻor boʻlib, uning ogʻzida tosh yotgan edi.

³⁹ Iso:

– Toshni koʻtaringlar! – dedi. Marhumning singlisi Marta Unga:

– Hazrat, U qabrga qoʻyilganiga toʻrt kun boʻldi, endi hidlanib qolgan, – dedi.

⁴⁰ – Agar inonsang, Xudoning ulugʻvorligini koʻrsan, deb senga aytgan edim-ku, – dedi Iso.

⁴¹ Shunday qilib, marhum yotgan gʻor ogʻzidan toshni koʻtarib oldilar. Iso esa osmonga koʻz tikkancha:

– Ey Ota! – dedi, – Meni eshitganing uchun Senga tashakkur bildiraman. ⁴² Sen Meni doimo eshitishingni bilaman-u, lekin bu soʻzlarni shu yerda turgan xalq uchun, ular Meni Sen yuborganingga ishonin deb aytdim.

⁴³ Shunday dedi-yu, baland ovoz bilan xitob qildi:

– Lazar, tashqariga chiq!

⁴⁴ Shu payt qoʻlu oyoqlari doka bilan bogʻlangan, yuzi roʻmol bilan oʻralgan jasad chiqib keldi.

– Uni yechintirib, qoʻyinglar, ketaversin, – dedi Iso odamlarga.

Isoni oʻldirish rejasi

⁴⁵ Maryamni yoʻqlagani kelgan yahudiylardan koʻpi Isoning qilgan ishini koʻrib, Unga ishonishdi. ⁴⁶ Ammo baʼzilari farziylarning oldiga borib, Isoning qilganlarini aytib berishdi.

⁴⁷ Shundan keyin oliy ruhoniylar va farziylar kengashga yigʻilishdi.

– Biz nima qilaylik? Bu Odam juda koʻp moʻjizalar yaratib yuribdi-ku! – deyishdi oʻzaro. ⁴⁸ – Agar Uni oʻz erkiga qoʻyib bersak, hamma Unga ishonib ketadi. Rimliklar kelib, *muqaddas* joyimizni ham, xalqimizni ham bosib oladilar.

⁴⁹ Ulardan biri, shu yili bosh oliy ruhoniy boʻlgan Kayafa soʻz oldi:

– Sizlar hech narsani bilmaysizlar. ⁵⁰ Butun millat halok boʻlganidan koʻra, bitta kishi xalq uchun oʻlishi biz uchun yaxshiroq ekanini oʻylamadingizlarmi?

⁵¹ Bu soʻzlar undan oʻzicha chiqmagan edi. U shu yili bosh oliy ruhoniy sifatida karomat qilib, Iso xalq uchun oʻlishini oldindan aytgan edi. ⁵² Amalda Iso yolgʻiz *yahudiy* xalqi uchungina emas, balki tarqalib gumroh boʻlgan barcha Xudo farzandlarini^a ham yigʻib birlashtirish uchun oʻlishi kerak edi.

⁵³ Shunday qilib, oʻsha kundan boshlab Isoni oʻldirishga til biriktirdilar. ⁵⁴ Iso esa endi yahudiylar orasida ochiq yurolmaydigan boʻlib qoldi. U yerdan sahro yaqinidagi Efrayim shahriga bordi. Oʻsha joyda Oʻzining shogirdlari bilan qoldi.

⁵⁵ Yahudiylarning Fisih bayrami yaqin edi. Mamlakatning hamma yogʻidan el-ulus bayramdan oldin poklanish uchun Quddusga borishardi. ⁵⁶ Shu vaqtda Isoni izlardilar. Maʼbadda yigʻilib turganlar oʻzaro: “Qanday oʻylaysizlar, U bayramga kelarmikan?” – deb soʻrab-surishtirar edilar. ⁵⁷ Oliy ruhoniylar va farziylar esa Isoni qoʻlga olish niyatida yurib: “Kim Uning qayerdaligini bilib qolsa, xabar qilsin”, degan farmon chiqardilar.

^a 11:52 XUDO FARZANDLARI: Iso Masihning qurbonligiga ishonib, Xudoning haqiqiy ummati boʻlganlar; yana qarang: 1:12, Rimliklar 8:16-23, 1-Yuhanno 3-bob, Filippiliklar 2:15.

12-BOB

Isoga atir moy surtgan ayol

¹ Fisih bayramidan olti kun oldin Iso yana Baytaniyaga, ya'ni o'lgan Lazarni tiriltirgan qishloqqa bordi. ² O'sha yerda Isoga ziyofat hozirladilar. Marta xizmat qilib yurgan edi, Lazar esa Iso bilan mehmonlar qatorida o'tirar edi. ³ Shu payt Maryam bir shisha^a sof, qimmatbaho sunbul moyi olib keldi va Isoning oyoqlariga surtib, sochlari bilan Uning oyoqlarini artib quritdi. Moyning hididan uy xushbo'y isga to'lib ketdi.

⁴ Isoning shogirdlaridan biri, Unga xiyonat qiladigan Simunning o'g'li Yahudo Ishqariyot gap qistirib:

⁵ – Bu moyni uch yuz kumush tangaga sotib kambag'allarga bo'lib bersa bo'lmasmidi? – dedi.

⁶ Bu gapni u kambag'allarga qayishgani uchun emas, balki o'g'ri bo'lgani uchun aytdi. Pul qutisi Yahudoning nazoratida edi, u qutiga solinadigan pullarni shilib ketar edi.

⁷ – U ayolni tinch qo'yinglar! – dedi Iso. – Zotan u bu moyni Mening dafn kunimga saqlamoqchi edi.

⁸ Kambag'allar har doim sizlar bilan birga. Men esa doim sizlar bilan birga bo'lmayman.

⁹ Isoning Baytaniyada ekanligini bilib, bir talay yahudiylar u yerga keldi. Ular nafaqat Isoni, balki Iso tiriltirgan Lazarni ham ko'rishni istardilar. ¹⁰ Oliy ruhoniylar esa Lazarni ham o'ldirmoqchi bo'lib kelishgan edilar. ¹¹ Chunki ko'pchilik yahudiylar Lazar tufayli u yerga borib, Isoga imon keltirayotgan edilar.

Isoning Quddusga tantanali kirishi

¹² Ertasi kuni bayramga borgan ko'pchilik xaloyiq Isoning Quddusga kelayotganini eshitib qolishdi.

¹³ Palma daraxti shoxlarini olib, Uni qarshi olishga chiqishdi va baland ovoz bilan:

“Najot bergin!^b

Xudovand nomidan kelayotgan

Isroilning Podshohi muborak!”

– deb hayqirishar edi. ¹⁴ Iso bir xo'tikni topib, unga mindi, xuddi *Tavrot*da yozilganiday:

¹⁵ “Ey Sion qizi, qo'rqma!

Sening Podshohing xo'tikka minib keladur”.

¹⁶ Isoning shogirdlari avval bunga tushunmadilar. Faqat Iso O'z ulug'vorligiga erishgandan so'nggina ular bu oyatning U haqda yozilganini va xalq xuddi oyatdagidek qilganini esladilar. ¹⁷ Iso bilan yurayotgan ko'pchilik xalq esa Iso Lazarni qabrdan chaqirib tiriltirdi, deb guvohlik berayotgan edi. ¹⁸ Iso bunday ajoyib mo'jizani yaratganini xalq eshitgan edi, shuning uchun ham Uni ochiq chehra bilan kutib olayotgan edilar.

¹⁹ Farziylar esa bir-biriga:

– Ko'ryapsizmi, endi hech narsa qilolmayapsizlar. Butun dunyo Uning ortidan bormoqda! – deyishardi.

Iso O'z o'limi va yuksalishi haqida

²⁰ Sig'inish uchun bayramga kelganlar orasida ba'zi yunonlar bor edi. ²¹ Ular Jalilaning Baytsayda shahridan bo'lgan Filipning oldiga borib o'tindilar:

– Taqsir, biz Isoni ko'rmoqchi edik.

²² Filip borib bu haqda Idrisga aytdi; keyin Idris bilan Filip ikkalasi Isoning oldiga borib, Unga aytishdi.

²³ Iso ularga shunday javob qaytardi:

– Inson O'g'li^c ulug'lanadigan vaqt-soat keldi. ²⁴ Sizlarga rostini ayta: agar bug'doyning doni yerga tushib o'lmasa, u bir donligicha qoladi. Agarda o'lsa, ko'p hosil beradi. ²⁵ Kim o'z jonini sevsa, uni yo'qotadi. Kim bu dunyoda o'z jonini ayamasa, uni abadiy hayot uchun saqlab qoladi. ²⁶ Agar kim Menga xizmat qilsa, Mening izimdan yursin. Men qayerda bo'lsam, xizmatchim ham u yerda bo'ladi. Kim Menga xizmat qilsa, Otam uni hurmat qiladi.

²⁷ Endi esa yuragim siqilyapti, Men nima ham desam ekan? “Ey Otam, Meni ushbu vaqt-soatdan qutqaz” deymi? Vaholanki, men shu vaqt-soat uchun kelganman. ²⁸ Ey Ota, O'z nomingni ulug'lagin!

Iso shunday deyishi bilanoq osmondan:

– Men uni ulug'laganman va bundan keyin ham ulug'layman, – degan sado keldi. ²⁹ U yerda turgan omma buni eshitib, momaqaldiroq deb o'yladi.

– Yo'q, Unga farishta gapirdi! – deyishdi boshqalari.

^a 12:3 BIR SHISHA: yunoncha “litra” – taqriban 330 gramm.

^b 12:13 NAJOT BERGIN: ibroniycha “ho'sha'no”, Qutqaruvchi Masihga qaratilgan Zabur oyati; aynan qarag: Zabur 117:25-26.

^c 12:23 INSON O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarag.

³⁰ Bunga javoban Iso aytdi:

– Bu sado Men uchun emas, sizlar uchun bo‘ldi. ³¹ Hozir bu dunyo hukm qilinadi, hozir bu dunyoning hokimi^a tashqariga chiqarib haydaladi. ³² Men yerdan yuqoriga ko‘tarilganimda, hammani O‘zimga jalb qilaman.

³³ Ushbu so‘zlarni Iso O‘zining qay yo‘l bilan o‘lishini bildirish maqsadida aytgan edi. Xalq bunga javoban dedi:

³⁴ – Biz Tavrotida, Masih abadiy turadi, deb eshitganmiz. Qanday qilib Sen: Inson O‘g‘li yuqoriga ko‘tarilishi kerak, deb aytyapsan? Kim bu Inson O‘g‘li?

³⁵ Iso ularga aytdi:

– Yana qisqa bir muddat nur sizlar bilan bo‘ladi. Nur borida yuringlar, tag‘in zulmat sizlarni qamrab olmasin. Zulmatda yuradigan kishi qayerga ketayotganini bilmaydi. ³⁶ Hozircha nurga egasizlar, nurga ishoninglar, toki nur ahli bo‘linglar.

Bularni aytib bo‘lgach, Iso uzoqlashib ketdi va xalqning ko‘zidan yashirindi.

Ommaning o‘jarligi va imonsizligi

³⁷ Iso ommaning ko‘z o‘ngida shuncha ko‘p ibratli mo‘jizalar yaratgan bo‘lsa ham, ular Isoga ishonmas edilar. ³⁸ Shu tariqa Isha‘yo payg‘ambarning aytgan so‘zi bajo bo‘ldi:

“Yo Xudoyo Xudovand!
Bergan xabarimizga kim ham ishondi?
Xudovandning qudrati kimga oshkora bo‘ldi?”

³⁹ Ular ana shu sababdan ishona olmadilar. Isha‘yo payg‘ambar yana aytganidek:

⁴⁰ “Bu xalq o‘z ko‘zlarini ko‘r qildi,
O‘z dillarini tosh qildi.
Ko‘zlari ila ko‘rmaydilar,
Dillari ila fahmlamaydilar,
Men ularni shifolashim uchun,
Menga qaytib kelmaydilar”.

⁴¹ Isha‘yo payg‘ambar Masihning ulug‘vorligini oldindan ko‘rib, U to‘g‘rida shularni so‘zlagan edi.

⁴² Shunga qaramasdan, boshliqlarning ham ko‘plari Isoga imon keltirayotgan edilar. Faqat ibodatxonadan haydalishtan qo‘rqib, ular farziylar oldida tan olmas edilar. ⁴³ Chunki boshliqlarga Xudoning maqtovidan ko‘ra insonning maqtovi xush yoqardi.

Isoning so‘zi – hakam

⁴⁴ Iso xitob qilib dedi: “Menga ishongan odam Menga emas, balki Meni Yuborganga ishongan bo‘ladi.

⁴⁵ Meni ko‘rgan odam Meni Yuborganni ko‘rgan bo‘ladi. ⁴⁶ Menga ishongan har bir kishi zulmatda qolmasin, deb Men dunyoga nur bo‘lib kelganman. ⁴⁷ Kim Mening so‘zlarimni eshitib ishonmasa, uni Men ayblamayman. Men dunyoni ayblash uchun emas, balki qutqarish uchun kelganman. ⁴⁸ Meni rad qilib, so‘zlarimni qabul qilmagan odamning hakami bor – uni oxiratda Mening aytgan kalomim hukm qiladi. ⁴⁹ Men O‘z nomimdan so‘zlaganim yo‘q. Aksincha, Meni yuborgan Otam nima aytishimni, qanday so‘zlashimni Menga amr etgan. ⁵⁰ Uning amri esa abadiy hayotdir, deb bilaman. Xullas, Men nimaiki gapirayotgan bo‘lsam, Otamning Menga aytganlarini gapiryapman”.

13-BOB

Iso shogirdlarining oyoqlarini yuvishi

¹ Fisih bayramiga oz qolgan edi. Iso bu olamdan Otasi oldiga o‘tish vaqt-soati kelganini bilar edi. U bu olamdagi O‘zinikilarni sevar edi, ularni oxirigacha sevdi.

² Kechki ovqat payti edi. Simunning o‘g‘li Yahudo Ishqariyotning diliga iblis allaqachon Isoga xiyonat qilish niyatini solgan edi. ³ Iso bo‘lsa, Otasi hamma narsani Uning qo‘liga berganini bilar edi, O‘zi Xudo huzuridan chiqib, yana Xudo huzuriga qaytayotganini ham bilar edi.

⁴ Shunday qilib, Iso ovqatdan so‘ng ustki kiyimini yechib tashladi, sochiqni olib beliga bog‘ladi. ⁵ Keyin obdastaga suv quyib, shogirdlarining oyoqlarini yuvishga tushdi. Beliga bog‘lagan sochiq bilan ularning oyoqlarini artib quritdi.

^a 12:31 BU DUNYONING HOKIMI: ya‘ni shayton; yana qarang: 14:30, 16:11, 2-Korinfliklar 4:4, Efesliklar 2:2, 6:12.

⁶ Iso Simun Butrusning oldiga keldi.

– Rabbim, nahot oyoqlarimni Sen yuvsang?! – dedi Butrus.

⁷ – Men hozir nima qilishimni sen bilmaysan. Keyinchalik tushunasan, – dedi Iso unga javoban.

⁸ – Mening oyoqlarimni ikki dunyoda ham yuvmaysan! – dedi Butrus.

– Agar seni yuvmasam, Men bilan ulushing bo‘lmaydi, – dedi Iso. ⁹ Shunda Simun Butrus:

– Rabbim, faqat oyoqlarimnigina emas, qo‘llarimni, boshimni ham yuvib qo‘y! – dedi. ¹⁰ Iso unga:

– Cho‘milgan odam tamoman pokdir, endi uning oyog‘ini yuvsan, bas. Sizlar ham poksizlar, ammo hammangiz emas, – dedi. ¹¹ Iso O‘ziga xoinlik qiladigan odamni bilar edi, shuning uchun “Hammangiz pok emassizlar”, dedi.

¹² Shogirdlarining oyoqlarini yuvib bo‘lgach, Iso tag‘in ustki kiyimini kiyib, yonboshladi. Shogirdlariga aytdi:

– Men sizlarga nima qilganimni angladilarmi? ¹³ Sizlar Meni Ustozimiz va Rabbimiz deb ataysizlar va to‘g‘ri qilasizlar, chunki Men xuddi shundayman. ¹⁴ Shunday qilib, agar Men Rabbingiz va Ustozingiz bo‘la turib oyoqlaringizni yuvgan bo‘lsam, sizlar ham bir-biringizning oyoqlaringizni yuvishingiz qarzdir. ¹⁵ Men sizlarga nima qilgan bo‘lsam, sizlar ham o‘shani qilishingiz kerak. Men sizlarga o‘rnak ko‘rsatdim. ¹⁶ Sizlarga rostini aytayin: qul o‘zining xo‘jayinidan yuqori turmas, elchi ham uni yuborgandan ulug‘ bo‘lmas. ¹⁷ Agar gapimni uqqan bo‘lsangiz, bunga amal qilinglar va baxtli bo‘lasizlar!

Isoga xiyonat

¹⁸ – Men hammangiz haqingizda aytmayapman, – *davom etdi Iso*, – Men tanlagan kishilarimni bilaman.

Zaburda: “Non-namagimni yegan do‘stim Menga qarshi tovonini ko‘tardi”, – deb yozilgan^a. Bu oyat bajo bo‘lishi kerak. ¹⁹ Hozirdan, bu voqealar sodir bo‘lmasidan oldin, men sizlarga aytyapman, toki bu voqealar sodir bo‘lganda, Men – O‘sha^b ekanligimga ishoninglar. ²⁰ Sizlarga rostini aytay: Men yuborgan kishini qabul qilgan Meni qabul qilgan bo‘ladi. Meni qabul qilgan esa Meni Yuborganni qabul qilgan bo‘ladi.

²¹ Iso bularni aytdi-yu, ko‘ngli g‘ash tortdi. Endi ochiqdan-ochiq so‘zlay boshladi:

– Sizlarga rostini aytayin, sizlardan bir kishi Menga xiyonat qiladi.

²² Shogirdlari esa U kimni nazarda tutayotganini bilolmay, gangib bir-biriga qarab turar edilar.

²³ Shogirdlaridan biri Isoning bag‘riga bosh qo‘yib yonboshlar edi; Iso uni sevar edi. ²⁴ Unga Simun Butrus: “Iso kim haqida gapiryapti, so‘ra-chi”, deb imo-ishora qildi. ²⁵ Shunda u Isoning ko‘ksiga yaqinroq engashib:

– Rabbim, u kim? – deb so‘radi. ²⁶ Iso javob berdi:

– Men bir burda nonni botirib kimga bersam, u o‘shadir, – dedi. So‘ng burda nonni botirib, Simun o‘g‘li Yahudo Ishqariyotga berdi. ²⁷ Yahudo burdani olar-olmas, shayton uning ichiga kirib oldi.

– Qiladiganingni tezroq qil, – dedi unga Iso.

²⁸ Dasturxon atrofida gilaridan hech kim nima uchun Iso bu so‘zlarni Yahudoga aytganini tushunmadi. ²⁹ Pul qutisi Yahudoda bo‘lgani sababli, ba‘zilari Iso unga: “Bayram uchun bizga kerak bo‘ladigan narsalarni sotib ol”, yoki “Kambag‘allarga bir nima ber”, deyapti deb o‘ylardilar. ³⁰ Yahudo esa o‘sha burda nonni olgan hamon tashqariga chiqib ketdi. Tun cho‘kkan edi.

Bir-biringizni sevinglar

³¹ Yahudo chiqib ketgach, Iso dedi:

– Hozir Inson O‘g‘li ulug‘landi, Xudo ham Inson O‘g‘li orqali ulug‘landi. ³² Inson O‘g‘li Xudoni ulug‘lagani uchun, Xudo ham O‘zicha Inson O‘g‘lini ulug‘laydi, ha, Uni tez orada ulug‘laydi. ³³ Bolalarim! Endi Men sizlar bilan uzoq bo‘lmayman. Meni qidirasizlar. Yahudiy *mansabdorlariga* aytgan edim, sizlarga ham aytyapman: Men boradigan joyga sizlar borolmaysizlar.

³⁴ Sizlarga yangi buyruq beryapman: bir-biringizni sevinglar. Men sizlarni qanday sevgan bo‘lsam, sizlar ham bir-biringizni shunday sevinglar. ³⁵ Agar orangizda muhabbat hukmron bo‘lsa, sizlar Mening shogirdlarim ekaningizni hamma shundan bilib oladi.

Butrusning Isodan tonishi haqida karomat

³⁶ Simun Butrus Isoga dedi:

– Rabbim, Sen qayerga ketyapsan?

– Endi Men boradigan joyga sen orqamdan borolmaysan, keyinchalik borarsan, – dedi unga Iso.

³⁷ – Rabbim, – dedi Butrus, – Nega endi Sening orqangdan borolmas ekanman? Men Sen uchun jonimni fido qilaman!

³⁸ Iso javob berdi:

^a 13:18 qarang: Zabur 40:10.

^b 13:19 O‘SHA: 8:24-oyatdagi izohga qarang.

– Men uchun joningni fido qilasanmi-ya? Senga rostini aytsam, xo‘roz qichqirmasdanoq, sen Mendan uch marta tonasan!

14-BOB

Iso – yo‘l, haqiqat va hayot

¹ Iso shogirdlariga dedi:

– Yuragingiz g‘ash bo‘lmasin. Xudoga ishoning, Menga ham ishoningiz! ² Otamning uyida maskan ko‘p. Shunday bo‘lmasa edi, Men sizlarga joy tayyorlagani ketyapman, deb aytarmidim? ³ Mana, Men borib sizlarga joy tayyorlaymanu, yana kelib, Men bo‘lgan joyda bo‘lishingiz uchun sizlarni oldimga olib ketaman. ⁴ Men boradigan joyni sizlar bilasizlar, yo‘lni ham bilasizlar.

⁵ – Rabbim! – dedi Unga To‘ma, – Qayerga borishingni bilmaymiz-ku, yo‘lni ham qanday bila olamiz?

⁶ Iso unga dedi:

– Men yo‘l, haqiqat va hayotdirman. Mensiz hech kim Otaning oldiga borolmaydi. ⁷ Agar Meni bilsangiz, Otamni ham bilasizlar. Bundan buyon Uni bilasizlar, Uni ko‘rgansizlar.

⁸ Filip Isoga dedi:

– Rabbim, bizlarga Otani ko‘rsat, shu biz uchun yetarli!

⁹ – Filip, – dedi unga Iso, – Men shuncha vaqtdan beri sizlar bilan birgaman-u, Meni tanimaysanmi? Meni ko‘rgan Otamni ko‘rgan bo‘ladi. Endi sen qanday qilib, “Otani bizlarga ko‘rsat”, deyapsan? ¹⁰ Men Otamda hozirman, Otam esa Menda hozir, sen bunga ishonmaysanmi? Men sizlarga O‘zimdan to‘qib gapirmayapman, balki Menda hozir bo‘lib turgan Otam O‘z ishlarini bajarmoqda. ¹¹ Menga ishoninglar; Men Otamda va Otam Menda hozirdir. Bordiyu bunga ham ishonmasangizlar, aqalli bajarayotgan ishlarimning o‘zi orqali Menga ishoninglar. ¹² Sizlarga rostini aytayin: Menga ishongan kishi Men qilayotgan ishlarni o‘zi qiladi va hatto bundan kattarog‘ini ham qiladi. Zero Men Otamning oldiga ketyapman. ¹³ Mening nomimdan Otadan biror narsa so‘rasangizlar, uni bajo keltiraman, toki Ota O‘z O‘g‘li orqali ulug‘lansin. ¹⁴ Ha, Mening nomim uchun nima so‘rasangizlar, Men uni bajo keltiraman.

Muqaddas Ruhni yuborish va‘dasi

¹⁵ – “Agar Meni sevsangizlar, amrlaringa amal qilinglar. ¹⁶ Men Otamga murojaat qilaman va U to abad sizlar bilan qoladigan boshqa Yupatuvchini^a yuboradi. ¹⁷ Bu Yupatuvchi – Haqiqat Ruhidir. Dunyo Uni qabul qila olmaydi, chunki Uni na ko‘radi, na biladi. Sizlar esa Uni bilasizlar, chunki U sizlar bilan doim birgadir, U ichingizda yashaydi. ¹⁸ Sizlarni yetim qoldirmayman, yana oldingizga qaytib kelaman. ¹⁹ Birozdan keyin dunyo Meni boshqa ko‘rmaydi. Ammo sizlar Meni ko‘rasizlar; Men hayot bo‘lganim uchun, sizlar ham yashaysizlar. ²⁰ Men Otamda, sizlar Menda va Men sizlarda hozir ekanimni o‘sha kunda fahmlaysizlar. ²¹ Kim Mening amrlarimni bilsa-yu, ularga amal qilsa, u Meni sevadi. Kim Meni sevsa, Otam ham uni sevadi. Men ham uni sevaman va O‘zimni unga ko‘rsataman”.

²² Ishqariyot bo‘lmagan boshqa Yahudo Isoga dedi:

– “Rabbim, bu qanaqasi, Sen O‘zingni dunyoga emas, bizga ko‘rsatmoqchisan?”

²³ Iso unga shunday javob berdi:

– “Kim Meni sevsa, Mening so‘zimga amal qiladi. Otam ham uni sevadi. Biz uning huzuriga kelib, O‘zimizga maskan yaratamiz. ²⁴ Meni sevmagan kishi so‘zlarimga amal qilmaydi. Sizlar tinglayotgan so‘z Meniki emas, balki Meni yuborgan Otamnikidir.

²⁵ Buni, Men sizlar bilan ekanman, aytdim. ²⁶ O‘sha Yupatuvchi, ya‘ni Mening nomimdan Otam yuboradigan Muqaddas Ruhning O‘zi sizlarga hammasini o‘rgatadi, Mening sizlarga aytgan hamma so‘zlarimni U yodingizga tushiradi”.

Iso Masih – tinchlik manbayi

²⁷ “Men sizlarga tinchlik qoldiryapman; O‘z tinchligimni sizlarga beryapman. Men bergan tinchlik dunyo bergan tinchlikka o‘xshamaydi. Yuragingiz siqilmasin, hadiksiramanglar. ²⁸ Sizlarga aytganimni eshitdingizlar: Men sizlardan ketib, yana qaytaman. Agar Meni sevganingizda edi, Otam oldiga ketyapman deganimga quvonar edingizlar. Zero Otam Mendan ulug‘dir. ²⁹ Bu hodisalar sodir bo‘lganda ishoninglar deb, hali sodir bo‘lmasdan oldin Men bu haqda sizlarga aytdim. ³⁰ Sizlar bilan so‘zlashishga uncha ko‘p vaqtim qolmadi. Chunki bu dunyoning hokimi^b kelyapti, Menga esa u mutlaqo hokim emas. ³¹ Lekin dunyo bilsinki, Men Otamni sevaman, Otam Menga neki buyurgan bo‘lsa, xuddi shuni bajaraman. Qani, turinglar, bu yerdan

^a 14:16 YUPATUVCHI: bu so‘zni Himoyachi, Yordamchi, O‘gitchi deb ham tarjima qilish mumkin (Muqaddas Ruhning epitetidir).

^b 14:30 BU DUNYONING HOKIMI: ya‘ni shayton; yana qarang: 12:31.

keta qolaylik”.

15-BOB

Tok va novdalari haqida masal

¹“Men haqiqiy tokman, Otam esa Bog‘bondir. ²Mendagi hosil bermaydigan har bir novdani U kesib tashlaydi. Hosil beradigan har bir novdani esa, yana ko‘proq hosil bersin deb, xomtok qilib tozalaydi.

³Mening sizga aytgan so‘zim orqali sizlar hozirdan tozasizlar. ⁴Men bilan aloqada bo‘linglar, shunda Men sizlar bilan aloqada bo‘laman. Tokda qolmagan novda o‘z-o‘zidan hosil berolmaydi; shu singari, agar sizlar Men bilan aloqada qolmasangizlar, hosil berolmaysizlar.

⁵Men – tok, sizlar – novdasizlar. Kim Men bilan aloqada bo‘lib, Men u bilan aloqada bo‘lsam, u ko‘p hosil beradi. Mensiz hech narsa qilolmaysizlar. ⁶Kim Men bilan aloqani uzsa, novda kabi tashlab yuboriladi va quriydi. Bunday novdalarni esa terib, o‘tga ulotqirib yondirishadi. ⁷Agar siz Men bilan aloqada bo‘lib, so‘zlarimni qalbingizga jo qilsangizlar, istaganingizni so‘ranglar, erishasizlar. ⁸Sizlar ko‘p hosil bersangiz, Otam ulug‘lanadi, sizlar esa Mening shogirdlarim bo‘lasizlar”.

Sevgi haqida

⁹“Otam Meni qanday sevgan bo‘lsa, Men ham sizlarni shunday sevdim. Mening muhabbatimga sodiq qolinglar. ¹⁰Men Otamning amrlariga amal qilib, Uning muhabbatiga sodiq qolganman. Xuddi shu singari sizlar ham, agar Mening amrlarimga amal qilsangizlar, muhabbatimga sodiq qolasizlar.

¹¹Mening shodligim sizlarga o‘tsin va ko‘nglingiz quvonchlarga to‘lsin deb, Men bu so‘zlarni sizlarga aytdim. ¹²Mening amrim shu: Men sizlarni qanday sevgan bo‘lsam, sizlar ham bir-biringizni shunday sevinglar. ¹³Kim o‘z jonini do‘stlari uchun bag‘ishlasa, bundan ortiq sevgi yo‘q. ¹⁴Agar sizlar buyurganlarimni bajo keltirsangizlar, Mening do‘stlarim bo‘lasizlar. ¹⁵Men sizlarni endi qul deb atamayman. Qul xo‘jayini nima qilishini bilmaydi. Sizlarni do‘stlarim deymen, chunki Otamdan eshitgan hamma narsani sizlarga bildirdim.

¹⁶Sizlar Meni emas, Men sizlarni tanladim. Borib hosil beringlar va hosilingiz boqiy bo‘lsin, deb sizlarni tanladim. Shunday qilib, Mening nomimdan Otadan nimaiki so‘rasangizlar, U sizlarga beradi.

¹⁷Xullas, sizlarga buyrug‘im shu: bir-biringizni sevinglar!”

Dunyoning nafrati

¹⁸“Agar dunyo sizlardan nafratlanayotgan bo‘lsa, bilingizkim, sizlardan ilgari Mendan nafratlangan. ¹⁹Sizlar bu dunyoniki bo‘lsangiz edi, dunyo sizlarni o‘ziniki kabi sevar edi. Holbuki, sizlar bu dunyoniki emassizlar; Men sizlarni dunyodan tanlab oldim. Ana shu sababdan dunyo sizlardan nafratlanadi. ²⁰Qul o‘z xo‘jayinidan yuqori bo‘lmas, degan so‘zimni eslanglar. Agar Meni quvg‘in qilgan bo‘lsalar, sizlarni ham quvg‘in qiladilar. Agar Mening so‘zlarimga rioya qilgan bo‘lsalar, sizlarnikiga ham rioya qiladilar.

²¹Odamlar sizlarga neki qilsalar, Mening nomim uchun qiladilar; chunki Meni Yuborganni tanimaydilar.

²²Agar Men kelib ularga aytmaganimda edi, ularda gunoh bo‘lmas edi. Endi bo‘lsa gunohlari uzrsiz qoldi.

²³Mendan nafratlangan Otamdan ham nafratlangan bo‘ladi. ²⁴Agar Men ular orasida boshqalar sira qilmagan ishlarni namoyon qilmaganimda edi, ularda gunoh bo‘lmas edi. Endi bo‘lsa ishlarimni ko‘rdilar-u, Mendan ham, Otamdan ham nafratlandilar. ²⁵Bu esa ularning Tavrotidagi: “Mendan nohaq nafratlandilar”, – degan oyat^a bajo bo‘lishi uchun sodir bo‘ldi.

²⁶Otam huzuridan Men sizlarga yuboradigan Yupatuvchi, ya‘ni Otam nazdidan chiquvchi Haqiqat Ruhi kelgach, U Men to‘g‘rimda guvohlik beradi. ²⁷Sizlar ham guvohlik berasizlar, chunki boshdanoq Men bilan birgasizlar”.

16-BOB

Muqaddas Ruhning faoliyati

¹“Men bularni sizlar vasvasaga tushmanglar, deb aytdim. ²Sizlarni ibodatxonadan haydab yuboradilar. Hatto shunday zamon keladiki, sizlarni o‘ldirayotgan har bir kishi bu bilan Xudoga xizmat qilyapman, deb o‘ylaydi. ³Bu ishlarni Otamni ham, Meni ham tanimaganlari uchun qiladilar. ⁴Bularni sizlarga hozirdan ma‘lum qilib qo‘yyapman, toki o‘sha vaqt-soat kelganda, so‘zlarimni esga olinglar.

Avvaldan sizlarga bularni aytishimga hojat yo‘q edi, chunki sizlar bilan birga edim. ⁵Endi esa Meni

^a 15:25 qarang: Zabur 34:19 va 68:5.

Yuborganning oldiga ketyapman. Lekin orangizdan hech kim Mendan: “Qayerga ketyapsan?” deb so‘ramayapti. ⁶ Bularni sizlarga aytganim uchun, dilingiz g‘am-qayg‘uga botgan. ⁷ Ammo sizlarga haqiqatni aytaman, Mening ketishim siz uchun foydalidir. Agar Men ketmasam, Yupatuvchi oldingizga kelmaydi. Agarda ketsam, Uni oldingizga yuboraman. ⁸ U esa kelib, gunoh, adolat va hukm xususida dunyoning xato qilganini fosh qiladi. ⁹ Dunyoning gunohi shundan iboratki, odamlar Menga ishonmaydilar. ¹⁰ Ilohiy adolat shundaki, Men Otamning oldiga ketyapman va sizlar Meni boshqa ko‘rmaysizlar. ¹¹ Ilohiy hukm esa shundan dalolat beradiki, bu dunyoning hokimi^a hukm qilingan.

¹² Sizlarga yana aytadiganlarim ko‘pu, lekin endi ichingizga sig‘dirolmaysizlar. ¹³ Muqaddas Haqiqat Ruhi kelgach, U sizlarni butun haqiqat yo‘liga boshlaydi. U O‘zicha gapirmaydi, neki eshitsa, o‘shani so‘zlab beradi, U kelajak haqida sizlarga xabar qiladi. ¹⁴ U Mendan eshitgan narsalarni sizlarga ma‘lum qiladi, shu bilan Meni ulug‘laydi. ¹⁵ Otam ega bo‘lgan hamma narsa Menikidir. Ana shu sababdan, U Mendan eshitgan narsalarni sizlarga ma‘lum qiladi, deb aytdim. ¹⁶ Ko‘p o‘tmay, sizlar Meni ko‘rolmay qolasizlar, yana ko‘p o‘tmay, ko‘rasizlar. Chunki Men Otamning oldiga ketyapman”.

Qayg‘ungiz shodlikka aylanadi

¹⁷ Shu paytda Isoning shogirdlari biri ikkinchisiga:

– Ajabo, U bizga nima deyapti o‘zi? “Ko‘p o‘tmay Meni ko‘rolmay qolasizlar, yana ko‘p o‘tmay ko‘rasizlar”, dedi. “Otamning oldiga ketyapman”, deb ham aytdi. ¹⁸ “Ko‘p o‘tmay” deyishi bilan nima demoqchi ekan, biz anglay olmadik, – der edilar. ¹⁹ Iso shogirdlari O‘zidan gap so‘ramoqchi bo‘lganliklarini payqadi va so‘z oldi:

– Ko‘p o‘tmay Meni ko‘rolmay qolasizlar, yana ko‘p o‘tmay ko‘rasizlar, deb Men sizlarga aytdim-ku, nahotki bu gapimni muhokama qilyapsizlar? ²⁰ Sizlarga rostini aytayin: sizlar yig‘lab dod-faryod qilasizlar, dunyo esa quvonadi. Sizlar qayg‘urasiz, lekin qayg‘ungiz shodlikka aylanadi. ²¹ Oyi to‘lgan ayol dard bilan tug‘adi. Ammo bola tug‘ilgandan keyin, dunyoga odamzod keldi deb quvonadi va chekkan dardini unutib yuboradi. ²² Shunga o‘xshash, sizlar ham endi g‘am-qayg‘u chekypapsizlar. Lekin Men sizlarni yana ko‘raman va yuragingiz quvonchga to‘ladi. Quvonchingizni esa sizlardan hech kim tortib olmaydi.

²³ O‘sha kuni Mendan hech narsa so‘ramaysizlar. Sizlarga rostini aytayin: agar Mening nomimdan Otadan nima so‘rasangizlar, O‘zi sizlarga beradi. ²⁴ Hozirgacha Mening nomimdan Otadan biron narsa so‘ramadingizlar. So‘ranglar, erishasizlar va quvonchingiz kamol topadi.

Iso – dunyodan ustun

²⁵ – Shu vaqtgacha sizlarga ramz bilan gapirib keldim. Lekin shunday bir vaqt keladiki, endi sizlarga ramz bilan gapirmay, Otam haqida ochiqdan-ochiq xabar qilaman. ²⁶ O‘sha kuni istaganingizni Mening nomimdan so‘raysizlar. Men esa sizlar uchun Otamdan iltimos qilaman, deb aytmayapman. ²⁷ Otamning O‘zi sizlarni sevadi, chunki sizlar Meni sevib, Xudo huzuridan chiqqanimga ishondingizlar. ²⁸ Men Otamning huzuridan chiqib, dunyoga keldim. Endi yana dunyoni tark etib, Otamning oldiga ketmoqdaman.

²⁹ – Mana, hozir Sen ochiq so‘zlayapsan, hech ramz qo‘llamayapsan, – deyishdi shogirdlar Isoga. ³⁰ – Hozir ko‘rib turibmizki, Sen hammasini bilasan. Biron-bir kishining savol berishiga ham muhtoj emassan. Ana shuning uchun biz Sen Xudo huzuridan chiqqaningga ishonamiz.

³¹ – Endi ishonasizlarmi? – dedi Iso ularga. ³² – Mana, har biringiz o‘z tomoningizga to‘zib, Meni yolg‘iz qoldiradigan vaqt-soat keladi va hatto keldi ham. Biroq Men yolg‘iz emasman, chunki Otam Men bilandir.

³³ Bularni sizlarga Menda xotirjam bo‘lishingiz uchun aytdim. Dunyoda qayg‘u-alam chekasizlar; lekin dadil bo‘linglar, Men dunyoni yengdim.

17-BOB

Isoning O‘z ummati uchun ibodati

¹ Shu gaplardan keyin Iso ko‘zlarini osmonga tikib, dedi:

“Ey Ota! Vaqt-soati keldi. O‘g‘ling Seni ulug‘lashi uchun Sen ham O‘z O‘g‘lingni ulug‘lagin. ² Sen Unga butun bashariyat ustidan hokimlikni berding; Sen Unga bergan odamlarning hammasiga U abadiy hayot ato qiladi. ³ Abadiy hayot esa Seni – tanho Haq Xudoni hamda Sen yuborgan Iso Masihni tanib-bilishdan iboratdir.

⁴ Sen Menga topshirgan vazifani Men ado etib, yer yuzida Seni ulug‘ladim. ⁵ Dunyo yaratilishidan avval Men Sening huzuringda ulug‘vor edim. Endi, ey Ota, O‘z huzuringdagi o‘sha ulug‘vorlikni Menga tag‘in ato qilgin.

^a 16:11 ya‘ni shayton; yana qarang: 12:31.

⁶ Sen dunyodan Menga bergan odamlarga Sening ismingni izhor qildim. Ular Seniki edilar va Sen ularni Menga berding. Ular esa Sening kalomingga amal qildilar. ⁷ Ular endi tushunib oldilar: Sen Menga nima bergan bo'lsang, hammasi Sendan ekan. ⁸ Menga bergan kalomlaringni ularga topshirdim. Ular esa kalomlaringni qabul qilib, Men Sening huzuringdan chiqqanligimni chinakamiga tushundilar, Meni Sen yuborganingga ishonidilar.

⁹ Men ular uchun so'rayman; dunyo uchun emas, balki Menga berganlarning uchun so'rayman. Chunki ular Senikidir. ¹⁰ Zotan Meniki bo'lgan hamma – Seniki, Seniki esa – Menikidir. Shu tariqa Mening ulug'vorligim ular orqali zohir bo'ladi.

¹¹ Bundan so'ng Men bu dunyoda bo'lmayman, Sening huzuringga qaytyapman. Ular esa bu dunyoda qoladilar. Ey Muqaddas Ota! Menga kimni bergan bo'lsang, O'z noming bilan asrab qolgin, toki ular ham Bizday bir bo'lsinlar. ¹² Men ular bilan bo'lganimda, Sening noming bilan ularni asrar edim. Ha, Menga bergan odamlarning hammasini omon saqladim. Faqat oyat bajo bo'lsin deb, peshanasiga halokat yozilgan odamdan^a boshqa ulardan hech kim halok bo'lmadi.

¹³ Endi esa Sening oldingga boray deb turibman. Mening shodligim ularga o'tib dillarini butunlay to'ldirsin, deb bularni hali dunyoda bo'lganimda aytyapman. ¹⁴ Men ularga Sening kalomingni topshirdim. Dunyo esa ulardan nafratlandi. Chunki Men dunyodan bo'lmaganim kabi, ular ham dunyodan emaslar.

¹⁵ Endi ularni dunyodan olishingni emas, balki yovuz shaytondan saqlashingni so'rayapman. ¹⁶ Men bu dunyodan bo'lmaganim kabi, ular ham bu dunyodan emaslar. ¹⁷ Ularni haqiqating bilan muqaddas qilgin. Sening kaloming – haqiqatdir. ¹⁸ Sen Meni dunyoga yuborgan eding, Men ham ularni dunyoga yubordim. ¹⁹ Ular haqiqiy muqaddas bo'lsin deb, Men O'zimni ular uchun bag'ishlayman^b.

²⁰ Men faqat ular uchungina so'ramayman, balki ularning gapi bo'yicha Menga imon keltiradiganlar uchun ham so'rayman: ²¹ Hammalari bir bo'lishsin. Ey Ota, Sen Menda va Men Senda hozir bo'lganimizga o'xshab, ular ham Bizda hozir bo'lib, bir bo'lishsin. Shu tariqa dunyo Meni Sen yuborganingga inonsin. ²² Menga ato qilgan ulug'vorligingni ularga berdim, toki biz bir bo'lganimizdek, ular ham bir bo'lishsin. ²³ Sen Menda, Men esa ularda hozir bo'lib, mukammal birlikka erishsinlar. Natijada, dunyo Meni Sen yuborganingni tan olsin, Meni qanday sevsang, Menikilarni ham shunday sevganingni dunyo bilsin.

²⁴ Ey Ota! Sen Menga bergan odamlar Men bilan bir joyda bo'lishini xohlayman. Sen Menga ato qilgan ulug'vorlikni ular ham ko'rib tursin, dunyoni yaratmasdan avvaloq Sen Meni qanday sevganingni ular bilsin.

²⁵ Ey odil Ota! Dunyo Seni bilmasa ham, Men Seni bilaman. Bular ham Meni Sen yuborganingni bilib oldilar.

²⁶ Sening nomingni ularga bildirganman va yanada bildiraman. Menga bog'lagan muhabbating ulardan o'rin olsin, Men ham ulardan o'rin olayin”.

18-BOB

Isoni qo'lga olish

¹ Bu so'zlarni aytgandan so'ng, Iso O'z shogirdlari bilan u yerdan chiqib, Qidron soyligining narigi bo'yiga o'tdi. O'sha yerda bir bog' bor edi. Iso shogirdlari bilan boqqa kirdi. ² Isoning xoini Yahudo ham o'sha joyni bilar edi, chunki Iso shogirdlari bilan u yerda tez-tez uchrashib turar edi. ³ Shunday qilib, Yahudo bir to'da askarlarni hamda oliy ruhoniylar va farziylar tomonidan yuborilgan mirshablarni olib, u yerga keldi. Qo'llarida mash'alu fonuslar, qurol-yarog'lar bor edi.

⁴ Iso O'z boshiga keladigan hamma narsani bilar edi. U odamlarga peshvoz chiqib, so'radi:

– Kimni qidiraysizlar?

⁵ – Nosiralik Isoni, – deb javob berishdi ular.

– U Menman, – dedi Iso.

Isoning xoini Yahudo ularning o'rtasida turgan edi. ⁶ Iso “U Menman” deyishi bilanoq, ular orqaga tislaniib, yerga yiqilishdi. ⁷ Iso ulardan yana so'radi:

– Kimni qidiraysizlar?

– Nosiralik Isoni, – dedilar.

⁸ – Sizlarga aytdim-ku, U Menman. Agar Meni qidirayotgan bo'lsangizlar, shularni qo'yib yuboringlar, ketaverishsin, – dedi ularga Iso. ⁹ Uning ilgari: “Sen Menga bergan kishilardan hech birining halok bo'lishiga yo'l qo'ymadim”, degan so'zlari shu bilan bajo bo'ldi.

¹⁰ Shu onda Simun Butrus yonidagi qilichini qinidan sug'urdi-da, oliy ruhoniyning qaroliga bir urib, o'ng

^a 17:12 PESHANASIGA HALOKAT YOZILGAN ODAM: aslida “halokat o'g'li”, ya'ni Isoga xiyonat qiluvchi Yahudo; yana qarang: Matto 27:3-10, Havoriylar 1:16-19.

^b 17:19 BAG'ISHLAYMAN: aslida “muqaddas qilaman”; Iso Masih bizni qutqarmoq uchun pok jonini qurbonlikka bag'ishladi; yana qarang: Ibroniylar 2:11, 9:13-14, 10:10-14, 13:12.

qulog'ini uzib yubordi. Qarolning ismi Malik edi.

¹¹ Iso Butrusga:

– Qilichingni qiniga solib qo'y! Nahotki Menga Otam bergan taqdir sharobini ichmasam? – dedi.

¹² Shu zahoti askarlar bilan bo'linma qo'mondoni va yahudiy *mansabdorlarining* qarollari Isoni ushlab, bog'lab qo'yishdi. ¹³ Uni oldin Hanan oldiga olib kelishdi. Hanan shu yilgi bosh oliy ruhoniy bo'lgan Kayafaning qaynatasi edi. ¹⁴ Bu – yahudiy *mansabdorlariga*: “Xalq uchun bitta kishining o'lishi yaxshiroq”, deb maslahat bergan Kayafa edi.

Butrusning Isodan tonishi

¹⁵ Isoning orqasidan Simun Butrus va yana boshqa bir shogird ergashib borishar edi. Bu shogird oliy ruhoniya tanish edi, u Iso bilan bemalol oliy ruhoniya tanish bo'lgan shogird yana tashqariga chiqdi-da, darvozabon ayolga biror narsa deb, Butrusni ichkariga olib kirdi. ¹⁷ Shunda darvozabon cho'ri Butrusdan:

– Sen ham U Odamning shogirdlaridan emasmisan? – deb so'radi.

– Yo'q! – dedi Butrus.

¹⁸ Havo sovuq bo'lgani uchun u yerda turgan qarollar bilan mirshablar ko'mir yoqib, isinayotgan edilar. Butrus ham ular bilan isinib turar edi.

Iso oliy ruhoniy Hanan oldida

¹⁹ Shu paytda oliy ruhoniy Isoga O'z shogirdlari va ta'limotiga taalluqli savollar berar edi. ²⁰ Iso unga javob berdi:

– Men elu olamga ochiq so'zladim. Har doim yahudiylar yig'iladigan ibodatxonalarda va ma'badda ta'lim berib yurdim, hech yashirincha gap aytmadim. ²¹ Nega Meni so'roq qilyapsan? Mening nutqlarimni eshitganlardan so'rab bilgin, gapirganlarimni ular bilsa kerak.

²² Iso bularni aytib bo'lgan ham ediki, yaqin turgan mirshablardan biri:

– Oliy ruhoniya ham shunday javob berasanmi? – dedi-yu, Isoning yuziga tushirdi. ²³ Iso bunga javoban:

– Agar Men yomon gap gapirgan bo'lsam, yomonligini ko'rsat. Agar to'g'ri aytgan bo'lsam, nega Meni urasan? – dedi.

²⁴ Shundan keyin Hanan Isoni bog'langan holda oliy ruhoniy Kayafa qoshiga yubordi.

Butrusning Isodan yana tonishi

²⁵ Simun Butrus hamon isinib turgan edi.

– Sen ham Uning shogirdlaridan emasmisan? – deb so'rashdi undan.

– Yo'q! – deb tondi u.

²⁶ Oliy ruhoniya tanish bo'lgan biri Butrus qulog'ini uzib yuborgan odamning qarindoshi edi. Bu qarol Butrusga yana:

– Seni bog'da U bilan ko'rdim, shekilli? – dedi. ²⁷ Butrus esa yangidan tondi. Naq shu payt xo'roz qichqirdi.

Iso rimlik hokim Pilat oldida

²⁸ Tong yorishgan edi. Yahudiy *mansabdorlari* Isoni Kayafa oldidan mahkamaga olib bordilar. Ular Fisih bayram taomini yemaguncha harom bo'lishdan qo'rqib, mahkamaga kirmadilar. ²⁹ Shu sababli Pilat tashqariga, ularning oldiga chiqdi.

– Bu Odamga qarshi qanday aybni qo'ymoqdasizlar? – deb so'radi.

³⁰ – Agar U jinoyatchi bo'lmaganida, Uni sening qo'lingga topshirmas edik, – deb javob berishdi ular.

³¹ – Uni o'zlaringiz olinglar-da, o'z Qonuningiz bo'yicha hukm qilaveringlar, – dedi Pilat.

– Bizga hech kimni qatl qilishga ijozat berilmagan, – deyishdi unga yahudiylar.

³² Bu gaplar esa Iso O'zining qanday o'lishi haqida aytganlarini tasdiqladi, Uning karomatlarini bajo bo'lishi kerak edi.

³³ Shunday qilib, Pilat yana mahkamaga kirdi va Isoni chaqirdi:

– Sen yahudiylarning Podshohimisan? – deb so'radi.

³⁴ – Bu gap O'zingdan chiqdimi, yoki boshqalar senga Men to'g'rimda aytishdimi? – deb so'radi Iso.

³⁵ – Nima, men yahudiymanmi? Axir, O'z xalqing, O'z oliy ruhoniylaring Seni menga topshirishdi. Sen nima ish qilib qo'yding? – dedi Pilat. ³⁶ Iso javob berdi:

– Mening Shohligim bu dunyodan emas. Agar Shohligim bu dunyodan bo'lganda edi, yahudiy *mansabdorlari* qo'lga tushmasligim uchun Mening qarollarim kurashar edilar. Biroq endi Mening Shohligim bu yerdan emas.

³⁷ – Demak, Sen podshoh ekansan-da? – dedi Pilat.

– Podshoh ekanimni o‘zing aytding, – dedi Iso. – Men haqiqat to‘g‘risida shohidlik qilmoq uchun tug‘ilganman, ana shu maqsadda olamga keldim. Kimki haqiqat tarafida bo‘lsa, Mening ovozimni eshitadi.

³⁸ – Haqiqat nima? – so‘radi Pilat. Buni aytdi-yu, yana tashqariga, yahudiylarning oldiga chiqdi.

– Men Undan hech qanday ayb topolmayapman, – dedi ularga. ³⁹ – Sizlarning bir odatingiz bor-ku, sizlar uchun Fisih bayramida bir mahbusni ozod qilib kelar edim. Shunga ko‘ra, sizlar uchun yahudiylarning Podshohini ozod qilishimni istaysizlarmi?

⁴⁰ – Uni emas, Barabbani ozod qil! – deb hamma baravariga baqirdi.

Barabba esa qaroqchi edi.

19-BOB

Isoni haqoratlash va mahkum qilish

¹ Shundan keyin Pilat Isoga dast solib, Uni qamchilatdi. ² Askarlar esa tikanlardan toj o‘rib, Isoning boshiga qo‘ydilar, tanasiga shohona to‘n kiydirdilar. ³ Isoning oldida turganlaricha:

– Yashavor, ey yahudiylarning Podshohi! – deb, Uni tarsakilar edilar.

⁴ Pilat yana tashqariga chiqib xaloyiqqa xitob qildi:

– Mana, Uni oldingizga chiqaryapman, bilib qo‘yinglar, men Undan hech qanday ayb topolmadim!

⁵ Shu payt boshida tikanli toj, egnida shohona to‘n bilan Iso tashqariga chiqdi.

– Mana, u Odam! – dedi Pilat ularga. ⁶ Oliy ruhoniylar va mirshablar Isoni ko‘rib, baqirib ketishdi:

– Uni xochga mixlab qo‘y, xochga!

– Uni sizlar olib xochga mixlab qo‘yinglar! Men Undan hech qanday ayb topolmadim, – dedi Pilat ularga.

⁷ Yahudiylar unga javoban:

– Bizda Qonun bor, Qonunimiz bo‘yicha U o‘lishi kerak, chunki U O‘zini Xudoning O‘g‘li qilib ko‘rsatdi, – dedilar.

⁸ Pilat buni eshitgach, yuragi orqaga tortib ketdi. ⁹ Qaytadan mahkamaga kirdi va Isodan:

– Sen qayerdansen? – deb so‘radi. Iso unga javob bermadi.

¹⁰ – Menga javob bermaysanmi? – dedi Pilat. – Seni xochga mixlatish yo bo‘shatish uchun hukm yuritishga qodir ekanimni bilmaysanmi?

¹¹ Iso javob berdi:

– Agar senga yuqoridan berilmaganida edi, sen Mening ustimdan hech qanday hukm yurita olmas eding. Shu sababdan Meni sening qo‘lingga tutib berganning gunohi sening gunohingdan katta.

¹² Shu vaqtdan boshlab Pilat Isoni qo‘yib yuborishga chora izlay boshladi. Ammo yahudiylar qichqirishardi:

– Agar Uni qo‘yib yuborsang, sen Qaysarning^a do‘sti emassan. O‘zini podshoh deydigan har bir kishi Qaysarning dushmani bo‘ladi!

¹³ Pilat bu so‘zni eshitgach, Isoni tashqariga olib chiqdi va yahudiycha Gabbata degan tosh supa ustidagi hukm kursisiga o‘tirdi. ¹⁴ O‘sha kuni Fisih bayrami arafasi, tush^b mahali edi. Pilat yahudiylarga xitob qildi:

– Mana, Podshohingiz!

¹⁵ – Yo‘q qil Uni, yo‘q qil! Xochga mixlab qo‘y! – deb baqirdi ular.

– Sizlarning Podshohingizni xochga mixlab qo‘yaymi? – so‘radi Pilat.

– Qaysardan boshqa podshohimiz yo‘q, – deyishdi oliy ruhoniylar.

¹⁶ Oxiri Pilat Isoni xochga mixlash uchun ularga topshirdi. Ular esa Isoni olib ketdilar.

Isoni xochga mixlash

¹⁷ Iso O‘z xochini ko‘tarib, Boshsuyagi (yahudiycha Go‘lgota) degan joyga keldi. ¹⁸ U yerda Isoni xochga mixlab qo‘ydilar. Iso o‘rtada bo‘lib, chap va o‘ng tomoniga yana ikki kishini mixlab qo‘ydilar. ¹⁹ Pilat shu mazmundagi lavhani yozib xochning tepasiga ostirib qo‘ydi: “Yahudiylarning Podshohi Nosiralik Iso”.

²⁰ Iso xochga mixlangan joy shaharga yaqin bo‘lgani uchun, bu lavhani anchagina yahudiylar o‘qib o‘tar edilar. Lavha yahudiy, yunon va lotin tillarida yozilgan edi. ²¹ Yahudiy oliy ruhoniylari esa Pilatga borib shunday dedilar:

– “Yahudiylarning Podshohi” deb yozma, balki O‘zi aytganidek, “Men yahudiylarning Podshohiman”, deb yozib qo‘y.

²² – Men nimaiki yozgan bo‘lsam, shundayligicha qolsin, – dedi Pilat.

²³ Askarlar Isoni mixlab bo‘lib, Uning kiyimini oldilar. Har askarga bir parchadan tekkuday qilib, kiyimni

^a 19:12 QAYSAR: Rim imperatori; umuman hukmron hokimiyat ko‘zda tutiladi.

^b 19:14 TUSH: aslida “6-soat”; vaqt jadvaliga qarang.

to‘rt bo‘lakka bo‘ldilar. Ichki ko‘ylagini ham oldilar. Ichki ko‘ylak boshdan-oyoq choksiz bir to‘qima edi.

²⁴ Askarlar bir-biriga:

– Buni yirtmaylik, bu uchun qur’a tashlaymiz, kimga tushsa, o‘shaniki bo‘lsin, – deyishdi.
Shu tariqa quyidagi Zabur oyati bajo bo‘ldi:

“Kiyimlarimni o‘zaro bo‘lishib olib,
Libosim uchun qur’a tashladilar”^a.

Askarlar xuddi shunday qildilar.

²⁵ Isoning xochi yonida Uning onasi, onasining opasi, Klopaning xotini Maryam hamda magdalalik Maryam turar edilar. ²⁶ Iso onasi yonida O‘zining sevikli shogirdi turganini ko‘rdi-da, onasiga:

– Ey ayol, mana bu sening o‘g‘ling! – dedi. ²⁷ Keyin shogirdiga qarab:
– Mana bu sening onang! – dedi.

O‘sha ondan boshlab u shogird Maryamni o‘z uyiga olib ketdi.

Isoning jon berishi

²⁸ Shundan keyin Iso endi hammasining amalga oshganini ko‘rdi. Zabur oyati^b bajo bo‘lsin deb, U:
– Chanqadim! – dedi.

²⁹ Bu yerda sirka to‘la bir idish turgan edi. Askarlar sirkaga shimgichni botirdilar-da, nayning uchiga olib, Isoning og‘ziga olib bordilar. ³⁰ Iso sirkani tatib ko‘rgach:

– Amalga oshdi! – dedi-yu, boshini egib jon berdi.

³¹ O‘sha kuni dam olish kuni arafasi – juma edi. Ertangi shanba juda tabarruk kun hisoblangani uchun, yahudiy *mansabdorlari* jasadlarni xochda qoldirishni istamadilar. Ular Pilatning oldiga borib, jasadlarning boldirlarini sindirib tashlab^c, xochdan tushirishni so‘radilar. ³² Shunda askarlar borib, Iso bilan birga xochga mixlangan birinchi, so‘ngra ikkinchi odamning boldirlarini sindirib tashladilar. ³³ Isoning oldiga kelib, Uning allaqachon o‘lganligini payqadilar, boldirlarini sindirmadilar. ³⁴ Lekin askarlardan biri Isoning biqinini nayza bilan teshdi, shu zahoti Uning biqinidan qon bilan suv oqib chiqdi.

³⁵ Bu hodisani ko‘rgan kishi, sizlar ishoninglar deb, guvohlik berib kelmoqda. Uning guvohligi haqiqatdir, u haqiqatni so‘zlayotganini biladi. ³⁶ Ana shu bo‘lib o‘tgan hodisa: “Uning suyagi sinmaydi”, – degan Zabur oyati^d bajo kelishi uchun ro‘y berdi. ³⁷ Boshqa bir oyatda shunday aytilgan: “Nayzalangan Odamga tikilib qaraydilar”.

Isoni dafn qilish

³⁸ Bundan so‘ng arimateyalik Yusuf Pilatdan Isoning jasadini xochdan tushirish uchun iltimos qildi. Yusuf Isoning shogirdi edi-yu, lekin yahudiylardan qo‘rqqani uchun buni yashirib yurar edi. Pilat esa ijozat berdi. Shunda Yusuf borib, Isoning jasadini bo‘shatib oldi. ³⁹ Bundan ilgari kechasi Isoning oldiga kelgan Nikodim ham yuz qadoqcha mirra bilan sabur qorishmasini olib keldi. ⁴⁰ Ular ikkovlon Isoning jasadini olib, yahudiylarning dafn odatlariga ko‘ra, bu muattar moddalar bilan Uni kafanladilar. ⁴¹ Iso mixlangan joyda bir bog‘ bor edi, u bog‘da hali hech murda qo‘yilmagan yangi qabr bor edi. ⁴² Yahudiylarning dam olish kuniga tayyorgarlik qilish muddati tugayotgani sababli ular, bu joy yaqinroq, deb Isoni o‘sha qabrga ko‘mdilar.

20-BOB

Isoning tirilishi

¹ Haftaning birinchi kuni erta saharda, hali qorong‘i paytda, magdalalik Maryam qabrning oldiga kelib, qabr og‘zidagi toshning ag‘darilganini ko‘rdi. ² U yugurib Simun Butrus va Isoning sevgan boshqa shogirdi oldiga keldi-da:

– Rabbimni qabrdan olib ketishibdi, Uni qayerga qo‘yishganini bilmaymiz, – dedi.

³ O‘sha zahoti Butrus va boshqa shogird qabr tomon jo‘nashdi. ⁴ Ikkovi birga yugurib ketishdi. Ammo u shogird Butrusdan tezroq yugurib, qabrga birinchi bo‘lib yetib keldi. ⁵ U engashib ichkariga ko‘z tashladi, u yerda faqat kafan yotganini ko‘rdi. O‘zi qabrga kirmadi. ⁶ Uning orqasidan Simun Butrus yetib kelib, qabrga kirdi-yu, yotgan kafanni ko‘rdi. ⁷ Isoning boshiga o‘ralgan ro‘mol esa kafan bilan birga emas, alohida joyga yig‘ishtirib qo‘yilgan edi. ⁸ Shunda avval kelgan shogird ham qabrga kirdi va ko‘rib, ishonch hosil qildi.

^a 19:24 qarang: Zabur 21:19.

^b 19:28 qarang: Zabur 21:16, 68:22.

^c 19:31 Xochga mixlangan kishining o‘lishini tezlatish uchun uning oyoqlarini sindirish mumkin edi.

^d 19:36 qarang: Zabur 33:21.

⁹ Lekin Iso o'lib tirilishi kerak, degan oyatlarni ular hali tushunmas edilar.

Isoning Maryamga zohir bo'lishi

¹⁰ Shundan so'ng shogirdlar yana o'z uylariga qaytib ketdilar. ¹¹ Maryam esa qabrning oldida turgancha, yig'lar edi. Yig'layotib, bir egilib qabr ichiga nazar soldi. ¹² Shunda oq kiyim kiygan ikki farishtani ko'rib qoldi. Biri Isoning jasadini yotgan joyning bosh tomonida, ikkinchisi esa oyoq tomonida o'tirgan edi. ¹³ Ular Maryamga:

– Ey ayol, nega yig'layapsan? – deyishdi.

– Rabbimni olib ketishibdi, Uni qayerga qo'yishganini bilmayman, – dedi u. ¹⁴ Shunday dedi-yu, orqasiga burilib, turgan Isoni ko'rdi. Lekin Uning Iso ekanligini bilmadi.

¹⁵ – Ey ayol, nega yig'layapsan? Kimni qidirayapsan? – dedi Iso unga. Maryam Uni bog'bon deb o'yladi. Unga:

– Og'a, agar sen Uni olib ketgan bo'lsang, qayerga qo'yganingni menga ayt-chi, men Uni borib kelay, – dedi. ¹⁶ Iso unga:

– Maryam! – dedi.

– Rabbuniy! – dedi Maryam Isoga qayrilib. (Rabbuniy yahudiy tilida “Ustozim” demakdir).

¹⁷ – Menga qo'l tegizma! – dedi Iso Maryamga. – Men hali Otamning huzuriga chiqqanim yo'q. Sen borib birodarlarimga shunday deb aytgin: Men O'z Otam va sizlarning Otangizning, O'z Xudoyim va sizlarning Xudoyingizning huzuriga chiqib ketyapman.

¹⁸ Shunda magdalalik Maryam shogirdlarning oldiga borib:

– Men Rabbimni ko'rdim! – dedi, Iso unga nimalar aytganini gapirib berdi.

Isoning shogirdlariga zohir bo'lishi

¹⁹ O'sha yakshanba kuni oqshomda shogirdlar to'plangan edilar. Ular yahudiy *mansabdorlaridan* qo'rqib, uyning eshiklarini qulflab qo'ygan edilar. Shu payt Iso kelib qoldi. U o'rtada turib shogirdlariga:

– Sizlarga tinchlik bo'lsin! – dedi. ²⁰ Shunday deb, qo'l-oyoqlarini va biqinini ularga ko'rsatdi. Shogirdlar Rabbimizni ko'rdik, deb juda sevindilar.

²¹ Iso yana ularga dedi:

– Sizlarga tinchlik bo'lsin! Otam Meni qanday yuborgan bo'lsa, Men ham sizlarni shunday yuboryapman.

²² Shunday deb, ularning ustiga pufladi va:

– Muqaddas Ruhni olinglar, – dedi. ²³ – Kimning gunohlarini kechirsangizlar, u kechiriladi. Kimning gunohlarini kechirmasangizlar, u kechirimsiz qolaveradi.

Iso bilan To'ma

²⁴ O'n ikki shogirdidan biri, “Egiz” laqabli To'ma, Iso kelganda u yerda shogirdlar orasida yo'q edi.

²⁵ Boshqa shogirdlar unga:

– Biz Rabbimizni ko'rdik, – deyishdi. To'ma ularga shunday dedi:

– Men Uning qo'llaridagi mix chandiqlarini ko'rmagunimcha, Uning mix chandiqlariga o'z barmog'imni tegizmagunimcha, qo'limni Uning biqiniga qo'ymagunimcha, ishonmayman.

²⁶ Sakkiz kundan so'ng Isoning shogirdlari yana uyda to'plangan edilar, To'ma ham ular bilan birga edi. Uyning eshiklari qulf bo'lgan vaqtda Iso keldi va o'rtalarida turib:

– Sizlarga tinchlik bo'lsin! – dedi. ²⁷ Keyin To'maga qarab:

– Barmog'ingni bu yoqqa tekiz! Mening qo'llarimni ko'r, qo'lingni cho'zib biqinimga qo'y va imonsiz bo'lma, imonli bo'l! – dedi. ²⁸ To'ma Isoga:

– Ey, mening Rabbim va Xudoyim! – deb javob berdi. ²⁹ Iso unga shunday dedi:

– Sen Meni ko'rganing uchun ishonning. Ko'rmay ishonganlar qanday baxtlidirlar!

³⁰ Iso bu kitobda yozilmagan boshqa bir talay ibratli mo'jizalarni O'z shogirdlariga ko'rsatdi. ³¹ Bular esa Iso – Xudoning O'g'li, Masih ekanligiga ishonishingiz uchun va ishonib, Uning nomi bilan hayotga erishishingiz uchun yozilgan.

21-BOB

Isoning ko'l bo'yida zohir bo'lishi

¹ Undan keyin Tiveriya ko'li bo'yida Iso O'zini yana shogirdlariga ko'rsatdi. Bu shu yo'sinda sodir bo'ldi:

² Simun Butrus, “Egiz” laqabli To'ma, Jalilaning Kana shahridan bo'lgan Natan'il, Zabadiyning o'g'illari va boshqa ikki shogird bir joyda edilar. ³ Simun Butrus boshqalarga:

– Men baliq ovlagani ketyapman, – dedi.

– Bizlar ham sen bilan boramiz, – deyishdi ular va qayiqqa tushib, jo'nab ketishdi. Lekin o'sha kecha hech narsa tutisholmadi.

⁴Kun yorishgach, Iso qirg'oqda turar edi. Shogirdlari esa Uning Iso ekanligini payqamadilar.

⁵– Bolalar, sizlarda biron ovqat bormi? – so'radi Iso ulardan.

– Yo'q, – dedi ular.

⁶– To'ringizni qayiqning o'ng tomoniga tashlanglar, shunda tutasizlar, – dedi Iso.

Ular esa to'rni tashladilar va baliq ko'pligidan tortib ololmadilar. ⁷Shu payt Isoning sevikli shogirdi Butrusga:

– Ana, Rabbimiz! – dedi.

Simun Butrus bu Rabbimiz, deb eshitiboq, yechib tashlagan jomasini kiydi-yu, o'zini ko'lga otdi. ⁸Boshqa shogirdlar esa baliq to'la to'rni sudraganicha, qayiqda keldilar. Ular quruqlikdan yaqin taqriban ikki yuz gaz narida edilar. ⁹Qirg'oqqa chiqqanlarida, yonib turgan ko'mirni va qovurilayotgan baliq bilan nonni ko'rdilar.

¹⁰Iso ularga:

– Sizlar hozir tutgan baliqlaringizni olib kelinglar, – dedi.

¹¹Simun Butrus borib, to'rni qirg'oqqa tortib chiqardi. To'rda bir yuz ellik uchta katta baliq bor edi.

Baliqlar ko'pligiga qaramasdan, to'r yirtilmadi.

¹²Iso shogirdlariga:

– Kelib ovqatlaninglar, – dedi. Ulardan hech biri: “Sen kimsan?” – deb so'rashga botinolmadi, chunki ular, Bu bizning Rabbimiz, deb bilar edilar. ¹³Iso yaqinroq kelib, nonni oldi va ularga berdi. Baliqni ham shunday bo'lib berdi.

¹⁴Shu yo'sin Iso tirilgandan keyin uchinchi marta shogirdlariga zohir bo'ldi.

Isoning Butrusga savoli

¹⁵Nonushta qilib bo'lishgach, Iso Simun Butrusdan so'radi:

– Yunus o'g'li Simun, sen Meni ulardan ko'proq sevasanmi?

– Ha, Rabbim! Men Seni yaxshi ko'rishimni O'zing bilasan-ku, – dedi Unga Butrus.

– Qo'zilarimni o'tlat, – dedi unga Iso.

¹⁶Ikkinchi marta Iso Butrusdan yana so'radi:

– Yunus o'g'li Simun, sen Meni sevasanmi?

– Ha, Rabbim! Seni yaxshi ko'rishimni O'zing bilasan-ku, – dedi Butrus Unga.

– Qo'ylarimni boq, – dedi unga Iso.

¹⁷So'ng uchinchi marta Butrusdan so'radi:

– Yunus o'g'li Simun, sen Meni yaxshi ko'rasanmi?

O'zidan uch marta: “Meni yaxshi ko'rasanmi”, deb so'raganiga Butrus xafa bo'ldi.

– Rabbim! Sen hammasini bilasan, men Seni yaxshi ko'rishimni ham bilasan, – dedi Butrus. Iso unga shunday dedi:

– Qo'ylarimni o'tlat! ¹⁸Senga rostini aytayin: yosh bo'lganingda kamaringni o'zing bog'lar, xohlagan joyingga borar eding. Lekin qariganingda esa qo'llaringni uzatasan va boshqa birov kamaringni bog'laydi-yu, seni xohlamagan joyingga olib boradi.

¹⁹Iso bu so'zlarni Butrusning qay yo'l bilan o'lib, Xudoni ulug'lashiga ishora qilib aytgan edi. So'ngra unga:

– Mening orqamdan yur! – dedi.

Iso va Uning sevikli shogirdi

²⁰Butrus burilib, Isoning sevikli shogirdi orqalaridan ergashib kelayotganini ko'rdi. Bu kechki ziyofatda Isoning bag'riga bosh qo'yib: “Rabbim, Seni kim tutib beradi?” – deb so'ragan shogirdi edi. ²¹Butrus uni ko'rib, Isodan:

– Rabbim, uning taqdiri nima bo'ladi? – deb so'radi. ²²Iso unga:

– Agar Men kelgunimgacha uning sog' qolishini istasam, bundan senga nima? Sen Mening orqamdan yuraver, – dedi.

²³Shunday qilib, birodarlar orasida, bu shogird o'lmaydi, degan gap-so'z tarqalib ketdi. Holbuki, Iso uni o'lmaydi demagandi. U faqat: “Agar Men kelgunimgacha uning sog' qolishini istasam, bundan senga nima”, – deb aytgan edi.

Xotima

²⁴Ana shu shogird bu ishlarning hammasiga guvoh bo'lib, ularni yozib olgan. Uning guvohligi haqiqat ekanligini bilamiz. ²⁵Iso bajargan boshqa bir talay ishlar ham bor. Bular birma-bir yozib chiqilganda edi, yozilgan kitoblar olamga ham sig'mas edi, deb o'ylayman. Omin.

AZIZ

HAVORIYLARNING

FAOLIYATI

1-BOB

Muqaddima

¹⁻² Ey Teofil, Isoning bajarishga va o'rgatishga kirishgan hamma narsalarini, chunonchi Uning dastlabki kunlaridan boshlab, to O'zining tanlagan havoriylariga^a Muqaddas Ruh^b amri ila buyruqlar berib, osmonga ko'tarilgan kunigacha ro'y bergan hamma voqealarni ilk kitobimda^c qalamga oldim.

³ Iso azob chekib o'lgandan keyin, qirq kun mobaynida havoriylariga zohir bo'lib, Xudoning Shohligi haqida ularga so'zlar va ko'p ishonarli isbotlar bilan O'zini barhayot qilib ko'rsatar edi. ⁴ Ularni to'plab, buyurib dedi:

– Quddus shahridan ketib qolmanglar, balki Otamning^d bergan va'dasi amalga oshguncha u yerda kutib turinglar. Sizlar bu va'dani Mendan eshitgansizlar. ⁵ Yahyo^e payg'ambar odamlarni suvga cho'mdirib, tavba qildirgan, sizlar esa ko'p o'tmay Muqaddas Ruhga cho'mdirilasizlar.

Isoning osmonga ko'tarilishi

⁶ Havoriylar shunday yig'ilgan paytda, Isodan so'radilar:

– Yo Rabbiiy, Sening Isroilda Shohlikni tiklashing shu vaqtga to'g'ri kelmaydimi?

⁷ Iso ularga dedi:

– Otam O'z erki bilan belgilab qo'ygan vaqtu fursatlarni bilish sizlarning ishingiz emas. ⁸ Lekin Muqaddas Ruh ustingizga tushib kelganda, sizlar quvvat olasizlar, Quddusda, Yahudiya bilan Samariyaning hamma joyida va hatto dunyoning eng olis yerlarida ham Mening shohidlarim bo'lasizlar.

⁹ Bularni aytgach, Iso ularning ko'z oldida osmonga ko'tarildi. Uni bulut qoplab, ko'zdan g'oyib bo'ldi.

¹⁰ Iso ko'tarilayotib, havoriylar osmonga tikilib turgan paytda, oq kiyim kiygan ikki zot ularning yonida paydo bo'ldi:

¹¹ – Ey jalilaliklar! Nega sizlar osmonga qarab turibsizlar? Sizlarning orangizdan osmonga olingan bu Iso, ko'kka ko'tarilganini qanday ko'rgan bo'lsangiz, xuddi shunday qaytib keladi, – deyishdi.

Xoin Yahudoning o'rinbosari Mattiya

¹² Shundan so'ng havoriylar Zaytun tog'idan Quddusga qaytib keldilar. Bu tog' Quddusdan bir chaqirimlik yo'lchalik^f yaqindir. ¹³ Ular shaharga kirib, qo'ngan xonadonlarining boloxonasiga chiqdilar. Butrus, Yoqub, Yuhanno va Idris, Filip va To'ma, Bartolmey va Matto, Alfey o'g'li Yoqub, vatanparvar Simun va Yoqub o'g'li Yahudo o'sha yerda edilar. ¹⁴ Ularning hammasi, shu jumladan, Isoning onasi Maryam, boshqa xotin-qizlar hamda Isoning ukalari yakdillik va sidqidillik bilan toat-ibodatga berilgan edilar.

¹⁵ O'sha kunlarda yuz yigirmaga yaqin imonli birodarlar yig'ini oldida Butrus oyoqqa turdi-da, so'zga chiqib: ¹⁶ “Erlar, birodarlar! – dedi. – Isoni tutib berganlarning sarvari bo'lmish Yahudo haqida Muqaddas Ruhning Dovud payg'ambarga bergan oyati bajo kelishi kerak edi. ¹⁷ Bu kishi safimizga qo'shilib, o'sha xizmatidan qismatiga yarashasini olgan edi. ¹⁸ U harom yo'l bilan qo'lga kiritgan puliga bir yerni sotib olib, gup etib qulab tushdi-yu qorni yorildi, butun ichak-chovoqlari chiqib ketdi. ¹⁹ Bu hodisa butun Quddus ahliga ma'lum bo'ldi va u yer mahalliy tilda Haqaldama, ya'ni “Qon Yeri” deb atalib qoldi. ²⁰ Zabur kitobida yozilganiday:

“Uning maskani huvullab qolsin,
Unda istiqomat qiluvchi qolmasin”.

^a 1:1-2 HAVORIYLAR: lug'atga qarang.

^b 1:1-2 MUQADDAS RUH: Xudoning Ruhi.

^c 1:1-2 ILK KITOBIM: ya'ni Injilning “Luqo bayon etgan Muqaddas Xushxabar” degan qismi; qarang: Luqo 1:1-4.

^d 1:4 OTAM: ya'ni Xudo.

^e 1:5 YAHYO: Iso Masihning kelishini e'lon etgan payg'ambar; qarang: Matto 3 va 14-bob.

^f 1:12 BIR CHAQIRIMLIK YO'L: aslida “bir dam olish kunichalik yo'l”, ya'ni dam olish kuni – shanbada yahudiy diniga ko'ra yurish mumkin bo'lgan masofa.

Va shuningdek:

“Uning o‘rnini boshqasi olsin”^a.

²¹⁻²² Shunday qilib, endi safimizga qo‘shiladigan kishi, xuddi bizlarga o‘xshab Rabbimiz Isoning tirilganiga shohid bo‘lgan birov bo‘lmog‘i kerak. Rabbimiz Iso oramizda yashagan butun zamonda, ya‘ni Yahyo payg‘ambarning odamlarni daryoda tavba qildirish davridan boshlab, to Iso oramizdan yuksaklikka olingan kunga qadar bizlar bilan birga yurgan odamlardan biri bo‘lishi lozim”, – dedi.

²³ Shunga ko‘ra ikki kishini: Yustus laqabli va Barsabo deb ham ataluvchi Yusuf hamda Mattiyani olg‘a chiqazdilar. ²⁴⁻²⁵ Keyin ibodat qilib dedilar: “Ey butun insonlarning qalbini biladigan Rabbimiz! Yahudoning o‘z joyiga borib, tark etgan havoriylik xizmatini bo‘yniga olishi uchun bu ikki kishidan qay birini tanlading, uni ko‘rsatgin!”

²⁶ Shundan so‘ng ular uchun qur‘a tashladilar. Qur‘a Mattiyaning chekiga tushdi va u o‘n bir havoriyga qo‘shildi.

2-BOB

Muqaddas Ruhning kelishi

¹ Hosil bayrami^b bo‘lganda, shogirdlarning hammasi yakdillik bilan bir joyda yig‘ilib turgan edilar.

² To‘satdan osmondan kuchli shamol esayotgandek bir shovqin keldi-yu, ular turgan uyni tamoman to‘ldirdi.

³ Olovga o‘xshash alanganib turgan tillar ularga ko‘rindi. Bular bo‘linib, ularning har biri ustiga bittadan qo‘ndi. ⁴ Hammalari Muqaddas Ruhga to‘lib, Uning berayotgan bashorati bilan yangi tillarda gapira boshlashdi.

⁵ O‘sha zamonda Quddusda falak ostidagi hamma ellardan kelgan dindor yahudiylar turar edi. ⁶ Bu tovushni eshitganlarida, el-ulus bir joyga yalpi to‘planib keldi. Har biri o‘z shevasida gapirishayotganini eshitib, esankirab qoldi. ⁷ Hamma hayratu taajjubga tushib, o‘zaro: “Bu gapirayotganlarning hammasi jalilalik emasmi? – deyishardi. ⁸ – Qanday qilib har birimiz o‘z ona tilimizni eshityapmiz? ⁹ Parfiyaliklar, midiyaliklar, elamliklar; Mesopotamiya, Yahudiya, Kappadokiya, Pont va Asiya yurtlarida yashovchilar, ¹⁰ Frigiya, Pamfiliya, Misr va Liviyaning Kirineya atrofidagi yerlarda yashovchilar, Rimdan kelganlar, yahudiylar bilan yahudiy diniga kirganlar ham, ¹¹ kritiklar bilan arablar ham bizning tillarimizda Xudoning ulug‘ ishlari haqida gapirayotganlarini eshityapmiz”, – der edilar. ¹² Hamma dovdirab qolib, bir-biriga: “Bu qanday gap?” – deb taajjub izhor etardi. ¹³ Boshqalari esa masxara qilib: “Ular musallas ichib mast bo‘lishibdi”, – deb aytishardi.

Havoriy Butrusning xutbasi

¹⁴ Unda Butrus o‘n bir havoriy bilan birga oyoqqa qalqidi-da, ovozi balandlatib xaloyiqqa xitob qildi:

“Ey barcha yahudiylar va Quddusda yashovchilar, so‘zlarimga quloq solib, shuni bilib qo‘yinglar: ¹⁵ Bu odamlar siz o‘ylagandek mast emaslar, chunki hozir ertalab soat to‘qqiz-ku!^c ¹⁶ Bu voqea bilan Yo‘el payg‘ambarning azaldan karomat qilib aytganlari bajo kelmoqda. U aytgan edi:

¹⁷ “Mana, oxirgi kunlarda voqe bo‘ladi,
– deydi Xudovand –
Men butun jonzod uzra O‘z Ruhimni yog‘diraman.
Sizning o‘g‘il-qizlaringiz bashorat qiladilar,
Yigitlaringiz vahiy ko‘radilar,
Mo‘ysafidlaringiz karomatli tush ko‘radilar.

¹⁸ O‘sha kunlarda Men qulu cho‘rilarim ustiga
O‘z Ruhimni yog‘inday yuboraman,
Ular esa bashorat beradilar.

¹⁹ Yuksaklikda, osmonda g‘aroyibot,
Tubanlikda, yer yuzida esa ajoyibot,
Qon, olov va pag‘a-pag‘a tutun barpo qilaman.

²⁰ Xudovandning ulug‘ va nurafshon kuni kelishidan avval,
Quyosh qorong‘ilikka, oy esa qonga aylanib ketadi.

²¹ O‘shanda Xudovand ismini aytib chaqirgan

^a 1:20 qarang: Zabur 68:26, 108:8.

^b 2:1 HOSIL BAYRAMI: lug‘atga qarang.

^c 2:15 SOAT TO‘QQIZ: aslida “3-soat”; vaqt jadvaliga qarang.

Har bir kishi najot topadi”.

²² Ey Isroil erlari, bu soʻzlarni tinglanglar! Nosiralik^a Iso – qilgan qudratli va ajoyib moʻjizalari asosida Xudo tomonidan tasdiqlangan kishidir. Uning orangizda qilgan ishlarini oʻzlaringiz bilasizlar. ²³ Xudoning azaliy murod-maqsadi va cheksiz bilimiga koʻra qoʻlingizga topshirilgan oʻsha Odamni sizlar tutib, qonunsizlar qoʻli bilan xochga mixlatib oʻldirdingizlar. ²⁴ Lekin Xudo oʻlim zanjirlarini uzib, Uni tiriltirdi, chunki oʻlim Uni ushlab turishi mumkin emas edi. ²⁵ Dovud *Zaburda* U haqda deganiday:

“Xudovandni doimo oldimda koʻrdim.

U oʻng tomonimda boʻlgani uchun,
Men hech qachon ikkilanmadim.

²⁶ Shul bois yuragim quvonur,
Tilimdan shod-xurramlik toʻkilor,
Bundan soʻng tanim umidvoru bexatar boʻlur.

²⁷ Sen jonimni oʻliklar diyoriga tashlab ketmaysan,
Azizingning chirishni koʻrishiga yoʻl qoʻymaysan.

²⁸ Hayot yoʻllarini menga bildirib kelding,
Oʻz huzuringda meni baxt-quvonchga toʻydirasan”^b.

²⁹ Erlar, birodarlar! Sizlarga ulugʻ otamiz Dovud haqida roʻy-rost gapirishimga ijozat berilsin: u ham oʻldi, ham koʻmildi va uning qabri bugungacha bizda bordir. ³⁰ U paygʻambar boʻlgani uchun bilar ediki, Xudo unga qasam ichib bergan vaʼdasi boʻyicha oʻz urugʻidan boʻlganlardan birini [Masih qilib, oʻlimidan keyin tiriltirib] taxtiga oʻtirgʻizadi. ³¹ U Masihning tirilishini oldindan koʻrib, Uning joni oʻliklar diyoriga tashlanmasligi, jasadi esa chirishni koʻrmasligi toʻgʻrisida karomat qilgan edi. ³² Ana bu Isoni Xudo tiriltirib qoʻydi, biz hammamiz esa buning guvohlarimiz. ³³ U Xudoning qudrati bilan yuksaltirilgandan keyin, Ota Xudoning vaʼdasi boʻyicha olgan Muqaddas Ruhni bizga yogʻinday yubordi. Hozir sizlar bu voqeani koʻrib, eshitib turibsizlar. ³⁴ Dovud oʻzi osmonga chiqmagan boʻlsa-da, shuni aytib ketgan:

“Xudovand mening Rabbimga dedi:

³⁵ Yovlaringni oyoqlaring ostiga yiqitmagunimcha,
Sen Mening oʻng tomonimda oʻltirib turgin”^c.

³⁶ Shunday qilib, butun Isroil ahli uzil-kesil bilsinki, sizlar xochga mixlagan bu Isoni Xudo – Rab va Masih qilib tayinladi”.

³⁷ Bu soʻzlarni eshitganlar yuraklariga oʻq qadalganday boʻlishdi, Butrus va boshqa havoriylarga:

– Birodarlar, biz nima qilaylik? – deyishdi. ³⁸ Butrus ularga dedi:

– Tavba qilinglar va gunohlaringiz kechirilishi uchun har biringiz Iso Masih nomidan suvga choʻmib imon keltiringlar. Shunday qilib, Muqaddas Ruh inʼomini olasizlar. ³⁹ Chunki bizning Rabbimiz – Xudovand bu vaʼdani sizlar bilan farzandlaringiz va shuningdek, hamon uzoqlardan chorlamoqchi boʻlgan hamma odamzod uchun bergan.

⁴⁰ Butrus boshqa koʻp soʻzlar bilan tinglovchilarni ogohlantirib: “Bu buzuq nasldan xalos boʻlinglar!” – deb oʻtinar edi. ⁴¹ Shunday qilib, uning soʻzini chin koʻngildan qabul qilganlar suvga choʻmib imon keltirdilar. Oʻsha kuni uch mingga yaqin jon jamoatga qoʻshildi. ⁴² Ular havoriylarning taʼlimotiga, hamdoʻstlikka, non sindirishga^d va toat-ibodatlariga astoydil berilib borar edilar.

Imonlilar jamoatining birdamligi

⁴³ Har bir jonda xavotir bor edi. Havoriylar esa Quddusda koʻp ajoyib va moʻjizakor ishlar qilmoqda edilar.

⁴⁴ Butun imon topganlar hamjihat boʻlib, hamma narsalari mushtarak edi. ⁴⁵ Mol-mulklarini sotib hammaga, har kimning ehtiyojiga qarab taqsimlab, yordamlashar edilar. ⁴⁶ Har kuni yakdillik bilan maʼbadda^e yigʻilib turishar, uylarida esa non sindirib, shodlik va soddadillik bilan ovqatlanishardi. ⁴⁷ Xudoning hamdu sanosi ularning tilidan tushmas, butun xalqning koʻnglini xushlardilar. Xudo esa kun sayin najot topganlarni imonlilar jamoatiga qoʻshib qoʻyar edi.

^a 2:22 NOSIRA: Isoning ulgʻaygan shahri.

^b 2:25-28 qarang: Zabur 15:8-11.

^c 2:34-35 qarang: Zabur 109:1.

^d 2:42 NON SINDIRISH: umuman ovqatlanish va ayniqsa, Isoning oʻlimini yodlash maqsadida oʻtkaziladigan maxsus marosim; yana qarang: 1-Korinfliklar 11:17-34.

^e 2:46 MAʼBAD: lugʻatga va maʼbad xaritasiga qarang.

3-BOB

Shol tilanchini sog'aytirish

¹ Bir kuni Butrus bilan Yuhanno ibodat mahali – soat uchda^a birga ma'badga chiqayotgan edilar. ² U yerda onadan tug'ma shol bo'lgan birov ham bor edi. Bu odamni ma'badga kirayotganlardan sadaqa tilash uchun har kun ma'badning Go'zal degan darvozasi yoniga keltirib qo'yar edilar. ³ U ma'badga kirib kelayotgan Butrus bilan Yuhannoni ko'riboq, ulardan ham sadaqa so'radi. ⁴ Butrus bilan Yuhanno esa ko'zlarini unga tikib:

– Bizlarga qara! – dedilar.

⁵ U odam ulardan biron narsa olishni umid qilib, ularga diqqat bilan qarar edi. ⁶ Butrus unga:

– Menda kumush va oltin yo'q, ammo o'zimda borini senga beraman: nosiralik Iso Masih nomidan senga aytaman, o'rningdan turib yur! – dedi-yu, ⁷ o'ng qo'lidan tutib, uni oyoqqa turg'izdi. Birdaniga uning tizzalari bilan to'piqlari mustahkamlanib qoldi. ⁸ U dik etib oyoqqa turdi-da, yura boshladi. Xudoga hamd aytib, irg'ib-sakrab yurganicha, ular bilan ma'badga kirdi.

⁹ Butun xalq esa u odamning Xudoni qanday olqishlab borayotganini ko'rdi. ¹⁰ Ma'badning Go'zal degan darvozasida sadaqa so'rab o'tiradigan odam buning o'zi ekanini ular payqagach, u bilan yuz bergan mo'jiza qarshisida g'oyat ajablanib hayron qoldilar.

Havoriy Butrusning ikkinchi xutbasi

¹¹ Sog'aygan shol Butrus bilan Yuhannoning oldidan ketmay turgani uchun, butun xalq hayron bo'lib, ularning huzuriga yugurib keldi. U yer Sulaymon ravoqi edi.

¹² Butrus buni ko'rib, xalqqa xitoban: “Ey Isroil erlari! – dedi. – Nima uchun bunga hayron bo'lyapsizlar? Go'yo bizlar o'z qudratimiz yoki taqvodorligimiz bilan o'sha kishini oyoqqa turg'izganimizdek, bizlarga nega qarab turibsizlar? ¹³ Mana, ota-bobolarimizning Xudosi, Ibrohim, Is'hoq va Yoqubning Xudosi O'zining O'g'loni^b Isoni yuksaltirib, shon-sharafga sazovor qilgan. Sizlar esa Uning xoinlari bo'ldingizlar. Pilat^c Uni qo'yib yuborishga qaror qilganda, Pilatning oldida Uni rad qildingizlar. ¹⁴ Qotil odamning sizlarga baxsh etilishini so'rab, muqaddas va solih Bo'lganni rad qildingizlar. ¹⁵ Ha, Hayot Sohibini o'ldirdingizlar. Biroq Xudo Uni tiriltirdi va biz bunga guvohmiz. ¹⁶ Bu sizlar ko'rgan va bilgan odam esa Isoning ismi haqi, Uning ismiga ishonish sababli oldingizda soppa-sog' turibdi. Hammangizning ko'z o'ngingizda bu odamga shifo bergan narsa – Iso nomidan qilingan e'tiqoddir.

¹⁷ Endi birodarlar, boshliqlaringiz kabi sizlar ham bu ishni bilmasdan qilganingizni bilaman. ¹⁸ Xudo-ku barcha payg'ambarlar og'zi ila Masihning azob chekishini oldindan xabar qilgan edi va O'z so'zini ana shu yo'sinda bajo keltirdi. ¹⁹ Shunday qilib, gunohlaringizning o'chirilishi uchun tavba qilinglar va Xudoga iltijo etinglar, ²⁰ toki Xudo sizlarga farog'at kunlarini baxsh etsin va azaldan tayinlagan Iso Masihni oldingizga yuborsin. ²¹ Garchi, Xudo qadimdan beri muqaddas payg'ambarlar og'zi bilan bildirgan borliqni tuzatish vaqti bo'lmagunga qadar, U osmonda qolishi kerakdir.

²² Muso payg'ambar ota-bobolarimizga gapirib degan:

^a Rabbingiz bo'lgan Xudovand sizlarga birodarlaringiz orasidan men kabi bir Payg'ambar zohir qilgay. Butun ishlarda sizlarga nimaiki gapirsa, Unga quloq solingizlar. ²³ O'sha Payg'ambarga quloq solmagan har bir jon o'z xalqi orasidan qirib tashlangay”.

²⁴ Shuningdek, Shomuil payg'ambardan boshlab, undan keyin gapirgan butun payg'ambarlar ham bu kunlarga qarata bashorat qilganlar. ²⁵ Sizlar esa payg'ambarlar vorislari^d, Xudo ota-bobolaringiz bilan qilgan ahdning vorislarisizlar. Xudo: “Yer yuzidagi barcha xalqlar sening naslingdan baraka topadilar”, – deb Ibrohim bilan ahd tuzgan edi. ²⁶ Shunday qilib, Xudo har biringizni yovuz ishlaringizdan qaytarib, barakali qilay, deb O'zining O'g'loni Isoni tiriltirdi va birinchi galda sizlarga yubordi”.

4-BOB

Butrus bilan Yuhanno qamoqda

¹ Butrus bilan Yuhanno xalqqa gapirib turganda, ruhoniylar, ma'bad mirshabboshisi hamda sadduqiy^e mazhabidan bo'lganlar ularning ustiga bostirib keldilar. ² Ular Isoni ibrat qilib ko'rsatib, o'liklarning tirilishi

^a 3:1 SOAT UCH: aslida “9-soat”; vaqt jadvaliga qarang.

^b 3:13 O'G'LONI: yoki, quli, ya'ni qadimgi payg'ambarlar Uning kelishini aytgan Xudoning Azizi – Masih; yana qarang: Matto 12:15-21.

^c 3:13 PILAT: Isoni sud qilgan hukmron. “Rabbingiz bo'lgan Xudovand sizlarga birodarlaringiz orasidan men kabi bir Payg'ambar zohir qilgay. Butun ishlarda sizlarga nimaiki gapirsa, Unga quloq solingizlar.

^d 3:25 VORISLAR: aslida “o'g'illar”.

^e 4:1 SADDUQIY: lug'atga qarang.

haqida xalqqa ta'lim berayotganlari uchun, din peshvolari juda achchiqlangan edilar. ³ Butrus bilan Yuhannoni ushladilar va endi vaqt kech bo'ldi, deb ertagacha ularni qamoqxonada qoldirdilar. ⁴ So'zni eshitganlarning ko'plari esa imon keltirdilar; bu odamlarning soni besh mingga yaqin edi.

⁵ Ertasi kuni yahudiylarning boshliqlari, oqsoqollari va ulamolari Quddusda to'plandilar. ⁶ Oliy ruhoniy Hanan, Kayafa, Yuhanno, Iskandar va oliy ruhoniy avlodidan bo'lgan boshqalarning hammasi shu yerda edilar. ⁷ Ikkala havoriyni o'rtada turg'izib: "Sizlar qanday vakolat bilan va kimning nomidan buni qildingizlar?" – deb so'rashdi ulardan.

⁸ Muqaddas Ruhga to'lgan Butrus ularga dedi: "Ey xalqning rahnamolari, Isroilning oqsoqollari! ⁹ Agar bugun bir xasta odamga qilingan ezgu ish, uning qanday shifo topgani haqida bizdan javob talab qilayotgan bo'lsangiz, ¹⁰ unda hammangizga – butun Isroil xalqiga ma'lum bo'lsinki, sizlar xochga mixlab qo'yan va Xudo esa tiriltirgan nosiralik Iso Masih ismi haqi bu odam qarshingizda soppa-sog' turibdi. ¹¹ Bu Iso – *oyatdagidek*: "Siz binokorlar mensimagan, lekin peshtoqning boshi bo'lib qolgan toshdir"^a. Boshqa hech kimdan najot yo'q. ¹² Najot topishimiz uchun, osmoni falak ostida odamzodga berilgan boshqa hech bir ism yo'q".

¹³ Ruhoniylar Butrus va Yuhannoning bu jasoratini ko'rib va ular o'qimagan, oddiygina odamlar ekanlarini bilib, juda hayron qoldilar. Ularning Iso bilan birga bo'lganliklarini payqab oldilar. ¹⁴ Shifo topgan odamning ham ular bilan birga turganini ko'rib, ularga qarshi hech narsa ayta olmadilar. ¹⁵ Ularga kengashdan tashqariga chiqib ketishni buyurib, so'ngra o'zaro muhokama qilishga tushdilar. ¹⁶ "Bu odamlarni nima qilishimiz kerak? Ularning qo'li bilan ochiqdan-ochiq bir mo'jiza qilinganini butun Quddus ahli bilib oldi-ku! Bizlar buni rad qilolmaymiz. ¹⁷ Lekin xalq orasida bu gap yana ko'proq yoyilmasligi uchun ularga do'q uramiz, yana tag'in bu ism to'g'risida boshqa hech kimga so'zlamasinlar", – deyishdi.

¹⁸ So'ngra ularni chaqirib, Iso nomini tilga olib mutlaqo ta'lim bermanglar, deb buyurdilar. ¹⁹ Lekin Butrus va Yuhanno ularga javob berib: "O'zlarigiz qaror qilinglar, Xudodan ko'ra ko'proq sizlarga quloq solishimiz Xudo oldida to'g'ri bo'ladimi? ²⁰ Biz ko'rgan-eshitganlarimizni aytmay turolmaymiz", – deyishdi.

²¹⁻²² Kengash a'zolari jazo berish uchun hech qanday asos topolmagach, ularga yana bir do'q urib, qo'yib yubordilar. Mo'jiza natijasida shifo topgan odam qirq yoshdan oshganini butun xalq bilib, yuz bergan voqea uchun Xudoga hamdu sano aytishar edi.

Imonlilar jamoatining ibodati

²³ Butrus bilan Yuhanno ozodlikka chiqarilgandan keyin, o'rtoqlarining qoshiga borib, oliy ruhoniylar bilan oqsoqollarning barcha aytganlarini so'zlab berdilar. ²⁴ Ular buni eshitgach, bir ovozdan Xudoga nido qilib dedilar:

"Ey bizning Egamiz, yeru osmon, dengiz va ularning ichidagi hamma narsalarni yaratgan Xudo! ²⁵ Sen Muqaddas Ruh orqali O'z quling – otamiz Dovud og'zi ila degansan:

"Millatlar nega isyon ko'taryaptilar?

Xalqlar nega behuda qasd qilmoqdalar?

²⁶ Dunyo podshohlari va hukmdorlari bosh ko'tarib,
Xudovand va Uning Masihga qarshi til biriktirdilar"^b.

²⁷ Haqiqatan ham, Hirod bilan Po'ntiy Pilat bu shaharda Isroil xalqi va boshqa xalqlar bilan til biriktirib, Sen Masih deb tayinlagan azizu muqaddas O'g'loning^c Isoga qarshi qo'l ko'tarishdi. ²⁸ Sen O'z qudrating va xohishing bilan avvaldan belgilagan ishlarning hammasini bajarishdi. ²⁹ Endi, yo Rabbiiy, ularning do'q-po'pisalariga qara, Sening so'zingni to'la jasorat bilan aytish quvvatini shu qullaringga ehson ayla. ³⁰ Aziz O'g'loning Iso ismi bilan odamlarga shifo berish va turli alomatlar, mo'jizalar yaratish uchun qo'lingni uzatgin!"

³¹ Ibodat qilib bo'lgach, ular yig'ilib turgan joy silkinib ketdi. Hammalari Muqaddas Ruhga to'lib, Xudoning so'zini jasorat bilan gapira boshladilar.

Imonlilar jamoatining mushtarak hayoti

³² Inonganlarning jamoati bir jon, bir tan edi. Hech biri mulkidan biron narsani meniki demas edi, hamma narsani umumiy deb bilishar edi. ³³ Havoriylar esa Rabbimiz Iso Masih qayta tirildi, deb juda ta'sirchan tarzda guvohlik berishar edi. Xudoning buyuk inoyati barchada namoyon bo'layotgan edi. ³⁴ Oralarida muhtoj kishi yo'q edi. Chunki yerlari yoki uy-joylari bor bo'lganlarning hammasi mulklarini sotar, evaziga olgan pullarini keltirib, ³⁵ havoriylarning ixtiyoriga topshirardilar. Shu yo'sinda pul har biriga ehtiyojiga ko'ra

^a 4:11 qarang: Zabur 117:22, Luqo 20:17, 1-Butrus 2:4-7.

^b 4:25-26 qarang: Zabur 2:2-3.

^c 4:27 O'G'LONING: 3:13 dagi izohga qarang.

taqsimlanar edi.

³⁶Shular kabi Yusuf ismli, levitlar avlodiga mansub kiplik bir kishi bor edi. Havoriylar unga Barnabo, ya'ni "dalda beruvchi" degan nom berishgan edi. ³⁷U o'z yerini sotib, pulini havoriylarning ixtiyoriga topshirdi.

5-BOB

Hananiya bilan Saffira

¹Yana Hananiya degan bir kishi bilan xotini Saffira bor edilar. Bu kishi bir yerni sotib, ²xotining roziligi bilan o'sha puldan bir qismini olib yashirdi, bir qismini esa keltirib havoriylarning ixtiyoriga topshirdi.

³Butrus unga dedi:

– Ey Hananiya, nega endi sen shaytonga yuragingni boy berib, Muqaddas Ruhga yolg'on gapirding, yerning pulidan bir qismini olib yashirding? ⁴Sotishdan oldin u seniki emasmidi? Sotilgandan keyin ham puli sening hukmingda emasmidi? Nima uchun dilingda bunday niyat qilding? Sen odamlarga emas, balki Xudoga yolg'on gapirding.

⁵Hananiya bu so'zlarni eshitishi bilanoq yerga yiqilib jon berdi. Buni eshitganlarning hammasini qattiq dahshat qopladi. ⁶Yigitlar o'likni kafanlashga kirishdilar va tashqariga chiqarib ko'mdilar.

⁷Bundan qariyb uch soat keyin, bo'lib o'tgan voqeadan xabarsiz Hananiyaning xotini ham kirib keldi.

⁸Butrus burilib, undan so'radi:

– Menga aytgin, yerni shunchaga sotdingizlarmi?

– Ha, shunchaga, – dedi ayol. ⁹Butrus:

– Nega sizlar Tangri Ruhini sinab ko'rishga kelishdingizlar? Mana, eringni ko'mganlar eshikdan kirishyapti. Endi seni ham tashqariga olib chiqishadi, – dedi.

¹⁰Shu ondayoq ayol Butrusning oyoqlariga yiqilib, jon berdi. Yigitlar ichkariga kirib, uni o'lib yotgan holda ko'rdilar. O'ligini tashqariga olib chiqib, erining yoniga ko'mdilar.

¹¹Bu voqealarni eshitgan butun imonlilar jamoati va boshqa hammani qattiq dahshat qopladi.

Shifolar, mo'jizalar

¹²Xalq orasida havoriylarning qo'llari bilan ko'p ajoyib va mo'jizali ishlar sodir bo'lar edi. Hamma imonlilar yakdillik bilan Sulaymon ravoqida yig'ilib turdilar. ¹³Xalq sharaflayotgan bo'lsa-da, ammo tashqaridan hech kim ular bilan qo'shilishga jur'at eta olmas edi. ¹⁴Shunga qaramay, Isoni Rabbim deb tan olib, jamoatga qo'shilgan erkak va ayollarning soni tobora ortib borar edi. ¹⁵Butrus o'tib ketayotganda, hech bo'lmasa uning soyasi ba'zilar ustiga tushsin deb, xastalarni ko'chalarga chiqazib, zambil va karavotlarga yotqizib qo'yishar edi. ¹⁶Tevarakdagi shaharlar aholisi ham Quddusga ko'plashib kelib, o'zlarining kasal va yomon ruhlardan qiynalgan odamlarini keltirar edilar. Qiynalganlarning hammasi esa shifo topar edilar.

Havoriylar quvg'in ostida

¹⁷Shuning ketidan oliy ruhoniylar va uning sadduqiy mazhabidagi barcha maslakdoshlarining g'ashligi keldi.

¹⁸Havoriylarni qo'lga olib, davlat qamoqxonasiga tashladilar. ¹⁹Lekin Xudovandning farishtasi kechasi zindonning eshiklarini ochib, ularni tashqariga chiqarib qo'ydi. ²⁰"Boringlar, ma'badga chiqib, bu *abadiy* hayot so'zlarining barini xalqqa aytaveringlar!" – dedi farishta. ²¹Havoriylar bu so'zga quloq solib, erta tong ma'badga kirib ta'lim bera boshladilar.

Shu paytda oliy ruhoniylar va u bilan birga bo'lganlar kelib, Isroil o'g'illarining oqsoqollar majmui bo'lgan Oliy Kengashni yig'ilishga chaqirdilar, havoriylarni keltirish uchun zindonga odam yubordilar. ²²Lekin xizmatkorlar borib, zindonda ularni topmay, qaytib kelib:

²³– Biz qamoqxonani butun ehtiyotkorlik bilan qulflangan va qorovullarni eshiklar oldida turgan holda ko'rdik. Lekin ochib qaraganimizda, ichkarida hech kimni topmadik, – degan xabarni berdilar.

²⁴Ma'bad mirshabboshisi va barcha oliy ruhoniylar bu so'zlarni eshitib, hayron bo'lishdi. "Bu nima bo'lishi mumkin?" deb o'ylanib qoldilar. ²⁵O'sha paytda bir odam xabar olib kelib:

– Mana, sizlar zindonga tashlagan odamlar ma'badda xalqqa ta'lim berib yurishibdi, – dedi.

²⁶Mirshabboshi xizmatchilari bilan birga borib, ularni olib keltirdi. Xalq bizlarni toshbo'ron qilar, deb qo'rqqanlari uchun ularga zo'rlik ishlatmadilar.

²⁷Havoriylarni olib kelib, Oliy Kengash huzurida turg'izib qo'yishdi. Oliy ruhoniylar ularni so'roq qildi:

²⁸– Bu ism asosida ta'lim bermanglar, deb sizlarga qattiq taqiq qilmaganmidik? Mana, ta'limotingiz bilan Quddusni to'ldirib yubordingizlar va bu Odamning qonini bizning bo'yimizga tushirmoqchisizlar, – dedi.

²⁹Butrus va boshqa havoriylar bunga javoban:

– Odamlardan ko'ra Xudoga ko'proq itoat qilish kerak. ³⁰Sizlar yog'ochga osib o'ldirgan Isoni ota-

bobolarimizning Xudosi tiriltirib qo'ydi. ³¹ Isroil xalqi gunoh qilishdan qaytib kechirim topsin, deb Xudo Isoni yuksaltirib, O'zining o'ng tomoniga o'tqazib, Sarvar va Xaloskor qilib qo'ydi. ³² Bizlar bu ishlarning guvohlarimiz. Shuningdek, Xudoga itoat qilganlarga nasib bo'ladigan Muqaddas Ruh ham guvohlik qilmoqda, – dedilar.

Gamalielning dono maslahati

³³ Kengash a'zolari buni eshitgach, qattiq g'azablanib havoriylarni o'ldirishga qasd qildilar. ³⁴ Lekin farziy mazhabidagi bir Tavrot tafsirchisi, butun xalqning hurmatini qozongan Gamaliel ismli bir kishi Kengashda o'rnidan turib, havoriylarni qisqa vaqtga tashqariga chiqazib turishni buyurdi. ³⁵ So'ng Kengash a'zolariga xitob qildi:

“Ey Isroil erlari, bu odamlardan ehtiyot bo'linglar! Sizlar nima qilmoqchisizlar? ³⁶ Mana, bundan oldin o'zini bir buyuk kishidek ko'rsatgan Fevda paydo bo'ldi-ku, unga esa qariyb to'rt yuz kishi qo'shildi. U o'ldirildi, unga qo'shilganlarning hammasi esa tarqab, yo'qolib ketishdi. ³⁷ Undan keyin, aholini ro'yxatga olish o'tkazilgan vaqtda jalilalik Yahudo paydo bo'lib, ancha xalqni orqasidan ergashtirib bordi. Lekin u ham halok bo'ldi va unga ergashganlarning barchasi tarqab ketishdi. ³⁸ Endi sizlar bu odamlardan qo'l tortinglar, deyman, ularni qo'yib yuboringlar! Chunki agar bu qilingan tashabbus, bu harakat inson ishi bo'lsa, vayron bo'ladi. ³⁹ Lekin agar Xudodan bo'lsa, sizlar uni buzolmaysizlar. Yana siz ham Xudoga qarshi urush qilganlardan bo'lib qolmanglar!”

⁴⁰ Kengash a'zolari Gamalielning maslahatiga ko'nishdi. Havoriylarni chaqirib, ularni kaltaklashga buyurishdi. So'ng Iso nomidan so'zlashlarini taqiqlab, ularni qo'yib yuborishdi. ⁴¹ Havoriylar esa, Rabbimiz Iso nomi uchun haqoratga sazovor bo'ldik, deb quvonib, Kengashdan chiqib ketishdi. ⁴² Ular har kuni ma'badda va xonadonlarda ta'lim berish, Iso Masih haqidagi Xushxabarni yoyishdan tinmas edilar.

6-BOB

Yetti vazifadorni tanlash

¹ Iso shogirdlari ko'payib borayotgan o'sha kunlarda yunon tilida so'zlashuvchi yahudiylar orasidan yerli yahudiylarga qarshi norozilik yuz berdi, chunki kundalik ehtiyojlarini ulashib berayotganda, ularning beva ayollari e'tiborsiz qolardilar. ² Ana shu sababli, o'n ikki havoriy Iso shogirdlarining jamini chaqirib, bunday dedilar:

“Biz Xudoning kalomini yoyish ishini chetda qoldirib, dasturxonga xizmat qilishimiz yaxshi emas. ³ Ey birodarlar, endi sinalgan hamda Muqaddas Ruh va hikmatga to'lib-toshgan yetti kishini orangizdan tanlab olinglar; ularni bu xizmatga tayin etamiz. ⁴ Bizlar esa doimo ibodatga berilib, Xudo kalomini yoyish xizmatida mashg'ul bo'laylik”.

⁵ Bu taklif butun jamoatga ma'qul tushdi. Imoni komil va Muqaddas Ruhga to'lgan Stefan ismli odamni, shuningdek, Filip, Proxor, Nikanor, Timon, Parmen va yahudiy diniga kirgan antioxiyalik Nikolayni sayladilar. ⁶ Ularni havoriylar oldiga turg'izib qo'ydilar. Havoriylar esa ularning boshiga qo'llarini qo'yib duo qildilar.

⁷ Shunday qilib, Xudoning kalomi yoyilgan sari, Quddusdagi Iso shogirdlarining soni nihoyatda ko'payib borar edi. Ayniqsa, ruhoniylardan ko'pchilik imonga bo'ysunishar edi.

Stefanni qo'lga olish

⁸ Bu payt imoni komil^a va ilohiy qudratga to'lgan Stefan xalq orasida buyuk va ajoyib mo'jizalar ko'rsatar edi. ⁹ Erkinlar Sinagogasi degan yahudiy jamoasidan ba'zilar, shuningdek, Kirineya, Iskandariya, Kilikiya va Asiyadan bo'lgan bir qancha kishilar Stefan bilan bahsga kirishdilar. ¹⁰ Biroq uning so'zidagi hikmat va Ruhga qarshi turolmadilar. ¹¹ Shunda ba'zi odamlarni gijgijlab: “Buning Muso va Xudoga qarshi kufr so'zlari aytganini eshitdik”, – deb aytishga ko'ndirdilar. ¹² El-xalqni va oqsoqollar bilan ulamolarni qo'zg'ab, Stefanga hujum qilishdi-yu, uni tutib olib, Oliy Kengashning qoshiga sudrab kelishdi. ¹³ Soxta guvohlarni yollab, ularga bunday degizdilar: “Bu odam hadeb shu muqaddas ma'bad va Tavrotni yomonlab yuribdi-ku. ¹⁴ Nosiralik Iso bu joyni xarob qiladi va Musoning bizlarga bergan urf-odatlarini o'zgartiradi, deb aytganini eshitdik”.

¹⁵ Shu payt Oliy Kengashda o'tirganlarning hammasi Stefanga tikilib qarab, uning yuzi bir farishtaning yuziga o'xshab qolganini ko'rishdi.

^a 6:8 Boshqa qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha, “Xudo inoyatiga to'la”.

7-BOB

Stefanning himoya nutqi

¹ Oliy ruhoniy Stefan: “Bu soʻzlar rostmi?” – deb soʻradi. ² Stefan soʻz boshladi:

“Ey erlar, birodarlar va otalar, tinglanglar! Otamiz Ibrohim Horon shahriga koʻchib oʻrnashishidan avval, hali Mesopotamiyada boʻlganda, ulugʻvor Xudovand unga zohir boʻlib: ³ “Oʻz yeringdan, ona yurtiingdan chiqib, Men senga koʻrsatadigan yerga ket”, – degan edi.

⁴ Oʻshanda Ibrohim xaldeylarning yurtidan chiqib, Horon shahrida istiqomat qildi. Otasi oʻlgandan keyin, u yerdan sizlar yashayotgan bu yerga Xudo uni koʻchirdi. ⁵ Bu yerda unga oyoq qoʻyadigan biron parcha yerni bermadi. Lekin hali uning bolasi yoʻq ekan, Xudo bu yurti unga va uning zurriyotiga mulk qilib berishni vaʼda etdi. ⁶ Xudo uning zurriyoti begona yurtida gʻariblarcha yashab, toʻrt yuz yil qul boʻlib jabr-zulm koʻrajagini bildirdi. ⁷ “Ularni qul qilib olgan xalqni esa Men hukm qilaman. Shundan keyin ular u yerdan chiqib, bu yerda Menga xizmat qiladilar”, – dedi Xudo.

⁸ Soʻngra ularga sunnat ahdini^a berdi. Ibrohim esa Isʻhoq ismli oʻgʻil koʻrib, uni sakkiz kunligida sunnat qildi. Isʻhoq ham Yoqub bilan, Yoqub esa oʻn ikki qabilamiz otalari bilan shunday yoʻl tutdi.

⁹ Otalar gʻarazga toʻlib, Yusufni Misrga sotdilar. Lekin Xudo u bilan birga edi. ¹⁰ Xudo Yusufni butun qaygʻularidan xalos qilib, unga hikmat berdi, uni Misr podshohi Firʻavning himmatiga sazovor etdi. Firʻavn uni Misr va butun saroyi ustidan hokim qilib qoʻydi.

¹¹ Undan soʻng butun Misr va Kanʻon oʻlkalari boʻylab qahatchilik yuz berdi-yu, buyuk qaygʻu davri boshlandi. Otalarimiz oziq-ovqat topmaydigan boʻlishdi. ¹² Yoqub Misrda bugʻdoy borligini eshitib, birinchi galda otalarimizni u yerga joʻnatdi. ¹³ Ikkinchi gal borganlarida esa, Yusuf aka-ukalariga oʻzini tanitib qoʻydi. Shu yoʻsinda Yusufning avlodi Firʻavnga maʼlum boʻlib qoldi. ¹⁴ Yusuf ham xabar yuborib, otasi Yoqubni va yetmish besh nafardan iborat butun urugʻ-aymogʻini chaqirtirib oldi. ¹⁵ Yoqub Misrga bordi. Oʻzi va otalarimiz u yerda qazo qildilar. ¹⁶ Soʻngra jasadlari Shakam shahriga keltirilib, shakamlilik Hamoʻr oʻgʻillaridan Ibrohimning kumush pulga sotib olgan maqbarasiga dafn etildilar.

¹⁷ Xudo Ibrohimga bergan qasamli vaʼdasini bajo keltirish vaqti yaqinlashganda, Isroil xalqi Misrda unib-oʻsib koʻpaygan edi. ¹⁸ U vaqt Misrda Yusufni tanimagan boshqa bir podshoh taxtga chiqdi. ¹⁹ Bu podshoh avlodimizga qarshi nayrang ishlatdi, ota-bobolarimizga jabr-jafo oʻtkazdi. Goʻdaklarini tashlab, ularni oʻlimga mahkum etishga majbur qildi.

²⁰ Shu vaqtda Xudo juda goʻzal qilib yaratgan Muso tugʻildi. U uch oy otasining uyida boqildi. ²¹ Tashlab ketilgandan soʻng, Firʻavning qizi uni topib olib, oʻz oʻgʻli kabi tarbiya qildi. ²² Musoga misrliklarning hamma hikmati oʻrgatilib, u soʻzda va ishda mahoratli boʻldi.

²³ Muso qirq yoshga toʻlganda, uning yuragida birodarlari – Isroil oʻgʻillarini koʻrish orzusi tugʻildi. ²⁴ Ozor tortayotgan bir odamni koʻrganda, uning tarafini olib, misrlikni oʻldirdi, ranjiganning oʻchini oldi. ²⁵ “Xudo men orqali ularga najot berishini birodarlarim tushunar”, deb oʻylagan edi. Lekin ular tushunmadi.

²⁶ Ertasi kuni Muso urishayotganlarni koʻrib qoldi. Ularni yarashishga undab:

– Sizlar birodarsizlar; nega bir-birovlaringizga ozor beryapsizlar? – dedi. ²⁷ Lekin birodariga ozor berayotgan odam Musoni itarib:

– Kim seni ustimizga boshliq va qozi qilib qoʻydi? ²⁸ Kecha misrlikni oʻldirganing kabi meni ham oʻldirmoqchimisan? – dedi.

²⁹ Bu soʻzlarni eshitib, Muso qochib ketdi. Midyon^b diyorida musofir boʻlib yashab, u yerda ikki oʻgʻil koʻrdi.

³⁰ Qirq yil toʻlgandan keyin, Sinay togʻi sahosida yonayotgan butaning alangasi ichidan Musoga Xudovandning farishtasi zohir boʻldi. ³¹ Muso bu manzarani koʻrib hayratda qoldi. Qarash uchun yaqinlashganda, Xudovand unga xitob qilib: ³² “Men otalaringning Xudosiman, Ibrohim, Isʻhoq va Yoqubning Xudosiman”, – dedi. Muso esa qoʻrquvdan titrab, qarashga jurʼat eta olmas edi.

³³ “Oyoq kiyimlaringni yechib qoʻy, chunki sen turgan joy muqaddas yerdir, – dedi unga Xudovand. ³⁴ – Men Misrda boʻlgan xalqimning musibatini koʻrib, nolasini eshitdim va ularni xalos qilish uchun osmondan tushdim. Endi bor, Men seni Misrga yuboraman”.

³⁵ Odamlar: “Seni kim boshliq va qozi qilib qoʻydi?” – deb rad etganlari ana shu Muso edi. Butada Musoga zohir boʻlgan farishta orqali Xudo Musoni boshliq va xaloskor qilib yubordi. ³⁶ Isroil xalqini Misr diyoridan chiqargan, u yerda, Qizil dengizda hamda qirq yil sahroda ajoyib moʻjizalar yaratib yurgan oʻsha Muso edi.

³⁷ Bu orada Isroil oʻgʻillariga: “Rabbingiz – Xudovand sizlarga birodarlaringiz orasidan men kabi bir

^a 7:8 SUNNAT AHD: Xudo Ibrohim paygʻambar bilan ahd qilib: “Har bir oʻgʻil bolangiz sakkiz kunligida xatna qilinsin”, – deb buyurgan edi; qarang: Tavrot, Ibtido 17-bob va 21:1-4.

^b 7:29 MIDYON: Arabistonning shimoli-gʻarbidagi oʻlka.

Payg‘ambar zohir qilgay, Unga quloq solingizlar”, – degan o‘sha Muso edi. ³⁸ Sahroda Xudoning ummati oldida bo‘lgan, Sinay tog‘ida farishtaning huzurida hamda ota-bobolarimiz huzurida turgan o‘sha Muso edi. Farishta bizga yetkazish uchun Musoga hayotbaxsh kalomlar bergan edi.

³⁹ Ammo ota-bobolarimiz unga bo‘ysunishni istamay, rad qilishdi, ko‘ngillarini Misr tomon moyillantirishdi. ⁴⁰ Horunga^a: “Bizlarga bosh bo‘ladigan xudolar yasa, chunki bizni Misr yeridan chiqargan Musoga nima bo‘lganini bilmaymiz”, – deyishdi.

⁴¹ O‘sha kunlarda bir buzoqni yasadilar. Butga qurbonlik so‘yib, o‘z qo‘llari yaratganidan quvonib ketdilar. ⁴² Xudo esa ulardan yuz o‘girib, osmon jismlariga topinishga ularni topshirib qo‘ydi. Payg‘ambarlarning kitobida yozilganidek:

“Ey Isroil xonadoni!
Qirq yil sahrada kezganlaringizda,
Qurbonliklar so‘yib, Menga tasadduq berdingizmi?
⁴³ Sizlar-ku ilohingiz Malukning^b chodirini,
Xudoyingiz Kayvonning^c yulduzini ko‘tarib yurdingizlar.
O‘zlarinigizga but timsollarini yasab,
Ularga sig‘inib sajda qildingizlar.
Shu sababli Men sizlarni Bobildan nariga surgun qilaman”.

⁴⁴ Sahroda otalarimizning shahodat chodiri^d bor edi. Bu chodir xuddi Xudoning Musoga buyurgan tasvirida yasalgan edi. ⁴⁵ Chodirni qabul qilgan otalarimiz Nabi Yasu bilan birga yurishdi. Xudo quvgan xalqlarning mol-mulkini egallab olgan sayin, chodirni o‘zlari bilan olib borishardi. Dovudning kunlariga qadar chodir oralarida qoldi. ⁴⁶ Xudoning mehrini qozongan Dovud: “Yoqubning Xudosiga bir maskan qurib beray”, – deb orzumand bo‘ldi. ⁴⁷ Nihoyat *Dovud o‘g‘li* Sulaymon Xudoga uy qurib berdi.

⁴⁸ Shunga qaramasdan, Xudoyi Taolo inson qo‘li bilan qurilgan ma‘badlarda yashamaydi. U payg‘ambar og‘zi ila aytganki:

⁴⁹ “Osmon – Mening taxtim,
Yer esa – poyandozim ekan,
Sizlar Menga qanday uy qurasizlar?
– deb aytadi Xudovand, –
Yoki Mening orom topishim uchun
Qanday maskan bor ekan?
⁵⁰ Bularning hammasini yaratgan
Mening qo‘lim emasmi?”

⁵¹ Ey ensasi qotganlar! Yuragi va quloqlari sunnat bo‘lmaganlar^e! Otalarinigiz kabi sizlar ham doimo Muqaddas Ruhga qarshi turasizlar. ⁵² Otalarinigiz payg‘ambarlardan qaysi birini quvg‘in qilishmagan? Solih Kishining^f kelishini bashorat qilib aytganlarni ham o‘ldirishgan-ku. Sizlar ham endi O‘shaning xoinlari va qotillari bo‘lib qoldingizlar. ⁵³ Sizlar Ilohiy Qonunni farishtalar buyrug‘i bilan olib, o‘sha Qonunga rioya qilganinigiz yo‘q!”

Stefanni toshbo‘ron qilish

⁵⁴ Kengash a‘zolari bu so‘zlarni eshitgach, quturib jo‘shib, Stefanga qarshi tishlarini g‘ijirlatdilar. ⁵⁵ Muqaddas Ruhga to‘lgan Stefan esa osmonga tikilib qarab, Xudoning ulug‘vorligini va Xudoning o‘ng tomonida turgan Isoni ko‘rdi. ⁵⁶ “Mana, men osmonning ochilib ketganini va Xudoning o‘ng tomonida turgan Inson O‘g‘lini^g ko‘ryapman!” – dedi.

⁵⁷ Ular bo‘lsa quloqlarini bekitib, ovozlari boricha qichqirib, hammalari Stefan ustiga yopirildi. ⁵⁸ Uni shahardan tashqariga sudrab chiqib, toshbo‘ron qilishdi. Unga qarshi guvohlikka o‘tganlar esa kiyimlarini Shoul degan bir yigitning poyiga qo‘yishdi. ⁵⁹ Stefanni toshbo‘ron qilayotganlarida, u ibodat qilib: “Yo Rabbim Iso, ruhimni qabul qilgin!” – dedi. ⁶⁰ Oxiri tiz cho‘kib, baland ovoz bilan xitob qildi: “Yo Rabbiiy, bu gunohni ularga qo‘yma!”

^a 7:40 HORUN: Muso payg‘ambarning akasi, Isroil o‘g‘illari Misrdagi asoratdan qochib qutulayotganda ukasiga yordam bergan.

^b 7:43 MALUK: butning nomi; qadimgi Falastinda bu butga hatto bolalarini qurbon qilishardi.

^c 7:43 KAYVON: Zuhal (Saturn) sayyorasi bilan aloqador topinilgan but; Lug‘atda “Bobilga surgunlik” maqolasiga ham qarang.

^d 7:44 SHAHODAT CHODIRI: lug‘atga qarang.

^e 7:51 YURAGI VA QULOQLARI SUNNAT BO‘LMAGANLAR: ya‘ni yuragi sezmaydigan, quloqlari eshitmaydiganlar.

^f 7:52 SOLIH KISHI: Iso Masih; aynan qarang: 3:14, 1-Yuhanno 3:7, 1-Butrus 3:18.

^g 7:56 INSON O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni; lug‘atga qarang.

Shuni aytib, jon berdi.

8-BOB

Quvg'in keskinlashmoqda

¹ Stefanning o'ldirilishini Shoul ma'qullagan edi. O'sha kunning o'zida Quddusdagi imonlilar jamoatiga qarshi keskin quvg'in davri boshlandi. Havoriylardan boshqa hamma Yahudiya va Samariyaning har xil joylariga tarqab ketdilar. ² Ba'zi dindor odamlar Stefanni ko'mib, u uchun katta yig'i qildilar. ³ Shoul esa imonlilar jamoatini talon-taroj qilar edi. Uyma-uy yurib, erkakmi, xotinmi, hammani sudrab qamoqxonaga berar edi.

Samariyada Filip va sehrigar Simun

⁴ Shu orada tarqalib ketganlar Injil Xushxabarini targ'ib qilib yurishdi. ⁵ Filip Samariya shahriga kelib, uning ahliga Masihni targ'ib qildi. ⁶ Filipning so'zini tinglashib va qilayotgan mo'jizalarini ko'rishib, butun xalq unga quloq soldi. ⁷ Chunki yomon ruhlarga giriftor bo'lgan ko'p kishilardan ruhlar baland ovoz bilan baqirib chiqar, anchagina sholu cho'loqlar esa shifo topardi. ⁸ Shunday qilib, u shaharga katta xursandchilik keldi.

⁹ Samariya shahrida sehrigarlik qilgan, o'zini buyuk bir odam qilib ko'rsatib, shahar aholisini hayratda qoldirib kelayotgan Simun ismli bir kishi bor edi. ¹⁰ Kattayu kichik hamma unga quloq osib: "Bu Xudoning buyuk qudrati!" – deb aytar edi. ¹¹ Simun ancha vaqtdan beri o'zining sehr-jodu ishlari bilan xalqni hayratda qoldirib kelgani uchun, hamma unga quloq berishar edi. ¹² Lekin Xudoning Shohligi va Iso Masih to'g'risidagi Xushxabarni keltirgan Filipni tinglashib, ko'p erkak va xotin uning so'ziga ishonib va suvga cho'mib imon keltirdi. ¹³ Simunning o'zi ham ishonib, suvda imon keltirdi. U Filipning qilayotgan ajoyib va qudratli mo'jizalarini ko'rgan sayin hayratga tushib, Filipdan ajralmaydigan bo'lib qoldi.

¹⁴ Quddusda qolgan havoriylar esa, samariyaliklar^a ham Xudoning kalomini qabul qilibdi, deb eshitganlarida, Butrus bilan Yuhannoni ularning oldiga yuborishdi. ¹⁵ Butrus bilan Yuhanno u yerga kelgach, samariyalik imonlilar Muqaddas Ruhni qabul qilishi uchun ibodat qilishdi. ¹⁶ Chunki ularning birortasiga ham Muqaddas Ruh tushmagan edi. Ular Isoni Rabbimiz deb tan olib, suvda imon keltirishgan edi, xolos.

¹⁷ Havoriylar ularning boshiga qo'l qo'yishi bilanoq ular Muqaddas Ruhni qabul qilishdi.

¹⁸ Havoriylarning qo'l qo'yishi bilan Muqaddas Ruh berilganini Simun ko'rib, ularga pul keltirdi-da:

¹⁹ – Menga ham bu qudratni beringlar, toki, kimning boshiga qo'llarimni qo'ysam, Muqaddas Ruhni qabul qiladigan bo'lsin! – dedi. ²⁰ Lekin Butrus unga:

– Kumushing sen bilan birga halok bo'lsin; sen Xudoning hadyasini pul bilan olish mumkin deb xayol qilding, – dedi. ²¹ – Bu ishda sening na hissang bor va na qismating bor, chunki Xudo oldida yuraging to'g'ri emas. ²² Endi bu yomonligingdan tavba qilib Xudoga yolvor, balki yuragingning niyatidan kechar. ²³ Chunki sening achchiq zardaga to'lgan va yovuzlik zanjiriga bog'langaningni ko'ryapman.

²⁴ Simun bunga javoban:

– Men uchun sizlar Rabbingizga yolvorib sig'ininglar, tag'in aytganlaringizdan biri boshimga tushmasin! – dedi.

²⁵ Butrus bilan Yuhanno u yerda Xudoning kalomini va'z qilib, shahodat bergandan keyin, Samariyaning yana ko'p qishloqlariga Xushxabarni yetkazib, Quddusga qaytib ketdilar.

Filip va habashistonlik amaldor

²⁶ Shu paytda Filipga Xudovandning farishtasi gapirib: "O'rningdan tur va janub tomon, Quddusdan G'azaga boradigan sahro yo'lga bor!" – dedi. ²⁷ Filip esa yo'lga ravona bo'ldi.

O'sha vaqtda Habashiston malikasi Kandakining vaziri, malikaning butun xazinalari mudiri bo'lgan habashistonlik bir amaldor^b o'z vataniga qaytib ketayotgan edi. U Xudoga topinish uchun Quddusga borib kelgan, ²⁸ aravasida Isha'yo payg'ambarning kitobini o'qib o'tirgan edi.

²⁹ Muqaddas Ruh Filipga: "Yaqinlashib bu aravaga hamroh bo'lg'in!" – dedi. ³⁰ Filip habashning oldiga chopib bordi. Uning Isha'yo payg'ambarning kitobini o'qib turganini eshitib:

– O'qiyotganingni tushunyapsanmi? – deb so'radi.

³¹ – Menga yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi bo'lmasa, qanday tushuna olaman? – dedi habash. Filipdan o'z yoniga chiqib o'tirishni iltimos qildi. ³² Uning Tavrotdan o'qiyotgan joyi esa bu edi:

"U qo'y kabi bo'g'izlashga yetaklandi.

^a 8:14 SAMARIYALIKLAR: bu xalqning mohiyati lug'atda izohlanadi.

^b 8:27 AMALDOR: aslida, haram og'asi.

Qo'zi jun qirquvchisi oldida qanday indamay tursa,
U ham O'z og'zini ochmadi.

³³ U xo'rlanib haqqoniyatdan mahrum bo'ldi,
Yer yuzidagi umriga xotima berildi.
Uning nasl-nasabini kim zikr etur?"^a

³⁴ Amaldor Filipga qarab:

– Sendan iltimos qilaman, payg'ambar buni kim haqida aytyapti? O'zi haqidami yoki boshqa kishi haqidami, menga ayt-chi, – dedi.

³⁵ Filip esa o'sha oyatdan boshlab, Iso haqidagi Xushxabarni unga bayon qildi. ³⁶ Yo'lda davom etib ketayotganlarida, suv bor bir joyga keldilar. Amaldor:

– Mana, suv! Mening cho'mib imon keltirishimga nima to'sqinlik qiladi? – dedi. ³⁷ [Filip unga:

– Agar butun qalbing bilan ishonsang bo'ladi, – dedi. Amaldor:

– Iso Masih – Xudoning O'g'li deb ishonaman, – dedi.]

³⁸ O'shanda aravani to'xtatishga buyurib, Filip bilan amaldor ikkalasi ham suvga tushishdi, Filip amaldorni suvga cho'mdirib imonga kiritdi. ³⁹ Ular suvdan chiqqach, Muqaddas Ruh [amaldorning ustiga tushib keldi va Xudovandning farishtasi] Filipni ko'tarib ketdi. Amaldor boshqa uni ko'rmadiyu, quvonib o'z yo'lida davom etdi.

⁴⁰ Filip Ashdod shahrida paydo bo'ldi va Kesariyaga kelguncha yo'l yurib, hamma shaharlarda Xushxabarni targ'ib qildi.

9-BOB

Shoulning imon keltirishi

¹ Shoul hali ham Iso Masihning shogirdlariga qarshi qatlu qirg'in tahdidlari bilan nafas olib yurar edi. U oliy ruhoniyning huzuriga borib, ² Damashq shahridagi yahudiy ibodatxonalari uchun maktublar so'radi. Bu ta'limotning izidan borayotgan kimsani topsa, u erkak yoki xotin bo'lishidan qat'i nazar, kishanlab Quddusga keltirmoq niyatida edi. ³ Yo'li Damashqqa yaqinlashganda, to'satdan osmondan tushgan nur uning atrofini yarqiratib yubordi. ⁴ U yerga yiqilgan zahoti:

– Shoul, Shoul! Nega Meni quvg'in qilyapsan? – degan ovozni eshitdi. ⁵ Shoul:

– Yo Rabbiiy, Sen kimsan? – dedi.

– Men sen quvg'in qilayotgan Isoman. Nishga qarshi tepishing qiyin, – dedi U. ⁶ Shoul vahimalanib, titroq bilan:

– Yo Rabbiiy, nima qilishimni buyurasan? – dedi. Iso unga:

– Qani, o'ringdan turib shaharga kir, unda nima qilishing kerakligi senga aytiladi, – dedi.

⁷ Shoulning hamrohlari ovozni eshitib, lekin hech kimni ko'rmasdan, qotib qolgandilar. ⁸ Shoul yerdan turib ko'zlarini ochganda, hech narsa ko'rinmas edi. Uni qo'lidan tutib, Damashq shahriga keltirdilar. ⁹ Uch kungacha ko'zlari ko'rmay qoldi, na yedi va na ichdi.

¹⁰ Damashq shahrida Hananiya degan Isoning shogirdi bor edi. Rabbimiz Iso vahiya unga ko'rinib:

– Ey Hananiya! – dedi.

– Labbay, Rabbim! – dedi u. ¹¹ Rab unga dedi:

– O'ringdan tur va To'g'ri degan ko'chaga borib, Yahudoning uyidagi Tars shaharlik Shoul ismli odamni so'ragin. Shu mahalda u ibodat qilyapti. ¹² Vahiya Hananiya ismli bir odam uning yoniga kelganini va ko'zlari ochilishi uchun qo'llarini uning boshiga qo'rganini ko'rdi.

¹³ Hananiya javob berdi:

– Yo Rabbiiy, bu odam Quddusda Sening azizlaringga qancha yomonlik qilgani haqida ko'p odamlardan eshitdim. ¹⁴ Bu yerda ham Sening ismingni aytganlarning hammasini tutqunga solish uchun oliy ruhoniylardan ijozat olibdi-ku, – dedi.

¹⁵ Rabbimiz Iso unga shunday dedi:

– Sen boraver, mana bu odam Mening ismimni turli xalqlar, podshohlar va Isroil o'g'illari oldida ulug'lash uchun tanlangan qurolimdir. ¹⁶ Mening ismim uchun u qanchalar azob chekishi kerak ekanini O'zim unga ko'rsataman.

¹⁷ Hananiya borib o'sha uyga kirdi. Shoulning boshiga qo'llarini qo'yib:

– Birodarim Shoul! Kelayotgan yo'lingda senga ko'ringan Rabbimiz Iso, ko'zlaring yana ko'rishi va Muqaddas Ruhga to'lishing uchun meni yubordi, – dedi.

^a 8:32-33 qarang: Isha'yo 53:7-8; Isha'yo payg'ambar Iso Masihdan 800 yil avval yashagan, Xudodan olgan vahiy bilan Masihning gunohkorlar uchun qurbon bo'lishi haqida karomat qilgan.

¹⁸ O'sha zahoti Shoulning ko'zlaridan parda tushganday bo'lib, ko'ra boshladi. O'rnidan turiboq, suvga cho'mib imon keltirdi. So'ng ovqat yeb, quvvatga kirdi.

Shoulning joniga qasd

¹⁹ Shoul bir necha kun Damashqdagi Iso shogirdlari bilan birga bo'ldi. ²⁰ U darhol Iso Xudoning O'g'li ekani haqida yahudiy ibodatxonalarida targ'ibot qila boshladi. ²¹ Eshitganlar esa hayratda qolib: "Quddusda bu ismni aytganlarni qirib tashlagan, kishanlab oliy ruhoniylarga olib borish uchun bu yerga kelgan uning o'zi emasmi?" – deb aytishardi. ²² Shoul esa tobora nufuzini oshirib borardi. Isoning Masihligiga doir ishonarli dalillarni olg'a surib, Damashqda turgan yahudiylarni dovdiratib qo'yardi.

²³ Oradan necha kunlar o'tib, nihoyat yahudiylar so'z biriktirib, Shoulni o'ldirishga qaror qilishdi. ²⁴ Uni o'ldirish uchun kechayu kunduz shahar darvozalari oldida poylab turishar edi. Lekin ularning qasdi Shoulga ayon bo'ldi. ²⁵ Kechasi shogirdlar uni savatga solib, devordan tushirib yuborishdi.

²⁶ Shoul Quddus shahriga yetib borgach, u yerdagi Iso shogirdlariga qo'shilib, inoqlashishga urindi. Lekin uning Iso shogirdi bo'lganiga hech kim ishonmay, undan qo'rqishardi. ²⁷ O'shanda Barnabo Shoulni havoriylarning huzuriga boshlab keldi va uning yo'lda Isoni qanday ko'rib, Iso unga nima deb so'zlaganini, Damashqda Isoning nomi bilan qanday dovyuraklik bilan va'z aytganini ularga aytib berdi. ²⁸ Bundan keyin Shoul endi ular bilan birga yuradigan bo'lib, Quddusda Rabbimiz Isoning nomi bilan qo'rqmasdan targ'ibot qilardi. ²⁹ Yunon tilida so'zlashuvchi yahudiylar bilan ham suhbatlashib bahslashardi. Ular esa Shoulni o'ldirish payiga tushdilar. ³⁰ Imonli birodarlari buni eshitgach, Shoulni Kesariyagacha kuzatib, Tarsga jo'natishdi.

³¹ Shunday qilib, Yahudiya, Jalila va Samariya yurtlari bo'ylab imonlilar jamoati tinchlikka erishdi. Jamoat Xudodan qo'rqib tobora rivoj topar, Muqaddas Ruhdan jasurlanib, son jihatdan ko'payib borardi.

Sog'aygan Yeney, tirilgan Tavita

³² Bu orada Butrus hamma joylarni aylanib chiqib, Lo'd shahrida turgan imonlilarning oldiga ham bordi.

³³ U yerda sakkiz yildan beri to'shagidan turmagan Yeney ismli bir shol odamni ko'rdi. ³⁴ Butrus unga: – Yeney, Iso Masih senga shifo beryapti. O'rningdan tur, ko'rpa-to'shagingni yig'ib qo'y! – dedi.

Yeney o'sha zahoti o'rnidan turib ketdi. ³⁵ Lo'd shahri va Sharon dalasida yashaganlarning hammasi u kishining holini ko'rdi-da, Isoni Rabbimiz deb tan olib, imon keltirdilar.

³⁶ Yaffada Isoning shogirdi bo'lgan Tavita ismli bir ayol bor edi. Bu otning tarjimasida "ohu" demakdir. Bu ayol ixlosmandlik bilan xayrli ishlarga berilib, ko'p sadaqa qilar edi. ³⁷ Xuddi o'sha kunlarda u kasallanib o'ldi. Uni yuvib, boloxonaga qo'yishdi. ³⁸ Lo'd shahri Yaffaga yaqin bo'lgani uchun, Butrusning u yerda ekanini eshitib qolgan shogirdlar uning huzuriga ikki kishini yuborib: "Tezda bizning oldimizga kelgin!" – deb iltimos qilishdi.

³⁹ Butrus o'rnidan qo'zg'alib, ular bilan birga ketdi. Uyg'a yetib kelgach, uni boloxonaga olib kirishdi. Butun bevalar uning yoniga to'planib, dod-faryod qilar, Ohuning tirikligida tikkan ko'ylak va jomalarini ko'rsatishardi. ⁴⁰ Butrus esa hammani tashqariga chiqazgandan keyin, tiz cho'kib ibodat qildi va jasadga qarab:

– Tavita, o'rningdan tur! – dedi.

Shunda ayol ko'zlarini ochdi-da, Butrusni ko'rib, rostlanib o'tirdi. ⁴¹ Butrus qo'lini uzatib, uni turg'izib qo'ydi. So'ng imonlilar bilan beva ayollarni chaqirib, tirik holdagi ayolni ularga topshirdi.

⁴² Bu hodisa butun Yaffaga ma'lum bo'ldi va ko'p odamlar imon keltirib, Isoni Rabbim deb tan oldilar.

⁴³ Butrus ancha vaqt Yaffada Simun ismli bir ko'unchining uyida turdi.

10-BOB

Rimlik yuzboshi Korniliy ko'rgan vahiy

¹ Kesariya shahrida Korniliy ismli bir odam bor edi. U "Italyan" degan polkda yuzboshi, ² butun xonadoni bilan Xudodan qo'rqadigan dindor bir odam edi. Xalqqa ko'pdan-ko'p sadaqa berib, doimo Xudoga ibodat qilardi. ³ Bir kuni tushdan so'nggi soat uchlar^a chamasida Xudoning bir farishtasi uning oldiga kelganini u vahiyda ochiq ko'rdi. Farishta unga dedi:

– Korniliy!

⁴ – Labbay, Hazrat? – dedi Korniliy unga vahima bilan tikilib.

Farishta dedi:

– Qilgan ibodatu sadaqalaring Xudo huzurida ijobat bo'ldi. ⁵ Endi Yaffaga odamlar yuborib, Butrus laqabli

^a 10:3 SOAT UCH: aslida "9-soat"; vaqt jadvaliga qarang.

Simun degan kishini oldingga chaqirtir. ⁶ U uyi dengiz bo'yida bo'lgan Simun ismli ko'nchinikida mehmon bo'lib turibdi. [Uning senga aytadigan so'zlaridan o'zing bilan butun xonadoning najot topasizlar.]

⁷ Unga gapirgan farishta ketgandan so'ng, Korniliy xizmatkorlaridan ikkisini va uning xususiy vazifadori bo'lgan dindor bir askarni chaqirdi. ⁸ Ularga hamma narsani tushuntirib, Yaffaga jo'natdi.

Butrus ko'rgan vahiy

⁹ Ertasi kuni tush^a chamasida, bu odamlar yo'l yurib shaharga yaqinlasharkanlar, Butrus ibodat qilish uchun tomga chiqdi. ¹⁰ U och qolganini his etib, ovqat yegisi keldi. Ovqatni tayyorlar ekanlar, u ruhlanib o'zini yo'qotdi. ¹¹ Osmon ochilib, katta ro'molga o'xshash bir idish to'rt burchagidan osilgan holda pastga tushib kelayotganini ko'rdi. ¹² Ro'molning ichida yerga xos har xil to'rt oyoqli va sudraluvchi hayvonlar hamda ko'kda uchuvchi qushlar bor edi. ¹³ Bir ovoz unga xitob qilib:

– Butrus, tur va so'yib yegin! – dedi. ¹⁴ Butrus:

– Aslo, yo Rabbim! Men mutlaqo iflos yoki harom narsa yegan emasman, – dedi.

¹⁵ Yana ovoz ikkinchi marta unga eshitilib:

– Xudo halol deganini sen harom dema! – deb aytdi. ¹⁶ Bu manzara uch marta takrorlandi. So'ng idish yana osmonga ko'tarildi.

¹⁷ Butrus gangib qolgan edi. Men ko'rgan vahiyning nima ma'nosi bor ekan, deb o'ylab turganda, Korniliy tomonidan yuborilgan odamlar Simunning uyini surishtirib darvoza bo'sag'asida to'xtab qolishdi. ¹⁸ Ular ovozlari balandlatib:

– Butrus laqabli Simun shu yerdami? – deb so'rashdi.

¹⁹ Butrus esa hanuz vahiyning o'ylab, mulohazaga cho'mib o'tirardi. Muqaddas Ruh unga: “Mana, uch kishi seni izlayapti. ²⁰ O'rningdan turgin-da, pastga tush va hech shubha qilmasdan ular bilan birga borgil, chunki ularni Men yubordim”, – dedi.

²¹ Butrus pastga tushib, Korniliy tomonidan yuborilgan odamlarga:

– Sizlar izlayotgan odam men bo'laman. Nima yumush bilan bu yerga keldingizlar? – dedi. ²² Ular Butrusga:

– Korniliy ismli, butun yahudiy xalqi orasida yaxshi nom chiqargan, solih, Xudodan qo'rqadigan bir yuzboshi bor. Muqaddas farishta unga, seni o'z uyiga chaqirtirib, aytganlaringga quloq berishini buyuribdi, – deyishdi. ²³ Shunda Butrus ularni ichkariga chorlab, mehmon qildi.

Butrus Korniliyning uyida

Ertasi kuni Butrus joyidan qo'zg'alib, kelganlar bilan yo'lga chiqdi. Yaffadagi imonlilardan ba'zi odamlar ham unga hamroh bo'ldi. ²⁴ Ikkinchi kuni Kesariyaga kelishdi. Korniliy esa o'z qarindoshlari va yaqin do'stlarini bir joyga to'plab, ularni kutib turardi. ²⁵ Butrus ichkariga kirganda, Korniliy uni qarshilab, oyoqlariga yiqilib sajda qildi. ²⁶ Biroq Butrus:

– Tur, men ham bir insonman, – dedi-yu uni oyoqqa turg'izdi.

²⁷ Butrus Korniliy bilan suhbatlashib uyga kirarkan, to'planib turgan katta jamoani ko'rdi. ²⁸ Ularga aytdi:

– Boshqa qabila kishisi bilan aloqa qilish, inoqlashish yahudiy bir odam uchun joiz emasligini bilasizlar. Lekin Xudo hech bir odamni iflos yoki harom deb hisoblamaslik lozimligini menga ko'rsatdi. ²⁹ Shuning uchun men chaqirilganimda, so'z qaytarmay keldim. Endi aytinglar-chi, nima uchun meni chaqirdingizlar?

³⁰ Korniliy so'z boshladi:

– Bundan to'rt kun avval, salkam ayni shu mahalda men uyimda ro'za tutardim. Soat uchda^b ibodat qilayotganimda, birdaniga porloq kiyimli bir odam ro'paramda paydo bo'ldi. ³¹ “Korniliy! – dedi u. – Xudo ibodatingni eshitdi va sadaqalaringni maqbul topdi. ³² Endi Yaffaga odam yubor, dengiz bo'yidagi ko'nchi Simunning uyida mehmon bo'lib turgan Butrus laqabli Simunni chaqirtir. Uning senga aytadigan so'zlari bor”, – dedi. ³³ Men ham o'sha zahoti sening oldingga odamlarni yubordim va xayriyat, kelganing yaxshi bo'ldi-da. Endi Xudo senga buyurgan so'zlarining hammasini tinglash uchun biz barchamiz bu yerda Xudoning huzurida hozirmiz.

Butrusning nutqi

³⁴⁻³⁵ Butrus so'z boshladi:

“Haqiqatan, Xudoning yuz-xotir qilmasligini, balki Undan qo'rqan va to'g'rilik ila ish tutgan hammani millatiga qaramay qabul qilishini men endi chinakamiga tushundim. ³⁶ Xudo O'z kalomini Isroil o'g'illariga yuborib, Iso Masih nomidan tinchlik mujdasini e'lon qildi. Iso Masih esa hammaning Rabbidir. ³⁷ Yahyo payg'ambar va'z qilib, xalqni suvda tavba qildirib yurgandan keyin, Jaliladan boshlab butun Yahudiya yurti

^a 10:9 TUSH: aslida “6-soat”.

^b 10:30 SOAT UCH: aslida “9-soat”.

bo'ylab sodir bo'lgan voqealarni sizlar bilasizlar. ³⁸ Nosira shahridan chiqqan Isoni Xudo yubordi. Xudoning O'zi Iso bilan birga bo'lgani uchun, U Muqaddas Ruh va qudratga to'lgan holda ezgulik qilar, iblisning zolim hukmi ostida qiynalib yurganlarning hammasini sog'aytirar edi.

³⁹ Mana biz yahudiylarning mamlakatida va Quddus shahrida Isoning qilgan barcha ishlariga guvohmiz. Uning O'zini esa yog'ochga osib o'ldirdilar. ⁴⁰ Ammo Xudo uchinchi kuni Uni tiriltirib, ko'zlarga namoyon qildi. ⁴¹ Iso tirilgandan keyin butun xalqqa emas, balki Xudo oldindan tanlagan, U bilan yeb-ichgan shohidlarga – bizlargagina zohir bo'ldi. ⁴² Xudo Isoni tirigu o'liklarni hukm qiluvchi etib tayinlagan. Bu haqda guvohlik berib, xalqqa va'z aytishimizni Xudoning O'zi buyurgan. ⁴³ Isoga inongan har bir kishining gunohlari Uning nomi bilan kechiriladi, deb qadimiy payg'ambarlarning hammasi ham shahodat berganlar".

⁴⁴ Butrus hali gapirib turganda, kalomni eshitayotganlarning barchasi ustiga Muqaddas Ruh tushdi.

⁴⁵ Butrus bilan birga kelganlar Isoga ishongan yahudiylar^a edi. Muqaddas Ruh g'ayriyahudiylarga ham nasib bo'lganini ular ko'rib, hayratda qoldilar. ⁴⁶ Chunki u kishilarning yangi tillarda so'zlashib, Xudoni ulug'layotganlarini eshitib turishardi.

Shunda Butrus so'z oldi: ⁴⁷ "Xuddi bizlar kabi Muqaddas Ruhni qabul qilgan bu odamlarning suvga cho'mib imon keltirishiga kim mone bo'la olar ekan?" – dedi-yu, ⁴⁸ ularni Iso Masih nomi bilan cho'mdirishni buyurdi. Shundan keyin ular Butrusdan bir necha kun qolishini iltimos qilishdi.

11-BOB

Quddusda Butrus bergan axbor

¹ G'ayriyahudiylar ham Xudoning so'zini qabul qilibdi, degan xabar havoriylarning va Yahudiyadagi imonlilarning qulog'iga yetib keldi. ² Shu sababdan Butrus Quddus shahriga borganda, sunnatchilar^b unga ta'na qilib: ³ "Sen sunnat qilinmagan odamlarning oldiga kirib, ular bilan birga yeb-ichibsan-ku!" – deyishdi.

⁴ Butrus esa bo'lib o'tgan voqealarni bir boshdan ularga naql qilishga tushdi:

⁵ "Men Yaffa shahrida ibodat qilayotgan ekanman, o'zimni yo'qotib vahiy ko'rdim: mana, katta ro'molga o'xshash bir idish to'rt burchagidan osilgan holda osmondan tushib, to oldingacha kelayotgan ekan. ⁶ Uning ichiga nazar solsam, yer yuzining to'rt oyoqli, vahshiy va sudraluvchi hayvonlarini hamda ko'kda uchuvchi qushlarni ko'rdim. ⁷ O'shanda:

– Butrus, tur va so'yib yegin! – degan bir ovozni eshitdim. ⁸ Men esa:

– Aslo, yo Rabbim! Mening og'zimga mutlaqo iflos yoki harom narsa kirgan emas, – dedim.

⁹ Ovoz ikkinchi marta osmondan eshilib:

– Xudo halol deganini sen harom dema, – dedi menga. ¹⁰ Bu manzara uch marta takrorlandi. Keyin hammasi yana osmonga ko'tarildi.

¹¹ Mana, o'sha zahoti Kesariyadan menga yuborilgan uch odam men turgan uyning ro'parasida to'xtab qoldi. ¹² Muqaddas Ruh esa hech shubhalanmay ular bilan birga borishimni aytdi. Shunday qilib, bu olti birodar ham menga hamroh bo'lishdi, ular bilan birga o'sha odamning uyiga kirdik. ¹³ U esa uyida paydo bo'lgan farishtani qanday ko'rganini bizlarga aytib berdi. Farishta unga: "Yaffaga odamlar yubor, Butrus laqabli Simunni chaqirtir. ¹⁴ U senga aytadigan so'zlaridan o'zing bilan butun xonadoning najot topasizlar", – deb aytibdi.

¹⁵ Men gapira boshlaganimdayoq, dastavval bizning ustimizga tushgan Muqaddas Ruh ularning ustiga ham tushib keldi. ¹⁶ Shunda men Rabbimiz Isoning: "Yahyo payg'ambar odamlarni suvga cho'mdirib tavba qildirgan, sizlar esa Muqaddas Ruhga cho'mdirilasizlar", – degan so'zini esga oldim. ¹⁷ Agar Xudo bizga bergan hadyani Rabbimiz Iso Masihga xuddi bizday inongan mana bularga ham bergan bo'lsa, unda men kim bo'ldimki, Xudoga qarshilik qila olsam?"

¹⁸ Bu so'zlarni eshitib, ular tinchlandi. "Xudo g'ayriyahudiylarni ham tavba qildirib, abadiy hayot nasib qilar ekan", – deb Xudoni olqishlashdi.

Antioxiya shahridagi Masih jamoati

¹⁹ Stefanning o'ldirilishi bilan boshlangan quvg'in oqibatida tarqalib ketgan imonlilar shu orada Xudoning kalomini yahudiylardan boshqa hech kimga bildirmay, Finikiya, Kipr va Antioxiyagacha yetib borgan edilar.

²⁰ Antioxiya shahriga kelgan ba'zi bir kiprlik va kirineyalik kishilar esa Rabbimiz Isoning Xushxabarini u yerdagi yunonlarga ham yetkazdilar. ²¹ Rabbimizning kuchi ular orqali amal qilayotgani uchun ham ko'pchilik Isoni Rabbim deb imon keltirdi.

²² Bu haqda Quddusdagi imonlilar jamoatining qulog'iga xabar yetib kelgach, Barnaboga Antioxiyaga

^a 10:45 YAHUDIY: aslida "sunnatli"; lug'atga qarang.

^b 11:2 SUNNATCHILAR: lug'atga qarang.

borishni topshirdilar.²³ Barnabo u yerga kelganda, Xudo inoyatining samarasini ko'rib quvondi. Rabbimiz Isoga chin ko'ngildan berilinglar, deb hammaga dalda berdi.²⁴ U Muqaddas Ruh va imonga to'lgan, xushfe'l odam bo'lgani uchun, xalqning talay qismi Isoni Rabbim deb qabul qildi.

²⁵ Keyin Barnabo Shoulni axtarib, Tarsga bordi va uni topib, Antioxiyaga keltirdi.²⁶ Bir yil mobaynida ular imonlilar jamoati bilan to'planib, talay odamga ta'lim berishdi. Birinchi marta Antioxiya shahrida Iso shogirdlari Masihiy^a degan nomni oldilar.

²⁷ O'sha kunlarda Antioxiyaga Quddusdan ba'zi payg'ambarlar keldi.²⁸ Ulardan Agav degani Muqaddas Ruhdan ruhlanib qad rostladi-da, butun dunyoda og'ir qahatchilik bo'lishini karomat qildi. (Bu voqea Qaysar Klavdiy^b davrida sodir bo'ldi.)²⁹ Shunda shogirdlarning har biri qo'lidan kelganicha, Yahudiyada yashovchi imondoshlariga yordam yuborishga ahd qilishdi.³⁰ Bu ahdni amalga oshirib, yig'ilgan nafaqalarni Barnabo va Shoul orqali jamoatning oqsoqollariga yuborishdi.

12-BOB

Butrusning qamoqdan qutulish mo'jizasi

¹ O'sha kunlarda podshoh Hirod imonlilar jamoatidan ba'zilariga ozor berish uchun qo'l ko'tardi.

² Yuhanning akasi Yoqubni qilich bilan chopib o'ldirdi.³ Bu yahudiylarga yoqqanini ko'rib, uning ortidan Butrusni ham qo'lga oldi. Ana shu voqealar *yahudiylar* xamirturushsiz non yopadigan Fisih bayramida sodir bo'ldi.⁴ Hirod Butrusni zindonga qamab, Fisih bayramidan keyin xalq oldiga chiqarish niyati bor edi. Uni qo'riqlash uchun har biri to'rt askardan iborat to'rt dastaga topshirdi.

⁵ Butrus shunday zindonda tutilarkan, imonlilar jamoati uning uchun ixlos bilan Xudoga ibodat qilar edi.

⁶ Hirod uni chiqarmoqchi bo'lgan kundan avvalgi kechasi Butrus ikki askar o'rtasida, ikkita zanjir bilan kishanlangan holda uxlayotgan edi. Eshikning yonidagi qorovullar esa zindonni qo'riqlashar edi.⁷ Nogahon Xudovandning farishtasi Butrusning yonida paydo bo'lib, hujrada nur porladi. Farishta Butrusning biqiniga turtib:

– Tezroq o'rningdan tur! – deb uni uyg'otdi. Shu ondayoq qo'llaridagi zanjirlar tushib ketdi.

⁸ Farishta Butrusga:

– Kamaringni bog'la, choriqlaringni kiy! – dedi. U shunday qildi. Keyin farishta:

– To'ningni kiy, orqamdan yur! – dedi.⁹ Butrus chiqib, uning orqasidan ketdi. Faqat farishta qilayotgan ishning o'ng yoki tush ekanini uqmay, vahiy ko'rayotganini o'ylar edi.¹⁰ Birinchi va ikkinchi qorovulxonalaridan o'tib, shaharga chiqadigan temir darvozaga kelishdi. Darvoza o'zidan-o'zi ularga ochildi. Tashqariga chiqib, bir ko'chani bosib o'tishdi. Nogahonda Butrusning yonidagi farishta g'oyib bo'ldi.

¹¹ Butrus o'ziga kelgach: “Endi men chindan ko'rdim, Rabbim farishtasini yuborib, meni Hirod qo'lidan va yahudiy xalqining butun qasd-adoyatidan qutqazdi”, – dedi.¹² U bo'lib o'tgan voqealarning farqiga yetgan zahoti Mark laqabli Yuhanning onasi Maryamning uyiga yetib keldi. U yerda bir talay odam to'planib, ibodat qilayotgan edi.¹³ Butrus darvozani taqillatgach, Roda ismli bir xizmatkor qiz quloq solgani chiqdi.

¹⁴ Butrusning ovozi tanib, sevinganidan darvozani ochmay ichkariga yugurib, uning tashrifini bildirdi.

¹⁵ – Aqling joyidami? – deyishdi ular qizga. Lekin qiz o'z aytganini tasdiqlayvergach, ular:

– Uning farishtasidir, – deyishdi.

¹⁶ Shu orada Butrus taqillatishda davom etdi. Ochganlarida uni ko'rib hayron qolishdi.¹⁷ Butrus ularning jim turishi uchun qo'li bilan imo qilib, Rabbimiz uni qanday zindondan chiqarganini gapirib berdi. So'ng:

– Bularni Yoqub va boshqa birodarlarga bildiringlar! – deb, u yerdan chiqdi-da, boshqa joyga ketdi.

¹⁸ Kunduz bo'lgach, Butrus bilan nima yuz bergani haqida o'ylab, askarlar qattiq hayajonga tushishdi.

¹⁹ Hirod esa uni izlab topolmaganidan keyin qorovullarni so'roq qilib, o'lim jazosiga mahkum etdi.

Podshoh Hirodning halokati

Shundan so'ng Hirod Yahudiyani tark etib, Kesariya shahriga bordi va u yerda bir muddat qoldi.²⁰ U Tir va Sido'n aholisiga bor zahrini sochar edi. Ular esa o'zaro kelishib, uning huzuriga tashrif buyurishdi. Podshohning saroy noziri Blastani o'z tomonlariga ko'ndirib, sulh so'rashdi. Chunki ularning viloyati uchun zarur bo'lgan oziq-ovqat podshohning viloyatidan olinar edi.

²¹ Belgilangan kunda Hirod shohona kiyimlarini kiyib, minbarga o'tirdi-da, xaloyiqqa va'z aytdi.²² Xaloyiq esa: “Bu odamning ovozi emas, bu Xudoning ovozi!” – deb xitob qilardi.²³ O'sha ondayoq Xudovandning farishtasi Hirodni urdi. U sharafni Xudoga bermagani uchun tanasini qurtlar kemirib, jon berdi.

^a 11:26 MASIHIY: yunoncha “xristian”, ya'ni Masihga qarashli, Masih yo'lida yuruvchi.

^b 11:28 QAYSAR KLAVDIY: 41-54 yillarda Rim imperatori edi. “Butun dunyo” so'zi Rim dunyosi ma'nosida. Mazkur qahatchilikning kehgani tarixiy hodisadir.

²⁴Xudoning kalomi esa tobora yoyilar, samara berardi. ²⁵Barnabo bilan Shoul topshiriqni bajolagach, Mark laqabli Yuhannoni o'zlari bilan birga olib, Quddusdan qaytib kelishdi.

13-BOB

Shoul (Pavlus) ning birinchi targ'ibot safari

¹Antioxiya shahridagi imonlilar jamoatida ba'zi bir payg'ambarlar va muallimlar, chunonchi Barnabo, "Qoracha" laqabli Simun, kirineyalik Lutsiy, viloyat hokimi Hirod bilan birga tarbiyalangan Manohim va Shoul bor edilar. ²Bular diniy xizmatini o'tab, ro'za tutib turgan mahalda, Muqaddas Ruh gapirib: "Barnabo bilan Shoulni Men saylagan ish uchun Menga ajratib beringlar!" – dedi. ³Shu tariqa, ular yana ro'za tutib va ibodat qilib bo'lgach, Barnabo bilan Shoulning boshiga qo'llarini qo'ygancha duo o'qib, ularni jo'natishdi.

Kipr orolida

⁴Barnabo bilan Shoul Muqaddas Ruh buyurganiga ko'ra yo'lga tushib, Selevkiya shahriga keldilar. U yerdan esa Kipr oroliga suzib ketdilar. ⁵Salamis shahriga kelib, yahudiylarning ibodatxonalarida Xudoning kalomini targ'ib qildilar. Yuhanno ham ularning xizmatida edi.

⁶Ular butun orolni kezib chiqib, Pafos shahriga yetib keldilar. U yerda sehrgar va soxta payg'ambar bo'lgan Baryeshu ismli bir yahudiya duch keldilar. ⁷Baryeshu viloyat hokimi Sergiy Pavlusning xodimi edi. Aqlli odam bo'lgan hokim Barnabo bilan Shoulni chaqirtib, Xudoning kalomini tinglamoqchi bo'ldi. ⁸Biroq Baryeshu (boshqa oti bilan Alimo, ya'ni "sehrgar") ularga qarshilik ko'rsatib, hokimni imondan toydirishga tirishardi. ⁹Shunda Muqaddas Ruhga to'lgan Shoul, ya'ni Pavlus, unga ko'zlarini tikib dedi:

¹⁰– Ey iblis o'g'li! Yuraging har xil hiyla va ayyorlikka to'lgandir, har qanday haqiqat dushmanisan! Xudovandning to'g'ri yo'llarini chalkashtirishni bas qil! ¹¹Va endi Xudovand senga qarshi qo'l ko'tardi. Sen ko'r bo'lasan va bir qancha vaqt quyoshni ko'rmaysan.

Shu zahotiy oq bu odamning ko'zlari qorong'i-zimistonlikka ko'mildi. Endi u atrofni paypaslaganicha o'ziga yetaklovchi izlar edi. ¹²Hokim bu voqeani ko'rda-da, Rabbimiz Iso to'g'risidagi ta'limotga qoyil qolib, imon keltirdi.

Pisidiyaning Antioxiya shahrida

¹³Pavlus va unga hamroh bo'lganlar Pafos shahridan suzib ketib, Pamfiliyaning Pergiya shahriga kelishdi. Yuhanno esa ulardan ajralib, Quddusga qaytib bordi. ¹⁴Ular Pergiyadan yana yo'lga chiqib, Pisidiya yurtidagi Antioxiya shahriga borishdi.

Shanba kunida yahudiylarning ibodatxonasiga kirib o'tirishdi. ¹⁵Tavrot va Payg'ambarlar kitoblaridan qiroat tugagach, ibodatxonaning jamoaboshilari ularga kishi yuborib:

"Erlar, birodarlar, agar xalqqa beradigan nasihat so'zlaringiz bo'lsa, marhamat qilib aytinglar", – deyishdi.

¹⁶Pavlus oyoqqa turdi va qo'li bilan ishora qilib: "Ey Isroil erlari va barcha Xudodan qo'rqanlar, tinglangiz! – dedi. ¹⁷– Bu xalqning, Isroilning Xudosi ota-bobolarimizni tanladi. Ular Misr yerida, g'urbatda yashaganda, Xudo ularning martabasini baland qildi. So'ngra O'zining muzaffar qo'li bilan ularni u yerdan olib chiqdi. ¹⁸Qariyb qirq yil sahroda ularning kirdikorlariga chidadi. ¹⁹Kan'on mamlakatida yetti elatni halokatga yo'liqtirib, ularning zaminini Isroil xalqiga nasib qildi. ²⁰Bu hol qariyb to'rt yuz ellik yil davom etdi.

Shundan so'ng, Shomuil payg'ambar zamonigacha Xudo ularga qozilarni berdi. ²¹Buning izidan xalq podshoh talab qildi va Xudo Benyamin nasl-nasabidan Kish o'g'li Shoul degan mardni ularga qirq yil podshoh qilib berdi.

²²Uni taxtdan tushirgandan keyin esa, ularga Dovudni podshoh qilib berdi. Xudo Dovud haqida shunday shahodat berdi: "Men ko'nglimdagiday bir odamni – Ishay o'g'li Dovudni topdim; butun istaklarimni u bajo keltiradi".

²³Xudo bergan va'dasiga muvofiq, Dovud zurriyotidan Isroilga Najotkorni – Isoni yubordi. ²⁴Isoning kelishidan burun Yahyo payg'ambar butun Isroil xalqini tavba-tazarru qilishga va suvda imon keltirishga undab yurdi. ²⁵Yahyo o'z faoliyatini yakunlayotganda: "Sizlar meni kim deb hisoblaysizlar? Men Masih emasman. Lekin mendan keyin Kelayotgan bor, ana men Uning choriq iplarini yechishga ham munosib emasman", – degan edi.

²⁶Ey erlar, birodarlar, ey Ibrohim naslidan bo'lganlar va orangizdagi barcha Xudodan qo'rqanlar! Bu Najotkor haqidagi xabar endi sizlargacha yetib keldi. ²⁷Quddusda yashovchilar bilan ularning rahnamolari Isoni tan olmadilar. Uni o'limga mahkum qilib, har shanba kuni tilovat qilinadigan payg'ambar so'zlarini o'zlari bajo keltirdilar. ²⁸Unda o'limga loyiq hech bir ayb topolmagan holda, Pilatdan Uni o'ldirishni so'radilar. ²⁹U haqida yozilgan butun oyatlarni shunday bajo keltirishgandan keyin, Uni yog'ochdan tushirib

qabrga qo‘ydilar. ³⁰ Lekin Xudo Isoni tiriltirdi. ³¹ Iso O‘zi bilan birga Jaliladan Quddusga borganlarga ancha kunlar davomida ko‘rinish berib turdi. Endi ular xalq oldida Uning guvohlari bo‘lib qolganlar. ³² Bizning sizlarga yetkazayotgan Xushxabar ham shu: Xudo otalarimizga bergan va‘dasini ³³ ularning bolalari bo‘lmish bizlar uchun Isoni tiriltirish orqali amalga oshirdi. Zabur kitobining ikkinchi sanosida yozilganidek:

“Sen Mening O‘g‘limsan,
Seni bugun tavallud ettirdim”.

³⁴ Isoni tiriltirish va aslo chirishiga yo‘l qo‘ymaslik haqida esa Xudo *Zaburda* yana shunday degan:

“Men Dovudga va‘da qilgan duolarimni
Sizlarga muqarrar etib bergayman”.

³⁵ Shuningdek, boshqa bir oyatda ham:

“O‘z Azizingning chirishni ko‘rishiga yo‘l qo‘ymaysan”^a,

– degan. ³⁶ Dovud Xudoning amri bilan o‘z nasliga xizmat qilganidan keyin vafot etdi va ota-bobolari singari ko‘milib, uning tanasi chirib ketdi. ³⁷ Biroq Xudo tiriltirgan Isoning tanasi chirishni ko‘rmadi.

³⁸ Endi ey birodarlar, mana shu sizlarga ma‘lum bo‘lsinki, ushbu Iso nomidan gunohlaringiz kechirilishi e‘lon qilinmoqda. ³⁹ Sizlar Musoning Qonuniga amal qilib, oqlanishingiz mumkin emas edi. Endi esa Iso Masihga ishongan kishining har qanday gunohidan Xudo o‘tadi. ⁴⁰ Faqat ehtiyot bo‘linglar, yana payg‘ambarlar kitobida aytilgan bu so‘zlar sizlarning boshingizga tushmasin:

⁴¹ “Ey xor qiluvchilar, qaranglar,
Hayratda qolib halok bo‘linglar!
Siz yashayotgan kunlarda Men bir ish qilamanki,
Uni sizlarga biron kishi aytib berganda edi,
Unga hech inonmas edingizlar”[”].

⁴² Bundan so‘ng Pavlus bilan Barnabo yahudiylarning ibodatxonasidan chiqib ketishdi. Xaloyiq ulardan bu haqda kelgusi shanba kuni yana so‘zlashni iltimos qildi. ⁴³ Jamoat tarqalgandan keyin, yahudiylardan va Xudodan qo‘rqib yahudiy diniga kirganlardan ko‘pginasi Pavlus va Barnaboning orqasidan ergashdilar. Ular bu kishilar bilan suhbat qurib, Xudoning inoyatiga tayanib, imonda mahkam bo‘lishga ishonitirishardi.

⁴⁴ Kelgusi shanbada shaharliklarning qariyb hammasi Xudoning kalomini eshitish uchun yig‘ilishdi.

⁴⁵ Lekin shuncha xaloyiqni ko‘rgan yahudiylar hasadga to‘lib, Pavlusning aytayotgan so‘zlarini inkor qilganча, haqoratga o‘ta boshladilar. ⁴⁶ Shunda Pavlus bilan Barnabo jasorat bilan javob berib dedilar: “Xudoning kalomini birinchi navbatda siz, yahudiylarga targ‘ib qilmoq kerak edi. Ammo sizlar Uni rad qilib, o‘zlaringizni abadiy hayotga noloyiq ko‘rdingizlar. Shundan buyon biz boshqa xalq vakillariga murojaat qilamiz. ⁴⁷ Chunki Xudovand *Tavrotda* bizga vasiyat qilib degan:

“Seni turli xalqlarga nur berishga qo‘ydim,
Zamin chetlariga qadar najot keltirgin deya”[”].

⁴⁸ G‘ayriyahudiylar buni eshitgandan so‘ng sevinib, Rabbimizning kalomini ko‘kka ko‘tarishdi, abadiy hayotga tayin bo‘lganlarning hammasi esa imon keltirishdi. ⁴⁹ Shu tariqa Rabbimizning kalomi butun mamlakat bo‘ylab yoyilib borar edi. ⁵⁰ Biroq yahudiylar xudojo‘y va e‘tiborli ayollar va shuningdek, shaharning nufuzli odamlarini Pavlus va Barnaboga qarshi qo‘zg‘atib, ularni o‘z yurtlaridan quvib chiqazdilar. ⁵¹ Shunda Pavlus va Barnabo oyoq changlarini ularga siltab qoqib, Ikoniya shahriga ketishdi.

⁵² Shogirdlar bo‘lsa, sevinch va Muqaddas Ruhga to‘lib-toshib borardilar.

14-BOB

Ikoniya shahrida

¹ Ikoniya shahrida Pavlus bilan Barnabo odatdagiday yahudiylarning ibodatxonasiga kirib, va‘z aytdilar. Natijada yahudiy va yunonlardan juda ko‘plari imon keltirdi. ² Lekin inonmagan yahudiylar majusiylarning yuraklarini zaharlab, ularni imonlilarga qarshi qo‘zg‘atdilar. ³ Pavlus bilan Barnabo bo‘lsa, ancha vaqt Rabbimiz Iso uchun jasorat bilan faoliyat ko‘rsatardilar. Rabbimiz ham ularning qo‘llari orqali ajoyib va mo‘jizakor ishlar yaratib, O‘zining inoyatli kalomini tasdiqlar edi. ⁴ Shunday qilib, shahar aholisi ikkiga

^a 13:33-35 qarang: Zabur 2:7, 15:10.

bo'lini: ba'zilari yahudiylar va ba'zilari havoriylar tomoniga o'tdilar.

⁵Yahudiylar va majusiylar o'z rahnamolari bilan kelishib, havoriylarga ozor berib, ularni toshbo'ron qilmoqchi bo'lishdi. ⁶Ular esa buni payqab qolib, Likaoniyaning Listra va Derviya shaharlari va atrofdagi viloyatga qochib ketishdi. ⁷U yerda Injil Xushxabarini targ'ib qilishda davom etishdi.

Listra va Derviya shaharlarida

⁸Listra shahrida bir cho'loq kishi yerda o'tirar edi. U tug'ma mayib bo'lib, umrida aslo yurmagan edi. ⁹U Pavlusning aytayotgan so'zlarini tinglarkan, Pavlus unga ko'z tikib, darddan xalos bo'lish uchun imoni borligini payqadi. ¹⁰Ovozini baland qilib:

– Rabbim Iso Masih nomidan senga aytaman: oyog'ingda tikka tur! – dedi. O'sha zahoti u kishi o'rnidan irg'ib turdi-da, yura boshladi.

¹¹Xaloyiq Pavlus qilgan ishni ko'rib, Likaoniya tilida baralla:

– Tangrilar odam qiyofasida oldimizga tushibdi! – deb baqira ketishdi. ¹²Barnaboni – Zevs^a, Pavlusni esa notiq bo'lgani uchun Hermes^b deyishdi. ¹³Shaharning tashqarisidagi Zevs ma'badining kohini esa shahar darvozalariga ho'kizlarni va gulchambarlarni olib kelib, xaloyiq bilan birga qurbonlik keltirmoqchi bo'ldi.

¹⁴Havoriylar Barnabo va Pavlus buni eshitgach, kiyimlarini yirtgancha, o'zlarini xaloyiqning orasiga otib: ¹⁵“Erlar! – deb baqirishdi. – Nima uchun bu ishlarni qilyapsizlar? Biz ham sizlarga o'xshagan insonmiz! Sizlar bu soxta tangrilarga topinishdan qaytib, yer, osmon, dengiz va undagi hamma narsani yaratgan barhayot Xudoga iltijo qilinglar. Mana, biz sizlarga yetkazayotgan Xushxabarimiz shu. ¹⁶Garchi Xudo o'tgan barcha xalqlarga o'z yo'llari bilan yurishlariga erk bergan bo'lsa-da, ¹⁷shu bilan birga O'zini doimo oshkora qilib kelgan. Osmondan yog'ingarchilik va serhosil mavsumlar berib, rizq-ro'zingizni ta'minlab, yuraklaringizni baxt-saodatga to'ldirib, sizlarga ezgulik qilib kelgan”.

¹⁸Havoriylar bu so'zlarni aytib bo'lib, olomonni zo'rg'a tinchitishdi va o'zlariga qurbonlik qilmaslikka ko'ndirishdi. [Hamma uy-uylariga ketgandan so'ng, ular yana shu yerda ta'lim berishni davom ettirishdi.]

¹⁹Shu orada havoriylar jasorat bilan va'z aytib turganda, Antioxiya va Ikoniya shaharlaridan yahudiylar kelib, xalqni ulardan bosh tortishga undadilar. “Ular biron haqiqatni aytishgani yo'q, hamma so'zlari yolg'on”, – deb xalqning avzoyini buzib, Pavlusni toshbo'ron qildilar. Uni o'lgan hisoblab, shahardan tashqariga sudrab chiqdilar. ²⁰Lekin shogirdlari uning atrofiga to'planganda, Pavlus o'rnidan turib, shaharga qaytib kirdi. Ertasi kuni Barnabo bilan Derviya shahriga jo'nadi.

Suriyaning Antioxiya shahriga qaytish

²¹Xushxabarni Derviya shahrida targ'ib qilib, ko'p shogird orttirishgandan so'ng, Listra, Ikoniya va Antioxiya shaharlariga qaytdilar. ²²Yo'l-yo'lakay Iso shogirdlarining jonlariga jon qo'shib, imonda sobit bo'lishlari uchun dalda berardilar. “Xudoning Shohligiga ko'p qayg'ulardan o'tib kirishimiz kerak”, – deb nasihat qilardilar. ²³Har bir imonlilar jamoati uchun oqsoqollar tayin etdilar. Ro'za tutib, imonlilarni duo qilib, Rabbimiz deb qattiq ishonishgan Iso Masihning qaramog'iga ularni topshirdilar.

²⁴Pisidiya yurtidan o'tib Pamfiliya viloyatiga keldilar. ²⁵Pergiya shahrida Xudoning so'zini va'z qilgandan keyin, Attaliyaga tushib bordilar. ²⁶U joydan suzib, endi tamomlagan ishlari uchun Xudoning inoyatiga topshirilgan joy – Antioxiyaga qaytib keldilar. ²⁷U yerga yetgach, imonlilar jamoatini yig'ib, Xudoning ular bilan nimalar qilganini, majusiylarga imon eshigini qanday ochganini so'zladilar. ²⁸Bu yerdagi Iso shogirdlari bilan birga ancha vaqt turdilar.

15-BOB

Quddusdagi buyuk kengash: sunnat masalasi

¹Yahudiya o'lkasidan kelgan ba'zi odamlar Antioxiyada turgan imonli birodarlariga: “Agar Musoning odati bo'yicha sunnat qilmasangizlar, najot topolmaysizlar”, – deya ta'lim berardilar. ²Pavlus va Barnabo ular bilan ancha tortishuv va bahsga kirishdilar. Oxirida Pavlus bilan Barnaboni, shuningdek, oralaridan boshqa ba'zi kishilarni tayin etib, bu masalani havoriylar va oqsoqollar qoshida yechish maqsadida ularni Quddusga yuborishga qaror qilishdi. ³Ular jamoat tomonidan jo'natilgandan so'ng, Finikiya va Samariya o'lkalaridan o'tayotib, o'sha yerdagi birodarlariga majusiylarning Xudoga iltijo qilishganini aytib berib, hammaga katta sevinch bag'ishlardilar.

⁴Quddusga yetganlarida, imonlilar jamoati, havoriylar va oqsoqollar tomonidan yaxshi qabul qilindilar. O'zlari bilan Xudoning qilgan butun ishlarini, majusiylarga imon eshigini qanday ochganini ularga

^a 14:12 ZEVS: qadimiy yunonlarda “bosh xudo”.

^b 14:12 HERMES (Germes) esa “xudolarning notiqi” deb hisoblanar edi.

bildirdilar. ⁵ Lekin farziylar mazhabidan Isoga ishongan ba'zi birlari qarshi turib: "Ularni sunnat qilish va Musoning Qonuniga rioya ettirish kerak", – dedilar.

⁶ Havoriylar va oqsoqollar bu masalani muhokama qilish uchun yig'ildilar. ⁷ Ancha munozaradan keyin Butrus o'rnidan turib, ularga xitob etdi:

"Erlar, birodarlar! Sizlarga ma'lumki, majusiylar Injil Xushxabarini mendan eshitib, imon keltirsinar deb, Xudo ancha vaqt avval orangizdan meni tanlagan edi. ⁸ Qalblarni bilgan Xudo bizga bergan Muqaddas Ruhni ularga ham ehson etib, shu bilan ularni ma'qul topganini tasdiq etdi. ⁹ Ular bilan bizning oramizni hech qanday farq bilan ajratmasdan, imon keltirishlari orqali ularning ham dillarini tozaladi. ¹⁰ U holda, sizlar nima uchun Xudoni sinab, na otalarimiz, na bizlar ko'tarib borolmagan bo'yinturuqni Iso shogirdlarining bo'yniga yuklamoqchisizlar? ¹¹ O'zimiz birgina Rabbimiz Isoning inoyati bilan najot topishga ishonganimiz kabi, ular ham xuddi shunga ishonishadi".

¹² Shunda butun jamoat jim bo'lib, Barnabo bilan Pavlusga quloq solib turdi. Ular esa Xudoning o'zlari orqali majusiylar orasida bajargan barcha ajoyib va mo'jizakor ishlarini ayta boshladilar.

¹³ Ular so'zlab bo'lgandan keyin, Yoqub gap boshladi:

"Erlar, birodarlar, menga quloq solinglar! ¹⁴ Simun^a, birinchi galda Xudo boshqa millatlardan O'z ismini tanigan bir xalqni olish uchun osmondan tushganini tushuntirdi. ¹⁵ Ana, payg'ambarlarning so'zlari ham bunga muvofiq kelyapti, Tavrotda yozilishicha:

¹⁶ "Bundan keyin Men qaytib kelib,
Dovudning yiqilgan dargohini barpo qilurman.
Uning xarobalarini yangidan qurib,
Uni boshdan qayta tiklab qo'yurman.

¹⁷ Toki qolgan odamlar,
Ismimni tanigan barcha xalqlar,
Men – Xudovandni izlab topsinlar.

¹⁸ Bularni qadimdan ma'lum etgan Xudovand buyurib bajarmoqda".

¹⁹ Shuning uchun mening fikrimcha, boshqa millatlardan Xudoga imon keltirganlarni qiynab qo'ymasligimiz lozim. ²⁰ Faqat ularga xat yozib, butlarga so'yilgan harom qurbonlik go'shti, zino, bo'g'ilgan hayvonning go'shti va qon yeyishdan o'zlarini saqlasinlar, [o'zlari uchun istamagan narsani o'zgaga qilmasinlar], deb buyruq beraylik. ²¹ Zotan, Musoning Qonuni qadimgi ajdodlar zamonidan beri har bir shaharda va'z qilinmoqda, har shanba kuni ibodatxonalarda qiroat qilinib kelmoqda".

Isoga ishongan g'ayriyahudiylarga xat

²² Buning izidan butun jamoat bilan havoriylar va oqsoqollar o'z oralaridan odamlarni saylab, Pavlus va Barnabo bilan Antioxiyaga yuborishni lozim ko'rdilar. Birodarlar orasida obro' orttirgan Barsabo laqabli Yahudoni va Silani sayladilar. ²³ Ular orqali shu maktubni yozib yubordilar:

"Havoriylar, oqsoqollar va barcha birodarlardan, turli xalq vakillaridan iborat bo'lib, Antioxiya, Suriya, va Kilikiyada yashayotgan birodarlarimizga salom!

²⁴ Eshitishimizcha, bizdan chiqqan ba'zi kishilar o'zlarining gaplari bilan sizlarni dovdiratib, sunnat qilish kerak, Musoning Qonuniga rioya qilish kerak, deb ko'ngillaringizni tashvishga solishibdi. Biz esa buni buyurmagan edik. ²⁵ Shu sababdan o'z oramizdan saylangan ba'zi bir odamlarni azizlarimiz Barnabo va Pavlus bilan birga sizlarning oldingizga yuborish uchun bir fikrga keldik. ²⁶ Bu ikkalasi Rabbimiz Iso Masihning ismi uchun o'z jonlarini ham ayamagan zotlardir. ²⁷ Qarorimiz bo'yicha huzuringizga hozircha Yahudo bilan Silani yo'llayapmiz; ular sizlarga bularni og'zaki ham tushuntiradilar. ²⁸ Shunday qilib, Muqaddas Ruhga va bizga ma'qul ko'ringan quyidagi zarur sanalganlardan boshqa sizlarga hech narsa yuklamaslikka qaror qildik, chunonchi: ²⁹ butlarga so'yilgan qurbonlik go'shti, qon, bo'g'ilgan hayvonning go'shti hamda zinodan o'zingizni saqlanglar. [O'zingiz uchun istamagan narsani o'zgaga qilmanglar.] Bu harom narsalardan o'zlarinigizni saqlab yursangiz, yaxshi ish qilgan bo'lasizlar. Salomat bo'linglar!"

³⁰ Shunday qilib, bu odamlar yo'lga tushib, Antioxiya shahriga kelishdi. U yerdagi jamoatni to'plab, xatni topshirishdi. ³¹ Ular esa nasihatni o'qib sevindilar. ³² O'zlari ham payg'ambar bo'lgan Yahudo va Sila ma'noli, mo'l so'z bilan birodarlariga dalda berib, jonlariga jon qo'shdilar. ³³ Bu yerda bir muddat turishganidan keyin, birodarlari ularni eson-omon kuzatib, yuborganlar qoshiga qaytarishdi. ³⁴ [Lekin Sila Antioxiyada qolishni afzal ko'rdi va Yahudo yakka o'zi Quddusga qaytdi.] ³⁵ Pavlus va Barnabo bo'lsa, Antioxiyada qolishdi. Ular boshqa ko'p kishilar bilan hamjihat bo'lib, ta'lim berishni va Rabbimiz Isoning Xushxabarini targ'ib qilishni davom ettirishdi.

Pavlusning ikkinchi targ'ibot safari

³⁶ Bir muncha vaqtdan keyin Pavlus Barnaboga: "Endi qaytib borib, Rabbimiz kalomini targ'ib etgan har bir shahardagi birodarlarimizni yo'qlaylik, ularning hol-ahvolini bilaylik", – dedi. ³⁷ Barnabo esa Mark degan Yuhannoni ham o'zi bilan birga olmoqchi edi. ³⁸ Lekin Pavlus, Pamfiliyada o'zlarini tark etib, hamkorlikdan

^a 15:14 SIMUN: Havoriy Butrusning eski oti; qarang: Matto 4:18. "Havoriylar, oqsoqollar va barcha birodarlardan, turli xalq vakillaridan iborat bo'lib, Antioxiya, Suriya, va Kilikiyada yashayotgan birodarlarimizga salom! Salomat bo'linglar!"

bosh tortgan odamni o'zi bilan birga olishni o'rinli deb hisoblamas edi.³⁹ Natijada oralarida shunday xafalik bo'lib o'tdiki, ular bir-birlaridan ayrilib qoldilar. Barnabo Markni ergashtirib, Kipr oroliga suzib ketdi.

⁴⁰ Pavlusning o'zi esa Silani tanladi. Birodarlar uni Xudoning inoyatiga topshirgandan so'ng, u jo'nab ketdi.

⁴¹ U Suriya va Kilikiya o'lkalaridan o'tib borgan sari, Masih jamoatlarini imonda mustahkamlar edi.

16-BOB

Timo'tiyning safarga qo'shilishi

¹ Pavlus Derviya va Listra shaharlariga yetib bordi. U yerda Timo'tiy ismli Iso shogirdi bor edi. Uning onasi imon topgan yahudiy, otasi esa yunon edi. ² Bu kishi Listra va Ikoniya yashagan imonlilar orasida yaxshi nom chiqargan edi. ³ Timo'tiy o'zi bilan birga olib ketishni istab, Pavlus o'sha atrofdagi yahudiylar sababli uni sunnat qildi. Chunki uning otasi yunon ekanini hamma bilar edi.

⁴ Ular shahar-shahar kezib borisharkan, Quddusdagi havoriylar va oqsoqollar tomonidan qaror qilingan qonun-qoidalarni imonlilarga topshirib, bularga rioya qilishlarini tayinlashardi. ⁵ Shu yo'sinda jamoatlarning imoni quvvatlanib, soni kundan-kunga oshib borayotgan edi.

Ovrupaga da'vat

⁶ Pavlus bilan yo'ldoshlari Frigiya va Galatiya yurtlaridan o'tishdi, chunki Muqaddas Ruh Asiyada Xudo so'zini targ'ib qilishlariga to'sqinlik qildi. ⁷ Misiya chegaralariga yaqinlashganda, Bitiniyaga bormoqqa intildilar, lekin Isoning Ruhi yana ularga ijozat bermadi. ⁸ Shunday qilib, Misiya yurtidan o'tib, Troas shahriga tushib keldilar.

⁹ O'sha kechasi makedoniyalik bir odam Pavlusning tushiga kirdi. U Pavlusning qarshisida turib: "Makedoniyaga kelib, bizga yordam bergin!" – deb yolvorar edi. ¹⁰ Pavlusning ko'rgan bu karomatli tushidan keyin bizlar^a darhol Makedoniyaga borish harakatini qildik. Chunki Rabbimiz bizni u aholiga Xushxabarni yetkazishga chaqiryapti, degan xulosaga kelgan edik.

Lidiyaning imon keltirishi

¹¹ Troas shahridan jo'nab, to'g'ri Samofrakiya va ertasi kuni Neapol shahriga suzib bordik. ¹² U yerdan chiqib, Makedoniyaning o'sha qismidagi birinchi Rim koloniyasi bo'lmish Filippi shahriga keldik va o'sha yerda bir necha kun turib qoldik.

¹³ Yahudiylarning dam olish kunida biz shahardan tashqariga chiqib, xuddi o'ylaganimizdek daryo bo'yida ibodat qilayotgan jamoatga duch keldik. Yig'ilgan ayollar bilan suhbatlasha boshladik. ¹⁴ Tinglovchilar orasida Lidiya ismli xudojo'y bir ayol bor edi. U Tiyatira shaharlik alvon to'n sotuvchi edi. Pavlusning aytayotganlarini fahmlashi uchun Rabbimiz uning qalbini ochdi. ¹⁵ Lidiya o'zining uy ahli bilan birga suvda imon keltirgandan so'ng, bizni mehmon qilmoqchi bo'ldi. "Agar sizlar meni Rabbimiz Isoga imon keltirgan deb hisoblasangizlar, uyimga kirib o'tiringlar", – deb bizni ko'ndirdi.

Yomon ruhli folbin qiz

¹⁶ Bir kuni ibodatgohga ketayotganimizda, ichida folchilik ruhi bo'lgan bir cho'ri bizga duch keldi. U folchilik mahorati bilan xo'jayinlariga ko'p daromad keltirardi. ¹⁷ Pavlusning va hammamizning orqamizdan yurib:

– Bu odamlar Xudoyi Taoloning qullaridir, bizga najot yo'lini e'lon qilmoqdalar, – deb baqirardi. ¹⁸ Ancha kun buni takrorladi. Oxiri, Pavlusning joniga tegib, u cho'riga burildi-da, ichidagi ruhga:

– Iso Masih nomidan senga buyuraman: cho'ridan chiqib ket! – dedi. Ruh esa o'sha zahoti cho'rining tanidan chiqib ketdi.

¹⁹ Cho'rining xo'jayinlari endi daromad umidi yo'qolganini ko'rib, Pavlus bilan Silani tutganlaricha markaziy maydonga, shahar mahkamasiga sudrab bordilar. ²⁰ Ularni Rim ma'murlarining qoshiga chiqarib:

– Bu odamlar yahudiy bo'la turib, shahrimizni to's-to'polon qilib yubormoqdalar! ²¹ Biz rimliklarga qabul etish va bajarish mumkin bo'lmagan odatlarni targ'ib qilmoqdalar, – deyishdi. ²² Olomon Pavlus bilan Silaga yopirila boshlagach, ma'murlar ularning ust-boshini yirtib olib, kaltaklashga buyurdilar.

Pavlus bilan Sila qamoqda

²³ Ularni juda ko'p kaltaklashgandan keyin zindonga tashlab, qattiq qo'riqlashni zindonbonga buyurdilar.

²⁴ U ham olgan amriga ko'ra, ularni zindonning ichki bo'lmasiga qamab, oyoqlarini kundalab qo'ydi.

²⁵ Tun yarimlab qolganda, Pavlus va Sila ibodat qilib, Xudoni kuylashar edi; mahbuslar esa ularni tinglab

^a 16:10 BIZLAR: Hozirgacha hikoyatni tomoshabin tilidan yozgan Luqo bir muddat o'zi ham sayrda qatnashgan.

turishardi. ²⁶To'satdan shiddatli zilzila yuz berdi-da, qamoqxonaning poydevorini silkitib tashladi. O'sha zahoti barcha eshiklar ochilib, hammaning kishanlari bo'shab qoldi. ²⁷Zindonbon esa uyg'ongan zahoti zindon eshiklarining ochilib qolganini ko'rdi. U qilichini qinidan sug'urib, o'zini o'ldirmoqchi bo'ldi, chunki mahbuslar qochib ketishgan, deb o'ylardi. ²⁸Lekin Pavlus baland ovozda baqirib:

– Zinhor o'z joningga qasd qilma, biz hammamiz shu yerdamiz! – dedi.

²⁹Zindonbon chiroq so'rab, zindonga yugurib kirdi va titrab Pavlus bilan Silaning poyiga o'zini tashladi.

³⁰Ularni tashqariga chiqarib:

– Janoblar, najot topish uchun nima qilishim kerak? – deb so'radi. ³¹Ular:

– Rabbimiz Iso Masihga ishongin, sen o'zing va butun xonadoning najot topasizlar, – deyishdi. ³²Keyin unga va butun uy ahliga Xudoning kalomini so'zlab berishdi.

³³Zindonbon kechani o'sha soatida Pavlus bilan Silani bir chetga olib, yaralarini yuvdi. Darhol o'zi bilan butun xonadoni suvga cho'mib imon keltirdi. ³⁴Ularni o'z uyiga keltirib, dasturxonga taklif qildi. Xudoga imon topdim deb, butun xonadoni bilan birga juda xurram bo'layotgan edi.

³⁵Kunduz bo'lgach, rimlik ma'murlar:

– U odamlarni qo'yib yuboringlar, – deb vazifadorlarini yo'llashdi. ³⁶Zindonbon Pavlusga xabar yetkazib:

– Ma'murlar sizlarni ozodlikka chiqarish uchun odam yuborishibdi, endi chiqib eson-omon keta qolinglar, – dedi. ³⁷Pavlus ularga shunday javob berdi:

– Rim fuqarosi bo'lgan bizni sud qilmay xalqning ko'z o'ngida urib, zindonga tashladilar. Endi esa bizni yashirincha qo'yib yubormoqchilarmi? Yo'q, o'zlari kelib bizni chiqazsinlar!

³⁸Vazifadorlar bu so'zlarni ma'murlarga aytib berdilar. Pavlus bilan Silaning Rim fuqarosi^a bo'lganlarini ma'murlar eshitgach, yuraklari seskanib ketdi. ³⁹Kelib ulardan kechirim so'radilar. So'ng ularni kuzatib, shahardan ketishlarini iltimos qildilar. ⁴⁰Pavlus bilan Sila esa zindondan chiqiboq, Lidiyaning uyiga borishdi. Birodarlari bilan ko'rishib, ularga nasihat bergandan keyin, jo'nab ketishdi.

17-BOB

Salonika shahrida quvg'in

¹Amfipol va Apolloniya shaharlaridan o'tib, Salonika shahriga kelishdi. U yerda yahudiylarning ibodatxonasi bor edi. ²Pavlus o'zining odatiday yahudiylarning oldiga kirib, surunkasiga uch shanba kuni ular bilan muqaddas yozuvlar^b borasida munozara qildi. ³“Sizlarga men e'lon qilayotgan bu Iso – Masihdir”, – deb aytar, Masihning azob bilan o'lib tirilishi kerakligini ishonitirarli isbotlar bilan bayon etar edi.

⁴Yahudiylardan ba'zilari, shuningdek, Xudodan qo'rqqan ko'pgina yunonlar bilan e'zozli ayollardan iborat katta bir to'da qanoat hosil qilib, Pavlus bilan Silaga qo'shildilar.

⁵Lekin *inonmagan* yahudiylar hasadga to'lib, maydondan yaramas odamlarni to'plab, xaloyiq orasiga g'ulu solishdi-da, butun shaharni to's-to'polonga aylantirib yuborishdi. Yasonning uyiga hujum qilib, Pavlus bilan Silani xalqning oldiga olib chiqishni talab qilishdi. ⁶Ularni topolmay, Yason va ba'zi imonlilarni shahar ma'murlari huzuriga sudrab kelishdi-da, qichqirishib: “Dunyoni ostin-ustin qilayotgan bu odamlar mana bu yerga ham kelishibdi! ⁷Mana, Yason ularni uyiga qabul qilibdi. Bularning hammasi: Iso degan boshqa bir podshoh bor, deb Qaysarning buyruqlariga qarshi harakat qilmoqdalar”, – deyishdi. ⁸Bu so'zlar olomonni va shahar ma'murlarini juda ham hayajonga soldi. ⁹Nihoyat, Yason va boshqalardan kafolat olib, ularni qo'yib yuborishdi.

Veriya shahrida yaxshi qabul

¹⁰Darhol, o'sha kechasiyoq imonlilar Pavlus bilan Silani Veriya shahriga jo'natishdi. Ular u yerga yetgach, yahudiylarning ibodatxonasiga borishdi. ¹¹Bu yerdagi yahudiylar Salonika aholisidan ko'ra farosatliroq edilar. Xudo so'zini juda ishtiyoq bilan qabul qilib, bu ta'limot haqiqatmikin, deb kundan-kunga muqaddas yozuvlarni sinchiklab o'qir edilar. ¹²Shunday qilib, ulardan ko'plari, shu jumladan muhtaram yunon ayolu erkaklarining ko'pchiligi ham imon keltirishdi.

¹³Pavlus Veriya shahrida ham Xudoning kalomini va'z qilyapti, deb eshitgan Salonikadagi yahudiylar u yerga ham kelib, xaloyiqni g'ijg'ijlab, alg'ov-dalg'ov qildilar. ¹⁴Shunda imonlilar Pavlusni zudlik bilan dengizga kuzatib qo'yidilar. Sila va Timo'tiy esa o'sha yerda qoldilar. ¹⁵Pavlusning kuzatuvchilari uni Afina shahrigacha uzatib qo'yidilar. Pavlusdan: “Sila bilan Timo'tiy oldimga tezroq kelishsin”, degan topshiriqni olgandan so'ng, ular yo'lga tushdi.

^a 16:38 Rim fuqarosi bo'lgan kishini sudsiz jazolamoq qonunga xilof edi; aynan qarang: 22:22-29.

^b 17:2 MUQADDAS YOZUVLAR: Muqaddas Kitobning u vaqtgacha yozilib bo'lgan Tavrot va Zabur qismlari.

Afinada faylasuflar munozarasi

¹⁶ Pavlus Afinada Sila bilan Timo'tiyni kutib turarkan, bu shaharning butlar bilan to'lganini ko'rib, ko'ngli juda g'ashlandi. ¹⁷ Shu tariqa, u goh yahudiy ibodatxonasida yahudiylar va Xudodan qo'rqan boshqa kishilar bilan so'zlashar, goh bozor maydonida uchrashib turganlar bilan har kuni munozara qilar edi. ¹⁸ Ayniqsa, epikurchi va stoik^a faylasuflar u bilan bahslashardilar. Pavlus Iso va tirilish to'g'risidagi Xushxabarni bayon etdi. Biri: "Bu mahmadona nima demoqchi ekan?" – desa, boshqalari: "U begona tangrilarning va'zxonlari, shekilli", – deb aytishardi.

¹⁹ Pavlusni Ares-tepaga^b olib borishdi va unga: "Sen targ'ib qilayotgan bu yangi ta'limotning nimaligini bilishimiz mumkinmi?" ²⁰ Quloqlarimizga g'alati so'zlar eshitilyapti-da, biz ularning nimaligini bilmoqchimiz", – deyishdi.

²¹ Barcha afinaliklar va bu shaharda yashovchi begonalar hamma vaqtlarini yangiliklarni so'zlash yoki tinglash bilangina o'tkazishardi.

²² Shunday qilib, Pavlus Ares-tepaning o'rtasida turib, va'z aytdi:

"Ey afinaliklar! Men sizlarni har jihatdan juda dindor ko'ryapman. ²³ Chunonchi, kezib-kezib, aziz joylaringizni ko'zdan kechirib, "NOMA'LUM XUDOGA BAG'ISHLANGAN" deb yozilgan bir qurbongohga ham duch keldim. Xuddi shu sizlar bilmay sig'inayotgan Xudoni men sizlarga ma'lum qilmoqchiman.

²⁴ Borliqni yaratgan Parvardigori olam yeru osmon Egasi bo'lib, inson qo'li bilan yaratilgan ma'badlarda yashamaydi. ²⁵ U biron narsaga muhtoj emaski, Unga inson qo'llari bilan xizmat qilib bo'lsa. U O'zi hammaga hayot, nafas va borliqni bergan. ²⁶ Xudo barcha odamzodni bir odamdan yaratib, yer yuziga tarqalib yashashiga yo'l qo'yan. Insoniyatning belgisi davrlarini, turli istiqomat joylarini Xudo tayin etgan. ²⁷ U har birimizga juda yaqin bo'lib, paypaslab-paypaslab bo'lsa-da, Meni qidirib topinglar, deb buyurmoqda. ²⁸ Zotan, biz U orqali yashaymiz, harakat qilamiz, bormiz. O'z shoirlaringizdan ba'zilari aytganidek: "Biz ham Uning urug'idirmiz".

²⁹ Endi biz Xudoning urug'idan bo'lganimiz sababli, go'yo Xudoyi Taoloni inson aqli bilan ijod qilingan yoki inson hunari bilan ishlangan oltin, kumush yoki tosh buyumlar bilan tenglashtirmasligimiz kerak.

³⁰ Xudo o'tgan bu qorong'i davrlarga ko'z yumgan bo'lsa-da, endi hamma yerda, hamma insonlarning tavba qilishlarini buyurmoqda. ³¹ O'zi qo'yan Zot orqali U dunyoni adolat bilan hukm etadigan bir kun tayin etdi. O'sha Zotni o'lganidan keyin tiriltirib, barcha insonlarga ishonch bag'ishladi".

³² O'liklarning tirilishini eshitib, ba'zilar masxara qilib kuldilar. Boshqalar esa: "Bu haqda seni bo'lak payt eshitamiz", – dedilar. ³³ Shunday qilib, Pavlus ularning o'rtasidan chiqib ketdi. ³⁴ Ba'zi odamlar esa unga ergashib imon keltirdilar, shu jumladan Ares-tepa kengashining a'zosi – Dionisiy, Damar ismli bir ayol va boshqalar bor edi.

18-BOB

Korinf shahrida qattiq qarshilik

¹ Bu hodisalardan keyin Pavlus Afinani tark etib, Korinf shahriga keldi. ² Bu shaharda asli pontlik bo'lgan Akil ismli bir yahudiyini topdi. Qaysar Klavdiy^c butun yahudiylarga Rimdan chiqib ketishlari haqida farmon chiqargani tufayli, Akil bilan xotini Priskilla yaqinda Italiyadan kelishgan edi. Pavlus ularning oldiga bordi.

³ Hamkasb bo'lganlari uchun ularning yonida qolib ishladi. Ularning hunari esa chodir tikuvchilik edi.

⁴ Pavlus har shanba kuni yahudiylar ibodatxonasida bahslashib, yahudiy bilan yunonlarni ishontirishga harakat qilardi.

⁵ Sila bilan Timo'tiy Makedoniyadan kelganlaridan keyin, Pavlus o'zini butunlay va'zxonlikka bag'ishlab, Isoning Masihligini yahudiylarga ta'kidlab bayon etardi. ⁶ Lekin ular qarshi borib, uni haqorat qilgach, Pavlus kiyimidagi changni qoqib: "Sizlar to'kkan qon o'z bo'yningizga! Men tozaman. Bu kundan e'tiboran men majusiylarning oldiga boraman", – dedi.

⁷ Pavlus u yerdan ketib, Xudoga sig'inuvchi Yustus ismli bir odamning uyiga keldi. Uning uyi esa yahudiylar ibodatxonasiga devor-darmiyon edi. ⁸ Shunday qilib, ibodatxonaning jamoaboshisi bo'lgan Krisp butun xonadoni bilan Isoni Rabbim deb imon keltirdi. Buni eshitgan korinfliklardan ko'plari ham ishonib, suvda imon keltirdilar.

⁹ Bir kechasi Pavlusning tushida Iso ko'rinib berib: "Qo'rqma, lekin tinmay gapiravergin, – dedi. ¹⁰ – Men sen bilan birgaman, hech kim senga qo'l tegizib yomonlik qilmaydi; chunki bu shaharda ko'p odamlarim bor". ¹¹ Pavlus shundan so'ng bir yilu olti oy bu yerda yashab, Xudo kalomidan ta'lim berdi.

^a 17:18 EPIKURCHI...STOIK: lug'atga qarang.

^b 17:19 ARES-TEPA: yunoncha "Areopag"; qadimdan bu nomdagi tepada Afinaning oqsoqollar kengashi yig'ilib turgan.

^c 18:2 QAYSAR KLAVDIY: yana qarang: 11:28.

¹² Gallion Axaya viloyati hokimi bo'lgan davrda, yahudiylarning hammasi bir bo'lib, Pavlusga qarshi bosh ko'tarishdi. Uni mahkamaga sudrab kelib: ¹³“Bu odam Qonunimizga zid o'laroq Xudoga sig'inishni xalqqa o'rgatmoqda”, – deb aytishdi.

¹⁴ Pavlus og'zini ochay deganda, Gallion yahudiylarga xitob etib: “Hoy yahudiylar! Agar biron haqsizlik yoki og'ir jinoyat masalasi bo'lsa edi, u vaqtda arzingizni eshitish uchun menda bir asos bo'lar edi. ¹⁵ Holbuki, bahs ta'limot, ismlar va Qonuningiz haqida borayotgan bo'lsa, unda o'z'laringiz hal etinglar. Men bu ishlarning qozisi bo'lishni istamayman”, ¹⁶ – dedi-yu, ularni mahkamadan haydab yubordi. ¹⁷ Shunda butun yunonlar jamoaboshi Sostenni tutib, mahkama oldida urdilar. Gallion esa bunga parvo qilmadi.

Pavlusning Antioxiyaga qaytishi

¹⁸ Pavlus yana ancha kun Korinf shahrida turgandan keyin, birodarlari bilan xayrlashib, Akil va Priskilla bilan birga Suriyaga borayotgan kemaga tushdi. U nazr-ahd qilgani uchun, Kenxreya shahrida sochlarini qirqirtirgan edi.

¹⁹ Efes shahriga yetib borganda, Pavlus Akil bilan Priskillani u yerda qoldirdi. O'zi esa yahudiylar ibodatxonasiga kirib, bahs ochdi. ²⁰ Yahudiylar yanada ko'proq vaqt ularnikida qolishini Pavlusdan iltimos qilgan bo'lishsa-da, u ko'nmadi. ²¹ Ular bilan xayrlashib: “Yaqinlashib kelayotgan bayramni men albatta Quddusda qutlashim kerak. Ammo Xudo xohlasa, oldingizga yana qaytib kelaman”, – dedi-yu, Efesdan suzib ketdi. [Akil bilan Priskillani esa Efesda qoldirdi.]

²² Kema Kesariya portiga yetib kelib to'xtadi. Pavlus Quddusga borib, imonlilar jamoati bilan ko'rishdi. So'ngra Antioxiya shahriga tushdi. ²³ U yerda bir muddat turib, tag'in yo'lga chiqdi. Tartib bo'yicha Galatiya va Frigiya yurtlarini kezib chiqib, barcha Iso shogirdlarining ko'nglini ko'tardi.

Apollosning oydinlanishi

²⁴ Shu orada asli iskandariyalik bo'lgan Apollos ismli bir kishi Efes shahriga keldi. U gapga chechan, Tavrotni yaxshi bilgan bir yahudiy edi. ²⁵ Bu odam Rabbimiz Iso yo'lida tarbiya olgan bo'lib, bu haqda to'g'ri va otashin ruh bilan ta'lim berar edi. Lekin u faqatgina Yahyo payg'ambarning suvda tavba qildirish usulini bilar edi.^a ²⁶ Yahudiylar ibodatxonasida jasorat bilan va'z aytadigan bo'ldi. Apollosni tinglagan Akil bilan Priskilla uni kutib olib, Rabbimiz Iso yo'lini aniq qilib tushuntirib berdilar.

²⁷ Apollos Axaya yurtiga bormoq niyatini izhor etganda, birodarlari u yerdagi Iso shogirdlariga xat yozib, uni yaxshi qabul qilishlarini o'tindilar. Apollos Axayaga borib, Xudoning inoyati bilan imon topganlarga samarali yordam berdi. ²⁸ Tavrot asosida Isoning Masih ekanini isbot etib, hammaning ko'z o'ngida yahudiylarning iddaosi noto'g'riligini uzil-kesil fosh qilar edi.

19-BOB

Pavlus Efes shahrida

¹ Apollos Korinf shahrida bo'lganda, Pavlus tog'li viloyatlarni kezib o'tib, Efes shahriga keldi. U yerda bir necha Iso shogirdini topib, ulardan so'radi:

² – Sizlar imon keltirganingizda Muqaddas Ruhni qabul qildingizlarmi?

– Muqaddas Ruh borligini biz hech qachon eshitmaganmiz, – deb javob berdi ular.

³ – Bunday bo'lsa, sizlar qay asosda suvga cho'mib imon keltirgansizlar? – deb so'radi Pavlus.

– Biz Yahyo payg'ambarning ta'limoti asosida suvga cho'mib imon keltirganmiz, – deb javob berdilar.

⁴ Pavlus dedi:

– Yahyo payg'ambar xalqni daryoga cho'mdirib, tavba qildirgan edi, xolos. U xalqqa: Mendan keyin keladigan Zotga, ya'ni Iso Masihga inoninglar, deb aytgan edi.

⁵ Ular buni eshitgach, Rabbimiz Iso nomidan ham suvga cho'mib imon keltirdilar. ⁶ Pavlus qo'llarini ularning boshiga qo'yishi bilan Muqaddas Ruh ularning ustiga tushib keldi. Ular yangi tillarda gapirib, karomat qila boshladilar. ⁷ Ular jami bo'lib, o'n ikki kishiga yaqin edilar.

⁸ Pavlus uch oy davomida bemalol yahudiylar ibodatxonasida bahslashib, Xudoning Shohligi to'g'risida ishonitirarli dalillar keltirardi. ⁹ Nihoyat, ba'zilar bo'yin qotib, imonni rad qilib, xalq oldida Rabbimiz Iso yo'lini yomonlaydigan bo'lishdi. Pavlus ulardan yuz o'girib, shogirdlarini ulardan ajratdi va har kuni Tiran degan bir kishining maktabida suhbatlashardi. ¹⁰ Shu tariqa ikki yil davomida xoh yahudiy, xoh yunoniy bo'lsin, Asiya viloyatida yashaganlarning hammasi Rabbimiz Isoning kalomini eshitdilar.

^a 18:25 1:5 va 19:1-7 dagi izohlarga qarang.

Azayimxonlar va yoqilgan seyr kitoblari

¹¹ Xudo Pavlusning qo'llari bilan ko'p qudratli ishlarni qilar edi. ¹² Hatto uning badaniga tekkan ro'mollar va kamarlar ham bemorlarning ustiga qo'yilganda, ular kasaldan xalos bo'lar, ichlaridagi yovuz ruhlar esa chiqib ketardi.

¹³ Yahudiylar orasida sayyoh yuruvchi ba'zi azayimxonlar ham bor edi. Bular yovuz ruhlarga chalingan odamlar tepasida Rabbimiz Isoning ismini zikr qilishga unmay ketar, "Pavlus e'lon etayotgan Iso nomi bilan sizlarga buyuramiz", – deb aytishardi. ¹⁴ Bunday qilganlar orasida oliy ruhoniy Skeva ismli bir yahudiyning yetti o'g'li bor edi.

¹⁵ Yovuz ruh ularga javoban: "Isoni taniyman, Pavlusni bilaman, sizlar esa kim bo'lasizlar?" – dedi.

¹⁶ Shunday deyishi bilanoq yovuz ruhli odam ularning ustiga tashlanib, shunday zo'r chiqdiki, azayimxonlar qip-yalang'och va yarador holda u uydan qochib qutulishdi.

¹⁷ Bu voqea Efesda yashagan yahudiy bilan yunonlarning hammasiga ma'lum bo'ldi. Hammani dahshat qoplab, Rabbimiz Isoning ismi ulug'landi. ¹⁸ Imon keltirganlardan ko'plari esa kelib, qilmishlarini ochiq e'tirof etishardi. ¹⁹ Shuningdek, seyrarlik qilganlardan ko'pchiligi o'z kitoblarini to'plab, hammaning ko'z o'ngida yondirdilar. Kitoblarning qimmatini hisoblaganda, ellik ming kumush tangaga teng keldi. ²⁰ Ana shu yo'sinda Rabbimiz kalomi qudrat bilan yoyilar, ta'siri tobora ortib borar edi.

²¹ Bu voqealar bo'lib o'tgandan so'ng, Pavlus o'z ko'nglida Makedoniya va Axayadan o'tib, Quddusga borishga jazm etdi. "U yerda bo'lganimdan keyin Rimni ham ko'rishim kerak", – deb niyat qildi. ²² Pavlus o'ziga xizmat qilib yurganlardan ikki kishini: Timo'tiy va Yerastni Makedoniyaga yubordi, o'zi vaqtincha Asiya viloyatida qoldi.

Efes shahrida qo'zg'olon

²³ O'sha kezlarda Rabbimiz Iso yo'lga qarshi deyarli kuchli g'alayon yuz berdi. ²⁴ Dimitriy ismli bir zargar kumushdan Artemis^a ma'badlarini yasab, san'atkorlarga ko'p foyda keltirardi. ²⁵ Dimitriy san'atkoru hunarmandlarni yig'ib: "Birodarlar! – dedi, – Sizlarga ma'lumki, bizning farovonligimiz bu hunar orqalidir.

²⁶ Efesdagina emas, balki qariyb butun Asiya viloyatida bu Pavlus: inson qo'li bilan yasalayotgan bu buyumlar xudo emas, deganini o'zlaringiz ko'rib, eshitib turibsizlar. Shu gap bilan u ko'p odamlarni avrab yo'ldan ozdirdi. ²⁷ Shunday qilib, hunarimiz e'tiborsiz bo'lib qolish xavfigina emas, balki butun Asiya va butun dunyo sig'inadigan buyuk ma'buda Artemisning ma'badi ham arzimaydigan narsaga aylanib, ma'buda ulug'vorligidan mahrum bo'lib qolish xavfiga ro'baro' keldik".

²⁸ Xaloyiq buni eshitgach, qattiq g'azablanib: "Efesning Artemisi buyukdir!" – deb baqira ketdi. ²⁹ Butun shahar sarosimaga to'lib ketdi. Hamma birdan Pavlusning yo'ldoshlari – makedoniyalik Gay va Aristarxni ushlagancha, shitob bilan teatr tomon yopirishdi. ³⁰ Pavlus xalqning orasiga kirmoqchi bo'lganda, shogirdlar unga yo'l qo'yishmadi. ³¹ Asiya viloyati ma'murlaridan ba'zilari ham uning do'stlari bo'lganlari sababli unga xabar yuborib, teatrda ko'rinmasin, deb iltimos qilishdi. ³² Bu orada odamlardan biri u desa, boshqasi bu deb qichqirishardi. Yig'in tartibsiz edi, ko'plari esa nima uchun yig'ilganlarini bilishmas edi.

³³ Yahudiylarning taklifiga ko'ra, xaloyiq ichidan Iskandar degan bir kishini vakil qilib ilgari surdilar. Iskandar qo'li imosi bilan xaloyiq oldida o'zini himoya qilmoqchi bo'ldi. ³⁴ Lekin xaloyiq uning yahudiy ekanini bilgach, hamma bir og'izdan qariyb ikki soat: "Efesning Artemisi buyukdir!" – deb baqirib turishdi.

³⁵ Oqibat shahar kotibi olomoni tinchitib: "Ey Efes xalqi! – dedi, – Efes shahri buyuk ma'buda Artemisning va osmondan tushgan toshning^b homiysi ekanini qaysi odam bilmaydi? ³⁶ Modomiki, bu ishda da'vo yo'qdir, unda sizlar xotirjam bo'lishingiz va o'ylamasdan harakat qilmasligingiz kerak. ³⁷ Ana, ma'badni talamagan ham, ma'budangizni haqorat ham qilmagan kishilarni sizlar bu yerga boshlab kelibsiz. ³⁸ Agar Dimitriy va u bilan birga bo'lgan san'atkorlar biron kishidan shikoyat qilmoqchi bo'lishsa, unda mahkamalar bor, qozilar bor, qo'ying, bir-biridan shikoyat qilaverishsin. ³⁹ Bordiyu boshqa biron narsani talab qilmoqchi bo'lsangizlar, bu masala qonuniy majlisda hal qilinadi. ⁴⁰ Bugun bo'lib o'tgan ishlar tufayli g'alayon qo'zg'ashda ayblanish xavfida turibmiz-ku! Bunday to'polon uchun o'zni oqlagudek hech qanday vajimiz ham yo'q".

Shu so'zlarni aytib bo'lib, kotib yig'inni tarqatib yubordi.

20-BOB

Pavlus Makedoniya va Yunonistonda

¹ To'polon tugagandan keyin Pavlus Iso shogirdlarini chaqirib, nasihat qildi va ular bilan xayrlashib,

^a 19:24 ARTEMIS: Qadimgi yunonlarning farovonlik ma'budasi; uning Efesdagi ma'badi juda hashamatli edi.

^b 19:35 OSMONDAN TUSHGAN TOSH: go'yo xudo Zevs yer yuziga uloqtirgan deb ishonishgan tabarruk tosh.

Makedoniyaga jo'nab ketdi. ² U kezib o'tgan yurtlardagi imonlilarga ko'p o'git-nasihat berib, Yunonistonga keldi. ³ Uch oy u yerda turdi. Suriyaga suzib ketay, degan paytda yahudiylar unga qarshi suiqaqd uyushtirmoqchi bo'lishdi. Shuning uchun yana Makedoniya orqali qaytishga qaror qildi.

⁴ Veriyadan Pir o'g'li Sosipatr, Salonikadan Aristarx va Sekund, Derviyadan Gay va Timo'tiy, asiyaliklardan esa Tixik va Trofim uni Asiyagacha kuzatib bordilar. ⁵ Ular avval jo'nab, bizlarni Troasda kutib turardilar. ⁶ Bizlar esa Xamirturushsiz Non bayramidan^a keyin Filippi shahridan suzib, besh kun deganda ularning oldiga – Troas shahriga yetib keldik. U yerda yetti kun turdik.

Troasda joni qaytgan yigit

⁷ Yakshanba kuni non sindirish^b uchun bir yerda to'plangan edik. Pavlus ertasi kuni jo'namoqchi bo'lib, imonlilarga nasihat berib, so'zni yarim kechagacha davom ettirdi. ⁸ Bizlar yig'ilgan boloxonada juda ko'p shamchiroq yongan edi. ⁹ Yevtix ismli bir yigit deraza raxida o'tirardi. Pavlusning nutqi uzoq cho'zilib, yigitni qattiq uyqu bosdi. U uyqusida qimirlab, uchinchi qavatdan pastga tushib ketdi. Yerdan uning o'ligini ko'tarishdi.

¹⁰ Pavlus pastga tushib, yigitning ustiga o'zini tashladi va uni quchoqlab: "Xavotir bo'lmanglar, uning joni o'zidadir!" – dedi. ¹¹ So'ng yana yuqoriga chiqib, non sindirib ovqatlandi. Tong otguncha ancha suhbat qilib, yo'lga chiqdi. ¹² Shu orada o'smirmi tirik olib kelishdi va behad xursand bo'lishdi.

¹³ Bizlar oldin kemaga tushib, Pavlusni u yerdan olib ketish uchun Assa shahriga suzib bordik; chunki o'zi piyoda bormoqchi bo'lib, bizlarga shunday topshiriq bergan edi. ¹⁴ Bizlar Assada uchrashgach, uning bilan Mitilina shahriga bordik. ¹⁵ U yerdan suzib ketib, ertasi kun Xios oroli qarshisiga keldik. Uchinchi kun esa Samos oroliga o'tib, Trogilya shahrida to'xtagandan keyin, yana bir kun o'tib, Milit shahriga yetib bordik. ¹⁶ Pavlus Asiyada kechikib qolmaslik maqsadida Efes shahriga kirmay o'tib ketishga qaror qilgan edi. Agar iloji bo'lsa, Hosil bayramini^c Quddusda qutlayin, deb shoshilayotgan edi.

Efes oqsoqollari bilan xayrlashish

¹⁷ Militdan Pavlus Efesga odam yuborib, mahalliy imonlilar jamoatining oqsoqollarini o'z qoshiga chaqirtirdi. ¹⁸ Ular uning huzuriga kelganda, dedi:

"Men Asiya viloyatiga oyoq bosgan ilk kundan beri, yoningizda yashagan shuncha vaqt davomida qanday harakat qilganimni o'z'laringiz bilasizlar. ¹⁹ Yahudiylarning yovuz niyatlari tufayli boshimdan o'tgan og'ir sinovlar ichida kamtarlik va ko'zimning yoshi bilan Rabbimga xizmat qilib yurdim. ²⁰ Foydali bo'lgan hech bir narsadan sizlarni mahrum qilmayin, deb ko'chama-ko'cha, uyma-uy yurib ta'lim berish fursatini bekor o'tkazmadim. ²¹ Tavba qilib, Xudoga iltijo etinglar va Rabbimiz Iso Masihga imon keltiringlar, deb yahudiylar bilan yunonlarga jiddiy nasihat qilib turdim.

²² Mana endi Muqaddas Ruhning bandi bo'lib, Quddusga boryapman. U yerda men bilan nima yuz berishini bilmayman. ²³ Faqat shuni bilamanki, shaharma-shahar yurgan sari zanjiru kishanlar, qayg'u-alamlar meni kutadi. Buni Muqaddas Ruh menga ayon qilmoqda. ²⁴ Lekin bunga qaramay, o'z jonimni ham ayamayman – qani endi faoliyatimni tamomlab, Xudoning inoyatidan dalolat beruvchi Xushxabarga guvohlik bermoq uchun Rabbim Isodan olgan topshiriqni quvonch ila bajo keltira olsam.

²⁵ Endi yana shuni bilamanki, garchi orangizda Xudo Shohligini e'lon qilib yurgan bo'lsam-da, hech biringiz mening yuzimni ortiq ko'ra olmaysizlar. ²⁶ Shuning uchun bu kunning o'zida sizga ta'kidlab aytamanki, men birovning halokatiga javobgar emasman^d. ²⁷ Chunki Xudoning muvofiq-maqсадini sizlarga tamoman bayon etish uchun biron fursatni boy bermadim. ²⁸ O'zingizni va Muqaddas Ruh sizlarni nazoratchi qilib tayinlagan barcha jamoatni ko'z-quloq bo'lib ehtiyotlanglar. Sizlar cho'ponlik qilayotgan ushbu suruvni Rabbimiz Iso O'z qoni evaziga sotib olgan. ²⁹ Men ketganimdan keyin, suruvni ayamaydigan yirtqich bo'rilar orangizga suqilib kirishlarini bilaman. ³⁰ Hatto o'z oralaringizdan chiqqan odamlar ham teskari so'zlari bilan Iso shogirdlarini yo'ldan ozdirib, orqalaridan ergashtiradilar. ³¹ Shuning uchun hushyor bo'lib turinglar. Men sizga qay tariqa uch yil kechayu kunduz, ko'zlarimning yoshi bilan har biringizga hormay-tolmay pandu nasihat berib yurganimni xotirlanglar.

³² Endi birodarlarim, sizlarni Xudoning panohiga va Uning inoyatli kalomiga topshiraman. Bu kalom sizlarni mustahkamlashga va Xudoning butun azizlari bilan sizlarga ham nasib etgan meros ulushiga sazovor qilishga qodirdir. ³³ Men hech kimning simu zariga yoxud kiyimiga ko'z tikkanim yo'q. ³⁴ O'zimning, shuningdek, yo'ldoshlarimning ehtiyojlarini qondirishda shu qo'llarim xizmat etganini o'z'laringiz yaxshi bilasizlar. ³⁵ Shunday mehnat qilib, ojizlarga yordam berishda men sizlarga namuna bo'lib qoldim. Shu bilan

^a 20:6 XAMIRTURUSHSIZ NON BAYRAMI: Fisih bayrami.

^b 20:7 NON SINDIRISH: 2:42 dagi izohga qarang.

^c 20:16 HOSIL BAYRAMI: lug'atga qarang.

^d 20:26 aslida "Hammaning qonidan tozaman"; aynan qarang: 18:6.

birga, “Olishdan ko‘ra berishning baxtiyorligi katta”, – degan Rabbimiz Isoning so‘zlarini ham eslab turinglar”.

³⁶ Bu so‘zlarni aytib bo‘lib, Pavlus tiz cho‘kdi-da, hamma bilan birga ibodat qildi. ³⁷ So‘ng hammalari zor yig‘lab, Pavlusning bo‘yniga tashlanib, uni o‘pishardi. ³⁸ Pavlusning: “Ortiq yuzimni ko‘rolmaysizlar”, – degan so‘zi esa ularni ayniqsa g‘amgin qilgan edi. Nihoyat, uni kemagacha kuzatib borishdi.

21-BOB

Quddus yo‘lida

¹ Ulardan ayrilib, kemada suzib to‘g‘ri Kos oroliga keldik. Ertasi kuni Rodos oroliga tushib, u yerdan esa Patara shahriga suzib bordik. ² U joydan Finikiyaga ketadigan bir kemani topib, suzib ketdik. ³ Kipr ko‘ringanda, orolning janubiy yonidan o‘tib, Suriyaga qarab yo‘l oldik. Tir shahrida kemadan yuk tushiradigan bo‘lishgani uchun, u yerda quruqlikka chiqdik.

⁴ Iso shogirdlarini axtarib topib, ularning yonida yetti kun qoldik. Ular Muqaddas Ruh ilhomi bilan Pavlusga: Quddusga borma, deyishardi. ⁵ Bir necha kun o‘tgandan keyin yo‘lga chiqdik. Barcha imonlilar xotin va bola-chaqalari bilan birga bizni shaharning tashqarisigacha kuzatib borishdi. Sohilda tiz cho‘kib, ibodat qildik. ⁶ Biz bir-birimiz bilan xayrlashib bo‘lib, kemaga tushdik, ular esa uylariga qaytib ketishdi.

⁷ Tir shahridan suzib ketdik va Ptolemy shahriga yetib borib, dengizdagi sayohatimizni tugatdik. U yerdagi imonli birodarlarimizni qutlab, ular bilan bir kun birga bo‘ldik.

⁸ Ertasi kuni Pavlusga ergashayotgan bizlar yo‘lga tushib, Kesariyaga keldik. Yetti vazifadorning^a biri bo‘lgan Injil voizi Filipning uyiga kirib, unikida qoldik. ⁹ Uning bashorat qiladigan to‘rt nafar bokira qizi bor edi.

¹⁰ U yerda bir qancha kun turganimizdan keyin, Yahudiyadan Agav ismli bir payg‘ambar tushib keldi. ¹¹ U oldimizga kirishi bilanoq Pavlusning kamarini oldi-da, o‘zining qo‘l-oyoqlarini bog‘lab dedi: “Muqaddas Ruh bunday demoqda: Quddusdagi yahudiylar bu kamarning egasini shunaqasiga bog‘lab, majusiylarning qo‘liga topshiradilar”.

¹² Bu gaplarni eshitgach, biz va u yerdagilar ham Quddusga bormasligi uchun Pavlusga yolvordik. ¹³ Lekin Pavlus javob berib: “Nima qilyapsizlar? Nega yig‘lab, dilimga ozor beryapsizlar? Men Quddusga borib asir bo‘lishgina emas, Rabbim Iso uchun hatto o‘lishga ham tayyorman”.

¹⁴ Pavlusni ko‘ndira olmaganimizni ko‘rib: “Rabbimiz aytganday bo‘lsin!” – deb jim qoldik.

Pavlus Quddus shahrida

¹⁵ Ana shu kunlardan keyin anjomlarimizni yig‘ishtirib, Quddusga bordik. ¹⁶ Kesariyadan ba‘zi bir Iso shogirdlari bizga yo‘ldosh bo‘lishdi. Ular bizlarni yashab turish uchun Isoning eski shogirdlaridan bo‘lgan kiprlik Minasonning uyiga boshlab kelishdi. ¹⁷ Quddusga kelganimizda, imonli birodarlarimiz bizni ochiq chehra bilan qabul qilishdi.

¹⁸ Ertasi kuni Pavlus bilan birga Yoqubni ko‘rgani bordik. Butun oqsoqollar jamoati ham hozir bo‘ldi. ¹⁹ Ulardan hol-ahvol so‘ragandan keyin, Pavlus o‘z xizmati tufayli Xudoning majusiylar orasida qilgan ishlarini birma-bir tushuntira boshladi.

²⁰ Bularni eshitishgach, Xudoga hamdu sano aytib, Pavlusga: “Ey birodarimiz, – deyishdi. – Yahudiylar orasida imon keltirgan necha ming odam borligini ko‘ryapsan. Ularning hammasi *Musoning* Qonuni uchun fidoyidirlar. ²¹ Faqat ular eshitgan gap-so‘zlariga ko‘ra, sen majusiylar orasida yashayotgan yahudiylarga: o‘g‘illaringizni sunnat qilmang, urf-odatga amal qilmanglar, Musoning Qonunidan chiqinglar, deb ta‘lim berib yurayotgan emishsan. ²² Shunday qilib, nima qildik? Sening kelganingni eshitib, xaloyiq albatta to‘polon qiladi. ²³ Shuning uchun, senga nima desak, bunday qil: bizda nazr^b atagan to‘rt kishi bor. ²⁴ Ularni yoningga olib, birga tahorat qil, sochlarini oldirishlari uchun qurbonlik xarajatini o‘z zimmangga ol. Unda sening to‘g‘ringda eshitganlari nohaq ekanini, aksincha, Musoning Qonuniga rioya qilib yurganingni hamma bilib oladi. ²⁵ Majusiylardan imon keltirganlarga kelsak, biz kerak bo‘lmagan qonun-qoidalarga rioya qilmaslik haqida ularga xat yozib yo‘llaganmiz. Qabul qilgan qarorimiz bo‘yicha, ularga faqatgina butlarga so‘yilgan qurbonlik go‘shiti, qon, bo‘g‘ilgan hayvonning go‘shiti va zinodan o‘zlarini saqlashni tayinlaganmiz”.

²⁶ Ertasi kuni Pavlus o‘sha odamlarni yoniga olib, ular bilan birga tahorat qildi. So‘ng ma‘badga kirib, poklanish kunlari qachon tugashini, har biri uchun qachon qurbonlik keltirilishini ma‘lum qildi.

^a 21:8 YETTI VAZIFADOR: qarang: 6:1-6.

^b 21:23 NAZR: Xudo yo‘liga atalgan nazrning tashqi ishorasi o‘laroq ma‘lum muddatgacha spirtli ichimlikdan parhez qilish va sochini o‘stiraverish udum edi (qarang: Tavrot, Sahroda 6-bob). Pavlusni bu marosimga tobe tutib, uning yahudiy urf-odatiga sodiq qolganini ko‘rsatmoqchi edilar.

Pavlusga qarshi hujum

²⁷ Yetti kunlik muddat tugayotganda, asiyalik yahudiylar Pavlusni ma'badda ko'rib qolishdi. Ular butun xalqni alg'ov-dalg'ov qilib, Pavlusni ushlab olishdi-da: ²⁸ "Ey Isroil erlari, yordam beringlar! – deb baqira ketishdi. – Mana hamma yoqda, hamma insonlar orasida xalqimizga, Tavrot va muqaddas joyga qarshi ta'lim berib yurgan odam shuning o'zi! Buning ustiga yunonlarni ham ma'badga olib kirib, muqaddas joyni harom qildi-ku!"

²⁹ Buni aytishlariga sabab, bundan ilgari efeslik Trofimni shaharda Pavlus bilan birga ko'rishgan bo'lib, uni ma'badga^a olib kirgan, deb o'ylashardi.

³⁰ Butun shahar harakatga kelib, xalq jo'shib ketdi. Pavlusni tutib, ma'baddan tashqariga sudrab borishdi. O'sha zahotiy oq eshiklar bekitildi. ³¹ Ular Pavlusni o'ldirishmoqchi edi. Shu payt butun Quddus qo'zg'olon ko'taribdi, degan xabar *Rim* qo'shini mingboshisining qulog'iga yetib bordi. ³² U darhol askarlarni va yuzboshilarni olib, ularning ustiga hujum boshladi. Olomon mingboshi bilan askarlarni ko'rgach, Pavlusni urishdan to'xtadi. ³³ Mingboshi darrov yaqinlashdi-da, Pavlusni tutib, ikkita zanjir bilan kishanlab qo'yishni buyurdi.

– Bu kim va nima qilibdi? – deb so'radi.

³⁴ Olomon orasida biri bu deb qichqirsa, boshqasi u deb baqirardi. Olag'ovur bo'lganidan mingboshi haqiqatni bilolmay, Pavlusni qal'aga olib borishni buyurdi. ³⁵ Pavlus zinapoyaga yetganda, olomonning zo'r siquvi tufayli askarlar uni ko'tarib borishdi. ³⁶ Chunki xaloyiqning ko'pchiligi uning orqasidan ergashib borib: "Unga o'lim!" – deb baqirardi.

³⁷ Qal'aga kirayotganda, Pavlus mingboshiga:

– Senga bir narsa aytishim mumkinmi? – dedi. Mingboshi:

– Sen yunon tilini bilasanmi? ³⁸ Bir necha kun ilgari g'alayon ko'tarib, to'rt ming xunrezni^b sahroga olib chiqqan misrlik sen emasmi? – dedi. ³⁹ Pavlus bunga javoban:

– Men Kilikiyaning unchalik ahamiyatsiz bo'lmagan Tars shahrida tug'ilgan bir yahudiyman. Sendan iltimos qilaman, xalqqa gapirish uchun menga ijozat bergin, – dedi.

⁴⁰ Mingboshi ijozat bergandan keyin, Pavlus zinapoyada turib, qo'li bilan xalqqa ishora qildi. Chuqur sukunat cho'kkanda, yahudiy tilida so'zlay boshladi.

22-BOB

Pavlusning himoya nutqi

¹ "Ey erlar, ey birodarlar va otalar! Endi huzuringizda meni oqlovchi so'zlarimni tinglanglar!" – dedi.

² Pavlusning ularga yahudiy tilida gapirayotganini eshitgach, ular yanada jim bo'ldilar. Pavlus so'zida davom etdi:

³ "Men yahudiyman. Kilikiyaning Tars shahrida tug'ilgan bo'lsam-da, ushbu shaharda Gamalielning^c qaramog'ida tarbiyalanganman. Bugun bu yerda yig'ilgan hammalaringiz kabi men ham ota-bobolar Qonuni yo'rig'ida jiddiy tarbiyalanib, Xudo uchun fidoyi bo'lib kelganman. ⁴ Hatto bu Iso yo'lining izbosarlarini – erkakmi, ayolmi demasdan hammasini bog'lab zindonlarga topshirar, o'lasini qilib quvardim. ⁵ Ana, oliy ruhoniy bilan oqsoqollarning hammasi mening guvohlarimdir. Men ulardan Damashqdagi yahudiy birodarlarga yozilgan maktublar olib, u yerda yashagan Iso imonlilarini jazolash uchun Quddusga kishanlab keltirmoq niyatida yo'lga tushgan edim.

⁶ Tush arafasida men yo'l bosib, Damashqqa yaqinlashayotganimda, to'satdan osmondan tushgan kuchli bir nur atrofimni porlatib yubordi. ⁷ Men yerga yiqildim-u, bir ovoznig menga:

– Shoul, Shoul, nega Meni quvg'in qilyapsan? – deganini eshitdim. ⁸ Men:

– Yo Rabbiiy, Sen kim bo'lasan? – deb so'rasam, U:

– Men sen quvg'in qilayotgan nosiralik Isoman, – deb javob berdi. ⁹ Yo'ldoshlarim nurni ko'rib qo'rqishgan bo'lsa-da, lekin menga Gapirganning ovozini eshitmadilar.

¹⁰ Shunda men:

– Yo Rabbiiy, nima qilishim kerak? – dedim. Iso menga:

– O'rningdan turib Damashqqa bor, qilishing lozim bo'lgan hamma narsa o'sha yerda senga aytiladi, – dedi. ¹¹ U nurning yaltirashidan ko'r bo'lganim uchun, hamrohlarim qo'limdan tutganicha, Damashqqa yetaklab borishdi.

^a 21:29 MA'BAD: Yahudiylarning Quddusdagi markaziy ibodatxonasi bo'lib, uning ichki bo'lmasiga g'ayridin kishini kiritish katta gunoh hisoblanar edi; lug'atga va ma'bad xaritasiga qarang.

^b 21:38 XUNREZ: yahudiylarning "xanjarbozlar" degan zo'ravon millatchi firqasi.

^c 22:3 GAMALIEL: Quddusdagi e'tiborli din olimi; yana qarang: 5:34.

¹² Damashqda yashagan butun yahudiylar orasida yaxshi nom chiqargan, Xudoning Qonuniga amal qilib yurgan Hananiya ismli dindor bir odam bor edi. ¹³ U yonimga kelib turdi-da, menga:

– Birodarim Shoul, ko‘zlaring ochilsin! – dedi. Men esa o‘sha zahoti uni ko‘rdim. ¹⁴ Hananiya menga:

– Otalarimizning Xudosi Uning irodasini bilishing va Solih Kishini^a ko‘rib, O‘zining ovozi eshitish uchun seni tanladi. ¹⁵ Chunki ko‘rgan va eshitganlarning uchun barcha insonlar oldida Uning guvohi bo‘lasan.

¹⁶ Endi nimani kutib o‘tiribsan? O‘rningdan tur, suvda imon keltir va Isoning ismini chaqirib, gunohlaringdan forig‘ bo‘l! – dedi.

¹⁷ Men Quddusga qaytib kelgandan so‘ng, ma‘badda ibodat qilayotganimda o‘zimni yo‘qotib, ¹⁸ Rabbim Isoni ko‘rdim. U menga:

– Qani, tezroq Quddusdan chiqib ket, chunki bu yerda Men uchun bergan guvohligingni qabul etmaydilar! – dedi. ¹⁹ Men:

– Yo Rabbii! – dedim. – Senga inonganlarni zindonga tashlab ibodatxonalarda urgan odam men ekanimni ular bilishadi-ku. ²⁰ Sening shahiding Stefaning qonini to‘kkanlarida men ham u yerda hozir edim. Hatto uning o‘ldirilishiga rozi bo‘lib, qotillarining kiyimlarini saqlab turardim, – dedim.

²¹ Rabbim Iso esa:

– Sen keta qol! Chunki Men seni olisdagi elu xalqlarning oldiga yuboraman, – dedi”.

Rim fuqarosi Pavlus

²² Bu vaqtgacha Pavlusni tinglab turganlar boyagi so‘zini eshitishlari bilanoq shovqin ko‘tarishdi. “Bunday odamni yer yuzidan yo‘q qil! U yashashga munosib emas!” – deb baqira ketishdi. ²³ Ular shunday qichqirishib, ustlaridan kiyimlarini qoqib, havoga tuproq sochib turisharkan, ²⁴ mingboshi Pavlusga qarshi bunday baqirayotganlarining sababini bilmoqchi bo‘lib, uni qal‘aga olib borib qamchilashni buyurdi. ²⁵ Uni tasma bilan bog‘lashayotgan vaqtda, Pavlus yonida turgan yuzboshiga:

– Rim fuqarosini hukm qilmay qamchilash, sizningcha, qonunga mos keladimi? – deb so‘radi.

²⁶ Yuzboshi buni eshitgach, borib mingboshiga xabar berdi:

– Qarang, siz nima qilmoqchisiz o‘zi? Bu odam Rim fuqarosi ekan-ku, – dedi. ²⁷ Shunda mingboshi Pavlusning yoniga kelib:

– Menga aytgin-chi, sen Rim fuqarosimisan? – deb so‘radi.

– Ha, – dedi Pavlus. ²⁸ Mingboshi:

– Men bu fuqarolikka ko‘p pul bilan ega bo‘lganman, – dedi. Pavlus:

– Men hatto bu fuqarolikda tug‘ilganman, – deb javob berdi.

²⁹ Shunda Pavlusni so‘roq qilmoqchi bo‘lganlar darhol undan qo‘l tortishdi. Mingboshi ham uning Rim fuqarosi ekanini bilgach, uni bog‘lab qo‘ygani uchun qo‘rqib ketdi.

³⁰ Ertasi kuni mingboshi yahudiylar Pavlusni nimada ayblashlarini aniq bilish maqsadida, uni kishanlardan bo‘shatdi. Yahudiy oliy ruhoniylari va barcha Oliy Kengash a‘zolariga yig‘ilishlarini buyurdi. Pavlusni keltirib, ularning qarshisiga qo‘ydi.

23-BOB

Pavlus yahudiylarning Oliy Kengashi oldida

¹ Pavlus Oliy Kengash a‘zolariga tikilib qarab:

– Ey birodarlar! Men bu kunga qadar Xudo oldida pok vijdon bilan yashab kelaman, – dedi.

² Buni aytishi bilanoq, oliy ruhoniylar Hananiya Pavlusning yonida turganlarga uning og‘ziga urishlarini buyurdi. ³ Pavlus unga:

– Ey oqlangan devor, Xudo seni uradi! Sen qonun asosida hukm chiqarish uchun o‘tiribsan, ammo qonunga zid o‘laroq meni urishga amr beryapsan! – dedi.

⁴ Oldinda turganlar:

– Xudoning oliy ruhoniysini haqorat qilyapsanmi? – dedilar. ⁵ Pavlus dedi:

– Birodarlar! Uning oliy ruhoniylar ekanini bilmas edim; chunki Tavrotda: “Xalqing orasida boshliq bo‘lganni yomonlama”, – deb yozilgan.

⁶ Ularning bir qismi sadduqiy va boshqa qismi farziy mazhablaridan bo‘lganini Pavlus bilgach, Kengashga baland ovoz bilan xitob qilib:

– Birodarlar! Men farziyman, ham farziyning o‘g‘liman. Men o‘liklarning tirilishiga qattiq e‘tiqod qilganim uchun meni tergayaptilar, – dedi.

⁷ U buni aytgan mahalda farziylar bilan sadduqiylar orasida janjal chiqib, majlis ikkiga bo‘linib ketdi.

^a 22:14 SOLIH KISHI: Iso Masih; yana qarang: 7:52.

⁸ Chunki sadduqiylar qiyomatni ham, farishtani ham, ruhni ham yo‘q, deydilar. Farziylar esa bularning hammasini tan oladilar. ⁹ Shunday qilib, katta shovqin bo‘ldi. Farziylar mazhabining ulamolaridan ba‘zilari so‘zga chiqib, qat’iy e’tiroz bildirishdi:

– Bizlar bu odamda hech bir yomonlik topmayapmiz. Agar biron ruh yoki farishta unga aytgan bo‘lsa nima bo‘pti, biz Xudoga qarshilik ko‘rsatmaylik! – deyshdi.

¹⁰ Janjal tobora zo‘rayib borgach, Pavlusni tilka-pora qilmasinlar, deb qo‘rqqan mingboshi pastga tushib, oralaridan uni chiqazib qal‘aga olib kirishni askarlarga buyurdi.

¹¹ Keyingi kechada Rabbimiz *Iso* Pavlusga zohir bo‘lib: “Dadil bo‘l! Quddusda Menga qanday guvohlik bergan bo‘lsang, Rimda ham shunday guvohlik berishing kerak”, – dedi.

Pavlusning joniga qasd

¹² Kun yorishgach, ba‘zi yahudiylar qasdlanib, Pavlusni o‘ldirmaguncha yeb-ichmaslikka qasam ichdilar.

¹³ Bunday ahdlashganlarning soni qirq kishidan ziyod edi. ¹⁴ Ular oliy ruhoniylar bilan oqsoqollarning huzuriga kelib: “Pavlusni o‘ldirmagunimizcha hech narsa yemaslikka og‘ir qasam ichdik, – dedilar. ¹⁵ – Endi sizlar Oliy Kengash a‘zolari bilan birga mingboshining huzuriga boringlar va go‘yo Pavlus masalasini yana aniqroq tekshirmoqchimiz, deb uni ertaga oldingizga chiqarishini iltimos qilinglar. Bizlar esa u yetib kelmasidan avvalroq uni o‘ldirishga hozirlik ko‘rib turamiz”.

¹⁶ Pavlus singlisining o‘g‘li, ya‘ni jiyani ana shu qasd haqida eshitib qolib, qal‘aga kirdi-da, unga buni ma‘lum qildi. ¹⁷ Pavlus yuzboshilardan birini chaqirib:

– Bu yigitni mingboshining huzuriga olib borgin, unga aytadigan bir gapi bor, – dedi.

¹⁸ U yigitni oldi va mingboshining qoshiga keltirib:

– Mahbus Pavlus meni yoniga chaqirib, bu yigitni sizning oldingizga boshlab kelishimni iltimos qildi, sizga aytadigan bir gapi bor ekan, – dedi. ¹⁹ Mingboshi yigitning qo‘lidan ushlab, uni bir chetga tortdi-da:

– Menga aytadigan nima gaping bor? – deb so‘radi. ²⁰ Yigit javob berdi:

– Yahudiylar go‘yo Pavlusning ishini yana aniqroq tekshirish uchun uni ertaga Kengash oldiga chiqarishni sizdan iltimos qilishga kelishibdilar. ²¹ Lekin siz ularga quloq solmang. Chunki ularning qirqdan ortig‘i Pavlusni poylab turishibdi; uni o‘ldirmaguncha yeb-ichmaslik haqida qasam ichishibdi. Mana hozir sizning farmoyishingizni kutib, tayyor bo‘lib turishibdi, – dedi. ²² Mingboshi:

– Menga bu gaplarni bildirganingni hech kimga aytma! – deb yigitni qo‘yib yubordi.

Pavlusni Kesariyaga yo‘llash

²³ Mingboshi yuzboshilardan ikkitasini chaqirib:

– Kun botgandan uch soat keyin Kesariya shahriga borish uchun ikki yuz piyoda askar, yetmish otliq va ikki yuz o‘qchi askar hozirlanglar. ²⁴ Pavlusni mindirib, viloyat hokimi Feliksning qoshiga sog‘-salomat yetkazib borish uchun ot-ulov ham beringlar, – deb buyurdi.

²⁵ Mingboshi quyidagi mazmunda bir maktub ham yozdi:

²⁶ “Klavdiy Lisiydan muhtaram hokim Feliksga – salom!

²⁷ Ushbu odamni yahudiylar tutib o‘ldirmoqchi edilar. Uning Rim fuqarosi ekanini bilib, men askarlar bilan birga yetib kelib, uning boshini qutqardim. ²⁸ Keyin nimada aybdor etayotganlarini bilmoqchi bo‘lib, uni yahudiylarning kengashiga olib bordim. ²⁹ Natijada o‘zlarining shariatiga doir masalalar bo‘yicha uni gunohkor qilayotganlarini bildim-u, lekin unda o‘limga yoki kishanga loyiq hech qanday ayb topmadim.

³⁰ Yahudiylarning bu odamga qarshi uyushtirayotgan suiqasdidan xabardor bo‘lgach, men darhol uni sizning huzuringizga yubordim. Uning ayblovchilariga ham unga qarshi bo‘lgan da‘volarini sizning qoshingizda gapirishlarini buyurdim.

Salomat bo‘ling”.

³¹ Shunday qilib, askarlar olgan farmoniga ko‘ra Pavlusni kechasi Antipatrisga boshlab borishdi. ³² Ertasiga u bilan birga borish uchun otliqlarni qoldirib, o‘zlari esa qal‘aga qaytib ketishdi. ³³ Otliqlar Kesariyaga yetgach, maktubni viloyat hokimiga berishdi va Pavlusni ham unga topshirishdi. ³⁴ Hokim maktubni o‘qigach, Pavlusdan qaysi viloyatdan ekanini so‘radi. Kilikiyadan bo‘lganini bilgach, unga: ³⁵ “Ayblovchilarning kelganidan keyin sening ishingni so‘roqlayman”, – dedi-yu, Hirod saroyida qamoqda saqlansin deb amr berdi.

24-BOB

Pavlus hokim Feliks oldida

¹ Oradan besh kun o‘tgandan keyin, oliy ruhoniy Hananiya va ba‘zi oqsoqollar Tertull ismli bir huquqshunos bilan Kesariya shahriga kelishib, Pavlusni qoralaydigan arzlarni hokimga bayon etishdi.

² Pavlus chaqirilgach, Tertull ayblashni boshladi:

³“Ey muhtaram Feliks, xalqimizning obodonchiligiga g‘amxo‘rlik qilar ekansiz, o‘z soyangizda osoyishtalikka erishganimizni har doim va har yerda behad minnatdorchilik ila tan olamiz. ⁴Sizni ko‘p ovora qilmaslik uchun, o‘zingizga xos bo‘lgan mehribonlik ila bizning muxtasar so‘zimizni eshitishingizni iltimos qilaman. ⁵Biz bu odamni jamiyatning marazi deb bilamiz. Mana u nasroniylar^a bid‘atining namoyandasi bo‘lib, dunyoning barcha yahudiylarini oyoqlantirmoqda. ⁶U ma‘badimizni ham harom etishga qo‘l ko‘targan vaqtdayoq, biz uni tutib, o‘z qonunimizga ko‘ra sud qilmoqchi bo‘ldik. ⁷Lekin mingboshi Lisiy kelib, uni zo‘rlik bilan qo‘limizdan tortib olib, sizning qoshingizga yubordi. ⁸Uni ayblovchi bizning ham sizning huzuringizga kelishimizni buyurdi. Bu kishini so‘roq qilsangiz, biz uni nimalarda ayblashimizni uning o‘zidan bilib olishingiz mumkin”.

⁹Hozir bo‘lgan barcha yahudiylar ham aytilganlarning to‘g‘riligini bildirib, Pavlusga qo‘yilgan aybni tasdiqlardilar. ¹⁰Hokim Pavlusga gapirishi uchun ishora etgach, u so‘z boshladi:

“Siz ko‘p yillardan beri bu xalqqa haqqoniy qozi bo‘lganingizni bilganim uchun, men o‘z ishimni bemalol himoya qilaman. ¹¹O‘zingiz bilib olishingiz mumkin: mening sig‘inish uchun Quddusga kelganimga o‘n ikki kundan oshgani yo‘q. ¹²Na ma‘badda, na ibodatxonalarda va na Quddus shahrida biron kishi bilan bahs qilganim yoki xalq orasiga g‘ulg‘ula solganimni ular ko‘rishmadi. ¹³Hozir ham meni ayblashlarida biron bir asos borligini isbot qilisholmaydi. ¹⁴Huzuringizda shuni e‘tirof etamanki, ular bid‘at deb atagan Yo‘ning izbosari o‘laroq, ota-bobolarim sig‘ingan Xudoyi Taoloning haqiqiy bandasiman. Tavrot va Payg‘ambarlar kitobida yozilganlarning hammasiga inonaman. ¹⁵Ayblovchilarimning o‘zlari ham tan olganidek, men solih bilan fosiqlarni tiriltiradigan Xudoga qattiq e‘tiqod qilaman. ¹⁶Shuning uchun ham Xudo bilan insonlar oldida doim vijdonimni sof saqlashga tirishaman.

¹⁷Oradan ko‘p yillar o‘tgandan keyin, xalqim sharafiga xayr-sadaqa va qurbonliklar bag‘ishlash uchun Quddusga qaytib bordim. ¹⁸Bu vaqtda meni ma‘badda tahorat qilayotgan holatda topdilar; holbuki, u yerda olomon ham, shovqin ham yo‘q edi. ¹⁹Faqat asiyalik ba‘zi bir yahudiylar bor edi. Aslida o‘sha odamlar bu yerga kelib, biron shikoyatlari bo‘lsa, huzuringizda meni ayblashlari kerak edi. ²⁰Yoki bu yerdagilarning o‘zlari aytishsin, yahudiylarning Oliy Kengashi oldida turganimda menda qanday haqsizlik topishgan ekan? ²¹Men ularning orasida turib, baland ovozda: “O‘liklarning tirilishiga ishonganim uchun bugun oldingizda hukm qilinyapman”, – deb aytdim. Ehtimol, shu so‘zim uchun aybdor sanalsam kerak?”

²²Shunda Feliks: “Mingboshi Lisiy kelganidan keyin ishlaringni sinchiklab tekshiraman”, – deb muhokamani keyinga qoldirdi. Feliks o‘zi Isoning yo‘li borasida ancha xabardor edi. ²³Pavlusni yuzboshiga topshirib: “Qamab qo‘yilsin, lekin yengillik berilsin, unga xizmat qilmoqchi bo‘lgan do‘stlariga hech qarshilik qilinmasin”, deb buyurdi.

²⁴Bir necha kundan keyin Feliks yahudiy xotini Drusilla bilan keldi. Pavlusni chaqirtirib, Iso Masihga ishonish to‘g‘risida uni tingladi. ²⁵Pavlus haqiqat, nafsni tiyish va qiyomat-qoyim haqida gapirganda, Feliksning yuragi cho‘chib ketdi. “Endi borgin, vaqt topganimda seni yana chaqiraman”, – dedi. ²⁶Ayni zamonda, Pavlus ozod bo‘lishi uchun menga pora beradi degan umidda uni tez-tez suhbatga chaqiradigan bo‘ldi.

²⁷Ikki yildan so‘ng Feliksning o‘rniga Porsiy Fest keldi. Feliks yahudiylarning ko‘nglini olmoqchi bo‘lib, Pavlusni qamoqda qoldirdi.

25-BOB

Pavlus hokim Fest oldida

¹Fest viloyatga kelganiga uch kun o‘tgandan keyin, Kesariyadan Quddusga bordi. ²Shunda oliy ruhoniylar bilan yahudiylarning asilzodalari hokimning oldiga kelib, Pavlusdan shikoyat qildilar. ³Muruvvat ko‘rsatib, Pavlusni Quddusga chaqirtirishini o‘tinib so‘radilar; holbuki, yo‘l-yo‘lakay uni o‘ldirishni qasd qilgan edilar. ⁴Fest esa Pavlus Kesariyada qamoqda turganini va o‘zi ham yaqinda u yerga qaytib borajagini ularga bildirdi. ⁵“Shunday qilib, sizlardan kimning iloji bo‘lsa, men bilan birga borishsin va agar bu odamda biron yomonlik bo‘lsa, uni aybdor qilishsin”, – dedi u.

⁶Fest ularning yonida sakkiz yoki o‘n kundan ziyod turmay, Kesariyaga qaytib bordi. Ertasi kuni hukm kursisiga o‘tirib, Pavlusni olib kelishni buyurdi. ⁷Pavlus o‘rtaga chiqqach, Quddusdan kelgan yahudiylar uni o‘rab olganlaricha, o‘zlari isbot qilolmaydigan ko‘p og‘ir ayblarni unga qo‘ydilar. ⁸Pavlus esa o‘zining himoya so‘zida:

– Men na yahudiylarning Qonuniga, na ma‘badga va na Qaysarga qarshi biron bir jinoyat qilganim yo‘q, – dedi.

⁹Fest yahudiylarning ko‘nglini topmoqchi bo‘lib, Pavlusdan:

^a 24:5 NASRONIYLAR: Isoning ulg‘aygan shahri Nosiradan shakllangan atama, masihiylar.

– Quddusga borib, u yerda mening oldimda bu xususlarda sud bo‘lishni istaysanmi? – deb so‘radi.

¹⁰ Pavlus dedi:

– Men Qaysarning hukm kursisi oldida turibman, men bu yerda hukm etilishim shart. Men yahudiylarga hech bir haqsizlik qilmaganimni o‘zingiz ham yaxshi bilasiz. ¹¹ Agar men o‘limga loyiq biror jinoyatda aybdor bo‘lganimda, unda o‘limdan bosh tortmasdim. Agarda bu kishilar menga qo‘yayotgan ayblar asossiz bo‘lsa, unda meni hech kim ularning qo‘liga topshirolmaydi. Men Qaysarning hukmini talab qilaman.

¹² Fest maslahatchilari bilan kengashgandan so‘ng, Pavlusga javob berib:

– Sen Qaysarning hukmini talab qilding, Qaysarning oldiga borasan, – dedi.

Hokimlar suhbat

¹³ Bir necha kundan keyin, podshoh Agrippa bilan Vernika^a Festni tabriklash uchun Kesariyaga keldilar.

¹⁴ Ular u yerda ancha vaqt turgandan keyin, Fest Pavlusning ishini podshohga taqdim qildi:

– Bu yerda Feliks qamoqda qoldirib ketgan bir odam bor. ¹⁵ Men Quddusda bo‘lganimda, yahudiylarning oliy ruhoniylari va oqsoqollari shikoyat bilan oldimga kelib, uni mahkum etishni talab qilishdi. ¹⁶ Men ularga javob berib, ayblanuvchi odam ayblovchilari bilan yuzlashtirilmasdan va unga qo‘yilgan ayblardan o‘zini himoya qilish imkoniyatini bermasdan, o‘limga mahkum qilish rimliklarning odati emas, dedim. ¹⁷ Shuning uchun ular bu yerga kelishganda, sira vaqt yo‘qotmay ertasi kuniyoq men hukm kursisiga o‘tirib, bu odamni olib kelishlarini buyurdim. ¹⁸ Lekin ayblovchilar uni o‘rab olgach, men taxmin qilgan jinoyatlardan birortasini bo‘yniga qo‘ya olmadilar. ¹⁹ Faqat o‘z dinlari bilan bog‘liq, Pavlus tirik ekanini da‘vo qilayotgan Iso ismli o‘lgan bir shaxs haqida ba‘zi bahslari bor edi. ²⁰ Men bu masalani hal qilishda qiynalib qoldim-da, Pavlusdan Quddusga borib, bu xususda sud bo‘lishni istar-istamasligini so‘radim. ²¹ Lekin u bu ishni Imperatori a‘zamning^b muhokamasiga qoldirishni talab qilgani sababli, uni imperator huzuriga yuborgunga qadar qamoqda tutib turish haqida buyruq berdim.

²² Agrippa Festga:

– Bu odamni men ham tinglashni istar edim, – dedi.

– Ertaning o‘zidayoq uni tinglaysiz, – dedi unga Fest.

Pavlus podshoh Agrippa oldida

²³ Ertasi kuni Agrippa bilan Vernika buyuk hashamat bilan kelib, mingboshilar va shaharning atoqli kishilari bilan birga mahkama saroyiga kirdilar. Festning amri bilan Pavlus olib keltirildi. ²⁴ Fest so‘z boshladi:

“Podshoh Agrippa va bizlar bilan birgalikda bu yerda hozir bo‘lgan hamma kishilar! Mana bu odamni ko‘rib turibsizlar. Quddusda va shu yerda ko‘pgina yahudiylar menga murojaat qilib, bu odam boshqa yashamasligi kerak, deya qichqirdilar. ²⁵ Mening bo‘lsa, uning o‘limga loyiq biror ish qilmaganiga ishonchim komil. Uning o‘zi Imperatori a‘zamning huzurida sudlanishni talab etgani uchun, uni Rimga yuborishga qaror qildim. ²⁶ Faqat oliy hokimga uning haqida yozish uchun esa biron qat‘iy so‘zim yo‘q. Shuning uchun uni hammangizning, va ayniqsa, podshohim Agrippa, sizning huzuringizga chiqartirdimki, bu ishni ko‘rib chiqqandan keyin yozish uchun biron tayin so‘z topilar, deb. ²⁷ Chunki mening fikrimcha, bir mahbusni imperatorga yuborib, unga qarshi qo‘yilgan ayblarni ko‘rsatmaslik mulohazasizlik bo‘lur edi”.

26-BOB

Pavlusning o‘zini oqlashi

¹ Agrippa Pavlusga: “O‘zingni oqlash uchun gapirishingga ruxsat beriladi”, – dedi. Shunda Pavlus qo‘lini siltaganicha, o‘zini himoya qilib gapira boshladi:

² “Podshoh Agrippa! Yahudiylarning menga qo‘yayotgan hamma ayblaridan bugun sizning huzuringizda o‘zimni himoya qilayotganim uchun baxtiyor hisoblayman. ³ Ayniqsa siz yahudiylarning barcha odatlarini va mubohasali masalalarini yaxshi bilganingizni ko‘zda tutib, sabr-toqat bilan meni tinglashingizni iltimos qilaman.

⁴ Mening yoshligimdan o‘z mamlakatimda kechirgan hayotim hamda keyinroq Quddus shahrida kechgan umrimni barcha yahudiylar bilishadi. ⁵ Meni azaldan tanishadi va agar xohlasalar, dinimizning eng jiddiy mazhabi bo‘lmish farziyichilik ta‘limoti bo‘yicha yashab kelganimga guvohlik bera olishadi. ⁶ Endi esa, Xudoning otalarimizga bergan va‘dasiga umid qilganim tufayli, men sudda hozirman. ⁷ O‘n ikki qabilamiz^c

^a 25:13 VERNIKA: Podshoh Agrippaning singlisi.

^b 25:21 IMPERATORI A‘ZAM: Rim Qaysarlari unvonlaridan biri bo‘lgan “Avgust” so‘zining tarjimasini.

^c 26:7 O‘N IKKI QABILA: Isroil xalqining butunligi.

kecha-kunduz qunt va g'ayrat bilan Xudo yo'lida xizmat qilib, u va'daning ijro bo'lishini ko'rish umididirlar. Men ana xuddi shu umidga erishganim uchun, ey podshohim Agrippa, yahudiylar meni ayblamoqdalar. ⁸Xudo o'liklarni tiriltirishini sizlar nima uchun ishonib bo'lmaydigan bir ish deb hisoblaysizlar?

⁹To'g'risi, o'zim ham nosiralik Iso nomiga qarshi ko'p xilofona amallarni qilish kerak, deb o'ylar edim.

¹⁰Men buni Quddusda qildim ham. Oliy ruhoniylardan ijozat olib, ko'p azizu muqaddas kishilarni zindonlarga tashlab, ularni o'ldirayotganlarida men buni yoqlardim. ¹¹Barcha yahudiy ibodatxonalarida ularni ko'p martalab jazoga tortib, Isoni haqoratlashga majbur qilardim. Ularga nisbatan haddan tashqari darg'azab bo'lib, hatto begona shaharlarda ham quvg'in qilardim.

¹²Bunga doir yana bir bor oliy ruhoniylarning vakolati va topshirig'i bilan Damashqqa borayotgan edim.

¹³Va mana, ey podshohim, kunduz kuni yo'lda ketayotganimda, quyosh nuridan ham yarqiroq bir nur osmondan porlaganini ko'rib qoldim. Nur meni va yo'ldoshlarimni yorqin yog'duga cho'mdirdi. ¹⁴Biz hammamiz yerga yiqilgandan keyin, menga yahudiy tilida so'zlayotgan bir ovozni eshitdim:

– Shoul, Shoul, nega Meni quvg'in qilyapsan? Nishga qarshi tepishing qiyin, – dedi. ¹⁵Men:

– Yo Rabbiiy, Sen kim bo'lasan? – deb so'rasam, U:

– Men sen quvg'in qilayotgan Isoman, – dedi. ¹⁶– Qani, qaddingni rostlab oyoqqa bos! Chunki sen Mening xizmatimda bo'lasan. Meni qanday ko'rganing hamda Men qay tariqa senga zohir bo'lganim haqida guvohlik qilishing uchun seni tayinladim. ¹⁷⁻¹⁸Seni o'z millating va boshqa xalqlar qo'lidan xalos qilaman.

Majusiylarning ko'zlarini ochib, ularni zulmatdan nurga va shaytonning hokimiyatidan Xudoga qaytarish uchun seni yuboraman, toki ular Menga imon keltirib, gunohlari kechirilsin va Xudo azizlariga nasib etadigan *abadiy* merosga noil bo'lsinlar, – dedi.

¹⁹Binobarin, ey podshoh Agrippa, men ko'kdan yuborilgan ushbu vahiya monelik qilmadim. ²⁰Avval Damashq aholisiga, keyin Quddus va butun Yahudiya yurtidagi, shuningdek, boshqa yerlardagi majusiylarni tavba qildirib, Xudoga iltijo qilish va tavbaga yarasha ishlarni bajarishga undab yurdim. ²¹Shu ish uchun yahudiylar meni ma'badda tutib o'ldirishga qasd qildilar. ²²Lekin men Xudodan olgan yordamim bilan shu kunga qadar kattayu kichikka guvohlik berib kelaman. Muso va barcha payg'ambarlarning karomat qilib aytganlaridan boshqa hech nimani gapirmayapman, ²³chunonchi: Masih O'z millatiga ham, boshqa millatlarga ham ilohiy nur haqida xabar qilish uchun azob chekib o'lishi hamda o'liklar ichidan birinchi bo'lib tirilishi muqarrar edi”.

²⁴Pavlus o'zini shunday himoya qilarkan, Fest baland ovoz bilan so'zini bo'ldi-da:

– Nodonlik qilyapsan, Pavlus! Katta olimlik seni aqldan ozishga oboryapti! – dedi. ²⁵Pavlus esa dedi:

– Men nodonlik qilmayapman, muhtaram Fest. Aksincha, haqiqat va farosat yuzasidan fikr yurgizyapman.

²⁶Podshoh bu xususlarda bilimdon bo'lgani uchun u bilan bemalol so'zlashmoqdaman. Bu voqealardan hech biri uning nazaridan qochmagan bo'lsa kerak, deb o'ylayman. Chunki bular bir chekkada qilingan ish emas.

²⁷Podshoh Agrippa, payg'ambarlarga ishonasizmi? Bilaman, ishonasiz!

²⁸Agrippa Pavlusga:

– Yana birpasda meni ko'ndirib, Masihiy qilmoqchisan-a? – dedi.

²⁹– Xoh qisqa, xoh uzoq muddatda bo'lsin, – dedi Pavlus, – faqat o'zingizgina emas, balki bugun meni tinglayotganlarning hammasi ham, bu zanjirlardan xoli, men kabi bo'lishlarini Xudodan so'rar edim!

³⁰Pavlus shularni aytganidan keyin podshoh, viloyat hokimi, Vernika va ular bilan birga o'tirganlar o'rinlaridan turishdi. ³¹Chetga chiqib, bir-birlari bilan maslahatlashib olishdi.

– Bu odam o'limga yoki hibsga loyiq hech bir ish qilmayapti-ku, – deb aytishar edi. ³²Oxirida Agrippa Festga:

– Agar bu odam Qaysar hukmini talab qilmaganda, uni ozod etish mumkin edi, – dedi. [Shunday qilib, hokim uni Qaysar oldiga yuborishga qaror qildi.]

27-BOB

Pavlusning Rim sari dengiz safari

¹Italiyaga suzib borishga qaror qilinganda, Pavlus va boshqa ba'zi mahbuslarni Avgust^a polkidan Yuliy ismli bir yuzboshiga topshirdilar. ²Biz Asiya sohillari bo'ylab suzadigan Adramit kemasiga o'tirib jo'nadik. Biz bilan birga Salonikadan kelgan makedoniyalik Aristarx ham bor edi.

³Ertasi kuni Sido'n shahriga kelib to'xtadik. Yuliy Pavlusga insoniy muomala qilib, do'stlarining yoniga borib tirikchilik ehtiyojlarini qondirishiga ruxsat berdi. ⁴U yerdan yana jo'nab, shamol ro'paradan esgani uchun Kipr orolini panalab suzib o'tdik. ⁵Kilikiya va Pamfiliya qarshisidagi dengizdan o'tib, Likiyadagi Mira

^a 27:1 AVGUST: 25:21 dagi izohga qarang.

shahriga keldik. ⁶ Yuzboshi u yerda Italiyaga ketadigan Iskandariya kemasini topib, bizni unga o'tqizdi.

⁷ Ancha kun juda qiynalib suzib, Knidos shahrining qirg'og'iga zo'rg'a yetib bordik. Shamol qirg'oqqa yaqinlashishimizga imkon bermadi. Shunda Salmon burnini aylanib, Krit orolini panalab suzib o'tdik. ⁸ Krit qirg'og'i bo'ylab mashaqqat ila suzib, Go'zal Bandargohlar degan joyga keldik. Laseya shahri bu yerga yaqindir.

⁹ Endi oradan ko'p vaqt o'tib, hatto Ro'za kuni^a ham kechgan, suzib borish esa yanada xavfli bo'lib qolgan edi. Shuning uchun Pavlus yo'ldoshlariga maslahat berib: ¹⁰ "Erlar, ko'ryapmanki, suzishni davom ettirish yuk va kema uchungina emas, o'z jonimiz uchun ham xavf-xatarli bo'ladi", – dedi. ¹¹ Lekin yuzboshi Pavlusning so'zlaridan ko'ra, kema haydovchisiga va darg'aga ko'proq ishonar edi. ¹² Pristan qishni o'tkazishga moslashtirilmagani uchun, ko'pchilik yo'lovchilar u yerdan jo'nab ketishga va iloji bo'lsa, Kritning Finik portiga borib, qishlashga qaror berishdi. Finik janubi-g'arb va shimoli-g'arb tomonlardan esadigan shamollardan panada edi.

Dengiz bo'roni

¹³ Xafif janub shabadasi esa boshlaganda, ular o'zlarini maqsadimizga erishdik, deb hisoblab, langar ko'tarib jo'nadilar va Krit sohili bo'ylab suzib ketdilar. ¹⁴ Lekin ko'p o'tmay, orol tomonidan "bodi-shimol" degan shiddatli bir bo'ron bostirib keldi. ¹⁵ To'fon kemani shunday iskanjaga oldiki, u shamolga qarshi bardosh berolmadi. To'lqinlarga taslim bo'lib, suzib borardik. ¹⁶ Klavda degan kichik bir orol yonidan o'tayotganimizda, kemanding qayiqchasini zo'rg'a ushlab qoldik. ¹⁷ Qayiqchani ko'tarib olishgandan keyin, kemani arqonlar bilan o'rab bog'ladilar. Sayoz joylarga botib qolishdan qo'rqib, yelkanni tushirdilar va suzuvchi langar tashlab, shamolga taslim bo'ldilar.

¹⁸ To'fon kuchayaverganidan, ertasi kuni kemadan yukni ota boshlashdi. ¹⁹ Uchinchi kuni esa o'z qo'limiz bilan kema jihozlarini suvga tashlab yubordik. ²⁰ Ancha kun quyosh ham, yulduzlar ham ko'rinmay qoldi. To'fon shiddatli tus olgan sari, qutulib qolishimizga bo'lgan har qanday umidni yo'qotgan edik.

²¹ Kemadagilar ko'pdan beri ovqat yemaganlari sababli, Pavlus ularning o'rtasida turib: "Erlar! – dedi. – Menga quloq solib Kritdan ketmaganingizda edi, bu zararu zahmatlarga duchor bo'lmasdinglar. ²² Endi esa sizlardan o'tinib so'rayman: dadil bo'linglar. Chunki sizlardan hech bir jon halok bo'lmaydi, faqat kema nobud bo'ladi. ²³ Mana, men Unga mansub bo'lgan va Unga xizmat qilib yurgan Xudoning farishtasi bu kecha menga zohir bo'ldi. ²⁴ U: "Qo'rqma, Pavlus! – dedi. – Sen Qaysarning oldida turishing kerak. Kema yo'lovchilariga kelganda, ularning hammasini Xudo senga bag'ishladi", – dedi. ²⁵ Shuning uchun, erlar, dadil bo'linglar! Chunki Xudo xuddi menga aytganidek qilishiga qattiq ishonaman. ²⁶ Har holda bironta orolga tushishimiz kerak".

Kema halokati

²⁷ Adriya dengizida shamolga taslim bo'lib yurishimizning o'n to'rtinchi kechasida, qariyb tunning yarmida dengizchilar qandaydir bir quruqlikka yaqinlashganlarini payqadilar. ²⁸ Chuqurlikni o'lchab, yigirma quloch ekanini bildilar. Keyin biroz masofada yana o'lchab, o'n besh quloch ekanini aniqladilar. ²⁹ Toshloq joyga urilib qolishdan qo'rqib, kemanding orqa tarafidan to'rtta langar tashladilar. Tong otishini intizor bo'lib kutardilar. ³⁰ Shu orada dengizchilar kemadan qochmoq niyatida, go'yo kemanding tumshug'idan langar tashlamochi bo'lib, qayiqchani dengizga tushira boshladilar. ³¹ Pavlus esa yuzboshi va askarlarga qarab: – Agar ular kemada qolmasalar, sizlar qutulolmaysizlar, – dedi. ³² Shunda askarlar qayiqchanning arqonlarini kesib, qayiqchani suvga tushirib yubordilar.

³³ Tong otay deganda, Pavlus hammani ovqat yeyishga undab:

– Bugun o'n to'rtinchi kundirki, hech narsa yemay oziq-ovqatsiz qolib turibsizlar, – dedi. ³⁴ – Shuning uchun ovqat yeyishingizni yolvorib so'rayman; bu qutulishingiz uchun kerakdir. Sizlardan hech kimning boshidagi biror soch tolasi ham nobud bo'lmaydi.

³⁵ Pavlus bu so'zlarni aytgandan keyin nonni oldi, hammaning oldida Xudoga shukrona aytib, nonni sindirib yeya boshladi. ³⁶ Shu tariqa hamma dadillanib, ovqat yedi. ³⁷ Kemada jami bo'lib ikki yuz yetmish olti jon bor edik. ³⁸ Ovqatga to'yganimizdan keyin bug'doyni dengizga otib, kemani yengillashtirdilar.

³⁹ Kunduz bo'lgach, ko'rgan quruqliklarini tanimadilar; qirg'og'i qumloq bo'lgan bir qo'ltiqni payqadilar. Iloji bo'lsa, kema bilan u joyga borib to'xtashga qaror qildilar. ⁴⁰ Langarlarni uzib tashlab, dengizda qoldirdilar. Ayni zamonda rullarning iplarini yechib, oldingi yelkanni shamolga tomon qaratib, qirg'oq sari ketdilar. ⁴¹ Kema qirg'oqning sayoz yeriga duch kelib, qumga tiqilib qoldi. Kemanding tumshug'i botgancha qimirlamay qoldi, quyrug'i esa to'lqinlarning kuchi bilan parchalana boshladi.

⁴² O'shanda askarlar, mahbuslardan biron kishi suzib qochib ketmasin, deb ularni o'ldirishni niyat qildilar.

^a 27:9 RO'ZA KUNI: Sentabr-oktabr oylarida qutlanadigan yahudiylarning Yo'm Kippur bayrami (qarang: Tavrot, Levilar 16-bob); kemachilik uchun ob-havo endi xavfli bo'lib qolganini bildiradi.

⁴³ Lekin yuzboshi Pavlusni qutqazmoqchi bo'lib, bu niyatlarini bajarishdan ularni to'xtatdi. Suzishni bilganlar birinchi bo'lib o'zlarini kemadan tashlagan quruqlikka chiqsinlar, ⁴⁴ qolganlari esa xoh taxtalarga, xoh kemandir biron sinq bo'lagiga tutinib, ularning ketidan borsinlar, deya amr berdi. Shu yo'sinda hamma sog'salomat quruqlikka chiqib oldi.

28-BOB

Malta orolida

¹ Xalos bo'lganimizdan keyin, orolning oti Malta ekanini bildik. ² Yerli aholi bizga odatdan tashqari insoniylik ko'rsatdi. Yomg'ir yog'ib sovuq bo'lgani uchun, ular o't yoqib, hammamizni do'stona qabul qildilar. ³ Shu mahal Pavlus bir dasta o'tin yig'ib, olovning ustiga qo'yayotganda, issiqdan qochayotgan bir zaharli ilon uning qo'lini chaqib olib, osilib qoldi. ⁴ Pavlusning qo'lga ilon osilganini yerlilar ko'rgach, bir-birlariga: "Bu odam qotil bo'lsa kerak. Dengizdan xalos bo'lgan bo'lsa ham, Haq uni tirik qoldirmayapti-da!" – deyishdi.

⁵ Pavlus esa hech qanday zarar ko'rmasdan, ilonni o'tga silkitib tashladi. ⁶ Orol aholisi uning shishib ketishini yoki o'lib qolib, to'satdan yerga yiqilishini kutardi. Lekin uzoq kutishgandan keyin unga hech qanaqa falokat yuz bermaganini ko'rishgach, boshqacha fikr qilib: "U bir xudodir", – deb aytishardi.

⁷ U joyning yaqinida orolning boshlig'i bo'lgan Publiy ismli bir kishining yer-mulki bor edi. U bizni qabul etib, uch kun mehmondo'stlik qildi. ⁸ O'sha paytda Publiyning otasi yurakburug'dan qiynalib, isitmalab yotar edi. Pavlus uning yoniga kirdi va qo'llarini uning ustiga qo'yganicha ibodat qilib, uni sog'aytirdi. ⁹ Bu hodisadan keyin oroldagi boshqa xastalar ham kelib, shifo topishdi. ¹⁰ El bizga izzat-ikrom ko'rsatdi, jo'nayotganimizda zarur narsalar bilan ta'minladilar.

Rimga yetib borish

¹¹ Uch oydan keyin Iskandariyadan kelib, o'sha orolda qishlab qolgan Javzo^a tug'li bir kema bilan suzib ketdik. ¹² Sirakuzaga borib, u yerda uch kun turdik. ¹³ U yerdan suzib ketib, Rigiya keldik. Bir kundan keyin esayotgan janub shamolidan foydalanib, ikki kunda Puteolga yetib bordik. ¹⁴ U yerda ba'zi imonli birodarlarimizni topdik. Yetti kun ularnikida turishimiz uchun ruxsatimizni so'rab oldilar.

Keyin Rimga yetib keldik. ¹⁵ U yerdagi birodarlar daragimizni eshitib, Appiya forumi va hatto Uch Mehmonxona maydonigacha bizni kutib olgani chiqishgandi. Pavlus ularni ko'rib, Xudoga shukur qildi va ko'ngli ko'tarildi. ¹⁶ Rimga kirganimizdan keyin yuzboshi mahbuslarni lashkarboshiga topshirdi. Pavlusga esa uni qo'riqlab turadigan bir askar bilan alohida yashash uchun ruxsat berildi.

Pavlusning Rimdagi faoliyati

¹⁷ Uch kundan so'ng Pavlus yahudiylarning atoqli kishilarini bir joyga chorladi. Ular to'planganda: "Erlar, birodarlar! – deb xitob qildi. – Men xalqimizga yoxud ota-bobolarimiz odatlariga qarshi hech narsa qilmagan holda, Quddusda qo'lga tushib, rimliklarga topshirildim. ¹⁸ Ular ham meni sud qilib, o'limga loyiq biron gunohda ayblay olmay ozod qilmoqchi bo'ldilar. ¹⁹ Lekin yahudiylar bunga qarshi chiqqach, men Qaysarning hukmini talab etishga majbur bo'ldim. Men buni xalqimni biron xususida qoralamoq niyatida qilmadim.

²⁰ Aslini olganda, men Isroilning umidi uchun bu zanjir bilan bog'langanman. Ana shu sababdan ham sizlar bilan ko'rishib gaplashishni istardim".

²¹ Ular javob berib: "Sening haqingda Yahudiyadan hech qanday xat-xabar olganimiz yo'q, u yerdan kelgan birodarlardan birortasi ham bizga noxush ma'lumot yo'q. ²² Shunga qaramay, qanday fikr yuritishingni sendan eshitmoqchimiz, chunki bu bid'atga qarshi har yerda bahs bo'layotgani bizga ma'lumdir", – dedilar.

²³ Pavlus uchun bir kun tayin etib, juda ko'p kishi u turgan mehmonxonaga keldi. Ertalabdan oqshomgacha Pavlus ularga Xudoning Shohligini bayon etib guvohlik berar, Musoning Qonuniga va Payg'ambarlar kitobiga binoan Iso to'g'risida ishonchli dalillar keltirar edi. ²⁴ Uning aytganlariga ba'zilari e'tiqod qo'yib, ba'zilari esa inonmadilar. ²⁵ O'zaro kelishmovchilik yuzaga kelib, Pavlus ularga bir so'zni aytgandan so'ng, ular keta boshladi. Pavlus dedi:

"Muqaddas Ruh Isha'yo payg'ambar orqali otalarimizga juda to'g'ri gapirib ketgan:

²⁶ "Bu xalqqa borib aytgin:

Eshitib-eshitib ham anglamaysizlar;

Qarab-qarab ham ko'rolmaysizlar.

²⁷ Chunki bu xalqning dilini yog' bosgan,

^a 28:11 JAVZO: yunoncha "Dioskurlar", ya'ni qadimgi yunon xudolari orasida go'yo Zevsning egizi Kastor va Polluks epiteti.

Quloqlari zo'rg'a eshitadigan bo'lgan,
Ko'zlarini esa yumib olganlar.
Mabodo ko'zlari ko'radigan, quloqlari eshitadigan,
Dillari esa fahmlaydigan bo'lsa-yu, tavba qilsalar,
Men ularga shifo bergan bo'lur edim".

²⁸ Shuni bilib qo'yinglar: Xudoning bu najoti endi boshqa xalqlarga yuborilgan; ular esa eshitadilar".

²⁹ [Pavlus bu so'zlarni aytib bo'lgandan keyin, yahudiylar o'zaro ancha tortishib, u yerdan chiqib ketishdi.]

³⁰ Pavlus ijaraga olgan uyida to'liq ikki yil turdi. Huzuriga kelganlarning hammasini qabul qilar edi.

³¹ Xudoning Shohligi keldi va Iso Masih Rabbimizdir, deya jasorat bilan bemalol va'z aytib, ta'lim berar edi.

Omin.

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

RIMLIKLARGA

MAKTUBI

1-BOB

So'zboshi va duoyi salom

¹ Xudoning Injil Xushxabarini yetkazmoqqa maxsus saylangan va havoriylikka chorlangan Iso Masihning quli – Pavlusdan salom.

² Xudo qadimdan o'z payg'ambarlari orqali muqaddas yozuvlarda bashorat qilganidek, ushbu Xushxabar Uning O'g'li haqidadir. ³ Iso Masih jisman Dovud zurriyoti esa-da, ⁴ ruhan ilohiylik kasb etadi. U qaytadan tirilib, Xudoning O'g'li ekanini qudratli ravishda namoyon qildi. ⁵ Shunday qilib, Rabbimiz Iso Masih nomidan barcha xalqlarni imonga bo'ysundiraylik, deb Xudo Uning ismi haqi bizga inoyat qildi hamda havoriylikni ato etdi. ⁶ Iso Masih da'vat etgan sizlar ham o'sha xalqlardansizlar. ⁷ Xudo sevgan va muqaddas bo'lishga chaqirgan barcha Rimda yashovchilarga Otamiz Xudodan va Rabbimiz Iso Masihdan inoyat va tinchlik bo'lsin.

Pavlusning Rimga borish orzusi

⁸ Eng avvalo, imoningiz shuhrati butun dunyoga taralayotganini ko'rib, Iso Masih sharofati ila barchangiz uchun Xudoyimga shukr aytaman. ⁹ Xudo menga shohiddirki, men Uning O'g'lining Xushxabarini targ'ib etishda sidqidildan xizmat qilibgina qolmasdan, uzluksiz ibodatlarimda sizlarni xotirlaydirman. ¹⁰ Xudo xohlasa, nihoyat yoningizga borish nasib etsin, deb toat-ibodatdaman. ¹¹ Mustahkamlanishingiz uchun sizlarga biron ruhiy in'om baxsh etay, deb sizlarni ko'rishni ko'p orzu qilaman. ¹² Yana to'g'risi, ko'rishganimizda sizning ham, mening ham imonimiz bir ekanidan o'zaro jasorat topamiz, demoqchiman.

¹³ Ey birodarlar, boshqa xalqlarda bo'lgani kabi, sizlarda ham men tufayli biror natija bo'lsin, deb ko'p daf'a yoningizga kelishni niyat etganim, lekin hozirgacha qarshiliklarga duch kelganimdan bexabar qolishingizni istamayman. ¹⁴ Men yunonlaru varvarlar^a, olimlaru johillar oldida qarzdorman. ¹⁵ Shunday qilib, Rimdagi sizlarga ham qo'limdan kelganicha, Injil Xushxabarini yetkazishga tayyorman.

¹⁶ Har holda men Injildan or qilmayman. Avvalo yahudiy, so'ng turli xalqdan^b imon keltirgan har bir kishi uchun Injil Xudoning xaloskorlik qudratini yetkazuvchi Xushxabardir. ¹⁷ Bu Xushxabarning mag'zi shuki, Xudo O'zi gunohkorni oqlaydi. Bu oqlash esa faqatgina imon orqali sodir bo'ladi^c. *Tavrot*da yozilganidek: "Imoni bilan oqlangan kishi hayot bo'lur".

Insoniyatning gunohkorligi

¹⁸ Nohaqlik qilib haqiqatni oyoq osti qilayotgan barcha betavfiq va fosiq insonlarga ko'kdan Xudoning g'azabi to'kilishga tayyor. ¹⁹ Xudo haqida nimaiki bilish mumkin bo'lsa, ularga ravshandir; Xudoning O'zi ularga zohir etgan. ²⁰ Uning ko'rinmas xususiyatlari, ya'ni abadiy qudrati va ilohiyoti, O'z ijod mahsuliyu borliqni yaratganidan anglashiladi va ochiq ko'rinib turadi. Shunday qilib, ularning uzrlari yo'q. ²¹ Chunki ular Xudoni idrok etganlari holda, Uni Xudo sifatida ulug'lamadilar va Unga shukrona aytmadilar. Buning o'rniga bema'ni xayollarga berilib, ularning befarosat didu diliga zulmat tushdi. ²² O'zlarini aqli bilib, aqldan noqis bo'lib qoldilar. ²³ Mangu barhayot Xudoning ulug'vor jamolini ular dunyodan o'tkinchi inson, qush, chorva, sudraluvchi suratidagi butlarga almashtirdilar.

²⁴ Shuning uchun Xudo ularni o'z yuraklaridagi chirkin ehtirolari og'ushida qoldirdi. Ular bir-birining badanlarida behayolik qilib, tubanlashib ketdilar. ²⁵ Xudoning haqiqatini yolg'on bilan almashtirib, Xoliq o'rniga maxluqqa sig'inib topindilar. Xoliqi olamga esa abadiy shon-sharaflar bo'lsin! Omin.

²⁶ Shu sababdan Xudo ularni behayo ehtirolarga topshirdi. Ularning xotinlari tabiiy aloqani g'ayritabiiy aloqa bilan almashtirdilar. ²⁷ Shunga o'xshab, erkaklar ham ayol bilan tabiiy aloqani tashlab, bir-biriga shahvoniy munosabatni qizitdilar. Erkak bilan erkak sharmandagarchilik qilib, buzuqliklariga yarasha jazoni

^a 1:14 VARVARLAR: yunonlar madaniyatsiz deb hisoblangan chet ellilar.

^b 1:16 TURLI XALQ: aslida "yunon" (g'ayriyahudiylar umuman yunon deyilardi).

^c 1:17 XUDO O'ZI GUNOHKORNI OQLAYDI...IMON ORQALI SODIR BO'LADI: lug'aviy tarjimada: "Xudoning adolatli (yoki: Xudo ma'qul topgan solihlik) imondan chiqib, imonga olib boradi". Bu oyatda Iso Masihning gunohkorlar uchun qurbon bo'lganiga ishonishdan tashqari hech qanday din yoki savob gunohkorni oqlay olmasligi ta'kidlanmoqda; yana qarang: 3:30-31, Galatyaliklar 3-bob, Filippiliklar 3-bob.

o'zlaridan oldilar. ²⁸ Xudoni tan olishni lozim ko'rmaganlari uchun, Xudo ularni buzuq fikrga, lozim bo'lmagan ishlarni qilishga giriftor qildi.

²⁹ Ular har turli haqsizlik, zino, yovuzlik, tamagirlik va gina-kuduratga to'lib, hasadgo'ylik, qotillik, janjalkashlik, firibgarlik va badfe'llikka mukkasidan ketgandirlar. ³⁰ Ular tili achchiq, tuhmatchi, xudobezor, dilozor, kibrli, mag'rur, badniyat, ota-onaga itoatsiz, ³¹ andishasiz, bevafo, iltifotsiz, murosasiz va berahmdirlar. ³² Bunday harakat qiluvchilar o'limga sazovor, degan Xudoning adolatli hukmini ular bilgan holda, nafaqat bu ishlarni o'zlari qiladilar, balki bu ishlarni qiluvchilarni qo'llab-quvvatlaydilar.

2-BOB

Xudoning odil hukmi

¹ Shuning uchun bilki, ey hukm qiluvchi kishi, sen kim bo'lishingdan qat'i nazar, uzring qabul qilinmaydi. Sen boshqa odamni hukm etish barobarida o'zingni ham mahkum etasan. Chunki, ey hukmlovchi, o'zing ham shu ishlarni qilyapsan-ku! ² Bunday ishlar qilib yurganlarni Xudo mahkum qilishda haqli ekanini bilamiz.

³ Ayni ishlarni o'zing qila turib, shunday ishlarni qiluvchilarni hukm etsang, Xudoning hukmidan qochib qutulaman, deb o'ylaysanmi, ey odam? ⁴ Yoki Xudoning muruvvati seni tavbaga keltirishini bilmay, Uning iltifoti, muloyimligi va sabrining cheksizligiga beparvo qaraysanmi? ⁵ Mana, sen sarkash va tavba qilmovchi qalbing tufayli Xudoning odil hukmi amalga oshajak qahr-g'azab kunigacha o'zingga-o'zing g'azab to'plab yuribsan-ku.

⁶ Xudo har kimni qilmishiga yarasha taqdirlaydi. ⁷ Yaxshi ishda qunt qilib, ulug' qadriyatni va manguulikni izlaganlarga U abadiy hayot ato etadi. ⁸ Ammo xudbinlik qilib, haqiqatga bo'ysunmay, haqsizlik payidan bo'lganlarga qahr-g'azabini sochadi. ⁹ Avvalo yahudiy, so'ng o'zga xalq kishisi bo'lib yomonlik qiluvchi har bir bandaning jonini U qiynoq va qayg'uga soladi. ¹⁰ Avvalo yahudiy, so'ng o'zga xalq kishisi bo'lib yaxshilik qiluvchi har bir bandaga esa izzat, hurmat va esonlik nasib etadi. ¹¹ Zeroki, Xudo yuz-xotir qilib o'tirmaydi.

¹² *Ilohiy Qonun*^a bilmay turib gunoh qilganlar Qonundan tashqari halok bo'ladilar. *Ilohiy Qonun* bila turib gunoh qilganlar esa qonuniy ravishda jazolanadilar. ¹³ Chunki Xudo Qonunni eshitganlarni emas, balki bajo keltirganlarni oqlaydi.

¹⁴ *Ilohiy Qonun* yo'q xalqlar o'z-o'zlaridan bu Qonunda buyurilgandek qilganlarida, ular *Ilohiy Qonun*ga ega bo'lmay turib, o'zlari uchun o'zlari qonundirlar. ¹⁵ Bu bilan ular *Ilohiy Qonun*ning talablari o'z yuraklarida yozilganini ko'rsatadilar. Ularning vijdoni hamda biri ikkinchisini goh qoralab, goh oqlovchi fikrlari bunga guvohdir. ¹⁶ Men targ'ib etayotgan Injil Xushxabariga ko'ra, Xudo Iso Masih orqali insonlarning sirli ishlarini muhokama etadigan kunda ana shunday bo'ladi.

Yahudiylar va Ilohiy Qonun

¹⁷ Mana, sen o'zingni yahudiy deb, *Ilohiy Qonun*ga suyanib, Xudo bilan maqtanib yuribsan. ¹⁸ Sen Xudoning xohish-irodasini bilish va yaxshini yomondan farq qilishni *Ilohiy Qonun*dan o'rganib olibsan. ¹⁹

²⁰ Sen *Ilohiy Qonun*dagi ilmu ma'rifat hamda haqiqatning mohiyatiga anglab yetibsan-u, ko'rlarga yo'l ko'rsatuvchi, zulmatda qolganlarga nur, g'ofillarga murabbiy, g'o'r bolalarga esa muallim bo'lganingga ishonch hosil qilibsan. ²¹ Shunday ekan, sen qanday qilib boshqalarga ta'lim bera turib, o'zingga ta'lim bermaysan? ²² "O'g'rilik qilma", deb nasihat qilib, o'zing o'g'rilik qilasanmi? "Zino qilma", deb turib, o'zing zino qilasanmi? "Butlardan jirkanaman", deb, butxonalarni talaysanmi? ²³ *Ilohiy Qonun*ni maqtaysan-u, unga amal qilmay Xudoni tahqirlaysanmi? ²⁴ Xuddi *Tavrot*da yozilgani kabi:

“Sizlar bois majusiylar orasida
Xudo ismi mudom kufr qilinadir”.

²⁵ *Sunnat*^b masalasiga kelaylik. Agar sen *Ilohiy Qonun*ga rioya qilsang, *sunnat*ning foydasi bor. Lekin *Qonun*ni buzsang, sening *sunnat*ning *sunnatsizlik* kabidir. ²⁶ Shuningdek, agar *sunnat* qilinmaganlar *Ilohiy Qonun*ga amal qilsalar, ularning *sunnatsizligi* *sunnat* bo'lgan kabi qabulga o'tmaydimi? ²⁷ Odatan *sunnat* bo'lmagan holda *Ilohiy Qonun*ga amal qilgan kimdir *sunnat* hamda *Qonun* egasi bo'lgan sen, *qonunbuzarni* ayblamaydimi?

²⁸ Zotan, zohiran yahudiy asl yahudiy emas va zohiran, jismangina qilingan *sunnat* asl *sunnat* emas.

²⁹ Faqat botinan yahudiy asl yahudiydir. Shuningdek, asl *sunnat* – dil *sunnat*idir. Bu esa *Qonun* bitigidan qat'i nazar, Xudo Ruhi ta'sirida sodir bo'ladigan *sunnat*dir. Bunday *sunnat*ni qabul qilgan kishi odamlarning emas, Xudoning maqtoviga sazovor bo'ladi.

^a 2:12 *ILOHIY QONUN*: yoki, *Tavrot*; lug'atga qarang.

^b 2:25 *SUNNAT*: yahudiylikning belgisi; lug'atga qarang; yana qarang: 4:9-12.

3-BOB

Xudoning sadoqati

¹ Xo'sh, yahudiylarning qanday ustunligi bor? Yoki sunnatning nima foydasi bor?

² Yahudiylar har jihatdan buyuk ustunlikka egadirlar. Bu ustunlik eng avval shundan iboratki, Xudoning vahiylari ularga ishonib topshirilgandir. ³ Agar ulardan ba'zilar imonsiz bo'lib chiqqan bo'lsa, nima qipti? Nahotki bu imonsizlik Xudoning ularga sadoqatini bekor qila oladi? ⁴ Yo'q, aslo! Har bir inson yolg'onchi bo'lsa ham, Xudo haqdir. *Zaburda* yozilganidek:

“Sen so'zingda doim haq bo'lursan,
Seni hukm qilsalar-da, O'zingni oqlarsan”^a.

⁵ Shunday qilib, agar bizning haqsizligimiz Xudoning odilligini yanada ochiqroq ko'rsatsa, nima ham derdik? Insoniy fikr yuritib aytayin: bandalari boshiga g'azab yog'dirgani uchun Xudoni nohaq deb bo'ladimi? ⁶ Aslo! Aks holda Xudo dunyoni qanday qilib hukm qila oladi?!

⁷ *Yana shunday so'rash mumkin:* agar mening yolg'onchiligidan tufayli Xudoning haqiqati yanada ulug'roq bo'lar ekan, mening ustimdan gunohkor deb hukm chiqarilish to'g'ri bo'ladimi? ⁸ Yaxshilikka aylanib qolar, deb yomonlik qilaveraylik, desakmikin-a?

Chindan ham, u shunday ta'lim beradi, deb ba'zilar bizga tuhmat qilmoqdalar. Bu kishilar odilona jazo oladilar.

Hamma gunoh qilgan

⁹ Xo'sh, shunday qilib, biz, *yahudiylarning o'zga xalqlarga qaraganda* ustunligimiz bormi, o'zi? Aslo yo'q! Chunki ilgari isbot etganimizdek, xoh yahudiy bo'lsin, xoh yunon bo'lsin, hamma odamlar ham gunohning hokimiyati ostidadir. ¹⁰ *Zaburda* yozilishicha:

“Solih kishi yo'q,
Bir kishi ham yo'qdir.

¹¹ Idrokli hech kim yo'q,
Xudoni izlovchi hech kim yo'qdir.

¹² Hamma gumroh bo'ldi, barcha buzildi.
Yaxshilik qilguvchi yo'q, biror kishi ham yo'q.

¹³ Ularning bo'g'zi – ochiq lahaddir,
So'zlarida – tilyog'lamalik,
Tillari ostida – ilon zahari.

¹⁴ Zardaga, zaqqumga to'la og'izlari, ¹⁵ Qon to'kmak-chun chaqqondir oyoqlari. ¹⁶ Ular qadam bosgan joyga falokat kelur. ¹⁷ Ular bilmas tinchlik yo'lini. ¹⁸ Xudodan qo'rqish yo'q ularning ko'z o'ngida”.

¹⁹ Endi biz bilamizki, Ilohiy Qonun neki buyurgan bo'lsa, Qonunga qaram bo'lganlarga buyurgan, toki har bir og'iz yumilsin va butun dunyo Xudo oldida gunohkor bo'lsin. ²⁰ Zotan Qonun amrlarini bajo qilish bilan hech kimsa Xudo oldida o'zini oqlay olmaydi. Aksincha, Ilohiy Qonun insonga o'z gunohkorligini yanada aniqroq ko'rsatadi.

Gunohkorni oqlash – Xudoning ishi

²¹ Endi esa, Qonunga aloqasiz ravishda Xudo talab qilgan solihlikka erishish yo'li aniq-ravshan ko'rinmoqda, bunga Tavrot va payg'ambarlar ham guvohlik beradilar: ²² Xudo talab qilgan solihlik – Iso Masihga ishonishdan iboratdir. Shu imonga ega bo'lgan hammani Xudo oqlaydi.

Chunki odamlar orasida hech bir farq yo'q. ²³ Hamma gunoh qilgan va Xudoning ulug'vorligidan mahrumdir. ²⁴ Lekin Xudo inoyati bilan, Iso Masihning qoni evaziga gunohkorlar tekin oqlanadilar. ²⁵ Masih biz uchun qonini to'kkaniga ishongan kishining gunohlari yuvilsin, deb Xudo Masihni qurbonlikka bag'ishladi va shu yo'sinda O'zining adolatli hukmini ochiq namoyon qildi. Xudo sabr qilib, ilgari qilingan gunohlarni jazosiz qoldirgan bo'lsa-da, ²⁶ hozirga kelib, O'zining adolatli hukmini amalga oshirdi. Shunday qilib, bir yoqdan Xudo O'z adolatiga sodiq qolmoqda va ikkinchi yoqdan Isoga ishongan gunohkor oqlanmoqda.

²⁷ Endi maqtanishga arzigulik narsamiz qoldimi? – Bitdi. Qaysi qonunga ko'ra bitdi? Tavrot amrlarini bajo keltirishni talab qiluvchi qonunga ko'rami? – Yo'q, imonni talab qiluvchi qonunga ko'ra. ²⁸ Biz qanoat hosil qildikki, Xudo Tavrot amrlarini bajo keltiruvchi emas, balki imon keltiruvchi kishini oqlaydi. ²⁹ Yoki nahot Xudo boshqa xalqlarning ham Xudosi bo'lmay, faqat yahudiylarning Xudosimi? Albatta, barcha xalqlarning

^a 3:4 qarang: Zabur 50:6.

ham Xudosidir.³⁰ Sunnat ahlini imon asosida oqlaydigan Xudo yagona bo'lib, sunnat ahli bo'lmaganlarni ham xuddi shu imon orqali oqlaydi.³¹ Demak, biz bu imon tufayli Ilohiy Qonunni bekor qilyapmizmi? – Aslo! Aksincha, Qonunni tasdiqlayapmiz.

4-BOB

Ibrohim payg'ambarning ibratli imoni

¹ Xo'sh, bobokalonimiz Ibrohim, deylik, ajdodidan nima orttirdi? ² Agar Ibrohim savob ishlari tufayli o'zini oqlaganda edi, maqtanish uchun sabab topar edi. Biroq Xudo oldida maqtanib bo'lmaydi. ³ Mana Tavrotda ne deyilgan: "Ibrohim Xudoga ishondi va shu tariqa oqlandi"^a.

⁴ Mehnatkashga to'lanadigan maosh iltifot emas, xizmat haqidir. ⁵ Biroq qilgan savobli ishiga suyanmay, balki betavfiqni ham yo'lga solib oqlovchi Xudoga ishongan kishi o'z e'tiqodi bilan oqlanadi. ⁶ Mana, *Zaburda ham*, savob ishlaridan qat'i nazar, Xudo yorlaqagan odamni Dovud baxtiyor deb aytadi:

⁷ "Qonunsiz ishlari afv etilib,
Kimningki gunohi o'tilsa,
Bunday odam baxtiyordir!

⁸ Kimningki Xudovand inobatga olmas aybin,
Saodatmand erur shu kishi!"^b

⁹ Bu baxtiyorlikning sunnatga daxli bormi, yo'qmi? Boya aytganimizdek, Ibrohimning e'tiqodi uni Xudo oldida oqladi. ¹⁰ Xo'sh, Ibrohim qanday holatda oqlandi? Sunnat bo'lganidan so'ngmi, yoki sunnat bo'lganidan avvalmi? – Sunnat bo'lganidan avval. ¹¹ Ibrohim hali sunnat bo'lmasidan, imoni tufayligina Xudo oldida oqlandi. So'ng imonining muhri o'laroq sunnat belgisini qabul qildi. Shunday qilib, Ibrohim sunnatsiz holatda imon keltirgan hammaning ham *ma'naviy* otasidirki, ular ham unga o'xshab, imon tufayli Xudo oldida oqlanadilar. ¹² Ayni zamonda, Ibrohim ahli sunnatning ham otasi hisoblanadi, shu shart bilanki, ular sunnat bo'libgina qolmay, balki Ibrohim sunnat bo'lmasidanoq tan olgan o'sha imonning izi bilan yursalar.

Ilohiy va'da imon bilan amalga oshadi

¹³ Xudo Ibrohim va uning zurriyotiga yer yuzini egallab olish to'g'risida va'da bergan edi. Bu va'da Ibrohimga Tavrotga amal qilgan, deb emas, balki imoni bilan o'zini oqlagan, deb nasib etdi. ¹⁴ Agar yer yuzini egallab oluvchilar faqat Ilohiy Qonunga amal qiluvchilar bo'lganida edi, unda imon behuda, ilohiy va'da esa quruq bo'lib qolar edi. ¹⁵ Qonun *Xudo* g'azabini qo'zg'atadi, xolos. Qonun bo'lmagan yerda jinoyat ham bo'lmaydi.

¹⁶ Shu sababdan ilohiy va'da Xudo inoyatiga bog'liq bo'lib, faqat imon bilan amalga oshadi. Bunga esa Ibrohim zurriyotining hammasi doxil, ya'ni Tavrotga ega bo'libgina qolmasdan, balki Ibrohimning imoniga ham ega bo'lgan hamma doxildir. ¹⁷ Xudo Ibrohimga: "Men seni ko'pdan-ko'p xalqlarning otasi qilib tayinladim"^c, degan edi. Shunday qilib, o'liklarni tiriltiruvchi va mavjud bo'lmagan narsalarni vujudga keltiruvchi Parvardigorga ishonib, Ibrohim hammamizning otamiz bo'lib qoldi.

¹⁸ Xudo Ibrohimga yana: "Sening zurriyoting son-sanoqsiz bo'ladi"^d, degan edi. Ibrohim ko'p xalqlarning otasi bo'lishga hech bir umidi qolmaganiga qaramasdan, imoni tufayli umidvor edi. ¹⁹ U yuz yoshga yaqinlashganda, o'zining badani majolsizlashganini va Soro bibining pushtdan qolganini bila turib, imonda zaiflashmadi. ²⁰ Xudoning va'dasidan esa imonsizlik qilib shubhalanmadi, balki Xudoga hamd-sano aytib, imonida mahkam turdi. ²¹ Xudo bergan va'dasini bajo keltirishga qodir, deb Ibrohim qat'iy ishonar edi. ²² Ana shu ishonchi tufayli u Xudo oldida oqlandi.

²³ Bu so'z esa faqat Ibrohimgagina xos emas, ²⁴ balki biz uchun ham aytilgan. Xudo Rabbimiz Isoni tiriltirganiga ishonsak, biz ham oqlanamiz. ²⁵ Rabbimiz Iso bizning gunohlarimiz uchun o'linga topshirildi va oqlanishimiz uchun tirilib keldi.

^a 4:3 qarang: Ibtido 15:6, Galatyaliklar 3:6, Yoqub 2:23.

^b 4:7-8 qarang: Zabur 31:1-2.

^c 4:17 qarang: Ibtido 17:5.

^d 4:18 qarang: Ibtido 15:5.

5-BOB

Xudo bilan sulh

¹ Rabbimiz Iso Masihga bo'lgan imonimizni inobatga olib, Xudo bizni oqladi va biz bilan sulh tuzdi.

² Rabbimiz Iso Masih O'zi Xudoning inoyat^a eshigini bizga ochib berdi. Biz imonimiz tufayli bu inoyatga erishib, mahkam turamiz va Xudoning ulug'vorligiga erishmoq umidi bilan faxrlanib yuramiz. ³ Buning ustiga, qayg'ular bilan ham faxrlanmoqdamiz, chunki qayg'u sabr-qanoatni hosil qilishini bilamiz. ⁴ Sabr-qanoat esa tajribakorlikni, tajribakorlik esa umidni hosil qiladi. ⁵ Umidimiz bo'lsa, bizni uyatga qoldirmaydi. Chunki bizga berilgan Muqaddas Ruh orqali yuraklarimiz Xudo sevgisiga to'lib-toshadi.

⁶ Biz hali chorasiz bo'lganimizda, belgilangan vaqtda Masih betavfiqlar uchun o'ldi. ⁷ Birovning solih kishi uchun o'lishi ehtimoldan uzoqdir. Balki himmatli kishi uchun kimdir o'limga borishga rozi bo'lar. ⁸ Lekin biz hali gunohga botgan chog'imizda, Masih biz uchun o'ldi. Bu Xudoning bizga bo'lgan muhabbatidan dalolatdir.

⁹ Demak, agar biz endi Masihning to'kilgan qoni tufayli oqlangan bo'lsak, Uning soyasida Xudo g'azabidan qutulishimiz yanada aniqroqdir. ¹⁰ Biz Xudoning dushmanlari ekanmiz, U O'z O'g'lining o'limi tufayli bizni O'zi bilan yarashtirib qo'ydi. Endi U bilan yarashgan bo'lsak, Uning O'g'li hayotligi tufayli najot topishimiz yanada aniqroqdir. ¹¹ Va bu bilan kifoyalanib qolmay, balki bizni Xudo bilan yarashtirib qo'ygan Rabbimiz Iso Masih sharofati bilan Xudodan shodlanib yuribmiz.

Odam Atodan o'lim, Masihdan hayot

¹² Bitta odam dastidan dunyoda gunoh paydo bo'ldi, gunohdan esa o'lim paydo bo'ldi va butun insonlarga o'tdi. Ma'lumki, hamma gunoh qilgan. ¹³ Ilohiy Qonun mavjud bo'lmasdan burun ham dunyoda gunoh bor edi, lekin Qonun yo'qligida gunohning hisobi tutilmaydi. ¹⁴ Shunga qaramay, Odam Atodan Muso payg'ambarga qadar yashaganlarning hammasi Odam Atoga o'xshab jinoyat qilmagan bo'lsalar-da, o'lim ularning hammasiga ham hokimlik qildi.

Odam Ato kelajak Zotning^b timsoli edi. ¹⁵ Lekin bular birday emas, Xudoning ehsoni Odam Atoning gunohiga o'xshamaydi. Garchi bir kishining gunohi tufayli ko'plab kishilar o'lgan bo'lsalar ham, Xudoning inoyati bundan kattaroqdir, chunonchi bitta Odam, ya'ni Iso Masihning inoyati bilan berilgan boy ehson ko'pdan-ko'p kishilarga tegdi. ¹⁶ Xudoning ehsoni bilan Odam Atoning gunohi orasidagi farq shundan iboratki, bir gunohning oqibati o'limga hukm etish bilan tugasa, ehsonning natijasi esa ko'p insonning gunohlaridan forig' bo'lishiga olib keladi. ¹⁷ To'g'ri, bir kishining gunohi tufayli, shu yagona odamning dastidan o'lim hokimlik qila boshladi. Ammo yana to'g'risi, yagona bir Odam, ya'ni Iso Masih soyasida odamlar endi Xudoning cheksiz inoyatiga erishib, oqlanadilar va hayotda hukm suradilar.

¹⁸ Shunga ko'ra, bitta gunohkorning ishi barcha odamzodni o'limga mahkum etgan bo'lsa, endi esa bitta Solihning ishi odamlarni oqlaydi va abadiy hayotga noil etadi. ¹⁹ Bir odamning itoatsizligi tufayli ko'p odamlar gunohkor bo'lgan bo'lsa, endi esa bir Kishining itoatkorligi tufayli ko'p odamlar solih deb qabulga o'tadilar.

²⁰ Shu orada Ilohiy Qonun paydo bo'lgan, natijada jinoyat ko'paygan edi. Ammo gunoh ko'paygan sari, Xudo inoyati ham shunchalik orta bordi. ²¹ Xullasi kalom, ilgari gunoh o'lim sari hoqonlik qilgan bo'lsa, endi esa Rabbimiz Iso Masih qiyofasidagi Xudo inoyati gunohkorni oqlab, abadiy hayot sari hukm surmoqda.

6-BOB

Masih bilan o'lib tirilishimiz

¹ Xo'sh, nima deylik? Inoyat ko'paysin, deb gunoh qilishni davom ettiraveraylikmi? ² Aslo! Biz gunoh qarshisida o'lganmiz. Endi gunoh qilib qanday yashayveramiz? ³ Unutmangizki, biz Iso Masihni tan olib suvda imon keltirganimizda, hammamiz ham Uning o'limini tan olib imon keltirdik. ⁴ Biz suvga cho'mib, Masih bilan birga o'ldik va ko'mildik. Shuningdek, Masih Otasining ulug'vor qudrati bilan tirilganiga o'xshab, biz ham yangi hayotda yurishimiz lozim. ⁵ Agar o'lishda Masihga ergashgan bo'lsak, albatta, tirilishda ham Unga ergashamiz.

⁶ Gunoh qilishga muhtalo bo'lgan bu vujudimiz yo'q qilinsin, deb eski o'zligimiz Masih bilan birga xochga mixlangan. Buni bilib, biz endi gunohga qul emasmiz. ⁷ Chunki o'lgan odam gunoh qilishdan ozoddir. ⁸ Agar biz Masih bilan birga o'lgan bo'lsak, U bilan yashashimizga ham ishonchimiz komil.

^a 5:2 INOYAT: Odamlar savob ishlari bilan erisha olmaydigan, faqat Xudoning mehri tufayli keladigan ilohiy marhamat.

^b 5:14 KELAJAK ZOT: ya'ni Xudo azaldan yuborishni va'da qilgan Qutqaruvchi – Iso Masih; yana qarang: Ibtido 3-bob.

⁹ Masih tirilib boshqa o'limasligini, o'lim esa Unga endi hokim bo'lolmasligini bilamiz. ¹⁰ Uning o'limi gunoh uchun bir bor o'lim edi. Qolgan hayotini esa U Xudo uchun yashamoqda. ¹¹ Shunga o'xshab, sizlar ham o'zlarinigizni gunoh qarshisida o'lik, lekin Rabbimiz Iso Masih bilan birlashgan holda Xudo qarshisida tirik hisoblanglar.

¹² Shunday qilib, endi gunoh sizlarning foniy badanlaringizga hokimlik qilmasin, siz badanlaringiz ixtiyoriga bo'ysunib ketmanglar. ¹³ A'zoyi badaningizni yomonlik quroli qilib gunohning izmiga topshirmanglar. Aksincha, o'lib tirilganlar kabi o'zingizni, ya'ni butun a'zoyi badaningizni solihlik quroli qilib Xudoning izmiga topshiringlar. ¹⁴ Gunoh sizlarga hukmron bo'lmasin, chunki sizlar endi Qonun emas, inoyat panohidasizlar.

Solihlikka qul bo'lish haqida

¹⁵ Xo'sh, buyog'i endi nima bo'ladi? Qonun emas, inoyat panohida bo'lganimiz uchun gunoh qilaveraylikmi? – Aslo! ¹⁶ Bilmaysizlarmi? Siz o'zlarinigizni itoatkor qul qilib kimning izmiga topshirsangizlar, u kishining quli bo'lasizlar. Siz yo o'limga olib boruvchi gunohga, yoki solihlikka olib boruvchi itoatkorlikka qul bo'lasizlar. ¹⁷ Lekin Xudoga shukurki, ilgari gunohga qul bo'lganingiz holda, endi o'zingiz qabul qilgan ta'limotning mohiyatiga sidqidildan berilgansizlar. ¹⁸ Gunoh qilishdan ozod bo'lib, solihlikka o'zingizni qul qilib qo'ygansizlar.

¹⁹ Bandaligingiz tufayli insonlarcha fikr yuritib gapiryapman. Siz bir vaqtlar ifloslik va yovuzlik qilish uchun a'zoyi badaningizni qonunsizlikka qul qilib topshirgansizlar. Endi esa a'zoyi badaningizni solihlikka qul qilib topshiringlar va muqaddas yashanglar. ²⁰ Gunohning quli ekaningizda, solihlik *talablaridan* ozod edingizlar. ²¹ Hozir o'zingiz uyalayotgan qilmishlardan o'sha vaqtda qanday naf bor edi? U qilmishlarning oqibati o'limdir. ²² Hozir esa gunoh qilishdan ozod bo'lib, Xudoning qullari bo'lgansizlar. Bundan naf – muqaddaslikdir va buning natijasi esa abadiy hayotdir. ²³ Gunohning evazi – o'lim, Xudoning in'omi esa Rabbimiz Iso Masih qiyofasidagi abadiy hayotdir.

7-BOB

Er-xotinlik qonunidan misol

¹ Qonunni biluvchilarga so'zim: ey birodarlar, odam tirik ekan, qonun uning ustidan hokim ekanini nahot bilmasangiz? ² Masalan, erli xotin eri tirik ekan, qonun bo'yicha unga bog'liqdir. Lekin eri o'lsa, xotin boshi bog'liqlik qonunidan ozod bo'ladi. ³ Shuning uchun eri tirik xotin boshqa erga tegsa, u zinokor sanaladi. Ammo eri o'lsa, xotin qonundan ozod bo'ladi va boshqa erga tegsa ham, zino qilgan hisoblanmaydi.

⁴ Shunga o'xshab, sizlar ham, ey birodarlarim, Boshqasiga, ya'ni qayta tirilgan Masihga tegib va Masih badanining bir qismi bo'lib, Ilohiy Qonun oldida o'lgan hisobidasiz. Bu esa Xudo yo'lida samarali bo'lishimiz uchundir. ⁵ Zero biz irsiy tabiatimiz amri bilan yashagan vaqtlar, Ilohiy Qonun oshkor qilgan gunohkor ehtiroslar a'zoyi badanimizda amal qilar va o'lim uchun zamin hozirlar edi. ⁶ Endi esa ilgari bizni bog'lab turgan Qonun qarshisida o'lib, Qonundan ozod bo'ldik. Shunday qilib, biz eski harfma-harf yo'l^a bilan emas, balki yangi Ruh yo'li bilan yurib, Xudoga xizmat qilmoqdamiz.

Ilohiy Qonun va gunoh

⁷ Xo'sh, nima deylik? Nahotki Ilohiy Qonun gunohga bois bo'ldi? – Aslo! Ammo agar Qonun vositachi bo'lmasa edi, men gunohni bilmagan bo'lar edim. Qonun “tamagirlik qilma” deb buyurmaganda edi, men tamagirlikni bilmas edim. ⁸ Shu tariqa gunoh amr orqali bahona topib, mening yuragimda har turli tamagirlikni hosil qildi. Qonun yo'qligida esa, gunoh kuchsizdir.

⁹ Bir vaqtlar men o'zim Ilohiy Qonundan tashqarida bo'lib yashar edim. Ammo ongimda amr tug'ulgach, gunoh tirildi, ¹⁰ men esa o'ldim. Hayot uchun bo'lgan amr mening o'limimga sabab bo'ldi. ¹¹ Chunki gunoh amr orqali bahona topib, meni aldadi, amr orqali meni o'ldirdi. ¹² Bundan ko'rinadiki, Qonun – muqaddasdir, har bir amri ham muqaddas, odil va yaxshidir.

¹³ Shunday ekan, yaxshi bo'lgan amr menga o'lim keltiradimi? – Mutlaqo! Biroq, gunoh – gunoh deb ochiq bilinishi uchun, yaxshilik orqali menga o'lim keltirdi, toki gunohning nihoyat darajada gunohligi amr orqali anglashilsin.

Gunohga qarshi kurashimiz

¹⁴ Bizga ma'lumki, Ilohiy Qonun tabarrukdir. Biroq men esa – gunohga qul bo'lib sotilgan ojiz bandaman.

^a 7:6 ESKI HARFMA-HARF YO'L: Shariatga, diniy qonun-qoidalarga insoniy kuch bilangina rioya qilish, Xudo Ruhining yordamisiz savob qilib o'zini oqlashga quruq intilish; yana qarang: 2:17-29, 2-Korinfliklar 3:6.

¹⁵ Shundan o'zim qilayotgan ishlarni o'zim tushunmayman: men nimani xohlasam, uni qilmayman va nimani yomon ko'rsam, uni qilaman. ¹⁶ Agar men xohlamagan narsani qilayotgan ekanman, bu bilan Qonunning yaxshi ekanligini ma'qullayotgan bo'laman.

¹⁷ Demak, bu ishlarni men o'zim emas, balki yuragimdagi gunoh qilayotgan bo'ladi. ¹⁸ Menda, ya'ni irsiy tabiatimda yaxshi narsa yo'qligini aniq bilaman. Yaxshilik qilish istagi dilimda bor bo'lsa-da, uni ro'yobga chiqarishga kuchim yetmaydi. ¹⁹ Men istagan yaxshi ishni qilmayapman, aksincha, istamagan yomon ishni qilyapman. ²⁰ Agar istamagan ishni qilayotgan ekanman, demak, bu ishni men o'zim emas, balki ichimda turadigan gunoh qilyapti.

²¹ Men bundan ushbu qoidani chiqaraman: yaxshilik qilmoqchi bo'lganimda, qalbimda hamisha yomonlik poylab turadi. ²² Xudoning Qonunidan ichki borlig'im zavq oladi-yu, ²³ ammo a'zoyi badanimda boshqa bir qonun ish ko'radi: bu qonun ongim ma'qullagan *Xudo* Qonuniga qarshi kurashib turadi va a'zoyi badanimda amal qiluvchi gunoh qonuniga meni asir etadi. ²⁴ Oh, men sho'rlik odam! O'limga giriftor shu badanimdan meni kim qutqarar ekan? ²⁵ – Xudoga shukr, Rabbimiz Iso Masih soyasida O'zi qutqaradi!

Xullasi kalom, men ongim bilan Xudo Qonuniga rioya etsam-da, vujudim bilan gunoh qonuniga xizmat qilaman.

8-BOB

Xudo Ruhidan ruhlanib yashashimiz

¹ Shunday qilib, Iso Masih ummati bo'lganlarga qarshi^a endi hech bir mahkumlik yo'qdir. ² Iso Masih ummatiga hayot beruvchi Ruhning Qonuni meni gunoh va o'limni hosil qiluvchi Qonundan ozod qildi.

³ Inson tabiati o'zligi tufayli Ilohiy Qonun o'zi ham o'z bo'lib qoldi. Qonun ulgura olmagan ishni esa Xudo qildi: U O'z O'g'lini gunohkor insonga o'xshatib olamga yubordi va Uni gunoh uchun qurbonlikka bag'ishladi, shu yo'sin inson tabiatidagi gunohni mahkum qildi. ⁴ Xudo buni, Ilohiy Qonun talablari tabiat amri bilan emas, Ruh amri bilan yashayotgan bizlarda bajo bo'lsin, deb qildi.

⁵ Bashariy tabiat amri bilan yashaydiganlar bashariy fikr qiladilar. Ilohiy Ruh amri bilan yashaydiganlar ilohiy fikr qiladilar. ⁶ Bashariy tabiatning murod-maqsadi – o'limdir. Ilohiy Ruhning murod-maqsadi – hayot va tinchlikdir. ⁷ Bashariy tabiatning murod-maqsadi Xudoga dushmanlikdir; chunki bunday tabiat Xudoning Qonuniga itoat qilmaydi hamda qila olmaydi. ⁸ O'z tabiati amri bilan yashaydigan odamlar Xudoga manzur bo'la olmaydilar.

⁹ Xudo Ruhi sizning ichingizda yashayotgani uchun, sizlar endi tabiatingiz amri bilan emas, balki Ruh amri bilan yashayapsizlar. Kimki Masihning Ruhiga ega bo'lmasa, u Masihniki emasdir. ¹⁰ Agar Masih ichingizda ekan, badan gunoh uchun o'limga mahkum^b bo'lsa-da, ruh oqlanganingiz uchun hayotdir.

¹¹ Chunki Iso Masihni tiriltirgan Xudoning Ruhi sizning vujudingizda yashayapti. Agar Xudo O'z Ruhi qudratida Masihni tiriltirgan bo'lsa, U ichingizdagi o'sha Ruh orqali sizning foniy badanlaringizni ham tiriltirajak.

¹² Shunday qilib, ey birodarlar, tabiatimiz amri bilan yashash uchun biz bu tabiat talablari oldida majbur emasmiz. ¹³ Agar o'z tabiatingizga mahliyo bo'lib yashasangiz, *ruhan* o'lishingiz muqarrar. Lekin agar bashariy tabiatning qilmishlarini Ruh kuchi bilan o'ldirsangiz, *ruhan* yashaysizlar.

¹⁴ Xudo Ruhi bilan boshqariladigan barcha Xudoning farzandidir. ¹⁵ Chunki sizlar yana qo'rquvda yashash uchun qullik ruhini olmadingizlar, balki o'g'illik Ruhini oldingizlar. Bu Ruhdan ruhlanib, biz Xudoni aziz Ota^c deb chaqiramiz. ¹⁶ Xudo Ruhi O'zi bizning ruhimizga qo'shilib, Xudo farzandlari ekanligimiz haqida guvohlik berib turadi. ¹⁷ Agar Xudoning farzandlari bo'lsak, farzandlarday meros olish huquqiga ham egadirmiz. Xudoning qut-barakalaridan meros ulushi oluvchilar sifatida Masihning vorisdoshlarimiz. Agar biz Masihning azob-uqubatlariga sherik bo'lsak, albatta, Uning ulug' shon-sharafiga ham sherik bo'lajakmiz.

Yaratilgan borliqning porloq istiqboli

¹⁸ O'ylaymanki, bizga zohir bo'lajak ulug'vorlik oldida shu on azob-uqubatlarini aytib o'tish ham arzimasdir. ¹⁹ Mana, Xudo O'z farzandlarini zohir qilishini butun maxluqot mushtoq bo'lib kutmoqda.

²⁰ Chunki maxluqot o'tkinchilikka mahkum bo'lgan. Bu esa maxluqotning o'z ixtiyori bilan emas, balki maxluqotni yaratgan Xudoning ixtiyori bilan bo'lgan^d. ²¹ Ayni zamonda maxluqotning o'zi ham fano qulligidan ozod etilmoq va Xudo farzandlarining ulug'vor erkinligiga erishmoq umidiga egadir. ²² Bilamizki,

^a 8:1 ya'ni o'z tabiati amri bilan emas, Ruh amri bilan yashayotganlarga qarshi.

^b 8:10 O'LIMGA MAHKUM: aslida "o'lik".

^c 8:15 AZIZ OTA: aslida "Abba, Ota" (Abba aramiy tilida "sevikli Ota" demakdir); yana qarang: Mark 14:36, Galatyaliklar 4:4-7.

^d 8:20 Bu oyat Xudovandning Odam Atoga: "sen sababli yer la'nati bo'lgay" degan kalomini esga soladi; qarang: Tavrot, Ibtido 3:16-19.

borliq maxluqot hozirga qadar birgalikda oh-nola qilib, go'yo tug'ish azobini chekib yotibdi.

²³ Va faqat maxluqotgina emas, balki biz o'zimiz ham ichimizdan oh-nola qilayotibmiz. Biz *kelgusi* hosilning ilk mahsuliday Xudo Ruhini olgan bo'lsak ham, o'g'il qilib olinishni, vujudimiz qutulishini intizor bo'lib kutyapmiz. ²⁴ Bizning najotimiz umiddadir. Ko'zga ko'rinib turgan narsa esa umid emas. Kim ko'rib turgan narsani umid qilar ekan? ²⁵ Agarda biz ko'rmaganimizni umid qilayotgan bo'lsak, buni sabr bilan kutib tursak bo'ladi.

²⁶ Buning ustiga, Ilohiy Ruh bizning zaifligimizga madad berib turadi. Chunki biz qanday ibodat qilmoq kerakligini bilmaymiz. Lekin Ilohiy Ruhning O'zi ifoda qilib bo'lmas oh-nolalar bilan biz uchun Xudo oldida shafolat qiladi. ²⁷ Yuraklarni sinovchi Xudo esa Ruhning fikri nimada ekanligini biladi. Chunki Ruh Xudoning irodasiga ko'ra Xudo azizlari uchun shafolat qiladi.

Masih shaxsidagi Xudoning sevgisi

²⁸ Biz bilamizki, Xudoni sevganlarga, ya'ni Xudo O'z murodi bo'yicha da'vat etganlarga hamma narsa yaxshilik bo'lib xizmat qiladi. ²⁹ Xudo azaldan bilgan kishilarni O'z O'g'lining suratiga aylantirish uchun belgiladi, toki O'g'il ko'p birodarlar orasida To'ng'ich bo'lsin. ³⁰ Xudo azaldan belgilagan kishilarni da'vat ham etdi, da'vat etgan kishilarni esa oqladi, oqlagan kishilarni esa ulug'likka ham sazovor qildi.

³¹ Endi bunga nima deymiz? Agar Xudo biz tomon bo'lsa, kim bizga qarshi chiqar ekan? ³² Xudo O'z O'g'lini ayamay, balki hammamiz uchun Uni fido qilgan bo'lsa, U bilan birga hamma narsani ham bizga bermasmikan? ³³ Xudo tanlagan kishilarni kim aybdor qilar ekan? Xudoning O'zi ularni oqlagan-ku. ³⁴ Bizni kim mahkum qilar ekan? O'lgan ham tirilgan Iso Masih Xudoning o'ng tomonida turib, biz uchun shafolat qilmoqda-ku. ³⁵ Xudoning sevgisidan bizni kim judo qilar ekan: qayg'umi, siqilishmi, quvg'inmi, ochlikmi, yalang'ochlikmi, xavf-xatarmi yoki qilichmi? ³⁶ Mana, *Zaburda* yozilganidek:

“Sen tufayli bizni har kun o'ldirmoqdalar,
Qurbonlik qo'ylar deb hisoblaydilar”^a.

³⁷ Ammo bizni Sevganing soyasida bularning hammasi ustidan ulkan g'alaba qozonamiz. ³⁸ Men aminmanki, na o'lim va na hayot, na farishtalar va na jin-ajinalar^b, na hozirgi va na kelgusi hodisalar, ³⁹ na balandliklar va na chuqurliklar hamda na yaratilgan boshqa biron mavjudot Rabbimiz Iso Masih shaxsidagi Xudo sevgisidan bizni judo qilishga qodir emas.

9-BOB

Xudo tanlagan xalq

¹ Men, Masih haqi, haqiqatni aytyapman, yolg'on gapirmayapman; Muqaddas Ruhdan yorishgan vijdonim ham bundan dalolat bermoqda: ² mening yuragimda buyuk g'amim, tinmaydigan dardim bor. ³ O'z qarindoshu qondoshlarim bo'lgan isroilliklar tufayli men hatto Masihdan mardudu mal'un bo'lmoqchi edim. ⁴ Xudo ularni o'g'illikka olgan, O'zining ulug'vorligini ularga namoyon qilgan, ular bilan ahd-paymon qilgan, ularga Tavrotni, diniy xizmat ko'rsatmalarini yo'llagan hamda tabarruk va'dalarni bergan. ⁵ Ulug' otabobolarimiz ularning otalari bo'lgan, Masih ham jisman ulardan kelib chiqqan. U borliq narsa ustidan hukmdor, abadiy hamdu sanolarga sazovor bo'lgan Xudodir. Omin!

⁶ Xudoning kalomi o'z kuchini yo'qotdi, demoqchi emasman. Ammo Isroildan bo'lganlarning hammasi Xudo xalqi^c emasdir. ⁷ Ibrohim zurriyotidan bo'lganlarning hammasi Ibrohim bolalari emasdir, balki Xudo Ibrohimga aytganidek: “Sening zurriyoting Is'hoq orqali ko'payadi”^d. ⁸ Demak, Xudoning farzandlari tabiatan tug'ilgan bolalar^e emas, faqat ilohiy va'da bo'yicha tug'ilganlar haqiqiy zurriyot hisoblanadilar. ⁹ Xudoning Ibrohimga bergan va'dasi ana shunday edi: “Kelgusi yil shu vaqtda Men kelaman va Soroning bir o'g'li bo'ladi”^f.

¹⁰ Bunga o'xshab, Rivqo bibi ham egiz o'g'illarga homilador bo'lgan edi. Ular bitta otadan, ya'ni ulug' otamiz Is'hoqdan edilar. ¹¹⁻¹² Bu bolalar hanuz tug'ilmagan va yaxshi yoki yomon biron ish qilmagan vaqtda,

^a 8:36 qarang: Zabur 43:23.

^b 8:38 JIN-AJINALAR: aslida “boshliqlar va hokimiyatlar”, ya'ni ko'rinmaydigan olamda hokimlik qilayotgan yovuz ruhiy kuchlar; yana qarang: Kolosaliklar 2:15, Efesliklar 1:21, 6:12.

^c 9:6 XUDO XALQI: aslida “Isroil”.

^d 9:7 qarang: Tavrot, Ibtido 21:12.

^e 9:8 TABIATAN TUG'ILGAN BOLALAR: Ibrohim o'g'li Ismoilning bibi Hojardan ko'rgan o'g'illari ramzi; qarang: Ibtido 16-bob, Galatyaliklar 4:22-23.

^f 9:9 qarang: Ibtido 18:10, 14.

Xudo Rivqoga: “Kattasi kichigiga qul bo‘ladi”, – degan edi^a. Demak, Xudo birovni tanlaganda, uni O‘zi bilganidek, savob ishlaridan qat’i nazar yorlaqaydi va da’vat etadi. ¹³Xudo Tavrotida aytganidek:

“Men Yoqubni sevdim,
Lekin Esovdan nafratlandim”.

¹⁴Bunga nima deymiz? Xudo nohaqmi? – Aslo! ¹⁵Mana, Xudo Musoga nima degan:

“Marhamat etganimga marhamat etaman,
Rahm aylaganimga rahm aylayman”.

¹⁶Shunday qilib, tanlanish insonning orzu yoki tashabbusiga emas, balki Xudoning marhamatiga bog‘liqdir.

¹⁷Tavrotida Xudo Fir’avnga aytganidek:

“Qudratimni sen orqali namoyon qilay, deb
Ismim butun yer yuzida ma’lum bo‘lgay, deb
Men seni yuksaltirdim”.

¹⁸Demak, Xudo istaganiga marhamat etadi va istaganining diydasi qotiradi.

Xudoning g‘azabi va marhamati

¹⁹Endi mendan so‘raysan: “Xo‘sh, nima uchun Xudo birovni ayblaydi? Zotan Uning irodasiga qarshi chiqqan oladigan yo‘q-ku!” ²⁰– Ey inson, sen kimsanki, Xudoga so‘z qaytarasan? Haykal haykaltaroshga: “Meni nima uchun bunday yasading?” – deydimi? ²¹Kulol xuddi o‘sha gil qorishmasidan bir idishni e’tiborli, boshqa idishni e’tiborsiz ish uchun yasashga haqi yo‘qmi?

²²Agar Xudo g‘azabu qudratini zohir etmoqchi bo‘lib, O‘z g‘azabiga yo‘liqtirib halok qiladigan odamlarga ko‘p sabr bilan chidagan bo‘lsa, nima bo‘pti? ²³Agar Xudo azaldan marhamatiga sazovor bilgan va ulug‘lash uchun belgilagan odamlarga O‘zining cheksiz ulug‘vorligini zohir etmoq maqsadida bunday qilgan bo‘lsa, nima bo‘pti? ²⁴Nafaqat yahudiylar orasidan, balki boshqa barcha xalqlar orasidan ham Xudo da’vat etgan bu kishilar – mana bizlarmiz. ²⁵Ho‘sheya payg‘ambarning kitobida aytilganidek:

“Men xalqim bo‘lmaganni – Mening xalqim,
Sevgilim bo‘lmaganni – sevgilim deyman.

²⁶Siz Mening xalqim emassiz, – deyilgan yerda,
Ular barhayot Xudoning o‘g‘illari deyiladi”.

²⁷Isha‘yo payg‘ambar esa Isroil haqida shunday nido etyapti:

“Isroil o‘g‘illarining son-sanog‘i
Dengiz qumi qadar bo‘lsa ham,
Ortib qolgan qismiyoq najot topur.

²⁸Rabbimiz O‘z ishini yer yuzida
Tez va butkul bajarib chiqur”.

²⁹Isha‘yo payg‘ambar yana karomat qilib aytganki:

“Agar Xudovand – Sarvari koinot
Bizga zurriyot qoldirmaganida edi,
Biz Sado‘m shahriga o‘xshab,
G‘amo‘ra singari bo‘lib qolar edik”.

Isroil xalqining imonsizligi

³⁰Endi bunga nima deymiz? Bir yoqdan, solihlik payidan bo‘lmagan majusiylarni Xudo O‘zi oqladi, ular *Masihga* ishonib, solih deb qabulga o‘tdilar. ³¹Ikkinchi yoqdan, Isroil xalqi o‘zimizni oqlaylik, deb Ilohiy Qonunga qattiq rioya qilishga unnab, Qonunni o‘rinlatmay, aybdor bo‘lib qoldi. ³²Nima uchun? Chunki ular imonga tayangan solihlikni izlamay, balki Qonun amrlarini bajarish bilan savob qozonmoqchi bo‘ldilar va to‘siq toshiga qoqinib, munkib ketdilar. ³³Xuddi *Tavrotida* yozilganidek:

“Mana, Men Sionda bir to‘siq toshini^b,
Odamlar qoqinib ketgusi toshni qo‘yurman.

^a 9:11-12 qarang: Ibtido 25:23.

^b 9:33 TO‘SIQ TOSHI: Iso Masih; yana qarang: 1-Butrus 2:4-8, Matto 21:42.

Unga e'tiqod etgan kishi uyatga qolmas".

10-BOB

Najot hamma uchun

¹ Ey birodarlar, yuragim orzu-armoni va Xudodan yolvorgan tavalloyim – isroilliklarning qutulishidir.

² Ularning Xudo yo'lida g'ayratlari borligiga guvohdirman. Biroq bu g'ayrat haqiqiy tushunchaga asoslangan emas. ³ Xudoning O'zi odamlarni oqlab solih deyishini ular anglamasdan, o'z solihliklarini o'rnatishga intildilar, yakka O'zi odamlarni oqlab solih degan Xudoga iltijo qilmadilar. ⁴ Masih esa – Qonunning oxiridir. Masihga e'tiqod qilgan har bir gunohkorni Xudo oqlaydi.

⁵ Ilohiy Qonunga rioya qilish bilan o'zini oqlamoqchi bo'lganlar haqida Muso payg'ambar bunday yozgan: "Qonunni bajo keltirgan odam shu bilan yashayveradi". ⁶ Imonga tayangan solihlik esa bunday so'zlayapti: "Yuragingda: Osmonga kim chiqadi? – dema (go'yo Masihni yerga tushirish uchun). ⁷ Yoki: Yerning qa'riga kim tushadi? – dema" (go'yo Masihni tiriltirish uchun). ⁸ Oyat nima deydi, eshit:

"Kalom senga yaqindir,
Sening og'zingu dilingdadir".

Mana bu – biz targ'ib qilib yurgan imon kalomi.

⁹ Agar sen Isoni Rabbim deb, og'zing bilan ochiq iqror etsang va Xudo Uni tiriltirganiga chin yurakdan inonsang, najot topasan. ¹⁰ Chunki oqlanish uchun yurak bilan e'tiqod qilmoq, qutulish uchun og'iz bilan iqror bo'lmoq lozimdir. ¹¹ Tavrotda yozilganiday: "Unga e'tiqod qilgan hech kimsa uyatga qolmas".

¹² Bu masalada yahudiy bilan g'ayridin orasida farq yo'qdir. Xuddi o'sha Rab – hammaning Rabbidir. Ismini chaqirganlarning hammasi uchun U ehsonga boydir. ¹³ Chunki "Rabbimiz ismini chaqiradigan har bir kishi najot topur".

¹⁴ Ammo ular inonmasdan turib, Uni qanday chaqiradilar? U haqda eshitmagan holda, Unga qanday inonadilar? Targ'ib qiluvchi bo'lmasa, qanday eshitadilar? ¹⁵ Yuborilmasdan turib, Kalomni qanday targ'ib qiladilar? – Tavrotda yozilganidek:

"Naqadar go'zaldir ezgulik mujdasin,
Tinchlik Xushxabarin keltirgan oyoqlar!"

¹⁶ Holbuki, Xushxabar keltiruvchilarga hamma quloq solmadi. Xuddi Isha'yo payg'ambar aytganidek:

"Yo Rabbiy!
Bizning xabarimizga kim ishondi?"

¹⁷ Shunday qilib, imon – eshitishdan, eshitish esa – Masih^a kalomini va'z etishdan hosil bo'ladi. ¹⁸ Ammo men shunday so'rayman: Ular eshitmadimi? – Albatta, eshitdilar, mana *Zaburda qanday yozilgan*:

"Ularning ohangi butun dunyoga yoyildi,
So'zlari esa yerning to'rt tarafiga yetib bordi"^b.

¹⁹ Yana so'rayman: Isroil bilmas edimi? – Avvalo, Muso payg'ambar orqali Xudo shunday degan:

"Men sizda xalqim bo'lmaganlar ustidan rashk uyg'oturman,
Fahmsiz bir qavm ila g'azabingizni qo'zg'aturman".

²⁰ Isha'yo payg'ambar esa *Xudo kalomini* jasurona gapirib degan:

"Meni izlamaganlarga O'zimni toptirdim,
Meni so'ramaganlarga O'zimni zohir etdim".

²¹ Lekin Isroil haqida Xudo shunday degan:

"Men bo'ysunmas va qaysar bir xalqqa
Kun bo'yi qo'llarimni cho'zib turdim".

^a 10:17 Boshqa qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha, "Xudo".

^b 10:18 qarang: Zabur 18:5.

11-BOB

Xudo O'ziga ajratib olgan kishilar

¹ Xo'sh, men so'rayman: Xudo O'z xalqini rad etdimi? – Aslo! Chunki men o'zim ham Ibrohim naslidan, Benyamin qabilasidan bir isroillikman. ² Xudo azaldan bilgan O'z xalqini rad etmadi. Isroilga qarshi Xudoga shikoyat etgan Ilyos payg'ambar haqidagi oyatda nima yozilganini nahotki sizlar bilmasangiz?

³ “Yo Rabbii!
Sening payg'ambarlaringni o'ldirdilar,
Qurbongohlaringni vayron qildilar.
Yolg'iz men qoldim-u,
Mening jonimga ham qasd qilmoqdalar”,

– degan edi Ilyos. ⁴ Xudo unga qanday javob berdi? –

“Baal^a oldida tiz cho'kmagan yetti ming odamni
Men O'zim uchun ajratib oldim”.

⁵ Xuddi shunday, hozirgi vaqtda ham Xudoning inoyati bilan saylab olingan bir ozchilik bordir. ⁶ Ular Xudo inoyati tufayli saylanganlar, demak, savob ishlari tufayli saylangan emaslar; aks holda inoyat yana inoyat bo'lmas edi. [Agar ular savob ishlari tufayli saylanganda edi, yana Xudo inoyatiga o'rin qolmas edi va savob yana savob bo'lmas edi.]

⁷ Bu nimani bildiradi? – Isroil izlaganiga erishmadi. Faqat saylanganlar izlaganiga erishdilar, qolganlarning esa diydasi qotib qoldi. ⁸ Xuddi *Tavrot*da yozilganidek:

“Xudo ularga qattiq uyqu ruhini yubordi.
Bugungi kunga qadar ko'rmaydigan ko'zlar,
Eshitmaydigan quloqlar berdi”.

⁹ Dovud ham deganki:

“Ularning dasturxonini o'zlari uchun to'ru qopqon,
Tuzoq hamda jazo yeri bo'lsin.

¹⁰ Ko'zlari qorong'ilashib, ko'rmaydigan bo'lsin,
Bellari abadiy bukilib qolsin”^b.

Poyaga ulangan novdalar misoli

¹¹ Shuning uchun men so'rayman: yahudiylar yo'q bo'lish uchun qo'qindilarmi? – Aslo! Ammo ularning rashki qo'zg'alsin, deb ularning gunohkorligi tufayli boshqa xalqlarga najot keldi. ¹² Agar yahudiylarning gunoh qilib, barbod bo'lganligi barcha dunyo xalqlariga qut-baraka keltirgan bo'lsa, ularning kamol topishi naqadar ko'proq qut-baraka keltiradi!

¹³ Endi dunyo xalqlaridan bo'lgan sizlarga xitob qilaman: men g'ayriyahudiylarning havoriysi bo'lib, bu xizmatimni faxrli deb bilaman, ¹⁴ agarda men o'z qon-qardoshlarimning rashkini qo'zg'atib, ulardan qandaydir ba'zilarini qutqarib olsam! ¹⁵ Agar ularning rad qilinishi dunyoning Xudo bilan yarashishiga imkon bergan bo'lsa, qabul bo'lishlari o'limdan hayotga qaytishdan boshqa nima bo'la oladi?! ¹⁶ Agar achitqi muqaddas bo'lsa, xamir ham muqaddasdir. Agar tomir muqaddas bo'lsa, novdalar ham muqaddasdir.

¹⁷ Xo'sh, endi zaytun daraxtining ba'zi novdalari sindirilgan va sen yovvoyi zaytun butog'i bo'la turib, novdalar orasiga payvand bo'lgansan, daraxtning shirador tomiriga ulangansan. ¹⁸ Lekin novdalar oldida g'ururlanib ketma! G'ururlansang, bilginki, sen tomirni emas, balki tomir seni ko'tarib turibdi. ¹⁹ Ehtimol sen: “Mening payvand bo'lishim uchun novdalar sindirildi”, – dersan. ²⁰ To'g'ri, Isroil xalqi imonsizligi tufayli sindirildi; sen esa imoningda mahkam turasan. Shunga qaramay maqtanma, balki qo'rq. ²¹ Yo'qsa, Xudo asl novdalarni ayamagani kabi, seni ham ayamagani mumkin.

²² Shuning uchun sen Xudoning mehribonligini ham, qattiqqo'lligini ham bilib qo'ygin! Yiqilganlarga U qattiqqo'ldir, ammo sen Uning mehribonligiga sodiq qolsang, senga mehribondir. Aks holda sen ham kesib tashlanarsan. ²³ Yahudiylar imonsizlikda qattiq turib olmasalar, ular yana payvand bo'ladilar, chunki Xudo ularni yana payvand qilishga ham qodirdir. ²⁴ Sen tabiatan yovvoyi zaytun novdasi bo'la turib kesilding va tabiatga xilof ravishda yaxshi zaytun daraxtiga payvand bo'lding. Shunday ekan, asl novdalar o'z daraxtiga

^a 11:4 BAAL: lug'atga qarang.

^b 11:9-10 qarang: Zabur 68:23-24.

yana payvand bo'lishi naqadar osondir!

Butun Isroil qutulajak

²⁵ Ey birodarlarim, siz tag'in o'zbilarmon bo'lib qolmanglar, deb bu sirdan xabarsiz qolishingizni istamayman: boshqa xalqlardan najot topadiganlarning soni tamom bo'lmagunga qadar, Isroil xalqining vaqtincha diydasi qotgan. ²⁶ Shunday qilib, butun Isroil qutulajak. *Tavrot*da yozilganidek:

“Qutqaruvchi Siondan kelajak,
Yoqub elidan betavfiqni daf qilajak.

²⁷ Men ularni gunohlaridan forig' qilganimda,
Ular bilan Mening ahdim bu bo'lajak”.

²⁸ Injil Xushxabarini rad qilganlari sababli, yahudiylar sizlarning manfaatingiz uchun Xudoga dushman bo'lib qoldilar. Lekin Xudo ularni tanlagani sababli, ota-bobolari xotiri uchun, ularni aziz deb biladi. ²⁹ Chunki Xudoning in'omlari va da'vati o'zgarmasdir.

³⁰ Sizlar bir vaqtlar Xudoga itoatsiz bo'lib, lekin endi yahudiylarning itoatsizligi tufayli marhamatga noil bo'ldingizlar. ³¹ Shunga o'xshab, endi yahudiylar ham sizga ko'rsatilgan marhamat tufayli itoatsiz bo'ldilar, toki ular ham endi marhamatga noil bo'lsinlar. ³² Chunki Xudo hammaga marhamat ko'rsata olishi uchun, hammani itoatsizlikka giriftor qildi.

Xudoga hamdu sano

³³ Oh, Xudoning saxovatu hikmati hamda bilimining chuqurligini qarang! Uning hukmlariga kimning aqli yetar, yo'llarini kim tekshirib chiqar ekan?

³⁴ “Xudoning aqlini kim bilgan ekan?
Uning maslahatchisi kim bo'lgan ekan?”

³⁵ “Kim Xudoga bir narsa bermishki,
Xudo unga qaytarib bersin?”

³⁶ Butun borliq Undan chiqib, U orqali bordir va Unga qaratilgandir. Unga abadiy shon-sharaflar bo'lsin! Omin.

12-BOB

Xudo xizmatida yashashimiz

¹ Shunday qilib, ey birodarlarim, Xudoning marhamati haqi sizlarga yolvoraman: Xudoga oqilona xizmat qila olishingiz uchun vujudingizni tirik, muqaddas, Xudoga manzur bo'ladigan qurbon qilib bag'ishlanglar.

² Bu dunyoga uyg'unlashmanglar. Xudoning yaxshi, manzur, komil irodasining nima ekanini fahmlamoq uchun fikringizni yangilash orqali tubdan o'zgaranglar.

³ Menga berilgan inoyatdan foydalanib, sizlarning har biringizga shuni aytyapman: haddingizdan oshib, o'zingizga bino qo'ymanglar. Lekin Xudo har bir kishiga qancha imon bergan bo'lsa, shunga ko'ra fikr qilib, aqli raso odamlar bo'linglar. ⁴ Badanimiz bir bo'lsa-da, uzvlar ko'p, uzvlarning vazifasi esa bir xil emas.

⁵ Shunga o'xshab, biz ko'p kishi bo'lsak ham, Masih vujudida birlashganmiz va bir badanni tashkil etamiz, har birimiz alohida-alohida bo'lib, bir-birimiz uchun uzvirmiz.

⁶ Xudoning inoyat qilgani bo'yicha, biz Undan har xil in'omlar olganmiz. Birovning in'omi bashoratgo'ylik^a bo'lsa, o'z ishonch-e'tiqodiga muvofiq bashorat qilsin. ⁷ Agar xizmat in'omi bo'lsa, xizmat qilsin; agar muallimlik in'omi bo'lsa, ta'lim bersin. ⁸ Kim nasihatgo'y bo'lsa, pand-nasihati bersin. Kim ehson beruvchi bo'lsa, chin ko'ngildan bersin. Kim boshliq bo'lsa, g'ayrat bilan boshchilik qilsin. Kim mehribonchilik qilsa, xursandlik bilan qilsin.

Sevgi – eng yuqori xislat

⁹ Sevingiz riyosiz bo'lsin. Yomonlikdan nafrat qilib, yaxshilikka chirmashib olinglar. ¹⁰ Bir-biringizni birodarlarcha, samimiy muhabbat bilan sevinglar. Bir-biringizni izzat-hurmat qilishga o'zishganday harakat qilinglar. ¹¹ G'ayratingizni susaytirmanglar. Otashin ruh bilan Rabbingizga xizmat qilinglar. ¹² Umidvorlik ila xursand bo'lib yuringlar. Qayg'uda sabrli, toat-ibodatda sabotli bo'linglar. ¹³ Imonlilarning^b ehtiyojlarini

^a 12:6 BASHORATGO'YLIK: lug'atga qarang.

^b 12:13 IMONLILAR: aslida “muqaddaslar, azizlar”.

ta'minlashda ishtirok etinglar. Mehmondo'st bo'lishga jon kuydiringlar.

¹⁴ Sizlarni quvg'in qilayotganlarni duo qilinglar, ha, duo qilinglar, qarg'amanglar. ¹⁵ Sevinayotganlar bilan birga sevininglar, yig'layotganlar bilan birga yig'langlar. ¹⁶ O'zaro hamfikir bo'linglar. Takabburlik qilmay, muloyim odamlar bilan do'st bo'linglar. O'zbilarmonlik qilmanglar.

¹⁷ Hech kimga yomonlik evaziga yomonlik qaytarmanglar. Barcha odamlarning ko'zi oldida yaxshilik qilishga intilinglar. ¹⁸ Agar iloji bo'lsa, qo'lingizdan kelganicha, barcha odamlar bilan tinch-totuv hayot kechiringlar. ¹⁹ Ey seviklilarim, o'zingiz uchun qasos olmanglar, balki Xudoning g'azabiga yo'l qo'yinglar. Zero *Tavrot*da shunday yozilgan:

“Qasos Mening qo'limda,
Sazosini Men beraman,
– deydi Xudovand”.

²⁰ Aksincha:

“Agar dushmaning och qolgan bo'lsa, uni to'yg'izgil,
Agar chanqagan bo'lsa, unga suv ichirgil.
Mana shunda uning boshiga yonayotgan cho'g'lar yiqqanday bo'lursan”.

²¹ Yomonlikka mag'lub bo'lma, yomonlikni yaxshilik bilan mag'lub qilgin.

13-BOB

Hokimiyatga bo'ysunish haqida

¹ Har bir odam hukmron hokimiyatga bo'ysunsin. Chunki Xudo buyurmagan hokimiyat yo'q, mavjud hokimiyatlarning hammasini ham Xudo tayin etgan. ² Shuning uchun hokimiyatga qarshilik ko'rsatgan Xudoning amriga qarshi chiqqan bo'ladi. Qarshilik qiluvchilar esa o'z-o'zlarini hukmga duchor qiladilar. ³ Yaxshilik qilganlar emas, yomonlik qilganlar boshliqlardan qo'rqishlari kerak. Hokimiyatdan qo'rqmaslikni istaysanmi? Unda yaxshi ish qilib yur, shunda boshliqning maqtoviga sazovor bo'lasan. ⁴ Chunki boshliq sening manfaating uchun Xudoning xizmatkoridir. Ammo yomon ish qilsang, qo'rq. Chunki u qilichni behuda ko'tarib yurmaydi. U yomonlik qilganga g'azabnok jazo beruvchi sifatida Xudoning xizmatkoridir. ⁵ Shuning uchun faqat g'azabdan qo'rqanlikdangina emas, balki vijdon yuzasidan ham itoat qilmoq lozimdir.

⁶ Soliq to'lashingizning sababi ham shu. Chunki soliq yig'ish bilan mashg'ul bo'lgan amaldorlar bu ish bilan Xudoga xizmat qiladilar. ⁷ Har bir kishiga o'z haqini beringlar: soliq yig'uvchiga – soliq; boj oluvchiga – boj; qo'rquvga loyiq bo'lganga – qo'rquv; hurmatga loyiq bo'lganga – hurmat.

Bir-birimizni sevish burchi

⁸ Bir-biringizni sevishdan boshqa hech kimdan bir narsa burchli bo'lmanglar. Chunki o'zgani sevadigan kishi Ilohiy Qonunni bajo keltirgan bo'ladi. ⁹ “Zino qilma”, “Qotillik qilma”, “O'g'rilik qilma”, [“Yolg'on guvohlik berma”,] “Tamagirlik qilma” va bunga o'xshash yana qancha amrlar bor bo'lsa, hammasi shu so'zda xulosa qilinadi: “O'zgani o'zing kabi sevgin”. ¹⁰ Sevuvchi kishi o'zgaga yomonlik qilmaydi. Shunday qilib, sevish – butun Ilohiy Qonunni bajo keltirish bilan barobardir.

¹¹ Hozirgi vaqt-soatning ahamiyatini bilib, shunday harakat qilinglar. Mana, sizlarning uyqudan uyg'onish vaqt-soatingiz kelib qoldi! Biz imon keltirgan vaqtdan ko'ra, hozirgi vaqtda qutulishimiz yaqinroqdir.

¹² Kecha o'tib ketib, kunduz yaqinlashdi. Shuning uchun qorong'ilik ishlaridan forig' bo'lib, nur aslahalarini kiyib olaylik. ¹³ Aysh-ishrat va ichkilikbozlik bilan emas, shahvatparastlik va fisq-fujur bilan emas, janjalkashlik va hasadgo'ylik bilan emas, balki kunduzga yarasha, odob bilan kun kechiraylik. ¹⁴ Rabbimiz Iso Masihni *sovutday* kiyib olinglar va tabiatigingizning gunohli havas-ehtiroslarini qoniqtirishga intilmanglar.

14-BOB

Birodaringni hukm qilma

¹ Imoni zaif odamni, uning fikrlari haqida bahslashmay, qabul qilinglar. ² Kimdir, hamma narsani yeb bo'ladi, deb ishonadi. Imoni zaif kishi esa faqat sabzavot yeydi. ³ Har narsani yeyish mumkin degan kishi yemovchini kamsitmasin, shuningdek, har narsani yemaydigan kishi yeydiganni ayblamasin; chunki Xudo uni qabul qilgandir. ⁴ Sen kim bo'libsanki, boshqa kishining malayini tergaysan? U o'z xo'jayini oldida yo turadi, yo yiqiladi. Rabbimiz esa uni turg'azishga qodir, shuning uchun u turadi.

⁵ Birov bir kunni boshqa kundan yuqoriroq hisoblaydi, boshqa kishi esa hamma kunlar haqida bir xil fikr

yurgizadi. Har bir kishi o'z fikrida mahkam tursin. ⁶ Kunga e'tibor qiluvchi Rabbim deb e'tibor qiladi. [Shuningdek, kunga e'tibor qilmovchi Rabbim deb e'tibor qilmaydi.] Har narsani yeguvchi Rabbim deb yeydi. Har narsani yemovchi ham Xudoga shukr qilib, Rabbim deb yemaydi.

⁷ Bizdan hech kim o'zi uchun yashamaydi va hech kim o'zi uchun o'lmaydi ham. ⁸ Agar yashasak, Rabbimiz uchun yashaymiz; agar o'lsak, Rabbimiz uchun o'lamiz. Demak, yashasak ham, o'lsak ham, Rabbimizga qarashlimiz. ⁹ Masih ham o'liklarning, ham tiriklarning Rabbi bo'lish uchun o'ldi-yu, o'limdan tirilib keldi.

¹⁰ Shunday bo'lsa, sen nima uchun birodaringni hukm qilyapsan? Nima uchun birodaringni kamsityapsan? Hammamiz ham Masihning^a hukm kursisi oldida hozir bo'lajakmiz-ku. ¹¹ *Tavrot*da yozilishicha:

“Hayotim haqi, – deydi Xudovand, –
Har bir kas Mening oldimda tiz cho'kkusi,
Har bir til Xudoligimni tan olg'usi”.

¹² Demak, har birimiz o'zimiz haqimizda Xudoga hisobot beramiz.

Birodaringni vasvasaga solma

¹³ Shuning uchun bir-birimizni boshqa hukm qilmaylik. Eng yaxshisi, birodaringizning yo'lga to'siq qo'ymaslik, uni vasvasaga solmaslik to'g'risida muhokama qilinglar. ¹⁴ Men shuni bilaman va Rabbim Iso nomidan qat'iy aminmanki, hech bir narsa o'zi-o'zicha harom emasdir. Faqat bir narsani harom hisoblagan kishi uchun u narsa haromdir. ¹⁵ Agar birodaring sen yeyayotgan ovqat tufayli xafa bo'lsa, demak, sen muhabbat yuzasidan harakat qilmayotgan bo'lasan. Masih bu odam uchun o'lgan, uni ovqating bilan halokatga yo'liqtirma. ¹⁶ Sizlarning yaxshi deb bilgan narsangiz qoralanmasin. ¹⁷ Xudoning Shohligi ovqat va ichimlikdan iborat emas, balki Muqaddas Ruh bag'ishlagan solihlik, tinchlik va sevinchdir. ¹⁸ Kim Masihga shunday xizmat qilib yursa, u Xudoga maqbul va insonlarning maqtoviga sazovordir.

¹⁹ Shuning uchun o'zaro tinch-totuv yashaylik, bir-birimizni ruhan rivojlantirish uchun jon kuydiraylik. ²⁰ Ovqat tufayli Xudoning ishini buzma! Hamma ovqatlar haloldir, lekin biron narsa yeb o'zgani vasvasaga solgan kishi yomonlik qilgan bo'ladi. ²¹ Birodaring vasvasaga tushib aynib qolishidan ko'ra, go'sht yemaslik, may ichmaslik yoki birodaringni qoqintiradigan biron ish qilmaslik yaxshidir.

²² Bu xususda sening e'tiqoding qanday bo'lsa, Xudo oldida o'z e'tiqodingni o'zingga saqlab tur. Tutgan yo'lida o'z-o'zini mahkum qilmaydigan odam baxtiyordir! ²³ Lekin o'z yeganidan shubha qilgan kishi mahkumlikka yo'liqadi, chunki u e'tiqod bo'yicha yemagan. E'tiqodga asoslanmagan har bir ish esa – gunohdir.

²⁴ Men xabarlab yurgan Injil, ya'ni Iso Masihning Xushxabariga binoan sizlarni sobitqadam qilishga qodir bo'lgan Xudoga hamdu sanolar bo'lsin! Qadim davrlardan beri yashirin tutilib, hozirgi vaqtda esa ochilib qolgan ulug' sir ²⁵ mangu barhayot Xudoning amri ila qadimgi payg'ambarlarning kitoblarida vahiy etilgan, endi esa barcha xalqlarga imonga bo'ysunishlari uchun taqdim etilgandir. ²⁶ Donishmand bo'lgan yagona Xudoga Iso Masih orqali ilalabad shon-sharaflar bo'lsin! Omin.

15-BOB

O'zingni emas, birodaringni mamnun qil

¹ Biz, imoni kuchlilar, o'zimizni mamnun qilishni ko'zlamasdan, kuchsizlarning ojizligiga sabr-bardosh qilishimiz kerak. ² Har birimiz o'zganing yaxshilik va rivoj topishiga g'amxo'rlik qilib, uni mamnun qilishga harakat qilaylik. ³ Chunki Masih ham O'z-o'zini mamnun qilmadi. Lekin *Zaburda* U haqda yozilganidek:

“Seni^b tahqir qiluvchilarning haqorati
Mening ustimga tushdi”.

⁴ Qadimgi oyatlarda nimaiki yozilgan bo'lsa, bizning ta'lim olishimiz uchun yozilgan. Biz bu oyatlardan sabr va tasalli topib, umidimizda mahkam turishimiz lozim. ⁵ Sabr va tasalli manbayi bo'lgan Xudoning O'zi esa, Iso Masih o'rgatganidek, bir-biringiz bilan hamfikir bo'lishni sizlarga ato etsin, ⁶ toki sizlar yakdillik bilan, bir og'izdan Rabbimiz Iso Masihning Otasi bo'lgan Xudoni ulug'langlar. ⁷ Xudoni ulug'lash uchun Masih sizlarni qabul qilganidek, sizlar ham bir-biringizni qabul qilinglar.

^a 14:10 MASIHNING: boshqa qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha, “Xudoning”.

^b 15:3 SENI: ya'ni Xudoni; qarang: Zabur 68:10.

Iso Masihning ulug' xizmati

⁸ Mening so'zimni tinglanglar: Iso Masih ota-bobolarimizga berilgan ilohiy va'dalarni ro'yobga chiqaray, deb Xudo haqiqatiga sodiq qoldi va sunnat ahli bo'lgan yahudiylarning xizmatkori bo'ldi. ⁹ Ayni zamonda U Xudoning marhamati haqi uchun boshqa xalqlarga ham yuborildi, toki ular Xudoni ulug'lasinlar. *Zaburda* yozilishicha:

“Xalqlar ichra Senga hamdlar ayturman,
Sening ismingni kuylab sano ayturman”^a.

¹⁰ Yana boshqa joyda shunday yozilgan:

“Ey barcha elu xalqlar,
Xudoning xalqi bilan birga sevinglar!”

¹¹ Va yana:

“Ey barcha millatlar, Xudovandga hamd aytinglar!
Ey butun xalqlar, Uni madh etinglar!”^b

¹² Isha'yo payg'ambar esa shunday degan:

“Xalqlarga hukmronlik qilish uchun
Ishay^c urug'idan bir Zot chiqib kelajak.
Xalqlar Unga umid bog'lagaylar”.

¹³ Umid manbayi bo'lgan Xudo esa Muqaddas Ruh kuchi ila sizlarni umidga boy qilsin, imoningizga yarasha sizlarni har xil sevinch va tinchlik bilan shod qilsin.

Havoriy Pavlusning xizmati

¹⁴ Ey birodarlarim, sizga kelsak, siz yaxshilikka va har xil bilimga boy hamda bir-biringizga pand-nasihat qilishga qodir ekaningizga o'zim aminman. ¹⁵ Birodarlarim, Xudoning menga bergan inoyati tufayli sizlarga eslatib qo'yish uchun bir qadar botinish bilan yozdim. ¹⁶ Men Xudo inoyati tufayli Iso Masihning barcha xalqlarga yuborgan elchisi bo'lib, Xudoning Xushxabarini targ'ib qilishda muqaddas xizmat ko'rsatmoqdaman. Bu xalqlar Muqaddas Ruh orqali muqaddaslashtirilib, Xudoga baxshida etilgan va Unga maqbul bo'lgan bir hadyadir.

¹⁷ Shunday qilib, Iso Masihga tashakkur, men Xudo yo'lida qilgan ishlarim bilan maqtansam bo'ladi.

¹⁸ Lekin men orqali amal qilgan Masihdan boshqa narsa haqida gapirishga jur'at etmayman. Masihning O'zi majusiylarni imonga bo'sundirish yo'lida menga yor bo'lib, so'zimu ishimga ilhom berib, ¹⁹ Muqaddas Ruhni yuborib, men orqali qudratli va ajoyib mo'jizalar sodir qildi. Shunday qilib, men Quddusdan boshlab, to Illiriya^d sohillariga qadar Masihning Xushxabarini tamoman yoyib chiqdim. ²⁰ Shu bilan birga, men boshqalarning poydevori ustiga bino qurmayin, deb Masihning ismi hali tilga olinmagan yerlarda Xushxabarni targ'ib qilish uchun jon kuydirdim. ²¹ *Tavrotda* yozilganidek:

“Undan xabarsiz bo'lganlar ko'rgaylar,
U haqda eshitmaganlar anglagaylar”.

Pavlusning Rimga borish niyati

²² Sizlarning oldingizga kelishim uchun menga to'squinlik qilgan ko'p sabablar bor edi. ²³ Endi esa bu mamlakatlarda menga boshqa ish qolmagan. Men ko'p yillardan beri sizlarni ko'rishni orzu qilganimdan, ²⁴ Ispaniyaga yo'l olib sizlarning oldingizga bormoqchiman. O'tib ketayotganimda avval sizlarni ko'rib, bir oz diydoringizga to'yganimdan keyin, meni u yerga kuzatib qo'yasizlar, degan umiddaman.

²⁵ Lekin hozircha men Xudo azizlariga yordam bergani Quddusga ketyapman. ²⁶ Chunki Makedoniya va Axaya o'lkalaridagi Masih jamoatlari Quddusdagi kambag'al imonlilar uchun iona to'plashni xush ko'rdilar. ²⁷ Ha, xush ko'rdilar, chunki ular yahudiylardan qarzdordir. Majusiylar endi yahudiylarning ruhiy barakatlariga sherik bo'lganlaridan keyin, ularga jismonan ham xizmat qilishlari munosibdir. ²⁸ Demak, men bu ishni bajarib, to'plangan mablag'ni ularga topshirganimdan keyin, sizlarning yeringizdan o'tib Ispaniyaga

^a 15:9 qarang: Zabur 17:50.

^b 15:11 qarang: Zabur 116:1.

^c 15:12 ISHAY: Hazrati Dovudning otasi. Isha'yo payg'ambar Masihning Dovud zurriyoti bo'lishini Uning kelishidan 750 yil oldinroq karomat qilib aytgan edi.

^d 15:19 ILLIRIYA: bugungi Yugoslaviya sohillaridagi o'lka.

jo'nab ketaman.²⁹ Men sizlar bilan ko'rishgach, Masih Xushxabarining to'liq qut-barakasini keltirishni burchim deb bilaman.

³⁰ Ey birodarlarim! Rabbimiz Iso Masih haqi, *Xudo* Ruhidan ilhom olgan muhabbat haqi sizlarga yolvoraman: men uchun Xudoga ibodat qilinglar, kurashimga qo'shilinglar,³¹ toki Yahudiya o'lkasidagi imonsizlardan qutulay va Quddusdagi xizmatim u joydagi Xudo azizlariga ma'qul tushsin.³² Xudo xohlasa, men bahuzur sizning oldingizga boray va siznikida shodligu orom topay.

³³ Tinchlik manbayi bo'lgan Xudo hammalaringizga yor bo'lsin. Omin!

16-BOB

Ahli mo'minga duoyi salom

¹ Kenxreya shahridagi imonlilar jamoatida xizmat ko'rsatayotgan opamiz Fivani sizlarga taqdim etaman.

² Uni Rabbimiz haqi, Xudo azizlariga munosib qabul qilinglar. U nimaga muhtoj bo'lsa, yordam beringlar. Zero u ko'p kishilarga va ayniqsa menga ham madadkor bo'lgan.

³ Iso Masih xizmatida bo'lgan hamkorlarim Priskilla bilan Akilga salom aytinglar. ⁴ Ular mening jonimni asrash uchun o'zlarini o'lim xavfiga qo'yidilar. Ularga yolg'iz men emas, balki majusiylardan imon keltirganlarning barcha yig'ilishlari ham tashakkur bildirmoqdalar. ⁵ Ularning uyida yig'iladigan jamoatga ham salom aytib qo'yinglar.

Asiya o'lkasida Masih uchun birinchi unib-chiqqan hosilday bo'lgan sevikli muhibim Yepenetga salom aytinglar.

⁶ Biz uchun ko'p mehnat qilgan Maryamga salom aytinglar.

⁷ Havoriylar orasida nom chiqargan va mendan oldin Masihga imon keltirgan hamda men bilan birga mahbus bo'lgan qarindoshim Andronikka, shuningdek, Yuniyga salom aytinglar.

⁸ Rabbimiz yo'lida borayotgan sevikli o'rtog'im Ampliatga salom aytinglar.

⁹ Masih xizmatida hamkorimiz bo'lgan Urban va sevikli Staxisga salom aytinglar.

¹⁰ Sinovdan o'tib, Masihga maqbul bo'lgan Apellisga salom aytinglar. Aristovul xonadoni ahliga salom aytinglar.

¹¹ Qarindoshim Hirodionga salom aytinglar. Narkis xonadoni ahliidan Rabbimizga qarashli bo'lganlarga salom aytinglar.

¹² Rabbimiz xizmatida zahmat chekkan Trifen bilan Trifosga salom aytinglar. Rabbimiz xizmatida ko'p zahmat chekkan sevikli singlim Persisga salom aytinglar.

¹³ Rabbimizning mumtoz xizmatkori bo'lgan Rufusga va meni o'z o'g'li kabi asragan onasiga salom aytinglar.

¹⁴ Asinkrit, Flegon, Hermes, Patrovas, Hermas va ular bilan birga bo'lgan birodarlarga salom aytinglar.

¹⁵ Filolog bilan Yuliyaga, Nirey va uning singlisiga, Olimpasi hamda ular bilan bo'lgan butun azizlarga salom aytinglar.

¹⁶ Muqaddas o'pich bilan salomlashinglar. Barcha Masih jamoatlari sizlarga salom yo'llayaptilar.

So'nggi pand-nasihati va salomlar

¹⁷ Ey birodarlarim, sizlarni o'rgangan ta'limotingizdan aynitib, nifoq va g'ulg'ulaga sabab bo'ladigan kishilardan ehtiyot bo'lishingizni o'tinib so'rayman; ulardan o'zingizni chetga olinglar. ¹⁸ Chunki bunday odamlar Rabbimiz Iso Masihga emas, balki o'z qorinlariga xizmat qiladilar. Sofdil odamlarning ko'nglini shirin so'zlar va tilyog'lamalik bilan ovlaydilar. ¹⁹ Sizlarning mo'minligingiz hammaga ma'lum bo'lib qoldi. Men o'zim ham sizlardan xursandman-u, lekin sizlar yaxshilikda dono, yomonlikdan xoli bo'lishingizni istayman. ²⁰ Tinchlik manbayi bo'lgan Xudoning O'zi tez orada shaytonni oyoqlaringiz ostida ezib tashlaydi. Rabbimiz Iso Masihning inoyati sizlarga yor bo'lsin.

²¹ Mening hamkorim Timo'tiy hamda qarindoshlarim Lutsiy, Yason va Sosipatr sizlarga salom yo'llayaptilar.

²² Bu maktubni yozayotgan men – Tertiy ham sizlarga Rabbimdan salomatlik tilayman.

²³ Mening va butun imonlilar jamoatining mehmonnavozi bo'lgan Gay ham sizlarga salom aytyapti. Shaharning xazinadori Yerast va birodarimiz Kvart sizlarga salom yo'llashyapti.

²⁴ Rabbimiz Iso Masihning inoyati hammalaringizga yor bo'lsin. Omin.

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

KORINFLIKLARGA

BIRINCHI MAKTUBI

1-BOB

Salomlar va shukronalar

¹ Xudoning irodasi bilan Iso Masihning havoriysi bo'lishga chorlangan men, Pavlus ila birodarimiz Sostendan ² Korinf shahridagi Xudoning jamoatiga salom! Iso Masih orqali muqaddas qilingan va muqaddas bo'lishga chorlangan sizlarga, shuningdek, hammamizning Rabbimiz bo'lgan Iso Masihning ismini har yerda tilga oluvchilarning hammasiga ³ Otamiz Xudo va Rabbimiz Iso Masihdan inoyat va tinchlik bo'lsin.

⁴ Iso Masih orqali sizlarga berilgan Xudo inoyati uchun siz haqingizda Xudoyimga tinmay shukronalar aytaman. ⁵ Masihning xabari orangizda keng o'rin olmoqda. ⁶ U tufayli sizlar har qanday kalomda mohir, bilimda boy bo'ldingizlar. ⁷ Rabbimiz Iso Masihning ko'kdan namoyon bo'lishini kutar ekansizlar, Muqaddas Ruhning in'omidan hech bir kam-ko'stingiz yo'q. ⁸ Rabbimiz Iso Masih qaytadigan kunida qusursiz bo'lmog'ingiz uchun, U sizlarni oxirigacha qo'llab-quvvatlaydi. ⁹ Sizlarni O'z O'g'li Rabbimiz Iso Masih bilan muloqotga chaqirgan Xudo sadoqatlidir.

Imonlilar jamoatidagi nizolar

¹⁰ Ey birodarlarim, Rabbimiz Iso Masih nomi bilan sizlardan yolvorib so'raymanki, hammalaringiz o'zaro kelishib yashanglar. O'zaro nizolarga yo'l qo'ymay, fikr-xayolda tamomila yakdil bo'linglar. ¹¹ Zero, birodarlarim, sizlarning orangizda janjal borligini Xloisning xonadonidagilar menga xabar berishdi. ¹² Men shuni nazarda tutyapmanki, orangizda: "Men Pavlus ummatiman", "Men Apollos^a ummatiman", "Men Kifa^b ummatiman", "Men Masih ummatiman", degan gaplar yurar ekan.

¹³ Axir, Masih bo'linganmi? Axir, sizlar uchun Pavlus xochga mixlandimi? Nahot sizlar Pavlusning nomi bilan suvga cho'mib imon keltirdingizlar? ¹⁴ Xudoga shukurki, men sizlardan Krisp va Gaydan boshqa hech kimni suvga cho'mdirib imonga kiritmadim. ¹⁵ Tag'in hech kim meni "O'z nomi bilan imonga kiritdi", – demasin. ¹⁶ Ha, yana Stefanning uy ahlini ham suvga cho'mdirib imonga kiritdim, bundan boshqa yana kimni cho'mdirganimni bilmayman. ¹⁷ Zotan Masih meni cho'mdirishga emas, balki Injil Xushxabarini targ'ib qilishga yubordi. So'zamollik qilishga ham yubormadi, toki Masihning xochi inkor etilmasin.

Masih – Xudoning hikmati va qudrati

¹⁸ Xoch haqidagi xabar halok bo'layotganlar uchun tentaklikdir. Lekin biz, najot topayotganlar uchun bu xabar Xudoning qudratidir. ¹⁹ Xuddi Tavrotda Xudo aytganidek:

“Donishmandlar donoligin barbod qilurman,
Barham bergayman oqillar zakovatin”.

²⁰ Dono qayerda? Olim qayerda? Bu dunyoning notiqi qayerda? Dunyoning hikmatini Xudo aqlsizlikka aylantirgani yo'qmi?! ²¹ Modomiki dunyo o'z aql-zakovati bilan Xudoning murodiyu hikmatini anglab yetmagan ekan, Xudo tentaklikday tuyulgan xabarga ishonuvchilarni qutqarishni lozim ko'rdi. ²² Yahudiylar ajoyibotlar payida, yunonlar esa hikmatga hayrondir. ²³ Biz esa faqat xochga mixlangan Masihni targ'ib qilmoqdamiz. Bu yahudiylar uchun vasvasa, yunonlar uchun telbalikdir. ²⁴ Biroq Xudo chaqirgan yahudiylaru yunonlar uchun Masih Xudoning qudrati va hikmatidir. ²⁵ Zero Xudoning "aqlsizligi" inson donoligidan ustundir, Xudoning "zaifligi" inson qudratidan kuchliroqdir.

²⁶ Olgan da'vatingizga qaranglar, ey birodarlar! Siz kimsizlar? Insoniy nuqtayi nazardan dono bo'lganingiz ko'p emas, qudratli bo'lganingiz ko'p emas, olijanob bo'lganingiz ham ko'p emas. ²⁷ Lekin Xudo donolarni sharmanda qilish uchun dunyodagi aqlsiz deb hisoblanganlarni tanladi. Qudratilarni sharmanda qilish uchun U dunyodagi zaif deyilganlarni tanladi. ²⁸ Xudo e'tiborli narsalar arzimasi bo'lsin uchun, bu dunyodagi e'tiborsiz, kamsitilgan va ahamiyatsiz deb hisoblanganlarni tanladi, ²⁹ toki hech bir bashar Xudo oldida maqtanmasin. ³⁰ Xudoning O'zi sizlarga Iso Masih ummati bo'lishni ato qildi. Iso Masih biz uchun Xudoning

^a 1:12 APOLLOS: Korinfda turgan nufuzli voiz; yana qarang: Havoriylar 18-bob.

^b 1:12 KIFA: Simun Butrusning yangi ismi; qarang: Matto 16:18, Yuhanno 1:42.

hikmati bo'ldi, Masihning sharofati bilan biz solih, muqaddas, gunohdan forig' bo'ldik.³¹ Shu yo'sinda, "Maqtanaman degan Rabbimiz bilan maqtansin", degan oyat o'z o'rnini topdi.

2-BOB

Injilning mag'zi – xochga mixlangan Masih

¹ Ey birodarlar, men sizlarning oldingizga Xudoning xabarini e'lon qilgani kelganimda, so'zamollik va bilgichlik niqobi ostida kelmadim. ² Orangizda ekanman, Iso Masihdan va Uning xochga mixlanganidan boshqa hech narsa bilmaslikka qaror qildim. ³ Oldingizga zaiflik va qo'rquv hissi hamda katta qaltiroq bilan keldim. ⁴ Mening so'zim va va'zim inson zakovatining ishontiruvchiligidan emas, Xudo Ruhi va qudratidan dalolatdir, ⁵ toki imoningiz inson hikmatiga emas, Xudo qudratiga asoslansin.

Masih sirini Ilohiy Ruh ochib beradi

⁶ Shunday qilib, biz yetuk bo'lganlar orasida so'zlab beradigan bir hikmat borki, u bu dunyoning va bu dunyodagi o'tkinchi hokimlarning hikmatiday emas. ⁷ Biz Xudoning maxfiy, sirli hikmati borasida gapiramiz, U bu hikmatni dunyo bino bo'lishidan avval bizga ulug'lik yaratish uchun shaylab qo'ygan edi. ⁸ Bu hikmatni dunyo hokimlaridan hech kim tushunmadi. Tushunsalar edi, ulug' Rabbimizni xochga mixlamas edilar.

⁹ Lekin xuddi Tavrotda yozilganidek bo'ldi:

“Ko'z ko'rmagan, quloq eshitmagan,
Inson aqli bovar qilmagan narsalarni
Xudo O'zini sevganlarga muhayyo qilgan”.

¹⁰ Bizlarga esa Xudo buni O'z Ruhi orqali oshkor qildi. Ilohiy Ruh butun narsalarni, hatto Xudoning teranliklarini tekshirib ko'radi. ¹¹ Insonning o'ylarini uning ichidagi o'z ruhidan boshqa kim biladi? Xuddi shunday, Xudoning o'ylarini Xudoning Ruhidan boshqa hech kim tushuna olmaydi.

¹² Bizlar esa dunyoning ruhini olmadik, balki Xudo bizga ato qilgan boyliklarni bilib olishimiz uchun, Xudodan chiqqan Ruhni qabul qildik. ¹³ Biz bu boyliklarni insoniy hikmatdan dalolat beruvchi so'zlar bilan uqtirmaymiz. Aksincha, Ilohiy Ruhdan ilhomlangan so'zlar bilan Ilohiy Ruhga tobe bo'lgan kishilarga ilohiy haqiqatni talqin qilamiz. ¹⁴ Inson o'zining tug'ma his-tuyg'ulari bilan Xudo Ruhi o'rgatgan narsalarni qabul qila olmaydi. U bularni tushunmagani uchun tentaklik hisoblaydi. Zero ilohiy haqiqatni Ilohiy Ruh yordamida muhokama qilish lozim. ¹⁵ Xudo Ruhiga tobe kishi hamma narsani muhokama qiladi, o'zini esa hech kim muhokama qila olmaydi. ¹⁶ *Tavrotda yozilganidek*: “Xudovandning fikrini kim anglab yetibdiki, Unga ta'lim bersa?” – Bizda esa Masihning fikri bor.

3-BOB

Nizo soluvchilarni koyish

¹ Ey birodarlar, men sizlarga Muqaddas Ruhga tobe kishilarga gapirgandek gapira olmadim, balki dunyoviy fikrli, Masih yo'lida chaqaloq qolganlar bilan so'zlashgandek so'zlashdim. ² Sizlarni milkingizga botadigan yemish bilan emas, balki sut bilan boqdim, chunki unga hali kuchingiz yetmasdi. Hozir ham kuchingiz yetmaydi. ³ Sizlar hali ham bu dunyoning odamlariday yuribsizlar. Orangizda hasad, janjal va kelishmovchiliklar bor ekan, dunyoviy emasmisizlar? Bunday harakat qilarkansizlar, boshqa odamlardan nima bilan farqlanasizlar? ⁴ Sizlardan biri: “Men Pavlus ummatiman” – desa, boshqasi: “Men Apollos ummatiman”, – deydi. Sizning bu “insonparvarligingiz” ortiqcha emasmi?!

⁵ Axir, Pavlus kim? Apollos kim? Ular xizmatchi, xolos, ular orqali sizlar imon topgansizlar. Rabbimiz bizga ato qilgani bo'yicha, har birimizning vazifasi boshqa-boshqa. ⁶ Men urug' ekdim, Apollos sug'ordi; lekin Xudo o'stirdi. ⁷ Shuning uchun ekan va sug'organ hech nima, hamma gap o'stirgan Xudodadir. ⁸ Ekvuchi va sug'oruvchining mohiyati bir, har biri mukofotni o'z mehnatiga yarasha oladi. ⁹ Biz Xudoning xizmatdoshlarimiz, sizlar esa Xudoning ziroati, Xudoning imoratisizlar.

¹⁰ Xudo bergan inoyat asosida men dono quruvchi kabi poydevor qo'ydim. Boshqa kishi esa uning ustida nimadir bunyod etadi. Har kim qanday qurayotganiga diqqat etsin. ¹¹ Chunki hech kim qo'yilgan poydevor, ya'ni Iso Masihdan boshqa poydevor qo'ya olmaydi. ¹² Bu poydevor ustida kimdir oltindan, kimdir kumush yoki qimmatli toshlardan, kimdir esa yog'ochu xashak yo poxoldan bino qurmoqda, ¹³ har kimning ishi esa o'ziga yarasha oshkor bo'lib qoladi. Mahshar kuni uni fosh qiladi, olov uni ochiq-oydin qiladi-qo'yadi. Shunda har kimning ishi qanday ekanligini olov sinab beradi. ¹⁴ Kimda-kimning bunyod etgan ishi olovga bardosh bersa, u mukofot oladi. ¹⁵ Kimning ishi yonsa, u talafot ko'radi; o'zi qutuladi-yu, ammo olovdan

qutulib chiqqandek bo'ladi.

¹⁶Nahotki bilmasangiz? Sizlar Xudoning ma'badisizlar, Xudoning Ruhi ichingizda yashamoqda. ¹⁷Kimki Xudoning ma'badini buzsa, uni Xudo uradi. Chunki Xudoning ma'badi muqaddasdir; bu ma'bad esa sizlarsiz.

¹⁸Hech kim o'z-o'zini aldamasin. Sizlardan kim bu dunyoda dono bo'laman desa, dono bo'lish uchun o'zini aqlsiz deb bilsin. ¹⁹Chunki bu dunyoning donoligi Xudo oldida aqlsizlikdir. *Zaburda* yozilganiday:

“U donolarni o'zlarining quvligi ila to'rga ilintirar”.

²⁰Va yana shunday yozilgan:

“Xudovand biladir-kim,
Donolar fikr-xayoloti puchga chiqur”^a.

²¹Shuning uchun hech kim odamiylik bilan maqtanmasin. Chunki hamma narsa o'zingizniki: ²²Pavlus, Apollosu, Kifa ham, dunyo ham, hayot va o'lim ham, shu dam va kelajak ham – hammasi sizlarniki. ²³Sizlar esa – Masihniki, Masih esa – Xudonikidir.

4-BOB

Havoriylarning martabasi va vazifasi

¹Shunday qilib, kishilar bizni Masihning xizmatkorlari hamda Xudoning sir-asrorlarini bayon etuvchi idorachilar deb tushunmog'i lozim. ²Umuman idora qiluvchidan talab qilingan narsa sidqidildan ishlashidir.

³Men haqimda sizlar qanday fikrdasiz, yoki boshqa odamlar qanday fikrda, bu narsa meni deyarli qiziqitirmaydi. Men o'zim ham o'z haqimda fikr yuritmayman. ⁴Zotan o'zimda hech bir ayb ko'rmasam ham, bu bilan o'zimni oqlamayman. Chunki men haqda hukm yurituvchi Rabbimiz bo'ladi. ⁵Shu bois vaqtdan oldin, Rabbimiz kelmaganlaricha, aslo hukm yuritmanglar. U kelib zulmatda yashirilgan narsalarni ravshan qiladi-da, dil niyatlarini voqif etadi. O'shanda har kim o'z ishiga yarasha Xudodan tahsin oladi.

⁶Ey birodarlar, men sizlarni o'ylab, bu qoidalarni o'zimga va Apollosga tatbiq etdim, toki sizlar yozilgandan tashqariga chiqmay, bilarmonlik qilmaslikni bizdan o'rganinglar, bir-biringiz oldida kekkeymanglar. ⁷Kim seni ustun tutyapti? Xudodan olmagan nimang bor ekan? Agar Undan olgan bo'lsang, nima uchun Undan olmagandek maqtanib yuribsan?

⁸Sizlar endi to'q bo'libsizlar, endi boyib ketibsizlar, bizziz sultonlik qilyapsizlar! Koshki haqiqatan sulton bo'lsangiz edi, unda biz sizlar bilan birga davr surar edik! ⁹Men o'ylaymanki, Xudo biz, havoriylarni go'yo namoyishda oxirgilar qatorida yurgizib, o'limga mahkum bo'lganlar kabi maydonga keltirdi. Biz farishtalar hamda insonlar oldida, qolaversa, butun koinot oldida bir tomosha bo'ldik. ¹⁰Bizlar Masih uchun go'yo aqlsizmiz, lekin sizlar Masih soyasida aqlisizlar! Biz zaifmiz, sizlar esa kuchli! Sizlar shon-shuhratli, biz esa e'tiborsizmiz! ¹¹Hatto shu vaqtgacha och-yalang'ochmiz, chanqoqlik va kaltaklarga chidaymiz, sargardon bo'lib yuribmiz. ¹²O'z mehnatimiz bilan kun ko'ryapmiz. Bizni haqorat qilsalar, duo qilamiz; zulm qilsalar, chidaymiz. ¹³G'iybat qilsalar, yumshoq javob beramiz. Hozirgacha biz hammaning axlati, hatto dunyoning supurindisi bo'lib yuribmiz.

¹⁴Men bularni sizlarni xijolatda qoldirmoq uchun emas, balki sevimli bolalarimday nasihat qilmoq uchun zo'ryapman. ¹⁵Masih yo'lida minglab odamlar sizga ustozlik qilsa ham, otalaringiz ko'p emas. Bir o'zim Xushxabarni sizlarga yetkazib, Iso Masih nomidan otangiz bo'ldim. ¹⁶Shuning uchun sizlardan yalinib so'rayman: [men Masihdan o'rnak olganimdek] mendan o'rnak olinglar! ¹⁷Ana shu maqsadda men Rabbimizga sodiq bo'lgan sevimli o'g'lim Timo'tiyni sizning oldingizga yubordim. Har yerda va har bir imonlilar jamoatida ta'lim berganim kabi, Masih bilan yurgan yo'llarimni u sizlarga eslatadi.

¹⁸Men sizlarning oldingizga tez kelmaganim uchun, orangizdan ba'zi kishilar kiborlanib ketdi. ¹⁹Ammo Rabbim xohlasa, men yaqinda oldingizga boraman. Unda takabburlarning so'zini emas, ruhiy quvvatini sinab ko'raman. ²⁰Chunki Xudo saltanati so'zda emas, balki quvvatdadir. ²¹Nima istaysizlar? Yoningizga hassa bilan boraymi, yoki mehr va muloyimlik ruhi bilan boraymi?

5-BOB

Axloq haqida yo'l-yo'riq

¹Har holda, sizning orangizda zinogarlik paydo bo'libdi, degan ovozlar chiqdi; buning ustiga shunday zinogarlikki, hatto majusiylar orasida bunday hodisa yuz bermagan, ya'ni sizlardan bir kishi otasining

^a 3:20 qarang: Zabur 93:11 (Ayub 5:12).

xotinini olibdi! ²Va sizlar bu bilan faxrlanyapsizlar! Aksincha, motam tutib, bunday ish qilgan odamni orangizdan chiqarib tashlashingiz kerak edi-ku! ³Men esa jisman g'oyib bo'lsam ham, ruhan har dam sizlar bilan birgaman. Men go'yo yoningizda bo'lgandek, bu ishni qilgan odam haqida allaqachon Rabbimiz Iso Masih nomi bilan hukm yuritdim: ⁴Sizlar mening ruhim hamda Rabbimiz Iso Masihning qudrati bilan bir joyda to'planganingizda, ⁵bu odamni tana tinkasini quritish uchun shaytonga topshirish kerak, toki Rabbimiz Iso Masih kelgan kunda uning ruhi xalos bo'lsin.

⁶Sizlarning maqtanishingiz yaxshi emas. Nahotki, ozgina xamirturush butun xamirni achitishini bilmasangizlar? ⁷Sizlar aslida xamirturushsiz bo'lishingiz kerak. Shunday qilib, eski xamirturushni supurib tashlang, yangi xamir bo'linglar! Masihning O'zi bizning Fisih^a qurbonligimiz bo'lib, jonini fido qilgan. ⁸Shuning uchun biz eski yomonlik va buzuqlik xamirturushi bilan emas, balki soflik va samimiylik bo'lgan xamirturushsiz non bilan bayram qilaylik.

⁹Maktubimda sizlarga zinokorlar bilan aloqa qilmaslikni yozgan edim. ¹⁰Shubhasizki, umuman bu dunyoning zinokorlari yoki tamagirlari, tovlamachilari, butparastlari haqida demoqchi emasdim, aks holda sizlar bu dunyodan ayrilishga majbur bo'lar edingizlar! ¹¹Men sizlarga o'zini birodaringiz deb, zinokor, tamagir, butparast, haqorat qiluvchi, mayxo'r yoki talonchi bo'lgan kishi bilan aloqa qilmaslikni, hatto bunday odam bilan birga ovqat yemaslikni yozgan edim. ¹²⁻¹³Qolaversa, imonlilar jamoatidan tashqaridagilarni hukm etishga mening nima haqim bor? Ularni Xudo hukm qiladi. Sizlar jamoatdagilarni hukm qilsangiz, bas. *Tavrot*da yozilganidek: "Fosiq odamni o'z orangizdan chiqarib tashlanglar".

6-BOB

Imonlilar orasida noravo da'volashish

¹Sizlardan biringizning boshqa birovga da'vosi bo'lsa, qanday qilib azizlar huzurida emas, insofsizlar huzurida sud bo'lishga jasorat etasizlar? ²Azizlar dunyoni hukm etishlarini nahot sizlar bilmasangiz? Modomiki sizlar dunyoni hukm qilar ekansiz, nahotki deyarli ahamiyatsiz ishlarni ham muhokama qilishga layoqatli bo'lmasangiz? ³Biz farishtalarni hukm etishimizni bilmaysizlarmi? Shunday ekan, tirikchilik ishlari qayerda qoldi? ⁴Sizlar esa tirikchilik masalalari haqida da'volashib, imonlilar jamoatidagi obro'-e'tiborsiz kishilarni o'z hakamlaringiz qilib qo'yasizlar. ⁵Sizlar uyaling, deb shularni aytyapman. Nahotki orangizda o'z birodarlari orasida hakam bo'ladigan birona ham dono odam yo'q? ⁶Holbuki, birodar birodar bilan da'volashmoqda-yu, bu ham imonsizlar oldida! ⁷Har holda bir-biringiz bilan da'volashishning o'zi ham sizlar uchun tamoman mag'lubiyatdir. Haqsizlikka chidab turganingiz sizlar uchun yaxshiroq bo'lmasmidi? Haq-huquqingiz toptalgani sizlar uchun yaxshiroq bo'lmasmidi? ⁸Lekin sizlar, aksincha, o'z birodaringizga nohaqlik qilib, uni haq-huquqdan mahrum qilyapsizlar.

Zinodan qochinglar!

⁹Nahotki bilmasangizlar? Nohaqlik qiluvchilar Xudoning Shohligidan bahramand bo'lmaydilar. Adashmanglar, na zinokorlar, na butparastlar, na fohishabozlar, na bachchabozlar, na bachchalar, ¹⁰na o'g'rilar, na tamagirlar, na ichkilikbozlar, na haqorat qiluvchilar, na talonchilar Xudoning Shohligidan bahramand bo'lmaydilar. ¹¹Sizlar ba'zilaringiz shunday edingizlar. Lekin sizlar yuvindingiz, muqaddas bo'ldingiz, Rabbimiz Iso Masihning nomi va Xudoyimizning Ruhi bilan oqlandingiz.

¹²Hamma narsa menga joiz ekan, lekin hamma narsa ham foydali emas. Hamma narsa menga joiz ekan, lekin hech bir narsa menga hokim bo'lmasligi kerak. ¹³Ovqat qorin uchun, qorin ham ovqat uchun ekan, lekin Xudo uni ham, buni ham yo'q qiladi. Badan esa zino uchun emas, balki Rabbimiz uchundir, Rabbimiz esa badan uchundir. ¹⁴O'z qudrati bilan Rabbimiz Isoni tiriltirgan Xudo bizni ham tiriltiradi.

¹⁵Bilmaysizlarmi? A'zoyi badaningiz Masihning a'zolaridir. Shunday bo'lgach, Masihning a'zolarini olib, fohishaning a'zolari qilib qo'yarmikinman? – Aslo! ¹⁶Fohisha bilan qovushgan u bilan bir badan bo'lishini bilmaysizlarmi? Mana *Tavrot*da: "Ikkovi bir badan bo'ladi", – deb yozilgan^b. ¹⁷Rabbimiz bilan qovushgan esa U bilan bir ruh bo'ladi.

¹⁸Zinodan qochinglar! Inson qiladigan har qanday gunoh badandan tashqarida bo'ladi. Zino qiluvchi esa o'z shaxsiy badaniga qarshi gunoh qiladi. ¹⁹Nahot bilmasangiz? Sizning badaningiz o'zingizda yashayotgan Muqaddas Ruhning ma'badidir. Uni sizga Xudo bergan, sizlar o'zlaringizga tegishli emassizlar. ²⁰Qimmat baho bilan sotib olindingizlar. Shuning uchun badaningiz [va ruhingiz] bilan Xudoni ulug'langlar. [Chunki sizlar Xudoga tegishlisiz.]

^a 5:7 FISIH: Yahudiylarning odatiga ko'ra, Fisih bayrami qutlanmasdan oldin uylardan barcha xamirturush qoldiqlarini supurib tashlash kerak; xamirturush gunoh va buzuqlikning ramzidir; qarang: Luqo 12:1, Galatyaliklar 5:9, 1-Butrus 1:19.

^b 6:16 qarang: Ibtido 2:24.

7-BOB

Er-xotinlik munosabatlari haqida

¹ Endi sizlar menga yozgan narsalarga kelaylik:

Xotinga tegmaslik odam uchun yaxshidir. ² Lekin zinoga yo'l qo'ymaslik uchun, har bir kishining o'z xotini bo'lsin va har xotinning o'z eri bo'lsin. ³ Er o'z xotiniga nisbatan va xotin o'z eriga nisbatan er-xotinlik vazifasini bajo keltirsin. ⁴ Xotinning badani ustidan xotin emas, balki eri hokimlik qiladi. Xuddi shunday, erning badani ustidan er emas, balki xotini hokimlik qiladi. ⁵ Bir-biringizdan bosh tortmanglar. Faqat o'zaro kelishgandan so'ng, [ro'za tutish va] ibodat qilish uchun vaqtincha judo bo'linglar. Keyin yana qovushinglar, toki o'zingizni tiya olmaganingizdan foydalanib, shayton sizlarni vasvasaga solmasin.

⁶ Men buni buyruq tariqasida emas, ijozat tariqasida aytyapman. ⁷ Butun insonlar men kabi bo'lishlarini istar edim. Lekin har bir kishining Xudodan olgan o'z qobiliyati bor, biriniki bu bo'lsa, boshqaniki udir.

⁸ Uylanmaganlarga va beva xotinlarga aytaman: men kabi qolsalar, ular uchun yaxshidir. ⁹ Lekin o'zini tuta olmasalar, uylansinlar. Chunki shahvoniy ishq bilan yonishdan ko'ra, uylanish yaxshiroqdir.

Ajralish haqida

¹⁰ Uylanganlarga men emas, balki Rabbimiz buyuradi: xotin eridan ajralmasin. ¹¹ Agar ajralsa, ersiz qolsin yoki o'z eri bilan yarashsin. Er ham o'z xotinini qo'yib yubormasin.

¹² Boshqalarga esa Rabbimiz emas, balki men aytyapman: agar bir imonli erning xotini imonsiz bo'lsa-yu, eri bilan yashashga rozi bo'lsa, er xotinini qo'yib yubormasin. ¹³ Shuningdek, biron xotinning eri imonsiz bo'lsa va u xotini bilan yashashga rozi bo'lsa, xotin eridan ajramasin. ¹⁴ Chunki imonsiz er imonli xotini orqali muqaddas bo'ladi va imonsiz xotin ham imonli eri orqali muqaddas bo'ladi. Aks holda bolalaringiz harom bo'lur edilar, endi esa muqaddasdirlar^a.

¹⁵ Agar imonsiz er yoki xotin ayrilmoqchi bo'lsa, ayrilsin. U holda imonli er yoki xotin boshi bog'liq emas. Rabbimiz bizni tinchlikka chorlagan. ¹⁶ Ey xotin, eringni qutqara olishingni qayerdan bilasan? Yoki ey erkak, xotiningni qutqara olishingni qayerdan bilasan?

Xudoning da'vatiga qarab yashanglar

¹⁷ Xullas, har bir kishiga Rabbimiz qanday taqdir ato etgan bo'lsa, Xudo uni qanday holatda da'vat etgan bo'lsa, shunday turmush kechirsin. Men butun Masih jamoatlariga shunday buyuraman. ¹⁸ Birov sunnatli^b bo'lganda da'vat etildimi? Sunnatini bekitmasin. Birov sunnatsiz bo'lganda da'vat etildimi? Sunnat bo'lmasin. ¹⁹ Sunnatlilik ham, sunnatsizlik ham hech narsa emas, hamma gap Xudo buyruqlarini ado etishdadir.

²⁰ Har kim qanday holatda da'vat etilgan bo'lsa, o'sha holatda qolsin. ²¹ Agar qul bo'lganingda da'vat etilgan bo'lsang, tashvishlanma. Ammo ozod bo'lishga imkon bor bo'lsa, fursatni g'animat bil. ²² Rabbimiz kimni qul sifatida da'vat etgan bo'lsa, u Rabbimizning ozod bandasidir. Shuningdek, Masih kimni ozod kishi sifatida da'vat etgan bo'lsa, u Masihning qulidir.

²³ Sizlar qimmat baho bilan sotib olindingizlar, tag'in insonning quli bo'lmanglar. ²⁴ Birodarlar, kim qanday holda da'vat etilgan bo'lsa, Xudo oldida o'sha holda qolsin.

Ersiz va tul xotinlar haqida

²⁵ Ersizlar haqida Rabbimdan amr olganim yo'q. Lekin men Rabbimdan olgan marhamatga binoan, ishonchli kishi sifatida maslahat beraman. ²⁶ Hozirgi siqiq vaziyat sababli insonga avvalgi holatidek qolish yaxshidir, deb o'ylayman. ²⁷ Xotiningga nikohlanganmisan? Qo'yib yuborishni izlama. Bo'ydoq qoldingmi? Xotin izlama. ²⁸ Lekin uylansang ham, gunohkor bo'lmaysan. Shuningdek, qiz erga tegsa, gunohkor bo'lmaydi. Faqat bunday odamlarning boshi qayg'uda bo'ladi va men bundan sizlarni asramoqchiman.

²⁹ Ey birodarlar, men sizlarga yana shuni aytmochimanki, vaqt endi qisqa. Bundan keyin xotinli erkaklar xotini yo'qday bo'lsinlar. ³⁰ Yig'layotganlar yig'lamaganday, sevinayotganlar sevinmaganday, sotib olayotganlar xarid qilmaganday, ³¹ bu dunyodan istifoda qilayotganlar esa istifoda qilmaganday yashasinlar. Mana, bu dunyoning qiyofasi so'lib boryapti-ku!

³² Men sizlarning tashvishsiz bo'lishingizni istayman. Uylanmagan odam Rabbimni qanday rozi qilaman, deb Uning ishlari haqida qayg'uradi. ³³ Uylangan odam esa xotinimni qanday rozi qilaman, deb dunyoviy ishlar haqida qayg'uradi. Erli xotin bilan ersiz qiz orasida ham farq bor. ³⁴ Erga tegmagan qiz Rabbimni qanday rozi qilaman, deb Uning ishlari haqida qayg'uradi, shu tariqa u jisman va ruhan muqaddas bo'ladi. Lekin erli xotin erimni qanday rozi qilaman, deb dunyoviy ishlar haqida qayg'uradi. ³⁵ Men bularni sizlarga

^a 7:14 MUQADDAS: bu oyatda er, xotin yoki bola sifatida Xudoga maqbul, halollangan, demakdir.

^b 7:18 SUNNAT: yahudiylikning belgisi; lug'atga qarang.

band solish uchun aytayotganim yo‘q. Aksincha, adab bilan yashab, fikringizni chalg‘itmasdan, sidqidildan Rabbingizga berilinglar, deb sizlarning manfaatingizni o‘ylab gapirdim.

³⁶ Agar biron kishi o‘z bokirasining^a iffatini saqlashni adabsizlik deb hisoblasa va qizning yoshi o‘tayotgan bo‘lsa, u xohlaganidek qilsin, gunohkor bo‘lmaydi. Mayli, bundaylar turmushga chiqsin. ³⁷ Lekin kim o‘z fikrida og‘ishmay qattiq tursa va ehtiyoj yuzasidan qisilmay, o‘z irodasiga hokim bo‘lib, bokirasining iffatini saqlashga qaror qilgan bo‘lsa, u odam yaxshi ish qilgan bo‘ladi. ³⁸ Binobarin, kim o‘z bokirasini erga bersa, yaxshi ish qilgan bo‘ladi. Erga bermagan esa yana ham yaxshiroq ish qilgan bo‘ladi.

³⁹ Xotin hali eri tirikligida qonun bo‘yicha boshi bog‘liqdir. Agar eri o‘lsa, u istagan kishiga turmushga chiqishi mumkin, faqat u kishi Rabbimizga tegishli bo‘lsin. ⁴⁰ Ammo xotin tulligicha qolsa, u yana ham baxtli bo‘ladi.

Bu mening fikrim va o‘ylaymanki, menda ham Xudoning Ruhi bor.

8-BOB

Butga qurbon qilingan go‘shht masalasi

¹ Butga qurbon qilingan go‘shht^b masalasiga kelsak, biz hammamiz bilimga egamiz, deyish mumkin. Lekin bilim kishini shishintiradi, sevgi bo‘lsa, yashnatadi. ² Agar bir kishi bilimliman deb o‘ylasa, u hali zarur bo‘lgan bilimga erishmagan. ³ Kimki Xudoni sevsa, u Xudo tomonidan tanib-bilingan.

⁴ Endi butga qurbon qilingan go‘shhtni yeyishga kelsak, biz shuni bilamizki, but dunyoda hech narsa emas, birgina Xudodan boshqa xudo yo‘q. ⁵ Garchi yeru ko‘kda xudo deb atalgan mavjudotlar bor bo‘lsa-da (haqiqatan ham ko‘p “xudolar” va “rablar” bor), ⁶ lekin biz uchun birgina Otamiz Xudo bor. Hamma narsa Undandir, biz U uchun yashaymiz. Shuningdek, birgina Rabbimiz Iso Masih bor. Hamma narsa U orqali vujudga kelgan, biz ham U orqali yashaymiz.

⁷ Lekin bu bilim barcha insonlarda yo‘q. Ba‘zi imonlilar hozirgacha eski butparastlik odati bo‘yicha, bu go‘shhtni butga bag‘ishlangan qurbonlik sifatida yeydilar, ular vijdonan sezgir bo‘lgani uchun vijdoni bulg‘anadi. ⁸ Oziq-ovqatlar umuman bizni Xudoga yaqinlashtira olmaydi. Agar yemasak ham, bir narsa yo‘qotmaymiz, yesak ham, bir narsa orttirmaymiz. ⁹ Faqat ehtiyot bo‘lingiz, sizlarning bu erkinligingiz zaiflarning vasvasaga tushishiga sabab bo‘lmasin. ¹⁰ Masalan, vijdoni sezgir bir kishi bilimliman degan sening butxonada yeb o‘tirganingni ko‘rib qolsa, u butga bag‘ishlangan qurbonlik go‘shhtlarini yeyishga moyil bo‘lmaydimi? ¹¹ Ana shu zaif birodaring uchun Masih o‘ldi, sen esa uni o‘z biliming tufayli halokatga yo‘liqtirasan. ¹² Shunday yo‘l tutsangizlar, birodarlaringizga qarshi gunoh qilgan bo‘lasizlar. Ularning sezgir vijdoniga azob berib, Masihga qarshi ham gunoh qilgan bo‘lasizlar.

¹³ Xullasi kalom, agar yeyayotgan ovqatim birodarimning vasvasaga tushishiga sabab bo‘ladigan bo‘lsa, men uni vasvasaga solmaslik uchun umrbod go‘shht yemayman.

9-BOB

Havoriyning haq-huquqlari

¹ Men havoriy emasmanmi? Men ozod emasmanmi? Rabbimiz Iso Masihni ko‘rmaganmanmi? Rabbim yo‘lida qilgan mehnatim mahsuli sizlar emasmi? ² Agar boshqalar uchun havoriy bo‘lmasam, unda hech bo‘lmasa sizlar uchun havoriydirman. Axir, sizlar Rabbimning ummatisizlar, havoriylikimning muhrisizlar. ³ Meni so‘roq qiluvchilar oldida o‘zimni ana shu bilan oqlayman.

⁴ Nahotki bizning yeb-ichishga huquqimiz bo‘lmasa? ⁵ Biz ham boshqa havoriylar kabi, Rabbimiz Isoning ukalari va Kifa kabi imonli bir xotinni o‘zimiz bilan olib borishga huquqimiz yo‘qmi? ⁶ Nahotki faqat men va Barnabo ishlamaslik huquqidan benasib bo‘lsak?

⁷ Kim o‘z hisobidan askarlik qiladi? Kim tok o‘tqazib, uning mevasini yemaydi? Kim poda boqib, podaning sutini ichmaydi? ⁸ Men buni faqat odamiylik yuzasidan gapiryapmanmi? Tavrot ham xuddi shuni aytadi-ku! ⁹ Mana, Musoning Qonunida: “G‘alla yanchayotgan ho‘kizning og‘zini to‘sma”, – deb yozilgan. Axir, Xudo ho‘kizlar haqida qayg‘uryaptimi? ¹⁰ Yoki buni shaxsan biz uchun aytyaptimi? Ha, bular biz uchun yozilgan. Shudgor qiluvchi umid bilan shudgor qilishi kerak, g‘alla yanchuvchi ham o‘z haqini olish umidi bilan

^a **7:36-38 BOKIRA:** bu so‘zni “otaning qizi” deb ham, “yigitga unashtirilgan qiz” deb ham tushunish mumkin. Shunday qilib 38-oyatni quyidagicha ham tarjima qilsa bo‘ladi: “Kim so‘z bergan qizga uylansa, yaxshi ish qilgan bo‘ladi. Uylanmagan esa yana yaxshiroq ish qilgan bo‘ladi”.

^b **8:1 BUTGA QURBON QILINGAN GO‘SHT:** qadimgi yunonlar sig‘ingan soxta xudolari sha’niga qurbon so‘yib, keyin bu go‘shhtlarni bozorda sotishardi. Ba‘zi Masihga ishonganlar bu go‘shhtlarni sotib olib yeyish mumkinmi, deb vijdonan azob chekar edilar; yana qarang: 10:14-33, Havoriylar 15-bob, Rimliklar 14-bob.

ishlashi kerak. ¹¹ Biz orangizda Ruhning urug'ini ekkandan keyin sizlardan moddiy hosilni o'rib olsak, buni ko'p ko'rasizmi? ¹² Agar boshqalarning sizlardan foydalanish haqi bor ekan, bizning haqimiz yanada ko'proq bo'lishi kerak-ku!

Lekin biz bu haqdan foydalanmadik, aksincha, Masih Xushxabariga to'siq bo'lmasin deb, har narsaga chidab yuribmiz. ¹³ Bilmaysizlarmi, ma'badda xizmat qiluvchi ruhoniylar ma'baddan ovqat olib yeydilar. Qurbongohda xizmat qiluvchilar keltiriladigan qurbonliklardan ulush oladilar. ¹⁴ Shuningdek, Injilni targ'ib qiluvchilar bu yumush orqali kun kechirishlarini Rabbimiz Isoning O'zi buyurgan^a.

¹⁵ Lekin men bu huquqlarning hech biridan foydalanmadim, menga shunday qilinsin, deb ham bularni yozayotganim yo'q. Biron kishi meni shu iftixordan mahrum qilganidan ko'ra, men uchun o'lish yaxshidir. ¹⁶ Agar men Injilni targ'ib etayotgan bo'lsam, bu bilan faxrlanishga haqim yo'q, chunki bu mening zimmamdagi vazifamdir. Ammo Injilni targ'ib etmasam, mening holimga voy! ¹⁷ Bu ishni ixtiyoriy ravishda qilsam, mukofot olaman. Lekin buni g'ayriixtiyoriy ravishda qilayotgan bo'lsam, demak, men faqat zimmamdagi vazifani ado etyapman. ¹⁸ U holda menga qanday mukofot bor? Mukofotim shundaki, men Masih Xushxabarini badalsiz targ'ib qilishni faxrli deb bilaman, voizlik haqimdan voz kechaman.

Hammaga hamma narsa bo'ldim

¹⁹ Men hammasidan ozod bo'lsam ham, yanada ko'proq odamni ergashtiray deb, o'zimni hammasiga qul etdim. ²⁰ Yahudiylarni ergashtiray deb, yahudiylarga yahudiy kabi bo'ldim. O'zim Tavrot Qonuniga qaram bo'lmasam-da, qaram bo'lganlarni ergashtiray deb, ular uchun Qonunga qaramday bo'ldim. ²¹ Men Xudo oldida qonunsiz ham emasman; aksincha, Masihning Qonuniga^b bo'ysunaman. Ammo Ilohiy Qonunni bilmaganlarni ergashtiray deb, ular uchun Qonundan bexabarday bo'ldim. ²² Zaiflarni ergashtiray deb, ular uchun zaif bo'ldim. Hech bo'lmasa ba'zilarini qutqaray deb, hammaga hamma narsa bo'ldim. ²³ Bularning hammasini Injil uchun qilyapman, toki uning qut-barakasida mening ham hissam bo'lsin.

²⁴ Nahot bilmasangizlar, musobaqa maydonida hammasi chopadi-yu, ammo faqat bir kishi mukofot oladi. Sizlar ham shunday chopingki, mukofot olinglar! ²⁵ Musobaqada jonbozlik qiladigan har bir odam har narsadan nafsini tiyadi. Ular foniy bir toj olish uchun, biz esa boqiy toj olish uchun jonbozlik qilamiz. ²⁶ Menga qolsa, shunday chopypmanki, chopishim maqsadsiz bo'lmaydi. Shunday urinyapmanki, zarbam havoga urilganday bo'lmasin. ²⁷ Badanimni turtkilab, o'zimga qul qilib olaman, toki boshqalarga nasihat qilib turib, o'zim yaramas bo'lib qolmayin.

10-BOB

Isroil tarixidagi ibratomuz hodisalar

¹ Birodarlar, sizlar shundan xabarsiz qolishingizni istamayman: ota-bobolarimizning hammasi nurli bulut ostida kezdilar va hammasi Qizil dengizdan o'tdilar. ² Ularning hammasi shunday bulut ostida kezib va dengizdan o'tib, Muso payg'ambar nomidan suvga cho'mib imon keltirganday bo'ldilar. ³ Hammasi baravar ruhiy oziqni^c yedilar. ⁴ Hammasi baravar ruhiy ichimlikni^d ichdilar; ular orqalaridan kelayotgan ruhiy qoyatoshdan suv ichdilar. U qoyatosh esa Masih edi. ⁵ Lekin Xudo ularning ko'plaridan rozi bo'lmadi, ular sahroda halok bo'lishdi.

⁶ Ularning boshiga tushgan bu ko'rgiliklar biz ularday yomon nafsga berilmasligimiz uchun bizga namuna bo'ldi. ⁷ Ularning ba'zilariga o'xshab, butparast bo'lmanglar. Ular haqida *Tavrot*da shunday yozilgan: "Xalq yeyish va ichish uchun o'tirdi, o'ynashmoqqa turdi".

⁸ Zinokorlik ham qilmaylik, chunki ulardan ba'zilar zinokorlik qildilar va bir kunda ulardan yigirma uch ming kishi nobud bo'ldi. ⁹ Masihni ham sinov qilmaylik, chunki ulardan ba'zilar Xudoni sinadilar va ilonlardan halok bo'ldilar. ¹⁰ Shikoyatbozlik ham qilmanglar, chunki ulardan ba'zilar shikoyat qildilar va Qiruvchi^e ularni urib nobud qildi. ¹¹ Ular boshdan kechirgan bu hodisalarning hammasi biz ibrat olishimiz uchun sodir bo'ldi, zamonaning oxiriga yetishgan bizlar uchun nasihat tariqasida yozilgan.

¹² Shuning uchun, o'zining mustahkamligiga ishongan kishi yiqilmaslik uchun ehtiyot bo'lsin.

¹³ Boshingizga oddiy insoniy vasvasadan boshqa vasvasa kelmagan. Xudo esa sodiqdir, U kuchingizdan ortiq vasvasaga tushishingizga yo'l qo'ymaydi, lekin vasvasa bilan birga toqat qilishingiz uchun ilojini ham beradi.

^a 9:14 qarang: Luqo 10:7, Matto 10:10, Galatyaliklar 6:6, 1-Timo'tiy 5:18.

^b 9:21 MASIHNING QONUNI: Masih keltirgan Xushxabarga mos tarzda yashash qoidasi; qarang: Matto 5-7-boblar, Galatyaliklar 6:2, Rimliklar 8:2, Yoqub 1:25 va 2:12.

^c 10:3 RUHIY OZIQ: Isroilliklar cho'lda och qolganda Xudo "manna" degan ajoyib ozuqa paydo qildi; yana qarang: Zabur 77:23-31.

^d 10:4 RUHIY ICHIMLIK: Isroilliklar cho'lda chanqaganda Xudo qoyani yorib suv oqizdi; yana qarang: Zabur 77:12-16.

^e 10:10 QIRUVCHI: Isroil xalqini urgan farishta; qarang: Zabur 105:24-27, Ibroniylar 3:7-19.

Qutlug' Kechlik va butlar

¹⁴ Binobarin, ey sevikli birodarlarim, butparastlikdan qochinglar! ¹⁵ Men sizlarga aqli borlar deb xitob qilyapman, gapimni o'z'laringiz muhokama qilinglar. ¹⁶ Biz qutlug' kosani^a qutlar ekanmiz, Masihning qoniga aloqador bo'lmaymizmi? Nonni sindirar ekanmiz, Masihning badaniga aloqador bo'lmaymizmi? ¹⁷ Non qanday bitta bo'lsa, biz ham xuddi shunday ko'plashib bitta badanni tashkil etamiz. Axir, burda-burda bo'lsa-da, hammamiz bitta nonni bo'lishamiz.

¹⁸ Hozirgi dunyoviy Isroilga qaranglar: *Xudo sha'niga keltiriladigan* qurbonlik etlarini yeguvchilar qurbongohda ishtirok etmaydilar? ¹⁹ Men nima demoqchiman o'zi? But biron narsa hisoblanadimi? Yoki butga bag'ishlangan qurbonlik biror ahamiyat kasb etadimi? ²⁰ Yo'q, ammo majusiylar qurbonlik bag'ishlaganda Xudoga emas, jinlarga bag'ishlaydilar. Sizlar esa jinlar bilan aloqa qilishingizni istamayman. ²¹ Sizlar ham Rabbimiz kosasidan, ham jinlar kosasidan icha olmaysizlar; ham Rabbimiz dasturxonida, ham jinlar dasturxonida ishtirok qila olmaysizlar. ²² Nahotki biz Rabbimizning rashkini qo'zg'amoqchi bo'lsak? Nahotki biz Undan kuchli bo'lsak?

Masihga ishonuvchining ozodligi

²³ Hamma narsa menga joiz ekan, lekin hamma narsa foydali emas. Hamma narsa joiz ekan, lekin hamma narsa ibratli emas. ²⁴ Har kim o'zining emas, o'zganing manfaatini ko'zlasin.

²⁵ Vijdoningiz tinch bo'lishi uchun, bozorda sotiladigan hamma narsani tekshirmasdan yeyaveringlar. ²⁶ Chunki "Xudovandnikidir yer yuzi va undagi borliq jon"^b. ²⁷ Agar imonsizlardan biri sizlarni chaqirsa va borishga mayl qilsangiz, vijdoningiz tinch bo'lishi uchun, oldingizga qo'yilgan har bir narsani tekshirmasdan yeyaveringlar. ²⁸ Mabodo u kishi sizlarga: "Bu butga bag'ishlangan qurbon go'shti", – deb aytsa, aytganning xotiri uchun va vijdon uchun yemanglar. [Zotan yer va undagi borliq jon Xudovandnikidir.]

²⁹ Men vijdon deb o'zimning emas, boshqa kishining vijdonini ko'zda tutyapman. Nima uchun boshqa kishining vijdoni tufayli mening erkinligimga dog' tushar ekan? ³⁰ Agar men Xudoga shukrona aytib ovqatda ishtirok etsam, nega minnatdorchiligim uchun aybdor bo'lar ekanman?

³¹ Shunday qilib, yeysizlarmi, ichasizlarmi, nimaiki qilsangizlar, hamma narsani Xudoni ulug'lash uchun qilinglar. ³² Na yahudiylarni, na yunonlarni, na Xudoning jamoatini qoqintiradigan biron narsa qilmanglar.

³³ Men ham o'z manfaatimni emas, ko'plarning manfaatini ko'zlayman, ular najot topsin deb, turli yo'l bilan hammaning ko'nglini topmoqchiman.

11-BOB

Ibodat va bosh yopish haqida

¹ Men Masihga qanday ergashsam, sizlar ham menga shunday ergashinglar. ² Ey birodarlar, sizlarni maqtasam arziydi, chunki sizlar meni har doim xotirlaysizlar, topshirgan rivoyatlarimga qattiq amal qilasizlar.

³ Yana shuni bilishingizni xohlaymanki, har bir erkakning boshlig'i Masih, xotinning boshlig'i erkak, Masihning boshlig'i esa Xudodir. ⁴ Boshini yopib ibodat qilgan yoki bashorat qilgan har bir erkak o'z boshini sharmanda qiladi. ⁵ Yana boshini yopmay ibodat qilgan yoki bashorat qilgan har bir xotin o'z boshini sharmanda qiladi. Bunday xotin sochlarini qirgan xotin bilan tengdir. ⁶ Agar xotin boshini yopishni istamasa, unda sochlarini ham qirqsin. Lekin agar xotining sochlarini qirqish yoki qirish uyat bo'lsa, boshini yopsin. ⁷ Erkak Xudoning surati va izzati qilib yaratilgani uchun, boshini yopmog'i shart emas. Xotin bo'lsa – erkakning izzatidir. ⁸ Chunki erkak xotindan emas, balki xotin erkakdan bunyod bo'lgan. ⁹ Yana erkak xotin uchun emas, balki xotin erkak uchun yaratilgan. ¹⁰ Shuning uchun hamda farishtalar sababli, xotinning boshi ustida hokimlik alomati bo'lishi kerak. ¹¹ Har holda, Rabbimiz nazarida xotin erkakdan mustaqil emas va erkak ham xotindan mustaqil emas. ¹² Xotin erkakdan yaratilgani to'g'ri, lekin erkak xotindan dunyoga kelishi ham to'g'ri. Zotan hamma narsa Xudodandir.

¹³ O'z'laringiz o'ylab ko'ringlar: xotin boshini yopmay Xudoga ibodat qilishi adab yuzasidanmi? ¹⁴ Erkak sochlarini o'stirsa, bu unga sharaf bo'lmasligini tabiatning o'zi ham sizga o'rgatadi-ku! ¹⁵ Lekin xotin sochlarini o'stirsa, bu u uchun sharafdir; chunki soch unga yopqich o'rnida berilgan. ¹⁶ Agar biror kishi bu haqda bahslashmoqchi bo'lsa, bilsinki, bizda ham, Xudoning biron jamoatida ham bunday odat yo'q.

Qutlug' Kechlik haqida yo'l-yo'riq

¹⁷ Endi bularni taqdim etib, sizlarni maqtamayman. Mana, sizlarning yig'ilishlaringiz foydali emas, zararli

^a 10:16 QUTLUG' KOSA: Isoning o'limini eslash marosimi nazarda tutiladi; yana qarang: 11:20-34, Luqo 22:14-20.

^b 10:26 aynan qarang: Zabur 23:1.

bo'lib qolibdi-ku! ¹⁸ Avvalo, imonlilar jamoati yig'ilganda orangizda nizolar bo'lganini eshityapman va bunga qisman bo'lsa ham ishonaman. ¹⁹ Orangizda noto'g'ri fikrlar yoyilmasa bo'lmaydi, ana shundagina to'g'ri fikr qiluvchilar bilinib qoladi.

²⁰ Sizlar bir joyda ovqatlanishga yig'ilganingizda, Rabbimizning kechligini qutlayotganga o'xshamaysizlar. ²¹ Har kim boshqalarni kutmay, o'z ovqatini yeb yuboradi. Shu tufayli biri och qoladi, boshqasi esa mast bo'ladi. ²² Nahotki yeyish va ichish uchun uylaringiz bo'lmasa? Yoki Xudoning jamoatini pisand qilmay, yo'qsillarni xijolatda qoldirmoqchimisizlar? Sizlarga yana nima aytayin? Sizlarni maqtaymi? Yo'q, bu xususda sizlarni maqtamayman.

²³ Men sizlarga topshirgan yo'l-yo'riqni Rabbimning O'zidan olganman: Rabbimiz Iso xoinona tutib berilgan kechada nonni oldi, ²⁴ shukrona aytib sindirdi va dedi: "Olib yenglar, bu sizlar uchun sindirilgan Mening tanamdir. Buni Meni eslab turish uchun qilib turinglar". ²⁵ Shuningdek, kechki ovqatdan keyin kosani olib dedi: "Bu kosa Mening qonim bilan tasdiqlangan Yangi Ahddir. Undan har daf'a ichganingizda, buni Meni eslab turish uchun qilinglar". ²⁶ Shunday qilib, sizlar bu nonni har daf'a yeganingizda, bu kosadan ichganingizda, Rabbimiz kelguniga qadar Uning o'limini e'lon etgan bo'lasizlar.

²⁷ Kimda-kim noloyiq tarzda bu nonni yesa yoki Rabbimiz kosasidan ichsa, Rabbimizning tanasi va qoniga qarshi gunoh qilgan bo'ladi. ²⁸ Shuning uchun inson o'z-o'zini imtihon qilsin, shundan so'ng nondan yesin va kosadan ichsin. ²⁹ Kimki noloyiq tarzda yeb-ichsa, yeb-ichib o'zini o'zi mahkum qiladi, chunki u Rabbimizning tanasini pisand qilmagan. ³⁰ Ana shu sababdan sizlarning ko'pingiz zaif va xastasizlar, hatto o'lganlar ham oz emas. ³¹ Agar o'z-o'zimizni hukm etganimizda edi, mahkum bo'lmas edik. ³² Dunyo bilan birga mahkum bo'lmasligimiz uchun, Rabbimiz hozirdan bizni hukm qilib, adabimizni beryapti.

³³ Shunday qilib, birodarlarim, kechlikka yig'ilganingizda, bir-biringizni kutib turinglar. ³⁴ Agar biror kishi och bo'lsa, o'z uyida yesin; tag'in yig'ilishlaringiz mahkum bo'lishingizga sabab bo'lmasin.

Qolgan masalalarni oldingizga kelganimdan keyin to'g'rilarman.

12-BOB

Muqaddas Ruhning in'omlari haqida

¹ Ey birodarlar, Muqaddas Ruhning in'omlari haqida bexabar qolishingizni istamayman. ² Esingizdami, sizlar butparast bo'lgan vaqtingizda gung butlarga sajda qilar va juda mahliyo bo'lar edingizlar. ³ Shuning uchun sizlarga shuni bildiryapmanki, Xudoning Ruhidan ilhom olayotgan hech kim Isoga la'nat aytmaydi, shuningdek, hech kim Muqaddas Ruh ilhomisiz Isoni Rabbim deb ayta olmaydi.

⁴ Ruhiy in'omlar har xildir, Ruh esa bittadir. ⁵ Xizmatlar har xildir, Rabbimiz esa bittadir. ⁶ Ruhiy ta'sirlar har xildir, lekin hammada har qanday ta'sirni vujudga keltirgan yagona Xudodir.

⁷ Muqaddas Ruh umumiy manfaat uchun har kimda alohida faoliyat ko'rsatadi. ⁸ Birov Ruh ilhomi bilan hikmatli kalomni aytadi, boshqasiga o'sha Ruh bilimli gapirishni ato etadi. ⁹ O'sha Ruh birovga imon kuchi, boshqasiga esa shifokorlik in'omlarini baxsh etadi. ¹⁰ Birovga mo'jizakorlik kuchlari, boshqasiga bashoratgo'ylik, yana boshqasiga ruhlarning farqiga borish qobiliyati nasib etadi. Biriga turli tillarda gapirish, boshqasiga bu tillarni ta'bir qilish ilhomi keladi. ¹¹ Bularning hammasi esa o'sha bitta Ruh ta'sirida sodir bo'ladi, Ruh O'zi xohlagani bo'yicha, bu qobiliyatlarni har kimga alohida taqsimlaydi.

Uzvlar ko'p, Badan bir

¹² Bir badanda ko'p uzv bor. Badanning uzvlari ko'p bo'lsa-da, ular bir badanni tashkil etadi. Masih *jamoati* ham shundaydir. ¹³ Biz kim bo'lishimizdan qat'i nazar – yahudiymi, yunonmi, qulmi, erkinmi – hammamiz bir badan bo'lish uchun o'sha bitta Ruhga cho'mganmiz va hammamiz o'sha bitta Ruhdan ichganmiz^a.

¹⁴ Badan bir emas, ko'p uzvdan iborat. ¹⁵ Agar oyoq: "Men qo'l bo'lmaganim uchun badanga tegishli emasman", – desa-da, badanga tegishli bo'lmay qoladimi? ¹⁶ Agar quloq: "Men ko'z bo'lmaganim uchun badanga tegishli emasman", – desa-da, badanga tegishli bo'lmay qoladimi? ¹⁷ Agar butun badan ko'z bo'lsa edi, eshitish qayerda qolar edi? Agar butun badan quloq bo'lsa edi, hid bilish qayerda qolar edi? ¹⁸ Shunday qilib, Xudo uzvlarning har birini badanda istaganicha qo'ydi. ¹⁹ Agar hammasi birgina uzv bo'lsa edi, badan qayerda qolar edi? ²⁰ Xullasi kalom, uzvlar ko'p, badan esa birdir.

²¹ Ko'z qo'lga: "Sen menga kerak emassan", – yoki bosh oyoqlarga: "Sizlar menga kerak emassizlar", – deb aytolmaydi. ²² Aksincha, badanning zaifroq ko'ringan uzvlari juda kerakli. ²³ Badanimizning e'tiborsizroq ko'ringan uzvlariga ayniqsa e'tibor beramiz. Ko'rimsiz uzvlarimizga esa yana ko'proq zeb beramiz. ²⁴ Lekin xushbichim uzvlarimizning bunga ehtiyoji yo'q. Xudo esa badanni muvofiqlashtirib yaratdi, yetishmagan

^a 12:13 RUHGA CHO'MISH...RUHDAN ICHISH: Xudo Ruhi bilan tamoman to'lish, Uning kuchli ta'siri ostida qolish demakdir; yana qarang: Mark 1:8, Yuhanno 1:33, 7:37-39, Havoriylar 13:52, Efesliklar 5:18.

uzvga alohida e'tibor berdi. ²⁵ Shu tariqa badanda bo'linish bo'lmaydi, lekin butun uzvlar bir-biriga bir xil g'amxo'rlik qiladilar. ²⁶ Agar bir uzv azob cheksa, butun uzvlar u bilan birga azob chekadi. Agar bir uzv yuksalsa, butun uzvlar u bilan birga sevinadilar.

²⁷ Sizlar esa Masihning badanisizlar, Uning ayrim-ayrim uzvlarisizlar. ²⁸ Shu tariqa, Xudo imonlilar jamoatiga, birinchidan, havoriylarni, ikkinchidan, payg'ambarlarni, uchinchidan, muallimlarni tayinlab berdi. Keyin ba'zilarga mo'jiza ko'rsatish qobiliyati, shifokorlik kuchlari, yordam berish, boshqarish, turli tillarda gapirish qobiliyatlarini berdi. ²⁹ Hammasi havoriymikin? Hammasi payg'ambarmikini? Hammasi muallimmikin? Hammasi mo'jiza ko'rsatarmikin? ³⁰ Hammasida shifokorlik kuchlari bormikin? Hammasi *noma'lum* tillarda gapirarmikin? Hammasi bu tillarni ta'bir qilarmikin?

³¹ Sizlar yaxshisi, a'loroq in'omlarga qiziqinglar. Endi men sizlarga eng oliy yo'lni ko'rsataman.

13-BOB

Sevgi – eng oliy xislat

¹ Agar men insonlarning va farishtalarning tillarida gapirsam-u, lekin sevgim bo'lmasa, jaranglaydigan mis cholg'u, yangraydigan zang bo'lib qolaman. ² Agar bashoratgo'y bo'lsam, agar butun sirlardan voqif bo'lib, har qanday ilmni bilsam, agar tog'larni ko'chiradigan imonga ega bo'lsam-u, lekin sevgim bo'lmasa, men hech narsa emasman. ³ Agar butun yer-mulkimni taqsimlab bersam, hatto badanimni yondirishga topshirsam-u, lekin sevgim bo'lmasa, menga hech foydasi yo'q.

⁴ Sevgi sabrli va ko'ngilchidir. Sevgi hasad qilmas, kekkaymas, shishinmas. ⁵ Sevgi beboshlik qilmas, xudbinlik qilmas, achchiqlanmas, kek saqlamas. ⁶ Sevgi nohaqlikka sevinmas, aksincha, haqiqat ila shod bo'lur. ⁷ Sevgi har narsani ko'tarar, har yo'lda ishonch hosil qilar, har sharoitda umid saqlar, har narsaga toqat qilar.

⁸ Sevgi aslo ado bo'lmas. Payg'ambarlar bashorati bo'lsa, tamom bo'lg'usi. Tillar bo'lsa, jim bo'lg'usi. Bilim bo'lsa, bartaraf bo'lg'usi. ⁹ Bizning bilimimiz hali to'liqsiz, bashorat qilishimiz to'liqsizdir. ¹⁰ Kamolot kelganda esa, to'liqsiz narsa bartaraf bo'lajak. ¹¹ Men bola bo'lganimda, bola kabi gapirar, bola kabi fikr qilar, bola kabi muhokama qilar edim. Voyaga yetgach, bolalikni qoldirdim. ¹² Shu singari, biz hozir go'yo xira oynaga qaragandek ko'ryapmiz, lekin u vaqtda yuzma-yuz ko'rajakmiz. Hozir men qisman bilyapman, lekin u vaqtda o'zim bilinganim kabi bilajakman.

¹³ Endilikda bu uch narsa qoladi: ishonch, umid, sevgi. Sevgi esa eng a'losidir.

14-BOB

Noma'lum tillar va bashorat haqida

¹ Sevgining payidan bo'linglar, shuningdek, Ruhning in'omlarini olish, ayniqsa bashorat^a qilish uchun g'ayrat qilinglar. ² Kim *noma'lum* tilda^b gapirsa, insonlarga emas, Xudoga gapiradi; chunki uni hech kim tushunmaydi. U *Xudo* Ruhidan ilhomlanib, sirlarni gapiradi. ³ Bashorat qiluvchi bo'lsa, odamlarga o'gitanasihat berib, tinglovchilarni ruhan ozuqalantiradi. ⁴ *Noma'lum* tilda gapiruvchi o'zini o'zi yashnatadi, bashorat qiluvchi esa imonlilar jamoatini yashnatadi. ⁵ Endi siz hammangiz *noma'lum* tillarda gapirishingizni istaymanu, lekin bashorat qilishingizni yanada ko'proq istayman. *Noma'lum* tillar imonlilar jamoatining manfaati uchun ta'bir etilmasa, bashorat qiluvchi *noma'lum* tilda gapiruvchidan afzalroqdir.

⁶ Xo'sh, birodarlar, men sizlarning oldingizga kelib, *noma'lum* tillarda gapira boshlasamu, biroq aytganlarimning ma'nosini vahiy, bilimli kalom, bashorat yoki ta'limot bilan talqin qilmasam, sizlarga qanday foyda keltiraman? ⁷ Hatto jonsiz cholg'u asboblari ham, masalan, nay yoki chang, farqli ovozlar chiqarmasa, nay bilanmi yoki chang bilanmi chalayotganini kishi qanday biladi? ⁸ Agar karnay noaniq ovoz chiqarsa, jang uchun kim tayyorlana boshlaydi? ⁹ Shunga o'xshab, agar sizlarning gapingiz mujmal bo'lsa, sizni tinglovchilar nima gapirganingizni qanday bilib oladilar? Sizlar havoga gapirganday bo'lasizlar.

¹⁰ Dunyodagi tillar ko'p va xilma-xildir, ulardan birortasi ham ma'nosiz emas. ¹¹ Biroq agar men biror tilning ma'nosini tushunmasam, men u tilni gapirayotgan uchun ajnabiydek tuyulaman, gapirayotgan ham men uchun ajnabiydir. ¹² Modomiki sizlar Ruhning in'omlariga qiziqar ekansizlar, imonlilar jamoatini yanada yashnatadigan in'omlarga intilinglar.

¹³ Shuning uchun *noma'lum* tilda gapiruvchi kishi ta'bir qilish in'omini olish uchun ham ibodat qilsin.

^a 14:1 BASHORAT: yoki, karomat qilish, payg'ambarlik qilish.

^b 14:2 NOMA'LUM TIL: kishining Xudo Ruhi ta'sirida hech o'rganmagan tilda gapirish qobiliyati; yana qarang: 12:10 va 28-30, Mark 16:17-18, Havoriylar 2:1-13, 10:46, 19:6.

¹⁴ Agar men *noma'lum* tilda ibodat qilsam, ruhim ibodat qiladi, ongim esa samarasiz qoladi. ¹⁵ Xo'p, bundan qanday xulosa chiqaraman? Ruh bilan ibodat qilsam, ong bilan ham ibodat qilishim kerak. Ruh bilan qo'shiq aytsam, ong bilan ham qo'shiq aytishim kerak. ¹⁶ Aks holda, agar sen ruhiy *tilda* hamd-sanolar aytsang, u yerda turgan avom xalq sening shukrona duongga qanday qilib "omin" deydi? U sening nima aytayotganingni tushunmaydi-ku! ¹⁷ Sen yaxshi shukur aytsang ham, o'zga kishi ibrat ololmaydi.

¹⁸ Xudoyimga shukurki, men hammangizdan ko'proq *noma'lum* tillarda gapiraman. ¹⁹ Imonlilar jamoatida esa *noma'lum* tilda son-sanoqsiz so'zlar gapirgandan ko'ra, boshqalarga nasihat qilish uchun oqilona besh so'z aytishni afzal bilaman.

²⁰ Birodarlar, o'y-fikrda bolalardek bo'lmanglar. Aksincha, yomonlikka nisbatan chaqaloq bo'lib, fikrlashda esa barkamol bo'linglar. ²¹ Tavrotda shunday yozilgan:

"Men o'zga tillarda, yot og'izlar-la
Shu xalqqa so'zlayveraman,
Ammo u vaqt ham Meni tinglamaslar,
– deydi Xudovand".

²² Demak, *noma'lum* tillar imonlilar uchun emas, balki imonsizlar uchun alomatdir. Payg'ambar bashorati esa imonsizlar uchun emas, imonlilar uchun alomatdir. ²³ Agar butun imonlilar jamoati bir yerda to'planib, hamma *noma'lum* tillarda gapira boshlasa va avom xalqdan yoki imonsizlardan kimdir u yerga kirsam, "Sizlar tentaklik qilyapsizlar", – deb aytmaydimi? ²⁴ Lekin agar hamma bashorat qilayotgan bo'lsa-yu, imonsiz yoki avom xalqdan bo'lgan bir kishi kirsam, u hamma tomonidan fosh bo'ladi, hamma ham uni muhokama qiladi.

²⁵ Shu tariqa uning dil sirlari oshkor bo'ladi. U muk tushib: "Chindan Xudo sizlar bilan ekan", – deb Xudoga sajda qiladi.

Jamoat yig'ilishlaridagi tartib-qoida

²⁶ Endi birodarlar, bundan nima xulosa chiqaramiz? Bir yerda to'planganingizda, sizlardan har biringizda biror sano^a bor, biror ta'lim bor, biror til bor, biror vahiy bor, biror ta'bir bor. Bularning hammasi imonlilar jamoati yashnab-gullashi uchun qilinsin. ²⁷ Agar kim *noma'lum* tilda gapirmoqchi bo'lsa, ikki yoki eng ko'pi bilan uch odam navbat bilan gapirsin va bir kishi esa ta'bir qilsin. ²⁸ Agarda ta'bir qiluvchi bo'lmasa, *noma'lum* tilda gapiruvchi kishi imonlilar jamoatida jim tursin, o'ziga va Xudoga gapirsin.

²⁹ Shuningdek, ikki yoki uch payg'ambar^b gapirsin, qolganlar esa aytilganlarni muhokama qilsinlar. ³⁰ Agar shu vaqt o'tirganlardan biriga vahiy kelsa, birinchi gapirgan jim bo'lsin. ³¹ Har biringiz birin-ketin bashorat qila olasizlar, toki hamma ta'lim olib, barcha dadillansin. ³² Payg'ambarlarning ruhlari payg'ambarlarga bo'ysunadi. ³³ Chunki Xudo tartibsizlik Xudosi emas, tinchlik Xudosidir.

Xudoning barcha aziz jamoatlarida bo'lgani kabi, ³⁴ sizning jamoatlaringizda ham xotinlar sukut saqlasin. Ayollarga so'zga chiqish uchun ruxsat berilmagan, lekin Tavrot^c ham aytilishicha, itoat etsinlar. ³⁵ Agar biror narsa o'rganishni istasalar, uyda o'z erlaridan bu haqda so'rasinlar. Imonlilar jamoatida xotinga so'zga chiqish adabsizlikdir.

³⁶ Nahotki Xudoning kalomi sizdan chiqqan bo'lsa? Nahotki u yolg'iz sizlarga yetib borgan bo'lsa? ³⁷ Agar biror kishi o'zini payg'ambar yoki Ruh amrida deb hisoblasa, u shuni anglasinki, sizlarga yozganlarim Rabbimiz amridir. ³⁸ Lekin kim buni anglamas ekan, anglamay qo'yaqolsin.

³⁹ Xullas, ey birodarlar, bashorat qilishga g'ayrat bilan intilinglar, *noma'lum* tillarda gapirishga esa to'sqinlik qilmanglar. ⁴⁰ Faqat har narsa adab va tartib bilan sodir bo'lsin.

15-BOB

Masih tirilishining dalili

¹ Birodarlar, men sizlarga eslatmoqchiman: o'zim Injil Xushxabarini sizlarga yetkazgan edim, sizlar esa uni tan olib, unga qattiq umid bog'ladingizlar. ² Agar mening kalomimga qattiq rioya qilsangizlar, bu kalom orqali najot topasizlar. Aks holda e'tiqodingizning asosi yo'q.

³ Men *Xudodan* qabul qilganimni dastlab sizlarga topshirgan edim, ya'ni Muqaddas Bitiklarga^d muvofiq, Masih gunohlarimiz uchun o'ldi, ⁴ yana Muqaddas Bitiklarga muvofiq, U ko'mildi va uchinchi kuni tirildi.

^a 14:26 SANO: yoki, Zabur xonishi; aynan qarang: Kolosaliklar 3:16, Efesliklar 5:19.

^b 14:29 PAYG'AMBAR: yoki, bashoratgo'y, karomatgo'y, ya'ni Xudo Ruhidan ilhomlanib, Xudo kalomini gapiruvchi kishi.

^c 14:34 TAVROT: aslida "qonun".

^d 15:3 MUQADDAS BITIKLAR: Muqaddas Kitobning u vaqtgacha yozilib bo'lgan Qadimgi Ahd qismi, ya'ni Tavrot va Zabur.

⁵ Avval U Kifaga^a, so'ngra o'n ikki shogirdiga ko'rindi. ⁶ Undan keyin bir vaqtning o'zida besh yuzdan ko'proq birodarga ko'rindi. Ulardan aksariyati hozirga qadar tirik, ba'zilari esa dunyodan ko'z yumib ketganlar.

⁷ Undan so'ng Masih Yoqubga va qolgan butun havoriylarga ko'rindi. ⁸ Hammadan keyin esa chala tug'ilgan bolaga o'xshaydigan menga ham ko'rindi.

⁹ Men havoriylarning eng arzimaydiganiman, havoriy deb atalishga ham loyiq emasman. Chunki men Xudoning jamoatini ta'qib etar edim. ¹⁰ Endi esa nimaiki bo'lgan bo'lsam, Xudoning inoyati bilan bo'ldim; Uning menga ko'rsatgan inoyati puchga chiqmadi, zero men havoriylarning hammasidan ko'proq mehnat qildim. Aslida mehnat qilgan o'zim emas, balki menga yor bo'lgan Xudo inoyatidir. ¹¹ Qanday bo'lmasin, xoh men voizlik qilsam, xoh ular – va'zimiz bir xil va sizlarning imoningiz ham bir xildir.

O'liklarning tirilishi haqida

¹² Demak, Masih o'liklar ichidan tirildi, deb olamga ochiq e'lon qilinmoqda. U holda qanday qilib ba'zilaringiz: o'liklar tirilmaydi, deb aytyapsizlar? ¹³ Agar o'liklar tirilmas ekan, unda Masih ham tirilmagan demakdir. ¹⁴ Agar Masih tirilmagan bo'lsa, u holda bizning xabarimiz ham, sizning imoningiz ham behudadir.

¹⁵ Bunday holda Xudoning yolg'on shohidlari ham bo'lar edik; chunki biz "Xudo Masihni tiriltirdi", deb shahodat berib yuribmiz. Agar haqiqatan o'liklar tirilmas ekan, unda Xudo Masihni ham tiriltirgan emas.

¹⁶ Ha, agar o'liklar tirilmas ekan, unda Masih ham tirilmagan demakdir. ¹⁷ Agar Masih tirilmagan bo'lsa, sizlarning imoningiz befoyda, sizlar hali ham gunohga botgansizlar. ¹⁸ U holda Masihga umid bog'lab ko'z yumganlar ham *abadiy* halokatga uchraydilar. ¹⁹ Agar biz yolg'iz bu hayot uchun Masihga umid bog'lagan bo'lsak, biz eng baxtsiz insonlar ekanmiz.

²⁰ Vaholanki, Masih chinakamiga tirildi! U birinchi bo'lib tirildi, qolgan marhumlarga namuna bo'ldi.

²¹ O'lim bir inson orqali dunyoga kirdi. Shunga o'xshab, o'liklarning tirilishi ham bir Inson orqali sodir bo'ladi. ²² Odam Atoning farzandi bo'lgan barcha o'ladi. Xuddi shunday: Masihning farzandi^b bo'lgan barcha tiriladilar.

²³ Har kim o'z navbati bilan tiriladi: birinchisi, tirilganlarning ilg'ori – Masih, keyin Uning olamga qaytishida Masih ummati bo'lganlar tiriladi. ²⁴ Bundan so'nggina, ya'ni Masih har qanday boshqarma, hokimiyat va qudratni tugatib, saltanatni Ota – Xudoga topshirgandan keyingina oxirat bo'ladi. ²⁵ Xudo butun dushmanlarni Masihning oyog'iga yiqitmaguniga qadar, Masih hokimlik qilishi kerak. ²⁶ Shunda oxirgi dushman – o'lim ham barham topadi. ²⁷ Ha, Xudovand borliqni Masihning oyoqlari ostiga tashlab, Unga tobe qildi. Garchi *Zaburda* "Borliq Unga tobe bo'ldi", – deyilsa-da^c, bundan borliqni Unga tobe qilgan Xudo istisnodir. ²⁸ Hamma narsa Unga tobe bo'lgandan keyingina O'g'il ham O'ziga hamma narsani tobe qildirgan Otaga tobe bo'ladi, toki Xudo hammaning hammasi bo'lsin.

²⁹ Agar tirilish bo'lmasa, o'liklar nomidan suvga cho'mib imon keltirganlar bundan qanday foyda kutadilar? Agar o'liklar mutlaqo tirilmaydigan bo'lsa, u holda bu kishilar nega marhumlar nomidan suvga cho'mar ekanlar?^d

³⁰ Nima uchun bizlar har soatda xavf-xatarlar bilan ro'baro'miz? ³¹ Ey birodarlarim, men sizlar tufayli Rabbimiz Iso Masihdan topgan iftixorim bilan aytamanki, men har kun o'lyapman! ³² Men Efes shahrida vahshiy hayvonlar bilan kurashdim. Agar buni faqat insoniy umid uchun qilganimda edi, menga qanday naf bo'lardi? Agar o'liklar tirilmas ekan, mayli, "keling, yeb-ichaylik, chunki ertaga o'lamiz!" ³³ Lekin adashmanglar: "Yomon odamlar to'dasi yaxshi axloqni buzarkan". ³⁴ Endi lozim bo'lganiday o'zingizga kelinglar, gunoh qilmanglar! Sizlar nomus qilasiz, deb aytyapmanki, sizlardan ba'zi kishilar Xudoni bilmaydilar.

Tirilgan tananing xususiyatlari

³⁵ Ehtimol, biror kishi shunday aytadi: o'liklar qanday qilib tirilar ekan? Qanday jism bilan paydo bo'lar ekan? ³⁶ Ey nodon! Sening ekan urug'ing agar o'lmasa, tirilmaydi-ku. ³⁷ Ekin ekaningda bo'lajak jismni emas, balki bug'doy yoki boshqa biror ekinning qup-quruq urug'ini ekasan. ³⁸ Xudo esa uruqqa O'zi istaganicha jism bag'ishlaydi, har bir urug'dan alohida jismni hosil qiladi. ³⁹ Har qanday et ham bir xil emas; lekin insonlarning eti boshqa, hayvonlarning eti boshqa, qushlarning eti boshqa, baliqlarning eti boshqa. ⁴⁰ Samoviy va dunyoviy jismlar ham bor. Lekin samoviy jismlarning ko'rki boshqa, dunyoviylikni boshqa. ⁴¹ Quyoshning ko'rki boshqa, oyning ko'rki boshqa hamda yulduzlarning ko'rki boshqa. Ko'rkiga qarab yulduz yulduzdan farq qiladi.

^a 15:5 KIFA: Simun Butrusning yangi ismi; qarang: 1:12, Matto 16:18, Yuhanno 1:42.

^b 15:22 MASIHNING FARZANDI: aslida "Masihning ummati"; yana qarang: Rimliklar 5:12-21.

^c 15:27 qarang: Zabur 8:7, Efesliklar 1:19-22, Ibroniylar 2:5-9.

^d 15:29 O'LIKLAR NOMIDAN SUVDA IMON KELTIRISH: bu odatning mohiyati aniqlanmagan. Ehtimol Korinfdan suvda imon keltirmay o'lganlarning yaqinlari ular o'rnida bu marosimni ado etib, marhumlarning tirilishiga umid qilganlar.

⁴² O'liklarning tirilishi ham bunga o'xshaydi: tana o'tkinchi bo'lib ekiladi-yu, o'lmaydigan bo'lib tiriladi. ⁴³ Tushkunlikda ekiladi-yu, ulug'vorlik bilan tiriladi; zaiflikda ekiladi-yu, qudrat bilan tiriladi. ⁴⁴ Moddiy badan ekiladi, ruhiy badan tiriladi. Moddiy jismlar bor bo'lganidek, ruhiy jismlar ham bor. ⁴⁵ *Tavrot*da yozilishicha: "Birinci odam – Odam Ato tirik jon bo'ldi". Oxirgi Odam^a esa hayotbaxsh Ruh bo'ldi. ⁴⁶ Ko'ramizki, birinchi navbatda ruhiy emas, moddiy badan keladi. Ruhiy badan keyinroq keladi. ⁴⁷ Birinchi odam yerdan, ya'ni tuproqdan paydo bo'lgan. Ikkinchi Odam [Rabbimiz Iso] esa osmondan tushgan. ⁴⁸ Tuproqdan yaralgan ilk odam qanday bo'lsa, boshqa odamlar ham shundaydir. Samoviy Odam qanday bo'lsa, samoviyilar ham shundaydir. ⁴⁹ Biz tuproqdan yaralgan odamga qanday o'xshasak, samoviy Odamga ham shunday o'xshab ketamiz. ⁵⁰ Ey birodarlar, sizlarga shuni aytyapmanki, foni maxluqqa^b Xudoning Shohligidan meros nasib etmaydi. O'tkinchi maxluq o'lmaslikdan ulush ololmaydi. ⁵¹ Mana, men sizlarga bir sir aytyapman: hammamiz o'lmaymiz-u, ammo hammamiz o'zgarib ketamiz. ⁵² To'satdan, ko'z ochib yumguncha, oxirzamon karnayi chalinganda o'zgarib ketamiz. Ha, karnay chalinadi va shu onda marhumlar yana hech o'lmaydigan bo'lib tiriladilar. Shunda biz, hayot bo'lganlar ham o'zgarib ketamiz. ⁵³ Bu o'tkinchi badanimiz chirimaydigan, bu o'ladigan vujudimiz o'lmaydigan vujudga burkanishi kerak. ⁵⁴ Bu o'tkinchi badan chirimaydigan, bu o'ladigan vujudimiz o'lmaydigan bo'lib qolgan paytda, quyidagi Tavrot oyatlari amalga oshadi:

"O'lim g'alaba bilan yutildi.

⁵⁵ Ey o'lim, sening nishing qayerda?

Ey do'zax, sening zafaring qayerda?"

⁵⁶ O'limning nishi gunohdir. Gunohning quvvati esa Ilohiy Qonun orqali namoyon bo'ladi^c. ⁵⁷ Lekin Xudoga shukur! U Rabbimiz Iso Masih orqali bizga g'alaba baxsh etgan.

⁵⁸ Shuning uchun, ey sevimli birodarlarim, qattiq va mahkam turinglar. Hamisha Rabbimiz xizmatida bo'lib, yanada g'ayratli bo'linglar. Shuni bilinglarki, Rabbimiz yo'lida qilgan mehnatingiz foydasiz bo'lmaydi.

16-BOB

Iona to'plash haqida yo'l-yo'riq

¹ Endi azizlar uchun iona^d to'plashga kelsak, sizlar xuddi Galatiyadagi Masih jamoatlariga tayinlaganimga amal qilinglar. ² Haftaning birinchi kunida har bir odam o'z qo'lidan kelganicha bir miqdor pulni olib qo'ysin, toki oldingizga kelganimda, pul yig'ishga hojat qolmasin. ³ Men oldingizga kelgach, sizlar munosib ko'rgan kishilarga maktublar berib, ehsonlaringizni Quddusdagi imonlilarga topshirish uchun yuboraman. ⁴ Agar mening ham borishim zarur bo'lsa, ular bilan boraman.

Pavlusning orzu-armonlari

⁵ Men Makedoniyadan o'tganimdan keyin, sizning oldingizga boraman; chunki Makedoniya orqali o'tib boraman. ⁶ Balki yoningizda bir oz qolarman yoki hatto qishni o'tkazarman, so'ng sizlar meni ketadigan joyimga kuzatarsizlar. ⁷ Chunki bu dafa sizlar bilan yo'l-yo'lakay ko'rishib ketishni istamayman. Xudo xohlasa, yoningizda bir qancha vaqt qolish umididaman. ⁸ Lekin Hosil bayramiga qadar Efes shahrida qolaman. ⁹ Chunki u yerda ta'sirchan faoliyat ko'rsatishim uchun menga keng eshik ochildi. Ammo menga qarshi chiqqanlar ham ko'p.

¹⁰ Agar Timo'tiy oldingizga kelsa, u orangizda xotirjam bo'lib yurishi uchun e'tibor beringlar. Chunki u menga o'xshash Rabbimiz xizmati bilan mashg'ul. ¹¹ Hech kim uni e'tiborsiz qoldirmasin. U mening oldimga ham kelsin, uni eson-omon kuzatib yuboringlar, uni men birodarlar bilan kutib turibman.

¹² Birodarimiz Apollosdan o'z do'stlari bilan birga sizlarning oldingizga borish uchun ko'p iltimos qildim, biroq hozir borishga hech ko'ngli yo'q. Qulay sharoit bo'lgach, u boradi.

So'nggi pand-nasihat va salomlar

¹³ Hushyor bo'linglar, imonda sobit turinglar, jasoratli va kuchli bo'linglar. ¹⁴ Hamma ishlaringizni mehr-muhabbat bilan bajo keltiringlar.

¹⁵ Birodarlar, Stefanning xonadonini bilasizlar: Axayada birinchi imon keltirganlar ular bo'lib, azizlarga

^a 15:45 OXIRGI ODAM: Iso Masih; yana qarang: Rimliklar 5:12-19, 8:11, Yuhanno 5:21, Ibtido 2:7.

^b 15:50 FONIY MAXLUQ: aslida "et va qon".

^c 15:56 yana qarang: Rimliklar 3:20, 4:15, 7:7-13; Galatiyaliklar 3:19.

^d 16:1 AZIZLAR UCHUN IONA: ya'ni Quddusdagi Iso Masih jamoati uchun to'plangan yordam; yana qarang: Havoriylar 11:27-30, 2-Korinfliklar 8-9-boblar.

xizmat uchun o'zlarini topshirdilar. Endi sizlardan iltimos qilaman: ¹⁶ Bundaylarga va ular bilan safdoshu mehnatdosh bo'lgan har bir kishiga ehtirom qilinglar. ¹⁷ Men Stefan, Fortunat va Axaikning kelganiga xursand bo'ldim, sizlarning yo'qligingizni ular to'ldirdi. ¹⁸ Ular mening hamda sizlarning ruhingizni tinchitdilar. Bundaylarni taqdirlanglar.

¹⁹ Asiya viloyatidagi Masih jamoatlari sizlarga salom yo'llayaptilar. Akil bilan Priskilla va ularning uyida yig'iladigan jamoat sizlarga Rabbimizdan ko'p salomatlik tilaydilar. ²⁰ Butun birodarlar sizlarga salom yo'llayaptilar. Muqaddas o'pich bilan salomlashinglar.

²¹ Men, Pavlus, sizlarga duoyi salom yozyapman, bu mening qo'lim.

²² Kimki Rabbimiz Iso Masihni sevmasa, mardudi davron bo'lsin! Maranafa^a!

²³ Rabbimiz Iso Masihning inoyati sizlarga yor bo'lsin. ²⁴ Men Iso Masihning sevgisi ila hammangizni sevaman. Omin.

^a 16:22 MARANAFa: aramiy tilida "Yo Rabbimiz, kel" demakdir.

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

KORINFLIKLARGA

IKKINCHI MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Xudoning irodasi bilan Iso Masihning havoriysi bo'lgan men, Pavlus ila birodarimiz Timo'tiy, Korinf shahridagi Xudoning jamoatiga, shuningdek, Axaya o'lkasi bo'yab yashovchi barcha Xudoning azizlariga salom yo'llaymiz. ² Otamiz Xudo va Rabbimiz Iso Masihdan sizlarga inoyat va tinchlik bo'lsin!

Tasalli manbayi – Xudo

³ Har turli tasallining manbayi bo'lgan Xudo, marhamatli Ota, Rabbimiz Iso Masihning Otasi Xudoga hamdu sanolar bo'lsin! ⁴ U butun g'am-qayg'ularimiz uchun bizga tasalli beradi. Shu tariqa o'zimizdek har turli qayg'ularga yo'liqqan boshqa odamlarni biz Xudodan olgan tasalli bilan ovuntira olamiz. ⁵ Masihning azoblari bizda qancha ko'payayotgan bo'lsa, Masihning tasallisi ham bizda shuncha ko'paymoqda. ⁶ Agar biz g'am-qayg'u chekayotgan bo'lsak, bu sizlar tasalli va najot topishingiz uchundir. Va agar biz tasalli topayotgan bo'lsak, bu ham sizlarning tasalli topishingiz uchundir. Biz chekayotgan qayg'ularga o'zingiz ham yo'liqqaningizda, shu bilan tasalli topib, sabr-toqat qilaszlar. ⁷ Sizlarga ishonchimiz komil, chunki sizlar alamlarimizgagina emas, tasallimizga ham sherik ekaningizni bilamiz.

⁸ Ey birodarlar, Asiya viloyatida boshimizga kelgan kulfatlardan xabarsiz qolishingizni istamaymiz. Biz haddan tashqari, chidab bo'lmaydigan darajada ezildik, hatto sog' qolishga umidimizni yo'qotgan edik. ⁹ Ha, o'limga mahkum bo'lganimizni o'z vujudimizda sezardik. Bu shuning uchun bo'ldiki, biz o'zimizga emas, balki faqat o'liklarni tiriltiruvchi Xudoga umid bog'laylik. ¹⁰ Haqiqatan ham Xudo bizni shunday katta o'lim tahlikasidan qutqardi va yana qutqaradi. Ha, U bizni yana qutqaradi, deb Undan qattiq umid qilamiz.

¹¹ Chunki sizlar ham biz uchun ibodat qilishda ishtirok etib kelyapsizlar. Shunday ko'p kishilarning iltijosi tufayli Xudo bizga inoyat ko'rsatdi, toki buni yana ko'plar bilib, biz tufayli Xudoga shukr qilsinlar.

¹² Bizning iftixor qilishimizning sababi bor, vijdonimiz ham shundan dalolat beradiki, biz bu dunyoda, xususan sizlar bilan bo'lgan munosabatimizda insoniy hikmat bilan emas, balki Xudoning inoyati bilan, muqaddaslik bilan, Xudoga maqbul bo'lgan samimiylik bilan harakat qildik. ¹³ Biz sizlarga nima yozsak, o'qib, anglab yetinglar, deb yozamiz. Umid qilamanki, sizlar bularni oxirigacha anglab yetaszlar. ¹⁴ Sizlar, qisman bo'lsa ham, bizni anglagansizlar va bilaszlarki, Rabbimiz Iso Masihning *olamga qaytadigan* kunida biz sizning faxringiz, siz esa bizning faxrimiz bo'lasizlar.

Pavlusning kechikkan ziyorati

¹⁵ Shu ishonch bilan, sizlar ikkinchi daf'a farah topinglar deb, oldinroq sizlarning yoningizga kelish niyatida edim. ¹⁶ Sizlarning oldingizdan Makedoniyaga o'tish va Makedoniyadan yana sizlarning oldingizga qaytish niyatida edim, oxiri sizlar meni Yahudiyaga kuzatib qo'yar edingizlar. ¹⁷ Shunday niyatim bo'la turib, beqarorlik bilan harakat qildimmikan? Yoki men goh ha-ha, goh yo'q-yo'q deganday, o'zboshimchalik bilan tashabbus ko'rsatdimmikan?

¹⁸ Xudo O'z so'zida turadi, shuning uchun bizning sizga so'zimiz ham goh "ha", goh "yo'q" emas. ¹⁹ Biz, ya'ni men, Silvan va Timo'tiy sizning orangizda Xudoning O'g'li – Iso Masihni targ'ib qilganimizda, buni goh "ha", goh "yo'q" deb qilmadik. Masih degani – "ha" degani. ²⁰ Chunonchi Xudo qancha va'dalarni bergan bo'lsa, ular Masih sharofati bilan "ha" deganday, "omin" deganday ro'yobga chiqadi, toki biz Masih orqali Xudoni ulug'laylik. ²¹ Xudoning O'zi bizni sizlar bilan birga Masih ummati qilib, mustahkam poydevorli qildi, O'ziga ajratib oldi, ²² ustimizga O'zining muhrini bosdi, bularning garovi qilib Muqaddas Ruhni yuraklarimizga joylashtirdi.

²³ O'z jonim haqi Xudoni shohidim bilaman: sizlarni ayaganim uchun hanuz Korinfga bora olmadim. ²⁴ Biz go'yo sizlarning imoningiz ustidan hukmronlik o'rnatayotganday bo'lyapmiz. Aslida biz quvonishingiz uchun sizlarga ko'maklashmoqdamiz. Chunki sizlar imonda mahkam turibsizlar.

2-BOB

Xafagarchilik va kechirim haqida

¹ Shunday qilib, men ko'nglimda yoningizga yana xafagarchilik bilan kelmaslikka qaror qildim. ² Agar men sizlarni xafa qiladigan bo'lsam, xafa qilganlarimdan boshqa kimlar ham meni ovuntira olardi? ³ Men ham oldindan shuning uchun sizlarga yozdimki, yoningizga kelganimda meni xursand qiladigan odamlardan xafagarchilik ko'rmayin. Chunki ishonchim komilki, mening sevinchim hammangizning sevinchingizdir.

⁴ Men sizlarni xafa qilish uchun emas, balki sizlarga bo'lgan cheksiz muhabbatimni sezishingiz uchun chuqur qayg'u va yurak iltirobi ichida hamda to'xtovsiz ko'z yoshlari bilan yozdim.

⁵ Agar kim xafa qilgan bo'lsa ham, meni emas, mubolag'a qilmasdan aytyapmanki, deyarli hammangizni xafa qilgan bo'ladi. ⁶ Xafa qilgan odamga ko'pchilik tomonidan berilgan bunday jazo yetar. ⁷ Shuning uchun endi bu odam haddan ortiq xafa bo'lmasligi uchun, uni kechirib tasalli berishingiz ma'quldir. ⁸ Ha, unga boshqatdan muhabbat qo'yishingizni iltimos qilaman. ⁹ Sizlar har ishda itoatli bo'lganingizni amalda bilish uchun sizlarga yozdim. ¹⁰ Biror kishini biror narsa xususida kechirsangizlar, men ham kechiraman. Men kimni kechirgan bo'lsam (agar kechiradigan biror narsa bo'lsa), uni sizlar uchun, Masihning huzurida turib kechirdim. ¹¹ Zinhor shaytonning pand berishiga yo'l qo'ymaylik, uning fitnalaridan xabarsiz emasmiz-ku.

Injilning xush hidi taralmoqda

¹² Masihning Xushxabarini yetkazish uchun Troas shahriga kelganimda, Rabbim menga bir eshik ochib bergan edi. ¹³ Shunga qaramay, ruhim tinch emas edi, chunki birodarim Titusni u yerda topmagan edim. Nihoyat, u yoqdagilar bilan xayrlashib, Makedoniyaga jo'nadim.

¹⁴ Xudoga shukur! U bizni doimo Masihning tantanali yurishida olib borayotir va biz orqali har yerda O'z haqidagi bilimning xush bo'ylarini tarqatayotir. ¹⁵ Biz xalos bo'ladiganlarning ham, halok bo'ladiganlarning ham orasida Xudo sha'niga taralayotgan Masihning xush hidimiz. ¹⁶ Bu – halok bo'ladiganlar uchun halokatli o'lim hididir, xalos bo'ladiganlar uchun esa yashatuvchi hayot hididir.

Bunday mas'uliyatga kim loyiq? ¹⁷ Mana biz ko'pchilik qilayotganday, Xudoning kalomini bozorga solmaymiz. Aksincha, Xudo tomonidan yuborilgan va Masih xizmatida bo'lgan kishilardek, Xudoning ko'zi oldida sof ko'ngildan voizlik qilmoqdamiz.

3-BOB

Yangi Ahdning ulug'ligi

¹ O'zimizni yana tavsiya etishni boshlaymizmi? Nahotki ba'zilarga kerak bo'lganday, sizlar uchun yoki sizlardan tavsiyanomalar kerak bo'ldi? ² Butun insonlar tomonidan tan olingan va o'qilayotgan, bizning qalbimizga yozilgan tavsiyanomamiz – mana sizlarsiz. ³ Ochiq ko'rinib turibdiki, bizning xizmatimiz orqali yozilgan Masihning maktubi sizlarsiz. Bu siyoh bilan emas, balki barhayot Xudoning Ruhi bilan yozilgan hamda tosh lavhalarga^a emas, balki inson qalblari bo'lgan et lavhalarga yozilgan maktubdir. ⁴ Biz Masih tufayli Xudo huzurida shunday ishonchga sazovormiz. ⁵ Lekin bunga go'yo o'z-o'zimizdan, o'z qobiliyatimiz bilan muvaffaq bo'lmaganmiz. Bizning qobiliyatimiz faqat Xudodandir. ⁶ U bizga Yangi Ahdning^b xizmatkorlari bo'lishday qobiliyatni berdi. Bu xizmat esa Qonun harfi^c asosida emas, Ilohiy Ruh asosida sodir bo'lmoqda. Harf o'ldiradi, Ruh esa hayot bag'ishlaydi.

⁷ Tavrot davrida Xudoga xizmat qiluvchilar toshga harfma-harf chizilgan va gunohkorga mutlaqo o'lim keltiradigan Qonun bo'yicha xizmat qilishlari kerak edi. Bu xizmatning ko'rsatmasi shunday ulug'vorlik bilan keldiki, hatto Musoning nur yog'ilib turgan yuziga Isroil o'g'illari qaray olmas edilar (vaholanki, Muso yuzining ulug'vorligi o'tkinchi edi). ⁸ Shunday ekan, Ilohiy Ruh bo'yicha Xudoga xizmat qilish yo'li yanada ulug'vorroq bo'lmaydimi? ⁹ Ilgari gunohkorni mahkum qilgan xizmatning ulug'vorligi bor edi. Endi esa gunohkning oqlanishiga sabab bo'ladigan xizmat bundan chandon ulug' emasmi? ¹⁰ Hammadan ulug' bo'lgan narsa o'rtaga chiqqandan so'ng, ilgari ulug' deb bilingan narsaning ulug'ligi endi hechga chiqadi. ¹¹ Agar vaqtincha joriy bo'ladigan tuzum ulug'vorlik bilan kelgan bo'lsa, unda boqiy qoluvchi tuzum naqadar ulug'vorroqdir.

¹² Biz bunday umidga molik bo'lib, katta jasorat bilan harakat qilyapmiz. ¹³ Muso payg'ambar yuzimning o'tkinchi porloqligi tugaganini Isroil o'g'illari ko'rmasin deb, yuziga parda yopgan edi. Biz unga

^a 3:3 TOSH LAVHALAR: Tavrotning asosini tashkil etgan O'n Amrni Xudo tosh lavhalarga chizib, Muso payg'ambarga topshirgan edi; yana qarang: Ibroniylar 10:16.

^b 3:6 YANGI AHD: lug'atga qarang.

^c 3:6 QONUN HARFI: aslida "harf", ya'ni Tavrotning amr-farmonlari; yana qarang: Rimliklar 7:6, Yuhanno 6:63.

o'xshamaymiz. ¹⁴ Ularning zehnlari o'tmaslashib ketdi. Chunki bugunga qadar Qadimgi Ahdni^a o'qish vaqtida, o'sha parda turibdi. Parda ko'tarilmagan, u yolg'iz Masih orqali bartaraf bo'ladi. ¹⁵ To bugunga qadar Musoning kitobini o'qish vaqtida ularning yuraklarini parda yopib turibdi. ¹⁶ Faqat Rabbimiz Isoga iltijo qilganda bu parda olib tashlanadi.

¹⁷ Rabbimiz – Ruhdir. Rabbimizning Ruhi qayerda bo'lsa, o'sha yerda erkinlik bor. ¹⁸ Biz hammamiz ochiq yuzimiz bilan, ko'zguga qaraganday, Rabbimizning ulug'vorligiga qarab turibmiz. Ulug'vorlikdan ulug'vorlikka o'tganimiz sari, Rabbimizning suratiga tomon o'zgarimoqdamiz; bu esa Rabbimizning Ruhi orqali sodir bo'lmoqda.

4-BOB

Sopol idishlardagi ulug' xazinamiz

¹ Biz Xudoning marhamati bilan bunday xizmatga musharraf bo'lib, umidsizlanmaymiz. ² Lekin sirli va uyat ishlarni rad etib, hiyla bilan harakat qilmaymiz, Xudoning kalomini buzmaymiz. Haqiqatni ochiq-oydin qilib, Xudo huzurida o'zimizni har bir insonning vijdoniga taqdim etamiz. ³ Bordiyu Xushxabarimiz yopiq bo'lsa, u halok bo'ladiganlar uchun yopiqdir. ⁴ Xudoning tasviri bo'lgan Masihning ulug'vor Xushxabarining nurini odamlar ko'rmasin deb, bu dunyoning tangrisi^b imonsizlarning zehnlarni ko'r qilgan. ⁵ Biz esa o'zimizni emas, balki Rabbimiz Iso Masihni targ'ib qilmoqdamiz; biz – Iso yo'lida sizlarning qullaringimiz, xolos. ⁶ Xudo ibtidoda: “Qorong'ulikdan nur porlasin”, – deb qanday buyurgan bo'lsa^c, endi O'zining nuri bilan bizning yuraklarimizni ham shunday yoritdi, Iso Masih siymosida porlab turgan O'zining ulug'vorligini bizga ko'rsatdi.

⁷ Bu ulug'vor xazinani esa biz sopol idishlarda^d olib yuribmiz, toki bu oliy qudrat bizga emas, Xudoga mansub ekanligi ko'rinib tursin. ⁸ Biz har tomonlama jabrlanamiz, lekin ezilmaymiz. Mushkul ahvolda qoldik, ammo umidimizni yo'qotmaymiz. ⁹ Quvg'inga uchraymiz, lekin ilojsiz emasmiz. Yerga qulaymiz, ammo yakson bo'lmaymiz. ¹⁰ Isoning hayoti badanimizda namoyon bo'lib tursin deb, Uning o'limini doim badanimizda olib yuribmiz. ¹¹ Bizning foniy badanimizda Isoning hayoti namoyon bo'lsin deb, biz, tiriklar Iso uchun hamisha o'limga topshirilmoqdamiz. ¹² Shunday qilib, o'lim bizda, hayot esa sizda amal qilmoqda.

¹³ Zaburda: “Ishonganim uchun gapirdim”, – deb yozilgan^e. Biz xuddi shu imonning ruhiga egamiz va ishonganimiz uchun gapiramiz. ¹⁴ Bilamizki, Rabbimiz Isoni tiriltirgan Xudo bizni ham Iso bilan birga tiriltiradi va sizlar bilan birga O'z huzurida turg'izib qo'yadi. ¹⁵ Bularning hammasi sizlar uchun sodir bo'lmoqda, toki Xudoning inoyati yana ko'pdan-ko'p odamlarga o'tsin, shu tariqa Xudoning hamdu sanosi yanada oshib, tillardan tushmaydigan bo'lsin.

¹⁶ Shuning uchun ham umidsizlanmaymiz. Garchi zohiriy vujudimiz har qancha xazon bo'layotgan bo'lsa-da, botiniy vujudimiz kundun-kunga yangilanyapti. ¹⁷ Bu o'tkinchi va arzimas qayg'ularimiz biz uchun haddan tashqari ajib, katta va abadiy ulug'vorlik hosil qiladi. ¹⁸ Chunki biz ko'zga ko'rinadigan narsalarga emas, ko'zga ko'rinmaydigan narsalarga qaraymiz. Ko'rinadiganlari muvaqqat, ko'rinmaydiganlari esa abadiydir.

5-BOB

Samoviy vatanimiz

¹ Biz bilamizki, bu foniy uyimiz^f, bu kulbamiz xarob bo'lgandan keyin, Xudo bizga mangu bir uy, qo'l bilan qurilmagan osmondagi makonni beradi. ² Biz samoviy maskanimizga burkanishni sog'inib, oh chekib yuribmiz. ³ O'shanda shunday burkangan bo'lib, boshqa yalang'och ko'rinmaymiz. ⁴ Dunyoviy kulbada bo'lgunimizcha, istibdod ostida oh-nola chekyapmiz. Bu kulbadan chiqishni istamasak-da, *samoviy vujudga* burkanishni orzu qilamiz, chunki o'shanda bu foniylik boqiy hayotga tamoman g'arq bo'lajak. ⁵ Aynan shuning uchun Xudo bizni yaratgan va buning garovi qilib bizga Muqaddas Ruhni ato qilgan.

⁶ Shuning uchun biz doimo xotirjammiz. Bilamizki, bu badanda joylashgunimizcha, Rabbimizdan uzoqda qolgan g'ariblarmiz. ⁷ Biz ko'rish bilan emas, e'tiqod bilan yashaymiz. ⁸ Ha, xotirjammiz va iloji bo'lsa,

^a 3:14 QADIMGI AHD: lug'atga qarang.

^b 4:4 BU DUNYONING TANGRISI: Xudoni tanimaydigan odamlar ustidan xudolik qilayotgan shayton; yana qarang: Efesliklar 2:2, Yuhanno 12:31.

^c 4:6 qarang: Ibtido 1:3-5.

^d 4:7 SOPOL IDISHLAR: o'tkinchiligidimiz, bandaligidimiz ramzi.

^e 4:13 qarang: Zabur 115:1-2.

^f 5:1 FONIY UYIMIZ: badanimiz ramzi; aynan qarang: 2-Butrus 1:13-14.

badanimiz g'urbatsarosidan chiqib, Rabbimiz huzuridagi vatanga ko'chishni xohlaymiz. ⁹ Lekin xoh vatanda, xoh g'urbatda joylashsak, Rabbimizga maqbul bo'lish uchun jonbozlik qilamiz. ¹⁰ Chunki hammamiz badanda yashagan paytda qilgan yaxshi yoki yomon ishlarimizga yarasha qismatimizni olish uchun, Masihning hukm kursisi oldida hozir bo'lajakmiz.

Xudo bilan yarashish

¹¹ Biz Xudodan qo'rqishning nimaligini anglaganimizdan keyin, boshqa odamlarni ham Unga ishontirmoqqa tirishamiz. Xudoga esa biz ayonmiz va umid qilamanki, sizlarning vijdoningizga ham ayonmiz. ¹² O'zimizni sizlarga qayta taqdim etmayapmiz. Lekin qalbidan ko'ra tashqi qiyofasi bilan maqtanayotganlarga tegishli javob beringlar deb, biz bilan maqtanish imkoniyatini sizlarga beryapmiz. ¹³ Biz aqldan ozdikmi? Unda bu Xudo uchun. Aqli gapiryapmizmi? Unda bu sizlar uchun. ¹⁴ Axir, Masihning sevgisi bizni qamrab olyapti-ku! Agar hamma odamlar uchun Bittasi o'lgan bo'lsa, bu hammasi o'lgani demak, degan xulosaga keldik. ¹⁵ Masih ana shu maqsadda hamma uchun o'ldi, toki yashayotganlar endi o'zlari uchun emas, balki o'zlari uchun o'lgan va tirilgan Masih uchun yashasinlar.

¹⁶ Shuning uchun biz endi hech kimni insoniy fikr bilan qadrlamaymiz. Agar Masihni ilgari insoniy fikr bo'yicha bilgan bo'lsak, bundan keyin yana bunday bilmaymiz. ¹⁷ Binobarin, kim Masihga tegishli bo'lsa, u yangi ijoddir. Qadimgi holat o'tib ketdi, endi [hammasi] yangi bo'ldi.

¹⁸ Bularning hammasiga Xudo sabab bo'ldi. U Masih orqali bizni O'zi bilan yarashirdi hamda odamlarni Xudo bilan yarashirish^a xizmatini bizga berdi. ¹⁹ Ha, Xudo Masih vujudida bo'lib dunyoni O'zi bilan yarashirdi, odamlarning gunohlarini hisobga olmadi. Bu yarashish to'g'risidagi xabarni yetkazishni esa bizga topshirdi. ²⁰ Shunday qilib, biz Masih uchun elchilik qilyapmiz, Xudo biz orqali insonlarga murojaat etyapti. Biz Masih nomidan yolvoryapmiz: Xudo bilan yarashinglar! ²¹ Xudo bizni O'ziga ma'qul, solih deb bilish uchun, gunohni hech bilmagan Masihni biz uchun gunohga aylantirdi.

6-BOB

Injil yo'lida fidoyilik

¹ Xudoning hamkorlari sifatida, Uning inoyatini befoyda qabul qilmaslikni sizlardan iltimos qilamiz.

² Chunki Xudo *Tavrot*da shunday deyapti:

“Maqbul vaqtda seni eshitdim,
Najot kunida senga yordam berdim”.

Mana endi maqbul vaqt keldi! Mana endi najot kuni keldi!

³ Xizmatimiz qoralanmasin deb, hech kimga hech qanday xalaqit bermaymiz. ⁴ Xudoning xizmatkorlari sifatida o'zimizni hamma sohada ibrat qilib ko'rsatamiz: cheksiz sabr-toqatda, g'am-qayg'ularda, tanqisliklarda, tangliklarda, ⁵ zarbalar ostida, zindonlarda, to'polonlarda, zahmatlarda, uyqusizlikda, ro'za tutishda, ⁶ poklikda, donolikda, to'zimplilikda, mehribonlikda, Muqaddas Ruh kuchida, samimiy muhabbatda.

⁷ Haqiqat kalomini aytib, Xudoning qudratiga suyanib, o'ng va so'l qo'lida solihlik qurollarini^b tutib yuribmiz. ⁸ Sharaf va isnodga, haqorat va maqtovga duch kelyapmiz. Bizni aldamchi hisoblaydilar, ammo haqiqatgo'yimiz. ⁹ Noma'lummiz, ammo bizni hamma biladi. Bizni o'lgan deb hisoblaydilar, ammo mana, tirikmiz. Bizni jazoga tortyaptilar, ammo o'lmayapmiz. ¹⁰ Bizni xafa qilyaptilar, ammo doimo xursandmiz. O'zimiz kambag'alimiz, ko'p kishilarni boyitamiz. Hech narsamiz yo'g'u, ammo hamma narsaga egamiz.

¹¹ Ey korinfliklar, sizlar uchun tilimiz yechildi, yuragimiz keng ochildi. ¹² Bizning ko'nglimiz sizlar uchun tor emas, lekin o'zlaringizning ko'nglingiz juda tor ekan! ¹³ Buning baravariga – bolalarimga gapirayotgandek gapiryapman – sizlar ham ko'nglingizni kengroq qilinglar-chi!

Masih ummatining imtiyozlari

¹⁴ Imonsizlar bilan noravo sheriklik qilmanglar^c. Solihlik bilan qonunsizlik orasida qanday aloqa bor? Yoki nur bilan qorong'ilik orasida qanday umumiylik bo'lishi mumkin? ¹⁵ Masih bilan alayhilla'na^d orasida qanday kelishuv bo'la oladi? Yoki imonli bilan imonsiz orasida qanday sheriklik bo'lishi mumkin? ¹⁶ Xudo ma'badi bilan butlar orasida qanday muvofiqlik bor? Sizlar esa barhayot Xudoning ma'badisizlar. Xudo *Tavrot*da

^a 5:18 XUDO BILAN YARASHISH: yana qarang: Rimliklar 5:1-11, Kolosaliklar 1:20-22.

^b 6:7 SOLIHLIK QUROLLARI: imonlining hayoti jangga o'xshaydi, bunga kerak bo'ladigan qurol-aslaha esa poklik va ruhiy kuchdan iborat; yana qarang: 10-bob, Rimliklar 13:12, Efesliklar 6:10-20.

^c 6:14 NORAVO SHERIKLIK QILMANGLAR: aslida “yot bo'yinturuqqa o'zingizni qo'shmanglar”.

^d 6:15 ALAYHILLA'NA: aslida “beliar”, ya'ni mal'un shaytonning nomi.

aytganidek:

“Men ular ichra maskan qilib,
O‘rtalarida yurgayman.
Ularning Xudosi bo‘lurman,
Ular esa Mening xalqim bo‘lur”.

¹⁷ Binobarin, Xudovand yana shunday degan:

“Ularning orasidan chiqinglar,
Ulardan ayrilib ketinglar,
Nopokka esa qo‘l tegizmanglar;
Shunda Men sizlarni qabul qilurman.

¹⁸ Men sizlarga Ota bo‘lurman,
Sizlar esa Menga o‘g‘ilu qiz bo‘lursiz,
– deydi Xudovand, Sarvari koinot”.

7-BOB

Quvonchga aylangan xafalik

¹ Ey sevikli birodarlarim, Xudo bizga bunday ulug‘ va‘dalarni bergan ekan, badan va ruhimizni bulg‘ovchi har qanday murdorlikdan o‘zimizni tozalab, Xudodan qo‘rqib yashab, butunlay muqaddas bo‘laylik.

² Qalbingizdan bizlarga joy beringlar. Biz hech kimga ozor bermadik, hech kimga ziyon keltirmadik, hech kimdan manfaat ko‘zlamadik. ³ Sizlarga ta‘na qilib aytmayapman. Chunki oldin ham aytganimdek, o‘lishmi, qolishmi, sizlar bizning dilimizdasizlar. ⁴ Sizlarga ishonchim komil, iftixorim katta. Qayg‘u-alamlarimiz qancha bo‘lmasin, mening dilim tasalliga to‘lib-toshadi, behad sevinaman.

⁵ Hatto Makedoniyaga kelganimizdan keyin ham tanamizga hech qanday rohat topolmadik, aksincha, har tomonlama siqilgan edik: tashqaridan hujumlar, ko‘ngilda qo‘rquvlar bor edi. ⁶ Lekin tushkunlarga tasalli beruvchi Xudo Titusni yonimizga yuborib, bizni ovuntirdi. ⁷ Biz Titusning kelgani bilangina emas, balki u sizlardan topgan tasalli haqida eshitish bilan ham yupanib qoldik. Titus men uchun bo‘lgan qattiq sog‘inchingiz, tortgan ohlaringiz, ko‘rsatgan zo‘r g‘ayratingiz haqida bizga xabar bergandan keyin, yanada ko‘proq sevindim.

⁸ Shu sababdan, maktubim bilan sizlarni xafa qilgan bo‘lsam ham, afsuslanmayman. Garchi oldin u maktubdan qisqa bir muddat sizlar xafa bo‘lib, men pushaymon qilgan bo‘lsam-da, ⁹ endi sevinypman. Xafa bo‘lganingizdan emas, balki xafagarchilik sizlarni tavgaga keltirgani uchun sevinypman. Ha, siz azbaroyi Xudodan xafa bo‘ldingizlar, shuning uchun bizdan hech qanday zarar ko‘rmadingizlar. ¹⁰ Azbaroyi Xudo keladigan xafagarchilik o‘kintirmaydi, aksincha, odamlarni tavgaga keltirib, najot topishiga imkon yaratadi. Dunyoda bo‘ladigan xafagarchilik esa faqat o‘limni keltirib chiqaradi. ¹¹ Qaranglar, aynan shu sababli, ya‘ni sizga Xudo taqdir etgan xafagarchilik sababli o‘zingizni oqlash uchun sizlarda qanday g‘ayrat paydo bo‘ldi, qanday g‘azab, qanday qo‘rquv, qanday sog‘inch, qanday jonbozlik, qanday adolatparvarlik hosil bo‘ldi! Ana shularning hammasi bilan o‘zingizni halolladingizlar. ¹² Har holda, mening sizlarga maktub yozishimdan maqsad ayblovchi yoki ayblanuvchini belgilash emas, balki Xudoning huzurida sizlar biz uchun qanday ixlosmand ekaningizni eslatish edi.

¹³ Shu yo‘sin biz tasalli topdik. Bu topgan tasallimizdan tashqari, Titusning xursandligi bizni yana ko‘proq quvontirdi. Chunki hammangiz uning ruhini juda ko‘taribsizlar. ¹⁴ Men uning oldida sizlarni maqtagan edim va uyatga qolmadim. Sizlarga har narsa to‘g‘risida haqiqatni gapirar edik, Titusni maqtaganimiz ham haqiqat bo‘lib chiqdi. ¹⁵ U hammangizning itoatkorligingizni, o‘zini qanday hurmat va ehtirom bilan qabul qilganingizni xotirlar ekan, uning sizlarga bo‘lgan muhabbati yanada o‘t olmoqda. ¹⁶ Sizlarga ishonchim komil, ana shundan xursandman.

8-BOB

Quddusdagi Masih jamoati uchun iona

¹ Endi birodarlar, Makedoniya o‘lkasidagi Masih jamoatlariga Xudo ko‘rsatgan inoyat haqida sizlarga bildirib qo‘ymoqchimiz. ² Ular og‘ir kulfatlarga yo‘liqib, sinovdan o‘tgan bo‘lsalar-da, jo‘shqin bir sevinch namoyon qildilar, o‘ta kambag‘alligiga qaramay, samimiy bir saxiylik ko‘rsatdilar. ³ Ular qo‘llaridan kelganicha, hatto imkonlaridan ham ortiq xayr-ehson berganlariga men shohidman. ⁴ Ular Xudo azizlari uchun qilinadigan yordamda ishtirok etishni bizdan ko‘p o‘tinib so‘radilar. ⁵ Ular hatto umid qilganimizdan ham

ziyodroq qildilar: o‘zlarini oldin Rabbimizga, keyin, Xudoning irodasi bilan, bizga bag‘ishladilar.

⁶Titus bu xayrli ishni oldinroq boshlagani uchun, buni sizning orangizda bitirishi uchun uni rag‘batlantirdik. ⁷Sizlar hamma narsada mo‘lsiz – imonda, kalomda, bilimda, g‘ayratu tirishqoqlikda, bizga qo‘ygan mehringizda... Shunday ekan, bu xayrli ishda ham mo‘l bo‘linglar. ⁸Buni buyruq tariqasida emas, balki boshqalarning g‘ayrati bilan muqoyasa qilib, sevgingizning haqiqiylikini sinab ko‘rib gapiryapman. ⁹Chunki sizlar Rabbimiz Iso Masihning inoyatini bilasizlar: U boy bo‘la turib, kambag‘alligim tufayli boy bo‘linglar, deb sizlar uchun kambag‘allashdi.

¹⁰Bu haqda men sizlarga foydali bo‘ladigan shunday maslahat beraman: sizlar o‘tgan yili bu ishni boshlabgina qolmay, rosa ko‘ngil qo‘ygan edingizlar. ¹¹Endi bu ishni oxiriga yetkazinglar, chin ko‘ngildan, qo‘lingizdan kelganicha bitirishga harakat qilinglar. ¹²Agar g‘ayrat bo‘lsa, kimda nima yo‘qligiga qarab emas, balki nima borligiga qarab qabul qilinadi. ¹³Boshqalarga yengillik bo‘lib, sizlarga esa og‘irlik tushmasligi kerak, ammo baribir tenglik bo‘lsin. ¹⁴Hozirda sizlardagi baraka ulardagi yetishmovchiliklarni to‘ldirsin, boshqa vaqtda ulardagi baraka sizlardagi kamchiliklarni to‘ldirsin, shu yo‘sin tenglik bo‘lsin. ¹⁵*Tavrot*da yozilganidek:

“Ko‘p to‘plaganda ortig‘i bo‘lmadi,
Oz to‘plaganda kami bo‘lmadi”.

Titus Korinfga yuborilyapti

¹⁶Sizlar uchun Titusning diliga bunday g‘ayratni jo qilgan Xudoga shukr! ¹⁷Men unga iltimos qilgan bo‘lsam-da, u o‘z xohishi va zo‘r g‘ayrat bilan sizning oldingizga bormoqchi bo‘ldi. ¹⁸U bilan birga butun Masih jamoatlarida Injil voizi deb maqtalgan bir birodarni ham yuboryapmiz. ¹⁹Jamoatlar ayniqsa bu xayrli ishda yordam qilsin, deb uni yo‘ldoshimiz qilib sayladilar. Biz bu ishni Rabbimizni ulug‘lash uchun olib boryapmiz, shu bilan o‘z ishtiyoqmandligimizni ko‘rsatishga ham fursat topyapmiz. ²⁰Bizga ishonib topshirilgan bu mo‘l ehsonni yig‘ishda birov bizga ta‘na qilmasin deb ehtiyot bo‘lmoqdamiz. ²¹Biz Rabbimiz oldidagina emas, balki insonlar oldida ham halol bo‘lishga harakat qilamiz.

²²Demak, bir necha marta turli sharoitda sinalgan va g‘ayrati borligini ko‘rsatgan, endi esa sizlarga ishonchi komil bo‘lib yanada g‘ayratli bo‘lgan bu birodarimizni boyagi ikki kishi bilan birga yuboryapmiz.

²³Titusga kelganda, u mening o‘rtog‘im va orangizda yumush bajaradigan hamkorimdir. Boshqa birodarlarimiz bo‘lsa, Masih jamoatlarining elchilari va Masihning shon-shuhratidirlar. ²⁴Shunday qilib, jamoatlar oldida bularga muhabbatingizni namoyon qilib, sizlar tufayli topgan iftixorimizning to‘g‘riligini isbot etinglar.

9-BOB

Saxiy bo‘lishga undash

¹Azizlar uchun qilinadigan yordam haqida sizlarga yozish men uchun ortiqchadir. ²Chunki bilamanki, yordam berishga tayyorsizlar, shuning uchun ham: “Axaya aholisi o‘tgan yildan beri tayyor”, – deb Makedoniya bo‘ylab sizlar bilan maqtanib yuribman. Sizlarning g‘ayratingiz tufayli ko‘plar harakatga keldi. ³Endi siz haqingizda maqtanish behuda bo‘lib chiqmasin va xuddi aytganimday, tayyor bo‘linglar deb, birodarlarni yuboryapman. ⁴Yana makedoniyaliklar men bilan birga borib, sizlarni tayyor bo‘lmagan holda topsalar, biz uyatga qolmaylik – aynan sizlar deb aytmayapman; chunki biz shunday ishonib sizlar bilan maqtanib qo‘yganmiz, axir. ⁵Shuning uchun va‘da etilgan ionalarni oldindan tayyorlasinlar deb, men birodarlarni o‘zimdan avval oldingizga yuborib, iltimos qilishni lozim ko‘rdim. Ionangiz nohaq soliqday emas, rozilik bilan tayyor bo‘lsin.

⁶Shuni unutmangki, qizg‘anib ekan qizg‘anib o‘rib oladi; mo‘l ekan esa mo‘l o‘rib oladi. ⁷Har kim norozi bo‘lib yoki majburiyat bilan emas, balki ko‘nglida niyat etganini bersin. Chunki Xudo rozi bo‘lib beruvchini sevadi. ⁸Sizlar hamma vaqt hamma narsaga to‘la qanoat hosil qilib, turli xayrli ishlarga boy bo‘lishingiz uchun, Xudo sizlarni har xil noz-ne‘matlardan boy qilishga qodir. ⁹*Zabur*da yozilganidek:

“Solih qo‘lini ochib kambag‘alga sadaqa berar,
Uning solihligi esa abadiy turar”^a.

¹⁰Dehqonga urug‘ va yeyuvchiga non beradigan Xudo sizlarning ekaningizni ham mo‘l qiladi, bu himmatingizni unumli qiladi. ¹¹Sizlar yanada saxiy bo‘lib, har jihatdan boyib ketasizlar, natijada biz tufayli Xudoga hamdu sanolar oshib ketadi.

^a 9:9 qarang: Zabur 111:9.

¹² Bu muqaddas burchning ijro bo'lishi bilan na faqat Xudo azizlarining kamchiliklari to'ldiriladi, balki ko'pchilik odamlar ham Xudoga ko'pdan-ko'p tashakkur aytishga sabab topadi. ¹³ Chunki bu xayr-ehsoningiz sizning Xudoga bo'ysunganingizdan, shuningdek, Masih Xushxabariga bo'lgan ixlosingiz va samimiy saxovatingizdan dalolatdir; odamlar buni ko'rib, Xudoni ulug'laydilar. ¹⁴ Sizlar uchun ibodat qilar ekanlar, Xudo sizga ortig'i bilan inoyat berganidan quvonishib, sizlarga ko'ngil qo'yadilar. ¹⁵ Uning ifodalashga til o'jiz hadyasi uchun Xudoga shukr!

10-BOB

Havoriy Pavlusning mudofaasi

¹ Men, Pavlus – shaxsan oramizda bo'lganda kamtar, bizdan uzoq bo'lganda esa jasur, deb yurishgan men, Pavlus – Masihning muloyimligi va muruvvati bilan sizlarga murojaat qilaman. ² Sizdan o'tinib so'rayman, oldingizga kelganimda, meni jasurona va balandparvoz gapirishga majbur qilmanglar! Shuni aytay, bizni o'z bashariy qobiliyati bilangina ish qilyapti, deb o'ylayotganlarning ba'zilariga men shunday jasoratni bemalol ko'rsatarman. ³ Bizning hayotimiz bandalik bo'lsa ham, bashariy kuch bilan jang qilmayapmiz. ⁴ Bizning jangdagi qurol-aslahamiz bashariy emas, balki qal'alarni yakson qilish qudratiga ega bo'lgan ruhiy aslahalardir. Biz Xudoning qudrati bilan safsatalarni barham beramiz, ⁵ Xudo bilimiga qarshi bosh ko'targan har qanday baland iddaoni quritib yuboramiz. Har qanday fikrni Masihga bo'ysundirib asir qilamiz.

⁶ O'zlarigiz ham to'la bo'ysungandan keyin, biz har xil itoatsizlikni jazolashga tayyormiz.

⁷ Tashqi qiyofaga qarayapsizlarmi? Agar kim Masihning ummatiman, deb o'ziga ishonsa, o'z-o'zidan qiyos qilsin: u qanday Masihning ummati bo'lsa, bizlar ham xuddi shunday Masihning ummatimiz. ⁸ Rabbimiz bizga bergan iqtidor haqida andak ko'proq maqtansam ham, xijolat bo'lmayman. Chunki bu iqtidor sizni xarob qilish uchun emas, barpo qilish uchun berilgan. ⁹ Maktublarim bilan sizlarni go'yo qo'rqitayotgan bo'lib ko'rinmayin. ¹⁰ Ba'zilar: “U maktublarida talabchan va kuchli, lekin shaxsan zaif va so'zi o'tmas”, – deyaptilar. ¹¹ Bunday deyuvchilar shuni bilsinki, biz uzoqda, maktublarimizda qanday bo'lsak, shaxsan, huzuringizda ham shundaymiz.

¹² Biz o'zlarini namoyish qilayotganlarning ba'zilar bilan o'zimizni barobar tutishga yoki qiyos qilishga jur'at etmaymiz. Ular aqlsizlarcha o'zlarini o'zlari bilan o'lchab, o'zlariga o'zlari me'yordirlar. ¹³ Lekin biz esa cheksiz-chegarasiz maqtanavermaymiz. Biz faqat Xudo taqdir etgan chegara ichida maqtanamiz. Bu chegara esa sizlarga yetib borgan. ¹⁴ Biz go'yo sizlarning oldingizga bormaganday, haddimizdan oshmayapmiz, chunki Masihning Xushxabarini sizning oldingizgacha yetkazganmiz. ¹⁵ Biz haddan tashqari boshqalarning mehnati bilan ham maqtanmayapmiz. Lekin imoningiz komil bo'la borgan sari, biz o'z chegaramizdan oshmay, orangizdagi nufuzimizni yana orttiramiz, deb umid qilamiz. ¹⁶ Shunday qilib, begona yerlardagi tayyor ishlar bilan maqtanmay, sizlardan uzoqroq joylarda ham Xushxabarni targ'ib qilaylik. ¹⁷ Maqtanaman degan Rabbimiz bilan maqtansin. ¹⁸ O'zi-o'zini maqtagan emas, balki Rabbimiz maqtagan kishi maqbuldir.

11-BOB

Soxta havoriyalar

¹ Koshki mening chandon befarosatlik qilishimga biroz bo'lsa ham sabr qilsangizlar edi! Zotan sizlar menga sabr qilyapsizlar ham. ² Men sizlarni Xudoning rashki bilan qizg'anyapman, chunki sizlarni bir pok bokira qizni yagona erga nikohlaganday, Masihga taqdim etdim. ³ Mabodo Momo Havoni ilon o'zining hiylagarligi bilan aldaganiga o'xshab, sizlarning o'y-fikringiz ham buzilib, Masihga xos soddalikdan ayrilib qolmasangizlar, degan xavotirdaman. ⁴ Agar birov kelib, biz va'z qilgandan boshqa bir Isoni va'z qilsa, yo sizlar olgan Ruhdan boshqa bir ruhni olsangiz, yoki qabul qilgan Injildan boshqa bir xushxabarni eshitsangiz, naqadar xush qarshilaysizlar! ⁵ Men ham o'sha “oliy havoriyalar”dan hech bir narsada qolishmayman, deb o'ylayman. ⁶ Men nutqda mohir bo'lmasam ham, lekin bilimda mohirman. Bu xususda biz sizlarga tamoman ochiq va ayonmiz.

⁷ Men sizlarni yuksaltirish uchun o'zimni pasaytirib, Isoning Xushxabarini sizlarga tekinga targ'ib qilib, gunoh qildimmikan? ⁸ Men sizlarga xizmat qilish uchun boshqa Masih jamoatlariga chiqim keltirib, ulardan mablag' olar edim. Orangizda bo'lib, muhtojlikda qolganimda ham birovga ortiqcha yuk bo'lmadim. ⁹ Chunki Makedoniyadan kelgan birodarlar yetishmovchiliklarimni to'ldirdilar. Men hech narsada sizlarga og'ir bo'lmaslikka tirishgan edim va tirishaman ham. ¹⁰ O'zimdagi Masihning haqiqati haqi deyapman: Axaya mamlakati bo'ylab hech kim bu iftixorimdan meni mahrum qila olmaydi. ¹¹ Nima uchun shunday munosabatda bo'lyapman? Sizlarni sevmaganimdanmikan? Xudo biladi, unday emas!

¹² Biz bilan teng bo'lishga intilayotgan maqtanchoqlarga yo'l bermaslik uchun, men nima qilayotgan

bo'lsam, kelajakda ham qilaveraman. ¹³ Bu kabi odamlar – soxta havoriylar, hiylakor xizmatkorlardir, ular faqat Masihning havoriylari qiyofasini oladilar. ¹⁴ Buning hayron qoladigan joyi yo'q. Chunki shaytonning o'zi ham nurli farishtaning qiyofasini oladi. ¹⁵ Demak, shaytonning xizmatkorlari ahli saloh qiyofasini olsalar, ajablanmaslik kerak. Ularning oqibati qilmishlariga yarasha bo'ladi.

Havoriy Pavlus chekkan qayg'ular

¹⁶ Yana aytaman: biror kishi meni aqlsiz deb o'ylamasin. Bordiyu shunday o'ylasangiz, hech bo'lmasa aqlsiz kabi qabul qilinglar-chi, toki men ham biroz maqtanay! ¹⁷ Bunday balandparvoqlik qilib, men Rabbim gapirganday emas, balki aqlini yo'qotgan maqtanchoqday gapirgan bo'laman. ¹⁸ Modomiki, ko'pchilik o'zlarining insoniy fazilatlarini bilan maqtanayotgan ekan, mayli men ham maqtanaveraman. ¹⁹ Siz, aqllilar, aqlsizlarga jon deb toqat qilasizlar. ²⁰ Chindan ham agar biror kishi sizni asoratga solsa, haqingizni yesa, talon-taroj qilsa, o'zini katta tutsa, yuzingizga tarsaki ursal, sizlar bunga chidaysizlar. ²¹ Xijolatlik bilan aytamanki, bizda bunday ishlarga darmon yetmas edi!

Shunday qilib, agar biror kishi biron narsada maqtanmoqqa jur'at qilsa – o'zimni aqlsizlikka solib aytyapman – unda men ham jur'at etaman. ²² Ular yahudiyimi? – Men ham yahudiyman. Ular isroillikmi? – Men ham isroillikman. Ular Ibrohim naslimi? – Men ham Ibrohim nasliman. ²³ Ular Masihning xizmatkorlarimi? – Men befarosatlik qilib aytyapmanki, ularning hammasidan ustunman! Zahmat desangiz, men ulardan ko'proq zahmat chekdim. Zindon desangiz, ulardan ko'proq zindonda yotdim. Zarba desangiz, men haddan tashqari zarba yedim, hatto ko'p marta o'linga yaqin yurdim. ²⁴ Yahudiylar tomonidan besh dafa bir kam qirqtadan qanchi yedim. ²⁵ Uch dafa tayoq bilan savaladilar, bir dafa toshbo'ron qildilar, uch dafa kemada halokatga uhradim, bir kechayu kunduzni dengiz bag'rida o'tkazdim. ²⁶ Ko'p dafa sayohatlarga chiqdim. Daryolarda tahlikada qoldim, qaroqchilardan tahlikada qoldim, o'z qondoshlarimdan ham, majusiylardan ham tahlikaga tushdim. Shaharda tahlika, yovonda tahlika, dengizda tahlika, soxta birodarlar orasida tahlika! ²⁷ Mehnat va mashaqqat ostida, ko'p dafa uyqusizlikda, ochlik va tashnalikda, ko'p ro'za tutish azoblarida qoldim, sovuq havoda yalang'och yurdim.

²⁸ Tashqi hodisalardan boshqa har kuni odamlar yig'ilib keladi, butun Masih jamoatlari haqida ham g'amxo'rlik qilaman. ²⁹ Qaysi darmonsizlar bilan men toliqmagan edim?! Qaysi vasvasaga tushganlar uchun yuragim yonmagan edi?! ³⁰ Agar maqtanish menga lozim bo'lsa, o'z zaifligim bilan maqtanaman.

³¹ Abadiy hamd-sanoga munosib Xudo, Rabbimiz Iso Masihning Otasi biladiki, men yolg'on gapirmayapman. ³² Mana, Damashqda podsho Aretasning viloyat hokimi meni tutish uchun Damashq shahrini nazorat ostiga olgan edi. Ammo meni savat ichida devordagi derazadan tushirishdi va men uning qo'lidan qochib qutuldim^a.

12-BOB

Havoriy Pavlusga kelgan vahiylar

¹ Mening maqtanishim hech ham munosib emas, chunki endi Rabbim menga ayon qilgan narsalarga va vahiylarga kelaman. ² Masihga qarashli bir odamni bilaman. O'n to'rt yil oldin – badanda edimi, badandan tashqarida edimi, bilmayman, Xudo biladi – u odam yerdan uchinchi osmonga qadar ko'tarildi. ³ Ha, bu odam haqida shuni bilamanki, – yana badanda edimi, badandan tashqarida edimi, bilmayman, Xudo biladi, – ⁴ u jannatga ko'tarildi va insonga gapirish mumkin bo'lmagan, tilga olib bo'lmas so'zlar eshitdi. ⁵ Bunday bir odam bilan maqtansam bo'ladi. Lekin o'zim haqimda bo'lsa, zaifliklarimdan boshqa hech narsa bilan maqtana olmayman. ⁶ Shu bilan birga, agar maqtanaman desam, aqlsiz bo'lmayman, chunki haqiqatni gapirgan bo'laman. Faqat biror kishi men haqimda o'zimda ko'rgan yoki eshitgandan ortiq fikr qilmasin, deb o'zimni tutib turibman.

⁷ Menga kelgan odatdan tashqari ajoyib vahiylardan o'zimni hammadan yuqori tutmasligim va kibrlanib ketmasligim uchun, mening badanimga bir nish, meni niqталayveradigan bir shayton elchisi berildi. ⁸ Buni mendan yiroqlashtirgin deb, uch marta Rabbimga yolvordim. ⁹ Ammo Rabbim menga shunday dedi: “Senga bergan inoyatim yetar, Mening qudratim zaiflikda tugal bo'ladi”. Shuning uchun, Masihning qudrati menda amal qilsin deb, yanada ko'proq, bajonidil o'z zaifliklarim bilan maqtanaman. ¹⁰ Shu sababdan Masih uchun zaifliklarga, ozorlarga, muhtojliklarga, ta'qib va siquvlarga yo'liqqanimda, qanoat qilaman. Chunki zaif bo'lsam, qudratim oshar ekan.

¹¹ Men maqtanib, aqlsiz kabi bo'ldim. Ammo meni bunga sizlar majbur etdingizlar-ku. Sizlar meni madh qilishingiz lozim edi. Bordiyu men hech kim bo'lmasam ham, o'sha “oliy havoriylar”dan hech kam emasman.

¹² Havoriylikim mohiyati sizlarning orangizda tugal sabr-qanoat bilan, ajoyib va qudratli mo'jizalar orqali

^a 11:32 aynan qarang: Havoriylar 9:24-25.

isbotlab berilgan-ku! ¹³ O'zga Masih jamoatlaridan sizlarning nimangiz qolishar ekan? Bordiyu, birgina sizlarga mening og'irligim tushmaganini aytsam... Aybim uchun meni kechiringlar!

Korinfliklar uchun qayg'urish

¹⁴ Mana, uchinchi dafa oldingizga borishga tayyormanu, sizlarga hech og'irligimni tushirmayman. Chunki qo'lingizdagini emas, o'zlarinigizni istayman. Zotan farzandlar ota-onalariga emas, balki ota-onalar farzandlariga mol-mulk jamg'arishlari lozim. ¹⁵ Men esa ko'p mamnuniyat bilan mol-mulkimnigina emas, o'z jonimni ham sizlarning jonlaringiz uchun sarflayman. Men sizlarni haddan tashqari sevar ekanman, sizlar meni kamroq sevishingiz to'g'ri bo'ladimi?

¹⁶ Masalan, aytaylik, men sizlarga og'irligimni tushirmagan bo'lsam-da, lekin aldab, hiyla bilan sizlardan olgan ekanman. ¹⁷ Biroq yuborgan odamlarim orqali sizlardan biror manfaat ko'rdimmikan? ¹⁸ Titusdan iltimos qilib, boshqa birodarimizni ham u bilan birga oldingizga yuborganimda, Titus sizlardan foydalandimmikan? Bizlar bir ruhda faoliyat ko'rsatmagan edikmi? Bir yo'lda yurmagan edikmi?

¹⁹ Biz sizlarning oldingizda o'zimizni oqlamoqchimiz, deb fikr qilmayapsizlarmi hali? Yo'q, Masih haqi Xudoning huzurida gapiryapmiz: ey sevganlarim, biz faqat ibrat olishingiz uchun bunday harakat qilyapmiz.

²⁰ Men yoningizga kelganimda, mabodo sizlarni yoqimsiz ahvolda toparman, sizlar esa meni yoqimsiz ahvolda toparsiz, deb qo'rqaman. Mabodo kelsamu, janjal, hasadgo'ylik, g'azabnoklik, talash-tortish, bo'hton, g'iybat, manmanlik, tartibsizlik ko'ramanmi, degan xavotirdaman. ²¹ Bordiyu yana yoningizga kelganimda, ko'pchilik burun qilgan gunohlari – harom-harishlik, fahshbozlik, shaloqlikdan tavba qilmagan bo'lsa, Xudoyim meni oldingizda yerga urmasin, sizlar uchun motam tutib yig'lamayin.

13-BOB

So'nggi pand-nasihat va salom

¹ Men endi uchinchi dafa yoningizga boryapman. Axir, *Tavrot*da yozilganidek: "Ikki yoki uch shohidning har qanday guvohligi qat'iy bo'ladi". ² Shunday qilib, men ikkinchi dafa yoningizda bo'lganimda ogohlantirgan edim. Endi esa g'oyib bo'lsam ham, yozib ogohlantiryapmanki, agar yana oldingizga borsam, oldin gunoh qilgan odamlarning ham, boshqalarning ham hech birini ayamayman. ³ Sizlar-ku men orqali Masih so'zlashiga dalil izlayapsizlar. Mana, Masih sizlarga nisbatan zaif emas, U orangizda O'z qudratini namoyish qilmoqda. ⁴ Garchi U zaiflik holatida xochga mixlangan bo'lsa-da, Xudoning qudrati tufayli tirikdir. Shunga o'xshab, biz Masihning zaifligiga sherik bo'lsak ham, sizlarni deb Xudoning qudrati tufayli Masihning hayotiga ham sherikmiz.

⁵ O'z-o'zingizni tekshiringlar: imonda turibsizlarmi? O'zingizni sinab ko'ringlar: Iso Masih ichingizda ekanini bilmayapsizlarmi? Bilmasangizlar, maqbul emassizlar. ⁶ Biz esa nomaqbul emasligimizni bilasizlar, deb umid qilaman. ⁷ Sizlar yomon ish qilmasligingizni Xudodan tilaymiz. Maqsadimiz o'zimizni maqbul deb ko'rsatish emas. Aksincha, bordiyu biz maqbul ko'rinmasak ham, sizlar yaxshi ish qilsangiz bo'ldi. ⁸ Zotan haqiqatga qarshi turishga kuchimiz yetmaydi, haqiqat yo'lida esa kuch-quvvatlimiz. ⁹ Bizlar zaif, sizlar esa quvvatli bo'lganingizdan sevinamiz. Zotan, tilagimiz sizlarning komil bo'lishingizdir. ¹⁰ Shuning uchun men hali kelmay turib, shularni yozyapman, toki kelganimda Rabbim menga bergan iqtidor bilan qattiq choralarni ishga solmayin. Men bu iqtidorni xarob qilish uchun emas, barpo qilish uchun olganman.

¹¹ Shunday qilib, birodarlarim, yaxshi qolinglar. Komil bo'lishga g'ayrat qilinglar. Pand-nasihatga quloq solinglar. O'zaro hamfikir bo'linglar, tinchlikni saqlanglar. Shunda sevgi va tinchlik bergan Xudo sizlar bilan bo'ladi. ¹² Muqaddas o'pich bilan salomlashinglar. Xudoning barcha azizlari sizlarga salom yo'llayaptilar.

¹³ Rabbimiz Iso Masihning inoyati, Otamiz Xudoning sevgisi va Muqaddas Ruhning hamrohligi hammingizga yor bo'lsin! Omin.

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

GALATIYALIKLARGA

MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Insonlar tomonidan emas, inson orqali ham emas, balki Iso Masih va Uni tiriltirgan Otamiz Xudo tomonidan havoriy qilib tayinlangan men – Pavlus, ² shuningdek, men bilan birga bo'lgan hamma birodarlar Galatiya^a o'lkasidagi Masih jamoatlariga salom yo'llaymiz. ³ Otamiz Xudodan va Rabbimiz Iso Masihdan sizlarga inoyat ila tinchlik bo'lsin.

⁴ Iso Masih bizni hozirgi yovuz asrdan qutqarmoqchi bo'lib, gunohlarimiz uchun O'zini fido qildi, shu yo'sin Otamiz Xudoning irodasini ado etdi. ⁵ Unga abadulabad shon-sharaflar bo'lsin! Omin.

Injil – yagona

⁶ Hayronman, sizlar qanchalik tez Masihning inoyatli da'vatidan yuz o'girib, boshqa bir "Injil"ga sajda qildingizlar! ⁷ Aslida boshqa Injil yo'q. Faqat ba'zilar sizlarni chalg'itib, Masih Xushxabarini buzib ko'rsatishni xohlaydilar. ⁸ Bordiyu biz yoki hatto osmondan biror farishta kelib, o'zimiz sizlarga o'rgatgan Injildan boshqa bir "xushxabar" keltirsa, la'nati bo'lsin. ⁹ Biz oldin ham aytgan edik, hozir yana aytyapman: agar kimki sizlar qabul qilgan Injilga zid bo'lgan xabarni targ'ib etsa, la'nati bo'lsin!

¹⁰ Endi men insonlardan maqtov izlayapmanmi, yoki Xudodanmi? Nahotki insonlarga yoqmoqchi bo'lsam? Agar men hali ham insonlarga yoqmoqchi bo'lganimda edi, Masihning quli bo'lolmas edim!

Pavlus havoriylar qatoriga kiradi

¹¹ Ey birodarlar, sizlarga e'lon qilmoqdaman: men targ'ib etayotgan Injil inson ijodi emas. ¹² Chunki men uni insondan qabul qilmaganman va hech kimdan ta'lim olmaganman; balki Iso Masihdan vahiy olganman.

¹³ Mening yahudiy dinida kechgan ilgarigi hayotim haqida eshitgansizlar; Xudoning ummatiga haddan tashqari jabr-zulm qilib, uni vayron qilar edim. ¹⁴ Qavmimdan bo'lgan ko'p tengdoshlarimga qaraganda, yahudiylikda xiyla muvaffaqiyat qozongan edim, ota-bobolarim urf-odatlariga o'ta jonkuyar edim. ¹⁵ Ammo Xudo muruvvat qilib, onam qornidayoq meni tanlagan, O'z inoyati bilan meni da'vat etgan edi. ¹⁶ Men dunyo xalqlari orasida Xudo O'g'lining Xushxabarini targ'ib qilishim uchun, Xudo O'z vaqtida O'g'lini menga zohir qildi. Shunda men darhol odamzod bilan maslahatlashmadim, ¹⁷ o'zimdani ilg'or havoriylarni ko'rgani Quddusga bormadim. Balki Arabistonga ketib, keyin yana Damashqqa qaytdim.

¹⁸ So'ngra, uch yildan keyin, Butrus bilan tanishmoq uchun Quddusga bordim va uning yonida o'n besh kun bo'ldim. ¹⁹ Lekin Rabbimiz Isoning ukasi Yoqubdan^b boshqa havoriylarning hech birini ko'rmadim. ²⁰ Men sizlarga nima yozayotgan bo'lsam, Xudo shohid, yolg'on emas.

²¹ Undan so'ng Suriya va Kilikiya mamlakatlariga bordim. ²² Yahudiya o'lkasidagi Masih jamoatlari esa meni shaxsan tanimas edilar. ²³ Ular faqat: u bir vaqtlar bizlarga jabr-zulm qilib yurgan kishi edi, endi ilgari ildizi bilan quritmoqchi bo'lgan imonni o'zi targ'ib qilmoqda, degan gaplarni eshitar, ²⁴ men uchun Xudoni ulug'lar edilar.

2-BOB

Boshqa havoriylar Pavlusni qabul qiladi

¹ Keyinroq, o'n to'rt yil o'tgandan so'ng, Barnabo bilan birga yana Quddusga bordim, Titusni ham yonimga oldim^c. ² U yerga vahiy orqali bordim. Men ko'rsatgan jahdu jadalim puchga chiqmasin, deb qo'rqib, ularning alohida e'tiborli odamlari bilan ko'rishdim, majusiylar^d orasida o'zim targ'ib qilayotgan Xushxabarning

^a 1:2 GALATIYA: Rim imperiyasidagi viloyat, hozirgi Turkiyaning shimolida joylashgan; qarang: Havoriylar 16:6, 18:23.

^b 1:19 YOQUB: Isoning ukalaridan biri, keyinchalik Quddusdagi Masih jamoatiga bosh bo'lgan; yana qarang: Mark 6:3, Havoriylar 12:17, 15:13.

^c 2:1 qarang: Havoriylar 15-bob.

^d 2:2 MAJUSIYLAR: lug'atga qarang.

mohiyatini ularga bayon etdim. ³ Ular esa hatto hamrohimi Titusni, yunon bo'lishiga qaramay, xatna bo'lishga majbur etishmadi. ⁴ Faqat ba'zi soxta birodarlar lip etib oramizga suqilib kirishgan edi. Ular bizga Iso Masih ato etgan ozodlikni ko'rolmay, bizni yana qul qilmoqchi edilar. ⁵ Biz esa Xushxabarning haqiqati sizlar bilan abadiy bo'lsin deb, bir dam ham ularga yon bermadik.

⁶ Kimlar tomonidandir e'tiborli hisoblangan odamlarga kelganda (ular bir vaqtlar qanday bo'lgan bo'lsalar, menga bari bir, Xudo insonga yuz-xotir qilmaydi), shuni aytay, o'sha e'tiborlilar mening zimmamga boshqa hech narsa yuklamadilar. ⁷ Aksincha, ular Xushxabar Butrusga ahli sunnat^a uchun berilganini bilib, men endi shu maqsadda sunnatsizlar^b oldiga yuborilganimni tan oldilar. ⁸ Axir, Xudo ahli sunnatga havoriylik qilayotgan Butrusda ham, majusiylarga havoriylik qilayotgan menda ham amal qilib kelmoqda. ⁹ Shunday qilib, imonlilar jamoatining ustunlari hisoblangan Yoqub, Kifa^c va Yuhanno Xudo menga bu ish uchun alohida inoyat berganiga ishonch hosil qildilar. Ular biz majusiylarning oldiga ketaylik, qolganlar esa ahli sunnatning oldiga ketsin, deb kelishdilar va men bilan Barnaboga birdamlik qo'lini berdilar. ¹⁰ Ular faqat biz kambag'allarni esdan chiqarmasligimizni iltimos qildilar, buni shaxsan men bajo keltirishga jon kuydirdim.

Yahudiylik va Ilohiy Qonun

¹¹ Butrus Antioxiya shahriga kelganda, uning xatoligini yuziga aytib fosh qildim. ¹² Chunki *Quddusdan*, Yoqubning yonidan ba'zi odamlar kelishidan avval Butrus majusiylar bilan birga yeb-ichib yurgan edi. Ammo u odamlar kelgach, sunnatchilardan^d xavotirlanib, o'zini chetga oldi va majusiylar bilan aloqani uzdi.

¹³ Shunda boshqa yahudiylar ham Butrusga o'xshab riyokorlik qilishdi, hatto Barnabo ham ular riyokorligining qurboni bo'ldi. ¹⁴ Men esa ular Injil haqiqati bo'yicha harakat qilishmayotganini ko'rib, hammaga eshittirib Butrusga: "Agar sen yahudiy bo'la turib, yahudiylar kabi emas, majusiylar kabi yashayotgan bo'lsang, qanday qilib majusiylarni yahudiylashmoqqa majbur etyapsan?" – dedim.

¹⁵ To'g'ri, bizlar asl yahudiyimiz, majusiylar singari gunohkor emasmiz. ¹⁶ Lekin shuni bilamizki, Xudo Ilohiy Qonunga amal qilgan kishini emas, Iso Masihga ishongan kishini oqlaydi. Shuning uchun bizlar ham Ilohiy Qonunga amal qilish bilan emas, Masihga ishonish bilangina oqlanamiz, deb Iso Masihga qattiq ishonganmiz. Hech kim Ilohiy Qonunga amal qilib, Xudo oldida o'zini oqlayolmaydi.

¹⁷ Bundan ko'rinadiki, Masih orqali oqlanishni izlagan o'zimiz ham hamma odam qatori gunohkor bo'lib chiqdik. U holda, Masih gunoh yo'lining homiysi ekan-da? – Aslo! ¹⁸ Agar men o'zim qulatgan *qonun-qoidalar* binosini qaytadan qurishga kirishsam, unda men o'zimning qonunbuzar ekanimni ko'rsatgan bo'laman.

¹⁹ Biroq endi men Xudo uchun yashay deb, Qonun oldida o'lganman, ha, Qonun o'zi meni o'ldirdi^e. Men Masih bilan birga xochga mixlab qo'yilganman. ²⁰ Endi yashayotgan men emas, balki Masih mening ichimda yashayapti. Endi tanada yashayotganimga kelsak, meni sevgan va men uchun O'zini fido qilgan Xudoning O'g'liga bo'lgan imon bilan yashayapman. ²¹ Men Xudoning inoyatini inkor qilmayman. Agar Ilohiy Qonunga amal qilish bilan oqlanish mumkin bo'lganda edi, u holda Masih behuda o'lgan bo'lardi.

3-BOB

Ilohiy Qonun va imon

¹ Ey befahm galatiyaliklar! Haqiqatga bo'ysunmaslik uchun sizlarni kim sehrlab qo'ydi? Sizlarning ko'z o'ngingizda Iso Masihning xochga mixlab qo'yilgani aniq tasvir etilmaganmidi? ² Sizlardan bir narsanigina bilmoqchiman, sizlar Muqaddas Ruhni qanday qabul qildingizlar: Tavrot Qonuniga amal qilish bilanmi yoki imon to'g'risidagi xabarni eshitish bilanmi? ³ Sizlar shunchalik fahmsizmisizlar? Muqaddas Ruh kuchi bilan boshlab, endi o'zingizning bashariy kuchingiz bilan bitirmoqchimisizlar? ⁴ Bekorga shuncha sinovlardan o'tdingizlarmi? Haqiqatan ham bekorga edimi? ⁵ Xudo sizlarga O'z Ruhini baxsh etib, orangizda ajoyib mo'jizalar yaratmoqda. U buni Qonunga amal qilganingiz uchun qilyaptimi yoki eshitganlaringizga imon keltirganingiz uchunmi?

Ibrohim payg'ambarning ibratli imoni

⁶ Ibrohim payg'ambardan ibrat olaylik: U Xudoga ishondi va shuning uchun oqlandi. ⁷ Shundan bilinglarki, kim imonga ega bo'lsa, u Ibrohimning o'g'li sanaladi. ⁸ Xudo Ibrohimga: "Butun xalqlar sendan baraka topajaklar"^f deb, unga dastavval Xushxabar keltirgan edi. Tavrotning ana shu oyati aniq ko'rsatadiki, Xudo

^a 2:7 AHLI SUNNAT: yahudiylar.

^b 2:7 SUNNATSIZLAR: g'ayriyahudiylar; yana qarang: Rimliklar 3:28-30, 4-bob.

^c 2:9 KIFA: Simun Butrusning yangi ismi; qarang: Matto 16:18, Yuhanno 1:42.

^d 2:12 SUNNATCHILAR: lug'atga qarang.

^e 2:19 O'LDIRDI: yana qarang: Rimliklar 7:1-6.

^f 3:8 qarang: Ibtido 12:3, 18:18, 22:18, Havoriylar 3:25.

insonni millatiga qaramay, imoni tufayli oqlaydi.⁹ Imon sohibi Ibrohim payg‘ambarga shunday ergashgan hamma ahli imon xuddi Ibrohimday Xudo rahmatiga erishadi.

¹⁰ Ilohiy Qonunga amal qildim, deb o‘zini oqlamoqchi bo‘lgan barcha kishilar la‘nat ostidadir. Chunki Tavrotda shunday yozilgan: “Qonun kitobining har bir moddasiga qattiq rioya qilmaydigan barcha la‘nati bo‘ladi”.¹¹ Shunday ekan, Ilohiy Qonunga amal qilish bilan hech kim Xudo oldida o‘zini oqlayolmasligi aniqdir. *Tavrotda yozilganidek*: “Imoni bilan oqlangan kishi yashayveradi”.¹² Qonunga amal qilish esa imonga bog‘liq emas, aksincha, *Tavrotda*: “Bu buyruqlarni bajo keltirgan kishi shu bilan yashayveradi”, deb yozilgan.

¹³ Masih esa biz uchun la‘natlanib, bizni Qonun la‘natidan xalos qildi, xuddi Tavrotda yozilganidek: “Yog‘ochga osilgan har bir kishi la‘natidir”.¹⁴ Shu yo‘sin Xudo Ibrohimga va‘da qilgan qut-barakalar Iso Masih orqali majusiylarga ham nasib etdi, biz imonimiz tufayli Xudo va‘da bergan Muqaddas Ruhni qabul qildik.

Ilohiy Qonun va Xudoning va‘dasi

¹⁵ Birodarlar! Odamlar hayotidan bir misol keltiray: odam qilgan vasiyatni hech kim bekor qilolmaydi va unga qo‘sholmaydi.¹⁶ Xudoning Ibrohim va uning zotiga bergan ulug‘ va‘dalari bundan kam emas. Xudo Ibrohimga: “Sening zotlaringga beraman” deb, ko‘pchilik haqida gapirmadi, aksincha: “Sening zotingga beraman” deb, bitta kishini, ya‘ni Masihni ko‘zda tutdi.¹⁷ Shuni aytmochimanki, Ilohiy Qonun Ibrohimdan to‘rt yuz o‘ttiz yil keyin paydo bo‘lgan bo‘lsa-da, Xudoning Ibrohim bilan oldinroq tasdiqlagan ahdini o‘rtadan ko‘tarmadi, Xudoning Masih haqida bergan va‘dasini bekor qilmadi.¹⁸ Agar meros^a Qonunga amal qilish sharti bilan berilganda edi, va‘da bekorga chiqqan bo‘lur edi. Ammo Xudo merosni Ibrohimga va‘da bo‘yicha ato qildi.

¹⁹ U holda Ilohiy Qonun nima uchun berilgan? Ilohiy Qonun gunohkorligimizni ochiq ko‘rsatish uchun, ilohiy va‘daga qo‘shimcha qilib berilgan. Va‘dani olgan Ibrohim Zoti kelmaguncha, bu Qonun joriy bo‘lishi kerak edi. Ilohiy Qonun farishtalar orqali berilgan, vositachi^b esa uni xalqqa e‘lon qilgan.²⁰ Vaholanki, bitta odam ish qilganda, vositachi kerak bo‘lmaydi. Xudo esa bittadir.

Ilohiy Qonunning g‘oyasi

²¹ Demak, Ilohiy Qonun Xudoning va‘dalariga zidmi? – Aslo! Agar *abadiy* hayot ato qilishga qodir bir Qonun berilgan bo‘lsa edi, unda shubhasiz Qonunga amal qilish bilan oqlansa bo‘lar edi.²² Ammo Muqaddas Kitob butun borliqni gunohning hokimiyati ostida deb e‘lon qilgan. Demak, ilohiy va‘da faqat Iso Masihga ishonish orqali ro‘yobga chiqadi va barcha imonlilarga nasib etadi.

²³ Bo‘lg‘usi imon paydo bo‘lishidan avval, biz bu imonning vahiy qilinishini kutib turgan tutqunlarday edik, Ilohiy Qonun nazorati ostida qamab qo‘yilgan edik.²⁴ Boshqacha aytganda, biz imon bilan oqlanishni kutar ekanmiz, Qonun Masihga boshlovchi murabbiyimiz bo‘lgan.²⁵ Lekin imon paydo bo‘lganidan so‘ng, biz endi Qonunning tarbiyasida emasmiz.

²⁶ Shunday qilib, sizlar, Iso Masihga ishongan hamma, Xudoning o‘g‘illarisizlar.²⁷ Sizlar Masihni tan olib, suvda imon keltirdingizlar va har biringiz Masihni kiyib oldingizlar^c.²⁸ Endi na yahudiy bor, na yunoniy, na qul bor, na ozod, na erkak bor, na ayol. Siz Iso Masih ummati bo‘lganingiz uchun, hammangiz birsizlar.

²⁹ Agar Masihniki bo‘lsangizlar, u holda Ibrohimning ham zurriyotisizlar, shuningdek, Xudo Ibrohimga va‘da qilgan merosdan bahramandsizlar.

4-BOB

Biz qul emas, o‘g‘ilu vorismiz

¹ Yana shuni aytayin: merosxo‘r hali yosh bola ekan, garchi u hamma narsaning xo‘jayini bo‘lsa ham, quldan hech farq qilmaydi.² U otasi belgilagan fursatgacha vasiy va uy-ro‘zg‘or boshqaruvchi xizmatkorga bo‘ysunadi.

³ Bizlar ham xuddi bunga o‘xshab, bolalik chog‘imizda dunyoning xurofiy kuchlariga qul edik.⁴ Lekin zamona oxirlab qolganda, Xudo O‘z O‘g‘lini yubordi. U xotindan tug‘ilib, Qonunga bo‘ysunib yurdi,⁵ toki bizni Qonunga qul bo‘lishdan qutqarsin va o‘g‘illikka qabul qilsin.⁶ Endi sizlar Xudoga o‘g‘il bo‘lgandan keyin, Xudo O‘z O‘g‘li Isoning Ruhini yuraklaringizga yubordi. Bu Ruhdan ruhlanib, biz Xudoni aziz Ota^d deb

^a 3:18 MEROS: Xudo Ibrohimga va‘da qilgan mamlakat va uning barakalari (qarang: Ibtido 12-bob, Rimliklar 4-bob); abadiy merosimiz – jannat saodati ramzidir

^b 3:19 VOSITACHI: ya‘ni Ilohiy Qonunni qabul qilgan Muso payg‘ambar.

^c 3:27 MASIHN KIIYIB OLDINGIZLAR: ya‘ni yangi, pok libos kiygandek, Masihni poklingingiz, zeb-ziynatingiz qilib qabul qildingizlar; yana qarang: Rimliklar 6:3-4 va 13:14, Kolosaliklar 3:9-10.

^d 4:6 AZIZ OTA: aslida “Abba, Ota” (Abba aramiy tilida “sevikli Ota” demakdir); yana qarang: Rimliklar 8:15-17.

chaqiramiz. ⁷ Demak, sen boshqa qul emassan, balki o'g'ilsan. O'g'il bo'lganing uchun, Xudo Iso Masih sharofati bilan seni voris^a deb ham qabul qilgan.

Pavlusning galatyaliklardan tashvishlanishi

⁸ O'tmishda sizlar Xudoni bilmay, aslan xudo bo'lmagan kuchlarga qul bo'lgansizlar. ⁹ Endi esa Xudoni tanib-bilib oldingizlar, yana to'g'risi, Xudo tarafidan tanib-bilindingizlar. Shunday ekan, qanday qilib yana o'sha kuchsiz va qadrsiz xurofotlarga qaytapsizlar? Yangitdan qullikka berilmoqchimisizlar? ¹⁰ Sizlar alohida kun, oy, fasl va yillarni mushohada qilyapsizlar. ¹¹ Nahotki sizlar uchun shuncha behuda zahmat chekkan bo'lsam, deb xavotirlanayapman.

¹² Ey birodarlar, sizlardan iltimos qilaman, menday bo'linglar, chunki men ham sizlarday bo'lgan edim. Sizlar menga hech ham ozor bermas edingizlar. ¹³ Esingizdan chiqmasin, men sizlarga Xushxabarni birinchi marta bildirganimda, jisman ojiz edim. ¹⁴ Ojizligim sizlar uchun bir sinov bo'lgani holda, mendan jirkanmay, siltab yubormadingizlar, balki meni Xudoning farishtasiday, Iso Masih kabi qabul qildingizlar. ¹⁵ Qani endi sizning o'sha paytdagi baxtiyorligingiz? O'zim sizlarga shohidman: agar bu mumkin bo'lsa edi, o'sha paytda siz o'z ko'zlaringizni sug'urib olib, menga berishga tayyor edingizlar! ¹⁶ Endi men sizlarga haqiqatni aytib, dushmaningiz bo'ldimmi?

¹⁷ Sizlarni qo'lga olish uchun harakat qilayotganlarning niyati yaxshi emas. Ular sizlarni qoyil qoldirib, bizdan ajratib olmoqchilar. ¹⁸ Niyat xolis bo'lsa, qoyil ish yaxshidir. Faqat bu men sizlarning yoningizda hozir bo'lganimdagina emas, balki doimo shunday bo'lmog'i lozim. ¹⁹ Bolalarim, Masih sizlarda gavdalanmaguncha, men sizlarni yangitdan tug'ayotganday, to'lg'oq azobidaman. ²⁰ Men hozir yoningizda bo'lib, gapimning ohangini o'zgartirmoqchi edim, chunki sizlarni nima qilarimni bilmay, esankirayapman.

Hojar bibi va Soro bibi misoli

²¹ Ey sizlar, Qonun bandalari bo'lishni istaganlar, menga aytinglar-chi, nahot siz Qonunga^b quloq solmaysizlar? ²² Mana Qonunda: Ibrohim ikki o'g'illi bo'lgan, biri cho'ridan, boshqasi ozod, o'z xotinidan edi, deb yozilgan. ²³ Cho'risiniki tabiat qoidalariga binoan, ozod xotinini esa ilohiy va'daga binoan tug'ilgan edi. ²⁴ Bunda ramziy ma'no bor. Ikki ona ikki ahdni bildiradi: birinchisi, qullar tug'adigan Hojar bibi – Xudo Sinay tog'ida qilgan ahdning^c ramzidir. ²⁵ Hojar so'zi Arabistondagi Sinay tog'ini bildirsa-da, hozirgi Quddusning ramzidir; chunki Quddus va uning bolalari hozir qul bo'lib xizmat qilmoqdalar. ²⁶ Biroq ko'kdagi Quddus^d esa ozoddir: u bizlarning hammamizga ona. ²⁷ Mana, Tavrotda bunday yozilgan:

“Ey tug'maydigan, naslsiz ayol, shod bo'lgil!
Quvonchlarga to'lib xitob qilgil,
Ey to'lg'oq azobin chekmagan!
Zero nikohli ayolning o'g'illaridan ko'ra,
Tashlab ketilganning o'g'illari ko'p bo'ldi”.

²⁸ Biz esa, birodarlar, Is'hoqqa o'xshab, ilohiy va'da bo'yicha tug'ilgan o'g'illarmiz. ²⁹ O'sha vaqtda tabiiy yo'l bilan tug'ilgan *Ismoil* ilohiy va'da bo'yicha tug'ilgan Is'hoqqa zulm etdi. Hozir ham xuddi shunday. ³⁰ Ammo Tavrotda nima deyiladi? – “Cho'rini va uning o'g'lini haydab yuborgin. Chunki cho'rining o'g'li ozod xotinning o'g'li bilan baravar voris bo'lolmaydi”.

³¹ Shunday qilib, ey birodarlar, biz cho'rining emas, balki ozod xotinning farzandimiz.

5-BOB

Yana qullikka qaytmanglar!

¹ Shunday qilib, Masih bizga bergan erkinlikni mahkam tutinglar, qaytadan qullik bo'yinturug'ini taqmaglar. ² Buni men, Pavlus, sizlarga gapiryapman: agar sizlar sunnat qiladigan bo'lsangizlar, Masih sizlarga foyda qilmaydi. ³ Xatna bo'ladigan har bir odamga yana ta'kidlab aytaman: u butun Ilohiy Qonunni bajarishga majburdir. ⁴ Sizlar: Qonunga amal qilib o'zimizni oqlaymiz, deb Masihdan ajralgansizlar va Xudo inoyatidan mahrum bo'lgansizlar. ⁵ Bizlar esa *Ilohiy* Ruhdan umidvor bo'lib, imonimiz asosida oqlanishimizni

^a 4:7 VORIS: samoviy Otamiz bizni o'g'illarim deb, abadiy huzur-halovatdan bahramand qilishini bildiradi; yana qarang: Rimliklar 8:14-17; 1-Yuhanno 3-bob.

^b 4:21 QONUN: ya'ni Tavrot; qarang: Ibtido 16 va 21-boblar.

^c 4:24 AHD: Xudovand Sinay tog'ida Muso payg'ambarga Tavrotni yo'llab, Isroil xalqi bilan ahd qilgan; yana qarang: Havoriylar 7:20-38, Zabur 67:9.

^d 4:26 KO'KDAGI QUDDUS: samodagi abadiy yurtimiz ramzi; yana qarang: Vahiy 3:12, 21:2.

kutamiz. ⁶ Iso Masih yo'lida na sunnat, na sunnatsizlik biron ishga yaramaydi, faqat muhabbat bilan amal qiluvchi imon yaraydi.

⁷ Sizlar yaxshigina qadam otayotgan edingizlar. Shunday ekan, haqiqatga itoat qilishingizga kim xalaqit berdi? ⁸ Sizning bu inonuvchanligingiz sizni Da'vat qiluvchidan bo'lmadi! ⁹ O'zgina xamirturush butun xamirni achitadi!

¹⁰ Rabbim haqi ishonchim komilki, sizlar bu xususda boshqacha fikr qilmaysizlar. Fikringizni chalg'ituvchi kim bo'lmasin, shunga yarasha jazosini oladi. ¹¹ Birodarlar, men hali ham sunnatni targ'ib etayotgan bo'lsam, nima uchun hanuz ta'qiblarga duchor bo'lmoqdaman? Unday bo'lsa, xoch vasvasasi yo'qqa chiqar edi-ku!

¹² Qaniydi sizlarni bu gap bilan iztirobga soluvchilar o'zlarini bichishsa!^a

¹³ Ey birodarlar, sizlar erkinlikka chorlangansizlar. Faqat bu erkinlikni nafsingiz uchun qurbon qilmanglar, balki bir-biringizga muhabbat bilan xizmat qilinglar. ¹⁴ Chunki Ilohiy Qonunning hammasi bir so'zda jamlanadi, ya'ni: "O'zgani o'zing kabi sevgin". ¹⁵ Ammo sizlar bir-biringiz bilan tishlashib, g'ajishsangizlar, ehtiyot bo'linglar, tag'in bir-biringizni yeb bitirmanglar!

Inson tabiati va Xudo Ruhi

¹⁶ Men shuni aytmoqchiman: Ilohiy Ruh amri bilan yashanglar, shunda tabiatigizdagi yomon ehtiroslar junbushga kelmaydi. ¹⁷ Chunki inson tabiati Ilohiy Ruhga, Ilohiy Ruh esa inson tabiatiga qarshi yo'naltirilgan. Bu ikkovi bir-biriga dushman bo'lgani uchun, sizlar istamaganingizni qilasizlar. ¹⁸ Agar siz Ruh amri ostida yashayotgan bo'lsangiz, unda Qonun amri ostida emassizlar.

¹⁹ Bashariy tabiatning^b ishlari ma'lum, chunonchi: fahshbozlik, harom-harishlik, fisq-fujur, ²⁰ butparastlik, jodugarlik, dushmanlik, janjalkashlik, rashk-g'azab, manmanlik, ixtilofchilik, bid'atchilik, ²¹ hasad, qotillik, ichkilikbozlik, aysh-ishrat va shularga o'xshagan ishlar. Sizlarni oldin ogohlantirgan edim, yana ogohlantiryapman: bu kabi ishlarni qiluvchilar Xudo Shohligidan bebahra bo'ladilar.

²² Ilohiy Ruhning samarasi esa – muhabbat, sevinch, xotirjamlik, sabr-toqat, lutfkorlik, xayrixohlik, sadoqat, ²³ muloyimlik va ibodir. Bu xislatlarga qarshi biror qonun yo'q. ²⁴ Iso Masihga tegishli bo'lganlar esa o'z tabiatini, hirsu ehtirolari bilan birga, xochga mixlab qo'yanlar. ²⁵ Agar biz Ruh amri ostida bo'lsak, Ruh amri bilan umr kechirishimiz lozim. ²⁶ Shuhratparast bo'lmaylik, bir-birimizdan rashk qo'zg'amaylik, baxillik qilmaylik.

6-BOB

Yaxshilik qilishdan bezmaylik

¹ Ey, Ruh amri bilan yashayotgan birodarlarim, agar biron odam gunoh qilib qo'ysa, uni muloyim ruh bilan tuzatinglar. Unga o'xshab vasvasaga yo'liqmasligingiz uchun o'zingizga ehtiyot bo'ling. ² Bir-biringizning og'irliklaringizga yordamlashinglar, shunday qilib Masihning Qonunini bajargan bo'lasizlar.

³ Agar biror kishi, garchi hech narsa bo'lmasa ham, o'zini muhim kishi hisoblasa, u o'z-o'zini aldagan bo'ladi. ⁴ Har kim o'z ishini muhokama qilsin, shunda boshqaning ishiga qarab emas, o'z ishiga qarab tahsin oladi. ⁵ Zotan har kim o'z aravasini o'zi tortishi lozim.

⁶ Ilohiy Kalomdan ta'lim oluvchi ta'lim beruvchi bilan har qanday ezgulikni baham ko'rsin.

⁷ Adashmanglar, Xudo haqoratlanmaydi. Inson nima eksa, shuni o'radi. ⁸ O'z nafs dalasiga urug' eksa, nafsdan zavol o'rib oladi. Ruh dalasiga urug' eksa, Ruhdan abadiy hayot o'rib oladi. ⁹ Shunday ekan, yaxshilik qilishdan bezmaylik. Agar bo'shshmasak, o'z vaqtida buning hosilini o'rib olamiz. ¹⁰ Fursatimiz bor ekan, hammaga, ayniqsa, o'zimizning ahli mo'minga yaxshilik qilaveraylik.

Masihning xochi – bizning faxrimiz

¹¹ Mening qo'limga qaranglar, sizlarga qanday katta harflar bilan yozdim!

¹² Sizlarni sunnat bo'lishga qistayotgan o'sha kishilar faqat sirdan yaxshi taassurot qoldirmoqchilar, Masihning xochi uchun ta'qibga duchor bo'lmaslik uchun shunday harakat qilyaptilar. ¹³ Holbuki, ahli sunnatning o'zlari ham Ilohiy Qonunga rioya etmaydilar. Ular faqat sizlarning tanalaringiz bilan maqtanmoq uchun xatna bo'lishingizni istaydilar.

¹⁴ Men esa, aslo birgina Rabbimiz Iso Masihning xochidan boshqa hech narsa bilan maqtanmayman. Uning xochi tufayli bu dunyo men uchun o'lgan, men esa bu dunyo uchun o'lganman. ¹⁵ Iso Masih yo'lida

^a 5:12 Sunnat (xatna) o'zi-o'zidan yomon emas. Bu so'z sunnatni savobli ish hisoblab, shu tariqa Xudoning marhamatiga erishmoqchi bo'lganlar uchun aytilgan. Xudoning marhamati esa faqat Iso Masihning qurbonligiga ishonganlarga nasib etadi. Sunnat xususida yana qarang: Ibtido 17-bob, Havoriylar 15-bob va 16:3, Rimliklar 4-bob, 1-Korinfliklar 7:18.

^b 5:17-19 INSON TABIATI...BASHARIY TABIAT: yoki, vujud, nafs (Xudodan qaytgan insoniyatning yomon ruhiy holatini bildiradi); yana qarang: Rimliklar 7-8-boblar.

sunnatning ham, sunnatsizlikning ham hech ahamiyati yo‘q. Ahamiyatlisi – yangidan yaratilishdir^a. ¹⁶ Bu qoidaga ko‘ra yashayotganlarning hammasiga va Xudoning Isroiliga^b tinchlik va rahmat bo‘lsin!

¹⁷ Bundan keyin hech kim menga og‘irligini solmasin. Chunki men Rabbim Isoning jarohatlarini o‘z tanamda olib yuribman.

¹⁸ Ey birodarlar, Rabbimiz Iso Masihning inoyati ruhingizga yor bo‘lsin. Omin.

^a **6:15 YANGIDAN YARATILISH:** Xudo yaratadigan yangi inson, Kolosaliklar 3:10 dagi izohga qarang; yana qarang: Rimliklar 6:3-4, 2-Korinfliklar 5:17, Efesliklar 4:24, Vahiy 21:5.

^b **6:16 XUDONING ISROILI:** Qutqaruvchi Iso Masihga ishonib, “haqiqiy isroillik” hisoblangan yahudiyalar bo‘lsa kerak.

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

EFESLIKLARGA

MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Men, Xudo irodasi bilan Iso Masihning havoriysi bo'lgan Pavlus, Efes^a shahridagi Iso Masihga imon keltirgan Xudo azizlariga salom yo'llayman. ² Otamiz Xudodan va Rabbimiz Iso Masihdan sizlarga inoyat va tinchlik bo'lsin.

Masihdan topgan qut-barakalarimiz

³ Rabbimiz Iso Masihning Otasi – Xudoga hamdu sanolar bo'lsin! U Masih orqali samoviy olamda bizga har xil ruhiy qut-barakalar ato etdi. ⁴ O'z huzurida muqaddas va benuqson bo'lishimiz uchun, U Masih haqi bizga muhabbat ko'rsatib, bizni dunyo yaratilishidan avval tanladi. ⁵ Bizni muruvvatiga sazovor bilib, Iso Masih orqali O'ziga o'g'il qilib olishga azaldan qaror qildi. ⁶ Ilohiy mehr-shafqatning dong'i chiqsin, deb Xudo sevikli O'g'lini yuborib, bizga inoyat qildi. ⁷ Uning O'g'li esa qonini to'kib, bizning gunohlarimizni yuvdi. Xudoning bu cheksiz inoyati tufayli biz barcha aybu gunohlarimizdan forig' bo'ldik. ⁸ Xudo bunday inoyatini hamda har xil hikmatu aql-zakatni bizga mo'l-ko'l berdi.

⁹ Xudo qadimdan aniqlab qo'ygan maqsadi bo'yicha, Masih orqali bizga muruvvat qilib, O'zining sirli rejasini ayon qildi. ¹⁰ Xudo bu rejani O'zi belgilagan vaqtda amalga oshiradi va yeru osmondagi bor mavjudotlarni Masih boshchiligida birlashtiradi. ¹¹ Xudo hamma narsani O'z xohishi bo'yicha bajaradi. U biz uchun ham O'zining orzu-niyatini amalga oshirib, bizni Masih orqali azaldan tanladi va samoviy merosdan bahramand qildi.

¹² Shunday ekan, Masihga avvaldan umid bog'lagan bizlar Xudoning shon-sharafini oshirish uchun yashashimiz lozim. ¹³ Sizlar ham haqiqat kalomini, ya'ni najotingiz to'g'risidagi Xushxabarni eshitib, Masihga imon keltirdingizlar. Imoningizning tasdig'i o'laroq Xudo va'da qilgan Muqaddas Ruhni qabul qildingizlar. ¹⁴ Xudoning ummati ozodlikka chiqmaguncha, Muqaddas Ruh samoviy merosimizning garovidir. Xudoning ulug'vorligi sha'niga tasannolar bo'lsin!

Pavlusning imonlilar uchun ibodati

¹⁵⁻¹⁶ Men Rabbimiz Isoga bo'lgan e'tiqodingiz va butun Xudo azizlariga bo'lgan muhabbatingiz haqida eshitganimdan buyon, doim sizlarni ibodatlarimda eslayman, tinmay Xudoga shukronalar aytaman.

¹⁷ Rabbimiz Iso Masihning Xudosi, ulug'vor Padar, O'zini tanib-bilishingiz uchun sizga hikmatu vahiy ruhini ato etsin. ¹⁸ Uning O'zi sizlarning ko'ngil ko'zlaringizni yorug' qilsin, toki U sizlarni naqadar ulug' bir umidga chorlaganini bilib olinglar, O'z azizlarini qanchalik boy va ulug'vor bir merosga sazovor qilganini qadrlanglar.

¹⁹ Biz, imonlilarga ta'sir o'tkazayotgan Xudoning hadsiz-poyonsiz kuch-qudrati buyukligini ham bilib olinglar. ²⁰ Xudo O'zining cheksiz saltanatini joriy qilib, ana shu kuch-qudratini amalda ko'rsatdi: Masihni tiriltirib, Uni samoviy olamda O'zining o'ng tomoniga o'tqazdi. ²¹ Masihni har qanday rahnamolik va hukmronlik, kuch va saltanatdan, u dunyoyu bu dunyoda aytiladigan har qanday nomdan yuqori qo'ydi. ²² Butun borliqni Uning oyoqlari ostiga tobe qildi. Uni butun borliqdan yuqori qo'yib, imonlilar jamoatiga bosh qilib qo'ydi. ²³ Imonlilar jamoati esa Masihning badani bo'lgani uchun, U kabi to'kis-tugallikka ega. Chunki Masih butun koinotni to'kis-tugal to'ldirib turadi.

2-BOB

Biz o'limdan hayotga qaytdik

¹ Sizlar bir vaqtlar gunoh va jinoyatlaringiz tufayli *ruhan* o'lgan edingizlar. ² Sizlar bu dunyoning taomiliga

^a 1:1 EFES: Rim imperiyasidagi Asiya viloyatining poytaxti, katta ahamiyatga ega bo'lgan madaniy va diniy markaz; bugungi Turkiyaning g'arbiy sohilida joylashgan; Havoriy Pavlus bu yerda keng ko'lamda faoliyat ko'rsatgan; qarang: Havoriy 19-bob, Vahiy 2:1-7.

ko'ra, fazoda^a hukmronlik qilayotgan hokim – shaytonning ixtiyoriga qarab yashar edingizlar. Shayton ruhi hozir ham osiy bandalarda amal qilmoqda. ³ Bir vaqtlar biz hammamiz ham o'sha odamlar qatori yashaganmiz. Tabiatimizdagi yomon ehtirolarga jisman va fikran muftalo bo'lib, xuddi boshqa odamlarday tabiatan Xudo g'azabiga yo'liqqan edik.

⁴ Ammo marhamatga boy Xudo O'zining ulkan muhabbatini bizga ko'rsatdi: ⁵ biz jinoyatlarimiz tufayli *ruhan* o'lgan ekanmiz, U Masih orqali bizga hayot bag'ishladi. Sizlar Xudoning inoyati bilan qutulgansizlar. ⁶ Iso Masihga ishonib, U bilan birlashganimizdan so'ng, Xudo bizni Masih bilan birga tiriltirdi va samoviy olamda o'tqizib qo'ydi. ⁷ Xudo O'z mehr-inoyatining behad boyligini kelgusi asrlargacha aniq namoyon qilmoq uchun bizga Iso Masih orqali shunchalik katta iltifot qildi.

⁸ Ha, sizlar Xudodan inoyat topib, imoningiz tufayli qutulgansizlar. Bu – Xudoning in'omi, sizning yutug'ingiz emas. ⁹ Yana hech kim: Men savob ishlarim tufayli qutulganman, deb maqtanmasin. ¹⁰ Biz Xudoning ijodimiz. Xudo bizni Iso Masih orqali xayrli ishlar qilishimiz uchun yaratdi, bu ishlarni esa biz uchun azaldanoq tayyor qilib qo'ydi.

Xudoning haqiqiy ummati – Masih ummati

¹¹ Sizlar ilgari aslan majusiy^b bo'lganingizni esdan chiqarmanglar. Yahudiylar sunnat qilinadigani uchun, o'zlarini "ahli sunnat", sizlarni esa "sunnatsizlar" deyishadi. (Vaholanki, sunnat faqat tana bilan bog'liq bir odatdir.) ¹² To'g'ri, sizlar o'sha zamonda Masihdan bexabar, Isroil ummatidan benasib, ilohiy ahdu va'dalarga begona, dunyoda umidsiz va Xudosiz edingizlar. ¹³ Lekin ilgari Xudodan uzoq ekansizlar, endi Iso Masih vositasi bilan, Uning to'kkan qoni orqali yaqin bo'ldingizlar.

¹⁴ Masihning O'zi bizning tinchligimizdir. U yahudiylar bilan majusiylarni yarashtirib, bir ummat qildi. O'z tanasini fido qilib, ularning orasidagi to'siq devorni qulatdi, adovatni bartaraf qildi. ¹⁵ Yahudiylar bilan majusiylarni O'z vujudida birlashtirib, yangi insonni yaratdi, ana shu maqsadda Tavrotning qonun-qoidalarini ham bekor qildi. ¹⁶ Masih xochda o'lib, adovatni bartaraf, tinchlikni esa barqaror qildi. Xoch orqali ikki ummatni bir badanday qildi hamda Xudo bilan yarashtirdi. ¹⁷ Masih kelib, ilgari Xudodan uzoq bo'lgan sizlarga va shuningdek, Unga yaqin bo'lgan *yahudiylarga* tinchlik Xushxabarini e'lon qildi. ¹⁸ Masih orqali biz hammamiz bir ruh bilan Otamiz Xudoning huzuriga kira olamiz.

¹⁹ Demak, siz endi begona emassizlar, kelgindi ham emassizlar, balki Xudoning muqaddas xalqiga vatandosh va hamxonasizlar. ²⁰ Sizlar ham havoriylaru payg'ambarlar solgan poydevorga asosan bino bo'lgansizlar. Binoning negiz toshi esa – Iso Masihning O'zi. ²¹ Butun imorat Undan tarkib topib, o'sib boradi va Xudo uchun muqaddas bir ma'badga aylanadi. ²² Siz o'zlaringiz ham Iso Masih bilan va o'zaro birlashgan holda, Xudoning ruhiy maskanini tashkil etmoqdasizlar.

3-BOB

Xudoning siri ma'lum bo'ldi

¹ Mana men – Pavlus siz, majusiylarni deb, Iso Masih uchun mahbus bo'lganman. ² Men Xudoning inoyatini sizlarga yetkazish uchun Xudodan vakolat olganman, sizlar bu haqda, albatta, eshitgansizlar. ³ Yuqorida qisqacha yozganimday, Xudo bu sirni menga vahiy orqali ma'lum qildi. ⁴ Sizlar bularni o'qib turib, men Masih sirini qanday fahmlaganimni bilib olishingiz mumkin. ⁵ Bu sir o'tmish odamzod avlodlariga bildirilmagan bo'lsa-da, hozir Muqaddas Ruh buni Masihning muqaddas havoriylaru payg'ambarlariga oshkor qildi. ⁶ Shunga ko'ra, endi Iso Masihning Xushxabariga ishongan boshqa xalq vakillari *yahudiylar bilan* bir badanday bo'lib, Xudoning va'da qilgan qut-barakalariga sherik va hamvorisdirlar.

⁷ Xudoning menga bergan inoyati va ko'rsatgan iltifoti bilan, Uning menda amal qilayotgan kuch-qudrati tufayli Xushxabarni tarqatish xizmatini bo'ynimga oldim. ⁸ Men barcha azizlar orasida eng arzimaganim edim. Ammo Xudo inoyat qilib, Masihning aql bovar qilmas boyligi haqida turli xalqlarga Xushxabar yetkazish uchun meni yubordi. ⁹ Men Xudoning sirli rejasi nimadan iboratligini barchaga aniq ma'lum qilmoq uchun vakolat oldim. [Iso Masih orqali] olamni yaratgan Parvardigor azaldanoq bu sirni O'z huzurida pinhon saqlagan edi. ¹⁰ Hozirgi zamonda esa U Masih ummatini barpo qilib, u orqali samovotda hokim bo'lgan kuchlarga^c ham O'zining ko'p qirrali hikmatini oshkor qildi. ¹¹ Shu tariqa Xudo O'zining azaliy maqsadini Rabbimiz Iso Masih orqali ro'yobga chiqardi.

¹² Biz Iso Masih orqali, Unga bo'lgan imonimiz orqali Xudo huzuriga dadil va to'la jasorat bilan yaqinlashish imkoniga egamiz. ¹³ Shunday ekan, men sizlar uchun qayg'u chekayotganimda aynimasligingizni

^a 2:2 FAZODA: aslida "havoda".

^b 2:11 MAJUSIY: yoki, g'ayriyahudiy; lug'atga qarang.

^c 3:10 SAMOVOTDA HOKIM BO'LGAN KUCHLAR: ya'ni farishtalar yoki jinlar; yana qarang: 1:21, 1-Butrus 1:12.

iltimos qilaman. Chunki bu sizlarning yuksalishingizga xizmat qiladi.

Masihning sevgisini bilish

¹⁴ Ana shu sababdan, men samoviy Otamiz^a oldida tiz cho'kyapman. ¹⁵ Yer yuzidagi va osmondagi har qanday sulola samoviy Otadan nom olgan. ¹⁶ U O'zining ulug'vor boyligi bilan sizlarni kuch-qudratli qilsin, O'z Ruhi bilan ichki borlig'ingizni baquvvat qilsin. ¹⁷ Masihni imon bilan dilingizga jo qilinglar. Masihning sevgisi qalbingizda ildiz otib, mahkam o'rnashsin, ¹⁸ toki sizlar barcha Xudoning azizlari bilan birga bu sevgining kengligi, uzunligi, balandligi va teranligini to'la anglashga kuchingiz yetsin. ¹⁹ Ha, sizlar Masihning aql bovar qilmas sevgisini fahmlab borib, Xudoning butun kamolotiga erishinglar.

²⁰ Xudoning kuch-qudrati bizda amal qilmoqda. Shuning uchun Xudo biz so'ragan yoki xayol qilganimizdan ham ortig'ini bajarishga g'oyat darajada qodirdir. ²¹ Unga Iso Masih ummati orqali va Iso Masihning O'zi orqali nasldan-naslga, to abad shon-sharaflar bo'lsin! Omin.

4-BOB

Masih ummatining birligi

¹ Rabbimiz uchun mahbus bo'lgan men sizlarga nasihat qilib o'tinaman: Xudoning da'vatiga munosib tarzda yashanglar. ² Butun kamtarlik va yumshoqlik bilan, muhabbat bilan bir-biringizga sabr-toqat qilinglar. ³ O'zaro tinch-totuv yashab, Ruhning birligini saqlashga jon kuydiringlar.

⁴ Badan^b – bir, Ruh ham – bir. Chunki Xudo hammalaringizni ham bir xilda umidvor bo'lishga chaqirgan. ⁵ Rabbimiz – bir, imon – bir, suvdagi iqror – bir. ⁶ Hammaning Otasi Xudo – bir. U hammaning ustidan hokim, hamma orqali amal qiladi, hammadada mavjuddir. ⁷ Biz har birimiz Masih inoyat etganiga ko'ra biron in'om oldik. ⁸ Mana, *Zaburda Masih haqida* nima deyilgan:

“U yuksaklikka chiqib, asirlarni asir oldi,
Insonlarga esa hadyalar ulashdi”.

⁹ Endi bu “chiqdi” so'zi nimani bildiradi? Masih oldin tubanga, yer yuziga^c ham tushganidan boshqa yana nimani bildiradi? ¹⁰ Ha, Masih O'zi tubanlikka tushdi va koinotni to'ldirish uchun osmonu falakdan ham yuqoriga chiqdi.

¹¹ Shuningdek, Masihning O'zi ba'zi kishilarni havoriy, ba'zilarini payg'ambar, ba'zilarini Injil voizi, ba'zilarini esa imonlilar jamoatiga cho'ponu mudarris qilib tayinladi. ¹² Shu yo'sinda imonlilar xizmatga kerak bo'ladigan ta'minotni oladilar va Masihning ummati^d obod bo'la boradi. ¹³ Buning natijasida hammamiz imonda yakdil, Xudo O'g'lini tanib-biladigan, Masihning kamoliga erishgan yetuk odamlar bo'lamiz.

¹⁴ Bundan buyon har turli ta'limotlarning shamoli bilan uchib, tebranib yuradigan go'daklarday bo'lmaylik. Mana, imonda go'dakligicha qolgan kishilar quv odamlarning hiylasi va tarqatayotgan soxta ta'limotlarining qurboni bo'lib, yo'ldan ozib ketadilar. ¹⁵ Biz, aksincha, haqiqat va muhabbatga sodiq qolib, har jihatdan badanning boshi – Masih tomon o'sib boraylik. ¹⁶ Uning boshchiligida butun badan alohida-alohida hayotiy payu bo'g'inlar yordamida o'zaro ulanadi va birikadi. Har bir bo'lakning alohida o'z holicha, muhabbat bilan harakat qilishi natijasida badan o'sib-ulg'ayadi.

Eski va yangi hayot

¹⁷ Shunday ekan, men Rabbimiz nomidan sizlarga qattiq buyuraman: bundan buyon o'zga xalqlarning bema'ni o'y-fikri bilan yashamanglar. ¹⁸ Ularning zehnlari o'tmaslashgan. Ular jaholatda qolib, yuraklarini yog' bosgan. Shuning uchun Xudo bergan hayotdan mahrum qolganlar. ¹⁹ Ular har qanday or-nomus tuyg'usini yo'qotgan, har turli iflos ishlarga o'rgangan, fisqu fujurga berilgan tamagir odamlardir.

²⁰ Ammo sizlar Masihdan unday o'rganmagansizlar. ²¹ Sizlar Masihning so'zlarini eshitib, U haqda ta'lim olgansizlar. Shuning uchun endi Isoning haqiqiy yo'lida yurib, ²² eski o'zligingizni bir chetga olib qo'yinglar; ya'ni ilgari turmushingizga oid, aldovchi ehtiroslar bilan buzilib borayotgan eski, yomon tabiatningizni soqit qilinglar. ²³ Buning o'rniga yangi fikrga, ruhga ega bo'linglar. ²⁴ Xudoga munosib suratda, haqiqiy solihlik va muqaddaslik bilan yaratilgan yangi tabiatni o'zlashtiringlar.

^a 3:14 SAMOVIY OTAMIZ: ya'ni Xudo; boshqa qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha, “Rabbimiz Iso Masihning Otasi”.

^b 4:4 BADAN: ya'ni Iso Masihga ishonganlarning jami; aynan qarang: 1:23, 5:23, 1-Korinfliklar 12:12-27; Rimliklar 12:3-5.

^c 4:9 TUBANGA, YER YUZIGA: yoki “yerning tubsiz joylariga”; aynan qarang: Zabur 67:19; Yuhanno 3:13, Matto 12:40, 1-Butrus 3:19.

^d 4:12 UMMATI: aslida “badani”.

Yangi hayotda yashash qoidalari

²⁵ Shunday qilib, yolgʻonni rad etib, har biringiz oʻz birodaringiz bilan haqiqatni gaplashinglar. Chunki biz bir-birimizga tananing aʼzolaridaymiz. ²⁶ Gʻazablanib, gunoh qilmanglar. Quyosh botguncha, gʻazabdan qaytinglar. ²⁷ Iblisga fursat bermanglar. ²⁸ Oʻgʻrilik qilgan kishi boshqa oʻgʻrilik qilmasin. Balki yaxshi ishlab, oʻz qoʻllari bilan mehnat qilib, muhtoj boʻlganlarga ham biror narsa bersin.

²⁹ Ogʻzingizdan hech qanday yaramas soʻz chiqmasin. Lekin ehtiyojga koʻra, tinglovchilarning joniga ora kiradigan yaxshi soʻzlar gapiringlar. ³⁰ Xudoning Muqaddas Ruhini xafa qilmanglar; sizlar najot kunigacha^a oʻsha Ruh bilan muhrlangansizlar. ³¹ Har qanday yomon niyat va gina-kudurat, har qanday qahru jahl, nolish va gʻiybatchilikni oʻzingizdan soqit qilinglar. ³² Bir-biringizga koʻngilchan va mehr-shafqatli boʻlinglar. Xudo sizlarni Masih haqi kechirgani kabi, sizlar ham bir-biringizni kechiringlar.

5-BOB

Ahli nur boʻlib yashanglar

¹ Sevikli bolalar kabi Xudoga ergashinglar. ² Masih sizlarni juda sevgani uchun, sizlar uchun Oʻzini fido qildi va shu yoʻsin Xudoga maʼqul keladigan, xush hidli qurbonlik keltirdi. Sizlar ham xuddi shunday muhabbat bilan yashanglar. ³ Sizning orangizda hech qanday zinogarlik, ifloslik yoki tamagirlik hatto tilga olinmasin. Bular muqaddas kishilarga munosib emas. ⁴ Shuningdek, beadab va axloqsiz gap yoki maynabozchilik ham boʻlmasin. Bular sizga munosib emas. Yaxshisi, Xudoga shukur qilinglar.

⁵ Shuni bilib qoʻyinglar: hech bir fohish, iflos yoki tamagir kishi (chunki tamagir – butparast bilan teng) Masihning va Xudoning Shohligidan bahramand boʻlmaydi. ⁶ Hech kim sizlarni quruq gaplar bilan aldamasin. Ana shu narsalar uchun osiy bandalarning boshiga Xudoning gʻazabi keladi. ⁷ Shu sababdan siz ularga sherik boʻlib qolmanglar.

⁸ Siz bir vaqtlar zulmat edingizlar, endi esa Rabbimizga tegib, nur boʻldingizlar. Ahli nur boʻlib yashanglar. ⁹ Nur^b har xil ezgulik, odillik va haqiqat mevalaridan iborat. ¹⁰ Rabbingizga nima maqbul boʻlishini oʻrganib olinglar. ¹¹ Zulmatning besamara ishlarida ishtirok etmanglar, aksincha, ularni fosh etinglar. ¹² Zulmatda maxfiy qilinadigan oʻsha ishlar haqida gapirish ham uyatdir. ¹³ Zotan hamma narsa nur orqali fosh boʻlib, ochiq-oshkor koʻrinadi. ¹⁴ Yorugʻlikka chiqqan hamma narsa ayon boʻladi. *Qoʻshiqda* aytilganiday:

“Ey uxlagan, tur!
Oʻliklar ichidan tiril!
Masih senga nur sochar”.

¹⁵ Shunday qilib, qanday yashayotganingizga oʻzingiz diqqat qilib qaranglar. Nodonlar kabi emas, dono kishilar kabi kun kechiringlar. ¹⁶ Fursatni gʻanimat bilinglar, chunki biz yashayotgan kunlar – yomon kunlar. ¹⁷ Shuning uchun beaql boʻlmanglar, balki Rabbingizning irodasi qanday ekanini anglab olinglar.

¹⁸ Sharob ichib mast boʻlmanglar, chunki bu buzuvchilikka olib boradi. Aksincha, Muqaddas Ruhga toʻlib-toshinglar. ¹⁹ Shu maqsadda Zabur xonishi, ruhiy madhiyalar va qoʻshiqlar bilan bir-biringizga nasihat qilinglar, chin yurakdan Rabbingizni kuylab, hamdu sanolar oʻqinglar. ²⁰ Har doim, har bir narsa uchun Rabbimiz Iso Masih nomi bilan Otamiz Xudoga shukur qilinglar.

²¹ Masihni hurmatlab, bir-biringizga boʻysuninglar.

Er-xotinlik munosabatlari

²² Ey xotinlar, siz Rabbingizga qanday boʻysunsalaringiz, erlaringizga shunday boʻysuninglar. ²³ Masih imonlilar jamoatining boshi boʻlgani kabi, erkak ham xotinning boshidir. Masih Oʻz badanining, yaʼni ummatining Xaloskoridir. ²⁴ Masihning ummati Masihga qanday tobe boʻlsa, xotinlar ham har narsada oʻz erlariga shunday tobe boʻladilar.

²⁵ Ey erlar, Masih imonlilar jamoatini sevib, ular uchun Oʻzini qanday fido qilgan boʻlsa, sizlar ham xotinlaringizni shunday sevinglar. ²⁶ Masih imonlilar jamoatini muqaddas qilay, deb ularni suv bilan yuvdi^c va Oʻz kalomi orqali tozaladi, ²⁷ toki ustida biron gʻubor, ajin yoki dogʻi qolmagan, muqaddas, benuqson, kamoli chiroyli bir jamoatni Oʻz huzuriga eltib qoʻysin.

²⁸ Shunday qilib, erkaklar oʻz xotinlarini oʻz tanalarini sevganday sevishlari kerak. Oʻz xotinini sevgan

^a 4:30 NAJOT KUNI: Iso Masih olamga qaytib, imonlilarni osmonga olib boradigan kun; yana qarang: 1:13-14, Rimliklar 8:23, 2-Salonikaliklar 1:7-10.

^b 5:9 NUR: boshqa qadimgi qoʻlyozmalar boʻyicha, “Ruh”.

^c 5:26 SUV BILAN YUVDI: suvda imon keltirish marosimining ramzi; yana qarang: 4:5, Yuhanno 13:1-17, 1-Korinfliklar 6:11, Titus 3:5.

o'zini o'zi sevadi.²⁹ Hech kim hech vaqt o'z tanasini yomon ko'rmagan. Aksincha, uni oziqlantirib, parvarish qiladi. Masih ham O'z ummatini xuddi shunday oziqlantirib, parvarish qiladi.³⁰ Biz Masih tanasining a'zolarimiz, [Uning etu suyagimiz].³¹ *Tavrot*da: "Kishi ota-onasini qoldirib, o'z xotiniga yopishib qoladi va ikkovi bir tan bo'ladi", deb yozilgan^a.³² Bu sir buyuk va men buni Masih hamda imonlilar jamoatiga o'xshatib aytyapman.

³³ Xullasi kalom, har bir er o'z xotinini o'zini o'zi sevganday sevsin. Xotin ham erini hurmat qilsin.

6-BOB

Oilaviy munosabatlar

¹ Ey farzandlar, ota-onangizga itoat qilinglar, chunki bu Rabbimizga ma'quldir.²⁻³ Bu haqdagi ilohiy buyruq Xudo va'da qo'shib bergan birinchi buyruqdir, chunonchi: "Ota-onangni hurmat qil, toki baraka topib, yer yuzida uzoq umr ko'rgaysan".⁴ Siz, otalar, farzandlaringizning jahlini chiqarmanglar. Ularni Rabbimizning ta'lim-tarbiyasi bilan o'stiringlar.

Qul bilan xo'jayin munosabatlari

⁵ Ey qullar, dunyoviy xo'jayinlaringizga, Masihga itoat qilganingizdek, kamoli ehtirom va soddadillik bilan itoat qilinglar.⁶ Insonlarning ko'nglini topay, deb xo'jako'rsinga xizmat qilgan kishilar kabi emas, balki Masihning qullari kabi Xudoning irodasini chin ko'ngildan bajo keltiringlar.⁷ Insonlarga emas, balki Rabbingizga xizmat qilayotgandek, bajonu dil xizmat qilinglar.⁸ Bilintlarki, xoh qul, xoh erkin bo'lsin, har bir kishi qilgan yaxshiligiga yarasha mukofotni Rabbimizdan oladi.

⁹ Ey xo'jayinlar, sizlar ham qullaringizga xuddi shu tarzda muomala qilinglar. Osmonda ham ularning, ham sizlarning Egangiz borligini bilib, ularga do'q-po'pisa etishni bas qilingiz. Chunki Rabbimiz yuz-xotir qilmaydi.

Shaytonga qarshi kurashimiz

¹⁰ Nihoyat, Rabbimiz bilan ittifoq bo'lib, Uning kuch-qudrati ta'sirida quvvatli bo'linglar.¹¹ Iblisning hiylalariga qarshi tura olish uchun, Xudo bergan barcha qurol-aslahalar bilan qurollaningiz.¹² Chunki bizning kurashimiz o'tkinchi basharga qarshi emas, balki samoviy olamdagi yovuz ruhiy kuchlarga, hokimlaru hokimiyatlarga, bu qorong'i dunyoni boshqarayotgan *ruhiy* hukmronlarga qarshidir.¹³ Shu sababdan yomon kunda qarshilik ko'rsata olishingiz uchun, Xudoning qurol-aslahalarini ko'taringlar, toki butun tadbirkorlik bilan ish tutib, o'rningizda tura olinglar.

¹⁴ Belingizni haqiqat kamari bilan bog'lang, ko'ksingizga solihlik sovutini taqinglar.¹⁵ Tinchlik Xushxabarini yoyish uchun oyog'ingizga ildamlik poyabzalini kiyinglar.¹⁶ Buning ustiga imon qalqonini qo'lga olinglar, u bilan yovuz shaytonning qizdirilgan hamma o'qlarini o'chira olasizlar.¹⁷ Shuningdek, najot dubulg'asini kiyinglar, Xudo kalomi bo'lgan Ruhning qilichini ko'taringlar.¹⁸ Har turli duo va yolvorishlar bilan, Muqaddas Ruh ilhomi bilan har doim ibodat qilinglar. Ibodatda hushyor va sabotli bo'lib, barcha Xudoning azizlari uchun iltijo qilinglar.

¹⁹ Men uchun ham ibodat qilinglar. Men og'zimni har ochganimda, zarur bo'lgan so'z menga berilsin, Injil sirini qo'rqmasdan bayon eta olayin.²⁰ Men Injil uchun mahbus bo'lsam-da, bu elchiligimni tegishlicha og'zi botirlik bilan ijro etayin.

So'nggi tilaklar

²¹ Siz mening hol-ahvolim qalay ekanini, nimalar qilayotganimni bilib olasiz, bu haqda sevikli birodarimiz, Rabbimizning sodiq xizmatkori Tixik sizlarga ma'lumot beradi.²² Bizning sharoitimiz haqida bilib, yuraklaringiz tasalli topsin deya, men uni sizning oldingizga yuboryapman.

²³ Otamiz Xudodan va Rabbimiz Iso Masihdan birodarlarimga tinchlik, e'tiqod va muhabbat tilayman.

²⁴ Rabbimiz Iso Masihni o'lmas muhabbat bilan sevganlarning hammasiga Xudoning inoyati yor bo'lsin. Omin.

^a 5:31 qarang: Ibtido 2:24 (Matto 19:1-12).

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

FILIPPILIKLARGA

MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Filippi^a shahridagi Iso Masih ummati bo'lgan barcha Xudoning azizlariga, ayniqsa imonlilar jamoatining boshliqlari va xizmatkorlariga, Iso Masihning qullari biz – Pavlus va Timo'tiydan salom! ² Otamiz Xudo va Rabbimiz Iso Masihdan sizlarga inoyat va tinchlik bo'lsin.

Pavlusning ibodati va shukronasi

³ Sizlarni har safar xotirlaganimda, Xudoyimga shukronalar deyman. ⁴ Har qachon hamma ibodatlarimda barchalaringiz uchun sevinch bilan iltijo qilaman. ⁵ Chunki sizlar birinchi kundan to hozirga qadar Injil Xushxabarini yoyishimda ishtirok etib kelmoqdasizlar. ⁶ Xudo sizlarda boshlagan xayrli ishini to Iso Masihning keladigan kunigacha tamom qilishiga aminman. ⁷ Mening hammalaringiz haqingizda shunday fikr qilishim o'rinlidir. Sizlar mening ko'nglimdasizlar. Chunki kishanbandligimga qaramasdan, har biringiz Xushxabarni himoya qilish va qaror toptirishimda meni yoqlab kelmoqdasizlar, shu tariqa Xudoning menga bergan inoyatidan ham bahramand bo'lib kelmoqdasizlar. ⁸ Men Iso Masihning mehr-muhabbati bilan sizlarning hammalaringizga ishtiyoqmand bo'lganimga Xudo shohiddir.

⁹ Sizlarning muhabbatingiz ham har qanday bilim va sezgida takomillashib, yana ko'pdan-ko'p ortib borishini Xudodan so'rayman. ¹⁰ Sizlar yuqori qadriyatni qadrlamoq'ingiz lozim, toki Masihning keladigan kunida pok va beayb bo'linglar ¹¹ va Iso Masih orqali unib-o'sadigan solihlik samaralariga boy bo'lib, Xudoga shon-sharaf keltiringlar.

Pavlusning mahbusligi – Injilning muvaffaqiyati

¹² Ey birodarlar, shuni bilishingizni istaymanki, mening boshimga tushgan sharoitlar Injil Xushxabari yanada ko'proq muvaffaqiyat qozonishiga xizmat qildi. ¹³ Mana, mening Masih uchun qamalanganligim butun saroy ahliga^b va qolgan hamma odamlarga ham ma'lum bo'ldi. ¹⁴ Shuningdek, Rabbimiz Isoga qarashli bo'lgan birodarlarimizning ko'pchilik qismi ham mening kishanbandligimdan ruhlanib, Rabbimiz kalomini yanada botirlik bilan targ'ib qila boshladilar.

¹⁵ To'g'ri, ba'zilar hasad va raqobat ruhi bilan Masihni targ'ib qilyaptilar, boshqalar esa yaxshi niyat bilan targ'ib qilyaptilar. ¹⁶ Ba'zilar men Xushxabarni himoya qilish uchun tayin etilganimni tan olib, muhabbat bilan harakat qilyaptilar. ¹⁷ Boshqalar esa mening kishandagi qiyinchiligimni orttirishni o'ylab, raqobat ruhida, nopok niyat bilan Masihni targ'ib qilmoqdalar. ¹⁸ Xo'sh, unda nima bo'пти? Xoh munofiqlik bilan, xoh samimiylilik bilan bo'lsin, har holda Masih targ'ib etilmoqda. Men bunga sevinapman. Va yana sevinaman, ¹⁹ chunki bilamanki, sizning duolaringiz orqali va Iso Masihning Ruhi yordamida men ozodlikka chiqaman.

²⁰ Yashasam ham, o'lsam ham, har holda xijolatda qolmasligimga qanoat hosil qildim. Har doim bo'lib kelganidek, hozir ham Masih mening vujudimda ulug'lansin, degan umidda yana jasurlik bilan faoliyat ko'rsatishga jazm qildim. ²¹ Men uchun hayot – Masihdir, o'lim esa – yutuqdir. ²² Agarda bu badanda yashayotganim mening ishimga samara keltirayotgan bo'lsa, unda nima tanlashimni ham bilmayman. ²³ Meni unisi ham, bunisi ham tortadi. Bir yoqdan tugab, Masih bilan birga bo'lishni orzu qilaman, chunki bu juda ham yaxshi bo'lardi. ²⁴ Ammo ikkinchi yoqdan mening badanda qolishim sizlar uchun yana ham keraklidir. ²⁵ Bunga ishonchim komil, shuning uchun qolishimni bilaman. Sizlar imonda rivoj topib quvonishingiz uchun, men hammalaringiz bilan birga qolaman. ²⁶ Shunday qilib, oldingizga ikkinchi daf'a kelishimda, sizlar men sababli Iso Masih huzurida yana ko'proq faxrlana olasizlar.

²⁷ Faqat Masihning Xushxabariga munosib ravishda kun kechiringlar. Men xoh kelib diydoringizni ko'rsam ham, xoh sizlardan uzoq bo'lsam ham, allaqachon eshitganimdek, sizlar imonda sobitqadam bo'lib, Injil yo'lida yakdillik bilan kurashib borayotganingizni bilib olay. ²⁸ Sizlarga qarshilik ko'rsatayotganlarning hech

^a 1:1 FILIPPI: Yunonistonning shimoliy qismi – Makedoniyada joylashgan muhim shahar; Havoriy Pavlus bu yerda va'z qilib, Yevropadagi birinchi Masih jamoatini qurgan; qarang: Havoriylar 16:11-40.

^b 1:13 SAROY AHLI: ya'ni Rim qaysarining saroyi; Pavlus ushbu maktubni yozgan paytda Rim shahrida mahbus bo'lgan (taqriban miloddan keyingi 60-yillar) yana qarang: 4:22, Havoriylar 28:11-31.

qanday do‘q-po‘pisalaridan cho‘chimanglar. Ana shu ularning halok bo‘lishidan, sizlarning esa xalos bo‘lishingizdan dalolat bermoqda. Zotan bu – Xudoning ishi. ²⁹ Xudo sizlarga Masihga ishonishnigina emas, balki Masih uchun azob chekish taqdirini ham nasib etgan. ³⁰ Mening siz ko‘rgan va hozir ham eshitayotgan kurashimga sizlar sheriksizlar.

2-BOB

Iso Masihning ibratomuz kamtarligi

¹ Agar sizlarda Masihdan kelgan biron jasorat, muhabbatdan tug‘ilgan biron tasalli, Muqaddas Ruhdan ilhomlangan biron birdamlik, dildan chiqqan biron mehru shafqat bor bo‘lsa, ² u holda mening sevinchimni mukammal qilib, fikr-zikringizda yakdil, mehr-muhabbatingizda aynimaydigan bo‘linglar, o‘zaro hamdard va hamfikir bo‘lib yuringlar. ³ Raqobat ruhi va shuhratparastlik bilan hech narsa qilmanglar. Aksincha, kamtarlik bilan bir-biringizni o‘zingizdan yuqoriroq hurmatga sazovor hisoblanglar. ⁴ Har bir kishi o‘z manfaatinigina emas, balki boshqalarning manfaatini ham ko‘zlasin.

⁵ Iso Masih qanday fikrga ega bo‘lsa, sizlar ham o‘zaro xuddi shu fikrga ega bo‘linglar:

⁶ Masih Xudoning qiyofasida bo‘la turib,
Xudoga teng hurmatni o‘lja qilmadi.

⁷ Lekin O‘z ulug‘ligidan kechib,
Qul qiyofasiga kirdi U,
Ko‘rinishda insonlar singari bo‘ldi.

⁸ U O‘zini shunday past olib,
O‘limga, hatto xochdagi o‘limga borib itoat etdi.

⁹ Ana shu sababdan Xudo Uni juda yuksaltirdi,
Unga har qanday ismdan yuqori ismni ato etdi,

¹⁰ Toki Isoning ismi tilga olinganda
Ko‘k, yer va yer ostidagi borliq jon tiz cho‘ksin

¹¹ Va har bir til Otamiz Xudo sha‘niga
Iso Masihni Rabbim deb ochiq tan olsin.

Xudo irodasini ado etish

¹² Ey sevganlarim, siz doim mening gapimga quloq solib keldingizlar. Shunday qilib, faqat oldingizda bo‘lganimdagina emas, balki hozir mening yo‘qligimda yana ko‘proq qo‘rquv va titroq bilan topgan najotingizni but qilishga tirishinglar. ¹³ Zotan Xudoning O‘zi sizlarning vujudingizda amal qiladi, U O‘z murud-maqсадini ado etishingiz uchun sizlarda xohishni ham, harakatni ham tug‘diradi.

¹⁴ Hamma narsani nolimay va shubhalanmay qilinglar, ¹⁵ toki bu o‘jaru buzilgan nasl orasida Xudoning pok, beg‘ubor, benuqson bolalari bo‘linglar. Sizlar bu dunyo odamlari orasida osmondagi yulduzlar kabi porlab turibsizlar-ku. ¹⁶ Hayot kalomini mahkam tutinglar, toki mening mehnatu zahmatim behudaga ketmasin va Masih olamga qaytgan kunda sizlar mening faxrim bo‘linglar. ¹⁷ Sizning imon yo‘lida qilgan fidokorona xizmatigiz Xudo sharafiga qurbonday gap. Men Xudoga bu qurbonlikni keltirib, o‘z jonimni ham fido qilishim mumkin. Shunga qaramasdan, sevinaman va sizlarning shodligingizga qo‘shilaman. ¹⁸ Xuddi shu to‘g‘rida sizlar ham sevinanglar va mening shodligimga qo‘shilinglar.

Timo‘tiy va Epafroditni jo‘natish

¹⁹ Sizlarning ahvolingizdan xabardor bo‘lib ko‘nglim taskin topsin, deb Timo‘tiyni yaqin orada sizlarning oldingizga yuborishni Rabbim Isodan umid qilaman. ²⁰ Chunki sizlarga shunchalik samimiyat bilan, jon kuydirib g‘amxo‘rlik qiladigan unga teng odamim yo‘q. ²¹ Hammasi ham Iso Masihni emas, o‘z ishlarini o‘ylaydi-ku. ²² Lekin Timo‘tiyning sodiqligi sizlarga ma‘lum. Xushxabarni yoyishimda u menga o‘g‘il otaga xizmat qilganday xizmat qildi. ²³ Men o‘zimga nima bo‘lishini bilishim bilanoq, uni darhol yuborish umididaman. ²⁴ O‘zim ham yaqinda yoningizga borishga Rabbimdan to‘la ishonch hosil qildim.

²⁵ Shu bilan birga, sizlarning yuborgan elchingiz, muhtojlikda menga madad bergan birodarim, hamkorim va safdoshim Epafroditni yoningizga yuborishni lozim ko‘rdim. ²⁶ Chunki u hammangizni juda ko‘rgisi keldi, uning kasalligi to‘g‘risidagi mish-mishlar sizga yetib borganidan qattiq qayg‘urdi. ²⁷ Haqiqatan ham o‘lar holatda kasal edi. Lekin Xudo unga marhamat etdi. Va faqat unga emas, balki g‘ami ustiga g‘am qo‘shilmasin deb, menga ham marhamat etdi. ²⁸ Shunday qilib, uni yana ko‘rib sevinanglar va mening g‘amim ham yengillashsin deb, uni tezroq yoningizga yubormoqchiman. ²⁹ Uni Rabbimiz nomidan, quvnoq chehra bilan qabul etinglar. Bu kabi odamlarning hurmatini bajo keltiringlar. ³⁰ Chunki sizlar menga to‘liq bajo

keltirolmagan muqaddas xizmatni u butlab olay deb, Masih yo'lida o'z jonini ayamagan, o'lishiga sal qolgan edi.

3-BOB

Masihga teng hech narsa yo'q

¹ Xullasi kalom, birodarlarim, Rabbingiz bilan aloqada bo'lib, xursand bo'linglar. Sizlarga ayni narsalarni yozish meni zeriktirmaydi, sizlarga esa yanada ibratlidir.

² Ana u yomonlik qiluvchilardan, u itlardan ehtiyot bo'linglar! Ana u tana kesuvchilardan^a ehtiyot bo'linglar! ³ Mana biz haqiqiy ahli sunnatmiz. Chunki biz Muqaddas Ruh kuchi bilan Xudoga xizmat qilamiz, faqat Iso Masih bilan faxrlanamiz, tabiiy fazilatlarimizga ishonmaymiz.

⁴ Qolaversa, men o'z fazilatlarimga ham ishonishim mumkin. Agar boshqa kimsa: men o'z fazilatlarimga ishonaman, desa, undan ham ko'proq men ishonaman. ⁵ Men sakkiz kunligimda sunnat bo'lganman. Men Isroil xalqining Benyamin qabilasidan, ibroniy naslidan bir yahudiyman. Tavrot Qonuniga mansublik desangiz, farziy^b mazhabida edim. ⁶ Diniy g'ayrat desangiz, Iso ummatini ta'qib qildim. Qonun talab qilgan solihlik desangiz, begunoh edim.

⁷ Lekin bir vaqt fazilat deb bilgan narsalarimni endi Masih uchun foydasiz hisoblayman. ⁸ Chinakam, Rabbim Iso Masihni bilishning afzalligi oldida men hamma narsadan bosh tortib, foydasiz deb bildim, ha, Masihga sazovor bo'lay, deb hatto axlat hisobladim. ⁹ Endi Ilohiy Qonunga amal qilishdan iborat bo'lgan o'z solihligimga suyanmayman. Aksincha, Masih bilan bir bo'lay, deb faqat Unga ishonish orqali, imon orqali bo'ladigan solihlikka suyanaman va shu tariqa Xudo huzurida o'zimni oqlayman. ¹⁰ Qani endi Masihning azoblarida qatnashib, o'limida ham Unga ergashib, Uning O'ziniyu tirilishining qudratini bilib olsam ¹¹ va ishqilib o'liklarning tirilishiga erishsam.

Imon uchun kurash

¹² Men allaqachon murodimga yetishganman yoki allaqachon kamolotga erishganman, deb aytayotganim yo'q. Lekin Iso Masih menga yetib olganidek, men ham mo'ljalga yetib olish uchun jon kuydirmoqdaman.

¹³ Birodarlar, men o'zimni murodimga yetishganman deb o'ylamasam-da, faqat bir narsanigina o'ylayman: orqamda qolganlarni unutib, oldimdakilarga ko'z tikaman. ¹⁴ Xudo Iso Masih orqali meni oliy maqsadga chorladi. Men buni ado etib, g'alaba gulchambarini qo'lga kiritish uchun jon-jahdim bilan harakat qilaman.

¹⁵ Bizdan kimki kamolotga erishgan bo'lsa, xuddi shunday fikr qilsin. Agar sizning fikringizda boshqa narsa bo'lsa, unda buni sizga Xudo oshkor etadi. ¹⁶ Faqat bizlar nimaga erishgan bo'lsak, unga yarasha fikr yurgizishimiz va o'sha qoida bo'yicha yashashimiz kerak.

¹⁷ Birodarlar, mendan o'rnak olinglar. Kim biz ko'rsatgan yo'l-yo'riq bo'yicha yashayotgan bo'lsa, unga ergashinglar. ¹⁸ Men sizlarga tez-tez gapirar edim-ku, Masih xochining dushmanlari kabi ish tutayotgan kishilar ko'p deb. Endi ular haqida ko'z yoshim bilan so'zlayapman: ¹⁹ Ularning oxiri – halokat, ularning xudosi – qorin, ularning shon-sharafi – sharmandagarchilik. Ular yerdagi narsalar haqidagina o'ylaydilar.

²⁰ Bizlarning vatanimiz esa osmondadir. U yerdan biz Xaloskorimiz – Rabbimiz Iso Masihning kelishini kutaymiz. ²¹ Har narsani bo'ysundirish kuchiga ega bo'lgan Rabbimiz Iso Masih kelganda, xuddi shu kuchning ta'siri bilan bizning ojizu foniy tanamizni O'zining ulug'vor tanasiga o'xshatib o'zgartiradi.

4-BOB

Turli pand-nasihat

¹ Shunday qilib, ey mening sog'ingan, aziz birodarlarim, quvonchim va gultojim, Rabbingizga sobit bo'linglar, ey sevganlarim!

² Evodiya va Sintixadan iltimos qilaman, Rabbingiz haqi yakdil fikrda bo'linglar. ³ Ey vafodor hamkorim, sendan ham o'tinaman, u ayollarga yordam ber, chunki ular men va Kliment bilan, shuningdek, ismlari hayot kitobida^c yozilgan boshqa hamkorlarim bilan birga Xushxabarni targ'ib etish uchun faoliyat ko'rsatdilar.

⁴ Rabbingiz bilan aloqada bo'lib, doimo xursand bo'linglar. Yana aytaman: xursand bo'linglar! ⁵ Sizlarning

^a 3:2 TANA KESUVCHILAR: Pavlus ishlatgan tanbeh so'zi; yahudiylikning belgisi bo'lgan sunnatni (xatnani) Iso Masihga ishongan boshqa millatli kishilarga ham qildirmoqchi bo'lgan diniy guruhni bildiradi; yana qarang: Galatyaliklar 5-bob, Havoriylar 15-bob, Rimliklar 4-bob.

^b 3:5 FARZIY: yahudiylarning mazhabi; lug'atga qarang.

^c 4:3 HAYOT KITOBI: abadiy hayotga sazovor bo'lganlarning nomlari yoziladigan Xudoning kitobi; yana qarang: Zabur 68:29, Vahiy 3:5, 13:8, 17:8, 20:12.

insonparvarligingiz^a barchaga ma'lum bo'lsin; Rabbimiz yaqin. ⁶Hech narsadan tashvish qilmanglar, lekin har doim ibodatda va iltijoda bo'lib, har bir tilagingizni Xudoning oldida minnatdorchilik bilan izhor qilinglar. ⁷Shunda inson xayoliga sig'maydigan, Xudo bergan tinchlik sizning ko'nglingiz va fikr-xayolingizni xotirjam qiladi.

⁸Xullas, ey birodarlar, nima haqiqiy, nima mo'tabar, nima to'g'ri, nima sof, nima yoqimli, nima faxrli bo'lsa, qandaydir bir fazilat, qandaydir maqtanarli xislat bor bo'lsa, bular haqida fikr qilinglar. ⁹Sizlar mendan nimani o'rganib qabul qilgan bo'lsangiz, nimani eshitib, ko'rgan bo'lsangiz, o'shani qilinglar, shunda tinchlik bergan Xudo sizlarga yor bo'ladi.

Pavlusning olgan yordami uchun tashakkuri

¹⁰Men, Rabbim haqi, sizlardan juda xursandmanki, nihoyat, men haqimdagi g'amxo'rlik tuyg'ularingiz uyg'ondi. Sizlar ilgari ham g'amxo'rlik qilardingiz-u, ammo buni ko'rsatishga fursatingiz yo'q edi. ¹¹Bularni muhtojlikdan aytayotganim yo'q. Chunki men har qanday sharoitda boriga qanoat qilishga o'rganganman.

¹²Men tanqislikda ham, mo'l-ko'lchilikda ham qanday hayot kechirishni bilaman. Har qanday sharoitda va har yerda ham to'q bo'lish, ham och qolish, ham farovonlikda yashash, ham muhtojlikda qolishning sirlarini o'rganganman. ¹³Meni qo'llab-quvvatlayotgan Iso Masihning madadi bilan har narsani qila olaman.

¹⁴Har holda, sizlar mening qayg'ularimga sherik bo'lib, yaxshi ish qildingizlar. ¹⁵Bilasizlarki, ey filippiliklar, men Makedoniyadan chiqib, Xushxabarni birinchi marta yoya boshlagan paytlarimda, sizlardan boshqa Masih jamoatlaridan birontasi ham menga moddiy yordam bermadi. ¹⁶Hatto Salonika shahrida bo'lganimda ham, sizlar bir-ikki marta ehtiyojimni qondirmoq uchun u yerga yordam yubordingizlar. ¹⁷Men buni sadaqa so'rab gapirayotganim yo'q. Balki sizning foydangizga bo'ladigan barakani istab gapiryapman. ¹⁸Menda hamma narsa bor, hatto mo'lchilikda yashayapman. Sizlar yuborgan tortiqlarni Epafroditdan olib, o'zimga to'q bo'lib yuribman. Mana bu tortiqlar – Xudo sha'niga tutatiladigan xushbo'y tutatqilar, Xudoga maqbul bo'ladigan qurbonliklardir.

¹⁹Egamning O'zi sizlarning har qanday ehtiyojingizni Iso Masih orqali, O'zining ulug'vor boyligi bilan qondiradi. ²⁰Otamiz Xudoga abadulabad shon-sharaflar bo'lsin! Omin.

Xotima

²¹Iso Masih azizlarining har biriga salom aytinglar. Men bilan birga bo'lgan birodarlar sizlarga salom yo'llayaptilar. ²²Butun Xudoning azizlari, xususan Qaysar xonadonidagilar, sizlarga salom yo'llayaptilar.

²³Rabbimiz Iso Masihning inoyati sizning ruhingizga yor bo'lsin. Omin.

^a 4:5 INSONPARVARLIGINGIZ: yoki, beozorligingiz.

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

KOLOSALIKLARGA

MAKTUBI

1-BOB

Jamoatga salom, Xudoga shukrona

¹ Xudoning irodasi ila Iso Masihning havoriysi bo'lgan men – Pavlus va birodarimiz Timo'tiydan ² Kolosa^a shahridagi Masihga sidqidildan berilgan muqaddas birodarlarimizga salom! ³ Otamiz Xudodan [va Rabbimiz Iso Masihdan] sizlarga inoyat va tinchlik ato bo'lsin.

Sizlarning haqingizga ibodat qilar ekanmiz, Rabbimiz Iso Masihning Otasi – Xudoga doim shukronalar bildiramiz. ⁴ Chunki Iso Masihga bo'lgan imoningiz va butun ahli mo'minga qo'ygan mehr-muhabbatigizdan xabardormiz. ⁵ Bunga sizlar haqiqat kalomi, ya'ni Injil Xushxabari orqali erishdingizlar. Samoda o'zlarigiz uchun tayyorlab qo'yilgan xazina to'g'risidagi Xushxabarni eshitib, umidvor bo'ldingizlar. ⁶ Ana shu Xushxabar butun jahonga ham yoyildi, sizlarga ham yetib bordi. Sizlar Xudoning inoyatini eshitib, chini bilan anglab yetdingizlar. O'sha kundan beri Xushxabar sizning orangizda tobora tomir yoyib, samara bermoqda.

⁷ Manfaatingiz yo'lida Masihning sodiq xizmatkori bo'lgan sevimli hamkorimiz Epafras ham ana shu xususda sizlarga ta'lim bergan edi. ⁸ Endi u sizning ilhomli mehr-muhabbatigiz haqida ham bizga xabar qildi.

Pavlusning imonlilar uchun ibodati

⁹ Shuning uchun biz bu haqda eshitgan kunimizdan beri sizlar uchun ibodat qilishni kanda qilmayapmiz. Xudodan shuni so'raymizki, Uning irodasini to'la anglashingiz uchun O'zi sizlarga har qanday ilohiy hikmat va fahm-idrok ato qilsin, ¹⁰ toki sizlar Rabbingizga munosib yashab, Uni har jihatdan mamnun qilinglar, har turli xayrli ishda samarali bo'linglar, Xudoni tanib-bilib ulg'ayinglar, ¹¹ Uning ulug'vor kuch-qudratidan bahra olib, to'la-to'kis baquvvat bo'linglar, hamma narsaga sabr-toqat va sevinch bilan chidab, ¹² Otamiz Xudoga shukrona qilinglar. Chunki U O'z azizlariga va'da qilgan nurli merosdan^b bizni bahramand qildi. ¹³ Bizni zulmat hukmronligidan ozod qilib, sevimli O'g'lining Shohligiga ko'chirdi. ¹⁴ Xudoning O'g'li bizning o'rnimizga qurbon bo'ldi, O'z qonini to'kib gunohlarimizni yuvdi.

Iso Masihning kimligi va yumushi

¹⁵ Iso Masih ko'rinmas Xudoning in'ikosidir. U butun maxluqot ustidan, xuddi to'ng'ich singari, birinchi o'rinda turadi. ¹⁶ Ko'kdagi va yerdagi borliq mavjudot, ko'rinadigan va ko'rinmaydigan maxluqot, *u dunyoyu bu dunyodagi* har qanday taxtu toj, saltanatu hukmronlik U orqali yaratilgan. Hamma narsa U orqali va U uchun yaratilgan. ¹⁷ Uning O'zi esa hamma narsadan avval mavjud edi. Borliq mavjudot Uning soyasida mavjuddir. ¹⁸ U O'z badani, ya'ni ummatining boshidir. U o'liklar ichidan birinchi bo'lib tirilgani uchun, hammaning ilg'ori va boshidir. ¹⁹ Xudo butun kamolotni Unda jo qilishni xush ko'rdi. ²⁰ Uning vositasi bilan Xudo yeru ko'kdagi borliq mavjudotni O'zi bilan yarashtirishga qaror qildi. Xochda to'kilgan qonni inobatga olib, Xudo O'zi yaratganlar bilan sulh tuzdi.

²¹ Mana, sizlar ham bir vaqtlar yomon ishlar qilib, yaramas fikrda bo'lib, Xudoga begona va dushman edingizlar. ²² Endi esa Masih O'zining insoniy badanini qurbonlikka bag'ishlab, O'z o'limi orqali sizlarni Xudo bilan yarashtirdi, Xudo huzuriga sizlarni muqaddas, aybsiz va nuqsonsiz holda taqdim qildi. ²³ Sizlar endi eshitgan Xushxabarga qattiq e'tiqod qo'yib, umidingizdan qaytmasangiz, imoningizda mahkam, og'ishmay tursangiz, bo'ldi. Injil Xushxabari osmoni falak ostida Xudo yaratgan barcha jonzodga yetkazildi, men – Pavlus esa bu Xushxabarning fidoyisi bo'ldim.

Pavlusning Xudodan olgan topshirig'i

²⁴ Men hozirgi vaziyatda sizlar uchun azob tortayotganimga sevinaman. Masihning O'z badani, ya'ni

^a 1:2 KOLOSA: bugungi Turkiyaning g'arbiy tomonida joylashgan qadimiy shahar. U yerdagi Iso Masihga ishonganlarning jamoati majusiy, ya'ni g'ayriyahudiy kishilardan tarkib topgan. Pavlus ushbu maktubni miloddan keyingi 60-yillarda yozib, imonlilarni mustahkamlash maqsadida turli xurofiy bid'atlarga qarshi ogohlantirmoqchi bo'lgan.

^b 1:12 NURLI MEROS: Iso Masihga ishonganlarga Xudo tayyorlab qo'ygan abadiy baxt-quvonch, jannat huzur-halovati; yana qarang: Efesliklar 1-bob, Vahiy 21-22-boblar.

ummati uchun tortmagan qayg'ularini men o'z tanamda tortib to'ldiryapman.²⁵ Xudoning menga topshirig'i bo'yicha, men Masih ummati ustidan mas'ul xizmatkor bo'ldim, Xudo kalomini to'liq targ'ib qilish vazifasini o'z zimmamga oldim.²⁶ Ana shu kalom o'tgan asrlar va avlodlardan sir tutilib, hozir esa Xudoning azizlariga oshkor bo'ldi.²⁷ Xudo dunyo xalqlari uchun saqlagan ushbu sirning naqadar boy va ulug'vorligini O'z azizlariga ochib berishga rozi bo'ldi, chunonchi ulug'vor umidimizning mag'zi – sizning ichingizdagi Masih.

²⁸ Shunga ko'ra, biz Masihga ishongan har bir odamni mukammal holda Xudoga taqdim etmoqchimiz. Har bir odamga aql o'rgatib, butun donolik bilan ta'lim-tarbiya berib, Masihni targ'ib qilmoqdamiz.²⁹ Men ham ana shu maqsadda jon-jahdim bilan xizmat qilar ekanman, menga kuchli ta'sir qilayotgan Rabbimning qudratiga suyanaman.

2-BOB

Imonda qattiq turishga undov

¹ Men sizlar uchun, shuningdek, Laodikiya^a shahridagilar hamda shaxsan yuzimni ko'rmagan *imonlilarning* hammasi uchun naqadar zo'r g'ayrat ko'rsatayotganimni bilishingizni istayman.² Maqsadim shuki, sizlar dadil bo'ling, muhabbat ruhida birlashing, fahm-idrok va to'la komil ishonch bilan Otamiz Xudoning siri – Masihni payqab oling.³ Chunki hikmat va ilmu ma'rifatning hamma xazinalari Masihda pinhondir.⁴ Buni men shuning uchun aytyapmanki, hech kim sizlarni tilyog'lamalik qilib yo'ldan ozdirmasin.⁵ Men garchi jisman sizning orangizda bo'lmasam ham, ruhan orangizdaman, sizlarning tartib-intizomingiz va Masihga bo'lgan sog'lom imoningizni ko'rib sevinyapman.

⁶ Endi sizlar Iso Masihni Rabbimiz deb qabul qilgan ekansizlar, U bilan aloqada bo'lib yashanglar.⁷ Olgan ta'limotingizga muvofiq, Unda tomir yoyib, qaror toping, imoningizda qattiq turing, shu yo'lda rivojlanib borib, Xudoga shukronalar tilingizdan tushmasin.

Masihning yagonaligi, bid'atlarga qarshi ogohlantirish

⁸ Ehtiyot bo'linglar, hech kim falsafa va quruq safsatalar bilan sizlarni avramasin. Bunday gaplar Masihga emas, balki insonlarning an'anasiga, dunyoning xurofiy unsurlariga asoslanadi.⁹ Xudoning butun borlig'i to'la-to'kis Masih vujudida mavjuddir.¹⁰ Har turli hukmronlik va hokimiyatning boshi Masih bilan aloqada bo'lib, sizlar ham to'la-to'kis bo'ldingizlar.

¹¹ Sizlar Masih bilan aloqada bo'lib sunnat ham qilindingizlar. Bu Masihning sunnati^b bo'lib, inson qo'li bilan qilinmaydi, bu sunnat gunohkor vujudning kesib tashlanishi demakdir.¹² Sizlar imon keltirganda suvga cho'mib, Masih bilan birga ko'mildingizlar. Shuningdek, Masihni tiriltirgan Xudoning qudratiga qattiq inonib, Masih bilan birga tirildingizlar.¹³ Ilgari sizlar sunnatsiz, ya'ni gunohga botgan holatda bo'lib, o'lik edingizlar. Endi esa Xudo barcha gunohlaringizni kechirib, sizlarni Masih bilan birga yangi hayot uchun tiriltirdi.

¹⁴ Bizga qarshi yozilgan, mahkumligimizni bildiruvchi aybnomani Xudo o'chirdi, ya'ni uni *Masih bilan birga* xochga mixlab, kuchdan qoldirdi.¹⁵ O'sha xoch orqali *ruhiy* hokim va hukmronliklar^c ustidan ham g'alaba qozondi. Ularning qurol-yarog'ini olib qo'ydi-da, ularni O'zining tantanali yurishida yurgizib, rasvoi olam qildi.

Keraksiz diniy qoidalar

¹⁶ Shunday qilib, yegulik-ichgulik, diniy bayramlar, yangi oy yoki dam olish kunlari xususida hech kim sizlarga qonun-qoida chiqarmasin.¹⁷ Bular kelajak dunyoning sharpasigina xolos, asli esa Masihdadir.¹⁸ Farishtalarga sig'inishni qoyil qiladigan, o'z xayolida tug'ilgan "vahiylar"ga maftun bo'lgan, soxta kamtarlik ko'rsatib, o'zining insoniy fikrlashi bilan behuda mag'rurlanib ketgan hech bir kishi sizlarni vasvasaga solmasin.¹⁹ Bunday kishilar *O'z ummatining* Boshi bo'lgan Masihdan ajralgan. Ana bu Boshdan butun badan hayotbaxsh kuch olib, payu bo'g'inlar orqali o'zaro ulanib, Xudo xohlagan yo'lda o'sadi.

²⁰ Agar sizlar Masih bilan birga o'lgan bo'lsangizlar, dunyoning xurofiy kuchlari oldida ham o'lgan bo'lasizlar. U holda yana nima uchun bu dunyoga qul bo'lgandek,²¹ "tegma", "tutma", "yema" kabi qonun-qoidalarga bo'ysunasizlar?²² Bu qoidalarning hammasi faqat qo'llanib yo'q bo'luvchi narsalar bilan bog'liq bo'lib, insonlarning buyruq va an'analarga tayanadi.²³ Garchi bular natijasida paydo bo'ladigan

^a **2:1 LAODIKIYA:** Kolosa shahrining g'arbiy tomonidagi qadimiy shahar. Pavlus Frigiya o'lkasini kezganda Laodikiya shahrida ham va'z aytgan, deb hisoblanadi; yana qarang: Havoriylar 18:23, Vahiy 3:14-22.

^b **2:11 MASIHNING SUNNATI:** Sunnat qiluvchi kichkina teri parchasini kesar ekan, Masih Unga ishongan kishini yomon xulq-atvordan butunlay qutqarib, gunohdan pok qiladi, ruhan sunnat qiladi; yana qarang: Rimliklar 2:25-29.

^c **2:15 HOKIM VA HUKMRONLIK:** ko'rinmaydigan olamda hukmronlik qilayotgan shayton va yovuz ruhlar (jinlar). Iso Masih O'zining o'limi va tirilishi orqali bu kuchlar ustidan g'olib keldi, Unga ishongan kishi Uning g'alabasiga sherik; yana qarang: 1-Butrus 3:22, Rimliklar 8:37-39, Efesliklar 1:21, 6:12.

beboshlarcha dindorlik, o'zini mo'minlikka solish, badanni qiynash odamlarga hikmatday tuyulsa-da, aslida nafsga o't, nafsoniyatga dog' tushiradi.

3-BOB

Masih bilan yangi hayotda yashash

¹ Sizlar Masih bilan birga tirilgan ekansiz, yuqoridagi, Masih bo'lgan joydagi narsalarni izlanglar; U samoda Xudoning o'ng tomonida o'tiribdi. ² Fikringiz yer yuzidagi emas, samodagi narsalar bilan band bo'lsin. ³ Chunki sizlar o'lgansizlar, yangi hayotingiz esa Masih bilan Xudo huzurida pinhondir.

⁴ Hayotingizning o'zi – Masihdir. U olamga qaytib zohir bo'lgach, sizlar U bilan birga ulug'vor tusda zohir bo'lasizlar.

⁵ Shunday qilib, yerga xos nafsingizni tiyib, fahshbozlik, nopoklik, yomon hirsu havaslar hamda butparastlik bilan teng bo'lgan tamagirlikni o'ldiringlar. ⁶ Bular sababli Xudoning g'azabi itoatsiz bandalarning boshiga tushadi! ⁷ Sizlar ham bir vaqtlar bu kishilar bilan yotib-turib, ayni shunday ishlar qilar edingizlar. ⁸ Ammo endi g'azab, jahl, ginalarning hammasini bir chetga yig'ishtirib qo'yinglar. Og'zingizdan hech qanday jerkish yoki nojo'ya so'z chiqmasin. ⁹ Bir-biringizga yolg'on gapirmanglar. Chunki sizlar eski insonni yomon odatlari bilan birga o'zingizdan soqit qildingizlar. ¹⁰ Buning o'rniga Xudoni tanib-bilish sari yangilanayotgan, Yaratuvchining suratiga^a o'xshab borayotgan yangi insonni qabul qildingizlar. ¹¹ Shu nuqtayi nazardan endi na yunoniy bor, na yahudiy; na sunnatli bor, na sunnatsiz; na johil^b bor, na madaniyatsiz^c; na qul bor, na ozod. Zero Masih hamma narsadir va hamma narsadadir.

¹² Xudo sizlarni azizlarim deb tanlagan, sizlar muqaddassiz. Shunga ko'ra rahm-shafqat, ko'ngilchanlik, kamtarlik, muloyimlik va sabr-toqatni zeb-ziynat qilib taqinglar. ¹³ Bir-biringizga nisbatan chidamli va kechirimli bo'linglar. Agar bir kishi ikkinchisidan xafa bo'lsa, Masih sizlarni kechirgani kabi, sizlar ham bir-biringizni kechiringlar. ¹⁴ Yana bularning ustiga kamolot cho'qqisi bo'lgan muhabbat tojini kiyinglar.

¹⁵ Masih ato qilgan tinchlik dilingizda hokim bo'lsin. Sizlar bir badanning a'zolari kabi tinch-totuv bo'lishga da'vat etilgansizlar. Shuningdek, minnatdor bo'linglar. ¹⁶ Masihning kalomi sizda chuqur o'rnamshib, yashnayversin. Butun donolik bilan bir-biringizga ta'lim bering, nasihat qiling. Zabur xonishi, ilhomli qo'shiqlar va madhiyalar bilan, chin ko'ngildan, minnatdorchilik bilan Xudoni tarannum etinglar. ¹⁷ Nima aytsangiz yoki nima qilsangizlar, hammasini Rabbimiz Iso nomidan qilib, U orqali Otamiz Xudoga shukrona aytinglar.

Oila va jamiyatdagi turmush tartibi

¹⁸ Ey xotinlar, Rabbimiz bilan aloqada yashovchilarga munosib, erlaringizga itoat etinglar. ¹⁹ Ey erkaklar, xotinlaringizni sevinglar, ularga qo'pol muomalada bo'lmanglar. ²⁰ Ey bolalar, har narsada otanalaringizning so'ziga quloq solinglar, chunki bu Rabbimizga ma'qul keladi. ²¹ Ey otalar, ruhiy tushkunlikka tushmaslik uchun bolalaringizni ranjitavermanglar.

²² Ey qullar, dunyodagi xo'jayinlaringizga har narsada itoat etinglar. Buni insonga yoqmoq uchun, xo'jako'rsinga emas, balki soddadillik bilan, Xudodan qo'rqib qilinglar. ²³ Qiladigan har bir ishni insonlar uchun emas, Rabbingiz uchun qilayotganday, chin qalbdan bajaringlar. ²⁴ Xudodan abadiy mukofot olishingizni o'ylab, Egangiz Masihga xizmat qilinglar. ²⁵ Kimki nohaqlik qilsa, qilmishiga yarasha jazo oladi. Xudo yuz-xotirchilik qilmaydi.

4-BOB

Alohida pand-nasihatlar

¹ Ey xo'jayinlar, sizning ham osmonda Egangiz borligini bilib, qullaringizga odil bo'ling, haqini to'liq beringlar.

² Toat-ibodatga astoydil berilinglar; ibodat qilishda hushyor bo'lib, shukrona qilinglar. ³ Shuningdek, bizlar uchun ham ibodat qilinglar: biz Xudoning kalomini targ'ib qilishimiz va Masih sirini bayon etishimiz uchun O'zi bir eshikni ochib bersin. Men ana shu sir tufayli qamoqdaman. ⁴ Bu sirni munosib ravishda izhor eta

^a **3:10** YARATUVCHINING SURATI: Tavrotida: "Xudo odamni O'zining suratidek, ilohiy suratda yaratdi", deb yozilgan (qarang: Ibtido 1:26-27). Odamzod gunoh qilib, ruhan va jisman buzilgani uchun, yana Xudo yaratgan asl suratga qaytishi kerak. Iso Masihga ishongan kishida bu yangilanish jarayoni boshlangan; yana qarang: Efesliklar 4:17-24, Rimliklar 12:1-2.

^b **3:11** JOHIL: yunoncha "Varvar", ya'ni qadimgi yunonlarda chet ellik odam; aynan qarang: Rimliklar 1:14, Galatiyaliklar 3:28.

^c **3:11** MADANIYATSIZ: yunoncha "Skif", ya'ni Qora dengiz bilan Kaspiy dengizi orasida yashagan xalq, rimliklar va yunonlar ularni "g'oyat madaniyatsiz va vahshiy" deb ta'riflaganlar; yana qarang: Ibtido 10:3.

olishimni Xudodan so‘ranglar.

⁵Fursatni g‘animat bilinglar, safigizda bo‘lmaganlar bilan oqilona yo‘l tutinglar. ⁶Har bir odamga qanday javob berish lozimligini bilinglar, so‘zingiz hamisha fayzli va mazali bo‘lsin.

Salomlar va tilaklar

⁷Rabbimning sodiq xizmatkori, hamkorim va suyukli ukam Tixik men haqidagi barcha narsalarni sizlarga bildiradi. ⁸Ana shu maqsadda uni oldingizga jo‘nataman: u ko‘ngillaringizni tinchitib, ahvolingizdan xabar olib kelsin. ⁹Sodiq va sevimli birodarimiz, hamshaharingiz O‘nisim ham Tixik bilan birga oldingizga boradi. Ular bu yerda yuz bergan hamma narsani sizlarga aytib berishadi. ¹⁰Men bilan birga qamalgan Aristarx va Barnaboning jiyani Mark ham sizlarga salom yo‘llayptilar. Mark haqida buyruq olgansizlar; agar oldingizga borsa, uni yaxshi qabul qilinglar. ¹¹Yustus laqabli Iso ham sizlarga salom yo‘llaypti. Xudoning Shohligi yo‘lida mehnat qilayotgan bulardan boshqa yahudiy hamkorlarim yo‘q. Ular menga yupanch bo‘lib kelmoqdalar.

¹²Iso Masihning quli, hamshaharingiz Epafras sizlarga salom yo‘llaypti. Sizlar Xudoga ma‘qul bo‘lgan hamma narsani bajaruvchi yetuk, ishonchi komil kishilar bo‘lib og‘ishmay turinglar, deb Epafras zo‘r g‘ayrat bilan, tinmay ibodat qilmoqda. ¹³U sizlar uchun hamda Laodikiya va Iyerapol shaharlaridagi Masih jamoatlari uchun ne-ne zahmatlar chekkaniga o‘zim shohidman.

¹⁴Sevimli tabib Luqo va Dimas sizlarga salom yo‘llashyapti.

¹⁵Laodikiya shahridagi birodarlarga, ayniqsa Nimfa va uning uyida to‘planadigan jamoatga salom aytinglar. ¹⁶Bu maktubim orangizda o‘qib berilgandan keyin, Laodikiyadagi Masih jamoatiga ham o‘qitinglar. Sizlar esa Laodikiyadan keladigan maktubni o‘qinglar.

¹⁷Arxippga: “Sen Rabbimiz yo‘lida bo‘yningga olgan xizmatni ado qilish uchun ehtiyot bo‘l”, – deb aytinglar.

¹⁸Men, Pavlus, o‘z qo‘lim bilan bu duoyi salomni yozyapman. Qamoqda yotganimni esdan chiqarmanglar. Xudoning inoyati sizlarga yor bo‘lsin. Omin.

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

SALONIKALIKLARGA

BIRINCHI MAKTUBI

1-BOB

Jamoatga salom, namunali imon uchun maqtov

¹ Otamiz Xudo va Rabbimiz Iso Masihning ummati bo'lgan Salonika^a shahridagi imonlilar jamoatiga Pavlus, Silvan^b va Timo'tiydan salom! Otamiz Xudodan va Rabbimiz Iso Masihdan sizlarga inoyat va tinchlik bo'lsin.

² Ibodatlarimizda tinmay sizlarni xotirlab, hammalaringiz uchun Xudoga shukr qilamiz. ³ Chunki sizlar imon bilan ish qilib, muhabbat bilan zahmat chekasiz, faqat Rabbimiz Iso Masihga umid bog'lab, U tufayli sabr-toqat qilaszlar. Shuning uchun Otamiz Xudo huzurida sizlarni eslab turamiz.

⁴ Ey birodarlar, Xudo sizlarni sevib, tanlaganini bilamiz. ⁵ Biz Injil Xushxabarini sizlarga quruq so'z bilan emas, balki qudrat bilan, Muqaddas Ruh kuchi bilan, to'la ishontirish kuchi bilan xabarlab keldik. Biz orangizda bo'lganimizda qanday namunali turmush kechirganimizni o'zlarinigiz bilaszlar.

⁶ Shunday qilib, sizlar ko'p qayg'uda bo'lsangiz ham, Muqaddas Ruhdan ilhom olib, o'zingizda sevinch hosil qildingizlar, Xudoning kalomini qabul etib, bizga ham, Rabbimizga ham ergashdingizlar. ⁷ Makedoniya va Axaya o'lkalaridagi butun imonlilarga o'rnak bo'lib qoldingizlar. ⁸ Rabbimiz Isoning kalomi sizlardan boshlab yoyildi. Sizlarning Xudoga bo'lgan imoningizning shuhrati yolg'iz Makedoniya va Axayagagina emas, hamma yoqqa ham tarqalib ketdi. Shuning uchun endi bizning biror narsa gapirishimizga hojat qolmadi.

⁹ Hamma eshitganlarning ham aytishlaricha, sizlar bizni yaxshi qabul qildingizlar, butlarga sig'inishdan qaytib, barhayot va haqiqiy Xudoga tavakkal qildingizlar. Endi Xudoga xizmat qilayotib, ¹⁰ Uning O'g'li Isoning ko'kdan tushishiga ko'z tutib yuribszlar. Xudo O'z O'g'li Isoni tiriltirdi, toki U bizni kelajak Xudo g'azabidan xalos qilsin.

2-BOB

Pavlusning Salonika shahridagi xatti-harakati

¹ Ey birodarlar, oldingizga borib qilgan ziyoratimizning befoyda bo'lmaganini o'zlarinigiz bilaszlar. ² Yana avvaldan bilaszlarki, undan oldin Filippi shahrida azob chekib, haqoratga uchragan edik. Ammo bu shiddatli qarshiliklarga qaramasdan, Xudo O'z Xushxabarini sizlarga ham yetkazish uchun bizga jasorat berdi. ³ Biz nasihat qilar ekanmiz, bizda na xato, na nopok niyat, na biron hiyla bo'lgan. ⁴ Biz insonlarga yoqish uchun o'zimizcha gapirmayapmiz. Aksincha, Xudo Xushxabarni bizga ishonib topshirdi, uni yetkazish uchun bizni loyiq topdi, shuning uchun biz faqat Xudoni xushnud etmoqchimiz. Yuraklarimizni U sinab ko'radi. ⁵ Siz yaxshi bilaszlarki, biz hech vaqt tilyog'lamalik qilmadik, niqob ostida tamagirlikni ham ko'zlamadik. Xudo bunga shohid. ⁶ Biz na sizlardan, na boshqalardan insoniy shon-sharaf izlamadik.

⁷ Biz Masihning havoriylari kabi oldingizga salobat bilan kelishimiz mumkin edi. Ammo bolalarini ardoqlagan bir enaga kabi orangizda yuvosh bo'ldik. ⁸ Sizlarga shu qadar ko'ngil bog'lagan edikki, faqat Xudoning Xushxabarinigina emas, balki o'z jonimizni ham berishga tayyor edik. Chunki sizlar biz uchun aziz bo'lib qolgan edingizlar. ⁹ Ey birodarlar, sizlarga sarf qilgan mehnatu zahmatimizni esda tutinglar! Sizlarning birortangizga malol kelmasin, deb kechayu kunduz mehnat qildik va Xudoning Xushxabarini talqin qilib berdik.

¹⁰ Siz, imonlilar oldida biz qanday pokdil, solih va benuqson bo'lganimizga o'zlarinigiz ham, Xudo ham guvohtir. ¹¹ Shuni ham bilaszlarki, ota o'z bolalarini avaylagani kabi, biz ham har biringizni avaylab dalda berdik. ¹² Biz sizlarga jiddiy nasihat qildik. Xudo O'zining ulug'vor Shohligi soyasiga sizlarni chorladi, endi shunga loyiq suratda yashanglar, deb samimiy yolvordik.

¹³ Bizning tinmay Xudoga shukr qilishimizning yana bir sababi bor: sizlar Xudoning kalomini bizdan eshitganingizda, buni inson so'zi sifatida emas, balki Xudo kalomi sifatida qabul qildingizlar. Bu kalom

^a 1:1 SALONIKA (Fessalonika): Yunonistonning shimoliy qismi – Makedoniyada joylashgan muhim shahar, Havoriy Pavlus u yerda va'zxonlik qilgan; qarang: Havoriylar 17-bob, Filippiliklar 4:16, 2-Timo'tiy 4:10.

^b 1:1 SILVAN: Pavlusning yordamchisi, Sila nomining lotincha shakli; qarang: Havoriylar 15-18-boblar, 2-Korinfliklar 1:19.

haqiqatan Xudo kalomi bo'lgani uchun, siz, imonlilarga ta'sir qilmoqda.

¹⁴ Ey birodarlar, sizlar Yahudiya o'lkasidagi Iso Masih ummati bo'lgan Xudo jamoatlariga ergashdingizlar; ular yahudiylardan qanday azob chekkan bo'lsa, sizlar ham o'z yurtdoshlaringizdan shunday xo'rlik ko'rdingizlar. ¹⁵ Mana, yahudiylar Rabbimiz Isoni va payg'ambarlarni o'ldirishgan, bizni ham jabrlab, quvg'in qilishgan. Ulardan Xudo rozi emas, ular barcha odamlarga ham dushmandir. ¹⁶ Ular boshqa xalqlarga va'z aytishimizni taqiqlab, ularning najot topishiga to'sqinlik qilmoqdalar, shu tariqa tobora gunoh orttirib bormoqdalar. Ular allaqachon Xudoning g'azabiga uchragan-ku.

¹⁷ Ey birodarlar, endi biz dilimiz bilan bo'lmasa-da, vujudimiz bilan qisqa bir muddat sizlardan judo bo'ldik. Ammo sizlarni juda ham sog'inib, diydoringizni ko'rishga jon-jahdimiz bilan harakat qilmoqdamiz. ¹⁸ Ha, biz, ayniqsa men, Pavlus, bir-ikki marta sizning oldingizga bormoqchi edik, lekin shayton bizga xalaqit berdi. ¹⁹ Zotan bizning umid va sevinchimiz kim? Rabbimiz Iso qaytib kelganda, Uning oldida faxrlanadigan tojimiz kim? Sizlardan boshqa kim ham bo'la olardi?! ²⁰ Ha, sizlar biz uchun sharaf va quvonchsiz!

3-BOB

Timo'tiy keltirgan ezgu xabar

¹ Biz endi boshqa toqat qilolmay, Afina shahrida yolg'iz qolishga rozi bo'ldik ² va ukamiz Timo'tiyni sizning oldingizga yuborishga qaror qildik. Timo'tiy Masih Xushxabarini targ'ib qilishda bizning hamkorimiz hamda Xudoning xizmatkoridir. U sizlarni imonda mustahkamlab, ruhlantiradi, ³ toki bu qayg'ular bilan yana birortasi yo'ldan toyib ketmasin. Taqdirimiz qayg'uli ekanligini o'zlaringiz bilasizlar. ⁴ Biz yoningizda bo'lganimizdayoq, biz uchun qayg'usizlik bo'lmaydi, deb sizlarga ta'kidlagan edik. Bilganingizdek, xuddi shunday bo'ldi. ⁵ Shuning uchun men ortiqcha sabr qilolmay, mabodo vasvasachi^a sizlarni yo'ldan ozdirmadimi, mehnatimiz behuda ketmadimi, deb imoningizning ahvolini bilish uchun ukamizni yubordim.

⁶ Endi esa Timo'tiy oldingizdan qaytib kelib, imoningiz va sevingiz haqida ezgu xabar berdi. Biz sizlarni sog'inganimizdek, sizlar ham bizni sog'inib qolibsiz, har doim bizni duo qilayotgan ekansiz, u gapirib berdi.

⁷ Shu sababdan, birodarlar, biz hamma qayg'u va ehtiyojlarimiz orasida sizning imoningizning rivoji haqida bilib, tasalli topdik. ⁸ Ha, sizlar Rabbimiz bilan mahkam aloqada turaversangiz, bizning jonimiz kiradi.

⁹ Xudoyimiz huzurida sizlar sababli topgan baxt-saodatimiz uchun Unga qancha shukur qilsak ozdir.

¹⁰ Diydoringizni ko'rish va imoningizdagi kamchiliklarni to'ldirish uchun kechayu kunduz zo'r berib Xudoga iltijo qilamiz.

¹¹ Otamiz Xudoning O'zi va Rabbimiz Iso Masih yo'limizni sizlar tomon yo'naltirsin. ¹² Biz sizlarni qancha sevsak, Rabbimiz Iso Masih bir-biringizga va barcha insonlarga bo'lgan muhabbatigizni shuncha ko'paytirib yuborsin. ¹³ Shunda Rabbimiz Iso Masih O'zining barcha azizlari^b bilan birga osmondan tushib kelayotganda, sizning dillaringiz sobit bo'ladi, siz Otamiz Xudo huzurida muqaddaslikda benuqson bo'lasizlar. Omin.

4-BOB

Muqaddas hayotga undash

¹ Xullas, ey birodarlar, Xudoga ma'qul kelish uchun qanday yashashingiz kerakligi to'g'risida bizdan ta'lim olgansizlar. Hozir ham shunday yashayotgan bo'lsangiz-da, bundan ko'proq ravnaq topinglar, deb Rabbimiz Iso haqi sizlardan yolvorib so'raymiz. ² Biz Rabbimiz Iso nomidan sizlarga qanday buyruqlar berganimizni, albatta, bilasizlar.

³ Xudoning irodasi shu: muqaddas bo'linglar, zinodan o'zingizni saqlanglar. ⁴ Har bir odam o'z xotinini^c eplab, muqaddas va iffatli saqlasin. ⁵ Xudoni tanimagan xalqlar kabi shahvoniy hirsga berilmanglar. ⁶ Bu xususda hech kim birodariga firib berib, nohaqlik qilmasin. Oldindan sizlarga aytib, ogohlantirganimizdek, hamma bu ishlar uchun Xudo qasos oladi. ⁷ Chunki Xudo bizlarni nopoklikka emas, balki muqaddaslikka chaqirgan. ⁸ Demak, bu qoidani rad etgan kishi insonni emas, balki sizga Muqaddas Ruhni bergan Xudoni rad etgan bo'ladi.

⁹ Birodarlik muhabbati to'g'risida sizlarga yozishning hojati yo'q. Chunki bir-biringizni sevishni Xudodan o'rgangansizlar. ¹⁰ Zotan sizlar Makedoniya o'lkasi bo'ylab yashovchi barcha birodarlaringizga ham shunday munosabatda bo'lyapsizlar. Shunga qaramay, sizlarni yanada ko'proq ravnaq topishga undamoqchimiz.

¹¹ Birodarlar, biz sizlarga: osoyishta yashash, shaxsiy ishlaringiz bilan mashg'ul bo'lish, halol ishlashga jon

^a 3:5 VASVASACHI: shayton; yana qarang: Matto 4:3.

^b 3:13 AZIZLAR: o'lgan imonlilar yoki farishtalar bo'lsa kerak; yana qarang: 4:16, Matto 25:31, Mark 8:38, 2-Salonikaliklar 1:7.

^c 4:4 XOTININI: yoki vujudini.

kuydiringlar, deb buyurgan edik. ¹²Yana hech kimga muhtoj bo'lmagan, boshqa odamlarning ko'zi oldida odob bilan yashanglar.

Iso Masihning olamga qaytishi

¹³Ey birodarlar, umidsizlikda yashayotgan boshqa odamlarga o'xshab g'amgin bo'lmanglar, deb bu olamdan ko'z yumib ketganlarning ahvoli haqida sizlarni xabardor qilmoqchimiz. ¹⁴Biz Isoning o'lib, tirilganiga ishonamiz. Shunga o'xshab, Xudo Isoga ishongan marhumlarni ham U bilan birga qaytarib keltiradi.

¹⁵Buni sizlarga Rabbimiz kalomi kabi aytyapmiz: biz, tiriklar, ya'ni Rabbimiz Iso kelishiga qadar hayot bo'lganlar, o'lganlardan ilgari kelmaymiz. ¹⁶Chunki Rabbimiz Iso O'zi buyuk nido, bosh farishtaning sadosi, Xudoning karnayi bilan osmondan tushadi. Avval Masihga ishongan marhumlar tiriladilar. ¹⁷So'ngra biz, tirik qolganlar, ular bilan birga Rabbimizni havoda kutib olish uchun bulutlar bilan ko'tarilamiz. Shu tariqa hamisha Rabbimiz bilan birga bo'lamiz.

¹⁸Ana shu so'zlar bilan bir-biringizni ovuntiringlar.

5-BOB

Oxirzamonda yashashlik haqida

¹Ey birodarlar, bu voqealar ro'y beradigan zamon va muddatlar haqida sizlarga yozishning hojati yo'q.

²Chunki o'zlaringiz yaxshi bilasizlarki, kechasi o'g'ri qanday kelsa, mahshar kuni ham shunday keladi.

³Xuddi homilador xotinni to'lg'oq tutib qolganidek, insonlar tinch va osoyishta deb yurganda, to'satdan ularning boshiga halokat keladi va undan aslo qochib qutula olmaydilar.

⁴Sizlar esa, ey birodarlar, qorong'ilikda emassizlarki, o'sha kun o'g'ri kabi sizlarni bosib olsin.

⁵Hammalaringiz yorug'lik va kunduzning o'g'illarisizlar. Biz kechaga ham, qorong'ilikka ham taalluqli emasmiz. ⁶Shuning uchun boshqalar kabi uxlamaylik, bedor va hushyor bo'laylik. ⁷Uxlaganlar kechasi uxlaydilar, sarxush bo'lganlar kechasi sarxush bo'ladilar.

⁸Lekin biz kunduzga oidmiz. Shu tufayli imon va muhabbat qalqonini olaylik, najotga umidvorlik dubulg'asini kiyaylik, hushyor bo'laylik. ⁹Chunki Xudo bizni g'azab uchun emas, balki Rabbimiz Iso Masih orqali najot topish uchun tayin etdi. ¹⁰Rabbimiz Iso Masih biz uchun o'ldi. Biz hayot bo'lsak yoki hayotdan ko'z yumsak ham, hamisha U bilan birga yashaymiz. ¹¹Shuning uchun hozir ham qilayotganingizdek, bundan keyin ham bir-biringizga dalda berib, yordam qilinglar.

So'nggi pand-nasihat

¹²Ey birodarlar, orangizda mehnat qilib, Rabbimiz yo'lida sizlarga boshchilik qilib, yo'l-yo'riq beradiganlar bor, ularni qadrlashingizni iltimos qilaman. ¹³Qilgan ishlari tufayli ularni chin qalbdan sevib, hurmat qilinglar. Bir-biringiz bilan tinch-totuv yashanglar. ¹⁴Sizlarga yolvoramiz, birodarlar: ishyoqmaslarga yo'l-yo'riq ko'rsatinglar, jasoratsizlarning ruhini ko'taringlar, kuchsizlarga yordamlashinglar, hammaga sabr-toqatli bo'linglar. ¹⁵Hech kim o'zgaga yomonlik evaziga yomonlik qilmasin. Aksincha, har doim bir-biringiz, qolaversa, hamma uchun ham yaxshilikni izlanglar.

¹⁶Hamisha xursand bo'linglar, ¹⁷tinmay toat-ibodat qilinglar, ¹⁸har qanday sharoitda ham Xudoga shukur qilinglar. Bu – Xudoning irodasi, chunki sizlar Iso Masih ummatisizlar. ¹⁹Ruhning alangasini susaytirmanglar. ²⁰Payg'ambar karomatini kamsitmanglar. ²¹Hamma narsani sinab ko'ringlar, yaxshilikka yopishib olinglar. ²²Har xil yomonliklardan o'zingizni saqlanglar.

²³Tinchlik manbayi bo'lgan Xudoning O'zi sizlarni butunlay muqaddas qilsin. Rabbimiz Iso Masih kelguncha, butun ruhingiz, joningiz va taningiz benuqson saqlansin. ²⁴Sizlarni da'vat etgan Xudo O'z so'ziga sodiqdir, U aytganini bajaradi.

²⁵Birodarlar, bizlar uchun ibodat qilinglar. ²⁶Butun birodarlarga muqaddas o'pish bilan salom aytinglar.

²⁷Bu maktubni barcha muqaddas birodalarimga o'qib berishingizni Rabbim Iso haqi qattiq buyuraman.

²⁸Rabbimiz Iso Masihning inoyati sizlarga yor bo'lsin. Omin.

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

SALONIKALIKLARGA

IKKINCHI MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Otamiz Xudo va Rabbimiz Iso Masihning ummati bo'lgan Salonika shahridagi imonlilar jamoatiga Pavlus, Silvan va Timo'tiydan salom! ² Otamiz Xudodan va Rabbimiz Iso Masihdan sizlarga inoyat va tinchlik bo'lsin.

Mahshar kuni to'g'risida

³ Ey birodarlar, biz sizlar uchun hamisha Xudoga shukr qilishni burchimiz deb bilamiz. Sizlar bunga munosibsiz, chunki imoningiz kun sayin mukammallashib, o'zaro birodarlik muhabbatingiz ko'payib bormoqda. ⁴ Sizlar boshdan kechirayotgan butun ta'qibu qayg'ularga sabr-qanoat va e'tiqod bilan chidab turibsiz. Ana shu sababdan biz Xudoning jamoatlari oldida sizlar bilan faxrlanamiz.

⁵ Sizlar Xudoning Shohligiga loyiq topilishingiz uchun, bu azoblarni chekmoqdasizlar. Bular Xudoning adolatli hukmidan dalolat bermoqda. ⁶ Xudoning adolati yana shundan ham iboratki, sizlarga azob berayotganlarga U o'ziga yarasha jazosini beradi, ⁷ siz, azob chekayotganlarni esa biz bilan birga rohat-farog'atga erishtiradi. Rabbimiz Iso O'zining qudratli farishtalari bilan birga olov alangasida osmondan tushib zohir bo'lgan vaqtda, bu voqea sodir bo'ladi. ⁸ O'shanda Rabbimiz Iso Xudoni tanimagan va O'zining Xushxabariga itoat etmagan shakkoklardan o'ch oladi. ⁹ Ular Rabbimizning huzuri va hashamatli qudratidan olis, abadiy halokat jazosiga mahkum bo'ladilar. ¹⁰ Rabbimiz Iso kelgan kuni barcha imonlilarni hayratda qoldiradi va O'z azizlari orasida ulug'lanadi. Ana, sizlar ham o'sha imonlilar qatorida turasiz, chunki bizning guvohligimizga ishongansizlar.

¹¹ Shu sababdan biz tinmay sizlar uchun ibodat qilamiz: Xudoyimiz sizlarni O'z da'vatiga loyiq ko'rsin, O'ziga xos kuch-qudrat bilan butun yaxshi murod-maqsaadingizni ro'yobga chiqarsin, har bir imonli ishingizga omad bersin, ¹² shu yo'sin Rabbimiz Isoning ismi sizlarda ulug'lansin va U sizlarni ham ulug'lasin. Xudoyimiz va Rabbimiz Iso Masihning inoyatli irodasi ana shu.

2-BOB

Dajjolning kelishi

¹ Ey birodarlar, Rabbimiz Iso Masih osmondan tushib, sizlar bilan qo'shilishi arafasida sizlardan iltimos qilamiz: ² "Rabbimiz kuni keldi", deb da'vo qilayotgan hech qanday ruh yoki so'z, bizning nomimizdan bitilganday qilib ko'rsatilgan hech qanday maktub aqlingizni darrov adashtirmasin, sizlarni cho'chitmasin. ³ Hech kim sizlarni turli yo'llar bilan aldamasin. Chunki imondan qaytish vaqti kelmaguncha, taqdiri halokat bo'lgan dajjol^a paydo bo'lmaguncha, o'sha kun kelmaydi. ⁴ Dajjol esa ilohiy va tabarruk hisoblangan hamma narsaga qarshi turadi, o'zini hammadan ustun hisoblaydi, hattoki Xudoning ma'badida o'tirib, o'zini Xudo qilib ko'rsatadi.

⁵ Esingizda yo'qmi, men yoningizda bo'lgan paytimda bularni sizlarga aytib turardim. ⁶ Dajjol belgilangan vaqtda paydo bo'lishiga endi nima monelik qilayotganini bilasizlar. ⁷ Garchi yovuzlikning sirli kuchi hozirdanoq amal qilsa ham, ammo unga monelik qilayotgan *ilohiy* Zot g'oyib bo'lmagunga qadar, bu sir oshkor bo'lmaydi. ⁸ O'shandagina dajjol paydo bo'ladi. Lekin Rabbimiz Iso osmondan tushib, O'zining nafasi bilan uni o'ldiradi, ulug'vor ko'rinishi bilan uni mahv etadi.

⁹ Ungacha dajjol shaytonning kuchi bilan har turli qudratli ishlar, ajoyibotlar, soxta mo'jizalar ko'rsatadi. ¹⁰ U halok bo'ladiganlarni har turli nohaq vasvasalar bilan yo'ldan ozdiradi. Bu kishilar haqiqat sevgisini qabul qilmaganlari uchun halok bo'ladilar, najot topa olmaydilar. ¹¹ Ana shu sababdan Xudo ularga aldovchi bir kuch yuboradi, ular esa yolg'onga ishonib ketadi. ¹² Shu yo'sin haqiqatga ishonmagan, nohaqlik qilishdan zavqlanadigan barcha odamlar tegishli jazosini oladilar.

^a 2:3 DAJJOL: aslida "qonunsiz odam", ya'ni Antixristosninig epiteti; lug'atga qarang.

Mahkam bo'linglar

¹³ Ey Rabbimiz sevgan birodarlar, sizlar uchun hamisha Xudoga shukr qilish bizning burchimiz. Chunki sizlar Muqaddas Ruh orqali muqaddas qilindingizlar va haqiqatga imon keltirib, najot topdingizlar. Ana shu maqsadda Xudo azaldan sizlarni tanladi, ¹⁴ Rabbimiz Iso Masihning ulug'vorligiga erishishingiz uchun, U biz targ'ib qilayotgan Injil Xushxabari orqali sizlarni O'ziga da'vat etdi. ¹⁵ Shunday qilib, ey birodarlar, mahkam bo'linglar. Xoh og'zaki xabar, xoh maktub orqali bizdan olgan rivoyatlarga rioya qilinglar.

¹⁶ Rabbimiz Iso Masih hamda Otamiz Xudo bizni sevib, rahm-shafqat ko'rsatdi, bizga boqiy tasalli va porloq bir umidni ato etdi. ¹⁷ Uning O'zi ko'ngillaringizni ko'tarsin, har qanday xayrli ish va so'z uchun quvvat bersin.

3-BOB

Biz uchun ibodat qilinglar

¹ Xullas, ey birodarlar, Rabbimiz kalomi xuddi sizlarda bo'lgani singari, bizning oramizda ham tez yoyilishi va ulug'lanishi uchun ibodat qilinglar. ² Buzuq va yovuz odamlardan qutulishimiz uchun ham ibodat qilinglar; chunki hamma ham imonli emas. ³ Rabbimiz esa ishonchlidir. U sizlarni qo'llab-quvvatlab, yovuz shaytondan saqlab qoladi. ⁴ Biz buyurgan narsalarni bajo keltirayotganingizga va yana bajo keltirishingizga, Rabbimiz haqi, aminmiz. ⁵ Rabbimiz Iso Masih yuraklaringizni Xudoning mehr-muhabbati va O'zining sabr-bardoshiga yo'naltirsin.

Bekor yurishga yo'l qo'ymanglar

⁶ Ey birodarlar, Rabbimiz Iso Masih nomi bilan sizlarga buyuramiz: bizdan qabul qilgan rivoyatlarga xilof tarzda bekor yurgan har bir birodardan uzoqlashing. ⁷ Bizdan qanday o'rnak olishingiz kerakligini o'zlarining bilasizlar. Chunki biz orangizda bo'lganda bekorchi emas edik. ⁸ Hech kimning nonini tekin yemasdik, biron kishiga og'irligimiz tushmasligi uchun kechayu kunduz yumush qilib, zahmat chekardik. ⁹ Haqqimiz bo'lmaganidan emas, balki sizlarga namuna bo'lishimiz uchun va siz bizdan o'rnak olishingiz uchun, shunday qilar edik. ¹⁰ Yoningizda bo'lganimizda: kim ishlashni istamasa, ovqat ham yemasin, deb buyurgan edik.

¹¹ Endi ba'zilaringiz bekorchi bo'lib, hech ish qilmay hovliqib yurganliklaringizni eshityapmiz. ¹² Bunday odamlarga Rabbimiz Iso Masih nomidan o'tinamiz va buyuramizki, tinch ishlab, halol non yesinlar.

¹³ Ey birodarlar, yaxshilik qilishdan horimanglar.

¹⁴ Agar biror kishi bu maktubda yozgan so'zlarimizga rioya qilmasa, uni ajratib qo'yinglar, u bilan munosabatni uzinglar, toki u uyalsin. ¹⁵ Bunday odamni dushman hisoblamasdan, birodaringiz kabi yo'l-yo'riq beringlar.

Xotima

¹⁶ Tinchlik manbayi bo'lgan Rabbimizning O'zi sizlarga har doim va har yo'sinda tinchlik bersin. Rabbimiz hammangizga yor bo'lsin. ¹⁷ Men, Pavlusning o'z qo'lim bilan yozgan duoyi salomim har bir maktubimda belgi bo'lib xizmat qiladi, men bunday yozaman.

¹⁸ Rabbimiz Iso Masihning inoyati hammangizga yor bo'lsin. Omin.

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

TIMO‘TIYGA

BIRINCHI MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Xaloskorimiz Xudo va umidvorimiz Iso Masihning buyrug‘iga ko‘ra Iso Masihning havoriysi bo‘lgan men, Pavlus, ² imonda haqiqiy o‘g‘lim Timo‘tiyga Otamiz Xudodan va Rabbimiz Iso Masihdan inoyat, marhamat va tinchlik tilayman.

Soxta ta‘limotlardan ehtiyot bo‘l

³ Men Makedoniyaga ketayotganimda, sendan Efes shahrida qolgin, deb iltimos qilgan edim. U yerdagi ba‘zi kishilarga boshqacha ta‘limotni yoymasliklarini, ⁴ afsonalar va bepoyon shajaralar bilan band bo‘lmasliklarini buyur. Bular xayolparastlikka sabab bo‘ladi, xolos. Lekin ilohiy reja ro‘yobga chiqishi uchun imon kerak. ⁵ Nasihat qilishimdan maqsad ana shu, ya‘ni sof yurakdan, toza vijdondan, xolis imondan mehr-muhabbat hosil bo‘lsin. ⁶ Chunki ba‘zi odamlar bu fazilatlardan yuz o‘girib, quruq gaplarga og‘ib ketdilar. ⁷ Ular Ilohiy Qonun ulamolari bo‘lishga havas qiladilar-u, lekin nima so‘zlayotganlarini va nima da‘vo qilayotganlarini o‘zlari bilmaydilar.

⁸ Biz bilamizki, Ilohiy Qonun undan tegishlicha istifoda etuvchilar uchun foydalidir. ⁹ Ma‘lumki, Ilohiy Qonun solih odamlar uchun berilmagan. Aksincha, qonunsizu itoatsiz, xudosizu gunohkor, kofiru betavfiq, padarkushu qotil, ¹⁰ fohish, bachchaboz, odam o‘g‘irlab sotuvchi, yolg‘onchi, qasambuzar va sog‘lom ta‘limotga zid ish qilgan boshqa hamma uchun berilgan. ¹¹ Muborak Xudoning menga ishonib topshirgan Injili sharifi bo‘yicha ahvol shundaydir.

Pavlusning Xudoga shukronasi

¹² Menga quvvat bergan Rabbimiz Iso Masihga shukur qilaman. Chunki U meni ishonchli hisoblab, O‘z xizmatiga oldi. ¹³ Men ilgari vaqtlarda shakkok, zolim, jafokor ekanman, endi ilohiy rahm-shafqatga noil bo‘ldim. Axir, men johillik va imonsizlik tufayli bunday harakat qilar edim. ¹⁴ Men Rabbimiz Iso Masihdan haddan ziyod lutfu karam, imon va muhabbat topdim. ¹⁵ “Iso Masih gunohkorlarni qutqarish uchun dunyoga keldi”, degan so‘z to‘g‘ri va har jihatdan qabul qilinishga loyiqdir. Mana, o‘sha gunohkorlarning birinchisi menman! ¹⁶ Ammo Iso Masih hammadan oldin menga rahm aylab, buyuk sabr-toqat qildi, toki keyinroq Unga ishonib, abadiy hayot topajaklarning hammasiga meni ibrat qilib ko‘rsatsin. ¹⁷ Mangu Podshohga, o‘lmas, ko‘rinmas, yagona dono Xudoga abadulabad hurmat va shon-sharaflar bo‘lsin! Omin.

¹⁸ Ey o‘g‘lim Timo‘tiy, ilgari payg‘ambarning sen haqingda bergan karomatlarini ko‘zda tutib, bularni senga buyurib topshiraman. O‘sha karomatlarga binoan yaxshi jangchidek jang qil. ¹⁹ Imon va vijdon pokligini saqlab tur. Ba‘zilar pok vijdonni sotdilar va ularning imon kemalari halokatga uchradi. ²⁰ Imeney va Iskandar shular jumlasidandir. Ular yana kufr qilmasin deb, ularni shaytonga topshirib qo‘ydim.

2-BOB

Duo va ibodatlar haqida

¹⁻² Eng avval shuni nasihat qilamanki, Xudo yo‘lida obro‘-e‘tiborli, osoyishta, sokin hayot kechirishimiz uchun, barcha insonlar, podshohlar va hukmdorlar uchun Xudoga iltijo qiling, duolar o‘qing, toat-ibodatlar qiling, shukronalar aytinglar. ³ Bu xayrli ish bo‘lib, Najotkorimiz Xudoga maqbuldir. ⁴ U butun insonlar haqiqatni bilib olib, najot topishini istaydi.

⁵ Xudo yagona va Xudo bilan insonlar orasidagi Vositachi ham yagonadir. ⁶ O‘zi ham inson bo‘lgan Iso Masih hamma insonlarni qutqarish evaziga O‘z jonini fido qildi, shu yo‘sin Xudo belgilagan paytda ilohiy rejani tasdiqladi. ⁷ Men esa bu rejaning voizi va havoriysi bo‘lib tayinlandim. [Masih haqi] haqiqatni aytyapman, yolg‘on aytayotganim yo‘q: men turli xalqlarga imon va haqiqatni o‘rgatmoq uchun yuborildim.

⁸ Shunday qilib, har yerda erkaklar beg‘araz va shubha-gumonsiz pok qo‘llarini ko‘tarib, ibodat qilishlarini istayman. ⁹ Shuningdek, xotinlar ham sochiga ortiqcha oro bermay, oltin, marvarid yoki qimmatbaho kiyimlar bilan emas, balki sodda qiyofa, iffat va oriyat bilan bezansinlar. ¹⁰ Xudodan qo‘rqaman, degan

xotinlarga munosib xayrli ishlarni o'zlarining zeb-ziynati qilsinlar. ¹¹ Xotin sukutda va to'la itoatkorlik bilan ta'lim olsin. ¹² Xotin ta'lim berib erkak ustidan hukmronlik qilishiga ruxsat bermayman. Xotin sukut saqlasin. ¹³ Chunki oldin Odam Ato, keyin Momo Havo yaratildi. ¹⁴ Shuningdek, Odam emas, balki xotin *shaytonga* aldanib, jinoyat qildi. ¹⁵ Agar xotinlar imonli, mehrlil, nomusli, muqaddas umr sursalar, bola tug'ish orqali najot topadilar^a.

3-BOB

Imonlilar jamoatining nozirlari

¹ Agar kim imonlilar jamoatining noziri^b bo'lishga intilsa, xayrli ish orzu qilgan bo'ladi. Bu to'g'ri. ² Faqat shart shuki, nozir beayb, bir xotinli, o'z me'yorini biluvchi, vazmin, adabli, mehmondo'st, ta'lim berishga qobiliyatli bo'lsin. ³ Shuningdek, u mayxo'r, urushqoq, [g'arazgo'y] emas, balki muloyim, sokin tabiatli, molparastlikdan yiroq, ⁴ uyini yaxshi boshqaradigan, bolalarini bo'ysundira oladigan, obro'-e'tibor orttirgan bir odam bo'lsin. ⁵ Agar nozir o'z uyini qanday boshqarishni bilmasa, Xudoning jamoatiga qanday g'amxo'rlik qila oladi? ⁶ Nozir imonga endigina kirgan odam bo'lmasin, yana kerilib iblisga o'xshab jazo olmasin. ⁷ Malomatga qolmasligi va iblisning tuzog'iga ilinmasligi uchun, u jamoatdan tashqaridagilar oldida yaxshi nomga ega bo'lishi kerak.

Imonlilar jamoatining xizmatkorlari

⁸ Shuningdek, imonlilar jamoatining xizmatkorlari ham ichuvchi va g'arazgo'y emas, balki tili bilan dili bir, obro'li odamlar bo'lishi lozim. ⁹ Imon sirini pokiza vijdonga saqlasinlar. ¹⁰ Bundaylarni avval sinovdan o'tkazish kerak. Agar ular bekami-ko'st bo'lsalar, xizmatga qo'yilsinlar. ¹¹ Shuningdek, xotinlar ham g'iybatchi bo'lmay, balki og'ir, o'z haddini biluvchi, har narsada ishonchli bo'lishi lozim. ¹² Imonlilar jamoatining xizmatkorlari bir xotinli, bolalarini va o'z uylarini yaxshi boshqaradigan odamlar bo'lishi shart. ¹³ Zero xizmatlarini yaxshi bajarganlar o'zlari uchun yuqori bir martaba va Iso Masihga bo'lgan ishonchlarida buyuk g'alaba qozonadilar.

E'tiqodimizning buyuk siri

¹⁴ Men yaqinda sening yoningga borishni umid qilib, ushbuni yozib qoldiraman. ¹⁵ Bordi-yu kechiksam, Xudoning xonadonida qanday harakat qilish lozim ekanligini sen bilishing kerak. Xudoning xonadoni – barhayot Xudoning ummati, haqiqat ustuni va poydevoridir. ¹⁶ E'tiqodimizning siri e'tiroz qilib bo'lmaydigan darajada buyuk:

Masih^c vujudda zohir bo'ldi,
Ruh tarafidan tasdiqlandi,
Malaklarga namoyon bo'ldi,
Xalqlar ichra dong'i chiqdi,
Jahonda e'tiqod topdi,
Samoga jamoli ila yuksaldi.

4-BOB

Oxirzamonga xos vasvasalar haqida

¹ Xudo Ruhi yaqqol aytyaptiki, oxirgi zamonlarda ba'zi odamlar imondan qaytadilar. Ular yo'ldan ozdiruvchi ruhlariga, jin ta'limotiga quloq soladilar. ² O'z vijdonlarini go'yo qizigan temir bilan dog'lagan yolg'onchilarning riyokorligiga qoyil qoladilar. ³ Ular uylanishni man etadilar va Xudo yaratgan har xil ovqatlardan tiyilishni buyuradilar. Holbuki, haqiqatni bilib olgan imonlilar shukrona qilib ovqat yeyishi kerak. ⁴ Chunki Xudo yaratgan har bir narsa yaxshidir. Agar shukrona bilan qabul qilinsa, hech bir narsa rad etilmasligi lozim. ⁵ Chunki u Xudoning kalomi va duo bilan muqaddas qilinadi.

Iso Masihning layoqatli xizmatkori

⁶ Sen bu to'g'rida birodarlaringga o'git-nasihat qilsang, Iso Masihning layoqatli xizmatkori bo'lasan.

^a **2:15 BOLA TUG'ISH ORQALI NAJOT TOPADILAR:** yoki "tug'ishda omon qoladilar", yoki "Bolaning (ya'ni Isoning) tug'ilishi bilan najot topadilar"; yana qarang: Ibtido 3:14-16.

^b **3:1 NOZIR:** aslida "yepiskop", ya'ni imonlilar jamoatini nazorat qiluvchi mas'ul diniy vazifador; yana qarang: Titus 1:6-9.

^c **3:16 Boshqa qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha, "Xudo".**

Imonimizning ulug' aqida va ta'limotlarini o'zlashtirib, bulardan ruhan oziqlanib borasan. ⁷ Safsataboz kampirlarga xos diyonatsiz afsonalardan yuz o'gir. Xudojo'ylik yo'lida mashq qil. ⁸ Jismoniy mashqdan oz foyda bo'ladi. Xudojo'ylikdan esa juda katta foyda bo'ladi, chunki uning evaziga hozirgi hamda kelajak hayotda mukofotlar bor. ⁹ Bu so'z to'g'ri va har jihatdan qabul qilinishga loyiqdir. ¹⁰ Ana shu maqsadda biz mehnat qilamiz va zahmat chekamiz. Biz butun insonlarni, ayniqsa imonlilarni Qutqaruvchi barhayot Xudoga umid bog'laganmiz.

¹¹ Bu o'g'itlarni ta'kidlab o'rgatgin. ¹² Sening yoshligingni hech kim xor qilmasin. Sen so'zda, yurish-turishda, muhabbatda, imonda, pok ruhda imonlilarga o'rnak bo'l. ¹³ Men kelgunimcha tilovat, nasihat va ta'lim bilan mashg'ul bo'l. ¹⁴ Payg'ambar karomat qilib, oqsoqollar kengashi boshingga qo'l qo'yib duo qilishganda, sen maxsus ruhiy qobiliyatga^a ega bo'lgansan. Bu qobiliyatingni ishga sol, yalqovlik qilma.

¹⁵ Hamma bu ishlar bilan shug'ullan. Sening muvaffaqiyatingga hamma guvoh bo'lishi uchun o'zingni bu ishlarga butunlay bag'ishla. ¹⁶ O'zingga va ta'limotingga ehtiyot bo'l, faoliyatingni astoydil davom ettir. Bu bilan o'zingni ham, tinglovchilaringni ham qutqarasan.

5-BOB

Imonlilar jamoatidagi tullar haqida

¹ Chol odamni koyima, lekin otangdek unga nasihat qil. Yoshlarga ukalaringdek, ² kampirlarga onalar kabi, yosh ayollarga singillaringdek, butun pok ruh bilan nasihat qil.

³ Chindan kimsasiz qolgan tul xotinlarni hurmat qil. ⁴ Lekin tul xotinning bolalari yoki nabiralari bor bo'lsa, ular eng avval o'z oilasiga Xudo buyurganlarini bajo keltirishni o'rgansinlar, kattalarni siylab ularga tegishli haqini bersinlar. Bu Xudoga maqbul bo'ladi. ⁵ Chindan tul va yolg'iz qolgan xotin Xudoga umid bog'lab, kechayu kunduz uzluksiz toat-ibodat qiladi. ⁶ Lekin kayf-safo bilan yashagan tul xotin tirikligida ham o'likdir. ⁷ Gunohkor bo'lmasligi uchun tullarga bu o'g'itlarni uqtir. ⁸ Kim o'z qavm-qarindoshlari, xususan oila a'zolari haqida g'amxo'rlik qilmasa, u imonni inkor etgan, imonsizdan ham battar hisoblanadi.

⁹ Tullar ro'yxatiga^b yoziladigan beva ayol bitta erkakka tekkan bo'lishi va oltmish yoshdan kam bo'lmasligi shart. ¹⁰ Shuningdek, u yaxshilik qiluvchi deb nom chiqargan, bolalar tarbiyalagan, musofirlarni qabul qilgan, azizlarning oyoqlarini yuvgan^c, qayg'u-alam chekuvchilarga yordam bergan hamda xayrli ishlarga astoydil berilgan bo'lishi lozim.

¹¹ Yosh tul xotinlarni ro'yxatga qabul qilma. Chunki ularning nafsi Masihga xilof ravishda junbushga kelgandan keyin, erga tegishni orzu qilib qoladilar. ¹² Shunda ular *Masihga* bergan avvalgi va'dasini buzib, gunohkor bo'ladilar. ¹³ Bundan tashqari uyma-uy kezib, sayoq yurishni ham o'rganadilar. Va sayoq yuribgina qolmasdan, gap sotib, boshqalarning ishiga aralashib, lozim bo'lmagan narsalarni gapiradilar. ¹⁴ Shu sababdan yosh tular erga tegib bola tug'ishi, ro'zg'or boshqarishini istayman, ular g'animning bo'hton qilishi uchun hech bir fursat bermasligi kerak. ¹⁵ Chunki allaqachon ba'zilari shaytonning gapiga quloq solib gumroh bo'ldilar.

¹⁶ Agar bir imonlining tul qolgan qarindoshlari bor bo'lsa, ularga o'zi yordam bersin, imonlilar jamoatiga yuk bo'lmasin. Imonlilar jamoati chindan kimsasiz bo'lgan tul xotinlarga yordam bera olsin.

Imonlilar jamoatining oqsoqollari

¹⁷ Imonlilar jamoatiga yaxshi boshchilik qilayotgan, xususan va'zxonlik va ta'lim berishda zahmat chekayotgan oqsoqollar ikki barobar hurmatga sazovor bo'lsinlar. ¹⁸ Chunki Tavrotida: "G'alla yanchayotgan ho'kizning og'zini to'sma" va "Yumushchi o'ziga yarasha ish haqiga munosibdir", – deyilgan.

¹⁹ Ikki yoki uch guvoh bo'lmasdan, hech bir oqsoqolga qo'yilgan aybni qabul qilma. ²⁰ Gunoh qilib yurganlarni esa hammaning oldida fosh qil, toki boshqalarning ham diliga qo'rquv kirsin.

²¹ Xudo, Iso Masih va tanlangan farishtalar oldida seni qattiq ogohlantiraman: hech bir ishda yuz-xotirchilik va tarafkashlik qilmay, bu buyruqlarga rioya qil. ²² *Xizmatga olish uchun* hech kimning boshiga shoshilinch qo'l qo'yib duo qilma, boshqalarning gunohlariga sherik bo'lma, o'zingni pok saqla.

²³ Bundan keyin faqatgina suv ichma, balki oshqozoning uchun, tez-tez yuz beradigan kasalliklaringning oldini olish uchun ozgina sharob ham ichgin.

²⁴ Ba'zi odamlarning gunohlari ochiq-oshkor bo'lib, hatto qiyomatdan oldin fosh bo'lmoqda. Boshqalarning gunohlari esa keyinroq ma'lum bo'ladi. ²⁵ Shuningdek, xayrli ishlar ham oshkordir. Hanuz oshkor bo'lmasa-

^a 4:14 RUHIY QOBILIYAT: Muqaddas Ruh bag'ishlagan biror maxsus qobiliyat; yana qarang: 2-Timo'tiy 1:6, 1-Korinfliklar 12 va 14-boblar.

^b 5:9 TULLAR RO'YXATI: Imonlilar jamoatining muhtoj bevalar fondi; yana qarang: Havoriylar 6-bob.

^c 5:10 AZIZLARNING OYOQLARINI YUVISH: imonli mehmonlarni hurmat qilish demakdir; yana qarang: Yuhanno 13-bob, Ibroniylar 13:2.

da, pinhon qolishi mumkin emas.

6-BOB

Xo'jayinlar va qullar haqida

¹ Qullik bo'yinturug'i ostida bo'lganlar o'z xo'jayinlarini kamoli ehtiromga loyiq hisoblasinlar. Yana Xudoning ismi va ta'limoti haqoratga duchor bo'lmasin. ² Xo'jayinlari imonli bo'lgan qullar, "Endi bir-birimizga birodar bo'lib qoldik", deb xo'jayinlariga iltifotsizlik qilmasinlar. Aksincha, yana ko'proq tirishib xizmat qilsinlar. Chunki bu xayrli xizmatdan foyda ko'radigan xo'jayinlar sevikli imonlilardir. Bular haqida ta'lim ber va nasihat qil.

Haqiqiy boylik – xudojo'ylik

³ Agar kim o'zgacha ta'limotni yoysa va Rabbimiz Iso Masihning haqiqiy kalomlariga asoslangan dinimiz ta'limotiga quloq solmasa, ⁴ u bosar-tusarini bilmay qolgan nodondir. Bunday odam bahslashish va masala talashish kasaliga yo'liqqan, uning gaplari g'ayirlik, janjal, bo'hton va yolg'on chaqiqlarga sabab bo'ladi. ⁵ G'alamis, fikri buzuc, haqiqatdan mahrum, din-diyonatni foyda manbayi deb hisoblovchi bunday odamlardan *o'zingni chetga ol*.

⁶ Haqiqatan ham, qanoatli kishi uchun xudojo'ylikdan foyda juda katta. ⁷ Biz dunyoga hech narsa keltirmadik, undan hech narsa olib ketolmasligimiz ham aniq. ⁸ Yeyish uchun rizq-ro'z va kiyish uchun kiyim bo'lsa, shular bilan qanoat hosil qilaylik. ⁹ Boylikka intilganlar vasvasa tuzog'iga ilinadilar, insonlarni baloyu halokatga yo'liqtiruvchi ko'p bema'ni va zararli havaslarga qurbon bo'ladilar. ¹⁰ Har turli yomonlikning tomiri pulparastlikdir. Ba'zilar boylikka ruju qo'yib, imondan qaytdilar va o'zlarini ko'pgina azoblarga duchor qildilar.

Imon uchun kurashish haqida

¹¹ Ey Xudoning quli, sen bulardan o'zingni chetga tort. Aksincha, solihlik, xudojo'ylik, imon, sevgi, sabr-toqat va muloyimlikning payidan bo'l. ¹² Imon uchun bo'lgan ulug' kurashda jon-jahding bilan harakat qil, abadiy hayotni qattiq ushlab tur. Xudo seni shuning uchun da'vat etgan, sen ulug' imonni ko'p guvohlar oldida ochiq tan olgansan.

¹³ Iso Masih ham borliqqa hayot bag'ishlagan Xudo va Po'ntiy Pilatning oldida ulug' imonni ochiq tan olgan edi, Uning huzurida senga buyuraman: ¹⁴ Rabbimiz Iso Masih ko'kdan tushib ko'ringuncha, Xudo buyrug'ini benuqson va beg'ubor qo'riqla. ¹⁵ Mana Xudo O'zi xohlagan paytda Iso Masihni ulug'vorlik bilan namoyon qiladi.

Xudo – yagona muborak Hokim, podshohlarning Podshohi, xo'jayinlarning Xo'jayini, ¹⁶ o'lmaslikning yakka molikidir. U yaqinlashib bo'lmaydigan nurda turadi, Uni hech bir inson ko'rmagan hamda ko'rishi mumkin emas. Unga abadiy shon-shuhrat va saltanat bo'lsin! Omin.

So'nggi nasihatlar

¹⁷ Bu dunyoda boylik topgan odamlarga mag'rurlanmaslikni va bevafo boylikka umid bog'lamaslikni buyur. Zavq olishimiz uchun har narsani mo'l-ko'l ehson etgan barhayot Xudoga umid bog'lasinlar. ¹⁸ Yaxshi ishlarga boy, xayrixoh, saxiy va hammaga ulfat bo'lsinlar. ¹⁹ Kelajakda haqiqiy va mangu hayotga erishmoq uchun, o'zlariga sog'lom tayanch bo'ladigan *ma'naviy* xazina to'plasinlar.

²⁰ Ey Timo'tiy, senga ishonib topshirilgan omonatni ehtiyot qil. Xudoga maqbul bo'lmagan quruq gaplar va yolg'ondan "bilim" deyilgan puch fikrlardan uzoqlash. ²¹ Ba'zilar bu fikrlarni tan olib, imondan adashdilar. Xudoning inoyati senga yor bo'lsin. Omin.

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

TIMO‘TIYGA

IKKINCHI MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Iso Masih orqali ro‘yobga chiqqan hayot va‘dasiga binoan, Xudoning irodasiga muvofiq, men, Pavlus, Iso Masihning havoriysi bo‘lib tayinlandim. ² Sevimli o‘g‘lim Timo‘tiyga Otamiz Xudo va Rabbimiz Iso Masihdan inoyat, marhamat va tinchlik tilayman.

Injilga sodiq qolishga undov

³ Men, ota-bobolarim kabi, Xudoga sof vijdon bilan xizmat qilaman. Unga kechayu kunduz shukrlar aytar ekanman, ibodatlarimda doim seni eslab turaman. ⁴ Sening ko‘z yoshlaring yodimda, yana diydoringga to‘yib ko‘nglim sevinchga to‘lsin, deb seni sog‘inib qoldim. ⁵ Men senda ko‘rgan samimiy imon hali ham esimda. Avvaldan buving Loida hamda onang Evnika qalblariga jo etgan o‘sha imon endi senda ham ravnaq topayotganiga aminman.

⁶ Shu sababdan, qo‘llarimni boshingga qo‘yishim natijasida sen Xudodan olgan ruhiy qobiliyatni^a alangalatib turishingni eslatmoqchiman. ⁷ Chunki Xudo bizga qo‘rqoqlik ruhini emas, balki kuch-quvvat, muhabbat va nafsni tiyish Ruhini bergan. ⁸ Shunday qilib, Rabbimiz Isoga guvohlik berishdan ham, Uning bandisi bo‘lgan mendan ham or qilma, balki biz Injil yo‘lida chekayotgan azoblarga Xudo bergan kuch-quvvat bilan to‘zim bergin.

⁹ Xudo bizlarni qutqardi va muqaddas bir da‘vat bilan chaqirdi. Bunga biz savob ishlarimiz tufayli erishmadik. Aksincha, Xudo O‘z xohishi bilan azaliy vaqtlardananoq Iso Masih orqali bizga inoyat qilishga qaror qilgan edi. ¹⁰ Bu inoyat endi Xaloskorimiz Iso Masihning olamga kelishi bilan ochiq namoyon bo‘ldi. Injil Xushxabari shundan iboratki, Iso Masih o‘limni yo‘qqa chiqardi, hayot va o‘lmaslikni esa oydinlikka chiqardi.

¹¹ Men esa bu Xushxabarni turli xalqlarga yetkazuvchi voiz, havoriy va muallim bo‘lib tayinlandim. ¹² Shu sababdan ham bu azoblarni tortyapman. Lekin men bundan or qilmayman, chunki Kimga e‘tiqod qilganimni bilaman va aminmanki, Uning menga topshirgan omonatini mahshar kuniga qadar O‘zi saqlashga qodir.

¹³ Sen mendan eshitgan sog‘lom ta‘limotdan namuna olib, Iso Masihning sadoqati va muhabbati bilan yo‘l tutgin. ¹⁴ Senga topshirilgan ulug‘ omonatni ichimizda yashovchi Muqaddas Ruh yordamida saqlagin.

¹⁵ Asiya viloyatidagilarning hammasi, shu jumladan, Figel bilan Hermogen mendan yuz o‘g‘irganlarini bilasan. ¹⁶ Rabbimiz Onisiforning uyiga marhamat ehson etsin. Chunki u zanjirbandligimdan uyalmay, bir necha marta kelib mening ko‘nglimni ko‘tardi. ¹⁷ U Rimga borib, katta harakat bilan meni axtarib topdi.

¹⁸ Mahshar kunida Xudovanddan marhamat topishini Rabbimiz Masih unga ato qilsin. Efes shahrida u menga naqadar xizmat qilganini o‘zing yaxshi bilasan.

2-BOB

Iso Masihning yaxshi askari bo‘l

¹ Sen esa, ey o‘g‘lim, Iso Masihdan topgan inoyat bilan kuchga to‘lgin. ² Ko‘p shohidlar huzurida sen mendan nima eshitgan bo‘lsang, boshqalarga ham ta‘lim berishga qobiliyatli, ishonchli odamlarga topshirgin. ³ Iso Masihning yaxshi bir askari kabi taqdiringdagi azoblarga dosh bergin. ⁴ Harbiy xizmatdagi askar, qo‘mondonimni mamnun qilay, deb tirikchilik ishlari bilan band bo‘lmaydi. ⁵ Shuningdek, musobaqada qatnashgan kishi, agar qoidaga rioya qilib o‘zib ketmasa, g‘alaba tojini kiymaydi. ⁶ Mehnatkash dehqon esa hosildan birinchi bo‘lib ulush olishi kerak. ⁷ Aytganlarimni yaxshi o‘ylab ko‘r. Rabbimning O‘zi hamma narsani senga tushuntiradi.

⁸ Men targ‘ib qilayotgan Xushxabarning mohiyatini esda tut: Dovud zoti-nomidan bo‘lgan Iso Masih o‘lib tirildi! ⁹ Ana bu Xushxabar uchun men xuddi jinoyatchi kabi zanjirlarga bog‘lanib, azob chekyapman. Ammo Xudoning kalomi zanjirband emas! ¹⁰ Shu sababdan hamda Xudo tanlagan kishilar sababli men hamma

^a 1:6 RUHIY QOBILIYAT: 1-Timo‘tiy 4:14 dagi izohga qarang.

narsaga sabr-toqat bilan chidayapman, toki ularning o'zi ham Iso Masih bergan najotdan foydalanib, abadiy ulug'vorlikka erishsinlar. ¹¹ Bu so'z barqarordir:

Agar U bilan birga o'lgan bo'lsak,
U bilan birga ham yashaymiz.

¹² Agar sabr-toqat qilsak,
U bilan birga davr suramiz.
Agar biz Uni inkor etsak,
U ham bizni inkor etadi.

¹³ Agar biz sadoqatsizlik qilsak,
U yana sodiq qoladi,
Chunki O'zini O'zi inkor eta olmaydi.

O'zingni Xudoga bag'ishla

¹⁴ Bu narsalarni eslatib tur, quruq bahs-tortishuvlardan qochishni Rabbimiz nomidan hammaga qattiq tayinla. Bunday bahslar tinglovchilarni aynitishdan boshqa narsaga yaramaydi. ¹⁵ Sen esa haqiqat kalomini adashtirmay, to'g'rilik bilan o'qit, o'zingni Xudoga maqbul, halol bir ishchi sifatida ko'rsatishga g'ayrat qil. ¹⁶ Xudoga ma'qul bo'lmagan quruq gaplardan qoch. Bu gaplarga berilganlar borgan sari xudobezor bo'ladilar. ¹⁷ Ularning gaplari maraz kabi yoyiladi. Mana, Imeney va Filit ham shunday odamlar jumlasidan-ku. ¹⁸ Tirilishimiz allaqachon sodir bo'ldi deb, ular haqiqat yo'lidan adashib, ba'zilarning imonini xarob qilmoqdalar. ¹⁹ Har holda, Xudo asos solgan poydevor mustahkam turibdi va quyidagi oyatlarning tasdig'iga ham ega: "Xudovand O'zinikilarni biladi" va "Xudovand nomini tilga olgan har bir odam yomonlikdan uzoq tursin".

²⁰ Katta bir uyda nafaqat oltin va kumush idishlar, balki yog'och va sopol idishlar ham bor; ularning ba'zisi sharafli, ba'zisi esa sharafsiz ish uchun qo'llanadi. ²¹ Kimki bu yomonliklardan o'zini poklasa, Egasi uchun foydali, har bir yaxshi ishga yaroqli, sharafli va muqaddas idish bo'ladi.

²² Yoshlik ehtiroslaridan qoch. Sof qalbdan Rabbimiz Iso ismini chaqirgan hamma odamlar bilan birga solihlik, imon, sevgi va tinchlik payidan bo'lg'in. ²³ Ahmoqona va johilona bahslardan uzoqlash. Bular faqat janjalga sabab bo'lishini bilasan. ²⁴ Xudoning quli janjalkash bo'lmasligi kerak. Aksincha, u hamma bilan muloyim, o'rgatishga tayyor, sabr-toqatli bo'lsin, ²⁵ o'ziga qarshi turganlarga yumshoqlik bilan yo'l-yo'riq bersin. Balki Xudo bunday kishilarning tavba qilishlariga biron yo'l ochib qolar, ular esa haqiqatni bilib, ²⁶ yana o'ziga kelib, iblisning tuzog'idan qutulib qolarlar. Chunki iblis ularni asir qilib, o'z irodasini o'tkazishga majbur qilgan.

3-BOB

Oxirzamon haqida

¹ Shuni bilginki, oxirgi kunlarda og'ir vaqtlar keladi. ² U paytda odamlar nafs bandasi, pulparast, maqtanchoq, kibrlil, kofir, ota-onaga itoatsiz, nonko'r, xudobexabar, ³ shafqatsiz, murosasiz, g'iybatchi, nafsini tiya olmaydigan, insonlik va yaxshilik dushmani, ⁴ xoin, bemulohaza, mag'rur bo'ladilar. Xudodan ko'ra aysh-ishratni ko'proq sevadilar. ⁵ O'zlarini xudojo'y ko'rsatib, ilohiy qudratni esa inkor etadilar. Bunday odamlardan uzoqlash.

⁶ Ular gunohlarga botgan, turli hirsu havaslarga berilgan juvonlarning uy-joylariga suqilib kiradilar va ularning dilini ovlaydilar. ⁷ Bu juvonlar har doim o'qib turib, haqiqatni aslo uqa olmaydilar. ⁸ Yanniy bilan Yambriy^a Muso payg'ambarga qanday qarshi turgan bo'lsalar, bu odamlar ham haqiqatga xuddi shunday qarshi turadilar. Ular fikri buzuq, imonda tajribasiz odamlardir. ⁹ Ammo ular yana muvaffaqiyat qozona olmaydilar; chunki Yanniy va Yambriyning aqlsizligi ma'lum bo'lganidek, bularning ham aqlsizligi hammaga ma'lum bo'ladi.

Umumiy pand-nasihatlari

¹⁰ Sen esa menga ergashding, ta'limotim, turmush tarzim, murod-maqsadim, imon, sevgi va sabr-toqatimdan namuna olding. ¹¹ Boshimga kelgan quvg'inlarni – Antioxiya, Ikoniya va Listra shaharlarida chekkan azoblarimni eshitding^b. Qanday quvg'inlarga sabr-toqat qildim! Rabbim meni hammasidan qutqardi. ¹² Iso Masih yo'lida diyonatli yashamoqchi bo'lgan odamlarning hammasi ham quvg'inga duchor bo'ladilar. ¹³ Yomon va firibgar odamlar esa boshqalarni aldabgina qolmasdan, o'zlarini o'zlari ham aldab, tobora

^a 3:8 YANNIY BILAN YAMBRIY: Fir'avn oldida Muso payg'ambarga qarshilik ko'rsatgan, lekin uni yenga olmagan misrlik sehrgarlar.

^b 3:11 qarang: Havoriylar 13 va 14-boblar.

razillashib boradilar.

¹⁴ Sen esa olgan ta'liming va senga topshirilgan omonatga sodiq qol, chunki bu ta'limni kimdan olganingni bilasan. ¹⁵ Sen bolaligingdanoq Muqaddas Yozuvlarni o'rgangansan. Bu yozuvlar seni Iso Masihga ishonish orqali dono qilmoq va najot yo'lini ko'rsatmoqqa qodir. ¹⁶ Har bir Muqaddas Yozuv ilohiy ilhom bilan yozilgan bo'lib, ta'lim berish, dalolat qilish, tuzatish, solihlik yo'lida tarbiya berish uchun foydalidir. ¹⁷ Shu yo'sin Xudoning quli komil va har qanday yaxshi ishga qobil bo'ladi.

4-BOB

Timo'tiyga qat'iy buyruq

¹ Xudoning huzurida hamda tirigu o'liklarni hukm qilajak, ko'kdan tushib, O'z saltanatini joriy qilajak Iso Masih huzurida senga qat'iy buyuraman: ² Xudo kalomini va'z qil, hozir buning vaqtimi, vaqti emasmi, demay, doim gapirishga tayyor bo'l. Butun sabr-toqat bilan ta'lim berib, odamlarni mulzam qil, ularga ta'nayu nasihat qil. ³ Chunki shunday vaqt keladiki, odamlar sog'lom ta'limotga chidash bermaydilar, natijada o'z orzulariga mos muallimlar to'playdilar. Bu muallimlar o'shanday odamlarning quloqlariga yoqadigan so'zlar aytadilar. ⁴ Ular quloqlarini haqiqat kalomidan berkitib, afsonalarga buriladilar. ⁵ Ammo sen hamma narsada hushyor tur, azoblarga sabr-toqat qil, Injil voizligingni bajo keltir, xizmatini sidqidildan ijro etgin.

⁶ Mening qonim endi qurbonlik sharobi^a kabi to'kilmogda, dunyodan o'tishimga sal qoldi. ⁷ Ulug' kurashda astoydil kurashdim, umr dovonini oshib bo'ldim, imonni saqladim. ⁸ Bundan keyin solihlik toji men uchun tayyor turibdi. Odil hukm qiluvchi Rabbim Iso ko'kdan tushib zohir bo'ladigan kunda u tojni menga beradi, va faqat menga emas, balki u kunni mushtoqlik bilan kutayotganlarning hammasiga ham beradi.

Shaxsiy tilaklar, salomlar

⁹ Mening oldimga tezroq kelishga harakat qil. ¹⁰ Chunki Dimas bu dunyoni sevib qolib, meni tark etdi, Salonika shahriga ketdi. Kriskiy Galatiyaga, Titus Dalmatiyaga ketdi. ¹¹ Yonimda yolg'iz Luqo bor. Markni o'zing bilan birga olib kel, u menga xizmat uchun kerak. ¹² Tixikni Efes shahriga yubordim.

¹³ Kelayotganingda Troas shahrida Karpning yonida men qoldirib ketgan plashchni va kitoblarni, ayniqsa pergament^b kitoblarni ham olib kel.

¹⁴ Misgar Iskandar menga ko'p yomonlik qildi. Rabbim unga qilmishlariga yarasha jazosini beradi. ¹⁵ Sen ham undan ehtiyot bo'l, chunki u bizning kalomlarimizga qattiq qarshilik ko'rsatdi.

¹⁶ O'zimni birinchi marta himoya qilganimda, hech kim mening tarafimni olmadi, aksincha, hamma meni tashlab ketdi. Bu u odamlar uchun gunoh hisoblanmasin. ¹⁷ Lekin Rabbim yonimda turib meni yoqladi. Men orqali Xushxabar tugal targ'ib qilinishi va barcha xalqlarga ham yetib borishi uchun, U mening qudratimni oshirdi, arslon og'zidan qutqardi. ¹⁸ Rabbim meni har qanday yomon ishlardan xalos qiladi va O'zining samoviy Podshohligiga sog'-salomat kirgizadi. Unga abadulabad shon-sharaflar bo'lsin! Omin.

¹⁹ Priskilla bilan Akilga va Onisiforning xonadoniga salom aytib qo'y. ²⁰ Yerast Korinf shahrida qoldi. Trofimni esa kasal holda Milit shahrida qoldirib ketdim.

²¹ Qish boshlanishidan oldin kelishga harakat qil. Evvul, Pud, Lin, Klavdiya va butun birodarlar senga salom yo'llayptilar.

²² Rabbimiz Iso Masih sening ruhingga yor bo'lsin. Uning inoyati hammangizga yor bo'lsin. Omin.

^a 4:6 QURBONLIK SHAROBI: Xudo yo'lga ataladigan biron ichimlik; Pavlus shu bilan Xudo yo'lida shahid bo'lishiga ramz qilgan (keyinroq Rimda o'lim jazosiga mahkum bo'lganligi tarixiy voqeadir); yana qarang: Filippiliklar 2:17.

^b 4:13 PERGAMENT: Qog'oz ixtiro qilinmagan vaqtlarda maxsus yo'l bilan tayyorlanib, qog'oz o'mida ishlatilgan hayvon terisi.

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

TITUSGA

MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Xudo tanlagan kishilarning imonli bo'lishlari va haqiqiy diyonatni uqib olishlari uchun xizmat qilayotgan Xudoning quli va Iso Masihning havoriysi, Pavlusdan – salom!

² Bizning imonimiz abadiy hayotga umidvorlikdan iboratdir. Yolg'on gapirmaydigan Xudo bu umid haqida azaliy vaqtlardan oq va'da bergan edi, ³ hozir esa, O'zi xohlagan paytda, kalomini ro'yobga chiqardi. Men bo'lsam, bu kalomni e'lon qilish uchun Qutqaruvchimiz Xudodan vakolat oldim. ⁴ Umumiy imonimiz asosida haqiqiy farzandim bo'lgan Titusga Otamiz Xudodan va Qutqaruvchimiz Iso Masihdan mehr-shafqat va tinchlik tilayman.

Titusning Kritdagi faoliyati

⁵ Senga buyurganimdek, qolgan ishlarni bitir, har bir shahardagi imonlilar jamoati ustidan oqsoqollar tayin qil. Mana shuning uchun seni Krit orolida qoldirdim. ⁶ Sen tayin qiladigan odam beayb, yakka xotinli, bolalari esa imonli va shaloqlik yoki itoatsizlik aybidan xoli bo'lsin. ⁷ Chunki imonlilar jamoatining noziri^a Xudo xonadonini boshqaruvchi sifatida benuqson bo'lishi kerak. O'zboshimcha, g'azabli, sharobga moyil, tajang, g'arazgo'y bo'lmasin. ⁸ Aksincha mehmondo'st, xayrixoh, vazmin, odil, pok ko'ngilli va nafsini tiyadigan odam bo'lsin. ⁹ Sog'lom ta'limot bilan nasihat qilishga hamda qarshilik qiluvchilarning adabini berishga iqtidorli, haqiqat kalomiga o'rgatilgan va unga qattiq rioya qiladigan kishi bo'lishi lozim.

¹⁰ Xususan sunnatlilar^b orasida o'zbilarmon, quruq gap sotuvchi aldamchilar ko'p. ¹¹ Ularning og'zini to'sish kerak. Ular jirkanch manfaat yo'lida lozim bo'lmagan narsalarni o'rgatib, butun oilalarni buzib ketmoqdalar. ¹² Mana, ulardan chiqqan bir shoir: "Kritiylar doimo yolg'onchi, zolim yirtqichlar, yeb-to'yimas tanballardir", deb aytgan edi. ¹³ Bu gap to'g'ri. Ular sog'lom imonni topsin va buning uchun sen ularni qat'iy ogohlantirib qo'y. ¹⁴ Ular yana yahudiylarning afsonalariga va haqiqatdan yuz o'girgan odamlarning gaplariga quloq solmasinlar.

¹⁵ Pok odamlar uchun hamma narsa pok bo'lur. Nopoku imonsizlar uchun hech bir pok narsa yo'q. Chunki ularning aqli ham, vijdoni ham nopoklashib ketgan. ¹⁶ Xudoni tan olamiz, deydilar-u, o'z qilmishlari bilan Uni inkor etadilar. Ular har qanday xayrli ishga yaramas, bo'yin egmas, iflos odamlardir.

2-BOB

Sog'lom ta'limot to'g'risida

¹ Senga kelsak, sog'lom ta'limot asosida nasihat qil. ² Chollar o'z haddini biluvchi, hushyor, vazmin, sog'lom imonli, mehr-muhabbatli va sabr-toqatli bo'lsinlar. ³ Shuningdek, kampirlar ham g'iybat va mayxo'rlikka ruju qo'ymay, balki muqaddaslikka muvofiq, har qanday xayrli ishda ibrat bo'lib turmush kechirsinlar. ⁴ Kampirlar yosh xotinlarga ham ta'lim-tarbiya bersinlar. ⁵ Xudoning kalomi qoralanmasligi uchun, ular o'z erlari va bolalarini sevadigan, ro'zg'orga jonkuyar, vazmin, iffatli, xushfe'l, erlariga bo'ysunadigan bo'lsinlar.

⁶ Shuningdek, yigitlarni ham bosiq bo'lishga undagin. ⁷ Har bir xayrli ishda ularga o'rnak bo'l. Ta'lim vaqtida xolis va jiddiy bo'lib gapir. ⁸ So'zlaring aniq va hech shubhasiz bo'lsin, toki raqiblaring biz haqimizda yomon so'z aytolmay, uyatga qolsinlar.

⁹ Qullarga shunday nasihat qilki, o'z xo'jayinlariga itoat etsinlar, ularni har jihatdan mamnun qilsinlar, terslik qilmasinlar. ¹⁰ O'g'rilik qilmasinlar, balki ochiq ko'ngil bilan muomala qilib, har narsada Qutqaruvchimiz Xudoning ta'limotini sharafilaslar.

¹¹ Chunki Qutqaruvchimiz Xudoning inoyati butun odamlarga yaqqol oshkor bo'ldi. ¹² Bu inoyat esa shuni o'rgatadiki, biz diyonatsizlik va dunyoviy orzu-ehtiroslarni rad etishimiz kerak, bu dunyoda Xudodan qo'rqib,

^a 1:7 NOZIR: yana qarang: 1-Timo'tiy 3:1-7.

^b 1:10 SUNNATLILAR: Iso Masihga ishongan kritik yahudiylar bo'lsa kerak.

vazminlik va taqvodorlik bilan hayot kechirishimiz lozim. ¹³ Shu orada buyuk Xudo va Qutqaruvchimiz Iso Masihning ulug'vorlik bilan osmondan tushib zohir bo'lishiga va muborak umidimiz amalga oshishiga ko'z tikib yuribmiz. ¹⁴ Masih bizni har qanday gunohli ishlardan qutqarish uchun, faqat O'ziga tegishli bo'lgan, xayrli ishlarga g'ayratli, pok bir ummat yaratish uchun O'zini biz uchun fido qildi.

¹⁵ Bularni butun bir salohiyat bilan gapir, nasihat qil, oshkor qil. Hech kim seni kamsitmasin.

3-BOB

Diyonat bilan yashash haqida

¹ Sen imonlilarga shuni eslatib turginki, ular hukmron hokimiyatga to'la itoatkorlik bilan bo'ysunsin, har bir xayrli ishga tayyor bo'lishsin. ² Hech kimni yomonlamasinlar. Urushqoq bo'lmay, barcha insonlarga yuvoshlik va muloyimlik bilan muomala qilsinlar.

³ Chunki bir vaqtlar bizlar ham fahmsiz, itoatsiz, adashgan odamlar edik, har xil ehtiros va zavqlarga qul edik, gina-kudurat va baxillikka to'lgan, bir-birimizdan nafratlanadigan razil odamlar edik. ⁴ Ammo Qutqaruvchimiz Xudo O'zining iltifot va insonparvarligini ochiq ko'rsatdi. ⁵ Xudo bizning qilgan savobli ishlarimiz tufayli emas, balki O'zining rahm-shafqati tufayli bizni qutqardi, gunohlarimizni yuvib, bizni yangidan tug'iltirdi, Muqaddas Ruh orqali bizga yangi hayot ato etdi. ⁶ Qutqaruvchimiz Iso Masih sharofati bilan Xudo bizning ustimizga mo'l-ko'l Muqaddas Ruh yog'dirdi. ⁷ Xudo inoyat qilib, bizni oqladi va abadiy hayotga umidvorlik bilan qaragan merosxo'r ham qildi.

⁸ Bu so'z barqarordir. Xudoga ishonganlar xayrli ishlarga astoydil bel bog'lashi uchun, bu gaplarni ta'kidlab uqtirishingni istayman. Bunday xatti-harakat insonlarga ma'qul va foydalidir. ⁹ Lekin bema'ni bahslar, shajaralar, Tavrot qonun-qoidalari haqida boradigan janjalu muzokaralardan qoch; bular foydasiz va behudadir.

¹⁰ Bid'atchi odam bir-ikki ogohlantirishdan so'ng haqiqatga tushunmasa, u bilan aloqani uz. ¹¹ O'zing bilasanki, bunday buzuq odam kundan-kunga gunohiga gunoh qo'shib, o'zini o'zi mahkum etadi.

Oxirgi istak va salomlar

¹² Artemas yoki Tixikni sening yoningga yuborganimdan keyin, Nikopol shahriga, mening oldimga kelishga harakat qil. Chunki men qishni shu yerda o'tkazishga qaror qildim. ¹³ Qonunshunos Zinas va Apollosni yo'lga otlantirayotganingda, ularning kam-ko'stsiz jo'nashlariga e'tibor qil. ¹⁴ Bizning odamlarimiz ham samarasiz kun kechirmasdan, zaruriy ehtiyojlarini qondirish uchun yaxshi ishlar qilishni o'rgansinlar.

¹⁵ Mening yonimdagilarning hammasi senga salom yo'llayaptilar. Bizni sevadigan imondoshlarga salom aytgin. Xudoning inoyati hammangizga yor bo'lsin. Omin.

AZIZ HAVORIY PAVLUSNING

FILIMO'NGA

MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom, Xudoga shukrona

¹ Men, Iso Masih uchun bandi bo'lgan Pavlus hamda ukamiz Timo'tiydan sevikli hamkorimiz Filimo'nga salom! ² Singlimiz Affiya bilan safdoshimiz Arxippga, shuningdek, xonadoningda yig'ilib turadigan imonlilarning hammasiga salom yo'llaymiz. ³ Otamiz Xudodan va Rabbimiz Iso Masihdan sizlarga inoyat va tinchlik bo'lsin.

⁴ Men duolarimda har doim seni eslab, Xudoyimga shukur qilaman. ⁵ Chunki Rabbimiz Isoga bo'lgan imoning va barcha ahli mo'minga bo'lgan muhabbating haqida eshitib turaman. ⁶ Sening imon yo'lida qilayotgan faoliyating ta'sirchan bo'lgay, Masihdan bizga nasib bo'ladigan butun xayr-barakani bilib olgaysan. ⁷ Sening mehr-muhabbating menga katta sevinch va tasalli berdi. Birodarim, sen tufayli ahli mo'minning ko'ngli tinch.

Pavlusning qul O'nisim uchun iltimosi

⁸ Mayli, shunday bo'lsa ham, Masih nomidan senga buyruq berishga to'la vakolatim borligini aytsam bo'ladi. ⁹ Buning o'rniga men, mo'ysafid Pavlus, endi Iso Masih uchun bandi, mehribonlik bilan sendan iltimos qilaman. ¹⁰ Men mahbusligimda ko'rgan o'g'lim O'nisim^a haqida sendan iltimos qilmoqchiman. ¹¹ O'nisim bir vaqtlar senga foydasiz edi, endi esa senga ham, menga ham foydalidir. Men uni senga qaytarib yuboryapman. ¹² Uni, ya'ni o'zimning jon-dilimni, yaxshi qabul qil!

¹³ Men Injil uchun qamoqda yotibman, shuning uchun O'nisimni o'z oldimda olib qolib, sening o'ringda menga xizmat qilishini istar edim. ¹⁴ Ammo sening roziligingsiz hech bir ish qilishni xohlamadim. Chunki sening qiladigan iltifoting majburiyat yuzasidan bo'lmay, balki ixtiyoriy bo'lishini istadim. ¹⁵ Nahotki sen umrbod qabul qilishing uchun O'nisim sendan vaqtinchalik ayrilgan bo'lsa? ¹⁶ Sen uni endi qul kabi emas, balki quldan yuqori, sevikli uka sifatida qabul qil. Men uni juda yaxshi ko'raman. Sen esa uni ham odam bolasi sifatida, ham Rabbimizning bolasi sifatida yana ko'proq sevishing shubhasiz.

¹⁷ Agar sen meni safdoshing bilsang, O'nisimni meni qabul qilganday qabul qil. ¹⁸ Agarda u seni biror narsada xafa qilgan bo'lsa yoki sendan qarzdor bo'lgan bo'lsa, buni mening zimmamga yukla. ¹⁹ Men, Pavlus, buni o'z qo'lim bilan yozyapman: men to'layman. Axir, senga o'z hayoting bilan mendan qarzdor ekanligingni aytayotganim yo'q! ²⁰ Ha, birodarim, Rabbimiz haqi sendan bir foydalanay! Masih haqi ko'nglimni tinchitgin! ²¹ Sen mening so'zlarimga quloq solib, aytganlarimni qilasan, ha, bundan ham ko'proq qilasan, deb ishonib, bularni yozdim.

²² Bundan tashqari, menga bir turar joy ham tayyorla. Chunki Xudo ibodatlarimizni eshitib, meni yana sizlarning oldingizga qaytarishiga umid qilaman.

So'nggi salomlar

²³⁻²⁴ Men bilan birga Iso Masih uchun mahbus bo'lgan Epafras, hamkorlarim Mark, Aristarx, Dimas, Luqo senga salom yo'llayaptilar.

²⁵ Rabbimiz Iso Masihning inoyati sizlarning ruhingizga yor bo'lsin. Omin.

^a **10 O'NISIM:** xo'jayini Filimo'ndan qochib, Rimda Pavlus bilan birga qamab qo'yilgan qulning ismi; tarjimasi "foydali" demakdir. Pavlus O'nisimni qamoqda yotganda imonga kiritgani uchun uni "mahbusligimda ko'rgan o'g'lim" deydi; yana qarang: Kolosaliklar 4:9.

IBRONIYLARGA

MAKTUB^a

1-BOB

Xudoning oxirgi vahiysi

¹ Xudo qadimda bir necha marta va turli tarzda payg‘ambarlar orqali ota-bobolarimizga gapirgan edi.

² Oxirgi kunlarda esa U bizga O‘z O‘g‘li orqali gapirdi. Xudo koinotni O‘g‘li orqali yaratgan va Uni borliqning vorisi qilib tayin etgan. ³ O‘g‘il – Xudo ulug‘vorligining in‘ikosi, Xudo borlig‘ining aniq suratidir. U O‘zining qudratli kalomi bilan koinotni asraydi. Gunohlarimiz yuvilishi uchun imkon yaratgandan so‘ng, U samoda Hazrati Oliyning o‘ng tomonida o‘tirdi.

Iso Masih – farishtalardan oliy

⁴ Iso farishtalardan g‘oyat oliy martabaga yuksalgani uchun, ulardan juda ulug‘roq bir nomga ham ega bo‘ldi. ⁵ Farishtalarning qay biriga qachon Xudo:

“Sen Mening O‘g‘limsan,
Seni bugun tavallud ettirdim”^b,

yoxud:

“Men Unga Ota bo‘laman
Va U Menga O‘g‘il bo‘ladi”,

– degan edi? ⁶ Xudo To‘ng‘ichimni yer yuziga yuboray, deb yana shunday degan:

“Xudoning butun farishtalari
Unga sajda qilsinlar”^c.

⁷ Farishtalar haqida:

“U O‘z malaklarini shamollarga aylantirib,
Xizmatkorlarini o‘t alangasi qiladi”^d,

– deyilgan bo‘lsa, ⁸ O‘g‘ilga esa bunday deyilgan:

“Ey Xudo,
Sening taxting doimiy va abadiydir,
Podshohliging hassasi – haqqoniyat hassasi.

⁹ Sen adolatni sevib,
Qonunsizlikdan nafratlanasan.
Shuning uchun Xudo, Sening Xudoying,
Tengdoshlaringdan ko‘ra ko‘proq
Sening boshingga xurramlik moyi surtdi”^e.

¹⁰ Yana shunday deyilgan:

“Yo Rabbii,
Sen yerni azaldan bunyod etgansan,
Osmon esa Sening qo‘llaring ijodi.

¹¹ Ular yo‘q bo‘lib ketar,
Biroq Sen turaverasan.
Hammasi kiyimdek nurab ketar,

^a 1:1 IBRONIYLARGA MAKTUB: Tavrot va Zaburni yaxshi bilgan, Isoning Masihligini tan olgan yahudiylar uchun yozilgan ilohiy nasihatnoma, muallifning kimligi matnda bildirilmagan, ba‘zi ilohiyotchilar uni Havoriy Pavlus deb hisoblaydilar.

^b 1:5 qarang: Zabur 2:7 (Havoriylar 13:33).

^c 1:6 qarang: Zabur 96:7.

^d 1:7 qarang: Zabur 103:4.

^e 1:8-9 qarang: Zabur 44:7-8.

¹² Bamiqli libosday o‘rab qo‘yasan ularni,
Joma singari almashtiriladi.
Ammo Sen ayni O‘shaning O‘zisan,
Sening yillaring tamom bo‘lmas”^a.

¹³ Nahotki Xudo qachondir biron farishtaga:

“Yovlaringni oyoqlaring ostiga yiqitmagunimcha,
Sen Mening o‘ng tomonimda o‘tirib tur!”^b

– degan bo‘lsa?! ¹⁴ Axir, farishtalarning hammasi ham najot vorislariga xizmat qilish uchun yuborilgan xizmatchi ruhlardir.

2-BOB

Ulug‘ najotga e‘tiborsizlik qilmaylik

¹ Demak, biz eshitganlarimizdan qaytmaslik uchun bularga juda ko‘p diqqat qilishimiz kerak. ² Farishtalar orqali aytilgan kalom^c u vaqtdayoq har turli jinoyat va itoatsizlik qilganni qat‘iy suratda jazolar edi. ³ Shunday ekan, dastavval Rabbimiz Iso bildirgan, so‘ngra shohidlari tomonidan tasdiqlangan najot xabariga biz e‘tiborsizlik qilsak, jazodan qanday qochib qutulamiz? ⁴ Xudo O‘z shohidlariga ajoyibotlar, mo‘jizalar va har turli qudratli ishlar ko‘rsatdi, O‘z xohish-irodasiga ko‘ra Muqaddas Ruhning in‘omlarini ularga ulashib, ularning shahodatlariga O‘zining tasdig‘ini qo‘shib berdi.

Ergashuvchilariga teng bo‘lgan Iso

⁵ Biz gapirayotgan kelajak dunyoga kelsak, Xudo uni farishtalarga tobe qilmadi. ⁶ Bir oyatda shunday ta‘kidlangan:

“Inson qadri nedirki, Sen uni yodlagaysan?
Odam o‘g‘li nedirki, Sen uni ardoqlaysan?

⁷ Sen uni malaklardan andak past qilding,
Izzatu jamol tojini unga kiydirding.
O‘z yaratganlaring ustidan unga saltanat berding,

⁸ Bor mavjudotni uning oyoqlari ostiga qo‘yding”^d.

Xudo borliqni odamning oyoqlari ostiga qo‘ygan bo‘lsa, demak, unga tobe bo‘lmagan biror narsa goldirmadi. Vaholanki, biz insonga hanz hamma narsalar tobe ekanligini ko‘rmayapmiz. ⁹ Biroq Isoni esa farishtalardan biroz past qilinib, o‘lim azob-uqubati chekkanidan so‘ng, izzatu jamol toji kiydirilgan holda ko‘ryapmiz. Uning hamma inson uchun o‘limga duchor bo‘lishi Xudoning inoyatli xohishi edi.

¹⁰ Hamma narsa Xudo uchun va Xudo orqali bor bo‘lgan. Xudo ko‘p o‘g‘illarni ulug‘likka erishtirmoqchi bo‘lib, ularning najot Asoschisi – Isoni ham azob-uqubatlar orqali kamolga erishtirishni munosib ko‘rdi.

¹¹ Chunki ham muqaddaslik baxsh etuvchi Iso, ham muqaddaslik qabul qiluvchi imonlilar hammasi bir Otadandir. Bu sababdan Iso ularni birodarlarim deb chaqirishdan or qilmaydi, *Zaburda* aytganidek:

¹² “Sening ismingni birodarlarimga e‘lon etgayman,
Jamoat ichra Senga hamdu sanolar ayturman”^e.

¹³ *Payg‘ambar oyatida* Iso haqida yana shunday deyilgan:

“Men Xudoga tavakkal qilurman”,

va davomida:

“Mana, Men va Xudo Menga bergan bolalar!”

¹⁴ Bolalar et va qondan iborat bo‘lganlari uchun, Iso O‘zi ham ularga tenglashib, xuddi shunday vujudga

^a 1:10-12 qarang: Zabur 101:26-28.

^b 1:13 qarang: Zabur 109:1.

^c 2:2 KALOM: qadimgi rivoyatlarga ko‘ra, Muso payg‘ambar Tavrotni farishtalar orqali qabul qilgan; qarang: Havoriylar 7:53, Galatyaliklar 3:19.

^d 2:6-8 qarang: Zabur 8:5-7.

^e 2:12 qarang: Zabur 21:23.

ega bo'ldi, toki o'lim bilan dahshat sochuvchi iblisni O'z o'limi orqali yo'q qilsin ¹⁵ va umr bo'yi o'lim qo'ruviga qul bo'lgan odamzod bolalarini ozod qilsin. ¹⁶ Har holda Iso farishtalarga emas, balki Ibrohim nasliga yordam beradi. ¹⁷ Shuning uchun U har jihatdan birodarlariga o'xshab qolishi kerak edi, xalqning gunohlari uchun Xudo huzurida tavajjuh qila oladigan marhamatli va sodiq Oliy ruhoniy^a bo'lmog'i lozim edi. ¹⁸ O'zi sinovdan o'tib azob chekkani uchun, sinovdan o'tayotganlarga madad bera oladi.

3-BOB

Iso Masih – Muso payg'ambardan oliy

¹ Shunday ekan, ey, samoviy da'vatdan bahramand bo'lgan muqaddas birodarlarim, imonimizning Elchisi – Oliy ruhoniyimiz Isoga qaranglar! ² Muso payg'ambar butun Xudoning xonadoniga^b sodiq qolgani kabi, Iso Masih ham Uni tayin etgan Xudoga sodiq qoldi. ³ Imoratning me'mori imoratning o'zidan ko'proq hurmat ko'radi. Xuddi shunday, Iso Masih Muso payg'ambardan ko'proq ulug'vorlikka loyiq hisoblandi. ⁴ Har bir uyning quruvchisi boru, ammo aslida hammaning binokori – Xudo. ⁵ Muso payg'ambar butun Xudo xonadonidan mas'ul sodiq xizmatkor sifatida Xudoning kelajakda aytadigan kalomlariga zamin hozirladi, xolos. ⁶ Masih esa Xudo xonadonini O'g'il kabi boshqaradi. Agar biz jasoratimizni va ulug' umidimizni oxirigacha mahkam tutsak, biz Uning xonadonimiz.

Yuragingizni tosh qilmanglar!

⁷ Mana, Muqaddas Ruh nima deyapti:

“Agar bugun Xudoning ovozi eshitsangiz,

⁸ Cho'lda, isyon va g'azab kunida bo'lganidek,

Yana yuragingizni tosh qilmanglar!

⁹ U yerda otalaringiz Meni sinov qildilar,

Qirq yil ishlarimni ko'rgan bo'lsalar ham,

Meni imtihon qildilar.

¹⁰ Shuning uchun bu nasldan bezor bo'lib dedim:

Bular doim dilidan adashgan bir qavmdir,

Mening yo'llarimga rioya qilmaydilar.

¹¹ Men g'azablanib, ont ichdimki:

Ular Mening farog'atimga kirmaslar”^c.

¹² Ey birodarlar, hech biringizda barhayot Xudodan qaytgan yomon, imonsiz bir yurak bo'lmasligiga diqqat etinglar. ¹³ Hech kim gunohning aldovi bilan yuragini tosh qilmasin; “bugun” deyilguncha, biringizga har kuni nasihat qilib turinglar. ¹⁴ Agar biz avvalgi e'tiqodimizni oxirigacha mahkam tutsak, Masihga sherik hisoblanamiz. ¹⁵ Yuqorida deyilgani kabi:

“Agar bugun Uning ovozi eshitsangiz,

Isyonu G'azab kunida bo'lganidek,

Yuragingizni tosh qilmanglar!”

¹⁶ O'shanda Xudoning ovozi eshitib, isyon qilganlar kim edi? Muso payg'ambar sharofati bilan Misrdan chiqqanlarning hammasi emasmi? ¹⁷ Xudo qirq yil kimdan bezor bo'ldi? Gunoh qiluvchilardan emasmi? Mana, ularning jasadlari cho'lda parokanda bo'ldi. ¹⁸ Xudo: “Ular Mening farog'atimga kirmaydi”, deb kimlar haqida qasam ichgan edi? Bo'ysunmaganlar haqida emasmi? ¹⁹ Ko'ryapimizki, ular imonsiz bo'lgani uchun farog'at diyoriga kira olmadilar.

4-BOB

Xudo xalqining farog'ati

¹ Xudoning farog'at diyoriga^d kirish haqidagi ilohiy va'da hali ham mavjud ekan, mabodo sizlardan biror

^a 2:17 OLIY RUHONIY: lug'atga qarang.

^b 3:2 XUDONING XONADONI: Isroil xalqi, umuman ahli mo'min; yana qarang: 1-Timo'tiy 3:15, 1-Butrus 4:17.

^c 3:7-11 aynan qarang: Zabur 94:7-11.

^d 4:1 FAROG'AT DIYORI: aslida “orom, tinish”. Isroil o'g'illari qirq yil sahroda kezgandan so'ng Xudo va'da qilgan mamlakatga yetib farog'atga erishdilar. Bunga o'xshab, Iso Masihga ishonganlar bu dunyo g'urbati oxirida abadiy yurtga, samoviy rohat-farog'atga erishish umidi bilan yashaydilar.

kishi fursatni qo‘ldan bermasin, deb xavotirlanamiz. ² Chunki o‘tmishdoshlar kabi bizlar ham Xushxabarni oldik. Ammo ular eshitgan so‘zlarini imon bilan qabul qilmagani uchun foydasi bo‘lmadi. ³ Faqat biz, imonlilar, u farog‘at diyoriga kiramiz.

Xudo:

“G‘azablanganimda ont ichdimki,
Ular Mening farog‘atimga kirmaslar”,

– deb aytgan. Holbuki, dunyo yaratilgandanoq Xudo taqdir etgan hamma ishlar tamom bo‘lib turibdi.

⁴Yaratilishning yetti kuni haqida bir oyatda bunday deyilgan:

“Xudo yettinchi kunda qilgan barcha ishlaridan forig‘ bo‘ldi”^a.

⁵ Ammo boyagi oyatda:

“Ular Mening farog‘atimga kirmas”,

– deb ta’kidlangan.

⁶ Bundan anglashiladiki, dastavval Xushxabarni eshitganlar itoatsizligi uchun farog‘at diyoriga kirmagan bo‘lsa-da, yana ba’zi kishilarga kirish uchun imkoniyat bor ekan. ⁷ Xudo ana shuni ko‘zda tutib, uzoq vaqtdan keyin *Zaburda* Dovud orqali “bugun” deb yana bir kun tayin qilgan. Yuqorida aytilgandek:

“Agar bugun Uning ovozini eshitsangiz,
Yana yuragingizni tosh qilmanglar!”

⁸ Agar Nabi Yasu^b Isroil o‘g‘illarini farog‘atga erishtirganda edi, bundan keyin Xudo boshqa bir kun haqida gapirishiga hojat yo‘q edi. ⁹ Demak, Xudo xalqining farog‘at kuni^c kelajakka qoladi. ¹⁰ Xudo O‘z ishlaridan qanday forig‘ bo‘lgan bo‘lsa, Uning farog‘atiga kiruvchilar ham o‘z ishlaridan shunday forig‘ bo‘ladilar. ¹¹ Shunday ekan, birortamiz ham bunday itoatsizlikdan o‘rnak olib, yiqilib qolmasligimiz uchun, o‘sha farog‘atga kirishga jon kuydiraylik.

Xudo kalomining ta’sirliligi

¹² Xudoning kalomi jonli va ta’sirli, har turli dudama qilichdan o‘tkirroqdir. U jon bilan ruhni, bo‘g‘inlar bilan ilikni bo‘lgundek suqilib kiradi, yurakning xayolu niyatlarini fosh qiladi. ¹³ Xudoning oldida pinhon qolgan hech bir maxluq yo‘q, Uning ko‘zi oldida hamma narsa ochiq va ayondir. Axir, biz Unga hisob beramiz-ku!

Oliy ruhoniyimiz Iso

¹⁴ Bizning ulug‘ Oliy ruhoniyimiz, ya’ni Arshi A’logacha o‘tib borgan Xudoning O‘g‘li Iso bor ekan, tan olgan e’tiqodimizni mahkam tutaylik. ¹⁵ Bizning Oliy ruhoniyimiz zaifliklarimizga hamdard bo‘lishga ojiz emas, U har tomondan bizlar kabi vasvasaga solingan, lekin gunoh qilmagan. ¹⁶ Shunday ekan, ilohiy marhamatga noil bo‘lish va zarurat vaqtida inoyat va yordam olish uchun, Xudoning inoyat taxtiga jasorat bilan yaqinlashaylik.

5-BOB

Oddiy oliy ruhoniylar va Iso Masih

¹ Har bir oliy ruhoniy odamlar orasidan tanlab olinib, odamlar o‘rnida Xudoga xizmat qiladi, gunohlar uchun Xudoga hadyalar va qurbonlar keltiradi. ² Johillar va yo‘ldan ozganlarga u muloyimlik bilan muomala qila oladi, chunki o‘zi ham zaifliklarga muhtalo bo‘lib yuradi. ³ Shu sababdan xalqning gunohlari uchun ham, o‘z gunohlari uchun ham qurbon qilishi kerak. ⁴ Birov bu martabaga o‘zi-o‘zidan erishmaydi, balki Horun^d kabi Xudoning buyrug‘i bilan erishadi.

⁵ Shunga o‘xshab, Masih ham oliy ruhoniylik sharafini o‘zlashtirib olmadi, balki Xudo Unga:

“Sen Mening O‘g‘limsan,

^a 4:4 qarang: Ibtido 2:2.

^b 4:8 NABI YASU: lug‘atga qarang.

^c 4:9 FAROG‘AT KUNI: aslida “dam olish kuni istirohati”, ya’ni Parvardigor dunyoni yaratishining yettinchi kunida O‘z faoliyatidan tinganiga o‘xshab, imonlilar ham hayotlari oxirida abadiy orom va huzur-halovatga erishadi.

^d 5:4 HORUN: lug‘atga qarang.

Seni bugun tavallud ettirdim”^a,

– deb, Uni ulug’likka sazovor qildi. ⁶ Shuningdek, boshqa bir joyda Xudo Masih haqida shunday degan:

“Malkisidq^b martabasi bo’yicha
Sen abadiy ruhoniysan”.

⁷ Masih badanda yashagan kunlarida O’zini o’limdan qutqarishga qodir bo’lgan Xudoga zo’r faryod va ko’z yoshlari bilan sig’inib, yalinib-yolvordir, xudojo’yligi sababidan toati ijobat bo’ldi. ⁸ Garchi U Xudoning O’g’li bo’lsa ham, azob-uqubat chekib, itoat qilishni o’rgandi. ⁹ Masih shunday kamolotga erishib, Unga quloq solganlarning hammasi uchun abadiy bir najot yaratdi. ¹⁰ Shu tariqa Xudo Masihni “Malkisidq martabasi bo’yicha Oliy ruhoniyy” qilib tayinladi.

Kamolga yetmoq lozim

¹¹ Bu haqda aytadigan so’zimiz ko’p, ammo tushuntirish qiyin, chunki quloqlaringiz og’ir bo’lib qoldi. ¹² Vaqt nuqtayi nazaridan sizlar allaqachon muallim bo’lishingiz kerak edi. Ammo sizlarga yana Xudo kalomining ilk asoslarini o’rgatishga ehtiyoj bor. Sizlarga qattiq oziq emas, sut kerak. ¹³ Sut bilan ovqatlanadigan har bir kishi esa hali chaqaloq, solihlik kalomida g’o’ru tajribasizdir. ¹⁴ Qattiq oziq esa kamolotga yetganlarga, ya’ni tuyg’ulari yaxshi va yomonni farq etish malakasiga ega bo’lganlarga xosdir.

6-BOB

Imondan qaytmaslik haqida

¹⁻² Shuning uchun Masih haqidagi boshlang’ich ta’limotni qoldirib, kamolotga intilaylik. Tag’in o’lik ishlardan tavba qilish, Xudoga ishonish, g’usllar, boshga qo’l qo’yib duo qilishlar, qiyomat va abadiy hukm haqidagi ta’limotning asosini solib o’rtmaylik. ³ Xudo xohlasa, bunga erishamiz.

⁴ Bir marta ziyoni ko’rgan, samoviy in’omdan lazzat olgan, Muqaddas Ruhdan bahramand bo’lgan, ⁵ Xudoning xayrli kalomini va kelajak olamning qudratlarini totib ko’rgan kishilar ⁶ agar bundan keyin imondan qaytsalar, ularni yana tavba qildirib tuzatish imkonsizdir. Chunki bunday kishilar Xudoning O’g’lini yangidan xochga qoqib, masxara qilgan bo’ladilar.

⁷ Ustiga mo’l-ko’l tushgan yomg’irni ichgan va dehqonlar uchun foydali o’simlik bergan yer Xudodan barakat oladi. ⁸ Ammo tikanu qushqo’nmasni bergan yer esa yaramasdir va la’natga qoladi. Uning oxirati – yonishdir.

⁹ Sizlarga kelsak, ey seviklilar, shunday gapirishimizga qaramay, aminmizki, sizlarning ahvolingiz bundan yaxshiroqdir va najotga erishasizlar. ¹⁰ Chunki Xudo adolatsiz emas. U sizlarning ishingizni, Uning ismiga ko’rsatgan muhabbatingizni unutmaydi, O’z azizlariga qanday xizmat qilganingizni va hozir ham qilayotganingizni yodda tutadi. ¹¹ Orzu qilamizki, umidingiz tamoman ro’yobga chiqsin, har biringiz oxirigacha aynimay g’ayrat ko’rsatinglar, ¹² erinmanglar, imon va sabr-toqat bilan ilohiy va’dalarga erishganlardan o’rnak olinglar.

Xudoning o’zgarmas va’dasi

¹³ Xudo Ibrohimga va’da berganda, O’zidan buyukroq birovning ismi haqi qasam icha olmay, O’z Zoti haqi qasam ichib, dedi:

¹⁴ “Men senga qut-barakat beraman,
Zurriyotingni bag’oyat ko’paytiraman”^c.

¹⁵ Ibrohim esa uzoq sabr-toqat qilib, ilohiy va’daga erishdi.

¹⁶ Odamlar o’zlaridan buyukroq bo’lganning ismi haqi qasam ichadilar. Qasam isbot hisoblangani uchun, har qanday tortishuvlarga xotima beradi. ¹⁷ Shunga o’xshab, Xudo ham va’dasini oluvchilarga O’z irodasining buzilmasligini ochiqroq ko’rsatmoqchi bo’lib, va’dani qasam bilan kuchaytirdi.

¹⁸ Shunday qilib, biz bu ikki buzilmas dalil bilan yolg’on gapirmaydigan Xudodan panohtopaylik, ko’zimiz oldidagi umidni mahkam ushlab, dadil va jasur bo’laylik. ¹⁹ Umidimiz jon langariday ishonchli va mustahkamdir, biz bu umid orqali ma’bad pardasining^d orqa tomoniga ham o’tib kiramiz. ²⁰ O’tmishdoshimiz

^a 5:5 qarang: Zabur 2:7.

^b 5:5-6 MALKISIDQ: lug’atda va 7-bobda izohlanadi; qarang: Zabur 109:4.

^c 6:14 qarang: Ibtido 22:16-17.

^d 6:19 PARDA: lug’atga qarang; yana qarang: 10:19-20.

Iso Malkisidq martabasi bo'yicha abadiy Oliy ruhoniymiz bo'lib, u yerga bizlardan ilgari o'tib kirgan.

7-BOB

Ulug' ruhoniy Malkisidq

¹ Malkisidq Salim^a podshohi hamda Xudoyi Taoloning ruhoniysi edi. Ibrohim to'rt shohni tor-mor etib qaytib kelayotganda, Malkisidq uni qarshilagini chiqib, uni duo qildi. ² Ibrohim esa unga har bir narsadan ushr berdi.

Malkisidq otining birinchi ma'nosi "solihlik podshohi" demakdir. Bundan boshqa u "Salim podshohi", ya'ni tinchlik podshohidir. ³ U otasizu onasizdir, umuman nasabnomasizdir. Umringing na boshlanishi, na oxiri qayd etilgan. U Xudoning O'g'liga o'xshash abadiy ruhoniy bo'lib qoladi.

⁴ Endi bu zotning naqadar buyuk ekanligini ko'ring! Ulug' otimiz Ibrohim ham g'animatlarining o'ndan birini unga berdi. ⁵ Tavrotda buyurilishicha, Leviy^b o'g'illaridan ruhoniylk vazifasini olganlar xalqdan, ya'ni Ibrohim urug'-ajdodi bo'lgan o'z birodarlaridan ushr olishlari kerak. ⁶ Lekin Leviy ajdodidan bo'lmagan Malkisidq esa ilohiy va'dalar egasi bo'lgan Ibrohimdan ushr oldi-yu, uni duo qildi. ⁷ Shak-shubhasizdirki, duo qiluvchi duo oluvchidan buyukdir. ⁸ Oddiy ruhoniylar o'ladigan odamlar bo'lib xalqdan ushr oladilar. Malkisidq esa, *Tavrot*da ramz qilinishicha, mangu barhayot ruhoniy bo'lib ushr olgan. ⁹ Aytish mumkinki, ushr oluvchi Leviy o'zi ham Ibrohim orqali ushr bergan. ¹⁰ Chunki Malkisidq Ibrohimni qarshi olganda, Leviy hali bobokaloni Ibrohimning belida edi.

¹¹ Isoil xalqi Leviy avlodining ruhoniylk tartibi bo'yicha Tavrotni qabul qilgan edi. Agar Horun ajdodidan bo'lgan Leviylarning ruhoniylk xizmati mukammal bo'lganda edi, unda yana boshqa bir ajdod – Malkisidq ajdodidan bir Ruhoniylning o'rtaga chiqishiga qanday ehtiyoj bor edi? ¹² Chunki ruhoniylk qonun-qoidalari o'zgartirilsa, Tavrotning o'zini o'zgartirish zarur bo'lib qoladi.

¹³ Boya aytilgan Ruhoniy esa – Rabbimiz Isodir. U boshqa bir qabilaga mansub, bu qabiladan hech kim qurbongohda xizmat qilmagan. ¹⁴ Rabbimiz Iso Yahudo qabilasidan kelib chiqqanligi ma'lumdir. Muso payg'ambar esa bu qabila haqida gapirganda, ruhoniylkka doir hech narsa aytmagan edi.

Malkisidqqa o'xshash ruhoniy – Iso

¹⁵ Endi Malkisidqqa o'xshash boshqa bir Ruhoniy – Iso o'rtaga chiqqandan keyin, bu masala yana ham aniq ko'rinib turibdi. ¹⁶ Iso insoniy qonun-qoidalarga rioya qilgan, deb emas, balki poyonsiz hayot qudratiga ega, deb ruhoniy bo'ldi. ¹⁷ *Zaburda*: "Sen Malkisidq martabasi bo'yicha abadiy ruhoniysan", – deb ta'kidlangan. ¹⁸ Bundan ko'rinadiki, avvalgi qonun-qoidalar ojiz va foydasiz bo'lgani uchun, endi bekor qilingan. ¹⁹ Chunki Tavrot Qonuni biron-bir kishini ham kamolga yetkaza olmagan.

Buning o'rniga endi a'loroq bir umid maydonga keldi, biz bu umid bilan Xudoga yaqinlasha olamiz. ²⁰ Umidimiz qasamyod bilan tasdiqlangani uchun a'loroqdir. ²¹ Ilgari o'tgan ruhoniylar qasamsiz ruhoniy bo'lardilar. Ammo Iso,

"Xudovand qasamyod qilgan va so'zidan qaytmas:
Malkisidq martabasi bo'yicha Sen abadiy ruhoniysan",

– degan ilohiy farmon bilan ruhoniy bo'ldi. ²² Demak, Iso a'loroq bir ahdga kafil bo'ldi.

²³ Oddiy ruhoniylarning soni ko'p edi, chunki o'lim ularning boqiy qolishlariga monelik qilar edi. ²⁴ Ammo Iso boqiy qolganligi uchun, o'tib ketmaydigan ruhoniylkka molikdir. ²⁵ Shuning uchun Iso O'zi orqali Xudoga yaqinlashuvchilarga najot berishga butunlay qodir, U har doim barhayot bo'lib, ularga shafolat qiladi.

²⁶ Chindan, bizlarga xuddi Iso kabi oliy ruhoniy kerak: U muqaddas, aybsiz, nuqsonsiz, gunohkorlardan ayrilgan, osmondan ham yuqoriga ko'tarilgan. ²⁷ U boshqa oliy ruhoniylar kabi har kun oldin o'z gunohlari uchun, keyin xalqning gunohlari uchun qurbonlik keltirishi kerak emas. Chunki O'zini O'zi qurbon qilganda, buni bir martada qilib bo'ldi. ²⁸ Tavrot Qonuniga binoan ojiz bandalar oliy ruhoniylkka tayin etilar edi. Xudoning Tavrotidan keyin, *Zaburda* bergan qasamli va'dasiga binoan endi abadiy kamol topgan Xudo O'g'li tayin etildi.

^a 7:1 SALIM: Iyerusalim (Quddus) shahrining qadimiy oti; qarang: Ibtido 14:18, Zabur 75:3.

^b 7:5 LEVIY: lug'atga qarang.

8-BOB

Oliy ruhoniymiz Iso

¹ Aytganlarimizning asosiy nuqtasi shuki, bizning osmonda, Arshi A'loning o'ng tomonida o'tirgan Oliy ruhoniymiz Iso bor. ² O'sha yerda U inson emas, Xudovand qurgan haqiqiy Chodirda^a xizmat qiladi.

³ Har bir oliy ruhoniyy hadyalar va qurbonlar keltirish uchun tayin etiladi. Shunday ekan, Isoning ham keltiradigan bir narsasi bo'lishi lozim edi. ⁴ Agar U yer yuzida bo'lganda edi, umuman ruhoniyy bo'lolmas edi. Chunki Tavrotda buyurilgan hadyalarni taqdim qiluvchi ruhoniylar bor. ⁵ Ular Muso payg'ambar Xudodan olgan ko'rsatmaga muvofiq qurilgan chodirda diniy xizmat ko'rsatadilar. Xudo Musoga: "Ehtiyot bo'l, har bir narsani tog'da senga ko'rsatilgan namunaga muvofiq qilgin", – deb buyurgan edi. Demak, ruhoniylar xizmat qiladigan makon faqat osmondagi mavjudotning namunasi va soyasiginadir.

⁶ Lekin endi Iso a'loroq va dalarga asoslangan a'loroq bir ahdga kafil bo'lgani uchun, juda ham ulug'roq ruhoniylar xizmatiga erishdi. ⁷ Agar Xudo qilgan birinchi ahd nuqsonsiz bo'lganda edi, ikkinchisiga fursat axtarilmas edi. ⁸ Holbuki, Xudo qadimgilardan nuqson topib, *Tavrot*da shunday degan:

“Mana Xudovand kalomi:

Isroil xonadoni va Yahudo xonadoni bilan
Men yangi bir ahd qiladigan kunlar kelyapti.

⁹ Bu qiladigan ahdim esa –
Men ularning ota-bobolari qo'lidan ushlab,
Misr yeridan olib chiqqanda qilgan ahdimga o'xshamay.
Zero ki – Xudovand deyapti:
Ular Mening ahdimga sodiq qolmadilar
Va Men ulardan yuz o'girdim.

¹⁰ O'sha kunlardan keyin
Isroil xonadoni ila qiladigan ahdim bu bo'lajak,
– deydi Xudovand.
– Qonunlarimni ularning fikriga jo qilib,
Dillariga yozib qo'yurman.
Men ularning Xudosi bo'lurman,
Ular esa Mening xalqim bo'lur.

¹¹ Ta'lim bermagay yana hech kimsa
O'z birodariyu qabiladoshiga:
Xudovandni tan olgin, – deya.
– Chunki hammalari, kattayu kichik Meni tanib-biladi.

¹² Men ularning yomonliklaridan o'tib,
Gunohlarini boshqa esga keltirmayman”.

¹³ Shunday qilib, Xudo “yangi bir ahd” deyish bilan qadimgi ahdning eskirganligini ko'rsatdi. Eskirib va qarib borayotgan narsa esa yo'q bo'lib ketishi muqarrardir.

9-BOB

Qadimgi Ahd davridagi diniy xizmat

¹ Qadimgi Ahd^b davrida diniy xizmat haqida qonun-qoidalar hamda dunyoviy bir ma'bad bor edi. ² Bir chodir qurilgan edi. “Muqaddas makon” deyilgan birinchi bo'lmada shamdon, xontaxta va muqaddas baxshida nonlar bor edi. ³ Ikkinchi pardaning orqasida “muqaddaslar muqaddasi” deb atalgan ichki bo'lma bor edi. ⁴ Bu yerda xushbo'y tutatqi tutatiladigan oltin qurbongoh, shuningdek, har tomoni oltin bilan qoplangan ahd sandig'i bor edi. Ahd sandig'i ichida manna^c solingan oltin idish, Horunning gullagan hassasi^d va ahd lavhalari^e bor edi. ⁵ Sandiq ustida qurbongohga soya soladigan ulug'vor malaklar^f bor edi. Hozir bular

^a 8:2 CHODIR: ya'ni Shahodat Chodiri, lug'atga qarang; yana qarang: 9-bob.

^b 9:1 QADIMGI AHD: lug'atga qarang.

^c 9:4 AHD SANDIG'I...MANNA: lug'atga qarang.

^d 9:4 HORUNNING GULLAGAN HASSASI: Xudovand Horunni rahbar qilib tanlaganini ko'rsatish uchun uning hassasini gullatgan edi.

^e 9:4 AHD LAVHALARI: Xudovand Tavrotning “O'n Amr”ini ikkita tosh lavhaga chizib, Muso payg'ambarga bergan edi.

^f 9:5 MALAKLAR: aslida “karublar”, ya'ni noma'lum samoviy mavjudotlar suratida yasalgan oltin haykallar; aynan qarang: Ibtido 3:24, Zabur 17:11, 98:1.

haqida birma-bir gapirish mumkin emas.

⁶ Shunday jihozlangan chodirning birinchi bo'lmisiga ruhoniylar uzluksiz kirib, diniy xizmatlarini ado etardilar. ⁷ Lekin chodirning ichkari bo'lmisiga esa yilda bir martagina faqat oliy ruhoniy kirardi. U o'zi uchun va xalqning g'afolatdan qilgan gunohlari uchun qon bag'ishlamasdan, aslo u yerga kira olmas edi.

⁸ Bu bilan Muqaddas Ruh shuni ko'rsatayptiki, chodirning birinchi bo'lmisi hanzuz mavjud ekan, muqaddas makonga kirish yo'li ochilmagan. ⁹ Bu hozirgi zamon uchun ramzdir. Bundan ko'ramizki, Xudoga xizmat qiluvchilar hadyalar va qurbonlar bag'ishlash orqali o'z vijdonlarini poklay olmaydilar. ¹⁰ Bu udumlar yegulik, ichgulik va har xil tahoratlar bilan, ya'ni kishi tanasi bilangina bog'liqdir, ular faqat yangi tuzum paydo bo'lgungacha joriy edi.

Masihning nuqsonsiz qurbonligi

¹¹ Endi esa bo'lg'usi xayr-barakalarning Oliy ruhoniysi bo'lgan Masih paydo bo'ldi. U qo'l bilan qurilmagan, ya'ni bu dunyo ijodi bo'lmagan buyukroq va mukammalroq chodirdan o'tib bordi. ¹² Masih takalar va buzoqlarning qoni bilan emas, balki O'z qoni bilan muqaddas makonga bir marta kirib, bizlar uchun abadiy najotni qo'lga kiritdi. ¹³ Ilgari takalaru buqalarning qoni hamda yoqilgan g'unajinlarning kuli harom bo'lgan kishilarning ustiga purkalganda, ular jisman poklanib, muqaddas hisoblanardilar. ¹⁴ Endi esa Masih abadiy Ruhilloh qudratida O'zini nuqsonsiz qurbon qilib Xudoga bag'ishladi. Uning to'kkan qoni vijdonimizni o'lik ishlardan poklaydi va barhayot Xudoga xizmat qilishimiz uchun imkon yaratadi.

¹⁵ Ana shu sababdan Masih Yangi Ahdning^a vositachisi bo'ldi. Qadimiy Ahd davrida yashagan odamlar qilgan gunohlaridan forig' bo'lsin deb va Xudo abadiy merosga da'vat etganlar bunga muyassar bo'lsin deb, Masih O'zini qurbon qildi. ¹⁶ Qayerda vasiyat^b bor bo'lsa, vasiyat qilganning o'limini qayd qilib o'tish kerak. ¹⁷ Chunki vasiyat o'limdan keyingina kuchga kiradi. Vasiyat qiluvchi hali tirik ekan, vasiyatning hech bir ta'siri yo'q.

¹⁸ Shu bois Qadimgi Ahd ham qon to'kilmasdan kuchga kirmadi. ¹⁹ Muso payg'ambar Tavrotni qabul qilib, uning har bir amrini butun xalqqa o'qib bergandan so'ng, buzoqlar va takalar qoni hamda arg'uvon yung, issop^c tarmoqlari va suv olib, kitobning ustiga ham, butun xalqning ustiga ham purkab: ²⁰ "Bu – Xudo sizlarga buyurgan ahdning qoni", – dedi. ²¹ Shuningdek, muqaddas chodir va barcha tabarruk anjomlar ustiga qon purkadi. ²² Zotan Tavrot Qonuni bo'yicha qariyb hamma narsa qon bilan poklanadi, qon to'kilmasdan umuman kechirim bo'lmaydi.

²³ Agar samoviy mavjudotning aksigina bo'lgan bu narsalarni shunday poklash kerak bo'lsa, unda samoviy mavjudotning asli yana qanchalik a'loroq qurbonlarni talab qiladi! ²⁴ Ana shu maqsadda Masih bizlar uchun Xudoning huzurida hozir bo'ldi. U haqiqiy voqelikning soyasigina bo'lgan bu dunyodagi muqaddas makonga emas, balki inson qo'li bilan qurilmagan osmondagi haqiqiy muqaddas makonga kirdi.

²⁵ Oliy ruhoniy har yil begona qon bag'ishlash uchun muqaddas makonga kirishi lozim. Masih esa faqat bir marta O'z qonini bag'ishlash uchun samoviy makonga kirdi va bu kifoyadir. ²⁶ Aks holda U dunyo yaratilgandan beri bir necha marta azob chekishi kerak edi. Endi esa, zamonning oxirida, U odamlarning gunohlarini aritish uchun bir marta olamga kelib, O'zini qurbon qildi. ²⁷ Zotan bir marta o'lish va undan keyin hukm qilinish insonlarning taqdiridir. ²⁸ Shuningdek, Masih ham ko'plarning gunohlarini O'z bo'yniga olish uchun bir marta qurbon bo'ldi. Lekin U ikkinchi marta dunyoga kelganda, yana gunohlarni yuvish uchun emas, balki Uni kutayotganlarga najot keltirish uchun osmondan tushib keladi.

10-BOB

Masih – oxirgi qurbon

¹ Ilohiy Qonun bo'lg'usi xayr-barakalarning asl surati emas, soyasiginadir. Shuning uchun yildan-yilga muntazam ravishda ayni qurbonlarni keltiruvchilar Ilohiy Qonun orqali kamolga erisha olmaydilar. ² Aks holda, ular bu qurbonlarni bag'ishlashni bas qilmas edilar? Unday bo'lganida edi, bu xizmatni bajo keltiruvchilar bir martada poklangan bo'lar va yana gunohi borligini sezmas edilar. ³ Holbuki, qurbonlar bag'ishlash bilan har yili gunohlar esga solinadi, xolos. ⁴ Chunki buqayu takalarning qoni gunohlarni bartaraf qilolmaydi.

⁵ Shuning uchun Masih dunyoga kelib, Xudoga shunday degan edi:

“Qurbonu bag'ishlovni Sen xohlamading,

^a 9:15 YANGI AHD: lug'atga qarang.

^b 9:16 VASIYAT: yunoncha aslidagi so'z ham "ahd", ham "vasiyat" demakdir.

^c 9:19 ISSOP: xushbo'y bargli kichik buta; poklanish uchun qurbon qilishganda qon va suv sepish uchun qo'llanardi; yana qarang: Zabur 50:9.

Ammo Men uchun badan hozirlading.

⁶ Gunoh uchun yoqiladigan qurbonlardan,
Xayr-ehsonlardan rozi bo'lmading.

⁷ O'shanda Men dedim:
O'rog'liq bitikda Men haqda bitilgan,
Xohishingni ado etmoq-chun keldim, ey Xudoyim"^a.

⁸ Tavrotda qurbonliklar bag'ishlash haqida qonun-qoidalar ko'p. Shunga qaramay, Masih birinchidan: "Qurbonu bag'ishlovni, gunoh uchun yoqiladigan qurbonlar va xayr-ehsonlarni Sen xohlamading, rozi bo'lmading", – deyapti. ⁹ Ikkinchidan esa: "Sening xohishingni ado etmoq-chun keldim, ey Xudoyim", – deyapti. Bundan ko'ramizki, Masih ikkinchi qoidani joriy qilish uchun birinchisini bekor qildi. ¹⁰ Chunonchi, Xudoning xohishi bilan Iso Masih O'z tanasini bir marta qurbonlikka bag'ishladi va shu yo'l bilan bizni muqaddas qildi.

¹¹ Har bir ruhoniylar kun sayin Xudoga xizmatini ado qilaverib, aslo gunohlarni yo'q qila olmaydigan o'sha o'sha qurbonliklarni ko'p marta bag'ishlaydi. ¹² Masih esa gunohlar uchun bitta qurbonlik bag'ishlagandan keyin, Xudoning o'ng tomonida abadiy o'tirib oldi. ¹³ O'sha vaqtdan beri U dushmanlarining O'z oyoqlari ostiga yiqilib qolishlarini kutmoqda. ¹⁴ U bittagina qurbonlik keltirib, ishonuvchilarni muqaddas qildi va abadiy kamolga erishtirdi.

¹⁵ Muqaddas Ruh ham bu haqda bizlarga shahodat beradi. ¹⁶ Birinchidan, U shunday degan:

"Xudovand kalomi: O'sha kunlardan so'ng
Men xalqim ila qiladigan ahdim bu bo'lajak:
Qonunlarimni ularning diliga jo qilurman,
O'y-fikrlariga yozib qo'yurman farmonlarim".

¹⁷ Keyin U qo'shimcha qilib:

"Ularning gunohlariyu jinoyatlarini
Men boshqa esga keltirmayman",

– degan. ¹⁸ Demak, Xudo gunohlardan o'tgan bo'lsa, ular uchun boshqa qurbonlikka hojat yo'q.

Sizlarga sabr-toqat kerak

¹⁹ Shuning uchun, ey birodarlar, Iso Masihning qoni tufayli muqaddas makonga kirishga jasoratimiz bor.

²⁰ Iso ma'baddagi parda orqali, ya'ni O'z badani orqali bizga yangi, tirik kirish yo'lini ochib berdi. ²¹ U Xudo xonadoni ustidan mas'ul bo'lgan buyuk Ruhoniyimizdir.

²² Shunday qilib, dillarimiz yomon vijddondan poklangan, badanimiz esa toza suv bilan yuvilgan bo'lib, biz endi to'la ishonch va e'tiqod bilan, chin qalbdan Xudoga yaqinlashaylik. ²³ Imon keltirib topgan umidimizni ikkilanmay mahkam tutaylik. Chunki va'da bergan Xudo O'z so'ziga sodiqdir. ²⁴ Bir-birimizga e'tibor beraylik va muhabbatga, xayrli ishlarga rag'batlantiraylik. ²⁵ Ba'zilarining odatidek, yig'ilishlarimizni qoldirmaylik. Aksincha, *Rabbimiz keladigan* kuni yaqinlashib qolganini bilib, bir-birimizga yana ko'proq dalda beraylik.

²⁶ Agar biz haqiqatni bilib olgandan keyin, qasddan gunoh qilishda davom etsak, endi gunohlarning kechirilishi uchun boshqa qurbonlik qolmaydi, ²⁷ faqat dahshatli intizorlik bilan hukmni kutish va xudobezorni kuydiradigan qizg'in otash qoladi. ²⁸ Kimki Musoning Qonunini rad etsa, ikki yo uch shohidning guvohligi bilan rahmsiz o'lim jazosiga mahkum qilinadi. ²⁹ Agarda kimdir Xudoning O'g'lini oyoq osti qilsa, Uning qoni bilan muqaddas qilingani holda bu qonni oddiy deb bilsa, inoyatli Xudo Ruhini haqorat qilsa, u yana qanchalik og'irroq jazoga loyiq hisoblanadi, deb o'ylaysizlar?! ³⁰ Xudoning shu kalomini yaxshi bilamiz:

"Intiqom – Mening qo'limdan,
Sazosini Men beraman,
– deydi Xudovand".

Va yana:

"Xudovand O'z xalqini hukm etadi".

³¹ Barhayot Xudoning qo'liga tushib qolish dahshatlidir! ³² Avvalgi kunlarni esga keltiringlar. O'shanda siz ziyoni ko'rib, azob-uqubatlar to'la qattiq kurashga bardosh berar edingizlar. ³³ Goh o'zlarinigiz el-yurtning haqoratiga qolib, azob chekar, goh shunday ahvolga yo'liqqanlarga hamdard bo'lardingizlar.

^a 10:5-7 aynan qarang: Zabur 39:7-9.

³⁴ Mahbuslarning alam-achchig'iga sherik bo'lardingizlar. Sizni yanada yaxshi va boqiy boylik kutayotganini bilib, mol-mulkingizning talon-taroj etilishini xursandlik bilan qabul qilardingizlar. ³⁵ Shunday ekan, kelajakda ulug' taqdiri bor umidingizni tashlamanglar. ³⁶ Xudoning irodasini ado etib, Uning va'dasini qo'lga kiritish uchun sizlarga sabr-toqat kerak. ³⁷ Xudo shunday degan:

“Yana biroz, juda birozdan keyin
Keladigan keladi va kechikmas.

³⁸ Solih odam imoni bilan hayot bo'lur.
Agarda u orqaga chekinsa,
Jonim undan rozi bo'lmas”.

³⁹ Bizlar esa orqaga chekinib halok bo'lmaymiz, balki imonni saqlab, jonimizga najot topamiz.

11-BOB

Qadimgi imon qahramonlari

¹ Imon – umidvor bo'lgan narsalarning mujassamlanishidir, imon bilan biz ko'rinmaydigan mavjudotga amin bo'lamiz. ² Ota-bobolarimiz imon bilan Xudoning roziligini qozondilar. ³ Bizlar imon orqali anglayapmizki, koinot Xudoning kalomi bilan bunyod bo'lgan, ya'ni ko'rinadigan moddalar ko'rinmaydigan voqelikdan vujudga kelgan.

⁴ Imon bilan Hobil Xudoga Qobildan^a ko'ra yaxshiroq qurbon keltirdi. Hobil imoni tufayli solih kishi deb qabul qilindi. Xudoning O'zi uning bag'ishlovlarini tasdiqlab, undan roziligini bildirdi. Hobil o'lgan bo'lsa ham, imoni orqali hanuz gapiryapti.

⁵ Imoni tufayli Hano'x^b o'lmay, yuqoriga olindi. U yana topilmadi, chunki Xudo uni yuqoriga olgan edi. Yuqoriga olishdan oldin Xudo undan roziligini ta'kidlagan edi. ⁶ Ishonmasdan esa Xudoning roziligini topmoqning imkoni yo'q. Kim Xudoga yaqinlashmoqchi bo'lsa, Uning borligiga ishonmog'i lozim, Xudo Uni izlovchilarga mukofot berishiga e'tiqod qilmog'i shart.

⁷ Nuh^c payg'ambar imonli bo'lgani uchun, Xudo unga kelajakda yuz beradigan hodisalar haqida vahiy yubordi, Nuh esa o'z xonadonini qutqarish uchun ixlos bilan kema yasadi. U bu ishi bilan dunyoni mahkum qildi, o'zi esa imoni tufayli ahli solih deb qabulga o'tdi.

⁸ Ibrohim^d payg'ambar ham o'z imoni tufayli Xudoga itoat qildi. Xudo uni chaqirib: “Nasib etadigan mamlakatga ket”, deb buyurganda, Ibrohim qayerga borishini bilmasdan yo'lga tushdi. ⁹ Imon bilan u Xudo va'da bergan yerda o'r'nashdi, nasib bo'ladigan qut-barakalarning hamvorislari bo'lgan o'g'illari Is'hoq va Yoqub bilan birga g'ariblarcha chodirda yashadi. ¹⁰ U me'mori va quruvchisi Xudo bo'ladigan mustahkam, boqiy shaharni kutar edi.

¹¹ Soro bibi ham imon bilan va'da bergan Xudoning sadoqatiga ishonib, yoshi o'tsa ham, homilador bo'lishga quvvat oldi. ¹² Shuning uchun ham bir odam, ya'ni qartayib jonsizlashgan Ibrohimdan ko'kdagi yulduzlar va dengiz sohilidagi qum kabi son-sanoqsiz nasl tug'ildi.

¹³ Bu kishilarning hammasi Xudo va'da etgan barakalarga erishmay, imonli bo'lib olamdan o'tdilar. Barakani uzoqdan ko'rib olqadilar, yer yuzida g'aribu musofir ekanliklarini e'tirof etdilar. ¹⁴ Kimki bunday fikrda bo'lsa, bir vatan izlayotganini ko'rsatadi. ¹⁵ Agar ular ayrilgan vatanini qo'msab qolganlarida edi, qaytib borishga fursatlari bo'lar edi. ¹⁶ Ammo ular yanada yaxshisi, ya'ni samoviy vatanni orzu etardilar. Shuning uchun Xudo ularning Xudosi atalmoqdan or qilmaydi. Uning O'zi ular uchun bir shahar hozirlagan edi.

¹⁷ Xudo Ibrohimni sinovdan o'tkazayotganda, Ibrohim imon bilan o'g'li Is'hoqni^e qurbonlikka olib bordi. Ha, u Xudodan ma'lum va'dalarni olganiga qaramasdan, yagona o'g'lini bag'ishlamog'chi bo'ldi. ¹⁸ Vaholanki, Xudo unga: “Sening nasling Is'hoq orqali ko'payadi”, – deb va'da bergan edi. ¹⁹ Demak, Ibrohim, Xudo hatto o'liklarni ham tiriltirishga qodir, degan fikrda edi. Shuning uchun ham u ramziy ma'noda Is'hoqni o'limdan qaytarib oldi.

²⁰ Shuningdek, Is'hoq ham imon bilan o'g'illari Yoqub va Esovni istiqbollari haqida duo qildi. ²¹ Yoqub esa o'layotganida, imon bilan o'g'li Yusufning o'g'illarini bir-bir duo qildi va o'z hassasiga suyanganicha, Xudoga sajda qildi. ²² Yusuf ham olamdan o'tay deganda, Isroil o'g'illarining Misrdan chiqib ketishi to'g'risida imon

^a 11:4 HOBIL VA QOBIL: qarang: Ibtido 4-bob.

^b 11:5 HANO'X: qarang: Ibtido 5:21-24.

^c 11:7 NUH: qarang: Ibtido 6-bob.

^d 11:8 IBROHIM: qarang: Ibtido 12-bob, Havoriylar 7:2-8.

^e 11:17 IS'HOQ: qarang: Ibtido 22, 27, 48-50-boblar.

bilan karomat qildi va o'z suyaklari haqida vasiyat qildi.

²³ Muso tug'ilganda ota-onasi uni imon bilan uch oy yashirishdi. Ular chaqaloqning chiroyli ekanligini ko'rib, Fir'avning farmonidan qo'rqishmadi. ²⁴ Muso voyaga yetgach, Fir'avn qizining o'g'li deb atalishni imon bilan rad etdi. ²⁵ Gunoh qilib vaqtinchalik huzur-halovat ko'rishdan, Xudoning xalqi bilan azob-uqubat chekishni afzal ko'rdi. ²⁶ Masih tufayli haqoratga qolishni Misrning xazinalaridan buyukroq boyluk hisobladi, chunki u oladigan mukofotni ko'zlar edi. ²⁷ Fir'avning g'azabidan qo'rqmasdan, imon bilan Misrni tark etdi. U ko'rinmas Xudoni ko'rganday, sabot-matonatli bo'ldi.

²⁸ So'ngra misrlik to'ng'ichlarni qirgan Azroil isroilliklarga tegmasin deb, nabi Muso imon bilan Fisih^a qurbonini so'ydi va eshiklarga qon purkadi. ²⁹ Imon bilan isroilliklar Qizil dengizdan xuddi quruqlikdan o'tayotgandek kechib o'tishdi. Misrliklar ham o'tishga harakat qilgach, g'arq bo'lib ketishdi.

³⁰ Isroilliklar yetti kun Yerixo shahri devorlari atrofida aylanib o'tgandan keyin, imonlari tufayli devorlar qulab tushdi. ³¹ Imon bilan fohisha Rahoba^b ham josuslarni do'stona qabul qilib oldi va kofirlar bilan birga halok bo'lmadi.

³² Yana nimalar haqida gapiray? Yana Gid'o'n, Baraq, Shim'o'n, Iftah, Dovud, Shomuil va barcha payg'ambarlar haqida hikoya qilish uchun vaqtim yetarli emas. ³³ Ular imon bilan podshohlarni to'ntardilar, adolatni barqaror qildilar, ilohiy va'dalarga erishdilar, sherlarning og'zini bog'ladilar. ³⁴ Lovullagan otashni so'ndirdilar, qilich tig'idan qochib qutuldilar, holdan toygan bo'lib quvvatga kirdilar, jangda matonat ko'rsatdilar, begona qo'shinlarni yengib daf qildilar.

³⁵ Bir necha ayollar o'z marhumlarini tirilgan holda qaytarib oldilar. Boshqalari esa a'loroq tirilishga – qiyomatga erishish umidida yurib, qutulishni qabul qilmadilar va azobda qolib o'ldilar. ³⁶ Yana boshqalari haqoratlar, kaltaklarga chidab, zindonlarda zanjirband bo'lib yotdilar. ³⁷ Toshbo'ron bo'ldilar, qiynoqlarga chidadilar, arralab ikkiga bo'lindilar, qilichdan o'tkazildilar. Qo'y va echki ko'ni ichida sarson-sargardon kezib, muhtojlik, tanglik, azob-uqubat chekdilar. ³⁸ Cho'l-sahrolarda, tog'-toshlarda adashib, g'orlarda, yerning kavaklarida faqirlarcha umr kechirdilar. Mana, dunyo ularga munosib emas edi!

³⁹ Ularning hammasi ham imoni bor degan tasdiqqa ega bo'lsa-da, Xudo va'da etgan qut-barakaga muvassar bo'lmadilar. ⁴⁰ Ular bizsiz kamolga erishmasin deb, Xudo biz uchun a'loroq barakalarni ko'zda tutgan edi.

12-BOB

Xudo sevganiga tanbeh beradi

¹ Mana, bizning atrofimizni o'rab olayotgan naqadar yirik shohidlar olomoni bor ekan! Shuning uchun har bir og'irlikni, ayniqsa hadeb poylab turadigan gunohni bir chetga uloqtirib tashlaylik, taqdirimizdagi musobaqada sabr-toqat bilan chopaylik. ² Imonimizning Ilg'ori hamda uni kamolga Yetkazuvchi Isoga ko'z tikaylik. U O'zini kutayotgan shodlik uchun sharmandalikni mensimay, xoch azob-uqubatiga chidadi. Hozir esa U Arshi A'loning o'ng tomonida o'tirmoqda. ³ Iso gunohkorlar tomonidan qattiq qarshilikka uchrab, sabr-toqat qildi.

Sizlar shu haqda fikr qiling, toki tinkangiz qurib, ruhingiz tushib ketmasin. ⁴ Sizlar gunohga qarshi kurashishda hanuz qon to'kilishiga qadar qarshilik ko'rsatmabsiz-u, ⁵ o'g'il sifatida sizlarga aytilgan bu matalni unutibsizlar:

“Ey o'g'lim,
Xudovandning tanbehiga e'tiborsiz qarama,
U seni mazammat qilganda sulayib ketma.

⁶ Xudovand sevgan kishining adabini berar,
O'g'lim deb bilgan hammaning chorasini ko'rar”.

⁷ Sizlar chekayotgan mashaqqatlarga tanbeh deb, sabr qilinglar. Xudo sizlar bilan o'g'illarday muomala qilyapti-ku! Qanday o'g'il yo'qki, otasi unga tanbeh bermasa?! ⁸ Tanbeh – hammaning nasibasidir. Agar sizlar bundan mahrum qolsangiz, sizlar o'g'il emas, haromzodasizlar.

⁹ Bizlarga tanbeh bergan jismoniy otalarimiz bor edi va ularni hurmat qilganmiz. Shunday ekan, yashash uchun ruhlarning Otasi – Xudoga itoat etishimiz yanada muhimroq emasmi? ¹⁰ Otalarimiz o'zlariga yoqqanday bizga qisqa vaqt tanbeh berganlar. Xudo esa O'zining muqaddasligidan bahramand bo'lishimiz uchun, manfaatimiz uchun tanbeh qilyapti. ¹¹ Har bir tanbeh hozirgi zamonda sevinch emas, qayg'u bo'lib ko'rinadi. Ammo shu tariqa tarbiyalanganlar uchun keyin solihlik va tinchlik samarasi unib-o'sadi.

^a 11:28 FISIH: lug'atga qarang.

^b 11:31 RAHOBA: yana qarang: Yoqub 2:25.

Xudo inoyatini rad qilmanglar

¹² Shunday ekan, shalpaygan qo'llaringizni ko'tarib, bukik tizzalaringizni mustahkam qilinglar.

¹³ Oyoqlaringizni to'g'ri yo'lga buringlar, yana biron oqsoq yo'ldan toymasin, aksincha, shifo topsin.

¹⁴ Hamma bilan tinch-totuv yashash va muqaddas bo'lishga g'ayrat qilinglar. Muqaddaslikka ega bo'lmasdan hech kim Rabbimizni ko'rolmaydi. ¹⁵ Diqqat etinglar, birortangiz ham Xudoning inoyatidan mahrum qolmang. Yana orangizda biror achchiq tomir unib-o'sib, og'usi ko'pchilikka yuqib, zaharlamasin.

¹⁶ Ichingizda biron zinokor, shuningdek, bitta taom uchun o'z to'ng'ichligini sotgan Esov^a kabi Xudodan qo'rqmas odam bo'lmasin. ¹⁷ Bilganingizday, Esov shundan keyin otasining duosiga intildi, ammo rad etildi. Hatto ko'z yoshlari bilan yolvorsa-da, otasining niyatini o'zgartirishga muvaffaq bo'lmadi.

¹⁸ Sizlar yaqinlashgan tog'^b – sezib bo'ladigan, gurkirab yonayotgan, tim qorong'ilikka ko'milgan, bo'ron bosgan, ¹⁹ karnay ovozi yangrab turgan Sinay tog'iday emas. U yerda Xudo kalomlarini e'lon qilgan bir tovush bor ediki, uni eshitganlar yana bir so'z aytilmasin deb yolvordilar. ²⁰ “Agar toqqa hayvon ham tegsa, toshbo'ron qilinadi”, degan ilohiy farmonga ular dosh berolmas edilar. ²¹ Bu manzara shu qadar dahshatli ediki, Musoning o'zi: “Men juda qo'rqib titrayapman!” – dedi.

²² Sizlar, aksincha, Sion tog'iga, barhayot Xudoning shahri – samoviy Quddusga, lak-lak farishtalar tumonotiga yaqinlashgansizlar. ²³ Sizlar bayram tusini olgan, ismlari osmonda yozilgan to'ng'ichlar ummatiga^c, hammani hukm qiluvchi Xudoga, kamolga erishgan solihlarning ruhlariga yaqinlashgansizlar.

²⁴ Sizlar Yangi Ahdning vositachisi – Isoga yaqinlashgansizlar. Hobilning qonidan ko'ra ulug'roq ma'noni ifodalovchi Isoning qoni ustingizga sepilgan^d.

²⁵ Ehtiyot bo'linglar, so'zlayotgan Xudodan yuz o'girmanglar! Muso payg'ambar Xudodan vahiy olib, yer yuzida so'zlagan edi, uni rad etgan Isroil o'g'illari esa jazodan qochib qutulmadilar. Agar biz osmondan so'zlayotgan Xudodan yuz o'girsak, bundan ham og'irroq jazodan qanday qochib qutulamiz?

²⁶ O'sha vaqtda Uning ovozi yerni larzaga soldi. Endi esa U *payg'ambar oyatida* shunday va'da beryapti:

“Men yana bir bor yolg'iz yerni emas,
Osmonni ham larzaga solgayman”.

²⁷ “Yana bir bor” so'zi esa bundan so'ng yaratilgan butun o'tkinchi mavjudotning yo'q bo'lishini ko'rsatadi. Natijada faqat boqiy mavjudot qoladi. ²⁸ Biz esa o'tkinchi emas, boqiy podshohlikka muyassar bo'lganimiz uchun Xudodan minnatdor bo'laylik, Unga ma'qul bo'ladigan ehtirov va qo'rquv bilan xizmat qilaylik.

²⁹ Chunki bizning Xudoyimiz – yeb tugatadigan otashdir.

13-BOB

Imonlilarga alohida o'gitlar

¹ Bir-biringizni birodarlarcha sevishtni davom ettiringlar. ² Mehmondo'stlikni unutmanglar; ba'zi kishilar mehmonlarimni yaxshi kutay, deb bilmasdan farishtalarni kutganlar.

³ Mahbuslarni, go'yo o'zingiz ham ular bilan birga hibs bo'lgandek, eslab turinglar. Zoriqqanlarni o'zingiz ham tanangiz borligini bilib, xotirlanglar.

⁴ Nikoh hammaning ko'zida e'tiborda bo'lsin, yotog'ingiz beg'ubor bo'lsin. Chunki zinokorlaru fohishlarni Xudo hukm qiladi.

⁵ Pulparastlikdan xoli kun kechiringlar. Qo'lingizda bori bilan qanoatlaninglar. Chunki Xudoning O'zi: “Seni hech tashlab ketmayman va aslo tark etmayman”, – degan. ⁶ Shuning uchun biz jasorat bilan aytyapmiz:

“Xudovand men tomonda, men qo'rqmayman.
Inson menga ne qila bilar?”^e

⁷ Xudo kalomini sizlarga gapirgan boshliqlaringizni xotirlanglar. Ularning hayoti natijasiga qarab, imonlariga

^a 12:16 ESOV: qarang: Ibtido 25:19-34.

^b 12:18 TOG': Xudovand Sinay tog'ida qo'rqinchli tusda zohir bo'lib, Muso payg'ambarga Tavrotni vahiy qilgan. Endi Iso Masih orqali Xudoga yaqinlashuvchilar ulug'roq baxtiyorlikka erishmoqdalar; yana qarang: Galatyaliklar 4:21-31, Vahiy 14:1-5, 21:2, Luqo 10:20.

^c 12:23 TO'NG'ICHLAR UMMATI: Isoga ishonib, Xudoning farzandi bo'lganlarning jami; yana qarang: 2-bob, Yuhanno 1:12-13, Rimliklar 8:14-17, Galatyaliklar 4:1-7, 1-Yuhanno 3-bob.

^d 12:24 ISONING QONI USTINGIZGA SEPILGAN: aslida “sepma qonga yaqinlashgansizlar”; Tavrotta buyurilishicha, Xudoga keltirilgan qurbonlikning qonini qurbongohga sepish kerak edi, bu esa gunohkorning aybidan forig' bo'lishining ramzi edi. Hozir Masih xochda qonini to'kib, Unga ishonganning barcha gunohlarini o'chiradigan mukammal “sepma qonni” ta'min etgan; yana qarang: 9-10-boblar, 1-Butrus 1:2, 1-Yuhanno 1:7, Vahiy 1:5.

^e 13:6 aynan qarang: Zabur 117:6.

ergashib yuringlar.

⁸ Iso Masih kecha, bugun va abadiy xuddi O‘shaning O‘zidir. ⁹ Siz turli yot va g‘alati ta’limotlarga berilib, yo‘lingizdan og‘ib ketmanglar. Yurak Xudoning inoyati bilan quvvatlanishi yaxshidir, maxsus taomlar bilan emas. Yegulik-ichgulikka *doir qonun-qoidalarga* rioya qiluvchilar bundan biror foyda ko‘rmagan.

¹⁰ Bizning bir qurbongohimiz borki, Shahodat Chodirida xizmat qiluvchi ruhoniylar u yerga kirib yeyishga haqi yo‘q. ¹¹ Ilgari gunohlarning kechirilishi uchun oliy ruhoniy muqaddas makonga kirib, hayvon qonlarini bag‘ishlar edi. Hayvonlarning jasadlari esa manzilning tashqarisida yoqilar edi. ¹² Shunga o‘xshab, Iso ham O‘z qonim bilan xalqni muqaddas qilay, deb shahar darvozasidan tashqarida azob chekib o‘ldi. ¹³ Endi bizlar ham Uning xo‘rligini o‘zimizga olib, manzildan tashqariga – Uning oldiga chiqaylik. ¹⁴ Chunki bu yerda bizning doimiy shahrimiz yo‘q, biz bo‘lg‘usi shaharga ko‘z tikib yuribmiz.

¹⁵ Shunday qilib, Iso orqali Xudoga uzluksiz hamdu sano qurbonlarini bag‘ishlaylik, ya’ni Uning nomi tilimizdan tushmasin. ¹⁶ Xayrixohlik va ulfatchilikni unutmanglar, chunki bunday qurbonlar Xudoga maqbuldir.

¹⁷ O‘z jamoat boshliqlaringizga itoat qilinglar, ularga kamoli ehtirom bilan bo‘ysuninglar. Chunki ular hisobot beradiganlardek hamisha jonlaringizni qo‘riqlab turadilar. Bu ishni esa o‘hu nola bilan emas, balki sevinch bilan bajo keltirsinlar. Agar buni o‘hu nola bilan qilsalar, sizlarga foyda bo‘lmaydi.

¹⁸ Bizlar uchun ibodat qilinglar. Vijdonimiz toza ekanligiga aminmiz, chunki biz hamma narsani halollik bilan bajarishga harakat qilamiz. ¹⁹ Ayniqsa men uchun ibodat qilishingizni ko‘p o‘tinib so‘rayman, Xudo meni tezroq sizlarning oldingizga qaytarsin.

Xotima va duoyi salom

²⁰ Tinchlik bergan Xudo qo‘ylarning ulug‘ Cho‘poni – Rabbimiz Isoni abadiy ahdning qoni bilan tiriltirdi.

²¹ Xudo O‘z murod-maqсадini Iso Masih orqali sizlarda bajo keltirsin, Xudoning irodasini ijro etmog‘ingiz uchun O‘zi sizlarda har xil fazl-kamolotni paydo qilsin. Iso Masihga abadulabad shon-sharaflar bo‘lsin! Omin.

²² Ey birodarlar, sizlardan iltimos qilaman, qisqagina yozgan bo‘lsam ham, bu nasihat kalomini sabr-toqat bilan qabul qilinglar.

²³ Bilinglarki, birodarimiz Timo‘tiy ozodlikka chiqarildi. Agar u tezlik bilan yonimga kelsa, u bilan birga sizlarni ko‘rgani boraman. ²⁴ Jamoat boshliqlaringizning hammasiga va barcha ahli mo‘minga salom aytinglar. Italiyaliklar sizlarga salom yo‘llayptilar.

²⁵ Xudoning inoyati hammangizga yor bo‘lsin. Omin.

AZIZ HAVORIY

YOQUBNING

MAKTUBI

1-BOB

¹ Men, Xudoning va Rabbimiz Iso Masihning quli Yoqub, jahonga tarqalib ketgan o'n ikki qabilaga^a salomatlik tilayman.

Imon va hikmat

² Ey birodarlarim, turli sinovlarga duchor bo'lganingizda, uni katta sevinch bilan qabul qilinglar. ³ Shuni bilinglarki, imoningizning sinalishidan sabr-toqat hosil bo'ladi. ⁴ Sabr-toqat to'la samarasini ko'rsatsin, toki sizlar hech bir narsadan kamchiliksiz, komil va nuqsonsiz odamlar bo'linglar.

⁵ Agar sizlardan biror kishining hikmati kamlik qilsa, hammaga samimiyat bilan, ta'na qilmasdan beruvchi Xudodan so'rasin, Xudo unga beradi. ⁶ Lekin hech shubha qilmasdan, imon bilan so'rasin. Chunki shubha qiluvchi kishi shamolda tebrangan dengiz to'lqiniga o'xshaydi. ⁷⁻⁸ O'zining butun yo'llarida beqaror, ikkilanuvchi bunday odam Rabbimdan biror narsa olaman, deb xayol qilmasin.

Boy va nochor

⁹ Nochor ahvoldagi birodar o'zining yuksalishi bilan maqtansin. ¹⁰ Boy esa o'zining pasayishi bilan maqtansin. Chunki u o'tning guliday so'lib qoladi. ¹¹ Quyosh chiqib, jazirama issig'i bilan o'tni quritib yuboradi. O'tning guli to'kiladi, butun go'zalligi yo'qoladi. Xuddi shu singari boyning ham hayot yo'li xazon bo'ladi.

Sinov va vasvasalar

¹² Sinovga sabr-toqat qilgan odam baxtiyordir. Chunki u sinovdan o'tgach, Rabbimizni sevuvchilarga nasib bo'ladigan hayot tojiga sazovor bo'ladi. ¹³ Vasvasaga tushganda hech kim: "Xudo meni sinab ko'rayotir", – demasin. Chunki Xudo yomonlik vasvasasiga tushmaydi, O'zi ham hech kimni vasvasaga solmaydi. ¹⁴ Lekin har kim o'zining ehtirosiga berilib, aldanib vasvasaga duchor bo'ladi. ¹⁵ Keyin ehtiros homilador bo'lib gunohni tug'adi, gunoh esa yetilib, o'limga sabab bo'ladi.

¹⁶ Ey sevikli birodarlarim, aldanmanglar! ¹⁷ Har bir ne'mat, har bir mukammal hadya yuqoridan, samoviy nurlar Otasidan tushadi. Unda hech qanday o'zgarish yo'q, o'zgaruvchan ko'lanka ham yo'q. ¹⁸ Xudo haqiqat kalomi orqali bizga hayot bag'ishladi, chunki O'z yaratganlari orasida birinchi o'rinni egallashimizni xohladi.

Tinglash va amalga oshirish

¹⁹ Ey sevikli birodarlarim, shuni bilinglarki, har bir odam eshitishda chaqqon, gapirishda vazmin, g'azab vaqtida og'ir bo'lsin. ²⁰ Chunki inson g'azabi Xudoning odil hukmini amalga oshira olmaydi. ²¹ Shuning uchun har qanday ifloslikni, ko'p bo'lib qolgan yomonliklarni bir chetga yig'ishtirib qo'yinglar, Xudoning qalbingizga ekib qo'ygan kalomini muloyimlik bilan tan olinglar. Ana bu kalom jonlaringizni qutqarishga qodir.

²² O'z-o'zingizni aldab, Xudo kalomining faqat tinglovchilarigina emas, balki ijrochilari bo'linglar. ²³ Agar biror kishi kalomni tinglab, ijro etmasa, u o'zining asl yuzini ko'zguda^b ko'rgan odamga o'xshab qoladi.

²⁴ Odam o'ziga qaradi-yu ketdi va darhol qanday ekanligini unutib yubordi. ²⁵ Lekin mukammal Qonunga, Xudoning erk beruvchi Qonuniga^c yaqindan qarab, unga qat'iy amal qilgan kishi, ya'ni unutuluvchan tinglovchi emas, balki ishni bajaruvchi kishi o'z yo'lida baxtiyor bo'ladi.

²⁶ Agar orangizdagi biror kishi o'zini dindor hisoblab, tilini tiymasa, u o'z vijdonini aldagan bo'ladi va uning dindorligi befoydadir. ²⁷ Otamiz Xudoga ma'qul tushadigan din-diyonat poklik va benuqsonlikni talab qiladi, ya'ni yetim-yesirlarni qayg'uli kunlarida yo'qlab borishimiz lozim hamda bu dunyoning nopokliklaridan o'zimizni toza saqlashimiz kerak.

^a 1:1 O'N IKKI QABILA: Isroil xalqining o'n ikki qabilasi ramzi, umuman olamshumul Xudo xalqi, ya'ni Iso Masih ummatini bildiradi.

^b 1:23 KO'ZGU: qadimgi oynalar juda xira aks berardi; yana qarang: 1-Korinfliklar 13:12.

^c 1:25 XUDONING ERK BERUVCHI QONUNI: insonni gunohga qul bo'lishdan qutqarib, ruhiy erkinlikka olib boruvchi Masihning qonun-qoidalari, Masihning Ruhi; yana qarang: 2:12, Yuhanno 8:31-36, Rimliklar 8:2, Galatyaliklar 5:13.

2-BOB

Yuz-xotirchilik qilmanglar

¹ Ey birodarlarim, ulug'vor Rabbimiz Iso Masihga bo'lgan imoningizni yuz-xotirchilikdan toza saqlanglar.

² Agar sizlarning yig'ilishingizga oltin uzukli, bashang kiyimli bir odam bilan juldur, kir kiyimli kambag'al bir odam kirsa-yu, ³ sizlar bashang kiyinganga qarab: "Marhamat qilib to'rdada o'tiring", – kambag'alga esa: "Sen poygahda tur" yoki "Shu yerga, oyog'im ostida o'tir", – desangiz, ⁴ sizlar yuz-xotirchilikka borib, bu bilan yomon niyatli qozilarga o'xshab qolmaysizlarmi?!

⁵ Ey sevikli birodarlarim, quloq solinglar: Bu dunyoda kambag'al hisoblanganlarni Xudo O'zi tanlab, imonda boy qildi-ku! U O'zini sevganlarga va'da berganidek, ularni O'z Shohligidagi merosdan bahramand qildi. ⁶ Lekin sizlar-chi, kambag'alni bebro' qilib tashladingiz! Sizlarni jabr-zulm qilgan, mahkamalarga sudrab olib borgan boylar emasmi?! ⁷ Sizlar aziz bir Nom bilan tanilmoqdasizlar, bu Nomni haqorat qilgan ular emasmi?!

⁸ Tavrotida: "O'zgani o'zing kabi sevgin" deb buyurilgan. Agar sizlar bu Shoh amriga mukammal rioya qilayotgan bo'lsangiz, unda yaxshi ish qilayotgan bo'lasizlar. ⁹ Lekin agar yuz-xotirchilik qilayotgan bo'lsangiz, gunoh qilyapsiz va Ilohiy Qonun oldida jinoyatchi bo'lib qolasizlar. ¹⁰ Kimki Ilohiy Qonunning hamma moddalariga rioya qilsa-yu, faqat bir narsada gunoh qilsa, u butunlay gunohkor bo'lib qoladi.

¹¹ Chunki "Zino etma" degan Xudo ayni zamonda "Odam o'ldirma" ham degan. Agar sen zino qilmasang-u, ammo odam o'ldirsang, baribir Xudo Qonunini buzgan bo'lasan.

¹² Sizlar Xudoning erk beradigan Qonuni bo'yicha hukm qilinuvchilar kabi gapiringlar va harakat qilinglar. ¹³ Chunki hukm shafqatsizga shafqatsizdir. Shafqat esa hukmdan ustun keladi.

Imon va amal

¹⁴ Ey birodarlarim, agar biror kishi imoni borligini aytsa-yu, xayrli ishlar qilmasa, nima foydasi bor?

Bunday imon uni qutqararmikin? ¹⁵ Biron birodar yoki singil yalang'och va rizqi-ro'zdan mahrum bo'lsa-yu, ¹⁶ birortangiz ularga: "Eson-omon borib, isining va ovqatlaning", – desangiz, lekin ularning tanasi ehtiyojini qondirmasangiz, bundan nima foyda? ¹⁷ Xuddi shunday amalsiz imon ham o'zi-o'zidan o'likdir.

¹⁸ Endi biror kishi: "Sening imoning bor, mening xayrli ishlarim bor", – deyishi ham mumkin. Qani, xayrli ishlarsiz imoningni menga ko'rsatgin, men esa senga imonimni xayrli ishlarim orqali ko'rsataman! ¹⁹ Sen Xudoning yagonaligiga ishonasanmi? Yaxshi qilasan! Jinlar ham ishongani uchun dahshatdan titraydilar.

²⁰ Ey aqlsiz odam, xayrli ishlarsiz imonning foydasiz ekanligini bilmaysanmi? ²¹ Otamiz Ibrohim ham o'g'li Is'hoqni qurbon qilmoqchi bo'lganida, o'z xayrli ishlari tufayli oqlangan-ku! ²² Ko'ryapsanmi? Uning imoniga xayrli ishlari omil bo'lgan. Imoni xayrli ishlari bilan takomillashgan. ²³ Tavrotida: "Ibrohim Xudoga ishondi va shu tariqa oqlandi", – deb yozilgan. Bu so'z ro'yobga chiqib, Ibrohim Xudoning do'sti^a deb atalgan.

²⁴ Ko'ryapsizlarki, inson faqat imoni tufayligina emas, balki xayrli ishlari tufayli ham oqlanadi.

²⁵ Yana fohisha Rahobani^b misol qilib olaylik: u josuslarni qabul qilib, pinhona yo'ldan jo'natib, xayrli ish qilgan va shu tariqa oqlangan.

²⁶ Xullas, ruhsiz badan o'lik bo'lganidek, xayrli ishlarsiz imon ham o'likdir.

3-BOB

Tilni tiymoq haqida

¹ Ey birodarlarim, biz, ustozlar, jiddiyroq hukmga duchor bo'lishimizni bilasizlar, shuning uchun ko'plaringiz ustoz bo'lavermanglar. ² Chunki hammamiz ko'p xato qilamiz. Agar kim so'zlayotganda xato qilmasa, u komil insondir, butun vujudini ham tiyib olishga kuchi yetadi. ³ Bizga itoat etishi uchun otlarning og'izlariga suvluq solib, ularning butun vujudini boshqaramiz. ⁴ Mana, kemalar ham, qancha ulkan bo'lmasin va kuchli shamollar bilan yurmasin, kemachining ko'ngli qayerni istasa, juda kichik bir rul bilan boshqara oladi. ⁵ Til ham xuddi shunday badanning kichkina bir uzvidir, ammo u ko'p lof uradi.

Qara, kichik bir uchqun naqadar katta o'rmonni yondirib yuboradi! ⁶ Til – bir olov, uzvlarimiz orasida bir buzg'unchi dunyo! U butun vujudimizni bulg'aydi. U jahannamdan alangalanib, butun falakni ham yondiradi.

⁷ Har xil yovvoyi hayvon, qush, sudraluvchi va dengiz hayvoni inson zoti tomonidan tiyilgan va tiyilmoqda. ⁸ Ammo tilni hech bir inson tiya olmaydi. U to'xtatib bo'lmaydigan yovuz kuchdir, o'ldiradigan

^a 2:23 XUDONING DO'STI: arabcha Xalilulloh; yana qarang: Ibtido 15 va 22-boblar.

^b 2:25 RAHOBA: Tavrot, Yoshua kitobida (2 va 6-boblar) mazkur, Yerixo shahrida yashagan xotin. U Isroil o'g'illari yuborgan josuslarni o'z uyida yashirib jonlarini saqlagan, keyin Yerixo shahri qulaganda o'zi omon qolgan; yana qarang: Matto 1:5, Ibroniylar 11:31.

zahar sohib turadi. ⁹Tilimiz bilan Rabbimiz va Otamizni maqtaymiz, tilimiz bilan Xudoning suratida yaratilgan insonlarga la'nat o'qiyimiz. ¹⁰Maqtash va la'natlash bir og'izdan chiqadi. Ey birodarlarim, bu shunday bo'lmasligi kerak! ¹¹Axir, bitta buloqdan shirin va achchiq suv oqib chiqadimi? ¹²Ey birodarlarim, anjir – zaytun yoki tok novdasi anjir bera oladimi? Sho'r buloq ham shirin suv bermaydi-ku!

Kim dono?

¹³Orangizdagi dono va fahmli kishi kim? Unday odam bor bo'lsa, yaxshi yurish-turishi bilan, donolikdan dalolat beruvchi muloyimligi bilan o'zini ko'rsatsin. ¹⁴Agarda yuragingizda rashk-hasad va xudbinlik bo'lsa ham, manmanlik qilib haqiqatni rad etmanglar. ¹⁵Bunday donolik yuqoridan tushmagan. Bunday donolik dunyodan, moddiyatdan, jin-ajinadan tug'ilgan. ¹⁶Chunki qayerda hasadgo'ylik va xudbinlik hukm sursa, u yerda tartibsizlik va har xil yaramaslik paydo bo'ladi.

¹⁷Lekin yuqoridan tushgan donolik esa, birinchidan, pokdir. Ikkinchidan esa, murosali, muloyim, bo'ysunuvchan, to'la mehr-shafqatli, yaxshi samaralar bilan to'lib-toshgan, beg'araz va riyosizdir. ¹⁸Shu tariqa solihlik urug'i sepilib, tinchlikparvarlar uchun osoyishtalik barpo bo'ladi.

4-BOB

Xudoga itoat qilinglar

¹Orangizdagi janjal va to'qnashuvlar qayerdan kelib chiqadi? Tanangizning uzvlarida o'zaro jang qilayotgan nafsu ehtirosingizdan emasmi? ²Bir narsa orzu qilyapsizlar, ammo orzungiz amalga oshmagach, odam o'ldiryapsizlar. Hasad qilyapsizlar, ammo maqsadingizga erisha olmagach, talashib tortishyapsizlar. Xudodan so'ramaganingiz uchun sizlarda yo'q. ³So'rayapsizlar-u, lekin olmayapsizlar, chunki yomon niyat bilan, nafsingizni qondirish uchun so'rayapsizlar.

⁴Ey vafosizlar, dunyo bilan do'stlik Xudoga dushmanlik ekanligini bilmaysizlarmi? Kim dunyo bilan do'st bo'lishni istasa, Xudoga dushman bo'ladi. ⁵Nahotki sizlar: "Xudo ichimizga solgan ruhni nihoyatda qizg'anadi" degan oyatni inobatga olmayapsizlar? ⁶Biroq Xudoning inoyati bunga qaraganda yanada saxiyroq, chunonchi boshqa oyatda shunday aytilgan:

"Xudo mag'rurlarga qarshi,
Ammo kamtarlarga inoyatlidir".

⁷Shunday qilib, Xudoga itoat qilinglar. Iblisga qarshi turinglar, shunda u sizlardan qochadi. ⁸Xudoga yaqinlashinglar, shunda U sizlarga yaqinlashadi. Ey gunohkorlar, qo'llaringizni gunohdan tozalanglar! Ey hardamxayollar, ko'ngillingizni to'g'ri qilinglar! ⁹Qayg'uringlar, motam tutinglar, nola qilinglar! Kulgingiz yig'iga, shodligingiz motamga aylansin. ¹⁰Rabbingiz oldida o'zingizni past olinglar, U esa sizlarni yuksaltiradi.

Birodaringni ayblama

¹¹Ey birodarlarim, bir-biringizni yomonlamanglar. O'z birodarini yomonlagan yoki ayblagan kishi Ilohiy Qonunni yomonlagan hisoblanadi. Agar sen Ilohiy Qonunni ayblasang, sen Qonunning ijrochisi emas, balki qozisi bo'lasan. ¹²Qonun chiqaruvchi va hukm qiluvchi Xudo esa yagonadir. Faqat U qutqarish va nobud qilish qudratiga ega. Sen kim bo'libsanki, birodaringni hukm qilasan?

Rejalar tuzish haqida

¹³Xo'sh, sizlar: "Bugun yoki ertaga falon shaharga borib, u yerda bir yil yashab, savdo-sotiq qilib, foyda ko'ramiz", – deysizlar-u, ¹⁴lekin ertaga nima bo'lishini bilmaysizlar. Hayot o'zi nima? Hayotingiz – birpas ko'rinib, keyin parlanib ketadigan bug' kabi narsa. ¹⁵Buning o'rniga sizlar: "Agar Rabbimiz xohlasa, biz tirik qolib, uni yoki buni qilamiz", – deb aytishingiz kerak. ¹⁶Holbuki, sizlarning dimog'ingiz ko'tarilib, kekkayib yuribsizlar. Har qanday kekkayish esa yovuzlikdir.

¹⁷Shunday qilib, kim xayrli ish qilishni bilsa-yu, uni amalda qilmasa, gunoh hisoblanadi.

5-BOB

Boylarni ogohlantirish

¹Keling endi, ey boylar, boshingizga tushadigan falokatlar uchun faryod etinglar, yig'langlar! ²Chunki boyligingiz chirib ketgan, kiyimingizni kuya yegan. ³Oltinu kumushlaringizni zang bosgan. Mana, ularning zangi sizga qarshi guvohlik beradi va tanangizni olovday yondiradi. Sizlar dunyoning oxirgi kunlariga boylilik

orttirib kelmoqdasizlar. ⁴ Ekinlaringizni o'rgan o'roqchilarning ish haqini ushlab qoldingizlar. Mana, sizlar ushlab qolgan pullar o'zi faryod qilmoqda! O'roqchilarning dod-fig'oni qudratli Egamning qulog'iga yetib bordi. ⁵ Sizlar dunyoda ortiqcha nash'u namoga berilib, kayf-safoda yashadingizlar. Qurbonlik kuniga kelguncha yuraklaringizni yog' bosdi. ⁶ Sizlarga qarshilik ko'rsata olmagan sofdil odamni qoralab, qatl qildingizlar.

Sabr-toqatli bo'linglar

⁷ Ey birodarlarim, Rabbimiz Iso qayta kelgunga qadar sabr-toqat qilinglar. Dehqon ham goh kuzgi, goh bahorgi yomg'irlar yoqqunga qadar sabr-toqat bilan kutib, yer undirgan qimmatbaho hosilni yig'ib-teradi. ⁸ Xuddi shu singari, sizlar ham sabr-toqatli bo'linglar, dilingiz quvvatga to'lsin. Chunki Rabbimizning kelishi yaqinlashib qoldi.

⁹ Ey birodarlarim, aybdor bo'lmaslik uchun bir-biringizning ustingizdan shikoyat qilmanglar. Mana, hukm qiluvchi Rabbimiz eshik oldida turibdi.

¹⁰ Ey birodarlarim, Xudovand nomidan gapirgan payg'ambarlarning azob-uqubatga qanday chidaganliklaridan o'rnak olinglar. ¹¹ Sabr qilganlari uchun ularni baxtiyor hisoblaymiz. Ayubning^a sabr-toqati haqida eshitgansizlar, umrining oxirgi kunlarida Xudovand u uchun nimalar qilganini bilasizlar. Xudovand ko'p shafqatli va marhamatlidir.

¹² Ey birodarlarim, eng avvalo na yer haqi, na osmon haqi va na boshqa narsa haqi qasam ichmanglar. Aybdor bo'lmasligingiz uchun, "ha" degan joyda "ha" deng, "yo'q" degan joyda "yo'q" deng.

Ta'sirli ibodat haqida

¹³ Agar orangizda biror kishi azob-uqubat chekayotgan bo'lsa, ibodat qilsin. Agar birov ko'tarinki ruhda bo'lsa, hamdu sanolar o'qisin. ¹⁴ Agar sizlardan biror kishi bemor bo'lsa, imonlilar jamoatining oqsoqollarini chaqirsin. Ular Rabbimiz Iso nomi bilan duo qilib, bemorning boshiga yog' surkasinlar. ¹⁵ Imon bilan qilingan duo bemorni sog'aytiradi, Rabbimiz O'zi uni tuzatadi. Agar bemor gunoh qilgan bo'lsa, Rabbimiz uni kechiradi. ¹⁶ Shunday qilib, shifo topishingiz uchun, bir-biringiz oldida qilgan gunohlaringizga iqror bo'linglar va bir-biringiz uchun ibodat qilinglar. Solih odamning zo'r berib qilgan iltijosi kuchli ta'sirga egadir.

¹⁷ Mana, Ilyos payg'ambar ham bizga o'xshash bir inson edi. Yomg'ir yog'masin deya, u astoydil iltijo qildi va yer yuziga uch yilu olti oy yomg'ir yog'madi. ¹⁸ U yana iltijo qilgach, osmondan yomg'ir yog'di va yerdan hosil unib chiqdi.

¹⁹ Ey birodarlarim, agar sizlardan biror kishi haqiqat yo'lidan bosh tortsa, uni yana haqiqatga qaytarishga tirishinglar. ²⁰ Bilinglarki, gunohkorni xato yo'ldan qaytargan kishi o'limdan bir jonni qutqargan va ko'p gunohlarni yuvgan bo'ladi.

^a 5:11 AYUB: lug'atga qarang.

AZIZ HAVORIY

BUTRUSNING

BIRINCHI MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Iso Masihning havoriysi men, Butrusdan – Pont, Galatiya, Kappadokiya, Asiya va Bitiniya viloyatlariga tarqalgan mumtoz musofirlarga salom! ² Otamiz Xudo O'zining azaliy qaroriga binoan sizlarni tanladi, O'z Ruhi orqali muqaddas qildi, Iso Masihga itoat etmog'ingiz orqali Uning qoni ustingizga sepilishi^a uchun imkon yaratdi.

Sizlarga Xudo inoyati ko'payib, xotiringiz jam bo'lsin.

Samodagi merosimiz

³ Rabbimiz Iso Masihning Otasi Xudoga hamdu sanolar bo'lsin! U bizga behad rahm-shafqat ko'rsatdi, Iso Masihning tirilishi asosida bizni yangidan tug'iltirib, tirik bir umidga ega qildi. ⁴ Samoda saqlanayotgan beg'ubor, chirimas, so'lmas bir meros sizlarni kutmoqda.

⁵ Oxirzamonda ochiq ko'rinishga tayyor bo'lgan ulug' najotga erishmog'ingiz uchun, imoningiz tufayli, Xudoning qudrati bilan qo'riqlanmoqdasizlar. ⁶ Shu sababdan behad xursandsizlar. Hozir turli vasvasalar tufayli biroz qayg'urishingizga to'g'ri kelsa-da, ⁷ lekin bu vasvasalar imoningizni sinash uchun foydali ekanligini bilinglar. Hatto foniylar oltin ham olovda toblanib, sinaladi. Shu singari, oltindan ham qimmatli bo'lgan imoningiz sinovdan o'tib, Iso Masih osmondan zohir bo'lgach, sizlarga maqto'v va shon-sharaf keltirsin.

⁸ Siz Masihni ko'rmagan bo'lsangiz ham, Unga muhabbat bog'layapsizlar. Hozir Masihni ko'rmagan holda Unga ishonyapsizlar va so'z bilan ifodalab bo'lmaydigan darajada ulug' bir shodlik bilan to'lib-toshmoqdasizlar. ⁹ Chunki imoningizning natijasi o'laroq jonlaringiz uchun najot topmoqdasizlar.

¹⁰ Sizlar topgan ulug' najot to'g'risida qadim zamon payg'ambarlari ham karomat qilganlar, ular Xudo inoyatining mohiyatini sinchiklab tekshirganlar. ¹¹ Masihning Ruhi ularda bor edi va ularga Masihning chekadigan azob-uqubatlariyu, oxirida erishadigan shon-shuhrati haqida oldindan ma'lumot berar edi. Bundan ilhomlangan payg'ambarlar Masih Ruhi kimni va qaysi paytni ko'rsatayotganini anglamoqqa tirishardilar. ¹² Aslida payg'ambarlar bu tekshiruvlarni o'zlari uchun emas, balki sizlar uchun qilganliklari haqida Xudodan vahiy olganlar. Hatto farishtalar ham bu sirlarni aniqlashni ko'p orzu qiladilar. Hozirgi davrda esa Injil targ'ibotchilari osmondan yuborilgan Muqaddas Ruhdan ruhlanib, bularni sizlarga bayon etdilar.

Muqaddas yashanglar

¹³ Shuning uchun fikr-zikringiz ishda bo'lsin, hushyor bo'linglar. Iso Masih osmondan tushib zohir bo'lganda sizlarga nasib bo'lajak inoyatga mutlaqo umid bog'langlar. ¹⁴ Garga ko'nadigan bolalar kabi bo'linglar, ilgarigi g'aflat paytida sizlarni qamragan ehtiroslarga qaytmanglar. ¹⁵ Sizlarni da'vat etgan Xudo qanday muqaddas bo'lsa, sizlar ham butun yurish-turishingizda shunday muqaddas bo'linglar. ¹⁶ Xudo: "Muqaddas bo'linglar, zero Men muqaddasman", deb aytgani yozilgan.

¹⁷ Har bir kishini yuz-xotir qilmasdan, qilmishiga yarasha taqdirlovchi Xudoga sizlar Otamiz deb murojaat qilar ekansiz, u holda musofirchilik davringizda Xudodan qo'rqib yashanglar. ¹⁸ Bilasizlarki, otabobolaringizning bema'ni turmush tarzidan kumush yoki oltinga o'xshash o'tkinchi narsalar evaziga qutulmagansizlar. ¹⁹ Sizlar benuqson va beg'ubor qo'zi qoniga o'xshagan Masihning qimmatbaho qoni evaziga qutulmansizlar.

²⁰ Masih dunyo bino bo'lishidan burun tayinlangan bo'lsa ham, zamonning oxirida sizlar uchun paydo bo'ldi. ²¹ Sizlar Masih vositasida Xudoga ishonasizlar. Xudo Masihni tiriltirib, ulug'vorlikka erishtirdi. Bu imonda qattiq turinglar, Xudoga tamoman umid bog'langlar.

²² Sizlar Ilohiy Ruh va haqiqatni tan olib, jonlaringizni pok qilib, samimiy birodarlik muhabbatiga ega bo'lgansizlar. Shuning uchun bir-biringizni chin yurakdan, ixlos bilan sevinglar. ²³ Sizlar foniylar emas, balki boqiy urug'dan, ya'ni Xudoning hayotbaxsh, abadiy kalomi orqali yangidan tug'ildingizlar. ²⁴ Chunonchi

^a 1:2 QON...SEPIH: yana qarang: Ibroniylar 12:24.

Tavrotda shunday yozilgan:

“Butun bashar bir o‘tga o‘xshar,
O‘tning gulidaydir uning bor ko‘rki.
O‘t qurib qolar, guli ham to‘kilar.

²⁵ Ammo Xudovand kalomi abadiy turar”.

Ana shu kalom – sizlarga yetib kelgan Injil Xushxabaridir.

2-BOB

Xudo kalomini orzu qilinglar

¹ Buning uchun har qanday yomon niyat, hiyla-nayrang, har turli ikkiyuzlamachilik, rashk-hasad, g‘iybatchilikni bir chetga surib qo‘yinglar. ² Yangi tug‘ilgan chaqaloq sof ona sutini tusaganday, Xudo kalomini orzu qilinglar, toki u kalom bilan oziqlanib, o‘tib borib, najotga erishinglar. ³ Chunki siz Rabbimizning iltifotini tatib ko‘rdingizlar.

Tirik tosh, tanlangan xalq

⁴ Insonlar keraksiz deb tashlagan, lekin Xudo qimmatbaho deb tanlagan tirik tosh – Rabbimiz Iso Masihga yaqinlashinglar. ⁵ O‘zlaringiz ham tirik tosh bo‘lib ruhiy bino barpo etinglar. Iso Masih orqali Xudoga maqbul, ruhiy qurbonlik keltiradigan muqaddas ruhoni bo‘linglar. ⁶ Mana, Tavrotda Xudo shunday degan:

“Men Sionda bir tosh o‘rnatgayman,
Mumtoz, qimmatbaho peshtoq toshi bu.
Unga ishongan kishi xijolat bo‘lmas”^a.

⁷ Siz ishonuvchilar uchun bu tosh qimmatbahodir. Ammo imonsizlarga shu oyat to‘g‘ri keladi:

“Quruvchilar keraksiz deb tashlagan tosh
Naq binoning peshtoqidan joy oldi,

⁸ To‘siq toshiyu, vasvasa qoyasi bo‘ldi”^b.

Imonsizlar Xudoning kalomiga itoat qilmaganlari uchun, qoqinadilar. Ular ana shu qismatga mahkum bo‘lganlar.

⁹ Ammo sizlar – tanlangan bir avlod, Shohanshoh^c ruhoniylari, muqaddas xalq, Xudoning aziz qavmisizlar. Xudo sizlarni qorong‘ilikdan O‘zining ajoyib nuriga da‘vat etgan, sizlar Uning fazl-kamolotidan xabar berish uchun tanlangansizlar. ¹⁰ Bir vaqtlar xalq emas edingizlar, endi esa Xudoning xalqisizlar. Bir vaqtlar marhamat topmagan edingizlar, endi esa Xudoning marhamatiga noil bo‘ldingizlar.

Jamiyatdagi xatti-harakatimiz

¹¹ Ey sevganlarim, sizlardan o‘tinib so‘rayman, jonga qarshi kurashadigan nafs ehtirosalaridan saqlaninglar. Chunki siz bu dunyoda g‘aribu musofirsizlar. ¹² Majusiylar orasida xatti-harakatingiz benuqson bo‘lsin. Ular ezgu ishlarigizni ko‘rib turib, sizlarni yomonlikda ayblab g‘iybat qilsalar ham, mahshar kuni Xudo oldida javob beradilar.

¹³ Rabbigiz haqi har xil insoniy tartib-intizomga bo‘ysuninglar; xoh oliy hokim bo‘lgan podshohga^d, ¹⁴ xoh podshoh o‘rnida yomonlik qilganlarni jazolovchi va yaxshilik qilganlarni taqdirlovchi hokimga bo‘ysuninglar. ¹⁵ Chunki Xudoning irodasi shuki, yaxshilik qilish bilan aqlsiz va johil odamlarning og‘ziga urasizlar. ¹⁶ Ozod odamlardek yashanglar, ammo ozodlik niqobi ostida yomonlik qilmanglar. Xudoning qullariday bo‘lib yuringlar. ¹⁷ Hamma odamlarni hurmat qilinglar. Imonli birodarlaringizni sevinglar. Xudodan qo‘rqinglar. Podshohni ehtirom qilinglar.

Masihdan ibrat olinglar

¹⁸ Ey xizmatkorlar, faqat yumshoq va xushfe‘l xo‘jayinlargagina emas, balki fe‘li-xo‘yi ters bo‘lganlariga ham kamoli ehtirom bilan itoat qilinglar. ¹⁹ Agar biror kishi Xudoga ishonganidan vijdonan azob chekib, nohaq g‘am-g‘ussaga chidasa, bu Xudoning inoyatidan dalolat beradi. ²⁰ Agar qilgan gunohingiz uchun tayyof

^a 2:6 qarang: Isha‘yo 28:16.

^b 2:8 qarang: Zabur 117:22, Isha‘yo 8:14.

^c 2:9 SHOHANSHOH: Xudoyi Taolo; yana qarang: Vahiy 1:6, 5:9-10, 20:6.

^d 2:13 PODSHOH: Rim imperatori, umuman hukumat.

yeyishga chidasangiz, bu sizga qanday sharaf keltiradi? Ammo yaxshilik qilib, azobga chidasangiz, Xudo bundan rozi bo'ladi.

²¹ Xudo sizlarni ana shu maqsadda da'vat etgan. Masih ham: "Mening izimdan yuringlar", deb sizlar uchun azob chekib namuna bo'ldi. *Tavrotda U haqda yozilganidek:*

²² "U hech qanday gunoh qilmagan,
Og'zidan biron egri so'z ham chiqmagan".

²³ Masih haqorat qilinganda hech kimga haqorat bilan javob qaytarmas edi, azob chekkanda esa hech kimga tahdid qilmas edi. Faqat odilona hukmlovchi Xudoga O'zini topshirar edi. ²⁴ Biz gunoh qarshisida o'lib, endi solihlik bilan yashashimiz uchun, U xochda gunohlarimizni O'z badaniga singirdi. Uning yaralaridan siz shifo topdingizlar. ²⁵ Ilgari cho'ponsiz adashib yurgan qo'ylarga o'xshar edingizlar, endi esa jonlaringizning Cho'ponu Posboniga qaytib keldingizlar.

3-BOB

Er-xotinlik munosabatlari

¹⁻² Masihdan ibrat olib, siz, xotinlar ham, o'z erlaringizga bo'ysuninglar. Xudo kalomiga ishonmaydigan ba'zi kishilar siz, ayollarning or-nomusli, pokdomon xulq-atvoringizni ko'rib, *imon haqida* biron so'z aytilmasdanoq qoyil qolsinlar. ³ Sizning jozibangiz o'rilgan sochlar, taqilgan oltinlar, chiroyli kiyimlar kabi tashqi zeb-ziyatdan iborat bo'lmasin. ⁴ Ammo yashirin qalbingizdagi yuvosh va sokin ruh sizlarning so'lmaydigan ichki go'zalligingiz bo'lsin. Buning Xudo oldida qadri azizdir. ⁵ O'tmish vaqtlarda Xudoga umid bog'lagan muqaddas xotinlar ham o'zlarini shu yo'sinda bezab, erlariga bo'ysunar edilar. ⁶ Masalan, Soro bibi Ibrohimni janobim deb atab, uning so'ziga quloq soldi. Agar sizlar yaxshilik qilishda qunt qilib, hech qanday qo'rquvdan g'ulg'ulaga tushmasangiz, Soro bibining farzandlari hisoblanasizlar.

⁷ Shunga o'xshab, siz, erlar ham, xotinlaringiz zaif jinsdan ekanligini hisobga olib, ular bilan oqilona munosabatda bo'linglar. Ular ham abadiy hayot inoyatidan bahramand bo'lgani uchun, ularni hurmatga sazovor hisoblang va ibodatlaringizga xalal bermanglar.

Haqiqat yo'lida azob chekish

⁸ Xullas, o'zaro hamfikir, hamdard bo'linglar, bir-biringizni birodarlarcha sevinglar. Bir-biringizga mehr-shafqatli va kamtar bo'linglar. ⁹ Yomonlikka yomonlik, haqoratga haqorat bilan javob qaytarmanglar. Aksincha, duoyi xayr qilinglar, chunki o'zlaringiz ham xayr-baraka olish uchun da'vat etilgansizlar. ¹⁰ *Zaburda yozilishicha:*

"Kimki uzoq umr ko'rishni sevib,
Yaxshi kunlar kelishini xohlasa,
U tilini yomon so'zdan tutsin,
Og'zini egri gapdan tiysin.

¹¹ Yomonlikdan qochib, yaxshilik qilsin.

Tinchlikni qidirib, uning payidan bo'lsin.

¹² Chunki Xudovandning ko'zi solihlardadir.

Solihlar fig'oniga U quloq solar,
Batkirdorlardan esa yuz o'girar"^a.

¹³ Agar yaxshilik qilishga bel bog'lasangiz, sizlarga kim ozor berar edi? ¹⁴ Hattoki haqiqat yo'lida azob-
uqubat cheksangiz, baxtiyor bo'lasizlar. Do'q-po'pisa qiluvchilardan qo'rqmanglar, dovdiramanglar.

¹⁵ Rabbingiz Masihga^b yuraklaringizdan muqaddas joy beringlar. Dilingizdagi umid haqida sizdan har bir so'ragan kishiga javob berishga doimo tayyor bo'linglar. ¹⁶ Lekin buni muloyimlik va ehtirom bilan bajo qilinglar, vijdoningizni toza tutinglar. Shunday qilib, Masih yo'lidagi yaxshi yurish-turishingizni mazammatt qilganlar sizlarni yomonlab aytgan gaplaridan uyalsinlar.

¹⁷ Agar Xudoning irodasi bilan azob chekishingiz lozim bo'lsa, yomonlik qilib azob chekishdan ko'ra, yaxshilik qilib azob chekish afzaldir. ¹⁸ Chunki Masih ham bizni Xudoga yaqinlashtirish va gunohlarimizni yuvish uchun bir marta azob chekib, o'ldi. O'zi solih kishi bo'lgani holda, gunohkorlar uchun qurbon bo'ldi. Uning badanini o'ldirishgan bo'lsa-da, Ruhi tirildi.

¹⁹ Masihning Ruhi esa borib, zindonga qamalgan ruhlarga va'z aytdi. ²⁰ Bular qadim zamonda, Nuh

^a 3:10-12 qarang: Zabur 33:13-17.

^b 3:15 Boshqa qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha, "Xudoga".

payg'ambar o'z kemasini qurayotgan zamonda Xudoning sabrini inobatga olmay, itoatsiz bo'lgan edilar. O'sha kemadan oz kishi, ya'ni sakkiz jongina suvdan o'tib qutulgan edilar^a. ²¹ Mana shu suv – hozirgi suvda imon keltirish marosimining timsolidir. Bu marosimning ma'nosi badanni kirdan tozalash emas, balki Xudodan pok vijdonni so'rashdir. Sizlar ham suvga cho'mib imon keltirganingizda, Iso Masihning tirilishi tufayli najot topdingizlar.

²² Masih esa osmonga chiqib, Xudoning o'ng tomonida o'tirib, farishtalar va koinotdagi barcha kuch-qudratlar ustidan hokimiyat o'rnatdi.

4-BOB

Xudo yo'lida yashash

¹ Masih biz uchun jisman azob chekib, o'ldi. Sizlar bundan o'rnak olinglar. Chunki jisman azob chekkan kishi boshqa gunoh qilishni bas qiladi. ² Endi bu badanda yashash uchun qolgan vaqtingizni boshqa odamlarday nafsingizni o'ylab emas, balki Xudoning irodasini o'ylab o'tkazinglar. ³ Sizlar o'tmishda majusiylarga yoqib yashaganligingiz endi yetar. O'sha vaqtlarda fisq-fujur, shahvatparastlik, sarxushlik, aysh-ishrat, kayf-safolar hamda butparastlik razolati bilan kun kechirgansizlar. ⁴ Endi esa ular kabi yurmayapsizlar, ularning shaloqliklari seliga o'z'laringizni tashlamayapsizlar. Majusiylar bundan hayron bo'lib, sizlarni yomonlamoqdalar. ⁵ Ular tirigu o'liklarni hukm etishga tayyor bo'lgan Xudoga hisob beradilar.

⁶ O'liklarga kelsak, ular hamma odamzod qatori o'lib, badanlari jazolandi. Ammo ularning ruhi Xudoga muvofiq yashasin deb, Injil Xushxabari o'liklarga ham yetkazildi. ⁷ Endi borliq mavjudot oxirlab qoldi. Shuning uchun aql bilan ish tutinglar, ibodat qilish uchun hushyor bo'linglar. ⁸ Avvalo bir-biringizni ixlos bilan sevinglar. Chunki sevgi ko'p gunohlarni yuvadi. ⁹ O'zaro zorlanmay mehmondo'stlik qilinglar.

¹⁰ Xudo sizlarga har turli qobiliyat bergan. Har biringiz shu qobiliyatingizni ishga solib, bir-biringizga xizmat qilinglar, Xudoning boy ehsonlarini parvarish qiluvchilar kabi kun kechiringlar. ¹¹ Kim so'zlasa, Xudoning so'zlari qilib aytsin. Kim xizmat qilsa, Xudo bergan kuch bilan xizmat qilsin. Shunday qilib, Iso Masih orqali Xudo har bir ish va so'zda ulug'lansin. Abadiy ulug'vorlik va saltanat Unikidir. Omin.

Masih uchun azob chekish

¹² Ey sevganlarim, sizlarni sinash uchun boshingizga kelayotgan otashli imtihonni ajib voqea deb, hayron bo'lmanglar. ¹³ Aksincha, Masihning qancha azoblariga sherik bo'layotgan bo'lsangiz, shuncha xursand bo'linglar! Shunda U shon-sharaf ila osmondan tushib zohir bo'lgach, ko'nglingiz yana ko'proq quvonchlarga to'ladi. ¹⁴ Agar Masih nomi tufayli sizlarni haqorat qilishsa, baxtiyorsizlar! Chunki Xudoning Ruhi, shon-sharaf Ruhi sizlarda maskan qiladi. [Ularga qolsa, Ruhni haqorat qiladilar, sizlarda esa sharaflanadi.]

¹⁵ Sizlardan hech kim qotil, o'g'ri, yomonlik qiluvchi yoki fitna-fasodchi bo'lib azob chekmasin. ¹⁶ Lekin agar biror kishi Masihiy^b bo'lgani uchun azob cheksa, uyalmasin, aksincha, bu nom bilan Xudoni ulug'lasin.

¹⁷ Xudoning O'z xonadonini^c hukm qilish vaqti allaqachon boshlandi. Agarda biz birinchi navbatda hukm qilinadigan bo'lsak, unda Xudoning Injiliga itoatsizlik qilganlarning oxirati nima bo'ladi? *Sulaymon matallarida yozilishicha:*

¹⁸ "Agar solih odam zo'rg'a qutulsa,
Betavfiq gunohkorning ahvoli nima bo'ladi?"

¹⁹ Shunday qilib, Xudo irodasiga ko'ra azob chekayotganlar yaxshilik qilishga bel bog'lasinlar va O'z so'ziga sodiq bo'lgan Parvardigorga jonlarini bag'ishlasinlar.

5-BOB

Oqsoqollar va yoshlar

¹ Masih chekkan azob-uqubatlarning shohidi hamda Uning namoyon bo'lajak ulug'vorligining qatnashchisi sifatida o'zimday oqsoqollardan o'tinib so'rayman: ² nazoratingizdagi Xudoning suruvini^d yaxshi boqinglar. Bu ishni majburiy emas, balki Xudoga yoqadigan darajada ko'ngildan chiqarib qilinglar. Qabih

^a 3:19-20 qarang: Ibtido 6-7-boblar.

^b 4:16 MASIHIY: Iso Masihni Rabbim deb tan oluvchi, Masih yo'lida yuruvchi, nasroniy; aynan qarang: Havoriylar 11:26, 26:28.

^c 4:17 XUDO...XONADONI: qadimda: Isroil xalqi; hozir: Iso Masihga ishongan barcha ahli imon; yana qarang: 1-Timo'tiy 3:15, Ibroniylar 10:21.

^d 5:2 SURUV: Iso Masih O'zini muruvvatli Cho'pon, Unga ishonganlarni esa qo'ylarim deb aytadi; yana qarang: Yuhanno 10-bob va 21:15-17, Havoriylar 20:28.

g'arazgo'yliksiz, sidqidildan ish tutinglar. ³Qo'lingiz ostidagi suruvga hukmronlik qilmasdan, yaxshi o'rnak ko'rsatinglar. ⁴Ana shunda, Bosh Cho'pon osmondan namoyon bo'lganda, sizlar so'lmas, ulug' jamol tojiga sazovor bo'lasizlar.

⁵Ey yoshlar, sizlar ham oqsoqollarga itoat qilinglar. Hammangiz bir-biringizga yumshoq muomalada bo'linglar. Chunki "Xudo mag'rurlarga qarshi, ammo kamtarlarga inoyatlidir". ⁶Shunday qilib, o'z vaqtida bizlarni yuksaltirsin deb, Xudoning qudratli qo'li ostida o'zingizni kamtar tutinglar. ⁷Butun g'amlaringizni Xudoga tashlanglar, Uning O'zi sizlarga g'amxo'rlik qiladi.

⁸Hushyor va bedor bo'linglar. Dushmaningiz iblis bironi yutib yuborish uchun izlab, sherday bo'kirib kezib yuribdi. ⁹Dunyoning har yog'idagi birodarlaringiz xuddi shunday azoblarga duchor bo'layotganlarini bilib, mustahkam imon bilan iblisga qarshi turinglar. ¹⁰Xudo har xil mehru inoyatning manbaidir. Iso Masih orqali U bizni O'zining abadiy, ulug'vor jannatiga da'vat etgan. Qisqa bir muddat azob chekkaningizdan keyin, O'zi sizlarni maqsadingizga erishtiradi, kuch-qudratli, sabotli va mustahkam qilib qo'yadi. ¹¹Shon-shuhrat va saltanat abadulabad Unikidir. Omin.

So'nggi salomlar

¹²Bularni o'zinning fikrimcha ishonchli bo'lgan birodarimiz Silvan^a orqali sizlarga qisqacha yozib yubordim. Shu bilan sizlarga dalda berib, ta'kidlab aytmoqchimanki, bu *azob-uqubatlar* Xudoning haqiqiy inoyatidan dalolat beradi. Uning inoyatida sobit qolinglar.

¹³Xudo o'zingiz kabi tanlagan Bobildagi^b Masih jamoati va o'g'lim Mark sizlarga salom yo'llamoqdalar.

¹⁴Bir-biringizni muhabbat bilan o'pib salomlashinglar. Iso Masihga tegishli bo'lgan hammalaringizga tinchlik bo'lsin. Omin.

^a 5:12 SILVAN: yana qarang: 1-Salonikaliklar 1:1.

^b 5:13 BOBIL: Rimning majoziy oti bo'lsa kerak; umuman g'urbatda yashovchi imonlilarni bildiradi; yana qarang: Vahiy 18-bob.

AZIZ HAVORIY

BUTRUSNING

IKKINCHI MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Iso Masihning quli va havoriysi men, Simun Butrus, odil Xudoyimiz va Xaloskorimiz Iso Masih soyasida bizning qimmatli imonimizga teng bir imonga erishgan barchaga salom aytaman. ² Xudoni va Rabbimiz Isoni tanib-bilganingiz sayin, sizlarga Xudo inoyati oshib, xotiringiz jam bo'lsin.

Ilohiy da'vat

³ Rabbimiz Iso O'zining ulug'vorligi va kamoloti sharofati ila bizni da'vat etgan va bizga O'zini tanitgan. Yashash va Xudo yo'lida yurishimiz uchun kerak bo'lgan hamma narsani U bizga O'ziga xos ilohiy kuch-qudrat bilan ato etgan. ⁴ Bu dunyo yomon ehtiroslar natijasida buzilib bormoqda. Sizlar bundan qochib qutuldinglar, deb Xudo bizga ko'p ulug' va qimmatli va'dalarni bergan. Bular ro'yobga chiqib, sizlar ilohiy tabiatdan bahramand bo'lasizlar.

⁵ Bularni nazarda tutib, imoningizni but qilishga jon kuydiringlar. Shunday qilib, imoningiz ustiga fazl-kamolotga ega bo'linglar. Fazl-kamolotingiz ustiga ong-bilimga ega bo'linglar. ⁶ Ong-bilimingiz ustiga nafsni tiyishni o'rganinglar. Nafsni tiyish ustiga sabr-toqatli bo'linglar. Sabr-toqatingiz ustiga diyonatga ega bo'linglar. ⁷ Diyonatli bo'lish ustiga birodarlaringizni sevinglar. Birodarsevarlik ustiga tugal muhabbatga ega bo'linglar. ⁸ Agar bu xislatlar sizda mavjud bo'lsa hamda yana ortib borayotgan bo'lsa, unda siz Rabbimiz Iso Masihni tanib-bilish yo'lida na sust, na samarasiz bo'lasizlar. ⁹ Bu xislatlardan benasiblar esa kaltabin va ko'rdir, ular avvalgi gunohlaridan tozalanganini unutganlar.

¹⁰ Shuning uchun, ey birodarlar, Xudo sizlarni tanlaganini va da'vat etganini bilib, bunga munosib bo'lmoq uchun yana astoydil harakat qilinglar. Bu yo'lni tutsangiz, hech vaqt qoqinmaysizlar. ¹¹ Shunday qilib, Rabbimiz va Xaloskorimiz Iso Masihning abadiy Shohligiga kirish yo'li sizlarga keng ochiladi.

¹² Sizlar bu narsalarni bilar ekansiz va tan olgan haqiqatda qattiq turar ekansiz, men har doim bularni eslatib turishni xohlayman. ¹³ Bu foni makonimda^a bo'lgunimcha, bularni eslatish bilan sizlarni uyg'otib turishni lozim ko'raman. ¹⁴ Chunki bu makonimdan ayrilish vaqtim yaqinlashganini bilaman, Rabbimiz Iso Masih O'zi buni menga ma'lum qilgan. ¹⁵ Bu dunyoni tark etganimdan keyin ham sizlar doimo bularni xotirlashingiz uchun jon kuydirmoqdaman.

Masihning ulug'vorligi va payg'ambarlar

¹⁶ Biz Rabbimiz Iso Masihning kuch-qudrat bilan kelishi haqida sizlarga ma'lumot berganimizda, uydirma afsonalarni gapirib kelmadik. Uning salobatini o'z ko'zimiz bilan ko'rganmiz. ¹⁷ Masih Otasi Xudodan hurmat va shon-sharaf qabul qildi. Ulug'vorlik to'kib turadigan dargohi sharifdan Masihga bir sado kelib: "Bu Mening sevikli O'g'limdir, Undan mamnunman", – dedi. ¹⁸ Biz aziz tog'da^b U bilan birga bo'ldik, osmondan kelgan bu sadoni o'zimiz ham eshitdik.

¹⁹ Shuning uchun *qadimgi* payg'ambarlarning so'zlari biz uchun yanada qat'iy bo'lib qoldi. Sizlar bu so'zlarga rioya etib, yaxshi ish qilasizlar. Tong yulduzi chiqib, kun yorigungacha, qorong'i joyda chiroq qanday nur sochsa, payg'ambarlarning so'zlari sizning yuragingizga shunday nur sochib tursin. ²⁰ Eng avval shuni bilinglarki, payg'ambar kitoblarida uchraydigan bashoratlarning birortasi ham birovning xususiy tafsiriga bog'liq emas. ²¹ Hech bir payg'ambar o'zining insoniy xohishi bilan bashorat qilgan emas. Bu aziz odamlar Muqaddas Ruh tomonidan harakatga keltirilib, Xudoning so'zlarini gapirib berganlar.

^a 1:13 MAKON: ruhimizning vaqtincha makoni bo'lgan tanamiz; aynan qarang: 2-Korinfliklar 5:1-10.

^b 1:18 AZIZ TOG': Iso Masih Butrus va boshqa ikki shogirdiga nurli qiyofada ko'ringan tog', Tobur yoki Hermon tog'i deb taxmin qilinadi; qarang: Matto 17:1-9.

2-BOB

Soxta ustozlarning gunohi va jazosi

¹ Isroil xalqi orasida soxta paygʻambarlar boʻlgani kabi, sizlarning orangizda ham soxta ustozlar boʻladi. Oʻzlarini *qullikdan* sotib olgan Egalarini ular inkor etib, orangizda juda zararli bidʼatlarni tarqatadilar. Bu kishilar nogahon halokatga yoʻliqib qoladilar. ² Koʻp odamlar ularning fisq-fujur ishlariga mahliyo boʻladi. Ular tufayli haqiqat yoʻli haqoratga duchor boʻladi. ³ Ular tamagir boʻlganidan, xushomad gaplar bilan sizlarning hisobingizdan davlat orttiradilar. Mana, ularning jazosi qadimdanoq tayyor turibdi, halokati esa kechikmayapti.

⁴ Chunki Xudo hatto gunoh qilgan farishtalarni^a ham ayamagan. Hukm kunigacha saqlansinlar deb, U ularni jahannamning zimiston gʻorlariga qamab qoʻygan.

⁵ Xudo qadimgi dunyoni ham ayamadi. U xudosizlar dunyosi ustiga toʻfon keltirib, faqat solihlik yoʻlini xabarlab yurgan Nuh va boshqa ozgina kishini, yaʼni hammasi boʻlib sakkiz jonningina saqladi.

⁶ Xudosizlar boshiga keladigan balolardan ibrat boʻlsin, deb Xudo Sadoʻm va Gʻamoʻra^b shaharlarini ham halokatga mahkum etdi va kulga aylantirdi. ⁷ Bebosh odamlarning buzuq xatti-harakatidan azob chekkan solih Lutni esa Xudo qutqardi. ⁸ Oʻsha xalq orasida yashagan bu solih odam ularning haqsiz ishlarini koʻrar, eshitar va oʻzining solih jonini kundan-kunga qiynar edi.

⁹ Bundan anglashiladiki, xudojoʻylarni vasvasadan qanday qutqarishni, jazoga mahkum betavfiqlarni esa qiyomat kunigacha qanday saqlashni Xudovand biladi. ¹⁰ Ayniqsa, shahvoniy havaslarga berilib, oʻz tanasini bulgʻatuvchi, ilohiy hokimiyatni esa rad qiluvchi surbet va oʻjar odamlarni jazolash yoʻlini Xudovand biladi.

Ular samoviy mavjudotlarni^c haqorat qilishdan ham qoʻrqmaydilar. ¹¹ Farishtalar odamlardan ancha kuchliroq va qudratliroq boʻlganiga qaramay, Xudovand huzurida bu mavjudotlarni qargʻab hukm etmaydilar. ¹² Ammo bu odamlar-chi, aqliga sigʻdirolmaydigan hamma narsani yomonlaydilar, faqat tugʻma his-tuygʻulari bilangina yashaydilar, xuddi ovlanib yoʻq qilinish uchun tugʻilgan ongsiz hayvonlarga oʻxshaydilar. Ular aynan hayvon singari yoʻq boʻlib ketadi, ¹³ qilgan nohaqliklariga yarasha jazo oladilar.

Bular kunduz kuni aysh-ishratni oʻzlari uchun huzur-halovat deb hisoblaydilar. Ular nomingizga dogʻu gʻubor tushiradilar. Sizlar bilan ziyofatga oʻtirganlarida, oʻzlarining axloqiy buzuqligidan zavqlanadilar.

¹⁴ Koʻzlari zinoga toʻymaydi, tinimsiz gunoh qiladilar. Ular sabotsiz kishilarni ovlab, yoʻldan ozdiradilar. Koʻngillari tamagirlikka oʻrganib qolgan laʼnati odamlardir. ¹⁵ Ular toʻgʻri yoʻlni tark etdilar, ular Baʼoʻr oʻgʻli Balʼom^d yoʻldan borib, gumroh boʻldilar. Balʼom harom yoʻl bilan topgan pulini sevib qolgan edi. ¹⁶ Lekin uning gunohi fosh boʻlib qoldi. Tilsiz eshak tilga kirib, inson tili bilan bu paygʻambarning tentakligiga toʻsqinlik qildi.

¹⁷ Bu odamlar esa suvsiz buloqlardir, boʻron haydagan toʻzon va bulutdirlar. Ular uchun tim qorongʻi zulmat tayyorlab qoʻyilgan. ¹⁸ Chunki xato yoʻldan zoʻrgʻa qochib qutulgan imonlilarni ular dabdabali, devonavor gaplar bilan avrab, nafslariga oʻt tushirib, fisqu fujur havasi bilan qiziqtiradilar. ¹⁹ Oʻzlari buzgʻunlikning quli boʻla turib, ularga erkinlik vaʼda beradilar. Ammo odam nimadan yengilsa, uning quli boʻladi.

²⁰ Ular Rabbimiz va Xaloskorimiz Iso Masihni bilib olib, dunyoning qabohatlaridan qochib qutulgan edilar. Agar bundan keyin ular yana shunday ishlarga aralashib, magʻlub boʻlsalar, unda soʻnggi ahvollari avvalgi ahvollaridan battar boʻladi. ²¹ Solihlik yoʻlini bilgandan keyin, tan olgan muqaddas amrdan yuz oʻgʻirgandan koʻra, bu yoʻlni hech bilmagan ular uchun yaxshiroq boʻlar edi. ²² Mana bu ishonchli maqol ularga aynan toʻgʻri keladi:

“It oʻzining qusganiga qaytar”,

shuningdek:

“Yuvilgan toʻngʻiz balchiqda agʻnagani qaytar”.

3-BOB

Isoning olamga qaytishi haqida

¹ Ey sevganlarim, endi sizlarga bu ikkinchi maktubni yozyapman. Bu mavzularni yodingizga solib, sizda

^a 2:4 GUNOH QILGAN FARISHTALAR: qarang: Yahudo 6-oyat.

^b 2:6 SADOʻM VA GʻAMOʻRA: qarang: Ibtido 18-19-boblar.

^c 2:10 SAMOVIY MAVJUDOTLAR: aslida “ulugʻlar”, yana qarang: Yahudo 8-9-oyatlar.

^d 2:15 BALʼOM: lugʻatga qarang.

pok fikr uyg'otishga harakat qilmoqdaman. ² Muqaddas payg'ambarlarning ilgarigi vaqtlarda aytgan so'zlarini, shuningdek, Rabbimiz va Xaloskorimiz Isoning O'z havoriylariga sizlar uchun topshirgan vasiyatini eslab turishingizni istayman.

³ Avvalo shuni bilinglarki, oxirgi kunlarda o'z nafsiga mahliyo bo'lib yuradigan hayosiz masxarabozlar paydo bo'ladi. ⁴ Ular: "Rabbingizning qaytishi to'g'risidagi va'da qani? Mana, ota-bobolarimiz o'tgandan buyon, hamma narsa avval boshda qanday yaratilgan bo'lsa, shunday turibdi", – deb masxara qiladilar.

⁵ Vaholanki, ular ataylab shuni esdan chiqaradilarki, azalda Xudoning kalomi orqali yeru osmon bunyod bo'lgan. Yer esa suvdan chiqib, suv bilan yaratilgan. ⁶ Yana suvdan – to'fon suvidan qadimgi dunyo mahv bo'lgan. ⁷ Hozirgi yeru osmon esa o'sha ilohiy kalom orqali saqlanib turibdi, Xudo betavfiq odamlar uchun belgilagan hukm va halokat kunigacha yonish uchun tayyor turibdi.

⁸ Ey sevganlarim, shugina e'tiboringizdan qochmasinki, Xudovand nazarida bir kun ming yil va ming yil bir kun kabidir. ⁹ Ba'zilar o'ylaganday, Rabbimiz bergan va'dasini amalga oshirishga imillamayapti. Aksincha, U hech kimning halok bo'lishini istamay, hamma tavba qilsin, deb sabr-toqat bilan kutib turibdi.

Mahshar va yangi koinot

¹⁰ Kechasi o'g'ri qanday kelsa, Rabbimizning mahshar kuni ham xuddi shunday nogahon kelib qoladi. U kuni osmon gumburlab tamom bo'ladi, moddiy unsurlar qizib, erib ketadi, yer va unda qilingan har bir ish kulga aylanadi. ¹¹ O'sha kunda hamma narsa yo'q bo'lib ketar ekan, sizlar qanday kishilar bo'lmog'ingiz kerak? ¹² Xudoning kunida osmon yonib yo'q bo'lar, moddiy unsurlar esa qizib, erib ketar ekan, sizlar o'sha kunni muqaddas yurish-turish, diyonat bilan kutishingiz va shu yo'sinda uning kelishini tezlashtirishingiz kerak. ¹³ Chunki Xudoning ahd qilgani bo'yicha, biz adolat hukm suradigan yangi yer va yangi osmonni kutyapmiz.

Dalda va ogohlantirish

¹⁴ Buning uchun, ey sevganlarim, modomiki bularni kutyapsiz ekan, Xudo oldida tinch-totuvlik bilan yashab, beg'ubor va benuqson odamlar bo'lishga jon kuydiringlar. ¹⁵ Sevikli birodarimiz Pavlus ham o'ziga berilgan donolik bilan sizlarga qanday yozgan bo'lsa, xuddi shu kabi Rabbimizning sabr-toqatini qutulish fursati deb hisoblanglar. ¹⁶ Pavlus hamma maktublarida bu mavzular haqida gapiradi-ku. Ularda tushunish qiyin bo'lgan ba'zi mavzular borki, johil va sabotsiz kishilar boshqa muqaddas yozuvlarni buzganlaridek, ularni ham buzib talqin qiladilar. Bu esa ularni halokatga yo'liqtiradi.

¹⁷ Ey sevganlarim, bularni oldindan bilar ekansiz, ehtiyot bo'linglar, yana boshboshdoq odamlarning g'avg'osi bilan yo'ldan ozmanglar, topgan qaroringizdan aynimanglar. ¹⁸ Rabbimiz va Xaloskorimiz Iso Masihning inoyatiga tayanib, Uni tanib-bilib borgan sayin rivoj topinglar.

Hozirdan to mangu kungacha Unga shon-shuhrat bo'lsin! Omin.

AZIZ HAVORIY PIR

YUHANNONING

BIRINCHI MAKTUBI

1-BOB

Muqaddima: Hayot kalomi – Iso Masih

¹ Azaldan bor bo'lgan Hayot Kalomi^a borasida biz eshitib tamosho qilgan, ko'zlarimiz ko'rgan, qo'llarimiz sezganini sizlarga ma'lum qilmoqdamiz. ² Hayot zohir bo'ldi, Otaning huzuridagi abadiy Hayot bizga zohir bo'ldi. Biz Uni ko'rdik va shohid bo'lib sizlarga bildirmoqdamiz. ³ Sizlar biz bilan munosabatda bo'linglar, deb mana shu ko'rib eshitganlarimizdan sizlarni xabardor qilmoqdamiz. Biz esa Ota bilan va Uning O'g'li Iso Masih bilan munosabatdamiz. ⁴ Bularni sizlarning shodligingiz tugal bo'lishi uchun yozyapmiz.

Xudo – nur

⁵ Masihdan eshitib, sizlarga bildirayotgan xabarimiz shuki, Xudo – nur, Unda hech qanday qorong'ilik yo'q. ⁶ Agar U bilan aloqa qilamiz, deb qorong'ilikda yursak, yolg'on gapirib, haqiqatga xilof ish qilgan bo'lamiz. ⁷ Biroq Uning O'zi nurda bo'lgani kabi, biz ham nurda yursak, bir-birimiz bilan aloqa qilamiz va Uning O'g'li Isoning qoni bizni har qanday gunohdan pok qiladi. ⁸ Agar gunohimiz yo'q desak, o'z-o'zimizni aldagan bo'lamiz va ko'nglimizda haqiqat bo'lmaydi. ⁹ Agar gunohlarimizni e'tirof etsak, Xudo gunohlarimizdan o'tadi va bizni har turli nohaqlikdan forig' qiladi. Chunki U O'z so'zida sodiq va adolatlidir. ¹⁰ Agar gunoh qilganimiz yo'q desak, Xudoni yolg'onchi qilib qo'ygan bo'lamiz va qalbimizdan Uning kalomi joy olmaydi.

2-BOB

Iso – bizning Xudo oldidagi homiyimiz

¹ Ey farzandlarim, bularni shuning uchun yozyapmanki, sizlar gunoh qilmanglar. Bordiyu birortamiz gunoh qilib qo'ysak, Otaning oldida odil homiyimiz – Iso Masih bor. ² Uning O'zi yolg'iz bizning gunohlarimiznigina emas, balki butun dunyoning gunohlarini yuvish uchun qurbon bo'ldi. ³ Agar biz Uning amrlariga rioya qilsak, Uni bilib olganimizga amin bo'lamiz. ⁴ Uni bilaman deb turib, Uning amrlariga rioya qilmagan kishi yolg'onchi bo'ladi, unda haqiqat yo'q. ⁵ Kimki Masihning kalomiga rioya qilsa, u kishida Xudoning sevgisi haqiqatan kamolga yetgan bo'ladi. Biz Xudo bilan bir tan ekanimizni ana shundan bilib olamiz. ⁶ Xudo bilan bir tanman, degan kishi Masih yurganday yurmog'i shart.

Yangi amr – birodarlik sevgisi

⁷ Ey mahbublarim, sizlarga yangi amrni emas, balki o'zingiz dastlab qabul qilgan qadimgi amrni yozyapman. Qadimgi amr – sizlar eshitgan Xudo kalomi. ⁸ Shu bilan birga, yangi amrni yozyapman desam ham bo'ladi, zero qorong'ilik o'tib, haqiqiy nur hozirdan porlamoqda. Bu haqiqat Masihda ham, sizlarda ham ochiq ko'rinmoqda. ⁹ Kimki nurda yuribman desa-yu, lekin birodaridan nafratlansa, u hali ham qorong'ilikdadir. ¹⁰ Kimki birodarini sevsa, u nur ichida yashaydi va qoqinishga yo'l qo'ymaydi. ¹¹ Ammo birodaridan nafratlangan kishi qorong'ilikda bo'ladi. U qorong'ilikda yuradi-yu, qayerga borayotganini bilmaydi; chunki qorong'ilikda uning ko'zlari ko'r bo'lgan.

¹² Ey farzandlarim, sizlarga yozyapman:
Masih nomi tufayli gunohlaringiz kechirilgan.

¹³ Ey otalar, sizlarga yozyapman:
Azaldan bor Bo'lganni bildingizlar.
Ey yigitlar, sizlarga yozyapman:
Yovuz shayton ustidan g'olib chiqdingiz.
Ey bolalar, sizlarga yozyapman:
Sizlar Otamiz Xudoni tanib oldingiz.

^a 1:1 HAYOT KALOMI: abadiy hayot bag'ishlovchi Ilohiy Kalom – Iso Masih; yana qarang: Yuhanno 1-bob.

¹⁴ Otalar, sizlarga yozdim:
Siz azaldan bor Bo'lganni tanib oldingiz.
Yigitlar, sizlarga yozdim:
Sizlar baquvvatsizlar,
Xudo kalomini dilingizda saqlayotirsiz,
Yovuz shayton ustidan g'olib chiqdingizlar.

¹⁵ Dunyoga va undagi narsalarga muhabbat qo'ymanglar. Kim dunyoga muhabbat qo'ysa, uning qalbidan Otaning muhabbati joy olmaydi. ¹⁶ Chunki dunyoga xos har bir narsa – tana nafsi, hirsli ko'zlar, maishatga oid kibr-havo Otadan emas, balki dunyodandir. ¹⁷ Dunyo ham, uning nafsi ham o'tib ketadi. Lekin Xudoning irodasini bajo keltirgan kishi abadiy yashaydi.

Dajjol va Masihning Ruhi

¹⁸ Ey farzandlarim, dunyoning so'nggi damlari keldi! Dajjol^a kelishini eshitgansizlar, hozirdanoq ko'p dajjollar paydo bo'ldi. Ana shundan biz so'nggi damlarni yashayotganimizni bilamiz. ¹⁹ Ular o'zimizning oramizdan chiqdilar, lekin ular bizga qarashli emas. Agar bizga qarashli bo'lganlarida edi, biz bilan qolgan bo'lar edilar. Ular bizdan ayrilib ketdilar, ma'lum bo'ldiki, hammasi ham bizga qarashli emas.

²⁰ Sizlar hammasini bilasizlar, chunki siz tabarruk Masihning Ruhiga egasizlar. ²¹ Men buni, haqiqatni bilmaydilar, deb yozayotganim yo'q. Aksincha, sizlar haqiqatni bilasizlar, shuningdek, har qanday yolg'on haqiqatdan paydo bo'lmasligini bilasizlar. ²² Agar Isoning Masihligini^b inkor etuvchi yolg'onchi bo'lmasa, unda yolg'onchi kim? Ota va O'g'ilni kim inkor etsa, dajjol o'shadir. ²³ Kimda-kim O'g'ilni inkor etsa, unda Ota yo'q. Kimda-kim O'g'ilni tan olsa, unda Ota ham bor.

²⁴ Sizlar azaldan eshitgan kalomni dilingizda saqlanglar. Agar azaldan eshitgan kalom dilingizda saqlansa, sizlar ham O'g'il, ham Ota bilan bir tan bo'lasizlar. ²⁵ Masihning bizlarga bergan va'dasi ana shu, ya'ni abadiy hayotdir.

²⁶ Bularni sizlarni yanglishtiradiganlar borligi uchun yozdim. ²⁷ Holbuki, sizlar Masihning Ruhini qabul qilgansizlar. Uning Ruhi ichingizda yashayotgani uchun, sizlarga hech kimning biror narsa o'rgatishiga ehtiyoj yo'q. Masihning Ruhi haqiqiy, soxta emas. U sizlarga hamma narsani o'rgatadi. Masih sizlarga o'rgatganidek, U bilan aloqada bo'lib yashanglar. ²⁸ Ha, farzandlarim, endi Masih bilan aloqada bo'lib yashanglar, toki U olamga qaytib kelganda dadil bo'laylik, Uning oldida uyatga qolmaylik. ²⁹ Agar Uning solih ekanligini bilar ekansizlar, shuni ham bilinglarki, to'g'ri ish qilgan har bir kishi Uning farzandidir.

3-BOB

Xudoning bolalari haqida

¹ Qaranglar, Otamiz bizni bolalarim deb, qanday buyuk bir muhabbat ko'rsatdi! Haqiqatan ham, biz Uning bolalarimiz. Dunyo Otamizni tanimagani uchun, bizni ham tanimayapti. ² Ey mahubblarim, hozir biz Xudoning bolalari bo'lsak-da, kelajakda nima bo'lishimiz hanuz noaniq. Faqat shuni bilamizki, Iso Masih zohir bo'lganda, biz U singari bo'lamiz; U qanday bo'lsa, shunday holda ko'ramiz. ³ Masihga bunday umid bog'lagan har bir kishi o'zini poklaydi, chunki Masih pokdir.

⁴ Gunoh qiluvchi har bir kishi qonunbuzar bilan tengdir. Gunoh – qonunsizlik demakdir. ⁵ Masih esa gunohlarimizni aritish uchun paydo bo'lganini bilasizlar. Unda gunoh yo'q. ⁶ Masih bilan bir tan bo'lgan hech kimsa gunoh qilmaydi. Kim gunoh qilib yursa, Uni ko'rmagan ham, tanimagan ham.

⁷ Ey farzandlarim, hech kim sizlarni aldamasin. Masih qanday solih bo'lsa, to'g'ri ish qiluvchi kishi ham U singari solihdir. ⁸ Gunoh qiluvchi kishi esa iblis zotidir. Chunki dastlab iblis gunoh qilgan. Xudoning O'g'li esa iblisning ishlarini barbod qilmoq uchun paydo bo'ldi. ⁹ Xudodan tug'ilgan hech bir kishi gunoh qilmaydi, chunki Xudoning urug'i^c uning ichida qoladi. U Xudodan tug'ilgani uchun gunoh qila olmaydi. ¹⁰ Kimda-kim to'g'ri ish qilmasa, birodarini sevmasa, u Xudo zotidan emas. Xudoning bolalari ham, iblisning bolalari ham shundan bilinadi.

Bir-birimizni sevaylik!

¹¹ Boshda sizlar Masihdan eshitgan vasiyat shu: bir-birimizni sevaylik! ¹² O'z ukasini qatl qilgan iblis zoti

^a 2:18 DAJJOL: lug'atda izohlanadi; yana qarang: 4:3, 2-Yuhanno 7-oyat, 2-Salonikaliklar 2-bob.

^b 2:22 MASIH: Xudo yuborgan yagona Xaloskor.

^c 3:9 XUDONING URUG'I: Xudoning hayotbaxsh kuchi, kalomi, Ruhi, ilohiy tabiat; yana qarang: Yuhanno 1:12-13, Matto 13:37-43, Mark 4:26-29.

Qobilga^a o'xshamaylik. Qobil ukasini nima uchun o'ldirdi? Chunki uning ishlari qabih, ukasining ishlari esa solih edi.

¹³ Ey birodarlarim, agar dunyo sizdan nafratlanayotgan bo'lsa, hayratlanmanglar. ¹⁴ Biz o'lim holatidan hayotga o'tganimizni bilamiz, chunki biz birodarlarimizni sevamiz. Kimki birodarini sevmasa, o'lim holatida qoladi. ¹⁵ Birodaridan nafratlangan har qanday kishi qotildir. Hech bir qotil esa abadiy hayotga ega bo'lmashligini bilasizlar. ¹⁶ Masih bizlar uchun jonini fido qildi, ana shundan biz muhabbatni bildik. Biz ham birodarlarimiz uchun jonimizni berishga burchlimiz. ¹⁷ Agar biror kishi farovon hayot kechirayotgan bo'lsayu, birodarini muhtojlik holatida ko'rib turib, ko'nglini tosh qilsa, qanday qilib u odamda Xudoning sevgisi joy oladi?

Sevgi va xotirjamlik to'g'risida

¹⁸ Ey farzandlarim, biz so'z yoki til bilangina emas, balki amalda va haqiqatda sevishimiz lozim. ¹⁹ Shu tariqa biz haqiqat ahli ekanimizga ishonch hosil qilamiz va Xudo oldida ko'nglimiz xotirjam bo'ladi. ²⁰ Agarda ko'nglimiz bizni ayblasa, Xudo ko'nglimizdan ulug' ekanini bilamiz. Chunki U hamma narsani aniq biladi.

²¹ Ey mahbublarim, agar vijdonimiz bizni qiynamasa, Xudo oldida dadil bo'lamiz ²² va Undan nimaiki so'rasak, U beradi. Chunki biz Uning amrlarini bajo keltirib, Unga maqbul bo'lgan ishlarni qilayotirmiz. ²³ Ilohiy amr – Xudoning O'g'li Iso Masihga ishonishdan va xuddi Iso Masih buyurganidek, bir-birimizni sevishdan iborat. ²⁴ Kim Xudoning amrlarini bajo keltirsa, u Xudo bilan bir tan, Xudo ham u bilan bir tan bo'ladi. Xudo vujudimizda yashayotganini shundan bilamizki, U bizga O'z Ruhini berdi.

4-BOB

Ruhlarni sinovdan o'tkazing

¹ Ey mahbublarim, har qanday ruhga inonaveramangiz. Xudodan bo'lgan-bo'lmaganligini bilish uchun ruhlarni sinovdan o'tkazingiz. Chunki dunyoda ko'pgina soxta payg'ambarlar paydo bo'lgan. ² Odam vujudi bilan dunyoga kelgan Iso Masihni tan oluvchi har bir ruh Xudodandir. Xudoning Ruhini shundan taniysizlar. ³ [Odam vujudi bilan dunyoga kelgan] Iso Masihni tan olmovchi har qanday ruh Xudodan emas. Bu – dajjolning ruhi. Dajjol kelishini sizlar eshitgan edingizlar. Mana, hozirdan u dunyodadir.

⁴ Ey farzandlarim, sizlar Xudodansizlar va soxta payg'ambarlarni yengdingizlar. Chunki ichingizdagi Ruh dunyoda hukm surayotgan ruhdan ustundir. ⁵ Ular bu dunyodan, ularning gapi ham bu dunyoga oid, shuning uchun dunyo ularni tinglaydi. ⁶ Bizlar esa Xudodanmiz, kim Xudoni tanisa, u bizni tinglaydi. Xudodan bo'lmagan bizni tinglamaydi. Ana shundan biz haqiqat ruhini va aldash ruhini taniymiz.

Xudo – sevgi

⁷ Ey mahbublarim, bir-birimizni seveylik. Chunki sevgi Xudodandir. Har bir sevuvchi kishi Xudodan tug'ilgan va Xudoni taniydi. ⁸ Sevmaydigan kishi Xudoni tanigani yo'q. Chunki Xudoning O'zi sevgidir. ⁹ Xudo bizga bo'lgan muhabbatini ochiq ko'rsatdi: U yagona O'g'lini dunyoga yuborib, U orqali bizga hayot bag'ishladi. ¹⁰ Biz Xudoni sevmagan edik, U bizni sevdi va O'z O'g'lini gunohlarimizni yuvish uchun qurbonlik qilib yubordi. Ana, bu muhabbatdir!

¹¹ Ey mahbublarim, Xudo bizni shunday sevganiga yarasha, bizlar ham bir-birimizni sevishimiz qarzdir.

¹² Hech kim hech qachon Xudoni ko'rgan emas. Agar bir-birimizni sevsak, Xudo bizning ichimizda qoladi va Uning muhabbati bizda kamol topadi.

¹³ Uning bizga bergan Ruhi orqali bilamizki, Xudo biz bilan, biz Xudo bilan bir tanmiz. ¹⁴ Ota O'z O'g'lini dunyoning Xaloskori qilib yubordi, buni biz ko'rdik va guvohlik beramiz. ¹⁵ Agar kim Isoni Xudoning O'g'li deb tan olsa, Xudo u bilan, u Xudo bilan bir tan bo'lib yashaydi. ¹⁶ Xudo bizga naqadar muhabbat qo'ygani bilamiz va bunga imonimiz komil.

Xudo sevgidir. Sevgini diliga jo qilgan kishi Xudo bilan bir tan bo'lib yashaydi, Xudo ham uning vujudida yashaydi. ¹⁷ Shu tariqa sevgi dilimizda kamol topadi va qiyomatda so'roq bo'lganda dadil bo'lamiz. Chunki biz bu dunyoda Masih yashaganday yashaymiz. ¹⁸ Sevgida qo'rquv yo'q, aksincha, komil sevgi qo'rquvni quvib chiqaradi. Qo'rquv kishida sevgi kamolotga yetmagan, chunki qo'rquv jazo tushunchasi bilan bog'liqdir.

¹⁹ Biz Uni seveylik, chunki avval U bizni sevdi. ²⁰ Agar biror kishi "Xudoni sevaman" desa-yu, birodaridan nafratlansa, u yolg'onchidir. Ko'rib turgan birodarini sevmasa, ko'rmagan Xudoni qanday seva olar ekan?!

²¹ Kim Xudoni sevsa, birodarini ham sevmog'i lozim, degan amrni biz Masihdan olganmiz.

^a 3:12 QOBIL: Odam Atoning to'ng'ichi; qarang: Tavrot, Ibtido 4-bob.

5-BOB

Imonimiz dunyoni yengadi

¹ Iso Masihdir^a deb ishongan har bir kishi Xudodan tug'ilgan. Otani sevgan har bir kishi bolasini ham sevadi. ² Agar Xudoni sevsak va Uning amrlariga amal qilsak, Uning bolalarini ham sevishimiz shaksizdir. ³ Xudoni sevish – Uning amrlarini bajo keltirish demakdir. Xudoning amrlari esa og'ir emas; ⁴ chunki Xudoning har bir farzandi dunyoni yengadi. Mana shu bizning imonimiz dunyo ustidan g'olib chiqdi. ⁵ Iso Xudoning O'g'li deb inongan kishidan boshqa kim ham dunyoni yenga olardi?!

Iso Masih haqidagi guvohlik

⁶ Iso Masih suv va qon^b bilan keldi. U faqat suv bilan emas, suv va qon bilan keldi. Ruh esa U haqda guvohlik beradi, chunki Ruh haqiqatdir. ⁷ Shunday qilib [osmonda uchtasi guvohlik beradi: Ota, Kalom va Muqaddas Ruh. Bu uchovi bir. ⁸ Yerda ham] uchtasi guvohlik beradi: Ruh, suv va qon. Bu uchovi bir. ⁹ Garchi insonlarning guvohligini qabul qilsak-da, ammo Xudoning guvohligi undan muhimroq, bu esa Xudoning O'z O'g'li haqida bergan guvohligidir.

¹⁰ Kim Xudoning O'g'liga inonsa, u o'z yuragida Xudoning guvohligiga egadir. Xudoga inonmagan, ya'ni Uning O'z O'g'li haqida bergan guvohligiga inonmagan kishi Xudoni yolg'onchi qilib qo'ygan bo'ladi.

¹¹ Xudoning guvohligi shundan iboratki, Xudo bizlarga abadiy hayot berdi. Bu hayot esa Uning O'g'lida mujassamdir. ¹² Kim Xudoning O'g'liga ega bo'lsa, hayotga egadir. Kim Xudoning O'g'liga ega bo'lmasa, hayotga ega emas.

Abadiy hayot to'g'risida

¹³ Men bularni sizlar abadiy hayotga egaligingizni bilinglar, deb yozdim. Chunki sizlar Xudoning O'g'li nomiga imon keltirgansizlar. ¹⁴ Biz Xudo huzuriga dadillik bilan kiramiz, chunki bilamizki, Xudoning irodasiga ko'ra bir nima tilasak, U bizga quloq soladi. ¹⁵ Agar Xudo tilaklarimizni tinglayotganini bilsak, tilaklarimiz bajo bo'lganini ham bilamiz.

¹⁶ Agar biror kishi birodarining gunoh qilayotganini ko'rsayu, bu gunoh *abadiy* o'limga^c sabab bo'lmasa, u uchun ibodat qilsin. Uning ibodati tufayli birodariga hayot bag'ishlanadi. Men buni gunohi *abadiy* o'limga sabab bo'lmaydiganlar uchun aytyapman. *Abadiy* o'limga sabab bo'ladigan gunoh ham bor. Bunday gunoh uchun ibodat qiling, demayapman. ¹⁷ Har qanday yomonlik gunohdir, ammo hamma gunoh ham *abadiy* o'lim bilan tugamaydi.

¹⁸ Xudodan tug'ilgan har bir odam gunoh qilmasligini bilamiz. Xudoning O'g'li uni O'z panohida asraydi^d, yovuz shayton unga tegmaydi. ¹⁹ Bilamizki, bizlar Xudodanmiz, butun dunyo esa yovuz shaytonning hukmidadir. ²⁰ Yana shuni ham bilamizki, Xudoning O'g'li kelib, Haqni tanishimiz uchun bizga aql-idrok berdi. Biz Haq bilan, Uning O'g'li Iso Masih bilan bir tanmiz. U Haq Taolo va abadiy hayotdir.

²¹ Ey farzandlarim, butlardan saqlaninglar.

Omin.

^a 5:1 MASIHI: Xudo yuborgan yagona Xaloskor.

^b 5:6 SUV: Isoning inson vujudiga kirib tug'ilishining ramzi, QON esa xochdagi dahshatli o'limining ramzi.

^c 5:16 ABADIY O'LIM: abadiy hayotdan mahrumlik; yagona Xaloskor Iso Masihni rad qilgan kishi abadiy ruhiy halokatga uchraydi; yana qarang: Matto 12:31-32, 2-Salonikaliklar 1:9, Vahiy 21:8.

^d 5:18 Boshqa qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha, "Xudodan tug'ilgan o'z-o'zini saqlaydi".

AZIZ HAVORIY PIR

YUHANNONING

IKKINCHI MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Xudo tanlab olgan aziz xonim^a bilan uning bolalariga salom! Men – mo‘ysafid sizlarni chin yurakdan sevaman, mengina emas, haqiqatni bilib olganlarning hammasi ham shunday sevadi. ² Zero haqiqat bizning dilimizga jo bo‘lgan va to abad bizlar bilan bo‘ladi. ³ Otamiz Xudo va Otaning O‘g‘li – Rabbimiz Iso Masih bergan inoyat, marhamat va tinchlik sizlarga doim yor bo‘lgay, sizlarni haqiqat va muhabbat yo‘liga yo‘naltirgay.

Haqiqat va muhabbat

⁴ Ey xonim, Otamizning bizga buyurganiga ko‘ra, sening bolalaringdan bir nechtasi haqiqat yo‘lidan borayotganlarini ko‘rib, juda ham xursand bo‘ldim. ⁵ Endi sendan iltimos qilaman, bir-birimizni sevaylik. Senga yangi amr yozayotganim yo‘q, bu azaldan bizlar qabul qilgan amr. ⁶ Muhabbat – Xudoning amrlariga amal qilishimiz degani. Ilohiy amrning mohiyati esa, boshdan eshitganingizdek, muhabbatga amal qilishimizdan iborat.

⁷ Vaholanki, inson vujudiga kirgan Iso Masihni tan olmovchi ko‘p aldamchilar jahonning har tarafiga yoyilib ketganlar. Eng katta aldamchi – dajjol ham bular qatorida turadi. ⁸ Qilgan mehnatimizning mahsulini yo‘qotmaslik va hamma mukofotni olish uchun o‘zingizga ehtiyot bo‘lingiz. ⁹ Haddidan oshgan, Masih ta‘limotidan uzoqlashgan har qanday odamda Xudo yo‘q. Bu ta‘limotga amal qilgan kishi esa Otaga ham, O‘g‘ilga ham ega bo‘ladi. ¹⁰ Agar biror kishi oldingizga kelib bu ta‘limotni o‘rgatmasa, uni uyingizga kiritmanglar, unga salom ham bermanglar. ¹¹ Chunki unga salom bergan kishi uning yomon ishlarida ishtirok etgan hisoblanadi.

¹² Sizlarga yozadigan ko‘p gaplarim bor edi-yu, ammo qog‘ozu siyoh bilan yozishni istamadim. Sizlarning shodligingiz tugal bo‘lsin, deb men oldingizga borib yuzma-yuz gaplashish umididaman.

¹³ Xudo tanlagan singlingning^b bolalari senga salom yo‘llayptilar.

Omin.

^a 1 XONIM: biror Masih jamoati va uning a‘zolari ramzi bo‘lsa kerak.

^b 13 SINGLING: Havoriy Yuhanno pir bo‘lgan jamoatning ramzi bo‘lishi mumkin.

AZIZ HAVORIY PIR
YUHANNONING
UCHINCHI MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Chin ko'ngildan sevadigan aziz do'stim Gayga men – mo'ysafiddan salom! ² Mahbubim, sening joning huzur topgandek, yana har jihatdan huzur topib, sog'salomat bo'lishingni tilayman.

³ Birodarlarimizdan bir nechtasi kelib, sening haqiqatga sodiq qolganing to'g'risida guvohlik berishdi, bunga men haddan tashqari sevindim. Chindan ham sen haqiqat yo'lidan borayotirsan. ⁴ Men uchun farzandlarimning haqiqat yo'lidan borayotganlarini eshitishdan ulug'roq bir sevinch yo'q.

Hamkorlik va raqobatchilik

⁵ Mahbubim, sen begona birodarlarimizga sidqidildan xizmat qilib yuribsan. ⁶ Ular imonlilar jamoati oldida sening mehribonchiligingni ko'kka ko'tarishdi. Sen ularni Xudoga munosib tarzda yo'lga otlantirsang, yaxshi ish qilgan bo'lasan. ⁷ Chunki ular majusiylardan hech yordam qabul qilmasdan, Iso Masih nomi uchun yo'lga tushgan edilar. ⁸ Binobarin, haqiqat yo'lida xizmat qiluvchilarning mehnatida qatnashish, bunday odamlarni qo'llab-qo'ltilash bizning burchimizdir.

⁹ Men imonlilar jamoatiga ba'zi narsalarni yozgan edim. Ammo ularning oralarida o'zini katta tutayotgan Diotref bizlarni qabul qilmayotir. ¹⁰ Agar kelsam, uning qilmishlarini fosh etaman. U biz haqimizda yomon gap tarqatib, nomimizga isnod keltirib yuribdi-ku. Bu bilan ham kifoyalanmay, boshqa birodarlarni o'zi qabul qilmayapti, qabul qilmoqchi bo'lganlarga esa to'sqinlik qilyapti va hatto ularni jamoatdan quvib chiqaryapti.

¹¹ Ey mahbubim, sen yomonlikni tanqid qil, yaxshilikka taqlid qil. Yaxshilik qiluvchi Xudoning farzandidir. Yomonlik qiluvchi Xudoni ko'rgan emas.

¹² Dimitriyning qadr-qimmatiga hamma guvoh, haqiqatning o'zi ham guvohdir. Biz bunga o'z guvohligimizni qo'shamiz, bizning guvohligimiz to'g'ri ekanini o'zing bilasan.

¹³ Senga yozadigan ko'p gaplarim bor edi-yu, ammo siyohu qalam bilan yozishni xohlamadim. ¹⁴ Yaqinda seni ko'rish umididaman, o'sha vaqtda yuzma-yuz gaplashamiz. ¹⁵ Tinch-omon bo'lgil. Do'stlar senga salom yo'llayaptilar. U yerdagi do'stlaringa nomma-nom salom aytib qo'y.

Omin.

AZIZ HAVORIY

YAHUDONING

MAKTUBI

1-BOB

Duoyi salom

¹ Men, Iso Masihning quli va Yoqubning ukasi Yahudo, Otamiz Xudo chorlagan va Iso Masih saqlayotgan Xudo azizlariga salom aytaman. ² Sizlarga marhamat, tinchlik va muhabbat ko'paysin.

Soxta ustozlarning gunohi va jazosi

³ Ey sevganlarim, mushtarak najotimiz haqida yozishga g'ayratim ko'p bo'lgan. Xudo bu imonni o'z azizlariga umrbod omonatga topshirgan, men esa sizni shu yo'lda yana jonkuyarlik bilan kurashishga undamoqni lozim ko'rdim. ⁴ Chunki ba'zi betavfiq odamlar sizning orangizga o'g'rincha kirib olganlar. Bular Xudoning inoyatidan buzuvchi qilishda foydalanadi, yagona Ega Xudoni va Rabbimiz Iso Masihni esa rad qiladilar. Ularning jazosi azaldanoq yozilgan.

⁵ Siz hamma narsani bilsangiz ham, esingizga tushirmoqchiman: Xudovand Isroil xalqini Misr yeridan, asirlikdan qutqarib, keyin imonsizlarni halok qilgan edi. ⁶ Shuningdek, qadr-qimmatini saqlamay, o'z makonini tashlab ketgan farishtalarni Xudovand buyuk qiyomat kunigacha zanjirband qilib, abadiy qorong'i-zimistonga qamab qo'ygan. ⁷ Ularga o'xshab, fahshbozlikka va notabiiy shahvoniy hirsiga berilgan Sado'm va G'amo'ra shaharlari, shuningdek, atrofdagi barcha shaharlar ham abadiy o't bilan kuydirilib, boshqalarga o'rnak bo'ldi^a.

⁸ Endi shu tariqa o'z badanlarini harom qiluvchi, ilohiy hokimiyatni rad qiluvchi, samoviy mavjudotlarni haqorat qiluvchi xayolparastlar paydo bo'ldi. ⁹ Hatto bosh farishta Mikoil Muso payg'ambarning jasi haqida iblis bilan bahslashganda, iblisni qarg'ashga jur'at etolmay, faqat: "Rabbim sening adabingni bersin", – degan edi.

¹⁰ Ammo bu odamlar aqliga sig'dirolmagan hamma narsani yomonlaydilar. Qolaversa, ular ongsiz hayvonlarday tabiatan nimani uqsalar, bundan halokatga yo'liqadilar. ¹¹ Ularning holiga voy! Ular Qobilning yo'lidan bormoqdalar. Ular Bal'om kabi manfaatparastlik tuzog'iga ilinganlar. Ular Qo'rahga^b o'xshab isyon qilib, halokatga uchraydilar.

¹² Sevgi kechalaringizda sizlar bilan birga uyalmasdan yeb-ichadigan bu odamlar qora bir dog'dir. Ular faqat o'zlarini semirtiradigan cho'ponlar, shamolda uchib yuradigan yomg'irsiz bulutlardir. Ular tomiri bilan yulib tashlangan, mevasini tugmagan, ikki marta o'lgan kuzgi daraxtlardir. ¹³ Ular dengizning jo'shqin to'liqlariday o'zining qabohatlarini atrofga sachratadilar. Ular adashgan yulduzlardir. To abad ularga qop-qorong'i zulmat tayyorlab qo'yilgan.

¹⁴ Odam Atoning yettinchi avlodi bo'lgan Hano'x ham bu odamlar haqida karomat qilib shunday degan:

“Xudovand son-sanoqsiz azizlari bilan kelib,

¹⁵ Butun odamzod ustidan hukm qilgay.

U fosh qilgay oralaridagi barcha gunohkorlaru,

Xudodan qo'rqmay yomonlik qiluvchi

Barcha betavfiq shakkoklarni”.

¹⁶ Bular – o'z taqdiridan norozi noluvchilar. Ular faqat o'z nafsini o'ylab ish qiladilar, dabdabali gaplar va tilyog'lamalik bilan odamlarning ko'nglini ovlaydilar.

Sabr-toqat qilishga undov

¹⁷ Ey sevganlarim, boshda Rabbimiz Iso Masihning havoriylari tomonidan aytilgan so'zlarni esdan chiqarmanglar. ¹⁸ Ular sizlarga: “Oxirgi zamonlarda o'z nafsiga mahliyo, Xudodan qo'rqmas masxarabozlar paydo bo'ladi”, – deb aytishgan edi. ¹⁹ Mana bular judolik soluvchi, moddiyatga qul, Muqaddas Ruhdan mahrum odamlardir.

^a 6-7 Tavrot, Ibtidoning 6-bobida mazkur “ilohiy zotlar” odamzod qizlarini olib buzilgan bo'lsalar, Sado'm shahri aholisi esa odamzod naslidan bo'la turib farishtalarga tajovuz qilganlar; qarang: Ibtido 19-bob, 2-Butrus 2:4-10.

^b 11 QOBIL...BAL'OM...QO'RAH: lug'atga qarang.

²⁰ Sizlar esa, ey sevganlarim, azizu muqaddas imoningizni ibrat qilib, rivoj topinglar, Muqaddas Ruh ilhomi bilan ibodat qilinglar. ²¹ Abadiy hayot uchun Rabbimiz Iso Masihning marhamatiga ko'z tutib, o'zingizni Xudoning mehr-muhabbati soyasida saqlanglar.

²² Ba'zi ikkilanuvchi kishilarga mulohaza bilan shafqat qilinglar. ²³ Boshqalarni esa olovdan olib chiqqandek, tavakkal qilib qutqarib qolinglar. Yana ba'zilarni shafqat va qo'rquv bilan fosh qilib, ularning tanasi bulg'agan kiyimdan ham hazar qilinglar.

²⁴ Sizlarni yiqilishdan saqlab qolishga,
O'zining ulug'vor huzurida bekamu ko'st va
Shod-xurram qilib turg'izishga qodir bo'lgan

²⁵ Yakkayu-yagona, donishmand Najotkorimiz Xudoga
Iso Masih orqali azaldan, hozir va to abad
Shon-sharaf, ulug'vorlik, kuch-qudrat va saltanat bo'lsin! Omin.

AZIZ PIR YUHANNOGA XUDO YUBORGAN

VAHIY

1-BOB

Muqaddima va duoyi salom

¹ Bu kitob Iso Masihning vahiysidir. Xudo tez orada yuz berishi muqarrar bo'lgan hodisotni O'z qullariga ko'rsatishi uchun Iso Masihga ushbu vahiyni berdi. U esa farishtasini yuborib, quli Yuhannoga buni bildirdi.

² Yuhanno Xudoning kalomi va Iso Masihning shahodati, ya'ni ko'rgan narsalarining hammasi haqida guvohlik berdi. ³ Bu bashoratni o'qiyotgan va tinglayotganlar hamda bu yozilganlarga amal qiluvchilar baxtiyordir. Chunki vaqt yaqin.

⁴ Men, Yuhanno, Asiya viloyatidagi yetti Masih jamoatiga yozyapman: hozir bor, azaldan bor bo'lgan, kelajakda bor bo'lg'usi Xudodan, Uning taxti oldida turgan yetti Ruhdan, ⁵ shuningdek, o'liklar ichidan birinchi bo'lib tirilgan, yer yuzi podshohlarining Shohanshoi bo'lgan ishonchli shohid – Iso Masihdan sizlarga inoyat va tinchlik bo'lsin.

Iso Masih bizni ko'p sevdi. U O'z qonini to'kib, bizni gunohlarimizdan forig' qildi. ⁶ U bizni shohlar qildi, Otasi Xudo uchun ruhoniylar ham qildi. Abadiy shon-sharaf, mangu saltanat Unga xosdir. Omin.

⁷ Mana, U bulutlar bilan kelyapti!
Har bir ko'z Uni ko'radi,
Uning badanini teshganlar ham ko'radi.
Dunyoning jamiki qabilalari U tufayli fig'on chekadi.
Ha, shunday bo'lgay! Omin.

⁸ “Men – Ibtido va Intihodirman^a”,
– deydi Xudoyi Taolo,
Hozir bor, azaldan bor bo'lgan,
Kelajakda bor bo'lg'usi Sarvari koinot.

Iso Masih – birinchi va oxirgi

⁹ Men – Iso Masihning qayg'u-hasrati, saltanati va sabr-qanoatiga sizlar bilan sherik bo'lgan birodaringiz Yuhannoman. Xudoning kalomi tufayli va Iso Masih uchun shohidlik berganim sababli Patmos oroliga surgun qilingan edim. ¹⁰ Rabbimiz Isoning tirilishi qutlanadigan kunda men Ilohiy Ruhning ta'sirida qoldim. Birdaniga orqamdan karnay ovozig'a o'xshash kuchli bir nido eshitdim: “[Men Ibtido va Intiho, Avvaliyu Oxiridirman.] ¹¹ Ko'rganlaringni kitobga yozib bor va Asiyadagi yetti jamoatga – Efes, Izmir, Pergam, Tiyatira, Sardis, Filadelfiya va Laodikiya shaharlaridagi jamoatlarga yubor”.

¹² Men bilan gaplashayotgan Kimsani ko'rish uchun o'girildim. Shunda yetti oltin shamdonni ko'rdim. ¹³ Shamdonlar o'rtasida bo'yi baravar uzun rido kiygan va ko'ksiga oltin kamar bog'lagan Inson O'g'liga^b o'xshash bir Kimsa ko'rindi. ¹⁴ Uning boshi, sochlari bamisli oq yung, qordek oppoq, ko'zlari esa otash alangasidek chaqnardi. ¹⁵ Uning oyoqlari ko'rada qizdirilgan yaltiroq misga o'xshardi, ovozi ko'p suvlarning shov-shuvini eslatardi. ¹⁶ O'ng qo'lida yetti yulduzni tutib turar, og'zidan o'tkir dudama qilich chiqazib turar edi. Uning yuzi kunning qizig'ida balqiydigan quyoshday balqib turardi.

¹⁷ Uni ko'rishim bilanoq, Uning oyoqlari ostiga jonsiz kabi yiqildim. U esa o'ng qo'lini ustimga qo'yib, shunday dedi: “Qo'rqma! Men Avvaliyu Oxiridirman. ¹⁸ Tirikman. O'lgan edim va mana, abadulabad tirikman. Omin. O'lim va tamug'^c ochqichlari Mendadir. ¹⁹ Shunday qilib, nimalar ko'rding, nimalar bo'lyapti, bundan so'ng nimalar yuz beradi, hammasini yozib bor. ²⁰ O'ng qo'limda sen ko'rgan yetti yulduz va yetti oltin shamdon siriga kelsak, yetti yulduz – yetti jamoatning farishtalari, yetti shamdon esa – yetti jamoatdir”.

^a 1:8 IBTIDO VA INTIHO: aslida “Alfa va Omega”, ya'ni yunon alifbesining birinchi va so'nggi harflari; borliqning boshida va oxirida turgan Parvardigor va Iso Masihning epitetidir; aynan qarang: 21:6, 22:13.

^b 1:13 INSON O'G'LI: Iso Masihning unvoni; lug'atga qarang.

^c 1:18 TAMUG': yunoncha “hades”; lug'atga qarang, yana qarang: Matto 16:18-19.

2-BOB

Efes shahridagi Masih jamoatiga

¹“Efesdagi jamoatning farishtasiga yoz:

Yetti yulduzni o'ng qo'lida Tutguvchi, yettita oltin shamdon orasida Yuruvchi shunday deydi: ²Sening ishlaring, mehnating, sabr-toqatingni bilaman, buzuq odamlarni ko'tara olmasligingni ham bilaman. Havoriy bo'lmagan holda o'zlarini havoriy deb aytganlarni sinading va yolg'onini fosh qilding. ³Ha, sabr-toqating bor. Mening nomim uchun ko'pni boshdan kechirding va charchamading. ⁴Biroq senga bir e'tirozim borki, sen ilk muhabbatdan ayniding. ⁵Endi qayerdan tushganingni esla! Tavba qil va avvalgi ishlaringni qilib yur. Aks holda, tavba qilmasang, qo'qqisidan sening yoningga kelib, shamdoningni joyidan siljitib yuboraman. ⁶Lekin sendagi yaxshi fazilat shuki, sen nikolaychilarning^a ishlaridan nafratlanasan. Men ham ulardan nafratlanaman.

⁷Ruhning jamoatlarga aytayotgan gaplarini qulog'i bor kishi eshitsin. G'olibga Xudoning jannatidagi hayot daraxti mevasidan yeyishni ehson etaman”.

Izmir shahridagi Masih jamoatiga

⁸“Izmirdagi jamoatning farishtasiga yoz:

O'lgan bo'lib, tirilib Kelgan, Birinchi va Oxirgi shunday deydi: ⁹Sening [ishlaring,] qayg'ularing, kambag'alligingni bilaman. Ammo holbuki, sen boysan! O'zlarini yahudiy deganlarning haqoratlarini ham bilaman. Ular yahudiy emas, balki shayton yig'inidirlar. ¹⁰Boshga tushadigan azob-uqubatlardan hech qo'rqma. Mana, iblis sizlarni sinash uchun orangizdan ba'zilarni olib zindonga tashlaydi, o'n kungacha azob chekasizlar. O'lingacha sodiq qol, shunda Men senga hayot tojini beraman.

¹¹Ruhning jamoatlarga aytayotgan gaplarini qulog'i bor kishi eshitsin. G'olib kelgan ikkinchi o'limdan^b hech bir zarar ko'rmaydi”.

Pergam shahridagi Masih jamoatiga

¹²“Pergamdagi jamoatning farishtasiga yoz:

O'tkir dudama qilich Sohibi shunday deydi: ¹³[Sening ishlaringni bilaman.] Shaytonning taxti bo'lgan joyda yashayotganingni bilaman. Mening nomimga ixlos qo'yding. Hatto orangizdagi sodiq shohidim Antipa shayton o'tirgan yerda shahid bo'lgan kunlarda ham sen Menga bo'lgan imoningdan qaytmading. ¹⁴Lekin senga bir oz e'tirozim bor: orangizda Bal'om^c ta'limotini tutuvchilar bor. Bal'om Isroil o'g'illarini yo'ldan urish uchun Boloqni^d tashviq qilgan edi, Boloq esa ularni butga qurbon qilingan go'sht yeyishga va zinokorlik qilishga unatdi. ¹⁵Shuningdek, sening ichingda nikolaychilar ta'limotini tutuvchilar ham bor. ¹⁶Endi tavba qil! Aks holda men zudlik bilan oldingga borib, O'z og'zimdagi qilich bilan o'sha gunohkorlarga qarshi jang qilaman.

¹⁷Ruhning jamoatlarga aytayotgan gaplarini qulog'i bor kishi eshitsin. G'olibga sirli manna^e va bir oq tosh beraman. Bu toshning ustiga yangi bir ism yozilganki, uni toshni olgan kishidan boshqa hech kim bilmaydi”.

Tiyatira shahridagi Masih jamoatiga

¹⁸“Tiyatiradagi jamoatning farishtasiga yoz:

Ko'zlari otash alangasiday chaqnoq va oyoqlari yaltiroq misday porloq Xudoning O'g'li shunday deydi: ¹⁹Sening ishlaring, sevging, imoning, fidoyiliging va sabringni bilaman. Oxirgi ishlaring avvalgisidan ko'proq ekanini ham bilaman. ²⁰Lekin senga bir e'tirozim bor: Izavel degan xotinga yo'l qo'yibsan. U o'zini payg'ambar deb, qullaringa zinokorlik etishni va butga qurbon qilingan narsani yeyishni targ'ib qilib, ularni to'g'ri yo'ldan ozdirmoqda. ²¹Tavba qilishi uchun unga muhlat berdim, ammo u zinokorligidan tavba qilmoqchi emas. ²²Mana, Men uni xastalik to'shagiga yotqizaman. U bilan birga zino qilganlarni ham, bordiyu qilmishlaridan tavba qilmasalar, buyuk kulfatga duchor qilaman. ²³Uning farzandlariga o'lim urug'ini yog'diraman. Shunda butun jamoatlar Men ko'ngil va qalblarni sinab ko'rguvchi ekanimni bilib oladilar. Orangizdagi har bir kishini o'z qilmishiga yarasha taqdirlayman.

²⁴Tiyatirada qolgan va bu ta'limotga ergashmagan, go'yo “shaytonning teranliklari” deyilgan sirlarga bosh suqmagan boshqalarning hammasiga aytaman: sizlarga boshqa og'irlik solmayman. ²⁵Faqat Men kelgunimga qadar, sizda bor bo'lganni qattiq ushlanglar. ²⁶G'olib kelgan va oxirigacha Mening ishlaringga ergashganga

^a 2:6 NIKOLAYCHILAR: imonlilarni butparastlik va axloqsizlik yo'lga tortgan guruh bo'lsa kerak; yana qarang: 15-oyat.

^b 2:11 IKKINCHI O'LIM: jaxannam; aynan qarang: 20:14 va 21:8.

^c 2:14 BAL'OM: lug'atga qarang.

^d 2:14 BOLOQ: lug'atga qarang.

^e 2:17 MANNA: lug'atga qarang.

xalqlar ustidan hukmronlik qilishni ato etaman.²⁷⁻²⁸ Bu iqtidorni Menga Otam ato qilgan, Men esa uni shogirdimga ato etaman. U temir tayoq ila xalqlarga cho‘ponlik qiladi, ular esa sopol idish singari sinib ketadi. Unga tong yulduzini ham ato qilaman.

²⁹Ruhning jamoatlarga aytayotgan gaplarini qulog‘i bor kishi eshitsin”.

3-BOB

Sardis shahridagi Masih jamoatiga

¹“Sardisdagi jamoatning farishtasiga yoz:

Xudoning yetti Ruhiga va yetti yulduzga Molik shunday deydi: Sening ishlarini bilaman. Sening go‘yo tirik degan noming bor, ammo o‘liksan. ²Bedor bo‘l! O‘lishga yuz tutmagan nimang qolgan bo‘lsa, tuzatib qo‘y. Sening ishlarini Xudoyim oldida tugal emasligini aniqladim. ³Nima eshitgan va qabul qilgan bo‘lsang, eslab amalga oshir va tavba qil. Agar bedor bo‘lmasang, Men o‘g‘riday bosib kelaman, sen esa qaysi soatda seni bosib olishimni bilmaysan. ⁴Biroq Sardisda o‘z kiyimlarini bulg‘atmagan bir necha odamlar bor. Ular Men bilan birga oq kiyimda yuradilar, ular bunga loyiqdir. ⁵Kimki g‘olib kelsa, shunday oq kiyim kiyadi. Men uning nomini hayot kitobidan o‘chirmayman, Otam Xudo va Uning farishtalari oldida uning nomini tan olaman.

⁶Ruhning jamoatlarga aytayotgan gaplarini qulog‘i bor kishi eshitsin”.

Filadelfiya shahridagi Masih jamoatiga

⁷“Filadelfiyadagi jamoatning farishtasiga yoz:

Muqaddas va Haq, Dovudning kalitiga Molik, ochganini hech kim bekita olmaydigan, bekitganini esa hech kim ocha olmaydigan Zot shunday deydi: ⁸Sening ishlarini bilaman. Mana, oldingdagi eshikni ochdim, uni hech kim bekita olmaydi. Senda kuch ko‘p emas, ammo Mening so‘zimni saqlading, nomimni inkor etmading. ⁹Mana, shayton yig‘inidan bo‘lganlarni Men nima qilarkanman? Ular o‘zlarini yolg‘ondan yahudiy deyдилar, ammo yahudiy emaslar. Men ularni shunday ko‘yga solamanki, kelib sening oyog‘ingga sajda qiladilar, Men seni naqadar sevganimni bilib oladilar. ¹⁰Sen Mening sabr qilish haqidagi amrimni bajo keltirding, shuning uchun Men yer yuzi bo‘ylab yashovchilarni sinash uchun yuboriladigan vasvasa soatidan seni asrayman. ¹¹Men tezda kelaman. Qo‘lingda nimang bo‘lsa, mahkam tut, zinhor biror kimsa tojingni tortib olmasin. ¹²G‘olibni Men Xudoyimning ma‘badida ustun qilaman, u boshqa u yerdan chiqmaydi. Uning peshanasiga Xudoyimning nomini, shuningdek, Xudoyim oldidan, osmondan tushadigan Xudoyimning shahri – yangi Quddusning nomini va O‘zimning yangi nomimni ham yozaman.

¹³Ruhning jamoatlarga aytayotgan gaplarini qulog‘i bor kishi eshitsin”.

Laodikiya shahridagi Masih jamoatiga

¹⁴“Laodikiyadagi jamoatning farishtasiga yoz:

Omin^a, ishonchli va haqiqiy Shohid, Xudo yaratganlarining Boshlig‘i shunday deydi: ¹⁵Sening ishlarini bilaman, sen na sovuq va na issiqsan. O, qani edi yo sovuq, yo issiq bo‘lsang! ¹⁶Sen issiq ham, sovuq ham emas, balki iliq bo‘lganing uchun seni og‘zimdan chiqarib yuboraman. ¹⁷Sen: “Boyman, boyib ketdim, hech narsadan kam-ko‘stim yo‘q”, – deysan-u, ammo ayanchli, achinarli, qashshoq, ko‘r va yalang‘och ekanligingni bilmaysan! ¹⁸Senga maslahat beraman: boyishing uchun Mendan o‘tda toblangan oltin, yalang‘ochlik aybing ko‘rinmasligi uchun oq kiyim, ko‘rishing uchun ko‘zga surtadigan malham sotib ol. ¹⁹Men kimni sevsam, uning gunohini fosh qilaman va adabini beraman. Shunday ekan, g‘ayratga kel va tavba qil.

²⁰Mana, Men eshik oldida turib, taqillatyapman. Kimda-kim ovozimni eshitib eshikni ochsa, Men uning yoniga kiraman; Men u bilan, u Men bilan kechki ovqatni baham ko‘ramiz. ²¹G‘olibga O‘zim bilan birga taxtimda o‘tirishni ato etaman. Chunki Men ham g‘olib kelib, Otam bilan birga Uning taxtida o‘tirdim.

²²Ruhning jamoatlarga aytayotgan gaplarini qulog‘i bor kishi eshitsin”.

4-BOB

Arshi A‘lo

¹Shundan keyin bir qaragan edim, osmonda lang ochiq bir eshikni ko‘rdim. Ilgari men bilan gaplashgan karnay sadosiga o‘xshash o‘sha ovoz yana eshitildi: “Bu yoqqa chiq, bundan keyin nima yuz berishini senga ko‘rsataman”.

^a 3:14 OMIN: “barqaror”, “shunday bo‘lsin” degan duo iborasi. Bu yerda Masihning unvoni bo‘lib “ishonchli”, “haqiqiy” demakdir; yana qarang: 2-Korinfliklar 1:20.

² Shu payt men Ilohiy Ruhning ta'sirida qoldim. Bir qaragam, osmonda bir taxt – Arshi A'lo turar, unda bir Siymo o'tirar edi. ³ O'tirgan Siymo olmos va la'lga o'xshash yaltiroq edi. Arshi A'lo atrofida zumradnamo kamalak bor edi. ⁴ Tevarakda yana yigirma to'rtta taxt turar, bu taxtlarda boshlarida oltin toj va oq kiyim kiygan yigirma to'rt nafar oqsoqol o'tirar edi. ⁵ Arshi A'lodan chaqmoq chaqib, momaqaldiroqning guldiragan ovozi kelardi. Arshi A'lo oldida Xudoning yetti Ruhi bo'lgan yettita mash'al yonib turardi. ⁶ Arshi A'loning old qismida oynaga o'xshagan, billurday dengiz bor edi.

Arshi A'loning o'rta qismi va atroflarida to'rtta jondor turar edi, ularning oldi va orqasi ko'zlar bilan qoplangan edi. ⁷ Birinchi jondor arslonga, ikkinchisi buzoqqa o'xshar edi, uchinchi jondorning yuzi odamsimon, to'rtinchisi esa uchayotgan burgutga o'xshar edi. ⁸ Bu to'rt jondorning har birining oltita qanoti bor edi. Ular ichin-tashin, har taraflama ko'zlar bilan qoplangan edi. Kechasiyu kunduzi ular tinmay shu so'zlarni takrorlaydi:

“Azaldan bor bo'lgan, hozir bor,
Kelajakda ham bor bo'lg'usi
Sarvari koinot, Tangri Taolo
Muqaddas, muqaddas, muqaddasdir!”

⁹ Jondorlar Arshi A'loda o'tirgan, to abad barhayot Siymoga izzat-ikrom va shukronalar qilishi bilan, ¹⁰ yigirma to'rt nafar oqsoqol taxtdagi to abad barhayot Siymo oldida yerga yaslanib, sajda qilib, tojlarini taxt oldiga tashlab, shunday deydilar:

¹¹ “Yo Rabbimiz, yo Xudoyimiz!
Sen shon-shuhrat, izzat-ikrom,
Kuch-qudratni egallashga loyiqsan.
Zero Sen butun borliqni yaratding,
Hamma narsa Sening irodang ila vujudga keldi”.

5-BOB

Muhrli kitob va Qo'zi

¹ Arshi A'loda o'tirgan Siymoning o'ng qo'lida ichi ham, tashi ham yozuvdan iborat, yettita muhr bilan muhrlangan bir kitob ko'rdim. ² Kuchli bir farishta baland ovoz bilan: “Kitobni ochishga va uning muhrlarini yechishga kim loyiq?” – deya e'lon qilayotganini ko'rdim. ³ Biroq na osmonda, na yer yuzida, na yer ostida kitobni ocha oladigan yoki ichiga nazar sola oladigan biror kimsa yo'q edi. ⁴ Kitobni ochib o'qishga yoki hatto ichiga nazar solishga ham loyiq biror kimsa topilmaganligidan, men ko'p yig'ladim. ⁵ Shunda oqsoqollardan biri menga: “Yig'lama! – dedi. – Mana, Yahudo qabilasidan bo'lgan Arslon, Dovud zotidan bo'lgan G'olib kitobni ochib, yetti muhrni yechishga qodir”.

⁶ To'rt jondor va oqsoqollar qurshab olgan Arshi A'loning o'rtasida bo'g'izlangan kabi bir Qo'zi turganini ko'rdim. Qo'zining yetti shoxi va yetti ko'zi bor edi; bular Xudoning yer yuziga yuborgan yetti Ruhidir. ⁷ Qo'zi kelib, Arshi A'loda o'tirgan Siymoning o'ng qo'lidan kitobni oldi. ⁸ U kitobni olganda, to'rt jondor va yigirma to'rt oqsoqol Qo'zining oldida yerga yuz tuban yiqilishdi. Har birining qo'lida bir chang va xushbo'y tutatqilarga to'la oltin kosalar bor edi. Xushbo'y tutatqilar – azizlarning duoyu ibodatlarini demakdir. ⁹ Ular quyidagicha yangi qo'shiq aytishar edi:

“Sen kitobni olishga,
Uning muhrlarini yechishga loyiqsan!
Chunki Sen bo'g'izlangan eding,
O'z qoning evaziga har bir qabila, til, xalq va millatdan
Xudo uchun odamlarni qo'lga kiritding.

¹⁰ Bizni Xudoyimizga shohlar va ruhoniylar qilding,
Bizlar yer yuzida hukm surajakmiz”.

¹¹ Keyin Arshi A'lo, jondorlar va oqsoqollarning atrofida ko'p farishtalarni ko'rdim, ularning ovozlari eshitdim. Ularning sanog'iga yetib bo'lmas, ming-minglab, lak-lak edilar. ¹² Ular baland ovoz bilan derdilar:

“Bo'g'izlangan Qo'zi kuch-qudrat, boylik,
Donishmandlik, saltanat, shuhratu shavkat,
Hamdu sanolarga sazovordir!”

¹³ Ko'kdayu yerdagi, yer ostidagi, dengiz yuzidagi va ichidagi har bir maxluqot, har bir mavjudotning

shunday deganini eshitdim:

“Arshi a’loda o’tirgan Xudo va Qo’zi
Abadulabad hamdu sanolar, shon-shuhratlar,
Izzat-ikrom va saltanatga sazovordir!”

¹⁴To’rt jondor: “Omin!” – dedilar. Yigirma to’rt oqsoqol esa yuz tuban yiqilib, [ilalabad barhayot Bo’lganga] sajda qildilar.

6-BOB

Dastlabki olti muhrni buzish

¹Keyin men Qo’zining yetti muhrdan birini buzganini ko’rdim. O’sha paytda to’rt jondordan biri momaqaldiroqqa o’xshash ovoz bilan: “Chiqib qaragin!” – deganini eshitdim. ²Men bir qaragam, bir oq otni, ustida kamalagi bor suvorini ko’rdim. Unga bir toj berildi. U g’oliblarcha yo’lga otlandi, yana g’alaba qozonishga chiqdi.

³Qo’zi ikkinchi muhrni buzganda, ikkinchi jondor: “Chiqib qaragin!” – deganini eshitdim. ⁴Shu payt boshqa jiyron ot chiqib qoldi. Otliqqa katta qilich – insonlar bir-birini zolimlarcha o’ldirishi uchun dunyodan tinchlikni olish qudrati berildi.

⁵Qo’zi uchinchi muhrni buzganda, uchinchi jondor: “Chiqib qaragin!” – deganini eshitdim. Bir qaragam, qora bir ot chiqayotganini ko’rdim. Otliqning qo’lida tarozi bor edi. ⁶Men to’rt jondorning orasidan shunday bir ovoz eshitganday bo’ldim: “Bir tog’ora bug’doy bir kumush tangaga^a, uch tog’ora arpa bir kumush tangaga. Ammo zaytun yog’i va sharobga zarar yetkazma!”

⁷Qo’zi to’rtinchi muhrni buzganda, “Chiqib qaragin!” degan to’rtinchi jondorning ovozini eshitdim. ⁸Bir qaragam, bir saman ot chiqayotgan ekan. Otga mingan suvorining nomi O’lim edi. Tamug’^b uning ketidan kelayotgan edi. Ularga qilich bilan, qahatchilik va o’lat bilan, yerning vahshiy hayvonlari bilan odamlarni qirish uchun yerning to’rtidan bir qismi ustidan hokimlik berildi.

⁹Qo’zi beshinchi muhrni buzganda, Xudoning kalomi va bergan shahodatlarini tufayli shahid bo’lganlarning jonlarini qurbongoh poyasida ko’rdim. ¹⁰Baland ovoz bilan faryod qilib shunday derdilar: “Ey muqaddas va haqqoniy Hukmdor, qachongacha hukm etmay va dunyoda yashayotganlardan qonimizning intiqomini olmay turasan?” ¹¹Ularning har biriga oq libos berildi. O’zlari kabi o’ldiriladigan hamkor va birodarlari soni to’lmagunga qadar, qisqa bir muddat tinch qolishlari ularga aytili.

¹²Qo’zi oltinchi muhrni buzganda, qaragam, buyuk zilzila bo’layotganini ko’rdim. Quyosh xuddi qora xirqaga burkangandek qorong’ilashdi, oy esa laxta qonga aylandi. ¹³Kuchli shamol anjir daraxtini silkitganda xom anjirlar yerga qanday to’kilsa, osmondagi yulduzlar ham xuddi shunday yer yuziga to’kildi. ¹⁴Osmon daftarday o’ralib, yo’qolib ketdi. Har bir tog’ va orol joyidan siljidi. ¹⁵Dunyoning shohlariyu mansabdorlari, boylari, mingboshilari, zo’ravonlari, erkinu tutqinlar – bari g’orlarga va tog’larning qoyalari orasiga yashirindilar. ¹⁶Ular tog’u qoyalarga: “Ustimizga qulang, taxtda o’tirgan Siymodan va Qo’zining g’azabidan bizni asrang! ¹⁷Uning buyuk qahr-g’azab kuni keldi-ku! Unga kim bardosh bera oladi?!” – deb yolvorar edilar.

7-BOB

Muhrlangan 144000 kishi

¹Shundan keyin yer yuzining to’rt burchagida turgan to’rt nafar farishtani ko’rdim. Yel esib, yerga ham, dengizga ham, biron daraxtga ham tegmasin deb, ular yer yuzining to’rt shamolini ushlab turar edilar.

²So’ngra men barhayot Xudoning muhrini ushlab turgan, kunchiqardan chiqayotgan boshqa bir farishtani ko’rdim. U yerga va dengizga zarar yetkazish uchun qudrat olgan to’rtta farishtaga baland ovoz bilan xitob qildi: ³“Xudoyimizning qullari peshanalariga muhr bosmagunimizcha, na yerga, na dengizga, na daraxtlarga biron zarar yetkazmanglar!”

⁴Men muhrlangan kishilarning sonini eshitdim. Bani Isroil qabilalarining barchasidan yuz qirq to’rt ming kishi muhrlangan edi:

⁵Yahudo qabilasidan o’n ikki ming kishi muhrlangan edi.
Ruben qabilasidan o’n ikki ming,

^a 6:6 KUMUSH TANGA: yunoncha “dinor” – taqriban bir kunlik ish haqi; ko’rsatilgan narxlar og’ir qaxatchilik davrini bildiradi.

^b 6:8 TAMUG’: yunoncha “hades”; lug’atga qarang.

Gad qabilasidan o'n ikki ming,
⁶ Osher qabilasidan o'n ikki ming,
Naftoli qabilasidan o'n ikki ming,
Manashe qabilasidan o'n ikki ming,
⁷ Shim'o'n qabilasidan o'n ikki ming,
Leviy qabilasidan o'n ikki ming,
Issoxor qabilasidan o'n ikki ming,
⁸ Zavulun qabilasidan o'n ikki ming,
Yusuf qabilasidan o'n ikki ming,
Benyamin qabilasidan o'n ikki ming kishi muhrlangan edi.

Oq kiyimli olomon

⁹ Shundan keyin qarasam, har xil millatdan, barcha qabilalar, xalqlar va tillardan bo'lgan, uning hisobiga yetib bo'lmaydigan darajada ulkan bir olomon Arshi A'lo oldida, Qo'zining huzurida turardi. Hammasi oq libos kiyib, qo'llarida xurmo novdasini tutar edilar. ¹⁰ Ular baland ovoz bilan: "Najotkorlik taxtda o'tirgan Xudoyimizga va Qo'ziga xosdir!" – deb xitob qilishar edi. ¹¹ Hamma farishtalar taxt, oqsoqollar va to'rt jondorning atrofida turar edilar. Taxtning oldida o'zlarini yuz tuban yerga tashlab, Xudoga sajda qilib, bunday aytishar edi:

¹² "Omin!
Hamdu sanolar, shon-shuhrat, donishmandlik,
Shukronayu sharaflar, qudrat va saltanat
Abadulabad bizning Xudoyimizga xosdir!
Omin".

¹³ Oqsoqollardan biri gap boshlab mendan so'radi:

– Oq libos kiygan bu odamlar kim, ular qayerdan kelganlar?

¹⁴ – Ey taqsir, buni siz bilasiz, – dedim men. U menga shunday aytdi:

– Bular buyuk qayg'udan o'tib chiqqanlar. Liboslarini yuvib, Qo'zining qoni bilan oqartirganlar. ¹⁵ Shuning uchun ular Xudoning taxti oldida turadilar va Uning ma'badida kecha-kunduz xizmat qiladilar. Taxtda O'tirgan esa chodirini ularning ustiga quradi. ¹⁶ Ular boshqa och qolmaydilar ham, chanqamaydilar ham. Endi na quyosh, na biron-bir jazirama ularni qizitmaydi. ¹⁷ Chunki taxt o'rtasidagi Qo'zi ularni boqadi, obi hayot buloqlariga olib boradi. Xudo ularning ko'z yoshlarini butunlay artib yuboradi.

8-BOB

Yettinchi muhrni buzish

¹ Qo'zi yettinchi muhrni buzganda, osmon yarim soatcha sukunatda qoldi. ² Men Xudoning huzurida turgan yetti farishtani ko'rdim. Ularga yettita karnay berildi.

³ Boshqa bir farishta kelib, qurbongohning oldida turdi. Uning qo'lida xushbo'y tutatqilar tutatishga moslangan oltin idish bor edi. Arshi A'lo oldidagi oltin qurbongoh ustida bag'ishlasin deb, barcha azizlarning ibodatlari bilan qorishtirish uchun unga ko'p xushbo'y tutatqilar berildi. ⁴ Azizlarning ibodatlari bilan tutatqilarning tutuni farishtaning qo'lidan Xudoning oldiga ko'tarildi. ⁵ Farishta tutatqi tutatayotgan idishni oldi-yu, uni qurbongohdagi otash bilan to'ldirib, yer yuziga uloqtirib yubordi. O'shanda gulduros sadolari yangrab, yashinlar chaq nab, zilzila boshlandi.

Yetti oxirzamon karnayi

⁶ Keyin qo'llarida yetti karnay tutgan yetti farishta karnay chalishga chog'landilar.

⁷ Birinchi farishta karnay chaldi. Qon aralash do'l va otash paydo bo'ldi va yer yuziga yog'dirildi. Yerning uchdan biri, daraxtlarning uchdan biri va butun o't-o'lanlar yonib ketdi.

⁸ Ikkinchi farishta karnay chaldi. Xuddi lovullab yonayotgan katta tog' dengizning ichiga otilganday bo'ldi va dengizning uchdan biri qonga aylandi. ⁹ Dengizdagi jonli maxluqlarning uchdan bir qismi o'ldi va kemalarning uchdan bir qismi nobud bo'ldi.

¹⁰ Uchinchi farishta karnay chaldi. Osmondan mash'al bo'lib yonayotgan ulkan bir yulduz daryolarning uchdan biriga, shuningdek, suv buloqlariga tushdi. ¹¹ Bu yulduzning oti Erman edi. Suvlarning uchdan bir qismi ermanga aylandi, shunday taxirlashib ketgan suvdan ichib ko'p odamlar o'ldi.

¹² To'rtinchi farishta karnay chaldi. Quyoshning uchdan biri, oyning uchdan biri va yulduzlarning uchdan biri zararlandi. Natijada ularning uchdan bir qismi qorong'ilashdi, kunduzning ham, tunning ham uchdan bir

qismi yorug'siz qoldi.

¹³ Keyin qarasam, osmonning o'rtasida uchib borayotgan bir burgut^a baland ovoz bilan shunday deganini eshitdim: "Karnaylarini chaladigan boshqa uchta farishtaning karnay sadosidan yer yuzida yashayotganlarning holiga voy, voy, voy!"

9-BOB

Beshinchi karnay: tubsizlik qa'ridan chiqqan chigirtkalar

¹ Beshinchi farishta karnay chaldi. Osmondan yerga tushgan bir yulduzni ko'rdim. Unga tubsizlik qa'rining kaliti berilgan edi. ² U tubsizlik qa'rining qulfini ochdi. Tubsizlik qa'ridan katta o'choqdan o'rlayotgan dudga o'xshash tutunlar chiqdi. Tubsizlik qa'ridan o'rlayotgan tutundan quyosh va havo qorong'ilashib ketdi.

³ Tutundan chigirtkalar chiqib, yer yuziga tarqaldi. Ularga yer yuzidagi chayonlarning kuchiga o'xshash bir kuch berilgan edi. ⁴ Chigirtkalarga yer yuzidagi o't-o'lanlarga ham, birona ko'kalamzor yoki daraxtga ham tegmanglar, faqat peshanalarida Xudoning muhri bo'lmagan odamlargagina zarar yetkazinglar, deb buyurildi. ⁵ Chigirtkalarga odamlarni o'ldirishga emas, faqat ularga besh oy azob berishga ruxsat etildi. Ular bergan azob esa chayon insonni chaqqandagi azobday edi. ⁶ Bu hodisa sodir bo'ladigan kunlarda insonlar o'limni izlaydilar, ammo uni topa olmaydilar. O'limni istab qoladilar, ammo o'lim ulardan qochadi.

⁷ Chigirtkalarining ko'rinishi jangga shaylangan otlarga o'xshar edi. Ularning boshida oltin tojga o'xshash buyumlar bor, yuzlari esa odamsimon edi. ⁸ Sochlari ayollar sochiga, tishlari esa arslon tishiga o'xshar edi. ⁹ Ko'kraklari xuddi temir zirhday, qanotlarining tovushi esa urushga yelib borayotgan tumonat otlaru jang aravalarining tovushini eslatar edi. ¹⁰ Chayonlarga o'xshash dumlari va nishlari bor edi. Insonlarga besh oy zarar yetkazish uchun olgan qudratlari o'sha dumlarida edi. ¹¹ Ularning ustida tubsizlik qa'rining farishtasi hukmronlik qiladi. Bu farishtaning oti yahudiycha Abaddo'n, yunoncha Apollion^b demakdir.

¹² Birinchi "voy" o'tdi, mana bundan keyin yana ikkita "voy" bor.

Oltinchi karnay: otliq qo'shinlar

¹³ Oltinchi farishta karnay chaldi. Xudo huzuridagi oltin qurbongohning to'rtta shoxi tomondan bir ovoz eshitdim. ¹⁴ Bu ovoz qo'lida karnay bo'lgan oltinchi farishtaga: "Buyuk Frot daryosi bo'yida bog'lab qo'yilgan to'rt farishtani yechib yubor!" – dedi.

¹⁵ Insonlarning uchdan birini o'ldirsin deb, o'sha soat, o'sha kun, o'sha oy va o'sha yil uchun hozir turgan to'rtta farishta bo'shatib yuborildi. ¹⁶ Otliq qo'shinlar soni ikki yuz million edi, men ularning sonini eshitdim. ¹⁷ Men vahiyda otlar bilan suvorilarni bunday holatda ko'rdim: ularning olov, lojuvard va oltingugurt rangli zirhlari bor edi. Otlarning boshi arslon boshiga o'xshar, og'izlaridan olov, tutun va oltingugurt chiqib turar edi. ¹⁸ Insoniyatning uchdan biri bu uch balodan – otlar og'zidan chiqayotgan olov, tutun va oltingugurtdan o'ldi. ¹⁹ Chunki otlarning kuchi og'zi va dumlaridadir. Dumlarida ilonga o'xshagan boshlari bor, bu boshlari bilan zarar yetkazadilar.

²⁰ Bu balolardan omon qolgan insonlar esa o'z qilmishlaridan tavba qilmadilar. Jinlarga bosh egishdan, ko'rolmaydigan, eshitolmaydigan, yurolmaydigan oltin, kumush, mis, tosh va yog'och butlarga sajda qilishdan voz kechmadilar. ²¹ O'zlarining qotillik, jodugarlik, zinokorlik va o'g'riliklaridan ham tavba qilmadilar.

10-BOB

Farishta va kitobcha

¹ Men osmondan tushayotgan, bulutga burkangan kuchli boshqa bir farishtani ham ko'rdim. Uning boshi uzra kamalak bor edi. Yuzi quyoshday yaltirar, oyoqlari olov ustunlariday lovullab turar edi. ² Uning qo'lida ochilgan bir kitobcha bor edi. U o'ng oyog'ini dengiz ustiga, chap oyog'ini esa yer yuziga qo'yganicha, ³ arslon bo'kirganday kuchli ovoz bilan hayqirdi. U hayqirgan mahalda yettita momaqaldiroq ham o'z tovushlari bilan gapga kirdi. ⁴ Yettita momaqaldiroq o'zicha gapira boshlaganda, men yozmoqchi bo'ldim. Lekin osmondan:

– Yettita momaqaldiroqning gaplarini yozma, muhrlab sir saqla! – degan tovush eshitdim.

⁵ Dengiz va yer yuzida turgan, men ko'rgan farishta o'ng qo'lini osmonga ko'tardi. ⁶ Osmon va undagi borliqni, yer va ustidagi borliqni, dengiz va ichidagi borliqni yaratgan, abadulabad barhayot bo'lgan

^a 8:13 Boshqa qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha, "farishta".

^b 9:11 ABADDO'N...APOLLION: ikkovi ham "halokat", "halok qiluvchi" demakdir; yana qarang: Zavur 87:12-13.

Parvardigor haqi qasam ichib, farishta dedi:

– Endi muhlat uzaymaydi. ⁷ Mana, yettinchi farishta karnay chalib ovoz beradigan kunlarda, Xudo O‘z qullari – payg‘ambarlarga ma‘lum qilgan O‘zining sirli murod-maqsadini butkul amalga oshirgay.

⁸ Osmondan eshitilgan ovoz menga yana gapirib:

– Bor, dengiz va yer ustida turgan farishtaning qo‘lidagi ochiq kitobchani ol, – dedi. ⁹ Men farishtaning yoniga borib:

– Kitobchani menga bergil, – dedim. Farishta menga:

– Kitobchani olib, uni yegin! Qorningda bir taxirlik hosil qiladi, ammo og‘zing asalday shirin bo‘ladi, – dedi.

¹⁰ Men kitobchani farishtaning qo‘lidan olib yedim. Og‘zim asaldek shirin bo‘ldi. Ammo uni yeganimdan keyin qornim achishib ketdi. ¹¹ So‘ngra farishta menga:

– Sen yana ko‘p xalqlar, millatlar, tillar va podshohlar haqida bashorat qilishing kerak, – dedi.

11-BOB

Ikki oxirzamon shohidi

¹ Menga hassaga o‘xshash bir qamish berilib, shunday deyildi: “Tur, Xudoning ma‘badini va qurbongohni o‘lchab chiq, unda sajda qiluvchilarni sanab chiq. ² Lekin ma‘badning tashqarisidagi hovlini qoldir, uni o‘lchama. Chunki u yer majusiylarga berilgan. Ular tabarruk shaharni qirq ikki oy oyoq osti qiladilar. ³ Men ikki shohidimga qudrat beraman, ular jul^a kiygan holda bir ming ikki yuz oltmish kun payg‘ambarlik qiladilar”.

⁴ Bular dunyoning Rabbi oldida turajak ikkita zaytun daraxti va ikkita mash‘aldir. ⁵ Agar kim ularga ozor bermoqchi bo‘lsa, og‘izlaridan o‘t chiqib, dushmanlarini yeb bitiradi. Ularga ozor berishni istagan shunday o‘ldirilishi kerak. ⁶ Ular payg‘ambarlik qiladigan kunlarda yerga yomg‘ir yog‘masin, deb ko‘k yuzini bog‘lash qudratiga egadirlar. Ular suvni qonga aylantirish va yer yuzini istagan vaqtida turli baloyu ofatlarga yo‘liqtirish qudratiga egadir.

⁷ Ular shahodat berib bo‘lgandan keyin, tubsizlik qa‘ridan chiqqan vahshiy hayvon ular bilan jang qiladi, ularni yengadi va o‘ldiradi. ⁸ Ularning jasadlari buyuk shaharning maydoniga tashlanib qoladi. Bizning Rabbimiz ham o‘sha shaharda xochga mixlangan edi, uning ramziy nomi Sado‘m^b va Misrdir^c. ⁹ Barcha xalqlardan, qabilalardan, turli til va millatlardan bo‘lgan odamlar uch yarim kun ularning jasadlariga ko‘z olaytirib, dafn etishga ruxsat berishmaydi. ¹⁰ Yer yuzida yashayotganlar bundan sevinib xursandchilik qilishadi va bir-birlariga hadyalar yuborishadi. Chunki ikkala payg‘ambar yer yuzida yashovchilarga ko‘p azob bergan edilar.

¹¹ Uch yarim kundan keyin ikki payg‘ambarning vujudiga Xudodan hayot ruhi kirdi va ular oyoqqa turdilar. Ularni ko‘rganlarga qattiq dahshat tushdi. ¹² Ikki payg‘ambar samodan kelgan baland bir ovoznig: “Bu yoqqa chiqinglar!” – deganini eshitiboq, dushmanlarining ko‘z o‘ngida bulut ichida osmonga ko‘tarilishdi. ¹³ O‘sha zahoti shiddatli bir zilzila yuz berdi va shaharning o‘ndan bir qismi quladi. Zilzilada yetti ming kishi nobud bo‘ldi. Qolganlari esa dahshatda qolib, samodagi Xudoga hamdu sano aytishdi.

¹⁴ Ikkinchi “voy” o‘tdi. Mana, uchinchi “voy” tez yaqinlashyapti.

Yettinchi karnay: samodagi hamdu sano

¹⁵ Yettinchi farishta karnay chaldi. Osmonda baland ovozlar yangradi:

“Bu dunyoning hukmronligi Xudovandimizga
Va Uning Masihiga o‘tdi endi.
U abadulabad hukmronlik qiladi”.

¹⁶ So‘ng Xudoning huzurida taxtlarida o‘tirgan yigirma to‘rt nafar oqsoqol yuz tuban yerga tashlandilar va Xudoga sajda qilib dedilar:

¹⁷ “Yo Rabbii, Tangri Taolo,
Har narsaga qodir Sarvari koinot!
Hozir borsan, ilgari bo‘lgansan.
Kelajakda ham bor bo‘lajaksan.
Biz Senga shukrlar qilamiz.

^a 11:3 JUL: motam alomati va payg‘ambar qiyofasi; yana qarang: Matto 11:21, Ibtido 37:34, Zabur 68:12.

^b 11:8 SADO‘M: Xudo elchilariga vahshat qilgan qadimiy shahar; qarang: Ibtido 19-bob.

^c 11:8 MISR: Xudo xalqini asir qilgan mamlakat; ikkovi Xudosiz xalq shohliklarining ramzi.

Sen buyuk qudratingni amalga oshirib,
Shoh o'rnini egallading.

¹⁸ Elu xalqlar g'azabl原因 edi,
Sen ham g'azabga minding.
Ana, o'liklarni hukm qilish vaqt-soati keldi,
Qullaring – payg'ambarlar va azizlarning
Hamda Sendan qo'rqan kattayu kichiklarni
O'z qilmishlariga yarasha taqdirlash vaqt-soati keldi,
Yer yuzini xarob qiluvchilarni xarob qilish vaqt-soati keldi!”

¹⁹ Keyin Xudoning osmondagi ma'badi ochildi. Ma'badda Uning Ahd Sandig'i^a ko'rindi. O'shanda chaqmoq chaqib, momaqaldiraq sadolari yangradi, zilzila boshlandi, shiddatli do'l yog'di.

12-BOB

Tuqqan ayol va ajdaho

¹ Osmonda ajoyib bir alomat – quyoshga burkangan bir ayol paydo bo'ldi. Uning oyoqlari ostida oy va boshida o'n ikki yulduzli toj bor edi. ² Ayol homilador bo'lib, uni to'lg'oq tutar, dard bilan baqirar edi.

³ So'ngra osmonda boshqa bir alomat ko'rindi: yetti boshli, o'nta shoxli, yetti boshiga yetti toj kiygan ulkan qizil ajdaho paydo bo'ldi. ⁴ U dumi bilan osmondagi yulduzlarning uchdan birini sidirib, yerga uloqtirdi. Keyin ajdaho tug'ayotgan ayolning chaqalog'ini yutib yuborish uchun uning oldida kutib turdi.

⁵ Ayol o'g'il tug'di. O'g'lon Xudoning huzuriga, Arshi A'loga keltirildi, chunki u barcha xalqlarni temir hasa bilan boqishi kerak. ⁶ Ayol esa cho'l tomon, Xudo maxsus hozirlagan joyga qochib ketdi. U yerda u bir ming ikki yuz oltmish kun boqilishi lozim.

⁷ Osmonda jang bo'ldi. Mikoil^b va uning farishtalari ajdahoga qarshi urishdilar. Ajdaho ham o'zining farishtalari bilan urushga tushdi. ⁸ Ammo ajdaho g'olib kelmadi. Osmonda ularga boshqa joy qolmadi. ⁹ Ulkan ajdaho – iblis va shayton deb atalgan, butun dunyoni aldab yo'ldan ozdirayotgan o'sha almisoq ilon o'z farishtalari bilan birga yer yuziga otili.

¹⁰ O'shanda samodan baland ovoz bilan aytilgan bu so'zlarni eshitdim:

“Endi Xudoyimiz najotkorligi, qudrati, saltanati
Hamda Uning Masihi hukmronligi o'rnatildi.
Endi birodarlarimizning tuhmatchisi,
Xudoyimiz huzurida ularga kecha-kunduz tuhmat qilayotgan iblis tashqariga otili.

¹¹ Ular Qo'zining qoni sharofati bilan va
O'zlarining shahodat kalomi bilan uni yengdilar.
Ular o'z jonlarini to'lguncha sevmagan edilar.

¹² Shodlaning, ey osmonu falak va unda yashovchilar!
Ammo yer va dengizning holiga voy!
Zero iblis vaqt oz qolganini bilib,
Mudhish qahr-g'azab ila sizning oldingizga tushdi”.

¹³ Ajdaho o'zining yer yuziga otilganini ko'rgach, o'g'il bola tuqqan ayolni ta'qib qila boshladi. ¹⁴ Ayol ilon oldidan cho'l tomon qochib ketdi, o'z joyiga uchib borishi uchun unga katta burgutning ikki qanoti berildi. O'sha yerda u uch yarim yil^c boqilishi lozim. ¹⁵ Ilon esa, uni sel olib ketsin deb, ayolning ketidan quvib, og'zidan daryoday suv to'kdi. ¹⁶ Ammo yer xotinga yordam berdi; yer og'zini ochib, ajdaho quyib yuborgan daryoni yutib yubordi. ¹⁷ Ajdaho ayolga qarshi darg'azab bo'ldi. U ayol naslidan omon qolganlar bilan, ya'ni Xudoning amrini saqlagan va Iso Masihning shahodatiga sodiq qolganlar bilan jang qilgani chiqdi.

13-BOB

Dengizdan chiqqan hayvon

¹ Men dengiz sohilidagi qumloq ustida turgan edim. To'satdan yetti boshli, o'nta shoxli bir hayvon

^a 11:19 AHD SANDIG'I: lug'atga qarang.

^b 12:7 MIKOIL: Xudo xalqini qo'riqlovchi kuchli bosh farishta; qarang: Yahudo 9-bob (Tavrot, Doniel 10:10-21).

^c 12:14 UCH YARIM YIL: yunoncha “bir muddat, muddatlar va yarim muddat” (aynan Doniel 7:25, 12:7). Bu ibora ilgariroq 42 oy va 1260 kun deb belgilangan muddatga to'g'ri kelsa kerak (qarang: 11:2-3, 12:6); musibat muddati cheklanganini bildiradi.

dengizdan chiqayotganini ko'rib qoldim. Shoxlarida o'nta toj bor edi, boshlarida esa kufrona nomlar yozilgan edi. ²Men ko'rgan hayvon qoplonga o'xshar edi. Oyoqlari ayiqning oyog'iga, og'zi esa arslonning og'ziga o'xshar edi. Ajdaho unga o'z qudrati, taxti va buyuk iqtidorini berdi. ³Men hayvonning boshlaridan birini o'lar holatda yaralangan taxlitda ko'rdim. U o'lay deganda, yarasi sog'ayib qoldi. Shunda butun jahon hayvonning ketidan baqrayib, dong qotib qoldi, hayvonga bunday iqtidor bergan ajdahoga sajda qilishdi. ⁴Odamlar: "Bu hayvonga o'xshagan yana kim bor ekan? U bilan kim urisha olar ekan?" – deb hayvonga ham sajda qilishdi.

⁵Hayvonga takabburona va kufrona so'zlar sohadigan og'iz berildi, u qirq ikki oy davomida bu iqtidorini amalda ko'rsatdi. ⁶Xudoga qarshi kufr aytish, Uning nomi va makoni hamda osmonda yashovchilarga qarshi kufrlar yog'dirish uchun hayvon og'zini ochdi. ⁷Unga Xudo azizlari bilan urishish hamda ularni yengishga ruxsat berildi. Unga har bir qabila, xalq, til va millat ustidan hokimlik qilish iqtidori berildi.

⁸Yer yuzida yashayotganlarning hammasi hayvonga sajda qilishadi, faqat dunyo yaratilganidan beri bo'g'izlangan Qo'zining hayot kitobiga ismi qayd bo'lganlar bundan istisnodir.

⁹Qulog'i bor kishi quloq solsin! ¹⁰Kimki asirlikka olib borsa, o'zi asirlikka tushar.

Kimki qilichdan o'tkazsa, o'zi qilichdan o'tar.

Bunda Xudo azizlarining sabru imoni darkor.

Yerdan chiqqan hayvon

¹¹Bundan so'ng men yerdan chiqayotgan boshqa bir hayvonni ko'rdim. Qo'zi kabi ikkita shoxi bor edi va ajdaho kabi gapirardi. ¹²U birinchi hayvonning butun iqtidori bilan uning oldida amal qilardi. Hayvon butun yer yuzini va unda yashovchilarni o'lar holatdagi yarasi sog'aygan birinchi hayvonga sajda qilishga majbur qildi. ¹³U insonlar oldida hatto osmondan yerga olov tushirishga qadar ajoyib mo'jizalar yaratdi. ¹⁴Birinchi hayvon oldida qilishi uchun unga berilgan mo'jizakorlik qudrati bilan u yer yuzida yashayotganlarni aldab yo'ldan ozdirdi. U odamlarga qilichdan yaralanib, biroq sog' qolgan birinchi hayvonning tasvirini qilishni buyurdi. ¹⁵Unga hayvonning tasviriga ruh kiritish uchun qudrat berildi. Hayvon tasviri tilga kirdi va o'ziga sajda qilmaganlarning hammasini o'ldirishni buyurdi. ¹⁶U hammaning – kattayu kichikning, boyu kambag'alning, erkin tutqinning o'ng qo'li yoki peshanasiga tamg'a bosilsin, deb farmon chiqardi. ¹⁷Shunday qilib, kim hayvonning tamg'asi, ya'ni uning oti yoki otining soniga ega bo'lmasa, mutlaqo oldi-sotdi qilolmas edi.

¹⁸Bunda hikmat bor. Aqli yetgan kishi hayvonning sonini hisoblab chiqsin, chunki bu son – insonning sonidir. Uning soni olti yuz oltmish oltidir.

14-BOB

Qo'zi va 144000 kishi

¹Men qaradim-u, Sion tog'ida Qo'zi turganini ko'rdim. Qo'zi bilan birga peshanasida Uning va Otasining ismi yozilgan yuz qirq to'rt ming kishi bor edi. ²Osmondan ko'p suvlarning shov-shuviday, gumburlagan momaqaldiraq tovushiday bir tovush yangrar edi. Men eshitgan bu tovush xuddi chang chalayotgan cholg'uchilar chiqaradigan sadoni eslatardi. ³O'sha bir yuz qirq to'rt ming kishi Arshi A'lo oldida, to'rtta jondor va oqsoqollar oldida yangi bir kuy kuylar edilar. Yer yuzidan sotib olingan^a bu yuz qirq to'rt ming kishidan boshqa hech kim bu kuyni o'rgana olmas edi. ⁴Bular o'zlarini xotinlar bilan bulg'atmagan ma'sum kishilardir. Bular Qo'zi qayoqqa ketsa, Uning orqasidan ketgan kishilardir. Bular Xudo va Qo'ziga to'ng'ich bo'lgudek, insonlar orasidan sotib olinganlar. ⁵Ularning tilida yolg'on-makr yo'q, [Xudoning taxti oldida] ular benuqsondir.

Uch farishtaning xabari

⁶Shundan keyin osmon o'rtasidan uchib borayotgan boshqa bir farishtani ko'rdim. Bu farishta yer yuzida yashovchi har bir millat va qabilaga, har qanday til va xalqqa abadiy Mujda keltirayotgan edi. ⁷U baland ovoz bilan shunday dedi:

“Xudodan qo'rqing, Uni ulug'lang!

Uning hukm qilish vaqt-soati keldi.

Yeru ko'kni, dengizni, buloqlarni Yaratganga sajda qilinglar!”

⁸Keyin boshqa bir farishta uchib kelib, shunday dedi:

^a 14:3 SOTIB OLINGAN: ya'ni Masihning qurbonligiga ishonib, Uning qoni evaziga gunohdan forig' bo'lib qutulganlar; yana qarang: 5:9, Yuhanno 1:29, 1-Butrus 1:19, Ibroniylar 9:12-14.

“Vayron bo‘ldi!
Vayron bo‘ldi buyuk Bobil shahri!
U barcha xalqlarga ichirgan edi
O‘zining qaynoq fahshu zino sharobidin”.

⁹ So‘ngra uchinchi farishta uchib kelib, baland ovozdada shunday dedi:

– Kimki hayvonga va uning tasviriga sajda qilib, peshanasi yoki qo‘liga tamg‘a qabul qilsa, ¹⁰ u Xudoning qahr kosasida soflab tayyorlangan qaynoq g‘azab sharobini ichadi-yu, muqaddas farishtalar va Qo‘zi oldida yonayotgan oltingugurt ichida azob chekadi. ¹¹ Ular azobining dudi abadulabad burqirab turadi. Hayvon va uning tasviriga sajda qilib, hayvon nomli tamg‘ani qabul qilganlar kechayu kunduz tinchlik ko‘rmaydilar.

¹² Bunga Xudo amrini saqlagan va Isoga sodiq qolgan azizlarning sabr-toqati darkor.

¹³ Shunda osmondan menga gapirayotgan bir ovozni eshitdim:

– Buni yozib ol: Bundan keyin Rabbimiz Iso ummati bo‘lib dunyodan o‘tganlar baxtlidir!

– Ha, – deydi Ruh, – ular o‘z mehnatlaridan tinchisin, ularning qilgan ishlari o‘zlariga hamrohdir.

Yerning hosilini terish

¹⁴ Shundan keyin bir yorug‘ bulut ko‘rdim. Bulut ustida Inson O‘g‘liga^a o‘xshagan Siymo o‘tiribdi; Uning boshida oltin toj va qo‘lida o‘tkir o‘roq. ¹⁵ Ma‘baddan boshqa bir farishta chiqib, bulut ustida O‘tirganga baland ovoz bilan shunday dedi: “O‘rog‘ingni ishga solib o‘r, chunki o‘rim-yig‘im vaqti keldi. Mana, yerning hosili yetildi”. ¹⁶ Bulut ustida O‘tirgan o‘rog‘ini yerga tashladi, yerning hosili ham o‘rildi.

¹⁷ Osmondagi ma‘baddan boshqa bir farishta chiqdi. Uning ham o‘tkir o‘rog‘i bor edi. ¹⁸ Olovga hukmron yana boshqa bir farishta esa qurbongohdan chiqib keldi. U o‘tkir o‘roqli farishtaga shunday xitob qildi: “O‘tkir o‘rog‘ingni ishga sol, yerdagi uzum boshlarini qirqib ol, chunki yerda uzum pishib shingil-shingil bo‘ldi”.

¹⁹ Farishta o‘rog‘ini yerga tashladi, yerdagi uzum boshlarini terib, Xudoning katta qahr-g‘azab charxiga uloqtirdi. ²⁰ Charx shaharning tashqarisida ishga tushdi. Charxdan oqib chiqqan qon daryo bo‘lib, bir ming olti yuz o‘q otimi^b yergacha bordi va otlarning yuganlarigacha chiqdi.

15-BOB

Yetti farishta va yetti balo

¹ Men osmonda odatdan tashqari ajoyib boshqa bir alomat ko‘rdim: qo‘lida oxirgi yetti balo bor yetti farishta. Ana shu balolar bilan Xudoning g‘azabi tamom bo‘ladi.

² Men go‘yo olov aralash oynadan yasalgan bir dengizni ham ko‘rdim. Hayvonga, uning tasviri, [tamg‘asi] hamda nomining soniga qarshi g‘alaba qozonganlar Xudoning changlarini qo‘lga olib, shu oyna dengizning ustida turgan edilar. ³ Ular Xudo quli Musoning kuyini^c va Qo‘zining kuyini kuylab, shunday derdilar:

“Yo Rabbiy, Tangri Taolo,
Har narsaga qodir Sarvari koinot!
Sening ishlaring buyuk va ajoyibdir.
Ey elu xalqlar^d Podshohi!
Sening yo‘llaring to‘g‘ri va haqdir.

⁴ Ey Xudovandi karim!

Kim cho‘chimas ekan Sendan?
Kim ulug‘lamas ekan ismingni?
Zero yolg‘iz O‘zing muqaddassan.
Jamiki ellar huzuringga kelib,
Senga bosh egib sajda qilgaylar.
Barchaga ayon bo‘ldi odil hukmlaring”.

⁵ Shundan so‘ng qaradim-u, samodagi ma‘bad, ya‘ni Shahodat Chodiri^e ochilganini ko‘rdim. ⁶ Yetti baloga hokim yetti farishta toza va porloq zig‘ir mato kiygan va ko‘ksiga oltin kamarlar bog‘lagan holda ma‘baddan

^a 14:14 INSON O‘G‘LI: Iso Masihning unvoni; lug‘atga qarang, yana qarang: 1:13, Matto 13:36-43.

^b 14:20 BIR MING OLTU YUZ O‘Q OTIMI: yunoncha “bir ming olti yuz stadiya” – taqriban 200 chaqirim (40 karra 40 – 1600, bu son mazkur dahshatli jazoning cheksizligi ramzidir).

^c 15:3 MUSONING KUYI: Muso payg‘ambarning Xudo sha‘niga aytgan najot taronasi (qarang: Tavrot, Chiqish 15-bob, Qonunlar 32-bob).

^d 15:3 HALQLAR: boshqa qadimgi qo‘lyozmalar bo‘yicha, “azizlar”.

^e 15:5 SHAHODAT CHODIRI: yana qarang: 11:19, Ibroniylar 8:1-6, 9-bob.

chiqdilar. ⁷To'rt jondordan biri yetti farishtaga abadulabad barhayot Xudoning g'azabi bilan to'liq yettita oltin kosa berdi. ⁸Ma'bad Xudoning ulug'vorligi va qudratidan dud bilan to'lib ketdi. Yetti farishtaning yetti balosi tamom bo'lmaguncha, hech kim ma'badga kira olmadi.

16-BOB

Xudo g'azabiga to'la yetti kosa

¹Bundan keyin ma'baddan yetti farishtaga: "Boringlar, Xudoning g'azabi bilan to'lib-toshgan yetti kosani yerga to'kinglar", – degan baland bir ovoz eshitdim.

²Birinchi farishta borib kosasini yerga to'kdi. O'zida hayvonning tamg'asi bo'lgan va uning tasviriga sajda qilayotgan odamlarda og'ir, jirkanch yiringli yaralar paydo bo'ldi.

³Ikkinchi farishta kosasini dengizga to'kdi. Dengiz o'likning qoniga o'xshash bir tus oldi va ichidagi butun jonivorlar o'ldi.

⁴Uchinchi farishta kosasini daryolarga va buloqlarga to'kdi, bular ham qonga aylanib ketdi. ⁵Suvlar farishtasining shunday deganini eshitdim:

"Yo Rabbii, Sen barhaqsan,
Hozir bor, azaldan boru muqaddassan.
Sening hukming – odil hukm.

⁶Aziz-muqaddaslar va payg'ambarlar qonini to'kkanlarga
Sen qon ichirding, ular bunga loyiqdir".

⁷Qurbongoh ham tilga kirib, shunday deganini eshitdim:

"Ha, Rabbii, Tangri Taolo,
Har narsaga qodir Sarvari koinot!
Sening hukmlaring odil va haqqoniydir".

⁸To'rtinchi farishta o'z kosasini quyosh ustiga to'kdi, quyoshga insonlarni o'tday yondirish qudrati berildi.

⁹Jazirama issiq insonlarni qizdirganda, ular bu ofatlarga hukmi o'tadigan Xudo sha'niga hamdu sanolar emas, haqoratlar yog'dirdilar, qilmishlaridan tavba qilmadilar.

¹⁰Beshinchi farishta kosasini hayvon taxtiga to'kib yubordi, hayvonning saltanati zimistonga chulg'anib qoldi. Odamlar azobdan tillarini tishladi. ¹¹Azob va yara-jarohatlaridan nolib, osmondagi Xudoni haqorat qildilar-u, qilmishlaridan tavba qilmadilar.

¹²Oltinchi farishta kosasini buyuk Frot daryosi ustiga to'kdi. Kunchiqardan keladigan shohlarga yo'l ochilsin deb, daryoning suvi quridi.

¹³Bundan keyin ajdaho, hayvon va soxta payg'ambarning og'izlaridan chiqayotgan qurbaqanamo uchta yovuz ruhni ko'rdim. ¹⁴Bular ajoyibot yaratadigan jinlarning ruhidir. Ular har narsaga qodir Xudoning ulug' kunida bo'ladigan jangga barcha jahon shohlarini to'plash uchun chiqadilar.

¹⁵"Mana, Men o'g'ri kabi kelyapman!
Baxtlidir hushyor tortgan kishi,
Yalang'och yurmayin, aybim ko'rinmasin deb
Kiyimini saqlab turgan kishi!"

¹⁶Ruhlar shohlarni yahudiy tilida Hor-Magido'n deyilgan joyga to'pladilar.

¹⁷Yettinchi farishta kosasini havoga to'kdi. Samoviy ma'baddagi taxtdan: "Amalga oshdi!" – degan baland bir ovoz chiqdi. ¹⁸Shu vaqt yashinlar chaqnab, ovozlari yangrab, momaqaldiraq guldiradi. Shunday kuchli zilzila bo'ldiki, yer yuzida inson yashagandan beri bu qadar kuchli zilzila yuz bermagan edi. ¹⁹Ulug' shahar uch bo'lakka bo'linib ketdi. Majusiylar shaharlari yer bilan yakson bo'ldi. Xudoning qaynoq qahr-g'azab sharobi bilan to'lgan kosa unga berilsin deb, buyuk Bobil shahri ham Xudoning huzurida xotirlandi. ²⁰Har bir orol o'rnidan jildi, tog'lar ko'zdan g'oyib bo'ldi. ²¹Osmondan har bir donasi botmon keladigan yirik do'l insonlar ustiga yog'ildi. Odamlar do'l balosidan Xudoni haqorat qilishardi, chunki bu balo haddan ziyod edi.

17-BOB

Hayvonga mingan xotin

¹Yetti kosali yetti farishtadan biri kelib, menga shunday dedi: "Bu yoqqa kelgin, ko'p suvlar bo'yida o'tirgan buyuk fohishaga chiqarilgan hukmni senga ko'rsataman. ²Yer yuzi shohlari u bilan fahsh qilardi, yer

yuzida yashayotganlar uning zino sharobidan mast bo'lardilar".

³Bundan keyin farishta meni Ilohiy Ruh ta'sirida cho'lga olib keldi. U yerda yetti boshli, o'n shoxli, kufrona nomlar bilan to'lib-toshgan qip-qizil bir hayvon ustiga mingan xotinni ko'rdim. ⁴Xotin qip-qizil, arg'uvon kiyimda, oltin, javohirot, marvaridlar bilan bezangan edi. Uning qo'lida iflosliklar bilan, zino haromliklari bilan to'lib-toshgan oltin kosa bor edi. ⁵Xotinning peshanasida uning ismi yozilgan edi: "Sir: buyuk Bobil – yer yuzi fohishalari va haromliklari onasidir".

⁶Xotin Xudo azizlari qonidan, Iso shohidlari qonidan mast bo'lganini ko'rdim. Uni ko'rib, g'oyat darajada hayron bo'ldim.

⁷Farishta menga dedi: "Nima uchun hayratga tushding? Men senga xotinning va uni ko'tarib yurgan yetti boshli, o'n shoxli hayvonning sirini aytib beraman. ⁸Ana, sen ko'rgan hayvon bor edi, endi yo'q. U ko'p o'tmay tubsizlik qa'ridan chiqib, halokatga yo'liqadi. Yer yuzida yashayotgan va dunyo yaratilgandan buyon hayot kitobiga yozilmagan barcha odamlar hayvonni ko'rib, hayron qoladilar. Chunki u bor edi, hozir yo'q, ammo yana keladi.

⁹Buni anglamoq uchun o'tkir aqlu idrok darkor. Yetti bosh – xotin ustida o'tirgan yetti tog'dir. ¹⁰Shu bilan birga yetti podshohdir. Bularning beshtasi mahv bo'ldi, bittasi qoldi, boshqasi esa hali kelgan emas; u kelganda ham ko'p vaqt turmaydi. ¹¹Ilgari bor, hozir yo'q hayvon esa yetti podshohdan biri bo'la turib, sakkizinchisidir, u halokatga yo'liqadi.

¹²Sen ko'rgan o'nta shox – o'n podshoh demakdir. Ular hali saltanatni qo'lga olgan emas. Ular hayvon bilan birga podshoh bo'lib, bir soat hokimlik qiladilar. ¹³Bular bir fikrda bo'lib, qudratni va saltanatni hayvonga topshiradilar. ¹⁴Ular Qo'zi bilan jang qiladilar, ammo Qo'zi ularni yengib chiqadi. Chunki Qo'zi hokimlarning Hokimi – Shohanshohdir. U bilan birga bo'lganlar esa da'vat etilganlar, tanlanganlar, sodiq qolganlardir".

¹⁵Farishta menga yana shunday dedi: "Fohisha o'tirgan, sen ko'rgan suvlar – elu xalq, millatlar, elatlar va tillardir. ¹⁶Sen ko'rgan hayvondagi o'nta shox fohishadan nafratlanadilar. Uni yalang'ochlab, barbod qiladilar, go'shtini burdalab yeydilar, o'zini esa o'tda yondiradilar. ¹⁷Chunki Xudo O'zining irodasini bajarishni ularning diliga solgan. Shunday qilib, Xudoning kalomlari bajo kelmagunga qadar, ular bir jon, bir tan bo'lib, o'z hukmronliklarini hayvonga topshiradilar. ¹⁸Sen ko'rgan xotin – yer yuzi podshohlari ustidan hukmronlik qiladigan buyuk shahardir".

18-BOB

Bobilning vayron bo'lishi

¹Bundan keyin ulug' saltanat sohibi boshqa bir farishtaning osmondan tushayotganini ko'rdim. Uning ulug'vorligidan yer yuzi yorishib ketdi. ²U kuchli bir nido bilan bunday dedi:

“Vayron bo'ldi! Vayron bo'ldi buyuk Bobil!
U jinlarning makoni, har turli yomon ruhning panohi,
Har qanday murdoru manfur qushning panohi bo'ldi.

³U barcha xalqlarga o'zining qaynoq fahshu zino sharobidan ichirgan edi.
Yer yuzi podshohlari u bilan zinokorlik qilgan edi,
Yer yuzi savdogarlari uning safolaru dabdabalaridan boyib ketdilar”.

⁴Shu payt osmondan boshqa bir ovoz eshitdim. U dediki:

“Ey xalqim, undan chiqib keting!
Sherik bo'lmang uning gunohlariga,
Duchor bo'lmang-da balolariga!

⁵Ko'kkacha borib yetdi-ku uning gunohi,
Xudo esladi uning nohaqliklarini.

⁶Bobil sizga qanday sazo bergan bo'lsa,
Siz ham unga shunday sazo bering!
Qilmishiga yarasha unga ikki barobar sazo bering!
O'zi tayyorlagan ichimlikdan ikki barobar to'ldirib unga ichiring!

⁷U naqadar kekkayib dabdaba surgan bo'lsa,
Unga shu qadar azob va g'am-g'ussa orttiring!
U o'zicha: “Tul emas, men malikaman,
G'am-g'ussa ham ko'rmayman”, – deb aytdi-ku.

⁸Shu bois uning taqdiridagi baloyu ofatlar –

O'lim, g'am-g'ussayu qahatchiliklar
Bir kunning o'zida qo'pajak.
U o'tda yoqilib kul bo'lajak.
Qudratlidir uni hukm qilguvchi Xudoyi Taolo".

⁹ Bobil bilan zino qilib, kayf-safo surgan yer yuzi podshohlari undagi yong'in tutunini ko'rib, uning holiga bo'zlab yig'laydilar. ¹⁰ Bobilning azob-uqubati dahshatidan qo'rqib, uzoqda turib deydilar:

"Voy, sening holingga voy!
Ey buyuk shahar, mustahkam Bobil!
Bir soatdayoq senga jazo keldi!"

¹¹ Yer yuzi savdogarlari ham uning holiga yig'lab motam tutadilar. Chunki ularning mollarini endi hech kim sotib olmaydi. ¹² Oltin, kumush, javohirot va marvaridlar; atlasu shoyi, arg'uvonu qirmizi gazlamalar; har turli xushbo'y yog'ochlar, fil suyagidan yasalgan har xil buyumlar; eng qimmatbaho yog'ochdan, misdan, temirdan va marmardan yasalgan turli buyumlar; ¹³ dolchin, atirlar, xushbo'y tutatqilar, moylar va smolalar, sharob, zaytun yog'i, sara un va bug'doylar; qoramol va qo'ylar, otlaru aravalar, shuningdek, odamlarning jonini ham, tanini ham sotib oladigan boshqa hech kim bo'lmaydi. ¹⁴ Sen jondan yaxshi ko'rgan mevalar qo'lingdan ketdi. Butun davlatu shavkating nom-nishonsiz yo'q bo'lib ketdi.

¹⁵ Bu mollar bilan savdo-sotiq qilib, boyib ketgan savdogarlar Bobilning azob-uqubat dahshatidan qo'rqib, uzoqda turganlaricha yig'lab, zorlab, deydilar:

¹⁶ "Ahvolingga voy, voy!
Shoyi, atlas, qirmizi kiyimlar ila yasangan,
Oltin, javohirot, marvaridlar ila bezangan
buyuk shahar!

¹⁷ Shunday boyliging bir soatdayoq yo'q bo'lib ketdi".

Har bir darg'a, kemachi va kema yo'lovchisi, dengizda savdo-sotiq qiluvchilarning hammasi uzoqda turganlaricha, ¹⁸ shahardagi yong'indan o'rlayotgan dudga qarab: "Qanday shahar bu buyuk shaharga o'xshaydi?!" – deb faryod chekardilar. ¹⁹ Ular boshlariga kul sochib, faryod chekib, ingrab dod solardilar: "Voy holingga, voy, ey buyuk shahar! Dengizdagi kemalarga ega bo'lganlarning hammasi sening qimmatbaho mollaringdan boyigan edi. Endilikda u bir soatdayoq xarobaga aylandi!"

²⁰ Shodlaning uning holiga, ey osmon,
Ey aziz-muqaddaslar, havoriylaru nabilar!
Zero Xudo uni hukm qilib, o'chingizni oldi.

²¹ Keyin kuchli bir farishta tegirmon toshiga o'xshash katta toshni ko'tarib dengizga uloqtirdi-da, shunday dedi:

"Mana shunday shiddat-la qulab tushgusi
Buyuk shahar Bobil!
Endi u aslo qad ko'tarmas.

²² Changchilar, ashulachilar, naychiyu surnaychilar ovozi endi eshitilmas senda.
Endi san'at ham, san'atkor ham sendan chiqmas.
Tegirmon charxining tovushi ham aslo eshitilmagay senda.

²³ Endi chiroq ham senga shu'la sochmas,
Kuyov bilan kelinning ovozi ham kelmagay sendan.
Savdogarlaring yer yuzining katta a'yonlari edi,
Sehrgarliging bilan butun xalqlar aldangan edi".

²⁴ Payg'ambarlar, aziz-muqaddaslar va yer yuzida o'ldirilganlarning hammasining qoni Bobildan topildi.

19-BOB

Osmondagi hamdu sano

¹ Bundan keyin osmonda katta olomonning g'ala-g'ovuriga o'xshash baland ovozlari eshitdim:

“Halleluya!^a

Xudoyimizga tegishlidir najotkorlik, ulug‘vorlik, kuch va qudrat.

² Uning hukmi haq va to‘g‘ridir.

Yer yuzini o‘z zinosi bilan buzgan buyuk fohishani U hukm qildi,
O‘z qullarining xunini undan oldi”.

³ Ikkinchi marta dedilar:

“Halleluya!

Bobilning dudi abadulabad burqiragay”.

⁴ Shu payt yigirma to‘rt nafar oqsoqol va to‘rt jondor o‘zlarini yerga tashlab: “Omin! Halleluya!” – deya taxtda o‘tirgan Xudoga sajda qildilar.

⁵ Keyin taxtdan bir ovoz keldi:

“Ey Xudoyimizning barcha qullari,
Undan qo‘rquvchi kattayu kichiklar,
Unga hamdu sano aytinglar!”

⁶ So‘ngra ko‘p xaloyiq, shovullagan suvlar, gumburlagan momaqaldiroqqa o‘xshash sadolar eshitdim. Ular shunday derdi:

“Halleluya!

Har narsaga qodir Xudoyimiz,
Sarvari koinot Shoh o‘rnini oldi.

⁷ Uning izzat-hurmatini bajo keltiraylik,

Sevinib xursand bo‘laylik!

Qo‘zining nikoh soati yetdi,

Uning kelini o‘zini hozirladi”.

⁸ Kiyinish uchun kelinga pok, oppoq shoyi berildi. Shoyi – aziz-muqaddaslarning solihligidir.

⁹ So‘ng farishta menga:

– Yoz! – dedi, – Qo‘zining nikoh oqshomiga chaqirilganlar baxtiyordir!

Yana menga:

– Bular Xudoning haq so‘zlaridir, – dedi.

¹⁰ Men unga sajda qilish uchun oyoqlariga yiqildim. Lekin u menga shunday dedi:

– Zinhor bu ishni qilma! Men sening hamkoringman, shuningdek, Isoning shohidi bo‘lgan hamma birodarlaringning hamkoriman. Xudoga sajda qil! Zero Isoga shohidlik payg‘ambarlik ruhi bilan tengdir.

Oq ot mingan Chavandoz

¹¹ Bundan keyin osmon ochilib, u yerda bir oq ot turganini ko‘rdim. Otliqning ismi Sodiq va Haq edi. U odilona hukm chiqarib, jang qiladi. ¹² Uning ko‘zlari olov alangasiday. Boshida ko‘p toji bor, peshanasiga esa O‘zidan boshqa hech kim bilmaydigan bir ism yozilgan. ¹³ U qonga bo‘yalgan kiyim kiygan, Unga “Xudoning Kalomi” deb nom berilgan edi. ¹⁴ Pok, oppoq shoyi kiygan samoviy qo‘shinlar oq otda Uning ketidan borardi. ¹⁵ Xalqlarga shikast berish uchun Uning og‘zidan bir keskir shamshir chiqib turardi. Qo‘lida temir tayoq bilan ularni boqadigan O‘shadir. Har narsaga qodir Xudoning qaynoq qahr-g‘azab sharobini tayyorlashga moslangan charxni O‘zi bosadi. ¹⁶ Uning kiyimi va belida shunday bir ism yozilgan: “Hokimlarning Hokimi – Shohanshoh”.

¹⁷ Shundan so‘ng quyosh ustida turgan bir farishtani ko‘rdim. U baland ovoz chiqarib, osmon o‘rtasidan uchib borayotgan barcha qushlarga shunday xitob qildi: “Xudoning buyuk bazmiga kelinglar! ¹⁸ Shohlar, sarkardalar, kuchlilar murdasini, otu otliqlar murdasini, hamma erkinu tutqinlar, kattayu kichiklar murdasini xomtalash qilish uchun to‘planinglar!”

¹⁹ Shundan keyin men hayvonni, yer yuzi shohlarini, ularning qo‘shinlarini ko‘rdim; ular ot mingan Chavandoz bilan Uning qo‘shinlariga qarshi jang qilish uchun bir yerga to‘plangan edilar. ²⁰ Hayvon va uning oldida g‘aroyibotlar qilgan soxta payg‘ambar asir tushdilar. Hayvonning tamg‘asini qabul qilib, uning tasviriga sajda qilganlarni o‘z g‘aroyibotlari bilan aldagan soxta payg‘ambar ana shu edi. Har ikkovi ham oltingugurt bilan yonayotgan otash ko‘liga tiriklayin tashlandi. ²¹ Boshqalar esa ot mingan Chavandozning og‘zidan chiqqan shamshir bilan o‘ldirildi. Hamma qushlar ularning go‘ishtini yeb to‘ydi.

^a 19:1 HALLELUYA: ibriy tilida “Xudovandni madh qiling” degan xitob, Zaburda ko‘p uchraydi (umuman “Hamdlar bo‘lsin” deb tarjima qilingan).

20-BOB

Ming yil tinchlik

¹ Qo'lida tubsizlik qa'ring kaliti va katta zanjir bilan osmondan tushayotgan farishtani ko'rdim. ² Farishta ajdahoni, ya'ni iblis va shayton deb atalgan almisoq ilonini tutib, uni ming yil muddatga kishanlab qo'ydi.

³ Ming yil tamom bo'lgunga qadar yana xalqlarni aldamasin deb, uni tubsizlik qa'riga tashlab qamab qo'ydi va uning ustiga muhr bosdi. Ming yil o'tgandan keyin qisqa bir muddatga uni ozod qilish kerak.

⁴ Men taxtlarni va taxtda o'tirganlarni ko'rdim. Ularga hukm etish huquqi berilgan edi. Isoning shahodati va Xudoning kalomi tufayli boshi olinganlarning jonini ham ko'rdim. Bular hayvonga va uning tasviriga sajda qilmagan, peshanalari va qo'llariga uning tamg'asini qabul qilmaganlar edi. Ular tirilib, Masih bilan ming yil hukm surdilar. ⁵ Qolgan o'liklar ming yil tamom bo'lgunga qadar tirilmadi. Bu – birinchi qiyomatdir.

⁶ Birinchi qiyomatda ishtirok etadiganlar baxtiyor va muqaddasdir. Ikkinchi o'lim ularga hokim emas. Ular Xudoning va Masihning ruhoniylari bo'lib, U bilan ming yil hukm suradilar.

Shaytonning jazolanishi

⁷ Ming yil tugagach, shayton o'z zindonidan ozod etiladi. ⁸ Yerning to'rt burchagidagi xalqlarni, Ya'juj-Ma'jujni^a aldab vasvasa qilish va jangga to'plash uchun zindondan chiqadi. Ularning soni dengiz qumiday son-sanoqsizdir.

⁹ Ular yer yuzi tekisligiga chiqib, muqaddaslar manzili va aziz shaharni qurshab oldilar. Shu payt Xudo osmondan o't yog'dirib, ularni qirib tashladi. ¹⁰ Ularni aldagan iblis esa hayvon va soxta payg'ambar bo'lgan olovli va oltingugurtli ko'lga tashlandi. U yerda ular kechayu kunduz, ilalabad azob chekadilar.

Qiyomat qoyim

¹¹ Keyin buyuk bir oq taxt va taxtda o'tirgan Siymoni ko'rdim. Uning huzuridan yeru osmon qochar edi, lekin ularga joy topilmadi. ¹² Men Xudo taxti oldida turgan katta-kichik o'liklarni ko'rdim. Kitoblar ochildi. Hayot kitobi degan boshqa bir kitob ham ochildi. O'liklarning har biri, kitoblarda yozilgani bo'yicha, qilmishlariga yarasha hukm etildi. ¹³ Dengiz o'zidagi o'liklarni berdi, o'lim ham, tamug' ham o'zlaridagi o'liklarni berdi, har bir kishi qilmishlariga yarasha hukm etildi. ¹⁴ O'lim va tamug' olov ko'lga tashlandi. Mana bu olov ko'li – ikkinchi o'limdir. ¹⁵ Ismlari hayot kitobida yozilmaganlarning hammasi olov ko'lga tashlandi.

21-BOB

Yangi yeru osmon

¹ Shundan keyin men yangi bir osmon va yangi bir yerni ko'rdim. Avvalgi yeru osmon g'oyib bo'lgan edi, dengiz ham endi yo'q edi. ² Men, Yuhanno, tabarruk shahar – Quddusni ko'rdim; u kuyovi oldiga bezanib chiqayotgan kelin kabi osmondan, Xudo huzuridan tushayotgan edi. ³ Men Arshi A'lodan kelgan baland bir ovozni eshitdim, u shunday dedi:

“Mana, Xudoning makoni insonlar aro!

Xudoning O'zi odamlar ichra yashar.

Ular Xudoning xalqi bo'lgay,

Xudoning O'zi ular ichra maskan qilgay.

⁴ Xudo ularning ko'zidagi har bir yoshni artib olur.

Endi o'lim sira bo'lmas.

Huzun ham, faryod ham, og'riq ham bo'lmas.

Zero avvalgilar o'tib ketdi”.

⁵ Taxtda o'tirgan Siymo: “Mana, Men hammasini yangi qilib yaratyapman!” – dedi. Keyin menga: “Bularni yozib qo'y, bu so'zlar ishonchli va haqqoniydir!” – dedi.

⁶ So'ng menga qarab, dedi: “Amalga oshdi! Ibtido va Intiho^b, Bosh va So'ng O'zimman. Men chanqaganga obi hayot bulog'idan tekin bahra beraman. ⁷ G'olib kelganga bular nasib qiladi. Men uning Xudosi bo'laman, u Mening o'g'lim bo'ladi. ⁸ Ammo qo'rqqoq, imonsiz, nopok, qotil, zinokor, jodugar, butparast va hamma yolg'onchilarning qismati olov va oltingugurt bilan yonayotgan ko'ldadir. Bu ikkinchi o'limdir”.

^a 20:8 YA'JUJ-MA'JUJ: aslida “Go'g va Mogo'g”; iblis boshchiligida Xudoning aziz xalqiga hujum boshlaydigan ashaddiy dushman (aynan qarang: Tavrot, Yezekil 38-bob).

^b 21:6 IBTIDO VA INTIHO: aslida “Alfa va Omega”; yana qarang: 1:8.

Yangi Quddus

⁹ Shu payt oxirgi yetti baloga to'ldirilgan yettita kosani ushlagan yetti farishtadan biri oldimga keldi va men bilan gaplashib: "Bu yoqqa kel, Qo'ziga kelin bo'ladigan ayolni senga ko'rsataman", – dedi.

¹⁰ Farishta meni Ilohiy Ruhning ta'sirida baland, yuksak bir toqqa olib chiqdi-da, menga ko'kdan, Xudo huzuridan tushayotgan tabarruk shahar – Quddusni ko'rsatdi. ¹¹ Shahar Xudoning ulug'vor jamoli bilan balqir, uning sayqali qimmatbaho tosh, billur olmosga o'xshar edi. ¹² Uning devori qalin va baland edi; o'n ikki darvozasi bo'lib, darvozalari ustida o'n ikkita farishta o'ltirar edi. Darvozalarda ismlar – Bani Isroilning o'n ikki qabilasi nomlari yozilgan edi. ¹³ Sharqdan uch, shimoldan uch, janubdan uch va g'arbdan uch darvoza bor edi. ¹⁴ Shahar devorlarining o'n ikki poydevori bo'lib, ularda Qo'zining o'n ikki havoriysi nomlari yozib qo'yilgan edi.

¹⁵ Men bilan gaplashgan farishtaning qo'lida shaharni, uning darvozalariyu devorini o'lchash uchun oltindan bir o'lchagichi bor edi. ¹⁶ Shahar to'rtburchak shaklda joylashgan, uning bo'yi eni bilan teng edi. Farishta shaharni o'lchagich bilan o'lchadi, u o'n ikki ming o'q otimi^a ekan. Uning eni, bo'yi va balandligi bir-biriga teng edi. ¹⁷ Farishta shaharning devorlarini ham o'lchadi; u insonlar o'lchovida ham, farishtalar o'lchovida ham yuz qirq to'rt tirsak chiqdi. ¹⁸ Devorlar olmosdan, shahar esa shishaday tiniq, sof oltindan qurilgan edi. ¹⁹ Shahar devorlarining poydevorlari turli qimmatbaho toshlar bilan bezatilgan edi: birinchi poydevor olmosdan, ikkinchisi ko'k yoqutdan, uchinchisi aqiqdan, to'rtinchisi zumraddan edi. ²⁰ Beshinchisi firuza, oltinchisi la'l, yettinchisi sariq yoqut, sakkizinchisi ko'k zumrad, to'qqizinchisi zabarjad, o'ninchi yashil aqiq, o'n birinchisi lojuvard, o'n ikkinchisi binafsharang yoqutdan edi. ²¹ O'n ikki darvoza – o'n ikki marvariddan iborat edi, ya'ni har bir darvoza bitta marvariddan yasalgan edi. Shaharning ko'chasi esa bamisoli shaffof shishadek, sof oltindan edi.

²² Bu shaharda ma'bad ko'rmadim. Chunki har narsaga qodir Xudoyi Taolo va Qo'zining O'zi shaharning ma'badidir. ²³ Shaharni yoritish uchun quyoshga yoki oyga ehtiyoj ham yo'q. Chunki Xudoning ulug'vor jamoli uni yoritadi, Qo'zining O'zi uning yoritqichi bo'ladi. ²⁴ [Qutulgan] xalqlar shaharning nurida yurishadi. Yer yuzi podshohlari unga o'z shon-shuhratlarini keltiradilar. ²⁵ Shahar darvozalari kun bo'yi ochiq turadi, sira yopilmaydi, chunki u yerda tun bo'lmaydi. ²⁶ Xalqlarning barcha davlatu savlati unga kiritiladi. ²⁷ Lekin hech qanday murdor narsa, hech bir razil yoki yolg'onchi kishi unga kirmaydi; faqat Qo'zining hayot kitobida yozilganlar kiradi.

22-BOB

Hayot daryosi

¹ Farishta menga Xudoning va Qo'zining taxtidan chiqib, shahar ko'chasi bo'ylab oqayotgan billurday tiniq obi hayot daryosini ko'rsatdi. ² Daryoning u yog'ida ham, bu yog'ida ham har oyda bir, ya'ni yilda o'n ikki marta hosil beradigan hayot daraxti bor edi. Bu daraxtning barglari xalqlarga shifo baxsh etadi. ³ Boshqa hech qanday la'nat qolmaydi. Shaharda Xudoning va Qo'zining taxti bo'ladi, Uning qullari Unga xizmat qiladi. ⁴ Ular Uning yuzini ko'rib turadi, Uning ismi ularning peshanasiga yozilgan bo'ladi. ⁵ U yerda boshqa tun bo'lmaydi; chiroqqa ham, quyosh yog'dusiga ham ehtiyoj bo'lmaydi. Chunki Xudoyi Taolodan ularga nur yog'ilib turadi, ular esa to' abad hukmronlik qiladilar.

Iso kelyapti

⁶ Farishta menga shunday dedi:

– Bu so'zlar ishonchli va haqqoniydir. Aziz payg'ambarlarni ruhlantirgan Xudoyi Taolo yaqin orada yuz berishi muqarrar bo'lgan voqealarni o'z qullariga bildirish uchun farishtasini yubordi.

⁷ "Mana, Men tezda kelaman!

Bu kitobning bashoratli kalomlariga

Rioya qilganlar baxtiyordir!"

⁸ Men, Yuhanno, bularni ko'rdim va eshitdim. Bularni ko'rib eshitganimda, menga ko'rsatgan farishtaning oyoqlariga yiqilib sajda qilmoqchi bo'ldim. ⁹ Ammo u menga:

– Zinhor bu ishni qilma! Men sening hamda birodarlaring – payg'ambarlarning hamkoriman, shuningdek, bu kitobning so'zlariga rioya qiluvchilarning hamkoriman. Xudoga sajda qil! – dedi. ¹⁰ Keyin menga yana shunday dedi:

– Bu kitobning bashoratli kalomlarini muhrlab sir saqlama, chunki vaqt yaqindir. ¹¹ Fosiq, mayli, yomonlik

^a 21:16 O'N IKKI MING O'Q OTIMI: yunoncha "o'n ikki ming stadiya" – taqriban 2500 kilometr.

qilaversin; nopok, mayli, ifloslik qilaversin. Solih esa to'g'ri ish qilaversin va muqaddas kishi o'zini muqaddas saqlasin.

¹² “Mana, Men tez kelaman, qarimtam O'zim bilan.

Har kimga qilmishiga yarasha sazo bergumdir.

¹³ Men Ibtido va Intiho, Avvaliyu Oxiri,

Bosh va So'ngdirman”.

¹⁴ Qanday baxtlidir kiyimlarini yuvganlar^a, hayot daraxti mevasidan yeb, shahar darvozalaridan kirish huquqiga ega bo'lganlar! ¹⁵ Tashqarida esa itlar, jodugarlar, zinokorlar, qotillar, butparastlar, yolg'on-makrga ruju qo'yganlarning hammasi bo'ladi.

¹⁶ “Men – Iso O'z farishtamni oldingizga yubordim,

Toki u bu to'g'rida jamoatlarimga shahodat bersin.

Men Dovud avlodidan kelib chiqqan Zot,

Yorug' tong yulduzidirman”.

¹⁷ Ruh ham, Kelin ham: “Kel!” – deb chorlayapti. Eshitgan kishi ham: “Kel!” – desin. Chanqagan kelsin, xohlagan hayot suvidan tekin bahra olsin.

¹⁸ Bu kitobning bashoratli kalomlarini eshituvchi har bir kishiga shahodatim shu: kimda-kim bularga biror narsa qo'shsa, Xudo bu kitobda yozilgan balolarni unga taqdir qiladi. ¹⁹ Kimda-kim bu kitobda bashorat qilib aytilgan so'zlardan biror narsani olib tashlasa, Xudo uni bu kitobda yozilgan hayot daraxtidan^b va muqaddas shahardan mahrum qiladi.

²⁰ Bu gaplarning Shohidi: “Ha, Men tez kelaman!” – deyapti.

Omin! Kel, yo Rabbimiz Iso!

²¹ Rabbimiz Iso Masihning inoyati barchangizga yor bo'lsin. Omin.

^a 22:14 boshqa qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha, “Xudo buyurganlarini qiluvchilar”.

^b 22:19 boshqa qadimgi qo'lyozmalar bo'yicha, “hayot kitobidan”.